This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

PROPERTY OF
University of Michigan Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

ROZHLEDY

REVUE

UMĚLECKÁ, POLITICKÁ A SOCIÁLNÍ

Redaktor vydavatel

F. V. KREJČÍ. — JOSEF PELCL.

V PRAZE.

Tiskem Edv. Beau orta v Praze. — Nákladem vlastním.

1897.

AP
52
R88
v.6

T24-75653

OBSAH.

Články.

Arbes J.: K. V. Šembera contra J. S. Skrejšovský 537—545, 584—588, 645—653, 690—693, 738—741, 779—786, 841—844, 889—895, 939—945, 978—983, 1017—1025, 1063—1069.
Braunerová Zdenka: Jóža Úprka 481—487.
Březina Otokar: Tajemné v umění 337—340.
Crane Walter: William Morris 161—164.
Umění a všední život 289—292, 346 až 350, 399—402.
Čížek Antonín: Pohádka máje 845—846.
—e—.: Volební reflexe 433—435.
F. K.: Počátky českého hnutí dělnického 1105—1111.
H. F.: Polská strana křesťansko-sociální 673 až 679.
Hladík Václav: Pro krásu Prahy 790—793.
August Blanqui 1030—1036.
Hořínek Vojtěch: K politickému programu Palackého 207—210.
Několik číslic 963—964.
Národnostní chauvinismus 1009—1011.
Höffding Harald: O naší době a její mládeži 769—772.
Charbonnel Victor: Lamennais 442—446, 495 až 498.
Jamník K. Dr.: K otázce maloživnostnické 60—63.
Ječdbek Luboš Dr.: Okolí staroměstské radnice a projektované jeho upravení 1025 až 1036, 1057—1060.
Jiřík F. X. Dr.: Gustav Moreau 18—22.
Z uměleckého průmyslu. Sklářství 395 až 398, 452—455, 558—560.
K politickému obratu 625—628.
Kamínek Karel: Reformní pokusy moderního jeviště 873—879, 965—972.
Kamper Jarosl.: Básník »Angeliny« 576—583.
Felix Jene ein 817—822.
Ianuš Schwaiger 869—872, 934—939.
dn Franta: Antonín Slavíček 961—963.
nec nedorozumění 529—537.
ejčí F. V.: Herman Bahr 98—100.
Julius Grégr 49—52.
Descartes 256—259.
K dnešnímu stavu mladého hnutí 193 až 197, 247—251, 306—313, 350—355.
Vilém Mrštík 725—733.
Po dnech Husových 922—928.
Glossy ke sjezdu »Nov. Života« 1123-1126.
L.: Německé vlivy na naše probuzení 389 až 395.
Leroy-Beaulieu Anatole: O antisemitismu 695 až 698, 741—746.
Meyer G. Dr.: Zelená internacionála 481—490.
Mrštík Vilém: Bestia triumphans 551—558, 588—597, 633—644.
Národní dělnická organisace 721—725.
Neklan Alexander: Upřímnost 913—922.
P.: Světová dělba práce 110—114.
Pelcl Josef: Sociální theorie H. Spencera. 197—202, 251—255, 299—306, 455—461, 498—504, 598—601, 786—789, 884—889, 983—985, 1074—1078, 1135—1138.
Pelletier Abel: Eduard Rod 1078—1085, 1126—1135.
Ruhland G. Dr.: Hlavní zásady agrární politiky 435—442.
S.: Komu náleží pátá kurie? 385—389.
Salaba J. E. JUC.: Psychologie shluknutí a zločinů davu 822—830.
Soukup Frant.: Ke kulturním úkolům socialismu u nás 23—25, 65—67.
Stein E.: Jiří Bittner 63—65.
T.: Bludný kruh státoprávní 865—869.
Tarde G.: Trestnost a sociální zdraví 1036 až 1041, 1069—1074.
Tobolka Zdeněk V. Dr.: Naše probuzení 772—777, 831—836.
Vlasák Erazím Dr.: O universitní extensi 684—690.
Vlastenecký poplach 145—150.
Vorel Jan: Propaganda míru 52—54.
Umění a fysiologie 150—153.
Vstup 1—3.

Povídky a verše.

Barvíř J. S.: Improvisace při čtení »Smutku Satana« 736—737.
Baudelaire Charles: Z »Malých básní prósou« 1011—1016.
Brabec Adolf: Píseň mého srdce 452.
Breska Alfons: Princezna 255—256. Touha 399.
Březina Otokar: Polední zrání 15—16.
Kde jsem už slyšel . . .? 292—293,

Píseň o slunci, zemi, vodách a tajemství slunce 1121—1123.
Červinka Adolf: Odsouzené 299.
Dvorský Max: Žalm individualistický 155 až 156.
Dyk Viktor: Improvisace na motiv z pohádky 155.
Pohádka o zapomenuté stráži 451.
Egertonova George: Šedá rukavička 837 až 841, 879—884.
Fučík Milan: Andante 545—546.
Geer Vavřinec: Nedělní odpoledne. 778 až 779.
Guth Alfred: U moře. 793—794.
Hájek Karel B.: Nebuďte tvrdi! 109—110.
A vous seule à jamais 452.
Harden Zdenko: Vzdor 737.
Hladík Václav: Ze Scheveaing 101—103.
Houdek Vladimír: Horror vacui 17—18.
Ty zvuky musí žíti 245.
Dvě písně 836.
Chrámy Venušiny 837.
Karmín Jiří: Modlitba k umění 644.
Smích 978.
Karník Jan: Oči 153—154.
Havrani smrti 493.
Kaván Fr.: Podzimní 340.
Strašidlo »Já« 341.
Nový měsíc 693.
První čtvrt. Úplněk 694.
Poslední čtvrt. U vody 695.
Klen: Mladé duše. Román. 3—15, 55—60, 104—108, 156—161, 202—207, 293—297, 341—344, 446—451, 490—492.
Kordů Alois: V starém paláci 398.
Květ Bohumil: Profily. — Píseň. — Neznámému bohu 345.
Langmann Philipp: Souboj ve Vídni 679 až 684.
Louys Pierre: Aphrodite 628—633.
Opolský Jan: V mrtvinách. To byly noci. 298.
Zaklení větru 644—645.
Duše 1017.
Petersen Lauritz: Moderní román 733—736.
Prokop K. V.: Krůpěje. — Duše 1016.
Rency Georges: Mstitel 546—550.
Schnitzler A.: Rozloučení 1112—1121.
Sekanina Frant.: Marie 1060—1063.
Skramová Amalie: Post festum 928—934, 972—978.
Suchý Lothar: Tos ty, o Lásko? 154—155.
Sumín Jiří: Světlý okamžik 241—245.
Šebková Žofie: Náš život 399.
Toman Karel: Probuzení 778.
Vacucha K.: Nálada. Tête-à-tête 493.
Zachoval F.: ? 494—495.

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Abel: Hřích (jv.) 505—508.
Altenberg Petr: Wie ich es sehe. (Jaroslav Kamper) 28—29.
Altenberg Petr: Ashantee. (Jaroslav Kamper) 989—990.
Antoš Jan: Všední příběhy (jv.) 71—72.
Arbes J.: Romanetta (Rč.) 659—660.
Babánek Karel: Vytržené Listy (K.) 509 až 510.
Bahr Hermann: Theater (Kj.) 749—750.
Biese Alfred Dr.: Lyrische Dichtung und neuere deutsche Lyrik (Jar. Kamper) 73.
Björnson Björnstjerne: Der König (D.) 467 až 468.
Bon G. Le: Duše davu (Rč.) 701—703.
Bourget Paul: Une Idylle tragique (Kj.) 27.
Bourlier Jean: Les Tchéques et la Bohême contemporaine (T.) 988.
Bouška Sig. P.: Pietas (Krejčí) 464—465.
Čech Svatopluk: Modlitby k Neznámému (Kirilov) 261—263.
Červinka Karel: Hledání samoty (Kirilov) 318.
Dehmela Richarda nové práce (D.) 466 až 467.
Dörfl Gustav. Ballady (Kj.) 72.
Dvořák Xaver: Meditace (Krejčí) 462—463.
Dyk Viktor: A porta inferi (Kj.) 987—988.
Efpée, Africana (D.) 700—701.
Flaubert G.: Salambo (jv.) 748—749.
Goncourt Edmond a Jules: Sestra Filomena (jv.) 746.
Hamsun Knut: Pan (Kj.) 27.
Nová země (Kj.) 1086—1089.
Havel Martin: Poslední svého jména (Kj.) 160—170.
Hauptman G.: Die versunkene Glocke (Jaroslav Kamper) 314—317.
Hennequin Emil: Vědecká kritika (jv.) 896 až 897.
Herites Fr.: Návštěvy (D.) 264—265.
Hlaváček Karel: Pozdě k ránu (Kj.) 26.
Holý Jos.: Památník a Skokády (Kj.) 606 až 608.
Jakubec J. Dr.: Antonín Marek (c.) 318 až 319.
Jedlička-Brodský Břetislav: Kus mládí (Kj.) 73.
Kamínek Karel: Dies irae (Ragnar) 508 až 509.
Kláštérský Ant.: Vzpomínky z jihu (D.) 799—800.
Krásnohorská Eliška: Rozpomínky (Kj.) 72 až 73.
Krýzl Karel: Hrst polních květů (Kj.) 73.
Kvapil František: Zpěvy knížecí (Kj.) 847 až 848.
Kvapil Jaroslav: Padající hvězdy (Kj.) 698 až 700.
Memento (Kj.) 358.
Langmann Philipp: Ein junger Mann von 1895 und andere Novellen (Kj.) 214.

Leubner Fr.: Na okrajích kancionalu života (Krejčí) 465—466.
Louys Pierre: Aphrodite (K.) 657—658.
Machar J. S.: 1893—1896 (Kj.) 211—213.
Mackay J. H.: Anarchisté (Kirilov) 214 až 215.
Marholmová Laura: Kniha žen (V.) 795 až 797.
Merhaut Jos.: Černá pole (Kj.) 1043—1044.
Nansen Petr: Maria (D.) 986—987.
Neruda Jan: Zpěvy páteční (Kj.) 260—261.
Neumann Stanislav K.: Apostrofy hrdé a vášnivé (Kj.) 263—264.
Nietzsche Bedřich: Tak mluvil Zarathustra 170—171. (K.)
Ondráček Antonín: Obnažené rány (Kj.) 26.
Osten Jan: Kancelářské obrázky 849. (Kj.)
Pečinka Fr.: Dojmy z Paky 1090—1091. (Kj.)
Pilbauerová Her.: Z duše (D.) 214.
Preissová Gabriela: Obrázky bez rámu (jv.) 68—71.
Przybyszewski Stanislav: Satanskinder (Kj.) 654—657.
Radim: Výkřiky (Kj.) 22—27.
Rokyta Jan: Když se připozdívá (Kj.) 411.
Sekanina Fr.: Za nocí chmurných i světlých (Vorel) 359.
Sládek Jos. V.: V zimním slunci (D.) 508.
Sova Ant.: Vybořené smutky (Krejčí) 561 až 566.
Stašek Antal: Blouznivci našich hor (jv.) 165—169.
Strindberg August: Na břehu moře (Krejčí) 402—408.
Strauss R.: Novellen-Premieren 1139—1140.
Svátek Jos. Jan: Kytice paprsků (D.) 750.
Sutnar Jarostav: Trosky (D.) 213.
Svoboda F. X.: Vzrušující hlavy ženské (Kj.) 897—900.
Svobodová Růžena: Ztroskotáno (Kj.) 115 až 116
Schaukal Richard: Verse (Kj.) 27—28.
Štech Václav: Koleje (jv.) 116—117.
Švanda ze Semčic Karel: Bizarní povídky (Kj.) 357—358.
Švejda Fr. B.: Rozstříklé barvy (Kj.) 849 až 851.
Taine H.: Filosofie umění (O. Sýkora) 356 až 357.
Trnavský V. P.: Sestry (Rč.) 848—849.
Uden H.: Sestupem (Kj.) 606.
[illegible]k Jaroslav: Pavel Josef Šafařík (C.) 318.
[illegible]ík Jan: O poesii Julia Zeyera (D.) [illegible]9—1091.
[illegible]ký Jaroslav: Nové studie a podobizny [illegible] 797—799.
[illegible]rny na slunci. — Pavučiny (D.) 1044 [illegible]046.
Julius: Amparo a jiné povídky (Ki- [illegible] 408—409.
Dům u tonoucí hvězdy (Kj.) 946—947
Zola Emile: Rome (Kirilov) 117—119.
Z mladé literatury francouzské a belgické (Rč.) 602—606.
Moderne Dichtung gesammelt von Alfred Guth — Jos. Ad. Bondy (C.) 658—659.
K ženské otázce (—á—ová) 409—411.

Z ruchu literárního a uměleckého.

»Mladá Morava« 30. — Veselá literární vojna mezi Francií a Norskem 31. — »L'Aube« o německé literatuře 32. — »Čas« o dekadentech 74—75. — Klassická reakce 75—76. — »Rozhledy« a »Nový Život« (F. V. Krejčí) 77—78. — Jaroslav Hladík 120. — »Niva« 120—121. — »Čas« 121 až 124. — »Volné směry« 172—173. — Odpověď »Času« 173—174. — Z literatury hollandské (Nové publikace básnické) Ref. Jar. Kamper 175—176. — Umění a socialism 176—177. — Dr. F. X. Jiřík a Dr. J. Herben 216—218. — F. X. Salda 219. — Museum Rembrandtovo. (V. Hladík) 219—220. — »Gegenwart« o filologické a psychologické kritice 220—221. »Cosmopolis« o skandinavských básnících 267. — »Hlídka« o sporu s katolickou modernou 320—321. — Franz Servaes: »Jung Berlin. Zehn Jahre Literatur-Bewegung« 321—323. — Akademie, orgán mládeže socialistické 359—360. — »Die Umschau« o kritice 361—362. Sociálné umění 412 až 414. — »Věřitelé« v Intim. volném jevišti 468. — »Máj« 510—511. — Id. 566—567. — Eduard Jelínek 609. — Mysticismus 610—611. — O novokřesťanství ve Francii 611—612. — Zasláno V. Mrštíka: K »Pohádce máje.« 660. — Fr. Pravda 703. — Večer pražských autorů. J. K. 800. — Dr. Flajšhans 901—902. — Mezinárodní umělecká výstava v Drážďanech 902. — Nová romanová literatura francouzská 947. — Salon mnichovský 948. — Německá inteligence v Čechách (jk.) 948—950. — Na adresu »Volných Směrů« Jaroslav Kamper 950—952. — Komplematika čili Nauka o českém nunvařství. Napsal V. Mrštík 990—994, 1140—1141. — Vliv George Sandové na Turgeněva 1047. — Adam Asnyk 1091. — Zasláno »Salonu Odmítnutých« 1092. a t. d.

Divadlo.

Abel: Hřích 1141
K. Červinka: Opuštěný 851—852.
V. Hladík: Nový život 269—271.
J. Ibsen: John Gabriel Borkman 800—804.
Al. Jirásek: Kolébka 180.
J. J. Kolár: Magelona 952.
J. Ladecký: Dva světy 613—614.

E. Pailleron: Svět nudy 362—363.
V. Sardou: Staří mládenci 125—126.
Paragrafy na střeše 513.
E. Scribe: Adrienna Lecouvreurova 751.
Shakespeare: Sen v noci svatojanské 363, Pohádka zimního večera 514, Romeo a Julie 662.
Schiller: Marie Stuartovna 751.
A. Schnitzler: Milkování 80—81.
J. Stankovský: Malý král 952.
F. X. Svoboda: Dědečku, dědečku 414—417.
F. Turinský: Angelina 614—615.
Vojnovič: Ekvinokce 569.
Vrchlický: Epponina 226—227.
Marie Calderonová 704—705.
Zeyer: Z dob růžového jitra 179.
Doña Sanča 661.
Berlínský Ensemble na Kr. Vinohradech 953.
Pohostinské hry pí. Marušky Bittnerové 751.
Druhé české divadlo v Praze 227—229.
J. K. Recitace Hauptmannových »Tkalců« 1093—1094.

Hudba.

S. I. Symfonický koncert mladé české generace 177—179.
Česká filharmonie 229.
Giordano: André Chénier (opera) 852 až 853.
Godard: Markytánka (opera) 616.
Goldmark: Domácí cvrček (opera) 616.
Nápravník: Dubrovský (opera) 364—365.
Nešvera: Perdita (opera) 853.
Smareglia: Istarská svatba (opera) 126 až 127.

Výtvarné umění.

Dr. F. X. Jiřík: Výstava obrazů Františka Pečinky v Nov. Bydžově 33—35.
Výstava Viktora Olívy 78—80.
Max Švabinský 127—130, 180—182.
Redakci »Času« 131.
Vánoční výstava 271—274.
Grafická výstava a cyklus Anny Costenoblové: Tragedie ženy 222—226.
Karel Šimůnek 323—325.
P. Jos. Holub 662—665.
L. V. 58. výstava Krasoumné jednoty 804 až 806.
Jaroslav Kamper: Kolekce Josefa Satlera 705—707.

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika 36—38 *S.*, 82—85 —*l.*, 132—134 —*o.*, 182—188 —*l.*, 275—278 *S.*, 230—232 —*l.*, 326—330 *S.*, 366—373 *S.*, 418—427, 468—473, 515—519, 570—571, 617—620, 665—669, 708—710, 753—759, 807—808, 854—857, 902—905, 954—955, 995—997, 1048—1052, 1094—1100, 1143 až 1144.
Morava 38—40, 85—88, 188—189, 232 až 234, 331—332, 473.
Hlídka sociální 40—43, 88—90, 136 až 139, 234—236, 281—284, 332—333, 373 až 378, 427—429, 473—477, 519—523, 571—572, 669—670, 711—714, 759—762, 908—910, 1002—1003.
Hlídka školská 43—45, 92—94, 141, 189—190, 237—238, 333 334, 429—430, 573—575, 714—716, 857—859, 955—958, 1100—1104.
Hlídka zdravotní 46—47, 94—95, 142 až 143, 284—285, 380—381, 523—525, 762—764, 1052—1054.
Hlídka hospodářská 90—92, 139—140, 378—380, 572—573, 670—672, 808—810.
Z politiky zahraničné 134—136, 278 až 281, 905—908, 998—1002.

Z naší doby.

Nový soudní řád 47—88. — Trest smrti 48. — K »Výstraze« a »Zaslánu« v »Národ. Listech« 191—192. — O ženské otázce v Německu 239—240 — Filosofická jednota 240. — O nové reformě berní se zvláštním zřetelem k živnostnictvu a obchodnictvu 285—286. — Ze společnosti pro vědy státní a sociální 287. — Ženské hnutí 334—335. — »Student« 335—336. — Sjezd čes.koslov. žen r. 1897 381. — Přednáškový cyklus o samosprávě 382 až 383, 430—431, 477—480. — O České společnosti národohospodářské 480. — Z volebního bojiště 525. — Akademie 526—527. — »Nejsme s Vámi spokojeni« 527. — O politických proudech v německém vídeňském studentstvu 528. — Der Internacionale Kongress für Frauenwerke und Frauenbestrebungen in Berlin 575. — Budoucnost manželství 620. — Bestia triumphans 621, 716, 764—765, 810—812, 910 až 912, 958—960, 1003, 1054—1056. — Literární boykot 621—624. — O výstavě Úprkově v Brně 672. — P. S. Bouška 716—719. — O nových dodatcích a změnách živnostenského řádu 719—720. — Jan Neruda o pražské asanaci 766—768. — Kdo řídí literární přílohu »Nár. Listů« 768. — Sjezd žen československých 811 až 814. — O některých sociálně ekonomických názorech Tolstého 814—816. — † Antonín Čížek 860—861. — »Nový život« 861—864. — Naše doba 912. — Ethické hnutí 1003—1004. — Zločinnost

mládeže 1004—1005. — F. X. Šalda 1007 až 1008. — Telefonografie 1144.

Portréty.

Bahr Hermann 98. — Bebel A. 43. — Bittner Jiří 64. — Blanqui L. A. 1031. — Čížek Antonín 860. — Dehmel R. 466. — Descartes 257. — Grégr Julius 49. — Hauptmann G. 316. — Jaurés J. 43. — Jenewein Felix 913. — Liebknecht V. 43. — Mackay John Henry 215. — Marholmova Laura 795. — Morris William 162. — Mrštík Vilém 725. — Nietzsche Bedřich 171. — Schwaiger Hanuš 873. — Skrejšovský J. S. 780. — Strindberg Aug. 403. — Šembera K. V. 538. — Švabinský Max (vlastní podobizna) 105. — Taine H. 356. — Turinský Fr. 577. — Úprka Jóža 483. — Volders J. 43.

Vyobrazení.

Costenoblova A.: 2 vyobrazení z cyklu »Tragedie ženy« 224, 225.
Heršík: Studie 273.
Holub Jos.: Krajina 272, 643, 656, 663.
Jenewein Felix: Jidáš Iškariotský. — Z kartonu: Dopoledne na velký pátek. — Sv. František de Paula vykládá Písmo sv. vězňům. — Příl. k čís. 18.
Kaván Franta: 4 obrazy k básním 694, 695.
Minařík J.: Mistr Jan Hus 562. — Dvě reprodukce krajin 1064, 1065.
Moreau G.: Smrt Orfea 21.
Oliva V.: 3 illustrace z výstavy 57, 79, 83
Pečinka F.: 3 krajiny 33, 34, 35.
Slavíček Ant.: Jaro. Zelf. Příl. k čís. 21.
Šimůnek Karel: 3 illustrace 304, 305, 324.
Švabinský Max: Práce zřídlo blahobytu 121. — Studie 128. — Krajina 152.
Schwaiger Hanuš: Gloribusstraat v Bruggách. — Valašský mlýn. — Větrák z okolí Brügge. — Selský dvůr v Čechách. Studie 939. — Příl. k čís. 19 a 20.
Tomec Jindřich: Na Kampě 805.
Úprka Jóža: Úvodnice 485.

Vyobrazení z lékárnické výstavy 46, 95. — Partie z holandského pobřeží 102. — 6 illustrací k čl. dra. F. X. Jiříka o uměl. průmyslu 395, 396, 453, 454, 559. — Titulní list k pův. vyd. »Angeliny« 579. — Snímek rukopisu F. Turinského 581. — 10 illustrací k čl. V. Mrštíka 726, 727, 728, 729, 730, 731, 733. — Dvě reprodukce k čl. dr. L. Jeřábka 1027, 1029. — Stará radnice v Turnově 1055. — Návrh p. J. Vejrycha na restauraci turnovské radnice 1056 — 3 illustrace z výstavy fotografů-amaterů 1136.

Tiskem Edv. Beauforta v Praze.

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 1. října 1896. Číslo 1.

Vstup.

Poslední léta v Čechách jsou léta nové generace, to jest léta nových idejí, jejich vzrůstu, pronikání a vítězného zápasu. To jest veliký fenomen těchto let, to jediné, co významného odkážou soudu budoucnosti, až dávno už nebude slechu po dnešní vřavě a pletkách figurek na politické šachovnici, po tom všem, co dnes hlučí ze sloupců novin a zejtra nebude míti delšího trvání, než vetchý jejich papír. Teprv až zmizí tyto mraky jepic, zakrývající pohled na pravý směr a směr časového proudění, bude lze dokonale přehlédnouti a oceniti ten důležitý proces klíčení a vzrůstu, jenž odehrával se v šeru a zátiší pod jeho hladinou. Dnes už vidíme další rozvoj tohoto pochodu: celý nový svět vystoupil nám z vln, zvláštní svět v českém světě, *svět mladých, moderních.*

A pochod ten postoupil dnes ještě dále: tento mladý svět, rozprostranil se už tak, vydobyl si tolik vzduchu a světla, že se může rozčleňovati a volně vyvíjeti v celé řadě různých sobě i sporných útvarů. Není to jeho úpadek, jeho fiasko, je to jen nutný nový článek ve stupnici jeho rozvoje. Základní jeho směr jest neodchylný a hraniční čára mezi ním a starým světem stejně ostrá. Není tu, jak by leckteří chtěli namluviti, zmatek, způsobený několika ztřeštěnými kazimíry, po nichž se má rozhostiti zase pohodlné, dřímavé ticho epigonství a šablon. Nikoliv, vlny v těchto letech rozhoupané se už nezastaví a nezabočí do starých proudů. Nemůže býti dnes mladého českého člověka, myslícího a vnímavého, jenž by mohl být shněten dle starých šablon a jenž by zůstal nedotknut tím vším novým, co v těchto letech prosakuje všechen vzduch a vniká do mladých duchů každým porem. To základní a společné, co při všech odlišnostech jednotlivých útvarů zůstává tmelem mladého světa, jsou vě všeobecné disposice všech mladých duší našich let, jejich společný od starých odlišný způsob, jímž dívají, se v svět, a zvláště jako rys ze ch nejurčitější: společný ten způsob, jímž formulují sobě *vztahy* é *k národnímu celku a vztahy národního celku ku* ě*tové kultuře.* V těchto ohledech jest dnes mezi starými a mla-

dými útvary naprosto jasno. Zde není téměř přechodu, zde zeje skutečná propast mezi pokoleními, která si navzájem nerozumějí. Otcové a děti!

Tak jako by se byl od včerejška udál, žije ještě tento pochod nové generace v naší paměti. Vzpomínáme všickni, jak již od let, od samých těch chvil, kdy jsme se naučili mysliti a cítiti, rostla v nás nechuť k tomu, co nám podávala domácí literatura, odpor ku způsobu, jímž se formulovaly v politice životní potřeby národa, tušení, že všechen ten modlářský kult národa, jako něčeho samobytného a svéúčelného, všecko toto vychování nás na pouhé vlastence a štvaní nás do nenávisti národa jiného, je hříchem proti člověku v nás, hříchem proti kultuře, hříchem proti duchu svatému. Toto tušení uzrálo a ztvrdlo u nejvyspělejších v pevné přesvědčení a hledalo průchodu v hlasitých protestech. Každým pokusem zašlapati tyto vyšlehující plameny odkrýval se nám starý český svět v neudržitelné své spuchřelosti a nekulturnosti. Hledali a scházeli jsme se na osamělých posicích, do nichž nás zahnal, a dočkali jsme se tam úplného rozbřesku, osvětlení hlav a srdcí v širokých zástupech mládeže. Viděli jsme, že už nemluvíme jen za sebe, za několik kaceřovaných jedinců, nýbrž za všecku mladou generaci národa, alespoň za její ryzí, inteligentní jádro, že otázky, které vřely jen v našich hlavách, staly se otázkami národní psychologie a v našich snahách a naší práci že mluví sama duše národa, žíznící po obrození a po osvobození z bludných kruhů vyvětralých frází a hesel.

Dnes už lze poněkud přehlednouti, co bylo vykonáno, ty zjevy a typy, nad nimiž užasne budoucí psycholog: mladíci, sotva přes dvacet let, kácejí v literatuře domácí modly a staví mladou literaturu do samého varu evropských uměleckých snah; v zapadlých koutech venkova vyrůstají nejsubtilnější duše moderní; mladíci bez universitního vzdělání zaplavují český svět všemožnými evropskými idejemi; student odhazuje vlastenecké praporečky, jde apoštolovat mezi proletáře a v politickém boji sází na kartu svou existenci; čeština svléká se sebe ošumělé cetky řečnického bombastu a učí se výrazu smysln ě palčivému, hmatatelnému, břitkému jako švihy pitevního nože; vzniká nová poesie, nová kritika a essay, vůbec celá nová literatura i zevně neodvislá od staré officielní, zvláštní literatura v literatuře, zvláštní svůj svět v českém světě, všecko to, nač může býti před soudem budoucnosti hrda česká mladá generace z tohoto konce století!

Z těchto mladých snah vyrostly také »R o z h l e d y«. Objevily se hned při prvých signálech obratu, daly se nésti mladým hnutím, s ním zároveň rostly a vyspívaly. Historie jejich zůstane navždy nerozlučně svázána s historií dnešní mladé generace. A orgánem jejím »Rozhledy« i n a d á l e z ů s t a n o u — v t o m vidíme přední jejich úkol i jejich právo na život. Úkol ten je ovšem jiný nežli ještě před dvěm třemi lety. Dnes, kdy mladá generace oddechla si po napjetí prvých s lečných zápasů, kdy není už ve své existenci a myšlénkách ohrožová kdy po kvasu a tření ve vlastním svém táboře rozbila se na řadu r ličných útvarů, kdy ocitá se ve stadiu, nejrozhodnějším pro její budou nost, nevidíme svého úkolu jen ve výbojnosti a negaci vůči všemu, co

starých řádech domácích je lživého a špatného, ale i v bezohledně přísné a upřímné, protože nejvřelejším zájmem a láskou diktované kritice všeho mladého. Máme k tomu naprostou neodvislost na všecky strany a prospějeme tím volnému rozvoji mladých myšlenek v Čechách jistě více nežli předčasným tvořením stran a skupin, v jejichž úzkých zájmech tento rozvoj tuhne a se zastavuje.

K těmto úkolům, daným nám celou naší minulostí, připojujeme ještě další. Mladá generace nezdvihla prapory nových myšlenek, aby s nimi si hrála v osamělých zákoutích. Dala se v práci a v boj za tím účelem, aby obrodila všechen kulturní život ve své vlasti, aby se stala dědicem a pokračovatelem nedostačujícího starého. Již dnes nadešla potřeba, aby z cest propagačních vstoupila i na cesty tvůrčí, aby šířila své zorné úhly a zabírala do nich všecko žilobití, všechen ruch svého okolí, aby abstraktní schemata idejí, přejatých největší měrou z ciziny, plnila plastikou konkretních útvarů domácích, aby material, jejž jí poskytuje bezprostředné její okolí samostatně spracovávala a budovala své zvláštní, určité typy. »Rozhledy« budou pomáhati při těchto úkolech tím, že budou vždy více směřovati k tomu, aby byly revuí všeho českého života, zvláště v jeho stycích a svazcích se světovou kulturou.

Mladé duše.

Román. Napsal Klen.

I.

Václav Daněl se probudil. Pod těžkou peřinou pohnula se jeho hlava, hlava šestnáctiletého studenta s dlouhými vlasy a obličejem jemně sice kresleným, ale přibledlým a hubeným. Otevřel oči, pokoušeje se rozeznávati předměty ve tmě zimního jitra. V tom mu zašlehlo cosi hlavou jako sladký, rozkošný blesk. Ano, je doma, konečně zas doma, na vánocích, u matky! A teplé proudy radosti rozlily se mu celým tělem, tak že až se zachvěl mrazivou rozkoší a docela již probuzen a oživen, rozhlédl se po světnici. Ano, nad ním tikají svým známým zvukem staré rodinné pendlovky, z šera pokoje vyrážejí obrysy dobře známého nábytku, pohovka se židlemi a stolem uprostřed, piano v rohu u okna, z kuchyně padá sem na podlahu paprsek lampového světla a jest slyšeti odtamtud hrčení kávového mlýnku a šukavé kroky, kroky matčiny. Tedy zase doma! Po třech měsících, které strávil od prázdnin v Hradci ve smutném, steskuplném, stlačeném životě chudého studenta. Tak prázdna a nevlídna byla nyní za ním tato doba, jako ty holé zasněžené pláně, které viděl včerejšího večera uháněti a v dáli se stáčeti z oken vlaku. To všecko teď daleko za ním, i ta včerejší cesta, i Hradec a všecko, co toto vo pro něho odporného a bolestného znamená: i to denní odměření lin dle prací a povinností, i to nekonečné naslouchání monotonním adům professorovým, dlouhé sezení při knize a chudičké večeři

v chladném pokojíku, natlačeném studentskými kufry a postelemi, kde se po celý večer hlučelo a kouřilo, kde se dlouho do noci hrávaly karty, mezi tím co on usínal na své posteli, probuzen každou chvíli křikem nebo smíchem hráčů a opojován sladkými sny o domově.

Tyto sny byly jediným útulkem jeho roztesknělé duše. Přissával se k nim s celou svou vnitřní horoucností, plnil si jimi hlavu až do závrati. V tomto snění nabývalo všecko, co patřilo k jeho domovu, zvláštních žhoucích barev a nevystihlého, obrovského jakéhos významu: i matka, i přátelé, i každý dům a strom východočeského toho městečka, odpočívajícího jako pěkná bílá hračka v táhlém údolí, věnčeném černými pruhy lesů. Miloval celý tento domov, i město i lidi i okolní přírodu s celou prudkou láskou hocha, vychovaného matkou vdovou, od níž se byl dříve ani snad na den nevzdálil, hocha jemného a ostýchavého a vrženého najednou v cizí svět, neznámé lidi, námahu a nedostatek. Byl již druhý rok na studiích, ale vášnivý stesk po domově jej neopouštěl ani den. Plnil mu dnem i nocí, všude, doma, ve škole i na procházce mysl obrazy minulosti, která se mu zdála nyní jediným šťastným snem, a omamoval jej vidinami budoucnosti, těch sladkých, velikých chvil, kdy uvidí zase domov. Prozatím se vrhl s celou vášnivou silou své snivosti na tyto vánoce. Po celé téměř tři měsíce opíjel se vysněnými rozkošemi tohoto týdne, který se blížil tak hlemýždím krokem k němu z tůní budoucna. Obraz těchto několika dnů plápolal před ním v nejskvělejších barvách, jako jediná veliká hostina radosti, v níž každá hodina měla býti zvláštním rozněcujícím douškem. Matčin pokojík, hovor s kamarády, štědrý večer, to všecko nabývalo v jeho mysli nedostižného významu a hlubokého, téměř bezedného kouzla, které jediná duše lidská, jak se domníval, byla by sotva s to vypiti. Snil a ssál kouzlo těchto budoucích dnů po celé hodiny školního vyučování, dívaje se při tom upřeně na professora, jako by ho pozorně poslouchal, usínal, ukolébán jím až do únavy, v peřinách, které mu dala matka, a které zdály se mu stále ještě dýchati vůní jejího pokoje, a spíjel se tím kouzlem, až mu tváře hořely, na osamělých procházkách dlouhými stromořadími v okolí Hradce, za temných podzimních podvečerů, když studený vítr rval poslední listy se stromů a dálné obzory polabských rovin usínaly v houstnoucích chmurách, v tichu mrznoucí krajiny, přerušovaném jen krákotem havranů.

A tyto chvíle jsou již zde. To, co se před ním tak dlouho vznášelo a rozplývalo ve snech, dá se již teď hmatati jako pevná, neodčinitelná skutečnost. Přijeti večer do osvětleného nádraží, shledati se na perroně s matkou, ubírati se domů temnými ulicemi po chrupajícím sněhu, vyspati se jednou zase v tichu a známé vůni matčina pokoje, probuditi se, kdy venku ze tmy bělají se jen zasněžené střechy ulic a z kuchyně šíří se vůně vařené kávy — ano, právě tak si byl představoval pořad těchto prvých šťastných hodin! Kmitla mu sice hlavou otázka: jsi tak šťasten v těchto chvílích, jak jsi sobě představoval? ale nechtěl a neuměl na ni odpověděti, tak splývaly mu ještě v jedno naděje a jejich splnění, sen i skutečnost, kouzlo chvil vysněných i prožitých.

Zavrzly dvéře a v nich objevila se přímá, vysoká postava matky. Kráčela tiše, domnívajíc se, že Václav ještě spí. Šukala sem tam po

světnici a Václav díval se očima přimhouřenýma, jako by spal, na ni, čekaje, až padne na její tvář pruh světla, vnikající sem skleněnými dveřmi z kuchyně. V tom se matka obrátila a v tomto světle objevil se její obličej, tak jak ho Václav znal od dětských let. Stále tatáž přívětivá tvář ženy as pětačtyřicetileté, s rysy pevnými a zdravými, ale vážně, skoro až smutně sevřenými. V tomto okamžiku hrál na té tváři úsměv, jaký tam Václav zřídka kdy byl vídal. Cítil při tomto matčině úsměvu zvláštní pohnutí, radostné i teskné, neboť věděl, že on sám jest příčinou toho úsměvu. Matka jest patrně šťastna z jeho příjezdu. Ubohá! má tak málo šťastných chvil. Vždycky hleděla tak přísně a vážně pod tíhou svých starostí. A k vůli němu se dnes usmívá. Pohnutím se mu stáhlo hrdlo a oči zalévaly se mu slzami dětinné něhy.

Styděl se jaksi za své pohnutí. Mimovolně jej něco pudilo, aby promluvil.

— Maminko, ozval se tiše.

— Ah, ty's už vzhůru? řekla matka a přikročila k posteli.

— Jsem rád, že jsem doma. Nemohu proto ani spát.

— To věřím.

— Vstanu hned.

— To nemusíš. Beztoho je ti to vzácné ráno déle ležet.

— Opravdu. V Hradci o těch dobách už běžím do školy.

— No, a kam pak se chystáš teď ráno? Sejdete se někde s ostatními?

— Nevím, jsou-li zde. Nepsal jsem si teď se žádným a nevím tedy, kdy kdo přijede.

— Už tu budou asi všickni. Jeníka Hlávkova jsem viděla až včera, když jsem ti šla naproti.

— Hm, ten má blíž, mohl tedy dříve přijet. A co Landa? Nevíš? Chci jít zrovna teď ráno k nim.

— Ten už tu bude. Mluvila jsem předevčírem s Landovou, Povídala, že přijede v noci na dnešek.

— Nu tak.

— Také ti nepsal?

— Jednou v říjnu. Od té doby ne. No, ale vstanu, rozhodl se najednou Václav a vylézal již z postele.

— Hm, když chceš. Jdu ti připravit snídani.

Za chvíli seděl Václav s matkou u kouřící se kávy, v kuchyni příjemně vytopené, v níž svítila lampa a po podlaze a stěnách tancovaly světelné odlesky v peci praskajících plamenů. Pokoj zdál se odtud odpočívati ve tmě a oknem, vedoucím do dvora, prorážělo sem matné, ospalé svítání šerého zimního dne.

Mezi tím, co Václav vypravoval matce o svém životě v Hradci, stálou snahou dodati každé podrobnosti zveličeného významu a hráti na starého, zkušeného studenta, žijícího v důležitějším a hlučnějším votě než oni všickni zde doma v zapadlém městečku, cítil, že na jeho ěstí nalehá stín. Tušil a věděl, že to přijde hned, že to může čekati ždé minuty, to těžké a bolestné, co se vyvalí a ztrpčí mu tyto šťastné amžiky. Věděl, že to uslyší co nevidět z úst matčiných, ty hořké

stesky, starosti a úzkosti, které jí svírají, které jí ubírají krve i spánku, že zase před ním vyvstane celý ten truchlivý obraz krutého zápasu, trudného potloukání se od měsíce k měsíci, jenž se mu vtiskl od mládí do duše a srostl tam nadobro s postavou matčinou. Věděl, že ten úsměv, který jí hrál na tváři, jest jen chvilkovým zákmitem radosti, která nemůže zaplašiti v její duši těžké a neodstranitelné chmury. Bál se toho okamžiku, kdy matka počne vážně mluviti o svém, o jich obou postavení — věděl, že o tom mluviti počne, neboť neměla nikoho jiného, komu by se s tím svěřila — a hleděl oddáliti tento okamžik tím, že horlivě a bez přestání sváděl hovor na lehké, veselé stránky své studentské existence. Ale okamžik ten přece přišel. Kdy si prý už zadá o stipendium?, zeptala se ho náhle matka. Ještě prý nemohl — jal se horlivě vykládati — teprv někdy v lednu a v únoru se vyhlašuje. Podá žádost jistě, není třeba míti o to strachu. Myslí, že ho dostane. Dle vysvědčení jest ve třídě as třetím, k tomu jest syn po učiteli a to při udílení stipendií na učitelských ústavech padá značně na váhu. Jen, kdyby to už raději bylo, povzdechla těžce matka. Takto není už možno dále to vydržet. Vdovská pense měsíčních třicet zlatých sotva by stačila pro ně oba zde doma. Ale nechat jej z toho vystudovat? ne, opravdu neví, jak to skončí. Posýlá mu měsíčně patnáct, šestnáct zlatých, co si má pak sama zde počít s tím málem, co jí zbude? A z čeho platit mu šaty? Dluhy rostou a tíží ji pořád více. Nemůže starostmi ani spát. Odepřela si už skoro všeho, šetří co nejvíce a všecko by snesla, kdyby těchto dluhů nebylo a těch starostí, jak bude dále.

Dopila kávu a počala přecházeti po kuchyni. Už to je zde, pomyslil si Václav a bylo mu, jako by se svíjel pod palčivými ranami. Ačkoliv mu bylo matky líto, tak velice líto, až se mu hrdlo stáhlo a oči zamžily, nemohl se přec ubrániti sobecké mrzutosti, že má takto zrovna z rána zakalen první den svátků, na něž se tolik natěšil a právě tak sobeckému přání, aby už bylo co nejdříve po této rozmluvě. Nějak bylo a nějak bude, zdál se mu šeptati ten lehký, veselý pokušitel, který se skrýval v jeho napolo chlapecké ještě duši, za veškerým ostýchavým a mdlým jeho zevnějším vzezřením. A čím déle trvala tato trapná chvíle, tím více cítil, jako by mu v duši počalo se usazovati a růsti cosi tvrdého, nepoddajného, zárodky temné jakési síly, která mu slibovala přenésti jej přese všecky tyto svízele, zoceliti jej jimi a ukovati mu osud, jehož veliké obrysy počínaly plniti jeho sny. Neslyšel již ani konečně, co matka říká; mysl vzedmula se mu najednou neznámým jakýms nadšením a na jeho vlnách houpaly se obrovité zjevy mužné síly, geniové ducha i činů, postavy vyčtené z románů, životopisů a dějin, planoucí, ale prázdné, do ohromna zveličené rozbíhavou fantasií šestnáctiletého hocha.

A v této chvíli kmitl mu také hlavou obraz přítele Landy. Ano řekl si v duchu, v něm mám vzor, jak se povznésti nad takovéto všední starosti. Budu jako on pevný a ohnivý, stále doufající a nelekající překážek. A jest snad ještě chudší než já, žije mnohem hůře než doma i na studiích a přece, jak jsem já proti němu chabý, netroufalý bázlivý! Představoval si shledání své s ním tak živě, až mu radostný napjetím srdce prudce tlouklo a tváře se rozpalovaly. Co si asi řeknem

Jak mám začít mluvit, a o čem? aby uviděl, že už jsem vyspěl, že už nejsem chlapec, za jakého mne pokládal? A co on? S čím novým asi přijel? s jakými myšlénkami? s jakými knihami?

Tyto představy smazaly rázem stín, jejž vrhla do jeho mysli rozmluva s matkou. Rozlilo se tam zase šťastné teplo a světlo. Neměl již doma stání. Ale k Landovi bylo ještě brzy. Venku se bylo sotva teprv rozbřesklo.

Naříkavý hlas matčin byl mezi tím již umlkl. Dala se do uklízení pokoje a Václav odešel tam za ní. Přecházel sem tam, naslouchaje jejímu vypravování, nyní již klidnému, provázenému sem tam i mdlým úsměvem. Nechtěla patrně už ztrpčovati Václavovi pobyt doma svými stesky. Mluvila o jiných věcech, o známých lidech, poměrech a událostech ve městě, tak jak se celý líný chod tohoto maličkého kouska světa obrážel v uzoučkém okruhu jejích zájmů a zřetelů, jejichž těžiště leželo v minulosti, v těch šťastných letech krátkého jejího manželství, po nichž pak již jen tvořil celý její život jedinou poušť smutné vdovské existence. Václav poslouchal s účastenstvím. Bylo mu rozkoší, cítiti se odtrženým od toho celého nenáviděného života ve vzdáleném cizím městě a přirůstati tak zase znovu tisícerými nitkami, každou cévou své bytosti, k domácí půdě, dýchati její vonné, útulné teplo, uvolňovati v něm dlouhému, bolestnému napjetí svých tužeb

Přikročil k oknu a díval se dolů na náměstí. Ano, to staré známé náměstí? Všecko až do posledního kamene zůstalo tak, jak to opustil před třemi měsíci. Jen že tehdy svítilo všecko ještě ve výsluní posledních letních dnů, lípy před kostelem a radnicí se zelenaly — ale nyní leželo to vše ponořeno v mrtvý klid zimního rána. Po zasněžené ploše náměstí černaly se jen řídké postavy chodců, nějaký muž z vesnice v kožichu a s těžkou holí v ruce, babka s nůší, služka nesoucí v konvi vodu, běžící hoch. Jen na podloubí, táhnoucím se po celé protější straně bylo znamenati jakýsi ruch, čilé kmitání postav, hokynářské krámy, necky s rybami, nad nimiž stály skupiny lidí a dětí — vánoční trh malého města. Nad střechami domů, vyjma školu vesměs jednopatrových, vznášely se tenké sloupky kouře, podobny klikatým kmenům mlžných jakýchs stromů, jejichž koruna tratila se a rozplývala v jednotvárném šeru zimn oblohy, nížící se nad náměstím jako jediná, bělošedě svítící plachta.

Matka odešla zase do kuchyně. Václav přecházel po pokoji sám. Zastavoval se před každým obrazem, oživuje na něm své upomínky. Byly tu dvě křiklavě malované alpské krajiny, obraz ukřižovaného Krista, ostatní pak většinou prémie starých německých rodinných časopisů — a ty všecky dívaly se na něho se smělou a usměvavou důvěrností, jako by chtěly říci, že mají právo na to i na jeho vděčnost, neboť ony to byly, z nichž padaly kdysi jedny z nejprvnějších a nejsilnějších dojmů do jeho ské duše. I z těch nejmlhavějších hlubin paměti, kde už ztrácí dechu ápějící se vzpomínka, dovedl si ještě dosud zachytiti Václav některé ile, kdy se dával od otce vyzdvihovati k těmto obrazům a vypraati o nich celé dlouhé děje a pohádky, které neměly s jejich skuteč- smyslem nic společného, ale zanechaly v jeho fantasii nevyhladitelné w. Ještě dnes nedovedl se dívati na tyto obrazy jinýma očima a před-

staviti si na příklad, že tamta ženská postava s velikým krajkovým límcem na staré sežloutlé rytině s německým nápisem znamená Marii Stuartku a ne tu báchorkovitou jakous princeznu s fantastickými osudy, jak se mu zaryla do mysli z vypravování zemřelého otce.

Rozevřel i piano, dlouhý nemotorný nástroj staršího tvaru, sem tam odřený a bez lesku. Usedl k němu a zabořil prsty do sežloutlých kláves. Zaznělo několik akkordů, drnčivých, prázdných, křiklavě rozladěných. Ale Václav pokračoval ve hře přece s chutí, cítě jakousi vděčnost k tomuto starému klavíru, na němž jej, šestiletého hocha, učil ještě hráti otec několik měsíců před svou smrtí a na němž pak Václav, když již byl dospělým hochem a matka nemohla mu platiti dále učitele, cvičil se sám, třískaje do něho po celé hodiny s tou divokou nevázaností mladých hráčů, zůstavených bez dohledu, pokoušeje se naznačovati touto hlučnou hudbou příběhy, které si sám vymyslil, a improvisovati si celé výjevy oper, tím, že napodobo.val arie a sbory, které po léta téměř den co den až do omrzení odehrával z několika laciných poutpourri, zůstalých zde po otci.

Ale nejdéle se zastavil u knihovny. Byla to vlastně veliká staromodní skříň na prádlo, a nádobí, jejíž hořejší přehrady byly zaskleny a tvořily pro Václava nejdrahocennější koutek jeho domova. Tam byly ve dvou řadách těsně natlačeny knihy po otci, knihy nejrůznějšího rázu a hodnoty, české i německé, několik tlustých svazků Mikovcova Lumíra, Nerudovy Obrazy života, spisy Máchovy a Kollárovy, celá řada učebnic a methodických knih pro učitele, dále zase sensační romány »Hrabě Beňovský« a »Císař Josef a jeho dvůr« vedle pěkně vázaného Schillera a velikých svazků rodinných německých listů, ponejvíce všecko z počátku let šedesátých, tak jak to asi šmahem skupoval a odebíral tehdy mladý, venkovský učitel, míchající své upomínky na vychování v německých školách s povinnostmi českého vlastence.

Do těchto knih jako by se byla slila všecka prchlá vůně Václavova mládí. Stačilo mu jen některou vzíti a otevříti a již se vyvalila plným proudem ven, z každé stránky, z každého obrázku, z otřelých desek, a opojovala ho znovu kouzlem hodin, nad ní kdysi strávených. Každá z těchto knih měla pro Václava svou zvláštní duši. Některé znal téměř z paměti, jejich duše ležela před ním průhledna jako duše přítele, s nímž denně obcujeme. U jiných, zvláště německých, znal jen tituly a obrázky, nevěda přesně co znamenají, ale tím svobodněji pracovala zde jeho obraznost, tím hlubší a větší význam tušil zde za každou stránkou, tím silněji rozněcována byla jeho touha, přečísti jednou to zde všecko v této skříni a přečísti i jinde každou knihu, kde se mu naskytne, poznati všecko, opájeti se a růsti tímto věděním, zahanbiti mohutností svého ducha všecky, kdož se mu dnes, ostýchavému, neobratnému chlapci, posmívají. Nedovedl si ještě sice dobře představiti svůj cíl, ale tušil, že tyto knihy, nad nimiž proseděl celé dny svého chlapectví, mezi tím co jiní je trávili v divokých hrách, naznačují mu budoucí jeho dráhu. Věděl, jak jest tělesně slabý a neobratný, styděl se za to, když se mu spolužáci posmívali, rmoutil se nad tím, že při každém tělesném cvičení nebo hře jest posledním, přezírán a vysmíván, ale naproti tomu zase viděl, jak jeho spo-

lužáci, jak dříve zde doma, tak i tam v Hradci, ustupovali před ním všude, kde se jednalo o vědění, jak na tomto poli byl on silnějším jich, jak chodili k němu pro radu a pomoc, jak i jeho professor dával na jevo překvapení z jeho znalosti dějin a literatury, sem tam nahodile projevované. To jej sílilo a odškodňovalo za všecko ostatní, to dávalo vyrůstati v jeho mysli zvláštní hrdosti. Počínal cítiti, že se v jeho nitru usazuje a zraje něco vzácnějšího a jemnějšího než to, co mu poskytuje jeho okolí, i cítil pýchu nad tím a touhu, zavříti se do sebe obemknouti se hrázemi a dokonati v důvěrném závětří své duše tento pochod vzkvétání a zrání. Ačkoliv nedovedl ještě souditi o sobě dosti určitě a přehlednouti krátkou čáru svého rozvoje, cítil přece jasně, že tím, čím jest, učinily jej z velké části tyto knihy po otci, celé to jejich ovzduší myšlenek, citů a dojmů, které již dychtivě ssál v dobách, kdy jiní hoši jeho věku neměli v rukou jiné knihy než školní čítanku.

V pendlovkách na stěně hrklo a ozvaly se zvonivé, syté zvuky. Hodiny bily půl deváté. Venku se již zatím rozednilo úplně. Václav, stojící před knihami, probral se z myšlenek. »A nyní k Landovi!« řekl si, skorem nahlas, tak vzrušen a radostně napjat při této myšlence, že by byl málem poskočil.

Spěchal do kuchyně se oblec a vyšel po chvíli z domu.

II.

Václav znal se s Landou již od dětství. Totiž znal ho zprvu jen jako spolužáka, jako jednoho z těch padesáti či šedesáti hochův, kteří s ním sedali v lavicích téže třídy. Jen že Danělův Václav sedal po celá ta léta v prvních lavicích, jednak jakožto hoch z »lepší« rodiny, dokonce syn po učiteli, jednak proto, že byl v třídě vždy nejmladším a k tomu krátkozraký. Silnější, hranatější, skoro o celý rok starší Karel Landův seděl v zadu, tam kde se hustě vlnily rozcuchané hlavy a umouněné kazajky hochů z lidu. Tento kastovní rozdíl je oddaloval od sebe po celá čtyři léta. Sotva že jen tu a tam je nějaká náhoda svedla k tomu, že promluvili spolu několik slov. Václavovi splýval tento snědý hoch s černými jako uhel vlasy a záplatovanou modrou kazajkou, počítaný všeobecně učiteli i žáky mezi rozpustilce, v jedno s celou tou spoustou chlapců, které znal sotva dle jména a kteří mu byli cizí svým původem, povahou i životem. Neboť mezi tím co Václav, přísně matkou vychovávaný a ve svých stycích s jinými hochy úzkostlivě střežený, sedal po škole doma nad obrázkovými knihami po otci, anebo hrál si na náměstí a ulicích městečka s několika málo dětmi z nejbližšího sousedství, proněl se Karlík v prachu předměstských silnic, v úzkých uličkách, oddělících jednotlivé chalupy, přelézal ploty zahrad, toulal se po polích, chodil do lesa na dříví a jahody.

Ale v jednom byl osud jejich společný. Karel také neměl otce jako jeho, právě tak jako Václavova, žila v upomínkách na lepší doby rodiny. Otec jeho býval strojníkem kterési továrny v Praze, a tam také Karlík narodil. Sotva čtyřletý, ztratil však náhle otce, a matce

jeho, zůstavené bez jakékoliv podpory a výživy, nezbylo než vrátiti se do svého rodiště s třemi svými hochy, z nichž Karlík byl prostřední. Zřídila si na předměstí krámek hokynářský, pomocí jehož se jí podařilo jakž takž se protlouci.

Snad to byly tyto podobné si osudy rodinné, které mimovolně oba hochy sblížily, když na počátku pátého školního roku octnul se i Karel Landův v jedné z předních lavic, nedaleko již od místa Václavova. Byl v posledním roce nenadále se vyšvihl z rozpustilce a žáka, který ničím zvláštním se nezdál vynikati, na jednoho z nejčipernějších hochů ve třídě — snad působením právě těchto upomínek rodinných, toho vědomí, které se v něm probouzelo, čím se stával rozumnějším, že nebýti předčasné smrti otcovy, nebyl by nucen tráviti život s předměstskými uličníky, a že, co mu osud odepřel, může si zjednati vlastní zásluhou. Tak ho alespoň poznal tenkráte Václav, ctižádostivého a hrdého i při záplatované modré kazajce a špinavých bosých nohou.

Jedno však je hlavně sblížilo a utvrdilo nadobro jejich přátelství. Oba byli totiž nejhorlivějšími čtenáři celé třídy, nejsečtělejšími v té literatuře, jejíž brány se jim otvíraly každé soboty při půjčování knih ze žákovské školní knihovny. V tomto oboru literatury, jejímiž největšími jmeny jim byl Nýric a Hoffmann, stali se během času hotovými znalci s vycvičeným smyslem pro požitek a oceňování těchto knížek. Nikdo z ostatních jim v tom nestačil, nikdo nedovedl proseděti tolik hodin u knih, pamatovati si jejich jméno, spisovatele a děj. Viděli brzy, že jsou v tomto ohledu sami a toto vědomí společné přednosti nad jinými pudilo je uzavříti těsný svazek.

Brzy jim už školní knihovna nestačila. Tu přišly na řadu Václavovy knihy po otci. Nejprve obrázkové knihy, ponejvíce ročníky německých časopisů »Illustrierte Zeitung« a »Über Land und Meer« z let šedesátých. Václav znal již od dřívějška každou jejich stránku, každý obrázek. Uměl sice německy málo, jen tolik, kolik se naučil ve škole a kolik pochytil z často slyšených německých hovorů — v samém sousedství byly totiž německé osady a i ve městě bylo mnoho Němců — ale stačilo mu to přec, aby uhodl smysl obrazů, illustrujících ponejvíce časové události, na př. válku šlesvicko-holštýnskou a prusko rakouskou, různé slavnosti, ruch moderních velkoměst a otvírajících tak dětské duši, krmené ve škole jen krotkými články z čítanek, bohaté pohledy na přítomný svět, zásobujících jeho fantasii velikým množstvím určitých obrazův o vzezření nejrůznějších končin a zemí, o velikých dějích historických i přítomných, vrývajících mu zároveň do mysli jména a fysiognomie vynikajících hlav přítomnosti. A tak sotva bylo Václavovi deset let, nosil už v hlavě určité představy o vzezření největších evropských měst a o jejich životě, o vedení moderních válek, znal jména Victor Hugo, Renan, Darwin a mnoho jiných, spojuje je s určitými tvářemi, ale nevěda ovšem nic bližšího o jejic významu.

Toto své bohatství učinil nyní přístupným i Landovi, jehož c duševní svět skládal se dosud jen z toho, čemu ho naučily čtyři r školního vyučování a četba knih pro mládež. To byly pro Karla pa chvíle nekonečného údivu a rozníceni, když mohl po celá odpoledne s

děti u Danělů nad těmito sežloutlými a mnohokráte zobracenými listy, počínajícími již čpěti puchem stáří. Vřava umlklých bitev, odplynulý lesk slavností, tváře nyní už mrtvé — to všecko křísil jejich údivem planoucí zrak, to všecko vyvstávalo z tohoto sežloutlého papíru jako živé, jako něco, co se včera ještě událo, a zítra dovedli se na tytéž obrazy dívati s touže nenasytnou pozorností. A tak probírali ročník za ročníkem a když byli se všemi hotovi, začali na novo.

Již tehdy počínali, ač ne dosti jasně, cítiti, že mají mysl obrácenu někam zcela jinam, než všecko jejich okolí. Nikdy téměř neslyšeli svého učitele vypravovati o těchto věcech. Ten srostl v jejich očích znenáhla s obsahem školních čítanek. Články mravoučné o poslušnosti, pilnosti nebo poctivosti, hory, řeky a města v Čechách, znamenitosti Prahy, kusé úryvky z českých a rakouských dějin, anekdoty o dobrotivosti panovníků, obrázky z přírody, z té nejbližší, v níž se octli, sotva učinili několik kroků z ulic města — tento svět jim znamenala škola a učitel, všecko milé sice a důvěrné, ale už tak příliš známé. Cítili, že to není ještě celý svět, ten pravý, velký svět, jejž tušili tam daleko za hřebeny domácích lesů a dále ještě, daleko za hranicemi vlasti. Nevěděli ještě, jaký to je svět, co jím hýbe, ale vyciťovali z těchto starých knih a jejich obrázků ty milliony pracujících rukou a hlav, které svět tento budují a drží a vnímali tak alespoň vzdálené ohlasy šumného jeho ruchu.

To všecko podněcovalo vždy více jejich touhu poznati blíže tento svět. Po prohlížení obrázků přišla řada na četbu poučných knih, zvláště cestopisných a dějepisných. Stránky příliš těžké nebo pro jejich dětskou fantasii nezáživné přeskakovali, ale tím dychtivěji hltali každou takovou, která mohla sytiti a vzněcovati jejich představy a sny. Kde nestačila knihovnička Václavova ani knihovna školní, vypůjčovaly se knihy od kohokoliv ve městě. Byla to nejpestřejší směs knih, cenných i jarmarečních, pro velké i pro mládež, suchopárných i fantastických, která jim takto otvírala okna do světa. Sensační romány v sešitech s barevnými obrázky, polofantastické polohistorické, jako »Custozza a Králové Hradec« a »Vězeň v Andělském hradě«, veliká illustrovaná díla Hellwaldova, hned na to zase dvanáctikrejcarové knížky o Indiánech a Verneovy romány ve starých Maticích Lidu — to všecko je pořadem vábilo, opojovalo a plnilo tak jejich obraznost, že si dovedli hráti po celé hodiny na reky dobrodružných historií.

Ale zase byly doby, kdy jejich zvědavost zapadla zcela jinam a rozpalovala se na objevech jiného druhu, ještě vášnivěji hltaných. Paní Danělová nechala Václava hrabati se zcela svobodně v zasklené skříni. Jednak znala málo z těchto knih, a pak nechtěla překážeti svému hochu v této jeho náruživosti — naopak tato náruživost ji těšila jakožto příznivá známka pro budoucí splnění jejího nejtoužebnějšího přání, aby se stal učitelem jako byl jeho otec.

A tak se dostali oba hoši, pronikajíce vždy dále touto malou [illegible]nou až i ku knihám, které by paní Danělová jistě byla uschovala, by o nich byla věděla. Byly tu sešitové romány s různými pikantními [illegible]cemi, belletrie ve starých ročnících časopisů, plná milostných dějů [illegible]letek, narážejících co chvíli na věci, které počínají vábiti obraznost

chlapců, překročivších desátý rok; byla tu dokonce i celá jakási stará zdravověda, která odhalila hochům předčasně dráždivá tajemství pohlavních styků a připoutávala je k sobě, skrčené po celé hodiny v některém koutě světnice, když paní Danělová někam byla odešla, a hltající tyto netušené poznatky s planoucími tvářemi, vyschlým hrdlem, jiskřícíma očima.

Tak se z nich stali hoši pilní a čilí, zanechávající svými vědomostmi, jak dovolenými i nedovolenými, i svými jemnějšími, hlubšími city a vysokými ctižádostivými sny za sebou všecky spolužáky, ale s obrazností znečištěnou a pudy předčasně vznícenými. V jejich povahách však přece byl rozdíl. Václav zachoval si i při tom všem stále totéž vzezření hocha tichého a ostýchavého, vyvíjeje se za to však tím rychleji uvnitř, po tmě, skrytě — ale Karel naproti tomu prudký, smělý, proměňoval hned každý nový dojem, každý nový poznatek v čin. Bujná krev dřívějšího uličníka hnala jej bez přestání vždy k novým a novým podnikům a nápadům, vyvolávaným obyčejně okamžitým dojmem četby. Dobrodružné příběhy knih pokoušel se dramaticky představovati, pod dojmem cestopisů podnikal výpravy do polí a neznámých částí lesů, po přečtení prvních příběhů o lásce posílal do dívčí školy milostné dopisy, jindy zas, pochytiv něco o veřejném ruchu, zakládal spolky, jejichž byl předsedou — všude chtěje býti prvním, udávati tón, býti uznáván ve všem za nejobeznalejšího a nejsmělejšího. Václav následoval jej v tom všem jen zdaleka. Přijímal sice každý jeho návrh, každý nápad, i když tušil, že je směšný a ztřeštěný, poněvadž cítil jeho převahu nad sebou; dal se jím smýkati všemi směry jako oddaný jeho stín, ale byl na to příliš nesmělý a nepodnikavý, aby chtěl hráti mezi spolužáky větší nějaké úlohy.

Chodili spolu do školy ještě jen rok. V prvé třídě měšťanské školy stala se s Karlem totiž ještě jiná změna. Neustálé sezení nad knihami, prospěchy ve škole, styky s Václavem, jenž se měl státi učitelem — to všecko vznítilo v něm chuť jíti na studie. Trápil s tím doma matku bez přestání, nechtěje o řemesle ani slyšeti. Šťastná náhoda rozhodla v jeho prospěch. Strýc jeho, matčin bratr, zastávající službu nádražního hlídače na několik stanic odtud, byl právě přesazen do stanice, vzdálené jen asi hodinu od Brna. Nabídl se, že by hocha vzal k sobě na byt a stravu po dobu studií. A tak než uplynulo několik týdnů, připravoval se Karel na budoucího gymnasistu, všecek opojen radostí nad tímto nenadálým obratem, jenž z něho, dřívějšího ušpiněného kluka, snášejícího otepi roští z lesa, měl učiniti pána, učence, ovšem slavného učence!

Tento obrat změnil také obapolný poměr obou hochů, a to již na vždycky. Karel přestal rázem pohlížeti na Václava jako na člena jemnější a intelligentnější vrstvy a naopak počal jej přezírati. Vždyť bude jen učitelem, kdežto on sám doktorem nebo professorem. Tyto naděje utvrdily již trvale jeho převahu nad soudruhem, a ten, vždycky podajný a snášelivý, podřizoval se jí rád. A tak, zatím co Václav ještě roky byl nucen zůstati maloměstským školákem, nemoha před patnáctým rokem jíti do učitelského ústavu, přijíždíval už Landa na svátky a prázniny jako student. Takovým, jakým býval, zůstal však i v novém tom ovzduší, stejně prudký, vznětlivý, ctižádostivý, každý den jiným nápadem

neb podnikem zmítaný. Ztrácel však svou dřívější neotesanost venkovského hocha — všecka jeho prudkost a hybnost se jaksi produševňovala, přenášejíc se z oboru chlapeckých kousků do ovzduší mladé jeho intelligence, rozpukávající a bující všemi směry.

Nyní byl Václav na jeho přátelství nesmírně hrd. Lichotilo mu, že jediný ze všech hochů svého věku jest důvěrníkem opravdového studenta, který žije ve velkém městě, jakého on sám nikdy dosud neviděl a o němž nosil v hlavě představy až závratně skvělé, studenta, který se učí latině, jazyku, před nímž cítil vždycky mystickou jakousi úctu, jako před tajnou nějakou vědou, a který žije v denním styku s professory a celým tím chodem vyučování na vyšší škole, který jemu, Václavovi, se jevil zdaleka a z prosťoučkých jeho poměrů čímsi nesmírně složitým, těžkým, a rozechvíval jej zvláštním strachem, když si vzpomněl, že i on sám má již co nevidět vkročiti do tohoto nádherného a složitého, ale tak těžkého a jako by drtícího života. Prozatím byl šťasten při myšlénce, že může do tohoto světa dívati se ještě z povzdálí a přece chytati jiskry jeho duševního ruchu. V těchto letech mu byl Karel zvlášť neocenitelným. Každý jeho příjezd na svátky a prázdniny byl proň událostí nesmírného dosahu, od každého takového příjezdu sliboval si příchod nových myšlenek, nových knih, nových zkušeností, nové rozevření ducha a smyslů. A Karel plnil tuto úlohu hojnou měrou: sám štván těkavě od dojmu k dojmu, od knihy ku knize, od nápadu k nápadu, stále nekliden, stále hledaje, všecko ochutnávaje a nestrávené ještě zahazuje, vláčel za sebou Václava, poslušného a udiveného, vždy do nových a nových krajností.

Nejhlubší stopy z těchto vrtkavých dojmů zanechaly u obou ty, které je připravily o víru. Když byl Karel v tercii, přivezl jednou na prázdniny ušpiněnou protikněžskou brožurku, vydanou kdesi v Americe. Bylo to pro oba hochy otřásajícím odhalením čísti, že není Boha, duše a prozřetelnosti, nebe a pekla, všecko že je hmota, kněží že jsou podvodníci — a usouditi na základě toho, že katecheta jejich je buď také podvodník, který je učí věcem, v něž sám nevěří, anebo ubohý hlupák, jenž by otvíral asi oči, kdyby věděl, co oni teď vědí! Nyní se jim teprv rozjasňovalo, nyní teprv rozpomínali se na různé narážky v knihách a v řečech lidí dospělých, jimž dříve nerozuměli, nyní zvláště jako bleskem zasvitlo jim poznání, že náboženství jest něco umělého, něco se životem neslučitelného, něco, čemu se učí ve školách, ale čím se nikdo ve světě, ve své práci a jednání neřídí. Nyní teprv chápali, proč učitelé jejich vyjímaje katechetu, nemluví s nimi skoro nikdy o Bohu, proč nechodí k zpovědi, proč v kostele sedí tupě a lhostejně, proč nikdo ve světě nesnaží se státi svatými a proč v něm rozhodují jiné síly než síla křesťanských ctností. Tyto objevy, ačkoliv zpočátku kruté, zvláště pro Václava, něžnějšího, a každého velikého převratu se bojícího, přinesly jim na konec uvolnění.

Chlapecké jejich pudy, udržované až posud v nemilé poslušnosti tlakem víry a autorit, oddechly si po ztrátě této víry a našeptávaly svůdně, že to jest právě ten žádoucí život, tento život bez Boha bez pekla, život, kde se nejedná o to, je-li co ctností nebo hříchem, brž je li to krásným, příjemným a užitečným, život, v němž se nevítězí

sebeodříkáním, nýbrž silou, vůlí, bojem, chytrostí a třeba i úskokem. Tyto pudy, domnívajíce se býti zbaveny všech okovů, rozpoutaly se ještě jednou v těchto letech, jako by v posledním vzplanutí chlapectví, tak jako by všecko to, co v nich bylo nízkého a nečistého chtělo se ještě naposledy provaliti a jako by hledalo průchodu na venek, aby tak zůstavilo duši čistou a vnímavou pro lepší hnutí let jinošských. Ale nebylo to už zevnější uličnictví malých hochů. Na to byli už příliš dospělí a hrdi. Jejich záchvaty chlapectví byly už zjemnělé a raffinované. Projevovaly se zvláštní jakousi schytralostí a úlisností, nespůsobnou posměvačností a zálibou, po celém svém okolí se pitvořiti. Oba hoši chodívali po celé hodiny ulicemi v nepřetržitém, šklebivém smíchu, nevědouce často ani, čemu se smějí, anebo upadali zase do nekonečných důvěrných šepotů o věcech, na něž je stále a stále přiváděla jejich fantasie, otravovaná pohlavním drážděním.

Měkčí a něžnější povaha Václavova vymkla se první tomuto ovzduší. Stalo se to, když se ocitl konečně také mimo domov, v Hradci, v trudném životě hocha, jenž poprvé je v cizině, v životě plném k tomu ještě odříkání, práce, v okolí, které jej bez ustání trýznilo, bodalo, svíralo, v neustálých vzpomínkách a stescích po matce, která stejně zápasí s odříkáním a nedostatkem. Pod tímto tlakem nepříjemností a nízkostí, které mu přinášel nyní den za dnem, zahloubila se duše jeho do sebe, sevřela se ve svém nitru, zaryla se do dumavých stesků, snů a nadějí a odtrhla se jimi ode vší denní skutečnosti, odporné jí, nízké a nepřátelské. V roce tomto vzepjala se poprvé jeho duše do výše jinošských snů, zbavena nečistých zbytků chlapectví.

Touže cestou šel v posledních dvou letech i Karel. Jednak pod vlivem Václavovým, jednak pod podobným tlakem svého okolí i vlivem rozsáhlé, ačkoliv těkavé a povrchní četby prošla celá jeho bytost rychlou a prudkou změnou, tak prudkou a náhlou, jak to vždycky souviselo s jeho povahou, milující krajnosti a náhlé přechody. A tak na místě dřívějších potměšilostí, náběhů k cynismu a chlapeckých grimass byla během jednoho, dvou roků i jeho mysl nekonečně rozechvívána novým, neznámým zanícením, prvým rozpukem mladických citů, vysokým plápolem touhy, neznající ještě svého cíle a potravy.

Ale i zde projevovala se různost obou povah, znatelná již z chlapectví. U Václava, vždycky nesmělého a neobratného, obrátilo se všecko toto vzkypění mladé duše v trpnou, měkkou snivost, kdežto u Karla propukalo v bezmeznou ctižádost, v žízeň po skutcích, ve sny o velikosti a slávě. Každými prázdninami utvrzoval a sesiloval takto svou převahu nad Václavem a jako kdysi ještě ve škole, vlekl jej za sebou cestami svých nápadů a úmyslů, které při vší těkavé vrtkavosti a přepjatosti, měly nyní to jednostejné a trvalé: neustálý shon za vším, co se mu zdálo velikým a krásným. Nízkosti dřívějších let byly zapomenuty, oba se ně styděli před sebou a závodili v tom, aby se sobě navzájem jevili v poetičtějším světle. Pojmy: dobro, ctnost, vznešenost, poesie, neuiasn a rozplývavé, lomcovaly bez ustání dušemi jejich jako v horečce. jen tímto svým roznícením, žárem svých citů a snů. Chodili jako a zmámeni v cizině, která je od sebe odlučovala a jejich city a to

tvrdě stlačovala, ale opíjeli se jimi až do vytržení doma, kde každý krok a každý okamžik sytil je novou potravou a kde duše jejich v neustálém dotyku vzájemně se slévaly, o sebe třísily a rostly.

Takovými byli oba roku 1883., když Václav po druhé přijel jako student na vánoce, po tříměsíčním vzájemném odloučení, po prázdninách, v nichž poprvé takto vyšlo v celé své slávě a záři slunce jejich mládí nad obzory jejich duší, pohřížené až dosud ve stínu vrstev, naskládaných v pološeru dětského rozvoje. Dolení jejich ložiska zkameněla už v zapomenutí a tichu minulosti, ale z hořejších, sypkých a vláčných, prolévaných vlahou tuch a nadějí, v dusné, teplé a vlhké atmosféře, v hustotě plodných par snivosti a šumící mladé krve, v nichž všecko nabývalo obrysů přízračně klamných a vlnivých, pučelo to, kypělo a vzpínalo se v útvarech nadutých a obrovitých jako kapradiny a přesličky doby kamenouhelné — ale byly zde už plodné vrstvy půdy a bylo zde, už i za šedými clonami mlh, slunce, stoupající k výším čistého modra, vypíjející toto dusné, parnaté ovzduší a slibující nekonečný blankyt budoucích dnů žní.

(Příště dále.)

Otokar Březina:

Polední zrání.

Nejvyšší! Otče nezrozeného! Přijmi jásavý hymnus zpívajícího o polednách!

Od věků, nehnuté, sálá tvé mystické slunce do vření míz a zpěčnění síly,
stoupáním krví, ohnivými vůněmi snů a nadějí, jež bloudí nad oseními,
den tvého poledního zrání valí se blankyty tisíciletí!
Myšlenky národů omdlévají v smrtelných mdlobách pod jeho vedrem,
a bolesti, jež tisíci neviditelných plamenů se protáhly těly všech mrtvých,
zavanutím jeho mystických větrů dnem naším vyšlehly v požár.

Dech tvého poledního zrání valí se blankyty tisíciletí!
bohatstvím jiskřících forem odívá věčné sny země o květech a jarech,
však ohnisko jeho skrývá se zrakům: slunce, jež setmělo vlastní svou září,
a nad královstvími ve výši drží oblaky s blesky přichystanými.
Slyšíte údery dvanácté hodiny dne, v němž každá vteřina probíhá věky?

Dech tvého poledního zrání valí se blankyty tisíciletí!
Rozkoší sálá mocnými pohledy panen, jež volají k životu snění nezrozeného,
a smutkem lilijí, určených k smrti, vůněmi hýří na chvících se ňadrech,
a v objetích nechává šílenstvím jásati bolesti budoucích žití.

...a tvého poledního zrání valí se blankyty tisíciletí!
...olení táhnou za pokoleními v jeho vítězné hudbě, jak pochody vojsk!
...í odvěké síly zanáší v odpočinutí pozemských nocí,
...ni zralého ovoce ukrývá, tajemně, v bělostném sevření květů.
...v přemožených, jež stříká pod sekerou silných, syčí praskotem jeho mystických žní,
...'ými vedry v něm uzrává nejprudší jedová šťáva pro uštknutí hadů.

Dech tvého poledního zrání valí se blankyty tisíciletí!
Vření jeho odívá zvukem písně hlasu nesmrtelného, jenž hovoří v duších,
a bázní všech přepadaných šelestí větvemi v němých pralesích nepoznaného,
a zrychluje poutníků kroky pod klenbami, nad nimiž vlní se slunce.
Výkřiky úzkosti dusí se v jeho zvonícím tichu, v němž jásot vítězů dřímá,
a na vlnách jeho nesou se hymny velikých mrtvých, marně zpívané před staletími,
aby v čase svém vydaly vůně, jak lípy, jež kvetou, když ostatní stromy již nemají květů.
V plamenech jeho kráčejí svatí, radostně ubledlí jeho mystickou lázní,
a zraky jejich, oslepeny jeho polednim plápolem, pláčí rozkoší jiného světla.

Jak těžce lehlo tvé zrání v mou duši, o Věčný! Má snění rozdechlo chorobnou září,
a vůně, v nichž třese se polední umdlení, zdvihlo mi nad krajinami.
Chtivě jsem dýchal tvůj žár a celá má bytost se změnila v žízeň!
Však nejdrobnější byly mé klasy v úrodě chudých; jen sírové květy
na vypráhlých mezích mne, melancholické, vítaly obrazem slunce.
V slavnostech zářící oblohy chvěl jsem se bázní bouří neviditelných,
a hlubiny duše mé zvonily resonancemi blesků, jež spaly ve vířícím vzduchu.
Nárazy krupobití, táhnoucích za obzorem, přehlušily mi radostné praskání klasů,
a zarmoucen ztrátou neznámých úrod jsem neslyšel jásání okolojdoucích.

Byla tvá vůle, o Věčný! Pokorně této tvé zpívám! Žhavým svým deštěm,
v němž zkvetla a svadla staletá setba mých otců, duši mou zaplav!
V tropickém slunci tvém i kapradě vyrůstá v stromy a na stvoly květů
sedají zázračné plameny v zahradách země a snění.
Tkaní mých myšlenek vyběl mi v labutí čistotu plátna a šupiny vosku
bílými učiň, než do forem naleju svíce! Chci plakati světlem!
Spal touhy mých jiter a nocí a popel jejich obrať svým vichrem proti mé tváři:
chci jíti v dusivé hořkosti jeho a žalmem svým v tisících duších tě vítat!
Blesk, který zabíjí znamenaného, šťastnému ukáže cesty a dálky,
úpal, v němž vadne nemocné kvítí, na zlaté dráty sesílí pšeničná stébla,
oslepí zraky uvyklé šeru, však zraky mocných připraví na svítání blesků.
Hudba nočních tvých vichrů a moří, jež slabého v úzkostech probouzí do tmy,
v žhavý sen silných padá jak chladivá rosa stříbrným ohlasem klekání jitřních.

Do výše vedou tvé cesty, v závrati umdlených, však vítězi stoupají v tanci
a do údolí házejí písně za průvodu bouří, jež pod nimi v hlubinách víří:
však nad nimi věčná nádhera světla se leje širokým obzorem dálek.

Až uzrálé do hlubin zapadnou světy a noci a soumraky denní,
pod požehnáním pohledu tvého pohne se v hlubinách nová, posvátná setba
a hlahol tvých poledních zvonů pozdraví modlitba nesmrtelných.

Vladimír Houdek:

Horror vacui.

I.

Děs prázdna mne hodil v Tvé objetí —
ne láska . . . Však chtěl já, tou hrůzou spit,
tluk srdce a žhavý vzdech slyšeti,
já, tonoucí, strh tě, já stébla se chyt.

Ty's bezděčnou stala se obětí . . .
Jen tenkrát, kdy hasne tvých očí svit,
děs prázdna jsem viděl v nich zachvěti . . .
Tak živou — s tím výrazem — chtěl bych tě mít!

Kdo zničil tě? Kam jsi šla? Kde jsi teď?
To prázdno by mělo dát odpověď!
Však nad tvojí rakví já necítil víc,

než děs před tím prázdnem . . . Je vinno vším?
Co řekla by's, hrůzu tu chápajíc?
Tvé atomy letí teď prázdnem tím.

II.

Den tvojí smrti — dubna teplý den
a nebe jas až ku podivu čistý.
Stráň zahnědlá mi zřela do oken,
v níž jarní zeleň prokmitala místy.

V ten den já divné cítil zbystření
svých smyslů: z okna na pár tisíc kroků
jsem viděl lávku, kde jsme v prošlém roku
vždy večer dleli vášní zmámeni.

A pak — v mou jizbu hran tvých táhlý kvil
vnik' dvojitými okny . . . Vykročil
já chvatně z domu, stanul u zvonice:

Prázdnota šedá z oken chrámu zela —
já pohléd' k nebi. Černá makovice
na věži té se kyvem zvonů chvěla . . .

III.

Ve hlubinu němých a vášnivých nocí
a v chmurný svit jiter mdlých tryskal tvůj jasný smích;
stín mlhavých nocí lesk pronikal zoubků tvých
a s paprsky zápolil zářivou mocí.

Jak rozchvěly ňadra tvá do skoků vlnivých
ty bezděčné, šílené výbuchy smíchu!
Na podivný smích tvůj teď vzpomínám v tichu
a slyším jej živě znít nocí, ač dávno ztich' . . .

Ty's právo už neměla na ten smích . . .
To právo měl pouze lesk zoubků tých.
Ty planou v noc němou, jak dříve v ni plály.

A beze rtů smějí se . . . Nad kostrou žlutavou
jak pyšní se zázračnou, netknutou bělí svou!
Teď vím už, v noc šklebivou proč se tak smály . . .

IV.

Však z dob těch do mé paměti
i všední scény vryty jsou:
já nad tvou rakví slzeti
zřel šedovlasou matku tvou.

Přijela chorá z venkova
tvou zmírnit hrůzu poslední,
však líc tvá byla ledová
a klid a mír už dřímal v ní.

Zaštkala . . . Pak si vyhledala
peřiny, skvosty, prádlo zbylé
a vše to s pláčem zavázala
v tvé slední prostěradlo bílé! . . .

Šla s rancem. Slzí přívaly
jí s proudem potu splývaly.

Nové malířství.

Skizzuje dr. F. X. Jiřík.

I.

Gustave Moreau.

Byla to pamětihodná událost. Stalo se, že v březnu 1892 narodilo se nové umění v saloně Durand-Ruela. Vystavovali členové »Růže†Kříže«, umělci Magové, jejichž vrchním Magem byl Sar Joseph Péladan. Program jejich byl negací realismu a oslavou subjektivního stylu, myšlenky, citů jemných a subtilních. Vábily je báje antické i středověké, pověsti chmurné i mystika visionářů, jimi obohacovali svůj vypjatý život duchový a čerpali z nich nové, neznámé sensace. Assyrské, chaldejské a primitivní umění je inspirovalo k původným a novým dílům. Výstava jejich byla renaissancí idealismu a víry v malířství. Skutečný, všední život byl jim profanním a nenáviděli každý realistní projev v umě Studovali tajemné učení chaldejských Magů a spojovali je se starokat lickým mysticismem. Paříž žasla; různé báje kolovaly o nových malíř »esthetech«, a když tito před otevřením výstavy súčastnili se mše v Not Dame, kde před očima užaslých, klidných měšťáků gotické růže s dýka skřížili, hrnul se celý zvědavý zástup do výstavního paláce. Sar Péladai bledý muž v černém kostymu Magů, vítal zvědavce a rozdával knih

»Geste esthétique« s heslem »Non nobis Domine, sed nominis Tui gloriae soli. Amen.«*) Byl to katalog, hymna na nové umění.

»Umělče, ty jsi Kněz: umění jest velké Mysterium, a jestliže tvá snaha způsobí Dílo mistrovské, sestoupí paprsek Božství jako na oltář. Ó, skutečná přítomnosti Boha, která svítíš nám ze vznešených jmen; Vinci, Michel-Angelo Beethoven, Wagner! Umělče, ty jsi Král: Umění jest pravé království. Jestliže tvá ruka dokonalou linii napsala, sestupují sami Cherubínové s Nebe a shlížejí se v ní jako v zrcadle.« Tak psal sám veliký Magus Péladan v předmluvě a připojil quodlibet nového vyznání uměleckého: »Oduševnělá kresbo, duchaplná linie, cítěná formo, ty dodáváš snům našim těla: Samothrake a Sv. Jan, Sixtina a Cenacolo, Parsifal, Devátá Symphonie, Notre Dame.« To jsou vzory, jež před tváří nových umělců došly uznání. Wagnerova a Bachova hudba odpovídala duševním jejich disposicím; ale šli dále: v hudbě objevili Palestrinu a v malířství naivní primitivy předrafaelské. Tímto paradoxním vystoupením mladých bylo převedeno umění z mezí realismu v mystiku a symbolism, v umění aristokraticky povznešené, jemné a idealistní, jež bylo zároveň uměním i náboženstvím člověka moderního, jenž ztrativ víru v positivism znovu hledal starého Boha, Pána světa, i novou duchovou kulturu.

Umělec byl knězem a umění bylo Bohem. »Umění jest veliký zázrak a dokazuje naši nesmrtelnost. Kdo ještě pochybuje? Giotto dotekl se ran sv. Františka. Fra Angelicovi zjevila se Panna a Rembrandtovi podařilo se vzkřísiti Lazara. Pochybujeme v Mojžíše, tu přijde Michel-Angelo, zneuznáváme Krista, tu přijde Leonardo. Profanuje se vše, ale nezměnitelné svaté Umění modlí se dále. Ó, nevyslovitelná, nejrozkošnější Vznešenosti, vždy svítící svatý Graale, Monstrance a Reliquie, nepřemožitelná Korouhvi, všemohoucí Umění, Umění-Bože, klaním se Ti na kolenou, Ty poslední Paprsku s hůry, jenž na hnilobu naši padá! Choromyslní králové, již koruny své ztratili, končí na dlažbě měst, kde kmen jejich druhdy vládl. Zblbělá šlechta žije již jen ve stájích, křivopřísežní kněží poskvrňují svůj šat. Vše kolísá, vše řítí se ke konci, dekadence šklebivě se otevírá a otřásá skalou, na níž Ježíš postavil církev svou.«

Mystika, theosofie a spiritism byly filosofií mladých a umění jejich nazváno bylo symbolismem a dekadencí. Snahy jejich klonily se k nitru, k životu duchovému a subjekt měl opět zvítěziti nad objektem, realitou. Ne již Comte, jehož věda nepřinesla slibované spásy, ale Nietzsche jest filosofem nového života a pro umění nestačí už »lidské dokumenty«, hnusné svou všedností a hrubostí. Vyvolení ti umělci pocítili, že neži-
eme jen v objektivném, logickém a určitě s námi sepjatém prostředí,
e že jest také jiný svět, v nás samých uvnitř, jenž klade sám své zá-
ny světu zevnímu. Fantasie, potlačená vládou positivismu, nabyla
ova práva na své báje, mythy a vzdušné hrady. V poesii zrodila se
rika citův a snů, měkká a toužící, bez kostnatých forem klasické dikce,

*) Ne pro nás, Pane, ale jedině pro slávu Tvého jména. Amen.

již nahradila mystickým závojem, jenž objímá tlumené, podmračné a šeré nálady suggestivní, hudební.

Naproti preciésní raffinované eleganci žádala se naivní nevinnost a primitivnost. Sem obrátilo se malířství po stopách literatury. Nemohlo tak jako poesie fixovati a utvářiti přesně nesmírně prchavé nálady moderního systému nervového novými slovy a novým stylem a sáhlo proto k hranatému archaismu, v němž vytušilo čistý cit, jejž hledalo. Pohádkové víly Botticelliho, velkýma očima do dálky hledící, okouzlily malíře, kteří byli čtenáři Baudelaira, Goncourtův, Verlaina, Mallarméa a Bourgeta.

Praotci tohoto směru jsou v literatuře Baudelaire, v malířství Moreau,*) a dílo Moreauovo jest malovaný pendant k »Fleurs du mal«. Ve spisu »L'Art romantique« určuje Baudelaire korrespondující city, jimiž při tvorbě básnické odkrýváme tajné parallelismy mezi stavy duše a odpovídajícími jim stavy mrtvé přírody. — Tyto city umožňují umělci zvláštní vyvolávací kouzlo a určují mystické ovzduší předmětu umělecké tvorby. Tak jako sen jeví se v atmosféře zvláštním způsobem zabarvené, jež je mu vlastní, tak také koncepce, jež stává se komposicí, se musí pohybovati v zabarveném prostředí, svém zvláštním. Jest zvláštní tón, položený v některé partii obrazu, jenž ovládá tóny ostatní. Všechny osoby, jejich relativní disposice, krajina nebo interieur, jež slouží jim za pozadí nebo za horizont, jejich oděv, vše má sloužiti k objasnění hlavní ideje, nésti její původní barvu, abych tak řekl její šat.« Tuto theorii harmonické, jednotné suggesce idejí a nálady realisoval Moreau první v umění výtvarném. Znal antické mythy a měl zvláštní fantastické vidiny. Aby tyto překvapující nové ideje vyjádřil, hledal postavy báječné, pohádkové, jež na divných zvířatech se nesou prostorem. Při tom byl Moreau temperament snivý, říkalo se chorobný, jehož duch zalétal v mystické světy a miloval tajemné hádanky a bizzarní přízraky. Byl melancholik a slyšel jen odumírající, tiché harmonie, vyznívající a slabé. Tak díval se na přírodu velkýma očima dítěte.

Nenáviděl křik a veliká královská gesta školy Davidovy. Lomoz a divoký vztek romantiků byl mu cizím a proto vlastní souvěkou generací zůstal nepochopen. V díle jeho uklidnily se vášně a nastal absolutní, resignovaný klid.

Vizme obraz: básník přišel si stěžovat poesii; vzpřímen s rukama před se vztaženýma hledí vzhůru k dívce, jež milostně klade ruku na jeho hlavu. Symbol hypnotického, ochablého klidu. Jindy zas inspirovaly ho řecké mythy; v takové náladě maloval »Smrt Orpheovu,**) jež jest jeho chef d'oeuvre. Maenady roztrhaly bílé tělo pěvcovo a hlava jeho, odpočívajíc na zmlklé lyře, připlula ku břehu Erebu; kolem mrtvý klid a ticho stojatých vod a vysoká scenerie pochmurných skal; thrácká panna s hlavou ověnčenou zdvihla hlavu pěvcovu a hle" na ni s melancholickým pohledem lásky.

*) Gustav Moreau nar. se 6. dubna 1826 v Paříži. Jako žák nadané Théodora Chassériaua studoval primitivy, Belliniho, Mantegnu, Vinci a umění indické.

**) Viz vyobrazení.

Jindy maloval Oedipa*) a Hercula**) zachycuje myšlenku, symbol a význam báje; proto nehledal pathetické scény divadelní, ač maloval boj a zápas. Podal ideu a moment morální, ne scénický. V obou obrazech jest tatáž myšlenka: hrdinný, vítězný boj mezi člověkem a zví-

Smrť Orfeova.

m. Oedip opřel se o stěnu skály v soutěsce, jejíž závratná perspe- a v dálce se propadává; jest oděn v obyčejný šat poutníků, jaké me na profilech malovaných amfor. Sfinga, odpočívající naproti němu,

) Vystaven v Saloně 1864.
*) Vystaven tamtéž 1878.

položila již svou hádanku. Krásný mythus, v němž ukryli staří neznámý nám symbol. Moreau pojal ho vskutku symbolicky. Sfinga, kterou Herodot zhusta s oněmi lvy zaměnil, kteří zdobili ulice ku chrámům aegyptským, jest koncepce čistě hellénská: má hlavu a prsa ženy, jako matka její Echidna tělo lví, jako Chimera a jest okřídlena jako Harpyje. Usadila se na hoře Phikionu, blíže Theb a vydávala tajemné zvuky, jež hromově zněly a jimž nikdo nemohl rozuměti; kdo neuhodl smysl slov, padl obludě za oběť a cesty, kde se skrývala, byly posety kostmi lidskými. Moreau pojal tuto báji jako symbol zla, jež bude přemoženo a odzbrojeno protivníkem hrdinou, symbolem dobra: vysloví jméno hádanky a obluda zřítí se do hlubiny, zlomena a zničena. V takovém rozhodném okamžiku stojí Oedip před sfingou; hrozné mlčení vládne, v němž protivníci kříží své hluboké zraky; vidíme však, že Oedip zvítězí, a jsme přesvědčeni, že zná ono rozhodné, tajemné slovo.

Oedip byl člověk a zvítězil silou ducha; Herakles vítězí silou nadpřirozenou, božskou, přemáhaje Hydru; boj také ještě nezačal, zápasníci se pouze měří, neboť brutálních projevů síly Moreau nemiloval; ale drama jest již rozhodnuto: jsme přesvědčeni, že malý ten člověk zabije obrovskou onu nestvůru. Není zde třeba učeného komentáře, dílo samo vnucuje se nám svojí úchvatnou suggescí. Tak pracuje Moreau a nutí nás cítiti atmosféru epického dávnověku; napoví pouze a v duši naší odehrává se drama morální, inspirované nápovědí díla. Jest třeba ještě dalších příkladů? Ať jmenuje se už hrdina Oedip nebo Herakles, Jason nebo sv. Jiří, vždycky podán jest v klidu, antickým bohům vlastním.

Také Promethea maloval Moreau, ale není to Prometheus, jenž kvílí, naříká a proklíná nebesa. Prometheus jeho jest nehybný, nevšímá si ran, nýbrž přemýšlí jen a věří, že bude vysvobozen; hledí k obzoru s ozářeným čelem. Také »Helena na zdech Troje« stojí nepohnuta, odrážejíc se od rudého obzoru západního. Drahokamy lesknou se na jejím nádherném oděvu a v ruce drží vztýčenou květinu. Daleko do prázdna hledí tam, kde kouř z tábora řeckého zdvihá se k zapadajícímu slunci. Myslí na Helladu a starci kolem sedící diví se a šeptají svůj úžas nad krásou ženy, pro niž rozzuřila se válka. Vidíme mrtvoly, oběti války a Helena mění se nám v díle Moreauově v osud, jenž mlčky kráčí a ničí životy lidské. Pantheistická mystika obestírá stejně i biblické postavy, jež Moreau ve fantasii své viděl. Nový neznámý tón, jaký sem přinesl, zvláště reminiscence budhismu cize zněla jeho vrstevníkům; viděli jeho Herodesa krále, jenž strnule seděl na svém trůně stár a bled ve velikém sále, jehož mocné sloupy halily se v barevné světlo lamp; žena hraje u sloupu na loutnu, když tu Salome vystoupí s květinou lotosu, v oděvu nádherném, a tančí, smyslně a rychle, an zatím kat stíná hlavu světce jí v odměnu.

Jako kolorista jest Moreau měkký a delikátní umělec, jenž považuje barvu především za prostředek a nikoliv za cíl umění; proto pochod technický podřizuje ideji, jíž se obírá a již tlumenými tóny suggeruje divákovi. Jest malíř resignace lidí a činů bohů — resignace mlčí a bohům třeba jen pokynu, aby otřásli světem. Odtud bezměrný klid a hluboké ticho jeho díla.

Ke kulturním úkolům socialismu u nás.

K otevření »Dělnické Akademie« poznamenává F. Soukup.

Počátek, exposice ohromného dramatu společenského u nás, jehož zavíjení, krise a obrat tkví posud v budoucnosti, odehrávalo se v posledních letech pod povrchem naší oficielní veřejnosti. Husté davy dělnického proletariatu dostaly se v pohyb, sorganisovaly se kol rudého praporu a daly se na pochod za výbojným pochodem dělnických marseillais. Řídké lokálky petitové, policejní referáty, soudní síň — to byla studijní čítárna, v níž se dovídala veřejnost o existenci socialního hnutí v Čechách. Komandéři veřejného mínění ve své čistě reportérské žurnalistice hnutí snižovali, nebo, místo aby je věcně vyvraceli, prohlašovali prostě a s největším klidem za — protinárodní a ovšem nebezpečné. Nového hnutí se ovšem veřejnost lekala. Bála se onoho šedého, hustého zápachu kriminelního, jenž z něho vál. Socialismus — anathema sit, socialisté — apage satanas! Příšery hospodářského liberalismu, strojní nadprodukce zvedají se i z naší vlastenecké půdy. Vyděděnci, proletariat, pariové!

Hnutí zatím rostlo. Annály okresních hejtmanství a pražské policie ilustrují, jak se rozlétlo jako raketa a všude chytalo. Kam nepronikl Staročech, kam nenapadlo vejíti Mladočechovi, tam vedralo se živé a tištěné slovo těchto nových směrů. Svolala se sta a sta schůzí veřejných a důvěrných, táborů lidu, a stohy brožur a novin roznesly se jako vítr po všech koutech. To musí uznat i odpůrce — pracovalo se a opravdově. A co imponuje: hnutí budovali dělničtí samoukové. Další fakta jsou: Hnutí socialní, rozstříknuté v několik směrů, nejmohutnější socialní demokracii, pokrokové socialisty a anarchisty, vyšvihlo se dnes hrdě a sebevědomě na prkna naší veřejné arény. Dnes s ním veřejnost počítati musí velice vážně. Pavučinovitou organisací spolkovou obepjalo všechny země české, vydupalo řadu časopisů s nákladem do tisíců. Socialní demokracie sbírá na svůj denník. Socialistický denník! Důkladný už koukol na národa roli dědičné — myslí asi naši národní ideologové.

A více: hnutí je dnes politickou mocí. V páté kurii volební novelly má moderní zbraň hlasovacího práva, ovšem s nutným rysem rakouské karikatury, a v největších průmyslových centrech vyjde z volební bitvy i vítězně. Hnutí je podruhé mocí hospodářskou: Buduje na vlastní silné organisaci odborové, podniká stávky, prudké souboje kapitálu a práce, a mnohé vyhrává. Krok za krokem cvičí se tu řady proletariatu, chystajíce se k největší revoluci člověčenstva: socialisaci společnosti. Dnes dorůstá hnutí i na moc kulturní. Co tyto řádky jsou v tisku, koná se právě ustavující sjezd nového spolku: »Dělnické Akademie, vzdělavací jednoty československých spolků dělnických v království Českém«. Tedy: Všechny spolky dělnické slévají se v jednom srdci, scházejí v jedné matici, v jedné mohutné centrále, čili: v Dělnické Akademii soustředí se všechny socialní směry u nás, aby se napájely ze společných zřídel vzdělanostních. Dělnická Akademie jest tedy náběh k universitní extensi, rodící se organism lidové university, nejvážnější posud pokus

u nás o popularisaci vědy, věc budoucnosti a podtrháváme: nová etapa ve vývoji hnutí socialního u nás. Přihlášeny jsou již kursy o filosofii, historii, ochranném zákonodárství, účetnictví, vývoji náboženstev. Nutné kursy jiné, z věd právních a státních, národního hospodářství atd., se ještě zřídí. Věc musí organicky vyrůsti sama. Dělnická Akademie je podnikem čisté svépomoci. Naše aristokratická universita, statisícové akademie, učené společnosti, městské rady nehnuly posud rukou, — — u nás platí přece obyčejový zákon, že musíme býti vždy dvacet let za Vídní, Berlínem, Kodaní. A vůdčí politikové — ti budou již do smrti mluviti v různých variacích o thematu věčně starém a věčně mladém, věčně záhadném a věčně nejasném: politická situace. V. Hořínek učinil v 1. čísle IV. roč. »Rozhledů« pozoruhodný návrh: universitní existenci máme již hotovou a třeba ji jen organisovati; v každé větší obci jsou absolventi vysokých škol, jako lékaři, právníci, inženýři, professoři atd.; a šlo by tudíž jen o to, přimětí je k službě národní výchovy. Nejobtížnějším byl by tu ovšem počátek, pro nějž by bylo třeba nějaké autority, aby vše to uvedla v pohyb. Tou by mohl býti poslanec jednotlivého okresu. — Ale v našem životě nepovstal žádný činitel, aby stvořil něco trvalého. Dělnictvo tedy a všichni, kdož touží po nových obzorech, jsou nuceni pomáhati si sami.

Práce, jež očekává D. A., je proto u nás ohromná: předně zvedat nízkou plochu lidového vzdělání u nás a za druhé upravovat půdu pro pochopení a nový vývoj socialních snah. První své úkoly u nás socialism již vykonal. Vznítil v masách dělnictva myšlénkový život, probudil vědomí lidské důstojnosti, touhu po vzdělání, volal k odporu proti nespravedlnostem a vykořisťování, vyvésti chtěje na lepší cesty všechny ony tlačené a ubité, vlekoucí v potu a prachu dne obrovská kolesa hospodářské mašinerie. Na tomto stupni však stanul. Dělnické schůze jsou proto skoro vesměs totožného rázu. Themat mnoho, ale věc, podstata jedna: liberalism, buržoasie, klér, vojsko — v celku jen analyse, negace, sžíravá kritika společenských řádů. D. A. musí učiti pojímat hesla hlouběji a stručněji: musí uvésti do hnutí více positivismu, synthese, ne ustavičně to, co budí hněv a vztek, a co, jsouc přestřelováno, i demoralisuje, ale i to a především to, co dává útěchu a budí lásku, co z nových učení člověka zušlechťuje a idealisuje.

Poslední sjezdy, zejména sjezd československé socialní demokracie, ukázaly jasně na to, že strana nerostla stejně duševně, jako rostla svou organisací. Duševní svou potravu přejímala odjinud: socialism český byl epigonem socialismu německého, marxismu. Ve straně se to ví a cítí, — odtud žhavá touha po nápravě. Hledíme-li ovšem na poměry skutečné, nemohl se tento vývoj u nás díti jinak.

Socialism byl k nám přenesen stykem dělnictva českého s dělnictvem německým a první jeho propagatoři a stavitelé byli dělníci, kteří vlastní pílí osvojili si určité kvantum vědomostí, a kteří viděli svůj úkol a správně, v agitaci a propagandě. Mladá inteligence česká, či lépe řečeno proletariat t. zv. duševní nestavěl se před málo lety ani v celku ani z části, jako na př. v Dánsku, Německu, Francii, určitě a přím na půdu a program socialismu. Tyto lidi pojalo v sebe úplně česk hnutí pokrokové. — Socialní demokracie vyvolávala třídní protivy, hnu

pokrokové chtělo je mírnit a harmonisovat. »Nové Proudy« polemisovaly se soc. dem. »Rovností«: »Štěstí národa musí být štěstím všech jeho vrstev a stavů. Oba jsme chtěli témuž, ale východiska byla jiná. My pojímáme úkol inteligence jinak, nežli dánské a německé studentstvo, jež se socialisty úplně splynulo. My sebe pokládáme za pojítko mezi dělnictvem a ostatním národem, my chceme býti předvojem socialismu v národě a myslíme, že tím socialismu prospějeme daleko více. Od nás přijmou socialism nedělnické vrstvy daleko spíše než od dělnictva, proti němuž jsou zaujaty.« To je asi nejplnější formulace pokrokového hnutí na počátku r. 1893, nejcennější jeho vrchol. Poznalo se však zejména vývojem poměrů v době poslední, novým studiem, zkušenostmi, stykem, že theorie pojítka je neudržitelna a především dnes bezobsažna, že je absurdností chtíti upokojovati, a to hospodářsky upokojovati, »všechny vrstvy a stavy«. V každém národě byly a v dohledné budoucnosti budou stavy privilegované a neprivilegované, — ekonomické a intellektuelní štěstí privilegovaných tříd v národě bude neštěstím tříd neprivilegovaných a naopak. Zde je nutno táhnouti linii mezi třídami v národě fysicky a psychicky produkujícími a neprodukujícími, v podstatě své konsumujícími a rozhodovati se. Založiti štěstí národa znamená založiti štěstí produktivních jeho tříd. Slovo »národ« je dnes pojmem hodně problematickým, uvážíme-li, že šlechta především a klér je kastou mezinárodní aliance par excellence, jíž nejde o uchování určité řeči, určitého národního typu, ale jde o uchování, a to za každou cenu, své privilegované državy v příboji socialních vln. Poznání toto staví nás dnes před okolnost pro budoucnost vysoce významnou: že dnes stojí mnozí studenti a mladí spisovatelé na půdě tříd nejvíce trpících, na půdě proletariatu a na půdě oněch theorií filosoficko-ekonomických, jež nesou široké kollektivní jméno: socialismus, nechtějíce zároveň býti již jen jeho — předvojem, ale mluvčím, obhájcem a dalším tvůrcem. V letošním kalendáři pokrokového studentstva ukazuje se na tento fakt v pojednání o významu inteligence pro hnutí dělnické a v něm a věc se vítá.

(Příště dále.)

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Karel Hlaváček: Pozdě k ránu. (Knihovna Mod. Revue). Jaká jsme to generace! Pan Hlaváček debutoval před nějakými třemi lety se „Sokolskými sonetty", nad nimiž tehdy Moderní Revue vyrazila výkřik úžasu a dnes ho vidíme v jejím kruhu jako jednoho z nejtroufalejších na závodech za bizarrním a neslýchaným. Myslím dokonce, že by mu patřila první cena, alespoň za jeho »Subtilnost smutku«. Inteligentní a jemná duše, blbnoucí v žaláři a splývající vždy více za jedno s duší svého jediného přítele, pavouka — v tomto themate už zanechává p. Hlaváček za sebou i nejodvážlivější pionéry nového. Sujety tedy nanejvýš bizarrní, výraz strašlivě kroucený, stavěný na nejpodivnějších obrazech, k jejichž porozumění by potřeboval čtenář příručné knihy o voňavkářství, barvách, uměleckém průmyslu atd. — ale nechci říci, že by práce ty byly naprosto falešny a neumělecky. Je tu celá řada čísel, překvapujících svou suggestivní silou (na př. Ironie, Dva hlasy, Měl něhu . . ., Upír) — připouštím to rád, jakkoliv se celý karakter této knihy, chudokrevný, mdlý a do šílena světélkující naprosto příčí mým osobním disposicím, ba budí ve mně odpor až fysický. Desky zdobí pěkná symbolická kresba.

Antonín Ondráček: Obnažené rány. Básně. (Nákl. spisovatelovým.) Pan Ondráček je z tolika mladých lidí u nás, kteří místo aby let, která jsou nejrozhodnější pro jejich další rozvoj, užili k intensivnímu a hlubokému vyškolení svých vloh, utrácejí peníze v předčasném vydávání mrtvě narozených veršových sbírek. Výsledky nemohou pak být jiné než tak, jak nám je „Obnažené rány" podávají každou stránkou. Zmatená synthesa pp. Březiny, Karáska, Knösla a Neumanna, vypůjčené ingredience: útesy Psychy, Neznámá, líný buržoa, vůně tuberos, stádo vyžilé; to všecko nasypáno a promícháno v černé tekutině marného žití, splvané a uštvané duše — to je pan Ondráček. Jinak se nedá o jeho knížce více říci, leda že je tištěna na pěkném, silném papíře. Bude její osud pro p. Ondráčka naučením?

Radim: Výkřiky! Sociální sloky. (Nákladem „Pokroku" v Kolí Šestikrejcarová knížečka s krvavě rudými deskami, a verši, které s vysoko nad obyčejnými banálnostmi a diletantstvím podobných

denčních poesií. Mají pathos, sílu a slušnou literární formu. Zabarveny jsou pokrokově-socialisticky.

Knut Hamsun: Pan. Ze zápisek poručíka Tomáše Glahna. (Přeložil H. Kosterka. Vzdělav. Bibliotheka.) — Román tohoto často v nejnovější době jmenovaného norského autora (viz o něm studii v min. ročn. Rozhl.) je uměleckým toho důkazem, že veliký Pan žije, že tak jak žil ve šťastné Helladě, žije i dnes až tam daleko na nejsevernějších skalnatých březích Norska, v pochmurných krajích severních září. Tento bůh, duše přírody, mluví zde k poručíkovi Glahnovi, lovci, usazenému v lesní chatrči, z každého stromu, z každého zavanutí větru a trylku ptačího a podivuhodné shušťovací, sestřeďující, suggestivní umění Hamsunovo dovede tlumočiti věrně tuto řeč každému čtenáři, jenž má rád knihy, které nedopovídají vše až do konce, které jen přeletavě naznačují, jen zaťukají o náladu a už zase spěchají k jiné. To jsou knihy vlastně umělecké, dosahující nejmenšími prostředky největších účinků. Od svatého klidu přírody odráží se zde román dvou těkavých a vrtošivých srdcí lidských, román upomínající tak v mnohém na Kipplingovo »Zhaslé světlo,« pravou mu to knihu sesterskou. Je tu stejný lom paprsků citových do ironie, stejná tragika, stejný dech kypícího mládí, zhrdajícího rozumem, velikého i v lehkomyslnostech i ztřeštěnosti, s níž se vrhá do jícnu smrti.

Paul Bourget: Une Idylle tragique. (1896. Lemerre.) Nový román Bourgetův má všecky pravidelné příznaky pařížských autorů v době, kdy pro přespřílišnou, reklamou po Evropě rozbubnovanou slávu přestávají umělecky se vyvíjeti. Kde jsme se to už ocitli od jemných analys »Psychologie contemporaine«, od smělých duševních pitev »Žáka«! I to, co dalším románům Bourgetovým dávalo samostatný ráz, programmovost a pseudo-vědecké aspirace jejich analys, i to je už zde opuštěno a tak nezbývá než harcování tradicielních loutek francouzského salonního románu v bezvadných nákrčnících a fracích, které jsou pohotově na každou situaci životní odpověděti hladce kroucenou trásí. Dvě takové loutky: přátelé, mezi nimiž stojí žena — to je zde sujet, ztrácející se pod spoustou vedlejších episod. Dovídáme se mnoho o celé řadě hrabat, markýzek, arciknížatech, o jejich geneaologii a rodinných poměrech; panstva cestují, žení se, vdávají a žárlí — ale pořád jen loutky a zase loutky! Může-li Bourget ještě zde komu imponovati, tož jen těm, jimž imponuje sama látka, život vyšších tříd — kdo by však hledal umění, s nímž je spracována, nalezl by vždy větší propadání se do tradicionelních šablon.

Richard Schaukal: Verse. (1892—1896.) (V Brně 1896 u M. Rohrera.) Mladý poeta s eminentní vlohou lyrickou, jaká i v době lyricky tak plodné, jako je dnešní perioda německé poesie, patří k vzácnostem. Temperament ryze moderní ve své otevřenosti a náladové ›hatosti, ale nesklouzající nikde z půdy ryzího, žhavého citu do studených a násilných umělůstek — patrný to dobrý vliv velikých tradic mecké lyriky. U nás, kde těchto tradic není, těkají a zmítají sebou lenty sem tam. Vyciťujete sice Heinea a Lenaua, sem tam i Verlainea něhož i Gautiera jest zde řada dobrých reprodukcí), ale v hlavních

rysech je Schaukal už svůj. Je to charakter mužný, vřelý, světlý, s nádechem světáctví, více citový a smyslný, než nervový. Pěkné je »Credo« vyznívající v rozkypělý sensualism:

»Ein prunkender Brocat, ein Berberhengst,
ein goldener Pokal voll mit Falernerglut,
Du, wenn du nackt mir deine Jugend schenkst:
das ist mein Credo an das ewige Blut.« *Kj.*

Petr Altenberg: »Wie ich es sehe«. (Berlin 1896. U. S. Fischera.) Až do okamžiku, kdy vyšla jeho kniha, znalo jej jen několik nejbližších přátel, s nimiž v nočních kavárnách vídeňských míval podivné, na staré filosofické dialogy připomínající diskusse o umění a životě. Nejmladší literární družina vídeňská znala tohoto podivína, jemného a nervosního s duší bohatou a ženský měkkou, jehož hovory vláčely se hned blátem nejšedivějších všedností a jimž hned v nejbližším zas okamžiku narůstaly perutě, veslující k nejvyšším výšinám myšlení. Tam v dusných krčmách rozmařilé metropole shromažďoval kolem sebe malou obec věřících, naslouchajících s rostoucím úžasem novému uměleckému evangeliu podivného tohoto pavouka, jenž v svém nitru nosil celý nový, netušený svět a jenž o všem dovedl mluviti jen v řeči trhané, jako rozsekané, jejíž věty podobaly se exstatickým výkřikům věštců. Tak jej znalo jen několik málo duší oddaných mu tím vřeleji, čím více všechny jeho hovory dráždily k odporu. Ale ve chvíli, kdy vydal prvou a dosud jedinou knihu svoji, stal se Petr Altenberg rázem osobností v celém literárním světě německém známou. A nejen to. Prvou knihou svoji vyšvihl se zajímavý, neobyčejně bohatý tento duch na jedno z nejpřednějších míst současného Parnassu německého. Asi sto drobných črt, psaných prosou skoro nedbalou a přece rafinovaně umělou, exstatickou a svéráznou stačilo, aby založilo slávu mladého autora. Svazek drobných črt, album mžikových fotografií duševních stavů a nálad, kniha o básnících a ženách a dětech. Vlastně jen o ženách, neboť všichni, i básníci, i ženy, i děti mají duše ženské a zase vlastně kniha o básnících, neboť všechny tyto bytosti jsou básníky. Ale přihlédneme-li blíže, jest to jen kniha o — Petru Altenbergovi, neboť nápis, »Wie ich es sehe«, v němž je trochu ženské koketnosti, prozrazuje s dětskou důvěřivostí celý obsah. »Svět, jak se naň dívám já, Petr Altenberg, kterýž jsem básník a žena a dítě v jedné osobě, neboť mám měkkou ženskou duši a vidím svět očima dítěte, které má bližší a důvěrnější styky s přírodou, než vy velicí, dospělí lidé, otrávení životem a kulturou« — takovy jest smysl nápisu knihy. A ten přiléhá dokonale k obsahu její. Ten neznámý básník, který se zde hlásí o slovo, je záhadnou bytostí. Způsob jeho myšlení, logický, ocelově pevný a křišťálově jasný jest čistě ženský, či spíše zženštilý. Je zvláštní jakási měkkost, jakýsi mírný, mdlý tón v jeho cítění, jenž přešel i v jeho knihu a dává z ní zářiti mdlé, bledé záři, podobné vysílenému jasu p zimního slunce. I jemně ironický úsměv, jejž tušíte za těmi podivný úsečnými řádky, jest unavený jako úsměv nemocného, jenž se zotav Passivní, ženská duše, ale lehce vznětlivá, jako duše dítěte. Nejmenší por z venku přivádí ji v chvění, nejmenší náraz okolního světa stačí,

bohatá, chorobně citlivá tato duše ozvala se plnými, ale tlumenými a jako zastřenými akkordy. Dítě! K němu mluví příroda ještě onou sladkou řečí, jíž jsme jako děti rozuměli a které dnes již ani neslyšíme. Jeho oko vidí záhadnou vnitřní harmonii věcí, o které my nemáme tušení. Ale on nemiluje jen přírodu, nýbrž i ženy. Muži ho nezajímají, leda snad teprve v druhé řadě. Za to ženy miluje, protože je zná. Jejich duše je mu zrcadlem, v němž vidí svou vlastní podobu. Není pro něho tajemství v té příčině. Miluje je všechny stejně, i ty bledé, jako mimosy citlivé bytosti, obklopené nádherou a leskem, pro který on horuje i ty, jež stojí na druhém pólu společnosti a nemají nic, než svoje tělo. Oboje jsou zde jen proto, aby byly jím milovány, aby na nich mohl dokumentovati ten společný znak druhu, jejž Goethe klassifikoval vignettou »Das ewig Weibliche«. Takový je Petr Altenberg. Má všechny znaky dekadenta: stupňovanou citlivosť, zálibu v nádheře, v hojnosti barev a tvarů, náklonnosť ku hroužení se v sebe sama, lásku k passivnímu, měkkému snění. A duše jeho plna jest touhy po kráse, po nesmrtelné nahé kráse Řecka. Je cítěním Řek, Řek pozdního úpadkového Řecka a přece zase člověk našich dnů. Opíjí se svými sny, svíjeje se pod tíhou přítomnosti, unaven vším tím, co život může poskytovati člověku jeho druhu a rozložen na hedvábných polštářích, kouře drahé vonné papirosy, dívá se dolů na ten život, který proudí pod ním, uváděn v extasi šelestem hedvábí ženských toilett a okouzlen gracií pohybů krásného ženského těla. Jeden z těch neužitečných básníků, kterými tak pohrdá šedivá prostřednosť. Život je mu jako kroužky dýmu z jeho cigarety. Baví jej se dívat. Ale chvílemi zamyslí se tento tichý snílek nad záhadou života a pak v krátkých trhaných větách, podobných rychlým, mžikovým bleskům pronese věty hluboké životní moudrosti. Je vážný, originelní myslitel. Jeho duše je tichá, mlčelivá tůně, v níž se obráží všechen svět kolem. Ale když se blíže do ní zadíváte, splývají tvary a rysy v podivný celek a náhle uzříte podobu bledého, jemného obličeje, unavených rysů, mdle šedých očí a ryšavých vlasů a knírů — Peter Altenberg, jak jej líčí jeho přátelé, »přepadlý Tatar« jak se nazývá sám. Hned v prvé knize své presentuje se jako hotový umělec. Dvěma, třemi přilehavými, »rozšlehujícími« jak se říkává, i slovy otvírá vám nové, netušené světy. »Málem říci mnoho, v tom to vězí. Nejmoudřejší ekonomie při nejhlubší plnosti, to jest také u umělce všechno, — jako u člověka. . . Žaponci namalují květnou snítku a jest to celé jaro. U nás namalují celé jaro a jest to sotva jedna květná snět.« Těmito slovy charakterisoval umění žaponské, ale ta slova platí i o něm. A závěr z toho všeho? Stojí v umění sám, ale ve spolku Bahrem, Schnitzlerem, Andrianem a Hofmannsthalem bude jednou v literární historii německé jmenován v kapitole: »Nové umění vídeňské na prahu XX. století.«

Jaroslav Kamper.

Z ruchu literárního a uměleckého.

— **Moderní Revue** bude vycházeti příštím ročníkem v sešitech dvouarchových. Slibuje přinésti román Jiřího Karáska a překlad Huysmansova románu »A Rebours«, vedle řady jiných moderních umělců a malířů. M. Rev. tvrdí o sobě, že jest jediným českým listem, jenž překonal omezené stanoviště »čistě národního umění« a jenž prakticky provádí heslo mezinárodnosti umělecké a myšlenkové. S dovolením: jediný? Neukazuje každé číslo Rozhledů, že to provádíme my také?

— **Náprstkova cena** za r. 1896. byla přiřknuta pětiaktovému obrazu »Dva světy«, jehož autorem přihlásil se J. Ladecký.

— **V Ottově Lacině knihovně** byl ukončen překlad románu Jonase Lie-a »Nioba doby naší« a počíná vycházeti »Sestra Filoména« od bratří Goncourtův.

— Souborné vydání **Vrchlického** má — dle výkazu na deskách — pouze 487 odběratelů.

— Kancelář **Národ. divadla** oznamuje, že bylo přijato ku provozování 4aktové historické drama »Marie Calderonova« od Vrchlického a Zeyerova pastýřská hra biblická »Z dob růžového jitra« (vyšla už ve Květech).

— Kritik Národ. Listů p. **Hd.** žádal nás o otištění tohoto přípisu: »Odmítám důrazně výklad p. Kj. (v min. čísle Rozhledů na str. 723—724.) k mé nahodilé před časem v Nár. Listech uveřejněné poznámce o poesii Březinově. Osobních nájezdů nedbám.« Pan Hd. se zbytečně namáhá. Kdyby to prohlásil třeba stokrát, výklad, jejž jsme k oné poznámce připojili, odmítnouti se nedá, leda že by p. Hd. odvolával celou onu poznámku. Co se týče osobního nájezdu, můžeme ho ujistiti, že se už dokonce mýlí, neboť teprv z dopisu, jejž k tomuto zaslánu přiložil, a v němž je plně podepsán, dověděli jsme se o existenci jeho osoby.

— V rajhradské katolické »**Hlídce**« jedná F. Svozil v článku »Česká otázka a reformace« o otázkách, nadhozených knihami Masarykovými, a zvláště pak probírá učení českobratrské se stanoviska katolického. — Annunziův »Triumf smrti« jest odbyt v tomto listě těmito dvěma řádky: »Po dlouhé době cizoložného povolání se ti dva spolu utopí. S odpuštěním svinstvo!« Nemohla by si tato jinak pěkná a seriosní revue opatřiti referenta, který má aspoň minimální ponětí o tom, co je to umění?

— **Malířská akademie** pražská jest, dle zpráv denních listů, přeměněna 1. října v uměleckou akademii ve státní správě. Professory jmenováni: Myslbek, F. Ženíšek, Mařák a Pirner. Vyučovací jazyk bude český i německý.

— Vystoupení **»Mladé Moravy«** (viz čl. Morava v tomto č. Rozhl.) vyvolalo ostrou šarvátku časopiseckou. Pan dr. Roháček přinesl v »Nivě« dopis, kde se, a právem, ukazuje na nečinnost mladé intelligence brněnské a ostře kritisuje nečinnost lidové strany o úpadek jejího orgánu Lid. Novin. Zbytečně se však koketuje s vůdci staročeskými a klerikálním Hlasem. Na to odpověděly Lid. Nov. feuilletonem, jenž povážlivě musí otřásti důvěrou těch, kdož viděli v p. dr. Roháčkovi jednoho z vůdců mladé mor. generace. Pan dr. Roháček odpověděl v Pozoru tím, že f proti němu uvedená — ironisoval. Čekáme však, že se očistí alespoň z nafk diplomatického domáhání se kariery a zbabělosti — máme právo žádati toho o Roháčka, jenž ještě před dvěma měsíci chtěl ortelovati Rozhledy pro diplomac politiku. — Se snahami »Mladé Moravy« nemůžeme ovšem jinak než sympathiso

— **Pomníková horečka** zdá se dnes zmítati literární společností v Paříži. V červenci byl odhalen v malém venkovském městečku pomník delikátní básnířce z let čtyřicátých, Marcelině Desbordes-Valmore, tohoto podzimku má být postaven Lecontu de Lisleovi v sadech luxembourgských, sbírá se též na pomník Verlaineovi, Mussetův čeká jen na své dokončení a už se rojí zase návrhy nové. Ozývají se na př. hlasy pro pomník Sainte-Beuveovi a dokonce i nepopulárnímu a moderní společnosti tak vzdálenému Barbeyovi d'Aurevilly, ba revue »La Critique« nadhodila i otázku zřízení francouzského pomníku Richardu Wagnerovi! — Nesmíme však tuto pomníkovou horečku stotožňovati s podobnými u nás, kde se — jak nejlépe poslední s Husem ukázala — počítá s nejbanálnějšími hesly a hnutími mass. Ve Francii hýbou tyto otázky jen intelligentní společností, která tam je ovšem tak četna a silna, a v níž umělec a literát tolik platí, jak je těžko u nás v Čechách si představiti.

— **Veselá literární vojna** vedla se v uplynulých letních měsících mezi Francií a Norskem. Podrážděn některými nájezdy francouzské kritiky na literaturu norskou, již vytýkána mlhavost, zasmušilost a nedostatek původnosti, vydal Björnstjerne-Björnson v kristianské revui »Tilskueren« a současně v berlínské »Zukunft« článek o francouzské a norské literatuře, činící dojem manifestu a vypovězení války. Všecky uvedené výtky vrhá Björnson na Francouze zpět a ukazuje, že právě naopak francouzská literatura je chorobná, zasmušilá, zoufalá, jejím hlavním thematem že je hrob a smrt. »Stará veselá Francie« je mu dnes »kostra tančící v posici groteskněji než nějaká tanečnice kankánu.« Většina francouzských talentů je prý zasvěcena dekadenci a smrti. Naproti tomu vztyčuje Björnson thesi: Norská literatura je veselá a zdravá. Sleduje norský typ od samého Harolda Haarfagara, zakladatele království, a vidí jej všude, i v literatuře, představovaný jako silný, zdravý a svěží. Uvádí celou řadu autorů (ovšem že starších), literaturu a píseň lidovou, ba i na dramatech Ibsenových dokazuje — dosti sofisticky — že nejsou vlastně nejasny. Rozumí se, že se strany francouzské nescházelo replik. I v Norsku samém stála většina mladých autorů proti Björnsonovi, s jehož tyrannickým a moralistním vystupováním jest již dlouho nespokojena. Byl to zvláště Gunnar Heiberg jenž již spersifloval před lety Björnsona v dramatě »Král Midas« a jenž vystoupil nyní jako mluvčí mladé norské generace v revui »Verdens Gang« s těmito slovy: »Björnson je svými literárními thesemi velikou překážkou pro umění v naší vlasti . . . Mějme to na paměti: dramata Ibsenova prospějí snad jednou Norsku více nežli všecko vlastenectví a všecka morálka Björnsonova. Umění pro umění, toť umění pro lidstvo. Umění pro lidstvo, to není umění.« Nazvali jsme zpředu tuto aféru veselou vojnou, poněvadž považujeme za směšno, o takové věci se příti. Literatura jednoho národa je něco tak obsáhlého a složitého, soubor tolika typů různých (poněvadž i sám národ není jedním typem), že každé sevšeobecňování jí pod jediný přívlastek je počínání zbytečné a jednostranné. V podobných sporech mají obě strany kousek pravdy: francouzská literatura má opravdu ráz chorobnosti dekadence a norská selského, drsného zdraví. Ale obě jen v jistých rech. Vedle toho trvají právě tak dobře zjevy, svědčící o další existenci »veselé ncie«, o jejím smyslu pro klassickou jasnost, jako zase na druhé straně jsou práce borgovy, Hamsunovy, Amalie Skramové, které mohou sloužiti za pravé protoy temné, zoufalé literatury. A právě do této kategorie patří skoro všecko, co pohlo norské literatuře k jejímu významu v Evropě; to, co má v sobě veselého, vě zdravého, národního, zůstalo ponejvíce doma. Každá podobná afféra končí y v neprospěch toho, kdo umění chce měřiti dle loktů morálnosti a zdraví.

— Pařížská „**L'Aube**", umělecký měsíčník internacionální, přináší článek o posledních zjevech německé literatury z péra Joh. Schwarzové, psaný povrchně dosti sice a se stanoviska ne příliš moderního, ale celkem přehledně. Národ poetů a myslitelů uvykl prý chodíti pro svou potravu intellektuelní do ciziny a přijímati odtud podněty. V posledních letech byly to vlivy hlavně ruské a norské, které vyvolaly periodu realismu, která vyzdvihla tolik prachu a tak brzy zhasla. Po nich zúrodnili duchy Huysmans i Maeterlinck, ale román katolický přece jen nemá půdy u obyvatelstva protestantského. Dnešní vkus německého literárního obecenstva karakterisují dobře tato tři jména: Peter Nansen, Arthur Schnitzler a d'Annunzio. Dán Nansen dobyl si ho hlavně knihami »Julius Tagebuch« a »Maria«, Schnitzler novelou »Sterben« a dramatem »Liebelei«. — Hlavní proud dnešní novější produkce pohybuje se ve směru naturalistické a socialní literatuře nepřátelské, hlavně pod vlivem Nietzscheovým. Hesla o individualitě a svobodném jejím rozvoji to byla, která dala vznik nejvýznamnějšímu uměleckému zjevu poslední doby: sdružení »Pan«. Na tato hesla se však tam tolik nahřešilo a literární část byla redigována tak bez výběru, že celý tak nadějný podnik se zvrhl a zvláště nyní, po změně redakce, klesl na prostřední uměleckou revui, odlišující se jen lepší vnější úpravou od jiných. — Hlavním thematem románové literatury německé zůstává láska a žena, ne však už láska ve smyslu dřívějších pensionátních románů, nýbrž otázky pohlavní, ojasňované hlavně vlivem literatur severních. Vedle Nansena a Schnitzlera jmenuje se zde Paul Lahrs a pí. Lou-Andreas-Salomé se svým novým románem »Ruth«. Knihy Przybyszewského svým satanismem, perservní a neurotickou smyslností jsou prý výrazem obraznosti rozpálené, pathologické, a patří i přes svůj grandiosní styl a rozplameňující řeč právě tak málo do literatury jako memoiry markýze de Sade(!) Z románů, podnikajících malby společnosti, jest jmenován »Büttelbauer« od Wilh. von Polenz, poučující prý lépe o úpadku rolnictva než svazky Marxe a Engelsa, »Heinrich Emanuel« od Math. Schwana, zvlástě však »Albert Schnells Untergang« od Mackaye. Ze starších bývá nejčastěji jmenován Fontane, vydávající romány stařecky passivné a kvietistické. Větší pozornosti by zasloužil Raabe, zvláště poslední knihou »Acten des Vogelsangest«, autor vydávající po tříceť let ročně knihu nebo dvě, ale nadobro skoro nevšímaný. — Ze satyriků je uveden Wolzogen a M. G. Conrad svou utopií »In purpurner Finsternis«, jíž však vytýká referentka německou těžkopádnost. Poslední rok divadla pokládá za velice neplodný, jmenujíc vedle propadlého »Floriana Geyera« Hauptmannova jen Schnitzlerovo »Liebelei« a Sudermannovo »Glück im Winkel«. Závěry referentky znějí velice pessimisticky, snad jen proto, že nemá pro všecko mladé a umělecké v dnešním Německu (a toho tam je dosti!) pravého pochopení.

— Zářijový sešit internaciální revue »Cosmopolis« přináší mimo jiné ve své anglické části zvláště zajímavé články o letošních hrách bayreuthských (od J. P. Mahaffyho) a o socialistickém kongressu londýnském z péra fabianovce B. Shawa. — Ve francouzské části zajímá pěkná studie A. Méziéresa o Lessingovi, osvětlující dobře poměr tohoto otce německé kritiky k Francouzům, zvláště obdobnému n v mnohém Diderotovi, vzpomínka Judithy Gautierové na Wagnera, pokračování c pisů Turgeněvových a referáty Faguetovy o nových knihách francouzských. — V i mecké části vymaloval M. Jókai šikovnou potemkiádu dnešní uherské slávy. H. H ferich jedná o anglických portrétistech, J. J. David o dnešním uměleckém odvrac vání se od historického. Referáty o něm. literatuře jsou dosti slabé. K myšlenk jednotlivých článků vrátíme se ještě později.

Nové knihy cizí: Pierre Louys: Aphrodite. — Léon Riotor: Le Sage Empereur. — Fernand Vandérem: La Patronne (román). — Remy de Gourmont: Le Pélerin du Silence (nákl. Mercura de France). — Les Massacres d'Armenie (též, s předml. Clemenceauovou). — Paul Verlaine: Invectives (epigramy dosud nevydané). — Paul Redonnel: Les Chansons Eternelles (nákl. La Plume). — Alfréd Fouillée: Le Mouvement positiviste et la Conception sociologique du Monde. — Richard Dehmel: Lebensblätter, Der Mitmensch. — Ola Hansson: Der Weg zum Leben. — Díla kritická: Gaston Paris: Penseurs et Poètes. — Gaston Deschamps: La vie et les livres. — Jules Lemaître: Contemporains VI. sv. — Georg Brandes: Die modernen Bahnbrecher. — (O některých z nich promluvíme ještě obšírněji.)

Divadlo a hudba.

Litujeme, že nemůžeme zahájiti letošní své referáty z divadla než několika skoupými řádky. Ale o ničem se nedá také zas nic psáti. Nebudeme přec přinášeti několikastránkové studie o »Officielní ženě« a analysy toilet paní Laudové? A i k tomu, abychom se pouštěli do obšírného rozboru Braccovy »Nevěrné« k tomu jest nám líto místa. Neboť co značí takový produkt, ne právě sice zlý a nešikovný, ale venkoncem ustrnulý na šablonovitě veseloherních thematech a pojetích lásky a manželství, co značí, ptám se, pro myšlenkový a umělecký rozvoj nejen celé veřejnosti, ale i jen každého jednotlivého návštěvníka divadla? Nár. Divadlo přestalo již dávno býti u nás arénou pro umělecký pokrok a rozvoj (bylo-li jí kdy?) a dnes slouží tak právě jen k uhájení toho holého divadelního hladu.

Odpor proti dnešnímu divadelnímu regimu vnikl už z kritiky i do abonentstva.

Když už tam se musí podepisovat oběžník proti sprostým fraškám a operettám a žádati za větší zřetel k původním skladatelům (a k moderním autorům cizím i domácím, dodáváme my) je viděti, že za dnešním duchem repertoiru nestojí nikdo už, leda snad galerie!

Pro nejbližší dni se připravuje »Liebelei« Vídeňana Arthura Schnitzlera — uvidíme, bude-li to slibná vlaštovka bohatší saisony či jen zase jedno z těch občasných zakoketování si s moderností, jen tak pro jméno!

V posledních týdnech učiněn pokus s lidovými představeními operními. Myšlenka dobrá. Neboť je to do jisté míry nedůstojno pro literaturu, považuje-li se drama za dobré pro lid, opera však jen pro panstvo. — Když už nejinak, dal to operní personál plebejcům v hledišti cítit alespoň »ležerními« výkony.

— Jubilejní Slovanský koncert chystá se pořádati akadem. spolek »Slavia« za účastenství divadelního orchestru. Slovanské koncerty mají u nás dobrou tradici — doufáme, že se i tento na její výši udrží. *V.*

Výtvarné umění.

Výstava obrazů Františka Pečinky v Nov. Bydžově. Nový a silný temperament krajinářský vystoupil před širší veřejnost v Nov. Bydžově: Fr. Pečinka,*) známý posud v širších kruzích pouze jako básník, vy-

*) Narodil se v Nov. Bydžově 27. prosince 1869. Studoval na tamním gymnasiu až do sexty, načež vstoupil na malířskou akademii v Praze, a byl od r. 1890—93 žákem ateliéru Mařákova. Literární jeho práce zjednaly mu však různé nepřátele, tak že r. 1893 bylo mu oznámeno, že v ateliéru místa o něho již není. Pracoval tudíž sám v okolí Žamberka a radu prof. dra Alberta a Machara odešel do Vídně, kde l se žákem Lichtenfelsovým. Vrátiv se, maloval v Nové Pace ve svém rodišti. Výstavu jeho uspořádali pp. Fr. Tichý, prvor lékárny, MUC. Otto Haněl a JUC. Karel Šviha o své ně, bez přičinění umělce samého, jenž meškal právě na ravě.

stavil bohatou sbírku studií z posledních let. Jest svobodný, nezávislý krajinář impressionistní. Miluje rovinu, louky a pole, plochou krajinu s dalekými modrými horizonty, zelené stráně a roztroušené nízké chalupy ve stínu mladých, listnatých stromů. Zachycuje dojem a intimní charakter českých rovin a údolí. Krajinný názor jeho jest náladový, niterný, ne zevní a formový; není plastický a objektivní, nemiluje ostrý a hranatý detail, konturu tvrdou a linii, ale hledá barevný akkord a harmonickou nuanci, přechody tlumené a diskretní, jimiž suggeruje náladu své duše a zachycuje její prchavé a jemné odstíny. Podzim inspiroval ho k nejlepším dílům, ale talent jeho není omezen na určité tóny, nýbrž stejně zachycuje dojem kraje v ranních mlhách, jako v ohnivých záplavách západů. Vzduch a světelné jevy jsou však Pečinkovy hlavní úlohy; forma ho nevábí, ale nálada atmosféry, v níž spočívá vlastní problém moderního krajinářství. Jest známa věta, již stanovila škola impressionistů: atmosféra mění barvu věci, t. j. strom, jenž malován jest v přírodě, jest zcela jiný než strom ateliérní; onen stojí ve svém skutečném prostředí, ve vzduchu a světle, kdežto dílo ateliérní má světlo umělé a vnucené. Proto impressionista maluje venku, přímo na místě a stačí mu chytiti dojem, impressi, již sám procítil a prožil. Tak P. pracuje a celá serie vystavených jeho děl jest takovýto impressionistní čin. Nezáleží při l jině na tom, co malíř vidí, ale jak věci vidí a jak své vlastní nitro, s náladu a své city v krajině dovede vyjádřiti. Síla citové suggesce a i vidualní styl určují hodnotu díla. S toho stanoviska každá skizza Peč ink má uměleckou hodnotu.

Všude v díle Pečinkově vidíme velikou lásku k přírodě. Jest zamilován do ní a měkké akkordy její ho vzrušují. Nehledá výmluvných vedut, strmých skal a romantických scenerií, jež okouzlují duši střízlivou a kupeckou, scenerie, jež se prodávají a jež zajišťují malíři měšťácky klidný život.

Umění Pečinkovo má účel samo v sobě a plyne z impulsů smyslových. Reflexe a rozumové konstrukce logické a vypočítané u něho nenajdeme a také nikdy mechanického nápodobení, kopírování přírody. P. jest umělec příliš citový, než aby nevtiskl kraji, jejž studuje, ráz svého měkkého sensitivního temperamentu. Vidí přírodu okem naturalisty, ale vkládá do ní svůj vlastní, odlišený názor, jenž plyne mu z duše, maluje své nálady a své niterné stavy. Myšlenka i barva, nálada slova i malby spadají mu v jedno a jdou stejně jistě za týmž cílem suggesce.

Tak dociluje Pečinka vlastními krajinářskými prostředky silného dojmu elementární suggesce a k docílení nálady nehledá cizích, různorodých prostředků. Jeho paleta sama mluví a nepotřebuje stafáže; nedostatek této v dílech Pečinkových nepřekvapí — miluje pouze přírodu, ıu, bez lidí a vychází z niterného pojímání krajinných jevů, hledá jen tlo a vzduch, v nichž jest vlastní nálada a cíl každého skutečného ˇlce krajináře.

Dr. F. X. Jiřík.

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

— Čisté a jasné ovzduší zářijové, říjnové. Padají hvězdy . . . Politické ovzduší se čistí a jasní. Padají masky . . . Vláda Badenova objevila se na solnohradském sjezdu jako — vláda klerikální. Z řečí poslaneckých se usuzuje, že českým poslancům zhořkla trnitá a mozolná cesta oposice a že aspirují do vládní většiny. Jsme před volbami do říšské rady: neviditelné perutě shánějí vše do jediného táboru — proti proudům socialním. Masky padají . . .

Ve vzduchu visí utvoření katolicko-klerikální strany. Demagogové v klerice mluvili na táborském sjezdu v nejvyšších toninách proti moderní kultuře za prudkého souhlasu nejnižších v církvi, chycených žárem fanatismu, opásavše se protektorátem šlechty, mečem antisemitismu a křesťanského socialismu, hesly, jimiž chtí chytit masy lidu. Jde tu ovšem o dobytí ztracené moci politické a o ohroženou existenci, a tu je psychologicky pochopitelno, že chápe se prostředků nejtvrdších a nejbezohlednějších.

Mezi socialisty pracuje se a agituje horlivě. Všímejte si spolkových zpráv v »Právu Lidu« a »Socialním Demokratu«! Každou neděli káže se a učí na padesáti, sto schůzích po celých Čechách. Doba reskriptů minula celkem klidně. Za to pršely telegramy, zaslána a resoluce papírové proti násilnostem německým v t. zv. uzavřeném území. Byla upsána zároveň již slušná suma na nový »Národní fond.« Vlny národnostních třenic byly naduty do hrozivých rozměrů. Odpovědí na sjezd poslanců českých byl sjezd německých měst v Teplici. Zaznamenáváme pro historii jeho usnesení: Sjezd konstatoval 1. že všechno co se tvrdí z české strany, je — lež; spořádané poměry nenastanou prý, dokud nebude rozdělena provincie Čechy na správní obvod německý a český, 2. bylo přijato zřízení národního protifondu, 3. prvním cílem učiněno zničení českých škol v »uzavřeném« území. —

Poslanec Eim v Litomyšli napověděl zřetelně, co se mluvilo dříve v obrazech. Nestalo se totiž nic více, než že místo uhlazeného centralisty Taaffa přišel uhlazenější centralista Badeni. A tu má být politický raison d' être většiny poslanců: spojení se šlechtou, Poláky, utvoření pravice, sblížení s vládou? Franc. »Temps« napsal: »Na nejméně je jisto, že pokyny p. Eima nezůstanou nepovšimnuty hr. Badenim pro jeho budoucí parlamentární kombinace.« Z toho kombinace: Dr. Bedřich Schwarzenberg ministrem krajanem, dr. Kaizl ministrem

financí. Ze všeho jedno je jisto — poslanci nejsou si více jasni o základních rysech své politiky a nejsou mimo demokratický nátěr dále než ostatní staré strany parlamentární: nestojí více na zásadách české demokracie.

— První a hlavní úlohou českého sněmu letos bude uzákonění přímých voleb do říšské rady.

— První a hlavní úlohou mladočeských poslanců na sněmu království českého bude: využiti všech prostředků za účelem dosažení přímých voleb do říšské rady.

— První a hlavní úlohou mladočeské strany bude vzbuditi v Čechách mohutné hnutí a působiti železným tlakem veřejného mínění na sněm, aby uzákonil přímé volby do říšské rady.

— Členům demokratické strany mladočeské na radnici pražské a p. dr. Podlipnému, prvnímu náměstku v první řadě! Uvádíme ve Vaši známost, že demokratický člen městské rady vídeňské, p. Lucian Brunner, podal v sezení zastupitelstva vídeňského návrh na zavedení všeobecného, rovného a přímého práva hlasovacího do tohoto zastupitelstva a že tento návrh byl odevzdán 21členné komisi k projednání. Promiňte tento skromný pokyn. Jste asi všichni přetíženi péčí o blaho obce a tu se ovšem na ledacos zapomene.

— V Přibyslavi konalo se dne 20. září shromáždění lidu. Řečníci dři. Herold a Brzorád z Něm. Brodu. Pozoruhodného nic. Novum: dr. Brzorád zmínil se o tom, že posl. Herold navrhl v zemském výboru, by tento sám vypracoval a podal sněmu českému návrh na zavedení přímých voleb do říšské rady. Dr. Herold načrtl ostrými rysy průměrný typ mladočeský: »Pokládejte to za odkaz, že každý z vás, ať jest z kterékoli vrstvy národa, musí býti proniknut myšlenkou národní a že je Čech. . . . « To už říkali naši dědové a vnukové jich nejsou posud dál. — Ale dle »Lidových Novin« zmínil se dr. Herold přece o hnutí socialním i učinil tak krátce: Která z frakcí odvážila by se společný náš program podlamovati, musí býti rozdrcena. Chápeme to. Demokrat poslanec studoval nedávno dějiny k odhalení sochy Jiříkovy a historie — učitelka moudrosti — ho poučila, že demokrat král drtil také jednotu českobratrskou.

— Noticka k přibyslavské řeči dra. Herolda:

Velké srdce prý má naše drahá máti,
pojme šlechtu, klér, lid, všechna pohlaví, —
jaký teprv, bratře, žaludek mít musí,
když Tvé řeči všechny zdráva vytráví.

— Agrární frakce tvoří se ve straně mladočeské. Frakce chce uznávati vůdčí úlohu této strany v národě, vyhrazuje si však volnost v otázkách agrárních. Chce rovněž vydávati větší list, z počátku třikrát týdně, později denník.

— Bude prý — tenkrát už jistě — založena mladočeská tisková kancelář pro zahraničné časopisy, — oznamují »Lidové Noviny«. —

— »Labské Proudy« 19. září: »Věc nebyla by bezdůvodna«. yby se v páté kurii kandidovala populární jména Herold, Engel atd. — Dle šeho názoru byla by však V. kurie zbytečna, kdyby se v ní měla kandidovati opulární jména Herold, Engel.« Pozoruhodnější jest však názor »L. P.« ohledně ociálních demokratů. »L. P.« by mohly voliti soc. demokrata jen tehdy, »kdyby »obně i jménem své strany přistoupil na státoprávní program.« Jedinou(!) ninku by činili v tom případě, že by mělo dojíti k rozhodování mezi kandidátem

klerikálním a socialně-demokratickým. »Pak bychom se ovšem spíše(!) rozhodli pro dělnického kandidáta,« čili: Nejhorší a nejnebezpečnější kastou lidí jsou klerikálové; pak přijdou hned soc. demokraté, pak teprve státoprávní šlechta, Staročeši, pak Mladočeši a radikálové z L. P. Kdyby tedy došlo k rozhodování mezi soc. dem. a státoprávními feudály, Staročechy atd., neučinily by již radikální »L. P.« jedinou výminku« a volili by »spíše« feudála, Staročecha atd., než soc. dem. Upozorňujíce ostatně »L. P.« na vystupování strany soc. dem. v posledních dobách, máme za svou povinnost, pozoruhodný názor jich zaznamenati. –

— Volební výbor strany sociálně-demokratické vydal v 3krejcarové brožuře »Pod železnou rukou« zevrubný návod k volbám v V. kurii.

— Národní výbor navrhují »Plz. Listy« vedle zřízeného již »Nár. fondu«. Skládal by se z nejlepších mužů bez ohledu na příslušnost k politickým stranám. Věc zdá se nám býti dnes trochu utopickou.

— »Nár. listy« vytýkaly klerikálům solnohradským neloyalnost: »na první místo staví veliké poprsí papeže a teprve na druhé místo menší poprsí císařovo«.

— Velká strana stárne, politický barometr klesá: Před 5 roky postupovala »zásadně«, za výminečného stavu »věcně«, za Badeniho »důstojně«, za půl roku půjde »svorně«, za rok »vládně«. —

— »Zeit«: Místo rakousko-uherského vyrovnání dostaneme opět jedno z příslovečných rakouských provisorií, to jest, (ježto vyrovnání samo dle četných stížností není ničím jiným než každých deset let se obnovujícím provisoriem dualismu), tentokráte provisorium provisoria, provisorium na druhou mocninu, nejvyšší typ rakouství. A kdo ví, jestli i to vůbec dostaneme.

— K otevření říšské rady 1. října:

Badeni lví opposice prý se děsí prudce,
že chce mu zas na potkání — líbat obě ruce.

V Praze, dne 27. září. *S.*

Morava.

Minulá saisona sjezdů a politických schůzí přinesla sice čtenářům rozvodněné veletoky novinářských a řečnických frází, ale praktických výsledků lze zaznamenati velmi málo. Jedním z nejnavštívenějších sjezdů byl učitelský v Brně. Svým významem a úspěchem zůstal daleko za sjezdem pořádaným v roce 1883. Hlubší sympatie a rozruch vzbudila jedině řeč uherského Slováka Dra. Salvy. Jinak průběh sjezdu byl všední a řemeslný. Za to významnější a zajímavé byly předehry, mezihry a dohry sjezdové. Pro řeč p. Žáčkovu, která vyzněla v ten smysl, jakoby p. Žáček ve své hodnosti poslanecké a vůdcovské byl vzdával učitelstvo na milost a nemilost c. k. vládě, dostaly se moravské kompromisní orgány do křížku Sepraly se v několikadenní šarvátce celkem pro ža[illegible] chlup. Sjezd byl však také nadobro ignorován okresními a zemský inspektory a kněžstvem. Jest to znamení doby. Učitelstvo osleplé prach zápasu politických stran prohlédlo a to je aspoň kus morálního úspěc

Zdařilý byl sjezd studentstva v Mor. Ostravě, kde rokováno o pr národní a kulturní na Lašsku. Staročeši s p. Palkovským v čele sje se vyhnuli. Nejdůležitějším a pro budoucnost nejsilnějším byl sjezd r

dých pracovníků na poli národní kultury v Hodoníně. Mladá generace inteligentních lidí, která něco ví, něco umí a chce pracovat a pracovat dovede, sjela se sem k veřejnému rokování i důvěrným poradám. Mladí pánové, zvláště z Brna kteří za národní činnost považují politické žvanilství po hospodách a vlaštovkování po hlazených parketech dvoran, se porad ovšem nesúčastnili a také by v nich neměli ani místa. Mladí pracovníci otevřeně se postavili proti povrchnímu mladočešství a planému politikářství. Orgány staročeské psaly o sjezdu reservovaně nebo ho ignorovaly. Nezáleží na tom, kdo stojí v čele akce. Faktum je, že se v mládeži rodí na Moravě cosi nového, dobrého a do budoucnosti slibného

I klerikálové měli nezdařené své sjezdy v Jičíně a v Přerově. Rozpínavost této strany roste, roste, ale do nebe nevyroste. Krach bude veliký. Z těch lidí čiší faleš a pokrytectví a svým fanatismem stávají se i prostému a sobě dosud oddanému lidu protivnými. Jejich orgán »Hlas« řádí jako slepý, hluchý. Nedávno přinášel o předácích lidové strany zdivočilé feuilletony plné satyrického jedu. Jásot klerikálů byl veliký, feuilletony zrovna hltali a autora věnčili vavříny nehynoucí slávy. Ale radost netrvala dlouho. Odplata následovala ihned na to ve formě neméně štiplavých a jedovatých feuilletonů v Lid. Novinách pod titulem »Jen ať to nepřijde do novin,« ve kterých se dočtete velmi zajímavých věcí.

Energická a houževnatá činnost klerikální organisace ovšem vyvolává i protitlak živlů svobodomyslných, a tak přibylo letos i oslav Husových, Havlíčkových a reskriptových schůzí. Ovšem, že činnost strany svobodomyslné a národní zdaleka se nevyrovná činnosti klerikální. Svobodomyslná strana by daleko rychleji rostla, kdyby neměla ve svém lůně veliké percento národních lenochů, planých politikářů a neupřímných šplhavečků. Národní lenošení domovem je nejvíce na Hané, kde lidovci jen bundy rozpínají.

V hanáckém Vyškově, jehož správa dosud vězí v rukou židovsko-německé strany, postavil nár. poslanec p. Helcelet nádherný klášter z rolnických peněz kontribučenské záložny a usadil tam dominikánky, aby vychovávaly hanácké dcerky. Klášter je ovšem p. Helceletovi důležitější než rolnická škola, která nemá místností, než střední škola, pro kterou dle jeho názorů nemá Vyškov příznivých podmínek, a důležitější než dobytí města, které pro hanáckou hanbu nejsou s to vyrvat našim nepřátelům a které úpí pod panstvím kapitalistické menšiny vyškovských renegátů. Třeba se také zmíniti o tom, že se po Moravě četně rozlézají učitelky, vychované a vzdělané různými klášterními ústavy. Každou takovou absolventku provází s maturitním vysvědčením i organisovaná protekce.

Socialně demokratická strana vyvinuje zimničnou činnost pro příští volby páté kurie a pořádá schůzi za schůzi ve všech dělnictvem obývaných krajích.

V posledních dnech vynořila se na veřejnost potěšitelná zpráva, pocházející ze středu moravských národohospodářů, myšlénka, která přeje býti theorií a začíná býti vzorem praktiky. V tom smyslu kvituje tuto velkou událost, jak ji Mor. Orlice dne 13. září č. 211 v lokálu uvedla (jako by tak důležité věci nemohli věnovat úvodní článek).

Radostná zpráva zní: Brněnští členové »České národohospodářské společnosti« usnesli se pracovati o zřízení »Českého podnikatelského banku« v Brně s kapitálem moravským i českým. Prvá porada o tom má býti dle »Pozora« svolána do Prahy již v září. V dalším postupu přípravných prací bude nezbytně třeba svolati velký záložensky sjezd na Moravě. Podnikatelský bank tento jediný může rozřešiti otázku zakládání velkých průmyslových závodů ve smíšených městech moravských.« Potud zpráva.

Událost ta přímo odpovídá názorům, které jsme vyslovili v čísle 9. loňských Rozhledů. Řekli jsme mezi jiným, že by naše záložny mohly se seskupiti k obchodním a průmyslovým velkým podnikům a vyrvati Němcům zbraně, kterými nás ubíjejí. Na konec vyslovili jsme naději, že snad časem iniciativu k tomu podá národohospodářská společnost.

Vítáme radostně krok brněnských národohopodářů. Realisování projektu bude míti v boji s našimi nepřáteli ohromný dosah nejenom v ohledu národohospodářském, ale i politickém, budou-li se zakládati a kupovati průmyslové závody, zvláště v městech okovy německých menšin sevřených a v městech pro národ náš ohrožených, kde nás při volbách svým počtem poráží německé úřednictvo židovských fabrik a německých velkostatků (Hodonín, Břeclav, Hranice, Židlochovice, Litovel, Lipník). Třeba tuto moc českým úřednictvem českých podniků paralysovati. A druhým důležitým úkolem banku by bylo organisovati a na sebe strhnouti moravské obilní trhy, ze kterých bohatnou a tyjí jenom nám nepřátelští židé.

Socialní hlídka.

Socialističtí protestanté. Nové jméno, nová formulace sociálních idei. Anglický socialista Arnošt Belfort Bax uveřejnil ve vídeňské týdenní revue »Zeit« cennou studii o dějinném materialismu, v níž se postavil proti učení Marxovu. Karel Kautský, redaktor vědecké revue sociálně-demokratické strany německé, jež jest vybudována na pravověrném marxismu, stuttgartské »Neue Zeit«, uveřejnil v této proti úvaze Baxově delší polemiku, založenou vědecky celkem velice povrchně. Hlavní výtku činil Kautský také proto, že Bax otiskl svůj článek v měšťáckém listu »Zeit« a ne v listu socialistickém. On prý nepovažuje měšťácký list, i nejpoctivější, za vhodné místo, kde by měli socialisté rozhodovati o svých sporných otázkách, třebas šlo i o mnohé problémy čistě vědecké. Redaktor politické a sociální rubriky v »Zeit« odpověděl Kautskému několika vývody, velice pozoruhodnými i pro poměry naše. Sociálně-demokratická »Neue Zeit«, — praví se asi — jest po stránce ekonomické stejně měšťáckým podnikem jako vídeňská »Zeit«. Vychází rovněž v dnešní staré době, ovládané ekonomickými zákony měšťáckého řádu, i v ní je investován kapitál, i z její redakce byl by vyhozen každý, kdo by jejímu nakladateli chtěl zakazovati braní úroků, stejně jako byl vyhozen před nedávnem naivní p. Beruth ze solnohradského shromážděn vysoce důstojných církevně-katolických velkokapitalistů. I ona musí platit své dluhy, i její sazeči, spolupracovníci, redaktoři trpí pod »otroctvím

námezdní soustavy«, i ona je pod zákony konkurence. Také v sociálním směru jsou poměry totožné Vydavatel a redaktoři, zkrátka činitelé duševní, jsou měšťáckými existencemi, a jen dělníci, sazeči, tiskaři jsou proletáři, stejně jako v jakékoli měšťácké straně. »Neue Zeit« jest ovšem orgánem sociálně demokratické strany, »Zeit« ne. Co však není sociálně-demokratickým, není proto ještě měšťáckým. Měšťáckými — či lépe řečeno liberálními politiky jsou ti, kteří s politickou demokracií spojují po stránce hospodářské podporování bohatých a vševládu soukromého kapitálu. My však (»Zeit«) zastáváme současně s politickou demokracií ekonomicky snahy, čelící k ochraně slabých proti silným a k pozvolnému sespolečenštění hospodářské soustavy. Při vší historické úctě k Marxovi a Engelsovi nepokládáme jich myšlénky za poslední slovo dějin, ale za produkty času, jež padesátiletým smírným vývojem byly předstiženy, každým způsobem pak jsou vydány volné vědecké kritice, právě jako jiná díla vědecká. Volně kritisující socialism, jenž i ve věcech sociálně-ekonomických nepředstírá více vědomostí, než jaké dnes můžeme míti, jenž si vždy ponechává volnost měniti své zásady podle rostoucího poznání a přizpůsobovati je zkušenostem nabytým z fakt, — to je nám novějším a nadějeplnějším členem v našem duchovém vývoji. Byla kdysi doba, — můžeme-li tohoto přirovnání užiti — kdy katoličtí kněží prohlásili každého protestanta, jenž vystoupil z katolické církve, za kacíře a pohana. Kautský však a jeho souzdruzi opakují tuto methodu inkvisiční. Oni jsou hotovými ultramontány v sociální politice, mají svou církev, své svaté a církevní otce, svá dogmata a každý, kdo na ně nepřísahá, je pohanem — měšťáckým reakcionářem. Něco třetího pro ně neexistuje. Ale to nelze již déle zamlčovati, že toto třetí existuje: můžeme to podobně nazvati hnutím socialistických protestantů. V nejpokročilejší zemi moderní kultury, v Angli utvořili již pod jménem »Fabiani« mohutnou organisaci, jež stojí šíření se sociálně-demokratických zásad v Anglii, zejména ve vzdělanějších středních vrstvách, v cestě. Účastnili se i londýnského sjezdu socialistického, jenž se však neodvážil je vyloučiti. Uvádíme některé odstavce fabianského programu:

Fabianská svoboda mínění. Fabianská společnost ponechává si rozhodně svobodu mínění a slova vůči omylům socialistických spisovatelů, národních hospodářů, vůdců a stran, právě jako vůči bludům svých odpůrců. Trvá na tom, že je nutno zaujati kritické stanovisko k Marxovi a Lasallovi, z jejichž názorů musí se vymýtiti část dnes bludná a zastaralá, právě jako se postavili tito vynikající socialisté proti svým předchůdcům St. Simonovi a Rob. Owenovi.

Fabianismus a tisk. Vzhledem k tisku nečiní Fabianská společnost rozdílu, jaký vyjadřuje fraze »kapitalistický tisk«. V Anglii vydávají se všechny politické noviny bez výminky soukromým kapitálem, pod správou jeho majitelů. Z těchto listů zastávají některé smýšlení socialistické, jiné konservativní, jiné liberální, radikální a t. d. Socialistické listy nejsou nikterak neodvislejšími od sociálního tlaku a výbornost socialistického listu se stanoviska socialistického je právě téhož druhu, jako výbornost listu konservativního. Chce-li Fabianská společnost dáti veřejný výraz v novinách svým myšlenkám, nečiní tu žádného rozdílu, leda ve prospěch listu, jenž má největší kruh čtenářstva.

Fabianovci a třída měšťácká. Poněvadž to byli doposud členové středních nebo měšťáckých tříd, kteří socialistické hnutí nadchnuli, učili a vedli, protestuje Fabianská společnost proti nesmyslu, že právě třída, odkud socialism vznikl, obviňována jest z největšího nepřátelství vůči věci socialismu, ačkoli ovšem chápe, že tito vůdcové ze střední

třídy tepají s mnohem větší trpkostí prohnilé ideály společenské, panující v jejich vlastní třídě. Fabianská společnost nemá žádných romantických illusí o tom, jakoby se byl proletariat vymanil z těchto prohnilých ideálů. Jako každá jiná společnost socialistická, nemůže vychovávati lid nijak jinak, než že ho seznamuje s výsledky rozumového bádání nejosvícenějších členů všech tříd. Fabianská společnost nemůže tedy užívati právem výrazů »měšťácký« nebo »střední stav« ve smyslu pohrdlivém, zejména i proto, poněvadž by tím musila zavrhnouti veliký díl svých vlastních členů.

»Zeitu« odpověděl již K. Kautský a jemu opět »Zeit«. Příště čtenáře seznámíme s oběma polemikami, jakož i s kritikou soc. demokratické strany, již vůdce Fabianovců S h a w uveřejnil v zářijovém čísle »Cosmopolis«

* * *

Socialní demokracie na pevnině dospěla letos tam, kam logikou věcí dospěti musila: mezinárodnost její trvá, při tom však nebude opomíjeti skutečnost neodčinitelnou, protože přirozenou, rozdíly a typy národnostní. Mezinárodnost nevylučuje národnost. Socialisté přizpůsobují svůj postup, chtějíce růsti a nabývati vlivu přirozeným faktům svého okolí, země, národa. »Proletáři všech zemí spojte se«, vyslovili Marx a Engels, ale — »silná mezinárodní socialní demokracie předpokládá silné — organisace národní«, vyslovil již letos soc. dem. poslanec něm. Fischer. Vedle něho Kautský, Liebknecht a j. Princip centralisace tedy padá a na jeho místo vstupuje jako nové období vývoje princip federace.

Odtud zejména snahy socialistů polských po osamostatnění Polsky a rovněž i pozoruhodný vývoj soc. demokratické strany československé, jejž zaznamenáváme zejména pro pochopení veřejnosti. Politicky je organisována neodvisle od něm. strany soc. dem. v Rakousku, a je ovládána živou touhou, organisovati se samostatně i odborově. Red. Hybeš byl uznán na světovém social. sjezdu londýnském, jehož se súčastnili delegáti z Číny, Japanu i jižní Ameriky, za samostatného delegáta, t. j. Čechové za samostatný národ a měl při hlasování tolik váhy jako Francouzi nebo Angličané.

»Soc. demokrat« napsal letos, vzhledem na poměry polské: »Jsme daleci pohlížeti na národní hnutí české, jako na věc překonanou, bez pevné půdy v přítomnosti. V resoluci londýnského sjezdu se praví, že soc. demokracie vystupuje pro plné právo sebeurčení národů Český proletář nemůže jinak, než vysloviti se pro samostatnost českou.«

* * *

Postupně budeme seznamovati své čtenáře i s jednotlivými typy a proudy na širokém poli socialním. Pozoruhodným zjevem mezi něm. socialisty je Vilém Liebknecht, 70letý veterán, vůdce něm. socialní demokratie, chefredaktor ústředního denníku »Vorwärts,« říšský poslanec. Studoval filosofii. Jeho život je jedinou propagandou věci socialismu ve Švýcarsku a později výhradně v Německu. Prošel celou řadou německých vězení, nejdéle snášel r. 1870. dvě léta pevnostní vazby pro velezrá L. byl vždy stoupencem učení Marxova a mezinárodní associace dělnic jsa velice činným i literárně. — August Bebel, (nar. r. 1840), spi vatel, je jednou z nejpřednějších hlav socialní demokratie německé, nem říšského parlamentu, patřícím k jeho nejvýmluvnějším poslanců Byl pomocníkem soustružnickým. R. 1870 byl odsouzen pro velezr

na dva roky do pevnosti, r. 1872 znovu k 9 měsícům a zároveň mu odňat mandát, jejž získal opětně r. 1873. novou volbou 10.000 hlasy. — Z francouzských socialistů získal si v krátku zvučné jméno Jean Jaurès, (nar. r. 1859), bývalý professor filosofie, zvolený poprve r. 1885. poslancem. Svou výmluvností a hlubokými vědomostmi ekonomickými a socialními stal se prvním mluvčím francouzské socialistické strany neodvislé. Lonské jeho zápasy jsou známy. Zakladatelem a tvůrcem dělnické strany socialistické v Belgii je Jean Volders (nar. r. 1855). Vyšel pjetím sil, ale v době triumfu r. 1894, kdy socialističtí poslanci vstupovali do parlamentu, stihl jich vůdce osud tragický: Volders dlouholetou činností přepracován a ubit, sešílel. Dva roky trval jeho děsný smrtelný zápas, jemuž konečně podlehl letos ve květnu. Jeho pohřeb byl ohromnou manifestací tisícových zástupů belgického lidu. —

V. Liebknecht, A. Bebel, J. Volders, J. Jaurès.

z rodiny dělnické, byl bankovním úředníkem. Jeho biografie je odtud biografií socialistického hnutí v Belgii. Založil na sta dělnických a odborových organisací po celé zemi. Pod jeho vedením dobylo dělnictvo belgické hlasovacího práva. 11 roků pracoval s nejvyšším na-

— Stávka 700 železničních zřízenců vypukla v Praze a Bubnech v dílnách rakousko-uherské společnosti státních drah. Ředitelství dílen nechce snížiti dobu pracovní z 10 na 9½ hodiny a upraviti poměry mezdní.

Hlídka školská.

Školství obecné.

Dne 20. srpna konali učitelé slovinští valný sjezd v Opatiji. Roko- o tu hlavně o sociálním postavení učitelstva slovinského, jež vylíčeno o jako velice stísněné, neutěšené a zvláště hmotně hrozně bídné. omážděním přijatá resoluce žádá novou úpravu těchto poměrů jak lříve. Na sjezdu zastoupen byl též »Ústřední spolek jednot učitelských« rál. Českého, což po sjezdu moravském, kde položen byl důraz na tování vzájemnosti také učitelstvem na Slovensku, zvláště sluší nouti.

Kdo četl pamětní spis podaný nedávno vídeňské vládě ústředním spolkem německého učitelstva za příčinou zvelebení a povznesení školy měšťanské vůbec, shledal zajisté velikou shodu základních požadavků jeho s těmi, jež vysloveny byly na letošní zemské poradě českého učitelstva v Praze. Němci nebojí se žádati všude rozšíření školy měšťanské o čtvrtou třídu, kteryžto požadavek stupňoval by počet školních let z osmi na devět, tedy rozhodně zvýšení vzdělání obecného.

»Časopis pokrokového studenstva« přinesl v č. 16. a 17. »Lístek z Prahy«, v němž líčí se poměry panující na c. k. ústavě ku vzdělání učitelek v Praze. V lístku tomto dočísti se lze zajímavých odhalení z vnitřního života na řečeném ústavě, jenž jest na ten čas jediným státním ústavem pro vzdělání učitelek v Čechách. Pisatel dokazuje, že téměř veškeré nepěkné vlastnosti, jimiž dnes veliká část českých učitelek oplývá, jsou jen přirozené následky výchovy a vzdělání v pražském ústavě. Hlavní příčinou, proč učitelky, třeba většinou s vyznamenáním zkoušky odbývaly, potom v práci školské stačiti nemohou, jest už přijímání do ústavu, jež nezáleží ani tak od zkoušky jako od všelikých jiných »ohledů,« které nahrnou do školy žaček neschopných i nepřipravených. Na ústavě panuje duch Thunových výnosů, vzdělávání kandidátek daleko za požadavky doby pokulhává. Na stolicích učitelských sedí lidé žalostně neschopní býti vzory a rádci budoucích učitelek, jichž paedagogicko-didaktická věda a umění učitelské mnohdy způsobuje veselosť i chovankám, což se zajímavými příklady dovozuje. — Smutná fakta v době, kdy by tyto ústavy měly býti vlastně základními kameny ženské emancipace v lepším slova smyslu.

V předešlé hlídce zmínil jsem se několika slovy o neutěšených poměrech ve vídeňské škole »Komenského«. Zprávy o nich nehledě k stručnému zaslánu v »Mor. Orlici« přinesl jedině »Školský Obzor«. Ostatní listy, vyjmouc poznámku »Času«, o předmětě tomto vědomě mlčí, aby snad odhalováním slabých stránek nepoškodily zájmy spolku »Komenského«. Toto rozhodně neschvaluji. Čím důležitější je pro národ náš spolek »Komenský« a čím více uznáváme nevyhnutelnou potřebu a zdar jeho školy, tím více musíme žádati, aby řečený spolek spravovali lidé právem důvěry hodní a aby škola jeho opravdu plnila své poslání. Stálá novinářská rubrika sbírek na tuto školu musí nám přece často na mysl přivoditi otázku, užívá-li se těch peněz dobře, nesou-li žádoucího užitku? Každá odůvodněná pochybnost náleží veřejnosti, protože tu jde o věc celého národa, o níž nemá práva rozhodovati ten či onen jednotlivec, ale celá česká veřejnost. Ututlávači žalob na vady našich národních podniků dopouštějí se stejného hříchu jako ti, kdož je zaviňují. Řez na nezdravém údu provedený musí býti našemu národnímu organismu jen prospěšný; pravdou neutrpí nikdy věc dobrá, ale jen osoby nedobré, za ní opatrně se skrývající. Redakci »Rozhledů« zaslal bývalý učitel při škc »Komenského« ve Vídni obšírné vylíčení poměrů na této škole d vlastních zkušeností a názorů Dle něho neplní škola »Komenského« s poslání tak, jak obecně za to se má, stojíc v mnohém ohledu za školam menšími a méně důležitými. Mlčí-li k tomu školní úřady, děje se to j proto, že běží o školu českou, jíž odpírá se však i právo veřejnos

i nepatrná subvence. Jako příčinu upadání školy uvádí neschopnost a nesvědomitosť řídícího učitele p. Assmanna a libovůli předsedy spolku »Komenského« p. Marušky, kteří na svědomí mají stálé střídání učitelstva na velikou škodu prospěchu školy. P. Assmann míní, že škola »Komenského« je prý ve Vídni »pro demonstraci«. Z toho pojímání vychází pak jeho záslužná činnost jako správce školy, z níž stůj zde tato ukázka: Den před zápisem mešká ještě kdesi na prázdninách, školní nábytek je v největším nepořádku a neladu, lavice přenášejí se ze třídy do třídy teprve v prvních dnech vyučování, neví se, kdo z učitelstva vůbec už nepřijde. Školní knihy a sešity pro chudé děti shánějí se teprve po 8 až 10 dnech, zatím se čas zabíjí bez vyučování, třídy jsou přecpané, ventilace nemožná, učebné pomůcky, sbírky a knihovna ve stavu žalostném, ani nejpotřebnějšího se nedostává, o ty věci mají prý pečovati nováčkové ze sboru, řídící učitel, ač pro úřední práce vlastní třídy nemá, zastupování se vyhýbá, dávaje si za ně platiti zvláštní remuneraci, zastupuje-li koho, pěstuje »tiché zaměstnání«, při němž zabývá se úředními pracemi na stolku, porady sboru jsou ubohé, při nichž hlavní věcí je, co řídící učitel hospituje pozoroval, jeho pokyny, rady a zprávy výboru jsou sice velice důtklivé, ale vzhledem na jeho příklad nejsou nic platny a učitelstvo v očích výboru jen zlehčují, kolegům není přítelem, zvláště dají-li na jevo nespokojenost se stavem školy atd. P. Maruška všecko věda odstraňuje nepohodlné učitele, kteří nemohou srovnati vše, co kolem sebe vidí, se svým svědomím, dávaje jim na základě chytře sdělané služební smlouvy výpovědi jako děvečkám. Maje veřejný hlas o spolku i škole úplně ve své moci, stížnostem i výhrůžkám jen se směje: »Však vám nikdo neuvěří«. — Strhuji roušku zakrývající smutné poměry tyto nelítostně, protože ze srdce přeji okamžité nápravě.

Jako zástupce židovského vyznání v zemské školní radě jmenován byl Čech dr. S. Freund, advokát v Praze. Doposud držel místo toto dr. L. Bendiener, smýšlení rozhodně německého. Drem. Freundem vstupuje tedy do zemské školní rady první český žid. »Českožidovské listy« vítají jmenování to jako jistý úspěch v otázce česko-židovské. Také v okresních školních radách měly by opanovati názory, že zástupcem židovstva dnes už nemusí býti Němec.

Na sjezdu klerikálního družstva »Vlasť«, jenž konal se nedávno v Praze, opět vystupoval klerikální trojlístek z českého učitelstva: pp. J. Flekáček, V. Špaček a sl. Rozsypalová. Tato přála si, aby také ženám a dívkám bylo umožněno účastniti se klerikální organisace. — Pan Fr. Hrnčíř (Drnkačka) v časopise »Komenském« statečně brání se »Škol. Obzoru«, vyčítaje mu, že uvádí výňatky z »Rozhledů«. »Školský Obzor« to považuje za lichotivé uznání svých snah. Pány Špačka a Hrnčíře ukazovalo si učitelstvo na sjezdě v Brně, zvedajíc je slavně na rukou. Schvaloval bych tu ovaci, kdyby p. Slaměník byl předem prohlásil, že i to příklady každý v jiném směru odstrašující. —á—

Zdravotní hlídka.

V pondělí, 22. září uzavřena byla II. mezinárodní lékárnická výstava v Královské Oboře. Měla 100.000 návštěvníků a znova potvrdila, že Praha je výstavním městem. Čistě odborná výstava a vydařila se, neskončila deficitem. Pro list náš nemá ceny široké referování o výstavě samé. Pro lékárnický stav snad bude míti nějakých následků, však myslím že ne velkých. Ubohým asistentům lékárnictví, kterým někdy již jíní staroby kreslí zkušenosti do vlasů, nepřinesla výstava ta asi mnoho. Páni chéfové, páni lekárníci pochlubili se před světem se svými úhlednými, pěkně pracovanými preparáty, víny, pilulkami a jinými lékárnickými produkty. A bylo na výstavě pěkných lékárnických věcí, svědčících o dovednosti a rafinovanosti lékárnického umění. Kde který větší lékárník pochlubil se, čím vyniká jeho laboratoř. Nám nejvíce líbila se historická část výstavy. Mezi knihami »Dreck-apotheke«, mezi léčivy mumie, ze které za starých časů připravovali pilulky, prášky a jiné zázračné věci, zamlouvala se nám i stará lékárna od milosrdných bratří se zázračným jehlanem z »bolus alba« (viz. illustr.) bíl. jílu, v němž každý nemocný učinil si svůj důlek nebo si nějaký vyhledal a pozoroval, co se s důlkem děje. Dle toho, jak se důlek prohluboval neb zaceloval, pokračovala nemoc neb jí ubývalo. Někteří šlechtici čeští zapůjčili ze svých archivů recepty a lekárnické účty; nescházelo ani na ukrutných nádobách, v nichž se připravoval kdys zázračný dryák — theriaca — mixtum compositum ze všech možných léčiv a léčící na světě všecko a nescházely ani léčivé prostředky prostonárodní z národopisného musea. Byla také na výstavě žaponská lékárna s kelímky, v nichž nalézal se popel z havrana, zmije a jiných potvor, na různé lidské neduhy a choroby. Pěknou výstavou léčebných rostlin exotických pochlubil se německý botanický ústav a vídeňská nemocnice Rudolfova svým serem proti difterii i jinými nejnovějšími léčivy. Jindy dávali mumie, dnes činí odvar z různých orgánů: štítné žlázy, nadledvi a mají různá sera. Nejde therapie nejnovější zase ráčím krokem předu? Medicína je tenkráte šťastnou, nepracují-li v ní theorie, nejš nější je ze všech lékařských odvětví chirurgie, která miluje vždycky ne skutek a theorie je jí vždycky jenom — šedivou. Vedle čistě lékárn

výstavy měli jsme ve Královské Oboře také kousek, zlomek výstavy zdravotnické. Různé ústavy humanitní vystavily plány svých budov, vojenští lékaři své velké i malé vojenské lékárny s úctyhodnými starými nádobami a mísami, které těžko udržeti v čistotě a různé firmy, operační štoly, zařízení nemocnic, baráky, desinfekční aparáty a všecky věci, jichž je třeba v nemocnicích a různých humanitních ústavech. Firmy »bratří Čížkové« a »H. Gottwald« uspořádaly na výstavě zařízení celého operačního oddělení v menší nemocnici dle nejnovějších požadavků vědy, firma Hajšl zařízení ordinační síně pro zubního lékaře, ústavy pro očkovací látku ve Vídni a Jindřichově Hradci svou látku a různé přístroje, ústav prof. Hlavy na lékařské fakultě české university čisté kultury mikroorganismů a zařízení pro bakteriologickou laboratoř i literaturu, kterou již dnes honosí se tento mladý český vědecký ústav. Českomoravská strojírna vystavila názorně ústřední topení a česká firma Prchalova v Jindřichově Hradci svůj desinfekční apparát, architekt Sochor vystavil plány moderní školy, jiný opět plány kanalisační a pro vodovody atd. Snad dotkli jsme se zběžně všech důležitějších vystavených objektů a jen jednoho nám bylo líto, že té české vědecké literatury lékárnické i lékařské dosud po čertech je málo. A máme českou universitu! Unesl by tu literaturu skoro v kufříku, který by nemusil býti velikým. Při všem tom nelze na tu literaturu užíti starého dobrého přísloví: »non multa, sed multum.« Nenajdeš v ní ani »multa« ani »multum.« Při uzavírání výstavy řekl náměstek čistě slovanské Prahy p. Dr. Podlipný, že dokázala lékárnická výstava četným cizincům, že náš národ dovedl býti pohostinným a že není tak huronským, jak jej líčí často přátelské nám německé noviny. To je zase jeden z výsledků výstavy. *vl.* —

Z naší doby.

— **Nový soudní řád** bude zaveden u rakouských soudů civilních počínaje r. 1898. Jak sděluje »Politik«, budou konány v tomto měsíci u všech soudů v Rakousku přednášky o tomto předmětu. U jednotlivých soudů konají se cvičení již dnes a u všech krajských soudů v Čechách zaměstnávají se mladší síly horlivě pod vedením některého rady zemského soudu těmito pracemi. K oznámeným přednáškám budou míti i advokáti volný vstup. Jednu však věc nad jiné důležitou poznamenáváme. Do nového soudního řádu pronikla na celé čáře zásada ústnosti a bezprostřednosti. Soudce není více — čteme ve zprávě stálého výboru pro reformu soudního řádu — čistě passivním divákem při rozvoji processu; poskytuje ovšem již dnes v t. zv. ústním řízení tu a tam pokyny a rady, v celku však klidně očekává srotulování akt, aby potom process, dovolí-li to jeho ostatní zaměstnání, pročetl a napsal rozsudek. Naproti tomu bude v novém soudním řádu soudce jednotlivý, a sice ještě bezprostředněji než předseda senátu soudu sborového, míti v rukou, počínaje od vznesení žaloby, nit celého jednání, bude státi v processu před zcela novými otázkami, musí činiti rychlá usnesení, rozvinouti daleko intensivnější činnost než dosud a ponese následkem toho i daleko větší zodpovědnost než
[illegible]. Osud nového soudního řádu spočívá tedy v rozšíření počtu soudců, kteří by
[illegible] v řízení projednávacím vésti mohli se vší svědomitostí a proniknutím látky — vésti
[illegible]li fysicky i duševně. Apparát soudní je již dnes přetížen, co tedy v budouc-
[illegible]i, kdy agenda soudní se nesmírně zvětší? Správně poznamenává dr. Pacák ve
[illegible]h loňských článcích, že, nestane-li se to, pak škoda bude papíru, na který se nový
[illegible]n prvotně psal, neboť nastaly by poměry horší než dosud. — Toť vše je
[illegible] avšak z rozhodujících kruhů nečiní se velkých příprav, a více — rozhodující

kruhy nestarají se pranic o to, kam se umístí četní noví úředníci a kde se najde dostatek slušných místností, nutných pro nové řízení.

— **Z policejního státu.** V nové instrukci, jež byla pro drožkaře varšavské ruskou vládou vydána, stojí mezi jiným také tento předpis: »Drožkař, pokud možno, je povinen hleděti zapamatovati si fysiognomii pasažéra, zároveň jak byl ustrojen, jaké měl při sobě věci, místo, odkud přijel s pasažérem a kam ho dovezl, aby v případě potřeby mohl na otázky policie uděliti v tom ohledu přiměřených odpovědí a objasnění« . . . Absolutism ruský znemravňuje všechny vrstvy občanské. Ale všude rozsívaje tajnou policii a násilí, ukazuje jasně, jak je si vědoma své neudržitelnosti.

— **Trest smrti** byl zrušen, jak se oznamuje, usnesením parlamentu v Norsku. Osvícenější a lidštější duch proniká přece zvolna zákonodárstvím tresním. Od doby, kdy na př. čarodějnictví a kouzelnictví bylo prohlášeno zločinem a trestáno trestem smrti, jsme dnes přece již dále, kde, jako u nás, je stanoven trest smrti jen na velezrádu a ještě několik jiných těžších zločinů. Je zajímavo poznamenati, že trest smrti byl již v Rakousku odstraněn, a sice za doby osvíceného absolutismu, za Josefa II., kdy nový názor o něm, vznícený Voltairem, Beccariou a j. pronikl i k nám. R. 1795 byl však trest smrti znovu zaveden na zločin velezrády, načež v kodifikaci trestního zákona z r. 1803, na níž v podstatě kotví i dnešní normy trestní, byl zaveden trest smrti v dnešním dosahu. Trestu smrti není dnes v Toskáně, San Marinu, Hollandu, Portugalsku, Rumunsku a v některých ze Spojených států amerických. Ve Švýcarsku byl zrušen r. 1879, pozdějí byl však znovu zaveden, ne však na zločiny politické. Patrno, že to jsou vesměs malé státečky, které tuto ideu pojaly a provedly. Velké kolossy státní potřebují ovšem již důkladného socialního tlaku a mravního i politického vzepjetí občanstva, než se trochu — rozkolébají.

— **Lidové slavnosti divadelní,** pořádané v těchto dnech na pražských ostrovech sklamaly jistě každého, kdo čekal, že umělecké pořadatelstvo dá jim také umělecký ráz. Ale tak to nebyla než praobyčejná banální »národní« slavnost ve zvětšeném vydání: promenady při hudbě, dámy z pražské společnosti vystupující na židle a stoly, aby viděly p. Mošnu v ošuntělém šantanovém výstupu, můstek mezi ostrovy s dvířky tak úzkými, že by jimi neprošel ani onen známý biblický velbloud, natož ty proudy lidí; celkový dojem strkání, tlačenice, pivo, prach, kouř, nuda . . .

— **Pomník Boleslavu Jablonskému** chce zříditi Čes. beseda v Krakově.

— **»Sokolská Matice«** byla založena právě v Praze (starostou p. Grosman). Spolek má ráz reformní, vyslovuje se proti akrobatskému tělocviku a chce působiti hlavně brožurami, přednáškami a zakládáním knihoven.

— Když klerikální řečník ve schůzi u Choděrů prohlašoval, že mluví jménem lidu katolického, volalo naň shromáždění mladočeské »A my ostatní jsme pohaněí?« — A co tedy jste? Reklamujete-li také pro sebe katolictví, proč bouříte proti klerikálům (t. j. důsledným katolíkům)?

— »Milada« čili »Osudy matky«, sensační škvár z Hynkova nakladatelství — toť jediná česká kniha, již odporučuje v insertní části orgán lidové strany na Moravě v nedělním čísle z 20. září.

— **Sjezd českých žen** byl svoláván Dám. odborem Nár. jedn. pošumavské, později komitétem, za nějž se podepisovala pí. Friedländrová, k sv. Václavu. Sešlo však z něho (pro — divadelní slavnosti!) a konána jen schůze důvěrná, kde se mělo jednati o organisaci a pracovním programě (rozuměj národním). Celá myšlenka, ač dobrá, zdá se být neúplna, spokojujíc se s otázkami nacionálně-agitačními a nesahajíc k hlubším kořenům životních otázek ženy. Veřejný sjezd odložen na příští rok.

— **»Politické družstvo tiskové«** v Hradci Králové, klerikální podnik biskupa Brynycha, počne vydávati v říjnu měsíční brožury: »Úvahy časové«.

— **Z universit.** Prof. Bráf bude přednášeti o dějinách socialismu. Na něm. universitě přednáší prof. dr. Wieser: »Socialismus a socialní reformy«. Doc. dr. Spiegel: »O rakouské říšské radě se zřením na volební opravu«.

— **Dělnická výstava** byla zahájena v Plzni dne 20. t. m., a pořádána spolkem pro vystavění dělnického domu v Plzni. Obeslána je 250 vystavovateli. Obchodní komora odepřela svůj protektorát, obecní a okresní zastupitelstvo se nesúčastnilo zahajovací slavnosti, odůvodnivše to třídním rázem dělnického provolání.

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 15. října 1896. Číslo 2.

Julius Grégr.

Dr. Julius Grégr r. 1883.

Byl to bez odporu důležitý člověk, na jehož pohřeb dívala se celá Praha dne 7. t. m. Jeden z těch, kteří určují psychologii celé generace, člověk typický — teprve až bude dokonale náležeti historii, bude to pochopeno. Ředitel nejmocnějšího publicistického podniku v Čechách, na základě této moci zakladatel a organisátor strany, jíž povalil své odpůrce a jejíž nitky držel ve svých rukou, vůdce protipunktační výpravy a na základě jejího zdaru nejmocnější muž v Čechách, křižující zámysly nejvyšších činitelů říše — to byl Julius Grégr. Ale mimo tuto jen politickou, vnější váhu vzpomeňme i nezměrného jeho vlivu, prosakujícího nitrem národního organismu. Vždyť z lidí, kdož přišli v posledních deseti, patnácti letech, jest asi málo těch, pro něž by nebyly bývaly Národní Listy první školou politiky a veřejnosti, kteří by nebyli ucítili takto na sobě vtisky Grégrova působení jakožto své první, pro budoucnost tak rozhodující politické dojmy. Strana, již Grégr založil, byla první politickou láskou všech téměř nás mladých, a dnes nad jeho hrobem stojíme s těmiže smíšenými city, jaké vyvolává vzpomínka na první lásku. Vděčně vzpomínáme toho, čím jí je povinováno naše mládí, ale do toho mísí se kost sklamání a nadešlé rozluky — — Útvary, které Julius Grégr do ita vyvolal, nemohou nám být lhostejny, vždyť v nich vězí i kus naší :, naší minulé duše. Ale je to něco, co jsme byli a co už nejsme — nto vědomí nalezáme náležitého klidu a distance k ocenění jeho žiho díla a k jeho umístění v klikatých bězích národního rozvoje.

Tento rozvoj ztratil v Juliu Grégrovi jednoho z nejcharakterističtějpředstavitelů, ba skoro tvůrce celého jednoho stadia, a to stadia

ještě neskončeného. Jest pravda už v úpadku, mladá generace pracuje už zase na útvarech jiných, ale hlavní kmen toho, čemu se u nás tradicielně říká »český lid«, pozvolna jen a nerad asi bude opouštěti politické nálady, které mu svým listem a svým vlivem na stranu vsuggeroval Julius Grégr. Neboť tyto nálady byly svůdné, měly kouzlo vysokých vzletů, nadějí a síly — každý útvar, jenž vystoupí proti nim, musí užiti proti nim studené skepse, která je tak hořka a nevděčna. Povaha Julia Grégra jako člověka kryje se zúplna s povahou jeho jako politika a s povahou celého útvaru, jejž v Čechách stvořil. Sám rozený zápasník, rytířský a pečlivý o čest praporu, odvážný až do hazardnosti, neúmorný ve víře a sebevědomí, roznítil v Čechách hnutí, které v psychologii národa bude povždy znamenati období posilněné sebedůvěry, znovuvzkříšené víry, naděje a politické romantiky.

Od počátků ústavního života rozčleňuje se totiž náš politický život vždy znatelněji ve d v a rozdílné útvary, dva rozdílné typy, jejichž vzájemný politický antagonism je založen na protivnosti jejich p s y c h o l o g i c k é povahy. Základní půda jest ovšem společna: propaganda národního vědomí a jazyka, historické státoprávnictví, »národ« pojímaný jako abstraktní celek, morální osoba. Ale oba různé typy rozcházejí se z této půdy vždy určitěji. Jest tu předně oficielní vedení národní politiky, Palacký a Rieger. Zde se počíná rozhostovati vždy více střízlivé počítání s poměry a resignace. Možnost úspěchu ukazuje se jen ve společném svorném postupu všech stavů v národě. To nutí zase k ohledům na tyto stavy, tedy zvláště na šlechtu a kler a má za následek tlumení každé politické a sociální otázky, jež by mohla vrhnouti mezi ně a lid jablko sváru. Národní program státoprávní, jako jediná společná půda, se proto akcentuje jako hlavní a jediný, ale z ohledu na ony stavy se ponechává v nejvšeobecnější, vždy konservativněji zbarvené formulaci. Po nezdarech let sedmdesátých nastupuje už místo resignace dokonalá sklíčenost, nedůvěra v sebe a po příchodu Taaffeově vždy větší důvěra ve vládu. Ne hlučným odporem, nýbrž vzájemným kompromisováním a služebičkováním s vládou a stranami má se uloviti aspoň něco, když se nedá dosíci všeho. Typ furiantských osmačtyřicátníků vybarvuje se vždy zřejměji na typ s t á t n í k ů, pracujících politicky vysoko nad lidem, odtržených od jeho cítění a tužeb.

Vedle toho však klíčí sítě, zaseté Juliem Grégrem do českého života založením »Národ. Listů« a vyrůstá v paralelně se vyvíjející útvar druhý. Chce se tu pokračovati v tradicích husitství, r. 1848. a Havlíčka a na státoprávní historism se jakž takž štěpují hesla liberalistická a demokratická, jejichž následkem je nechuť vůči šlechtě a hierarchii. Místo hesla svornosti vztyčují se hesla »pokrok« a »osvěta« — svornost představuje se ne jako jednolitý postup všech stavů, nýbrž »českého lid« jakožto jediného a suverenního rozhodčího nad osudy národa. Doc po spůsobu lidu se t.ké nazírá na politiku, ne jako na složitou hru p různých sil, nýbrž jako na něco nesmírně jednoduchého: my máme a ta práva, ergo ta práva musí jednou zvítězit — nedáte-li nám je dobrém, vynutíme si je! V tomto svěžím, prostém, ethickém path skoro až naivním, spočívala síla posice Grégrovy proti jeho odpůrc

kteří vždy více a více dělali politiku ve vulgárním slova smyslu, řemeslně, studeně, oportunisticky. Politika česká na základě těchto podložených svých ethických postulátů nepotřebuje, aby smlouvala a handrkovala se stranami a vládou, ona může a má se dáti prostě v zápas. Vždyť musí zvítězit, když na její straně jest právo! A tak svlekla se sebe naše politika po roku 1889. letech hofrátský frak a oděla se v železný krunýř dobrodružného výbojce. K úspěchům bylo jí však nezbytně třeba neochabující důvěry a enthusiasmu lidu a přímého s ním kontaktu. A tak vytvářil se typ grégrovský naproti staročeskému jako typ *zápasnický*, *řečnický*, *pathetický*, *tribunský*, sem tam až *demagogický*.

My, zaujati hlukem a parnem denních bojů, vidíme na něm ovšem dnes už více stínů než světla. Překonáváme tento typ, jenž nám dnes, na vrcholu své moci, ale v počátcích své vnitřní spuchřelosti a epigonství, nemůže býti sympathický svými velikými pósami, po nichž skutek utek, svým vlasteneckým bombastem a nedostačitelnou intelektuelní úrovní. Ale tím jsou vinni vlastně jen ti ve straně mladočeské, kdož přejali dílo Julia Grégra jako hotové a nechtěli a nedovedli je učiniti schopným dalšího vývoje. Toto poslední nebylo ani úlohou Grégrovou: jeho historickým posláním bylo pouze útvar tento vybudovati od nejmenších počátků a uhájiti jej při životě i v dobách, kdy se už zdál zaslapán, a toto poslání splnil Grégr s energií a neúmorností, která musí imponovati příteli i odpůrci. Přešlapovati dnes v útvaru jím stvořeném, bylo by stagnací a nepokrokovostí — ve své době značil však tento útvar pokrok, novou, nezbytnou etappu v národním rozvoji: pokrok k *politickému osamostatnění* a *sebedůvěře*, pokrok v politické *taktice*, krok k důraznějšímu *demokratismu*. Přísnější kritika by ukázala na celém načrtnutém tom typu mnoho polovičatého a od kořene nezdravého — ale jako celek nebyl poblouzením, poněvadž celý národ nemůže bloudit. Nedalo se z něho více udělat, poněvadž ani jeho tvůrcové, ani celá ona generace na více nestačily — avšak přítomnost, která tolik na něm už dnes koriguje, musí mu ony tři jmenované momenty pokroku přiznati za zásluhu.

Ale korigují se jiné jeho body a konečný rozklad jeho je neodvratný. Smysl pro státoprávní akci jako romantickou výpravu, která má všeho dobyti jedním rázem, mizí i ve vlastních jejích kruzích. Nastupuje smysl pro politiku etapp. Skepse rozežírá neúprosně historické základy státního práva a nahrazuje je modernějšími, lidovějšími. — Umírněná taktika, do níž mladočeská strana dnes rejduje, přinese asi národu některé vymoženosti podřízenějšího rázu, ale už to dostačí, aby vysoký pathos, s nímž se malovalo naše utrpení, ztrácel rok od roku na své ...travě. Také hlavní činitel v mladočeštví, »český lid« ukazuje se dnes ...ak, než jak si jej představovaly vzletné apostrofy Grégrových volebních ...volání. Veliký sociální rozstup v něm započíná. Vlastní lid, totiž ...nický proletariát, nenáležel sice nikdy do armády Grégrovy, ale ...lavní kádr, rolník, ten stereotypní český sedláček s koženkami a be...kem, jímž dávají representovati »Šípy« a »Humory« český národ, i malo...ostník odvracejí se od společného státoprávního programu ku spe-

cielním svým zájmům. A inteligence, mládež? Ty postřehly nejprve slabiny Národních Listů a mladočeské strany a od let už jdou jinými cestami. Postřehly kardinální slabost této strany: její nedostatek zřetele k práci kulturní, její úzké omezování se na politiku. Útvar, jejž stvořil Julius Grégr nebyl útvarem duchovním, nýbrž holou organisací politickou. Ve všech důležitých otázkách lidských spokojila se jeho strana vlažným nicnepravícím liberalismem, s literaturou měla styky jen řídké, s hlubší vědeckou prací, i politickou a socialní, žádné. I v tom je Julius Grégr typickým představitelem tohoto útvaru: muž politik, rozený k činům, ne k myšlenkám. Samy Národní Listy přiznávají, že se stal publicistou pouhou náhodou, že nebyl spisovatelem »ani náklonností, ani povahou.« Nestvořil typ kulturní, nýbrž čistě politický, a ten je vždycky efemerní, jako všecka politika. V tom jest tragická vina jeho díla. — Ale naproti tomu: čím dobyl tento muž vlády v národě, jakým kouzelným prutem vydupal svou politickou armádu? Jen mocí psaného slova a potištěného papíru. Je v tom povznášející útěcha pro všecky, kdož věří v sílu péra a myšlenky, v převahu kulturních zbraní nad fysickou mocí a nad nehybností mass.

S Juliem Grégrem odešel muž, jenž čněl v našich poměrech neobyčejně vysoko, jeden z toho mála u nás, jenž byl s to imponovati i odpůrci. Vykonal se slávou své poslání, přítel i nepřítel velebí v něm i člověka, celého muže — účet jeho života může se proto uzavříti klidně a čestně.

Propaganda míru.

Napsal Jan Vorel.

Slova Herberta Spencera, že končí doba militarismu a rozbřeskuje doba pokojné industrie, ani zdaleka nedocházejí splnění. Žijeme v nejhlubším míru, ctí každého mocnáře jest nazývati se knížetem pokoje, každý přípitek korunovaných hlav jest další zárukou míru, ale přes to jest každoročně zaměstnáno půl milionu mladých, zdravých lidí vážným studiem k bitevnímu dramatu. Ve Francii manevruje každý rok více vojska, než obnášely tři armády u Waterloo. O anglických generálech, kteří musí se naučiti strategii s několika brigadami, prozrazuje »St. James Gazette«, že závidějí francouzskému veliteli, který může ji studovati jen s 10.000 mužů. Na všech stranách organisované přípravy k válce hrůzostrašné Jen menšina, která ovšem nemá k disposici veřejnou moc, aby mohla svůj ideál prosaditi, zažehnává smutný ten přízrak. Dobrou věc hájí vždy menšina. Patří k ní liga míru, interparlamentární konference míru a ethické hnutí. Půdou, z které všechny tři projevy rostou, jest ethické hnutí. Pokoj trvalý chtíti může jen člověk mravný, který svým životem nedává vznikati žádným konfliktům. Kant ovšem řekl, že věčný pokoj jest možný jen na hřbitově, nedá se však oddisputovati, že pokoj, který by nebyl udržován bajonety a slídivou policií, jest docela dobře v říši konečnosti uskutečnitelný.

Letos došlo k novým důrazným projevům tohoto hnutí pro mír. Nejúčelnější formou žádostí pokoje, na niž i letos došlo, jest realisování mezinárodního práva. Na letošním sjezdu interparlamentární konference v Pešti (18. září) dovodil jeho potřebu senátor Henri Lafontaine. Dosud bylo mezinárodní právo zvykovým právem, z něhož právníci ovšem hleděli stvořiti mezinárodní zákon. Myšlenka ta jest obtížná, poněvadž není mezinárodního soudního dvora, který by přestupování onoho zákona rozsuzoval. Odtud vznikla myšlenka stvořiti mezinárodní zákon, dle něhož by intervenoval ve sporných otázkách rozhodčí soud. Těmto snahám musí se nyní dáti podklad. Obor působnosti rozhodčího mezinárodního soudu nemůže býti ovšem stanoven, dokud nejsou uzákoněny normy mezinárodního práva. Subkomité sjezdové tyto normy tedy vypracovalo. Druhá část mezinárodního zákona by upravovala politické vztahy států, třetí administrativní. Tato část by objímala stávající konvence, světový poštovní spolek, telegrafní a železniční unii, geodetickou konvenci a j. Poslední část by rozhodovala o mezinárodních sporech. Stejnou myšlenku hájil nedávno v Novém Yorku lord Russel, chef justice na schůzi ligy pokoje, za bouřlivé aklamace půl páta tisíce přítomných osob. Navrhoval, aby mezinárodní právo rozšířeno bylo na justici míru tím způsobem, že by mezinárodní rozhodčí soud vytvořil mezinárodní jurisdikci. I literatura zmocnila se této myšlenky. Dr. E. Loewenthal žádá ve spisku »Der Weg zum bleibenden Frieden nebst Reform und Codifikation des Völkerrechts«, aby mezinárodní právo bylo přiměřeně reformováno pomocí smlouvy, kterou by uzavřeli mezi sebou panovníci a parlamenty schválily. Národové vzdali by se násilné svépomoci a podrobili by se rozsudkům povinné justice míru. Orgánem jejím byl by konvent mocnářů, vyslanců, konsulů a soud míru, sestávající z presidentů nejvyšších soudních dvorů v jednotlivých státech.

»Liga míru« připojila se letos k interparlamentární konferenci peštské. Má však znamenitý význam svou drobnou propagandou. Hlásá — mluvím slovy paní Berty Suttnerové, autorky známého protimilitaristického románu »Die Waffen nieder« — že liga pokoje nechce revoluci, nýbrž evoluci. Kdežto dřívější dějiny byly dílem válek a revolucí, následky přirozeného posunování, pozměňování, růstu a odumírání, násilí, chce nyní liga pokoje tvořiti je z pokojné dohody sebevědomých lidí. Propagandě se daří. Elie Ducommen, čestný sekretář mezinárodního bureau pokoje v Bernu, konstatoval vzrůst hnutí nejen v řečech státníků a resolucích parlamentů, nýbrž i praktické politice států. Případ venezuelský a transválský jsou důkazem. Spory se intervencí ligy pokoje vyřizují smírně. Z té příčiny udělena bernské kanceláři plná moc, aby v případě hrozícího nebezpečí války jednala obratně v zájmu míru. Zároveň zašle se všem církevním hlavám usnesení, aby v kritických okamžicích, kdy rozhoduje se o aranžování lidských jatek, podporovali myšlenku pokoje. Vedle toho usnesl se kongres peštský na celé řadě resolucí. Na návrh delegáta Capera z Londýna protestoval kongres proti násilnostem, páchaným na Arménech. Zvláštní resolucí označeno ve smyslu delegáta Greena stanovisko naproti ukrutnostem, v Turecku páchaným. Dále projevil kongres své politování, že usnesení berlínské konference z r. 1884—1885 a bru-

selské ujednání z r. 1890, týkající se potlačení obchodu s otroky v Africe, dovozu střelných zbraní a líhových nápojů do Afriky, posud zůstalo nepovšimnuto. Vydán důrazný apel k národům, aby myšlence míru razili dráhu, hlavně přeměnou armád v produktivní sbory. Žádáno zavedení jednotné světové řeči jako prostředku sbližovacího. Kongres schválil resoluci, v níž vybízejí se členové, aby všemi silami působili k potlačení souboje ve všech zemích a aby vydány byly přísné proti němu zákony.

Konečně pracuje také ethické hnutí o všeobecný mír. Letos konal 8. září »Ethický spolek« svůj kongres v Curychu. Sluší litovati, že odložena byla myšlenka na zřízení mezinárodního sekretariátu který by sbíral zkušenosti na poli ethicko-sociálním, a byl by ohniskem literatury a středem agitace. Za to přijato, aby všechny ethické spolky pracovaly soustavně na umravnění, které by vedlo k tolik toužené pacifikaci sociální. Modus vivendi mezi řevnivými individualismy může býti zjednán jen tehdy, když každý bude zbaven konfesionálních předsudků a bude výplodem světlé humanity.

Ethické spolky mají zaujati postavení k socialním otázkám přítomnosti. Uznávají snahu lidu po zlepšení své existence za mravní cíl prvního řádu a zavazují se toto hnutí vážně podporovati. Uznávají, že odpor proti bezpráví a vykořisťování jest svatou povinností a žádají, aby odpor tento držel se v mezích stanovených ethikou. Dále se uznává, že při tak zv. dělnické otázce nejde jen o hmotnou bídu nižších vrstev lidu, která má za následek jich odloučení od statků vědy a umění, nýbrž i neméně o mravní bídu tříd majetných, jež jsou ohroženy ve svém morálním bytu nešvary dnešního hospodářského života.

Orgánům »Ethického spolku« se ukládá vědecká práce za tím účelem, aby prozkoumán byl hlubší názor života, vzniklý sloučením protiv individualismu a socialismu. Veřejné svědomí musí býti ve smyslu sociální spravedlnosti přivedeno na vyšší stupeň rozvoje.

Má se dále podporovati duševní a mravní rozvoj ženy a provésti rovnoprávnost její s mužem ve všech oborech života. Zejména má se pracovati, k uskutečnění zdravého rodinného života v lidu.

Fundamentální úlohou jest dále obnoviti ztracenou jednotu vychovatelství i budiž to, co konfesionální vyučování dosud podalo, společným ethickým cílem všeho vychování nahraženo.

Ethické spolky mají v celku věnovati svou nejvyšší píli vytvoření nového ideálu života, který by prospěl všem třídám a národům.

K dozoru nad prováděním těchto požadavků zvolen byl mezinárodní komitét. Za Ameriku povolán do něho prof. Felix Adler z Nového Yorku a William Salter z Filadelfie, za Anglii Stanton Coit z Londýna, za Německo prof. Dr. Förster z Berlína a dr. Arthur Pfungst z Frankfurtu, za Švýcarsko prof. Wetter z Bernu. Jest si přáti, aby tento komitét, sestávající vesměs z routinovaných pracovník přivedl propagandu ethických idejí a myšlénky míru, aspoň o stupeň vý Zbahnilá a rozeštvaná doba po tom zrovna křičí.

Mladé duše.

Román. Napsal Klen.

III. (Pokračování.)

Václav přešel náměstí a zahnul do uličky, vroubené po obou stranách zasněženými ploty zahrad. Po chvilce stál před domkem, v němž bydlila Landova matka. Stála ve dveřích krámku, ustaralá a shrbená, ale pohyblivá a přívětivá, jak ji Václav od let již znal. Vlídně ho zvala dále a zavolala do krámu. Dvéře v jeho pozadí se otevřely a objevil se Karel, tentýž Karel až do posledního hnutí a pohledu, jak se Václavovi po celou minulou dobu vznášel před očima: prostřední postavy, silnější než Václav, snědý a tahů nepravidelných, skoro hrubých, ale s černým jiskřivým okem, pevně sevřenými rty a pánovitě vztyčenou šíjí, která jako by chtěla vyzývati k poslušnosti a obdivu. To všecko dávalo mu vzezření dospělého člověka, ale co chvíli spadala s něho tato strojená pósa hloubavého myslitele, a z propukajícího mladického temperamentu, nevypracované ještě postavy a bezvousé tváře vyzíral gymnasista, ne o mnoho starší Václava.

Stiskl prudce ruku Václavovi, jenž zde stál zarděn a rozechvěn tímto okamžikem, jejž byl už na stokráte před tím prožil ve svých myšlenkách. Vedl jej dále do světnice, neuklizené dosud, plné peřin i rozházených knih. Mluvil rychle a prudce, velitelským tónem, nevšímaje si mnoho, co mu druhý odpovídá a těkaje od věci k věci. Pouhých několik okamžiků stačilo, aby setřásli rozpaky, provázející shledání i mezi lidmi si nejbližšími, aby setřeli se sebe to, co odcizujícího nanesl na ně život v různých a vzdálených si místech. Hned za slovy prvých bezvýznamných hovorů cítil Václav, jako by opětné srůstání všech přervaných svazků s duší přítelovou, a jako by nitra jejich dotýkala se a třela celými svými o sebe plochami.

— Vstal jsem teprv a rovnám si knihy, omlouval Landa vůkolní nepořádek. Byla to rozkošná cesta v noci z nádraží! Bratr mi svítil lucernou, město spalo a sníh chrupal — víš, tak jako když jsme chodívali za dřívějších vánoc uličkami a nahlíželi do oken chalup . . . Ach! A počkej! Teprv tyto vánoce, uvidíš . . .

— Těším se také, hrozně, zašeptal Václav se šťastným úsměvem.

— Tak, zde jsem přivezl knihy. Podívej se. Chci tu hodně studovat a číst. Ustanovil jsem si už denní pořádek.

— Na těch několik dní? usmál se Václav, zdvihaje hlavu, skloněnou nad knihami na stole.

— Za osm dní dá se přece dosti udělat. Ráno filosofie a jazyky, dopoledne návštěvy a procházky, po poledni poesie . . . Znáš ty věci? ušil se pojednou, ukazuje na hromádku bledě červených sešitků z Reovy knihovny.

— Kdež pak! Nedostanu se k tomu. U nás je to vyhlášeno zrovna ch čísti německy.

— Hlupáci, skrčil nos Karel. Nu a co tam tedy čtete?

— Hm, to víš, nejvíce romány a povídky, a pak časopisy, Lumír, Osvětu, Světozor.

— Ah, samá historická plesnivina; Táborité, Bílá Hora, exulanti... Nemohu to už ani cítit. Nemám vůbec smyslu pro historii. Víš, že jsem si nikdy nemohl zapamatovati pořad českých králů.

— Vím to. A proto bys neměl tak odsuzovat. Vždyť tahle literatura —

— Je literaturou pro lidi, kteří nic nemyslí a nic nechtějí! vzkřikl Karel a všechen se červenal.

— Proč by nechtěli. Chtějí tím budit národní vědomí. Vždyť dnes se musí u nás nejdříve na to myslit

— To je nesmysl. Budit národní vědomí? Proč bych si ho měl dát budit, vždyť ho mám od jakživa? Vždyť já jsem Čech, ty jsi Čech, každý u nás je Čech. Proč pak nás tedy pořád a pořád do toho hnát? Vždyť je to k zomrzení! Vidíš, já bych mohl své národní vědomí dosti lehko ztratit, poněvadž v Brně se mi nikdo o ně nestará, ani doma, ani na ulici, ani ve škole. Na Moravě to je vůbec strašné! Ale když vidím jen německé tabulky na ulici, německé firmy, když vidím Němce a žida roztahovat se po hlavních ulicích a Čecha zalézat všude do kouta, tu cítím vztek a hanbu — a to budí mé národní vědomí víc než kdybych seděl kolik dní nad nějakým uplakaným románem Třebízského! A vůbec celé to naše vlastenectví je takové uplakané. Jak vezmu takovou vlasteneckou knihu do ruky, vždycky je mi, jako bych potkal vdovu v černých šatech, která se vrací z pohřbu a nedovede o ničem mluvit než o svém nebožtíkovi.

— Dobře, usmál se Václav, ale také nemůžeš od vdovy po pohřbu nic jiného žádat. Nu, a my v Čechách jsme také po takovém pohřbu.

— Tak daleko to přirovnání neplatí. Ta vdova má snad všechen další život zničený, ale my jako národ přece ne. Kdybych nevěřil, že se dá národ ještě vzkřísit, pak bych ho poslal k čertu a neotravoval bych si proto život. Ale věřím-li, že má budoucnost, a já to věřím, pak nebudu se pořád ohlížet do zadu a naříkat, proč nad námi na Bílé Hoře zvítězil ten Maxmilián nebo Ferdinand, či jak se jmenoval, a budu se přece dívat do předu, do budoucnosti, a co chci, to budu hledět uskutečnit vůlí a prací.

— Ale vždyť se to přece děje, namítal Václav, nesměle už však a teskně.

Jeho city vůči národu byly ještě dětinsky ryzí a naivní, z nich brala duše jeho nejvíce tepla. Vlast a národ znamenaly mu jen rozšíření představ o matce a domově a splývaly s nimi v jediný nejdražší celek. Stesk po domově hraničil u něho bezprostředně se stejně tesknými city nad odplynulou slávou národa, obé bylo zabarveno stejným příchechem bolesti a lkavých tužeb. Landa cítil tu vždycky jinak, ale v této jediné věci mu dovedl Václav odolati. Dnes však zněla slova Landova jistěji a přesvědčivěji. Něco nového, tvrdého a mocného z nich znělo, něco, co docela od základů, z hluboka převracelo měkkou půdu jeho citů a odnášelo z ní kus po kuse v dravém studeném proudu — —

— Co se děje? Kde pak? Že se sbírá na Matici, že se vydá hodně knih, že se zakládají sokolské spolky? Ale to jsou přec t těrnosti — —

— Jak — — že? To jsou tobě titěrnosti? ozval se Václav, zaražen už a pobouřen. — A co bys tedy chtěl?

— Co? Ne jen samé vlastence, ale především lidi, lidi s velikou vůlí a velikými činy. Takhle to je všecko slabošské a mdlé. Malicherné hemžení kolem maličkých úkolů. Zde je třeba především jednoho muže, jenž by si postavil veliký úkol, ten největší úkol, jaký je vůbec možný a měl dost vůle a síly, aby ho splnil.

— A co myslíš tím největším úkolem?

— Hm, to je těžko jednou větou povědět. Ale zde to řeknu, zde - a ukazoval s významným pohledem na ušpiněný tlustý sešit na stole. áclav ho rozevřel.

— Ah! verše! zašeptal překvapen. A jaké spousty! Tedy píšeš ještě?

— Ještě! Teď jsem se v nich teprv našel! Což o prázdninách! To byly jen směšné pokusy, titěrné hračky. Ale podívej se. — Rozevřel umouněné modré desky. »Král Pralesů, epos v šesti zpěvích« četl Václav na prvním bílém listě.

— Pět set veršů už, pomysli si! pokračoval Karel s radostnou horlivostí. Chystal jsem ti to jako překvapení. A kratších lyrických mám ještě celé spousty!

Postava Landova zdála se Václavovi sálati zvláštní jakýs nadzemský lesk, paprsky jiných světů, něco nehmotného a nanejvýš vzneseného. Tedy opravdu, přítel jeho je skutečným básníkem? Nebyly to tedy jen obyčejné studentské rýmovačky, jež mu před čtvrt rokem předčítal? Pracuje na skutečném velikém básnickém díle, jako Čech nebo Vrchlický — a všecka záře, jíž zvykl obtáčeti tato jména, padla i na Landu, ba viděl i sebe sama dotknuta jejím paprskem. Vždyť je jeho nejbližším přítelem, budoucího básníka — jaké to štěstí! — A co to bude vlastně, ten »Král Pralesů«? ptal se tónem skoro uctivým.

— Veliká filosofická báseň, v níž chci vysloviti všecko, co mi v poslední době leželo na mysli. Především chci tam řešiti problém, jak zreformovati lidstvo. Král pralesů, to bude filosof a básník, jenž pozná mravní pokleslost Evropy, odpluje do Ameriky, cestuje tam, hlásá své myšlenky a založí v pralesích zvláštní obec, vlastně říši, na základech ctnosti .. Je mocný jako Kristus, všickni mu podlehají ... Miluje také dívku, ideální a ctnostnou. Ta k vůli němu opustí rodinu, z toho pak vzniknou boje a dobrodružství — — O tomto všem nejsem vlastně ještě rozhodnut — — Ale bude tam vedle míst čistě filosofických také mnoho epického a pak velkolepé obrazy bouří, bitev a požárů prérií. Právě počínám druhý zpěv, kde se můj hrdina blíží k břehům americkým.

— Ach, těším se na to hrozně .. Ale chtěl jsem ještě říci .. Ta báseň bude míti tedy směr čistě filosofický?

— Ano, bude to dílo ryze propagační. Bude tam řešena otázka mravní reformy lidstva. —

— A jak ji rozřešíš?

— Nu, v osobě svého reka ji rozřeším. Jeho ideje a skutky budou tím rozřešením. Chci tím dokázat, že jediná veliká vůle, jediný ctnostný a ideální duch stačí na přetvoření celého světa.

— Jediný?

— Ne, nesměj se. Stačí docela. Kristus byl také jen jeden člověk. A veliký člověk může všecko. Jen věřiti ve svou hvězdu jako Napoleon. V tom je právě idea messianismu, že z jednoho člověka vzejde spása.

— Ale kde se najde ten člověk?

— Kde? Všude by se mohl najít, v každém, totiž ve svých zárodcích. Jen že je všude skoro zahrabán pod spoustou nemravnosti, smyslnosti a lenivosti. Jen tu jiskru v každém najít a rozníttit a svět by byl obrácen. A to vykoná právě ten, kdo ji najde nejprv v sobě a dá jí rozšlehnout na veliký plamen. Totiž kdo má velikou víru v sebe a ve své poslání.

— Nu ano, ale mít tu víru!

— Já ji mám. V králi Pralesů budu líčit vlastně ideál své vlasti budoucnosti. Takovým chci být: velikým filosofem, básníkem a zárov

mužem velikých činů. Všeho se dá dosáhnout vůlí a vytrvalostí. Talent není nic než práce. Postavit si veliké cíle, stále pracovat, neztratit ani minuty — v tom je všecko!

Přecházel po světnici s hlavou hluboce svěšenou a svraštělým čelem, pod nímž vždy horečněji svítily černé jiskry jeho zraků. V ruce pohrával třepetavým papírovým páskem. Byl to jeho starý zvyk — říkal, že mu při tom lépe plynou myšlenky.

— Vidíš, s tím jsem teď přijel a proto je mi tak málo, mluviti pořád o národu a vlasti. Mám vyšší cíle. Neboť, co by bylo platno dobýt národu svobody, když by jinak živořil, duševně, mravně? Ale to je hlavní: vzbuditi mravní nápravu ve všech duších, obraceti své okolí k lepšímu, býti mu vůdcem a učitelem. A vidíš — pokračoval, usazuje se naproti Václavovi a vrhaje mu přímo do očí svůj přísný, zasmušilý pohled — mám v těch věcech zvláštní záměry. Záleží mi na tom, abych nejdříve tebe pro ně získal. Podaří-li se mi to, budou tyto vánoce pro nás rozhodujícími — —

— Jak to? koktal Václav, plný rozechvívajících tušení, jakoby stál před oponou zakrývající veliká tajemství.

— Počkej, dozvíš se toho později. Nejdříve však musím vědět, jsi-li tím, čímž býval a mohu-li ti důvěřovati. Řekni mi: věříš pevně v ideály, v ctnost, v čistotu? Věříš?

— Nu ano, řekl Václav, zastrašen skoro touto náhlou záplavou myšlenek a otázek. Ale řekl toto »ano« zcela upřímně. Vzpomněl si na své spolužáky, kteří téměř vesměs utráceli čas v lenivosti, hýření a bezduchém školním dření, vzpomněl si na celé to své okolí, jehož život točil se jen kolem pití, karet, děvčat, představil si všechen ten hnus a odpor, jejž cítil při dotyku s tímto okolím a v čarovné záři a nadzemských tvarech zaplál před ním celý ten vnitřní svět, do něhož se v tomto špinavém, bolestně dráždivém okolí utíkal, celý ten ráj srdce, jejž si sám stvořil. Ó ano, to byla právě víra v ideál, v ctnost, v čistotu ducha neposkvrněného a své bílé perutě do výše rozpínajícího!

— Věřím! dodal, tentokráte už vřeleji a prudčeji.

— Nu, tedy vidíš, dodal spokojeně Landa. Ostatní pochopíš už snadno. Nejdříve to, že jeden člověk může mít opravdu obrovský vliv na jiné. Rozumí se, že jen člověk, který nejprve překonal sám sebe a může je svým příkladem strhovati. Tedy člověk, který žije jen svému úkolu a vychovává sebe sama k nim každým dnem, každou hodinou. Bude zápasiti se svou smyslností, překoná ji, zachová naprostou čistotu vůči ženám, uchrání se všeho nízkého, oplzlého, nečistého, zbytečných malicherností, hraček a šprýmů — bude vážným a hlubokým v každém okamžiku. My oba jsme byli ničemové, hloupí kluci, ještě před dvěma lety — —

Václavovi zapadala tato slova do duše jako horké šlehy. Pálilo to, ale současně cítil, jak pod tím roztává chladná kůra jeho dřívější nedůvěrnosti a jak ho všecko v nitru žene, aby podlehl slovům Landovým, se mu oddal celou svou bytostí a šel za ním, kamkoli ho povede. bylo více, nežli od tohoto shledání i v nejsmělejších snech čekal, to roztřesení a prožehnutí celé jeho bytosti, závan nového, mocného u, pod nímž cítil ji rozpínati se do závratných, sotva jen tušených obzorů!

Seděli mlčky chvíli proti sobě, jakoby naslouchali vnitřní hudbě svých srdcí, rozezvučelých silou pronesených myšlenek, jako zvony, které byly mocně rozkolébány a samy pak dlouho se zachvívají v táhlých a slábnoucích vlnách zvukových.

— Ale co! ozval se pojednou Karel. Pojďme ven. Neviděl jsem dosud města. Cestou ti povím více! — A mezi tím co Václav probíral se v knihách, odešel do kuchyně se ustrojit. Po chvilce vyšli, oba svěží, rozradostněni, s myslí rozehrálou a žízní po dojmech. Ze sněhových mlh vylomily se prvé paprsky dopoledního slunce a rozjiskřily vesele sníh na cestě, střechách i větvoví stromů. Živý hovor obou přátel oživil na okamžik tichou uličku, rozlehal se a vlnil v čistém vzduchu a zanikl konečně v dálce. (Příště dále.)

K otázce maloživnostnické.*)

Jsme od let 80tých v proudu otázky maloživnostnické. Co rok pořádá se řada sjezdů řemeslnických s resolucemi, v nichž žádá se obmezení soutěže továren, zákaz podomního obchodu, zákaz práce vězenské, odstranění obchodních cestujících, obmezení prodeje řemeslnických výrobků na samotné řemeslníky atd. R. 1883. vydána novella živnostenská, jíž zaveden byl průkaz způsobilosti pro všechny živnosti, spadající v pojem dřívějšího cechovního řemesla, a nucená společenstva, mající spojovati veškeré příslušníky netovárních živností jistého obvodu v jediný celek na zvelebení stavovské cti a povznesení zájmů stavovských.

Od r. 1892 počal stát a v letech následujících jednotlivé země korunní, obchodní komory a obce s positivním podporováním malého živnostnictva v soutěži jeho s velkovýrobou tovární.

Názor, že k úspěšné konkurenci malých živností vedle velkozávodů stačí v četných případech zavedení moderních, dokonalejších technických pomůcek pracovních — názor, který jest rubem mínění, spatřujícího v technice strojové hlavní a jediný skoro zdroj převahy velkých podniků naproti malým — vedl stát k tomu, že r. 1892 věnováno poprvé 10.000 zl. na rozšiřování zlepšených strojů pracovních mezi maloživnostnictvem, buď půjčováním jich na určitou řadu let nebo poskytováním jich na bezúročné splátky anebo konečně udílením nesplatných subvencí, z nichž by si podělení mohli stroje ty opatřiti.

A skutečně zdálo se první čas, že nalezena byla cesta pravá. Žádostí o podporu ze státní dotace docházelo tolik, že úvěr k tomu povolený stupňován v letech 1893-94 na 20.000 zl., v r. 1895 na 44.500 zl. a na rok letošní preliminováno k tomu účelu 135.500 zl. Zdánlivý úspěch akce státní přiměl i jiné činitele veřejné k následování, tak že s dotacemi zemskými, komorními, okresními atd. jest letos k účelu tor věnováno celkem asi 200.000 zl.

*) Dr. J. Gruber: Postavení našeho maloživnostnictva, Naše doba III., 26. Dr. F. Klásek: Státní a zemská podpůrná akce maloživnostenská, Obzor nár. h. I. čís. 13—15. — Dr. J. Gruber: Budoucnost maloživností, Obzor nár. hosp. I. č.

Již však počínají se objevovati také vadné stránky tohoto podporování. Jednotliví činitelé: stát, země atd. provádějí akci strojovou způsobem rozdílným a většinou bez vzájemného dorozumění. Na Moravě a ve Slezsku udílejí se na opatření strojů subvence nesplatné, v Čechách poskytují se toliko splatné zápůjčky, stát z pravidla zapůjčuje stroje a vyhrazuje si jejich vlastnictví obchodní komora liberecká poskytuje stroje i jednotlivcům, kdežto země a stát jednotlivé podnikatele zásadně vylučují atd. Zde udílí stát nebo země žadatelům stroj bezpodmínečně, jinde opět s podmínkou, že také ostatní veřejní činitelé k uhrazení nákladu přiměřeně přispějí, v celé akci není soustavného plánu, vše zůstavuje se počinu interesentů z veliké části ovšem nehybných a svého prospěchu neznalých, a výkonní orgánové pomocné akce spokojují se byrokratickým vyřizováním žádostí, jak za sebou docházejí, bez ohledu po skutečné potřebě místa nebo oboru a bez znalosti hospodářských poměrů, o jichž zlepšení se usiluje.

V živnostnictvu samém rozmohlo se tu a tam domnění, že stát nebo země každému živnostníku do dílny zdarma postaví veškeré stroje jemu potřebné, společenstva, která žádala za propůjčení celé řady strojů prý nezbytné potřebných, obmezují anebo úplně odvolávají své petice, jakmile se požaduje, aby stroje jim poskytnuté třeba jen v 10 a více neúročných splátkách zaplatila, kde stroj skutečně byl propůjčen, rezaví leckdes, poněvadž není tolik práce ani interesu mezi živnostníky, aby jej mohli anebo (hledíc k nejsnadnější technice a pod.) chtěli užívati. Leckde společenstva nechtějí sama strojů, brání se však úsilovně, aby strojů těch neopatřil si snaživý jednotlivec, obávajíce se jeho konkurence, a naopak může družstvo z jednotlivých řemeslníků utvořené nabyti bezplatně anebo na bezúročné splátky celého strojního zařízení a ubíjeti takto soutěží svou pomocí fondů veřejných jednotlivce, kteří inteligencí svou výhodnost strojů již dříve bystře vystihli a stroje z vlastních prostředků a snad na drahý úvěr si opatřili.

Konečně zapomíná se při zdokonalování maloživnostenské techniky přímou pomocí z fondů veřejných na otázku odbytovou. Je-li následkem zavedení strojů třeba rozšířiti odbyt nad meze místní spotřeby a není-li zároveň o to postaráno, aby také tento odbyt zůstal v rukou výrobce nebo družstva výrobců, bude zlacinění výroby, poskytnutím strojů umožněné, na prospěch toliko překupníkům, na něž výrobce s odbytem zboží svého bude odkázán a kteří mu za ně neposkytnou nic více, než co obnáší asi mzda pracovní a snad splátky na stroje jen propůjčené.

Jak málo ostatně prospěly šicí stroje ku zlepšení postavení šiček nebo krejčích, obecně je známo; výrobek dříve neb později na ceně klesne o obnos úspory strojem způsobené, tak že toliko první užívatelé ů z rozdílu mezi nákladem práce ruční a práce strojové zisk míti ou, kdežto později stroj stane se nezbytným příslušenstvím každého ostatního výrobce nebo i dělníka, který si jej pak se stížením své ence často na splátky musí opatřiti, a ze zlepšené techniky má výný prospěch jen spotřebitel. Pro četné živnosti propůjčování strojů sto nemá významu.

Účelnější a všeobecnější podporou maloživností jsou další její způsoby k nimž stát a po jeho příkladě jednotlivé země v posledních letech přikročily: zařizování pokračovacích běhů pro mistry a pomocníky jednotlivých četněji zastoupených a soutěží velkozávodů ohrožených odvětví živnostenských, dále organisace kočovného vyučování živnostenského, udílení cestovních stipendií maloživnostníkům a zařizování stálých výstav strojů a jiných pomůcek pracovních, maloživnostníkům příhodných.

Bylo by dle nejnovějších právě zkušeností ukvapeno, věřiti v úplné potlačení maloživností velkovýrobou, která vůbec i na skutečném zatlačení nebo obmezení jednotlivých živností mnohem méně má podílu, než se obyčejně za to má. Mnohá odvětví podmanil si kapitál obchodní, učiniv ze samostatných řemeslníků své domácké dělníky (konfekcionáři, truhláři a pod.), jiná zanikla nebo pozbyla na svém významu změnou potřeb a poměrů životních (mody) atd. Ukazuje-li se na obrovský rozvoj továren, na stoupající počet koňských sil jejich motorů, na vždy větší armády dělnictva továrního, množící se přírůstkem vycvičených pomocníků řemeslnických i obyvatelstva dosud hospodářstvím polním se živícího, nesluší zapomínati, že jsou mezi tím druhy výroby, jimiž řemeslo nikdy nevládlo, nebo které povstaly teprve následkem nových pokroků technických (hornictví, hutnictví, sklářství, továrny na vagony, na děla, na stroje lodní, na cukr, čokoládu, umělá hnojiva, porcelán atd.) a že továrny s malými živnostmi skutečně konkurující tvoří v souboru výroby tovární, číslicemi o počtu dělníků a pod. ohromující, pouze nepatrnou menšinu.

Pro nás jest otázka budoucnosti malé výroby živnostenské — až na nečetné odbory, velkovýrobou snad na dobro zabrané — otázkou všeobecného, technického i obchodnického vzdělání a aspoň poměrné kapitálové síly živnostnictva. Poněvadž pak v obou směrech lze nápravu očekávati zvolna, velmi zvolna, poněvadž také vždycky, zvláště za dnešního řádu společenského bude nemalá část živnostnictva bez tohoto vzdělání, bez kapitálu i bez přičinlivosti a účelné spořivosti, jest jisto, že žádná akce veřejná, ať obmezuje se na činnost vzdělavací a informační, či zasahuje přímo v poměry malé výroby poskytováním strojů i kapitálu provozovacího, nepomůže stejně všem příslušníkům maloživností a že, i kdyby dotyčnému oboru výrobnímu jakožto celku velmi dobře se dařilo, přece valná část příslušníků jeho bude strádati a neúspěch svůj přičítati nikoliv příčinám v osobních poměrech jejich ležícím, nýbrž domněle nepříznivým poměrům všeobecným.

Úplná reforma živnostenského vzdělávání, školy a cvičné dílny jakožto náhrada anebo aspoň doplněk vedle zastaralého a dnes již nedostačujícího učení u mistra, pokračovací kursy pro pomocníky a mladé mistry, musea technologická a umělecko-průmyslová s výstavami a odbornými běhy v jednotlivých průmyslových střediscích v zemi, výzkumné stanice, cestovní stipendia, knihovny, zkrátka povýšení živnostensk[illegible] výcviku na jakýsi druh studia, přispěje netoliko k odstranění nynějš[illegible] někdy až úžasného technického úpadku našeho řemeslnictva a při[illegible] k řemeslné výrobě i živly kapitálem, schopnostmi i vzděláním nadan[illegible] než jest dorost, z něhož nyní řemeslnictvo se doplňuje. Lepší vzděl[illegible] obchodní umožní pak živnostnictvu podržeti cestováním, ekonomic[illegible]

využitím inserce, stopováním pohybu cen surovin a výrobků, rychlým přizpůsobováním se vkusu a přáním zákaznictva, čilostí ve vyhledávání přímých pramenů nákupních a pod. nitky odbytu v rukou svých, zamezí upadnutí jeho v odvislost od podnikatelů obchodnických a učiní jej přístupným i snahám sdružovacím za účelem společného nákupu surovin, výroby i prodeje, jež dosud u živnostnictva setkávaly se s porozuměním pranepatrným.

Co dosud stalo se v tomto směru ze strany akce státní nebo zemské, jsou pouhé nesystematické počátky. Kursy pokračovací pořádají se nahodile, stipendia cestovní poskytují se pouze k několikadenní návštěvě cizozemských výstav, v nichž stojí pak živnostník sice oslněn, avšak bez pravého porozumění a prospěchu, škol odborných je velmi málo, cvičné dílny skoro žádné, na pokračovacích školách vyučuje se pouze skoro předmětům školy obecné, ježto pro odborné vyučování není učitelů, a zřízení i vydržování těchto škol visí na dobré vůli a obětavosti místních interesentů.

Zemský výbor učinil na jaře rozběh, organisovati zemským zákonodárstvím veškeré školství obchodní, školství pokračovací a školy řemeslnické, zříditi živnostenskou radu pro království České, vydati snad i jednotný řád pro působnost průmyslových museí, zemí podporovaných a j.

Nevíme, zdali velikost a nesnadnost tohoto úkolu, či obavy před konflikty s vládou stran kompetence k této organisaci, či konečně značné obtížení beztoho bídných financí zemských, jež by tím bylo způsobeno, zavinily, že o organisačních záměrech těchto nyní již vůbec se neproslýchá. A přece jest záchrana života schopných odvětví a jednotlivců maloživnostenských úkolem, který hoden jest úsilného spolupůsobení nejlepších lidí v národě.

Dr. Karel Jamník.

Několik hereckých profilů.

I.

Jiří Bittner.

Zřizujeme si galerii uměleckých profilů z české scény a ta jistě počtem portrétů bohata nebude. A nejmarkantnější hlavy, nejvyšší čela musili bychom již konstruovat jen ze vzpomínek, neboť není pochyby, že nám v krátkém rozvoji české scény zemřelo mnohem více umění, než nám pro dnešek zůstalo na živu. Lidé veliké pósy i lidé bystré konversace francouzské sestárli nám nebo pomřeli — a nové umění doléhající již neodbytně na jediné naše veliké jeviště, nemá skoro, kde by zaklepalo, [illegible]c najít moderní a sourodé interprety.

Jiří Bittner je z oněch uměleckých hlav, jimiž mladé umění nesmí [illegible]rdnout, byť kořeny celého vzrůstu umělcova tkvěly v době staršího [illegible]hosu a ještě více v konversační komedii francouzské. Počínáme jím [illegible]rii svých profilů nikoli proto, že se veřejnosti namanulo právě herecké [illegible] jubileum, ale raději pro zvláštní, odlišenou povahu jeho umělecké [illegible]ognomie. Ostře rýsovaný profil jeho herecké bytosti frappuje tak hned

na první pohled a vnucuje se svou přesností, že to mnozí nazývají šablonou. O tom bylo by lze tuze mluvit, zvláště u nás, kde právě šablona herců jiných nepřekáží, není-li jenom útočna a vystupuje-li v hávu pohodlné, zvyklé konvence.

U Bittnera falešně nazývají šablonou jeho individualitu. Nastává ovšem i zde starý spor, pokud má herec v každé úloze zapřít sama sebe a pokud má právě ve své vlastní individualitě jako v hranolu lámat paprsky, vyzařované z díla básníkova. A kdybychom hned teď o tom chtěli debatovat, shledali bychom, že právě umění moderní, hledající všude pod povrchem díla duši autorovu, nemá práva, aby zakřikovalo v herci jeho podstatu osobní a vyhánělo ji až v objektivnost úplného sebezapření, až na meze pouhého výkonného orgánu pro dílo básníkovo. Znáte snad artisty, kteří za pomoci paruk a jiných tret znápodobí ve chvíli manýry pěti, deseti, patnácti herců, asi jako před několika lety vtipně travestoval p. Fa Presto celou českou poesii. Jsou proto již umělci? Pochybuji. Nevěřím totiž, že by i v rozsáhlosti svých imitačních schopností dovedli t v o ř i t.

Jiří Bittner.

O nic jiného nejde, mluvíme-li o herecké či jakékoliv jiné umělecké individualitě. A také na Bittnera to chci rovnou aplikovat, abych všeobecně nešířil slov. Právě proto, že t v o ř í. jest účasten díla básníkova a svou figurou na jevišti podává nám konečný poměr své individuality k textu a problému psané úlohy. Herecké umění jest uměním druhotným — užívám slova bez jakékoli příhany — v té příčině nelze se již klamat. Má-li býti dílo básnické resultátem určitého poměru básníkova k tomu či k onomu, je scénická interpretace díla toho poměrem novým, poměrem d a l š í m, poměrem hercovým k dílu, jež básník již dokončil. Resultát bude jako v matematice a vůči výsledku je pak dílo básníkovo, pokud je s jeviště a nikoli z knihy vnímáte, pouhým článkem středním.

Leč zde jsem znovu zabředl do všeobecnosti. Chtěl jsem oklikou dospěti k tomu, abych si vysvětlil domnělou šablonu a vlastně v ý r a z n o u i n d i v i d u á l n o s t Bittnerovu. Je to jeho b ř i t k o s t, ú s e č n o s t, ú t o č n o s t j e h o f i g u r. Více než romantickými intrikány bylo umění Bittnerovo zúrodněno konversační komedií francouzskou, kde to vtipem a situací sršelo ráz na ráz, kde bylo třeba ostrých point a kontrastů v nuancích, až to i k jongleurství řečnického umění svádělo. Z herců, kteří dnes ještě chodí po naší scéně, nejlépe se v tom vyučil mimo Bittnera Seifert. Oba nejlépe odvažují duchaplnosti a pointy starší školy. Seifert zjemňuje a sesladuje, Bittner žene ostrým útokem. V rámci konversační komedie jsou oba zajímavi, neboť mají její styl — pokud lze

o něm mluvit — a nejlépe nám ji z posledních dob divadla pro zatímního zachovati.

Na rozdíl od Seiferta však Bittner více odstiňuje a kde Seifert znovu ciseluje básníkův verš, dospívá Bittner k odlišenější charakteristice. A právě pro tuto charakteristiku, již lze z každé jeho další figury vycítit, popíráme u Bittnera výtku šablony. Po rolích intrikánů připadly mu sice většinou jen světáci hladkých parket — a ti nesváděli do hloubky, ale právě v nich vynikla jeho břitká individualita.

Do nedávna měli jsme v původní produkci éru selských, nanejvýš maloměstských dramat. Zde byl Bittner docela ztracen, neboť ty úlohy nebyly psány pro něj a také jich nehrával. Jen že rozvoj jde dál a také v původní produkci nestane na koženkových dramatech: bude zajímavo, až spatříme Bittnera zase v jeho živlu, na nějž konečně dojíti musí. Prozatím sice známe jej v té příčině jenom z několika cizích kusů moderních, z nichž ovšem na př. hrabě Trast ve »Cti« tak ultramoderním není. Ale nevšimli jste si, jak při nedávné reprise této hry právě Bittner z celého ensemblu vynikl?!

Ostatně: nemáme ještě moderní veselohry — a proto nemůžeme Bittnera tak docela pro další leta odhadnout. Neboť jeho umění jest veseloherní, o tom nemějmež chybných domněnek. Nehledajíc à tout prix vniterních problémů, chce toto umění uchvacovati břitkostí elegancí, gentlemanstvím. A zde jsme na pravém slově o Bittnerovi. S ležérností a dokonalostí gentlemana traktuje svoje úlohy. To lze říci nejen o jeho světácích, ale také o velikých úlohách z dramat a tragedií. I jeho ničemové mají rys elegance: jeho Jago není sprostý patolízal, ale mstivý šplhavec, jeho Franc Moor syčí a bodá, ale jest aristokrat.

V intermezzu naturalistickém, jež doneslo i na jeviště hodně hadrů a vulgárností, bylo Bittnerovi nevolno. Jeho umělecký temperament se skláněl odtud do minulosti, k době vtipných konversací a duševního jiskření. Teď, když je překonáván také naturalismus, jak se mu obyčejně rozumělo, a když hledáme nové cesty novému dramatu, mohli bychom Bittnera snadno spatřiti v první řadě nejschopnějších interpretů.

E. Stein.

Ke kulturním úkolům socialismu u nás.

K otevření »Dělnické Akademie« poznamenává F. Soukup.

(Dokončení.)

Plodem tohoto myšlenkového ruchu bude věc stejně cenná jako [illegible]ná, jejíž příští toužebně se čeká: že našemu hnutí socialnímu, kotvíc[illegible]u v socialismu německém a tím u nás do určité míry nesympatickému, vryje se český ráz, že socialism nebude nám výlučně otázkou [illegible]ny dnešních hospodářských řádů a zákonnou kodifikací nových principů ekonomických. že socialism český se vypne v theorii nad orthodoxní marxism socialní demokracie, především nad jeho učení o materialistickém pojímání dějin, dle něhož pokrok lidstva spočívá výhradně na

národohospodářských thesích o výrobě a spotřebě; že nebude považovati tento marxism za konečné vyslovení socialních cílů, nýbrž spíše za jedno období vývoje, za jeden stupeň, jehož musilo dosíci, ne aby na něm ztrnulo a zdogmatisovalo, nýbrž aby odtud stoupalo k novým a vyšším stupňům své evoluce; a že konečně pojme do svého programu otázky kulturní a mravní, problémy svědomí a víry, stručně: všechen tekoucí a pěnící se život duchový, vše, co hýbe dnes duší moderního člověka, aby takovouto prací ve všech oborech a všemi směry, především činou publikací literární a žurnalistickou uváděl je na veřejnost a působil postupně vedle politických bojů a hospodářských zápasů k socialisování myšlenkového života českého, k socialisování všech jeho vrstev.

To je dnes jisto: uniformní socialism pro celý svět není možný a také by neprospěl. Heslo »jeden ovčinec a jeden pastýř« neprovedla ani nejvzorněji organisovaná katolická církev a neprovede nikdo jiný. V každé zemi jsou jiné podmínky, hospodářské, kulturní, politické, národnostní — střízlivé hnutí socialní musí s nimi počítat a z nich vyrůstat. Srovnejme jen Anglii, Rakousko a Balkán!

V národě našem jsou pak všechny disposice pro jedno z nejznamenitějších socialních hnutí, jeho klassická půda. Vedle staletého útlaku, nejen ekonomického, ale i kulturního a národnostního, žijí v něm posud tradice vysoce cenných ideí Chelčického, hnutí táborského, českých bratří. Český typ právě vyznačuje náboženská touha po všeobecném dobru společenském a socialním vyrovnání. Vložte mu do socialních učení vůni a teplo vlastního rodu, kmene, krve a krbu a přilne k novým ideám vší hloubkou své duše.

Není úkolem tohoto stručného článku ukazovati, jaké asi konkretní formy vezme na sebe tato touha, zejména v jaké tvářnosti vědecké vystoupí takovýto socialism český, jehož náběh a pokus lze viděti již ve hnutí pokrokových socialistů, kteří překonali Marxův dějinný materialism. Věc je posud ve stadiu tvůrčím, stane se však brzo akutní, a tu pak vytkneme i my přesně své stanovisko. To je však jisto předem: Takovýto český socialism nesměl by znamenati sploštění nebo zúžení, naopak! Při jeho tvorbě je nutno vyjíti z nejvyšších hledisk, k nimž dnes socialní kultura duchová dospěla, socialism český znamenal by nutně vyšší duševní výšvih, vyšší ohňostroj myšlénkový, tryskající z české půdy a vymršťující a hořící nad obzory již dosaženými.

Vše to předpokládá ovšem jednu okolnost důležitou: dostatek lidí, učence, obratné žurnalisty, vyškolené propagatory, dobré učitele, kteří by hnutí rozvinuli v celé jeho šíři a dovedli je také unésti celé na svých bedrách. A k tomu musí přispěti také Děl. Akademie, jež jest si toho ovšem vědoma. Dne 6. října konala se prvá poradní schůze ústředního výboru s několika interessenty z kruhů spisovatelských. Byl vytknut dvojí úkol Akademie: Vychovati nejschopnější jednotlivce z dělnictva na dobré re daktory, vzdělané řečníky a učitele lidu, a po druhé pečovati o zvýšer inteligence v nejširších vrstvách lidu. Pro prvé se zřídí delší kursy zvláštn pravidelné semináře s obligatorní návštěvou a bude-li možno, i s hon rovanými silami učitelskými a pojati budou do nich jen ti, kdož se budo chtíti vzdělati systematicky, nebo aspoň dosíci důkladného návodu k vlas

nímu studiu věd filosofických, ekonomických, právních, státovědeckých a j.; pro širší vrstvy pak konati se budou cykly veřejných přednášek z určitých věd. Jaké přednášky jsou k tomu určeny, viz v rubrice z »Naší Doby«. Více asi nebude lze dnes provésti. A i toto bude více méně pokusem, prací do tmy, poněvadž u nás nebylo posud nic obdobného a bude ovšem trvati delší dobu, než se stane z D. A. disciplinovaná škola, z níž by se nejlepší žáci posílali snad ještě na stipendia na vysoké školy ciziny a pod.

K tomu ještě vytýkáme: D. A. bude nucena starati se také o založení dělnického knihkupectví. Dělnické nakladatelství a knihtiskárna existuje již v zárodku v podniku Hippmannově, jenž se dobře chytil. Bude pomýšleti dále na zbudování »Domu Dělnické Akademie«. Nedostatek místností bude v prvních letech nejvíce vaditi rozvoji spolku. Tu však očekáváme, že česká universita vyjde vstříc těmto snahám D. A. a propůjčí své místnosti pro její večerní kursy. Jeť k tomu mravně povinna.

Poukazujeme konečně na jednu okolnost, rovněž velice význačnou. Dělnická Akademie provede sblížení naší modernější inteligence v ů b e c s dělnictvem. Mnozí z této inteligence se přihlásí ještě k přednáškám, a více jich přijde poslouchat. To vše se bude díti pod křídly a s pohostinstvím D. A. Nastane obapolné působení na sebe a co hlavní: inteligence pozná dělnictvo. Idey a nálada odtud budou se zvolna a neviditelně roznášeti českým vzduchem a přinesou hlavní zisk: že konečně i ona průměrná inteligence, sytící se dosud v problémech politických a sociálních naší denní žurnalistikou, dojde k poznání, že hnutí sociální není protivou a odpůrcem nacionalismu, pojímá-li se idea národnostní jako idea sebeurčování národů k tomu cíli, aby kulturní, politický i sociální vývoj uvnitř národa mohl se bráti směry volnými a nevyužívá-li se jí k vykořisťování a pro hmotné zájmy politických stran buržoasie, pod níž rozumíme druh lidí bezohledně těžících z nynějších hospodářských řádů a užívajících všech prostředků na jeho udržení.

Z toho všeho vzejde zvelebení českého života, jeho zvýšení a zúčelnění. Do nynější všeobecné duchové ubohosti vloží se kvas nových radostných idejí tvůrčích, místo dnešního bombastu, plochosti a znechucení vznítí se vysoko šlehající myšlenkový požár; rozbije se prestiž hluchému oratorství a diktatuře povrchnosti, donutí se i odpůrci, aby přemýšleli a studovali největší otázky doby; přivodí se nový ruch, hyb, život. České vrstvy pracovní vybaví se z pout dnešní trpasličí politiky naší, a zírajíce klidně z nejvyšších strání lidského poznání o úkolech člověčenstva, budou si stavěti pevnou a jistou silnici, po níž půjdou údolími a svahy osudů lidstva. Český lid vystoupne a vyhlédne přes ohradu malicherných svárů vnitřních do široké arény evropské a do velikých tvůrčích dílen vůdčích duchů dnešní doby, aby súčastnil se za rostoucího dusna a horka konce století oho hnutí myslí, jehož cílem je hospodářské osvobození proletarisovaných a mravní obrozování člověčenstva, aby položil svou hřivnu, dal s svého českého mozku a tvrdé mozoly svých upracovaných rukou losažení nových met lidstva, k vytrysknutí nových světel a září a krylisaci nových a lepších kultur budoucnosti.

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

jv. **Gabriela Preissová: Obrázky bez rámů.** (Ottova Laciná knihovna).— Najdou se v té knize konvenienčně dámské sujety: hoře z lásky, z lásky pohozené, opovržené, zneuznané, oklamané a zaraženě ustupující; manželky trpící surovými útoky na svou čest, ženy uprostřed slávy a bohatství nešťastné svou bezdětností nebo svou opuštěností; matky obětující se s úplným sebezapomněním svým dětem; jiné násilně od nich odtržené, zmučené a ve svém hrozném utištění až k smrti zbožňované; chudé utlačované a nešetřené bohatými; chudé předčící nad bohaté tím, co jsou s to poskytnouti světu; ochuzené skrývající úzkostlivě a bázlivě svou bídu — smutný výbor sklíčené ubohosti, usedavého zoufalství, obětovné, zamlklé strasti, lkavého vzlykotu, bolestných protestů. Najde se v ní útlocitná, někdy trochu koketně přehnaná dámská něžnost, která se všech těch trpících dotýká měkce a konejšivě, jako by je chtěla hladit a láskat. Najde se v ní tesklivá dojemnost, jež stírá s každé strasti, co je v ní krutého, odporného a vinného, obklopujíc ji jistou blaženou svatostí, tichou odevzdaností, vážnou důstojností, tklivým rozbolněním.

Osoby pí. Preissové mají zde snad vesměs jeden výrazný společný rys: neobyčejnou snášenlivost vůči příkořím lidí a osudu, neschopnost prudce a vášnivě se vzepříti proti křivdám, mlčící a zádumčivou sebeuzavřenost, jež se sama v sobě nepříspně choulí a hryže. Není to vzdychavé a plačtivé slabošství, jež nedovede více, nežli sentimentálně kvílet a naříkat, nýbrž buď zvláštní mužská pochmurná a zpurná nechuť vystavovati své rány na obdiv a k soucitu, nebo skromná a povolná spokojitelnost, jež se u vědomí své bezbrannosti pokojně poddává a smiřuje. Nejkarakterističtější ukázka je obrázek Jen sama, kde dívka bez rodičů, nemanželské dítě, vychovaná na statku spíše jako výborná a laciná pracovní síla nežli ze soucitu, vidí zmařeny své naděje, že se stane žer mladého nastávajícího hospodáře, s nímž vyrostla a jejž hluboce mil a beze slova výčitky opouští svůj nevlastní, nevděčný a přece dr domov, aby se uchytla ve službě kdesi v moravském kraji. »Pro všechny svoje zkušenosti přece ještě Amála neřekla, že ten svět zlý a lidé v něm špatní. Neřekla to v celém svém životě... osamělá malá ženská dovedla si sama přes celý tvrdý osud udr ještě kousek blahodárné víry a spokojenosti na svět

ba schraňuje zbytky své služby pro nejmladší dceru hospodářovu, jež se zdá na ní viset zvláštní příchylností. »Snad si přece za to po její smrti milá duše v dobré památce na ni vzpomene.« V Gazdině robě, epickém předchůdci známého dramatu, provdá se Eva ze vzdoru, aby zlobné Mešjanovce dokázala, že jejího syna Manka prospěchářsky k sobě neláká, za poctivého a starostlivého mrzáka. Není to podivný vzdor, jenž ustupuje a pomáhá? Táž Eva, svedená k manželské nevěře vyhlídkou na rozvod a nový, šťastnější sňatek, ale pak zbaběle a podle zrazená, zapřená a odstrčená, nevzchopí se k ničemu jinému nežli že se tichounce a beze stopy ztratí: uklidí se všem, jimž je na závadu, s cesty, aniž pomyslí ozvati se o své právo, vzbouřiti se nebo se mstíti. Její zhoubce »gazda Mešjany, od té doby zamlklý a zmoudřelý, žije spořádaně (to jest: spokojeně) se svou ženou Maryší.« Och, vidíte, lidé se mohou dopouštět zločinů a přece ještě mohou být moudří a šťastni! Sáša, zničený bolestí nad mrtvolou matky, od otce pro jinou ženu zapuzené, o dítě oloupené a usoužené (také jedna z žen, jež se vzdávají a skrytě bez odboje dokonávají), musí se zastřelit, poněvadž cítí, že by nedovedl zavrhnout a dále nezbožňovat vinníka beztoho svědomím trápeného (omluva musí být). Obrázek Pro dokonalou toilettu, v němž dětsky marnivá správcovic slečinka svým tvrdošijným masopustním vrtochem spůsobí prudké nastuzení a smrt jedenáctileté dcerky kravské děvečky, mohl by vypadati jako ostří namířené proti necitelným choutkám bohatých, ale není. Nebo což je možná hněvati se na to nezkušené rozmazlené a potřeštěné stvořeníčko, na ty lidi ničeho zlého si nevědomé«, na toho »dojatého« správce, jenž, ani nevěda o vlastním původu holčiny smrti, dá jí na panský účet udělati pěknou rakvičku? Vždyť té chudince »bude tam lepší než nám zde« a její bědující matka ani netuší, kdo zavinil její neštěstí, natož aby vyčítala a do někoho si stěžovala; jistě, že dává v duchu za pravdu správcové, jež ji kárá pro její nešetrnost, oznamovati takové zprávy před samým plesem. V Děťátku a děcku ukazuje pí. Preissová vedle dítěte bohatých měšťáků, ošetřovaného s všestrannou přehnanou pečlivostí, pozorností a zbožností všech členů domu, dítě chuďasů, zanechané bez dohledu o samotě na psím vozíku pod plachtou na troše slámy a staré kacabajce, hlídané a od bodajících much chráněné leda hubeným psem, a končí svou paralellu: »Pod stánkem toho děcka rozprostírá se také koberec v zelené, vonné mateřídoušce a malovaných broučkách, — oddaného strážce má ve věrném Vořechovi a k spokojenosti drobné dušičky lidské i svůj baldachyn, jímž mu s nebes dolů září k útěše boží vševědoucnost a zasloněná budoucnost, která dovede z nejnižších kolébek vyvádět velikány.« (Srov. Jablonského čítankovou básničku »Nenaříkej v své chudobě).« Hle, chudí lidé nemají tedy proč naříkat a závidět, nezbývá jim než odpustit boháčům jejich blahobyt

to také črta »Potomci Koříků«, kde paní spisovatelka zdá se stým vlažným nadšením přizvukovati socialistickým snahám dělnictva rovnosti, vyznívá velmi, velmi smírně a chlácholivě: jednak tou zřejmě benou postavou starého doudy Koříka, jenž nezná lepšího zaopatření službu v továrně a jenž se slepě a šťastně podřizuje prospěchu svých

pánů, a jednak tou těšivou, shovívavou perspektivou budoucnosti, že »ty nové zarážející troufalosti a vášně urovnají a očistí se jednou v lidskou důstojnost.« Ten demonstrovaný rys tiché a oddané snášenlivosti u osob pí. Preissové a u ní samé připomíná důrazně podobný rys některých lidí p. Raisových. Ale u p. Raise je to více přílišné hloupé dobráctví, bezmocná chabost a měkkost povahy, a p. Rais si dává záležeti na tom, aby vyzdvihl sobeckou surovost, která jí nemilosrdně používá; kdežto paní Preissová nalézá v té snášenlivosti správné a oblažující pochopení života, jež neodpírá zlu, protože ho neuznává nebo bezvýjimečně omlouvá, k němuž je třeba jisté statečnosti, jistého hrdinství a sebezapření, jež však je tím podivuhodnější. To je také asi to mužské, jež jeden z kritiků shledal u pí. Preissové.

Bojím se však, že právě u ní vězí v tom bázeň nebo odpor nebo nemožnost, proniknouti a studovati stinný obsah lidství, ponořiti se veň, probírati se jím, vynášeti ho na pranýř. Nemluvím ani o obrázku »Úskalím předpojetí«, jehož koncepce zřetelně přímo se rozbila o neschopnost vystihnouti do podrobna a ostře celý ohromný krušný zápas bývalé sklepnice, provdané za bohatého pražského velkoobchodníka, s tvrdými a hanebnými předsudky, špatností a zlobou vznešené společnosti, mezi niž se dostala: takhle, v té své úhrnnosti, v tom svém zjemnění a seslabení, v tom nedostatku výrazných momentů, ztrácí novella všechnu sílu a pádnost své tendence. Ale všude jinde, třeba ne tak rušivě a na ujmu, vystupuje instinktivní nutnost, zakrýti si co možná vše ošklivé a hnusné, strašné a odpuzující, odvrátiti od toho pozornost, pominouti to, přenésti se přes to, vymaniti se z toho. Tak třeba v črtě Sáša. Tu je celý široký rozbouřený, vzkypělý a zuřící proud bezohledných a ukrutných vášní, do něhož se pí. spisovatelka střeží pevným a soudícím okem pohlédnout, aby si nezkazila pohnutlivost svého příběhu. Zlé, vražedné pudy, jež hříšná láska Nigilského a Varje v nich rozeštvala, mizí jí docela pod utrpeními a smutnými chmurami, jež nanesla do jejich vespolného života, a pod úsilovnou láskou a péčí k synovi, odtrženému od matky. Varja připadá jí ve své zločinnosti jako politování hodná mučednice. Zrovna tak zbabělý, tupý Samko v Gazdině robě: vždyť kdo může odsuzovat jeho jednání, když nelze ani dobře rozhodnout, svedl-li k nevěře on Evu a nesvedla li spíše ona jeho, když není ani dokázáno, že skutečně ji měl a mohl zachránit, když ani neznáme vlivy, jež v něm působily! Pí. spisovatelka se vyhýbá všem určitým faktům, jež by jasně vyznačily ethický poměr obou, a akcentuje pouze dojímavou stránku v jejich osudu. Háčkované střevíčky, jediná památka po zanedbaném a zemřelém dítěti, uvádějí jí na mysl »ženu nešťastnou«, která »v bezměrném bolu« poznává prázdnotu a bezúčelnost svojí existence, — snad jen v tomto okamžiku svého života. Minulost umělkyně, absorbovaná řevnivou ctižádostí až k trvalému nepřátelství vůči závadným úkolům mateřství, neznamená v té chvíli nic bystrého, leda velmi mírnou výčitkou, sotva tak, co stačí na několik slzy lítosti elegantních kajicnic z mody. Nemůže býti jinak nežli že tou vnitřní kusostí, tím odporem k vyčerpávajícímu plnému pojetí, pozbývají obrázky pí. Preissové velikou část svých effektů: schází jim

mocná pravdivost, skutečná ethická síla. Nevěříme těm mlčenlivým, zaraženým a ustupujícím trpitelům, ba někdy cítíme k nim i trochu opovržení.

Jan Antoš: Všední příběhy. — Tvoření p. Antošovo má velmi nízké cíle: udati nějaký vtip nebo ironii, buď komickou, buď smutně fatální, vždycky nejbanálnějšího druhu, většinou situační, a často s patrnou hledaností pikantní. Případy komické mají převahu: obchodník, do poslední kapky krve absorbovaný svým závodem, obávaný despota vůči svým úředníkům a zřízencům, zastihne před samým odjezdem na delší cesty celý svůj personál i se svým vlídným společníkem při veselém vyhazování z kopýtka, rozhodne se zůstati doma a místo něho musí jeho mladou a hezkou ženu na slíbenou cestu doprovázet chtě nechtě (k jejímu radostnému překvapení) jeho roztomilý svobodný podílník závodu; — znamenitý a proslulý umělec, sochař, vytvoří s výstředním namáháním duševním Krista na kříži, jenž vzbudí enthusiastický obdiv a jehož vzezření obrátí na víru křesťanskou židovku baronku, nepřístupnou všem jiným důvodům a nátlakům, a k tomu Kristu je mu modelem mrtvola pokryvače, kterého jeho vlastní žena prohlásí za bezpříkladného opilce, darebáka a rouhače; — choť obmezeného komptoirního úředníka ve velkoobchodě, zhnusená nudou svého suchopárného manželství, vzdá se svůdnickým choutkám manželova chefa, jenž za to jejímu muži zvýší gáži, k nesmírné jeho radosti vyznívající v nadšenou chválu (sujet promrskaný francouz. pikantními novelkami a fraškami); a jiné podobné. Případy druhé, myslím ty s truchlivým koncem, jsou namířeny skoro vesměs k rozmarným nesrovnalostem a náhodám osudu: děvče, jež zradí svého chudého přítele a možná milence z mládí, aby si výnosným sňatkem pojistilo skvělou existenci, otráví se pronásledováno výčitkami jeho i svými, a v den jejího pohřbu najde původce její smrti na okraji listu v knize, kterou měla v rukou při své poslední návštěvě u jeho rodičů poznámku: »Otrávím se;« — intelligentní a hezká vdova v nejlepších létech, jež se musila zříci svého milence pro přílišnou dospělost svých nevlastních synů, těší se nadějí od něho vnuknutou, že se ještě jednou přece zase s ním sejde a spojí, ale právě v den, kdy její naděje se vznítí v unášející bezpečnou předtuchu blízkého štěstí, dojde jí zpráva, že zemřel. Při tom však je procedura p. Antošova docela zvláštní a klamavá: neboť jeho novelly mají nátěr psychologických skizz, jež jako by sledovaly mnohem vyšší intence, nežli sledují. Tak třeba D o k o n á n o vyjímá se jako vzrušená studie tvůrčího processu uměleckého, mocně zaujatá všemi podrobnostmi tvůrcova zápasu s velikou látkou; ale pak přijde pointa a čtenář pozná, že té podivuhodné psychologie bylo jen tolik, co jí potřebovala routina, aby co možná vystupňovala drastičnost kontrastu mezi domnělou vznešeností a jejím skutečným obsahem. Zdá se mi, že právě tato novella je p a r o d i í známých příběhů, v nichž malíři nebo sochaři zabíjejí svůj živý model, aby mohli co nejpravdivěji vyjádřiti umírání Kristovo. Všechna illuse vážného a vřelého psychologisování vezme ovšem za své, jakmile postihujeme ten parodický rys také jinde a jakmile se při dost povrchní analyse duševních zjevů, jež p. Antoš vystavuje, objeví jejich lhostejná neurčitost, bezobsažnost a šablono-

vitost. Kladu za příklad Terezku Vandasovou: v tom úryvkovitém a nervosním črtání (nevím, jak jinak to říci) není čtenář ani s to, aby si ujasnil aspoň její vnitřní poměr k oběma mladým mužům a vznik její sebevraždy. Jednu přednost, u nás vzácnou, p. Antošovy novelly přece mají: úsečnost, se kterou, někdy po nějakém otálení šíře a zbytečně rozpředeného úvodu, chvátají k závěrečnému effektu. *jv.*

Gustav Dörfl: Ballady starší i nové. (Nákladem Otty). Po dlouhé řadě let přihlásil se tu zase jednou autor sbírky »Na Křivoklátě« ke slovu. U autorů, kteří se na tak dlouho odmlčeli a s kterými už jsme přestali počítati, ptáme se v podobném případě: co jej přimělo, aby ještě jednou promluvil? Jaká to inspirace rozvázala mu ještě jazyk? který hlas nitra, který nový tón? Nic takového není v případě Dörflově. Chtěl patrně udati asi tu řadu ballad, jejichž psaním si doma krátil chvíli a které se mu nashromáždily ve stolku. Nic více. Ti, kdož více nechtějí a dovedou se spokojiti pouze otázkou, jsou-li ballady Dörflovy dobrými balladami, řeknou o něm snad dosti pochvalného. Komu však neimponuje technická pouze obratnost, s níž autor dovede robiti kus po kuse dle osvědčených vzorů a dle předpisů, jež každá školní poetika pro tento poetický druh ukládá, kdo by tu hledal více: individuelní zabarvení, kus autorovy vlastní duše, nenajde ničeho. Ostatně i jako ballady nejsou tyto práce víc než tuctové. Sujety jsou z velké části vlastenecky tendenční.

Eliška Krásnohorská: Rozpomínky. Básně. (Nákladem Šimáčka). Jsou to opravdu rozpomínky na to, jak se v Čechách myslilo a veršovalo — před čtvrtstoletím. Bylo by také bláhovostí čekati nějaké erupce a náhlé obraty v talentu sl. Krásnohorské. Zůstane již asi do konce tím, čím ji jednou Machar nazval: »Pannou orleánskou české idealistické poesie.« Bude psát dále tlusté sbírky svých vlasteneckých pseudoidealitických výlevů, vpravených do dlouhých růženců slok, ubírajících se za sebou se škrobenou grandezzou na sešlapaném kothurnu pathosu, tohc chvalně známého pathosu sl. Krásnohorské, v němž se jí už dnes jen vyrovnají autoři proslovů pro venkovské čtenářské a jiné besedy. Titul »sbírka deklamací« by byl pro ně nejvhodnější — neboť mají se vším činiti, jen ne s pravou lyrikou. Jakoby byly psány pro divadelní živé obrazy, pro řečnickou tribunu, pro slavnostní čísla žurnálů, pro všecko jen ne pro čtenáře, jenž sahá k lyrickým veršům v intimní chvilce a žádá od nich hřejivé teplo nálady, trochu barev a hodně mnoho duše. A stále bude zdvihati sl. Krásnohorská vyrudlý prapor svých »ideálů,« vychrlí ještě záplavy své rhetoriky na to všecko nové, v čem nevidí než zmatek a zhoubu, než věštby, cizím prý chladem promrazené

»jež vlastní hroudu, krb i otčinu
chtí popřít nám a mít svět vyděděných,
a v miliony sobců nespřízněných
v ráz rozbít velkou lidskou rodinu.«

Zní to sice strašlivě tajemně, ale kdo zná postavení sl. Krásnohorské k moderním směrům, už rozumí. O všech těchto pósách sl. Krásnohorské dalo by se sice říci mnoho humoristického, ale ony jsou vlastně j

závidění hodny. Choditi po celý život v jednom kostýmu, opájeti se zvukem velkých slov a rozšumělého enthusiasmu, ani netušiti, že tam, kde toto všecko přestává, začíná teprv umění a duše, bíti při tom kurážně do všeho, co hrozí tyto illuse rozfoukati — není v tom kus pohodlné životní moudrosti? —

Karel Krýzl: Hrst polních květů. — Břetislav Jedlička-Brodský: Kus mládí. (Obé nákladem vlastním) Jednám o obou těchto sbírkách současně, poněvadž spadají do stejné kategorie a nutí k stejnému úsudku. Obě totiž ukazují, kam až sahá troufalost začátečnických dilettantů. Autoři jejich jsou stejně velicí v banálnostech, naivnostech a nevzdělanosti. Povídá-li pan Břetislav Jedlička-Brodský o Nerudovi »Tak jako bleskem rozlétla se truchlá zvěst, že otec české Parnassie (!) mrtev jest«, tož nezůstává pan Krýzl daleko za ním svým enthusiasmem pro Hálkovy »Večerní písně« a omračujícím objevem, že první máj jest lásky čas. Oba lepili svou sbírku dle stejného receptu: napíšou se hymny na Nerudu, Kollára, Písně otroka atd, promíchají se verši na řadu známých slečinek a kamarádů, opepří se to bolem a pessimismem a na konec se to všecko věnuje — třebas dru. Podlipnému (tak to udělal p. Jedlička). — Tento plevel měl by se zašlapávat bez milosti — vždyť letos už bezmála quantitativně přerostl vážnou produkci! *Kj.*

Dr. Alfred Biese: Lyrische Dichtung und neuere deutsche Lyrik. (Berlín, W. Hertz.) Jest to velmi poučná a zajímavá, třebas ne nestranná kniha. Šest objemných kapitol, z nichž první věnována lyrické poesii, ostatní pak německým lyrikům. Jakási revue pogoetheovské lyriky od Eichendorffa až ku Richardu Dehmelovi a Karlu Bussemu. Dnes, kdy lyrika tolikrát již za mrtvou prohlášená, s novou svěžestí hlásí se k životu, kdy počet lyriků německých množí se stejně úžasně jako za »zlaté doby německé lyriky« (která ovšem dle názorů starých leží někde daleko v minulosti) není kniha takového rázu jako publikace svrchu jmenovaná zbytečností. Jest vskutku třeba průměrnému čtenáři, nezasvěcenému v rozvoj literatury našich dnů a nemohoucímu do podrobností sledovati mohutné vlnění nových duševních proudů, dáti do ruky knihu, která by mu byla spolehlivým průvodcem po rozlehlých nivách německé lyriky, která by jej informovala o všech důležitějších zjevech její a o duševní souvislosti jejich Kniha Dr. Biese, která vedle správných v celku karakteristik všech přednějších lyriků německých podává i šťastně volené ukázky jejich poesie, vyhovuje skutečné potřebě literární. Není ovšem úplnou. Neradi poukřešujeme na př. zmínky o Draumoreovi ze starších a Otto Ernstovi z mladších, abychom alespoň dvě jména jmenovali. Zmínku takovou můžeme právem hledati v knize, jež tak vysoce cení průměrný, třeba do nebe vynášený talent Johanny Ambrosiové. (»Jest to talent, který nás d o j í m á«, praví čistě německý autor. Tím jest mnoho řečeno!) Za větší však pokládáme, že autor není dost objektivním k některým reprezentům moderní lyriky německé, jakož vůbec poslední kapitola spisu (nová a nejnovější lyrika) jest ze všech nejslabší. Zde zdá se, jakoby ho, jemného a bystrého až dotud autora byla opustila všechna Co napsal na př. o Liliencronovi (jehož si v celku vysoce váží),

co »vycítil« z některých jeho veršů, dotýká se přímo osobní povahy básníkovy a neslouží autoru ke cti. Jinak, jak již řečeno, jest dílo Dr. Biese velmi dobré a skutečně instruktivní. Kniha jest jedním z důkazů, jak Němci sami v poslední době cítí potřebu vykonati revisi své lyriky, jak o tom mimo jiné svědčí i nedávno vydaná anthologie její, již spořádal Karel Busse.*) Revise děje se s potřebnou rozhodností, ale i s náležitým taktem. Přeceněné veličiny, prázdné, pozlacené modly odklizují se bez zbytečného hluku z Pantheonu lyriků. Celá řada lyriků »se zlatou ořízkou« válí se již mezi rumem a harampátím. Velikáni prosévají se čím dál hustším sítem. Ale to se děje konečně také jinde! *J. Kamper.*

Z ruchu literárního a uměleckého.

— »**Čas**« u příležitosti p. Hlaváčkova »Pozdě k ránu« vystupuje velice ostře proti celému dekadentnímu směru nejmladších našich talentů. Věc už prý přestala býti neškodným sportem několika dobromyslných lidiček, kteří by se měli a mohli hravě odbyt parodií v humoristickém časopise. Poblouzení znatelně uchvacuje nedokrevnou část naší mládeže, jež mu propadá jako epidemii. Ačkoliv se tu křičí pořád o vysokém umění, je tu vlastně však příliš nízké ponětí o umění, vypěstované přespřílišnou produkcí a přístupem každého k literatuře. Hesla, předpisující individuelní projevy nitra, nové neslýchané tóny atd. jsou vlastně šablonou a prozrazují lžiumění, poněvadž pravé umění je spontaní a nedá se podle vzorečku a kopií ani vymudrovat ani vykombinovat. I heslo »podat sebe sama« nemá všeobecné platnosti — jest jen licencí pro umělce. »Když žabák z vedlejší louže mne zve důtklivě, abych se šel obdivovat jeho světu, odmítnu s opovržením a nevolí, neboť tento žabák, maličký a všední jako já, nemůže mi otevřít žádných velikých obzorů a kváče-li mně, že ano, vím, že ten žabák je ke všemu ještě šejdířem.« I aristokratism tohoto umění nestačí též na program, neboť předně je choulostivo určovati měřítko mezi massou a elitou a pak jest tento aristokratism sám v sobě nedůsledný, neboť toto hnutí »chce a nechce publicittu, usiluje o jméno a opovrhuje (aspoň na oko) veškerou tak zvanou slávou, vydává svých 199 nebo 113 výtisků číslovaných a nemá záruky, do čích rukou se dostanou.« Tito mladí literáti stojí mimo ostatní organism národní. »To je zjev neutěšený, když literatura propadne separatismu od ostatních projevů existence národní. Tito mladí stůňou, nudí se, teskní, umdlévají, ukazují své snědené svaly a vypitou krev, hrají si na přestárlé omrzelce beze síly a plodné šťávy, vynášejí se svou vyžilostí. Mládež ta buď si jen hraje, buď je taková, jakou se ukazuje ve svých knihách. »Ale v obou případech je to plémě ničemné.« — — Čekali jsme toto vystoupení od »Času« už dávno. Dnes, obáváme se, přicházejí všecka tato slova už pozdě. Dekadentní naše škola je už příliš opojena svým sebevědomím, než aby něco podobného na ni působilo. Ale po dnešním furiantství, myslíme, musí brzy následovati krach z něhož se zachrání nanejvýš tři, čtyři talenty. Ale jsme i přes to žádostivi, zmůže-li se Moderní Revue na věcnější a — slušnější odpověď, než jakou dala nám po kritice Almanachu secesse!

— V posledním čísle »Nového Života« líčí S. Bouška na konci své st o Březinovi osobní dojmy z návštěvy u něho. Básník »Svítání na západě«, pra jménem Václav Jebavý je podučitelem v Nové Říši u Telče na Moravě, tic

*) Carl Busse: »Neuere deutsche Lyrik«. Halle a. d. S. Otto Hendel.

městečku s premonstrátským klášterem. Všickni tam milují toho samotáře malé postavy v šedozeleném, příjemném obleku, který tak harmonicky zapadá do zamilovaných cest v jeho lesích, toho snivého muže s krásnýma očima. — Podobiznu jeho, již přinesly loni Rozhledy, nepovažuje p. Bouška za správnou — venkovský fotograf trápil s ní prý básníka celý den. Březina umí výtečně improvisovati a dovedl by ex abrupto přednášeti o básnících a umění. Jeho vědomosti, zvláště filosofické, jsou obsáhlé a hluboké. Děkuje v té příčině zvláště klášterní knihovně, v níž pročetl kde kterou starou knihu. Dva romány (jeden hotový, druhý zpola rozdělaný) jsou již minulou stanicí dlouhé a těžké sebevýchovy, které básník věnoval všecek svůj volný čas. Prací těch nesvěří ani příteli. »Žije život poustevníka v dobrovolném, hmotném nedostatku, beze všeho pohodlí a požitku; sám ve své jediné prázdné světnici, podobné cele řeholníka, v jakémsi opuštěném domě, kde jsem živé duše neviděl.«

— V 1. sešitě nového svého ročníku přináší **»Moderní Revue«** počátek románu Karáskova »Legenda o melancholickém princi.« V předmluvě vyznává autor, že dílo jeho je mystifikací, neboť chce prý vypsati život Ludvíka bavorského »v knize ostré původnosti a výjimečné, ale tak, aby co nejméně odpovídala t. zv. realitě a byla následkem toho co nejvíce pravdivou.« Na základě paradoxní své theorie o zbytečnosti ba škodlivosti historické pravdy v historickém románě, přenáší svého prince do fiktivního »království spleenu« kdesi na severu. — Tentýž sešit obsahuje studii Przybyszewskiho o novém lyrikovi německém Alfredu Mombertovi, autoru sbírky »Der Glühende«, která značí prý bezohledné zlomení se vším, co se až dosud vyznačovalo jménem lyriky. Jest to poesie, která bezprostředně suggeruje nejintensivnější stavy duše, bez jejich příčinné souvislosti, v celé jejich nahotě a pronikavosti.

— Draperovy »Dějiny konfliktů mezi náboženstvím a vědou« vyjdou ve druhém vydání. —

— Od **Národního Divadla** přijaty ku provozování tyto dramatické práce: »Epponina«, antická tragoedie od Vrchlického, »Donna Sancha« od J. Zeyera (vyšla už dříve tiskem) a Ladeckého »Dva světy.« Saisona bude, jak viděti, tedy dost pestrá. Jen aby také umělecky něco vydala!

— F. X. Svoboda napsal veselohru »Dědečku, dědečku« — oznamují Lidové noviny. —

— Nerudovy **»Zpěvy páteční«**, illustrované V. Olivou vyšly právě nákladem Topičovým. U Šimáčka vydány v podobné úpravě Čechovi **»Adamité«**, illustrované Alfonsem Muchou.

— Studii o Macharovi a podrobný rozbor jeho poesie zahajuje v 1. čísle Studentský sborník strany neodvislé. Jak už počátek ukazuje, směřuje celá práce proti poesii Macharově.

— **Konkurs** na skizzy figurální výzdoby oken chrámu sv. Ludmily na Král. Vinohradech vypisuje do 5. pros. t. r. městská rada na Král. Vinohradech se 3 cenami 150 zl., 120 zl. a 80 zl.

— **Uměleckého stipendia** po 400 zl. dostalo se od ministerstva vyučování našim malířům Ludv. Wurzlovi a Fr. Stránskému.

— **Klassická reakce**? Umělecké nálady netrvají dnes již déle než móda klobouků. Sva že na jednu zvykneme, ji pochopíme, naučíme se v ní chodit — a už zase převalí nová vlna. Tak jsme se naučili v posledních letech pronikati jakž takž silním pletivem chudokrevných mystických poesií, dali jsme se vléci temnými

prohlubinami šílenství, extasí a hrůz a zatím co u nás tyto věci teprv si tvoří svou »školu«, zdají se zabočovati přední stráže evropské literatury už jinam. Návrat k prostým klassickým liniím, k výsluní, k barvě, k silnému jásavému životu, zdá se být novým heslem, vztyčujícím sem tam své prvé signály. Je to ponejvíce reakce latinského, romanského ducha proti posledním vlivům germánským a ruským. Tato reakce jeví se zvláště jako opětné křísení hellenismu, kult čistých forem a sensuelního života. V Paříži ustavila se nedávno liga k propagaci hellenského světového názoru Mimo to objevil se nedávno tam prvý sešit čtvrtletní revue »Le Centaure« za redakce Henriho Alberta a účastenství nejlepších jmen mladého francouzského umění, z níž zjevně vyzírá snaha, býti protiváhou proti germánským vlivům, vrátiti umění sílu, zdraví a velikost. — Na samé hranici klassicismu stojí na př. též portugalský básník Eugenio de Castro, nedávno v Paříži tak slavený a známý jinak jako vydavatel internacionální umělecké revue L'Arte, a k podobné synthesi suggestivního symbolismu s klidným jasem hellenských forem zdá se směřovati i umění Gabriela d'Annunzio. Posledně se oznamuje, že píše drama ve slohu tradic sofokleovských Na tento obrat vkusu dá se souditi i ze vzrůstajícího významu knih Anatola Francea, v němž lze spatřovati jakéhosi sprostředkovatele mezi starými klassickými tradicemi a dnešním subtilnějším cítěním. — V »Zeit« poznamenává Hermann Bahr úspěch Obermannovy »Athenerin« ve dvorním divadle vídeňském a myslí, že zaň děkuje jen těmto křísícím se klassickým náladám. »Přišla doba,« praví »kdy lidé se zase odvracejí od dnešního, hledajíce z celé duše zemi Řeků. Již zdáli se staří bozi zapomenuti; netrpělivé pokolení dalo se ošáliti kouzlem minuty Ale nyní je mu teskno a cítí, že při všech svých velkých vědomostech a velké moci žijeme přec nedůstojně a smutně, poněvadž ztratili jsme pořádek duše: to co bezpečně by vládlo, chybí nám a nejistě jsme nuceni kolísati mezi temnými, bez rady námi otřásajícími choutkami. Dobrými pohany chtěli bychom být, nejraději Řeky. To jest velká vášeň této doby. Posledních sto let zdá se být smazáno, tak klassicky to zase chodí. Po celých deset let bylo heslem, býti za každou cenu novým a svým, jiným než jiní. Tehdy ptali jsme se jen: co počíti, abych básnil jinak, než jak se kdy vůbec básnilo? Nyní však saháme znovu k zákonům a posloucháme jich. Nejdeme už za každým divým vrtochem, nechceme slyšeti jen svůj hlas. Ne, rádi bychom ted jím posloužili hudbě lidstva a ptáme se, co je podstatou básně, dramatu, abychom na ní zkoušeli, máme-li proto orgány a dali jí, co jí náleží. Zřekli jsme se toho, počínali ze sebe nový svět, časové nás už nevábí; na věčnou cestu velikého člověka chceme se zase vrátiti, jíti po ní dle svých sil.« Tak daleko ještě sice ty nálady nejsou, jak je zde Bahr rozvádí, ale klíčí na všech stranách. U nás ovšem zbývá dříve překonati hesla z uplynulého desítiletí, která se u nás teprv, a většinou falešně a nepochopeně, počínají ujímati; jsme jako na malém městě, kde lokální lvi paradují klobouky, které ve velkém městě patří už k módě minulého roku.

— **L'Emilio Zola** zove se nový italský list, vycházející v Neapoli a věnovaný literatuře, vědě, umění a divadlu. Sloupce jeho jsou z největší části určeny k oslavě autora Rougon-Macquartů; je tu dokonce i rubrika: Bibliografie zolovská, zazna návající všecky články a studie o Zolovi od samých jeho počátků. Spolupracov podepisují své příspěvky jmény Zolových postav, tak na př. nalézáme ve 3. č jména dr. Pascala, Lantiera a j. — Jeho vydavatelé zaspali patrně posledních patn let literatury!

— **William Morris**, jeden z náčelníků anglického socialismu, ale i zároveň je z nejlepších poetů anglických, člen školy praerafaelitské, na jejímž plodném p

beni v otázkách dekorativního umění má vedle Waltera Cranea největší vliv, autor sociální utopie »News from Nowhere« zemřel 3. října v Londýně. Vrátíme se ještě k němu obšírněji —

— Dnešní malé mínění o kritice charakterisuje dobře Otto Ernst v „**Magazin für Literatur**“: Mladý muž, chtějící se věnovati spisovatelství, naráží dnes na velké překážky a musí se ozbrojiti trpělivostí. Obrátí-li se k časopisu nebo novinám, nadělá se tam mnoho okolků s tím, jak ho zaměstnati. Přijati jej na zdař bůh a dáti mu určité úkoly? Pro politickou část? pro belletristickou? vědeckou? lokální? Všude je třeba jistých garancí, jisté »osvědčené minulosti«! Co činiti? Šéfredaktor je dobromyslný muž a rád by pomohl; homo novus točí rozpačitě svůj cylindr v rukou. Tu padne zrak šéfredaktorův na několik exemplářů k recensi na psacím stole. »Počkejte, zde je práce pro vás! Napište něco o těch knihách!« Má-li ducha, věděni, charakter atd. toho nelze věděti; ale psáti recense přece snad dovede. Anebo se zase jedná o jiného, jenž při péře už sestárl ale k spisovateli to ještě nepřivedl a také nikdy nepřivede; je to chudák, který tře nouzi a jemuž by se rádo pomohlo, a tak dá se mu psáti o knihách — k lepšímu se nehodí. — Platí téměř veskrze i o jistých žurnálech a předních listech u nás!

— **»Rozhledy« a »Nový Život«.** Ve svém referátě o veršových knihách pp. Korába a Bitnara (v 12. č. Rozhledů min. r.) odvážil jsem se k některým dedukcím o celkovém rázu t. zv. katolické Moderny. Ty, zvláště pak moje tvrzení, že při těchto bezvýsledných pokusech smířiti katolicism s moderností, přichází zkrátka katolicism, podrážděly p. redaktora »Nového Života« do té míry, že je odmítá jako »nesoudné a nestoudné podezření a obvinění«. Nu, o otázce slušného tónu s p. Dostálem diskuttovati nebudu, to je věc vkusu. Ostatně zvykli jsme od pánů v klerikách už horším neslušnostem. Pokud se věci týče, neodvolávám ze svých tvrzení ani slova. Je mi lhostejno co na jejich základě snad »Vlast« nebo kterýkoliv katolík přísné observance o »katolické moderně« soudí. Nešlo mi také o to, tyto kruhy proti ní popíchnouti — taková domněnka je hloupá a směšná. Mně jsou zájmy obou našich katolických táborů tak stejně cizí a vzdáleny, jako zájmy katolictví vůbec. Nepíšu kritik se zákulisními tendencemi Dotkl jsem se směru, jenž chce sloučiti dva živly: katolictví a modernost, poměru těchto obou. Je to nejen moje právo jako kritika, ale je to i otázka, které nikdo, kdo tento směr bude chtít karakterisovati se nevyhne. Vykročil jsem z tónu široké ale nic nepravící benevolence, s níž se o »katolické moderně« zvyklo mluviti a mluvil jsem trochu kritičtěji — to je vše. Ale není to tvrzení ničím vymyšlené a nepodepřené. Naopak, vznikalo ve mně od prvých počátků této školy a utvrdilo se ve mně především četbou Nového Života (ano Nového Života — pan Dostál nechť nepochybuje, že ho pilně čtu). Jest-li toho páni vůči Vlasti a svým představeným snad mermomocí potřebují, vydám jim rád kdykoliv svědectví, že jsem je nikdy ještě nepřistihl při nějakém zevnějším, positivním nedostatku katolictví, ale vniterného ostře vystouplého katolického karakteru (a jen o ten mi šlo) v jejich směru nevidím natolik, aby oval v prvé řadě jeho tvářnost. Trvám na tom, že směr tento inauvali mladí kněží, při jejichž literárním působení (a jen o tom zase mluvím!) je t a moderní vzdělání momentem hlavním, kněžský jejich stav momentem sekunm, často skoro náhodným. Snad jsou dobrými, velmi dobrými katolíky, nevím e v poesii, kritice atd. jsou mi lidmi, spadajícími na jedno do širokého psyho typu dnešní naší mládeže. Nevytvořili vedle něho dosud typ svůj, katolický.

Každé číslo Nového Života to dokazuje — tak hned na př v posledním sešitě není katolického více než několik veršů. Ale katolicky zabarvené verše psal i p. Karásek! Z dobré polovice vyplňují Nový Život laikové, o jejichž katolictví má příčinu pochybovati každý, kdo zná poměr dnešního vzdělanstva k víře. Právě tak široce tolerantní je tento směr v kritice a v poměru svém k jiným. My nekatolíci to vítáme rádi, vždyť v tom je kus pokroku moderních myšlenek — ale vůči starému rázu katolicismu v celé jeho zásadové ryzosti (totiž výlučnosti a nesnášelivosti) jest to úpadek. To není tvrzení ani nesoudné ani nestoudné, nýbrž čistě logické. Je to tentýž úpadek, jenž se dá sledovati i na jiných větších zjevech: na celém tom dnešním sploštění a spohodlnění katolicismu ve společnosti, na jeho malých požadavcích, na celém rázu církevní politiky, na psychologii dnešního kněžstva — ale nechci se dále dotýkati těchto choulostivých otázek, pan Dostál by snad zase řekl, že denuncuji. Smutné dost, že pánové, kteří chtějí veřejně působit, nesnesou veřejné kritiky, a ohlížejí se hned tak úzkostlivě, netrpí-li jí soukromé jejich zájmy! *F. V. Krejčí.*

Nákladem Rozhledů (Smíchov 823) vyšlo právě: Bedřich Nietsche: Tak mluvil Zarathustra. (24 vybrané kapitoly přeložil a úvodem opatřil F. V. Krejčí. Cena 70 kr.) — Obraz. Dílo technické a umělecké. Od dr. F. X. Jiříka. S 13 illustr. (Cena 44 kr.). — H. Taine: Filosofie umění. Přel. prof. O. Sýkora. Sešit 6. Cena 24 kr.) V nejbližších dnech vyjde: J. T. Buckle: Dějiny vzdělanosti. Nárys ducha dějin španělského od V. po polovice XIX. stol.) Přel. J. Váňa. Cena 40 kr.

Výtvarné umění.

Topičův salon. Výstava Viktora Olivy. V díle Olívově,*) jež souborně vystavuje, poznáváme mistra techniky. Ať pracuje tuší nebo akvarelou či olejem nebo gouachem, vždy totéž přiléhavé kladení barev, modelace a technický pochod, jenž podporuje suggesci ideji.

Tyto ideové principy svého tvoření sdělil se mnou Olíva za krátkého interviewu: »Chci něco vypravovat, ideu podat, myšlenku; neomezuji se na určité expresivní prostředky, ale chtěl bych všestranně působiti v umění, jehož vzájemnou souvislost ve všech oborech uznávám.« Ne tedy l'art pour l'art, umění pro umění, ale něco říci, vyjádřiti ideový obsah, jenž blíže určuje se dalším výrokem, jehož základnou jest názor dekorativní, souvislost všeho umění. Dekorativní směr jest vskutku přední známkou talentu Olívova a v souvislosti s ním jde technický jeho pochod, široký, smělý, pastosní, jindy zase graciésně hravý a lehký. Olíva není intimista, ale hledá dekorativní hru barev a elementární i rafinované účinky nervové, pochodem výhradně malířským. Olíva zná moderní směry umělecké, má největší sympatie pro dílo mladých; Stuckova linie i suggestivní jeho barva se mu líbí a jest nadšen pro ilustraci Steinlena nebo Balluriana, pro jejich nápověď, jistotu a sí

*) Victor Olíva nar. se r. 1861 v Novém Strašecí. Studoval na reálce krátkou dobu na malířské akademii v Praze, jakožto žák Sequensův a jako kolle Velce, Dítěte, Marolda a j. v. V letech osmdesátých odešel do Mnichova, k však nevstoupil do akademie ani do žádného atelieru, a v roce 1888 cestoval do Paříž Vrátiv se, zdržoval se v Mnichově a r. 1891 trvale usadil se v Praze, podnikaje různé umělecké cesty, z nichž uvádím zejména dvě do Italie.

zjednodušené techniky barevné, ale proto přece nejde za žádnou školou, žádnou tradicí, nehlásí se k žádné straně, nýbrž maluje pouze to, co prýští z jeho vlastní duše. Původní jeho ideál byl krajinářský, od něhož převeden byl k ilustraci.*) Ilustrace a umělecky aranžovaná dekorace jsou jeho živlem, ale ilustrační jeho způsob není jen passivní, nereprodukuje pouze dojmy básníkovy, nýbrž sám znovu tvoří, napovídá a naladuje. Praví sám: »Obrazy mé nechtějí býti ilustracemi, jsou to parafraze básní, které provázejí, a neodpovídají-li snad představě přemnohých, kdo zpěvy Nerudovy procítí, zodpovím si před sebou, že jsou přece jen vyjádřením nálad, které ve mně se ustálily, po přemnohém pročítání těchto vznešených písní, a stejně oprávněny k publikaci, jakoby byly vysloveny ústy kohokoliv z lidí, kteří se stejným zájmem po verších těchto sáhli.« Považuje tedy kresby své »za jakýsi hudební průvod, jímž chce čtenáře naladiti k mistrovým básním a nikoliv ilustrovati jejich obsah.«**) Z tohoto programu vyplynuly obrazy k Písním kosmickým (viz ilustr. na str. 9. k písni IX) i ku Zpěvům pátečním.

Dokladů k této charakteristice Olívově najdeme v Saloně Topičově hojně; jeho technická mistrnost v nánosu olejové barvy dá se studovati na všech vystavených obrazech; o ideovém obsahu, o myšlenkách, jež napovídá svými díly; mluví všechny ilustrace i nová akvarela mystického významu, kde starý muž s rozpjatými rameny chce chopiti vidinu, jež se mu zjevila. Podobnou symbolickou koncepci jeví Madonna stojící v poli červeného, divokého máku. Krajinářský talent Olívův všude prorážÍ a vyvrcholil se v mistrovsky provedeném »Večeru«, krajině, při níž ovšem nalézám spíše náladu pozdního odpoledne. Název jest však vedlejší, neboť studium ovzduší, hloubka prostoru, perspektiva a přesné postřehy detailů, které však nejsou na úkor celkového souladu akcentovány, mohou dělati čest předním našim krajinářům. Také v ilu-

*) Nejprve illustroval knihy pro děti (České dítě a j.), načež pronikl illustracemi výletu pana Broučka od Sv. Čecha. Z ostatních knih od něho illustrovaných uvádím : Sv. Čecha Pestré cesty po Čechách, Nerudovy Písně kosmické, Čechovy Petrklíče, udovy Zpěvy páteční, Kaminského Různé panstvo, Raisovy Povídky ze starých hradů, ncové Vybrané pohádky národní, Maternové Mladé štěstí, Třebízského Povídky ho zbrojnoše.

**) Nerudovy Zpěvy páteční str. 26.

stracích i v jiných dílech vidím dobré momenty krajinářské. Hlavní však, co Olívovi jest vlastní, jest elegance a lehkost komposice dekorativní, ať jsou to již celé skupiny nebo portréty, či jen návrhy pro umělecký průmysl.

Dekorativní arangement obrazu pro kavárnu Slavii jest svěží a lehký a obrazy samy myšleny jsou s architektonickou monumentálností; mimo to podařilo se Olívovi zachytiti »Kavárnu« v její skutečné těžké, zakouřené atmosféře, v níž láme a tříští se modré a šedivé světlo. Z portrétu přinášíme (na str. 79.) ukázku, která rovněž svědčí o moderním pochopení úlohy podobizny svým volným, nenuceným a přirozeným držením. Nejzdařilejší podobizny Olívovy jsou ovšem ty, kde vystupuje s plnou svou dekorativní vlohou; na prvním místě jest tu skvostná kolorovaná skizza akvarelová jeho choti a veliká podobizna děvčátka se psem; stejně aranžována jest kresba »gobelin paní markýzky«. — Na konec připomínám ještě, že zásluhou p. Olívovou rozšířily se u nás vkusné původní vazby knih, k nimž ve výstavě vidíme návrhy a originály.

Dr. Fr. X. Jiřík.

Divadlo.

Arthur Schnitzler: **Milkování** (v Národním divadle poprve 6 t. m). Po sporých ukázkách moderního dramatu berlínského, Hauptmannovi a Sudermannovi, došla na našem jevišti jednou také řada na mladé drama vídeňské. Vzdálenost geografická kryje se zde i s uměleckou odlišeností obou útvarů. Vídeňská Moderna má už dnes svou význačnou místní barvu, svou specielní vídeňskou příchuť a talent Schnitzlerův jest v jejích řadách jedním z nejkarakterističtějších. Jeho práce (z dřívějších jmenuji »Anatol« a »Sterben«) vyznačují se měkkými, graciesními tóny, jemnými a tlumeně třpytnými jako hedvábí, s koketním světáckým nádechem, pod nímž však hřeje mladá duše v celé ryzosti a prostotě svých citů. Jako by vám pohár tragiky kredencovala mladá, rozkošná dívka se šelmovským úsměvem, ale zvlhlým při tom zrakem — tak asi bych se pokusil vystihnouti to, co je u pravého každého umělce nevystižitelno, ten specielní, pouze jemu náležející barevný tón v němž se koupe jeho dílo. Tímto tónem sousedí Schnitzler v »Milkování« blízce s Halbeovým »Mládím« a Hilbertovou »Vinou«. Trojice těchto prací vyznívá v podivuhodném souznění poesie mladého a roztoulaného mládí s tragickou opravdovostí života, »Ernst des Lebens.« Jen v některých nuancích jest Schnitzler jiný: jest světáčtější a elegantnější nežli oba ostatní, méně však naivní nežli Halbe, mělčí a prostší v psychologii než Hilbert. »Milkování« jest tragedie mladých citů. Představuje je čtveřice mladých lidí: dva elegantní Vídeňáci a dvě dívky z chudších rodin. Hezky s tricky to autor rozdělil: tuctová vídeňská větroplaška Mici (sl. Vels milkuje se s tuctovějším z obou mladíků, Theodorem (p. Sedlá a vážná, hlubší z dívek, Kristina (pí Kvapilová), s vážnějším, trochu manticky přistřiženým Bedřichem. Takhle totiž vypadá to milkov scházejí se v bytě mladého pána při veselé večeři a mají důvěrná

veníčka kdesi v sadech. Moralní příchuť těchto poměrů zůstává dost nejasna. Chodí-li do bytu svobodných pánů tak lehké zboží jako Mici, nedivíte se, ale podivně se tam vyjímá Kristina, hotový to vzor domácky vychované a cudné deutsche Jungfrau jako Markétka ve Faustu nebo Klárka v Egmontu. Nevíte proto, jak vysoko neb nízko máte odhadovati její mravní cenu — ale konečně, nechť si! Vždyť kus sám nechává toto vše stranou, nejsa založen na tragice svědomí jako na př. »Vina«, nýbrž na tragice holého, sklamaného citu. Přijmete tedy již toto milkování a dáte se unést kypícím mladistvým žárem prvých rozpustilých scén (zahraných u nás v rysech trochu tvrdých) do veselohemí nálady, jejíž pikantní napjetí spočívá v tom, že již hned tu na počátku cítíte podloženy zárodky tragického a cítíte, jak rostou. Jsou totiž dva. Předně, Kristina jest tu jediná, která se nemilkuje, nýbrž miluje s celým žárem jediné, první lásky. A druhé: ten jehož miluje, se s ní jen milkuje — v tom je už zárodek sporu, porušení zmíněné symetrie. Ale nejen to, vedle toho, že se milkuje s Kristinou, má také svou grande passion, stravující vášeň s démonickým zabarvením. Je to nějaká paní z vyššího světa — v divadle stojí za ní v loži, kdežto ubohá děvčata dívají se na něj s galerie.

A tak nežli spadne poprve opona už víte, že zde máte před sebou dvě dramata, pararelně se vyvíjející. Jedno nahoře, v elegantním světě, druhé dole v srdci a rodině Kristinině. Jen toto druhé vidíte na jevišti, ale ono se rozpřádá a řeší pod popudy a katastrofami hořejšího dramatu. Myšlenka to sama v sobě dobrá a dosti originelní a dobře také provedená tím, že hlavní drama, ono z elegantního světa na jevitě přímo nevstupuje (až na jediný výstup). V tom však vidím základní vadu kusu, že obě dramata, ačkoli jsou spojena společnou postavou svého reka, jsou umělecky různoroda. Drama, které vidíme přímo na jevišti, má v sobě bohaté zárodky tragiky ryze niterné. Dáti zahrát mladistvým citům a obrátiti to, co na nich bylo veselé, lehké a šťastné v utrpení a sklamání — již to samo by bylo dostačitelnou úlohou pro moderního dramatika. Vždyť již ve vážné lásce Kristinině uprostřed ostatních se milkujících leželo dosti tragiky, tragiky, která leží v citu samém, v jeho neukojitelnosti a illusivní zaslepenosti.

Ale nad toto niterné drama postaveno je drama druhé, nadobro šablonovité, drama manželské nevěry, končící obligátním soubojem. Na jednom jen místě zasáhne toto drama do prvého nejen vděčným scénickým effektem, ale i při tom silným uměleckým tahem. To je, když do nejbujnějšího veselí milkující se mládeže vstoupí »Pán« (manžel z hořejšího dramatu) zhoubu věštící, pronikavý, kovově studený jako komtur v posledním aktu Dona Juana. Jako by ledová ruka vám jela po těle — p. Bittner byl v těchto několika větách na výši svého umění. Druhé jednání jest něhyplnou erotickou idyllou, s kupícím mrakem na obzoru, jenž ve třetím drtí Kristinu bleskem zprávy, že ten, jehož milovala, padl v sou-
i pro jinou, a že mu ona byla tak málo. Provedení nemělo sice mo-
ntů právě slabých a rušících, ale scházela mu měkkost a jemná elegance
ho specielního oparu, jenž tvoří kouzlo práce Schnitzlerovy. Toto kouzlo,
i se, uniklo i obecenstvu i většině kritiky — proto snad byla přijata
vinka tato ne sice nepřívětivě, ale přece jen vlažně. *K.*

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

—*l.*— Prvním říjnem sestoupila se opět říšská rada — a některý den před tím ohlásily politické strany svá hesla. Mladočeští poslanci na sjezdě 29. září 1896 slibují vládě hr. Badeniho parlamentární opposici, *a*) pokud vláda nezaujme stanovisko k státoprávní resoluci. přijaté adres. komisí čes. sněmu, *b*) pokud nic nepodnikne k provedení jazykové rovnoprávnosti, *c*) pokud bude udržovati německou nadvládu na Moravě a *d*) straniti v otázkách českých menšin stanovisku, odporujícímu rovnému právu českého lidu. Jest to minimum požadavků našich a celkem asi odpovídá opposiční náladě klubovní většiny. V tom smyslu jest tato část resoluce pravdivější a poctivější, ovšem i střízlivější, než bývaly jiné. Aby však radikálnější neměli příčin k nespokojenosti, dává se i jim slovo v III. odstavci, dle něhož mají poslanci naléhati na vládu, aby co nejurčitěji vyjasnila své stanovisko k státoprávním, národním, osvětovým i hospodářským požadavkům zemí koruny České a národa českého, čím vlastně přes radikální nátěr nepraví se nic, neboť stanovisko vlády ke všem těmto požadavkům jest nám všem jasné dost a všechno naléhání poslanců je neučiní jasnější. Hodně tajemně mluví se v další části tohoto III. dílu resoluce, že dlužno si zachovati volnou ruku vzhledem na poměr k jednotlivým stranám a skupinám budoucího parlamentu. Posud volná ruka byla. K čemu tolik slov? Jde o příští poměr k Polákům a konservativcům — poměr přátelštější? Či poměr k poslancům V. kurie, pokud budou samostatnou parlamentární stranou — poměr nepřátelský?

Alespoň IV. část resoluce tomu by nasvědčovala, dle níž poslanci uznávajíce důležitost voleb v V. kurii, pokládají za potřebné, aby při volbách v této kurii sloučily se v národě českém veškery živly (i klerikální a šlechtické), stojící na půdě státoprávní a ryze národní ku společné činnosti — rozuměj, agitaci a volební akci proti dělnictvu. Ale pro dělnictvo přece vymáhali Mladočeši původně — dle vlastních prohlášení — něco více než hubenou V. kurii. Proč agitují již dé' než půl roku, tiskem i příkazy, danými důvěrníkům, pro sebe v té kurii? Což se dělnictvo české odnárodnilo a postavilo proti státnímu právu Naopak, ono přijalo národní požadavky a požadavek samostatnos naší vlasti. Jednak strach před agitací Staročechů, agrárníků a živnostníků jednak touha mnohých nových lidí po mandátech, svedly Mladočech

Z výstavy V. Olívy (viz str. 80.).

k tomuto zajisté nesvobodomyslnému a nedemokratickému prohlášení a k nedodržení daného slova.

Správno jest, co v II. odstavci resoluce se praví, aby totiž volby do rady říšské byly ihned vypsány a v tomto zasedání aby nebyla projednána ani berní oprava, ani předlohy týkající se rakousko-uherského vyrovnání. Že by došlo na projednání této předlohy, nikdo ovšem nevěří.

Resoluce v celku odpovídá tím, že jedná jen o vládě a parlamentě, převládajícímu názoru v klubu mladočeských poslanců o práci politické, již stále a výhradně vidí v parlamentě ve Vídni. Udati příslusníkům strany směr a rozsah politické práce doma, se zapomenulo.

Resoluce jest bezvýznamným dokumentem. Ale svými odpory a nedostatky jest symptomatická. Co bude? táže se mnohý. Odpovědi nedá nikdo. Bude se chodit do říšské rady, mluvit, hlasovat, dělat oposice. Všechno ostatní se hroutí a rozplývá v mlhách. Jak dlouho potrvá tato zmalátňující nejistota? Jest skutečně ještě nějaký určitý cíl naší politiky? Státní právo? Autonomie a rovnoprávnost? Či federalisace? — — Toho dnes nikdo neví. A nikdo si ani hlavu neláme.

Hned v první schůzi říšské rady podány s české (Dr. Herold) i s německé strany (Dr. Pergelt) pilné návrhy na ochranu národních menšin. V takových situacích má vláda vždy nejpříjemnější postavení a nejlehčí úlohu. S obou stran se žaluje — nikdo z vás nemá pravdu! Jen vláda je prozřetelná, nestranná, vševidoucí! Kdyby liberální strana nebyla v rozvratu, snad byla by odpověď vlády dopadla pro Němce o nádech laskavěji. Tak se ho dostalo Čechům. Ovšem, že nedal si hrabě Badeni ujíti, aby nepoučil Čechy, že nepůjde to sokolskými slety v uzavřeném území dobývat českého státního práva.

Z ostatního jednání na říšské radě zmínky zasluhuje, vyjma rozpočet, o němž šíře, dojde-li k projednávání ve výboru a v plenu, prudký útok na vládu pro nezachování občanských a politických práv v Haliči. Co ve svém pilném návrhu dne 6. t. m. Dr. Lewakowski a po něm Romanczuk, Pernerstorfer a jiní o libovůli politických úřadů v Haliči odhalili, jest politickou aférou prvního řádu, schopnou ohroziti celé ministerstvo hr. Badena. To jediný z rakouských listů (české ovšem nevyjímaje) dobře pochopil vídeňský týdenník »Zeit« a hned na to 10. t. m. ve zvláštní příloze podnikl také prudký útok na předsedu ministerstva, jemuž dokazuje, že sám za své úřednické činnosti v Haliči měl podobné episody, že dokonce vypravily se z Haliče deputace se stížnostmi k císaři a že proto na čas hr. Badeni vzdal se činnosti politické. I můžeme právem na další vývoj věcí býti zvědavi, zvláště když »Zeit« ohlašuje, že povede další boj touže taktikou, jíž užil proti ministerstvu Windischgrätzovu.

— Státní rozpočet na rok 1897. Celková potřeba 692,161.183 zl.; úhrada 692,703.959 zl., přebytek ½ mil. Skoro všechny položky vydajové stouply proti loňsku, jen v ministerstvě orby potřebují proti 17.9 mil. zl. loni jen 17.7 mil. zl. letos.

V rozpočtu není obsažena suma nákladu na zřizování úřadních budov, na stavby kasáren, na nové telegrafní, pneumatické a telefonní spojení, na účely železniční a dopravní, jež úhrnnou sumou 25.8 mil. zl. budou uhraženy půjčkou. Jest to novinka, jak se praví, tato investiční půjčka. Uváží-li se, že vypočítává se letos celková potřeba (bez invest. půjčky) o 20 mil. větší než loni, jest na snadě, že ministr invest. půjčkou dovedně unikl takovému zvýšení rozpočtu (o 53 mil.), jež by bylo způsobilo všude hrůzu. Některé položky ovšem právem do této půjčky byly zahrnuty. Ale že by tam kasárny (2 mil.), úřadní budovy, pošta a telefon patřily, nejde na rozum. Ale rozpočtu se ulehčilo a nejlépe se poměje při tom, jako obyčejně, vojsko.

Z investičních nákladů připadá 2 mil. subvence obci Pražské na veřejné stavby, 340.000 zl. na zřízení přístavů pro vory na Vltavě a Labi a 840.000 zl. příspěvku na kanalisování Labe a Vltavy mezi Prahou a Ústí n. L. Haliči se dostalo přes 5 mil. zl. na stavbu drah. Vláda na krajany pamatovala.

— Soukromé úřednictvo přeje si míti poslance a dožádá poslanecký klub, aby při volbách jemu vyhradil po 2 mandátech do sněmu i do říšské rady. Kandidovati míní v V. kurii. »Že jinde nenajdeme ohlasu a porozumění, seznati možno z toho, že dosud v žádné jiné kurii příslušník stavu našeho nikdy kandidován ani volen nebyl. Dle statistiky provádčné seznáme, v kterých okresích nalézá se soukromých zřízenců nejvíce a tam pak obrátíme zřetel svůj.«

— Mezi Staro- a Mladočechy došlo k dohodnutí pro obecní volby v Praze. Shoda potrvá 3 roky a důležitější záležitosti obecní budou projednávány společnou »parlamentární komisí«. Staročeši budou mít 47 (po roce 46), Mladočeši 43 (po roce 44) mandátů. Dr. K. Mattuš pokládá kompromis za »slibný počátek ke vzájemné trvalé shodě . . . Dojde zajisté k dohodnutí i pro příští volby do rady říšské a zemský sněm, aby voleni byli jen nejlepší lidé z obou stran.«

— Dne 27. září konala se na radnici staroměstské v Praze důvěrná sch českých žen. Účastenství 100 osob. »Původním účelem projektovaného sj. en byla organisace práce národní; po různých úradách však se nahlédlo, že

nutno rozšířiti program sjezdu o otázky všeobecného vzdělání a sociálního postavení žen«. Sjezd žen odložen na přes rok.

— Dne 27. září konány schůze živnostnictva v Praze a v Hradci Král. Schůze řemeslnické působívají obyčejně trapně nepřipraveností a povrchností svých mluvčích. Kdo pak se zabývá vážně otázkou řemeslnickou? V Německu sbírá spolek pro sociální politiku po několik let data po celé říši a odevzdává je veřejnosti v silných důkladných svazcích. U nás jen prázdné žvanilství. Na sjezdech řemeslnických hlásívá se o slovo nedohledná řada lidí, z nichž 99% neví říci nic jiného, než »aby voleni byly do zákonodárných sborů sami živnostníci« (Pravidelně: Potlesk, většinou však: Bouřlivý potlesk!) — Dne 27. září vedle známých požadavků změny živnostenského zákona žádáno zřízení nové jednoty čistě řemeslnických společenstev pro země koruny České s odbory krajskými a měst. besedami, zřízení statistické kanceláře pro řemeslníky, založení samostatného řemeslnického listu se subvencí společenstev, zřízení řemeslnické komory a zřízení obchodní a živnostenské komory v Hradci Králové; dále zaopatření ve stáří, nucené pojišťování výrob. tříd (zem. pojišťov. fond cís. Frant. Josefa je příliš drahý), zkoušky učňů a mistrů u společenstev, správné rozlišení jednotlivých řemesel, upravení exekučního řádu a výprodejů a upotřeben trestanců »místo fušerování řemeslných výrobků« k regulování řek a pracem polním.

— »Labské proudy« přinesly dne 19. září úvodník »Před volbami«, z něhož jsme citovali v minulém čísle sine ira et studio věty směrodatné. »L. P.« vycítily z toho dobře nepřesnost své formulace a proto necitovaly proti nám ve svém posledním čísle ony věty doslovně, nýbrž uvedly jen smysl onoho článku, a ve formulaci ovšem přesnější. Nenapadlo prý jim rovněž ani z daleka počítati s případem, že by i feudálové nebo Staročeši pomýšleli na V. kurii, ačkoli se mohly velmi snadno dovtípiti, že případ ten ve skutečnosti může nastati a že může dojíti zejména k užší volbě na př. ve volebním okresu 15., kde by mohl vystoupiti některý Schwarzenberg neb jiný feudál, nebo ve velmi konservativním okresu 16, zastupovaném posud na sněmu Staročechy dr. Zátkou a poštmistrem Baarem, a jinde ještě. Stručně dnešní formulace »L. P.« zní: Kdyby došlo při volbách v V. kurii k rozhodování mezi Mladočechem a dělníkem socialistou, jenž by nepřistoupil osobně i jménem své strany na státoprávní program, hlasovaly by »L. P.« pro Mladočecha. Kdyby však došlo někde k rozhodování mezi klerikálem, Staročechem nebo feudálem a dělníkem, hlasovaly by ne »spíše«, ale určitě pro dělníka, třebas nepřijal a priori státoprávního programu a nečinily by tu tedy jen »jediné« výminky vůči klerikálům, ale ještě výminky jiné. — O to nám tedy šlo, věděti naprosto určitě, jak v této velmi důležité věci smýšlí kruh osob za »L. P.« Šlo nám tu čistě o věc, poněvadž my bychom i v prvém případě měli za svou povinnost dáti hlas svůj dělníkovi. Ze státnické prvé stylisace »L P.« jsme tu určitost neměli, nejen přes »dobrou«, ale přes nejlepší svou vůli a proto jsme věc zaznamenali. »L. P.« si aspoň odnášejí poučení, aby příště svá prohlášení programová stylisovaly pečlivěji a jasněji a — méně státnicky.

Morava.

Volby do moravského sněmu už jsou vypsány a také už hřmí ní salvy volebního boje. Kompromisní orgány zápasí jako domácí čka a pes. Snáší se, snáší, ale každou chvíli jsou si v srsti pro některý mandátek. My kompromisu neschvalovali, ne proto, že bychom byli

a priori proti svornosti, a'e že jsme v něm cítili a cítíme jen hanbu po-mandátech a čistě osobní zájmy.

Společný boj vedou obě národní strany proti jednomu z generálů klerikální armády na Boskovsku. Mrtvě proti klerikální straně si vedou Lidové Noviny. Není dobře, že podceňují sjezdy moravských klerikálů. Vysmívaly se na př. že na obou sjezdech bylo nejvýš po 400—500 lidí a to z polovice kněží. Ale to nečítají, co lidí čte Hlas a Našinec a v nich podrobné a opepřené referáty. Známo je také, jak úžasnou měrou se po-Moravě fedrují listy »Kříž a Marie«. Lidovým Novinám dosud ještě ani jednou nenapadlo proti těmto tak nebezpečným, protože laciným agitačním listům odporučiti listy Lid a Ruch.

Hejtmanské zákazy veřejných schůzí se množí a s nimi famósní důvody. Tak hejtman v Olomouci zakázal veřejnou schůzi lidu v Náměšti s řečí o českém státním právu, proto, že prý by schůze obecnímu dobru přinášela nebezpečí. Sokol Valašsko-Meziříčský chtěl se zas účastnit veřejného cvičení Sokola ve St. Jičíně, ale bylo mu to rovněž zakázáno proto, že neoznámil, kterým směrem do St. Jičína mínil přijet.

Je i na Moravě zvykem, že okresní hejtmani vydávají t. zv. Úřední Listy a vymáhají za ně na obcích předplatné. V poslední době zdvihla se akce proti těmto listům, ale ne dost prudká a vydatná. Žurnalistika moravská by měla svorně postavit se proti. To by asi byla ta nejrozumnější abonentní politika.

Národní jednota pro severovýchodní Moravu rozehnala se najednou k činu a svolala sjezd všech českých spolků a vlastenců ze severní Moravy do Zábřeha. Sjezd se vydařil. Zahajovací řeč měl p. Žáček. Jednalo se o úkolech národních na severu Moravy. Rozmach velký, jen nebude-li to pouhé uhození do vody jako před každými volbami.

V Brně měli velikou slavnost ve prospěch Nár. divadla. Při tom oslavovali hraběte p. Lažanského. Všecko šťastno spělo v jeho stín. Slavnost slibovala být nádhernou. Kroje, banderia, spolky, řeči, fangličky, hudby — celá litanie zrakových i žaludkových požitků. Ale přišel déšť a s deštěm deficit, který se teď má krýt sbírkami a sbírky mají mimo to vynést i to, co mělo být čistým výtěžkem k dobru Nár. divadla. Co ty slavnosti už nás stály národního jmění! A rozum pořád ještě nikde.

Boj o děti pro školy zuřil letos daleko více než jiná léta. Zvláště v Brně a v Hranicích. Obstáli jsme čestně. Charakteristické je, že v Hranicích, kde se zápasit musí o každou tu českou dušičku, pan Ritter von Šrom, syn bývalého vůdce národní strany na Moravě, dal zapsat své dítě do německé školy z toho důvodu, že prý do německé školy chodilo už v Dolních Rakousích. Také výmluva.

Ne nadarmo jsme v minulém ročníku upozornili na to, že někteří živnostníci brněnští zneužívají hesla »Svůj k svému« a své zákazníky zrovna odírají a že jim při tom česká věc na srdci vůbec neleží. Ukázalo se to nedávno při volbách do krejčovského společenstva, kde z českých zákazníků zbohatlý krejčí p. Medřický a jiný krejčí p. Strnad k volbě ani nešli, ač se jednalo o každý hlas. Lidové Noviny mimo to našly, kterak pan Medřický za půjčení svrchníku na pohřeb žádal 5 zl.! Pan Medřický se zas vymlouvá, že vlivem hesla Svůj k svému jeho zas odřel

vysokým palmarem advokát F. A tak je to. Podobných také »českých« ptáků je v Brně víc.

Až do nedávna bylo míněním všeobecně rozšířeným, že Luhačovice u Uh. Brodu jsou lázně čistě naše, české. Byly. Ale už nejsou. Bývalou českost dosvědčují jen ještě oboujazyčné nemotorné názvy hotelů a vill. Zlatem napité židovstvo roztáhlo se i sem a zněmčilé úřednictvo moravského kavalíra hrab. Serényiho, který stojí v čele mor. národní strany klerikální, stírá s Luhačovic všecku českost, která tu dříve dominovala. Následkem toho a z příčin ještě mnohých sice podružnějších, ale ve svém součtu rozhodujících, návštěva lázní rok od roku klesá.

Klesá a klesne docela, zůstanou-li lázně v rukou dosavadních. Nynější majitel nemá potřebného fondu, aby Luhačovice povznesl, správa nemá upřímné vůle, aby lázně zpříjemnila, a lázenští lékaři postrádají roztomilosti zemřelého Dra. Picka, který lázně svou vzácnou, veselou povahou a svou živostí pacientům zpříjemňoval tak, že Luhačovice byly eldoradem všech, kteří na mysli klesali, i těch, kteří sem jezdili jen pro svou radost a radost svých rodin.

A není na světě snad druhých lázní s tou silou léčivých vod různých druhů. Kdyby Luhačovice byly ve Francii nebo kdekoliv jinde, kdyby Luhačovice byly majetkem podnikavého kapitalisty, sjížděli by se sem lidé z celého světa. Opakujeme: není vydatnějších a lepších vod druhých jako jsou Vincentka, Aloiska, Janovka, Amandka a j. ještě dosud neodkryté i odkryté prameny, jimiž země zde bohatě oplývá. Tak jak jsou lázně nyní, ovšem nevábí. Poměry filigránské, společenský život hrozný, komfort žalostný, pohodlí mizerné, fadesa, hrozný nevkus uprostřed nejkrásnější přírody, hotely jak holubníky, villy jako pražské činžáky, po eleganci a vkusu ani památky, a k tomu ještě židovský jargon, semitská drzost a teutonské nadýmání úřednictva. Lázeňská hudba je praobyčejnou škrtačkou. — Teď i lékárnu má žid. Prodal mu ji moravský lidovec.

Proslýchá se že o koupi Luhačovic vyjednává jakási anglická společnost. Uskuteční-li se koupě, budou snad Luhačovice během několika let světovým lázeňským místem, proto že vodám luhačovským nevyrovnají se co do síly a hodnoty žádné vody všech dosud známých lázní. Ale nebudou naše.

Což nemohlo by konsorcium českých lékařů si vzíti příklad z brněnského Dra. Veselého, který svou Šaraticou vítězí a ubíjí na všech stranách proslulou Hunyadywasser. a nemohlo by zorganisovati kapitál na zakoupení Luhačovic, aby zůstaly v rukou českých a ke slávě vlasti zkvétaly? Stojí to jistě za přemýšlení.

— O moravských sněmovních volbách (28. října ve venkovských obcích, 30. října v městech a obchodních komorách) píše se z Brna 8. t. m. Politik: Mimo nově ustavenou katolickou stranu, jež při těchto volbách bude hrát úlohu nejatrnou, vydaly všechny strany svoje provolání. Ač se nezdařil pokus, aby národní a lová strana ohlásily společ. kandid. listinu, přes to, že v základních zásadách souhlasí, ohodly se obě strany o celé řadě kandidatur. V některých okresích budou stát kanditi obou stran proti sobě. — I v německém táboře uzavřen s antisemity kompromis, jimž dostane se dobrovolně několik mandátů, o několik jiných se svede zápas. Hnutí antisemitské se mezi moravskými Němci tak šíří, že liberálové raději něco obětí ze svých zásad; ostatek jejich filosemitism je pouze zdánlivý a jde zcela na útraty německých israelitů«, již jsou tak do německví zakousnuti, že by na komando volili

i nejlitějšího antisemitu. — Nadvláda německá však již dlouho nepotrvá. Vláda sice v němec. velkostatku nezakročí a tak budou mít liberálové jako dosud 17 velkostat. hlasů a tím i ve sněmu většinu. Ale většina bude záviseti od strany středu. Podaří-li se tuto získati kompromisem s konservat. velkostatkem pro levici, bude tomu protiváhou okolnost, že se podařilo získati ji pro pravici a že v novém sněmu budou mít liberálové ve velkostat. kurii většinu jen jednoho hlasu. Ostatek žádná přízeň vlády nepojišťuje liberálům trvalou většinu. Čechové potřebují dobyt jen 10 ještě mandátů v kurii měst a venkova a je po německé nadvládě. Dva z nich budou jistě v těchto volbách získány, ostatní nám připadnou pokrokem národního uvědomění a také z 6 mandátů obou obchodních komor něco časem připadne nám. — Přirozeně přemýšlejí již Němci o vyrovnání s Čechy. V provolání volebním z 5. t. m. ohlašují — patrně v domněnce, že v tomto sněmu se jim to ještě zdaří — dohodnutí s Čechy: zřízením národ. kurií, rozdělením zem. a okres. škol. rad a vůbec všeho na celé čáře dle národnosti. To však není nic jiného, než ustáliti nadvládu Němců na Moravě (udržeti četné germanisační školy v ryze českých krajích, zabrániti českou majoritu v zemské zemědělské radě a j.) a dáti 1,600.000 Čechů v kuriích venkovských a městských tolik poslanců co 600.000 Němců.

Socialní hlídka.

Mezinárodní kongresy. Vedle mezinárodního socialistického kongresu dělnictva odborových sdružení odbývány byly v Londýně tři neméně významné internacionální kongresy odborové, jež věnovány byly připojení se a pěstění vztahů mezinárodních dle zaměstnání. Jsou to kongresy sladovníků, obuvníků a kovodělníků. Z jednání na kongresu sladovníků vyjímáme: Nejsilnější organisace je v Americe (12.000 členů). Po ní následuje hned Německo (8.000 členů). Bylo si stěžováno zejména na dlouhé doby pracovní; sjezd usnesl se na resoluci o osmihodinné době pracovní. Mezinárodní bureau pro hnutí zřízeno bylo v Budapešti. — Mezi obuvníky organisace mají Němci (4600 čl.). Rakousko-Uhersko (1700 čl.). Francie (3000 čl.) a Anglie (5600 čl.) Za hlavní překážku povznesení postavení dělnictva obuvnického označováno zavedení nových strojů. Založen mezinárodní svazek se sídlem ve Francii. — Na kongresu kovodělníků zastoupena byla veliká sdružení z Německa, ze Švýcar, Anglie, Rakouska, Italie, Dánska, Belgie, Francie a Ameriky. Německá organisace čítá členů 40.000, americká 28.000, francouzská 16.000, rakouská 12.000, italská 4000, belgická 15.000, švýcarská 2500. V Americe neblahé události v Homesteadu zavinily mocný úpadek organisace. Mezinárodní bureau přeloženo ze Švýcar (Winterthur), kde dosud bylo, do Anglie (Sheffield). Kongresy mezinárodní mají konány být každý druhý rok. Mezinárodní kongres žen byl v Berlíně v měsíci září. Na sjezdu samém vedle důležitého momentu, že tu sociální stránka hnutí ženského ostře vystoupila do popředí, byla svrchovaně zajímavá řeč pí. Lily Braun-Gyžické, jež dobře vystihla odlišenost a různost (nikoliv však — dle našeho mínění — diametrálnost) měšťáckého a proletářského hnutí ženského. Tam převahou theorie, zde prakse. Tam požadavky převahou sociálně-politické v rámci dnešního společenského systému, zde požadavky sociálně-ekonomické konečnou metou proletářů celého světa.

Stávka horníků vypukla 19. září v uhelných dolech duchcovských a mosteckých. Vypukla náhle, beze vší přípravy, a brzo byla

udušena. Súčastnili se jí 3000 dělnictva, jež na počátku stávky nedovedlo formulovati určitě svých požadavků. Teprve za stávky samé podaly některé skupiny svoje požadavky, jež jsou celkem následujícího druhu: 1. sedmihodinová doba pracovní; noční práce budiž omezena. 2. každému kopáči (řád. dělníkovi) budiž placeno za šichtu 2·50 zl., rovněž tak důlnímu tesaři a zedníkovi; 3. veškerá náčiní s olejem do lampy buďtež horníkům dána zdarma, ženatým dělníkům nechť je dáváno zdarma 14 metr. centů uhlí za měsíc; 4. hochům od 16 let budiž placeno od šichty 1·50—1·80 zl. (ostatní jako u řádných pracovníků); 5. dělníkům venku pracujícím budiž placeno 1·80 zl. za šichtu; 6. v dolech s třaskavými plyny budiž pracováno jen 6 hod. denně a 2·50 zl. za šichtu; 7. v sobotu práce jen čtyřhodinová, vjezd i odjezd v to počítaje; 8. nechť zvoleni jsou 2—4 důvěrníci z dělnictva, kteří by přehlíželi důlní práce, ventilace, práce nebezpečné, jsouce povinni každý nepořádek oznámiti horním úřadům; budiž jim placeno 2·50 zl. za šichtu; 9. reforma bratrských pokladen. nemocenská pokladna budiž podřízena okresní nemocenské pokladně, a ty buďtež vedeny od dělnictva pod dozorem státním; 10. pro veškeré dělnictvo ochrana zákonná, dozor inspektorů volených od dělnictva. — Stávka měla býti všeobecná, ale všechna předsevzatá vyjednávání s ostatními hornickými organisacemi se nepodařila. Výsledek celý znám není. Soudě dle zpráv denních listů, průběh její byl hrozivý, mnoho dělníků pozavíráno poslední dny a pak nastoupilo množství dělnictva práci za starých podmínek.

— Stávka dělníků železničných dílen rak.-uherské společnosti je skončena. Ve Vídni i v Praze skončena částečným vítězstvím dělnictva. Doba pracovní zkrácena je totiž na 9 a půl hodiny denně a slíbeno, že zkrácena bude na 9 hod. jakmile technické poměry tomu dovolí. Práce přes čas odměňována bude 50 proc. přirážkou; akordní práce upravena bude ve třech měsících. Z práce nebude nikdo propuštěn. V Praze, kde dělníci nastoupili práci hned v sobotu, následkem nedorozumění mohlo vypuknouti nové jitření. Měli totiž dělníci pracovní knížky svoje u pražského magistrátu si vyzvednouti a měli dostati nové, t. j. měli být znovu přijímáni do práce. To rozhodně odepřeli. Jak píše »Arb. Ztg.« nedorozumění odstraněno; pevná je naděje, že slibům svým společnost také dostojí.

— Zdvořilý dopis posílá »Soc. Demokrat« otcům matičky Prahy. Blíží se zima a zda přemýšleli tu pánové na radnici o důležitém problému, jak zabrániti nezaměstnanosti a plynoucí z toho bídě mezi dělnictvem? »Vy v řadě prvé jako úřad politický máte možnost ohraditi se proti jakémukoli prodlužování doby pracovní.« Projektuje se elektrická dráha, assanace a j. — to vše může zmírniti počet hladových. Zaveďte, jako první veleobec v Čechách, v obecních podnicích p.áci osmihodinnou. Učiňte kroky, aby lid mravně neupadal. Založte veřejnou čítárnu, v každé čtvrti máte několik obecních domů, starých klášterů i kasáren, vlastenečtí vydavatelé knih a časopisů neodeprou vám několik exemplářů. A my k tomu dodá-
: Pracujte k tomu, aby co nejdříve bylo zrušeno mostné na všech mostech
ských. Bohatí toho necítí, ale pro chudé je tato nespravedlivá daň břemenem
esnesitelným.

— Židovské dělnictvo konalo ve Lvově dne 22. září své shromáždění.
rent Diamand varoval před židovskými kapitalisty, kteří využívají antisemitismu,
amezili vzrůstu třídních protiv mezi židy. Židovští dělníci musí poznati, že

mají s dělníky ostatních národností společného nepřítele: kapitalism. Nesnesitelný svůj stav mohou zlepšiti jedině bojem proti svým židovským vykořisťovatelům. Antisemitů se nemusí obávati stejně jako dělníci vyznání křesťanského. — Shromáždění ohradilo se v resolucí proti vměšování se rabína Schmelkesa do dělnické otázky; ten ať stará se, místo aby kázal proti dělnickým slavnostem, raději o to, aby jeho přátelé a stoupenci nelichvařili a nevykořisťovali dělnictvo.

Hlídka hospodářská.

Z rakousko-uherského vyrovnání blíží se ke vzájemnému dohodnutí vlád dosud nejvíce otázka bankovní. Dle návrhů, které vláda uherská ve výhradný prospěch své polovice říše učinila a vláda rakouská v historické již povolnosti své ke vlivům uherským úplně za své přijala, má v generální radě, rozhodující o veškeré správě ústavu, zasedati vedle šesti členů, jmenovaných po třech od vlád obou polovicí říše, také šest členů volených akcionáři, z nichž však tři mají býti státními občany uherskými, t. j. budou to vládní osobnosti uherské, poněvadž akcionářů rakousko-uherské banky již u nás je málo a v Uhrách jich skoro ani není. Valné hromady akcionářů banky mají se (podobně jako delegace) scházeti střídavě ve Vídni a v Budapešti a ředitelství obou hlavních ústavů (rovněž ve Vídni a Budapešti) budou pro sebe úplně samostatnými. Poněvadž pak již nyní guvernérem banky jest Maďar a poněvadž každá z vlád má jmenovati jednoho viceguvernéra a jeho náměstka, stává se zdánlivá rovnost zastoupení obou polovicí říše ve správě banky ve skutečnosti rozhodnou převahou vlivu uherského a z banky rakousko-uherské stává se banka uhersko-rakouská.

To platí jak co do správy, tak znenáhla i co do působení banky. Po celá desítiletí těžila z úvěru bankovního skoro výhradně Vídeň, na ostatní země i na Uhry, připadalo z úvěru jejího málo neb nic. Od druhého vyrovnání rakousko-uherského v r. 1878. vzájemný poměr Rakouska a Uher, Vídně a Pešti kvapně mění se ve prospěch Uher. Toho roku zřízeno v Budapešti samostatné hlavní ředitelství s týmž oborem působnosti jako ve Vídni, počet filiálek banky, který roku toho obnášel v Předlitavsku 18 a v Uhrách 5, stoupl do roku 1893 v Předlitavsku na 34, v Uhrách na 21, počet bankovních míst pobočních v Uhrách předstihl dokonce loňského roku počet pobočných míst v Předlitavsku (83 proti 64), a stejným asi poměrem rostla i účast Uher na eskomptu a lombardu banky. R. 1887 obnášela dotace pro vídeňský hlavní ústav 83·6 mil. zl., pro filiálku v Pešti 38·9 mil. zl., dotace pro rakouské filiálky 68·3 mil. zl., pro uherské 9·2 mil. zl.; úhrnná dotace pro Předlitavsko obnášela tudíž 151·9 mil. zl., čili více než ¾ celé dotace, pro Uhry 48 1 mil. zl. čili ani ne ¼. Jak stoupl naproti tomuto roku podíl Uh od zavedení dualismu bankovního v letech posledních! R. 1895 obnáše dotace pro Vídeň 93·5 mil. zl., pro Pešť již 73·1 mil. zl. (tedy se tém zdvojnásobila), pro předlitavské filiálky 106·5 mil. zl., pro uherské 46·9 mil. zl. (tedy více než 5krát tolik, co v posledním roce bankovního centralismu), a z úhrnné dotace pro lombard a eskompt v monarchii př

padají nyní na Uhry $^{9}/_{10}$, na Předlitavsko $^{1}/_{10}$. Koncem r. 1895. eskomptováno v uherských ústavech bankovních směnek již za 98¼ mil. zl., v ústavech rakouských za 121¼ mil. zl., čili na Uhry připadá 44·7%, a na Rakousko 50·3% úhrnného směnečného eskomptu říše. a Budapešť eskomptem 62 mil. zl. předstihla již Vídeň s eskomptem 50¼ mil. zl. A poměr ten ještě stále a stále mění se na prospěch Uher.

Banka sice v posledním communiqué ohrazuje se proti všemu, co by rušilo jednotnost a samostatné vedení banky, ale na konec sejde se zajisté na půdě společných zájmů na útraty Předlitavska.

O finančních stránkách otázky bankovní pro ustavičnou měnlivost zpráv dnes ani referovati nelze.

A co máme říci my z našeho českého stanoviska? Pro nás jakoby otázka bankovního privilegia ani neexistovala. Při vyrovnání r. 1887 zmohli jsme se přičiněním pražské obchodní komory, podporované četnými peticemi jiných korporací, obcí, peněžních ústavů atd., na vyslovení několika požadavků, jako aby pražská filiálka bankovní povýšena byla na filiálku hlavní se zvláštním ředitelstvem, jehož členové by jmenováni byli částečně k návrhu českých komor obchodních a rady zemědělské, a jemuž by příslušelo rozdělovati dotaci pro Čechy určenou mezi jednotlivé filiálky, vyměřovati osobní úvěry, navrhovati zřizování nových ústavů, jmenovati jednoho člena pro bankovní ředitelství ve Vídni atd.

Letos ticho v klubech poslaneckých, ticho v komorách. A přece eskompt filiálky pražské obnáší již nyní přes $^{9}/_{10}$ eskomptu hlavního ústavu vídeňského.

I v jiných otázkách vyrovnavacích zdá se, že podlehneme houževnatosti a bezohlednosti Uher. Aspoň ministr Lukacs předkládaje finanční zákon na r. 1897 říšskému sněmu uherskému sdělil o stavu jednání vyrovnacích zprávy pro nás velmi nepříznivé. Z celního a obchodního svazku našeho s Uhry bude odstraněno vše, co se příčilo zájmům uherským. Potravní daň z cukru, piva a petroleje, která se platila dosud v místě výroby (t. j. většinou v Rakousku), bude se vraceti Uhrám z toho zboží, které, zde byvši vyrobeno, v Uhrách bylo spotřebováno, obě polovice smějí vypisovati k daním spotřebním samostatné přirážky, t. j. Uhry mohou ve prospěch svého průmyslu veškeren dosud značný náš vývoz tohoto zboží do Uher přirážkami těmito úplně podlomiti, vývozní premie bude platiti každá polovice ze zboží ve svém území vyrobeného a pod. Za to Uhry milostivě svolí k tomu, aby se zvýšila daň z piva (které se právě v Uhrách skoro ani nevyrábí), aby bylo zrušeno pověstné již mlecí řízení (což mlynářskému průmyslu uherskému bude ovšem nahrazeno jinými výhodami) a některé jiné maličkosti.

A Uhry pokračují na všech stranách, ne-li ovšem národ jakožto celek, tedy aspoň ony vrstvy domácí i přistěhovalé, které representují toprůmysl, obchod a bankovnictví. Dne 27. září t. r. slaveno jako t slavností millenniových zahájení plavby železnými vraty dunajskými, ré po tisíciletí tvořily překážku, zabraňující plavební spojení mezi ajem dolním a středním, a k jejichž úpravě zmocněna byla říše naše kem 56 berlínského míru z r. 1878. R. 1888. převzaly Uhry úkol ésti regulaci dunajskou a po 8letém boji techniky s překážkami

přírodními, které byly větší než při průplavu Suezském, jej také provedly.

Také u nás pro cesty vodní nastala snad doba lepšího porozumění než dosud. Již na podzim bude prý předložena říšské radě osnova zákona, zabezpečujícího provedení průplavu dunajskooderského, jehož potřebují dva velmocní činitelé v říši: Uhry pro dopravu obilí a mouky po vodě do Německa a Anglie (a snad i do Moravy a Čech), a Vídeň pro levnější dopravu kamenného uhlí z Mor. Ostravy.

Za to jest zřízení dunajsko-vltavsko-labského průplavu dosud projektem techniky a finančně sice již do podrobností vypracovaným, avšak vládou a finančními mocnostmi našimi dosud mnohem méně podporovaným, než by, hledíc k obecně hospodářskému jeho významu bylo potřebí.

Právě tento průplav spojoval by dva různé póly hospodářské výroby: nejprůmyslnější kraje evropské pevniny a Anglii s obilní komorou Evropy: Balkánem, zeměmi podunajskými a jihoruskými, tvořil by nepřetržitou síť vodních cest na 7000 km. dlouhou, a dodal by zemím našim daleko mocnějšího postavení ve světové tržbě naproti národům s atlantickým mořem hraničícím, než jim připadá dnes. Ale přes všecku platonickou přízeň, podniku tomuto zvláště v Německu — ukázalo se to opětně při kongresu německo-rakouského spolku pro paroplavbu vnitrozemskou v září t. r. v Drážďanech — věnovanou, zůstane i průplav dunajsko-labský i dále zbožným přáním, jehož splnění Čechy již od 500 let se domáhají.

Ve Vídni konán 13. září selský sjezd za účastenství prý 15.000 osob, který vyslovil se pro osnovu zákona v příčině nucených společenstev rolnických, pro snížení daně gruntovní, výdělkové a domovní, pro změnu zákona domovského a chudinského, pro zřizování škol rolnických, proti terminovým obchodům s obilím a proti mlecímu řízení, pro zřízení samostatné rakouské státní banky atd., a v Čachrově, na národním pomezí pošumamském, konán sjezd účastníků založen Raiffeisenských, který přispěje snad k rozšiřování těchto spolků záložních a spořitelních, mladých sice a malých, ale pro rolnictvo horských okresů našich nemálo příhodných a potřebných.

Hlídka školská.

Ze studentstva.

Celkový pohled na dnešní veřejnou práci studentstva poskytuje málo potěšitelného. Dá se tu konstatovati krise, jejíž příčiny vystupují v nahé své zřejmosti. Pokrokové hnutí dodalo po roce 1890. svěžesti, hybu a rozpjetí životu studentskému. Jím protržena byla hladina stagnace, apathie a nevědomosti, brzy prací velikou vydupány zástupy proselitů nových myšlenek, jež obrodily celou jednu generaci studentskou. Známé v Ale pokrokářství stanulo na jistém, ještě nevyhovujícím stupni, prv pracovníci odešli ze života studentského, nezanechavše silných, samos ných a dále stavějících nástupců. Od té doby se již datuje krise, jev nenáhlým ale jistým úpadkem pokrokové strany studentské, nalézá se dnes ve stadiu, jež nelze nazvat jinak, než živořením.

Úpadkem pokrokářství ve studentstvu přivoděn úpadek studentského života vůbec. Neboť i strana druhá, t. zv. neodvislá, jednak nemajíc konkurenta, jednak dostatečných sil k podjetí se dědictví po straně pokrokové (nemluvím ani o ideové nedostatečnosti) nedovedla přemoci netečnost studentstva, o niž se rozbíjely všechny její práce ve středisku; omezila se po malicherných sporech s pokrokářskou většinou na práci ve spolcích krajinských a vydávání svého časopisu s publikacemi, z nichž podařenější byla pouze brožura Žaludova (o Havlíčkovi).

Minulý týden přinesly »Nár. Listy« zasláno »důvěrníků studentstva«, v němž tito vyzývali kollegy (zejména abiturienty), aby hojně vstupovali do »Slavie«. Zasláno samo nutí člověka, jenž pohlíží kritičtěji na život studentský, k přemýšlení. Neboť řekneme-li, že význam »Slavie« pěkně v zaslánu naskizzovaný je pouze ideálem, který nyní daleko neodpovídá skutečnosti, že »Slavia« pro duchovní život studentstva (až na svoji knihovnu, méně již čítárnu) nemá toho významu a tak hned míti nebude, dotýkáme se tím druhého symptomu pathologického, který je pouze důsledkem naznačeného všeobecného stavu. Symptomem tím je: nechuť ke spolkovému životu, tak jak je veden a z toho přirozeně následující rozvrat a úpadek spolkového života vůbec. Tato nechuť k práci vůbec (ani pro bál a koncert není už pracovníků) je symptomem do očí bijícím a nutícím k přemýšlení.

Tuto apathii studentskou k životu spolkovému vyciťujeme i v zmíněném zaslánu, kde přiznává se loňská malá účast studentstva o svoje středisko. Stejnou notu hraje i zasláno »Hus. fondu«, kde trpce stěžováno je do netečnosti studentstva ku svému nejdůležitějšímu a nejvážnějšímu podniku. Ostatně číslo mluví: »Slavia« má 300 členů, »Hus. fond« 400; a to z 3287 studentů obou vys. škol pražských. Dle toho nejinak než mrtvě vypadá studentský život ve »Slavii.« Vedle valné hromady ku konci tohoto měsíce můžeme zaznamenati pouze večírek uvítací projektovaný na Žofíně dne 20. října. »Husův fond« připravuje XX. slovanský koncert.

Pouze studentská publicistika slibuje být letos pestřejší. »Časopis pokrokového studentstva« pod dosavadní redakcí vycházeti nebude. Jestli jej strana pokroková vzkřísí, nevíme. »Studentského sborníku strany neodvislé« vyšlo již první číslo s dosti zajímavým obsahem. Více se o něm příště zmíníme. Rovněž klerikálové zamýšlejí vydávat studentský list (patrně křesťansko-sociální); bližšího nic není známo. Se strany studentů-socialistů, projektuje se nový list studentský, česko-německý pod názvem »Akademia«.

Verus.

Školství obecné.

— *á* —. Letošní zápis do škol vyvolal v mnohých obcích se smíšeným obyvatelstvem tuhé boje o české děti jež všelikými prostředky ...ny byly do veřejných i soukromých škol německých, aby jen se ...árodnily. Zvláště v tak zvaném uzavřeném území, kde veřejným ...ám německým čelí školy matičné, docházelo k zuřivému pronásledo... a znásilňování rodičů, kteří přese všecky zdánlivé výhody a sliby

věrni zůstali nezvratné zásadě, že dítě zdárně vychovávati a vyučovati lze jedině mateřským jazykem. Zprávy z Liberce, z Mostu i odjinud, že rodiče vypovídáni jsou z bytů, z práce i služeb a že hrozí se jim exekucí pro zašlý školní plat, protože české dítky své zapsati dali do škol českých, podivně sluší německému národu, jehož kultuře konaly se svého času officielní poklony. A vzdor všemu tomu vykazují zápisy téměř všech škol pro české menšiny zřízených znamenitý přírůstek proti rokům minulým. Patrně tu působí rozdíl jevící se na dětech vzdělávaných jazykem mateřským anebo cizím; neboť to počínají nahlížeti i lidé nejprostší, že české děti v německých školách zakrňují. A poměry zlepší se snad ještě víc, až odstrašující příklady z německých škol dorostou pro skutečný život, v jehož soutěži teprve se ukáže co tu bylo obětováno pouhému mechanickému jazyku. Kdežto školy »Schulvereinu« roztroušené po českých osadách chovají se alespoň v evidenci, aby příležitostně mohlo býti ukazováno na zhoubné jejich působení v ohledu národním, unikají pozornosti německé školy klášterní, poněmčující český dorost dívčí z tak zvaných lepších rodin napořád. Čeští klerikálové sami nahánějí žákyně do těchto škol, protože věci jejich, která ovšem s národními snahami nemá co činiti, nic více neprospívá, než neuvědomělé, pobožnůstkářstvím zmatené budoucí matky. A německým školám klášterním daří se stále lépe. Na doklad uvádíme zde klášterní školu dívčí v České Skalici, kterou navštěvují skoro samé dívky české. Však i v jiných německých školách klášterních je českých dívek většina. Jak odchovanky tyto potom o národě svém smýšlejí, vidíme denně kolem sebe: německá řeč, německá četba a konečně muž Němec aneb obojživelník, jenž české věno proti nám zužitkuje. Na to by mělo býti všude bezohledně poukazováno. České dívky v německých klášteřích poněmčené, neměly by míti v české společnosti místa.

Učitel Špaček na klerikálním sjezdu v Táboře promluvil konečně klerikálům po chuti, žádaje, 1. aby škola musila nábožensky vychovávati a 2. aby tu byl dozor, který by tuto vychovatelskou činnost podporoval. Tedy podle Špačka se učitelstvu již po církevním dozoru stýská! Na štěstí mluvil Špaček jen za sebe a snad za několik jednotlivců ze stavu učitelského, kteří mají mnohem více smyslu a nadání pro kostelnictví, než pro poslání, jakým jest úřad učitelský v národě.

Zdravotní hlídka.

Jak pokročila domácí naše technika v zavádění ústředního topení, znázornila v lékárn. výstavce letošní První českomoravská továrna na stroje, jež zavedla dle různých soustav ústřed. topení a větrání v mnohých českých školách a nemocnicích. Nejlepší systém, t. zv. topení parovzdušné, bylo znázorně na velikém, ve skutečném měřítku provedeném modelu. Zde jeví se nám část top komory i kout vytápěného pokoje a řezu (viz vyobr.); je viděti topný kanál s úst jími regulačními, i kanál k odvádění zkaženého vzduchu jakož i v komoře top umístěné trouby vytápěcí i s regulačními ventily, zavlažovací nádobou a ostatní příslušenstvími. Pára, jíž se zde k topení užívá, bývá v obytných místnostech z p

vidla o tlaku nízkém a vyrábí se v kotlu, jenž byl rovněž na výstavě postaven. K postavení kotlu není třeba koncese, nejvyšší tlak obnáší 0,5 atm., normální tlak pracovní pouze 0,15—0,3 atm. Topení výše popsané hodí se hlavně pro nemocnice, školy a pod. hojně obsazené budovy, poněvadž spojeno je vedle exaktního využití tepla i s dokonalou ventilací a připouští přesnou regulaci jak tepla, tak větrání i vláhy vzduchu. Kde parní kotel je už postaven, na př. v továrnách, užije se páry z něho.

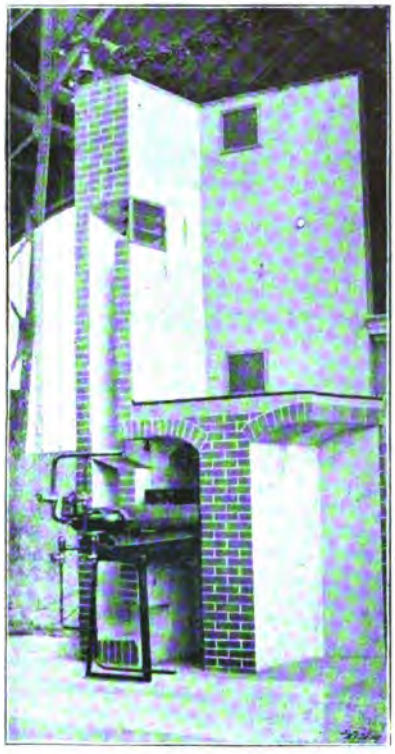

Vedle topení parního je i topení pomocí teplé vody, které se zevně od parního neliší.

Jiným systémem topení, kde mediem není ani pára ani voda, je topení kaloriferové; zde oheň přímo zahřívá povrch topný jako při kamnech, s tím pouze rozdílem, že kalorifer postaven je ve zvláštní, podobně jako u topení parovzdušného znázorněné, komoře a že lze ho užít buď na oběh stále téhož vzduchu nebo na topení ventilační.

Výhody ústřed. topení a větrání: Uhlí ani popel se nezanáší do místností, ventilaci lze libovolně zařídit, topeniště se omezují na minimum, tím se redukuje počet komínů a tudíž i zdrojů znečišťování vzduchu. Palivo se zužitkuje daleko značněji nejen racionelnější konstrukcí topenišť, ale i proto, že se spaluje pouze v jediném ohništi. Pro školy, nemocnice, divadla, kostely a dnes i pro byty soukromé (Siemensův apparát na měření spotřeby tepla — stejného účelu jako plynoměry domácí) hodí se soustavy ty nad všechny konstrukce kamen. Českomoravská továrna, jež u nás tímto oborem samostatně se zabývá, provedla v posledních 2 letech přes 50 velkých objektů v Čechách a na Moravě.

Z naší doby.

— **Obecní knihovny.** Na sjezdu v Zábřehu v říjnu bylo poukázáno na modernější zakládání knihoven. V každém okrese soudním nechť sestoupí se uvědomělí čtenáři v **knihovní výbor**. Ten sjedná si vědomost o knihovnách založených, i o jejich stavu, pak sestaví seznam míst, kde je potřebí veřejné knihovny (třebas vedle spolkové). Každý člen se přičiní, aby obecní zastupitelstvo poskytlo ročně na knihovny příspěvek na př. 3—5 zl., každý spolek 1—2 zl., záložny 5—10 zl. Tedy na př. v zábřežském okrese soudním: 36 obcí českých po 3 zl. 110 zl., 4 záložny po 10 zl. 40 zl., 30 činných spolků po 1 zl. 30 kr., celkem 180 zl. Přidejte k tomu dary jednotlivců, výtěžek 3 zábav v okrese ve prospěch fondu knihovního a pod., máte ročně 220 zl. Za ty se pak v jednotlivých obcích zakládaly knihovny dle toho, jak je jich kde třeba. V té neb oné obci je spolek, který má knihovnu, nebude závadou; každá obec

má se starati o to, aby měla obecní knihovnu, každému obyvateli (zvl. chudším) přístupnou. Napřed přišly by na řadu obce nejpotřebnější, t. j. národního vzpružení potřebující, pak obce národně neohrožené. *(Pozor.)*

V dělnické akademii jsou projektovány kursy z těchto předmětů: Hygiena, fysiologie, prvá pomoc (MUDr. Beneš), úrazové a nemocenské pojišťování (pp. Černý a Zimmermann), ženská otázka, školství, dějiny XIX. stol. (red. Ant. Hajn), dějiny české (red. dr. Herben), ženská otázka (red. V. Kellner), právo ústavní (dr. Körner), dějiny kulturní a literární (red. F. V. Krejčí), theorie poznání, logika, psychologie, dějiny filosofie, ethika a její dějiny, sociologie, moderní státověda a j. (prof. dr. Masaryk), pravopis (p. J. Pelant), počátky dějin starých, středních, nových (p. M. Podhorský), trestní právo a řízení (JUC. F. Soukup), těsnopis (red. J. Skalák), účetnictví (účetní p. Veselý). To je program pro tuto zimu. Nové síly budou ještě získány pro přednášky z dějin řemesla a práce.

— **Elektrotechnický kurs,** pořádaný klubem optiků a mechaniků v Praze, zahájen v neděli 11. t. m. přednáškou p. ingen. Jos. Borového o magnetismu, všeobecných vlastnostech elektřiny, o elektrotechnice a základech strojů dynamoelektrických. K přednáškám se přihlásilo přes 400 posluchačů. Přednášky budou každou neděli od 10—12 hod. v Řemesl. živnost. Besedě v Praze I. Mnohoslibnými se zdají odborné exkurse, jež budou podnikány do předních pražských průmyslových závodů.

— In abstracto voláme všichni svorně po neuprosném zákoně na **zachování Prahy,** in concreto propadají vzácné památky neúprosné zkáze. Důkazem zvláště poučným jest zhouba jednoho z nejsličnějších klenotů Dinzenhoferova díla, kostelíka sv. Karla Boromejského za českou technikou. Nejprve regulace podřízla pod ním půdu a nechala jej viseti v povětří. A teď má padnouti docela! Česká technika, vysoké učení architektury a inženýrství, chce tak a ne jinak. Je vám snad nepochopitelno, že právě tento ústav sahá na vzácné dílo stavitelské? Ptáte se proč? Protože na okrouhlých 15.000 čtvercových metrech stavební rozlohy české techniky nikdež není místečka, kde by se do šířky nebo v patrech do výšky dalo získati 400—500 čtvercových metrů, jež skrovný ten kostelík zabírá. Divíte se zahanbujícímu nedostatku vynalezavosti moderní techniky v řešení tak jednoduchých problémů prostorových? *(Hlas Nár. 6./10.)*

Vlastenecké spolky teplické vyzývají všechny Čechy ku sbírkám pro postavení »Českého Domu« v Teplici. Tyto vlastenecké spolky uzavírají se úzkostlivě, jak jsme se informovali, každému Čechu, kdo si nemůže zaopatřiti právě tak pěknou halenu jako jejich členové. Jen skromný dotaz: Má býti tento dům doménou jen těchto spolků, či otevrou se pak jeho brány volně i nejčetnější části českého obyvatelstva v Teplici, dělnictvu, dělnictvu, jež tvoří a drží v první řadě český živel v městě? My bychom si přáli jedno: Aby s »Českým domem« přišlo do Teplice a do celého t. zv. uzavřeného území více osvěty a humanity do hlav bohatších, více socialní spravedlnosti k chudším krajanům a vystěhovaly se kastovní předsudky a cit třídní nadutosti.

— **Moderní žurnalistika.** Šílený kvap a bezpečnost, jako na rychlíku a včasnost jako na bojišti, to jest moderní novinářské zpravodajství. Dne 4. t. m. večer premiéra v dvorní opeře vídenské a dne 5. čtete v pražských listech obšírné zprávy. Pošta nestačí, ani telegraf už, pracuje se telefonem. »Politik« na př. vyslala odtud k premiéře svého zpravodaje. Ten přijede do Vídně, navštíví a interviewuje 20 osob, sbírá zprávy a informace osobní a lokální, sedí v čas na svém křesle v divadle, setrvá, až je hlediště po představení skoro prázdno a pak úprkem ve fiakru jede k telefonu. Svou zprávu ihned telefonuje do Prahy, to trvá 21 jednotek telefonických (à 3 minuty), celkem 63 minut. V pražské redakci stenograf, jenž přijímá jeho zprávu, ztráví jejím stenografováním a přenášením celou noc a končí svou práci teprv o 6. hodině ráno. Jeho rukopis putuje do sazárny obsahuje $7^1/_2$ tisíce slov a vydá 500 tištěných řádek. Téže noci zhotovuje se český výtah, tiskne se psacím strojem, v 8 hodin ráno (tedy asi ne 10 hodin po představení ve Vídni) je vyvěšen již v čítárně Politiky — první to zpráva v Praze.

Oprava. V min. čísle má zníti věta na str. 28. 8. řádka z dola: »Způsob myšlení, logický, ocelově pevný a křišťálově jasný jest čistě mužský, způsob cítění jest čistě ženský, či spíše zženštilý.«

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 1. listopadu 1896. Číslo 3.

Hermann Bahr.

Podivny jsou cesty vkusu a literárních sympathií! Sledujeme každý nový záchvěv literatury v Paříži nebo v Norsku, ale sotva že víme o tom, že nejmodernější umění evropské vyhnalo mladou slibnou větev ve velkoměstě vzdáleném od nás jen několika hodinami železniční jízdy, v rámci společného s námi státního útvaru, ba v samé ještě oblasti našeho jazyka. Jest nám těžko dívati se na Vídeň jinak než zakalenými skly politického a národnostního antagonismu. viděti za tímto ohniskem všeho útlaku a křivd, na nás páchaných, za Vídní schátralého liberalismu, prolhané žurnalistiky, cynického požitkářství a byrokratického šosáctví, důležitý druhdy bod evropské kultury, kolébku moderní hudby, město Beethovenovo a slavných tradic divadelních. — V posledních desetiletích ovšem Vídeň také kulturně mnoho neznamenala. Klesla na pouhou odnož literatury v říši, to jest, šla za ní smutnými cestami stagnace a epigonství. Veliké probuzení duchů tam hodilo však i sem zápalné jiskry. Dnes má Vídeň už své mladé hnutí umělecké, ne však pouhou filialku německé Moderny, nýbrž do jistého stupně samostatné, specielně po vídeňsku zbarvené, pracující vě-

ě a účelně k zbudování rakouského kulturního typu, hnutí z mnoha -dů právě nám blízké a naší pozornosti hodné.

mělecké snahy těchto mladších Vídeňanů stělesňuje jméno Hermann Jest nejen z předních jejich produktivních talentů, ale co snad ještě on je vůdcem a filosofem těchto snah, pravým kritikem tvůrčím, -ává kolkolem vzněty a pomahá na světlo každé nové myšlence.

Takovým jej znají čtenáři týdenních jeho literárních a divadelních článků v »Zeit« — jako duchaplného causeura, brillantního stylistu a nevyrovnatelně jemného znalce umění, zvláště jeviště. Ale to je jen dnešní Bahr, v poslední zatím etappě pestré a klikaté dráhy, která ve zkráceném měřítku uzavírá v sobě všecky hlavní směry a stanice evropského umění z posledních let.

Ve vývoji tohoto nového umění zastupuje Bahr pravý vídeňský typ. Naproti Grillpalzerovi, jenž nemohl se nikdy zbýti morósních, byrokraticko-pedantických stránek vídeňáctví, jest Bahr pravým představitelem Vídně fidélní, světácké, luxuriosní, beznárodní, ke všemu snášelivé. Nemá teutonské tvrdosti Moderny v říši, jest hebký, hladký a usměvavý. Není spjat s kořeny své rasy, jest rozený kosmopolita. V tom má také svůj evropský význam: jako propagator »dobrého Evropanství« jako všechápající a všeprociťující sprostředkovatel mezi nejrůznějšími kulturními typy. Tento význam si vykoupil za cenu dilettantismu, toho dilettantismu, proti němuž se dnes volá jako proti mravní bezpáteřnatosti a bezzásadnosti, který však je v jistých dobách nutným tmelem mezi typy, které by jinak ve svém tvrdém egoismu stály proti sobě a svým vzájemným si neporozuměním zadržovaly by pokrok. Bahr byl nejvýraznějším představitelem tohoto filosofického dilettantismu praktikovaného na poli umění, pravým jeho virtuosem. Nebylo v oněch letech uměleckého zjevu, směru, myšlenky, jíž by nebyl pochopil, jíž by si nebyl osvojil, jejímž kouzlem a oparem by se nebyl napojil a již by na konec nebyl opustil. Naučili ho tomu Francouzové, zvláště Barrès, a jest pochopitelno, že se vyškolil v tomto směru právě v Paříži, v ovzduší pozdní, úpadkové kultury, v ovzduší lahodícím jeho vídeňskému smyslu pro vše měkké, tlumené a nádherné, jeho jemným a raffinovaným nervům. Jest přirozeno, že se octnul v prvé řadě těch, kdož volali po »překonání naturalismu«, ba heslo to je dokonce od něho. Překonati naturalism, to značilo zbořiti poslední tvrz objektivního, absolutního a vědecky se tvářícího v umění, odstraniti z něho ideu a tendenci, a otevříti všecky brány subjektivní libovůli suverenního Já. Filosofie umění stává se tu epikurejskou moudrostí požitku, psychologii jeho otvírají se nové oblasti: hry prchavých nálad a rozmarných nervů. Na půdě tohoto čirého uměleckého sensacionelismu a požitkářství našel Bahr svou úlohu a hrál ji s virtuositou jako umělec, kritik, feuilletonista i cestovatel. Každá stránka jeho knih o tom svědčí.*) Píše romány bez tendence a ethické ideje, z ovzduší raffinovaného luxu, plné finess a koketerií. Jede do Petrohradu (Russische Reise), aby pozoroval jako divák sama sebe a vypil s moudrou vyměřeností všecko specielní kouzlo každého dne a každého dojmu. Totéž činí i v literatuře: všecko prociťuje, všecko chápe, všecko mu jest jen jediným zákmitem evropské duše, od něhož spěchá zítra k jinému, se snahou poznati celou tuto duši ve všech jejích hnutích a rozmarech. (této snahy charakterisuje tento hrdý výrok: »mezi Volhou a Loirou, Temže až ke Quadalquiviru necítí se dnes nic, čeho bych nechápal, i

*) Die neuen Menschen. La marquesa. Die grosse Sünde. Zur Kritik der M derne (3 díly). Die Mutter (drama). Russische Reise. Romány: Die gute Schule. I häusliche Frau. Dora. Neben der Liebe. Caph-Novellen.

sdílel a nedovedl spodobiti, a evropská duše nemá dnes přede mnou nijakého tajemství.« Odtud vyrůstá jeho význam jako kritika a kulturního sprostředkovatele: jako nikdo z Němců dovede vyslíditi každým dnem složité obměny a vrtochy modernosti, vycítiti, která hodina udeřila a větřiti útvary a nálady příští. Vždycky je o celý den před svým okolím — jak to také sliboval v úvodním svém článku v »Zeit«. »Der Mann von Übermorgen« nazval ho proto kdosi vtipně. Jeho vystupování rozvířilo v minulých letech také mnoho prachu. I orgány německé Moderny vystupovaly prudce proti němu, vytýkajíce mu chameleonství, neseriosnost, koketování s vlastním já a p. Nedá se upříti, že na Bahrově zmíněném barrèsovském sensacionelismu bylo mnoho pósy — sám se k tomu přiznává, tam kde ve svých studiích o Moderně kreslí s roztomilou koketerií svůj vlastní obraz. Chtěl těmi pósami bouřiti jen prý měšťáky. Ale jinak pěkně vystihuje své postavení v literatuře: nemá prý velkého vzletu, bouřícího Sturm- und Drangu, nezasahá do vření doby a jejích otázek, nýbrž »ich suche geflissentlich das Geringe gern: leise, kleine, kaum vernehmliche Gefühle, schwankende Stimmungen der Nerven, die entwischen, feine, flüchtige und rasche Noten, die verhuschen.« A také správně odhaduje, že to, čím v rozvoji uměleckém váží, není to, co vykonal, nýbrž to, čím je, svou vlohou, svou osobností. Nezanechal knihy, která by vážila svou objektivní hodnotou, v níž by se byl vysloviI celý — nemohl jí ani zanechati, protože se nemohl nikde celý vysloviti, a to zase proto, že se celý jestě nikde neobjevil, nýbrž jako Proteus umělecké myšlenky hrál postupně všemi jejími barvami a má význam právě touto svou evolutivní schopností, jakožto nositel a ferment rozvoje.

To byl minulý Bahr. Ale od doby, kdy počal působiti v »Zeit«, vidíme, jak z něho povlovně padají pestré tretky modernosti à tout prix, těkavý neklid a epikurejská pósa a jak vyrůstá na hlubokého filosofa umění, schopného stvořiti v koutku svého domova, v němž vždy pevněji zapouští nyní kořeny, kus umělecké kultury. Neobyčejně jemná tykadla pro každý záchvěv doby, pružnost, láska a porozumění, s nimiž dovede se přituliti k nejrůznorodějším útvarům, to vše mu zůstalo, ale není to už dilettantism jako program a pouhá honba za dojmy. Jako tolik jiných subtilních a bohatstvím svých unavených duchů dokonává celý kruh umělecké myšlénky. Z provazolezeckých bravur čiré nervovosti a raffinerií zdá se vraceti k věkoplatným principům hlubokého, velikého umění, na něž se tolik zapomíná právě proto, že jsou tak samozřejmy a prosty jako Kolumbovo vejce. Snad i v tom vyciťuje dobře potřebu dne a tak ho snad uvidíme dávati co nejdříve signál k reakci proti tomu, čeho byl ještě před několika lety nejhorlivějším propagatorem. Nad jeho dnešními reflexemi o umění a divadle vane už klid zrovna goethovský a sem tam i resignace. Jistě že si asi uvědomuje bankrot tvrdošijných snah za absotním a subtilním uměním, může-li — jak před několika týdny »Zeit« činil — raditi svým soudruhům, aby tam, kde nedovedou tvořiti vysoko umělecky ze svého, se spokojili reprodukcemi rakouského života, a za tím cílem, aby byl zachován potomstvu. I vůči jevišti je ku povu skromný, nežádaje od něho, čeho dnes nemůže splniti a rozlišuje právně práva divadelního od absolutně uměleckého. Celé dnešní jeho

působení jest dobrým toho příkladem, jak lze srovnati nejširší uměleckou mezinárodnost s požadavky domácí půdy a zároveň i novým dokladem zjevu, i u nás pravidelného, jak jedinec, jemuž domácí kultura nestačí a jenž nemůže se dosti nasytiti kultury celého světa, rád pak na konec se zase vrací do organismu, z něhož vyšel, assimiluje se v něm a působí v něm jako živel oplodňující. Může býti zvláště příkladem pro mnohé u nás, kteří si nedovedou uměleckou mezinárodnost představiti jinak než jako přetržení svazků se svým okolím a násilné a marné vžívání se do prostředí cizích a vzdálených.

Jeho porozumění domácím poměrům dospělo až k tomu, že uznal sblížení s námi, Čechy, za jeden z kardinálních požadavků rakouské kultury. Hned při samém zakládání týdenníku »Zeit« vyzval mne k referování o českých literárních snahách a ve spolku s ostatními politickými řediteli tohoto listu udílí jim tam místo a slovo se zájmem, o jehož upřímnosti nelze pochybovati. Je to akt pozornosti, za nějž mu musíme, zvláště my mladí, zůstati vždycky vděčni. Je dosti překvapující u tohoto ducha, vyškoleného na nejpozdnějších a nejbohatších výkvětech evropského umění, tento interess o naše kulturní aspirace, poměrně přece jen opozdilé a primitivní. Ale na druhé straně chápeme jej přece. Jen duch tak široký, se stejnou láskou a porozuměním pomahající všemu, co roste, co je mladé, co má budoucnost, dokonalý Evropan, nechápající specificky rakouské hašteření se o národní zájmy a zájmečky, povýšený nade všechen antagonism plemen a stran, mohl se přenésti tak klidně přes předsudky, které Vídeň o nás měla. A jak silně už jsou tyto předsudky zlomeny, o tom svědčí ten klid, s nímž Němci přijímají tyto sbližovací pokusy, ba nejen klid, ale i souhlas ukazující, že se tu hlasitě vyslovuje něco, co viselo na rtech celému novému pokolení, přesycenému úzkoprsým nacionalismem a toužícím po tom, aby i země našeho státního svazku dostaly se již jednou k důstojnější kulturní práci.

Mladá umělecká škola vídeňská, jak ji vidíme představovánu Bahrem, Lorrisem (Hoffmannsthalem), Schnitzlerem, Andrianem, Altenbergem a j. jest nám dnes geograficky a sociálně nejbližším příbuzným centrem. Neříkám, že i vniterně, psychologicky. Typ vídeňský je českému hodně vzdálen. Synové rozmařilého, národně smíšeného a vlažného velkoměsta, vyrostlí ve světácké eleganci, vydychující své umělecké touhy v sladké, stlumené nádheře dekadentních akkordů, dívají se na svět nutně jinak nežli my, děti daleko primitivnějšího prostředí, lidu, jehož největší tradice mají karakter přísný, ethický, kteří, když už se chceme dekadentně tvářiti, prožíváme dekadenci jen imaginárně, ve skutečnosti však teprv hladovíme po kulturním a socialním blahobytu, děti prostředí, které stoupá a se rozpíná. Avšak budoucnost vykáže snad oběma tak těsně sousedícím typům úkoly vzájemného se prostupování a oplodňování, budoucnost, která spojí ruce obou národů nad hrobem, v němž pochovají všecky licherné a protikulturní výhonky dnešního nacionalismu. Věříme v budoucnost a chceme víru v ni vyznávati tím hlasitěji, čím hlučněji navé vlny nevzdělanosti a fanatismu, hřešící na jméno národno dmou zase vůkol nás ve svých posledních bohdá výtryscích.

F. V. K.

Ze Schevening.

Nálada z cesty. Napsal Václav Hladík.

V modních lázeňských místech je moře grandiosním prospektem jeviště, na němž se odehrává všední komedie lidské malichernosti. Moře velké, šumné a neklidné, klene se do nekonečna obzoru, pozvedá svůj lesklý, měnivě barvitý hřbet jako nesmírná, schoulená obluda, která jediným skokem mohla by rozdrtiti tu křehkou skořápku pozemskou. Ale moře je dobré, moře je velkomyslné a shovívavě hledí na ty lidské karikatury, které přenášejí všechnu banálnost svého unuděného nebo uštvaného života ze svých klubů, boulevardů, salonů a budoarů, sněmoven a heren, komptoarů a atelierů na místa, která by měla býti posvěcena pouze sněním básníků a milujících. Neboť moře, dobré moře, zpívající a oslňující moře je přítelem básníků a milujících. Na jeho vlnách plyne duše poety a umělce s mocně rozpjatými křídly posvátné extase do světů cizích a neznámých, k bájným ostrovům Krásy a do přístavu vznešených kontemplací, kam nikdy, nikdy nemohou proniknouti ubohé, neduživé kocábky těch, kteří tam na břehu promenují v bílém flanelu neb hedvábí, lorgnují oceán jako kokotu nebo zívají před ním jako v divadle při představení jim nepřístupného díla básnického.

Jedním z nejvyhlášenějších, nejmodnějších podobných jevišť lázeňského mumraje s mořskou dekorací jsou Scheveningy. Přijel jsem do nich z aristokratického a půvabného Haagu pln vzrušujících dojmů odnesených z Maurithuisu, kde ještě snad útočněji než v amsterodámském říšském museu působilo na mne záhadné kouzlo Rembrandta. A zde ve smutné pustotě písečných náspů jednotvárného břehu a uprostřed všedního shonu světáckého přivítaly mne nové, mocné dojmy a požitky, v nichž mé oko vznícené novými krásami zapomnělo na tajemně stlumené melodie Rembrandtova »clair-obscur« i na vítězné fanfáry Rubensova ohnivého koloritu.

Moře zpívalo věčně a nepřetržitě nekonečnou, tajemně rytmickou píseň vln bijících ve zpěněném příboji do břehů, moře zářilo v nádherných, těkavých, nestálých metamorfosách barev. V nesmírném polokruhu vzdouvalo svou klenbu sinavou a šedě kovovou, pak zase slabě modrou a stříbrem postříkanou, hned mračnou a chmurnou a hned zase usmívavou a lesklou.

Dvě nekonečné prostory si hrají a laškují v barvách: obloha a moře. Každý světelný zákmit oblohy skane do klína moře, jež odpovídá úsměvem jasu blankytu a sinavým zachmuřením temným a šedým karavanám oblaků ženoucích se pouští oblohy.

A u břehu bělá se moře třásněmi příboje. Ty vlny zpěněné, vířící, a sněžné, lehké krajky roucha moře, roucha zvlněného volnými, gra-ními závitky šatu serpentinové tanečnice . . .

Nad obzor v dálce ztrácí se šedé, matné skvrny rybářských lodí. :dy objeví se nad zelenavou šmouhou, tam kde moře splývá s nebem, unký páper kouře neviditelného parníku. Ve vzduchu křivolaký let nělého ptáka rýsuje fantastické arabesky . . . Ale jediný pohled

stranou a do zadu od tohoto velkolepého zjevení nekonečné krásy smete vás ihned zpět do prósy lázeňského místa . . Na břehu v měkkém, hedvábném písku, peleší se hejno dětí bosých, ozbrojených lopatkami, jimiž vyhrabávají dolíky, budují z písku valy, náspy, celé pevnosti. Vyfintěné židovky a blaseované, staropannenské krasavice, maminky a guvernantky dětí hoví si v proutěných budkách, čtou romány a nudí se. Elegantní pánové v bílých šatech flanelových švihácky si vykračují, koketují se židovkami a ve své nudě těší se na večer, na partii »ponté européen« nebo kulečníku v kasině a ti druzí, kteří přišli zotavit své nervy rozviklané užíváním nebo přepjaté prací, nudí se též mezi dvěma lékařskými poradami a koupelemi. Nuda vane nad písečným břehem scheveningským, pravá nuda velkého lázeňského místa a bojuje se proti ní všemi zbraněmi lázeňského arsenálu. Dámy, po většině hollandské a německé židovky, mění toalety jako moře barvu a to je hlavní jejich zábava. Některé jsou vskutku »chic«. Ale to nejsou ani židovky, ani Hollandanky ani Němkyně. Podle účesu à la Botticelli, zakrývajícího bohatou vlnou černých vlasů půvab něžného ouška, a podle provokantní elegance a nonchalantního vkusu toalety poznávám Paříž, onu Paříž dámskou, která vládne mezi buloňským lesíkem, Café des Ambassadeurs až ke Casino de Paris. Zapadlo několik podobných krásek do Schevening, kde trochu příkře vystoupily do popředí v rodinném a měšťáckém rámci těchto lázní bankéřů a plantážníků.

Podél břehu, z budek tažených do vření příboje vychrtlými koňmi, vyskakuje se na pár minut do moře, kde se necháte vlnami bujně se převalujícími, šumně cukajícími a rozmarně se o břeh rozplácávajícími chvíli polehtat, pohladit, mezi tím co bdí nad každým vaším pohybem zavalitý chlapík, zašitý do jakýchsi modrých koženek, s drsnými štětinami pod bradou a s černým pahýlem krátké dýmčičky v osmáhlé, svraštělé, dobrácké tváři námořníka. V dámském oddělení, jež tu je mimo smíšen a mužské, obstarávají tuto dozorčí službu ohromně tlusté Hollandank v modrých šatech přepásaných bílým pasem. Po lázni osvěženi a slad zároveň umdleni potácejí se ubozí otroci régimu lázeňského života p břehu, kde buď se schoulí do písku, pijí grenadinu a sorbety či lehl »plzeňské« z Amsterodamu, jež roznášejí služební hoši v námořnický

kostumech a oddávají se tichému pozorování veselého dětského skotačení kolem, nebo dřímají při monotonní hudbě šumivého moře nad nějakým románem. Jakási dívka, již trochu přistárlá, ale s vlasem bohatě po zádech rozpuštěným, Angličanka, potí se nad skizzářem. Kreslí překocenou, odřenou loďku rybářskou odpočívající na břehu. Opodál vraští se vypasený semitský profil se zlatým skřipcem nad depeší. Patrně bursián. Z jiné proutěné budky vyhlíží do moře tvář plná nekonečné melancholie. Účet hôtelu, který svírá ruka, ji vysvětluje.

Mládež, která hledá trochu rozjaření ve volném, bystrém vzduchu, vanoucím ostře od moře, prohání se na malých koníčcích a na oslech. Dva mladí šviháci s monokly, švédskými rukavicemi a batistovými modrými naškrobenými košilemi improvisovali koňské dostihy. Mažou a kopou nelítostně do ubohých koníků a za divokého jásotu seběhnuvší se mládeže a smíchu obecenstva přicválal první k cíli — belhavý průvodce koní.

Odpoledne a večer soustřeďuje se všechen život v »Kurhause« a v »Seinpostu«, kde je café-concert. »Kurhaus« je pravý palác lázeňského komfortu, má nádherné místnosti, sály, salony, hernu a čitárnu, všechno vyzdobeno ve stylu elegantních hotelů. Zde večer zaznívá hlahol pestré kosmopolitické společnosti, zde vystavují dámy nádheru svých krajek a lesklých diamantů na odiv zrakům uhlazených elegánů v černých smokingách nebo redingotech. Všichni ti lidé, dokud se nalezali venku na břehu, před velebným pohledem na moře, zmírali skoro nudou, kdežto teď jakoby obživli a okřáli v jase elektrického světla, mezi zrcadly a čalounovanými zdmi, v koncertním sále a v herně. Jsou to unavení, blaseovaní tvorové, jimž nelahodí bezprostřední dojmy přírodních krás, pokud nejsou vnuceny společenským snobismem jejich pozornosti a frázovitému obdivu.

Těm nešťastníkům imponuje více klinkání piana v rokokovém sále, vydaného tu na pospas hudebnímu řádění lázeňských hostů, nežli ta posupná, mobutná melodie dunící venku a zaznívající sem vzdáleným matným hučením. Každou chvíli zasedne k pianu nějaká slečinka nebo stařena, hejsek nebo ctihodný muž a týrají klávesy. Gautier nemohl napsati jinde nežli v podobném lázeňském salonu dojemně pravdivou větu: »Le piano, c'est comme l'argent. Ce ne fait plaisir qu'à celui qui le touche.«*) Ale i dobrou hudbu jsem tu slyšel, která mne odškodnila za tyto děsné klavírní prostocviky a při níž jsem zapomenul na surové, šantanové odrhovačky, zaznívající mi v uších ještě z Amsterodamu. V kasinu je znamenitý orchestr, dokonale secvičený. Smetanovy a Dvořákovy skladby objevují se pravidelně na programu a mimoděk vás tento vskutku ryzí požitek hudebního umění smiřuje s tímto příliš lázeňským okolím.

V září 1896.

*) S pianem je to jako s penězi — baví jen toho, kdo se ho dotýká.

Mladé duše.

Román. Napsal Klen.

IV.

(Pokračování.)

Na Boží Hod odpoledne vyšli si po silnici k lesu. Zasněžený kraj propadal se v soumrak, chmury nad lesy houstly a inkoustově tmavý obzor zařezával se ostře do bílých profilů krajiny. Městečko za nimi dřímalo ve svátečním klidu, přerušovaném jen pokřikem výrostků a cinkotem saní. Před nimi rostly fantasticky do šera rozplývavé tvary lesa.

Kráčeli v sladkém rozechvění, s myslí přetékající dojmy těchto dvou dnů. Blouznili o včerejší jitřní. Cesta do kostela za svitu hvězd, chrám planoucí mysticky do noci, hudba zvonů, akkordy varhan, stříbro dívčích hlasů z kůru, to všecko opřádalo ještě dnes mysl jejich zlatými nitkami kouzelného snu, v jehož odlescích oddychoval i okolní smutný a šerý zimní den důvěrným teplem a stlumenou melodií sladkých nálad.

Hovořili bez přestání, prudce a nenasytně, tak jako by jim uvnitř v duši ležely ještě nahromaděné spousty nevypověděného a volaly po vyslovení, v jediném těkavém proudu, v němž prožité splývalo se sněným a elegické kouzlo odumřelého s unášejícím plápolem tryskajících plánů.

Na konec se octli zase u včerejších Landových výkladů. Vracel se k nim tvrdošijně a úmyslně a strhoval za sebou Václava, který vlastně už včera mu podlehl, polo nevědomky, nestaraje se ani mnoho o pravdu toho, co mu Karel hlásá, odhazuje všecky pochybnosti před mocnou převahou jeho osoby a vytrvalou jeho výmluvností. Landa viděl v něm už dnes svého stoupence, tichého, ale oddaného. To mu teprv rozvázalo jazyk. Sdílel se s ním o nejskrytější své zámysly. Sní o úloze velikého reformátora, ovšem. Ale, opravdu, úloha ta je tak obrovská. že ji prozatím nemůže považovati než za ideální cíl svého zralého věku. Připravovat se však už dnes třeba, alespoň ve svém nejbližším okolí a to nejen k vůli sobě, ale i jiným. Pozvedati totiž k sobě každého zbloudilého, rozšlehovati v každém, i nejnižším, světlo ctnosti a velikosti, propagovati všude vůkol sebe vznešené myšlénky a vědomí, že jest třeba mravní očisty a nápravy. Krátce: chce založiti sektu k šíření těchto idejí. Nazve ji »sektou ctnosti.« On a Václav mohou se považovati za její tvůrce a první členy. Ostatní budou získávati ve svém kruhu, kdekoliv a kdykoliv, za každým krokem, v každé hodině. Počátek učiní s kollegy studenty. Obětují na to celé vánoce. V ostatní práci pak budou pokračovati každý v místě svého studia. Bude to krásná a nadšená práce. Bude v ní předně kus vlastní sebevýchovy, neboť budou nuceni svítiti jiným na cestu svým příkladem. Dále pak získají si oblažující a vznešené vědomí že pozvedli tolik jiných duší z kalu, že se stali jich dobrodinci a zach niteli. A pak: ten obrovský vliv na jiné! Budou viděti do velik počtu cizích myslí a srdcí, zasahovati do jejich života jako osud, n všecky jeho nitky v rukou. Není to žádné bláznovství. Stačí jen přec si Goetheova »Wilhelma Meistera« nebo Dumasovy »Memoiry lékaře

a »Hraběte Monte Christo« — tam naleznou přímé vzory pro takovéto ovládání jiných.

Václava unášely tyto řeči jako vichřice. Jak! on, jenž všude zvykl ustupovati a mlčeti, on ostýchavý, přezíraný a posmívaný, má státi nad jinými, ovládati je svým duchem! Jaký to obrat jaké splnění nejsmělejších snů! A jak to je všecko snadné, uskutečnitelné! Vždyť všecko jejich okolí je tak nízké, bezduché, vždyť ode dávna cítil, že oba stojí vysoko nad ním. Jen chopiti se moci, která tu leží nezužitkována a na niž jim dává právo jejich duch a vzdělání!

Max Švabinský: Vlastní podobizna.

Ocitli se zatím už v lese. Po obou stranách silnice tyčil se jako černá hradba, z níž, podobny nesčíslným báchorkovitým rukám, vztahovaly se větve posypané sněhem. Všecko vůkol tonulo v mlhách a šeru. Zastavili se a umlkli. Zdálo se, jakoby zde, kde nebylo ani jediné stopy živoucího tvora i oni se proměnili v kámen nebo sníh a potopili se do hlubokého, všeobjímajícího ticha zimního lesa — —

Vrátili se do města téměř za úplné už tmy. Náměstí bylo nezvykle oživeno ruchem sváteční promenády. Potkávali skupiny štěbetavých slečinek, vyšňořených mladíků, služek, chlapců. Narazili konečně i na hlouček studentů, prudce hovořících a posuňkujících, jakoby s úmyslem obrátiti na sebe pozornost.

Vévodila jim vysoká ramenatá postava oktavána Pospíšila s otylou tváří, bručivým hlasem a skřipcem na nose. Byl zde dále malý, skrčený Hlávka, potměšilý vtipálek s velikým orličím nosem, hubený a žlutý Dyml s vychrtlým krkem, špičatou bradou a vyžilou tváří hýřila, pedantický Horáček s tmavými brejlemi a důstojným vzezřením hodných primusů, cynický Duspiva s kyselým obličejem, vedle nich pak jako poslušné stíny dva hoši, patřící asi do tercie, kteří jen mlčky poslouchali, nikým nepovšimnuti.

— Pozor, zkusíme to hned! zašeptal Landa Václavovi.

Byli uvítáni hlučným Na zdar! a obklíčeni hned ze všech stran.

Landa ocitl se ihned v hlučném s nimi hovoru. Měl u nich sice ést zbrkléh» »idealisty,« jak se zvyklo říkati mezi studentstvem všem, í vydrželi mimo školní učení čísti básně a dokonce je i psáti, a zašel proto mnoho výsměchu, ale zvykl tomu a po všech hněvech a dlých srážkách dovedl se zase vraceti k těmto kollegům, ačkoliv

poměr jeho k nim nepřekročoval nikdy hranic běžného studentského kamarádství. Vyciťoval však, že mají k němu uvnitř respekt právě pro ony vlastnosti, jimž se na venek posmívali, a to mu lichotilo. Nemohl býti docela bez této společnosti. Potřeboval jí chvílemi, aby se utvrzoval ve vědomí své převahy nad jinými. A pak bylo mu nezbytnou potřebou mluviti k širokému kruhu posluchačů a strhovati je za sebou. Václav naproti tomu, neobratný a ostýchavý, ztrácel se v této společnosti naprosto. Byl pokládán skoro ještě za chlapce. Chodil teď s ostatními po náměstí jen proto, že zde zůstal také Landa, ale kráčel vedle nich mlčky a netečně a nikým neoslovován. Aby vzbudil co nejmenší pozornost, hleděl tvářiti se po ostatních, smáti se, když oni se smáli, ale uvnitř bylo mu nudno a teskno při těchto hovorech, otáčejících se v únavné prázdnotě kolem návštěv hostinců, partií kulečníků a hlavně a skoro bez přestání kolem sylvestrovské merendy, již chtěli pořádati ve prospěch Ústředni Matice Školské.

S myšlenkou touto přijel oktaván Pospíšil, uznávaný jednomyslně pro ten čas za hlavu zdejšího studentského hloučku. Získal pro ni během těchto dvou vánočních dnů všecky kamarády, zamluvil sál a hudbu a končil nyní na náměstí rokování o programu a obsazení úloh, započaté po poledni někde u hospodského stolu. Jeho silný bas překonal konečně směsici překřikujících se hlasů, rozohněných vypitým pivem a domněnkou o nesmírné důležitosti chystané zábavy. Nabízel Landovi jednu z úloh ve frašce, jedinou, která prý ještě není obsazena.

— Já hrát? Dělat ze sebe tatrmana jako vy?

Všeobecný pokřik byl odpovědí. — Ale nechte ho, blázna! křičel Dyml. Ale vždyť to bude na Matici, domlouval vážně Pospíšil. Je to přec vlastenecká povinnost!

— Co? vlastenecká povinnost? Národ že by mne mohl nutit, abych na jevišti prováděl sprosťáctví, lil do sebe pivo a pak snad ještě dokonce abych tančil s těmi zdejšími husami!

— Hloupé nesmysly — bručel Duspiva.

— Vlastenecká povinnost! opakoval Landa pořád zlostněji. Je jen jedna povinnost, být ctnostným a čistým. Mravní povinnost. A národ nemá práva žádat ode mne něco nemravného.

— Tak, ty hlupáku myslíš, že divadlo a tanec je něco nemravného? křičel tenkým hlasem skrčený Hlávka poskakuje kolem Landy. Ostatní jeho slova zanikla ve všeobecné směsi výkřiků a pošklebků, v níž nebylo rozumět slova ani Landovi, rozkládajícímu prudce rukama uprostřed povykujícího hloučku, ani ostatním. Konečně zjednal si silný bas Pospíšilův zase sluchu.

— Poslouchej Lando, řekl zdlouhavým vážným tónem, tohle je přepjatost, takto mluvit. Co pak má jiného dělat student o prázdninách? A pak už k vůli čistému výtěžku —

— Těch několik zlatých, které odvedete Matici, nestojí za tu mravní zkázu, které při tom propadáte. Děvčata, tanec, pivo, sprosté šprýmy věřím, že se vám to líbí. A je to také velice chytré, udělati z těch choutek vlasteneckou povinnost.

— Ale vždyť, ozval se Horáček s primusovskou tváří, nám to nikdo jiný ještě nevytýkal mimo tebe. To jsou tvé střeštěné názory. Naopa

čti v novinách zprávy o činnosti studentstva. Tam se právě takováto činnost schvaluje.

— A to má být rozhodujícím? Vždyť noviny dovedou schvalovati horší ještě hlouposti a nemravnosti.

— Ale jdi, rozkřikl se podrážděně Duspiva s kyselým obličejem, ty chceš být moudřejší než noviny? Blázne! Tak řekni, co máme vlastně dělat?

— Co? Být apoštoly mravnosti, působit na každého příkladem, napravovat jej — zvykat si vznešenému smýšlení — být vždycky vážným a hlubokým — —

— To jsou pěkné věci, chechtal se Dyml. A co děvčata? ty dovoluješ milovat?

— Kdo podlehne lásce, ten propadá smyslnosti a vášním. Od žen máme žádat chování co nejpřísněji mravné, co největší čistotu . . .

Šklebivý smích Dymlův a Duspivův nedal Landovi pokračovati. Všickni zase hlučeli, vtipkovali a dráždili Landu oplzlými žerty a jejich veselý smích vypukal až v řev, když tento zacpával si uši a pobíhal před nimi se směšně bázlivými posuňky. Václav cítil lítost a stud při tomto ponižování svého přítele. Věděl, že by se ho měl zastati, ale neměl k tomu dost odvahy. Ba neubránil se ani, aby se alespoň slabě nezasmál při nejpůsobivějších šprýmech Dymlových, ačkoliv hned na to hleděl stáhnouti obličej v přísné a vážné držení.

Vřava utichla konečně, když Dyml s Duspivou, omrzelí nezvyklou pro ně večerní procházkou, zmizeli v osvětlených vratech hostince, kde byli zvykli od samého odpoledne až do jedenácti večer seděti při kartách. Po jejich odchodu netroufali si už ostatní na Landu. Jejich námitky a odpovědi umlkaly znenáhla a tak brzy rozlehal se jen jeho hlas v rychlém, nezastavujícím se proudu, tu tryskaje ve výkřiky rozhorlení a nadšení, jindy zase skláněje se v pozvolném spádu. Mluvil totéž, co včera k Václavovi, jen že nalehavěji a prudčeji. O »sektě ctnosti« se však posud nezmiňoval, chtěje patrně jen zatím připraviti půdu. Činil skutečně dojem apoštola, kázícího svým učenníkům, zde na tomto tichnoucím náměstí, kde se už mihaly jen postavy posledních chodců a svit lucerny kreslil po sněhu jeho posuňkující postavu v klikatých obřích stínech.

Rozešli se tiše. Na všech bylo viděti dojem Landových slov. Nenamítali nic proti nim, snad jen z netečnosti, ale nikdo přece neměl odvahy smáti se mu jako ještě před chvílí.

Landa s Václavem doprovázeli Pospíšila. Byl nejstarší, měl největší vliv na ostatní, Landovi proto na něm nejvíce záleželo. Při svém hřmotném zevnějšku byl uvnitř měkký, skoro slaboch. Řeči Landovy zůstavily, zdálo se, ze všech u něho největší účinek.

— No víš, mumlal svým bručivým hlasem, toť se ví, že máš pravdu. I že to je — abych tak řekl — takový ideál, víš? A každý se mu nůže přiblížit. Ale je dobře nám ho připomínat. A s těmi děvčaty š také pravdu. A to je ještě ani neznáš. Ale já bych mohl vyvovat —

Vzal Landu důvěrně pod paždím, odtáhl ho stranou, aby Václav lyšel a hučel mu tiše něco do ucha. Landa přikyvoval.

Zastavili se po chvilce v koutě náměstí u domu s kupeckým krámem, nyní zavřeným. Pospíšil zazvonil. V tom zašustly za nimi kroky a bílý jakýs stín vběhl do vrat sousedního domu.

— Že je to ona! zašeptal Pospíšil a hlasitě zavolal: Heleno!

Tiché kroky zašustly znovu, nyní ze sítě a ve vratech zabělala se koketně nasazená beranička štíhlé, skoro vytáhlé dívky.

— No pojď jen sem. Nestyď se. Je to jen Landa a Daněl.

Dívka popošla blíž. Ve světle lucerny ukázala se její tvář, s pravidelnými, trochu zvadlými rysy a jiskrným černým okem.

Landa a Daněl uctivě pozdravili. Odpověděla hlubokým, přihrublým altem, provázejíc každé další slovo řehtavým smíchem.

— Já už musím, Jendo. — Tatínek je dnes doma.

— Ale jdi, vždyť on počká!

— Ne, zlobil by se — — Tony je už také doma.

— Počkej, rád bych ti jen něco řekl, mumlal Pospíšil. Chci k vám zítra přijít, večer, rozumíš?

Helena přikývla vesele a oči jí zasvítily.

— Tatínek nebude doma?

— Nebude, jen přijď, přijď..!

— No a víš koho chci přivést? Tuhle Landu.

— Já slečno — budu tak smělý — koktal Landa

— Ale ano, ano pane Lando, křičela poskakujíc a tleskajíc rukama. To bude pěkné! A pan Daněl ne? Přijďte také pane Daněle, obrátila se tónem prosebně úlisným k Václavovi. Ten se jen červenal a mumlal něco jako: Já, já...

— A neříkejte jí, hoši, slečno, přerušil Pospíšil jeho rozpaky, vždyť jsme s ní chodili do školy! Viď, Heleno?

— Toť se ví! odsekla Helena. Jaké pak caviky se mnou. Vidíte, to já mu — ukázala na Pospíšila — neříkám jinak než Jendo. Viď, Jendo? A klepnuvši mu na rameno, vypukla v hlučný hrubý smích.

— He-le-no! ozval se v tom jemný barvitý hlásek z hloubi sítě.

— Ah, to je Božena. Co pak? křikla Helena,

— Máš — jít — domů — —! zaznělo znovu ze tmy, v táhlém melodickém spádu.

— Vidíte, už musím. Tak přijďte, ale jistě... všickni..

Podala všem kamarádsky ruku a zmizela.

Když se oba přátelé vraceli sami domů, vybuchla teprv jejich radost.

— Vidíš, co jsem říkal! volal Landa. Už máme několik nitek v rukou. Pospíšil je skoro náš. Ostatní získáme co nevidět. A pak, to ty ještě ani nevíš — — Vliv na ženy! — — Víš, co mi to Pospíšil šeptal? Mám přijít zítra k Tichým, žádal mne o to. Víš proč? Abych prý působil na Helenu — a na celou rodinu. Víš, jaké to tam u nich je — — A on, ale to jen mezi námi, se začíná s Helenou milc. Vlastně ona ho prý má ráda. On neví ještě, co dělat, vadí mu rod — — ta pověst — — Ale dá se tam prý krásně působit — — S ženami vůbec budeme mít největší úspěchy. Jsou nejvnímavější takové myšlenky. — Těším se už na to. A vůbec už s dneškem mů-být spokojeni. Nebyl to den ztracený!

(Příště dál-

Karel B. Hájek:

Nebuďte tvrdi!*)

»Buďte tvrdi!«
Nietzsche.

Ne, tisíckráte ne! Jen tvrdi nebuďte!

V tom zmatku osudném, v těch poblouzení tmách
své pyšně neste lampy soucitu
a vlastní krví svou je dolívejte planoucí!

Nadchnuti láskou jděte s čelem vypjatým,
evangelia vyznavači čisté lidskosti,
jak flagellanti jděte vřavou ulic banální
při pokřiku a smíchu pohrdavých zástupů
za zpěvů žalmů lásky v hrdém nadšení
a hlavy obnažené neste vztýčeny
do vzduchu jasného a prozářeného
tím rozlitým a bílým světlem čistých illusí,
jímž vůně stoupají kadidel vašich obětí,
v sandálech pokory a v hrubých rouchách askese
umdleni, klekejte na dlažeb tvrdých mosaikách
ve přítmí kathedrál před velkým božstvem svým,
jež zraňováno denně na oltářích krvácí.
A měkcí, měkcí buďte jako býval Pán,
jenž »nalomenou třtinu nezlomil«
a k smrti strádal neskonalým soucitem.

Jsou slabí, kterým třeba vína utěchy,
jsou choří, zatížení hříchů kletbami,
jsou bědní s těžkými a zjitřenými ranami,
jichž rtům horečkou spráhlým třeba svlažení,
jsou tiší trpící, jimž třeba úlevy,
a ušlapaní jsou a k smrti nemocní,
již opuštěni dlouze umírají v zoufání.

V těch dlouhých nocech bezútěšných bolestí
k jich ložím přicházejte trpět jejich mukami,
jak mniši milosrdní, plni zapření,
ošklivost v sobě umlčujte z hnusu jejich ran,
modlitby s umírajícími odříkávejte
a v bezvýchodných pochybností temnotách
jim rozsvěcujte světla nadějí a útěchy.

*) Zodpovědnost za tendenci těchto veršů nese, rozumí se, pouze autor jejich otisknutí jich neznačí nižádný programový projev z naší strany. K této poznámce nás jednak zkušenosti, nabyté z nedávných polemik, jednak také okolnost, že nákladem Rozhledů vyšel překlad Nietzscheovy knihy, proti níž se zde p. K. B. ohrazuje. Pozn. redakce.

Jen tvrdi nebuďte!
Jsou slabí, kteří, nežli k cíli došli, klesli proto jen,
že na rozcestí nikdo naproti jim nevyšel,
že nikdo ruky nepodal jim mdlobou hynoucím,
a nikdo z těch, kdož cestou kolem šli,
do žhavých ran jim oleje a vína nenalil.

Vy vyznavači lidskosti a lásky evangelia,
přírody potírejte zákon surový,
zdvihejte pyšně svoje lampy soucitu,
v nichž jasný olej spalujete vlastní krve své,
a měkcí, měkcí buďte jako býval Pán,
jenž »nalomenou třtinu nezlomil«
a k smrti strádal neskonalým soucitem . . . !

Světová dělba práce.

Již v I. roč. »Rozhledů« postavili jsme se na odpor běžným a do dnes hájeným názorům, usuzujícím z aktivní tržební bilance státu na jeho příznivou bilanci hospodářskou. Již tehdy jsme dokazovali, že tato aktivní bilance neznamená poplatnost ciziny, nýbrž spíše poplatnost c i z i n ě. I jsme povděčni autoru malé, ale poutavé brožury, Internationale Arbeitstheilung, letos vydané (Vídeň, Manz), Dr. H. Bachovi, jenž některými novými příklady dokládá správnost tohoto stanoviska.

O hospodářských stycích mezi národy panuje názor, že národové, jsouce hospodářsky vzájemně neodvislí, dobrovolně vyměňují mezi sebou přebytky své výroby. Každý dává své výrobky, jichž pro sebe nepotřebuje, výměnou za jiné. — Názor ten je klamný.

V Rakousku jest, jak známo, značná výroba řezů. Podniká se výroba ta, aby vyhovělo se domácí spotřebě a vyváží se teprve přebytek výroby za hranice? Anebo pěstuje se tabák na ostrově Kubě především pro úkoj spotřeby domácí a vyměňuje se teprve tabák, jehož Kubánci nechtějí kouřiti, za jiné výrobky z ciziny? Zajisté ne. A tak mimo to, prodávají-li se trvale do ciziny jisté výrobky pod cenou a stává-li se to i zákonem, jako na př. při vývozu cukru, udržovaném jen premiemi, jestliže dokonce státy, nevyrábějící dostatek zemědělských plodin, aby uhradily vůbec spotřebu, jako na př. Francie a Německo, a nucené ji krýti dovozem z ciziny, přes to podporují stále větší osévání půdy řepou a prodávání cukru do ciziny pod cenou výrobní pomocí premií, tu zajisté nebude to směna přebytečné výroby, jež pouze určuje mezinárodní vztahy hospodářské. Ve skutečnosti tomu také nikdy nebylo a není.

Prof. Schmoller praví: Všechna socialní tělesa, národové a stá jednak se navzájem hospodářsky doplňují svojí činností, jednak — a především — zápasí o nadvládu nad sebou a podrobení si i vykořist vání soused souseda. Původně byl jen tento zápas o moc. Teprve sta a tisíciletích uzpůsobil se k doplňující se součinnosti. I dnes hle veliké hospodářské moci využiti své převahy v každém mezinárodn

vztahu a udržeti slabší národy v odvislosti. I dnes hrozí každému polocivilisovanému národu, u něhož se Francouzové nebo Angličané mocí usadí, jisté otroctví a nepříznivá bilance, za níž v nedaleké budoucnosti kyne politické zabrání území a hospodářské vykořisťování, z něhož pak může ovšem vzejíti hospodářské vychovávání.

Všude, kde vyskytá se dělba práce, stejně na primitivním stupni v rodině, mezi mužem a ženou i dětmi, jako v rozdělení v činnost řídicí a výkonnou v hlavních oborech práce: v zemědělství, průmyslu, obchodě a dopravě, a mezi těmito obory, (mezi městy a venkovem), shledáváme, dle Schmollera, že jednak dvé nebo více částí se doplňuje v hospodářský celek a tudíž jsou ve vzájemné na sobě závislosti, jeden závislý na zdaru a zdravém rozvoji druhého, jednak však že jsou od počátku v trvalém zápase o vládu za účelem hospodářského vykořisťování a zároveň právního utlačování slabších a závislých.

Přes to považuje se posud zahraničný obchod za dobrovolnou výměnu hospodářsky samostatných individualit. Jest tedy, podle toho, každý vývoz zboží za hranice kryt dovozem drahých kovů a čím větší bude vývoz zboží, tím více za ně přijde z ciziny drahých kovů t. j. hotových peněz, jichž každý stát snaží se míti co nejvíce. Skutečnost ovšem vyvrací tuto theorii. Anglie, Francie a Německo vykazují vedle stoupajícího dovozu a klesajícího vývozu drahých kovů i stále vyšší dovoz a stále menší vývoz zboží. Taková bilance, kdy vývoz převyšuje dovoz, jmenuje se pasivní a obecně znamená nepříznivý stav pro stát a naopak, je-li vývoz vyšší než dovoz, slove tato bilance aktivní a považuje se za příznivou. Ale obchodní statistika učí, že Anglie, Francie, Německo, Belgie, Nizozemí a Švýcary mají stále pasivní, kdežto Rusko, Vých. Indie a Rakousko Uhersko t. zv. příznivou obchodní bilanci (t. j. aktivní) a přece nelze říci, že by tyto tři země hospodářsky ovládaly ony.

Již před 200 lety pravil Osias Child, že země, jež ročně více vyveze než doveze, přec může stále více chudnouti, jestliže jako na př. Irsko musí vyvážeti, aby majitelům půdy, žijícím v cizině, zaplatila nájem a důchod. Také jest možno, že peníze cizozemských kapitalistův jsou uloženy v zemi a pak větší vývoz svědčí jen o chudobě této země.

Základní omyl, na němž jest založena theorie prospěšnosti aktivní bilance, jest klamný předpoklad, že směna děje se dobrovolně a že, jelikož ovšem ten, kdo více vyrábí než spotřebuje, bohatne, i národ, jenž více vyváží než dováží, hospodářsky se vzmahá.

Ve skutečnosti však nevyváží některý národ nebo stát proto, že více vyrobí než spotřebuje, nýbrž proto, že celou výrobu spotřebovati nesmí, že právním a hospodářským řádem jest obmezen na spotřebu pouze části své výroby. I dělnické třídy jsou produktivní vzhledem k ostatním dám, spotřebují méně než vyrobí, ale ne proto, že všechnu svoji výbu spotřebovati nemohou a rádi přebytek přepouštějí jiným, nýbrž oto, že jen tehdy mohou vyráběti, když jen částí vlastní výroby za ěk přijmou (v podobě mzdy). To ostatek — kdyby vůbec rozdělení statků zi výrobní a nevýrobní třídy bylo spravedlivé — bylo by účelné, ano itné, ale zajisté by nemohlo se považovati za příznivou známku posta-

vení dělnické třídy. Podobně stát zemědělský musí se uskrovniti jen na část své výroby a bude míti tudíž bilanci aktivní, kteréž mu však státy s bilancí pasivní záviděti nebudou, právě jako rentier, jenž nepracuje a nevyrábí a spotřebuje jistou část národní výroby, jež mu právně připadá, nebude záviděti dělníku, jenž méně spotřebuje než vyrobí. Ale národní hospodáři zvláště v Rakousku, jsou tak zamilováni do »aktivní« bilance, že, ač vědí o Anglii, Francii a Německu, největších to kapitalistech a rentierech mezi státy, že mají bilance značně pasivní, jsou přece velmi starostlivi, aby Rakousko stále mělo svoji bilanci aktivní, „příznivou«, takovou jako Rusko, Srbsko a Indie. A aby ji udrželo, nerozpakují se miliony obětovati v podobě na př. cukerních premií. Zvýšení cukerních exportních premií k vůli tomu, aby byla uhájena aktivní bilance tržební, neznamená nic jiného, než dávati cizině rakouský cukr pod výrobní cenou. jen aby nenastala možnost, aby cukr zde vyrobený byl i zde spotřebován. Ozývá-li se nyní také ještě přání, aby i na vývoz pšenice povolila se premie, značí to jen chvalitebnou snahu, cizině dodávati pšenici pod cenou výrobní, jen aby u nás ceny pšenice udržely se co možno nejvýše a tudíž spotřeba její u nás aby byla co nejmenší.

Aktivní bilance jest tedy vlastně — poplatnost. Dělba práce počala tím, že silnější znásilnil slabšího. Zpočátku se přemožený nepřítel zabíjel, později učinil otrokem. Přemožený národ byl z počátku ze svého území vypuzován, později však byl jen nucen, aby odváděl roční poplatek, t. j. část své výroby. Odvádí-li porobená země ročně určité množství obilí, dobytka, jiných plodin a drahých kovů, má aktivní a tudíž podle ustálené frase, příznivou bilanci, a stát vítězný, jemuž porobený dováží, bilanci pasivní, t. j. »nepříznivou«. Přes to vítězný stát nerozpakuje se, i násilím a zbraní donucovati stát porobený, aby zůstával »aktivním« a on sám »passivním.« Opírá-li se Anglie i zbraní pokusům severoamerických kolonií, státi se státoprávně nezávislými, t. j. nedati se více vyssávati Anglií, snaží-li se, aby udržela svoji obchodní převahu, opanovala-li všechna moře a vede-li války, aby uhájila své obchodně-politické zájmy, jest to na poli mezinárodní dělby práce týž úkaz, jakým byly v oboru domácí dělby práce vzpoury otroků a potlačování socialních bouří ve starém Římě. Tyto socialní zápasy států mezi sebou plní stránky dějin světových, jako jsou obsahem dějin národa socialní bouře uvnitř něho.

Snáze porozumíme spletitějším hospodářským vztahům států k sobě, pozorujeme-li jejich kolonialní politiku. Dle Schäftlea jest táž závislost zemědělských států na státech průmyslových a obchodních, jako kolonií závislost na státě kolonisujícím a má za následek, i přes všechnu uznanou státní neodvislost a suverenitu, odvislost a vykořisťování. Tržební bilance kolonie bývá vždy po několika málo letech, kdy z počátku investice snad převyšují výnos, aktivní a zůstává aktivní. Tak r. 1867—1884 bylo vyvezeno z britské Indie zboží za 1123 mil. lib. šterl. a s říbra za 31 mil. lib. šterl., kdežto dovoz obnášel 682 mil. lib. šterl. zboží a 188 mil. lib. šterl. stříbra. Indie tedy zaplatila za tu dobu Anglii více než 284 mil. lib. šterl. t. j. za správu, za investice, výslužné úředníkům, jež vrátili se do Anglie a renty anglickým majitelům pozemků. A tato aktivní bilance zve se »příznivou.«

Prof. Emil Sax vypočítal r. 1894, že Rakousko-Uhersko ročně platí po odečtení svých protipohledávek cizině ještě 130—135 mil. zl. Rakousko-Uhersko je suverenním státem, ale přejalo »dobrovolně« na sebe závazek platiti tyto ohromné sumy ročně ve formě úroků ze státních dluhů a cizozemským majitelům investicí v Rakousku. Zahraniční věřitelé mohou úroky svých státních rent a ostatních zúročitelných kapitálů odebírati buď v zemědělských anebo průmyslových výrobcích anebo je znovu v Rakousku investovati. Rakousko-Uhersko, jakožto silně zadlužený stát, má ovšem značný zájem, aby nutkalo cizinu po př. vhodnými tržebně-politickými opatřeními, aby raději úroky své vybírala ve výrobcích průmyslových, jichž výrobu lze snadno a rychle zvětšiti, než v plodinách zemědělských, jichž nikterak nelze v míře potřebné rozhojniti. Spíše by mu tedy prospívalo vývozní clo než exportní obilní premie. Když jednoho roku velice stoupl vývoz dobytka z Rakouska do Němec a zároveň podražilo maso u nás a klesla spotřeba masa, měli jsme ovšem »zlepšenou« bilanci tržební a přece nebylo v tom nic potěšujícího pro naše hospodářství.

Platební bilance každého státu jest podmíněna tolika a tak spletitými a většinou ne snadno postřehovanými okolnostmi, že jest nesnadno za normálních poměrů usouditi, je-li t. zv. příznivá tržební bilance zároveň příznivou bilancí hospodářskou a platební, anebo spíše není-li naopak, trvá-li několik let bez ustání, nepříznivým znamením hospodářského stavu onoho státu. Můžeme se však poučiti z události nedávné. Když Německo přemohlo r. 1870 Francii, učinilo, co již za starověku vítězové činili Ale místo aby bylo uložilo Francii roční poplatek 200 mil. franků, k jichž zajištění bylo by nuceno bývalo býti pro vždy v plné zbroji, vymínilo si zaplacení 5 miliard franků válečné náhrady jednou pro vždy. Tím ovšem Německo se hospodářsky sesílilo a Francii oslabilo. Když však zcela přirozeně nastalo, že tržební bilance Německa, která byla posud aktivní, se následkem rychlého splácení válečné náhrady náhle stala pasivní a na rozhodujících místech v Německu se pasivnosti lekali, zastavili pod záminkou, že výpočty o vývozu jsou neúplné, raději vypočítávání bilance za r. 1874, ač tržební bilance před tím na těchže výpočtech se zakládaly.

Německo totiž uzavřelo r. 1872 tržební bilanci pasivním saldem 933 mil. marek, obnosem, jejž pokládali za ohromný. Když pak bilance r. 1873 místo očekávaného »zlepšení« vykazovala zvýšené pasivum 1768 mil. marek, zastavili další výpočty bilance, ačkoli proti r. 1872 byla změna jen při dobře kontrolovaném dovozu, jenž stoupl ze 3458 mil. marek na 4257 mil. marek, kdežto hodnota vývozu udržovala se skoro nepohnutě na 2½ miliardách marek.

Když pak vlivem hospodářské krise, jež nastala po miliardovém výšvihu, mohla zdokonalená statistika tržební v první své bilanci za rok) vykázali opět vyšší vývoz, aktivní bilanci 204 mil. marek., posílilo dsudek, že pasivní bilance let hospodářského blahobytu 1872 a byla jen výsledek nepravých dat a s radostí byla uvítána aktivní ní bilance, jež vyslovovala v číslicích — hospodářskou krisi. Od té se pasivní bilance v Německu se vzrůstem hospodářského blahobytu ustálila, od r. 1889 stále obnosem 800 až 1000 mil. marek, aniž

se pochybuje ještě o spolehlivosti tržební statistiky a aniž zjev ten komu činí těžkou hlavu.

Jinak také nemůže se projeviti tak veliké přesunutí kapitálu, jako se stalo válečnou náhradou, než nepříznivou tržební bilancí té země, do níž tento kapitál přesunut byl, a příznivou bilancí té země, ze které odešel. Stavěli-li Němci pevnosti a dráhy s kapitálem francouzským, nekupovali ovšem cizí cenné papíry a nepotřebovali také francouzského stříbra, neboť z něho by nebyli učinili ani pevnosti, ani dráhy, ani potravu dělníkům, nýbrž musili obrátiti na čas užitky majetkové a výkony pracovní, jež jinak sloužily na opatření běžných potřeb národa, místo na tyto, na opatření nových kapitálů v železnicích a pevnostech. To však mohlo se státi jen tím, když byla zmenšená výroba pro úkoj denní spotřeby, jakož i zvýšená spotřeba lépe placených dělníků nahrazována dovozem plodin cizích.

Kdežto Francie ve čtyřech letech, válku bezprostředně předcházejících, vykazovala vyšší dovoz za 2·2 miliardy franků, ročně tedy průměrně za. 550 mil. franků, vyskytá se v r. 1872—1875 dovoz vyšší jen o 620 mil franků, tedy ročně pouze o 155 mil. franků.

Již z toho jest patrno, že jmenovati aktivní bilanci tržební příznivou a pasivní nepříznivou, jest nesprávné a že působí zmatky. Právě naopak jest t. zv. příznivá bilance nepříznivým symptomem. Hospodářské zdraví národa a jeho síla zakládá se dle Smitha na poměru jeho výroby a spotřeby. Tomu však nesmí se rozuměti ve smyslu soukromohospodářském. Ne obmezovati spotřebu, aby se docílilo úspor, výrobních přebytků! Právě naopak ty státy jsou kvetoucí a mocné, jimž v mezinárodní dělbě práce jest popřáno více spotřebovati, než lze na jejich území vůbec vyrobiti.

P.

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Růžena Svobodová: Ztroskotáno. (Šimáčkova Kabinetní knihovna). »Ztroskotáno« jest, nemýlím-li se, prvou větší prací autorky a to jest as hlavní příčinou silného dojmu, s nímž je dnes, po dalších čtyřech letech její literární činnosti, pročítáme. Divíme se té podivuhodné hotovosti, s níž se jí pod řilo stvořiti hned při prvém větším rozmachu dílo tak ryzí, čisté, tak široce rozpjaté, plné ještě svěžího pelu mladosti a nezkažené umělecké síly. Hned na poprve tu zaznělo celé to thema, k němuž se od té doby pí. Svobodová stále vrací v různých variacích, thema, tvořící typický podklad jejích prací: tragika vysoko a čistě vzplanulého niterného života (v jejím případě duševního života dívek a žen) ve styku s brutální přemocí životní reality. A nikdy nezbudovala onen niterný svět s tak přirozenou a pravdivou prostotou, jako v této Rafaele, která vstupuje s udiveným zrakem z klášterního vychování do světa a hned z první dramatické episody, do níž ji postavil, vychází poražena, smutně zmoudřelá, poprve si uvědomujíc, že logika touhy a lásky nedá se srovnati s logikou skutečnosti. Nazval jsem shora práci tuto široce rozpjatou. Chci tím totiž říci, že není stavěna na jednom uměleckém principu, nýbrž že chce obejmouti d v a, sobě vzdálené a protilehlé. Na jedné straně totiž zpívá pí. Svobodová hymny n e j s u b l i m n ě j š í h o u m ě n í, v nejvyšších oktávách citů a nálad, na druhé však šlape klopotně pozemský prach čirého r e a l i s m u, drobných detailů banálního života. Synthese těchto dvou protivných si pólů dosud nepodala. Naopak staví je proti sobě v celé krajnosti a hledá v jejich antithesách své nejsilnější effekty. Její vlastní posice je ovšem v principu prvém, v umění niterném a subtilním, a užívá realismu, ne jako pravý a programový realisté, aby realitu umělecky prozářila a stylisovala, nýbrž aby ji učinila absurdní a nenáhodnou. Za její hrubou přemoc vykonává na ní pomstu tím, že ji vuje do grimas a karikatury. Nespodobuje ji s vševyrovnávajícím, : výsměchu láskyplným klidem vysokého filosofického humoru, nýbrž ›drážděností a hněvem, které jsou příliš opravdovy, příliš čpí ještě tem, jeho čerstvě ještě cítěnými křivdami než aby se mohlo říci, že e překročena mez, dělící život od umění. Tu alabastrově bílou a zte- ı duši Rafaely, neposkvrněnou jak světice, jejíž vzrůst sledujete se

ztajeným dechem a zněním nejlepších strun svého srdce, postaví najednou pí. Svobodová do světa, v němž mají lidé nosy jako člunky, ramena jako bochníky švýcarského sýra, nohy oblé jako cihličky a tváře nažloutlé jako cibulová omáčka, postavy jako krychle nebo bábovka, (cituji doslova z knihy), v němž hemží se netvorů v podobě tuctových mužů, jejichž slova zní jako syčení hada, jejichž polibky jsou hnusny jako dotyk studeného ještěra. Nad tímto světem nerozléhá se vítězný smích humoristy, nýbrž jen hněvivé lkání zraněné duše. Tato vysoko vzletlá, v základech pathetická a vážná kniha, vypadla by, kdyby ji chtěl někdo illustrovati, jako řada nejbizarnějších karrikatur. Rozbíhá se tedy ve dva různé směry, nemá jednotného stylu. Ale v této zvláštní kombinaci dvou tak si vzdálených prvků jest pí. Svobodová čistě svá, to jest její specielní přízvuk, její barva. Tu nese každá její stránka, a to není malá věc u nás, kde zvláště v románě, se dají autoři vskutku individuelní a svébarevní spočítati na prstech jedné ruky. Pí. Svobodová postavila si úkol, pravda, téměř nesplnitelný. Nespojila dosud oba protivné si břehy, aristokratism duše a banálnost realismu, jednotně klenutým mostem, ale z náběhů k tomu považuji »Ztroskotáno« za nejzdařilejší. *Kj.*

Václ. Štech: Koleje. Maloměstská událost. (Nákl. Topiče). P. spisovatel je barbar velmi starožitného rázu. Záleží mu na mravním pořádku, rozumějte, na maloměstském mravním pořádku a aby mu zjednal zadostiučinění a aby ho přivedl k náležité platnosti, neštítí se škrtit a popravovat všecky ubohé dušičky, jež měli dost prudké krve, aby se proti němu prohřešily. Nešťastná Netta, jež mu padla do ruky! Ten vzácný, bujný a bohatý květ, jenž svými úchvatně divokými barvami a svou silnou až k rozčilení vůní svézákonné vášně ovšem příliš křičel v jednotvárné, šablonovitě srovnané a mdlé zahrádce maloměstské citové anemie, musil býti se zamračenou nevlídností ušlapán, protože zločinně omamoval slabé a nezvyklé občánky, kteří se k němu neopatrně přiblížili. Jaké děvče, jež odloudí vlastní sestře pořádného a patřičně milovaného ženicha! Zaslouží jiných jmen, jiného povšimnutí a docela již jiného osudu nežli každá bezectná svůdkyně? Všechno bylo tak pravidelně, tak bezúhonně upraveno: Rokytovi opatřeno vyhovující postavení, Justa mu s usuelní vážnou formálností zaslíbena, lhůta svatby prozřetelně ustanovena, příprava nezbytné nevěstiny výbavy uvedena do proudu a ženich občasnými návštěvami naladěván ke příštímu spolužití. Nikomu ani nenapadlo, že by vše mohlo skončiti jinak, nežli řádným sňatkem snoubenců. Nenapadlo to až do poslední chvíle ani Rokytovi, ačkoli buclaté vnady Nettiny rozdrážděly jeho ctnostnou zdrženlivost až k určité a hlodavé, nespokojené žádosti: koleje, do nichž svým ucházením o ruku Justininu zapadl, trčí před ním jako zoufalá nutnost, jíž se hledět vyrvat bylo by smrtelně ohavno a nebezpečno, nehledě k tomu, že je na to příliš sláb a příliš malomyslný. Jen Netta, nemístně samorostlá a bezohledně vášnivá, s sobila to šílené, strašlivé a do nebe volající zvrácení normálního výv událostí! Její oheň, její bouřlivá a bojovná výbušnost a útočnost sti k sobě násilím Rokytu, jenž v rozhodných okamžicích nebyl ani s mocen a vědom, vzdávaje se bezděčně, tupě a zpitoměle neblaze ' zelnému vlivu nesvědomité lupičky. Trest na ni, přísný a bez m

denství! Nouze, skličující neutěšenost vyhlídek do budoucnosti, bolestná nemoc studená a srdcervoucí opuštěnost, nelidská smrt! Teprve nad jejím spravedlivým hrobem dá se snad během času připustiti milostivý smír a odpuštění, a to jen za tu cenu, že se hříšně přerušený pravidelný postup slušného, ano vzorného Justinina a Rokytova namlouvání zase a tenkráte pevně naváže: nová, nepoměrně lepší matka se postará, aby v pozůstalém sirotečkovi zahladila všechny stopy nečisté krve nebožčiny. Věru, p. spisovatel mohl oběť svého mravného rozrušení potrestati aspoň způsobem trochu modernějším. Leželo to tak »na dlani vyloženo« (jak on říká, užívaje tohoto terminu hráčů v karty). V poměru Rokytově k Nettě vězel přece okatý zárodek sebezkázy. Dlouho-li mohlo Rokytovo maloměšťáctví, tak výrazné, úplné a ryzí, vydržeti pod šlehajícími metlami nepříjemných nesnází hmotných, do nichž ho sňatek s Nettou přivedl, a pod žalobnými dojmy společného vystřízlivění, jež bylo při bližším ohledání svých vnitřních vztahů u nich nevyhnutelno? Myslete si je neshodou svých názorů a svých povah odcizené, druh druha překvapeně zkoumající a popudlivě sklamané a máte mstící spravedlnost obstojně psychologickou a ethickou. Pan Šimáček na to! Proč zrovna tak po způsobu rozezlených kazatelů citovat na ně bídu, nemoci a smrt? Prorokuji p. Štechovi skvělou a blahopřejnou budoucnost našich rodinných spisovatelů a spisovatelek, s nimiž důstojně závodí. Jeho zřejmá úcta k řádům, zjevům a osobám maloměstským bude obecně lahoditi a získá mu vlídné uznalosti; shovívavost a mírnost konvenienčního úsměvu, jímž provází některé běžně komické stránky maloměstského života, bude tím silněji a vděčněji pociťována, čím sympathičtěji a zaujatěji umí se pan spisovatel vpraviti ve vážnost a významnost jeho důležitostí a zájmů, s čím větší láskou, přesvědčenou starostlivostí a srdečností vystavuje krásné a dojemně milé vlastnosti jeho představitelů jako takových, a čím rázněji vypovídá z něho všechny rušivé živly a přemrštěné reformátory. P. Štechovi Rokyta a Justina, kráčející od rakve Nettiny k oltáři pro konečné uskutečnění svého zaslíbení, budou žíti v myslích našeho čtenářstva jako nehynoucí vzor maloměstského párku. *jv.*

Emile Zola: Rome (1896)*). Celèbre cacographe, jak Mercure de France kdysi nazval Zolu, už přirozeností svého synthetického intellektu je nucen komponovati obrazy velikých rozměrů (ještě dítě skorem koncipoval dílo, jež mělo obsahovati všechnu historii lidstva) nemohl tudíž po ukončení svého prvého cyklu než napnouti si nové obrovské plátno: pojal plán trilogie »Tři města«. Druhá její část, Rome, vyšla nedávno a jest co do fabule pokračováním části prvé, Lurdů. Týž abbé Pierre Froment, jenž vrátil se z poutnického místa zhnusen odporným divadlem pověry v hledišti a klamu na scéně, hledí něčím novým naplniti svou duši, z níž stará víra úplně vymizela. Tuto novou víru nalezne v katolickém socialismu, napíše knihu, Rome nouvelle, kde vyloží toto nové o a jede do Říma ji hájit, když byla před kongregací indicis librorum ibitorum denuncována. Děj románu pak tvoří duševní proces mladého od nadšeného enthusiasmu, s nímž přijíždí do věčného města až

*) Počíná právě také vycházeti v českém překladě (nákl. Ed. Beauforta).

k trpkému vystřízlivění a skepsi, kterou v něm vzbudí poměry římského kleru a audience u papeže, a v níž závidí služce Viktorině její plochou, liberalistickou, après-moi-le déluge-filosofii. Ale tento děj, slabý o sobě a nedosti sesílený ani vedlejším rovnoběžným dějem milostným, přetrhal se místy pod tíží popisných částí románu, pozbyl vší napjatosti, a teprve na konci vymrštil se opětně v několik scén více effektních než pravdivých, více romantických než realistických. Ale to dalo se s jistotou předvídati: neboť co lákalo Zolu k této látce, nebyly v pravdě — třeba se to psalo a Zola sám to ohlašoval — problémy sociologické a filosofické, ale pitoreskní stránky tohoto sujetu vábily k sobě fantasii velikého pleinairisty. Neboť není pochybnosti, že všechna síla a suggestivnost tvorby Zolovy tkví právě ve zvláštní, romantické, ale jemu vlastní methodě, jíž užívá při svých líčeních. Methoda jeho záleží v tom, že vždy dává jistým rysům líčeného objektu vyrůstati a hypertroficky tučnatěti na úkor částí ostatních, které pak mizí, ztrácejí se. Sám »masivní«, jak řekl Pellisier, jeho styl k tomu přispívá; jako by byl složen ze zvětšovacích skel. Tou měrou, jak rozměry pod ním rostou a nabývají gigantických křivostí a hran, ztrácejí se z nich detaily, stávají se méně určitelnými, přidušenými, ztrácejí se docela, až konečně zbudou jen obrovské linie, jež vřezávají se vám do duše a vás hypnotisují. Upíráte-li dále na ně své oči, počínají se tyto linie měniti v cosi jiného, vyvolávají ve vás tlumy vždy nové a nové: předměty líčené stávají se znenáhla symboly; psychologicky týž proces, jako za přítmí, večer, když nerozeznáváte detailů, vidíte v lese místo stromů příšery. Na tento moment symbolismu Zolova ukázal, jak známo, po Lemaîtrovi Brandes a na týž proces myslil Guyau, když napsal: »Snaha a zároveň úskalí realismu jest převaha ideálu quantitavního nad qualitativním, obrovitost místo konkretnosti a spořádané skutečnosti.« Tento román je zvláště demonstrací našeho výkladu; připomínám jen popis Říma na počátku, popis katakomb a proti tomu Vatikánu etc. Ale tato methoda, tak plodná impressemi při líčeních, stává se nebezpečnou, bylo-li jí užito při kresbě charakterů: zde vede přirozeně k tomu, že právě jako při popisech propůjčuje neživým předmětům jistou živou sílu, zde zbavuje živé osoby jejich životnosti, činíc z nich symboly jistých myšlenek, a tím — ježto integrita životnosti v uměleckém díle podmiňuje jeho dojmovost — seslabuje esthetický dojem. Tak i v »Římu« hlavní karaktery jsou romanticky epické, totiž jen v jistých typických vlastnostech narýsované, beze vší minuciésní psychologické drobnomalby. (Pierre přímo nazýván je »hlasem bídy,« Orlando Prada symbolem myšlenky italské, Boccanera symbolem konservativního, aristokratického katolicismu.) Zola ostatně dobře zná se po této stránce a proto postavil známý paragraf svého uměleckého zákonníku: »Řekne-li se psycholog, řeklo se zrádce pravdy.« (Sandoz v Díle). A opravdu, Zola nemá tušení o všem tom, co je čistě duševní: sedě stále u zo[illegible] raných oken své duše, nepozoruje, co děje se uvnitř v pokoji. A pr[illegible] sliboval-li v tomto cyklu rozbor náboženského problému naší do sliboval něco, nač nestačí jeho síly. Jaký musil by to býti analytik, je po Velkém Inkvisitoru Dostojevského chtěl by znova umělecky pojmo a až do dna proniknouti tento problém, náboženský cit, tuto nejhl[illegible]

šachtu lidské duše? Zola — duch romanticky synthetisující a konstruující, není schopen takového úkolu; proto po této ideové stránce nejsou oba jeho romány než širokým rozložením toho, co hluboce vyloženo jest v básni Dostojevského. Neb co jsou Lurdy svou ideou jiného než rozředěná a rozpuštěná myšlenka Ivanova o zázraku, tajemství a autoritě? A co jiného je tento Řím s ideou katolického socialismu než prvé pokušení ďáblovo: proměň kamení v chleby? Ale co Dostojevský vyanalysoval přímo z duše člověka a podává nám na několika stránkách ve zhuštěných krystalech, to Zola rozředil v tyto stastránkové romány a daleko nedostihl té hloubky a toho umění, které činí Dostojevského tak velikým. Ovšem v intervievu, jejž uveřejnil Vittorio Picca v »Zeit« 10/11. 1894 uvádí Zola myšlenku sociologickou jakožto vůdčí myšlenku svého díla: »lebendig durch die Jahrhunderte, mit seinen socialen, politischen und religiösen Umwandlungen, so will ich den Rom schildern.« Ale vedlo by daleko analysovat román po této stránce: chci toliko z esthetického hlediska poznamenat, že nepodařilo se Zolovi zpracovati všechnu vědeckou surovinu, již nasbíral, svým temperamentem v látku esthetickou, totiž nedovedl vědecká abstrakta umělecky zkonkretniti. Vysvětlíte si tento fakt, přečtete-li si v Revue Larousse 1/8 1896 seznam spisů, jež prostudoval a z nichž čerpal (— místy dost odvážně — jak dovozoval recensent Nového Vremene) a srovnáte s tím dobu, po kterou dlel v Římě; v dotyčném intervievu ji udává: 3 neděle, měsíc, nejdéle dva. Mnoho pramenů vědeckých a málo skutečného názoru: tím si vysvětluji, že v tomto románě — oproti dřívějším — mnoho je nemotivovaných, ve vnitřní struktuře románu nekotvících úvah politických a sociologických, které — nepopírám objektivní jejich zajímavost — umělecké ceny nemají. Zajímavo je též, že Zola — jako při líčení individua zapomíná na duši — tak při líčení Říma opomenul vylíčiti kulturní, literární, umělecké, vědecké snahy jeho. Nezbývá mi sice zde místa k analysi psychologické, leč tolik aspoň chci poznamenati, že duše Zolova ukázala nám tímto románem svůj ryze katolický karakter. Takové čistě katolické dojmy (čtěte jen popisy ceremonií ve Vatikáně, v chrámu sv. Petrském) dovedete si u Zoly vyložiti jen slovy Pierrovými na str. 539.: nous, autres Français, avec notre éducation si profondément catholique. Místo abych shrnul svoje poznámky v jeden závěr, vzpomínám raději úsudku, jejž podala Freie Bühne r. 1890 v článku: »Hinaus über den Realismus« o Zolovi, a jenž i nyní opět je potvrzen; v článku praví se, že každý, kdo mluví o překonání realismu, má vlastně na mysli jednoho jeho representanta, a vady tohoto a nikoli realismu, jsou to, jež chce překonati a pokračuje se takto: »Zola ist der Vertreter des Realismus: der Realismus hat ein herrliches Auge für die Wirklichkeit, aber eigentlich bloss für die Scenerie, Stimmungsmalerei, grosse landschaftliche Panoramen, für das Psychologische ist er steril, er fasst es mechanisch, äusserlich, er construirt und er verfällt, um anderswo etwas zuzugeben, Hyperbeln, und Symbolik, die schliesslich müde machen.« Správná je myšlenka o překonání realismu, neboť on tkví v methodě, ne v objektu, a právě proto Zola vůbec není jeho representantem, neboť jeho methoda romantická, ne realistická. *Kirilov.*

Z ruchu literárního a uměleckého.

— **Jaroslav Hladík**, bratr známého belletristy a našeho spolupracovníka pana Václava Hladíka, zemřel náhle 13. října v Haagu ve stáří 24 let. České literární obecenstvo zná jej jako překladatele Zolových »Peněz« a »Karla Demaillyho« od br. Goncourtů, mimo celou řadu menších prací z francziny a polštiny. Rukopis překladu Coppéova románu »Vrácené peníze« leží v redakci Květů. Mimo to přeložil a pro německé jeviště upravil Bozděchova »Světa pána v županu«. Psal také bursovní články do Hlasu Národa a feuilletony o českých záležitostech do hamburských listů. Byl zaměstnán v bance »Fondsenbank« v Haagu. Vykročil záhy z malých českých poměrů do širokého světa, kde mu jeho nadání a energie slibovaly nejlepší budoucnost. Ještě tohoto léta navštívil jej pan Václav Hladík v Hollandsku, netuše když jej opouštěl kypícího zdravím a veselím, že za měsíc bude volán k jeho smrtelnému loži. Na tomže břehu scheveningském, z něhož obrázek v tomto našem čísle přináší, leží dnes pochován jeho bratr. Netušil, že ku jménu Schevening bude kdysi připjat hlubšími city, než několika turistickými dojmy

— V »**Čechu**« odpovídá široce p. H—k k mému úsudku o »katolické moderně«. Považuji svou odpovědí Novému Života v minulém čísle Rozhledů tuto polemiku za ukončenu a proto p. H—kovi neodpovídám, doufaje, že se naskytne příležitost vyjasniti naše stanovisko vůči »katolické moderně« a náboženské otázce vůbec spůsobem obsažnějším a hlubším než v polemice, točící se kolem několika kusých poznámek maně pronesených při referátech o básnických sbírkách. *Kj.*

— »**Naše Doba**« přináší v 1. sešitě nového ročníku články: Čisté němectví, Tomáš Carlyle jako sociální theoretik, Moderní člověk a náboženství (píše prof. Masaryk), Lékárnická a zdravotnická výstava, Socialisté a obnovení Polsky, mimo obvyklé rubriky přehledové. V úvodě klade velikou váhu na svou práci negativnou t. j. na »kritické, uvědomělé nepodávání všeho toho, co po soudu našem do rámce našeho programu se nehodí a co vůbec našemu českému životu nesvědčí. K tomu také počítáme různé t. zv. zajímavé zjevy, jejichžto zajímavost však nepřekáží, aby již druhého dne zatlačeny byly, rozumí se, opět stejně zajímavým zjevem druhým, třetím. Tomuto povrchnímu eklekticismu vyhýbáme se podle sil na celé čáře.«

— **J. S. Machar** vydá v těchto dnech nákladem Šimáčka novou knihu lyriky s názvem »1893—1896«.

— Vídeňská »**Zeit**« přináší v posledních třech číslech článek prof. Masaryka: »Die böhmische Krise«, založený na myšlénkách Naší nynější krise.

— »**Niva**« bude vycházeti novým ročníkem v menším než dosud formátě (jako »Květů«) o 32—40 stranách. Rozšiřuje svůj obsah o rubriku zpráv z veřejného života. Program svůj formuluje slovy: »Pokrok k lepšímu nalezne v nás vždy svého nadšeného pracovníka a zastance; vše, co čpí insanitou morální — a té je tolik právě v životě veřejném! — bude námi bez ohledu na osoby potíráno. Nezapíráme, že ve věcech těch především hledati chceme podpory a porozumění u Mladé Moravy.« — Pokud se týče Mladé Moravy, jest litovati, že hned nad jejím vystoupením zdvihlo se tolik špinavého prachu osobních bojů. Polemika Lidových Novin s Nivou čili vlastně posl. dr. Stránského s dr. Roháčkem jest smutným »kukátkem« do poměrů moravské společnosti. V Radikálních Listech nám vyčítá pan —c—, že jsme se dali výtkami Lidových Novin proti p. Roháčkovi svésti, nejsme orientováni. Jestli jsme nebo nejsme orientováni, o to se zde nejedná. Znamenali jsme prostě, z čeho orgán Lidové strany p. dr. Roháčka podezřívá.

jsme učinili prostě tolik, co činil p. Roháček na jaře vůči nám — ba ani ne tolik, poněvadž my jsme na základě cizího obvinění ho neodsuzovali, jak on to činil, když nám vytýkal diplomacii, politiku a když mluvil cosi o charakterech, ačkoliv nebyl — orientován. Za to jsme měli přec právo, dáti mu vyčítiti, jak by se podobné zbraně dalo užít i proti němu?

Max Švabinský: Práce zřídlo blahobytu. Nástěnný obraz v Zemské bance (dle skizzy). Viz čís. násl.

— »Čas« promlouvaje ve svém čísle ze 17. října o revuích mladých směrů, dotýká se na prvém místě Rozhledů. Rádi bychom odpověděli k jeho poznámkám a námitkám věcně, pokud jsou ony věcny, ale tu nalézáme na př. hned na počátku větu, která zaráží. Před časem, povídá »Čas«, »bylo ohlašováno, že jméno páně Pelclovo z redakce zmizí.« Že bylo ohlašováno? Kdy a kde? »Čas« tu provádí patrně raffinovaně chytrý manévr k pošpinění vydavatele Rozhledů. Povídá to s ne-

vinnou tváří, bude-li třeba, za týden se z toho zase vylže, ale něco — tak spekuluje — z toho lidem v hlavě uvázne a účel bude dosažen. Jestli to je jednání poctivé a slušné, to nechť si spraví Čas se svým humanitním svědomím. — Málo milosti nalezl před očima »Času« p. dr. Jiřík — zůstavujeme mu jinde místo k vlastní odpovědi. — Na Rozhledech chválí »Čas« sice svižnost spolupracovnických per, rozmanitost a napínavost obsahu, ale schází mu tu prý »poslední slovo, základní linie, na niž ty duhové barvy hrají: pevný obrys jednotného názoru.«

Vidí na nás eklekticism, pel-mel, mlsání. Krátce: Rozhledy neznačí mu směr; v mladém hnutí vidí směry pouze dva: realism a Moderní Revui. Tato znamená mu směr výlučně umělecký, kdežto realism přihlašuje se k stanovisku, jaké zaujal Tolstoj vůči Maupassantovi, totiž k tomu, které chce ode všeho, i od umění, vysvětlení moralistního smyslu života a které výborně odbyl Emile Faguet v Revue bleue). — Právě proto, že mluví realism z tohoto výlučného, úzkého stanoviska, sneseme výtky tyto klidně, ba v našich očích ani nejsou výtkami. Míti jednotu života, světový názor, směr — to jsou sice pěkná hesla, vyjadřující i naše desideria, ale v ústech »Času« jsou to pouhá bezobsažná dogmata, která nám neimponují. Tu velebenou jednotu života a jednotný světový názor má z realistů nanejvýš jen prof. Masaryk — ale má-li ji, pak k ní došel cestou téhož »eklekticismu«, jenž se nám vytýká (a jistě jí neměl, když byl v našich letech). Ale tolik, kolik jí má »Čas«, mají jí Rozhledy vždycky — jsme hotovi kdykoliv to dokázati. Ostatně realistický recept pro jednotu života je nanejvýš snadný: zavříti si oči pro uměleckou stránku a bohatost života, stanouti na několika ethických a socialních poslulátech a osladiti si tuto jednostrannost a chudobu nazírání útěchou, že nejsem eklektikem jako jiní (rozuměj ti, kdož myslí, že umění a literatura je širý, pestrý luh, kde se musí těkati od zjevu ku zjevu). Myslíme totiž, že »Čas« vytýká mlsání a eklekticism jen naší umělecké rubrice (vůči politické a socialní by to přec nemohl činiti list, jenž po léta nevycházel z kolísavého stanoviska vůči mladočeské straně). Ale Rozhledy nejsou eklektické ani v umění. Mluviti o Verlainovi, Goncourtech, Annunziovi, Maeterlinckovi, Moreauovi jako o velkých umělcích a krok za krokem šlapati na paty domácí neumělecksti a šablonám — v tom není přec kolísání a mlsání, nýbrž pevný postup za jistým cílem na určitých principech. A je-li »Času« mlsáním a pel-melem mluviti dnes o umělci nebo mysliteli A, zejtra o B, pozejtří o C (rozumí se vždycky se stejného stanoviska), pak buďto ať se dá poučiti o úkolech revue, anebo ať jde do kláštera nebo mezi puritány. Tam najde dokonalou »jednotu života!« Klade-li tu »Čas« důraz na první slovo »jednotu«, my klademe jej na druhé »život«. Neboť nejde jen o to že, ale i o to, co má být sjednoceno. Dříve než se počne budovati tato jednota, je třeba proputovat život, myšlenku a umění od pólu k pólu, obsáhnouti co nejvíce z tohoto nevyčerpatelného materiálu, napojiti se bohatstvím zjevů, a ne postaviti se hned od počátku do jednoho kouta, kterému se říká směr. U nás je té směrové manie právě až dost. Brzy už bude chtít mít každý sečtělejší oktaván svůj směr a svou revui. Je to výsledek hodnocení naprosto falešného, že míti směr je už samo v sobě předností. Kdyby nám na tom záleželo, dovedli bychom si ho udělati také. Stačí jen se chytiti jednoho hesla, jíti za ním jako kůň s klapkami na očích (tomu se říká důslednost) a, hlavní věc, přilepiti si hodně barevnou vignettu, nějaký — ismus nebo — ství. Snad vadí »Času« právě jen to, že této vignetty nemáme. Nemusíme dlouze vykládati proč. Rozhledy nehlásí se k žádnému z ustavených směrů, ne proto, že by mezi nimi kolísaly, nýbrž jen proto, že v žádném nevidí samospasitelnosti pro český život.

V tom jsou jsi docela jisty a pevny. A, chce-li »Čas«, — v tom je jejich směr, prozatím ovšem víc negativný. Ale i v tom už jsou zárodky positivního směru — ve snaze po synthesi útvarů, které se dnes formulují jednostranně a na vzájem výlučně To se týče hned obou hlavních nových směrů, které »Čas« v Čechách vidí: realismu a směru Mod. Revue. Prvý stojí výlučně na ethickém a socialním, s pomíjením uměleckého — druhý stojí výlučně na uměleckém s pominutím ostatního. My věříme, že protiklad obou je zaviněn jen jednostrannou formulací, věříme, že synthese obou je možna a že jen na této synthesi lze zbudovati jednotu života, bohatší a plnější, než jak ji vidí »Čas« morósníma očima starého, od světa odvráceného klášterníka. Ale to jsou veliké a těžké problémy, o něž se nedá zde než zlehka zavaditi; chceme jim však věnovati v nejbližší době řadu článků a ukázati, že to, co se nám vytýká jako eklekticism, je u nás pevným, účelným, hlouběji založeným postupem.

— K zmíněným poznámkám »Času« o Rozhledech jsem nucen dodati něco za svou osobu, ne jako redaktor Rozhledů, nýbrž jako literární kritik. Čas totiž praví na konec: »Tento eklekticism vyciťují i tam, kde modernímu hnutí přejí« a cituje, co všecko vidí a nevidí pařížský Le Magazine International v mém článku o moderních českých směrech — v Rozhledech? ne! v p. Hippmanově Nation Tchèque. Tedy i několik mých stránek psaných se zřetelem ku specielním úkolům této publikace má být také argumentem proti Rozhledům? Chce-li něco říci »Čas« o mých kritických pracích, proč se obtěžuje tak dlouhou a křivou cestou (zapomněl už na manifest proti »křivocestníkům«?) přes Paříž? Chce-li posuzovat mé práce, najde mne v Rozhledech — ba nemusí ani tak daleko — i v Naší Době. Tolik snad mohu od orgánu realistického žádati, aby mi věnoval vlastní úsudek a neházel po mně větami cizince, který nezná jinak ode mne, a z celé naší literatury snad řádku a dovolí si upírati mi »touhu po nové práci a větší svobodě!« Napíšu pro obecenstvo, které si snad plete ještě Čechy s cikány, článek s tendencí pouze informační, psaný tedy co nejpřístupněji a s jistým zde nutným stupněm objektivity, a z toho se pak činí důsledky pro mne jako kritika doma. Nechť se zeptá »Čas«, jak se takové články píší, jen prof. Masaryka — v jeho článcích v »Zeit« se mluví o mladočeštství a pokrokářství také mnohem neutrálněji než v Krisi! Ostatně referentu Magazinu mohu ony úsudky lehce prominouti, snáze než »Času«. Neboť milý monsieur neznal patrně úkolu Nation Tchèque a domnívaje se, že má před sebou revui, která chce být aktuelní a moderně propagační, cítil se zaražen a sklamán příliš klidným a prostě poučujícím tónem mého článku. Že se nemýlím, vidím z následující jeho další noticky: »Moderní Revue« naproti tomu jest revue velice aktuelní atd. (srovnávat Nat. Tchèque s Mod. Revuí! — to je pomalu tak, jako srovnávat Musejník s Národními Listy!). Nejdůležitějšími spolupracovníky Mod. Revue jsou mu Ant. Sova, Jos. Malý(!?) a Otakar Březina — na základě takovýchto informací může odhadovati, zdali jsem cítil duše mladých našich spisovatelů? A »Čas«, tentýž »Čas« jenž až do Hálkovy aféry měl s mladým literárním hnutím tak málo společného, tentýž »Čas«, jehož mrazivě studené stanovisko vůči moderním uměleckým aspiracím je všeobecně známo od jeho referátů o p. Boreckého Rose mystice a p. Karáskově Bezcestí až ku slovům o »ničemné generaci« z předešlých týdnů — ne, to je přec jen přespříliš komická ironie okolností, která tomu chtěla, že právě od tohoto »Času« mám slyšet ve francouzskou revui zakuklené kázání o chladnosti, neutrálnosti a nepokrokovosti své kritiky! Je to sice trochu hloupé, po vší kritické práci, strávené ve službách moderně uměleckých ideí a v bojích za ně, býti poučováno o literární pokrokovosti a moderním

cítění právě od listu, jemuž tyto ideje neleží ani z desetiny tak na srdci, jako ten či onen politický klep — ale snesu to klidně. Osladím si to komikou, která se v tomto mentorování »Času« kryje. Jen prosím pro podruhé o víc otevřenosti. Už proto, že i na křivých cestách, jakkoli jsou pohodlny a chytry, může se klopýtnout a to je pak dvojnásobná blamáž. »Čas« by si jí byl ušetřil, kdyby byl mluvil zpříma a nebyl se potloukal dlouhou oklikou přes Paříž. Ani se nenadál a hle, jaký divný kousek mu tam provedl ten potměšilý francouzský text: »Notre seul regret en parcourant cette publication, c'est de n'y trouver presque aucun accent véritablement moderne et vivant, de n'y voir défendre aucune idée avancée, et d'y voir régner en art et en poésie un goût vraiment trop classique pour nos aspirations plus neuves, plus riches, et plus originales.« Což zní česky: Pročítajíce tuto p u b l i k a c i (totiž Nation Tchèque — »Čas« přeložil: č l á n e k), želíme jen, že v ní nenalezáme skoro žádného přízvuku opravdu moderního a živoucího, že tam nevidíme hájiti nijakou ideu pokročilou (myslí se nejnovější útvary umění — »Čas« však přeložil »pokrokovou«), a ž e v i d í m e t a m v l á d n o u t i v u m ě n í a p o e s i i v k u s věru p ř í l i š k l a s s i c k ý pro naše aspirace novější, bohatší a originelnější.« »Čas« však překládal: N e v i d í m e, ž e b y . . . . v u m ě n í a p o e s i i v l á d l t a m v k u s s k u t e č n ě klassický atd. . .« Výborně! Mladému Francouzi s moderně-dekadentním cítěním zdá se ráz naší literatury (a ne můj článek!) příliš klassickým, t. j. jednoduchým, klidným a opozdilým čili m á l o eklektickým. Ale »Čas« tvrdí, že se mi vytýká nedostatek klassického vkusu a v tom že je zároveň výtka eklekticismu (ale eklekticism, to jsou právě ty »novější, bohatší aspirace«!«). A pak: myslí, že klassický vkus a novější, bohatší a originelnější aspirace jsou jedno a totéž! Gratuluji sice »Času« k této filosofii umění, ale ona mi naprosto zahání chuť, abych s ním ještě dále o těchto věcech diskutoval. Ale jedno jen ještě. Jak pak se to honem jmenuje, když někomu se stávají při překládání citátů taková »nedopatření«? »Čas« to bude vědět, vždyť měl v Čechách od jakživa na to nejjemnější nos!

Fr. Krejčí.

— **U Bedřicha Nietzscheho.** K příležitosti vydání výtahu z knihy »Tak mluvil Zarathustra« v Knihovně Rozhledů nebude od místa sděliti několik dat o životě nešťastného filosofa. Nedávno jej navštívil dopisovatel »Berl. Tagblattu« i uviděl jej jako živou mrtvolu. Mysl Nietzscheova zdá se neodvolatelně býti zastřena temnotou. Žije v Naumburku; celý den trčí ztrnule ve své lenošce, buď ve světnici nebo na verandě. Před lety chodil se svou matkou na krátké procházky. Dnes i ty přestaly a čtyry stěny jsou celým Nietzscheovým světem. To trvá již léta, jen tu a tam probleskne okamžik, který se ovšem nemůže ani z daleka nazvati »světlým«. Co jediné jej se světem udržuje ve styku, jest hudba. Karakteristický jest případ před 4 roky. Nietzsche se najednou z domu ztratil. Po dlouhém hledání byl konečně nalezen, jak zbožně naslouchá dělnickému kvartetu, hrajícímu kamarádu k svátku. Poslední to jiskry ducha, z něhož zrodily se knihy »Geburt der Tragödie« a »Fall Wagner«! Z toho viděti, jak hluboko, až v nejzazších kořenech byl zakotven Nietzscheův smysl hudební. Zjevem svým jest Nietzsche doposud statný muž. Časem však trpí nesmí bolesti, při čemž úpěnlivě křičí. Lidé kolem říkají: »Bude jiné počasí, pro křiči«. Strašlivá choroba degradovala velikého myslitele na proroka povětrnosti.

— Zajímavý kus architektonického umění jest proveden právě v Berlíně. to právě dokončené **»Theater des Westens«**, stavěné proti všem obvyklým trad ve slohu středověkého hradu. Na originelní myšlénku připadl tu mimo to

stavitel Sehring: rozdělil je na dva sobě různé a od sebe oddělené domy, jeden pro hlediště, druhý pro jeviště. Tento poslední, Bühnenhaus, má už svou odlišnou architekturou naznačovati rozdíl umění od života a uchovávati co možná illusi divákovu před dotyky skutečnosti.

— Vzpomínka na urážku, již způsobil německý dramatik **Fried. Hebbel** Čechům a Polákům svými verši o národech sluhů a ježatých karyatidích hlavách, přináší »Čas«. Hebbel prý se přiznal svému příteli Kulkemu, že urážka ta nebyla jeho úmyslem, nýbrž že tu měl na mysli jen podřízenější význam menších národů v dějinách světových. Česká Akademie odmítla prý nedávno překlad Hebbelovy jedné práce jen ze zřetele k oněm urážlivým veršům. To je trochu malicherné. I my máme za to, že by se památce velikého dramatika mělo již odpustiti, ony verše byly jen plodem nacionalistického opojení oněch let a my jsme mu je také nezůstali dlužni. Kdyby dnes Hebbel žil, jistě by jich nenapsal.

— Provolání pařížské ligy pro obnovení pohanství (Restauration du Paganisme), o níž jsme se v minulém čísle zmínili, bylo nalepeno před nějakým časem na nárožích Paříže a zní takto: »Pohanství jest jediné pravé náboženství. Buďte pohankami sestry, buďte pohany, bratři: klaňme se tomu, co jest krásné, pravdivé a dobré. A tento kult promění brzy život, dá zaskvěti se pravé jeho nádheře, vykoření z našich srdcí truchlivé bludy a nicotné lži . . . Lidé nebudou pohrdati životem, jakožto nebezpečným průchodem uprostřed úzkostí a osudných zkoušek; budou jej zbožně milovati jakožto nejdražší a nejvzácnější dar blahoplodných božstev. A sama smrt nás nebude děsiti jakožto povolání před stolec přísného a neoblomného soudce; bude to sladká metamorfósa, bledý a vlídný západ krásného podzimního dne . . .« Provolání toto obrací se »ke všem těm, kdož přestali věřiti v zasmušilá náboženství, jejichž malomoc potvrzuje se v průběhu devatenácti věků.« — Tento frásovitý bombast nemůže nás mýliti, abychom tu neviděli důležitou známku doby, která v souvislosti s vlivy filosofie Nietzscheovy a nejnovějšími směry novohellenskými v literatuře znamená snahy, překonávající křesťanství, tolstojovství a všecku tu literaturu smrti, nervós, hrůz a úpadku, která ovládala poslední desetiletí. Sem spadá také nejnovější francouzská škola naturistů, shromažďující řadu nejmladších talentů kolem nové revue »Documents sur le Naturisme«, jejímž předním mluvčím je kritik Maurice Le Blond.

— **Uznání českého umění v Německu.** V konkurenci pro návrhy k barevným plakátům (pro všechny obory) prohlášené uměleckým ústavem Grimme a Hempel v Lipsku, k níž došlo asi 700 návrhů (vystavené nyní v umělecko-průmyslovém museu lipském) určila jury 21. října 1896 dvě ceny po 200 markách českým umělcům Karlu Šimůnkovi a Vladimíru Županskému.

Divadlo.

Jubileum p. Bittnerovo pomohlo jednou zase na jeviště Sardouově edii »Staří mládenci.« Je tam totiž úloha, která padne na pana ıera jakoby ulil. Plíživý, studenokrevný elegán Mortemer, starý lenec, který jím je rád a má proto svou zvláštní filosofii, podvratnější rodinné a mravní vady nežli nejpustší anarchism. Starý mládenče, eskníš po výhodách domácího krbu — jdi tedy do rodiny jiného, ˇ ˜e tam a užiješ všech příjemností manželství bez jeho nepříjemností.

Ty zanecháš skutečnému manželi. Ale na štěstí zachrání pan Sardou tu velikou část lidstva, kterou nazýváme manžely, před hrozícím nebezpečím této filosofie tím, že jí dá v posledních dvou aktech se ztroskotati. Mortemer je na konec rád, že má syna, domácnost a že vůči dívce, již ještě před několika dny ďábelsky sváděl, může plniti něžné povinnosti tchána a otce. To musí přec hýbat srdcem i nejzarytějšího roué v hledišti. Tendence kusu je tedy mravná, plaidující pro instituci manželství — v tom ohledu všecka čest. A jak dovede být autor pozdější Theodory a Ghismondy také měkký, sentimentální! Ovšem, vážně mluveno jest tato sentimentálnost tón naprosto falešný, právě taková macha, jako všecko v kuse, jako komposice, stavba motivů, hra náhod a hromadění effektů, macha právě tak prázdná, jako ta, s níž jsou tvořeny postavy. Mortemer jest zde jediná, v níž vyšlehne za zmíněnou staromládeneckou programovostí sem tam jiskra živoucnosti, ostatní jsou více či méně salonní loutky s křiklavě obarvenými vignettami odlišných si vlastností. Ale stroj klape až radost, náš ensemble prohání se mrštně v proudu veseloherní konversace (vždyť toto konvenční je pravý živel skoro všech našich herců!) pan Bittner hraje svou parádní roli na celé škále svých prostředků a tak odcházíme povděčni tomu, že se nám tu jednou názorně ukázalo, jak vypadá kus starého rázu, bez životné psychologie, bez jakýchkoli snah po nahrazení starých scénických šablon moderním pojetím dramatického. Jednou za čas je to také poučné. Ještě jedno zasluhuje zmínky: »Staří mládenci« pomohli i některým z mladého dorostu k samostatnějším úlohám, Slečna Grégrová hrála svou naivku čiperně, pan Matějovský ukazuje ve svém rytířském milenci také slušný pokrok. Jen mu nesluší v podobných přespříliš šlechetných úlohách ten protivně vyzývavý úsměv sobědostačitelné, naduté ctnosti. Na nějaké definitivní závěry o našem divadelním dorostu sice tyto dvě úlohy nestačí (o p. Šamberkovi ml nechci zde už dokonce ničeho usuzovati), ale tolik je prozatím jisto, že dosud ničím nepřekvapil a že stačí tak právě na splnění minimálních požadavků, které klademe tomu, kdo vstupuje na prkna Národního divadla.*) *K.*

Hudba.

O naší divadelní správě nelze říci, že by ignorovala novou produkci operní (rozumí se, cizí). Naopak, její passe pro ni stává se už chronickým zlem repertoiru. Za drahé peníze se shání kde která novinka, zvláště z obligátní Italie, pořídí se k ní stejně drahá výprava, personál a orchestr se namáhá ve zkouškách a výsledek? Čtyři pět představení se »slušným« anebo docela žádným úspěchem, slušné přijetí od kritiky a konec: hlubiny divadelního archivu, z něhož není návratu! Osud tolika podobných prací (posledně zvlášť Franchettiova Kolumba) mohl být Národnímu vadlu výstrahou než se odhodlalo předvést I s t a r s k o u s v a t b u, lyrickou op k níž složil hudbu Antonio Smareglia, známý u nás už svým Corneliem Schutt

*) Referát o premiéře Zeyerovy hry »Z dob růžového jitra« a Jiráskovy přep cované »Kolébky,« jakož i úvahy o ohlášeném repertoiru odkládáme pro nedostat místa do příštího čísla.

Co říci o této nové práci? Technicky nezasluhuje hany, jest solidně a obratně stavěna, na jevišti i v orchestru blízká škole veristické, jen že bez jejich násilných a prázných effektů, v rysech rozplývavějších a sladších. Ale právě tato umírněnost, která staví Smaregliu výhodně naproti Mascagnimu a Leoncavallovi, jest z druhé strany hlavní slabinou této práce, ukazujíc k jejímu málo výraznému, ve všem všudy kompromisnímu a eklektickému karakteru. Hudba Smaregliova je sytá, plná a dá se bez únavy poslouchati, ale nemá pevnějšího individuelního podkladu. Není proto také naděje, že by se udržela na našem jevišti, již proto ne, že po effektech jdoucímu posluchačstvu bude se zdáti jen rozředěnou Cavallerií nebo Pagliacci. Libretto má s Cavallerií základ v mnohém společný a konec (souboj na nože s tragickým výsledkem) docela tentýž. Kdežto však libretto Mascagniovo, ač nanášené v barvách jarmarečně křiklavých, položí poslední krvavý effekt za jeviště, položil jej librettista Smaregliův, ač jinak ve všem tlumenější, přímo na jeviště. A poněvadž hudba Smaregliova nestačí na effekty tak silné, otvírá se tu neustále tato podobnost s Cavallerií a uvádí Istarskou svatbu v nevýhodu. Jinak má leckteré pěkné a umělecky pracované místo: připomínám jen erotickou scénu v I. jed. a zásnubní výjev ve II. jed. Jako veristé klade i Smareglia vysoké požadavky na sílu pěveckých orgánů, a poněvadž zdravá síla hlasů patří k lepším stránkám našeho operního personálu, stalo se jim dostatečně zadost (platí zvlášť o pí. Maturové a p. Veselém). — Proti novince Smaregliově nelze proto z uměleckého stanoviska mnoho namítati, ale ze stanoviska repertoirního, divadelního považujeme její uvedení k nám za zbytečnost, se zřetelem k té veliké řádě oper starších, které jsou jinde na běžném repertoiru, u nás však jsou nuceny ustupovati podobným efémérám. Proto vítáme nové nastudování Gounodovy opery »Romea a Julie«, jakož i celou řadu jiných starších oper, které slibuje Národní divadlo pro tuto saisonu. *S.*

— **I. symfonický koncert mladé české hudební generace,** očekávaný s všeobecným napjetím, bude pořádán, jak se definitivně už oznamuje, dne 10. listopadu v Rudolfině péčí a pořadatelstvem hudební komise Sokola pražského. Mladí skladatelé, jimž se tu dostane prvého vstupu do široké veřejnosti, jsou pp. Ludvík Lošťák (Píseň vítězná, hudební epos), K. Bautzký (symfonická suita pro smyčcový orchestr), K. Moor (polský tanec), C. M. Hrazdina (Jarní idylla), F. Neumann (Moravská rhapsodie). — Chceme doufati, že vystoupení jejich bude skutečně událostí, od níž se bude datovati nové období naší hudby.

Výtvarné umění.

Max Švabinský. Píše dr. F. X. Jiřík.

Mluvíme-li o mladé české generaci, myslíme na básníky a spisovatele. O nových směrech a novém stylu v umění výtvarném mluví se u nás velmi málo. Příčina toho, zdá se, spočívá v nedostatku odborných listů, ale především v nedostatku odborných referentů a kritů. A přece poskytuje výtvarné umění české posledních let zjevy méně zajímavé než literatura. Dá se tu studovati týž program mladé generace umělecké, stejná opposice proti pathosu, deklamaci a rhetorice, proti zývavým, plným a smělým akkordům barvy, pravidelným formám hým a střízlivým, proti realismu ideového pojetí a proti naturalistním

snahám, jimž stačilo vysvětliti člověka pouhou příčinnou zapjatostí okolností, vlivů, prostředí, v němž žije.

Ještě méně známo jest nové české výtvarné umění v cizině. Na výtvarnících není vina, naopak, v Mnichově a v Paříži jest několik dobrých českých jmen, ale neuvádějí se nikdy v souvislost s českým uměním a proto znamená »das junge Oesterreich« skoro všude také jen umění vídeňské. Vinny jsou zase naše domácí poměry. Hledejme v českých listech původní stati o našem malířství — najdeme skoro jen spisovatelské polemiky nebo suchopárné inventáře výstav, referáty nudné a prázdné nebo škodolibé výlevy osobní nenávisti a rozlité žluče. Z toho všeho cizinec nic si nevybere a proto ani v největších kompendiích cizích nenajdeme jediného českého umělce. Hledejme v Mutherovi a nevyhneme se myšlence, že snad Čechy vůbec ani nejsou v Evropě. Máme snad čekati, až nějaký Němec napíše potřebné studie? Již v předešlém ročníku vyplňovali jsme tuto mezeru essayisticky i kriticky a letos chceme podati několik portrétů nejmladších našich výtvarníků, kteří čestně rovnají se mladým talentům zahraničním.

Max Švabinský: Studie.

Prošli jsme týmž vývojem a došli jsme k těmže výsledkům jako cizina. Nebudeme hledati vlivy a příčiny tohoto vývoje, zaznamenáme několik jen jeho zástupců; ne typy v běžném smyslu, ale význačné jedince, již zakládají české umění zítřka, k jehož povaze každý ze svého svou hřivnou přispívá.

Mladí tito výtvarníci nemají společného jména, netvoří školy ani strany, jsou jen generací, jež má jiné cíle, jiné záměry a jiný program než generace předchozí. Cíle a záměry ty jsou psány jen v duších jejich a nejsou závaznou nezměnitelnou šablonou. Není žádných předem určených moderních hesel. To, co ku př. »Čas« považuje za heslo, podávati »individuelní projevy nitra, nové neslýchané tóny«, jest pouze konstatování jed dvou známek moderního umění. K čemu bylo by takové heslo? M žeme umělci předpisovati: buď individuální? To jest holá zbytečnost. J tací umělci, a z těch domnělá hesla odvozujeme jako známky mladé gener

Nevydalo se tedy ani heslo individualismu, jako program nějaké budoucího umění, ale poznalo se, že objektivní, plastický relief, os

vedená kontura a ocelová forma ustupují subjektivním postřehům individuálným, že místo objektivismu dospělo umění samo svým vlastním pochodem k tomuto programu, že umělec nechce podávati již jen zevní svět a realitu, ale naopak, že chce se mu prchnouti z dané reality, skrýti se před všední skutečností; že hledá své vlastní nové světy, vyšší a čistší, v nichž svítí tlumené světlo a hrají diskretně lomené akkordy barev, kde jsou nové neznámé květy a vůně a rodí se subtilní ideje a jemné pocity nervové.

Mezi těmito mladými jmenujeme Švabinského*) na prvém místě. Ještě v loni veřejnost o něm nevěděla; znali ho pouze jeho kollegové a bližší známí a teprve na letošní výstavě v Rudolfině byl objeven jeho talent a s neobyčejnou svorností uznán ode všech stran. Viděli jsme mladého umělce, jenž elementární suggescí svých děl chopil diváka a vedl ho novými světy svých myšlenek a vrýval do duše tajemným ovzduším svých kreseb v náladách sešeřeného přítmí a vzdáleného šumu, diskretně tlumeného v modravých dekoracích světélkujících gobelinů. Hned po prvé vystoupil Švabinský jako individualita, jako celý umělec zvláštní jemně cítěné krásy, jako malíř básník a myslitel, jenž miluje bledou a křehkou něhu, vyznívající polotóny a tklivé harmonie odumírajících akkordů barev, jimiž vykládá své nitro, své ideje a city. Niternost a duchovost jest těžiště jeho umění, a v tom stýká se se symbolisty a dekadenty, ale umělecký jeho typ, jejž tvoří, jest odchylný, má svůj určitější a pevnější profil. Nevidí sice také úlohu malířství jen v harmoniích barev a linií, hledaje hlubší, duchový význam umění, ale studuje také objektivnou realitu přesně a oddaně. Privilej jeho uměleckého talentu jest onen zvláštní způsob, jak vidí celek a detaily přírody. V tom také spočívá poslání každého pravého umělce, že dovede v realitě odkrýti od jiných nepovšimnuté motivy a jevy, jimiž vnukuje svoji ideu. Tak pracuje Švabinský, dlouho se dívá a kreslí, postihuje význam nepatrných detailů, které pak sestředěnou, zjednodušenou kresbou z vlastní ideje znovu tvoří. Chceme-li, jest to pochod idealistní, ale idealism Švabinského není šablona ani technická tradice, nýbrž nevyhnutelně vyplývá z jeho individuální psychologie. Neodchyluje se od přírody, nezjemňuje života, jejž studuje, aby ho očistil a zbavil nahodilých všedností pro dosažení určitého typu krásy, nýbrž tvoří svůj typ, jak ve věcech ho vidí. V díle jeho nenajdeme věcí nemožných, libovolných tvarů a smýšlených akkordů barevných, ale najdeme nový zorný úhel a nové hranoly, jimiž dává nám dívati se na věci. Způsob jeho není však také ani raffinovanost a vylhaná, rozumová konstrukce, nýbrž tvoření plynoucí z jednotně a vroucně naladěné duše. V tom rozchází se Švabinský s typickými dekadenty zahraničnými, že nehledá nemožných kombinací, že nechce vyjádřiti, co vyjádřiti se nedá; tato romantická dekadentní snaha jest mu cizí, chce jen psychologickou pravdu a možnost svého díla a zavrhuje každý detail a každý akkord, jenž jest pouze myslitelný, nikoliv však možnou zkušeností daný. Švabinský vychází z výtvarné ideje, jež se

*) Max Švabinský narodil se r. 1873 v Kroměříži, tam studoval na reálce. R. 1891 vstoupil na akademii pražskou do školy Pirnerovy. Přední zásluhy o umělecké vzdělání jeho náležejí mecenášům jeho inž. Kühnelovi a dr. Jaroslavu hr. Thunovi, kteří po 11 let ho podporovali.

mu vnucuje, jež ho pronásleduje a k uskutečnění nutí; sleduje v nitru každý její záchvěj, každou její nuanci a zachycuje výrazové prostředky, jež fantasie jeho mu vykouzluje.

Pak studuje formy a postaví modely, přechází od ideje k realitě, v níž ideu svou vidí obsaženu. V tom jest jeho umělecká originalita, individuální styl a způsob postřehu. Před model staví se Švabinský již s hotovou věcí, s jasným vědomím svého cíle, svých uměleckých intencí; to neznamená, že by vyhledával model, jenž by odpovídal jeho výtvarné ideji, ale znamená tolik, že v modelu svém dovede viděti své umělecké vise, ty maluje a umění jeho není proto líčenou přetvářkou reality, to, co banálně zveme idealisováním přírody, nýbrž věrným podáním způsobu subjektivního postřehování. Jak Švabinský věci kreslí a podává, tak je také ve svém duchu uzřel a formy její jsou v přísné a pravdivé souvislosti psychologické s formami reality. Dílo jeho jest subjektivní pravda umělecké individuality a proto působí moderně, v pravdě umělecky a přesvědčivě.

Tato theorie Švabinského uměleckého tvoření dá se prokázati na všech jeho dílech. Jako malíř vychází z ideje koloristické, jež určuje mu základní tón, k němuž vyhledává v reálném okolí svém harmonický akkord. Jest to pochod jedině a specificky malířský. Tak jako hudebníku zní jeho idea v tónech zvukových, právě tak vidí Švabinský barevně. Výtvarné ideje jdou jeho duchem jako tóny barev. Akkord, jaký ustálí se tímto duševním processem, obsahuje pak již dojem celého díla a jest třeba jen vybrati a vyanalysovati jej z daných věcí, z přírody, z reality za příčinou pravdivého nebo možného účinu koloristického.

Tím způsobem vytvořil Švabinský první svoji větší práci, trojdílný cyklus pro Gerlachovy Allegorien: víno, žena, zpěv, kteroužto danou úlohu řešil symbolicky jako posilu, smyslnou krásu a něžnost. Cyklus tento komponován jest jako jediný celek, ideově, formálně a hlavně koloristicky a zdá se mi býti velkým prohřešením proti této celkové komposici, že nebyla reprodukována tak, jak umělec ji před sebou viděl a provedl, nýbrž že rozdělena byla, bezpochyby z obchodních ohledů, na tři samostatné listy. Pro psychologický proces malířského tvoření nejvíce zajímá mne střed komposice, smyslná krása, žena, Venuše v rozhalené pomerančové draperii. Kdo bedlivě studuje tuto práci, spozoruje dole nad vodou malého zelenavého motýlka, letícího k rudému květu; jest to anthocharis cardamines, motýl vzatý přesně z přírody, jenž určuje celý koloristický akkord obrazu. Motýl tento, vespod zelenavý, navrch pomerančový poskytl umělci koloristickou ideu. Viděl jeho dvě barvy a z těch tvořil: v zadu zeleně vibrirující záclona a proti ní odráží se pomerančová draperie ženy, stojící na černém mramoru nad klidnou hladinou hluboké, mlčící vody, z níž vyrůstá květ rudé, smyslné, dráždivé barvy; v pozadí kloní se dekorace rozkvětlých růží přes tlumenou zeleň záclony do obrazu. Koloristický pendant k tomuto středu tvoří ak zeleno-fialový se zlatými kvítky v draperiích na obou postranních obraz na levo muž, jenž posilňuje se k boji douškem vína, na pravo r křehká postava ženy s rudými vlasy, opřená o harfu a lámající s kvetoucího oleandru.

(Příště pok

— **Redakci »Času«.** Jako odpověď na útok v 42. čísle »Času« odpovídám: Článek můj G. Moreau v 1. čísle letošních Rozhledů jest počátkem delší souvislé řady skizz nadepsané Nové malířství, která bude také obsahovati ku konci přehled literatury, jíž bylo užito a z níž možno podrobněji se poučiti o nových směrech uměleckých. Proto nevydával jsem článku tohoto za vědeckou studii, jakými jsou mé samostatné, původní práce o českém malířství moderním, v němž přes všechen známý nedostatek přípravných prací objasnil jsem již celou první polovici našeho století, nýbrž za informační skizzu, sestrojenou na základě původních francouzských děl, studií a referátů. Ref. »Času« nevidí dále než k Mutherovi a neví, že dílo toto nemůže považováno býti za pramen a že poctivý referent musí sáhnouti k pramenům původním, jichž Muther sice slovně, ale ne dosti úplně užil. Proto výtka z plagování Muthera pochodí od člověka velmi nevinného v literatuře umělecko-kritické a abych obohatil jeho obzor, udávám mu své prameny dříve, než celá skizza vyjde: není to Muther, nýbrž jsou to studie Ary Renana, Péladana, Baudelaira a reprodukce děl; kdybych byl znal jeho malicherné starosti, mohlo mu býti posloužено hned s počátku. Mohl-li Muther tím způsobem sestaviti celé obrovské dílo, jež vydává se za původní a vědecké, (vzpomeňme, jakým tónem o něm psala Naše Doba!) na něž se u nás tak přísahá, musí totéž býti dovoleno i mně, při referentské, časopisecké skizze, jíž jde především o spolehlivost a svědomité užití pramenů, nikoliv o novotu a proto zejména neměl by článek dělati starostí p. dru. Herbenovi, jenž přece dovede dělati původní umělecká díla ze starých německých kalendářů; k Žežulce nebo Kukačce má můj článek přece ještě daleko. Že referent nepozoruje dále na reprodukcích Pečinkových obrazů, jak tento vidí a v čem jest jeho niternost, za to já nemohu. Jsou zase jiní, kteří to na nich vidí. A co se týče sportu přinášeti časové a informační illustrace, mám za to, že sport tento není špatnější než sport humanity, jaký provozuje »Čas«, nebo sport psáti také kritiky, jaký provozuje jeho referent. Tyto a jiné nájezdy proti mně plynou z fanatické zlosti několika pánů, kteří s nelibostí vidí, že se u nás počalo psáti kriticky již také o výtvarném umění. Z affairy Mutherovy jsou však známy verše: Ich kann mich nicht bereden lassen! Macht mir den Teufel nur nicht klein: Ein Kerl, den alle Esel hassen, Der muss was sein!

Dr. F. X. Jiřík.

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

Doklepávající stroj dosavadního cislajtánského parlamentu pracuje v posledních týdnech na předloze domovského zákona, jedné z těch řídkých, které značí skutečný pokrok a odstranění dlouhých křivd na velkém počtu obyvatelstva. Nový domovský zákon, ustanovující dosažení domovského práva v obci po desetiletém v ní pobytu, značí dalekosáhlou úlevu pro menší obce a důstojnější a pevnější poměr hybnějších tříd obyvatelstva k přítomnému jejich bydlišti, výhoda to, týkající se především také českých menšin v německém území. Tento národnostní dosah předlohy postavil většinu německých poslanců do bojovné falangy proti ní a Mladočechy do posice nejhorlivějších jejích zastanců. Na straně těch, kdož z národnostní úzkoprsosti a se stanoviska velkoměstských majitelů činžáků mluvili a hlasovali proti této spravedlivé a lidovým vrstvám prospěšné reformě viděli jsme tenkráte nejen členy plutokratické levice, ale i samozvané spasitele vídeňského »křesťanského« lidu, antisemity se svým dalajlamou Luegrem v čele. Za tohoto demagoga počíná se už styděti i Čes. Stráž, která v něm ještě před půl rokem viděla heroa. Vídeňský antisemitism se vůbec postaral v těchto týdnech o to, aby připravil posledního optimistu u nás o illusc, které ještě snad o jeho lidovém a Čechům přátelském směru mohl mít. Neomalené vrácení českého přípisu obce Pražské vídeňským purkmistrem Strohmannem — Strobachem postaví snad i Čechy vídeňské na samostatnější nohy. Pražská městská rada zaujala tentokráte energické stanovisko odvety. Pokud se jedná o nutná práva našeho jazyka ve Vídni, jest tato odveta na místě, vidíme však celou afféru neradi, poněvadž ukazuje, že snad stojíme na prahu nových štvanic nacionálních a jazykových.

Že těchto mají už i ve Vídni dost, nejen ve kruzích lidových, dělnických, ale i v těch, z nichž se rekrutoval hlavní kádr německé liberální strany, ukazuje náhlé vyhoupnutí se šesti nových mužů na volební arénu vídeňskou, nových mužů z řad intelligence a měšťanstva, s programem socialně reformním a liberálně pokrokovým. Duchovní hlavou jej jest prof. Philippowich, publicistickým centrem jejich bude, zdá týdenník »Zeit.« Vůdčí jejich ideje ukazují mnohé analogie s česk hnutím pokrokovým a realismem a zdají se být výsledkem duchovn procesu, obdobného tomu, jenž se odehrál v uplynulých pěti, de

letech v českých mladších hlavách. Rozdíl jest ovšem v tom, že kdežto u nás se bezohledně zlomilo s liberalismem jako heslem a programem (poněvadž představa jeho příliš je sdružována s nenáviděnou německou liberální stranou), akcentuje skupina vídeňských »socialních politiků« snahu, obroditi liberalism a udělati z něho, co se ještě dá. Každým způsobem však znamená toto símě, hozené do volební půdy vnitřního města vídeňského, nadějnou setbu, jejíž další vzrůst a ovoce chceme stopovati s největším zájmem.

Kompromis uzavřený mezi Staročechy a Mladočechy pro pražské obecní volby dodává orgánům staročeským, především Hlasu Národa další chuti k smiřovacím pokusům. »Hlas Národa« volá po dohodnutí mužů »kteří v podstatě aspoň se shodují ve starých základních požadavcích našeho politického a národního programu a kteří sice mají otevřenou mysl pro pokroky časové, byť i v podrobnostech toho se různili, ale shodují se v odporu proti všemu politickému a sociálnímu radikalismu«. Národní Listy odpovídají nerozhodně. Jednou odmítavě, po druhé však už otvírají diskusi. Pěkné přiznání jim při tom uklouzlo. Vůči proudům sociálním mladočeská strana prý, vedena příkazy humanity, vytkla přesně svou posici a staví se jim všude s největší rozhodností v cestu. Tedy pamatujme si: nejen proti sociálnímu radikalismu, jak praví Hlas Národa, nýbrž proti »proudům sociálním« vůbec! A při tomto potírání snah, směřujících k zlepšení života pracujících tříd, vychází strana mladočeská z příkazů humanity? To je nějaká podivná humanita A vůbec zdá se, že toto slovo sevšední u nás brzy už tak, že se ho za několik let člověk s trochou ducha bude styděti vyslovit. — Strašlivě sice diplomaticky, ale smířlivěji vůči staročeské straně než Národní Listy mluvil v Příbrami dr. Engel. Tenor jeho řeči byla stará z našich stran mnohokráte vyslovená pravda, že se Mladočeši od Staročechů neliší než stupněm a taktikou. To jest právě také, proč stojíme vůči těmto staro mladočeským námluvám docela klidně, bez překvapení nebo rozčilení. Shledává se tu něco, co už dávno k sobě patřilo, a co by se vždycky jednou bylo našlo. Mladočeštví patří duchovně (pokud se týče celého širšího nazírání na život a úkoly národní, nejen tedy denní politiky) se staročeštvím do jednoho pytle, naproti směrům mladším znamená také směr starý, nanejvýš přechodní. A po řeči posl. Eima a jiných signálech obratu v politice vídeňského klubu jest toto smiřování dalším článkem, ležícím v samé logice věcí. Budou-li, jak se praví, podporovati už v novém parlamentu Mladočeši vládu, a dostanou-li za to jedno ministerské křeslo, jazykové nařízení a zrušení německých zkoušek na české universitě — čím se budou lišiti od Riegrova klubu v roce 1879?

Ve stínu hotového smíru mezi oběma národními stranami na Moravě konají se tam právě volby do zemského sněmu. Z výsledků známy jsou nám dosud tyto: Velikými většinami zvoleni jsou v 5 venkovských obcích kandidáti klerikální (na Boskovicku, Místecku, Litovelsko-Brodsku, Holešovsku a Kyjovsku). Němečtí liberálové zaznamenají dvojí porážku: na Šternbersku proti nacionálovi, na Znojemsku proti křesťanskému sociálovi.

— Referát Národních Listů o mirovické schůzi dr. Vašatého měl by být uchován budoucnosti. Historik nenajde význačnějšího symptonu rozdílu mezi lety »slavných voleb červnových« a letošním neslavným rokem opportunismu a kompromisů, než srovná-li tón, jimiž se psaly tehdy referáty ze schůzí a dnes. Tehdy »neohrožený bojovník za práva našeho národa«, dnes »suchý a mdlý hlas řečnícího dr. Vašatého«. Tehdy »nadšený, statečný, český lid« — dnes »aranžéři a klakéři«, »sbor hřmotný, který na každý počinek se strany klakérů odpovídal hřímavou ozvěnou, tleskal, provolával slávu« atd. — Vy aranžéři, klakéři a hřmotní sborové, kteří jste pomohli Národním Listům k slávě a mladočeskému klubu do Vídně — poděkujte se za tón, jímž se dnes mluví o vašich výkonech!

— Dočkali jsme se jednou většího díla z dějin novější české politiky. Nákladem br. Šimáčků počnou vycházeti »Politické dějiny národa českého od r. 1861. až do nastoupení ministerstva Badeniova« z péra Adolfa Srba. — Jméno autorovo nedává nám ovšem naděje, že by tento větší pokus po obsáhnutí českého politického vývoje vycházel z hledisek tak vysokých a moderních, jak bychom si přáli.

— Na provedení nového soudního řádu jest ve státním rozpočtu položka v extraordinariu 1 mil. zl. Z toho 600.000 zl. platů úředníkům a sluhům, kteří rozmnožením celkového stavu úřednictva nově přibudou, 300.000 zl. na zvláštní cvičební kursy pro úředníky a 250.000 zl. na adaptace soudních místností. Na zřízení nových soudů jest 60.000 zl. Řádný náklad justiční správy stoupl o 700.000 zl. Rozpočty tyto soudní úřadníky neuspokojily, neboť nový soudní řád s řízením civilním ústním, kterýž má vejíti v platnost dnem 1. ledna 1898, předpokládá většího rozmnožení soudcovských sil, než jak jest zatím preliminováno.

— K apelu našemu v 1. čísle tohoto listu na členy mladočeské strany na radnici pražské a na p. Dra. Podlipného došel nás přípis, že p. Dr. Podlipný již r. 1888 a 1889, když jednalo se o opravu pražského obecního řádu navrhoval nejen všeobecné přímé právo hlasovací, ale i přiřknutí takového volebního práva ženám. — K tomu připomínáme, že nám toto nebylo neznámo a že jsme ovšem v první řadě p. Dra. Podlipného považovali za povolána, aby svůj návrh obnovil a o jeho uskutečnění dále pracoval.

Z politiky zahraničné.

Od časů církevního otce Eusebia nebylo na světě nic podobného tomu, co děje se v sever. Americe, jak na západě, tak i na východě. Jako tehdy v Cařihradě zapomenuto bylo všech světských a církevních záležitostí pro otázku sv. Trojice a o jiném, doma i na ulici, nebylo mluveno a debatováno, než byl-li Syn od počátku spolu s Otcem, jaké vlastnosti má Duch svatý a p., tak nyní v Sev. Americe se na nic nemyslí a o jiném nemluví, než o otázce svobodného ražení stříbra, a o příští volbě presidenta republiky. V městech na ulici a na veřejných místech stojí od časného rána do pozdního večera vášnivě debatující tlupy, v některých místech nemůže ani policie udržeti volné chodníky, a v Lincolnu, v státě Nebrasce, dokonce musila vydati měst. rada zvláštní nařízení o shlukování se na ulicích. Když však jistý občan na základě této úřední vyhlášky trestaný se odvolal na řádný soud, byl jím trestu zproštěn, ježto prý otcové města neměli žádného práva, vy takové nařízení protiústavní, neboť ústava zaručuje každému ob volnost projevu a došlo by to prý v republice daleko, kdyby občan směli ani hovořiti o veřejných záležitostech a byli v nebezpečí, že to stihne trest. Řečníci obou stran, demokratické a republikánsl měsíce zpracovávají voliče, vnikají i do nejzapadlejších osad, a letá

brožur rozváží pošta denně po milionech. Sami oba kandidáti na předsednický stolec jsou v agitaci neúnavni. Demokratický kandidát Bryan mluví denně ve 2—3 městech, do 1. října projel 13.000 km., mluvil 226krát k více než 2 mil. lidí. Republikánský kandidát Mc. Kinley mluvil sice jen 91krát, ale za to putují zástupy voličů k němu a více než ¼ mil. jich bylo již u něho.

V podstatě jest tato volební horečka jedním ze symptomů hospodářské krise, jež nyní zachvátila i Sev. Ameriku. Cena mnohých výrobků, zvláště zemědělských klesá. Zastanci svobodného ražení stříbra hledají toho příčinu »ve zločinu r. 1893«, totiž ve zrušení této svobody. Ve skutečnosti jest to následek rozhojněné výroby vůbec. Ve Spojených Státech sklizeno bylo na př. ročně 312 mil. bushelů pšenice v r. 1870—1880 a v l 1890—95 již 475 mil. bush. Ale i v jiných zemích, v Rusku, Argentině a j. přibylo pšenice; celkem v l. 1889—94 přibylo světové sklizně pšenice o 429 mil. bush., spotřeba však vzrostla jen o 12—16 mil bush Vzrůstá-li všeobecně výroba produktů průmyslových i zemědělských a nepřibývá-li v témže poměru poptávky po nich, klesá přirozeně výtěžek čím dál více. Lidé, již nechápou, že jest to zcela přirozený vývoj věcí, s nímž nutno se smířiti, vidí příčinu v úmyslném znehodnocování zlatého dolaru a vzpomínajíce časů, kdy jim bylo dobře, hledají spasný lék ve svobodné ražbě stříbra, doporučované četnými a mocnými majiteli stříbrných dolů, již, zvítězí-li strana demokratická, chystají v příštím »stříbrovém kongrese« uzákoniti takou relaci, dle níž by 16 uncí stříbra rovnalo se 1 unci zlata. (Na světovém trhu jest okrouhle poměr 30 : 1), čím by se státní a soukromé dluhy, zvl. hypoteční redukovaly na polovici a ceny všech plodin, mléka, chleba, cukru, masa, šatů, uhlí atd. stouply asi v témže poměru. Zajisté velmi lákavé pro farmáře, úpící právě jako evropský rolník pod tíží dluhů hypotečních, pro konkurencí tísněné malovýrobce atd. Podivno, že i dělnické strany jsou pro tento demokratický návrh nemajíce nijak zajištěno, že s podražením všech výrobků a se znehodnocením dolaru stoupne i jejich mzda. Zle ovšem by se vedlo lidem se stálým platem, jako úřadníkům, poživatelům stálého důchodu (rentierům, pensistům, pojištěncům), kapitalistům, bankéřům, obchodníkům a p. Ti mají přirozeně zájem, aby příští kongres nebyl »stříbrový« a jsou pro stranu republikánskou a jejího kandidáta Mc. Kinleye, známého u nás návrhem, z části jen provedeným, aby Amerika uzavřela se vysokými cly cizozemskému dovozu průmyslových výrobků, čím mnohým odvětvím výroby v Evropě zasazena byla těžká rána, jmenovitě perleťářství ve Vídni, z části rukavičkářství v Praze a j. Zvítězí-li při volbách strana tato, bude zajisté také hleděti odpomáhati krisi průmyslu uzavřením hranic zámořské konkurenci, zemědělství drobnou prací na př. upravením železničních tarifů, prodlužováním hypotečních zadlužení a p.

Ať ta či ona strana zvítězí, bude cítiti americkou politiku i u nás. —

Také v Turecku je rozčilení. Ale jiného rázu. Vláda již již po- n .. na to, opatřiti všechny muže zbraněmi. Zbývá jen vynést a roz- v ut pověstný prapor prorokův! V křesťanské Evropě jsou křesťané p ljeni jako mouchy. Dne 26. a 27. září pobito bylo v samém Caři- b ... sta Arménů, několik dní na to prodávalo se zcela klidně před

zraky policie, co bylo v arménských domech vyloupeno. Za babku se prodává nábytek a vše, co nebylo v domě bezmála přikováno. Domy potlučených Arménů konfiskovala vláda ve prospěch »církevního majetku«: Arméni, již se z Cařihradu přirozeně houfně stěhují, nesmějí svých domů prodati a prodej je neplatný — dům připadá onomu fondu. Arméni jsou celkem zámožní, jsou asi to, co židé v Evropě.

Nejvíce se bouří pro arménskou otázku v Anglii, kdež pořádají se meetingy a státníci vyslovují se pro zakročení velmocí, sesazení sultána a p. President anglo-arménské společnosti, Stevenson, vrátiv se z jihu Evropy, pravil v interviewu, že Rak.-Uhersko by si přálo co nejdříve smírného rozřešení turecké otázky. S ním jde Rumunsko. Anglie má pokusiti se o dohodu s Ruskem v této věci. Ale i kdyby byla Anglie osamocena, má činně vystoupiti v zájmu humanity a spravedlnosti. Netřeba ani zavaditi o Cařihrad, což by vyvolávalo zápletky, Anglie nechť uzná sherifa v Mekce kalifem a zasadí sultánu nejtěžší ránu. Kdo Arabii zná, ví, že plán ten lze provésti, vliv Anglie v Arabii je značný a sultán stěží již ji drží ve své moci. — Také v Německu a ve Francii pracují zvláštní komitéty pro věc Arménů. — Že Arméni již dlouho se připravovali, Evropu přinutiti, aby se jich ujala, jest zjištěno. Revoluční komitét ukládá Arménům, boháči i chuďasu bez rozdílu, dosti značné příspěvky; nevyplacení jich trestá i smrtí. V Cařihradě nalezeno v domech arménských mnoho třaskavin.

Přátelství rusko-francouzské, manifestované okázalým uvítáním carských manželů v Paříži, jest pro mezinárodní poměry v Evropě důležitou událostí. Není tomu ani ½ roku, co Německo dostalo se do příkrého konfliktu s Anglií pro koloniální politiku a bylo velmi prudce i oficiosními listy napadáno. Toho by se nebyly odvážily, kdyby Německo mělo ještě ten primát v Evropě, jejž mělo za Bismarcka. Soudí se na upevnění míru následkem franc.-ruské aliance. Rusko dobylo sympatií Francie a Evropy ne svým samoděržavím a vojáky; již dávno před carem vtáhli do Paříže vítězoslavně jiní Rusové, Turgeněv, Tolstoj, Dostojevský. To bylo pravé morální vítězství ruské. Nynější politická aliance vybujela také z citů, jimi zasetých. Politicky ji uspíšily snad i jiné příčiny, z nichž není na posledním místě ta šťastná okolnost, že ve Francii jest dosti kapitálu, bažícího po dobrém zúročení, a v Rusku jest ne nepatrná touha i potřeba, umístiti jej v zemi. Čímž oběma spojencům vyhověno bude v důležité otázce.

Socialní hlídka.

Konference širšího výkonného výboru československé strany socialně demokratické konána byla dne 18. a 19. říj ve Vídni. Ze zajímavých správ situačních, které zde byly podávány vyjímáme:

V Čechách připadá českým socialním demokratům 12 volebn okresů, z nichž jeden je smíšený. Na Moravě připadají 4 volel okresy a 1 (olomoucký) smíšený Ve Slezsku bude rovněž kandidov

Čech a to na Těšínsku. Ze všech těchto českých volebních okresů je řádně sorganisován jen jediný. Volební a programové provolání bylo vypracováno zástupci všech národností v Rakousku a ve všech řečech. Česká socialní demokracie súčastní se voleb vlastními kandidáty; zajímavo je, že i v Dolních Rakousích kandidát bude postaven. Kompromisů strana nečiní; v případě užších voleb navrhuje se vůči měšťáckým kandidátům zdržeti se volby. Jen tam, kde bude stát v širší volbě dělník, zůstaveno okresům dohodnouti se s širším výkonným výborem. Kde volby konány budou nepřímo, vyzývají se soudruzi sestaviti kandidátní listiny volitelů bez ohledu, zda bude možno dosíci voleb přímých. V okresích, kde kandidáti nejsou dosud postaveni, stane se tak do 15. listopadu.

Nejzajímavější a nejdůležitější je však konečné usnesení výkonného výboru československé strany socialně demokratické, znamenající další, byť nerozhodný krok: k osamostatnění se odborovému vedle dobytého již politického. Nebyly ovšem přijaty požadavky (Steinerův na př. a j.) úplné samostatnosti odborové české socialní demokracie, ale i to, na čem konference se usnesla, ač nerozhodně, ukazuje snahu po decentralisaci. Výkonný výbor totiž usnesl se doporučiti dělnictvu, odborově sorganisovanému, zastávati na nejbližším odborovém sjezdu rakouském těchto pět požadavků: 1. Zřízení české sekce při stávající odborové komisi ve Vídni. 2. Zřízení samostatného českého sekretariátu vedle stávajícího německého. Český sekretář nebudiž německému sekretáři podroben v žádném ohledu. Volba českého sekretáře je věcí českých odborových sdružení. Český sekretář obstará českou korespondenci, vede statistiku českých organisací, obstarává vůbec záležitosti českých sdružení. 3. Společnou finanční správu. 4. Dosazení českých placených sil k ústředním svazkům (kovodělníků, dřevodělníků, textilníků, železničních zřízenců atd.) 5. Dosazení českých funkcionářů je věcí českých soudruhů dotyčných odborů přiměřeně naší síle. Před sjezdem odborovým doporučuje se předchozí společná úrada ve Vídni. Konference žádá spolu, aby na sjezdě odborovém zastoupena byla i československá strana politická.

Socialističtí protestanté. Článek fabianisty p. Shawa v zářijovém seš. Cosmopolis o posledním mezinár. kongrese social. v Londýně jest, jak bylo již připomenuto, ostrou kritikou marxismu a v stručném obsahu a bez četných výpadů jeho a ironických poznámek jest tento: Zkoušeti, v čem vůdcové nějakého hnutí chybují, neznamená rozmnožovati řady staromodních cyniků. Pro politika jest problémem tu, najíti v hnutí zdravé jádro praktické politiky. Nemyslící vytýkají, že v něm takového jádra není. Zapomínají, že může býti zabaleno ve spoustě pošetilostí. Aby bylo dovedeno společenské hnutí k plodnému konci, jest nutno pokusit se desetkrát o každý úspěch. Křesťanství usilovalo o komunistické tisíciletí a poskytlo středověký feudalism, reformace o anarchism a položila základ modernímu individualistnímu kapitalismu, manchesterská škola slibovala každé rodině notný bochník a odklizení války a umožnila všeobecnou tržbu a světovou výstavu r. 1851, reformátoři manželství zastávají volnou lásku s vábnou vyhlídkou zbaviti lidstvo opilých, zločinných a šílených manželů a manželek a socialisté obrátili zřetel k dosažení hospodářského kolektivismu, Není pochyby, jako se má přítomné křesťanství ke křesťanství evangelia a Tolstého, tak bude uskutečněný socialism v poměru k novému mravnímu řádu Roberta Owena.

Obrazotvornost jest velice plodna a provozuje se velmi snadně. Ale schopnost praktické politiky jest posud v počátcích, jedná zdlouhavě a neobratně a za velkého nátlaku okolností. Učiní-li se pokus urychliti ji vznícením obraznosti na podporu přirozenému nátlaku okolností, bývá výsledek hubený i při nejvyšším úsilí. Jest třeba nesčíslného přehánění, než průměrný člověk se přiměje, aby jednou za rok vyplnil hlasovací lístek. A pravidelné přípovědi, enthusiasm, zášť a víra stranníků jsou nespolehlivy proti praktickým schopnostem úředníků a ministrů. Lidé, jež podporují návrh učiněný vlastními vůdci, ale staví se proti, pochází-li od vůdců protivné strany, nejsou vůbec političtí; jsou pouze stranníky. A takový jest vskutku i obyčejný politik. Každý vůdce chybuje, jenž pokouší se organisovati lidi na základě rozumovém. Je-li výmluvný a přičinlivý, snadno bude mít následovníky. Ale třebas oni s ním cítili, nesouhlasí s ním a nerozumí mu. Úkolem jeho není naučit je mysliti, ale sprostiti je této námahy. Lid má v nenávisti myšlení a chce být vlivnými osobami utvrzován v lásce a nenávisti, obdivu a pohrdání, v souhlase a odpírání. V Anglii není nejslabšího rozdílu, ani v praxi ani v zásadách, mezi stranami liberální a konservativní a přece liberalové a konservativci toho nevidí a byli by, kdyby se žádalo splynutí, překvapeni, jako něčím paradoxním, cítíce, že by bez strannictví nebylo pro ně vůbec politiky.

Také socialisté nejsou bez této politické zručnosti. Sem patří ujišťování z posledního mezinárod. sjezdu, že socialisté jsou mimo a nad obyčejné »buržoastické« strany — ujišťování, jež došlo ohlasu u některých, buržoastických kritiků, že scény, jaké denně se přiházely na kongrese, nebyly-li by možny na př. ve franc. anebo anglické sněmovně. Ve skutečnosti kongres vykonal, co bylo lze od něho očekávati, v uvážení, že nemaje moci nemá ani odpovědnosti. Na světě nic není tak zbytečného jako platonický parlament. Jinak by nebyly si počínaly sjezdy církve Nonconformistů, liberálů anebo konservativců. Jen v tom byl rozdíl od obyčejných praktik politických stran, že zprávy o kongresu (londýnském) v denních listech (anglických), byly-li od »buržoastických« kritiků, byly celkém zdvořilé, ty však, jež kongres vystavovaly veřejnému posměchu, odkrývaly jeho odpory a bez milosti karikovaly jeho tlachavost, byly psány socialisty a právě se stanoviska socialistického. Socialista, jenž touží po činnosti, nebude se chovati k blouznivému revolučníku o mnoho jinak než vydavatel obyčejného pokrokového denníku. Co tudíž z kongresu jest užitečného pro politika, jest předně otázka jak daleko zástupci jeho osvojili si realní politiku a jak dalece jejich program jest uskutečnitelný, za druhé jak dalece as tento program dojde podpory voličstva.

V tom ohledu jest Anglie zemí dle jména nejméně, ve skutečnosti však nejvíce pokročilou. Němci s jednolitou sociálně-demokratickou stranou v říš. sněmu a se svými 1¾ mil. voličů, jsou jen zdánlivě před námi. Jejich vůdce p. Liebknecht musil do vězení pro řeč, již mohl za souhlasu celé Anglie přednésti p. A. Balfour. Svojí konservativní hrabskou správou a liberální správou osadní jsme o půl století před Němci, kdež, jak vůdcové sociální demokracie připouštějí, není ještě dosaženo emancipace středních, obchodních a výrobních tříd od poručenství vlády a aristokracie vzdor francouzské revoluci a Lasallovým generalisacím. To znamená, že sociálně-demokratické straně vykonati ještě značný kus díla liberalismu, a se dát zatlačiti od stran jiných, jež ho vykonají. Ve Francii vládne střední Ale jeho liberalism ani z daleka ještě se dosti neutkal s řevnivou centralisací vl zavedenou Napoleonem. V Anglii jsou střední třídy již dávno zcela pány sit jak oproti dvoru tak i v hrabství, jež svým leskem a mocí jsou závisly čistě na d

loyalitě. Tu tedy jest dílo liberalismu hotovo, a liberalism jakožto politický princip jest činný nyní pouze v obraně nadvlády středních tříd nad třídami dělnickými a proti jich snahám, obmezovati svobodu mezdní smlouvy v zájmu společnosti. Třídy dělnické jsou organisovány v Trade Unions v takovém rozsahu, jaký jest neznámý v kterékoli cizí zemi. Mimo to má Anglie v porovnání s Amerikou přednost ústřední správy, dosti mocné, aby čelila nejmocnějším soukromým korporacím, a dovršila konečně soustavu místní správy, zcela odpovědné třídám dělnickým, jimž opatřuje potřebné soustrojí pro tolik průmyslového kolektivismu, kolik je fysicky a mnohem více než kolik morálně jest nyní možno. To všechno opravňuje státníka, aby považoval stupeň praktického kolektivismu anglického za vodoměr socialismu na celém světě.

Ale jestliže kdo při tom spěchá usuzovati, že tento pokrok Anglie na cestě k organisaci kolektivistické jeví se ve formě bohatých a vlivných spolků socialistických, t. zv. v Německu »třídně uvědomělého« proletariatu, soudí bez ohledu na hlavní vlastnosti Angličana, Cromwell praví, že člověk, jenž jde nejdále, neví, kam jde. Tím vyslovil, co se nejtíže chápe v politice Angličana. Ten již vedl svět kus cesty k socialní demokracii a není pochyby, že půjde až na konec. A nebude socialistou, ani když dostane se tam. Generalisování a systematisování není věděním, jest to pouze spořádáním vědění. Tvořivé vědění, účinné přesvědčení, může býti jedině vyjádřeno jednáním: národ. jednající jest národ skutečně myslící a věřící. Ale jest to něco zcela jiného mysliti a věřiti a pochopovati své vlastní myšlenky i věření. Dnešní člověk druhého řádu může vyložiti velmi dobře, kam směřoval v minulém století člověk prvního řádu. Zítřek pochopí dnešek, ale dnešek nechápe zítřka. Angličané, nejneobratnější to rasa v politice, soudě z jejich řeči na jich subjekt, všim úsilím snaží se dosáhnouti socialismu, kdežto »třídně uvědomělí« orthodoxní socialisté jen stojí před vzdušnou stavbou, jež nic těžšího neunese, než jejich sny. Rozdíl mezi Angličanem, jaký skutečně jest a jakým se jeví vlastnímu poněkud zakalenému vědomí, jest tak nápadný, že zdá se světu jedním z největších pokrytců. Oportunista, stále tlachající o svých zásadách, skeptik, neodporující nikdy dogmatu, kosmopolita, vynášející svůj patriotism, svobodověrec, jenž žádá absolutní se podrobení morálce, královrah, jenž plazí se před belhajícím králstvím a také socialista, jenž s rozhodností odmítá sdružování se socialismem. — Od ožití socialismu v Anglii před 15 lety staly se důležité pokroky v demokratismu a kolektivismu u liberální i konservativní strany. Ale zřejmí socialní demokraté zůstávají z dogmatické umíněnosti zcela politicky nečinní. Politikové je mohou napadati beztrestně, tiž, jež neodváží se raniti svědomí nonkonformisty, anebo odciziti jediný hlas temperancléřům a jež ucházejí se o souhlas armády spásy. (Příště ostatek.)

Hlídka hospodářská.

Ministr Bilinski předložil parlamentu rozpočet na rok 1897, první s rozpočet, jelikož rozpočet předešlý byl dědictvím, jež zbylo mu od j předchůdců. Výdaje státní odhadovány jsou v něm na 692·16 mil. z příjmy na 692·17 mil. zl., v obojím asi o 27 mil. zl. vyšší, než na r tošní.

lyne tedy z rozpočtu jakýsi, ač nepatrný, přebytek. Avšak zdánlivě ý tento výsledek nabyl netušeného doplňku druhou předlohou

finanční, parlamentu současně presentovanou, dle níž vedle řádných vydání ustanovuje se další obnos as 25½ mil. zl. na t. zv. výdaje investiční ku stavbě drah, budov vojenských, soudních, školních a j, ke kanalisaci Labe a Vltavy (2 mil. zl.), na veřejné stavby města Prahy. Na krytí těchto výdajů nestačí již rozpočtěné příjmy a mají se tudíž uhraditi půjčkou do 50 mil. zl., které má se užiti též ke splacení dluhů, jednotlivými ministerstvy též dříve na investiční účely učiněných. Bilinski ovšem ihned také vypočetl, že stát ušetří peníze, které dosud musel platiti nájemného z kasáren, úřadoven a školních síní obcím a soukromníkům, že není ani důstojno státu míti úřadovny atd. v budovách soukromých (jsou ovšem i jiné věci, státu ještě nedůstojnější, které také pp. ministři jistě dobře znají), nové dráhy poskytnou opět nové nebo zvýšené výtěžky, ministerstva nebudou dělati další dluhy a také splatné částky dluhů státních nebudou se krýti novými dluhy (rentou amortisační), nýbrž budou se platiti hotovými atd.

Přes to parlament ani veřejnost nedaly se vnutiti do růžové nálady a jediným, kdo se státním rozpočtem byl spokojen, byl sám tvůrce jeho. Ukazovalo se právem, že není podkladu pro přesné rozeznávání mezi investicemi a výdaji obyčejnými, že mezi investice vřaďuje se nyní ledacos, co do řádných výdajů patří a dříve řádnými příjmy bylo uhrazováno, a že nyní vlastně rozpočet se rozpolťuje, aby přílišné stoupání výdajů poněkud se zastřelo. Je-li potřebí nákladných investicí, k jejichž krytí řádné příjmy nestačí, spadá nemalá část viny na předešlé vlády, že výdaje státní, zejména vojenské, stupňovány byly na výši, poplatní sílu obyvatelstva státního přesahující.

V poslanecké sněmovně přijat byl návrh, aby stálý výbor živnostenský z prosincové osnovy živnostenského zákona podrobil úvaze prozatím toliko předpisy o společenstvech živnostenských a o učednictvu, aby aspoň tyto partie živnostenské novely mohly býti uzákoněny ještě před rozpuštěním sněmovny, jak toho žádaly veškeré sjezdy živnostenské, v poslední době pořádané (Praha, Král. Hradec) a jak již navrhováno bylo v letošním jarním zasedání sněmu Českého. Společenstvům má se poskytnouti možnost súčastniti se i hmotně svépomocných zařízení ke společnému nákupu surovin, společné výrobě a společnému odbytu výrobků, předpisy o učení učňů mají býti zostřeny tak, aby byla dána záruka, jak svědomitějšího vyučování se strany mistrů, tak větší horlivosti se strany učňů. Zvláště návštěva škol pokračovacích učni podrobněji se upravuje a nařizuje se, že učeň, který svým zaviněním ve škole neprospívá, může býti potrestán prodloužením doby učební, nejdéle ovšem na jeden rok. Bude zajisté leckdy nesnadno určiti, je-li vina špatného prospěchu na straně učně či spíše na straně mistra, v jehož zájmu často jest, jak aby učeň i v době školy raději jemu v dílně pracoval, tak aby mu učeň jakožto levná pracovní síla co největší počet roků byl zachov Ostatně právě snad tyto chystané předpisy povedou k tomu, že zave se na školách učednických vyučování denní místo večerního, které vysilujícím zaměstnání denním jest na úkor jak školnímu prospěchu zdraví, tak konečně mravnosti jejich.

Hlídka školská.

Ze studentstva.

Dne 17. m. m. přijal rozpočtový výbor říšské rady vládní předlohu o postátnění kolejného. Studentstvu je ovšem lhostejným, bude-li platiti na místě profesorům státu. Přes to debata v rozp. výboru má pro ně jistý význam. Námitky proti zrušení kolejného uváděné t. zv. zastanci akademické volnosti učení byly vyvráceny vlastně jen řečí ministra Gautsche. Odstraněním kolejného nebyla by porušena ani svoboda učení se, na něž má míti právo každý, tudíž i chudý. Ohledy na finance státní zabránily většině výboru, aby vyvodila z řeči ministrovy jediný správný důsledek: zrušení kolejného.

Při té příležitosti byly také aspoň z části před veřejností odkryty hrozné poměry docentů, mimořádných i některých řádných profesorů. Nepoměr v přícině hmotných prostředků je tu úžasný. —

Na české universitě zavedeny české tiskopisy na místě latinských a německých. — Úpadek pokrokové strany studentské způsobil nejnověji zvláštní a dost charakteristickou událost — punktace. Uzavřeny na přátelském večírku »Slavie« řečmi starosty Slavie Dra Hrbka a rektora university Dra Hanela. Více než 6 let vytýkalo studentstvo universitě, že nevyhovuje mu po stránce vědecké, a že neplní svého národního poslání. Při tom nebylo šetřeno osob a i nynější p. rektor mohl by najíti v časopisech a publikacích studentských o sobě málo lichotivého. Přes to však studentstvo na večírku nadšeně tleskalo a souhlasilo s tím, když Dr. Hrbek prohlásil o nynějším p. rektorovi, že byl studentstvu vždy sympatickým a když tento proklamoval se za přítele studentstva. Jak se to rýmuje s tím, co ještě před prázdninami bylo proti duchu nynější university vytištěno v Kalendáři pokrokového studentstva? — Změnil se snad akademický senát, nastoupily snad mladé, svěží síly místo starých? Ještě před prázdninami publikovány výnosy obou rektorátů o protimilleniových projevech, zmařena málo liberálním jednáním akad. senátu universitní schůze, jež veřejně měla projeviti stesky a přání studentstva, nezměnilo se ani chování jednotlivých profesorů.

Poměry se tedy neměnily, ale na veřejnost má býti osvědčována shoda, mezi činiteli, jež dávno jsou si zcela cizí a nepřátelští. Několik hezkých slov stačí, aby boj utuchl.

Neříkáme ovšem, že by na universitě nebylo naprosto přátel studentstva. Ty osvědčují své city skutky. Mladý opravdový přítel studentstva docent p. Dr. Kuffner vydává právě Psychiatrii. I p. prof. Maydl letos slíbil vyhověti některým přáním ze řad studentstva vyšiým (Č. pokr. st.) a oznámil, že jeho chirurgie z části je již v tisku. —

Naproti tomu však užívá profesorský sbor lékařské fakulty poprve s[illegible]o práva a hrozí trestem těm, kdož by navštěvovali přednášky, do [illegible]až nejsou zapsáni. Dosud bylo to jaksi mlčky trpěným dobrodiním [illegible] chudé posluchače. Je prý to ochranou docentů. Nevěříme. — Letos j[illegible] v 1. roce lék. fakulty zapsán poměrně malý počet posluchačů, za to [illegible] na filosofické nadbytek jich přiměl jistého docenta k výroku: Bude j[illegible]nutno škrtit. — Císař daroval koleji Arnošta z Pardubic 100 zl. *M.*

Zdravotní hlídka.

Dr. Ignác Pelc, c. k. místodržitelský rada a Ferdinand Hueppe, professor zdravovědy na německé universitě, uveřejnili v č. 36. časopisu »Das österreichische Sanitätswesen« článek »Wasserversorgung in Prag u. in den Vororten,« ve kterém vylíčena jest pražská pitná i říční voda a učiněn návrh na zásobování Prahy a předměstí vodou. Pitná pražská voda je tvrdá, obsahuje až 113·5 německých stupňů tvrdosti. Zvláštní komise prohlédla 28 studní, ve statistických zprávách jako »velmi dobré« poznamenaných, a nalezla, že z těchto studní podle přísného měřítka je 26 špatných (93%) a podle mírnějšího měřítka jen 17 čili 60%. Profesor Hueppe žádá, aby při prorývání každé studny bylo přihlíženo 1. k místu a poměrům, 2. k technickému uspořádání a postavení studny, 3. k bakteriologickému a 4. k chemickému nálezu. Jen studna a voda odpovídající všem těmto požadavkům může býti za dobrou uznána. Praha i předměstí mají velice půdu znečištěnou a proto nemůže býti ve studnách pražských dobrá, zdravotnicky bezvadná voda; studny jsou taktéž špatně technicky zřízeny, v předměstích na mnohých místech setkáváme se ještě s okovy. Bakteriologicky jsou pražské vody tím znamenity, že ve většině jich nalézá se mikroorganismus bacterium coli commune, který nejčastěji a nejraději žije v exkrementech lidí a zvířat. Nález jeho v četných pražských studních poukazuje na to, že stoky pražské a studny jsou v nemalém styku. Mezi studnami pražskými, člověkem a stokami jest stálý styk, jest utvořen stálý kruh, který zdravotnicky není přípustným. Kdyby i racionelní kanalisace na krásně ihned v Praze byla provedena, nezlepší se pražská pitná voda, poněvadž půda pražská je velice znečištěna, velice infikována. O tom nejlépe svědčí nález na staveništi pražské nové tržnice, kde nalezeno bylo 18 starých zazděných žump, z nichž tři byly 10 metrů, dvě 3—4 metry a 13 1—1½ metru hluboké. A při tom všem v některých pražských městech je nedostatek studní vůbec; obecenstvo potom používá vody z vodovodu k vaření i k pití. Výsledkem těchto poměrů jsou časté malé i velké epidemie tyfové. Pražská voda spotřebná kryta jest vodou přiváděnou městu z několika vodáren z řeky Vltavy. Vodárny pražské mají filtrační studny, však těchto mohou používati dle autorů jen, je-li vysoký stav vody v řece. Sklesne-li hladina Vltavy, čerpá se do měst pražských z nedostatku jiné vody voda přímo z Vltavy. To dokázali autoři při epidemii v roce 1894/1895. Vinohradská, smíchovská a Schoelerova vodárna u Libně nemají vůbec filtračních studní. Vodárny u Šítkových mlýnů a u mlýnů staroměstských a nových vedou často do města rozředěný obsah pražských stok. Ve vodě této často dokázány byly choroboplodné zárodky jako bacilly tyfu a mikroorganismy tlustého střeva lidského. »Vodárny města Prahy jsou stále podezřelé z infekce, časem skutečně způsobují různé nemoce a mohou podporovati epidemické rozšíření cholery a tyfu«. Vlastní slova jmenovaných autorů. Dále dokazují spisovatelé tito, že vysoká i nízká v ve Vltavě mívá z pravidla za následek vyskytování se četnějších případů střevního tyfu. V posledních čtrnácti letech onemocnělo v Praze průměrně ročně 290 lidí na abdominální tyf a zemřelo 37 lidí ze 100.000 o[illegible]

To jest velmi vysoké číslo. V Anglii mají zákon, že objeví-li se taková vysoká úmrtnost po sedm let v některém místě, jest nutno podrobiti zdravotní poměry jeho přísnému šetření a nutno za každou cenu zdravotní poměry místa takového upraviti. Zákon ten přijali Angličané roku 1836., tedy hezky již dávno a podle toho dnes také zdravotní poměry v anglických městech vypadají. Mohou býti vzorem v každém ohledu evropské pevnině. Dr. Pelc a profesor Hueppe přicházejí k závěrečnému úsudku, že jest na nejvýš na čase a nutno, aby Praha i její předměstí zásobeny byly vodou a sice jednotnou, aby nezaváděla se pitná voda a upotřebená zvláště. Vypočítávají, že by bylo potřeba pro Prahu a nejbližší obce předměstské, čítaje na 500 000 obyvatel již dnes, aby voda dostačila i pro příštích několik desetiletí, 75.000 kubických metrů vody denně. Vodu tuto chtějí vésti ze svatojanských proudů, kde voda ve Vltavě není znečištěna, kde se sama čistí, vyvírajíc v četných proudech do výše a tím přicházejíc se vzduchem a jeho kyslíkem do styku. Aby vody vždy zde bylo dostatek i při malém stavu vodním, bylo by nutno v okolních lesnatých, liduprázdných místech zatarasiti některá údolí a vodu z nich vésti do centrálních čerpadel. Vedle těchto čerpadel bylo by potřebí postarati se také o zvláštní zařízení, která by zbavovala vltavskou vodu značného množství jejího železa, poněvadž jinak nehodila by se voda tato ku všem účelům. Ostatní projekty ustupují dle mínění autorů před projektem jich do pozadí. Projekt zásobovati Prahu vodou z labských krajin není schopný života, poněvadž kraje ty jsou četně zalidněny a půda jejich velice již dnes znečištěna, tak že nemůže poskytovati hygienicky bezvadnou vodu, jaké jest potřebí městu Praze a jejímu okolí. Bez řádného zásobování dobrou vodou pitnou i užitkovou zároveň nebude a nemůže býti — velké Prahy. Tím končí článek svůj Dr. Pelc a profesor Hueppe. *vl.* —

Z naší doby.

— **Z ženského hnuti.** »Ženský Obzor« líčí v posledním čísle důvěrnou schůzi českých žen na staroměstské radnici. Vládnoucí veličiny hleděly jí dáti starovlastenecký idyllický ráz, přes to však prorazily sem tam živly mladší se sociálnějším pojetím ženské otázky. Redaktoru Ženského Obzoru byl do této schůze zabráněn vstup. To je už specielně české nezdvořáctví vůči tisku! — O ženské otázce přednášeli dvě neděle po sobě v sále Typografické Besedy pp. red. Vít Kellner a red. Ant. Hajn. — Mimo to pořádána 11. října schůze socialistických žen »u Rytířů« ve Školské ulici (patrně na odpověď důvěrné schůzi českých žen), v níž mluvil obč. Kasík o postavení ženy v dnešní společnosti. Přijatá resoluce odporučuje ženám vstup do Dělnické Akademie, vyzývá tuto, aby zřídila zvláštní ženský kurs a považuje socialism za jediné správné rozřešení ženské otázky.

— Na poslední schůzi hlavního výboru **Národopisné výstavy** 22. října zjištěn při 886.706 zl. 34 kr. vydání přebytek 20.436 zl. 15 kr. a připočteme-li k tomu cenu ıovaných objektů (československé dědiny, valašské osady atd.) přebytek ku 100.000 zl. tavu navštívilo platících 2,065.278 osob. Dědictví výstavy, Národopisné museum oslovanské, bylo 15. května t. r. otevřeno a dostalo se mu na inventáři a skříních 0 zl., figurinách z výstavy 10.000 zl., zakoupených předmětů za 14.000, úhrnem 00 zl. Další správu sbírek povede Národopisná společnost československá.

— »Křesťanství není náboženství, ale společenský řád« řekl na schůzi vídeňských ů nedávno křest. sociál Hans Beruth. — Proti těmto slovům staví se rozhodně

rajhradská **Hlídka** a praví mezi jiným: »Není-li křesťanství náboženstvím, pak jako společenský řád není k ničemu, je bezmocno«. »Hlídka« má pravdu. Křesťanství je jen náboženstvím a bude potud žíti, pokud bude jeho náboženská podstata života schopnou. Pokusy těch, kdož myslí, že učiní křesťanství života schopnějším a modernějším, když místo základu náboženského podloží mu ethické, sociální nebo umělecké, jsou zbytečny a marny.

— **Dělnická Akademie** Když na sjezdě usneseno bylo požádati zemský výbor království Českého, universitu a městskou radu pražskou o potřebné místnosti, nečinilo se to z nijaké pevné naděje, že jmenované instituce přijdou dělnictvu s ochotou vstříc. Dvě z nich, zemský výbor a universita, již daly odpověď — odmítavou. Nyní zbývá jen ještě městská rada.

— Ve Vyzovicích na Moravě založilo několik občanů spolek »Mír« na šíření a pěstování myšlenky míru a bratrství národů.

— **Výbor České Obce sokolské** vyzval jednoty sokolské k zakládání knihoven, čítáren, pořádání přednášek, jedním slovem k větší péči o vzdělání svých členů. Uvidíme, jestli tímto krokem, jejž vyvolala ostrá kritika dnešního sokolství v posledních dobách, podaří se vlít ještě trochu oživující krve do marastického sokolského organismu!

— **Jednota Filosofická** chystá se pořádati cyklus asi deseti přednášek.

— **Ze Společnosti pro vědy státní a sociální.** Pořad letošních týdenních schůzí (ve sborovně Průmyslové Jednoty v Rytířské ulici) zahájen 19. října přednáškou dr. F. Čády o trestní příčetnosti. Pan dr. Čáda podal přehledně obraz tří hlavních kriminalistických škol (zvláště italských): 1. klassické či metafysické; 2. positivisticko-anthropologické (Lombrosovy) a zvláště 3. positivisticko-sociologické, opíraje se o referát předáka této školy prof. Lista na psychologickém kongresu mnichovském. Tato třetí škola stojí na determinismu, sužuje pojem příčetnosti na minimum a vidí úkol trestu v tom, aby potíral zločin jako sociální zjev. V aplikacích na soudnictví jest však tato škola kompromisní, počítajíc se stávajícími mravními a právními pojmy. V následujícím na to rozhovoru, jehož se súčastnil hlavně pan dr. Koerner a pan dr. Bouček, zajímalo zvlášť vystoupení prof. Masaryka proti scholastickému (jak to nazval) rázu této školy a jejímu zbytečnému splétání praktických otázek soudních s metafysickými (determinismem atd.). Nejedná se o to, jak dalece lze příčetnost filosoficky podepříti, nýbrž o to, aby pronikalo vědomí, že zločin je zjev a dílo společnosti, vina že je kollektivní a že když už se má trestat, aby se trestalo co nejhumanněji. — Ve schůzi 26. října referoval p. dr. Horáček o ethicko-kulturních snahách a přednáškovém kursu v Curychu.

— **K uličnickému kousku** snížilo se několik mladších výtvarníků. V Národních Listech z 25. října objevila se »Výstraha« podepsaná V. Amortem, Ferd. Hettešem, Th. Hilšerem, Lad. Novákem, K. Raškem, Fr. Stránským, Jar. Špillarem a Fr. Urbanem a dotýkající se těžce cti našeho spolupracovníka Dr. F. X. Jiříka. O kritikovi, jenž mimo v Rozhledech uveřejňuje studie o malířství i ve Květech k výslovným žádostem pana Svatopluka Čecha a píše zároveň do Ottova Naučného Slovníka, mluví se tónem, jenž čpí příliš puchem malířské knajpy v pozdních nočních hodinách, než aby stál za reprodukci nebo dokonce za polemiku. Takové věci trestají se jinak! Pro stav naší společnosti zůstává však smutným symptomem, že ruce, které tvoří umělecky, mohly podepsati řádky tak bídné a sprosté! — Ale snad jde oněm lidem přec o něco, o nějakou věc, zásadu? To je nanejvýš toto: vytýkají Dr. Jiříkovi, že »láká« při atelierních návštěvách skizzy a pak jich v kritice »zneužije«, totiž soudí o nich jako o dílech dokonaných. Jak nám však pan Dr. Jiřík sděluje, je to holá lež. Navštěvuje sice ateliery a interviewuje umělce (jak to činí svědomití referenti všude na světě), ale skiz, jichž si vyžádal, užil kriticky jen jednou, v případě starého malíře z let padesátých prof. Lhoty. Ale jak jich zneužil, o tom svědčí věta v Rozhledech (minulý ročník str. 456.): jsou to (totiž skizzy) jeho nejlepší práce, aspoň ukazují Lhotu ve světle mnohem lepším, než díla dle nich provedená. Podobně soudí o nich v červencovém sešitě Květů. Výpad oněch lidiček jest tedy nejen surový, ale i lživý. Mladší tito umělci nehájí tu věc mladšího, svého umění, nýbrž stařeckou ješitnou, diktované zájmy předpotopního malířského mastodonta, který také po oněch článcích v Rozhl. a Květech vylil svou žluč na dr. Jiříka v urážlivém dopise. Tedy: mladší umělci vystupují proti modernímu kritikovi v zájmu »umění« dávno překonaného. A za druhé: jsme tu, a ne poprve, nuceni hájiti svobodu kritiky proti mladým. A to je na celé věci nejsmutnější!

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 15. listopadu 1896. Číslo 4.

Vlastenecký poplach.

Ani jsme se nenadáli, že bude zase jednou debata o národnosti, o tom, kdo patří do národní společnosti a kdo se z ní vyloučil a podobně, jak již ty ustálené fráse se u nás i v nejzapadlejších vesnicích přemílají. Vyvolalo se to vše pro valnou hromadu »Slavie« 29. října, vystoupením oposičních směrů proti dosavadnímu výboru, nespokojených se stavem i duchem »Slavie«.

Informovali jsme se. Jeden student soc. demokratický vytýkal tu výboru pořádání representativních podniků, bálů, účastnění se slavností (na př. odhalení pomníku krále Jiřího v Poděbradech, dokládaje příkře, že Jiří nebyl takovým demokratem, za jakého se dnes prohlašuje, pronásledoval-li zejména jednotu českobratrskou). A druhý student soc. dem. dotkl se ve své řeči i nacionalismu, byl však umlčen. Věc přesmykla se tím z pole věcnějšího na boj za volnost diskuse, a tu jiný řečník opoziční menšiny tvrdil, že volnost diskuse o všem, třebas i o vystoupení z národností, je první podmínkou vývoje nejmladších generací. Více se nestalo. Věc se mohla vyříditi v domácnosti »Slavie«, ale místo toho druhý den bilo se v novinách na poplach, psalo se o hrozném zjevu protinárodního cynismu, řečníci na schůzích s tónem proroků, předpovídajících konec světa, mluvili o překonávání národnosti, politikové nejmladší radikálně-pokrokové strany potírali v restauracích v pozdních nočních hodinách »osudný přízrak odvrhování národnosti,« do venkovských listů posílány dopisy atd. — přes noc byla zde národní aféra prvního řádu. A nikde není dokladu a důkazu, že by byl kdo skutečně odvrhoval národnost, hlásal renegátství a »odpadl od národa«.

Vystoupení »socialistické strany« studentské nebylo vůbec nové. Co »...ie« trvá, vidíme v ní zápas tendencí a ideí »proletářských« s »burstickými.« I věc samu i jméno stvořili tehdejší vůdci pokrokového stutstva a nynější předáci radikálně-pokrokové strany a dosti se pyšnívali, tudent proletář podává jich prací dělníku proletáři ruku, že národ tvoří e šlechta, ne boháči, ne kněžstvo — ale rolník, živnostník a dělník ... mluví o lásce k národu a zanedbává dělnictvo, je pokrytec«.

(Č. Č. S. 1891, 135.) Již tehdy od r. 1891 bývaly na valných hromadách tytéž výstupy a z národa byli vypovídáni oni mluvčí »proletářské strany«, již dnes vypovídají z něho nynější mluvčí proletářské. Ku podivu, jak se rychle zapomíná. 4—5 let!

Studentstvo i jinde rozestupuje se ve dva tábory, národní, buržoastický, konservativní — a socialní, proletářský, pokrokový. Taktika stran přehání vůbec vždy. Jak vlastní přednosti a ctnosti, tak cizí nedostatky a chyby. Tím spíše taktika stran, skládajících se z mladých lidí, studentů, z duchů dogmatických a výstředně strannických. Zde skutečně zejí nepřeklenutelné propasti mezi oběma tábory a zápasí se s jedné i druhé strany extremními paradoxy a nejhlučnějšími hesly. Z tábora národního zatracuje se příkře stavovské roztřídění a třídní zájmy, z tábora socialního posmívají se oficielnímu vlastenectví. Tu i tam stejné zbraně a stejná křivda.

Vlastenectví kotví v citech jednotlivců, v jich příchylnosti k celku, jejž tvoří. Čím více tento celek slouží společenským a duševním potřebám jednotlivců, tím méně bude v něm vlažných a netečných, tím více lidí hotových i k obětem. Budou-li všechny třídy a všichni jedinci prodchnuti stejně vřelým citem pro celek, pro svůj národ, bude to znamením, že uvnitř něho jsou všechny jejich potřeby náležitě opatřeny. Naopak, kde toho není, kde je duševní hlad a hmotná bída, kde hroutí se pilíře mravní osobnosti, odhodlanost, přičinlivost, spravedlnost, kde v duševních strastech a mukách zhasla spokojenost, základ to mravního dobra v člověku, kde rozmahá se nouze a hlad bez účasti a účinné pomoci, tam přirozeně vlastenectví promítané a lámané takovýmto prostředím, bude podle tříd a jedinců různé, stupněm i obsahem. U jedněch ztratí na plnosti a harmonii vlivem uvedených nedostatků, u druhých vlivem poměrů opačných; u oněch budou je tlumiti předsudy třídní, u těchto nacionalistní.

Ozve-li se tedy kacířský výkřik, rouhající se národnosti, je to pro její strážce znamením, že není asi všecko v pořádku. Na lavici obžalovaných ocitnou se sice kacíři, ale zasluhovali by tam seděti privilegovaní vlastenci sami. Neboť jen oni jsou tím vinni, jestliže myšlenka národní zvrhá se a stává pak prázdným, úzkoprsým a bezobsažným nacionalismem. A jen proti tomuto bojují všechny novější směry z posledních let, a ne proti národnosti. Národnost je něco, v čem jsme vyrostli, co probíhá naší krví, co odevšad dýcháme, z čeho je bezmála tak těžko vyskočiti jako z vlastní své kůže. Ale nacionalism, v těch koncích, k nimž se dnes u nás dostal, je něco naprosto jiného, co nemá práva identifikovati se s národností samou. Tato je věcný soubor všech duchovních, morálních, společenských i fysických svazků národního organismu, něco, co je dáno přírodou, i neodvratným během věcí, posilováno a nakupeno dlouhými tradicemi a dědičností. Ale dnešní nacionalism? To je pouhé dílo křehkých lidí, a jako takové nedokonalé a potřebující kritiky a opravných pokusů. skutečného věcného obsahu národnosti byla totiž během času i u nás, v prvý dobách probuzení, vydestilována idea národnosti, ale ta je jako každá ic jen odrazem věci, ne věcí samou, odrazem často křivým a falešným. T idea nebyla ani vždy tatáž, vidíme přec, jak u různých budovatelů národn

našeho programu podlehala různým obměnám. Tolik jest však jisto, že byla učiněna střediskem a posledním cílem všeho snažení v Čechách, ale že s jejím kultem nepokračovalo zároveň její přispůsobování jiným ideám a potřebám doby. Od let šedesátých se změnilo v Evropě mnoho, co nemohlo zůstati bez vlivu na naše poměry. Idea národní, stělesňována až dosavad hesly o pouhopouhém zachování národnosti a dobytí jí státní samostatnosti, nestačila v této formě všem novějším snahám. Byly to zvláště snahy sociální, které chtěly být zařaděny do jejího obsahu. Lid, proletariát počal vystupovati jako samostatný politický činitel a na jedné straně poután svůdností mezinárodních hesel sociální demokracie, na druhé od našich vlastenců přezírán a odpuzován, vyvolal otázku, která v posledních dnech tak rozbouřila vlny veřejnosti. Byly sice podobné srážky i v literatuře — od vystoupení Schauerova v »Čase« jest poměr mladé literární generace ku starší charakterisován celou řadou šarvátek o otázku nacionalismu v kultuře a literatuře. Zde jsou to zase modernější snahy kulturní, jimž se zdá nacionalism starých vlastenců těsný a chudý. Ale podivno, z těchto stran nenaháněl »internacionalism« našim patentovaným vlastencům nikdy tolik strachu jako z řad dělnických. Tam byl považován obyčejně za nevinnou hračku mladých literárních přemrštěnců, kdežto zde naháněl strach, poněvadž se jednalo o massy, o »lid«, jehož bylo třeba jako stafáže k politickému divadlu, aby demokratická prestiž jakž takž byla zachována. Ale při všech křicích proti mezinárodním heslům dělnictva není viděti, že by vlastenecká veřejnost šla jen trochu do sebe a ptala se, co učinila, aby tyto vrstvy lidu k národu připoutala a umírnila dočasný rozpor mezi zájmy národními a sociálními, rozpor, jejž ze strannických zájmů rozdmychují úmyslně oba tábory, i národní i dělnický? Jestliže Národní Listy prohlašují boj všem sociálním snahám, pak se nedivme, že dělník, jenž dnes nemůže jinde státi než na půdě těchto snah, českému vlastenectví nedůvěřuje. Když ho naplníte touto nedůvěrou, a stavíte se přímo za odpůrce snah, z nichž mluví všecky hmotné i duchovní potřeby jeho existence, a přece se odvažujete pořád žádati od něho zřetel k národu, nedivte se pak, že má odpor k tomuto vynucovanému vlastenectví. A jen odpor proti vynucovanému tomuto vlastenectví propuká v extremní a bezohledné výroky, jichž se pak užívá k dalšímu stíhání a kaceřování

Domněnka, že bude možno přiměti »lid« k tomu, aby přijímal vnucované mu vlastenectví, i když sám od sebe nebude k tomu ochoten, je velice vratká. Je omylem mysliti, že národnost je více než lidskost, požadavky národní více než požadavky lidskosti. V tom jest právě povinnost strážců národní myšlenky, aby jí nikdy nedali uvést ve spor s lidskostí. V pouhopouhých citech národnostních je mnoho jen instinktivního, plemenně dědičného, mnoho pozůstatku bar-
-ských dob, mnoho, řekl bych protikulturního. Tyto city jsou ome-
ıy a uzavřeny v jistém svém oparu, právě tak jako cit rodinný,
:menný, egoism, jako láska k domovu atd. Jako pouhý cit jest pak vlaste-
:tví ovšem nenasytné a zaslepené. Nechce viděti přes své hranice
nyslí, že ho nikdy nemůže být dost. Všecky tyto protikulturní pří-
ıky nese nacionalism u nás běžný, nacionalism čistě citový, klanící se

pouhému »zdravému instinktu« lidu. Zapomíná se tu však na všechen kulturní a morální obsah národnostního, na to, že vlastenectví nežije a netyje jen z citu, nýbrž z uvědomělého příslušenství k danému kulturnímu typu, v němž jsme se zrodili (ovšem tento kulturní typ musí národ míti), z vědomí, že každý neseme svůj podíl na dalších jeho úkolech kulturních, svůj podíl mravních úkolů. Pravé vlastenectví má zahrnovati všechen obsah lidských snah, kulturních, mravních i sociálních, jenže promítnutých menším okruhem daného národního typu — v tom je rozluštění otázky národnosti. Nejsem jen Čech — jsem především člověk. Ale nemohu ve svém případě lépe zužitkovati svou hřivnu člověctví, nežli když jsem Čechem. České vlastenectví mělo by býti Čechu mikrokosmem celého názoru světového, celé kultury, vší práce sociální a politické, právě tak jako Němci tím je vlastenectví německé, Francouzovi francouzské. Ale tomu naši privilegovaní vlastenci nerozumějí: u těch stojí na jedné straně pojmy »vlast« a »národ« a vedle nich (tedy ne v nich) kultura a lidskost. A tyto i s celým ostatním světem mohou zahynouti, jen když »vlast« a »národ« žije. Takovéto vlastenectví jest ovšem pak jen pověra.

Je-li už však takovýto nacionalism sám v sobě dosti jednostranným a chudým, tím hůře, když neplyne ani vždycky z čistých motivů, nýbrž je pláštíkem sobeckých zájmů třídních a materialních a to se stává dnes skoro všude. Majetné třídy ve všech zemích, spojené mezinárodními zájmy plné kapsy a požitků, hrají na ideální, jen když jde o jejich vlastní kůži proti dělnictvu a tu pak volají do boje »za ideální statky národa«. Naše majetné třídy, po nichž jsme se dříve tolik natoužili, nejsou v tom ohledu lepší. Jim není vlastenectví nijakým úkolem svědomí nebo přesvědčení, u nich dá se prováděti pouhým otvíráním peněženky a účastenstvím při podnicích, při nichž se prabanální potřeba zábavy a požitku schovává za národní hesla. Celé naše veřejné vlastenectví se stalo věcí luxu a dobrého tónu. Nedivte se pak, když lid, jenž nemá peněz na vaše národní slavnosti a sbírky, jemuž i národní literatura a umění jsou z hmotných ohledů nepřístupny, stotožní si představu vlastenectví s představou buržoasie a necítí se povinným jíti za něčím, čeho výsledky pro sebe necítí.

Tím vším, co zde řečeno, není ještě vyčtena celá řada hříchů, jichž se privilegovaná vlastenecká naše veřejnost dopouští na kultuře a lidu. Ale přece viděli jsme v těchto dnech troubiti v této veřejnosti na poplach a volati bezmála blanické rytíře na pomoc proti několika slovům pronesených ve studentském spolku, slovům, která jsou právě tak malým nebezpečím národnímu životu, jako kterákoliv jiná idea, z ciziny přenesená a s mladistvou horoucností a zaníceností proslovovaná. Otázka vystoupení z národnosti může se týkati jen vysoce vyrostlého, odlišného individua, které má kulturní nebo umělecké cíle tak vysoké, že mu je kruh národní společnosti těsný a tu pak vyšší zájem kultury, umění neb vědy, toto vystoupení vysvětluje a omlouvá (a na takový případ se slovo renegátství ani nevztahuje). A pak je tu třeba, aby člověk, jemuž je kulturní typ domácí úzkým, stál buď na výši kosmopolitické kultury anebo alespoň aby se cítil doma v jiném, dejme tomu německém kulturním typu. Ostatně byli tu už silnější a opravdu kosmopoliticky vzdělaní jedinci, kteří nadhazovali tuto

otázku, a přece neznáme z posledních let příkladu, že by některý muž z české veřejnosti, i nejvíce kaceřovaný a štvaný, byl vystoupil z národní společnosti. Naopak, celá řada příkladů ukazuje, že postupem svého vývoje lnou vždy těsněji k národnímu organismu, jenže dávají svému vlastenectví svou barvu, svůj obsah, rozšiřují je tedy a obohacují. Již to by mohlo býti důvodem pro patentované vlastence, aby při každém podobném slově netropili tak pekelný hluk. Ale ovšem, při takové příležitosti dá se vždycky udělati dobrý obchod pro stranu a proto se jí vydatně užije.

Z řečeného může vysvitnouti už také, co soudíme o tom, možno-li diskutovati o vystoupení z národnosti. Ovšem že je možno, zásadně, akademicky řečeno — diskutovati je možno na konci devatenáctého století o všem na světě. Jenže diskutovati ve studentském spolku o otázce, která dle našeho soudu může se týkati jen výminečného geniálního jedince, bylo by celkem zbytečno a neplodno. Podivně však působí, dušují-li se, že není, opravdu není možna o této otázce diskuse, ti, kteří ještě před třemi lety nebáli se diskutovati o volné lásce, anarchii a j. Ostatně, proč se vlastně tak křičí? Vždyť už se o vystoupení z národnosti skutečně diskutovalo! Stačí jen přečísti si známý Schauerův článek v Čase, dopisy jeho v Rozhledech (r. 1892.) a posmrtní články o něm v Literárních Listech, ba stačí jen vzpomenouti loni vydané Chamradiny Havlovy a všeho co o ní a proti ní bylo psáno. Sami jsme v Rozhledech tenkrát otázku šíře rozvedli a nikdo nic nenamítal.

Nebudeme se také hroziti toho fakta, že máme v Čechách již i socialistické studenty, hlásící se jednak k pokrokovému směru socialistickému, jednak k marxistickému směru socialně demokratickému Mohli bychom se spíše naopak diviti, kdyby jich u nás nebylo. Studenti socialisté jsou přece ve všech zemích a tvoří mnohdy velmi četné skupiny, plníce důležitý úkol v životě národa. Nestaví se však nikde mimo národ, jako to nečiní ovšem ani čeští studenti socialisté, naopak vidí své poslání v první řadě na domácí půdě, ve vlastním lidu. A moderní socialism nemluví dnes jen za proletariát, nýbrž mluví v něm zájmy lepší budoucnosti celého národa a zájmy vší lidské společnosti. Dnes je již bezúčelno a naivno vystupovat repressaliemi proti socialním směrům, — jedině správná cesta je věci ty studovat, pochopovat, pronikat. Červené strašidlo socialismu je strašidlem pro toho, kdo mu nerozumí; chce-li je kdo potírat, musí tak činiti vědeckou kritikou — kaceřováním stane se směšným.

Ale nechceme následovati oficielních mluvčích národní veřejnosti a činiti dalekosáhlé závěry o něčem, co se zjevilo ve faktech tak kusých a málo důležitých. Chceme-li usuzovati střízlivě, musíme si přece všimnouti i všech poměrů, z nichž tato »aféra« vyrostla Šlo vlastně o nové volby ve »Slavii« a tu bylo třeba hlučného prostředku, aby oposice ve vii« nedostala se ku vládě. A tímto volebním manévrem bylo heslo ernacionalismu.« O tomto heslu bylo sice již tolik napsáno a naveno u nás, že je dnes jasno, co si pod tím představovati. To však adilo, aby několik pronesených vět se nadulo na ohromnou událost árodu maloval internacionalism a socialism jako příšery, které ho ·ˊ ·ohltit. »Národní listy« daly svůj garmond a petit do služby tohoto

manévru, chrlily vlastizrádce a stavěly »pranýře hanby,« potlačujíce všechny opravy, jež měly chrániti čest i existenci napadených, mnohé i slušné listy venkovské daly se zneužiti v této věci, a průměrný český člověk zejména na venkově, k němuž doléhá jen slabý ohlas zbraní, křížených v souboji ideí a jenž si pod internacionalismem představuje nejcyničtější protinárodnost a snad ještě něco hroznějšího, byl násilně vyburcován a hnán proti »vlastizrádcům.« Měli jsme ve své domácnosti zase jednu donquichotiádu par excellence. Dnes je snad už dobojováno. Volby ve »Slavii« byly provedeny, volební manévr dosáhl svého cíle a blaničtí rytíři v pražských i venkovských redakcích mohou už zase klidně zastrčiti meč do pochvy — národ je zas jednou zachráněn.

Umění a fysiologie.

Napsal Jan Vorel.

Poslední dobou malba psychy, nákres autorovy duše, jako duše ničím nepodmiňované, povýšen za nejvyšší a neodpustitelný příkaz umění literárního. Pronikavé podávání vnější skutečnosti, toto důkladné katalogisování fakt které zavedl a doporučil naturalism v podobě musejního sbírání »dokumentů lidských« nahraženo bylo shroucením se autora do vlastního nitra, kde byl cíl umění, pravá, neklamná realita, jevící se jako skutečnost v subjektivní svébytnosti Příkaz byl rozhodně výstřední. Nelze upříti, že byl protestem pronikavým proti falešným důsledkům naturalismu zbudovaného na vládě fakt, na hrubém materialistickém pojímání života a světa. Bylo to jen přirozeno, že materialismus vystřídán byl berkeleyanismem, Büchner F. A. Langem: reakce po výstřednosti jest ve vývoji nevyhnutelným úkazem. Jestliže zprvu prohlášena hmota za zdroj života duchovního, jestliže tvrzeno, že není rozporu mezi člověkem a přírodou, mezi zákony přírody a rozumu, mezi mechanismem a logikou, mezi bytím a myšlením, musilo potom přijíti, měla-li býti duše od hmoty úplně emancipována, měla-li býti vyvlastněna z determinismu hmoty a proklamována, dle Wundta, za bytost samu ze sebe, spontanně, dle logických zákonů se vyvíjející a jednající, musilo se železnou důsledností přijíti k tomu, že tělesný svět považován za zdání, vyrostlé z našich představ. Krajnosti se stýkají. Ale nedělo se to a také nikdy neděje beztrestně. Ve vyvlastnění jedné, nejzazší, protivy druhou zahrnut jest vždy i — ortel.

Tak tomu bylo i na poli literárním. Spiritualism, tento opačný pól materialismu, zničil sám sebe tím, že v »duši« zřel celou a jedinou genesi umění.

Duše, jak o ní mluví spiritualism, není vším. Duše bez reality hyne. Nedejte jí potravy zvenčí a budete míti — vakuum. Jest to st výrok, kterým Trendelenburg tak úspěšně odpovídal proti Kantovi, plnou váhu má dosud. Dojista, duše tvoří ze svého, mnoho dění psyc ckého nekoření svými počátky ve vnějšku Asociace a kombinace p chické mohou býti zajisté výrobkem duše samé. Také něco spontanní

co naprosto svou genesí se nepřimyká k smyslovým účinkům a vlivům vnějšího světa, co zahrnujeme do rubriky: výplody fantasie, samo vzniká v duši. Pravíme: snad, chybíť nám možnost kontroly. Výlučná a neodvolatelná samopříčinnost, spontaneita psychického dění nebyla však dosud nijak zjištěna a nedá se také zjistiti. Jsme až dosud nuceni věřiti ujišťování vědců, že duše tyje z potravy, přišlé zvenčí. Účinky vnější skutečnosti přerozují se v živoucí jádro duše. Duše jest snad jen živou mechanikou impulsů. Fysiologie, která v té příčině má rozhodné slovo, nechce něco jiného uznati. Jest to konečně očividno z toho faktu, který pokládá se za nepopíratelný, že jistá místa v šedé kůře mozkové odpovídají určité činnosti smyslů — nu, a smysly jsou potrubím, kterým duše ssaje svůj obsah z vnějšku. A tu ještě jest výhrada, jak tvrdí lipský professor Pavel Flechsig, že u člověka není možno ona místa jednotlivě prokázati. Nejlépe jest známa sféra zraková, pak čichová. O sluchové a hmatové ví se málo. Za to jest jisto, že mezi jednotlivými smyslovými sférami není bezprostředního vztahu. Mozek nepodobá se v té příčině republice se stejnou oprávněností všech součástí, nýbrž centralistickému státu s příkrým vrchním vedením. Samotvornost jeho není tím ovšem dána. Stát nežije mocnářem, nýbrž poddanými. Mocnář spravuje a repraesentuje. Duševní život jest dílem mozku, ale materiál, z něhož ráz toho kterého individua vznikl, leží mimo něj ve smyslech a v říši skutečnosti, která je živí svými impulsy.

Druhým dokladem, že duše odkázána jest na potravu zvenčí, jest pathologie. Poruší-li se zmíněná místa, v kterých lokalisují se popudy a vlivy vnější, přestává činnost dotyčných smyslových orgánů. Slepota vyplývá z porušení zrakové sféry, hluchota z porušení sluchové. Při tom však z obsahu duše nevyvanou upomínky. Slepý pamatuje se na barvy. A právě v této upomínce kotví nesamostatnost duše. Upomínky vznikly z časové serie vnějších dojmů. Kdyby tomu tak nebylo, musil by míti slepý od narození představu o barvách.

Závěr ten jest dojista jednoduchý a proto snad podezřelý Ale pochybnosti zmizí ihned, jakmile věc se blíže ohledá. Všichni umělci a spisovatelé jsou takovými, jakými je udělalo prostředí, z něhož čerpali a ssáli, a kvalita jejich smyslů, vlastně lokalisačních středisk. Omezím se na vytknutí nejnutnějšího. Vezmu středisko zrakové.. Fysiologové učí, že barva modrá a žlutá působí neutrálně. Rozumí se tomu tak, že účinek těchto barev nepůsobí nijak intensivně na plnost krevních tělísek, že nežene mocně krev do hlavy a nevyvolává tak zrakový dojem zvlášť silný. Ovšem, že také ne slabý, dokonce již ne chorobně slabý. Zlaté středocestí jest tu zachováno v účinku na celkový stav organismu. Aplikujeme-li toto poznání na činnost umělce, můžeme tvrditi: umělec, žijící pod klenbou modré oblohy, zůstává poměrně v rovnováze. Jeho fysiolo- ká organisace není nijak převratně dotýkána. Jest jisto, že zrak pod nky jasné oblohy, jsa úplně normální, má dar normalně jasného, ani třeného, ani zachmuřeného nazírání. Proto Řekové byli rozenými pla- y. Smysl pro tvarové krásno, pro zdravou určitost forem a linií a ich souład nebyl nikde jadrněji vyvinut. Uměleckou slávu Řeků založila á hlava, jasné oko. Nebyli ani překrveni, ani nedokrevni. Kdybychom

Ku čl. Max Švabinský.

chtěli dále stopovati tento fysiologický determinism, přesvědčili bychom se, že řecká hudba byla manifestací pro tóny a dissonance nízké — fysiologie tvrdí totiž přesně, že tyto tóny a dissonance zvyšují citlivost vůči barvě modré (a ovšem ještě zelené a fialové, které typem svého účinku jsou téměř rovnomocné barvě modré.) Řekové neznali chorobné přítulnosti k vysokým tónům a akkordům, jimiž jsou zalidněny moderní výkony hudební. Barvy červená, oranžová a žlutá, k nimž připínají se vysoké tony, jako důsledky citlivosti, se u Řeků ve svých účincích neprojevovaly nijak směrodatně. Za to však je najdeme u moderních malířů, kteří po své stránce jsou rovnomocninou hudby překrvené.

Výklad tento zajisté postačí, aby bylo zřejmo, že umělec vyrůstá ze síly dojmů a citlivosti orgánů. Jestliže umělecká kultura Řeků vyrostla z těchto podmínek, musí tomu také býti všude jinde. Marno se brániti. Připouštím, že pochyben jest Munkův fysiologický a funkční plán mozku, ale to nepadá nijak na váhu, poněvadž vlastním sídlem mozkové práce nejsou jisté závity, nýbrž spojovací associační střediska. Jistá část mozku nepřichází nikdy do přímého spojení se smyslovými orgány, nýbrž jen spojuje jednotlivé sféry smyslové i jest substrátem vyšší, v pravdě duševní činnosti a práce. Zdánlivě by bylo pravdou, že duše jest něco samotvorného — sdružovací střediska jsou odříznuta od přímého styku se smysly a tím i impulsivným venkovem, ale jest to právě jen zdánlivé. Ta část mozku, která nehraničí na smysly a prostředí vnější, zpracovává pouze to, co dojde ze smyslových sfér, těchto zprostředkovatelů mezi zevnějším světem a mozkem.

V tomto poznání jest obrana proti těm, kteří vyhlašují umělce za člověka abnormálního, za blázna (Max Nordau) a zároveň potvrzení

mých vývodů. Ano, kdyby umělcova »duše« byla spontanní, samopříčinná a její logika se abnormalisovala, odlišila od průměru, měl by umělec společné rysy s bláznem. Než to jest omyl. Jsou tu a tam, ojedinělé, společné znaky mezi geniem a bláznem, ale chtíti z toho usuzovati, že každý geniální člověk jest bláznem, zjev abnormalní, jest příliš sumární úsudek a podobá se, jak správně tvrdí Lombroso*). omylu oněch divochů, kteří všechny blázny zbožňovali jako bohem nadané lidi. Mezi fysiologií člověka nadaného a pathologií člověka duševně chorého jsou, opakuji, společné některé znaky. Jsou blázni genialní a geniové, kteří jsou blázny. Ale naproti tomu jest většina geniů, kteří netrpěli nikdy na duševní poruchu, kdežto všichni bláznivi geniové měli zvláštní svérázné význaky. Lombroso je také určitěji naznačuje. U umělců může býti příznakem nemoci přehánění maličkostí, zneužití symbolů a smyslných rčení, důraz na určitou barvu, nevázáná honba za novým plodem chorobných disposicí, může býti dále biblický sloh, drobné, sekané věty, jakož i neobyčejná, schválně podškrtávaná a často se opakující slova. Avšak tito umělci chorobní nejsou ani chorobnými umělci, jsou umělci špatnými. Velcí, mužní a zdraví umělci a myslitelé — Spinoza, Bacon, Galilei, Dante, Voltaire, Macchiavelli, Michel Angelo — zachovávali klid výrazu vždy a všude. Ani jeden nebyl mezi nimi, který by byl velkým a zároveň harmonickým objemem lebky neukazoval sílu duše, krocenou měrou vášní (frenata dalla calma dei desideri).

Harmonický objem lebky! To jest slovo, které vše vysvětluje. V harmonicky vyvinuté lebce sídlí zdravý mozek, chcete-li, zdravá duše. Plnost a správnost jejich funkcí rýsuje se na lebce. Kdyby byla duše svébytným, samým sebou se vyvíjejícím orgánem, spontanní logikou par excellence, nebyla by lebka výkladem pro hlavy nadané. Útvar lebky, nedotýkané duší, byl by bezvýznamný. A dále: kdyby nemohl mozek jako nepřístupný suverén poznávati chemickou obměnou poruchy, nebylo by nejen možno vyhojiti duševní nemoci a poblouzení, ale bylo by vůbec nemožno člověka vzdělati a uschopniti. Kdyby mozek se nepřístupně zabarikádoval a neměl žádného spojení se smysly a vnějším světem, kdo by k němu mohl? Umění a věda byly by výronem neznámého, ničím neřízeného abstrakta. Že jsou něčím vyšším, děkují fysiologickým podmínkám. Subjektivita vyvíjí se z objektivity. Jest to protiva, která jest nutnou vlastností světového principu, kterou denně prožíváme a budeme věčně prožívati.

Jan Karník:

Oči.

Na cestách, kudy v hodinách mrazu i úpalu chodím,
mně kyne Věčnost bytostí tisícem tváří a říz,
já ruce své duše ve pěnách života brodím
a dýchám vůni nebeských oblak i hnilobu z ran a hlíz.

*) enius a bláznovství.

Dnes vidím kol sebe jen oči a oči a oči . . . .
Jdou zástupy plemen a rodů od půlnoci v jih,
ten očima křičí, ten hltá, ten výská, ten mračně se bočí,
ty oči svítí, ty hojí, ty pálí, ty řežou i bijí do očí mých.

Hle oči dvé protivných, jak vlažná, špinavá voda!
Jdou tupě údolím květů kol slavičích hnízd, —
ó, pro tyto oči slunce a duhových barev věčná je škoda,
jsou slepy a báseň Života nebudou číst.

Hle oči v nich trčí klepeta štíra a drápy vlčí;
jak řeřavé plameny lízají zmrhanou krev,
za zády kořisti plíží se a mlčí a mlčí —
v těch skalních doupatech hnízdí jen Pomsta a Hněv.

Hle, oči mladého muže! V nich dobrá úroda zraje,
vstříc oblakům vzpíná se orlích perutí vzmach,
v nich sladěná hudba tuš vítězný hraje
ku pochodu tužeb a k útoku snah. -- —

Znám oči jedny, jež vlídným, zádumným steskem
prohřály mé údolí tiché uprostřed skal,
v nich ozářen posvátných hromnic stříbrným leskem
na křišťálném trůně plá svatý můj Graal.

Lothar Suchý:

Tos ty, o Lásko?

Byl svátek. Veliká neděle!
Vzduchem se chvěly paprsky veselé,
v duhy se tavily, v jasu se koupaly,
hořely, smály se, jásaly.

V sametu macešek líně se protáhly.
v zeleni radostně výskly,
v rudý květ růže ret vyprahlý
v nesčetných polibcích tiskly.

A procitla vůně ospalá
radostným zpěvem ptáků,
o štěstí v jasmínech zpívala
a mládím dýchala v máku.

A tolik barev nádherných!
To z pohádky slunce plálo,
nebylo stínů! Všechno se smálo
v nevinných úsměvech důvěrných.

Však proč se tak náhle ztemnil den?
A květy proč náhle se kloní
a proč mi blednou, proč vadnou jen
a těžce, nemocně voní?

A všechno tak pojednou zděšeno?
Zpěv ptáků zní smutně a táhle . . .
Ach, tos byla ty, má Eugeno?
jak jsi jen přišla tak náhle?

Hle, za tebou první stín se skryl,
tvým pohledem barvy mé hynou . . .
Tos ty, o Lásko? A já tě snil
tak docela, docela jinou!!

Viktor Dyk:

Improvisace na motiv z pohádky.

Ten rytíř na oři jel cestu dlouhou —
(Byl synem krále, Honzou — a co dál?)
Obzory dálné modraly se touhou,
Naděje vítr do tváře mu vál.

A všechny tóny v kvilu svém moh' nahrát . . .
— Pro zlatá jab'ka rytíř v dálku jel —
Do čarodějných, netušených zahrad
A sedm let se domů nevracel.

Teď přišel k cíli na zpoceném koni
— Hle, stíny temné, v prostřed jablek jas! —
On utrhne je — náhle cosi zvoní.
Utrhne druhé — týž zvuk zazní zas!

A čaroděj tu, proutkem svojím kyne,
A rytíř mdlý — a unaven je vším.
On zkamenĕl — zří v kraje nehostinné.
— Byl synem krále, Honzou, Bůh ví kým . . .

Max Dvorský:

Žalm individualistický.

»Strom života tvého vyniká nad porost okolí, proto třeba jej oklestit, třeba korunu ulomit a peň zmrzačit, aby nebylo stromu, jenž by viděl víc než křoviny.«

»V pokladnici života tvého je dosti datlí, bys mohl jísti po celý život svůj, ale bratři tvoji mrou hladem, a proto jdi a rozdej datle své chudým, byste všichni pomřeli hlady.«

»Louka života tvého svítí jarní zelení, proto třeba ji odvodnit, aby povadla a sežloutla a neurážela zraku kolemjdoucího slepce.«

»Řeka mládí tvého se žene mocným proudem z hor, ale vůkol jsou pisčiny, proto třeba řeku rozvést v potoky, potůčky a struhy, by se vše proměnilo v písek.«

»Hradby kolem srdce tvého jsou trnem v oku všem, jichž srdce nejsou ohrazena, proto rozbořiš zdi a otevřeš brány srdce svého, by vejíti mohli tuláci a lidé, kteří z cizího jsou živi.«

»Chodil jsi posud přímou cestou, ale naučíš se chodit oklikami a plížiti se bezcestím, bys zemdlel a podobal se těm, v nichž vyschl zdroj síly od narození.«

»Zdráv byl jsi a nemoc tě rani, hmyzu nečistého jsi se střehl a nebudeš ho hubiti, zlodějem jsi povrhoval a těmi, jichž duše a těla z vosku jsou, a ode dneška pokoříš se před nimi.«

Mladé duše.

Román. Napsal Klen.

V.

(Pokračování.)

Po celý příští den zápasil Václav s rozechvívajícím nepokojem a studem. Setkati se s dívkami, slečnami — tato představa vháněla mu krev do tváří. Od těch dob, kdy přestal býti považován za chlapce, nepromluvil ještě s mladou ženskou tváří. A pak, nemohl se zhostiti vzrůstajícího pocitu nevolnosti při myšlénce, že jde právě tam, k Tichým. k rodině, při jejímž jmeně se ušklíbali v mnohovýznamných úsměvech jeho kamarádi studenti právě tak jako klepající paničky, navštěvující jeho matku; k Tichým, k těm děvčatům, která žijí bez matky, pod nedostatečným dozorem otce vdovce, trávícího celé dni na svých cestách obchodního jednatele, a stejně nedostatečným dozorem staré přihluchlé tety. K té Heleně má jíti, s kterou po leta nemluvil a která dnes užívá svých práv kamarádky z dětství k vyzývavé koketerii, a má tam seděti snad i se starší, Tony, tou starou pannou, která měla pletky s několika generacemi mladíků a o níž se šuškají nejpovážlivější historie!

Byl by se propadl hanbou, kdyby měl matce říci, že tam, k nim jde trávit večer. Ještě když s Landou večer vycházel z domu, měl několikráte už na jazyku, že s ním nepůjde. Ale neřekl toho, radostná jakás nedočkavost, očekávání čehosi nového a sladce rozčilujícího táhlo jej dále. Byla to sotva uvědoměná a tušená touha po dívčích postavách, kouzelných dívčích zracích a zvonivém jejich smíchu, která ho tam vedla

i když si namlouval sebe více, že tam jde jen proto, aby posiloval Landu v reformatorské jeho práci. Představoval si přítele, řečnícího uprostřed bujných černookých děvčat a neubránil se skoro smíchu. Ale hned se zase zastyděl, když si vzpomněl na své nadšení při včerejší procházce k lesu a když pohledl na Landu, jenž si vykračoval vedle něho s hlavou vypjatou a klidným úsměvem člověka, jenž ví, co každým krokem chce a je si jist, že toho dosáhne. Jak jsem proti němu malým a slabým! pomyslil si Václav. A pak chci napravovati jiné! Všecko včerejší sebevědomí jakoby s něho spadlo — cítil jen schlípłost vinníka, přistiženého při činu a trpkou nechuť ke vší práci a předsevzetím. Zachvěla jím krutá bázeň před životem, jenž se mu zdál tak zmatený a jenž mu ukládá tolik, k čemu on nestačí. Zdálo se mu v tomto okamžiku jediným možným štěstím, zavříti se doma v útulnou vůni matčina pokojíka, zabořiti hlavu do peřin a jen sníti, sníti nenasytně, líně a dlouze!

Ale už nebylo zbytí, už stáli před krámem Pospíšilova otce, už vstrčil Landa dovnitř hlavu a vyvolal čekajícího tam Jendu a už tápali oba za ním tmavým průjezdem sousedního domu. Teprv na konci jeho nahmatali příčnou, úzkou chodbu, na pravo vedoucí, v jejímž pozadí svítily tenké čáry, paprsky to světla pronikajícího skulinami dveří.

Na Pospíšilovo zaklepání ozvaly se hupkavé kroky a dvéře se otevřely. Zaznělo vřelé a několikráte opakované »Má úcta. Pěkně vítám,« pronášené týmž lahodně zabarveným, zpěvně spadajícím, polodětským hlasem, jejž včera zaslechli volati na Helenu.

— Na zdar Boženko! zahučel Pospíšil vstupuje nenuceně do kuchyně a štípaje do tváře děvčátko as patnáctileté, s černýma, jakoby vroucně zdviženýma očima a hustými pletenci temných vlasův. Obrátila své velké, zbožné zraky přímo i Karlovi a Václavovi do očí a zvala je do vnitř sladce modulovaným »Račte dále!«

V tom se už objevila Helena ve dveřích pokoje a za ní nažloutlá tvář slečny Tony, daleko starší než ostatních dvou sester, rozbrázděná, neženská, ale plná a jakoby nepřirozeně rozpalovaná žárem, jímž sálaly z pod tmavých hustých brv její jak uhel černé, smyslné oči. Hlas její zněl ještě hrubší než Helenin, téměř docela mužsky. Po chvilce křiklavého vítání, na něž odpovídal Landa jen vážnými úklonami, mezi tím co Václav stál v zadu, nevěda co říci ani co dělati, uvedly hosty do světnice. Byla útulně prohřáta, ale i při sporém svitu lampy, zakryté velikým zeleným stínidlem, činila dojem přeplněnosti a neladu. V koutě stál odřený klavír staromodního tvaru.

Václav stál zde vedle ostatních netečně a tupě. Díval se na lesknoucí se skřipec na otylé tváři Pospíšila, jenž si zde vedl jako doma, pak zas bloudil pohledem po černých vrkočích dívek, které k žertům Pospíšilovým odpovídaly výskavým smíchem, viděl i Landu, rdícího se, přece přemahajícího statečně své rozpaky, viděl to všecko, slyšel hovor ních, ale neuchytil smyslu ani jediného slova. Jakoby se mu hlava dnou vyprázdnila a ústa ztuhla. Neměl, čím by se vmísil do řeči tních. Zdál se sám sobě najednou nesmírně hloupý. Zatřásal jím tř stud a hněv. Pak, když mu Helena nabídla židli, posadil se s ostatstolu, ale tu teprv mu bylo nevolno. Zdálo se mu, že pohledy

dívek soustřeďují se jen na něm a že z pronikavého jejich lesku svítí výsměch. A zase jen na polo, jedním uchem slyšel, jak Landa bere nit hovoru do rukou, jak si získává dívky pozornostmi věnovanými jejich maličkým starostem a zájmům, jak se jich vyptává na domácí práce, na přečtené knihy, procházky a zábavy, všecko tónem úmyslně vážným, skoro škrobeným, příkře se odrážejícím od žvatlavého a rozesmálého tónu jejich odpovědí. A procitl teprv ze své ztrnulosti, rázem, jakoby ho někdo polil, když slyšel vysloviti své jméno a viděl všecky zraky na sebe upřeny. Hraje prý na piano a mohl by doprovázeti dívky při zpěvu, navrhoval Pospíšil.

— To přece dovedeš? obrátil se k Václavovi.

— Zkusím to, odpověděl, všecek zardělý, ale uvnitř rozradostněn, že zde nebude přece nadobro zbytečným a přezíraným.

— Ah to bude hezké, vykřikovala Helena s affektovanou dětinskou radostí. To bude zas umělecký večírek! prohodila Tony a i Boženka, zaměstnána od počátku čímsi u kamen, obrátila se od plotny a upřela na Václava hluboký, jakoby vděčný pohled.

— To nám říká totiž tuhle Jenda, že pořádáme umělecké večírky, vysvětlovala Tony.

— Vy jste vůbec celá umělecká rodina, zabručel Pospíšil.

— No a ne, pane Lando? Počkejte, až nás uslyšíte. Helena s Boženou zpívají v duettu a já k tomu brnkám několik svých akkordů ... Jděte po městě hledat takový personál! smála se Tony.

— Opravdu, řekl Pospíšil. Ale já to myslil i jinak. Totiž u vás že je taková nehledanost, nic škrobeného, něco — jak bych to honem řekl

— poetického, dodal Landa.

— Ano, poetického, viď?

— Skutečně, slečny se liší naprosto od ostatního zdejšího krásného pohlaví, kroutil pracně Landa větu, jíž chtěl vysloviti kompliment.

— Víte, pane Lando, počala rozkládati Tony širokým vyprávěcím tónem hovorných paniček. To je tak. My to máme po mamince. Z té mohla být opravdu umělkyně, kdyby byla mohla zůstat u divadla .. To přece víte, že byla u divadla?

— Ale, nech těch starých historií, ušklíbla se nevrle Helena. To pana Landu nebaví.

— A mlč, ty, pohodila Tony nevrle hlavou. To právě bude pana Landu zajímat. Vždyť píše prý básně a zabývá se uměleckými věcmi. Že mám pravdu, pane Lando?

Landa horlivě přisvědčoval a Tony pokračovala:

— Tedy maminka byla u divadla, asi dva roky.

— Zpívala prý ve Vídni, slýchal jsem?

— Tam jen krátký čas, ale pak nejvíce v Německu. To víte, kde pak tenkrát české divadlo! A zpívala ovšem na menších jevištích. To víte, byla teprv v začátcích ... Ale měla prý veliký talent Jenže co bylo platno, když se musila vrátit domů. Šla tam proti vůli dědeč a ten by se k ní jinak nebyl chtěl víc hlásit. To víte, takový učitel staré školy, tomu to bylo něco hrozného zpívat na divadle a k tom v mužských šatech. A jakých křiků to prý nadělalo po městě! A tal

mamince zbývalo. Vrátila se domů a vzala si pak tatínka ... Ale to víte, šťastna nebyla ... Pořád vzpomínala na divadlo, hrála a zpívala ..

Při posledních slovech zněl hrubý jinak hlas Tonin plačtivě a třeslavě. Všickni mlčeli.

— A také jí to lidé někdy neodpustili, ozvala se Helena tónem nezvykle vážným Proto nás ještě pomlouvají ... To že jsme veselé, že hodně tančíme a že nechodíme vedle pánů jako němé, jako ty ostatní prkenné panenky ... Máme maminčinu krev! No ne, Jendo? vpadla zase do svého obyčejného smíchu.

— Tohle všecko vy ovšem nepamatujete, navazovala Tony své vypravování. Kde pak? Vždyť bylo Boženě sotva pět let, když maminka umřela, a to už byla přes dvacet let od divadla. Počkejte ... ano, v roce jednapadesátém se vrátila domů ... Však si to datum napsala na podobiznu. Počkejte, ukážeme vám jí, je v kostýmu ..

— Počkejte, hned ji přinesu — Helena vyskočila a běžela ke dveřím vedlejšího pokoje.

— Heleno, zticha, ať neprobudíš tetu, ozval se od plotny měkký hlásek Boženčin.

— Ach tetka! zasmál se Jenda. Už zase spí? Vždycky, když přijdu, spí!

— Viď, to máme časy? smála se rozpustile Tony, zapomenuvši docela na své vypravování. Tatínek je také málo kdy doma a tak se páni u nás nemusí ženyrovat ... To vám máme zábavu s ní, ukazovala Landovi na dvéře pokoje, do něhož byla vstoupila Helena. — Ona je, víte — dotknula se rukou ucha — a může se před ní mluvit všecko možné. Chodil vám sem pan Klička od soudu, a ten vám znal vypravovat anekdoty! no ty byly! Až jsme se ohýbaly smíchy. A tetka jen chodila kolem kamen a bručela. Neslyšela nic ...

— Ale přestaň s tím, Tony! ozvala se zlostně Helena vstupujíc rychle a zavírajíc za sebou dvéře. O takovém sprosťáku mluvit!

— Nu nevídáno. Raději ukaž fotografii.

— Nenašla jsem ji po tmě. A se světlem bychom probudili tetku. Tak odpusťte, usmála se na Landu, až podruhé.

Landa jen kývl hlavou. Mračil se, patrně účinkem řečí Toniných. I Pospíšil zdál se být v rozpacích. Václav vzpomínal včerejších úmyslů Landových a cítil s jakousi úzkostí nemilé napjetí, tající se pod povrchem tváří a slov. Kdy Karel promluví? A co řekne? Je vůbec možno pohnouti tímto životem zde takovou dlouholetou usazeninou špatných zvyků a zanedbané výchovy? A přece zas, tyto pružné postavy s černými pletenci vlasů po šíji, ty plameny zraků, ty zbožné, jako v posvátném roznícení hořící oči Boženiny, to všecko, co zde rozšlehuje v něm tolik sladce rozechvívajících a čistých pocitů — je možno, aby se zatím vším skrývaly (še nízké a obyčejné, živořící v prachu malicherných zájmů a ve špíně : yslnosti?

Boženka přinášela na stůl čaj. Nyní teprv, kdy na ni padalo plné : tlo lampy, bylo viděti, jak se od svých sester liší. Všecko na ní bylo j nnější a vzdušnější, od nožek, které cupkaly po zemi neslyšně jako | čí tlapky až k ztepilým křivkám boků a polodětskému poprsí i až

k sametovému nádechu přibledlé tváře, z níž planuly temné rohovky mandlového tvaru, široce rozevřené, jakoby zabloudilé a stále nad čímsi udivené. Když stavěla sklenici před Landu, upustila lžičku. Omlouvala se uctivým: Račte odpustit. Jsem nešikovná! Ale vyslovila to bez rozpaků, klidně, s monotonní odměřeností dítěte, odříkávajícího naučený pozdrav.

Při čaji zavedl Pospíšil řeč na Landovo básnění. Chtěly, aby jim přinesl své verše ku přečtení. Helena škemrala o nějaké do památníku. Landa nestačil odpovídati k jejich otázkám, naivním i pošetilým, a na jeho tváři zápasila snaha dodati si vážného a vznešeného vzezření s mimovolným úsměvem člověka, jemuž se lichotí. Chtěly znáti celý postup básnické práce od prvního početí myšlenky až k poslednímu rýmu. Představovaly si skládání básní jakožto výkon zázračné zručnosti a výpočtu. Těžko chápaly, když jim Landa vypravoval, kolik veršů za den píše, jak se práce tato koná snadně a skoro neuvědoměle, z pouhého vnitřního vnuknutí, v křečovitém opojení tvůrčí rozkoše.

— Tvůrčí rozkoš!.. šeptala si blouznivě Helena, zaujata neslyšeným dosud tímto slovem. Pak už se odmlčely a Landa mluvil sám Jakoby někdo neviditelný kráčel světnicí a udusil každý pohyb a zvuk. Jen hodiny tikaly, voda na plotně šuměla a z kouta u piana plály černé zraky Márinčiny, na Landu nyní už přímo jako vytřeštěné, jakoby ztuhlé ve vytržení modlící se světice.

Hlas Landův zněl stále rozechvěněji a nalehavěji. Mluvil nesouvisle, přeskakuje od myšlenky k myšlence, se zjevnou snahou říci v jediné chvíli co nejvíce: o svých velikých plánech básnických, o svých vzorech, poetech vysokého pathosu, Schillerovi, Byronovi, Lermontovu, Hugovi a jiných, kteří všickni slévali se v jeho mysli v jedinou mlhavou, ale obrovitou postavu básníka, který je současně knězem krásy i tvůrčím myslitelem i rozhorleným prorokem ideálu, jehož gigantická síla dovede vůlí a prací obroditi svět. A dále o svém Králi Pralesů, v nějž chce vtěliti své touhy po tomto velikém Mesiáši budoucnosti, jenž bude právě tak ideálným vrcholem mužské myšlenky a síly, jako dívka po jeho boku zosobněním nejvyšší ženskosti, ctnosti, něhy, čistoty. Dlouho mluvil o tomto ideálu ženy, dávaje dosti zřejmě na jevo, kam míří. Horlil proti průměru dnešní ženy, která se mu představovala jako bytost povrchní, bezduchá, ovládána jen smyslovými popudy a ďábelskou lstivostí k udolání muže, a vždy víc a více se rozpaluje, stavěl proti ní ideál ženy spiritualisované, oduševněné, obrněné silou myšlenky a ctnosti, zocelené v asketickém sebeovládání, okouzlující pelem své nedotknuté čistoty těla i duše.

Umlkl, ale nikdo se neodvažoval něco na to říci. Jakoby stříbrný paprsek bílého světla z cizích neznámých světů byl zašlehl tichem světnice a na všech tvářích zanechal svůj odlesk. Velké zornice dívek svítily vlhce do neurčita, jakoby tam hledaly vidinu Landových snů, jakoby byly hypnotisovány zvukem velkých jeho slov a obestřeny pletivem neznámých citů. A pak, jakoby se všickni báli upadnouti do dřívějšího tón[u] mluvy, byl přijat návrh, aby se zpívalo. Posadili Václava k pian[u] skupili se kolem něho. Jen Tony zůstala u stolu, zamlklá a nevrl[á], účinkem řeči Landovy. Dvojice dívčích hlasů zanotovala nápěvy nár[odní] písní v čistém, chvějícím souzvuku, jenž jakoby náhle naplnil celou

a nemaje v ní místa, poletoval, odrážel se a tříštil v úzkém prostoru jejich stěn. Oba hlasy stoupaly a skláněly se v těsném objetí zvonivých tercií, ale vždy po chvíli se zas rozešly a měkký tekutý soprán Boženčin vyšvihl se na tvrdý alt Helenin, zakroužil jásavě ve výšce a klesal v melancholickém spádu splývajícího vodotrysku. Seděla opřena o hranu klavíru a Václav cítil se prožehnut a až ve svých hlubinách zobracen mocí jejího pohledu, v jehož udivené vroucnosti tušil duši sobě příbuznou, ulekanou a polodětskou. Ale zase chvílemi zašlehla tam jiskra čehosi neznámého, co ho plnilo divným strachem a vědomím, že je sláb, pošetilý a neobratný vůči této bytosti, která v prvním rozpuku panenství, nevinně a neuvědoměle vládne už veškerou mocí ženské svůdnosti. Mezitím co jezdily jeho prsty po klávesách, stápěl se celou duší v kyprý, vlnivý proud tónů, které jakoby nevycházely z hrdel dívčích, nýbrž z jeho vlastního srdce a jakoby chtěly v jediném vášnivém výkřiku vydechnouti všecko to, co duší jeho hrálo a ji rozpínalo: všecku čarovnou závrať vysokých snah, všecky plápolající barvy jeho snů, všecku lásku k domovu, všecku steskuplnou rozkoš stydlivé, do sebe schoulené duše.

Pak chtěly, aby Václav sám hrál. Po dlouhém zdráhání dal si říci a hrál všecko, písně, taneční kusy a melodie z oper, všecko v nesouvislých úryvcích, jak mu je paměť přiváděla pod prsty. Pokaždé, když zdvihl zrak, viděl pár černých jisker, svítících mu vstříc z bledé tváře Boženčiny a tu jej vždycky polilo horko a jako opilý tápal po klávesách, řinčících prázdně a falešně pod údery jeho prstů. Do kouta za Boženou přisedl Landa k Heleně a mluvil s ní dlouze a nepřetržitě. Pospíšil seděl u stolu a žertoval s Tony. To trvalo dlouho, tak dlouho, až zaslechli zvenčí ponocného troubiti desátou. Tu teprv dal Pospíšil znamení k odchodu. Landa s Helenou rozcházeli se neradi, jakoby z nejlepšího vyrušeni, s výrazem lidí, kteří si mají mnoho ještě co říci.

Venku mrzlo, až se dech zarážel a hvězdy svítily démantově tvrdým, ostrým leskem. Pospíšilovi se nechtělo domů. Táhl s sebou Landu ještě někam do hospody. Víš mumlal, chci ti ještě všelicos říci. Jsem dnes tak naladěn ... Landa nechtěl, poněvadž prý nepije se zásady ani piva ani vína. Smluvili se teprv, když Pospíšil slíbil, že mu dá uvařiti čaj. Václav spěchal opačným směrem. Za sebou slyšel vzdalovati se chrupající kroky obou a Landovy nervósně vyrážené, bez oddechu se hrnoucí věty zanikati v tiché, palčivě studené noci. (Příště dále.)

William Morris.

Básník, umělec, řemeslník a budovatel nové společnosti

Napsal Walter Crane. *)

Smrt Williama Morrise značí epochu pro umění, jakož i pro soci- a hospodářský svět ideový. Novinářské zprávy a nekrology kladly

*) Walter Crane, známý našemu obecestvu z loňského Topičova Salonu a nej[illegible]í umělecký soudruh, Morrisův uveřejnil tento článek současně v »Progressive Review« [illegible]uttgartské »Neue Zeit.« — Připojujeme ještě některá data týkající se Morrise: nar. [illegible] věnoval se architektonickým studiím, zvláště středověku. Uměleckým svým na-

ponejvíce jen důraz na činnost jeho jako básníka, umělce a řemeslníka, přecházejíce povrchně přes jeho socialistické snahy a jeho pokrokové smýšlení. Nehledě ani k všemožným předsudkům, vidí sta lidí krásu a nádheru květu, kdežto jeden jen věnuje pozornost také listům a kmenu anebo kořenům a půdě, z nichž strom vyrrstá. A přece lze změřiti velikost člověka jen dle jeho všestrannosti, dle rozsáhlosti jeho obzoru, dle cíle jeho snah.

Ve všech těchto různých odvětvích svéčinnosti. vyvolal Morris podiv anebo, což ještě více mluví o jeho síle, vzbudil odpor — těch, kdož výlučně byli činnými v některém z těchto oborů. Básníkům imponova mnohými vynikajícími básnickými vlastnostmi. Slučoval praerafaelitskou živost (jako v »The Haystuck in the Floods) se snivým touhyplným půvabem a plynným darem vyprávěcím; v »Earthly Paradise« poutají verše, upomínající na bohaté středověké kobercové tkanivo, plné legendární romantiky; v »Sigurd, the Volsung« hrdinný duch dřívější doby, kdežto v pozdějších prosou psaných románech shledáme všecky tyto přednosti pospolu.

Právě tak byly jeho architektonické a archeologické vědomosti hodny skutečného architekta a badatele v oboru starožitností. Jeho klassické a historické znalosti zjednaly mu úctu učenců. Jeho duchovní vyzbrojení pro práci kresličskou a řemeslnickou, opírají se o jeho architektonické vědění a vlohy, učinily jej schopným k vykonávání neobyčejného vlivu na všecka výtvarná umění a zjednalo mu vůdčího postavení v rozmachu, jejž v poslední době učinilo umělecké řemeslo v Anglii — postavení, v němž ovšem je nejšíře známým. Síla a krása děl Morrisových ve všech těchto oborech byla ochotně uznávána jak od jeho soudruhů v řemesle, tak i od velkého obecenstva.

Ale je přece ještě směr, v němž jeho síla a osobní převaha uplatnily se s veškerým ohněm jeho žhoucí povahy, v němž však význam a důležitost jeho práce až posud plně nebyly oceněny. Míním jeho činnost prověc socialismu, pro niž vystupoval jako myslitel, jako propagator a jako zápasník. Mnozí z nejohnivějších ctitelů Morrise, jako básníka, umělce a dekoratéra nebyli s to, aby jej na této cestě následovali, kdežto jiní jeho obětavého nadšení pro tuto věc litovali anebo je dokonce veřejně kárali. Mnohým myslem bylo, zdá se, nepochopitelným, že muž, jenž

zíráním byl blízským Ruskinovi a praerafaelitům. S těmito založil zvláště umě průmyslový podnik pro uměleckou výzdobu příbytků a byl sám jeho ředitelem. Z nických jeho děl slušĺ jmenovati »Pozemský ráj,« »Láska stačí,« »Osvobození Ph mondu.« Socialistickému hnutí, do něhož vstoupil r. 1883. jest věnována celá jeho písní a povídka »Sen Johna Balla.« Zajímavý kus jeho kreda »Jak jsem se socialistou« přinesla nedávno v překladu Arbeiterzeitung. — Morrisovi dává také stupovati Mackay v »Anarchistech« (v překladu Vzděl. Bibliotheky str. 68. a 69.) Pozn. r

napsal »Pozemský ráj« propůjčil se také k snahám po uskutečnění jeho už zde na zemi, když se mu byl dříve už v předtuše jednou zašeřil. Mýlí se, kdo vidí v Morrisovi sentimentálního blouznílka, jenž, když si byl zbudoval z umění a poesie hrad svých snů, vzdychá nad vřavou světa a nazývá se socialistou, poněvadž tovární komíny urážejí jeho zrak. Tito lidé zapomínají, že, s Emersonem mluveno »člověk může býti poslušen toliko své povahy.« Život jeho musí nutně gravitovati k svému středisku. Ta náhoda, že dospěl uměním a poesií k ekonomii a politice, není nižádnou příčinou upírati muži právo, býti slyšánu, nýbrž ona odůvodňuje toliko jeho požadavek, aby vzdělaný duch a mocná obraznost opíraly se o tvrdé skutečnosti přírody a vědy.

Provádění jeho umění, postavení jeho jako zaměstnavatele, jeho neobyčejně praktická znalost jistých řemesel — to všecko uvedlo jej v bezprostřední styk s velikou otázkou dělnickou; a ta okolnost, že byl umělcem a básníkem, člověkem plným fantasie a citu a také však bystrého rozumu, podávala mu neobyčejných výhod pro její řešení — alespoň theoretické. Otevřená a praktická jeho povaha pudila jej ku spolku s muži kteří rozvinuli program schopný provedení nebo ukázali alespoň možnost, jakou cestou třeba klestiti dráhu nové soustavě společenské.

Jeho vlastní osobní názor o společnosti založené na dokonalém hospodářském převratu jest nanejvýš poutavě a malebně zobrazen v »News from Nowhere« (Zprávy z Odnikud, několik kapitol z utopického románu). Jmenoval to utopií; avšak dle jeho mínění a za daných podmínek byla to utopie, schopná docela uskutečnění. Poučuje dokonce (ústy člověka, jenž tu zůstal ze staré doby) o možném průběhu věcí, jenž by mohl k takovéto změně vésti. Kniha byla psána jako jistá protiva k »Looking Backwards« od Edwarda Bellamyho, jenž při svém objevení se na obou březích oceánu neobyčejně mnoho byl čten a jehož líčení socialistického státu hrozilo býti po jistou dobu považováno za jediné přijatelné. Jest to z části vysvětlitelno, nemohou-li se v jistých kruzích zbýti pocitu, jakoby socialistická soustava musila nutně býti čistě mechanickou. Ale společnost v »Looking Backwards« líčená nepokročila o mnoho dále než dnešní společnost americká; shledáváme se tam s ukájením všeobecných potřeb průměrného občana mechanickými prostředky. Hlavní páku tvoří tam stroj, jenže není to zde více užíváno k užitku jednotlivce, nýbrž v zájmu celku. Kniha vykonala nepopíratelně svou povinnost a působila s pozoruhodnou silou na hlavy s jistým vzděláním a jistými náklonnostmi a musíme Bellamynu spravedlivě přiznati, že tím nepovažoval otázku za rozřešenou.

Ale »News froms Nowhere« lze považovati za dokonalou protivu k této knize, nehledě ovšem k zásadě zájmu celé společnosti, jakožto rozhodujícího, tvůrčího činitele společenské soustavy, kterážto zásada tvoří základ obou knih.

Dle Bellamyho jest život ve městě jedinou žitíhodnou existencí a pozornost čtenáře jest obracována k organisaci výroby a rozdělení oněch statků, které tvoří nezbytnou potřebu měšťáka, U Morrise naproti tomu zřejmě život venkovský velkolepějším, ideálným životem. Skupiny domů ne příliš rozsáhlé, opatřené společnými síněmi pro hosty, s veli-

kými zahradami a zelení lesů, nahrazují města. Tak mizí Londýn, jak jej známe. Co jest to jiného nežli další budování na faktech dnes vědecky odůvodněných. že by obyvatelé velikých měst tělesně upadali a vymírali, kdyby nepřicházela z venkovských okresů nová čerstvá krev?

V »Looking Backwards« jest práce ještě tvrdou nutností, takže všickni ti, kdož společnosti až do pětačtyřicátého svého roku jako prodavači, sklepníci anebo co jiného sloužili, jsou svobodni. U Morrise jest práce kořením života a každé zaměstnání jest zušlechťováno uměním; i sběratel smetí může se z něho radovati, neboť šat jeho je bohatě vyšíván. Strašidlo práce jest zahnáno potěšením z činnosti, hojným odpočinkem a radostí, jež poskytuje zevnější krása přírody a umění.

Ať už kdokoli kritisuje, jak chce a namítá, co chce, pojetí takovéhoto společenského pořádku jako možného a vyhlídka na život, spočívající na novém hospodářském základě, jak se podávají v této rozkošné knize, jsou zdrávy, roztomily a lidsky. Jestliže většině lidstva za dnešních řádů není přáno, žíti zdravě, utěšeně a lidsky, tím hůře pro tyto řády. Lidstvo ukázalo se obyčejně lepším než jeho řády a člověk liší se od zvířat tím, že má moc přetvořovati své životní podmínky. Život znamená vzrůst a změny a lidský vývoj jeví stupňovitý pokrok, povlovný triumf vyšší organisace a intelligence nad nižší, zadržovaný neúprosným působením přírodních zákonů, která žádají, aby bylo trestáno každé provinění proti morálce a zákonu a bez přestání podrobují základy společnosti zkoušce. Člověk stal se tím, čím jest svou schopností k práci, společenskému celku prospěšné. Z této schopnosti povstaly zvláštní útvary společenské soustavy. Jsou to pouze vaječné skořápky, které se roztrhnou jestliže jsou pokroku nebo vzrůstu na překážku a pak hledá a tvoří si živoucí organism, ať už je společenský nebo jednotlivý, nový obal.

Jakým by dle jeho ideje a jeho ideálu měla býti forma a barva nového domova pro znovustvořenou společnost a znovustvořený život, o tom nás nezanechal William Morris v nijaké pochybnosti

Může se zdáti podivným, že muž, jenž středověk tak dokonale probádal*) a kochal se vysněvým romantickým světem, plným heroických postav, dovedl toho, odvrátiti se od onoho vysněného světa a zachytiti jasným a bystrým pohledem hnutí své vlastní doby a celou silou své osobnosti vrhnouti se do zuřícího socialního a průmyslového boje moderní Anglie; že tento »bezstarostní pěvec zahálčivého dne« propůjčí kdy svého hlasu nárokům a nadějím práce, že na Trafalgar Sguaru vystoupí ve prospěch svobody slova a v Hyde Parku bude mluviti s tribuny, to mohlo překvapiti jen ty, kdož jej toliko jednostranně znali. Těm však, kdož poznali dokonale jeho poctivou, upřímnou, ohnivou povahu, byl tento postup jen jejím doplněním a logickým výsledkem a zajisté svědčí to umělci, učenci a básníkovi, jejž dnes oplakáváme jen ke cti, že byl také celým mužem.

---

*) Třeba zde připomenouti, že jeho znalost středověkého života — řemesln cechů a postavení anglického dělníka v patnáctém století — byla mu pomocna jeho hospodářském studiu a při jeho socialistické propagandě. Pozn.

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Antal Stašek: Blouznivci našich hor. Řada postav z Pojizeří. Díl I. (Nákladem Jos. R. Vilímka.) — Pan spisovatel nás nenechává dlouho v rozpacích, co si pod tím blouzněním našich horalů máme myslit: hned v úvodní kapitole Horských dvou dívek vykládá, jak se mezi obyvatelstvem hor krkonošských od osmdesátých let šíří učení spiritistické a jak povstávají četné tajné sbory, jež pořádají noční duchovědecké schůze. Poněvadž při tom se vzezřením mocně zaujatého a analysujícího pozorovatele vystavuje rozdíl mezi německými a českými přívrženci nového učení (čeští prý se ho chápou s plamennou vášnivostí, jako by byl v nich procitl mysticismus starých českých bratří), nečeká namlsaný a roztěšený čtenář nic jiného, nežli že nás p. Stašek několika výraznými typickými zjevy uvede v to zvláštní duševní rozpoložení horského lidu, jež se tak vznětlivě, s tak hlubokou opravdovostí nabízí a otvírá náboženské obnově. Bylo by to bývalo něco vzácně a rosně osvěžujícího, vidět, jak v té draslavé vyprahlosti srdcí a duší, jež činí současnost tak zoufale hnusnou a nesnesitelnou, vzpíná se tužší, resistentnější část společnosti k životodárnému nadšení obrodnímu. Zatím však zabočí p. spisovatel hned kapitolou druhou (nemůže si odepřít vypravovat dlouze fraškovité osudy dohazovače Bobka, jenž nemá v povídce co dělat a hraje roli triviálně směšného hansvursta určeného za náhradní přídavek obecenstvu, které čte vážné věci jen z musu) do banálních anekdot a vtipů připomínajících svým rázem a tónem známé výroční poštovní knihy nebo Vilímkův Humoristický kalendář; a ani pak, když se, ovšem s podobnými veselými intermezzy, opět probere k seriosnějším předmětům, nevyhoví podrážděné zvědavosti čtenářově. Obsah obou povídek jde docela jiným směrem, nežli jak se zprvu zdálo. Spiritismus objevuje se v nich více mimochodem, ne jako důležitý element jistého psychického vývoje, nýbrž j oby náhodný příměsek. Marně bychom zkoumali, které vnitřní potřebě ı nlýnské Růženky nebo u pana Šimona přišel vhod, co z něho pů- s ılo — samo sebou — k jejich uklidnění. Oba navštěvují schůze sboru s Václava v Jestřábí vlastně jen proto, že je vábí poetická stránka li- (ového pojímání náboženských názorů, a ne, že by v nich nalézali nějaké ı ištní podstatné a žádoucí zmocnění a povznesení své vlastní morální

bytosti. Ostatně je o tom spiritismu pověděno tak nepatrně málo, tak zběžně, tak povšechně, že by si toho. nebýt úvodu, nikdo ani hrubě nepovšiml; nelze si mysliti, že by si čtenář i jen z daleka mohl utvořiti jakési ponětí o síle a způsobu jeho lokálního vlivu na mysli našeho krkonošského lidu.

Nicméně mají přece Blouznivci našich hor jistou svou, dost značnou, zajímavost. Najde se v nich mnoho, co dává tušiti kulturní obraz pozdního českého romantismu, vyústivšího v předstíraný padělaný světobol, generace dílem vymřelé a dílem z veřejné činnosti se ztrácející. Ti dva »blouznivci«, Růžena v Horských dvou dívkách a Bohuslav v Panu Šimonovi, vyrostli v ovzduší téže nadprůměrné, nadlidské, imposantně mohutné velikosti, kterou se opájeli v dílech Byronových, Shakespearových, Schillerových, Mickiewiczových, a přicházejí, po bouřlivém zmítání a srážení svých vysokých, vzletných tužeb a přání, a po »bytečném hryzení se divadelním chmurným pessimismem, k týmž koncům, k úplnému splynutí s řádem světovým, k nutnosti žíti »obecným během všech prostých lidí.« Nebyli vychováni pro tento malý svět. Všechno, co je táhne dolů do něho, co by z nich mohlo učiniti rozumné, střízlivé, usedlé, pracující a užitečné občany, připadá jim sprosté, nízké, banální, směšné a ohyzdné. Cítí v sobě vroucí zápal a sílu vykonati něco ohromně neobyčejného, kolossálně nadpřirozeného, »vrhnout se v proud světový a v něm bojovat, válčit, potýkat se« a ovšem vítězit za něco nesmírného, dalekosáhlého a hlavně všelidského, — zač? och! to je tak lehko si vymyslit, všude, v každém oboru! Vždyť jejich hlava překypuje titanskými, převratnými myšlénkami, jež všechny chtěly by člověčenstvo od základu přetvořit a ke svým ideálům povznést. Ale prudce, vášnivým, hromovým, unášejícím a úchvatným útokem. Nedovedou si představit své obrovité dílo prováděné pomalu, krok za krokem, všemi těmi prosaickými prostředečky a cestičkami denního praktického života, — zdá se jim, že mu všemi zřetely ke stávajícím poměrům ubývá na potřebné vznešenosti. Chtějí být velcí skrz na skrz. Proto také, když jsou dohnáni vtěsnati se v pravidelnou existenci normálních lidí, nejsou s to, aby pro své někdejší svaté ideály něco positivního ve svém užším okolí konali: ne že by se jich vždycky vzdávali, — nosí je třeba v sobě, krásné a světlé sny, okamžikové záchvaty bývalého nadšení, — avšak neumějí si je upraviti pro drobné uskutečňování, neumějí ani být trpělivi na ovoce svých snah. Stávají se z nich pouzí diváci »dějinného proudu«, hotoví každou chvíli na prázdno vzplanout pro cokoli velkého a dobrého, ale věčně nečinní, zaměstnaní až příliš svým živobytím, v němž se ohánějí s nezkušenou neobratností. (Stávají se však z nich také zarytí chlebaři, kteří se pošklebují svému bývalému bláznovství, schopní každého morálního kompromissu za cenu blahobytu. P. autor se zastavil v půli cesty.)

Po té stránce je Pan Simon mnohem propracovanější, výrazi[illegible] a určitější nežli Horské dvě dívky. Zde spojil p. Stašek dva ví[illegible] spolu nesouvislé příběhy, jež mohly beze všeho stát pro sebe, oddělé aniž by tím byla příbuznost mezi Frantinou a Růženou ztratila něco své zjevnosti. Nevím, hádám-li dobře, že p. autor chtěl Růženou pron[illegible] řekl bych přímluvné slovo ve prospěch ženské emancipace. Aspoň [illegible]

novelly vyznívá steskem, že dívka, citově a myšlénkově tak bohatě nadaná, tak překypující životem, vnitřním ohněm a touhou vrhnouti se v proud světový, strádá v horském zákoutí, odsouzena konati nejhorší práce v hospodářství svých rodičů: »Proč ženě není otevřen svět do kořán?!« A v tom je právě nedostatek pojetí, že p. Stašek viděl v Růženě vzácný květ, který mohl přinésti skvostné ovoce, kdyby byl nebyl přesazen na půdu nepříznivou, nesvou. Ovšem, Růžena se svými vysokými a čistými požadavky na manželství, jimiž si zkazí výhodné vdavky, a se svou střední šlechetností, jíž přivede sebe a své rodiče zbytečně na mizinu, nehodí se do toho horského prostředí, kde svrchovaným zřetelem je zajistiti si budoucnost. Avšak vyplývá z toho, že by byla se svými reflexemi o bolu, o víře, o vymanění žen a podobných abstraktních thématech jinde lépe na svém místě? Vždyť to, co ji žene do zaslepeného obětování se, není u ní instinktivní heroismus sebezapření jako u Frantiny, když sprostí svého milence nepříjemného závazku učiniti zároveň s ní životu svému konec, nýbrž je to zrovna ona (z Byrona, Schillera atd.) vyčtená žízeň velkolepých činů, mocných, neobyčejných citů a nadprůměrných hrdinných a nezištných strastí, jež by ji byla, jako Bohuslava, honila s místa na místo, od sklamání ke sklamání, až do úplného ochladnutí. P. Stašek byl by k tomu došel, když ničím jiným ne, již podrobnější analysou Růženiných lásek, kterých si tak málo a tak povrchně všiml. Růžena milovala souchotináře Blažka a přestala ho milovati smrtelně nemocného a mrtvého. To je v knize pouhá krátká zmínka beze všeho smyslu. A přece: přestala ho milovati proto, že vyhlídka na sňatek s ním stala se nemožnou? Není to podivné u ní, dívky tak intensivně cítící a myslící, v níž se nad denníkem nešťastného pátera Petráka »probudila k nebývalé síle všechna k němu náklonnosť,« že »pod žárnou tíhou rozvlněných citů náhlým plamenem vyšlehla v dívčí vášnivou lásku k nešťastnému příteli,« že »třměla touhou obětovati mu celou bytost svou, vše co v ní žilo«, — není to u ní podivné? Mohla býti láska k Blažkovi jiného druhu nežli toto náhlé vzkypění, jež bohužel v dálejšku zase beze stopy a bez dozvuků mizí? Nemusil v ní být obsažen »žárný«, nedočkavý rozlet »blouznivých představ«, snů a nadějí, že bude v životě toho člověka nesmírnou útěchou, nesmírným povzbuzením, nesmírným jasem a štěstím? A vzdáti se jich, schlípnouti rozpjatá křídla, to musilo býti první shroucení její ohnivé, po vznešenosti bažící duše před studenou, odmítavou a prostou skutečností. Hle, čemu se mělo jíti na kloub a čím by byl vývoj Růženina osudu vystoupil v pravé své tendenci.

Jinak jsou Blouznivci našich hor suchá, fádní a místy protivná kniha. P. autor nemá nic, čím by rozechvěl, vzrušil pohnul nebo dojal. Vystřízliveł tak dokonale z romantického »blouznění« svých mladých let, že, nečiní-li každý delikátnější cit přímo směšným, aspoň ho hle, skoro nevyjádřený a nevýznělý, vystřídává drastickou komikou kovitých scén a episod nebo ho rozvádí v rozumující a rozbírající pomky a reflexe, jež mu ubírají veškeru sdílivou sílu. Jako v duševním tě liší lidi prosté od vzdělaných, tak zase ještě u těchto (u všech, n u Růženy) rozeznává dvojí bytost: jednu, která skutečně žije,

jí, pije, užívá smyslných rozkoší, shání, stará se, pracuje a klopotí, a druhou, bláznovsky pošetilou, která si láme hlavu všelijakými nesmyslnými a zbytečnými záhadami filosofickými a která se uměle vmýšlí do různých raffinovaných a přemrštěných bolů, smutků, tužeb a extasí. Vážně lze bráti toliko prvou: ta je reelná, ve všem svém konání (neboť konání je u ní hlavní věc) pravdivá. Kdežto ta druhá, to je spíš jakési bezcenné zaneprázdnění zahálčivé dlouhé chvíle, směs malicherných brykulí, jež nemají v běhu a ruchu »skutečného« života žádného, seriósního významu ani důsledků, jež neznamenají žádný bytostný elementární zájem, jež nemohou učiniti člověka fakticky ani nešťastným ani šťastným. Nejmarkantněji je ten názor p. spisovatelův vyjádřen úvahou o penězích, kterou vkládá do myšlenek doktora Boukala. V penězích — to jest: v hmotném živobytí — leží prý »nejhlubší tajemství lidského pachtění«. Kdyby prý »z veškerého člověčího plemene tak zvané vynikající šlechetné duchy, kteří o sobě praví, že cítí dobro, pravdu, svobodu a krásu celému lidstvu, dali na skřipec a mučili je, aby zradili své nejvnitřnější tužby«, tedy by prý snad při mírném utáhnutí ještě volali: »Dobro, pravdu svobodu, krásu,« ale při silnějším šroubování již: »Chceme slávu a čest každý sám pro sebe,« až konečně v největší nesnesitelné bolesti by se k usměvavé spokojenosti svého chytrého soudce přiznali, že vlastním cílem jejich jsou: »Peníze . . . peníze . . . « Je to strašlivé a vražedné pojímání lidské existence, ať si je člověk jak chce oslazuje. Pan Stašek má z něho svou protivnou suchost a svůj znevažující, triviální vysměch. Jeho impotence sympathicky si představovati a prožívati citové stavy duše dá se doložiti skoro v každém význačném momentě; traktuje je po způsobu státního návladního rozebírajícího psychologii a morální význam zločinů před porotou nebo je odbývá nějakou poznámkou všeobecného, úhrnného rázu. Po první výměně laškovných a duchaplně galantních milostných slov mezi Bohuslavem a Bronislavou sní čtenář půvabnou idyllu dvou mladých svěžích a rozvroucnělých srdcí na polském dvorci ve venkovském zátiší. P. autor však nemá na nic tak na spěch, jako aby čtenářův sen hned zkazil školskou přednáškou o odpornosti a přece neodčinitelné rozšířenosti cizoložné lásky. Načež, po tom moralistním a sociologickém kathedrovém traktátě en miniature, následuje paskvilní paralella mezi Bohuslavovým dobrodružstvím a disposicí dumasovsko-sardouovských cizoložnických komédií. Brzy na to na místě, kde Bohuslav rozechvěný a pobouřený chvátá ke hrobu své matky »v rozpoložení člověka, jenž nemyslí, jen cítí« (najdou ho na hřbitově omdlelého), vsune p. autor místo Bohuslavova hřbitovního rozjímání dlouhou humoresku o návěžních hodinách drážkovských a o statkáři Petřinovi, jak se svou zálibou v písničce »Jen se mně, Jeníčku, pěkně chovej« přivedl na mizinu.*) To jsou doklady vzaté mezi nejhrubšími, okatými. Vedlo by příliš daleko množiti je až do podrobností. P. Stašek je příliš přesvědčen, že by se každým pronikavým vystihováním citových chvil dostal v oblast oné přemrštěnosti a nepřirozenosti odpoutané od reálného

*) Výsledek je ten, že i tam, kde chce býti dojemný, stává se směšný. Tak k příkladu tam, kde Bohuslav žádá, aby mrtvá matka k němu promluvila zašuměním černé jedle.

bláznovské, jež nemá s vlastními interessy života co činiti. Snese li své osoby, pokud se v nich zdvihá ta druhá, falešná bytost, snese je leda myslící, všelijak hloubající a rozumující, a to pouze proto, že jim může půjčiti své aforismy, své sentence, svá pozorování o všech možných zjevech společenských a literárních. Jsou to ostatně nejpozoruhodnější a nejvydatnější části přítomné knihy. Stopujeme v nich člověka, jenž prodělav a překonav v sobě periodu rozpínavého romantismu a affektovaného světobolu, žije, vyrovnán až do humoru, domněle desillusiovaný skeptik, v ústraní světového ruchu duševního, a vraceje se kriticky k zálibám a filosofickým problémům svého mládí, baví se tím, že sám sobě na nich osvědčuje nabytý jasný, střízlivý, někdy i diletantsky vědecký rozhled, a nepředpojatou, vycvičenou a intelligentní soudnost. Jeho reflexím schází ovšem všechna přesvědčovací síla: již proto, že on sám jim nepřikládá žádné důležitosti pro s k u t e č n ý život, — ten půjde dále svým klopotným chodem, nedotčen takovými hříčkami uvolněných mozků. *jv.*

Martin Havel: Poslední svého jména. (Ze zápisků Phil. stud. Filipa Kořínka. Pohledy do rodin. IV. — Šimáčkova kabinetní knihovna.)

Z posledního tohoto svazku známé povídkové serie zdá se mluviti už výstraha k autorovi, aby ji ukončil v pravý čas dokud je čtenář ještě při chuti. Alespoň myslím, že se počíná už na tváři těchto prací svrašťovati povážlivě stařecká vráska šablony. Student Kořínek poznal za několik let svého pobytu v Praze už tolik lidí, tolik kondic se mu nahrnulo do klína, tolika rodin poměry vyslídil, že už i ten starý šosácký »zdravý rozum« čtenářův kroutí povážlivě hlavou nad prostou pravděnepodobností takového počtu aventur a sběhů (a na práce tak výslovně realistické smí se přece položiti měřítko pravděpodobnosti?) Toť by ten milý Kořínek jiného nečinil, než běhal z rodiny do rodiny se slídivou všudy přítomností reportéra. Skoro bychom mu až radili, aby se nepletl do cizích věcí a hleděl si svých studií. Ale jsou zde mimo tyto primitivní námitky prostého zdravého rozumu i závažné námitky se stanoviska uměleckého. V prvých povídkách Havlových nahlížel Kořínek do rodin okem mladistvě nevědomým a žíznivým, udiven a zaujat hlubokými a palčivými zauzleninami osudů, které se mu odkrývaly pod každodenním genrově-realistickým povrchem věcí. Jako chodec zapadající do sněhu boří se každým krokem hlouběji, ne proto, že by tomu chtěl, nýbrž že sníh pod ním se boří a ustupuje, tak i pod slovy, pohledy a kroky málo tušícího Kořínka rozhrnoval se kyprý nános denních zjevů, přeletavých a zdánlivě nesouvislých, a dával mu příležitost, aby hrotem kombinujícího rozumu narážel na tvrdá spodní skaliska osudného, determinovaného, celou váhu a hodnotu líčených životů v sobě zahrnujícího. A právě v tomto postupu, jímž se sesouval povrch věcí vlastní svou [illegible] ou a odhaloval své hluboké vnitřní strže, ležela čistá poutavost těchto [illegible] cí. Ale »Poslední svého jména« značí, právě tak jako loni vydaná a [illegible] projednávaná »Cbamradina« v řadě jejich úpadek, totiž vyprchávání [illegible] jisté svěžesti a kyprosti, s níž dříve podával autor věci tak, jak prostě [illegible] u, a upadání do postupu t h e m a t i c k é h o, v němž umělecká stránka [illegible] řizuje se rozšafnému suchému mudrování, na němž zrovna makavě

můžeme sledovati, jak je sděláno a jak postupuje dle určitého konceptu. Tak uvádí v tomto případě Kořínka do pražské rodiny, jejíž poslední výhonky právě počínají uhnívati. Vykreslí oba tyto bratry, cynického Patrika, utápějícího vědomí své zoufalé situace v pivě a souchotináře Dolfiho. Tam, kde dává Kořínkovi vnikati znenáhla do jejich života a zájmů, provázíte ho ještě s trochou interessu, ale naprosto ho ztratíte v celé druhé polovici knihy, kde osud rodiny je zpečetěn, a autor spouští pro cíle spekulativní naprosto se zřetele cíle umělecké. Pro samé resonování o problému rodové degenerace zapomene vám ten konkretní případ degenerace, jímž se zabývá, předvésti s dramatickou životností a tíhou katastrofy. Co čtete o smrti obou bratří, zní už jen jako úmrtní oznámení nebo lokálka. Zdá se, že si zde chtěl autor zahráti trochu na moderního, na řešitele problémů a sociologa. Zdařilo se mu to však právě tak málo, jako »řešení« otázky odnárodnění v »Chamradině« a umělecky to tuto povídku docela zabilo. I v jednom ještě odlišuje se tato práce Havlova od dřívějších: dikce její není už tak klidná, objektivní a plastická, jako u oněch; jest nervosnější, nalehavější, subjektivnější (což všecko souvisí s oním thematickým jejím rázem) a někde (zvláště v líčení hospodské společnosti Svíčky) i barvitější. *Kj.*

Bedřich Nietzsche: **Tak mluvil Zarathustra**. 24 vybrané kapitoly přeložil a úvodem opatřil F. V. Krejčí (v Knihovně Rozhledů). — Pokusili jsme se tu podati obraz knihy, která jest pravým filosofickým a uměleckým kodexem tohoto konce století, sluncem, na jehož paprscích se ohřívá mladá literatura německá a francouzská, jednou z těch málo, kterou si budou podávati staletí. Kniha nejsmělejších blasfemií, nejpodvratnějších nauk, opojných extasí, mystiky bez náboženství a bez Boha, a při tom zas dílo nejčiřejšího sensualismu, nakupenina paradox, rozmarů, básní a modliteb, kniha, která je jediným výkřikem odporu proti běžné pojímané mravnosti, ale při tom jednou z nejmravnějších knih, které kdy byly napsány. Neboť není-li to dobrým a mravným odhaliti duši lidskou v její nahotě, postaviti jí zrcadlo, ukázati jí, jak je trpasličí a nedochůdná naproti nejvyššímu ideálu lidství, jak v sobě sama šlape božskou jiskru, roznítiti v ní vědomí o ohromném významu života a napjati až k samému prasknutí tetivu její mravní energie — není-li to vše mravným, pak vůbec není mravnosti. Čím Zarathustra působí, není ani tak obsah hlásaných myšlenek; jaká to nesmírná opravdovost, která dýše z každé jeho strany, ta geniální odvaha a intuice, s níž jsou zde odhalovány nejklikatější cesty a rokliny ethického pásu duše. — Naše poměry nedovolují dosud vydání celého díla, ale i tento výtah, obsahující skoro jeho třetinu, může zatím stačiti, aby přispěl k zjednání lepšího obrazu o Nietzscheovi, než jaký o něm si tvořili lidé, kteří slyšeli cosi jen z daleka zvonit o nadčlověku a poněvadž tento pojem ovšem fantasticky se vyjímal v střízlivé pustotě jejich lebky, nedovedli o něm mluviti než jako o nemravném filosofu, jenž ze své nauky zasloužil sešílel. Může-li tak o něm mluviti z universitní kathedry pán, jenž po celá desítiletí českou filosofii v pachtě, nedivme se pak novinářské škrabalu, který myslí, že Nietzsche je hlasatelem německého velikáš a hází jeho jméno do kalu národnostních štvanic. Snad se nám k

Bedřich Nietzsche.

namítati, že se tato kniha nejvrcholenějšího individualismu vyjímá cize v Knihovně Rozhledů, zvláště vedle Tolstojovy »Spásy ve vás« a vedle »Dnešní otázky mravní.« Pokud se týče první, ta vychází sice ze stanoviska opáčného, nejvyvrcholenějšího altruismu, klade tedy páku z druhého konce, ale se stejným cílem: zatřásti mravním nazíráním dnešní společnosti v samých jeho kořenech. A obě tyto podkopné a palčivé knihy setkávají se, jako všecky protivné si póly, ve více bodech, než je při běžném pohledu patrno. Oběma ventilujeme jeden a týž problem: dnešní problem svědomí, mravního života, v celém rozpjetí rozbíhající se jeho dvou pólů, dvou nejvypjatějších způsobů jeho řešení, právě tak jako »Dnešní otázka mravní« byla skromným pokusem vyzdvihnouti tento problem v nejdůležitějších jeho konturách a momentech. Jako cesta k jeho řešení byla tam naznačována potřeba mravní energie, totiž ne morálky (t. zv. ctnostného a mravním příkazům odpovídajícího života), nýbrž schopnosti k větším skutkům, k morálnímu vzepjetí nad moderní dilettantism, mdlobu a plochost. A není-liž tu vysloveno, či vlastně jen vytušeno totéž, co naprosto jasně a uvědoměle klade Nietzsche do úst Zarathustry? — Náš pokus překladu je prvým plnějším obrazem Nietzschova ducha v naší literatuře. Před tím přinesly jen Rozhledy překlad Gastova náčrtku jeho filosofie a Moderní Revue některé kapitoly z jeho knih. Jinak nalezli jsme věcnější zmínky o něm nanejvýš jen v orgánech mladé školy katolické (což jest karakteristické!) Ve Filosofické jednotě měl loni dvě přednášky o něm redaktor tohoto listu. — Přinášejíce u této příležitosti podobiznu Nietzscheovu, vracíme se ještě k nynějšímu osudu nešťastného myslitele. Kolují o něm zprávy dosti zmatené. Naproti oné, již jsme přinesli v minulém čísle a jež byla čerpána z Berl. Tagblattu, uvádí jinou Frankfurter Zeitung. Není prý pravdou, že by šílený Nietzsche tak bídně živořil a nebyl s to ani opustiti pokoj — naopak prý byl s to, aby se súčastnil nedávno se svojí sestrou výletu kamsi do hor a napsati prý dokonce do pamětní knihy dosti duchaplný epigram. Zpráva to ovšem naprosto odporující všem dřívějším, dle nichž autor Zarathustry bídně jen vegetuje a dává očekávati co nejdříve svůj konec. Ať už tomu jakkoliv, tolik je jisto, že účty jeho jako myslitele jsou zavřeny. Už loni počato s vydáváním jeho pozůstalosti a fragmentárních prací z mládí. Dnes už je skoro lhostejno, oč přežije jeho tělesný život jeho život duní. Stejně však zůstane jednou z nejtragičtějších her osudu tento mburský šílenec, živořící pod úrovní lidské myšlenky, mezi tím, co o minulé myšlenky budou do nedohledné budoucnosti zapalovati tisíce er v duších jiných.

Z ruchu literárního a uměleckého.

— Ohlašovaného měsíčníku mladých našich výtvarníků, sdružených ve spolek »Manes« vyšel 1. sešit pod názvem **Volné Směry**. V programu odůvodňuje svou existenci tím, že »umělci, kteří nechtěli podřizovati své snahy tendenci listů rodinných se všemožnými ohledy na vkus a choutky obecenstva, cítili se nuceni sáhnouti ku poslednímu prostředku a založili si list svůj, zasvěcený jedině umění a tomu, co jeho jest.« Tedy vynucená svépomoc — v té věci jsou poměry v mladé malířské generaci zúplna analogické poměrům v mladé generaci literární a hudební. Čáat výtvarnou vedou Stan. Sucharda, R. L. Klusáček a Jan Preissler a zastoupena je v I. sešitě pracemi Ad. Wiesnera, J. Preisslera, M. Švabinského, F. Jenneweina, F. Holárka, E. Hallmanna a K. Špilara. —

Literární část vedou Jaro Hilbert a V. Mašek a její ráz je v prvním sešitě velice pestrý, či lépe řečeno bez určité barvy. Nalezáme tam i jména pánů Sovy, Neumanna, Knösla a z ještě novějších V. Dyka a Houdka, ale vedle toho zas i některé, kteří nepřervali svazek se staršími, p Jar. Kvapila a sl. Růž. Jesenskou. Přechodní, spojovací stanovisko mezi oběma generacemi je charakterisováno p. Kvapilovou Vzpomínkou na Nerudu a feuilletonem p. Hilbertovým na obranu Vrchlického. Jak dlouho bude toto sprostředkovací stanovisko udržitelno, jest ovšem iná otázka.

Hotovou literární událostí může být nazván p. Hilbertův feuilleton, Tak zostra neokřikl dlouho už nikdo mladší kritické směry, zvláště však tu padá. na váhu, že je okřikuje jeden z nejlepších talentů dnešní literární mládeže. Věcně rozbírati se projev p. Hilbertův nedá, jest to prudký výkřik vznětlivého umělce, v němž se jednotlivá slova neváží. Tento příliš prudký tón jest ovšem v odporu s požadovanou šetrností k Vrchlickému. Je-li dle mínění p. Hilbertova poesie Vrchlického chrámem, není ještě proto kritika davem luzy a estetických metařů. I ten, kdo by s p. Hilbertem ve věci souhlasil, ztěžka by asi podepsal všecky jeho vášnivě pronášené věty. Nestavíme se však proti p. Hilbertovi naprosto odmítavě. Pokud mu jde o to, aby v kritice zavládl slušnější tón, v daném případě tedy aby Vrchlický básník byl rozlišován od Vrchlického člověka, akceptujeme jeho stanovisko, neboť se těsně přimyká ku známé Kronice loňských Rozhledů. Nedá se upříti, že se o knihách Vrchlického napsalo dosti věcí, které veřejně směřovaly k osobnímu jeho zranění. Stalo se dokonce mlčky přijatým dogmatem mezi mladými, že se nesmí o Vrchlickém psát klidně, bez ostnitých narážek na jeho poměr k mladým — kdo toho neučinil, tomu z některých stran vytýkána hned kompromissnost a poklonkářství. Buďme si upřímni a vyznejme to. Něco jiného však je jeho poesie, zásadní poměr mládeže k ní. Pro tu věc však tuším nechce p. Hilbert lámat oštěp bylo by to také marno. Neboť předně: rozluka v uměleckém nazírání p. Vrchlického a nás mladších je neodčinitelna. Poesie Vrchlického představuje nám jisté stadium české poesie, karakterisované přepychem rhetorickým, technickou virtuositou a pružnou vnímavostí pro všecko možné, stadium to, k němuž se vraceti bylo by reakcionářstvím. A druhé; i kdybychom nakrásně uznali dřívější výši poesie Vrchlického i přese vše to, co nás od ní dělí, nemůžeme zavříti oči před faktem, poesie tato dnes. bledne a stárne od knihy ku knize. Lhali bychom, kdybychom řekli, že Písně Poutníka nebo Napadlo rosy jsou živné, silné knihy básnické, že mají znamenají pro náš umělecký rozvoj. I p. Hilbert mluví o podzimu a vysílených sníkových skráních. Zde je tedy každý obrat nemožný — leda že by přišla kriti

která by odhodila všecka přísnější umělecká měřítka, všechny požadavky individuality a syté svébarevnosti. — Vracíme se však ještě k otázce poměru mladých ku Vrchlickému člověku. Poměr ten lze vyjádřiti slovy: proti Vrchlickému se bojuje jako proti typickému zástupci starší generace. A v tom je osudný omyl, či spíše sběh zvláštních okolností. Vrchlický není typickým představitelem starých. Těmi jsou Heyduk, Krásnohorská, Vlček, Schulz, Zákrejs atd. Vrchlický je zjev, připravující přechod k moderním uměleckým aspiracím. První zástupci dekadence vyšli přímo z jeho školy. Jest charakteristické, že představitel »nejvypjatější« dnešní poesie, Otakar Březina dovede mluviti o Vrchlickém s úctou jako o jedněm z těch, od nichž se učil a z nichž vyšel. I když už byla rozluka zásadová s jeho poesií dokonána, bylo to uznáváno. Neboť rozluku tu provedl prvý Machar a ten psal ještě r. 1893. jubilejní článek o Vrchlickém do Nových Proudů, právě tak jako p. Karásek oslavný sonet do Nivy (ba ještě do nejnovější své knihy 1893—1896. zařadil Machar podobné jubilejní verše!); kdyby se byl bral literární rozvoj cestou přirozenou, nebyly by se střely mladé kritiky nikdy tak soustřeďovaly na hlavu Vrchlického, jak se skutečně stalo. Ale zavinil to sám Vrchlický svým nešťastným vystoupením proti Macharovi v Hálkově aféře, a ještě dříve svým vystupováním v Lumíru proti »moravské« kritice. A zavinilo to celé osobní a společenské postavení Vrchlického v literárním životě, jeho místo v Akademii, všecha ta jeho předčasná officielnost, jeho kapitulace před lidmi, vzděláním i talentem mu daleko inferiornějšími, všickni ti Škampové a Klášterští, pro něž v nepochopitelné shovívavosti lámal oštěp. Opravdu neblahá to spleť náhod a okolností, jichž dnes už musíme spíše želeti než se nad nimi znovu a stále při každé knize Vrchlického rozčilovati. Neboť myslím, že jemu je při celé věci nejhůře. Čím se provinil proti mladým, za to je trestán celou dnešní svou posicí. Vyletěl kdysi na české nebe jako meteor neslýchaně zářivého lesku a dnes hasne v šedivých mlhách. Jako všecka historie má i historie literatury svou spravedlnost a že ta na viny p. Vrchlického nezapomene, o to se kritika nás mladých dostatečně už postarala. Ale táž spravedlnost bude žádat, aby se pamatovalo i na Vrchlického, který zde stál od polovice let sedmdesátých jako průpravce modernosti a budovatel umělecké kultury v Čechách, a v té věci může býti hlas p. Hilbertův důrazným mementem.

Proti němu ozval se, a to se značnou příkrostí, »Čas«. Neslevuje naprosto ničeho ze svého poměru k Vrchlickému. My neslevujeme tím, co jsme právě řekli, také ničeho, protože jsme tak o Vrchlickém smýšleli a psali vždycky. Nás se tedy prudký tón p. Hilbertův týkati nemůže. Za to jest však Světozoru p. Hilbertova vystoupení ještě málo, neboť prý o nějakém podzimu Vrchlického poesie nelze mluviti. S takovýmhle stanoviskem se domlouvati, bylo by ovšem marno a zbytečno.

Nemohu si uspořiti ještě poznámku. V bojích o kroniku vytáhl p. F. X. Šalda proti nám s theorií o caritním dilettantství, bezrázovitosti, křivocestnictví a ropuší lhostejnosti jakožto opaku individuelnosti, rázovitosti,« poledního slunce.« A hle! Tentýž p. Hilbert, jemuž ještě nedávno posadil na hlavu (v Liter. Listech) korunu vzácné individuelní rázovitosti (má svou barvu, svou pleť) volá dnes caritas! a žádá ke všem uměleckým chrámům jen proto, že to jsou chrámy. Celý dialektický arát p. Šaldův je pak na hromadě. Hle, jak kulhají všecky formulky a přes noc né theorie!

— Pan dr. Herben v »Čase« dělá se překvapeným nad mou odpovědí v min. Rozhledů. Je prý škaredá a jizlivá. Právě jen taková, odpovídám, jaké »Čas« užil. To mne sice těší, že se chystal se mnou jen na věcnou debattu o stano-

viscích obou listů, ale proč tedy ta potměšilá zmínka o vydavateli Rozhledů? Četl to prý »někde v novinách« — ano, tak a nejinak jsem si představoval, že odpoví. Ale čísti někde v novinách (v kterých?) nějaké tajuplné »proslýchá se« a udělati z něho »bylo předem o h l a š o v á n o« — necítíte tu, pane dr. Herbene, kterýž jste přece filolog, nějaký jemný rozdíl smyslu? Byla to prý jen mýlka, ne lež — nám stačí tedy Vaše přiznání, že zpráva nezakládala se na pravdě. — Ale druhou potměšilou věc, ten citát z Magazinu, jste přešel náramně lehce. Nepřesnost překladu byla prý jen v slově »publication«. Ale není to pravda. Ukázal jsem v Rozhledech nepřesností víc a to není tak nedůležité, jak se Vám zdá. A že mi tím křivděno nebylo? Já zase trvám na tom, že mi celým oním citátem b y l o ukřivděno, celým tím faktem, že Čas mohl proti mně citovati věty o nedostatku touhy po pokroku a svobodě, neprocítění duší mladých spisovatelů atd. Ale to je věc osobního gusta — Vy máte o mé kritice svůj soud a já zase svůj o kritice Času. Opravuji ještě některá Vaše tvrzení: Když jsem řekl, že Rozhledy mají vždycky tolik jednotného stanoviska, kolik ho má »Čas«, myslil jsem Rozhledy nynější. Dříve byly ovšem volným jevištěm pro řadu mladých talentů, navzájem si i sporných. Ale to jen potud, pokud mladé hnutí této volné arény potřebovalo, tak jako je mají mladí ve všech zemích. Ale ti, s nimiž nebylo možno stát pod střechou jednoho listu, odcházeli a zůstal zde kmen spolupracovníků, menší sice, ale slitější a jednotnější. Pan Neumann do Rozhledů nikdy nepsal. Směr jeho a p. Karáska nikdo tam také neprohlašoval za zhoubný, nýbrž za pseudoumělecký, za kompromitující tytéž umělecké principy, které i nám jsou drahé. Nedostal jsem od nich výpověď, ale dal jsem ji sám. Všecky takové kolísavosti a obraty jsou nutným příznakem každé duševní krise — a dle učení realistického prožíváme přec v Čechách krisi? — Ještě něco k zaslánu p. Jiříkovu. Proč prý jsem neškrtl tu Žežulku? Proto, že jsem vůbec nechtěl škrtat v onom zaslánu, za něž naprosto nejsem zodpověden. Či chcete, abych já zase vás činil zodpovědným za zasláno devíti výtvarníků, jemuž propůjčujete místa, vy list, který chce slout moderní, hájící svobodu kritiky? Co byste byl řekl, kdyby po Macharově soudu o Hálkovi byly přinesly Rozhledy zasláno devíti literátů proti Macharovi? A teď položte místo Hálka prof. Lhotu a místo Machara dr. Jiříka a máte-li kam, skryjte se hanbou. Neboť t o j e veliká h a n b a pro Čas! *F. V. K.*

— Bylo by zbytečno a necítíme se nijak povinni odpovídati M o d e r n í R e v u i na několik jejích triviálních poznámek o Rozhledech. Citovali jsme mínění »Času« o našich dekadentech a dodali, že jsme toho od »Času« čekali dávno (pan dr. Herben může být ujištěn, že jen z pohnutek věcných — myslili jsme, že socialněethický realism nemůže nepostaviti se proti pseudoaristokratismu Mod. Revue!) a těšili jsme se, že snad jednou Mod. Revui dostaneme do arény zásadových debat o umění. Ale marně! Mod. Revue zastupuje »směr« který nechce o sobě a svých zásadách mluviti — snad proto, že žádných nemá. Vydává se za orgán uměleckého hnutí a nedovede se povznést nad úroveň banálních tahanic. Přichází jen se starým výmyslem, že Rozhledy bojují proti mladým(!) a že jsou šosácké jako Osvěta. A to nám říká v době, kdy officielní vlastenecký tábor křičí, že propagujeme v mlá[illegible] »otravné proudy«. Ostatně poslední číslo Mod. Revue odnaučilo nás bráti její »um[illegible] vážně. Mohla by se nám jednou vysmáti. Čekáme totiž, že jednou sama prohlás[illegible] všecko v ní od p. Karáskova románu až k p. Hlaváčkovým Ex libris mělo s[illegible] jen k chytání kavek.

Z literatury hollandské.

— **Nové publikace básnické.** Není nikterak přeháněním, tvrdíme-li, že do let osmdesátých tohoto století Hollandsko lyriky vůbec nemělo, a že stav poesie hollandské byl nanejvýš neutěšený. Ráz literatury této v posledních dvou stoletích byl určen skvělým zjevem Joosta van Vondela (1587—1679). V září jeho slávy slunily se celé legie bodrých, průměrných básníků, již klidně a s naprostou důvěrou v zářný vzor kráčeli jeho stopou. Vymletým řečištěm valil se proud hollandské poesie, klidný a široký, bez hřímavých peřejí a divokých vírů. Poesie tato odpovídala zcela povaze národa, nemilujícího zbytečného vyrušování, klidného a vyznačujícího se onou širokou, měkkou pohodlností a tichou zálibou v teplém blahobytě, jež k nám dýše z děl starých mistrů hollandských. Poesie mravná a spořádaná jako lid sám, oplývající moudrými naučeními a — až k zalknutí řádní. Počátkem let osmdesátých hnuly se — dík několika smělým dřívějším průkopníkům — líné a kalné tyto vody a v literatuře hollandské zavládl nový, svěží život, plný touhy po nových obzorech, plný nenávisti k té škrobené, moudré, ale nevýslovně chladné poesii, jež byla vlastně jen stálým galvanisováním dávno mrtvých tvarů. První reformy byly, jak přirozeno, čistě formálního rázu. Noví básníci, kteří již nechtěli hledati látek svých ve staré zbrojnici motivů antických a biblických a kteří také nikterak nejevili chuti naladiti svoje struny k vlasteneckým tirádám, kteří chtěli prostě vyjádřiti to, co sami cítili, co hýbalo jich nitrem, musili přirozeně opovrhovati formou zkostnatělou, jaksi normální pro všechny básníky nizozemské nanejvýš pohodlnou, nedbalou a posvěcenou dvěstěletou tradicí. Snahy tyto korunovány také skvělým zdarem. Stačí srovnati báseň kteréhokoliv moderního básníka hollandského s tím, co psal na př. Willem Bilderdijk, nejslavnější básník nizozemský v prvé polovici tohoto století, nebo J. J. L. ten Kate a P. A. de Genestet, aby jasně vynikl ohromný pokrok, který hollandská poesie nejen obsahově, ale i (a to hlavně) formálně učinila. Nové hnutí stvořilo také vlastní lyriku, do té doby v Nizozemsku skoro neznámou a to s takovým zdarem, že dnešní čelní lyrikové hollandští musí býti jmenováni tam, kde jde o výčet jmen předních lyrických básníků přítomnosti. Pěkný, přehledný obraz dnešního stavu hollandské poesie podává nedávno publikovaná anthologie »Dichters van dezen tijd« (1882 až 1894), již uspořádal J. N. van Hall.*) Kniha tato s jemným vkusem a dobrou znalostí věci podává na necelých stopadesáti stránkách krásný výbor moderní poesie hollandské a zároveň obraz jejího karakteru. Vítězství nových směrů jest úplné. Jen málo kde a slabě, jako z dálky zanášený akkord, ozývá se ještě romantika v těchto verších, jen zřídka setkáváme se s nepatrnými zbytky oné chladné rhetoriky, jež tak dlouho činila veškerou hollandskou poesii nezáživnou. O jakém to bohatství forem, o jaké nádheře nových, oslňujících obrazů svědčí tyto verše, plné nových tónů nových barev, hned tlumených a diskretních, hned hořících a divokých. Vše, co v poesii hollandské dnešních dnů má svůj vlastní význam, zastoupeno zde verši, zvonícími lahodnou melodií nejrůznějších rhytmů a forem. Snivá, diskretní lyrika předčasně zemřelého J. Perka vedle exotické, v záplavě žhavých barev hýřící poesie L. Couperusovy, neskonale jemná a vonná lyrika Heleny Swarové, skvostná, největší obtíže formy překonávající poesie Vláma Pol de Monta, lní ve své smělé koncepci vidiny Marcella Emantse (ukázka z »Godenscheng«), vedle rozkošných pastellových veršů Hermana Gortera, chmurná struna lerika van Eedena (ukázky z »Ellen, een lied van de smart«) originelní sloky

*) »Dichters van dezen tijd.« 1882—1894. — Gedichten bijeen gebracht door N van Hall. Amsterdam P. N. van Kampen en Zoon.

Alberta Verweye a roztomilé, distinguované básně J. Winklera-Prirse atd. zastoupeny v malé, s vybranou elegancí vypravené knížce. Jsou tu všechny směry, všechna vynikající jména, jedním slovem: »celá lyra.« Jedno jméno ovšem neradi postrádáme, jméno básníka, jenž dnes vedle Heleny Swarthové jest snad nejslavnějším v Hollandsku: Willem Kloos. Vina však nespadá nikterak na vydavatele anthologie, nýbrž na básníka, jenž nesvolil, aby krásné verše jeho do ní byly pojaty. Doufáme, že nám bude časem možno s originelním a velice zajímavým tímto básníkem podrobněji české obecenstvo seznámiti.

Z jiných básnických publikací zasluhuje nová kniha Heleny Swarth-Lapidothové »Blanke duiven«.*) (»Bílé holubičky«) zvláštní zmínky. Četné básnické sbírky této velenadané dámy, jež poměrně pozdě počala psáti hollandsky (nar. roku 1859 v Amsterodámě, byla H. Swarthová v Brusselu úplně francouzsky vychována a vydala první dvě knihy svých veršů francouzsky: »Fleurs du Réve« 1879 a »Les Printannières«), jsou i daleko za hranicemi její malé, zajímavé vlasti známy. Vedle nelíčené vřelosti a hloubky její v pravdě ženského citu, jest to v prvé řadě umělá a přece zcela neumělkovaná forma její melodických veršů, jež na tento bohatý talent obrátila pozornost i cizích literárních kruhů. Nevýslovné kouzlo, jemné a jakoby nadýchané, září z těchto dokonalých veršů, plných úchvatně krásných obrazů a prosycených opojným parfumem ženskosti. Snivé a něžné sloky, daleké, modravé obzory touhy, prozářené růžovým svitem lásky, vše zastřeno jakýmsi mlhavým průsvitným závojem: to jest poesie Heleny Swarthové. I nejnovější kniha její má tento ráz. »Bílé holubičky« tiché lásky, vzlétající z ňader, jimž na sněžných křídlech kovovým leskem hoří nach západu. Jedna z knih, jichž krásou se gourmandi opíjí, ale které se nepřekládají. Není možno, pestrobarvé ty motýle přenášeti a nesetříti duhově zářící prach s jejich křídel. *Jaroslav Kamper.*

— **Umění a socialismus.** Poslední dvě čísla »Magazin für Literatur« přinášejí dva projevy o poměru socialní demokracie k umění, karakteristické tím, že, ač vížou se oba ku debatě o předmětu tom na sjezdu v Gotě, sobě úplně odporují vyjadřujíce dvě opačná stanoviska. V čísle ze dne 31. října prohlašuje ve článku »Parteikunst« Sperans debatu onu za událost velikého významu Přes všechny mnohdy naivní, pošetilé absurdní náhledy, které při debatě oné se vyskytly, ukázalo se jasně, že socialně-demokratické straně jde o vychování lidu, proletariátu, pro umění a naopak o vychování umění pro lid. Debata tato je zárukou, že umění stane se činitelem v kulturním životě, co bylo posud nanejvýše snem feuilletonistů: neboť ukázalo se, že ideově nejmohutnější hnutí moderního lidstva také po umění touží, že i lid čeká na umění a umění čeká na lid. Při debatě samé probojován byl znovu všecek boj, jejž vedlo moderní umění německé v posledním desítiletí. Podniknut útok Tohmem na Edgarda Steigera, vydavatele zábavního listu soc. dem. »Neue Welt« pro román v něm uveřejněný »Mutter Bertha«, urážející prý slušnost. Steiger horlivě zastával svobodu umění a nadšeně prohlašoval za svůj úkol, přivésti dělnictvo k modernímu umění. Ale Sperans pokládá tuto snahu pouze za jednu část velikého úkolu: není potřebí pouze přivésti lid k umění, ale třeba je také přivésti umění k lidu, je třeba stvořiti umění pojímající a obsahující celý svět s hledisek rovných, moderních, sociálně-demokratických. Předsudkem nazývá výtku, že strannické umění přestává býti uměním, předsudkem hlásaným pouze od lenochů kultury, dekadentů atd. Básník stojící v kulturním hnutí musí býti stranníkem, nemůže býti umělcem universálním,

*) »Blanke Duiven«. Door Hélène Lapidoth-Swarth Amsterdam. P. N. Kampen en Zoon 1896.

nebije-li v jeho žilách krev nadšeného stranníka. Dnešní umění je přechodním nemající stranníků, proniknutých ideou soc.-dem., ale socialní demokracie smiřujíc se na sjezdu Gotském s tímto uměním dává Speransovi naději, že jako splodila Marxe splodí též velikého umělce. Proti tomuto názoru staví se příkře autor dotčeného románu »Mutter Bertha« Wilhelm Hegeler ve článku »Socialdemokratische Anschauungen über Kunst« v čísle ze dne 7. listopadu. Básník nemůže býti stranníkem, je-li pravda, že v duši básníkově zní ozvěna všeho světa, všeho lidstva. Umění stranické může záležeti pouze v tom, že jisté ideje politické vyjadřují se formou veršovou. Ale jde-li o to, stvořiti v umění lidi, pak nelze stěsnati se v jednostranné hledisko určité strany, k tomu naopak je třeba širokosti a všestrannosti v pojímání. Vyvraceje dále výtku »neslušnosti« učiněnou na sjezdu jeho románu »Mutter Bertha«, obviňuje stranu socialně demokratickou, že nemá nižádného smyslu pro umění, ba že stojí v tom směru pod samou buržoasií. Neboť prý žádná strana v Německu nechovala se tak nízce a nedůstojně ku všemu, co sluje uměním a vědou, jako strana socialně-demokratická, která nepochopivši samoúčelnosti umění a vědy chce z nich učiniti nástroje svých snah, plynoucích z materialistického nazírání na svět. —

A vyslovil-li Hegeler tímto článkem skepsi moderního německého umění vůči socialní demokracii, najdeme v »Die Neue Zeit« (čís. 5) konečně třetí možné stanovisko — skepsi socialní demokracie k umění. Dělnictvu — praví se v článku: »Kunst und Proletariat« — je moderní umění prostě cizí — jak ukázalo se na sjezdu, ale ne proto, že by proletariát byl snad zpátečnickým ve věcech umění (to je stanovisko Hegelerovo), nýbrž proto, že umění to ideově a citově je projevem zanikající buržoasie. Ono je proto pessimistické, kdežto socialní demokraté jako radikálové všichni jsou optimisty: proto dávají přednost klassické poesii před modernou, což zároveň je důkazem jich estetického smyslu. Také k heslu čistého umění, jež je dědictvím po reakcionářské, romantické škole, musí dělnictvo zachovati reservu. Ostatně dle tohoto hesla nesmělo by umění jednostranně chápat toliko úpadkový proces naší doby, nýbrž též proces znovuzrození, jejž representuje soc. demokracie. Ale pro to vše je ono slepé a proto marný bude pokus Steigerův »vychovati« získati dělnictvo pro moderní umění. Ostatně v emancipačním boji proletariátu, soustředivším se na poli politickoekonomickém, nemá umění daleko toho významu, jejž mělo pro emancipační boj buržoasie, která jsouc politicky a ekonomicky bezmocná, musila se omeziti na umění.

Hudba.

I. Symfonický koncert mladé české hudební generace. Všecko, co mladá dnešní generace vykonala, nese na sobě význačně vyraženou pečeť s v é p o m o c i. Čeho si mladí vydobyli vlastními zbraněmi, čeho nezbudovali vlastní rukou, toho nemají. Staří volají o vývoji a povlovném přičleňování generací, ale sami nepodali k tomu ruky, aby vývoj šel u nás ·ozenou cestou, aby mládež přimykala se klidně k dokonaná práce jejich. opak, všude viděla před sebou tyčiti se tvrdé hradby šosáctví, šablony, ěle do výše vyhnaných veličin, zadržujících každý pokrok, každý příp nových lidí a nových snah na veřejnou arénu. Ale mladé snahy ne- se udupati, vřely a rozpínaly pod svírajícími je záklopkami, ale vcky když napjetí dostoupilo jistého stupně, povolila záklopka a ky-

pící, šumný proud mladistvých sil vyvalil se nad povrch svou vlastní silou. To se dělo ve všech oborech. V politice byla mládež přinucena stvořiti si své vlastní útvary, v literatuře svou vlastní literaturu, ve výtvarném umění spojila se právě v těchto týdnech pod střechou vlastního podniku a konečně došla řada i na umění par excellence české, na jediné umění, na němž si dosud můžeme trochu zakládati — na hudbu. Historie té věci je známa. Mladí skladatelé s neznámými jmény i díly kupili se a zatínali pěsti pod hladinou veřejnosti tak dlouho, až přišel mladý muž, jenž se naučil v Anglii spolehati na vlastní síly a přenášeti úmysl hned ve skutek a ten poznav, že tlouci dále na brány officielních představitelů naší hudby bylo by marno, obrátil se o pomoc přímo k celé veřejnosti (zaslány v Nár. Listech) a vyzval hudební sbor pražského Sokola k pořádání veřejných koncertů se skladbami mladých talentů. Za tento čin bude naše hudba p. Lošťákovi vždycky zavázána díky. Výsledek stojí dnes hotov před námi: v prvém koncertě svém dne 10. t. m. předstoupila mládež na veřejnost šesti svými muži a dobyla celého vítězství.

Byl to historický den české hudby. Neboť těchto šest a celá řada jiných, kteří se dostanou na světlo v příštích produkcích, značí celý nový vstávající svět tónu a rhytmů, novou periodu hudební tvorby. Neboť máme skutečně příčiny domnívati se, že zde nejde jde o quantitativní rozmnožení našich komponistů o několik mladých, nýbrž i o nové karaktery, nové typy hudební. O tom nás přesvědčily nejen dřívější programové projevy p. Lošťákovy, hlásající těsné přimknutí k národnímu a plemennímu duchu hudby, ale i povšechný ráz provedených skladeb. Až na malé výjimky charakterisuje je návrat k elementární prostotě, průhledná stavba vět, akcentování melodie a originelnost rhytmických figur — vůbec všeobecná snaha po umění nevyumělkovaném, živném, snaha utíkající se od přeplností a subtilností pseudowagnerovského bezrázovitého epigonství k rázovitým tvarům prostého ale ostře profilovaného hudebního charakteru. Či určitěji pro naše poměry mluveno: je tu zřejmá snaha nepokračovati v tom bezkrevném epigonství, v té těžké, učené hudbě, jakou představuje dnes u nás tak uměle do výše vyšroubovaný Fibich, nýbrž snaha zdravě reakční, snaha po návratu k živným zdrojům hudby plemenně zbarvené, syté a výrazné, k Smetanovi, Dvořákovi a písni národní, tedy jistý hudební primitvismus. My jej vítáme tak více, že jsme potřebu jeho už dávno tušili — byliť jsme už loni jediní, kdož jsme dovedli se postaviti naproti vylhaným úspěchům Fibichovy Hedy v kritice i obecenstvu.

A co jsme tenkráte sice jen tušili, to se stalo naším pevným přesvědčením, když jsme naslouchali doznívajícím akkordům p. Lošťákovy »Písně vítězné« Ano, to je pravá reakční, primitivistická hudba. Žádné motivkářství a subtilnůstky — všecko zde teče ve velikých, m[illegible]ných, průhledně skládaných, ale tím suggestivnějších a sytějších ryse »Epos hudební« nazval p. Lošťák tuto symfonickou práci o pěti větá spjatých vespolek jednak některými thematy, jednak vnitřním ráze jejž bych zde karakterisoval slovy: temný, romanticky zab vený a zadumaný heroismus. Skladba jest venkoncem pro[illegible]mová, ale bez temnosti a mnohosmyslnosti podobných prací. Vše je

jasno a výmluvno, i hrdinské thema prvé věty, snův, obsahujících už v sobě motivy budoucího vítězství, i krásná, kovově zvučící melodie dumy v přírodě (II věta), i fanfáry k útoku a únavné slezání hradeb i třesk pádu (III. věta) a následující na to pohřební průvod mladistvých snů s temnými údery bubnů, dunících jako hroudy na rakev. Ale pak už hřmí třeskutě jásot vítězství v originelních, svěžích rhytmech, ještě jednou zadefilují před vámi všecka minulá themata, celý pochod od snů až k trimfu, a když slyšíte poslední akkordy opakujícího se hrdinského thematu z I. věty, zdá se vám, jako by tu bylo před vámi uzavřeno nejen mladé, silou a svěžestí kypící dílo, ale i kus intimního života umělcova a jeho soudruhů. Tento symbolický karakter »Písně vítězné« učinil ji nejvýznamnějším číslem koncertu, bylať to skutečná píseň vítězná nejen svého tvůrce, ale vší mladé české hudby. I všecka další čísla, se stejným vnějším úspěchem přijatá, dala růsti v naší mysli údivu, jak bylo možno, aby takováto řada talentů (a to ne vesměs právě nejmladších) mohla býti tak dlouho veřejnosti neznáma. Jak vzdělaného hudebníka, jakou propracovanost technickou ukazuje jen Symfonická suita p. K. Bautzkého, s tlumenějším a měkčím nádechem než práce p. Lošťákova, kolik svěžesti a národních rhytmů jest v Polském tanci p. K. Moora, v Moravské rhapsodii p. Neumanna a Valašském tanci p. H. Hoffa, kolik jemné drobnomalby a instrumentační obratnosti v Jarní idylle p. C. M. Hrazdiry! V tomto úsudku nemohou nás zmýliti ani sem tam vyskytující se reminiscence a naučené obraty, neboť tvůrčí fondy zde nepopíratelně jsou a širší aréna veřejná, která se jim po tomto prvém vystoupení dozajista otevře, dá jim teprv nalézti a volně rozvinouti, co je v nich svého. První etappy by bylo tedy se ctí dobyto. Opakuji: historický den české hudby! *S.*

Divadlo.

Dvě původní aktovky, obě nenové a zapomenuté, vytáhlo Národní Divadlo na jeviště, Zeyerovu »Z dob růžového jitra« (vyšlo před lety ve »Květech«) a Jiráskovu »Kolébku« (přepracovanou na aktovku.) První děkuje za svůj divadelní život patrně úspěchům Neklana a vlastně celému tomu oživenému interessu, jehož se Zeyerovi v tomto roce dostalo. Byly vždycky u nás hlasy odkazující Zeyera z jeviště do čtené literatury a zaslechli jsme je i po této hře. Ale nevím, proč by se nemohla poslechnouti jednou za čas hra, která nemá sice pravého dramatického nervu, ale dává nám dosti řídkou jinak příležitost poslechnouti z jeviště dobrý český verš, ten barvitý a zvučný Zeyerovský blankvers, při němž fantasie tak snadně pracuje. Tento blankvers nesmí se přec stotožňovati s veršem staromodních klassických tragedií a historických her. Tam bývá studený, škrobený a rhetorický — u Zeyera je však suggestivní a opravdu náladový. Ovšem, že nejsou to v přítomné hi nálady moderní, do nichž nás ukolébává, nýbrž jsou to citová a snová o duší dávných patriarchálných dob starozákonních. Ale ve snech a tc iách neteře Abrahamovy jest tolik potravy pro moderní primitivismus,

ru dnešní lásku k všemu vzdalenému a nejprostšími symboly co nejvíce vyjadřujícímu, že Zeyerova hra nemusí být pro nás nijakým literárním archaismem. Názvu »pastýřské hry« ovšem nezasluhuje. Začíná jako státnická tragedie a nese dále v sobě zárodky těžkých konfliktů svědomí a dost subtilní kasuistiky. Je tu vlastně látka na psychologické drama. Naši herci chodí v Zeyerovském verši většinou dosti dobře, zvláště překvapila pí. Kvapilová svým čistě archaistickým, s duchem hry se kryjícím pojetím Rebekky, jejím moderním rolím tak vzdálené.

Jiráskova »Kolébka« nesnese přísnějšího cenění. Ani přepracovaní jí nešlo k duhu — leda že se divák dočká dříve toužebně očekávaného konce. Tolik pravděnepodobnosti, tolik osob prohánějících se kolem lesníkovy chalupy v lesích křivoklátských, tolik situací neodůvodněných, za vlasy přitažených, jsme neviděli tak hned na jevišti. A to vše během jedné hodiny. Na dnešním jevišti vypadá hra Jiráskova velice opozdile a nešťastně.

A mezi tím, co se takovéto práce dostávají na jeviště, voláme marně po vynikajících ukázkách současné cizí produkce. Ať už se s pánem Bohem hrají ty tři ohlašované tragedie Vrchlického a jiné oznamované původní věci, ale kde zůstává Hauptmann, Halbe a Ibsen, především Ibsen! Tolik prostředních jmen z ciziny u nás už zdomácnělo, zvláště i norských a otce celé moderní skandinavské literatury známe nanejvýš jen z dvanáctikrejcarových reklamek! (Proč na př. nepřináší Vzdělávací Bibliotheka raději překlady Ibsena než E. Brandesa nebo Finnebo?) Ale Nár. divadlo je zatvrzelé a hluché ku všemu volání. Ve Zlaté Praze se sice ohlašuje, že se dějí »vážné snahy o zahájení nového kursu, snad zásluhou nynějšího dramaturga p. Liera.« — ale to zní spíše jako bolestná ironie. Zůstaneme nevěřícími Tomáši, pokud nevložíme prst svůj do rány. Repertoir pro tuto zimu ohlášený nás jen v této skepsi potvrzuje. Nedomřivé, mrtvě narozené opery, koupené za drahé peníze, to ano — ale aby tytéž pokusy (nota bene lacinější!) učinilo Nár. divadlo s moderní produkcí dramatickou, k tomu by musil v jeho hlavách vládnouti zcela nový duch. A že by byl jeho pionýrem p. Lier, tomu bychom jen ztěžka uvěřili! K.

Výtvarné umění.

Max Švabinský. Píše dr. F. X. Jiřík.

(Dokončení.)

Pro tutéž Gerlachovu publikaci provedl Švabinský mimo to ještě list »Láska,« stejně ideově promyšlený jako technicky dokonalý; není tu v komposici nic bezvýznamného ani zbytečného. I formát obdél[illegible] á svoji náladovou oprávněnost i technický způsob kresby a vedení [illegible]. Jako předešlá komposice mluví i tato svou roztouženou, měkkou nála[illegible] u jarních snů a napovídající mocí tajemného pološera, jenž leží nad r[illegible] i- cholickým krajem. Švabinský maloval lásku mystiků, onen čistý ci[illegible] i- žených duší, jež spokojí se pouhou blízkostí a polibkem vlasů. [illegible] í

rozkoš a ohnivou smyslnost, ani vypjatý sexuelní život rozpoutaných chtíčů, ale opojení citové a touhu duše, nesoucí se v tlumených tónech mlčící krajinou jako vzdálené akkordy tiché hudby. A každý detail přírodní napovídá tuto náladu: jasný pruh louky uzavírá hlubokou tmavou vodu, v níž zrcadlí ze kmeny stromů; oblohy nevidíme, ale jen dlouhý pruh země a skoro ve třetině délky poloviční postavy muže a ženy. Krajina jest tu náladový, suggestivní činitel, účelně komponovaný z ideje umělcovy a nutně s ní souvislý, ano tuším, že tato náladová podélnost komposice byla původní ideou, z níž Švabinský vycházel; byla to jeho výtvarná myšlenka. *)

Druhé provedení téhož thematu blíží se v myšlenkovém a náladovém pojetí rovněž trojdílné komposici první; amor s rozpjatýma, dlouhýma křídloma vznáší se táhle nad zemí, z níž vyrůstá bujná vegetace kosatců a milostně sklání se k ženě, spočívající na měkké draperii. Vlnitá linie obou těl pojí se harmonicky k rovné linii nízkého horizontu. Hlavním dílem Švabinského jsou však dvě malby ve vestibulu nové zemské banky v Praze. Thema, jež umělec tu vyjádřil, může se interpretovati jako hospodářská a průmyslová bohatost země České. Především ale nezáleží na interpretaci, neboť jedná se o umění svrchované a čisté, monumentálně dekorativní. Ideově a koloristicky tvoří obě díla harmonický svazek, ale při vší příbuznosti barevných akkordů vyšla obě ze zcela různé koloristické ideje: na levo dominuje idea žlutá draperií sv. Václava, na pravo idea zelená šatem ženy, která sklání se k dítěti. Při tom však žlutý a zelený tón netvoří disharmonický akkord, nýbrž harmonisovány jsou tónem červeným a fialovým, tvoříce tak doplňující se akkord pomerančova a modra. Akkordy tyto nezakládají se na ostrých a plně vyslovených tónech, nýbrž na lomených nuancích a tvoří stlumené harmonie, což pro Švabinského koloristický názor jest charakteristické: miluje ne sytý tón, ale polotón a přechod.

Úloha tedy, již Švabinský na levé stěně rozřešil, jest hospodářská bohatost země České; sv. Václav, trůnící nahoře, přijímá hold dvou klečících dívek, nesoucích na modrém polštáři úl, symbol hospodářství; český sedlák a Říp v pozadí obrazu symbolisují rovněž ideu hospodářství českého. Na druhé stěně přivádí skloněná žena hocha k studnici, z níž zlato přetéká a která symbolisuje práci, jakožto zřídlo blahobytu. **)

Díla tato vytvořil Švabinský pochodem specificky malířským. měl původní dojem barevné beztvárné vidiny, žluté veliké skvrny, z níž utvářila se pochodem tvůrčím pomerančově žlutá draperie sv. Václava se zelenavými, lehkými reflexy.

Na tento lomený tón, mezi pomerančovou a žlutou, připojuje se barva šatu sedlákova, skoro komplementární, lomené fialové a modré s hnědě červenými reflexy a celý tlumený akkord měkce pojí se k tónům červeným a zeleným. Klečící dívky jsou v bílém šatě s nádechem slabé, p[illegible]edné modře, s růžovými a fialovými kvítky a jejich rudé vlasy, pod

*) Jak nutně krajina souvisí s figurální partií komposice, poznáme z toho, že re[illegible]ce v katologu Gerlachovy výstavy, na níž krajina jest vynechána, nepůsobí v té [illegible]áladově a celistvě.

**) Viz vyobrazení v před. čísle.

průhledným modrým závojem, harmonují s červeným, divokým mákem. V šatech jejich hrají rovněž zelenavé reflexy trávy, které dále opakují se na červeném šatě stojící ženy. Pozadí celé prostupuje konečně akkord fialový, jenž v popředí přechází ve studeně modré snítky trávy. Koloristicky jest tudíž dílo toto nejdokonaleji harmonisováno a akkord tří barev: lomené fialové (modrou), lomené pomerančové (žlutou) a zelené, při čemž docílil umělec ještě dalšího barevného účinu, tím, že se shora vrhá fialové světlo, proti němuž se zdola hrají zelenavé reflexy.

Výtvarná idea protějšího obrazu byl koloristický dojem hluboce zeleného pruhu, jenž jest základem tmavozeleného šatu ženy, vedoucího hocha ku zřídlu blahobytu. Z této ideje vycházel Švabinský připojiv pomerančově žlutý akkord studny blahobytu jako opakování základní ideje obrazu protějšího. V detailech i tento obraz stejně dokonale jest harmonisován.

Nejznámějším stal se konečně Švabinský svými pérovými kresbami, v nichž vrcholí jeho technická obratnost; kreslí obráceným pérem ostře zarývaje do papíru, čímž dociluje měkkého, sametového lesku kresby a dojmu leptané rytiny. Portrety a studie, jež způsobem tímto provedl, jsou myšlenkově i technicky stejně pozoruhodny. Neidealisuje svůj model ale podává jeho duši ve tváři a očích, jak sám subjektivně ji vystihuje a v tomto samostatném, subjektivním postřehování jest originalita jeho umělecké koncepce. V tom, jak sám vidí věci, co utkví z dané přírody v jeho duchu, jest jeho umělecká odlišnost a význam. V předešlém čísle podali jsme již dvě ukázky jeho pérové kresby a připojujeme ještě »Krajinu,« v níž jednoduchými těmito prostředky docílil nálady kraje po dešti. Mraky se rozptylují, stoupají a vítr sklání svým směrem haluze stromů i trávu, z níž vyciťujeme ještě vlhkost promoklé půdy.

Na konec připojuji ještě své přesvědčení, že Švabinský při své technické virtuositě a zálibě pro Rembrandta, mohl by zúrodniti velice důležitý, u nás zanedbaný obor umění, kdyby totiž odhodlal se k radirování.

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

—*l*—. Rakouský cislajtanism a centralism má předzvěsti svého Solferina: mravní pád německé levice. Těžko najíti příkladu, aby tak mocná a tak vyhýčkaná strana dokonávala politicky tak bídně, na kolenou před ministerskými lavicemi a s rukama sepjatýma, jako tato strana, jež tři desítiletí trvale pracovala pro zájmy bursovního kapitalismu a německého nacionalismu a neštítila se sebe větší nespravedlnosti a násilnosti na národech slovanských, především na nás, a na hospodářských a politických právech lidu vůbec. Dnes po volbách do dolnorakouského sněmu, ve kterých v obcích venkovských 28./10. propadli kandidáti levice vůbec a v městech a obch komorách až na 11 ztratili Vídeň vůbec a alianci s dolnorakouským velkostatkářstvem, jest nepochybno, jak dopadnou tam pro ni volby na říšskou radu. A tak od nynějška strana, jejíž hlavním přičiněním státní základní zákony o rovnoprávnosti národův a občanů zůstaly pouhou mrtvou literou, vyhlazena v německých zemích, stojí již jen v zemích českých, dík Schmerlingově volební geometrii. Zde nepochybně vlivem národního zápolení obou kmenů a neméně i podporou vlády, jíž toto vyrovnávání sil při dosavadním konstitucionalismu našem jest zajisté vítáno, bude se ještě držeti. I jako následek národního rozvoje i na překážku dorozumění mezi českým a německým lidem.

Snad že vláda ve starosti o příští svoji většinu v budoucí říšské radě nechce si na žádné straně před časem rozliti ocet, je slyšeti z úst ministrů, zvláště Gautsche, nápadně jiný tón k požadavkům našim národním, v oboru školství na př., než jsme zvykli. Je to do jisté míry, něco až nepříjemně nezvyklého pro naše české ucho, ty olejem blahovolnosti pomazané výroky z úst muže, nám tak politicky známého, jako je nynější ministr vyučování. Ale ovšem celkem jsou to jen slova. V »dohledné době« prý dojde konečně na druhou českou universitu v Brně na českou techniku na Moravě, snad i na školu Komenského ve Vídni a pod. »Dohledná doba« může býti právě tak zadními vrátky, jako jsou jimi vysoustruhované věty, jimiž hr. Badeni vyslovoval se k Pacákovu dnému návrhu na uznání rovnoprávnosti jazyka českého ve vnitřním řadování při všech zemských a státních úřadech v Čechách, na Moravě i ve Slezsku, zamítnutému hlasováním 6. t. m. Hr. Badeni nic nepřibil a nic neodepřel. A jemu oddaná polská strana na říšské radě autonomistického svého stanoviska byla zásadně pro návrh Pacákův,

ale při hlasování byla — proti. Přes to však již dávno se nemluvilo na říšské radě o některém z našich požadavků tak celkem příznivě, jako v debatě o tomto návrhu. Symptomy, známky nového snad kursu nelze tedy neznamenati a delegace mladočeská patří na sklonku tohoto zasedání ke stranám, jež mají nejvýhodnější posici vzhledem k volbám. Pilulku Vašatého snes. Jest ovšem litovati, že to jest právě dr. Vašatý, jenž první půjde přes Mladočechy a který v očích lidu vyroste na radikální veličinu. Jest toho litovati právě pro věc radikalismu. Radikálům, koketujícím dnes s dr. Vašatým, jde ovšem o taktické vykořistění případu tohoto proti panující straně. Ale o to šlo i Mladočechům oproti Staročechům, a tak konce konců možno, že se dr. Vašatý stane enfant terrible i v táboře radikálů a zahraje si svoji po třetí. V historii české politiky by to bylo nejen zábavné, ale i pro ni dosti charakteristické.

Jinak jest ovšem se stranou klerikální. Na Moravě klerikálové jsou již na koni. Jsou snad v Čechách méně sorganisováni? Dojista ne. Tak odtud možno hrozí nebezpečí. Ale nevidí se anebo nechce se viděti. Alespoň v Národ. Listech týden jak týden čteme o problému moderní doby, náboženství. Pisatel chce míti národní církev, ne z náboženské, ale z politické příčiny. Vytrvale píše o slovanské blahověsti papeže, pokládá cyrilometodějství, reformaci a českobratrství za přímočárý a organický rozvoj, odkazuje na národní církve tu i tam a pod. a stále při tom hledá nějaké nové české či slovanské náboženství. Jindy by to byl snad neškodný sport. Ale když za dnešních poměrů čteme v Nár. Listech v pondělí (brojí-li proti klerikálům), že náboženství nemá co činiti s politikou, a v úterý, jak užiti náboženství k politickému a národnímu prospěchu, když ve středu jsou N. L. vůbec nábožensky indiferentní, pak jsou tyto potírající se na vzájem záchvaty jen vodou na mlýn organisace klerikální, jest to táž profanace náboženství a k témuž cíli. Těžiti z toho bude vždy jen ten, kdo jest určitý, přesvědčený a agilní, těžiti na úkor i náboženství i prospěchu lidu.

Novinami přetřásá se dosti návrh »Plzeň. Listů« (red. J. J. Langner) na zřízení Národního výboru. Určitěji vymezil jeho funkce posud jen posl. dr. Kaizl ve votu svém v Plz. L. Podle všeho by Nár. výb. byl dorozumívací půdou pro národní společné akce, censorem slušnosti a loyalnosti žurnalistické a místem, kde by mnohé »nedorozumění«, strannickou taktikou živené a zveličované se vyjasnilo.

To vše jest žádoucí. Nesmí se ovšem zapomínati, že by při dohovoru soupeřících stran, mnohé, co se koná ze vzájemné soutěže, se nekonalo. Že by se mnohdy nedostávalo k různým věcem vzpruhy, že by zavládla i indiferentnost v mnohých záležitostech. Hlavní otázka ovšem jest, je-li takové viditelné instituce potřebí, aby byla vrchní instancí národní, není-li jí a v lepší míře sama soutěž a soupeřství stran. Jsou ideje a zásady, jež vybojovavše si uznání všeobecného, vykonávají neviditelnou vládu, ale účinnější, než viditelná instituce vykonávati může. Pro vývoj nových myšlenek a idejí pak Nár. výb. byl by bez odporu t čím jest Akademie pro literaturu, — doménou konservatismu. A ko konců vždy jen panstvím j e d n é strany. Ale str na ta i bez ně a musí míti i odpovědnost i iniciativu. A o to jde, že dnes vůdčí str postrádáme, to Plz. Listy dobře vystihly a na příslušných míste-

i pochopili. P. Tůma v Šípech alespoň svým ušlechtilým způsobem to dal navrhovateli na jevo!

Sjezd menšinový 1. t. m. v Roudnici skládal se z důvěrné porady delegátů, z ustavující schůze nově zřizovaných sborů důvěrnických a z veřejné manifestační schůze. Touto vlastně trpěl sjezd, poněvadž »z nedostatku času« porada delegátů samosprávných korporací ohledně zavedení »národní daně« musila být odložena a jiné porady byly zkráceny. Tak sjezd byl vlastně — manifestační, mluvilo se, co všechno se má učinit, ale nedošlo k ustavení ničeho, čím by se českým menšinám skutečně pomohlo (zřizování malých záložen k opatřování úvěru živnostníkům, organisace národohospodářská na podporu českých menšin a j.) Bylo odhlasováno několik resolucí o rovnoprávnosti, o mravní i hmotné podpoře českých menšin atd. a pohrozeno Němcům, že účastníci sjezdu budou nuceni stejnou měrou — ač vzpírá se to jejich citu spravedlnosti a svobodě — v krajinách českých zakročiti, nadvládu češtiny vyhlásiti a proti německým menšinám stejnou měrou vystupovati.« To je smutné stanovisko. Vzpírá-li se něco mému citu spravedlnosti a svobodě, nebudu toho činiti. Kdyby i k tomu došlo, menšinám se uškodí, bude to jen olej do plamenů fanatismu, udržovaného liberály a nacionály. A nebudou trestáni konečně utlačitelé, nýbrž lidé snad nevinní, a jen proto, že jsou Němci. Tento odstavec resoluce byl přijat po řeči Dra. Podlipského »o našich národních právech«, v níž řečník pravil: »bezpráví národa proti národu je bezprávím ze všech nejohavnějším« (hlučný souhlas) a »my nikoho utlačovati nechceme«. — Takové neopravdovosti jsme nečekali od tohoto sjezdu za přítomnosti 3 poslanců (Podlipský, Sokol, Špindler). Posl. Špindler v řeči o našich národních povinnostech vyslovil se správně, že pořádání opětných sletů a výletů Sokolstva v místech, kde menšiny české nejsou ještě silny, kde posud nejsou proto hospodářské podmínky »ztrpčuje život našich menšin, ruší jich snahu a ohrožuje jich posice« a doporučoval »omeziti se na návštěvy nenápadné, kde lze vřelým slovem bez okázalosti mnohého docíliti, nežli krajany naše zbytečně drážditi.« Proti tomu se ozvaly 2 hlasy, že prý sokolské jednoty mají za úkol »morální posilu menšin« a svými návštěvami »utužují je v zápase,« ale jim odpověděl dobře Dr. Stejskal, že »jak důvěrníkům českých menšin při včerejší poradě porozuměl, přejí si tito tichou práci, ovšem úsilnou a vytrvalou. Dnes není doba pro takové parády. Co mají za následek? Vypovívídání osob z bytů, propouštění jich z práce« a j. Škoda, že nikdo z přítomných poslanců nerozebral ty fráse o »utužování« menšin v zápase a o »morální« posile slety sokolskými. Lidem, ohánějícím se tím bon bastem, nejde vskutku o zodpovědnou práci, nýbrž o chvilkový efe t. Fráse a bombast jsou naším národním neštěstím a páni poslanci měli by ve schůzích veřejně frásisty zahanbovati, aby nehlásil se o slovo, kdo skutečně nemá co říci a komu jde jen o osobní ješitnost. Ale místo aby se přítomní poslanci byli tomu vzepřeli, sami zabíhali do říše fantastiky, jako poslanec Sokol, jenž prý ví o smutném hesle, vnášeném dnes v lid, že prý je národnost překonána.

Sociálně-politická strana ve Vídni vyložila ústy prof. Philippoviche svůj program v [illegible]statě takto: Zásadně domaháme se politické svobody pro všechen lid a společenské op[illegible]ivy, pokládajíce oba požadavky za životný princip své veškeré budoucí činnosti po[illegible]tické. Obě zásady po našem mínění k sobě náleží, se doplňují a podporují a jedna be[illegible] druhé byla by pouze polovičatostí. Požadavek zvednouti stav materielný, zvýšiti du[illegible]ovní obsah života nižších vrstev lidových jest tak naléhavý, že se v celé Evropě oz[illegible]á s touže silou jako se před stoletím ohlašovaly čistě politické požadavky. Zkušenost ve [illegible]státech však dokazuje, že nelze dnes z přemnohých důvodů udělovati jako

milost a dobrodiní shora, čeho lze získati za spolupůsobení občanstva pevnými organisacemi a státními a obecními zřízeními. S druhé pak strany jest jisto, že pouhé poskytnutí politických svobod bez hospodářských oprav, jimiž v lidu upevní se spokojenost, neznamenalo by než otevříti brány pusté demagogii, jež by z nespokojenosti těžila.

Dožadujíce se svobod politických, pokračujeme v práci svobodomyslné strany. Bohužel za 30 let se nepodařilo ústavní základy našeho státu, zvláště politická práva občanstva, chrániti před útoky a nevážností nejen právem, ale i zvykem a politickým taktem. Ano, veřejné mínění jest v záležitosti konstitučního života úplně jednoho přesvědčení, že nám bude podstoupiti ještě tuhé boje, abychom ochránili základy politické svobody od přemoci správy a je dále vybudovali podle časového pokroku. Z nesamostatnosti parlamentu nabyla vláda a správa takové moci, jaká jest v naprostém nepoměru k úkolům, jež oběma přidělují jak naše ústava, tak tradice života konstitučního. Nejeví-li se v tom nevážnost k parlamentu, když stále na politicky nejdůležitější interpelace, týkající se základních práv lidu — jest jich tuším nyní 162 — se ani odpověď nedá, anebo když se v případech podobných mladí úředníci posílají, anebo když tyto záležitosti, jimž se právě bylo dostalo parlamentem přísného pokárání a energického odmítnutí, se opakují, aniž kdo ví, byl-li i úředník kritisovaný potrestán či nebyl? Není-li to důkazem žalostné chabosti — a to nejen parlamentu, ale i všeho veřejného mínění — že vláda může býti u vesla po celý rok, neobjasniv svého politického programu a nepřiznavši, co chce? Mám právo tyto věci připomenouti, ponévadž nejsou žádnou nahodilostí. Naopak, jimi projevuje se politický systém, vyskytující se na všech polích veřejného života a jenž i na všech polích musí býti potírán. Ne proto, že v těchto případech písmena zákona se porušuje, vybízejí nás k nejpřísnější kritice, nýbrž proto, že obsahují mravní nevážnost těch zřízení, v nichž má v životě veřejném občanstvo spolupůsobiti, poněvadž odporují základnímu pomyslu ústavního života a že zachovávajíce zdání ústavních forem povyšují vůli vlády na činitele ve správě jedině rozhodujícího. Že za tohoto stavu právní cit i nižšího úřednictva nebývá dosti broušen — zvláště když ani hrubé porušování státních základních zákonů není vysokému postupu na překážku — jest jasno. Neméně i to, že musí konečně z toho nastati takové zmatení veřejného mínění, že na konec povede k pochybnostem, ano k zoufání nad ústavními zřízeními vůbec.

Ale nejen obhajovati, co nám patří, i rozšiřovati jest nám politická práva a zjednávati je všem třídám lidu. Jest v povaze každé ústavy, že přibývá těch, jež dělí se o její zřízení; neboť přibývá-li obyvatelstva, vzrůstá-li vzdělání, vznikají-li nové obory zájmové, vyskytují se i nové veřejné a politické otázky, jež nelze přes hlavy súčastněných zkrátka vyřizovati.

Rakousko nevybudovalo svoji politickou organisaci tak jako jiné vůdčí evropské státy. Volební zákon, nedávno následkem neodvratné nutnosti sděl.ný, přivěšující k umělému systému zájmového zastoupení třídu volební na základě všeobec. práva hlasovacího, jest pochybený a nevyhovující. Základní zásada rovnoprávnosti všech občanů, hlavní to pilíř našeho moderního státu, nutně vede k všeobecnému, rovnému a přímému právu hlasovacímu. Zamýšlí-li se zavésti tuto volební soustavu jen po částech, pak po našem soudu může zdárně působiti jen taková oprava, jež dá početní převahu těm, již ze všeobecné volby vyjdou, proti zvoleným privilegovanými voliči, aby nemohla býti většina nemajetných majorisována menšinou majetných, zvláště když této svojí inteligencí a politickou obratností mohou zjednati si vliv i ve všeobec. třídě volební. Není ovšem pochyby, že touto volební opravou zjedná se socialní demokracii přístup do zastupitelstva země a obcí. Socialní demokracie jest ten bubák, jímž se straší naše občanstvo, právě jako hloupá chůva hrozí dítěti, že si pro ně přijde vousatý divous, nebude-li hodné. Býti hodným znamená však, dále trpěti politický šlendrián, nadvládu správy, nesvobodu tisku, spolkovou a shromažďovací, také i vzíti za vděk klerikálně konservativním přetvořením našeho veřejného života. Nuže, naše občanstvo se dávalo posud zastrašovati a bylo hodné, ale u nás se mělo za to, že stačí, když není trestáno a že není nutno, něco za to i dáti. Ztratilo sice důvěru v nižších vrstvách lidových, ale nahoře nic nezísk Slabším, věru, nemůže již naše občanstvo býti, než již vůbec je. Leží v hlubok spánku a nezná svých zájmů. Vzdavši se úlohy, zastupovati zájmy svobody ve vš třídách lidových, zbavilo se vůbec politické síly životní. Zmužílí-li se k boji za bý požadavky liberalní, nabude opět síly i vlivu na široké vrstvy lidové, kdežto nyní od sebe je odpuzuje. Pak nebude ani spatřovati úkol svůj v tom, aby se nerozur

opíralo oprávněným požadavkům dělnictva anebo se jich teprve tehdy ujímalo, až byly dlouho a s důrazem opětovány, pak nabude opět spojení s lidem, bude mu rozuměti, v čas poznávati jeho potřeby a je formulovati v politické požadavky. Nebude to přenechávati těm, již staví se na čelo zástupům, nutkajícím k politickému boji. Poněvadž pokládáme to za možno, nemyslíme, že musí býti jedině socialní demokracii ponecháno, aby zastupovala zájmy nemajetných tříd. Od social. demokracie dělí nás vůbec životní názor, přesvědčení, že její politický a hospodářský radikalism jest nadmíru doktrinářský a ve svých posledních cílech předpokládá státní a hospodářský stav, jejž si nedovedeme dnes ani představiti.

Jen proto, že liberalní strana byla liknava v otázkách politické svobody a ve snaze, zůstávati ve styku s nižšími vrstvami lidu, mohu si vysvětliti, že se antisemitské strany i v kruzích vzdělaného občanstva tak pevně zachytily. Jejich zásada, že o židu jest souditi ne podle toho, jak jedná, ale jej jako žida odsuzovati, jest hodna zavržení. Nesmíme také nevšímati si toho, že v zakuklení antisemitismu plíží se k nám klerikalism a stal se již nebezpečím nejen pro židy, ale i pro naši vzdělanost, pro naši kulturu s takovou námahou na výši západoevropské vzdělanosti povznesenou. Třebas se tvary budoucích stran a politických snah jevily posud neurčitě, jest přece nebezpečí a jest nutno prohlásiti, že jakékolív zvýšení vlivu církve na záležitosti státní co nejrozhodněji zamítáme a zvláště chceme, aby škola byla prosta všelikého podřaďování konfesionelním přáním. — —

Čtěte zprávy městských fysikátův o poměrech obydelních, zdravotních a úmrtních v chudších okresích vídeňských, čtěte zprávy chudinských spolků a živnost. inspektorů a přesvědčíte se, jak se vede dělníkům a dělnicím, jak mistrům v malých závodech a uvažte, že větší část obyvatelstva nemá zajištěné existence, že krutí nepřátelé: nemoc a smrt, stáří a bezvýdělečnost neustále obietují obydlí chudých a je naplňují i za příznivých dnů hlodající starostí. Alespoň jeden příklad uvedu. Nedávno vydána byla tiskem statistika nezaměstnaných v Prusku. V Rakousku těch číslic nemáme, ale můžeme celkem, poněvadž hospodářský rozvoj obou zemí jest podobný, přijati i data platná v Prusku pro objasnění i zde. Podle sčítání bylo v červnu 1895 190.000, v prosinci 550.000 osob bez výdělku mezi 31 mil. obyvatelstva. Připočtěme děti a ženy a máme 300.000 osob v létě a více než 1 mil. v zimě bez příjmu a práce. Můžeme si pomysliť, o jaké bídě tyto číslice vypravují? A nezapomeňme také, že nic tak neotřásá mravními, politickými a společenskými názory lidu a nic je tak netlačí na dráhu občanstvu nepřátelskou, jako nezaviněná nouze. Je-li celá hospodářská existence milionů lidí stále na vážkách, jak chcete posilovati smysl pro věci stávající? Co pomahá napomínati lidi, aby nedali se štváti agitatory z klidu a spokojenosti, když mohou každý okamžik s dětmi i ženou octnouti se nad propastí bezvýdělečnosti? Tato však jest — ovšem nejstrašlivější — teprve jedna z okolností, ohrožujících život nemajetných. Nemoc a úraz, stáří a neschopnost k práci, vady pracovního poměru a ještě jiné poskytnou nám činnosti dosti na mnoho let. Potírati hospodářskou bídu, anebo alespoň její následky zmírňovati, není příznakem jen humanity, nýbrž politickou nutností. Láska k národu a vlasti nedá se ani lépe a důstojněji osvědčovati, než prací na tomto poli. Chudinství, pojišťování, péče o ubytování, zaopatřování práce, organisace dělnictva, zřizování vzdělavacích a ušlechťujících ústavů — to jest obor pro obsáhlou a vděčnou činnost, jež stojíc na půdě našeho dnešního společenského řádu může rozsévati požehnání a spokojenost. Tyto záležitosti týkají se vlastně nejdůležitějších životních zájmů lidu a jsou vůbec nejpřednějším oborem politiky.

Reformy social. polit. nepředpokládají však vyšší zdanění majetných. Co dělníku nejvíce prospívá a jemu přes mnohé obtíže pomáhá, jest přece jen příležitost upotřebiti pracovní svojí síly. Opatřiti práci, podporovati podniky a produkci v zemědělství i průmyslu, slovem pravá výrobní politika jest první, nejpřirozenější a nejvlivnější základ všelikě sociální politiky.

Jest tedy úplným opakem skutečné sociální politiky (ne pouze zájmy jedné části obyvatelstva zastupující), spatřují-li antisemitské strany social. politickou stránku živnost. lázky v tom, zajišťovali řemeslu všemi prostředky tržiště pomocí obmezování, spoutání a potírání velkoprůmysíu. Jest to rozvojem našeho hospodářského života podmíněno nutno? Jak jest možno stále rostoucímu počtu obyvatelstva, hledajícímu práci a právě v velkých podnicích ji nalezajícímu, tu zabraňovati? A jakým způsobem mají býti opatřeny pro nás potraviny, jež nemohou býti v Rakousku — mimo Uhry — v dostatečné míře vyrobeny, nebudeme-li míti veliký, soutěže schopný průmysl, jehož výrobky by

zaplatil se dovoz potravin? Antisemity doporučovaná malovýrobní politika sprošťuje ovšem malou část nynějšího obyvatelstva starostí o chléb, ale na účet mnohem větších kruhů vně oprávněných dnes maloživnostníků. To není socialní politika, ale politika državy. V tuto dobu boj záleží na tom, kdo bude zvolen presidentem Spoj. států Severoamerických. kdy jsme závislí na tom, co se děje v Americe a ve východní Asii, měli bychom vraceti se k politice, jež byla arci možna před 500 lety? Ale ovšem nelze přihlížeti nečinně k zápasu řemeslnictva. Musíme se ujmouti i jeho. Jen jde o to zvoliti pravé prostředky. Především bude nutno otázky živnostenské projednávati individuálně. Drobný průmysl není jednotná skupina se stejnými potřebami. Ta řemesla, o nichž na základě positivních důkazů jsme přesvědčeni, že nelze je malovýrobou udržeti, ježto je velkovýroba nejen technicky ale i hospodářsky a socialně politicky předčí, jako některá odvětví průmyslu dřevařského a železářského, nesmíme udržovati na živu. Zde nejde o to zachránit řemesla, ale řemeslníky. Povinností každého státu jest, poskytnouti takovým živnostn.kům veškeré podpory, ale zameziti další přístup k takovým ztraceným odvětvím. Toho lze dosíci obmezením počtu učedníků a pod. Německé zákonodárství tuto cestu již také nastoupilo. V jiných živnostech půjde o to, zvýšiti technické a hospodářské vzdělání dělníků i mistrů, v jiných o organisaci úvěru, o podporu snah po živnost. svépomoci, o opatřování tržišť a p. A konečně, nestačí-li to a je-li hospodářská krise, pak musí stát pomoci, právě jako pomáhá zemědělství při povodních, živelních pohromách a jako r. 1873. pomáhal velkému průmyslu. Tak dá se prováděti praktická sociální a hospodářská politika. Na tom poli také nastávají nové úkoly úřednictvu. Bráníme li se vší rozhodností tomu, aby naše přesvědčení a snahy podléhaly dozoru úředních orgánů, jsme-li rozhořčeni úředními zákazy schůzí, konfiskacemi atd., budeme za to s největší úctou a radostí mluviti o tom úřednictvu, jež bude tiše a nenápadně, ale blahodárně pracovati o zvýšení hmotného a duševního blahá lidu, jež bude v stálém styku s ním, bude znáti jeho potřeby, rozeznávati zájmy celku od zájmů jednotlivcových, a ony podporovat', šetrně ale s jasným vědomím určitého cíle zasáhati a vůbec trvalý prospěch zakládati.

Morava.

Dne 8. listopadu.

Rozvášněná volební bouře ulehla nadobro. Jen sem tam zvoní ještě reminiscence, jak se zachoval o volbách ten který předák strany na př. v Lipníku p. Richter, advokát strany lidové. Jakých výsledků se zápasníci dodělali, je známo z denních listů. Lidová strana dobyla na základě kompromisu se stranou staročeskou šestnáct mandátů, staročeská čtrnáct. Nebýt kompromisu, byly by volby dopadly pro lidovou stranu snad ještě hůř. Pět poslanců bylo zvoleno z řad klerikálních. A to je pro stranu lidovou a staročeskou úkazem velmi smutným. Zvláště pro stranu lidovou. Toho se její štáb nenadál. Pět mandátů! Konečně, což, cifra ani tolik neznamená; daleko však horší je morální osten, který z ní trčí. Na Boskovsku zvolen byl za venkov velikou většinou hlasů jeden z nejfanatičtějších ultramontánů, duše klerikalního hnutí na Moravě, proti nejpřednějšímu rytíři lidové strany, p. Popelkovi. A na Přerovsku ve volbě za města měl pan Šílený co dělat, aby nepodlehl staročeskoklerikálnímu panu Tropprovi. To zaráží.

Kletba krátkého trvání a konečného neúspěchu stíhá každou stranu v národě, která pracuje jen politicky a jen k tomu, aby nabyla co do rozsahu nejširší půdy a své věrné odměnila poslaneckými mandáty. Lidová strana nepracovala do hloubky, nedbala kulturního povznesení a vzdělání moravského lidu. Všecko jí bylo dosud jen prostředkem — politika účelem hlavním. Ta politika, povrchní, jalová, mandátová, okresní, lokální, osobní — ve všem všudy mladočeská. Bude-li strana pracovati

budoucně v témž poměru jako dosud — pak počet klerikálních poslanců stoupne.

Jak velkou moc má kněžstvo na Moravě, vidět z toho, co hlasů klerikální strana o volbách na sebe soustředila. A musíme doznati, že byla skromna, postavivši na kolbiště jen osm černých rytířů. A z těch osmi jich zvítězilo — pět! Což kdyby zpátečnictvo bylo postavilo kandidáty ve všech volebních okresích?! Neběží lidovcům mráz po těle, když na tuto eventualitu pomyslí? A vidí konečně staročeši, kam to svou lhostejností a počerněným konservatismem lid moravský zavlekli? Nechť se nikdo nevymlouvá na zuřivost klerikální agitace. Strany měly dosti času lámat hroty klerikálním zbraním a po léta mohly působiti k tomu, aby klerikální agitace vůbec nebyla ani možna.

Šest let má nyní svobodomyslná strana času na práci. Nevíme, jak si tu práci všichni lidovci představují. Prostředků je mnoho, ale nejlacinější a nejjednodušší dosud byly ignorovány jako je působení svobodomyslných laciných brožur, časopisů Lid a Ruch, působení veřejných knihoven, pokračovacích škol a hromadných přednášek nepolitických ale kulturních. Lidovci odbírají dosti svobodomyslných novin, ale aby balíček přečtených čísel hodili mezi lid, málo komu napadne.

O volbách za města volili židé až na skrovné výjimky vesměs proti nám, zvláště ve skupinách: Ostravské, Hranické a Ivančické. Nastává všem českým lidem povinnost agitovat mezi lidem soukromě i veřejně, aby nekupoval od těch, kteří jsou proti nám. Agitovat od souseda k sousedu, vždy a na každém místě a ne jen strašit židy platonickými výstrahami v novinách, denn grau ist alle Theorie. Provolání českých židů adresované moravskému židovstvu nepomohlo.

Němci nepozbyli ani jediného mandátu, přes to že v duchu už oželeli mandát Hranicko Lipnický. A zde nebyl by Promber zvítězil, kdyby v Lipníku v reklamačním řízení se bylo pracovalo intensivněji. Na Ivančicku dokonce vstoupl počet hlasů německých proti posledním volbám. Slušný počet voličů se dopustil zrady zvláště v Krumlově.

Hlídka školská.

Ze školství obecného.

Zatímné obsazování míst učitelských nepřestává býti zdrojem nespokojenosti v učitelstvu. Ačkoliv zákony školské za příčinou obsazování míst učitelských jmenují toliko místní, okresní a zemskou školní radu, zavedli si okresní inspektoři zcela libovolný způsob obsazování zatímného. Podávajíce na uprázdněná místa osoby, jež sami vyhlídli, vypisují potom konkursy, kdy se jim zlíbí. Místo dostane ovšem i po konkursu kompetent jimi protežovaný, protože na něm už obyčejně velmi ...alitebně působil a působí. Poněvadž pak téměř každé uprázdněné ...sto podučitelské obsazuje se provisorně, jesti celý stav podučitelský ...úplné odvislosti od osob okresních inspektorů. Lepší místa stále se ...ervují lidem těmto blízkým anebo jejich přáteli doporučeným. ...menitým výhodám těší se tu slečny učitelky, jichž otcové, strýčkové ... matinky dovedou nalézti cestičku k inspektorátu. Takové dívenky,

sotva z ústavu vyšly, mohou si vybrati z nejlepších míst třeba v několika okresích. Jsou známy případy, že slečinky resignovaly na místa, po nichž starší podučitelé nadarmo toužili, sotva je spatřily, protože prý jim pan inspektor slíbil místo jiné nebude-li se jim zde líbiti. A občanští členové okresních školních rad ku praxi okresních inspektorů mlčí, jakoby právo obsazovati místa učitelská nebylo z nejdůležitějších pro rozvoj školství i stavu učitelského.

Podobně obsazování míst učitelských na školách »Ústřední Matice Školské« závisí od jednotlivců rozhodujících ve výboru dle všeho jiného, jen ne dle opravdových zásluh uchazečův. Učitelstvo těchto škol, strádající rozličnými těžkými poměry, má ještě tu nevýhodu, že je téměř beze všeho postupu. Nikomu dosud nenapadlo sdělati plán pro postup matičného učitelstva, dle něhož by zasloužilým osobám dostávalo se svým časem míst lehčích a výhodnějších. Ovšem byl by tu konec všelikým protekcím a libovůli jistých pánů, jichž zásluhy o »Matici« se až příliš často vynášejí.

K důležitým paedagogickým výnosům řadí se výnos c. k. okr. školní rady na Kr. Vinohradech ze dne 2. června t. r., kterým zakazuje se ve školách pryže od Karla Kuhna ve Vídni, protože je na něm vyražen obraz Jeho Veličenstva, jenž se užíváním otírá.

Klerikální denník »Čech« nedávno napsal: »Ukažte liberálnímu učiteli niklák a dovedete jej, kam chcete, či ne? Nemohl by tak prý áti, kdyby mezi učitelstem nebyli lidé, kteří pro některou ovšem perně zaslouženou zlatku vedlejšího příjmu zapírají své přesvědčení. Naráží se tu zajisté na tolikráte již odsouzenou službu kantorskou a s ní spojenou štolu. Kdož ponižující služby té z jakýchkoli příčin doposud vzdáti se nemohli, aspoň by měli vždycky dávati na jevo, že bez kůru dobře se obejdou a že kněži v té částce závislí jsou zcela na jejich dobré vůli a ochotě. Čechův výrok neplatí vlastně o nepoměrně veliké části svobodomyslného učitelstva, třeba je proti němu namířen, nýbrž o těch učitelích, kteří v táboře klerikálním už jsou a z jejichž povah tato věta se odvozuje. Ať se poděkují Čechu za to, že bezcharakternost jejich uvedl na pranýř. My jsme dávno o ní byli přesvědčeni.

»Oltář,« poučná a modlitební kniha i zpěvník pro diecesi královéhradeckou« jmenuje se nová kniha, vydaná knihtiskárnou biskupa Brynycha za 50 kr., kteráž má sloužiti též katolické mládeži. Kniha zdá se býti podnikem čistě obchodním, jímž měla se zaměstnati biskupova knihtiskárna a sebrati hojně peněz na jiné klerikální podniky. Že nebylo špatně spekulováno, o tom svědčí již druhé její vydání v čase velice krátkém. Duchovenstvo v Brynychově diecesi činí se ovšem při nabízení a prodeji náležitě. Na takové věci má lid náš posud dosti peněz.

Příští sjezd »Ústředního spolku jednot učitelských v Čechách« konati se má v Kutné Hoře, kde sejdou se zároveň žáci Lindnerovi, aby okázalým způsobem oslavili památku svého učitele klerikály špiněnou.

— Výbor spolku »Komenský« ve Vídni poslal nám opravu zpráv, jež o škole »Komenského« přineslo zářijové číslo Rozhledů. Konstatujeme, že výbor »Komenského« pravdivost těchto zpráv popírá, ale zároveň dodáváme, že jich věcnými důvody nevyvrací a že nám k otisknutí tak obsírné opravy nezbývá místa. Ostatně pokusíme se o poměrech školy Komenského zjednati si v brzké době co nejspolehlivějších informací.

Z naší doby.

— **K posledním událostem ve Slavii.** Jsou to velmi poučné události ve studentstvu, jež tyto dny tendenčně a nevěcně byly v denním tisku přetřásány. Proti menšině, jež není spokojena s neschopným výborem, stojí většina radikálně-pokroková, tedy studentstvo, jež bychom právem měli pokládati za výkvět naší studující mládeže. Tato majorita však po mnohých nepěkných činech bojí se sama vstoupiti ve volební boj s minoritou, spojí se z bezbarvými lidmi, vezme na pomoc Národní Listy a postaví kandidátní listinu »českého« studentstva proti — internacionální! Ptáte se s úžasem: to že dělá pokroková strana ve studentstvu? Ta že by mohla chopiti se speciálně téhož internacionalismu, jenž jí od téže nacionálně-chauvinistické společnosti byl vytýkán? Ta že by dokonce proti minoritě odvážilu se ho nesprávným výkladem užívati jako agitačního hesla? Ale stalo se tak. Majorita pokroková užila rovněž těchže nepěkných zbraní, jichž kdy proti ní bylo užíváno. Vstoupila tím do posledního stadia a jako taková nemůže mít dlouho sympatie soudných lidí. — — Musí překvapiti, jak analogický je boj většiny radikálně-pokrokové s menšinou, s oním bojem, jenž veden byl r. 1890 ve Slavii, kdy poprvé strana pokroková vystoupila proti tehdejší majoritě. Je úžasno, jak může za 6 let mladé hnutí sestárnout!

— **Jindy a nyní!** 10. listopadu 1890 kandidovala pokroková strana studentská poprvé do výboru Slavie a zůstala v menšině. Na agitace proti ní podniknuté odpovědělo orgán Časopis českého studentstva mezi jiným toto: »Také jsme byli výstražně nazýváni sociálními demokraty. Slovo to mělo působiti patrně v náš neprospěch. Nevíme, pokládali-li vůdcové strany druhé stranu svou i naši za takovou, že by se daly zastrašiti slovem tím, či sami-li jsou takovými, že se bojí jména toho. Řekneme upřímně, že nás to velice překvapilo. Užívá-li jména toho v podobném významu nějaký ku př. domácí pán, měšťák, člověk prostý, lpící na svém obmezeném okolí a zájmech, nedivíme se — ale lidé chtějící slouti intelligentními, měli by se v těchto otázkách povznésti nad niveau všednosti atd.« — 11. listopadu 1896 kandidovala strana pokroková do výboru Slavie a dosáhla většiny. Jakožto agitační prostředek ve prospěch této strany přinesl orgán její Národní Listy provlání v němž stálo toto: »Kollegové! Žádáme vás, bys e se v plném počtu zúčastnili voleb literárního a řečnického spolku »Slavia«, střediska studentstva českého, proti kandidátní listině t. zv. »společné«, za níž se skrývá internacionalism a sociálně-demokratická agitace«.

— Posledních těchto událostí bylo užito i proti »Rozhledům«. Akademický spolek »Sázavan« posadil si na hlavu kukli člena národní inkvisice a vyřkl nad námi přísný ortel. Vylučujeme se prý sami z národní společnosti. Hrůza! I Národní Listy neostýchaly se malovati jednou větou našeho vstupu národu ďábla internacionalismu na stěnu. Na to všecko odpovídáme úvodním článkem.

K »Výstraze« a »Zaslánu« v »Nár. Listech«. Pánové, kteří podepsali výstrahu v »Nár Listech« 25. října 1896 svým druhým »Zaslánem« v těchže »N. L.« 8. listopadu 1896 sami prokázali lživost svého tvrzení. Tvrdili ve »Výstraze« všeobecně, že lákám skizy v atelierech a že jich zneužívám. Poněvadž však v mých tištěných studiích a kritikách není naprosto jediného místa, kde by soud můj spočíval na zneužité skizze, nemluví v »Zaslánu« již o zneužití skiz k úsudkům, a také všeobecnost lákání skiz omezili pouze na jeden případ, který sám usvědčuje je z naprosté lži. Tvrdí totiž, že za účely osobními jsem opravdu vylákal na býv. prof malířské akademie A. Lhotovi některé náčrtky, jichž prý jsem použil ku kritice v červencovém sešitu »Květů« a v minulém ročníku »Rozhledů«. Sám A. Lhota dosvědčuje lživost tohoto tvrzení v dopisu mně zaslaném jenž začíná: »In der ersten Hälfte des Monats Mai d. J. erschienen Sie in meiner Wohnung und ersuchten mich Ihnen einige Werke von meiner Hand zu leihen. Sie baten mich zugleich dieselben photographisch aufnehmen und die typographischen Abdrücke in die period. Zeitschrift »Květy« einrücken zu dürfen.« Praví dále, že k žádosti mé svolil a že vymínil si pouze »die so unbedeutende Gegenleistung, mir einige Exemplare, der für die Zeitschrift »Květy« bestimmten Abdrücke zu verschaffen.« Na konec svého dopisu oznamuje mi, že redakce »Květů« dala si zhotoviti fotografie, o jejichž dovolení k reprodukci jsem žádal »von einem bewährten Institute«. Jedy: znaje zákon o reprodukci uměleckých děl byl jsem nucen o právo reprodukce u autora se ucházeti a učinil jsem tak, udav mu přesně účel, ku kterému reprodukci použiji. Bylo věcí p. Lhotovou, co mi k tomuto přesně označenému

účelu chce dáti. Dostal jsem dovolení k reprodukci tří obrazů, načež tyto k účelu ode mne naznačenému p. Lhota sám k firmě Husník a Häusler zaslal, aby pro »Květy« byli fotografovány a dle těchto fotografií reprodukovány. K vyplnění svého závazku požádal jsem pak administraci »Květů«, aby dala otisknouti asi 10 výtisků a p. Lhotovi je odevzdala. To nazývají lidé, kteří výstrahu podepsali vylákáním skizzy a mimo to vylákáním »za účely osobními«. Vykonal jsem ve své kritice to, co bylo mojí povinností a nemůže nikdo žádati, abych proti svému přesvědčení za dovolené reprodukce odvděčil se panu Lhotovi lichotivým úsudkem o jeho uměleckém významu. Kdo stopoval studie moje o malířství českém, poznal, že několikráte octnul jsem se před starými umělci posud žijícími a měl jsem na vybranou, buď nepsati, nebo říci pravdu. Volil jsem druhé a sice takovým způsobem, jenž přiměl dra. F. X. Harlasa k výroku: »Er tritt an diese Zeit objektiv heran, so objektiv, als lägen Jahrhunderte dazwischen. Das Ergebniss ist dann freilich ein anderes als wir erwarten würden, wenigstens in gewissen Fällen, bei gewissen Personen . . . Aber dies ist in der Natur der Sache gelegen und nur die Folge des wahrschaft unvoreingenommenen Forscherblicks« (Politik, 7. února 1896). Tento hlas odborníka váží více než tucet manifestů několika neznámých lidí, které talent p. Lhotů v nedovedou zvětšiti, poněvadž ve svém úsudku stojím na pevném stanovisku vývojném a nikoliv na stanovisku bojovném, zavrhujícím vše staré jen proto, že jest to staré. Kdyby si byl p. Lhota získal význam pro ideový nebo technický pokrok českého umění, uznal bych to právě tak jako uznal jsem to z plného přesvědčení u p. Javůrka, jenž také posud žije a jest stejně stár. Důvody jsem podal a nebudu je opakovati. Stáří v umění nic mi nerozhoduje a pouze veteránství, jehož lidé podepsaní na výstraze se ujímají, způsobem, jenž není obvyklý mezi vzdělanými lidmi, nemá pro význam umělecký žádné ceny, pokavad neopírá se o významnou činnost. Tedy nezakrývají »Rozhledy« nedostatek důvodů neomaleností, nýbrž ti, kteří to vytýkají. »Rozhledy« opírají se o důvody obsažené v mých studiích, které musel by napřed někdo vyvrátit, ale ne manifestem, nýbrž důvodnou a logickou prací. Chce-li někdo zastati se někoho, o němž myslí, že jest zneuznán, musí dokázati jeho význam věcnými důvody a nikoliv rozšiřováním lživých udání. Dokáže-li mi někdo takovýmto způsobem, že soud můj není správný, zajisté ho změním, poněvadž jde mi o věc a ne o skandalisování. Proto ujal jsem se také p. Lhoty všude tam, kde jsem seznal, že mu bylo křivděno, — jak dokazuje moje studie o něm.

Na konec vyvracím ještě několik lží v »Zaslánu«. Praví se tam, že vylákaných náčrtků »užil« jsem (tedy ne již »zneužil«) ku kritice v »Květech« a »Rozhledech«. Kdo viděl 7. č. »Rozhledů« před. roč. ví, že jako ilustrace ke studii o Lhotovi jest »Obrácení pohanských Prusů ku křesťanství«, které je reprodukováno ne dle skizzy, nýbrž dle premie »Krasoumné Jednoty« z r. 1846, tedy dle díla, které p. Lhota s plným vědomím dal rozšířiti jako list, na nějž činí se nároky umělecké; nebo bude snad někdo tvrditi, že »Krasoumná Jednota« vylákala mu tento obraz a zneužila ho? V červencovém č. »Květů« jest pak reprodukováno »Na nebe vstoupení Páně« (které vůbec dle originálu v Klarově kapli v Praze fotografovati se nedá) a »Nanebevzetí P. Marie«. Kdo však přečte moji studii v »Květech«, bude překvapen, že vlastně o těchto dvou obrazech vůbec se tam ani nezmiňuji, že jsem jich tudíž ku kritice neužil. Tedy skiz těchto (které vlastně jsou veliké, těžké, zarámované obrazy) jsem ani nevylákal, ani nezneužil ani ku kritice neužil. K tomu dodávám ještě, že sám p. Lhota přál si reprodukce ještě jiných skiz, které mi skutečně půjčil, které jsem mu však po úradě s p. red. Pelclem vrátil jako neschopné k uveřejnění. Jest snad povinností kritika a historika změniti za to své zdůvodněné přesvědčení a svůj umělecký názor, jejž také p. Lhota za správný uznal vzhledem k umělcům, o nichž jsem s ním mluvil? Vždyt sám p. Lhota mi pravil, že »dobře jsem věc prostudoval a že bych o tom na akademii měl přednášeti.«

Na základě toho všeho jsou tedy »Výstraha« i »Zasláno« v »Nár. L.« naprosto lživy a nezdůvodněny a veřejnost, interesující se o naše poměry umělecké, nechť učiní si soud o lidech, kteří obé napsali a podepsali. *Dr. F. X. Jiřík.*

— V noticce minulého čísla o »Výstraze« proti p. dr. F. X. Jiříkovi bylo nedopatřením vynecháno jméno pana K. Záhorského v řadě oněch výtvarníků, kteří onu »Výstrahu« podepsali.

— Odpověď p. dr. F. X. Jiřika »Času« v otázce článku o G. Moreauovi odkládáme pro nedostatek místa do příštího čísla.

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 1. prosince 1896. Číslo 5.

K dnešnímu stavu mladého hnutí.

Píše F. V. Krejčí.

Potřeba projednati některé otázky nadhozené mladým hnutím a objasniti své stanovisko vůči jiným moderním směrům nalehá na nás dnes více než kdy jindy. Jednak se totiž situace v posledních dobách značně změnila. Směry a osoby se rozestupují navzájem vždy určitěji. A pak bylo svedeno v poslední době mnoho zbytečných a neprospěšných bojů, které svým prachem situaci tak zahalily, že nelze rozeznati toho hlavního, oč tu šlo: základních myšlenek, různých východisek nazírání, proti sobě postavených světových názorů. A to jest přec to nejdůležitější, co nás mladé od sebe dělí, a nejen daleko malichernější zájmy osob, skupin nebo časopisů. Nejde mi tedy o záminku k novým bojům, ale o to, aby byly svedeny na pole čistě myšlenkové. Myšlenka je sice těsně přirostlá k osobě, ale přece ne zase tak, abych, když potírám myšlenku, činil nemožným i jejího nositele. Ostatně není v našem mladém hnutí ani myšlenek a směrů tak sobě protichůdných, aby byly nuceny hubiti se navzájem od kořene. Jsou to směry, které, když i nemohou jíti spolu, mohou jít dobře vedle sebe, ale ne zrovna proti sobě.

Ještě z jiné pohnutky počínám tyto rozpravy. V tom hlučném šumu, s nímž přenášeny k nám v posledních letech do literatury názory a hesla, nazývaná moderními, zapomnělo se sem tam přihlednouti blíže k tomu, co se přenáší. Pečlivě a shovívavě se chránilo všecko mladé, jen protože to bylo mladé a nové. Dnes myslím, by se už takovou benevolencí, za každou cenu a v každém případě, mladým myšlenkám více škodilo než prospělo. Nemá-li mladé hnutí brzy strnouti a upadnouti v dogmata a šablony — i modernost může míti svá dogmata i šablony! — jest čase skorrigovati sem tam jeho hesla a někde dokonce je i přenati. Dnes je už jisto, že po hlučném příboji toho všeho, co se posledním desítiletí zvalo moderním, množí se po Evropě známky stávajícího odlivu. I u nás dojde co nevidět k podobné reakci, ne sice

k takové, která by znamenala zpětný skok do starého, ale takové, která přinese potřebnou míru vystřízlivění po opojení jistých myšlenek, súčtuje s nimi, poopraví je a půjde přes ně sice, ale přece jen s nimi dál. Za nějakých pět let bude jistě platit za nejmodernějšího ten, kdo bude stát proti nejstrakatějším výhonkům dnešní modernosti — k takové předpovědi lze se klidně odvážiti. Mnohé, nač jsme z lásky k mladému zapomínali, vtírá se do mysli. Před mnohým, co jest jasné jako slunce a samo sebou se rozumějící, stojíme s údivem a ptáme se, jak jsme mohli tak dlouho neviděti toho a dáti se klamat předstíranými subtilnostmi a svůdným zvukem fanfár, ohlašujících po včerejším novém dnešní nejnovější. Ne z mdlé únavy, netečnosti a líné přesycenosti, ale naopak s ohněm lásky pro pokrok, pro nezastavitelné a nevyčerpatelné divadlo života, bude třeba provésti tento obrat, s tou silou, která sluje věčná nespokojenost a která tvořila vždycky největší divy pokroku.

Těchto nalehavých potřeb po překonání některých dnes módních hesel a názorů má býti zde též dotknuto. Než však přejdeme k těmto více abstraktním otázkám, je třeba označiti své postavení mezi hotovými, konkretními útvary mladého hnutí v Čechách a k tomu nejlépe poslouží zopakování jeho vývoje v nejstručnějším náčrtku.

* * *

Mladé snahy posledních let mají jeden psychologický podklad společný, jednu všeobecnou náladu, z níž vyrostly. Dají se totiž pojati jako výraz odporu proti panující před tím u nás beztvárnosti a plochosti. Předešlá generace neprovedla ani v politice ani v literatuře jediné myšlenky k výraznějším důsledkům (vyjímaje snad myšlenku národní). Politické principy a programy byly nevyhraněny, přes sociální se už naprosto přecházelo a o nějakém výraznějším směru myšlenkovém nebo uměleckém nebylo už teprv řeči. Nebylo tam tuhých srážek a bojů, nutných všude tam, kde se něco určitě chce a kde se mají jednotlivé snahy ostře od sebe odlišiti — všecko plynulo hladce a krotce, s úzkostlivou snahou neporušiti klidu této vlastenecké idylly. Jediným jablkem sváru byl poměr stran k Vídni, tedy pouhá otázka vnější politiky, která nepřekážela, aby i nejbojovnější kohouti na obou stranách byli si podobni v nedostatku vypracovanějších zásad a snah.

Teprv kol r. 1890. vztyčují se ze strany mladších určité ideje a počíná se mluviti o směrech. Společnou basis mládeže tvoří zde individualismus, ne sice jako program (naopak obsahově jsou mladé směry na př. realism a pokrokářství i protiindividualistní) ale jako nálada, jako touha překonati bezbarvý dilettantism starších určitým chtěním, dát své »já« všude cítit, býti určitým a »vypjatým«. Toto slovo »vypjatost«, dnes tak často opakované, charakterisuje výborně tuto náladu a plynoucí z ní požadavky. Ta nálada není v těchto letech také jen české mládeži vlastní nýbrž je jedním z výronů potřeby všeobecně po Evropě cítěné; pr tak, jako duševní stav starší generace také jen odpovídal povšechné stavu myslí v Evropě. Stačí tu jen srovnati náš liberalism s upadají jalovým liberalismem v jiných zemích, nedostatek filosofického myš u nás s mdlým epigonstvím a Renanovským dilettantismem let sed-

sátých, poesii Vrchlického s jí současnou francouzskou a italskou, naši belletristickou produkci s produkcí německou do příchodu Moderny atd. — všude totéž krasořečnictví, tentýž liberalistický optimismus, přenášející se lehce přes pravé jádro nejtěžších otázek.

Naproti tomu přicházejí mladí se skepsí a kritikou. Ventilují otázky, hledají k nim určitou odpověď a staví principy v celé jejich výlučnosti jakožto basi pro sjednocený světový názor. Hned od počátku jsou to principy a snahy dvojího druhu, za nimiž se mládež různými směry rozbíhá. Předně: sociálně politické a ethické, jimiž se chce oplodniti dosavadní obsah národnosti, a za druhé: umělecké, stavěné v celé příkré své výlučnosti naproti vládnoucím literárním šablonám. Na půdě prvých vznikají dva nové směry: realism, přestupující sem z dřívějšího svého působení v otázkách odborně vědeckých, a hnutí pokrokové, nejtypičtější a nejznatelnější zjev obratu v mladých hlavách. Vedle toho skrytěji a rozštěpeněji roste ve stínu nových zásad uměleckých mladá literatura a kritika.

Dnes, po nějakých pěti, šesti letech vidíme, co se z toho všeho stalo. Hnutí, které bylo tehdy nejširší a nejmohutnější, totiž pokrokové, zastavilo se nejdříve ve svém vývoji, vinou svého spěchu, s nímž se hnalo do politické organisace a pro nějž zapomnělo na prohloubení svých myšlenkových základů a na vyrovnání tolika heterogenních živlů, jež v sobě chovalo. Dnes trvá sice jako zevnější organisace, ale ne už jako útvar duchovní, schopný dalšího vývoje. Všickni, kdož chtějí skutečně domysliti myšlenky, jím při počátku nadhozené, staví se na vlastní nohy. To se týká nejen nás, kdož jsme vyrostli v první fási pokrokového hnutí, ale i mladšího jeho dorostu, jenž utíká se z něho buď do pokrokového socialismu anebo do uměleckého individualismu.

Přes hlavu pokrokového hnutí rostly dále ty směry, které opustily povšechnou společnou půdu mladých, které se uchýlily do přístřeší jednoho druhu zásad a snah a zatarasily se tam. Tím způsobem sjížděl na jedné straně realism do oboru, řekl bych, národní ethiky a filosofie, kdežto po druhém svahu sklouzala část mladé literatury, představované Moderní Revuí do nejtvrdošijnějšího uměleckého individualismu, dekadentně zabarveného. Tyto dva směry vystupují dnes, pravda, nejznatelněji, s nejucelenějším a pevnějším stanoviskem, právě proto, že své stanovisko každý z nich vyhání hodně vysoko. Jestli právem a zdali jim je třeba této ucelenosti záviděti, to je ovšem jiná otázka. Nezahrnují v sobě také ještě všecko mladé hnutí, dokonce už ne všecku novou literaturu. Vždycky tu bylo a jest dosti těch, kdož nemohou přijati realism se všemi jeho nároky a předpoklady a jimž zvláště překáží jeho nedosti široké nazírání na literaturu a umění, ale kteří také nemají chuti jíti za fanaticky vykřikovanými hesly nejmladší literární
ly — a ti tvoří, myslím, nikoliv nejmenší část mladé generace. Před
i leží úkol, pravda, úkol velice těžký: překlenouti propast mezi čirým
ráním sociálně-ethickým, jaké propaguje realism, a mezi aristokrati-
m nazírání čistě uměleckého. Pokus o to byl učiněn seskupením se
ské Moderny na půdě, již bych nazval demokratickým indi-
alismem. Prozatím se ovšem nezdařil, jednak pro svou nepři-

pravenost, jednak už proto, že individualism není vůbec vhodnou půdou pro zakládání skupin.

Ale my v Rozhledech i po tomto nezdaru úkolu onoho neopouštíme. Jím je vytknuta naše dráha. Na jedné straně vidíme realismus, jenž při všech svých velkých slovech o obrození národního života a nalezení jeho smyslu, nemůže — alespoň tak jakým je dnes — zabrati všecko pole duchovní práce u nás. I když mu rádi přiznáme, což jeho jest — směr literární v něm viděti nemůžeme, dokonce už ne umělecký. A naproti tomu druhá krajnost: tam zas vzniká mladá literatura, ohánějící se špatně pochopenými aristokratickými a kosmopolickými hesly, naprosto isolovaná a odtržená od národního prostředí.

Tento stav přímo volá po úkolu, jaký si předepisujeme. Vedle těch, kteří neohlížejíce se na nic jiného, zacházejí vždy dále po svahu své jedné myšlenky, jest přece třeba zase i těch, kdož se dívají za nimi, srovnávají různé jejich dráhy a výsledky a hledají mostu mezi jednotlivými myšlenkami. To není ještě těkavost, kolísavost a povrchnost, jak se rádo namítá. Proč by měl platiti za hlubšího vždycky jen ten, kdo vidí na každé věci jen jeden její pól, a proč by měl býti vždycky povrchním ten, kdo ví, že každá věc má póly dva? Dnes v éře individualismu jest nazírání prvého druhu ovšem vděčnější — dle hodnocení dnes módního platí myšlenka, byť falešná a prázdná, jenkdyž určitá a tvrdošijně kladená víc, než snaha překonati protiklad sporných myšlenek a hledati jejich synthesi. My však vidíme takových jednostranných stanovisek v dnešním českém životě už až dost a není naší ctižádostí rozmnožovati dnešní směry a směrečky za každou cenu o jeden nový. Ten směr, jenž by byl naším snem, totiž moderní kulturní typ český, tak široký a bohatý, že by byl synthesou sociálně-ethického nazírání a nazírání moderně-uměleckého, ten nemá dnes ještě daleko naděje na realisaci. A poněvadž naše nároky nejdou tak vysoko, abychom se odvažovali tvrditi, že ho sami stvoříme, spokojujeme se zatím úkolem živiti smysl pro něj, připravovati disposice, býti strážcem společné půdy, na níž to, co je v dnešních mladých snahách života schopného, vždycky se může sejíti.

* * *

To by bylo asi naše stanovisko, podané v nejhrubších a ovšem že proto ne dosti určitých rysech. Znatelněji zajisté vynikne, sformujeme-li je naproti každému směru zvlášť.

Nejprv vůči onomu, z něhož jsme vyšli: hnutí pokrokovému. Pokud ono bylo »hnutím« t. j. pokud mu šlo o propagaci jistých myšlenek, nových hledisek na národní život a práci, hledisek byť nevypracovaných, přece jen života a vývoje schopných — potud jsme stáli na jeho půdě. Ale odcizujeme se mu tím více, čím více se ono hnutí stává politickou organisací, stranou. Souviseli jsme s ním politicky i literárně. Politicky tím vším, co karakterisuje mladší živly proti starým politickým stranám, to jest: pokročilejším demokratismem, reformními snahami, sociálními požadavky větší určitosti a plnosti v programu i v politické práci atd. V ohledu literárním jsme s ním souviseli pr-

také jen tou nejpovšechnější půdou, již jsme zde nacházeli pro vše vynikající, mladé, moderní. Ale v obou bodech, i v politickém, i literárněduchovním, jsme se ocitali vždy dále mimo útvar, představovaný t. zv. stranou radikálně-pokrokovou. A to ne svou vinou, nýbrž jejf. My jen prostě vyvíjíme dále ty myšlenky, které jsme při začátku v pokrokovém hnutí našli, pokračujeme v nich docela přirozeně a důsledně, jak v politice tak i v literatuře. Ale pokroková strana se vzdaluje od nás i od vší své lepší minulosti tím, že zůstává v obou oborech za námi; v politickém se vrací k státoprávnímu radikalismu (ba, jak poslední události ukázaly, nechce už ani v otázce národnosti a internacionalismu jíti s mladšími směry) a v ohledu literárním, kulturním, uměleckém? Zde nešla vůbec ani o krok dále a dala se přerůsti všemi ostatními moderními směry. Dnes už je jisto, že pro naši literaturu na př. bude značiti několik mladých kněží v t. zv. katolické moderně víc než celé toto kdysi tak slibné hnutí. To jest vše, co můžeme vůči němu dnes říci. O myšlenky, o světový názor se s ním příti není možno, neboť hnutí pokrokové nemá dnes žádného takového podkladu (ač se ho zdálo kdys mít — byloť kdesi přirovnáno dokonce k náboženství). Jestli vypracovalo nějaký typ, tož nanejvýš typ radikalismu, jen že ne radikalismu duchového, mravního, a ani ne sociálního (ač to všecko kdysi slibovalo) nýbrž jen obnovené vydání starého zevnějšího politického radikalismu s trochou modernějšího nádechu. Ocitli jsme se mimo tento útvar ani nevíme jak — prostě proto, že jsme s ním souviseli jen zevně, jen okolnostmi, danými konstellacemi našich veřejných poměrů, a odcizování se mu dělo se bez bolesti a otřesů, jen zase proto, že tu nestál proti nám nějaký hlouběji zakotvený a zdůvodněný způsob dívati se na svět, jejž by nám bývalo třeba s námahou překonávati a s ním se příkře srážeti. Dnes přestalo už pokrokové hnutí být ostrým kvasem v českém životě, nerozčiluje už ani ty, kdož jsou jeho zásadními odpůrci (ještě nejvíce ruší spánek snad — klerikálům!), tím méně nás, kteří v něm vidíme náběh k těmže cílům, které po většině jsou i našimi, ale náběh v polovici cesty přeťatý a v únavě se zastavující. (Příště dále.)

Sociální theorie H. Spencera.*)

Vyslechnouti sociálnětheoretické názory H. Spencera, znamená narazití na řadu důsledků, jež odporují v mnohém proudu současného myšlení a přesvědčení. Nejslavnější žijící filosof dospívá na konci svého plodného a bohatého života k manchesterské theorii, k »laissez faire, laissez passer«, jež zdála se již slavně pohřbena a v historii pochována. Společenské hospodářské současné poměry jsou však tak do očí bijící, že důsledky, ž Sp. činí, nemají dosti přesvědčivosti a neobstojí před skutečností. ale jeho výklady proto nevyzní bezvýsledně do prázdna. Jsou bohaty a obsažny a základní idea, z níž vycházejí, zajisté nebude bez mocného

*) Die entwicklungstheoretische Idee socialer Gerechtigkeit J. M. Bösch 1896.

vlivu na theorii o společenském řádu, o pravém způsobu uspořádati lidské soužití a součinění.

Stanovisko H. Spencera k sociálním theoriím současným jest dáno jeho utilitarním pojetím morálky a práva, jehož cílem jest dosažení co nejvyššího všeobecného blaha. Mill ve svém pojednání o utilitarianismu vymezuje morálku jakožto soubor pravidel a předpisů, jimiž se zajišťuje všem lidem v rozsahu co nejvyšším živo, co možno nejvíce strádání prostý a co nejbohatší (množstvím i jakostí) požitky. Namítalo se (Kant), že nelze se nadíti u všech lidí shody o způsobu a druhu blaha, že ideály lidstva velmi jsou různy podle dob a národů a že nyní příslušníci jednoho národa cení různě duševní, literární, estetické a materielní požitky a mají tudíž i různé názory o všeobecném blahu. H. Spencer však praví, že ani není třeba této, ovšem nemožné, jednomyslnosti o druhu dosažitelného blaha. Neboť jde jen o takovou úpravu lidského soužití, kterou by co nejlépe uhájeny byly podmínky, v nichž by členové společnosti mohli si opatřovati vlastní blaho. Každý podle své povahy. Úkolem mravního a právního řádu jest zabezpečovati lidem pokoj a bezpečnost, a tím možnost a vzpruhu, aby svojí prací opatřovali si prostředky k štěstí, jakého si žádají. Zákony mravu a práva nepředpisují nám tedy nijak, jakého blaha máme se domáhati a proto ani není různost lidských ideálů a citů překážkou ethickým theoriím. Tato argumentace, jíž odvracel Spencer útoky na utilitarní pojetí společenského řádu, jest v logické souvislosti s ústřední ideou jeho filosofie o postupujícím rozvoji světovém, ve kterém z prvotní mlhoviny vzešla sluneční soustava, pak naše země se stala vhodným základem organického života a tento z nejprostších forem se rozvil do nejvyšších, v nichž dospěl největšího trvání, šíře a dokonalosti. Pokrok lidský nemůže se bráti jinou cestou, než kterou se bralo zdokonalování všeho života: postupným rozvojem živých bytostí, stále dokonalejším přizpůsobováním k požadavkům života, jeho uhájení a zdaru. Chceme-li tedy společenský pořádek zaříditi k nejvyššímu možnému společnému blahu, dbejme, aby byl způsobilý udržovati organický rozvoj lidského plemene a ten jest: přirozený výběr, přežití nejschopnějších. U každého druhu živých bytostí na př. u zvířat, měla individua nejschopnější a pro svůj život nejvyzbrojenější největší čáku, že pro sebe i své potomky uhájí život a blaho a také přežila méně schopná a méně vyzbrojená. Tak každý druh byl od prvopočátku zbavován jedinců utkvívajících na nejnižším stupni individuelního rozvoje a znenáhla stoupala průměrná výzbroj pro život v každém druhu živočišném. Vznikaly stále složitější organisace a složitější formy života, ve kterých stále všestranněji a dokonaleji se hovělo požadavku uhájení života a stále úspěšněji se čelilo všemu nebezpečí.

Sdružování vyskytuje se již u některých vyšších druhů zvířat, u ssavců: slonů, bobrů, opic a j., u ptáků: vran, polních havranů a j. Ale pro člověka má sdružování nepoměrně větší důležitost než pro zvířata. Těmto vedle úkoje vnitřní touhy po družnosti poskytuje hlavně větší bezpečí před nepřáteli dravci, jimž jest mnohem nesnáze připlížiti se nepozorovaně k celému stádu než k jedinému zvířeti. U lidí však vystupuje předem ve způsobě onoho rozdělení práce, v němž jeden člen společnosti netvoří

všech prostředků k úkoji svých potřeb, nýbrž jen jeden a tento v množství, převyšujícím nesmírně vlastní jeho potřeby, tak že mu lze přebytek směňovati za jiné statky, vyrobené jinými. Členové společnosti s provedenou dělbou práce nepracují o uhájení života jen chvílemi, nýbrž trvale a navzájem pro sebe. Na venek nejeví se skoro ani již jako mnoho ojedinělých organismů, nýbrž jako organický celek. Za ztrátu samostatnosti jsou jednotlivé orgány bohatě odškodňovány, o čem bylo již dosti napsáno.

Avšak výhody družnosti a součinnosti nepřipadly lidstvu tak beze všeho a bez vlastního jeho přičinění. Bytí vedle sebe chová i možné těžké pohromy. Hrozí nebezpečí, aby účastníci si nebyli do té míry na překážku, že by družnost stala se neprospěšnou a nestaly se nutnými rozpadnutí se společnosti a rozchod. Aby tohoto nebezpečí se uvarovali, družnost zachovali a si prospěchy z ní plynoucí zajistili, musí členové se uskrovňovati ve svých úkonech životních, v zápolení o úkoj svých potřeb, musí míti na vzájem ohledy a podrobiti se příkazu: »nikomu neubližuj«. Avšak nevzdává-li se lidstvo, udržujíc tímto způsobem společenství, naděje na trvalý organický vyšší rozvoj? Neruší-li se tímto sdružováním činitel vyššího rozvoje: přežití nejschopnějších, přirozený výběr? Nemohou-li užívati lidé svých sil volně a bez překážky a ukládají-li si meze, zda může ještě uplatňovati se přirozená převaha lepší části pro onu vyšší možnost sebezachování a plemenění, jež musí této lepší části připadati, má-li průměrná schopnost lidského žití stále stoupati? Této otázky si nelze nepovšimnouti. Nebezpečí, jež naznačuje, v skutku hrozí a nebylo vždy se ho uvarováno. Ale nebezpečí lze se vyhnouti. Obmezovati volnou činnost lidských individuí jest dovoleno jen v nejmenší míře, jen potud, pokud jest nutno, aby nebylo vzájemných poruch. Zároveň obmezení musí býti uloženo všem v míře stejné. Svobodu každého dovoleno jen potud obmezovati, pokud třeba, aby všem ostatním byla stejná svoboda pojištěna. V takovém útvaru nebude vyšší nadání členů individuelně výše vyvinutých potlačováno, naopak uplatní se v přiměřené vyšší míře ke zdaru jedinců a jich potomstva. Při veliké a stejné volnosti individuí budou úspěchy životní přiměřeny životní schopnosti, jinými slovy: bude spravedlnost. Neboť spravedlností nelze rozuměti nic jiného, než úměrnost výkonu a odměny, odpovídajících podmínkám vyššího rozvoje života, úměrnost schopnosti a blahobytu, jež musí býti v lidské společnosti chráněny správným řádem před poruchami. U zvířat, ojediněle žijících, tato spravedlnost beze všeho, jest ovšem tím nedostatečnější, čím jest nižší stupeň jejich života.

Člověk má ze všech tvorů nejdokonalejší organisaci. Jí nejlépe se hoví požadavkům zachování života a obmezují se škodlivé účinky vyšších sil na míru nejmenší. A tak pečuje-li se společenským řádem o to, aby byla porušována přirozená souvislost mezi osobní schopností životní jejími následky, aby schopnější nebyli olupováni o ovoce své vyšší osobní schopnosti a neschopní aby nebyli na útraty schopnějších sprošťováni následků své neschopnosti, musí i v lidském životě býti nejdokonalá spravedlnost, nejlepší výběr nejschopnějších, nejrychlejší a nejurčitější rozvoj.

Dvě výjimky však nutno v tomto řádě připustiti, právě se zřetelem na nejvyšší účel, jemuž má sloužiti, se zřetelem na udržení a pokrok lidstva: péče o potomstvo, při níž individua mužská vypomáhají tím více, čím je organisace na vyšším stupni, a obrana společnosti proti útokům zvenčí.

Bylo již velmi často tvrzeno, že vzájemné zápasy lidských společností byly lidstvu na prospěch, že jsou činitelem, a velmi důležitým, vyššího rozvoje, kulturního pokroku a zdokonalení lidského života. I Spencer přiznává jejich částečnou důležitost v prvních dobách lidských dějin. Vzájemné boje primitivních hord a kmenů vedly k tomu, že skupiny fysicky nejsilnější, nejstatečnější a nejchytřejší přetrvaly ostatní a že vývoj lidstva byl zbaven přítěže nejméně schopných representantův. Zároveň byla válka důležitou školou těm skupinám, jež přežily jiné, učíc je jednotné součinnosti, vychovávajíc organisační talenty k tomu, aby soustřeďovali velké zástupy a udržovali mocné společnosti. Vzájemné nepřátelství lidových společností jest mezi prvními podmínkami lidského pokroku. Jmenovitě sluší na to upozorniti, že panství, válkou zřízená, byla nutna k tomu, aby lid mocí zdisciplinovala, kteráž jedině mohla naše, původně nestále sem tam se potulující pokolení učiniti usedlým a je přinutiti k spořádané, trvalé práci.

Ovšem, to neplatí více o militarismu nynější doby. Mouřenín svoji práci vykonal, mouřenín může jíti. Jeho sociálně prospěšné účinky staly se trvalým vlastnictvím lidstva; abychom jich nadále užívali, k tomu není potřeba, aby trvala původní příčina, tím méně, ježto má škodlivé následky, tím citelnější, čím vyšší je kulturní rozvoj. Válka znemožňuje jmenovitě uskutečnění společenské spravedlnosti. I objektivní státní řád, jehož ona vyžaduje, i subjektivní stav ducha, jejž má za následek, jsou této spravedlnosti na úkor.

Však ani ve vzájemných zápasech primitivních společností nezvítězila, nepřežila a nedobyla vlády vždy ta společnost, jež vynikala větší fysickou silou, větší srdnatostí a bystrostí; často připadlo vítězství té, jež byla ve výhodě pouze početnějším množstvím nebo vlivem náhody. A jako přirozený výběr byl válkou porušován, tak i vyškolování mělo své stinné stránky. Válka nejen zaviňovala sesurovění myslí a potlačování citu pro spravedlnost, ale i vypěstění a mocný rozvoj *státní* organisace válečných společností byly na překážku uspořádání a zřízení *soukromého* sdružování občanů a utlačovaly jich schopnosti k tomuto oboru. Tak patří doba, kdy mělo lidstvo ze vzájemných bojů svých skupin prospěch, dávno minulosti, kdy ještě byl sotva počátek vzdělanosti; dnes však každá válka poškozuje naše zájmy, jest zavržitelna a zločinem na lidstvu. Nelze ovšem předvídati, kdy toto poznání u všech národů pronikne a k platnosti přijde; a pokud jedna ještě část jich vězí v představách útočnosti a výbojnosti, musí přirozeně i druhá konati potřebné přípravy na svoji obranu a ukládati svým občanům náležité oběti. To jest ethicky oprávněno, ano nutno, neboť pokroku by se měl prospělo, kdyby společnosti ve vzdělanosti pokročilejší a tudíž mírumlovnější byly přemoženy hrubšími a jim předaly vůdčí postavení.

Z požadavků trvání a vyššího rozvoje lidstva odvozuje tedy Spence jaké nároky jest činiti na sociální řád. Právo a mrav, jež tento ř

tvoří, mají dospělé naváděti k takovým obětem, jichž jest třeba, aby dorost lidstva měl náležitou péči a výchovu a společnost aby byla pojišťována ve svém bytí proti zevnějším útokům. Ostatek však má dostati se každému členu plného a nezkráceného užívání těch výsledků, jež mu jeho nadání a jeho práce mohou opatřiti, tak že osud individuí by byl úměrný jejich schopnosti.

Jakého druhu jsou tedy právní zřízení a mravní předpisy, jimiž se vyhoví uvedeným požadavkům?

Jest to předem rodina. Jednoženství jest forma, v níž rodina nejlépe hoví svému účelu: ošetřovati a vychovávati potomstvo. Ona co nejdůkladněji zajišťuje pokrok společnosti. Jen za poměrů zcela mimořádných jsou jiné formy rodiny zájmu celku příhodnější, mnohoženství na př. za trvalých válek, hubících mnoho mužů, a mnohomužství v oněch mimořádně nepříznivých podmínkách, jaké jsou na př. v sněžných krajinách vnitřní Asie, Tibetu a j. Tu dětí může býti jen málo, má-li se dostati potomstvu řádného ošetření, a nemá-li nedostatkem péče zahynouti. O to pečuje instituce, jež opatřuje dětem jedné ženy péči mnoha mužův. Jsou-li však poměry normální, kde ani úmrtnost mužů není neobyčejná, ani není příliš nepatrná možnost zachování života, pak jest jednoženství ta forma, jež největšímu počtu dětí pojišťuje nejlepší péči a tudíž co nejlépe opatřuje pokrok společnosti.

Avšak zákony státní týkají se života rodinného jen zevně. Vnitřní uspořádání musí ponechati stát rodinnému duchu. Z toho důvodu také asi Spencer rozdělil tak ostře ethiku rodiny od ethiky státu. A touto se hlavně zabývá. Úkol její již známe: pojistiti dorostlému členu společnosti, aby nerušeně k platnosti přiváděl své síly a schopnosti a sklízel přirozené jich ovoce. Proto jest na společnosti, aby mu opatřila ochranu na dvě strany. Předně proti útokům ostatních individuí vlastní společnosti a pak proti útokům společností cizích, jež sice v první řadě platí společenskému celku, avšak konečně jen zasahují jednotlivce.

Ochrana prvého druhu jest vlastní thema právní filosofie a sociální theorie H. Spencera. Vymezuje hranici, jíž musí individua šetřiti při činnosti sebezachovávací v zájmu souladného spolužití a součinění. V té míře, ve které stát omezuje svobodu svých bližních a staví hráze jejich libovůli, hájí i svá práva. Spencer skutečně klade větší váhu na zajišťování práv než na činnost omezovací.

Podle zásady rovného práva všech náleží každému: právo tělesné ochrany, volného pohybu a změny místa, právo na přirozená media (světlo, vzduch, půdu), na majetek, duševní majetek, právo na svobodu darovati a poslední vůlí pořizovati, na volnost obchodu a smlouvy, svobodu živnosti, svobodu víry a vyznání, slova a tisku.

Celkem neliší se tento výčet práv ani formou, ani obsahem od základních anebo přirozených práv, již dříve vyslovených starší filosofií přirození. Také až nápadně podobá se postup Spencerův oné starší spekulativně abstraktní filosofické methodě, jež z několika slov nějaké formule vyvodila prostě »logickým rozvinutím jejího obsahu« celý svět anebo společenský řád. Čím se liší Spencer prospěšně od těchto theoretiků přírodních práv, co jeho filosofii společnosti lidské povznáší na čin významu

epochálního, jest nový smysl, jehož u něho dostává se staré formuli o rovném právu všech, to jest jeho určité a jasné pojetí utilitarismu v řádě společenském, jenž má pojišťovati a zvyšovati blaho lidstva ochranou trvalého vyššího organického rozvoje. (Příště dále.)

Mladé duše.

Román. Napsal Klen.

VI. (Pokračování.)

Pak se vlekly dni prázdnin už bezbarvě a mrtvě. Byly to šeré a kalné dni před Novým rokem, plné soumraku a smutku. Sníh tál, pod jeho vrstvami počaly prosvitati černé skvrny střech a uličního bláta a od rána do večera bylo slyšeti jednotvárný rhytmus crnkající vody, špinavé a kalné. Obloha klenula se v únavné šedi, jako by zívala. Všecko, sníh, vzduch i světlo zdálo se být zašpiněno a pohlceno soumrakem nejkratších zimních dnů.

Na Václava zalehly v těchto dnech neurčité úzkosti a smutky. Ta tam byla radost a rozchvívající nadšení minulých svátečních dnů. Jejich sluneční svit utonul v mlhách, jejich jásavý purpur vybledl, teplo prvých dojmů se vytrácelo všemi směry a nechť se namáhal sebe více, zachytiti každou hodinu a chvíli v těchto posledních dnech doma, kdy každá hodina i chvíle byla mu drahá, vyklouzala mu z rukou minuta za minutou a zůstavovala je prázné a nenasycené. Všecko, o čem tak dlouho snil, bylo přec zde, domov se všemi svými radostmi, se vším kouzlem svých vznětů, ale to, co z toho všeho teď zažíval, byly jen praobyčejné, všední, nudné dni bez radosti a vzruchu. Nevěděl, jak je vyplnit. Vyplniti je prací nechtěl, ze strachu, aby mu tím rychleji neunikaly. A vyplniti požitky a radostmi se nedaly. A tak zápasil po celé dni nadarmo s touto prázdnotou času a nadarmo vzpínal svou hladovou duši po dojmech — místo všeho cítil jen blížiti se chvíle nastávajícího odjezdu, které posunovaly se k němu každou minutou jako osudná hranice, přes niž přechod znamená nahromadění vší bolesti a smutku, opětný pád do studena a do tmy po krátkých několika dnech výsluní.

Nejvíce se nudil a cítil osamělým proto, že se v těchto dnech méně setkával s Landou. Ten přišel pro něho vždy jen dopoledne a vyzval ho na procházku s hlavou plnou ještě ranní četby a studia, vždy víc zaujatý samým sebou a svými plány. Pak ho už zanechával až do večera samotna. Trávil skoro celé půldny teď u Tichých.

Václav tam vícekráte nešel. Nesměl. Hned druhý den věděla už matka, že tam byl a zakázala mu to jednou pro vždycky. Nenačiň s tím však dále dlouhých řečí. Byla do sebe uzavřená, na venek s drsná než sentimentální a vždycky se vyhýbala mluviti s Václav o choulostivých věcech. Řekla mu jen ještě: Takový chlapec a u shánět holky! K tomu ještě takové prohnanél — A to účinkov Václava více než nejkrutější zákaz, neboť se styděl vida, že

směšným. Ne, opravdu tam nepůjde, vždyť se mu jistě i ty dívky samy vysmály! Ale zmocnil se ho zároveň hořký pocit křivdy, když na ně vzpomněl. Ty dívky že by byly horší jiných? Tam, že by se měl zkazit, odkud si odnášel duši tak rozhřátou nejkrásnějšími city, kde procítil více poesie než z nejvznešenějších básní? A všecka ta nenasycenost duše, prahnoucí po životě, jeho teple a barvách, všechen stesk opuštěnosti otřásal jím, až se mu slzy draly do očí, když chodil za těchto smutných večerů sám po náměstí a myslil na Landu, jenž sedí v té chvíli ve prázné světnici se staromodním klavírem, za nimiž z kouta svítí černé jiskry Boženčiných zbožných zraků. Proč on a proč ne také já? A proč jsem tři měsíce žil ve snech o tomto týdnu, jenž mimo prvé dva tři dni mi nepřinesl nic mnohem lepšího než ostatní můj život? A až odtud odjedu, budu se zase moci těšiti na domov, když vím, že budu snad zas oklamán? A žiju nějak vlastně ve skutečnosti, nežiju jen ve snech a nadějích? A dá se konečně štěstí života jinak zachytit než snem? Hle, zde mám skutečnost, o níž jsem snil, myslím, že ji držím v hrsti, ale přec je ruka prázdna. Snad někdy po letech budou se mi i tyto osudné dni zdát krásnými! Není to všecko jen posměšná hra o nic? A poprve v jeho mladé hlavě vzrůstala předtucha prázdnoty a marné hry života, mezitím co přecházel po liduprázdném náměstí, kde nebylo slyšeti než šplouchání kašny a crnkot sněhové vody.

Onen večer u Tichých zanechal stejně silné dojmy i v Landovi. Václav ho neviděl dlouho tak vzrušeného a rozcitlivělého jako druhého dne potom. Měl zvláštní schopnost, uchopiti se každého zažitého citu nebo nálady, vyssáti až do posledních krůpějí jejich kouzlo, prohloubiti a rozepjati je do nekonečna — a tak nepřestával vyvolávati si obraz zpívající Boženky, rozplývati se v něm, zveličovati ho až tak, že splýval za jedno s ideálem čisté ženskosti, o němž den co den v řečech svých blouznil. A zvyklý uváděti všecko hned ve skutek, přenášel tyto nálady hned na papír a tak měla vysněná dívčí hrdinka v Králi Pralesů — dalť přečísti Václavovi poslední napsané strany — dokonalou podobnost s dívkami Tichých, Boženčiny oči i její dětský půvab a Heleninu ztepilou postavu.

Zachrániti Helenu před špatnými vlivy a dáti ji povznesenou do rukou Pospíšilovi, jehož zase ona pak povznese — to pokládal pro tuto dobu za svůj nejdůležitější úkol. Nesl jí hned příštího dne verše do památníku a Smilesův Karakter. Svěřila se mu, když spolu seděli — vypravoval Landa — jak je slabá a nevzdělaná a žádala ho, aby jí řekl, čeho jí je třeba. Den na to nesl jí zase plně popsaný arch svých myšlenek s nadpisem »Ideál ženy.« Když ho přečetla, vyhrkly prý jí slzy. Vyznala se, jak má Pospíšila ráda, ale nebude ho prý nikdy hodna. Landa jí slíbil, že na ni nepřestane působit a že jí bude psát z Brna.

[illegible]a v něm patrně velmi mnoho, neboť tvářil se den ode dne vítězněji a [illegible]dlužoval vždy více své návštěvy. Byl opojen svými úspěchy a s[illegible]domím, stále měl co dělati a z čeho se radovat — a tím cítil se [illegible]ew vždy více od něho býti odcizován a nazpět vrhán do své netrou[illegible] smutku.

[illegible]ím poměrem k Heleně, podobajícím se bezmála už zamilovanosti,

byl Landa tak zaujat, že spustil z mysli všecko ostatní, o čem v prvých dvou dnech s takovým zápalem mluvil. S ostatními studenty se shledával jen na potkání. Necháme to až na prázdniny, teď už není času! říkal a nosil už v hlavě hotový plán »sekty ctnosti.« Zatím však zapomínal i udržovati Václava v tom neustálém vzpružujícím napjetí, jehož potřebovala jeho nesamostatná a kolísavá povaha, a nechal ho zmítati se, nevěda ani o tom, mezi okamžiky vzkříšeného nadšení a chabé kleslosti a nevíry v sebe.

Teprve den před odjezdem ho ještě jednou silně zburcoval, za veselého sylvestrovského odpoledne, plného slunce a hlaholu zvonů, svolávajících k obvyklým obřadům posledního dne v roce. Šli zase známou cestou k lesu, ale krajina nebyla už tak chmurně šedá jako tenkrát. Všecko, silnice, zasněžené pláně i větve stromů, svítilo bílým, oslňujícím třpytem. Vzduch byl studený, ale slunce jakoby ho prosycovalo zvláštní rozčilující, svěží, skoro jarní vůní. Byl to vlídný den, ale Václavovi třáslo se bolestí srdce. Už zítra!

I Landa byl tentokráte nějak rozněžněn. Bylo mu asi podobně. Mluvil s Václavem měkce a důvěrně, jako s mladším, nezkušenějším bratrem. Václavovi bylo při tom sladce a útulno, jako kdyby duše silnější a odvážnější než jeho, zastavila se ve svém letu, jakoby se skláněla k němu, slabšímu a trpícímu, a hladila ho ve stínu svých širokých křídel. Bylo mu ještě tepleji v tomto neviditelném objetí duší než doma u matky, málomluvné a ustarané. Tam cítil jen bolestnou něhu a nesmírný soucit s bytostí, která mu dala život a nyní smutně stárne, podlamovaná dennímí svízeli — zde však se k jeho srdci tiskne jiné stejně mladé a v jeho tlukotu slyší duněti radostný hlas budoucnosti, hlas naděje a víry v sebe. Byli si v těchto okamžicích nejbližšími ve světě i ačkoliv neplýtvali sliby a přísahami, cítili, že přátelství jejich utvrzuje se navždy, posvěceno společenstvím snah. A pak, jakoby chtěl v této jedné chvíli oživiti v jediném souhrnu ještě jednou všecko, co mu hýbalo myslí a podmaniti si Václava trvale, nežli odejde z jeho blízkosti, vztyčil Landa před ním poznovu své přísné ideály ctnosti a čistoty, celý ten bolestný pochod sebeočisty, tu drsnou dráhu k velikému a slavnému vyžití života. Nikdy ještě nepřijímal Václav jeho slova tak oddaně jako dnes, nikdy ještě nepocítil s takovou jistotou, že se chce odvážiti na tuto těžkou cestu. A čím to bylo pro jeho dnešní bolest!

— Nesmíme se lekati utrpení, řekl Landa, naopak budeme je vyhledávati jako klíč k síle a velikosti. Všecko obyčejné veselí je prázdné a zhoubné, protože odvracuje od vlastní hloubky života a činí pak člověka slabým vůči neštěstí. Muž má být hluboký, chmurný a vážný. Jen v překonávání svého utrpení najde svou pravou radost. Nebojme se bolesti, ale stvořme si proti ní povinnost!

Tak deklamoval věty, odněkud vyčtené a vlastním způsobem barvené. A Václav cítil se při těch slovech zas tak silným a důvě plným jako před týdnem. Ano, neleká se už bolesti, bude s ní zápas povalí ji, a v tom bude jeho denní škola sebeočisty a sebezapře Stvořme si povinnost! — ta slova zněla mu v mysli po celé zpát

cestě i potom ještě, když si tiskli naposled ruku před známým širokým průjezdem, kam šel Landa, chystající se v noci odjeti, vykonati poslední návštěvy.

A pak nastal i Václavovi už odjezd krutý a truchlivý za šerého, líně se rozbřeskujícího novoročního jitra. Když ho matka provázela na nádraží, svítily ještě hvězdy a Václavovi rvala téměř srdce myšlenka, že tyto hvězdy vyblednou, že vyjde slunce jako včera, že se probudí celé město, matka že se vrátí sama domů, všecko že půjde svým chodem a jeho že tu nebude. Kolik bolesti je nucen snésti z té malicherné příčiny, že dnešním dnem končí náhodou prázdniny a že zítra má seděti zase ve školní lavici! A to se týká přec jen školy, pouhé přípravy k životu — což teprv, až přijde život sám a uloží mu své nutnosti a povinnosti! Snese je pak, když teď nemůže snésti ani rozloučení na několik málo měsíců?

Ale v tom okamžiku, kdy už se mu zdála bolest nepřemožitelnou, kdy už po druhé zazněl nádražní zvonec a kdy naposled pohlédl do uslzených očí líbající jej matky, ucítil jako by pod spoustou toho všeho, co se v duši jeho kácelo a řítilo, něco se vzpíralo a dralo vzhůru. A bylo to jako teplý, ovlažující proud, vystupující od srdce až k hlavě, až v ní pocítil závrat a šumění, ale to proměnilo se najednou ve známý hlas Landův volající: Stvořme si povinnost! A v této závrati, jakoby ve snách, ocitl se konečně ve voze a šeptal tato slova, povzbudivá a vítězná, mezi tím, co oknem viděl, jak kolem uhánějícího vlaku tancují stromy a zasněžené lány a jak vážně se stáčí v zad rodné městečko uprostřed věnce černých zahrad, s baňatou věží kostela, s předměstskými uličkami, kudy chodíval k Landovi a s vyšší skupinou domů na náměstí, kde sedí někde v koutě Boženka a upírá do neurčita své temné, vroucně zdvižené zraky — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Tenkráte už zůstal věren Václav svým předsevzetím. Nebyl to už onen smutný, nerozhodný hoch, jenž se loudával za vánočních dnů za večera po náměstí svého rodiště, zmitající se mezi nadšením a nedůvěrou v sebe. Bez kolísání, se slepou vírou v Landova slova a znovu probuzenou pýchou vůči svému okolí počal vésti život plný sice starých bolestí a stesků, odříkání, práce a protloukání se, bezbarvý a stísněný jako jindy, ale při tom plný vlahé vnitřní radosti a sladkého v sebe pohroužení. Od rána, kdy spěchal do školy ve svém vyrudlém zimníčku až do pozdního večera, kdy zavíral knihu a ulehal k spánku, neopouštělo ho ani na chvíli vědomí povinnosti, již si dobrovolně byl uložil. Podmanil si v tomto čase zúplna svou těkavou a lehce založenou povahu. Byl chmurný, vážný a zadumaný, tak jak to chtěl Landa. Stále slídil ve svém svědomí a nutil se do tohoto vzezření zvláště pokaždé, když se přistihl při nějaké lehkomyslnosti nebo prázné veselosti, kterou považoval za největší hřích. Pohrdal vším svým okolím, poněvadž neviděl, že by mělo a cítilo, tak jako on. Vyvíjela se v něm zvláštní pýcha ctnosti sobě dostačující a bezmála sobecké. Odcizoval se všem, kdož žili vedle něho a nebyl by uznal nikoho jiného za soudce svého života než Landu.

Hned za týden po svém příjezdu napsal mu svými neobratnými školáckými frásemi dopis, plný vášnivého stesku po domově, ubezpečování o svém přátelství a o věrnosti k stanoveným zásadám života. Čekal na odpověď s nesmírnou netrpělivostí jako na událost, proti níž všecko, co kolem něho se děje, je hrozně malicherné. A když konečně až na konci ledna jednou za poledne mu ho listonoš přinesl, nemohl mezi roztrhováním obálky pochopiti, jak jeho spolubydlící mohou se tak lhostejně povalovati po stolicích, a kvartýrská přinášeti na stůl polévku, jako by se nic nestalo. Na něj účinkoval ten dopis jako zjevení, jako otřes, způsobilý dáti sílu a směr jeho životu na mnoho dalších týdnů. Začíná takto:

»Díky Tobě! Věř, slova ta se mi vydrala z hrdla po přečtení Tvého dopisu. Nyní mohu směle doufati. Nyní můžeme postaviti stavbu mocnou, která nás bohdá přetrvá. O, jak krásná myšlenka, pomyslím-li, že mám prsa široká dosti, abych na ně přitiskl všecky ty, jež bouře vášní vrhá na bezcestí, abych k nim pozdvihl každého kleslého. Jsem šťasten při myšlence, že jdeš za tímže cílem s čelem odhodlaným a pevným atd.«

Po takovýchto výlevech následovala místa střízlivější. »Chceš vědět, jak žiji? Ráno konám svou hodinu cesty do Brna, pln svěží ranní nálady, nedělaje si nic z délky cesty ani zimy. Pak do jedenácti nebo dvanácti škola. Jak to v ní chodí, víš sám. Zůstávám tam i přes poledne, sním to, co mi teta ráno dá a čtu pak nebo píšu verše. Odpoledne zase škola a zase cestu domů a zase četba a verše. Básním jda, leže, sedě, můj život nynější je celý básní. Krále Pralesů druhý díl je hotov. Odkládám ho na nějaký čas, poněvadž jsem zatím pojal plán k velké tragedii Thermopyly, v níž chci vystoupiti s novou reformační ideou. Měli jsme právě za úlohu z češtiny »Železo«. Provedl jsem ji ve verších na pěti stranách. Professor mne pochválil, při čemž pravil »Kdo ví, co z vás nebude.« Mám prý básnit dál. Co nového doma, nevím. Nepíšu si s nikým než s Helenou a to jen věci srdce a svědomí. Mám radost z jejích pokroků. Ta je už úplně na naší cestě!«

Ale po závěrečných větách následovala ještě jedna strana, která učinila na Václava nejsilnější dojem. »Připojuji Ti zde ještě některé své myšlenky«, psal Landa, »z knihy »Taje nitra a přírody«, na níž pracuji. Najdeš v nich ozvuk našich vánočních hovorů, ale zároveň poznáš, v čem jsem pokračoval dále.“

»Samostatným jest muž, všeho hledí si pracně zasloužiti, darů nebere nikdy . . Hrdá resignace vládne nad ním jako magický, šerý, přimodralý svit měsíce. Ze snění budí jej energie Caesarů, Napoleonů . . Nevěří v nic než v sebe, ve svou vůli. Pracuje se vzdornou námahou do umdlení. Sobectví nenalezá ohlasu v jeho ňadru, pravda odvěká ro-- hřívá jej! Přísnost je mu rozkoší, pochmurný podzim dobou sympatick krvavý měsíc v úplňku jeho poesií. Bolest a překážky jsou jeho pr nami, umdlenost tělesná jeho svěžestí duševní a zmatený chaos svět jeho jedinou stopou pravdy . . Pevnost a chmurná vážnost dává mu b ského klidu. Myšlenka nečestná a smyslná neukáže se ani zdaleka -

ocelovou sebekázní. Vůle a síla jsou jeho hesla k boji. Jen v boji vyvíjí se síla, jen v překážkách vůle! Velkolepý zápas zahajuje jimi člověk s přírodou, která počíná jeho tělem a končí vzdušnou představou dívky anděla . . .«

Tyto věty Václava přímo opíjely. To nebyla už jen radostná blouznivost, jakou slyšel o vánocích z řečí přítelových, to zde bylo už chmurnější, do sebe pohrouženější a zabarveno temnou jakousi bolestí. Přítel jeho jistě také trpí, snad také samotou a steskem, a tím zdál se mu ještě býti bližší než dříve. A nezlomná síla, která zdála se mu sálati z těchto řádků, rozehřívala Václava po dlouhou dobu, a stále se k nim vracel i po dalších nových dopisech, i když už ve vzduchu zavoněly sladké předtuchy jara a když už za ním bledl obraz vánoc, v němž vzdálenost upomínky sladila všecko to, co v něm bylo bolestně a těžce prožitého se vším blahým a milým v jediný odvanutý, zadumaný sen.

(Příště dále.)

K politickému programu Palackého.

Pan prof. Masaryk praví ve svém »Havlíčkovi« str. 124: »Ukázal jsem na důležitý fakt, že Palacký svůj státoprávní program později (Moskevská pouť) proměnil. Vidíme tedy trojí fási v politickém vývoji Palackého: program r. 1848 byl založený na idei národnosti, »Idea státu rakouského« je na základě historickém a státoprávním, v »Doslovu« máme opět více program národnostní.«

O »Moskevské pouti« píše prof. Masaryk v »České Otázce« na str. 131. a následujících: Cesta do Moskvy je však vážná tím, že znamená u Palackého, tehdy již uznaného a jediného vůdce národa, pozměnu politického programu r. 1848 koncipovaného a 1865 v »Idei státu Rakouského« formulovaného. Kdežto z počátku austroslavistická formule zněla: »Rakousko proti Rusku«, po cestě do Moskvy zněla: Rakousko vedle Ruska« .... »Tak tedy končí Palacký slovanskou vzájemností Kollárovskou, dotvrzuje všeslovanský cit určitějším spojenstvím ruskočeským. Politika obrozovací končí se tudíž tou slovanskou ideou, kterou obrození začalo, rozhodným rusofilstvím.«

A v nedávných svých článcích ve vídeňském týdenníku »Zeit« nadezvaných »Die böhmische Krise« praví prof. Masaryk v čís. 106. na str. 23.: Im Jahre 1865 schrieb Palacký seine »Idee des österreichischen Staates«, und hier vertauscht er die Foederation der Völker mit der Foederation der historisch gegebenen Länder. Diese Veränderung des Programmes halte ich für richtig und ich würde sie für einen Fortschritt halten, wenn Palacký durch das sogenannte historische Staatsrecht dem ıdalismus keine Concessionen gemacht hätte und wenn er bald darauf Programmes nicht abermals geändert hätte. Kaum war nämlich ı dem Jahre 1866 der Ausgleich mit Ungarn zustande gekommen, als ıcký sein neues Programm abermals revidirte und zwar im Sinne Nationalismus. Denn schon 1867 nach der sogenannten Moskau-

fahrt spricht er sich für ein nationales Programm aus, und zwar denkt er an eine innigere Verbindung unseres Volkes mit dem russischen. Er will zwar sein österreichisches Programm nicht ganz aufgeben, allein er zweifelt schon an Oesterreichs gutem Willen, den slavischen Völkern Recht wiederfahren zu lassen, und sieht darum in Russland einen Hort gegen die deutsche und magyarische Hegemonie! Man ist bei uns gewohnt, Palacký's politisches Programm als einheitlich und durchwegs consequent anzusehen, allein das ist nicht richtig! . . . . Der Vorwurf der Inconsequenz und Unfertigkeit trifft auch schon Palacký, auf dessen Programm die Jungčechen sich nicht minder berufen als die Altčechen selbst.« —

Pokládám tyto konstrukce prof. Masaryka za věcně nesprávné, a zejména studie v »Zeit« vnucuje mně péro do ruky. Německý čtenář »Zeit« zajisté není tak dopodrobna zasvěcen v naše věci, aby slova p. Masarykova o »užším spojení národa českého s ruským« nevzbudila v něm ony legendárné představy politického panslavismu, dle něhož zejména Čechové prý by rádi Rakousko rozbili a Rusku se oddali, kterézto představy němečtí liberálové a Maďaři s takým úspěchem tolikráte dovedli proti Čechům užiti.

S oněmi »třemi fásemi« vývoje politického programu Palackého a odtud plynoucí oprávněnosti neb neoprávněnosti výtky »nedůslednosti« má se to takto: Ve své »Idei státu rakouského« uvádí Palacký na důvod svého národnostního seskupení Rakouska, jak je byl na konci r. 1849 v Havlíčkových »Národních Novinách« pod záhlavím: »O centralisaci a rovnoprávnosti národní v Rakousích« formuloval, to, že, jak tehdáž věci stály, zdál se mu způsob ten poměrně s menšími nesnázemi býti spojen než kterýkoli jiný; o něm, jakožto historikovi, že mnozí lidé ani neuměli se dovtípiti, kterak mohl v takové míře zapříti historické zásady a přimlouvati se za program tak patrně revoluční, jakým bylo třídění říše rakouské dle národnosti. Ovšem že ale návrh jeho »souvisel s revolucí a stal se možným jen předešlými ohromnými bouřemi, které byly otřásly a rozryly veškeré základy monarchie Rakouské až do dna«.

Jestliže tedy chceme spravedlivě posuzovat tuto »fásl« politického vývoje Palackého a jeho programu, pokud se týče uspořádání Rakouska, musíme míti na mysli tento naprosto z ovzduší pravidelnosti se vymykající vznik této »fáse». Nutno ji tedy posuzovati isolovaně — ona jakožto »revoluční« v období revolučním nejen vzniká, ale i s ním konec svůj bere. U programatickém projevu Palackého z doby revoluční nejeví se on a jeho přesvědčení politické, jeho »politická indidualita« v úplné, ničím nezakalené ryzosti, neboť v takých dobách rozvratných i velikáni musí činiti koncesse a kompromisy. — Proto, trvám, spravedlivě nelze formulaci, již nalezáme v »Idei státu rakouského« r. 1865, vyhlašovati za změnu programu z r. 1848 a činiti odtud Palackému výtku nedůslednosti.

Já aspoň mezi programem z r. 1848 a z r. 1865 organické souvislosti nedovedu postříci, a tím ona první »fáse« vlastně mně z vývoje

zcela uniká. Jak na věc nazírám, jest mi »Idea státu rakouského« z r. 1865 v Palackého příslušné formulaci se vzhledem ku posuzování a poznání politické individuality jeho v její plné ryzosti fásť první — a také poslední t. j. jedinou. Nějaké třetí, neb vůbec další změny tohoto programu nikde nenalezám. To však souvisí tak úzce s poměrem Palackého k Rusku, že jsem nucen nejprve tohoto se dotknouti.

Považuji především za věcně nesprávné, zří-li prof. Masaryk protiklad ve formulaci austroslavistické; r. 1848 (prý) proti Rusku, r. 1872 (v »Doslově«) vedle Ruska.

Palacký napsal ve svém listě do Frankfurtu 11. dubna 1848: S touž křivdou, jako v Němcích za nepřítele Němcův, jmenují a pokládají mne mnozí v Rusích za nepřítele Rusův. Nikoliv, pravím to hlasitě i zjevně, nejsem nepřítel Rusův; naopak, pozoruji s radostným účastenstvím každý krok, jejž tento veliký národ ve svých přirozených mezích ku předu činí po dráze vzdělanosti: ale že při vší vřelé lásce k národu svému vždy ještě výše cením dobré lidské i vědecké, nežli dobré národní, z té příčiny již pouhá možnost universální monarchie Ruské nemá žádného odhodlanějšího protivníka i odpůrce, nežli mne; ne proto, že by monarchie ta byla ruská, ale že by byla universální.«

Zde, trvám, jasně vyřčeno, že o protikladu »proti Rusku" ve smyslu snad rusofobie nemůže býti řeči, ač dle p. Masarykovy konstrukce, že Palacký skončil »rozhodným rusofilstvím«„ ono »proti Rusku" bylo by přece logicky nutno pojímati ve smyslu »rusofilství« protichůdném, tedy nepřátelském. Palacký se však ohražoval proti universální monarchii a že tu běželo o ruskou, bylo pouze náhodné. Rovněž tak považuji za věcně nesprávné imputovati »rusofilství« Palackému r. 1872 ve smyslu snah po nějaké »innigere Verbindung«. V příslušné části »Doslovu« z r. 1872 obírá se Palacký výslovně případem rozpadnutí se Rakouska a jeví se býti již tímto momentem samým vyloučeno jakékoli »měnění« politického programu, složeného r. 1865 v »Idei státu rakouského«, poněvadž v rozvratech tak násilných vůbec nastává tabula rasa a nelze mluviti o tvoření programu pro eventuality takovéto. Že také Palackému samému ani nenapadlo ony čistě akademické úvahy pokládati za jakoukoli »změnu« svého grogramu z r. 1865, lze poznati konečně z jeho vlastních slov. Praví 2. června 1873, tedy rok po »Doslovu« ve článku »Die Russen und die Čechen«, uveřejněném tehdy v Schuselkově »Reformě« a pak v „Gedenkblätter« str. 282—287: »Seit 1848, wo der Ruf der Freiheit auch in Oesterreich erscholl, war ich unablässig bemüht, die Anwendung dieses heilsamen Princips (Gleiches Recht für Alle) auf die so heterogenen Völkerverhältnisse in Oesterreich allseits zu beleuchten und zu fördern, zuletzt in meiner Brochure »Oesterreichs Staatsidee« 1865.« Mám tedy za to, že oproti tomuto výslovnému svědectví Palackého z roku 1873 nelze přístojně vložiti v »Doslov« z r. 1872 ysl, jehož pisatel sám tam nevkládal. Tak dovodil jem, trvám, že nebylo spravedlivo mluviti o oněch »třech fásích« politického vývoje lackého, a ovšem tím méně o nedůslednosti jeho v tomto vývoji.

Co poměru k Rusům se týče, tu ze článku z r. 1873 právě citovaného, bylo by lze, a to nikoliv nesnadno, skonstruovati opak zdán-

livého »rusofilství« v »Doslově« z r. 1872. Neboť tu praví Palacký doslovně: »Wenn wir aber einmal aufhören müssten, Čechen zu sein, so kann es uns dann ziemlich gleichgiltig lassen, ob wir Deutsche, Wälsche, Magyaren oder Russen werden;« a dále: »Herr Makuschew wird sich bescheiden müssen, in uns Čecho-Slaven keine künftigen Russen, sondern nur aufrichtige Freunde derselben zu erblicken — vorausgesetzt, dass die Freundschaft gegenseitig sich bewähre.« Palackého poměr k Rusům byl dle mého názoru r. 1872 tak jako v r. 1848 poměr poctivého, spravedlivého člověka ku národu ovšem kmenově příbuznému, leč bez jakéhokoliv více méně romantického spoléhání se na nějakou ruskou pomoc, čemuž v odpor byl u Palackého již sám jeho — realismus, jenž vždy nabádal jej. vésti národ český k tomu, aby nespolehal na nikoho jiného, než na sebe sama, což stejně hluboce jako dojemně vystavuje ku konci »Doslovu« přáním, aby »národovci jeho milí nikdy nepřestávali býti věrni sobě, pravdě i spravedlnosti!« —

To považoval jsem za svoji povinnost stručně uvésti na obhájenou Palackého proti věcně nesprávným, jak za to mám, výtkám profesora Masaryka.

Vojt. Hořínek.

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

J. S. Machar: 1893-1896. Básně. (Nákl. Šimáčka.) »Zde jsou trosky tří cyklů, tří zamýšlených samostatných sbírek,« praví o své knize Machar sám v předmluvě, která jest i jinak zajímava, označujíc stanovisko autorovo v dnešní chumelenici směrů, snah a osob. Plán tří sbírek prý rozbil a hodil přes palubu proto, že básně tyto byly napsány v pohnutých letech*) a »pokládaje tuto fasi života svého za skončenu, chtěl jsem s ní být hotov i ve své literární činnosti«. A tak mu nejde při této knize o nic jiného, než aby básně následovaly v témž pořadu, jak byly napsány, než aby představovala »nálady, dojmy, myšlenky, třesoucí se a protínající v nervech a duši, promítnuté na papír . . .«

Kniha jest složena tedy, obsahově i formově, ze tří různých živlů. Nemá tedy ovšem jednoty v látkách, skladbě a stylu. A tak jí zůstalo jediné to nejširší pojítko, které zde vůbec bylo možno, časový celek těch tří let, v nichž verše tyto vznikaly, při čemž ovšem nezapomínám dodati, že jí naprosto neschází ten jediný druh jednoty, jejž musíme všude a vždycky požadovati: jednota umělcovy o s o b n o s t i. Ale to rozumí se u veršů Macharových, jimiž všude ostře a hmatavě proráží autorovo já a jeho zažitky, samo sebou.

Kniha není sice seřaděna dle smíšených tří živlů, nicméně však rozpoznáte je v obsahu snadno.

Jsou tu nejprv ukázky nejnovější Macharovy intimní lyriky, v tónu a slohu prvých jeho sbírek až do vydání vídeňských Tristií, nonchalantně hozené, v rýmovaných úsečných slokách, chtějící vysloviti při největší zdrželivosti v barvách a obrazech co nejvíce vniterného obsahu. Staré hněvy a protesty duní z nich ještě sem tam:

— — ó verše mé, vztek slyším syčet z vás,
ševelit bolest, klnout nenávist!

*) Básník rekapituluje své postavení v nich těmito slovy: »V roce 1893. po své k e Tristium Vindobona I-XX., byl jsem dán v kladbu vládnoucí politickou stranou; v ce 1894 v campagni o Hálka, provedla mi totéž officielní hierarchie v literatuře; v 895 viděl jsem mladou generaci spojenu v ideách eské Moderny; rok 1896 mě p vědčil, že se ideami nedá pranic spojiti, nejsou-li tu paragrafy, stanovy — spolek. (derna zkoušela špatně pochopený individualismus — na sobě . . .«

Z jiných na př. »Determinimus«, »Na dušičky« a j. ozývají se spleeny a studené nálady Podzimních a Zimních sonettů. Charakteristická jest »Moderní« zachycující pronikavě v několika prudce kvapících slokách psychologii dnešní mládeže.

— — — — — — — — —
»Vztek choval nás, kojila zlost,
a v žluči je naše síla
— — — — — — —
A pochybnostmi zmítáni
kam vstavit nemáme nohu,
však ženeme jak Titáni
na Olymp starých bohů . . .
— — — — — — — — —
Třpytivých veršů sladkota
je hozena kamsi v hloubi,
chcem slyšet hymnu života,
kde oheň s krví se snoubí . . .«

Vedle těchto najdeme však také tóny měkčí, na př. vlídný úsměv prvé jarní nálady v »Koncem února«, elegické záchvěvy loučícího se mládí (Psáno na jaře), skeptická účtování po skončených hodech mladých illusí:

»Je hostem nemoc, vlasy zřídly
a vrásky lezou do čela.
— — — — — — — — —
A verše, sláva, láska marnost,
šum větru, hrstka popele;
dnes hrd jsem na pluk nepřátel svých
a na tři čtyři přátele.«

»V nemoci« vítá už dokonce smrt, ale zase stejně charakteristicky:

»Vem, co mám. V hlavách u postele
to okované kopí zříš?
Je dosud teplé, zkrvavělé.
Štít neměl jsem. A pojďme již!«

Do této kategorie počítám i skvostný polemický »List«, připomínající nejlepší podobné partie Byronova Dona Juana.

Druhý živel zastupují čísla příbuzná Tristiím, uvolněnější a modernější formou, ve výraze silnější, pozvedající se místy k apostrofám a hymnám. Snad proto, že v nich nemluví jako v prvých intimní smutky člověka, nýbrž více reflexe a city umělce. Mimo motivy z české veřejnosti (vídeňští Čechové, Neruda, oslava Kollárova a j.) a jiné, připomínající Tristium Vindobona (Spirála, Napoleon, Vise a j.) jmenuji jako novější: La bête humaine, Elegie o umění a počátečný Fragment zamýšleného, ale neprovedeného románu Dekadenti.

Ale docela už novým je Machar ve třetím živlu této knihy, skupině básní historických (ač zasluhují-li ještě tohoto jména). Nejsilnější z nich jsou »Dvě matky« a pak zvláště trojice volně rhytmovaných apostrof na antické zjevy (Valerius Asiaticus, Julian Apostata, Ne-

značící nejen umělecký vrchol přítomné knihy, nýbrž vší Macharovy produkce od Tristií. Dvě matky (totiž Husova a Žižkova) jsou historické básně par excellence — křísí skutečně dobu v jejich detailech psychických a vnějších, ale za touto drobnokresbou slyšíte duněti obří kroky velikých událostí. Za to však bylo by mylno, ceniti na zmíněné trojici antických motivů to, že vyvolávají ducha své doby. Myslím — a napsal jsem to v Rozhledech, hned jak se tyto práce objevovaly v časopisech — že tu jsou zárodky pokusu, promítnouti »legendu věku« prostředím moderní duše, ne tedy jen vyzdvihnouti nestranně, objektivně, (totiž studeně) ty rysy, které každá běžná učebnice dějepisu přiznává jí jako jejího »ducha.« Ba právě naopak, vřelost a životnost těchto básní je v tom co mají nehistorického, ryze a věčně lidského. Básník tiskne ruku přes vzdálenost věků právě těm antickým zjevům, které se vymykají rázu své doby a jsou bratry dnešních duší: tichému snílkovi, jenž uchyluje se z vřavy Římy Messalinina do stínu svých šumících stromů, Neronovi, jejž s neobyčejně pronikavou intuicí kreslí jako »praděda Baudelairova,« Julianu Apostatovi, v němž vítá soudruha dnešního protikřesťanského individualismu. Cením tuto poslední báseň, sálající nietzscheovským duchem, nejvýše, a to pro její odvahu, s níž první u nás vyslovuje, co v době dnešních novokřesťanských sentimentálností a spiritualistické nedokrevnosti tane as mnohým na jazyku. Nevím, kdo by ještě po tak jasné mluvě básníkově mohl v něm vidět navazovatele na českobratrství. Není ani třeba širokých analys, abychom poznali, že Macharovi neimponují v dějinách tak příklady sebekázně a altruismu, jako projevy síly, živelná moc převratů, hrdá a veliká osobnost, touha po svobodě — nazírání to naprosto ne ethické, nýbrž čistě umělecké. A jen vědomý individualista může počítati guillotiny, na nichž zahynuli Ravachol, Vaillant a Henry k místům »kde vražděna kdys idea.«

Této skupiny historických básní nelze čísti bez politování, že jsou pouhým zárodkem většího díla. Chceme doufati, že se dílo toto ještě zrodí a že bude něčím, proč nemáme dosud u nás příkladů. A tak nám ukazuje přítomná kniha nejen Machara starého, ve známých tónech Confiteoru a Tristií, ale i zápasícího za stělesnění nových odvážných uměleckých snů. Nezastavil se tedy na dobytých posicích, vyvíjí se dále — a to jest to nejlepší, co ku cti této jeho knihy lze říci! *Kj.*

Jaroslav Sutnar: Trosky: — Z duše. Básně **Hermy Pilbauerové.** — Zase dvě knížky neznámých dosud jmen, vydané — rozumí se — nákladem vlastním. Kolik takových jsme už v tomto roce četli! Tyto dvě nepatří sice právě k těm, při nichž je kritik nucen se zlobit nebo smát, nejsou ani nemotorně začátečnické, ani naivní, ani zase affektované a módně natřené, ale za to ve všem všudy obyčejné, a to je u debutanta vlastně ta největší chyba. Kdo dnes vystupuje s verši, jakých jsou plny s[illegible]ší ročníky Lumírů a Světozorů, ten si klidně mohl zůstati doma. [illegible] čísti Sutnary a Pilbauerové, můžeme-li totéž, a lépe vysloveno, čísti [illegible] Vrchlického, Heyduka nebo Krásnohorské? Nejde o to, býti novým [illegible] svým za každou cenu, vynuceně a násilně, ale aspoň nádech svého [illegible] zvuku, svého vlastního pojímání věcí má začátečník přinésti. H. Pilbauerové konečně, ačkoli v látkách a cítění nevzdaluje se ani o píď nad

průměr »vyšší dívčí« lyriky, podařilo se přece několik svěže cítěných a pěkně vyslovených slok, ale za to jsem nepoznal tak hned něco tak šroubovaného, suchého a studeného, jako jsou verše p. Sutnarovy. Zde ukázky: »Já sluch svůj ke své touze zved, chtě slyšet řeč, již její ret se svých střásá lemův . . . « Nebo: »kde puká stále parna vřed . . . « Jinde: »Kdy odříkání dnem se leskne čelo mé, kdy s láskou v hrudi lem ždám celý vinout svět a krvé ručejem svou prahnu brodit skráň, by jiným úprkem červ bolu z ňadra (!) prch atd.« Poslouchá se to jako když vůz drnčí po dláždění. Jest vidět, že pan Sutnar pracuje jenom mozkově. Schází tu naprosto krev, srdce, nervy. Sem tam ukazují jeho verše značnou intelligenci a nedají se proto házeti do jednoho pytle s pokusy nevzdělaných začátečníků — tím spíše by měl jejich autor pochopiti, že mu na luzích poesie vavříny neporostou! *D.*

Philipp Langmann: Ein junger Mann von 1895 und andere Novellen. (V Lipsku, nákl. Rob Friese). Pěkná ukázka mladé německo-rakouské literatury. Autor je rozhodným a vědomým realistou, čímž práce jeho sice vypadají jako asi o deset let opozdělé ale je realistou v nejlepším slova smyslu. Nefotografuje jen střízlivě vnější banality, ale chytá i jejich duši. Nepozoruje jen očima, ale i psychologickými tykadly. Jeho mladý muž z 1895 jest docela obstojný typ mladého dnešního intelligenta, zapleteného do bezvýsledné a bolestné milostné aféry, ale je skizzován jen z nitra, psychologicky, v denníkové formě upomínající na Garborgovy Umdlené duše. Je tam mnoho výborných pozorování a náladových finess. Psychologickou půdu nepouští Langmann ani tam, kde má před sebou individua kleslá a nízké intelligence. A pak, čím českého čtenáře může zaujati: práce jeho mají specielní vůni okolí nám blízkého. Autor je sice nenaznačuje, ale někde zdá se vám, jako byste dýchali vzduch některého německo-moravského města. To duševní teplo, které rozehřívá u něho i nejšpinavější a nejbanálnější zjevy, dává za pravdu slovům Bierbaumovým: »Ich weiss ausser ihm keinen, der es in deutscher Sprache so verstünde, Proletarierleben dichterisch zu gestalten und doch Innen- und Aussenperspektiven zu geben« *Kj.*

J. H. Mackay: Anarchisté. Přeložil V. Skružný. (Vzdělav. Bibliothéka.) Jen umělec velmi citlivého hmatu dovede býti umělecky tendenčním; neboť užívání tendence v umění je stejně choulostivé jako užívání arsenu v lékařství: malá injekce osvěžuje, dodává barvy; silná zabíjí. Jakými symptomy pak projevuje se takovéto otrávení uměleckého díla, lze studovati i na této knize Mackayově. Šedivá hmota mozková, vzrůstajíc hypertroficky, dává zakrsávati srdci, tupnouti svalům. Autor líče theorii přestává líčiti karaktery v jejich životní síle a plnosti; nevidí ani citové půdy, z níž ideje klíčí, ani ovoce vůle, jež nesou. Logika ubíjí psychologii: není tu života. A tak ponejvíce jen formální stránka, zejmena sloh namnoze rhetorický (což vše v českém vydání nedbalým překla- pokaženo) a několik deskriptivních passáží, jimž patrně nedostižen vzorem byl Zola, udržuje ve vás vědomí, že máte před sebou ror. Ale marně hledá váš esthetický cit svými tykadly místa, kde by n- krůpěje autorovy krve, ke kterým mohl by se přissát; je to jen int-"

John Henry Mackay.

jenž nalézá zde stravu. A pravím ihned: potravu jemnou a delikátní; zdali zdravou? Nechávaje vše specielní stranou, dotknu se jen stručně hlavního problému. Kritika kollektivismu a kommunismu, jak ji podává autor, je v celku správna; theoreticky ovšem, neboť v praxi je socialism věrou, je náboženstvím, a žádnou kritikou neodejmete jej lidem, kteří jím žijí i umírají. Ba více, jeho silou žijí oni intensivnější, lepší život než ostatní stavy dnešní společnosti, takže sociální problém jest vlastně problémem buržoasie, degenerující ve svém nasycení, spíše než proletariatu silného ve svém hladovění. On je šťasten ve svém neštěstí: neboť nesplněné touhy povznášejí; ona je nešťastna ve svém štěstí: neboť štěstí odnímá sílu života, ono poskvrňuje. Ale theoreticky ovšem je pravda, že lidé nikdy by nesnesli tak velikou sílu nesvobody, k jaké je odsuzuje ideál kommunismu. Avšak na druhé straně lidé nesnesou ani tak veliké síly svobody, jakou jim chce vybojovati ideál Stirnerova individualismu, či dle terminu Mackayova anarchismu. Nesnesou: neboť mají srdce. A nejen mají, ale ono vzdor všem comteovským postulátům: »srdce nemělo by nikdy místo rozumu říditi život« (str. 193) řídí jejich život a vždycky bude říditi; i v šedé hmotě mozku jsou červené nitky cév. Intellekt je strážcem na hranici mezi já a ne-já: ale srdce neznající těchto hranic nalezne vždy dosti nestřežených míst, kudy propašuje svou lásku. Intellekt je jen regulátor; cit je pára. Cit je to, čemu říká Stirner, zapomenuv pro logiku na psychologii: »Spuk«. Auban ztratil dávno všecku víru, jen té jediné nikoliv: víru v mohutnost rozumu, která ač zdlouha, zdlouha působí," konečně každého člověka přivede k tomu, starati se o sebe, místo o jiné.« Ale srdce nedovolí člověku omeziti se jen na sebe: a dokáže-li to, stane se bohem a sebevrahem v týž okamžik. Pojme nenávist k sobě, usmrtí se. Nesnese nemít objektu, usmrtí se. Není-li pravda zde, ale v subjektivismu Stirnerově, pak sotva bychom viděli Aubana dávati ženě almužnu, která z bídy nabízí mu svou dceru, a sotva bychom viděli Mackaye psáti tuto teplou, v podstatě altruistní knihu. A proto, vycítivše tento konflikt v nitru autora samého, jenž je nejzajímavějším momentem knihy, chápeme individualism v tom smyslu, v němž už Kristus, starý jeho učitel, jej hlásal: zrušiti vnější autoritu a přenésti stát do vnitř, do sebe; zrušiti soudy a nechati svědomí; skáceti vladaře a nechati lásku. Až sypká a měkká posud aggregace naší společnosti nabude ethickou výchovou pevnosti a kompaktnosti, pak přijde chvíle, kdy bude lze rozbiti [illegible] hliněné formy dneška — stát.*)

Kirilov.

---

*) J. H. Mackay, rodem Skot, napsal básně, novelly i dramata. Díla jeho jsou: »Der des Hochlands«, báseň. »Moderne Stoffe«, Novellen. »Dichtungen«. »Fortgang«. »Hermsdorff« tragedie. »Im Thuringer Wald«, písně. »Schatten«, novelistické studie. »Menschen der Ehe«. »Die letzte Pflicht«.

Z ruchu literárního a uměleckého.

— **Redakce »Času«** vykládá nesprávně moji prvou odpověď v otázce mého článku o Moreauovi, jakobych se přiznával k opisování. Opisem rozumí totiž každý slovné převzetí originálu nebo myšlenek původních vlastních jen určitému autoru. V místech, jež »Čas« cituje, jest však něco jiného než původní myšlenky. Či chce tvrditi »Čas« že si teprve Muther vymyslil tu okolnost, že mladá generace odklonila se od realismu a přiklonila se k symbolismu a mysticismu? Vymyslil si Muther, že spolek »Růží a Kříže« účastnil se mše před otevřením své výstavy atd. jak »Čas« cituje? To jsou prostě historická fakta, o nichž po pravdě bude referovati vždy každý stejně. Při historickém faktu možno jest mluviti o opsání tehdy, je-li podán týmiž slovy, což citáty »Času« ani v jediném případě nedokazují. »Čas« vida sám nedostatečnost svého důkazu opsání chytil se obratně slova »parafrase«, ale z toho stanoviska konsequentně by byl nucen tvrditi, že všechna historická díla jsou parafrasemi díla prvního, které dotyčnou událost konstatuje.

Že tedy v Mutherovi i v mém článku konstatují se stejná fakta, nedokazuje nic, neboť děje se to způsobem stilisticky úplně různým. Bylo by podezřelejší, kdyby se na obou místech tvrdila fakta si odporující. Tolik o těch citátech »Času«, kde se jedná o zjištěné a historicky dokázané události. Důležitější naproti tomu zdá se mi býti výtka, že jsem převzal z Muthera pojetí a charakteristiku díla Moreauova, tedy individuální názor kritikův a jen jemu vlastní, nikoliv fakt, nýbrž duševní majetek. Že tomu tak není, dokazuje toto:

Analogie s Baudelairem, kteryžto přední rys charakteristiky Moreauovy kreslím ve svém článku detailněji než Muther. Kde jest v Mutherovi rozvinuta theorie Baudelairova, kterou uvádím a jejíž program jednotné suggesce vidím u Moreaua? O této souvislosti theorie esthetické a výtvarné praxe u Muthera není nikde zmínky. Dalším důležitým bodem citátů jest: »podal ideu a moment morální, ne scenický«. Slova ta charakterisují tvorbu Moreaovu po mém soudu nejvíce a vyskytají se dle »Času« také u Muthera. Ale: Muther užil jich ve všeobecné charakteristice bez dokladu, kdežto já demonstruji je na obrazech Oedipa a Hercula dle svých pramenů (»il choisit donc un instant décisif an point de vue moral et non pas un instant palpitant au point de vue scénique.« Gazette des Beaux-Arts 1886, II. 38). Další věc, kterou přes všechen nedostatek místa musím uvésti, jest ta okolnost, že »Čas«, aby čtenáře vskutku přesvědčil, našeptává, že vedle citovaných »parafrasí« ví ještě mnoho míst, které prý slovně souhlasí. Proto nechtěje vícekrát odpovídati odnímám »Času« tento reservní náboj. Nejdůležitější místo, pointa celého článku, nalezající se i u Muthera i v mém článku jest toto: Muther: Selbst wenn Götter kämpfen, geschieht es ohne grosse Gesten, sie brauchen nur eine Bewegung der Augenbrauen, um wie Zeus die Erde erzittern zu lassen. Vedle toho kladu citát z Gazette des B.-A.: Cependent Moreau est le peintre de la tristesse humaine et des exploits des dieux. Or la tristesse est calme et les dieux n'ont besoin que d'un geste pour faire trembler le monde. Odtud a nikoliv z Muthera pochodí moje pojetí temperamentu Moreauova, jako malíře klidu. Dále udává »Čas«, že jsem slovné opsal popisy děl z Muthera. Poněvadž moje popisy s Mutherovými vskutku se shodují, ukazuji také, odkud popisy ty pochodí: Helena. Gazette des B.-A.: Gustave Moreau a représenté dans la figure d'Hélène celle de la Fatalité, marchant sous un ciel teint du sang de discorde

M.: Helena verwandelt unter Moreaus Händen sich in das Verhängnis, das über blutgetränkten Boden schreitet.

G.: . . . n' a pas un regard de pitié pour les mourants, dont la plainte confuse monte autour d'elle.

M.: Doch sie hat keinen Blick des Mitleids für die Sterbenden, deren Röcheln zu ihr herauf dringt.

G.: Elle montera sur les beaux vaisseaux de Ménélas; elle rentrera en triomphe dans son palais d'Argos. De nouvelles amours lui sont encore promises là-bas.

Sie wird die schönen Schiffe des Menelaos besteigen, wird im Triumph nach Hellas zurückkehren, wo ihr neue Liebe beschieden. — Smrt Orpheova. G.: Mais cette fois, ce n'est pas du drame classique que M. Moreau a tiré les effets de sa composition. Le drame est révolu: Orphée a été déchiré par les Ménades; les membres du barde sont épars dans les champs glacés des pays hyperborées. Sa tête, portée sur la lyre à jamais muette, est venue échouer sur la rive de l'Ebre . . . atd.

M.: Nicht aus der antiken Tragoedie hat er die Composition genommen. Das Drama ist beendet. Orpheus ist von den Maenaden zerrissen, die Glieder des Sängers sind zerstreut über die eisigen Gefilde der hyperboreischen Lande. Sein Kopf, von der für immer stummen Lyra getragen, ist an dem Ufer des Erebos gestrandet atd.

Mohl bych citovat ještě jiná slovná znění (jako o obrazu Salomy), ale myslím, že jsem už tímto odňal »Času« příležitost k vystřelení svých reservních patron. Přesvědčil-li se Muther o správnosti těchto popisů, jak míní »Čas«, tím lépe, neboť jsou tím bezpečnější. Uvádím ještě důležitá místa z mého článku, o nichž Muther nikde se nezmiňuje; vedle theorie Baudelairovy jest to: popis obrazu Poesie, detailní popis obrazu Oedipa, symbolický výklad téhož obrazu na základě dualismu dobra a zla v této antické báji, ideový výklad a vztah mezi obrazy Oedipa a Hercula, výklad obrazu Promethea a na konec zmínka o koloritu a technice Moreauově.

Z toho jest dostatečně viděti, že ve svém článku nepřevzal jsem vlastních Mutherových myšlenek, a fakta, v nichž s Mutherem se shoduji, že patří historii a nejsou majetkem žádného. »Čas« také tvrdí, že jsem Mutherovi vynadal — ale kde prosím? Naopak z mé prvé odpovědi jasně plyne, že si díla jeho vážím a zakončil jsem ji také větou, která uvedena byla na obranu Mutherovu.

Můj »plagiát« poskytl red. Herbenovi zase jednou příležitost ku ztropení velikého hluku a k pohodlnému vyplnění celých několika stran Času. Přeji mu toho od srdce a aby mu proslavená jeho rubrika N e p o k r a d e š nezahálela, pošeptám mu, kde by mohl shledávat daleko vděčnější látky k jejímu plnění. Neboť tam se nebude jednati o fakta, jednou pro vždy daná a nezměnitelná jako v mém případě, nýbrž o dílo volné fantasie, kde n e s a m o s t a t n o s t a d o k o n c e p ř í m é o p i s o v á n í padá zcela jinak na váhu než při poučující skizze. Tedy zkrátka: znáte pane Herbene moravské obrázky »N a d ě d i n ě«, které vyšly r. 1893 v Ottově Laciné knihovně? Budete je znát — psal jste je s á m. Nu a teď se podívejte do starého Pečírkova kalendáře z r. 1884. (to je přec trochu méně důstojný pramen než byly moje!) a tam najdete na str. 81. povídku: »Š t a s t n é n á h o d y a n e h o d y«. Obrázek z flámského života. Podle H. C o n s c i e n c e zčeštila B. F. Abych Vám uspořil hledání, oplatím Vám službu, již jste mi prokázal s Mutherem a budu prostě citovat:

Dějiště: vesnice. Syn je na vojně a z domu mu budou poprvé psáti. Stejně tam i u Vás.

A zde máte doslovné opisování, vedle totožnosti děje, situací a osob:

Conscience:

Marie nesla v jedné ruce dva velké archy papíru . . . »Nu, Marie, kampak ubíháš s tím papírem? Proč tak spěcháš? Vždyť nikde nehoří.

Dívka si sedla, položila papír na stůl a všecka zamyšlena konec péra dala do úst.

Malý bratr podepřel se oběma rukama na stůl a neodvratně hleděl na ústa a oči její, chtěje vyzkoumat, co bude perem dělat.

Konečně namočila péro a chystala se psáti. Za okamžik však zdvihla hlavu a tázala se: »Nuže, řekněte, co mám psáti?«

Obě vdovy na sebe pohledly a pak podívaly se na dědečka, který oči na ruku Mařenčinu upíral. »Nu tak piš, že jsme všichni zdrávi.«

Dívka se usmála a řekla: To by bylo né, dědečku. Jsme prý všichni zdrávi y již čtrnácte dní nemocen poleháte.« Nu to můžeš také říci, Marie.«

Co myslíš? Milovaný synu, to zní přece něji než Jene.«

Herben:

Jáchym Valných cválal po příkopě ku domovu, až se nad ním hlava třásla. V ruce tiskl křečovitě arch bílého papíru od žida.

(Sestra jeho píše dopis.)

V zamyšlení dala si konec násadky do úst a sklonila hlavu na čistý papír.

Aby mu nic neuteklo, sedl si do kouta za stůl, odkud viděl do všech stran světnice. Podepřel si hlavu na obě ruce a hleděl.

Hanyša pozdvihla zapálené oči a ptala se rozpačitě, skoro plačky: »Tož, co mám psát?«

Všichni mlčeli hledíce udiveně na sebe, otec na matku, matka na otce. Až babička je vysvobodila: »Piš, Hanyško tak, že ho na stotisíckrát pozdravujeme a že sme všeci zdraví . .

»Ale dyť vy nejste zdravá,« namítala dceruška.

»No však to taky můžeš napsat, že mám zase tu nádchu —«

»Ale jak napsat na vrchu?

»M i l ý s y n u, to je od vás enom?

»Nikoliv, to tam nesmím připsati — brucela Marie. »Což mohu Janovi psáti, jako bych byla jeho matkou?

— — řekla matka Janova: Raději napiš zkrátka: »Jene.«

Po té dala se do práce. Okamžité vystaly jí krůpěje potu na čele, dech se tajil — obličej rozpaloval.

»Děvčátko, piš jen dál« — poznamenal dědeček. —

Půl hodiny panovalo ve světnici hluboké ticho.

Marie — ubohá slizovala velkou kaňku z papíru.

»Milý bratře,« to je zasej ode mne a od Jáchyma.«

»Napiš Karle!« rozhodl otec.

Hanyša kousala ještě chvilku do násadky a potom se dala do práce. Na čele jí vyskočily krůpěje jako hrách, tváře jí sálaly červeností a dech dral se jí mohutně z ňader.

»Piš už dál,« řekli všichni.

A zase nastalo ticho, že bylo slyšet červotoče v trámě nad stolem.

Při třetím řádku Hanyša ukapla si na papír. Slízla »sviňku«, jak se říká.

Dopis zněl:

Milovaný Jene!

Jak pak je to s Tvým zdravím? Chvála Pánu Bohu, my jsme všichni zdrávi — volek i kráva také atd.

»A to je všecko?« ptala se matka trochu nevrle. »Co pak mu nedáš vědět, že —

Všichni se dali do srdečného smíchu. Ten malý klučina, který pozoroval radost na všech tvářích, zatleskal si na ruce. Nešťastnou náhodou ruka jeho zavadila o kalíček s inkoustem tak silně, že se překotil na stole a inkoust jako černý proud vylil se na ten pěkný list. Úsměv zmizel všem ze tváří: dívali se jeden na druhého zaraženě a mlčky lomili rukama. Klučina Pavel tuše bití, plakal a křičel, až uši zaléhaly.

Karlíčku!

My tě všeci na stotisíckrát pozdravujeme a na vědomost ti dáváme, že sme zdraví. Kráva a jalůvka taky atd.

Matka si však na něco vzpomněla. »Ty, Hanyšo, měla bys mu napsat aji to — —

Podobné nadšení zmocnilo se i Jáchyma. Zdvihl se přes stůl a nahybal se k listu. Ale rukávem zavadil tak silně do inkoustu, že se sklenička převrhla a obsah rozšplíchl po stole a po celém psaní. Všickni hrůzou zbledli. Jáchym tuše následky dal se do pláče, jak by ho na nože bral. Ostatní pohlíželi v úzkostech na sebe nevědouce, co teď počíti?

A tak dále. Myslím že Vám tato malá ukázka postačí, abyste šel do sebe a podíval se, když už chcete hledat mrvy v oku svých bližních, zdali nemáte nejdříve ve svém to známé biblické břevno. Ostatně, jak vidíte, předešel jsem Vás a ukázal Vám, že tam máte notné. Přeji dobrého zažití! *Dr. F. X. Jiřík.*

Pozn. red.: Aby neměl zase p. dr. Herben příčinu, pozastavovati se nad argumenty, jimiž se za mé redakce v Rozhledech bojuje, připomínám, že nejsem v otázkách plagiátů nijak zvlášť rigorosním a že by tedy bylo od Času zbytečno, dokazovati, je-li či není-li passus z povídky p. Herbenovy plagiátem Nešlo tu zajisté p. dr. F. X. Jiříkovi o nic než o důkaz, že když už chce být někdo rigorosní a pěstuje tak svědomitě po léta rubriku Nepokradeš, má mít nejprve sám v té věci čisté svědomí. A na provedení tohoto důkazu v Rozhledech měl p. dr. F. X. Jiřík po útoku »Času« zajisté právo. *F. V. K.*

— Z dozvuků p. Hilbertova známého feuilletonu o Vrchlickém, uvádíme zasláno p. K. St. Neumanna v »Čase«, kde se p. Hilberta i Volných Směrů odříká. To se ovšem dalo od p. Neumanna jistě čekat.

— Rajhradská **»Hlídka«** přináší velmi věcně a slušně psaný článeček k našemu nedávnému sporu s tak zvanou katolickou modernou. Vrátíme se k němu v příštím čísle.

— **»Ženský Obzor«**, jak se oznamuje, zajde. Je to veliká škoda pro slibný mezi mladší naší českou intelligencí. Ale nešlo-li to hned na poprve prorazit samostatným ženským moderním listem, půjde to snad už lépe podruhé. Půd připravena a redaktor »Ženského Obzoru« p. Vít Kellner jistě neopustí po prvním nezdaru nadobro toto pole práce.

— **»Světozor«** přináší v novém, třicátém už svém ročníku nový román M. A. Šimáčka »Světla minulosti.«

— Jaroslav Kvapil zadal k Národnímu Divadlu dramatickou pohádku »Pampeliška«.

— **In-di-vi-du-el-nost a in-di-vi-du-a-li-smus** — to je také rozdíl, pane Šaldo, a kdybyste si ten byl uvědomil a dále, kdybyste si byl vzpomněl, že jste v bojích o kroniku stavěl proti caritnímu dilettanství individuelnost (a ne individualismus) a že jen o té já ve své poznámce k Volným Směrům mluvím, nemohl byste se býval na mne vyřítiti tónem, který Vás snad sice učinil na týden hrdinou kaváren, ale ukazuje, že nevíte z této slepé uličky kudy kam. Křičíte a povykujete přede mnou, až uši zalehají. Dejte přec pozor, oč běží! Vy jste v bojích o kroniku postavil praemissu: lidé hlásající caritas jsou protivy tvrdých výbojných individualit (ne individualistů). Čili caritas-individualita jsou sporné pojmy. A já jsem k tomu navázal tento, čistě logický pochod:

p. Šalda tvrdil, že caritas a individuelnost se vylučují
p. Šalda tvrdil, že p. Hilbert je individualita
p. Hilbert hlásá caritas.

Tedy nutný závěr: buď: p. Hilbert není individualita. Ale on je. Tedy nezbývá než: není pravda, že caritas a individuelnost se vylučují.

Vy tento závěr ostatně mi slavně potvrzujete svým přiznáním: »umělecká individualita se může zcela dobře srovnat s caritou.« (Tedy i s čistými úmysly, dodávám, poněvadž ty byly po kronice Rozhledům upírány.) Zde Vás tedy mám, kde jsem Vás mít chtěl! Vy si ovšem teď pomáháte tím, že stavíte zase mezi řádky proti caritě individualismus, Ale jestli jste ten měl v bojích o kroniku na mysli, pak jste ho pletl všelijak dohromady s individuelností a máte nejméně práva o rozdílu obou mne poučovat. Ostatně ani tato theorie by neobstála. Individualismus může být protivou dilettantství a hesla caritas, ale také nemusí. Naopak může nastat případ, kdy je právě on nejlepší cestou ku »křivocestnictví« a »ropuší lhostejnosti.« Neboť individualismus = vědomé programové uznávání cizích individualit. Dnes uznám individualitu A, zítra B, pozejtří C — a tak se naučím (nejsem-li právě tvrdým, pevným a proto nesnášenlivým individuem) uznávati relativní oprávněnost všech, zvykám si toleranci a z té je malý krok k netečnosti a lhostejnému všehopřipouštění! Vy, kterýž jste interpretoval kdysi p. Masarykovu knihu o krisi jako výbojnou proti dilettantství a bezrázovitosti, musíte přec vědět, že tam činí prof. Masaryk za tyto zjevy vinným v prvé řadě liberalism, tedy nejběžnější konkretní útvar individualismu posledních desetiletí. A tak abychom přišli ku konci: individualism nemusí být vždy opakem carity, naopak může k ní vést. A že individualita se dá s ní srovnat, přiznal jste sám. Čímž nechci říci nic víc, než že uváděti podobné pojmy v umělé, pro potřebu polemik na rychlo utvořené protiklady jest nespolehlivo — protiklady, jež Vy jste na jaře vztyčil, nevydržely ani do zimy. Ale proto nemusíte ještě nadávat. Slov »strašná hloupost, nesmysly. otírat se bohopustě hloupě atd.« užívají v polemikách přec jen žurnalisté, kteří z nedostatku věcných důvodů se namahají získati si »stádo, dav, hromadu« tím, že ze svého odpůrce dělají hlupáka. A Vy jste přec pohlížel vždycky s despektem i na takové žurnalisty i na stádný dav, Vy gentleman (jak jste se sám nazval). Kam to spějete pane Šaldo? Co si pomyslí zas Vaši partisani, když už se musíte takto hájit! *F. V. Krejčí.*

— **Museum Rembrandtovo**. Krásná myšlenka, jež vzbudí sympatický ohlas u všech, jimž je genialní mistr »Noční hlídky« jedním z nejvznešenějších heroů uměleckých, byla pronesena v hollandském listu »Amsterdammer Weckblad« a ko- t vynikajících mužů ihned uchopil se akce na její provedení. Jedná se o zřízení 'itního musea Rembrandtovo. Díla nesmrtelného mistra, jenž ve svých malbách 'inách dospěl vrcholu individuelní, originelní expresse, jenž je nevyrovnatelným elníkem koloritu a světla, jenž dovedl jako nikdo jiný vdechnouti duši do svých rétů, jsou nevýhodně umístěna a rozptýlena po museích hollandských (nemluvě — o dílech, roztroušených jinde po Evropě). O tom se přesvědčil každý, kdo

stanul v amsterodamském »říšském museu« před Rembrandtovou »Noční hlídkou« nebo portretem Elisabeth Basové, kdo v Haagu viděl jeho »Lekci anatomie professora Tulpa« nebo podobiznu jeho ženy Saskie, či v soukromé galerii Sixově v Amsterdamu obdivoval se jeho portrétu ženy burgmistra Sixe. Nejvíce to však platí o zmíněném říšském museu. To má svůj »Rembrandtův sál« jako má Louvre sál Venuše Milorské a Drážďanská galerie svou svatyni Madony Sixtinské. Jsou to svatyně umění, v nichž hloupě civí bezbožná chasa turistů, expedovaná světem agencí Coockovou nebo voděná za nos Bädeckry, na nejvznešenější projevy lidské tvůrčí síly, jimž klaní se jako negři fetišům. »Rembrandtův sál«, kde upozorňuje turisty mimo dvou hvězdiček v Bädeckru též řada židlí postavených před velkým obrazem, že nalezají se před obrazem, jejž »nutno viděti«, a slušno obdivovati, je truchlivě osvětlená, nevlídná místnost. Též obraz, v němž nejvýše dostoupil Rembrandt k dokonalosti, »De staalmestres«, známý pod jménem »Syndics des drapiers« není umístněn výhodně v říšském museu. Ještě horší je to v haagském »Mauritshuisu«, kterýžto koketní úhledný palácek v hollanském baroku nehodí se k ubytování takových uměleckých grandseigneurů jako je Rembrandt. Málo místa, málo světla. V našem Rudolfinu bychom mu mohli připraviti daleko skvělejší pohostinství. Máme tu veliký sál, vysoké, světlé místnosti. Bohužel, že do těch největších zájezdních hospod chodí jenom kramáři . . Hollandští umělci, kritikové, znalci souhlasili s náhledem »Amsterdammer Weekbladu«, že Rembrandt je špatně a nedůstojně ubytován v obou museích, které zahrnují nejskvělejší representaci hollandské školy. A tak vznikl nyní plán založení zvláštního musea Rembrandtova . . . Jaká to pěkná myšlenka, zbudovati takové paláce umělců! Jaká to dráždivá vzpruha pro duši umělecky vznícenou představiti si podobné paláce malířských a sochařských suverénů! Musela by to býti budova, jež nejen že by zahrnovala v sobě podstatnou a významnou část práce toho kterého umělce, ale svým slohem a zařízením úplně by musela vystihovat jeho život a dobu. Představte si somptuesní palác Rubensův, plný vznešeného přepychu, zbudovaný v okázalé, aristokratické rennaisanci nebo zase koketní zámeček Watteaua, roztomile barokní, zdobený lehkou, pikantní ornamentikou jako krajkami. O něco podobného se jedná nyní zcela opravdově v Haagu. V čele komitétu stojí znamenitý aquafortista Zilcken, který jasně vyložil plán originelního podniku. Budova Rembrandtova musí, jak zevnějškem tak i vnitřkem, připomínati sloh doby Rembrandtovy. Nemá to býti obyčejné museum s velikými sály a studeným světlem, ale měšťácký dům zařízený s příslušným luxem a comfortem, s pokoji prostředních rozměrů, jež by byly osvětleny tak, aby v nich co nejlépe přicházely k platnosti kouzelné efekty světelné mistra »clair-obscuru«. Zde by byly vystaveny všechny Rembrandtovy obrazy a rytiny z »říšského musea«, tudíž nejslavnější díla jeho, jež patří městu Amsterodamu, které má právo umístniti je dle libosti. K tomu připojily by se veškeré obrazy nalezající se v Hollandsku roztroušené po různých soukromých galeriích. V museu by dále byly rozloženy kresby a rytiny a dále pomocí reprodukcí byl by tu znázorněn celý obraz a postup veškeré činnosti Rembrandtovy. Vedle toho má tu býti bibliotheka zahrnující všecku literaturu rembrandtovskou. »Pak zbudován by byl«, praví Zilcken, »nevyrovnatelný památník umělecký, budova jediná toho druhu nevýslovného zájmu a ceny, na počest mistra, který byl jedním z nejvzácnějších nejsubtilnějších geniů všech dob. *Václav Hladík*

O filologické a psychologické kritice přinesla »Gegenwart« kartáčový otisk člá prof. Augusta Sauera z Prahy, který má vyjíti v listu »Euphorion«. P Sauer dělá filologické kritice galantního rytíře. Filologicko-kritická methoda dozn

dnes ovšem tajného i zjevného odporu; nejvíce u psychologů, nicméně však patří analysa básnických skladeb dle jich chronologického a obsahového původu k nejdůležitějším úkolům kritiky. Za hlavní z nich — prohlašuje autor vyzkoumání a ocenění formálních a obsahových rozporů toho onoho díla. S obsahovými rozpory jde ruku v ruce nedůslednost v kresbě karakterů. Tak dokazuje proměnlivý Mefisto Goethův nejednotný vznik Fausta. Z těchto rozporů se soudí na změnu plánu, celou nebo částečnou. Vzhledem k nim si kritika rozmyslí, aby upustila od své methody. Bude na dále z takových rozporů vyvozovati patřičné důsledky. Ještě důležitější jsou okolnosti, za nichž povstaly rozpory. Jinak povstávají u rhapsodů, jinak u básníků umělých. Rozpory také jsou řidčí v novele než v několikasvazkovém románě. Co se týče druhů básní, jsou řidčí rozpory v lyrice než epice. Nejvíce se objevuje nedůsledností v dramatické poesii. Když to autor pozorně konstatoval, tvrdí, že všechny útoky na tohoto druhu kritiku vytýkají jen štárání po rozporech a honbu za »formálními kritieriemi.« Ale tím prý není úkol této kritiky ještě vyčerpán, ještě jest tu vypátrání formálních a básnických odlišností slohových, změny uměleckého a světového názoru a poměr básníka k době, životu a literárním vzorům. Touto prací kritika koná mnoho. Kritika Homera ozřejmila staré dějiny, rekonstrukce israelských dějin vyrostla z kritiky bible. A nyní přichází pokolení, které této badatelské methodě se vysmívá! Autor se utěšuje tím, že filologie a psychologie se nevylučují. Psychologie začíná, kde filologie končí. Psycholog ať sestupuje do duševní dílny, kde formují se obrazy a postavy, kde šumí první processy básnického tvoření; filolog přijde, až básník postavy a obrazy seřadí, spojí a sepne dle jednotného plánu. Zde počíná filologika technická. Psychologický rozbor a souborná vyšetřování musí se stále doplňovati.

— V pařížské umělecké revui »L'Aube« mluví její ředitel Pierre Guédy o potřebě nahraditi ztracenou víru náboženskou náboženstvím umění. Od Mahomeda, Mojžíše, Zoroastra, Ježíše až k Wagnerovi a Saru Peladanovi vidí jediný pochod ideový, jediný rozvoj kultu ducha, krásy, božstva pod nejrůznějšími formami. Článek, psaný fantastickým slohem, vyznívá v určitý návrh na uvedení viditelného kultu tohoto uměleckého náboženství. Jedná se tu totiž o »chrám, zbudovaný ideální architekturou, v němž by kolemjdoucí, nebo snílek nebo umělec mohl okřáti před freskou Puvise de Chavannes, slyšeti v jistých hodinách část Wagnerovy tetralogie, anebo verše nadšeného básníka, jenž by s výše kazatelny lil na dav jejich harmonie«. Tento »chrám umění« mohl by prý obsahovati kathedry pro poesii, prosu a filosofii, ideální divadlo tragické, divadlo lyrické, representativní pavillony pro umění cizích zemí, sály pro malířství a architekturu, síň pro jisté slavnosti, místnosti pro pohostění cizích umělců atd. Pan Guédy hodlá propagovati opravdově tuto myšlenku a hodlá jí věnovati celé jedno číslo své revui, v němž budou také uveřejněny všecky došlé návrhy a myšlenky o tomto předmětě. — Prozatím přihlásil se ku slovu v říjnovém čísle L'Aube s ještě fantastičtějším článkem Jollivet Castelot vítající návrh na chrám umění se stanoviska okkultistického (navrhuje na př. zřízení oltářů Isidě, Marii, Buddhovi, Ježíšovi, Paracelsovi, Mesmerovi, Darwinovi — všecko jedné míchanici!) — Takovýmto spůsobem dostává myšlénka, sama v sobě ahy hodná, a i v sociálním ohledu významná, ráz problematický, a jest podivno, : ji může revue tak seriósní podobnou formou propagovat.

— Posmrtní uveřejnění Verlaineovy knihy epigramů »Invectives« vyvo- o ve francouzském tisku mnoho žluči a tahanic, jimiž trpí jen památka velikého ka. Brusselská revue »Le Reveil« klade si otázku, mají li vůbec býti vydá-

vány po smrti spisovatelů práce, jež neuznali oni sami za živa toho hodnými a odpovídá na ni záporně. »Vezměte všecka díla takto vydaná a řekněte, je-li mezi nimi jediné, které by vrhalo nové světlo, přinášelo nové pohledy na osobnost umělcovu, objevovalo netušené její záhyby.« Že se tyto pohoršlivé epigramy dostaly do rukou nakladatele, vysvětluje hmotnými poměry Verlaineovými, za něž také činí vinnými jeho přátele, kteří ač hýčkáni sami štěstím, nestarali se o to, aby ubohému Lelianu učinili existenci snesitelnější.

— Pařížské Théâtre de l'Oeuvre provádí v těchto dnech Ibsenova Peer Gynta s hudbou Griegovou. — V Berlíně hrána s úspěchem nová dramatická práce Herm. Bahra »Juana«. — Nová práce Sudermannova, trilogie »Morituri« (Teja. Fritzchen. Das Ewig-Männliche) byla hrána nedávno ve Vídni a nyní je uvedena i na pražské německé jeviště. —

— Právě vyšel 1. sešit nového orgánu vídeňského mladého hnutí, čtrnáctidenníku **»Wiener Rundschau«** s příspěvky od Hoffmannsthala, Altenberga a j., z cizích Maeterlincka, Verlainea. Vedle »Zeit«, jejíž obsah je z velké části sociálně-politický, bude nová revue, jak patrno, představovati specielně umělecké snahy mladé Vídně.

Výtvarné umění.

Topičův Salon.

Celkový dojem, jaký působí grafická výstava v Saloně Topičově, jest uspokojivý, přes to, že jsou slabě zastoupeny směry nejmodernější. Najdeme většinou dobrá stará jména, známá u nás také z výročních výstav rudolfinských. Zmínil jsem se o mnohých z nich v předešlém ročníku »Rozhledů« (číslo červnové) a proto upozorňuji stručně jen na některá. Jest to především Wilhelm Leibl realista neobyčejné technické jistoty, jenž svým způsobem, jímž světlo vidí, upomíná mnoho na Rembrandta. Vedle něho zastupuje pleinairista Max Liebermann starší fási německého moderního umění, bohužel však radirovaným listem příliš známým. Totéž platí o Hansu Thomovi, o němž měli jsme v Praze již dosti příležitosti učiniti si vlastní soud. Thoma byl zajisté v poslední době od Němců přeceněn, neboť právě to, v čem nazýván byl velikým a geniálním, zdá se mi býti raffinovaně hledaná primitivnost, docílená i za cenu skreslení formy. V umění jeho nevidím spontanní tvůrčí originality, nýbrž závislost na staré dřevorytině. Proto jsou vystavené lithografie Thomovy zajímavy předem po své technické stránce, v níž se prostupuje raffinovanost s primitivností. Thoma úmyslně stojí na starším studiu lithografické techniky, málo tónuje, zřídka nanáší světla a omezuje se skoro jen na konturu. Naproti tomu máme příležitost viděti v Saloně také značné technické pokroky moderní lithografie; jsou to především vystavené lithografie spolku pro původní leptanou rytinu v Karlsruhe a mezi nimi hlavně listy kolorované a »les,« jenž svou suggestivností činí dojem obrazu Nejčetněji a umělecky dobrými listy zastoupen jest lithograf Lührig, jehož práce (uvádím »březinu,« »les« a j.) působí dojmem onomu křídové kresby dosti přibližným. Náladový charakter krajiny jest však lithograficky nejlépe zachycen na velikém listě Mediz-Pelikánové

»před bouří; několik osamělých kmenů, jejichž korun nevidíme, prohýbají se pod tlakem větru a rysují se tmavě proti ocelově šedé obloze. Jest to značný pokrok, jaký lithografie během ne celého století vykonala,*) a nejvíce jeví se tento pokrok v kolorování listů. Příklady tohoto způsobu, jaké podává Alex. Lunois, jsou ovšem pro náš vkus hrubé a málo harmonisované, ale i na nich vidíme určitě národní ráz umění španělského. Vrcholem uměleckého způsobu lithografie jsou však listy Lautrecova cyklu »Elles,« které v delikátním podání formy i tónů barevných svědčí o tom, že jest možno užíti kamenotisku k nejmodernějším koncepcím uměleckým «

Ještě větší technickou rozmanitost lze studovati na vystavených leptaných rytinách. Technický způsob tento jest mnohem starší než lithografie a se zřetele uměleckého zajisté cennější, poněvadž malíř z pravidla sám kresbu svou přímo provádí na měděné desce, potažené firnisem nebo voskem.**) Ve vrstvě firnisu jest pak viděti čarami kresby měděnou podlohu; poleje-li se takováto deska leptací tekutinou, vyleptají se v mědi jen místa firnisem nekrytá, ta jež tvoří právě kresbu. Technicky vyžaduje leptání ovšem zvláštní zkušenosti, za to však může umělec kresbu svoji na tento způsob stejně lehce prováděti jako na papíře. Před obyčejnou mědirytinou má rytina leptaná tu výhodu, že jest zároveň originálem, poněvadž kresbu její umělec sám na desce provedl, ač zase v ohledu reprodukčním z mědirytiny obyčejné možno učiniti mnohem více otisků. Kdežto totiž z ryté desky dostaneme až 1000 dobrých otisků, dává jich deska leptaná jen asi 500—600. Také moderní leptaná rytina zdokonalila se značně po technické stránce a to zejména v docílení jednotného, jakoby tušového tónu a jeho odstínů a přechodů, a pak v docílení skutečného koloritu. Po této technické stránce zajímavy jsou leptané rytiny Legrandovy »Žákyně baletní,« krajiny H. Ungera, Kingův »Močál« a j. S překvapující péčí, ač poněkud tvrdě, pracuje své podobizny u nás posud neznámý Stauffer-Bern.

Z ostatních nových jmen jest třeba všimnouti si Vogelera-Worpsweda, jenž nejen po technické, ale i po umělecké stránce budí pozornost. Jeho »Jaro« a »V květnu« jsou leptané rytiny, plné kouzla přírodního a měkkého vzduchu. Útlé dívčí postavy s naivní dětskou tváří a dlouhou šíjí podány jsou linií náladově zjednodušenou, ale zároveň při vší individuálnosti přesnou. Touže jednoduchou technikou vyvolává Vogeler ve svých pohádkových illustracích celé ovzduší a náladu illustrované báje, jak vidíme v pohádce o králi žabáku a v sedmi havranech. Krajní směr dekadentní zastoupen jest řídce; příkladem budiž Gattikerův »Poeta,« jenž kráčí po stráni poseté geometricky vyměřenými trojlístky, podoben jsa ve své silhuetě velikému sedícímu havranu. Líčená primitivnost, ne možná a nepravdivá, dá se studovati též na druhé leptané rytině téhož ělce »Tichý dům.« Z osvědčených starých jmen možno viděti také evné listy Raffaëlliho a Ropsovy. Zejména leptané rytiny tohoto

*) Vynálezcem lithografie jest Alois Sennefelder, rodilý Pražan, jenž r. 1818. vydal nichově »Lehrbuch der Steindruckerei.« Jest tedy lithografie technika vlastní jen mu století.

**) Od toho pochodí lat. slovo radere, škrabati, něm. Radirung, radirovaná rytina.

mohou u nás vzbuditi živější zájem, poněvadž jsme neměli zde posud tak hojné příležitosti ve veřejné výstavě díla jeho studovati. Z ostatních uvádím konečně ještě Andrese Zorna, jehož specificky vlastní technika radirovací, ve způsobu přímých paralelných linií, prozrazuje virtuosní jistotu vedení leptací jehly.

Vedle grafiky visí v Saloně řada maleb Anny Costenoblové, berlínské umělkyně. Jest to cyklus šesti obrazů »Tragédie ženy,« dále

»Moderní muž« a několik krajinářských studií. O »Tragédii ženy« vyskytly se v zahraničných listech hlasy pochvalné i odsuzující. Cyklus jest především svým thematem vyzývavý a jest to jeho programový obsah, jenž působí na velké obecenstvo jako sensační událost. Kritika musí zaujati ovšem stanovisko jiné a hleděti na cyklus Costenoblové jako na dílo malířky. Žádáme snad na hudbě, aby vypravovala nám novelu nebo tragédii? A jako hudba, tak má každé umění své specificky vlastní prostředky a své vlastní umělecké ideje. Vykládati malířskou theorii, není však tuto vhodné místo, ale proto přece může býti dovoleno konstatovati, jak naše velké obecenstvo nesmírně málo malířsky cítí.

Jde mu především o to, co obraz představuje a na tomto nepochopení malířské úlohy zakládá se nezdar, s jakým musí se u nás setkati každé dílo způsobu Costenoblové. To neznamená odmítnutí programového malířství, ale znamená tolik, že program, nebo ideový obsah obrazu není specifickou charakteristikou díla malířského a že suggesce myšlenek, všechny duševní stavy, jež obraz navodí, nespočívají na pochodu logickém,

rozumovém, nebo poznávacím. Tato myšlenková souvislost zůstane vždy cizím elementem malířského cyklu; vezměme kterékoliv číslo »Tragédie ženy« přesvědčíme se o tom. Proto obecenstvo, jež žádá při obrazu předem výklad události, bude vždy cyklus ironisovati, poněvadž myšlenková souvislost skutečně sama se nepodává a specificky výtvarné prvky, jakými umělkyně obsah svůj chtěla vyjádřiti, zůstávají bez této psychologické souvislosti jen bizzarní marottou. Neboť jak si vysvětlíme barevní červenou pleť ženy na obraze prvním, nebo koloristické akkordy,

jež mění koruny stromů v tajuplný, děsivý přízrak snu? A tak celý cyklus vyvolává abnormální nervové dojmy, jež nejsou s to vyvolati souhlasné stavy duševní. Z tohoto rozporu suggesce resultuje zcela přirozeně nemožnost dílo chutnati a na konec ironické stanovisko diváka. Ale vysvětlí se dílo ironickou poznámkou? Tolik můžeme připustiti, že fantasie umělkyně roztekla se v cyklu tomto jako dravý proud, jenž přerval hráze svého umění, ale jednoho mu nelze upříti, že projevuje se jím podivuhodná individualita, silná a odvážná, která chce ku předu a hledá něco nového a takováto samostatná individualita byť se zdála i přemrštěnou a šílenou, znamená v umění daleko více, než korrektní opakování a napodobení starých, vysloužilých forem. Každá generace má svoje umění, které v tomto časovém omezení má plnou oprávněnost a vývojový význam. Dílo Costenoblové jest takovouto známkou uměleckých disposic dekadentní generace a jako známka toho, co zveme »vie morale« podrží také vždy historický význam. V připojené ilustraci reprodukováno jest číslo II. jejího cyklu, »Čisté štěstí ryzí lásky.« Mimo tento cyklus vidíme v Saloně ještě několik jiných obrazů této umělkyně; jsou to pastellové krajiny, z nichž »Pustina« asi nejspíše odpovídá koloristickému talentu umělkyně, pokud můžeme jej sledovati v obrazech vystavených, kde pod vlivem ideje sáhla k červenému tónu, jenž subjektivně vzbuzoval v ní dojem, jejž zamýšlela »tragédií«; tím ovšem opustila meze naturalismu. Za to v krajinách zdařile podává impressi letního slunce nebo pustiny v akkordech plynulých a harmonických, ale i tu, všimněme si, vytryskuje tu a tam paprsek disharmonický, jenž vede nás zase zpět k autorce »Tragédie«, která chce působiti na nervy silně a dráždivě nejvyššími tóny své barevné škály. Tímže způsobem harmonisován koloristicky »Moderní muž« (viz ilustraci) tónem červeným a fialovým; z pozadí jakési jeskyně svítí intensivní červené světlo, kdežto vše ostatní zahaleno jest v tmavě fialový stín; muž, jenž nabažil se již všech požitků světských s lhostejnou tváří odmítá lásku a obětavost žen, které nohy jeho objímají; technicky jest tento obraz nejlépe malován a svědčí o širokém, smělém štětci a jeho lehkém vedení rukou energické dámy. *Dr. F. X. Jiřík.*

Divadlo.

Od té doby, co se prohřešil proti svému předsevzetí, nepsati více pro divadlo, nemá p. Jaroslav Vrchlický na jevišti štěstí. Po dvou slabých aktovkách slabá tragédie. Tam se to omlouvalo tím, že to jsou pouhé hračky, práce vzniklé v hodinách odpočinku — ale zde, kde básníkovi selhala na úkolu seriosním a vysokém, bije neúspěch tím více do očí. Nevím, co by se dalo říci k zachránění Epponiny, jejíž premiéru viděli jsme 12. listopadu. Že je plna vznešených citů a zvučných vět, vyšlapujících si na vysokém blankversovém kothurnu? To je přece samo sebou se rozumějící předpoklad u takovéhoto kusu starého slohu. Co by tam už konečně jiného bylo? Anebo že tam předvádí básník ideálně vysokou postavu Římanky jako vzor sebeobětování, čistoty atd.? Představuje si dnes někdo Římanku jinak? Je to dnes vůbec ještě úkol důstojný

umělce, zabývati se takovou stereotypní, omletou postavou? A ostatní figury, podložená idea, stavba a tok děje, dramatická síla atd.? To všecko je zde mdlé, přeházené, přeplněno nemožnostmi a pravdě nepodobnostmi, které by bylo zbytečno zde dopodrobna uváděti — ukázalyť na ně už denní a týdenní listy v obšírnějších rozborech děje. Celek činí dojem nanejvýš nepřirozené a násilně slepované historie, skoro legendy. Autorovi se nepodaří vehnati nás do illuse. Náš nejen kritický smysl, ale i pouhý zdravý rozum se bouří každou chvíli a nutí nás ke kontrole. Nejsme ani na chvíli strženi tak, abychom zapomněli kritisovati a pochybovati. Nevěříme hned na začátku, že by manžel Epponiny Sabinus byl v takovém nebezpečí, aby ihned v minutě byl nucen odhodlávati se k bizarrnímu plánu na spálení své villy a opuštění své ženy beze všeho loučení. Nevěříme podzemnímu osmiletému štěstí obou manželů. Usmějeme se podivnému shluku náhod, která po osmileté samotě přivádí zrovna v touž chvíli do jejich jeskyně i křesťana Pavla i římské vyznavače, i tomu, jenž přivádí Caesara Tita do villy Epponininy v Římě, sotva se tam trochu otočila. A tak dále. A výslední tragický dojem? Nekonečné divadelní umírání v nejfádnějším slova smyslu. A za to všecko vás neodškodní ani verš. Zní plechově, dutě; dlouhé rhetorické passáže vám unikají, nezachycujete ani jejich logického smyslu, neřkuli suggestivní obraz nebo náladu. Tu pochopíte teprv, co jiného jest barevný a plastickými obrazy kypící blankvers Zeyerův, který dovede divadelně zachrániti i hry tak nedivadelní, jakou byla nedávná »Z dob růžového jitra.« Ne, ať se namáhám jakkoliv, nic, naprosto nic se nedá z této Epponiny zachránit. Opravdu nešťastná, k brzké smrti stvořená tragédie!

* * *

Myšlenka **druhého českého divadla** v Praze, zdá se, že přeskočila v poslední době z oboru zbožných přání a akademických rozprav na bod, kde už se jen čeká na první krok k jejímu uskutečnění. Celá řada návrhů a mínění sesypala se o tom v poslední době. Dost podivno vlastně, že teprv teď. Zájem umění křičí už zrovna o pomoc vůči tomu stavu, v jakém je ono »pěstěno« dnes Národním Divadlem. Opera si konečně nemusí naříkat, ale ta ubohá dramatická literatura, cizí i domácí! Vyjma snad několika těch osob, které stavem tím jsou vinny a těch málo už šťastných dušiček, jimž je dnešní český svět pořád ještě nejlepším ze všech možných světů, jsme mladí, staří, moderní i nemoderní v tom za jedno — třeba by se to stejně hlasitě neříkalo — že nezažijeme v Národ. Divadle po celé týdny i měsíce jen trochu vzrušujícího, uměleckého večera, že tam chodíme buď z referentské povinnosti nebo z toho holého divadelního hladu, jenž bere za vděk už konečně vším a ž divadlo naše za těchto okolností značí pro naši dramatickou literaturu r lo, pramálo, a pro uměleckou a morální kulturu české společnosti t něř nic. Myšlenka druhého divadla má tedy dobrou pružinu, nespo- l enost, a na tomto základě formulováno zní její heslo: druhé české c adlo budiž výlučně činoherní (vzhledem k útiskům, jakých dnes č ohra v Nár. Div. trpí) a menší, (aby nerušilo jako Nár. Div. přední p moderních her: intimnost, psychologickou jemnost). Takto alespoň

formulují tuto myšlenku všecky kruhy, jimž jde jen o umění. Ale ty na neštěstí nemohou rozhodovati a v cestě jim stojí mocný vlastenecký fetiš: divadelní palác nad Vltavou, ozářený nimbem hesla Národ sobě! a zastupovaný morální osobou Družstva, jehož každému členu dává pouhých nezúročitelných 500 zl. právo, mluviti — ať už je mydlářem či uzenářem — do otázky, týkající se umělecké výchovy celých našich generací. A podobá se, že páni z Družstva užijí tentokráte tohoto svého pohodlně nabytého práva jakožto beati possidentes důkladně. Hrají si, hrají s myšlenkou druhého divadla tak, aby se neřeklo a pak, aby zdrželi jiné kruhy od iniciativy, ale na tolik už je jasno, že většinou svou nejsou myšlence druhého divadla nakloněni. V tom případě pak nelze jejich právo na mluvení a rozhodování v této věci nazvati jinak než usurpovaným, neboť má-li právo to nějaký smysl, nějaký, abych řekl národní mandát, má ho jen, pokud se jím podporuje rozvoj našeho umění. —

Dnes stojí věci tedy takto: jak p. ředitel Šubrt ve své výroční brožurce vypravuje, usnesl se správní výbor Družstva, kdyby »Sbor pro zřízení Národního divadla« (máme to všelijakých národních areopágů!) vystavěl druhé divadlo, převzíti ho ve svou správu jakožto součástku Nár. Divadla za roční nájemné. Ale tuto »ochotu« učinilo družstvo závislou na podmínce, aby se nové divadlo zřídilo pro 2000 osob (tedy zase i pro operu a balet). Menšina s p. řid. Šubrtem hájila myšlenku divadla pouze činoherního pro nejvýše 1400 osob. Dle náhledu p. Šubrtova, zajisté správného, by obě divadla se stejným repertoirem a rozměry prováděla navzájem vražednou konkurenci (a tak na konec vítězily by zas vždycky zájmy kasy, dodávám). O návrhu p. Šubrtově jednáno též ve valné hromadě Družstva 18. října a uloženo jeho výboru, aby podal nové a definitivní návrhy mimořádné valné hromadě. K té ještě nedošlo, ale všecky příznaky nasvědčují tomu, že referát výboru bude znít pro myšlenku druhého divadla nepříznivě. Čekati tedy od Družstva její realisaci (dokonce ve 2—3 letech, jak oznamoval už klerikální »Čech«) bylo by lichou illusí.

Vedle p. řid. Šubrta, jenž z potřeby menšího a výlučně činoherního divadla učinil energickou pointu své výroční knížky, promluvil i činoherní personál Nár. Divadla ve zvláštní schůzi a to se stejného stanoviska, až na to, že žádá divadlo ještě menší, jen pro 1200 osob. Ale i tu mluvilo se o novém divadle jako o »rovnocenné součástce Nár. Divadla,« ovšem s vlastním artistickým ředitelem. (Předseda družstva p. dr. Růžička má prý v celé otázce jiné náhledy — řekl mnohoslibně hned při přijímání této herecké resoluce.) Vedle toho však se ozval i personál brněnského divadla v zájmu ostatního herectva a volá »otevřeným listem« po divadle samostatném, konkurenčním, s novým personálem (zde se tedy střetly zájmy dvou táborů hereckých, divadelního našeho Olympu a nespokojených, mladších aspirantů). Tisk chápal se myšlenky druhého divadla dosud nepříliš energicky. Zřetelněji promluvily nedávno »Nár. Listy« feuilletonem p. Jaroslava Kvapila, jenž vedle všech jmenovaných návrhů staví i eventualitu samostatného jeviště, naprosto nezávislého od Nár. Divadla, na Kr. Vinohradech (starý copatý jakýs statut činí totiž každé nové divadlo ve vnitřní Praze

závislým na svolení Družstva). Za to p. Kuffner vysvětluje a omlouvá po svém zvyku protivná si stanoviska, družstva i kruhů uměleckých, ale neříká nic, než že nevěří v budoucnost malých činoherních divadel. Nepokládám také dnešní intimně psychologický ráz moderní scény než za útvar přechodní, ale Praha není přec milionovým městem a vedle Národního postačí jí zúplna divadlo v rozměru, jaké navrhuje pan řid. Šubrt.

Jak tedy viděti, notná a hodně zmatená chumelenice návrhů a mínění! Kříží se v nich všelijak zájmy umění, kasy, korporací a stavů. Ale celá myšlenka ztratila by na této komplikovanosti, kdyby se naprosto ujasnilo, že čekati od družstva Nár. Div. počin a realisaci její ve smyslu umění příznivém bylo by klamno, a že *může být jednáno pouze o divadle správou svou naprosto samostatném, rozumí se, menším a činoherním*, divadle, pro něž by skutečně Kr. Vinohrady byly nejpřirozenějším, svou polohou a jinými okolnostmi (na př. hned zmíněným oním statutem) přímo diktovaným místem. Iniciativu může zde dáti spekulace *jednotlivců*. Pravím *spekulace*, ne oběť, neboť stavěti druhé divadlo dnes v Praze nebylo by už žádnou vlasteneckou obětí. Obchodní moment této akce (když už musí být vzat v počet) netrpěl by nijak, i kdyby se splnily všecky jmenované umělecké zřetele. Že tento obchodní moment vypadá slibně, ba zrovna lákavě, k tomu už ukazují náhledy družstva, které by si troufalo naplniti pražským divadelním obecenstvem dva veliké domy. Že by se tedy nedařilo i menšímu domu zle, jest nepochybno a zbývalo by jen obrátiti pozornost veřejnosti v tuto stranu, kde jedině vidíme možný a brzký počin k rozřešení této naléhavé divadelní otázky. *K.*

Hudba.

Druhý rok znovuvzkřísené *České Filharmonie* zahájen byl koncertem 24. listopadu. Na programu byla Dvořákova Symfonie d-mol, jedna z nejvýraznějších ukázek umění našeho nejlepšího symfonika, bohatá motivy, nevyčerpatelná v jich užití, všude silná a sytá v karakteristice, jak v prvé, patheticky zasmušilé větě, tak i v temperamentním, nádherně kypícím finale. Pak svěží Scherzo Caprice Oskara Nedbala, práce zajímající zvláště po stránce rhytmické, a Španělská symfonie Francouze Ed. Lalo, jako skladba naprosto sice odvislá od španělských motivů a plná hledanosti, jako part pro sólové housle však velice vděčná. Na konec pak jeden z klassických vrcholů hudby, Beethovenova ouvertura k »Egmontu«, dílo železně hrdé stavby, při tom však slité a hladké jako by z černého mramoru, naprosto jednotné ve svém tragicky-heroickém, až bezedně chmurném stylu. S plným úspěchem vystoupili při této příležitosti dva členové českého kvarteta: p. Oskar Nedbal, jako dirigent skladatel, a p. K. Hoffmann jako houslový solista v Lalově symfonii. *S.*

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

— *I.* »Ať se vládne absolutisticky« volali 26. t. m. na krajní levici ve sněmovně, když byla přijata vládní předloha o úpravě platův úřednických. Vskutku někdy i na levici mluví pravdu. Parlament, jenž ve své většině — ať je taková či onaká — podrobuje se vždy iniciativě a vůli vlády, parlament, jenž z veliké většiny sdílí s vládou společné přesvědčení minulých dob a v nich převládavších a panovavších zájmů, parlament, jenž společně s vládou staví se na obranu onoho staršího názoru světového proti novému a její pomoci nezbytně potřebuje, není a dlouho ještě nebude silnějším než vláda. Skutečnost a dané poměry neukazují k jinému, než k dlouhému ještě vítězení reakce. Přemoci tuto reakci dovedou jen silné, sebevědomé, demokratické parlamenty. Čím prudší budou nárazy staršího a nového názoru světového, čím protivy budou ostrejší, zápas rozhořčenější, tím více budou se tuliti parlamenty k autoritě vlády. Toto století, jež marně se pokoušelo provésti veliký zápas za rovnost a volnost všech lidí, končí v beznaději. Hluboká tma kupí se hrozivě na jeho prahu. Ještě před r. 1850. doufal Proudhon, že starý svět s novým se dohodne. »Vy buržoové, volá, bojácní jak noční sovy, nebědujte nad revolucí, dávno již hotovou ve vašich ideách a kterou jen vaše parlamentarní tahačky snad předčasně přivedly na svět. Dítě předčasně narozené nemůže nazpět do klína matky. Jde nyní o to, revoluci vychovávati a ne ji utratiti. Mohli bychom ji provésti bez vás proti vám, ale raději chceme, aby byla provedena vámi. Vy jste jejími takřka přirozenými plnomocníky svým stářím, převahou svých prostředků, svojí zkušeností. Nechceme reformu nikomu na škodu, chceme ji každému na prospěch. Konservativci, dohodněte se s proletáři.« Dnes, bohužel, příliš nezvykle zní toto volání. Ne radostná naděje, ale úzkostné obavy plní mysli, vidoucí všude, jak protivy se jitří a starý a nový princip stále větším k sobě planou záštím, jako by nebylo jiného rozřešení než zápas na život a na smrt.

Posměšný výkřik »ať se vládne absolutisticky« nevyšel z úst vyznavače nového principu, nýbrž starého. Propadl totiž návrh levice, aby zvýšení služného úřednictvu nastalo již 1. července 1897. a zvítězil naproti tomu návrh vlády, jež žádala, aby nastalo, až bude sněmovnou povoleno — zvýšení daně z piva a líhu. Hr. Badeni tak dlouho pracoval,

až sehnal pro svůj návrh většinu. Čítali jsme tyto dni ve zprávách z výboru, že čeští řečníci činili předloze velmi vážné námitky. Hlavně vytýkali, že i vyšším diétním třídám úřednickým, jež toho nepotřebují, má býti přidáno, co nejrozhodněji odsuzovali pokus, aby opatření nutných k tomu peněz se stalo zvýšením daně z piva a p., ale na konec, když prý hr. Badeni pohrozil, že všechny předlohy o zvýšení platů úředníkům, státním sluhům (vyjma poštovní a telegrafní) a professorům na středních školách vezme zpět, nepřijme-li se předloha jeho, hlasovali pro vládní návrh — z pouhého strachu, aby vláda nenechala úředníky na holičkách. »Hlas Národa« 27. listopadu napsal: »Jest to poprvé, co způsobem rozhodným a všecky pochybnosti vylučujícím povrhuje taktika poslanců mladočeských popularitou. Musíme z toho souditi, že vedení politiky mladočeské, kteréž největší slabost svou přemohlo, má pro odhodlání své, čeliti populárním proudům, nejvážnější důvody. Hlasování jejich dnešní vyvolává dojem, jako by se byla stala věc do budoucnosti rozhodující a směrodatná.« Skutečně, dojem z tohoto jednání mladočeských poslanců je podobný, jaký jsme mívali z nepochopitelných nám úslužností, jež v posledních letech před svým pádem strana staročeská prokazovala vládě. Kdyby již nešlo ani o to, že zvyšuje se plat ve vyšších diétních třídách a že výlohy mají se hraditi nejnenáviděnější daní konsumní, již způsob, jakým hr. Badeni donucoval parlament, přijati jeho předlohu od *a* do *z* beze změny, neměl býti strpěn stranou opoziční. Ale jest vskutku důležito i to, že vláda chce na zvýšení služného vybírati daň z piva. Když by již vládě se měla povoliti nová takováto daň, již nejširší vrstvy lidové platí, dala by se ospravedlniti jen účelem naprosto lidovým, jemuž by sloužila. Tím by ovšem státní úřednictvo býti mělo, dnes však ještě není. Zvláště my v českých zemích stále žalujeme na centralism, neschopný sloužiti zvláštním potřebám zemí, na byrokratický mechanism, na poručnického ducha úřadů vůči občanstvu; v čís. 4. Rozhl. str. 188. na konci řeči prof. Philippoviche dobře vytčeny úkoly, jež by příslušely úřadům místo těch, jež se jim ukládají. Nelze tedy ani se stanoviska finančně-theoretického, ani s našeho českého svolovati k této nové dani. Ovšem se o ni vlastně teď nejednalo, nicméně přijetím vládní předlohy se pro budoucnost již závazek stal.

Snad mají čeští poslanci důvody nám a širší veřejnosti neznámé pro své, nyní již zjevné stranění hr. Badenimu. Možno, že je i veřejně řeknou. Po odhalení dr. Exnera, že hr. Badeni dal závazná ujištění levici ohledně státoprávní otázky, po řečech moravských liberálův, že závisí jejich bytí či nebytí na vůli vlády, jest těžko věřiti prohlášením a slibům i v náš prospěch. Za to nesporno jest, že ulehčují-li i čeští poslanci vítězoslavnému hr. Badenovi, aby pro všecko měl vždy dostatečnou většinu, přispívají k všemohoucnosti vlády a nemohoucnosti parlamentu a slouží principům a zájmům minulosti.

— Svépomocné akce v zájmu tiskové svobody chopili se redaktoři a vydavatelé českých listů pražských, k nimž souhlasem se přihlásili i venkovští. Odbývány dvě hůze, ve druhé 26. listopadu manifestováno o svobodu volného projevu vůbec. Ministru spravedlnosti zaslán pamětní spis. Obě schůze byly velmi četně navštíveny. Souběžně ve Vídni 22. listopadu socialní demokraté na 10 schůzích konali schůze o odznění novinářského kolku. Svépomocná tato akce zasluhuje pozornosti a podpory

všestranné. Pořadatelé slibují, že tyto schůze jsou počátkem soustavné akce na obranu tiskové svobody.

— Agrární strana v politické straně mladočeské ustavena v neděli 22. t. m. v Praze. Účastenství bylo však nepatrné. Jednáno o vydávání vlastního listu, jímž má se státi »Vyšehrad«, ale podle všeho zdá se, že k zakoupení listu ani nedojde. Skoro nikdo se neměl k tomu, aby složil podíl. Mladočechům jde o to, získati rolnictvo pro tuto organisaci a zabrániti agrarní organisaci, neodvislé od politic. vedení mladočeského. V některých listech mladočeských tiskne v tom smyslu posl. Dr. Dvořák článek o »organisaci a rolnickém zastoupení zájmovém.« V něm praví, že »jeví se býti nevyhnutelnou potřeba hospodářské organisace k šíření svépomocné akce českého rolnictva. Taková organisace předpokládá uvědomění, praktický rozhled v rolnictvu, odborné jeho vzdělání.« Není tomu i naopak? Aby dokázal beznadějnost velké agrární strany v rakouském parlamentě, praví o agrárním sdružení Lienbachrově: Ze 353 členů vídeňského parlamentu bylo 129 zástupců venkovských obcí a 82 velkostatkářů, ze všech těch jich k sdružení hlásilo se 52. Ani jeden člen kola polského, ani jeden ze spoj. německé levice k němu nepatřil.

— Klerikální organisace za to roste. Od 26. t. m. zasedá ve Vídni sjezd katolic. duchovenstva, jenž vedle úpravy kongruy a p. zabývá se i volbou stálého výboru pro Cislajtanii, jehož hlavním úkolem bude provedení politické organisace duchovenstva k příštím volbám do říšské rady.

— V Praze 22. t. m. sešel se výk. výbor německých poslanců z Čech a 10členný výbor, jemuž bylo svěřeno vykonat přípravy k ustavení se »německé strany pokrokové.« Ve volebním provolání budou vysloveny zásady nové strany.

— Na říšské radě vyřízena 13. t. m. novela k živnostenskému řádu v 2. čtení. O obsahu jejím viz str. 140. Téhož dne pochován pokus zem. pojišťování proti ohni. Zpráva výboru byla na žádost vlád. zástupce vrácena.

— V panské sněmovně 19. t. m. schválen zákon o reformě domovského práva.

— Ve schůzi říšské rady 16. t. m. schválen Pattaiův návrh resoluce, vybízející vládu, aby před vypršením roku vypověděla obchodní a celní smlouvu s uher. státem. Ministr prohlásil, že vláda smlouvu vypoví. Nemá-li totiž dosavadní smlouva mlčky na dalších 10 let platiti, musí býti do konce roku vypovězena.

— Rozpočtový výbor dokončil 23. t. m. porady o rozpočtu a finančním zákoně na r. 1897. Přebytek činí 1,115.276 zl. Přijata též osnova zákona o půjčce investiční na příští rok. Jako investice schváleno vydání 30 mil. zl., vláda je splnomocněna vypůjčit si na investice 48 mil. zl. Posl. Kaizl navrhl, aby od r. 1898 do rozpočtu zařaďována byla třicátá část nominalní sumy hypotečních dluhů na umoření dluhů nejtísnivějších, z nichž platí se vyšší úrok než z investiční půjčky maximalně $3^1/_2\%$ zúročitelné. Návrh přijat ve znění Ruttovského, dle něhož od r. 1898 mají býti 2% stát. dlužních úpisů umořována.

— Jak »Čech« oznamuje, počne se s vydáváním nového, ráno vycházejícího klerikálního deníku už bezpochyby od nového roku. Nový list vznikne spojením »Čecha« s »Večerními Novinami«. Celá akce děje se pod protektorátem českých biskupů. Zřizuje se totiž vydavatelské družstvo sv. Vojtěcha se vklady po 100 zl.

— »Nové Listy« jmenuje se nový antisemitský týdeník, vydávaný J. Satrapou a redigovaný Al. Svobodou. Předčí Huškovy »Čes. Zájmy« jak bohatším a vážnějším obsahem, tak i úpravou.

Morava.

(Dokončení.)

Co morální a duševní hodnoty zvolených poslanců se týče, o tom se rozepisovat je bolestno. Svobodomyslnost mnohým k srdci nepřirostla, vzdělání někteří postrádají na prosto. Některé okresy volily z nouze toho, který se o mandát dral, protože neměly kandidáta lepšího. Jinak volební kampaň vynesla na povrch mnoho hlouposti, mnoho morální špíny, vášně a sprostoty a nevědomosti. Učitelstvo pohořelo a zbývá mu trpká re-

signace. Za této politiky a za těchto poměrů nedostane tak honem svého zástupce na sněm. Ale nemá čeho litovat.

Značné síly o volbách nabyl proud proti advokátům, řízený hlavně klerikálními agitátory. Byl to prostředek pro jejich snahy velmi účinný, neboť mají advokáti tak mnoho na svědomí, pokud se týče ochuzování lidu. Bohužel že štvanice proti advokátům súčastnili se i živlové, kteří jsou klerikálního hnutí daleci a počítají se dokonce ke straně svobodomyslné. Nechceme nikterak hrát advokátům úlohu advokáta, ale tu se zapomíná, že advokáti pro národní věc na Moravě pracovali a pracují nejvíc a nejvíc obětí přinášeli a přinášejí. V agitacích proti advokátům bylo mnoho předsudků, ale málo rozumu.

Německá strana pozbyla na sněmě dvoutřetinové většiny a proto zavčas, už před volbami, zavrzala na šalmaj smiřování. Návrhy německé je třeba ignorovat, neboť nic upřímného a nic opravdivého nebylo v německých slovech. Plané léčky, kterými Němci chtěli smířlivostí maskovat černou svou duši v ů č i v l á d ě.

Nejbližším úkolem českých poslanců bude znovu uvést na program zřízení okresních zastupitelstev. Nedostatek jich zle se mstí na samosprávném jmění našich obcí. Obce jsou ožebračeny hrabivostí bývalých i nynějších obecních hodnostářů. Samospráva v obcích je vůbec v bídném stavu. Administrativa, úřední agenda a chudinství stojí ohromné peníze a obce ve sporných záležitostech samosprávných utíkají se nejen o radu, ale i o rozhodnutí k politickým úřadům a vzdávají se při každé příležitosti i těch malých drobtů autonomie. Zemský výbor je svou většinou německý, k samosprávě obcí lhostejný a pokud dobrou vůli má, nestačí pro celou zemi v drobných záležitostech obecních.

V Brně se ustavilo rolnické družstvo mimo jiné s tímto účelem: Společný nákup a prodej obilí, semílání téhož v domácích mlýnech, zřizování skladů moravské mouky, zakládání velkých pekáren, zřizování obchodních skladišť obilních a sprostředkování vojenských dodávek. Závodní podíly po 5 zl. Družstvo toto bylo v zemědělských kruzích moravských uvítáno s velkou radostí, ale nutno vyčkat, nebylali to jen slova a papírové protokoly. Po našem názoru vadit bude centralisace podniku.

V Brně utvořil se za předsednictví pana Fr. Mareše komitét, který si obral za úkol postarat se o potřebný peněžní fond na zakupování děl malíře Úprky, jako se stalo po smrti Chittussiho v Praze. Pan Mareš a jeho přátelé nenašli mnoho lidí, kteří by měli porozumění pro tuto kulturní záležitost a skandál je, že o tomto důležitém kroku moravské listy ani nehlesly. A přece je to záležitost, která má daleko větší dosah, než všecko brněnské spolkářství stělesněné ve Čtenářském spolku Besedního domu. Nejedná se tu jen o Úprku, ale o výtvarné umění vůbec, umění, které je moravské inteligenci Hekubou. Komitét zajisté by nezůstal při ním kroku, ale časem svou působnost by rozšířil na všecky české [illegible]arníky na Moravě. Ovšem je tu Úprka na místě prvém, protože čistě [illegible]ské jeho obrazy mají pro Moravu význam největší.

[illegible]k je Morava v tom ohledu chuda a jak dychtiva po umělecké [illegible]výtvarného umění, o tom svědčí letošní cestování Liebscherovy

Valašské Madonny po všech moravských městech. Pro umění se vůbec na Moravě ničeho nečiní. Naši poslanci ani nevědí, na čem visí sláva a dobrá pověst národa a myslí ve své okresní obmezenosti, že na jejich politice. Ve světě slávu o nás roznesla ne naše politika, ale Dvořák, Smetana, Ondříček, Chitussi, Márold, Myslbek, Neruda, Čech — umělci, učenci a jejich duševní díla — umění a věda. Takové jedno provedení Prodané nevěsty ve Vídni zmůže víc než deset let politiky naší delegace.

Ale naši poslanci jsou jeden vedle druhého ignoranti ve věci tak vysoce kulturní jako je umění. Není národu, jehož zástupcové v kulturních záležitostech svého národa — ve vědách a umění — by byli tak nevzdělaní jako jsou naši a specielně moravští. Jak se starají na sněmě a v zemském výboru o své umělce? Ni prstem nehnou. Němci podporují německé umění všestranně. Naši svých umělců ani neznají.

A za poslanci hned jde moravská inteligence. Oč inteligentnější a vzdělanější jsou tu proti nám národové zrovna tak malí a třebas i chudší! (Holanďané, Dánové, Noři.) Bohaté měšťáctvo rádo následuje šlechtu v její požitcích, ale jen materielních. Zpanštělý sedlák, zbohatlý měšťák mnohem dřív zná ústřice, šampaňské, baletky, psy, pušky a koně než umělecká a vědecká díla největších svého národa. V dnešních požitcích šlechtu nenásledují. Šlechtic i nezámožný by se styděl stěny ve svých pokojích ověsit lacinými reprodukcemi obrazů a pitomými barvotisky. Naše inteligence ani nechápe duševních požitků krásna a pokud jim chce rozumět, a pokud obrazy kupuje, hledí na láci a ne na hodnotu. Mnohé dámě je umělecký a cenný obraz za 300 zl. drahý, ale roba na elitní ples za pět i více set jí není drahá.

— Při volbách do obch. a živn. komory v Olomouci odevzdáno ve všech sborech celkem 6723 hlasů při německé a 5075 pro české kandidáty. V I. a II. sboru bylo proti 1340 hl. německých 465 hlasů českých, v III. sboru proti 5383 hlasů německých 4610 hlasů českých.

Sociální hlídka.

Sjezd německé strany socialně demokratické konán byl ze dne 12.—16. října v místě Siebeleben nedaleko Gothy. Obeslán byl as 250 del., mezi nimiž byli všichni říšští a zemští poslanci a 15 žen. Dle podané zprávy o činnosti strany disponuje nyní ona 73 politickými a 50 odborovými listy; příjmů bylo 270.171 Mk., vydání 230.122 Mk. Vídeňské »Arbeiter Zeitung« dán příspěvek 10.000 marek.

Při tomto bodu strhly se zajímavé debaty o tisku strany. Jednak útočeno bylo proti záb. příloze »Vorwärtsu,« a »Neue Welt,« při čemž bylo až zábavné literární šosáctví kritisujících politiků, jednak útočeno proti »Vorwärtsu« samému, spíše snad (poněvadž polemiky měly ostří osobní) proti chefredaktoru jeho Liebknechtovi. O parlamentární činnosti podával zprávu posl. Schippel. Při nastalé na to debatě zavržen návrh magdeburgských delegátů, dle něhož volba soc. demokratických poslanců je pouze demonstrací stávajícím státním a společenským poměrům, poslanci pak jen potud mají se na pracích parlamentárních súčastniti, pokud toho prospěch proletariatu vyžaduje. Zajímavý, ale

chopitelný spor dvou principů, socialní revoluce nebo soc. reformace. V otázce oslavy prvého května vyzváni stranníci nepracovati v ten den, ale jen pokud jim to možno. V referátu o londýnském sjezdu ukazoval Bebel na příznivé postavení dělnictva anglického a konstatoval vnikání socialismu do t. zv. trades-unions. Pochybuje však, že by kdy staly se čistě socialistickými. Předmětem obšírné debaty staly se otázky týkající se ochrany dělnictva. Referent předložil dvě resoluce, jež byly také přijaty: první prohlašuje za důležitou úlohu strany agitaci pro zákonnou ochranu dělnictva požadujíc rovněž napjetí všech sil pro vybojování, agitací politickou i odborovou osmihodinné doby pracovní. Druhá vyslovuje se pro zákonné nařízení: zavírati obchody v osm hodin. Z debaty na to vzniklé sluší vytknouti pozoruhodný návrh soc. demokratů saských na zřízení stálého výboru pro dělnické ochranné zákonodárství frakcí soc. dem. říšských poslanců, jenž by měl za úkol prováděti přijatá usnesení strany v příčině vybojování osmihodinové doby pracovní, pečovati o vypracování a podávání návrhů ochrany dělnictva se týkajících říšskému sněmu, zemským sněmům a městským zastupitelstvům, sledovati material v příčině doby pracovní, mzdy, domácího průmyslu a jiných poměrů dělnických, systematisovati agitační práce atd. Ostatně celá rozprava točila se vlastně okolo návrhů Dr. Quarcka, Parva a j. dávajíc nejednou vystupovati protivě moci politickým a odborovým hnutím (posl. Legien, Kiel) ve straně soc. demokratické. Zajímavá byla také debata o ženské otázce, jež rozvinula se posledního dne po interesantním referátě Kl. Zetkinové, v němž pronikavě vyložena tato otázka se stanoviska socialistického. Debata další otáčela se hlavně okolo otázky, je-li potřebna součinnost se ženami občanskými v boji emancipačním, jak to navrhla Löwenherzová proti Zetkinové. Návrh ten po delší debatě zamítnut a přijata resoluce shrnující názory Zetkinové v požadavky, pro něž se má agitovati mezi ženami: 1. rozšíření zákonné ochrany dělnic, zejména zavedení zákonné osmihodinové doby pracovní, nejprve aspoň pro dělnice; 2. dosazení ženských inspektorů; 3. aktivní a passivní volební právo dělnic a ženských zřízenců k volbám do soudů rozhodčích; 4. stejná mzda za stejnou práci bez rozdílu pohlaví; 5. politická rovnoprávnost žen s muži, zvláště neomezené spolčovací, shromažďovací a koaliční právo; 6. stejné vzdělání a volnost povolání obou pohlaví; 7. soukromoprávná rovnocennost pohlaví. Po projednání některých vnitřních věcí ustanoven Hamburk za místo příštího sjezdu a sezení uzavřeno řečí posl. Singra. Sjezd zabýval se, jak vidno, výhradně záležitostmi strany. Nevystoupily tu hrozící rozpory a protivy (otáz. rolnické, polit. a odborové organisace na př.) a až na ostré a precisné pojetí proletářské otázky ženské nepřinesl ani v detailech nic zvlášť nového, registruje prostě kus tiché, mravenčí, drobné, ale systematické práce veliké strany, která jest dnes nejmocnějším činitelem v evropském hnutí sociálním.

Socialističtí protestanté. (Pokrač.) Na mezinárod. kongrese r. 1896 byla v anglické kci veliká převaha třídně uvědomělých anglických socialistů, seskupených kolem svého čníka H. M. Hyndmanna. Program této federace tvoří několik zbytků Owenova Tradeionismu z r. 1834 s požadavkem, jejž Shaw nazývá naivním: postátnění prostředků výy, rozdělení a směny. Toto pojímání revoluce považuje Shaw za charakteristické pro

nevyspělost orthodoxní socialní demokracie. Hyndman prošel různými stupni rozvoje, od literáta až po kandidáta poslanectví s programem, neobsahujícím ani více než volnost pozemku a přilnul konečně k Marxovi, přijal jeho učení a učinil je pro všechny ostatní socialisty orhodoxní formulí. Necítil jeho nedostatků a neodkryl jeho bludů Že Marxův Kapitál jest ničivou kritikou manchesterského národ. hospodářství, doloženou svěží historií soutěžícího komercialismu a že jen jeho theorie hodnoty se hodí k ekonomickému plánu rozdělení statků v socialismu, nepůsobí na socialism Hyndmanův právě tak, jako Darwinův »Vznik druhů« nedotekl se Spurgeonova křesťanství. »Kapitál« učinil biblí dělnických tříd a odbývá všechny námitky peklem kapitalismu a nebem socialismu. Uskutečnění socialismu opatřuje všemi přívlastky nebeského života a mluví i píše s upřímnou hrůzou a ošklivostí o těch socialistech, jež míní, že se i za socialismu bude zápasiti o příznivé podmínky životní anebo že jest nutno, aby byl socialisty uveden důvod, že vyplyne prospěch z nějakých neočekávaných společenských rozvratů, jež by vznikly porušením rovnováhy společenské někde na některém místě, anebo pro zvrácenost přírody, poskytující často jen obmezené zásoby všeobecné poptávce a zároveň možné neobmezené zásoby statků poptávce částečné, slovem o všech úvahách, oslabujících víru ve všehojivý lék soukromého majetku s jedné a komunismu s druhé strany. Hyndman věří v uskutečnění tisíciletí socialismu a podává to svým stoupencům za politickou vědu parexcellence a federace sociálně demokratická skládá se výlučně z jeho stoupenců. Věc zdá se býti jednoducha. »S. D. F.« jak se familiarně říká ve světě politiků pracujících tříd, socialně demokratická federace jest stranou obyčejnou tisíciletí, se známým typem proroka, ne dosti početnou, aby byla nebezpečnou, a proto bez politického významu. Ale při mezinárodním kongressu dosáhla pomocí svého marxismu spojení se stranou německou, vedenou Liebknechtem, starým exulantem r. 1848, který více než tucet roků strávil zde po revoluci, sdíleje vyhnanství zároveň s Marxem, a naučiv se takto všem politickým theoriím od tohoto, jakož i od jeho přítele Friedricha Engelse. Liebknecht jest v abstraktních otázkách právě takovým svatouškem jako Hyndman; ale jako hlava parlamentární strany a organisace, která prodělala školu přísné persekuce, byl vtlačen do politické arény vážnými událostmi a skutečnou všeobecnou zodpovědností. Čím on se stal, tím se stali také jeho stoupenci. Naučili se umění agitačnímu úplně, odvrátili svou tvář od barikád a sáhli k volebnímu osudí. Rozešli se s anarchisty a vytlačili je jako jiné impossibilisty; a jejich vyzvání stoupencům strany, aby podporovali katolický střed při volbách, jejichž předním následkem byl protisocialistický zákon, postavily vzor pro všeobecné kompromisy a kombinace, na které čistý, přísný socialista hledí s hrůzou. Na neštěstí jsou ještě ovládáni starou revolucionářskou tradicí; a místo, aby ubezpečovali normální svět, že nabyli opět rozumu, ubezpečují houževnatě naopak revolucionářské sekty, že jsou ještě téměř střeštěnci jako druhdy jindy. Liebknecht ještě pořád zamítá každý kompromis prohlášením, že sociální demokrati se do žádných kompromisů nepouští; on sám ještě nesmí žádnou z oněch starých hloupostí hodit přes palubu bez prohlášení, že všichni, kteří tvrdí, že S. D. se odvrátila od »svých zásad«, lhou; on ještě tvrdí, že, rozvine-li se rudý prapor ku konečné bitvě mezi proletariatem a jeho znásilňovateli, staří bojovníci revoluce budou pohotově. Všechny ony odstavené fráse, »zkáza stávajícímu systému«, »proletáři všech zemí spojte se«, »násilí, porodní bába pokroku« atd., byly užity německými vůdci jakožto obal pro pilulky praktické politické práce, kterou jejich parlamentární zodpovědnost nutila hájiti. V tom mluví jejich pokročilejší léta proti nim. (Dokončení.)

Hlídka školská.

Ze studentstva.

Udalosti ve „Slavii". Před čtrnácti dny narodní aféra I. řádu — po čtrnácti dnech národní blamáž I. řadu. To je dnes výslední dojem posledních bouří ve »Slavii« a mimo »Slavii«. Prohraný proces a nutně prohraný. Místo pravidelného řízení zavedl se soud inkvisiční a právo stanné. Stěžejní zásada moderního řízení trestního: »audiatur et altera pars« (budiž slyšena také strana druhá) byla nejhruběji porušena, a co je pozoruhodno: porušili ji ne neprávníci, ale právníci a dobří právníci, kteří proces vedli. Strana druhá, opoziční, byla umlčena — obžaloba sestavila se z přeslechnutých, nevyslechnutých a nedoslechnutých slov, ze zkroucených fakt, z titěrností, jež jen trochu klidnější a věcnější výbor mohl vyříditi mezi čtyřmi stěnami »Slavie« a před vlastním smírčím soudem — tato žaloba, znějící na zločiny vlastizrády a internacionalismu (beznárodnosti), na nějž stanoven jest trest vyvržení z českého národa, vzetí všech občanských práv a smýkání v Šípech, byla poslána řadě věrných listů, všechna vlastenecká policie se svými vrchními komisaři v »Nár. Listech« byla na nohách, houkala po českém světě a chystala tak náladu k hlavnímu přelíčení — volbám ve »Slavii«. A hlavní přelíčení dopadlo »čestně«, libovaly si Nár. Listy; titíž lidé byli státními zástupci, soudci i svědky; obhájci obžalovaných se nepřipustili, ačkoli šlo o zločiny porotní, zaslána jejich poslala se místo do tiskárny do koše, a vynesený ortel zněl: 400 proti 150. Zase bylo jednou veselo a hlučno po českých vlastech. Nový úspěch národní. Není-li chleba a masa, aspoň drobty. Prohrává-li se ve Vídni, musí se »vyhrávat« doma. Menšina ve »Slavii« podala ovšem proti rozsudku zmateční stížnost, o níž se jednalo dne 25. listopadu před nejvyšším tribunálem, před novou, velmi klidnou a věcnou valnou hromadou »Slavie«. Zmateční rozsudek byl zrušen a přešlo se k rokování o námitkách menšiny. Řečník za řečníkem vystupoval a řečník za řečníkem drtil předsudky a lži tohoto boje, a byli mezi nimi i stoupenci většiny. Ani jediný řečník většiny nevyvrátil zmateční stížnosti — předáci její buď nepřišli, a kteří přišli, vytratili se. Ostýchali se ovšem a nemohli ani hájiti věci ztracené a nečestné. A když po obšírné debatě, v níž způsobem bezohledným byla odsouzena ona známá nepoctivá část české žurnalistiky, tázal se starosta, kdo je pro resoluci a satisfakci menšiny, zvedl se les rukou a valnou hromadou, která teprve průběhem debaty byla přesvědčena, zavzněl hromový potlesk. Bylo to vítězství netušené, manifestace českého studentstva za volnost slova a přesvědčení, a energické vybavení studentstva z vleku žurnalistiky rázu Nár. Listů. —

V debatě bylo konstatováno a svědky i protokolárně plně zjištěno: že, »já se stydím za svou národnost«, nikým pronesen nebyl, nýbrž pronesen výrok, a to ještě vyvolaný příkrými urážkami: »já se stydím za takovou národnost, jak se dnes pojímá.« Bylo po druhé zjištěno, že není ve »Slavii« jediného studenta beznárodního, tím méně beznárodního směru. Po třetí bylo prokázáno, že ve »Slavii« rovněž nelze mluviti o žádném třídním boji.

Ale i to nestačí mnohým našim žurnálům, aby odvolaly nesprávnosti, jež napsaly. Tolik přímosti nemají. Oni píší klidně: Je opravdu »potěšitelno«, že není to a to. Nařkněte někoho na př. z vraždy, nařknutý chudák se bude bránit, a dokáže vám, že je nevinen a že mu křivdíte, a vy mu pak na to odpovíte frasí: »Je opravdu »potěšitelno«, bratře, žes nevraždil.« Pěkné potěšení. —

Úlohy se tedy vyměnily, obžalovaní byli osvobozeni, a na lavici obžalovaných měli by nyní zasednouti oni intelektuelní původci, kteří ze skrytu vše dirigovali a kteří dnes unikají úsudkům a zrakům veřejnosti . . .

Nynější výbor »Slavie« vzdal se po těchto udalostech ve své většině svých funkcí. Jednání to zdá se nám trochu ukvapené. Valnou hromadou byl odsouzen výbor starý, ne nový. Chtěl-li výbor satisfakci také pro sebe, měl ji také sám žádati. Valná hromada byla by zajisté se stejnou objektivitou, jakou dala satisfakci oposici, dala satisfakci i novému výboru, pokud byl veřejně nespravedlivě napaden. —

A jedno ještě konstatujeme pro budoucí časy: způsob boje »Nár. Listů.« Tento přední český denník, jenž pobouřil v této aféře venkov i města, rozrušil a poděsil rodiny, ohrozil několik existencí, vážně poškodil »Slavii«, pokálel čest celé řady mladých lidí — tento žurnál nemá dnes slova upokojení, odvolání, uznání vlastní viny, tento žurnál nemá ani tolik odvahy a cti, aby uveřejnil věcný referát o valné hromadě a otiskl resoluci přijatou členstvem »Slavie«, resoluci většiny českého studentstva. *S.*

Resoluce, přijatá valnou hromadou »Slavie« dne 25. listop. a nám zaslaná, zní: »Valná hromada lit. a řečn. spolku »Slavie«, vedena zájmem o spolek a jeho dobré jméno v české veřejnosti i p o v i n n o u s p r a v e d l n o s t í v ů č i m e n š i n ě, pokládá za povinnost vyvrátiti nepravdy, jimiž česká společnost alarmována a ve zmatek ve smýšlení svém o studentstvu byla uvedena. Proto veřejně prohlašuje:

Ve »Slavii« n e e x i s t u j e, jak souditi možno z projevů v poslední době učiněných, internacionalism (mezinárodnost), pokud kladen je na roveň beznárodnosti (anacionalismu). Jediným podnětem k mluvení o beznárodnosti nebo docela protinárodnosti a renegátství ve »Slavii« byl nesprávný referát o slovech kollegy J. Housera, jemuž podkládáno, že řekl: »Stydím se za svou národnost«, kdežto de facto zněla jeho slova: »Stydím se za takovou národnost, jak se dnes pojímá.« Je tedy dle našeho přesvědčení nepravdivou výtka nenárodnosti, učiněná minoritě při volbách.

Pravdou je pouze, že minorita spolková vzhledem ku zprávám »Národních Listů«, jež opíraly se o n e s p r á v n é i n f o r m a c e, vyšlé od samého bývalého starosty »Slavie«, dra. V. Hrbka, stanovila své postavení v otázce národnostní takto:

»Klademe, jak již Havlíček a Palacký, dobré lidské výše než dobré národní, a budeme tedy rozhodně vystupovati proti pokusům vládnoucích tříd, aby učinily přirozené rozdíly národní překážkou všeobecného kulturního rozvoje. Mezinárodnost, již pojmem svým předpokládá národnost a je pouze něčím stojícím na podkladě národností všech. Je to tedy prostá s n á š e l i v o s t n á r o d ů, nikoliv beznárodnost. Nevylučujeme možnost prospěšné práce pro lidstvo a tím i pro národ vlastní i mimo hranice národní.«

Rovněž považuje valná hromada za svou povinnost prohlásiti, že lituje způsobu, jakým do boje ve Slavii zasáhla část české žurnalistiky. Tato z části jen na základě nesprávných informací, z části vědomě podávala veřejnosti, jak z výše pověděného již zřejmo, zcela nepravdivé vylíčení poměrů a nevyhnula se při tom ani poškozování osobních existencí podkládáním nekalých úmyslů a nepravdivým vyličováním jejich snah i povah. Valná hromada ukládá výboru, aby toto usnesení zaslal všem přednějším českým listům k uveřejnění. V Praze, dne 25. listopadu 1896.«

Z naší doby.

K debattě o ženské otázce v Německu. Říjnové »Zukunft« č. 2. přináší uprostřed čilé diskuse, jež v Německu byla vzbuzena posledním ženským kongresem v Berlíně, tři různé články, jež pod odlišným zorným úhlem analysují příčiny ženského hnutí. Neplatí to tak ani o čl. pí. H. Dohmové, jako spíše o interesantních příspěvcích pí. L. Marholmové a p. J. Simmela ... Článek pí. H. Dohmové*), Nachlese vom Frauentag, je spíše jen výborně vystiženou psychologií ženských davů shromážděných na kongrese a poslouchajících napjatě řečem bojovnic za práva jejich, davů toužících, poněvadž denně a brutálně urážených a bojujících, poněvadž utiskovaných. Jim byly řeči pronášené, ač většinou nechápané, instinktivně evangeliem přímo radostným poselstvím o neodvislosti — materielní i duševní — ženy v budoucnosti, poselstvím o objevení nové země pro ženské pohlaví. Všechny shromážděné byly sestrami přes různost stáří, duševních a třídních zájmů, sestrami ve víře v ideál. Ovšem, kde zůstali bratří?

Nebylo ani možná, aby autorka delikátní knihy »Das Buch der Frauen«, pí. Laura Marholmová přinesla něco pořádně nového ve svém čl., Die Ursachen der Frauenfrage. Základní tón dotčené knihy: že žena toužící po sebeurčení, materielním, duševním a mravním, na němž založena t. zv. ženská otázka, trpí nutně vnitřním rozporem mezi »směrem svého rozumu a temnou basí své ženské povahy«, (neboť »Das Weib — ja das Weib ist seelisch und physiologisch, eine Kapsel über eine Leere, die erst der Mann kommen muss zu füllen«) — je i tu stěžejní ideou článku. A v tom vězí ono hlubší a silnější hnutí ženské, dle názoru pí Marholmové. Hnutí, jež je instiktivním vzepřením se proti duchu tohoto století. A jeví se nejmarkantněji v poměru obou pohlaví, v té všeobecné depressi, v té chladnosti ženy, v níž není jiskry nadšení: a přece je láska ženy élan, je pokornosti. Žena pohrdá mužem. Poněvadž nemůže milovati ty times-is-money-lidi, ty peněžníky a sportsmany, kteří jsou dnes jedinými representanty muže. Ušlapána psychosou moderního materialismu emancipuje se a degeneruje. Neboť následuje v tom svůj vzor: muže. Pí. M. vidí v t. zv. ženské otázce, hospodářský podklad: jedná se o to, jak by se mohla žena uživiti sama — což tato nazývá »státi se samostatnou«. Vysvětlujíc vznik této otázky ženské změněnými poměry hospodářskými našeho století (zemědělské země nemají hnutí ženského — ale jakmile tyto mění se v industrielní, Dánsko a Švédsko na př., hnutí to již vystupuje) ale s ním i ostatními symptomy přechodního stadia: proletarisací maloživnostnictva a malorolnictva, klesáním počtu sňatků ve všech třídách, stoupajícím alkoholismem, ve vyšších třídách rostoucí emancipací žen, v nižších pak rostoucí prostitucí, tvrdí pí. Marholmová, že osamostatnivší se ženy (z vyšších tříd) zůstávají převážnou většinou nevdány a bezdětny (v Londýně na př. t. zv. spinsters) a současně s těmito zůstávají i v třídách nižších statisice nevdaných a bezdětných — prostitutek. Ale to zřeknutí se potomstva je to, co nejtíže přichází lidské povaze a nejvíce spustošuje duše; a jen dvěma motivy může být zaviněno: degenerací nebo hospodářskou nouzí, ač nouze sama mívá v zápětí degeneraci. A tak prostituce a emancipace jdou progresivně vedle sebe; neboť to jsou dva kmeny z téhož kořene — ze zoufalství ženy nad dílem jí na zemi přisouzeným. Ostatně ale emancipační hnutí je málo lákavé. Žena, jež všude tam má nejméně rozumu, kde se od ní kouska rozumu žádá, dává se vésti formulí o »lidském právu«, jež vedla v tomto století ke konkurenci a mezdnímu otroctví pod panstvím kapitalismu. Požadavek stejné oprávněnosti obou pohlaví znamená vnikání na pracovní pole mužovo, snižování mzdy a další vyvlastňování středního stavu. Znamená pracování pro kapitál. Neboť jestliže v industrialismu mužská práce zatlačena byla prací žen a dětí, uskutečnění snah ženských znamená zatlačení mužské práce — ženskou i v t. zv. vyšších povoláních, kde již dnes je větší nabídka než poptávka. A z toho těží jen kapitál. Žena takto pracuje na zničení muže. Nejsouc jím podporována, stává se jeho nepřítelkyní. Oba
lelní jevy: prostituce a vyvlastnění musí chtěj nechtěj zničiti muže fysicky, ma-
ně a psychicky — muže, ploditele a udržovatele. Neboť muž, ploditel a udržovatel
se dnes prožlukle zbytečným! ... — Specialnější a řečmi pí. Braun-Gižycké
lary Zetkinové na kongresech, ženském a soc.-demokratickém v Berlíně a Gotě
akutní thema vzal si pro svůj článek Der Frauenkongress u. die Social-
okratie, p. G. Simmel. Dotýkaje se odlišnosti obou hnutí ženských, měšťáckého

*) Aut. knihy »Der Frauen Natur u. Recht.

a proletářského, přiznává, že směr měšťáckého hnutí je proletářskému přímo protipoložen. Jenže odlišnost tato není taková, aby znamenala nepřátelské pracování proti sobě. Přírodou vykázaná dělba práce mezi pohlavími, dle které žena je odkázána na činnost v rodině, stala se východiskem dvou různých zrůdností. Industrialism vypudil ženu proletářku z rodiny, vyrval ji přirozenému povolání. Následek toho je rozvrat rod. života, degenerace potomstva po stránce fysické i mravní. Žena proletářka má příliš mnoho socialní svobody. U tříd vyšších je pravý opak. Moderní dělba práce ubrala ženám na funkcích v domácnosti, tak že velký počet žen nemůže v rámci domácnosti uplatniti všechny své síly. A to, vedle nesnáze uživiti nevydělávajícího člověka, je pramenem měšťáckého hnutí ženského. Žena bojujíc za socialní svobodu touží zužitkovati a uplatniti své síly a schopnosti a to není v rámci domácnosti možno. A tu jsme u rozdílu obou hnutí, jež plyne z téhož socialně-ekonomického pořádku.

— **Filosofická Jednota** konala v sobotu 14. listopadu schůzi za dosti četné účasti členstva i hostí, při níž přednášel p. red. J. Klika »O paedagogických názorech H. Spencera«. Přednášející úvodem vzpomenul vydání Spencerova spisu o vychování a jeho úspěchu v Anglii i na pevnině evropské. Tento spis Spencera staví v řadu paedagogických novotářů, bezprostředně poukazuje k Pestalozzimu, nepřímo k Lockeovi a Rousseauovi; neobsahuje nic, co by nebylo v Komenském, jehož Spencer nezná; moderní formulace a originalní vyvíjení nauk paedagogických a způsob podání jsou tajemství jeho úspěchu. Paedagogické nauky Spencerovy souhlasí s jeho filosofií svou vztažitostí (relativností), dokládají všestranně jeho nauku o vývoji, přestávají také na positivismu, jsou ve shodě s některými pomysly Comtea, připomínají na Drapera a Haeckela, byly u nás obměněny Lindnerem a Makovičkou; souhlasí s jeho sociologií, ethikou a psychologií; jich naturalistický, eudaemonistický a utilistaristický ráz jest nepopíratelný. V dějinách paedagogiky anglické sluší Spencerovi místo klassika; pro dějiny paedagogiky světové jest Spencer výborným spisovatelem, ale nikoli duchem tvůrčím a vůdčím, výtečnictví mohlo by se mu přisouditi tenkráte, kdyby se uznala povaha jeho výchovy mravní, v dějinách paedagogiky dosud nebývalá, již však sluší vyšetřiti i s jiného stanoviska, na př. srovnáním s Tolstým.

— Bývalý starosta »Slavie« p. **dr. Hrbek** poslal, aby obhájil své vystupování proti oposici ve Slavii, »Nár. Listům« dlouhé zasláno, kdež se pokouší zároveň o jakýsi »rozbor« proudů t. zv. internacionálních. Ale náramně nešikovně. Nejdřív to prý je frakce sociálně-demokratická, pak stoupenci prof. Masaryka a za třetí směr Rozhledů, pro nějž vymyslil velice duchaplný termin »zeitovský kulturní internacionalism«. Co to má být, pane Hrbku? Že je kultura internacionální, za to přec nemohou ani »Rozhledy« ani »Zeit«! Ale jak tato poslední přichází do vašeho zaslána? Myslím, že jí můžete spíš za její internacionalism poděkovati, neboť nebýti jeho, nezvěděla by snad Vídeň ještě leta nic o českém kulturním životě. Odsuzujeme už jen prý zištné renegátství, hrozí se p. Hrbek. Skroutil totiž a libovolně si vyložil několik slov z nedávného zaslána člena naší redakce F. Soukupa »Radikálním Listům«. Jedním slovem: zasláno p. Hrbkovo ukazuje, že naše stanoviska a vystupování chápe spůsobem, který jej nemůže činiti nějak kompetentním, aby se pokoušel na velkém národním foru o charakteristiku myšlenkových směrů.

— Při všech posledních křicích o nebezpečí internacionalismu zapomněl starovlastenecký tábor na jedno, na **mladou literaturu**. Nemohl dát lepšího svědectví o své bornirovanosti a krátkozrakosti. Když vyšel na jaře »Almanach secesse«, v jehož programovém doslovu byly nazvány národní požadavky »všivými«, neozval se ani jeden hlučnější protest, ani ze žurnalistiky ani z řady súčastněných literátů. A dnes se volá celý národ do boje proti několika až dosud neznámým socialistickým studentům. Naši zachraňovatelé národa nechápou, že kdyby nějakého nebezpečí internacionalismu u nás bylo (jako že ho není), musila by být naše nejmladší literatura směrem nejnebezpečnějším, takový doslov závažnějším než 50 výroků Houserův. Ale to je symptomatický už zjev pro české poměry: staré podceňování duchovní a literární práce naproti politice. Celé bibliotheky knih protinacionalistních nepohnuly by tak naší vlasteneckou společností, jak to dokázal pouhý referát ze schůze »Slavie«. Vyrabitelům našeho veřejného mínění platí za událost jen to, o čem se dá psát lokálka, anebo co se dá namalovat v »Kurýru« — daleko důležitější duchovní zjevy unikají jejich hrubým prstům.

Oprava: v předešlém čísle na str. 160. řád. 20. má státi místo: Márinčiny — Boženčiny.

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 15. prosince 1896. Číslo 6.

Světlý okamžik.

Napsal Jiří Sumín.

Tak! — Vyrval jsem se jim konečně! Mám je šťastně za sebou, celé ty řady ustrašených, blbých tváří, jejichž vypoulené oči hází po mně surovým slovem: blázen!

Nevím, jak dlouho jsem se již krčil a skrýval před nimi jako spoutané divé zvíře, když je obklopí povykující davy výročních trhů. Nevím co se děje dva kroky dále, nevím, co přinese nejbližší okamžik ... taková nejistota mne tísní. — Ale tolik vím: Zbavit se těch surových blbých pohledů, ocitnout se tam, kde nezmají onoho hanebného slova — a vše bude zase dobře! Nu, vyrval jsem se jim, uprchl a teď je dobře. Vlastně dobře není, neboť čeká na mne úžasné množství práce, jíž jsem zanedbal. Ale těším se na ni, toužím po silné duševní práci, bez níž nemohu žít. Cítím, že mám sílu ... A se silou to je jako s penězi: nejde o to, kolik jich máme, ale k čemu jich užijem. A celé mé tělo dobře živené a odpočaté svíjí se již dychtivou křečí po práci. Ale poněvadž vím, že žiješ ve stálém strachu o mne, chci ti, jak jsem slíbil (dobře se pamatuji, když jsem odjížděl, tys stála u vozu a plakala's), chci ti tedy dříve vylíčit, kde jsem se octnul.

Bude se ti snad zdáti podivným, že máme zde úplně rudou oblohu. Nelekej se ... vylíčím ti to. Arci, já tím tolik trpím, neboť čekám tak dlouho již na tu dalekou bílou hvězdu. A ta ohnivá obloha se stále mění a přetvořuje. Je to dosti zajímavé pro toho, jenž ničeho nechce. Ale já čekám, toužebně čekám na západ ...

Nevím, kdy to bylo, když jsem přistoupil k oknu, chtěje vidět, brzo-li slunce zapadne. Tu pojednou zrovna na západním nebi vyšlehly lé plameny. Křičel jsem ze všech sil, že hoří a strašně jsem trpěl, oť každý nový záblesk udeřil mne do hlavy ...

Pak se poněkud zatmělo, z plamenů vyletěl veliký, černý pták, jenž dl na protější střechu. Je to kohout neobyčejně veliký s ohnivým benem a černým modravě lesklým peřím. A obloha bledne a bledne. iký bílý střep září uprostřed ... Plameny mají sírovou barvu a pod

nimi táhnou roztrhané, těžké mraky tak malebně a velkolepě ... zdá se mi, jakoby byly naneseny obrovským štětcem, namočeným v »dračí krvi.« Kohout na protější střeše křičí a poděšeně vyletuje ... Blíží se katastrofa! Vskutku, ten bledý, zářící střep roste, roste a pálí žhavě ... Kolem něho táhnou guirlandy ohnivých květů. Kohout má již rudé plameny na místě svého černého peří, vyletuje poděšeně a křičí — křičí až mne to bolí v celém těle, ..

V tom se stalo něco, co mi připadá jako zázrak ... Na západě, opět na západě, od něhož čekám svou spasnou hvězdu, vystoupil mrak červených květů podivně, divoce seskupených. A jsou mezi nimi některé, jež jsem měl kdysi tak rád ... chtěl bych je spatřiti, ale ten bledý zářící střep bije žhavými paprsky do mé ubohé, choré hlavy ... Z květného mraku vyletělo hejno drobných bílých ptáčků, ale sotva se přiblížili k sálavému střepu, padají k zemi, jako zářící kapky žhavé lávy. Ale mrak květů vystupuje zvolna, majestátně ... Trpím hrozně a přece nemohu odvrátit zraků ... Chci vědět, které jsou nejodvážnější . . stanuly ... zalekly se ... A teď se seřaďují v nové skupiny a plynou dále. Tušil jsem to. Nejdříve rumělkové alonsee, pak rudé gladioly a ohnivé máky ... za nimi pyšné klarkie, růže všech temných odstínů, masivní těžké pivoňky a naposled sametové skabiosy, kamčatské lilie a černohnědé malvy. A vše to prozářeno tekutým, roztaveným zlatem. Horký, omamně vonný vánek pohání toto rudé mračno. Pokouší se o mne mdloba, ale než mne zachvátí, chci vědět, co se stane s těmito podivuhodnými květy. až doplynou k místu, kde shořeli bílí ptáci.

Padají ... padají! Jak nenávidím ten zářivý bílý střep, jenž vylákal tyto květy z lůna země, aby viděl jejich zničení! On jest to, jenž zavinil veškeré neštěstí ... Pořádá si velkolepé divadlo života a smrti a hledí na ně tupě svým bezcitným slepým okem. — Padají ... padají ... země rudne ... obloha pláče krev ... Co že? Kdo je zde?

Blázen!

Kdo je zde? Kdo to křičí?

Blázen! Blázen! Blázen!

Ticho! Ticho! Dost! Tak mne už nemučte! Už zas ty blbé tváře ... Stmívá se ... prší ... prší drobounké, krvavé kapky a ten zářivý střep svítí do toho ...

Ah, mám myšlenku! Už vím, kde jsem a co chci. Jsem v pokoji, oknem svítí slunce ... A já chci ven. Já chci nahoru k té daleké, bílé hvězdě. Vím dobře, všechno minulo; život nemá pro mne ničeho. Život? Minulost? Mlha ... mlha, v níž jsem se dusil, v níž jsem lítal, v níž jsem se rval nevěda s kým a proč. Jen jedna vzpomínka mi zbyla.

Víš, snad se pamatuješ ..? Vraceli jsme se s procházky, lesem. Tys měla růžové šaty a klobouček z bílého krepu. Vyšli jsme z tmavého sosnového lesa, stanuli nad příkrou kamenitou strání a dívali se na veliké rudé slunce, jež zapadalo v dáli za fialové vrchy a pokrývalo č oblohy ohnivými vějíři palmových listů. Příroda hýřila, spita jarní vánky, jež přenášely prašný pel sosnových květů a mísily vůně mladé jehličí s ustydlým vlhkem bujného mechu. Čistý horský potůček, je vyšel s námi z tmavého lesa, vyhoupnul se ze své kolébky, vystlané pod

škami kapradin a mechu, ověšené tmavými závěsy sosnových větví, zaleskl, zasmál se na slunci, slítl se skály a skákaje divoce s kamene na kámen, hřmotil rozpustile a tleskal si do dlaní... V blízkém houští divoký holub vrkal své družce tak důvěrně a oddaně... Ale uprostřed této slavnosti jara přepadla mne nenadále stará melancholie, která již po několik měsíců vraždila mého ducha. Povím ti, jak začala. Přišla jednou krotce a nesměle, když jsem po probdělé noci nesvlečen dřímal několik minut na svém loži. Vzbudila mne Pamatuji se, nežli jsem usnul, měl jsem radost z vykonané práce a duch můj zarazil se v letu jako stroj, jenž vydechl poslední páru. Nemyslil jsem více na útrapy vykonané cesty, byl jsem rád, že jsem u cíle. Tu procitnu. Ne, nejsem nikterak u cíle... jsem jen vysílen, udřen, zmrzačen, ale zítra už musím dále, zítra začnu znova, pozejtří zase a tak stále a stále hodina za hodinou, den za dnem, rok za rokem, dále a dále v neustálé práci, v těžkém jhu zapřažen, pořád týmž krokem, touž cestou k cíli.

Cíl?

Hluboká černá propasť, v níž ústí všechny cesty.

A já chtěl prozkoumati tuto propasť. Nebyl jsem schopen ani práce ani radosti, tak mne lákalo její prázdné temno. Neviděl jsem již cesty, ani cíle, jenž zářil mi nad ní. Nechci, nechci již to klamné světlo, v němž žijeme, já chci to nezbadatelné temno, z něhož jsme vyšli a k němuž spějeme.

Propasť! Cíl, jenž mi svítil nad ní, strhl jsem nejdřív dolů na dno... Nic. Tma, čirá tma. Tak z nejvyšších statků lidstva utvořil jsem si křesací kámen a házel dolů nejlepší jiskry svého ducha... Tma, zoufalá tma. A tu posléze spustil jsem se dolů po provaze utkaném z vlastních nervů a dychtivě hmatal jsem vůkol sebe... Nic — prázdno, zoufalé, černé prázdno...

Ale tehdy, když jsme stáli spolu u lesa nad příkrým kamenitým svahem, když slunce už dávno zapadlo a ve mne procitla hlodavá bolest staré rány, tu nad temnými vrcholky sosen vznesla se první zářící bílá hvězda.

Konečně jsem ji našel. To byla moje hvězda! A nyní mi bylo vše jasno! Viděl jsem už na dno té hrozné černé propasti...

Vždyť já nenáležím této zemi, ale té zářivé bílé hvězdě!

Proč ti to vše píšu? Ano, proč? Proč tobě? Vždyť — ano, proč bych ti to neřekl, vždyť i tebe vídám mezi těmi ustrašenými blbými tvářemi, jež hází po mne ohavným surovým slovem... i tebe! Ne, nevzpírej se, vím to vím... poznám tě dobře! Ty stojíš v první řadě těch blbých jarmarečních davů a nejvíce mne mučíš. Poznám tě vždycky tě poznám, ty's to... ty... s těma vyplakanýma, krvavýma očima...

Ale jak to bylo tehdy, když jsem s tebou poprve mluvil o své laleké vlasti? Ty's počala plakati... ano já ho stále slyším, ten tvůj třečovitý zoufalý pláč. — Tiskla's mne a líbala tak divoce a bolestně, ako bych ležel v rakvi a ty se mnou se na vždy loučila... A co nejhoršího... tolik mne to rozčiluje... počalas křičeti jako šílenec, rvalas si vlasy a hlavou bilas do zdi... Ano, ano, ale proč? Bolí mne to... chci vědět proč?

Proč bych tě litoval?

Ty stáváš v první řadě těch ustrašených blbých davů, jež mne mučí a ty mne nejvíce mučíš... ano já tě dobře poznám podle těch vyplakaných krvavých očí.

Když jsem o tom mluvil s jinými, smáli se mi nebo krčili útrpně rameny, ale tys vždycky plakala tak zoufale a křečovitě, proto máš takové oči, proto tě dobře poznám.

Stmívá se... ten bledý střep už hasne... tak je mi líp! Ohně dohořely, krev přestala téci, rány se hojí, všecky rány!

Za nedlouho vzejde má daleká bílá hvězda a půjdu k ní.

Tma... Mám rád tmu ale tu hlubokou, černou... Ale tohle je špinavá, bledá, studená, jako k poslední hodince... Čtyry prázdné zdi... okno... na stropě ztrácejí se obrysy posledních skabios a černých lilií z Kamčatky... nábytek měkký, těžký a nehybný a tam tím malým otvorem ve dveřích dívá se na mne ponurá blbá tvář. Celý den nespouští mne z očí.

Komu píšu? — Své ženě. — Ale, což mám opravdu ženu...? — — — Já nevím.

Opravdu — nevím.

Je to hrozné — nevím.

Kde jsem? Tma, špinavá, bledá tma...

Jak dlouho jsem zde? Co znamená ten nehybný, vypolštářovaný nábytek? A ten malý otvor ve dveřích? Oh, nedívej se na mne, pitomče! Jdi mi s tou protivnou, blbou tváří!

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Já jsem blázen... nebezpečný, zuřivý blázen! — Ano, mé hrubé, medvědí tělo, přežilo mého ducha. Zvíře přemohlo člověka a zvítězilo. Přiběhl divoký kanec, převrhl rypákem zlatý trůn, zabil krále a posadil se na jeho místo.

Narodil jsem se geniem a zvířetem skončím!

Oh, tato myšlénka stačí, abych ještě jednou sešílel!

Jaká bída! Jaká bída! Pláču, protože nemohu zuřit. Jsem nebožtík, jenž naříká nad vlastním hrobem!

A snad je to poslední záblesk dohořívajícího světla... pak věčná tma... a místo mne zbude tu divoké zvíře...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Bídáku! Sketo! Proč slzíš, zbabělče? Uhoď do toho svým silným zvířecím tělem! Uhoď, rvi se do krve, plivej!

To je okamžik, v jakém staří Řekové vystřelovali luk svůj proti nebesům a my házíme rouhavá slova do výše na toho, z jehož vůle jsme vyšli...

A já, vyzuřený šílenec sedím tu vysílen, sláb.

Co platno? Ta střela starého Řeka zasálila sotva ptáka v po a naše kletba nejde o mnoho výš.

Ta výše lidského ducha, je to opravdu ta neklamná bohoro výše, o níž sníme, či je to pouhá extase, z níž procitneme v mrazi tvrdou skutečnost vlastní nicoty a malichernosti?

Ah ano, jsme zoufale malí a nízcí.

Bože, miliony teskných hlasů volají k tobě a ty se neozýváš . . .!

Což pláču krev?

Kde jsem?

Má vzpomínka . . . Oh, potok vyschl, stromy jsou porubány, květy uvadly . . . Ale zbyla přece ta daleká, bílá hvězda!

Ah, zas ta rudá oblaka a ten protivný slepý střep neshoří . . . a já čekal na svou bílou hvězdu . . .

Ah, tu letí hejno plamenných ptátů . . . dobrá! Poletím také . . . Poletím k tomu bílému střepu a rozbiju ho svými pěstmi . . . Pálí to . . . hořím . . . budiž! jen když letím . . . Vařící olej jsou mraky, ale já le . . . Hořím, hořím, slitování! Vždyť chci jen nahoru k té bí—. Pusťte, oh, katané! . . . Letím . . . letím . . . Udeřím pěstmi o ten bílý střep . . . a nikdo už nevyláká zemi rudých květů . . . přestane krev . . . Jen vzhůru tím ohněm! Udeřit! Rozbit! Rozbit! Rozbit!

Vladimír Houdek:

Ty zvuky musí žíti . . .

To v letní bylo noci. V tmavý sad
z taneční síně bujná hudba zněla,
vířivé tony vlazným spěly vzduchem
a stromů řad je chytal v tmavou náruč.
V nejzazším koutě sadu, ztlumené
kde hudby zvuk se chvěl jak temný výskot,
jak výskot objímáním přidušený —
ve stínu mlčenlivých jabloní
dvé světlejších se stínů sváfilo.
A chvějně vzlykal jemný, tichý hlas
cos o vzdáleném, hodném ženichu,
cos o věrnosti, nerozumném tanci
a o známosti, jež pár minut trvá. —
A nad tím sporem hrdé jablonč
vzpínaly koruny, v nichž tichla hudba.
Jich zralý plod pad' časem k zemi temně.
— — — — — — — — — —
Zde zřel bys ženu . . . Její ruce bílé
až k loktům obnažené, na ňadrech
sepjaty byly k prosbě pokorné.
Však jenom na mžik. Náhle vzpjaly se,
jak v křeči by se nořit chtěly v krev.
Ty ke rdousení měly plnou sílu —
však malé — mužskou šíj by neobjaly . . .
— — — — — — — — — —
V tom zalétlo k nim opět zvuků pár
ztlumené hudby. Vzdorující paže

pozbyly síly. V tichém pološeru
jí zřely ve tvář rozžhavené zraky —
a hudba zněla . . . S náhlou oddaností
klesala s přivřenýma očima . . .
A mocný vzdech zněl v tichém šumu stromů.
— — — — — — — — — —
Však — jak ten přerývaný dozněl vzdech
bez slova vstala z porosené trávy
a pocítila k němu ledný odpor
a nesmírná zášť hřměla v jejím nitru.
Ty tony hudby vinny jsou mým žitím:
Neb já jsem synem toho tanečníka.
— — — — — — — —
Za měsíc z cest se vrátil její ženich
a v slzách — ale se žhavější touhou
mu padla v náruč. Vzdala se mu prvně.
A pod tím srdcem, které krvácelo
vzpomínkou na tu hrůzyplnou noc —
nosila mne . . . A div-li, celé žití
že vře v mé krvi hořkost otravy?
Já žil a rost' a sílil v lůně matky
jen krví, která ze srdce jí tryskla!
A div-li, že se halím s úsměvem
v to neproniklé temno pokrytectví?
Na srdci, pod nímž proklet vzrůstal já
nechala srdce svého muže bíti,
a v objímání za podzimních nocí
mu šeptávala o mateřském štěstí!
A jak je možno, abych miloval
dél, než-li chvíli, krátkou pouze chvíli?
V života mého nejprvnějším chvění
po krátkém žáru cítil už můj atom
ledový odpor, jenž mou pronik' matku!
Mou matku! Upomínka na můj vznik
je nejtemnějším stínem v mrákotných
hlubinách mého nitra.
Ale jasně
zní nocí mojí duše pár těch zvuků,
pár zvuků divné hudby ztlumené . . .
A ty jsou mocny — vždyť mi daly život!
Ty zvuky chví mou duší dnem i nocí
a jak by chtěly napraviti zločin,
jímž zavinily moje žití bědné,
útěchu lijí v teskná moje ňadra.
A budou znít v mém nitru bez ustání,
v svět dokud volně nenechám je vyznít . . .
Já klesnu v noc, však dlouho musí žíti
pár zvuků mého nitra.

K dnešnímu stavu mladého hnutí.

Píše F. V. Krejčí.

(Pokračování.)

Daleko citelněji narážíme na své cestě na realism. Neboť zde máme před sebou útvar, jemuž sice patří mezi všemi moderními směry u nás časová priorita, ale který i přes toto delší trvání své nepřekročil, zdá se, ještě svého kulminačního bodu, vyvíjí se a roste, prohlubuje se ve svých kořenech a vystupuje s nároky vždy většími

Nechci zde psáti rozbor a kritiku realismu. K tomu by nestačil pouhý tento článek, jímž nechci více než zachytiti hlavní otázky, které nám podává poměr náš k jiným směrům. Ale i tu, nemám-li býti neurčitým, jsem nucen se zeptat: Kdo a co jest dnes vlastně realism? Otázka ta není zbytečnou, představíme-li si různost myšlenek a osob, které od prvého vystoupení realismu na počátku let osmdesátých až do dneška za něj mluvily anebo stály v jeho blízkosti. Nejprv to je skupina učenců, ponejvíce filologů a historiků která vyvolává boj o rukopisy. Odtud podává se jí dále kritické a opoziční stanovisko vůči starovlasteneckému životu i v jiných jeho stránkách. Ale vedle negativní kritičnosti objevují se i positivní snahy vlastní: nová pojetí politické práce, akcentování socialní otázky a štěpování jí na národní program. Směr sociálněpolitický zatlačuje do pozadí dřívější universitní a filologický — předáci realističtí dohodují se s mladočeskou stranou a vstupují na velkou arénu politickou. Tím skládá realism na čas své zbraně, nekritisuje už, nýbrž spoluvede národní politiku. Tu už vlastně není svým směrem, nýbrž jen odstínem mladočeské strany. Za to, že v ní neutonul, děkuje vystoupení prof. Masaryka z politiky a jeho přiklonění se k vzniklému zatím mladému hnutí. Zde se také ukazuje, že vlastní realism je jen prof. Masaryk — jeho individuelní rozvoj je zároveň ukazatelem rozvoje celého směru. Od r. 1893. vrací se na půdu kritiky, trhá znovu svazky s officielní českou politikou a vystoupením Naší doby proti Hálkovi a Vrchlickému i s officielní literaturou, staví se ostře vedle pokrokového hnutí a proti němu, analysuje dnešní stav v Čechách jako krisi a počíná budovati soustavu, čistě jen svou, individuelní soustavu nazírání na úkoly národní politiky a kultury. Realismu ve dřívějším slova smyslu, jako školy nebo strany vlastně už není. Je to dnes pouze duchovní směr, představovaný jednotlivcem, prof. Masarykem, a publicisticky hájený »Časem.« Vždy více přestává spolupůsobiti s nejstaršími, filologickými a politickými představiteli toho, co se v letech osmdesátých zvalo realismem a hledá pro svou propagandu spíše půdy v mládeži a tím vlastně teprv nabývá práva, aby byl přičleňován k mladému hnutí.

Slovem realism lze tedy rozumět dvojí. Předně tu širokou, málo omezenou a málo určitou půdu reformních snah vědeckých, politických literárních, na níž stáli anebo dosud stojí tak dobře na př. zemřelý A. Schauer jako dr. Herben, prof. Gebauer jako poslanci Kaizl a amář, Jarosl. Vlček jako J. S. Machar nebo Gust. Jaroš, Atheneum o Naše Doba Čas jako Česká Stráž. V tomto realismu bychom marně dali oné tak často vychvalované jednoty nazírání a zcelenosti snah.

Vidíme tu v jediné pestré směsici různé sklony i k nejprotivnějším si myšlenkám: k liberalismu, socialismu i antisemitismu, ke kosmopolitismu, i nacionalismu, ku křesťanství i individualismu atd. Tím nechci říci, že zde není naprosto žádného pojítka. Bylo a jest zde, ale netkví nijak hluboko, dokonce tedy ne v příbuznosti celkového názoru, nýbrž ve společné posici na konkretní české půdě vůči stejným odpůrcům. Byla a jest tu celá řada společných bodů, jak je podala právě jen tato konkretní půda denních veřejných zjevů, na př boj rukopisný, boj proti jalovému vlastenčení a politikaření, požadavky větší seriosnosti v politice, literatuře i vědě atd. I jiné mladé směry, na př. hned pokrokový, vyrostly sice z těchže potřeb, ale vyjadřovaly a akcentovaly je jiným způsobem. Tak na př. hned v tom je základní rozdíl mezi směrem pokrokovým a realistickým, různost jejich, abych tak řekl, psychologických typů, že kdežto pokrokářství svalovalo největší část viny za naše poměry na vládu a naši nerozhodnost vůči ní a hledalo pomoci proto v radikalismu, byla nakloněna škola realistická sváděti všecku vinu jen na nás samy (a pouštěti nepřátelské nám činitele snad až příliš se zřetele), spatřovati hlavní zlo v povrchnosti, neopravdovosti a za hlavní lék považovati sebepoznání a střízlivou analysu. Tyto poslední punkty jsou asi tím nejvýraznějším společným rysem, jejž z naznačené pestrosti osob a myšlenek můžeme vyabstrahovati — tedy jakýsi jejich společný rys psychologický, formální. Pokud se týče však obsahu těchto myšlenek a snah, není tu tolik jednoty, kolik jí je třeba na určitý a pevný směr. Mnozí realisté na př. byli a jsou sobě navzájem dále nežli nám, právě proto, že realism v tomto starším slova smyslu není než nejširší půdou moderních reformních snah, na niž ovšem i my více než jednou nohou stojíme. V tomto smyslu nepovažujeme realism za směr našemu protivný, nýbrž za kus duševního prostředí, s nímž jsme měli na jedné straně skoro tolik dotyků, kolik na druhé straně s hnutím pokrokovým.

Ale řekl jsem už, že realism má vedle tohoto ještě smysl jiný. Totiž jako soustava myšlenek, jimiž prof. Masaryk za svou osobu odpovídá k české otázce, to jest k těm záhadám, »jež vnucují se tomu, kdo postihnouti chce smysl české historie, kdo poznati chce, čím jakožto zvláštní národ kulturně žijeme, co chceme, co doufáme.« Zde jest tedy sestoupeno hluboko pod ty horní vrstvy nazírání a snažení, jak je nanáší denní ruch veřejný, a činí se pokus o rozhrnutí nejhlubších kořenů, které spojují život českého člověka s životem jeho národa. S neobyčejnou smělostí spíná se zde vespolek filosofie českých dějin s ethikou individua. Otázka poměru jednotlivcova k národu je prof. Masarykovi »otázkou po osudech člověčenstva«, »otázkou svědomí« Význam hotových i chystaných prací jeho interpretuje se z kruhů mu nejbližších jakožto objevení smyslu českých dějin a českého života, jako konečné, nezvratné slovo o tom, proč jsme Čechy a lidmi, jako učení, dávající směr nejen našim politickým názorům, ale i celé naší morální bytosti. Zde už není tedy jen směr, — zde jest hotová a vypracovaná nauka, která chce být přijímána a co hlavní: následována, totiž žita. To jest víc než program, než theoretický podklad strany — to jest už něco, co chce být, abych tak řekl, moderním surrogátem náboženství.

To jsou ovšem cíle a nároky, o nichž starší realism asi ani zdaleka nesnil. Na jeho povšechné půdě, kterou jsem právě karakterisoval i jako nám blízkou, staví tu prof. Masaryk budovu svého vlastního světového názoru, vyhání ji do výše s celou vervou osobní iniciativy a dává jí až do posledních zákoutí svou individuelní barvu. Jeho práce jsou pokusem svésti všecky snahy realismu na různých polích do společného ohniska, podložiti jim jednotný, scelený plán. Takového úkolu nemůže se odvážiti strana nebo skupina. Světový názor nedá se stloukati na sjezdech a konferencích, ten musí vyrůsti z nejintimnějších vrstev života jednotlivcova, musí být nesen jednotou osobnosti, míti všecku sílu a teplo subjektivity, ale i také všecku její relativnost.

Odtud se mi podává stanovisko, s něhož bych nazíral na knihy prof. Masaryka. Rozeznávám v nich dvě vrstvy: horní, již tvoří kritika konkretních zjevů přítomných a historických, a druhou spodní, která tvoří filosofický podklad oné. Do prvé bych čítal tedy kritiku strany staročeské a mladočeské, obraz dnešní krise, z ní plynoucí politické a kulturní úkoly těchto let atd. Druhou tvoří myšlenky o významu humanity v naší reformaci a procesu obrozovacím, o potřebě vrátiti se k Havlíčkovi a Palackému, a ještě hlubší, v samé metafysice ztrácející se předpoklady o smyslu dějin, o tom, že se v nich projevuje určitý plán Prozřetelnosti, o povinnosti jednotlivce dopátrati se smyslu národního života a jíti jeho směrem atd. Ta hoření vrstva, to je ta zmíněná společná půda realismu, to jsou jeho stanoviska v denním veřejném ruchu, jenže poprve zde shrnutá, seřaděná a ostře pointována. Netřeba zde podotýkati, že i nám nejsou tato stanoviska po valné většině cizí — zapřeli bychom svou minulost, kdybychom tvrdili opak. Obraz krise v akutním jejím smyslu, kritika mladočeštství a běžného nacionalismu a jiné a jiné body v knihách prof. Masaryka vyjadřují společná stanoviska všech téměř mladších reformních směrů. V tom smyslu se nás tedy nemůže naprosto týkati výtka se strany realistické (viz »Čas« ze 17. října) jako bychom neměli určitého směru. Neboť stanoviska, jež prof. Masaryk sformuloval v Čes. otázce a krisi proti mladočeštství, proti historismu a jalovosti naší politické práce atd. nebyla také jen specielně jeho, nýbrž majetkem všech mladších myslících hlav. Vyjadřovali jsme je ostatně, snad ovšem jinými slovy, ještě před jeho knihami (na př. na začátku r. 1893. v řadě úvodníků, pro něž jsme se střetli s Národ. Listy o t. zv. »nové směry«).

Přijímáme tedy z realismu ledacos a mnoho, ale — a tu jsme u jádra celé věci! — nepřijímáme jen zhola a bez výhrad to, na čem si dnes realism nejvíc zakládá a co tvoří vlastní jeho odlišnost a ráz, totiž ten celý filosofický podklad, z něhož prof. Masaryk vychází (vlastně který post festum pro svůj směr hledá). Či určitěji řečeno: myslím, že způsob, jímž prof. Masaryk kreslí dnešní krisi, je tem správný a přijatelný, ale — jen ve svém akutním dosahu, ve jích závěrech pro tato a nejblíže budoucí léta. Že krise vyniká úpadkem směru staročeského a nedostatečností mladočeského, opak výtky, které se dají činiti jejich dědici, směru pokrokovému, to jsou pravdy všeobecně uznané, činící nárok na platnost skoro tivnou. Ale tento nárok, myslím, nemohou činiti ty podložené

pilíře myšlenek, jimiž chce prof. Masaryk methodou filosoficky-historickou tento obraz přítomnosti odůvodnititi. Při všem respektu, jejž chovám k jeho pracem, nemohu základní jejich tvrzení, že totiž nejdůležitější momenty českého života jsou spojeny červenou nití humanitních snah, že tyto snahy, jakožto pokračování české reformace vtělují se v předních hlavách buditelských, že od doby Havlíčka a Palackého je tato niť přetržena a že v jejím navázání slouží hledati hlavní úkol naší národní práce atd. uznati za nic více a nic méně než za koncepci veskrze subjektivnou, za jedinečný a prof. Masarykovi vlastní způsob, jímž ve svém duchu dává promítati se českým dějinám.

Neříkám, že to je způsob nesprávný. Zajisté že ve snažení Kollárově, Havlíčkově a Palackého dá se nalézti to, co prof. Masaryk zve humanitou a dokonce už má pravdu, chce-li tím vysloviti, že tito buditelé byli ovládáni snahami ve svém kulturním a mravním dosahu širšími než pouhá myšlenka národní. Ale chci říci, že jiný filosof dějin, přicházející sem z jiných východisek, hledal by a nalezl i v naší reformaci i snahách buditelských jiné stránky a to co v nich přesahuje nacionalism, charakterisoval by snad jinak a uváděl ve spojení s jinými evropskými proudy než na př. s herderovským humanismem. Prof. Masaryk má ve své duševní fysiognomii mnohý rys, který jej řadí k typu protestantskému, reformačnímu, moralistnímu — představme si však nyní, že by s těmiž úmysly a methodou jako on, přistoupil ke studiu ducha našich dějin myslitel duševní rasy katolické anebo zas umělecké atd. I při největší spolehlivosti methody a nejpřísnějším přihlížení k faktům došel by zajisté ke koncům jiným, vyjádřil by »smysl« českých dějin jinou formulí. Tak na př. mohlo by se říci, že národ, jenž smyslem svých dějin stojí nám nejblíže, jsou Němci jakožto klassický národ náboženské reformace. A také podobná formule, jakou sestrojil pro české dějiny prof. Masaryk, jest tam dávno již běžna: jako u nás v Husovi a Bratřích vidí se tam v Lutherovi první a nejhlubší projev německé duše, její hloubavosti, pravdymilovnosti a mužného vzdoru, a ten se svazuje také společnou nití s kulturními obroditeli Němectva z minulého století, Lessingem, Goethem a j. Ale vedle toho nalezáme tam zase koncepce podnikané pod naprosto jinými zornými úhly a naprosto s jinými výsledky. Abych jmenoval hned příklad: jméno Richard Wagner značí velkolepý pokus vystihnouti životní smysl svého národa a vysloviti jej umělecky. Poslední cíle wagnerovství jsou obdobny s těmi, s nimiž vystupuje u nás realism, totiž obrození národa názorem světovým, jenž je mu plný vlastní, v němž je svůj, v němž nalezá sebe. Ale jak různý je ten světový názor, jejž podkládají německému národu protestantští filosofové dějin od tohoto Wagnerova anebo od onoho, jejž zase tomuto podkládá filosofický jeho interpret Nietzsche! Anebo staví-li tento poslední Schopenhauera Němcům za výchovný vzor, jiný zase Rembrandta (znám sensační kniha: Rembrandt als Erzieher), celá řada jiných Goethea kolik tu libovolného vybírání a nalezání v dějinách toho, co se kom hodí, kolik různých východisek a výsledků, založených v odlišnosti a zvláštnostech různých individualit!

Plán, dle něhož pojímá prof. Masaryk běh našeho národního živ

považuji tedy za stavbu vyrostlou ze základů čistě subjektivních, z jisté kombinace myšlenek a snah, jimiž si prof. Masaryk odpovídá k otázkám nejen života v národě, ale života vůbec Nejspodnější kvádry této stavby ztrácejí se v hlubinách čisté ethiky, ba i metafysiky. Nalezáme tu poukazy na theism (víra v Prozřetelnost vedoucí dějiny) mravní ideje křesťanského altruismu (v důraze položeném na českobratrství), vedle toho však zase moderní sociologický empirism a racionalism Základní předpoklady, jako na př že dějiny mají »smysl«, že tento smysl proniká v jistých jejich periodách, že se národ může tohoto svého smyslu vzdáliti a zase ho nalézti, že to, jak smýšleli lidé jiné doby a jiné generace, má býti pro nás mravním závazkem, a hlavní předpoklad, že otázka česká je otázkou svědomí a názoru světového, to všecko jsou ideje, které prof. Masaryk klade jako axiomy, aniž je byl dříve filosoficky odůvodnil. Tak jak je on klade, činí na mne dojem mystické víry. Nepouštím se zde sice do jejich kritiky, ale tolik myslím, že to jsou předpoklady, které nejsou povýšeny nad veškeru diskussi a pochybnost. Při nejmenším jsou alespoň v pracech prof. Masaryka způsobem docela subjektivním a jemu jen vlastním skombinovány. Někdo jiný by všecky tyto živly filosofické, morální, sociologické a politické skombinoval si jinak. Literatura a věda je jich plna, ale v jejich výběru a samostatné kombinaci spočívá právě význam individuality. (Příště dále.)

Sociální theorie H. Spencera.

(Pokračování.)

Společnost lidská má býti tedy vybudována na zásadě, že vnější životní podmínky mají býti pro všechny stejny. Nerovnost blahobytu mezi lidmi lze ospravedlniti jen potud, pokud plyne z nestejné jich osobní výkonnosti. K vnějším podmínkám životním náleží, podle Spencera, jak již jsme shora uvedli, užívání půdy. Právní řád má tedy pojišťovati všem členům společnosti rovný na ni podíl. Půda by měla býti, podle této theorie, společným majetkem, majetkem státu, jenž by jednotlivé části a parcely, jako to dnes namnoze činí velkostatkáři, na čas pronajímal k obdělávání anebo k jinému zužitkování lidem, jež by nejvíce podávali. Spencer s určitostí, všechnu pochybnost vylučující, prohlašuje, že neprominutelnou podmínkou uspořádání majetkového práva ve smyslu společenské spravedlnosti jest uplatniti rovné právo všech na půdu zemskou.

Spencer však otázky této dále theoreticky neřeší. Naopak, přijímá námitky, jež proti ní národní hospodářství činí*). V nových zemích a osadách bylo by možno, provésti znárodnění půdy. »Ve všech nových zemích a osadách jsou pozemky — ohromné ještě před sto lety, dnes však již nákem nesmírných a laciných koncessí, státem propůjčených, rychle sší — které by byly mohly, tušíme, beze vší závady zachovati ráz dního vlastnictví, kdyby se byly dály koncesse ty pouze na čas.

*) Přehledně sestaveny najde je čtenář v K. Gidea: Zásadách nár. hosp. v překl. aby, seš. 7—8 str. 580. Bibl. social. a politic. nauk, nákl. Rozhledů.

Tím by si byly ony státy zachovaly pro budoucnost bohaté prameny, které by byly snad usnadnily budoucím generacím rozluštění socialní otázky«, praví Gide (str. 383) a tak celkem soudí i Spencer. Ale pokračuje (Spencer), v nynějším světě kulturním nelze již společenství půdy do důsledků provésti. Není ani možno určiti při každém pozemku obě jeho hodnoty: hodnotu, jíž pozemek nabyl prací lidí, jichž byl majetkem, kteráž hodnota zůstává individuelním vlastnictvím majitele a nepatří společnosti, a hodnotu, jíž pozemek má sám o sobě jako část přírody, na kterou má nároky společnost, všichni, celek. Příroda stvořila půdu pro všechny (jako vzduch, světlo) a vlastnictví půdy mělo by se vrátiti společnosti. Ale jen pokud jest druhou, svrchu uvedenou hodnotou. Kdyby stát vyvlastňoval půdu, šlo by tedy o to, dáti plnou náhradu za hodnotu první (jíž pozemek nabyl prací majitelovou), a z části i za hodnotu druhou, neboť nynější její majitelé neuchválili jí neprávně, nýbrž ve veliké většině odkoupili vlastnické právo od majitelů dřívějších. Ale za těch okolností, praví Spencer, bylo by vyvlastnění vší půdy a její znárodnění finančně pro stát velmi riskantní a vedle toho hrozí i nebezpečím, že by sespolečenštěním půdy uvalena byla na průmysl zemědělský všechna nebezpečí a zla úřadovlády a moci byrokratické. Tak na konec Spencer doporučuje, aby stát na nynější formě vlastnictví půdy ničeho neměnil a spokojil se pouze uznáním svého vrchního vlastnictví, jež celkem přece není jen platonické, ano vládne právem vyvlastňovacím.

Úprava vlastnického práva jest podle Spencera vůbec osou společenského řádu. Na ní nejvíce záleží, má-li tento rozvíjeti činnost, jakou by měl, a má-li panovati ve společnosti úměrnost výkonu a odměny, schopnosti a blahobytu, jež pohání organický vývoj lidstva stále výš.

Právo je zahrnuto v základních právech, shora uvedených a z nich se vyvozuje. Zákon positivní, vydaný zákon, jenž je v rozporu s filosoficky d e d u k o v a n ý m i základními právy, nemá vnitřní autority. Čím více se positivní zákony shodují se základními právy, tím více nabývají této vnitřní autority a tím ochotněji jsou lidmi uznávány a zachovávány. Positivnímu zákonu musí se však občan podrobiti, i když se tomu vzpírá jeho určité právněfilosofické přesvědčení anebo neučitý právní cit. Nemůže žádati anebo očekávati, že bude se úředník a soudce říditi jeho odlišným přesvědčením a citem. Ve všech skoro státech, nejen v konstitučních monarchiích a demokratických republikách, jest možný nátlak na moc zákonodárnou, aby odklízela rozpory mezi positivním zákonem a ideálním právem. Vskutku také dochází tato nejvyšší právní autorita v kulturním rozvoji západním stále k větší platnosti. Positivní právo jest ve stále větším souladu s ideálním právem. Úplného souladu ovšem posud není: snad ještě v žádném státě nepožívá občan oné volnosti, která není na újmu rovnému právu všech. Nejsou tím vinny pouze nedokonalé vědění a nedostatek vůle zákonodárných mocí, nýbrž jiná skutečná překážka. Jsou to zevnější vztahy států, vzájemné nepřátelství a ohrožování jež brání vnitřní úpravě společenské spravedlnosti. Vedení válek a přípravy k nim mohou se díti jen takovými opatřeními, jimiž zkrátí stát občana v právech, v jichž užívání ho má proti jiným chrániti. V předešlém čísle jsme již četli, že dvě výjimky nutno připustiti ve spravedli-

vosti řádu společenského: jednou z nich jest obrana společnosti proti útokům zvenčí, sebeobětování mužů schopných k válce a obětování života na ochranu celku. S hlediska právně filosofického jest tato výjimka zkrácením práva na tělesnou ochranu, zkrácením způsobeným státní nutností, vycházejícím od státu. Válka zaviňuje však ještě větší úchylky od ideálu právního řádu. Stát požaduje na vedení války nejen krve, nýbrž i majetek občanů. Čím větší úsilí rozvinuje nebo musí na venek rozvinouti ať k útoku, ať k obraně, tím větší oběti na životě a statcích musí ukládati občanům, tak že tito na konec ani nežijí pro sebe, nýbrž pro stát, pro zachování a zvýšení jeho mezinárodní moci a váhy. Utváří-li se pak takto věci, dojdou brzy svého zobrazení v běžných politických theoriích jež hledí se vždy přizpůsobovati praxi, okolnostmi zavedené. Ve válečných dobách a u válečných národů vždy převládá mínění, že individuum samo o sobě žádného významu nemá, nýbrž jen jako nástroj státu. Ve válečných státech polobarbarských, jako na souostroví Fidži a v Dahomeji, sahá ponížená úcta k těm, jež stojí v čele společnosti, až do krajnosti, jednotlivec jest zcela spokojen, šlape-li král i nejsvévolnějším způsobem po jeho blahu. Že člověk jest majetkem státu, platilo i v humanním Řecku za nepochybnou pravdu; filosofie, která sáhla na všecko, ani nedopustila o této pravdě pochybovati, alespoň ne před dobou alexandrinskou, pokud trvala státní samostatnost Řecka. A kdo neslyšel řečí moderních žurnalistů, literatů, dějepisců a filosofů, hlásajících, že stát nesmí se utopiti v mdlém eudemonismu a obstarávati blahobyt svých občanů: on má prý míti na mysli cíle vyšší, svoji slávu, svoje mezinárodní postavení, svoje historické poslání a nesmí se dát zdržovati sentimentalním rozmyšlením jde li o to, obětovati ve prospěch těchto účelů štěstí a zájmy jednotlivců. Kdož tak smýšlejí a mluví, nevědí ovšem, že tento nedostatek vážnosti k individuu jest jenom výplodem války.

Vojenský stát si nejen osobuje bezvýminečné rozhodování o jednotlivci, ale ono se mu veřejným míněním i ochotně povoluje. Proto může ho tím energičtěji vymahati a to nejen obětmi na krvi a statcích, nýbrž i hotovou soustavou předpisů. Vojenský stát vynasnažuje se podrobiti vojenskému řádu nejen aktivní vojáky, ale zároveň i onu část obyvatelstva, jež zabývá se pracemi míru. Nutí je, aby vždy byli pohotovi svými výkony, armádě potřebnými. Občan, zvláště náhradní voják, obmezuje se, alespoň na čas, ve volnosti pohybu a změně bydliště, občanstvo musí snášeti zasahování ve svoji činnost hospodářskou, zvláště bývá obmezováno v koupi a prodeji. Vysokými cly anebo zpříma zápovědmi překáží státní moc obchodu, aby všechno, čeho třeba, se v zemi vyrábělo a aby stát, stav se hospodářsky takto samostatným, stál připraven pro všechny možné případy, neboť válka může způsobiti i zastavení všeho ...ozu zahraničního. Celní ochranářská politika, jíž dnes skoro všechen ...laný svět podlehl, jest podle názoru Spencerova jen následkem mezi...dního nepřátelství a vojenských zřetelů.

Jest přirozeno, že státní moc, jakmile jednou se jala následkem vo...é nutnosti předpisovati, neví, kdy přestati a hraje konečně ve všem ... prozřetelnosti, všude dohlíží a poroučí. Občanu ustanovuje povo-

lání i způsob, jak je vykonávati. Určuje ceny zboží i podmínky peněžních zápůjček. Předpisuje stavební řády, míru luxu, jejž smí si která třída společenská dopřáti, kroj, jaký smí nositi, způsob výživy a bdí se zvláštní horlivostí nad duševní stravou lidu přísnou censurou časopisů a knih.

Toto poručnictví nad občany neliší se důrazem a všeobecností svojí nijak od kontroly vojenské. Hierarchie úřednická, která je provádí, není než odleskem vojenského důstojnického stavu. Úředníci, již nejsou voleni lidem, ale jmenováni s hůry anebo k úřadům předurčeni svým rodem, jsou dle důstojenství seřaděni v přísný pořad, ve kterém každý stupeň jest povinen bezvýminečně poslouchati vyššího a celek jest s nejvyššího místa uváděn v pohyb s všemocností všechno předpisující a všude zasahující, ležící obyčejně v rukou jednoho, monarchy. Jednotné vedení jest ve válce tak nutno, že ve státě s převahou vojenskou neudrží se ani oligarchická, neřku li demokratická ústava a ona i tato přechází ve svém jádře, třebas ne formou, v samovládu jednotlivce. Ze všech dob dějinných a ze všech pásem lze nasbírati hojnost dokladů, že válečná, na venek obrácená činnost státu působí s neodvratnou nutností zpět na vnitřní jeho život a nutí jej do organisace, jež co nejvíce zúžuje ta základní práva jednotlivce, jež plynou ze zásady stejné volnosti pro všechny. Není vskutku naděje, že bychom se těchto základních práv domohli, pokud nenastane ve výkonech státu taková změna, jež by byla následkem i změny jeho podstaty a povahy. Stát musí býti sproštěn nutnosti, aby bránil svoji existenci proti útokům vnějším, a musí se státi schopným, aby se věnoval výhradně vnitřní ochraně právní, ochraně jednotlivců proti útokům jiných jednotlivců. I za těchto okolností bude tu a tam společnost náchylna, ustrnout v typu válečném, neboť tento typ, když se byl dokonale vyvinul a utvářil, tak stává se nehybným, že není schopen žádné proměny, a společnost musí zůstati takou, jaká jest. Kde však válečná činnost státu posud nepronikla úplně vnitřní jeho ústrojí, nastane i v tomto, když ona ochabla, pozvolna ale neudržitelně obrat k lepšímu.

Počátek toho zlepšení bude záležeti ve zmenšení vojenství a ve zmírnění obětí jež ukládá stát občanům, aby proti vnějšímu nepříteli uhájil svoji moc. Veřejná zřízení nebudou již tak silně přesvědčovati občany, že jsou tu k vůli státu; stále hlouběji bude se v nich zakotvovati přesvědčení že naopak stát je k vůli nim, stále nalehavěji budou chtíti, sobě a svým náležeti a budou zachovávati účely, které neodporují blahobytu obyvatelstva. Budou-li chtíti náležeti sobě, budou i žádati, aby sami sobě vládli. Tím není ještě řečeno, že budou činiti nároky na nezřízenou osobní libovůli. Naopak, nestrhnou hrází, jichž musí lidé zachovávati užívajíce svých sil a domahajíce se svých zájmů, nemá-li se lidská společnost rozpadnouti. A neodeprou státu tohoto oprávnění. On bude ustanovovati zákonné normy, přesně vyslovující obmezení, jimž podléhá svoboda individua, a určující práva, jež náleží každému. Touto soustavou užité ethiky a ve případech sporných nálezy svých občanských soudů, opatří stát každému potřebný návod jednání, pro ty pak, jež nebudou ochotni dobrovolně poslouchati, bude míti pohotově svoji moc policejní

a rozhodnutí soudů trestních. Tak zbude i ve státě dokonale mírumilovném jistý díl státního vedení. Ale to jest v podstatě jen zapovídající; ono praví občanu, co nemá činiti staví jisté hráze jeho žádostem, nechávajíc jej ostatně v těchto mezích činiti, co chce, kdežto typ státu válečného občanu i rozkazuje, poroučí, co má činiti a z veliké části jeho život ovládá. Jakmile pak nastanou pokojné poměry mezinárodní, zajde neodvratně všechna nejen negativní i positivní, nejen obmezující, i vedoucí a řídící organisace státní, poněvadž pominul důvod i oprávnění k tomu, jenž záležel v nutnosti, aby síly občanů byly soustřeďovány a k akci na venek připravovány. Ovšem i práce míru koná se součinností, kooperací. Avšak z této pokojné součinnosti nevzejde státu nikterak úkol positivně vůdčí organisace.

Základní forma pokojné kooperace vystupuje v dělbě práce. Rozdíl mezi součinností v míru a součinností válečnou jest zřejmý. Při této jde o sjednocení mnoha sil k výkonu (útoku anebo obraně), se který by síla jednotlivcova nebyla, při oné však o rozdělení různých výkonů na různé osoby, z nichž každá má i podíl na výnosu práce členů ostatních.

Podle zvláštní povahy této kooperace bude zvláštní i její uspořádání. Rozdělení sil na různá odvětví práce děje se zcela pravidelně pouhým vlivem nabídky a poptávky, a každé výrobní odvětví, každý průmysl dodá dostatečně všeobecné potřebě odpovídající množství svého výrobku. Příklad z biologie to objasní. Podle názoru valné většiny současných biologů a fysiologů není potřeba žádné zvláštní síly životní, žádné moci živočišný organism ovládající, aby molekuly se seskupovaly v života schopný útvar živočišný, nýbrž děje se to pouhým vzájemným působením sil, obsažených ve hmotných částech. Právě tak budou-li jednotky společenského organismu, hospodářská individua, hledati hospodářský svůj prospěch v mezích mravních příkazů, nastane i přiměřený útvar hospodářského celku, t. j. správné rozdělení výroby a správné rozdělení sil na různé činnosti. Ten jest jedině rozumný smysl často užívaného rčení o přirozené zákonnosti hospodářské organisace, jímž nic jiného se nepraví, než že tato organisace nastane i bez účelného a vědomého působení vůdčích ve společnosti sil a že není plodem lidského řízení a panování.

(Příště dále.)

Alfons Breska:

Princezna.

Princezno útlá, bílá,
se zlatým vlasem královen,
ty's moje dobrá víla,
já princem v hadrech jen.

Můj palác, hudbou znící,
jenž ze zlacených jezer čněl
nad carství, tiše snící,
ztroskotal Nepřítel.

Před nehod chraň mne šlehy
a soucitně se ke mně schyl,
o chvílích sladké něhy
já smutný teskně snil.

Tvá táhlá, bílá ruka,
princezno s vlasem královen,
má děsná stiší muka
a ukolébá v sen.

Tvůj zrak je zádumčivý,
jak pohádkových zahrad vchod,
jenž tají zámků divy
na břehu modrých vod.

Tvým pohledem se vesním
v kouzelných hvozdů modrý stín,
slyš! — rohy v tichu lesním
zní touhou z rozvalin!

Descartes.

Naše malá obec filosofická oslavila v těchto dnech 300letou památku narození tohoto z největších geniů čisté spekulace.*) Mimo hranice jeho francouzské vlasti nebylo slavného autora Rozpravy o methodě nikde snad tak vzpomenuto jako u nás, v zemi, na jejímž nejosudnějším bojišti, bělohorském, stál jako mladý dobrodruh v řadách vojska bavorského a s jejímž jménem pojí jej i jiná okolnost, přátelské styky jeho s dcerou Bedřicha Falckého.

Jsou to však jiné momenty, které i nás nutí vzpomenouti jeho významu krátkou úvahou, momenty ani ne tak týkající se jeho postavení v rozvoji metafysické filosofie jako více oněch vlivů, jimiž prosakoval vliv Descartův do všeho myšlení i literární tvorby minulých dvou století. V tomto jeho významu jest mnoho co činí postavu Descartovu jedním z mezníků moderního světa a karakteristickým representantem širokého kulturního útvaru, jehož váha zasahá d leko až do naší přítomnosti.

Novověkou filosofií odlišují od středověké dva hlavní její proudy: empirism a racionalism, důraz kladený na fakta a smyslové vjemy na jedné, a důraz kladený na rozum, neodvislý a vševysvětlující, na druhé straně. První proud vyvěrá v Anglii Baconem, druhý ve Francii jen o málo později Descartem. Prvý vytváří se jaksi na národní filosofii anglickou, druhý zůstává karakteristickým zjevem myšlení francouzskébo až do nejnovějších dob. Baconem otvírá se možnost pokroku empirickým, přírodním vědám, Descartem čisté, svobodné spekulaci, osvobozené z pout středověkých scholastických autorit a spolehající sebevědomě na svůj nástroj: rozum. Descartův pokrokový význam pro evropské myšlení spočívá v tom, že počal skepsí, že smetl nejprv ze země všecko, co tu už stálo a počal stavěti znovu od holé půdy. Touto půdou, která zůstává státi nepohnuta, i když ze všech fikcí nezůstane kámen na kameni, byl mu rozum, myšlení samo o sobě jako fakt. »Cogito, ergo sum; myslím, tedy jsem« — touto svou slavnou větou převedl všecko bytí do nitra člověka položil zárodky moderního subjektivismu. Svým obsahem, jakožto doktrina, není filosofie jeho nějak revoluční, naopak: svým dualismem, odlišujícím tak ostře lidského ducha od a tomatického mechanismu přírody (do něhož počítána i zvířata), svým theismem i svými důsledky pro život mravní a společenský posiluje ona jen učení církevní a jest jednou z hlavních příčin, proč XVII. věk zasluhuje býti zván tak eminentně křesťanským. Na tomto nemění nic odpor, jenž proti této filosofii zdvihly hned od počátku university a kněžstvo, vytýkajíce

*) Slavnostní schůzí na staroměstské radnici, již pořádala 6. t. m. Jednota Filosofická společně s Jednotou čes. mathematiků. O významu Descarta pro filosofii promluvil tu prof. Jos. Durdík, o zásluhách jeho pro mathematiku prof. F. Studnička.

jednak nesrovnatelnost jeho učení o mechanismu světovém na základě prvního hybu, spůsobeného Bohem, s naukou o zázracích; jednak jeho skeptické stanovisko vůči Aristotelovi. Jestliže synoda utrechtská zavrhla r. 1653 jeho nauku a jestliže jesuité vymohli, že spisy eho dány na index, vypadá to dnes po staletích jako akt neporozumění a nevděku. Vedle Leibnitzovy, ktera jest vlastně jen jedním z pozdějších jejich výhonků, jest kartesiánská filosofie poslední důležitější soustavou, jejíž výsledky ani úmyslně ani mimovolně nepodvracejí nauky církevní.

Konservativní jako doktrina, jest naproti tomu kartesiánství plno pokrokových a vývoje schopných zárodků jako methoda; totiž jako postup čistě rozumový, domnívající se vysvětliti věcnou skutečnost logickými útvary a matematickými konstrukcemi. Základem této methody jest víra v rozum a logiku, tatáž víra, která odtud karakterisuje myšlení francouzské, i když doktriny kartesiánské vlivy anglického empirismu byly překonány, na př. u Voltairea a Condillaca. Jest to tentýž rys, jenž se později v našem věku projevuje u Comtea jako víra ve vědu a vtiskuje v Zolovi i svou pečeť do literatury. Descartes ovšem není příčinným původcem tohoto zjevu, nýbrž pouze jedním a prvním z jeho projevů, neboť zjev ten je založen hlouběji, jednak v národní povaze francouzské, jednak v mnohých kulturních momentech posledních dvou století. Descartes právě tak, jak je ve své nauce klassikem dualismu, jest v methodě klassikem racionalismu. Vyjma Kanta a Spinozu nebylo snad myslitele, jenž by dovedl svůj mozek tak očistiti od každé zaujatosti citu nebo vášně a soustřediti jeho sílu tak pevně a jistě na nejčistší abstrakce a matematické konstrukce. Pokrokový význam jeho filosofie leží spíše v tom, čeho zárodky v sobě chovala, nežli co podala hotového. Jeho dualism není příliš ještě vzdálen od thesí středověké scholastiky, ale ve způsobu, jímž přisuzuje, vyháněje tyto abstrakce tak daleko jako nikdo dosud před ním, duchu jako jediný hlavní atribut myšlení a hmotě rozestřenost v prostoru, leží možnost dalšího vývoje těchto prastarých nauk. Spinozův pantheistický monism, rozpouštějící obě kartesiánské substance, ducha a hmotu, v jedinou, Boha, jehož jsou pouhými přívlastky, i Leibnitzův monadism, tříštící dílo Boží na nesčetný počet substancí, jednotek, individuí, rozvinuje jen dále tento prvý hyb, jejž dal Descartes filosofii novověku. Jiní, tedy už ovšem jen nepřímo, působí vy kartesiánské na německou filosofii předkantovskou. Ztroskotávají ovšem o Kritiku čistého rozumu, která jako jediná veliká sprcha ničí u v možnost absolutního poznání (ačkoliv svým východiskem jest Kant Descartovi příbuzen; svou věrou v matematické pravdy!), ale ožívá za to ještě později ve své vlasti v eklektické filosofii Cousinově.

Descarta bývá vzpomínáno konečně i dnes tím častěji, čím definitivněji utvařuje se oprávněnost dualismu po překonání büchnerovského materialismu, (tak na př. bylo ho vzpomenuto ještě nedávno berlínským prof. Stumpfem při zahájení mnichovského sjezdu psychologů), ačkoliv zase nebylo by ničím smělým, tvrditi, že v kartesiánském nazírání na přírodu jako na bezduchý mechanism leží i zárodky právě tohoto materialismu. Tak jest tato nauka široka, tolik různých semen v ní klíčí vedle sebe!

Jak už však bylo řečeno, slušší hledati typický význam Descartovy filosofie v její methodě, v jejích charakteristických znacích psychologických. Přímočarý, matematický způsob jejího nazírání a poznávání, pojímání člověka jako bytosti nad ostatní přírodu vysoce povznesené, jejíž nejvyšší a karakteristická funkce je rozum, její studené, škrobené, každému silnějšímu vzplanutí citu a vášně se vyhybající vzezření, její logická korrektnost a formální skladnost — tyto všecky její vlastnosti ukazují přímo na spojitost její s literárním klassicismem doby Ludvíka XIV. Názor o jejím vlivu na tuto literární periodu je tak běžný, že na př. považuje G. Lanson ve studii »Philosophie cartésienne et litterature«, již uveřejnil v nedávném svazku »Revue de Métaphysique et de Morale«, věnovaném specielně Descartovi, za nutno, uvésti jej na pravou míru a ukázati, že mezi Descartem a klassiky francouzskými nelze mluviti o příčinném vztahu, nýbrž o pouhé souběžnosti, parallelismu. Descartes není sice původcem literatury Corneillovy a Racinovy, ale jeho filosofie vyrostla ze společných příčin, ze zvláštního utváření se ducha francouzského v onom věku, jakožto ducha »trvajícího velice rohodně na své rozumové neodvislosti, ducha, jenž nemá v sobě nic anarchického a zpurného, velice vzdáleného od dobrodružnosti a fantasie, po řádku a rozumu milovného«. Descartes vyjmal tohoto ducha na nejvyšší vrcholy spekulace, do nejčistší rozumovosti, (kdežto literatura nemohla se naprosto vybaviti z citovosti a fantasie — protože jinak nebyla by uměním) a tím právě zasluhuje býti zvána jeho filosofie nejtypičtějším projevem těchto společných psychologických příčin. Kartesiánská filosofie jest v nejednom ohledu jen theoretickým spracováním téže psychologie, jejímž praktickým užitím na druhé straně jsou dramata Racineova. Vedle toho však lze znamenati i přímé její působení na Boileaua, La Bruyèra, Fontenella, pí. Sévigné a j. Molièrovy »Femmes savantes« et »Précieuses ridicules« ukazují, jak roznítila módní vášeň filosofovati, jak se jí zmocnil tehdejší snobism. V dalším století byl sice kartesianism jako nauka zatlačen vlivy anglickými, hlavně Lockeovými, ale jako nazírání, methoda tlačí svou pečeť na ducha francouzského vždy hlouběji; Montesquieu, d' Alembert a zvláště Voltaire jsou toho příklady. Až na př. i do románů Voltaireových můžeme tyto vlivy sledovati: postavy jejich nejsou živoucí lidé, nemají teplo duše, nýbrž jsou to pouhé fikce rozumov značky logických pochodů. Jest to pořád tatáž studená matematická ps chologie, která vidí kořen lidské existence v jejím myšlení, pořád tot thema v různých variacích: Cogito, ergo sum!

S končícím stoletím padá tento racionalistický názor světa, pa i jeho psychologie. V jeho znamení provádí se sice ještě Revoluce, j

vykonavatelé raisonují o právech lidských a o přeměně společnosti jako fanatičtí matematikové a zavádějí kultus Rozumu — ale vláda jeho je zatím už podlomena z jiných stran. První úder vychází už od Rousseaua, tohoto prvého hlasatele bouřícího citu a náruživosti Z jeho »Nouvelle Heloise« zní už jiné evangelium než Descartovo, totiž: jsem, protože cítím a toužím. Podobnou rehabilitaci duše naproti rozumu provádí v Německu Herder a pak už padá z budovy racionalismu kámen po kameni. Mysticism a katolicism romantiků německých, bouřící vášeň Byronova, Chateaubriaud, Hugo a celá romantická škola francouzská — to všecko rozžehuje rázem nová světla, nová pojetí duše, akcentující v ní právě to, co má ona v sobě nerozumového a protirozumového. Racionalism uchyluje se do nejvlastnějšího svého oboru, do věd exaktních a slévá se tam s empirickým proudem filosofie anglické, ale všude jinde, jak v německé metafysice (Schelling, Hegel) tak i literatuře, politice a obecném myšlení ustupuje proudu romantickému, jehož karakteristickými znaky psychologickými jsou cit, vášeň, touha, vzpoura. Posledním slovem Hegelovy filosofie, tehdy módní, jest sice ještě »idea«, ale to už není naprosto pojem totožný s Descartovým matematickým myšlením. Na nejkrajnější křídlo proti racionalismu staví se Schopenhauer: jemu je rozum, intellekt něčím pouze sekundárním na člověku, pouhým chudokrevným květem na tenkém stonku, jehož kořenem a tedy poslední substancí jest vůle. Tato myšlenka proniká pak ještě tím více, když i racionalism tohoto století, totiž positivism a materialism stojí na pokraji fiaska. Nietzsche ve stopách Schopenhauerových hledá kořeny lidské existence v instinktech a vůli a vidí v racionalismu úpadek života. A odtud můžeme toto nepřátelství k rozumu sledovati po vší moderní literatuře ponaturalistické, až na př. k Przybyszewskému, jenž rozlišuje tak ostře »ducha« od »duše« a vidí pravou podstatu této právě v tom, co by byla psychologie Descartova považovala za nejnižší na člověku: v démonických mocnostech pohlaví, v temných spodních proudech stavů podvědomých, fysiologických, zděděných.

Moderní myšlení ocitá se tu tedy na samém protichůdném bodu onomu, z něhož vyšel kdysi Descartes. Ale ne ovšem všude. Racionalism nedá se naprosto nikdy překonati a jest zajímavo pozorovati, jak jej největší jeho odpůrci porážejí zbraní, které jim on právě poskytl: analysou. V tom je tragika všeho moderního myšlení a umění. Jsme unaveni nadvládou mozku, byli bychom rádi bytostmi jen instinktivnými, volně a plně žijícími, ale nedovedeme než si to pouze uvědomiti, než o tom sníti a to zase jen — mozkem. Ve filosofii Descartově hlásí se mozek poprve energicky ku svým právům, neboť tenkrát byl ještě svěží, neunavený, naopak dlouhými stoletími slepé víry vyhladovělý. Tato filosofie jest prvním jeho sebevědomým rozmachem — odtud pak zůstává jméno Descartovo na vždycky spjato s osudy novověkého racionalismu.

Dk.

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Jan Neruda: Zpěvy páteční. S obrazy Viktora Olivy. (Nákl. F. Topiče.) První toto samostatné vydání deseti zpěvů, ukončujících Nerudovu básnickou dráhu, mělo by býti považováno za událost v naší poesii. Dnes, kdy považujeme vlasteneckou poesii za překonanou, kdy svádíme boje proti běžnému nacionalismu, vpadá nám do cesty tato kniha, jakoby chtěla říci: Taková má býti vlastenecká poesie! Takový má býti nacionalism! — Je v tom důrazné poučení pro naše odpůrce i pro nás. Stavíme se proti přešlapování ve vlasteneckých heslech, poněvadž to znamenalo v Čechách skoro vždycky rhetoričnost, optimism, nekritičnost — samé podezřelé příznaky, ukazující na mělkost a práznotu duší. Ale zastavujeme se v úctě zde, kde vlastenecká lyrika je labutí písní duše zralé, hluboké, kde vyvěrá ne z laciného opojení národních slavností, ale z intimních bolestí a smutků, kde každý zpěv je temnědudou kapkou vlastní básníkovy krve, ronící se ze srdce těžce a bolestně. Zde je nacionalism posledním přístřeším osamělého a zraněného ducha jako poslední kruh světového názoru, ale ne nově nabytý, po diletantsku na čas osvojený, nýbrž jako základní kořen celé jeho bytosti. Deště a větry času odnesly dávno květy a listy humoru a erotické lyriky, život sám přiložil ruku a vyvrátil kmen, a tu teprv objevily se v rozryté půdě tyto nahé, tuhé kořeny, které neviděny držely cely strom od počátku. Tak byly neviděny, že se při prvém vystoupení spílalo Nerudovi kosmopolitů. Jest to obdobný proces, jejž konstatuje tak pronikavě Hennequin*) u Heinea, jenž také vracel se tím více k židovství, čím více se blížil k smrti. »Pomalá nemoc, která jej ztravovala v malých dávkách, působila na jeho ducha jako ta subtilná zkoumadla chemická, která ve směsi zachovávají neporušeny sloučeniny stálé a ruší nestálé« — tato věta platí úplně také o posledních letech Nerudových. Vztahy k národu, to byla ta nejprimérnější a nejtrvalejší sloučenina jeho vniterných prvků a ta vynikla teprv dokonale, když ostatní byly rozrušeny. Těžké mraky stáří a samoty vrhly však na jeho vlastenectví svůj stín, zabarvily je chmurně, a tak povstala tato pašijová poslavící Velký Pátek národa a splétající symboly jeho utrpení s ob-

*) Émile Hennequin: Spisovatelé ve Francii zdomácnělí. (Kritická knihovna Rozhledů.)

utrpení Kristova (Matka Sedmibolestná. Ecce Homo. V zemi kalichu. Ukolébavka vánoční). Spojitost to tak přirozená — vždyť oba kruhy citů a obrazů jsou ty nejzákladnější, které básník od dětství již nassál do duše! Tím také upomínají tyto zpěvy na vlastenec·ou poesii polskou, ale naproti její fantastice a rozplývavosti nesou pečeť české konkretnější, drsnější, reálnější povahy. Dle toho utváří se také jeho reakce na národní utrpení: ne sen a utopická naděje, ale mužný boj a práce jsou zde výslednými hesly. Z těch padají pak do velkopáteční nálady světlejší paprsky enthusiasmu, který v básních jako je na př. »Moje barva červená a bílá« kolísal by již na samé hranici chauvinismu, kdyby to zde nemluvil právě — Neruda. Umělecký vrchol knihy vidím v básni »Ve lví stopě«. Araby na poušti přepadl stesk a úzkost. Šel prý tudy před časem lev. »Snad cítíš, jak kraj po něm strnul v hrůze!« »Jak necítil bych! Vždyť jsem z české země,« odpovídá básník a už před ním stojí obraz otčiny:

»Jen jednou krajem tím šel národ lev,
jen jednou, před dávnem hřměl jeho řev,
a sama země slouchá s zatajeným dechem,
zda hrůzný hrom ten nevrátí se s echem,
a co zde dýše, choulí se v své skrýši,
a s chvěním cítí: Jsme zde ve lví říši!«

Myslím, že nikdo ještě nevystihl dějinnou velikost husitství tak malým počtem veršů, obrazy tak úžasně plastickými a vzněcujícími. — Jako samostatný umělec pracuje Neruda i ve formě. Výraz jeho je místy drsný, od obvyklých rhetorických šablon odchylný, ale tím právě jen ukazující, že zde hledal výraz svůj. Nejlépe se to jeví tam, kde se pouští do rhetoriky (na př. v »Moje barva červená a bílá«) — jak hladce a obratně protancoval by se takovým thematem Vrchlický nebo Eliška Krásnohorská, jak nezvykle vyjímá se tu Neruda, jak násilné jsou jeho obrazy, jak se octne každou chvíli na samé hranici přehánění! Ale právě i v tomto nedostatku ulízané virtuosity ukazuje, jak hluboce tvoří ze svého. »Zpěvy páteční« znamenají poslední vyjetí starší vlastenecké poesie k nejvyšším dosažitelným hrotům positivní vlastenecké bolesti a positivního nadšení, poslední její etapu před Macharovými Tristiy, v nichž se zvrátila v negaci, a skrývá, jakoby se zaň styděla (jako se vůbec stydíváme za své nejlepší city), svá nejhlubší vřídla národního citu pod maskou kritiky laciného nacionalismu. *Kj.*

Sv. Čech: Modlitby k Neznámému. (Nákl. Bursíka a Kohouta.) Znáte onu tesklivou náladu zpřítomnělé minulosti, kterou rozvlní ve vás dopis, jejž obrželi jste neočekávaně od přítele dávno milovaného a zapomenutého? Bílé peří vzpomínek rozšíří se vám v duši; náraz blízkého a vzdáleného otřese vaším nitrem: protivné póly uplynulé doby uvedeny ito blízkost vyrovnávají se jiskrou pochopení ... A takový je výslední m, jejž učiní na vás poslední sbírka Čechova. Milovali jste ho kdysi: › jméno jako pečeť přitiskli jste na skříňku, v níž chováte nejdražší mínky své: první listy od ní, první své verše. A dnes čtete »Modlitby Neznámému« a už nechápete jich idealism. A nyní počnete si vyja- ... co leží mezi dnešním vaším já a oním mrtvým, a co leží mezi

dnešním novým idealismem a oním starým. romantickým. Vzpomínáte si na jméno krajiny, kterou prošla poesie odloučivši se od těchto starých ideálů: realism Vzpomínáte, kterak přírodní vědy, když dobyly i poslední končiny objektu a vypudily poesii z hradů romantismu, přinutily ji k uznání své suverenity, jak daly jí pouta pravdy, chtíce z ní vychovati pracovnici na svých polích. Ale ona prchla jim znova za svým milencem Neznámým a nalezla jej opět — v lidské duši; neboť ona, cestovatel a lovec dojmů, jde vždy před vědou, dobyvatelem, nesoucím pluhy. Ale každý milenec vtiskne ženě nějaké znamení: svou řeč, své posunky jí suggeruje: a tak i moderní poesie se učila od realismu a proto — ač opět je idealistní — liší se tak velice od romantismu. To si ujasňujete, stopujíce tu konstruktivní, synthetickou methodu u Čecha; ten objektivism; ty symetricky rozdělené arabesky obrazů; ty nažehlené, bohaté krajky jeho dikce; ty solidní popisy, kde vidouce stále autora s úzkou v ruce, nepřijdete do teplých a vlnivých styků s věcmi; ty jeho rytmy úzkostně držící krok jako student v taneční hodině, všechnu tu harmonickou sladěnost — vše to pohřbil svou analysou realism. A dnešní poesie, i nerealistická, pokračuje positivně v negativní práci jeho: stvořila už nové styly obrazů, novou křivku dikce, přetrhanou a rozlámanou, ne už vlnitou a pravidelnou; vytvořila suggestivní popisy a vyhnavši taneční mistry nechala k bujným tancům svých rytmů hráti své srdce na struny nervů a žil. Změnila umělecké prostředky, změnila i ideový obsah; působily tu opět vědy, psychologie, vědecké theorie, evolucionism. A opět na Čechovi si uvědomujete, v čem je rozpor největší. Jsou to ty massivní, velkolepé abstrakce, ty modly metafysických věr, ověšené nesčetnými zářivými cetkami epithet, jimiž je ozdobili věřící poetové. Všech těch věčností není více: skepse a analysa je rozpitvaly a v moderní poesii zbyly z nich jen třísky; z věčné lásky, z věčné duše atd nezbylo než hrstka nálad, nuancí subtilních záchvěvů . . . A tu jsme u hlavního problému knihy, u onoho Neznámého. I on je takovou velikolepou abstrakcí bohů; je to tajemství, jež Čech sám apostrofuje:

Ty neproměnné, věčné,
ty nevybádatelné,
a nedohádatelné,
ty velké, největší všech tajů tajemství.

A jinde čteme: »já vím, že jest a věřím, že je láska«. Tedy dokonalá synthésa intellektu a citu: žádná skepse, žádný rozpor. Ale tento tak harmonický, tak jasný názor mohl vyrůsti jen v duši optimisty, kterému je »svět krásný«, život »velkolepé básně«. A tato slova mohla říci zase jen duše, kterou odděluje od souše reality oceán snění; jen duše čistá a bílá, která nepoznala bolestných souložení se světem, té bolestné endosmosy, kterou svět vyssává živné síly a jedy dává za ně. Svět je krásný, svět je báseň: jen s tímto ideálem světa, s tím duchem svatým mohla duše sploditi tyto básně něhy a čistoty. A ny už rozumíte zpovědi Čechově (i svatí se zpovídají!): »Já jinak mysl jinak žil — má vina;« této dojemné zpovědi idealisty, který místo ať símě svých vznětů zasil do země, nechal je shníti v tvrdé té půd a vypučet v obilí vůle: rozhodil je do výše, do oblohy, kde zlaté hvěz

mu vzklíčily z něho. A tak nenajdete po všecek život pro něho dobu sklizně, bude tráviti celý život v modlitbách ke hvězdám (sr. báseň: Zbořený chrám). — A nyní vzpomínáte na Verlainea: jej také viděli jste se modliti. Ale jiná byla jeho žeň na polích života: ne v bílém rouchu nadšence, ale v šedivém rouchu kajicníka přišel; a ne s písní o ráse světa, ale se slovy: j'ai connu que tout est vil! Poznal jsem, že všecko je mrzké! A neklekl před nekonečným tajemstvím, před »nepoznatelným,« jemuž chrámem je příroda: ne po takovém bohu žíznila jeho duše, nýbrž po bohu církevním, po bohu mračném a trestajícím, po bohu slitovníku! Ach, tolikrát ona přišla do chrámu jeho s rouháním a urážkami, že musila jednou přijíti s prosbou, aby sama byla od Něho uražena v témž chrámu, před těmiž obrazy ... Taková touha po ponížení a pokoření, touha plakat, styděti se, touha zpovídat se a domluvit se s Bohem přivedla jej sem! To už není harmonie, jako u Čecha: je to klid zakoupený obětováním intellektu. Cit musil jej dříve sraziti k zemi a jenom přes něj mohl podati ruku staré víře ku smíření! A vy slyšíte toho poraženého: těžce dýchá; vy slyšíte ještě zníti tu strunu — musila prasknout dřív! A tu se zamyslíte nad touto tragedií moderní duše, která se odehrála mezi těmito »Modlitbami k Neznámému« a mezi »Sagesse«. Humanitními ideály počala — sebevražednými pokusy umdlených duší a velkonočními zvony novokatolicismu končí... Faust měl by se dnes čísti od konce... *Kirilov.*

Stanislav K. Neumann: Apostrofy hrdé a vášnivé. Básně. — Třetí kniha p. Neumannova, tištěná na nejhrubším šedém papíře, připomínajícím poštovské balíky a ozdobená iniciálními kresbami Kupidovými, nutí mne opraviti v mnohém ohledu svůj dosavadní o něm soud, soud, na nějž, přiznávám se, měl u mne rozhodný vliv dojem, jejž jsem si odnesl z druhé jeho knihy »Jsem apoštol Nového Žití atd.« Nadurelé fráse této knihy, plechově prázný ton jejího bombastu, chudičkých těch několik strun vzdoru a zášti, na něž bije, to všecko určova o můj doje n do té míry, že mi bylo těžko viděti za tím vším něco jiného, než mladého českého člověka našich dnů, opojeného módním vztekem na společnost, modními allurami aristokratickými a stejně módním enthusiasmem anarchie a jiných pěkných, rozumí se, že velkými písmeny psaných slov. Další tato kniha mne však nutí připustiti — proč bych toho zapíral? — že se p. Neumannovi časem podaří uhoditi i na pravdivější, ryzí tóny, v nichž se chvěje tlukoucí, živé srdce člověka, jenž »sevřen nadšením hlupců a shnusen drzostí lotrů,« (kterýmižto málo vybranými slovy už je zvyklý častovati pan Neumann své české okolí) a opojen sny o větší a lepší kultuře, ulevuje si provokativními vzdory, jimiž chce podrážditi filistry v této »daleké zemičce barbarů«. V této ostentativnosti, s níž p. Neumann vystupuje, je mnoho, co zaráží, neboť i sebevědomí umělcovu jsou položeny jisté meze, meze, které mu ukládá vkus a takt! — ale za ten nepopíratelný kus básnického fondu, jenž některými čísly této knihy propuká, odpouštím p. Neumannovi tyto a jiné nezpůsoby, ba přecházím klidně i přes nepěkná slova jeho úvodní apostrofy o »drzých, kteří naslouchají, kde se k nim nemluví«. To je už obyčejný protismysl u pánů literárních aristokratů: ohražují se proti tomu, jakoby verše jejich byly pro každého, ale házejí

je přec na knihkupecký trh za tím cílem, aby byly kupovány od kohokoliv. Proč vydává tedy p. Neumann 300 výtisků své knihy? Myslí, že je v Čechách skutečně 300 lidí, jimž by šla od srdce jeho Píseň národní, jejíž kovově třeskuté zvuky otvírají knihu válečnou fantárou proti nacionálismu?

»Oh pyšné Internacionály dítě stejně pyšné,
Krésus hrdý snem o příští Anarchie,
Tak přetrhal bych rád vše, čím jsem k hroudě přirost
a v trysku mohutném blah rozletěl se v dálku,
kde mlhy veleměst a houře oceánů.«

Tón této úvodní apostrofy jest charakteristický pro celou knihu. Základní charakter její jest vyzývavost, vzdor, který chce být daleko viděn a touha po mučednictví umělce, společností a běžnou morálkou ušlapaného a vysmívaného. Tato poslední vydává ještě nejfalešnější zvuky — básník koketuje (na př. v Glose ironické, věnované Jarosl. Kvapilovi) se svým výjimečným postavením v literatuře, ale každý pocítí, že do něho nebyl veštván, že český svět je sice hodně šosácký, ale páni z tábora Vysokého umění že mají přece jen málo příležitosti stěžovat si v něm na útisky. Nedivím se proto také, že verše Na Lianu de Pougy našly tak honem svého parodistu ve Švandu Dudákovi, věc k tomu zde zrovna svádí. Vedle toho však nalezám čísla, znějící čistě a pravdivě, zrcadlící v ostrém, ponejvíce až příliš tvrdém reliefu tu vrtošivou a nevypočítatelnou psychologii úpadkového ducha, v němž zlomenost a chudokrevnost střídá se v okamžitých přemetech se žízní po žhavých barvách a síle a rudými máky zdravého sensualismu. Co p. Neumanna mezi ostatními poety úpadkových nálad karakterisuje, jest právě rys síly a vyzývavé rytířskosti, která dnes sice ještě se vyplýtvává na všemožné donkychotiády, ale časem najde cestu k turnajům, kde jde umělci skutečně o život a krev. Dnes ještě také schází p. Neumannovi umělecká forma — rhytmy jeho znějí po většině násilně a nehudebně.

Ještě slovo o úpravě. Byl bych posledním z těch, kdož by se zaráželi nad neobyčejností papíru nebo desek, jde však o to, aby se tato úprava kryla s obsahem, aby tato stylisace zevní jakoby vyrůstala ze stylu vnitřního a účinek četby tak sesilovala dojmy zrakovými. Ale jaký to má smysl, když p. Neumann dá tisknouti verše, křičící po žhavých orchideích vášně, na papíře připomínajícím banalitu kupeckých krámů a působící na oko i mysl dojmem umrtvujícím? *Kj.*

Fr. Herites: Návštěvy. (Nákl. J. Otty.) Svět Heritesův tvořily ode vždycky postavy, poměry a pletky maloměstských rodin, všecka tato zakrnělost životů a citů, právě tak zajímavá pro umělce psychologa jako jsou zrůdné tvary důležity pro přírodozpytce. Herites ovšem není ani umělcem ani psychologem, jest pouze dobrým povídkářem staršího rázu, ustrnulým na samé polovici cesty od sentimentálních staropanenských novel k realismu. Vyhýbá se jakémukoliv ostrému zbarvení nebo tlustší linii, všecko teče zde v jediném proudu vlažného, málo rozvlněného, trochu humoristického, trochu realistického a výsledním dojmem obyčejně sentimentálního vypravování. Nezdařený člen rodiny, přiživující se na ostatní

členech, až konečně sebevraždou ukončí svůj zbytečný život (Hanzi), rozdíl mezi uvítáním chudých a bohatých příbuzných, kde ovšem chudoba je ozářena leskem sentimentálních sympathií (Dvojí uvítání), typický český parvenu á la Žehura vyhánějící svým hranatým chováním elegantní návštěvu (Známost z lázní), člověk s dobrým postavením, vracející se po letech do svého rodiště a pasoucí se na změněném chování svých krajanů (Šaty dělají člověka), bohatí návštěvou u chudých a chudí u bohatých, to jsou tak asi hlavní náměty této knihy povídek, jimž ovšem jak na vnitřním spracování i stylu schází mnoho, ba téměř všecko, aby mohly býti počítány do umění, ale mezi průměrnou produkcí starších belletristů mají své relativně slušné místo. Stojí nejen vysoko nad výrobky Schulzů a Jelínků, ale i nad mnohými mladšími à la Konrád nebo pí. Kunětická. *D.*

Z ruchu literárního a uměleckého.

— Vilém Mrštík vydá za nedlouho přepracovanou »Pohádku máje« a pracuje na novém románě »Bratři Zumři,« který s prvým a »Santa Lucií« má tvořiti trilogii prací ze studentského života.

* * *

— Pan Hilbert nezůstal svým feuilletonem o Vrchlickém samoten. Druhé číslo Volných Směrů přináší sonet od p. Viktora Dyka (autora aktovky »Pomsta,« známé z intim. vol. jeviště) jakožto odezvu na kritiku p. B. Ptáčníka v Liter. Listech (psal jej, nevěda ještě o feuilletonu p Hilbertově — dodává redakce). Pan Dyk přirovnává poesii p. Vrchlického k opuštěným dvorům:

»Co ještě zbylo? Kdo to zpívá tu?!
Je marno všechno — vysíleny vzdory!

A kráčí-li prý kolem dvorů cizinec:

»jednomu teskno, zoufale, až k pláči,
druhý se chechtá, drze, divoce!«

* * *

— Jsou autoři, jichž kritika neutluče i kdyby na ně vzala palici. Takový nezmar je p. Konrád, o jehož nové knize »Duhové barvy« se zmiňujeme na tomto místě a ne v kritikách, poněvadž nemáme dosti zbytečného místa, abychom opakovali, co se p. Konrádovi tolikrát už řeklo: především to, že literatura není mu uměním, nýbrž průmyslem. A také bychom se ani zde o něm nezmiňovali, kdyby p. Konrád neměl ještě tolik troufalosti prohlašovati v předmluvě, že vydává tuto knihu ne pro kritiku, ale pro čtoucí obecenstvo, které mu prý rozumí vděčněji než kritika. »Mluva mých citů,« povídá dále p. Konrád, »neohlížející se po prchavých požadavcích moderních proudů, nemůže se ohlížeti ani po jejich kritice atd.« To je stejná písnička všech literárních nedochůdčat. Když nevědí, jak obhájiti své [illegible]lo, krčí nosem nad prchavými moderními proudy. Jako by bylo třeba Bůh ví [illegible]odernosti k soudu, že knihy p. Konrádovy nepatří do vážné literatury!

* * *

Mladá Morava počíná dobře chápati i své úkoly v práci kulturní. Dle zprávy [illegible] chystá se pořádati na jaře výstavu všech obrazů Jožy Úprky, nejná[illegible]o a nejoriginelnějšího umělce Moravy.

— Ústřední umělecký závod, t. j. stálá tržnice českých výtvarníků, zřízen jest právě v místnostech nakladatelství Topičova.

* * *

— Stal se div. Ve sloupcích Národ. Listů objevila se onehdy jména: Rozhledy, Naše Doba, Moderní Revue, Nový Život. Snad najednou neočekávaná pozornost k mladému hnutí? Snad nějaká studie o něm? Ah nikoliv! Jen zlobivá lokálka o francouzském listě »Monde artiste«, jenž přináší, (nevíme z jakých informací čerpaný) článek o českém životě a to, na rozdíl od jiných, s hlediska mladších proudů. A tu ovšem Nár. Listy nemohly klidně přenést přes srdce, že neznámý nám Francouz chválí především listy a práce mladých. Tu náhle zapomínají na svou umlčovací taktiku a tytéž Nár. Listy, jež, jdou-li jim do noty, otiskují z franc. listů bombastické chvalozpěvy na osoby jimi protežované, dnes pošklebují se střízlivému článku. Celý malér je v tom, že referentu francouzského listu nenapadlo se zeptat v redakci Nár. Listů, o kom v Čechách by mu dovolili psát. Malér! A chápeme tu — žluč. Ale jaká pomoc? Tempi passati . . .

* * *

— Hudební sbor pražského Sokola je pozván do Chrudimi, aby tam předvedl některé skladby z koncertu mladé hudební generace.

* * *

— Ve výroční schůzi Čes. Akademie dne 3. t. m. oznámeno udělení těchto cen v oboru literatury a umění: J. Arbesovi za »Poslední dny lidstva« 400 zl, K. Raisovi za »Lopotu« a »Kalibův zločin« 350 zl., F. X. Svobodovi za román »Rozkvět« 350 zl., Fr. Kvapilovi za II. řadu »Knížecích zpěvů« 300 zl., J. Šlejharovi za »Co život opomíjí« 300 zl., Růž. Jesenské za sbírku »Slitování a láska« 200 zl. (První cena literární neudělena tentokrát), K. Bendlovi za kvartetto F-dur první cena hudební 1000 zl., druhá cena neudělena, třetí 250 zl. C. M. Hrazdirovi za skladbu »Náš hymnus«. V oboru výtvarném: první cena letos neudělena, druhá 400 zl. I. Hergesellovi za sousoší, ceny třetí nebyly přisouzeny. Za to udělena zvláštní čestná cena 1 00 zl. prof. Myslbekovi za náhrobek kardinála Švarcenberka. — A glossy k tomu? Myslím, že by byly zbytečny. Ty Kvapilovy Knížecí zpěvy a jiná z těchto jmen, jimž se zde dostalo cti, býti officielně považovánu za vrchol umělecké produkce v posledním roce, jsou výmluvnější než všecka kritika.

— — — — —

— O V. Brožíkovi píše v »Zeit« Herm. Bahr, u příležitosti jeho nového historického obrazu, vystaveného ve vídeňském Künstlerhause: »Dieser exacte und gescheite Mann ist s ets ein trauriger Anblick gewesen, weil er seine kleine Kraft von einem Manager zu Aufgaben missbrauchen liess, welchen sie nicht gewachsen war.« Připouští, že se mu dařilo v tichých náladách z venkovského atd. života, ale popírá mu to naprosto na poli malby historické. Neboť zde prý schází Brožíkovi naprosto zápal starších historických malířů, jimž historie skutečně mnoho řekla, kteří ji malovali s rozpálenou, ať hněvivou či nadšenou duší. Ale i Brožíka je viděti, že mu tato hlučná historie ničím není, nemá k ni žádných vztahů. — Zde uhodil Bahr skutečně na hl.vní slabin.u Brožíka jako historického malíře: kdo dovede malov: Husa a kliditi vavříny národního výtečnictví a za několik let stejně malovati obr: na loyální themata a sklízeti officielní uznání, tomu nemůže být historie ničím v než chaosem kostýmů a figur, stejně mu lhostejných, právě tak jako krejčí ušije stejnou lhostejností šaty z nejrůznějších látek, které mu kdo přinese.

— Do lipské »Gesellschaft« napsal Adolf Donath (mladý něm. básník přispívající také do Moder. Revue) článeček o moderní české lyrice. Má ovšem při tom na mysli jen směr mysticko-symbolický (doslov p. Procházkův v Almanachu secesse považuje za program české moderny!) Nemůže pochopit, proč se vystupuje nepřátelsky proti Vrchlickému. Považuje jej za tvůrce české moderny a mnohé z jeho básní za přesně moderní. (S tímto úsudkem shledáváme se u většiny vzdálených pozorovatelů naší literatury — loni na př. cenila Freie Bühne Vrchlického v delší úvaze jako vynikajícího moderního básníka). Za čtyři přední talenty mladé lyriky považuje Březinu, Neumanna, Karáska a Knösla. Znamená na všech vliv Przybyszewského a lituje, že píší prý vedle věcí mistrných tolik raffinovaného. Nejvíce cení Březinu: »Er ist der Zukunftpoet der Czechen; denn er besitzt Persönlichkeit und kann gestalten.« Neumannovi, jehož po Březinovi nejvíc si váží, upírá formový talent a zralost. Karáskovy verše za to nazývá krásnými, ale Knösla cení výše, poněvadž má prý více osobitého.

— V posledním čísle **„Cosmopolis"** rozepisuje se pí. Lou Andreas-Salomé o nejnovějších skandinavských básnících. Ukazuje především k překvapujícím úspěchům Dána Petra Nansena, jehož romány »Šťastné manželství,« »Juliin deník,« »Maria, kniha lásky,« »Boží mír« a »Z prvých let universitních« učinily jej rázem jedním z nejčtenějších autorů v Německu. Svět jeho tvorby jest až k omrzelosti francouzskou literaturou vyčerpán, ale Nansen dovedl mu dáti novou svěžest. Jest to svět esteticky rafinovaných požitkářů, citlivých světáků, grisettek, svedených dívek a po životě žíznících manželek a ve spůsobě, jímž jej Nansen podává, splývají přednosti románského i germánského charakteru, jemnocitný půvab erotického líčení s vysoce uměleckou zaujatostí, která každý i frivolní detail podřídí poslednímu uměleckému účelu. Tím blíží se Nansen nejvíce některým nejlepším pracem mladého Rakouska, které mu je vůbec duševně příbuzno. — Z děl Knuta Hamsuna cení nejvíce »Pan,« neboť kdežto prý Hamsun až dosud svými pracemi, vyjímaje »Hlad« skrýval svou pravou tvářnost za různými líčeními, která chtěla být objektivní, odhaluje zde bezohledně svou básnickou osobnost v celé její lyrické síle a plnosti nálady. Poslední práci Hamsunovu, drama »Na prahu říše« považuje však za nezdařenou. Daleko větší dramatickou vervu připisuje »Agnetě« od norvéžské spisovatelky Amalie Skramové. Drama toto řeší otázku, stojí-li výše žena, která se z nouze zaprodá, či která krade, a sice řeší ji ve prospěch zlodějky s drsnou, houževnatou dramatickou silou, která zůstavuje hluboký a ryze umělecký dojem. Mnohem méně umělecky jest za to založen předchozí román téže autorky »Professor Hieronymus,« malující »křiklavými barvami naturalistickými život v blázinci, avšak s příliš nápadnou tendenčností. Björnstjerne-Björnson doplnil své starší symbolické drama »Nad sílu« letos druhým dílem. Kdežto první má ráz mystický, maje za thema víru a zázrak, jest tento druhý povahy a tendence sociálněpolitické. Zajímavou reminiscencí na Ibsenovo mládí jest jedna z jeho prvotin, drama »Catiliana« letos vydané. Jest ovšem na to příliš přepracované, že mnoho z mladistvých rysů Ibsenových jest zde setřeno. V závěru dobře karakterisuje pí. Lous Andreás-Salomé rozdíl mezi Ibsenem a dnešním mladým uměním: Ibsenovo dílo bylo ve svém nitru filosofií, geniálně po realisticku spracovanou a genius jeho záležel právě v moci, myšlenky převáděti v dramata — ale co dnešního básníka uchycuje, jest něco jiného: to život, plný sporů, pošetilý, hravý a hrůzný v plnosti svých zjevů. Mladé umění touží svou sílu v tom, poddati se životu a s ním zápasiti o kouzelnou formulku, která by mohla vysloviti jeho věčný obsah. — Ve francouzském oddíle Cosmopolis

referuje Emile Faguet o Maeterlinckově »Trésor des Humbles« a knize studií »Ecrivains étrangers« od pořanštělého Poláka Téodora de Wizewy. Uvádíme zajímavý citát z této poslední knihy, v němž se karakterisuje duševní stav dnešního studenta anglického. Srovnání s naším podává se tu samo: Není to už filosofie a náboženství, o něž se zajímá v této době tento bledý mladík (ačkoliv jsou dosud veliké university anglické posledním útulkem transcendentní metafysiky). Ztrativ zájem na nerozřešitelných otázkách, spokojuje se svědomitým plněním svých zevních povinností; obyčejně je indifferentním, někdy i atheistou, nalezá v rouhání onu brutální zálibu, již v něm nacházeli současníci Marlowa a Shelleye. Avšak viděl malby italských primitivistů; četl harmonické reverie Keatsovy, barvité obrazy Swinburnovy, idealistní paradoxa Ruskinova, — zvláště pak poznal také Heinea a ty francouzské poety, které miluje, aniž jim zúplna rozumí: Huga, Gautiera, Baudelaira. Naučil se cítiti pohrdání ke všemu, co je prosté a přirozené, co odpovídá solidnímu duchu anglickému. Odvrací se odtud a sní o ideálu, jenž není pro něho stvořen. Pokouší se o malbu, intellektuelnější ještě a raffinovanější než byla ona starých Florentiňanů, o poesii subtilní, plnou delikátních symbolů a pouhých obrazů .... Duše jeho je ušlechtilá a úmysly jeho jsou nejlepší; avšak zůstává celkem neužitečný jiným i sobě, a to vše proto, že se nespokojil býti tím, čím je, krajanem Fieldingův, Reynoldsův, Caldecottův a Dickensův.«

— V nové vídeňské revui „**Wiener Rundschau**“ vystupuje K. Kraus v serii článku »Die demolirte Literatur« proti Bahrovi, Schnitzlerovi a jiným representantům mladé umělecké Vídně. Zůstává však ponejvíce při povrchním vtipkálství, uváděje tuto literární školu v posměch jakožto kavárenskou společnost několika samolibých a svou osobou koketujících lidí — hlubší její kritiky anebo postavení něčeho nového proti ní až dosud v těchto článcích neshledáváme

— Literární Dánsko slavilo před dvěma měsíci čtvrtstoletou památku prvého vystoupení Holgera Drachmanna. Jméno toto zůstane nerozlučně spjato s poslední periodou dánské literatury. Drachmann jest po záhy zemřelém Jacobsenovi jejím nejvýznačnějším duchem jako básník i romancier. Dvojím rysem lze jej karakterisovati: Drachmann jest jednak básníkem moře a lidu, jenž žije ve styku s ním, rybářů a námořníků, básníkem tedy lidovým, národním, plným drsné, svěží vůně severních moří. Vedle toho však zas vyniká u něho měkčí rys pohádkovosti, snivosti, fantasknosti, který jej činí zvláště sympathickým nejmodernějšímu vkusu. Vedle toho vážil i z historie a odvážil se i na široký obraz kodaňské literární a politické společnosti, román Forskrevet (Psanci 1890.) v němž ovšem také partie báchorkové a snové tlačí se co chvíli do realistického líčení. Překlad jeho slibuje Vzděl. Bibliotheka a myslíme, že bude tento román u nás velice zajímati svými analogiemi s našimi poměry. Drachmann vstoupil do literatury ve spolku s Brandesem a s ním stojí v řadě těch, kdož spůsobili na počátku let sedmdesátých tak hluboký obrat v literatuře a myšlení své vlasti. Mimo jmenovaný román zanechává řadu veršových knih, povídek, prací dramatických a překlad Byronova Dona Juana. Naproti delikátnímu, až do chudokrevna a chorobna zabíhajícímu umění Jacobsenovu představuje Drachmann typ robustnější a lidovější.

— Pan dr. Herben vymlouvá se z výtky plagiátu, již mu odpověděl p. Fr. Jiřík v min. čísle Rozhledů, jak právě může. Gratulujeme mu sice k té zázra[2] paměti, s níž dovede větu za větou a slovo za slovem reprodukovati »po čase«, kdysi četl v kalendáři, ale myslíme, že již toto přiznání stačí, aby p. dr. Herl

neměl více práva zasedati v podobných otázkách k soudu nad jinými. — »Rozhledy prý si zatančily svým úsudkem o p. Hilbertově feuilletonu ve Vol. Směrech tanec mezi vejci. To není pravda. Sám Čas doznává, že jsme řekli o Vrchlickém ostrá slova. Proč prý jsme neřekli přímé slovo o p. Hilbertovi. »Proč asi?« Necháváme tuto podezřívavou otázku bez odpovědi. Neptáme se také »Času«, proč neřekl »přímé slovo« o Světozoru, který přec v obraně Vrchlického se staví dále než pan Hilbert. Nikdo nemůže přec od nás žádati, abychom soudili o p. Hilbertovi podle jeho receptu. — A naprosto už ukončujeme polemiku s Časem o změnách v naší redakci. Neboť na obzoru už zase vystupuje soukromý list a my máme od léta dosti na tahanicích s Časem o dopisy a rozmluvy. Neboť co máte činiti, vrhne-li vám Čas v tvář větu z dopisu, o němž nevíte, větu, která jistě byla několika ústy skroucena a sfalšována, než se mohla dostati do »Času«, jejíž důkaz autentičnosti byste zajiste od Času marně žádali. Ale kdyby i stokráte bylo pravda, že zodpov. redaktor tohoto listu něco takového »ohlašoval« (jako že není), měl by p. Dr. Herben právo citovati list, který jemu nebyl adressován a který ani nemohl míti v ruce? Ostatně prohlašujeme tu jednou pro vždy, že osoby, vedoucí redakci tohoto listu, jsou spolu naprosto solidární, a že ujednáno, aby Rozhledy byly vedeny tak jak nyní jsou, stalo se už na počátku března. Zodpovědný redaktor t. l. nemohl proto ohlašovati, že bude sám redaktorem, protože věděl, že jako list řídící budou jmenováni i ostatní jeho dva kollegové. Mohl pouze oznamovati spolupracovníkům, že mu jsou svěřeny redakční práce ve vlastním smyslu (na př. přijímání rukopisů, jednání se spolupracovníky atd.) a jen to, a nic více, jim také ohlašoval. — Nemáme času a místa, abychom se s Časem hašteřili o tyto věci a dodáváme proto jednou pro vždy, že nás tato mrzutá polemika utvrdila v úmyslu jednati s ním na příště co nejstručněji.

Divadlo.

Dík novému kursu, jejž zahájilo Národní Divadlo v posledním roce alespoň vůči domácím autorům, dostal se na jeviště p. Hladíkův Nový Život. Pan V. Hladík pustil se tu poprve na hladký led divadelního debutu. A řeknu hned upřímně: výsledek neznamená plné vítězství, podmanění si posluchačstva, překvapující vpád nové silné umělecké myšlenky. Stojíme tu před hrou, která ukazuje sice nepopíratelnou povolanost autora pro jeviště v divadelním slova smyslu, ale ve smyslu přísně uměleckém narážíme tu na mnoho nevypracovaného, neprohloubeného, neodůvodněného. Stavba scén, obratná kalkulace s effekty, svižné skizzování postav, zvláště pak dikce tak hladká a jiskrná, jak ji od domácích dramatiků z řídka slýcháme, tyto všecky vlastnosti zaručují p. Hladíkovi divadelní budoucnost. Na dramatika-umělce však by nestačily (ba naopak u debutanta máme raději trochu drsnosti a neobratnosti) — zde nám nezbývá tedy než čekati. — Jinak shledáváme se v Novém Životě se rým známým z literatury: ovzduší elegantní pražské společnosti, jejich ťáků, snobů, paniček, které s veškerou roztomilostí konají úřad domácí ní a uvnitř se chvějí strachem před nevítanou návštěvou za dveřmi, rá znamená pro ně záhubu (viz Třetí lásku), hladká dikce, plynně lený dialog, to všecko připomíná p. Hladíka z románů a novel. Rozdíl ...em v tom, že hrdinou je zde malíř Melan, tedy umělec.

Místo obšírné reprodukce děje, jenž je zajisté znám našemu čtenářstvu z denních listů, kladu zde hned několik svých poznámek a námitek. Hned předem proti látce. Myslím, že už máme těch atelierových dramat tak právě dost. Při té celé řadě prací z malířského života vypadá to už, jako by malíř byl typickým zjevem českého umělce. A tím on jistě není. Máme sice malířů hodně mnoho, ale myslící, hledající a zápasící umělce mezi nimi spočtete na prstech. Melan p. Hladíkův nezdá se, že by mezi ně patřil. Je to malíř docela tuctový, který svou nemohoucnost svádí na ženitbu, buržoastické okolí a bůh ví co ještě. Pravými typickými protinožci buržoasie nejsou ostatně u nás malíři, nýbrž mladí literáti (totiž svým umněním mladí). Těch ona vůbec nezná a oni stojí k ní v nejpříkřejším nepřátelství, kdežto malíř jí potřebuje a hledá styky s ní. Rozumím ovšem, co dramatiky k těmto látkám svádí. Má-li se umělecká snaha na jevišti hmatatelně a hodně divadelně znázornit, hodí se k tomu nejlépe atelier, ukazování rozpracovaných obrazů a řeč o jejich osudech atd. — literární a jiné snahy vypadají na jevišti příliš abstraktně, nedivadelně (vzpomeňme třebas Hauptmannova Vockerata). Na omluvu p. Hladíkovo mluví ovšem také to, že psal svůj kus současně s p. Kvapilovou Bludičkou a nevěda o ní — a právě reminiscence na Bludičku to jsou, které nejvíce seslabují náš dojem z Nového Života.

Tato malířská themata bývají obyčejně spínána s otázkou prostředí. Co mám proti tomu, souvisí s tím, co jsem právě řekl o netypičnosti těchto themat pro náš život. Tam, kde vůbec není talentů, aby dělali bůh ví jaké umělecké zázraky, svědčily by tyto ohledy na milieu o jakési řekl bych vyhýčkanosti v názorech na umělecké tvoření. Jako by opravdový talent se tak příliš staral, jestli žije v takovém či makovém prostředí! Kdybychom si my mladí byli pořád kladli otázku, jak se který z nás oženil a v jakém ovzduší žije, nevím, kam bychom byli došli! Nejlepší české verše z poslední doby vznikaly ve chvílích ukradených kanceláři nebo škole, většina mladých talentů protloukala se s třiceti, čtyřiceti zlatými měsíčně a takový pan Melan nemůže namalovati kloudný obraz, protože se bohatě oženil a žena mu nerozumí! Kdyby něco v něm bylo, přenesl by se snadno přes takové skrupule. Ale ovšem, co velkého by mohl i v ovzduší sobě nepřátelském vykonati člověk, který, když se rozejde se ženou a když mu podává jiná žena ruku k volnějšímu životu, nezmůže se na nic jiného, než na furiantské vytloukání hospod a v náladě, kterou si z nich přinesl, smiřuje se zase se ženou. Slyší ovšem nyní od ní, že je chud a snad vidí v této chudobě pružinu k lepšímu uměleckému životu. Ale zní to jednak paradoxně, těší-li se z chudoby malíř, jenž si ještě v I. jednání stěžoval, že i při své bohaté ženitbě musí malovati pro výdělek, a pak mi nejde na rozum, jaký lepší život od této chudoby čeká panička, zvyklá společenskému životu a všemožným sportům. Perspektiva na tak problematický »nový život« zůstává nejpovážnější slabinou práce p. Hladíkovy. Neboť výslední dojem tu selhal autor si nás nepodmanil, my nevěříme tomu, o čem nás chce přesvědč Nevěříme tomu zvláště proto, že autor sám tomu mnoho asi nev Neboť »nový život«, po němž Melan skutečně touží a v němž skoro věi že by z něho něco bylo, byl by nastal, kdyby byl přetrhl manže'

a šel s pí. Kvisovou, jak mu tato navrhuje. Po boku této dámy, duševně silnější než on, povznesené nad morálku svého okolí, byl by rozřešil bolestnou otázku svého života důsledně umělecky: ve smyslu individualismu volného, ničím nezpoutaného života. Autor se sám o to postaral, aby představa t o h o t o »nového života« vypadala dost svůdně, ale najednou nechá Melanovi znovu spadnouti do klína manželství, v němž není šťasten — spadne tam ze slabosti, ne z heroismu sebezapření! — a výhled do budoucna z této situace jmenuje zase t ý m ž slovem »nový život«. Hra je tedy ideově docela rozpoltěna, III. jednání zvrací obě první. V celé prvé polovici vybnal pan Hladík svůj kus zcela jiným směrem, postavil zcela jiné hodnocení, zde však ve 3. jednání je náhle překocuje, rychle a neodůvodněně, leda že by tu byl důvodem ohled na vkus a morálku obecenstva, jenž ovšem důvodem být nemá. Celé toto III. jednání činí na mne dojem snahy po rychlém ukončení, jest pracováno patrně zběžně a na rychlo, jinak by nebyl zanechal autor tolik věcí nezmotivovaných a neprohloubených. — Práce p. Hladíkovy mají mnoho pěkných vlastností na svém povrchu, doufejme ještě, že námitky, pronešené skoro ze všech stran proti ideové stavbě prvého jeho kusu, naučí jej pracovati také do hloubky.

Hra trpěla na jevišti nedostatečným provedením. Hlavní postavy, místo aby byly podloženy od hrajících životným obsahem, vypadly prázdněji než v textu. *K.*

Výtvarné umění.

Vánoční výstava. V Topičově salonku uspořádala Umělecká Beseda svou každoroční vánoční výstavu. Tentokráte jest to výstava krajinářská, aspoň v tom smyslu, že vedle několika dvou tří dobrých studií obor figurální zastoupen jest velmi slabě a chatrně. Krajináři naši skutečně bez ohledu na denní boje a strannictví studují a pracují; proto nás také jedině oni s výstavou vánoční smiřují. O chudobě tvořivosti v oboru figurálním za poslední dobu jsou vystaveny zřetelné doklady, ano najdeme také díla, která kde kdo po Praze již dávno zná z výstav starších. Nedává tím sama výstavní komise příležitost považovati výstavu za pouhou tržnici? Či bylo by snad jinak možno, aby se bral tak malý zřetel na obecenstvo, že v nové výstavě bylo by mu předkládáno opět to, co již v předešlé vidělo? Nebylo by jinak možno, aby ku př. vystavena byla Hilšerova Siréna; má tam prostě najíti kupce, když na jiné výstavě štěstí toho se jí nedostalo. S dlouhonohým vodníkem Amortovým, pro nějž neexistují žádné proporce lidského těla na světě, má se věc podobně. Skutečnou tvořivost, ne vyschlý pramen a stagnaci pozorujeme tedy mladých krajinářů. Co tu individualit, každá přináší stále a stále řady ových motivů, že jest stěží zachytiti jejich kvapící tvořivý proces, hyb, ivot a ruch; studujeme-li blíže jejich motivy, budeme se obdivovati také éči techniky a noblesse barvy. Každý má svůj odlišný způsob viděti řírodu, každý má své nálady, ale každý z nich má zároveň svůj vláštní technický pochod odchylný a samostatný. Studujeme krajiny

Holubovy a poznáváme, že k vystižení průhledného jasu a křišťalového svitu oblohy vede svůj štětec v kolmém směru na horizont. Naproti tomu dociluje Jansa svého známého karakteru oblohy vedením horizontálním. A docela svou a zcela zvláštní širokou a smělou techniku má sl. Braunerová, jejíž paleta v zachycení dojmu nemá soupeře. Kaván ve velkých harmonicky plynulých plochách vidí vzduch a dlouhé perspektivy polí a luk, kdežto Slabý pilně studuje detail a podává jeho pravdu, jež není na úkor nálady, ale zvyšuje ji skutečným poznáním terrainu a jeho

útvaru, eno rostlinstva, jeho trávy a druhů stromových. Slabý zachycuje přesně náladu určitého kraje, určité doby roční i určité hodiny, která souvisí a podmiňuje náladu světla. Svou technickou noblesou může býti Slabý příkladem malířům, jichž v poslední době nad obyčej mnoho se u nás vyskytlo a kteří svoje umělecké a technické nedostatky zakrývají [illegible] nými theoriemi a domýšlivostí. Vyskytá se také již u nás nebezp[illegible] rys malířský, jenž vzrostl v době, kdy vše mladé bez kritiky bylo p[illegible] žováno jako jedině dobré, a ukazuje se jako předčasné a klamn[illegible] mnění o geniálnosti, která poctivé studium a práci považuje za překá[illegible] a vede zároveň ku mělkosti a chudobě technické i umělecké. Z [illegible] statku konečně činí se cnost; malíř, jenž nedovede nakresliti —

figuru nebo jenž nedovede vystihnouti plnost a bohatost přírody v popředí obrazu, nebo jenž ovládá jen několik chudých tónů palety, vymluví se na tu či onu theorii, ač v pravdě příčinou jest jenom ta okolnost, že toho nedovede a že vůbec není umělcem. Takovým způsobem pracuje K. Záhorský, jenž zná jen lokální tón, jejž vydává za zjednodušený kolorit za účely suggesce, ač jest to prostě nedostatek koloristického nadání. Na jeho pleinairových studiích všude jest viděti ateliérní světlo a libovolné barvení jedním plošným tónem, jenž nemodeluje, ani perspektivně vzdálenosti neodděluje. A. Němejc svou studií ukázal, že zasluhuje uznání, jakého se mu všeobecně dostává, ale kladu váhu na to, aby se nadání jeho správně rozumělo; ve volbě národ. kostymů, nebo v podání charakteristicky určitého kraje nespočívá umění, jistě ne malířské umění a proto bez ohledu k látce třeba všimnouti si na studii Němejcově qualit specificky malířských; vzal-li studii z Plzeňska nebo ze Slovácka, to bylo jeho věcí, kritika musí konstatovati způsob, jakým ji podal a ten činí ho umělcem. Totéž platí o studiích Herčíkových, jenž klidně, bez hluku, ale poctivě pracuje. Podáváme v reprodukci jednu jeho starší studii (zde poprve vystavenou), která jest majetkem prof. Brožíka a která ve způsobu, jakým Herčík zachycuje tvář modelu, svědčí o dobré škole a opravdové práci. Sem můžeme klásti také Jelínkovu malbu. Za soumraku, skizzu plnou poetické harmonisace tónové, která se zdarem řeší těžkou svoji úlohu koloristickou. Práce tato tvoří zároveň jaksi přechod ke studiím krajinářským, jež ve výstavě převládají. Tu jest na prvním místě mladý, ale vyspělý a svérázný talent Josefa Holuba, jehož třeba blíže si všimnouti. Ponechávajíce si však bližší ocenění umělce tohoto pro některé budoucí číslo, podotýkáme jen, že jest žákem školy Mařákovy, jejíž vliv pozorujeme ještě na studii, kterou v reprodukci přinášíme; ale i tu jeví se již Holubův talent pro světlo a valeury atmosferických měkkých nálad; jest to tušová studie podzimní dyž vítr ze strnišť věje«, jak umělec sám ji nadepsal, která jímá nás m vroucím vystižením nálady podzimku a jeho rozptýleného, měkkého tla. Holub jest enthusiast přírody, jest zanícen nad její krásou, již miluje, irý kraj a les stal se jeho školou, kterou navštěvuje s horoucností ence; splývá celý s krajem, vidí v něm sebe, v každém, velikém stém motivu. Odtud pochodí jeho intimita, ať maluje stráň posetou

omšenými balvany, nad nimiž ženou se hustá letní mračna, nebo ať maluje tok Vltavy s jejími chudými písčitými stráněmi v okolí Kralup. Z dalších krajinářů, kteří vystavují, platí totéž o Fr. Kavánovi, jehož díla pro obecenstvo naše mohou býti vysokou lekcí krajinářskou. Způsob, jakým Kaván pojímá své úlohy, jeho účelná volba prostých, nehledaných motivů, kde dlouhé lány polí a luk ztrácejí se k dalekým horizontům, ta úžasná perspektiva krajinné hloubky a způsob, jak podává světlo a volný proudící vzduch, spojený s jeho neobyčejnou tvůrčí plodností, musí nutně a prospěšně účinkovati na změnu vkusu krajinářského u našeho obecenstva, jež stále ještě z neporozumnění pravých úloh malířských žádá významný motiv, důležitý pohled, nebo uhlazenou a pestře kolorovanou práci po způsobu barvotisků. Že Kaván nečiní ústupků tomuto vkusu, v tom jest jeho pokrokový význam. Více ohledu na vkus obecenstva má V. Jansa, jenž maluje dvojí druh obrazů, lepší a špatnější; tyto poslední oblíbeny jsou od kupujícího obecenstva, prvé tvoří Jansa především pro sebe a pro amateury. Jest to faktem málo lichotivým a dalo by se číslicemi dokázati, že na našich výstavách prodají se z pravidla věci nejšpatnější, ovšem nikoliv nejlacinější. Jest to divným svědectvím o vkusu obecenstva. Pokud bude Jansa malovati mariny, bude je prodávati a může si kritika stále tvrditi, že to nejsou díla, která plně odpovídají jeho talentu; jsme zvyklí příliš vysokému měřítku mariny, jaké nám vložil do ruky Knüpfer a s tím Jansa zajisté sám nepomýšlí na soupeřství — jeho obor jest jinde, v intimních náladách prostého jihočeského kraje a jeho rybnících. Jansa tu pracuje jednoduše, ne mnoha tóny, ale tóny účelně volenými, zvláštní modrofialový tón, jenž stupňuje se ve stínech vody, jest základem jeho koloristické harmonisace a způsob, jakým sjíždí mu světlo oblohy do klína stojaté vody, zasluhuje uznání. Několik vystavených studií dosvědčuje tento soud. Jiným způsobem pracuje sl. Zdenka Braunerová, umělkyně nálady a dojmu a modravých akkordů kraje. Na pracích jejích hrají světla a stíny tu ve smělých kontrastech, jinde zas účelně stlumeny k docílení delikátního dojmu. Svérázný její talent stojí zcela o sobě v našem umění a daleko, velmi daleko přelétl akademickou konvenci. Z dalších krajinářů F. Engelmüller ukazuje opětný technický i koloristický pokrok. Ještě více překvapuje J. Minařík, známý jemný detailista zátiší, jenž pojednou vystupuje s velikým, široce a směle studovaným lesním koutem. Z figurálních prací zdařilí jsou Maroldovi Vojáci a studie V. Maška. Z dalších vystavuje Jos. Ženíšek, známý svými portréty a konečně J. Špillar interpretuje Lešetínského kováře svým rovněž známým tvrdým, nehybným koloritem. Obraz tento může sloužiti za doklad, že bez pečlivého studia přírody nevznikne žádné umělecké dílo. Co Špillar namaloval, jest pathetická divadelní scéna s několika vojáčky a řadou prkených statistů za dveřmi s nasazenými bodáky, na něž žene se kovář s malým kladívkem — kde zůstal tragický dojem, jaký známe z četby? Mimo to musel by Špillar studovati kovárnu, její zvláštní přítmí a průsvitné pološero šedých tónů, stříbřité paprsky, jež dovnitř vnikají a v nichž prach se třese — proti tomu jest jeho kovárna jen libovolně kolorovaný, nudný ku ateliérní.

Dr. *F. X. Jiřík.*

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

V Praze, dne 11. prosince.

K. k. Zeitungs Stempel! Co jinde vymírá beze stopy, u nás posud v plné síle života. Máme to zdravé, horské klima, clima austriacum, útulný asyl pro všechny invalidy reakce. U nás odzváníme skoro pravidelně posledním exemplářům tohoto pokolení a rakouský parlament hází poslední hrudy v Evropě na jich rakev.

Máme již leckteré věci »všeobecné«; nejdříve ovšem všeobecnou povinnost brannou, všeobecně povinnou návštěvu škol, všeobecnou povinnost svědeckou . . . a pak i všeobecná práva: všeobecné právo volného stěhování, všeobecné právo v § 13. st. z. z.: »každý má právo mínění své v mezích zákona slovem, tiskem nebo vyobrazením volně pronášeti«, konečně i všeobecné (sit venia verbo!) právo hlasovací v V. kurii s volebními okresy se 150.000—200.000 voličů . . . Ale tyto ohromné komplexy osob a obcí nelze ovládati bez možnosti všeobecného, zákonně nepoutaného poučování, zejména těch tříd, které poprvé vystupují, aby řekly své slovo do osudů státu.

Prudká palba soustředila se proto dnes na typický šedivý kroužek, vyražený v čelo denních a týdenních rakouských žurnálů s nápisem: k. k. Zeitungsstempel. V sousedních Uhrách vymizel již r. 1869, v Německu r. 1874 — a z celého civilisovaného světa trčí tito Mohykáni reakce ještě jen u nás a v bratrském státě tureckém. Tento vetchý patriarcha jest dítkem úzkosti v r. 1789. před francouzskou revolucí, »aby různí škrabáci, kteří od doby svobody tisku napsali tolik nesmyslů, do budoucna se mírnili,« podlehl však březnové revoluci v r. 1848., ale potomní reakcí byl zrestaurován v r. 1857. A od té doby leží těžce na svobodě tiskové, znemožňuje širší vzdělání lidu (žurnál a kalendář jest dnes kusem školy pro dospělé), dusí žurnalistiku a především její nejpohyblivější falanx, tisk malý (politický denník na př., mající 20.000 abonentů, zaplatí státu celé veliké jmění v obnosu 72.000 na novinářském kolku), hubí industrii tiskařskou a to v době, kdy živnostenským řádem z r. 1859. byla zavedena svoboda živností. Celá řada peticí došla na říšskou radu, ale novinářský kalendářový kolek žije posud. V r. 1874. prohlásil finanční ministr De Pretis, že za zrušení novinářského kolku musí se mu dostati náhrady jde a že nelze ho odstraniti bez současné reformy daňové. Od té doby však, poznamenává dr. Kanner v »Zeit«, byly zavedeny v Rakousku

milliony a milliony nových daní, náhrada za novinářský kolek byla xkrát zjednána, z rozpočtu zmizel dokonce i deficit, letos konečně byla provedena i všeobecná reforma daňová — ale novinářský kolek trvá posud. —

Iniciativy v této věci chopili se letos řízením prozřetelnosti blížících se říšských voleb — němečtí liberálové. Dr. Russ a soudruzi podali pilný návrh na zrušení novinářského kolku a zákazu kolportáže, jenž byl sněmovnou přijat. Náhradu za kolek, dokazoval dr. Russ, našla by vláda ve velikém stoupnutí prodeje a spotřeby poštovních známek. V Rakousku vydává se ročně 280 mil. ex. novin, ale prodá se jen 76 mil. pošt. známek. 200 mil. ex. nepřekročuje tedy obvod svého vycházení. Náklad všech kolkovaných listů v Rakousku obnáší dnes kolem 550.000 ex. denně. Ale jen »Petit Journal« pařížský má náklad 1,000.000 ex. denně, tedy skoro dvakrát tolik, co všechen tisk v Rakousku. A stupeň kultury měří se dnes rozvojem tisku.

Palba proti novinářskému kolku vedla se však i mimo parlament. V Praze manifestovaly své smýšlení všechny směry socialistické a radikální, ve Vídni 20.000 dělnictva, v Praze a Linci knihtiskařské pomocnictvo. Vše vyznělo v jeden mohutný a zvučný akkord: Změna tiskového zákona z r. 1862, především zrušení zákazu kolportáže, obsažené v § 23. t. z., odstranění novinářského kolku, kolku kalendářového (a tato pokuta ze vzdělání nejprostšího lidu činí ročně 256.000 zl.), zrušení objektivního řízení, koncessí k tiskárnám, povinnosti předkládání k censuře, ohlašování změn.

Ale nemlčel i ministr spravedlnosti hr. Gleispach: »Mám za svou povinnost vystoupiti proti příliš daleko jdoucímu — sanguinismu.« A řekl své slovo i p. baron Dipauli: »U nás je to už zvykem, že dějiny děláme — kouskovitě.«

— Počátek románu. Dr. Herold v Chrudimi: »A proto z celého tohoto mladého proudění konkretní formy mohlo dosáhnouti jen to, které opětně se postavilo na starý český program, za které mám ty, kteří dnes bez určitého tvoření nové strany nazývají svůj směr směrem pokrokovým, zastoupeným »Radikálními listy.« — Radikální listy: »Pan dr. Herold nesledoval vývoje našeho směru, neboť by jinak věděti musil, že jsme na starém českém programu stáli od samého počátku našeho hnutí, pouze že jsme toto heslo vyplnili dle potřeb pokročilé doby. Také není pravda, že odkládá se balast neuskutečnělých snah. Pánové blízcí dru. Heroldu vkládali velmi mnoho do našeho hnutí, co v něm nebylo.«

— Sociální politikové. V Praze tvoří se z mladých advokátů německých skupina rázu sociálních politiků vídenských.

— Vacuum! Ministr Gleispach byl by také pro zrušení tisk dusících paragrafů, ale čím pak vyplnit to vacuum (prázdno)? A chápeme tu hrůzu ministrovu — nové vacuum, když je tolik v c. k. zastoupených zemích — vacuum. Vac..... austriacum!

— Kompensaci za zrušení novinářského kolku hledá zase pan Dip... A vtipná hlava, už našel kompensaci: zavedl by daň z inserátů, postátnění ins... Máme již nový fideicommis, a byl by to výborný pendant: nový mono... Pan Dipauli by zavedl centrální orgán ve Vídni, c. k. privil. říšskou továrnu výrobu insertů a c. k. privil. filiálky na venkově. V Německu ovšem byla ins...

zmonopolisována od r. 1727—1850 a jedinými listy insertními byly: »Generalanzeiger« a »Intelligenzblatt«, a musili ji zrušiti, když tímto monopolem byla inserce nadobro zabita. Ale u nás se podařily horší experimenty, proč by ne i tento? A hlavní: ministr financí by tu našel vyplnění svého vacua a kompensaci zároveň.

— Povolení svobodné kolportáže. Tiskový výbor usnesl se dne 9. t. m. po rokování o pilném návrhu dra. Russa na zrušení zákazu svobodné kolportáže. Posl. Rutowski byl zvolen za referenta a má podati v tom směru návrh na změnu § 23. tisk. zák. Ministr Gleispach se proti tomu silně ohrazoval. Bez zápovědi kolportáže nemůže prý býti žádného objektivného řízení. Je sice také pro volnost kolportáže, ale za to chce monstrum daleko horší: omeziti pravomoc porot. Poroty prý příliš osvobozují. Ministr se pochlubil, že pracuje na zevrubné reformě tiskové. Řízení objektivní prý chce omeziti na delikty nejtěžší a při těch ponechati v platnosti soudy porotní; ostatní delikty však odkázati soudcům z povolání. Dr. Pacák se ihned ohradil: »K omezení porotních soudů se poslanecká sněmovna nikdy nepropůjčí. Z pravomoci porot vylučovati politické delikty naprosto nelze.« V tom se zase neshodneme s p. hrabětem; my si představujeme pod reformou tiskovou krok v před, p. ministr Gleispach si představuje však krok v zad.

— Ministr Gleispach byl proti nutnosti návrhu Russova. V 8 dnech nelze prý nic řádného udělati. Vláda se o tom radí už 30 let a ještě to nezkoncovala. V Rakousku je třeba pravidelně století. Civilní proces z r. 1781. byl opraven teprve loni, tedy za — 114 let. Na opravu trestního práva z r. 1803. dojde dle vší pravděpodobnosti po r. 1903. Na opravu tiskového zákona je čas až do r. — 1962, nač tedy tak kvapit?

— Z rakouského parlamentu: R. 1896. Pilný návrh dra. Russa na zrušení novinářského kolku. Dr. Russ mluví: »Jest to zásluhou naší strany, k níž již od desítiletí patřím, že tuto záležitost předkládá sněmovně poprvé!« (Souhlas na levici.) Dr. Pacák: Již dne 31. května 1894 jednalo se o odstranění novinářského kolku a tu hlasovali: první dr. Russ — proti, dr. Nitsche — proti, pan Bendl — proti atd. — (Poplach, stará hříšnice prchá do kuloárů.) —

— Zemský výbor království českého usnesl se podati sněmu předlohu na zavedení přímých voleb v Čechách. Pražské dělnictvo pořádá dne 20. t. m. řadu manifestačních schůzí po Praze a okolí, a před tím dojde ke společné schůzi směru radikálně pokrokového a směrů socialistických.

— Socialně-demokratická strana v Rakousku vydala právě své programové provolání k volbám podepsané ústředním výborem ve formě letáku v nákladu půl millionovém.

— Otevřená slova v Čechách a na Moravě. Není zásadního rozdílu mezi Mladočechy a Staročechy a není ho ani mezi lidovci a stranou národní na Moravě. Jest tedy již jasno. Dr. Herold řekl v Chrudimi: »Neříkám, že dřívější způsob vedení české politiky byl nesprávný nebo pochybený.« A dr. Engel napsal: »Na naší straně odporu zásadního není. Naopak mnozí poslanci ve svých projevech dostupují skorem až i samé čáry demarkační, jež oba tábory dosud dělí.«

A v tentýž čas píše dr. Žáček v »Nivě« ve svém referátu o Mladé Moravě: »Lze-li viti o různých směrech, musí zde býti základní různost stran, strany a její cové musejí býti proniknuti těmito zásadami, musejí sami v ně věřiti . . . Té kardiní různosti zásad však zde není a nikdy nebylo. Rozdíl byl více v taktice; finálního rozdílu programového nebylo a po úplném přechodu strany národní do

oposice a akceptování všeobecného práva hlasovacího rozdílu toho teprve není. Strana lidová vznikla z příčin zevnějších. Jednalo se o osoby a jen o osoby . . . « — Jsou to slova upřímná a ovšem velice důležitá. Vášně stran se vypěnily, přišla klidná rozvaha, dostavuje se vědomí příbuznosti, a lidé, kteří stáli proti sobě na nože, podávají si ruce. A zcela správně. Strany se tvoří k vůli principům — ne k vůli osobám. Kdo patříš tělem a krví ke straně vlastní, nevycházej ze strany, ale proveď obrat uvnitř strany. V tom souhlasíme s drem. Žáčkem. Kdo však tam nepatříš, vystup a tvoř nové věci, buď sám, a máš-li soudruhy, s nimi. Budeme rázem dál. Urychlíme novou formaci budoucnosti v českém světě, jež visí již ve vzduchu a jež nás postaví na výši Evropy. A místo veřejné soutěže osob dojde k veřejné soutěži zásad, jež přivádí skutečný politický pokrok a více: jež povznáší a ušlechtuje.

— Ať žije princip! Mladočeští poslanci byli věrni principu a nehlasovali pro fideikomis, těší se Nár. listy. Třetina jich zůstala doma, třetina se vytratila, třetina hlasovala. Princip byl zachráněn, fideikomis byl zachráněn — ať žije vysoká politika.

— Vivat autonomia, pereat princip. Ale nač té úzkoprsosti, hovoří Nár. listy. Jsme autonomisty. Zástupcové království haličského a vladiměřského (roz. polské kolo p. szlachciců) chtějí fideikomis, »tedy si ho mějte!« Pryč s principem, ať žije autonomie.

— Při fideicomissu Czartoryskich nešlo ani o autonomii ani o přání polského národa, nýbrž o přání interessované rodiny a jejích přátel. Pro tyto bylo ovšem trochu trapné, že povolení ku zřízení fideicomissu může býti uděleno dle zákona ze dne 13. července 1868. jen říšským zákonem a užili proto vší dialektiky na jeho obhájení. V Rakousku je na 300 fideicomissů s rozlohou přes million hektarů. Novým fideicomissem přibylo 19.000 jiter půdy na věčné časy vázané a hospodářsky nanejvýše škodlivé.

— Mladočeští poslanci jsou ještě ustavičně v oposici. Před kulisami jsou v oposici oficiósní, za kulisami v oposici oficielní. Aspoň mají nuance, kdežto hrabě Badeni nuancí nezná: slibuje všem stejně a všem stejně ničeho nedá. Mladočeši provozují politiku vysokou, ale hr. Badeni přece nejvyšší. *S.*

Z politiky zahraničné.

V Německu, Francii a Anglii neustávají velmi přesně porovnávati své síly po stránce obchodní a hospodářské, nosnost a rychlost svých lodí, výkonnost svého průmyslu a rozsáhlost trhu. Šetření ukazuje, že Francie daleko zůstává za oběma druhými velmocemi, především nedostatečností svého loďstva a že Německo nejen stačí nejvyššímu napjetí sil, jež Anglie na poli obchodu a průmyslu rozvinuje, nýbrž je i předstihuje. Sám Balfour před nedávnem pravil, že jest Německo technicky již lépe vyškoleno, než Anglie. Podivil prý se nemálo, že Německo má jen pro elektrotechniky půl tuctu vyšších učilišť a všechny dokonalejší, nežli má Anglie. Také prý v Německu věnují stát i obce vysoké sumy k účelům vědeckým, i průmyslníci mnoho přispívají velikými obnosy r vědecké práce, jež jsou v první řadě ryze přírodozpytné a teprv později bude lze výsledků jejich obrátiti k prospěchu jejich průmyslov činnosti. V Anglii za to nejsou průmysl a věda v tak čilém a důvěrném

styku. Nechť si proto vezme poučení k srdci a to, co v Německu se děje, také koná co nejdříve a co nejdůkladněji. Potom Anglie prý dojista uhájí svoji průmyslovou převahu!

Hlavně však Francie trpí soutěží Německa. O 770 mil. vyvezlo r. 1895 více vež Francie. Příčiny této hospodářské porážky jsou tytéž, jaké byly porážky r. 1870. Zprávy franc. konsulatů oznamují, že franc. průmyslníci nevyrábí lacino, za slušnou cenu a po vkusu obecenstva zahraničního. I ve vlastních koloniích jest franc. průmysl vytlačován jiným a především německým. V „Soleilu" jsme četli koncem listopadu: Naši obchodníci domnívají se, že Orientalové a Amerikáni, Číňané a Kanakové, v Povolží a na Kongu mají tytéž potřeby a týž vkus, jako v Paříži a Marseillu. Chtějí své výrobky kupujícím vnutiti, místo aby je zhotovili po jejich vkusu. To dříve bylo možno, pokud nebylo nám zápasiti s tak strašnou soutěží a pokud jsme byli na světovém trhu s výrobky svými sami. Dnes však již ne.

Chcete-li máte zároveň příklad, o čem se v zahraniční politice jedná u národů rozhodujících a vedoucích. Tu zahraniční politiku starého regimu neprovádí Evropa tak doma, jako spíše v koloniích. Generalové a diplomati angličtí provádějí ji v Egyptě a Asii, němečtí v záp. i vých. Africe, italští v severní Africe, francouzští v Alžiru, belgičtí na Kongu, v Indii a jižní Africe, ruští v Asii, španělští na Kubě, Filipinách atd. Jakoby se z Evropy odstěhoval ten starý státní svět do jiných dílů, z Evropy ozářené novým sluncem vědy, posilované sebevědomím, pronikajícím do vrstev lidových, a donucované železnými zákony hospodářskými bráti se dále po nastoupené cestě ku předu.

Skutečně vidíme, že v koloniích vládne a hledá vládu vše to, co pozbylo svých privilegií v Evropě. Není poučnějšího pro to příkladu, než povstání na Kubě i Filipinách, jež Španělsko sotva již asi překoná. Na Filipinách povstalci odeslali general-guvernéru španěl. list, ve kterém praví, že se nevzbouřili proti španělské vládě, nýbrž proti španělským mnichům. Bez výminky žádají jich vypovězení, vrácení statků jimi uchvácených původním majitelům a vrácení peněz, s nimiž nevědí mniši již kudy kam. »Je ovládá jen chtivost peněz a žen. Tu nevládne vaše excellence, nýbrž mniši a není-li guverner po jejich chuti, sesadí ho. Nikdo nemůže býti pokřtěn anebo pochován, nezaplatí-li předem a často stojí u hrobu mrtvola dva dni na žhavém slunci, až místní úřad z ohledů zdravotních sám zakročí a pohřeb provede. Také Španělové na Filipinách potvrzují, že vzbouření zavinilo nesmírné panství mnichů. Z počátku byly zakládány lože, a v nich později se ujal separatism: »Mniši mají nesmírná panství, jež buď vzdělávají ve vlastní správě anebo pronajímají. Z nich výtěžek všechen, část daní a značné poplatky štoly rozmnožuje jejich bohatství, z něhož haléře nedají na nutné veřejné podniky. To prý není jejich povinností, nýbrž státní pokladny. Ale ta je prázdna. Příjmů má pouze 14 mil. pesos, většinou plynoucích ze zdanění neřestí jako kouření opia, kohoutích zápasů, hazardní a loterní hry a j., což vše nejvyšší správní radou, ve které mají mniši většinu, je schvalováno a trpěno. Roční příjem mnichů čítá se na 113 mil. peset. — Není to obrázek ze středověku?

Mniši mají zvláště svrchu na gener. guvernera Blanca, a stále naň žalují vládě, že nedbá jejich rady a není dosti ukrutný proti domorodcům. Skutečně 9. t. m. byl Blanco odvolán. Nelze říci, že by se bylo za něho obešlo bez ukrutností. Zajatci bývali pobíjeni, bohatí domorodci mučeni na starých inkvisičních nástrojích, domorodci na veřejných ulicích ve dne stříleni, vězení tak přeplňována, že za noc polovice uvězněných umírala a pod. To však nyní, když mniši dosavadního guvernera svrhli, bude, jak patrno, horší. Pěkná činnost misionářská.

Podobně způsobily zbytky feudalismu povstání na Kubě, jež trvá již tolik měsíců a zřejmě se chýlí v neprospěch Španělů, vyslavších tam již přes 200.000 mužů. Na Filipinách bylo v létě, když povstání vypuklo 19.000 mužů a jim na pomoc bylo hned posláno 8000, v říjnu pak 3500; nyní odjíždí dalších 3500. Tak jest celkem válečný stav 34.000 mužů a obě povstání zaměstnávají 234.000 mužů, více než polovici branné moci španělské (doma je ve zbrani 128.865 a v Puerto Rico 6000 mužů). Odtud viděti, že povstání neprovádí několik hajduckých čet, poschovávaných po lesích, nýbrž skutečně všechen lid, shora až do dna.

Následek toho je, že od napoleonských válek za neodvislost nebylo posud Španělsko v tak kritickém postavení, jako je nyní, podle slov předsedy ministerstva Canovase del Castillo. Finance španělské nebyly sice od válek napoleonských nikdy v dobrém stavu, vždyť od r. 1851 do 1866 nebyly státní papíry ani připouštěny na bursy frankfurtskou, amsterodamskou a londýnskou. Ale nyní je ještě hůře. Na potlačení povstalců povolených 600 mil. peset jest již pryč. Před rokem vyžadovaly válečné operace na Kubě 16 mil. frc. měsíčně, letos v únoru již 30 mil. frc. měsíčně a nyní 50 mil. frc. Všechny námahy španělské vlády, sehnati v Evropě novou válečnou půjčku, byly marny. Nezbylo konečně, než 1. t. m. pokusiti se o 4% půjčku domácí v nominálním obnosu 400 mil. pes, garantovanou celními příjmy a splatnou v 6 měsících! Pod dojmem této zoufalé operace stouplo v Madridě ažio na zlato z $25^1/_4$ na 27. Uváží-li se, že přes všechny bohaté zdroje přírodní Španělska, zůstává ročně nezaplaceno 50·100 mil. pes. budžetovaných daní, ježto zámožní zdanění unikají, úřednictvo je úplatné a jen lid všechnu tíhu finanční nese, že španělská banka v těchto nesnázích má v oběhu až 1500 mil. bankovek, z nichž jen $^1/_3$ je kryta kovem a to ještě jen z polovice zlatem, že počátkem tohoto roku měla banka 728 mil. pohledávek za státem, jest zřejmo, že Španělsko se octlo před velikým hospodářským úpadkem, jenž může rázem učiniti konec nejen všem válečným operacím v koloniích, nýbrž míti i své politické dalekosáhlé následky doma.

V Belgické sněmovně bojuje se o zavedení všeobecné branné povinnosti. Klerikálové, již mají většinu ve sněmu i ve vládě, hájí dosavadní způsob, ve kterém bohatí za sebe kupovali náhradníky.

Italie ujednala s Menelikem smír. Dobrodružství africké stálo mnoho peněz a působilo Italii hodně hanby. Na tu ale již Italie po odhalení finanční korupce zvykla. Nezpronevěřují se peníze pouze v bankách a při velikých obnosech, ale i v úřadech a především v obcích. Nejvíce na Sicilii. Zchudlé šlechtické rodiny hledí dostati se v čelo obce a hned

možno jim opatřiti si do prázdných stájí koně, do remis kočáry a zvelebiti dům. Města staví nádherné obecní paláce, divadla (za mnoho milionů), jež zůstávají prázdna, poněvadž divadelní společnosti se jim vyhýbají, ale o stavbu silnic a o zdravotní zařízení nedbá nikdo. Obec s 1800 obyv. vystavěla si divadlo za milion. Slavnost posvěcení stála také hodně. Ale divadlo stojí již 20 let a ještě se v něm nehrálo. Návštěva by neuživila ani nejmenší společnost. Starosta jednoho ze tří největších měst sicilských byl uražen, odhadoval-li cizí žurnalista stavbu jejich divadla na 3 milliony. »Myslíte rozpočet za vestibul?« odsekl mu posměšně. O Sicilii již Machiavelli pravil: »Veliká mrštnost v údech, jen kdyby byla také v hlavách.«

Není bez charakteristické důležitosti zpráva, že severoameriacký gener. komisař pro vystěhovalectví, Stumpf, odejel v říjnu do Říma, jednati s ministerstvem vnitra o upravení vystěhovalectví z Italie do sev. Ameriky. Ital. vláda slíbila předložit parlamentu osnovu zákona, zabraňujícího vystěhování nemajetným osobám a živlům, jež dlužno »podle amerického zákona považovat za nevítané.«

V Německu se proklubává hniloba. Zvůle byrokratická a vojenská, všemožně v přestupcích proti občanstvu podporovaná, přerůstá nyní i nejvyšším činitelům přes hlavu. Co spáchal Carnap v Opalenici, lajtnant Brüsewitz a kriminální komisař Tausche jsou jen některé případy, jichž si širší veřejnost zvláště všimla. Těch, jež zůstávají v Německu ututlány, jest nesmírně mnoho a přiházejí se skoro denně. Projednávají-li se soudně, vyměří soud co možno nejmenší trest a ten bývá ještě cestou milosti zrušen. Tím sebevědomí tříd vládnoucích jen se přiostřuje, ale nespokojenost občanstva také. Poměry se přiostřují zvláště tím, že mocné přívrženstvo Bismarkovo kde může, pracuje proti nynějšímu kursu.

Sociální hlídka.

Socialističtí protestanté. (Dokončení.) Pro mladého, schopného, důkladněji vzdělaného muže, který nyní vidí, že kollektivismus je poslední zastávkou v pochodu socialního rozvratu, jsou všechny tyto středověké revolucionářské zásady protivny, intellektuelně nepoctivy. Veterán roku 48, jenž je vyslovil, budiž omluven, ale neodstrašuje tím mládež, kterou kdysi tím nadchl. A praktický výsledek toho jest, že německá strana socialistická nemá ani třetiny vlivu v Německu, než jakou by její počet a organisace — vhodně vedená — mohly vykonávat.

Když němečtí soc. demokrati přijdou do Anglie, nemohou zde naléz̀ti svoji podobu. V SDF. poznávají své vlastní jméno, svoji vlastní Marxovu theoretickou orthodoxii, svoje vlastní tradicionelně revolutionářské cíle. — Vedle SDF. najdou však nevysvětlitelnou novinku — s nevysvětlitelným jmenem, — Fabianskou společnost. Fabiani, až dosud více či méně neznámi socialistům na pevnině, představili i příležitosti kongresu zvláštním referátem, sestávajícím ze 14 nových článků sostických nauk. V tomto spisu, jediném novém produktu kongresu, jsou úkoly biánské Society formulovány takto: vésti anglický lid k tomu, aby ústavu svou il veskrz demokratickou, a takto sesocialisoval svůj průmysl a učinil výživu lidu a neodvislou od soukromého kapitálu.« Pro socialní demokracii jest to vše ...chybená, kacířství, zráda »věci.« Pro »F. S.« znamená to socialism oděný

v státnický šat. Zatím však je taktika něm. socialistů už dávno fabianismu podobna a to samou silou okolností. Oni se však neodváží k tomu přiznati a naučili se tomu umění, dávati svým krotkým plánům vzezření výstřední, podvratné, místo aby vykořistili jako fabiáni snadnost, se kterou nejdůležitější proměny mohou býti provedeny pouhou zručností. Zkrátka, politická zkušenost udělala německou stranu tak dalece oportunistickou a ústavní, že ji onen fabianský referát lépe representuje než impossibilism Sociálně demokratické Federace. Liebknecht může dosti zřejmě viděti, že nájezdy činěné p. Hyndmanem na Johna Burnse úplně se vyrovnají oněm, které na něho podnikal Landauer, tento německý impossibilista a že odloučení Burnsových soudruhů, jakožto »Battersea liga práce« a »Battersea Branche« od S. D. Federace jest tentýž zjev jako oddělení se německé strany od anarchismu a jiných extrémů ve své vlasti. Ale aby Liebknecht přestal mluvit o »odstranění námezdního systému,« aby trpěl soukromou podnikavost spolu se svým socialním státem a zároveň, aby připustil, že ona veliká svátost marxismu, transsubstance práce a hodnoty nijak není podstatným článkem socialní víry, a že by mohla býti při všem ještě omylem (jak to fabianism přímo prohlašuje) toť příliš žádáno od sedmdesátníka. Liebknecht není právě odpůrcem fabianistických myšlenek, on je přijal do své soc. demokracie, a proto není tím, ani oním. V dřívějších kongressech bylo by toto postavení Liebknechtovo bývalo velmi typickým; ale Londýnský kongress vyznamenával se značným přílivem universitních professorů, žurnalistů, učitelů, členů parlamentu a vůbec representantů vzdělaných středních tříd. Tito lidé nepřišli v zájmu revolucionářského socialismu. Projevovali — jak se zdálo — většinou svoje mínění ve prospěch kollektivismu průmyslového, právě tak jako naši dědové středních tříd projevovali svoje mínění ve prospěch svobodného obchodu. Jejich názor o fabianismu nebyl potlačen a nikdo se neodvážil navrhnout vyhostění fabianů pro jejich kacířství. Proto přijal kongres Fab. společnost do svazku mezinárodní socialní demokracie, kdežto anarchisty a protianarchisty vyloučil a pozdravuje nadšeně zdrženlivost nizozemských předáků Domely Nieuwenhuise a jeho stoupenců, poněvadž socialism kongresu není více onoho starého revolučního zrna. Dojem prázdnoty, objevující se u německých řečníků, byl příliš patrný. Vůdčími muži kongressu nebyli více Liebknecht a Bebel, nýbrž francouzský delegát Jaurès a Vandervelde, vůdce belgické strany, oba universitní professoři, veskrze parlamentaristé. Ale nemůže se tvrditi, že by se byli dostavili s hotovým praktickým programem. Dávají si vzezření, jakoby měli mnoho vznešených plánů a více ještě učených návrhů v rukávech, které se objeví, až se dostaví jejich čas. Nedá se popříti, že některá hlasování, zejména při pojednání o válce, byla velice nemoudrá. Jen jednou zkusil to jeden delegát naznačiti svou pochybnost, že veškeren proletariát sdílí krajní humanitarism socialistů; toto kacířství nebylo však trpěno. Liebknechtovo prohlášení, že kdyby Elsasko-Lotrinský spor ponechán byl k řešení třídám dělným, že by byl odstraněn přátelsky za hodinu, bylo v téže síni se souhlasem přijato. V ničem není původ socialního hnutí ze středních tříd tak zjevným, jako ve vytrvalém bludu socialistů o ideálním proletariátu, nuceném surovostí kapitalismu proti své vůli snášeti války, trestní zákony a jiné hrůzy civilisace. Vidí pouze socialní problém, ne zdravými a objektivními očima, nýbrž pouze obrazně, jako náčrt melodramata, s jeho darebáky a bohatýry, s nevinn začátkem, bouřlivým středem a šťastným koncem. Jsou to ještě děti, blouzni v politice.

— **Židovské hnutí dělnické** je jistě zajímavým, ač ovšem přirozeným zje v dnešní společnosti prosycené zejména ve svých středních třídách duchem in

ktivního, plemenného antisemitismu. Ukazuje nám jasně, že i ve kmeni, jenž prohlašován bývá za pevnou a kompaktní falangu nepřátel, diformace sociální, neúprosně poměry hospodářskými diktovaná, pokračuje pravidelným spůsobem: rozčleňování kmene tohoto na vyssávající a vyssávané. Třeba jen na potvrzenou našeho tvrzení poukázati na hnutí mezi dělníky židovskými v Haliči, v Rusku, Americe, Anglii (Londýn) a Hollandsku (Amsterodam), jímž židovský proletariát vstupuje v řady bojujícího proletariátu všech zemí a se stejnou rozhodností proti svým židovským souvěrcům-kapitalistům. Nejnovějšího data je čilé hnutí mezi dělníky židovskými v Rumunsku, zastoupené i dvěma časopisy.

— **Hnutí magistrátních úředníků** ve Vídni, jež — mimochodem řečeno — okázalo nám pěkně svobodomyslnost a lidovost antisemitské městské rady v affaiře diurnisty Seppra, jehož mstivost purkmistra Strobacha zbavila místa, je celkem obdobní a shodné s kvašením všeho samosprávného úřednictva. A v něm opět lze zříti podstatnou odlišnost a konečnou nesrovnalost snah těch nízkých, milostivě nepatrným penízem za veliké namáhání placených úředníčků od oněch výše postavených, kteří necítí tak tíhu svého stavu. A podruhé: že za povahy dnešních stran dominujících opět jen skutečné pomoci dostane se těm vysokým a nikdy těm těžce pracujícím a nuzujícím. V tom všem neliší se strana antisemitská od německo-liberální: ve své nelidovosti a nechápání velikých úkolů moderní sociální politiky, slovem ve své nepokrokovosti.

— **Hnutí v kléru.** 150 kněží, zástupců duchovenstva skoro všech diecesí Cislajtanie, ritu římsko-katolického a řecko-katolického, shromáždilo se 26. listop. ve Vídni, aby rokovalo o zlepšení svého hmotného postavení. Socialní bída vniká do řad i těchto malých a chudých v církvi. Vláda uznala sama r. 1885, že potřeby životní zvětšily se od devadesáti let čtveronásobně, neučinila však ničeho, aby změnila starý výměr kongruy. Shromáždění vypracovalo obšírnou petici na říšskou radu, v níž podrobně formulovalo jménem všeho rakouského kleru své požadavky v příčině upravení kongruy. Nejsme ovšem proti této zajisté spravedlivé snaze; bude však nutno, až dojde k debatě o této věci, vyložiti poměr kleru a církve ke státu, žádati jich zásadní oddělení a úplnou emancipaci státu od církví.

— **Dolnorakouská advokátní komora** usnesla se v principu dle zprávy »Nár. Hospodáře« 64 hlasy proti 57, aby nedělní klid v advokátních kancelářích byl zaveden a aby za tím účelem byl vydán příslušný zákon.

— Berlínská revue **Neuland** dotýká se také záležitosti berlínského »Vorwärts« na sjezdu v Gothě a kreslí typ Němce ze severu a z jihu. »Klidný, těžkopádný Mnichovan tvoří svým původem a temperamentem naprostou protivu k nervosnímu, velmi pohyblivému Berlíňanu. Co tento rozněcuje se nejabstraktnějšími theoriemi budoucnosti, zůstává onen i při nejpalčivější otázce klidným a lhostejným. Činnost berlínských spolků jest mnohotvárna. Nejnovější theorie přírodovědecké a medicinské, problémy esthetické, jež nahodilo moderní umění, mají v berlínském dělnictvu pozorné posluchače. Když svého času vystoupilo v Berlíně s velikou energií hnutí realisticko-naturalistické, přistoupili četní dělníci berlínští ke straně realismu. »Freie Bühne«, bojovný orgán naturalistů, byl hltán nejschopnějšími vůdci dělnictva. A tu viděl Berlín první veliká, povznášející shromáždění »volného jeviště«. Působivá díla Ibsenova, Hauptmannova, Anzengruberova uváděla massy v pohyb, bylo vzbuzeno veliké všeobecné hnutí umělecké. Ukázala se první jitřenka dne, kdy všechen lid bude státi opět pod praporem umění. A znovu plnily tisícové zástupy veliké sály berlínské, když vznikly školy dělnické. Všude ozýval se hlad po duševní stravě . . .

— **Ku karakteristice pokrokového socialismu.** »Pokrokové listy« dne 10. list.: oumejte jen materialistický názor dějinný a shledáte po bedlivějším studiu, že člověku, rý na něm nestaví, boří se celá Marxova theorie o třídním boji aneb alespoň důlky, které marxism z boje tříd uzavírá . . . Hledíme k vyvinutí jak individuality, tak i principu vzájemnosti, kterýž blaho jednotlivce podmiňuje . . . Socialismus nám namená jenom radikální proměnu řádů hospodářských, ale i obrození všech oborů obnosti lidské, filosofie, umění, literatury, morálky, rodiny. Nestojíme na výlučném

stanovisku hospodářského boje, ale hlásíme se ku všem těm, kteří trpí nynějšími společenskými nešvary: k učitelům, rolníkům, měšťanům, studujícím, obchodníkům atd.... Chceme rovné podmínky životní pro všechny, které nevylučují co nejrozmanitěji rozvětvenou činnost jednotlivcův . . . Víme, že teprve na zněně mravů lze s úspěchem stavěti nové řády morální a ekonomické, dáváme proto přednost zdokonalení duševnímu, neboť ono jedině uschopní spokojenější život v dokonalejších okolnostech ekonomických. —

— V Praze objevují se první příznaky blížící se zimy: tisícové protestní schůze nezaměstnaného dělnického proletariatu na Střeleckém ostrově.

— V Hamburku vypukla hromadná stávka mnoha tisíců přístavního dělnictva, jež se šíří po celém severoněmeckém pobřeží. Stávku řídí německá strana socialně-demokratická. Hamburk sám zastoupen jest na říšském sněmu třemi socialními demokraty.

— Z literatury brožurové. **»Co jest právo?«** Od A. K. (Nákl. vlast.) Autor této brožury vykládá v suché právnické dialektice pojmy práva přirozeného a positivního, práva v soudním řádu a povahu práva trestního. Do hlubší vědecké analyse, zejména se stránky sociologické, se nepouští.

— **Pátá kurie a české dělnictvo.** (Nákl. vlast.) Časová úvaha. Pisatel, národní socialista, vyslovuje se mezi jiným i pro boj státoprávní z důvodu, že malé státy, jako Belgie, Hollandsko, Dánsko, Švýcary nedovedou na dlouho odolávati socialismu; v zápase socialismu partizánská válka foederativní nijak neškodí. Belgičané jsou dnes mnohem před námi. Kdyby byla Belgie posud provincií rakouskou, musili by Belgičané k vůli nám posečkati, až bychom je dovedli dohánětí. Hnutí se tím také neseslabuje, poněvadž vymoženost Belgičanů působí velmi i na zdejší lid. Pisatel volá na konec po shodě a allianci stran dělnických, očekávaje od toho velikých úspěchů a soustředění sil proti společnému nepříteli.

Zdravotní hlídka.

Městský fysik pražský, pan Dr. Jindřich Záhoř, vydal výroční zprávu fysikátu o zdravotních poměrech města Prahy za rok 1890, 91. a 92.« Poslední z nich vyšla před pěti lety. Na pražské radnici těmto zprávám nepřejí. Proto následují tak rychle po sobě Scházelo by tak ještě, aby skvostně placení obecní lékaři podobné zprávy vydávali svým nákladem. Zprávy Dr. Záhoře mají svou důležitost. Způsobily, že si již i sama vláda drobet všímá pražského zdravotnictví a mají jistě o to svou zásluhu, že povolila nějaký drobet na asanaci Prahy. Pan fysikus mluví pravdu, nezatajuje ničeho a proto ho leckterá malicherná hlava na pražské radnici nemiluje. Pánové se durdili na př., že Dr. Záhoř v poslední této práci uveřejnil seznam domů, v nichž v letech 1890., 91. a 92. vypukla některá nakažlivá nemoc. To neměl dělati, neb alespoň vždy vynechati dům, který patří některému městskému panu radovi. A co mám dále říci o obsahu knihy? Těžko v krátkých řádcích podati aspoň dobrý, stručný výpis. Čtenář tam najde obraz pohybu obyvatelstva, úmrtnosti, nemocnosti, nalezne tam nepřehledné davy číslic, tabulky statistické a nalezne i konečné závěry páně fysikovy, které kulminují v tom, aby Praha měla již jednou zařízenou centrálu zdravotnickou, k níž by patřily i obce předměstské, velkou infekční nemocnici s ústřední desinfekční stanicí a ve všech částech města dostatečně zařízené desinfekční místnosti s náležitou zdravotní organisací dle moderních zásad. Nejhlavnějším zdravotním požadavkem pro Prahu a její předměstí zůstane ovšem dobrá kanalisace a dostatek dobré pitné vody. Přejeme panu fysi-

kovi, odkazujíce čtenáře na jeho knihu, aby se dočkal splnění všech svých přání.

V srpnu roku 1897. bude se konati mezinárodní lékařský sjezd v Moskvě. Čechům byl povolen zvláštní český odbor, jemuž předsedá dvorní rada prof. dr. B. Eiselt. Čeští lékaři půjdou na Rus zastupovat českou lékařskou vědu. Nechť je provází zdar! O činnosti tohoto komitétu povíme někdy jindy objektivnou, čistou pravdu. Nyní by prý mohlo upřímné slovo, dle náhledu některých, akci — pokaziti. Proto mlčíme.

O místo městského pražského chemika střetly se dva celé stavy. Chemikové a lékaři. Chemikové veřejně v novinách vyčtli lékařům, že nerozeznají ani barviv na cukroví. Lékařské korporace odpověděly zvláštním memorandem, obracejícím se ku městské radě pražské a sboru obecních starších, v němž důstojně svého stavu vyložily své názory a odmítly neodůvodněné útoky chemiků. Memorandum bylo uveřejněno jako zasláno v pražských denních listech. *vn.*

Z naší doby.

„O nové reformě berní se zvláštním zřetelem k živnostnictvu a obchodnictvu", přednášel dne 10. t. m. p. prof. dr. M. Talíř v obchod. spolku »Mercur«. V Rakousku bylo poplatnictvo zdemoralisováno nepraktickým zákonodárstvím finančním. Z nové úpravy daní týkati se bude obchodnictva a živnostenstva všeobecná daň živnostenská, kteráž bude daní repartiční, t. j. nejdříve se stanoví summa, která na dani má býti odvedena a ta se potom rozvrhne na poplatníky. Tato částka bude obnášeti 17,732.000 zl. a je o 20% nižší nežli jakou odváděli tiže poplatníci nyní. Tento kontingent 17,000.000 má býti po každé zleté periodě zvyšován o 20%. Veškeří poplatníci budou rozděleni na 4 třídy: poplatníky nejvyšší, střední, střednější a nejnižší. Do prvé třídy patří ti, kdož platí nejméně 1000 zl. z daní na živnosti a z daní z příjmů; do druhé třídy ti, kteří platí od 150—1000 zl., do třetí od 30—150, do čtvrté ti, kteří platí pod 30 zl. Kdo byl do této jedné třídy vřaděn, tak brzo z ní nevyvázne. Za tím účelem bylo nutno utvořiti berní okresy, jichž poplatníci budou činiti společnost berní. Pro každou třídu budou zvláštní společnosti berní; pro první a druhou budou berními okrsky okresy obchodních komor; při třetí a čtvrté třídě budou tvořiti místa s více než 20.000 obyvateli jeden okrsek; a jinak jsou okrsky berními okrsky okresních hejtmanství. Tyto okrsky berní volí své komise, skládající se z předsedy, jejž a ještě polovici komise jmenuje ministr financí; druhou polovici členů volí poplatnictvo ze svého středu. Zvolení členové smějí volbu odepříti jedině z legálního důvodu. Substrát, na základě jehož komise bude rozhodovati, musí obstarati poplatník sám ve formě prohlášení, jež musí obsahovati všechny momenty, z nichž lze souditi na výnosnost podniku. Toto prohlášení neodevzdá se však komisi, nýbrž úřadu berními, jenž všechny shromáždí a pak odevzdá předsedovi komise za účelem zjištění správnosti všech údajů. Předseda má rozsáhlou pravomoc; může žádati i za spolupůsobení úřadů politických, soudních, autonomních, vyzvati osoby, aby vypovídali jako svědci nebo jako znalci o poměrech osob třetích. Toto poslední je novum. Komisi přináleží ještě právo, aby tito znalci nebo svědkové ve příčině otázek a odpovědí byli vzati příslušným soudem do přísahy. Kdo by vypovídal falešně, může býti stíhán vězením do 2 měsíců nebo pokutou do zl. Toto ustanovení by mohlo vésti ovšem k divným koncům a ministr financí l, že se postará cestou nařízení o zmírnění. O přestupcích těchto nebude rozhodo- úřad finanční, nýbrž obyčejný soud. Lze však pochybovati, že by toto mrtvé slovo s to poplatnictvo zmoralisovati. — Komise potom, zjistivši všechny údaje, počne zji- at střední výnosnost a tu zařadí stejné poplatníky do jedné kategorie (na př. čí, obuvníky atd.) dle schema od nejnižšího nahoru. Toto schema počíná nejnižší 1 zl. 50 kr. a stoupá až do 200 zl. Komisse má právo osvobodit poplatníky,

kteří pracují sami aneb s jedním pracovníkem. Pro právo volební vyžaduje se daň 5 zl. Z toho plyne, že všichni ti, kteří budou vřaděni pod 5 zl. ztratí volební právo ve své posavadní kurii. Na tuto věc bylo poukazováno, ale uvízlo to vše v písku. — Po zjištění všeho toho odevzdá se celý tento výkaz úřadu finančnímu, jenž rozdělí nyní kontingent daňový. Dnes se však neví, kolik vše to bude dělat. Buď bude přebytek nebo deficit. Bude-li přebytek, může býti procentuálně sleveno posledním třem třídám, nikoli třídě první. Bude-li však méně, přidělí se všem třídám, i první, stejnoměrně. Vše to přijde pak na komissi centrální. Ještě nutno poukázati k ustanovením obchodníků podomních. Budoucně bude daň stupňována i u nich a sice od 1 zl. 50 kr. až do 15 zl., rovněž pak z každého jich pomocníka od 1 zl. 50 kr.—15 zl. a z každého zvířete tažného od 3—22 zl., psy vyjímaje. Ustanovení to je velmi citelné. — Stížnosti půjdou v první řadě ke komissi zemské. V Čechách budeme míti komissi z 25 členů, z nichž 10 zvolí zemský sněm, 10 jmenuje vláda a 5 zvolí obchodní komory. Komisse centrální bude sestávati z 26 členů, z nichž 13 jmenuje ministr financí a 13 volí jednotlivé země. — Vedle daně živnostenské budou platiti živnostníci a obchodníci osobní daň z příjmů, jež bude daní důchodovou a je v Rakousku nová. Bude při ní přihlíženo pouze k osobě a k veškerým příjmům každého jednotlivce bez ohledu na prameny, z nichž je čerpá, jakmile jeho čisté příjmy převyšují 600 zl. Za tím účelem bude vyšetřováno při každém jednotlivci, kolik jeho živnost vynese. Toto vyšetřování bude jiné než při dani živnostenské, zde se zjistí doc lený čistý výnos. Tato daň má obnášeti při důchodu od 600—625 3 zl. 60 kr., do 1000 zl. 1%, do 2000 zl. 1½%, do 3000 zl. 2%, do 11.000 zl. 3%, do 30.000 zl. 4% a přes 45.000 zl. 5%. Nejhůře se povede těm, kteří nemohou své příjmy zamlčeti jako na př. majitelé domů. — Volit se bude k tomu komisse odhadovací na podobných základech, na jakých se volí v jednotlivých volebních sborech v obcích. Místa s více než 10.000 obyvateli budou tvořiti jeden okrsek a hejtmanská teritoria taktéž okrsek. V tomto okrsku se všichni poplatníci seřadí tím způsobem, že největší poplatník přijde napřed. Pak se sečte summa placených daní a rozdělí na 3 díly. Ti, kdož platí první ⅓, budou tvořiti sbor první, druhá třetina utvoří sbor druhý a třetí třetina sbor třetí. Nutno ještě zmíniti se o trestech. Jsou dvojí: Poprvé za t. zv. zkrácení daně. Když někdo na př. na základě nesprávných udání erár zkrátil a po druhé t. zv. zamlčení daně, neopověděl-li na př. někdo živnosti. Zkrácení daně trestá se citlivě pokutou až do 1000 zl., zamlčení od 50—100 zl. Dále stanoví tento zákon přestupek, zneužije-li kdo tajemství, jehož se dověděl jako člen komisse. Ten se trestá vězením do 3 měsíců nebo pokutou do 1000 zl. a nebudou o něm rozhodovati úřady finanční nýbrž obyčejný soud. Za přestupek je dále prohlášeno, když zabrání se tomu, kdo byl vyslán od komise, vstup a prohlédnutí živnosti. Trest je od 1—14 nebo pokuta od 5—100 zl., o čemž rozhoduje také soud obyčejný. — Nové zákony berní vstoupí v platnost dne 1. ledna 1898.

— **Husův fond** konal dne 8. prosince svou řádnou valnou hromadu, klidného rázu našich národních spolků. Ze studentstva přistoupila ke spolku jen ⅕, ⅘ stojí posud mimo. Na venkově českém bylo již zřízeno 17 odborů H. f. Na příspěvcích sešlo se letos 8104 zl 51½ kr. a vydáno bylo na podporách 2801 zl. 86 kr., na příspěvcích 333 zl. Předsedou byl zvolen znovu p. prof. dr. A. Frič, jenž ku konci pronesl: Instituce tato musí nám býti nedotknutelnou a bez ohledu na diference smýšlení nutno na zřeteli míti prospěch, podporu a zájem českého studentstva.

— **Situace ve „Slavii."** Vášně opadly. Poslední volby, jichž se nesúčastnila ani většina, ani oposice, nevedly k cíli. Většina přenechávala veřejným prohlášením v Nár. Listech vedení spolku oposici a tato odůvodnila zase v pražských týdennících nemožnost, aby toto vedení v dnešní době převzala. V »Hlasu Národa« objevilo se ještě prohlášení několika nestranných, kteří žádají, aby se nemísily pojmy »národnost« s »Nár. Listy« a aby se neužívalo prostředků národního terrorismu. Budou tedy vypsány volby po druhé a nepovedou-li ani tyto k cíli, po třetí po vánocích. Snad se také již chápe, že kompetentním forem vyřizovati záležitosti studentské je forum studentstva samého a ne forum veřejnosti.

— **Veřejná čítárna zařízena v Kolíně** dne 22. října. Otevřena je v neděli odp ledne a večer a ve čtvrtek večer. Za prvních 9 dnů navštívilo ji 695 osob. V ned průměrná návštěva 104, ve čtvrtek 58 osob. Žen bylo celkem 70, učitelů, professor lékařů, studentů 204, úředníků 69, řemeslníků a dělníků 220, obchodníků a jich p ručích 52. Čítárna umožněna tím, že jednota »Sokol« propůjčila zdarma místnosti a řízení, Řemeslnická beseda dala knihovnu o 3000 svazích a hradí náklad na udržov

časopisy počtem 212 dodává redakce »Lab. Proudů« (p. J. Škába), některé spolky a soukromníci. — Kromě té zařízena čítárna »Nerudy« v Hradci Král., jež má 100 časopisů a v Litomyšli. Přípravy se konají k založení čítáren v Písku, Budějovicích, Rakovníku a Roudnici.

— **V Dělnické Akademii** práce již započala. Prvý týdenní kurs fysiologicko-anatomický zahájil dne 1. prosince p. MUDr. Beneš. Posluchárna byla přeplněna. Dne 6. t. m. konána schůze žen. O ženské otázce referovali člen výboru Kostka, sl. Machová, red. Hajn a Soukup. Místnosti pronajala D. A. v Typografické besedě, v níž zařizuje již také dělnickou čítárnu.

Ze společnosti pro vědy státní a sociální. Ve schůzi dne 30. m. m. referoval p. Dr. A. Vaníček *o novém soudním řádě.* Zákony tyto, publikované 1. srpna 1895 znamenají pronikavou reformu dosavadního soudního řízení rakouského: zásada tajnosti, písemnosti líčení a legální theorie průvodní nahražena tu zásadou veřejnosti, ústnosti a bezprostřednosti líčení a zjednán průchod volnému uvážení soudcovu. Průběhem diskuse konstatován z jedné strany hlavně moment sociálně-reformní, jevící se v novém soudním řádě oproti takřka, jak řečeno bylo, liberalistickému směru josefinského řádu soudního, v němž jakži zosobněna byla zásada laisez faire. Novým soudním řádem uloženo soudci dopátrati se pravdy materielní, čímž značně jest prolomen dosavadní názor na práva soukromá, jako »zadatelná«, jichž ochrana před soudem ponechána byla dosud interesentu, bez intensivnější pomoci státu (representovaného soudcem), ježto stát dle panující liberalistické doktriny není v principu oprávněn k ingerenci na práva soukromá. Pokud ovšem čekané blahodárné účinky objeví se v praxi, závisí na mnoha momentech, z nichž především v rozhovoru akcentována také otázka reformy stavu soudcovského a advokátského a uvedeny i vážné námitky proti nejdůležitějším zásadám, zde v život uvedeným, totiž veřejnosti a ústnosti líčení. — Dne 7. t. m. referoval *o trestní justici a sociální reformě* pan JUC. J. E. Salaba, uživ k tomu IX. studie z díla professora na štýrskohradecké universitě dra Varghy »Die Abschaffung der Strafknechtschaft«. O vývodech prof. Varghy, jenž chce zejména reformu trestního práva zavedením poručnictví nad zločinci, jako jest zákonně zavedeno nad nedospělými a duševně chorými, zmíníme se jindy podrobněji. — V dalším rozhovoru uváděl dr. Čáda: Právnictví trestní musí spěti k tomu, aby zamezovalo zločiny v kořeni odstraňován m jich příčin. Nesouhlasí s pojímáním zločinu jako nemoci, ale ovšem také ne s nynějšími způsoby trestů. Strach před trestem neozve se před spácháním, nýbrž po spáchání zločinu. Trvale nebezpeční zločinci buďtež odloučeni od společnosti. Dr. Gruber: Pod pojmem zločin rozumí se dnes jen to, co zákon výslovně vytýká jako zločin, ne však to, co se vůbec příčí našemu pojímání morálnímu. Za zločin nepokládáme na př. systematické vykořisťování lidu některým podnikatelem, což přece je delikt daleko qualifikovanější, než snad zabití v rozčilení nebo krádež z bídy. Dr. Bouček potírá systém Varghův jako poloviční. Ne: dávat podpory a nedávat práci, ale naopak. Buď se postavit na stanovisko ultrasocialistické: stát je povinen vše vzíti na sebe, nebo nechat vše, jak jest. Rusové předčili tuto školu. Hlavní věcí jest, vrátiti zločinci čest a zaopatřit mu práci. V kantonu svatohavelském ve Švýcarsku podán byl nedávno návrh, aby žaláře byly odstraněny a místo nich zavedeno vylučování ze všech čestných funkcí, spolků atd., tedy veliké pokuty civilní. Dokud však nemáme provedenu socialistickou reformu společenskou, nelze ovšem na to pomýšleti a nutno zůstati při nynějších žalářích. — Po rozhovoru konala se valná hromada. Zvolen starý výbor; předseda dr. E. Koerner. Stanoven jednotný příspěvek členský v obnosu 2 zl. na rok.

— **Ethické hnutí.** Ku konkursu, jejž vypsala svého času Německá společnost pro ethickou kulturu na populární příručnou knihu o humanní ethice došlo k ustanovené lhůtě (1. října t. r.) 27 rukopisů z veliké části tak objemných, že k jich ocenění bude zapotřebí valné práce příslušného soudcovského komitétu. Rozhodnutí o zadání ceny má se státi do 1. října 1897, načež cenou poctěné dílo bude tiskem vydáno. — Dále e co nejdříve zřízen v Curychu mezinárodní seminář pro mravní vyování, aby sloužil v první řadě k odchování učitelských sil ze všech zemí pro ckou pedagogiku. Kromě toho jak v Curychu tak i na jiných vysokých školách í pořádány byti přednáškové běhy o mravním vychovávání a dějinách vývoje náenství a jeho významu ve všem kulturním životě. *Vojt. Hoř.*

Universitní knihovny. V Německu jest ve 20 univ. knihovnách celkem 5,850.000 ků nakupeno, o 300.000 více než v knihovnách italských. Velká Britanie, Rakousko ısko mají po 1,800.000 sv., Švédsko a Norsko 790.000, Španělsko 726.000, Francie

pouze 692.000. Knihovny v Oxfordu a Cambridgi mají dohromady přes 1 mil. svazků. Největší 4 univ. knih. jsou v Marburku (704.076 sv., roční rozpočet 10.000 M.), v Lipsku (504 683 sv., roč. rozpoč. 40.000 M.), v Oxfordě (504.000 sv., 170.000 M.), v Cambridgi (506.600 sv, 32.000 M.). Knihovny v Gotingách, Heidelberce, Mnichově, Vídni a Petrohradě mají přes 400.000 sv. Za to všecky knihovny pařížské, jež jsou zároveň univ. kn., mají celkem 142.300 sv.

— **O moderním státním macchiavellismu** promluvil pěkně v jedné ze svých přednášek vídeňský prof. státního práva Dr. E. Bernatžek probíraje »Dějiny právní filosofie se zvláštním zřetelem k politickým a sociálním theoriím«. »Obyčejně«, pravil mezi jiným, »líčen bývá Macchiavelli stud. mládeži jako bůh ví co, poněvadž doporučoval násilí a ukrutnost jako prostředky pro účely státní. Neprávem. Také u nás není vyloučeno násilí ze života státního; jenom že dle Macchiavelliho účel státní posvěcuje každý prostředek, zatím co u nás posvěcuje jen mnohé prostředky. Či je trest smrti, šibenice něco jiného než užívání násilí? Je naše vojenská věda něco jiného než upotřebení machiavellistické zásady, že třeba užiti ukrutnosti zřídka, ale pak co možno nejstrašněji? Rovněž tak není theorie odstrašovací v dnešním trestním řízení nic jiného, než užití jiné macchiavellistické zásady, při čemž potřebuji poukázati jen na naše stanné právo. A co jiného je špehounství než čirý macchiavellism? Špehounství ve válce? budete se ptáti? O nikoliv, špehounství v míru. Neboť agent provocateur — co je to jiného než macchiavellism nejodpornějšího rázu? Není tedy žádného důvodu, abychom se nad Macchiavellim zastavovali. Pokud násilí ve státě bude užíváno, potud také vždy bude užíváno macchiavellismu«. Pan prof. zmínil se také o shodné povaze jesuitismu s macchiavellismem. O něm v Rakousku mohl pouze dodati: »Mnoho dalo by se o tom hovořiti. Než z ohledu na postavení řádu jesuitského nepokládám za vhodné, o věci obšírněji promluviti« . . . . .

— **Ženskou čítárnu**, všem ženám volně přístupnou otevřel v Praze dne 29. listopadu ženský výrobní spolek v knihovně své nové budovy.

— Malíř Brožík pracuje na velkém obraze: Jiřík Poděbrad. Obraz předem prý zakoupila za 20.000 zl. spo'ečnost příznivců českého malířského umění.

— Princ Karel Schwarzenberg vypověděl prý v Národním divadle loži. V německém divadle mají prý Schwarzenberkové předplaceny dvě lože. V Národ. divadle jsou nyní předplaceni z aristokratů jen kníže Lobkovic a hrabě Harrach, tento však jen na čtvrtku lože.

— Malíř Fr. Pečinka. Dne 22. a 23. m. m. uspořádal v N. Bydžově p. Mg. ph. F. Tichý výstavu jeho skizz a studií namalovaných letos v létě a na podzim v okoli Klobuk u Brna. Čtenář prací p. Mrštíkových shledává se s mnohými partiemi z Divák (bydliště bratří Mrštíků) a okolí, jako Šitbořický větrák, chalupu Bavlnkovu atd.

— České obchodní museum otevřeno 29. m. m.

— Národohospodářské kursy zimní navrhují Lid. Nov. v každém okres. městě. Pořadatelé: členové a důvěrníci Čes. nár. hosp. společnosti.

— »Všichni jsme Staro-Mlado a Mlado-Staro, žádný se v tom dnes nevyzná a nic z toho nemáme. Kdybychom byli místo toho hádání raději mluvili na shromážděních a meetingách o nynější berní reformě, mohli jsme z toho aspoň něco mít.« Z řeči předsedy obch. spolku »Mercur« dne 10. t. m.

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 1. ledna 1897. Číslo 7.

Umění a všední život.

Walter Crane.*)

Člověk v přírodním a primitivním stavu nemyslí dříve na umění, pokud fysické jeho potřeby nejsou ukojeny, neboť umění v pravém smyslu není konečně než bezděčným projevem duševního života pomocí formy, barvy anebo linie — než osvědčením přebytku lidské energie. Teprve v t. zv. moderní civilisaci jest tento přirozený pořádek uměle zvrácen a lidé jsou nuceni, alespoň jde-li o uměleckou tvorbu, snažiti se její pomocí o úkoj svých potřeb tělesných. Naše chyby a nezdary umělecké lze většinou, ať zpříma, ať nepřímo, vyložiti z tohoto stavu věcí — všechny ty hrůzy a ohyzdnosti, páchané ve jméno umění, od výkonů ubožáka, jejž nouze dohání natírati dlažbu hlinkou, až k nesčetným hříčkám a ztřeštěnostem modního stáda a až k rafinovaným »porážkám« umění ve výstavách uměleckých.

Když primitivnímu lovci, obyvateli jeskyň a slují, se podařilo po prvních zdárných pokusech v oboru užitého umění uloviti zbraní z pazourku dosti ryb, zvěře a kožích na oblek, rozpomínal se na dojmy z lovu a rýsoval formy oblíbeného zvířete na jeho kostech. Jsou-li tyto obrazy sobů, mamutů a turů prvními vskutku stopami umění, zdálo by se, že prvním popudem k umění byla spíše napodobivost než, abych tak řekl, touha se vysloviti a se ozdobiti — spíše náklonnost malebně zachytiti v paměti utkvělé dojmy forem přírodních, než srovnávající a vybírající umění samostatné tvořivosti, jež skládá bohatství přírodních forem anebo

*) Článek tento, tvořící 12. kapitolu Craneovy knihy o dekorativním umění (The claims of decorative art), byl připraven již pro dřívější čísla Rozhl., ale odložen pro namanuvší se příležitostný článek o Morrisovi — čímž vysvětlujeme, proč oba překlady téhož autora uveřejňujeme tak brzy po sobě. Zmíněná kniha Craneova jest theoretickým projednáním toho, co prováděl svým uměním prakticky: vztahů mezi životem uměním, oné, anglický praerafaelism tak charakterisující snahy, aby denní život až do jednotlivých svých detailů byl prozářen vkusem a krásou a aby i předměty náš obklopující a našim všedním potřebám sloužící, byly duchovní kulturou stylisovány. Důležitost těchto snah pro moderní umělecký průmysl, pro činnost illustrační atd. podává se na sebou. (Pozn. red.)

barev v obraz, jako hudebník noty v útvar rytmické skladby, v píseň. Je-li tento závěr správný, můžeme snad býti potěšeni, že nehledě k našim nynějším uměleckým snahám a k bohatství výtvarné výraznosti, jsme došli k pojímání umění po stránce idealnější a duchovější.

Ale nesmíme si mysliti, že nějakou náhodou přišlo se k vědomému tvoření linie a jejích obměn na př. pomocí ohořelého konce hole nějakého předpotopního šviháka (podle Whistlera), anebo pomocí měkké hlíny primitivního hrnčíře. Jest celkem zřejmo, že jisté primitivní vzory jsou odvisly od podmínek konstrukce jako kostkované pletivo síťové rohožky, jemuž sloužily za vzor šupiny rybí nebo hadí, anebo vějíř, jemuž vzorem byl lupen anebo lastura. Není přirozenějšího hnutí v člověku, než aby činil řezy nebo vroubky na něčem co má právě v ruce. Můžeme to pozorovati u dětí. Jedna linie nebo črta vnuknou druhé a jdou-li po sobě v jistém pořádku, povstane pojednou pěkná a zajímavá věc. Hliněná nádoba s ozdobnou obrubou jest oku příjemnější než nádoba s holým povrchem. Tak držadla nádob a loveckých nožů, rohy, luky, sekyry, i vlastní kůže pobízely přirozený pud, aby ryl a kreslil obrazy. Náčiní k denní potřebě, na nichž, ať byly jakkoli hrubé, visel život člověka, předměty nejdůvěrnější a nejcennější, jež měl neustále na očích anebo v rukou, ty byly nejprve posvěceny září umění — a to bylo tehdy skutečně »užité« a pouze užité. —

Stopujeme-li, jak se projevoval umělecký smysl ve velikých historických periodách, vždy přistihneme život ve spolku s uměním, krásu s užitečností. Největší dovedností uměleckou, co se týče myšlenky i provedení, plýtvá se na číše a poháry, svícny a džbány, oděv a klenoty, zbraně a brnění. Najdeme nejvznešenější obrazivost, nejpůvabnější fantasii, i vtip, humor a satiru ve službách stavitelství, zachycujícího a obrážejícího duši lidu, jež v kathedraly staví chrámové lodi a klenby, plane barevnými okny, hledí freskami se zdí, skví se nádherou mosaiky anebo se vyjadřuje nezměrnou rozmanitostí prostředků v řezbách jesliček a křížových cest.

Za oněch hospodářských poměrů, kdy ještě výroba všech předmětů, sloužících jak potřebě tak rozkoši, se děla především se zřetelem k užitečnosti a ne jako nyní, se zřetelem na výdělek, byl řemeslník zároveň umělcem a všechno rozvíjelo se v jeho rukou v krásu. Ornament rostl z ostatního celku, úplně přilehal k materiálu a vyjadřoval předmět; my však svojí průmyslovou organisací, dělbou práce a strojní výrobou zničili lidové umění, umění denních věcí a všedního života, a k vědomí toho jsme se teprve nyní probrali. Za nynější průmyslové soustavy, výroby a směny jest všechno umění, jako společnost sama, rozděleno ve třídy. A ježto se prodává jako jiné zboží, musíme míti na ně i váhy a míru, musíme na předmět obchodu užiti rozlišení a měřítka obchodního. Tak jsme rozdělili umění na krásné a užitečné a položili je na různé strany: anebo spíše, rozbili jsme obojí na prášek a hledíme vědomě obojí s chati, aby vyhovovalo průměrnému vkusu. Všechno umění jsme opat lístky, do přihrádek dali a srovnali na policích za sebou. Máme um »průmyslové«, »dekorativní« nebo »užité«, jak je nyní jmenujer a »krásné« umění — krásné umění a umění nepěkná. Tak pozn[illegible]

dav, jenž musí dostati názor o umění hotový jako jiné věci, naučil se slovem »umění« rozuměti hlavně druh přenosného a často výnosného nářadí — zarámované olejomalby, a nesmí to celkem ani zarážeti, uvážíme-li, jak za panování velkoprůmyslové strojní výroby pozbyly potřeby denního života spolu s krásou i svého rázu individuálního, svého kouzla a odlišnosti. Nemáme smyslu pro nějaký zvláštní individuelní výraz ducha, pro zvláštní pojetí předmětu, jenž jest pouze jedním z tisíce jiných kolem, jemu tak podobných. Mísy, číše, poháry, židle a stoly, koberce i růžence, po pořádku se kupují jako jiné předměty v krámě. Vždyť nebyly zvláště zhotoveny pro vás anebo pro mne a musí býti vyrobeny tak, aby se hodily stejně dobře jako špatně p. Suchému i p. Mokrému a budeme bezpochyby okouzleni, až je uvidíme v každém jiném domě. Víme, že nábytek a nářadí se zhotovují, jen aby se dobře prodaly, pokud jsou v modě. Obchod žádá každou sezonu své »novinky« a nevyplatilo by se, aby člověk pohodlně sedal na židli, jež byla důkladně zhotovena pro jeho děda. Lépe jest nechati ho sednouti mezi obě židle pro jeho nerozhodnost, který z obou doporučovaných čalounických slohů by měl zvoliti pro své posezení.

A jde-li o umění po stěnách bytu, jest člověk průměrný na tom lépe? Nemůžete přece žádati, aby dal zřídit nákladnou a trvalou výzdobu, ať uvnitř, ať vně, ze které by měl prospěch jen majitel domu. Vždyť je on pouhý potulný poustevnický rak, jenž je velmi rád, najde-li vhodnou skořápku, která by mu obstojně padla a nestála příliš velký nájem; a co se týče výzdoby — eh, jsou tu čalouny a nějaká malba.

Je přirozeno, že ti, již mají peníze a mohou si zjednati dobrého architekta, bydlí jako v stylisticky bezvadné gramatice ornamentů. Mohou si dáti z Italie dovézt linie chrámův a hrobek a mohou vyloupit východní mešity, aby uprostřed té nádhery snídali, obědvali a hráli kulečník. Jen to je mrzuté, že za nedlouho tam naproti v domě si opatří laciné padělky těchto antických trosek a předměstí brzy se vyrovnají nejpanštějším třídám. Což nemůže se již dnes průměrný občan zaříditi co nejlaciněji v jakémkoli slohu? Veliká jest podnikavost kupecká! Nic není pro ni ani příliš vysoko, ani příliš nízko. Kam se zvrtnou vaše choutky, tam bude také výdělkář. Jsem toho daleko, abych snižoval anebo chtěl popírati ráz naší doby: zřejmé oživení zájmu i činnosti na poli užitého umění. Ale v téže době se vším, co vykonala i vykoná pro naše vzdělání, se vší její pozoruhodnou obratností a vyvolanou energií v reprodukování starožitností, cítím, že jsme se dostali na podivná místa. Neboť co na jedné straně se probudila nová vnímavost krásy na všedních věcech a nová touha po nich, jest s druhé strany v nebezpečí, že bude udušena tou vskutku lehkostí, se kterou velká výroba zaplavuje trh padělky, vy-
[illegible]ými na nesčetných strojích v průmyslových závodech, jež jsou chloubou
[illegible]ho věku, ale jež neustále důsledností svého rozvoje stírají zbytky
[illegible]ho umění a krásy s povrchu země. A bude o nás jednou napsáno,
[illegible] byli pokolení, které sbíralo pravicí a rozhazovalo levicí.
[illegible]u to příčiny hospodářské, jež nedovolují našim řemeslníkům, aby
[illegible]lci. Vskutku stali se a skoro všeobecně otroky strojů. Tvůrčí
[illegible]í zároveň výkonným řemeslníkem. Jen známe-li jakost ma-

terialu, ze kterého má býti návrh proveden, zmůžeme se i na příhodný návrh. I nejlepší tvůrčí duch, neznající některého řemesla, nutně pozbude popudu vynalezavosti — oné bezděčné zručnosti, již vždy skytá skutečné zpracovávání materialu a obeznalost z první ruky s jeho zvláštními drsnostmi i přednostmi. Ale kdo jeví schopnosti vynalezati, má zřídka naději, že bude konati něco jiného než hotoviti náčrty. Ani nemá času, aby činil pokusy a hledal nové cesty. Musí pro uhájení živobytí zůstati při zaměstnání, ve kterém má již jméno. Nic však nečiní tak člověka obmezeným, než pracuje-li stále v téže strouze. Nejlepší, co možno říci o odbornictví v jediném směru, jest, že člověk nabude mimořádné mechanické anebo technické zručnosti na útraty vlastností ostatních. Ovšem není možno vyniknouti ve více než jednom umění, ale umění se vzájemně osvětlují a znalost jiných umění a jejich vlastností a hranic bude jistě na prospěch činnosti umělcově i v tom oboru, jemuž se především oddal. (Příště dále).

Otokar Březina:

Kde jsem už slyšel . . .?

Okna noci jsi otevřel, Otvírající! Tajemný průvan z nich zavál,
a křídla mé nejsilnější myšlenky strhl mi z dohledu zraků.
V závrati, jak by staleté víření země v soumracích světů
se uvědomilo v mé duši, přítomnost druhého žití jsem cítil. —

Od země k zemi a od slunce k slunci těžkými údery padalo ticho,
a jeho echem nové ticho vstalo z mých hlubin, jiné ticho než ticho země:
dýcháním tisíců vřelo, staletími polibků, závratným mlčením srdcí, jež přestala bíti,
letem všech mrtvých a budoucích křídel, paprsků věčnými symfoniemi,
melancholickým zvoněním deštů, jež padají, úrodné, v staletá zrání,
výkřiky snění, jež bojí se jiter a mystickým hovorem vůní.

Bouřemi dávných moří se třáslo v orchestru budoucích blesků,
poslední kadence doznělých písní slívalo s počátkem písní nedozpívaných.

V něm dřímaly němé otázky rtů, které se přestaly ptáti,
pohledy zraků v extasích smrtelných, žíznivě upřené v dálky,
a dusná ticha tajemných suggescí vášní, jež v bolestech zrají pro Rozkvěty příští
a národy vedou půlnocí věků, v krvavých odlescích severních září. —
Slova složená z vlnění zsinalých světel, jež v pozemských myšlenkách hasnou,
a vnitřní hlasy, jež v hlubinách duší, neslyšené, odpovídají
jásotu duší všech světů a úsměvům nového května.
Opojení všech budoucích snů, jež rozkvetou v hořících duhách
novými slunci na oblacích tvého dechu nesmrtelného,
a věčná víření němých blesků, jimiž přeletají rozkazy svaté tvé vůle
z tajemství světa skrytého zrakům do světa barev umírajících.
O Věčný! V té chvíli, když ruce mé bez vlády klesly, sesláblé láskou,

vlastní svůj život viděl jsem, změněný, neznámým světlem:
bledé jiskření barev, jež pryštělo z ledových květů mých oken,
roztálo smyté tvým ohnivým dechem a v nádheře zahrad tvých zrakem jsem šílel.

A přece, můj Otče! Kde jsem už slyšel hlas tvého ticha, že je mi tak známý?
Kde jsem už viděl krásu tvých krajin, že poznávám chuť jejich vůně?
Kde jsem už cítil žár tvého zraku, jenž duši mou uspal a probudil k tomuto snění?
Na rtech mých pálí sladkost tvých hroznů a polibky bratrských duší.
Slavnost tvých zvonů padá mi do snů a dává mi sníti o hudbě,
a znamení jitřní tvých poslů v sen můj se odráží tušením smrti.
Sladká tvá vzpomínka zbyla mi v duši, jak vonná tma po uhaslém světle,
a teplem táhne mi krví, jak ruka milovaná by držela ruku mou, v noci, když dřímu,
a vroucností dlouhého stisknutí dala mi sníti o lásce.
Půlnoc tvé mystické luny vábí mou píseň, by ve snění bloudila v nebezpečenstvích,
a jako z kamenů, svítících v noci, tajemstvím denních tvých světel dýchá mi krása,
a oněmlá láskou hovoří duše má hlasem, jejž mívala druhdy.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Noc věčná usnula v zrajících polích. Důvěrně s výší mi zářily hvězdy.
O svítání šeptaly vůně, známý hlas přijalo ticho,
o slunci jabloně snily, o čistém potkání duší poupata růží,
má dúše, teskná a šťastná, o domově. —

Mladé duše.

Román. Napsal Klen.

VII. (Pokračování.)

Uplynulo půl druhého roku.

Jest parné červencové dopoledne. Landa leží na stráni v lese. Zavřel knihu, pěkně vázaný svazek Goethea, odhodil ji do trávy, lehl si na znak a zavřel oči. Obklopila ho tma, v níž tu hučelo a tančilo, tma, jakoby plná kmitajících se zelenavých jehel. Ale z těch se vymrštila najednou červená svítící koule a kolébala se nahoru a dolů. To je světový chaos, pomyslil si Landa, tato koule jest první slunce a já? já jsem stvořitel, pozorující své dílo. Anebo jsem zemřel a letím prostorem o závod s hvězdami. A rudě svítící bod dal se skutečně v let, zamířil nahoru, Landa chtěl ho sledovati, pohnul okem, ale to se mu najednou otevřelo a místo černé kmitající se propasti směje se naň shora klenba oblohy, čistá a nehybná, plná slunce a jásavého světla.

Zdvihl hlavu a posadil se. Před ním otvíralo se široké a majestátné panorama lesů. Na všech stranách nic než lesy, lesy až k obzoru, lesy všech odstínů zelené a všech druhů: od řídkého, travou a malinčím prorostlého mlází, v němž ležel, až dolů k neproniknutelné houštině pod strání, kde hrčel potok a odtud zase v jediné rozsáhlé ploše až tam nahoru k temným zadumaným hvozdům, které se zařezávaly do blankytu něžně vypjatými křivkami, jediná spousta hrající a svítící zeleně, jediné moře jehličí a špičatých stromových vršků!

Jedinou hudbou k tomuto obrazu byl hrkot potoka a bzučení hmyzu. Lesy mlčely a stébla trav se ani nehýbala, ale nebylo to příšerné mlčení před bouří, v němž příroda jakoby přestávala dýchati, přepadena záchvatem strachu, ani ono mrtvé ticho parných odpolední, které tak dusí a uspává, ale byla to klidná mlčelivost tichého veselí, s nímž požíváme nejlepších okamžiků svého štěstí. To alespoň domníval se čísti Landa ve tváři zářící před ním krajiny, a snad to v ní četl jen proto, že sám se cítil tak vesel a tak šťasten. Byly to nejen proudy teplé, živočišné radosti, které jakoby přímo ze vzduchu a ze země vlévaly se do jeho údů a rozechvívaly jej tichou, mrazící rozkoší, ale cítil, jak vlny jejich oblévají mu i mozek a rozšlehují tam vesele tančící jiskry myšlenek a obrazů, honících se sice v rychlém úprku, shasínajících dříve než byly zachyceny, ale vrhajících na pozadí duše cit všeobecného blaživého rozechvění a nenasytné svěžesti.

Tato těkavá hra myšlenek jej tak upoutala, že se položil znovu do trávy a oddal se sledování těchto honících se obrazů s lačnou nedočkavostí diváka, zasedajícího před jeviště, na němž se právě vytáhla opona.

Hle, tu je hned pěkný obrázek, celý tento první týden prázdnin! Shledávají se s Danělem a jdou za jitra městem — kolikrát se už takto shledali a přec je to vždycky stejně krásné! A pak společné procházky v lesích, dlouhé, polodenní, plné zastávek, válení se v trávě, sbírání jahod a malin a hovorů! ano těch nenasytných hovorů stále o jedněch věcech, o známých knihách a známých lidech, ale vždy stejně sladkých a poutavých, střídajících vážné důvěrné výlevy s nejbujnějším dětinským veselím. Dětinství, veselost — sluší se to? Vždyť ještě loni, — — sekta ctnosti — — ah, kde je to všecko?! Eh, raději jiný obrázek! Ah ano, ty krásné návraty domů, za planoucích červánků a cinkotu klekání, dolů z lesů po zrosených mezích k městu, opředenému soumrakem a večerní mlhou!

A pak večer! — to nejkrásnější, nejsladší, to proč vlastně zde ležím a lenivě sním, a proč jsem i odhodil svého Goethea! Jsi už dokonalý blázen a tak chceš spasit svět? Omamovat se zde myšlenkami na ženu a předvádět si v duchu všecky tyto minulé dni, jen abych se dostal k ní, k jejímu obrazu — není to hanba! Co by tomu řekl Daněl, ten výborný hoch, který mi tak věří? — Cítil, jak se mu žene krev do tváří. — Ale ještě jen jednou, ještě jen teď naposled, volalo v něm cosi, čemu nemohl odolati. Ano, dnes, v této chvíli hraju naposled tuto úlohu zamilovaného blázna. Cestou domů se rozhodnu, jak dále. Vůle, povinnost! Ano zvítězím nad sebou. Nuže rozlučme se s tím obrazem! Oh, jak to v srdci ryje a hlodá! Bolestně a přece tak blaživě! Tedy, kde jsem přestal! Ah ano, ty večery. Jsme ve vysokém tmavém sále »u Lípy«, já, Daněl, Pospíšil a několik jiných. Kroky duní v prázném prostoru, je zde šero a smutno. Dívám se oknem na červánky, svítící mezi korunami stromů. Přinášejí světla. A už se sem scházejí dámy a pánové, ctihodní tenoři a basové zpěváckého spolku »Lumír«. Eh, ti šosáci! Chystají tři neděle takový výlet, každý druhý den odkokrhají své tři sbory, pak zůstanou v hostinci při pivě a v jednatelské zprávě pak tomu říkají vlastenecká činnost! Už stojíme u pultů, naproti nám dámy. Samé známé hu-

sičky s dlouhými copánky a krátkým rozumem a mezi nimi několik ošklivých starých panen, které zde chtějí omládnouti. Zpívají, ale neznají ani not. Některé je drží třebas převráceně. Eh, neposmívej se — není to šlechetné! Tedy tam stojí ona mezi nimi, vedle Tony Tichých a vždycky když pozvedne oči, setkají se s mými. Vypadá mezi nimi jako dcera královská se svými zlatými vlasy, svou bílou šíjí a řeckým profilem. Je viděti, že přišla sem z jiného světa. Jak jí slušší ten velkoměstský střih šatů a ten zpěvavý pražský přízvuk jejího dětsky jemného hlasu! Jak zazvonil ten hlásek, když se mne zeptala: »Vy studujete v Brně, pane Lando? A proč ne v Praze? — a já jsem se jen červenal a koktal nevím ani už co. Pěkný dobyvatel světa! Ale ta její otázka, která mi hučí v hlavě tolik dní! Vyslovila ji jen proto, aby vůbec něco řekla, anebo mám v tom hledati tajný smysl? Snad by si opravdu přála, abych . . . .? Odjede za několik neděl zase do Prahy, jinak bych ji snad už nikdy nespatřil, ale kdybych také byl v Praze . . .? Oh pak, pak . . .

Tepny mu bušily, v uších mu zahučelo a hlavou zakroužily mu divoké proudy vařící se krve. Vymrštil se z trávy a usedl. Lesy plály před ním zase v celé slávě, ale teď jich neviděl. Jen pravidelné jakés údery zařezávaly se mu v sluch. Někde v dálce pracoval drvoštěp. Rány zněly tvrdě a neodbytně jako nalehavá otázka.

Var v jeho hlavě pojednou ustal, jakoby ztuhl. Bylo tam náhle pusto a ticho. Jen rány zněly vždy neodbytněji! Kdo se mě to ptá? co chce? a kde jsem ten hlas už slyšel? Zachvěla jím neznámá hrůza, až se otřásl. Ach ano, vždyť jsem to já sám, moje já se ptá, koho? zase mého já? kterého? kdo jsem a co chci vlastně?

Svalil se zase do trávy a přikryl si oči. Ze kmitajícího černa vyšvihl se zase onen rudý svítivý bod, vedle něho druhý rostou, šíří se a blíží — a rány znějí stále — a už to nejsou body, jsou to oči, zsinalé divoké oči příšery, a hle pod nimi švihá sebou jakýsi zelenavý plamen, ah ne, to je její jazyk a v něm tkví otázka, ta neodbytná nalehavá otázka, k níž se bojí dát odpověď. Ale už mu zasvištěla mozkem jako žhavý proud a prolila se mu celým tělem, až se mu krev pění a nervy cukají, ta hrozivá otázka, proti níž se vzpírá celá jeho bytost, otázka: ty ji miluješ? ty miluješ dívku? ty miluješ ženu? A toto slovo »miluješ« vrývá se mu do duše jakoby vpalováno rozžhaveným železem a pták kdesi na stromě jakoby je opakoval v potměšilém chechtavém šveholu.

Viděl, že nastal okamžik, jejž den ode dne oddaloval. Ale nyní jej přepadá zde za nejveselejšího dne, za plápolavé radosti celé přírody! Cítil, že už je dokonána trhlina, která v posledním čase rozpolťovala jeho bytost na dvě sobě protivné. Obě jeho »já«, jedno staré a druhé nynější, dlouho už číhala, aby se vrhla na sebe. Krotil je až dosud jako [illegible] šelmy, ale dnes, viděl, nezabrání jim už, aby nezaťaly do [illegible] a nerozvracely celou jeho bytost v divokém svém zápasu. [illegible] jak to tam uvnitř bouří, jak se to žene k hlavě, jak to pohání srdce [illegible] dkému, úzkostnému tlukotu, jak to zachvívá všemi nervy! Ah, ten [illegible]ý obrázek dívky se zlatými vlasy a řeckým profilem, který padl [illegible]dné sémě hříchu do jeho duše a rozpoutal tam divý boj — proč

ho nezašlapal hned v počátcích? Ale nechť se už boj vyzuří, snesl jich více a těžších!

Hle, jak se najednou zatmělo v duši, a jak se zarazily teplé proudy radosti v mrazivém tuhnutí! A něco jakoby šplhalo v tomto šeru nahoru, jako nepřítel, slézající za noci hradby, a valí se to vždy blíž a křičí, ah ano! poznává ji, zase tu příšeru se zelenavým jazykem, na němž tkví otázka! A už cítí také s úzkostnou jistotou, která mu vhání pot na čelo, kdo je ta příšera: je to on sám, to staré, bývalé jeho já, vyrostlé a ztvrdlé v přísnosti a námaze minulých let, utužené v plamenech bolesti a mrazech askese. Velikost! ctnost! a jiná stará známá slova syčí ten jazyk a slova ta padají na jeho schoulenou duši jako hřmící obžaloba a celé dnešní jeho já, napojené teplým výslunním a usměvavým blankytem okolního dne, kroutí se a krčí hanbou. A obžaloba zní dále syčivě a skřípavě a zalehá konečně v řadě nesouvislých, hrčivých, pravidelně opakovaných zvuků.

— Ale vždyť to někde hrčí vůz! napadá Landovi. Otvírá oči a usedá. Skutečně, zdola ze spousty temné zeleně slyšet sténavý skřipot těžce naloženého povozu. Slunce pálí vždy více, na obloze trousí se bílé obláčky a hmyz bzučí, stále silněji jako opilý teplem a radostí.

— Vůz na silnici, šeptá si Landa, jako ze sna procitlý. Po té silnice, po které — — Oh, obžaloba hřmí znovu a staví mu před oči obrazy, jež nemůže zaplašiti. Silnice se stáčí k lesu, je šerý, soumračný den vánoční, jde vedle Daněla zasněženou krajinou, zastavili se v lese — oh, to čisté vzedmutí duší, ten svatý klid, ty naděje, kde jsou? kde jsou? A pak vidí se zase, jak jdou po této silnici za výslunného dne sylvestrovského, kdy celá krajina svítí jako moře křišťálů a oni oba se loučí a blouzní o čistotě a kráse ducha, o ctnosti a spasitelských úkolech, blouzní tak hloupě, ale přece tak krásně! Od těch dob prožil zde doma několikeré svátky a celé jedny prázdniny, ale obraz oněch vánoc zarývá se mu do paměti stále hlouběji, se smutnou výčitkou a steskem toho, co se nedá navrátit. Jak byl tenkrát pevný a čistý, jak dovedl překonat ďábla, který číhá od dětinství v jeho krvi a využitkuje každého okamžiku slabosti, ten zuřivý ďábel smyslnosti, který mu napouští duši co chvíli otravou a činí z jeho života neustálý zápas, vzteklé rvaní se nepřátelských mocností! Oh, jak mu to je k smíchu, když jiní, jako na příklad Pospíšil, přicházejí se mu svěřovat a žalují na svou slabost, domnívajíce se, že on je nad ně povýšen, že je čistý a nízkým hnutím těla nedostupný! Co by říkali, kdyby věděli, že on je vlastně horší jich všech a že celý jeho přísný ideál čistoty není než pouze vynucen záchvaty nečistoty, než chrámem, jejž si vystavěl, aby se měl kam utéci, když je sám sebou shnusen! A snad i to všecko ostatní, sny o slávě, touha po vědění a moci, snad i to není právě tak nic jiného než směšné nadýmání se trpaslíka, který tím chce omámiti svou ubohou malost?

— Ah, ne, ne! to by bylo přec hrozné . . . šeptal si, dívaje se nule v před. jakoby se před ním bylo rozevřelo příšerné, nevídané sv Ne, to co chci, není lží, nemůže být lží. Jest to nejasné a snad příliš soké na mé síly, ale míněno to je upřímně a opravdově. A ten ďá ta smyslnost? Mám jí, je pravda, v krvi více než jiní, ale napínám t·

více než jiní síly, abych ji se sebe setřásl. Jsem přece lepší než ti, kteří házejí zvířeti v sobě potravu, sotva že se jen ozve. Ale já ho nechám řváti hladem a zuřivostí a jestliže mu i na konec podlehnu, tož jen na okamžik. A ta slabost je zaplacena trestem, jejž si sám ukládám, tím hnusem, jejž pak k sobě cítím, až bych před sebou plil. Po dnech nejčistších úmyslů a nejpřísnější sebekázně následovaly obyčejně ty pekelné noci, kde všecko zadržované pohlaví vybuchalo v křečovité záchvaty, kdy na mne posýlalo upíry nečistých snů a zne ctívalo i obrazy nejčistších dívek, které jsem v mysli nosil — — A nyní mám zase zavěsiti myšlenky na takový obraz, na tu koketní Pražanku se zlatým vlasem . . .? Dnes si namlouvám, že je to obraz nejvyšší čistoty, který mne povznáší a činí lepším a zítra mi jej onen ďábel zprzní. Láska, každá láska je jen jeho maska, v níž přestrojen se krade do duše, až ji pak v jedné chvíli strhne a chechtá se na troskách poetických snů!

Převaloval se takto ještě dlouho v trávě, zmítán nejprotivnějšími si myšlenkami. Mysl jeho a nervy byly tak uspůsobeny, že se dal každou popadnouti a otřásati po celé rozloze svého vnitřního ústrojí, od nejvyšších pojmů až k nejtemnějším polovědomým otřesům nervovým Nedovedl obsáhnouti a zabrati sporné myšlenky současně, srovnati je a rozsouditi se stolce svého já. Neboť toto já bylo v každém okamžiku jiné, vždycky náleželo jen jedné myšlence a ta si e podmanila od mozku až do poslední cévy. A když jím zatřásla a jím provanula jako vichr, jako křeč, pustila ho a hodila do rukou své čekající už nepřítelce, která se zase vřítila do jeho bytosti z protivné strany a hnala ji opačným směrem. A tak střídaly se obě v neustálém zápasu a on se dal pohazovati jimi jako prudce rozhoupané kyvadlo, bez naděje v smír a klid. Na jedné straně přísné asketické ideály, jaké v něm křísila vzpomínka na minulost, na druhé nynější život veselý, lehký, bezstarostný, ozlacenými sladkými záchvěvy rozpučelé lásky — tak to v něm bouřilo a přehánělo se v nekonečném střídání. Obě sporné mocnosti v něm rvaly se o ten svůdný a nekonečně sladký obraz zlatovlasé dívky s koketními pohyby. Za ním číhá smyslnost, hřích, nízkost — hřmělo pořád přísně staré já. A nové šeptalo s neodolatelnou svůdností: Oh ne, ta dívka znamená pro tebe sladké a čisté štěstí, povýšené nad všecko nízké a všední, znamená právě dosažení oněch vysokých ideálů po boku bytosti, v níž se vtělují tvé nejlepší sny o ženě čisté a vznešené, všecko to, co jsi kdysi vložil do svého Krále Pralesů, jenž se dnes válí někde mezi starými zaprášenými papíry! Proč bys nemohl milovati dnes ve skutečnosti, co jsi miloval tenkrát na papíře? Ale zas hřměl starý, přísný hlas: Jak víš, že ta pražská slečinka je splněním tvého snu? Slyšels ji mluvit? Několik pra obyčejných vět, které tě omámily jen pouhým zvukem hlasu, ty slabochu! A zas mu zaševelil hlas pokušitele nějakou odpověď a toho zas překřikl přísný karatel a tak to šlo bez konce a Landa ležel s rozpálenou hlavou a bušícími tepnami, mezi tím, co utichal švehol ptáků, co bzukot hmyzu zněl vždy líněji a opileji a mezi tím, co stíny stromu se krátily.

Teprve vzdálené zvonění vytrhlo jej z myšlenek. Poledne! vzpomněl najednou a vyskočil z trávy, protahuje si zdřevěnělé tělo. Pak se dal rázkou se stráně dolů.

(Příště dále.)

Jan Opolský:

V mrtvinách.

Sem plný žár se těžce slévá dolů
na ramenaté, nahé mrtviny,
na pruhy chorobných a žlutých travných stvolů,
z nichž živý nejde výdech jediný.

Jen brouk se černý, vážný, v opuštění
přes kupky písečné jak v beznaději plazí —
však pohyb, zážeh životní zde jiný není, není!
Je nebe bledé bílým ohněm zkázy.

Jen tenká kůže z převleklého hada,
v troud zkoralá již, chví se na kameně,
kam nový žár vzňatého nebe padá
a padá, padá stále, neznaveně . . .

I brouk již zalez! — Dne finale se blíží,
západ se rozlil splavem bledorudým
a v lože vyhřáté se hrozný kolos níží . . .
Proč nežehnáš těm, Pane, místům chudým?

To byly noci!

Bizarní skupenství jsem z hvězd si bílých skládal,
když zvenčí ani šust mi nedonikal,
jen tikot červotoče drobně v hluš se vkrádal
a občas v štítech vítr zanařikal.

To byly noci! Sny mne pomíjely,
když úsilně jsem uvědomil sobě,
bez lásky hřejivé že v zdech jsem osamělý,
dvě hlavy posledních že sťala smrt mi obě.

To byly noci! Tajně ož veny
pochodem stínů, jež se jizbou táhly,
s neznámým šelestem, jejž setřásaly stěny,
vzbouzely ve mně smutek neobsáhlý.

Jen hvězdy noci předlouhé mi zkracovaly,
když velkou jsem z nich klenul slavobránu
a sdílně ke mně třásly se a plály . . .
Já s těmi hvězdami se těžko loučil k ránu . . .

Adolf Červinka:

Odsouzené.

To bledničkovité děvče s tvářema vpadlýma,
jež proti mně v parku sedá, mne divně zajímá —
to děvče minulosti víc nežli záhadné
mne vzpomínek v tanci divém teď popsat napadne:

tak divoce smělé oči, — o znám jejich vyzvání! —
tak umdleně schlíplá ňadra, necitná k líbání;
čas memoiry své napsal pod oči jizlivý,
kam v modravé ssedly kruhy všech vášní přílivy.

Ó, melodickým že tokem jí prošel mladý věk
by optimist říci nemoh', ni svatých myšlenek
že vštípil kdos v duši setbu — ve úzké světnici
jí předčasně žití drama žár vzňalo v zornici!

Ach, fialové ty skvrny na pleti křídové
se slijí! a z polibků všech vyvstanou vrahové,
a vystřebou talov krve, ji k smrti dobijí —
jen ti, kteří ke dnu ji strhli, si ruce omyjí . . .

Sociální theorie H. Spencera.

(Pokračování.)

Rozdělení práce, t. j. vzájemná všech práce v rozmanitých oborech výroby, jest základní, ne však výhradní formou lidské součinnosti. V každé skupině pracovní v každém odvětví výrobním nastává také součinnost jiného druhu: společná činnost mnohých na díle takovém, jež provésti síly jednotlivce nestačí Jako ve válce, vyžaduje i tento druh součinnosti v míru, má-li býti plodný, jednotné, cíle vědomé správy. Dělníci, rubající v lese strom, dělníci na stavbě anebo v továrně musí se při své práci podrobiti určitému velení, jako části armády. Poněvadž však velitelé těchto pokojných pracovních řad nemají svého úřadu od státu, poněvadž naopak jejich podřízení podrobují se následkem soukromého dohodnutí jejich rozkazům, nepřestává rozdíl mezi organisací neválečnou a válečnou. Tato jest v rukou státu, ona ne, tato představuje součinnost nucenou, ona naopak dobrovolnou a smluvenou.

Podle Spencera. soukromá organisace daleko předčí organisaci státní, neboť pobádá mnohem více lidskou energii a pracuje důkladněji. Toto ...ědčení jeho jest jedním z nejsilnějších motivů jeho stanoviska v otáz... socialně theoretických. Je-li člověk členem organisace státní a pracuje ...ozkaz a zakázku pospolitosti, dostane se mu odměny za jeho nama... ...e způsobě služného, platu anebo mzdy, určované podle dobrozdání jeho ...ených; jichž úsudek v této věci celkem ani se neohlíží mnoho na

činnost a schopnosti podřízených, na nichž mají účast jen potud, pokud jim jde opravdu o obecné blaho a o zdar celku. Ale vlastenectví a smysl pro celek nemají tolik síly, aby lidi pobádaly, horlivě a neúprosně starati se o zájmy veškerenstva a podřízené podle toho posuzovati, jejich hodnotu spravedlivě oceňovati a odměňovati a tak je zase k činnosti co nejvíce vzpružovati. Za to soukromé práci dostává se pravidelně odměny, zcela úměrné její hodnotě Neboť ti, jež ji odměňují, mají skutečný zájem na její dokonalosti. Odběratelé řemeslníkovi na př. mají prospěch anebo škodu podle toho, jak dobře nebo špatně on svou práci koná. Také řemeslník závisí na jakosti své práce a bude se vynasnažovati, aby byla co nejlepší. Práce ve službě soukromé jest mnohem více vedena egoistickými city než ve službě veřejné. A city egoistické jsou nepopíratelně nejsilnějšími popudy lidského namahání. V praktickém životě také jednají podle této zásady. Akciové společnosti totiž hledí své vyšší úředníky pobádati k horlivému a obezřelému vedení závodu tantiemami a percentním podílem na zisku. Tak jedná i soukromá činnost v oborech, ve kterých má mnoho společného s veřejnou službou. I bude při stále větší převaze činnosti soukromé, jež nutně nastane, jakmile poměry mezinárodní stanou se pokojnějšími, stále přibývati u národů vzdělaných energie pracovní. Proto Spencer pokládá za neodůvodněnu obavu, že by věčný mír uvedl národy ve stav malátnosti a ochablosti. Naopak pak by teprve nastala doba nejživější tělesné a duševní činnosti.

Toho lze tím spíše se nadíti, čím horlivěji bude si nový mírumilovný stát hleděti svého jediného úkolu, který mu pak zbude, pečovati řádným vykonáváním spravedlnosti o pokoj a bezpečnost a tak nejen usnadňovati nenucený výkon práce, nýbrž i vzpružovati naději na nezkrácený požitek, jaký každému právem přísluší. Pokud jest stát rázu válečného a pokud pozornost vládní jeho moci jest zaměstnávána činností, směřující na venek, bude tato vládní moc nejen zkracovati jednotlivce v jeho právech, ale nebude ani s náležitým důrazem brániti znásilňování občana občanem. Ano, mnohdy válečný stát zcela zanedbává vnitřní ochrany právní, ponechávaje každému jednotlivci anebo každé společnosti, aby sami se ochraňovali a dovoluje krevní mstu. Toho výmluvným dokladem jsou vnitřní poměry v oněch středověkých barbarských říších, které povstaly v provinciích ztroskotané říše římské. Jakmile však válečná činnost přestane ve státě převládati, zmahá se jeho zájem a horlivost na poli vnitřní právní ochrany a následek této změny ve funkcích a v povaze státu jest, že dokoná se i proměna jeho ústavy. Postavení státních úřadů bude poznenáhlu zcela jiné. Dosavadních aktivně vůdčích náležitostí pozbudou a podrží podstatně jen obmezující. Mimo to však nebudou užívati té moci, jež jim ještě zbude, s dřívější bohorovností. Obdrží ji z rukou občanstva a budou ji vykonávati pod dozorem lidu. Slovem: stát zamění svůj řád monarchický a oligarchický za demokratičtější. I tato společenská změ-- jest nutna k účelnému přizpůsobení společnosti změněným poměrí Jako jest monarchicko-centralistická vláda přiměřena válečné činnosti stá tak jest demokraticko-decentralisovaná ústava přiměřena úkolů, jenž bu hlavně přináležeti státu po zavedení trvalého míru mezi národy. Ne o tom ani pochybovati, kde jest více naděje na důkladné rozluštění

úlohy — totiž na zavedení stejné všem svobody zákonodárstvím a soudnictvím — zda-li tam, kde politickou moc mají mnozí, anebo tam, kde ji má jen málo lidí, již při tom snadno mohou upadati v pokušení, využíti svého postavení sobě na prospěch a v neprospěch mnohých a obrátiti rovné právo všech v nadpráví vlastní třídy.

Avšak příliš kvapně a příliš štědře nemá býti dávána lidu politická moc. Spencer před tím velmi důtklivě varuje a slovem, není přítelem všeobecného rovného hlasovacího práva. Soudí, že ti, kdož vychvalují všeobecné rovné hlasovací právo, přikládají mu důležitost, jíž nikterak nemá. Pokládají totiž za nepochybné, že nejvyšším cílem, k němuž činnost občana má směřovati, jest, dobýti pro všecky stejný podíl na politické moci. Toto mínění není však nic jiného, než jedním z četných výplodů oné náchylnosti lidského ducha, zaměňovati prostředky a účely a povyšovati prostředky, jež se nám k jistým účelům hodí, na výši účelů samých. Víme, jaký jest nejvyšší cíl a právě cíl politické organisace. Musíme jej viděti jediné a výhradně v provedení a hájení oněch základních práv, jež jsme poznali za nepominutelnou podmínku pokroku a větší dokonalosti lidského života. Různé však způsoby, jak rozděliti politickou moc a jak státní úřady obsaditi, jsou pouze prostředky k dosažení nejvyššího státního účelu.

Jedním z nich jest všeobecné a rovné hlasovací právo. Jest otázkou, je-li nejvhodnějším. Mnozí politikové, jimž ani nenapadá pochybovati o tom, zastavují se na cestě poloviční zkušenosti a dají se sváděti lesklým klamem. Poněvadž obmezení moci monarchické a oligarchické mělo velmi často, ano z pravidla za následek lepší ochranu občanstva před násilím a vykořisťováním, má se za to, že jest tím i dokázáno, že úplné zdemokratisování státu znamená i zdokonalení právní ochrany a provedení základních práv. A poněvadž stejný všech podíl na politické moci jest jakousi zárukou toho, že i obmezení osobní svobody, jež stát ukládá, bude uloženo všem stejnou měrou, netáže se nikdo více, je-li při politickém zřízení, o něž jde, i naděje, že toto pro všecky členy společnosti rovnoměrné obmezení svobody nebude větší než je bezvýminečně nutno a nebude-li stát přestupovati nutné meze, zasahuje v práva jednotlivce. Jinými slovy: nikdo nezkoumá, je-li s rovností přirozeně dána i svoboda.

Střízlivé uvědomění si politických událostí poslední doby odhaluje nám povrchnost takovéhoto socialně-theoretického usuzování. Popatřme jen na oba ony veliké státy, jež jsou organisovány na základě všeobecného a rovného hlasovacího práva. Ani ve Francii, ani ve Spoj. státech severoamerických nejsou uskutečněna základní práva člověka. Ve Francii jest život podroben neustálému obtížnému poručnictví dotěrné byrokracie, dokonce dvakrát za půl století mohl se vztýčiti cesarism plebiscitem na základě všeobecného hlasovacího práva. Ani v severoamerické unii není
›bní svoboda jista před zkracováním. Vzpomeňme na zákony sbory
:onodárnými v mnohých státech vydané, zakazující požívání lihových
›ojů. Ani rovnosti se nejlépe nedaří; nesmírná ochranná cla činí
'elikých zástupů konsumentů lidi poplatné malému hloučku průmyslníků
›olitické koterie vymačkávají z poplatníků ve velikých městech »legi-
ıním« způsobem veliké sumy peněz, o něž jako o dobrou kořist se

rozdělí. Na místo všeobecného hlasovacího práva navrhuje Spencer zastupování — ne jednotlivců — ale zájmů různých funkcí a stavů společenského tělesa a to v poměru jejich důležitosti společenské, nikoli dle množství zaměstnaných.

(Touto kritikou neztrácí všeobecné hlasovací právo nic na dnešní důležitosti a časovosti. Právě, že je prostředkem k dokonalé společenské reorganisaci, může býti v jistých společnostech jediným na ten čas vhodným činitelem pokroku. Stinné stránky této instituce jsou jiného druhu, než ty, jež Spencer uvádí.)

Se zvláštním důrazem vyslovuje se Spencer proti udělení politických práv ženám. Ve společenských základních právech staví sice ženy úplně na roveň mužům. Všechna životní povolání jež si zvolí, mají jim býti dostupna, také bezvýminečně nezavrhuje Spencer myšlenku, aby spol.. působily ve správě místní, ale do zákonodárství a politiky státní nechť se nepletou, nemá-li z toho pojíti vážné nebezpečí. Úspěšná činnost politická a najmě zákonodárná vyžaduje chladné krve a rozhledu, vlastností, jichž se ani mužům nedostává v míře žádoucí, ale ženám skoro šmahem. Žena se dává zaujati okamžitým rozčilením a jím se dává přiměti k jednání. Své činy odměřuje jen podle následků nejbližších a bezprostředních, ne však podle vzdálenějších a nepřímých. Vlivem žen zvrhlo by se zákonodárství v bezzásadní, povrchní a krátkozraké a bylo by dáno ve službu nezdravých snah. Žena svojí povahou tíhne k obdivu moci a síly a k lásce k slabým a ubohým. Příroda ji k tomuto hlavnímu úkolu co nejlépe opatřila. Dívka nakloněná zbožňovati sílu a moc, dá vždy přednost, na kolik volba záleží na ní, tomu z nápadníků, který bude moci přenésti na děti nejlepší přirozené nadání a je co nejlépe opatřiti. A následek něžné příchylnosti k malému a slabému bude, když žena se stane matkou, že s největší péčí bude ošetřovati dítky v prvních letech mládí. Tak obě vlastnosti ženského ducha co nejlépe se doplňují, aby účelu rodinného života bylo dosaženo, totiž opatřiti společnosti dorost povahou co nejstatnější a řádně ošetřovaný. Ale ve správě státní by tyto vlastnosti způsobily jen veliké zlo. První z nich by vedla k naprostému vzdání se panujícím autoritám a tím by poškodila zájmy svobody a pokroku, a následkem druhé by se vliv ženy snažil utvářiti život státu podle života rodinného, ve kterém by velikomyslnost, ponoukající silného k obětem pro slabého, nastoupila na místo oné, pro život dospělých se hodící spravedlnosti, jež odkazuje každého na vlastní síly.

Ale již dnes, kdy ženy posud ani hlasovacího práva nemají, požaduje se od státu, aby se činně ujal »nemajetných a vyděděných,« »hospodářsky slabých,« »zbědovaných a vykořisťovaných.« Na tuto myšlenku může připadnouti nejen přirozená velikomyslnost žen, nýbrž i egoism těch mužů, jimž jest za těžko dostáti požadavkům sebezachování. Za nynější, průměrně nedokonalé přirozenosti lidské, jest značná většina občanů třídou »utlačovanou« a mají tudíž při všeobecném rovném hlasovacím právu většinu. Proč by se měli ostýchati a proč by nedonutili stát, aby pro ně učinil něco, co by se ve způsobě daní zaplatilo z měšce menšiny, nadané vynikající schopností životní a výrobní?

Tyto snahy, jež hledí se dnes uplatniti v politické praxi skoro

všech republikánských a konstitučních států, docházejí ohlasu i v běžných politických theoriích. Většina těch, jež o úkolech státu se vyslovují, považují ideu čistého právního státu za stanovisko úplně překonané. Stát prý se nesmí spokojiti s pouhou policajtskou úlohou ochrance práva, nýbrž musí uchopiti se slavnějšího úkolu a positivně napomahati všeobecnému blahu. Názory, jež původně vyplynuly z egoismu potřebných, čím dál více stávají se hvězdami těch, jež jsou ochotni poskytovati pomoc, a šíří se s epidemickou rychlostí. Tím více záleží Spencerovi na tom, aby je vyvrátil, a pokouší se o to v několika spisech. Překvapí na první ráz, kam až jde jeho odpor proti státním všeobecně prospěšným opatřením V tom ale Spencer jest věren svému principu spravedlnosti a svobody, své theorii individualismu. Ochranné zákony, praví, jež stát v dobrém úmyslu, ale ve snaze na scestí zbloudilé vydává, jsou zkracováním individuelní svobody. Není-li příznačné, že vyšel návrh na mezinárodní zákonodárství ve věcech průmyslové výroby od císaře německého, panovníka to státu, vyznačujícího se nejvíce rázem vojenským a tudíž nejméně ohledem na volnost a vlastní vůli jednotlivců? A co sluší mysliti o daních, jež stát požaduje na občanech, aby mohl lid opatřiti knihovnami a mládež vyučováním a na všelijaký jiný způsob ještě napomáhati jejich štěstí? Není-li to obmezováním práva, příslušejícího každému občanu, aby po své libosti naložil s ovocem své práce se svým jměním? Kde se však toto právo zkracuje, nastává poroba a otroctví. (Netřeba připomínati ani, jak právě skutečnost a současné poměry obracejí smysl těchto vět zcela na opačný pól, než kam mířil Spencer. Pozn.) Chvalořečníci státu, jenž má pojišťovati každému, co jest potřebné a užitečné, poslouchají taková slova s úsměškem. Nechť prý se nazývají oběti, jež jednotlivec jest povinen přinésti státu v zájmu podniků, užitečných veřejnosti, porobou, co záleží na tom slově? Oběti slouží blahu občanů, jemuž prostřednictvím státu dostává se značné vzpruhy. Občané tedy otročí sobě, svému vlastnímu prospěchu. A kdo stavě se na stanovisko právní by chtěl překážeti státu v činnosti obecně prospěšné, ten patří k zarytým doktrinářům, jichž celý rozum jest: Fiat justitia, pereat mundus. Spencer ovšem nepřiznává těmto námitkám vůči své právněfilosofické argumentaci žádné platnosti. Jádrem jeho právněfilosofické theorie jest, že nejzákladnější podmínkou lidského blaha jest spravedlnost, jak se v základních právech projevuje. Kdo tedy doporučuje porušovati tato základní práva z domnělých ohledů na obecnou prospěšnost, hájí krátkozraké prospěšnosti proti dalekovidné. Pro důležitost věci nepřestává Spencer na tom, čeliti odpůrcům všeobecným rázem své právní filosofie, nýbrž snaží se vyložiti, že státní prozřetelnost veřejnému blahu neprospívá a tak i negativně dokázati, že na spravedlnosti nejvíce záleží.

Myšlenka, upravovati cestu pokroku rozmnožením působnosti státu, stává se hned zprvu podezřelou patrným rozporem s věděním přírodo-ným. To nám totiž praví, že rozvoj organismů, zdokonalení výosti funkcí, udržujících život, děje se hlavně ve formě t. zv. fysiké dělby práce. Na nižších stupních živočišného života každý díl smu obstarává všechny organické funkce: dýchání, vyživování, ování atd., ovšem nedokonale. Ale na vyšších stupních života

Ku čl. Karel Šimůnek (viz Výtvar. umění).

rozdělují se různé funkce na různé orgány, každý orgán jest většiny funkcí sproštěn a koná jen jednu, ale za to dokonaleji. Jest tedy možno že by se tento směr organického rozvoje najednou zvrhl v opak, jde-li o organism lidské společnosti, o kterém Spencer dokazuje, jaké má četné a přesné obdoby se zvířecím organismem? Můžeme skutečně doufati, že sloužíme zdokonalení lidstva, jestliže na státní moc, která vskutku není nic jiného než zvláštním orgánem společenského organismu, nakupíme funkcí čím dál více? Neměli bychom spíše říditi se poučením z přírody a tudíž obmeziti stát na to, ochraňovati občany před vnitřním a zevnějším nepřítelem t. j. na funkce, ve kterých nemůže býti nikým nahrazen? Kdežto jiné funkce, jako stavba a vozba železniční, vedení bank a j. mohou na jiné orgány býti přeneseny na př. na soukromé společnosti a sdružení, k jichž zakládání a vedení s ávají se lidé čím dále schopnějšími. Jak velice na tom záleží, nepřenechávati mnoho výkonů státu, stane se zvláště patrno, uvědomíme-li si, že státní moc nepatří právě k nejvýkonnějším organům, že koná svou práci jen nedostatečně, což jest i potvrzeno zkušeností. Ani nejdůležitější oba svoje úkony, obranu země a právní ochranu, neobstarává stát rychle a řádně. Jmenovitě zákonodárství pracuje na zdař bůh, jeho práce jest nepřehledna, soudní procedura zdlouhavá, nejistá a drahá, tak že mnohý raději se zřekne domáhati se svého dobrého práva, než aby podstoupil risiko soudního procesu.

Ale poněvadž ochrana občanů před vnitřním a zevnějším nepřítelem nemůže býti ponechána činnosti soukromé, nelze se v tomto oboru zbaviti všech škod, plynoucích z úřadosprávy. Naproti tomu však není nutné provádění jiných výkonů státem, výkonů, jež budou tím nedostatečnější, čím budou v důležitosti dále za obranou země a ochranou právní a čím méně budou předmětem dohlížející veřejné kontroly. K tomu, převezme-li státní moc ještě i méně důležité funkce, budou podstatné úkoly státní správy prováděny ještě nedbaleji, než vůbec jsou. Čím širší jest činnost státu, tím jest na více bodů veřejná pozornost rozptylována a na konec není dohlídka veřejného ducha právě na nejdůležitější body dosti vydatná. Kdo si přeje, aby potřebám společenským se hovělo co nejlépe, chce zaraziti šířící se netečnost a vlažnost, tomu nezbývá, než praco aby činnost státu byla na nejmenší míru uskrovněna a vše ostatní, bylo zůstaveno činnosti soukromé. Nedá se vskutku vyvrátiti nic z mitek, jež přírodozpytné a psychologické vědy činí proti t. zv. pc

státní prozřetelnosti, jejíž idea při bedlivějším pátrání se vyklubává za výkon zcela primitivní methody myšlení. Kdo nedbaje návodu nejvyšších principů spravedlnosti, zkoumá státní opatření jen vzhledem k jejich bezprostředním následkům a takto chce usuzovati o jejich radnosti nebo zavržitelnosti, podobá se učenci, který by chtěl vědecky pozorovati a zkoumati, neužívaje exaktních nástrojů a aparatů. Jako tyto nástroje a aparaty jsou nutny, aby pozorování bylo přesné a jisté, aby bylo vybaveno z působnosti náhody a z kolísavosti zaviněné měnnými stavy pozorovatelovy mysli, tak i zákonodárství nesmí se zakládati na krátkozrakých a jednostranných úsudcích od případu k případu, nýbrž musí hledati a neopouštěti základu svého v poznání všeobecné povahy lidí a společnosti a odtud odvozených zákonů. A ježto tyto zákony docházejí neklamného vyslovení v základních právech lidských, musí býti neodkladnou a trvalou snahou státní správy jich zachovávati a šetřiti. Všechen nerozum těch, již opouštějíce půdu sociálně-theoretických základních pravd snaží se všeobecnému dobru napomahati opatřeními od případu k případu, bude ihned patrný, uvážíme-li, jak ve všem organickém životě a tedy i v životě společenského organismu vystupuje dále a dále zasahující příčinnost. Působením jejím totiž stávají se bezprostřední a nejbližší následky nějakého opatření státního opět příčinami následků dalších a tyto příčinami ještě vzdálenějších, tak že účinky těchto opatření pronikají celým společenským tělesem a ve své celosti nedají se přehlédnouti ani předvídati. V tomto logickém labyrintu možných následků, dalších následků a zpětných účinků možno se vyznati jen za pomoci nejvyšších principů společenského blaha a proto nutno, nemáme-li žalostně blouditi, říditi se bez váhání nejvyššími principy t. j. společenskými základními právy, jimiž se nejvyšší zásada rovné pro všecky svobody vyjadřuje.

Spencer bez jakékoli výhrady uznává jen čistě právní stát, jen aby hájil tato základní práva, a nechce theorii o předvídavé péči státu, pojišťujícího každému co je potřebné a užitečné, přiznati ani tolik, co se jí v tomto století nikdy neupíralo. Ani veřejné vyučování jemu neponechává, tvrdě, že bude lépe opatřeno soukromým přičiněním, tím spíše, čím dříve se bude vnitřní politika států brátí cestou pravého pokroku. Válečný stát nemůže ovšem postrádati pedagogického vlivu. Neboť pro ...nost, jíž válka vyžaduje, ... nutno veřejné vychovávání, ... cepování občanů, a státní ... také toho dovede dosíci ... žádoucí míře. S odůvodněnou ... na výsledek může se po-

Ku čl. Karel Šimůnek (viz Výtvar. umění).

koušeti o to, dorost vychovati tak, aby měl vlastnosti k válce potřebné: jistou mechanickou obratnost a ochotu bezpodmínečné poslušnosti rozkazů vydaných shora. Antická Sparta jest klassickým příkladem toho vojenského vychování a jeho výsledků. Něco zcela jiného však jest vychovávati povahu jednotlivců a přizpůsobovati ji požadavkům míru. To možno nejlépe bez spolupůsobení státu. Jako všechen organický život vlivem přirozeného výběru a přímým působením rozvíjí schopnost přizpůsobiti se okolnostem, tak i povaha lidská. Charakter člověka se přirozeně bez umělého tlaku přivinuje k životním podmínkám a tudíž i k požadavkům vysoce vyspělého společenského života. Jaký nerozum nahrazovati tento přirozený, neodolatelný proces umělým vychováváním, vedeným od státu! Což nedokazují dějiny dosti zřetelně, jak neplodné jest takové úsilí? Jak jsou na př. křesťané ještě daleko toho, uskutečňovati ethické ideály křesťanství, jimž se po tolik století již učili. Upřímně řečeno, nemáme proč bychom se rmoutili, že snahy státu utvářeti karaktery svých příslušníků jsou tak bezvýsledny. Neboť kdyby skutečně měly jakýs výsledek, nepůsobily by leč škodu. Poněvadž si jen podajní a nesamostatní lidé dají určovati shora svoji vnitřní povahu, musil by stát hleděti v první řadě k tomu, aby vcepoval lidem podajnost a oloupil je o samostatnost a vlastní duševní iniciativu. Tím by ovšem v důsledcích byl ohrožován všechen pokrok a duševní vývoj lidu byl by zastaven. Neboť všechno státní vychování by nebylo nic platno, kdyby nemělo za následek stejnotvárnost charakterů. Avšak ve vší říši organického života jest možno zdokonalování bytostí a jich větší a větší přizpůsobování se podmínkám pokroku jen tak, když jedinci každého druhu budou nadáni co nejrozmanitějšími vlastnostmi, z nichž se budou moci v daných okolnostech úplně vyvinouti právě ty, které jsou nejprospěšnější životu.

Staví-li se Spencer i proti veřejnému školství, ocitl se v nejkrajnější oposici proti duchu času. Nejen že brání všemu dnes tak běžnému rozšiřování státní působnosti, chce nad to i dávno již zavedené instituce státní zrušiti, či spíše, považuje jich zrušení za přirozený následek pravého pokroku, který nastane světovým mírem. Pak společnost lidská zruší státní dopravní prostředky, státní banky a školy a obmezí se přísně na to, zajistiti všem individuím ona základní práva, jež byla již jmenována. A stane se to vskutku na prospěch lidstva. Neboť pak nastane společenská spravedlnost, zakládající se na úměrnosti konání a odplaty, a v ní bude činitelem stálého organického rozvoje přirozený výběr, zabezpečující trvalý pokrok další. (Příště dále.)

K dnešnímu stavu mladého hnutí.

Píše F. V. Krejčí.

(Pokračování.

Ve skupině ideí, která je podložena knihám prof. Masaryka vidí proto toliko credo jednotlivce. Chápu zcela dobře, proč právě tyto ide a právě v této kombinaci z jeho lidského a filosofického charakteru v rostly a proč se ujímají u lidí příbuzného nazírání. Ale nemohu zamlče

námitku proti způsobu, jímž se nauka tato hájí a šíří. Vystupuje totiž s nároky vědeckými — považuje se za filosofické sjednocení positivních poznatků historických a sociologických — ale neodůvodnila až posud vědecky své nejdůležitější předpoklady spadající do theorie poznání, do filosofie dějin, ethiky, nazírání na náboženství. Chce na příklad od nás, skeptického pokolení, abychom klidně přijali víru v Prozřetelnost, vedoucí dějiny, víru, která se tak příčí všemu novějšímu pojímání příčinnosti v dějinách, položí toto tvrzení prostě jednou větou, neodůvodní ho a spěchá ke konstrukcím čistě empiricky historickým (ke skizzování obrozovacího processu, postavám buditelů atd.). To se týče i ostatních filosofických předpokladů — máme jim uvěřiti, honem a bez váhání, jen aby se už mohlo spěchati k závěrům čistě časovým, konkretním. Celá tato nauka činí tedy dojem, že jí jde více o tyto závěry, o tento dosah její pro náš denní politický, strannický život než o filosofickou pravdu. O tom svědčí také zvláštní způsob její propagace. Dává se šířiti ne jako filosofický, vědecký směr, nýbrž spíše jako politický program. Má orgán, který ji — a zase bez důvodů a vědeckého podepření — vyhlašuje za pravdu objektivnou, za objevení smyslu českého života, a každého, kdo proti ní co namítá, vyhlašuje za povrchního, nemyslivého, nevěcného atd. Činí se z ní tedy víc než je a býti může, jakýsi koran, v nějž věřiti je jedinou cestou k národnímu spasení. Řekl jsem již předešle, co my z ní přijímáme: ty hlavní body, jimiž tato nauka ve svém akutním dosahu osvětluje dnešní náš stav v Čechách (a to ještě jen ponejvíce politický, literárního a uměleckého dotýkajíc se jen povšechně). Ale činíme při tom ostrý rozdíl mezi těmito závěry, aplikacemi jejími pro praktický veřejný život, a mezi jejím theoretickým podkladem. I kdybych na stokráte přiznal, že v pojímání dnešní situace s prof. Masarykem souhlasím, nedovedu se rozehřát pro jeho filosofii českých dějin. Nechápu, proč bych měl viděti v soustavně seřaděných citátech z našich buditelů objevení smyslu svého života, když vím, že zejtra může někdo jiný přijít s citáty jinými, s jinou tendencí seřaděnými a vnucovati mi smysl jiný. Nepopírám potřebu kontinuity národního vývoje a potřebu, aby proces obrození byl poznán a osvětlen, ale prof. Masaryk vnáší do něho a odvozuje z něho přespříliš. Nespokojuje se tím pojímati stanoviska a výroky buditelů jako historické ukazatele vývoje, k němuž nám jest se přičleniti, ale staví je dnešnímu pokolení před oči jako absolutní vzory, které mají určovati naše jednání. Po něm to dělají jiní a tak se tato vážná snaha po pochopení největších postav naší minulosti zvrhá v módní kult několika jmen, jež kde kdo béře nadarmo, třebas i k účelům strannickým. Hoditi dnes svému odpůrci na hlavu citát z Havlíčka považuje se za nejsilnější trumf, z každého jeho řádku a slova činí se jakás národní bible, proti níž není odvolání. To vše je následkem snahy, s níž hledí prof. Masaryk představiti nám dnešní naše postavení a úkoly jako postavení úkoly epigonů oněch buditelských postav. Ale buditelé naši i při velikosti a úctyhodnosti své práce nejsou našimi klassiky. Jdeme přec od nich dolů, nýbrž nahoru. Oni neznamenají vrcholy, brž první stupně národního života, a hlásati, abychom se stále a stále těmto stupňům vraceli a počínali od nich, má smysl docela jiný, než

hlásá-li se Němci, aby se přičlenil k periodě goetheovské, nebo Francouzovi k periodě Ludvíka XVI. Konečně v jednom ohledu jsou na př. Havlíček a Palacký našimi klassiky, totiž v politice, ale v umělecké literatuře, ve filosofii atd? A dále: proč má býti pro mne závazným a zodpovídávati smysl mého života právě Kollár, Havlíček, Palacký? Proč ne Jungmann, Čelakovský, Mácha? A proč má býti nyní najednou pro mne jejich každá věta tak nesmírně důležitou, proč má býti způsob, jímž oni si odpovídali na problém svého životního úkolu, pro mne rozhodujícím, když si snad svůj životní problém stavím docela jinak, už proto, že žiju v jiné době a v jiném kulturním prostředí? Myslím, že tyto otázky vůči nauce prof. Masaryka si klade se mnou většina dnešních mladších lidí, zvláště těch, jejichž školou ducha byly cizí kultury.

Práce prof. Masaryka jsou ovšem uznáníhodným pokusem o vybudování základních pilířů pro vlastní českou kulturu, ba i to přiznávám rád, že nám objevuje v procesu našeho obrození velké rysy a sbližuje zvláště nás mladé s ním znovu. Ale kultura žádného národa nedá se shrnouti v jediný jednolitý typ, nýbrž je hrou zdvihajících a klesajících vln, z nichž každá značí jiný typ, jiný pól nazírání, a celý proces kultury podává se pak jako řetěz vzájemných akcí a reakcí. Naše kultura jest však vůči jiným evropským mladá (vznikala teprve, když na západě už byla středověká kultura na vrcholu, a zaspala v úpadku nejdůležitější momenty novověkého vývoje v XVII. a XVIII. věku!) a při její jednoduchosti jest ovšem snadno a přirozeno, že se dá svésti na jeden hlavní typ: typ reformace, meditací mravně náboženských. Česká duše promluvila až dosud jen v jednom ohledu výrazně a původně: v otázkách svědomí. Nedospěla za to však k samostatnějšímu projevu ve věcech poznání a umění. Chybí nám proto periody kultury intelektuelní a umělecké (tedy kultury ve vlastním slova smyslu). V tom jsme za největšími národy západoevropskými — kultura francouzská na př. jest jen racionalistická a umělecká, německá pak vykazuje dokonce všecky tři typy (Luther, Kant, Goethe) — my však při menší početnosti, pozdějších počátcích vzdělanosti, neblahých situacích a úpadku, vyčerpali jsme všecku svou kulturní sílu v minulosti na jeden veliký rozmach ve směru náboženskomravním. Tu jest ovšem pak na snadě, že se činí z nouze cnost. Typ náboženskoreformační byl až dosud jediným výrazem českého typu v dějinách, tedy byl, jest a bude smyslem našich dějin — tak asi soudí prof. Masaryk. Při tom nezapomínejme ještě toho: dějiny jsou zrcadlem, díváme se do nich, abychom na jiných našli sebe. Jest docela přirozeno, že to je právě prof. Masaryk, jenž klade takový důraz na myšlenku reformace, neboť on sám celou svou duchovní fysiognomií spadá pod tento typ a vyzdvihuje z proudu dějin jenom ty, v nichž vidí své podobence. (Proč na př. nečinili to v takové míře Kollár a Palacký, ačkoliv sami byli protestanté? Jistě jen proto, že prvý z nich byl povaha básnická a druhý politická — spadali tedy pod jiné ducl typy). Že duše českého národa vyzněla typicky jen v náboženské r maci a ne také jinde, na př. v umění nebo filosofii, toho vinu ne myslím přičítati nikdo nedostatku vlohy v národě pro tyto jiné k duchovní práce. Zárodky tu zajisté byly, ale byly udupány ne

měrů Kdyby nebylo katastrofy bělohorské, kdož ví, na jaké pole by se byl vrhl interes národa v posledních dvou stoletích, když by jeho zájem pro věci náboženské byl jistě jako u jiných národů už vyčerpán? Nechci ovšem zabíhat v takovéto eventuality, ale tolik jen tím říci, že byla-li i myšlenka reformace a mravní obnovy tím nejcharakterističtějším, čím jsme přispěli k rozvoji evropského ducha, či, jak praví prof. Masaryk, »smyslem« našich dějin (nechci obšírně kritisovati tento pojem, ačkoliv příbuznost jeho s hegelovskou »ideou« v dějinách a »Weltgeistem« projevujícím se postupně u různých národů, bije do očí) a když už na krásně přijmeme tento výklad pro naši národní minulost, není tím ještě nic závazného řečeno pro naši přítomnost a budoucnost Snažiti se po návratu k čistému ethickému křesťanství bylo ovšem v XV. století, v době zvrhlého papežství, nejakutnějším a nejzáslužnějším úkolem, ale bylo-li by i to dnes, v době, za jejíž karakteristický příznak sám prof. Masaryk považuje (viz na př. čl. Moderní člověk a náboženství v letoš. Naší Době) ztrátu víry? Říká sice, od buditelů počínaje, těmto snahám už jinak, totiž humanita, ale rozlišuje výslovně humanitu osvícenskou, racionalistickou (tedy protináboženskou) ze západu do Čech působící, s pravou humanitou buditelskou, která vyvolána především vlivy Herderovskými »navazuje« na ideál bratrský a má nepokrytý ráz náboženský a křesťanský. Jest tu tedy slovem humanita, byť i mu prof. Masaryk podkládal různé smysly na př. práce a j., pořád míněn ethický ideál křesťanský. Pokud se týče ovšem náboženství po stránce věroučné, nenaznačil dosud prof. Masaryk určitě svého postavení mezi filosofickým theismem a positivní křesťanskou vírou. Ale po stránce ethické, o tom nelze pochybovati, jde mu o to, aby se v naší národní práci vtělovaly ideály, spadající do soustavy mravních hodnot křesťansko-altruistních. Tyto ideály mohou býti přerůzně zbarveny, podle veškeré lidské a duchovní povahy toho, kdo je hlásá. Mohou se projevovati v celé řadě odstínů, od překypujícího sentimentálního soucitu a všepochopující tolerance až k přísné puritanské nesnášelivosti a tvrdé výbojnosti — podle toho zdvihá-li jejich prapor povaha sensitivní, blouznivá a snivá, nebo výbojná, kritická. V rukou prof. Masaryka a v celém dnešním našem ovzduší, nakloněném ku kritice, negaci a rvavosti, utváří se způsobem, který směřuje k druhému z naznačených pólů: k přísnému, ponurému moralisování, k morósnímu puritánství. Pravím výslovně: směřuje, neboť knihy prof. Masaryka samy tak daleko nejdou. Ale směr, jenž se z nich tvoří, jeví v celém svém vystupování tuto tendenci ke karatelství a rigorosnosti à tout prix, k nesnášelivému moralismu, který křivdí životu, který klade lidské povaze nesplnitelné požadavky, který dusí umění, a byť u svých původních hlasatelů sebe upřímněji míněn byl, zvrhá se u jejich epigonů v pouhé farizejství. Kam takový směr ve ch důsledcích může zaběhnouti, to ukázalo v odstrašujícím světle vyıpení tohoto fanatického moralismu na valné hromadě »Slavie«. — ıěvadž se pak tyto humanitní ideje prof. Masaryka nepropagují tak, by zasluhovaly, totiž jako filosoficko-mravní soustava světového náı, osvojitelná jen pro toho, kdo má jistou míru duševní hloubky a -nosti ji stráviti, nýbrž vyvolávají se do denní vřavy jako hesla

strany, s tendencí nepopíratelně politickou, jako nové obrozené vlastenectví, (čímž bijí na strunu, za niž se dá český člověk vždy nejsnáze chytit), jest obava, že až z nich vyvěrá ten silný, individuelní přízvuk, jejž mají v knihách prof. Masarykových a jenž je činí tak opravdovými a zajímavými, a až se stanou majetkem množství, zvrhnou se na banální moralistní dogmata, jejichž jménem se bude terrorisovati o nic lépe, než jak se dnes terrorisuje pomocí starovlasteneckých hesel. Proti takovýmto tendencím je třeba už dnes důrazně protestovati ve jménu *života*, jeho svobody a radosti, i ve jménu *umění*. Požadavky života se nedají odmoralisovati — každá rigorosnost, která nechtěla počítati s jeho právy, vyvolala až dosud vždy jen duchy sobě protivné. Život, ani jednotlivce, tím méně celého národa, nedá se vešněrovati v těsnou kazajku pojmů a hodnot, které v průběhu devatenácti století křesťanských vykonaly dostatečně svou úlohu, aby z ní už mohly býti propuštěny. Vlévati dnešnímu člověku křesťanskou krev do žil, nemůže býti úkolem doby. Naopak je cítiti jak tato doba, ačkoliv se emancipovala od náboženských dogmat, je až přespříliš ještě prosycena v mravním a citovém životě krevními tělísky křesťanskými a směřuje k tomu, osvoboditi se od tohoto dědictví, které ve svém sporu s útvary moderního světa je hlavním ohniskem dnešní mravní a duchovní krise. Návratem k morálce českobratrské se tato krise nedá odčiniti — všecky takovéto reakční a recidivní záchvaty ji jen přiostřují. Tím nemluvím proti humanitě. Že v jejím znamení se bude vyvíjeti náš život, je u moderního národa přece samo sebou se rozumějícím. Ale proč akcentovati tak jen a jen tu spojitost, kterou má ona s křesťanstvím, u nás specielně s českobratrstvím, dnes, v době, kdy jsme sice, i snad proti své vůli, křesťany cítěním a mravním hodnocením, ale věrou a rozumem jimi už dávno nejsme? *Proč měl by býti přítomný a budoucí český typ zase jen kopií nebo odlitkem typu reformačního?* když doba a okolnosti nenutkají k tomu, když místo otázek víry a morálky tlačí na národ celé řady otázek jiných, když jeho život teče v řečišti nepoměrně širším než ku konci středověku, když tu je hojnost zárodků pro jiné typy kulturní, které se chtějí rozvinouti a na jejichž květy by padal takový přísný, asketický moralism jako ledový mráz?

To se týče v prvé řadě snah po kultuře *umělecké*. K té jsme v Čechách v minulosti nedospěli, ale dnes už se nedá o možnosti jí a počátcích jejích u nás pochybovati. Ale v rámci filosofie prof. Masaryka, ačkoliv chce zabrati všechno pole národní práce, není pro tyto snahy takového místa, jakého by zasluhovaly. Přísná moralistní, spiritualistní, povinnost a jednání akcentující povaha této filosofie to vysvětluje — umění v samé své podstatě jest této povaze protichůdno, chce stát mimo příkazy morální, klaní se životu ve všech jeho projevech, tíhne k smyslovosti a barevnosti, jest v podstatě luxem a požitkem. Jest proto zc přirozeno a důsledno, že mladá literatura posledních let rostla mim realism, a že tento nepřinesl jí nijakého zvláštního oplodnění produktivn uměleckého, (čímž ovšem neříkám, že by mezi realisty nebylo umě ckých talentů, což však jen potvrzuje hoření mé odlišování filosofie pr Masaryka od realismu jako skupiny). I tam, kde realism zasahoval

literatury kriticky, ukazoval, že mu nejde v prvé řadě o umění, nýbrž o povinnosti, jež ono má k životu sociálnímu a ethickému. Žádal od něho sociální užitečnost, určitost v mravním cenění, naproti formě a stylu kladl důraz na ideu a nespokojil se u umělců jednotou osobnosti a cítění, nýbrž přenášel sem z filosofie a mravního života požadavek jednoty světového názoru, jednoty theoretické, ideové, vrhaje na každou snahu specielněji uměleckou příhanu eklekticismu, těkání, nesjednocenosti.

A otázka eklekticismu jest myslím to hlavní, co nás s realismem rozvádí. Jest to otázka samých základů světového názoru a tedy nejhlubší kořen nedorozumění. Realism honosí se, že v pracích prof. Masaryka došel jednoty a smyslu života — nejzáviděníhodnější to věru vymoženosti v dnešní duchovní a mravní krisi — a všecky mladší směry, které jsou ještě ve vývoji a nenašly své definitivní formulky pro zodpovědění všech otázek, zove eklektickými ve smyslu příhanném. My však pravíme naproti tomu: nejsme eklektiky z úmyslu a záliby a nenedošli-li jsme dosud dokonalé jednoty ve svých názorech a snahách, není to proto, že by tato jednota nebyla cílem nám dosti žádoucím, nýbrž proto jen, že jsme synové doby, jejíž nejcharakterističtějším rysem jest nepřeklenutá trhlina mezi starým a novým světem, synové doby, která ztratila útěchu a jistotu, již dává víra, a nechce už také věřiti nárokům filosofie a vědy na absolutní vědění. V době, která nenechává jedinou myšlenku bez skepse a protikladu, která se potácí mezi řadou zejících otázek, nechceme býti tak neskromnými, abychom tvrdili, že jsme si rozřešili všecko pro sebe s absolutní jistotou a že můžeme s pyšným klidem a pohrdáním hleděti na ty, kdož berou bolesti své doby na sebe a prožívají spolu její nejistotu a kolísání. Kdo může zde říci, že jest povýšen nad všecku pochybnost a že našel pevný smysl svého života? Nanejvýše jen člověk nábožensky věřící, a vůbec každý, kdo se hledí spasiti přichycením se minulosti — ale reakční pokusy, opakuji znovu, nejsou rozřešením krise, nýbrž jen jejím zatutlávánim a z toho následujícím přiostřováním. I realism, má-li nějakou jednotu názoru, má ji jen za cenu toho, co má v sobě reakčního a historického, a té mu nezávidíme. Tam, kde on už si klade hlavu na podušku svých konstrukcí ideových a morálných, spolehaje v jejich jistotu, tam teprv vidíme my otvírati se pravé moderní otázky. Křesťanská ethika, altruism atd. není přec nijakým novým evangeliem — kdyby nám stačilo, byli bychom se u něho zastavili také, ale právě proto jsme nuceni ještě dále hledati, poněvadž nenašli jsme, a celá naše doba nenašla dosud smíru mezi ním a požadavky individua, života, umění atd. A to se týče všech základních pojmů poznání a mravního života, neboť kdo může dnes od koho žádati pevnou a slepou víru v některý z těchto pojmů, dnes v době úpadku filosofie a co nejuskrovněnějších nároků na absolutní nějaké znání?

Eklekticism ve smyslu poznání a víry, ve smyslu tedy theoretickém a filosofickém nemůže v sobě míti dnes nic hanlivého. Je pouhým důsledkem doby, která rozházela své staré budovy a teď bloudí mezi rumem, hrabe se v něm, vybírá a kombinuje jej k novým

stavbám. Vybírati a přijímati z minulých kultur a útvarů, co se komu dle individuelních disposic hodí, není samo v sobě příznakem slabosti a bezcharakterovosti. Záleží na tom, aby tu byl jednotný podklad oněch individuelních disposic, a aby se to dělo dle jednotného plánu. Takového eklekticismu není prosta ani filosofie prof. Masaryka (tím méně ostatní realism) — dotknul jsem se už z předu té různosti prvků, které se pokouší zde spojiti.

Jeden jest ovšem druh eklekticismu, jenž se nedá hájiti, totiž eklekticism ve smyslu praktickém, ethickém, ve věcech mravního hodnocení a jednání. Takovýto eklekticism jest ovšem mravní bezpáteřnost, kolísavost, bezcharakterovost, mělký dilettantism a roztěkavost. Ať věřím v co pevně nebo nic, v tom co chci a kde jednám, mám býti pevný, rozhodný, určitý. V těch věcech nemůže býti ovšem nedorozumění, a že jednota a určitost života v tomto smyslu je i naším ideálem, bude snad uvěřeno mně, jenž jsem psal »Dnešní otázku mravní«.

Mám však za to, že jádro našeho nedorozumění s realismem o otázku eklekticismu týče se především umění. Neboť zde, myslím, má eklekticism jistá práva a těch nechce realism uznávati. Ta práva týkají se — to podotýkám výslovně — ne umění po stránce tvůrčí (neboť tvořící umělec jest umělcem tím více, čím více překonává eklekticism svého vzdělání a vzrůstu a čím více je svým, individualitou,), ale po stránce jeho vnímání, jeho požitku a jeho kritiky. Vlastní účel umění jest přec ten, aby zachytilo a jednotným způsobem stylisovalo jistý výsek života, dalo zazářiti jeho obrazu pod zorným úhlem umělcovy individuality — ten obraz chce být v prvé řadě prostě požíván, chce suggerovati t. j. vyvolávati příbuzný, sympathický ozvuk v mysli vnímajícího. Umělecké dílo chce být tedy přijímáno, chce, aby vnímající v něm našel kus sebe a ve chvíli požitku aby s ním stotožnil své já (v tom právě spočívá umělecká illuse). Na to však má právo každé dílo, ať jakéhokoli směru, jakéhokoliv individuelního zabarvení. Z toho se podává poměr vnímajícího nebo kritika k umění jakožto přechod od díla k dílu, od umělce k umělci, z nichž každý může poskytnouti požitek, ačkoliv jiný i qualitou a snad i intensitou. A v tom je právě rozdíl mezi eklekticismem v názorech a tak řečeným eklekticismem v umění. Dvě sporné poučky theoretické nesmím stejně ochotně připustiti, ale dvě díla umělecká mohu se stejným požitkem přijati, najíti v každém jiný kus svého já. Jsem-li idealistou, nemohu být materialistou, jsem-li katolíkem nemohu být atheistou a naopak — ale moje esthetická vnímavost může stejně ochotně přijati Goethea i Byrona, Baudelaira i Tolstého. Právě proto, že dílo, jakmile činí nad jistou míru uměleckosti, musí nutně vyvolati ve mně jisté sympatické ozvuky — ne-li, pak jsem barbar nebo slepý fanatik jednoho úzkoprsého názoru. Není možno, abych stál k pravému umělecké dílu dokonce nepřátelsky, abych cítil na př. odpor k Haml k Faustu, k Mussetovým nebo Heineovým písním, takový odpor, j musí cítit věřící při četbě Voltairea nebo spiritualista při četbě Büchn Totiž mohu ho jen cítiti v případě, že nitro moje jest o tu strunu pr chudší, na kterou ono dílo hraje, anebo jsem sám tak vyvinutá a cit

tvůrčí umělecká individualita, tak zaujata svým tvůrčím procesem, že každý projev cizorodého já se mi příčí — ale o tomto případě nemluvím, nýbrž jen o případě vnímatele, kritika, poněvadž jen toho může se týkati tato otázka. Nejde nám a realismu přec o to, umění direktně tvořiti, nýbrž vůči danému umění stavěti svou kritiku a přispívati tak k stanovení dalších jeho drah. Nechci se odvažovati k všeobecnému soudu o stanovisku, jež zaujímá realism k umění (neboť jednak je zastupováno různými osobami a pak definitivně se dosud neprojádřilo) ale ten dojem mám, že tomuto směru nejde tak o čistý požitek umění, jako o to, aby odpovídalo jeho ethickým a filosofickým normám, neboť by jinak nemohl každý vyslovenější kult umění odsuzovati jako eklekticism. Ale to jen jsou pořád důsledky naznačené výlučně moralistní a sociální povahy tohoto směru, pro niž nemůže dospěti k cenění umění v celé vlastní jeho čistotě. To je možno jen tomu, kdo tváří v tvář umělci dovede zapomenouti na své theoretické názory a zájmy a dovede jej oceniti jako individualitu, bez ohledu na to, jaký jest její přízvuk ethický a jakéhokoli druhu vliv má dílo jeho na společnost. Jen tak je možno pochopiti stejně na př. Machara i Březinu, realisty i symbolisty, mystiky i sensualisty (totiž pokud jsou umělci), neboť bez ohledu na různost formulek a programů nalezneme ve všech jedno totožné: tu nevyslovitelnou a nevymezitelnou sílu, která dovede dáti mi spatřiti obraz světa v jistém okamžiku v jistém uhlu a zachytiti tím jistou strunu mé bytosti. Kdo hledá v umění právě jen tuto pravou nejhlubší jeho podstatu, ten může těkati a procházeti se v jeho klenotnicích bez obavy, že se rozptýlí v mělký eklekticism. Ta výtka by mohla stihnouti jen toho, kdo zůstává na vnějšku, na programech a formulkách škol, kdo na př. včera byl jen realistou a dnes je jen symbolistou, a kdo zítra nenávidí, nač ještě dnes přísahal. Kdo však rozumí v umění tomu pravému a nejhlubšímu, miluje to, byť se to i zjevovalo v nejrůznějších i nejprotivnějších si stylech a formách, nekolísá mezi tím, nýbrž prochází tím se stejnou láskou k všemu velkému a krásnému — v tom je právě jeho jednota nazírání a cítění. (Příště dále.)

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Nový Hauptmann. Po hřmotném dramatě z dob velkého povstání, kde vzduch se otřásal třeskem zbraní a kouřila se prolitá krev, modravá pohádka, plná opojné vůně. Po neúspěchu, stěží maskovaném potleskem literárních přátel, bezpříkladný, pronikavý a hlučný úspěch, jakási moderní korunovace básníka, nové vydání skvělých apotheos, jaké milovala renesance nebo jaké svými blesky ozářily poslední dny Voltairovy. A co nejzajímavějšího: Totéž obecenstvo, jež v berlínském »Deutsches Theater« počátkem ledna vysyčelo Hauptmannova »Floriana Geyera,« zahřmělo počátkem prosince téhož roku v témže divadle nadšeným potleskem na novou práci básníkovu, »německé pohádkové drama,« jak nazval »Die versunkene Glocke« Je pravda, ledaco z toho burácejícího potlesku třeba přičísti na vrub něčeho jiného, než na účet díla samého. Před premiérou »Potopeného zvonu,« dne 1. prosince m. r. měl v »Berliner Theater« Wildenbruch premiéru svého »Císaře Jindřicha.« I tento kus měl ohromný úspěch. Staří jásali nad úspěchem svého básníka. Což divu, že mladí 2. prosince tím úsilovněji tleskali novému dílu Hauptmannovu? A konečně: Nebylo třeba dáti satisfakci básníku, jemuž mudrcové z poroty Schillerovy ceny odepřeli těch několik tisíc marek, jimiž mohli disponovati? Nebylo třeba zahrnouti vavříny autora, jemuž areopag starých pánů oddekretoval, že není dramatikem? Než, odečteme-li tyto dojista dosti závažné důvody, zbývá jich ještě dost, proč tleskati novému dílu Gerharta Hauptmanna. A ty důvody, ze všech nejpodstatnější a nejrozhodnější, třeba hledati v díle samém.

Znáte pohádku o městě, jež se propadlo do moře a jehož zvon časem tam dole v chadných hlubinách vodních rozezpívá se svým kovovým truchlým hlasem? Občas zachvěje se srdce starého zvonu a lkavé tony jeho stoupají spoustami vod a z hlubin nesou se vzhůru nad povrch, rozlévají se krajem a srdcervoucími vzlyky zařezávají se do duší smrtelníků. Hlas svědomí mluví zvuky toho zvonu k zmučeným srdcím. Sta tato pohádka dala Hauptmannovi podnět k novému dramatu. Ale i kov, jejž našel, přetvořil básník po svém, vdech pohádce nový život a slovil v ní vše, co dlouho zvučelo v jeho srdci. Povznesl pohádku výši obecně lidského zájmu a tím jí vtiskl pečeť vyššího posvěce Zpovědí umělecké duše, zpovědí básníka samého jest pohádkové dr-

jeho. Co dlouho v hlubinách srdce dřímalo, pohřbeno pod návalem denních strastí a bojů, ozvalo se tesknými, lkavými rhytmy. Propadlý, potopený zvon se rozezpíval. Celá tragedie rozporu mezi uměleckým chtěním a skutečným uměním, všechna muka, jež prožije umělecká duše, než vtělí nejluznější, nejbarvitější svoje sny ve skutek, vyslovena v pohádce. Duševní rozpory realisovány v básni, psychické dění stělesněno a zhutněno v pohádkových bytostech. Takové jest nové drama Hauptmannovo »Potopený zvon.«

Četli a slyšeli jsme o mukách uměleckých duší, o hrozné bolesti, jež rozryje srdce umělcovo, než vidina sladké chvíle básnické inspirace vtělí se v hotový útvar, známe trpké a pomalé zrání myšlenky ve skutek, bolestná klíčení vise z hlubin duše k dennímu světlu reality. Jak zoufale šílený jest boj mezi silou a chtěním tam, kde zápasící elementy nejsou si stejny a rovnocenny! Jak hrozné jest viděti, že hotový výtvor jest jenom mrtvým a šedým otiskem toho, co v duhových barvách, plné jiskřicího žáru a prozářené rudým svitem ohnivé krve hrálo a zářilo v snech! A pak ta nekonečná, nikdy neukojená touha vynést se výš nad sebe a svoje okolí, ta velká, svatá touha jít před svojí dobou a ne s ní. Není a nesmí býti klidu, stále v před pohání ta touha umělce a nutí duši prorazit si nové průlomy do nových, nepoznaných krajů, kde hoří veliká, nová a neznámá slunce. Stále výš nese se její let, stále šíře rozpínají se perutě a ta slunce vzdalují se stále a stále, mizí za mraky, dříve nespozorovanými, vzdálenost roste a sil ubývá. A zároveň země k sobě táhne rozohněnou duši, ty jemné kořínky, jimiž tví člověk ve své půdě, překážejí volnému rozletu a konec konců, když duše nejvýše vylétla, blesky sežehnou její perutě, pak náhlé zřícení všeho a smutné zahynutí na té hroudě, od níž se chtěla duše odpoutati.

Mistr Jindřich, rek (ač-li to slovo dovoleno) Hauptmannovy pohádky prozírá takovou tragedii. Jest slavným zvonařem a sta zvonů zpívá jeho slávu nad hlavami. Je vážen u všech, kdož jej znají a s hrdostí nazývá jej jeho okolí mistrem. I v domácnosti jest šťasten. Ale jeho duši sžírá touha po slunných výšinách umění. Chce dál a výš, než dosud pronikl, chce stát se velikým a slavným umělcem. Nové, nad jiné zdařilé dílo jeho, zvon určený pro horskou kapli, má jeho slávu zanést i nad nížiny, na nichž žije, nad sráznými štíty hor má nový ten zvon zpívati slávu svého tvůrce. Ale závistiví skřítkové skalní, kteří nenávidí protivné hučení zvonů, rušící jejich veselý rej, způsobí, že kolo vozu, na němž vezen nový zvon do hor, se zlomí. Zvon sřítí se do hlubin horského jezera a zoufalý mistr vrhne se za ním. Těžce, smrtelně zraněného donesou domů. Uzdraví se sice, ale ten tam jest jeho dosavadní život. Vše, čím lnul až dosud k své ženě, k svým dětem, čím lpěl na svém okolí, vše pohřbeno tam dole na dně jezera s tím potopeným zvonem. Mistr poznal horách jiné cíle, jiné obzory rozevřely se tam před jeho užaslým kem. Nahlédl tam do tajů přírody, poznal krásnou rusalku, takovou snou, bujnou vílu, jaké tam nahoře v horách v lesních stínech pro-ějí tajemné své reje a zlaté vlasy svoje češou při měkkém svitu síce. Shodil se sebe dosavadního člověka, opustil ženu a děti a jde s vou vílou do hor, do klína tajemně šumících modravých lesů, aby

Gerhart Hauptmann.

tam s novou silou nová díla tvořil. Dosavadní okolí nemůže mu již ničeho poskytnouti. Chce výše, než se těm lidem kdy snilo. Vystaví nový chrám slunného umění. vytvoří nový zvon a nad hlavami lidstva jím zahřmí. Píseň osvobození ode všeho zla chce tím zvonem zapět, budoucím lidem má zvon ten hřmít divokými a slavnými rhytmy svobody. A obklopen tajemnými skřítky a šotky lesními a horskými, na samých ňadrech věčné přírody prozírá s Rautendehein, krásnou svojí rusalkou, pohádku nové lásky. Ničím mu nejsou již lidé, setřásl již všechen pozemský prach se sebe, jenom lásce a umění, čistému, nesmrtelnému umění má nyní platiti jeho život. Celá minulost pohřbena jest spolu s propadlým zvonem v klíně jezera. Je šťasten nadpozemsky šťasten ve své lásce. Marně snaží se starý farář, aby jej odvrátil od svůdné víly, marně vzpomíná mu na opuštěnou ženu a osiřelé děti, marně hrozí mu trestem Božím. Jindřich odvrhl i starou víru a vztýčil nové oltáře ve svém nitru. Výstražně připomíná mu farář, že i jej, až bude se míti za nejsilnějšího, zasáhne šíp pochybností přímo do srdce, že potopený zvon hluboko ve vlnách zazvučí . . . Ale mistr zvonař nedbá výstrah, cítí bájnou sílu ve svých žilách a věří, že podaří se mu stvořiti velký »slunný zvon,« nesmrtelné dílo umělecké. Rautendelein, jeho drahá, krásná rusalka bude mu pomocnicí. Jako Freya kdysi donutila všechny věci na světě k slibu, že neublíží Balderovi, tak musili i všichni skřítkové, šotkové, víly a všechny ostatní tajemné bytosti Rautendelein slíbiti, že pomohou Jindřichovi. Všechny síly přírodní, personifikované pohádkovými bytostmi, pomáhají mu, ale výsledek není uspokojivý. Jak zcela jinak představoval si své dílo ve svých snech! Jak směšným, nepatrným jest to, co vytvořil, proti tomu, co chtěl! A pochybnosti vkrádají se již v duši, šíp počíná se zarývati v srdce. Ale ještě věří mistr ve svoji krásnou zlatovlasou vílu, ještě ji miluje všemi silami duše a proto mu nemohou spoluobčané jeho, rozzuření, že opustil svůj domov, ženu a děti, ublížiti. Kam házené po něm nezasáhnou jeho hlavy. Však již počíná síla jeho kles Táhne jej to zpět k zemi, kterou opustil a v náhlém vytržení mysli u obě děti své, jak v malém džbánečku nesou slzy jeho ženy. Zoufa nad ztrátou muže a vrhla se do jezera. Tam mezi vodními růž poblíž potopeného zvonu dřímá svůj sen. A mrtvá její ruka tam

vodou hledá srdce zvonu. Nalezla je. Žalně rozepěl se zvon, z hlubin tryskly truchlivé jeho rhytmy . . . Rázem mizí kouzlo. Touha po domovu, po dětech zachvátila mistra, svědomí se hnulo. Táhne jej to zase dolů a v divokém vzteku proklíná Rautendelein, kterou tak miloval. V rum sřítí se vysněný chrám, plameny ztráví kouzelnou dílnu, z které mělo vzejíti zázračné dílo. Balder, »slunný rek« jest mrtev . . . Jenom stín toho reka vleče se ještě po zemi. A Rautendelein za svou lásku k pozemšťanům odsouzena státi se nižším, méně čistým duchem klesá do podzemních hlubin v náruč tisíciletého vodníka Nickelmanna, jehož výsměšný výkřik »Brekekeke quorax!« (znáte ty zvuky z Aristofana?) zaznívá vítězně nad padlou rusalkou. Ale na zemi není již pro Jindřicha místa. Kamenován svými bližními utíká se do hor, kde prožil luznou svoji pohádku. Je zlomen a zničen. Ještě jednou pocítí v sobě starou sílu, ještě jednou ozáří se jeho nitro jásavým svitem extase, ještě jednou setkává se s ubohou Rautendelein, jež k vůli němu tolik trpí, pak umírá. Pohádka je u konce.

Na chvíli naslouchali jste krásné modravé pohádce a bylo vám tak sladcebolně jako tenkrát, když jste se chvěli sladkou hrůzou při vypravování nezapomenutelných matčiných pohádek, když v jizbě ploužily se dlouhé stíny večera a vzduchem třásla se těžká vůně jalovce, kouřícího se na kamnech. Zas jako tenkráte chytilo vaše srdce to ztmělé, neurčité kouzlo pohádky a rozezvučelo v srdcích dlouho netknuté struny. Propadlé, potopené zvony se rozezpívaly . . . Pohádka pro velké děti. — Chápete zápasy mučené duše Jindřichovy, jenž v náručí své krásné rusalky (přírody) zapomíná na všechno a sní jen o velikém díle svém, a přece jest neschopen je vytvořiti, poněvadž z rukou smrtelníka nemůže vyjíti »slunný zvon« nesmrtelného, všechno lidstvo osvobozujícího umění. V tom boji není vítězství pro člověka, příroda vítězí. Ale člověk svým stykem s přírodou ji jen znesvěcuje a proto musí ubohá Rautendelein sestoupiti do tmavých hlubin k ošklivému, starému vodníkovi. Pravda, pohádka není dost jasná. Ale není právě největším kouzlem pohádky její přítmí? Což na tom, že básník v tomto ohledu sdílí osud Jindřicha, jenž rovněž marně snaží se vtěliti svoje sny ve skutek a jenž při tom nejkrásnější duhový prach stírá s jejich křídel? Napsati právě tuto pohádku bylo, to cítíte, básníkovi potřebou. Po »Florianu Geyerovi«, jenž měl býti takovým »slunným zvonem« musil básník všechen žal nad nezdarem své práce vtěliti v tuto rozkošnou pohádku, nad níž jako by se chvěl lehounký mlžný opar jako ze slzí . . . Z hlubin umělecké duše zvučí ten zvon a odtud celá pravdivost a uchvacující krása pohádky. Pravda, bude se teď na všech stranách rojiti pohádek až běda. Ale co s tím? Jenom co z nitra, z nejhlubších hlubin duše vytrysklo k světlu, má právo na život a může zase k srdci promluviti. Ke konci ještě něco: Hauptmanova pohádka psána jest ve verších. Verš Hauptmannův je nevyrovnaně krásný, plný měkkého, jímavého zvuku. Jako by zlaté peřeje řítily k zemi, tak krásně a plně zvučí. Také přednost, které nelze napoiti. Což ovšem nevadí, aby davy jiných na příště nepřelévaly své saické pohádky ve »zvučné« verše. Bude to ovšem zpěv ne poto[illegible] ale puklých zvonů!

Jaroslav Kamper.

Karel Červinka: Hledání samoty (Nákl. Moderní revue). Několik jemných variací na sentimentální motiv zpětné touhy, touhy po minulém; takové bolestné obrácení zpět, objímání stínů věcí, jež zmizely v dálce. Duše vyšla právě z teplé lázně svých vzpomínek a nyní mučí ji hlad po jemné, delikátní emoci, a ona musí opět zasednout k prázdnému stolu života! To je chvíle, kdy vznikly tyto verše opředené babím létem a smočené ve fialových nuancích podzimku. Nejpraegnantněji zachycena tato nálada v »Písni zasněžení«: to bolestné ticho sněhu pohlcujícího zvuky kroků a to zavytí psa-touhy uprostřed bílých plání! Jinde však bývá nálada méně skoncentrovaná, rozteklá jaksi (Šedivý den). Logický přelom vidím v sonetu »Krev«: s nezdolnou primitivní brutalitou vyvře při šermu z duše autorovy odkudsi z jeskyň nepovědomého žízeň po krvi — a pojednou taková krotká sentence v pointě: Lidskosti! tobě v posměch, neb posavad jsi klam! Rozzuřený divoch žene se na vás s dýkou v ruce a najednou — zastaví se a udělá poklonu! Než dojem celé knihy je ostrý a jistý: z něho poznáváte, že autor nevnímá svět pouze pěti »zdravými« smysly, ale i tím »nezdravým« smyslem, jejž nazval bych snivostí. Tato okolnost snad právě učinila jej schopným, aby zaujal ono místo, na němž (v předmluvě sbírky) vidí jej i pan Karásek, mezi romantismem starým a novým: je realistou, je také idealistou, jeho poesie vyhledává reálné průsečíky imaginárného s reálným, duše se světem. *Kirilov.*

Jar. Vlček: Pavel Josef Šafařík. — (Nákl. Bursík a Kohout. I. sv. Literární knihovny). — Nástin života Š. v době příprav, vědec. činnosti v Nov. Sadě 1819—1833 a v Praze 1833—1861. Liter. podobizna jeho v základních rysech vykreslena pevně a určitě. Duch nadšený a smělý, hluboce na mohutných základech lidovosti založený a všechno duchovní snažení národa objímající a obzírající, jasný a střízlivý, šablonami škol nespoutaný, necechovní, ale jako živá polní studnice vody osvěžující, bezpříkladně pracovitý a energický muž, v chatrných materielních poměrech a v tísni udržující si vědecké a literární spojení s učeným světem v cizině a ve svých oborech na slovo vzatý buditelský nadšenec, se vším tím pathosem a srdečností oněch dob. Současné snahy a směry národní nastíněny v této monografii, jen stručně, pokud bezprostředně týkají se Š. činnosti. Také pražská perioda proti oběma prvním podána stručně. Zde bychom si byli přáli podrobnějšího líčení. *C.*

Dr. J. Jakubec: Antonín Marek, jeho život a působení i význam v literatuře české. Příspěvkem k poznání snah a úsilí našich kněží buditelů. (Nákl. Dr. Bačkovského v Praze.) — Spisovatel vykládá o M-ově životě a působení (I. část) a o jeho významu v literatuře (II. část) jakožto buditele v užším slova smyslu, křísitele a oživovatele jazyka, tvůrce slov, štědrého a nezištného národovce a mecenáše, šťastného organisatora a zvelebitele školství v okresu turnovském, zakladatele Matice a čten ských spolků. Markovi co do nadání básnického a vzdělání esthetické mezi tehdejšími spisovateli málo bylo rovných. Vnější forma jest dok nalá. Chabý ráz větší části poesie buditelské má svou příčinu ne sn v nevyspělé mluvě básnické, ale v chudobě myšlenkové. Marek a s

Jungmann s nadšením uvádějí do češtiny povrchní romány — van der Veldovy. Veliké je účastenství M-ovo při slovníku Jungmannově a práce jeho pro ustálení vědeckého názvosloví neocenitelná. Ale v tom, že překládá Kiessewettrovu Logiku, je viděti nedostatek rozhledu, ač třeba uvážiti, že v přední řadě šlo o českou terminologii vědeckou. Marek byl poslední z těch, kteří nám plně znázorňovali znovuzrození českého národa — to znovuzrození divuplné, krásné, ba překrásné, protože vzešlé z myšlenkového roznětu, z ducha,« napsal Neruda. Nadšená, silnou láskou napojená srdce, byla srdce buditelů a v tom právě bylo tajemství úspěchu jejich práce. Marek patří k těm nejlepším a kniha p. Jakubcova jest skutečný hymnus té mravní velikosti buditelů. To byli zcela jiní lidé, povzdechnete si, přečetše tuto pěknou monografii. *C.*

Mikuláš Aleš, péčí spolku Manes, díl II. i III. V poměrně krátké době vyšla celá sbírka tohoto vynikajícího tlumočitele českého typu v umění výtvarném. Svazek po 2 zl.

Z ruchu literárního a uměleckého.

— V 1. čísle nového ročníku Osvěty vyrazila sl. Eliška Krásnohorská s článkem (dosud nedokončeným) o otázce národnosti v mládeži. Pořád stejně bojovná, ta milá slečna Krásnohorská, jak se nám vždycky líbila! Však nebyti jí, p. Zákrejse a Šípů, vypadal by starovlastenecký tábor jako hřbitov nebo špitál, ale tato trojice zachraňuje v každé choulostivé situaci jeho válečnou čest. Tedy co povídá slečna Krásnohorská? Tuze zle hartusí na nás, pro náš letošní Vstup. Jako zoufalá Kassandra bloudí svým táborem a spíná bolestně ruce, protože prý na prstech by se spočetly listy, které s patřičnou rázností odmítly tento projev, »kde se národnost drze dává ve psí« (kolínský Český List nechť se přihlásí u slečny o premii, ten se tenkráte činil, jak mohl!). Načež následuje mnoho vybraných pro nás zdvořilůstek: nejsme prý o nic lepší než němečtí kulturträgři, proti nimž dříve české studentstvo vystupovalo, jsme pouze jejich lancknechti atd. Ovšem, nesmíme reklamovati tyto příjemnosti jen pro sebe, slečna je tak roztomila, že jimi poděluje všechen moderní tábor, vyjímaje — Radikální Listy, nad jejichž vystupováním v posledních aférách Slavie si libuje. Abychom slečně široce odpovídali, toho nebude od nás po všem, co jsme o této otázce napsali, nikdo žádati, i sl. Krásnohorská sama tuším ne. Nač marných slov a disputací — vždyť se přece známe!

— Viděli jsme v těchto dnech zajímavý pokus o ústní podání některých ukázek moderního umění. Nejlepší naše interpretka moderně-psychologických rolí, pí. Kvapilová, sestavila si k r e c i t a c i, pořádané dne 20. t. m. ve prospěch Bolzanova sirotčince program téměř veskrze moderní a připravila nám neobvyklý požitek slyšeti jednou uchem pokusy o nový styl, nuancovaný, rozteklý a nálacový, ne viděti jej stále jen na papíře. A tak slyšeli jsme effektní náladové passáže Mrštíkova moravského obrázku (Za bílé noci), Macharovy plamenné protesty (List), prósu Růž. Svobodové a J. Hilberta, zvláště ale pak skvostnou suggestivní pohádku z Hamsunova na a jako vrchol všech těchto výkonů celé Maeterlinckovo »Nitro« v nejdelikátjším, do nejjemnějšího záhybu svědomitě odstiňujícím výrazu. Lépe než podala Kvapilová Maeterlincka, nemohlo by ho vystihnouti žádné i sebe intimnější jeviště

— Mladý Slovinec dr. M. Murko chystá knihu »Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik«, z níž přinesla ukázku »Zeit« ve článku o sociálních a politických následcích české romantiky. Dr. Murko snaží se tam ukázati, že za české probuzení sluší děkovati především německým vlivům, zvláště však romantikům a jejich předchůdci Herderovi. Tímto tvrzením blíží se ovšem prof. Masarykovi, jehož práce mu byly patrným východiskem, ale klade větší důraz na nacionalistický a romantický karakter prvého půlstoletí našeho probuzení. I humanitní snahy v něm považuje za odlesk křesťanské filosofie německých romantiků, jenže husitskými a bratrskými tradicemi zabarvené. Prací dr. Murka, až ji budeme míti celou v rukou, budeme se zabývati ještě obšírněji.*)

— Chvalně známá korporace, která snad proto, že má s uměním tak málo činiti, dává si jméno Umělecká Beseda, slibuje najednou hory a doly. Najme si prý v nové zemské bance místnosti a chce být střediskem společenského života. To je vůbec karakteristické: všecky tyto zprávy točí se kolem toho, čím bude Um. Beseda pro společenský život, ale bude li a chce-li být něčím pro umění, o tom ani muk. Ostatně, Um. Besedu nespasily místnosti paláce Lažanského a nespasí ji také palác zemské banky. Jejím úkolem pro umění zdá se už asi zůstane, aby přednáškami prof. Madiery a svými valnými hromadami pečovala o dobrý humor našeho uměleckého světa.

— Nakladatelství Ottovo oznamuje vydávání Ženské bibliotéky, která bude vycházeti dvakrát měsíčně v sešitech dvouarchových s listem »Ženský svět« jakožto přílohou. Redakci povede pí. Tereza Nováková. Vida, sotva že zanikl samostatný a moderně vedený Ženský Obzor a už jeho místo čiperně obsadil velký nakladatel s redaktorkou starovlasteneckého rázu!

— Vracím se ještě s několika poznámkami k vývodům rajhradské »Hlídky« (seš. 12.) o našem nedávném sporu s katolickou modernou. Hlídka chce míti především rozřešenu principielní otázku: je-li možno sloučit moderní myšlenky a katolicismus? K tomu odpovídám: rozhodně není. Neboť znamená-li mi moderní nové (jako také i Hlídce) pak to jen proto, že jest překonáním a opuštěním starých světových názorů, z nichž nejcharakterističtějším a nejucelenějším je právě katolicism. Moderní jakožto nové jest právě již tím nejpříkřejším protikladem katolického. Nejkarakterističtější pomysly moderního člověka, na př. jeho evolutivní nazírání, náklonnost vykládati vše deterministicky, jeho empirické nazírání, sensualism, jeho mravní a umělecký individualism a jiné a jiné karakteristické jeho rysy jsou pravými políčky ve tvář starého, středověkého katolicismu. To asi Hlídka jistou měrou připouští, neboť jinak by neukazovala k pokrokové a evolutivní snaze katolicismu. Ale tu jsme u samého jádra sporu: já mám za to, že katolicism nemá být pokrokový, nemá se přispůsobovati t. zv. »duchu« doby — v tom právě vidím jeho sploštění a úpadek. To vyzírá i z každého řádku Hlídky — to čím hájí katolicism, je nazírání čistě racionalistické a evolutivní. Třeba prý přijímati vše nové, když je pravdivější a lepší než bývalé. »Snahou katolicismu musí tedy být — má-li býti všeobecný, katolický, tedy hoden svého jména — získat pravdu kdekoliv, ať ji nachází ve vlastním táboře nebo cizím; má zkoumat myšlenky všecky, které se vydávají za pravdu i za lež a očisťovat je od extremních konsequencí, uvádět v harmonii logickou.« A tohle že má být katolicism? Vždyť to je nejčistější eklektický a čistě racionalistický program, jaký by byl podepsal i Renan? Docela rozšafné hledání

*) Zatím už vyšla, v nakladatelství »Styrie« v Štýrském Hradci.

filosofického juste milieu. Hledati pravdu všude, i v táboře cizím! — a já myslil až dosud, že katolictví zná jen jeden zdroj pravdy, slovo Boží! I prý v táboře cizím! — a což když tam najdete pravdy, které podvracejí základy vaší víry? Ryzí katolicism právě naopak nedůvěřoval lidský rozum (snad proto, že se ho bál) a při. rozeným instinktním odporem každé houževnaté víry bránil se proti novým a pokrokovým pravdám věda, že mu zde jde o život. Podstata katolicismu tkví přec v něčem jiném než v rozumu: tkví v jisté soustavě dogmat, vyžadujících víru i proti rozumu (credo quia absurdum est!) v jisté soustavě názorů mravních a společenských — s těmi stál a s těmi padl. Dovedu si ovšem představiti i ještě dnes dokonalého katolíka, ale to je právě jen člověk naprosto odchýlený od moderní doby do minulosti, člověk temperamentu mystického, romantik a blouznivec, něco takového, jako na př. je zvoník v Huysmansově Là-bas — ale to, co praví Hlídka, je stanovisko zmodernisovaného, filosofickým racionalismem pokaženého katolicismu. Je to filosofický pendant k tomu, co literárně představuje katolická moderna — tatáž snaha smířiti oheň a vodu. Jsem-li katolíkem, musím potírati moderní názor světový, poněvadž on podlamuje víru mých bližních — vybírám-li však z něho (tedy i od atheistů na př.) co se mi zdá pravdou, konstatoval jsem už nedostačitelnost a úpadek své víry. Dovedu si představit zcela dobře ještě dnes umění katolické, umění vyrostlé z lůna církve a pro ni tvořící, umění veskrze reakční a modernosti nepřátelské. Že mohla snaha po katolickém umění však u nás vystoupiti tak ruku v ruce s moderními směry, dá se vyložiti jen reakční vlnou, která se právě přehnala přes evropské literatury, těmi Huysmansy, Verlainy a Garborgy, kteří učinili z novokatolictví nejmodernější alluru. Tento chvilkový kontakt dvou nepřátelských si mocností hodil i k nám símě, z něhož vzešla katol. moderna — ale což jestli už zejtra převalí se nová vlna, na př. renaissance pohanství, která už vystupuje na obzoru? A pozejtří třeba zas nějaká renaissance přírodovědeckého naturalismu? Pak snad pochopí teprv pánové, jak různé dva světy to přece jen jsou, moderní snahy umělecké a katolická víra! Zvláštní náhodou zůstává ovšem to, že o možnosti katolické moderny polemisuji právě já, jenž jsem ji pokřtil (v časopiseckých rozhledech Naší Doby 1894), ale nemusím ani snad dokládati, že jsem jí ono jméno přiložil poloironicky, feuilletonistickým tónem, netuše ani zdaleka, že se ujme, a dokonce že bude akceptováno i od těch, jichž se týče. *F. V. K.*

— Národopisné Museum bude od r. 1897. vedle mimořádných publikací vydávati šestkráte do roka Věstník Musea (rázu agitačního) a dvakráte Sborník vědeckých prací ze všech oborů národopisu.

— V posledních několika sešitech »Zeit« vykreslil vynikající německý kritik Franz Servaes v článku »Jung Berlin. Zehn Jahre Literatur-Bewegung« obraz rozvoje německé moderny. Podává jej však s přízvukem pessimistickým, s pocitem sklamání a vystřízlivělosti, přirovnávaje toto hnutí k divadelní komedii, po níž odcházejí dnes domů herci i diváci, unaveni a sklamáni . . . Moderní hnutí v Německu vyrostlo dle jeho soudu z rozporu mezi německým duchem a německou říší. žení její musili Němci vykoupiti úpadkem ducha a umění. Současně rostl rozpor i německou říší a něm. lidem v jehož jméně mluvila vždy hlasitěji sociální okracie. A tak bylo přirozeno, že mladé literární talenty podali si ruce se socinem a vystoupili v jeho znamení. První takovou raketou byla kniha »Buch der « (1886) od Arno Holze. Mladé hnutí kupilo se především však kolem bratří ha a Julia Hartův. Jména jako Hauptmann, Halbe, Dehmel atd. vystupovala

z jejich kruhu na veřejnost. Tato mladá společnost rostla v nespokojenosti s bídou domácí své literatury a zaslepována leskem jmen Zola, Daudet, Dostojevský a Tolstoj, Ibsen a Björnson. Nejsuggestivněji však v celé své šířce působil Zola, on zastupoval programově nové umění. Ale hlubší ještě stopy zanechal pak Raskolnikov Dostojevského. Tento román působil prý sám víc než celá ostatní literatura. Ale vedle toho bylo hnutí strhováno vždy více k Ibsenovi, zvláště zásluhou kritiků Schlenthera a Brahma, kteří roznítili od r. 1887. zuřivý boj o Ibsena po celém Berlíně. Nové drama mělo však nebezpečného odpůrce ve Wildenbruchovi, jenž tenkráte počal opojovati massy svými hohenzollernskými dramaty. Situace nutila proto mladý tábor k činu a tak spojili se r. 1889. kritikové ibsenovští s br. Harty k založení volného jeviště. Tím začíná druhé dějství mladého hnutí. Ibsenova Strašidla vyvolávají ve Freie Bühne pravou bouři nadšení i odporu a ještě sensačněji utváří se účinek Hauptmannovy prvotiny »Vor Sonnenaufgang«. Pak přichází dvojice Arno Holz a Johannes Schlaf s nejkonsekventnějším realismem svých prací z berlínského života, s minuciósní drobnomalbou, v niž vyvrcholuje toto naturalistické období a zachází daleko ještě za svého mistra Zolu. A tak povstávají v tomto směru fádní, šedivá dramata, kterým neschází nic než dramatický živel. V Sudermannovi narážejí a celé hnutí vůbec, na nebezpečného konkurenta. Neboť jemu podařilo se splésti hodnotné soudy kritiky i obecenstva a místo poetické pravdy zaslepiti je brillantní technikou. Vedle Freie Bühne vznikla zatím celá řada jiných volných jevišť, z nich nejpozoruhodnější dělnická Neue Freie Volksbühne. Nová jména tlačila se stále na obzor: Heinz Tovote, mnohoslibný z počátku romanopisec, jenž později nadobro sklamal, jiní silnější jako Georg von Ompteda, Max Halbe a j. V té době založen též orgán mladé školy, revue Freie Bühne (dnešní Neue deutsche Rundschau) za redakce zmíněného kritika O. Brahma. Jeho střízlivá, tvrdá povaha neodpovídala však překypujícím nadějím a nárokům mladých a když povolán k tomu ještě do redakce z Paříže Hermann Bahr, signalisující už tehda překonání naturalismu a ukazující k Barrèsovi, Péladanovi atd. dosáhla nesjednocenost snah svého vrcholu. Na to chopili se redakce zase starší, Bölsche a Bruno Wille a dali jí směr idealistnější a lidovější na úkor původních interessů umělecko-evolutivních. Mezi tím, co takto nejprvnější pionéři moderny stárli u vědomí nesplněných svých cílů, šla mládež statečně v před. Hauptmann »Osamělými lidmi«, Hartleben »Hannou Jagertovou«, zvláště však Halbe »Mládím« dobyli si vavřínů. Ale pak nadešel »velký, rozhodující čin, kterým se zapsala Freie Bühne do annálů dějin světových: provedení Tkalců Hauptmannových 26. února 1893. To bylo konečně skvělé splnění všech dosavadních snah, stělesnění prvotního snu o mladém Německu.« Tím urovnána cesta mladším dramatikům: Ernstu Rosmerovi, Maxu Dreyerovi, Jiřímu Hirschfeldovi. Vzniká i nové herecké umění a vstupem Otty Brahma na ředitelské místo divadla »Deutsches Theater« dosáhlo celé hnutí svého kulminačního bodu, ale i prozatím svého zakončení. Totiž jeho perioda naturalistická. Kol r. 1890. začínají se zdvihati námitky proti naturalismu, vrací se žízeň po kráse a její hledání. Nietzsche upadá právě v té době (v lednu 1889) v šílenství, přemožen samotou a pouští, v níž nenašel ohlasu. Ani mladí Němci o něm nevědí. Ale Skandinavie jim jej teprv objevuje, Brandes, Ola Hansson a Strindberg. Po stopách Nietzscheových provedena rozluka s naturalismem a sociální demokracií a celé hnutí uhýbá k individualismu, k aristokratickým ideálům subtilních a mystických krás. V Berlíně se usazuje Švéd Ola Hansson, nevyrovnatelný psycholog nejjemnějších vibrací nervových, přichází i Strindberg a jeho »Věřitelé« slaví hlučný úspěch. Choť Hanssonova Laura Marholmová dává popudy k nové psychologii

ženy. Řada zajímavých ženských fysiognomií, Lou Andreas-Saloméová, Marie Janitschková, malířka Costenoblová a j. vlévá do berlínské atmosféry kus nové kultury, projevující se zjemněním erotických vztahů, zapletenějšími duchovními problemy, nezvyklými kombinacemi citů. Něco hádankově svůdného a snivého prosakuje touto atmosférou, počíná perioda »fantastů«, jejichž duší je Paul Scheerbart, »Oberphantast« zvaný, jenž dovede hráti nepřekonatelně na nejjemnější struny groteskně-strašidelného a bizarního. Vystupuje Richard Dehmel s bouřemi svých vnitřních krisí, vystupuje Dauthendey s čarovnýma očima, odvrácenýma nadobro od skutečnosti, ale hlavní tón udává v této době Przybyszewski. Objevil se najednou jako meteor a strhl za sebou všecko do opojnosti extasí, do kultu šílenství a pohlavní přecitlivělosti. Elektrisoval svou hrou na klavír, svůdností svého polsky extatického temperamentu i svou ženou, Norvéžankou plnou půvabu a svůdné vnitřní kultury, v životě i myšlení norsky radikální. A tak žila tato společnost v překypujícím opojení, ale jinak »allesammt arme Schlucker, die von der Hand in den Mund und oft von Pump lebten. Die meisten hockten jahraus jahrein in Berlin, und kaum ein einziger hatte jemals Paris gesehen.« Z nich vyrostl mocně najednou Richard Dehmel. Síla jeho mluvy, rhytmická nádhera a hrůzná krása jeho lyriky obohatila neobyčejně německou poesii. Jako »theosofický světec a vyvolavač duchů« vystupuje Franz Evers s písněmi plnými mystiky a svůdné hudby. Horečka aristokratismu lomcuje literární společností. Plije se na dav a spílá se po příkladu Przybyszewského rozumu a zdravým smyslům. Ne už ve jménu lidu, ale ve jménu umění seskupují se znovu talenty k velkému podniku, známé publikaci »Pan« za redakce bodře poctivého, srdečného a lyricky nezkaženého Otty Julia Bierbauma. Ale konec je známý. Místo aby vedli, byli nuceni umělci dáti se vésti. Plný měšec zvítězil nad uměním a celá publikace zapadla v krotké kompromissnosti. Toto sklamání dalo berlínskému hnutí poslední ránu. Jeho svazky se uvolnily, nastalo drobení a půda hlavního města ztrácí na prestiži. Nejnápadnější jest odpadnutí od Przybyszewského. Jeho themata jsou vyčerpána, všecko, i nejšílenější záchvaty deliria a roznícení, všecko jest tu už známé a touží se po něčem novém. Dnes už většina jmenovaných opustila Berlín a pracuje v roztroušenosti a samotě. Po dřívějším hluku nastalo dnes ticho. Ale ticho, dnes vládnoucí — tak končí dr. Servaes — nepotřebuje být ještě tichem záhuby. —

— Nejnovější drama Ibsenovo »John Henry Bergmann« vyšlo v těchto dnech norsky a německy.

— — —

Výtvarné umění.

Karel Šimůnek. V řadě mladých výtvarných umělců českých, s nimiž čtenáře své chceme seznámiti, pokračujeme K. Šimůnkem (nar. 1866), jenž přes to, že neopustil posud akademii (jest žákem školy prof. Pirnera), pracemi svými vzbudil širší zájem i uznání za hranicemi. Specielním jeho oborem jest akvarela, kteréžto obor, u nás pohříchu dosti zanedbaný, nebo aspoň nedostatečně organisovaný, v mladé generaci Šimůnek jím sám zastupuje. Technický jeho pochod, způsob, jak účelně dovede užiti svého materiálu, šetře všech jeho specifických vlastností nás především zajímá, neboť Šimůnek jest odvážný a smělý kolorista. Neprane tím, že by tento technický pochod nadřizoval ideji, ale že na příhodné úlohy a problémy své hledí okem malíře akvarelisty; okolnost

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

Ve Vídni zvoní umíráčkem — poslanci pějí nekrology, a kdo nepěje, ohlíží se smutně po svém šestiletém křeslu, na nějž se snad více nevrátí, — parlament pracuje zvolna a táhle na svém kšaftu. Poslední zasedání. Taaffe . . . koalice . . . výminečný stav . . . Windischgrätz . . . Plener . . . Thun . . . Kus dějin Rakouska tedy zase za námi. Zaklínáme černé stíny. Requiescant in pace et lux aeterna . . .

Rozpočtová debata vlekla se zdlouhavě svým obvyklým šestiletým korytem. Řečníci opakovali jen to, co před tím již tolikrát a tolikrát řekli. Nikde vyšší myšlenky, nové politické perspektivy. Mluví se, že se musí mluvit, proto že je to parlament. Z největší části holé politické povídání. Není únavnější četby nad četbu rakouských stenografických protokolů. Ze všeho jen zeje stohlavá hydra tradicionalních národnostních třenic, která polyká všechnu energii a činnost a dusí všechen socialní a kulturní pokrok hůře než Bachovská byrokratie. A při tom uslyšíte ještě hr. Wurmbranda, bývalého ministra koalice, mluviti s vážnou tváří: »Je největším neštěstím pro Rakousko že v Čechách boj národnostní nenalézá žadného rozřešení. To není vinou Němců, nýbrž vinou — Čechů.« Těžko nepsati satyry.

Ani vůdčích zásad nějakých nelze nikde pozorovati. Mluvilo se mnoho o rovnoprávnosti v armádě, ale nikdo nechopil se militarismu v jeho podstatě a kořeni a nepostavil se proti němu zásadně. V tom vidí snad dnes naši politikové — politickou naivnost. Dr. Stránský pojímá dokonce militarism stejně jako ministr války, jinak by nemohl pronášeti vřelý plaidoyer pro zachování — vážnosti armády. V koncertu parlamentů světových stojí proto primitivní parlament rakouský na místě posledním. Neimponuje nikomu, neimponuje vládě, tím méně lidu. Naši poslanci se nemusí proto diviti, že sám hr. Badeni ztratil k němu úctu, že považuje za zbytečno, odpovídati na interpelace a že k nesčetným žalobám na porušení práva shromažďovacího neodpověděl ani slovem. Interpelace jsou také dnes jen k tomu, aby plnily sloupce stenografických protokolů. I při debatě o disposičním fondu bylo mrtvo. Za hr. Taaffeho stačilo 50.000 zl., nemravný systém koalice však potřeboval ke své obhájení nové armády ubohých existencí žurnalistických, jež za pen se musí duševně prostituovati, a vyžádal si proto 100.000 zl. Čím v disposiční fondy, tím větší počet oficiósních žurnalistů, tím nespravevější systémy, tím horší vlády. A při tomto stotisícovém dědictví k-

zůstalo i dnes. Ministr financí odepřel v rozpočtovém výboru zrušení novinářského kolku, parlament povolil za to beze všeho 100.000 zl. na oficiósní tisk, čili — parlament a ministr jedno jsou Parlament nežádá ani skládání účtů z disposičního fondu. Podivné obchody a ještě podivnější chéf, jenž svému prokuristovi ani účtů nezkoumá. Vedle toho mnohé oficiósní listy pracují i se ziskem. Prager Abendblatt a Pražský Denník na př. vyn. šejí ročně 70.000 zl. »Kde jsou ty peníze?« ptal se malomocně dr. Stránský. Vědí bozi a zasvěcenci. — Parlament, jenž byl vybojován s takovými oběťmi, jenž slavil svůj křest na proudech lidské krve, není dnes už dávno tím, čím si jej malovala bujná fantasie propukajícího života konstitučního. Přestal býti zástupcem lidu a stal se novým apparátem byrokratickým s poslanci byrokraty, čili jak praví »Zeit«: mohutným zdlouhavým zvířetem, jež, nemajíc tušení o své obrovské síle, dá se pomocí ocukrovaného chleba a bičíku dobrovolně vésti každým dítětem.

Znamenitý »vtip« chtěl říci dr. Herold a řekl zatím znamenitou pravdu: »Vládní strana! Konečně jsme ve vládní straně, posuzujeme-li to se stránky fysické a místní. Celý parlament bez rozdílu stal se vládní stranou. Jednou hlasují s vládou ti, po druhé oni, po třetí tito; nemůžeme proto vědětí, jsme-li ve vládní straně, čili nic.« (Veselost). A co řekl dr. Herold »vtipně«, řekl generální řečník klubu dr. Kramář vážně. Řeč Kramářova jest proklamací obratu. Jako řeč státníka nutno ji čísti ne po řádcích, ale mezi řádky. K noze zbraň! je tenorem jejího komanda. Zuwartende Haltung! Jen dr. Stránský proti tomu protestoval.

Jaké však jsou hlubší motivy tohoto obratu? Ty jsou známy patrně jen zasvěceným, neboť co pravil dr. Kramář, neodůvodňuje nijak jeho stanoviska. „Vláda nám odpověděla, že bude českou otázku blahosklonně studovati.« — »Český národ nedostal posud nic jiného, než několik zdvořilých slov a maličkostí, jež pro politiku jsou bezvýznamny.« Dr. Kramář připouští zdrželivost jen ve formě, ne ve věci. Od formy však není daleko k věci, a pro formu se velmi často zapomíná na věc. — Alfou a omegou obratu je tedy osoba Badeniova. Na ni vsadil klub svou minulost, popularitu a přisazuje své zásady. Jest to veřejným tajemstvím a čpí to ze všech poslaneckých řečí, z mladočeských schůzí a novin. To nevyvrátí dnes nikdo, kdyby sebe více se dušoval a tloukl v prsa, ani dr. Kramář, kdyby sebe důrazněji prohlašoval: »Musím velmi rozhodně protestovati proti tomu, že bychom přešli do vládního tábora.« Všechny tyto protesty, jakkoli komické, jsou ovšem nutny, poněvadž voličstvu se takovýto stav věcí nemůže říci upřímně. Obávaní oposičníci před šesti léty končí dnes jako vysmívaná kulissa na parlamentní burse.

Principielních stran tedy, které by vládu potíraly na základě svých zásad, ve starém parlamentu není. A znovu souhlasíme s »Zeit«: »Parlament stal se — mimo několik osobních snad výminek — velikou vládní [illegible]ou, jejíž členové, jakkoli vnější. na obyvatelstvo vypočítaný lesk [illegible]ných jmén stran, programů a postavení by člověka nezkušeného mohl [illegible]nati, jsou přece v základu téhož ducha a téže vůle: učiniti vládě svou [illegible]í životbytí co nejpříjemnější, aby zase vláda ze své moci mohla jejich [illegible]bytí upraviti tak pohodlně, jak jen lze.« —

Přízrak nového parlamentu ruší však již dnes klid této útulné

domácnosti a mnohý úzkoprsý šosáček již dnes se děsí. Na politickém obzoru kupí se socialní mračna a rozpálený vzduch páté kurie, nabitý elektřinou, přinese ruch, život a bouře, rozvíří do vysokých kotoučů dlouholetý parlamentní prach a vyžene snad sněmování rakouské na výši dnešní Evropy.

— Na pražské radnici je hluboká trhlina. Došlo konečně k tomu, k čemu dojíti musilo. Mladočeši uzavřeli v poslední době kompromiss. Nejvíce se oň přičiňoval dr. Podlipný a jen tento byl jím také nejvíce postižen. Při tomto kompromissu nebylo pranic ujednáno o volbě starosty, a to stalo se v minulých dnech kamenem úrazu. Za starostu pražského po resignaci p. architekta Gregora byl zvolen po třikráte opakované volbě dr. Vlad. Srb 45 hlasy; dr. Podlipný zůstal v menšině 41 hlasy. — Jaká jsou fakta? Staročeši mají posud na radnici pražské většinu; bylo by proto zcela logické, že zvolili za purkmistra svého stranníka, — kdyby nebylo právě onoho kompromissu. Kompromiss smazal rozdíly stran, většinu i menšinu, Staročechy i Mladočechy — a tím byla rozřešena i otázka purkmistrovská: za starostu Prahy bude zvolen muž nejschopnější bez ohledu na strannické vyznání. A za nejschopnějšího muže na místo starostovské jest dnes všeobecně uznáván dr. Podlipný, jenž dlouhou dobu již řídil správu města samostatně. To se však nestalo, Staročeši volili bez ohledu na kompromiss svého stranníka, což bylo příčinou vášnivých výstupů. Mladočeši s dr. Podlipným vzdali se svých míst; postavení dra. Srba nebude tedy zrovna závidění hodno. Stojíme tím před novými zápasy na radnici pražské a snad konečně před zápasy principielními: Přinesl-li kompromiss strnutí a reakci, může jedině boj zásadový přinést ozdravění a život.

— Z řeči hrab. Wurmbranda: »Žádná vláda nebude moci popírati dějinná fakta tohoto státu a žádná vláda nebude moci dovésti to tak daleko, aby Rakousko mělo ne německý, nýbrž rakouský ráz.« Dějinná fakta, pane hrabě! Nechte ten historický prach rozletět se do všech koutů světa. »Mrtví ať pochovají své mrtvé!« My máme však svá přirozená, živoucí fakta. Dle posledního sčítání lidu bylo v Rakousku 14,118.922 Slovanů, čili 60·15% a 8,461.580 Němců, čili 36·05%. A tato fakta platí.

— Hr. Wurmbrand a posl. Steinwender rozdělili si v rozpočtové debatě pěkně úlohy. Oba pěli o liberalismu, prvý o líci, druhý o rubu. Liberalism jest:

materielní svoboda — krach a podporování bursy;
strana státní — chabrus;
strana konservativní — změna ústavy, přímé volby do rady říšské;
svobodný vývoj — v Čechách Koller a Thun;
urovnání financí — chronický deficit, s nímž přejímaly vlády finance.

— Hr. Badeni pochopil dobu a má nové heslo: úkoly moderního státu. Trpká ironie! Rakouský ministrpresident zapomněl asi, že, chtěl-li by mluviti o »moderním« Rakousku, musil by je teprv moderním učiniti. Hr. Badeni není však zběhlým v pojmových nuancích dnešních. Šlo tu patrně o malý lapsus linguae, nebo tiskovou chybu, již tuto opravujeme: místo účely moderního státu má státi úkoly staromodního státu.

— Hr. Badeni radil ve své řeči sněmovně k mírnosti a zavedení zdvořilého tónu. Pan hrabě přišel trochu předčasně zdvořilým kázat o zdvořilosti. Může př. někdo býti ještě zdvořilejším než ta »prazvláštní společnost« mladočeská, z n si diplomat Badeni učinil školu pro výchovu nejloyálnějších diplomatů rakouských Jak ti již dnes mluví roztomile a lichotivě o vysoce ctěných a veleváženýc Ex

lencích! Hr. Badeni měl by proto svých sil a slov šetřiti. O »urbanním tónu« bude míti hojně příležitosti mluviti v novém parlamentu. Ti mladí a noví budou ukrutně nezdvořilí a nepříjemní.

— Advokát dr, Herold nezapře advokáta. Neprovozuje advokacii jen v životě občanském, ale i v politice. Kdežto však dříve dělal advokáta mladočeské straně, postupuje teď zvolna na tělesného advokáta hr. Badeniho. Jako generalní řečník v rozpočtové debattě řekl: »Hr. Badeni byl místodržícím v Haliči a neměl tu příležitosti, aby poznal poměry v parlamentě nebo v Čechách; nemohl proto nic jiného učiniti, než prohlásiti, že bude studovati českou otázku. Není v tom osobně proň žádné výtky, neboť neměl příležitosti, ani povinnosti.« Dr. Herold pojímá podivně advokacii: Dle jeho advokátské theorie by mohl býti advokátem, kdo nezná práv, lékařem, kdo neviděl mediciny, ministrpresidentem, kdo o politice nemá ponětí. Hr. Badeni byl dříve úředníkem, nemusil se tedy o politiku starati, nyní je ministrpresidentem, musí se mu tedy dáti příležitost, aby politiku studoval. To je unikum v Evropě: Badeni posud »studuje« českou otázku a poslanci posud čekají, mladočeská strana čeká, Nár. Listy čekají, venkov čeká, všecko čeká. »Zuwartende Haltung«! Snad by se mohl zříditi zvláštní systematický kurs o české otázce, aby to čekání nebylo tak dlouhé a trapné. Jinak bude hr. Badeni studovati českou otázku pět let, deset, patnáct, — a což nevystuduje-li . . .? Potom se budou zase učiti mladočeští politikové sami, jak se má dělat politika v Rakousku. Ne však již v parlamentě, ale doma.

— Počátek románu. Dr Herold, tato inkarnace mladočeského oportunismu, pochvaloval si v Chrudimi »Radikální listy,« že se postavili opětně na starý český program a odložili balast neuskutečnitelných snah. Mladočeský státník dobře vycítil, že nebezpečí z této strany pro něho a jeho směr již minulo. Rad. listy jsou dnes jinými než Rad listy let minulých, než Nezávislé listy, Neodvislost a než — ó tempora mutantur! — »Časopis českého studentstva.« — Této »pochvaly« využijí prý proti nám »naší odpůrci z tábora mladých,« domnívali se redaktoři R. l. Je to velmi dobré, že to věděli. Mlčet tedy nemohli a musili se — ohraditi, aby předešli všem výtkám. Na jedné straně Mladočeši, na druhé straně »odpůrci z tábora mladých.« Rad. listy napsali proto rozvleklý a utlumený úvodník, jehož tenor byl: Na starém českém programu stáli jsme od samého počátku, balast neuskutečnitelných snah se neodkládá, dr. Herold a jiní naopak podkládali nám, co jsme nebyli. To platilo na jednu frontu — dru. Heroldovi. »S Mladočechy bychom jíti mohli jen potud, pokud by zavládl zcela jiný směr u nich«: to se dostalo »odpůrcům z tábora mladých.« Znamenitý státnický čin, pomyslili jsme si a konstatovali jsme ho v Rozhledech odekorovavše ho nevinným nápisem »Počátek románu.« Nic víc, nic míň. Bylo v tom tolik loyality, že ji Rad. listy, jak jsme se přesvědčili, ani nezasluhovaly. I to minimum jsme nenapsali libovolně, nýbrž měli jsme i pro to, jako pro vše, své důvody. Víme přece, jako bývalí spolupracovníci Rad. listů, velmi dobře, že jejich celý raison d'être je, setrvati v mladočeské straně; a nejen to, stále se k ní přibližovati a domoci si konečně v ní vlivu a vedení. Tato spíše čirá politická spekulace vlastní politická praxe byla také jednou z příčin, proč jsme se oddělili od frakce listů. Míti v tom účasti jsme již dále nechtěli a rozhodli jsme se věnovati své věcem lepším a cennějším. Tyto cíle Rad. listů jsou ostatně dnes již veřejným tajemstvím a každý člověk politicky jen trochu vtipný může to čísti týden co týden mezi jich řádky. Povězte to však jedním, dvěma slovy a do nejvyšší míry dnes drzí a nedůtklivé Rad. listy obdarují vás štědře obligátním kázáním o »loyalitě«

a »poctivosti.« Ó moralisté! Do sebe jděte! Svá svižná, bystrá a útočná péra proti Mladočechům a zejména i »Nár. listům« jste vy, redaktoři Rad. listů, zahodili a vytahujete je, ovšem už pokryté rezí, proti nám mladým a nejmladším. My však vidíme ty různé lokte, máme na každé »proč« své »proto« a proto nás útoky ty raniti nemohou. Nechcete-li s námi polemisovati, dobře — lépe nijak, než nespravedlivě a nevěcně. —

— Konec písničky. Nám se dostalo od »Radikálních Listů« lichotivého epitheta neloyalnosti, »ba téměř nepoctivosti.« Jsme proto oprávněně zvědavi, jakého epitheta ornans dostane se zase těm lidem z tábora radikálně pokrokového, kteří nedbajíce čeledního řádu strany, odvažují se veřejně publikovati zasláno výkonnému výboru radikálně-pokrokovému, jež mohou redaktoři »Rad. Listů« čísti v posledních »Pokrokových listech«. Zasláno zní: Motto: »Ryba páchne od hlavy.« »Vzhledem k rozháraným na nejvýš poměrům a neudržitelnému stavu, v jakém se nalézá směr radikálně-pokrokový, táží se podepsaní jménem mnoha jiných: proč nesvolává se sjezd důvěrníků směru radikálně-pokrokového? Či bojí se výkonný výbor vydati počet ze skutků svých, jsa si vědom veliké části viny na dnešním žalostném úpadku kdysi tak slibného hnutí, které nemůže nebo nechce přivésti to dále než na »krajní levé křídlo« mladočeské strany? — V Praze a na Král. Vinohradech, 18. prosince 1895. Alois Hajn, redaktor »Lidu«, JUC. Alois Klíma, Jiří Pak, redaktor »Ruchu«. Snad budou tito kacíři, kteří jsou lidmi samostatnými, dovedou také mysliti a nepotřebují podrobovati se komandu několika jednotlivců, ze strany vyloučeni. Ve straně by tím pomalu nikdo nezůstal — sic transit gloria... — a my bychom byli příliš brzo donuceni napsati místo »Počátek románu« — Konec písničky! —

— Lab. Proudy v posled. čís. praví: »S novým směrem Rozhledů souvisí, že dává přednost české katolické moderně před pokrokářstvím.« V Rozhl. čís. 5. totiž na str. 197. bylo řečeno: »Dnes už je jisto, že pro naši literaturu na př. bude značiti několik mladých kněží v t. zv. katolické moderně víc, než celé toto kdysi tak slibné hnutí«. »Labské Proudy« jak patrno, náš výrok sfalšovaly. Se starým směrem Labských Proudů to ovšem souvisí. —

— Na Táborsku zvolen byl za poslance na sněm znovu p. Alfons Šťastný 120 hlasy. Mladočeský advokát v Táboře dr. Hynek Lang dostal 109 hlasů.

— Ve skupině venkovských obcí okresu mělnického a rolnického zvolen byl za odstoupivšího p. A. Nedomu mladočeský rolník p. Karel Štolc. —

— Strana mladočeská neuspořádala na př. jen v Roudnici již po $3^1/_2$ roku žádné veřejné schůze lidu.

— »Mnozí se diví, že naše oposice není již tak divoká, ohnivá, temperamentní. Můj bože, konečně stárneme všichni!« Ba stárneme, stárneme! A z toho patrně usuzuje dr. Herold dle své logiky: Mladočeši přestávají být mladými a stárnou = staří Česi = Staročeši; čili Mladočeši = Staročeši.

— Avšak i v té starobě probudil se v dru. Heroldovi český furiant »Kdybychom však byli nuceni oposici stupňovat, probudí se v nás stará síla a zahrajeme vám muziku, jaké jste posud neslyšeli.« Vláda není tak naivní a zná dobře to české furiantství, které střílí — na slepo. —

— »Dorozumění mezi Čechy a Němci jest nutno . . . právě vzhledem na socialistické nebezpečí.« Bývalý socialní politik dr. Kramář snaží se dohoniti české i německé liberály v socialní úzkoprsosti. Et tu, Brute? —

V Praze, dne 27. prosince. *S.*

Morava.

Politisující Morava měla v posledním měsíci k desertu co den úvahy o páně Žáčkových názorech na »Mladou Moravu.« Stalo se něco, co hrozně pobouřilo listy strany lidové a co potom plnilo politické podnosy až do omrzení. Pan Roháček, který by mermomocí rád hrál vynikající roli v nejmladší straně moravské, požádal totiž loyálně oba předáky moravských stran, aby projevili ve zvláštních článcích pro »Nivu« určených své názory o »Mladé Moravě.« Pan Tuček prostě odmítl. Za to se pan Žáček rozpovídal. Odsoudil několika šlehy mladočeskou povrchnost lidové strany, dal mladé moravské generaci několik oteckých rad a na konec ji zval do svého tábora, řka, že mládež, která chce pracovat, má všude své místo a v řadách pracovníků strany národní že bude velmi vítána. To byl tak asi tenor páně Žáčkova článku. Falešné sluníčko vysvitlo — žáby se rozkvákaly sborem. Nastala hotová válka. Lidové Noviny bily do p. Žáčka, Mor. Orlice do Lidových Novin, zatím co »Mladá Morava« v Pozoru jevila snahu setrvati v tónu nejseriósnějším. A za nimi hlaholila celá řada moravských žurnálů, jako by se bylo jednalo o změnu státoprávního poměru Moravy. Žabí chlup. Pan Žáček psal, aby psal. On čerta ví o moderních proudech v české a moravské mládeži. Naivně snad věří tomu, že by skutečně mladí mohli jíti s ním a jeho stranou. Mladí se starými nikdy nešli a nepůjdou. Taková spojení jsou nepřirozená a dnes tím více, že mezi názory dnešní mladé generace a názory pánů strany národní je hluboká a široká propast, ať už názory ty se týkají otázky národnostní, sociální, kulturní nebo politické. Pokud se týče lidové strany, p. Žáček ji svým líčením neudělal černější. Lidová strana sama od posledních voleb dobře cítí, že půda pod ní rozmokává a každou chvíli se jí chytají hysterické záchvaty. K čemu tolik vzteku? A konečně — nedá se o Mladé Moravě ještě ani mnoho mluviti. V hloučku nespokojenců je sice několik vážných, upřímných, pracovitých a vzdělaných lidí, ale také jsou mezi nimi lidé, na nichž není než trocha žvanivého poseurství nebo snaha vyšplhat se po politickém žebříčku výš a výš. Poznáte je podle toho, že mnoho a při každé příležitosti řeční a derou se do předu. —

Někteří členové Mladé Moravy zamýšlejí uspořádat v Brně výstavu Úprkových obrazů. Nejvhodnější doba k tomu asi bude ve dnech nějaké národní slavnosti, kdy lze se nadíti velké návštěvy moravského venkova. Při této zmínce třeba znovu se přimlouvati, aby r. 1897 při všeobecné výstavě v Uh. Hradišti měla své místo také výstava českých výtvarníků.

Volby do obchodních a živnostenských komor v Olomouci a Brně skončily pro nás porážkou. Německá strana ovšem dopouštěla se v agitaci neuvěřitelných švindlů, ale naproti tomu zase mnoho voličů strany národní i lidové (mezi nimi i důvěrníci stran) dopustili se také neodpustitelné nedbalosti a to v mnohých okresích. Strana klerikální, že se nehlo o mandáty do sněmu, voleb si ani nevšimla. Její láska k živnostvu přestala tam, kde se jednalo o kapsu a moc. Že mnoho českého ičstva se volby ani nesúčastnilo, tomu netřeba se ani tak příliš diviti. ť toto voličstvo nejen na venkově, ale i ve městech ani neví, k čemu jsou a jakou mají pro živnostníky důležitost! Co bylo schůzí

před volbami do sněmu! Ale před volbami do komor — eh co, z toho nic nekouká. Židovstvo, jak obyčejně, volilo zase vesměs proti nám. —

— Za místopředsedu mor. sněmu byl na místě p. Šroma skutečně jmenován rajhradský opat P. Korčián a tak tedy mají obě předsednická místa páni z velkostatku. Ubohý demokratismus a ubohá spravedlnost.

— Na krajinské listy moravské spadla s vládních nebes pohroma. Konfiskace listů a pronásledování jich jsou na denním pořádku pro heslo »Svůj k svému,« jež Morava, bita německými vzteklivci, v poslední době obranně ze sebe vyrážela. Při té příležitosti podotýkáme, že pěkně si vedou Hranické a Lipnické listy. Hledí si jen místních zájmů národních a vysokou politiku nechávají stranou.

— Národní divadlo v Brně živoří a nepomáhají mu na nohy ani pohostinské návštěvy miláčků brněnského obecenstva. Protloukání se od sezóny k sezóně ubije každé divadlo.

— Brzy už se sejde moravský sněm. Na podium vystoupí pp. Ševčík, Pavlica, Kelbl, Lízal a moudrý pan Lebloch. Ale o tom zas až jindy.

Sociální hlídka.

— Velmi důležitý sjezd koná se, co toto píšeme, ve Vídni: **druhý sjezd odborových sdružení v Rakousku.** Odborové hnutí v Rakousku jest posud velmi mladé. Základ k němu byl položen na sjezdu Hainfeldském r. 1889. usnesením: »Sjezd odporučuje stoupencům strany zakládati odborové spolky všude, zejména v průmyslových centrech a soustřediti v nich pokud možno všechno mužské i ženské dělnictvo.«

Na sjezdu vídeňském r. 1891. byly utvořeny pevné normy pro odborovou organisaci. Vůdčím motivem jejím má býti zvýšení fysické síly třídy dělnické, zlepšení její podmínek existenčních, zkrácení doby pracovní a zvětšení mzdy; rakouské spolky odborové nemají však strnouti v holém podpůrnictví, nýbrž mají se státi moderními, socialistickým duchem proniknutými organisacemi výbojnými a útočnými. — V Rakousku stojí odborovému sdružování v cestě mnohem větší překážky než v jiných průmyslových zemích: nepoměr průmyslových a obchodních dělníků k dělníkům zemědělským (8¼ milllonu naproti 13·3 mill.), středověké služební řády, především pak velmi omezená práva politická a stíhání se strany úřadů. Hnutí dělnické v Rakousku nemůže býti proto ani čistě odborové jako v Anglii, ani čistě politické, nýbrž musí se navzájem pronikati a podporovati prací v obou směrech.

Odborová komise rozeslala právě svoji zprávu česko-německou, silnou 105 stran, obsahující data od 1. ledna 1894. do 31. října 1896. Dovídáme se z ní zejména, že na prvém kongresu odborovém bylo zastoupeno již 50.000 odborově organisovaných dělníků. Ze středu odborových sdružení vídeňských byl zvolen vůdčí orgán, komise odborová se stálým sekretářem. Vypracováno bylo rozdělení dle průmyslových skupin a stávkový a boykottový řád. — Boje mzdové vyčerpávaly nejvíce prostředky komisse odborové. Mnoho stávek bylo podniknuto bez organisace, bez plánu a cíle. Zpráva poznamenává: »Bývalo by lépe, kdyby mnohé stávky byly vedeny s větší vypočítavostí a menším idealismem a enthusiasmem.« Komise sebrala za tři léta pro stávky 45.400 zl. Od 1. ledna do 31. října 1896. bylo provedeno 160 stávek. Z těch bylo 122 stávek útočných, 23 obranných a 15 stávek, jich příčiny nejsou známy. Těchto stávek účastnilo se celkem 63.483 osob, 62.109 mužů 6974 žen, jež měly živiti 3486 dětí.

Ze stávek útočných mělo 35 úspěch plný, 56 částečný, 19 žádný. Z 23 stávek obranných dosáhly plného úspěchu 3, částečného 4, a žádného výsledku nemělo 10. K zamezení beznadějných stávek hodlá komisse navrhnouti zostřený řád stávkový

Vzdělavacích spolků jest v Rakousku 519, z toho 289 českých a 230 německých. Z těchto odpovědělo na statistické dotazníky komisse jen 238, které mají celkem 19.508 členů, mezi nimi 2256 žen. Příjem jich činil 36 747 zl. 48½ kr, vydání 24.656 zl. 97 kr. Okrouhle jest dělnictva organisovaného ve spolcích vzdělavacích na 33.400.

Odborových organisací jest dnes 782 s 99.434 členy, mezi s nimi 3500 žen. Příjem od 1. ledna do 30. června t. r. 492.585 zl. 88 kr., vydání 300.760 zl 76½ kr.; z toho na odborné časopisy 44.042 zl 39 kr, na agitaci 17.195 zl 50½ kr., na ochranu právní 3492 zl. 53½ kr., na podpory cestovní 11.969 zl. 16 kr., na podporu nezaměstnaných 50.067 zl. 63., na podpory nemocenské a invalidní 70.194 zl. 51½ kr., na mimořádnou nutnou pomoc 6483 zl 67 kr. Majetkový stav dne 30. června t. r. obnášel 576 029 zl. 64½ kr.

Z odborového tisku vychází 19 německých, 12 českých a 2 slovinské listy odborové v nákladu 119.850 ex.

O sjezdu samém, jenž bude zajisté historicky důležitým v dějinách našeho hnutí dělnického, o jeho výsledcích a charakteristice zmíníme se podrobněji příště.

— **Bebelova »Žena** v minulosti, přítomnosti a budoucnosti,« vyšla v těchto dnech v Českém překladu Karla Vaňka jako III. svazek »Dělnické knihovny.« —

— V „**Zeit**" referuje prof. Masaryk o »Dělnické Akademii«. Praví také: I správa vyučovací mohla by naši Děl. Akademii velice podporovati, že by dala některým profesorům středních škol delší dovolenou, aby v Akademii učili a co nejdříve sestavili učební plán, po případě i nutné učebnice. V Anglii pracovali s dělnictvem lidé jako Huxley, Roscoe, Stewart a j. — a anglická věda neutrpěla tím zajisté žádné úhony. Naopak. A právě, že v Rakousku jest školství státně tak centralisováno, má tu správa vyučovací při řešení sociální otázky velikou úlohu. U nás by musila správa vyučovací mnohé podniknouti, co v Anglii méně postátněná věda činí již dávno. Počátek byl již učiněn ve Vídni populárními přednáškami universitními. — Dělnickou Akademií naskytá se další, vděčný úkol.

Hlídka školská.

Školství obecné.

Ohlašuje se z Vídně, že ministerstvo vyučování má připravenou předlohu nového zákona o dohlídce ke školám obecným, kterýmžto zákonem mají býti zavedeni definitivní okr. školní inspektoři s platem státních úředníků jistých tříd dietních. Tím by částečně pozbyl platnosti zákon zemský ze dne 24. února 1873., č. 17. jednající o místní, okresní a zemské dohlídce ke školám obecným. Už tento zákon sdělán byl úplně dle návrhu vládního v duchu historického centralismu rakouského; vládě dáno tu veskrze slovo rozhodné, právo říditi a poroučeti, tonomii pak ponecháno starati se jen o potřebný náklad na školství. .k služné okr. školních inspektorů, dokonalých to zřízenců vládních, ražovalo se na př. z prostředků zemských. V tom jediném nová předa slibuje tedy nápravu, ale ostatek je v rozhodném odporu s našimi bami po opravách ve školství, po rozšíření autonomie, jsouc jen novým kem k tužší centralisaci i školství obecného.

Nynější šestileté provisorium okr. školních inspektorů je zařízení prospěšné. Osobám, jež v prakci inspektorské se neosvědčily, nedostane se jmenování na další šestiletí. Okolnost, že po šesti letech nastane sumární posuzování činnosti za příčinou ponechání v úřadě, buditi musí snahu po svědomitém konání povinnosti tím spíše, že nepotvrzení inspektora na další období je jakousi veřejnou důtkou, která zajisté těžce se nese. Inspektor jako spolehlivý posuzovatel a rádce učitelstva ve věcech vyučování a vychovávání musí státi na výši své doby, nesmí stárnouti, ochabovati, ztráceti pružnosti ducha, která jen jistému věku je vlastní. Doba služby inspektorské měla by proto vyměřena býti vůbec jen na několik let. Častější střídání v tomto úřadě je na prospěch školy i učitelstva. Za nového inspektora zajdou obyčejně některé ze starých šablon, jež tak spínají a tísní učitele a v některém směru se mu zajisté uvolní. Jiné osoby, jiné myšlénky dostanou vrch, přestane často čistě osobní pronásledování jednotlivců z učitelstva, kterým takto často nezbývá než naděje, že po šesti letech bude tomu konec. Definitiva však a doživotní koncesse vytvářejí tu pověstnou strnulost byrokratickou, tak nepříznivou všemu pokroku a vývoji, která ve školství dokonce nesmí míti místa. Školství obecné je školství národní. Nemůžeme připustiti, aby půl století tu rozhodné slovo měl úředník přikrčený k liteře zákonův a předpisů často zastaralých a nedostatečných, nýbrž muž vlastního rozhledu a zkušenosti, pracující celou pružností ducha na všem, co dobrého uskutečniti se má v příštích pokoleních. Jsme tudíž rozhodně pro inspektorské provisorium nynější, snášející se s resolucí sjezdu učitelského z r. 1886, aby za okr. školní inspektory pro obecné školy povoláváni byli učitelé z obecných škol a aby plat jejich upraven byl jednostejně tak, aby tím netrpěl normální fond školní

— Deputaci obou ústředních spolků jednot učitelských českých i německých, jež ucházela se u ministerstva vyučování o zřízení kursu při pražské universitě ku dalšímu vzdělávání učitelů škol obecných i měšťanských, slíbil prý ministr Gautsch, že pamětní spis jimi podaný prostuduje a těmto snahám učitelstva dle možnosti vyhoví.

— Citelný nedostatek českého učitelstva objevuje se zvláště na Moravě, kde se nedostává asi 250 učitelů. Vláda snad zamýšlí otevříti dva nové učitelské ústavy v Čechách a jeden na Moravě. Tím by ovšem nedostatku učitelstva odpomohla. Ale učitelské ústavy, jak nyní jsou zařízeny, nevyhovují. Vzdělání, jehož se tu čekatelům učitelství dostává, nestačí v žádném směru na požadavky moderní školy. Učitelstvo samo veřejně to vyznává, ale vláda patrně na reorganisaci těchto škol nepomýšlí, ač nemůže ve školství přece býti otázky důležitější nad otázku vzdělání vzdělavatelů mládeže.

Z naší doby.

— **Ženské hnutí.** Bohatý a velice názorný obraz tohoto hnutí, zvláště francouzského, podává poslední č'slo »Revue encyclopédique Larousse,« věnované výlučně tomuto předmětu. Nalezáme zde portréty, biografie a výroky mužů, zápasících za práva žen a sympatisujících s nimi, dále pak ohromnou řadu vynikajících žen přítomnosti všech národů, studie o »ženě před zákonem,« o ženě musulmanské a indické, o rozvoji ženského hnutí, obsáhlou bibliografii feministickou atd. a to všecko provázeno

asi 300 illustracemi. Doporučujeme všem u nás, kdož se zajímají o ženskou otázku! Publikaci tuto redigovala pí. Marya Chéligová, předsedkyně jedné z největších ženských jednot v Paříži. Z úvodních jejích slov vyjímáme: Feminism nesmí býti stotožňován se socialismem, s nímž jej ovšem pojí jistá solidarita. Ale jinak ukazují zkušenosti, že řády politické, náboženská vyznání atd. mají na rozvoj ženského hnutí vliv jen relativní. Žena jest dnes nejsvobodnější v autokratickém Rusku, ve Finsku, Skandinavii a Anglii, kdežto ve Francii neliší se se mnoho její postavení od starých řádů nevolnických. — Všichni spisovatelé, kteří byli dotázáni na svůj úsudek o ženském hnutí, mluví o něm s neomezenými sympathiemi, někteří však (na př. Rod, básník Rodenbach a j.) vyslovují se proti politickým právům ženy. Jeden z mladších poetů francouzských mystického směru, Jules Bois, věnuje nadšenou studii »nové ženě.« Z článku o rozvoji ženského hnutí ve Francii podáváme tato některá data: Již na počátku 17. věku byly psány některé knihy o rovnosti obou pohlaví. Ještě před revolucí byl to zvláště Sieyès (později člen direktoria) a filosof Condorcet, kteří reklamovali pro ženy právo k veřejné působnosti. Mocněji vyšlehlo ženské hnutí však teprve až v Revoluci. Ženy podávaly petice národnímu shromáždění, zakládaly kluby a vyvolaly celou stranu, která přijala rovnost pohlaví za jeden ze základních bodů společenského převratu. Ale snahy ty narazily přec jen na neporozumění a odpor — konvent vydal r. 1793. zvláštní zákon, zakazující ženám jakýkoliv život politický (na př. i účast při schůzích). Známým zákonníkem Napoleonovým byla situace ženy ještě zhoršena. Teprv socialistické utopie hraběte Saint-Simona oživily znovu naděje žen a vyvolaly hnutí, které se značnou mohutností vystoupilo v r. 1848. Zase zakládány kluby, podávány petice a vydáváno asi šest listů. Vůdkyně odpykaly po státním převratu tyto snahy vězením a vyhnanstvím jako republikáni. Teprv na konci druhého císařství pozvedl znovu feminism svůj hlas v Marii Deraismesové, která platí posud za klasickou jeho představitelku ve Francii. Byla též předsedkyní prvního mezinárodního sjezdu feministického r. 1848. Odtud rostlo hnutí pravidelně až k nynějšímu svému rozsahu. Dnes jest zastoupeno v Paříži 8 jednotami různých směrů, od konservativního až k radikálně-socialistickému, 3 revuemi (mimo řadu jiných listů) a parlamentární skupinou 36 poslanců různých stran (t. zv. la groupe parlementaire des Droits des femmes), jíž předsedá posl. Beauquier. R. 1896. byl pro hnutí ženské zvlášť důležitý mezinárodním sjezdem v Paříži (jehož mohl se účastniti kdokoliv) a v Berlíně. Z jednání tohoto posledního slouží položiti důraz na snahu po stálém míru, která se tam manifestovala souběžně se snahami po osvobození žen. Byla tam také přijata resoluce proti národnostnímu antagonismu francouzsko-německému, jakož vůbec jsou skupiny feministické nejmocnějšími spojenci hnutí pro všeobecný mír a myšlenky federace spojených států evropských. — Jako detail specielně pro nás Čechy zajímavý, uvádíme ještě, že jest zde věnován zvláštní článek (La question féminine an XVI. siècle) českému překladu jedné knížky Reje z Naglovic, v níž známý tento staropolský humorista (»Rabelais severu« je zde jmenován) vyvrací ve formě dialogu námitky nepřátel ženského pohlaví. Originál této knížky neexistuje a jediný její překlad nalezá se v českém Museu. Nový doklad, jak i otázka ženská jako všecky moderní otázky má staré kořeny.

— Dík posledním událostem ve Slavii jsme obohaceni o nový studentský list „**Student**“ (vyjde 10krát do roka). Hned v I. čísle vystupuje jako orgán skupiny, z níž vzešel ve Slavii odstouplý výbor p. Preisův a že jest inspirován z jistého kroužku starších pokrokářů jest patrno z každého sloupce. Nový tento list znamená v jistém směru novou stanici v dnešním rozkladném processu pokrokového hnutí. Hned v úvodu prohlašuje se proti jakékoliv programovosti nebo propracovanějšímu principu. Posmívá se myšlenkovému varu v mládeži a zvláště ostře vykročuje proti kritice »Času« a vůbec proti všemu slídivému moralisování à la p. Kraicz ve valné hromadě Slavie, chce pohlavní volnost a pozvedá heslo radosti ze života. Tedy reakce proti jistým úkazům, jaké vyvolaly kritické mladé směry, především však reakce proti asketickým a křesťanským heslům — reakce, pravíme bez obalu, v jistém ohledu nutná a vítaná. Směry rhují se na osobní kliky, kritika na pouhou politiku a nástroj terrorismu, — kdož by to necítil? Co se týče směrovosti à tout prix, parodování s theoriemi a křesťanského moralisování, odkazujeme jen na své poslední polemiky s »Časem« a p. Šaldou, jakož čl. o mladém hnutí v tomto čísle. Podobně sdílíme se »Studentem« odpor proti ravařství« v tom smyslu, v jakém se ono manifestovalo na valné hromadě Slavie ažením p. Kraicze do intimních záležitostí p. Preissových. A radost ze života naproti ...ským posám — kdož by se chtěl stavěti proti heslu tak lidsky oprávněnému,

tak svůdnému? Padá však na váhu, k d o všecko toto hlásá, p r o č a j a k to hlásá! My za »Studentem« vyciťujeme příliš dobře známé osoby a životní jejich prostředí a to nám překáží. Několik veselých mladých pánů, kterým na světě nic neschází, kteří »chvála bohu toho nepotřebují«, aby do veřejných bojů házeli celou svou existenci a rvali se o principy a směry, jimž překáží každá upjatější, dokonce pak už sociálně zabarvená snaha jejich kollegů, kteří vystupují ve veřejném životě jen tak pohostinsky, pokud jim to je příjemno a při první nepříjemnosti ustoupí — to jest tak asi lidská a psychologická basis »Studenta«. Od každého, kdo vstupuje do veřejné arény a vyzývá k boji, žádáme, ať bojuje pro věc dobrou nebo špatnou, vědomí povinnosti, která ho k tomu žene, žádáme hlubokou opravdovost a záruku, že započatý boj s celou tíhou zodpovědnosti dobojuje. U »Studenta« této záruky necítíme. Nemůžeme se ubrániti dojmu, že to všecko zde je uvedeno v scénu jen pro »legraci«. Mimo to znamenáme v představě studenta »s fešně nasazeným kloboukem, moderní duší, se smíchem na rtech a v srdci, s okem zářícím radostí ze života«, návrat ku starým dobrým tradicím. O takových studentech sníval v »Osvětě« p. Zákrejs, když se hnával se svým kratiknotem na »nová světla«, takové kreslil po léta p. Krejčík do »Humorů«. Ale takovým není a nebude typický český student, dokonce již ne, má-li »moderní duši«. Moderní duše a radost ze života — jaká to psychologie! Právě tak falešná, jako když se tato radost ze života líčí jako karakteristický znak mládí. Stejně dobře se dá tvrditi, že mládí jest dobou největších bolestí a smutků (poněvadž jest dobou nejvyšších kontrastů a nejintensivnějšího cítění). To potvrzují jak individuelní zkušenosti, tak i literatura. Každý básník počíná v mládí nejtemnějšími tóny. Pravou radost ze života zná teprv muž. Pro mladíka jest bolest nejlepší školou, jen z ní vyrůstají hlubocí lidé. Z mladých veselých hochů stávají se obyčejně šosáci, pocítili radost ze života příliš záhy a poněvadž se nedá stupňovat, otupí k ní. Goethe i Nietzsche by se poděkovali za čest, býti dáván takovémuto studentu za vzor — Goethe, který psal v 24. roku Werthera a svému Wilhelmu Meisterovi vykázal řadu bolestných zkoušek jako Lehrjahre, a Nietzsche, jenž pokládá za zdroj hellenské životní radosti dionysovské křečovité záchvaty šílené bolesti a pessimistického světového názoru! Nietzsche, který v jednom listě Brandesovi líčí, jak teprve ve zralém věku poznává radost života, ale jen jako úlevu a procitnutí po dlouhých letech obrovské námahy, bouří a sebekázně! Právě to nás však při heslu radosti u »Studenta« zaráží, že se zde volá po pohodlné mělké radosti lidí, jimž je tak už od přírody i samým postavením společenským — s Goethem mluveno — »kannibalisch wohl«, ale ne po radosti vykoupené prací a obětmi. Schází tu vůbec nedostatek mravního základu, ne morálky, o tu by nám nešlo, ale nedostatek opravdovosti a hluboké snahy. V tom stojí »Student« za všemi předchozími časopisy pokrokového studentstva. Ty byly psány horším sice slohem a méně vtipně než on, ale i kde bloudily, byly sympathičtější než tento, právě tak jako nám zůstanou vždycky sympathičtějšími ti posmívaní a pro český život v těchto letech tak charakterističtí studenti, kteří »o životě hloubají, životy tisíců chtějí zpříjemniti, vysněnou říši blaha chtějí zbudovati atd.«, než takoví fešáci, jakých si »Student« přeje. Celý jeho směr také nezasluhuje jiného jména než f e š á c t v í. Nechce prozatím prý více než pouhé uznání práva na radost ze života a na jiné příjemné věci. My nejsme z těch, kdož by ho komu upírali, ale klademe jen pánům ze »Studenta« na srdce, aby také přemýšleli trochu, p r o č bylo české mládeži posledních let tak málo do radosti!

— **Obrat?** Židovští posluchači německé techniky v Brně usnesli se na komersu v tomto měsíci nepodporovati více moravských Němců, nýbrž přikloniti své sympathie utiskovaným Čechům. Pěkná slova, po nichž čekáme jen skutky!

— **Volné směry** v posledním sešitě naříkají, že až na tři listy nevšimla si veřejnost večera pořádaného před nedávnem spolkem »Manes« ku poctě Mik. Aleše. Radíme jim, aby se dříve pozeptaly »Manesa«, jak se o účast veřejnosti postaral. Nám alespoň, ačkoliv jako málo který list u nás soustavně a kriticky věnujeme pozornost rozvoji našeho výtvarného umění, a ačkoliv jsme přinesli loni článek o Alešovi z péra Vil. Mrštíka, nedostalo se pozvání.

— Nový orgán českých menšin „**Český Severˇ**“, bude vydáván od nového ro[k] v Terezíně. Nastoupí tak na původní místo »České Stráže«, která se ho v posle[dní] době vzdala.

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 15. ledna 1897. Číslo 8.

Tajemné v umění.

Napsal Otokar Březina.

V těch dlouhých rozhovorech, které duše vede ve svých samotách, odpovědi němé a utajené položeny jsou před otázkami. Odpovědi jsou věčné, otázky čekají na svůj čas, aby směly býti oděny světlem a zvukem. Hodiny, které nás provázejí s rozžatými pochodněmi, vyměňují jejich jasnost dle síly našeho zraku. A tam, kde jsme slyšeli jednou dissonující šelesty sirény, uslyšíme, až zrychlí se pohyb, lahodnou škálu zákonu podrobených tonů. Dle hloubky otázek měřte výšku duše, neboť dle nich měří se vnitřní bohatství odpovědí. Jenom nejmenší část otázek přeložena byla v duších minulých a přítomných do řečí slov. Nejzávažnější a nejhlubší ukryta je v symbolech bolesti a tušení světelných záplav, v symbolech síly a lehkosti, jejichž sladkost rozpaluje nekonečnou žízeň, v symbolech tajemného oddechu věcí, jichž proměny odpovídají evolucím naší vnitřní pravdy, v symbolech předtuch, lásky a nejistoty za soumraků plných nebezpečenství, ale i plných hvězd a největší nejistoty zraků roztržitých přílišným sáláním vnitřního světla. Ve všech těchto otázkách duše je sama. V tom spočívá jedno z největších tajemství života a onen smutek mlčení, který černými stíny se věsí na poslední slova příliš upřímných. V každém objetí myšlenky a ramen chví se nervosní křeč tonoucího, jenž marně se zachytává tonoucího v tajemných vlnách. Život duše je cesta, kde nepředvídané události čekají ve všech stínech a kde mlčení mluví jedinou společnou řečí všech světů a kde samoty mají tisíce zraků. Ale každý krok její splňuje vyšší tajemná očekávání a nejistoty její mají hluboký význam. Její náhody jsou náhodami jen pro její nedokonalé poznání. Nejsou náhodami. V každé duši je zrak, který se [illegible]á dovnitř, obrácen k neviditelné noci, fascinován jediným pohledem, jehož se lijí světla všech minulých i budoucích hvězd. Příšerně slavné jasnosti tohoto zraku neuvědomují se v duši po čas tohoto života celé smrtelné nádheře svého bohatství. Tímto zrakem jsme spřízněni jediné bratrstvo vidoucích a zasvěcených. Ale jen nejodvážnější snění [illegible]ukotu srdce a v modlitbách svatých osmělilo se tušiti. A přece tyto

zkušenosti, jimž tisíciletí jsou potkáním okamžiku s okamžikem a všechny okamžiky jediným okamžikem, jimž systémy světů jsou hrou jisker zhasínajících nad plameny jednoho ohně a kde není místa pro naše bolesti a rozkoše, kam ani jeden paprsek z našeho slunce nepadne, aby se ihned nerozložil a kde naše výkřiky nenalézají atmosfer, které by je nesly, zkušenosti noci, která není nocí, jsou ve své podstatě celým naším ukrytým bohatstvím. Z nich odráží se k nám nejasná a hluboká řeč instinktů a z nich nabývá chvění etheru světla pro naše zraky. Uvědomiti si tyto záhadné processy tíží a lehkostí našeho snu, rozšířiti škálu barevných tónů, které jsme schopni vnímati, osvoboditi v našem zraku paprsky pronikající neviditelné, odkrývající nové obrazy, podmalované na obraze světa, učiniti poloviční slepotu naši extasí vidoucího do dvou nekonečností, spojených nesčíslnými osnovami souvislostí, nenílíž to snem všech, kteří dovedou slyšeti v písni času hymnus budoucích svítání? Kdo z nás nechtěl by býti dosti hrdým a silným, aby ho dosnil až do konce, v celém jeho šílenství, bez bázně a bez trestu? Aby dovedl poznati v našich bolestech úpal vnitřních výsluní? Aby dovedl pocítiti v našich radostech žízeň vzbuzenou velkým polednem hlubin? Aby dovedl oceniti v naší lásce nesmrtelnost tohoto mystického úsilí? Nevíte, že právě proto svítí ze zraků milenců světla nezrozených a čekajících? Nenásobí právě proto láska všechny smysly a nedává slyšeti teskným šepoty polibků z mlčenlivého nárazu květu o květ a z šumění vod? V nocích svatebních, které táhnou zemí, ticho je dusné dechem přicházejících neviditelných zástupů a v šlehnutí jednoho okamžiku, jenž letí národy všech ostrovů a pevnin, rozsvěcují se sny nesčísiných možností životů jen proto, aby budoucí bolesti mohly otevříti jednou nové světy Poznání.

Všechna umění podmíněna jsou zkušenostmi druhého zraku. Řečí plnou symbolů, jejíž každé slovo vrací se z hlubin sterým echem jediné odpovědi, hovoří hudba. Z ledových výší, kam nevkročil člověk než snem, do hlubin, z nichž vystouply naše nejzáhadnější pravdy, padají bystřiny nekonečné melodie. V jejich žhavé a chladivé koupeli stojí touhy naše s chvějící se nahotou, aby se vrátily s úsměvy svěžesti a pýchy, učiněny pro okamžik vševědoucími. A radostně odhaleny dýchání věčného slunce, čekají se zraky přivřenými dřímotou odpolední na příchod nových snů. Blankyty nocí sklenuté magií tonů, v nichž i mlčení hvězd zdá se příliš hmotným průvodem etherným hlaholům tušení! A dlouhé ponuré rytmy, v nichž třesou se bolestné zápasy světla soumraky tisíciletí, vzdech prsou utlačených příliš velikou tíží, která nebyla změřena slabostí rukou! Procitlá duše věcí hovoří v tónech; bolesti nabývají démonické výmluvnosti v jejich opojení. Dary obtížená poselství jar, čekající ticha moří, útoky neviditelných větrů a dlouhé, mlčenlivé pohledy podzimních dní nalezají slova, jimiž vyjadřují svá tajemství. Oblaky stávají se symbolem, zakrývajíce dálky a přinášejíce blesky s krátkými světly a blízkostí smrti; i mlha nabývá nového smyslu vystupujíc i nepřístupnějších, kvetoucích zahrad a vypíjejíc zvolna zářící sílu dne i nočních hvězd. Všechny psychické vegetace řídí se zákony tajemné heliotropismu. Po celou dobu svého vývoje obracejí se k slunci, kt[illegible] zdrojem veší energie. Každá myšlenka, i ta nejchudší a nejvšedně

schopna rozpáliti se v oslňujícím lesku zavedením vnitřních proudů. Každá je schopna projíti všemi uměními, ze staletí do staletí, vládnouti mramorem a oběma světly, v celé základní síle položena hudbou. — Každé umění je halucinací z opojení nejsubtilnějších rythmů etheru a krve. Symbolické stíny. za jitra ukazující k západu a k příštímu svítání večer, pohybují se v každém daném okamžiku u všech umění v jediném směru, dle stoupání mystického dne a dlouhého slunečního roku staletí a duší. Bolest všech uměleckých snění je vzpomínkou na hlubiny, do nichž se duše odvážila příliš daleko. A v jejich úsměvech je lesk neviditelných slzí, které činí uměleckou krásu blízkou nejvzdálenějším. Jistoty všech umění jsou váženy z jednoho pokladu jistot a jejich sny jsou sny jediné noci a jednoho jitra. Do všech svítí ze společných hlubin magická osvětlení pohlcující obrysy některých tvarů, aby jiné se sesílily a vykřikly ve fluoreskujícím zazáření, v němž tančí neviditelné paprsky, transformované do barevných tónů menší lomivosti, aby mohly býti pozemským zrakům snem o neznámém. Každé umělecké dílo hodné toho jména sní o nesmrtelnosti. Neboť v zemi, odkud přišlo, se neumírá. Každou vteřinou, kterou tam prodlelo, sílilo v atmosféře zahoustlé tlakem všech výší až k posledním hvězdám. Tam, v těch černých vlnách byly koupány ty nejodvážnější myšlenky jako v čarovné krvi a snad by zůstaly nezranitelny. kdyby větry nad nimi nesvály na ně osudný déšť pozemských květů, které učinily lázeň jejich neúplnou.

Právě proto, že umění tryská ze zdrojů, do nichž odvážejí se hvězdy druhého nebe, je výslední suggescí každého velkého umění sesílení života paprsky druhého slunce, rozšíření a prohloubení jeho obrazů novými kořistmi světla a touhy a obohacení dorozumívacích prostředků mezi dušemi. V něm jeden hluboký zrak potápí se do sta zraků a v dlouhém, rozkošném zajiskření opíjejí se všechny tušením jediné Všudypřítomnosti. Nad stránkou Mistra nesčíslné neviditelné ruce podávají se vám k stisknutí. Neboť podstatou umění je láska, která učí mluviti nemá ústa a dodává smělosti příliš nesmělým. Jako láska i umění miluje zemi. I nejspirituelnější umění uznává vděčně, že do jejího světla opíralo svá křídla, než mohlo vzletnouti do výší, kde vznáší se rychlostí extatických pohledů. Země zůstane vždy břehem, k němuž se vrací ze svých výprav. I tenkrát, když duše vyslovila jeho řečí touhu po vyjití ze světa vadnoucích barev a sluncí vraždících vlastní svá jara příliš-ným ohněm své lásky, i tenkrát dodává opojení jeho jemné příchuti vůni v zahradách růží a upozorňuje na polibky, jimiž se stává až do příchodu druhého života vonným několik okamžiků klamu. Neomamuje největší závratí síly ta píseň, která měla dosti odvahy patřit do očí svému nejzáhadnějšímu osudu a která šla ještě o krok dále, když ze všech oken a dveří, otevřených do noci, zatočil se nad ní mrazivý vítr, svál okolo ní chna světla a pronikl ji až zesinala. Ti, kteří hledají květů k otráver. ivota (ubozí, zavírající očí, aby neviděli krvavých reflexů vlasních svých zhasínajících výhní) marně přicházejí do těchto zahrad. Krása s l:skou dávají si znamení přes jejich ramena, obě nevěrné, spojenkyně Illu·- -odplacené zlatem tohoto slunce.

staletých jitřních soumracích umění potkávají se stíny zapadlých

světů se stíny přicházejících událostí. Všechno velké, co potkalo zemi, bylo napřed oznámeno snem. Cesta na světlo našeho slunce vede soumraky tušení. Před každým dnem šla noc s pohledem hvězd. Extase otevřela nové perspektivy poznání. Dějiny lidské duše v tomto životě jsou dějinami jejich snů. Ale i ve světě snů panují zákony řídící vesmír a vývoj, zákony hrající se zázračnou lehkostí, která se usmívá tíži.

Žádná půda není tak vypráhlá, aby nemohla živiti půlnoční květenu mystických seteb. Není duše tak potopené do tmy, aby v ní někdy barvami nezahrály zkušenosti druhého zraku. Není duše, která by opouštějíc poslední ze svých dnů, směla si stěžovati, že neuzřela zemi v jiném světle, nežli je světlo našeho slunce. Nad každým životem visí znepokojující stíny tajemného. Propast, jejíž pohled naplňuje závratí, je ustavičně otevřena po obou stranách všech cest. Každý zná chvíle nejistoty v krocích a ona náhlá vykřiknutí lásky k neznámému, jehož jsme potkávali s tváří zastřenou v nejosamělejších soumracích duše. Ten ustavičný zápas němých hlasů, hádajících se v našich samotách o směr cesty, kterým máme jíti. Hle! Výčitky sestupují do našeho spánku a vedou nás do krajin, jichž nikdo neviděl otevřenýma očima a přece je poznáváme; ale slova, která tam k nám zaznívají, jsou každému mimo nás němá a čekala snad celá staletí, aby mohla být vyslovena ve spojení tak hluboce rozteskňujícím. Každé rty znají úsměv, který je navštívil proti jejich vůli, vysílaný do neznáma naproti neviditelným nadějím. Mystický úsměv, dar země a mládí, znamení, že naše duše je schopna ještě dlouhé cesty poznání a bolesti. Ostatně, není i to, čemu říkají pověra, nedokonalé uvědomění jiných světel. A to, čemu říkají nemoc, rozbouření utajených vln hlubin, větry, jichž nedovedeme říditi a které mají svůj zákon? Naše duše probíhá zkušenostmi dvou světů. Uvědomění o závislosti těchto zkušeností tvoří vyšší duševní život. Methody, dle nichž duše šíří svou vládu v hmotném a nehmotném, jsou individuelní; na nich spočívá osamění osobnosti a přátelství duší. Součet světla všech duší na zemi v jediné době tvoří den mystické práce, v němž roste úroda budoucna. Každá z method, jimiž duše si přisvojují a zpracovávají svá bohatství a své kořisti z obou světů, je schopna stvořiti své umění. Ale z objevů, které umění učinilo průběhem věků, jen nepatrná část uchová se v knihách a uměleckých dílech. Největší část odchází s dušemi, které svá vítězství dovedly aneb musily sníti mlčky.

Fr. Kaván:

Podzimní.

Všade je pouhá trpká pravda,
není čím oči potěšit.
Stromy se příliš rozednily,
zcuchaná hnízda se nemohou skrýt.
Všecko je samá obloha.
Stěny se tuze vynořily,
den a vzduch vadne na pláních,
zelená hesla v řece hnijí,
po kopcích vyčkává pravdivý sen.
Bude už brzo na mně řád:
Už se mně všecko ustaralo,
co mělo mě rádo, co jsem měl;

Strašidlo „Já“.

Ve světle sechřadlém
černé nezbytné zvíře se plíží
lesem myšlenek,
strašidlo srdcí.

Jděte, nehleďte,
šerem nepronikejte!
Děsem zmrznete,
duše osiřelé.

Mladé duše.

Román. Napsal Klen.

VIII. (Pokračování.)

Takovéto chvíle přepadaly v následujících dnech Landu stále častěji. Obraz minulosti vstával v jeho mysli s hořkým pohledem výčitky. Ta chvíle v lese jakoby mu byla rozžehla zvláštní jakés světlo, v němž poprvé jasně si představil svůj i Václavův nynější život jako vyklouzání z tuhé dřívější sebekázně, jako pozvolné upadání v slabost a vlažnost. Cítil se nad tím bídným a ničemným.

Ale zatím se nestalo nic, než že v nich propukala zadržovaná a spoutávaná síla mládí. Měla už dosti té přísné školy, kterou si sami uložili a chtěla k slunci, radosti, životu. Už pominula ta první nedůvěřivá zaraženost, již oba cítili, když z dětství vstoupili do života, ten odpor, ieiž cítili k studícímu a špinavému jeho příboji. Neměli tehdy nikoho, o by jim řekl, jak se mají vůči němu postaviti a co se od nich žádá. chápali života, nedovedli se naň dívat než široce rozevřenýma nedůivýma dětskýma očima a při každém dotyku zdál se jim nízký a krutý. ili k němu odpor a ten je zaháněl zase nazpět, do vnitř, do sebe, clava do tichých snivých steskú, výbojnějšího Landu do závratných

plánů, jak by se dal tento nízký a špinavý život mocí myšlenky a vůle přetvořiti a očistiti. Václav při své měkké poddajnosti trpěl životem, Landa však zápasil s ním a mstil se mu nedosažitelnou výškou svých požadavků.

Dovedli vytrvati v tomto napjatém vnitřním soustředění po celý rok, následující na ony vánoce. Prožili zvláště celé prázdniny v jediném horečném závodu za svými sny, v neustálém sebezpytování a slídění po všech koutech svého svědomí. Ani jediné skvrnky, ani jediné kapky bláta nemělo tam být, celá duše měla zářiti čistotou jako jediná svatyně! Ale kolik tu nastávalo sklamání, kolikrát zoufali nad svou slabostí, kolik plánů zanechali za sebou v troskách! 'Nemohli' si konečně zapříti, že zůstávají stále sami a že pouhá vůle a vznešená slova nestačí k ovládání jiných. Nenašli nikoho třetího, jenž by jim rozuměl. Vědomí, že jsou výjimkami ve svém okolí, nutilo je nejprv sice k pýše, na konec je však přece unavilo. Sekta ctnosti zůstala nesplněným snem. Landa byl poslouchán stále netečněji; kollegové jeho zvykli konečně i na nejsmělejší jeho slova a neviděli v tom více než podivínský ale neškodný »idealismus.« Nic, pranic v jejich okolí nedalo se zvrátit ve svém chodu. Pospíšil milkoval se s Helenou docela vesele po studentsku a dával na jevo, že mu její přátelství s Landou není už po chuti. Po prázninách si s ní už Landa nedopisoval. Ale nejen to, když přijel pak na vánoce, dozvěděl se od rozzuřeného Jendy, že za Helenou dojíždí ženich, malý úředník nějaké továrny v Podkrkonoší, jejž jí otec někde na svých cestách sehnal. Helena podřídila se nutnosti, neboť byla patrně na tolik chytrá, aby nespolehala na vyhýčkaného synáčka ze zámožné kupecké rodiny, který také, ačkoliv se pokládal za zrazena, neměl nijaké chuti dáti jí nějaké záruky do budoucnosti. Ale i Landa viděl v tom zradu, především zradu na sobě samém. Jak! dívka, kterou zasvětil do svých nejhlubších úmyslů, jejíž duší a osudem domníval se vládnouti ta že by se dala připoutati k nějakému bezvýznamnému a neznámému člověku! V této trpkosti bylo více než zklamané přátelství. Byla to uražená žárlivost, neboť teprve teď cítil, že obraz Heleny značil po prvé návštěvě u Tichých v jeho duši daleko více nežli měl sám odvahu se přiznati.

A tak odpadal kámen za kamenem z bývalých vzdušných hradů. Ale dělo se to bez velkých otřesů, tak nenápadně, že oba přátelé, ani si toho neuvědomujíce, sklouzali pozvolna se strmého břehu, s něhož dříve tak spurně shlíželi na uhánějící vlny životního proudu a ocitali se v měkkém, lahodně vlažném, všecku jejich bytost laskajícím a k ní se tulícím klínu. Místo, aby proud řídili a zaráželi, byli jím neseni. Život nestál už před nimi jen jako přísná, smutná povinnost, ale jako pestré poloprůzračné tkanivo, jímž viděli prokmitati čarovné pohádky a nekonečné možnosti štěstí. Ten mlžný, nevyjasněný a rozplývavý svět vidin, jejž zvali svými ideály, odvracoval znenáhla od nich svou polokouli temnou, chmurně vážnou, všecko to, co tušíval Landa za slovy velikost, c... čistota, a přikloňovaly k nim své stránky usměvavé, jasné, poeti Všecko na ně v tomto směru působilo: pokračující věk, jenž je obrn proti životu zkušenostmi a zvyklostmi, příjemné pocity úlevy, jež c když opouštěli přísnou školu sebekázně, četba básníků, v níž nale-

málo touhy po ctnosti a činech, za to však tím více potravy pro žíznivé srdce, i to jaro, v jehož dusných vůních vřely šťávy vyspívajících jejich těl.

Celá tato změna odehrála se zvláště přirozeně a snadno u Václava. Jeho mírné a skromné povaze byly brzy zbytečny ty silné krotitelské prostředky, jichž potřeboval Landa k ochlazování své prudké a spurné krve. Cítil se stvořen pro tiché štěstí, ne pro velikost jako Landa. Toto slovo bylo pro něj více hrůzným než svůdným. A ostatně, jakým právem smí sníti stejně s Landou o těchže věcech on, jenž bude už bezmála za rok seděti jako zapomenutý podučitel někde ve vesnici? Může-li tak málo od budoucnosti čekat, nač se stavět tak nepřátelsky proti životu, jenž na konec zůstane přec vítězem? Rozumný pud jakýsi vedl ho znenáhla k tomu, sledovati se svých požadavků a smiřovati se svým okolím. A pak se mu také v tomto roce lépe žilo. Dostal konečně stipendium a několik těch zlatých měsíčně umožnilo mu popřáti si nyní všeličeho, čeho si dříve odpíral. Viděl, že se tím nestává uvnitř nijak horší a že se často sám klamal, přiznávaje si za zásluhu, co plynulo prostě z nedostatku, v němž žil. A tak staly se mu znenáhla potřebou různé laciné požitky studentského života ve venkovském městě.

Zdomácněl v kouři a hluku studentských hospůdek, s hlavou zabořenou do Národních Listů, z jejichž sloupců vstával v jeho hlavě, rozpálené účinky jedné sklenice piva, obraz doby naprosto sice zmatený a pro něho nesrozumitelný, ale naplňující jej horoucím zájmem a zvědavostí Jakže? všecky tyto řeči poslanců a ministrů o nesrozumitelných mu paragrafech předloh, ty spousty číslic, volby a schůze, všecky tyto tak všední a nudné věci, kterým říkají politika a o nichž slýchával vždycky jen z daleka, ty že by měly představovat dnešní osudy národa? Z takových věcí že se tvoří jeho dějiny, celý ten nádherný proud otřásajících událostí a velkých postav, jejichž romantický lesk ozlacoval mu suché letopočty a data dějepisných učebnic? Hledal tuto romantiku i zde, v hustě potištěných sloupcích novin, a nalezal ji v opojivých frásích úvodníků a v ohnivém tónu polemik. Již po několika návštěvách hostince vyrovnal se nejlepším znalcům politiky ve třídě: znal jako oni rozdíl mezi Riegrem a Grégrem, díval se na mladočeské vůdce jako na řadu bohatýrů, vznášejících se v mythické jakés záři, a na popěrače rukopisu jako na zlé démony a zrádce.

A což teprv dojmy divadla! Tísnil se za desetník vzadu v hustých řadách studenstva, odkud se ozýval nejvytrvalejší a nejupřímněji míněný potlesk a bloudíval pak tmavými ulicemi omámen a rozmrazen nadšením. Jakoby mu po každém takovém večeru bylo narostlo nových nervů, nových prostředků vnímati a představovati si věci netušené a nové. Bylo to zvláště dráždivé kouzlo pohlaví, pro něž jakoby nabýval nových zostřených smyslů. Obraz zpívající Boženky, tak jak smísen nerozlučně

skem po domově stačil po celý minulý rok jeho bezbarvé ještě ochlapecké touze, ustoupil dávno již celým zástupům postav z je-, všemožných vzezření a posuňků, od truchlých hrdinek tragedie žně staženými rty, až k rozpustilému půvabu a trivialním posuňkům ettních postav v trikotech, celé to stupnici nejrůznějších krás, tvarů rozplamenujících jeho fantasii a smyslnost, od chlapeckých let

uspanou. Už ne matka jen a domov, ale sladké tváře dívčí to byly, které jej ukolébávaly v sen a také ony to byly, které nyní jeho obrazům o domově dávaly kouzelných barev. A zase se mu vracel obraz Boženky, čím více se blížily tyto prázniny. Viděl ji stále před sebou s tou nevýslovnou vroucností jejich zraků, nyní už s vyspívající postavou šestnáctileté dívky a vmýšlel se do nejrozmanitějších setkání s ní, v nichž vesměs si počínal nanejvýš statečně, rytířsky a výmluvně a která vždycky končila tím, že Boženka mu vyznala svou lásku a padla mu do náručí.

U Landy naproti tomu odehrála se celá tato změna jen uvnitř v duši. Jinak žil rok od roku nezměněně po svém starém způsobu. Ráno cesta do Brna, škola, odpoledne návrat domů, do malé nádražní stanice, kde nebylo viděti nic než lokomotivy, železniční zřízence a za ohradou nádraží roztroušené domky vesnice, pak celé večery strávené nad knihami a rukopisy, vedle mrzuté tety a strýce, unaveného celodenní službou, stále takto sám na sebe odkázán, bez krejcaru, bez zábavy a společnosti, to byl jeho život, jenž přirozeně jej udržoval v naivních názorech o světě a v přeceňování vlastní síly. Jeho vrozená vlastnost, považovati stále sama sebe za střed všeho a čekati od vlastní myšlenky a vůle zázračné účinky, bujela takto stále, ničím nezadržována a neochlazována. I jeho smělost a výbojnost byly jen následky těchto nesmírně prostých představ o světě.

A nyní tedy, ve druhém týdnu prázdnin, cítil se bídným a ničemným. Cítil, že do jeho bytosti vpadlo něco cizího a složitého, co jej činilo sice po několik dnů šťastným, co však nyní bouří celou jeho starou bytost k odporu a nutí k určitému rozhodnutí. Nyní už ví jistě že to je láska. Je zamilován.

Bylo to hned druhého dne po příjezdu kdy ji spatřil. Studenti byli žádáni, aby pomohli zpívat při chystaném výletu. Ačkoliv měl pro podobné věci jen pohrdání a smích, šel tam přece s Václavem. Nepřiznali si toho sice, ale cítili oba, že je tam žene touha po společnosti a příjemných dojmech, především však vědomí, že tam budou dívky.

Sotva přišli, octnula se před nimi Tony a zapředla s Landou hovor. Jak se prý měl od velkonoc a kdy k nim přijde? Helena je tuze šťastna a Boženka je už čtvrt roku u ní. Nechce se jí ani domů.

Václav, opodál stojící, ucítil uvnitř bodnutí a krev se mu hnala do tváří. Není tedy zde! A nechce se jí ani domů! Jak je jí on asi lhostejný! Jaké to bylo bláznovství o ní snít!

— Ale mám tu za to jinou hezkou slečinku, podotkla Tony, ukazujíc do zástupu dam.

— Je z Prahy, vysvětlovala šeptem, chodí do vyšší dívčí školy a přijela k staré paní Voleské v našem domě. Jsem zde její gardedámou, dodala se svým hrubým smíchem a než se oba nadáli, stála už s ní před nimi a představovala: Slečna Čížková z Prahy. A to je, Márinko, pan Landa, o kterém jsem vám vypravovala a pan Daněl.

Štíhlá dívka v šatech nejmodnějšího střihu, s hravými očky a tými kadeřemi se uklonila s koketně naivním úsměvem a podala obě ruku. A takovým způsobem událo se seznámení, které měl Landa platiti tolikerým rozčilením a trýzní.

(Příště dále

Bohumil Květ:

Profil.

(J. S.)

Tak plna vlídné něhy, sladký
jak anděl, který s nebe slét,
by ve vír slastí našich vratký
nebeských květů vůni vplet.

A čelo její dětsky něžné
je kalich vonných lilijí,
kde duší rajských pásmo sněžné
se nevinností opijí.

Dech její, Ave žehnající
nad krajem, jenž zdřím v závějích,
v ten pustý život náš a mdlící
zvěst nese vlasti šťastnějších.

Puk ňader jejích rozvírá se
jak bílé růže vonný list,
a její duch v své vážné kráse
jak smrt je vznešený a čist.

Píseň.

Po stěnách oheň mihotavý
se vznáší, padá žas,
vše usnulo v něm, vše se taví,
skon, žití, prostor, čas

Vše dřímá: léta smutku dlouhá,
stesk, lítost, stud i žel,
vzdor, odříkání, vášeň, touha,
čím život plál, čím vřel.

Vše bylo marno; sen i bdění
šly marně duší mou — — —
Jak uhel zvolna v opojení
se srdce tráví tmou — — —

Neznámému bohu.

Když kolem tma, tu poznáš, jak jsi sám.
Sám s duší svou, tou unavenou pouze.
Tam venku tma, stín přes vše splývá dlouze,
zde tma a stesk a výčitky a klam.

Ret mdlý se zachví »modlitba« — jen plam,
a oltář prosby vzhůru šlehne v touze,
však nic než nebe hněv cit vlastní nouze
a pochyb dým zpět k zemi vrhá nám.

Ó kdokoli, čí jméno osud klaté
nám v oltář psal, jenž nadbíháš nám v stínu,
a nám se chechtáš u cest barikády,

mrak rozhrň již, co halí tě, vem, kate,
to srdce, protkni, zdrť je, spal, neb všady,
kam hne se jen, vždy v tvém se octne klínu!

Umění a všední život.

Walter Crane. (Pokračování.)

Při jednom akademickém banketu pravil prý jistý arcibiskup, nepochybně z ušlechtilé snahy potěšiti ty méně šťastné, jichž díla nezdobila stěny kolem dokola: »Co na tom! Není dáno každému, aby byl Rafaelem, Fidiem, nebo Michel Angelem, ale proto netřeba zoufati, nechť obrátí jen svého ducha k umění dekorativnímu, tu jest ještě veliké pole, na kterém se mohou vyznamenati.«

Nyní ovšem se neodvažuji ani mysliti, že by některý arcibiskup mohl něco takového říci, vždyť tak jsme velice pokročili (!), ale tehdy mne překvapila tato slova, jakožto výraz zcela zvláštního názoru o umění. Byl to opak převládajícího názoru, že tak zv. dekorativní umění patří neodvolatelně k umění nižšího druhu, že jeho požadavky na ducha, jak umělce tak pozorovatele, jsou mnohem menší a slovem, že jeho cíle jsou nižší a vyžadují méně cviku a schopností než malba obrazů. Kdybychom však z dějin umění a jeho výtvarů soudili, zdá se, že by se tento názor úplně obrátil.

Nechci žádné z obou těchto umění (dekorativního a malířství) stavěti proti sobě anebo činiti nepříjemná porovnání, a není věru toho ani třeba, ježto jak myslím, si oboje ve svém nejvyšším rozkvětu podávají ruce. Jejich pravý vzájemný poměr možno vskutku zpodobiti dvěma rameny kružítka, nerozlučnými, vzájemně odvislými a pomocnými. Jest jisto, že malířství a sochařství nemohou dospěti jisté dokonalosti, když rozmanitá umění, jež je obklopují a v ně vrcholí, netěší se z dobrého zdaru a života. Ano zašel bych ještě dále a řekl bych, že tam, kde dekorativní umění jest na vysokém stupni, dostaví se i malířské anebo dramatické umění jakožto přirozený následek vývoje. Krása není v životě ani v umění nic nahodilého, ani vrtošivého, není přepychem a zaměstnáním několika snílků a zbloudilých existencí; ona jest něco organického, co má své vlastní zákony, jakkoliv proměnlivé, své logické příčiny a následky; jako ostatní věci jest výsledkem neustálého prudkého a napjatého zápasu o život v celé přírodě; žije a tudíž jest stále ve svých projevech rozmanitá a má stále svoje střídající se období — vzrůst, rozkvět, úpadek a renesanci — jak to můžeme viděti v dlouhém proudu časovém a pozorovati četné toho stopy v každém století.

Sbíráme-li rozptýlené zlomky, neocenitelné pozůstatky a zbytky umění, vržené nelítostným proudem věků na smutné naše pobřeží, nezapomínejme pro péči a obdiv krásy, náležející minulosti, že krása žije, nyní v nás žije a že jako ranní záře každého letního jitra vstává nad našimi severními moři, aby putovala světem. Ale musí míti potravu, šat a byt, a za tyto nezbytné potřeby musíme my, dekorativní umělci, býti v prvé řadě zodpovědni. My jsme opatrovníky obecného majetku krásy a jsme jeho správci, podle obnošené fráze, v chatrči i v paláci. Každý, buď si architekt, sochař, malíř a kreslič působí svým rázem, svou formou, barvou a myšlenkou na vkus přítomného i budoucích pokolení. A abychom vrátili se k myšlence, ze které jsme vyšli: v tom

právě jest znak a cíl dekorativního umění, že co hojně padají na váhu při malbě obrazů i jiné zřetele, jako síla a výraz myšlenky, jež ovšem dle mého nemají býti nikdy na úkor kráse, jsou požadavky krásy v umění dekorativním nejvyšší. Vhodnost, rovnoměrnost a soulad jsou ony gracie, jež nám musí býti radou i když spousta jiných podružných zřetelů domáhá se uplatnění.

Běžné mínění o dekorativním umění jest vyjádřeno v úsudku »ledabylého spracování.« Kdyby v tom obsaženo bylo nejvyšší pravidlo umění dekorativního, věru že by názor o něm, vyslovený naším arcibiskupem a mnohými znalci, byl pošetilý. Jest ovšem nástěnná malba jednou z jeho úloh, ale umění tu ani nepočíná, ani nekončí. I kdyby byla posledním slovem dekorativního umění, nebylo by to nikterak věcí tak prostou, jak se zdá. Umění každého stupně musí býti podnětem ku mnohým a mnohým úvahám. Vyžaduje vždy našich nejlepších schopností, ať pracujeme jen v ploše, anebo do tří rozměrů; a jakobychom nebyli spokojeni definicí malířství, že jest »napodobením těles na rovné ploše,« tak nebudeme spokojeni tou, že dekorativní umění jest »ledabylým spracováním.«

Hlavním zákonem pro dekoraci jest: přilnouti k okolí i k látce. Tento obojí požadavek otevírá cestu vynalezavostí, a věru žádná dekorace nemá práva na toto jméno, nevyhovuje-li jim. To však jest prozatím jenom kostrou a lešením, třebas nemálo důležitým, ale pravé triumfy dekorativního umění teprve nastávají. Vskutku celý svět leží před umělcem, kamkoli sáhne. Myšlenku lze vyjádřiti dekorativnímu anebo monumentálnímu umění v jeho vyšších formách mnohem lépe prostředky figurálními a emblematickými, než umění čistě malířskému. Zajisté není nic mimo jeho obor, neboť jeho podstata jest více sugestivní než napodobivá a tudíž stává se zase jako při svém počátku, ale vy vyšším smyslu, řečí — malebným písmem.

Může-li pak býti nějaká řeč určitější a trvalejší, ať již ji čteme očima umělce, anebo historika, starožitníka nebo filosofa? Jak mdlou bychom měli představu o národech starověku, kdyby všechno jejich umění bylo zahynulo! A zde mluví právě dekorativní umění, od ozdobených kostí jeskynního člověka až k parthenonskému vlysu.

Nařídíš-li tedy někomu, aby zobrazil vlastní dobu, její zvyky, obyčeje a její kroj, bylo by pochybeno domnívati se, že to jest vše, jak ji lze zobrazit. Také duch má své zvyky a svůj kroj jako tělo — ano, má mnohem větší šatnici, a čím dále rozmanitější. Umění nežije toliko pro starožitnost a nikdy snad nebude v nesnázi o látku, i když pominou dostihy a železniční stanice. Neznám lepší definice krásy, nežli že jest »nejrozmanitější jednota a nejjednotnější rozmanitost.«

Tu leží před umělcem moderní život, všechen jeho luxus a shon [illegible] bez oddechu, jeho stále větší města, již nyní pustá a smutná ve [illegible]obrovitosti; a tu leží holá kostra a nahé lešení nových snah a názorů, [illegible]rážející stlívajícím rouchem starého života a mravů. Usmířiti tyto [illegible]tivy, pojistiti kráse vládu, její korouhev všude pozvedati, její ohrom[illegible] uhladiti v lahodnost, k tomu, zdá se, jest třeba síly a odvahy umě[illegible]ého Samsona. Zároveň mějte dobře na paměti, že dlouhé přípravy

mohou býti velice na překážku, jako brnění, a že veliké věci často byly vykonány prostředky velmi jednoduchými, že obři byli poraženi dobře mířenou ranou ručního praku a Filištinští obráceni na útěk. Pravím, že jest dobře to míti na paměti, když svůj umělecký život vezmeme do vlastních rukou, a dáme se na pochod proti obludám naší doby, oděným v zrcadlová skla a v litinu, a ohrazeným svůdnými paláci.

Mluviti o umění k lidem, zachváceným prudkými zápasy politickými, uprostřed divokého a úsilného boje hospodářské soutěže, když lidé práce se organisují a staví v bitevní šik proti ohrazeným pevnostem kapitalismu, když vzduchem víří rány a křik útočících, a když ve zmítání tohoto boje mnozí naši spoluobčané sotva nacházejí kus místa a oddechu: mohlo by se zdáti, že jest to poněkud nicotnou věcí mluviti zde o umění.

Ale záleží na tom, co vlastně uměním rozumíme. Je-li jím ta bezvýznamná veteš a tupé fintění nadutého bohatství a pominuté mody, to líčidlo a ta náplast, aby zevnějšek společnosti byl lahodný a šťastný a aby byly zakryty vrásky, o nichž by hlasitě mluvila pravda zcela upřímná? Jest umění najatcem nadutého a okázalého života, aby lichotilo jeho zvláštním vrtochům a střeštěnostem — nějaký šašek v maškaře, vždy ochotný k laciným vtipům a nucený líbit se třebas jen na okamžik, aby uhájil živobytí? Jest uměním to, co jest vzácné na trhu, zač se dává báječná cena a co se vyvažuje zlatem, ač třeba jeho tvůrce měl velmi trudnou práci, aby je vůbec odbyl? Jest to, co rozumíme uměním? Či jest jím spíše ono sladké a tklivé kouzlo, jež nás povznáší nad denní rmut, onen genius krásy a souladu, jenž všechno posvěcuje, čeho se dotkne, jenž nezná tříd ani stavů, jenž mluví všesrozumitelnou řečí, přítel svobody a bratrství, stavící řád ve zmatku a dobrotu na místo krutosti, jenž patří nám všem a není věcí soukromého vlastnictví, jehož cena a hodnota nedá se ani zúčtovati ani ovládati zlatem, nýbrž záleží pouze v životních podmínkách národa, důstojných člověka a tudíž ještě ne zcela beznadějných? Nevyskytá-li se ve všem, čeho se chápeme a čeho užíváme, v rýči a pluhu, v jich křivkách a konstrukčních liniích, láskyplně přizpůsobených k svému úkolu, a ve všech prostých domácích a nezbytných nářadích denního života a užitečné práce; nevyskytují se i v organické kráse složitější a okázalejší řezbářské, litinové a vzorkové výzdoby našich obydlí, od mísy a sklenice v jídelně až k malbám na stěně?

Takové prosté a drobné věci, často nepovšimnuté, působí, třebas ani nepozorujeme, na život nás všech, máme-li býti šťastni ve svém okolí, a utvářejí nitro i domov se všemi jejich něžnými a čistě lidskými vzněty. Snad i dnes to platí pro ty ohromné činžáky, s nájemníky dnes zde onde tam, jakož i o oněch bídných noclezích pod vozem aneb pod železničným mostem, anebo na dláždění nejbohatšího města na světě, s kusem novin pod hlavou, novin, třebas ilustrovaných! Laciné umění, zvoláte! Laciné vskutku — laciné skoro jak sám život!

Ó zajisté, každé umění, jež líčí okolnosti takového života, jeh zevnější a do očí bijící některé stránky jsme uvedli, jest dosti cen Zastanci tohoto laciného umění, umění pro skromné domácnosti li mají zadostiučinění za menší výnosnost svého umění jako veškera lac

práce v tom, že zvyšují úroveň lidského života. Mluvíme-li však o tom, vnésti umění do domácností lidu, mělo by se dříve hleděti, aby lid vůbec domácnost měl, lepší domácnost, než takovou, již může bezpečně nazývati svou jen tehdy, pojistí-li si ji napřed týdenní činží, a ve které krátký čas pobude po 10, 12, 16 anebo 18 hodinách dření.

Souhlasím s přítelem, který na jednom kongrese na zvelebení umění se vyslovil, že nejlepší dekorací pro domácnost, ve které panuje nouze, by byla po jeho mínění pořádná kýta šunky. Je-li spíže prázdná, nemůžete žádati, aby její majitel nacházel veliké zalíbení v jejích ozdobných náplních. Nasyťte tělo a vyživíte i mozek. To zdá se zajisté jednoduchou a zřejmou pravdou, a přece co bylo třeba agitace, nežli se ujala alespoň v té nepatrné míře, v jaké se počíná nyní uznávati.

Nejlepší půdou pro umění — půdou nezužitkovanou — jest prostý, přirozený a zdravý způsob života, neutlačeného vysilující prací a neznesvěceného pustým shonem po zisku, ale kde poctivá práce zabezpečuje život a jeho radosti a volnost, i vnímavost krásy v umění i přírodě. A tak požadavky umění jsou i požadavky lidského života, jehož nejsou vskutku než nejvyšším výrazem.

Nádherou antického umění (i asiatického despotismu Řecka a Říma) bylo až plýtváno na veřejných budovách a veřejných pomnících, kdež je mohli viděti a se z něho těšiti všichni občané společně, i otroci. Ve středověku kostely, bohatá skladiště umění všeho druhu, byly stále otevřeny návštěvě a k útěše lidu. Ulice za oněch časů pestřily se ozdobami a malbami, tak že život byl pln dojmů a romantiky, vzdor tyranii lordů a králů. Vstoupíme li však do moderní doby, vidíme, že umění, jako všechno ostatní lidské dílo, octlo se pod vlivem velikých změn soustavy hospodářské — změn založených na nových podmínkách výroby a rozdělení statků, pozemkového vlastnictví a světového trhu. Umění stalo se čím dál tím více soukromou věcí a vlastnictvím, a tak jsme se odchýlili od obyčeje, učiniti je co nejvíce přístupným lidu na veřejných domech a pomnících, že vskutku máme také velmi málo dnes umělců, již by to dovedli učiniti anebo ještě pokládali za hodno, věnovati tomu čas anebo přemýšlení. Na místo velikolepých a veřejných paláců, kostelů a síní, jež pomocí všech umění zářily nádherou, máme dnes z pravidla neohrabané anebo »uměním« přecpané veřejné budovy, nemotorné a nevkusné kostely, brak vší možné nám cizí architektury, v rozličných stylech, a nudící obrazy vojenských, námořních a politických model v zakouřené bronzi, zkamenělých řečníků, stále do nekonečna do lhostejného lidu mluvících. Pod vlivem obchodního ducha, zdá se, že lidé dnes, místo aby hledali sami potěšení v kráse a těšili se s ostatními z požitku, hledí si jen toho, aby měl každý něco, co nemá jiný. Jenom zvláštnost a nezvyklost má cenu a to vysokou, jinak předmět nemá kupců. Tak stalo se umění jinotou čistě peněžní anebo směnnou a posuzuje se jenom se stanoviska »bréhо výtěžku.

Následkem tohoto systému výdělečného a vůbec výrobního, a při dělení práce i v umění, zašlo skoro úplně umělecké řemeslo a bylo loučeno od umění. Umění vyrábí se snad pro lid (aby se mu prodalo), nevyrábí se více lidem. Každý má svého denního zaneprázdnění až

nad hlavu a nedostává se mu vznětů uměleckých a nelze mu ani zahřívati touhu po umění. Za to jest organisace obchodní a průmyslová tak citliva, že každému hnutí trhu hledí vyhověti, organisace, ve které každé odvětví jest navzájem na sobě závislo, a ve které i v každé jednotlivé dílně pracuje jeden dělník druhému do rukou. I jest dnešní výrobní společnost opakem umělecké a individualní, snad i té pravé organisace práce, v níž jedině spočívá možnost řádného pospolitého života.

(Příště dále.)

K dnešnímu stavu mladého hnutí.

Píše F. V. Krejčí.

(Dokončení.)

Nehájím proti realismu skutečného a programového eklekticismu, hájím jen jistá práva moderního člověka na skepsi, na všecko to, co v duši jeho je neuzavřeno a nesceleno a co volá po smíření. Kdo je s tímto vnitřním smírem a jednotou příliš brzy hotov, vždycky zanechává nás v podezření, že si tento úkol položil příliš lehce a nízko, že pro jednu myšlenku, která se mu zdála přijatelna, zavřel oči před deseti jinými, stejně neodbytnými. Kdo si uvědomí v celém jeho dosahu dnešní bankrot filosofie, nemožnost vrátiti se ke ztracené náboženské víře, krisi mravní, zmatek v heslech a snahách společenských, stejný chaos a nejistotu v rodícím se novém umění, kdo si představí všecku tuto spoustu sporných si myšlenek a bude v nich hledat soulad a smír, nebude se ani na okamžik stydět přiznati si, že má před sebou úkol, na nějž sotva stačí celý lidský život Proč by měl kdo být kárán za to, že tento úkol považuje za vyšší a nesnadnější než jiný, když má s ním stejnou snahu jej rozřešiti? Problem eklekticismu je ostatně v posledních svých kořenech problemem štěstí a lidské moudrosti. Ideál dokonalého duševního vyrovnání a klidu dá se vyjádřiti dvojím způsobem. Předně: snem o moudrosti absolutní, která se vznáší nade všemi danými a známými lidskými myšlenkami jako duch nad vodami, má z každé něco, ale nepřiznává žádné zúplna, poněvadž ví, že každá je jen jednou, relativní stránkou objektivní pravdy. Anebo: chopiti se jedné myšlenky celou silou své bytosti, býti jednou takovou relativní vlnou v nekonečném oceánu pravdy, nalézti klid a štěstí v sebedůvěře a jistotě, již poskytuje takováto víra v jedinou, svou, subjektivní pravdu. Toto štěstí je však zaplaceno illusí, domněnkou, že naše vlastní, (tedy pouze relativní) pravda je pravdou absolutní. Ten, kdo si vyvolí tuto druhou cestu, zakládá si pak na své jednotě a shlíží jako na eklektika na toho, kdo chce vybřednouti nad tyto vlny relativního, poněvadž zná jejich relativitu. Nepodaří se mu ovšem vznésti se až k výši skutečného absolutna, právě tak jako se nepodaří nikomu vysvléci se z lidské kůže — ale tato snaha, stavící se mimo daná individuelní pravdy a hledající smír mezi nimi, stojí mravně při nejmenším vždycky za tolik, zač stojí u druhého jeho sebedůvěra a sobědostačitelnost. Tato snaha, to jest právě ono hledání pravdy, jež cení Lessing více než pravdu samu a v ní viděti eklekticism, jest při nej-

menším nespravedlivo. Eklekticism je vybírání mezi nabízejícími se myšlenkami, totiž přijímání jich jak leží a běží, pestře, bez organické souvislosti — ale co zde hájím, je právo na kritické postavení mimo každou cizí myšlenku, na volný soud o ní, její odhad, zvážení a přijímání teprv podle toho a do té míry, jakou měrou přiléhá k potřebám mého duchovního organismu.

Myslím ostatně, že na straně realistické se přeceňuje tato potřeba theoretické jednoty světového názoru, zvláště pokud se týče směru, zastávaného skupinou jednotlivců. Kdyby tito všickni měli souditi o posledních věcech člověka stejně, než by směli vystoupiti na veřejnost, nevím, kolik stran, frakcí, ba i pouhých redakcí by tuto zkoušku obstálo. Myslím, že první v ní by neobstála — sama skupina t. zv. realistů a že kdyby byli jednotlivě intervievováni o svém stanovisku vůči nejzákladnějším bodům filosofie prof. Masaryka, dopadaly by odpovědi zajisté hodně pestře. Právě jen proto, že takováto jednota víry a názorů u jednotlivce i celé skupiny jest něčím sice velmi žádoucím, něco, co v případě, že to existuje, rádi připočteme k dobrému, ale nijakou nutnou podmínkou, bez níž by nebylo lze společně chtíti a společně pracovati. O toto jednotné chtění, o vědomou určitou a výraznou snahu jde v prvé řadě, tedy o praktickou jednotu jednotlivých osob nebo celých směrů. V tomto ohledu nestojíme nijak za realismem. Každému může býti zjevno, co chceme v literatuře a v umění, co chceme v politice, co chceme v sociálním životě. Rekapitulovati to zde všecko, bylo by tuším zbytečno. Naše domácí poměry a naše kritické stanovisko nutí nás ovšem, dávati prozatím větší důraz na to, čeho nechceme, ale negativní stanoviska jsou jen rubem pro tutéž věc, jejímž lícem je positivní snaha a myšlenka.

Dá se sice namítnouti, že jednotně chtíti může jen kdo jednotně věří. Jen že to je věta tak všeobecná, že připouští možnost mnohých výhrad a zvláštních případů. Tak na př. řekl jsem hned zpočátku, že v konkretních snahách a práci v daných českých poměrech jsme realistům v hlavních bodech blízci, ačkoliv nepřijímáme filosofie prof. Masaryka. Ostatně neřekl jsem nikde, že jednoty v názorech naprosto nemáme (neboť i kriticism a snaha po synthesi myšlenek předpokládá jistou jednotnou soustavu názorů, právě tak jako je skepticism také systémem a jako jím může být zván — ovšem ve smyslu trochu paradoxním i eklekticism!) — ale nezakládal bych si na ní, poněvadž mi více záleží na tom, čeho ještě nemám, k čemu směřuji, než na tom, co mám. Realism naproti tomu začíná si příliš brzy dostačovati, honosí se svou jednotou, svým objevením životního smyslu českého člověka atd. a v tom už je pro něho nebezpečí, že upadne do neomylenství a církevnictví, které bývá hrobem i nejlepších myšlenek.

Celé toto rozpoložení našeho poměru k realismu vypadlo jako obrana rostě proto, že zde bylo na prvém místě třeba odmítnouti jisté ..y a veliké nároky, s nimiž realism vystupuje. Jinak plyne náš poměr ěmu z řečeného, tuším, dosti jasně. Naše cesta nejde přímo proti ismu, jde vedle něho. V mnoha bodech, jmenovitě v politice, snahách ..álních, v kritice našeho života a j. jde s ním rovnoběžně, ale odchy-

luje se od něho tam, kde jde o hlubší způsoby pojímání člověka, o základní body nazírání na svět, tedy o umělecké a filosofické koncepce. V našem programu jest více místa pro čisté umění, pojaté ve vlastní své podstatě a svém významu a neposluhující nijaké druhé myšlence, nežli u něho. Nežádáme od umění, aby podávalo ethický smysl života, jeho smysl esthetický stačí nám úplně. Umělecké dílo, strhuje-li roušku z otázek životních, tož jen svou uměleckou silou, těmi okamžiky zanícení a intuice, kterých nám poskytává. Jeho mravní hodnotu nebo tendenci považujeme za něco sekundárního, za živel spadající sem z jiného hodnocení než uměleckého. Ale uznáváme i při tom umění za školu ethického života — ne ovšem morálky, ale za školu citů a sympathií, která nemůže zůstati bez vlivu na mravní hodnotu člověka. Umění má v našich očích svůj sociálně a mravně-paedagogický význam (když ho už mít musí), svou kulturou citovou. Na cestách této kultury podává se pak bytost lidská daleko komplikovaněji, nevypočítatelněji a svobodněji, než aby se dala měřiti dle pohodlných loktů přísné morálky. Odtud čerpáme pak volnější, výslunnější a radostnější názory na lidskou duši než jaké projevuje realism. Uznáváme za nutno, aby zde byl vedle něho směr jiný, jenž by paralysoval jeho katonskou rigorosnost, jeho asketickou a křesťanskou tvářnost. Nepodceňujeme důležitosti oněch mravních pojmů, kterým se říkává praktické křesťanství, pro život sociálný, ba naopak považujeme je za tak důležity, že jsou samosrozumitelnými, dnešnímu člověku úplně do krve vešlými, ale cítíme, že je otázkou doby a hlavním bodem její krise, jak odpoutati tyto mravní pojmy od starých útvarů náboženských, které se vzkřísiti více nedají, a jak stvořiti z nich novou mravnost, přilehající k novým potřebám moderní duše. V moralistním nazírání realismu vidíme mnoho reakčního, mnoho, co zatemňuje a mate. Chceme i v otázce náboženství úplnou jasnost — nepodceňujeme jeho důležitosti pro přítomnost i pro budoucnost, nechceme ho nikomu bráti, ale kde ho není, tam nebudeme burcovati z hrobu mrtvoly, které nesnesou denního světla naší doby. Nejsme čirými racionalisty a nechceme míti ničeho s materialismem — naopak šli jsme od počátku s novoidealistickým a novospiritualistickým proudem posledních let, ale ne tam, kde znamená reakční záchvaty novokřesťanství a novokatolicismu, nýbrž jen tam, kde je skutečně pokrokový a s právy moderního rozumu slučitelný.

Chceme býti, tak jako realism, pokrokovými a reformními ve snahách sociálních a politicko-demokratických, nestavíme je však jako on na podstavec mravně-náboženský (ať už myslí náboženství v jakémkoliv smyslu), nýbrž spojujeme s nimi snahu po umělecké kultuře, která realismu schází. Nelekáme se zdánlivé trhliny, kterou mezi oběma těmito druhy snah vyvolala falešně pojímaná hesla aristokratická. Právě proto, že máme o významu umění pro život ducha pojem nejvyšší, právě proto, že jsme přesvědčeni, že ono zabírá v sobě více úkolů a funkcí, které dříve příslušely náboženství a morálce, právě proto, že ho také považujeme za luxus a nejvyšší požitek, nám na tom — a to právě v zájmu sociálního altruismu — záleží, aby jeho působnost zabírala co nejširší kruh sociální, aby nebylo spo-

jednotlivců, ale důležitou funkcí a kultem co nejširších kruhů sociálních a aby i těm vrstvám, které zápasí dnes za důstojnější život ve společnosti, stala se účast na této kultuře umělecké jedním z nejžádoucnějších cílů. Dnes ovšem, zvláště u nás, kde tato umělecká kultura je dosud v plenkách, musí jí býti popřáno co nejvíce samostatnosti a volnosti. Je to požadavek společenské differenciace a dělby práce. Proto pěstujeme oba způsoby svých snah odděleně, popřávajíce jim co nejvýraznějšího vyhranění a směřujíce k jejich konečné synthesi.

* * *

V této snaze umělecké stýkáme se s mladou literaturou, vlastně patříme do ni jako jeden z jejích orgánů. Na tomto poli dospělo mladé hnutí, jak se situace dnes jeví, ke třem znatelnějším proudům. Jest to předně směr bývalé Moderny (může-li být nazýván směrem), pod jejímž programem seskupili se autoři, vkročivší do literatury kol r. 1890 i ještě dříve, talenty různých fysiognomií a barev, ale jednotni ve snaze odpoutati se od vládnoucích šablon a plochosti a spojeni pod heslem individuelnosti a uměleckosti. Vedle toho daleko sepjatěji a hlučněji vystupuje směr Moderní Revue s celým rázem a taktikou školy, s kultem jediného uzoučkého proužku umění, jejž vydává za umění všecko, a z něhož se mu podává stanovisko nesmířitelnosti vůči všemu jinému. Vedle těchto dvou znamenají Volné směry stanovisko některých mladých talentů, kteří v umělecké snaze chtějí býti také moderními, ale zachovávají při tom kontakt se staršími živly.

Naše místo v mladé literatuře označuje až do dnes program Moderny. V něm nalezáme formulováno jinými slovy totéž široké stanovisko ve vnímání a připouštění umění, jaké jsem z předu (v č. 7.) postavil proti realismu. V onom programu je důrazně vyjmenováno, které směry a hesla nepovažujeme za umění, ale není vedle toho vztyčen nižádný positivní samospasitelný program zvláštní nějaké, určitě zbarvené školy, nýbrž toliko jediné heslo: individualita! To není bezbarevnost a eklekticism, to je jediný způsob, jenž mohl různé individuelní talenty spojiti beze všeho terrorismu jistých dogmat a bez nebezpečí, že zapadnou v klikérství. Nalézáme pod oním programem svorně vedle sebe jména umělců si tak různých jako jsou Machar a Březina, Šlejhar a Sova. Nebylo to také signalisování nijakého nového směru, šlo zde více o projev negativný, proti tomu všemu, co v stávající literatuře vzbuzovalo náš odpor — cesta do budoucnosti nebyla tím však nikomu vymezena. Jdi kudy chceš, jen buď svým a umělcem!

Odtud plyne jasně, jaké umění si představujeme za snahou po umělecké kultuře. Takové, jaké nám přinesou individuality přítomné i budoucí. Naším úkolem v kritice je mrviti a kypřiti pro ně půdu. Ale odpisovati jim ráz a barvu nebudeme a ani nemůžeme. Jedno jest tu jasno a určito a pevno: že umění, které nám tane na mysli, nemůže být jiné než nové, moderní, rostoucí a živoucí. Neboť individualita jest nám pouhé synonymum pro novou, nebývalou, odlišnou kombinaci vnitřních prvků.

Nejmladší směr literární, představovaný Moderní Revuí vychází z téhož individualistního principu, ale pojímá jej z docela jiné stránky a odtud ta různoběžnost a nedorozumění mezi ním a našimi snahami. Program Moderny pojímá princip individuelnosti jakožto princip nejširší svobody v tvorbě, jakožto nekonečně rozlehlou půdu, na níž je místo pro každý směr, každou barvu, každý tón, jen když je hlubokým a poctivým odrazem nitra. Směr Mod. Revue chytil však tentýž individualistní princip za tu stránku, kde on znamená odlišnost, vypjatost. My pravíme: Umělče, buď svůj — ale tam se obměňuje tato věta takto: Umělče, buď jiným než ostatní! V základech to je totéž, přijde jen na to, jak se na věc hledí a odkud se hledí. Směr Mod. Revue hledí na ni se stanoviska pouze formálního: neměří umělce dle obsahu jeho bytosti, nýbrž dle stupně křiklavosti, jímž se odráží od svého okolí. Hlavním argumentem proti takovémuto pojímání individuelnosti jest produkce této školy sama. V theorii mluví o odlišnosti a vypjatosti, ale v praxi vypadá tato vypjatost u všech jejích příslušníků téměř stejně, představujíc jediný a k tomu úzký typ literární, vyvolaný nejposlednějšími útvary cizího umění. Jednotliví tito autoři jsou tedy vypjati a odlišni (nechci zde rozhodovati, kolik z nich vnitřně a nejen zevnějšími allurami) od ostatního našeho literárního prostředí pravda, — ale při tom je druh druhu často až k nerozeznání podoben. Princip odlišnosti se takto sám poráží a vrací se v kruhu tam, odkud vyšel — do šablony. Tam, kde chtějí být všickni vypjati a při tom jsou dětmi stejné doby, nasáklí stejnými vlivy a stejně uvnitř sformovaní, nemůže věc skončiti jinak, než že jsou všichni vypjati stejným způsobem a tak, co mělo být odlišným, stává se uniformitou. Odtud další nedorozumění mezi námi a tímto směrem: v čem tam se vidí individuelnost, v tom my vidíme už šablonu, v čem tam se vidí smělé a výbojné umění, v tom vidíme my umění prostřední, často žádné, protože pohodlné a snadné, v tom co tam imponuje jako vypjatost, vidíme my psychologii nelidskou, chudou a na maličký duševní pás omezenou, kde se tam mluví o nejsmělejším uměleckém pokroku, vidíme my stagnaci, kde se mluví o největší svobodě individua, vidíme nespravedlivý terrorismus několika hesel, která se stala dogmaty. Jako měly školy idealistní svá dogmata o pravidlech klassické krásy a o dokonalém absolutním stylu, jako měl naturalism svou dogmatickou víru ve vědu a pravdu získanou experimenty, právě tak zrodily i nejmladší směry svá dogmata o umění subtilním a niterném, o novém stylu za každou cenu, o aristokratismu umělcově, o absolutní svobodě jeho »já«, o zbytečnosti všech tradic a předpisů atd. Totiž v podstatě jsou to ideje docela správné, k nimž se po překonání klassicismu a naturalismu musilo dospět, ale tak jak je vídáme dnes v produkci i kritice praktikovány, vedou jen k nespravedlivém dogmatismu. Klassické školy neviděly v umění nic než métier, jež se má prováděti ve stopách osvědčených vzorů, dnešní nevidí v něm nic než projev individua. Tam se cenilo dílo dle norem dokonalosti, zde se podřizuje význam díla interesu pro osobnost. Tam se cenila dokonalost stylu, přilehnutí k tradici, zde naopak co největší vzdálenost od tradic. Tam se měl člověk a s t stylisovati dle zákonů krásy, zde se chce docela po vědecku odhado- i

a poznávati duše atd. Tedy za jednostrannosti zase jednostrannosti. Stará to kletba literárního vývoje. Každá nová perioda zapomíná úmyslně, čemu by jí mohla naučiti předchozí, a ta která přichází od ní, začíná zase od počátku z jiného konce, z jiné jednostrannosti. Pravda, tam kde vystupují silné tvůrčí individuality, promíjíme rádi za tuto cenu tyto jednostrannosti, neboť právě ony jim dávají barvu a ráz. Individualita umělecká je možna jen za cenu illuse, že jen její způsob dívati se na svět je pravý. V tom je právě individualitou, že má svůj vlastní jediný zorný úhel. U směru kritického chceme však otevřenější zrak, schopnost viděti věc z více stran — odkazuji k hořejším poznámkám o tak řečeném eklekticismu — a my chceme být v prvé řadě směrem kritickým, umění tlumočícím a vybavujícím. Přijímáme proto všecko individuelní s nutnou reservou, již jeho povaha ukládá. Kdežto by na př. směr Moder. Revue považoval každé slevení ze vztyčených požadavků vypjatosti za ústup a kompromis, věříme my naproti tomu, že může nastati případ, kdy takovéto slevení bude vlastně uměleckým pokrokem, totiž reakcí proti tak řečené vypjatosti, ve skutečnosti však monotonním šablonám a módním dogmatům. Nejsme jediní, kdož věříme, že takováto reakce musí nutně i v našem mladém hnutí nastati, a to už velmi brzy. Nebude to návrat k banálnosti a plochosti, neboť celý ten zápas za umění v posledních letech nemůže zůstat bez výsledků! — ale půjde o to, zjednati vedle subtilnosti práva i síle a ohnivým výtryskům zdraví, vedle šílenosti a smutků i radosti, vedle duše i barvě a nádheře zevnějších věcí, vedle interesantní osobnosti i požadavkům na objektivní dokonalost díla, a nebál bych se konečně říci: obnoviti, pokud toho zasluhují, i práva tradice, práva umění ve smyslu výkonném, umění jakožto métier a praxe.

Ale to jsou ovšem body, které se dají zde jen přibližně označiti pokud charakterisují dnešní literární moment u nás. Je to, jako všecko, co v článku tomto řečeno i vůči jiným směrům, pouhý nárys nejhrubších rysů, které stanoví pro budoucnost naši dráhu a vykazují naše místo v dnešním stadiu mladého hnutí v Čechách.

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Hippolyt Taine.

H. Taine: Filosofie umění. (O povaze a vzniku díla uměleckého. — Malířství v Italii za renaissance. — Malířství v Nizozemí. — Skulptura v Řecku. — Ideál v umění.) — Přeložil a úvodní studii napsal prof. O. Sýkora. (Kritické knihovny sv. V. Nákl. Rozhledů. Cena 3 zl.) Těm, kdož se zabývají odborně kritikou literární a uměleckou vůbec, je důležitost Taineových spisů pro porozumění moderním směrům kritiky tak zásadní a patrná, že překlad děl tohoto autora považuji za samozřejmou povinnost každého kulturního jazyka. Těm pak, kdož kritické články třeba jen občasně se zálibou pročítají, naskytlo se zajisté Taineovo jméno a »Taineova methoda« tolikráte, že důležitost jeho již z toho tušiti musí, tak že jim bude snad vítána příležitost, dověděti se českým překladem něco bližšího o tomto mistru moderní kritiky. Avšak mimo to i pro širší kruhy vzdělanců, kteří se specielně o kritiku uměleckou nezajímají, má četba Tainea značnou zajímavost a poučnost. Taine není totiž žádným suchopárným dogmatikem, jak tomu bývá často na př. u německých esthetiků, v jichž spisech setkáváme se pravidelně jen s abstrakcemi, rozbory, výměry, dedukcemi, zkrátka s onou mathematikou pojmů, která bývá často sice velmi důmyslná, ale činí takovou knihu čtenáři neodborníku nezáživnou, ba nesrozumitelnou. Zcela jiného rázu je filosofování Taineovo. Příčina toho leží v samé podstatě jeho methody, která se zakládá na zásadě, že umělecké dílo vysvětluje se svým prostředím.

Aby nám vysvětlil ducha umění jisté doby a jistého národa, líčí nám tudíž povahu dotyčné země, poměry klimatické, temperament obyvatelstva, zvyky, kroje, mravy, zkrátka podává nám zajímavé obrazy z kulturních dějin lidstva, karakterisuje a do nového netušeného světla staví celé velké a důležité periody, o nichž jsme slýchali v politických dějinách jen několik suchých dat. Tak na př. rozvoj řecké plastiky vyvozuje Taine ze zápasnického, volného a bezstarostného života starých Hellenů, jež nám takořka živoucí staví před oči. Aby nám učinil pochopitelným pochmurný ráz gotiky, líčí nám trudný život za násilnických dob středověkých a nastiňuje z toho plynoucí tesknou, k mysticismu se klonící náladu vrstevníků. Uhlazenou pravidelnost klasického dramatu francouzského uvádí v souvislost s vytříbenými a uhlazenými mravy aristokratické monarchie Ludvíka XIV. a pod. Tyto kulturní obrazy, jsouce plny zajímavých podrobností z denního života a citátů ze zápisků vrstevníků, čtou se jako úryvky z historických románů; neboť sloh Taineův jest veskrze mistrným, uznaně klasickým; spojuje barvitost s průzračností a ladně střídá partie rhetoricky výmluvné s prostým výkladem a k vůli těmto přednostem skvělého slohu bylo i pronešeno mínění, že Taine byl vlastně předurčen k tomu státi se spíš umělcem než učencem. Doplňujíce tedy překladem tímto kritickou literaturu českou o dílo, jehož postrádati na dlouho nemohla a nesměla, podáváme tím vzdělanému čtenářstvu příležitost, rozšířiti a doplniti příjemnou četbou svůj rozhled po kulturních dějinách lidstva.*)

O. Sýkora.

Karel Švanda ze Semčic: Bizarní povídky. (Ilustroval Artuš Scheiner. Nákladem Jarosl. Pospíšila.) Pan Švanda hrál již ve svých »Fantastických povídkách« na struny strašidelného a bizarního, na struny po Hoffmannovi, Poeovi, Richepinovi a j. pravda už trochu obehrané. Další tento svazek neznačí v tomto směru nijaký pokrok, naopak v každém ohledu uvolnění a sploštění. Neboť co jest to, čím práce tohoto druhu legitimují svou existenci v literatuře? Zajisté v přední řadě suggesce hrůzy a všech těch zvláštních stavů, které nás popadají v okamžiku, kdy vidíme, že zákonný příčinný řetěz běžného řádu věcí náhle jest někde přetržen anebo se zaplétá a klikatí tak, že jisté jeho články dostávají se v překvapující shluky náhod s jinými a my tušíme v tom s úděsem neviditelné ruce tajemných sil, hrajících našim osudem Všecko fantastické a bizarní působí tedy v prvé řadě jako nepravidelnost, jako překvapující zvrhnutí a vybočení z denního běžného chodu věcí a událostí. Aby však bylo cítěno jako nepravidelnost, jest třeba, aby současně v nás byla na nejvyšší míru vyhnána představa o rozumové zákonnosti a železné pravidelnosti světových vztaků příčinných. Čím pevnější a usazenější jest tato představa, tím větší otřes způsobuje pak každý takový výsmyk. Odtud pak ty šílené, až animální záchvaty strachu, které dovedou vnukovati povídky Poeovy — celé tajemství jejich účinku leží v tom, že jejich fantastičnost vyvstane v před námi, když jsme dříve byli vlákáni na železné koleje chodů thematických, a pak v tom, že tyto suggesce hrůz dějí se pomocí jasné, soustředěné, ocelově sepjaté formy. Umění této suggesce poznal

*) Ostatně odkazujeme na článek, jejž k úmrtí Taineovu přinesly Rozhledy roč. (březen a duben 1893.)

také už dávno p. J. Arbes, když stavěl svá romanetta — první u nás — na vědecké podstavce a promíchával jejich partie fantastické s hotovými traktáty o deterministických a materialistických thesích. Tohoto umění však p. Švanda nezná. Nevynakládá dosti úsilí, aby si skeptického čtenáře spoutal a hypnotisoval jej neodvratnou logikou svých konstrukcí, nemá dosti studené rozumovosti a neodbytné přesvědčivosti — vybírá si prostě rozličné figurky a fabule dějové a sestavuje z nich bizarrní obrázky, pro nic více než hru. Rozfoukává často na konec sám tyto bubliny, ve výraze je mdlý, nesuggestivní, v této knize často i triviální. Některé z těchto prací jsou praobyčejné humoresky. Každá nese jméno jednoho měsíce a — zvláštní nápad autorův — je věnována některému ze známých autorů a škol, ponejvíce francouzských. Pan Švanda chce tím patrně naznačit barvu a ducha jednotlivých prací. Někde se mu to jakž takž podařilo — ale proč je na př. docela obyčejná anekdota z mořských lázní věnována Emilu Hennequinovi, toho dobře nechápu. Pan Švanda předeslal knize předmluvu, jednu z těch, které přicházejí dnes do mody a z nichž mluví autorovo špatné svědomí. Ohražuje se proti kritice, poněvadž prý ví, že práce ty jsou slabé atd. Což ovšem kritice nevadí, aby mu to do očí opakovala. *Kj.*

Jaroslav Kvapil: Memento. Lyrická trilogie s prologem. (Nákl. J. R. Vilímka.) Dobře nazval autor tyto práčičky, filigránsky stavěné a podobně i vypravené, trilogií lyrickou, neboť dramatickým jest na nich jen zevní dialogová forma. Jsou to variace na příbuzná si ideová themata a směřují k účinku ne dramatickému, nýbrž citovému, náladovému a ideovému. Ono společné thema jest temný zvuk hrozivého mementa, zaznívajícího do erotických hodů. Básník to naznačuje ve volně rhytmovaném prologu apostrofou na hellenského Erosa:

»Tam, kde něha seděla u tvých nohou,
svědomí sedí!«

Moderní člověk nemiluje už naivně a bezprostředně, jeho Eros hledí přísně, je démonem, jenž sám si sype pelyněk do své číše. V prvé ze tří těchto prací, »Tuláku«, volá memento smrt, mluvící z hrobů hřbitova, na němž stojí za jarního dne jinoch se svou nevěstou. Protiklady jara a hřbitova, lásky a smrti, živoucích a zpráchnivělých, starého hrobaře a veselého tuláka, jsou podány se suggestivností nejen lyrickou, ale skoro i dramatickou. Tato práce jest nejsvěžejší, postavy jsou črtány v nejhrubších symbolických liniích, ale mají život. — Ve druhé práci, »Kdosi«, vidí milenec, že mu uletla duše milenky a že má jen tělo, jehož démonické objetí stravuje jeho sílu. Tedy zase láska a smrt, ale tentokráte smrt, kterou nese láska sama v sobě. — V »Cizince« jest to skřek pohlavní nenávisti, jenž zalehá do manželského poměru. Tato práce jest pojata poměrně nejhlouběji, až tak, že výraz na ni nestačil. Mně nám napadá při četbě této knížky Maeterlinck, ale také si hned uvědomuje rozdíl: Maeterlinck staví živoucí dramatické postavy, byť i jen v symlických rysech a směřuje jen k suggesci — tyto práce však jsou (zvlá poslední) na samé hranici allegorií a zahrávají dialekticky s myšlenk

K

František Sekanina: Za noci chmurných i světlých. (Nákladem JUC. F. Stacha.) Opětně nová sbírka prvotin, vydaná tentokráte péčí soukromého podnikatele. Jest věnována Jarosl. Vrchlickému. Autor nepokrytě doznává, že píseň Vrchlického budila jeho mladou duši a že ve svitu jeho pochodní kynou mu nové světy. Ale pod paprsky slunce Vrchlického nedozrála těžká vína; z protoplasmy eklektického diletantismu, která se sama nezformovala v tvrdou určitou podobu, nemohou se odtrhávati rovněž světy určité. Pan Sekanina rozmnožil prostě řady epigonů Vrchlického, hypnotisovaných bravurou jeho formy a okázalostí jeho themat. Ve sbírce najdou se náměty od ráje hned počínaje až k docela moderní manželské nevěře. Všecko podáno se zjevnou snahou po formální virtuositě, kterážto snaha zůstává všude pro školu Vrchlického příznačnou. Přítomná sbírka jen naznačuje, odkud pan Sekanina vyšel. Mladý muž od 18 do 20 roků četl Vrchlického a pod dojmem jeho básnil. To je vše. Je-li třeba k vůli tomu vydávati sbírku, zůstavujeme panu autorovi a jeho nakladateli. Cena 80 kr. za 77 stránkovou knížku jest přemrštěná. *Jan Vorel.*

Z ruchu literárního a uměleckého.

— **Novinky**: Julius Zeyer vydal další řadu obnovených obrazů »Amparo a jiné povídky« (nákl. Otty), — Raisův »Pantáta Bezoušek« počíná vycházeti po sešitech nákl. Šimáčků. — Moderní revue vypisuje subskripci na Hlaváčkův cyklus kreseb k Procházkovu Prostibolu duše.

— **Nové překlady z moderní literatury**: Flaubertova Salambo (v překl. F. V. Krejčího) vyšla nákl Šimáčka. — Vzdělavací Bibliotheka vydala Barresovu Bereničinu zahradu (v překl. Arn. Procházky) a Strindbergovo Na břehu moře. — Ve Květech překládá Anežka Sehulzova »Thaïs«, román Anatola Francea z konce starověku, příbuzný látkou Flaubertovu Pokušení sv. Antonína, na jehož překladě pracuje Jaromír Borecký.

— Nový, českoněmecký studentský list »**Akademie.** Orgán mládeže socialistické« počal vycházeti od nov. roku za redakce A. P. Veselého (známého z procesu t. zv. Omladiny a z Pokrokových Listů) a za vydavatelství Fr Tomáška a Otty Pohla (předáka skupiny německých socialistických studentů v Praze). Nový měsíčník zrodil se za blesku a bouří, které rozčeřily v posledních dvou měsících studentský náš vzduch a jejich stopy nese na každé stránce, s kacířským vzdorem a výbojností. Ve vstupu prohlašuje se za orgán vědecké diskusse, za průpravu a školu pro příští revui socialistickou, a dělí kruh svých pracovníků na dva proudy: jeden který sem přišel z marxismu, z orthodoxní nauky socialně-demokratické, a druhý, jenž vyšel z bývalého hnutí pokrokového a charakterisuje se jako socialism pokrokový, hledající synthesi mezi marxovsko-materialistickým a idealistickým pojímím dějin. »Akademie« jest tedy pendantem ku »Studentu« — oba tyto listy jsou náty dokonalého rozkladu pokrokového hnutí, krajními poly dvou různých směrů, iž se ono rozběhlo, důsledky procesu nutného a nastalého samou váhou věcí, oť nevyrovnaný rozpor mezi ideou nacionálně-státoprávní a internacionálně-socialikou tvořil v pokrokovém hnutí trhlinu hned od samého počátku. V zájmu jasti a myšlenkové vypracovanosti sluší proto tento rozklad vítati. Jako list volné

diskusse presentuje se Akademie hned v I. čísle. Nalezáme tam článek o materialistickém názoru dějinném, psaný docela v duchu pravověrného marxovství, vedle toho zase individualistně zabarvené sentence p. Modráčkovy atd. Proto se zdržujeme zatím podrobné kritiky obsahu i tam, kde s lecčím nesouhlasíme. Němci jsou zastoupeni zvláště dvěma zajímavými články »Studenten und Socialismus in Österreich« a »Das Deutschthum unserer Studenten«, jejichž úsudkovou zralost a střízlivost bychom doporučovali našim mladým lidem za vzor. Jinak zdá se, že větší podíl na listu mají české ruce. — Vítáme »Akademii« z několika příčin. Předně českému socialismu dostává se tím vyšší myšlénkové arény. Odpadá tím jedna z příčin, proč odpuzoval od sebe intelligenci a věc dělnická tím, alespoň mravně, získává. Za druhé, ti ze studentů, kteří sympathisují a pracují s dělnictvem, vybřednou z pouhé žurnalistiky a agitace, která strávila v posledních letech tolik nadějných sil. Za třetí: i kdyby zde nešlo ani o list socialistický má význam už tím, že jest to list česko-německý. Od r. 1848 jest to snad prvý případ, kdy si český student s německým podává ruku. Vidíme v tom nový krok o realisaci toho, po čem toužil program Moderny. Přáli bychom si proto, aby pro hospodářský internacionalism v širokém evropském smyslu nezapomínal nový list na reálnější půdu, kterou pro vzájemnost česko-německou poskytují nejbližší naše rakouské poměry politické a kulturní. Dobrý počátek učiněn v prvém čísle němec. překladem Macharoyy básně »Nero« a podáváním německých výtahů z českých revuí a naopak. Můžeme býti žádostivi zvláště na to, jak bude působiti »Akademie« na německou mládež — pro českou je prostým důsledkem směrů, které do ní uvedly časopisy pokrokového studenstva.

— Ohlašovaného nového ženského listu, vycházejícího nákl. J. Otty, »Ženského Světa« máme v rukou dvě prvá čísla. List je obsahem bohatý a obratně redigován. Pokud se pak týče vnitřního ducha a směru, je právě jen takový, jaký jsme z této strany očekávali. V redakčním provolání definuje svůj cíl: »poučovati a vychovávati české pohlaví ženské, spojiti je v jednu obec sesterskou poutem upřímné lásky a snažení ušlechtilého.« Zvláštní důraz klade se na vzájemnost se ženami slovenskými. Nový list nechce býti tedy orgánem výbojného moderního hnutí ženského v celém jeho kulturně-mravním a sociálním dosahu. Ze všech jeho požadavků nalezáme zde akcentován jen ten nejmírnější: právo ženy na vzdělání Naproti Ženským Listům El. Krásnohorské znamená ovšem velký pokrok. Vedle něho vycházející Ženská Bibliothéka jest zahájena románem slovenské autorky Eleny Šoltésové »Proti proudu«.

— »**Svědomí**, Měsíčník pro povznesení mravní kultury«, jmenuje se list, jejž právě počal ve Vel. Meziříčí na Moravě vydávati Vladimír Čech, bratr Svat. Čecha a vydavatel Květů. Nový list jest interessantní osobou svého vydavatele a sympathický čistotou své snahy a blouznivým až idealismem. Základní jeho tendence je láska a humanita, jež hledí uvésti v soulad s nacionalismem. V úvodě se praví »Chtěl bych, aby ve Svědomí obrážělo se svědomí českého člověka. Zasvěcuji je především Vám, Sokolové, kteří jste mi bratry mezi bratry atd.« Pochybuji že snahy tyto dojdou na svou adressu. Sokolstvo mělo odevždycky jiné starosti, než ethický humanism, jeho původ je romantický a jeho povaha výbojně nacionalistní. Z prvého sešitu Svědomí může nejvíce zajímati článek Stupně společenského vývoje. —

— **V Topičově saloně** vystaveny jsou v tomto měsíci práce V. Maška.

— V berlínské Zukunft ukazuje prof. G. Sarrazin ve čl. Shakespeares Enthronung k některým příčinám známé otázky, zda byl autorem shakespearovských dramat Shakespeare či lord Bacon. Považuje příčiny ty za symptomatické pro naši dobu. V theorii o Baconovi vidí především nutný následek spopularisování Shakespeara v XIX. stol. Obecenstvo zvyklo dívati se na něho očima německých professorů, kteří z něho chtěli mermomocí udělati studnici vší moudrosti a všech věd. A tu bylo pak přirozeno, že modernímu filistru, jemuž imponuje klassické a přírodovědecké vzdělání Shakespearovo, nedalo se srovnati v hlavě, že by nebyl učencem, státníkem atd. To souvisí s jiným symptomem naší doby: exaktní věda vytlačuje všude poesii. Modernímu obecenstvu nestačí Shakespeare jako básník, chce ho míti vynikajícím i v oborech vědeckých. Baconovský bacillus přišel ze Sev. Ameriky, ale i jinak je symptomem dnešního »amerikanismu«. Důvody této školy jsou vratké, libovolné, zhusta i směšné. Ale i na stokráte vyvráceny, vracejí se tvrdošijně znovu, neboť názor o Baconovi jakožto autoru těchto dramat, odpovídá názorům jistých kruhů. Jest charakteristické, že ti, kdo pro něj vystupovali, byli vůbec lidé z »lepších« tříd, pruderistní dámy a j. — patrně proto, že je urážela představa o velikém básníkovi, jenž byl v mládí hýřilem a pytlákem.

— V 1. čísle právě založeného frankfurtského týdeníku Die Umschau promlouvá německý kritik Leo Berg (známý čes. čtenářstvu z některých překladů v Literár. Listech) o kritice Kritika dle jeho náhledu trčí dnes vklíněna mezi přísnou vědou a reportérstvím a hrozí být v brzku docela udušena. Klade otázky: Existuje vlastně kritika? Jest mimo filologii a reporterství někdo, kdo se obírá vyšetřováním děl? Má za to, že by dnes Lessing, Herder, Schlegel nebo Tieck nenašli jediného orgánu pro své kritiky, docela jistě by však nenašli čtenářů. Právě tak jako nemáme prý novin, nýbrž jen pouhé kanceláře pro depeše, staly se i literární časopisy listy pouze referujícími. Kritika jest mu, v analogii k známé Zolově definici uměleckého díla, »uměleckým dílem, viděným ještě jednou prostředím individuality.« Její druhy jsou právě tak rozmanity jako druhy umění, jenže složitější U umělce udává se troji poměr: K jeho objektu, pak k vlastní subjektivitě a konečně mezi objektem i subjektem. Kritik přináší k tomu novou subjektivitu a udává se mu tak poměr šestery. Kritik proto, nezápasí-li právě v prvých bitvách za nové umění, není-li tedy pouhým jeho pomocníkem, musel sám projíti stadii umělce, t. j býti umělcem. Musí mu býti zůstaveno právo užiti uměleckých děl, kterých chce, jak chce a k čemu chce. Může při tom dílo i sebe podříditi čemusi třetímu, což se zove idealismem kritiky (může to být umění samo, nebo morálka, náboženství, stát, národ atd.). Rozeznává celou řadu různých způsobů kritiky: kritiku rekonstrující (doplňující dílo po umělci, na př. Goethe Hamleta), uměleckou (t. j. zabývající se jen uměleckými prostředky), dialektickou (u Lessinga), historickou (u romantiků), psychologickou (u moderních Francouzů), analytickou (u Zoly), idealistickou (na př. Schiller) a různé druhy kritiky ethické, hygienické a přírodovědecké, o jakých dnes blouzní filistři všeho druhu. Dále může kritika býti epikurejstvím v umění, může býti skepsí a odporem proti dílu, může být úřadem soudcov- , může mít úkol kulturně-sprostředkující (Heine, Brandes), může být »obráceně]m dějepisectvím«, zdůvodňující přítomností minulost (vysvětlující na př. jak ı. Werner připravuje Przybyszewského) atd. Nadhazuje také tuto zajímavou u: kolik umění je uloženo v kritikách a kolik kritiky v uměl. dílech? Čím níže oje stojí, tím větší trhlina mezi nimi, ve výšce však se k sobě blíží a v Goe- splývají. Tvořiti jest ničiti a ničiti ji tvořiti, dle toho, odkud se

díváme. Umění stává se u skeptického ducha kritikou, kritika naproti tomu stává se u tvůrčího ducha uměním. Ale i u kritika záleží na tvůrčí mocnosti, na umění. Kritik bez umění, bez vnitřní moci, platí jen právě tolik, kolik umělec bez rozumu.

— V »Zeit« přináší Fr. Servaes článek »Jung-Wien« jakožto pendant k posledně zde ve výtahu uvedenému článku o literár. hnutí berlínském. Vídeňská literatura pokládána až do nedávna za filiálku oné v říši, dnes vytvořila se však samostatně, na základě zvláštních podmínek svého prostředí. Berlín totiž jest město nové, bez tradic, a literaturu v něm dělají lidé ze všech končin příšlí. — Vídeň má však své tradice staré císařské residence, svého divadla a hudby a karakteristické její talenty jsou specielně vídeňskými. Jest přirozeno, že na této půdě se nevytvořila literatura tak revoluční, proletářská a naturalistická jako v Berlíně, nýbrž jemná, přepychumilovná a ku starým tradicím přičleněná. Herm. Bahra nazývá tím, čím byl a je Jiří Brandes pro skandinavský sever: velkým vybavitelem. Sotva stoupla jeho noha na vídeňskou půdu a rázem tu byly talenty. Jmenuje a karakterisuje z nich Schnitzlera, Hofmannsthala, Andriana a Altenberga. Citujeme ku bližší karakteristice vídeňského umění toto výborné vystižení symbolistického lyrika (a také dramatika) Hugo von Hoffmannsthala (pseud. Loris): »Čtu-li jeho básně, mám pocit jakoby odpadal závoj za závojem a jakoby celá dálka parnatě byla ozářena a třásla se mlčky a zrádně v jarním dechu. Tajemství našeho bytí vznášejí se tu jako krásné zahalené ženy, jejichž oči jiskří se jako drahokamy, ne, jako oči tygří, ne, jako slzy dítěte. A mdlá jakás moudrost kape s vysokých stromů, ne jako zvadlé a zkroucené listí v jeseni, nýbrž zářící jako jarních květů dešť. Tak mlád, tak unaven! Tak mdlý a tak smířen se vším! A přec s touhou napjatou po požehnaném vyplnění vyššího života. Zřím obrazy před sebou, jako by z leskuplného reje italských lidí renaisančních, pyšné a zvučné. Ale stříbrně jest přes to vylita vůně a přítmí německé noci měsíční. Ale lze také říci, že slova jeho jsou jako noční motýli v denním světle, a že to z nich zní jako allegretto smutečního pochodu. Vzpomínáme na Kleista, Shakespeara, Novalise, slyšíme mluviti Dantea a Goethea, a z Orientu vane sem dech pohádek. Ale víme, že to jsou pouhé sdruženiny představ, nezachytitelné zvukové a vzpomínkové obrazy, které nikdy nevniknou k podstatě, která prýští z nejvlastnějších potřeb vnitřního života, děsivě až pokročilého a všemi kulturami nasyceného.«

— Pražská německá společnost pořádala dne 13. t. m. v kasině zvláštní večer na počest a ve prospěch Detleva z Liliencronu. Slavný lyrik německý totiž i při vší slávě, pokročilosti věku a urozenosti stavu trpí stísněnými poměry. Podnět k tomuto večeru dal známý, s Čechy sympathisující básník René Maria Rilke.

Divadlo.

Jsme nuceni tentokrát dohánětí, v čem jsme se ve svých referátech opozdili. Neštěstí se tím nestalo tušim žádné, neboť repertoir našeho divadla není takový, aby naši čtenáři mohli zprávy o něm čekat se zatajeným dechem. Stroj klape pravidelně a krotce, jak klapal po léta. Sotva dvě tři události dělí jeden rok divadelní od jiného. Zvykáme už na to všecko, v brzkou nápravu nevěříme a tak chodíme do divadla jen t abychom chodili a referujeme, abychom referovali.

Pailleronův Svět nudy v novém obsazení a nastudování potvr starou zkušenost, že našemu personálu se poměrně nejlépe chodí hladkých tradicielních parketách salonní veselohry. Látky, situace, figu

všecko tu je už mnohokrát vyzkoušeno a sobě podobně střiženo. Herec není zde nucen napínati síly, aby ukázal, jak je umělecky vynalezavým a v pojetí úloh originelním. Není nucen pracovati do jemna a do hluboka, vděčněji se přijmou makavé reliefy a tlustě nanesené barvy. »Svět nudy« je trochu zaprášená už komedie klassického francouzského střihu školy Augierovy. Plaiduje pro přirozenou veselost, volné chování a citovou svěžest naproti škrobeným a učeným posám jistých salonů — je to tentýž pan Pailleron, jak ho i odjinud známe jako nepřítele »norských mlh« a zastance starého utuchajícího veselí gallského. V mnohém ohledu má jeho veselohra příbuzné rysy s Daudetovým »Nesmrtelným.« Švihá svou satyrou po domácích paních, které ze svých salonů dělají hotové uspavárny a jako starostlivé maminky štvou své synáčky do honby za karrierou, po konkurenční špinavosti, která dává učencům rejditi po salonech, po dámách, které jako moderní vydání Molièrových précieuses ridicules affektují své nadšení pro vědu a literaturu, po básnících, kteří ubíjejí ducha svých bližních předčítáním nekonečných tragedií atd. Provedení bylo celkem dobré. Zvláštní poznámky zasluhují tu očividné pokroky slečny Grégrovy. Svou Zuzanou avanžovala na nadějnou naivku, jejímž výkonům překáží jen krátkodechý hlásek. Ve svém pravém a nejvděčnějším oboru byla pí. Benoniová jako temperamentní a roztomilá choť venkovského podprefekta, jenže udávala své nejlepší effekty příliš, jak se říká, po lopatě. Tím se cítí divák, jen trochu intelligentní podceňován, zvláště kde, jako právě v kuse Pailleronově, stačí k uvědomění si komického účinku každý normální důmysl.

Druhé, o čem jest nám referovati, zase není novinka. Stará známá atrakce z dětských let Nár. divadla, ze šťastné éry divadelních vlaků. Shakespearův Sen v noci svatojanské, jenž vlastně neví, jak přichází ke cti být tažným pokladním kusem. Ze skladiště rekvisit se vytáhli znovu ti obrovští noční motýlové a elektrické mušky, jejichž nemotorné kymácení chce pomáhat sesilovat čarovné dojmy Mendelsohnova nokturna, pan Sládek dal nový překlad, kde kdo z nových lidí, od pana Šamberka ml. až k slečně Horské dostal svou úlohu, pan Kavka přivedl čiperného pejska, při jehož pohybech se může naše roztomilé obecenstvo smíchy potrhat (také ukázka, nač naše obecenstvo v divadle myslí a co je zajímá!) a kouzelná pohádka Shakespearova září zas v celé trikotové nádheře a ošumělém půvabu stereotypních, až do zprotivění stejných baletních pohybů. Její vůně a poesie vyprchala všemi póry a to, co zbývá, je půl výpravný balet, půl fraška, nanejvýš s tím rozdílem, že nádavkem k tomu dostávají naši panáčkové v přízemí a panenky v ložích shakespearovské verše, jichž poslouchánim se sice mnoho nenamáhají, ale z nichž si odnesou přece nějaké tušení o věci, které se říká veliká, čarovná poesie. Překlad páně Sládkův jest hladký a správný, ale jaksi méně karakteristický než dřívější. Činí dojem smodernisovaného Shakespeara — snad proto, že jsme už s těmi starými překlady tak srostli. Provedení v[illegible] příliš velký počet sil druhého a bůh ví kolikátého ještě řádu. Zvlášť p[illegible] Šamberk ml. byl jako vždycky strašlivý. Na takovéto trhání kulis st[illegible]il by každý slušnější ochotník, s tou ještě výhodou, že by uměl al[illegible]oň dobře česky.

A konečně přece jedna novinka. Pí. Božena Viková-Kunětická představila se nám jednou také s jeviště, aktovkou V jařmu. A řeknu hned: s výsledkem relativně lepším, než ve svých nechvalně známých románech. Jako každý, kdo dnes přichází na jeviště, nechtěla být v modernosti nijak pozadu. Nadhazuje společenskou otázku, ukazuje jitřící rány, kritisuje, staví se do posice útočné a výbojné. Její práce je novou variací na thema Nory. Žena v jařmu muže lenocha, tlučhuby a darmochleba, jenž se dává od ní živiti, klame ji se služkou a — tu je hlavní bod hry! — nechce po všem jí dovoliti, aby od něho odešla, neboť jemu toto manželství úplně vyhovuje. A má ku pomoci zákon. Ženě nezbývá, než nésti dále své jařmo! — Hrot hry čelí tedy po dumasovsku proti stávající zevní instituci, proti paragrafům, které činí ženě nemožným přetrhnouti ze své vůle svazek, v němž se necítí šťastna. Ale jako ve všech podobných tendenčních hrách musí zde být demonstrován případ krajní, výjimečný — neboť paragrafy jsou sdělány se zřetelem k případům normálním. V tomto případě předpokládají, že muž bude míti tolik hrdosti a taktu, aby nebránil rozchodu se ženou, v jejichž očích tak hluboko klesl. I nejideálnější stav společnosti by nezabránil, aby mezi sto muži nebyl jeden takový Regner a aby i v mezích nejspravedlivějších zákonů nenastaly případy, kde by se na ženě páchala křivda. Právě tak jako i v nejdokonalejším ráji sociálním by nepřestaly případy, kde je zase naopak žena pro muže démonem a vládkyní, vrhající jej do záhuby. Obě pohlaví ujařmují se vzájemně, rozumí se v jistých případech; nejen tedy muž ženu. A tlak tohoto jařma měl by se alespoň u umělce hledati hlouběji a psychologičtěji než v pouhých křiklavých zevních momentech, jaké uvedla pí. Kunětická. Jařmo vystupuje zde příliš průhledně a v celé nahé brutalitě. Muž o něm ví a ukazuje se tedy jako padouch. Jak delikátněji a psychologicky pravdivěji pojal podobné thema Ibsen, daje Helmerovi, muži normálnímu, ujařmiti Noru, mezi tím co s ní hraje jako loutkou u vědomí, že je nejroztomilejším manželem! Zde vystupuje křivda na ženě v celé své bolestnosti, neboť ukazuje se jako neodstranitelné nedorozumění, jako protilehlost názorů na obapolná práva manželská. U pí. Kunětické však Regner ví, že žena jeho je v právu a páše křivdu na ní z pouhého surového cynismu. Všecko je zde jasno, nic nepřekáží dohodnutí, totiž rozchodu, než právě tento cynism, odvolávající se na zákon, na ten nešťastný paragraf! — Naznačený námět postavila pí. Kunětická na jevišti s větší smělostí než pravdou a hloubkou. Na hrdince ulpělo mnoho z rhetoriky a naduřelé prázdnoty jejích románových hrdinek — zdařilou figurou za to je její muž, jmenovitě tak, jak jej pojal pan Bittner, jako jedno z těch mravně problematických individuí, která pomáhají u nás dělati veřejný život. *K.*

Hudba.

»Dubrovský«, nejnovější ruská opera našeho krajana Nápravníka, měla v Národním Divadle úspěch více než slušný. Jest komponována na libretto, jež dle Puškina napsal bratr Čajkovského, veskrze romantické,

psychologicky mělké a nemožné, ale pro hudbu rázu Nápravníkova jako stvořené. Neboť hudba tato neaspiruje po velkých a hlubokých uměleckých rysech, spokojujíc se s vděčnými effekty zpěvných kantilen, obetkaných jemným tkanivem orchestrálným, vyznívajících v dojem čarovně sladké rozplývavosti, čímž se nepokrytě hlásí do rodiny Gounodů a Čajkovských. I hudbě Smetanově jsou tyto tóny sem tam blízky, jakož vůbec nejen slovanský, ale specificky český původ této hudby jest patrný. Ale ne zase na tolik, aby se tu dalo mluvit o nějaké určitější rázovitosti plemenné i individuelní — konec konců je Nápravník přece jen epigon a eklektik. K úspěchu u nás pomohla Dubrovskému nejen barvitá malebnost a effektnost jeho vnější výpravy ale i jeho příbuznost k operám Čajkovského, u našeho obecenstva tak oblíbeným. Jest podivno, oč chladněji bylo přijato dílo daleko rázovitější a umělecky smělejší, jakým byla nedávno provozovaná a nadobro zdá se odložená Májová noc Rimského-Korsakova!

— O nejposlednější operettní novince, »Nevinných ovečkách« nebude, tuším, od nás žádáno, abychom referovali. Z těchže příčin, pro které nepočítáme předměstské arény, šantány a cirkusy do oboru své kritiky. Od lonských podvlékaček dotáhlo to zde šťastně Národ. divadlo až k růžovým košilkám. Nemusíme se snad dušovati, že proti tomu nemluvíme z pruderity, ale víme jak je »mravní« jemnocit našeho obecenstva náramně úzkostlivě vyvinut, jedná-li se o smělejší místa v seriósní práci dramatické, třeba sloužila sebe vážnějšímu uměleckému účelu. Ale čemu slouží ty růžové košilky, netřeba vykládat. A vedle nich jest hudba »Nevinných oveček« ovšem pouhý přívěsek a postačí, řeknu-li, že je to jedna z nejošumělejších hudeb toho sešlého genru, jejž zveme operettou.

S.

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

Stát jsem já, — může dnes s největším klidem zvolati velmistr parlamentu Badeni. Dnes celé Rakousko, c. k. byrokratické i poslanecko-byrokratické točí se kolem svého neparlamentárního ministrpresidenta. On a jeho vůle — je dnes vší vnitřní politikou Rakouska. Dnes stojí on s vypjatou hrudí a s poníženou tváří líbají všechny veliké strany prach jeho parlamentní mešity. Hrdý szlachcic haličský může dnes sebevědomě opakovati historická slova: přišel jsem, viděl jsem, zvítězil jsem! Jiní padali, Badeni triumfuje. — Ne-li nic jiného, aspoň pořádek a dobré mravy zavedl v říši. Všude jsou dnes slušní, zdvořilí lidé, všude dobrý společenský tón, a nutno-li snad leckde oposice, je velmi důstojna a dvoj- až trojctihodná. Dnes je opravdu radost býti rakouským ministrpresidentem! — Přišly již vánoce a s nimi obligátní éra zemských sněmů. Sestoupilo se jich však jen osm, ostatní resignovaly »na blaho vlasti a jejího obyvatelstva«, a sestoupí se teprve po skončení říšské rady. A nebýt několika židovských kravalů na sněmu dolnorakouském, byl by již z Rakouska Musterland a z jeho zemských sněmů samé Musterlandtagy. Jich protokoly jsou velmi zábavné: Služby boží, uvítání sněmu, několik vládních slibů, poslaneckých přísah, starých návrhů, volba výborů, odročení sněmu. V Rakousku se to nazývá v úřední mluvě samosprávou zemí. Sněm království českého sešel se také na dva dny, aby porokoval o návrhu zemského výboru v příčině prozatímního ustanovení zemské přirážky pro první tři měsíce r. 1897 ve výši 39 kr. z každého zlatého přímých daní v království českém. Návrh byl ovšem schválen.

Hlasovali proň i Mladočeši. Učinili tuto koncessi vládě, přes to, že vláda bezohledně odepřela dáti na denní pořádek předlohu o přímých volbách, kterou zemský výbor již vypracoval a dal rozdati tiskem. A při tom se to vše neodehrálo bez nádechu komičnosti. Všechny strany sněmovní prohlásily se pro bezodkladné projednání návrhu na přímé volby, jediný zemský maršálek Lobkovic tomu odporoval — a s úspěch Jeho vůle zvítězila. Jeť on suverénem patriarchálního jednacího řád rozhoduje sám o denním pořádku Dr. Engel maršálka snažně prosil, Herold se tomu divil — ale marně. Roudnický magnát zůstal neobl ným. Povolila tedy mladočeská oposice. Rovněž ani jeden z mlad ských radikálů nepřičinil se o to, aby se dostal ke slovu a ostře

soudil toto majorisování. Zanikli, jako by jich ani nebylo. Vynutiti si však na maršálkovi přímo okamžitou diskusi o přímých volbách, k tomu nemají dnes Mladočeši energie, svědomitosti a vůle. A jen aby se nepokazil poměr s Badenim, dalo si 90 Mladočechů trpělivě oktroyovati vůli kn. Lobkovice, a dr. Herold, jenž vedl hlavní slovo, omlouval dokonce mladočeskou stranu i vládu najednou: Mladočechy tím, že vykonali ve věci přímého volení vše, co mohli, a vládu tím, že by se na věci nic nezměnilo, že bychom při těchto volbách říšských tak jako tak nevolili přímo, poněvadž prý vláda nemá ony práce připraveny a nepředložila by zákon k sankci. Tedy zase ruce do klína! K takovéto ležérnosti je přece už potřeba skutečného talentu. A při tom při všem zapřisáhal se dr. Herold, že prý Mladočeši nevěří Badenimu, dělal na dra. Vašatého strašlivé vtipy rázu palečkovského, jimž prý se nota bene dle referátu denních listů řada poslanců — smála, a na konec zapálil obvyklý bengál: síla a odvaha lidu . . . prospěch národa . . . vítězství! Vedle návrhu státoprávní adressy, který byl rovněž podán na sněmu moravském, podána řada známých návrhů z lonska, a je zajímavo, že posud nebyl podán návrh na zavedení všeobecného a rovného práva hlasovacího (snad je to již reflex posledního agrárního sjezdu v Praze, jenž všeobecného práva hlasovacího nepřijal do svého programu nýbrž zastoupení poměrné). Místo toho podal dr. Kaizl návrh na opravu řádu volebního v ten smysl, aby v důsledcích opravy berní snížen byl census pro volby sněmovní z dosavadních 5 zl. na 4 zl. Mladočeští poslanci nepomýšlí patrně ani zdaleka na to, aby rozvinuli intensivnější činnost na zrušení oněch volebních privilegií a zavedení rovného volení všeobecného.

V říšské radě, která prodělává poslední okamžiky svého života, stal se při debattě o rozpočtu ministeria kultu a vyučování mrzutý malheur. Celjská položka byla spojenými Němci zamítnuta většinou 11 hlasů proti hlasům slovanským. Poměr hlasů byl 109 proti 98. Příčina toho tkví v nedbalosti poslanců slovinských, polských a především mladočeských. Těchto chybělo tolik, kolik jich bylo právě potřebí do většiny. Vláda se ovšem již postarala o náhradu, ale v mladočeském táboře povstal z toho přece repot, a byla veliká kázání o svatých povinnostech poslaneckých, svědomitosti a pilnosti, složení mandátu a hlubokém politování. Za to na příští den honily již »Nár. Listy« poslance telegraficky do Vídně, a došlo tak konečně k příznivějšímu projevu pro českou školu Komenského ve Vídni.

Parlament bude zavřen již ke konci ledna, nové volby říšské budou provedeny asi v polovici března. Na všech stranách živo. I Staročeši se probudili a hodlají svolávati manifestační schůze po Čechách. První s drem. Riegrem byla dne 10. t. m. v bohatém Kolíně. Socialní demo- é jsou rovněž všude na nohou. Volební své provolání vydali v 5 ja- ch a aby ukázali, jak illusorní je zákaz svobodné kolportáže, rozšířili v tentýž den, kdy se jednalo v rozpočtovém výboru o zrušení zákazu portáže, v ohromných spoustách po všech větších průmyslových trech.

— K čemu je parlament? Parlament odepře peníze pro gymnasium v Celji, ale vláda toho nedbá a gymnasium existuje dále. To bychom ještě chápali. Vláda snad chce dokázati, že má neskonale více smyslu pro kulturu, než parlament. Parlament však hrozí, že odepře povolení k vybírání daně z novinářského kolku a vláda prohlašuje klidně, že přes to bude vybírati novinářský kolek dál. Rakousko je opravdu skvostným museem nejrozmanitějších unik.

— Předháňky ve vytrvalosti. Stařičký veterán parlamentární dr. Roser mluvil před několika dny po 31. pro zrušení lotterie, a celý parlament bouřlivě tleskal a gratuloval Roserovi za tuto obdivuhodnou vytrvalost. A aby parlament dokázal, že je ještě vytrvalejší a houževnatější než Roser, hlasoval po 31. — proti zrušení loterie. Ubohý Roser bude snad potřebovati ještě celé století ke své sedmdesátce, než se parlament vzdá soutěže s ním.

— Jako vědec je dr. Bilinski po okamžité zrušení novinářského kolku, jako finanční ministr je však proti jeho okamžitému zrušení. Vědec nesmí býti patrně finančním ministrem a finanční ministr nesmí býti vědcem.

— Theologické fakulty jsou posud součástí moderních universit; ledacos u nás zkamenělo z dob středověkých! Jak vypadá ono svobodné učení a bádání na nich, napovídají posud platná ustanovení konkordátu a minister. nařízení z 22. března 1850. Na př.: »Biskup diecése, v níž se nalézá učeliště, může na všech profesorech a učitelích bohosloví žádati záruk církevního smýšlení, ustavičně dohlížeti na způsob jich života a jich vyučovací činnosti a vzíti povolení k přednáškám bohosloveckým, ukázali-li by se v tomto směru nehodnými svého úřadu.« — V parlamentě dotkl se jediný dr. Kronawetter zásadněji při debattě o rozpočtu ministerstva vyučování otázky oddělení církve od státu. Dnešní theologické fakulty nejsou ve své nynější organisaci žádnými ústavy vědeckými, nýbrž čistě cvičnými instituty pro klér ku zcela určitým cílům a zájmům, na něž stát nemá buď žádného nebo velmi malého vlivu; jmenování profesorů jest sice přikázáno návrhu vlády, na něj však mají největší vliv biskupové, určujíce dokonce i otázky, jež musí dostati kandidát profesury. — Dr. Kronawetr byl by velmi ochoten, navrhnout, jak již jednou učinil, rozpuštění všech theologických fakult, i evangelických, pokud jsou státními ústavy, z důvodu, že pěstění kandidátů pro stav kněžský jest vnitřní záležitost každého vyznání, o niž se stát nemá starati. Počká však zajisté se svým návrhem do nového parlamentu.

— Zrušení novinářského kolku dostalo se již do rozpočtového výboru. Dne 4. ledna byla vydána jeho zpráva s několika zajímavými fakty. Zrušení kalendářového kolku bylo vyňato, poněvadž prý nelze ho provésti bez předchozího dohodnutí s Uhry. Většinou výboru bylo pak přijato navrhnouti přechodní stadium do r. 1898. Od 1. března 1897 mají býti totiž zbaveny novinářského kolku listy nevycházející častěji než třikrát týdně, a teprve od 1. ledna 1898 všechny ostatní časopisy. — V Rakousku vychází 2225 listů, z nichž 622 je politických (27·5%); 1633 časopisů má obsah odborný. V němčině vychází 1443 listů (64·7%), v češtině 437 (19·4%), v polštině 146 (6·5%), v italštině 76 (3·3%), ve slo[illegible] š
37 (1·6%), v rusínštině 20 (1·4%). Naproti těmto cifrám stojí jiné státy i
(dle anglické statistiky z r. 1892 pro rok 1890): Francie se 4100 časopisy [illegible] i.
exemp. měsíčně, Německo s 5500 o 140 mill. exem., Italie s 1600 o 36 m e
s 1840 o 150 mill.; — v Rakousku však činí úhrnná summa všech ex[illegible] a
23 millionů měsíčně.

— Německá strana liberální nenapsala sice ještě svého testamentu, ale mezi jejími dědici je již veselo a živo. Nová německá strana pokroková vydala také svůj program k příštím volbám, jenž obsahuje zejména: »Strana stojí na stanovisku krajně nacionálním«, což nepřekvapuje. Není také nikterak revolucionářskou: »Dnešní ústava poskytuje dosti prostory pro volný rozvoj národních a kulturních individualit.« Strana spekuluje také na vstup do vládní bursy: proto všechny snahy po státoprávních novotách bude potírati co nejrozhodněji. Oblékla i krásná paví péra: Chce rovnost všech občanů státních před zákonem bez ohledu na vyznání, národnost, stav, svobodu projevů mínění slovem i písmem, svobodu práva shromažďovacího a spolčovacího. Obecná škola budiž chráněna před církevním poručnictvím. Odstranění novinářského a kalendářního kolku, zákazu kolportáže, objektivního řízení, státní lotterie a pod. Další nové reformy volebního práva. Mandát zástupce lidu nelze spojovati s úřadem vládním. Strana chce podporovati hospodářsky slabé, vystupovati proti vykořisťování všeho druhu, proti výhonkům neproduktivní spekulace a jíti po cestě zdravé sociální politiky. Chce smiřování třídních protiv prostřednictvím ochranného zákonodárství, v první řadě dělnického. V otázce agrární chce odborové organisace všeho rolnictva a zřízení ústřední pokladny odborové; odstranění čistých odborů differenčních v obilí, reformy plodinové bursy. Středem agrárních reforem je vyvazovací politika hypotečních dluhů. — Vedle jiného chce strana i zavedení dvouleté služby vojenské. Trojspolek osvědčil prý se skvěle jako pevný strážce evropského míru; stát musí proto rozhodně trvati na tomto základu své zahraniční politiky. »Mělkému, frásovitému radikalismu,« jenž slibuje uskutečnění státních románů a pomate jen hlavy lidí, bude se strana pečlivě vyhýbati. S největším důrazem ujišťuje strana, že není kapitalistickou a manchesterskou: »Odpadnutí od theorie manchesterské, jež chtěla všechnu správu hospodářského života přenechati zákonu o nabídce a poptávce a tím pod rouškou práva a svobody zavedla jen jakýsi druh hospodářského pěstního práva, jest dnes vyjasněno a provedeno a jen jedovaté podezřívání může straně pokrokové, pracující na tomto programě, činiti výtku, že podporuje kapitalism a nechápe výzvy sociální politiky.« —

— Starostou Prahy byl zvolen po dru. Srbovi, jenž vyžádav si 8 dní na rozmýšlenou, resignoval, dr. J. Podlipný. Praha má dnes starostu kompromisního, poněvadž volba dra. Podlipného vyšla z ujednání staročeské většiny s mladočeskou menšinou. Jak se časy mění! Kompromisy staročesko-mladočeské a mladočesko-staročeské patří pomalu k dobrému tónu. Jsme však zvědavi na shody tohoto stokrát rozváděného a stokrát spojovaného manželství. A ještě více jsme zvědavi na činy nového starosty.

— Kde zůstala důslednost? Na prosincovém sjezdu Mladé Moravy bylo jednohlasně usneseno, že Mladá Morava ustaviti se má jako úplně samostatný směr mimo veškeré stávající strany na Moravě, načež byl zvolen 13členný výkonný výbor, který by vedl dozor nad společnou prací, resp. práci tu organisoval. To však nevadilo, aby hned po tom bylo dovoleno pp. JUC. Bulínovi a Derkovi přijati pozvání a vstoupiti do výkonného výboru strany lidové. — Chápeme, proč tu Mladá Morava kopíruje taktiku příbuzného svého směru v Čechách, jak známo, tak ochromila jeho činnost a svázala mu ruce. Či chce ta Mladá Morava úmyslně vázati si ruce, a to v době ustavičných staročesko-lidových kom-

Z naší politické literatury. Naše literatura politická je posud v plenkách; hlubší vědecké práce politické objevují se v našem literárním světě teprve v poslední době a to ještě ojediněle. Ale také brožurová literatura politická je u nás stále v úpadku, srovnáme-li ji jen na př. s velikým ruchem v této věci let šedesátých a následujících. »Epištoly pro lid«, zdá se, zanikly. Mladočeská strana, jež má přece dosti prostředků, aby mohla odkázati českému lidu jakožto cenné dědictví po sobě sbírku pěkné populární a moderní četby politické, nechápe takovéto subtilní, duchové práce. Klub strany svobodomyslné počal sice vydávati svou politickou knihovnu, ale bez určitého systému, jak co přinese vlna času a ještě za příliš vysoké ceny, jež zabraňují vniknutí knížek do širších vrstev. Důležitý význam brožur chápou dnes velmi dobře socialisté, kteří v jiných státech rozšiřují jich do statisíců a u nás rovněž z největší části plní brožurový kontingent. Každoročně rozlétnou se tisíce jejich brožur českým světem. A je charakteristické, že v době, kdy vůdčí stranou v národě je strana mladočeská, nejširší vrstvy lidu stojí přímo pod tlakem nauk socialistických, nebo v některých krajích pod tíhou klerikalismu. Avšak i to vše nestačí ještě zdaleka na ukojení skutečného hladu po levných brožurách, zejména na venkově; lidé by velmi rádi kupovali, ale nemají prostě čeho. A při šířícím se vzdělání politickém a rostoucím politickém ruchu stává se otázka systematisování brožur, jejichž význam je mnohem trvalejší než význam žurnálu, stále naléhavější. —

Dnes zmíníme se o jedné obsáhlejší brožuře, jež nevzbudila celkem většího ohlasu, jež však vystihuje svými důsledky velmi dobře náladu a směr politiky jedné části, a to dnes rozhodující, mladočeského klubu poslaneckého. Je to německy psaná, v Lipsku vydaná kniha »Česká otázka« od Alexandra Neklana,*) velmi důkladná a cenná kompilace nejrůznějších historických dat o věcech českých i rakouských. Spisovatel uvádí jako tři požadavky českého národa: 1. jazykovou rovnoprávnost, mimo služební řeč ve vojště; 2. spravedlivé volební řády pro sněm a parlament; 3. provedení čes. státního práva (spojení Čech, Moravy a Slezska v autonomní reální unii.) Ve své konečné úvaze mluví pak o cestě, jíž by bylo lze těchto požadavků dosíci co nejdříve, — snad již během jedné generace. Charakteristickým proň jest, že svůj celý plán staví na důvěru v blahosklonnost koruny. Jeho argumentace je stručně taková: Provedení především jazykové rovnoprávnosti Čechů s Němci v Čechách, Moravě a Slezsku závisí in merito pouze od koruny a lze ho provésti i bez souhlasů Němců. O ochotě koruny pak nelze pochybovati. Jejím heslem jest předně: »Justitia regnorum fundamentum« (spravedlnost jest základem říše) a podruhé podala důkaz o své podpoře snah po rovnoprávnosti tím, že dala souhlas k podání předlohy Taaffovy na zavedení všeobecného práva hlasovacího. Co však korunu zdržuje od provedení jazykové rovnoprávnosti, není obava před Němci, nýbrž úvaha, že by se Čechové, žádajíce vedle jazykové rovnoprávnosti ještě opravu volebních řádů a české státní právo, nespokojili jen provedením této rovnoprávnosti nýbrž, povzbuzeni částečným úspěchem, tím prudčeji by naléhali na provedení požadavků ostatních. A spisovatel pokračuje takto: Dejme tomu, že by český národ dal koruně záruky, že by z provedení jazykové rovnoprávnosti nečinil oněch důsledků, nežádal totiž zatím ničeho více; — záruky takové mohly by se dáti slavnostním hlášením zástupců čes. národa na říšské radě a všech třech sněmích, navázaným královské poselství ze dne 12. srpna 1871, — koruna by na to zajisté velmi ochc provedla národní vyrovnání. Znamení této své ochoty dala při zrušení výmeč-

*) Die böhmische Frage.

stavu, návštěvou zemské výstavy jubilejní přes naši oposici a j. Velkostatkáři a haličtí Poláci, řídící se ve všem vůlí a autoritou koruny, oddělili by se po případě od Němců a hlasovali by pro tento návrh. — Po poskytnutí záruk o provedení jazykové rovnoprávnosti nebylo by lze považovati Čechy více za oposici a přirozeným následkem toho by bylo, domnívá se p. Neklan, že přes nespravedlivé volební řády přešly by četné říšské a zemské mandáty do českých rukou; potom, ne-li snad již dříve z jiných příčin, bylo by možno nynější říšský řád, poněvadž jeho změna v říšské radě závisí na souhlasu jen dvou třetin poslanců za přítomnosti jen polovice všech členů, změniti cestou ústavní i proti hlasům Němců ve spravedlivý volební řád. — To je pak jasno, že po provedení těchto dvou požadavků provedení státního práva bylo by souhlasné s vydatným změněním vlivu, jež vykonávají země cislajtanské na finance koruny české. Kdyby nyní koruna viděla, že Němci s Čechy se již lépe snášejí, zmizel by ohled na osudy Němců v Čechách po provedení státního práva a zůstaly by jen ohledy na následky toho pro říši. Časem pak, zejména poznáním, že nelze různé části Rakouska při vzrůstající komplikovanosti života státního a jeho zákonodárství říditi dále centralisticky, není vyloučena možnost, že by české státní právo bylo provedeno i bez souhlasu Němců. Dokud však koruna nepozbude těchto pochyb, nelze pomýšleti na provedení státního práva. Ale ovšem po splnění prvních dvou požadavků mohl by český národ spíše čekati na uskutečnění požadavku třetího. — Kdyby pak i Němci poznali, že po provedení spravedlivých volebních řádů jejich nadvláda je u konce a kdyby ještě odňala se jim obava před národním znásilňováním stvořením národnostního zákona, není důvodu, aby i oni ještě se státním právem nesouhlasili. Takovouto cestou, ujišťuje spisovatel, dosáhl by český lid svých požadavků v dohledné době. Iniciativu pak učiniti jsme povinni my Čechové a co nejdříve; jeť škoda každého dne, nejen prý pro nás, ale i pro celou monarchii, neboť nelze mysliti, že nastane klid, pokud všechny kmeny národnostní nedosáhnou plného oprávnění. Ku konci resumuje p. Neklan, že český národ nemůže upustiti od svého svobodomyslného smýšlení, nebo vstoupiti ve spojenectví s Němci nebo s feudály, že však pomocí koruny může dospěti k provedení svých cílů. A kdyby snad koruna i tentokráte tak posud učiniti nemohla, můžeme čekati aspoň ve vědomí, že jsme vykonali vše, co se vykonati dalo. —

To je tedy jádro a cíl brožury Neklanovy, z něhož dá se zajisté dosti správně tušiti na příbuznost jeho s nynějším oportunismem mladočeské politiky. Celý tento politický postup, ač chce býti velmi praktickým, jest nám přece příliš utopistickým a — nemoderním. Tak se dělala pravidelně politika v Rakousku dříve — každá strana chtěla se dostati co nejblíže ke dvoru a z toho, poněvadž Rakousko jest jen formálně státem konstitučním, pro sebe kořistiti. A při tom se pravidelně zapomínalo na ostatní činitele politického pokroku. Námitky proti návrhu Neklanovu jsou proto na snadě a jsou velmi těžké. Přijměme, že jsou tři hlavní požadavky českého národa, jak je formuloval p. Neklan. Náš soud je pak tento:

1. První požadavek jazykové rovnoprávnosti jest, jak praví i sám spisovatel, otázkou času, jenž i bez poskytnutí záruk a opuštění oposice proveden býti sí. Vnitřní úřední řeč německá, na př. jen u soudů, stane se a jest již illusorní, ěvadž čeští právníci dnes přes své německé zkoušky němčiny neznají. Provedení kové rovnoprávnosti nebude proto ničím jiným než nutným a brzkým dekretem hotové skutečnosti.

2. Opravy volebních řádů nedodělali bychom se dle návrhu p. Neklanova

v době dohledné. Zkušenost nás naopak poučuje o nutnosti postupu zcela opačného. Víme, že ve státě tak konservativním, jako jest Rakousko, lpícím s největší tuhostí na svých tradicích, způsobem smírným dosáhlo se vždy nejméně úspěchů. Příkladů je nesčetně. Vyrovnání uherské, aféra Luegrova ve Vídni a j., a posledně nejmarkantněji o tom svědčí způsob, jakým byla provedena poslední oprava volební uzákoněním páté kurie. Oprava, která před několika lety byla politickou naivností, stala se brzo státní nutností, a jak? To je zásluhou organisovaného dělnictva, které tuhým zápasem vedeným obdivuhodnou vytrvalostí a neohrožeností, s velikými obětmi finančními a duševními dovedlo pro volební opravu vznítiti veřejné mínění, vtlačiti ji do parlamentu a učiniti z ní otázku prvního řádu, přes niž nebylo již lze přejíti k dennímu pořádku. A stejným postupem, politickým bojem, bude nutno pracovati k odstranění dalších politických bezpráví a pokrokoví lidé nového parlamentu, sešlení živlem socialistickým, opírajícím se vedle toho o mohutné hnutí a organisace dělnictva, budou moci učiniti velmi mnoho.

3. Provedení státního práva, čili jak p. Neklan praví, reálné unie s Rakouskem bylo by dle plánu spisovatelova odloženo opravdu na dobu nedozírnou. Říci: »My můžeme čekat,« je opravdu v politice velmi riskantním a dle drahocenných zkušeností, jež máme, velmi neúspěšné. I při nejtužší oposici, nehledě již ani k jejímu významu vychovávacímu a mravnímu, dosáhneme vždy toho, čeho dosahujeme stanoviskem vyčkavacím. A poslanci jsou v parlamentě a jsou v oposici také proto, aby urychlili nynější proces, aby dokázali, že Rakousko nelze dále říditi centralisticky. Stanoviskem vyčkavacím však dobu krise jen zbytečně prodlužují a oddalují.

Vyrovnání národnostní v zemích koruny české nelze provésti snad jen angažováním koruny, odstraněním nespravedlivých volebních řádů a zákonem národnostním. Aby vyrovnání to bylo skutečně trvalé a cenné, musí se pracovati především k tomu, aby široké vrstvy lidové se sblížily a poznaly. Ano, vyrovnání to bylo by tím cennější, kdyby se stalo úplně bez intervence kruhů vládnoucích, působením železného zákona totožnosti zájmů hmotných. A to je přece zjev vysoce zajímavý, že dělnictvo obou národností podalo si ruce ke společné práci, a ještě zajímavějším jest, že již i na posledním sjezdu rolnickém byl za hlučného souhlasu přítomných položen největší důraz na sblížení a součinnost s rolníky jazyka německého. A spisovatel přehlédl při své politické kombinaci skoro úplně právě toto silné hnutí sociální, jež bude hráti v krátké době snad nejdůležitější roli v politických dějinách Rakouska a dá jim novou tvářnost. Mezi českými stranami, jež uvádí (Staročechy, Mladočechy, realisté, agrární strana Šťastného, strana pokroková a projekt umírněné strany Harrachovy) nezmínil se ani slovem o existenci nějaké strany socialistické, jíž přece dnes nelze bagatelisovati. A na této půdě sociální bude se v budoucnosti pohybovati i provedení státního práva.

Poslanci čeští konečně byli by příliš málo politiky, kdyby za tak nepatrnou »koncessi,« jakou de facto dnes jest jazyková rovnoprávnost, dali záruky, o nichž se zmiňuje p. Neklan. Kdyby tak učinili, podepsali by nad sebou, jak poměry dnes jsou, ortel své politické smrti. Nejširší agitaci mezi lidem otevřely by se t
do kořán. A tím méně mohli by dnes vzdáti se své oposice, poněvadž pc
hospodářské, které přece čekat nemohou a nota bene požadavk
tických svobod, bez kterých zase my žíti nemůžeme, dohnaly by českou
do nové oposice. Tyto otázky politických svobod v Rakousku zejména p
autor rovněž do pozadí. A na ně přece musíme dnes klásti důraz předr

jinak z dnešní mizerie politické nevybředneme a poněvadž je jisto po druhé, že i větší svobody politické povedou k větším svobodám národnostním.

To vše nás žene na stranu přímo opačnou, než na jaké stojí p. Neklan. Rozdíly jsou v tom, že buduje-li Neklan svůj plán shora, stavíme my své politické plány zdola. Postup tedy zásadně se rozcházející. Bylo by přímo osudné, kdybychom dnes pro jakýkoliv nejistý experiment politický měli ustoupit od opposice; přivodilo by to u nás hotovou demoralisaci politickou a neskonalé škody. Rozřešením celého problému by bylo, učiniti z dnešní opposice dle jména opposici de facto; vzbuditi hnutí politické, jež by bylo obávaným a imponovalo by; postaviti to hnutí na pevný a solidní základ tím, že by řada bystrých lidi se mu úplně věnovala, že by byly založeny fondy a úřady strany atd., věci všechny již známé a stokrát pověděné. Udělejte vše to, a v Rakousku to bude v brzku jinak vypadat. — Z těchto několika jen málo důvodů vyplývá naše stanovisko k návrhu Neklanovu co nejjasněji a sice — contra.

S.

V Praze, dne 11. ledna 1897.

Sociální hlídka.

Poslední dny velmi se u nás změnila tvářnost a organisace veřejná, jednak založením stavovské organisace rolnické, jednak pokusem opatřiti úvěrné fondy k účelům malorolnickým a maloživnostenským. Stavovská organisace rolnická, založená dne 27. pros. 1896, znamená vybavení akce hospodářské z drobných osamocených a většinou bezmocných spolků hospodářských, na širokém základě velikého sdružení zemského, s určitým a obsáhlým sociálně politickým programem a s určitou zájmovou politikou. Sdružení za několik dní po svém založení má již bez mála 10.000 členů, a chystá se vydávati svůj vlastní denník, a již nyní dle doslechu z jeho počinu vychází podnět k mobilisaci všeho rolnictva, pěstujícího řepu, k veliké a důrazné odvetné akci proti skartelovaným cukrovarům, k akci zasahující do každé vesnice svými důvěrníky, vedené organisacemi důvěrníků po krajích a řízené ze středu samého sdružení rolnického, odkud vydává se již heslo, nepovolí-li cukrovary, zastaviti v celých Čechách sázení řepy. Již na tomto jediném a prvním činu viděti, jak veliká proměna nastává u nás v celém veřejném a politickém životě, jak po různých těch přípravách a theoretických půtkách, sporech a rozhovorech se konečně myšlenky hospodářské politiky vtělují a staví činitele na pole dosavadní naší politiky zcela nové, kteří nejen v nynější vůdčí straně politické znamenají počátek nové konečné fáse, ale i značí konec 50letého období dosavadní politiky vůbec. Jako příznačný zjev uvádíme pouze, že posl. Horák na schůzi rolnictva okresu vinohradského 11. t. m. uvedl, že rolnictvo české n[illegible]í se zříkati ani internacionální organisace.

— **Historický sjezd v dějinách českého dělnictva.** Ve vídeňském hotelu »Union« k[illegible] se o vánocích druhý sjezd odborových organisací dělnických v Rakousku, vy- b[illegible]vaných prací strany soc.-demokratické. 80.000 dělnictva bylo zastoupeno 252 d[illegible]gáty. Sjezd stal se historicky památným pro české dělnictvo tím, že od něho b[illegible]se datovati roztržení těsného a dusného centralismu říšského, zřízení samostatné

organisace odborové české, a nový pronikavý rozvoj a vysoký výšvih dělnického hnutí u nás na pevné finanční basi. Poznalo se, že při různotvárnosti poměrů rakouských je každý centralism záhubný. Síla dělnického hnutí v Rakousku nebude spočívati snad jako v Německu, v nejtužší centralisaci, nýbrž právě naopak v silném a zdravém hnutí dělnickém každé národnosti zvlášť a ve společné jich federaci. Je zásluhou českého dělnictva, že vedeno tímto poznáním, dovedlo svého přesvědčení uhájiti a ukázati na cesty, po nichž se musí ubírati dělnické hnutí v Rakousku v budoucnosti. — O tento princip došlo již před sjezdem k tuhé novinářské šarvátce mezi českými a německými listy socialistickými, hlavní boj byl však sveden na sjezdu samém při debatě o organisaci a taktice. 75 řečníků bylo přihlášeno. Debata sama trvala půl třetího dne. V zásadě šlo o tuto věc: T. zv. odborová komise se sídlem ve Vídni představuje volné sdružení všech svazů odborně organisovaných spolků. Každý svaz platí za svého činného člena odborové komisi 1 kr. měsíčně. Z těchto krejcarů vydržují se sekretář a dva úředníci, kteří pracují na statistice a jiných pro odborové hnutí potřebných věcech. Úkolem odborové komise je organisovati i takové dělníky, kteří nemají organisací odpovídajících odborovému a dělnickému hnutí. Odborová komise sprostředkuje dále sbírky pro uznané stávky a věnuje témuž účelu i své přebytky. V jednotlivých průmyslových místech ustanovuje své důvěrníky jako organisatory odborových organisací. — Tato komise odborová byla doposud v rukou německých, a tito němečtí úředníci dělničtí neměli pochopení pro nejnutnější potřeby hnutí českého a prostě je bagatelisovali. Pro Čechy nebylo učiněno odborovou komisi skoro nic, přes to, že jí byly odvedeny velmi značné obnosy. V Čechách má tato komise 6 důvěrníků, z nichž jen jeden je Čech. Ze 16 agitačních cest po Čechách nebyla ani jedna schůze uspořádána ve spolku českém. Odborová komise centrální nesnažila se vniknouti v české odborové organisace a nezískala si také sympatií českých soudruhů. A konec konců byl, že na sjezdu byl konstatován sice značný pokrok hnutí německého, ale za to ztrnutí a úpadek hnutí českého. — Aby v tom tedy byla zjednana náprava, podal redaktor »Kovodělníka« Roušar jménem českých soudruhů návrh jaksi kompromissní v ten smysl, aby odborová komise zvolila dva sekretáře, z nich jednoho Čecha, jehož úkolem by bylo zvláště sdělati statistiku pro potřebu českých soudruhů a aby dále i při správách korunních zemí a správách okresních byli dle potřeby ustanoveni soudruzi mocní řeči české, polské, slovinské nebo italské. Proti tomuto návrhu, v němž byli Čeští solidární, mluvili všichni delegáti němečtí; a byl to jediný dr. Adler, jenž vystoupil pro návrh český, a odůvodňoval, že se nesmí nic vynucovati, nýbrž že organisační formy nutno přizpůsobovati praktické potřebě. Ale i přes vážnost Adlerovu byl návrh Roušarův většinou zamítnut. Čeští delegáti se ihned zvedli, aby se poradili ve vedlejší místnosti o dalších krocích. Návrh, aby se sjezd ihned opustil, padl; usneseno zůstati, nesúčastniti se však dalšího jednání a konečně rozhodnutí ponechati českým organisacím samým. Když to bylo sjezdu oznámeno, trvalo přes čtvrt hodiny bouřlivé intermezzo, provázené výkřiky ne právě socialistickými. A od tohoto okamžiku čeští delegáti dva dny na sjezdu nepromluvili, resignovavše i na překlady německých řečí. Aby obraz byl názornější, uvádíme ještě několik výroků z listů dělnických.

»Kovodělník:« »My vidíme v tuhé centralisaci svou záhubu, a nejspoň velikou závadu, která nás zdržuje v pracích k vybudování silné organisace. My prostě nesneseme žádné diktatury, nedáme vedení celého odborového hnutí rukou jediné osoby, která není ani s naším hnutím patřičně obeznámena ... My cujeme ve svých organisacích; my musíme zajisté jejich potřeby znáti lépe ne-

kteří pouze z povzdáleči k nim přihlížejí. Dnes po tom, co se stalo, jest osamostatnění české odborové organisace nepochybné.,. Zůstaneme mezinárodními sociálními demokraty jako dříve, ale s vlastním samostatným vedením. — »Dělnické listy«: Sociální demokracie rakouská musí rozřešiti otázku jazykovou právoplatně, poněvadž by jinak nemohla dále zdárně postupovati. Napřed skonsolidování vnitřní, které může nastati jenom tehdy, když se soudruzi němečtí vzdají myšlenky, že sociální demokracie rakouská musí býti německá. Teprve na základě úplné rovnoprávnosti národní může býti dosaženo pevné spojení ... V mnohých se ustálilo mínění, že sociální demokracie rakouská nemůže jinak vystupovati na veřejnost než německy. Však od sjezdu budějovického r. 1893 učinila hlavně česká sociální demokracie netušené pokroky. Bylo tedy přirozeno, že i čeští soudruzi domáhali se toho, by této vnitřní síle jejich byl dán i výraz na venek. Leží to arci v povaze lidské, že nikdo se nevzdává rád dobyté posice .... Mnozí soudruzi němečtí se domnívají, že hlavním úkolem německých sociálních demokratů v Rakousku je poroučení, jinonárodních naprosté poslouchání ...

Sociální demokracie jiných národů slovanských jakož i u Vlachů v Rakousku není ještě tak vyvinuta, aby mohla vůbec samostatně vystupovat a z tohoto odvozují soudruzi němečtí, že jsou lepšími, totiž mezinárodnějšími než Češi, když činí z nouze cnost a přenechávají representování rakouské sociální demokracie soudruhům německým ...

Sociální demokracie polská, která je po české hned druhá ve svém vývoji, ihned bude se hlásit, až dostoupí výši rozvoje, jak jej dostoupili Češi. Česká soc. demokracie urovnává polské, slovinské, chorvatské, vlašské atd. v Rakousku pouze dráhu, kterouž přirozený vývoj sebou nese. A němečtí soudruzi se s velikou rozhořčeností staví v domnění, že hájí mezinárodnost, proti požadavkům českých soudruhů, zatím ale obhajují pouze prioritu německou ...

My musíme míti ohled na potřeby hnutí proletářského celého českého národa. Potřeby tohoto hnutí musí nám býti prvním příkazem, ať se děje cokoliv. Vánoce r. 1896 se nesmí více opakovati.

A na otázku: Co dále? odpovídá Právo lidu: My čekáme jen jednu odpověď: Zřiďme si v Čechách v Praze českou odborovou komissi a odborové sdružení: Chceme-li se zříci práva sebeurčení, netřeba nám bojovati za volný rozvoj jedince i národa ... Naše první kroky budou, že zemské odborové spolky české svými zástupci sestoupí se v komisi; měsíční příspěvky 1 kr. místo do Vídně odváděti se budou této komisi, která povede agitaci a jiné práce zastávati bude pro vyvíjení a organisování odborů nutné. Za naše peníze budeme míti vlastních agitačních sil a sami rozhodovati budeme, má-li kde stávka za věc celého dělnictva přijata býti, hodna-li podpory čili nic.

Tím nijak není porušena ani solidarita, ani mezinárodní náš styk, poněvadž obě tyto věci nebasirují na odborové komisi cclorakouské, nýbrž na vzájemné potřebě a společných snahách.

Československá strana sociálně-demokratická tímto učiní druhý a velice významný krok k zdokonalení a osamostatnění vlastní své organisace. —

A této práce bylo se již chopeno s velikou energií a prvý sjezd odborový de se konati dne 30. ledna. »Politika a odborová sdružení jsou pravou a levou hou, na nichž proletariát kráčí ku předu«, napsal professor Werner Sombart ve poslední knize. České hnutí posud kulhalo; teď teprve bude moci vykročiti na ou zdravých a pružných nohách.

Hnutí proletariátu a marxismus. V lipské reveu »Gesellschaft« uveřejňuje Heinz Starkenburg pokus kritické analysy marxismu. Ze zajímavé úvahy té uvádíme hlavní myšlenky:

Jednou z největších překážek klidné a věcné diskuse o socialistických učeních jest neblahé dorozumění, povstávající mísením dvou světových názorů, nemajících skoro nic společného kromě jména, totiž: staršího socialismu francouzského a novějšího německého. Již theoretické východisko obou jest naprosto různé. Starší socialism francouzský vychází z panující bídy lidu a přepychu bohatých, z nesnesitelnosti a nespravedlnosti výroby, jež produkuje zboží módní a přepychové, zatím co vrstvám lidu nedostává se chleba a masa a při níž sklady jsou přeplněny šatem a obuví, zatím co ohromné množství chodí boso a mrzne. Ráz jeho jest tedy ethický a lidumilný. Chce budovati, ne bořiti; nynější řád hospodářský odsuzuje hlavně z příčin mravních; zkonstruovati rozumově humanní stát budoucnosti je proto hlavní snahou Fourierovou, Cabetovou a j. Z tohoto hlediska lze označiti socialism francouzský za rozumový, spekulativní, utopistický. Se svými požadavky obrací se zcela důsledně na panující třídy; apeluje na soustrast, cit spravedlnosti, lidskost těch kruhů, jež mají hospodářskou a politickou moc v rukou. Ostrých socialních protiv mezi buržoasií a proletariatem buď vůbec nezná, jako Fourier, nebo vidí v nich jen nesnesitelné, nemravné extrémy bohatství a chudoby, jako Saint-Simon. Praktické jeho jádro tedy jest: Povznesení trpících vrstev obyvatelstva vhodnými prostředky se strany bohatých pro dobro celku; a propaganda jeho spočívá v burcování měšťáctva k dobrovolným reformám ve jménu spravedlnosti. —

Zásadně se liší od tohoto staršího socialismu francouzského marxism, tvořící dnes theoretický základ socialně demokratické strany všech zemí. Neptá se: Co jest a co by mělo býti?, nýbrž: Jak se to stalo a co z toho bude dále. Jeho kritika kapitalismu není proto ethická, nýbrž analyticko-genetická. Jest dalek toho, budovati ideální systém hospodářský deduktivně a hledá spíše empiricky základní síly a snahy vývoje života hospodářského a vyvozuje z toho směr, jakým se bude bráti další systém hospodářský. Dochází také ke kolektivistickému státu budoucnosti, nežádá ho však ze soucitu a spravedlnosti, nýbrž očekává ho jako důsledek koncentračních snah kapitálu. Jeho socialism není utopistický, nýbrž vývojový. S tím úzce souvisí i způsob propagandy pro tento socialism. Hledí ukrátiti dobu krise, odstraniti dle možnosti všechny překážky přirozeného vývoje, hlásá boj třídní, rozněcuje proletariat ke tvoření hospodářských a politických organisací bojovných a agituje pro nepřetržitou, tvrdošijnou vojnu hlasovacími lístky, stávkami a boykotem.

Z toho plyne, že vlastním těžištěm marxismu, kde nutno zasaditi páku každé kritiky, není naprosto »socialismus,« t. j. domněnky jeho o utváření socialních poměrů budoucnosti, nýbrž »materialistické pojímání dějin,« t. j. názor, jaký má o hospodářském vývoji a jeho významu pro všechen kulturní život.

Bylo by velmi nesprávno tvrditi, že marxism svádí všechno lidské jednání na hmotný egoism, nebo že pokládá všechny dějinné události a hnutí za snahy po docílení většího množství potravy, nebo popírá všechen vliv duševních snah a ideálů v životě národů a hlásá fatalistické odevzdání se vývoji. — Poslední kořeny materialistického pojímání dějin sahají až do periody osvícenské a slovou atheismus a evolucionismus. Pátralo se po zákonech »bytí,« po ordre naturel ve všech oborech vědy: vše ostatní ponechávalo se náhodě a náhodě. Bossuetovy přednášky o dějinách všeobecných jsou v podstatě své psány ještě dle téhož principu jako dějinné knihy starého zákona. Tu přišly spisy encyklopedistů a francouzská revoluce, na místo nekritického, nadpřirozeného křesťanství vstoupil atheistický materialism a současně byly do základů změněny politické a sociální poměry skoro celé Evropy. V jiných oborech vědy měl zánik víry ve všemohoucí božství, zasahující osobně do poměrů lidských, pouze za následek, že na místo božské vůle a božského zjevení byl postaven lidský rozum. Jest to doba rationalismu, přirozeného práva, náboženství rozumu, všeobecně lidské morálky, systematisovaných věd přírodních, manchesterského národního hospodářství. Ve filosofii dějin povstává nový filosofický základní pojem evoluce, jako stálého přirozeného vývoje formem nižších k formám vyšším a dokonalejším. Tato evoluční idea klíčila v hlavách tehdejších velikánů ducha, u Hamanna a Herdera, u Lessinga, Goethea, Schillera, Humboldta a j., až konečně Hegel učinil poslední rozhodný krok, postaviv ji do středu vší své filosofie a utvořiv z nejasné hypothesy novou methodu historickou, jež si brzo razila dráhu i ve všech jiných oborech života duchového a za

sadila rationalismu smrtelnou ránu. Čím více však tato methoda Hegelova osvědčovala se i v jiných disciplinách, tím bylo jasněji, že tento filosofický historismus nemůže logicky býti posledním. Nadpřirozený duch, jejž Hegel a jemu příbuzná německá filosofie evoluční (Fichte, Schelling. Krause, Hartmann) položila za základ svého nazírání na svět, ukázala se jen jako špatně zastřený surrogat sotva překonaného transcendentalismu. Místo teleologického hledal se nyní kausální princip evoluční. Základní síle vývoje našla pro přírodu neorganickou theorie Kantova-Laplaceova, pro přírodu organickou Darvin a Wallace.

Kde bylo něco podobného pro dějiny lidstva?

Šířícím se světovým obchodem, vývojem vědy národopisné a historické razil si cestu názor, že dějiny lidského pokolení tvoří jednotnou, zákonnou evoluci a vždy naléhavější byla otázka: »V čem spočívá zákonnost tohoto »vývoje«? Na tuto otázku byly dvě odpovědi možny, idealistická a materialistická. A byly také skutečně dány, první J. H. Bucklem, druhá K. Marxem. Buckle snaží se ve svém dílu »Dějiny civilisace v Anglii« dokázati, že pokrok kultury založen jest v první řadě na vzrůstu lidského vědění a osvětluje z tohoto stanoviska duchaplně dějiny Anglie, Skotska, Francie, Španělska. Poněvadž pak dějiny lidstva jsou v podstatě dějinami evropské civilisace a tato jest totožna s rostoucím triumfem lidského ducha nad stále ubývajícím vlivem sil přírodních na člověka, zjednodušil se mu tím problém a »odkrývání zákonů evropských dějin rozřešil poprvé jako odkrývání zákonů lidského ducha.« Duchovní sféra rozpadá se nyní dle něho ve dva elementy: mravní a rozumový. Mravní není podroben žádným změnám: »Vzhledem na náš stav mravní nemají nejvzdělanější národové evropští jediného principu, jenž by nebyl již starým právě tak dobře znám.« V oboru rozumovém jest naproti tomu stálý a rychlý pokrok ve všech vědách. »Tímto způsobem závisí změny u každého kulturního národa v celku jen od tří věcí, předně od rozsahu vědomostí jeho nejznamenitějších mužů, po druhé od směru těchto vědomostí, t. j. od předmětů, na něž se vztahuje a po třetí zejména od rozšíření těchto vědomostí a od volnosti, jíž proniká všechny třídy společnosti. — Druhou odpověď dali Marx a Engel svým »materialistickým pojímáním dějin. Rozpadá se ve dva podstatně se lišící díly: v theorii o »ekonomickém základě« a »ideologickém vrchu« a v theorii o »třídním boji,« — v socialní statiku a dynamiku. »Materialistické pojímání dějin vychází ze zásady, že výroba a vedle ní výměna výrobků je základem všeho společenského řádu. Dle toho posledních příčin všech společenských změn a politických převratů nelze hledati v hlavách lidí, nýbrž ve změnách výroby a směny; nelze jich hledati ve filosofii, nýbrž v ekonomii dotyčného období.« Druhá theorie je nejjasněji vyslovena v »Komunistickém Manifestu« Marxově: Dějiny vší posavadní společnosti jsou dějinami třídních bojů. Svobodný a otrok, patricij a plebej, baron a nevolník, zkrátka utiskovatel a utiskovaný stáli vždy v ustavičném odporu, vedli nepřetržitý, brzo skrytý, brzo otevřený boj, jenž končil vždy revoluční přeměnou celé společnosti nebo společnou zkázou zápasících stran . . . Naše doba buržoasie vyznačuje se tím, že zjednodušila protivy třídní. Všechna společnost dělí se více a více ve dva veliké nepřátelské tábory, ve dvě veliké proti sobě stojící třídy: buržoasii a proletariat.« Teprve vítězství proletariatu odstraní všechny protivy třídní . . .

Opět tedy stojí idealismus a materialismus proti sobě. A není snad čistě logického východiska z tohoto dilemma? Myslíme, že ano. Jedna otázka zůstává tu nezodpověděna: Odkud vychází onen prvotní vývoj lidského ducha nebo poměrů výrobních? Kde jest ona základní trvalá síla, pohánějící všechen socialní vývoj?

Ta spočívá ve vzrůstu obyvatelstva, kdy na témže území nuceno jest stále více lidí ukájeti potřeby své existence a kdy proto poprvé se objevuje problém socialní, vracející se vždy na konci všech velikých socialních období a kladoucí stále tutéž otázku sfingy: přelidnění. To vede ku změně společenského řádu, t. j. ku intensivnějšímu využívání přirozených zřídel výroby a rozvoji hospodářské techniky. A na to navazuje již materialistické pojímání dějin.

Můžeme tu počítati s dvěma veličinami, jako východiskem: s davem lidí velikosti a rasy a územím, jež obývá. Z toho vyplývá mnohost a jakost potřeb, mají opět vliv na techniku výrobní. Užíváním ekonomické techniky povznáší se člověk poprve nad zvíře, a počíná tvořiti určité socialní rozčleňování celku, t. j. hospodářský řád. Ona skupina pak, která pro tento hospodářský řád jest nejvýznačnější, působí přirozeně i na způsob rozdílení vyrobeného zboží, t. j. buduje jejímu poměrně přiměřenou organisaci politické nadvlády, s její právem státním a ro-

dinným, rozdíly stavovskými a třídními. Všechen komplex těchto více materielních poměrů nazývá Marx »materielním základem«. Na něm spočívá duševní, či jak Marx říká, »ideologický vrch«, t. j. činnost lidského ducha. Že jednotlivec pozoruje své okolí estheticky, mravně, metafysicky, že vůbec usuzuje, jest zjevem čistě psychologickým. Jakmile však tyto osobní úsudky jsou stejnými u velikých skupin lidí, tříd, národů, stávají se zjevy socialními, patří do sociologie a vědy historické a my nemluvíme pak o úsudcích, nýbrž o systémech. A bylo by velmi pošetilo, hledati kořeny všeho dějinného vývoje pouze ve tvůrčí práci jednotlivých vynikajících individualit. »Jakkoli se zdá velikým význam těchto mocných jednotlivců, kotví tito přece v půdě, na níž stojí . . .« — Marx a Engels uznávali však vždy, že idee, jakmile se pevně chytly, žijí takřka svým samostatným životem a mohou vlivem tradice a propagandou působiti dále, třebas zmizely již podmínky jejich hospodářského vzniku. — Pokud materialistický názor dějinný jest si vědom, že jest jen sociologickou methodou pojímání dějin, nutno mu přiznati, že byl ze svého základu, atheisticko-vývojového názoru na svět, vyvozen zcela logicky a že jest posledním důsledkem »období přírodních věd«. — Pomocí této methody snaží se nyní marxisté určiti budoucnost evropské civilisace. To však jsou jen s to, podaří-li se jim »odkrýti ekonomické základy hybu moderní společnosti«. A tomu byl věnován systém marxismu »Kapitál«.

Za jádro hospodářského vývoje má »soustřeďování kapitálu«.

Dostoupil-li tento vývoj určitého bodu, zbude proletariatu, jenž nebude více potlačovanou třídou, nýbrž spolkem kulturních národů, jenom úloha, aby ony cizopasníky, kteří všechen výnos práce shromažďují a klienty, kteří jich moc chrání a proto i jich privilegia sdílí (důstojníky, byrokraty, diplomaty a j.) vyvlastnil a na jich místo postavil statistické úřady pro rozdělování zboží. —

Socialní hnutí stojící na půdě marxismu stojí v základě svém stručně na těchto principech: demokratismu, komunismu, internacionalismu, atheismu a emancipace ženy. Socialní demokracie ve své nynější podobě není žádnou náhodou, nýbrž logicky vybudovanou soustavou myšlének, z níž nelze libovolně některé části ubrati nebo přidati; jest nutně takou, jakou jest.

Znamená to však, že budova socialně-demokratická je nedotknutelna? Naprosto ne. Nic není na světě, co by bylo logicky nedotknutelno. Znamená to však, že nelze tak učiniti libovolně, nýbrž že ti, kteří se jí chtí kriticky dotknouti, mus tak učiniti jen na určitých místech, nechtí-li odtáhnouti s krvavými hlavami. Tyto body jsou tři:

1. Materialistické pojímání dějin.

2. Učení o koncentraci kapitálu, jehož vyvracení nutno ovšem přenechati odborníkům národního hospodářství nebo — životu. Ukázalo-li by se, že malovýroba vítězí nad velkovýrobou, nebo jí aspoň stačí a že mezinárodní centralisace kapitálu nalezá nepřekonatelné překážky, byly by další důsledky marxismu nemožny.

3. Posledním sloupem budovy jest konečně idea evoluční. Přešla dnes sice v naše tělo a krev, není však nikterak neotřesitelným axiomem. S velikou obratností hájí z novějších zejména štýrskohradecký professor L. Gumplowicz theorii, že názor o jednotném vývoji lidstva k stále vyšším formám je ničím nepodepřenou domněnkou a že život národů podobá se rozbouřenému moři, na němž beze všech pravidel a zákonnosti hned tu, hned onde vlny se zvedají a klesají.

Hlídka hospodářská.

Dne 27. prosince 1896 konal se za účastenství asi 3000 osob v Praze sjezd rolnictva českého, jehož hlavním účelem bylo zřízení velikého agrárního sdružení k vydatnějšímu hájení zájmů ze dělských, ovšem prý v rámci strany svobodomyslné. Mimo to usn se sjezd na řadě resolucí, týkajících se vyvazení břemen hypothekárn zákazu terminového obchodu obilního na bursách, zákazu kartelů, s vedlivého vyrovnání hospodářského naší polovice říše s Uhrami a j Co se týče vlastního počinu sebevzdělávání rolnického, žádáno bylo

zování zimních a pokračovacích škol hospodářských, zakládání družstev a pod.

Rolnictvo německé odbylo svůj sjezd již 13. prosince v Budějovicích, kde současně konal se též velký sjezd českého maloživnostnictva, s resolucemi obsahu již z předchozích podobných sjezdů známého. Vůbec hýbají teď otázky hospodářské hlavně otázky středních a malých podnikatelů zemědělských a živnostnických, veřejností naší více než kdykoliv jindy. Nikdy se nehemžilo časopisy tolik úvah a zpráv hospodářských, nikdy nebylo tak četně a s takovou účastí obecenstva rokováno o hospodářských otázkách na schůzích spolkových i veřejných. Sám »klub národní strany svobodomyslné« uspořádal několik rozprav o akci na podporu malých živností, o postavení našeho zemědělství a našeho úřadnictva soukromého, jichž úroveň nesvědčila ostatně o hlubším ovládání předmětu, při nejmenším u debateurů. »Hlas Národa« pak od 1. t. m. posunul část národohospodářskou na místo úvodní, a snaží se organisovati své zpravodajství hospodářské důkladněji než jsme tomu zvykli u ostatních denních listů našich.

V theorii bylo by tedy postaráno o věci hospodářské u nás dostatek. Hůře to vypadá s praxí; loňského roku bylo prý u nás založeno přes 60 větších podniků průmyslových, ale již ze seznamu oborů jest zřejmo, že mezi jejich zakladateli jest asi příslušníků naší národnosti velmi málo. Jdeť většinou o přádelny, tkalcovny, jirchárny, lučební a elektrické závody a pod. a málo jen o pivovary, v jichž zakládání soustřeďuje se u nás skoro výhradně praktická naše energie hospodářská.

— Tyto dni svolal také zemský výbor ankety v příčině zemských úvěrních fondů, maloživnostnického a rolnického. Zemský sněm věnuje totiž na oslavu panovnického jubilea v r. 1898 obnosy po 500.000 zl. na zřízení dvou fondů, z nichž by se poskytovaly zápůjčky společenstvům a družstvům živnostenským a zemědělským na osobní úvěr za levné zúročení. Ankety měly se vysloviti o tom, jak správu fondů těchto upraviti, jak působnost jejich a poměr k podobným podnikům, zejména záložnám, vymeziti, jaký postup stanoviti při jejich aktivování a p. Na základě výsledku ankety, jejíž protokoly budou teprve tiskem vydány, předložil zemský výbor sněmu v letošním zasedání své návrhy organisační. Již předem bychom však varovali, aby od fondů těchto nebyly očekávány nemožnosti. I zemské fondy úvěrní budou při poskytování úvěru nuceny šetřiti aspoň do značné míry opatrností v bankovním a úvěrním životě obvyklých, a úvěru dostane se v první řadě nikoliv těm nejpotřebnějším, nýbrž mohovitějším a úvěruhodnějším. Konkurence fondy těmito záložnám působená bude pro celkovou nepatrnost naproti úhrnnému úvěrnímu obratu záložen neprávě značná. Přes to ani my nepochybujeme, že možnost levnějšího úvěru jimi poskytnutá bude v jednotlivých případech moci značně přispěti k ulevení úvěrní tísně, v níž nalezají se začasto sta i tisícové poctivých a přičinlivých lidí, kteří bez majetku i bez protekce dnes i u místních malých podniků úvěrních marně úvěru by domáhali. Pokládáme ovšem za samozřejmé, že ze zemských fondů úvěrních tane se za určitých podmínek úvěru i jednotlivcům a nikoliv pouze společenstvům ružstvům. V krajinách hospodářsky a intellektuelně méně pokročilých, avšak ré proto pomoci veřejné nejvíce potřebujících, na čilejší ruch společenstevní ještě ího nebude lze pomýšleti, a kraje tyto by jinak z akce této ve skutečnosti úplně vyloučeny.

— Na podporu odborného vzdělání živnostnictva pořádají se nyní pokračovací kursy pro tovaryše a mistry v jednotlivých městech. V krajinách německých pořádá je technologické museum vídeňské z dotace státní. V českých jsou nuceni místní činitelé vydržovati je sami. Po loňském obuvnickém kursu plzeňskem pořádá podobný kurs nyní obchodní komora pražská pro obuvníky v Karlíně, načež následovati budou Žižkov, Kladno, Kolín a jiná města. — Po nekonečně dlouhém vyjednávání uzavřena konečně obchodní smlouva mezi Rakousko-Uherskem a Bulharskem; že i při ní zájmy uherské polovice ukořistily pro sebe lví podíl, rozumí se snad již samo sebou. *O.*

Zdravotní hlídka.

Obě sněmovny říšské rady přijaly zákon o potravinách. Více než patnáct let mluvilo se už o něm. Nyní jest konečně sankcionován, a nejdéle za půl leta bude v platnosti. Že ho je nanejvýš potřebí, vidno je z toho, co se děje s potravinami, zvláště ve velikých městech, přes všecku nynější obecní i státní kontrolu. Jest to jednoduchým a jen spravedlivým postulátem, abych za svůj peníz dostal skutečně to, co chci, abych za drahý peníz nekupoval margarin místo přirozeného másla, abych jedl v uzenkách maso a ne housku a krupici, abych neotravoval své děti cukrovinkou, natřenou barvou více či méně jedovatou, abych nepožíval konservy zabalené v měď, olovo atd. Otázka ta je tím důležitější, čím více trpí špatnou a zdraví nebezpečnou jakostí potravin ten, kdo za nejskrovnější peníz musí býti živ. V budžetu pro rok 1897 má vláda preliminováno 67 000 zl. r. č. na zařízení 5 zkušebních stanic pro potraviny a požitiny. Stanice tyto nebo zkušebné ústavy budou při zdravovědných stolicích na universitách ve Vídni, Hradci, Praze (2) a Krakově. Přednostou takového ústavu bude vždy profesor hygieny a jemu k ruce bude přiděleno několik sil chemicky i zdravotnicky vzdělaných. Bude dosti práce pro tyto ústavy, a práce tato bude nejprospěšnější nejmenším z lidu. Jen aby provádění zákona netrpělo byrokracií, jako u nás v Rakousku všecko. Mocný rozmach zdravovědy na všech polích lidské práce, jejž pozorovati možno všude u všech národů, a příklad, jak provádí se přísně zákon o potravinách v Německu a s jakým úspěchem, nedá u nás snad usnouti dobrým předsevzetím moudrých našich zákonodárců. V Němcích mají zákon o potravinách, jehož kopií je náš zákon z r. 1879 A dostalo se tam tomuto zákonu mnoho doplňků; v r. 1882 nařízením o prodeji petroleje, v r. 1887 o obchodu s předměty, které obsahují zinek a olovo, v tomtéž roce nařízením o upotřebování zdraví škodlivých barev při požitinách, potravinách, hračkách atd., v tomtéž roce zákonem o náhražkách másla, v r. 1891 zákonem výroby strojů na umělá kávová zrnka, v r. 1892 zákonem o prodeji vína a jemu podobných nápojů atd. Přijatým zákonem o potravinách bude snad i v Rakousku konečně učiněna přítrž různým švindléřským a přímo vyděračským machinacím velkých i malých, židovských i nežidovských výrobců.

— Rakouští lékaři bez rozdílu národnosti cítí se zkráceni nejnovější novellou k živnostenskému zákonu, jíž zavedeno je povinné nemocenské pojišťování mistrů. Všecky lékařské komory všech rakouských zemí podaly hromadnou petici panské sněmovně, aby pozměnila zákon ve prospěch lékařů. Prof. Albert měl v této sněmovně velkou řeč o požadavcích a smutném stavu praktických lékařů, nemohl se však příliš rozehřáti pro tuto žádost lékařských komor. Referent o tomto zákonu řekl, že malým řemeslníkům a živnostníkům nevede se dobře, že je povinnost státu o ně se starati, a že bude potřeba, aby lékaři, cítí-li se materielně dotčeni, pomohli si sami. Lékařům tedy dle vývodů p. referenta není stát povinen pomoci, vede-li se jim špatně. Česká lékařská komora s oběma svými sekcemi usnesla se na mimořádné valné schůzi, konané dne 8. ledna v Karolinu, svolati všeobecnou manifestační schůzi všeho lékařstva ve království Českém. Tam budou předneseny všecky požadavky a stesky lékařů obou národností v Čechách, a veřejnosti bude podán pravý obraz smutných hmotných poměrů praktických lékařů. Lékaři hledají hlavní jejich příčinu v uzákonění nemocenských dělnických pokladen. Myslíme však, že jsou toho ještě příčiny jiné a mnohé. Nejdůležitější jest asi ta, že lékaři, pokud jich bylo málo a následkem toho dobře se jim vedlo, nestarali se příliš o sociální své záležitosti; ve starostech těchto předhonily je úspěšně téměř všecky stavy. Když nyní při nadbytku lékařů a při nedostatečné sociální lékařské organisaci procitli lékaři ze své netečnosti, vidí příčinu svého špatného položení ve všem jiném, jen ne v sobě samých. Moc kapitálu jeví se ve všem. Lidé chtějí míti dnes všecko laciné, chtějí míti také laciný lék a lacinému lékaře. S tím je třeba lékařům počítati, i na ně už došlo. Praktickým lékařům nevede se skvěle. Čteme dnes dosti často v lékařských listech, že tam a tam v Čechách zemřel lékař, dovedný, dobrý i hledaný a nezanechal po sobě ani tolik jmění, aby mohl býti pohřben. Jest nutno, aby lékařská krise byla odstraněna takovým způsobem, aby nebyl poškozen ve svých požadavcích malý člověk, a aby při tom přece vedlo se lékařům tak, aby mohli býti živi oni i jich rodiny, přiměřeně své námaze a nebezpečí svého zodpovědného povolání.

vl.

Z naší doby.

— **Sjezd československ. žen r. 1897.** Komitét pro uspořádání sjezdu konal schůzi dne 7. ledna, první po předchozích schůzích důvěrných, odbývaných po valné schůzi na staroměstské radnici dne 27. září m. r. Ke schůzi této zvána i širší veřejnost, či, jak zněla v oznámení v novinách »dámy, které se o sjezd zajímají, jsou vítány«. Tedy jenom dámy. S muži, sebe více se zajímajícími nejen o sjezd, ale o celou otázku ženskou, nechtějí naše dámy posud ještě nic míti. Pardon, přece již! V rozsáhlém programu sjezdovém jsou věci, na které dámy snad nestačí. Právo volební, aktivní i pasivní, a jiná práva občanská! Zákon manželský, poručnictví! Oprava čeledního řádu! To jsou všechno body programu sjezdového. Kára je tu, ale kdo ji hne? »To musí propracovat právník! Poradíme se s právníkem! Svěříme to advokátu!« tak se to o schůzi ozývalo z úst těch, které ještě na radnici tak vášnivě volaly: »Muže ne! Muže ne!« Nu, právníci tedy šťastně učinili trhlinku do otevřeného šiku. Teď jen ještě lékaře pro zdravotví, pedagoga pro výchovu a filosofa pro otázky ethické a — dá Pánbůh — bude jezdu přece nějaký užitek . . . O čem se jednalo na poslední schůzi, jež trvala přes odiny? Prý o doplňcích programu, či o možných námitkách proti jednotlivým jeho ům. Spousta podrobností, debat, nemožných návrhů a facit — chaos, stále zamotaí spleť, a nikde jasného přehledu. Zeptejte se dam, co vlastně chtějí? Ukážou vám gram. Osm oddílů a některý oddíl čtyři až i osm bodů. A co všechno čteme! Výva, zdravotnictví, zvelebení domácnosti, zvýšení uvědomění národního politickými (?) [illegible]mi a »nezapíráním mateřského jazyka«, lidumilství, povznesení mravnosti,

ženina práva, tužby a cíle, resoluce k ministerstvu a zemskému sněmu, založení knihovny a čítárny, ústřední spolek . . . Berlínský sjezd ženský nebyl se svými otázkami hotov ani za 6 dní, a naše dámy, které mají program, ne li širší, aspoň stejně bohatý, chtějí být hotovy za jediný den, nejvýš za dva! Ptejte se jich, jak zamýšlejí uskutečnit jednotlivé reformy, jak dosíci těch cílů a tužeb! Tu již to vázne, a odpovědi stávají se rozpačitými. „To prý není věcí sjezdu. Sjezd jen poukáže na vady a tužby, a reformovat a provádět bude pak spolek.« Jaký spolek? »Ústřední spolek, jehož zařízení je posledním bodem programu a jenž, jak výslovně je vytištěno, by ustanovení sjezdu prováděl a v němž by byly zastoupeny delegátky všech spolků českých«. A tu jsme již na dobro v mlhovinách. Spolek ještě neexistuje, má se utvořit snad teprv po sjezdu, ale kde, jak a z koho? Prozatím by prý snad »Výrobní spolek« a »Domácnost« propůjčily knihovnu, čítárnu i místnosti, a později by snad oba ty spolky mohly s oním velkým ústředním splynout. Paní Tereza Nováková hned k tomu navrhuje, aby zřízen byl po způsobu anglických klubů, aby tedy byl spolu místností polozábavní; čítárna aby spojena byla s kavárnou a t. d. A hned na to debata o té kávě. Má být či nemá . . . Dámy kladou důraz na to, že sjezd jejich má mít vedle sociálního hlavně ráz vlastenecký. Československá žena v minulosti, přítomnosti i budoucnosti! Vzájemnost, spojení s krajankami až i zámořskými — a za chvíli debata o tom, je-li Moravanka Češkou nebo Moravankou . . . To je — nechť mi to již milé dámy jako negalantnímu odpustí — plýtvání časem, kterého bylo by možno lépe vynaložit k tomu, aby si dámy jasně hledély uvědomit, co vlastně ženskou otázkou je, a kde a jak by se v našich poměrech mělo s ní začít. Jak se v ohledu tom pracuje v Anglii a Americe, nemůže být směrodatné u nás. Na místě 27 bodů programu a 27 referátů o nich, a debat propracovat dvě, tři otázky hlavní a na základě tom pak teprve pracovat dále. — Potěšitelným úkazem byl při schůzi návrh pí. Hoblové z Ml. Boleslavě, aby se věnovala při ženské otázce větší péče třídě dělnické. Proti tomu zpočátku malý odpor se strany dam. Dělnická třída prý se sblížit nechce, nedůvěřuje třídě měšťanské. Vzorná odpověď paní Hoblové: »Přibližte se k nim s láskou a vlídností, nechoďte k nim v nádherných toaletách, a netvařte se, jakobyste jim prokazovaly milost.« — Kdyby byly členy komitétu samé paní Hoblové, hleděli bychom k tomu slavnému dnu sjezdovému s mnohem větší důvěrou. Snad se nám v příštích schůzích, jež budou do sjezdu ještě pořádány, ukáže z té spousty slupek ještě nějaké zdravé jadérko! *Amis.*

— **Přednáškový cyklus o samosprávě** pořádá Český klub každý čtvrtek v Měšťanské besedě. Na programmu jsou ještě přednášky o samosprávě v Anglii, ve státech německých, Uhrách, Francii, Švýcarsku, Rusku a rozličných neuskutečněných organisačních projektech rakouských. V zahajovacím proslovení dne 7. ledna pravil dr. Šolc mezi jiným, že roku loňského v četných městech německých konaly se podobné odborné přednášky. Bylo by záhodno, aby i v politických spolcích našich a v městech českých konaly se podobné přednášky, a tím aby se pracovalo k rozšíření vědomostí politických po nejširší veřejnosti. Tyto přednášky o samosprávě vzal si za úkol kruh osob, patřících k universitnímu sboru české university a jeden člen obchodní akademie. — Z obšírné první přednášky prof. dra. J. Pražáka „o pojmu a povaze samosprávy" uvádíme stručně jen tyto věci. Pojem samosprávy může býti vykládán ve smyslu širším a užším. V širším smyslu znamená správu vlastních záležitostí. O samosprávě v tomto směru mluvíme i při sdruženích rázu soukromého. Mluvíme-li pak o samosprávě v širším, politickém slova smyslu, myslíme tím správu veřejnou a vylučujeme správu záležitostí soukromých. Dnes vidíme, že se úžasným způsobem rozšiřuje obor práva veřejného na úkor práva soukromého. Tento postup jeví svůj reflexní účinek i pokud jde o vymezení pojmu samosprávy. Neboť velká řada oněch úkolů, jež dříve obstarávali jednotlivci nebo soukromé korporace, přešla dnes na korporace veřejné. — Samosprávu musíme lišiti od správy státní, neboť u nás se vytvořila samostatná organisace samosprávní vedle organismu správy státní, která nemá s touto mnoho společného. Principielního rozdílu pokud se týče úkolů není. To dochází výrazu i v základních zákonech státních, které se nezmiňují o samosprávě. Samospráva stojí asi uprostřed mezi správou záležitostí soukromých a s druhé strany mezi správou státní. — Pojem náš o samosprávě byl zatemněn tím, že se spojil pojem samosprávný s různými jinými hesly, které za podstatné pokládati nemůžeme. První nedorozumění povstalo z toho, že se namnoze omezuje pojem samosprávy na samosprávu místní. Pojem samosprávy je však mnohem širší a obor samosprávných korporací je rovněž velmi rozsáhlý na př. při společnostech náboženských, živnostenských, družstvech honebních, vodních, sborech doktorských, pak

při novejším zákonodárství sociálně-reformním, úrazových pojišťovnách atd. Pojem samosprávy nesmíme tudíž omeziti na samosprávu místní. — Stejným způsobem neshledáváme po druhé nejmenší souvislosti snah samosprávných se snahami státoprávními. Nezáleží na tom, v kterém státě samospráva chce působiti. Samosprávu si můžeme mysliti jak ve státě českém tak i ve státě rakouském. — Souvislost požadavků samosprávných se snahami národnostními se nyní ani vážně netvrdí. Povstala tím, že naproti germanisaci, která se zaváděla ve správě státní poskytovala samospráva jakýsi útulek. Souvislost s principem národnostním měla by význam, kdyby šlo o organisaci národností jako organisací samosprávných. V této myšlénce je mnoho oslňujícího a důsledkem jejím by bylo daleko intensivnější hájení zájmů národních. Zda-li myšlénka tato dojde svého uskutečnění aspoň v době dohledné, o tom sluší velmi pochybovati. — Jakousi souvislost s principem konstitučním konstatovat nelze nijak. Můžeme mluviti o samosprávě ve státu absolutistickém a s druhé strany může býti i v republikách samosprávy velmi poskrovnu a pochybuji, kdyby se došlo k uskutečnění ideálu sociálních demokratů, že by v něm samosprávě bylo na růžích ustláno. — Požadavek samosprávy je prastarý. Samospráva, které se těšily církev, velké cechy byla taková, že správa státní jevila potřebu omezováním samosprávy těchto cechů uspořádat znova poměry živnostenské. To byla velmi rozsáhlá samospráva a nemůžeme vytknouti podstatného rozdílu mezi samosprávou tehdejší a nynější. — Za podstatné kriterion samosprávy nemůžeme považovati snad volbu funkcionářů samosprávy se strany súčasněných. Někteří jsou na př. jmenováni panovníkem jako předsedové sněmoven. Konstatovati ovšem můžeme, že u nás pravidlem jest, povolávati funkcionáře k úřadu svému volbou. Pojem samosprávy můžeme vytknouti tak, že ona je podílem na výkonné moci v státu, jednotlivým skupinám společnosti lidské s dopuštěním státní moci poskytnutým za účelem přivádění k platnosti zájmů zastoupených. Samospráva není však podílem ve výkonné moci státní, není správou státní, nýbrž je od ní oddělena. Nemůžeme říci, že samosprávné korporace vykonávají své funkce z rozkazu správy státní, nýbrž z dopuštění správy státní. Stát má moc svým zákonodárstvím tvořiti jakékoli korporace znova nebo učiniti jim konec. Tímto vznikl t. zv. dualism ve správě, na který z mnohých stran bylo stěžováno. — V mnohých státech jiných organisace samosprávy spočívá na systému sesíliti zeměpanské orgány autonomními. — Samosprávná korporace nemá nikdy využitkovati své moci v zájmu soukromo-hospodářském. Takovému smísení funkcí hospodářských s funkcemi autonomními nutno se vyvarovati. Vyloučíme-li tedy na jedné straně funkce přenesené a na druhé straně funkce hospodářské, vznikne nám teprve vlastní funkce korporací samosprávných. Mají snahy po dalším vytváření se samosprávy naděje na úspěch? Rozšíření to nastane samo sebou. Státu není možno, aby při vzrůstající agendě vlastní obstaral vše svými úřady. Musí dopustiti, aby skupiny společnosti lidské obstarávaly si své záležitosti samy. — K přednášce samé, jež byla ovšem mnohem obšírnější, a i k přednáškám příštím poznamenáváme, a zajisté za souhlasu velmi mnohých, že je nutno, mají-li se přednášky setkati se širší účastí a úspěchem, aby páni přednášející sestoupili mnohem více z kathedry a pohybovali se raději místo ve světě z větší části pojmovém, ideologickém, ve světě konkretním a názorovém a zejména četnými příklady a sociálním zabarvením činili přednášky poutavějšími.

— **Katolické Listy** slove klerikální denník, jenž vychází od nového roku splynutím „Čecha" a „Večer. Novin". I. číslo ohlašuje tento program: oddanost k panovnickému domu, úctu k všeliké zákonité autoritě, rovnoprávnost národní, zachování celistvosti a svézákonnosti králov. českého, korunovaci, konfesionelní školství, společenstevní organisace stavů výrobních a živnostních, voleb. právo dle skupin zájmových pro sněm a vrácení sněmům práva vysílati zástupce do říš. rady, přiměřené zdanění movitého kapitálu, zrušení loterie, obmezení lichvářství a bursov. spekulací, závazné ...ření rolnictva, ulehčení jeho zadluženosti, úpravu zeměděl. úvěru zvláště osobního, emeslech a obchod. živnostech zavedení průkazu způsobilosti, zlevnění živnost. úvěru, ...patření v invaliditě a stáří, zákonná zařízení k ochraně dělnictva.

— **Hlas Národa** vychází od nov. roku s národohospodářskou samostatnou příl...u a vykazuje vůbec části národohospodářské i v listě přední místo. Přestává ...y býti denníkem pouze politickým a strannickým. Mimo to bude uveřejňovati P...i starších vlastenců, již náš vývoj před r. 1850 jakož i potom až do let

sedmdesátých z bezprostředního názoru znali. Počíná zápiskami zemřelé pí. M. Červinkové-Riegrové, o její babičce, matce dr. Riegra.

— Policie pražská může si zaznamenati novou zkušenost z minulého týdnu: Shromáždění lidu, i největší, kterým se nebrání, končí vesměs klidně; shromáždění však, kterým se překáží a jež se zakazují, končí obyčejně srážkami a někdy dokonce i krvavě. Poslední zakázaná schůze nezaměstnaných v Praze dokázala to znovu.

— Přednášky dra. Beneše a dra. Herbena v Dělnické Akademii budou upraveny a vydány tiskem.

— Z poštovní dopravy do Rakouska jest vyloučeno v této době 288 cizozemských časopisů.

— Kapelníci Nár. Divadla pp. Ad. Čech, Anger, Vyskočil a režiser Krössing učinili v denních listech prohlášení ve známé aféře žaloby na »Nivu«. Naši čtenáři pamatují se zajisté ještě oč šlo: Dopisovatel »Nivy« slyšel z úst mladé zpěvačky, že oni pánové přijímají veliké summy za hodiny, které poskytují debutantkám, o jichž přijetí k divadlu pak sami rozhodují. Kapelníci Nár. divadla to popírají a praví, že jde o případ, při kterém debutantka sl. Borovičkova propadla. A dokládají: »dne **12. června** 1896 nabízel p. dr. Roháček svým obhajcem našemu právnímu zástupci narovnání, dle něhož byl ochoten uveřejniti v »Nivě« prohlášení, že byl časopis jeho mystifikován«. Nyní jest zase na p. Roháčkovi řada, aby mluvil. Z dlouze se vlekoucího vyšetřování sluší poznamenati výpověď p. ředitele Šubrta, že p. Čech nedává nyní (totiž po zprávě »Nivě«) hodin, poněvadž mu to bylo zapovědeno.

— Pan K. St. Neumann mluví v »Nivě« o intimním volném jevišti. Jest to bezmála pohřební řeč. Příčinu nezdaru vidí především v tom, že se intimní volné jeviště ustavilo jako spolek a nezůstalo jen kroužkem intelligentních dilettantů. Nyní prochází právě trapnou krisí. — Mezi výtkami na netečnost tisku nalézáme také zmínku o »Rozhledech«. Stránkový skoro referát na str. 644. lonských »Rozhledů« nazývá pan Neumann zastrčenou, sotva znatelnou notickou! Rádi bychom věděli, co více se dalo napsat o představení, z něhož referent, jak tam vyznává, zachytil pouze několik vět!

— V Brně přestal vycházet lidový týdenník »Pramen« a autonomistický týdenník »Beobachter«.

— Pan A. Pravoslav Veselý chystá knihu o procesu »Omladiny« a současném myšlenkovém hnutí mládeže.

— »Radikální Listy« odbyly citované námi zasláno pp. Al. Hajna, Al. Klímy a Jiř. Paka slovem »rozpustilý kousek«. Na vyslovená tam obvinění zůstaly však dlužny odpověď.

— »Pohnutky, které vrhají posluchače vysokých škol v Rakousku do náruči dělnického hnutí, rozpoznáme snadno, představíme-li si průměrný stupeň všeobecného vzdělání, jaký vykazuje abiturient střed. škol v této říši. Vyjímaje velká města, kde je čilejší výměna myšlenek, nečetl absolvent venkovské reálky ani nejdůležitější klassiky, z Heinea zná nanejvýš Loreley, z Darwina jen jméno a z Marxe často ani toho ne. O něco výše stojí vědění našich gymnasistů. Po maturitní zkoušce ocitají se obyčejně na tom stupni vzdělání, kde politické, vědecké a literární fráse mocně na ně působí, kde je papouškují, nerozumějíce jim, uvádějí se pro ně v nadšení anebo jen se tváří nadšenými. A tak naslouchá abiturient, jakmile vstoupí na vysokou školu, dychtivě řečem jednotlivých vůdců, kteří mu imponují svým radikálním vystupováním . . .«

„*Akademie.*" Z čl. Ed. Pulka: »Studenten un Sozialismus in Österreich.«

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 1. února 1897. Číslo 9.

Komu náleží pátá kurie?

Nové říšské volby budou bez odporu volbami od dob ústavních nejdůležitějšími; v páté kurii má volební právo každý rakouský státní občan, který dosáhl 24. roku stáří, bydlí nejméně 6 měsíců před vypsáním volby v obci a není ho ze zákonných důvodů zbaven; miliony státních občanů, žijících z práce vlastních rukou a politicky posud vyděděných, přistoupí dne 12. března poprve k volebnímu osudí.

Volby v V. kurii jsou dnes středem všeho interessu; z nich musí přijíti do nového parlamentu nové směry. Úkolem jich bude učiniti poprve z parlamentu dle jména parlament de facto; dnes všechna, nejen výkonná, i zákonodárná moc ve státě byla v rukou vlády. Rakousko, ač stojí v řadě států konstitučních, spravováno je absolutisticky; parlament dnešní, vyšedší z volebního řádu Schmerlingova, byl institucí byrokratickou. — Druhým úkolem jich bude učiniti z parlamentu volnou tribunu; v poslední době zvykli jsme slyšeti přímou řeč spíše na schůzích lidu a v žurnálech, než v immunitních řečech poslaneckých; bude dále dokazovati neudržitelnost nynějšího systému centralisačního a vésti boj za základní politické svobody, všeobecné právo hlasovací, rovnoprávnost národní a sociální spravedlnost. Nový směr v parlamentu možno však očekávati od nových lidí. Nových především myšlenkově a zásadně. Hlavní otázkou je proto: Jsou tu již tito noví lidé a nové směry, kteří by provedli reformu parlamentarismu v Rakousku a zavedli na nové dráhy jeho politiku?

Veřejný život u nás roztryskl se v posledních letech v řadu politických a sociálních stran. Důkaz to, že vzdělání politické se šíří, a že iticky vyspíváme. Tyto směry utkají se letos asi v páté kurii, třebas teré jen kandidáty početními, jako na př. realisté, antisemité, snad taročeši. Křesťanští socialisté, kteří jsou ve vleku vysokého kleru a hty, doufají dobýti tří okresů: královéhradeckého, litomyšlského a ramského. Směr radikálně pokrokový jest vinou většiny svých ny-ších representantů na plném ústupu do mladočeských řad.

Hlavní boj bude tedy sveden mezi mladočeskou stranou a organisovaným dělnictvem. Jak se rozhodnout a koho volit? Zodpovědění této otázky závisí od zodpovědění otázky: Komu náleží pátá kurie?

Dle nejprostší logiky náleží V. kurie těm, kteří doposud práva hlasovacího neměli a také neměli svých přímých zástupců v parlamentě, třídě pracující, dělnictvu. Proč? Kdyby byly poslední reformou volební zrušeny všechny nynější kurie a místo nich bylo zavedeno všeobecné právo hlasovací, bylo by pak přirozeno, že by všechny stavy měly stejné právo na volební zápas. V každém volebním okresu by zvítězil nejsilnější. V zemědělském okresu kandidát rolnictva, v průmyslovém okresu kandidát dělnictva atd. To však se nestalo. Naopak všechny kurie byly zachovány, volební právo posavadních stavů zůstalo netknuto, a dělnictvu byla dána jen pátá kurie, a ani ta ne úplně, nýbrž dělnictvo bylo v ní odkázáno na zápas se všemi možnými ostatními třídami a stavy společenskými. Vláda si nepřeje dělnických zástupců v parlamentě a proto V. kurie vyšla tak zkomolena. Což je proto přirozenějšího, než aby voličstvo vůbec bylo sociálně spravedlivější než vláda a strany protipokrokové a umožnilo, aby z páté kurie vyšli kandidáti dělnictva? Živnostnictvo a rolnictvo má již dnes kus svého volebního práva: v kurii měst a míst průmyslových má v Čechách vůbec 32 poslanců, v kurii obcí venkovských 30 poslanců; 18 mandátů V. kurie v Čechách však jsou mandáty dělnictva. — Pátá kurie patří dělnictvu i pro jeho převahu početnou. Uvádíme jen zprávu obchodní komory pražské z r. 1890., dle níž jest z každých sto osob zaměstnaných při živnostech průmyslových, obchodních 26·1% samostatných a 73·9% nesamostatných, z čehož připadá na dělnictvo 69·3%. V celém obvodu komorním jest úhrnný počet všech takto zaměstnaných osob 258.191, z nichž dělnictva jest 183.404 (144.313 mužů, 39 085 žen.)

Pátá kurie patří konečně mravně dělnictvu i tím, že si ji největšími obětmi samo vydobylo.

Mladočeská strana ztratila v dělnictvu půdu; ztratila ji tím, že se neujímala dělnictva hmotně, ani mravně; že na jeho hospodářský zápas s velikým kapitálem, na jeho stávky a boje mzdové, na jeho snahy za zkrácení doby pracovní hleděla lhostejně; že se velmi zřídka ujímala dělnictva při jeho stíhání se strany úřadů, při vypovídání z práce pro politické přesvědčení a pod.; čeští dělníci, a to je zajímavo, obraceli se raději na poslance Pernerstorfera, než na poslance mladočeského. Pernerstorferova soukromá korespondence je výmluvým důkazem toho.

Mladočeši neučinili rovněž ničeho pro kulturní povznesení dělnictva; nedali dělnictvu žádné literatury, nezaložili jediného dělnického spolku vzdělavacího I »Dělnickou Akademii«, ústav tak eminentně kulturní a — národní, musilo si dělnictvo založiti samo. Ale ani tu nedostalo se akademii žádné podpory z řad mladočeských; žádná městská ra mladočeský peněžní ústav, spolek a j. nedali jí subvence jediná Pr chce dávati 100 zl. ročně, tam, kde Vídeň dává již dlouho 6000 zl., to je charakteristické také, že v »Dělnické Akademii« přihlásili se k l učování a přednáškám všechny možné osoby, ale ani jediný stouper strany mladočeské. Není divu, že jen z těchto důvodů, nehledíme-li

k tvrdému chování se mladočeské žurnalistiky k dělnictvu, nevidí žádný uvědomělý dělník v Mladočeších svých zástupců, mnohem spíše však své odpůrce. Mladočeská strana nejen že nebude energickým mluvčím dělnictva, ona nevnese dále ani žádného nového směru do nového parlamentu. Klub mladočeský popluje asi již v nové sněmovně na klidných vodách politického oportunismu.

Hlavní boj na př. v I. okresu volebním (města Praha, Karlín a Smíchov) bude sveden dle dosavadních zpráv mezi p Březnovským a p. Dědicem. V. Březnovský, živnostník a známý Mladočech radikálního a antisemitského nátěru, a K. Dědic, také živnostník, sociální demokrat, známý posud jen v kruzích dělnických. Oba lidé upřímní, pro koho se v tomto případě rozhodnout? Zde je nutno bráti v úvahu ne osoby, ale směry, jaké tito lidé zastupují. Březnovský bude zástupcem středních tříd, Dědic bude mluvčím dělnictva. V Praze konečně, jako průmyslovém centru převládají massy dělnictva. Z toho důvodu má kandidát dělnictva nepopíratelně větší mravní přednost, než kandidát mladočeský.

Podobný případ jest ve druhém průmyslovém centru kladenském. Zde kandiduje sociální demokrat redaktor Steiner a proti němu chce výkonný výbor kandidovati hrab. dr. Kounice, spolehaje na jeho populárnost v dělnictvu. Dr. Kounic však, pokud víme, kandidatury nepřijal a zajisté asi nepřijme. Dr. Kounic i poslanec Březnovský dosáhnou zajisté svých mandátů v kurii městské nebo venkovské, kde budou na místě, a měli by svou resignací hned na poprvé a bez nutnosti užších voleb umožniti zvolení přímého kandidáta dělnictva. Kdyby mladočeská strana byla prozíravější, pracovala by zajisté aspoň nepřímo pro kandidatury dělnictva. Bylo by přece nejen sociálně spravedlivo, ale i politicky velmi rozumno, kdyby umožnila příchod do parlamentu dělnické poslanecké avantgardě, která by vždy šla bezohledně do boje tam, kam by mladočeský klub nechtěl nebo nemohl. Místo toho koná se však pravý opak — v páté kurii nekandidují se ani noví, mladší a pokrokovější lidé, tím méně dělníci, ale sami staří předáci strany, jako dr. Herold, dr. Engel, dr. Pacák, Adámek, Janda. Co zlé krve bude zase vylito a propastí rozšířeno! S vládou se dělnictvo musilo bíti o své hlasovací právo a s Mladočechy se musí bíti o své mandáty. Z toho všeho plyne jedno: povinností všech lidí, jimž jde vážně o skutečný politický a socialní pokrok v Rakousku, je podporovati kandidatury dělnictva přes hlavy oficielních kandidatur mladočeských. Se svými důvody obracíme se tu především k onomu velikému počtu inteligence, jež nehlásí se do řad mladočeských, nestojí však ani v batailonech dělnických.

Dělnictvo je socialistické. V této věci bylo v české veřejnosti a jest posud mnoho předsudků. Mnozí poslanci mladočeští vyslovili se, že prý i socialistům má býti dáno právo a spravedlnost, že však se musí postaviti cele a úplně na půdu národní. Mísí tu však obyčejně dva pojmy: dou národní se myslí půda mladočeská. Na půdě národní socialisté ií, na půdu mladočeskou se ovšem postaviti nemohou.

Z voleb v V. kurii má prý vyjíti plebiscit (hlasování všeho lidu) české státní právo; mladočeská strana byla by prý i pro kandidáta ·ického v páté kurii, kdyby však odpřisáhl program státoprávní. Při

tom ale nesplnila sama základní podmínky: neformulovala nikdy přesně a oficielně, co si pod pojmem české státní právo představuje. Je tu přece řada různých názorů; každý mladší směr formuluje státní právo jinak — máme tu historické, přirozené státní právo, foederaci, autonomii národa, svrchovanost národa atd. — socialisté jsou pro stát lidový i pro svrchovanost národa, jsou pro sebeurčování národů, pro naprostou rovnoprávnost jazykovou, a v poslední době jsme toho svědky, jak sociální demokracie československá provádí tyto požadavky svého programu ve svých řadách i proti soudruhům německým (v odborné organisaci). Velikých ilusí, jako jiné třídy, si dělnictvo ovšem z provedení státního práva nečiní, poněvadž ví, že sociální zápas bude nuceno vésti v českém státě právě jako nyní, a že musí býti naň připraveno.

Dělnictvu se také vytýká mezinárodnost. Věc ta je však dnes již jasna každému, kdo si všímá veřejného života. Vždyť dokonce i jeden přední muž nynějšího agrárního sdružení, posl. Horák, mluvil o mezinárodním rolnictvu a o nutnosti jeho mezinárodní organisace. Jen Národní Listy to posud nepochopily: uveřejnily znova nedávno fantastický článek o národnosti a mezinárodnosti z péra p. S. Beaucheza, tohoto Francouze-Čecha v jedné osobě, jenž již před výminečným stavem vlastenecky práskl do bot a z Paříže dnes káže českému studentstvu a dělnictvu o povinnostech vlasteneckých.

Dělnictvo jest prý také velmi vlažné a lhostejné v našich otázkách národních. Vlažné a lhostejné! A přece především dělnictvo plní dnes svými dětmi školy matičné. Je ovšem velmi snadno býti patriotou tam, kde člověk má zajištěný určitý důchod, který ho chrání před možnými pohromami. V tom není žádného hrdinství. Povinností těchto zabezpečenějších tříd jest dobyti národu jeho principielních požadavků. Nemáme-li jich dnes dosud, padá vina na ně.

Chování se dělnictva je však logickým důsledkem české historie posledních desítiletí. Všechny národní strany staraly se posud jen o tak zvané národní požadavky — a o dělnictvo se naprosto nestaraly. O své hospodářské zlepšení, o své vzdělání, o rozšíření občanských práv se musilo dělnictvo starati samo, a práce ta přirozeně jeho síly vyčerpává. A tu vykonalo již ohromný kus národní a vlastenecké práce. Z tisíců vyděděnců učinilo myslící lidi — a povzneslo tak samo o značný stupeň kulturní výši národa. Dnes dělnictvo vydává řadu novin, brožur, knih, uspořádá do roka na tisíce přednášek a schůzí — samá záslužná vlastenecká práce a kus velikého patriotismu dělnictva. Chtějí-li naši vlastenci učiti přes to dělnictvo vlastenectví, dobře — ale učte ho činy, ne slovy. Pro dělníky v t. zv. uzavřeném území tvoří se národní fondy, ale pro dělníky v krajích českých, kteří trpí mnohdy více, nekoná se ničeho. Co učinila podnes matička Praha pro zástupy nezaměstnaného dělnictva? Národní vlažnost a nevlastenectví nevytýkejte dělnictvu, ale těm vlastencům, kteří utiskují svého krajana-dělníka více, než leckterý Němec. U těch ať padne kázání o patriotismu na úrodnou půdu. Mluviti však dělnictvu o patriotismu a nechati ho při tom hynouti a zakrsati v bídě na rodné půdě a v rodných obcích — to je trpká, zoufalá ironie. Každý strádající občan je kusem strádající vlasti; kdo chce býti dnes vlastencem

a chce viděti zkvétající vlast, musí pomáhati v první řadě těm, kteří ve vlasti padají v socialním boji a zůstávají bez pomoci.

Nejčastěji se ukazuje na kolektivismus; sespolečenštění půdy a výrobních prostředků je prý neproveditelno, je čirou utopií. Buďsi! Život sám ukáže, pokud jsou utopie proveditelny a pokud ne. Redakce »Vyšehradu,« která vše to odbyla v několika řádcích jako zhola absurdní, může se poučiti z důkladného spisu: Fabiánská pojednání o socialismu, vydávaném právě v »Knihovně Rozhledů,« o tom, jak vězíme až po uši, třebas neuvědoměle, v kolektivisování společnosti. V politice však je dnes a zejména v Rakousku důležitější, co se dnes musí chtíti, než kam až se jde. A v tomto směru je právě program sociální demokracie nedávno vydaný, velmi praktický, z něhož velmi a velmi mnoho musí podepsati i strana mladočeská.

Celkový obraz volebního zápasu v V. kurii není posud znám. Z jiných kandidatur nových lidí oznámeny jsou doposud dvě: Dra. J. Štemberky, advokátního koncipienta v Králové Dvoře a Fr. Zvěřiny, úředníka rolnického cukrovaru v Novém Bydžově. F. Zvěřina byl přijat jednomyslně za kandidáta proti posl. dru. Kramáři, zástupci všech měst 10. volebního okresu; u dr. Štemberky byl vyzván mladočeský výkonný výbor, aby proti němu nikoho jiného nekandidoval. Oba tito noví talentovaní lidé, sociálně pokrokoví, jsou si zajisté vědomi významu své kandidatury v V. kurii i toho, kde by spočívalo v případě zvolení těžiště jejich činnosti a poslání v novém parlamentě. Nebudeme diskutovati o otázce, měli-li by či neměli vstoupiti do mladočeského klubu. V některých případech bychom si přáli součinnosti poslanců socialistických s mladočeskými. Heslem společného postupu všech poslanců z českých zemí je přece boj proti privilegiím šlechty, proti velikému kapitálu, proti nespravedlivým volebním řádům a zhoubnému centralismu říšskému.

Resumujeme stručně: Mandáty páté kurie náleží v dnešním kuriatním volebním řádu přímým zástupcům dělnictva, nebo v krajích neprůmyslových jeho upřímným přátelům. Každý nezaujatý a sociálně spravedlivý volič páté kurie zařídí také dle toho své jednání; jen tak bude pátá kurie počátkem lepších dob v Rakousku. *S.*

Německé vlivy na naše probuzení.

Dík celé řadě novějších prací přestává nám býti proces našeho znovuzrození tím nevysvětlitelným zázrakem, za jaký nám byl od dětství líčen. Vystupuje před námi v rysech vždy určitějších jako jeden z nejzajímavějších duševních a sociálních jevů tohoto věku, jako výslednice pestré složeniny příčin, vlivů, proudů a sil, karakterisujících počátky tohoto letí a jeho prvou polovici. Přestáváme klaněti se jen mystické »vlastní « národa a blouzniti o chaloupkách, z nichž vyšli naši buditelé, věřiti, naše probuzení je pouhým dílem jejich lásky a nadšení pro národ. víme si je už před oči kriticky, hledíme si karakterisovati také ideje, é je k dílu tomu hnaly a k těm zase hledáme příčiny a popudy po- dčené a působivé methody, jíž užívá moderní literární-historie,

kritika a psychologie kulturní. Tím nestává se nám ona doba nijak méně dražší — naopak, neztrácíme-li se v pouhém sentimentálním bezmyšlenkovitém obdivu a hledíme-li rozpoznati její prvky, a přičleniti ji k celému kulturnímu pochodu evropskému, vidíme ten zjev, jejž zoveme svým probuzením, teprv v celé jeho velikosti. Vidíme, jak veliké šumné proudy kulturní venku vrhají své vlny do tiché zátoky české, a jak všecky její vzkypělé vody nesou i barvu oněch venkovních proudů. Čili konkretněji řečeno: vedle toho nevymezitelného a nevyměřitelného imponderabile, které zoveme vlastní silou národa, mimo ten vlastní jeho životní fond, rostoucí a projevující se spontanně, jest naše probuzení dílem určitelných a vymezitelných cizích vlivů, které se dají klassifikovati, odhadovati a karakterisovati. Takovým způsobem dalo by se ukázati, na kolik působila na naše obrození doba rokoková, filosofie osvícenská, Revoluce, německý klassicism a německá filosofie, romantika atd. Pokusy v tomto směru podniknuté přinesly už některé určité výtěžky. Tak na př. ukázala nám kniha Jarosl. Vlčka o Puchmajerovi, jak první novočeská škola básnická je pouhým odleskem německé a polské rokokově-idyllické poesie, kdežto zase knihy Masarykovy přispěly k odhadu vlivu, jejž na prvou periodu obrození měla osvícenská filosofie původu francouzského a na další humanitní idea Herderova.

K těmto domácím pokusům přistoupilo právě větší, důležité dílo, psané sice německy, ale slovanskou rukou. Mladý Slovinec dr. Matyáš Murko, priv. docent slovanské literární historie na vídeňské universitě, vydal knihu »Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik«, jakožto I. svazek většího díla o německých vlivech na romantiku slovanských národů*). Je to práce nanejvýš svědomitá a důkladná, stavěná s užitím všech příslušných pramenů a moderní methody literárně-historické. Autor chtěl tu podati důkaz o prioritě německých vlivů na naše buditele, ale podal více. Vzkřísil obraz našeho obrození v jeho hlavních představitelích od Dobrovského až do slovanského sjezdu r. 1848., obraz bohatý a pronikavý, poněvadž kreslený s celým nánosem detailů kulturně.historických a biografických. Látka je tu ovšem známa — vlastně měla by být u nás každému známa — ale vystupuje s celou svěží novostí, poněvadž je uvedena do nových, často překvapujících vztahů a postavena do zorného úhlu jediné základní autorovy myšlenky, totiž té, že vlastenecké hnutí v Čechách i u jiných národů slovanských v prvé polovici XIX. věku má ráz romantický a že tato romantika je dílem, v prvé řadě a téměř výhradně, vlivů německých. To je ovšem tvrzení, důkladně se příčící té soustavě nacionálních hesel, v nichž jsme byli vychováváni už od let šedesátých, zvláště pak všemu negativnímu pojímání národnosti, totiž jako boje proti národnosti jiné, všemu nazírání, které nechce viděti v našem vzkříšení nic, než opírání se Němectvu. A tu přichází něk s důkazy, že toto opírání se Němectvu bylo jen dílem Němectva samé! Jaká to ironie dějin!

*) Zároveň připojuje — jako nejvýmluvnější dokument pro své závěry — přel partií z Kollárových Pamětí, jednajících o pobytu Kollárově v Jeně.

Toto tvrzení ovšem kritičtějšího pozorovatele nezarazí, více však za to slovo »romantika«, které provléká se celou knihou Dr. Murko vidí romantiku téměr ve všem, čím německá kultura působila na naše buditele, v Herderovi, Bürgerovi a Goetheovi stejně jako v Jahnovi, br. Schleglech a Grimmovi. Má nejen za to, že »romantický duch, jenž vyvolal v evropském životě největší změny, vyšel z Německa« — což s jistými výhradami vůči starším anglickým vlivům lze v celku připustiti — nýbrž tvrdí dokonce, že i k Polákům a Rusům nejprve odtud direktně vnikl a pak anglickými a francouzskými vlivy byl jen sesílen (obyčejně se tu vidí jen vlivy byronismu). Prof Masarykovi, s nímž se jinak u většině bodů shoduje, vytýká, že staví do popředí přespříliš racionalistu Dobrovského a eklektika Jungmanna, méně však než by zasluhovali, Čelakovského a Šafaříka (v nichž dr. Murko vidí romantiky). Ovšem prof. Masaryk jde naším obrozenským processem jen po stopách humanity a dr. Murko jen po stopách romantiky a oba staví do popředí to, co jejich thesi nejvíce podporuje. Neboť naše obrození je zjev tak komplikovaný, že tam najdeme oboje a kdyby přišel třetí a šel po stopách osvícenského liberalismu, jako na př. prof. Kaizl v Českých myšlenkách, našel by také co by chtěl. Zásluhou spisu Murkova vždycky zůstane, že to, co v našem obrození ukazuje na živly romantické, zachytil poprve v celé souvislosti a ve vztazích k Německu — nezachytil ovšem všeho, jak dále ukážu a leckde zase shrnuje pod pojem romantického i to, co jím právě v karakteristickém smyslu není.

Připouští, že znovuzrození slovanských národů bylo dílem všech předchozích západoevropských vlivů, ale německá romantika mu je nejdůležitějším literárním nárazem, jež hnutí to uvedlo v pohyb. Příčiny pobělohorského úpadku vidí ne tak v germanisaci, jako ve všeobecném úpadku blahobytu a duševního života po 30leté válce, vědomější germanisaci spatřuje — a v tom shoduje se s prof. Masarykem — teprv v centralisačních snahách Marie Terezie a Josefa II. Naproti tomu však uvolnily osvícenské snahy tohoto panovníka vlasteneckému hnutí cestu, oživily vůbec duchovní život Rakouska a uvedly jej ve styk s německým. Ačkoli však už tenkráte padaly všecky literární směry německé, od Klopstocka počínaje, v Čechách na úrodnou půdu, ujaly se přece jen vlivy romantické dosti pozdě — teprv r. 1820. Dr. Murko tedy sám připouští, že romantika nebyla prvým popudem k obrození, že ono se už provádělo před ní v jiných formách a ideách. Pravým typem neromantického buditele je mu Dobrovský, každým coulem josefinský osvícenec, přívrženec osvícenského absolutismu, nemající ještě porozumění pro lid, lidové umění, národní píseň atd., ba ani samu ideu národnostní (uklouzlo mu na př. slovo: My Němci, a jeho skepticism vůči budoucnosti je znám). Jungmann stojí jakožto eklektik na rozhraní obou period: je voltairian a josefinista, nemá smyslu pro lidovou poesii, ale sdílí nadšení »svobozovacích válek« proti Napoleonovi, cítí odpor k Byronovi a našim romantikům, ale překládá Chateaubrianda, Goetheovy ballady, ctí Herdera a ve svých spiscích o národnosti a jazyku jde ve stopách německého turnérského »otce« Jahna. V něm už prorážíí tedy čistá idea nanální, jak byla v Německu vyvolána odporem proti Napoleonovi. Za

prvý romantický list český pokládá dr. Murko Hromádkovy vídeňské »Prvotiny krásných uměních«. Tam poprve se ukazuje k potřebě sbírati národní písně, a Šafařík s Palackým chápou se také hned té práce. Ve Vídni dlí té doby též Hanka a celý tamnější vlastenecký kruh horuje pro lidovou poesii, pro mythický věk národa, pro starověké národní pěvce — v téže Vídni, která je v téže době jedním z nejdůležitějších ohnisek německé romantiky! Zde je tedy ovšem souvislost patrna a nepopíratelna. Zrovna v čas a jako splnění romantických tužeb těchto vlastenců dostavují se oba rukopisy. Dr. Murko v jejich pravost ovšem nevěří a myslí, že i bez nich by bylo došlo kol r. 1820. k vlastenecko-romantické škole, s tím rozdílem, že by nebyla tak nasáklá nezdravým historismem a fantastikou, jak se skutečně jejich působením stalo Rukopisy budí nadšený ohlas u německých romantiků, literáti i vědci obou národností horují svorně pro český starověk, upřádají fantastické vztahy mezi Slovanstvem a Indií atd. Zde nemůže býti pochybnosti o rozhodném vlivu německé romantiky, a tato partie knihy Murkovy jest myslím nejověřenější a nejpřesvědčivější. Méně však za to celá další většina knihy, chtějící demonstrovati odvislost od německé romantiky na Čelakovském a jeho kruhu přátel, na Palackém, Šafaříkovi a Kollárovi. Jsou to svědomitě pracované profily, ukazující leckterý detail ve smýšlení a životě těchto buditelů v novém světle, ale nesprávné myslím potud, pokud vidí v každém německém vlivu vliv romantiky. Záleží na tom, co myslíme slovem: romantika. Představujeme-li si to nejkarakterističtější, nejosobitější na ní, tanou nám na mysli Schlegelové, Tieck, Novalis, de la Motte Fouqué a vůbec celá tato umělecká a badatelská škola, která z reakce proti revoluci a osvícenství chce obnoviti středověk i s katolicismem, feudalismem a mystickou filosofií, prozářiti všechen život uměním a věrou, která provádí kult genia atd. Ovšem že vedle těchto má romantická škola i jiná křídla, docházející k nejrůznějším i protivným sobě koncům. Do romantiky spadá katolický mysticism Novalisův právě tak jako hellenism Hölderlinův, Schlegelova »Lucinda«, právě tak jako fantastické povídky Hofmannovy, vlastenecká lyrika Koernerova, jako uhlandovská epika a jako pološílené extase Zachariáše Wernera. A vedle těchto básnických individualit ideje filosofické a vědecké zastupované Herderem, Schleiermacherem, Grimmem, Schellingem atd. Dala by se sestaviti celá dlouhá stupnice romantiků dle jejich významnosti, od mystiků a extatiků rázu Novalisova až k docela rozumným a střízlivým filologům, jejichž celá romantičnost záležela v tom, že naproti předešlým dobám viděli jádro národa a kultury v lidu, hledali stopy starých národních kultur a budovali si obraz věd jazykových a ethnografických, podřízených idei národní. Nuže, a které to z celé této pestré stupnice romantických zjevů pokládá dr. Murko za nejvlivuplnější pro české obrození? Právě ty nejstřízlivější, nejplošší, nejméně výrazné a pro romantiku karakteristické: především jazykozpytnou a historickou školu romantickou, u níž nepadá na váhu to, co bylo v ní romantického, nýbrž její skutečná a záslužná práce. Poslední cíle vědecké práce Palackého a Šafaříkovy byly ovšem příbuzny s oněmi, jimiž se vyznačovali němečtí vědci romantičtí — a jest jisto též, že

od nich je naši buditelé přejali — ale jsou hesla o lidové kultuře, o pěstování národního jazyka, o ryzosti národního ducha, o povinnostech dějepisectví a filologie vůči národu něčím tak jen specielně romantickým, totiž nereálným, blouznivým, nesprávným, jak to dr. Murko s jakousi příhanou mezi řádky naznačuje? Užívá-li na př. slov: Die »patriotische« das ist romantische Schule, myslím že jest to přílišné rozšiřování pojmu romantického. Dr. Murko přiznává přec v úvodu, že české obrození počalo bez romantiky a jest proto zcela přirozeno, že by i bez ní bylo došlo k nějaké vlastenecké škole. Tato škola ovšem má živly romantické, ale ne výlučně a často mají u ní význam jen sekundární. V Čelakovského poesii na př. drží si dobře s klassicismem rovnováhu. Dr. Murko zachází ovšem tak daleko, že vidí v kultu Goethea u Čelakovského a Kamarýta hlavní doklad jejich romantičnosti! Poměr Goethův k romantikům je přec známým. Nevyhnul se romantice ovšem jako syn své doby, ale v základech byl přec jen její antipod. Za to však nemůže dr. Murko nikde podati dokladu, že by některý z těchto buditelů byl měl smysl pro umělecký a filosofický program vlastních romantiků à la Tieck, Novalis atd Naopak, sám doznává, že k nim cítili odpor, že filosofického a uměleckého jejich programu nepřijímali, nýbrž jen jejich způsob nazírání na ideu národní a na lid. Jen že zdroje tohoto nazírání lze sledovati až k Rousseauovi a k Herderovi, který ovšem tyto ideje romantikům naštěpoval, ale sám ještě romantikem nebyl. Je tedy velice pochybno, lze-li všechen ten veliký a pro naše obrození rozhodný vliv Herderův na Čelakovského, Palackého a zvláště Šafaříka a Kollára počítati mezi vlivy romantické. Kdyby byly tyto tak rozhodující, jak myslí dr. Murko, byly by se musily projeviti u Čelakovského i Kollára především v jejich poesii, ale ta je přec dost málo romantickou. Zvláštní je, že nezabral Dr. Murko v kruh svého bádání nejryzejší zjev české romantiky, Máchu, na jehož poesii (zvláště lyrice) by se jistě našly i německé vlivy a také že pominul pozdějšího ovšem Vocela, který ve svém přilnutí ke středověku jde skutečně docela ve stopách německé romantické školy. Ostatní jmenovaní buditelé však, vyjímaje Palackého, neměli tolik smyslu pro středověk jako pro mythický starověk slovanský, následujíce v tom jedné toliko větve německých romantiků, její větve badatelské.

Avšak, i když bychom se rozcházeli s dr. Murkem o meze názvu »romantického,« ve věci mu dáme za pravdu. Ty ideje o lidové národní kultuře, o potřebě obnovy národního ducha pomocí literatury, jazykozpytu a dějin, konečně pak je všecky korunující všeslovanská idea Kollárova, ty skutečně určovaly v prvé řadě ráz našeho obrození a v této své formulaci byly přejaty z Německa. Zvláště pobyt Šafaříkův a Kollárův v Jeně, tak jak ho dr. Murko ke svým [illegible] odům využil, zůstává zde nejdůležitějším momentem. Zajímavo je také [illegible] rovati vlivy těchto idejí z Čech na ostatní Slovany a na slovanský [illegible] l v Praze r. 1848. Škoda, že nenásleduje dr. Murko tyto ideje ještě [illegible], v jejich vlivech na politické programy, zvláště ideu historicko-státo[illegible]ní a v jejich konečném úpadku. Naznačuje jen na konci, jak se [illegible] úzkoprsost a stagnaci (jak na př. byla hudba Smetanova potí-

rána jménem fantastického jakéhos slovanského ducha). Z prospěšných jejich účinků jmenuje především lidový, demokratický ráz českého hnutí. Přiznává tím tedy, že ideje, které zove romantickými, ukázaly se ve svém sociálním a politickém dosahu eminentně moderními, pokrokovými. Ale německá romantika byla hnutím reakčním a v reakci také utonula? — nový doklad, jak české vlastenectví se nedá jen beze všeho identifikovati s romantikou.

Kniha dr. Murka vybíhá tedy ve dvojí tvrzení: předně, že na české obrození od r. 1820 působily v prvé řadě vlivy německé a za druhé, že to byly vlivy německé romantiky. Prvé tvrzení uznávám za správné a dokázané, s jistou ovšem výhradou. Německé vlivy působily tak jak dr. Murko líčí, ale jen na hnutí literární a vědecké. Ale opomíjí ve své knize naprosto hnutí v lidu, v massách českého obyvatelstva, které dávalo našemu obrození hmotné váhy a tělesnosti a bez něhož by bylo ono zůstalo jen efemerním snem několika literátů a učenců. A toto hnutí v lidu bylo vyvoláno a živo především z odporu proti germanisaci, hlásalo emancipaci od němčiny a nestálo tedy s Němci na tak dobré noze jako na př. Kollár. Vždyť mnozí z buditelů jsou celou svou intelligencí vlastně Němci, kdežto na př. rolník zachoval si svou instinktivní nechuť ke všemu německému. Dr. Murko staví celou svou práci jen na citátech a knihách, ale nepřihlíží dostatečně k tomuto lidovému hnutí.

Ale i když tu ty německé vlivy byly, nedají se zahrnouti pod slovo »romantika.« Proč, bylo naznačeno shora. Romantika tvořila ovšem karakteristický živel prvé polovice XIX. věku, pronikala do všech oborů, ale všude ještě narážela na starší útvary, na osvícenství, klassicism, vznikající liberalism atd. Vždyť značila překonání minulého věku a proto ho musila cítiti ještě ve všech kostech! Proto je těžko říci, co je v ní čistě romantického a co je jen pokračováním z minulého věku. Právě tak je karakteristickým rysem našeho půlstoletí realism. Máme ho v krvi a dýcháme ho ve vzduchu, je to krátce nezbytnost doby. Ale málo kdo se dává jím dnes ještě zváti. Po většině sváří se s ním v naší duši staré zbytky romantiky a idealismu a kdyby nás všecky pojmenoval někdo za padesát let realisty, dopouštěl by se té chyby jako dr. Murko vůči našim buditelům, jmenuje-li je romantiky, ačkoli v jejich nitru si držely nové živly romantické rovnováhu se staršími osvícenskými a pokrokově liberalistickými.

Závěry knihy Murkovy jsou ještě zajímavější tím, co nepovídají než tím co tvrdí. Naši buditelé, pohybující se jako doma ve světě německé kultury, naše obrození z dobré polovice jako dílo cizích literárních vlivů a v celé své podstatě jako pouhá jedna stránka širšího zjevu: obrození střední, severní a východní Evropy silou myšlenky nacionální — to všecko jsou představy, které zvracují zvláště to fantastické slovans[illegible] jehož jménem bývá hlásán u nás antagonism k evropské kultuře, takc antagonism, jakého naši Kollárové a Šafaříkové neznali. I mezi těm[illegible] buditeli bylo hodně fantastů a čirých nacionalistů, ale jejich nacionali[illegible] nebyl chauvinismem obracejícím se v zášť proti národu druhému. I [illegible] největším horování o čistotě národního ducha šli ve stejném tem[illegible]

s evropskou kulturou. A to jest myslím nejvíce do očí bijící výtěžek záslužné práce Murkovy: utvrzuje v nás pevně představu o tuhé přičleněnosti našich snah k evropské kultuře. Kdo umí čísti mezi řádky, nalezne tam mnohou direktivu pro další kulturní práci u nás. *L.*

Z uměleckého průmyslu. I. Sklářství.

Podává dr. F. X. Jiřík.

Moderní renaissance vkusu, pochodící z nadšených snah oněch hluboce umělecky cítících mužů v Anglii, kteří vedli čistý boj za práva krásy, již chtěli učiniti majetkem všeobecným a každému nutným, již chtěli vrátiti celý její obor, v němž druhdy vládla: od velikých dekorací chrámových fresek až k ornamentům tapety v privátním bytě, od předmětů nejvyššího umění až k řemeslným výrobkům, rozlila se po všech odvětvích průmyslu, zúrodnila jej novými myšlenkami, tvary a ozdobami. Řemeslník počíná přemýšleti o svých úkolech. Nestačí mu již pouhá účelnost vyrobeného předmětu, ale jde dále, chce docíliti také krásných forem a ozdob, chce, aby předměty každodenní potřeby měly esthetickou hodnotu, hledá staré umělecké vzory a tvoří nové, vlastní kombinace ve stopách dekorativního umění moderního.

Ku čl.: Z uměleckého průmyslu illustr. I.

Tuto renaissanci vkusu připustí každý, kdo stopuje dnešní umělecko-průmyslovou produkci, připustí, že formově i technicky vyrovná se slavným periodám minulosti. Dovede je nejen napodobiti, ale také samostatně na základě jich dále tvořiti; mimo to jemností technických prací, detailů a jemných ozdob, novými nástroji a potřebami strojními předčí i namnoze leckterou dobrou práci starou. Jedné výtky moderní průmysl se ovšem zbaví, a jest to právě výtka strojní, hromadné práce. Ta na jedné straně zlaciňuje sice výrobek, ale na druhé uniformuje vkus a svým mechanickým postupem oslabuje tvořivost řemeslníkovu.

Než všimněme si jen typických příkladů! Zpozorujeme především jí věc na každém výrobku uměleckého průmyslu: předně jeho *tvar* za druhé jeho *výzdobu*, formu a dekoraci, kteréžto oba momenty

jsou zajisté v určitém vztahu k účelu předmětu, k jeho materiálu a ke způsobu, jak tento technicky dá se zpracovati. Z této vztažitosti a závislosti vyplývají pravidla tvoření. To řídí se programem plynoucím z účelu věci; a program tento třeba provésti do posledních podrobností: jinaká bude nádoba k nabírání, jiná k nalévání, jinak vypadati bude nádoba ze dřeva, jinak ze železa nebo hlíny a skla. Rozhoduje tedy při celkovém tvaru nejen účel, ale i materiál i způsob, jak se dá z něho předmět provésti.

Ku čl.: Z uměleckého průmyslu illustr. II.

A tato poslední okolnost má zejména na dekoraci největší vliv, poněvadž každý materiál má jednak určitý okruh dekorativních forem vlastních, jednak fysické jeho vlastnosti některým dekoracím jsou přístupnější než jiným. Zde máme na př. výrobky sklářské: prohlídněme poháry, konvice, džbány a sklenice, jejichž povšechným účelem jest chovati v sobě určité množství tekutiny. Tento účel obsahovati tekutinu přivodí především kulatou jejich formu, kruhové půdorysy stejně jako při nádobách dřevěných, železných a hliněných, poněvadž tendence tekutiny vyznačuje se hromaděním se v koncentrických tvarech, jejichž nejzjevnějším prvkem jest kapka. Není tudíž také třeba odvozovati kruhové půdorysy nádob z technických důsledků práce na hrnčířském kole, jakožto forem vzniklých rotací, ano dá se spíše opak tvrditi, že kolo vynalezeno bylo teprve za tím účelem, aby byla vystižena poznaná kapalinová tendence. Také základní forma sklářská, vzniklá foukáním, jest kulatá a proto hodí se především k výrobě nádob na kapaliny, zejména k výrobě nádob na pití a nalévání, jakož jsou sklenice, pohár a konvice nebo džbán. Sklenic ve formě cylindrické, s plochou základnou užívá se jako nejjednodušších tvarů pro laciné a prosté kapaliny, hlavně vodu, kdežto pohár, jenž od sklenice liší se učlánkovanou nohou, na níž stojí, určen jest pro kapaliny vzácnější, zejména víno. Odlišnost této formy vyplývá zajisté také z určení jejího: máme-li nalévati z láhve víno, děje se to nejpohodlněji a nejbezpečněji, uchopíme-li pohár za nohu a nazvedneme-li ho. Množství kapaliny, kterou pijeme, určuje zároveň velikost nádoby; vody chceme napiti se jen jedním douškem, jen pokud jest čerstvá a tím určena jest zároveň velikost sklenice na ni; ve větším množství pije se pivo, sklenice jest tu proto objemnější. Mohl bych dále rozvésti tuto odlišnost formy, plynoucí z účelného přizpůsobení k povaze

nápoje, ale chci zmíniti se již o dekoraci. Jest přirozeno, že využije se dekorativně především hlavní specifické vlastnosti materiálu a mluvíme-li o skle, seznáme okamžitě, že vlastností touto jest průhlednost jeho, transparence, a že jako další ornamentální motiv přistupuje barva. Bývá jí často zde užito; tu buď v různých tónech zbarvuje průhlednou massu nádoby, nebo v neprůhledných vrstvách jest nanesena. pouze na povrchu Jako barvy užívá se však také zlata k výzdobě skleněných nádob. Vedle barevných motivů jest to nejobvyklejší způsob tónové výzdoby.

Plastická dekorace neodpovídá za to slohovým podmínkám skla pro jeho průhlednost; relief působí svou modelací, světly a stíny, ale vlastnost tato při průhledné látce přirozeně nedochází platnosti. Jinak ovšem vidíme zhusta celkové měřické tvary plastické, jimž transparence dodává lesku a zvyšuje jejich účin; jest to facettování českých a anglických skel, broušení, jež napodobí tvary krystalů. Konečně rovněž odvozeným dekorativním motivem jest vbroušení lineárného a rostlinného ornamentu, jež stupňuje se někdy až k figurálním komposicím. Slohové chyby v případech těchto snadno vycítíme; jest to především hluboké rytí a broušení, nabývající vzhledu obráceného reliefu, na němž místo vypuklých forem spatřujeme tvary prohloubené, jež jsou ve zjevném odporu s věcí, kterou napodobí. Proto ani příliš hluboké vbroušení figurálních scén není slohovým pro sklo, právě tak, jako jím není vysoký relief Můžeme považovati pokusy takové spíše jen za raritu umění brusířského, jako na př. takovou jest pohár s hluboko vbroušeným rytířem ze sklárny hr. Harracha v Novém Světě (viz ilustr. II. 3).

Broušení a rytí ornamentů samých vyžaduje však nejen dovedného řemeslníka, ale uvidíme, jakmile budeme sledovati jeho vývoj, že podmíněno jest zároveň i jakostí materiálu. Jest to především naše české sklo, které těmto požadavkům odpovídá. Na ně přenesly se tradice řezačů drahokamů a zejména křišťálu, které v Praze na dvoře Rudolfově dospěly k plnému rozvoji. Zde budiž prozatím podotknuto, že návrat k těmto klassickým vzorům křišťálových nádob znamenal pro moderní české sklo dobu renaissance po stránce jeho umělecké formy i dekorace; jako příklad moderního poháru skleněného, jenž napodobí pravý český křišťál rudolfinský, uvádím pohár z hutě novosvětské (ilustr. II. 2.), na němž dá se studovati způsob facettového broušení i mělce vbroušená, matná renaissanční dekorace pružných, lehkých a vytáhlých forem. Jiným způsobem broušení vyznačuje se moderní sklo anglické, na jehož diamantový výbrus dále ukážu.

Vlastní, nepřenesený, specificky dekorativní moment skla spočívá tedy pouze v transparenci bezbarvého nebo barveného skla a v pružných a oku příjemných liniích celkových tvarů; oba momenty vyčerpává moderní umělecký průmysl sklářský plnou měrou, přidávaje ku starým, sickým vzorům nové, samostatné kombinace. Příkladem nechť jsou nádoby z české hutě novosvětské. Konvice s kalíšky (ilustr. I. jest typickým příkladem moderní kombinace transparentního skla barvého s červeným; hořejší plášť nádoby jest ze skla čistého a ozdoben ornamenty plasticky (na povrchu) v ohni zlacenými, kdežto spodní jakož i horní část zátky jest ze skla rubínově červeného s vybrou-

šenými rovnoběžnými žlábky. Tento effekt, způsobený kombinací bezbarvého a červeného skla, stupňuje se ještě více u nádoby na květiny (ilustr. II. 1.), jejíž horní část zhotovena jest ze skla červeného a silně zlaceného, jehož okraje krajkovitě jsou zohybány.

Kombinace, jež vznikají z různého zabarvení jednotlivých částí nádoby, nejsou však jediným využitím barevných růzností, neboť se dají ještě mnohým způsobem využitkovati při skle neprůhledném; nemíním barvení skla na povrchu, ale svařování různobarevných vrstev neprůhledného skla. Obrousí-li se totiž svrchní vrstva ve formě určitého ornamentu, rýsuje se tento ornament v barvě spodní vrstvy, kterou na místech vybroušených vidíme. Mezi moderními výrobky sklářskými najdeme mnohý vzácný kus této práce a dosti zejména jsou rozšířeny t. zv. kameje (ilustr. I. 1.), skládající se z vrstvy tmavě červeného a z vrstvy mléčného skla; tato svrchní bílá vrstva bývá zcela odbroušena, tak že zbývají jen bílé květy nebo jiné ornamenty, které účinně se zdvihají na tmavočervené půdě. Způsob této práce vyžaduje ovšem neobyčejně zručného brusiče, ale dává za to vznik dílům veliké umělecké dokonalosti. (Příště dále.)

Alois Koráb:

V starém paláci.

Prázdné síně. Úzkými okny gothiky
nesměle matný svit po hladkých tančí podlahách.
Přítmí na duši smutku němými lehá výkřiky.
Bývalé doby sen! Obáván komnat přechází se práh.
Do světů cizích zvábena myšlenka volá groteskní —
troubadour jemný vzpomínek,
v loutny kvil nápěv svůj kouzlí . . . tichem se rozteskní
písní zrývavě táhlou — v daleký, zhaslý věk! — —
Utuchlou tiší ponurých stěn
jakby kdos šeptal: Dál, vzácné mé návštěvy! —
— — slyšíte? Či to snad klamal by sen?
Violin lkavé, bolestné záchvěvy,
sladké jak nářky v sklamání, hrůzné jak blížení pocity
třesou se v šumot nohou neznámých
měkce hlubinami prázdna rozlity —
slyšíte? Šílený pláč a sarkastický smích . . !
Mukou tesklivé elegie,
na duši smutku němými lehajíc výkřiky,
věkův a lidí dávno minulých,
přítmí to nyje — —
Čímsi, jak řemeny úděsu náhle stáh'
bezzvuký koncert snů vaši hruď! . . .
Spěchem krok hledá zas mlčící chmurný práh
síní . . Úzkými okny gothiky
nesměle matný svit po hladkých tančí podlahách.

Alfons Breska:

Touha.

Má duše velmi bledá
churaví dlouhá léta,
co sněné květy hledá
ve pustých skalách světa.

Se zpěvem do hor vyšla
a na syringu hrála,
tu náhlá mdloba přišla,
ze které touha vstala.

O vzkvetlých stromech fíků
sní ve závějích sněhu,
o háji mandlovníků
ve mrazu ostrém šlehu.

O bouři nezkrocené,
když modrá jeseň tichá
do mlhy pozlacené
nyjící smutek dýchá.

A touhou nezkojenou
nadzemské slasti hledá
a rozkoš, pouze sněnou,
jíž země nikdy nedá.

Žofie Šebkova:

Náš život.

(K. P.)

Tak blízko jdeme spolu
a přece tolik bolu,
a rozbouřené moře
až šíleného hoře
rve duši v kousky nám.

Jsme blízcí duší k duši
a přec nám život kruší
to věčné napínání
dvou živlů mezi námi
ten zápas bez konce.

Tak skoro bez příčiny
pro druha nápad jiný,
snad ze svévole pouze,
my trýzníme se dlouze
a pyšně, zpupně tak.

Za takých bouřných chvílí
láska — ten fantom bílý —
kams mizí, rychle prchá. — —
A zbývá bolest hluchá
a zoufalství a pláč . . . .

A každý z nás tu cítí,
že s ní mu prchá žití,
že ztrácí s ní kus sebe;
a to v srdci tak zebe!
A to budí tak pláč! . . . .

A přec se máme rádi!
Vším tělem mladým rádi!
Vší duší jemnou rádi!
Tak rádi bez konce!

Umění a všední život.

Walter Crane. (Dokončení.)

Od té doby tedy působením různých příčin stal se život pro zápy lidstva — a nelze říci, že s jejich souhlasem — z veliké části mechanicky otupujícím, nekonečným lopocením, přerušovaným vynucenou zdní jistým druhem methodického a pravidelného šílenství, s několika

světlými okamžiky, jež nazýváme svátkem neb zábavou, obveselením, zotavením, uměním, poesií. Odté doby také musí lidstvo míti jisté zotavení a tudíž stvořili jsme zvláštní třídu, jíž tento úkol přináleží. Jako středověký pán si vydržoval svého šaška, který se musel postarati o zásobu vtipných a duchaplných hovorů, tak my nyní zaměstnáváme (anebo necháváme hladověti) umělce, básníky, hudebníky a herce. Velmi málokteří z nich smějí podávati právě to, co by chtěli — smějí se odvážiti předvésti nám své nejlepší. To by bylo za poměrů stávajících velmi drahé, mimo to platí i zákony poptávky a nabídky. A tak nemáme ani pro umělce ani pro básníka vyšších požadavků, než takové, jež činíme na obchodníka v krámě, předkládajícího zboží rozmanitého a všelijakého druhu, aby si zákazníci vybrali. Ti pak snad ani nevybírají, co by sami si přáli, nýbrž to, o čem myslí že by měli vybrati, anebo to, o čem myslí, že by lidé — platící u nich za autoritu — jim poradili, aby si vybrali. Těžko se tedy pak diviti, když naše umění následkem toho bývá tak strojené.

Máme-li však právo se domýšleti, že tento vliv na umění jest následkem demokracie? Záleží na tom, co rozumíme demokracií a jakého druhu demokracii myslíme. Ráz a charakteristika naší společnosti jest určována přerozmanitými proudy a vlivy. Naše nynější společnost jest ohromný, nakupený útvar se zbytky předpotopními — se zbytky zašlých tvarů a věků. Od dřívějších společností se hlavně lišíme tím, že máme třídy s nižšími ideály, nebo spíše, že máme třídy vůbec bez zvláštních ideálů, skoro plnou polovici lidstva, jež klaní se pouze měšci a pohodlí.

Krátce, honba po zisku nás mrská kovovými pruty. Podle jména a politicky jsou lidé sice svobodni, ve skutečnosti však nebyli nikdy tak nesvobodni a odvislí; jak může také člověk býti svoboden, pokud o jeho chlebě rozhoduje libovůle anebo rozmar jiného, a když nemá nároků ani na píď země, anebo na přístřeší nad svou hlavou, leč s podmínkou, že zaplatí za to těžkou daň prací svých rukou? A pak ani není jist, že bude míti stále práci a tudíž i stále na živobytí. A přece pravíme, že jest to demokracie, že jeden platí tolik co druhý, ano mohli bychom dodati, že platí ještě mnohem více.

Jak! stojí náš společenský žebřík v pekle bídy a chudoby a dosahuje svým vrcholem v klamné nebe ješitné rozmařilosti a pokrytectví? Máme se obdivovati člověku a napodobiti ho, když drápe se po ramenech cizích, aby z lazara se stal boháčem? Jest to demokracie? Není to spíše ta stará bezohledná vládychtivost, bez staré své výmluvy a pod novou maskou spořivosti, obchodní zběhlosti, ctihodnosti, udržující automatickou činnost státního stroje, vyrábějícího důchody a plodícího zájmy, aby se dalo žíti rozmařile každého dne z práce jiných?

Není-li osud našich námezdných dělníků závidění hodným, jest osud jejich pánů závidění hodnější? Můžeme sice záviděti tělesné vytr[illegible] trpělivosti a otužilosti nějakému horníku, přístavnímu dělníku anebo [illegible] ale jak bychom mohli záviděti vlastnosti takové, jaké shledáváme [illegible] šiny chlapíků, již měli »štěstí«, a u společností, jež vymačkáva[illegible] Jim nejde o zápas v dovolených mezích, — těm, jež propouštějí dělr[illegible] dině proto, že stojí věrně ke svému sdružení, jediné to hradbě [illegible]

pitalismu. Ale i život, který jest výslednicí ideálu »měšce a pohodlí«, jest dalek toho, aby byl žádoucím, i z pouhého hmotného hlediska. Pokud by šlo o měšec, snad ještě, ale pohodlí? To jest klam. Pohodlí a štěstí nemůže býti v ovzduší parami až k výbuchu přesyceném, v oděvu naškrobeném a nepohodlném a v salonech, v nichž nedostatek vkusu zakrývá se spoustou nábytku, v samé formální etiketě a »uhlazených způsobech,« bez nejmenší naděje, býti si nějak prospěšným, a kde řeč je jen k tomu dobrá, aby utajovala myšlenky a city. V tom bychom měli spatřovati svůj životní demokratický ideál? V tom není nic demokratického, vyjma že číšník má takový oblek jako pán.

Politické a sociální otázky dávno zaujaly za naší doby místo náboženských, jimiž před tím se zaměstnávala mysl lidu. Jsou jedinými otázkami, na nichž široké vrstvy mají účastenství, jedinými otázkami snad, pro něž se lid skutečně rozehřeje. A tudíž má lid skutečně radost, vidí-li vyjádřenu svoji politickou a sociální víru úchvatným a přístupným, a přece allegorickým způsobem, a možno-li s ostnem satyrickým. Nic tak věrně nevyjadřuje obecný proud nazírání anebo spíše cítění (či dokonce předsudků), nežli politické a satyrické listy vyšších vrstev společenských. Ty budou historikovi cenným materialem. Jest podivuhodné, jak dlouho se drží jednou přijatá symbolická postava. Na příklad známá postava John Bulla. Jest vskutku ještě typickou pro bohaté a mocné třídy — finančníky a bankéře — jež opravdu jsou pány »pečeně« staré Anglie? Místo směsiny venkovského šlechtice, sportsmana a kvakera, byla by snad případnější podoba obchodníka s nádechem semitským. Ale i tato by musila býti hotova ustoupiti nové rostoucí mocnosti, pravému Johnu Bullovi—Práci. Myslím, že by mohla velmi prospěti tato všeobecná záliba v umění mluvícím v podobenstvích, symbolech, a zpodobujícím význačné rysy. Mnoho, na příklad, by se dalo vykonati tímto prostředkem pro popularisování základních pravd hospodářských, jež nutně musí přejíti v krev, než se budeme moci nadíti skutečného pokroku. Tak by na příklad byly dobré ilustrace, jak již Ruskin navrhl »Crag Barona a Bag Barona« (Baron Skála — Baron Měšec.) První, to jest baron feudálních dob, s hradem na vysoké skále za sebou a kolem sebe oštěpy svých oděnců, hotový vrhnouti se na každého, kdo se odváží na jeho území a vyždímati z něho výplatné. Druhý, to jest baron našeho moderního výdělkářství s přiměřenou scenerií v zadu: se svými villami, začazenými továrnami a lesem komínů na místě lesu oštěpů. Vládne mocí svého peněžního měšce. Ani se nehne od toho měšce, důkladně napájeného úroky, ziskem a provisemi, těmi třemi mohutnými zřídly bohatství a moci. A nic ho neznepokojuje, než čte-li někde o úspěšné propagandě socialistické. —

Sotva které divadlo jest tak výrazné, jako nepřehledné průvody [illegible]ické, táhnoucí se svými fábory a prapory na protestní a demonstrační schůze, které se v jistých obdobích staly tak důležitými a nutnými. Tu konečně máme vyhlídku na demokratické umění, jež rovnoměrně se bude vyvíjeti s institucemi v pravdě demokratickými a jemuž naskytá se nejvděčnější pole tvorby symbolické a dekorativní ve výrobě praporů a odznaků. A průvody samy o sobě, jakožto propagační

prostředky, nebyly by tak nevděčny. Skupinami bylo by lze znázorňovati rozvoj politických svobod a pokroku sociálního od nejstarších dob až na naše časy, také kontrasty práce a kapitálu poskytly by skvělý dramatický a malebný obraz, a lid také spíše osvojuje si ideje zrakem než leckterým jiným smyslem.

Z toho právě dovedl již těžiti inserující obchodník a to ne snad z nějaké lásky k umění, nýbrž se zřetelem na vlastní zisk; a dnes musíme se nechat opět a opět pronásledovati skutečnou zápl.vou reklamy a dryáčnictví, všemi těmi nestoudnými a ohyzdnými barvami a formami, z ulice na stanici, z výstupku do železničného vozu, do tramwají, do obchodů až do únavy; ano vecpaly se dotěrně i ve stránky novin a knih, které čteme.

Nuže doufejme, že reklama není posledním slovem nástěnné dekorace, a že snad některá generace po nás uzná za hodno, místo aby mrhala prací a dovedností polepit každou vhodnou budovu křiklavými anoncemi a sensační pastvou pro oči, zač ovšem musí se zaplatiti zvýšenou cenou prodávaného šmejdu, že pokusí se nahraditi nám jednotvárnost nynějších průčelí krásnými obrysy a živějšími barvami, a to bez jakéhokoli jiného zřetele než na krásu a vkus.

Prodlel jsem při některých charakteristických znacích naší, v přechodním období se nalezající společnosti. Nyní jest ještě naší nespokojenosti zima, ale jaro jistě přijde. Nové myšlenky a nové síly jsou činny, a těm připadne úkol změniti tvářnost země. Nepohlížejme ani do minulosti, ani do budoucnosti, ale v zájmu budoucnosti lileďme uskutečňovat pravý ideál demokratický, učiňme si cílem, vyrovnati rozdíly třídní a na místo nich postaviti pravou společnost sobě rovných; postačiž nám, je-li muž celým mužem a žena celou ženou — jaký pyšnější titul nebo větší chvála jest možna, uvážíme li pravý toho význam ve všech okolnostech života? Plnou volnost ponechejme nejvýš rozmanitým talentům a charakterům, kteří si zajisté uhájí své místo. Každý konej věrně své povinnosti ke společnosti, pokud jen dovedou jeho schopnosti a to budiž jediným donucováním,

Za to nechť každému se dostane všeho, co může podati harmonický lidský život, vyhledávající nejvyšší cti jedině v horlivé službě lidstvu.

—*l.*—

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

August Strindberg.

August Strindberg: Na břehu moře. Román. Přel. Hugo Kosterka. (Vzdělav. Bibliothéka). Literární export Švédska za posledních 30 let ukazuje dvě důkladné protivy. Od let sedmdesátých počínaje nepřicházelo k nám z vlasti Gustava Adolfa, Karla XII. a bezsirných zápalek v literatuře bezmála nic než známé rodinné romány Flygaré-Karlénové. Nevím, jestli kde v Evropě našly tak úrodné půdy jako u nás. Tento ohromný přímo vliv Švédska na duševní stav naší ženské i mužské mládeže (neboť za tehdejší chudé domácí produkce četl prvé ročníky Libuše kde kdo) nebyl ještě určitěji u nás zvážen a súčtován. A přece, myslím, málo co natropilo v naší literatuře tolik zlého, málo co přispělo takou měrou ku změlčení mysli a srdcí, jako tyto fádní a vodnaté [illegible] o zasnoubencích a sňatcích, o starých mládencích a hodných tetičkách. ch počestně punčochářská erotika byla pro naše obecenstvo jistě horším avním zlem, než všecka smyslnost erotiky Vrchlického, proti níž se tehdy křičelo. Jejich úspěchy znamenaly příval feminismu v nejhorším jeho yslu, kde on znamená měknutí a vodnatění ducha, znamenaly příval [illegible] ale ženskosti bez poesie a vášně, té ploché a zbabnělé žen-

skosti, která vane z kafíčkářských společností. Dnes působí na nás literární Švédsko z opačného pólu. Nemůže býti v tom ohledu větší protivy. Dnes znamená zenith jeho produkce nejmužštější genius vší dnešní evropské literatury, Strindberg, povaha fysiologicky i mravně veskrze samčí, výbojná, hrdá, odpuzující ze své intellektuelní výše ženu, která mu značí bytost nižší, protože jen pudovou a pohlavní, spisovatel a myslitel, stavící se co nejúporněji proti ženskému hnutí emancipačnímu, které, pravda, ve vlasti jeho vyhnalo mnohé nepěkné výstřelky. Sotva nalezneme v moderní literatuře ducha všestrannějšího a dokonce už žádného, kde by tak jako u Stindberga vystupoval za literátem všude muž, člověk. Jeho život i dílo je jedinou svízelnou, ale hrdou drahou výbojce a průkopníka. Vidíme ho debuttovati už r. 1872 dramatem »Mistr Olaf«, tehdy nepovšimnutým, dnes bezmála nejhranějším kusem ve Švédsku, r. 1879. vidíme jak zasvištěla naturalistickým románem »Červený pokoj« první prudká rána jeho palcátu do zvetšelých a malicherných poměrů jeho vlasti, a jako smělého průkopníka naturalismu nové sekty a antifeminismu spatřujeme ho v dramatech Otec, Věřitelé, Slečna Julie a j., vedle celé řady naturalistických líčení z lidového života. Pak v něm začne polemik, filosof a vědec přerůstati básníka. Kuriósní zprávy počínají docházeti o jeho pokusech v exaktních vědách a ještě sensačnější o jeho boji za mužskou emancipaci. »Zpověď blázna« obohacuje evropskou literární chronique scandaleuse o dokument, jakého ještě neměla: memoiry muže, jenž zuřivě psanou knihou proti vlastní ženě osvobozuje se z pout nešťastného manželství. Bloudí po Evropě, ocitá se i v našich zemích (chystal se prý i usaditi v Brně), stále rozdrážděn a zmítán mezi nejkrajnějšími protivami osudů. Ale čára vniterného jeho procesu vykazuje cosi pevného, logického a určitého, pozvolné zrání a směřování k synthesi všech těchto karakteristických rysů, a synthesu tuto, zdá se, nalezl pro tuto dobu v aristokratickém individualismu, v jehož smyslu jsou provedeny všecky jeho poslednější práce, jmenovitě však romány »Čandala« a tento, jejž máme dnes sčeštěný v rukou »Na břehu moře.«

Strindberg stal se z naturalisty Nietzscheovcem — odbývá tento celý proces běžná fráse. Ale to není ještě vše. Strindbergův aristokratism má své vlastní odlišné rysy a jest výslednicí celé jeho minulosti. Vliv autora Zarathustry byl ovšem na něho veliký a rozhodující (Strindberg s Brandesem byli prvými apoštoly Nietzschea, ještě i když v Německu byl neznám), ale byl to jen asi náhlý blesk, jenž osvítil a uvědomil v jeho duchu to, co tam dlouho už přirozeně rostlo a zrálo. Nikde nevyslovil však svého aristokratismu lépe, než v tomto posledním románě — složil ho tam celý, v celé jeho hloubce, výši i motivaci. »Čandala« je stavěn sice na podobných základech, ale v prostých jen symbolických rysech, zůstávaje v prvé řadě dílem uměleckým, plným životních šťáv a tepla. »Na břehu moře« jest naproti tomu jedním z nejsmělejších pokusů o [illegible] formy románové s demonstracemi spekulačními — tedy dílo umělecké i filosofické v jediném nerozlučném svazku. Těžko říci, co má zde přednost, a co je nezbytnější. Nebýti románového živlu, zůstal by tu prostý traktát, jehož demonstracím by scházela hmatavá životní látka — [illegible]

pouhý román scvrkla by se kniha zase na pouhou řadu episod, prokládaných passážemi popisnými. Ale bylo by konečně směšno, o to se příti. Víme přece, že to, co se zvalo románem za dob Cervantesových nebo Lesageových, prošlo už tolika různými formacemi, že nezůstává bezmála zde už nic, co by upomínalo na tuto starou literární formu, nežli jméno. Ve skutečnosti je to už útvar naprosto jiný, přispůsobený novým sterým potřebám nových duší, bohatý, široký, jemný a pružný, harcující na samé hranici vědy, pravý to literární útvar budoucnosti.

Románový podklad knihy jest tento: Mladý přírodovědec jest vyslán švédskou vládou jakožto rybářský intendant na jeden z osamělých ostrůvků v baltickém moři před Štockholmem, aby dohlížel na lov nejobecnější ryby tohoto moře, šproty, a vědeckým studiem moře hleděl nalézti prostředky, jimiž by se ubývající množství této ryby v oněch končinách udrželo, neboť na ní visí osud ostrovního obyvatelstva. Strindbergův intendant je tak trochu universální genius, hotový Monte-Christo, který chce ovládati mocí svého intelektu osudy jiných, typ na nejvyšší vrcholy intelektu vyspělého moderního individua. Jeho boj s nerozumem a nízkými instinkty lidu, který jako svévolné děcko nerozumí svému prospěchu a laje všem, kdož mu chtějí pomoci, a obdobný zápas s dívkou, již miluje, ten odjinud už známý strindbergovský zápas muže se ženou o moc — to je románový námět knihy. Ale co všecko uzavírá tento prostý dějový rámec! Kolik svěžích maleb vnějška a nitra, kolik drsného dechu moře, kolik náladového tepla, kolik nedozírných perspektiv vědeckých a psychologických, jaké smělé a překvapující formulace společenských a mravních problémů — především však v jak ostrém reliefu je tu nahozena a projednávána otázka aristokratismu! Nevím vůbec, že by ji byl kdo vyjádřil srozumitelněji a po umělecku konkretněji. Projevům této nauky překáží obyčejně, že pojímají obyčejně bytost lidskou jako odtrženou z pozemského prostředí a prohánějí se s ní v oblacích, abstrakcí a čisté logiky. Takový dojem činí na př. vývody Stirnerovy. Jsou to jen »pojmy, pojmy, pojmy,« při nichž se marně namáháme představiti si, jak by takový »Jediný« i se svým »vlastnictvím« po reální kouli zemské chodil. I Nietscheův Zarathustra je pouhý gigantický fantom, obrovský tajemný stín, jejž si, jak správně se domnívá Przybyszewski (Chopin und Nietzsche) tento myslitel stvořil »pro odpočinek, útěchu, jako podušku, na níž by mohl položiti svou mdlou, rozpálenou hlavu.« Tento fantom však octnul se zde v rukou umělce, jenž prošel školou naturalismu a exaktní přírodovědy, a v těchto rukou ožil, v jeho žilách zasvítila lidská krev. Není to už abstraktní pomysl, je to lidské individuum. Strindberg totiž formuluje na svém reku aristokratism docela určitě, ukazuje totiž, čím může být a je jistý jedinec povýšený nad massu a normál, a jak se v jeho duchu pak utvářejí otázky společnosti, mo-
ky, lásky atd. Na otázku, čím je jeho intendant povýšen nad okolní
ářské obyvatelstvo, odpovídá rozhodně a jasně: rozumem, intel-
ktem, vědou. Tedy ne genius umělecký nebo mystický, nýbrž
nius logiky a poznání, s nimž je zároveň spjata silná vůle,
zscheovská »Wille zur Macht.« Jeho odlišnost a povýšenost je zdů-
vněna i theoriemi evolutivní biologie a fysiologie. Je to především

převaha velkého mozku, která mu dává právo považovati se za nejvyšší dosažený bod ve vývoji tvorstva zde na tomto ostrůvku, který od útvarů skal a živočišstva až ku svému rybářskému obyvatelstvu a až ku stopám moderní kultury předvádí ve zkráceném zopakování všecka minulá stadia evoluce, počínaje pravěkem. Jako většina aristokratů, opírá se tedy i Strindberg o darwinovskou evoluční theorii (zajisté větším právem než sociální demokraté, kteří si k ní také chodí vypůjčovat zbraně). Odtud se mu podává zvláštní názor na přírodu: ona mu není jen kouzelnou hrou estetických forem a dráždidlem poetických nálad, nýbrž zdrojem intelektuelní rozkoše a pýchy; té, jíž musil asi cítiti hvězdář, jenž pouhým výpočtem objevil neviditelného Neptuna. Jeho nejvyšší metou je poznání a ovládání přírodní reality, odtud vyrůstá způsob jeho hodnocení, jeho estetika i morálka. Odtud plyne jeho podceňování mládí — jakožto nedozrálé formy lidskosti, plné zbytků nižších rudimentárních forem. Původnost může prý vzniknouti teprv, když mozek je zralý. Žena jest mu s tohoto evolučního stanoviska jen »přechodnou formou mezi mužem a dítětem, což vyplývá z historie jeho vzrůstu, v němž muž v jednom stadiu jest ženou, ale žena nikdy mužem . . .« Největší zlo vidí v demokratickém vyrovnání lidských nestejností. Každému se daří nejlépe na stupni odpovídajícím jeho vývoji — nevěří proto příliš v bídu, alespoň ne v to, že by ji nižší třídy trpce nesly. Ale proto nechce je ještě ponechati jejich osudu — vysoký silný jedinec nechť hledí, vyhýbaje se co možná sentimentálnímu soucitu, rozumem a vědou, i bez jejich vědomí snad a proti jejich vůli pracovati k jejich prospěchu. Tento aristokratism není tedy egoistický: i on má svůj živel sociálný, ethický.*) Křesťanství pro svůj altruism a spiritualism se naprosto příčí jeho bytosti, ale přes to soudí po způsobu všech osvícených despotů, že náboženství je dosud třeba, »aby luza měla strach.« Jako většina evolucionistů a racionalistů jest Strindbergův aristokrat optimistou, optimistou vědy a lidského pokroku**) — a tedy přímo protipoložen typům hlasatelů aristokratismu uměleckého a mystického, které jako na př. u Przybyszewského mají přízvuk pessimistický a protimoderní.

Těmito stránkami uvádí Strindberg do dnešní literatury, která jest ponejvíce novoidealistní, spiritualistní a protipositivistická nové tóny, vlastně staré tóny. Jeho aristokratism stojí na pevných ramenech moderní vědy, nepodceňuje jí a nesnižuje jako jiní, kteří chtějí ukázati svou aristokratickou odlišnost v utíkání se do odlehlých stylů náboženských a mystických. Jeho sen je pokračováním starého snu Platonova o době, »kdy mudrci budou králi a králové mudrci«, snu Comteova o vševládné církvi vědy

*) »Všemu spletenému a zvrácenému, co pozoroval v snažení těch, kteří prý žili pro jiné, avšak vlastně žili jen z jiných . . . se vyhýbal, jda svou cestou přímo jsa přesvědčen, že jedno velké a silné individuum může bezděky prospět více než celé spousty bezmyšlenkovitých, jejichž počet jest ceněm poměru k jejich užitku.«

**) »— — — rozhodlo se žijící pokolení přiznati si, že jest nejvyšším a vzchopilo se, aby rozumným způsobem uskutečnilo nebeské myšlenky zde a proto byla doba nynější nejlepší a největší ze všech dob, neboť uvedla lid· než dříve celá století byla s to.«

(s nímž má ostatně společnou i náklonnost ke katolické organisaci církevní takže vidí i příčinu úpadku Švédska v protestantismu a sní o »velké všeobecné inteligentní korporaci pod pontifikátem v Paříži«) a snu Renanova o »elitě inteligentních bytostí, která by ovládala nejdůležitější tajemství reality a řídila svět nejvyšší dosaženou měrou pravdy.« Tento starý aristokratický ideál vědců spojil však Strindberg s některými moderními tóny, se svou nenávistí ženy a socialismu i s jistým přízvukem dekadentním — a v této kombinaci spočívá onen shora naznačený osobitý ráz jeho aristokratismu. Jak známo, má aristokratism i jiné typy. Tak na př. přímo mu protichůdný jest aristokratism Przybyszewského a jemu podobných — tam vidí se právě v rozumovosti a optimismu živel plochý, kramářský, plebejský a povýšenost genia v »duši« t. j. v erupcích nejspodnějších plamenů nitra, v extasích, v tvůrčím šílenství, tedy v propukání toho všeho rudimentárního, čím zase Strindbergův rek pohrdá. Zarathustra jest jakási, ač nejasná, synthesa obou: stělesnění aristokratické vůle, jakožto tvůrčí výslednice i ducha, t. j. rozumu i mystiky duše. Ovšem, že tato synthesa byla naznačena v Nietzscheovi dříve a odtud, z tohoto vrcholu pak rozběhli se oba tito autoři po dvou opáčných si svazích lidské psychologie. Strindberg jest Nietzsche přeložený do řeči Comteovy, Przybyszewski Nietzsche přeložený do extatických výbuchů polského temperamentu. Touto nejednotností však, totiž nejednotností v hodnocení, poráží se aristokratism sám sebou. Neboť kdo má pak právo, považovat se za povýšeného jedince: člověk vysokého rozumu, či člověk silné vůle anebo geniální pološílenec? Vždyť to trojí se navzájem vylučuje! Geniální vědec může být velkým v činech — jen v románě, jako zde u Strindberga. Ve skutečnosti víme, jak hypertrofie velkého mozku oslabuje vůli. Naopak pravý, ryzí člověk vůle byl by divoch, barbar, bytost přírodní — v očích rozumového aristokrata tedy nižší. Podobně by se nesrovnal aristokrat à la Strindberg s aristokratem à la Przybyszewski. Představme si, jak by se navzájem na př. cenili Newton s Chopinem. Prvý by považoval druhého za střeštěnce ovládaného nižšími stavy duše, tento zas by považoval onoho za suchý matematický stroj. Kdo je tedy vyšší a kdo nižší? Kde je jednotné měřítko? Nese je každý sám v sobě, řekne se. Ale tu pak nezbývá než nekonečná anarchie, zmatek, holý darwinovský boj o život, protloukání se každého »já« na vlastní pěst — ale kde je tu pak aristokratism jako princip, jenž chce osvoboditi elitu lidstva od převlády malých, kde zůstává sen Strindbergova reka o budoucím království inteligence, sen, založený přec na principu pořádku a harmonie?

Ale netřeba ani takto princip čirého aristokratismu porážet — Strindberg ho porazil sám. Jeho román je otázkou, je-li možný v dnešní společnosti takový aristokratický jedinec, a k této otázce dal jedinou [illegible]nou a správnou odpověď — tragickým zakončením. Všecka [illegible]ika ostatně od dob Aeschylových není ničím jiným než uměleckou [illegible]ovědí na otázku velkého jedince. V tragiku vyústily až dosud téměř [illegible]hny velké životy, ať mužův činů, ať geniů uměleckých či rozumových. [illegible] jí unikli, jako na př. Goethe, jsou zázračnými výjimkami, které

jen potvrzují pravidlo. Čím více jedinec vyroste a rozkvete ve vysoké individuum, tím více je ve společnosti nemožnější, tím více se cítí jako psanec ve svém okolí. Tak i Strindbergův. V Čandale dává mu sice vítěziti — tam byly položeny podmínky prostší a otázka nebyla tak přiostřena — ale zde v »Na břehu moře« upadá mladý vědec, znepřátelený s nízkým svým okolím v samotu, uzavírá se jen na své já — krajní důsledek aristokratismu. Zbaven dobrovolně po měsíce styků s lidmi, dávaje fungovati svému mozku jen na prázdno, jako mlýnu, jemuž schází příliv zevní vody, rozrušuje ho, blbne a vrhá se do moře v naprosté nemožnosti dalšího žití. Ale tu se ukazuje celá ta relativnost jeho hodnocení: myslil, že je nejvyšším členem ve vývojovém řetězu tvorstva, a zatím stačí několik týdnů rozrušených nervů, aby se z něho vyloupl čirý dekadent, bytost ubohá, fysiologicky i morálně rozvrácená, rozhodně nižší v řádě přírodním než ti zdraví robustní rybáři, jejichž menším mozkem dříve pohrdal, ale kteří se ukazují přírodě i lidstvu užitečnějšími, než on, nejzbytečnější odřezek společnosti. Co je tedy vyšší a co nižší? kde je zdraví a kde choroba? Kdo může stanoviti zde měřítko a mez? Ve znamení těchto truchlivých a matoucích otázek končí tato mohutná kniha. A její morálka? Zní asi jako pointy řeckých chorů: člověk nemá pokoušeti bohů, zpupnost má v zápětí pád! Ale Strindberg nečiní proto ústupků morálce malých, neboť i kdyby na tisíckráte byla tragika aristokratismu demonstrována, vždycky půjdou zas velcí jedinci za vnitřním svým hlasem, hypnotisováni ideálem nekonečných možností lidského vývoje. Krásným symbolickým obrazem naznačuje na konci Strindberg toto nepodlehající sebevědomí velkého individua: jeho intendant, vrhající se ve vánoční večer do moře, letí slepě za hvězdou, ale ne prý za vánoční hvězdou Kristovou, »odpustitele hříchů, zbožňovaného všemi zločinci a darebáky, jenž odpouští všecko zlo, které občanský zákon trestá,« nýbrž za hvězdou Herkula, mravního ideálu Řecka, boha síly a moudrosti, »jenž se nikdy nenechal bičovat, ani v obličeji poplvat, nýbrž jako muž odrážel a plval nazpět . . .«

F. V. Krejčí

Julius Zeyer: **Amparo a jiné povídky.** (Nákl. J. Otty). Na této knize dá se konstatovati, jak neobyčejně expansivní fantasie Zeyerova zvolna ale jistě přetrhává poslední pouta, vížící ji k realitě a už zcela svobodně vznáší se prostorem. Už opustil Zeyer historické náměty, které přece jistá pouta kladly jeho obrazotvornosti, a počal vážiti všecko z hlubokých studní své vlastní duše; a tak stvořil si nejen své individium, ale i svoji společnost, svůj exotický, platonický stát krásy. Ani jedna z těchto povídek nemá svého dějiště mezi námi: předměty těchto povídek jsou vzdáleny prostorem i časem tak jako hvězdy. A tou vzdáleností se zdají být zlatými, zářícími skvosty, neboť není více viděti jejich rýh a skvrn . . . Vedle tohoto odpoutání se od skutečnosti lze konstatovati ještě jeden rys ve vývoji Zeyerově, totiž ubývání dějovosti a složitosti jeho suje Myslím, že je to pouze fantastičnost děje, jednání, která uráží naše (zvyklé pravidelnému plynutí procesů životních; naproti tomu fantas nost popisů, lyrických částí, nálad atd. nemůže nás urážeti, neboť (vyjadřuje pouze zmocněnou harmonii vnitřní, duševní. A proto Zeyer

činí už — jako dříve — děj předním živlem svých prací, nýbrž užívá ho jen jako kostry, na niž zavěšuje těžké brokáty svých líčení, lyrických zpěvů, hymnů. Ovšem nutným následkem tohoto procesu je hypertrofie stylu. Děj, obsah sám o sobě jsa nelogický, výjimečný, disharmonický nemůže esteticky působit — styl musí mu tedy dodat této umělecké pravdy. A Zeyer stal se tak jediným naším umělcem ze starších, jenž vypěstoval veliký, nádherný styl, suverenní styl, který autokraticky vládne nad obsahem; všimněte si, jak sloh jeho vždy přilehá k látce, přesněji řečeno: jak styl jeho dělá látku, neboť on je tkanivem, z něhož ona je spředena, není pouhou výšivkou, pouhou ozdobou jako u ostatních starších romantiků. V Legendách o krucifixu je to právě ten prostý, naivně věřící, delikátní styl, který stvořil ty legendy, který učinil i onen zázrak Samkův — na staročeskou legendu »Ježíšovo mládí« vás upomíná. Rovněž v Plojharovi je to onen jambicky elegický, utlumený, po špičkách jdoucí styl, který utvořil to škvostné buddhistické thema o popírání života, o tom bolestném balancování na mrtvém bodě, kde gravitace země už přestává, a gravitace věčnosti ještě nenastala. I v těchto povídkách styl jeho je brzy horký a žhavý sensualismem jako láva tekoucí ze sopky; ale jinde je tichý a průhledný jako pramen prýštící na lukách. A slavnostní, brokátový bývá často; a varhany v něm slýchati bývá a temné pedály. Poslední povídka »Ištar« jsou vlastně hexametry rozlité v prosu; ale čtete-li na hlas, zaslechnete opět odměřeným, epicky bohatýrským klusem pádící jejich daktyly a slyšíte, jak všechny věty mají hexametrický spád: daktyl, trochej. Tyto dvě stopy, vracející se s takovou důsledností, jakoby přibíjely každou tu větu do vaší duše, dodaly všechnu barvu a epický ráz této povídce. Pokládám Zeyera za opravdového umělce-básníka, za fanatického, nadšeného kněze umění: po celý život slouží jeho mši, proměňuje chléb a víno reality v tělo a krev svých illusí; neboť této transsubstanciaci nepravdy v pravdu, tomuto hlubokému mysteriu umění zasvětil všecek svůj život. Umělecká individualita, svůj v každé větě je Zeyer, je katolík milující více kult než Boha, je dekadent milující více krásu než pravdu a dobro. *Kirilov.*

K ženské otázce. (Sděluje —a—ová.) Není to jen antagonism mezi oběma pohlavími, jenž tísní ženu, vždyť proletářky nejsou si takřka pohlavní bídy ani vědomy, ačkoli i ony trpí inferioritou v postavení společenském. Tak si na posledním socialně-demokratickém sjezdě v Gotha-Siebeben stěžuje pí. Kähler ová, že mnozí soc. demokraté projednávají ženskou otázku jen žertem, že namnoze odbývají ženy známou poznámkou »do toho vám nic není«! Proletářky zaměstnává v první řadě společný boj s muži proti kapitalismu, kdežto ženy t. zv. vyšších tříd bojují — a to právem — proti mužům své třídy. Nutno míti na zřeteli — jak praví Dr. Saul ve feuilletonu »Frankfurter Zeitung« 5 a 6. ledna 1897 »die Frauenfrage in der Politik« — že ženské hnutí nabývá v různých společenských vrstvách té formy, která je dána zevními okolnostmi. Odlišuje tedy Dr. Saul ženskou otázku vyšších tříd, středního stavu od proletářskou. Velkovýroba způsobila, že celá řada prací, konaných dříve ženou v rodině, přešla do továren a ženy vyšších tříd oloupeny o práci, jež vyplňovala jejich život, a jsou nuceny — mají-li vůbec vyšší

zájmy — hledat životní obsah jinde. Táž velkovýroba je příčinou, že děvčata středního stavu nemohouce se provdati, hledají výživu jako učitelky, comptoiristky, vychovatelky atd., a tímto způsobem jsou tísněny konkurencí s muži. A rovněž velkovýroba nutí ženy dělníků hledat práci v továrně a zanedbávat domácnost a děti a svou prací, potřebnou k vlastní výživě a výživě dětí, stlačovati mzdu svých mužů. — Dnešní hospodářský stav společnosti tísní muže i ženu, proletářku i ženu t. zv. vyšších tříd, Ovšem i přirozeného rozporu mezi oběma pohlavími nelze neviděti. Avšak žena, a zvlášť žena t. zv. vyšších tříd, musí dojít poznání, že jí nepomůže jen emancipace od muže, nýbrž že se musí státi celým člověkem a společně s muži pracovati o mravní, rozumové a hospodářské povznesení lidstva a obrození lidské společnosti v novém duchu. Většina autorek a autorů píšících o ženské otázce, opomíjí jejího základu a není si ani vědoma jejího dosahu a spojitosti jednotlivých jejich forem. Ženy stavů t. zv. vyšších obracejí se jen k ženám své třídy a nevidí, co tísní družky jiné třídy. I následující dva spisy jsou adresovány na ženy t. zv. vyšších stavů.

Geschlechtliche Stellung der Frau. Elisabeth von Steinborn Berlin 1895. — Skoro se zdá, jakoby jisté vyhlášky v insertní části novin byly přiměly spisovatelku, přemýšleti o pohlavním postavení ženy a že odtud odvodila svoje dvě věty o chybném pojímání ženy: 1. žena se pokládá přespříliš za pohlavní bytost, 2. na přirozené povolání ženy se béře malý zřetel. Tak jedné části žen se ubližuje tím, že se s nimi zachází pouze jako s pohlavní bytostí, druhá část se však musí lásky a s ní mateřství vzdáti, jelikož není poutána veřejným svazkem s mužem, který by mateřství jejímu snad za dnešních okolností dodával cti. Spisovatelka chce nedostatkům těm odpomoci svobodou v lásce, ne volností, která dovoluje oddati se dnes tomu, zítra onomu, svobodou v uzavírání sňatků. Pak žádá snažší rozvody; lidé nestálí nedovedou v sobě stálou lásku uchovat, těm se stává dlouho trvající manželství trýzní. Doporučuje kastovnictví v lásce, jelikož muž a žena téže třídy jsou souhlasnějších náhledů. Přimlouvá se, aby byla sňata kletba s nemanželských dětí a jejich matek. Vždyť se ctí se docela srovnává ukojení pohlavního pudu mezi ženou a mužem, jež víže láska. Ještě výše staví ženu a muže, již nejen láskou ale i vědomým společným přáním zplodit děti jsou puzeni k pohlavnímu styku. Často čerpá spisovatelka své důkazy z bible (rovnocennost muže a ženy, datuje ji hned od stvoření světa atd.) Nových myšlenek nepodává; způsob luštění je pochybený: svobodná volba při uzavírání sňatků, snazší rozvody, opovrhování muži, kteří užívali prostituce, neodpomůže všem nedostatkům v pohlavním postavení ženy. E. v. St. míní, že žena v muži chce vždy viděti svého pána a spoléhati na jeho rytířskost. K tomu by snad uvedené prostředky dostačily. Ale odpovídá tento náhled pí. St. skutečnosti?

Herrenmoral und Frauenhalbheit. Von dr. Käthe Schirmacher. Berlin 1896. — Sch. ukazuje jak pošetilé je tvrzení, že dnešní doba dovoluje ženě — »rozumné ženě« — dělat co chce; vždyť nesmí ještě dnes vyjít si na procházku sama, do divadla atd., nechce-li se vydati v nebezpečí, býti počítánu takřka mezi prostitutky. Zkrátka: dnes

se ještě žena bez muže neobejde, což by nebylo zvláštní neštěstí, ale chyba je, vezme-li za vděk mužem bez dlouhého vybírání a uvažování. Při dosavadním vychování musí býti ženy mělké. A když se konečně některá vzchopí a se na vlastní nohy postaví, strhne se nad ní pokřik jako nad ztraceným člověkem. Frauenhalbheit je doplněk k Herrenmoral; prvé je adresováno ženě, druhé muži. Spisovatelka nesvaluje všechnu vinu nedostatečnosti ženiny povahy na muže, dokazujíc, že ženy samy zavinily poloviča-tostí nedostatečný a neuspokojující výsledek své činnosti; do spolků vstupují, protože tam jiné vstoupily, ale účelu na mysli nemají: ponejvíce do dobročinných spolků, na jiné se nezmohou. Důležitější otázky: spojení se ženami proletářkami, odstranění prostituce, jsou na všech schůzích důsledně opomíjeny. — Dokud se neodváží ženy — a to platí v prvé řadě, ať nedím výhradně, o ženách středního a vyššího stavu, ženy proletářky dávno pochopily spojitost ženské otázky se stávajícím společenským řádem a odvrhly ohledy, které konec konců jsou jen projevem poloviča-tosti — přemýšlet a veřejně mluvit o podstatě, formách a podmínkách pohlavního poměru, o hospodářském významu ženské práce, dokud si neuvědomí že na duševní, pohlavní a hospodářské emancipaci ženy je interesována jak žena, tak muž, jak inteligence, tak proletariát, dotud jejich činnost neponese ovoce.

Když se připozdívá . . . Básně **Jana Rokyty.** (Nákladem Topičovým.) Jméno Rokytovo nepatří k nejnovějším — již od let shledávali jsme se s ním v časopisech, ale tato knížka je, pokud vím, první soubornou ukázkou jeho talentu. Rokytovy korektně ulité, tlumeně a do šeda a temna zbarvené sloky zpívají smutky a úzkosti duše čisté, plaché, zadumané, jejíž vážně sevřené rty jakoby se bály otevříti k výkřikům, ať už radosti či bolesti. Tato tlumenost a zaraženost, toto poloviční vyslovení jest základním rysem knihy. Jinak by se dal také vyjádřiti jako nedostatek síly, jak v pojímání života, tak i v cítění, vůli a básnickém výrazu. Od umělce chceme slovo osvobozující, jeho hlas ať už je jásotem štěstí či výkřikem zoufalství, má značit velké a vítězné překonání života, ať už v lásce k němu nebo v pohrdání. Ale slovo Rokytovo není osvobozující, ono stísňuje, hlas jeho není vítězný, nýbrž ukazuje vždycky na něco trpného, na něco, co se dusí a chřadne pod břemenem života. Rokyta jest ve fantasii i cítění typem křesťana: obraznost jeho je plna Krista v nejrůznějších formách a duše jeho třepetá mdle křídloma v kleci otázek, týkajících se smrti, života příštího, neznáma, spásy. Jeho nazírání je čistě spiritualistické, jeho oko, hypnotisované černými tůněmi věčných otázek jest netečno k planoucím barvám pozemským. Není zde naprosto tónů erotických a smyslných, jest zde jen svědomí a srdce a těm stačí vybledlý a sechřadlý kolorit jeseně. Řekl bych, že je to Březina, trans-[illegible]ovaný do tóniny o polovici lehčí a tlumenější, Březina bez velkých [illegible]spektiv, bez suverenity umělce, bez své ohromné palety a přeplněného [illegible]ce, bez intuice nalézání a utkávání nejjemnějších vztahů a, co hlavní, [illegible] v obnošeném šatu staršího českého verše. *Kj.*

Z ruchu literárního a uměleckého.

— V jednom z loňských čísel Nového Života, orgánu t. zv. katol. moderny, citoval p. S. Bouška slova, která mu napsal p. Ot Březina o Vrchlickém. Nepamatujeme se, že by někdo z modernějších byl o něm mluvil s takovým respektem. A p. Vrchlického to — urazilo! Na to otiskuje p. Bouška v 1. čísle Nového Života k vysvětlení celý další dopis Březinův, z něhož vyjímáme tento passus, zajímavý jako soud básníka o básníkovi: »Může se hněvat (totiž p. Vrchlický) na nás, že jdeme jinam, jinými cestami? On, jehož dílo má tragickou vinu právě v tom, že s žízní, které ani nepřítel neupře obdivu, chtěl opíti se vším, co zrálo na vinicích ducha! A který právě tím v dobách prvního vývoje, kdy se tvoří v umělci tvůrčí methoda, nabyl jistého chvatu, improvisačního lesku, který byl od jakživa nepřítelem těžkého dobývání z hlubin a kořištění z panenských půd! Proč se diví osamělému, člověku, který našel svou cestu k smrti a k životu daleko od jeho Babylonu, kde se mluví všemi jazyky a jehož zahrady byly svědkem tolika slavností a orgií? Upíral kdo z nás, že jeho krajiny jsou rozlehlé a bohaté? . . .«

Druhý ročník Nového Života počíná zajímavě a pestře. Ale proč tak smíšená společnost? Co má činiti vedle talentů, které chtějí slout modernímy, ta naivní plácanice p. Adama Chlumeckého o kritice?

— **Sociálné umění.** Pronikavě jedná o tomto předmětě mladý, výbojný kritik francouzský Bernard Lazare v brožurce »L'Ecrivain et l'Art social«: Naše doba přiznává spisovateli důležitou úlohu ve společnosti. Jeho postavení v ní se velice změnilo. Dříve mluvil jen k roztroušenému hloučku lidí, dnes mluví knihou nebo žurnálem téměř ke všem. Jeho vliv v tom ohledu jest jediný, a roste ještě tím více, čím více upadají autority státní a náboženské. Ti, kteří chtějí zachrániti a znovuvzkřísiti mravní řády společnosti, spatřují v něm svou naději. Jakou úlohu my bychom mu přisoudili? Jedinou: tvořiti umělecká díla. Zbývá nám ovšem říci, jaké pojetí umění od něho požadujeme, ke komu se obraceli, a jak svou úlohu chápali umělci různých dob. Dvojí jen pojetí jest možné: buď ono, dle něhož umělec tvoří jen pro sebe a malý hlouček, kde je sám svým vlastním účelem. Anebo obrací se ke všem, proniká dušemi, nasévá tam myšlenky, rozdmychuje city. Toto umění tedy patří národu a lidstvu, je universelní, prvé náleží úzké jedné vrstvě, je egoistní. Zběžný přehled dějin literatury stačí k důkazu, že všecko velké umění patřilo do kategorie první, že bylo uměním sociálným. Hesioda, Aeschyla a Sofokla nebude podceňovati ani nejsektářštější z dnešních esthetů — a tito řečtí básníci předváděli přec ethiku, filosofii, ba dokonce (Hesiod) i pravidla praktického života! Ale umění jejich bylo také tak široké a hluboké, že působili přes věky — hněvy Prometheovy a bolesti Oedipovy jsou i nám blízkými. Ale s úpadkem řeckého umění vidíme, jak básník se stává vždy více jen vyráběčem epigramů, ciselérem veršů, řemeslným formalistou, a jak z vychovatele národa stává se nástrojem rozkošnických tříd. V dekadentním Římě byl zařaděn docela mezi služebnictvo. Tuto málo důstojnou úlohu hrál i ve středověku, jako příživník d nebo potulný pěvec, hledající přízeň panstva. Důstojnější jest jeho stav na poč italské renaissance, poněvadž třída, které tam slouží, sama stojí vysoko v umě filosofii, mezi tím, co ostatní lid je pohřížen v nevědomosti. Ale tato třída světu básníka universálního, jediného ve středověku — Dantea. Božská komedi dílo věčné, k němuž vždy se budou lidé vraceti. Praerafaelisté a symbolisté r-

práva psáti jméno Danteovo na své programy — jeho umění je pravou protivou dekadentního. I další renaissance ukazuje podobné zjevy sociálního umění. Sem patří právě tak Rabelais jak Shakespeare, jakož i klassicism francouzský. Umění Diderota, Rousseaua a Voltairea je prosyceno vřelým zájmem o osudy lidstva a budoucí společnosti. To bylo umění utužující mozky, tvořící ideje, umění kritické a stavící. Vedle toho má ovšem rokoková doba i svou literaturu ulic a salonů, v níž se obráží úpadek této společnosti, umění obscenní a mdlé, umění dokonávající jedné třídy. Tito malí básníci a libertinové považovali umění za delikátní hru, za raffinovanou zábavu a privilej. Chyběla jim ještě jen theorie o »umění pro umění» a její vypracování bylo zůstaveno našemu století. Velcí jeho umělci Goethe, Balzac, Hugo, Byron, Musset tvořili universelní lidské typy, vyjadřovali jistou nauku, morálku, filosofii, byli právě tak vychovateli společnosti jako velcí umělci všech dob. Vedle nich ovšem pracovali současně jiní dle theorie »l'art pour l'art«. To lze vysvětliti tím, že mohutní duchové vedle toho, že jsou syny své doby i průkopníky budoucnosti, tvoří nové ideje, a přítomnost nedovede pochopiti celé jejich dílo. Ale totéž prostředí, které plodí duchy výjimečné, kteří je přesahují, plodí i takové, kteří k němu přiléhají, jsou mu adequatní. A tak zplodila romantická škola svou větev l'art-pour-l'artistickou, jejíž nazírání na umění jest v podstatě obdobno hospodářským principům vládnoucí buržoasie. Doba, v níž rozkvetl individualism, či vlastně egotism měšťáctva, zplodila i egotism umělcův. »Obohacujme se« řekl Guizot a »Požitek je mi cílem života« odpovídá v umění Théofile Gautier, dokonalý to typ umělce, jakého zplodil vítězící kapitalism. Uzavírá se v sebe, chce aby požitek náležel jen jemu, právě tak jako boháči chtějí své rozkoše také jen pro sebe. I kdyby se takovíto spisovatelé sebe víc zapřísahali, že pohrdají davem a že pracují jen pro sebe, de facto psali pro jisté kruhy buržoasie. Jiní umělci tohoto věku: de Vigny, Flaubert, Leconte de Lisle utíkali se z přítomnosti do vzdálených epoch, ale nesmí být stotožňováni s předešlými. Neboť jejich umění je sociální a povšechně lidské, třebas i na ruby — tím, že vyjadřuje moderní pessimism, že symbolisuje dnešní úzkost a nejistotu vůči převratům a budoucnosti. Sociální jest také toto umění tím, že nás sbližuje s dávnými epochami. Naproti tomu jsou nové dnešní mysticko-dekadentní směry nejstělesněnějším uměním antisociálním. Jejich hlasatelé vydávají se neprávem za revolucionáře a průkopníky budoucnosti, ve skutečnosti jsou jen literárním reflexem degenerované upadající třídy, buržoasie, právě tak jako snobism buržoasního jejich obecenstva jest jen jedním z pathologických úkazů této upadající vrstvy. Tito autoři nebrojí proti naturalismu proto, že by jim nestačil, ale proto, že mají ve své mdlobě a přecitlivělosti strach před životem. »Takové jest umění, jaké nám po století vlády a moci podávají vyčerpaní vnukové vítězného měšťáctva. Vyhovují jim už jen písně dětí a subtilnosti šílenců. Umění jejich záleží v tom, vyvolávati hrůzy primitivního člověka před přírodními mocnostmi a jeho úděs před smrtí anebo symbolisovati nejprostší abstrakce, projadřovati je jako divoši, a hrdinové jejich mají duši psů vyjících na měsíc . . .« Jejich pojetí bytosti lidské jest naprosto jedinečné a abnormní, ideje jejich chudičké, dosah jejich tisociálný. »My, kteří pracujeme pro zejtřek, chápeme úkol umění jinak. Pro nás leží úkol spisovatele v tom, aby hrál sobě na flétnu na osamělé věži a pozoroval pupek; umělec není samotář ani pouhý buditel kratochvíle, jeho úkol má být álný. Chceme tím snad říci, že umění mé být užitečno? že má předváděti věci ečné? že má být didaktické? nikoliv, ale m á b ý t ž i v o u c í. Toť nejvyšší zákon ní. Realism chtěl pravdu, ale zůstal nedokonalým.« Zola se dal hypnotisovati

brutálním faktem. Ale i reakce tak zvaná idealistní proti naturalismu chybuje, a to tím, že se obrací zády k životu, že přejímá starou theorii romantickou, jejíž základ je křesťanský: život je zlo, utecme ze života. Vyjde-li se odtud, nelze jinak než zapadnouti do mysticko-dekadentního bahna. Umění sociální nepůjde proto ani cestou naturalistickou, ani ideálně-mystickou. Nebude fotografovati zjevy, nýbrž bude se snažit vyvážiti z nich ideje, které v nich dřímají a pučí. »Vzpomene si, že žádný jedinec ani skupina nepředstavuje jen sama sebe, že není jen koncem, ale i začátkem další řady, že žije svým životem a obsahuje tisíce životů jiných, že je fénomenem, ale také symbolem, ne symbolem hiératickým, ale symbolem živoucím . . . Principem tohoto umění bude víra, že život je dobrý, a projevy jeho že jsou krásny. Jeho ohyzdnosti jsou následky stavu společenského. Aby byla životu vrácena jeho krása, je třeba, aby umění přispělo k přetvoření společnosti, a tak se stává všecko umění sociálné uměním revolučním. Nebude však jen registrovati ideje, nýbrž je i tvořiti. Bude uměním průkopným. Úkolem umělcovým je, aby připravoval novou morálku, aby ze starých myšlenek a citů dal vyrůstati novým; těm, které budou vládnouti ve světě, jejž dnešní mohutné síly hospodářské a sociální pozvolna připravují.« — Program, jejž bychom v nejpodstatnějších bodech ovšem podepsali. Jednotlivá jeho tvrzení se však nedají převésti jen beze všeho na naše poměry. Tak na př. u nás není dekadentní škola literaturou měšťáctva, nýbrž ponejvíce inteligentního proletariátu — vládnoucí naše buržoasie má naopak literární choutky velice ploché a primitivní a její snobism je druhu docela jiného, než opičení se po praerafaelitech. Mystické poesii Lazare rozhodně křivdí. Tam, kde upřímně je cítěna, je ona jedním ze způsobů, jímž si moderní duch odpovídá k neodbytné náboženské otázce. K tomu není třeba ještě být degenerovaným buržoou. —

Divadlo.

Po trojici her, jimiž se p. F. X. Svoboda zapsal u nás jako jeden z nejvýznačnějších aspirantů na titul moderního dramatika, znamená jeho nejnovější veselohra »Dědečku, dědečku« prohranou bitvu. Ale rozhodující velikou bitvu, dodávám, hotový Sedan jeho dramatické dráhy. Totální neúspěch, neúspěch i u obecenstva tuctového i inteligentního, u kritiky i staré i mladé, neúspěch, který se nedá ničím omluviti a na nic jiného svésti než na nevyléčitelné slabosti kusu, na nejsvévolnější se autorovo rouhání duchu jeviště. Pan Svoboda spracoval tu nenovou historii o boji stáří s mládím, hodného, jenže krocanovitě zlostného dědečka s vnučkou a její učitelkou. Na jedné straně sobecká láska a strach starce, bojícího se pustiti milovanou bytost ze svých rukou — na druhé dívčí mládí s celým příslušenstvím zapovězeného ovoce lásek a do budoucnosti se ženoucích snů. Odvěké nedorozumění dvou pokolení, válka ve velkém i malém po celé tři akty, až ku konci podléhá dědeček vítězné intrice slečny Růženy, triků to, mimochodem řečeno, vypůjčenému z povídky »Nezvaný host« v p. Svobodových »Koketkách a ženiších«. V té dějové primitivnosti a prosťoučké motivaci, jak p. Svoboda tento námět nadhodil, byl by dobře stačil na aktovku — totiž kdyby tu šlo o divadelní účin. Ale p Svobodovi o něj naprosto nejde, on vzdorně a zrovna provokativně hřeší proti jeho nejzákladnějším požadavkům — či snad

myslí, že pracoval i divadelně se zdarem, a oddává se illusi o dramatické živoucnosti svého kusu? To nevím, ale jen tolik je jisto, že tuto historku, skoro anekdotu, rozbředl na tři dlouhé akty, které — proti všemu duchu veselohry! — chtějí býti náladovými a imponovati napěchovanými sentencemi. ale místo toho všeho smrtelně přímo nudí. Barvy do šeda rozbředlé, plastické reliefy na jedinou fádní plochu roztlučené, všecko do široka roztečené, do omrzení opakované, zbytečnostmi přecpané — to jest kus p. Svobodův. Či jinak: vezměte některou z jeho náladových povídek, nalejte do toho Maeterlincka a přisypejte veselohemího pepře — a máte »Dědečku, dědečku.« Taková podivná směsice disparátních živlů je to!

Pan Svoboda chtěl býti na jevišti náladovým, jen a jen náladovým, na jevišti, tomto nejkonservativnějším snad elementu v umění, který má své podmínky a zákony, které se nedají beztrestně překročiti. Nepomyslil, jak jest to nebezpečno, a jak každý takový pokus, nemá-li se ztroskotati, musí balancovati na samé, jako vlas tenké hranici, která náladové dělí od divadelního. Jen vzdáliti se o krok od tohoto posledního a jsme v rozlehlých šedých pláních nudy. Náladové, má-li divadelně působiti, musí býti přeloženo do divadelní řeči a divadelně býti suggerováno. Tak to činí Maeterlinck. Omezí svůj úkol na suggesci nejprimitivnějších, divákú přístupných stavů a suggeruje je pomocí nejprostších symbolických linií a k tomu jsou kusy jeho obyčejně krátké! Ale p. Svoboda? To není — až na vzácné výjimky — suggesce nálad, bezprostřední, intuitivní jich přenášení, to je mudrování o náladách, šedé, rozpředlé theoretisování. Každá jiskra nálady je hned v počátcích udušena přívalem termínů, vypůjčených z učebnic psychologie. Nikde to frappantněji nevystupuje než ve 4. výstupu II. jednání. Vnučka Barčinka chtěla oklamati dědečka, ale ten se najednou zasmuší, Barčinku popadne myšlenka na smutek jeho stáří, a místo všeho padne mu kol krku. Jeden z nejpěknějších, skutečně umělecky myšlených momentů hry. A co milý dědeček? Začne skuhrat cosi: Moje všecky pocity kolísají . . . a už se všecko ve mně rozvlní . . To už se tak proudy citů ze břehů rozlévají atd.« Hned byste tomu dědečkovi ukázali dvéře, tak vám pokazil náladu. Samé proudy, směry, rozvoj, všecko se vlní, vlna citu láme naši sílu (to jsem našel asi třikrát) — ti lidé mluví jako profesoři psychologie! A nota bene jsou to lidé — až snad na obě dívky — prostí, ploší, šosáčtí! A na ně věší p. Svoboda takové balasty sentencí a psychologických kudrlinek! Jeho pokus by měl jistou oprávněnost, kdyby byl podniknut na lidech nadnormální inteligence, na subtilních, analyticky rozpoložených duších. Tak vypadají alespoň dramata z per raffinovaných dekadentních umělců. Jsou snad také tak náladově fádní jako je kus p. Svobodův, ale odměňují za to trpělivost inteligentního posluchače de-
[illegible]ními vůněmi vysokých duší, strhují jej do říší netušených psycholo-
[illegible]ých jemností. Ale zde u p. Svobody mám při vší nudě těchto
[illegible]donálad a pseudoanalys míti to vědomí, že jsou demonstrovány na
[illegible]ch, které jsou tak spořádaně normální, tak dobrácky ploché! Bůh
[illegible]e nejsem vypjatým aristokratem, ale ve společnosti takovýchto páně
[illegible]ých dědečků, maminek a celého příbuzenského příslušenstva,

které s dojemnou pravidelností putuje po celý večer z pokoje do pokoje, je mi nějak nevolno — jako by mi někdo šrouboval mozek o několik stupňů níže. Panu Svobodovi totiž schází humoristická povýšenost umělce nad tyto normální lidičky — bere je docela vážně, má je rád a je mu mezi nimi dobře. Všecku komiku vložil jen do situací. A karakteristické pro něho, autora, který chtěl být čítán mezi moderní a myslí zachycovati svou hrou kus českého života, že se postavil kriticky — jen proti mládeži. Representanti mladé generace, ventilující společenské moderní otázky, jsou mu klackovití studenti, kteří si přijdou do zámečku jako do hospody a traktirují domácího pána neomalenostmi, mluví mlhavé revoluční fráse a nevědí víc, než že se něco musí stát! Tedy nejsvrchovanější křivda na dnešní mladé generaci: kdyby už měla být zkarrikována, musilo by se to stát z opačné strany, proto, že se až příliš horlivě a předčasně hnala do práce politické a literární! Ale pan Svoboda ukázal už v Útoku zisku, že s typy mladých nemá štěstí. — Tyto a jiné hříchy proti pravdě, ba i proti docela banální denní skutečnosti bijí tím více do očí, že p. Svoboda i při tom vystupuje s nároky konsekventního realisty. Zajímavé to rozbíhání se ke dvěma různým koncům: směřuje k účinkům vniterním, moderně náladovým, ale v methodě je střízlivým naturalistou. Neodpustí vám ani jeden detail, který se mu zdá zajímavý, unavuje opakováním věcí proto, že i ony se i v denním životě opakují, — ale při tom se dopouští tak křiklavých poklesků proti té nejběžnější životní pravdě (na př. v chování se studentů k starci a zvláště v posledním jednání, které celé je stavěno na hrozně dobrodružném podkladu), že by si je každý běžný vyrabitel veseloher vykládal za hřích. Jak si to vše vysvětliti? Jak je možno, že autor »Směrů života«, při vší naivnosti fabule tak životně teplých a divadelně účinných, mohl přijíti s něčím tak nedivadelním? Jak mohl tento nejnáladovitější z našich povídkářů přijíti s něčím co jest tak pro samu náladu nenáladové? Jak mohl tento svědomitý realista z románu »Rozkvět« napsati něco, co tak hřeší proti životní pravdě? Nemohu uvěřiti, že by tyto neslavné výsledky měly příčinu v naprosté nemohoucnosti a nedovednosti autorově. Mám za to, že zde všecku vinu nesou theoretické názory p. Svobodovy o umění a divadle, názory dle všeho naprosto pochybené, poněvadž jejich aplikace dopadla tak nešťastně. Pan Svoboda příliš spekuluje a mudruje a podlehá patrně zvláštní illusi, že všecko, k čemu v myšlení dochází, je naprosto nové, samorostlé, a eo ipso správné. Nemá dosti vážnosti k tomu, co se dělo před ním, a co se děje kolem něho. Předkládá nám své myšlenky se sebevědomou tváří objevitele nových světů — oh, a kolikrát už jsme tyto myšlenky četli, kolikrát jsme je sami myslili! Tak to bylo též v tomto případě: vysoustruhoval si asi v hlavě docela theoreticky tuto variaci na thema o stáří a mládí, a umínil si, spracovati ji tak, aby vypadla hodně, hodně náladově, hodně realisticky a hodně veselohersky. Ano, kdyby to šlo, táhnouti všecko toto ti za jeden provaz! Veselohra není »Náladová povídka« a nálady se suggerují plochými realistickými prostředky! Pan Svoboda si neuvědo rozpor těchto tří živlů, a přílišná jeho sebedůvěra zavedla jej až tam, musil ztroskotati. A ztroskotá na této cestě vždycky — divadelní

doucnost může míti jen, vrátí-li se zpět a začne tam, kde přestal svým Rozkladem, neboť tam se krylo ještě dobře slovo s náladou, symbol s ideou, divadelní praktik se spekulujícím theoretikem.

Pan Svoboda tedy dle mého soudu příliš mnoho theoretisoval a spekuloval a spekuloval nesprávně. Ale v tom je zároveň polehčující okolnost, na kterou by se nemělo zapomenouti. Pan Svoboda napsal, pravda, špatný kus. Ale proč? Ne proto, že by byl jako mnoho jiných špatným divadelním řemeslníkem, nýbrž proto, že tímto řemeslníkem nechtěl být, že se přespříliš nutil do úkolů seriósního umělce. Úmysly jeho byly jistě ty nejčistší — nesnižuje se k obecenstvu, ani nekoketuje s jeho špatnými choutkami. Tvrdohlavě a svévolně jde za něčím, co je v jádru pochybeno, ale co je omluveno touto čistou a vážnou snahou. Kdo mnoho chtěl, tomu může být mnoho odpuštěno! Pan Ruth napsal špatné kusy, a pan Svoboda špatný kus — výsledek tedy stejný, ale východiska a úmysly jsou si vzdáleny jako nebe a dudy! Považuji to za nutno říci vůči většině našich kritik, které neodbyly práci p. Svobodovou o nic lépe a o nic hůře než pověstné »Syčáky«.

Provedení kusu sluší všecka chvála. Pí. Kvapilová se sl. Grégrovou dovedly s jemným uměním vyzvednouti a učiniti životaschopným to, co je ve hře skutečně náladového. Jejich věty jen hrály a svítily v jemném lomu paprsků. Respektu zasluhuje též výkon p. Mošnův v úloze dědečka, považíme-li její fysickou namáhavost a nevděčnost. V každých jiných rukou stihl by práci p. Svobodovu osud ještě horší, než jaký jsem zde byl nucen konstatovati.

K.

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

V poslední době proběhla novinami zpráva, že provolání k říšským volbám mají podepsat všecky politické strany české všech zemí — Čech, Moravy a Slezska — nevyjímaje ani stranu klerikální.

Nikdo si této zprávy hrubě nepovšimnul, naopak každý ji přijal skoro s nadšením nad svorností stran, a nikomu na mysl nepřipadlo, že pozvání klerikální strany k podpisu na společném provolání je zároveň jejím uznáním, a že je to počátek paktování s touto stranou.

Je nepochopitelno, jak brzy zapomněly svobodomyslné strany české, mladočeská v Čechách i lidová na Moravě, na slova, která padla před nedávnými volbami, slova zaříkání a slova odsuzování strany klerikální. Nechápeme, jak může někdo někoho zvát k účastenství v jakékoliv akci, když ho neuznává. Nemáme o nižádné politické straně kalého mínění, ale strana klerikální je ze všech dosavadních stran ve svých prostředcích nejschytralejší, nejlstivější a je — nejnemravnější.

Strana mladočeská i lidová všude ji odsuzují, cejchují ji za zbytečnou, za rozkolnickou a nenárodní. A teď najednou ji zvou k podpisu na provolání k říšským volbám, a dr. Rieger dokonce žádá, abychom s ní vážně počítali a s ní se spojili. Dnes této straně podávají prst — zítra jim stiskne celou ruku. Dnes jí otvírají ze zdvořilosti dvéře, zítra vstoupí nezvaná a pozítří už bude licoměrnicky paktovat. Každá strana bojuje s hledím spuštěným, ale tato strana bojuje s hledím jen fingované křesťanské lásky. Jinak hlásá, jinak myslí, jinak mluví, jinak jedná. A z její hladké tváře nevyčtete nikdy, co se děje v její duši.

Je to strana, která nebuduje království duševní pro Boha a víru, ale buduje sobě království pozemské; strana, která od věků nešla za příkladem Kristovým a vznešeným jeho učením, ale za svým sobectvím. Je to strana, která plnými ústy lid štve proti bližnímu jeho, proti židovstvu, proti jinověrcům, proti sociálním demokratům, proti vědeckým pravdám a proti reformám. Lidu se ujímá pokrytecky slovem křesťanské lásky a jedním dechem lid ten současně zaprodává velkostatkářstvu, šlechtě, vrchnosti, militarismu a moci. Je to strana prodajná, když kyne jí úsměv mocných tohoto světa a zlato jejich kapes. Je to strana vypočítavá, která nikdy nezapomíná ani ve chvíi nejhorší, ani v hodině nejšťastnější na udělenou jí kdysi ránu, a která sice se sladkým úsměvem

křesťanské lásky na ústech, ale zavilou mstou v srdci ubíjí i politování nejhodnější existence jí nenáviděných individuí pod rouškou konání dobra.

Je to strana nenávisti, strana tichého i ryčného fanatismu, ne tak fanatismu náboženského jako fanatismu sobectví. Je to strana, která tímto svým fanatismem ničila lidstvo, vyvolávala nejvražednější války a prolévala řeky lidské krve. Je to strana, která klidně a s rozkoší hleděla na škvařící se lidské oběti na hranicích svého fanatismu; která se zalíbením naslouchala stenům mučených obětí v tajemných sklepech inkvisice; strana, která nenapravuje zlo upřímnou křesťanskou láskou a odpouštějícím, vlídným slovem Kristovým, ale napravuje zlo satanem a peklem. Je to strana, která se rouhá pravdě na každém kroku i svými prostředky i svým cílem, a kdyby dnes Kristus z mrtvých vstal, byla by první, jež by volala: »Ukřižuj ho.« Je to strana, která, neví-li před vědeckou pravdou, před přesnou logikou, před zdravým rozumem kudy kam, uteče se k Bohu a béře jeho jméno nadarmo. Pompem, pathosem, tremollovaným hlasem, velkými slovy, křikem a slzami dobývá prosté, nevinné mysli lidu a před klidnými, věcnými důvody rozumu utíká se za zdi dogmat. Není přikázání, jehož by tato strana nešetřila na venek, ale není také přikázání, proti němuž by nehřešila uvnitř. Mravnost duše, čistota duše její vinou nese pohromu; lidstvo její vinou se nenávidí; čistota Kristova učení její vinou nemůže proniknout společností lidskou. Je to strana, která jako nezmar znovu a znovu narůstá, a kterou zničí jen zvolna pokračující vzdělanost lidstva teprve v nedohledných dobách příštích století.

Velcí duchové silně vyvinutého citu pro pravdu a upřímně oddaného srdce lidstvu stáli vždy proti této straně. Taková strana je v každém vyznání, v každém věku, ale vždy a všude je stejna i ve svých cílech i prostředcích, ve své nesnášelivosti, panovačnosti i ve svém sobectví. — V židovstvu to byli zákonníci a fariseové, v islamu dervišové, v protestantismu jsou to Kiellandovi pastoři, v pravoslaví vládní hierarchie. — Ve středověku to byli italští mnichové a papeženci, v době reformací jesuité, v době nejnovější jsou to němečtí ultramontáni a čeští klerikálové.

Člověk čistý, člověk vznešené pravdě oddaný, člověk věřící nemůže této straně podat ruky ke společné práci. A jen taková politická strana pracuje se stranou klerikální a jen taková strana s ní paktuje, která je ať v celku, ať ve svých jednotlivcích zrovna taková, jako strana klerikální.

Tolik jsme chtěli říci a řekli vzhledem ke kolínské řeči a k chystanému společnému provolání pro říšské volby.

— Ve všech listech u nás zní to stejně: »Brány vídeňského parlamentu jsou zavřeny, a co nevidět budou konány nové volby. Veliká část nynějších poslanců při ni · opadne, protože voličové se přesvědčili — —«

— Říšské volby v Čechách: V. kurie 12, venkov. okresy 17., města 19., ob od. komory 20., velkostatek 22. března. — Na Moravě: V. kurie 9., venkov. ob sy 15., města 17., obchod. komory 18., velkostatek 19. března.

— Oč se při těchto říšských volbách jedná v první řadě, je, ukáže-li se kl ikalismus ve všech svých odstínech tak silným, aby mohl se dáti do kutí svého

železka: obmezení práv občanských a opanování školství. Že toto nebezpečí hrozí, ví dnes každý; i nejlhostejnější musil zaraziti sjezd v Solnohradě. V horečných zápasech volebních budou křižovati se všemožná hesla, a ovzduší naplní se mrakem stranických sporů, třenic a výpadův, a až po volbách bude ticho, a vzduch se zase projasní, budou státi základy klerikální budovy hotovy. To bude radosti!

— Česká epidemie: svornost, již zase řádí. Již zdvihá svoji hlavu. A zhoubný tento nepřítel neobjevil se snad náhodou, nevypukl nenadále, nýbrž upravují se mu cesty již půl druhého roku. Prvně to byl hlad, který propukl, hlad drobečkový, lačnost po vymoženostech, státnických úspěších, po uznání s hora. Stará zkušenost učí, že za takovým hladem přicházely v zápětí politická cholera a morová rána: svornostářství. A už je zde. Celý národ spojit! Všechny ty nejprotichůdnější živly, směřující v nejprotilehlejší úhly světa, všecky dohromady. Kéž se to brzy již stane! Jestliže v politice neplatí ani sebe větší součet netečných hlav, rukou a nohou, nýbrž pevné politické přesvědčení, talent, účinné a bystré hájení vlastních zásad, budeme mít z té svornosti nejlepší exemplář konservativně-zpátečnické strany. A to bude věc velmi dobrá. Jaké to pak zase nastanou zdravé a poctivé zápasy o pokrok a svobodu! Jaký to rozkvěte život a ruch po Čechách! Zase na těch českých nivách zalehlých nyní hluchými mlhami, poroste přímost a mužnost, a z rozměklých cest budou tvrdé pěšiny, po nichž se půjde vesele a bodře ku předu! Nejcennější na svobodě, jest zápas o ni, praví Ibsen. Ale Mladočeši pokrčí rameny. Že by byli pohlceni stranami reakce? Jaká směšnost! Já však pravím: Žádná sebevědomá a silná strana nepodceňuje nepřítele!

— »Jest příznakem moderní znemužnilosti, že, jakmile kdo zamýšlí provésti nějakou věc, nějaký plán, hned jest jeho první myšlenkou, založiti spolek a vyvolati nějakou komissi«, praví J. Brandes. Ale p. dr. Stránský a ostatní svobodomyslní »svornostové« Brandesa nečtou?

— V ministerstvu spravedlnosti 17. ledna konala se porada zástupců českých, německých a velkostatkářských z Čech o trutnovském soudě. Němci přáli si soud čistě německý, čeští žádali připojení Úpice a Police. Vláda s nejblaženějším úsměvem slibovala přimhouřením oka a důvěrným stisknutím ruky hned na pravo, hned na levo, jako moudrá maminka. A dnes jásá i Vašíček i Michlíček, že vyhrál a že má maminku na své straně!

— Sněm král. českého sešel se 26. ledna. Čeká ho vyřízení rozpočtu, povolení půjčky několika milionů a zvýšení zem. přirážky na uhražení schodku zem. rozpočtu 17 mil., předlohy o zřízení celé řady nových soudů okresních a krajských. V první schůzi prohlásil jménem vlády místodržitel uznání rovnoprávnosti a rovnocennosti obou národností, zachování jednoty země, jak v zákonodárství tak ve správě, slíbil pro příští zasedání (až po skoncování rak.-uher. vyrovnání!) osnovu zákona o zavedení kurií pro volby do zem. výboru, do zem. ústavů a komisí sněmovních (pro Němce), reformu voleb do sněmu (pro nás). — Jedná se ve zprávě zem. výboru o zavedení přímých voleb do sněmu: venkovské obce s více než 250 obyv. jsou místem volebním. Vláda přeje si obce s 500 obyv. Posl. dr. Kaizl navrhuje snížení voleb. censu na 4 zl. i pro města a platnost zákona od 1. ledna 1898. Bude se tedy letos voliti ještě nepřímo.

— »Neklameme se zajisté, díme-li, že vládní adresa ke sněmu jest hlavně a především dílem i zásluhou české šlechty a prvním úspěchem nových poměrů spojeneckých, prahem nové budovy většiny, v níž vykázána místa českým poslancům lidovým a šlechtě české těsně vedle sebe.« (Nár. Politika.) — »Ze souboru sporných

věcí zahrnutých v »otázce české« vyjímá vláda dva kusy. Otázka čes. má na dále řešena býti postupně kus po kuse, nikoli najednou celým svým souborem, jako stalo se úmluvami vídeňskými za hr. Taaffa.« (Hlas Nár.) — »Vzájemnými ústupky mají býti stvořeny nové poměry, aniž se nějak pohne ústavou.« (Politik.) — »Vládě hr. Badena nejde o napravení neudržitelných poměrů v Čechách k vůli Čechám samým, jako spíše o to, aby získala smířené Čechy i Němce pro svou příští vládní většinu (pro uher. vyrovnání, rozpočet atd.). Kdežto německo-maďarský svět jej podezřívá, že chce obnovit býv. Taaffovskou polsko-konservativně-klerikálně-českou pravici proti Němcům centralistům, hr. Badeni odpovídá, že se chce vrátit k staré touze hr. Taaffa, míti ve většině vedle Čechů také německé centralisty z Čech.« (Nár. Listy.)

— Živnostnictvo, representované »Zem. jednotou řemesl. a živnost. společ. v král. Českém« vyzývá společenstva, aby vyslala po delegátu do schůze o úradě kandidátů ze živnostenstva, již by mladočes. výkon. výboru měli býti ohlášeni a kteří dle slibu předsedy klubu mladočes. za kandidaty přijati budou, budou-li se hlásiti k programu mladočeskému.

Česká otázka. V posledním čísle (ze dne 15. ledna) uveřejnili jste svůj soud o politickém programu podepsaného Alexandra Neklana a sice: contra. Dovolávaje se loyality Vaší, prosím v zájmu věci, abyste dovolili, bych k úsudku Vašemu následujícími odpověděl řádky, které však — sint, ut sunt, aut non sint. Především srdečně Vám děkuji za to, že jste o věci podali vůbec úsudek. Jste, na kolik mně známo, jediní. Z ostatních časopisů podaly »Národní Listy« bibliografický náčrt obsahu spisu mého (v čísle 352. ze dne 21. prosince 1895) a pak výtahy z některých statí ve třech článcích, nadepsaných »Proč je smír s Němci nemožný«, »Nebojujeme marně« a »Překážky provedení rovnoprávnosti«*). Nehledané chvály o spisu nazbyt, avšak ani zdibec úvahy o programu.

»Plzeňské Listy« uveřejnily (v čísle 146., ze dne 5. prosince 1896) program s podotknutím, že na stanovisko jeho se nestaví, a dodaly: »Povšimnutí zasluhuje a ku karakteristice publicistické činnosti v národní společnosti naší mnoho přispívá moment, jehož jsme se z počátku dotkli. Kniha A. Neklana byla vydána r. 1895 (v listopadu)«. Tak dlouho již leží našim politikům a žurnalistům na očích, a až na statě »N. L.,« jež s obsahem knihy seznamovaly, a na stručné noticky v našich revuích nebyla o ní napsána ani vyslovena úvaha. Proč? Proto, že žádá do jisté míry zpětný krok, proto, že vybízí na zcela jinou cestu, než po které jsme po 36 roků uvykli chodit? Proto, že se autor její neprohlašuje určitě pro žádnou z našich současných stran? Či proto, že by nebylo lze nikomu u nás myslit na realisování myšlenek do knihy té uložených? Máme za to, že žádný z těchto důvodů naše žurnaly, revue a řečníky o věcech politických k mlčení nepřiměl, ale příčinou je prostá okolnost, že jméno Alexandr Neklan jest pseudonym, že se neví, kdo pan Neklan jest.

Na případě tomto poznovu se ukazuje stará známá věc, že jsme ve všem všudy konání svém značně osobními. Neví se, komu by platil souhlas nebo odpor, proto bylo a jest o knize té ticho. Nepochybujeme o tom, že by úsudky o knize té velkou většinou zněly zamítavě, ale právě zníti by měly, aby bylo znáti, že na politickou práci vážně pohlížíme, a že nám při ní nejde o osobní chuť nebo nechuť, ale o jádro věci samé.«

Arciť! Vezdy chrabrá žurnalistika naše a revue naše, nevědouce, zdaž by nezrádcovaly snad svého aneb nepřizvukovaly snad odpůrci, řídily se známým výrokem Shakespearova Fastaffa, že lepší části udatnosti jest opatrnost, a o programu mém udatně . . . ně mlčely.

Naše Doba« napsala o spisu mém, co následuje: »Česká otázka, jak se j . . v oojích žurnalistických; německé nájezdy odmítány s povýšenějšího stanoviska : dobrou znalostí všech otázek. Autor rozhlíží se po celém národnostním boji v . . ousko-Uhersku a líčí odpůrce Slovanů a nás Čechů; na konec kritisují se naše

*) V odpoledních vydáních k číslům 51., ze dne 21. února 1896 66. ze dne 1896 a 83. ze dne 24. března 1896.

české strany a to nestranně dost, považíme-li, že autor patrně býval členem strany staročeské. Časový materiál k jednotlivým punktům českého programu shledán je s velkou pílí a poslouží také čtenářům a politikům českým. M.« Program patrně jen přehledla.

A když o věci nepsaly časopisy, nemohli o ní mluviti a souditi političtí vůdcové a zástupcové naši. Toť soudnému jasné! *)

Že o programu mém, o němž v předmluvě pravím, že možným učiní, aby celý národ český ihned politicky se sjednotil a v sjednocení tom setrval, u nás vše tak svorně a politicky mlčelo a mlčí, z toho jde na jevo, že — alespoň v tomto ohledu — program můj již dobře osvědčil sjednocující vlastnost svou! —

A nyní — po smutné této introdukci — odpovím k vývodům Vašim proti programu mému.

Pravíte:

»To je tedy jádro a cíl brožury Neklanovy, z něhož dá se zajisté dosti správně tušiti na příbuznost jeho s nynějším oportunismem mladočeské politiky. Celý tento politický postup, ač chce býti velmi praktickým, jest nám přece příliš utopistickým a — nemoderním. Tak se dělala pravidelně politika v Rakousku dříve — každá strana chtěla se dostati co nejblíže ke dvoru a z toho, poněvadž Rakousko jest jen formálně státem konstitučním, pro sebe kořistiti. A při tom se pravidelně zapomínalo na ostatní činitele politického pokroku. Námitky proti návrhu Neklanovu jsou proto na snadě a jsou velmi těžké. Přijměme, že jsou tři hlavní požadavky českého národa, jak je formuloval p. Neklan. Náš soud je pak tento:

1. První požadavek jazykové rovnoprávnosti jest, jak praví i sám spisovatel, jen otázkou času, jenž i bez poskytnutí záruk a opuštění oposice proveden býti musí. Vnitřní úřední řeč německá na př. jen u soudů, stane se a jest již illusorní, poněvadž čeští právníci dnes přes své německé zkoušky němčiny neznají. Provedení jazykové rovnoprávnosti nebude proto ničím jiným než nutným a brzkým dekretováním hotové skutečnosti.«

Že věc nějaká jest již jen otázkou času, pravíme tehdy, když nám je jisto, že dotyčná věc jakožto nezbytná konsekvence daných již fakt, nemůže se nestáti, a když zároveň nevíme, kdy věc ta skutečně se stane. Jsou to případy, jež právníkové označují slovy: dies certus an, incertus quando.

Vy o malé části rovnoprávnosti jazykové, o zrušení vnitřní úřadní němčiny jen u soudů, pravíte, že řeč tato stane se a jest již illusorní, poněvadž čeští právníci dnes přes své německé zkoušky němčiny neznají, a z toho pak odvozujete, že provedení celé rovnoprávnosti jazykové (na str. 71—124 uvádím 17 punktů) nebude ničím jiným než nutným a brzkým dekretováním hotové skutečnosti.

Připustíte snad, že je to úsudek a minore ad maius a tudíž soud vadný a že i slovo »brzkým« je pouhou hypothesou. (O tom, že nebude jazykové rovnoprávnosti, když soudcové národnosti české nebudou znalí němčiny, nebudu se šířiti.)

Pravíte dále:

»2. Opravy volebních řádů nedodělali bychom se dle návrhu p. Neklanova v době dohledné. Zkušenost nás naopak poučuje o nutnosti postupu zcela opačného. Víme, že ve státě tak konservativním, jako jest Rakousko, lpícím největší tuhostí na svých tradicích, způsobem smírným dosáhlo se vždy nejméně úspěchů. Příkladů jest nesčetně. Vyrovnání uherské, aféra Luegrova ve Vídni a j., a posledně nejmarkantněji o tom svědčí způsob, jakým byla provedena poslední oprava volební uzákoněním páté kurie. Oprava, která před několika lety byla politickou naivností, stala se brzo státní nutností, a jak? To je zásluhou organisovaného dělnictva, které takým zápasem, vedeným obdivuhodnou vytrvalostí a neohrožeností, s velikými obětmi finančními a duševními

*) Ku karakteristice zájmu pro věc českou slouží následující fakt.

Spis zaslán byl s tištěným dopisem: ». . . Pak-li by Vašemu Blahorodí libo bylo, spis tento jen bezplatně podržeti, tu bylo by pouze třeba, aby korespondenční lístek na zadní stránce číslem zásylky této opatřen a mně zaslán byl, abych tak autorovi i ohledně tohoto exempláře vykázati se mohl« — též téměř všem oněm poslancům zemským Čechy, Moravu a Slezsko, kteří nebyli zároveň poslanci říšskými. Z nich vrátil třicet, mezi těmi dvanácte jmen, jichž jsem — tu — se zhrozil.

Z časopisů vrátila spis »Gwiazdka Cieszyńska«. (Že o něm nepsaly čas. německé, pochopitelno snad již vzhledem na krásu a bohatost kytice, jež tam Němcům z květů jejich vlastních luhů.)

dovedlo pro volební opravu vznítiti veřejné mínění, vtlačiti ji do parlamentu a učiniti z ní otázku prvního řádu, přes niž nebylo již lze přejíti k dennímu pořádku. A stejným postupem, politickým bojem, bude nutno pracovati k odstranění dalších politických bezpráví a pokrokoví lidé nového parlamentu, sesílení živlem socialistickým, opírajícím se vedle toho o mohutné hnutí a organisace dělnictva, budou moci učiniti velmi mnoho.«

Tvrzení své, že postup, jaký navrhuji k dosažení opravy volebních řádů já, jest nevhodný a že nutný jest postup opačný, opíráte pouze výrokem, že ve státě tak konservativním, jako jest Rakousko, lpícím největší tuhostí na svých tradicích, způsobem smírným dosáhlo se vždy nejméně úspěchů, a pak třemi výslovně uvedenými příklady.

Připustíte, že dotčený výrok Váš jest pouze úsudek per inductionem, dosud tak bylo a proto i dále nebude jinak, a již z této příčiny to, co pravíte, pravdou býti může, a l e n e m u s í a sice ani za stejných podmínek, neřku-li za podmínek různých. Uvedenými pak příklady odvoláváte se na věci, jichž vesměs dosaženo za podmínek zcela jiných, než jsou podmínky, za kterých jest řešiti tu kterou část otázky české.

Při rozdělení monarchie v Cis a Trans, t. j. jen ve d v a díly, byli proti tomu kromě koruny z obyvatelů celého mocnářství jen Němci a vlastně (jak na str. 10. podotýkám) ani tito ne, (my Čechové jsme vyrovnání tomu přáli a Polákům to bylo jedno) a z obyvatelů Uherska nebyl proti tomu nikdo; proti našim postulátům brojí (jak na str. 6—8 a j. pravím) téměř všichni kromě nás a zvláště naši d o m á c í Němci — a nás proti všem jest hrstka.

Při vyrovnání uherském byla tedy situace zcela jiná, tam stačila opposice.

V aféře Luegrově stáli na jedné straně pouze německo-židovská liberální strana, a na straně druhé zase jen Němci (antisemité a nacionalové) a pak všecka vysoká šlechta celé Cis a všechen katolický klerus. Tu nebylo ani opposice třeba a bylo opposicí také jen vyhrožováno.

Co se konečně týče poslední opravy volební ustanovením páté kurie, tu oprava ta vzhledem k tomu, že v sousedícím Německu a ve Francii již drahná leta zavedeno jest všeobecné právo volební, již i před lety nebyla politickou naivností, jak Vy pravíte, a pak vymohlo absolutně i relativně ohromné množství petentů — dle úsudku mého — náramně málo. Tedy i tu byla jiná situace.

S výrokem Vaším, že pokrokoví lidé nového parlamentu, sesílení živlem socialistickým, opírajícím se vedle toho o mohutné hnutí a organisace dělnictva, budou moci učiniti velmi mnoho k odstranění politických bezpráví, souhlasím, pak-li že dodáte: až nebudou národnostními boji rozštěpeni, tedy na př. až po rozřešení otázky české; jinak bylo by pokrokových poslanců na radě říšské již teď dost.

Pravíte dále:

»3. Provedení státního práva, čili jak p. Neklan praví, reálné unie s Rakouskem bylo by dle plánu spisovatelova odloženo opravdu na dobu nedozírnou. Říci: »My můžeme čekat,« je opravdu v politice velmi riskantním a dle drahocenných zkušeností, jež máme, velmi neúspěšné. I při nejtužší opposici, nehledě již ani k jejímu významu v y c h o v á v a c í m u a m r a v n í m u, dosáhneme vždy toho, čeho dosahujeme stanoviskem vyčkávacím. A poslanci jsou v parlamentě a jsou v opposici také proto, aby u r y c h l i l i nynější proces, aby dokázali, že Rakousko nelze dále řídíti centralisticky. Stanoviskem vyčkávacím však dobu krise jen zbytečně prodlužují a oddalují.«

Ve spisu svém (str. 277) pravím, že by po provedení jazykové rovnoprávnosti a po zavedení spravedlivých řádů volebních provedení státního práva českého bylo v podstatě totožno s vydatným zmenšením vlivu, jejž nyní země, ku koruně české n e p a t ř í c í mají na upotřebení peněz zemí koruny české a na př. i na zařízení obecných škol v zemích těchto.

Že by čekati na provedení státního práva v této situaci, t. j. po provedení jazykové rovnoprávnosti a po zavedení spravedlivých řádů volebních, bylo něco zcela jiného než dobývati provedení práva státního bez jazykové rovnoprávnosti aneb jen s českou ř í u soudů a za nynějších volebních řádů, jest — jak snad připustíte — samozřejmé, k žto výrok Váš, že i při nejtužší opposici, nehledě již ani k jejímu významu v y c h o v v a c í m u a m r a v n í m u, dosáhneme vždy toho, čeho dosahujeme stanoviskem vyč v a c í m, potřebuje důkazů; nepodáváte jich však.

Jakým způsobem poslanci naši u r y c h l i t i mají nynější proces, a jakým způsobem d í z a t i mají, že Rakousko nelze dále říditi centralisticky, nepravíte a poslanci naši to p ně nevědí.

O zkušenostech, které bychom dle výroku Vašeho měli my o tom, že říci: »My můžeme čekat«, je v politice riskantním, nevím; vím jen o drahocenných zkušenostech našich o tom, že opravdu velmi riskantním v politice jest »Ryc anebo nic«, jak dvakráte již důkladně jsme se přesvědčili a jak dle všeho i nyní se přesvědčíme po třetí, když nynější — snad nepopíratelně — vhodnou situaci zase propaseme.

Že poslancové naši svým stanoviskem vyčkávacím dobu krise jen zbytečně prodlužují a oddalují, je pravdou i mně; avšak vyčkávací stanovisko poslanců našich není — jak snad připustíte — vyčkavacím stanoviskem programu mého. —

Pravíte dále:

»Vyrovnání národnostní v zemích koruny české nelze provésti snad jen angažováním koruny, odstraněním nespravedlivých volebních řádů a zákonem národnostním. Aby vyrovnání to bylo skutečně trvalé a cenné, musí se pracovati především k tomu, aby široké vrstvy lidové se sblížily a poznaly. Ano vyrovnání to bylo by tím cennější, kdyby se stalo úplně bez intervence kruhů vládnoucích, působením železného zákona totožnosti zájmů hmotných. A to je přece zjev vysoce zajímavý, že dělnictvo obou národností podalo si ruce ke společné práci, a ještě zajímavějším jest, že již i na posledním sjezdu rolnickém byl za hlučného souhlasu přítomných položen největší důraz na součinnost s rolníky jazyka německého. A spisovatel přehlédl při své politické kombinaci skoro úplně právě toto silné hnutí sociální, jež bude hráti v krátké době snad nejdůležitější roli v politických dějinách Rakouska a dá jim novou tvářnost. Mezi českými stranami, jež uvádí (Staročechy, Mladočechy, realisty, agrární stranu Šťastného, strana pokroková a projekt umírněné strany Harrachovy) nezmínil se ani slovem o existenci nějaké strany socialistické, již přece dnes nelze bagatelisovati. A na této půdě sociální bude se v budoucnosti pohybovati i provedení státního práva.«

O vyrovnání s Němci vzhledem k jazykové rovnoprávnosti a spravedlivým volebním řádům v programu svém nemluvím nikde a vzhledem ku státnímu právu pravím tam, že shodu s Němci pokládám za eventualitu snad možnou po provedení jazykové rovnoprávnosti, po zavedení spravedlivých volebních řádů a po sdělání zákona národnostního. O vyrovnání s Němci ve smyslu běžném jednám ve spise svém tam, kde (na str. 126—237) vykládám a dokládám (na 111 stránkách) názor svůj, že vyrovnání to možné není v době dozírné. Vy pokládáte vyrovnání to za možné, jelikož mluvíte o tom, aby bylo trvalé a cenné, a pravíte, že za tím účelem jest pracovati k tomu, aby široké vrstvy lidové se sblížily a poznaly. Jak by se vrstvy tyto měly sblížiti a poznati, nevím, vždyť o sobě více nemohou zvědět než to, co již teď o sobě vědí, totiž že se jim všem vede stejně zle; taktéž mně není jasné, jak by jakési to poznání a sblížení pak učinilo vyrovnání Čechů s Němci možným, neboť široké vrstvy lidu německého proti národnostnímu vyrovnání s Čechy ani teď ničeho nenamítají (tak činí pouze vzdělaná vrstva lidu německého) a aby se o vyrovnání Čechů s Němci pálily, nebudou míti nikdy příčiny pokud my nebudeme do nich kopati, jak vzdělanci němečtí nyní kopou do nás. A vzdělaní vůdcové lidu německého nebudou se jich tu nikdy tázati, ani ne tenkráte, kdy zavedeno bude všeobecné rovné právo volební.

Působením zákona (jak pravíte: železného) totožnosti zájmů hmotných vyrovnání národnostní nebude — dle mého úsudku — uskutečněno nikdy, poněvadž hmotné zájmy a národnostní vyrovnání jsou věci z velké části úplně disparatní.

Že dělnictvo obou národností podalo si ruce ke společné práci, má příčinu svou v tom, že každému z nich každým dnem znovu a beze vší jistoty pro zítřek zápasiti jest o to, co každému člověku primum in omnibus necessarium, aby totiž měl čeho jísti, a kdož v takové jsou ustavičné tísni, těm nemůže národnost překážeti v tom, aby se sdružili; to jest privilegiem jen tak zvaných »lepších tříd« pouze té národnosti, která svou národnostní nadvládu chce udržeti; a proto též zhola nic neváží fakt, že — jak pravíte — již i na posledním sjezdu rolnickém byl za hlučného souhlasu přítomných položen největší důkaz na sblížení a součinnost s rolníky jazyka německého, neboť my Čechové k vyrovnání s Němci vždy jsme byli, jsme a budeme ochotni a hotovi.

Pokud nenadejde změna sociální soustavy společenské, dotud bude a musí každému dělníku kus chleba nezměrně důležitějším než národnost a potud bude — všechno usilování brániti národní vlažnosti dělnictva našeho.

A proto jsem ve spisu svém, jednajícím o české otázce, nezmínil se o na... socialistické; avšak nemusím snad dokazovati, že jsem hnutí sociální nepřeh' (str. 226—227) a naši stranu socialistickou nebagatelisoval (str. 228).

Výrok Váš, že na této půdě sociální bude se v budoucnosti pohybovati

dení státního práva, nepokládám za správný; mám totiž za to, že v době, kdy směr socialistický bude směrodatným české státní právo buďto již bude dávno provedeno aneb že se pak o něm nebude mluvit.

Právíte dále:

»Poslanci čeští konečně byli by příliš málo politiky, kdyby za tak nepatrnou »koncessi,« jakou de facto dnes jest jazyková rovnoprávnost, dali záruky, o nichž se zmiňuje p. Neklan. Kdyby tak učinili, podepsali by nad sebou, jak poměry dnes jsou, ortel své politické smrti. Nejširší agitaci mezi lidem otevřely by se tím dvéře do kořán. A tím méně mohli by dnes vzdáti se své oposice, poněvadž požadavky hospodářské, které přece čekat nemohou a nota bene požadavky politických svobod, bez kterých zase my žíti nemůžeme, dohnaly by českou delegaci do nové oposice. Tyto otázky politických svobod v Rakousku zejména postavil autor rovněž do pozadí. A na ně přece musíme dnes klásti důraz přední, poněvadž jinak z dnešní mizerie politické nevybředneme a poněvadž je jisto po druhé, že i větší svobody politické povedou k větším svobodám národnostním.«

O »koncessi« jazykové rovnoprávnosti v programu svém a ve spisu svém nemluvím nikde a o koncessích vůbec jen na str. 126, kde, vytýkaje Němcům koncessijní jejich vůči nám stanovisko, · ravím, že nedospěli dosud k poznání, že není v celé monarchii nikoho, kdo by mohl nám Čechům činiti nějaké koncesse, ježto lze pouze zadržovati nám práva. A proto užité Vámi u slova koncesse uvozovky pokládati dlužno za pouhý lapsus calami.

S výrokem Vaším, že by poslanci naši přijetím programu mého podepsali nad sebou, jak poměry dnes jsou, ortel své politické smrti, já — jak samo sebou se rozumí — nesouhlasím a zdá se, že to snad i jiným není samozřejmé, když uvážíme fakt, že o programu mém se mlčelo, ačkoli by nikdo své reputaci nebyl uškodil, kdyby program ten již jakožto odchylku od staršího našeho programu a jako zhoubné novotářství byl odsoudil, jak učinily bez motivace »Plzeňské Listy« a učinili jste s motivací Vy. A proto též pochybuju o tom, že by nejširší agitaci mezi lidem otevřely se tím dvéře do kořán. Avšak i kdyby tak se stalo, právě z Vašeho stanoviska širokých vrstev lidových nedalo by se — trvám — ničeho namítati.

Požadavků hospodářských, které — jak pravíte — přece nemohou čekati, neznám a mám za to, že ani Vy nejste s to, požadavky takové uvésti jmenovitě. Není tak nutných věcí jako bylo zrušení robot a na to se čekalo staletí.

Že bez politických svobod žíti můžeme, toho jsme si důkazem sami, žijeme bez nich již třicet let; tak dlouho již čekáme na zavedení svobodného řádu shromažďovacího, spolkového a tiskového a na zrušení cís. nařízení ze dne 20. dubna 1854, ř. z. č. 96, dle kterého demonstrace pokutovány býti mohou bez soudního řízení až sto zlatými konv. mince a až čtrnáctidenním uvězněním.

Myslím, že připustíte, že svobod politických dosud nemáme jen následkem národnostních bojů, proto že Němci (jak na str. 142. uvádím) za tím účelem, aby nás mohli míti vždy na uzdě, ani svým svobod těch nedali cestou zákona. Pak ale obsah výroku Vašeho, že na ně přece musíme dnes klásti důraz přední, poněvadž jinak z dnešní mizerie politické nevybředneme a ponévadž je jisto po druhé, že i větší svobody politické povedou k větším svobodám národnostním, jest — a sice jakožto politické hysteron-proteron, mylným. Správným oproti tomu jest dle úsudku mého názor můj, že před odstraněním národnostních bojů poslancové na radě říšské a na sněmích seskupiti se ve strany liberální a konservativní ani nemohou, že politických svobod před uklizením sporů národnostních dosáhnouti nemůžeme a že k rozřešení otázky české vše to ostatní, t. j. politické svobody a vhodná zřízení hospodářská, bude nám i Němcům i ostatním přidáno, neboť nebude pak nikoho, kdo pokroku by bránil z důvodu jiných než konservativních, a elementů pokrokových je mezi námi, Němci a ostatními s dostatek. A jelikož řešení otázky české cestou programu mého jest takové, že by splnění postulátů našich všem [illegible]stněným, tudíž Němcům, strachem zlého svědomí před naší vděčností již téměř ne[illegible]etným, a koruně, na kolik vůbec možno usnadnilo se, proto pokládám rozřešení otázky [illegible]é dle programu svého za nejrychlejší ze všech myslitelných a tudíž program svůj [illegible] nejkratší a nejrychlejší cestu k svobodám politickým a pokrokům hospodářským.

Pra[illegible]íte dále:

[illegible]o vše nás žene na stranu přímo opáčnou, než na jaké stojí p. Neklan. Rozdíly j[illegible]m, že buduje-li Neklan svůj plán shora, stavíme my své politické plány zdola. [illegible] tedy zásadně se rozcházející. Bylo by přímo osudné, kdybychom dnes pro

jakýkoli nejistý experiment politický měli ustoupit od oposice; přivodilo by to u nás hotovou demoralisaci politickou a neskonalé škody. Rozřešením celého problému by bylo, učiniti z dnešní oposice dle jména oposici de facto; vzbuditi hnutí politické, jež by bylo obávaným a imponovalo by; postaviti to hnutí na pevný a solidní základ tím, že by řada bystrých lidí se mu úplně věnovala, že by byly založeny fondy a úřady strany atd., věci všechny již známé a stokrát pověděné. Udělejte vše to a v Rakousku to bude v brzku jinak vypadat. — Z těchto několika jen málo důvodů vyplývá naše stanovisko k návrhu Neklanovu co nejjasněji a sice — k o n t r a.«

Vy pokládáte za jisté, že bychom dosáhli cílů svých cestou oposice, ne sice té, již správně jmenujete oposicí dle jména, nýbrž cestou oposice de facto a pokládáte za možné, za účelem tím vzbuditi hnutí politické, jež by bylo obávaným a imponovalo by ale nepravíte, čím by býti mohlo vzbuzeno. Neboť tím, že by řada bystrých lidí hnutí tomu úplně se věnovala, že by byly založeny fondy a úřady strany a — jak pravíte — atd., dalo by se vznícené již hnutí snad udržeti, avšak na vznícení takového hnutí politického to dle úsudku mého nestačí, k tomu nevyhnutelně jest potřeba kromě bystrých lidí atd. též nějakého, s věcí samou souvisícího n o v é h o m o m e n t u.

Já z důvodů, v části třetí spisu (str. 63—300) uvedených nemám za možné, že bychom, jak věci nyní stojí, cestou oposice, byť tato byla i takovou, jaká vám tane na mysli, mohli dosáhnouti splnění požadavků svých v době dozírné a trvám, že názor tento se mnou sdílí velmi mnozí z nás, když o otázce české nemluví, nýbrž jen mezi d v ě m a očima o ní přemýšlejí.

Avšak dejme tomu, že bychom cestou, kterou Vy máte na mysli, mohli dojíti cílů svých v době dozírné. Pak bylo by hlavní věcí, vzbuditi dotčené hnutí politické co nejdříve. A tu snad připustíte, že by velmi vhodným, nezbytně k tomu — jak pravil jsem — potřebným novým bylo momentem, kdyby zahájená snad dle programu mého akce politická s e l h a l a. Tomu by rozuměl každý: poslechli jsme rady, chtěli jsme splnění požadavků svých všem co možná usnadniti a proto částečně i čekati, ale vše marné, nezbývá skutečně nic než — do toho! neboť ani od andělů nelze žádati více.

A proto pokládám výrok Váš, že bylo by přímo osudné, kdybychom dnes pro jakýkoliv nejistý experiment politický měli odstoupit od oposice a že přivodilo by to u nás hotovou demoralisaci politickou a neskonalé škody, za nesprávný a to právě z tohoto stanoviska Vašeho a mám za to, že právě Vy co nejvíce horliti byste měli pro to, aby experiment, k němuž programem svým vybízím, zahájen byl co nejdříve a když pak experiment ten selže, všechny ty již známé věci a stokrát pověděné se uskuteční a nebudete míti horlivějšího apoštola nade mne Pavla, jak pro případ ten naznačeno již prvními uvozovkami na str. 286. u slova »čekati«; Šavel netají se Vám tím, že z těchto důvodů při čtení Vašeho rozřešení celého problému vznikla v něm naděje, že snad právě v souladu se svým contra propagovati budete zahájení politické akce dle programu mého.

Avšak představte si, že by diagnosa poměrů politických, která tvoří základ programu mého, osvědčila se býti správnou . . . J a k b y s e t u o k a m ž i t ě v š u d e v í t r o b r á t i l!

A možnost tuto aneb alespoň možnost možnosti této — jak se mně zdá — nepopíráte, neboť o programu samém pravíte pouze, že politický tento postup ač chce býti velmi praktickým, jest Vám přece příliš utopistickým a — nemoderním. Ano, připouštím, že skutečně jest nejen příliš, nýbrž úplně utopistickým — dosud. Nepřipouštím však, jako bych navrhoval, dělati politiku tak, jak dle výroku Vašeho se dělala pravidelně politika v Rakousku dříve — každá strana chtěla se dostati co nejdříve ke dvoru a z toho, poněvadž Rakousko jest jen formálně státem konstitučním, pro sebe kořistiti. Za jedno nechceme nic kořistiti, nýbrž chceme dosáhnouti zadržených nám i jiným dosud práv a za druhé ku koruně obracím se jen následkem okolnosti té, že koruna jest faktorem v otázce české súčastněným a že s Němci, s třetím to faktorem, není řeči. A proto, že za účelem rozřešení české otázky navrhuji, abychom konečně ustali marně prositi Němce, aby k nám byli spravedlivi, myslím, že program lze nazvati nemoderním — avšak v jiném smylu, než jak pravíte Vy. —

Zbývá mně ještě odpověděti na výrok Váš, že z jádra a cíle spisu mého zajisté dosti správně tušiti na příbuznost s nynějším opportunismem mladočeské pol. Tu jsem již ukázal, že vyčkavací stanovisko poslanců našich není vyčkavacím stanov. programu mého a chci to přirovnáním illustrovati.

Bylo a jest nám vydobyti kůl v zemi vězící. Viklali, klátili a lomcovali jsme

chtíce jej vyvrátiti. Kůl jest oviklán, avšak všici vidíme, že, jak nyní síly naše jsou sorganisovány a jak půda kolem kůlu jest umačkána a tvrda, nejsme s to jej vyvrátiti. Poslancové naši klátí kůlem dosud dále — ve volném již kolem něho prostoru a syti marného namahání svého volají na vládu: Vyvrať nám ten kůl anebo dej nám alespoň nějakých záruk, že jej vyvrátíš aneb alespoň vyvrátiti hodláš. Vy pravíte, zmnožme síly své a vyvrátíme jej. Já radím, přestaňte klátiti, je to marné; kůl je oviklán, zkusme, nelze-li jej zvolna kus za kusem v y t á h n o u t i. Tomu by snad právě Vaše široké vrstvy lidové porozuměly nejlépe.

Trvám, že tímto dobře a s dostatek illustrován jest rozdíl mezi stanoviskem poslanců našich, jejž nesprávně — přes to totiž, že není vhodným — zovete oportunismem a mezi programem mým, o němž ve spisu svém (na str. 285) pravím, že pro zahájení jeho lhostejno jest, jaké v tu dobu budeme míti ministerstvo, jelikož, jakmile by bylo jisto, že koruna programu tomu nebude se vzpírati, ministerstvo hned dle toho bude se říditi aneb hned bude dle toho upraveno. —

A proto na základě všech zde uvedených důvodů mám za to, že jest nám zahájiti politickou akci na základě programu mého co nejdříve, neboť i detaily, abych tak řekl, jest — nevíme jak dlouho — situace politická zahájení programu mého zvlášť příznivá. Koruna representována jest osobností, která při své nevšední autoritě osobní vše, čeho ku provedení programu toho se strany koruny jest třeba, učiniti může velmi snadně; a Poláci — nemýlím-li se — již přes rok čekají na rozumný krok se strany naší, vrhnou se však nezbytně zase Němcům v otevřenou vždy náruč, jestliže i na dále krok ten budeme odkládati; jsouť i haličtí szlachcicové konečně též jen pouhými lidmi a nikoli vesměs Catony. —

My však přes to vše a i přes to, že bratři Slováci hynou pod Tatrami, týráni Maďary a Maďarony židovskými a vlastními, my neznáme nic nutnějšího než po celý měsíc hádati se o to, zda-li se smí svobodně diskutovatii ve »Slavii« otázka národnostní, neboť teď — jak 19. ledna na říšské radě bylo prohlášeno — o d p o č í v á m e.

V P r a z e, dne 21. ledna 1897. *Alexandr Neklan.*

Otiskli jsme celý přípis p. Neklana a příště naň odpovíme. Pozn. red.

Sociální hlídka.

Z r u š e n í š k o l n é h o v P r a z e. V Praze platí se školného na obecných a měšťanských školách celkem 23.503 zl. a vybírá se jen od rodičů zámožných a těch, kteří bydlí mimo Prahu. Zemský výbor přispívá mimo to obci pražské za dítky do Prahy nepříslušné ročním paušálem 45.205 zl., tak že celkový příjem obce pražské na školném obnáší 68.768 zl. Vydání na r. 1897 jest však rozpočteno na 1,169.769 zl. (1,048.592 na české školy, 121.177 na školy německé). Školní dávka vyměřena jest pro r. 1897 na 13%; kdyby se školné zrušilo, jak se o tom již častěji jednalo, odpadl by i příspěvek zemského výboru a školní dávka musila by býti o 1% zvýšena. — Mnoho však neutěšeného obsahují v sobě ještě tyto cifry. Vysvítá z nich, že ze 17.527 žáků, kteří navštěvují obecné a měšťanské školy pražské, platí jen 3661 školné, čili ne celých 20%; 15.866, více než 80% je od školného osvobozeno. Počet opravdu chudých obnáší tu 11 729, čili okrouhle 60%. V jednotlivých školách chudších čtvrtí obsahuje počet chudých až 96%. Ke zmírnění .o nezměrné pauperity navrhuje »Politik« založení ústředního spolku dpůrného s četnými obory. Od této soukromé dobročinnosti nelze ak moho očekávati, — to je první povinností P r a h y a z e m ě, učiniti e kroky rozhodné a úspěšné.

U n i v e r s i t n í e x t e n s e j i n d e. Vídeňská universita, která první střední Evropě chopila se iniciativy následovati příkladu universit

londýnských, má za sebou již dvouleté drahocenné zkušenosti. Mezi jiným se poznalo, že nejvíce interessu budí přednášky z oboru věd medicinských a přírodovědeckých s demonstracemi, na druhém místě literatura a nejnovější dějiny, na posledním právnictví. Letos byly učiněny některé změny; odborové komissi dělnické byly dány do prodeje vstupenky, jichž tato odebrala 900, a rozprodala za snížené ceny jednotlivým dělnickým spolkům, které se předplatily. Počet dělnictva se tím zvýšil z 20—25% na 35%. Podpora státní 6000 zl. ukázala se nedostatečnou. Vydání je značné — honorář docentů, odměna sluhů, vydání za osvětlení a topení, plakáty a tiskopisy — a z vlastních příjmů podniku nelze vše kryti. Je nutno dále, aby byl ustanoven zvláštní stálý sekretář, jenž by obstarával rostoucí agendu. Bez tohoto by věc musila uváznouti. Nutny jsou dále nové sbírky fysikalní a j. — Vnitřní disciplina kursů je nejlepší. Tak pozorného posluchačstva najde se prý jen v málo divadlech — V Lipsku oznamuje 15 universitních professorů přednášky vysokých škol pro každého, jež budou konány každé pondělí měsíce ledna, února, března a dubna. Předměty přednášek jsou vzaty z oboru přírodozpytu, přírodopisu esthetiky, politiky, občanského zákonodárství, dějepisu, státovědy a j. Vstupenka pro jednotlivou přednášku stojí 10 feniků, pro celou serii 1 marku. — V Mnichově utvořil se pod předsednictvím prof. L. Brentana celý spolek, jehož účelem jest, zanášeti výsledky vědeckého bádání do nejširších vrstev v Mnichově i mimo Mnichov. K tomu cíli zakládají se lidové kursy učební ze všech oborů vědy, a spolek chce, aby si zachoval úplnou samostatnost, kryti své výlohy beze vší podpory státu jedině příspěvky svých členů. Vstupné obnáší pro jeden přednáškový cyklus o 4—6 hodinách 1 marku; stálí posluchači platí roční příspěvek 5 marek za osobu, 10 marek za rodinu. — V Berlíně podal větší počet universitních profesorů žádost k akademickému senátu, aby se chopil dle vzoru university vídeňské zařízení a vedení populárních kursů v různých čtvrtích města. Senát má se domáhati na ministeriu vyučování roční podpory 15.000 marek a zachovati si naprostou neodvislost od kteréhokoli politického směru. — Universitní extense proniká i do policejního Ruska. V Oděsse pořádá od r. 1895 společnost přírodozpytců lidové přednášky. Kursy trvají obyčejně dvě léta. Súčastnilo se jich 1900 osob, mezi nimi dvě třetiny žen. Chudí jsou osvobozeni na své prosté ohlášení všeho školného. Příkladu tohoto chápou se dnes i university v Kyjevě, Charkově, Kazani a Moskvě. — Jen u nás je stále ticho. Česká universita pořádá cyklus přednášek o samosprávě.

— Sdružení obecních rad. Po čem v Čechách jsme již dlouho volali, — po úzkém svazu obecních starostů — to provedli již v Belgii socialisté. V Bruselu konal se 28. prosince první sjezd socialistických členů obecních rad, na němž bylo zastoupeno asi 96 obcí. Hlavním usnesením bylo založení sekretariatu socialistických obecních rad v Belgii, jenž byl udílel poučení z důležitých zkušeností a pomáhal obecním radám při jich reformní práci.

— Volební právo žen. Z celého civilisovaného světa je dnes volební právo žen zavedeno od tří již let toliko v Novém Seelandě v Australii. Od jeho zavedení jeví se při volbách větší zájem a nadšení. Zejména muži účastní se voleb

ve větším počtu. Ženy samy tvoří ¾ všech voličů a pocházejí ze všech tříd a sekt. V Novém Seelandě žije 340.000 žen a 380.000 mužů. — V Anglii je silné hnutí pro volební právo žen. V Manchesteru a Londýně konalo se několik konferencí v této věci. Zpráva jednoho tohoto sjezdu klade důraz na vzrůst nadějí na provedení ženského volebního práva, poněvadž i lord Salisbury i Balfour jsou jeho stoupenci; má se za to, že vládní předloha, týkající se této věci, bude podána. Bylo poukázáno na to, že 60leté jubileum panování královny Viktorie nelze oslaviti důstojněji, než zavedením hlasovacího práva žen. —

— Na sněmu dolnorakouském podal, jak známo, prof. Phillipowich návrh na hlasovací právo žen. Prof. Phillipowich byl u nás — — vysmán.

— Bezplatné pohřbívání mrtvých. V Bernu ve Švýcarsku usnesla se městská rada definitivně, aby mrtví pochováváni byli bezplatně. Usnesení vstoupí v život od 1. června t. r.

— Úřední rakouské statistiky stávek vyšel nyní díl druhý pro rok 1890. Této práce súčastnilo se velmi činně i organisované dělnictvo. V r. 1895 na př. bylo v Rakousku 205 stávek, jež stihly 869 podniků, stávkovalo celkem 28.026 dělnictva (60.88% všech zaměstnaných) a bylo promeškáno 297.845 pracovních dnů. Nejvíce se stávkovalo v odborech stavebních, v textilní industrii a kovodílnách. Znova se tu potvrdila stará zkušenost, že na podzim a v zimě propukají stávky jen velmi zřídka. 74% všech osob, které se súčastnily stávky, dosáhlo buď plného nebo částečného úspěchu. Zpráva vypočítává, že ze 205 stávek zasáhla jen v 60 případech dělnická organisace.

Hlídka školská.

Školství obecné.

Naše školy měšťanské vykonaly za 25 let svého trvání zajisté znamenitý kus práce na vzdělání širších vrstev; poskytujíce nejpotřebnějších vědomostí pro život občanský, dílem i ve větším rozsahu nežli nižší školy střední. Jsou nad ně praktičtější, příležitější a — lacinější. Ve spojení se školami pokračovacími jsou důkladnou přípravou zvláště pro řemeslnictvo i rolnictvo, ač v částce zemědělské zasluhovaly by osnovy jejich jistého doplnění. Vzdělání dívčí také jimi velice získalo. Lid jim proto přeje, toho důkazem jsou i malá městečka domáhající se jich, a pak počet jejich žactva, který rok od roku roste. Ale v tom, že naše školy měšťanské jsou namnoze přeplněny, je právě jejich vada. Říšský zákon ze dne 14. května 1869. v § 11. ustanovuje totiž počet žáků jedné třídy na 80. Ačkoliv v tomto zákoně výslovně se zůstavuje zákonodárství zemskému, by počet žáků po případě snížil, udržel se počet žáků do dnes snad jen proto, že školy měšťanské v prvních letech svého trvání počtu toho ani nedosahovaly. Však dnes se poměry už změnily. Třídy s 50 žáky jsou na měšť. školách už vzácností. A přece vyšší počet tva žádným způsobem nedá se odůvodniti. Kdyby ani k hygienické idě tak značného počtu stěsnané již dospělejší mládeže se nehledělo, : musí každý doznati, že jeden učitel nemůže s 80 žáky zdárně praati, zvláště když na měšť. školách na domácí pilnost spoléhati nelze; že mládež je hodinami vyučovacími již přetížena, a že tudíž nevy-

hnutelně musí učitel značnou část svěřenců svých zanedbávati. Na středních školách je stanoven za zákonitý počet žáků jen poloviční, za okolností jinak úplně stejných, ba tím ještě snad výhodnějších, že na školy střední přichází žactvo přece jen celkem vybranější a nadanější. Je žádoucno, aby zemský sněm přihlížeje k důležitosti škol měšťanských, co nejdříve snížil počet žactva jejich alespoň na 50, nejvýše na 60 pro jednu třídu. Vydání tím povstalé nebude zajisté v žádném poměru s užitkem, který z toho vyplyne i pro občanstvo i pro rozkvět škol měšťanských. Petici s tímto požadavkem podala již »Jednota učitelstva měšť. škol českých« k letošnímu zasedání sněmu.

— Učitelé škol měšť. ze IV. tř. platu (700 zl.) podávají sněmu hromadné petice za zrušení této třídy a za ponechání jen I., II. a III. tř. (900 zl., 850 zl. a 800 zl.); za důvod uvádějí přítomné poměry drahotní. Všecko učitelstvo pak dovolává se toho, aby zvýšení služného počítáno bylo nikoli od prvního definitivního ustanovení, jež může býti nahodile protahováno, nýbrž od zkoušky učit. způsobilosti. Moravský sněm povolil podučitelům III. kategorie, kteří již 5 let působí, jednou pro vždy 30 zl. výpomoci.

— Ústřední spolek jednot učitelských pro král. české zorganisoval se již na základě nových svých stanov. Předsedou stal se p. A. Frumar. Je naděje, že ústřední spolek stane se srdcem, které oživí některé příliš ztrnulé údy mezi jednotami učitelskými. Na první schůzi delegátů byl odhalen nepěkný obraz z poměrů venkovského učitelstva, jež ve mnohých obcích nemá, kde bydleti. Spíše se najde byt pro obecního sluhu nebo četníka než pro učitele. V našich obcích vězí ještě mnoho ze staré školské bídy. Učitelstvo vidí jedinou pomoc v zákonném donucení obce opatřiti byt pro učitele.

— Pokračovací kurs pro učitelstvo škol obec. i měšť. zřízený přičiněním spolku »Komenský« při obou vysokých školách pražských, čítá již 135 účastníků z učitelstva pražského i okolního. Pan Šťastný z Padařova straší sedláky, že i vzdělanějším učitelům také budou muset líbat ruce. Ubozí věřící!

— Farář v Horním Studenci, p. Bednář, nechce trpěti na nové škole poprsí Komenského, dovolávaje se pomoci c. k. okr. škol. rady. Páni páteři měli by s těmito věcmi počkati, sice se jim založení spolku katolického učitelstva docela zhatí, neboť Komenského snad ani p. Špaček nezapře.

— Pan dr. Baxa popírá a odsuzuje v učitelských časopisech urážku učitelstva, kterou mu svědkové při známé aféře položili do úst. Učitelstvo se pro to vážně znepokojovalo!

Z naší doby.

Přednáškový cyklus o samosprávě. II. Dne 13. ledna přednášel prof. dr. A. Brát o anglické samosprávě. V Anglii není té organisace úřadů státních, jaké jsme zvyklí představovati si u nás v instančním roztřídění. Vůbec, pomineme-li orgánů centrálních, pozůstává celá anglická správa veřejná v samosprávě. Novější samosprávné orgány jsou pod jedním dozorem, jakýmsi ministerstvem samosprávy. Starší samospráva však toho, co u nás nazýváme samosprávou, liší se hlavně tím, že neměla voleb, nýbrž jmenované funkcionáře; teprve novější doba zavedla volby. Nynější stav anglické samosprávy jest ovšem plodem historického vývoje; jest tam udržena náležitá kontinuita. Ve vývoji anglické samosprávy v 19. stol. možno rozeznati 3 význačné doby. I. Staré selfgovernement až do počátku let třicátých: A) Správa hrabská vůbec a působnost

soudců mírových zvláště; B) Správa farnostní; C) Výminečné postavení inkorporovaných měst. — II. 1834—1888. Vznik nových správních obvodů pro určité úkoly správy s volenými sbory A) pro chudinství veřejné, B) pro zdravotnictví, C) pro veřejné cesty, D) pro obecné školství. — III. Zřízení hrabských rad a jiné změny způsobené zákony ze dne 13. srpna 1888 a z 5. března 1894. — Původně, až do prvních let třicátých, soustředěn jest organismus samosprávy anglické v hrabství a farnosti. Průměrné anglické hrabství čítá 690.000 obyvatel; vyskytují se však i hrabství s 20.000 lidmi. Hrabství má různé úředníky: Sherif byl kdysi representantem královské moci, nyní však jeho moc jest celkem malá: sherif jest chefem exekutivy soudní a řídí parlamentární volby. Coroner byl orgánem voleným. V případě náhlého úmrtí měl coroner provésti šetření o příčině smrti. — Nejdůležitějším orgánem v hrabství jest soudce mírový. Úřad ten povstal v r. 1360. Původně byl to orgán, jenž pečovati měl vůbec o zachování obecného míru. Tento orgán samosprávný jest úplně libovolně jmenován korunou. Jest to úřad bezplatný, což má za následek, že soudci mírovými mohou býti jen muži mající z nemovitostí ročního důchodu aspoň 100 l. št.. Pearové angličtí nemusí tuto majetkovou způsobilost prokazovati. Soudců mírových jest as 20.000, ale jen asi polovice jich jest v činnosti. Jeden z nich jest chefem archivu. Každý může vykonávati svůj úřad na každém místě hrabství, ale ve skutečnosti každý se omezuje na funkci uvnitř své divise. Soudcové mírovi vykonávají své funkce v sezeních čtvrtletních a v komisích menších. Náleží jim soudnictví i správa, příprava k řízení trestnímu, rozsuzování při menších trestech, působnost zapovídací, hrozí-li obecné škodný čin (soudce mírový zavolá dotyčného, vyžádá na něm slib, že do určité doby se činu nedopustí a uloží mu pokutu, kdyby se přece činu dopustil); mezi správní výkony patří na př. bdíti, aby děti navštěvovaly řádně školu, tuláci aby byli dáváni do pracovny, vyřizovati spory alimentační, mezi dělníky a zaměstnavateli, vlastníkem a nájemcem, opatření týrané manželky, stanovení expropriačních cen, nejdou-li nad 50 l. št., udílení licencí k nálevu lihových nápojů (licence se udílí vůbec jen na rok) atd. Odvolání z jich rozsudku jde ke kvartálním sezením, nikoli však dále. Kvartální sezení rozhodují konečně. Kvartální sezení soudí o zločinech s 12členou porotou. Vedou také administraci kraje. Těžší případy trestní jsou vyhrazeny soudcům královským. Rekurs ve správních věcech na ministerium není. Jen pro ten případ, kdy právo bylo odepřeno, nebo kde při rozhodnutí samém právo nesprávně bylo vyloženo, jest možno dovolávání se právní pomoci u nejvyššího soudu.

Druhým okrškem starého selfgovernementu je farnost. Má hluboko do XVIII. stol. ráz církevního okrsku. Původ její je ve zřízení starém, jímž v sakristii za předsednictví duchovního rozhodovalo se o záležitostech farnosti a pod. Ku správě jeho osadníci volili starostu kostelního. Královna Alžběta r. 1601 je přeměnila v orgány správy světské, davši jim ve správu chudinství. V každé farnosti byli 2—4 chudinští otcové, jmenovaní soudci mírovými. Chudinská daň, jež byla předpisována, tvoří základ přímých daní samosprávy anglické. Farnosti měly na starosti vykonávání příprav k volbám, sestavování porotních listin, úpravu cest, vypisování přirážky k chudin. dani atd.

Samospráva anglic. měla ráz zřejmě aristokratický. Služba veřejná byla v rukou zámožnějších tříd, jež se jí věnovaly ze ctižádostivosti, a jimž mrav a zvyk lidu ji ukládal. Tento selfgovernement byl velikou školou politického života.

Města měla v celém tomto zřízení zvláštní postavení.

Druhé období angl. samospr. (1834 až 1888) vyvolané národohospod. převraty a vývojem průmyslu, označuje se touhou lidu po účasti na politic. správě. Ústřední správa počíná se organisovati, vznikají nové správní orgány a to volené. Nové zeměpan. úřady vykonávají organisaci správní a provádějí vysílanými zřízenci kontroly. Působnost starých mírových soudců je zachována. System samosprávy užívá přímých daní, s jistými výhradami.

Nové útvary zahrnují a) veř. chudinství. Chudinství staré formy nevyhovovalo; opatření bylo šablonovité v pracovnách. R. 1834 se farnosti slučují v unie, a nový orgán volen na základě plural. vota. Mírovi soudci jsou ex officio členy. Dozor má vrchní chud. stát., jenž r. 1871 splynul se zdravot. úř. v nejvyšší úřad správy místní, jehož chef členem kabinetu. — b) zdravotnictví. Původně mír. soudcové měli jen zapovídací působnost. Města neměla žádné působ. vlastní, bez zákona nesměla zřizovati aly, vodovody atd. Od r. 1848 obce sjednocovány na základě zdrav. zákona ve zdrav. ody. Správu zdravot. řídil volený sbor (plural. votem), a působnost jeho byla vůbec ejní v širším slova smyslu (cesty, kanaly atd. pokud nepatří soukromé společ.). any byly četné: lékař, výběrčí daní, sekretář atd. Náklad hrazen daní. R. 1875 zavedeny

zdrav.. okrsky obligátně, ale v městech působnost přenesena na městské rady a v okresích soustředila se komunalní samospráva. c) veř. cesty. Původní okrsky pro správu cest kryjí se od 70 let s okrsky zdravotními. d) Obec. školství bylo v rukou nábož. soukromých organů. R. 1832 teprve povoleno 20 000 l. št. subvence pro škol. obecní z rozpočtu stát., na stavbu budov a p. Celé angl. školství nebylo než »matičním«, vydržovaným 2 soukr. organisacemi. Obecné školy v Anglii dostávají až teprve r. 1870 ráz škol veřejných. Škola přijavši subvenci, zůstává sice konfesionalní, ale vyučování náboženství překládá se na první hodiny vyučovací a na poslední, aby děti jiného vyznání nebyly nuceny se ho účastniti. O střední a vyšší školství se stát vůbec nestará. R. 1880 zřizuje se pro záležitosti vyučovací nový státní organ, jenž se časem stal samostatným s vlastním presidentem, zastávajícím funkci našeho ministerstva vyučování. V obcích tvořeny nové škol. výbory k zvelebení nedostatečného škol. zřízení, a do výborů těch mají i ženy aktivní i pasivní volební právo.

Co se týče měst, provedena jistá jednotnost: volení obec. rad. Rozeznávány 2 kategorie zástupců měst: volí se městští radové na 3 roky (bez plural. vota) a ti volí buď ze sebe, buď z docela jiných osob aldermany, a to na 6 let. Tak jest stálý element nezávislý, jenž zaručuje jistou kontinuitu správy. — Soudci mírovi podrželi své soudní a správní funkce. Větší města měla vlastní mírové soudce.

Novými poměry průmyslové výroby vzniká generace, jež nemá již tolik volného času na čestné úřady, jako to měli landlordi, proto dosazuje v městech koruna placené úředníky s působností soudců mírových.

III. Nastává veliký převrat. Posud zákonodárce ostýchal se sáhnout na působnost soudců mírových. Nyní sáhl. Demokratické tužby doby vítězí. R. 1888, 92 a 94 je nejsmělejší krok, na jaký se kdy parlament anglic. odvážil. Obmezil působnost aristokratických soudců mírových. Uděluje novým útvarům samosprávným velkou social. politickou působnost. Z dřívějších zdravot. distriktů učinil nové zastupitelstvo, pro hrabství zavedl hrab. rady a farnost proměnil v obec. Volební právo do hrab. rady má každý, kdo je v držení domu anebo jeho části (na př. nájemce krámku a p.) anebo kdo má důchod 10 L. Ženy mají jen aktivní právo voleb. Volí se hrabští radové a tito volí opět aldermany, již nemají však ani jiné působnosti, ani netvoří samostatný sbor. Radové, councillors, mají po dobu svého úřadování působnost mírových soudců. Soudce mírový není však zcela odstraněn. Jemu přísluší soudnictví, ochrana míru, z velké části udílení koncesí náleven líhových nápojů. Hrab. rady pak dostaly celou starou admistrativní funkci mír. soudů. Policie (četnictvo) je pod právomocí společ. organu z mír. soudců a hrab. rad. H. rady mají správu majetku hrabství, dohled na rybolov, honitbu, cimentování, místní kolky, registrování vědec. společností a social. politickou působnost.

Proti starému systému, přejícímu tvoření velikých pozemkových majetků, vystupují nyní snahy vyvolati v život znovu selský stav. Dělnictvu se za malé splátky opatřují pozemky. R. 1892 hrab. rady zmocněny kupovati a expropriovati pozemky a ve výměře 1—50 akrů je prodávati osobám, kontraktně zavázaným k vlastnímu hospodaření. Mohou poskytovat zápůjčky vystěhovalcům do kolonií. Finanční působnost hrab. správ vztahuje se na rozepisování hrab. daně; mimo to stát postoupil jim celou řadu daní (0·4 daně dědické a j.) na místo dřívějších subvencí. Na bývalé zdravotní okrsky přešly administrat. výkony divisionálních sessí soudců mírových.

Farnost mění se r. 1894 v obec. Farnost zůstává jen jako čistě církevní instituce. Pro světskou správu jest farnostní shromáždění s far. radou. Ženy mají aktivní i pasivní voleb. právo. Na nový orgán přešly světské funkce farnosti, správa dobročinných nadací, volení chudinských otců a vybírání chudin. daně. Farnost může si stěžovat na diskritní radu k hrab. radě, zanedbává-li zdravot. funkce. Farnost může převzít i jiné úkoly, zřizování lázní, čítáren, pohřebišť a t. d. Tak dospívá farnost k samosprávě našich obcí.

Ze starého selfgovernementu zbyli dnes soudci mírovi a ti jsou v administrativě obmezeni. Z II. periody organy zdravotní a veřej. cest splynuly v diskritní rady a zbyly chudin. a školské okresy.

Státní moc nyní rozšířila velmi svou působnost. Stát. úředníci jezdí a kon... celou armádu úřed. ve službách samospráv. svazků. Stále trvá silný proud, aby zmi i poslední zbytky starého selfgovernementu.

— Studentský Sborník myslí, že jsme p. Kraiczovi (viz náš referát o »Stude v 7. č.) vytýkali farisejství. Nikoliv. Nesouhlasíme sice s jeho vystoupením ve S ale předpokládáme, že vyplynulo z upřímného přesvědčení, kterého my ovšem nesd

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 15. února 1897. Číslo 10.

Volební reflexe.

Jsme v plném varu volební kampaně, v nejhlučnějších hodinách politických závodů. Prokuristi jednotlivých stran rvou se navzájem o obecenstvo, předstihují se až do únavy ve chvále svého programu a k potření svého konkurenta. V takové vřavě není mnoho času a klidu na reflexe — ale my čas a klid máme, poněvadž nesloužíme žádné z těchto stran a dovedli jsme si v čas opatřiti pohodlné, trochu ovšem výše položené okno, z něhož lze dobře přehlédnouti celý tento trh. Byli bychom ovšem posledními v přeceňování politiky a významu nastávajících voleb — a naše reflexe nemohou vyústiti jinam než v poznatek, jak nepravdivou a neupřímnou, jak malou věcí je všecka tato politika, totiž tato dnešní politika; jak špatně se kryje obraz, jejž ona nám maluje na špatném papíře novinářském a v zátopě agitačních řečí, se skutečným, plným, kypícím životem národním, kulturním a společenským.

Tím ovšem nechceme říci, že by letošní situace volební byla málo zajímava. Naopak, ona poskytuje více látky k pozorování a k přemýšlení než kterákoli jiná před tím. Jak prostá a jasná bývala tato situace v jiných letech! Jak jednoduše zněl kategorický imperativ, jenž vedl našim voličům ruku při vyplňování hlasovacího lístku! Rovnoprávnost a státní samostatnost národa — jak jednoduchá a přesvědčivá to hesla! Zde Staročech, skonservativělý, se slovy resignace a malomyslnosti v ústech, tam Mladočech, plný oposičního a demokratického zápalu a vzněcujícího optimismu — jak snadný tu výběr! Zvlášť jednoducha byla situace při předešlých volbách r. 1891. Tenkrát zněl kategorický imperativ národního svědomí: učiniti konec politice staročeské a pomoci místo ní k veslu st ně, která co do lidovosti, svobodomyslnosti a národní rozhodnosti zr nená pokrok! Všecko, co bylo tehdy u nás jen trochu svěží a po- kr čilé, musilo volky nevolky pomáhati tlačiti vítězný vůz mladočeštví. Č ili to tenkráte i realisté i pokrokové studentstvo, oddávajíce se krásné ilu že se tu buduje veliká lidová a pokroková strana, která znamená nejen za ní do opositčnější tóniny, ale i obrození vší národní a kulturní práce.

Iluse zůstala ilusí. Mladočeské straně, jako všem mladým větroplachům a bramarbasům dostavují se předčasně leta schlíplosti a šosáctví. Účty jejího mládí jsou uzavřeny. Za to, co jí ještě života zbývá, bude děkovati pouze té elementární, hrubé moci setrvačnosti, která v politice bývá silnější než moc idejí, holé té materielní své váze, s níž se zarývá do nehybných mass, zatím co už tekutější a hybnější vrstvy hořejší, inteligence, dávno stékají jinými směry.

Předešlé volby konaly se tedy ještě ve znamení otázky: jak dobyti státního práva, taktikou oportunní či opoziční? Jiné myšlénky nezasahovaly hlasitě do oněch voleb. Česká sociální demokracie byla ještě v dětských svých letech a bez volebního práva, a zájmy klerikalismu byly jakž takž obstarávány staročeskou stranou. Ale nálada, s níž bylo staročešství popraveno, rozpoutala duchy kritiky a radikalismu na všech stranách. Celé toto šestiletí bylo úrodnou půdou pro vzrůst nových programů a směrů. Zatím co národ dosti jednolitě byl zastoupen ve Vídni stranou mladočeskou, byla doma zahájena duchovní a literární revoluce, jejíž plné provedení je pouhou otázkou času. Tak se odcizila Mladočechům inteligentní mládež a každý den volebního ruchu může ji poučiti, na kolik se jí odcizilo dělnictvo, rolnictvo a vrstvy živnostenské. Je tu celá stupnice dissonujících tónů, které zalehají drsně do státoprávních snů mladočeských, tónů vyvolaných stavem hospodářským, od živnostnictva, kteréž své sklamání z Mladočechů skrývá za požadavky zástupců z vlastních řad a pod. až k docela Mladočechům nepřátelské agrární frakci Šťastného a odtud až k sociální demokracii, která jest při letošních volbách jediným a hlavním odpůrcem Mladočechů, neboť ona jim saha po tom kontingentu voličů, na nějž oni samojediní domnívali se mít práva, po voličstvu smýšlejícím lidově a pokrokově. Ve vodách takto zakalených hodlá loviti a bude loviti klerikalismus, který dobře vycítil svou dobu v těchto letech, kdy nepotřebuje míti už ohledu na Staročechy a kdy naproti revolučním směrům sociálním se mu tak pěkně hraje na obhájce pořádku ve znamení ideje náboženské.

A v tom je důležitý význam těchto voleb: poprve tu je český volič postaven do složitější situace, do ohně několika sporných si myšlének. Už se nebude jen ptát jako dříve: která strana mi přinese z Vídně český stát?, nýbrž bude se také ptát: která zlepší nejlépe mé sociální postavení? — nebo po případě: která zachrání mé zájmy před požadavky socialismu, která se nejlépe postará o zachování statu quo ve společnosti? A tak bude voliti každý dle svého nazírání a svých zájmů: buržoasní liberál, řemeslník, rolník, dělník i katolík. Každý nalezne ve volebním reji program, který se kryje jakž takž s jeho přáními a odpovídá jeho společenské a duševní úrovni.

Ale jedna vrstva je, která se nesúčastní těchto voleb se žádným obzvláštním nadšením, poněvadž nenajde na žádné straně zástupce dle svého srdce a vkusu, zástupce svého. A je to právě vrstva pro celkc ráz veřejného života nejvíce rozhodující. S kterou stranou, ptáme může tentokráte voliti, rád a bez váhání, mladší inteligent, vych vaný novými myšlénkami posledních let? Je znechucen mlac češstvím, sympathisuje s pokrokářstvím, realismem nebo modernou. V p

kurii položí svůj hlas pro kandidáta dělnického, ne proto, že by se chtěl a mohl zváti sociálním demokratem, ale z prostého hlasu politické povinnosti. Ale jak má voliti v jiných kuriích, proč se tu rozehřáti? Pro kandidáta mladočeského tuctového kalibru, který mu je celým svým nazíráním vzdálen, který jeho kulturním potřebám nerozumí a je snad do konce kaceřuje? Půjde-li k volbě a položí-li pro takového svůj hlas, tož jen z nouze lepší strany a lepších lidí a po případě aby zamezil horšímu ještě zlu, klerikálnímu. A počet lidí, kteří se takovýmto spůsobem octnou při letošních volbách v rozpacích, nebude malý. Což existuje vlastně nějaká mladá inteligence mladočeská?

Ve volební vřavě padají mínění těchto kruhů ovšem celkem málo na váhu. Zde se počítá jen s velkými massami, všecko se odvažuje zhruba a en gros. I volební programy jsou tesány z takovýchto hrubých kvádrů a rozdělují s fanatickou zaujatostí světla a stíny. Lidé jemnější kultury se svou dávkou kritického smyslu a skepticismu musí státi uprostřed této agitační vřavy cize a osaměle. Ale přece, až volební hluk umlkne a politický stroj začne klapati zas pravidelně na dalších šest let, budou to právě tito lidé, tito ať hlasití či tišší nespokojenci, kteří budou připravovati útvary budoucnosti. Dnes se nekryje ještě vzezření naší politické šachovnice s jejich smýšlením a snahami. Všecko, co je u nás mladého a čilého, všecko, co myslí a pracuje, stojí dnes už mimo mladočešství nebo proti němu — ale proto přece budou po dalších šest let mluviti Mladočeši ve Vídni jménem všech tříd, všeho života národního. A přece, nejdůležitější stránka tohoto života, kulturní, jde už docela jinými cestami, jimž mladočešství nerozumí a rozuměti nemůže — a v této nesrovnalosti vidíme doklad toho, co jsme shora řekli: že obraz, jaký podává o národním životě politika, je obraz neupřímný a falešný.

Vyrovnati tento nepoměr, bude úlohou nastávajících let. Mezi tím co Mladočeši dokonají svůj úkol v oportunistickém vymáhání nejnutnějších požadavků národní rovnoprávnosti a autonomie, bude úlohou všech mladších, neopotřebovaných živlů zjednávati místa pro ideje, na jejichž základech by mohla vyrůsti nová strana budoucnosti, o níž nelze dnes ovšem ještě říci, kdy se zrodí a kým bude nesena, o níž však už dnes je tolik aspoň jisto, že musí znamenati pokrok od mladočešství ve směru lidovém, sociálně-reformním a moderně-kulturním. Na nás mladých všech směrů a odstínů, jest proto, abychom to, co jsme po mladočešství a proti němu zbudovali, hleděli přechovati do šťastnější budoucnosti. —*e*—.

Hlavní zásady agrární politiky.

Dva hlasy z různých táborů.

Agrární otázka kotví od konce 70tých let dle všeobecného úsudku v lsni rolníků. Poklesnutí obilních cen způsobilo, že výrobní náklad n ve více uhraditi. Odtud rostoucí zadlužení a úpadky.

K odstranění tísně žádá se: ochranná cla, snížení daní a poplatků, p vzetí hypoték státem, návrat k dvojité měně, změna železniční politiky

tarifní a m. j. Zde jest ihned viděti: zde jest trpící rolník předmětem jak pathologických tak therapeutických úvah. Jeho potřebám jsou jednotlivé požadavky přizpůsobeny. A jsou-li tím skutečně zájmy průmyslu, obchodu nebo dělnictva ohroženy, vzrůstá přirozeně z těchto kruhů prudký proti nim odpor. Stát může se proto podvoliti jen k tomu, zavésti ochranná cla, ke koncessím v železniční politice tarifní a k některým berním reformám. Ve hlavní věci — a o tom nemůže nikdo pochybovati — jest otázka agrární dnes právě tak nerozřešena jako r. 1879.

A proč? Odpovídám na to ihned určitě a pravím: poněvadž základní zásady, podle nichž se agrární otázka posuzuje a agrární politika provádí, jsou, dle mého úsudku, nesprávny.

K odůvodnění této věty naskytá se vhodný příklad. Trvalé sucho způsobí na př. v mnohých částech střední Evropy nouzi o píci a stelivo. Vlády súčastněných zemí ihned energicky zakročí: sníží železniční sazby pro píci a stelivo, prostředkují koupě píce a steliva ze státních prostředků, poskytnou nouzi trpícím rolníkům nezúročitelné půjčky, dovolí dosti značné použití státních lesů atd. A vše to stalo se beze vší oposice a předem v přesvědčení, že zvolené prostředky neminou se svého účelu. Uvede-li se napřesrok dobrá úroda píce, bude vše opět brzy zaceleno a zapomenuto. Takový jest průběh rolnické tísně. A jak v základech se liší od něho agrární hnutí!

Zde při všeobecném souhlase lidu cíle vědomé rychlé a energické zakročení vlády — tam hluboko jdoucí agitace, jež až do krajnosti rozkladně působí, boří staré, veliké politické strany a nachází vlády v hlavní věci bez rady. Zde literární hnutí, jež se vyčerpává malými technickými pracemi — tam skoro nepřehledné množství literatury, jež dnes ještě stále větším proudem přitéká, vždy nové spory vyvolává a vždy častěji vyznívá ve smutnou resignaci, že jest nutno podrobiti se nevyhnutelným věcem. A tato obě hnutí měla by býti v povaze a podstatě vespolek sobě rovna a lišiti se jen co do množství požadavků?

Ne! Agrární otázka má dle své pravé povahy se specificky rolnickou tísní velmi málo činiti. Jest tedy nesprávno činiti trpícího rolníka středem a východiskem nynější agrární politiky. Vlastní agrární zlo není žádným jen místním onemocněním, jež by bylo lze odstraniti malými domácími prostředečky. Agrární zlo jest celkovou nemocí společenského tělesa, hluboko zasahující jako hnutí, jež ji splodilo a zcela bezpodmínečně rozhodující ve svém průběhu o bytí a nebytí. Vlastní zemědělská otázka jest otázkou základní sociální organisace, již pochopuji teprve tehdy, když dovedu přijati stanovisko, z něhož dobře přehlédnu minulost, přítomnost i budoucnost svého národa a tak dovedu rozeznati cesty v labyrinthu bludu od pravdy. A jaké jest toto stanovisko? Myslím, že na to lze dáti jen jedinou odpověď a ta zní: vlastní zemědělská otázka jest otázkou po významu půdy v životě národů.

Když Germanové v době stěhování národů opustili svou starou domovinu a táhli na západ, bylo volání po »zemi« heslem a válečným pokřikem, jinými slovy byl to hlad, jenž vedl ono silné hnutí národů a »chléb pro národ« bylo cílem, k němuž směřovali. Společenská organisace, jak později se vyvinula, starala se v celku, jak známo, výborným

způsobem o toto opatřování chleba pro všecky. A také státy, jak se během dějin politicky ustavily, lpěly na zásadě, že roční spotřeba chleba pro národ musí býti kryta roční úrodou země. Nestalo-li se tak někdy, bylo to všeobecně považováno za velké národní neštěstí, jež mělo za následek největší nebezpečí pro celek: neboť revoluce naší doby předcházely vždy neúrody s vysokými cenami obilními.

Tu přicházíme nyní k šestému a sedmému desítiletí našeho století. Silným vývojem dopravních cest splývají různé díly země v jeden hospodářský celek. Obilí se dováží v netušených dříve spoustách do evropských spotřebních středisek. Národ stal se rázem ve své výživě neodvislým od domácího zemědělství. Na místo národního hospodářství nastupuje hospodářství světové, na místo staré úzkoprsé naturální politiky volný obchod. Obilí se kupuje, kde jest nejlacinější, ať vyrostlo v krajinách labských nebo na březích Missouri nebo Gangu. A jestliže rolníci při tom nejsou s to kryti své výlohy, záleží na nich, aby dopravu dle toho zreorganisovali. Po bohatství touží národové a Anglii máme před očima jako příklad.

Právem či neprávem? — Plných 14 let zabýváme se touto otázkou. Vyrostl jsem v stavu rolnickém, byl jsem 7 let v Německu i Rakousku činným jako rolník v malé i velké praxi, cestoval jsem po ukončení svých vědeckých studií v Anglii a Indii, byl jsem v Rusku, Austrálii, Severní Americe a v zemích podunajských a v tu dobu mluvil jsem s více než 1000 odborníky o všech sem spadajících otázkách. A nyní, když jsem zaměstnán tím, abych vše to pořádně urovnal v tlustých svazcích, přicházím k přesvědčení, že agrárně politické ideje o volném obchodu a světovém hospodářství náležejí snad k nejnebezpečnějším bludům, jež lidský duch kdy zplodil.

Není než bludem klásti si vývoj vývozního průmyslu v Angli za vzor, neboť není pro to podmínek. Státy dnes ještě převahou rolnické zříkají se výslovně zamýšlené tím mezinárodní dělby práce a emancipují se s energií, jež nemůže již býti bezohlednější, od evropského průmyslu. Jest však přímo osudným omylem nastupovatii tuto cestu průmyslového bohatství ve víře, že jest možno nevšímati si zájmů rolnictva pěstujícího obilí, poněvadž dnes zahraniční soutěž obilní brzy pomine.

Těch tak zvaných obrovských spoust obilí na světovém trhu jest ve skutečnosti jen celkem málo. Sotva 6% žita a 14% pšenice z roční žně světa se mezinárodně vyměňuje. Ještě r 1876. bylo jen 4% žita a 8% pšenice v rukou světového trhu. V dalších 15 letech může vývoj dospěti opět k témuž množství. A ještě nějaký čas a státy budou v opatřování obilí odkázány opět na sebe. Přesunutí poměrů v tomto bodě jest přímo báječně rychlé.

Německo bylo zemí vyvážející, a vyvezlo ještě r. 1872. kolem [illegible]00 tun pšenice. Dnes obnáší jeho dovoz pšenice a žita dohromady milionů tun. Uhry byly v první polovici 60tých let na světě nejvanější zemí pšeničného vývozu. Dnes leží před námi práce uherského ...rního statistika dr. Pólya, dle něhož koncem našeho století přestane ...z pšenice z Rak.-Uherska. Východoindický vývoj pšenice ...hl počátkem let 80tých svého vrchole a později vylíčím obšírně pří-

činy, proč odtud přestal. O Severní Americe sám Sering usuzuje, že v budoucnosti rozhodně bude její vývoz obilní stále menší. A v celém ostatním světě bude moci jen Rusko zvyšovati svůj vývoz. Bude-li však tato země míti vskutku ještě přebytek obilí, za jakou cenu přenechá je průmyslovým státům středoevropským? nebo — zastaví-li potom Rusko vývoz, odkud bude moci pak Anglie hraditi snad $^{8}/_{10}$ své spotřeby chleba, když její vlastní zemědělství neposkytuje více než $^{2}/_{10}$? A nebude-li moci těchto $^{8}/_{10}$ sehnati, která moc světa odvrátí záhubu od této Anglie, jíž dnes tak velice závidíme? —

Znám velmi dobře námitky, jež se mi učiní. Na celé zemi jest mnoho, nevím kolik, čtverečních mil dobré ornice buď vůbec, nebo jen nedostatečně obdělávané. Zcela správně! Hospodářský rozvoj není jistě ještě u svého konce. Máme ještě všude i také ve střední Evropě ne přehledné lány v záloze. To všechno nechci a nemohu na tomto místě popírati. Ale — co zde se vším důrazem a rozhodností tvrdím, jest ta skutečnost, že dnešní poměry ve všech svých směrech ukazují na brzký zánik zahraniční konkurence. Pěstování obilí tím ve svém výtěžku zajisté státi nezůstane, ale nebude více předbíhati spotřebu. Na místo konkurence zemí s obilním vývozem nastoupí konkurence zemí s obilním dovozem. Nebude tomu více v budoucnosti, aby nejdříve Amerika stlačila domácí ceny rolnictva, pak Indie ceny Ameriky a konečně Rusko ceny Indie, nýbrž středoevropské průmyslové státy budou se vzájemně předstihovati, nabízejíce vyšší a vyšší ceny za obilí. Obilní iniciativa přejde z rukou nabídky do rukou poptávky. To vše způsobí přirozeně veliké stoupání cen obilních. To způsobí však také veliké politické nebezpečí, jež pro jednotlivý stát může míti přímo záhubné účinky, poněvadž Rusko mohlo by býti v nedaleké budoucnosti zemí ovládající obilní trh.

Zcela jistě samostatnost státu není žádným čistě právnickým pojmem. Samostatnost státu musí obsahovati hospodářské jádro, jež jest pevným tělesem, kolem něhož se ovíjí jeho svrchovanost. A toto těleso vyžaduje jako dobrý dům, pevný základ. Nesouměrný vzrůst a rozšiřování hořejších pater průmyslu a obchodu musí najmě při klesání rolnického parteru, dříve či později porušiti rovnováhu a zničiti celou budovu. Ne bohatství, zvláště bohatství průmyslové, nýbrž harmonický vývin samostatného celku jest hrází štěstí národů. A ne jednostranné hájení průmyslu a obchodu, nýbrž současný pokrok obou s rolnictvím tvoří vlastní a nejvyšší úkol vší hospodářské politiky. Zachovati tento harmonický vývoj lze však jen jedním opatřením: udržením řádného poměru mezi výrobou a spotřebou obilí. Proto mám za to, že veškera agrárně politická moudrost dnešní stále zůstává za prostým pravidlem, aby země z pravidla poskytovala svému národu dostatek obilí. Z této zásady může praktická politika snadno odvoditi správné důsledky, při čemž c se obmeziti k vůli stručnosti na Německo.

Obilní ochranná cla jest nutno ještě dnes bezpodmínečně zachov Jimi a vhodnou železniční tarifní politikou bude domácí výroba obilí venek dosti chráněna. Zatím musí být také co možno zvyšována, a postačila spotřebě rostoucího obyvatelstva. Kde jsou státní lesy na pf

pro obilí dobré nebo dokonce orné, tam buďtež vyměněny za lány, na na nichž se rolníci marně namáhají pěstovati beze ztráty obilí. Kde soukromí majetníci půdy svou dobrou ornici odcizují obilní úrodě, tam stát musí míti moc, aby zlomil krátkozrakou svéhlavost jednotlivcovu. Z ostatního záleží hlavně na všeobecném pokroku zemědělské praxe, v kterémžto směru přísluší německému rolnickému sdružení zásluha, že dovedlo přímo obdivuhodným způsobem vědy i praxe užiti ve službě vlasti. Za vedení nejlepších odborníků provedlo systematické zkoušky v pěstování obilí v celém Německu, aby tak byl pro každou krajinu vyzkoušen nejvýnosnější a nejcennější druh, a aby se rozšířila známost jeho racionelního pěstování. Ruku v ruce s tím postupuje proti obilním nemocem, jichž úspěšné zažehnání samo již dle Volného dostačí, učiniti dovoz obilí do Německa zbytečným. A na tomto základě konečně vzrůstá také možnost, obchod s obilím časem zreorganisovati.

Zde stojíme skutečně ještě před nadějnou budoucností. Kdyby politika středoevropských států naznačeným způsobem se energicky o to zasadila, podařilo by se brzy, nejen dohoniti, co byly zmeškáno, nýbrž i pro pozdější časy ustanoviti správný poměr mezi produkcí a spotřebou obilí. Jen jedna překážka musí se současně ještě odstraniti, jež hrozivě tarasí vývoji cestu: zadlužování usedlostí. Co prospívají nejlepší technické pokroky, když rolník nemá provozovacího kapitálu? A co prospívá ochraňovati a podporovati produkci obilní, když hospodář stále na své hroudě jest utiskován rostoucím břemenem dluhů? Zajisté splynula otázka zadlužení rolnického majetku s otázkou výživy národa co nejúžeji. Ona značí jaksi druhou velkou část našich dnešních agrárněpolitických úkolů. A nikdo nesmí mysliti, že pochopil agrární otázku, pokud také této druhé části neovládl a nepochopil. A jakého způsobu jest tento problem? I odpověď musí se postaviti proti panujícímu mínění.

My všichni často slýchali, že zahraničná konkurence jest příčinou zadlužování usedlostí. To jest nesprávné! V jižním Německu na př. měli jsme již prostřed 20tých let rolnickou krisi zcela téhož rázu jako jest dnešní. Pak byla druhá na konci 40tých let a konečně třetí po r. 1866. Srovnával jsem po té stránce poměry anglické a francouzské, italské, švýcarské a rakousko-uherské, americké a australské a dnes jsem s to dokázati, že na celé zemi, kde panuje kapitalisace půdy, jeví se tytéž zjevy rolnického zadlužení: nebezpečenství zadlužení a úpadku roste v obráceném poměru k velikosti majetku. Dluhy povstaly převážnou částí — až na 90% i — při nabývání usedlostí, jakožto nedoplatky kupní ceny nebo jako dědické podíly. Bezprostředně souvisí s tím značné přeplacení hodnoty pozemku, nedostatek provozovacího kapitálu a kapitálu reservního. A dostaví-li se nepříznivé poměry, jest krise zde! Tak zv. zahraniční konkurence nemůže býti příčinou nedostatku úvěru zeměděl. oto, poněvadž účinek nemůže býti starší než příčina, a také proto ne, ěvadž vyskytuje se stejně v zemích s mladou kulturou, vyvážejících ilí jako ve starých státech středoevropských

Otázka rolnického zadlužování jest problemem samostatným, jejž d nejlépe osvětlím na typickém příkladu.

Rolník A koupil r. 1830. ve středním Německu hospodářskou usedlost, na základě odhadu slušného výnosu za 10.000. Roční důchod z práce a kapitálu obnášel 1300. Z toho připadlo dle tehdejší sazby mzdy 1000 na důchod z práce rolníkovy. Hospodařeno bylo na statku dle pravidel starého hospodářství úhorního. I nastal známý technický pokrok. A. hledí ho využitkovati. Zavede místo starého hospodářství úhorního hospodářství střídavé. Na lukách se provádí odvodňování i zavodňování. Chov dobytka se zvelebí a stane se vydatným zdrojem příjmů. Konečně se na blízku staví i železnice. Kupci se hlásí. A. prodá r. 1862. hospodáři B. usedlost za cenu 100.000. Roční příjem A. jako hospodáře a vlastníka kapitálu následkem větší výnosnosti vzrostl z 1.300 na 4000. Vedle nákladů na udržování hospodářství v dobrém stavu investoval A. 5000 nově, racionelně a trvale. B. mohl jen 50.000 vyplatiti. Polovice kupní ceny byla proto hypothekárně zabezpečena a $4^1/_2\%$ zúročena.

Přicházejí další technické pokroky, zejména v chovu dobytka, mlékařství a orbě. Lesní užitky za zvýšených cen prodány. Cukrovar založený na blízku umožňuje pěstování cukrovky. Hospodářství pokračuje přes veliké hypotekární zadlužení. Zvláště výhodná příležitost ku prodeji naskytne se r. 1873. a B. prodá hospodářství C za 300.000 Roční příjem za práci a kapitál hospodáře mezi tím stoupl na 7.000. Také B. investoval 5000 nově, racionelně a trvale. Hotové jmění C. obnášelo s věnem jeho manželky 140.000. Nedoplatek na kupní ceně 160.000 byl proto vtělen do pozemkových knih, které v celku musily býti 5% zúročeny.

Také C. snažil se hospodařiti dosavadním způsobem, ale měl neštěstí a nedaří se mu. Čeleď není již taková jako bývala. Hrdelnice a paznehtnice dostavují se opět a opět do jeho stájů. K tomu řádí epidemie mezi telaty a dostaví se špatné žně na konci 70tých let. Cukrovar ohlásil úpadek. Klesnutí cen a krupobití připraví konečně r. 1886 C. o statek a celé jmění. Ve veřejné dražbě koupí vlastník první hypotheky statek za 100.000. To jest typický příklad, o němž jsem ochoten dokázati, že se hodí svým způsobem vůbec na každého. A co praví o tom panující názory agrárně-politické?

Praví: předně zavinilo neštěstí přirozeně klesání cen. Při vysokých a vůbec vyšších cenách byl by se C. udržel. Potom nedostatek dobrých a laciných pojišťovacích ústavů. Dále nedostatek úvěrní organisace a konkursní řád. Na místo vypověditelných hypothek. měly by býti nevypověditelné renty a má se zajistiti rolníku v nouzi a „utiskují-li ho lichváři, »domovina«; také moderní poměry jsou vinny, poněvadž zkazily čeleď. Mimo to byl by musil C. ty a ony provozovací změny předsevzíti a v domácnosti se více uskrovňovati, místo aby starosti ze ztrát nepřetržitě pokračujících ve víně utápěl. Také koupil příliš draho! A konečně přede vším jsou berně a poplatky, na rolníky uvalené, příliš vysoké. Vždyť jest viděti, že rolníci nemohou jich více platiti! —

To jmenuje se dnes správným praktickým pojímáním agrární otázky. A není to nic jiného, než uvažovati po starším způsobu o symptomech. Problem rolnického zadlužení tkví mnohem hlouběji. Sahá

až k ohnisku sporův, hýbajících celým moderním hospodářským světem, o nichž se stále mluví, jedná-li se o záležitosti agrární, ačkoli právě zde jest spor nejzřejmější a nejpatrnější — míním spor mezi kapitálem a prací při pokračující výnosnosti. Na našem příkladu bude to ihned zřejmo.

Když A. r. 1830. hospodářství začal, byla cena statku 10.000, roční výnos hospodářství 1300 a výtěžek z práce 1000. Až do r. 1873. následkem pokračující výnosnosti z hospodářské práce stoupl roční výtěžek na 7.000. Dobrými a trvajícími investicemi byl základní účet statku zvýšen o 10.000, tak, že činí r. 1873 knihovní cena dvoru 20.000. Dle zásady suum cuique, jest tedy rolníkův roční příjem z práce 6.400. Kdyby C. dle této zásady byl dvůr přejal, byl by, při svém jmění 140.000, dnes ještě bezstarostným a neodvislým mužem vzdor všemu neštěstí a nedostatečným ochranným clům a bez dvojité měny, bez státních pojišťovacích ústavů, bez rent, bez jiných útočišť a všech oněch malých domácích prostředečků a byl by se zasmál, kdyby mu byl někdo řekl: »Tvoje berně jsou příliš vysoké, musí býti podstatně sníženy a z části na bedra jiných uvaleny, abys mohl existovati.«

Ale — náš přelud o svobodě pozemkového vlastnictví nechce podobných šťastných rolnických poměrů. Proto musí se svobodná tržba s pozemky a neobmezené zadlužování o to starati, aby svobodná rolnická práce na vlastní půdě byla při každé majetkové změně stlačována ve výtěžku práce vždy až pod existenční minimum, a mimo to celý produktivní přírůstek aby byl kapitalisován a k základní ceně připočten i hypothekami přetížen. A tak utvořenou základní cenu, jež ve skutečnosti podle našeho příkladu není z $^{14}/_{15}$ své podstaty ničím jiným, než »loupeží na výnosu práce«, jmenuje panující mínění s pomocí neuvěřitelného množství theorií »pozemkovou hodnotou«. Nastanou však opět někdy hladová leta, ve kterých vyloupená rolnická práce bude přirozeně hospodářsky bezmocnou, pak bude se lid sbíhati a k bohům se modliti, aby ráčil seslati déšť a slunce a dobré žně s lepšími cenami, neboť — více se zde dle náhledu našich politiků nedá dělati

My však jsme jiného náhledu. Jsme toho mínění, že se dá otázka rolnického úvěru luštiti tak dobře, jako kterákoli jiná. A toto rozřešení se dostaví samo sebou, zavedeme-li do našeho agrárního práva tak přirozenou zásadu: Volné práci na vlastním pozemku neztenčený její výtěžek jakožto mzdu.

Uskutečniti lze tento požadavek následujícím způsobem: při každém převodu rolnického pozemku zůstává pravá cena bezpodmínečně rozhodující. A tato pravá hodnota kryje se hodnotou výnosu jen při extensivním hospodaření Při intensivním hospodaření jest tato hodnota rovna původní hodnotě rentové plus kapitalu zatím racionelně a trvale investovaného. Jedná-li se o dědictví, rozhodne se otázka dle osobnosti nabývající právem dědickým. Jde-li o volný prodej, přihazují uchazeči — uznávajíce pravou hodnotu jako platební povinnost — na onen obnos, jejž hotově se uvolují vyplatiti. Uchazeči s nejmenším nedoplatkem při ne se pak hospodářství. Aby však kapitál nemohl oklikou loupežiti na ...osu práce, bude požadováno, aby vlastník žil na hospodářství a s... vzdělával, hypotheční dluhy budou uzavřeny, úvěr pozemkový

stane se monopolem odborového zemědělského sdružení, hypotheky budou dle určitých pravidel převzaty státem a osobní úvěr se zůstaví volnému, společenstevnímu sdružení.

Znám velmi dobře námitky, jež se proti těmto návrhům hlavně činí; jsou dalekosáhlé, a jest proto v podstatě důležitější hleděti si dalšího vývoje dělnického práva, dlužebních poměrův, řádu exekučního a pod. —

Z předchozích výkladů vychází pro každý nepředpojatý úsudek, že lze zákony o domovinách a dědickém právu charakterisovati jen jako bezvýsledný pokus, vdechnouti umělý život v umírající tělo. Když se však páni právníci nadýmají a tyto návrhy označují za pouhé »projekty«, musím vysvětliti, že je za dnešního stavu agrární otázky docela nepovažuji za oprávněné mluvčí. Neboť: co jest právník? Lékárníkem, jemuž sociální politik jako lékař odevzdává recept. aby jej dle pravidel lekárnictví připravil.

Kdyby se lékárník odvážil opravovati lékaři diagnosu nebo léčení nemocného, bylo by to jako nepřístojnost odbyto. Kdyby však lékárník recept sám dokonce napsal, byl by v mnohých státech pro sprosté mastičkářství citelně potrestán, a za všech okolností byl by zodpovědným za ublížení na těle s následující na to smrtí. Co platí o lékárníku, platí i o právníku. Bylo by tedy lépe, kdyby tito pánové zatím uspořili si námahy a práce až do té doby, až sociálně politické hnutí jim napíše recepty.

Co se však konečně týče výčitky, že ony požadavky jsou dalekosáhlé, musím především ukázati na skutečnost, že ve všech obdobích dějinného pokroku byl právní řád platný pro zemědělství určitě mravního rázu. A jako proti mravnímu přikázání: »Nepokradeš!« asi sotva kdo se ozve: »To nejde! To zabíhá příliš daleko! Krade se všeobecně! Nemůžeme proto tento princip přijati do dnešního právního řádu!« Tak budu i já ustavičně i nejmenší ústupek zamítati, kdykoli se bude jednati o uskutečnění pravidla: volné práci na vlastním pozemku neztenčený výtěžek práce jako mzda.

To jsou oba hlavní principy nynější agrární politiky: práci mzdu! a lidu chléb! Provedou-li se politicky, bude dnešní agrární otázka rozluštěna a radost ze života a slunce bude panovati v budoucnosti národů. V tom smyslu béřu tyto oba zásadní principy jako agrárně politický obsah oné myšlénky, již básník oděl v důmyslná slova: »Povstane plémě obrů z kostí sedláků!« Dr. *G Ruhland.*

Lamennais.

(1782—1854).

Jeho nauka včera a dnes. Napsal Victor Charbonnel.*)

Byl to Lamennais sám, jenž řekl: »Vytýkali mi, že jsem se změnil! Pokračoval jsem, toť vše.« A Proudhon mohl naň zvolati: »Neodc[illegible] l

*) Způsob, jímž duchaplný moderní kritik, a sám kněz, kreslí postavu [illegible] vlastního otce moderního křesťanského socialismu, může, zdá se nám, zajímati u [illegible] zvláště dnes, kdy hesla tohoto hnutí a klerikalismu vystupují na popředí dne. N[illegible] hlásíme ovšem se všemi závěry Charbonnelovými — náš poměr ku katolicismu [illegible] álnímu křesťanství je odjinud známý a jasný. Pozn

jsi se v ničem od svého vzoru: byls kdysi kněz srdcem, dnes jsi kněz rozumem, ale kněz vždycky.« Kněz ne, tím Lamennais nebyl nikdy; ale křesťanem ano, tím byl vždycky: křesťanem dle citu a evangelia, ne-li dle víry a církve. Toť vznešená krása a tragika jeho života, tato jednota duše uprostřed muk myšlenky, uprostřed zápasů svědomí.

Lamennais věřil nejprv ohnivě a vášnivě, věrou proroků; a jako prorok psal svůj Essai sur l'indifférence (Pojednání o netečnosti) jakož i tolik jiných děl, plných nadšení a hnévu, jimiž hlásal potřebu podříditi společnost náboženství, totiž církvi římské a papeži: byl nejpříkřejším odpůrcem jak beznábožnosti tak i gallicianismu, tohoto náboženství politického, a houževnatým stoupencem katolicismu ultramontanního. — Pak, když byl lépe si uvědomil nové podmínky života náboženského i sociálního, měl za to, že by církev měla přervati tradice směřující proti modernímu duchu, že by měla postaviti se raději na zásady svobody, jež od nynějška národové jsou odhodláni považovati za navždy vydobyté, nežli na práva a privileje, které čerpá z mrtvé minulosti, a žíti konečně svobodou, která jest velkomyslna, spíše než autoritou, která se bude jeviti vždy jako nátlak; i byl s Lacordairem, Montalembertem, se všemi chrabrými svými přáteli z žurnálu l'Avenir tvůrcem hnutí, brzy sice potlačeného, ale nikdy nadobro vyhlazeného, jež bylo nazváno liberálním katolicismem. O tomto katolicismu, proti němuž se ve Francii zvedli zuřivě biskupové i klerus, doufal Lamennais ve svém upřímném smyslu pro pravdu a spravedlnost, že se stane totožným s katolicismem papeže a církve. Šel do Říma, jakožto »poutník Boha a svobody.« Ale nenašel tam než odpor a kletby. V úzkostech sklamání, které mu způsobilo nesmírnou bolest, obrátil se k věřícím, k lidu, k celému člověčenstvu. I jal se hlásati evangelium sociální. Les Paroles d'un Croyant (Slova věřícího), tato apokalypsa soucitu a vzpoury vytryskla z jeho proklínající duše: svolával jí dav proti králům a velekněžím a tyranům. Byl tedy skutečně jedním z předchůdců, snad největším ze všech, socialismu evangelického, ba i socialismu revolučního.

Jako ultramontán, liberální katolík a socialista prošel tedy Lamennais všemi nejistotami víry a myšlenky, rozvojem, jenž se může zdáti podivný, a jenž vedl celou strašlivou řadou duchovních pohrom, ale jehož logika přihledneme-li blíže, je přísná, neodvratná a jmenovitě upřímná. Poněvadž byl zasažen hromem, poněvadž blesk kletby přebrázdil a přeťal jeho život na dvé, zvykli jsme viděti jednoho Lamennaise v církvi a druhého Lamennaise mimo církev. Ale ať v církvi či mimo ni, ať katolík či ne, byl Lamennais vždy pevným věřícím evangelia, věrným učeníkem Krista. A jen proto, že se mu nezdály církev a Řím dosti křesťanskými, dosti evangelickými, odtrhl se od nich. Jeho život i jeho víra spočívaly v trvalé jednotě křesťanství mravního se sociálním.

Dnes, kdy Lev XIII. řídí osudy církve, a nechtěje nijak odpírati intelektuelnímu i mravnímu pokroku lidstva, mluví o vyrovnání, svornosti, míru v pravé svobodě, nejsou-liž ideje Lamennaisovy blízkými novému liberalismu římského papeže? Jestliže tento papež dovoluje katolíkům americkým odvažovati se na dobrodružné výzkumy mezi demokraciemi sociálními, a jestliže sám věnuje pozornost zmatenym snahám, které

hýbou ubohými davy, nejsou-liž ideje Lamennaisovy blízky křesťanskému socialismu? Nebyl-li byž velký vyhostěnec včerejší dnes velikým prorokem a velikým apoštolem? Toť, co třeba pokusit se říci, když jsme si byli dříve připomněli, čím byl Lamennais svým temperamentem, srdcem a geniem.

*

Byl Bretoňcem, Bretoňcem téže raçy jako Chateaubriand. Jako tento narodil se v Saint-Malo a pocházeje z rodiny obchodnické, která před nedávnem teprv stala se šlechtickou a se strany matčiny z nejprostších kruhů měšťanských, neodcizil se nikdy malému člověku. Ačkoli nebyl z lidu, miloval jej tolik, že k němu smí být čítán. Babička jeho z matčiny strany byla Irčankou a odtud zdědil asi svou mystickou zanícenost, svou vášnivost vidinářské duše. Měl čelo vysoké a široké, tvář hubenou, jemnou, nápadně dlouhou, vysedlé lícní kosti, zrak šedý, hluboký a čistý, zatemňovaný často stíny melancholie. »Lamennais,« pravila George Sandová, »malý, hubený, churavý, měl jen slaboučký dech života v prsou, ale za to jaký paprsek v hlavě. Jasné oko vrhalo plameny. Byla to hlava nanejvýš karakteristická pro život věnovaný odříkání, kontemplaci a apoštolování.« Všickni, kdož se s ním stýkali, neodolali dobrotě jeho srdce a velikosti jeho ducha. Měl mnoho přátel a věrných. A našel jiné přátele, i když přestoupil k jiným ideám. Ten, od něhož se musili odloučiti Lacordaire a Montalembert, byl uvítán Lisztem a Sandovou. Nikdo snad v tomto století nebyl tak milován jako Lamennais. Nicméně leží cosi temného a těžkého na jeho památce. I nebyl-li věčným zatracencem, jejž pronásledují výčitky, nelze upříti, že byl povždy smuten. »Duše truchlivá v chorém těle« řekl o něm Barbey d'Aurevilly. Z jeho chorobného temperamentu zrodila se jeho nyjící melancholičnost. Vyvinula se už v té krajině chesnaieské, v níž ztrávil své prvé mládí. Dům stál opuštěl uprostřed lesů — kolkolem nebylo zříť nic než pláně a kmeny stromů. Hoch žil tedy v němé poušti. V pěti letech ztratil matku. Krb domácí od té doby zdál se mu opuštěn. Někdy přicházíval do Saint-Malo a tu viděl moře. Temné a mučivé vidiny bretoňského oceánu vlévaly nekonečný smutek do hloubi jeho duše, již tehdy snivé. Chateaubriand bloudil kdysi po těchže březích. Oba si zachovali navždy bolestné jejich kouzlo. Jenom že truchlivost Lamennaisova byla snad ještě trpčí, temnější a nevyhojitelnější než Chateaubriandova. A tak prošel Lamennais ve smutku celým životem a svou dobou jako bytost nešťastná. Věděl, že je jistý »zákon utrpení, bez něhož není nic krásného, ani velikého, ani opravdu sladkého.« A pravil: »Není to štěstí, jež poutá lidi k sobě: jest třeba, aby trpěli pospolu, aby se tak milovali, jak je třeba. V umění, v literatuře, ve společnosti, vždycky a všude je radost neplodna; bolest je to, z níž se rodí vše, co budí obdiv lidí.«

*

Tělo slabé, srdce něžné, duše truchlivá — to byl Lamenna... ı
vrozenou povahou. Avšak hrozný to osud! Nebyl stvořen pro ski ý
život bretoňského zemana, pro důvěrný kruh rodinný, neboť v é
duši, v této duši příliš silné pro příliš slabé tělo, choval tajem a
ohnivou životní sílu, která převrací svět: vášeň. Ať uvězněna v é

hněvy, či rozpoutána v prorocký a divý vír slov, vášeň byla vlastním geniem Lamennaisovým. Byl to pochybný dar, jenž jej učinil velikým, ale přivalil naň také všecko utrpení. V plamenu vášně oživoval jako apoštol, polemik a tribun svou neohroženou odvahou ve dnech boje, jako myslitel sílil na něm svůj smělý vzlet a jako básník osvětloval jím zmatené obrysy svých vidin. Nejlépe to řekl o něm Sainte-Beuve: »Lamennais byl veliký duch, neznající míry.«

Přísahal si povznésti a vykoupiti ty ponížené, ubohé, utiskované, které miloval. »Neposlouchejte než své duše,« napsal jednou, »ona vám dá jistotu o budoucích osudech národů.« Všecka jeho naděje spočívala v lásce k jiným a v odevzdanosti, kterou tato láska vnuká. Snil o tom vésti lid cestami, jimiž kráčel Kristus evangelia, ten, jenž řekl: »Mám lítost se zástupem.«

Ale tento odvážný snílek byl prazvláštním souladem nejrůznějších schopností i logikem velice smělým, skoro despotickým. Měl dle slov Renanových »povahu proroka, horujícího pro absolutní these.« Jeho přísný duch dovedl se zmocniti i nejmlhavějších a nejheroičtějších představ a převésti je v určité myšlenky. S tvrdošijností Bretoňce se namáhal pokořiti realitu svým snům a ideám, z nichž činil, hnán potřebami své vznešené duše, neodvratná rozhodnutí. Chtěl změniti církev, změniti společnost, podmaniti svět vládě nových zákonů. Avšak svět nesnesl této panovačnosti, vyvolané jen touhou velkého ducha. Tu nalezal pak slova hněvu, plamenné kletby, které odhalovaly strašlivé propasti jeho ducha.

Takový byl jako člověk. Jest v tom jistý tragický zájem viděti, jakým způsobem prošel tento upřímný vášnivec velkými náboženskými a sociálními problemy své doby. Duše jeho, jak už řečeno, byla hluboce křesťanská, hluboce evangelická. Ale duch jeho i tenkrát, kdy prohlašoval co nejzjevněji svou víru, nepokořil se dogmatické přísnosti církevního vyznání. Lamennais byl vychován v Chesnaie, strýcem velice vzdělaným a pobožným, jenž mu dával čísti bibli a mystiky, ale který jej zavíral z trestu za chlapecké vzdory do knihovny, kde byly hromady knih snesených sem z různých klášterů za Revoluce, a mezi nimi zvláště díla Voltaireova a Rousseauova. Chlapec, předčasně vyvinutý, plnil si hlavu výmluvnou filosofií a vznešeným deismem Jeana-Jaquesa. Hltal v úkrytu »Emila« a »Smlouvu společenskou«. Vliv Rousseauův na ducha a duši Lamennaise byl ohromný. Vskutku, a konstatujeme to zde opětovně, autoru »Vyznání savojského vikáře« vděčí naše století, co má z náboženského spiritualismu roztroušeno ve své filosofii a literatuře. Féli de Lamennais stal se do té míry stoupencem »Emila«, že chtěl vyčkati až do zralého věku s volbou svého náboženství a že se zdráhal až do svého dvaadvacátého věku jíti k prvému přijímání.

Není dosud vysvětlen veliký ten obrat, jenž jej náhle přetvořil v jeho mládí. Bratr jeho byl právě vysvěcen na kněze. I užil všeho svého vlivu na Felixe, veskrz zmateného životem. Studovali pospolu v samotě knihy náboženské i církevní. A tyto disposice učinily jej knězem. Ta temná a ohromující fatalita tohoto vysvěcení! Nikdo nedovedl dosud zde nalézti skrytého pojítka, a ani Lamennais sám ho bezpochyby nevidí. Zůstaly snad v srdci jeho vzpomínky na půlnoční skryté mše za

Revoluce, kdy byl kněz pronásledovaným, hrdinou vzdorujícím smrti za svou víru? Či pohnal jej snad k tomu příklad jeho bratra? Chtěl věnovati život, budoucnost a talent náboženství a církvi, těmto velikým přemoženým, které s takovou námahou napravovaly to, co způsobila Revoluce? Či možno snad hledati romantičtější příčinu v nějakých starých sklamáních srdce? Všecky tyto důvody působily snad zde společně. Především však se pokoušel Lamennais v chorobné předrážděnosti svého smutku a omrzelosti nalézti pevný břeh pro svou zmítanou duši, dáti svému životu poslední cíl, vrhnouti se do hrobového poklidu. Zdálo se mu, jakoby slyšel hlas volající jej do hrobu. Kněží a představení čekali už, aby se chopili své kořisti. Byl hnán, nucen k vysvěcení. Roku 1816 stal se knězem, ve svém třicátém čtvrtém roce. Ale, opakuji, nebyl nikdy vlastně knězem, jakkoliv psal s upřímným zápalem apoštola svůj Essai sur l'indifférence. Kniha ta směřuje právě tak proti filosofii, jako hájí náboženství. Filosofickému racionalismu posledních dvou století připisuje vinu za všecka neštěstí lidstva, za všecky společenské převraty a náboženství pokládá za nevyrovnatelnou sílu k povznesení se z nich. Snaží se ukázati užitečnost víry dříve než dokazuje její pravdivost. Ukazuje její blahodárný vliv na mravní vývoj lidského pokolení ideálem dokonalosti, jejž vztyčují. Pro Lamennaise však, v prvém díle Essaie jediným pravým náboženstvím, jehož credo nutno přijati, jakmile jsme seznali jeho moralisační hodnotu pro člověka a společnost, jest římský katolicism. »Ať se mi dokáže,« pravil Rousseau, »že se mám podrobiti nějaké autoritě a od zítřka jsem katolíkem.« Právě tento autoritativní ráz jest to, jímž se snaží Lamennais dovoditi nutnost katolicismu.

(Příště ostatek.)

Mladé duše.

Román. Napsal Klen.

IX.

(Pokračování.)

Nejprve byly to nezvykle svůdné a sladké city, které v něm rozdmychoval její obraz, pouhé šťastné kochání se v několika příjemných představách. Ale nyní už stávala se tato zamilovanost pro něho mukou, zvyšovanou všemi zvláštnostmi jeho povahy.

Jak sám sebou nyní pohrdal! Jak mu to bylo směšným, vtrousiti se po každé zkoušce do hloučku studentů, kteří se jí o závod dvořili, hráti mezi nimi nejzbytečnější a nejsmutnější úlohu, poslouchati jejich žvasty a smáti se jejich hloupým vtipům, poněvadž i ona se jim směje. býti šťasten, když se mu podaří ji osloviti a dostati od ní odpověď, jen jemu určenou odpověď! — a pak choditi zase několikrát denně kolem jejího domu s tlukoucím srdcem jako slepý a hluchý a čekati s pevn jistotou, že ona najednou vyjde ze vrat, ale báti se při tom, že on najde tolik odvahy, aby ji vypověděl všecky ty hlubokomyslné a krá věty, které mu ve dne i v noci projížděly hlavou, všecky ty verše, ji pokrýval nyní celé archy papíru s pevnou vírou, že až ona v něm pc básníka, nemůže jinak než dáti mu přednost před ostatními, hlup

Nesnesl na dlouho, aby se nevyzpovídal Václavovi. Učinil to jednou za parného odpoledne, když kráčeli k lesu úzkou stezkou mezi vysokými stěnami zrajícího žita. Cítil sice, že mu tu říká něco dalekosáhlého a strašlivého, něco, co jej může připraviti o úctu jeho přítele, ale řekl mu to přece s tou nenuceností, s níž byl zvyklý už od dětství oznamovati mu nejkřiklavější obraty ve svém smýšlení a nejstřeštěnější své nápady. Věděl, že se Václav přispůsobí všemu. Nemýlil se ani tentokrát, Václav neřekl ani jediného káravého slova, ani jedním slovem nepřipomenul mu minulosti, jen se začervenal a mlčel.

A jak měl svého přítele kárati, když sám byl trýzněn obrazem zlatovlasé Pražanky, jenž se mu přissál k duši a nedal mu poklidu ve dne ani v noci! Byl také do ní zamilován, ale jinak než Landa, docela trpně a mlčky. Nikdo by z něho nebyl vynutil slova přiznání a zdálo se mu, že by musil přílišným blahem pozbýti smyslů, kdyby s ní měl promluviti jen několik slov. Plížil se jen z daleka večer za hloučkem mužských a dívčích postav, mezi nimiž jedna, ta nejštíhlejší, byla její a se žárlivostí a vztekem na sebe, jenž mu až slzy vháněl do očí, chodíval dlouho do noci po jedné straně náměstí, naslouchaje veselému pokřiku z protější strany, kde stála ve vratech ona. Za těchto večerů vyprchávala z jeho mysli ta radost mládí, které za dne nadýchal ze zářících, slunných dálek letní krajiny, z důvěrného ševelu a chladivé vůně lesů, a zase přepadala jej, jako tenkráte za šerých dnů vánočních, prázdnota života, zase mu podlamovalo všecku sílu to vědomí, že mezi tím, co on zde sám chodí po liduprázdném náměstí, osvětleném melancholickým měsícem, jiní žijí a že on sám nikdy se nedostane k hodům života, poněvadž co on, slabý, pošetilý a malomocný zde sní, uniká mu den za dnem život mezi prsty.

Pak přišel jednou z rána Landa vyzval ho na procházku a tam mu řekl: Víš co jsem udělal? Ale nesměj se! Poslal jsem jí včera po Tony psaní.

— Psaní — jaké? Vyznání?

— Ino — — ano — zejtra večer chci odpověď

Jaká to odvaha! pomyslil si Václav. Vyznati se jí, žádati od ní odpověď! vždyť to už je jako odvážiti se toho nejvyššího, bezmála tolik jako dáti v sázku celý život. Cítil už závrať při té myšlence a Landa rostl znovu v jeho očích ve velikána, hrdinu. Na to, že je vlastně jeho sokem, ani skoro nemyslil. Vždyť ji nemiloval proto, aby byla jeho. Jeho láska byla živa jen z marné, nesmělé touhy. Byl by ji stejně miloval, ať by náležela komukoliv.

— A co říkala Tony? ptal se jen aby něco řekl.

— Nedivila se. Tušila to prý už dávno. Uhodla to z mého chování. Mluvili jsme spolu včera mnoho, velice přátelsky. Zvala mne za k nim.

— A dává ti naději.

— Neřekla nic určitého — Ona — toto slovo vyslovil Landa s rozpa .tou stísněností — se jí prý s ničím takovým nesvěří.

Václavovi bylo po celý den, jako by stál na samém prahu veliké uc 'osti. Tedy zítra! Ale co bude pak? Nedovedl si nijak představiti,

co se stane, řekne-li ona ano i řekne-li ne — totiž představoval si to, ale to všecko bylo tak ohromného, romantického, vymykajícího se běžnému řádu věcí! Ona jistě ani netuší, co vše tu na ní závisí, a že jen na jejím jediném slově záleží, má-li být účastna velikých Landových budoucích osudů!

Ztrávili ty dva dny v nevyslovitelném rozčilení.

Pak přišel večer, zkouška. Báli se k ní při zpěvu pozvednouti oči, zdálo se jim, jako by v těchto okamžicích měl každý pohled a každý pohyb nedozírný význam. Landa hořel napjetím. Václavovi bylo posvátně. Cítil se přesazen ze všední skutečnosti do románu, v němž je sám jednou z hlavních osob.

Zpěvy dozněly, rozlehl se křik, smích a šumot kroků a všecko se hrnulo po tmavých úzkých schodech ze sálu. Landa podal Václavovi ruku s významným pohledem, a v okamžiku ho již tento viděl mluviti s Pospíšilem a Dymlem. Užíval takto jejich společnosti, aby se přiblížil nenápadně k dívkám. A i když už se s nimi ocitnul v hloučku, jenž jako obvykle chystal se doprovázeti slečnu Čížkovu, nepřestával udržovati houževnatě hovor s těmito dvěma kollegy ze strachu, aby nebyl jí nebo Tony osloven dříve, dokud nenadejde ten pravý, ten velký okamžik.

A nadešel. Sotva přišli k domu, podávala Márinka všem svým průvodcům ruku. Musí prý honem domů, tetičce dnes není dobře. Jen Landovi nepodala.

— Pan Landa počká ještě, že ano? — Máme mu říci několik slov, řekla Tony.

— Co? a my to nemáme slyšet? — — I ty Lando? Máš už také tajné rozmluvy se slečnami? Podívejme se na kazatele .... rozlehlo se jako v jediném sboru, uprostřed smíchů a pošklebků.

— Už jděte a nechte nás, křičela Tony a odstrkovala resolutně ty, kdož jí stáli nejblíže. Chvíli ještě trvaly tyto navzájem se přehlušující křiky, zatím co Landa stál zde mlčky, s rozpálenou tváří a nuceným úsměvem. Uvnitř však bylo v něm všecko napjato až k prasknutí, takže až ztrácel vědomí toho, kde je, a co se s ním děje. Slyšel jen křik a smích, viděl v komických posuňcích se zmítající hubenou postavu Dymlovu a potměšile poskakujícího Hlávku, pak smekání klobouků a mnohonásobné »Má úcta«, až najednou spatřil, že zůstal s dívkami sám. Hrdlo se mu sevřelo až k zalknutí, a srdce bušilo jako šílené.

Byla to chvíle trapného mlčení. Márinka přešlapovala rozpačitě, klopila hlavu, až se jí konečně vydralo z úst: Vaše psaní — — jsem dostala. Ale odpusťte — ostatní Vám — řekne — slečna Tony — —

Poskočila si jakoby radostí, že je zbavena těžkého úkolu, zašvihla svými jiskrnými očky po Landovi a už zmizela v tmavé chodbě. Bylo slyšet, jak běží po schodech nahoru, — Landovi bylo jako by po[illegible] povolovala půda, a jako by se řítil do bezedné propasti. Ah už v[illegible] znamená!

— Pojďte, pane Lando, do síně, abychom tak nebyli li[illegible] očích, šveholila Tony tónem nezvykle nějak měkkým a důvěrným [illegible] do vrat. Landa ji následoval, tupě, jako neživý stroj. Octnul [illegible]

skoro tmě. Viděl jen na dva kroky před černou silhuettu a slyšel šustění šatu — to byla Tony.

— Nejprv mi slibte, šeptala, že budete rozumný a uděláte všecko, oč vás budu prosit. Dříve vám nic neřeknu. Ruku na to — a v tom už cítil, jak něco hmatá po ruce. Mechanicky ji vztáhl a podával, ale místo prstu zachytil měkké, plné tvary lokte, pevně utažené pod tenkou látkou rukávu. Odtáhl rychle ruku, jakoby se byl dotknul žhavého železa, ale v tom už uchopily se jí dvě cizí, teplé ruce a prudce ji tiskly.

— Tedy slibujete? zaznělo znova ze tmy, a něco bledšího a jasnějšího než ostatní černá postava naklánělo se k němu. Byla to tvář Tonina a lesknoucí se její zornice.

— Nu ano — bude-li to možno. —

— Tedy poslechněte, ale buďte rozumný, prosím vás — a teplé dvě ruce tiskly jeho ruku vždy prudčeji — ale jen mezi námi. Je to naše tajemství — Márinka má v Praze už známost — delší dobu — je to právník, bude už za dva roky doktorem — ukázala mi jeho podobiznu — krásný člověk. —

V Landovi jakoby se všecko bylo sřítilo. Všecko, mozek, krev, srdce a dech jakoby se v něm náhle bylo zastavilo. Stál jako ztuhlý a vyprázdněný.

Jen utéci, utéci někam daleko před touto hanbou — ale ne, nemůže: dvě teplé ruce ho stále svírají, a dva lesklé body ho hypnotisují — dvě žádostivě naň upřené oči . . .

— Nemáte jí mít proto za zlé, že vám sama neodpoví. —

— A proč jste mi to hned neřekla, vychuchlo najednou zlostně z Landy.

— Ale, vždyť jsem nic nevěděla, zaševelilo to zas s důvěrnou pokorností. Dnes se mi teprv přiznala.

— A proč to tedy tají! Aby si zde mohla dělat blázny z jiných — — koketa!

Vytrhl se zuřivě s Toniných rukou. Všecka uražená hrdost jím zalomcovala, všecko to zdrcující vědomí hanby a směšnosti. On který ji chtěl povznésti k své výši, který se láskou k ní vlastně snížil a svoje nejvyšší a nejlepší pro ni zapřel, má být nyní s posměchem odkopnut pro nějakého pražského hejska s ulízanou, pivem naduřenou tváří.

— Nu tak dobře, řekl s temným vzdorem. Dobrou noc! . . . a obracel se k odchodu.

Ale než učinil dva kroky, cítil se nazpět tažen, dvě ruce obemkly prudce jeho paže, a tu do tváře zavanul mu horký dech a mastná vůně ženského vlasu.

— Nesmím vás tak pustit, šeptala horoucně. Slíbila jsem to Márince. Nemáte se na ni hněvat. Vždyť ona za to nemůže. Považte přec . . vždyť už je zadaná . . A co by z toho u vás bylo? . . Vždyť jste ještě na gymnasiu — kam by to vedlo? — Řekněte tedy, že se nehněváte, řekněte! žebronila Tony.

— Eh což — — vyrazil ze sebe dusivě Landa. Nehněvám se na ni — ale na sebe — — Celý svět se tomu bude smát! —

— Snad nemyslíte, že bychom to někomu řekly? Vidíte, já se

vám přec nesměju, a Márinka také ne. Naopak, povídala, že jí bylo až do pláče — tak jste jí krásně psal — — vždyť vy přec nemůžete za to, že ji máte rád! dodala mazlivě a zpěvavě jako by mluvila matka s dítětem.

V Landovi jakoby všecko změklo a zavlhlo. Cosi bolestně sladkého stáhlo mu hrdlo, a zadržená bolest provalila se v slzy. Tony jich ovšem nemohla viděti, a on se styděl promluviti v tomto okamžiku, ale cítil, jak všecko, co v něm bylo hrdého a napjatého se sřítilo, a jako nemocné dítě chtěl býti hýčkán a litován.

— Pojďte, sedneme si na chvíli do zahrady, šeptala Tony soucitně, takhle nesmíte jít domů. Bral byste si to tuze k srdci. Dřív musíte ještě poslechnout, co vám chci říci — a už ho zase uchopila ona teplá, měkká ruka a vedla jej dále tmavou chodbou. Napadlo mu sice vytrhnouti se a odejíti, a cosi nevýslovně, palčivě svůdného, nač dříve v bolesti své nevzpomněl, probíhalo mu všemi žilami a zachvívalo jím horečně, až mu zuby cvakaly: ta ruka, ta měkká, teplá ruka to byla, která jej nyní vedla za sebou spoutaného jako otroka, ten dráždivý dotyk ženského těla to byl, pod nímž nyní najednou jakoby jedním vzmachem vybuchla všecka jeho citlivá smyslnost.

— Ah, ty bídníče, zařval v něm starý známý hlas. Ještěs nepochoval myšlenku na jednu ženu a už se dáváš nečistě rozpalovat druhou a za to ještě k tomu, že je ona k tobě tak soucitná a přátelská! Ale proč mne drží za ruku? omlouval se sám před sebou. A proč se vůbec tak podivně chová? Co mi chce? Kam mne to vede?

Šel jako ohlušelý a opilý. Slyšel sice, jak Tony nepřestává mu šeptati coci konejšivého a povzbuzujícího, ale nechápal smyslu. Najednou viděl, že stojí s ní na úzkém dvorečku, nad nímž svítily hvězdy, pak vrzly dvířka zahrady a kolem něho a nad ním zašuměly kolébavé stíny, větve a koruny stromů. V pološeru rozeznal dřevěné mřížoví altánu, z jehož vchodu zela černá tma

— Tak pojďte, sedněte si, šeptalo to z této tmy. Tak! sem! zde je lavička! a dvě horké ruce lapaly po jeho těle, hledajíce jeho ruku. Klesl na lavičku jako v křečích. Po svém boku cítil šustící vlnivou hmotu, ale zdálo se mu jako by tato hmota, tělo, ženské tělo! nebyla jen vedle něho, ale všude vůkol, jakoby prosycovala všecku okolní tmu chlipným žárem a lehtala každý jeho nerv.

— A máte ji opravdu tak rád? šeptalo to těsně poblíž jeho tváře. — — Nemyslete už na ni! že nebudete? . . . Byl byste blázen pro jedno děvče se soužit . . . Najdete jinou, která vás má ráda — chcete-li — ještě dnes —

Ah! již pochopil, všecko pochopil! Fi, jak to hnusné!

Cítil, jak se postava vedle něho kloní těsně k němu, cítil jak její loket opírá se o jeho koleno celou tíží horní polovice těla, jak le[illegible]va body, její oči, upírají se naň s divokou žádostí a sípavý, horký [illegible]ch vane mu do tváře. Něco vlnícího se, měkce se zvedajícího a [illegible]a-jícího tisklo se mu k prsům — —

Již pochopil, pochopil! Jak mohl být tak hloupý a sle[illegible] to stará hříšnice si zahrála na přátelskou důvěrnici, aby zu[illegible]ci

svým choutkám okamžiku, kdy se cítil skleslý a zraněn ve svých nejlepších citech. Kdož ví, kolika jiným se už takto nabízela! Jaký to netvor! Jak to je vše odporné!

Ale zase — — drží konečně jednou ve svých rukou to, o čem léta sníval s rozpálenou hlavou, co si maloval v nejrůznějších vzezřeních a situacích: ženské tělo, živé, vřelé, hořící žádostí! Má propustiti tento okamžik, který slibuje poskytnouti mu to nejtajemnější neznámé, nezažité, po čem tolik let prahla jeho fantasie? Má se připraviti o tuto zkušenost, on který chce znát a pochopit život a ovládnouti jej?

To všecko prošlehlo mu hlavou v tomto jediném okamžiku. A tento okamžik — to cítil — je rozhodující. Jen jeden pohyb, jen jedno vztažení ruky a —

Bál se domysliti. Vždyť to všecko, co se před něj postavilo je nepřítel, ďábel, zkáza!

— No tak řekněte něco, mluvte přec! Jste jako socha! zadechlo mu do tváře, nějak už nevrle a nedočkavě. A o jeho tvář zavadila jiná, horká, a na uchu zašimraly ho potem páchnoucí vlasy. Rozkoš obrátila se v něm rázem v hnus — bylo mu jako by držel v rukou slizké a srstnaté zvíře. — Ano, je to netvor, nepřítel, ďábel!

Všecko se v něm vzepřelo. Odstrčil kladoucí se na něj ruce, vstal a zajektal něco nesrozumitelného, co mělo zníti jako Dobrou noc! a vyřítil se ven.

Zaslechl za sebou volání a smích, ale neposlouchal už. Proběhl dvorkem a chodbou a oddechl si teprve, když stál na náměstí, nad nímž svítily slavně a klidně hvězdy. Pozvedl k nim zrak jako k svědkům svého vítězství. Ano, to byl poslední jeho boj se ženou — dnes doúčtoval s ní navždy. Dnešní večer mu otevřel oči. Nemýlil se, věděl vždycky, co je to žena a co značí pro muže. Dnes ukázal, že dovede ovládnouti svou smyslnost, ale dokáže ještě více — přemůže i to čemu se říká láska. Márinka ode dnešního dne není pro něj na světě. A jeho dráha půjde odtud dále zase jako dříve kdysi, tak slavně a vítězně jako nahoře ty hvězdy!

(Příště dále.)

Viktor Dyk:

Pohádka o zapomenuté stráži.

V úvalu teskném, v temném tom lese,
(Rejdiště příšer už staré tu máš!)
nad stanem tichým listí se třese,
zde zapomenutá zůstala stráž . . .

D[illegible]ky hledí se skloněnou hlavou.
»[illegible] tu« se táže zase a zas . . .
V[illegible]hno je ticho . . . a píseň svou hravou
z[illegible]si lenivý, lhostejný čas

Odešly v dálku příbuzné roje.
Prý heslům divokým žilo se snáž! -
V pralese tichém, vzdáleném boje,
teď zapomenutá civí tam stráž . . .

Všechno ji straší, všechno ji tísní
A bratří její — vzdáleni kdes . . .
Zahořklou, bolnou, chechtavou písní
do taktu zpívá stráži té les . . .

Karel B. Hájek:

„A vous seul à jamais.“

V empirovém starém šperku
tuhle frási erotickou,
vrytou v tvrdý, modrý email,
památku na slunné mládí,
vaše bába nosila.

Byla krásná vaše bába?
měla vaši snědou šíji,
vaše měkké, bílé ruce,
caprice a vášeň vaši,
vaši vášeň plamenou?

A vous seul à jamais! Bože,
jak se tenkrát milovalo!
Chápete vy, moje paní,
jak to někdy bylo možno:
pro vždy — věčně — do hrobu!

Bože, jak to elegicky
a tak cize zní z té dálky,
nechápané námi dálky
parukaté erotiky
v naši dobu zvrácenou!

Věčně! věčně! . . . Ten šperk nenos,
když přicházíš ke mně, paní!
Byla šťastna tvoje bába? . . .
Je mi smutno, moje duše,
k smrti smutno . . . Polib mě! . . .

Adolf Brabec:

Píseň mého srdce.

Za nocí, nocí bezes ých
jak hlahol zvonů v noci,
mne budí v chvílích šílených
mé srdce bez pomoci.

A divná bouře zmítá mnou,
sto chápe duši ramen,
ze srdce, silou tajemnou
krvavý šlehá plamen.

A pluji, pluji v hvězdnou dál
a splývám s květů dechem,
své vlastní sny jsem v mrtvo vtkal
a spil se mrtva echem . . . !

Z uměleckého průmyslu. I. Sklářství.

Podává dr. F. X. Jiřík.

(Pokračování.)

Hlavní způsoby uměleckého spracování skla jsou trojí: a) s v a-řování mosaikově složených částí, b) foukání, c) broušení n o ryti; každý tento způsob má přirozeně zvláštní vliv na dekoraci i a celkový sloh předmětu. Také celé periody vývojové charakterisují e těmito technikami, dle toho, která právě v určité době převládala I)- hledněme zbytky antické fabrikace a shledáme, že technika první d a

nesmírné dokonalosti; druhá doba rozkvětu, sklo benátské, vytvářela své lehké a štíhlé formy technikou foukací a moderní doba, zejména pokud se týče českého a anglického skla našla slohové těžiště v broušení a rytí skla bezbarvého, křišťálového.

Stáří skla s určitostí udati nelze. Pomineme-li různé bajky, vedou nás prvé určitější stopy do Egypta, kde na malbách v hrobech v Beni-Hassanu (z r. 2000 př. Kr.) spatřujeme už zobrazenu fabrikaci skla. Z Egypta a Fénicie rozšířilo se sklářství na ostrovy v moři středozemním i do Evropy hlavně přičiněním císařů římských.

Egyptské sklo stalo se modou a dovážené množství brzy nestačilo, tak že Římané brzy na počátku našeho letopočtu sami výrobou jeho počali se zabývati a ze zpráv Pliniových se dovídáme, že dovedli již sklo barviti, foukati i rýti s takovou dokonalostí, že dávána skleněným nádobám přednost i před zlatými a stříbrnými. Také skleněné kameje, o jejichž technickém způsobu jsem se zmínil, byly pracovány s obdivuhodnou dokonalostí ve spojování různobarevných vrstev skla i v rytí.

Ku čl.: Z uměl. průmyslu. Illustr. I.

Jakkoliv tedy průmysl sklářský již tehdy byl značně rozvětven, neužívali přece staří skla v tak hojné míře k praktickým účelům jako my. Užívali ho převahou k účelům uměleckým, při čemž barvené, transparentní sklo hrálo přední úlohu. Antické sklo vyznačuje především barva, ale barva ta není na povrch skla nanesena, nýbrž proniká úplně hmotu. Při tom osvědčila se také obdivuhodná technika svařovací, neboť barvení samo byť i pomocí velmi bohaté palety neznamená ještě vrchol antické dovednosti, nýbrž teprve rozmanité celky, které z barvených, průhledných tyčí dovedli staří složiti a svařiti, tak že barevná kresba ornamentu celou vrstvou postupuje.

Ve středověku vyvinul se konečně ve sklárnách orientálních ještě další způsob dekorace pomocí vpálených barev emailových a četná, hlavně arabská díla toho způsobu, jež se zachovala, dala v moderní době nejeden podnět ku zdokonalení průmyslu sklářského. Byly tehdy výrobky sklářské původně především předmětem luxu a sklárny orientální zásobovaly západoevropské dvory středověké bohatým sklem emailovým a zlaceným, které zváno bylo damaškovým, kteréžto jméno v inventářích 14. století se zhusta vyskytuje. Arabové nabyli neobyčejné dovednosti v dekorování, zlacení a emailování skla a rozšířili fabrikaci

Ku čl.: Z uměl. průmyslu. II. illustr.

tuto i do Španěl; zároveň s nimi pokračovali však i Řekové ve svém umění sklářském, tak že Theophilus, jenž bezpochyby ku konci 11. stol. psal svoji Diversarum artium schedula, mohl tvrditi, že za jeho doby jedině Řekové znají dělati sklo zlacené a emailované. Při každém zlaceném a emailovaném skle středověkém nastává tudíž důležitá otázka: rozhodnouti totiž, zda pochodí z hutí byzantinských. Tato poslední skla vyznačují se hlavně arabským rázem dekorace, kdežto skla byzantská poznáme dle popisů Theophilových. Spisovatel tento zmiňuje se o dvojím způsobu řecké dekorace skla: ornamenty, figury a květiny vyříznuté z listu zlata upevní se na nádobu, načež pokryjí se vrstvou jemně roztlučeného čistého skla smíšeného s vodou, které se štětcem nanáší Když příprava tato uschla, vypálí se nádoba v peci, při čemž na povrchu nanesený prášek skelný se slije a s nádobou spojí. Druhého způsobu užívali Řekové pro dekoraci nádob barevných tím způsobem, že zlato rozmělněné nanášeli štětcem, pokryli je vrstvou skelného prášku a rovněž štětcem nanesli rozmělněná různobarevná skla, jimiž kreslili emailový ornament; vypalování dálo se stejně. Jako příklad takto zdobeného byzantského skla zlatem a emailem jest láhev z bezbarvého skla, (ilustr. I.) která nevykazuje žádných ornamentálních motivů arabských, a jejíž plášť i hrdlo zdobeny jsou emailovými medailony na zlaté a modré půdě.

Uvádím dále sklářství benátské bez ohledu k tomu, co zatím v oboru tomto v západní Evropě se vykonalo; nejde mi zajisté o historický postup jako spíše o technický vývoj, jenž v případě tomto ve svých jevech kryje se skoro s dějinnými fasemi sklářství vůbec. Tak vskutku benátské sklo, jakkoliv mnoho změn prodělalo, v jednom zůstalo si věrno, totiž ve své technice foukací. Jest to výroba, která předpokládá naprostou jistotu ruky, ponévadž jest třeba celý pohár bez mechanické pomoci volně vyformovati. Technika tato předpokládá ovšem také sklo lehce tavitelné, a takovým jest právě sklo benátské.

Vrcholu své umělecké dokonalosti dostoupily výrobky m[illegible] pecí Benátčanů v době renaissanční. Do konce 14. st. zásobova[illegible] jsem pravil, hutě orientální celou Evropu zbožím přepychovým, díme zároveň, jak v 11. a 12. st. vedou Benátky rozsáhlý [illegible] s Východem a jak ve 13 st. mají již veliký počet vlastních h[illegible] zených po způsobu východním. Dle nařízení z r. 1291. přená[illegible]

ostrov Murano, kde vyrůstá záhy celá sklářská obec, jejíž členové přísně zavazují se zachovati tajemství výroby. Republika pilně se stará, aby zamezila útěk a přesídlení dělníků. O přísnosti těchto opatření svědčí jejich stanovy: »Přenese-li dělník své umění do cizí země na škodu republiky, bude vyzván, aby se vrátil; neposlechne-li, uvězní se osoby jemu blízké; jestliže přes uvěznění příbuzných potrvá v cizině, vyšlou se lidé, aby ho zabili.« Za to vynikající a státu věrné umělce vyznamenával senát značnými poctami a přednostmi. Za takovýchto poměrů, připojíme-li ještě všeobecný rozkvět vkusu, jejž přivodila renaissance, pochopíme, že sklářství benátské ovládlo brzy světový trh a stalo se bohatým pramenem příjmů pro republiku. Jeho výrobky po formální stránce umělecké zasluhují plného obdivu pro svou něžnost, lehkost a útlé tvary, jež měkce plynou a svižně se spojují.

Výrobky 16. století nahradily již úplně přímou linii středověku obloukem a kruhem, odstranivše ostré hroty a hrany. Čím působí takovýto benátský pohár, jest převevším sama forma, plynulost linií a rozčlenění celku. Ale vedle jednoduchých forem lákala technická dovednost umělce benátské také ku tvarům složitějším. Jsou známy benátské poháry, jejichž noha ozdobena jest křídly, nebo květinou, ptákem a p. Příkladem takovéto virtuosní práce benátské budiž pohár (illustr. 2.), spočívající na fantastické rybě. Barva jako dekorativní element vyskytuje se na skle benátském teprve v druhé řadě, ačkoliv barvení skla benátským umělcům vždy bylo známo; dovedli své sklo barviti nejen po způsobu antickém, kde barva proniká celou hmotu, ale znali rovněž emailování a zlacení Také jednotlivé části svých výrobků svařovali z různobarevného skla: bílý pohár postavili na barevnou nohu, nebo připojili barevná křídla a p. Technického vrcholu došla konečně tato benátská fabrikace ve výrobě skla filigranového, ve svařování tenkých barevných nebo bílých tyčinek s průhlednou massou. (Dokončení.)

Sociální theorie H. Spencera.

(Pokračování.)

Hrubý obrys, jejž jsme v předešlých číslech o Spencerově theorii na papír vrhli, jest nám nyní vyplniti nejdůležitějšími závěry a k nim připojiti theoretické stanovisko Spencerovo k některým jevům sociálněhospodářským. Především jedná se o nejtěžší všech sociálnětheoretických problemů, o rozdělení společenské výroby a o plynoucí z něho roztřídění individuelního důchodu z práce.

Podle Sp. má se dostati každému spravedlivé odměny za jeho na[illegible]ní. Odplata, jíž každý béře, má býti rovna jeho výkonu. Řádný pr[illegible]ovník má se těšiti z dobrých výsledků svého jednání, od neschopného pa[illegible] netřeba odvraceti přirozeně zlé účinky jeho konání. Slovem, každému se [illegible] dostati plného výnosu jeho práce.

Tato definice upomíná na známou formuli práva na plný výnos pr[illegible] ienž má býti zabezpečen i dělníku, pracujícímu za mzdu. To

uznávají jak sociální demokracie, tak národ. hospodáři jiných směrů. Tito však mají na mysli něco jiného než oni, tak že formule sama jest dosti nejasna. Ani u Spencera se nedopídíme jasnosti.

V literatuře socialistické lze formuli práva na plný výnos práce stopovati od času revoluce francouzské až na naše dny. V souboru sociálních oprav patří ona dnes k nejdůležitějším. Za společný program všech socialistických směrů lze považovati požadavek, od základů zreformovati právo majetkové; jen některé socialistické systemy jdou dále a žádají zrušení manželství, státu a náboženství. Z obou stránek sociál. reformy, jednak hmotné, existenční, materielní, jednak duchové, mravní, klade se na hmotnou stránku dnes největší důraz a právě snahy po opravě poměrů majetkových zaměstnávají nejvíce dnes mysl. Také na tomto poli se opravné snahy a tužby co nejpříkřeji utkávají s panujícím právním řádem, vyrostlým z docela jiného kruhu představ, než jsou ony, a neukládajícím si za úkol, starati se dělníku o plný výnos jeho práce, aniž pro potřeby stávající vyhledávati náležitého úkoje. Vybudován na zděděných poměrech vlády a moci, má býti na ochranu a sloužiti především těmto zděděným a zavedeným poměrům. Již to, že uznává důchod bez práce, svědčí, že nedbá o to, opatřovati pracovníku nezkrácený výnos jeho práce. Jest tedy pravým opakem toho, co si ukládá právní řád socialistický, vymahající a) buď pracovníku nezmenšeného výnosu jeho práce, b) buď řádného úkoje existenčních potřeb danými prostředky anebo c) práva na práci, pouhou to ostatek obměnu předcházejícího sub. b) práva na existenci. Nelze ovšem zavírati očí před kardinálním problemem programů socialistických, totiž jak učiniti za dost práci i potřebě, neboť tyto ztěžka asi v některém společenském ústrojí budou v rovnováze. Pokud pak jde o to, aby dostalo se každému nezkráceného výnosu jeho práce, jest těžko vyměřiti podíl, jenž spravedlivě přísluší každému pracovníku, pracovalo-li na jisté věci více lidí buď současně, buď po sobě. Návrh, jejž Rodbertus učinil, aby místo peněz byla měřítkem hodnoty pracovní doba, jíž k výkonu jest třeba, předpokládá, že hodnota pracovní doby jest u všech stejná, což jak později ukážeme, skutečnosti neodpovídá. Nevezme-li se za měřítko práce, nýbrž potřeba, a na této právě se zakládá právo na existenci, možno namítati, že potřeby jednotlivců jsou neurčité, subjektivní a proměnlivé. Konečně, právo na práci zavazuje stát opatřiti nezaměstnanému práci bez ohledu, je-li v bídě či ne. — Důsledné provedení práva na plný výnos práce vylučuje jakékoli nabývání důchodu bez práce a vylučuje vůbec soukromé vlastnictví. Nezkrácený výnos práce nemůže se však v posledních důsledcích přece jen vyhnouti, aby nepřipustil nabývání důchodu bez práce (dětem, starcům, nemocným). Právo na existenci není v odporu se zřízením soukromoprávným, avšak požadovalo by tolik z důchodu soukromého vlastníka (půdy a kapitálu), dnes připadajícího cele těmto vlastníkům pozemků a kapitálu, že by soukror vlastnictví brzy vústilo v kolektivní. Právo na práci liší se pak od prá na nezkrácený výnos práce tím, že přiznává jednotlivci pouze mzdu používání výrobních prostředků na účet státu, od práva na existenci p liší se tím, že toto obrací se přímo na stát a zavazuje jej, opatřiti jedn tlivci pracovní potřeby životní za výkon, kdežto právo na práci ten

tehdy nastává, až když jednotlivec u soukromého podnikatele marně a bezvýsledně po práci se ohlížel.

Souhlasí-li všechny směry moderního socialismu v tom, že jest nutno sespolečniti prostředky výrobní, nejsou posud sjednoceny o základním principu socialismu: má-li býti základem příštího společenského řádu právo na nezkrácený výnos práce anebo právo na existenci. Mimo to rozcházejí se i v tom, kdo má býti příště subjektem společného vlastnictví výrobních prostředků, zda-li dělnická sdružení, či obce, stát anebo vůbec společnost lidská, anebo konečně nastane-li kombinace těchto různých stanovisek v ten způsob, že by na př. stát anebo obec zapůjčovaly jednotlivým osobám anebo sdružením výrobní prostředky k používání a zpracování.

Spencer tedy do těchto otázek světla nevnáší. Co praví, jest, že odměna práce bude různa, nejen podle mnohosti práce, nýbrž i podle jejího druhu. Avšak podrobnějšího provedení této myšlenky u něho není. Pouze praví, že vzájemným vyrovnáváním se nabídky a poptávky bude i udržována pravá hodnota pracovních výkonů, a že postaráno bude o spravedlivé rozdělení příjmu a řádné rozvržení společenské výroby, takže oba tyto základní problemy dojdou prakticky rozřešení.

Nuže, jest na nás, abychom si znázornili, jak vzájemné houpání a kolísání obou misek: poptávky a nabídky a jejich rovnováha působí na roztřídění výroby.

Především jde nám o to, abychom si vyložili, jakým způsobem účinkují poptávka a nabídka samy o sobě. Kdo se touto otázkou posud nezabýval, tomu bude připadati podivným tvrzení, že ve společnosti s dělbou práce nastane řádné rozvržení výroby, aniž řídící kruhy potřebují se o to starati. Pracovní síly, jež jsou pohotově, a nové, jež se stále přihlašují, se roztřídí na různá pole výrobní způsobem takovým, že ani nepřesahují meze potřeby pracovních sil v kterémkoli oboru, ani trvale a v míře značné za potřebou tou nezůstávají. Ale toto tvrzení bude ihned pochopitelnější, uváží-li se, kterak obě možné odchylky od toho pravého množství pracovních sil, jakého poptávka po zboží vyžaduje, samy sebe opravují a že jak přebytečná, tak nedostatečná produkce, pokud není její příčinou vyšší nebo nižší spotřeba, samy od sebe snaží se dostati do pravých kolejí. Je-li produkce některého zboží pod úrovní spotřeby a stává-li se produkce čím dále menší, nestačí přirozeně čím dál více poptávce, a nastane tudíž závodění těch, jež zboží míti chtějí a potřebují. Pak hned také jdou ceny zboží do výše a naproti tomu ceny jiného zboží klesají., neboť konsumenti hledí, oč více vydali za toto zboží, ušetřiti na zboží jiném, takže poptávka po tomto a rovněž i jeho cena počíná klesati. Následek klesání anebo stoupání cen zboží jeví se pak i v nabídce pracovních sil. Podle ceny zboží řídí se právě i mzda jeho vrabitelů, stoupá-li nebo klesá-li mzda v některém oboru, stoupá nebo esá i přítažlivost tohoto odvětví na síly pracovní, které také pudem sebeachování vždy tam se obrací, kde jejich námaze kyne nejlepší odměna. Silně-li tedy poklesne produkce některého zboží, zvýší se přitažlivost onoho výrobního odvětví na síly pracovní a na druhé straně ochabne přitažlivost odvětví jiných. V onom rychle přibývá pracovníků, a výroba

narůstá do vyhovující výše. Ale následkem setrvačnosti, již si u pracovních zástupů snadno psychologicky vyložíme, roste výroba a stoupá, tak že nezastaví se u hranice nejvyšší poptávky a nezastaví se u mezníku, na kterém by snad mohla nepohnutě a trvale zůstati, nýbrž překročí jej a vyšine se nad něj tak vysoko, že se zvrátí zase v opak. To nastane, jakmile se nabízí zboží více, než se ho vyžaduje. Pak ne již konsumenti, nýbrž výrobci budou závoditi, aby odbyli zboží, a budou si ceny stlačovati. A jako působilo značnější zdražení určitého výrobku na cenu jiných, tak i značnější zlevnění bude účinkovati, ovšem v opačném směru. Konsumenti nabývajíce nabízeného zboží laciněji, mohou více obětovati na spotřebu jiných statků. Tak chabnoucí přítažlivost odvětví, jež více vyrábělo, než bylo nutno, bude míti vedle sebe zvýšenou přítažlivost odvětví jiných. V onom se bude nyní výroba postupně tenčiti a konečně se obmezí velmi energicky na míru tak malou, že musí zase nastati obrat a ten se také dostaví. Tak výroba v každém odvětví se houpe a kolísá mezi maximem a minimem, kolem jistého středu, nad nějž se ani vysoko vyšinouti, ani pod něj spustiti nesmí. Při tomto výkladu jest ještě míti na paměti i to, že spotřeba zboží není stále stejná, že se mění a jest v stálém proudu. Spotřeby může ubýti, většinou jí však přibývá následkem stálého přílivu obyvatelstva. Také ve zvycích a způsobech života celých vrstev a tříd mohou byti příčiny změny. — Buď jeví se chuť vynaložiti více na určitou spotřebu a obmeziti se v jiných. Ale přibude-li potřeby jistého zboží, přibude, jak přirozeno i nabídky pracovní, tak že konečně není ani nutno, aby stoupla mzda, a přece se pracovní síly stále hlásí. Za těchto okolností kolísá výroba v některém odvětví mezi maximem a minimem, tak totiž, že jí trvale přibývá buď rychleji buď povlovněji, než-li přibývá spotřeby nebo poptávky. Stejně sesychá li spotřeba, nastane i obmezení výroby, jež hned předstihuje, hned nedosahuje poptávku, aniž proto nutně a trvale klesla cena zboží a odměna vyrabitelům.

Dále jsme mlčky nechali platiti v dosavádních úvahách, že ve společnosti nečiní se překážek dělbě práce, že národové vzájemně pro sebe vyrábějí a že platí z hlediska hospodářského za jednu společnost. Tomu ovšem tak není. Hospodářské styky jsou ochrannými cly velmi rušeny a říditi společnou výrobu stává se tím buď nemožno, buď velmi obtížno. Vyrábí-li na př. některá země zboží, jež má největší odbyt v zemi sousední, a nastane-li v této zemi změna vkusu, životních způsobů a t. d., ubude spotřeby prvého zboží a stoupne poptávka po jiném. Následkem této proměny mělo by býti i v druhé zemi nové přiměřené roztřídění pracovních sil. Síly, jež jsou nyní přebytečny při výrobě zboží, nyní méně spotřebovaného, měly by dojíti zaměstnání v onom výrobním odvětví, po jehož zboží se v druhé zemi zvedá větší a větší poptávka. Ale je-li na dovoz jeho uvaleno v sousední zemi vysoké clo, nepronikne zvýšená po ı poptávka do této země a neotevře náhradou za ně zdroje nového zam nání. Teprve vlivem mnoha a mnoha proměn se v obou zemích po zase ustálí vhodné rozdělení výroby.

Připomeňme si však ještě jinou pravdu, která plyne také z chozích výkladů. Nejen množství zboží v některém odvětví vyrábě

kolísá mezi maximem a minimem, také mzda kolísá. Nejvyšší stupeň výrobní má za následek nejnižší sazbu mzdy, a minimum výroby maximum mzdy. Mzda velmi rychle komihá, kolísá v malých kmitech kolem jistého středu, jejž lze označiti za její normal. Neboť vyšvihne-li se nad něj, nastává nebezpečí, že shlukne se více rukou, hotových vyráběti, než rukou ochotných kupovati, a klesne-li mzda pod tento normal, nastane nepoměr opačný: při menší ochotě vyráběti zboží, větší touha si ho opatřiti. Tedy normal sazby, kolem kterého mzda v některém odvětví kolísá, jest právě ten bod, kde oba druhy nesouhlasu mezi výrobou a spotřebou se urovnovážĺ a se vyrovnávají, a kde spotřeba dochází co nejúměrnějšího ukojení.

Takto prý poptávka a nabídka správně určují, mnoho-li se v každém oboru má vyrobiti. Tím zároveň jest i naznačeno, kterak poptávkou i nabídkou se roztřiďuje důchod. Nastává otázka: jest onen normal, kolem něhož mzda rychlými kmity kolísá, stejný pro všecky obory práce, tak že stejná námaha v jakémkoliv oboru dochází stejné odplaty? Anebo jest normální sazba mzdy v různých oborech také různá? A jací činitelé a poměry ji určují?

Na první pohled jest zřejmo, že rozkyv poptávky a nabídky nestejně vysoko vytyčuje normální sazbu mzdy v různých oborech. Jsou výkony, ke kterým lze nabýti způsobilosti jen pečlivým vychováním a vzděláním. Kdyby takovým výkonům nemělo se dostati větší odměny než oněm, na které člověk takřka sám od sebe stačí, odkud by se vzal popud k předchozímu výcviku? Má-li výkon, zvláštní způsobilostí podmíněný, být možný, musí se mu dostati vyšší odplaty, tím vyšší, čím více namáhání, času a nákladu vyžaduje zjednání způsobilosti. A této vyšší odplaty se také výkonu dostane, pokud totiž ve společnosti se po onom zboží jeví poptávka. Bude-li nabídka menší než poptávka, bude cena žádaného zboží anebo výkonu v stálém vzestupu. Nabídku nelze však ve všech oborech a výkonech dle libosti stupňovati Často staví se tomu v cestu přirozená překážka. Mnohé výkony, vyžadující zvláštní způsobilosti, nejsou podmíněny pouze zvláštním vychováním, nýbrž i zvláštním nadáním, jehož mezi lidmi bývá dosti pořídku. Nabídka takovýchto výkonů dá se vyšší odměnou popohánĕti jen do určité výše a, když i pak zůstává za poptávkou, rozpoutá se kvapné stoupnutí cen, až nastane rovnováha mezi nabídkou a poptávkou, stížením a zúžením poptávky. Tento účinek však nedostaví se tak brzy, ceny půjdou do závratné výše, je-li poptávka po tomto zboží anebo výkonu v širokých kruzích dosti veliká, uskrovní-li se mnoho lidí raději v jiných potřebách, tak že značná část národního důchodu jest pohotově na odměnu za tyto výkony. Tímto způsobem se vysvětluje, proč slavní zpěváci a herci dostávají tak skvělé gáže a proč geniální spisovatelé, jmenovitě ve Francii, berou tak vysoké honoráře. Opatřiti si požitek, jejž poskytují, touží tisícihlavé a obětavé obecenstvo, těch pak, kdož požitek poskytují, jest velmi málo. Jinými slovy: značné sumy, jež společnost jest hotova vynaložiti, rozdělí se mezi málo vyrabitelův. V tomto oboru tedy jest mzda za lidské výkony velmi vysší, naproti tomu sklesne na nejnižší tam, kde malá společností vynaložená hotovost má se rozděliti mezi nesčíslně mnoho pracujících, t j.

za výkony, jichž dovede mnoho lidí snadno postrádati a jež zároveň většina lidí velmi lehko dovede vykonati. Mezi těmito dvěma krajními poly leží celá stupnice sazeb mzdy, a tu současně nepůsobí oba činitelé na stoupání nebo klesání mzdy, nýbrž jeden činitel působí ve směru příznivém, druhý ve směru nepříznivém. Jest možno, že po nějakém zboží anebo výkonu jest hluboká a velmi rozšířená touha, ale, že zároveň způsobilost je vytvořiti, není také nic vzácného. Na druhé straně jest možno, že způsobilost jest dosti řídká v oboru, ve kterém však i poptávky jest velmi na mále. V prvém případě vynaloží obecenstvo mnoho na onen výkon anebo ono zboží, ale také jest veliké množství vyrabitelů, mezi které se náklad rozdělí. V druhém případě jest sice málo těch, jimž připadne to, co obecenstvo je ochotno vynaložiti, ale i obětovaná suma jest malá. V obou případech tedy mzda zůstává nedaleko normálu: jednou povyšvihne se blíže k onomu maximu, jehož se dostává lidem za nejlepší výkony, a jednou sklesne k onomu minimu, jež připadá práci málo hledané a všude nabízené.

Tudíž mohli bychom shrnouti předcházející v tato slova: nabídka a poptávka opatřují druhu nějaké práce tím vyšší cenu, čím méně se vyskytá schopnosti, nutné k těmto výkonům, a čím všeobecněji a naléhavěji se těchto výkonů žádá a potřebuje.

Výkony pracovní se však různí nejen jakostí, nýbrž i množstvím. Že mzda musí se říditi i množstvím vykonané práce, jest samozřejmo. Kdo za den horlivé práce vykoná dvakrát tolik co jiný, musí dostati i dvojnásobnou odplatu.

Tímto vylíčením nejsou ovšem objasněny jiné otázky velmi důležité. Nehledě však ani k tomu, lze namítati, že vylíčení o působení nabídky a poptávky na roztřídění dělby práce jest v křiklavém odporu se skutečností. Tvrdí-li se, že v každém oboru výroby nemůže se vyráběti nad určitý normal, aby ihned nenastal opačný směr vyrovnavací, který způsobí umenšení výroby, kterak se vysvětlí, že v některém průmyslu krise trvá následkem nadvýroby tak dlouho a že má tak zhoubné následky? Mimo to nejsou pouze krise částečné, dostavují se i všeobecné krise, kdy současně všechen průmysl ve všech odvětvích se zastaví, a kdy nezaměstnaní dělníci musí hladověti a mrznouti, kdežto ve skladištích kupí se neprodané zásoby potravin a šatů a propadají zkáze. Kterak obstojí tvrzení, že hospodářská činnost ve společnosti lidské se reguluje sama? Jak možno zavírati oči před hospodářskou anarchií? Také rozdělení statků děje se poněkud jinak, než jak by se dalo očekávati od tohoto vzájemného vyrovnávání nabídky a poptávky.

Na tyto námitky dalo by se pověděti v duchu Spencerovy filosofie, že shora uvedená theorie o nabídce a poptávce neobsahuje celé a bezpodmínečné pravdy, ale ovšem částečné a podmíněné. Mysleme si, že by hvězdář chtěl vypočítati dráhu nějaké oběžnice po[illegible] zákona gravitačního. Vezme-li v počet jen přítažlivost slunce a o[illegible] nice, nebude ovšem vypočtená jím dráha úplně přiléhat na [illegible] tečnou dráhu její, nýbrž bude obsahovati jenom podmínečnou a částeč pravdu, odhalujíc, jak by zákon gravitační za poměrů co možno nej nodušších dráhu oběžnice vymezil, poněvadž přítažlivost mezi slu-

a oběžnicí jest skutečně jedním z činitelů, a to nejdůležitějším, jichž vzájemným součiněním jest výslednice skutečné dráhy. Odhalení této částečné pravdy, jest plným krokem k poznání celé pravdy, ke které dospějeme, když i ostatní činné faktory vezmeme v počet. Jsou to gravitativní vztahy mezi naší oběžnicí a jinými hvězdami mimo slunce, jmenovitě vztahy k jiným oběžnicím. Jeden po druhém z těchto činitelů bude opravovati vypočtenou dráhu, až konečně postupným vpočítáváním složitějších a složitějších vlivů se bude dráha hvězdářem naznačená úplně kryti se skutečnou drahou tělesa nebeského.

Tak původní výpočet, ve kterém se přihlíželo jenom k přítažlivosti slunce, byl základem mathematického výpočtu skutečné dráhy. Podobným výkladem o vzájemném vyrovnávání poptávky a nabídky upravuje se cesta poznání skutečného rozdělení důchodu. Ono nás poučuje, jak by se utvářilo rozdělení důchodu, kdyby hospodářské poměry byly co nejjednodušší, kdyby lidé mohli užívati přirozených prostředků výrobních v neobmezeném množství a v stejné dokonalosti a kdyby k vykonání práce postačila pouze schopnost vyrabitelova. Pravda hypothetická zrcadlí zároveň část skutečnosti. Neboť vylíčené vyrovnávání nabídky a poptávky skutečně rozhoduje značnou měrou o rozdělení důchodů; abychom plně vystihli skutečnost, bude třeba dalšího doplnění národohospodářských výkladů. Všechny okolnosti, jimiž se liší poměry skutečné od těch, jež jsme mlčky předpokládali, nutno vzíti jednu po druhé v počet: že totiž přirozené podmínky výrobní nejsou v neobmezeném množství a stejně vydatné a že výkony pracovní nejsou závisly jen na schopnosti, nýbrž i na kapitále. Tímto postupným doplňováním počaté dedukce národoho podářské dospějeme k případnému výkladu nejen pozemkové renty a všech jejích proměn a zisku podnikatelského, nýbrž i úroku, o jehož původu a příčinách, jak známo theorie národohospodářská nic říci nedovede.

Ale nejde zde o theoretický výklad, nýbrž o ethické hodnocení nynějších poměrů společenských. Nejde o to, z jakých příčin se děje dnešní rozdělení důchodů tak a ne jinak, nýbrž jaké nasledky má. Na tom záleží, vyhovuje-li požadavkům dosažitelného nejvyššího všeobecného blaha čili nic. Kdyby celá roční výroba připadla výhradně ve prospěch pracujících tříd a to s náležitým zřetelem k množství a jakosti jednotlivých výkonů, bylo by vyhověno požadavku nejvyššího všeobecného blaha a tím také Spencerovu požadavku organického rozvoje lidstva. Proto podle ducha Spencerovy právní filosofie jest uznati tento požadavek za uskutečnění společenské spravedlnosti.

Ale právě proto, že víme, že v dnešním právním státě jest rozdělení příjmu zcela jiného druhu, než jaké má na mysli Spencer, ociťuje se Spencer sám v odporu s nejvyšší svou ideou socialně-theoretickou, zamí-
li ve jméno společenské spravedlnosti každý pokus změniti nynější řád,
› žádá-li, abychom se vrátili k čistě právnímu státu, který všelikého
ahání v rozdělení důchodu se vzdává a to v takové rozdělení, jaké
es platí.

(Příště dále.)

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Xaver Dvořák: Meditace. (Nákl. Cyrillo-Method. knihkupectví.) — **P. Sigismund Bouška: Pietas.** (Básn. obzory katolické č. IV.) — **Fr. Leubner: Na okrajích kancionálu života.** (Nákl. vlast.)

Tři knihy poesie katolické, či abych ještě určitěji vymezil: lyriky kněžské. Ve všech třech jest to kněz, jenž tu odívá ve verše svět své víry a vyzpívává zde i subjektivní stavy svého pozemského života uprostřed moderní společnosti. Kněz v moderní lyrice! A ne jeden, zde zrovna tři a mimo to celá řada jiných v naší mladé poesii, celá škola, celé hnutí mladokněžské, celá »katolická moderna,« směr, jemuž z ostatních mladých co do čilosti, kompaktnosti a intensivnosti, ve vystupování žádný se nevyrovná — dovedete si představit a vytušit celý dosah těchto slov: kněz v dnešní lyrice? Katolický kněz jako jeden z nejvýznačnějších typů literatury husitského národa na konci devatenáctého století, v letech »svobodomyslného« mladočeského régimu, navazování na reformaci a všemožných směrů pokrokových, pokrokovějších a nejpokrokovějších? Nevím jak si vysvětlí budoucí kulturní historik tak křiklavou kontradikci která poráží všecky theorie o umělci jakožto typickém tlumočníku a zástupci svého prostředí. Čím naše národní prostředí pokračuje jinde v pokrokovosti, tím reakčněji dává se představovati v literatuře. Za dnešní mladou generaci nezpívá bezmála už nikdo než katolický kněz a do starých stylů a anachronismů se odívající dekadent. Pěkná bilance mladé lyriky!

Ovšem ohražuji se hned předem proti domněnce, že bych na tyto mladé katolické básníky hleděl nevlídně. Lituji jen — toho nezapírám — že jsou právě katolickými, že jsou kněži. Lituji toho nejen pro sebe — neboť mám tím už a priori vyloučenu možnost, že bych v nich našel básníky svého srdce a vkusu — a pak i pro ně samé. Nebudou míti obecenstva. Jsou odsouzeni stráviti se ve svém vlastním kruhu. Žijí pro něco, proč my už nežijeme, k čemu můžeme přikloniti jen na chvíli ucho se zvědavostí mlsavého dilettanta, — ale to, co opěvají, je pro nás už jen pouhý system mrtvých pojmů, obrazů, symbolů, pouhý anachronism. Náš život vře a vlní se na jiných cestách. Dal jsem toto své mínění na jevo — se vší šetrností — vždycky, když jsem se octnul před dílem z jejich kruhu, ale vždycky mi byly podkládány za to z jejich strany

úmysly nepřátelské. Aby se tak nestalo i tentokráte, chci jednati o autorech těchto knih jen jako autorech a abstrahovati od ideového a citového okruhu, v němž se pohybují, a od věci, jíž slouží.

* * *

Umělecky stojí nejvýše z jmenované trojice p. Xaver Dvořák. Básnický jeho profil je známý jmenovitě se sbírky Sursum corda. Přítomná kniha ukazuje jeho rysy ještě určitěji vystouplé, propracovanější a o nové tóny obohacené. Základní rysy tu byly: poetický verbalism, rhetorická bravura — jimiž se zřejmě hlásil za žáka Vrchlického a jako vlastní personelní rys: záliba v těžkých, plných, až do temna ohnivých barvách. Tento temně purpurový plášť koloritu kryje však duši po křesťansku bledou, sechřadlou, stravovanou mystickými rozníceními a nyjící v horkých objetích náboženských vidin — tento protiklad askese a horkého cítění, mystického odvrácení od pozemského světa a přec žízně po jeho barvách, jest zde nejkarakterističtějším momentem. Přítomná sbírka ukazuje však p. Dvořáka už dále: na přechodu ku snahám nejmladší naší lyriky, to jest tedy ku snaze po suggestivném a symbolickém, nejen tedy rhetoricky-verbálném účinku obrazův. Nasvědčuje mi o tom nejen až příliš sem tam do očí bijící přejímání slovníka a formy Březinovy, ale celá tato snaha mluviti co nejvyšším počtem obrazů do široka rozestřených, co možno nových, ke všem smyslům mluvícím, na př.:

»Západu lány krvavou vzplanuly žní,
z popela stínů tma zvolna vzlétla,
rozlila vlny své v obzoru břehy,
noc svého stožáru rozžehla světla,
hvězd lampy v plachtách oblaků bílých jak sněhy.
»Hořkost dne prolnula vlnami ze dna
jak hymny kovové večerních zvonů,
když pějí Angelus v soumraky nedohledna,
neznámá tajemství ve slokách tónů.«

Zde už jsme ovšem hodně daleko za Vrchlickým! Vedle toho ovšem ještě nalezáme čísla staršího rázu, z nichž jmenovitě vyniká jako bravurní kousek rhetoriky »Sanctissima,« kteráž upoutala pozornost svého času, když vyšla ve Světozoru, jakožto parafráse obrazu Szymanovského. Těsně až k samému Vrchlickému přilehá »Triumf Kristův«:

»Níž skloňte hlavy své a bijte čelem v prach,
Pán kolem vás jde jasem zahalený,
jak vítěz nad smrtí jde ověnčený,
níž skloňte hlavy, kde stín jeho božský táh' až k zemi.«

Není vám, jako byste četli Triumf Kaliguly z Epických básní? Tavými a podobnými čísly pan Dvořák — abych užil slov Macharových legitimuje svůj rod. Odrodil se svému mistru už ovšem hodně a dá ušit, že půjde ještě dále, ale dosud představuje přece jen zjev přeodní ba myslím, že na samu cestu nejmodernějších lyriků našich, na stu lyriky veskrze niterné a suggestivné se nikdy nedostane — brániť tom jeho převážně vnější, esthetické dekorativní, katolicky-církev-

nické pojímání náboženství. Křesťanství nevystupuje u něho jako otázka svědomí, životní praxe, nýbrž jako svět poetických visí — jeho křesťanství není moderní, Dostojevského nebo Tolstého, je to staré romantické křesťanství Chateaubriandovo.

A jen čirý romantik, určovaný svým citem a illusivní silou svých vidin, mohl napsati tuto optimistickou passáž o Kristovi:

»To triumf Tvůj jest; Tvůj po tisíciletí,
že lidstvo zase u tvých nohou klečí
a v mdlobách milování, v lásky křeči
zas život svůj a vše jen Tobě světí,
a krví Tvou se ze svých vředů léčí
a mannou tiší ret svůj, že víc nelká« atd.

Proto mne také nijak nezaráží, že kniha je věnována Vrchlickému, pěvci koloběhu hmoty a vítězícího lidského ducha. Citované místo jest optimistickým passážím knih »Duch a svět«, »Mythů« a j. — třebas tyto byly založeny moderně-humanisticky — mnohem bližší, než by se na prvý pohled zdálo.

* * *

Ve své knize věnuje p. Bouška jednu báseň p. Dvořákovi a apostrofuje ho tam jako původce této mladokatolické školy. To jest asi jen z polovice pravda. Vlastním jejím otcem je spíše p. Bouška sám, ne jako básník sice, ale jako kritik, essayista a překladatel katolických poesií z románských literatur. Při vznikání škol mívají kritikové a kulturní sprostředkovatelé obyčejně větší úlohu než produktivní talenty. Pro celkový ráz t. j. katolické moderny byly, myslím, literární znalosti p. Bouškovy rozhodující. Jen tímto jeho zřetelem k provencálské a katalonské poesii — a cestu mu ukázal zase p. Vrchlický — dá se vysvětliti ten jižně slunný, barvitý, usměvavý, více liturgický a dekorativní než ethický a sociální ráz této naší nejmladší katolické literatury, jak ji representuje zvláště Nový Život, způsob naprosto rozdílný tomu, jímž si řešili naši předkové náboženskou otázku. Ostatně vše jest zde vysvětleno okolností, že p. Bouška a jeho soudruzi jsou katoličtí kněží. Tato okolnost jim nedovolovala jíti pro vzory na protestantský sever a na Rus, jediná místa, kde se náboženská otázka ventiluje ve svém ryze moderním, t. j. hluboce niterném, ethickém a sociálním dosahu. Co jim zbývalo tedy než spokojiti se těmi uměleckými zjevy (nezapomeňme, že všecky tyto talenty jsou rozpoloženy víc umělecky než filosoficky a ethicky), které ještě dnes dovedly vyrůsti na půdě katolicismu, těmi Mistraly, felibry a Verdaguery, kteří jinak pro náboženský život Evropy znamenají pramálo. Všecky tyto momenty přispěly k tomu, že t. zv. katolická moderna, ačkoliv stojí na půdě náboženské, jest přece jen v podstatě své mladým hnutím u - leckým. V poslední době obrací se — zase přičiněním výborných st. i p. Boušky — k Maeterlinckovi, Verlaineovi a mystikům, což zajisté r- il pro celý tento směr pokrok a další prohlubování.

Knihou »Pietas« představuje se však p. Bouška také jako bás t. Zpěvy jeho jsou drženy v nižších tóninách než Dvořákovy, hlava o

není tak horečně rozpálena, je střízlivější a logičtější, výraz jeho je bledší, ale jasnější a reliefovanější a mezi mystickými plápoly kadidel prohlédne sem tam kus tvrdé pozemské hroudy. V číslech veskrze náboženských najdeme mnoho prázdné, dutě znějící rhetoriky. Verše jako na př.:

»A všecko tvorstvo v jedné chvále jásá
a všecka ústa pějí mnohohlasá:
Dík Tomu bud, jenž světa mocná Spása
se z Panny zrodil« atd.

ukazují, že náboženské sujety jsou právě takovým nebezpečím pro básníka jako vlastenecké; jednou pro vždy daný okruh pojmů a hesel a zvučně znějících slov svádí k falešnému pathosu. Ostatně sříkám se zde kompetence v rozhodování, jak dalece dovede p. Bouška své slovy věřícího katolíka a kněze suggerovati — suggesci té může podlehnouti vždycky jen zas věřící katolík, jiného zůstaví zde i nejupřímnější tón studeným. A se stanoviska ryze katolického chápal bych docela, nazve-li p. Bouška Sv. Horu »Montserratem českých niv« a řekne-li o biskupu Brynychovi »i náš pluk má svého anděla« — jde tu právě o toto stanovisko. Ale já zde chci mluvit o p. Bouškovi jen jako o literárním talentu. A tu nalezám vedle jmenovaných sujetů i leckterý tón čistě realistický (na motivy ze života venkovského kněze) a pro mne nejzajímavější, celý oddíl věnovaný umění, z něhož zasluhují zmínky zvlášť portréty básníků, apostrofy atd. (Mistral, Aubanel, Mrtvý Verlaine, Glossy k románům Huysmansovým, Manes, Březinovi atd.), pracované se vkusem a jemným pochopením. — V celé knize p. Bouškově však vystupuje přespříliš do popředí kněz (myslím to v ohledu sociálním, ne náboženském). Je to sic upřímné, jakožto odraz autorova subjektivního života, ale připravuje to jeho poesii o množství právě těch nejvzácnějších lidských tónů a o všechen její typický sociální dosah. Neboť cítíte tu za každou stránkou, že zde nemluví poeta za vás a každého vám blízkého, za člověka vůbec, nýbrž za úzkou jednu vrstvu a právě za tu, v níž jsou hodnoty čistě lidské nejvíce zvráceny a uvězněny do okovů anachronistických dogmat a pojmů.

* * *

Mám-li mluviti o knize p. Leubnerově, jsem nucen zase, už do třetice, mluviti o vlivu Vrchlického. Ale zde největším právem, zde to je už více než vliv — p. Leubner je poesií Vrchlického naprosto podmaněn a uzavřen jako čarovným kruhem, z něhož nemůže ven. Až ovšem na to, co je zde zase katolického a kněžského — ale i pro to nalezl autor u Vrchlického příbuzné tóny. A tak se stalo, že nejlepší poměrně partie této knihy, cyklus »Na zlaté půdě« jest pouze řadou nových variací na »Malovaná okna« ze Sonettů samotářů, jakož vůbec skoro celá kniha p. Leubnerova se přimyká k sonettu Vrchlického. Stojí vůbec [illegible] nohama na půdě staršího českého verše, nepodniká nijakých [illegible] kursí do mystiky a symbolismu, je klidný, rozumný, reelní. To se [illegible] azuje nejlépe tam, kde opouští themata náboženská (tam pathos [illegible] nystika leží samy už v látce a nejsou zásluhou básníkovou) a kde [illegible] cuje s vlastními motivy lyrickými a descriptivními: zde je značně [illegible] a šedý. Jinak přiznávám rád, že p. Leubner dobře vládne veršem

a ukazuje na jistou zralost v nazírání a práci — chvála to ovšem, již vyslovuji s tou reservou, že je zakoupena za nejvyšší cenu, již od básníka můžeme žádati — za cenu originality. Pan Leubner neexperimentuje a neopouští ani na krok vyzkoušené stezky — je epigon každým coulem.

F. V. Krejčí.

Nové práce Richarda Dehmela. Autor knihy »Aber die Liebe« (viz »Rozhledy« 1894. seš. 2.) vzrůstá očividně na nejlepší lyrický talent mladého Německa. Po jmenované knize leží před námi dvě další jeho knihy lyrické, které k tomuto soudu opravňují; »Lebensblätter« (1895) a »Weib und Welt« (1896.)*) Prvá přináší z největší části jen nové variace na themata knihy »Aber die Liebe«, bouření neobyčejně mohutné umělecké síly, která nenašla ještě slov, jimiž by se cele vyslovila, ale je to druhá kniha zvláště »Weib und Welt«, která ukazuje Dehmela odvažujícího se na nejtěžší úkoly, stavícího se na nejnebezpečnější posice pro dnešního lyrika. Představme si ducha, který všemi svými rysy zasluhuje názvu moderní v nejvyšší a nejkarakterističtější míře, ducha nanejvýš složitého, analytického, raffinovaného, nervově a náladově rozpoloženého, zmítaného mezi nejkřiklavějšími kontrasty myšlének a nálad, a nyní si představme dále, že tento duch nebere na sebe těžce řasnatý plášť mystického velekněze, ani paruku professielního psychologa, ale že je rozpoložen lyricky v nejkrásnějším slova smyslu, že zpívá tak lehce a naivně jako dítě, že štěbetá jako pták na větvi, že je lehký, vzdušný, všemu lidskému otevřený. že dovede střídat tragické konflikty duše s dětským štěbetáním a pohádkovými hrami fantasie — a máte Richarda Dehmela. Zpívá o ptáčcích, krtcích a broučcích, tím snad až trochu příliš titěrným tónem, jaký zde miluje německá lyrika, vypravuje fantasticky kudrlinkovitý sen o »žluté kočce«, hraje virtuosně po verlaineovsku na nejvzácnější struny čiré veršové hudby, ale hned vedle toho zas otvírá rozjitřené rány delikátně cítícího a hluboce myslícího ducha. Stojí oběma nohama »jenseits von Gut und Böse« ale je při tom jedním z těch, které problem života a jednání nejvíce mučí a znepokojuje, ethicky rozpoložená povaha par excellence. Kniha nese motto: »Erst wenn der Geist von jedem Zweck genesen und nichts mehr wissen will als seine Triebe, dann offenbart sich ihm das weise Wesen verliebter Thorheit und der grossen Liebe!« A opravdu nelze tuto lyriku lépe karakterisovati než slovy »von jedem Zweck genesen« — slova účel, užitek, směr ztrácí zde naprosto smysl, všecko zde hraje jen pro sebe, pro nic předurčeného a vypoč- ného. Je to poesie bez point a vyměřených effektů, je to skizzovní ma- duše, v níž je zaznamenáno každé její hnutí, každý prchavý stav, hot

Richard Dehmel.

*) Nakladatelství Schuster & Loefler v Berlíně

to psychologická anarchie, kde každý okamžik má svá práva a kde zvláště vášeň, láska pojímá se naprosto deterministicky, fatalisticky. To nejhlubší a nejtragičtější je zde vyjádřeno se suverenní lehkostí a odvahou experimentu. Správně symbolisuje Dehmel svou lyriku v úvodní písni, kde mluví o ptáčku, poletujícím nad mořem a oslovuje jej:

»Singe, kleiner Passagier!
Wenn die grossen Wellen krachen,
wird dein Lied uns ruhig machen;
still vergessen wir
Erde, Mensch und Thier«.

Jak je Dehmel hluboce založen, ukazuje zvláště dobře jeho loni vydané drama »Der Mitmensch«. Je to zajisté vedle nové hry Hauptmannovy to nejhlubší, co přinesla dramatická produkce německá v posledních dvou letech, při čemž padá zvlášť na váhu, že to jest práce autora, pokládaného až dosud jen na lyrika. Nevím, komu by se bylo kdy na jevišti podařilo učiniti tak hluboký řez moderní duší, specielně jejího typu dekandentního, typu její mravní prázdnoty, její podlomené vůle, a vtěliti to v tak určitou dramatickou formuli, jak to zde učinil Dehmel. Je tu dvojice bratří, prvý umělec, povaha veskrze přirozená, instinktivní, tvůrčí, druhý povaha veskrze raffinovaná, intellektuelní, naprosto neschopná jednati a tvořiti. Tento druhý je doplňkem prvého, myslí a obchoduje za něho, ale nedovede pracovati a žije jen z jeho práce, nemá svého vlastního životního smyslu, žije jen pro umělecké úkoly svého bratra — je tedy jen pouhý přiživník cizího života, pouhý spolučlověk, Mitmensch. Jako psycholog a raisonér je si toho vědom a když jeho bratr končí drama své lásky skutkem, jenž jej uvádí do konfliktu se zákonem, obětuje se za něj — jeho jediná veliká akce životní je tedy čistě negativní. Dá-li se odsouditi jako zločinec on sám, člověk zbytečný, nepřijde tím nikdo o nic — kdyby byl odsouzen jeho bratr, utrpěla by společnost a umění. Všecka zoufalá prázdnota duše, přespříliš v jednu stranu skloněné a ve svých kořenech podťaté zeje z tohoto typu, všecka tragika dekadence, pojaté jako zlomení vůle, jako ztráta tvůrčí síly. A jako přes tento obětovaný život půjde druhý bratr dále za svou velikou prací, tak bude i celá tato doba rozkládající se a chorobné hyperkultury mrvou, z níž vyklíčí nové mravní ideály, typy obří vůle, víry v sebe a ve své vysoké úkoly — tuto asi perspektivu chce otevříti drama Dehmelovo. Připomínám ještě, že to není hra »intimní« ve smyslu, který pro diváka znamená už dnes něco odstrašujícího, nýbrž drama s pravou dramatickou vervou, divadelní účinností a neobyčejně ostrou karakteristikou osob. *D.*

Björnstjerne Björnson: Der König. Drama. — Kus dvacet let už starý. Teprve letos odhodlal se autor vrhnouti jej v německém překladě r evropskou literární arénu. Práce mohutné koncepce, plná myšlenkových blesků a dalekých perspektiv, Björnsonův to pendant k Ibsenově Brandu. Projednává thema: panovník v moderní době a projednává je jako od starého norského tribuna a vůdce protikrálovské strany nelze jak žádati — ve smyslu liberalisticky-republikánském. Jeho »Král« je pování hodná bytost, o níž se rvou dva světy, a která své přechodní

posici padá za oběť. Má dosti síly, aby poznal špatnost své výchovy a vratkost celého toho světa konvenčních lží, které se o něho opírají a chtějí, aby se i on o ně opíral. Chce jíti upřímně s lidem — zde rozumí se s měšťáctvem — a sdemokratisovati se až na samu mez možnosti. Ale je přece jen více epigonem minulosti než průkopníkem budoucnosti a tak nemá dosti odvahy, aby svůj úkol provedl do konce. Hyne sebevraždou. Morálka kusu zní tedy pro království velice pessimisticky, řekl bych skoro beznadějně, kdyby sám Björnson v předmluvě nevybízel své krajany k pokusům o jeho zmodernisování (pokládá to právě za úkol malých národů) a kdyby nedával tak na jevo, že v jakousi jeho budoucnost ještě věří. — Jest zajímavo vůbec, z jak různých stran osvětluje dnešní literatura toto zajímavé thema. Björnson jako muž politiky především vychází z moderních principů demokratických, chce přejíti přes staré instituce k dennímu pořádku, nevidí v nich než zvetšelé haraburdí a lež. Jak jinak dívají se na tutéž věc exclusivní umělci, jimž je politika lhostejna! Ti naopak cítí s panovníkem jako člověkem, cítí smutek a tragiku jeho postavení v moderní společnosti, malují a analysují jej jako dekadentního epigona staré, pyšné slávy, který trčí dnes osaměle do kramářského ruchu doby. Tak pojal své Veličenstvo známý holandský romanopisec Couperis a o něco podobného pokouší se u nás p. Jiří Karásek svou Legendou o melancholickém princi. — Reakce proti ploché době zachází i zde přes meze své oprávněnosti: sympathisuje se vším, co je reakční, jen proto, že je to reakční, a že se to příčí smýšlení mass. V takové době přichází drama Björnsonovo právě v čas. *D.*

Z ruchu literárního a uměleckého.

— Intimní volné jeviště pořádalo dne 29. ledna své třetí představení, tentokráte v místnostech »Pokroku« na Žižkově. Hráni byli Strindbergovi »Věřitelé«. Po stránce výkonné bylo toto představení ze všech dosud nejlepší. Předcházela mu úvodní konference o Strindbergovi, končící stesky na lhostejnost členů a veřejnosti a prognosí, že toto představení jest asi posledním. Tento pessimism byl trestán z nepravdy návštěvou, která byla na intimní divadlo dosti četna i při odlehlosti místa. Nepodceňuji ovšem jiných obtíží, které se tomuto podniku staví v cestu. Je to především nedostatek místnosti, pak nedostatek peněz a nedostatek herecký sil. Proto se zdálo už, že dny mladého spolku jsou sečteny, zvláště když většina jeho zakladatelů se vzdala další v něm práce. Přece se však podařilove valné hromadě, v těchto dnech konané, zvoliti výbor, který v pokusech o intimní jeviště dále chce pokračovati. Při valné hromadě ventilována byla též otázka vstupného pro nečleny, a ukázáno k významu, jaký by mohl míti spolek, kdyby — jak stanovy jeho dovolují — vedle divadelních večerů pořádal i přednášky a diskusse literární. Jest věcí nového výboru, aby našel nějakou takovouto novou cestu, jíž by se spolku pomohlo z dnešního živoření.

— Národní Divadlo chystá novou hru Ibsenovu »John Gabriel [illegible]« Div divoucí!

— Topičův Salon vystavuje v tomto měsíci větší sbírku prací Jóžy [illegible]y, originelního a rázovitého umělce moravské Slovačę, jenž pro ni znamená v[illegible] vi to, co Vilém Mrštík v literatuře. Nepřinášíme tentokráte z Topičova Salo[illegible] u, poněvadž chystáme pro budoucí čísla o Úprkovi zvláštní studii.

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

Přítel, stranník i odpůrce politický Gustava Eima byl by jindy s rozechvěním přijal zprávu o jeho nenadálém skonu a odchodu z dusné sopečné politické areny. — Dnes však zvěst rozvučela v duši struny hluboké a teskné tragiky. Na samém prahu jím budovaných událostí, na jedné straně vítaných a s dychtivostí čekaných, na druhé obávaných a bouři zdvihajících, sklál jej tajemný osud v tmavý hrob a bez vlády sklesly jeho ruce, tak horečně činné a pevné v budování toho, co za několik chvil snad odkryje budoucnost našim zrakům.

My a s námi všechno mladší hnutí v české politice stálo proti němu. Jsou to protichůdné směry, jeho a naše politika, politika s hora a politika z dola, politika Vídně a politika české demokracie. Tam vrcholy mohutné a složité organisace státu, kde nejrozmanitější a mnohonásobné síly a vlivy z rozbouřených a kypících hlubin se zachycují, svádějí a paralysují z obavy, aby dunící a chvějící se organism se ani nepohnul a nezakolísal na svých základech — a zde v těchto vzdouvajících se a kypících základech var a kvas, nápor a touha a vzdor obroditi zděděný a dochovaný organism, pošinouti jeho strukturu, novou krví zalíti jeho cévy. Tam hladký a přesný mechanism, jak z ocele, složitý, vypočtený, v jehož reji a víru Eim déle než desetiletí stál, pracoval a bděl, pozoroval a vážil, studoval mechanism a opájel se myšlenkou, aby jednou české ruce řídily ten cizí stroj, v jehož mechaniku tak byl zasvěcen a znal tolik nesčetných neviditelných sil a per, jichž ovládáním tak mnoho dobrého by se dalo vykonati pro český lid, pro českou kulturu a národní život... Co české skalopevné vytrvalosti a železné energie tam zmřeno a pohřbeno za ta léta! Nad jeho rakví důtklivěji než kdy jindy hlásí se otázka po bilanci všeho toho úsilí nejschopnějších našich politických hlav na oné půdě.

Eim jako žurnalista a politik byl svým nadáním a pracovitostí zjev v .o nad náš průměr vynikající. Naši průměrní politikové—advokáti a idvokáti počínají svoji politickou karieru v některém zastrčeném s] ..čku, v některém venkovském městě nebo v pražské čtvrti, přemíla :e dvě, tři za studentského života ulovené myšlenky až na konec svého ži ^n a sugerují svému okolí politickou svoji spůsobilost mrštností svého ja - ohotovostí přemílat jednu frásičku nekonečnou řečí a malicher-

nými intrikami, aby se dostali na předsednické místo anebo na něm se udrželi. Nestarajíce se o nic kolem sebe, leč co se týká jejich nejosobnějších zájmů, brzy tu trochu pokrokovosti, jíž na vysokých školách navlékli, se sebe svlékají a neobeznámenost se současným duševním ruchem myšlenkovým vyvažují sebevědomím autority, vše odsuzující, čeho nezná. Jaký to ohromný rozdíl mezi nimi a Eimem! On o všem zpraven, co se v Čechách děje, vždy dychtiv z přímého názoru poznati okolností i lidí, nikdy velikášsky podrážděn výtkami a útoky z táborů jiných, hlavně mladších; stále neúmorný, poznati všecku literární a kulturní práci v Čechách, odhodlaný, s novými povinnostmi poslaneckými vzíti na se i povinnosti obeznámiti se i s nejodlehlejšími jemu až posud, specialními otázkami, tak stál na té půdě v zápase a v práci dle svého přesvědčení, nemaje bohužel rovnocenného soupeře v radikálnějším odstínu parlamentárního zastoupení českého, aby byl mohl rovný s rovným co do charakteru, vědomostí a pracovitostí se změřiti.*) Jest to osudný zjev pro českou politiku ve Vídni, že směr oportunější vždy tu vykazuje v českém poselstvu větší sumu vlastností, potřebných pro politiku na takovém foru, a že ti, jež doma na schůzích lid rozpalují svoji radikální bezohledností a neústupností, musí se — až na vzácné výjimky — ve Vídni krčiti ve vědomí své nepatrnosti a v dobře uváženém zájmu svého radikalismu. Tak česká politika ve Vídni bez ohledu na to, jaké jsou poměry doma a nezávisle na nich kolísá od jisté opposice do jistého oportunismu, ve kterém jest nucena mnohé i nejdůležitější otázky poodkládati, ztlumiti plné akcentování všech našich požadavků v celé neústupnosti a neoblomnosti a nemluviti tonem, který by byl živícím plamenem nadšení a citového vzruchu zde mezi lidem v Čechách. Tak závisí vždy přímé a pravdivé slovo ne na skutečné situaci doma, nýbrž na ochotě nebo neochotě kterékoliv vlády, chovati se »slušně« k českým poslancům, a přiznati, že existuje nějaká česká otázka. Právě následkem nedokrevnosti radikálnějšího směru neděje se postup české politiky s tvrdou neodbytnou houževnatostí krok za krokem stále ku předu, nýbrž dnes po nesčíslných

*) G. Eim občas se přihlásil listem, obyčejně na výtky v »Rozhledech« v Politice jemu nebo jeho směru činěné a s takovou otevřeností vyložil motivy svého jednání, že — přiznáváme se — neradi jsme se ho v této rubrice dotýkali. V těchto svých listech jen tak mnohdy mimochodem zmínil se buď o knize, o některém článku, buď o čemkoliv jiném, co zaměstnávalo mnohdy dosti úzký kroužek lidí, že bylo až ku podivu, že on tam zná Čechy a Prahu lépe než ti, již trvale v Praze žijí a ex professo se zabývají duševním snažením národa. Po jedné z výtek v »Rozhledech« v Politice mu učiněných, odepisujíce, zmínili jsme se o jednom z přátel, jenž přestoupiv ruské hranice, upadl v ruce ruských žandarmů a o jehož osudu příbuzní marně usilovali něčeho se dozvěděti. Dojista, že by byl kterýkoliv jiný nakvašen naší kritikou byl list přečetl a odhodil a poznámky na konci jeho o nešťastném příteli si ani nepovšiml. Avšak Eim, ačkoliv právě tehdy jinak velmi zaměstknán, dvakráte došel na ruské vyslanectví ve Vídni, a několikráte na zahraničný úřad, a jest hlavně jen této jeho starostlivosti děkovati že dosti brzy alespoň možno bylo vypátrati a příbuzným oznámiti, co s přítelem se s). Ostatek jest známo, že Eim posud nikdy nikým nebyl předstižen v ochotě, a kdo á poněkud města, za něž byl poslancem, ví, že to všeobecné nadšení pro něho, jež bý o tak často terčem posměšků, nebylo žádnou novinářskou kachnou. Že město Pol a na první zvěst o jeho smrti rozhodlo se na svůj náklad převézti jej z Florencie a - praviti v Praze pohřeb, jest nejlepším svědectvím sympatií, jichž Eim i plnou m u si zasloužil.

svízelích, po velikých obětech oposičního ducha doma krok do předu, a zítra následkem příčin a vlivů ani netušených odlehlých, námi nevyvolaných a nekontrolovaných o dva kroky na zad. A bude tak trvale, pokud proti schopnostem a politické váze poslanců na oportunním křídle, anebo ve svém zvláštním oportunním klubu, nebude na křídle druhém, anebo v druhém českém klubu stejná suma intelektu, skutečné přesvědčenosti, mravní opravdovosti, (nespekulující na nízký a banální úspěch v lidu) a té idealní esence radikalismu, která jako silné jarní větry uvolní vždy v zamlklých srdcích ty vlny, jichž příboj by pod velikou hvězdou pravdy bil ve ztrnulou a truchlou skutečnost a nedopustil, aby svírála a tísnila českou duši.

Gustav Eim (9. října 1849 ve Štáhlavech — 7. prosince 1897 ve Florencii) vstoupil r. 1870 do Politiky, později do Šimáčkových Čes. Novin, 1874 do Národ. Listů. Po Bozděchovi byl dramaturgem Nár. divadla. R. 1879 odešel do Vídně jako zástupce N. L. Napsal monografie o kníž. Bismarkovi, hr. Andrassym a Kolom. Tiszovi. Populární články o nápravě měny a stati: »O nás pro nás« s reminiscencemi z let 1848—1879. R. 1891 zvolen poslancem za Litomyšlsko. Jeho řeč v delegacích r. 1891 vyšla česky i německy (Die Slaven u. der Dreibund).

— V přítomné situaci jde při volbách o takový rozhodný hlas celého národa, kterým by stejně důrazně projeveny byly kulturní požadavky naše české i lidské. V theorii. V praxi bude se jednati o to, aby dostali mandát jen stranníci, bez ohledu, zdali a jak těmto požadavkům ten který dovede dostáti.

— Koncem r. 1896 vykonány volby do sboru obec. starších v Praze ve znamení shody, uzavřené mezi stranou straro- a mladočeskou na základě společné kandidatní listiny. Na Moravě kompromis dostal sankci všech instancí mladočeských, a staročeští poslanci přijati ve Vídni do klubu. V Čechách nabízí strana staročeská dohodnutí pro tyto říšské volby, ale výkonný výbor mladočeské strany nabídku odmítl. Jednou je vlastenecké kompromis, podruhé nekompromis. Jak se to všecko v hlavě bodrého voliče srovná? —

— O volbách v V. kurii, »Hlas Národa«: Pátá kurie nenáleží jen dělnictvu, nýbrž všem stavům. Pro volby v V. kurii agitují však jen sociální demokraté, ostatní strany ozývají se mdle. Soc. dem. mají svůj tisícový fond, výkonný výbor soc.-dem. strany v Praze má 16 členů, kteří mají podrobné seznamy voličů. Jen sociální demokraté reklamují své voličské právo. Nejúsilovněji agitují od osoby k osobě.

— Strana křesť.-sociální v Čechách vydala již kand. listinu pro voleb. okresy V. kurie. Mimo p. Šimona (kandidov. v okr. Praha, Karlín, Smíchov), P. Vrbu (Hradec Král.), red. Jirouška (Litomyšl), dr. Horského (Písek), kandiduje pro Ml. Boleslav, Jičín, Kolín, Tábor, pražské živnostníky, pro Plzeň kovář. mistra v Mýtě u Zbirovic. Celkem staví 9 kandidátů a pro okresy Smíchov—Kladno a Čáslav—Humpolec ještě bude jmenovati.

Podřipan, orgán posl. E. Špindlera, píše 5. února: Jaké skutky od ní očekávati lze především, napovědčla vláda slavnostním prohlášením sněmovním, jež určuje i lhůtu, do které skutky slíbené budou vykonány. Jsou to prozatím ovšem sliby, ale politické směnky, jež nám vláda podepsala, jsou splatny již v budoucím edání sněmu našeho, od kterého nás nedělí již ani celý rok. Zavede-li vláda do doby náš jazyk do vnitřní služby všech úřadů politických a soudních ve všech ních českých (pověsti stále určitější napovídají, že se tak stane krátce před všeob. bami do říš. rady), bude tím splněna první část slibu, jenž se týče rovnocennosti u národů, jakož i jednoty království českého ve správě. A předloží-li v bu-

doucím zasedání našemu sněmu osnovu nového vol. řádu zemského, sdělaného na základě úplné spravedlnosti, bude tím splněn také druhý cenný slib, jenž zjednati má našemu národu zástoupení přiměřené jeho počtu a poplatnosti. Spravedlivého vol. řádu dovolává se náš národ již od r. 1861., rovnoprávnosti jazykové již od r. 1848. A ve shodě s ministerským předsedou postupují i jednotliví náčelníci ministerstev. Ministr spravedlnosti odmítá zřizování kraj. soudů dle hranic národnostních. Ministr financí začíná podpírati hmotně pod tíží břemen klesající Prahu. Ministr vyučování zřizuje uměleckou akademii v Praze a chystá se ku zřízení vysokých škol pro Moravu a Slezsko. Na Moravě Němci nuceni jsou nabízeti nám, co po léta byli odpírali, Do vnitřní služby úřední bude v českých zemích zaveden jazyk náš s němčinou na roveň. Člen šlechty české ve Vídni mluví o korunovaci našeho krále jako o skutku, jenž k roku jubilejnímu se připravuje. Týž velkostatkář podává návrhy na ochranu české školy ve Vídni. Jen slepec může neviděti tyto a podobné známky hluboké proměny. — — Veliký optimism, jejž jedna z národních písní poroduje známým refrenem: až tam bude — — —

Komise sněmu čes. pro zachování starobylých památek vyslovila se o petici 9. t. m., že Kunětický hrad může býti zachován, když se přestane lámati na Kunět. hoře kámen. Vyvazení usedlosti stálo by však 400.000 zl., oprava hradu vyžadovala by ještě většího nákladu. Proto nelze petici vyhověti. Zem. výbor navrhuje, aby se přešlo o petici k dennímu pořádku. Komise rozpočt. navrhuje, aby se ohledně žádané subvence přešlo k dennímu pořádku, ale vyzývá zem. výbor, aby vyslechnuv archeologickou zem. komisi, uvažoval, jakým způsobem by se dalo zabránit rozneseni zříceniu a čedič. kužele Kunětického. Chudoba, bída! Chudého oderou i o rodinnou památku!

O zasedání sněmovním příště.

— **Česká otázka.** K odpovědi p. Alex. Neklana, autora spisu »Die böhmische Frage«, na náš posudek připojujeme stručně toto: Jakým způsobem lze urychliti nynější proces, dokázati totiž, že Rakousko nelze dále říditi centralisticky? V první řadě v parlamentě: mluviti tu českým jazykem, mít pohotově vždy plány a síly k obstrukci a v daném okamžiku s ní vždy se vší silou vyraziti. Příteželistí bylo zejména za hr. Badeniho nesčetně. Jsou jen dvě cesty: buďto boj, ale pak boj poctivý, s krajním napjetím sil, nebo vládní většina. — »Ryc anebo nic«, — toto heslo v politice také nesdílíme; avšak dosažení jazykové rovnoprávnosti považujeme právě za nic, totiž za věc brzké nutnosti, jíž dosáhneme i oposicí a k níž není třeba užívati prostředku, navrhovaného p. Neklanem. — Jak sbližiti široké vrstvy lidové české i německé? Hospodářské poměry je již sbližují, je nutno jen žurnalistikou a brožurami tento stav na obou stranách uvědomiti. Máme však jediného podobného, na př. selského listu? »Politik« nedostačuje. — Hmotné zájmy a národnostní vyrovnání jsou věci disparatní. Nám ne. Hmotné zájmy to právě v první řadě vyžadují, aby národnostní vyrovnání bylo provedeno. — Úplně souhlasíme s p. Neklanem ve větě: Pokud nenadejde změna socialní soustavy společenské, dotud bude a musí býti každému dělníku kus chleba nezměrně důležitějším než národnost a potud bude marné všechno usilování brániti národní vlažnosti našeho dělnictva. Na lavici obžalovaných nesedí tedy, jak se to dnes v řadě voličských schůzí se strany mladočeské suggeruje, dělnictvo, nýbrž sedí tam jako obvinění všichni ti vlastenci, kteří se holedbají, jako by na národnost a vlastenectví měli monopol, a na dělnictvo při tom útočí, ale vedle toho, nechceme říci pro změnu socialní soustavy společenské, ale jen pro pouhou podporu dělnictva, ne slovy, ale skutky, nehnou rukou. — Že politických svobod před uklizením sporů národnostních dosáhnouti nemů[illegible] dle našeho názoru správno; dosáhli jsme přece již v minulých obdobích i svobod, dosáhneme v příštím období zrušení novinářského kolku a j. a p[illegible] národnostní jsou posud v prudkém varu. A i po uklizení národnostních s[illegible] sáhneme lehce svobod politických, kdyby trvalo dnešní seskupení stran v [illegible] Němečtí liberálové jsou přece velmi neliberální, o polské szlachtě ani nemluvě. K ovšem po nynějších Němcích přišli němečtí socialní politikové, je situace jiná. M naopak se domníváme, že houževnatým bojem právě za politické svobod[illegible]

máme na své straně ohromnou váhu veřejného mínění, dojdeme rychleji i k svobodám národnostním. — Nepravili-li jsme, čím by mělo býti vzbuzeno hnutí politické, jež by bylo obávaným a imponovalo by, měli jsme věc za jasnou. Ukazujeme tu na př. jen na hnutí dělnické, kde malými prostředky budí se veliká hnutí. To jsme říkali dávno, že mladočeští politikové měli by jíti studovat k moderně organisovanému dělnictvu, jak se pracuje mezi lidem a jak se vede praktický politický boj. — Hlavní různost úsudku je: p. Neklan vidí v dnešní době vhodnou situaci: koruna je přízniva, Poláci čekají . . . Podejme proto adressu, žádejme jazykovou rovnoprávnost, dejme záruky, že na ten čas nebudeme více chtíti. My té výhodnosti nevidíme. I my chceme ten český kůl kus po kuse vytáhnouti. Nesmíme ho však vytahovat jen na jedné straně, nýbrž souměrně na všech stranách. Nejen se strany politické, ale i kulturní, literární a umělecké. Vzděláváním a výchovou lidu; za nejlepší prostředek pro politickou výchovu lidu pak máme cestu opoziční a nevidíme posud nejmenší příčiny ustupovati od sotva započaté oposice. Národnostní vyrovnání, státní právo, to vše jsou věci, kterých nelze dobýti čistě na půdě politické. Politika podpisuje jen a odívá v paragrafy to, co stalo se zákonem již mnohem dříve ve veřejném mínění. Výslednice politická je vždy výslednicí nesčetných prací v národě pod povrchem, působení celé řady složek. Jsme tedy pro to v oposici nejen setrvati, ale ji organisovati a sliti a pracovati vedle toho s největší intensitou na poli kulturním. Co vykonal na př. pro národní vyrovnání ve Vídni jediný Smetana?

Morava.

— R. 1898. oslaví národ 100leté narozeniny Palackého. Bude třeba, aby se oslava provedla v jeho rodišti Hodslavicích na Novojicku a tím se zanedbaný tento kraj probudil.

— Vesna v Brně uspořádala enketu o tom, má-li se žádat o pozemštění Vesnin ských škol, či má-li je národ udržet sám. K vyjádření o tom dožádáni byli moravští poslanci, tak jako by v nich uložena byla všecka moudrost tohoto světa.

— Spojené moravské strany postavily se v V. kurii proti dělnictvu a budou proti němu zápasit o mandáty. Není to než nemravná krádež hladové masse vržených drobtů.

— V zemské školní radě zasedl první Čech, delegovaný zemským výborem. Je to pan Tuček. Až dosud do zem. šk. rady zem. výbor vysýlal jen Němce. Za to náměstkem zem. hejtmana v zem výboru na místo p. Šromovo zasedl Němec p. Promber.

— Po výstavě v Praze uspořádá p. Úprka výstavu v Brně.

— Němci na zemském sněmě už podali svůj »smiřovací« návrh. Žádají rozdělení zem. šk. rady, okresních šk. rad a kurie. Při tom však bouří proti eventuelní české úřední řeči a proti všem optimisticky signalisovaným ústupkům vlády vůči českému obyvatelstvu.

— V Olomouci byl porotou jednohlasně vinným uznán Stockert, který z národního záští zavraždil českého herce. Soud jednohlasné usnesení poroty zrušil a ohlásil nové přelíčení.

Sociální hlídka.

— **Zemské stravovny**, jichž zákon nabyl platnosti dnem 29. dubna 1895, mohou se již vykázati řadou udajů zajímavých pro socialního ika Podrobná zpráva o nich byla podána letos na českém sněmu. hy jsou rozděleny na 6 inspektorských obvodů, v nichž zřízeno bylo ud celkem 259 stravoven; mnoho okresů má 2—3 stravovny. Posu me-li činnost jejich čistě abstraktně dle holých cifer a dat, vidíme Od 1. května do 31. října 1896 přišlo na př. do 47 stravoven rského obvodu pražského, obsahujícího 33 okresů, celkem 39.414

cestujících; z těchto přenocovalo 22.077, stravu obdrželo ráno 22.035, v poledne 18.119 a večer 21.747. Pro 1905 osob nalezena stravovnou práce. — Úhrnem dostavilo se v tomto čase do stravoven všech obvodů 191.973 osob, z nichž bylo 727 žen a 395 dětí; práce byla obstarána 8692 osobám. — Úhrnný náklad v této době ve všech šesti obvodech obnášel 163 578 zl. 34 kr. Z oběhu osob různých odborů dalo by se dosti správně souditi na rozvoj toho či onoho průmyslového odvětví a na souvisící s tím zaměstnání či bezzaměstnanost. Z celkového počtu osob stravovny navštívivších připadá největší počet na krejčí (23.960), pak zámečníky (15.561), pekaře (14.287), obuvníky (13.931), tovární dělníky (9702). — Předního účelu tohoto zákona o stravovnách, totiž zamezení pouliční žebroty a tuláctví, bylo prý také, jak oznamuje zpráva zemského výboru, skutečně dosaženo. 203 okresní výborové (ze 212) oznamují, že pouliční žebrota skoro úplně vymizela. Dle zpráv místodržitelství zmenšil se i počet osob zatčených a soudně pro žebrotu trestaných. Jedním z hlavních úkolů stravoven však také jest, zaopatřovati cestujícím práci. V tomto směru však stravovny sklamaly. Souvisí to ovšem s nedostatečnou organisací sprostředkování práce u nás. Reformě v této věci chce nyní zemský výbor v první řadě věnovati svou péči. Počátek takovéto účelné organisace byl učiněn již v okresu smíchovském, jehož okresní zastupitelstvo se usneslo, aby počátkem března 1897 byl zřízen okresní ústav pro bezplatné zaopatřování práce jako doplněk stravoven. — Ke zprávě zemského výboru máme malou poznámku: Nejlepší instituce sociální mohou se minouti se svým účelem, nestojí-li lidé je řídící na výši jich socialního a humánního poslání. Totéž platí o stravovnách. Na venek vypadá obrázek ten celkem pěkně a uhlazeně, ale uvnitř není přece vždy utěšený. Ti vydědění, kteří musí putovati z kraje do kraje, od stravovny k stravovně, aby si našli práci, mohli by velmi často vypravovati o způsobu zacházení a výživy ve stravovnách celé kroniky. Zemský výbor a jeho inspektoři musí proto obrátiti svůj zrak také na vnitřní život v těchto stravovnách a na lidi v nich zaměstnané. Jen tak dá se pak docíliti harmonie vnitřku s vnějškem.

Z odborného hnutí dělnictva. Dne 30. ledna odehrál se v Karlíně, v restauraci »u dvou hroznů« pod velikými nástěnnými obrazy Marxe, Engelse a Lasalla poslední akt vánočního sjezdu odborového ve Vídni. Posavadní tuhý centralism dělnictva v Rakousku byl jako škodlivý a nepraktický českými dělníky prolomen a nahrazen pohyblivým a v Rakousku přirozeným a nutným federalismem. Československá socialní demokracie vzala nyní osudy své do vlastních rukou; její vývoj posledních let dohnal ji dnes k tomu, že se sorganisovala jako strana úplně samostatná. Politicky byla již samostatná od budějovického sjezdu r. 1893, odborově skonstituovala se samostatně letos. Důsledkem toho jest, že i obvyklého jarního sjezdu německé socialní demokracie v kousku súčastní se československá socialní demokracie jen svými deleg stejně jako se súčastní delegáty každého mezinárodního sjezdu sociali ckého. — Karlínský sjezd odborných organisací jest proto sjezd historickým v dějinách českého dělnictva. Odborné tyto organis

mohou odtud býti nejen vydatnou zbraní dělnictva v jeho boji hospodářském, ale i školou výchovy nejširších vrstev pro politický boj. Sjezdu se súčastnilo 108 delegátů. Bylo výslovně konstatováno, že tato nová organisace má v sebe pojati české dělnictvo vesměs, bez rozdílu kde bydlí; tedy nejen v zemích českých, ale i v Horním a Dolním Rakousku atd. Ve Vídni na př. jest mezi všemi obuvníky více než $^2/_3$ Čechů; v rakouském průmyslu přesahuje dělnictvo české národnosti daleko dělnictvo národnosti německé. Němečtí dělníci jsou nakloněni centralismu, čeští dělníci jsou rozhodnými federalisty. »My jsme demokratičtěji vychováni«, poznamenal jeden řečník sjezdu. Německé dělnictvo osobovalo si v Rakousku primát ve hnutí dělnickém. Dnes jest tento primát neudržitelný. V brzku asi nebude již socialní demokracie rakouské, nýbrž socialní demokracie československé, polské, slovinské, německé, italské. »Nejdříve jest nutno organisovati národy«, pravil jiný řečník, »a ty pak silně a mohutně spojovat k boji proti velikému kapitálu«. — Zásadné usnesení sjezdu jest toto: »Sjezd ... uznává, že nutno založiti odborové sdružení dělnictva československého ve všech korunních zemích Rakouska soustředěného. Komise tohoto odborového sdružení má udržovati přátelské styky s odborovými organisacemi ostatních států a hlavně s odborovou organisací v Rakousku.« — Ústřední svaz odborový nespočívá na principu nucenosti, nýbrž plné svobody. Je věcí každého odborového spolku, chce-li ke svazu přistoupiti čili nic. Ústřední komisse odborová bude míti své sídlo v Praze. Za základ zbudování odborové komisse byly tyto odbory dnešního průmyslu: stavební, oděvní, hornický, lučební, železářský a kovodělný, vodní a plynární, sklářský, porcelánový a hrnčířský, grafický a papírnický, dřevodělnický; obchody, knoflikářství a příbuzné odbory, hospodářství, odbor potravní, výroba kožní, průmysl textilní, železnice, doprava a vozba, ženský ruční a strojní průmysl. —

— Universitní extense v Oxfordu. Loni bylo tu uspořádáno 1004 populárních všeobecně přístupných přednášek na 103 místech; přednášelo 29 osob. Účastníků bylo 18 387 osob, z nichž 5900 navštěvovala pravidelně zařízené třídy. 892 osob podrobilo se konečné zkoušce; obstálo 804, vyznamenáno bylo 313. Největších úspěchů dosáhlo se ve čtvrtích dělnických.

— Dělnické Akademii byla povolena městskou radou pražskou roční subvence v obnosu 300 zl. Číslo to je výmluvné, ale 3000 zl. by byly ještě výmluvnější.

— Volební právo žen. Poslanecká sněmovna londýnská přijala dne 3. února 228 proti 157 hlasům v druhém čtení předlohu na rozšíření volebního práva do parlamentu na ženy. U nás bylo ještě r. 1891 přes 4 milliony — mužů z volebního práva vyloučeno.

— Z hnutí žen. Ústřední rada v Curichu usnesla se po dlouhé debatě 120 hlasy proti 22 připustiti ženy k provozování advokacie. Ženy vdané potřebují svolení manželova.

— České listy hospodářské napsaly také mezi jinými »Hospodářské ivy mezi velkostatkáři a malostatkáři není žádné ... Máme li již před šlechtou ovat, tož varujeme především před »peněžní šlechtou« ... Ještě slovo k svěřen-m statkům. Má sedlák šlechtu z tohoto důvodu nenávidět? Máme za to, že nikoli, rž spíše musíme doznat, že takového nebo podobného zařízení jest nám zapoí ... Ne od velkostatkářstva hrozí sedláku nebezpečí, nýbrž od kapitalistů

a sociálních demokratů. Velkostatkář není nepřítelem selského stavu, nýbrž jeho přítelem . . .« Výroky tyto jsou ovšem jen pochopitelny, uvážíme-li, že list stojí pod přímým i nepřímým protektoratem české šlechty.

— Hlad v Indii. Na konci 19. století jsou vydány v Indii milliony a milliony lidí nebezpečí smrti hladem. Roku 1878 vypukl tu takový hlad, že zachvátil na 5 millionů lidí. Letos hrozí ještě větší katastrofa a anglická správa provozuje tutéž politiku zatajovací. Hlad zuří na rozsah 164.000 čtverečných mil s 206.944.000 obyv. Vše zaviňuje strašná byrokrace anglická, vyssávání lidu velkými podnikateli a nesmírná břemena berní. Daně obnášejí více než $^1/_6$ všech důchodů každého jednotlivce. Finanční politika je zločinná. Lidé prchají do lesů a dobrovolně tam zmírají . . .

— Postupy na poli hospodářské mezinárodnosti. Mezinárodní sdružení výrobních společenstev mělo po dlouhých přípravách svůj první mezinárodní kongress v Londýně r. 1895, jehož pokračováním byl sjezd pařížský ve dnech 28.—30 října. Súčastnili se ho zástupci společenstevních svazů všech států. Nejdůležitějším předmětem denního pořádku byly zprávy o stavu společenstev v jednotlivých zemích, otázka rozdělování zisku, rolnická družstva výrobní, obchodní vztahy mezi společenstvy různých zemí, přípravy k mezinárodní statistice společenstev a konečné přijetí stanov. Účel jich byl zejména stanoven: Poněvadž účast dělníků na zisku patří k podstatě každého společenstva, jest úkolem svazu, urychlovati všemi prostředky příchod doby, v níž by všechna společenstva, ať výrobní, ať konsumní, stavební, rolnická, úvěrní rozšířila podíl na zisku na všechen personál bez výminky. Zmínky zasluhuje postavení, jaké zaujal zástupce francouzského rolnického syndikátu Maurin k pomoci se strany státu. Prohlásil, že francouzské rolnické syndikáty nežádají v odporu s německými rolnickými společenstvy od státu ničeho, a že chtějí své záležitosti obstarávati si samy, beze vší podpory státní i »musíme«, pravil »sedláky učiti, že pomocí společenstev a malými obětmi můžeme dosáhnouti všech předností velkostatkářských, a vystříhati se jich vad. Zasahování státu do řešení hospodářských a sociálních otázek bylo na sjezdu co nejrozhodněji potíráno. Byly to v podstatě zásady Schulze-Delitzschovy, jež vtiskly mezinárodnímu kongressu společenstev svůj ráz. —

— Hamburská stávka přístavních dělníků, jež dosáhla obrovských rozměrů, jest skončena. Skončila vnějším neúspěchem pro dělnictvo. 17.000 dělníků napjalo krajní síly, ale nevydrželo; organisace podnikatelstva byla silnější. Pro nás je zajímavo, že v této stávce vystoupili pro dělnictvo i členové jiných tříd. Řada známých jmen (prof. Herkner, M. v. Egidy, dr. Jastrow, prof. Tönnies, Baumgarten a j.) vydali provolání ke všem časopisům pro sbírky ve prospěch stávkujících a působili sami svým mravním vlivem na ukončení stávky. Prof. Herkner, známý národohospdář, uvádí v delším cirkuláři důvody, proč vystoupil pro ukončení hamburské stávky rozhodčím soudem. Prohlašuje, že by byl zapřel celé své vědecké přesvědčení, kdyby byl na žádost pp. v. Egidyho a dr. Jastrowa provolání nepodepsal. Jeho cirkulář končí: Jest zcela obyčejným zjevem v Anglii, že stávkující přijímají podpory i z kruhů měšťanských. Stávku přístavních dělníků v Londýně r. 1889 rozhodli kardinál Manning a sympatie měšťanského obecenstva ve prospěch dělnictva. Dřívější president ministerstva, Lord Roseberry, řídil organisační snahy personálu londýnských tramwayí jako předseda. Většina podepsaných je toho mínění, že stávkující dopustili se důležitých taktických a jiných chyb. Při tvářnosti, jaké nyní věci dosáhly, zdá se jim však přímo býti v zájmu zachování stávajícího řádu hospodářského, aby stávka neskončila bezpodmínečným podrobením se dělnictva. Každá stávka, v níž oprávněné požadavky dělnictva úplně podlehnou, znamená se-

sílení utopisticko-revolucionářského rázu našeho dělnického hnutí; každý výsledek uprostřed stávajícího hnutí hřeb do rakve sociální demokracie. — Hledíme-li však tu jen k prostému faktu, ne k motivům jeho, totiž k podpoře stávkujícího dělnictva ze tříd nedělnických, napadá nám tu ihned otázka: Kdo u nás by to byl s to učiniti? »Nár. Listy« staví se naopak už s pravidelnou skoro systematičností (viz jen poslední stávku ostravskou) na stranu podnikatelstva a proti dělnictvu. A kdo pak jest tu tím, jenž třídní protivy ostří?

— O uherském socialismu rolnickém má pozoruhodný článek »Zeit«. Patrno, že v Uhrách, ačkoli dosáhly státní samostatnosti, propuká sociální boj na celé čáře a charakteristické je, že propuká právě mezi rolnictvem. Sedlák visí s neobyčejnou tuhostí na své državě; je to znamením již krajně zoufalého postavení, když jeho tvrdá antikolektivistická lebka otvírá se theoriím sociálistickým. Hlavním motivem hnutí není uměle vyvolaná nespokojenost, nýbrž skutečná bída: nedostatek vlastní půdy, nízké mzdy a občasná nezaměstnanost. Těmto třem zlům chce rolnický proletariát, potomci skutečných držitelů půdy, odpomoci a poněvadž majetná třída spoléhala se posud z nerozumu, sobectví a zpupnosti na bajonetty a vůči všem žalobám zůstala hluchá, organisoval se vyděděný stav rolnický a svěřil vedení svých věcí socialistickým agitatorům . . Zemědělští dělníci nemohou od vlády ničeho očekávati, stejně jako se nemají obávati její moci. Jsou na pravé cestě, organisují-li se a staví jako sevřená, nevyhnutelná massa proti držitelům půdy. Na zákaz veřejného organisování odpověděli by ihned, jak prohlásili na svém posledním kongressu, tvořením tajných spolků. Oznamuje se již, že se na léto chystá všeobecná stávka ve žních. Potom, když tvrdá bída bude tlouci na dvéře velkostatkářů, vzchopí se zajisté i junkérský stát uherský k pomoci. Prostředky k tomu má. Stačilo by jen, aby své statky parceloval, držitelé latifundií donucoval jemným tlakem k zavedení dědičného systému pachtovního, bránil tvoření se fideikomisů, a nestavěl se v cestu volné organisaci dělnictva. Neučiní-li tak, hrozí rolnickému státu katastrofy, proti nimž ho neuchrání žádná moc bajonettů. S uherským sedlákem nelze žertovati; on jest rabiátským druhem. A kdyby byl i stokrát zastřelen, nebude přece ještě žádných dělníků o žních.

Z naší doby.

Přednáškový cyklus o samosprávě III. O samosprávě ve státech německých přednášel 21. ledna prof. dr. J. Pražák. V úvodu poukázal nejprve na rozdílnost samosprávných útvarů v jednotlivých státech německých a na plynoucí odtud obtíž při všeobecném skizzování jejím, poněvadž v samosprávě jednotlivých států německých panuje největší různost a pestrost. Z jednotného hlediska pozorovati samosprávu v Německu nelze a těžko ji proto ve všech bodech vystihnouti. Pokud se týče samosprávných svazků s právy korporačními, jest si především povšimnouti právního postavení obcí v jednotlivých státech německých, kde činí se přesný rozdíl mezi obcemi venkovskými a městskými. V Německu téměř všude jsou obecní řády jiné pro města a jiné pro obce venkovské. Jen státy při hranicích francouzských mají jednotné zřízení obecní. Rozkvět a vývoj měst německých ve středověku byl utěšený, obrat však nastal ve třicetileté [illegible]e, kdy se počalo působiti ve prospěch unitormity. V 18. století jala se již moc státní [illegible]ávati řády městské a k tomuto zasahování brala si právo pro různé zlořády, zahníz[illegible] se při správách měst, do nichž po té dány byly vojenské posádky, zavedeno [illegible]rání berní a když kmen zeměpanských úředníků byl v městech usazen, pokračovalo [illegible]zování samosprávy rychleji. Dalekosáhlé reformy městského řádu zavedeny byly [illegible]ách Napoleonských v těch zemích, které se dostaly pod vliv francouzského práva. vrátilo se obcím sebeurčení a dala možnost obsazovati úřady, ale purkmistry [illegible]. Činnost městských úřadů ovšem omezena byla jen na obor kommunální,

jelikož soudnictví a policie přešly na zeměpanskou správu. Postupem času nastaly různé proměny, tak v Prusku vydán byl nový řád obecní r. 1831; roku 1850 došlo také k jednotnému zřízení obecnímu, které však záhy bylo zastaveno a vráceno k starším poměrům. I nynější organisace obcí městských je různá. V Porýnsku na příklad jest představenstvo byrokraticky, jinde kolegiálně organisováno. Představený dnes se všeobecně volí, jen v Pomořanech král jmenuje purkmistra.

Působnost obcí městských, z níž jest soudnictví a správa policejní vyloučena, jest dosti obmezena a týče se hlavně stránky hospodářské. Vedle vlastního působení obcí mluví se o přeneseném oboru působnosti, ale ta je jiná ve státech německých než u nás, poněvadž vyplynula z vlastního práva, tak že obcím nemůže býti odňata. Dohled provádí tak zvaná správní kontrola, pečujíc o to, aby obce nevystupovaly z oboru své působnosti a aby konaly své povinnosti. Stát má právo nahlédnouti do knih a revidovati pokladny (u nás toho práva nemá), vypisuje daně a může donutiti obce, aby přijaly do rozpočtu určitou položku k úhradě nutných výloh obecních, má právo rozhodnutí (devoluce), nedojde-li k platnému usnesení v důležitých věcech, a přísluší mu právo rozpustiti zastupitelstvo. Venkovské obce, jež tvoří držitelé selských statků, mají podstatně totéž zřízení.

Na velkostatcích vykonává správu obecní sám místodržitel. — Vyšší svazky kommunální jsou nyní korporace representativní, jsou pro sebe a nemají dohledu na nižší svazky, zejména na obec. — V poslední době vyvinulo se velmi mnoho samosprávných svazků ku zvláštním účelům, jako lesní, vodní, silniční a p. Sem také patří organisace svazků farních a školních. Kromě těchto jest větší počet družstev odborových, jako živno-tenská, instituce komor obchodních, zemědělských, advokátních a pod. — Literární ruch novějších dob vyvolal též v Německu spolupůsobení laiků ve správě zemské a v soudní správě, jež v jednotlivých státech různě se projevuje. Tak na příkl. dle správního ústroje badenského rozhoduje o otázkách, které vyžadují rozhodnutí soudního, okresní rada, které předsedá státní úředník a která se skládá z přísedících, laiků, jmenovaných na čtyři léta ministerstvem vnitra. Tato rada okresní je též politickým úřadem první instance.

V Prusku je podobná organisace, ale rozšířená o jednu instanci. Zde funguje jako I. instance krajský výbor, který jest volen na 6 let, druhou instancí je výbor okresní, skládající se ze státního presidenta, ze dvou králem jmenovaných a čtyř volených přísedících. Také v Sasku jest podobné zastoupení laiků, alespoň ve dvou nižších instancích, kde skládá se sbor z 8 členů laiků, volených shromážděním kommunálního okresu.

Ve čtvrté přednášce pojednal p. dr. Trakal O samosprávě francouzské. Dříve než vylíčil historický vývoj francouzské samosprávy, poukázal na všeobecný její ráz. Mluví-li se o samosprávě francouzské, nemožno mysliti na samosprávu v našem slova smyslu, poněvadž Francie zná jen státní správu a neexistuje žádná zvláštní organisace samosprávná. Zde lze mluviti spíše o decentralisaci. Centrální správa přenechává totiž část své činnosti buď jmenovaným neb voleným kolegiím v jednotlivých obvodech místních, která spolupůsobí ve veřejné správě. Kolegia tato jsou však pouze poradní, bez výkonů, neboť veřejný duch ve Francii drží se té zásady, že výkon je věcí pouze jedné osoby, shromáždění pak náleží úrada. Nynější samospráva francouzská není původu starého, je to dílo revoluce a Napoleonovo. Moc královská ve Francii stále se vzmáhala na úkor třetího stavu, měst a obcí a za Ludvíka XIV. došla již tak vysokého stupně, že tento mohl pronésti známé heslo: »Stát jsem já.« Takováto soustava přirozeně vedla ke státu absolutnímu. Králové vytvořili centrální úřady, které potlačovaly význam sněmu v provinciích, až konečně ze 40 provincií pouze 5 jich zachovalo sněmy a v ostatních zanikly a nastoupili úředníci státní. Prostřednictvím svých úředníků vybíral král daně, a aby berní šroub mohl přitáhnouti, rozdělil zemi na generality, v jichž čele stál finanční úředník, komisaři a pak intendanti. Ti byli representanty osobní moci královské a záhy kromě finančních záležitostí převedli na sebe moc politickou i vojenskou. Proti tomu souvislost starých svazků se ztrácela, gouvernéři klesali, ale moc intendantů rostla. Zlé byly také pro poplatníky účinky působnosti pachtýřů nepřímých daní. Co tkne se c[illegible] a měst, byly tyto svazky v 13. a 14. stol. podporovány králi, poněvadž jich potřebo[illegible] proti zpupné šlechtě. Mnohá práva se městům dala a stanoven poměr k vrchnosti. [illegible] mile však na základě privilegií začala růst a byla nebezpečna centralisaci, přistřihov[illegible] moc královská jejich působnost a ponechala jim posléz jen činnost hospodářskou a p[illegible]cejní. Čím královská moc, centralism a absolutism více rostly, tím více klesala san[illegible] správa, tak že před revolucí zůstala pouhá její forma. Před revolucí učiněn byl i-

pokus zříditi ústrojí státní na přirozených základech; měla býti zavedena obecní zastupitelstva samosprávná, ale pokus se nezdařil, nadešla zatím revoluce, které jednalo se o to, všecken vývoj a formy dosavadní vyvrátit. V té nenávisti proti všemu historickému nechtěla o starých provinciích ani slyšet. Brzy však se ukázalo, že jest nutno zříditi nějaké obvody, nemá-li panovat anarchie. Země rozdělena na 83 departementů dle přirozených hranic, ty pak na distrikty a okresy. Přijata nová zásada radikální a zavedena nová zastupitelstva volená, jimž náležela nejen moc porady, ale některým také právo výkonu. Departement byl suverenní. Soustava však neměla dlouhého trvání, poněvadž jednak nebylo zde v této době politického teroru lidí, kteří by suverenní moc departementu uvedli v pohyb, a jednak strach v Paříži před decentralisací uspíšil zrušení nového zřízení. Učiněny i jiné pokusy.

Záhy však města rozdělena dle počtu obyvatelstva. Náčelníci obcí pod 5000 obyvatel čítajících shromažďovati se měli v kantonu a toto shromáždění mělo býti obcí. V obcích s větším počtem obyvatelstva zavedena složitá správa. Vlastním však zakladatelem nynější samosprávy je Napoleon I. Uznal za dobré sáhnouti ku staršímu útvaru. Podržel parlament, zrušil různost měst dle počtu obyvatelstva, zrušil též volená zastupitelstva a zavedl jmenovaná. Vrátil se k zásadě, že výkon náleží jedné osobě, porada shromáždění a p. Během nynějšího století nastaly několikeré změny novými zákony, jež měnily jednotlivosti a principy brzy tak brzy onak, ale v podstatě se toto zřízení zachovalo. Nejlépe s opravami ve prospěch decentralisace šlo to v letech sedmdesátých, kdy vytvořila se již tělesa, která mají ducha skutečné samosprávy.

Francie dosud nedopracovala se hotového tělesa samosprávného. Dle nynější soustavy rozdělena jest země na 87 departementů, které dělí se na arondissementy, jichž je celkem 362, a ty zase na kantony, jichž jest 881. Části tyto nemají vlastního organismu samosprávného, jsou to pouze správní obvody. Obcí, jež mají všechny jedno a totéž zřízení, čítá dnes Francie 26.144. V jednotě zřízení činí výjimku jen Paříž a Lyon. V čele departementu postaven jest prefekt, arondissementu subprefekt a v čele obce stojí maire. Prefekt a podprefekt jsou jmenováni vládou, maire je volen municipální radou. Prvé dva úřady jsou placené, mairství je úřad čestný. Mezi úřady těmi panuje úplná podřízenost. Maire podřízen subprefektovi, ten prefektovi a tento ministru. Prefekt representuje v departementu moc státní, je od vlády odvislý, ale má velkou moc; jemu náleží též péče o departement jako těleso samosprávné a sám je representuje. Jemu po boku stojí rada, stálý sbor 3—4 členů placených a jmenovaných presidentem republiky. Jenerální rada departementu je však volena na dobu 6 let. Co tkne se působnosti této rady, podobné jakýmsi krajským sněmům, povoluje přirážky, rozhoduje o reklamacích arondissementů a obcí, pečuje o humanitní ústavy, povoluje subvenci na školy, vede správu cest a silnic, má interesy zemědělské a pod. Usnešení rady jsou definitivní, ale prefekt má moc je zrušiti. Rada departementu vyslovuje různá přání a podává dobrozdání, ale nesmí se zabývati politickými záležitostmi. Od let sedmdesátých zavedena jest v departementu ještě zvláštní komisse o 4—6 členech volených s vyloučením všech obecních starostů, poslanců a senatorů, která zasedá jedenkráte měsíčně, generalisuje půjčky a pod. Arondissement není žádné samostatné těleso. Podprefekt vykonává jen rozkazy. Zastupitelstvo arondissementu je voleno a připravuje hlavně předlohy pro generální radu. Kantony vůbec dnes nic neznamenají

V čele obce stojí maire volený municipální radou, funkce jeho trvá 4 léta. Vláda podržela i nad starostou velkou moc; může ho suspendovati, prefekt pak jeho nařízení má právo zrušiti. Úřad jeho je čestný. Zastupitelstvo obecní voleno jest dle všeobecného rovného práva hlasovacího a je to organ pouze usnášející. Trvá 4 léta a zabývá se záležitostmi obecními, zdravotnictvím, vede náklad na veřejné stavby, na kostel, má zájmy zemědělské a živnostenské a pod., ale politikou naprosto zanášeti se nesmí. Školné neexistuje, náklad veden z veřejných prostředků. Též o chudinství netřeba se starati, poněvadž jsou ve Francii četné ústavy chudinské a dobročinné.

Finance samosprávy francouzské podobají se našim. Samostatných daní nepovolil, existuje i zde systém přirážkový s tím toliko význačným rysem, že jsou noveny maximální hranice, aby stát bránil před přetížením přirážkového systému, jenž e Francii má mnoho odpůrců. Dluhy obcí a departementů rapidně rostou. Celkový dluh cí a departementů jest nyní $3^1/_2$ milliardy franků. Stát snaží se odpomáhati zvláštními vencemi, ale tělesa samosprávná si naříkají, že roste vliv státní pro tyto subvence. — láštních společenstev, jež jsou zejména v Německu a jinde silně rozvětvena, ancouzská samospráva skoro nezná, a pokud existují, jsou rázu pouze soukromého.

— **Veřejné knihovny lidové.** Tělocv. jednota »Sokol« ve Znojmě usnesla se založiti veř. knihovny lidové. — V městské veř. knihovně v Litomyšli půjčeno bylo r. 1896 14000 svazků. Čítá nyní 4385 děl o 5000 sv. Veřejná čítárna, založená r. 1866, vykládá přes 70 časopisů. — Veřejná čítárna založena právě také v České Třebové, kdež k ní obec propůjčila rozsáhlou místnost.

(Zasláno.)

O České společnosti národohospodářské. Česká společnost národohospodářská vznikla, protože jsme si teprve poslední dobou řádně uvědomili, kterak naše hospodářská síla není naprosto úměrná naší kulturní pokročilosti. Hospodářská výrobní a obchodní slabost je vinna, že národ náš nemůže nabyti takové váhy a tak přiměřeného vlivu na své vlastní osudy, jak by mu to příslušelo podle všech jeho schopností a přičinění. Veliké bylo všude nadšení, když se jednalo, aby se za tou příčinou sešel sjezd národohospodářský. Všechny stavy a všechny vrstvy naší národní společnosti svorně nabídly své spolupůsobení. Bohužel, toto zanícení bylo pouze chvilkové. Zřídila se Česká národohospodářská společnost počátkem června minulého roku. Jako každý nově založený spolek Česká národohospodářská společnost musila překonávati velmi mnohé počáteční obtíže, ustaviti se a hledati především styky s českou veřejností. Obecenstvo vyzváno bylo několikráte v novinách i jinými vyhláškami, aby přistupovalo ku společnosti, ale vyzvání to zůstalo téměř bez patrného výsledku. Rozumí se, že za krátkou dobu ne celého půlletí — (dobou letních prázdnin nemožno bylo počíti) — nedalo se vykonati, čeho nebylo po dlouhé věky před tím u nás dbáno, tím méně, když nově tvořící se společnost nenašla té podpory a součinnosti u našeho obecenstva, které se dle původního nadšení mohla nadíti. — Veřejnost česká patrně čekala divy od několika nečetných členů výborových, aniž by potřebovala sama svou pomocnou ruku přičiniti. — Dosud Česká společnost národohospodářská nemá platících členů ani čtvrtinu toho počtu, který se shromáždil v říjnu 1895 ku národohospodářskému sjezdu na radnici pražské. To je nejzjevnějším dokladem, kterak rozumí svému hospodářskému vymanění. — Napřed se udělá mnoho hluku, pobouří se veškeren národ, že se bude díti něco neočekávaného, nebývalého, že vyvine horečnou činnost a koncem všeho jest, že zvolí se pouze několik výborů (celkem 21 ze všech českých vlastí), kteří pak mají sami všechnu práci za celý národ vykonati, národ sám pak se ani nepostará o to, aby členskými příspěvky opatřil spolku možnost zjednati si prostředky na nutná běžná vydání a předběžné práce. Pouze tím, že jednotlivé obce a okresní zastupitelstva přistoupily za členy a zaslaly své příspěvky, bylo umožněno sehnati potřebný náklad na nutná zařizovací vydání.

Česká společnost národohospodářská přes to nebyla nikterak nečinná. Svědčí o tom mnohé již vykonané významné činy, zejména na Moravě, také se s důvěrou ke společnosti obraceli všichni, kteří od ní něčeho potřebovali, ale jiné součinnosti jeví se tuze málo. Aby se Čechové cítili povinni k tak důležitému účelu jako jest vymanění z hospodářské poroby, pomoci aspoň nepatrným členským příspěvkem (ročně 50 kr. až 3 zl. dle libosti), toho bohužel dle dosavadních zkušeností nemůžeme čekati! Mnozí čelní a vynikající vlastenci, když byli požádáni, aby jen pověděli, kdo by v jejich bydlišti nebo v okolí chtěl převzíti starost o seznámení obecenstva s úkoly České společnosti národohospodářské, ani neuznali za vhodné odepsati.

Nebude snad třeba čtenářstvu dokazovati, že naše národohospodářské obrození nemůže způsobiti snad 21 výborových členů s dosavadním počtem členstva, kterého není ani pateronásobně tolik, co výboru. V té příčině může pořídit něco vůbec jen práce a součinnost všech nás dohromady.

(Z a s l á n o.)

Z mnoha stran a už po několikáté se dovídám, že se autorství článku »Joža Úprka« v »Zeit« č. 87. r. 1896. přisuzuje péru zcela jinému, v celé té věci naprosto nesúčastněnému. Abych předešel všem dalším pletichám a »lidským« plkům, hlásím se k autorství toho článku plným jménem.

Divák y, 8. února 1897. **V. Mrštík.**

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 1. března 1897. Číslo 11.

Jóža Úprka.

»Es war die Leidenszeit für die Einsammen in der Kunst.«

(Otto Jul. Bierbaum, Über Hans Thoma.)

Až povolané ruce budoucnosti psát budou dějiny a životopisy našich umělců, zvláštní to bude rubrika věnovaná těm, jichž jména dospěla k slávě pomocí mecenášů a oficielních podpor, vedle jmen těch, která bez podpor anebo bez vydatných podpor těchto oficielních se vyšinula svou vlastní silou na místo, kde se o ceně umělce více nepolemisuje. Také zajímavý rejstřík bude s poznámkou, v jaké době umělcovy existence díla jeho byla doma oceněna, zdali za jeho života anebo až po smrti, a u umělců výtvarných, byla-li hlavní jejich díla kupována dříve doma než v cizině nebo naopak.

Vedle jmén mecenášů, to jest lidí, kteří s určitostí a vědomím svého vkusu dovedou vycítit, na čí duši mají navázat své jméno, aby i oni se se stali nesmrtelnými, vedle jmen mistrů samých, krásně se budou vyjímat jména těch, kteří třeba nevládnouce prostředky hmotnými, aby umění podporovali, s nadšením a porozuměním se dovedli obdivovati duchu, jehož superioritu vycítili již tenkrát, kdy nesmrtelnost mistrova ležela ještě zahalena v temnotách. Jim radostí největší bylo, pouze nadšením svým vzbouzeti ochabující někdy sílu v umělci, nedbajíce úsměvu na tváři těch Střízlivých, kteří se svým uznáním raději počkají, až to nebude více nebezpečné se obdivovat.

Stojíme dnes před dílem umělce, jehož budoucnost není více zahalena v temnotách, leda pro ty, jichž oči nejsou stvořeny, aby viděly; stojíme již před úplným dílem umělce, který má teprv bohdá menší poci života za sebou, který však vykonal dílo tak bohaté, cenné a ori-[illegible], že by stačilo již na jeho slávu, i kdyby štětcem více nehnul. jsou zde ani všecka díla pana Úprky zastoupena. Jeden z nej-[illegible]ějších a pro budoucnost zajisté nejcennějších obrazů: »Pouť u sv. Anto-[illegible]a«, v této výstavě schází, z příčin pochopitelných. Obraz ten již [illegible]e vystaven dvakrát, a sice hned po svém návratu z pařížského

Salonu a pak na Národop. výstavě; rovněž tak i druhý obraz, představující: »Scénu z pouti«. Výmluvné je, proč oba tyto obrazy při dnešní výstavě scházejí: nač posýlat zas a zas obrazy do Prahy, které sice předem určeny jsou pro národní galerii, ale jichž cenu nechápe nikdo z těch, kteří určují, co za zemské peníze se do obrazáren kupovat má?*)

Když p. Úprka před třemi léty v Rudolfině vystavil svou »Scénu z pouti« pověsili mu »neobvyklý« jeho obraz tak, že ho sotva bylo vidět; visel pod samým oknem, a nebylo znáti než reflexy nebe padající na něj z blízké vitriny. Stalo se tak z důvodů zcela nevinných, že nikdo netušil, jakým samostatným dílem byla výstava rudolfinská poctěna.

Touže dobou visel na výborném místě v pařížském Saloně obraz, před nímž ustavičně stál hlouček lidí; zvláště v den vernissage jsem byla šťastným toho svědkem. Byl to obraz: Pouť u sv. Antonínka, který mezi velikými plachtami, jež visely kolem něho, zdál se dosti malý a přece poutal oči všech mimojdoucích.**) Krásné début pro umělce, jehož jméno bude jednou naší chloubou, a charakteristické jest, jak současně v Praze stejně krásný obraz jeho visel nade dveřmi, až někde u stropu. Podobný osud stihl ve vlastní domovině první obrazy francouzského Milleta, který ač měl již kolem sebe hlouček přátel a ctitelů, samých to lidí, již později v uměleckém světě něco znamenali, tenkrát však bezmocných, tak že první obrazy jeho od současných malířů, nacházejících se u vesla a tou dobou modních a oblíbených, bagatelisovány — (ačkoliv proti tomu stojí známý výrok: l'art n'est pas faire mieux, l'art est faire autrement), a vykázáno těmto rovněž »neobvyklým« obrazům obskurní místo. Vlny času se přivalily od té doby a smyly důkladně i jména těch, již křivdili, i vinu páchanou tenkráte na buditeli francouzského n á r o d n í h o u m ě n í, s nímž má náš slovácký umělec mnohou podobu: je mu podoben i co člověk, i jako umělec, třeba co malíř technický od Milleta naprosto rozdílný. Srovnávání nejen tohoto umělce, ale i jiných novateurů moderního umění v cizině, zejména těch, kteří na základě své národní povahy se vyvíjeli, jako Millet, Courbet, Manet, Uhde, Liebermann, Thoma, — bude spíše úkolem budoucnosti, až umělec dílo své dovrší; ale podobnost temperamentu, běh života, vliv okolí na jich umělecké tvoření, samo vybízí k přirovnávání: tak jako Millet koncentroval v sobě duši svého lidu, duši své doby, duši Francie, tak i p. Úprka ve svých dílech podává essenci

*) Ve studii Jóža Úprka od prof. Klvaňe, dočteme se podrobného ocenění, jehož se dostalo později p. Úprkovi od doby, kdy v Praze »Scéna z Pouti« byla vystavena. Tak ku př. pan Hynais, tento jemný a nejskvělejší representant francouzského umění u nás, jenž svou oponou v Nár. divadle položil základ k n o v é m u nazírání na barvy, ocenil zajisté ducha p. Úprky nejvíce tím, že dle původního návrhu p. Úprky provedl svůj plakát pro Národop. výstavu.

*) Umělecký referent z žurnálu Paris, píše o něm takto: »Les pélerins Slovaques devant l'église, de Mr. Joz. Úprka, une petite scène papillotante, bruyante, rouge, v blanche, excellente de mouvement, et de vive observation, qui fait regretter, qu'il ait pas chez nous beaucoup de peintres, qui observent et rendent avec le même ta que cet étranger, la vie de leur propre pays.« (Poutníci slováčtí před kostelem p. Úprky, malá scena třepotavá, hýřící, červená, zelená, bílá, znamenitá svým pohy a bystrým pozorováním, jež nám dává litovati, že u nás není mnoho takových ma již by pozororovali a podávali s tímž talentem, jako tento cizinec život své vlastní

lidu svého, všeho toho, co od věků v duši každého Slovana a Slováka zvlášť leží.

Obrazy p. Úprky předvádějí nám samé typy. On neanalysuje duši člověka, nezabývá se jejím stavem, ne výrazem zvlášť, jaký se jeví na tváři nebo pohybu, ani dojmem bolesti nebo radosti, on nelíčí dojmy a myšlenky jednotlivců; on typisuje člověka svou silhouettou, pohybem, charakterem v celé bytosti. On maluje osobu k vůli jejím pohybům, k vůli barvě, barevné skvrně, miluje čistě malířský a malebný dojem. Pohyb ruky, hnutí těla, barva šatů a těl, obklopeno vzduchem a světlem — to jsou základní rysy jeho umění, těmi typisuje.

Práce p. Úprky nejsou výkonem jednoho člověka jakoby náhodou talentem obdarovaného, jsou výsledkem celých generací, jichž nejbohatším, nejplodnějším květem je právě on. Synem své země, každým hnutím Slovák, synem aristokratické racy po staletí žijící v tradicích své domácí kultury, přilnul ohromnou láskou svého bohatě nadaného srdce k této své zemi, a proto, že duší aristokrat, cítí každé hnutí svých předků ve své krvi, zná všechny zvyky své racy, zná každé proč těchto tradic. Při pohledu na jeho obrazy cítíte, že tu musely být celé generace, jichž oči pásly se s radostí na barvách, že tu byly celé generace zamilované do barev harmonie, že láska k jemným odstínům, láska k linii a jejímu barevnému vlnění, ta spoutanní touha po kráse, vrozená slovanskému plemenu, ta láska že ovládala již sta srdcí a sta mozků před ním. Tu není před námi žádné dílo parvenua, který vyrost v zcela jiném ovzduší, a pak snad proto, že folklór je v módě, zajel si na Slovensko, na Valašsko aby tam maloval své neorganicky »komponované« obrazy.

Silný duch p. Úprky neohlíží se po tom, jak směšné stránky naše souvisí s tím často neumělecky, pedanticky anebo školácky chápaným folklórem, neohlíží se po této efemerní módě, kdy národní kroj se stal oblíbenou maškarou, ať již se obléká na těla dam, účinkujících ve vlasteneckých bazarech, na těla modelů a baletek, nebo se jeví co padělaný diletantský ornament na prádle a porcelánových střepech nevkusných buržoásních domácností pod jménem »národní ornament«, a tím u lidí dobrého vkusu diskreditován. Všechny ty pro barvotisk komponované anekdoty »Mařenky, jak si to rozmýšlí, a její věrné milování« a za první ozdobu české domácnosti vyhlašované nestvůry, ty děsné s tak úplnou neuvědomělostí, ať již co premie vlasteneckých spolků a besed, nebo co ozdoby cigorie, likérů a voňa- ... c světu podávané smutné karikatury ... ského lidu, ty dokumenty nejnižšího ... su a duševní chudoby, všeho toho se ... Úprka ani v nejmenším nezalek'.

Jóža Úprka.

Silný jeho duch sebevědomě se pře- ... přes všechny ty směšnosti a slabosti

plebejských mozků, on vyvrátil a obrodil ten Mánesem zavedený a p. Alešem tak duchaplně a jemně v původních jeho náčrtcích cítěný — ale poslední dobou jinými tak diskreditovaný folklór.

Silou svého širokého ducha dokázal, že s vývojem našeho domácího umění nemají parasiti nic společného. Jeho neodstrašilo ani opovržení lidí, oprávněné i neoprávněné, pro vše, co nese národní kroj a ornament, právě tak, jako nemůže flašinet hrající banální národní písničky, zabít v uměleckém srdci lásku a obdiv k Národní Písni.

A s tímto vědomím své síly vzdělal se p. Úprka na cizích vzorech, studoval umění francouzské, německé, anglické a flámské.

Pan Úprka je organicky složená bytost, a jako každému člověku racy studium cizího umění bylo mu prostředkem ku vzdělání a k poznání, že čím dokonalejší umělec a duch, tím více patří svému národu, svému plemeni, a vždy je výkvětem své půdy, a že ne napodobením slavných vzorů ciziny, nýbrž silou svého talentu se člověk stává universálním. I oni, ti cizí, přijímali do sebe vlivy, ale jen tehdá, když si byli vědomi, že je ztráví a svého ducha posilní; duše slabé a mrzácké se však pod těmi vlivy zadusily. Tak jak oni jsou sví, ať ti nejstarší, ať ti nejmodernější, budu i já svým, a tím taky jejich, to jest internacionálním. Historie umění nevykazuje jediného případu, aby doba neztrestala toho, kdo svůj původ a národnost zapřel, ať již ze slabosti nebo ze snobismu. Když Flámové XVI. století, praví Taine,*) se přidali ku škole italské, docílili pouze toho, že si pokazili svůj původní sloh. Ovšem jen na jistou dobu, po které se zas vzpamatovali.

Se zvláštní láskou a zálibou studoval p. Úprka umění flámské 16. a 17. století; vedle moderního umění evropského, bylo to umění žaponské, které svým národním charakterem nejvíce jej utvrdilo v jeho uměleckých zásadách. Jak moderním a bezprostředním při tom zůstal, je vidět na obrazech: »Pouť u sv. Antonínka« a »Honba na krále«. To jsou historické obrazy ve smyslu Rubensovy »Kermesse« (v Louvru). Tak jak mistři flámští a holandští malovali svou dobu, své zvyky, své kroje, neobmezujíce se pouze na výjevy své doby, nýbrž i scény historické, zvlášť biblické přenášeli do své doby a odívali je svým krojem, tak chápe p. Úprka historický obraz. Obraz nazvaný »Nedělní ráno« představuje sv. Vendelína jako pasáka ovcí v jednoduché slovácké haleně.

Žádat ku př. na p. Úprkovi, aby nežil na Slovácku, nýbrž v Praze, kde prý má také modely, na něž může oblékat své kroje, a mimo to pokoušet se i o »jiný druh malby« — to znamená naprosté neporozumění jeho temperamentu a umění. Možná, že kdyby této rady pan Úprka byl uposlechl, už by visel některý z jeho velkých obrazů v Praze na oficielním místě, za tu cenu však by umění své zabil, proto také tu radu nepřijal a drží se jen té, kterou mu dává srdce.

Historické obrazy, malované dle modelů, kostymovaných v žitných hazůrkách a pompésních draperiích, nazýval velmi vtipně Chitil hasiči. Pokřtil tak každého, kdo se dal slavnostně malovat v kroji, v r nevyrostl, ať již jako historický model nebo jako diplomat ve frak

*) Filosofie umění, Kritická knihovna V. str. 209.

Jóża Úprka: Úvodnice.

nímž cítíte parvenua. Tento správný, jemný cit pro snobism v umění shoduje se s moderními názory p. Úprky o historickém obrazu. Historickými obrazy jsou všechny obrazy p. Úprky, a budou v budoucnosti vedle své umělecké ceny historickými dokumenty ku studiu české kultury. Jedním z nejkrásnějších jeho obrazů, zdá se mi, že jsou »Úvodnice« (viz illustr.) Pochybuje-li někdo o tom, že Slovácko je dosud zemí patriarchálních tradic, musí ho obraz Úvodnice přesvědčit. Tak jak chodily ženy na úvody, křtiny a svatby před pěti sty léty, tak chodí i dnes. Mně připomíná tento obraz svou koncepcí gotické basreliefy na kathedrálách. Anonymové 13. a 14. věků používali osob ze svého středu k umění dekoračnímu s touž bezprostředností. Nelze si již myslet jednodušší komposice, zúmyslnějšího pohrdání efektem, vším, co podplácí oko diváka konvencionelním pojmem ladností, a přece, jak přítažlivý živý, přesvědčivě, pravdou a silou působící je to obraz! Krásná barva celkového dojmu, suchý mráz dýchající z celého obrazu, a způsob malby, ten drsný, pouze svou náladou a koloritem tak jemný, činí dojem fresky, a zvýšuje pocit archaismu. Tento obraz vypráví o poetických zvycích, etiketě a kultuře tohoto starého kmene víc, než poví námahavě sepsané komentáře a domněnky mnohých učenců. Toto platí ne o jednom, ale téměř o všech obrazech pana Úprky.

Vzpomínám ráda na ty doby, kdy poprvé jsem zavítala do slováckých krajů, kdy zavedl mne pan Úprka do svého rodiště. Byl krásný den, jeden z těch posledních letních, kde vzduch je plný zlata. Před námi rozprostírala se nekonečná rovina se strany jedné a z druhé slabounce se vlnily vrchy, jichž zelenou korunu nese Šumárník, a pod nímž se rozkládá typická slovácká dědina Dochové střechy, malovaná žůdra, svítící skrze olšiny kolem potoka: to je Kněždub. Pan Úprka mne zavedl k nejhezčímu domku. Je zvenčí celý pomalovaný ještě rukou jeho nebožky matky. Otec jeho býval malířem, »písmákem« a byl v okolí proslulý svými kancionály a malbami na pergaménu. Vnitřek domku dosud je plný maleb na zdi, naivních, primitivních to výjevů biblických, jimž se ani usmát nemůžete, tak jsou milé, dětinné a tradicionelní, leží v nich kus lidové duše, a proto i duše každého člověka. Cítíte, že tu byl malířem děd i praděd, bába i prabába.

V tomto ovzduší pan Úprka strávil dětství, vyrostl mezi lidmi, jichž typ podal na akvarelu »literáci«, na podobizně stoletého Machálka, nebo na obraze: »Při kázání« typ lidí šťastných, spokojených se svým osudem.

Štěstí a radost ze života je základním tahem všech jeho maleb, radost z prostého života, těšení se z ladných barev, poskytnutých přírodou i věcmi. Na obraze »Honba králů« stýká se duše umělce v tak vzácném souladu se svým předmětem. Hýřivá radost, čistě smyslová umělecká radost z barev a její lahody, žádné skeptické proč netrápilo ani umělce, ani ty životem se těšící lidi jedoucí v zlatém slunečním prachu po malebném návsí. Jsou lidé, kterým radostný pohled na tento ob kalí myšlenka, že tu koně mají příliš krátké nohy a velké hlavy. V toho, že pan Úprka skutečně chtěl charakterisovat tento druh slovácké koní a snad charakteristiku tímto lokálním detailem trochu přehnal, d tolik typičnosti celému obrazu, že by s jinými, dle předpisů sport-

rostlými a malovanými koňmi, nebyl nikdy tak cenný a původní. Pro ty, kteří se nedívají na umělecká díla s kukátkem na očích a s centimetrem v ruce, zůstává obraz ten výtvorem čistého uměleckého temperamentu, výrazem radosti, která rodí sílu, obrazem poetickým, naprosto novým, naprosto se lišícím od všeho, co u nás a jinde bylo malováno. Tato veselá, bujará symfonie barev zůstane vždy moderní, jako každý výtvor, jejž zrodila silná individualita.

A životem těchto lidí roste a dýše talent páně Úprkův, — životem tohoto lidu žije skutečný i člověk. V základu svého nitra je proto podoben Milletovi, který též co pravý člověk žil životem lidu svého. Cesta, po níž chce kráčet ten, kdo má oči k vidění a srdce k cítění, rozkládá se na všechny strany, vede i na pole mythu a fantasie, bohatého to zřídla v jádru lidu ležícího. Žít životem lidu, neznamená žít nízkými jeho instinkty. Překrásná je úloha civilisace, prodělávat celé stadium kultury a vracet se pak k jednoduchosti, či spíše dovršit své vzdělání dokonalou jednoduchostí — privilegium to duchů aristokratických, jakým je Tolstoj; žít jen krásnými a původními stránkami svého lidu, a tím lidí všech.

Filosofie umění pana Úprky odpovídá tomu, čemu Carlyle říká Aristocracy of Talent: umět žít na základě skutečné znalosti lidu a jeho vyšších, duševních potřeb. *Zdenka Braunerová.*

Zelená internacionala.

Dva hlasy z různých táborů*).

Možnost rychlého styku zahlazuje místní rozdíly a má dokonce i vliv na náhledy o tom, co je dobré a zlé. Smazala skoro s pojmu »internacionala« za poslední třetiny tohoto století znamení hanby s čela, které mu bylo vtisknuto při narození nejstaršího potomka této rodiny, »červené internacionaly«, v St. Martinhallu v Londýně r. 1863. Matka »možnost styku« byla plodnou. Zplodila rychle »černou« a »zlatou internacionalu« za sebou r. 1873, vlastně r. 1875. Šťastná matka odpočívala nyní přes 20 let, tu ale narodila se jí v září minulého roku v Pešti čtvrtá dcera, jež přišla na svět v neposkvrněné kráse a čistotě, dokonce i se silnou dávkou ušlechtilé modré krve: »zelená internacionala«.

Toto mezinárodní sdružení evropských držitelů půdy povstalo v Německu skoro již před 30 léty. Francouzské fysiokratické hnutí objevilo se po 100 letech v Prusku v podobě našeho agrárnictva. Oboje hnutí má tutéž příčinu: že zájmy venkova zůstávají za průmyslovými. Tento zjev je 1. přirozený, poněvadž tuto lze práci rozhojniti v množství neobmezeném, tam v množství obmezeném podle půdy té doby vzdělavatelné, 2. politický, poněvadž státy od $2^1/_2$ století podporovaly více poslednější než prvé. Fysiokraté a agrárníci žádali, buď aby stát alespoň stejně jako v průmyslu podporoval jejich zájmy, anebo aby podporoval průmysl jen tolik, kolik podpory oni sami požívali a požadovali. Oboje zájmy bojují nebo střídavě se smlouvají o státní pomoc. V Anglii byla uzavřena smlouva

*) Viz č. 10. Rozhl.

za Oranžského a byla dodržována až do konce prvé třetiny tohoto století. Ve Francii povstal theoretický boj proti Colbertově průmyslovému systému již před 200 léty, před 150 léty byl Quesnayem systematicky zdůvodněn a za Turgota vyšvihl se na státní politiku. Tři desetiletí na to kvitovala velká revoluce vývoj od r. 1774—76 a učinila ihned praktické důsledky. Před 30 léty vstoupilo Prusko do Quesnayova, před 17 léty do Turgotova stadia.

F. List, Nebenius, Maassen zjednali půdu německému průmyslu v celním spolku, Bismarck otevřel mu světové moře, když r. 1862 přijal ruku v ruce s Napoleonem III. a Cobden-Brightem systém mezinárodní dělby práce. Pomocí jí rozšířila se rychle výroba, k čemuž potřebovala kapitálu a vysoko jej zúročila. Věřitelé nejvíce zadlužených velkostatkářů vypověděli těmto jednotlivé kapitály, aby je uložili výhodněji v průmyslu, a žádali na zbytek veliké úroky. Povstala úvěrní krise v zemědělství, našla svého klassika v Rodbertovi a vytvořila »stranu statkářů«.

V »Rolnickém klubu« v Berlíně povstala r. 1865 myšlenka, svolati »sjezd severoněmeckých rolníků«; narazila na odpor liberalů a ministerstva orby, ale r. 1868 stala se skutkem. Tam bylo usneseno, aby při příštích volbách do severoněmeckého sněmu byli voleni jen rolníci. V květnu r. 1869 povstal »vratislavský program« na liberálně-fysiokratickém základě. První jeho požadavek upomíná na Vaubana: zmírnění pozemkové daně, zmenšení nepřímých daní a cel, odstranění řemeslu překážejících překážek a oktrojů, úplnou volnost obchodu, konečně zrušení všeho hospodářského poručníkování státu. Proti poslednímu bodu zdvihli se konservativci, především Wagener. Žádalo se sdružení výrobců a organické jeho zavedení do atomisovaných obcí, zavedení Rodbertova rentového systému. Když v únoru r. 1870 sešlo se na třetí rolnický sjezd kolem 800 osob, usnesli se konservativní a liberální agrarníci na kompromisní resoluci, která žádala »početnější zastupování rolnických zájmů v zákonodárných sborech«. Neagrarníci pod vedením pokrokového poslance z Hornbecků protestovali: »Žádný poslanec nemá býti zástupcem jednotlivé výrobní třídy, nýbrž celého národa.« Velikou většinou rozhodlo se shromáždění strany proti němu. Veliký jásot pozdravil tento porod politické »strany agrární«.

Rok na to hrnuly se francouzské miliardy do Německa. Míra úroková klesla, úvěru bylo přebytek. Výstrahy agrarní pravice před následky dalšího zadlužování zanikly. »Aliance pozemku a kapitálu« byla prohlášena a hypotheční banky rostly jako houby po dešti. Zadlužení stoupalo zběsile. Dělníci zemědělští se sice počali vystěhovávati, ale rady pravice, aby jim byla prodávána půda dle meklenburského domanialního způsobu a jejich doba pracovní, aby, jako v Mecklenburku od r. 1848, byla zákonem vymezena, nebylo uposlechuto. Na žně sehnáni polští dělníci, jako v Anglii Irové, a anglický systém udržoval výnosnost pěstování cukrovky. Liberální idee úplně zvítězily v agrárnické straně. Agrárníci prosadili tarifní reformu v zájmu volnosti obchodu, clo na železo padlo. S lehkým srdcem byla přijata zlatá měna.

Průmyslový krach r. 1873 nezničil štěstí agrárníků. Ba v tomto roce dostoupila cena pšenice v Prusku svého nejvyššího stupně. Ale

již r. 1875 klesla pod průměr posledních 10—12 let, stoupla časem nad něj, aby konečně nadobro klesla. Stejnou dobou stoupala mzda a stoupá až do dnešního dne.

Nyní na místě, aby se přikročilo k uzavření dlužních knih, «lepšení poměrů zemědělníků, zvýšení produktivity práce zlepšením výživy dělníků a vynalezení strojů práceúsporných dle amerického systému, upadly nazpět do prvopočátku fysiokracie a stěžovali si jako Boisguillebert na nízkou cenu obilí jako na příčinu všeho zla, překládali: »Pauvre paysan, pauvre roi«. »Má-li peníze sedlák, má je celý svět«. Nedostatek úvěru stvořil agrární stranu, a nízká cena obilí dala jí novou politiku, již ještě do dnes sleduje.

S klassickými, socialistickými a konservativními národohospodáři kladli konservativní agrárníci tvoření ceny do procesu výrobního, moderní agrárníci kladou je do procesu rozdělení Chtěli jsme dosíci větší ceny pomocí téhož dělnictva a tím uvyknouti na klesání cen. »Pokrok lidstva po stránce hospodářské záleží v tom, že se doba potřebná k zhotovení výrobku co možno zkrátí«. Dnešní agrárníci naproti tomu vidí hospodářský pokrok ne v rozmnožené výrobnosti pracovní, nýbrž v jiném rozdělení příjmů. To jest stanovisko socialistické. Výrobky nedokonalé produktivity pracovní mají býti placeny stejně draze, jako té, jež nalézá se na vrcholi vývoje. Jiné rozdělení příjmů, však při zvýšené výkonnosti, žádají státní socialisté školy L Steina a také Rodberta, ale ve prospěch dělníků. Prvé bylo by státním socialismem ve prospěch statkářů, jimž by musili státní intervencí donucení konsumenti platiti za jejich výrobky větší ceny, než mají. Cena, jež dle národohospodářů sem a tam kýve kolem jednoho bodu, má býti státem trvale vysoko v pravo upevněna bez ohledu na to, že na světovém trhu cena klesá. To pokládám za nemožné. Tak vlivem nízké ceny stali se agrárníci přívrženci ochranných cel. Získali knížete Bismarka, spojili se pod jeho vedením se svými starými nepřáteli, průmyslníky, utvořili kartel, odňali dělníkům konstituční práva a přešli ke kombinované ochraně agrární a průmyslové: cena na světovém trhu měla býti státem opravena.

Tím počal onen měnivý kurs v Německu r. 1879. Bismark roztrhal smlouvu z r. 1862. Dvakrát byla agrární cla zvýšena a měla býti zvýšena po třetí, jako kuřáci opia žádají stále větší dávky. Tu nastala odvetná opatření a celní války. Bismarkův nápad — spojiti obchodně politické nepřátelství s politickým přátelstvím — jenž nevidí obchodní války Řeků, Karthagiňanů a Římanů, Pisanů, Benátčanů a Janovanů, Francouzů, Holanďanů a Angličanů, ba i německých a holandských hanseatů, byl Mc. Kinleyem a Rusy makavě poražen a Caprivi byl přinucen, zamířiti kurs r. 1879. směrem, jaký měl r. 1862. Na to velká agitace agrárníků, když nemohou dosáhnouti vyšší ceny, chtějí Kanitzův obilní monopol. Caprivi ustoupí Hohenlohovi. Tento uznává nepravý jejich princip, že [illegible]há cena jest příčinou pohromy. Říšská rada učiní totéž a chce ji na[illegible]ti »malými prostředky«, ježto obchodní smlouvy nedovolují zvýšení monopol Kanitzův až teprve r. 1904. Rakouský mlynář Till na[illegible]je chlebový monopol. Pruský ministr orby vysvětluje, že jest neprospěšným, ačkoli Dioklecian jest největším pekařem (a řezníkem), jejž

světové dějiny znají, a ač chlebový monopol v rozměru, jak jej navrhuje pan Till, skoro jako onen panis fiscalis, trval od Alexandra Severa až do konce západořímské říše a přežil ji v říši východořímské. Plötz nachází pro to pravé slovo, jest mu »příliš socialistický«. Leká se tohoto důsledku ochranného agrárního cla a Kanitzova monopolu. Nyní žádají agrárníci revisi obchodních smluv smírným dohodnutím s Rakouskem a Ruskem a touží po dohodnutí se statkáři jiných zemí — myšlenka agrární internacionaly se zrodila.

Od r. 1877—1882 propagoval jsem v Rakousku idey agrární pravice a německých konservativců, zejména odborovou organisaci zemědělské, průmyslové a obchodní výroby a zvýšenou výkonnost pracovní. V Rakousku hrabě Egbert Belcredi, jenž užíval mé pomoci až do roku 1882., zavedl řemeslnické cechy. Hrabě Falkenhayn dal odhlasovat na říšské radě zákon o selském právu dědickém, jenž jest nyní předložen zemským sněmům. Hrabě Ledebur předkládá nyní říšské radě návrh zákona o nucených rolnických společenstvech. V Uhrách byl r. 1882 zmařen podobný můj pokus vlažností konservativců a houževnatým odporem liberálů, ač již tehdy se navazovaly styky za hranicemi. Mezitím hrozivě postupuje zadlužování malých a středních statkářů v Uhrách, statků z nouze ve dražbě prodaných stále přibývá a nastává stále větší stěhování zemědělských dělníků, z počátku do Rakouska a Ameriky. Ruhland našel tedy nyní otevřené uši; svaz uherských rolníků byl založen. Menší úspěch měl v Rakousku. Zde doufá se, že brzy bude utvořena organisace stavovská a vláda neuznává theorie, že jest nutna oprava nízkých cen. *Dr. G. Meyer v Zeit č. 121.*

Mladé duše.

Román. Napsal Klen.

X.

(Pokračování.)

Druhého dne vypravoval vše Václavovi s největším klidem. Smál se své několikatýdenní lásce jako bláznovství, z něhož je nyní dokonale vyléčen. Střásl ji se sebe jako krátkou nemoc, jako pošetilý sen. Byl v duchu povděčen Tony, že ho tak rázem dovedla vyléčiti z bolesti, kterou by byl jinak cítil nad svým neúspěchem u Márinky. Byl zase volný a svěží, každá žíla v něm hrála nadějí a odvahou. Byla to zkouška mé síly — řekl Václavovi — a obstál jsem v ní dobře. Mám povahu, která stráví i nejbrutálnější léky, i takové, kterým by jiný podlehl. Vidím z toho, že se mohu odvážiti výše než jiní!

A znovu rozeplály se staré sny o velikém životě, o myšlenkách, které by zaduly světem jako vichr a rozsvítily slunce nekonečné slávy. Ale už mu nestačily dřívější mlhavé a bezobsažné sny. Poznával jak [illegible] tinské a klamné byly dřívější jeho domněnky, že sní-li o velikosti, j[illegible] velikým. K tomu je přec třeba skutečných činů, skutečné práce! V[illegible] nemůže přec cestu k oněm nebezpečným vrcholům přeletět vzduc[illegible] Jinak se k nim nedostane než po balvanech a roklích tuhé a kruté p[illegible] Dovedl už změřiti v mysli tuto cestu. Všecko prostudovat, pozna[illegible]

procítit, obsáhnout všechen život, vědění a umění nežli se odváží vrhnouti, do nich hrom své myšlenky, popohnati je úderem své pěsti — jaká to dlouhá cesta pro průpravu a sebevýchovu!

S nejprudším zápalem vrhl se do práce, do toho, co nazýval prací. Chtěl nahraditi, oč ho připravily minulé týdny pošetilé zamilovanosti. Pracoval dle plánu, který si pro tyto prázdniny načrtl, a jehož neustálé měnění a doplňování bylo mu největší zábavou. Počmáral mnoho stran zápisníků tímto neustálým rozměřováním dnů a hodin. Starosvětské světnici, v níž bylo slýšeti hlas každého kupujícího ze sousedního matčina krámku, snažil se dáti ráz studovny. Stůl byl vesměs pokryt haldami knih všemožných formátů, stáří a jazyků, tak jak byly v Brně i zde doma bez výběru a soustavy sehnány, při náhodových návštěvách a setkáních vypůjčeny. Dnes byly rozházeny v nepořádku, jenž měl činiti dojem geniálnosti, zítra byly roztříděny s pedantickou svědomitostí — dle toho, čí biografii právě Landa četl, a podle koho tedy právě své všecko jednání až do maličkostí zařizoval. Četba životopisů bylo vůbec to hlavní, čemu říkal práce. Sháněl je se všech stran, životopisy nejrůznějších i sobě odporujících lidí, filosofů, básníků, vojevůdců, geniálně nespořádaných umělců i střízlivě vypočítavých anglických mužů svépomoci, s jediným jen zřetelem: vyčísti z nich alespoň jeden rys, jenž by posilnil jeho víru v divuplnou moc vůle a rozpaloval jeho touhu po práci.

Vlastní tato práce spočívala v četbě neustálé, na všecky strany rozprostřené, nesouvislé a těkavé, vlastně jen v pouhém okoušení knih a nauk. Dovedl během půldne vystřídati pět šest různých knih, německého klassika s českou povídkou, filosofii s humoreskou, poesii s francouzskou nebo ruskou gramatikou. Nečetl se zřetelem na obsah knihy, nýbrž jen neustálou snahou uvésti každou ve vztah k sobě. Knihy a vědy byly mu jen dráždidlem a pružinou pro hru vlastních myšlenek a plánů, neustálou příležitostí k měření vlastních sil s cizími, rozněcovadly, jimiž hleděl udržovati stále svůj mozek na vysokém stupni tepla, nutného ku klíčení a varu jeho myšlenek. Neměl smyslu pro vlastní stadium, a vědomosti — stačilo mu, když mu kniha dala alespoň jednu myšlenku, jeden rozněcující záchvěv, z něhož mohl alespoň den trávit. A vrcholem blaha bylo pro něho, když po takovémto několikahodinném přemítání v knihách, po vystřídání nejrůznějších z nich myšlenek a dojmů slily se všecky tyto záchvěvy v jeden všeobecný akkord a rozvinuly celý jeho niterný mechanism až do posledního nervu v horečném radostném opojení ducha těšícího se z vlastního vzrůstu a dmoucí se své síly.

S hlavou takto ještě rozehřátou přicházíval co den k Václavovi a v hovoru s ním teprv vlastně stravoval své dojmy. Nemohl nalézti nikoho, kdo by byl jeho nutné potřebě, s každou myšlenkou a náladou ihned se sdělovati, lépe byl vycházel vstříc. Václav byl střízlivější, naučený uváděti vše na pravou míru, ale na tolik zase vnímavý, že se dal vhnouti každým hnutím Landovým a že jako ozvučná deska tlumeně harmonicky odrážel každý, i nejprudší a nejvýstřednější náraz Landovy duše. Za nové vzněty, kterými ho Landa den co den zasypával, vděčil mu tím, že působil na něho zpět mírnivě a vyrovnával příkré protivy, mezi nimiž tento se zmítal. Bylo to vzájemné se prolínání a uspůsobo-

vání obou povah, jehož si sami sice dobře neuvědomili, které však bylo tím znatelnější, čím rychleji i Václav vyspíval a odvažoval se k pevnějším názorům a úsudkům. Četl také mnoho, ale se snahou zmocniti se předmětu, vniknouti do cizích duší a rozplynouti se pro dobu četby v nich. Četl proto svědomitěji než Landa a neodvažoval se tam, kde cítil dosud svou nestačitelnost. Jeho rozhled byl proto užší, ale všecko bylo v jeho mezích dobře srovnáno a hluboce v paměť uloženo. Znal lépe než Landa domácí literaturu a naproti jeho náklonnosti, chápati se každé myšlenky v její absolutní, všech vztahů zbavené platnosti, dával vždy více na jevo vlohu pochopovati věci historicky, v jejich poměrnosti a vzájemné sepjatosti.

Stejně nenasytný a těkavý jako v četbě byl Landa i ve svých literárních pokusech. Popsati několik stran papíru bylo pro něho denní nutností. Lyrické verše, velkolepě založené epopeje a romány, u nichž zůstalo však vždy jen při začátku, filosofická pojednání, aforismy, denníkové dojmy — to všecko plynulo z jeho péra na papír v každé době a v každé náladě s úžasnou snadností, která ho utvrzovala ve víře, že nosí v sobě zárodky genia. Počítával s Václavem na prstech, na kolikáté místo v řadě českých básníku smí už teď činit nárok. Byly to verše sice často směšné, plné nucených rýmů, dětinského klinkání a hravého kochání se ve spoustách obrazů, ale co chvíli zablesklo v nich něco sopečně prudkého, horečného, do nejv tších výšek tryskajícího a to, a pak ta rychlost, s níž tyto verše byly na papír chrleny nebo i jen ústně improvisovány, strhovalo tak Václava, že sdílel Landovu víru.

Cítili se oba po nešťastném konci Landovy lásky jako uvolněni, jako zbaveni cizího vetřelce, jenž se kladl rušivě mezi ně a do jejich myšlenek. I ve Václavově mysli bledl obraz Márinčin přestával ho znepokojovati, stávaje se občasným pouze dráždilem nesmělé, více sladké než bolestné touhy.

Žili jen v knihách a v přírodě. Výslunné polední perspektivy parných srpnových dnů, jejich stále modré nebe, veselý ruch žní na žlutých, do daleka se vlnících polích a chladivé horské hvozdy s křišťálovými studánkami a dozrávajícím bohatstvím borůvek a malin, purpury západů a hvězdná nádhera dloužících se večerů, to bylo jediné pozadí, na němž plynul v šťastných těchto týdnech jejich život, soustředěný tak upjatě jen na nitro a jeho pokračující vzrůst. Městečko a lidé přestali skoro pro ně existovati. Jen několikráte ještě objevili se při zkouškách k výletu, a to chtěl Landa jen proto, aby ukázal slečně Čížkové a Tony, jak mu jsou lhostejny. Stáli už cize proti sobě, a zraky jejich se sobě vyhýbaly. Ten tam byl všechen dřívější půvab a dráždivě sladký nepokoj těchto večerů.

Neděle, v níž měl být konán výlet, tak dlouho chystaný, byla deštiva, a podobně i příští, a tak došlo k němu až teprv ku konci srpna. Landa i Václav nemohli se v poslední chvíli z účastenství vyvleci, spolek Lumír potřeboval zpěváků, a všecky hlasy byly spočteny. Nezby
než jíti za zástupy maloměstského obecenstva, nudně se vlekouc
prášenou silnicí, polními cestami a přes lesnatý hřeben do v
která nahoře na kopcích tvořila se zelení svých zahrad a okol
osamělý ostrov v temných spoustách lesů. (Příš

Jan Karník:
Havrani smrti.

Truchlivý večer v únoru. V ulici bouří, burácí, reptá,
v zoufalých křečích svíjí se opilý hráč a lakomec. —
Život na konci věku.

V špinavém světle černé lomené střechy
nad kalem ulic mizí v pochmurné opony oblak,
splývají v obrovské plachty korábů smutných,
které utonou zítra.

Nadarmo hřmí nad nečistým řečištěm křiklavé písně!
Zavanul vítr od dalekých břehů, kde znavené naše Touhy čekají nejdražší hosty . . .
Ledový akkord kovových perutí nad městem nešťastným sténá.
Plavou nad majáky Pýchy a zámečky křehoučkých lebek
tiší havrani Smrti! — —

Malí a ubozí, kteří dnes u stolů a vína
chcete se vzpírat, propadlí na věky soudu!
Plačte, děti se smějí, z knih Života na vždy
vaše zmizelo jméno.

Velcí a smutní, při nesmírné písni havraních křídel
když zavíráte tiché a bolestné oči,
Vladař království nových s žezlem věčného květu
vlídně vítá vás: bratři!

K. Vacucha:
Nálada.

Večer je a teskná chvíle . . .
Tvoje hlava zádumčivá
rýsuje se zasmušile
v černém okně . . . Jak se stmívá! . . .
V očích tvých a na tvém čele
těžké stíny divně hrají. —
Na ulici osamělé,
kde jen mhy se třepetají,
večer je a teskná chvíle.

Večer je a teskná chvíle . . .
Déšť tak monotonně zpívá,
kapky smutně dopadají,
tvoje hlava zádumčivá
víc a víc se v šeru tají,
venku temná mlha vstává
na ulici zasmušilé,
kde si těžké stíny hrají . . .
Večer je a teskná chvíle.

Tête-à-tête . . .

ho, dusno nad alejí . . .
líme tu bez pohnutí,
om naše rty se chvějí.
ném, horkém obejmutí.

Vzduch tak líně na nás padá,
tvoje zorničky se tmějí,
a má duše hřích si spřádá . . .
Ticho, dusno nad alejí . . .

F. Zachoval:

?

Já nebyl jsem při tom, když svět se rodil. —
Když červánky úsvitu poprvé prožehly spousty tmy
— krvavé dýky života, vraždící směle strnulost smrti, —
když zář komety prolétla vesmírem od východu v západ
sypajíc v propasti jiskry své, centra budoucích planet,
jež těkaly sem tam bez klidu, neznajíce cíle,
když slunce se rozhořelo na obzoru, ozařujíc zasmušilé nic,
a měsíc zaplál v noci poprvé odcizeným leskem,
když rodily se pojmy dne a noci v mozku všehomíra,
tu duše má — kde byla, kde byla jsi, duše má?

Byla jsi v nekonečných propastech západu, propastech tmy,
jež choulila se vztekle, -- jak mračno, v něž zaduje vítr —
před ranami Úsvitu, bijícím ji v srdce?
Byla jsi atomem toho Nic, jež musilo býti, by zrodilo se Něco?
Byla jsi paprskem červánků, bojovníkem plodného světla?
Vylétlas dechem ze rtů Neznámého, řkoucím: Budiž světlo?

Ne, tys nebyla tam, tys nebyla při tom, tys prospala nejkrasší ráno!
První jsi rosu nessála z prvně vykvetlých růží,
prvně vykvetlé violy svou nedýchaly pro tebe vůni,
a v sluch tvůj nezalétla jásavá, mohutná první slavičí píseň!

Pozdě odpůldne jsi se zrodila, má duše!
V odpůldne letní,
kdy dávno vyschla rosa, oněměl slavík, fialy ztratily vůni,
kdy umdlené slunce nelíbá příjemným pocitem jitra
leč žehne jako plamen, hltající vypráhlé klasy,
a s obzoru tiše šine se v západ . . .

V té době úpalu, v té době vedra a v době sklonu jsi zrodila se;
z čeho? Neznámo! — Však jsi zde a žiješ! — Proč as? Kdo odpoví?
Patřit na pokosená pole, na nichž žito života sžato,
a zelená se pouze ještě řídké, nevalné býlí,
poslouchat činnosť komárů, tam, kde dávno dozněl zpěv ptačí,
prameny hledat v poušti, dávno zaváté pískem,
a unavena, beze zdaru, bez výsledku vrátit se v nic, odkud jsi přišla,
dřív ještě, než znavené, prahnoucí slunce se úplně sešine k sklonu!

Příliš pozdě jsi zrodila se, příliš brzo nastane ti hodina skonu!
Okamžik neuzříš, kdy poslední pták zahyne v letu,
rozplýsklá jabloň kdy poslední setřese stopy svých květů,
kdy vítr odumře a znemí, moře pozbude vody,
prahory kamení, útroby země svého ohně
a kdy poslední zasmušilá jiskra »věčného« prý slunce

prchati bude tmou, tmou, tmou od vyhaslého zdroje,
— jenž nikdy již nevydá jiné —
až zhasne někde bludně, a vesmír se zahalí v temno.
Erebos byl, Erebos bude zase!
Leč — tu jiskru chtěl bych vidět bloudit, tu poslední jiskru! . . .
Proč duše má, proč jsi se nezrodila
až svět se úplně nachýlí v západ?

— — — —

Lamennais.

(1782—1854).

Jeho nauka včera a dnes. Napsal Victor Charbonnel.

(Dokončení.)

Prvou myšlenkou jeho — myšlenkou právě tak sociální jako náboženskou — bylo tedy, podrobiti lidi náboženství a náboženství papeži. Avšak svět pokračoval ve svém chodu. Národové hnali se v útočném rozmachu za svobodou. Rok 1830 byl tu rozhodnou výstrahou. Lamennais, Lacordaire a Montalembert založili hned po revoluci žurnál l'Avenir a dali mu za devisu slovo Voltaireovo k Franklinovi: »Bůh a svoboda«. Ve jménu všeobecného práva žádali úplnou svobodu svědomí, bez výhrad a privilegií, a jako její důsledek zrušení konkordátu a odloučení církve od státu; svobodu spolčování, vyučování a tisku. Lamennais zašel dokonce až k prohlášení, že papežovo místo není mezi světskými mocnostmi, že jeho autorita má býti výlučně duchovní a morální, a že by se měl sříci moci světské. Celý tento program dal by se shrnouti v tuto dvojitou formuli: svoboda svědomí a oddělení náboženství od politiky pomocí svědomí. »Vysvoboďme,« pravil, »náboženství z budovy politiky, kde je uvězněno«.

Zdá se to být značně dlouhá cesta, již tu proběhnul od Essai sur l'Indifference až k theoriím žurnálu l'Avenir, od ultramontanního autoritarismu až k tomuto liberalismu. A přece tu Lamennais jen prostě pokračoval v tom, co tam začal. Když byl s takým zápalem prohlašoval autoritu církve a papeže, nešlo mu o to, jako jiným autoritářům, vztyčiti tento princip nesmírné nadvlády především ve prospěch církevní hlavy a hierarchických mocností. Viděl v papeži moderním to, čím se zvali staří velekněží církve »služebníkem služebníků Božích«. Měl za to, že náboženství a církev jsou stvořeny pro lidi, ale ne že lidé jsou stvořeni proto, aby se stali věřícími a poddanými církve. Papež mu byl sociální užitečností. A tu, jakmile nové větry svobody, ženou k novým obzorům : : novým osudům obrovskou vlnu lidských hnutí, měl by velký kormi- ník odvážiti se na tuto vlnu a dáti jí nésti svatou loď církve přímo bzorům svobody.

Lamennais věřil dlouho, že se tak skutečně stane. Šel do Říma, ž se odpor kněžstva ve Francii příliš mocně zdvihal. Řehoř XVI., ý to mnich italský, jenž se stal papežem pro svou zbožnost, přijal

jej, hovořil s ním o talentu Michel Angelově, nabídl mu šňupec a propustil jej. Nedlouho na to vyšla encyklika, zatracující zásady l'Aveniru, bez označení osob, jmenovitě zásadu svobody svědomí: »tato zásada,« bylo tam řečeno, »absurdní a bludná, či spíše šílenství« — a zásada svobodného tisku, »této osudné svobody, pro niž nelze mít dostatek hrůzy«. Byla to předzvěst Syllabu. Lamennais podlehl. Ale jaká sklamání a jaké hněvy bouřily v hlubině jeho duše! Psal Montalembertovi: Místo abychom lámali oštěp za katolicism, ponechme jej v rukou hierarchie a vystupujme prostě jako lidé svobody a humanity! Staré hierarchie, politické i církerní jsou odsouzeny k společnému zahynutí; jsou to dvě strašidla, objímající se v jediném hrobě.«

Napsal tedy Paroles d'un Croyant (Slova věřícího). Saint-Beuve dal vytisknouti tuto knihu. A bouře vypukla. Autor viděl slzy, které tekly po tváři národů; slyšel jejich výkřiky utrpení, a pocítil mocnou potřebu dodati jim útěchy. »Pro vás, kdož nesete břímě dne,« pravil, »jest psána tato kniha.« A hlásal nový řád, založený na spojení spravedlnosti se svobodou. Lamennais byl socialistou. Papež Řehoř XVI. zatratil bezodkladně tentokrát »Slova věřícího«. A Lamennais vystoupil z církve a šel k lidu. Přinášel mezi nauky Pierre Lerouxe, Augusta Comtea, Jeana Reynarda a nejstarších republikánů socialism evangelický. »Spiritualisoval demokracii«, dle slov Spullerových. A když umřel po dlouhých letech nových bojů r. 1854., chtěl býti pochován »uprostřed chudých« ve společném hrobě. Nic nebylo postaveno na tento hrob, ani kámen, ba — jaká to bolestná záhada! — ani kříž.

*

Ať však soudíme jakkoliv o těchto neblahých osudech a o tomto konci, jest přece jisto, že tento muž zanechal po sobě řadu výrazných idejí. Správně poznamenal Renan, že kdyby byl mohl sečkati Lamennais na světě ještě několik let, byl by viděl, jak myšlenky jeho dostávají se k vládě a jak tytéž zásady, pro něž byl dán do klatby stávají se všeobecnou politikou církve. A dodává, že má-li se uchovati při životě, bude církev nucena znenáhla uskutečňovati sen Lamennaisův.

Ultramontanism, pravda, zvítězil. Koncilem vatikánským a prohlášením papežské neomylnosti byla autorita papežská povýšena jako vševládná nad celý svět. Zvláštní to věc! naše století tak zaujaté myšlenkou svobody nedovedlo zdvihnouti prudkého odporu proti tomuto tvrzení, které činí rovna Kristu a Bohu starce bez světské moci! Spolehalo patrně na to, že moderní intellektuelní liberalism bude dostatečnou protiváhou této nejvyšší vládě náboženské. A nepomyslelo, že by se mohly vrátiti doby, kde

»L'univers ébloui contemple avec terreur,
les deux moitiés de Dieu, le Pape et l'Empereur«.*)

Ale jak mařÍ vývoj myšlenek výpočty lidské! Prohlášení ..... autority papežské posloužilo: čemu? Tomu, aby do církve m

*) Svět oslněný pohlíží s hrůzou
na dvě poloviny Boha: papeže a císaře.

nouti liberalism působením papeže, jenž jest znamenitým myslitelem i znamenitým politikem. Po Piu IX., papeži Syllabu, následuje Lev XIII., papež encykliky Praeclara a encyklik sociálních. Co na tom, že staré proklínací formule stojí ještě napsány v nezrušitelných aktech církve, a že se theologové odvolávají na platnost jejich litery? Jsou to absolutní theorie, these, jak se říká, jejichž důležitost nechci popírati. Ale sociálně-prakticky život s nimi nakládá jinak. Církev, přinucena mezi národy přispůsobiti se duševním i sociálním podmínkám každé doby, nemůže jinak než přijati heslo svobody v době svobody. V liberální společnosti stává se i církev liberální. Kletby nezmohou už ničeho proti svobodě svědomí, leda že representují ideál duchovní autority a vlády pravdy, za absolutní považované, jíž se však každým dnem svět vzdaluje. Co se týče odloučení církve od politiky, jest nám Francouzům dostatečně známo, že tato oprávněná snaha Lamennaisova jest dnes i snahou Lva XIII. A půjdeme ještě dále. Uvidíte, že za nedlouho se bude docela směle mluvit o odloučení církve od státu. »Čeho je třeba pravému kněži Kristovu?« volal Lamennais. »Volných úst a skyvy chleba.« Toho dne, kdy budou míti kněží a biskupové Kristovi tolik statečnosti, aby se odvážili postaviti si tento ideál, neuvidíme více tyto hodnostáře bez hodnosti, kteří pro své intriky a nedůstojné chování, jimiž si zakoupili své místo, ztratili dávno už vážnost u svých představených — chci říci u svých kancelářních chefů — a kteří, jako jiní úřadníci plní svůj úřad prefektů diecesí a řiditelů chrámu, kteří vykonávají správu, byrokratisují se svou ošklivou, lživou, pro pohlížející na ně massy vypočítanou a massy tyto demoralisující servilností funkcionářů pod rouchem apoštolů.

Církev konečně blíží se a bude se nutně vždy více blížiti lidu, vedena evangelickým soucitem. Socialism, v tom, co má slovo toto v sobě nejušlechtilejšího, pochází ze zdroje evangelického. Neopustil-li Kristus svou církev, oživuje li ji a řídí, pak bude znamenati kázání na hoře a Otčenáš, prosící Boha za chléb vezdejší, novou víru — novou proto, že byla poněkud zapomenuta — pro nové doby. A to všecko nemusí se zdáti snem, čekajícím tisíciletí na své splnění, nýbrž je to spolehlivá naděje i pro nás, opozdilé a sestárlé syny světa: neboť celý tento veliký vývoj vidíme již splněný u svobodomyslného, demokratického a sociálního katolicismu ve Spojených Státech.

»Ale,« namítá starý, důstojný, svatý kardinál Boccanera, v Zolově »Římě«, »pravda jest v minulosti a minulosti je třeba se držeti, nemáme-li zahynouti. Tyto krásné novoty, tyto zjevy pokroku nejsou než pastmi věčného škůdce. Nač hledati v budoucnosti a spěchati bez přestání v před i s nebezpečím, že se mýlíme? nač to, když pravda po osmnáct set let je známa?.. Jestliže, jak tvrdí nepřátelé, je katolicism na smrt
ěn, nechť umře stoje, v celé své slavné sepjatosti... Jest jaký je,
že býti jiný. Pravda Boží, dokonalá jistota nesnese nejmenší změny:
nenší kámen sražený s budovy vede vždycky k sřícení... Je-li
da, že Římu hrozí osud rozpadnouti se na prach, nebudou míti
cky opravy jiného výsledku než že neodvratnou katastrofu urychlí...
večera, kdy by se svět sřítil, stál bych uprostřed těchto starých

zdí, pod těmito stropy s červotočivými trámy a stoje uprostřed zřícenin zahynul bych, odříkávaje naposled své Credo.«*)

To je zajisté krásné. Velice krásné jest takto se postaviti, ale takto se postavíme, máme-li zemříti, ale ne máme-li žíti.

Sociální theorie H. Spencera.

(Pokračování.)

K základním právům, jež chce míti Spencer zabezpečeny pro každého člena společnosti, náleží právo darovati a poslední vůlí pořizovati. Toto právo přiznává Spencer bezvýminečně. Podle jeho mínění nelze je obmezovati ani povinnými podíly, jež jsou mnohde zákonitě zajištěny dětem a nejbližším příbuzným zemřelého. Není tedy nikdo nucen svůj majetek zůstaviti dětem, manželce atd., ale jest k tomu oprávněn. Ovšem možno za to míti, že neodporuje názoru Spencerovu, aby majetek na krevní příbuzné přešel, kdykoliv není jiného výslovného pořízení. Spencer tedy chce dědické právo v podstatě zachovati.

Dědické právo, alespoň v přímé descendenci nutno také vskutku pokládati za nepominutelnou součást řádného společenského ústrojí. Spencer to mlčky jakožto věc samozřejmou předpokládá. Boesch rozvádí v duchu Spencerovy filosofie tento princip a podpírá dědické právo především psychologickou stránkou společenského řádu; neboť ono rozvíjí nejen činnou energii člověka, nýbrž i trpnou. Vytrvalá píle, odhodlané přemáhání nepříjemných a trudných pocitů, plynoucích z práce, trpělivé snášení námah není ještě výsledkem celé energie člověka. Silou své vůle dovedeme nejen snášeti, nýbrž i se odříkati, nejen přítomné nepříjemnosti na se přijímati, nýbrž i nejbližších rozkoší se zříkati, nejen k užitečným činnostem se nutkati, jichž se naše lenivost a choulostivost štítí, nýbrž i zdržovati se škodlivých skutků, k nimž hledí nás svésti naše žádosti a vášně. Pasivní energie není o nic méně důležita k užitečnému vedení života jako energie činná. Pomocí ní přicházejí city mravnosti a slušnosti v duševním životě člověka k náležité platnosti, když člověk svoje sobectví obmezuje hranicemi morálky, a výraz svých citů, pomocí slov a posuňků, hranicemi společenské slušnosti. Také zachováme své zdraví, jež by nemírným povolováním chvilkovým chtíčům velmi bylo ohroženo. Zvláště však důležita jest hospodářská stránka potlačující energie. Horlivá práce člověka nestačila by opatřiti pro budoucnost jemu i rodině prostředky k úspěšnému rozvoji. Člověk musí míti i sílu, aby byl střídmým a zdrženlivým; nesmí žádati si ihned zužití výsledku své práce, nýbrž má něco uložiti, co by bylo pohotově pro pečlivou výchovu dětí,

*) V tomto smyslu pojímal jsem také katolicism v nedávných polem... s Novým Životem a rajhradskou Hlídkou se stanoviska ovšem nekatolického. I cism je něco hotového a s pokrokem neslučitelného — něco co stojí a padá s i lostí. Odtud plyne naše postavení vůči zde vysloveným názorům Charbonelle který — právě tak jako naši moderní kněží-literáti — soudí o budoucnosti katolici optimisticky a pokládá ho za schopna obrození moderními myšlenkami sociálními.
F. V.

pro dobu nemoci a stáří. Skoro ještě více nežli energie aktivní jest znakem civilisovaného člověka energie pasivní. Divoch dovede podstoupiti velikou námahu a přinutiti se ke značným výkonům, zvláště za silného okamžitého rozčilení, jako na lovu a ve válce; ale energie střídmosti, šetrnosti naprosto nemá. Myšlenka na potřeby příštích dnů nedonutí ho, aby se uskrovnil v požitcích dneška. Byl-li vydatný lov, prohýří kořist, aniž stará se o hrozící nedostatek zítřka. V takovémto psychologickém stavu byli také kdysi národové, jež jsou dnes představiteli civilisace. Ale vyšli z něho, z počátku zvolna, pak stále rychleji. I dnes ještě jest v civilisované společnosti dosti jedinců, již jako divoši jsou otroky svých okamžitých chtíčů; ale jsou také naproti tomu jiní, jež dovedou vskutku hrdinsky snášeti i hrdinsky se zapírati, aby sobě i svým v budoucnosti život zabezpečili. A že velmi značná část obyvatelstva alespoň tolik moci nad sebou má, že uchová přebytek výtěžku, dokazuje v mnohých zemích statistika spořitelen.

S touto ponenáhlou proměnou psychologického stavu lidstva, s tímto pokrokem pasivní energie, s posilováním spořivosti jde i poznenáhlá přeměna lidské práce, jež provází pokrok kulturních národů. Čím dále více přibírá vykonaná práce na sebe formu, při níž výtěžek její nemůže býti ihned zužit, nýbrž může dojíti až teprve po delší době toho stupně, kdy se jí z plna užije k zachování a zpříjemnění lidského života. Práce tohoto druhu vyskytuje se sice již i u primitivních lidí, u loveckých kmenů na př. zhotovujících zbraně a stavících chýše, jichž lze užívati teprve po delší práci, ale pak také zase na delší dobu. Ale většinu času a síly věnuje se přece jen lovu, tedy práci, jejíž výtěžek z pravidla ihned se požije, a kde tedy žije člověk z ruky do úst. Jakmile však primitivní kmen lovecký počal míti stáda, a když se stal usedlým, i obdělávati role, tehdy ihned větší platnosti si zjednávala v jeho životě práce anticipovaná. Nástroje a stavby byly zhotovovány uměleji a ve větších rozměrech a vyžadovaly tedy více práce, za to však i užitek byl větší a trvalejší. Vedle toho i jinak lidská práce přestávala sloužiti okamžiku. Pole, jež oráč na podzim a z jara vzdělá, dá úrodu až teprve pozdě v létě; domácí zvířata třeba několik let ošetřovati a cvičiti, než nám dají potravu a svoji práci. Čím výše vzdělání pokračuje, tím více a více tato proměna se provádí, až jako na dnešním stupni vzdělanosti zabírá i činnost, jejíhož výnosu bylo lze hned zužiti. Největší část vykonané práce, takřka všecko, co člověk potřebuje a čeho užívá, obsahuje a představuje již dříve vykonanou práci. To platí o každém kousku šatu, jejž člověk dnešní kultury nosí, a o každém pokrmu, jehož požívá, vyjma asi borůvky, jež sbírá a ihned pojídá. Nyní jest již značná odlehlost od doby, kdy nějaká práce se koná, k době, kdy se její výnos spotřebuje, a tato odlehlost se stává čím dál větší. V palácích, domech a staveních zřizovaných letošního roku
de bydliti a pracovati dlouhá řada pokolení; silnice a železniční síť, jež
d očima 19. stol. vyrůstala, budou i se svými mosty sloužiti třetímu
ciletí našeho letopočtu; v mnohých stavbách průplavů, v melioracích
dy atd. staví se »pro věčnost«. A jako lidstvo přítomné doby pracuje
o vzdálenou budoucnost, tak bylo v blízké i vzdálené minulosti pra-
váno pro ně; jak samo zanechává dědictví, tak zase dědilo po jiných.

Neustále jest celá zásoba v civilisované společnosti uložené práce, jež většinou skládá se z výkonů na dlouhou dobu pořízených a jen z menší části z takových, jež potrvají jen na krátko, jako potraviny, nábytek, oděv, dále polotovary, suroviny atd. Všechnu tuto zásobu práce všeho druhu společnost žijící, požívající a pracující neustále spotřebuje v podobě potravy, šatů, bytů, nástrojů, cest atd., avšak není-li v rozkladu, vše to, co ze zásob takto ubude, stále zase svojí prací nahrazuje, ano více ještě, takže zásoby stále rostou a tím i bohatství společnosti.

Ohlédneme-li se tedy, jací jsou to činitelé, jež vzrůst národního bohatství tvoří, v první řadě vidíme, že to jest pasivní energie. Ona jest to, jež stále pracovní sílu nabízí, jež zásobu výtěžku práce nejen neztenčenou zachovává, nýbrž i rozmnožuje. Ve společnosti s provedenou dělbou práce, kde účastníci navzájem pro sebe pracují, zjednává si každý pracovník svým výkonem, z něhož i jiným kyne prospěch, právo na výnos také cizí práce. Účastně se práce celku má i podíl na jejím výtěžku. Jako roční výnos veškeré práce vyjadřujeme určitou sumou peněz, tak i podíl každého na ní, a tak určujeme roční důchod celé společnosti i každého jednotlivce. V dnešní společnosti však není důchodem mnohých jednotlivců jedině peněžní obnos jejich práce. I tyto peníze značí jistý podíl na výtěžku práce ve společnosti, kterýžto podíl ovšem ten jenž tyto peníze přijímá, vlastní prací nemusí si zasloužiti. A tak platí definice, že důchod každého člena ve společností vyjadřuje podíl jeho na výtěžku celkovém, a tudíž i roční důchod každého jednotlivce naznačuje onu část pracovní síly ve společenském organismu, na jejíž celoroční výtěžek má tento jednotlivec nárok.

Tímto rozborem objasnili jsme také pod tatu spořivosti. Nyní stalo se patrným, jak ti ze společnosti, jež se ve svých potřebách uskrovňují a ukládají část svých příjmů, v podstatě nic jiného neuhospodaří než práci. Spotřebují-li méně potravy, šatu nábytku, domů, nástrojů atd. z hotové zásoby, nezaměstknají veškery pracovní síly, na jejichž výkony mají nárok. Tím pak uvolňují je k práci, rozhojňující přítomné zásoby.

Tím však není řečeno, že této uhospodařené pracovní síly lze také k uvedenému účelu zplna užiti. Vedle oné třídy ve společnosti, jež nespotřebuje celého svého příjmu, jest vždy i jiná, jež více spotřebuje t. j. svoji spotřebu ubere z hotových zásob tolik, že úbytek jejich prací se nekryje. Oni se tudíž zmocňují uhospodařené práce těch, již spoří. Lze si ovšem mysliti možnost, že se vzájemně vyrovná, oč tito více spotřebují, s tím, co oni spotřebují méně. Pak hotových zásob ani nepřibude ani neubude, a zůstanou v nezměněném stavu.

Vysvětleme si tuto myslitelnou možnost číslicemi. Příjem oné části obyvatelstva, jež spoří, byl by 7 desetin, druhé 3 desetiny všeho důchodu národního. Ona může tedy vládnouti sedmi desetinami veškeré
síly, tato třemi desetinami. Ti, jež mají právo na 7 desetin, spo
6 desetin, desetinu veškery pracovní síly nezaměstnají. Napr
druzí spotřebují nejen své 3 desetiny, nýbrž nad ně ještě jednu de
Tím pracovní síla, jež menší spotřebou první části nebude zam
bude větší spotřebou druhé zabrána, a celá výkonnost právě

obstarala veškeru spotřebu t. j. udržela přítomnou zásobu hotové práce na výši stejné hodnoty.

Má-li tato zásoba se nejen nezmenšovati, nýbrž rozmnožovati, musí onen podíl celkového důchodu, jejž jedna část uspoří, převyšovati to, oč druhá více spotřebuje. Jestliže by tedy hospodařící nespotřebovali 6, nýbrž pouze 5 desetin a uvolnili úsporou svojí 2 desetiny všech výkonných sil, a jsou-li ostatní poměry tytéž jako shora, bude celková spotřeba jen 9 desetin celkového důchodu t. j. stačí 9 desetin vší práce, aby nahradily úbytek, o nějž se celkovou spotřebou zásoby zmenší, a 1 desetina výkonných sil bude moci rozmnožiti zásoby, jmenovitě provésti a zdokonaliti díla pro budoucnost na dlouhou dobu zhotovovaná, jež jsou známkou pokračující kultury každého národa.

Tím by tedy byla prokázána správnost tvrzení, že úspornou hospodárností nahrazuje se úbytek hotové práce. Pomocí jí vznikají nové domy, stroje. dopravní prostředky, i když ti, již hospodaří a spoří, sami při stavbě nepracují

Jaké však dostane se jim náhrady, a jakým právem užívají druzí, již nad vlastní důchod spotřebují, cizího důchodu? Kdo méně spotřebuje, než obnáší jeho příjem, o tom pravíme, že shromažďuje jmění. Ti již více spotřebují, majetek ztravují. Jsou ovšem lidé, již nemají majetku, jehož by mohli ztráviti, a přece spotřebují více než mají příjmů. Jsou to dlužníci, žebráci, zloději, podvodníci, cizopásníci všeho druhu. Ti v pravém slova smyslu žijí na útraty jiných. Abychom však svoje úvahy zbytečně nezaplétali, nechme zatím tyto cizopásníky stranou a obírejme se výhradně poctivější třídou těch, již více spotřebují než mají příjmů, a to ne na útraty jiných, nýbrž na útraty vlastního majetku. Otažme se nejdříve, v čem záleží majetek každého v civilisované společnosti?

Ten jest různého druhu. Skládá se z cenných papírů, jež většinou nejsou nic jiného, než státní mocí vyhotovená poukázka na jistou část příštího výnosu společenské práce, kteráž část se nuceně ve způsobě daní odvádí. Může také skládati se z pozemkového důchodu t. j. v nároku některého člena společnosti lidské na to, co vynese hospodaření na nějakém pozemku po odečtení práce a obvyklého zúročení a umořování potřebného stavebního a provozovacího kapitálu. Tento nárok na pozemkovou rentu jeví se buď jako vlastnictví pozemku, buď jako vložená naň hypotheka. Není nutno, abychom zde dále se obírali podstatou renty. Oč hlavně jde, jest třetí druh majetku, jenž záleží v podílu na hodnotě zásoby lidských výrobků. Tento podíl může se jeviti také v různých formách. Jest buď přímý nebo nepřímý, buď jest někdo vlastníkem domů strojů, skladů zboží, buď má na nich hypothekární nebo zástavní právo jiného druhu, buď může konečně míti ve formě akcií podíl na některé bance, buď ve formě obligací a složních listů pohledávku u banky, jež svěřené jí peníze zakoupila uvedené hodnoty.

mto výkladem podstaty majetku jest také vyloženo jeho shro- ování a stravování. Spořivý opatří si pomocí neužitého důchodu papíry, anebo rentu v jakékoliv formě, anebo ať přímý ať nepřímý hotové zásoby lidských výrobků. Stravování majetku naproti tomu, tane spotřebou, přesahující příjem, záleží v převedení státních pa-

pírů, rentových pohledávek atd. v cizí majetek. Tyto hodnoty střídají tedy neustále majitele; vždy aspoň jistá jich část odchází od těch, již spotřebují více než mají příjmů, k těm, již celého příjmu nespotřebují.

Jest tedy samosrozumitelné, že jmění hospodárných lidí nemusí skládati se právě z postavených domů, strojů, dopravních prostředků a j. Tito hospodární lidé ovšem umožňují zřizování těchto nových objektů, nemusí však býti jich vlastníky. Jest možno, že za své úspory nakoupí již hotové hodnoty, nebo zástavní práva od lidí, jež za stržené takto peníze budou stavěti nové objekty. Většinou se tak děje, že ne-li všichni, aspoň velmi mnoho spořících nedovede svých úspor bezprostředně užíti ke zřízení výnosných podniků, jež naopak spíše jsou závislé na veškerenstvu konsumentů, vzpružujících poptávkou po nových bytech stavební ruch, dávajících podnět poptávkou po zboží k zřizování nových strojů a j. Jakým způsobem každá práce ve společnosti lidské, tudíž i výkony hospodárnosti se projeví, záleží na potřebách celku a na žádosti a chtění konsumentů.

Úsporná hospodárnost, důležitá na každém stupni společenského života, jest obzvláště důležita u národa civilisovaného. Neboť na tomto stupni jest možno jednotlivci svojí hospodárností nejen starati se o svou budoucnost, a to mnohem dokonaleji, než by mu to bylo možno za okolností necivilisovaného života, nýbrž svojí úspornosti zvelebuje i nynější svůj blahobyt i zároveň celé společnosti. Členu nějakého divokého loveckého kmene sotva by i veliká míra spořivosti, kdyby jí byl schopen, mohla tolik prospěti. Šlo by tu v podstatě jenom o zásobu potravin, jež nutno v nedlouhé době spotřebovati, nemají-li propadnouti zkáze. Divoch by se tedy mohl zásobiti jen na krátko; jemu není možno prací a spořivostí jednoho desítiletí nebo jednoho roku si zabezpečiti živobytí v následujícím roce nebo desítiletí. Kdyby vlivem některých nepříznivých okolností nebo následkem nemoci nemohl si opatřiti potravy, bude odkázán na milosrdenství svých soukmenovců a odeprou-li mu zaopatření, což jest velmi pravděpodobné, zahyne. Tu jest úd civilisované společnosti v okolnostech mnohem příznivějších. Následkem hospodářské součinnosti, ve které lidé jedné generace pracují pro generace jiné, jest možno hospodárnému člověku kdykoliv a jakkoliv požívati svých úspor. Není mu třeba hromaditi potravu, která za krátko propadá nákaze, nýbrž uspořeným výsledkem své práce opatřuje výživu některému jinému členu a tím zjednává si prostřednictvím státních papírů, renty atd. právo, použíti později práce cizí v letech, kdy sám bude práce neschopen, anebo když výchova dětí bude vyžadovati větších vydání. Tak může prací a hospodárností v třicátých a čtyřicátých letech svého života zcela sprostiti sedmé a osmé desítiletí svého života práce a synovi anebo vnukovi opatřiti možnost, aby v dospělejším věku věnoval se místo činnosti výdělečné vzdělání a přivedl své schopnosti v některém oboru k takové konalosti, že bude moci zastávati vysoce ceněnou a tedy i vysoce cenou práci.

Tuto péči o vlastní budoucnost a budoucnost svých má civilisovaný člověk z pravidla na mysli, je-li nejen pracovitý, nýbrž i hospodárný a spořivý. Vedle toho však, ani o tom nevěda a nemaje toho v [illegible]

spolupůsobí i v jiném a velmi důležitém směru. Jest totiž neocenitelně důležito pro zdárný rozvoj společnosti, aby se dovedla přinutiti k tomu, stupňovati celkovou summu vší vykonané práce tak a zároveň stlačovati celkovou spotřebu tak, aby náhrada za ní byla menší, nežli je celkový obnos práce a tudíž aby bylo dosti ještě volných sil konati práci pro budoucnost a rozhojňovati zásoby lidské. Jest to jednou z hlavních podmínek pokroku, jímž lze opatřiti lidskému životu stále lepší ochranu a zabezpečiti jeho práci bohatší výtěžek.

V zemích, kde vyděračnost panujících tříd nutí každého, aby skrýval svůj zjednaný majetek, hledí hospodární lidé své úspory pouschovávati. Tím ovšem si pro budoucnost zjednávají jisté zabezpečení. Nespotřebovaný příjem, ukrytý ve formě kovových peněz, může býti kdykoliv později z úkrytu vyňat a užit jako náhrada za nedostávající se na ukojení potřeb příjem. Ale dalších prospěšných účinků nemůže míti tato hospodárnost za takových okolností. Pro celou společnost neznamená to prospěch, jestliže celková její spotřeba nezaměstnává všecky její pracovní síly. Neboť ty, jichž se neužije, budou zaměstknány opatřováním stříbra a zlata; zásoba drahých kovů bude stále větší, bude bez užitku pozastrkovaná po skrýších a nebude míti žádného významu pro život společnosti jako celku.

Ve společnosti civilisované naloží se však s ním zcela jinak. Poněvadž není nikdo nucen skrývati svůj majetek, uhospodařené peníze se ihned vydávají, a tak všeho druhu pohledávky a nemovité statky se zjednávají. Každý peníz koluje neustále V krátkém čase prostředkuje při různých výkonech, a tak postačí malé množství mincí rozličného druhu. Zásoba ražených kovů neroste v té míře, ve které přibývá uhospodařených statků, společnost nezaměstnává dobýváním zlata a stříbra všecky síly, jež nejsou zaměstnány opatřováním nutné úhrady běžných potřeb, nýbrž obrátí je na stavbu domů, dílen atd. Tím dostává se nám v prostrannějších domech zdravějších a příjemnějších bytů, tím zároveň jest i možna trvanlivější stavba, tudíž na delší dobu výnosnější. Životní potřeby možno opatřiti s menším nákladem na delší dobu, nežli v takové společnosti, jež malou hospodárností jest nucena k méně důkladné práci. To platí o dopravních prostředcích, zařízeních průmyslových, melioraci pozemků atd, jmenovitě o strojích, pomocí jichž, vyrábějíce nesčetné prostředky pro úkoj lidských potřeb, uskrovňujeme lidskou práci na polovici, na desetinu i na méně. Obyčejně se nesmírný pokrok na poli lidské práce v posledním století vyličuje jednostranně jakožto výsledek vědy a technických vymožeností, a neprávem se zapomíná, že část zásluhy náleží i úsporné hospodárnosti, jejíž vlivem bylo možno, že byly k disposici pracovní síly, aby provedly technické idee a vynálezy, sestavily nové stroje, zřídily nové dopravní cesty po zemi i po moři atd.

Důležitost hospodárnosti pro lidský pokrok lze ještě opáčným způsobem ozřejmiti. Mysleme si národ, kde summa úspor lidí hospodárných stačí krýti spotřebu jiných, u nichž převyšuje spotřeba příjem. Na př. když vláda, vydržujíc veliká vojska anebo dvůr velikých nákladů vyžaduje, spotřebu stupňuje a na druhé straně stlačuje summu produktivní práce; když dále duch národa ochabne, jeho činná i trpná energie po-

klesne, jak velmi často měl za následek tvrdý útlak. Tehdy výroba předmětů, sloužících k bezprostřední spotřebě: šatů, potravin a j bude čím dále více sil zaměstknávati, naproti tomu výkony a činnost sloužící na dlouhou řadu let budoucnosti nejen se nestupňují a nezdokonalují, nýbrž ani se neudržují ve stavu stejně dobrém. Obydlí jsou stále bídnější, prostředky pracovní stále nedokonalejší, cesty dopravní stále spustlejší; ochrana života lidského jest stále nedostatečnější a výsledky práce jeho jsou stále hubenější. Všechno živobytí klesne na nižší úroveň a konečně i summa prožitého života se zkracuje rozmáhajícími se nemocemi a větší úmrtností, a země pozbývá obyvatelstva. Takový byl osud Španělska v 17. stol., když války a nákladné stavby Filipů I.—IV. pohltily nesmírné summy, když pilní Moriskové byli vyhnáni ze země a Španělové propadli lhostejné netečnosti.*)

Ne-li tak zlé, stejně neutěšené budou poměry, když relativně ubývá práce pro dalekou budoucnost určené, t. j. když jí přibývá méně než obyvatelstva. Tehdy pracovní prostředky budou méně a méně dokonalé, obydlí méně prostranná atd. Zvýšená quantita životní má za následek nižší qualitu a končí přece jenom zvýšenou úmrtností.

Ale průměr životní zhorší se i tehdy, když této práce přibývá stejně jako obyvatelstva a tudíž, když práce jest opatřována prostředky nezmenšené jakosti. To proto, poněvadž následkem přibývání lidnatosti ubývá průměrné příznivosti přirozených podmínek, ve kterých práce se koná. Zemědělství na př. musí zabírati horší půdu. Při vzmáhající se lidnatosti může výsledek lidské práce jen tehdy s ní držeti stejný krok, když výkony dlouhodobé nejen nezůstávají ve stejné míře, nýbrž stále rostou a sice rychleji, nežli přibývá obyvatelstva.

A nyní vidíme, jak energická hospodárnost, kdy rok co rok na každého jednotlivce připadá stále větší summa výkonů pro budoucnost konaných, jest neodbytnou podmínkou, má-li společnost nejen pokračovati, nýbrž alespoň udržeti se na stejné výši vzdělanosti. A proto patří dědické právo, alespoň v přímé descendenci, k neodlučným součástem organisace, ve které je možný pokrok, a bylo by nejen prakticky neproveditelným, nýbrž i sociálně záhubným opatřením, kdykoliv by se zabraňovalo dětem v dědictví majetku svých rodičů. (Příště dále.)

*) Buckle III. I. Španělsko. Nákl. »R zhledů«.

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Abel: **Hřích**. Hra o třech jednáních. — (Nákl Šimáčka).*) Až do konce druhého jednání jsem nevěděl, oč asi půjde. Na scéně objevovali se různí lidé, neznámí a kusí lidé, kteří, stále jako provisorně, bez cíle a na prázdno, mluvili a konali nepochopitelné, k ničemu nevedoucí a nesrovnatelné věci; vyjadřovali úmysly, jež se neprováděly, činili úmluvy, jejichž další průběh ukázal se lhostejný, sráželi se v prchlých, potměšilých a nevraživých útocích, jež skončily bezvýsledným jalovým příměřím. Byl jsem jako u vidění v té divné motanině bezpodstatných akcí, jimž jsem marně hledal smysl a účel; nemohl jsem se v ní vyznat; nevěděl jsem, na čem utkvět, k čemu se napnout, co sledovat. V první polovici druhého, velmi krátkého dějství začala se sice do větších rozměrů šířit cizoložná láska Annina a Pavlova, ale její osud mne nerozčiloval a nesliboval mi ani do nejbližší budoucnosti žádného rozhodnějšího a silnějšího vzrušení. Bylo jen otázkou času, kdy se jim zachce oddati se jí veřejně a bezohledně. O její oprávněnosti a šťastných vyhlídkách nebylo pochyb, ani rozpaků, ani nejistoty. Ano, mohl jsem být klidný jako oba milenci, kdyby mne nebylo znepokojovalo popuzující tápání mých myšlének, jež vyjeveně v pustotě pátraly, kudy se mají dát. Teprve k samému závěrku druhého dějství se mi zazdálo, že mohu tušiti něco určitějšího: nepředvídaným, naze nepravděpodobným a neobratně sestaveným sběhem okolností se stalo, že Jiří bodnut Anniným nožem skácel se mrtev beze slova k zemi. Anna se strnule zarazila nad nezamýšlenou a nenadálou vraždou, připomněla si hříšnost svého cizoložství a shroutila se zoufale pod trestem a zavržením Božím, jež nad sebou ucítila. Bylo to málo, bylo to podezřelé, bylo to mlhavé a bylo to nedostatečné. ale bylo to aspoň něco, z čeho se, s trochou odvahy vůči autorově nespolehlivosti, daly skoro předvídati do třetího jednání kruté výčitky zlého svědomí. – Jen že místo výčitek svědomí následovalo ve třetím jednání docela zvláštní, polo směšné a polo odporné šílení nízké ...ezené pověrčivosti. Anna, jež se zřekla sňatku s Pavlem na tak ...uho, pokud by nedosáhla smíru s Bohem, vyhledala si v životopisech ...ých a světic rozličné druhy dobrovolného kajicného sebetrýznění

*) Provozování tohoto dramatu v Národním divadle bylo jak známo censurou

a prováděla je na sobě se slepou zběsilosti fixní ideje. Bičovala se, své jídlo házela psům nebo si do něho sypala písek a popel, dávala si na noc do postele kamení, bodláčí a trní, svlékala se do naha a potácela se s těžkým řetězem ovinutým kolem těla daleko na luka ke kříži, uzavírala se s krucifixem a lebkou v zazděné jeskyni a nevím, co ještě. Stín, jejž vrhl na kříž obláček letící pod měsícem, vyložila za zamračení Kristovo, jež ji odsuzovalo k dalším mukám. Vrcholu dostoupilo její třeštění v poslední groteskně příšerné scéně: rozeštvána nekonečností svého trápení a strachem před následky vyzrazení až k paroxysmu deliria, pro bodla v obět za svou vinu své a Pavlovo dítě a přivázala jeho mrtvolu na kříž místo obrazu Spasitelova, blahořečíc si v triumfálním výkřiku posedlého blázna: »Sláva Otci i Synu i Duchu! Nade všecky ženy jsem trpěla, nad hříchem zvítězila. Světice jsem a čekám korunu mučednickou . . .« — Složil jsem si počet ze všeho, co jsem v Hříchu prožil. Zabití Jiřího neučinilo na mne žádného, ani slabého, dojmu. Skolili nenapravitelného, zpustlého taškáře, bez jiskřičky ušlechtilosti, jenž mi byl až do nevolnosti protivný a jenž právě, z ničeho jiného nežli ze zvířecí zlomyslnosti a mstivosti, ohrožoval život řádného přičinlivého člověka, skolili ho beze všeho chystání a bez vražedného úmyslu, aniž jsem se toho zdaleka nadál, pouhou náhlou, okamžitou náhodou. Annina pokání jsem pro ohromný nepoměr, jenž je mezi ním a skutkem, prostě nechápal, totiž nedovedl jsem se vmyslit do duševního stavu, jemuž bylo nutností, v tomto jejím způsobu. Připouštěl jsem možnost takového usuzování, jako je Annino: svěceným růžencem vyžádala jsem si znamení s nebe; zvěstovalo (tím, že sáhla na jiné zrnko nežli zdrávasové), že mám zůstat u muže, na Pavla nemyslit; pro zálibu v Pavlovi zapomněla jsem na vnuknutí; nenadálé, překvapující zabití Jiřího mou rukou je trest za mé rouhání. Připouštěl jsem tu možnost u člověka na velmi nízkém stupni vzdělání, obmezeně a sprostě pověrčivého. (Anna je dcera po učiteli, nu, budiž). Ale připouštěl jsem ji jen rozumově: smýšlení a cítění Annino bylo mi cizí, nevnikal jsem do něho, nebyl jsem schopen si ho osvojiti, neuznával jsem ho svou bytostí. Byl bych býval s to, i kdyby byla Anna psychologisovala třeba tak subtilně a delikátně jako Rodův Morgex nebo Ibsenova Rebekka Westova: ve chvíli kdy jsem bodla nožem nevedla mou ruku vědomá šlechetná nutnost zachrániti bezúhonný život počestného muže z vražedných rukou sveřepého lotra nýbrž podlehla jsem, ať mimo svou vůli a mimo své vědomí, smyslnému chtíči, působícímu tajně, z temných skrýší mé duše, kde jsem mu dala místo. A byl bych rovněž býval jistě cítil strast Anninu, kdyby se byla jako Tolstého Nikita svíjela chabou hrůzou pod halucinačními představami spáchaného činu. (Mám přirovnati ještě Zolovu Terezu Raquinovu, Couperusův Osud . . .?) Anna však byla všechna absorbována nesmyslnými znameními a zjeveními; nic lidského se v ní nehnulo. Kdyby byla nahm. žádané zrnko růžencové nebo kdyby byla tvář Kristova obrazu účink paprsků měsíčních v pravý čas se zaskvěla, byla otázka zodpovědn za zabití Jiřího pro Annu rozřešena. Není to frivolní, takřka nemrav pojímání lidské povinnosti a vinny? Chtěl by uvésti na tomto místě or trefný odstavec Hamburské dramaturgie, kde Lessing autor

»křesťanské« tragédie Olint a Sofronia připomíná, že nepsal své drama ani pro doby, kdy pověra byla obecná a kdy mohla obstáti při mnoha dobrých vlastnostech, ani že neurčil, aby se hrálo v Čechách nebo v Španělsku kde by pro zbožnou prostoduchost neměla pověra do sebe nic zarážejícího. »Dobrý spisovatel, ať jakéhokoli druhu, nepíše-li jenom, aby ukázal svůj vtip, svou učenost, má vždy jen nejosvícenější a nejlepší lidi své doby a své země před očima, a toliko co těm se může líbiti, co ty může pohnouti, uznává za hodno psáti.« P. Abel postavil Annu jejím posuzováním zločinu úplně mimo nás a pod nás, učinil z ní bytost inferiorní a nepřijatelně, nezdravě výjimečnou, s níž nemáme ani nechceme míti nic společného, a zřekl se tím již předem všech nároků nás pro ni zaujati. Ani tu »melancholickou slzu« nám nevynutil, kterou Lessing při. pouštěl falešným mučedlníkům »nad jejich zaslepeností a nerozumem«. — Abnormálnost a absurdnost Annina stanoviska vynikla ještě více bizarním a bláznovským způsobem jejího pokání. Jsem příliš zvyklý pokládati zločin především za porušení řádu společenského, jenž musí být opět uveden do rovnováhy, nežli aby mně bylo mohlo imponovati. Anna blouznila stále o jakémsi nadsmyslném, nadpřirozeném odpuštění, jež mělo přijíti odkudsi s hůry, s oblaků. Nechápal jsem, odkud, a nechápal jsem jak. Svým mnohonásobným sebetrýzněním usilovala vymoci nějaké vnější znamení, že se smí míti za očištěnu, a nic bych se byl nepodivil, kdyby byla na usmířenou uražených mocností dobra zabila obětní zvíře a zkoumala jeho vnitřnosti. Ovšem, vzdala se žádaného spojení s Pavlem jakožto ovoce svého hříchu. Ale ta ujma nestala se u ní z vnitřního nezbytí (ve Vládě tmy si Nikita Annišu přímo zošklivil), nýbrž pouze napodobením jisté, namátkou vypátrané světice, které dle knihy o životech svatých nestačilo, že tělo své uváděla v poslušnost postem a bičováním, nýbrž která i srdce své ponižovala tím, že odpuzovala od sebe osoby milované a bolest z toho vzniklou obětovala královně nebeské. — Snad by mně Anna nebyla bývala tak nepochopitelnou a zvláště ne tak nesympathickou, kdyby (ještě jedno »kdyby«) ji byl p. autor umístil v okolí, jež by ji bylo doplňovalo a vysvětlovalo. Vskutku, všichni kolem ní byli jiní a přímo opační, nežli ona. Mlynářka, která byla svému muži podstrčila dítě splozené s cizím člověkem a usmrtila pruského desátníka, hleděla na svou minulost velmi střízlivě a vyrovnaně, s bezpečnou důvěrou v Boží odpuštění a skoro s přesvědčením, že její provinění nebyla tak příliš těžká, tím méně neodpustitelná. Ukázala-li se vůči Anně (kterou si, nepříliš citlivě, vyhlédla za podobného beránka a svých hříchů, jakým je romantická Eva ve známém Kříži u potoka) daleko přísnější a neuprosnější nežli k sobě, bylo to proto, že šlo o nečestnou smrt a zničenou spásu jejího syna. Mlynář a Pavel zdáli se mi lidmi docela praktickými a rozumnými, kterým takový případ jako zabití Jiřího nepůsobil ni sebe menších obtíží a vrtochů. A Jiřího, jednoho z těch tuctových, blonovitě cynických taškářů, kteří ve spojení se svým důstojným projškem, Bětou, (stará rozpustilá naivka, jež se nutí do nejnemožnější ustlosti, aby vyhověla požadavkům naturalismu) na jevišti zdomácněli kterým žádná špatnost nesmí být dost špatná, jsem již charakterisoval. le se vzala mezi nimi ta ztřeštěná, zbrklá a nízce obmezená dušička

se svou životní a stálou potřebou vyšších, nadpřirozených znamení a zjevení, od nichž činí závislým všechno své jednání a mravní cenění? Měla býti pouhou lidovou studií jakožto ukázka neobyčejných a podivných zjevů, jež se vyskytují v nejnižších vrstvách kulturní společnosti? Ani tak nemusila zůstati beze všeho, co podmiňuje jakýkoli dojem esthetický. — Ostatně, drama mohlo být špatné a mohlo být tak obratně uděláno, že by se jeho vady necítily. Na neštěstí nezná p. autor ani všední abecedu dramatické techniky; složil patrně veškerou svou naději v úspěch na šarlatově sensační výjevy na konci druhého a třetího aktu a na párek pěkných lidí, jako jsou Jiří a Běta. *jv.*

Josef V. Sládek: V zimním slunci. Básně. (Naklad. J. Otto.) Kniha pozdních mužných let, ne ještě dokonalého stáří — odtud by snad bylo lépe řečeno: v podzimním slunci. Je to sice všecko šedé, jako sežloutlé louky pod povlakem prvých mrazů a má to také tu střízlivou průhlednost slunečných mrazivých dnů, ale celkem nezapírají tyto verše svým kovovým zvukem svého autora, nejmužnějšího lyrika (vedle Nerudy) předcházející literární periody. Nejlepšími poměrně partiemi knihy jsou právě ty, které legitimují její titul: reflexe zralého věku, elegické výdechy, resignace před budoucnem atd., jedním slovem lyrika přilehající k básníku, jako člověku, credo ducha uzavírajícího znenáhla svou dráhu. Ovšem nám mladým, kteří jsme navykli na poetická vína ohnivějších a subtilnějších chutí, může imponovati na této poesii jen leda právě tato její prožitost a upřímnost. Jinak odráží se ode vší novější české lyriky po r. 1890 svou nesuggestivností a akademickou hotovostí. Není tu nic nedořečeného, sny a touhy dráždícího, nitro tajemně rozvlňujícího, není zde ani horké vášně, ani silných barev, všecko je zde urovnáno, bezvadně drženo, určitě a jasně pověděno Ale dodávám hned, abych byl spravedliv, že je to pověděno se vkusem a že odměřenost a málomluvnost těchto veršů zdá se mi ukazovati k jakési noblesse v citech, která p. Sládka vždycky příznivě odlišovala od většiny tábora, jemuž náleží. Sem tam nalezáme i kratší popěvky, upomínající na dřívější p. Sládkovy imitace národních písní a na konci i oddíl čísel epických, který zdá se mi nejméně charakteristickým. Jsou tu ballady se stanoviska techniky tohoto genru jistě dobré, ale o nic jiné, než jakých se už napsaly v Čechách celé spousty a jichž snad už nikdo na světě nečte. Nějakého pokroku pro produkci p. Sládkovu tato kniha neznamená. Naopak, naproti sbírkám tak opravdu umělecky založeným, jakou byla na př. nedosti dosud oceněná »Ze života«, znamená tato stadium talentu chudnoucího a unaveného. Nepravím toho zde ovšem ve smyslu výtky. Od básníka, který svůj úkol ve své době splnil tak čestně jako p. Sládek, nebudeme žádati nic velikého ještě dnes. Spíše se udiveně k němu obrátíme, zaslechnuvše zase jednou jeho hlas, tak cizí nám už pomalu a vzdálený . . . *D.*

K. Kaminek: Dies irae. (Nákl. »Moderní Revue«.) Nikdo neci
silně tak prudce otravující dech tohoto bědného údolí, jako uměl
komu nevěší se olověná přítěž těla a hmoty na pyšného, čistého
takovou tíhou, jako vladařům snů. Ta muka, jež lámou stále a stále
jejich ducha, jsou mnohonásobná. Poprvé to sklamání, jež je
návratu z báchorkových říší Neznáma, pak ta bolest, jež dere

když srovnají to, co chtěli říci s tím, jak to řekli! Jako spoutaný lev rozbíjí si jich myšlenka hlavu o mříže slova, plátna, mramoru a hudebních nástrojů. A pak, i když vyjde dílo z rukou umělcových co možná dokonalé, když v rouchu neposkvrněného panenství opouští mystické zahrady svého otce, musí, musí jíti mezi ty, již nedovedou naň pohlédnouti než jako na prodejného tvora! Pan Kamínek vylíčil bolest umělcovu nad tím, že kahanec duše tvůrcovy má se státi žárovkou davu! »Dies irae« jest manifest aristokratického umění, výzev proti hlasatelům sociálního úkolu umělcova. Skladatel symfonie, stvořené na oslavu mrtvé, čisté lásky, requiem nad hrobem zklamané touhy, sešílí nad myšlenkou, že massy budou jeno dílu tleskati, že řeznické masité ruce zdvihnou se, aby řekly: »to se nám líbí!« Tento jeden záchvěv tvořící mysli umělcovi je tu rozvlněn v celé šířce své nekonečné tragiky. Autor nám klade ruku na rty, ktere se chtějí tázati: Zdaž poníží umělec své dílo, když dá je poslechnouti, aby duše jemu příbuzné našly v něm vysloveno své Já? Zdaž profanuji chrám ducha svého, když dovolím, aby v něm poklekli vedle mne jiní, jichž zraky k témuž obrazu Božstva se vznášejí? Tyto otázky, které nám vždy derou se na rty, když čteme knihy aristokratické, docela nechává autor nezodpovědny. Bylo by zde nemístno srovnávati tyto these o absolutnosti umělecké individuality s vydáním knihy, když z věnování a z celého smutečního tónu jejího poznáváme, co pro autorův intimní život značí. — Kniha nezaráží svou novostí, naopak v mnohém připomíná Karáskovy »Stojaté vody«, jichž monotonní šedivou, mlhovou dominantu arciť silou svou předstihuje. Její sloh jest výrazný, třebas nerozmanitý, a jest viděti, že knihu diktovala pieta, čehož neupře ani ten, kdo nevidí v obecenstvu pouhé blbce, opice, komické masky. Není též bez zajímavosti, že autor píše o umělci-hudebníku, tedy z té legie naší umělecké mládeže, jež až do nejnovější doby nejméně měla příležitosti přihlásiti se k modernímu hnutí. *Ragnar.*

Karel Babánek: Vytržené listy. (Nákl. spisovatelovým.) Autor této knížky jako většina debutantů z posledních asi dvou let stojí tam, kde poesie realistická (smí-li se užíti vůbec spřežení těchto dvou slov) přechází do módnější dnes lyriky čistě niterné, či přesněji vymezeno t. zv. symbolické. Pan Babánek správně dle toho svou prvou sbírku roztřídil. Prvé dva její oddíly »Z ulice« a »Pastely a nálady« jsou pracovány s okem upřeným na skutečnost, jmenovitě na její všední, únavně prázdné, nechuť a spleen budící zjevy. Zívající špinavé ulice, nádraží, zimní krajina, podzemní štola, park v dešti, ty a podobné sujety ukazují, že pan Babánek osvojil si z realismu i jeho jednostrannost v nazírání a výběru látek. Tyto motivy zachycuje pak v obrázky pracované po spůsobu starších poesií páně Sovových, jenže bez jejich intimity, bez toho náladového tepla, které se vylévalo z jejich point. Ze skizzové mappy páně Babánkovy čiší [illegible]d a nuda. Tedy básník, nepříjemně rozdražďovaný nejbližší realitou, [illegible]chtící viděti jejích jásavých souzvuků barev, kypění jejího života, [illegible]e do sebe a zbuduje si království snů, které ho odškodní za šeď [illegible]havý chlad skutečnosti nádhernými barvami, jichž pozemské oko ne[illegible]? S tímto očekáváním vstupujeme s básníkem za oponu jeho nitra [illegible] oddíle »Smutek duše«. Ale ocitáme se zase v mlhách a šedi,

v šerých koutech duše, kde se před námi plouží černé stíny smutků, kde nyjí bezbarvé a hladové touhy, a kde z kalné tmy zazáří na okamžik mátožná fantasmagorie v zsinalé, bledé záři. Řeč veršů zní zde sice jinak; netancuje v rýmovaných slokách a neužívá slovníka vnějších fakt; vydechuje volným rytmem své tajemně vyznívající, v abstraktní šedi se rozplývající symboly — ale co vyjadřuje, je zase totéž: omrzelost, bolest, nuda, spleen. Ukolem poesie, jako všeho umění, je přec, aby mi předvedla život stupňovaný, intensivnější, zářivější a plnější ať v radosti či v bolesti, než jaký mi dává cítiti má denní existence. Ať už je básník s realitou vyrovnán, miluje ji a pěje její krásu, či ať je jí shnusen a staví proti ní a nad ní život duše — ale v každém případě chci, aby dal mým smyslům a fantasii potravu silnější, než jakou mi dává kalný, špinavý všední den. Ale sub specie p. Babánkovy poesie vypadá život, i vnější i vnitřní, nudnější, prosaičtější než vskutku je. Ona, místo aby věci vyplňovala prudce tepajícím pulsem autorovy individuality, ochuzuje je a splošťuje. Četba těchto veršů nestupňuje vaší životní teplotu, naopak strhuje ji k bodu mrazu. Nevytýkám toho snad proto, že by byla tato poesie málo radostná a výslunná — vždyť i z pessimismu a zoufalství může život zrovna páliti, ovšem negativně — ale vytýkám to jako umělecký nedostatek, nedostatek silné tvůrčí krve. Knížka ovšem nestačí, aby dala rozeznati vlastní rysy autorovy od toho, v čem se dal unášeti všeobecným prouděním svého okolí a nechci proto řečené závěry, týkající se knihy, applikovati na jeho talent, jenž po tomto prvém, dosti nesmělém debutu jistě najde svou cestu k slovům silnějším a výraznějším. *K.*

Z ruchu literárního a uměleckého.

— Spolek českých spisovatelů-belletristů »Máj« konal dne 20. února výroční valnou hromadu, jíž zahájil desátý rok své činnosti. Z obšírnější nám zaslané zprávy vyjímáme body, ukazující jakými směry spolek svou činnost rozšiřuje. »Pensijní fond českého spisovatelstva dozrává v hotovou událost rozhodnutím sobotní valné hromady, která značnou většinou hlasů přijala návrh výboru, aby se »Máj« připojil k zemskému pojišťovacímu fondu císaře Františka Josefa I. a pojistil v něm členstvo svoje na určitý důchod v stáří. Aktivováním této pensijní organisace vyvrcholil »Máj« jeden ze svých nejpřednějších úkolů, při němž ovšem nezapomínal ani prací a reformních snah jiných. Šlo mu především o náležité stanovení autorova poměru k hmotnému úspěchu jeho děl, v kterážto příčině změnily se v posledních letech poměry přičiněním »Máje« měrou velmi pozoruhodnou. V dalším rozvoji této činnosti chce se »Máj« státi přímým prostředníkem kteréhokoliv autora a zástupcem jeho díla ať naproti nakladateli, ať pro případ úmrtí jako správce jeho literární pozůstalosti. Na prospěch toho chystá nový výbor »Máje« rozsáhlou akci, jež se bohdá zdaru také nemine. Z nejbližších skutků »Máje« bude vytčeno vydání monumentální, 3—4svazkové anthologie české poesie, o němž již léta pracuje zvláštní redakční odbor, a jehož první svazek vyjde ještě letos, snad do jara. Jde při tom především o moment umělecký, na jehož úkor byly obyčejně všechny dosavadní anthologie naší poesie pořizovány, a dle dosavadních prací zdá, že bude anthologií »Máje« dáno počátkům nového básnictví českého zcela i

ocenění, než se dělo dosud, a že tímto výběrem vyniknou dle zásluhy některá jména mnohem více, než dosud, byvše podnes neprávem zastiňována výběrem spíše paedagogickým než uměleckým . . . Valná hromada »Máje« přijala v sobotu návrh výboru, aby spolek přistoupil za člena Družstva Národního divadla v Praze, neboť uznána za nynějších poměrů nanejvýš důležitá potřeba, aby ve sboru osob, rozhodujících právoplatně o největším našem ústavě uměleckém, bylo svým vlivem a hlasem zastoupeno i české spisovatelstvo. Dosavadní majetek spolku vykazuje 22.000 zl. Zemský sněm povolil v lonském svém jednání o rozpočtu pensijnímu fondu »Máje« roční subvenci 500 zl. »Máj« čítá této doby 68 členů. Do nového výboru byli zvoleni pp. Ignát Hermann předsedou, K. V. Rais místopředsedou, Jaroslav Kvapil jednatelem, Václav Štech pokladníkem, F. S. Procházka zapisovatelem a pak pp. Jar. Vrchlický, M. A. Šimáček, dr. Jiří Guth a Jan Antoš. — Nás z této zprávy nejvíce zajímá udaný počet členstva »Máje«. Šedesát osm spisovatelů belletristů — představme si co to znamená ! Co to pracujících mozků, píšících rukou, — a srovnejme s tím výsledky! A při tom ještě representuje »Máj« — až na nepatrné odchylky — jen jednu vrstvu literární, jeden tábor, především autory, kteří vystoupili na veřejnost v letech osmdesátých. Skoro všickni moderní — a mezi těmi nejlepší jména naší literatury — stojí mimo. Myslím, že by bylo na čase ptáti se jednou: proč? Myslím, že ne ani tak ze zjevného nepřátelství, jako z nechuti a lhostejnosti. Není to abstinence ostentativní, nýbrž více bezděčná. Spolek »Máj« se nepostavil dosud přímo proti nám mladým, ale první léta jeho činnosti vykazovala všelicos, proč jsme se nemohli rozehřáti. Příliš mnoho osobního přátelíčkování, některá nepříliš důstojná representační vystoupení, mnoho literárních null v popředí spolku, celý ten jen stavovsky spisovatelský jeho ráz — to všecko se nutně příčilo intencím nás později přišlých, které jsou především umělecké a ideové. Jenže ovšem literatura má také svůj praktický reálný rub, kterým chtíc nechtíc se dotýká pozemské hroudy. Spisovatel, umělec má také svou sociální otázku — snad ze všech tříd intelligentů nejnalehavější. Proto je existence »Máje« nutna. Kdyby nebylo takového spolku, musil by být založen, ať už z kterékoli strany. Nepopíráme jeho zásluh o řešení některých praktických otázek stavu spisovatelského, ale nemůžeme jej za dosavadního jeho rázu považovati za legálního zástupce českého literárního umění. Poměr mladší generace k němu je za těchto okolností nepřirozený. Mělo by se o tom přemýšleti na obou stranách.

— Nové knihy: Ant. Sova vydal novou knihu lyriky »Vybouřené smutky« (nákl. Moderni Revue), J. Vrchlický »Skvrny na slunci« (Nákl. J. Otty). — V Ottově Lac. knih. vycházejí »Bavlnkovy ženy« bratří Mrštíků. »Pohádka máje« od Vil. Mrštíka vyjde přepracovaná za nedlouho v originelní úpravě nákl. J. Otty. — Ve Vzdělavací bioliothéce vyšel překlad Renanových »Apoštolů«, nákl. J. Otty překlad románu Knuta Hamsuna »Nová Země«. — Poslední svazek Ruské knihovny přináší nové překlady z Dostojevského. — V kritické knihovně chystá se pro nejbližší dobu překlad Hennequinovy Vědecké kritiky a Przybyszewského studie o Ole Hanssonovi.

— Výstavu obrazů mladého krajináře Jos. Holuba uspořádal v Slaném ve ech od 28. února do 8. března tamnější Musejní spolek. Na občasných výstavách Praze těšily se práce Holubovy vždy zvláštní pozornosti. Ve Slaném budou vyvena všechna díla jeho štětce, počtem asi 40, i ta, jež jsou veřejnosti posud neznáma.

— Pan dr. Roháček v Nivě, vraceje se ku své aféře s kapelníky Národ. Di'la, myslí že jsme svou poslední noticku v 8. č. psali z předpojatosti proti němu.

Naprosto ne. Naopak, noticka ta zněla původně docela ve smyslu p. Roháčkova stanoviska proti pp. kapelníkům. Ale v posledních okamžicích před tiskem čísla objevilo se v Národ. L. jejich zasláno, na základě něhož jsme se cítili povinni noticku tu pozměniti a napsati: »Nyní jest zase na p. Roháčkovi, aby mluvil.« Čekati na to, co řekne, jsme nemohli — byli jsme před samou závěrkou čísla. Ohražujeme se proto vůči každé možné domněnce p. Roháčkově, jako bychom chtěli z této affery nějak malicherně kořistiti a doufáme také, že nás svou poznámkou nemíní učiniti nevýslovně nešťastnými a zařaditi do okruhu svého — »pražského hnusu«!

— Pan K. St. Neumann zjednal si jak známo, v této »zemičce barbarů« jména jen tou neskonalou drzostí, s níž dovede vyplazovati jazyk na všecko pod sluncem, vyjímaje patentované Umění Moderní Revue. Ale způsob, jímž v této světoborné revui (která mimochodem řečeno, nenalezá dosti sliny k poplití všeho umění u nás a při tom neumí napsati slovo plein-air) odpovídá k několika řádkům naší listárny (č. 8.), zanechává za sebou všecky minulé výkony jeho i duší mu blízkých. Na výlevy takového sprostáctví se pérem vůbec neodpovídá, leda, že se užije tónu ještě silnějšího. Ale abych zavděl bez toho tak už dost huronský spůsob dnešních polemik k těmto koncům, toho si nechci brát na svědomí — za to mi p. Neumann nestojí.

F. V. Krejčí.

— Pařížský umělecký měsíčník internacionální L'Aube přináší vášnivě psaný appell k literární mládeži francouzské z péra Paula Adama, známého romanopisce. Vyslovuje se prudce proti spolku franko-ruskému a obviňuje lid a veřejnost francouzskou z nízkého smýšlení a servilnosti vůči carovi. »Plémě anglosaské a germánské, prvé literaturou, druhé hudbou převyšuje daleko kmeny latinské. U těchto jest tvůrčí jen elita duchů. Duch Byzance žije v ní. Ale ona je malá na počet, a vliv její na massy skorem žádný.« Obává se, že sesílení carství návštěvou v Paříži bude mít za následek, že ruští svobodomyslníci, filosofové, spisovatelé a revolucionáři odvrátí se od Francie a podlehnou duševním vlivům jiným, německým a anglickým. Popírá prospěchy alliance s Ruskem i pro zahraničnou politiku francouzskou. Síla Francie spočívá v zázračném příkladě, jejž podala světu, národa zdvihajícího se pouhou prací míru, svobodou ducha, pracovitostí a odvahou svých vědců, triumfy Pasteurovými, Berthelotovými, literatury naturalistické a symbolistní, skvělým přijetím Wagnera, Ibsena, Tolstého a Annunzia, živoucností racy, kterou nedovedla zničiti ani krutost Thiersova, ani zráda Mac-Mahonova, ani čachry Grévyho, ani dvojakost Carnotova, přikrývajícího svou potměšilou počestností tajemství Cornelia Herze a Panamy!« Volá mladé duchy k hrdosti a energii, k potření této vlády kupců a vojáků a k založení vlády ducha. Nestačí jen vyluzovati subtilní tóny z osamělých lyr, ale je třeba sestoupiti do hloubky duší, páliti tam bludy a potírati nízkost! — To je trochu jiná Francie, než jakou nám malují v Národ. Listech pan Schmidt-Beauchez a referáty z gymnastických spolků. Proti spolku s carstvem stojí většina mladých autorů — a co je zvlášť zajímavo: s nejprudším politickým interessem tu vystupují právě ti symbolisté a aristokraté, z nichž si naši berou příklad čirého l'art-pour-l'artismu a netečnosti k životu národa. Tak na př. vydal právě brožuru »L'alliance franco-russe« nejkarakterističtější filosof francouzského symu
— Charles Morice. Nákladem L'Aube chystá se kniha ruského malíře Vasilije reščagina »Napoléon Ier en Russie« jakožto doprovod k cyklu jeho obrazů z doby, s tendencí patrnou. — Třeba také připomenouti, že to byly právě — mladých symbolistů, které nejenergičtěji vyvstaly loni proti vraždění Arm[illegible] cure de France na př. vydal o nich knihu). —

— Jak i v cizině leží na srdci všem lidem jemnějšího vzdělání a vkusu otázka, která u nás vedla loni k akci o zachování staré Prahy, tomu nasvědčují nedávné články žurnálu »L' Écho de Paris«, obracející se proti vandalismu, s nímž »moderní« stavitelé a veřejné korporace ničí vzácný historický ráz některých částí Paříže, Toulousu a Avignonu. »Nejen že člověk moderní — praví se tam — nedovedl vystavěti nic původního než tržnice, kavárny, grandhotely a věznice pro nájemníky, prostředně přispůsobené jejich nízkým potřebám, ale z hlouposti lenosti a vandalismu nemá ani dosti snahy uchovati ušlechtilé stavby, které mu odkázali předci. Dnešní stavitelé, nevyrovnatelni ve své póse pokroku, zdají se míti nepochopitelnou zášť vůči všem budovám, které si zachovaly stopy krásy... Jakkoliv veliká je u našich vrstevníků láska k ohyzdnému, skrblivému, směšnému, projevující se kultem fotografií, barvotisků, operetty atd. jest to ještě jiný cit, který je posilňuje v této zaujatosti. Jest to nízká závist a zášť šosáka ke všemu velkolepému přepychu a životu ve větším rozsahu, vůči všemu, co přesahuje moc jeho tobolky a schopnosti jeho ducha, a ta nalezá výborné úlevy v tomto pustošení. Slavná kathedrála toulousská jest v nebezpečí, že bude znešvařena opravami a doplňky dnešních architektů. Jedna ze starých bran avignonských byla trnem v očích tamnějších obyvatelů a jakkoliv ji vzala vládní komisse pro zachování historických pomníků v ochranu, usnesla se obecní rada nikdy více ji neopravovati, a když pak z ní padaly kameny, ohrožující bezpečnost kolemjdoucích, nalezla v tom vhodnou záminku, aby ji neodkladně dala zbořiti.

— Nové drama Arthura Schnitzlera »Freiwild« hrálo se nedávno s úspěchem v Berlíně. Poslední práce Halbeova »Lebenswende«, která propadla loni v Berlíně, byla hrána v těchto dnech ve Vídni s úspěchem ne o mnoho lepším. — Německé divadlo vstupuje právě do znamení pohádek. Hauptmannova »Versunkene Glocke« a Fuldův »Sohn des Kalifen« pronikají všude na repertoir (hrají se i na něm. divadle v Praze). Karakteristické je na př., že nejnovější divadlo berlínské, westendské, bylo zahájeno také báchorkou, Drachmannovou hrou »Tisíc a jedna noc«.

Divadlo.

Ona prozřetelnost, nevím ani kolikahlavá, která utkává osudy repertoiru Nár Divadla, podobá se světové Prozřetelnosti tím, že je stejně jako tato nevyzpytatelná a že podává každým dnem novou nerozluštitelnou záhadu rozumu obyčejného smrtelníka. Jednou z neproniknutelnějších je mi, přiznávám, otázka, proč se vlastně vytahovala na světlo ramp fraška tak ctihodně stará, ošumělá, předměstskými komiky dávno vymrskaná jakou jsou Sardouovy »Paragrafy na střeše«. Je snad naše jeviště tak unaveno uměleckým repertoirem klassickým i moderním, že si může dovoliti luxus takovéto frašky? Ale konečně tento kus jest jako fraška dost špatný: první akt je fádní a poslední svými za vlasy taženostmi nechutný. Zbývají tedy jen scény prostřední, především ten slavné honění po střechách, k vůli němuž je, rozumí se, celý ten vlastně psán a jehož zkoušky dávaly divadelní správě příležitost, aby v officielních bulletinech ohromovala národ světobornými zprávami o udnutí pp. Seiferta a Havelského a stadiu jejich modřin. Také prostředek

výchovy obecenstva, hodný tak uměleckého ústavu! Pokud se týče provedení, sluší poznamenati, že p. Benoniová po dlouhém bloudění a oklikách v oboru moderních a tragických úloh se konečně našla a uplatnila svou individualitu v úloze bramarbasující, za muže přestrojené Vlašky spůsobem, který je na naší scéně ovšem hors concours.

Po noci přichází den, po Sardouově frašce Shakespearova »Pohádka zimního večera« se září svého umění, suverenně povýšeného nad čas, prostor a geografii, s divukrásným prolnutím svého tragického živlu s pastorálním a groteskním, se svou ohromnou suggestivností a bezedně hlubokým symbolismem, v němž jako na hladině studně odrážejí se nejtajemnější hybné síly osudu. A ta nevyčerpatelná živoucí náplň lidskosti, to krásné »jenseits von Gut und Böse« umělce psychologa, který ukazuje krále sicilského krásným i v jeho surovosti a vášnivé zaslepenosti a tam, kde by jiný s morální zaujatostí ho zatracoval, předvádí ho jako trpícího a zbloudilého, jako člověka v nejširším typickém významu, kde značí mne, tebe a každého vůbec! A jaká umělecká noblessa vznáší se nad celým dílem, jak vznešený, všecko překlenující a vyrovnávající blankyt filosofického nazírání, v němž tragický fatalism se slévá s humorem jakožto názorem světovým v to nevyslovitelné něco, co tvoří základní, osobivý tón Shakespearovy tvorby! Pokládám dojem z této hry za jeden z nejlepších, jejž jsem si kdy z Národ. Divadla odnesl a počítám i její provedení za jeden z nejharmoničtějších výkonů naší scény. V novém obsazení získala zvláště sl. Velsovou v úloze Emilie. Slečna ukázala, jak dovede po realistických úlohách, v nichž až dosud nejlépe projevila svůj seriósní talent, ovládati i vysoký pathetický tón. Jenže činil její výkon poněkud dojem parádního kusu a vyčníval z úlohy, která je zde přec druhého řádu. Bylo to pozorovati tím více, čím měkčeji a passivněji hrála vedle ní pí. Laudová svou Hermionu. — Shakespearovy veselohry jsou dnes poměrně jedním z nejvíce a nejlépe pěstovaných živlů našeho, jinak pustého repertoiru. Nehrají se sice u nás jen z motivů uměleckých, neboť některé udržují se na jevišti jen jako výpravné hry a »Pohádce zimního večera« do toho také mnoho už neschází. Napadá tu nutně otázka po Shakespearovi jako tragikovi. Je to ovšem otázka, dotýkající se nejbolavějšího místa našich divadelních poměrů: nedostatku vynikajících hereckých sil. Při dnešním personálu nám nezbývá, než abychom si dali zajíti chuť na vzkříšení Hamletů a Learů na našem jevišti. *K.*

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

Jest se nám ještě jednou obírati volbami. Taková vichřice volební protřese a rozmetá tak mnohé, co by jinak dlouho ještě překáželo zrakům, hledající pravdivou skutečnost. Tak dnes již lze říci, že návrh všeobecného, přímého a rovného hlasovacího práva, obsažený v návrhu Slavíkově, zůstane dojista v mladočeském archivu pro budoucnost v pečlivém úkrytu. Neboť způsob, jakým Mladočeši hledí provésti volby v V. kurii, svědčí o tom, že nejednalo se jim tak návrhem Slavíkovým o rozšíření občanských práv a o emancipaci 4. stavu z politické inferiority, nýbrž že návrhem tím chtěli pouze v očích voličů zastkvěti se v lesku demokratičnosti, a že neměli tak na mysli sociální účinky návrhu, nýbrž pouze snad národní. Zůstává tedy pro budoucnost zajímavou otázkou, kterak v příštím parlamentě se budou Mladočeši po dnešních volebních rejích chovati ku pokusům po rozšíření či spíše na spravedlivém základě zbudování práva hlasovacího, podobně i ke zrušení kolportáže atd. Při tak značném stupni nepřátelství, jež těmi volbami se asi pro vždy otevřelo mezi Mladočechy a organisovaným dělnictvem, budou oni snad spíše pamětlivi obtíží, které by jim od sociální demokracie mohly nastati, než výhod, kterých by se dostalo v zájmu demokratické myšlénky »lidu«. Tak pro budoucnost volby nynější neposkytují vyhlídku vábnou.

Také v mladším politickém hnutí odnesla volební vichřice všelijaké parádní ozdoby a modní kulisy, jež nalepilo a nastavilo kolem svého cimbuří. Ve straně radikálně-pokrokové nastalo po exodu tolika živlů upřímně pokrokových, marasmistickými záchvaty »vůdců« znechucených a pravý stav věcí záhy postřehnuvších, nyní k dalšímu rozpadání a drobení. Resoluce, jíž se vyslovuje, že V. kurie patří všem volebního práva posud nepožívajícím, a v prvé řadě ovšem nejčetnější třídě dělnické, stala se Dru. Rašínovi, K. St. Sokolovi, Dr. Baxovi a j. příležitostí, demonstrovati před vlastenčícím publikem resignací na místa svá ve výkonném výboru akci »Radikálních Listů«. My, znajíce dobře všechno to tajené ilisí této mladé, státnickou a politickou spekulací ochromené strany, me s jistotou, že věci nějaký podobný konec vezmou.

chť naši čtenáři dnes nahlédnou v program přijatý na slovan- sjezdech a nechť si jak umí vyloží, kterak jest možno, aby ti, jež program sdělávali, mohli si tak špatně rozuměti, že se jednou pro

něj nepřátelsky rozejdou? Nechť jen si vzpomenou, kterak první léta pokrokového hnutí byla až do krajnosti prosáklá jen a jen starostí o dělnictvo, kterak právě toto dělnictvo bylo vysokou tribunou, na kterou mladí páni každý den vylézali a odkud jedině hlas jejich bylo slyšeti, nechť si jen rozpomenou, že právě jen stanoviskem k dělnické otázce se odlišovali od ostatních stran, zkrátka, že to byl jediný důvod samostatné existence, jediný raison d'être a že to všechno nyní odvrhli a svoji minulost zapřeli, tak že dnes mezi nimi a Mladočechy není nejmenšího rozdílu, že není nejmenší příčiny, proč by konečně nepřistáli po tolika ostýchavém bloudění v kyženém přístavě mladočeském. A to je druhá smutná vyhlídka do budoucnosti, již volby odestřely. Věru, ještě nikdy na celém světě mladá generace politická tak rychle nevyzula se ze zápalu pro myšlenku, z nadšení pro ideje, tak beze všeho zardění, když po několika měsících byla upomenuta na hlučná hesla, jimiž hleděla upoutati na sebe pozornost. Není příkladu v žádné zemi, aby reformní hnutí politické, sotva že si vymohlo kus existence, bylo hledělo ihned zase sblížiti se a splynouti se starší stranou, proti níž se uplatnilo a jejímž mělo býti pokračováním v politickém vývoji. Mladé hnutí u nás vypadá tedy hůře, než se kdo nadál, a kdyby princip, který, jak viděti, byl motorem ve straně radikálně-pokrokové, měl na neštěstí snad rozlézti se jako rakovina po všem mladém táboře, pak by nejbližší budoucnost české politiky byla vskutku hrozná. V politice jde buď o myšlenku, buď o tak zvaný úspěch. A snaha po úspěchu vede ke spojenectví i s největší reakcí.

Odpor kandidaturám organisovaného dělnictva činěný, vynikne teprve v pravé své podstatě, uvážíme-li, že jde celkem jen o 2—3 mandaty, na něž čeští socialisté v Čechách činí nároky. Volební hluk sváděl by k domnění, že se jedná o většinu mandátů. Tím neomluvitelnější je stanovisko Mladočechů. Neboť definitivní roztržka mezi nimi a organisovaným dělnictvem, jež volbami byla způsobena, bude míti na vývoj české politiky vlivy neblahé a složitý a těžký již tak postup v některých, všem stranám společných otázkách, stane se nesnadnější, ne-li nemožný. Tak strannické zájmy a taktika poškodí společnou věc.

Kdo těmito volbami získali, jsou Staročeši. Ti zahanbili mladé revolucionáře i nejmocnější husitsko demokratickou stranu v národě, přiznavše dělnictvu právo na V. kurii. Stalo-li se to jen z taktické zásady, spojiti se proti společnému nepříteli, či je-li to zásadní stanovisko, věděti nemůžeme. Spíše, majíce na mysli nedávnou minulost a chování se staročeských důvěrníků a předáků na venkově k dělnictvu, bychom se klonili k názoru, že jedná se jen o taktický obrat. Když zamítli Mladočeši kompromis se Staročechy, byla by to od Staročechů zcela rozumná odveta. Ale v celku přece, zdá se nám, jest jednání Staročechů i jejich tisku loyalním, a na mladočeské straně neškodilo by trochu méně strannické lakoty a pýchy. Jest nebezpečno pro budoucnost, rozpoutávati tyto duchy úzkého strannictví. Ihned po volbách při projednávání kousko-uherského vyrovnání mohli by již dostaviti se a býti nepohodlní. Alespoň nátlak na dra. Fořta, činěný v záležitosti kandidatury do říšské rady, svědčí o tom, že by hlasování tohoto poslance proti vyrovnání

by on z různých, třebas spíše z osobních než zásadních důvodů, ohledů a příčin, i proti usnesení klubovnímu vykonati musil, bylo mladočeské straně nemilo, netoužící činiti hr. Badenimu za každou cenu obtíže. A takové právě věci bývají u nás, jak z nedaleké minulosti známe, nejvděčnějším heslem a nejstrašlivější zbraní proti panující straně. Mladočeši, jež mistrovským způsobem provedli proti Staročechům tímto způsobem svůj agitační postup, založili takřka školu a snadno by se jim mohlo přihoditi, že by žáci zkusili methodu na nich samých.

— P. Březnovský v kandidátní věci v klubu novoměstských voličů 24. února slibuje, bude-li zvolen, že bude trvati s ostatními přáteli na požadavku českého národa, aby český král sídlil po určitou roční dobu na hradě pražském, jak si toho také tento royalistický národ, volající stále »po korunovaci svého krále, plným právem zaslouží.« — — »Hnutí socialistické není u nás přirozeným a na naše poměry nikterak se nehodí.« — Na schůzi sklepníků pravil: »Buržoou je ten, kdo má 50.000 zl. ročních příjmů.«

— » Jest přece jen velmi kormutlivou pravdou, kterou popírati bylo by šílenosti, že totiž socialně demokratická otrava vnikla již i do venkovských našich chat, o nichž domnívali se naši političtí Phaeakové (!), že v proudech, které zmítají massami toliko ve velkých městech a ve střediskách průmyslových, jsou netknuty. *Nár. Listy* 23./2.

— »Z jiné a jiné ještě strany přicházejí páni, aby špendlíky bodali do strany svobodomyslné a to za assistence t. zv. věrných stoupenců mladočeských. Máme tu na mysli především jisté »zemské jednoty«. *Tamtéž.*

— **Česká otázka.** Ctěná redakce! Ruku žádají, pak-li podán byl jim prst. K milé této odrudě lidské patřím nyní i já, když Vás prosím, abyste mně dovolili, odpověděti (stručně!) i na to, co v posledním čísle (ze dne 15. února) k odpovědi mé na posudek Váš o politickém programu mém jste připojili.

Na otázku, jakým způsobem lze dokázati, že Rakousko nelze dále říditi centralisticky, pravíte: »V první řadě v parlamentě: mluviti tu českým jazykem, mít pohotově vždy plány a síly k obstrukci a v daném okamžiku s ní vždy se vší silou vyraziti. Příležitostí bylo zejména za hr. Badeniho nesčetně. Jsou jen dvě cesty: buďto boj, ale pak boj poctivý, s krajním napjetím sil, nebo vládní většina.«

Když mluví poslanec v parlamentě, tu 1. buďto chce, aby mu ostatní poslancové, aneb i vláda a snad i velká veřejnost rozuměli (interpellace, návrhy, jich odůvodňování a potírání), pak nemůže mluviti česky, aneb 2. jest mu buďto lhostejno, zdali řeči jeho kromě poslanců českých a české veřejnosti ještě i někdo jiný rozumí, aneb chce řečí svou — bez ohledu na obsah její — rokování prodloužiti za účelem obstrukce, a tu může mluviti i česky; tertium non datuz.

Obstrukci pak — dostatek sil duševních i tělesných předpokládaje — lze provésti s účinkem jen, když předmět jednání do jisté a sice krátké lhůty musí býti projednán aneb když — pak-li lhůta ta jest delší — většině poslanců na projednání dotyčného, vládou propagovaného návrhu alespoň nic nezáleží, jak tomu na př. bylo při obstrukci poslanců našich proti berním předlohám koalice tak blahé jak slavné paměti. A takových případů bývá — na kolik já vím — po skrovnu a nebylo jich — dle úsudku mého — za hr. Badeniho nesčetně.

Za jiných okolností jest obstrukce — nemluvě ani o tom, že těžko ji prováděti proti návrhům i opposiční straně prospěšným — v jednotlivém případě bezvýslednou a provozována často aneb vždy (t. j. zásadně) vede — jak i z jednání anglického parlamentu víme — nezbytně ku klotuře, t. j. ku zamezení té cesty, kterou Vy nazýváte cestou poctivého boje. —

Že dosažení jazykové rovnoprávnosti považujete právě za nic, totiž za věc brzké jistnosti, jíž dosáhneme i opposicí a k níž není třeba užívati prostředku mnou navrhovaného, jest náhled, o němž již nemohu říci více než to, že bych vroucně si přál, abych s Vámi mohl sdíleti. —

Výrok můj, že »hmotné zájmy a národnostní vyrovnání jsou věci z velké části úplně disparatní«, uvádíte jen slovy: »Hmotné zájmy a národnostní vyrovnání jsou věci disparatní« a dodáváte: »Nám ne. Hmotné zájmy to právě v první řadě vyžadují, aby

národnostní vyrovnání bylo provedeno.« Důvodu pro výrok svůj neuvádíte. Ano, i hmotné zájmy vyžadují provedení národnostního vyrovnání mezi Čechy a Němci, t. j. jazykovou rovnoprávnost a spravedlivé volební řády, avšak vyžadují toho jen hmotné zájmy nás Čechů; hmotné zájmy Němců toho nevyžadují, neboť Němcům jejich nadpráví jazykové a volební neškodí nijak. Hmotné zájmy Němců vyžadují pouze toho, aby bohaté vesměs země koruny české neplatily na povel zemí ostatních jako blázni na potřeby zemí těchto, a zájmu tomuto čelí zájem těchže Němců, jejž mají na tom, aby — pokud možno — byli pány v Cislajtanii, což vůdcům jejich dříve i hmotně dost vynášelo. —

Že politických svobod před uklizením sporů národnostních dosáhnouti nemůžeme, není — dle Vašeho úsudku — správno, neboť »dosáhli jsme přece již v minulých obdobích řadu těchto svobod, dosáhneme v příštím období zrušení novinářského kolku a j. a přece spory národnostní jsou posud v prudkém varu.«

Která řada politických svobod Vám tu tane na mysli, nevím, a onu řadu, trvám, nemíníte, kterou uvádím ve spisu svém na str. 141: »nikdo nemůže býti postaven než před svého řádného soudce — není-li delegován jiný, v tiskových věcech soudí porotcové — nezavede-li se »objektivní« řízení, soudce jest samostatný a neodvislý — má-li dostatečného jmění soukromého, ústavní práva trvají — nejsou-li zrušena — alespoň na papíře, nálezům soudu říšského lze zjednati (pomocí exekuce) průchod — netýkají-li se práv politických, interpellace musejí ministry býti zodpovídány — libo-li těmto. —

Dle úsudku Vašeho »i po uklizení národnostních sporů nedosáhneme lehce svobod politických, kdyby trvalo dnešní seskupení stran v parlamentě. Němečtí liberálové jsou přece velmi neliberální, o polské szlachtě ani nemluvě. Kdyby ovšem po nynějších Němcích přišli němečtí socialní politikové, je situace jiná. My spíše naopak se domníváme, že houževnatým bojem právě za politické svobody, při čemž máme na své straně ohromnou váhu veřejného mínění, dojdeme rychleji i k svobodám národnostním.«

Dnešní seskupení stran v parlamentě jest, jak i Němci doznávají, z velké části určeno jen bojem národnostním a hlavně bojem mezi Čechy a Němci, a nadešlo by — dle úsudku mého — po provedení alespoň jazykové rovnoprávnosti dle programu mého, když by pak totiž Němci viděli, že nikdo jim nenadržuje, ihned seskupení jiné, neboť pak by Němci svobod námi kýžených a uzákonění a provádění jich musili domáhati se i pro sebe.

Jak kdo je liberální, nezávisí na jeho národnosti, nýbrž na jeho vzdělání a vychování, a tu nelze Němcům rovnosti s námi upírati; vidíme to z toho, jak pečovali a pečují o školy — arciť jen své, jelikož liberalism jejich vůči ostatním dosud, abych tak řekl, dušen byl a jest (marnou) nadějí, že přece snad udrží svá nadpráví. A na szlachtu polskou pak nepřijde, stačíme na to my Čechové s Němci a liberály ostatních nynějších stran.

Úsudek Váš o straně německých sociálních politiků, jest patrně mylný, kladouť důraz na to, že jsou n ě m e č t í socialní politikové; náhodou znám jednoho vynikajícího z vůdců a zakladatelů strany té osobně a ten stojí na stanovisku německé »Staats-Sprache«. Vás snad oslňuje d r u h ý přívlastek v titulu strany této. —

Avšak, abych skončil.

Vaše stanovisko jest: žádejme v naději, že povede se nám dobře, vší mocí vše bez ohledu na to, jak nám i ostatním skutečně se povede. — Dle úsudku mého jest to de facto totéž, co praví mylné přísloví: in magnis v o l u i s s e sat est.

Programm můj zní: Jelikož s Němci není řeči, ustaňme konečně prositi je o spravedlnost a pokusme se o upravení české otázky pomocí koruny a takovým způsobem, abychom rozřešení otázky té na kolik možno usnadnili všem súčastněným a tudíž i sobě i koruně, i Němcům. Navrhuji politiku, která by s korunou uzavřela clara pacta et justa, clara justaque i vůči Němcům, z kterých by pak, až by nad uzavřením pactů těch — jak děti donucené snášeti se s druhem, dosud jimi týraným — se vykřičeli a vyplakali, vzhledem k jasnosti a spravedlnosti pactů stali se boni amici; teď politika, věc to ohromného dosahu, není než nerozumný, všechny účastníky rozrušující pitomý ferbl! —

Ku zahájení politiky, politiky mnou navrhované, jest situace příznivá [illegible] kladech (stav národa českého a našich Němců) a i v detailu (vlastnosti represe[illegible] koruny a odvislost šlechty a Poláků od koruny), nýbrž i vzhledem k nahodilé okol[illegible] té, že nadešla doba obnovení rakousko-uherského vyrovnání, na které jsem ve s[illegible] svém nebral ohledu, chtěje napsati program, jejž by lze bylo zahájiti ka[illegible]

Ku všemu, co my Čechové žádáme, chceme dosáhnouti ještě i hmotně spravedlivého vyrovnání Předlitavska s Maďary, jemuž Maďaři, jak samo sebou se rozumí, odporují. —

Nedocílí-li se shody, má dle § 3. zákona ze dne 21. prosince 1867 ř. z. č. 146 poměr kvot určiti císař, avšak pouze na jeden rok. Dosud toho nebylo nikdy třeba, neboť Němci, aby jim Maďaři zůstali přáteli proti nám, povolovali, co Maďaři ráčili.

Co Předlitavsko během těch 30 let zaplatilo neprávem, páčíme my (nikoli však Maďaři) asi na 120 milionů zlatých. Zaplatili bychom tedy, kdyby kvoty zůstaly jak jsou, během příštích 10 let neprávem zase asi 40 milionů a ročně 4 miliony; z těch připadlo by na Němce asi $2^1/_4$ a na nás Čechy asi $1^3/_5$ milionu a na jednoho z nás 5 milionů Čechů asi 35 (pravím: třicet pět) krejcarů ročně.

A proto mám za to, že bychom koruně zároveň s dotčenými již dříve zárukami mohli a měli dáti i ujištění, že v této věci — když zahájeno bude řešení otázky české dle programu mého i se strany koruny — nebudeme činiti žádných obtíží, a tím usnadniti koruně provedení i této dosti trnité záležitosti.

Byla by v tom i trocha ironické spravedlnosti; platili by totiž též alespoň jednou naši Němci na naše účely.

Že by z toho měli Maďaři radost, nevadí: trvala by jen deset let, neboť vyrovnání s Maďary pak nejdříve příští bylo by jiné — snad i pro bratry Slováky.

Alexander Neklan.

V Praze, dne 21. února 1897.

Sociální hlídka.

Selské právo. Posl. A. Šťastný podal na sněmu českém zajímavý, ale v podstatě své reakční a nepokrokový návrh na zavedení zvláštního selského práva. Tresť návrhu jest tato:

Při každém okresním soudu v zemi zřídí se selské desky, v něž budou zaneseny statky střední velikosti. Nejmenší zákonem přípustný statek střední velikosti je domovina. Domovina je nedělitelná a nezadlužitelná. Statek je pro nezaplacené podíly a zbytek trhové ceny do třetiny ceny katastrální zadlužitelný, vyjma domovinu. O posloupnosti dědičné na statku platí všeobecná posloupnost, jaká ustanovena zákonem ze dne 1. dubna 1889 pro případ zanechání statku bez posledního pořízení. Majitel statku je povinen v něm bydlet a hospodařit. K statku nesmí v téže osadě připojeno býti tolik pozemků, aby čistý katastrální výnos všech jeho pozemků přesahoval pětinásobný výnos domoviny. Směnky majiteli statků vystavené, přijaté a girované platí co prosté dluhopisy bez práva směnečného. Prodej statku může se státi z pravidla jenom za souhlasu obou manželů. Statek podléhá povinnosti vyvazení z dluhů knihovních. Ze statku svého může majitel zříditi svěřenství rodinné. Dobrovolná výměna pozemků za účelem scelení jednotlivých pozemků statku provede se knihovně ku oznámení dotyčných stran z povinnosti úřední bezplatně a jsou pozemky k vůli scelení vyměněné a do desk selských zase co nedělitelné zanesené daně pozemkové na deset let prosty. Domovina jest daně pozemkové prosta. Budovy domoviny jsou prosty třídní daně dovní. Přejímatel statku co dědictví je prost placení tax z převodu. Vy-ování sporů, pozemkových statků se týkajících, pokud cena, jíž žalobce dmět sporu chce přijmouti, 100 zl. nepřesahuje, děje se konečnou stí zvláštním smírčím soudem, do něhož volí každá strana jednoho idce z majitelů statků; třetího pak volí úřad agrární z majitelů statků, d ho není, okresní výbor. Před započetím každého sporu soudního,

majitele statku, ale ne pozemku přímo se týkajícího musí učiněn býti pokus narovnání stran před úřadem narovnávacím, a pokud ho není, před starostou obecním. Svrchky statku nepodléhají exekuci mobilární. Majiteli statku náleží právo předkupní a koupě zpáteční pozemků dříve k dotyčné kmenové usedlosti náležících. K placení podílů povinných dědicům v pokolení vzhůru vstupujícím z pozůstalosti majitele statku nemá místa. Vyplácení podílů dědicům ze statku děje se umořovacími splátkami dle nejmenší míry úrokové v zemi obvyklé, není-li tu mimo statek jmění jiného, anebo nemá-li nástupce statku jmění osobní. Kdyby statek před umořením kapitálu přešel za živobytí majitele do rukou jiných, mohou dědicové žádat doplacení jejich kapitálu. Výminek ze statku není přípustný a zaopatření k hospodaření neschopných rodičů děje se majitelem statku z povinnosti zákonné při stole a na statku. Pro neplnění povinností majitele statku nemůže býti ani statek sám o sobě, ani příslušenství jeho, ani inventář a zásoby jeho exekučně prodány, nýbrž pouze sekvestrovány býti. Veškerá podání v příčině zavedení práva selského na statek jsou kolku a poplatků prostá.

— Podzemní Praha. »Chcete viděti kus opravdové, nahé bídy?« ptal se přítel; »něco podobného jste jistě neviděli; jsou to v pravém slova smyslu uhnívající proletáři, které vlny velkoměsta vyhazují v noci na konec svých předměstí, aby je z rána zase pohltily do svých útrob. Ano? — Pojďte tedy zítra se mnou a zavedu vás do smíchovských cihelen.« — Vypravilo se nás několik. Bylo kolem 11. hodiny večer. Rozsvítily se lucerny a přítel, jenž znal cestu, vedl nás nejdříve do cihelny ryt. Doubka a pak do t. zv. »Satlanky« na samém konci Smíchova, kde zanikají již poslední stopy velkoměstského ruchu. Přebrodili jsme spousty těžkého, klihového bláta a stanuli konečně u prvního cíle, abychom tu seznali vnitřní zařízení cihelny. Přeskočili jsme hned u vchodu několik spících lidských těl, zahalených do hadrů a teplého popelu a přelezli přes kupu hlíny do jedné pece. Hned na počátku jsme stanuli: Před námi ležel na holé zemi dělník černý jak zem, oblečený jen v kalhoty a kus košile. Na obličeji, rukou, nohou — všude vrstvy těžké hlíny. — Spal klidně, nehýbaje se, jak mrtvola. Pec sama podobá se velikému sklepu, jehož jedna stěna jest od země až ke stropu vyrovnána cihlami; topí se nahoře a prudký žár padá dolů. U samé stěny z narovnaných cihel je nesnesitelné vedro. Dále však se horko mírní a v této prostoře pak spí lidé. Za chvíli jsme vyrazili, abychom se podívali do druhé cihelny »Satlanky«, vlastního útočiště a nocleháren velkoměstského proletariátu. Bezplatné nocleháry! Proletář může nejen bezplatně dýchat a pít vodu, nýbrž může se i bezplatně vyspat. — Přeplovali jsme ještě úctyhodnější potoky bláta a dorazili za několik minut k pecím »Satlanky«. Rozsvítili jsme a vešli. Jeden zvedl lucernu do výše a teď jsme viděli: kolem do kola pece, asi 4 metry široké a 10 m dlouhé, člověk natlačen vedle člověka; jeden schoulený v klubko, druhý natažený, třetí obličejem k zemi. Někdo s kusem hadru pod hlavou, jiný s hlavou přímo v popelu; u vchodu vyzáblá jakási žena. Probudila se, úzkostlivě se ohlíží a přikrývá nějakou zástěrou své dvě k sobě stulené děti. Vedle ní re[illegible] kolébka, muž s rozhalenou černou košilí; jdeme dál, skáčeme přes nohy a [illegible] a všude tytéž postavy se žlutou tváří a vysedlými kostmi. A na konci pece, z[illegible] vedle cihlové stěny, sálajícím prudkým horkem, leží na zemi roztaženi dva chl[illegible] polykající otravnou a vražednou atmosféru. Jeden se probudil a zvedl skrofu[illegible] hlavu s ušraným a hnijícím nosem. — Jdeme zpět a hledíme na druhou řadu [illegible]

srovnaných vedle sebe jako padlí vojáci po bitvě před vykopanou šachtou. Tentýž obraz: Muži, ženy, děti, — alkohol, bída, syfilis, tuberkule, zoufalství. Tam se dokonce choulí dvě opičky: patrně majetek nějakého provazolezce. U vchodu v rohu jsme se ještě zastavili: Byl tu slušný dětský kočárek, v němž spaly dvě děti, a vedle na zemi žena s dítkem; muž zevnějšku dosti slušného bděl a díval se na nás. »Proč raději nepracujete? Jste zdráv, máte tak zdravou, silnou ženu, zdravé děti,« byla otázka. »Však bych rád pracoval, ale kdybych prošel dnes Prahou od počátku do konce, nenajdu práce. Jsem ještě rád, že mám tenhle kout v tom popelu.« — Vyšli jsme. Hlavou se nám mihaly z poslední doby hesla vlastenectví a národnost. Jak se o totn krásně deklamuje, jaké spousty patriotů jsou nás — a zde jsou umrlčí komory, v nichž čeští proletáři ve vlasti a na domácí půdě systematicky se mrzačí a mrou, mravně již kleslí, ubití, ponížení a vydědění, na něž se ukazuje prstem, a kteří se potloukají bez naděje a mravní vzpruhy mezi kořalnou, věznicí, policejním ředitelstvím, šupem, rodnou obcí a hrobem. — »A jak se, prosím vás, živíte?« ptali jsme se jednoho, jenž nás doprovázel a svítil nám na cestu. »V Praze nikdo nezemře hladem,« odpověděl, »ale musí to znát. Ráno jdu do kláštera, kde mi dá milosrdná sestra kus chleba, a v poledne tam dostanu talíř polívky. To mám všecko.« — »A ostatní?« — »To je všelijaké. Někteří dělají na stavbě, jiní žebrají, třetí kradou. Nejlépe se vede ještě těm, co mají hodně dětí. Ti mají peněz! Žena jen chodí s dětmi po ulici a všichni páni jí dávají.« — Je zajímavo, že v Praze je několik ústavů, kde tito lidé dostávají bídný oběd, a jež jsou vydržovány milodary šlechty. Třídy měšťanské nepřispívají. Šlechta vidí svůj úkol v sociální otázce v poskytování milodarů a almužen. Aby však provedla zásadnější reformu sociální, k tomu je příliš konservativní a je i krátkozraka, poněvadž systém almužnový sociální zlo jen zveličuje a lidi demoralisuje. Lidé nechtějí almužnu, ale práci a mzdu. — Vyšli jsme již na hlavní ulici a zůstal nám jen dojem: Kus podzemní Prahy v jejíž hlubinách žije a doutná divoký duch zkázy; podkopy pod povrchem; třída lidí, jež má svou vlastní psychologii, filosofii, své mravy a obyčcje; svět ve světě, společnost ve společnosti. A myšlenky přehouply se od těchto proletářů v popeli k proletářům v domech, kde bída lidská není tak hmatava k proletářům, kteří nevědí, kde dávají jeptišky chléb a kde se dostává ze šlechtických darů špinavá polévka a hrst čočky, kteří by raději zemřeli, než by vzpřáhli rámě k almužně, kteří se v srdci užírají a bez naděje hledají po celé měsíce práci, k proletářům, jakým byl onen student filosof pražský, který nedávno z hladu sešílel a viděli jsme kus otevřené knihy života, četli jsme v ní jak lidé žijí, bydlí, jedí, spí a mrou a — zachvěli jsme se vnitřním úděsem. —

— Úrazová pojišťovna v Praze. Stav katastru obnáší na konci r. 1896 82.270 závodů. Od počátku působnosti pojišťovny (1. listop. 1889) bylo oznámeno do konce r. 1895 44.860 úrazů, mezi nimi 1718 úmrtí; v r. 1895 bylo oznámeno úrazů 13.126, mezi nimi úmrtí 405. Na výlohách pohřebních bylo vyplaceno do konce r. 1895 23.702 zl. 49 kr., v r. 1896 6.368 zl. 28 kr. Úhrn všeho vyplaceného odškodného obnáší do konce r. 1894 1,518.559 zl. 42 kr., v r. 1895 38.707 zl. 10 kr. a v r. 1896 1,128.522 zl. 21 kr. Stálé renty jsou: 875 rent vdovských v úhrnném obnosu ročním 62.001 zl.. 1384 rent dětských v úhrnném obnosu 1.804 zl. 72 kr., 87 rent ascendentů v obnosu 458.311 zl. 22 kr. Na příspěvcích pojišťovacích došlo hotově do konce r. 1895 7,342.794 zl. 13 kr., v r. 1896 1,790.404 zl. 08 kr.

— Ženy proti prostituci a pro hlasovací právo. Vše-

obecný rakouský spolek žen ve Vídni svolal dne 21. února shromáždění žen, jež protestovalo proti zamítavému stanovisku zdravotního výboru k jich petici proti zřizování veřejných domů ve Vídni. Schůze súčastnily vesměs ženy velmi významno, že jimi byly nejrozhodněji potírány důvody proti hlasovacímu právu žen a usneseno podporovati socialní demokraty ve volebním boji, poněvadž jen tato strana žádá vážně volební právo žen. V resoluci vyslovuje se zdravotnímu výboru nedůvěra, a přesvědčení, že následky prostituce nelze překonávati nedostatečnými hygienickými prostředky ochrannými, nýbrž že je nutno chopiti se jí u kořene a to hospodářským, sociálním a pohlavním osvobozením ženy. Za nejvhodnější cestu k tomu uznává se provádění všech nutných sociálních reforem, a k uskutečnění jich přiznání především všeobecného rovného práva hlasovacího i ženám.

— Před hrozící válkou. Na podnět mezinárodního bureau světového míru v Bernu shromáždily se dne 22. února ve více než 200 městech všechny spolky míru na zemi, aby společně demonstrovaly pro světový mír a mezinárodní soudy rozhodčí. Ve Vídni mluvila pí. Berta Suttnerová, odůvodňujíc resoluci, jež byla předložena všem shromážděním míru. Pravila také: Jsme všichni jednotní, mluvíme souhlasně, a měl-li by v této hodině již hřmíti řev děl, my nedáme se přehřmíti. — Poukázala na to, že na posledním kongressu v Budapešti byl ustanoven 22. únor, den narození Washingtona za den každoročního shromáždění spolků míru, kde by prohlašovaly solidaritu všech zemí a přehlížely rostoucí zástupy »armády míru«. Letošní 22. únor jest tedy prvním 1. májem přátel míru.

— Socialistická správa obce. Velmi pěknými výsledky čtyřleté činnosti vykazuje se socialistická městská rada ve francouzském městě Roubaux, zvolená r. 1892 a obsahující 6 členů. Reformní svoji činnost počala tím, že věnovala ihned 185.000 fr. na zlepšení stravy a vnitřního zařízení v nemocnicích. Prostředků k provedení svého programu dosáhla upravením konsumní daně, již na všechny nejnutnější potraviny značně snížila, na předměty přepychu však zvýšila. Tak na př. daň z obyčejného sýra skoro úplně zrušila, za to však jemné jeho druhy silně zdanila; zdaněno bylo i líčidlo dam a j. Toto upravení daně zvýšilo důchod obce o 150.000 fr. Byly odstraněny i zlořády v městském pivovaru, což vyneslo 200.000 fr. ročně — zkrátka příjmy obce, jež obnášely r. 1891 4,620.000 fr., stouply v r. 1894 o 611.000 fr. jichž bylo možno užiti k všeobecně prospěšným účelům. — Městská rada usnesla se dále, aby městské práce byly zadávány jen těm podnikatelům, kteří se zavázali k 8hodinné době pracovní a k stanovení minimální mzdy, jak ji určily dělnické syndikáty. Pro dělníky městské byla ihned zavedena 8hodinná doba pracovní a jejich mzda zvýšena. Dříve obnášela 2—3 fr., dnes obnáší nejmenší mzda 4 fr. Socialistická městská rada organisovala dále bezplatnou pomoc lékařskou, prodej léků za cenu výrobní, bezplatnou ochranu právní ve všech věcech, týkajících se dělnictva. Zřídila městské lázně, ústavy desinfekční, zlepšila silnice, zvýšila důchody učitelů a j. Nejdůležitější reforma, jež jí získala největší sympatie, bylo zřízení žákovské kantiny, v níž každé dítě, chodící do obecní školy, obdrží denně zdarma oběd. Ve školním r. 1893/94, v 10 měsících, rozdalo prvních dvanáct kantin 239.691 obědů, [illegible] 43.804 fr. Během desíti měsíců bylo tak bezplatně stravováno 1060 dě[illegible] čátkem zimy rozděluje městská rada dětem i šaty. R. 1894 rozdělila: 7[illegible] 800 kalhot, 2400 vlněných kabátců, 4600 párů punčoch, 4600 párů bot, 2[illegible] 2000 zástěr. Celkem 17.900 kusů oděvních v ceně 29.946 fr.

— Postupy na poli odstranění válek rozhodčí[illegible]

o rozhodčím soudu byla uzavřena dne 11. ledna mezi Anglií a Spojenými Státy ve Washingtonu. President Cleveland poslal zároveň senátu dopis, v němž praví, že pokus odstraňovati mezinárodní spory methodou odpovídající dnešní civilisaci, byl učiněn za nejlepších vyhlídek. Jistý tento úspěch dotkne se i jiných národů a bude tak znamenati nový oddíl lidské civilisace.

— Ideu spravedlnosti, již Karel Marx nahradil principem třídního boje a moci, činí A. Richard v Revue socialiste opět hybným činitelem socialní otázky. Dokazuje, že Marx nebyl nikterak chladným vědatorem, za jakého se vydával. Neboť pak by se byl spokojil positivní kritikou dnešního hospodářského řádu a nebyl by končil v kolektivismu. Závěry, z nichž se soudí ze stavu přítomného na stav budoucí, jsou vždy věcí subjektivní víry a mohou budoucími fakty býti popřeny. Proto Marx, jako muž byl vědy, by psal velmi poučnou knihu a nebyl by měl žádného práva, kresliti obraz budoucnosti. Nebyla to právě ledová kritika, nýbrž soucit a pobouřený cit spravedlnosti, jenž ho hnal k jeho světovému názoru. Jeho realism znamenal jednu radu potlačeným: »Staň se silným, kdo jsi dnes slabým. Žaloby jsou neužitečny. Nemluv o svém právu, pokud ti chybí síla. Jednej!« Tuto radu, domnívá se Richard, lze přijati. Další důsledky však z ní činiti je nebezpečno. A se strany vědecké je naprosto lhostejno, zvítězí-li slabší nebo silnější.

— Hnutí žen stalo se, jak píše »Forum«, v Severní Americe skoro již zbytečným. Žádné povolání není ženám uzavřeno. Je to již zřejmo z vnějšího pohledu na ulice new-yorské. Na dvě a více mil jsou dlouhé řady ulic pokryty tisíci ženských postav, jdoucích po obchodech nebo z obchodů. Ženy vykonávají tu úřad pokladníků, vedou knihy, telegrafují, stenografují, prodávají, spisují, vyučují, oblékají kabát advokáta, aby mistrně před soudem playdovaly, atd. V desíti létech (1880—90) zvětšil se počet osob, vydělávajících si své živobytí vlastní prací o 27%. Počítáme-li však dle pohlaví, stoupl tento počet mezi o 40%. Daleko více překvapující výsledky jeví se v jednotlivých oborech, na př. při hudebnících ze řemesla. V r. 1880 věnovalo se te této činnosti 17.205 mužů a 13.182 žen. Počet mužů převyšoval počet žen o více než 4000. O deset let později předhonily ženy muže nesmírně. Naproti 20.262 mužům je tu činno 34.519 žen.

Zdravotní hlídka.

Vláda pocítila opět jednou potřebu přivésti k řeči zřizování nemocnic v Praze a předměstích. Svolala ke dni 13. února anketu sestávající ze zástupců místodržitelství, města Prahy, zem. výboru a všech pražských předměstí. Vláda by ráda měla novou isolační nemocnici a několik veřejných nemocničních ústavů, ale nerada by ze svých prostředků něco na tyto ústavy dala, poněvadž jí patrně nepřísluší starati se o kulturní potřeby obyvatelstva a zvlášť českého obyvatelsta. Zákonodárství r[illegible] lle toho uspůsobeno. V blahoslaveném a pro ni stvořeném dual[illegible]u veřejné správy přenáší vždy ráda na bedra samosprávných těles s[illegible]vinnosti, a co nejde vtěsnati do vlastní, samostatné působnosti obce, c[illegible] a země, to vláda vměstná do přenesené působnosti těchto útvarů. I[illegible]stavěti pěkné školy, platiti učitele a řídí si je potom sama, dá s[illegible]ti pěknou nemocnici a laskavě dovolí obci, okresu, zemi dozor

v účetnictví a sama poroučí i vede dozor v zdravotním a všech ostatních ohledech. A tomu se říká samospráva.

Jmenovaná anketa se tedy sešla a vláda ji předložila dlouhý, litografovaný spis o potřebě nových nemocnic v Praze a okolí, který počíná: »Častěji bylo za poslední doby poukazováno jak ve veřejných listech, tak i ve sněmovních schůzích na nedostatek místa pro nemocné v c. k. všeob. nemocnici pražské V zimních a jarních měsících bývá z pravidla nával nemocných do této nemocnice tak silný, že jest ředitelství nuceno klásti přespočetné nemocné, pro něž postele postaveny býti nemohou, na zatimní lůžka na zemi, aneb je odmítati, byť i jejich stav byl takový, že dle platných zákonitých předpisů do veřejné nemocnice by měli býti přijati«. Všeobecná nemocnice v Praze nedostačí pro celou oblasť, ze které dodává se jí material, a proto nejjednodušším prostředkem, aby nebyla přeplněna, pro ni jest odmítání nemocných, kteří by »dle právoplatných předpisů přijati býti měli«. Výborně! Nemocný, který by měl býti přijat. se klidně nepřijme a je dobře. O těchto nepřijatých mohli by někteří lékaři, zvlášť chudinští z Prahy a okolí, napsati celé romány. Kdo měl co kdy činiti s chudým nemocným, stiženým chronickým neduhem a neschopným k výdělku, kdo prošel s ním veřejné všeobecné nemocnice, nemocnice na Malé Straně pod Petřínem, nemocnice Milosrdných bratří, nemocnice u Alžbětinek ve Slupech, ten neuschová si nabyté dojmy k těm svým chvílím, na něž rád vzpomíná. Vláda jako správkyně fondu nemocničního věnovala na rozšíření nemocnice od roku 1886—1896. 850.000 zl. a na vnitřní zařízení nových pavillonů 338.000 zl. To prosím věnovala vláda, když byla od let šedesátých spravovala nemocniční fond a nemocnici ničeho z něho nevěnovala, než co bylo nejnutněji potřeba, a teprve, když už poměry se nedaly udržeti, věnovala z fondu nemocničního, který z rukou země a města Prahy převzala, v desíti letech skoro jeden milion zlatých r. č. Vláda postaví také dům pro rekonvalescenty dle předloženého litografovaného anketního spisu z peněz, které tomuto účelu věnoval nebožtík místodržitelský rada MUDr. Pissling »Ve všech pražských nemocnicích bude v nejbližší době lůžek pro nemocné: 1. ve všeob. nemocnici 1280; 2. na Malé Straně pod Petřínem 240; 3. v dětské nemocnici Františka Josefa 93; 4. v české dětské nemocnici 35; 5. ve všeob. nemocnici židovské 65; 6. v nemocnici Milosrdných bratří 165; 7. Alžbětinek 63; obchodního gremia 44; dohromady 1985 lůžek čili $^1/_8$ všech nemocničních lůžek v českém království. V Praze je obyvatelstvo 197.634, v nejbližších městech a obcích okolních okrouhle 250.000. Toto okolní obyvatelstvo, mezi nímž žije velký počet pojištěného dělnictva, nemá dosud žádných vlastních nemocnic. C. k. všeobecná nemocnice v Praze má dle svého původního ustanovení sloužiti především ošetřování chudého obyvatelstva v Praze a zároveň účelům vyššího lékařského vzdělání v zemi. Fond nemocnice vznikl většinou snesením odkazů a místních nadání bez určitého [illegible]vání; jest nutno, aby předně vyhovělo se oběma vlastním účelům [illegible]mocnice a nemůže se proto fondu nemocničnímu ukládati povinn[illegible] kterou mají obce samy, které v poslední době v pražském okolí [illegible]rostly na velká města a to tím méně, poněvadž se udržuje tento ne[illegible]

místními pomůckami, $^1/_2\%$ příspěvkem z pozůstalostí v Praze a jinými místními příspěvky, kromě příspěvků z vyučovacího fondu. Okolní obce ve prospěch fondu nemocnice dosud žádnými příspěvky se nesúčastňují, nemohou tedy právem žádati, aby v této nemocnici na místní jejich potřeby jakékoliv náklady se činily«. Celkem jest tedy 27 zastupitelských okresů v okolí Prahy s úhrnným číslem obyvatelstva 834.354 hlav bez veřejné nemocnice. Tato data dostačí jistě na důkaz, že nemocnice v Praze a v okolí stavěti je nanejvýš nutno. Z vyjádření vládního v anketě vidno, že vláda na tyto nemocnice nedá ničeho, že je však, až budou zařízeny, dle § 2. zákona ze dne 30. dubna 1870. vezme laskavě ve svůj vrchní dozor, správu atd. Takhle se z vládní strany řeší velké, důležité, kulturní úkoly. Anketa zůstala celkem neplodna. Bude se v ní ještě pokračovati. Zástupce zemského výboru prohlásil, že kdyby byla vláda nechala v letech šedesátých vedle blázince, porodnice, nalezince i všeobecnou nemocnici zemi, nebyla by byla všeobecná nemocnice pražská až do dneška zůstala takovou, jak byla před sto lety, a země by se byla postarala o její rozšíření dávno, a obce okolní byly by dnes také lépe opatřeny. Na správě nemocničního fondu je prý viděti, jak prospívá všem věcem v Čechách centralisační systém. Dále bylo v anketě konstatováno, že Karlín má 20.000 zl. na nemocnici pohotově, Jílové 15.000 zl., Vinohrady se Žižkovem že chtějí stavěti nemocnici na oslavu 50letého panovnického jubilea v r. 1898, a Smíchov že má dosti velkou nemocnici isolační, která se může rozšířiti. Ústřední jednota českých lékařů pro všecky korunní země české podala k anketě zvláštní memorandum, ve kterém poukazovala vedle jiného také na to, že je nutně potřebí nemocničních ústavů také pro další působnost kliniky a nemocničně vzdělaných českých lékařů, kteří v pražských nemocnicích vyjma všeobecnou, nenaleznou místa. Tato všechna obsazena jsou Němci neb t. zv. židovskými Němci. Také dost charakteristické pro českou, slovanskou, stověžatou atd. atd. Prahu! Memorandum toto nebylo připuštěno v anketě ku přečtení, poněvadž anketu svolala vláda, pozvala si k ní, koho chtěla, a nikdo jiný nemůže míti práva, mísiti se v její jednání. Snad by jinde k takové korporaci, která soustřeďuje ve svých řadách všecky lékaře tří velkých zemí, chovali se šetrněji. U nás a pro nás jináče. *Vl.*

Z naší doby.

— **Z volebního bojiště.** Volby volitelů v V. kurii jsou v plném zenitu ale o jejich výsledku nelze posud mluviti s určitostí, nýbrž jen s pravdě podobností. V mladočeské straně panuje sklíčenost. Tato strana netušila, jak nebezpečný a již dnes téměř rovnocenný soupeř vyrůstá jí ve hnutí socialistickém. Jako v posledních volbách bylo heslem Staročech bo Mladočech, je dnes, a to po krátkých šesti letech heslem: Mladočech nebo socialista. jako dříve Staročeši užívali všech prostředků své moci, užívají jich dnes právě tak adočeši. Volební akce se řídí z obecních úřadů a magistrátů a na úřednictvo, učitelstvo . se činí nátlak, aby šlo k volbě a volilo Mladočechy. Charakteristickou známkou o, na jaké výši udržují Mladočeši volební zápas, je, že nebojuje se principem proti icipu, ale jen heslem národnost — beznárodnost. Kdo volí s Mladočechy, je národní, s nimi nevolí, je beznárodní. Při tom však neuveřejnily »Národní Listy« jediného nějšího článku ani o socialismu ani proti socialismu. Za to píše o něm pan dr. Ryba

pod čarou, ve svých »feuilletonech«, po jichž přečtení musí každý vzdělanec být naplněn odporem a lítostí nad tím, že taková hospodská plácání mohou vycházeti pod čarou největšího našeho žurnálu. Proti socialismu vyšli Mladočeši do boje také s brožurou »Zvrhlý socialism«, články otištěnými v kolínském »Českém listě«, za nějž se již i každý slušný Mladočech stydí. Brožura ta zasluhuje, aby byla uchována budoucnosti, jako typický dokument nevzdělanosti a nepoctivosti svého pisatele. — Výsledky voleb, pokud jsou již známy, přinesly mnoho překvapení. V řadě měst, jako Hořice, Plzeň, Poděbrady, Tábor, Č. Třebová atd zvítězila sociální demokracie. Z obrovské řady vesnic, o nichž se Mladočeši domnívali, že do nich nevkročila noha socialistického agitatora, přicházejí zprávy o vítězstvích socialistických. »Nár. Listy« nepodávají ani z daleka plný obraz volebního boje. Vítězství socialistů z největší části umlčují, a podobně i neuvádějí velkých minorit dělnických v obcích, kde pronikli jejich stoupenci. Kdyby po celém venkově byli volby přímé a voliči rozhodovali přímo mezi samými kandidáty a ne teprve mezi domácími, sobě navzájem blízkými si a známými lidmi, byl by obraz daleko markantnější. Je zajímavo, že proti mladočeskému kandidátu horníku Mudrovi prohlásilo se všechno české hornictvo. Celé Kladensko, Buštěhradsko atd. je socialistické. — Neobyčejných vítězství dobyla sociální demokracie v průmyslových krajích německých. V Liberci, Teplici, Karlových Varech a j.; v místech vysoké německé industrielní plutokratie je vítězství její už zajištěno až dvoutřetinovou většinou. A nejzajímavější je, že Mladočeši lekají se již svého demokratismu, ustupují od principu, jejž měli řadu let na předním místě programu a dávají se na celé čáře na útěk před — všeobecným a rovným právem hlasovacím.

— **Akademie**, orgán mládeže socialistické, přináší ve 2. svém sešitě článek Kirilova »Staré a nové Rakousko — staré a nové Čechy« jakožto pendant k čl. prof. Philippowiche »Altes und junges Österreich« v č. 100. č. »Zeit«. Článek Kirilovův jest více lyrický výlev všeobecné nálady než studie, a bylo by proto směšno vážiti zde střízlivě každé slovo. V této své náladě je však poctivým a z hluboka váženým vyslovením toho, co zmítá dnes většinou českých mladých duchův, a v tomto ohledu jest pro psychologii dnešní mládeže jeho dosah přímo typický. Uvádíme jen tato karakteristická místa: »Nemáme obsahu své národnosti, ideová náplň jí schází. Nemáme svého, českého myšlení a nemáme svého, českého cítění. Marně hledáš české filosofie, a české politiky, marně chceš pookrát českým uměním. Je pět milionů Čechů — a kdo z nich jest českým? Vím, snad namítnou: jak nemáme své politické myšlénky (o vědě i umění pomlčí opatrně) — což státoprávní program? Nechci analysovat, co je to historické právo vůbec (nemá toto spřežení dvou tak se vylučujících pojmů býti jen paradoxon?) ale budiž, chceme mít svou vlastní dílnu. Vlastního správce, vlastní dělníky, vlastní stroje, vlastní piliny — ale probůh, co budeme vyráběti v této dílně? Budeme dále kupovat materiál u jiných, budeme šilhat do cizích dílen a kopírovat? Dojista: nezbude než kopírovat rakouský stát a to bude horší než nyní (jako každá kopie vůbec a vždycky). My kopírujeme už nyní; neboť národnost není váza, kterou bychom si mohli postavit za sklo do parádního pokoje: ona musí být plna, musí přetékat. My máme jen vnější podmínky národního života: máme zemi, jazyk, jisté tradice: ale vlastního života není v těchto zemích ... Byla doba, kdy měli jsme svůj český ideál. Kov, z něhož razili jsme mincí myšlének; vlastní víno, jímž přetékala naše číše. Nepřáli nám toho, a chtěli pohár náš rozlít; nezdařilo se jim a nemusilo se jim zdařit; neboť my sami nechali zkysat svůj výrobek z naší krve a z našeho mozku, necha'i jsme ho vyčichnout a dolévali cizí vodou . . . Tak ztratili jsme svůj český ideál a dnes, držíce a zbožňujíce tuto číši zděděnou, svůj jazyk, klameme se, že máme v ní i původní nápoj, bojujem za ni, jen za ni, neboť ztrativše citlivost svého jazyka, necítíme cizí, koupený výrobek na něm. Říkáme si Husité, Čeští Bratří a není větší ironie — neboť nejsme nic více než Češi. Jen česky mluvící liberálové, socialisté, dekadenti etc. etc. Tak ležíme tu, smutná poslední zátoka cizích dalekých vod; kout, kde odumírají echa, přicházející ze vzdálených horstev; pláň, na níž hasnou poslední odlesky dalekých majáků . . . A teď už mohou říci: zrádce, Kobosil; ale já vím, že moje národní hrdost je neskonale vyšší než jejich. Jen její vysoké vypjetí způsobilo, že se zlomila. To vím, koho upokojí fakty takové jako universita, akademie, divadlo atd. — ten ať klidně věří a zrádcuje; ale jeho hrdost jest skrčenou hrdostí žebráka, který dostal skývu chleba. Ten, kdo vůbec nechápe, že národnost může být něco jiného než česky psát, číst mluvit: ten ať klidně věří a jest spokojen. Ale kdo poznal, jak ohromná je to síla vlastním životem bijící těleso národnosti s vlastní duší, s vlastními idejemi na př. na germanských národech (i malých!)

a nenalezá projevů této síly u nás doma — jak může nebýti skeptikem? Kdo jen chvíli se ohřál na životním teple národního, velkého srdce ruského — ten vrátiv se domů, jak může nezmírat hladem našich poměrů? Nebo čí zrak nasytil se pohledem na zahrady románských umění ozářené sluncem — jak může neslzeti, když odvrátí se do pustých našich plání? A tak pochovali jsme sytou spokojenost svých otců a přišli jsme s hladovou skepsí. Vylákáni novými otázkami, jež zabušily na naše dvéře, vyšli jsme ven my, zvědavé děti, a zanechali své otce u stolů a v lenoškách; tak opustili jsme dům nacionalismu, jejž vystavěli naši dědové a kde vychovávali nás otcové naši a — nevrátíme se do něho nikdy.« — Starovlastenci mají zase příležitost ku kaceřování, ale kdo skutečně rozumí, pochopí, že z tohoto protestu sálá horoucnější zájem o národ a větší ponětí o jeho úkolech než ze všech vlasteneckých frází našich žurnálů a filosofů národnosti à la p. Zákrejs a sl. Krásnohorská.

— »Českým ženám: **Nejsme s Vámi spokojeni!**« jmenuje se brožurka pana Václava Štecha, v poslední době mnoho čtená a diskuttovaná. Pan Štech není spokojen s naším krásným pohlavím v těchto hlavních bodech: Nejbolestněji se ho dotýká, že nevyhovuje v ohledu národním. »Všecky výpočty vlastenecké organisace, při nichž mají býti důležitějším činitelem české ženy rozplývají se v dým . .« Vytýká ženám nedostatek silného národního vědomí a účastenství při vážnější národní práci. »Kdyby naše ženy zapsaly si v srdce naši literaturu a umění, tak, jako učinily energické Polky — jak obrovskými kroky muselo by české jméno proklestiti si dráhu na výšiny, kam vidí celý svět.« »Kdyby naše ženy znaly lépe české dějiny, pak měli bychom v nich pro své snahy spojence, kterého by nám mohli nejútočnější nepřátelé záviděť . . .« Ženskou otázku formuluje si p. Štech takto: »Jak opatřiti ženy, které zůstaly neprovdány?« »Ženská otázka? To jsme my — muži!« Ne tedy hledati pro ženu nové obory práce, ale učiniti ji snadnějším cestu do manželství a vychovali ji pro úkoly manželky a matky — to je tendence všech dalších vývodů p. Štechových. Ženě vdané doporučuje poddajnost a trpělivost vůči muži, smysl pro jeho duševní snahy (u p. Štecha rozumí se tím především a skoro jen vlastenectví), svobodným dívkám vytýká, že jsou vychovány více pro společenský nátěr a luxus než pro poměry, v nichž mají někdy žíť, a že při volbě mužů přezírají řemeslníka ve prospěch t. zv. »pánů«. Další kapitoly týkají se poměru k služkám a dobročinných spolků. Brožurka p. Štechova je jistě dobrá a může prospěšně působiti v kruzích, jimž je adressována, t. j. v našich středních třídách měšťanstva a t. zv. intelligence. Ale vytkla si svůj úkol jen v jistém úzkém směru a to by nám nestačilo. Předpokládá totiž požadavek zachování statu quo v poměru obou pohlaví a nechce od ženy více než, pokud by bylo třeba pro pohodlný život mužů v poměrech, které dnes trvají. Nechce věděti však o velkém dnešním hnutí žen v celém jeho sociálním a kulturním dosahu, o nových formacích společenských, které ono uvádí v diskussi, o tom všem, co je v poměru obou pohlaví bolestného a sporného. Jeho hlavní recept je: manželství. Ale manželství je právě zas hotovým vosím hnízdem nejpalčivějších otázek — nejtvrdším oříškem pro moderní myslitele, umělce a psychology. Kde p. Štechovi otázka ženská končí, tam by nám vlastně teprv začínala. Pan Štech ovšem nechce ventilovati svou knížkou tyto otázky v celém jejich hlubokém dosahu, chce prostě přispěti k odstranění jistých vnějších zjevů, s nimiž je nespokojen, a to se zřetele — to je též pro něho karakteristické! — především národního. Svrchu uvedené citáty mohou ukázati, jak tento moment u ženy přeceňuje. Takové zázraky by se znalostí českých dějin neduhy dokázali, jak p. Štech myslí. Ostatně jsou i ženy nanejvýš intelligentní, které nepřimějeme, aby věnovaly interess geneologii českých králů a jejich válkám — psychologie ženy je vůbec něco, co se nedá jen tak snadno přispůsobiti heslům denní politiky. To se týče též p. Štechova požadavku, aby žena cítila s mužem účast v životě veřejném (ten jen u nás tak dle toho!) a chce od ní zrovna, aby byla chauvinisticky nacionální — ale ani slova o jejich potřebách všeobecně kulturních a uměleckých! I kdyby ›zapsala v srdce naši literaturu a umění —‹ ty jí mnoho nedají. — Panu Štechovi ›věděla za ženy Jaroslava Procházková (pseudonym) v brožuře Českým ženám: Ani my nejsme spokojeny z Vámi! a se stanoviska p. Štechem ›atého odpověděla dobře. Za chyby žen jsou vinni mužové. »Ženy jsou takými, ›mi je míti chcete!‹ Vlasteneckého hrdinu muže, jak ho předpokládá p. Štech uka- v pravém jeho světle, jako tuctového šosáčka, jenž žije duševně z velkých frasí ›o ‹urnálu. »Vaše vlastenectví nesrostlo dosud s Vaším nitrem, není částí Vašeho : tato odpověď nepřekročuje bodů, které p. Štech nadhodil. Je stavěna na

předpokladu všech těch mravních a společenských konvencí, které podpírají život našich měšťanských tříd. Ze stanoviska moderní ženy dalo by se odpovědět účinněji a bylo by lze ukázati hlubší příčiny dnešní její nespokojenosti s mužem. — Obě brožury uvedly tedy na přetřes otázku důležitou, ale obě zůstávají na úzké půdě buržoasního nacionalismu a sotva že zavadily o pravé kořeny, z nichž vyrůstají vzájemné konflikty obou pohlaví.

— **»Slavii«** hrozí dokonalé rozštěpení. V Národ. Listech z 23. února objevilo se dlouhé zasláno, v němž za »pokrokovou« stranu studentskou oznamoval p. Preiss s několika soudruhy, že na základě dnešní situace považují za nejvhodnější ji opustiti a pracovati k založení vlastního střediska. Tím má býti prý nový klub pokrok. studentstva. Tato secesse je nutným pouze důsledkem podzimních událostí. Oba směry vidí, že by se pod jednou střechou nesnesly — dosti však je podivno, že toto Divorçons vyslovuje právě frakce p. Preissova, která ještě na podzim měla většinu, a za sebou při tom i naši žurnalistiku a »vlasteneckou« veřejnost, a která přece hned o porážky své chovala se naprosto passivně. Proč se nepokusila dříve zjednati místa svým zásadám a zjednati slušný modus vivendi s ostatními frakcemi, než navrhla konečný rozvod? Proč se nesúčastnila ani veřejných diskussí, které byly ve Slavii konány jen proto, aby si studentstvo zvyklo o nejchoulostivějších otázkách jednat klidně? Z této secesse zdá se nám proto mluviti mnoho uražené nedůtklivosti a umíněnosti. Frakce p. Preissova se zove »pokrokovou«, ale proti tomu může protestovat většina Slavie, neboť ona má také dobré právo na toto jméno, vlastně lepší právo, než pánové, kteří podepsali zasláno v Nár. Listech.

— **„Hrvatska Misao"** (Myšlenka) jmenuje se měsíčník chorvatské mladé generace, jehož 1. číslo vyšlo ku konci min. měsíce. Vydává jej kroužek hrvatských studentů za redakce p. J. Hlaváčka a účastenství Stjepana Radiće, známého z událostí, souvisících s rozpuštěním Slavie. Nový list ukazuje, jak plodně působilo na mladé Hrvaty moderní hnutí české, zvláště pokrokářství a realism. Povšimneme si ho ještě blíže, až budeme mít více čísel v rukou.

— **O politických proudech v německém vídeňském studenstvu píše** v 125. čísle »Zeit« dr. Ludwig Schüller. Má za to, že v posledních osmi letech projevuje se ve studentstvu německém zvláštní obrat. V dřívějších letech vídeňský student ve vleku liberální strany, s jejím úpadkem však přecházel vždy více na stranu nacionálně-antisemitskou. Jiných směrů a dělítek nebylo. Dnes není vůbec snad důsevně čilejšího studenta, jenž by se hlásil k levičáckému pseudoliberalismu. Nejradikálnější část studentstva tvoří sociálně-demokratičtí studenti. Je jich mnoho, více než se na venek zdá. Pro tuto skupinu je karakteristický jakýsi skepticism a střízlivost v posuzování poměrů; něco bezmála stařeckého. (Konstatovali jsme něco podobného i při pražských německých spolupracovnicích »Akademie«.) Ještě výrazněji jeví se tento rys střízlivosti u skupiny, v níž možno spatřovati základ budoucí radikální měšťácké strany. Jsou to studenti, vzdělaní státovědeckými přednáškami, nesorganisovaní dosud, ale nalezající se všude, kde se jedná o radikální nápravu na hospodářském poli. Cítí se Němci, ale nejsou nuceni na národnost klásti zvláštní důraz, nepožadují pro Němectvo žádných nadpráví na základě sežloutlých privilejí, nýbrž hledí hegomonii německou udržeti jejím kulturním posláním. Nová socialně-politická strana může očekávati z těchto kruhů silný dorost, pravda ovšem těžce ovladatelný. — Nejzpátečničtějšími stranami v něm. studentstvu jsou ty, které chtějí být jen národními: němečtí nacionálové a židovští nacionálové. Posledně jmenovaná strana byla vyvolána jako reakce na antisemitism, čítá na vídeňské universitě na 500 členů, vystupuje velmi výbojně a způsobila, že žid nevzbuzuje už tak opovržení jako strach. Co se týče německo-nacionálního studenta, křivdí se mu prý, stotožňuje-li se šmahem s typem buršáckého pijana a pangermanského chauvinisty. Poslední leta naučila i tyto kruhy mnohému. Počíná se i zde nahlížeti, že k udržení německé převahy v Rakousku je třeba napjetí všech duševních sil, jichž může poskytnouti jen věda, a že existují důležitější zájmy než schopnost mensury. — Zajímavé analogie s proudy v českém studentstvu podává z tohoto obrazu samy sebou.

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 15. března 1897. Číslo 12.

Konec nedorozumění.

Rozklad pokrokového hnutí, námi častěji už konstatovaný, dospěl v těchto týdnech k závěrečnému aktu: k rozpadnutí radikálně-pokrokového směru na dvě, dnes nadobro sobě cizí frakce. Jsme celou svou minulostí povinni vyložiti svému čtenářstvu, jak na věc hledíme, a myslíme, že tu nadešel okamžik, jejž jsme předvídali a čekali, okamžik, kdy je nám účtovati s celým tímto útvarem, z něhož jsme původně vyšli a říci otevřeně i mnohé, co jsme nepovažovali dříve za vhodno.

Nejprve fakta, události. Co se tedy stalo? Celý svět mohl vidět za posledního půldruhého roku zápas dvou různých proudů v pokrokovém táboře: jednoho, jenž se snažil trvati na pravé podstatě a nejlepších bodech minulosti hnutí, a jenž byl představován především pp. Ant. Hajnem a Aloisem Hajnem — a druhého mladočesky zabarveného, státoprávně-radikálního, představovaného pp. Rašínem, Sokolem, Baxou atd.

V posledních týdnech se stalo prostě, co se musilo státi, přirozenou logikou věcí. Oba proudy ocitly se před bodem, jejž nemohly přejíti svorně, kde musila nastati dokonalá rozluka. Tím bodem byla otázka voleb v V. kurii. Koho voliti: Mladočecha nebo socialistu? Tato otázka projela břitce tělem radik. pokr. směru, tak beztoho už dost sechřadlým a přeťala ho ve dví!

Naši čtenáři znají z minulé naší politické rubriky alespoň počin těchto událostí. Na poradě důvěrníků 13. února navrhl redaktor Radikálních Listů p. Ant. Hajn resoluci, v níž se přiznávají práva dělnictva resp. sociální demokracie na V. kurii. Resoluce ta byla většinou přijata a přehlasovaní pp. dr. Rašín, K. St. Sokol, J. Škába, posl. dr. Baxa, V. Štěpánek a posl. Kryf viděli v tom důvod vystoupiti z výkonného výboru a pp. dr. Rašín a Sokol také z redakce Radik. Listů. Na místě jich zvoleni do výkon. výboru pp. Ant. Čížek, Al. Hajn, Ant. Klouda a dr. Štemberka. Nejvyšší tento organisační a vedoucí sbor rad. pokr. směru přechází tím do rukou proudu sociálnějšího a lidovějšího, pokrokového v původním slova smyslu.

Ale to byla jen jedna polovice těchto událostí. Mladočesky zabarvená frakce postarala se o odvetu v jiné korporaci pokrokové organisace: ve valné hromadě družstva »Neodvislosti«, totiž docela po kapitalisticku zřízené společnosti podílníků, jíž náležejí Rad. Listy. Družstvo toto bylo založeno jak známo na počátku r. 1893 ne proto, aby sloužilo jen zájmům pokrokového hnutí, nýbrž zájmům radikální státoprávní oposice a sestává proto velikou částí z čirých Mladočechů à la Březnovský, Niklfeld, Štorch atd. Na valné hromadě tohoto družstva dne 28. února navrhla frakce p. Rašínova ústy p. Preise (!) aby další vedení Rad. Listů svěřeno bylo redakci, skládající se z pp. dr. Baxy, G. Dutky, dr. Rašína, K. Sokola, J. Škáby, dr. Třebického (!!) a Vahalíka.*) Pan Ant. Hajn, redaktor Neodvislosti a Radikál Listů od samých jejích počátků, vlastní jejich duše a vůbec duše celého pokrokového hnutí v první jeho fási, nejseriósnější publicista celého rad. pokrok. směru byl tedy z redakce — v y l o u č e n. Bývalí jeho soudruzi, s nimiž a z a něž od počátku pracoval, s nimiž šel za společnou věc do vězení, provedli tento kousek s klidem tak olympickým, že hraničil až na cynismus. Kdyby tu nešlo ani o nic jiného, již tento osobní moment vzbudí jistě u jeho přátel i odpůrců — nejmírněji řečeno — hořkost.

Pro tento návrh zjednali si oni pánové velikou většinu 101 hlasů (mezi nimiž bylo 80 podílů zastoupených plnými mocmi — především oněch, již náleželi pravověrným Mladočechům) proti 54 (mezi nimi bylo 35 plnomocenství). Tedy: pp. Rašín, Sokol, Baxa atd. tito také-vůdcové mladé generace neštítili se odstraniti nepohodlného jim Ant. Hajna z redakce Rad. Listů pomocí mladočeských poslanců a radikálních kříklounů nejrůznějšího kalibru, kteří nikdy neměli s věcí mládeže nic společného!

Situace jest tedy tato: organisace a výkonný výbor rad. pokrok. směru octl se v rukou směru p. Hajnova, ale nemá orgánu. Radikální Listy ocitly se v rukou frakce dr. Rašína & comp., ale odtrhly se od organisace rad.-pokrok směru. R a d i k á l n ě - p o k r o k o v é h o s m ě r u v j e h o d o s a v a d n í m s l o ž e n í, z a b a r v e n í a z a s t o u p e n í n e n í t e d y v í c e!

Tento směr rázem, jehož nabyl, stal se hrobem pokrokového hnutí, a na něm samém vymstila se teď všecka ta neujasněnost, dvojatost, služby dvěma a více pánům, v š e c k o t o j e d i n é v e l k é n e d o r o z u m ě n í, j í m ž b y l o p o k r o k á ř s t v í o d s a m ý c h s v ý c h p o č á t k ů.

* * *

Nedorozumění? Ano. Myslíme, že se to cítí na všech súčastněných stranách. Lidé, které svedlo před několika lety zdání, že jdou za společnou věcí, poznali svůj omyl a rozcházejí se. Nám to počínalo být jasno hned v r. 1893, v době hesel o nejradikálnější oposici. Ale — tak jsme si namítali už tehdy v duchu — vždyť to přec bylo v první řadě

*) Pan Vahalík však prohlásil, že místa toho nepřijímá, poněvadž souhlasí s resolucí p. Hajnovou a je solidární s Mladou Moravou, která podobně přiznává právo dělnictva na V. kurii.

něco jiného, co nás připoutalo k pokrokovému hnutí než pouhý státoprávní a národní radikalism? Čím více se nám takto vyjasňovalo, tím více jsme se straně pokrokové odcizovali. Jak stojíme vůči ní od loňska je známo. A aby spadlo bělmo z očí i těm posledním optimismům mezi pokrokáři, o to se postarala frakce p. Rašínova odhazující ze sebe poslední cetky navěšené sociálnosti a modernosti a presentující se dnes jako prostá radikální záloha mladočeské strany. Proto tedy tolik hluku s mladou generací, proto tedy ty řady nových listů, boje o nové směry, »Nové Proudy«, »Vzdělavací Bibliothéka« a dokonce i »Bibliothéka nauk sociálních«, oslavy Husovy, hesla o vyplnění národního programu živnějším obsahem, o mravním obrození a jak už to všecko znělo — proto tedy, aby konec konců z této soptící hory mohly vyskočiti myšky poslaneckých řečí páně Baxových a — časopis Student?*) Nedorozumění za nedorozuměním!

Ovšem, pánové, kteří ve valné hromadě Družstva Neodvislosti nezůstavili už nikoho v pochybnostech, oč jim vlastně jde,**) mohou nám namítnouti: proč jste chtěli tedy viděti v pokrokovém hnutí něco jiného než my, totiž než hnutí národně-radikální? Mohli jste si ušetřiti toto zklamání! Ale k tomu odpovídáme: Měli jsme právo, viděti v něm něco jiného. Pokrokové hnutí, jakkoliv bylo neujasněno a jakkoliv bylo pouhým jen širokým řečištěm, do něhož vlévala mládež po r. 1890. svou nespokojenost s daným stavem, se všech svahů a stran — toto hnutí přece jen mělo v sobě něco, co v něm bylo náběhem k osobitému, příznačnému karakteru, náběhem k typické krystalisaci stavů a snah mládeže, které — a to budiž důrazně vytčeno — právě tím, co tu bylo typického a příznačného — diametrálně se lišilo od radikalismu národně-státoprávního, jak ho praktikovali Staročeši a Mladočeši. Mohlo při smíšené a neucelené povaze dojíti k nejrůznějším koncům, ale jen k jednomu nemělo a nesmělo dojíti, nemělo-li se zraditi v nejhorším slova smyslu: nazpět do stavů a nálad chauvinisticko nacionálních, do úzkého politikářství a demagogie. A právě k těmto koncům přičiněním osob, vládnoucích dnes »Rad. Listy« — došlo! A to je právě, co snižuje důležitý tento akt ve hnutí české mládeže na pouhou frašku, co při něm nejvíce rozhořčuje, co z celého tohoto nedorozumění nejvíce bolí!

A co tu tedy bylo vlastně pokrokového, co tu bylo podstatné, příznačné, typické na celém hnutí? Dokonale se to sice ještě zachytit nedá, poněvadž to nebylo nic hotového, nýbrž pouhý jen signál obratu,

*) Který nemá pro studentstvo k volbám jiné rady, než aby volilo dle toho, jak který kandidát plane ničivou nenávistí k nepřátelům české samostatnosti. Na obzoru české otázky stojí prý Uhry a Kréta. Tedy nic než politický novoromantism, než v modernější kabát oblečený apoštol svobody p. Karel Tůma. Ten měl svého Mazziniho [illegible]ny — našim pseudopokrovým radikálům je argumentem Kréta!

**) Některé věty z řeči p. Preissovy: »My stavíme státoprávní radikalismus na [illegible]sto . . . My pokládáme sociální demokracii za svého zásadního nepřítele . . . . podářský program je s naším v úplném odporu — u nás ještě liberalismus [illegible]umej tedy: hospodářský!!) svou úlohu nedohrál . . . Pokrokový program z roku 3. dnes patří již k mrtvolám. Ten program nám překážel atd. (Z brožurky »Zápas [illegible] Listy« nákladem časopisu »Ruch«.)

ale tolik myslíme, že lze říci: Hnutí pokrokové znamenalo předně český život postavený do zorného úhlu sociálního. Sociální nespokojenci všeho druhu od socialistů až k anarchistům nalezali v něm výraz své nálady — české však bylo tím, že nebylo tak odvislo od cizích směrů toho druhu, (jako je na př. naše sociální demokracie od marxovství), že štěpovalo moderní snahy sociální na národní program český a chtělo je s ním smířiti. Tím se již podávalo další: snažilo se prohloubiti národní život, vyplniti vlastenecká schemata konkretním, reálným, plastickým životem. To nutně zase vedlo ku kritice a analysi vlastní společnosti: nejen pořád vídeňská vláda, ale my sami neseme také svůj podíl vin, sami od sebe musíme také začíti s nápravou. Byl v tom drsně zdravý a otužující dech skepse a sebepoznání. V tom byl pak také ethický moment hnutí: ono zarylo hluboko do svědomí jednotlivců, do otázek týkajících se vedení života, pohlavních otázek, ba celého světového názoru. Stvořiti nové lidi od kořene s mravním obsahem a cítěním budoucího lepšího světa — to byl as nejvyšší a nejhlubší cíl hnutí. Co po této stránce vykonalo, bude vždycky jeho omluvou před soudem dějin. Již to, že tolika mladým lidem, kteří by jinak byli propadli omrzelosti nad tím duchaprázdným životem, kterému se říkalo národní život, dalo myšlenky, vznítilo v nich snahy a práci, učilo je jíti mezi lid a přemýšleti o jejich mravních závazcích ku společnosti, pozvedlo je k energii a obětavosti, jaké starší generace neznaly — již to stojí za to, že tu hnutí toto bylo. Jen tupost a povrchnost naší veřejnosti je příčinou, že se tohle nevidělo a že se o pokrokářství zvědělo teprv z obžalovacího spisu Omladiny. Pokrokář ve svém vlastním, původním smyslu neznamenal pustého, s policajty se tahajícího radikála, ale znamenal nejlepší lidi ve studenstvu, nejlepší pracovníky na venkově, lidi hlubšího rázu než je naše průměrná společnost, lidi oddané myšlence a hořící touhou po práci a sebeobětování. V tomto svém smyslu bylo hnutí specificky českým a slovanským. Psycholog by našel pro ně jen dvě analogie: v naší reformaci a pak v moderních typech ruské mládeže, jaké maluje na př. Turgeněvova »Novina«. Bylo to tedy hnutí v pravé své podstatě ryze kulturní a humanitní*), které přirozeně musilo překonávati všecko, co bylo na dosavadním nacionalismu protikulturního a protihumanitního — všecku jeho nesnášelivost k jiným národům, jeho egoism a důsledně i jakýkoliv systém násilí, tedy i militarism.

To není snad něco, co bychom do hnutí nyní post festum sami libovolně vnášeli — tyto rysy a zásady v něm skutečně byly a pronikaly všude tam, kde právě nevedli hlavní slovo lidé rázu pp. Baxova nebo Rašínova. Jen těmito právě rysy souvisí pokrokářství s celým tím velikým duchovním obratem v Čechách, jejž právě prožíváme, jen pro ně mohl v něm i odpůrce a nejpřísnější jeho kritik, prof. Masaryk viděti útvar, jenž znamená kus toho nového, co v Čechách roste

*) Nebyl to jen vliv knih prof. Masaryka, jak se rádo na radikální straně vy Ještě než prof. Masaryk vystoupil se svou humanitní theorií, byly v pokrokovém l. takové živly, vyvolané ponejvíce tolstojismem. Připomínáme jen měsíčník Jednotu dávaný p. Kraiczem, články o Tolstojovi, o hnutí pro mír atd.

útvaru staročesko-mladočeském. Pokrokářství nebylo celý náš mladý moderní svět, pravda, ale bylo nejznatelnější, na venek alespoň nejvíce rozprostřenou a do lidu nejvíce vnikající jeho částí a souviselo s ním niterně v hlavních bodech. V tom však právě byla jeho kletba a zkáza, že se ocitlo znenáhla v rukou lidí, kteří tento jeho význam nechápali, kteří nerozpoznali, že tu nejde o to, máme-li český stát už zítra či pozejtří, nýbrž o celou novou českou duši, kteří vehnali hnutí do strannického, malicherného egoismu vůči jiným mladým směrům a než by hledali spojenství s těmito, raději lovili v kalných vodách mladočeských. Dnešnímu směru »Radikálních Listů« byla mladočeská strana vždycky bližší nežli ostatní nové směry — to je přec dnes jasné. Neviděli pro sebe lepšího raison d'ètre, než býti pouhou její korrekturou, tím, čím mělo být mladočeštství před deseti lety, ale čím nebylo a čím my už teď ani býti nechceme. Ba nejen to: tito radikálové chtějí být ještě mladočeštějšími než Mladočeši. Posl. dr. Baxa v odporu k celému duchu mladé generace rozdmychuje plameny chauvinistické nesnášelivosti národní (mluví na př. o prvenství nad Němci tak, jak ani nemluvili Mladočeši) a p. K. St. Sokol nemůže se postaviti proti militarismu, poněvadž prý český stát bude potřebovati silných a statných vojáků*)

Mladý český člověče! Zapomeň své pošetilé hněvy a sny, nežluč se se šosáky a hlupáky, nelam si hlavu »theoriemi« o svém určení ve světě — »praktičtí«**) politikové z »Radikálních Listů« otvírají ti Eldorado, které je jen na dosah ruky: český stát, k němuž nám pomůže Evropa, jen co bude hotova s Krétou, a v němž, budeš-li se slušně chovat, přestaneš-li koketovat se socialismem, anarchismem a volnou láskou, kterýmiž hesly tě otravovaly kdysi jakési bohaprázdné »Nové Proudy«, můžeš se stát červeno-bílým okresním hejtmanem, redaktorem officielního listu, ministrem, nebo dokonce i — generálem!

* * *

Nic nás tak dobře nepoučí o celém tomto nedorozumění, než historie pokrokového hnutí samo. Tu vidíme: kdykoliv a kdekoliv se pokrokářství presentovalo jako frakce státoprávně-radikální, byly v tom ruce kruhu p. Rašínova a Baxova — všecko, co v něm bylo sociálnějšího, hlouběji myšlenkového a literárního pocházelo odjinud. Také zde nelze přehlednouti důležitého momentu, že právě tito dva politikové, kteří dnes své frakci dávají ten mladočeský ráz nebyli při samých počátcích hnutí, nýbrž že přišli teprv k hotovému, přivábeni patrně jen radikálním jeho vzezřením, ale ne vlastní duchovní jeho podstatou. Nelze jim proto vyčítati, že by se byli změnili — pan dr. Rašín debuttoval, na př. brožurkou o historickém státním právě. Změnil-li se kdo, platí to o vydavateli a redaktoru Nových Proudů, p. Sokolovi a Škábovi, a o p. dr. Třebickém, rý s námi podepsal program Moderny. Ale i v duších těchto pánů malo, tuším, na dně vždycky to, k čemu se dnes nepokrytě přiznávají.

*) Na valné hromadě Družstva Neodvislosti.

**) Od jakživa — pravil tamtéž p. Preiss — byly v pokrokovém táboře dva udy. Jeden směr byl doktrinářský, naproti tomu druhá strana byla praktická, která - lidi, tak jak jsou.

Kontinuita jejich směru je tedy od samého začátku téměř nepřetržitá. Vzpomeňme toho jen na př., že sotva se »Rozhledy« přiřadily k hnutí na konci roku 1892, postavili jsme se v řadě úvodních článků *) proti prázdnotě našich politických stran a žurnalistiky a první za celé hnutí vyvolali jsme s »Nár. listy« velikou polemiku o »nové směry.« Ale »Nové Proudy« právě tenkrát založené? Nejen, že nešly v boj s námi, ale ještě k tomu paralysovaly naše názory o státním právu úmyslným akcentováním práva historického (jak to srovnaly se svým anarchismem, volnou láskou atd. je ovšem jejich věcí) To bylo první, co nás zaráželo. A pak už toho bylo vždy více: především ovšem »Neodvislost« založená na posilu radikálních živlů v mladočeské straně,**) byla tu celá radikální kampaň r. 1893. a jiné a jiné věci, pro něž jsme se nemohli rozehřáti a jimž jsme byli vzdáleni.***) Jen tento radikální proud byl také zasažen procesem Omladiny, celé hnutí pokrokové však ne. Naopak, zatím co dřívější vůdcové byli ve vyšetřovací vazbě a na Borech, rostl a prohluboval se — ovšem že především působením proudu druhého. Zevnější radikalismus a boj se státní mocí byl vystřídán tišší a hlubší prací organisační a osvětovou mezi lidem. Ten směr obrážel se také v brněnských Radikálních Listech, jejichž sloupce jsme — máme právo to dnes říci — také my z velké části plnili. Klidnější atmosféra svědčila také dalšímu rozvoji pokrokových myšlenek: ty rostly nyní volněji a směřovaly důsledně a přirozeně vlastní svou váhou k spojenství s ostatními mladými směry a k dokonalému odklonu od mladočešství. Tento docela logický vývoj vyvrcholil v programu České Moderny r. 1895. Co znamenala Moderna? Znamenala rozvití nejlepších a života nejschopnějších zárodků, které neslo v sobě pokrokové hnutí od samých počátků. Znamenala první jednotný projev representantů mladé politiky i literatury, scházejících se v nejdůležitějších společenských bodech Nebylo tu ani jednoho, jenž by nebyl býval už, ať v jakékoli formě a stupni. akcentován v pokrokovém hnutí. Povstala sice mimo organisaci pokrokovou a bez vědomí jejích uvězněných předáků †), ale pro hnutí pokrokové bylo to jen čestné, že se manifestovala v jeho revui. Program Moderny znamená dále překonání všeho toho, čím hnutí pokrokové upadalo. Radikální frakce vypěstovala v něm malichernou stranickou úzkoprsost — zde se však podala ruka i těm, kdož pracovali dosud vedle, ale byli nám blízci; radikální frakci byli bližší vždy Mladočeši než mladí lidé moderní — zde naopak; radikální frakce počítala vždy jen s massami — zde seskupili se jednotlivci;

*) Rozhledy 1893. čl. »O politické výchově našeho lidu,« »Naše politické listy« a »Nové směry.«

**) Sám její redaktor p. Ant. Hajn přiznal na val. hromadě 28. února, že se nekryla úplně s duchem pokrokového hnutí: »Již když jsme zakládali r. 1892 zastavenou N., zakládali jsme ji proto, abychom v ní svůj program pokrokový mohli tím více rozšiřovati. Zastavené »Nezávislé Listy« a »Rad. Listy« již zcela otevřeně vystupovaly jako orgán hnutí toho atd.« (Z brožurky: Zápas o Rad. Listy).

***) Nejen zásadně, ale i fysicky — nikdo z nás nebyl tehdy v Praze s neviděl z blízka do poměrů.

†) Ale ne proti nim, alespoň ne s naší strany. Právě my jsme to byli, kdož jsme pokrokovou organisaci i její předáky hájili proti jiným z Moderny, kdož v ní chtěli viděti nový útvar politický mimo pokrokářství.

radikální frakce odpuzovala literární pracovníky — zde se proklamovalo spojenství mladé politiky s mladou literaturou. Modernou, jedním slovem, zachycen byl okamžik, nejpříznivější až dosud okamžik, kdy mohl být položen základ k součinnosti všech sobě příbuzných mladých útvarů, a k zbudování většího moderního politického a duchovního útvaru, k němuž přec my všichni mladí musíme směřovati, má-li práce naše mít jaký cíl. Tím vším znamenala Moderna další fásí pokrokového hnutí, další krok jeho rozvoje, pokračujícího přes hlavu radikálně-pokrokového směru. Vůdcové tohoto směru po svém návratu z Borů zachovali se k ní ovšem tak, jak to důsledně plynulo z celé jejich minulosti. Postavili se proti ní, jako by byla v rozvoji pokrokářství skvrnou a hleděli z Radik. L. smazati každou stopu sympathií k ní. Každý jiný mladý politický směr byl by uvítal s radostí literární talenty podávající mu ruku — tito »praktičtí politikové« ukázali jim v nepochopitelné krátkozrakosti dvéře. Ovšem, co jim byl kdy který literární talent! Pro ně značil vždycky více každý radikální volič ve Zlámané Lhotě nebo student kamarád, s nímž se scházeli denně při pivě. Centrum této frakce nebylo vůbec nikdy nic jiného než kroužek mladých lidí, kteří se otáčeli kolem pp. Sokola a Rašína a s nimi se dostali na veřejnou arénu, ačkoli by o nich ani za deset let svět jinak nezvěděl. Ale tito lidé byli vždy nejbližšími srdci radikálních vůdců, jimi — třebas byli v politice a žurnalistice nejubožejšími dilettanty — obsazovali své výbory a redakce, jim dovolovali rozhodovati o osudech hnutí, kdežto skutečným pracovníkům a talentům, kteří jim byli při nejmenším rovni, nedůvěřovali a jak jen mohli, vylučovali je ze směru. Byla v tom methoda a cíl: dostati se se svým kroužkem k politické moci, tak, aby mohli vždy říci: »Pokrokářství — to jsme my, a jen my!«

Následky nemohly být jiné, než jaké byly: spovrchnění celého směru, úžasné klesnutí jeho duševní úrovně, jalovost a přemílání chudičkých politických frásí. Pro nás byly nejvýmluvnějšími příznaky těchto konců řeči dr. Baxy na sněmu a sjezd důvěrníků v prosinci 1895, kde celému jednání dávali ráz ne už představitele pokrokového hnutí, které bylo přec hnutím intelligentní mládeže, ba ani už ne kruh p. Sokolův a Rašínův, nýbrž starousedlí voliči nejmladočeštějšího kalibru, ti Orthové a Jechové, kteří s věcí mládeže, moderní české mládeže, jakživi neměli co činit!

* * *

Tento stav věcí vyhnal nás v loni z pokrokové organisace. Touže skoro dobou oddělila se také ta část studentstva, která stála za Časopisem pokrok. studentstva — a jak rapidně tento process ve studentstvu postupoval, ukázaly poslední události ve Slavii. Dnes už obrovská většina pokrokového studentstva nestojí za Radikál. Listy. Vážme jen, co to je? Může být zdrcujícího ortele pro vůdce studentského hnutí z r. 1890—1893, nemají-li už za sebou studentstva v r. 1896? Ovšem tu platí zas, co byl řečeno o literárních talentech: pánům radikálům leželi na srdci více mladočeští voličové než studentstvo. Proč, je jasno. A že to tím více ještě platilo o dělnictvu, je ještě jasnější: vždyť tímto krokem, jímž se pokrokářství stahovalo nazpět na úzkou půdu

státoprávního radikalismu, šířilo nutně trhlinu mezi sebou a dělnictvem. Přirozeným toho důsledkem bylo samostatné ustavení se směru pokrokově-socialistického. A tak směr radikál.-pokrokový zbaven spojitosti s mladou literaturou, se studentstvem a dělnictvem — tedy s nejpokrokovějšími živly naší veřejnosti — odkázán pouze na roztroušené venkovské důvěrníky, ale bez hustých řad stoupenců, s nimiž by mohl prováděti svou radikální taktiku, v neustálém kymácení vedle mladočeské strany, kterou chtěl zreformovati, ale která mu dávala košem a raději kompromissovala se Staročechy, oklestěn takto a oškubán až běda očekával svou poslední ránu.

Poslední události mu ji zasadily. I těm posledním, když zůstali a stále ještě věřili v možnost nápravy — to se týče jmenovitě p. Ant. Hajna — bylo na konec jasno. Jsou dnes tam, kde jsme my byli už loni. Nedorozumění bylo prohlédnuto se všech stran příliš jasně, než aby mohlo být ještě dále udržováno. Jedno ovšem zde dosti překvapuje: dle dosavadního chodu věcí dalo se předvídati, že frakce státoprávně-radikální strhne na sebe celý směr radikálně-pokrokový a přinutí i poslední živly druhého proudu k secessi, jako přinutila k tomu dříve už i nás a pokrokové socialisty. Zatím se stalo naopak: Frakce p. Rašínova opustila organisaci, prohlašuje směr radikálně pokrokový za rozpadlý a zůstavuje jeho vedení směru p. Hajnovu. Tím se situace ovšem velice skomplikovala, a hádati na věci budoucí je nesmírně těžko.

Jedno tu je ovšem nejjistější. Totiž, že Radikál. Listy za nového vedení stanou se ohniskem frakce pouhopouze státoprávně-radikální, která, ať už si bude říkati levé křídlo mladočeské strany či jakkoli, bude fakticky radikální reservou mladočeské politiky, strašákem, jenž se bude z Čech pouštěti na vládu a vídeňský klub poslanců. My nepopíráme existenční oprávněnost této frakce, ale rozhořčuje nás jen, že to byli právě předáci bývalého pokrokového hnutí, jimž bylo souzeno ji založit. Když nechtěli pánové více nežli to, mohli si jednoduše učiniti východiskem radikální řeči Grégrů a Vašatých a nepotřebovali po leta tahat mládež za nos, jako by se tu jednalo o nějaké moderní hnutí. Jinak, myslíme, je to jen v celkovém národním prospěchu, bude-li zde frakce, která bude státoprávní požadavek živit a udržovat s nejtužší houževnatostí. Jen že se nesmí tato frakce oddávati illusi, že český stát jí spadne hotový do klína, že lze ještě »mluvit s králem«, anebo že se dá za dnešní situace sorganisovati radikální státoprávní oposice v massách. Obligátní hrozba mladočeských řečníků ve Vídni: »počkejte jen, po nás přijdou ještě radikálnější!« má dnes méně chancí na splnění než kdy jindy. Ti radikálnější snad přijdou, ale jako malá frakce, ne však už jako velká národní strana. Neboť dnes je očividno, do jaké budoucnosti u nás vývoj politických věcí spěje: široké massy lidové pohrnou se valem k sociální demokracii, rolnictvo směřuje k samostatné frakci agrární a — středních vrstvách, zvláště v intelligenci, bude státoprávnímu radikalis zápasiti se směry, které v ohledu sociálně-reformním a kulturním buc daleko rozhodnější než naše dosavadní měšťanské strany, ale v ohl státoprávním daleko skeptičtějšími, modernějšími a věcnějšími. Neb'

ani k tomu, že radikálním živlům schází hmotný i mravní základ pro velkou stranu: nemají dosti politických talentů, dosti duševního fondu, dosti opravdovosti. Radikální boj za český stát předpokládal by mravní podmínky k heroickému zápasu — ale to, co cítíme vanouti ze »Studenta« nemůže být proň zárukou.

A proud druhý, jemuž tak znenadání dostala se samostatná zodpovědnost za osudy radik.-pokrok. směru do rukou? Zde předpovídati bylo by zvláště těžko. Dříve je třeba, aby se utišilo chaotické vlnění a zmítání, které protřese nyní celý organismus pokrokářství, a aby se dělení započaté v hlavách provedlo až do posledních atomů mezi stoupenci. Dosud se neví, jaký tábor která z obou frakcí má za sebou. Tolik ovšem lze říci, že většina živlů pokrokových v původním a vlastním slova smyslu, půjde asi s frakcí p. Hajnovou, kdežto pouzí na mladočeských luzích nasbíraní radikálové připadnou Radikál. Listům.

Rekli jsme, že radikálně-pokrokového směru není více. Myslíme, že právem. Ti, jimž dosavadní jeho organisace dostala se do rukou, zachovají snad i na dále tuto firmu, ale ve věci to bude už něco jiného. Teď by bylo nejvyšší chybou, ulpěti na pouhém formalismu politické partaje. Teď, když všecko nedorozumění je skončeno, jest úkolem směru p. Hajnova především: všecko to, co ve hnutí pokrokovém bylo cenného, moderního a rozvoje schopného vzkřísiti a uchovati do doby, kdy myšlenky dnešních mladých politických hlav budou se moci vtěliti v tělo a skutky strany. Minulost tu bude zajisté nejlepší učitelkou. A jejím prvým naučením bude jistě, že zažene chuť ku všem předčasným experimentům.

Prozatím je pro nás ovšem dostiučiněním, že vedení pokrokového směru ocitá se v blízkosti stanovisek, jež jsme v posledních dvou ročnících zastávali, dostiučiněním nejen pro nás, ale i pro myšlenky, jimž sloužíme. A těm, totiž volnějšímu jejich rozvoji, je posledními těmito událostmi jen posloužено. Všude tam, kde se míchá oheň s vodou, černé s bílým, kde se kompromissuje, zapírá a tutlá, ubíjejí se myšlénky a individuality. A už proto jsme povděčni tomuto konci nedorozumění. Již proto uzavíráme svůj dosavadní učet s pokrokářstvím s klidným uspokojením. Tím více, že nás to vše utvrzuje ve vědomí, že cesty naše v posledních letech byly dobré a že od samých počátků až do dneška vidíme tu přímou linii, která nás vedla v důsledcích našich myšlenek a vždy více nás oddělovala od těch, v jejichž blízkosti jsme se ocitli jen z obapolného nedorozumění.

K. V. Šembera contra J. S. Skrejšovský.

Z pathologie politického života českého od J. Arbesa.

Vzpomínám dvou mrtvých: za živa imponujících, na sklonku života »klínaných a nyní — jen několik roků po jejich smrti — skoro zamenutých . . .

K neuvěření! Muž, v jehož rukou sbíhaly se po celou řadu let tahla všechny nitky opoziční politiky české, politik, diplomat a publi-

Kazim. V. Šembera.

cista, který časem svým ovládal většinu národa a před jehož opositční výbojností třásli se netoliko podřízení c. k. orgánové, nýbrž s vynuceným respektem uhýbaly se a přikrčovaly i nejbezohlednější vlády vídeňské — muž, který neúmornou činností a takořka fanatickou energií ještě před dvaceti a méně lety imponoval sta tisícům patriotů českých — Jan Stan. Skrejšovský — odumřel proti své vůli pro veřejnost českou dříve, nežli jej stihla předčasně smrt fysická . . . .

A podobný osud stihnul jednoho z nejzapřisáhlejších politických jeho odpůrců: Kazimíra Vratislava Šemberu, který se byl před čtvrt stoletím s J. S. Skrejšovským a z části i s téhož politickými stoupenci utkal v tak krutém a bezohledném boji žurnalistickém, že podobného do té doby nebylo pamětníka. Šembera odcizil se však české veřejnosti dobrovolně dříve, nežli byl J. S. Skrejšovský neúprosným diktátem poměrův donucen opustiti Prahu a usídliti se ve Vídni.

Příčina, pro kterou si oba tyto mrtvé — ovšem jen dočasně zapomenuté — připomínám, jest přirozená. Zdáť se mi, že jest již svrchované na čase povzbuditi aspoň jedinkou vzpomínkou interes epigonův k poměrům a osobám ztrácejícím se znenáhla vždy více v mlze zapomenutí — dříve, nežli zemrou všickni účastníci, po případě pamětníci, kteří — bude li třeba — jedině mohou nesprávně líčené události uvésti na pravou míru . . . .

* * *

Nechť soudí kterýkoli z vrstevníků o Skrejšovském a Šemberovi jakkoli, tolik přizná bezpochyby i straník nejfanatičtější, že oba — byť i v nestejné míře — vynikali každý ve svém oboru nad úroveň obyčejnosti jako mohutné, byť i bizzárně skřivené a pahejlovité duby nad štíhlé, pravidelně rostlé sosny nebo normálně ohebná vrbiska. Oba zdají se býti osamocenými psychologickými problémy, plnými protiv, nevysvětlitelných disonancí a zdánlivých nedůsledností. Příští biografové jejich — a že se jich oba dočkají snad v době dosti brzké, jest jisto — budou míti kus krušné práce, aby z nesčetných, přímo diametralně se rozcházejících souvěkých úsudků vyloupli kriticky jádro a nastínily povahy, snahy a činnost jejich aspoň přibližně správně. Nám připadá v této stati spíše úkol vzpomínkový, nežli přísně a podrobně biografický. Dotýkámeť se obou osobností jen potud, pokud toho jest po našem náhledu potřebí

k porozumění, vlastně k povysvětlení publicistického zápasu, o nějž nám jde. V životě i ve veřejné a soukromé činnosti Skrejšovského i Šembery bylo tolik momentů zajímavých, poučných i odstrašujících, tolik expansivní, po případě i výstřední energie, náruživosti, vášně, ba mnohdy i fanatismu, že by byly stačily pro sto jiných, aby každý jednotlivec upoutal k sobě pozornost vrstev nejširších.

Oba byli jako stvořeni k činnosti proselytské, agitatorské a tím také k úkolům, jaké si ukládají tribunové lidu, kteří chtějí působiti na nejširší masy. Že zabočila činnost jejich na jiná pole, stalo se po našem náhledu jen tím, že životní poměry vtiskly oboum do ruky publicistické péro, jež jim bylo a zůstalo náhradou za živé, rozplameňující slovo.

V českém péře byli sice těžkopádní, nemotorní a s gramatikou neustále na štíru. Za to vládli elastickým pérem publicistickým v jazyku německém — každý ovšem svým individuelním způsobem — s úžasnou přímo virtuosností. Jako v názorech, snahách a konečných cílech života lišili se však i v péře skoro diametralně. Přesvědčivá rozmyslnost chladnokrevně kombinujícího Skrejšovského neměla kromě publicistické virtuosnosti pranic společného s vtipnou feuilletonní impertinencí, jakou měl k disposici Šembera — lehkomyslný, rozpustilý a bezohledný causerista, kterému šlo z pravidla spíše o vtipný, úsklebný, ranitelný výraz, nežli o samé jádro věci, který myšlenky a nápady své vrhal na papír, jak mu v divokém víru kmitaly mozkem — bez ohledu na to, raní-li nepřítele nebo přítele.

Publicistický zápas takovýchto dvou per, vedený po dlouhý čas s veškerou neurvalostí zapřisáhlých nepřátel na život a na smrt, nemohl, jak přirozeno, skončiti jinak, nežli jak skutečně skončil: vítězstvím chladnokrevné rozmyslnosti nad bujným, síly své přeceňujícím neopatrným a lehkomyslným sokem, nepočítajícím s tak zvanými »poměry« a především se střízlivě kombinující taktikou odpůrcovou. Z počátku a to po několik měsíců měl anonymní útočník, hantyrující líbeznou i groteskní impertinencí na své straně většinu velkého davu, lačnícího po sensačních pikanteriích. Baviť jej na útraty netoliko jen nepřátel, ale i poloodpůrců, ba i přátel svých. Tu a tam, zvláště u lidí poměrů a osobností důkladně znalých, s povděkem uznávána upřímná bezohlednost, s jakou různé sociální a politické nesrovnalosti tepány, nepomíjitelné tajné hříchy různých pseudovlastenců demaskovány a tak mnohá domnělá ctná a počestná duševní i mravní nulla bez pardonu na pranýř stavěna. Po pravdě musím konstatovati, že v nejširších kruzích působily první útoky na J. S. Skrejšovského a mnohé z nejvěrnějších jeho stoupenců jako osvěžující vánek. Zájem, jaký budily svým rázem vůbec, zvýšen tajemností neznámého pisatele. Prozrazovalyť netoliko důkladného znalce poměrů českých, ba více: člověka zasvěceného takořka do všech tajností pražských a českých vůbec . . . Hádáno na lidi nejrůznějšího druhu a trvalo přes půl roku, nežli se rafinovanému důmyslu Skrejšovského podařilo zjistiti útočníka v osobě K. V. Šembery . . .

* * *

Náhodným sběhem okolností mohu udati i den, kdy jsem spatřil Šembera poprvé. Bylo to v Borové dne 19. srpna 1862 o slav-

nosti Havlíčkově, které jsem se súčastnil jako člen »Sokola« krátce před tím založeného.

K polednímu onoho dne stál jsem s přítelem J. Reiterem (později stavitelem mostu Palackého) na hřbitůvku borovském, dívaje se do zamžené krajiny. Náhle provolal někdo za námi zvučným hlasem: »Pereat Alexandr Bach!«

Ohlédnuv se spatřil jsem opodál velkou, silnou a ramenatou postavu plavovlasého mladíka na pohled asi dvacetiletého, pravidelné, skoro sličné tváře — stojícího před hloučkem lidí a hrozícího zaťatou pěstí do prázdna. »Ale Šembero, Šembero!« ozval se kdosi káravě z hloučku lidí za mladíkem. »Což pak nevíš, že zaručil se výbor slavnostní za vzorný pořádek a nedovoleno ani Erazimu Sojkovi vystoupit na tribunu a promluvit k lidu, poněvadž — —«

Káraný však toho nedbal.

Poodstoupiv, zvolal mocným hlasem: »Sláva nesmrtelné památce Karla Havlíčka! Pereat Alexandr Bach!« Nikdo však provolání toho neopakoval. Hlouček lidu Šemberu obklopil a v několika okamžicích byli jsme s přítelem Reiterem na hřbitůvku sami — — — —

Mně byl Šembera sympatickým dříve, nežli jsem se s ním seznámil osobně, ba nežli jsem se vůbec něco o něm dověděl.

Pamatuji se na příznivý dojem, jaký na mne učinily první verše, nadepsané »Ça ira«, jež jsem z jeho péra četl. Byly otištěny v »Rodinné Kronice« jako ukázka ze sbírky »Z mladých ňader«, vydané r. 1863 ve Vídni na prospěch raněných Poláků — tedy v době poslední revoluce polské, která se těšila v Čechách nejvřelejším sympatiím. Byly to sice verše místy poněkud drsné; ale vanul z nich žár revolty — nadšená bojovnost mládí, domnívajícího se, že stačí pouhá vůle nebo několik vzletných veršů ku ztroskotání »starého světa« — cosi jako ohlas »Marsellaisy« s usmiřující apotheosou sbratření. Cituji jen začátek a zakončení:

»Pryč s katafalkem! — Růže sem
a věnec kolem skrání . . .
Pochodně vzhůru! Prapor v pěst —
a slavme z mrtvých vstání — —

Pryč s katafalkem! — Starý svět
již dávno v hrobku klesl,
a Fenix časů nadějných
se vzhůru z žáru vznesl:
On mocnýma teď křídloma
ku předu — k světlu spěje,
a nové doby vítězství
nad starou bídou pěje.«

Kniha, z které byly verše ty vyňaty, dostala se mi do rukou prve po letech a — zklamala mne. Nesčetné chyby tisku a jiné pokles gramatické mě sice nezarazily, za to však nevykvašenost, nevyspělý myšlének, mozolný a trapný zápas o výraz a — nepůvodnost. Ce není nežli výsledek pilné lektury nejmódnějších tehdá básníků ja Heineho, Musseta, Lenaua a jiných, bez individuelní rázovitosti, "

skoro vesměs pouhé a k tomu formálně více méně nedokonalé imitace. Než i tak uklouznul péru mladistvého přítele světové poesie mnohý veršík překvapující něžností a formálně aspoň uspokojující, jako na příklad:

Cokoliv jsem v snech blažených
neb divých bouřích sníval,
cokolivěk jsem procítil,
neb v písních sobě zpíval;
cokoliv ještě v srdci dlí
a tajemně je hněte:
to vše jsem našel v oku tvém,
v němž živá láska kvete.

Připomínám si i hluboký, vzrušující dojem, jaký na mne učinila r. 1864 delší nekrologová stať z péra dvacetiletého Šembery taktéž v »Rodinné Kronice« po smrti Vincence Furcha otištěná. Na ukázku Šemberova slohu českého a tehdejšího jeho způsobu nazírání na svět, cituji aspoň několik řádek úvodu:

»Úmrtní lože! . . . A rozechvěn tisknu tu schladlou ruku a hledím na ty krásné, šlechetné tahy tváře jeho . . . Nemohu odvrátit očí, a když na okamžik sběhnou, vzletnou jen ku krásnému obrazu, jenž nad ložem zvěčnělého visí . . . Ta krásná usměvavá tvář dívčí! . . . Hasnoucí oko tvoje utkvělo na něm a jako tichý ohlas citů dávných proletěla dobíjejícím srdcem tvým zpomněnka na ni!? Tiše zdřímnul's . . . Sedím u stolku naproti tobě, ty drahý pěvče, a probíhám lístky, na něž třesoucí se rukou ještě den před smrtí jsi psal písně — skromné, vnadyplné fialky . . . Sedím tu sám v pokojíku tvém — z venčí sem bije šum a hluk denního života — a ty — ty nestěžuješ sobě více naň . . . »Jen dvě léta ještě!« šeptal jsi často. »Jen dvě léta ještě a dokonám práce své — pak pokojně umru . . . Ach, jak mnohdykráte byl bych si zoufal, kdybych nebyl měl potěšitelkyni v utrpení — poesii! — Jen dvě léta ještě!« Hle, osud ti toho nedopřál.

Bylo ti těžko loučit se s životem! — násilně doplanuly svaté žáry srdce tvého« atd — — — —

A připomenu-li, že četl jsem tyto řádky v tiché, skoro liduprázdné kavárničce malostranské za pozdního večera, kdy venku vichr kvílel a sténal, jako by pohřební píseň dovíval — kdy sám jsa mladík jen o něco málo starší Šembery dovedl jsem se s veškerou vnímavostí mládí vmysliti v truchlivě bolestnou náladu pisatelovu — uvěří mi čtenář, že jsem na dojem těchto řádků a tudíž i na jejich původce nezapomněl ani po letech, když jméno Furchovo upadalo vždy více v nepaměť, až je lesk jiných jmén básnických zastínil úplně . . . Nyní, po více nežli třiceti letech ovšem podrobuji řádky ty chladnokrevně kritické analysi. Vím :e, že tužka redaktorská v původním rukopise Šemberově hluboko ryla, : i tak zbyla přece aspoň rázovitost trhaného slohu Šemberova. Z celku ednotlivostí prokmitá již zde kaleidoskopický sloh feuilletonní — lehký, avý, pointovaný.

Rázovitost Šemberovy rapsodické prosy, jak se jeví v citovaném vku skoro lyrického výlevu citů nezměnila se v podstatě ani později.

Názor jeho v svět měnil se však, vlastně dozrával rapidně. Zárodky bojovnosti, jak se jeví v jeho verších z »Mladých ňader« a především v prosaickém doslovu k nim, vzklíčily v necelých pěti letech v bujné a žáhavé proutí sarkasmu, kterémuž i občasná světobolná sentimentálnost a mladistvá sensitivnost skoro úplně padla za oběť. Než i v nejbujnějších, nejrozpustilejších, úšklebným sarkasmem a nejtrpčí ironií sršících útočných politicko sociálních jeho feuilletonech z doby úplné duševní zralosti možno vystopovati záchvěvy melancholie a mžikově truchlivých a bolestných nálad, jakými dýše citovaný úvod Furchova nekrologu z doby básnického jara jeho . . .

* * *

Osobně seznámil a za nedlouho spřátelil jsem se s K. V. Šemberou teprve r. 1868, když stal se dopisovatelem »Národních Listů«. Byl to spíše athleticky, nežli normálně statný mladý muž nadprostřední výšky, s mocně vyklenutým hrudníkem, ramenatý, zdravím, silou i rozmarem přímo kypící. Mužně krásná tvář zarůžovělé jemné pleti a pravidelných tahů, modré oko, ušlechtile modelovaný nos a kypré rty, zlatoplavý dlouhý a jemný vlas a takový též, přirozeně pravidelně zakudrnatělý plnovous, vůbec celá fysiognomie a skoro imponující postava připomínala idealní reky germánské, jak je zobrazují němečtí malíři na obrazích z bájné dávnověkosti. Jako model k Sigfriedovi »Nibelungů« byl by Šembera najisto uspokojil i nejvybíravější malířské mistry. Barytonový jeho hlas kovového timbru měl k disposici celou škálu odstínův od nejjemnějšího tónu úlisnosti až po turovitý řev. Chůze jeho, ačkoli lehká, elastická, byla poněkud nonchalantně kejklavá, skoro bych vulgárně řekl, »klackovitá«; gesta živá, skoro prudká; chování sebevědomé, smělé a odhodlané. Zjev jeho byl i v největších davech nápadný. Šatil se elegantně, z pravidla dle nejnovějších mod; ale lišil se od obyčejných elegánů vždy nějakou nápadnější bizzarností. Neobvyklý v Praze raglán a kalabrésský klobouk se širokým okrajem dodával celé postavě rázu drsného, ba skoro až zdivočilého; než jediný pohled v usměvavou, sebevědomou spokojenost jevící tvář stačil k poučení, že zdivočilé vzezření jest pouhý okamžitý přelud.

V roce 1868 dověděl jsem se také mnohé z jeho minulosti a kladu sem jednak některá dáta životopisná, jednak několik vzpomínek k jeho charakteristice jako člověka a publicisty.

Byl synem velezasloužilého literáta a jednoho z nejupřímnějších patriotů českých z doby předbřeznové — Aloise Vojtěcha Šembery a narodil se dne 4. března 1844 v Olomouci, kde byl otec jeho v tu dobu professorem řeči a literatury české na zemské akademii.

Následkem přesídlení otce svého do Vídně navštěvoval Kazimír již nižší školy, jakož i gymnasium a práva v sídelním městě, tak že právem možno o něm říci, že dostalo se mu vychování velkoměstského, po případě »vídeňského«. Stopy toho a sice zřejmé, ba nápadné jevily se u Šembery i v pozdějším věku netoliko v povaze a názorech, nýbrž i ve zvycích a marottách, ba skoro ve všem, cožkoli podnikal.

V celku byl ryze vídeňským »dítětem« se všemi stinnými i světlými stránkami dobrodužných těchto »dětí«, které mají největší zálibu

v »hecu«, ať už je »hec« ten druhu jakéhokoliv. Od plnokrevných Vídeňáků lišil se hlavně svým uvědomělým češstvím, mnohostrannější znalostí poměrů slovanských vůbec a zálibou v sledování, po případě i hlubším studiu universálním.

Již v nižším gymnasiu jevil neobyčejnou zálibu v belletrii a v brzku seznámil se skoro se vším, cožkoli mu bylo z literatury české a německé vynikajícího přístupno. Zároveň zabýval se přírodními vědami a učil se pilně cizím jazykům. Přirozenoť, že v čilém, ba ohnivém mladíku ozval se následkem tohoto druhu studia záhy také pud básnického patvoření. První pokusy veršem otisknul již roku 1861 jako 17tiletý jinoch ve vídeňském almanachu »Dunaj«, další verše a jiné drobnější práce otištěny v »Lumíru«, ve »Hvězdě« olomoucké a v »Rodinné Kronice«. Roku 1864 napsal prý i román, jenž však zůstal v rukopise, o němž nevím nežli pouhý titul »Výstředníci«. V téže době zahájil také již činnost dopisovatelskou, (v kteréž později nabyl neobyčejné zručnosti) dopisuje do moravských a pražských listů. Po absolvování gymnasia oddal se studiu práv na universitě vídeňské; ale neobmezil se pouze na toto studium, nýbrž navštěvoval také pilně přednášky o filosofii, esthetice a umění a studoval pilně literaturu polskou, francouzskou a anglickou. Puzen láskou k publicistice přispíval z počátku různými články do politického časopisu »Ost und West«, jenž vydáván k účelu seznamování německého světa s národy slovanskými a vstoupil konečně jako stálý spolupracovník do vídeňského denníku »Wanderer«, který vydáván za tímže účelem jako výše připomenutý list »Ost und West« a řízen ve smyslu federalistickém. Roku 1868 stal se také dopisovatelem »Národních Listů« z Vídně a prokazoval listu tomu po několik roků služby skutečně neocenitelné.

V tu dobu totiž, kdy holdováno v Čechách v ohledu politickém a parlamentárním »pasivnosti«, byla Praha takořka isolována a skoro beze styků s Vídní. Několik telegramů z pramene úředního a dva, tři telegramy zvláštní, bývalo vše, co denně z Vídně zvěstováno pražským denníkům.

Praha se o Vídeň takřka ani nezajímala Čelnější, vlastně sensačnější zprávy českých listů vážívány z pravidla z kalného a tendenčního pramene vídeňských listů a teprve v Praze uváděny od případu k případu a spíše instinktivně nežli po pravdě, jak bývalo by možno jen z vlastního názoru, na pravou míru.

Šemberovy rozsáhlé konnexe, jeho znalost vídeňských poměrů a přede vším kolegialnost jeho s vídeňskými publicisty nejrůznějších politických odstínů usnadňovaly mu práci jako dopisovateli v takové míře, že mohl »Národním Listům« konati služby jako žádný druhý publicista nebo český patriot ve Vídni žijící. »Nár. Listy« bývaly také v tu dobu ze všech listů pražských z Vídně nejrychleji a z pravidla také nejsprávněji informovány o všech, jen poněkud důležitějších záležitostech, týkajících se zemí koruny české a především Prahy.

V posledních letech šedesátých a na počátku let sedmdesátých ne- téměř dne, kdy by nebyly otiskly jeden, dva nebo i tři kratší nebo ší situační dopisy Šemberovy a z pravidla také skoro vždy několik ramů.

Avšak netoliko »Nár. Listům«, Šembera prokazoval v tu dobu různé služby i mnohým jiným známým a přátelům svým v Praze. Nechť přál si kdožkoli z nich cokoliv k vyřízení ve Vídni, vždy stačil pouhý lístek nebo telegram a Šembera ve Vídni všechno opatřil, všechno vyřídil a okamžitě také podal interesentovi přiměřenou zprávu, obyčejně telegraficky.

A kdykoli některý z jeho přátel zavítal do Vídně, mohl býti jist, že mu ve Vídni nebude nikdo jiný ciceronem nežli Šembera, který v ohledu tom neznal únavy a skoro ani oddechu, aniž by tím činnost svou publicistickou zanedbával. Neobyčejná, ba obdivuhodná zručnost jeho publicistická umožňovala mu v tomto vzhledě začasté pravé divy. Agilnost ducha jeho byla tak vzácná, že po dnes neznám nikoho, kdo by se mu byl mohl po bok postaviti.

Agilnost ta jevila se i v jeho písmě. Viděti jej psáti, byla přímo pochoutka. Péro letělo přes papír bez zastávky zůstavujíc po sobě učiněné hieroglify zašpičatělých, nestvůrných znamének bez nejmenší podobnosti k písmenům. V několika vteřinách počmáraný lístek odstrčen a nahražen lístkem novým. Píšící, vlastně čmárající, jako by ani nemyslil — nebo jako by s úžasnou rychlostí stenografoval cizí nějakou řeč . . .

Několikrát byl jsem očitým svědkem, když psal feuilleton neb úvodní článek.

Přetřásajíce nejrůznější věci procházeli jsme se kdysi v městském parku vídeňském. Smějíce se a žertujíce zabočili jsme pak do vnitřního města a za nedlouho octli jsme se před budovou redakční.

»Chceš-li, pojď se mnou nahoru«, prál Šembera. »Napíšu si několik řádek.«

Šel jsem. Šembera zasedl ve svém bureau za svůj psací stůl a začal psáti. Já usedl na pohovku a vztáhnuv ruku po několika časopisech začal jsem je prohlížeti.

Proletl jsem »po journalisticku« »Wiener Tagblatt«, starou »Presse« a přečetl si pak zajímavý feuilleton nové »Presse« s pohodlím pravého gourmanda t. j. pomalu větu za větou a slovo za slovem, jako bych chtěl o něm psáti kritiku.

Když jsem dočetl — vše to netrvalo ani dvacet minut — pohledl jsem mně ku stolu, za nímž Šembera psal. Chvíli slyšel jsem ještě chvějivý šelest péra . . . Náhle šelest utichl, Šembera vstal a sbíraje po stole rozhozené lístky podal mi jeden — začátek úvodního článku . . .

»A to jsi napsal za tu chvíli?« optal jsem se.

»Podívej se!«

A ukázal mi patnáct nebo šestnáct lístků čerstvě popsaného listovního papíru. Na posledních čtyrech nebo pěti lístkách nebyl ještě inkoust ani uschlý . . .

»Přečti si zatím začátek!« pobízí Šembera.

Pokusil jsem se o to. Znaje jeho rukopis rozlušťoval jsem rukop
hieroglify jeho poměrně dosti rychle; ale přece s takovou ztrátou č
že bych byl celý článek v rukopise asi sotva rozluštil zcela správně d
nežli byl napsán.

Nahlednuv pak ještě do tří nebo čtyř lístků, abych se přes

o čem článek jedná, vzdal jsem se další práce. Druhého dne četl jsem článek vytištěný a vyprosil si jeho rukopis. Byl to týž rukopis, jejž jsem byl den před tím viděl, a souhlasil úplně s článkem vytištěným.

»A píšeš vždycky tak lehce a hravě?« optal jsem se.

»Ah, co ti napadá! Někdy abych to pumpoval z hlavy heverem. Čert ví, čím to je. Někdy jako blesk, jindy jako když tasemnici po kusech soukáš. Někdy mne každý šelest vzruší, jindy bys mohl střílet vedle mne z děl, a nic mne nevyruší. Někdy se potím krví, někdy vodou, někdy podmáslím a jen tak občas nektarem publicistické divinace.«

»A kdy, prosím tě — tak a kdy onak?« zasmál jsem se

»Toť jednoduché a přirozené. Mám-li nápad jen jediný, letí péro z pravidla jako smečkou honících psů pronásledovaný jelen bez ohledu na to, kam doletí . . . Instinkt už je někam dožene, obyčejně aspoň k relativně uspokojující oase. Ale jakmile mi šlehnou mozkem nápady dva nebo docela tři — jakmile začnu kombinovat, eliminovat, kritisovat, a jak se všechny ty různé duševní úkony nazývají — jsem v koncích. Peru pérem do papíru jako rapírem, kopu, řvu, vzlykám a směju se — a nic na plat! Mozek zamrzá a nerozmrzne dříve, až zapomenu na vše vedlejší, až mne popadne jediný nápad za pačesy. A ten mne chvíli vleče, potom se rozprskne v nápad jiný a ten zase v jiný a tak, aniž vím, jak a proč — — — — Eh! někdy, věř, bych se z toho zbláznil. Ti, co čtou, co my načmáráme, čerta vědí, jak bolestný je někdy porod třeba nejblbější křápanice.«

Milan Fučík:

Andante.

Slyšíš, má duše, v melancholii své našich smutků delikátní píseň,
andante pohřební v pochodu rytmu, jež v hloubce se tichounce ztrácí . . . ?
Bojíš se, duše má, že by nám srdce puklo v těch molových akkordů nářcích?
Viď, chtěla bys — tak z dálky — slyšet zas veselou písničku leta,
a uvidět — v pastelu vybledlém — sladké ty dny, zase a zase . . . ? . .

Jak v lesích jsme bloudili, obliti vůní a přidušeným světlem, ale ne sami —
jak v rozkošně vlahých nocech jsme se hloupému měsíci smáli, ale ne sami —
jak v růžových jitrech jsme chválili slunce, jež prškou nás kropilo zlatou, ale ne sami,
jak šeptali jsme tiše a líbali vášnivě v objetích dlouhých, ale ne sami —
vid, duše má věrná — nikdy však sami . . .

Však, jak bychom sami tak chodili mohli po lesích, kdyby nás Její nevedly oči —?
co by nás vábila noc — i s lunou — bez Její záře a tepla a dechu —?
bychom dovedli zpívat tak krásně, kdyby nám Ona nepěla napřed —?
oho bychom líbali, než Ji, a komu tak šeptali tiše a vroucně —
oh, kde by byly dnů našich letních sálavé barvy — bez Ní . . . ?!

A dík jsme Jí vzdali za všecky dary a milost a přízeň,
dík jsme zasvětili zlatý a ctili ji oddaně, vděčně,
a věčnou lásky zapálili lampu, oleje nalivše citů . . .

Chceš spít se vzpomínkou, žal svůj v ní utopit a tiše zapomnít
na bouři divokou, jež zhroutila oltář, nám unesla světici s potupným, sveřepým smíchem?

Poznáš jen bídu ve vzpomínky pastelu bledém a uprchlé vůně mrtvého štěstí, —
tu zmlklou píseň jásavou už nedovedeš zazpívat, má duše —

v andantu pohřebním, jež v tónu nářcích se v hloubce tichounce ztrácí,
jen bolestné uslyšíš: Bylo . . . — a zoufalé: Marně, marně, ach marně . . .

Mstitel.

Napsal Georges Rency.*)

Ty malá služko s žhoucíma a naivníma očima, ty nezvíš nikdy, jaká jitřenka radosti ve mně vyvstala, když jsi přišla sloužiti do našeho domu! Když jsi mne shlédla, usmála jsi se důvěrně: zajisté jsi si vzpomněla, žes mne viděla už tam venku, ve vsi, za dnů slunce a žní. A já, můžeš se domnívati, že jsem na tebe zapomněl? Příliš vyrostlá už na svůj šat, se svým kvetoucím tělem, smějícím se sem tam jeho děrami, se svou rozpálenou a zářící tváří a svými rezavě zlatými vlasy, propletenými bledým zlatem slámy, ó rozkošný obraze, malá bohyně polní, víš-li, žes mi byla tenkrát symbolem všeho mládí a všeho života?

Přišlas tedy a usmála jsi se; a tak bylas mi po celý svůj pobyt u nás neustávajícím příchodem a neustávajícím úsměvem. Nezdála jsi se zvykati svému novému životu jak by to byla učinila jiná, podrobující se blbě rozmarům věcí. Nikoliv, byly to naopak věci a pohyby našeho všedního života, které zdály se spěti k tobě a oživovati ve zdravé laskavosti tvého zraku. Pokaždé když jsi se ke mně blížila, měl jsem tentýž pocit jako v den tvého prvního vstupu k nám, pocit lahodné svěžesti, upomínající na koupel v jarní vodě. Úmyslně jsem se snažil nehleděti na tebe, ale moje vůle neodolala na dlouho mému srdci a zase jsem dával setkávati se mým vřelým zrakům s tvými a viděl jsem tě usmívati se. Zde ovšem, rozuměj mi, moje malá přítelkyně! nechci ti přikládati nějakou domnělou oduševnělost. Usmívala jsi se, můj Bože! prostě proto, že ti tak bylo nutno činit, z veselosti, z dobroty, anebo snad z kterékoli jiné příčiny. Ale ať jsi tomu chtěla či ne, tvůj úsměv byl úsměv celého jistého světa, mému světu cizího, světa, jejž miluji: světa bodrých nenucených venkovanů jasné a zvučné životnosti, jejíž bylas dcerou. Kochal jsem se v tomto úsměvu na tvých rtech, podobných krásnému zralému ovoci, kochal jsem se v něm, pil jsem ho a cítil jsem, jak vniká do mne jako sílící nápoj. Míza, jíž se rděly tvé líce a rty pronikala mou bytostí a svírala mi hrdlo nejsladším zaštkáním. Tvůj úsměv měl v sobě kouzlo vzpomínky a zároveň i naděje; on mi byl věrnou zárukou dalšího trvání plemene, v něm jsem viděl konečnou, osudem určenou, zářící a osvobozující výslednici bůh ví kolika generací úsměvů! Přesvědčoval mne také chvílemi, v hodinách snění, že mnou, kdybych tomu chtěl, mohl

*) Jeden z nejmladších talentů moderní literatury belgické.

se zroditi znovu jednou na jiných rtech, které by byly současně tvými i mými. Jedním slovem — rozumíš mi už, není-liž pravda? — miloval jsem tě. Miloval jsem tě a tys milovala mne, toť bylo jisto. Přišlo to tak znenáhla a čím více jsme se vídali, tím lépe jsme konečně chápali tajemný a věčný svazek, jenž nás pojil. Když's mi posluhovala při jídle, zavadilas o mne, a já spatřil, jak se ti strašně třesou ruce, které přede mnou držely mísy a jak krásné růže tváří tvých zbledly, aby na novo se rozvily tím prudčeji. Něco v tobě se zušlechťovalo, cítil jsem to; a něco zase ve mně blížilo se k tobě a k tvé vřelé, živočišné, selské síle. Jest opravdu třeba připomínati si tyto rozkošné chvíle? Mám z nenávisti k přítomnému oživovati lahodu těchto vzpomínek? Měj dosti na tom, že jsem tě miloval upřímnou a opravdovou láskou, že duše naše byly k sobě připoutány svazkem nejvášnivějším a nejvěčnějším. Naše vzájemné úsměvy měly tenkráte ještě dosti síly, aby vyjádřily horoucí spojení našich duší a těl. Když se vznášely na našich rtech, bylo to jako vyslovení celé naší bytosti, jako rozkošné její rozvití. Úsměv jako byl tvůj nespatřil jsem na ústech žádné ženy a nebylo možno, abych jej byl kdy spatřil, poněvadž to byl úsměv jen tvé zvláštní duše, úsměv toho něčeho, co jest v nás hlubšího a podstatnějšího než život: nevědomé síly, tajemné, složené působením celých věků. Aniž jsme promluvili spolu kdy co jiného než všední slova, aniž jsem se ti svěřil se svou láskou anebo uslyšel vyznání lásky tvé, oba jsme přece věděli, že kráčíme pod týmž jediným vztažením ruky osudu. Nebylo-li onoho duševního stavu v tobě, jak bych si pak měl vysvětliti tvé vzezření v oněch dnech? Ty tak prostá, tak naivní, tak po venkovsku spontanní, jak to, že jsi se zavírala náhle do sebe, že jsi žila nevědomky jen v důvěrné rozmluvě se svou duší? Myslilas na mne? Ó, to bylo cosi jiného! Ne, tys nemyslila na mne osobně, nebyla to, tím jsem jist, postava tvého mladého pána, která se před tebou tyčila, kdykoli se ti zachtělo vyvolati si ve svém dívčím snění toho, jejž jsi si vyvolila za předmět své lásky. A přece, ať jsi tomu chtěla či ne, byl jsem přítomen všem tvým myšlenkám a ty nemohla jsi si nic představiti, aby v tom nebyla vidina mé osoby. Bezděčná suggesce, jíž jsem na tebe působil, stávala se ode dne ke dni silnější, pohledy moje rozvěšovaly po tvém těle plášť touhy. Tvé oči, ó tvé veliké jasné oči s neohraničenými obzory, tvé oči zpívající jako pták tvého kraje, tvé oči se prohlubovaly, obklopovaly se kruhy, nořily se do opojné melancholie. Z pokoje, v němž, netečný ke všemu, cos nebyla ty, jsem se pokoušel chápati slova čtené knihy, slyšel jsem večer, jak usínáš horečně oddychujíc, nahoře pod střechou. Nikdy, přísahám ti, před oním osudným dnem nenapadlo mi tě následovati, nikdy před oním skutkem nepocítil jsem touhy po dokonalejším spojení, než jakého nám poskytovaly naše pohledy. Ale najednou jedné noci, když jsi dlouho la bděla a vystupovala pak tiše po schodech do své mansardy, stoupal m za tebou, beze slova, bez láskání, ba i bez jakéhokoliv zdání strachu vé strany, a vstoupil jsem k tobě.

V oslňujícím svitu měsíčném padajícím sem přímo malým okénkem, světnička celá, na podlaze, na stropě i na stěnách, bíle ozářená, lými plochami sem a tam rozvěšených ručníků a spodniček zdála se

mi být evangelicky čistou, jakoby vyzdobenou pro oběť tvé nevinnosti. Moje žádosti kolísaly neodhodlaně v tekutých proudech, které mne oblévaly extasí a vášní. Zůstal jsem stát nepohnutě, zrak maje upřený na kus oblohy, jenž se rýsoval ve čtverhranu okenního rámce a cítil jsem, ó jak nesmírně jsem cítil! jak se ve mně zvedá, jak mi zaplavuje srdce a jak vrhá svůj příliv až do mého hrdla horoucí vlna mé lásky k Tobě. Bylo to přesladké, ale zároveň plné úzkosti. Cítil jsem strach a při tom zase i radost nad tím, že jsem tak daleko vystoupil ze své obyčejné bytosti. V tomto okamžiku bila věčnost na hodinách mého osudu. V tom jsem náhle sklopil svůj zrak k tobě; ani ty jsi se nehýbala. Sedělas skrčena na svém lůžku, kolena majíc vyzdvižena až k ústům, po způsobu odpočívajících venkovanů a opíralas bradu o skřížené ruce. Takto, ó snivé, rozkošné dítě hodiny, čarovné a touhyplné, tvé zdvižené zraky se koupaly ve světle měsíčním. Tvář tvoje nevyjadřovala nic než trpné očekávání, nic než jistotu poněkud bázlivou, nic než skutečnou lásku, vrytou do rysů tvé krásy.

Přiblížil jsem se k tobě a položil ti ruku na rameno, tak jako bych si tím od té chvíle pojišťoval právo na tvou osobu. Dobře vědouc, co posuněk ten má znamenat, neodporovalas a poslušně upřelas na mne své obě oči. Mezi námi byl jen svit měsíce, tak jako zvláštní atmosféra, svůdná a poddajná, tekoucí měkce podél tvých lící a koupající tvé skřížené ruce. Pak jsem tě objal, posadil si tě na klín a jal se tě zvolna svlékat. Tys zavřela oči a přehodila hlav i na zad mezi rozpuštěné vlasy. Objevila se tvá plná šíje, tvá zářící ramena a tvá dětská ňadra vytryskla jako proud světla. Když jsem tě takto svlékal, zmocnil se tě stud: skrylas tvář do nahých svých rukou. Ale přece jsi nekladla ještě odporu. Cítil jsem, jak se tvé údy připravují objeviti se obnaženy. Bílé kusy tvého šatu padaly znenáhla na podlahu, a jejich hromada sloužila ti jako za podstavec, když jsi se pak objevila nahá, docela nahá, ó tělo kvetoucí, tělo měsíčné, má zářící jitřenko! Jak bych mohl vyjádřiti slovy své nevýslovné vytržení? Hleděl jsem na tebe dlouho, jako v bezvědomí. Bylo to poprve, co jsem viděl ženu v nádherném zazáření její nahoty. Byl jsem tak uchvácen, že jsem nenalezal slov, oddychoval jsem zprudka, a ruce moje se chvěly. A chtíč, ano, chtíč, prohlašuji to, se mne zmocnil. Byl to jako zuřivý příboj, jenž útokem zachvacoval mé smysly. Ustanovil jsem se hned předem, že se jím nechám docela nést, neboť jsem chtěl si zachovati intensivní vzpomínku z nejmenších podrobností této chvíle. Cítil jsem, jak zrak můj se kalí, jak vidím jednou světlo bělejší a hned na to zas červenější. Dokonalá nepohnutost ochromila můj život. Ruce moje, ó ruce moje se třásly. Jektal jsem zuby v palčivé horečce. Moje mužskost vzpínala se strašlivě a chystala se propuknouti. Ah! jako divoch strhal jsem se sebe šaty a odhodil je daleko. Byl jsem obnažen jako ty; stál jsem tu v září měsíce jako stělesněný veliký vzpínající se chtíč, horoucí a nahý. A pak jsem tě popadl, vrhl jsem se na tebe a sevřel tě tak, jako svíráme život, chceme-li z něj dáti vytrysknouti poslednímu úsměvu anebo poslední slze. Tělo tvoje v mém objetí klesalo. Tvoje vyjevené oči zdály se být navlženy slzami. Mezi pootevřenými rty svítil email tvých zubů.

Pak jsem se s tebou mazlil, kolébal tě na klíně: objevoval jsem tvé

tělo část po části, jako se objevuje neznámá země. Byl jsem u vytržení nad rozkošnou křivkou tvých ňader, lahodnou vlnou tvých boků. Sledoval jsem nejmenší meandry tvých pevně stavěných a bílých nohou. Přitiskl jsem svá ústa ku tvé kůži a procházel jsem se tak s horoucím dechem v dlouhých polibcích po tvých údech. A tu náhle cítil jsem, že udeřil okamžik, kdy se mám spojiti s tebou, že udeřil okamžik, kdy máme spojiti svá pohlaví a vrátiti se tak do lůna božstva. Položil jsem tě na lůžko, vrhl se k tobě, líbaje tě na rty a zmocnil jsem se tě v prudkém záchvatu, co tvé výkřiky zanikaly v křečích mé vášně.

Zde jest třeba, abys mi dobře rozuměla, ó má malá obětovaná! Připomněl jsem si tyto věci ve všech jejich podrobnostech, ne proto, že by dráždily mou smyslnost, ne proto, aby mi poskytly příležitost prožiti znovu chvíle tyto prudké vášně. Nikoliv: tento tělesný akt, tento božský tělesný akt, jejž jsem vylíčil, chtěl jsem předvésti nejen v jeho pouhé osudnosti, nýbrž i v jeho kráse a vznešenosti, tak jak je hoden, aby byl zvěčněn znamenitým některým mistrem v nejpodivuhodnějším mramoru. Tento tělesný akt jest vyvrcholením bytosti, tou chvílí v životě, kdy člověk cítí se v pravdě božským, poněvadž je tvůrcem. Více ještě nežli v modlitbě nebo v náboženském vytržení, cítíme se tu zbaveni pozemských pout a splýváme spolu mezi květinami hvězd, v neznámé kterési končině.

Když jsme se navrátili z tohoto »kraje světla«, kochal jsem se plnou duší v tvé kráse, v tom sladkém klidu tlumených barev, v tom odpočinku celého těla, jenž následuje na ukojení žádosti. A tenkráte to bylo, kdy jsem si uvědomil, jakým pokladem jest pohled milující ženy. Tys neříkala nic, bojíc se ztrnulým svým jazykem přerušiti kouzlo těchto chvil.

Ach! poslyš nejkrutější pro mne vyznání: ó má drahá, věř že jsem tě úplně chápal toho večera, že jsem prohledl docela tvou jemnost a naivnost, že jsem uzřel na dně tvé povahy to, čeho bylo třeba, abys mohla náležeti mně. Měl jsem tě nahou ve svém náručí, oba jsme se chvěli společnou horečkou. Předsudky o různostech společenských, které nás dělí, ach ty jsme zanechali tam dole s našimi šaty, tam dole, odkud jsme nastoupili svou rozkošnou cestu. V onom okamžiku byl jsem docela tím jist (ach! proč nejsem ještě), že jen trochu času a trpělivosti stačilo by učiniti z tebe důstojnou družku celého mého života. Neměl jsem proto omluvy, a chci to volat neunavně! ano, neměl jsem omluvy pro to, abych brutální rozchod s tebou svaděl na různost výchovy a na zájmy svého společenského postavení. Neměl jsem, abych neviděl tvých slz, ani oné clony předsudků a sobeckých zvyků, která jakoby na zavolání zakryje nám každé zbabělství, které jsme spáchali.

Neboť já jsem tě opustil! to se ti musilo zdát nelidským, neuvěřitelným. Musilo tě to ohromiti jako zázrak. A přece se tak stalo: ano, já tě
[illegible]stil. Naše objetí se opakovala. Byli jsme oba mladí a silni. Jedné noci promluvila, proti svému zvyku, a svěřilas mi tajemství: bylas v ponaném stavu. Ó já byl šťasten jako vůbec kdy člověk mohl být šťasten. [illegible]štil jsem a blábolil na tvých ústech slova ohnivá jako polibky: objímal [illegible] tě s novou radostí domnívaje se držeti už v náručí bytost, která [illegible] zroditi ze mne v tobě. Byla to nezapomenutelná obnova naší

lásky, vypjetí našich bytostí až k nebesům. Odcházel jsem se sliby, s ujišťováním věrnosti, s nejstrašlivějšími přísahami. — Ale běda! za dveřmi, na schodech, běda! netušil jsem, že tam stojí život! Byl tam, ten vrah nadšení, jenž nutí přinésti v oběť každou opravdovou odvahu. Byl tam, život měšťácký, špinavý život měšťácký, jejž jsem žil a jejž žiju dále. Byl tam a čekal na mne se svými blbými ohledy, se svým poukazem k zdravému rozumu, nastrkuje mi usměvavě a ironicky svou vševyrovnávající úroveň a dokazuje mi, že tě převyšuju. Byl tam, se slzami matčinými, s vážnými slovy otcovskými, s bezustání vyvstávajícím strašidlem budoucnosti. Byl tam také s mou zbabělostí, s mou zbabělostí, s mou zbabělostí! Ano, byl jsem zbabělý, zradil jsem sama sebe, stal jsem se nevěrným svému pravému já. A tys odešla, ty, ty kterás mi otevřela nebe, kterás mi objevila opravdový život, kterás mne učinila bohem! Odešlas, odnášejíc si peníze, — almužnu! — nanejvýš prostě a pokorně, vrhajíc mi poslední pohled, jejž mi zanechávalo tvé srdce, bez jediné výčitky . . .

A když jsi byla daleko ode mne, nepřestával se mi zjevovati obraz tvé bolesti, a já prožil v několika málo dnech všecko utrpení lidské. Čas zacelil mi sice tu ránu, ale ona je hotova povždy se rozevříti a často ještě u večer krvácí mi strašlivě pod opojně čistou září hvězd.

A přece, ó má nebohá a vznešená milenko, to, že jsem tě zanechal osudu, nebylo zbytečno, neboť to učinilo ze mne vzbouřence, jakým dnes jsem. Daleko mimo okruh našich boulevardů, daleko mimo kouř našich továren a bídu dělníků, v kypících krajích, kde život zdravý a krásný do široka rozvírá své květy, žije v této chvíli dítě, ze mne zrozené, které roste a vychovává se pro své příští dílo. Přál bych si, aby se průběhem let a dlouhých let až k překypění napojilo divou svobodou venkovských krajin; aby si nasytilo zrak nekonečnými obzory, aby se nadýchalo až k zadušení horkým dechem pracující země. Potom ať se uchopí pluhu, ať se stane rolníkem; ať žije krásný a dobrý v krásné a dobré přírodě. A pak, jednoho dne, ať je odveden k vojsku a přiveden do našich měst. Tu ať se ho zmocní nejprv stesk po domově, pak omrzelost a pak nenávist: ať se stane brutálním a rozhořčeným barbarem, jakého očekává náš svět, aby mohl umříti. Nechť silou touhy po odvetě vzroste náhle do výše, se snem na dně svého zraku, nechť nějaká hanebnost jej přiměje k poslednímu kroku: nechť se chopí zbraně vražedné! A nechť jsem to já, já otec jeho, jejž nebude znáti, jehož potká na své cestě, a jenž podlehne prvému vzepjetí jeho statečnosti. Ať vytryskne krev moje až na něj, ať postříká jeho panické a zářící tělo, ať je pro něj nejlepším, nejplodnějším požehnáním. A já dám bez lítosti své pomíjející tělo věčné zemi, opojen štěstím u vědomí, že počíná své dílo, konečně! za mnou ten, jehož Utrpení Lidské očekává jako Mstitele!

Bestia triumphans.

Napsal V. Mrštík.

Poslední události, ohrožující zdar celé akce pro zachování starobylého rázu Prahy, vybízejí k tomu, aby o věci ještě jednou promluveno bylo tak, jak toho dnes zasluhuje.

Na schůzi Pražského klubu pravil arch. Polívka: »Na místech *rozhodujících* nenalezá ideální snažení po zachování starobylého rázu Prahy vždy patřičného ohlasu, ba ani porozumění«. — »Nicméně«, pravil dále, »musí se učiniti vše možné, aby Praha zachráněna byla před zhyzděním svých nádherných krás, aby se nečinilo násilí jejímu panoramu, aby zachovány byly krásné harmonické linie, jimiž je Praha bohatší nade všechna města evropská, ano i nad Řím a Florencii. Otázka finanční je největší překážkou v pracích podnikavých na zachování krásného a charakteristického pohledu Prahy, neboť kruhy rozhodující zdráhají se obtížiti rozpočet novými položkami za věci, pro něž *nemají* porozumění.« —

Skvostná charakteristika městské rady! Ku podivu: celých šest milionů dovede pražská obec vypůjčiti *se na ničení* krás města a z těch šesti milionů nedovede nic obětovat na jejich zachránění! — Těžko tu rozsoudit, neúpíme-li posud pod vpádem Hunů, Avarů a divokých asiatských hord, dnes ovšem v jiné, v podstatě ale nijak nezměněné podobě.

Je známo, že městská rada na tuto příkrou obžalobu arch. Polívky odpověděla zase svým způsobem. —

Počtem celé polovice hlasů postavila se proti rozhodnutí umělecké komisse, v příčině znovu projektovaného domu »u klíčů«. — Zdá se, že tento případ, kdy městská rada tak vážným počtem hlasů ohrozila rozhodnutí jediné tu kompetentní umělecké rady, nebude jediný ani poslední a je proto nutno, aby tu zakročila veřejnost. — Počátek činíme my. —

Zastupitelstvu města Prahy bylo poskytnuto dosti příležitosti a času, aby se vzpamatovalo, čest svého domu chránilo a nedalo dojíti k útokům prudčím, jejichž konečný výsledek nemůže být jiný, než že Prahu připraví na dlouhá a dlouhá léta o všechno dobré jméno, — pokud jaké ještě má. Vždyť už to, co až posud psáno a ve veřejných schůzích u přítomnosti členů městské rady řečeno bylo, každému byť jen trochu vzdělanějšímu členu pražského magistrátu stačiti musí, aby aspoň přemýšlel, co svým hlasem způsobuje a nedovede-li soudit, stojí-li opravdu na tak nízkém stupni vývoje, že jen takřka z dopuštění božího a lidské zvůle v radě zabírá místo před celým národem zodpovědné, aby jako poctivý, třebas omezený člověk strach dostal o své vlastní jméno ... Očekávalo se tudíž, že městská rada neschopná vyššího posouzení věci moudře a takticky jmenováním umělecké komisse zodpovědnost svou svaluje se své duše na muže odborně vzdělané, vkusem svým spolehlivé, do žád-

ných smluv se zednickými mistry nezapletené a proto jedině schopné, aby v záležitostech, týkajících se celých věků, poctivě a znalecky, bezohledně rozhodli.

Nestalo-li se tak, naopak, je-li autorita umělecké komisse dokonce i potírána nesvědomitostí a hrubou silou hlasů nevzdělaných, pak nezbývá, než strhat rukavičky s rukou, odhoditi šátek od úst a neomluvnost, s jakou se tu celá polovička městské rady chápe násilí, nazvati pravým jejím jménem. Šetrností není tu už nikdo vázán. —

Že městské radě (rozumíme tím celou její polovici) není tím křivděno, vysvítá z následujícího:

Zde na těchto místech v článku »Skutky Konyášovy«*) bylo poukázáno ku hříchům městské rady, které každému, jen trochu ve vzdělanosti obeznalému člověku červeň studu vehnati musily do tváře.

V »Času« zcela obyčejný norimberský uzenář nehledaným, ale sebevědomým svým výrokem o krásách a zachovalosti rodného města musil odnésti palmu své superiority nade všemi konšely »krásné, královské — a jak si ještě jinak ráda říkati dává — matičky Prahy!«

Psaly se články, psaly se úvodníky, feuilletony, úvahy, plné prosby, výčitek, hrozeb a netajeného odporu k dílu, jemuž není rovného ani v nejdivočejších dobách lidstva.

Pořádaly se přednášky a schůze.

Obyvatelstvo v zástupech na ulicích, na náměstích s posměchem přihlíželo k jednání zastupitelstva pražského, když motykou svou zasaditi se nestydělo ani v nejkrásnější a nejcennější partie města — (Staroměstské náměstí, malostranské náměstí, malý rynk, Ostruhovou ulici, a nyní dokonce i v mosteckou věž a vyšehradskou skálu).

Protesty a memoranda hrnuly se ze všech stran a nezbylo téměř jediného intelligentního člověka v Čechách a na Moravě, aby nebyl trnul hanbou a zděšením nade vším, čeho tu byl svědkem, nebo čeho se dočítal.

Loni o velikonocích celá řada významu plných jmen bez obalu slepotou a nevědomostí nazvati se nerozpakovala to, proč městská rada do dnes nemá jména a utíkati se musí za nejasná, lid mystifikující, protože mu nesrozumitelná slova regulací a assanací.

Nové projevy a nové bouře obracejí se stále na jednu a tutéž adressu král. města Prahy.

Dobrá její pověst je už bezmála holým snem, tak že Praha už dnes platí ve své representaci za jedno z nejzpozdilejších, intelligencí nejubožeji nadaných měst.

Ba co ještě horšího, — Praha zlým svým příkladem stává se už jakýmsi nakažlivým, morem páchnoucím pelechem všeho nevkusu a dovoleného barbarství; epidemický její puch zachvacovati začíná nejkrásnější staré města království (Pardubice).

Ani cizinci se už úsudkem svým netají a lidé s láskou a měním našemu národu oddaní jako franc. spisovatel Wil. Ritter — od

*) Rozhledy 1896 červen.

z našeho, kdysi tak milovaného města snad na vždy, prohlašuje, že bez bolesti na sebevražední to dílo dívati se nemůže a — nebude. »Pro Boha«, píše pí. Pailleronová, žena franc. spisovatele — »co se to u vás děje? Kdo to vše způsobil? — To jistě zase ti vaši Němci! Studem a v křečích kroutí se péro, když přes hranice vysvětlovati má: ne Němci že to jsou, ale naši vlastní lidé, nepřítel všech nepřátel nejhorší, poněvadž — a to vysvědčení Němcům není možno upřít — dokud Němci byli v čele naší obce, takové surovosti páchány nebyly! — — — — — — — — — — — — — — — — —
— —

A Praha, ta slavná, ta královská, ta historická, ta stověžatá a — jak už tak rád si humbug český říká, — ta Praha zlatá, »kde není kamene, aby nebyl posvěcen krví našich předků,« ale také není kamene, na který by se městská naše rada neopovážila namířit svou sekeru — ta Praha stále si ještě není vědoma barbarského svého díla — pustoší a vandalisuje dál a není týdne, ba není dne, aby člověk se strachem nebral noviny do ruky nedočte-li se tam zas, že nový nějaký »genius« za souhlasu celé rady povstal s novým návrhem a patronu svou vložiti hrozí i do těch míst, která po tolikerých bouřích a reptání považována byla za nedotknutelná: mostecká věž, židovský hřbitov, synagoga, proražení široké ulice ze staroměstského náměstí k Vltavě, sboření domů na severní straně Starom. náměstí a zastavení jich školní jakousi budovou, Vyšehradská skála s tunelem! . . —

Pane prof. Koulo, velkou jste si to vymyslil slávu posledním svým projektem, svým dynamitem vyhoditi zas kus Prahy do povětří! — Na ten vynález opravdu nezbývalo, než soudně si vymoci autorisační právo! A ku podivu! Takový »duch« zasedá a zasedati smí v poradním sboru umělecké komisse, lopotící se v potu tváří s návrhy, jak zabrániti dalšímu šíření se vandalisační cholery! Jak tam vydrží? — —

Hý — Bestia triumphans!

* * *

Aby nikdo nemyslil, že nadáváme, jsme dlužni vysvětliti, co svým názvem »Bestia triumphans« rozumíme. — —

Nepochází od nás, naposled jsme se ho dočetli v Nietzscheově knize »Morgenröthe«. —

Rozumíme pod tím slovem tu míru či nemíru nevzdělanosti, to summum hrubých vlastností ať v člověku, ať v korporaci nebo v celé společnosti a v celém národě, pokud rozhodující převahy nabývají a nabýti smějí nad vlastnostmi a zásadami, jimiž se řídí a k nimž se povznesl každý opravdový vzdělanec. — Je to tedy filosofický termin, označující onu demarkační čáru, kde intelligence přestává a špatné, vzděláním šlechtěné síly nad dobrými nejen vítězí, ale daleko je převyšují. — n nižší svědomí, — tím slepěji zuří neřest, — čím chatrnější vzdě- — tím slavnější hody sobě strojí úhlavní jeho nepřítel — bestia mphans.

k se tomu má nejen u jednotlivce, ale u celých společností, ná- lého lidstva. Větší nebo menší úspěchy této vítězné bestie,

výkaz v jakém počtu se úspěchy tyto vyskytují, — přehled, kde jmenovitě, nejvíce a nejokázaleji a beztrestně vystupují — podává zároveň obraz — až k jakému stupni niveau vzdělanosti člověk, korporace nebo celý národ buď se povznesl — nebo klesl.

V našem smyslu tedy bestia triumphans není než rubem humanity a humanismu se vším všudy, co pod slovem humanismus a humanita rozumíme; — bestia triumphans je jejím opakem. — Termin tedy kritický. — Označuje určitý stav v člověku nebo celé společnosti a užívá se ho k vůli stručnosti.

Je přirozeno, že bestie tato přibírá na sebe nejrůznější podoby a masky. Potkáte ji na každém kroku.

I když stranou ponecháme vyslovenou nepoctivost, prodajnost, úplatnost a lstivost, — bestii tedy, jejíž animalnost nepodlehá pochybnostem pražádným, — je tu ještě celá řada vlastností založených v převráceném názoru na svět, v neschopnosti právě pro tuto převrácenost názoru, *viděti* v sobě vítězící onu bestii, jejíž podstatná známka je nevzdělanost. Je skryta v zuřivé jakési vášni licoměrnictví, v touze, platiti za něco, čím není a čím nemůže být. Tu buření všechna ta záliba v zevnějším, jen na effekt vypočteném blesku, — v dělání charakteru, v oslepování lidu zevnějšími hesly, v chlubném vynášení jakéhosi zdání kultury, zatím co kultura pravá pod tímto firnajsem hnije. —

Křivdil by každý lidem tohoto druhu, kdo by je podezříval, z vědomých, postranních nějakých plánů; — zlo je mnohem horší a to proto, že ti lidé věří svým bludům, mluví o nich s přesvědčením; poněvadž lepší stránky života jsou jim nedostupny, mluví o svých přehmatech jako o nejvyšších vymoženostech své doby, svou nevzdělanost prohlašují za vzdělanost — a běda s národem, běda s obcí, jsou-li tito lidé vůdci, náčelníky, osobami vlivnými, rozhodujícími. — Řada následovníků, průvod těch, kteří ještě níže stojí svým vzděláním — bývá nepřehledný. Co dobrého a krásného pod svýma nohama takový dav udupe, — trudné pomyšlení. —

Z jiné strany řečeno: Slyšíte-li řečníka, jak jednou rukou do prsou se bije a ohromnými slovy se zakládá, že chce a chce všemi silami se přičiniti o dobro a prospěch vlasti, zatím co druhou rukou do kapes strká její jmění — vidíte před sebou darebáka vysloveného. — S tou bestií je ještě porada. — Ale slyšíte-li člověka, jak zachvácen a stržen horečkou reformy, pokroku, rozkvětu v obci pod hroznými hesly zmítá sebou v křečích a halucinacích vysněné jakési kultury, která kulturou není, — nýbrž jejím zničením, vidíte-li, jak tentýž muž a s ním celá korporace nerozpakuje se tomuto hřivému názoru a převrácenému jednání přinésti v oběť i nejnádhernější, na celém světě jediné památky, tu je už těžší porada, situace přímo beznadějná, poněvadž tento druh lidí podobá jankovitému koni a jakmile ten začne střečko nakazí a strhne s sebou celé stádo; marné jsou prosby, marné chl[illegible]ení — strážcům nezbývá už než zalomiti rukama.

To je také »bestie vítězná«, ale, jak vidno zcela jiného d[illegible]. — Pro ty už se nehodí ani trestnice, ani věznice, ani blázinec, po[illegible]

tak už je jimi spletena mysl lidu. že ne ti jsou považováni za blázny, co střečkují, ale ti, kteří před neštěstím varují.

Vedlo by nás daleko, stopovati tuto bestii vítěznou na všech jejich cestách, — o tom ať píšou zas jiní. — — Nás zajímá především, kam až všude svoje panství rozšířila v záležitosti Staré Prahy. O krásách, o architektonické vzácnosti a ceně, vznešeném významu historického rázu Prahy pro náš i budoucí, — mluviti dnes nemíníme. Znamenalo by to zrovna tolik, jako dříví nositi do lesa, vody přilívati do moře. — O tom dost už bylo řečeno.

Dnes se zabýváme prvními summárními účty, jak se zachovala k celému tomu hnutí rada městská a jak ostatní veřejnost. — Bestia triumphans v tom ohledu vede přesné svoje analy, kdo ze všech se přidal k ní ať už slovem, skutkem nebo mlčením. — Každý kdo si tu zásluhy dobyl o její vítězství, kdo ať už svou osobou nebo svým vlivem přispěl k tomu, aby triumfální její povoz nerušeně a za škodolibé radosti všech jejích přívrženců na plný trysk vtrhnul do města, — nechť se vzhlíží v černém její zrcadle, analy mu je nastaví. —

* * *

Městská rada vyburcovala nás z příjemného snu. Jmenovala uměleckou komissi a tím se tvářila, jakoby se jí skutečně jednalo o důstojnost a slávu svého sboru, jakoby opravdu předejíti chtěla nerozvážnému svému kousku, kterého se už z ignorance dopustila v assanačním plánu. —

Věřilo se tedy, že hlasy svého shromáždění podříditi míní suverennímu a jedině platnému, protože na výši odborného vzdělání a evropského vkusu stojícímu soudu umělecké komisse. —

Tomu tím více se věřilo, poněvadž se vědělo a posud ví: že celý korpus městské rady nebyl přece zvolen a na zodpovědná svá místa povolán na základě vzdělání, vědomostí, kulturní své potence, aby o takových důležitostech jako je přestavování Prahy se ctí mohl rozhodovat, ale proto, že ohromná většina všech členů ne-li celá řada opakovati nebo přiznávati dovedla po hlavních journálech tu a tu politickou barvu, tedy na základě osobních a kompromissních smluv mezi oběma tábory navzájem se kočkujících stran. — — —

Nezdálo se tedy být nic svědomitějšího a čestnějšího, než, když ignorant uznal svou ignoranci, chudák přiznal svou chudobu, zbloudilý přišel k vědomí svých bludů a v čas ještě, dokud jeho vinou spáchána nebyla řada nových přechmatů, zavolal k sobě někoho a řekl:

»Buď tak dobrý, — já tomu nerozumím, já mimo Bráník nikde byl, já mimo svůj žurnál jakživ nic nečetl a četl-li jsem, jakobych neměl, a byl-li jsem kde, jakobych nebyl; — přijď a poraď mně, pomoz, se dám poučit, vést, já tě poslechnu ve všem, jenom mne pro boha nech na tom proklatém místě zodpovědnosti, tam všichni na mě tem ukazují a křičí: hle Vandal, hle barbar. — — Zabte ho!« —

Tak se myslilo a bylo tolik dobré vůle v nás, kteří jsme akci na

zachránění starobylého rázu Prahy zdvihli. že jsme tomu i věřili. A pevně věřili, poněvadž se nám nezdálo nic krásnějšího, poradního sboru města Prahy nic důstojnějšího a charakternějšího, než, že se poctivě přiznala ku své chybě a dobrou vůlí navzájem hleděla zas všechno napravit. — To by už bylo jednání opravdu vzdělaných lidí.

V tom smyslu se tedy usnesení městské rady chápalo a útoky přestaly. —

Kdo je zdvihl znovu, byla městská rada sama a ti, o kterých se p. arch. Polívka tak bezohledně, ale otevřeně vyslovil.

Než — Bestia triumphans má jinou logiku, jinou řeč.

Vystoupení celé polovice městské rady proti návrhu umělecké komisse, udalo nám celý její směr a styl.

»I pro nás za nás pro upokojení vašich přátel pojďte si sem, když tak křičíte a nad námi veřejně krčíte nos, jako bychom už za nic nestáli: zde máte zelený stůl, zde od nás udělané, krásně přes celou Prahu linealem na kvadráty rozdělené plány a raďte se teď, co teď s tím, s tou dírou tady na příklad, kterou jsme rozkopli z Malostranského náměstí na Újezd a z Újezdu na Malostranské náměstí. — Nám z toho teď hlava šediví, lidé se nám smějí a jediná naděje, kterou ještě máme je v živnostnictvo na Malé Straně, že v souhlasu s námi proti vám se postaví. — Jejich rady také poslechneme, neboť jejich zájmy jsou nad vašimi zájmy, vy pak dělejte a my s vámi, jako bychom před veřejností bůh ví jak o vaši radu stáli: vyložte své rozumy, vysypte svou učenost, seďte si tu jak dlouho a kdykoliv chcete, potte se třebas krví nad naším kouskem, urobte svůj návrh a předložte ho nám. My pak buď vašemu návrhu zlámeme vaz, bude li se protiviti vnitřním našim záměrům a zájmům živnostenské úrady na Malé Straně, nebo vám ten návrh prosadíme a vypíšeme tedy ten 1000 zl., když tak o něj stojíte, za případné rozřešení kocourkovského našeho kousku.«

Myslí někdo, že píšeme ironii? — Ne.

Umělecká komisse, sestávající z řady nejlepších odborníků (p. prof. Koula odpustí) ničeho netušíc ve své horlivosti a nadšení pro čistou a krásnou věc skutečně se lopotila s návrhy, jak by se nyní odpomoci dalo pověstnému kousku slavné rady král. města Prahy a přišla k přesvědčení, že by se vlastně všechno postaviti mělo zase tak, jak to bylo; ale, když už domy rozmláceny jsou, nechť se tedy už k vůli té zbožňované komunikaci pod novým domem vyklenou průjezdy jak tomu je mezi Křižovnickým plácem a Františkovým nábřežím, v nádvoří pak nechť se zřídí bazary a vyhověno bude všem i těm, kdo mermomocí chtějí mít kommunikaci.

Návrh se všeobecně líbil. »Bravo,« myslili si všichni, komu na upravení této partie Malé Strany záleželo (a těch nebylo má jedna ostuda s krku; tak vejce pěkně stojí na své špičce.«

Než zdá se, tento úspěch nejvíce rozčilil bestii triumphans. kdo nadál, byla tu a právě v okamžiku, kdy kdekdo s rad nad šťastným rozřešením věci, přišla a řekla:

»Víte co, pánové, když tak radostně všichni nad tím vei

abyste to věděli, já vám do něho praštím — tu díru necháme dírou! Vem čert starobylý ráz Prahy, — ještě jsme jsme tu my, páni.«

A důvody? — Jsou tajemstvím městské rady, s veřejností sdělila jen své mínění — a dost.

Tak pravila Bestia triumphans a skutečně namířila ohromnou svou palici a byla by uhodila, kdyby per diremtem paria při rovnosti hlasů z obou stran, pro i contra, z nouze a jakési milosti nebylo bývalo rozhodnuto, aby se přece jenom ten konkurs vypsal a teprv pak, jak dopadne, ujednáno bude, dopadne-li ta pěst čili nic.

»Nemohu-li kráse rozumět, zničím ji,« bylo dobře řečeno na těchto místech.

»Bestia triumphans,« rozlícena tímto výsledkem, nelenovala; příklad celé polovice městské rady našel ihned svoje ctitele.

»Das ist der Fluch der bösen That,
dass sie —«

Byla ihned svolána schůze Malostranské Měšťanské Besedy na Menším Městě Pražském*) a po delší debattě usnesli se živnostníci a interessenti »Menšího Města Pražského,« jimž na srdci leží povznesení této části král. hlav. města Prahy, aby ve prospěchu oživení tohoto důležitého historického klenotu matičky Prahy (cítíte bestii, jak se lichotí a očima kroutí?) jednomyslně přijata resoluce následující: ten klenot matičky Prahy, ať si umělecká komisse co chce namítá, zůstane znešvařen, jak znešvařen byl slavnou naší radou, a my tu chceme mít ulici 20 metrů zšíří. Bestia triumphans na Menším Městě Pražském Dne 8. února 1897.

Takových schůzí pořádáno bude víc, protože není strašnější a energičtější moci na světě, než když se bestie začne aranžovat a její armáda se organisuje« (vyňatek z »Dějin posledních let«). — — — — — —
— —

Nyní je otázka: Co tím vlastně chtěla městská rada dokázat, když jmenovala poradní sbor umělecké komise? Chtěla tím skutečně posloužit věci, přiznala se upřímně ku své nemožnosti v záležitostech sáhajících nad úroveň vzdělání jejích členů, byla skutečně tak svědomita, že se přiznala ku svému křivocestnictví: — nebo tak učinila jenom na oko, aby písku nasypala lidem do očí, aby vzbudila lepší mínění o sobě, než jakého zasluhovala nebo dokonce, aby tak chytrácky předešla dalším útokům, akutnost sporu otupila, veřejnost obalamutila, a zákonnou změnu stavebního řádu zatím oddálila tak, že její zedníci hrozné svoje dílo svobodně prováděti mohou dál —?

Jednání městské rady v representaci celé své polovice dává právo k všelijakým domněnkám — tím víc, že v jedné z posledních [illegible] 11. ledna 1897 Rada král. hl. města Prahy předložila

*) »Bestia triumphans« neříká už sprostě a starosvětsky, jak se říkalo: [illegible] Strana, nýbrž Menší Město Pražské, Vyšehradu pak bude se prý [illegible] Ještě Menší Město Pražské« a Podskalí už »Docela Malé Město [illegible]žské«, zrovna tak, jako už se neříká a říkat je hanba: Senovážné náměstí, [illegible]hová ul., Ostrovní ul., ale Havlíčkovo náměstí, ulice Nerudova, [illegible]nova atd.

projekt na upravení průchodu ve staré malé věži mostní na Menším Městě Pražském*) S projektem projeven souhlas vzhledem prý k nutné potřebě dopravní, neboť historická památka tato nebude tím zničena.«

Nebude zničena — — Ale zkažena bude, slavní otcové města Prahy — či to je vám fuk? — zničit, nezničit — jen o to se vám jedná — zmizeraření, zhyzdění, podkopnictví — to už vám není nic? Provrtání malé mostní věže na Malé Straně nepovažujeme za nic víc a za nic míň, než za počátek bourání celé Malé Strany. Čtenáři si na moje slova vzpomenou!

A ptáme se tu znovu:

Nač městská rada jmenovala uměleckou svou komissi? A jak může od ní žádat, aby mařila drahý čas, vzácné svoje síly, aby mrhala a na prázdno trávila krásný svůj oheň pro čistou věc, když městská rada předem už projevila svůj souhlas s novým návrhem? —

Situace je tedy taková:

»Komisse umělecká může se usnášeti a raditi, ale městská rada může zase usnešení její mařiti.

Kdyby tomu naopak bylo, městská rada nemohla by dělati, co by chtěla — tu vězí ten tvrdý český suk, na který je potřebí pořádné sekery, aby se rozlítl na tisíce kousků. (Příště ostatek.)

Z uměleckého průmyslu. I. Sklářství.

Podává dr. F. X. Jiřík.

(Dokončení.)

Zbývá zmíniti se o skle českém, německém, francouzském a anglickém. Každé z nich vytvořilo si svůj zvláštní odchylný sloh. Nejdůležitější z těchto nových slohů na severu Alp jest bez odporu sloh českého skla, jenž datuje se ze XVII. století a vznikl ze snahy napodobiti nádoby křišťálové v materiálu lacinějším. Dějiny tohoto českého skla nejsou ještě daleko definitivně ustáleny, přes to, že existují už příspěvky a práce předběžné.**) Tolik lze však s jistotou tvrditi, že ku starším technikám, ke sklu emailovanému a malovanému, přistupuje v době Rudolfa II. nová, totiž broušení a rytí, které charakterisují původní sklo české. Nejzajímavějším vzorem takovéto práce jest sklenice Lemanova (s podpisem tohoto umělce, kterou prof. Koula na zámku Hluboké objevil.***)

Za příklad tohoto nového slohu slouží illustr. I. Pozorujeme skutečný vliv křišťálu několika směry; především snažili se skláři docíliti čistého, průhledného skla a dále dle vzoru řezačů křišťálu je façettovali, leštili,

*) Vida: už i noviny píšou »Menší Město Pražské«, ačkoliv v městské zásluhou a dojemnou přímluvou p. řed. Pokorného — název ten byl mítnut a ponechán v platnosti historický název Malá Strana.

**) Z naší literatury zmiňuji se jen o studii K. B. Mádla O českém skle " 1890), k níž odkazuji.

***) Srv. J. Koula Památky um.-prům. v Čechách.

Z uměl. průmyslu. 1. Sklářství. (Illustr. I.)

Z uměl. průmyslu. 1. Sklářství. (Illustr. II.)

brousili a ryli; k tomu cíli bylo třeba, aby plášť i noha sklenice a poháru zůstaly poměrně dosti hmotné, čímž vedle složení materiálu samého vysvětluje se také částečná váha českých sklenic oproti benátským a jiným.

Mezi tím dospěl vývoj slohový k formám barokním, které se projevily i v drobném umění způsobem, jenž nikterak neopravňuje rozšířené, ničím však neoprávněné pohrdání barokem. Naopak v této době najdeme nejjemněji rytá skla česká, prozrazující vysoký vkus pro linii a ornament skla, která se stala vzorem veškeré sklářské industrie.

Nebudu se dále šířiti o vývoji skla českého, jehož dějiny nastíněny jsou v citované knize Mádlově; podotýkám jen tolik, že za naší doby nejznámější jsou sklárny hr. Harracha v Nov. Světě, založené již na samém počátku XVII. století (původně ve Vítkovicích). Výrobky sklárny této vyznamenány byly na všech evropských a četných mimoevropských výstavách. Odtud pochodí také mnoho nových vynálezů a zdokonalení technických. Sklárna sama zaměstnává ku 500 dělníků, má kreslířskou školu podpůrný spolek pro nemocné a neschopné k práci, založený již r. 1840.

Menšího slohového významu než sklo české, s ohledem na specifické sklářské tvary, jest sklo německé 16. a 17. stol., malované na [illegible]hu barvami neprůhlednými. Malby tyto představují obyčejně říš-

ského orla, nebo podoby císařů, kurfirstů, apoštolů nebo konečně erby a cechovní odznaky. Toliko jedna, v moderním průmyslu dosti zhusta napodobená forma německá pochodí z této doby, jest to tak zvaný »Römer«, pohár na víno, jehož vznik klade se až do doby římské. Sklo jeho jest pravidelně zelenavé, kuppa polokruhová nebo vejčitá, noha nízká, těžká a široká.

Zvelebení francouzského skla pochodí z doby Jindřicha II., jenž chtěje zemi ušetřiti vysokého cla za dovoz skla benátského, založil sklárnu v Saint-Germainu en Laye, získav k tomu účelu benátské umělce, kteří znali tajemství výroby. Mezi těmi vyniká zejména dílna Thesea Mutia, z jehož atelieru pochodí bezpochyby pohár, zobrazený na illustr. II. Kuppa zdobena je bohatě emailem a figurou urozeného muže, podávajícího dámě kytici; na pentli mezi oběma je nápis. Další sklárny francouzské založil Jindřich IV. v 17. st. v Paříži a v Neversu. Později, za Ludvíka XIV., průmysl ten upadl však takovým způsobem, že bylo třeba, aby Akademie vypsala cenu na opětné její zvelebení.

V Anglii v XVIII. st. vznikla rovněž nová zajímavá slohová forma sklářská, podmíněná zvláštní vlastností skla anglického, které, broušeno v hranoly, rozkládá světlo barvy duhové. Této vlastnosti svého skla použili Angličané k tak zv. diamantovému broušení, tím způsobem, že rozčlení povrch nádoby broušením na řady malých krystálků, v nichž světlo nejrozmanitěji se láme a rozkládá.

Mimo tyto vytčené varianty slohové jest ovšem ještě celá řada jiných podřízených typů, ale i u těch, kdybychom měli příležitost je stopovati, shledali bychom, že tvar a výzdoba jejich přirozeně vždy vyplývá ze vzájemných vztahů mezi účelem, materiálem a technikou, jakožto hlavního pravidla, jímž umělecko-průmyslová výroba vůbec se řídí.

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Antonín Sova: Vybouřené smutky. Básně. S podobiznou autorovou od Karla Hlaváčka. (Nákl. Moderní Revue).

Pokládám tuto knihu za umělecký faenomen, jakého popřává kritikovi naše produkce jen jednou za uherský měsíc. Je to kniha silná, prudká, plna palčivé, pronikavé bolesti, kniha smutků nejen vybouřených, ale ještě bouřících, kniha prosycená žlučí a přec zas plna nejjemnějších citů, třesoucích se jako nejvyšší tóny houslí, plná křečovitého cukání a svíjení bolestně citlivých nervů, koupající se v bledé, do nemocna a příšerna světélkující atmosféře, ozářené jakoby sírovými a magnesiovými plameny. Jedním slovem: kniha básníka, který po různých oklikách a hledání konečně se našel a vyslovil; který po celé řadě knih, umělecky rozehřívajících a sympathických, ale přec dokonale nepodmaňujících a nestrhujících (poněvadž vždycky tu zůstal pocit, že zde něco schází nebo překáží) dostal se k své knize par excellence a jediným tímto šťastným rozmachem přehoupl se k těm prvním, k těm dvěma nebo třem, jejichž jmény bude se někdy karakterisovati česká poesie těchto let devadesátých.

Kniha p. Sovova stojí celým karakterem na nejposlednějším stadiu vývoje naší lyriky, na nejzazších předních strážích, kde se vyzírá do mlh budoucna, kde se hledá a zkouší nové umění. Či prostě řečeno: patří všemi vnějšími i vniternými znaky do kategorie moderní poesie symbolistní, která si staví za nejvyšší cíle niternost a suggestivnost. Tedy poesie zdellistovaných forem, šerých stínů, pouhých linií bez konkretního obsahu, abstraktních slov, která symbolisují stavy duše, poesie, v níž všecko se třese, teče, vlní a zpívá, a která právě sama celá touto svou povahou je jediným symbolem jediné jí podložené substance: duše.

Nic nemůže být proto této poesii protichůdnější než poesie realistická a deskriptivní, poesie zevnějšího světa, jeho určitých tvrdých forem, jeho ostrých světel a stínů, jak je vyvolává plné polední slunce, než poesie, která chce chytat fadessu a střízlivost všedního dne, jeho zaprášené a ušpiněné detaily, jedním slovem než — poesie »Realistických snů« a jiných prvých knih p. Sovových. Pan Sova počal jako pionér realismu v lyrice a dostupuje v poslední, nejlepší své knize pólu právě opačného — již sama tato vývojová čára je zde tedy jedním z nejzajímavějších momentů. Jsou básníci, kteří vyskočí na arénu hned v plné

J. Minařík: Mistr Jan Hus.

zbroji své originality a vydechnou svou uměleckou myšlenku hned na prvý ráz, takže pak všecko další vypadá více méně jako pouhá variace prvého thematu a uvádí je v nevýhodné postavení, slyšeti pořád výtky, že nepřinášejí nic nového, že upadají atd. U pana Sovy byl případ opačný; on neměl své originality na prvý ráz, on jí teprv postupně hledal a — našel. Jeho vývojová čára směřuje tedy pořád vzhůru. Celá ta první jeho realistická perioda jeví se dnes jako podlehnutí jistým, v oné době za moderní prohlašovaným směrům. Ale nepodlehl na dobro. Símě jeho vlastní básnické bytosti vzdorovalo a klíčilo pod sněhem a stačily jen první údery jarních větrů, aby mocně vyhnalo vzhůru. Tatáž vnímavost, s níž druhdy podlehl proudu realistickému, umožnila mu provésti tento hluboký přerod: s příchodem nejmladších symbolistních lyriků vidíme i p. Sovu zabočiti tímto směrem. Nestalo se to ovšem přes noc: nejprve vidíme, jak opouští z realismu všecko, co mu dodává banální příchuti, všecko co je pouze fotografované a vnější, vidíme, jak z něho zachovává jen to, co je s to vyvolati náladu. Tak dostává se k malbě náladových genrů z přírody, jejichž poslední ucelenou sbírkou je »Z mého kraje« (1893). Kniha »Soucit a vzdor« znamená už krok dále: jednou nohou stojí p. Sova ještě na půdě přírodní malby, druhou však už v duši, v oboru pojmů a citů sociálních a ethických. Smavé obrázky českých krajinek zaměněny jsou trpkými a hořkými tóny nitra. Oběma nohama stojí už na nové půdě ve »Zlomené duši« (1895). To už je pokus o stavbu nového českého psychického typu, typu dekadentního, pouhá a hluboce do sebe zabořená malba nitra, kde vnějšek je už jen bolestným dráždidlem a kde z realismu nezůstává nic než vnější výrazový materiál — ale pokus ne docela zdařený, protože svými širokými, románu se blížícími základy lyrické povaze p Sovově cizí. Tendence této povahy není skladná ale rozkladná: ne stavěti a spínati velké organické celky, nýbrž předváděti život duše v jednotlivých výsecích, v nichž září nejjemnější její lomy a nejdelikátnější vůně, chytati jej v bodech, kde je tento život nitra na nejvyšší míru shuštěn, sesymbolisován a nabit elektr sugesce.

A to je význam »Vybouřených smutků«: je to lyrický [illegible] »Zlomené duši.« To, co se tam básník pokoušel svázat spole[illegible] v typ, to nechal zde vysloviti se v osamotnělých, propracovan[illegible] daleka vyhnaných perspektivách. Tím stojí tato kniha nek[illegible]

než předešlá. Matná, dost problematická silhouetta »Zlomené duše« se rozpadla na množství úlomků, které svítí leskem vzácného uměleckého kovu, ba mezi nimiž lesknou se i lyrické démanty vzácné hodnoty.

To by ovšem předpokládalo, že obě knihy mají společný psychologický podklad. V základech ovšem, ale »Vybouřené smutky« jsou i tu o tolik dál, oč umělecky: maluje-li »Zlomená duše« jistý útvar dekadence, znamená nová tato kniha, jak dále ukážu, už náběh k překonání dekadence. Snad to chtěl označiti básník slovy »Vybouřené smutky«. Tam, kde něco bouří, tam je ještě síla, a tuto sílu, nadějnou jarní sílu cítíme duněti z této poesie bolestných chimér, příšerných krajin, jaké se zjevují jen v těžkých snech, a z těchto výkřiků hnusu a záští k přítomnému světu.

* * *

Tento hnus a záští k přítomnému světu — určitěji řečeno: k světu lidskému, společenskému, tomu, čemu se říká dnes kultura — je základním tónem knihy. Je to kniha eminentně sociální — básník má zrak upřený jen na společnost, jen na lidi, jen na svůj poměr k nim, na jejich řády a vztahy. Jakkoliv volá »Člověk jest podlý«, jakkoliv hned v »Emblemu knihy« představuje se jako »poutník vyštvaný morovým puchem království«, jenž smrtelně zraněn odchází v »Hory Snů« — přece jen zůstává po většině zaklet v okruhu kultury, kterou nenávidí a nedospívá k tomu, aby se sebe střásl tyto křeče hněvů a bolestí.

Nevyprošťuje se odtud, neutíká se ani do ryzí přírody, ani do čiré snivosti a fantastičnosti, ani do minulosti — těchto tří asylů světem zraněných umělců. S tváří zkřivenou hněvem a zaťatou pěstí, stále připraven k ráně a plivnutí, tak stojí i na svých »Horách Snů«

» — — po jejichž hřbetu
Lavíny valí se rostoucí, v mravenčí řití se Města,
v černá tu města Bolesti, na staré, prokleté Chrámy,
na staré Bohy a na lživé Masky a na puklé Erby.«

Tedy posice revoltujícího nespokojence a ničitele, při nejmenším alespoň toho, jenž čeká na sřícení starého nenáviděného světa. Z toho všeho se podává další: není tu tolerance, není tu smírného všeho chápání, není tu odpuštění a trpělivosti, počítající s hlemýždím krokem společenského vývoje. Zaujatost proti společnosti, nenávist a hořkost — všecko tu je napjato až k prasknutí. Křečovité grimassy ztřeštěnců, strhané rysy bídy, ovčí tváře hlupců, údy zvadlé a vyssáté orgiemi, hnus a zápach uhnívajících těl, bláto, špína a krev — z takových a podobných obrazů je složena p. Sovova vidina společnosti, v jejich vynalezání a podání je originelní a silný. Mají často vášnivou zaujatost starozákonních proroků, velkolepost apokalyptických allegorií.

I Sova vyjadřuje sám symbolicky tento svůj poměr ku společnosnou básní »Řeka«. »V obrovském tichu bezlidném ji Stará odila«, »zpívala slávou a rhytmem žití«, tekla volnými lesy ...ními a na její hladině odrážela se klenba nebes. Ale první, kdo ji ...yl — člověk.

— — Z mlh tulák vybelhal se plání . . .
krvavé hadry sundal s nohou zamodralých
puchem a hnisem, v nichž seděla Smrt,
v ni ponořil své rány mokvavé . . .

A odtud už tekla kolem hřbitovů, špinavých dědin, přijímala odpadky měst

a z klenby města vyšumíc otrávena
si mrtvoly první nesla v slizu zeleném . . .

Cítíte tu ten starý známý protiklad přírody a kultury, ten rousseauovský protiklad, příznačný pro všechny sociální nespokojence a vzbouřence? Ostatně pan Sova tím chtěl říci patrně více: tato řeka symbolisuje i jeho vlastní individuelní vývoj, jeho postup od šťastných poetických obrazů přírody až k těmto zpěvům, otráveným a pošpiněným puchem lidských davů, nemocné a přerozující se kultury.

Cyklus zpěvů »Duše a luza« vyjadřuje básníkův poměr k společnosti už určitěji. V těchto třeskutých rhytmech mluví duše »pokřtěná svatou vznešenou Anarchií«, zoufající nad tím,

»že nelze rozsvítit světel
v ubohých lebkách davu«

a

»viklajíc trůny králů,
budovou železných říší,
papežů zlatými křesly
umdlívá často . . .

Z toho i dalšího je zřejmo, kam míří básníkovy protesty: ne proti »luze« samotné, ale proti těm, kdož jí vládnou a jí demoralisují, proti militarismu a všem jiným zbytkům barbarství, proti všemu, co překáží volnému rozvoji svobodného a velikého člověka. Slovo Anarchie je tu patrně více jen symbolem než programem nebo theorií.

V »Moderním Betlémě« maluje pouště, »které rostou v člověku« a jimiž by musil projíti každý moderní Kristus, než by pohnul »trůny králů«. Pouště hlupství, nudy, dekadentní mdloby, alkoholismu, mamonu, celý ten tah marodérů vlekoucí se za dnešní kulturou. Síla a pronikavost obrazů je zde podivuhodná.

Mohutně suggestivní je »Bizzarní sen«. Hluboká psychologie lásky, Odyssea dvou duší, které zanechaly daleko za sebou břehy staré země, všechno v chimerické atmosféře příšerného snu. Této docílil nejpodivuhodněji p. Sova ve Žlutých Květech. Je to mistrovský kousek lyrické suggesce, slitý z nejsilnějších kapek básnických essencí, kde v každé svítí celá tajemství života a smrti. Poslyšme jen:

»Role Smrti ve tmách žloutnou,
kraj se chvěje smutků loutnou.
Kdosi šel a utrh květ,
tisk' jej na horečný ret«.

Na mezí, na samých hranicích smrti sedí starci.

»Ještě chvíli posedět —
na něco se zahledět —
ještě se jim v Pole nechce.
Žluté květy šumí lehce.
Nechce se jim umřít. Nechce".

Jak rychlé rozšlehování suggestivních blesků, jaké zsinalé šero, jak monotonní tepot rythmů, vyvolávající pocit klimavého, tupého umírání!

»Smutek Satanův« vyslovuje oblíbenou myšlenku dnešních uměleckých aristokratů. Satan je proto smuten, že umdlel ve vymyšlení zla. Neboť poslední jeho triumf je dokonán — a tím byl okamžik, kdy se mu podařilo užiti »nízké ženy« za nástroj k udolání a podmanění »svého nepřítele s věčně zaťatou pěstí, smutného Muže«. Mohlo by býti textem k Vigelandovi nebo Munchovi.

Jedním z nejlepších čísel je »Kondor.« Obraz bídy-dravce zatínajícího svá od roku k roku delší pářata do srdce básníkova, odletujícího v okamžicích úlevy a vracejícího se se zuřivostí ještě potměšilejší, je proveden se vzácnou uměleckou silou, plastikou, a co zvlášť zasluhuje být poznamenáno, s tak podivuhodně prostou, sytou a dokonalou mluvou, že se nám skoro zdá, jako bychom tu četli starého Čelakovského. A pan Sova je snad přece také trochu moderní? není-liž pravda, vy, kdož myslíte, že kdo nemartyruje právě češtinu na subtilních skřipcích, je plebejec a šosák? A když už o tom mluvím, dodám ještě: pan Sova je tak i celým duchem svým český, jako málo kdo jiný ze starých i mladých. Chcete-li, dekadent — ale opakuji český až do kosti. Jeho poesie je dobrým příkladem, jak se i cizí umělecký směr dá domácím duchem ztráviti, dobrou lekcí pro ty, kdož myslí, že symbolism je a musí zůstat exotickým — tedy i pro ty, kdož ho takto praktikují, i pro ty, kdož ho z této stránky kaceřují.

Řekl jsem shora, že ve »Vybouřených smutcích« vidím náběh k překonání dekadence. Ano. Vidím ho v křečovitě sevřených pěstích, s nimiž básník kolem sebe bije, vidím ho v jeho vztyčeném čele, v jeho ideálech svobody a bezvládí — v tom všem je síla, život, naděje. A docela zřejmě slyším jejich dunění a vidím se otvírati perspektivu vítězství v závěrečném čísle, které dost ostře tímto karakterem se odráží od celé knihy. Tři pouze sloky, ale je to opojná fanfára mladé myšlenky, plna elektrisujících, pádných a přilehavých obrazů.

»Vyšel jsem v přítmí . . . Válečný čas byl. A země
voněla bouří a spláchnuta deštěm bujela všady.«

Několika slovy máte tu vyvoláno celé ovzduší: březnový podvečer s vůní černé země a rašících pupenů, s dmoucími se vlažnými větry — vichou zítřejších výslunní a květů. A dále

»Psi světa starého, vyhnilé, napuchlé zdvihali oči
od kostí, na nichž leželi. Vyli tak časem v dálku«

Jaký obraz! Znáte ty psy, vy mladí?

Následující verše chytají psychologii dneška, v těchto tak úžasně estivních obrazech:

»Táhli jsme neslyšně Městy a prolínali jsme zdi,
přebarvili jsme vody a nasákli do vůně květů.
Psali jsme Memento na chrámy, příkrá cimbuří hradů,
na dvéře ložnic. Byl válečný čas. A země
prolnutá námi se černala před jarem příštích věků.
V mlhách jsme přes Města táhli za zpěvů budoucích žalmů.«

Znám jen jedno místo v literatuře, vyvolávající s touže pronikavostí stejnou náladu prvního jara a klíčících myšlenek: poslední strany Zolova Germinalu.

Všecky zde citované verše stačí k ukázce, jak daleko ponechal za sebou p. Sova verš starší školy, jak už směle a vítězně pohybuje se na panenské půdě nové formy, jak už přešel přes to barbarské kroucení a trýznění jazyka, které provázelo u většiny mladých tento přerod výrazu.

Celá kniha musí být pro každého, kdo sledoval p. Sovu v minulosti, překvapením. Znamená náhlé vzepjetí a vysoké vymrštění linie jeho vývoje, stanutí na výších, kam jen smějí umělci hotoví, ucelení, tvůrci nových světů niterných, v nichž hrají nové, neslyšené tóny a neviděné barvy. To, co v této knížce podal, je taková nová, v naší poesii dosud neviděná, veskrze individuelní perspektiva na svět. Ty jisté naznačené tóny vzkypělé žluči, křečovitě zlostných podráždění, společnosti spatřované pod zorným úhlem kloaky, špitálu nebo blázince, ty jisté obrazy z krajin těžkých snů — v tom je pan Sova sám a celý. A tím už je také řečeno, co mu schází: olympický klid jen-umělců, hledajících jen krásno, harmonii a výslunní a majících sympathie pro všecko lidské, tělesné i duševní. Jinak bych řekl: panu Sovovi schází živel hellenský. Je mu tak vzdálen, jako je vzdálena Apollonu Belvederskému socha některého svíjejícího se křesťanského mučedníka. Výraz »kněz krásy« pro p. Sovu neplatí — na to je přespříliš rozhorleným bojcem a prorokem myšlenky, jedním z těch, které zrodil tento »válečný čas.« *F. V. Krejčí.*

Z ruchu literárního a uměleckého.

— K minulé naší zprávě **o spolku spisovatelů-belletristů »Máj«** zaslán byl nám přípis, jemuž rádi už proto dáváme místa, poněvadž se jím dociluje toho, čeho jsme si my právě přáli: aby se totiž o poměru spisovatelstva moderních směrů k »Máji« otevřeně jednou promluvilo. Píše se nám: »Dovolte mi, abych několika slovy reagoval na Vaše glossy k referátu o »Máji«. Mýlíte se, že toto středisko českých literátů representuje jen jednu vrstvu literární, jeden tábor atd. Kdybyste nahlédl do seznamu činných členů, najdete tam nejen pp. Vrchlického, Čecha, Jiráska atd., ale i pp. Herbena a Sovu, p. Heyduka vedle pana Boreckého, p. Herrmanna vedle p. Xavera Dvořáka, p. Jaroslava Kvapila, vedle pí. Vikové-Kunětické atd. Doufám, že tato jména — vylovená jen tak namátkou, jak mne napadl
z jediné vrstvy literární či dokonce z jediného tábora. Do »Máje« .
činného člena přihlásiti dle stanov »každý český spisovatel-belletrista, je
belletristické nejméně po pět let uveřejňovány byly v předních listech čes
kterýž vydal nejméně dvě knihy literárně cenné.« Pravíte-li, že je či že by
literárních null v popředí spolku«, dovolte mi poznámku, že pojem

je dost relativní Pan Neumann zajisté pokládá — mimo sebe — za literární nullu takořka každého, najisto však nynější výbor »Máje« i s p. Vrchlickým. Ale chcete i Vy pokládat šmahem za »literární nullu« každého, kdo debutoval v letech osmdesátých či dříve a je jiných literárních intencí než Vy? Konstatujete, že skoro všichni moderní — a mezi nimi nejlepší jména naší literatury — »stojí mimo«. Není to vinou »Máje« (jak ostatně uznáváte poněkud sám), a žádný výbor »Máje« nevystrkoval prapor nějaké literární kliky. V aféře Macharově r. 1894 prohlásila se naopak z výboru vůči novinářským hlasům, štvoucím »Máj« do bitek na ochranu jména Hálkova, úplná volnost literárního i kritického nazírání. Myslím, že je to nejen mnohem liberálnější, ale i umělečtější stanovisko, než všech skoro nynějších bojů v mladé literatuře. Jediná fronta »Máje« čelila dosud literatuře klerikální — ale jinak byli jsme a jsme nadále jakožto celek zcela neodvisli nejen od hesel a táborů, ale také od jednotlivých svých členů. A ten »stavovsky spisovatelský ráz« »Máje« Vám překáží? Myslím, že je to naopak zásluhou a přednostní »Máje«. Právě vlivem jeho změnilo se v posledním desítiletí mnoho na sociální prospěchy spisovatelstva. »Máj« vymezil pojem smlouvy nakladatelské, organisoval a řídil dozor na honorované provozování děl dramatických, má svého zástupce v Družstvu Národního divadla, zřídil českému spisovatelstvu pensijní fond s několikastovým důchodem ve stáří, stará se vůbec o sociální otázku českého literáta, ať je či ať není členem jeho: tím vším, doufám, prospěl nejen stavu svých členů, ale i literatuře samé mnohem víc, než kdyby si panstvo hrálo na aristokraty a nadávalo »blbečků« nejen obecenstvu, ale i — sobě navzájem. Řekl jste, že postrádáte v »Máji« jmen mladých či — jak se rádo říká — moderních. Kdybyste se podíval do seznamu »Máje«, postrádal byste v něm na př. i pp. Vlčka se Zákrejsem, slečny Krásnohorské atd. Nemůže přec výbor nikoho nutit, aby se stal členem »Máje«, a pracuje zajisté pro dobrou věc i přes to, že je nejenom několika »mladým«, ale i několika »starým« (jak Vy říkáte) lhostejný či nepohodlný, A těžko lze polemisovat s Vaším tvrzením, že nelze »Máje« pokládat »za legálního zástupce českého literárního umění«, dokud pojem takového legálního zástupce nedefinujete. Má snad »Máj« stranit v literárních šarvátkách tomu či onomu, aby se stal tím zástupcem? Či má ze svého středu vyloučit pana Klášterského a pozvat tam pana Karáska, aby mu ta zástupnická hvězdička na límec naskočila? Máte pravdu, že je poměr mladší generace k našemu sdružení nepřirozený. Ale víte, proč? Protože někteří z té mladší generace (přemnozí jsou jeho členy) buď »Máje« nedbají nebo ohrnují nosy, mluví-li se o »Máji«. Co má důležitý ten spolek vlastně dělat, aby se těm »některým« zalíbil? »Intence umělecké a ideové«, o nichž mluvíte, mají být zajisté prvním paragrafem v zákonníku každého belletristy — ale, probůh, co má na jejich prospěch podnikat středisko všech literátů, kde je romantik s naturalistou, dekadent se genristou stejně právným členem spolku a kde všichni svorně usilují, aby se zlepšil sociální, stavovský moment v životě českého literáta? Má snad »Máj« šnérovat všechny literáty do jediné kazajky »uměleckých a ideových intencí«, z nichž je takořka každá jiná, a jichž kodifikování by nutně uráželo nejvyšší zákon umělcův, individualitu? Členství »Máje« nemůže přec nutit na př. pana Herbena, odvolal svoje výroky o panu Vrchlickém — ale tím méně může panu Vrchlinu přikazovat, aby honem běžel odpřisáhnout »uměleckých a ideových intencí« Herbenových. Vidíte! A proto jsem s upřímností, s přímostí pokládal stejně za vhodno, abych Vám napsal tuto kapitolu.«

»Katolická Moderna« při práci. V »České Škole« přišli jsme na

referát o přednášce, kterou měl 10. ledna p. S. Bouška »o moderních proudech v literatuře české« ve schůzi učitel. jednoty v Polici. Nechceme přikládati jeho úsudkům, více méně nemilostivým, větší význam než mají, ale jedno nemůžeme pominouti mlčením. Dle onoho referátu pravil prý p. Bouška o Rozhledech mimo jiné: »V loňském ročníku měla své provolání t. zv. Česká Moderna. Způsobilo veliký poplach v české veřejnosti, ale ukázalo se později, že je to pouhý redakční manévr Rozhledů, aby nachytaly odběratelů. — — Rozhledy samy nemají nyní určitého směru. Dříve byl, ale, jak pan přednášející praví, sami mu doznali, když byl v Praze, že by tak nikam nedošli, nedostali cen, nadací a pod.« — Dopsali jsme neprodleně p. Bouškovi, aby nám potvrdil nebo objasnil tyto výroky, nechtějíce aby snad trpěl za neúplnost nebo nepřesnost referátu. Pan Bouška nám odpověděl dopisem, jejž dle jeho žádosti máme považovati za soukromý, ale — tolik snad máme práva říci — tento dopis nedostačil nám k přesvědčení, že by p. Bouška citovaných vět nebyl promluvil. Slovo sem, slovo tam, referát může být nesprávný, ale považme, že jej psal učitel, intelligentní člověk, který si přec zapamatuje, v jakém vztahu užil p. Bouška slov: abonnenti, ceny, nadace atd. Máme proto právo říci: p. Bouška nás za větrem pomlouval a špinil. Mluvil před nezasvěceným obecenstvem věci, které by si netroufal říci veřejně. Nikdo z nás ho osobně nezná, nikdo z nás s ním jakživ nemluvil — a tu najednou čteme: »Sami mi doznali, když jsem byl v Praze atd.« Jak se tomu říká pane Bouško? A i kdyby to na krásně p. Bouška zapřel, tolik je jisto, že nám vytýkal změnu ve směru, t. j. asi v rozhodnosti proti starým. Pan Bouška jest tu soudcem nejméně povolaným. Nechť nám dokáže na jediném případě z posledního roku, že jsme slevili se zásadového stanoviska vůči starým, jmenovitě však ať nám dokáže, že jsme méně rozhodnějšími než jeho tělesný orgán Nový život, (který na jedné straně jednou chválil Osvětu a na druhé Mod. Revui) a především že jsme k staršímu táboru literárnímu v tak nejasném poměru, v jakém on sám stojí k p. Vrchlickému. Ukázalo se v poslední době vůbec, že nás pomlouvají z úpadku kuráže a měří ji na centimetry nejvíce právě ti, kdož jí sami nemají. — Zapamatujeme si pro případ, až zase bude katol. Moderna naříkat, jak jí chudince ubližujeme.

— V Knihovně Rozhledů vyšla právě Lubbockova brožura »Radosti života« v překladě J. Pelcla, ale v několika dnech po tom i nákl. J. R. Vilímka v překladě J. Váni. Oba překlady ohlašují se jako autorisované. Na učiněné nám dotazy a poznámku Národ. Listů odpovídáme: Povolení k překladu obdržel od autora vydavatel Rozhledů, J. Pelcl. Brzy na to oznámil mu však p. Lubbock z Londýna, že po něm ucházel se o autorisaci také p. Váňa, i odkázal oba k vzájemnému dohodnutí. Dříve však než k němu mohl vydavatel Rozhledů přikročiti, dostal hrubý a výhružný list od p. Váni, v němž tento oznamuje, že překlad »Radosti života« vydá on sám každým spůsobem. Vydavatel Rozhl. necítil se tím ovšem naladěn k dalšímu jednání a vydal překlad, jejž měl už hotový a k němuž prvý obdržel autorisaci.

— Přinášíme v reprodukci práci nadaného, jakkoli málo známého a oceněného umělce J. Minaříka. Je to poprsí J. Husa v reliefu, zachycujícím v hlubokém a originelním pojetí výraz utrpení a žalu na tváři mistrově. Interessantním je t[illegible] archaistický ráz celé práce, jevící se zvláště na liniích profilu, a zvláštní, na st[illegible] české památky upomínající pokrývce hlavy. (Viz též oznámení na deskách.)

Divadlo.

Ekvinokcí, dramatem Ivy conte Vojnoviče splnilo pro tuto saisonu Nár. Divadlo svou povinnost k nové divadelní produkci ostatních slovanských literatur. Kdyby však měla býti tato hra ukázkou vrcholu, k jakému dospělo divadlo chorvatské, nebyla by s to, zůstaviti v nás právě nejskvělejší o něm představu. Je to hra pojetím, stavbou, i provedením ctihodně zastaralá, upomínající nejvíce na Anzengrubra, romanticky zabarvená, s přísným rozdělením morálního světla a stínů, předvádějící své hlavní osoby pořád na vyhnaném ostří důležitých životních osudů, kde se každým slovem skoro jedná o celý život anebo o celou záhubu. Až snad na prvé scény, malující genrovým způsobem život lidí na dalmatském pobřeží, je zde všecko vysoko zdviženo nad malé příhody a zájmy denního kutění, vnucováno do napjaté tragičnosti, která se stává tím více únavnou a nudnou, čím méně je podepřena životně pravdivými psychologickými základy. Každému, koho moderní drama naučilo, co tragiky dá se stvořiti ze shluku malých denních okolností a údajů, zdají se tyto dimense příliš vysoko vyhnané, ale bezobsažné a prázdné.

Z titulu, četných zmínek o očekávané bouři (ekvinokci) a jejím konečném propuknutí ve 3. jednání dalo by se tušiti na zamýšlený nějaký vztah mezi zatahujícím se tragickým uzlem děje a zatahujícími se mraky na obloze. Děj lidský nabývá tím jaksi symbolisujícího, suggestivního pozadí v rovnoběžně postupujícím ději přírodním. Ve třetím jednání zasáhne konečně bouře přímo do děje, ona poskytne Ivovi (p. Želenský) příležitost, aby se chystal zabiti svého soka v lásce, ničemného Američana (p. Bittner), o němž neví, že to jest jeho otec. Tedy když nejvíce venku hromy bijí, vybíjí se také uvnitř nejvíce nahromaděné tragiky. Ale tento vztah s přírodou, s jejím fatalistickým determismem vlastně jen víc sami tušíte a do hry vkládáte než je zásluha autorova. Napadá vám, že tu látka k tomu je, ale autor ji nedovedl v tomto směru dosti užiti. A dokonce mu už k tomu nepomohli naši herci a režie: pocit blížící se bouře, ta suggesce čehosi hrozného a neodvratného, co se blíží, kterou jsme si zde přáli — ta nám scházela. Jinak poskytla chorvatská novinka našim hercům příležitost k nejeffektnějším výkonům. Zvláště p. Sklenářová ukázala v úloze zrazené, stále temně zadumané, proklínající a na konec vraždící a šílící Jely, že je pro tento obor úloh dosud nenahraditelna. Sympathický jinak výkon p. Želenského byl vedle jejího na jihozemce příliš tlumený a tím i místy psychologicky nepravdivý (na př. jak mohl v takovémto temperamentu vzniknout úmysl vraždy?)*) *K.*

---

*) Referát o Ladeckého »Dvou světech« odkládáme na příště pro nedostatek místa.

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

V Praze, dne 11. března 1897.

Sněm království českého byl dne 10. března odročen. Nikdo si toho ani nevšiml, a celé sněmovní zasedání také nadobro letos zapadlo, jako zasedání kteréhokoli okresního zastupitelstva. Za uplynulých šest neděl nebylo vyřízeno téměř nic. Žádná z otázek národních, tím méně hospodářských. Dr Engel musil dokonce interpelovati, proč ani státoprávní komisse se vůbec nesešla.

Není tu nikde velikých myšlenek a nových obzorů ideových. Tak jako dnes sněmovalo se již před 20 léty. Mladočeši prokázali znovu svoji neschopnost učiniti ze sněmu něco více než bezvýznamný sněmík rakouské provincie, a nedovedl toho ani člen radikální frakce dr. Baxa. Řeči rozpočtové debaty se dříve aspoň četly; dnes se již nečtou. Každý průměrný intelligent dnes už zná všechna mysteria, z nichž se takovéto řeči připravují. Jsou to ustavičně tytéž známé fronty: Němci, vláda, někdy klerikalism; a dnes přibyla fronta nová: proti sociální demokracii. Shodli se na ní všichni, od česko-německo-feudálního vlastence hr. Buquoye až k dr. Kramářovi, Jandovi a dr. Baxovi. Dr. Baxa jednal aspoň spravedlivě: představiv se jako radikální státoprávník par excellence a postaviv se proti sociální demokracii, uznal aspoň její veliké zásluhy v osvětové a vzdělávací činnosti mezi českým lidem. — Posl. Heřman Janda, jenž patří mezi vůdčí lidi mladočeské strany, pravil: »Sociální demokracie je strana našim národním tužbám stejně nebezpečná, jako každá jiná strana reakcionářská« Takto tedy mluví u nás ještě poslanci a takovéto je duševní niveau jednoho z předních lidí mladočeských. Tedy ti, kteří vedou dnes nejostřejší boj za svobody občanské a v první řadě za všeobecné právo hlasovací, kteří s takovou úporností zápasí proti klerikalismu, proti rakouskému byrokratismu, antisemitismu, kapitalismu atd. — ti jsou reakcionáři! Ti, jichž hlasy padají dnes německé bašty v uzavřeném území, jejichž děti plní matiční školy, kteří nedávno vystoupili tak energicky pro Komenského školu ve Vídni, kteří postavili ve V[illegible] českého kandidáta Ant. Němce, jehož vítězství by bylo otřáslo [illegible] Vídně, a proti němuž se musil postaviti sám Lueger, — [illegible] »našim národním tužbám nebezpeční«. Podejte sta důka[illegible] p. Jandova toho prostě nechtějí chápat.

Za to však není reakcionářské, když mladočeská s[illegible]

dnes veřejně svého hlavního bodu programového, všeobecného práva hlasovacího; není reakcionářské, když se spojuje s klerikály a Staročechy, když poctivé radikály jako hr. Kounice, dr. Šíla a j. zavrhuje a místo nich kandiduje officielně Staročechy, G. Adámka, Plačka, když pro ni hlasuje hromadně úřednictvo a v Praze i policie, a když využívá do krajnosti výkonné moci na mladočeských radnicích, tak že musí býti podávána řada protestů proti volbám a dělnictvo má dnes větší důvěru k státním úřadům a k místodržiteli, než k úřadům samosprávným a na př. — k dru. Heroldovi.

Všechen zájem veřejnosti strhly na sebe volby v V. kurii. Zejména v Praze je živo. Hlavní boj vede se dnes jen mezi dvěma vážnými soupeři: mezi Mladočechy a sociální demokracií. Obě strany závodí v agitaci. Mladočeské plakáty mluví najednou k nezvěstným »soudruhům dělníkům«. Pod velikým heslem volají je do boje: »Naše barva červená a bílá — naše heslo ve svornosti síla« Proti dělnictvu pracuje se všemi možnými prostředky: řekne-li na př. některý řečník dělnický nějakou nejapnost, děsí se tím celá veřejnost; řekne-li však na př. na voličské schůzi na Vinohradech dost intelligentní Mladočech: »Státní právo znamená, aby panovník bydlel aspoň týden v Praze« — je ticho —

O výsledcích voleb v V. kurii nemůžeme ještě psáti konečných úvah. Co toto píšeme, máme po ruce jen kusovité zprávy. Událostí dne jest, že ve Vídni a celých Dolních Rakousích zvítězili antisemité nad socialisty, jichž přední mužové padli. I mluvčí dělnictva, Pernerstorfer, podlehl člověku naprosto neznámému. Jaké jsou toho příčiny? Kdo zná Vídeň, pochopí to snadno. Vyhrály zfanatisované massy, jež byly svými kněžími v zástupech honěny k volební urně a pro něž mají antisemité jedno heslo a jeden program, jímž štvou, a jímž chytí i nejtupějšího Vídeňáka: »Jud«. Antisemité dostali ve Vídni 121.000 hlasů, sociální demokraté 88.000. Ale přes to oněch 88.000 voličů socialistických je ohromnou cifrou, která ustavičně poroste. Antisemitism dospěl svého kulminačního bodu, z něhož bude klesat. Nálada mezi socialisty je výbojná. Pod prvním dojmem nastala sice depresse, mnoho starých mužů plakalo jako děti, ale porážka tato bude pobídkou k nové zimničné činnosti. Je v tom něco dráždivého, že dělnictvo právě v městě, kde vedlo nejskvělejší boj za všeobecné právo hlasovací bylo poraženo, že 90.000 vídeňského organisovaného dělnictva nemá jediného zástupce. »Teprve teď počne boj,« mluvil red. Reumann v Prateru, »půjdeme zase na ulici. Žádný klid v Rakousku, dokud nebude zavedeno všeobecné právo hlasovací!

Sociální hlídka.

...vítihodinová doba pracovní zavedena je dnem 1. března t. r. v krá... neutrálních dílnách v Mnichově; denní mzda nebude zkrácena. Rozepisovati ...rozenosti a užitečnosti tohoto kroku rozumné sociální politiky, bylo by dnes, ...da kratší (ne-li osmihodinové) doby pracovní osvědčila nejen svou důležitost ...lnictvo, nýbrž i pro zaměstnavatele, zbytečno. Leda, že by bylo možno se ... ...dy as také v Rakousku učiněn bude nějaký sociálně-reformní krok v tomto

směru, kdy stát ve svých průmyslových krocích bude vzorem soukromým podnikatelům. Aspoň nesnesitelnost poměrů na státních drahách naléhá neústupně na nějaké rozřešení.

Dozvuky hamburské přístavní stávky. Vítězové se mstí poraženému dělnictvu. Dle zprávy centrálního stávkového komitétu bylo zahájeno na 200 stávkových processů proti dělnictvu; 65 jich je skončeno a uložené tresty činí 10 let vězení. Mimo to hrozí 128 žalob pro nedovolené shromažďování, 23 žalob pro rozšiřování tiskopisů, 94 žaloby pro porušení policejních předpisů. Celkem tedy na 500 žalob a 5000 policejních trestů. A 1200 dělníků je obětí této stihací zuřivosti.

Spolčovací právo je v dnešních státech illusorním, zejména pro dělnictvo. Zaměstnavatelstvu je přese všecko znění zákona dána volnost všemi i nejbrutálnějšími prostředky přiváděti spolčovací právo, jakmile ho dělnictvo chce užiti, ad absurdum. Proto je úkolem moderního státu, opatřiti slabým a závislým možnost užiti toho práva, možnost užiti ho zcela nezávisle na vůli zaměstnavatelstva, možnost užiti ho i proti vůli a více, možnost užiti ho, aniž by bylo vůbec možno zaměstnavatelstvu nějak působiti na dělnictvo, tresty, jež stihnou toho, kdo by něčeho podobného se odvážil. Na výši takového moderního státu postavilo se pouze Norsko. Dne 22. února přijal totiž adelsthing 42 hlasy proti 41 návrh zákona, dle něhož uložena bude pokuta a trest vězení zaměstnavateli, jenž by propuštěním nebo hrozbou propuštění, ztrátou mzdy atd., poskytováním jistých výhod, odepíráním nebo slibováním jich a vůbec užíváním prostředků, jaké mu skytá jeho hospodářská převaha pokusil se působiti na politické vystupování zaměstnaného dělnictva resp. překážeti účasti jeho ve spolcích politických a odborových. Zdá se, poněvadž adelsthing čítá $^3/_4$ členů norského storthingu (národní rady), že zákon ten bude uskutečněn a že Norsko bude první zemí politické spravedlnosti aspoň v ohledu tomto naproti ostatním státům evropským.

Hlídka hospodářská.

Zemský sněm skončil obvyklé výroční zasedání, málo plodné v hospodářství jako v politice. Zvýšeny poslanecké diéty, povoleny subvence školám hospodářským a pokračovacím, stavební příspěvky novým museím průmyslovým, schváleny s novým rozpočtem nové dluhy zemské a s odchodem posledního ostrostřelce pohříží se Pětikostelní náměstí opět v jedenáctiměsíční klid. Málo času k zasedání, málo oborů k působení, málo dobré vůle k rozumnému využitkování času i skutečné kompetence zákonné, málo peněz k provádění hlubší politiky národohospodářské, i kdyby na ni stačila intelligence. Jen tak něco na presenty voličům . . .

Finance zemské churaví. Rozpočtová komise zvýšila, ne vždy účelně, finanční potřebu země o plných 400.000 zl. na úhrnem 18,854.000 zl., z čehož vlastními příjmy uhrazeno jest jen asi 1,370.000 zl., čili 7 a půl procent. Neuhražený deficit obnáší tudíž bez mála 17 a půl a poněvadž pokladny zemské jsou zcela vyprázdněny, jest potřebí ještě dalšího půl milionu jako běžné hotovosti kasovní.

Bude-li se, jak navrhla komise, vybírati jen 30% přirážka zemská, která by vynesla něco přes 12 mil. zl., musí se na zbývajících 6 mil-

udělati nový dluh. Království české, mlékem a strdím od pravěku slynoucí, nemá při obrovských milionech, jimiž naplňuje měšec státní, dostatek příjmů na své vlastní výdaje a vrhlo se v posledních letech na dělání dluhů, jichž bylo koncem r. 1896 bezmála 12¼ mil. a od letoška má býti 18¼ milionů. Naproti tomu obnášely dle učebních závěrek skutečné, nerozpočtové, přebytky příjmů státních v letech 1893—1895 postupně 29, 20 a 33½ milionů.

Patrno, že nepomohou v tomto křiklavém kontrastu mezi polypovým hospodařením ústředního organismu a finanční mizerií zemí prostředky nepatrné, jako daně luxusní, hudebné a pod., ani návrhy nesnadné, nebo docela nemožné, jako Kaftanův na vybírání zemského poplatku z hnědého uhlí českého, který by se však nahrazovati měl, bylo-li uhlí spotřebováno v královstvích a zemích na radě říšské zastoupených. Je potřebí důkladné změny v celé soustavě finančního hospodářství zemského, nejlépe tak, aby zemím po vzoru pruském zůstaveny byly daně reální (pozemková a domovní).

Úplně skoro přestalo se mluviti o vyrovnání rakousko-uherském. Sem tam ozve se článek o nešťastném »mlecím řízení«, jakoby otázka obchodní jednoty rakousko-uherské vyčerpávala se bezcelným dovozem balkánské pšenice do budapešťských mlýnů, který nad to loni nemálo byl znesnadněn — a více nic. Kvota, bezohledné podporování domácího průmyslu uherského, vypuzování našeho průmyslnictva z veřejných i soukromých dodávek v Uhrách, výbojná politika tarifní, převaha Uher při jednání o smlouvách obchodních, jako ještě posledně s Bulharskem — to pro naše politiky národohospodářské neexistuje. I když nestojíme na půdě úplného zrušení jednoty, musí býti přece jasno o ztrátách i výhodách našich z obchodního spojenství s Uhry a o tom, na jaké požadavky musíme v zájmu svého národního hospodářství v podrobnostech váhu klásti, nebude-li — jak se opravdu podobá — lze nic učiniti na principu obchodní jednoty. To nijak nevylučuje zásadní snahu po osamostatnění hospodářství našeho od Uher, ale opatrný hospodář pomýšlí i na to, co bude dělati, když se mu hlavní výpočet nezdaří.

Nedávno publikovány byly výkazy o zahraniční tržbě. Vývoz naší monarchie do ciziny stoupl loni na 785¾ mil. zl., dovoz na 728¾ mil. zl., aktivní bilance našeho obchodu obnáší tudíž za loňský rok 57 mil., kdežto v roce 1895 pouze 19 mil. zl. Přece však číslice vývozu našeho ještě loňského roku zůstala o 1 mil. zl. za vývozem z r. 1891 (786¾ mil.), kdežto dovoz náš od r. 1891 stoupl o plných 115 mil. zl. — následek »výhodných« smluv obchodních, které jakoby u nás byly pracovány bývaly přímo na prospěch Německa a »spojenství« vůbec.

O.

Hlídka školská.

Školství obecné.

Snížení povinné docházky školní na venkově s osmi . sedm let zní jeden z požadavku letošního sjezdu českého rolnictva Praze; za to mají vesnické školy obecné doplněny býti nedělními po-

kračovacími školami hospodářskými. Od vydání nových zákonů školských r. 1869. bylo osmiletí školní docházky všem nepřátelům moderní školy zbraní nejvydatnější, protože lid, z jehož tužeb nová škola nevyrostla, a jenž namnoze významu jejího ani nechápal, skutečně si přál docházky kratší tím více, čím větší ceny nabývala dětská práce v zemědělství, zvláště však v průmyslnictví. A jen těmto proudům a snahám podařilo se učiniti průlom do pevné stavby zákona Hasnerova školskou novelou z r. 1883., kterouž zavádějí se takové úlevy v řádné docházce školní, že osmiletí na školách vesnických stává se naprosto illusorním. Poněvadž pak lid vesnický řečených úlev všude plnou měrou užívá, není vlastně při školách venkovských docházka osmiletá, nýbrž sedmiletá, a považíme-li, že do školy přijímají se děti po dokonaném roce šestém jen na počátku školního roku a propouštějí se dokonaným rokem čtrnáctým a s úlevou ještě dříve, tedy ani ne sedmiletá Ostatně nebyla o mnoho delší ani před novellou školní, neboť vzdor trestům bývaly školy po venkově letního času z polovice prázdny. Rozumí-li se tudíž v požadavku rolnického sjezdu sedmiletí bez úlev, neviděli bychom v tom žádný útok na školu (která dočasnými úlevami, části žactva poskytovanými, rozhodně trpí), jakož i výhodu pro děti práce schopné. Mimo to alespoň dvouleté pokračovací školy hospodářské nedělní a po případě též večerní přinesly by tak žádoucí doplnění učebných osnov škol obecných nejdůležitějšími poznatky z racionelního hospodářství, pro něž dříve není místa, času ani porozumění. O povolané a schopné učitele pro tyto školy nebylo by ani mezi učitelstvem škol obecných ani mezi rolnictvem, jemuž by náleželo spolupůsobiti, dnes už nouze. Vedle toho měly by se zřizovati u nás školy měšťanské i ve větších vesnicích, aby děti toužící po vyšším vzdělání než poskytuje škola obecná, docházeti mohly do měšťanské školy přespolní.

— Na český i moravský sněm podán byl při letošním zasedání veliký počet petic od jednotlivců, sborů i spolkův učitelských a též od mnohých místních školních rad. V Čechách domáhají se učitelé zrušení IV. tř. platů při školách měšťanských, služebních přídavkův od zkoušky způsobilosti, práva na byt v obcích, kde řádného bytu dostati nelze; učitelky žádají vyloučení všech učitelů ze škol dívčích, jakož i z jejich správy, industriální učitelky zvýšení remunerace a zaopatření ve stáří. Naproti učitelkám volají učitelé po volné konkurenci obojího pohlaví na školách dívčích i chlapeckých. Na Moravě žádá se za nové upravení platů, ježto poslední úprava opět nevyhovuje. Ze všech těchto požadavků nejdříve splnění dojde asi zlepšení postavení industrialních učitelek, pro něž návrh ve školském výboru jest už vypracován. V tomto stavu byla bída zajisté příliš křiklavá. Také na zrušení IV. tř. platební při školách měšťanských a úpravu služebních přídavků se prý pomýšlí, ježto finanční effekt nebude snad značný. Ostatní požadavky položeny budou asi prozatím stranou, ač otázka mužské a ženské konkurence ve škol
dlouho se odkládati se nedá, protože učitelek přibývá a bude p
kdežto lepších míst, na nichž výhradně doposud působily, se ví
nedostává. Vyhražení míst při dívčích školách vůbec jen učitelkám,
by k důsledkům na ten čas dosti povážlivým. Volná konkuren

pohlaví zamlouvá se nám už proto, že ze zásady nepřejeme žádným výsadám, považujíce je za největší překážky zdravého vývoje, jehož i otázka učitelek a ženská otázka vůbec má zapotřebí. Na Moravě na novou úpravu platův učitelských není ovšem pomyšlení, zvláště když učitelstvo tamní ani v přáních svých doposud se neshodlo.

— Kandidatury učitelské při letošních volbách do říšské rady zase nemají štěstí. Důvěrníci strany mladočeské nekandidují mimo p. Sokola opět žádného učitele, ač učitelstvo v časopisech důtklivě je za to žádalo. Zájmy českého školství jsou jim patrně tuze podřízené. Jako samostatný kandidát vystupuje bývalý učitel p. Klecanda s dosti skrovnou nadějí. Na Moravě učitel p. Urbášek není stranou lidovou dosti podporován a klerikál-učitel p. Kadlčák marně vzývá důvěru učitelstva.

— V diécesi biskupa Brynycha verbuje se učitelstvo do jednoty katolických učitelů, kteráž má býti filialkou ústředního spolku vídeňského. Faráři mají činiti nátlak především na učitele od kostelů závislé. Ubohým ředitelům kůru a kantorům nastává trapná chvíle, neboť listy učitelské hrozí pranýřem každému, kdo klerikálnímu čertu se zapíše. A při tom prozrazuje se, že diécesní pensijní fond učitelský, sebraný z příspěvkův učitelstva staré školy a čítající na 50 zl., vydán byl na klerikální dům »Adalbertinum« v Hradci Králové.

Z naší doby.

Der Internationale Kongress für Frauenwerke und Frauenbestrebungen in Berlin. 19. bis 26. September 1896. Eine Sammlung der auf dem Kongresse gehaltenen Vorträge und Ansprachen. Paní Minna Cauerová končíc poslední schůzi tohoto kongresu, praví mezi jiným, že se ženy se stavem svého hnutí v jiných zemích seznamují ne proto, aby ho napodobily, ale aby se přiučily. A vzhledem k nastávajícímu ženskému sjezdu v Praze nebude jistě bez zajímavosti uvésti některé věci z berlínského kongressu. Vždyť i my se musíme učit. — Pozvání byla rozeslána všem stranám bez ohledu na vyznání, organisace dělnic ho však neužily. Referát p. Schlesinger-Ecksteinové o rakouských sdruženích dělnic byl neúplný, zvlášť co se týče organisace dělnic a znalosti poměrů u žen slovanských. Pro naše poměry zasluhuje zvlášť upozornění společná činnost mužů a žen. Jsou to zvláště spolky pro vzdělání dívek k jejich praktickému povolání, kde žena s mužem ruku v ruce pracuje. Zakládají společně školy a absolventkám zaopatřují místa. O užitečnosti těchto škol přesvědčuje stále silnější návštěva a větší poptávka po absolventkách se strany zaměstnavatelů. A právě nedostatečné vzdělání nese velkou část viny na nestejné mzdě mužů a žen. Kdežto muži dlouho jsou nuceni se připravovat ku svému povolání, stačí ženě zcela krátká příprava (telegrafistky!) Domohou se v poměrně kratší době zaopatření než muži a spokojí se následovně s menším platem. »Lepší něco než nic!» Lepší menší plat než velké výdaje na studie! A pak se musí spokojit po celý život s menším platem. Ovšem to se netýká malé mzdy dělnic, ta vyplývá spíš z nadbytku pracovní síly. Na berlínském kongressu byl učiněn návrh na založení spolku, který by usiloval o zavedení stejného platu žen s muži v státní službě i privátní. — Spojení měšťanských žen s proletářkami na sjezdu docíleno nebylo; ale bylo aspoň dokázáno, že kde se spojily, vždy mnoho bylo docíleno; tak na př. v Drážďanech při stávce dělnic v konfekcích. Ženy [illegible]inské vychovávají a připravují proletářky pro život spolkový, v němž se mají učit moci. Sociální demokratky staví se však na odpor spojení obou vrstev. Ženy [illegible]ské kráčejí jen pomalu v před, ale proletářky volají po rychlých opravách. [illegible]ožeností měšťanských žen nemohou používat, brání jim v tom nedostatek času. dělnice je nucena využitkovat každé chvíle k výdělku, chce-li svoji fysickou exi[illegible]i uhájit. — Dr. Schnapper-Arndt se vřele přimlouval za zrušení služebních knížek; [illegible] odporučuje zřízení komissí, v nichž by se mohly orientovat paní o služebných

a ty zase o rodině, do které mají vstoupit. — Mrs. Clappertonová líčí svůj ideál rodinných společenstev v příští době. Asi 20 rodin má společně vést domácnost, čímž by byla docílena úspora ve vydání. Domácnost ta by musila být tak zařízena, aby co dnes každý mimo ni hledá: vzdělání a zábava, mu bylo poskytnuto doma. Tím by byl rodičům umožněn dohled na dorůstající mládež, a také staří rodiče by měli zabezpečený život v domácnosti. — Zajímavé byly návrhy na změnu ženského oděvu. Obyčejně se dokazuje, že korset je organismu fysickému škodlivý, ale rovněž škodlivý je celý nynější ženský šat. Tíha obleku, jejíž největší část spočívá nyní na bocích, měla by se přenést na ramena; oblek jak spodní, tak svrchní by měl tvořit celek. Ale varuje se před přisvojením mužského oděvu, vždyť i ten je škodlivý a mimo to tak neestetický. — Při jednání o mravní otázce bylo mezi rozličnými prostředky ku zlepšení nynějších poměrů také doporučeno, aby ženy opovrhovaly muži, kteří užívali prostituce. Proti tomu mluví Egidy. Myslí, že by potíráním alkoholismu a časnějšími sňatky zlo se menšilo. — Při diskusi o ženě v literatuře bylo konstatováno, že dosud nové ženy v literatuře není; co Ibsen, Björnson atd. stvořili, to jsou jenom náběhy k ní, ale celé a životní síly plné nové ženy dosud nemáme. — Berlínský kongress získal si zásluhu tím, že činnost ženy uvedl v širší známost, že objasnil vztahy mezi jednotlivými ženskými spolky a pohnul je k další práci. A co sjezd u nás chystaný? Kdyby všechny ženy ruku k dílu přiložily, kdyby všechny ženské spolky vyslaly své zástupkyně na sjezd s určitým programem, kdyby ženy opravdu a vážně pracovaly, byly by ušetřeny zklamání, jaké si mnohá odnášela z loňské schůze v Praze. —*a*—ová.

— **O velmi originelním pokusu paedagogickém** přináší zprávy »Forum«. Správa obecné školy v Detroit v Americe, vycházejíc se stanoviska, že vývojový pochod celého lidstva opakuje se v životě každého jednotlivce, chce, aby její žáci prožili smyslově jednotlivá období a uvědomili si s největší živoucností vnitřní podstatu různých epoch kultury. První třída, »třída Hiawathy«, představuje jim život prvních lidí, lovců a nomad. Obrazy zvířat a krajin doplňují celek. Každodenně líčí se jeden oddíl ze života velikého náčelníka irokezského a znázorňuje se dětem, ozbrojeným luky a šípy, dramaticky. Druhý sál představuje život pastýřů, třetí kulturu řeckou. Na stěnách visí obrazy bohů a řeckých ornamentů; helénské chrámy a budovy staví děti z hlíny, hlavní scény z dějin a pověstí provádějí mimicky. Od Římanů přechází se do středověku, od renaissance k náboženským válkám. V nejvyšší třídě osmé jest zvláštním předmětem studia stát a jeho organisace. Spravedlnost, zákonnost a společná součinnost líčí se žákům jako základy všeho úspěchu, rodina, — tento stát ve státě — jako obraz ideálního bytí společnosti. — O výsledcích této školy zpráv není.

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 1. dubna 1897. Číslo 13.

Básník „Angeliny".

Fr. Turinský.

Týž rok, kdy Napoleon vydechl duši na Sv. Heleně, kdy celou Evropou otřásaly boje Řeků, povstavších k zápasu za svoje osvobození, kdy tajemné pikle karbonářů plašily spánek s víček opatrných, rozvážlivých státníků, vydal mladý, teprve pětadvacetiletý český snílek prvé svoje dílo, truchlohru »Angelinu«. Prvá práce mladého, až do toho okamžiků jenom úzkému kroužku vlastenců známého básníka vzbudila všeobecnou pozornost. P a l a c k ý, jenž ještě roku 1818. v »Počátcích českého básnictví« s bolestí vyznává, že literatura česká dosud nemá ani jediné »vlastenské chlouby a závisti cizozemcův hodné tragedie«, v krásném dopise vřele tiskne ruku mladému nadšenci, do té chvíle osobně mu ještě neznámému, a nezamlčuje vad prvého tohoto pokusu, z celé duše raduje se, že »již literatura naše počíná znikati té hanby, která vězela na ní nešvarami dra-

tických nedobásníkův«, a v překypujícím rozradostnění ujišťuje mla-

ho literárního soudruha, že hoden jest »zaměřiti během svým ku

mě nesmrtelnosti, kam ještě nikdo hravě a náhodou se nedostal«.

ouček českých literátů tehdejší doby s nadšením vítá nového, naděj-

ného pracovníka. I v cizině dochází první dílo pětadvacetiletého F r a n t i š k a T u r i n s k é h o povšimnutí. Berlínské i vídeňské literární časopisy přinášejí ocenění jeho »Angeliny«. Přes to nedostává se tato práce ani na prkna stavovského divadla, kde za tehdejšího ředitele Holbeina (1820—1824) počet českých představení obmezen na míru nejmenší a kde ani pozdější ředitelský triumvirát Polavský-Kainz-Štěpánek nejeví chuti ji provésti, ani na skromnější jeviště českého ochotnického divadla ve Wimmrových sadech, ani na scénu tak zv. divadla Theisingrova (v ulici Dlažební), kde o překot se hrají frašky a »smutnohry« plodného Klicpery. Teprve skoro čtyřicet let po smrti básníkově uvádí ji na scénu Národní divadlo, totéž Národní divadlo, které bylo krásným snem jeho mužných let, v jehož prospěch sám pořádal r. 1851., když v českých zemích počínají se konati sbírky na budoucí důstojný chrám české Thalie, akademii, jejíž proslov jest posledním jeho dílem básnickým. Tak se objevuje jeho »Angelina«, k tomu ještě ne v původní podobě, jak by byla žádala nejen pieta, ale i s p r a v e d l n o s t k básníkovi, nýbrž s textem »přehlédnutým« na prknech velikého jeviště před generací, pro níž jest jméno Turinského bez mála již jen prázdným zvukem, která s překvapením čte v žurnálech zprávy o něm, zařaděné při příležitosti stého výročí jeho narození, a poprve snad spatřuje podobiznu básníkovu v obrázkových týdennících. A tak stojí obecenstvo dneška před Turinským a jeho »Angelinou« jako před záhadou, jako před posledním v písku se tratícím záchvěvem vlny, dávno, tak dávno již odplynulé, a všechen ten jásot, s jakým byla »Angelina« při svém vyjití uvítána, zdá se mu nesrozumitelným.

Zcela jinak dívali se ovšem na básníka i dílo jeho současníci v oné době prvého svítání nad rodnými nivami, v oné, dnes tak tajemně nám připadající době rašení a klíčení skrytých sil národa, v době, kdy těžké, husté chmury mlh zvedly se a nad hlavami procitlých spáčů rozšlehly prvé záblesky nového dne. Tenkrát bylo jinak. Obecenstvu sotva se probavšímu z hrůz válek Napoleonských zachtělo se nových hrůz, tělo takovým příjemným mrazem roztřásajících. Proto s nadšením sáhlo po spisech Spiessových a Claurenových, po románech Radcliffové, novellách Tieckových a opíjelo se těžkou vůní »modrého květu« Novalisova. V těchto pracech, kde rozpoutaná fantasie, prostá všech otěží hýřila v divokých orgiích, ve všech těchto tajemných příbězích, plných mrákavého pološera, plných opojného žáru, šlehajícího vysokými plápoly z niter rozrytých vinou a vášněmi, ve všech těchto rozrušujících, napínavých dílech hledáno a nalézáno těžké víno, jímž opíjeny a rozehrávány nervy. A tak jako v knize, slavily příšernost a tajemnost i na jevišti triumfy. Dědicové století nevěřícího a rouhajícího se, lidé odkojení skeptickým racionalismem té doby, v jejichž mládí padla záře z pochodní Revoluce, chvěli se sladkou hrůzou v setmělých hledištích svých útulných divadélek, kde na primitivních jevištích odehrávaly se tragické, záhadné a příšer fragmenty z tragikomedie života, kde s úžasem slyšeli posluchači z hlu rozervaných, rozrušujících děl básnických jako z nedozírných tůní truc a těžce hučeti rachot koles Osudu, drtícího vše na svém nezadržitelné a vítězném postupu. Tragedie osudu, zkarrikované nápodobení špat

pochopené stěžejní idee tragedie řecké, lomozným, patheticky-slavnostním krokem šla po současných jevištích a dýchala hrůzu a slitování do hledišť, kde v zimničném rozechvění choulili se dědicové Revoluce a bojů za osvobození. Temná příšera Osudu a krvavě rudý přízrak viny opanovaly jeviště. Tam, na scéně, představující zamlklé síně rytířských hradů, ukrytých v hlubinách modravých lesů, kde zpívají fanfary loveckých rohů, v šerých komnatách, nad nimiž jakoby tanul černý, zlověstný mrak zhouby, odehrávají se hrůzné výjevy, záhadné a spletité nitky svíjí tu v podivné klubko kovová ruka Osudu. A temnými těmito kobkami při mihotavém plápolu svic hluboko ohořelých na mnohoramenných svícnech zříme blouditi postavy bledých lící a horečně planoucích očí v temných řízách, štvané Osudem a bičované vášněmi, marně se svíjející pod návalem bolesti a žalu. Zříme rytíře, na jejichž blýskavých mečích lpí krev, jichž srdce překypuje zlobou a nenávistí, kteří trpí hroznými mukami svědomí, a klesají pod tíhou odhalení, strhujících temné clony s hrůzných rodinných tajemství. Bledé, krásné ženy, opojné jako vůně květin a čisté jako krůpěj rosy chřadnou v nádherných komnatách, zírajíce s touhou nikdy nezkojenou v dál, kde modrají se mírné vlny nových obzorů, a odkud vlahé dechy věčného jara nesou prchavé vůně cizích podnebí. Unylé krásky pějí zádumčivé písně, plné steskú, zatím co voskové prsty jejich jako ve snách klouzají po zlatých strunách harf, jež prasknuvše věstí blízkost zmaru a zhouby. Netopýří perutě neštěstí stále třesou se nad hlavami těchto lidí, v jejichž nitrech sýčí zmije zlého svědomí. A přece nalézají ve všem tom přívalu strastí a hrůz ještě dosti času k deklamacím pečlivě vybroušeným, k pathetickým dialogům, kde jiskra myšlenky dusí se pod spoustou obrazů, bizarních a snad i nevkusných, ale vždy překvapujících. Tak jde, zahalena v smuteční draperie, německá »Schicksalstragedie« po prknech divadel, hned representována mysticko-romantickým Zachariášem Wernerem, hned sladce sentimentálním Houwaldem, brutálním Müllnerem a konečně příšernou »Pramátí« Grillparzerovou, která jest vlastně sebevraždou »Schicksalstragedie«, uzavírající na ném začátku let dvacátých tento šerný, pitvorný, strašidelný rej.

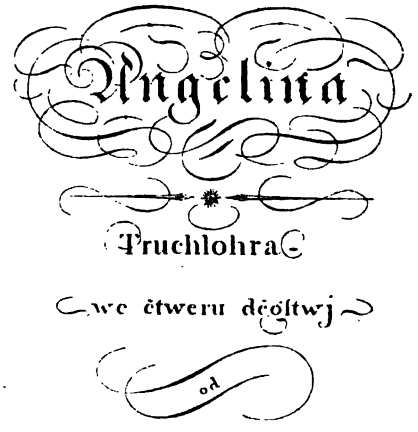

Titulní list k pův. vydání »Angeliny«.

Takové bylo literární a umělecké ovzduší doby, do níž spadá jádí Fr. Turinského. Narodil se v Pobradech, 26. ledna 1797, v široce

rozlehlé rovině, kde v jeho sny šuměly hluboké lesy a volné rhytmy klidného proudu labského. Od mládí nakloněn k blouznění a poetickým dumám, ve škamně gymnasialní píše prvé své verše jako tisíce jiných před ním a po něm. Náhodou dostává se mu do ruky Dominika Kynského překlad básní Lessingových. Vlastenecká předmluva knihy rozplamení dřímající národní uvědomění v jinochovi a položí základ k horoucí lásce k vlasti a národu, jež jest předním příznačným rysem celé jeho pozdější tvorby literární. Pak nadšené exhorty ideálního Bolzana mohutně působí na duši jeho, utvrzujíce národní vědomí a štípíce v srdce lásku k lidu poddanému a trpícímu, jež po celý život srdce jeho naplňovala. Mladá duše hoří touhou po svobodě, jejíž ohnivý dech cítí tisíce nadšených duší přes všechno to dusno, v něž svírá je svrchovaná moc státní a nemohouce ji ve své spoutanosti projeviti, oddávají se s tichým protestem ve svých zátiších tím horoucnějším snům o zářném, nedozírném ideálu svém. Nepřítel všeho násilí, celou duší hoře pro právo a spravedlnost, pln skrytého, kypícího hněvu proti tyranům, podniká blouznivý Turinský ve společnosti dvou soudruhů pouť ku hrobu známého studenta K. L. Sanda, pod jehož dýkou padl Kotzebue. Jen jakoby náhodou uniká dlouhé vyšetřovací vazbě, jež právě pro onu romantickou pouť stihla jednoho z jeho soudruhů. Tento romantický rys jest nad jiné význačný pro jeho povahu a jeví se již v letech jinošských, kdy jako student za šera nočního vkrádal se na hřbitov, aby tu při průvodu kytary nad hrobem mrtvé lásky pěl písně, jež k poctě její složil. Je ideální blouznivec, jenž svým snům dovede i hmotné výhody obětovati. Studuje ve Vídni práva, ale mocný stesk po vlasti nutí jej, aby po několikaměsíčním pobytu v metropoli na Dunaji vrátil se do Prahy, kde nenalézá daleko tak výhodných podmínek hmotných, jakými ve Vídni pohrdl. Zůstává věren ideálům svého mládí i v letech mužnosti. Jako aktuar, justiciar a konečně »pravomocník« na různých místech působení svého okázalým způsobem projevuje vlastenecké smýšlení svoje a přetížen pracemi úředními, jest věrným a neobmezeným přítelem a zastancem poddaného lidu i proti své vlastní vrchnosti. Z dalekého okolí přicházejí venkované, aby se s ním poradili, a nalezli u něho útěchy. V návalu prací a povinností úředních, v stálém zápasu o chléb, pronásledován a špehován pro svoje vlastenecké a lidumilné snahy, jen s těží nalézá chvíli, kdy může se oddati zamilovaným svým pracem literárním. Jen jako potají může občas vrátiti se k poetickým snům svého mládí. A duše jeho zůstává stále mladou, stále plnou touhy po svobodě, a vážný vrchnostenský úřadník, nemoha jinak, alespoň několika verši, pečlivě ukrývanými v zásuvce psacího stolu, vítá každé volné zablesknutí, jež občas proráží dusné chmury mračen. Se zápalem pozdravuje povstání polské, a srdce jeho tluče bouřlivě vstříc osvobozujícímu dechu roku čtyřicátého osmého, té zářivé blýskavici krásných dnů svobody, jež nenade[illegible] chovává si plnou volnost vůči svým představeným a vůči vyšším úř[illegible] s nimiž proti všem zvykům té doby koresponduje výhradně [illegible] Měkký a laskavý v obcování s lidem, jemuž jest neoblomným zastanc[illegible] nekřiví páteře před mocnými tohoto světa. Zmítán dost osudem, [illegible] lépe situován než většina současných spisovatelů českých,

kanován a střežen, žije jenom své rodině a svým ideálům, nestoje o vavříny a uznání. Konečně zdraví dlouhá léta podrývané hlodavou chorobou podlehá. S plným vědomím brzkého konce, aby rodinu svou ušetřil smutného divadla posledních zápasů, odchází do Prahy a umírá v nemocnici 4. září 1852.

* * *

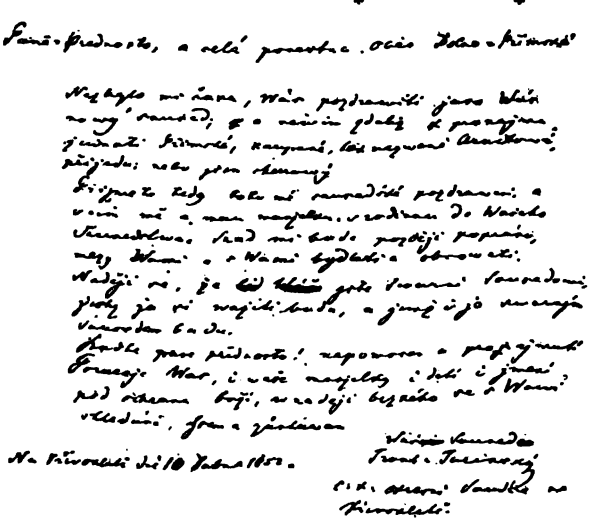

Snímek rukopisu F. Turinského.

Dílo Turinského representují, nehledíme-li k celé řadě drobných zlomků dramatických a lyricko-epických, jakož i k většímu počtu básní na motivy po výtce vlastenecké, tři práce dramatické: Angelina (1821), »Virginie« (1841) a »Pražané v roku 1648.« Všechny tři nesou týž společný znak: vyvřely z nejhlubšího nitra autorova, prochvívá je hluboký vřelý cit a všechny jsou dílem skutečného básníka. Zvláště tuto okolnost třeba podotknouti, jde-li o dobu, kde snahou vlastenců bylo v prvé řadě kvantitativní obohacení mladé, teprve rodící se literatury a kde ku kvalitě její mohlo se přihlédati teprve v druhé a dalších řadách, a platí-li to o celé tehdejší literatuře české, možno to tím spíše říci o její dramatickém odvětví.

Mezi staromodní naivní komedie, jen pro okamžitou potřebu bez jakýchkoliv uměleckých aspirací napsané, mezi všelijaké »Neslýchané náhody strašlivého hromobití« a jak se všechny tyto práce jmenovaly, zavál »Angelinou« dech skutečného básnického díla, nad to ještě úplně moderního (ovšem že ve smyslu oné doby). Jeť »Angelina« se všemi svými vadami dílem, z něhož proudí teskná vůně oné doby. Není »Schicksalstragedií« v pravém slova smyslu, jakož vůbec není a pro přílišné převládání lyriky ani nemůže býti tragedií ve smyslu staré školy, ale má přece mnoho příbuzného s podobnými současnými pracemi dramatickými, třebas nevidíme v ní oněch podobností, jež shledávali současníci. Tak zdá se nám býti daleko bližší »Obrazu« od sentimentálního, v lyrických výlevech si libujícího Houwalda, než chmurné »Vině« Müllnerově, čící kombinovanými hrůzami na nervy diváků a čtenářů. Snad jen lečná záliba v četných a pěkných obrazech básnických svedla soué kritiky (i německé) k onomu mínění, ale »Angelina«, plná vlastekého horování, zamžená lehkým nádechem melancholie, zaznívá měkmi, bolně rozvlněnými souzvuky, tam, kde »Vina« Müllnerova vyvoše, příšerné stíny na chmurném, kalném pozadí.

Někdo jiný a větší, než současní němečtí tragikové osudu, měl na blouznivého ducha 24letého českého básníka vliv rozhodný a podmaňující: Goethe. A třeba Turinský sám odkazoval k Schillerovi, jako k zdroji, na němž se inspiroval, tvrdě v listě k Palackému, že »embryo, z něhož »Angelina« pošla, jest povědomé slovo Schillerovo ve »Braut von Messina«: Der Übel grösstes aber ist die Schuld!«, vidíme přece zřetelně, že básník »Angeliny« podlehal nepoměrně více vlivu Goethovu, jehož »Wilhelm Meister« napadne vás častěji při její četbě. Čistě lyrická duše, cit hluboký a vášnivý mluví z tohoto díla mladého, vlastenecky horujícího romantika. Na svou dobu byla »Angelina« dílem opravdu cenným a bylo by nespravedlivo toho neuznati a to tím spíše, ježto třeba uvážiti, jaké zoufalé přímo boje sváděl mladý autor s jazykem ještě málo vyvinutým, neohebným, nespůsobilým ještě vyjádřiti jemné záchvěvy duševních hnutí. V tom zoufalém zápase s nepoddajným materiálem setřeno zajisté mnoho z duhového, mihotavě se třpytícího prachu nádherných básnických obrazů, jež tanuly asi Turinskému na mysli. Stačí srovnati s českým originalem »Angeliny« brillantní a opravdu poetický německý překlad její, jejž krátce po vyjití (1822) K. S. Macháček v záchvatu obdivu a nadšení pořídil, aby bylo zřejmo, jaké oběti vyžádal si na účet ceny celého díla nepropracovaný, nehotový jazyk!

Z obou ostatních dramatických prací Turinského ani římská tragedie »Virginie«, ani vlastenecká dramatická báseň jeho »Pražané v roku 1648« nevzbudila takové pozornosti a nesetkala se s takovým nadšeným přijetím jako právě »Angelina«, ač v ohledu dramatickém obě, jmenovitě »Virginie«, stojí výše než tato. Ve »Virginii« lyrické výlevy a nadšené blouznění ustoupilo mužným akcentům básníka, jenž této starořímské látky užívá skoro jen proto, aby demokratické idei kusu a plamennému svému hněvu proti tyranům dopomohl k velebnějším, mohutnějším symbolům. V ní vyslovil vše, co rozechvívalo jeho duši, v ní malomocný hněv tichého, spoutaného rebella v náhlém vzkypění sil prudce zalomcoval železnými pruty svého žaláře. »Pražané«, jichž rukopis z pochopitelné obavy před censurou choval po celé čtvrtstoletí ve svém psacím stolku, děkují krátkému jaru volnějšího, svobodnějšího života, jež zasvitlo rokem čtyřicátým osmým, za svoje vyjití. V nich značí se co nejjasněji stěžejní idea romantické této doby, nacionalism a historism. Ideální vlastimil zapěl tu nadšený hymnus lásce k vlasti a národu a vyšvihl se k akcentům neobyčejně silným na tu dobu a ušlechtile mužným ve scéně, kde jedna z hlavních postav kusu, Mitrovský, slovy překypujícími hněvem a rozhořčením pronáší kletbu nad zrádcem Otovalským. Jak uboze vyjímá se vedle »Pražanů« Turinského Štěpánkovo »Obležení Prahy od Švédů«, tolikrát sehrané na českých jevištích, zatím co tak nezaslouženě bylo zapomínáno šlechetného Turinského!

* * *

Ano, zapomínalo se naň. Zapomínalo se na ušlechtilého, skromn básníka, jenž s nehasnoucím zápalem básnil svoje kusy v stálém záp s nejrůznějšími nepříznivými okolnostmi, bez naděje, že budou kdy

vozovány, bez honorářů, šťasten, dostal-li za všechnu námahu několik volných exemplářů svých děl nebo dokonce (byl-li nakladatel nějak příliš štědře naladěn) prstýnek s modrým kamínkem. Zapomínalo se naň v posledních desítiletích, třeba dříve ještě po dlouhá léta milenci a idealní blouznivci kladli na prostý hrob jeho na hřbitově Pouchovském exemplář »Angeliny« a »Virginie«, skropené slzami krásných očí, květy a neumělé, ale nadšené básně plné obdivu pro pěvce, jenž základní strunu všeho svého tvoření sám tak trefně charakterisoval slovy v »Pražanech«:

»Kde volá vlasť, tam všecko jiné shasni! . . .

Až teď, v stý rok jeho narození, otevřely se mu brány »Národního divadla« a plod mladých snů jeho, »Angelina« přešla prkna jediné veliké scény naší. Ale tu stalo se cosi neočekávaného. Při slavnostní této příležitosti přišel k slovu i moderní básník, jenž nadchl se k proslovu, nezbytnému již o takových večerech, i starý, vážný Tomášek. Jehož ouverturou promluvilo k nám trochu soumrakové poesie těch zašlých zajímavých časů. Přišel k slovu kde kdo, jen básník, o jehož oslavu šlo, nepřišel. Nedostal se k slovu. Nová jakási »Angelina« sehrána tu před obecenstvem, nevědoucím si s ní rady. Pan Em. rytíř z Čenkova, ne František Turinský, promluvil tu s jeviště Národního divadla a šťastným »přehlédnutím« ctihodného textu s nemalou obratností docílil toho, aby všechen zájem na staré »truchlohře« zmizel. Kde co bylo zajímavého, svým stářím cenného, vše pečlivě odstranil, všechny hrany svědomitě obrousil a svéráznou, podivně hovořící dikci českého básníka z let dvacátých nahradil tuctovými nechutnostmi veršujícího Čecha z konce století. Seškrábal všechnu cennou patinu ze staré vykopaniny, omyl ji svědomitě a přesvědčen, že vykonal čin záslužný, dal ji ukázat zvědavému publiku. Bál se snad, že by někde na poslední gallerii některé dnes již neobvyklé nebo dokonce dost směšně znějící slovo mohlo vzbudit veselost, že by tam někde nahoře nebo třeba i na křeslech uzenářů vznešený nějaký ret se mohl zkřiviti nad některým z podivných, po homersku složených epithet. Bál se, že by se obecenstvo mohlo vysmát starému Turinskému a ono se zatím vysmálo »úpravě« pana rytíře z Čenkova.

Tak dopadla oslava stoletého narození básníka »Angeliny« na scéně divadla, o němž snil v nejkrásnějších chvílích roztoužení. Čekali jsme představení ve slohu doby a nedostalo se nám ani nezfalšovaného textu. S tichým smutkem vzpomínali jsme na mrtvého básníka, jehož srdce nemohlo se již sevříti bolestí nad tímto nedostatkem piety a přes jehož zapomenutý hrob na vzdáleném venkovském hřbitově teď právě po pětačtyřicáté jde jaro, usměvavé a jásající právě jako tenkrát, kdy básnil svoji »Angelinu« . . . . Jako tenkrát, vyslovováno nyní zase tak často toto jméno, dnes skoro zrovna tak neznámé širší veřejnosti jako tenkrát před třemi čtvrtěmi století. Ale jenom několik dní ještě bude se sloupcích listů kmitati jméno jeho a pak bude zase ticho a mrtvý snik může klidně sníti dále svůj sen o marnosti světa a tiše se rozdávat v prach! . . .

Jaroslav Kamper.

K. V. Šembera contra J. S. Skrejšovský.

Z pathologie politického života českého od J. Arbesa.

(Pokračování.)

Avšak netoliko obratným žurnalistou, Šembera byl také, jak jsme již připomenuli, mnohostranně, zejména estheticky vzdělán. Netoliko že všímal si co nejbedlivěji všech pozoruhodnějších zjevů literárních a básnických, on věnoval také zvláštní pozornost všem ostatním uměním, najmě divadelnímu a výtvarnému. Podniknuv několikero studijních cest do ciziny, jako r. 1867 do Paříže a Londýna, r. 1868 do Mnichova a do Švýcar, r. 1870 pak přes Švýcary do Paříže a po Německu, navštěvoval všude obrazárny a studoval a to s pílí a neúnavností přísného badatele umělecká díla různých škol. Výsledek studií těch byla dlouhá řada feuilletonních článků, v nichž jeví Šembera bystrý pozorovací talent a hluboké esthetické vzdělání, umožňující rozlišovati ryzé a čisté umění byť i i právě podceňované, od dočasně velebeného a vynášeného pseudoumění.*)

Jediné, co bychom Šemberovi jako uměleckému kritikovi vytýkali, jest, že byl kritikem, abychom tak řekli, skoro až orthodoxním; že seznámiv se s množstvím vynikajících uměleckých děl nehynoucí krásy a ceny, utvořil si o uměleckém díle dle těchto vzorů esthetický kanon poněkud ztrnulý, ba zkostnatělý, takže neměl dosti vnímavosti pro umělecké zjevy naprosté originality, pro jaké není v starší a nejstarší tvorbě žádných dokladů.

*) Na doklad reprodukujeme jen několik úryvků ze Šemberovy studijní skizzy o soudobém malířství německém (z r. 1871), jehož hlavním representantem v tu dobu byl Hans Makart.

»Umění, jaké nejnovější koloristé němečtí provozují, připomíná nápad: sestavit báseň ze samých krásných, zvučných, pěkně rýmovaných slov — bez další souvislosti mezi sebou, beze smyslu ve větách, krátce — bez myšlénky vůbec. Myšlénka prý leží v barvě. A zeptá-li se někdo, co takový obraz představuje, zní odpověď: Toť nový koloristicko-musikální princip, toť kolористická idea. Velmi vtipně mají proto Makartovy malby hned několik titulů podle sebe, aby se zdálo, jako by najisto jimi bylo něco představeno. První jeho výtvor »amoretky« jest nárožní cedule, oznamující, co v jeho obchodu vše dohromady k dostání. Následuje tré, pro stejný formát a rámec spojených obrazů: »Sedmero smrtelných hříchů,« obraz to, který šťastně celou Evropu na podívanou provandroval. Jelikož však tomu označení nikdo nerozuměl, vymyslil si Makart druhé: »Mor ve Florencii.« A poněvadž i tu se nikdo nedovtípil nějaké souvislosti mezi morem a obrazem, dal tomu název třetí: »Sen prostopášníka«. A tím trefil do živého; neboť sen nepotřebuje ani smyslu, ani souvislosti — a prostopášný je dostatečně jako kocovina po žampaňském. Vidno, že Makart sám neví, co maluje. Proto však přece tlačilo se vzdělané obecenstvo na všech místech k jeho obrazu — mužové, ženy a panny, vše v urputných hádkách. Velký kolorista byltě se přiznal ku své barvě. Nikoli, že by byl nějaký velký duševní proces, odehrávající se v mocném ději mezi znamenitými lidmi, obsahem jeho děl — nikoli! — smyslnost tu hraje úlohu hlavní a to ona nervosní smyslnost, veskrze nemocná, ona na polo ukrytá chlípnost, onen nečistý vzduch, jenž se vznáší nad velkými městy, v němž umělecká díla ve skvělých sice barvách, ale s omamujícími výpary se vypařují, podobná květinám bařinatým. Jsou lidé, jimž se taková velkoměstská bařina a její výkvěty zalíbí. Kdo však byl dýchal svěží horský vzduch a viděl pravou, zdravou, nahou přírodu: zatouží ven, kde vykvétá zdravá, silná smyslnost, jakáž žije v dílech Correggiových nebo Rubensových. Makartovi schází veškerá zdravá příroda; seznáváme u něho sešlou, protivnou společnost, s kterouž bychom ve skutečnosti neobcovali ani okamžik — — —

Na doklad reprodukujeme několik slov ze Šemberovy skizzy z roku 1873. (»W. Tagblatt« ze dne 13. května) o výstavě obrazů Gustava Courbeta, známého také z r. 1871 jako člena vlády obce pařížské, který byl řídil skácení Vendômského sloupu.

»Ze tří vystavených obrazů«, praví Šembera mimo jiné, »mluví k nám démonická nenávist všeho krásného a dobrého, jež byl duch lidský vytvořil, proti mravům i společnosti. Zvláštní virtuosní technika dodávající těmto obrazům vnady, káže, abychom u všech prodleli déle, než sujety dovolují . . . Courbet nám dokazuje, že výtvarná umění mohou sloužiti i nejšlenějším, nejnebezpečnějším a nejstrašnějším přeludům.«

»Každý jeho obraz jest apologií socialistických theorií; v každém z nich znázorňuje sujet, jenž jest zároveň obžalobou existujících společenských poměrů. Nenávist člověka štítícího se práce a nemajetného proti pilnému pracovníku a zámožnému; prostopášného ničemy proti kázni rodinného života; — zbrklého filosofa proti zákonům státního řádu; — atheisty, který jest sám se sebou v rozporu, se vznešenými pravdami náboženství — krátce celá stupnice oněch pošmurných a nebezpečných náruživostí, jež byl komunismus zplodil a k doznání přivedl, jest v obrazech Courbetových symbolisována . . .«

»Výsledek pozorování Courbetových obrazů lze soustřediti v ten smysl, že možno malíře označiti jako talent neobyčejný a zvláštní. Tento talent nalézá se na témže scestí, na němž se nalezá Courbet politik, zamýšlející regenerovati společnost prostřednictvím komuny. Jeť malířem ohyzdného a sprostého; chceť velké nerozřešené problémy, kterýmiž se lidstvo po tisíciletí zabývá, rozřešiti cestou jednostranného radikalismu a umění má mu k tomu sloužiti. Jest to smutné poblouzení, připomínající zpupný boj padlého anděla«.

Ku konci jen ještě několik slov o politické a žurnalistické činnosti Šemberově!

Po prohlášení výminečného stavu v říjnu 1868., kdy zastaveny byly generálem Kollerem všechny neodvislé časopisy pražské, a v náhradu za »Národní Listy« vydávány »Naše Listy«, ve kterýchž nesmělo býti o politických poměrech rakouských vůbec ani pojednáváno, převzal K. V. Šembera ochotně úkol založiti a redigovati ve Vídni aspoň opoziční čtrnáctidenník »Zvon« s tendencí svobodomyslnou. Přes to vše, že ve Vídni výminečného stavu nebylo, odpykal Šembera ochotu i smělost dosti záhy. Byltě pro dva články »V době persekuce« a »Boj národa« dán v obžalobu pro zločin rušení veřejného pokoje dle §. 65. a) a b) tr. zákona a brzo i sám »Zvon« úřadně zastaven. Než hned na to založil Šembera ve Vídni nový český čtrnáctidenník »Hlasy«, a převzal odpovědnou redakci.

Závěrečné přelíčení pro zažalované dva články »Zvonu« odbýváno Vídni dne 22. dubna 1869. Šembera uznán za vinna a odsouzen do kého žaláře na dva měsíce, kteryžto trest později také ve vídeňské stnici odpykal.

Ku charakteristice Šembery jako řečníka politického citujeme z obvací řeči jeho aspoň tento úryvek:

Proč byl v Praze a okolí prohlášen výminečný stav? Dne 28. září

r. 1868 odbýváno na Žižkově shromáždění lidu a úřadně bylo dotvrzeno, že množství to nebylo sorganisováno. Později mělo býti odbýváno druhé shromáždění lidu na Smíchově, načež dne 4. října následoval tábor lidu na Pankráci, který zavdal hlavní pohnutku ku prohlášení výminečného stavu. Lid byl tehdá následkem všech zákazů táborův na venkově nesmírně rozhořčen a vytloukl v Nuslích známému redaktoru »Tagesbota« Davidu Kuhovi, který se chová k Čechům nepřátelsky, okna. Zároveň přišel lid na Pankráci i ve styk s husary a pěchotou.

Osm dní po té vydána proklamace generála Kollera, prohlašující výminečný stav. Rozčilení lidu bylo veliké. O baronu Kollerovi nevědělo se nic jiného, nežli že jej nazývají »přísným Kollerem«. Očekáván druhý Windischgrätz a bylo patrno, že počíná opět vláda palaše a to tím více, an od bitvy u Králové Hradce vojenské šosáctví z rozhodných názorův našich čelných orgánův armády doposud nebylo vymýtěno. Kdyby býval stav výminečný prohlášen pouze za příčinou těchto výtržností a ne z příčin zcela jiných, mohl býti již dávno zrušen, jako se to stalo v jiných zemích. V Kadixu byl stav výminečný zrušen již po osmi dnech a v Romagni, kde udály se výtržnosti za příčinou daně a které vládu přinutily prohlásiti stav výminečný, byl tento ihned zrušen, jakmile bylo po výtržnostech. Než jedním slovem: V Praze jest pokoj a pořádek. Proč tedy nezruší se stav výminečný? V novější době zdá se, že nebude se moci před podzimkem opět nic učiniti. Jest patrno, že zavdaly příčinu k tomuto opatření pohnutky politické. Jak pozoruji, je methoda v tom šíleném pronásledování Čechů.

Předseda: Prosím, byste se mírnil. Nechci Vás v hájení se obmezovati, avšak Vy jste se již dříve vyslovil o duchu naší armády způsobem, jejž stěží lze zodpovídati. Váš poslední výrok musím rozhodně pokárati.

Šembera: Použil jsem právě jen citátu z »Hamleta«.

Předseda: Znám citát, ale nebylo ho přiměřeně použito —

Šembera: Abych dokázal, že prohlášením výminečného stavu byla hlavně na zřeteli ochrana cislajtánské ústavy oproti české oposici a že pojištění ohroženého majetku tvořilo jen účel podřízený, žádám, aby přečtena byla proklamace generála Kollera, ve kteréž výslovně se praví, že oposice proti základním zákonům státním a proti opatřením J. Veličenství vyvolala stav výminečný. Prosím, aby přečtěno bylo »Zasláno« z »Wiener Zeitungu«, jež vyšlo současně s nařízením o prohlášení stavu výminečného. V tomtéž smyslu sepsána byla zpráva ústavního výboru ve sněmovně poslanců, v tomtéž smyslu vyslovili se pánové Taaffe a Herbst ve sněmovně poslanců a Giskra ve sněmovně panské, jenž proto i po bodácích volal, že má se ústava chrániti před oposicí. To byla pravá příčina, pro kterou byl ve scénu uveden manévr, s kterým již Schmerling v Uhrá s podivuhodným štěstím experimentoval a jejž ve Vídni znovu s šarlatánstvím pařížského prodavače prášků na zuby vychvalov co nejradikálnější prostředek. Co se tím docílilo, je na bíledni. Česk oposice stojí nepohnutě co jeden muž na tomtéž stan visku — a ministerstvo? — —«

* * *

Kdežto osobnost a životopisná dáta, jakož i povaha Kazimíra Šembery zůstaly po celý život jeho širší veřejnosti vrstevníků skoro úplně neznámy, jest život i působení J. S. Skrejšovského u starších generací doposud v dosti živé paměti, že netřeba jich obšírněji doličovati. Byltě to ostatně život na události i snahy tak přebohatý, že nestačil by ku pouhému registrování třeba jen nejhlavnějších momentů tohoto života a povahy ani objemný spis.

Pro nejmladší epigony ovšem jest nutno zařaditi sem aspoň některá dáta. V nejlapidarnějších rysech možno osudy J. S Skrejšovského vytknouti asi takto:

Jan Stanislav Skrejšovský narodil se r. 1829. Vystudovav v Praze práva, vstoupil r. 1852 jako konceptní praktikant při finanční prokuratuře do státní služby. Po třech letech stal se koncipistou. Roku 1858 byl přesazen do Vídně k ministerstvu financí, jehož chefem byl pověstný ministr Bruck, kterýž, jak známo, skončil v noci ze dne 22. na 23. dubna 1860 sebevraždou, podřezav si žíly.

Skrejšovský setrval ve Vídni po tři roky, načež — jak se ve Wurzbachově biografickém slovníku připomíná — beze všech pohnutek vystoupil ze státní služby a odebral se do Prahy, aby se zde připravoval ku kariéře advokátské. Advokátem však se nestal, nýbrž vymohl si ministerské dovolení k vydávání politického deníku v jazyku německém pod názvem »Politik«. Povolení, jež udělovalo tehdá policejní ministerstvo, jest datováno ze dne 26. června 1862. Program listu byl federalistický a svobodomyslný. Nelíšil se valně od vycházejících v tu dobu dvou velkých deníků českých: »Hlasu«, (jehož chefredaktorem byl dr. Karel Sladkovský) a »Nár. Listů«, (jež řídil dr. Julius Grégr.) Redakce i tiskárna »Politiky« nalézaly se v témže domě jako redakce a tiskárna »Národních Listů« v Růžové ulici a Skrejšovský žil s drem Juliem Grégrem skoro v nejintimnějším přátelství.

Do založení »Politiky« byla minulost J. S. Skrejšovského širší veřejnosti úplně neznáma. Jeho samého znali jen kollegové a známí z dob studentských a poněvadž byl skoro deset roků — za nejtužšího absolutismu ztrávil ve státní službě, mnohý z kollegů těch se mu i odcizil.

Teprve po letech, když začal v politickém a sociálním světě českém hráti vynikající úlohu, dovídala se veřejnost občas také mnohé episody z jeho minulosti. Přirozenoť, že byly pikanterie ty z pravidla přibarveny dle politických odstínů pisatelův a začasté i tendenčně přibroušeny.

Na doklad uvádíme aspoň jednu poslednějšího druhu, s kterouž dne 17. září 1872 debutoval vídeňský »Neues Fremdenblatt«. Znělať v tento smysl:

»Skrejšovský byl před několika lety úřadníkem při c. k. ministerstvu financí a jako takový pracoval kdysi na »fasciklu Příbram«. Při to příležitosti nabyl z akt přesvědčení, že město Příbram, jež jest spolustníkem tamnějších stříbrných dolů, má za státem pohledávku v úhrnné tce asi 80.000 zlatých. Na členy zastupitelstva jmenovaného města, ří měli značný vliv, došel později tajný list, v němž se pisatel tázal, by za to zastupitelstvo zaplatilo, kdyby někdo městu Příbrami domohl k pohledávce v naznačené výši a to k pohledávce, o které za-

stupitelstvo příbramské nejen nevědělo, ale nemělo v záležitosti té také žádných důkazů v rukou.

Osoby, na které se byl pisatel obrátil, porozuměvše jemně naznačenému dotazu, nabídly polovinu. Nabídnutí došlo souhlasu. Skrejšovský vystoupil ze státní služby a s ním zmizela také dotýčná akta z »fasciklu Příbram«. Stát byl nucen zaplatit — kým a jakým způsobem byla akta ukradena, nemohlo býti tehdá vypátráno«.

Potud zpráva vídeňského listu, o němž ovšem nemůžeme nedodati, nežli že po celou dobu zápasu národa českého za nezadatelná práva jeho stál vždy mezi nejúhlavnějšími národa našeho a tudíž také zastancův jeho práv — nepřátely . . .

Založiv »Politik«, řídil ji J. S. Skrejšovský po několik roků skoro v témž duchu, jako byly řízeny »Národní Listy«. Teprve na začátku roku 1867 — kdy redakce »Hlasu« splynula s redakcí »Nár. Listů« — přimykal se J. S. Skrejšovský vždy více k národní straně konservativní, která byla od zastavení svého orgánu »Národa« bez orgánu a založil jí po svém přestěhování do vlastního domu v Jindřišské ulici na sklonku připomenutého roku »Národní Pokrok« a řídil pak nejen tento nový český list, ale i německou »Politiku« ve smyslu politiky národní strany konservativní, v jejímž čele stáli dr. Frant Palacký, dr. Frant. L. Rieger a dr. Brauner.

V době persekuce národa českého r. 1868 rozvíjel J. S. Skrejšovský přímo úžasnou činnost opoziční. Po prohlášení výminečného stavu oba listy potlačeny. Skrejšovský založil nový list »Korunu« v Chrudimi, kde v nesmířitelné opposici proti vládě pokračoval. Po zrušení výminečného stavu »Politik« a »N. Pokrok« zase vzkříšeny; než za nedlouho — v prvních letech sedmdesátých — prodělaly druhou éru persekuční. V době mezi oběma érami persekučními vystupuje Jan St. Skrejšovský v ohledu sociálním i politickém vždy více do popředí. Přes značné hmotné ztráty v první éře persekuční stoupá finančně (ať již v pravdě nebo fiktivně), přímo rapidně. Již koupě velkého domu v Jindřišské ulici, v němž zřizuje vlastní tiskárnu a písmolijnu; ještě více pak koupě čtyř velkostatků: Zruče, Zbraslavic, Vostrova a Hodkova, jež byl o tak zv. chabrusových volbách k vůli získání tří hlasů v kurii velkostatkářské značně přeplatil; dále i velkopanský život, jejž vede, vše to, jakož i mnohé jiné zdá se nasvědčovati, že hmotné prostředky jeho přímo zázračně se množí a budí také tu a tam i závist. (Příště dále.)

Bestia triumphans.

Napsal V. Mrštík. (Pokračování.)

Městská rada na omluvu svých pověstných machinací mívá . . důvody. Hned je to komunikace, hned zdravotnictví, hned zájem o jal oživení města a hned zase jakási fata morgana Veliké Prahy, jak s představuje vídeňský nebo berlinský commis-voyageur. — Tyto dův shrnuty bývají v jednu ohromnou frási: »Zájem Prahy jako s[illegible]

hlavního města království českého toho žádá« atd. — Rádi bychom věřili v upřímnost těchto důvodů, ale je zde něco, nač veřejnosti městská rada především musí dáti odpověď:

Jakým způsobem, z jakých důvodů a za jakou cenu Malostranská záložna mohla a směla svou budovu proti všem komunikačním zájmům o celý metr vystrčiti do prostřed Mostecké ulice dále, než jak tomu zákonně dovolovala nyní tak zuřivě radnicí hájená a snahám pro zachování starobylého rázu Prahy v cestu se stavící regulační čára.*) Tu odpověď je městská rada veřejnosti posud dlužna, a přes to však, že už jednou na to veřejně poukázáno bylo, mlčí doposud. Byla-li zde možna výjimka, bylo-li zde dovoleno dopustiti se hříchu nejen na uměleckém rozšíření celého náměstí, ale i na oné zbožňované komunikaci Malé Strany — co vlastně tedy leží v cestě snahám po zreformování regulačního a assanačního systému tam, kde mu propadnouti hrozí nejkrásnější partie města? — To zvědět veřejnost právo má, poněvadž, jak známo, ona odporná a městskou radou tak protežovaná budova Malostranské záložny nejen že zkazila rozkošný prospekt Mostecké ulice, ale zatarasila i pohled na Mikulášský chrám a zrušením podloubí na jedné straně zhanobila i celý dojem malostranského náměstí. Nemůže tedy nikomu býti lhostejno, z jakých důvodů se ona nezákonná odchylka s Malostranskou záložnou stala a je nutno především vědět, kdo na celé té věci nese vinu hlavní, nemá-li zodpovědnost padnouti na hlavy všech přísedících rady, tedy i na hlavy nevinných. — Pan dr. Eiselt ať mluví.

Uvedli jsme památný výrok p. arch. Polívky v rozhodujících kruzích v radě král. města Prahy, kde dle jeho doznání ideální snažení pro zachování starobylého a v celém světě jediného vzhledu Prahy nenalézá patřičného porozumění.

Kde hledati příčiny tohoto zjevu?**) Hádá se ledaccos a rozhodující ony kruhy nerozumným svým jednáním samy zavinily tyto domněnky, ať už se vyskytují v jakékoliv podobě.

Zde vězí vlastní jádro všeho toho sporu. — Proč nemohou starší ucouvnout, co jim vlastně brání, přiznati svou slepotu a napraviti aspoň to, co ještě nebyli zkazili, nač teprv namířeno mají? — Je pravda! — V počtu přísedících městské rady mohou snad býti i takoví, kteří z důvodů nám posud neznámých nebo málo známých mají přímý zájem na tom, aby zastavování Prahy zůstalo při starém šlendrianu (říká se tomu nevinně stavební ruch) a milovaní jimi podnikatelé staveb prováděti mohli dílo svoje nerušeně dál — — —

Nuž byť i tato »láska« k podnikatelům měla sebe »hlubší« a rozsáhlejší kořeny, pochybujeme, že by právě tito lidé se nelekli a nevěděli, že důvody té »lásky« na dlouho tajny zůstat nemohou a kdyby i to, neříkám, že by se něco takového rozšířiti mohlo na celou poloci městské rady.

---

*) Majitel sousedního domu vedl proto dlouhý process s městskou radou a — vyhrál. Městská rada vyhrála. Veliká chlouba.

**) Bylo by zajímavo, zvěděti, není-li ve spojení s tímto zjevem i to, že se pan ředitel Materna, nadšený ctitel starobylých krás Prahy, místa svého v radě městské opustil? — —

Důvody tohoto zjevu musí tedy ležeti někde jinde a hloub, v samé povaze této polovičky městské rady, ačkoliv neupírám, že i zákulisní poměry v našem případě mohly hráti roli nemalou. — Nuže, zůstanu při povaze těchto lidí a odtud půjdu dále. — Pan arch. Polívka (patrně z trpkých zkušeností) stěžoval si na lhostejnost a neporozumění rozhodujících kruhů.*) Než zdá se, pan arch. Polívka ostatně pouze napověděl něco, co v městské radě zuří v podobě nepoměrně horší. Lhostejnost nebývá ještě tak zlá, nebývá aspoň agilní a vzpurná, dá sebou vláčet na tu i onu stranu; — neporozumění dalo by se ještě předejít novými a novými výklady: neúnavným, vytrvalým přesvědčováním; ale tu zdá se, proti krásné myšlénce stojí moc ne lhostejná, ale moc zapřísáhlá moc vzteklá, moc fanatická, na svou slepotu pyšná, ve své ignoranci urážlivá a podrážděná na toho, kdo se opovážil postaviti se jí na odpor, kdo před světem prstem ukázal na směšný její hrb. — Po tom, čeho jsme se stali svědky, netřeba mnoho důvtipu, aby člověk nabyl přesvědčení, že ti lidé v celé polovici městské rady, nejen že jsou neschopni vyššího posouzení věci, ale zanevřeli na ty, kdo o jiném a lepším je přesvědčiti hledí, staví se proti nim a nenávidí je. (Dr. Černohorský.) — A je na bíledni, že nejen nenávidí nás, ale s námi nenávidí i staré ty domy, které hájíme, je jím odporný starý vzhled ulic, protivný je jim pohled na »špinavé« ty střechy starých měst — stydí se za ně a komunikace, assanace, regulace a jak se všechny ty věci jmenují, s velikým povděkem a zadostučiněním užívají jako nějaké zástěry, fikového listu k zakrytí domnělé své hanby.

Solí v očích je jim asi starý vzhled Prahy, pálí ubohou jejich duši jako zlé svědomí a kdyby se zázrak stal, a místo ní přes noc vyrostlo po březích Vltavy město, o jakém oni sní a proti jehož uskutečnění bojujeme už bezmála celý rok, nebylo by blaženějších lidí na světě. Co v tomto směru vykonat už mohli, vykonali a vykonají ještě víc, nepostaví-li se jim v cestu kde kdo. Nechť si každý prohlédne poslední číslo »Volných směrů« (březen) a posoudí sám, jak ničemným a hloupým způsobem zastaven byl prospekt k sv. Havlu, jak hrubě potrhány byly krásné linie obklopující z Karmelitánské ul. chrám sv. Mikuláše! — Proto padnul a padnouti musil Uhelný trh v původní, překrásné své podobě, aby vystavena býti mohla děsně zmrskaná budova školy! Proto nejen dovoleno, ale i podporováno bylo zprznění Malé Strany záložnou! Otcové našeho města jakoby se byli hanbili za středověké svoje město na konci 19. stol. — kde která stará kašna ještě zbývala, musila uhnout a tam, kde kdysi stávala, postavily se moderní záchody (Malostranské náměstí).

A poněvadž všechno jednání městské rady z posouzené logiky nese a nésti musí tentýž charakter, nebylo vyhnutí, malá její duše zjeviti se musila i v případě tak malém, zdánlivě tak podřízeném, nicmé velice důležitém, jako je měnění starodávných názvů ulic. — Stydí

*) Poznamenáváme: kdykoliv se odvoláváme na p. arch. Polívku, rozumíme výhradně úsudek jeho o chování se městské rady — to jak on si představuje přestavování a regulování Prahy, nemůže nám býti žádným ideálem.

za názvy těch ulic, jako se stydí za jejich vzhled a bezduché Vinohrady i tu jí byly vzorem. —

A je pravda: Jaká hanba! slout pražským měšťanem a trpět, aby se jedné části Prahy říkalo ještě Malá Strana, Staré město, Kotce! zatím co každé větší a moderní město má už svou I., II., III., IV., V. čtvrť! Jaká hanba, mít ve středu svého města náměstí, které se jmenuje posud Senovážné! — Co si pomyslí cizinec, pováží-li při tom jméně, že se ještě do nedávna dováželo na to místo seno! Píce pro koně, krmě pro dobytek: vždyť z toho páchne stáj a hnůj! Jaká nevzdělanost! Co je to za residenci, když v ní mohou být ještě ulice, které se tak maloměstsky jmenují posud Ostruhová, Ostrovní a žádná, která by se jmenovala jako se jinde jmenují: Napoleonova, Windischgrätzova, Grillparzerova, Gutzkovova? — Toho si český národ nezasloužil, aby slavná jména jeho mužů nezářila na všech nárožích a náměstích! Ne v srdci, ale na zdech musí viset sláva jejich přibita, každý drožkář musí vědět že byl nějaký Havlíček, Neruda a Smetana — jen tak se šířit může vědomí národní v lid. Ejhle, ovoce lživého demokratismu! Každý cizinec, jakmile zočí prah našeho města, musí být uvítán velebou naší slávy a úcty k zasloužilým mužům, úcty, která je tak veliká, že jménem jejich je posvěceno každé nároží, u kterého se zastavuje pes. —

Hle! pomyslí si cizinec, jak vzdělané město, jak kulturní a uvědomělé má zastupitelstvo! i na zdích má svou historii a českou literaturu možno hravě prostudovati z drožky! Ty nepřekáží, kašny překážely.

Proto ne Senovážným se nadále bude jmenovat náměstí, ale Havlíčkovým, ne Ostruhovou ulicí, ale Nerudovou, ne Ostrovní ale Smetanovou. — — — Jak to vypadá hned vzdělaně a — česky! —

Je pravda, Neruda by sice první byl, který by jim — konšelům — hodil ten název pod nohy. Kdyby to byl předvídal, byl by si to hned v testamentu vymínil, aby se nic takového s jménem jeho nedělo.

Ale právě proto, že je mrtvý a že nám žádný skandál proto ztropit více nemůže, — proti jeho zásadám, proti jeho duchu, proti celé přírodě vysoce vzdělaného jeho genia, aby věděl, že jsme tu po něm zbyli ještě my, — zničíme drahé to jméno ulice, ve které se narodil, celou jeho Malou Stranu, kterou tolik miloval, zobracíme na ruby tak, že kámen nezůstane na kameni, ba že z ní ani jména nezbude, a tak z ní vyhladíme i poslední stopu jeho památky, kterou ozářil staroslavné domky rodného svého zákoutí. — Jeho jménem nechť se v ústech honosí nyní každý kluk, ale to, co on zbožňoval, proč on hořel, co on zvěčnil a především: co jej vzdělalo, vychovalo, svou atmosferou sytilo a k básním ladilo, — co v srdci jeho žilo jako báseň sama, plna krásných vzpomínek a extatických snů, — to odklidíme, to zničíme a nezničíme-li celek, aspoň jej pošpiníme tak, aby co nejméně kouzla zbylo v starodávných a ryze [illegible]ských těch partiích, tak aby ani naši synové ani naši vnukové nebyli [illegible]lále svědky nakažlivých těchto krás a z jejich řad nevyrost nám na[illegible]led zas nový nějaký — Neruda! — — — — — — — — — — —

— —

Kdysi napsal Havlíček o ruských městech: »Avšak i vy byste se [illegible]ou byli jednoho mínění, neboť tomu, kdo se pořád díval na naše pro-

saická města, která zasluhují jenom název německých »Wohnmaschinen«, kde jeden dům jako druhý, pouhá zeď, okna, dvéře a trouba dešťová; tomu jest ruské město pravý ráj; zde má skoro každý domek svou zvláštní krásnou architektonickou formu — a což Moskva! Kdyby bylo možno rozsypat ji kamennou matičku po celé Evropě, — jistě by se z ní dostalo každému městu několik krásných stavení«. — — —

Co myslí slavná rada král. hlavního města Prahy, jaký druh ulic, jaký druh domů, mínil pod slovem »Wohmaschin«, kde jeden dům jako druhý, pouhá zeď, okna, dvéře trouba —? —

Co myslí slavná rada král. hlavního města Prahy, že by řekl Havlíček dnes, kdyby náhle z mrtvých vstal a viděl, jaký vlastenecký švindl se to tropí s jeho jménem, kdyby poznal, jak perfidně se jeho jméno v souvislost uvádí s počínáním městské rady, jakoby to všechno se dělo pod jeho firmou v jeho duchu, v souvislosti s jeho učením, zatím co jeho zásady, jeho duše, jeho láska ku krásným věcem denně na kříž se přibíjí týmiž lidmi, kteří farisejsky jméno jeho oslavují na každém patníku! —

Nepostavila se městská rada nikdy před domnělý soud jeho a Nerudy, nenapadl pánům nikdy, že by on a Neruda byli první, kdo by jim karabáčem svého slova v paměť uvedli každý řádek svého učení? —

Znám tu Havlíčkovou zbožňovanou Moskvu a mohu směle říci totéž, co by řekl on: »Dnes naše městská rada mít matičku Moskvu v rukou, — rozmlátí ji jako mlátí matičku svou Prahu, — poněvadž podle vkusu těchto lidí nemůže být a není barbarštějšího a divočejšího města nad Moskvu! — Pane Bože, na tak ohromném prostranství země — co by se tu postaviti dalo krásných velkých činžáků místo těch úhledných, ale malých!? —

Tak ctí městská rada ideje svých slavných mužů. — Lidem písek se nasype do očí, aby se zdálo, bůh ví jak jí na srdci neleží, — jejich jména užije se tak, aby zjevno bylo, jak jejich dílo v souvislosti trvá s pyšným jejich významem, vnitřní chudoba a nevzdělanost, neznalost jejich zásad se tak slavně a přehnaně jejich jménem přikryje — a tak v lidu budí se zdání, jakobychom zastupitelstvo měli bůh ví jak chytré a vzdělané. Ctí se kult pouhých jmen, ale falšuje se jejich učení, chlubně se vynáší jejich věhlas, ale za to zrovna z pomsty nad vnitřní jejich superioritou nohama se šlape všechno, co jim bylo nejdražším. — Politika líčidla, cirkus farisejských mask.

A tu jsme, kde jsme chtěli být, aby se vědělo, proč na pomoc znovu voláme veřejnost. —

Ze všeho vychází na jevo, že těm lidem nesmí se nechat na pospas osud krásného vzezření Prahy: vkus jejich je naprosto převrácený, úplně různý od toho, jehož cenu už před 50 lety určil H[illegible] — odkaz který nám zachoval, abychom na něm stavěli dál. —

Slavný jsme to udělali pokrok za 50 let!

Bestia triumphans.

* * *

Co při našem zjevu tak mnohému musí býti nápadno, je: odkud se bere troufalost městské rady, nešetrnou rukou sáhati na všechno, co popleteným jejím názorům nezdá se být Prahy dost »důstojným«, dále: kde původ svůj vzal onen ponižující nedostatek smyslu pro dějinnou zodpovědnost osoby, celé korporace, zarážející onen nedostatek studu a strachu před tím, jakými literami kdo bude zapsán v dějinách svého národa; a co především na váhu padá: kde a odkud se vzalo úplné ono ožebračení naší veřejnosti o všechen enthusiasmus pro věci kdysi samozřejmé, slavně a živě cítěné? To není jen nedostatek a nevyspělost vkusu, neporozumění na místech rozhodujících — ubohá tato míra nadšení pro věci naše je zjev totální a jak později ukážeme, rozšířený i do těch srdcí a hlav, od nichž by se toho nikdo nebyl nadál! To je zjev tak kormutlivý a bolestný, že se sotva najde na našem těle jiné a hlubší rány, než je tato smrtelná. S takovou společností, takovou veřejností a jejím výkvětem nevykoná se nic velkého a paskvilem se jeví všechny naše halucinace, potrhlé sny do budoucnosti, chybí-li životu tento nerv. — —

A to ještě u národa tak mladého, jako je náš!

Projektované změny ve středu a okolí města Prahy nejsou přece žádnou maličkostí ani hračkou, aby se o nich rozhodovalo z pouhé zvůle nebo z nějakých jiných ještě bídnějších důvodů; následky jejich jsou dalekosáhlejší, než cokoliv jiného se dělo v celém našem národě za posledních 50 let. — To se zřetele pustit znamená nechápat ze života národu nic. Strach před zodpovědností není tu proto žádnou hanbou, ale projevem opravdové moudrosti. — I když některým přísedícím městské rady širší smysl pro posouzení věci chybí naprosto — nejedná se tu přece o to, v čem a jak která strana zvítězí nad jinou, ale při nejmenším jde tu o to, jak se kdo zapíše do dějin osudných těchto let. Nemůže proto nikomu poctivému býti lhostejno, jakého druhu nesmrtelnosti se mu dostane! S jakými pocity jméno jeho čísti bude snad už generace nejbližší, jeho synové, vnukové, nesoucí jeho jméno — — buď proslavené skutkem záslužným nebo zhanobené skutkem zlým. — Bestia triumphans i nad těmito »předsudky« ráda bere vrch, ale pravda a spravedlnost dobré věci s logikou neúprosnou brzy vrchu nabývá zas nad ní a na vždy. — Než co obětí si vyžádá hrůzovládná její moc! Kdo jí ty oběti vydal, kdo jí otročil, kdo se před ní krčil, kdo k vůli ní okrádal vlast? — Hle, o čem pak soudí budoucnost! To všechno jsou otázky, které kulturní historie jednou zodpoví s velikým opovržením.

Je-li ještě kdo v pochybnostech i v tomto ohledu, bude li kdo ještě na lehkou váhu bráti i to, nač zde upozorňujeme, nechť jen si každý evře kteroukoliv stránku z historie posledních dob a přesvědčí se, ikém světle se mu zjeví na př. ta společnost, ti lidé, kteří Havlíčkovi návratu z Brixenu na veřejné ulici se vyhýbali tak, že žasnuli, když ncová na Příkopech sama k němu přistoupila a s ním mluviti nála!

» za sprostou roli to ve všem z minulosti hraje Jakub Malý! —

Jak působí nyní jmeno Pštrosse, prvního českého starosty v Praze, který tajně v noci jako lupič na staroměstském náměstí rozbiti a odkliditi dal překrásnou Krocínovu kašnu? (Kusy z ní leží nyní v museu.) — Jakou roli hraje už nyní slavná rada malostranské záložny tím, že ona první a nejkrutěji zasáhla krásnou panorámu Malé Strany? — Kolik těch »Koniášů« máme zas od těch dob? —*) Je ctí stát se tak proslulým, jak proslulým se stal svými »domy« Jechenthal? Jakou pověst myslí že si vydobude městská rada tím, že pod záminkou tak zv. »stavebního ruchu« — nic nepodniká proti spekulaci pytlíku, nebrání a brániti ani nechce stavění takových »Wohnmaschin«, jaké si na potupu staroměstského náměstí vystavěli také už »historický« Štorch, Hainz a Schier? — **)

Těžce se provinili a zle budou jednou trestáni i ti, kteří mlčeli, ačkoliv váhu svého slova znali; jak teprve ti, kteří se osvědčili přímými viníky a škůdci — zač v nedaleké budoucnosti platiti budou v historii ti, kteří v hodině rozhodující nejen ničeho nepodnikli na odvrácení zla, ale dokonce pod různými hesly i obhájci se stali soukromého mamonu proti obhájcům všem společné, všem příslušící krásy? —

Tu moc přece pražský magistrát v rukou má, vždyť jeho svolení je potřebí ku stavění každého baráku, ať přímo nebo nepřímo magistrát rozhoduje o všech podaných plánech; — v poslední době předložen byl radě nový, uměleckou komissí s láskou a neobyčejnou pílí sdělaný stavební řád — a jaké to řeči se hned zvedly proti němu — co to mluvil pan stavitel Jech? — Hle, jak lehko je stát se »slavným« — jediným otevřením úst! —

Poukázati na to, považoval jsem za svou povinnost a nyní přistoupiti míním k vysvětlení osudného toho zjevu, jakého posud u nás nebylo. — —

V boření Prahy a jejím zastavování domy, které Havlíček tak trefně nazval jménem »Wohnmaschin« nevidíme, než poslední stanici derutního úpadku národního našeho vkusu, domácí kultury vůbec, poslední, uzavřený a hotový už proces onoho falešného a po výtce renegatního studu v nás, který vinou měst na venkově nejdříve zabil kroj, pak národní poesii, zvyky, obřady, ryzí český mrav, nyní už styděti se začíná i za svůj příbytek i staré dobré jméno; jistým lidem nezdá se už být v souhlasu s požadavky tak zv. »moderních« dob — aby se Malá Strana — jmenovala Malou Stranou, ale Menším městem pražským! —

Na jiném místě podáváme projev francouzského časopisu »L'Echo

*) Zač platí nyní dr. Černohorský? Obratem 24 hodin stal se »nesmrtelný« a jeho jméno v okamžiku stalo se typickým pro celé město a jeho smýšlení. Třináct takových lidí hlasovalo s ním a jen tři, dr. Srb, Burian, dr. Milde, chápali p jaká byla jejich povinnost.

**) Starosta dr. Podlipný veřejně přiznal, že jen v jednom z posled sezení obecní rady zakoupeno bylo za 100.000 zl. starých domů, aby sbořeny b přes to, že jejich zničení není pražádnou zvláštní nutností! — Hle, jak se nak i s domy i s jměním dle charakterního a záslužného prohlášení p. starosty.

de Paris« o podobném říkání v Paříži a Avignonu*). Pánové na prstech si mohou vypočítati, jak svět jednou bude o nás soudit, až zví, na jak ubohém stupni kulturního vývoje jsme stáli v těchto dnech, když ve jménu komunikace**) (ta brána v Avignonu také překážela francouzským konšelům v komunikaci!) dovedli jsme zbořiti nejen jednu památnou budovu, nejen bránu, ale zbořiti na sta těch budov a zkaziti jsme dovedli celé, na své charakteristické podobě, na celém světě jediné město!? Necítí ani tu nikdo ještě zodpovědnost své osoby za děsné to dílo?

Nejsme tak naivní, abychom se domnívali, že projev francouzského listu o případu s naším úplně totožném nějaký účinek míti bude na duši celé polovice městské rady. Víme dobře, že pýcha našich bourgeois nad sympathiemi francouzského tisku k nám u politického tatrmanství začíná, ale také přestává. Žádat víc, jaký by to byl sebeklam!

Ale to nebyl taky jediný a pravý důvod, proč jsme projev francouzského listu otisknouti dali. — Uvádíme projev ten z toho důvodu, abychom nastavili zrcadlo žurnalistice naší a ptáme se:

Je možno, aby vandalisační system v rozměrech tak nehorázných cynicky a zatvrzele prováděti se směl tam, kde správa veřejného mínění leží v rukou tak vzdělaných, své superiority vědomých a proto mocných, jak tomu je ve Francii? Pozdvihnouti hůl v takovém případě není činem žádné brutality — naopak je to akt čistě humanní, sebevědomé noblessy. — Tím se také francouzská journalistika stala slavnou a mocnou — poněvadž se v rozhodujících svých listech neprovozuje jako řemeslo, ale krásné, pro svůj vysoce kulturní význam všeobecně milované povolání. — Je to ohromná výhoda pro národ, a přiznám se, kdykoliv takové číslo francouzských novin držím v rukou, závistí třesou se mi ruce, a hanbou div neshořím — vzpomenu-li si, jak tyto záležitosti obstarávány jsou žurnalistikou naší. Od dob Havlíčkových nemáme o takové slasti bezmála ani už ponětí. — — Přes to, že bourgeoisie francouzská není o nic lepší než bourgeoisie naše — zásluhou vysoce vzdělaného tisku jen za cenu veřejného, i od bourgeoisie samé pak pronásledovaného skandálu à la Avignon na okamžik — ale jen na okamžik domoci se může oné oblbující moci, k jaké se pravidlem skoro dostává bourgeoisie naše. Lomoz francouzského časopisu stačí, aby stupidní maire pro zboření věže v Avignonu přišel o starostenské svoje místo: — jaký rozdíl mezi státem a státem, inteligencí a inteligencí, vlastenectvím a vlastenectvím! — Stačí zazvoniti v allarm, a spravedlivý hlas francouzského listu vzbudí hned nadšení, rage, celá armáda dobrovolníků okamžitě spěchá na pomoc — — — A čím jest Avignon proti krásám Prahy, čím jeho význam pro Francii proti historickému významu Staré Prahy pro nás? — Nemá všechno právo William Ritter, prchati z místa hanby a zaříkati se, že na sebevražednou tu půdu krát nevkročí, nemá všechno právo pí. Pailleronová, spínati nad námi ce a na omluvu naši vymýšleti si, jako by se to Němci ze sty dopouštěli na nás vraždy kulturní!?

*) Rozhledy z 1. března t. r.

**) Připadá mi to, jak se trefně vyslovila duchaplná jedna duše, zrovna tak jako by si někdo k vůli komunikaci vytrhnouti dal zub, aby volněji mohl dýchat!

Tento nedostatek porozumění a činného účastenství od shora až dolů v záležitostech sebe důležitějších, jakmile jen trochu sahají mimo hranice denního myšlení a starání — ta zvláštní nepotřeba zájmů, které by jen trochu nesly na sobě ráz sváteční — to stojí za mnoho přemýšlení! —

My hlavní příčinu toho zjevu přičítáme našim novinám, tomu zlořádění politického tlachání, zaměstnávání národa jen jedním a to ještě nejpovrchnějším způsobem a v úplném zanedbávání všeho, co se nehodí do krámu osob nebo stran. Ale i to je pouhé ovoce něčeho z daleké minulosti a Masaryk je na dobré cestě, dedukuje-li celou mizerii přítomné doby ze zrady na původních disposicích našich buditelů. — A už ta okolnost, že poměrně tak pozdě došlo k tomuto poznání dokazuje, jakou strašnou minulost jsme to měli za posledních 30 let — Odtud plyne všechno.—

Je proto úlohou jiných, aby svou duší obsáhli celý obraz úpadku veřejného života ve všech jeho směrech a vrstvách a především tam, kam jednotlivci zasáhnouti nezbývá ani kdy.

První, co se nám staví na oči v revisi přítomného stavu je: nízké vzdělání našeho národa, — je následkem špatné politiky, nebo špatná politika následkem špatného vzdělání? —

Tu, myslím, to vězí a je proto povinností nejen Masarykovou ale nás všech pátrati, v čem a kým zaviněna byla nízká naše úroveň, s které se na svět díváme. Ne dotýkat se těchto věcí, ale přímo odtud vycházet, — vždyť to právě ať tušením ať přímým rozkazem bylo podstatou humanity a humanismu z tehdejších dob — — — Tu půdu vinou buď neschopných, nedostatečně vyvinutých nebo obmyslných, ctižádostivých, sobeckých a jen ve světle svého prospěchu (strany) národ pojímajících lidí pod sebou jsme ztratili. — I to svědčí o prudkém úpadku národního i lidského vědomí, že tak mnohý duch není už ani schopen uvědomiti si tuto pravdu, nebo co ještě horší je, i ti, co cítí celou pravdu této výčitky, ošívají se před ní a oči loktem si přikloňují, aby světla neviděli, poněvadž viděti nechtějí: stydí se veřejně přiznati pravdu tomu, kdo ji vyslovil. Vrchol národního tmářství!

Ve svém článku můžeme jen narazit na některé okolnosti, demonstrující úpadek našeho vzdělání, které v celkovém obraze naší společnosti žádají rozboru zvláštního. Odbočnými úvahami článek svůj obtěžkávat nemůžeme.

Tuto jen několika slovy upozorňujeme na to, jak se bezpečně a rychle za úplné nevšímavosti před námi zodpovědných lidí vůdčích před se bral proces odnárodňovací ztrátou a poznenáhlým mizením naší individualnosti, resp. jejího projevu v kultuře domácí. — S jednostranností do nedávna ještě pravidlem platnou, za dob Havlíčkových a Palackého neslýchanou, všechen náš pozor obracel se pouze k tomu, abychom se neodnárodňovali číselně a jazykově, ale zřídka kdo a jen jal mátkou měl tolik duchapřítomnosti a rozhledu v sobě, aby uká odnárodňování díti se může a děje se i v jiném, daleko nebezpeč směru: ubíjením kroje, lidové poesie, umění, poznenáhlým ničen rodního, po celá století správně se vyvíjejícího vkusu a nahraze jeho bůh ví odkud sehnaným, procovstvím páchnoucím

z nejhorší stránky napodobovaným modlařením cizí lžikultuře. — V bo-ření Prahy slaví toto odvěké zlo všech Slovanů své nejdivočejší orgie. — Tak jsme hluší už a slepí a prázdní, že tak mnohý i z nejčelnějších našich lidí vůbec ani nechápe, oč tu vlastně jde: že pobořiti kus Staré Prahy znamená doslovně zrovna tolik, jako spáliti několik svazků národních písní, v nivec obrátiti bohatství krásného musea, a zničiti celé kusy zbývající nám staré kultury — čin skutečně sebevražedný, jak se bez ohledu vyslovil William Ritter. Není jiného poměru mezi budovou starou, krásnou a budovou novou à la Jech nebo dům Výrobního spolku, než toho, jaký cítíme mezi národní písní a sprostou odrhovačkou. — Naši předkové básnili při stavění svých krásných příbytků, — každý ten arkýř — vížka — oblouk, nádvoří je toho důkazem, že požehnaní ti lidé nejen že chtěli bydlet, ale ve svém stavení chtěli především žít — t. j. krásně, poeticky, mile žít. — Vymýšleli si proto svoje façady, své okrasy, dávali svým domům typická jména — bydleli u třech sluncí, u červeného raka, u zlaté ryby, u bílého beránka, u zlatého srdce a ne pod. č. 7, 8, 6 — — 763. — IV. čtvrt.

Celá propast v názoru na život mezi dobou tehdejší a dobou přítomnou a ničemnou leží v rozdílu jediného toho detailu. —

Jak dokonalý je tento úpadek našeho vkusu dnes, jak hrozné minimum porozumění pro všechny tyto věci v nás zůstalo — možno doložiti výroky osob, od nichž by se toho nikdo nenadál a jejichž slovo jen dotvrzuje bídu naši na celé čáře od shora až dolů a na celou šíř. — — — Není tu žádnou vzácností i sebe horibilnější nesmysl. — Tak jsme četli v jednom feuilletonu: kdož ví ostatně — bylo psáno na místě jinak velice důležitém: — nebudou-li naši potomci po 200—300 letech zrovna tak obdivovat se architektonické kráse nynějších našich činžáků, jako my se dnes obdivujeme starodávným našim ulicím? — Není pochyby, budou-li naši potomci zrovna takoví, jako citovaný námi pán, bude tomu tak, — ale jakého stupně duševního vývinu je k tomu třeba, aby se někdo neostýchal doložiti svoji úvahu i tím: je prý zajímavo, že hnutí pro zachování starých budov vyšlo z mladých pokrokových táborů a že tito mladí, pokrokoví lidé objevují se tu — konservativci!!! Tedy asi zrovna tolik, jako kdyby někdo řekl: konservativci jsou ti lidé, kteří pro vojsko vyrábějí gulášové konservy!

Bylo by těžko ubrániti se tu nehoráznému smíchu, kdyby tolik zeleného smutku nedýchalo z několika těch památných slov! — — Neuvádíme zde jména úmyslně, poněvadž jsme přesvědčeni, že dotčený námi pán tolik taktu v sobě má a dozná, a veřejně opraví chvilkový svůj blud, — nicméně charakteristickým pro nás zůstává, — že to všechno černé na bílém psáno je, že to všechno může a smí se psát i na místech rozhodujících — pro celkový obraz naší úrovně typických, že to všechno edou lidé číst a nejen číst — dovedou tomu i věřiti, dovedou se ná-n tím i spravovat, ten výrok platí, poněvadž osoba platí a ta osoba ournálem je naši bourgeoisii tak drahá a tak vzácná, že i nejdivo-í její nesmysl platí za mocnější zákon než cokoliv dobrého a svatého proti němu. — — Ubohý národ spravovaný ve svých tužbách — ném veřejným míněním! — (Příště ostatek.)

Sociální theorie H. Spencera.

(Pokračování.)

Žádná oprava společenského zřízení nemůže, jak přirozeno, sprostiti člověka práce. Co může učiniti, jest, aby jho života bylo stále lehčí. Ona může vedle psychologických i fysiologické míti účinky. Bude možno nejen úplně využitkovati lidských sil a schopností, nýbrž je i zdokonaliti. Výsledkem jejím bude organické zdokonalení lidského pokolení, v jehož zájmu Spencer se dovolává společenské spravedlnosti.

V řádném spořádání společenských poměrů utvoří se podmínky pro přežití schopnějších, t. j. těch členů, jichž ve společnosti lidské jest nutně potřebí a již prokazují společnosti nejcennější služby. Největších důchodů t. j. nejvíce prostředků k ukojení lidských potřeb se dostane jen těm, jichž výkony, horlivě od společnosti žádané, bývají dosti vzácné. Takovíto zvlášť společnosti užiteční členové mají tudíž největší naději, dovedou-li i býti zdrženlivi a se ovládati, že sami i jejich potomstvo nejlépe uhájí život. Tak nejschopnějších bude pozvolna přibývati, kdežto neschopných stále ubývati. Vždy více budou se projevovati schopnosti, po jichž výkonech se bude ozývati poptávka, a bude stále hojnější nabídka zvláště vzácnějších výkonů, takže bude lze příslušné potřeby ukojovati stále lépe a s obětí stále menší.

Jisté pokroky a zařízení kulturního života jsou zárukou, že rozvoj lidských a společenských organismů bude se díti stále nerušeněji. Čím dál bude méně žalob, že lidský život ohrožují vlivy, proti nimž účinné a šťastné schopnosti, a tudíž i příznivé životní poměry, nejsou na žádnou zvláštní ochranu, vlivy, jež dovolují náhodě se světa přivésti statné a dokonalé místo nedokonalých lidí, a tak ruší proces přežití schopnějších. Dík pokrokům zdravotnictví, zdravotní policie, vnitřního i vnějšího lékařství ubývá stále případů, kdy následkem nemoci a úrazu hynuli stejně schopní jako neschopní. Není ovšem nikdo bezpečen před časnou smrtí anebo neschopností k práci, ale pracovitý otec rodiny s jistým ročním příjmem může přece značně zmírniti toto nebezpečí pojištěním na život, jímž může, alespoň pro nejhorší případ, ochrániti své pozůstalé před nouzí. Jest známo, že rozvoj pojišťování dnes dospěl již k tomu, chrániti před vlivy nahodilé zkázy i peněžní výtěžek pracovitosti a dovednosti, totiž majetek. Čím více tyto zhoubné vlivy ohrožující život a prospívání člověka, budou oslabovány a umenšovány, tím více budou platiti poměry, ve kterých blahobyt, zdraví a rozčlenění rodin bude v souladu s dovedností a pracovitostí jejich členů, tím spíše přežijí schopnější a tím rychleji pozvedne se průměrná úroveň výkonnosti člověka.

Ale přece, jak zdá se, není žádné naděje, že by se tento rozvoj na základě přirozeného výběru dál bez jakéhokoliv porušení. Značné porušování tohoto procesu bude, jak patrno, následkem dědického pr: které, podle Spencera, jest zřízením nepominutelným a nezbytným. dictvím velikých obnosů peněžních budou moci lidé s nepatrnou oso dokonalostí lépe živiti a před vlivy zdraví ohrožujícími chrániti sebe i rodinné příslušníky, než lidé značné osobní dokonalosti bez dědictví zemských statků. I přispívá tedy dědické právo k tomu, že na r

přirozeného výběru dokonalejších se uplatňuje umělý výběr méně schopných. Právě následkem takovýchto úvah setkává se instituce dědická s příkrým odporem u mnohých ethiků, již horují pro zdokonalení lidského pokolení přirozeným výběrem. Pro takový krajní odpor není však důvodů. Jest třeba vždycky míti na mysli, jaké psychologické účinky z práva dědického plynou, jak jím povzbuzována a pobádána jest energie člověka, a dále jest míti na paměti, že nám právě vždycky přede vším záleží na tomto psychologickém účinku. Neboť co by prospělo lidstvu zdokonalení jeho schopností, kdyby nemělo síly jich využitkovati. Nesměli bychom tedy ani tehdy připustiti, aby zrušeno bylo dědictví, kdyby námitky proti němu byly oprávněny. Námitky ty však nezasahují dědictví samo, nýbrž nesprávné rozdělení důchodů. Při dokonalém rozdělení důchodů bude přirozený výběr porušován jen v nepatrné míře děděním majetku s rodičů na děti. Tehdy by nebylo třeba obav, že se dostane nehodným a neschopným, prostřednictvím dědictví, značný majetek a že tím bude podporováno jich přibývání měrou ohrožující další zdokonalování lidského pokolení. Neboť za dokonalých a ideálních poměrů společenských bude jednak hromadění jmění jen mírné, jednak bude možno jen u lidí obdařených značnou energií pracovní i zároveň sebeovládací, kteří tedy zanechají svým dětem nejen jmění, nýbrž i tyto dobré vlastnosti.

Z tohoto pravidla bude tím méně výjimek, čím méně bude fysiologických mesaliancí, vlivem hospodářských ohledů a poměrů zaviněných, čím více bude platiti osobní dokonalost a čím budou menší výhody, s dědictvím peněžním spojené. Dokonalý muž neuzavře sňatek se ženou menší osobní hodnoty anebo naopak, čím právě vysoká osobní kvalifikace jedné části může buď přejíti na děti značně snížená anebo vůbec nepřejde. Hledá-li a najde-li muž dokonalou ženu, bude dobře postaráno o fysiologické rodinné dědictví a čím dál méně se bude čeliti proti zájmům veškerenstva, neboť rozšíření a rozvětvení této rodiny dokonalých a schopných bude jenom podporováno i peněžním dědictvím.

Spencer promlouvá o vlivu instituce dědické na psychologické a v dalších důsledcích fysiologické podmínky zdokonalitelnosti řádu společenského ve spise Essay on the factors of organic evolution. Podle jeho názoru o zdokonalitelnosti forem životních a jejich projevů v nejrozmanitějších druzích živočišných, není zdokonalitelnost na všech stupních života vlivem těchže příčin stejná, nýbrž jiná jest na stupních nejnižších, jiná na středních a ještě jiná na nejvyšších stupních, zahrnujících i lidský život. Pokud jde o tyto životní projevy, přede vším lidské, učí Spencer, že vliv přirozeného výběru na utváření se lidské povahy jest zcela jiný, nežli na utváření se nižších forem životních, a že přirozený výběr nelze považovati ani za jediného a docela ne za hlavního činitele zdokonalitelnosti lidské. Současná theorie evoluční považuje přirozený výběr za schopný uvésti organické anebo určitěji, živočišné druhy na nový typ, a tudíž za schopný přetvořiti je v nový druh. Tato působnost přirozeného výběru projevila se v životě živočišném, když mezi nesčetnými vlastnostmi jedinců tohoto druhu byla zvláště jedna, která je schopňovala čeliti všelikým ohrožujícím je zhoubným silám a svůj život i život svých potomků uhájiti. Tito jedinci těžíce z prospěšného přizpůsobení spíše než jiní dovedli přežiti ostatní a postupně počtem tak se

zmábali, až konečně byli sami představitelem druhu, a zvláštní vlastnost, již mělo z prvu jen několik jedinců druhu, stala se charakteristickou pro celý druh, a následkem pravidelné skoro dědičnosti po obou rodičích se vyvíjela stále rozhodněji a čím dále určitěji. Tak mohl vzniknouti ze starého druhu nový, a ne pouze jeden, nýbrž několik, když jedinci starého druhu rozšířivše se po veliké oblasti povrchu zemského, octli se v různých, život podmiňujících okolnostech, tak že tu ta, onde ona proměna základního charakteru stala se účelnou.

Aby však vlivy přirozeného výběru takto se projevovaly, bylo nezbytno, aby bytosti byly nadány jistým orgánem nebo jistou schopností, ve vysoké míře důležitou pro zachování rodu. Každé účelné přetvoření tohoto orgánu bylo s to již v prvých svých začátcích, ještě než dospělo určitého útvaru, obdařiti jednotlivce v boji o život takovými přednostmi, že i toto přetvoření spolu bylo posílením a výběrem jedinců v rodu. Avšak u vyšších živočichů a zvláště u člověka tento předpoklad nenastává. Člověk na všech stupních pokroku potřebuje k uhájení života různých svých schopností v míře skoro stejné. Ve stavu divošském, kde život trpí nedostatečnou ochranou od vlivů zevnější přírody, kde musí býti opatřen potravou z kořisti lovu a uhajován proti zvířatům i nepřátelům-lidem, rozhodují o úspěchu a trvání života síla a tělesná otužilost, rychlost, bystrost smyslů a chytrost, včasně využitkující každé příznivé okolnosti v boji. Na tom stupni vzdělání, kde uhájení života záleží na pokojné práci za pomoci strojů, rozhoduje dobrá tělesná konstituce, která sice nepotřebuje zvláštní síly svalů, ale přece musí opatřiti člověka schopností dlouhé a trvalé námahy: dále inteligence prohlédavá a předvídavá, konečně sebevláda, jež podřizuje vášně a pudy příkazům rozumu, vědomého podmínek trvalého blaha. Čím více jest těchto pro uhájení života skoro stejně důležitých schopností, tím méně platí obzvláštní zdokonalení jedné z nich, a tím větší jest naopak pravděpodobnost, že by mělo v zápětí změnu některého orgánu jiné důležité schopnosti. Nebudou míti tudíž jedinci nadaní takovou zvláštní zdokonalitelnou schopností žádné lepší čáky uhájiti se a udržeti v potomstvu, tak že by konečně oni právě byli představiteli rodu a rod sám se jakožto nový vynořil. Větší pravděpodobnost uhájiti a v potomstvu zabezpečiti život budou míti naopak za těchto poměrů ti jedinci, již nevyznačují se zvláštní jedinou schopností, nýbrž kteří jsou normálně nadáni všemi a nepostrádají žádné důležité. Zde tedy výběr nezpůsobí zvláštní hlubokou proměnu organismu, neopatří nových orgánů anebo podstatně nepromění dosavadních, nýbrž způsobí jen neveliké, ale všestranné zdokonalení organické výzbroje, jisté harmonické ucelení typu.

Účinky přirozeného výběru budou v lidském životě tedy právě tyto, neboť zdar života záleží na mnohých schopnostech stejné důležitosti. Přežití schopnějších nebude také ani nejhlavnějším činitelem organického rozvoje, jenž podle biologických názorů Spencerových jest závislý na jiném činiteli, totiž na trvalé a energické činnosti nejdůležitějších pro život orgánů a schopností, čím právě tyto se stávají dědičností mohutnějšími. Je-li ze dvou synů téže rodiny jeden sochařem, druhý učitelem, a mělo-li by jejich povolání dědičně přecházeti na jejich potomstvo do několika

pokolení, bude v rodině sochařově, jenž při své práci mnohem více namáhá rukou než učitel, za několilk let nejen sám sochař míti větší ruce než jeho bratr, nýbrž i tento účinek zvláštní odborné činnosti zdědí i jeho synové.

Nové zvlášť hojné upotřebení rukou při práci bude u synů míti další vliv na silnější vyvinutí rukou a v třetím pokolení tato dědičná schopnost projeví se určitěji než v druhé. Tak po několika pokoleních potomstvo prvního, sochaře, bude se velikostí svých rukou nápadně lišiti od potomstva učitele, setrvavšího při tomto povolání otcově.

Za nynější volnosti ve výběru povolání nebývá ovšem pravidlem, aby se některá rodina po několik pokolení oddávala témuž zaměstnání. Naopak, velmi často syn raději volí jiné povolání než bylo otcovo, tak že přestává zdokonalování zvláštního orgánu nebo zvláštní schopnosti, podmíněné povoláním otcovým. Ale přes to jsou schopnosti, jež po několik pokolení, ano neustále se zdokonalují, totiž ty, jichž v každém povolání životním jest třeba: schopnost vytrvalé práce, schopnost účelné kombinace pohybů, rozumová inteligence a silná vůle se ovládati. A poněvadž jsou tyto schopnosti v neustálé činnosti, měly by podle Spencerovy theorie býti čím dále dokonalejší.

Není sporu o to, že člověk nabývá vytrvalým užíváním jisté schopnosti i větší dokonalosti příslušného orgánu anebo příslušného nervového centra, a že větší jeho výkonnost v jistém oboru bývá na dále odměňována při stejné námaze většími úspěchy. O to však jest vědecký spor, přecházejí-li tyto účinky energie člověkovy i na jeho potomstvo, předává-li jemu vyšší vrozené schopnosti. Jest zřejmo, že by konečné rozhodnutí této otázky ve smyslu záporném nám bránilo považovati cvik za činitele zdokonalitelnosti. Neboť tím by bylo řečeno, že musí se v každém pokolení znovu počínati ve výcviku, a že by tudíž zdokonalitelnost organisace společenské byla stále v zárodcích.

Jest tedy dnes hlavní otázkou evoluční theorie zjistiti, jsou-li účinky cviku dědičné, anebo jinými slovy, propůjčují-li individua svému potomstvu i ty organické zvláštnosti, jež nepřinesla na svět zároveň svým zrozením, nýbrž později teprve nabyla z některé příčiny, na př. zvláštní odbornou činností životní. O tom dnes hledí se poučiti přírodní vědy nejen diskusí, nýbrž i důmyslnými experimenty. Posud ani diskuse ani experiment nevyřkly rozhodného slova, ale zdá se, že jest pravděpodobnější názor, že skutečně dědí se zjednané vlastnosti, zvláště účinky trvalého cviku a upotřebení orgánů. Kdyby tento názor došel všechnu pochybnost vylučujícího potvrzení, znamenalo by to velmi mnoho nejen pro biologii, nýbrž i pro dějiny vzdělanosti a sociální theorii. Dějiny vzdělanosti by pak bez váhání přijaly často vyslovované mínění, že trvalým výcvikem schopností nezbytných kulturnímu člověku k životu civilisovanému, se původní povaha národů od barbarských dob značně zdokonalila směru účelnějšího přizpůsobení se k požadavkům civilisovaného života; sociální theorie by mohla ještě dále pokročiti a dokázati, že, jakmile bude konečně na zemi spravedlnost sociální, rozvoj schopností lidských bude moci dostoupiti nejvyšších stupňů, poněvadž pak nastane nejvýš účinné ustrannné nabádání lidské energie a tudíž i výcvik orgánů lidských.

(Příště dále.)

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Z mladé literatury francouzské a belgické. Slovo »mladý« neznamená dnes ve Francii, právě tak jako u nás a jinde, označení věku, nýbrž uměleckého a psychologického karakteru. Starý Verlaine počítal se k mladým, ale nikdo dnes nebude mezi ně čítati Marcela Prévosta, ačkoli nemnoho tomu let, co debuttoval. Mladá literatura, jedním slovem, je tam celý ten široký a dosti těžko vymezitelný tábor talentů nejnovějších, zralých i s dílem svým už hotových, které opustily cesty parnassimu v poesii, naturalismu v románě a starých šablon augierovsko-dumasovsko-sardouovských na jevišti, které zapouštějí své kořene do panenských zemí, hledají a sem tam nalezají ložiska nového umění. Je to tábor pestrý: symbolisté a dekadenti potkávají se tu s »naturisty«, novokřesťanští mystikové s pohanskými Helleny a indickými theosofy a occultisty, ale jedno tu je společno: nadobro je tu opuštěn a rozbit starý styl francouzské kultury, jeho logika, jasnost, koncisnost a klassičnost, všecko tu je rozpuštěno a rozplynuto v sen, suggesci, hudbu, mythus, karakteristické příznaky kultur germánských. Kdyby dnes vstali z mrtvých Racinové, Voltaireové a Rousseauové a dostali do rukou čísla Mercura de France nebo L'Aube, ztěží by uvěřili, že to jsou orgány téže literatury, k níž oni stavěli kdysi pilíře. Nerozuměli by nejen duším, které tam mluví, ale často ani ne větám a slovům, neboť jedním z hlavních rysů této mladé literatury je její vášnivá zrovna snaha po novém výraze a následek toho pak to bujení barbarismů, kudrlinek, novotvarů, snahy mluviti subtilně, nesrozumitelně a originelně, třebas o ničem — což všecko přispívá k tomu, že nefrancouzskému čtenáři jest francouzská a belgická moderna ze všech analogických dnešních útvarů v Evropě nejcizejší. Smysl jejího umění zdá se být uzavřen na několik zámků, a tato tajemnost a nepřístupnost suggeruje vzdáleným pozorovatelům před ním úctu a udržuje ho v domnění, že tu jedna o něco obzvláště velikého. Ale kdo má dosti odvahy nazvati věci pravým jménem, přesvědčí se při bližším pohledu na nejnovější produkci francouzskou, že z velké části to, co se vydává za hluboké a temné, je prostě nedo[stat]nost vyjádřiti se, co se vydává za subtilní, že je prostě nechutné, c[o] zvlášť hlubokomyslné, že je prosté přežvykování známých věcí. Vě[tšina] této literatury žije a tyje z několika málo myšlenek, nálad a cizích au[torů] a kdo se nedá splésti jejími velkými slovy, uvidí, kolik za tím ochot[nosti]

přijímáním všeho cizího, zvláště skandinavského a německého, které dnes se počítá k dobrému tónu, se kryje té příslovečně francouzské těkavosti, povrchosti a neznalosti. Dnes Ibsen, zejtra Wagner, pozejtří Nietzsche, ale všecko jen jako nová nálada na chvilku, nová boulevardní allura, bez pravého pochopení a poznání celé půdy, z níž tyto cizí zjevy vyrostly. Jsou to snad úsudky příkré, ale dospíval jsem k nim tím více, čím déle jsem se probíral posledními ročníky francouzských a belgických moderních revuí. Kdo jen trochu dovede překonat tu předsudečnou úctu k nim, která se mu odjinud suggeruje, užasne, co povrchnosti, poseurství těkavosti a dilettanství se zde roztahuje. Vezměte na př. do rukou jen tu vychvalovanou La Plume, přebírejte se celým ročnikem a odnesete si jen pustou, předrážděnou a unavenou hlavu, bez jediné plodné a silné myšlenky Odporučovalo by se všem u nás, kdož na české revue berou rádi tak přísné měřítko!

Tyto úsudky týkají se ovšem mladého hnutí francouzského jakožto celku, zvláště pak jeho publicistiky, kritiky a snobů, které má ve svých vlastních řadách i v obecenstvu. Nemohou se ovšem týkati jednotlivých tvůrčích talentů. Těch má mladá dnešní Francie a Belgie imponující řadu a již po stránce quantity svědčí to o tom, že se tu jedná o více než módní směr, že tu jde totiž o široké umělecké hnutí s vysokými cíli a přísnou snahou po původnosti. Ale jednoho nelze zase neviděti: vyjímaje snad Maeterlincka, nedostala se ani mladá Francie ani Belgie k svému typickému a velikému autoru, k svému dílu par excellence. Německá Moderna má svého Hauptmanna, Skandinavie má svého Garborga a Hamsuna, ale kdo mluví podobným způsobem na evropské aréně za Francii? Všichni ti Régnierové, Griffinové, Kahnové, Verhaerenové, ač ryzí a vzácní umělci, pracují přece jen v úzkých, uzavřených obzorech, nemají velikého rozpjetí a nedovedou mluvit než k malým hloučkům, jevíce všecky příznaky staré unavené literatury, která se rozkládá a upadá. Na venek se volá sice o renaissanci, ale uvnitř a v pravdě je to dekadence francouzského ducha a kultury.

Po jedné stránce je ovšem toto literární hnutí silno: v lyrice. Ta roztříštěnost, těkavost, novoromantism a exotism, vyznačující tyto autory, nedá se také lépe umělecky vysloviti než právě v lyrice (je na př. karakteristické, že tato nejmladší škola nedovedla ještě po Zolovi a Bourgetovi stvořiti nový román). Pro lyriku francouzskou značí dnešní léta opravdu nová jara, nové úrody. Tím ovšem neustupuju od toho, co jsem shora řekl: právě tato lyrika ukazuje, jak je toto umění nových Francouzů úzké, i svým obzorem i svým obecenstvem. Tato nová lyrika má pravda květy vzácných vůní a nevídaných barev, osíňuje nejvyššími jemnostmi a hrou nejsložitějších distinkcí, není už rhetorická jako po výtce všecka minulá lyrika francouzská, nýbrž náladová, suggestivní, snová visionářská, rozbila stará metra a proudí široce na vlnách volných rytmů — ale konec konců je to přec jen uzavřená a těsná sbírka luxusních uměleckých šperků, ale ne lyrika ve vlastním a nejlepším slova výslu, lyrika typická, v níž by tlouklo srdce racy a národa. Jest velice chybno, že by se tato poesie mohla kdy stát tak všeobecným majetkem všeho literárního obecenstva ve Francii, jakým byla svého času

poesie školy romantické a do jisté míry i parnassistní. Tím méně působí přes hranice. Vidíme na př. u nás, že i ti, kdož svého času byli nejučelivějšími jejími žáky, obracejí se dnes jinam.

Jednou z nejvýraznějších hlav této skupiny lyriků je bez odporu Gustave Kahn. Jeho nejnovější sbírka »Limbes de Lumières« ukazuje ho na celé výši jeho talentu a je zároveň karakteristickým ukazatelem celého směru. Je to poesie plamenných barev, tekoucího zlata, zářících krajin, nádherných feerií. Při tom poesie veskrze hudební a náladová — jak mnoho za to vděčí německým vlivům, zvláště Heineovi, ukazuje už obvyklé užívání slova »lieds«, jakožto formy, k jejímuž pojmenování nestačí francouzské slovo »chansons«. Z nejmladších talentů lyrických bývá často jmenován Adolphe Retté. Nová kniha jeho »la Forêt bruissante« dýše smělým revolučním žárem, mužným tonem a relativně i klidnou a radostnou prostotou. — A. F. Hérold našel v sonettovém cyklu »Intermède pastoral« vzácné a graciésní tóny erotické a pastorální, mladý Belgičan Edmond Pilon, po šťastném debutu v kritice, přišel se sbírkou veršů »Poèmes de mes Soirs« s šerými a melancholickými základními tóny.

Hlavou dnešní lyriky belgické je Emile Verhaeren, ne už sice z nejmladších, ale dnes i v Paříži z nejčastěji jmenovaných.*) V knihovně Mercura byl vydán nedávno druhý svazek jeho Poèmes, shrnující tři dřívější sbírky »les Soirs«, »les Debâcles« a »les Flambeaux Noirs«. Všecka světla a všecky stíny nejnovější francouzské lyriky jsou vyvrcholeny ve verších Verhaerenových nejkarakterističtějším způsobem. Je to poeta vzácné, bouřící síly, imponující rozlehlosti fantasie, objevitel a tvůrce nových světů a krajin niterných, vládce v říších plamenných vidin a nikdy nevídaných obzorů, ale matoucí sám účinek svých veršů podivnými temnostmi a baroknostmi výrazu a váznoucí často na pouhé hudbě bizarně volených slov bez myšlenkového podkladu. V básnících jeho způsobu jeví se nejlépe dekadentní ráz této lyriky: její příznačnou vlastností je nejvyšší individualism niterných stavů i jazyka. Všecky živly zde jsou promíchány a přeházený a celek činí dojem chaosu, o němž je prozatím těžko říci, znamená-li trosky minulých světů či látku k světům novým.

A jak se chová k nejmladším všem těmto snahám francouzská kritika? Ponejvíce skepticky, nestaví-li se jim přímo na odpor. To neplatí snad jen o kriticích ctihodných světových revuí a žurnálů, ale i o těch, jímž nelze upřít modernost, duševní pružnost a schopnost chápati, o kriticích jakými jsou Lemaître, Anatole France, Faguet, z mladších Gaston Deschamps (jenž vydal loni knihu brillantních studií »La vie et le livres«), René Doumic a Bernarde Lazare. Půtky jsou tu pak ovšem na denním pořádku. Tak na př. podnikl nedávno v Mercuru jeden z nejlepších básníků mladé školy Vielé-Griffin prudký výpad proti Faguetovi p.. články v Cosmopolis, v níž předvádí cizině své krajany v nejčerně světle. Esthetikové a theoretikové symbolistní školy jsou téměř ... více básníky než kritiky, pohybujíce se nejraději v tom emfatic...

*) Viz Rozhledy roč. V. str. 523.

jaký do francouzské kritiky uvedl Charles Morice. Přesnost a jasnost methody Taineovy, vědecké aspirace Hennequinovy — to je zde už dávno opuštěno. Kritikové školy symbolistní, v souvislosti s celým karakterem této školy, neodvažují se na velké koncepce, nekladou kritice velkých úkolů, spokojujíce se ponejvíce lyrickými parafrasemi prací svých přátel, hrou delikátních nálad a myšlenek. Jeden z nejbystřejších z nich, Remy de Gourmont vydal právě »Le Livre des Masques« knihu portrétů, vlastně jen silhouet literárních současníků, gloss, které chtějí vystihovati co nejvíce při největší stručnosti. Uvádím na konec některé ukázky z jeho charakteristik: Maeterlink »jenž nalezl neslýchaný dosud stajený výkřik, zvláštní druh mysticky rozechvívajícího úpění . . . jenž vidí blížiti se dobu, kdy se lidé pochopí duší k duši«, Griffin »básník radosti, jenž zůstal svým, v pravdě hrdým a v pravdě divokým . . . a jímž bylo vneseno cos nového do poesie francouzské«. Eekhoud »dramatik vášnivec, pijící život a krev . . . duch podivuhodně flámský, krajní ve svých citových extasích právě tak jako ve svých životních výstřednostech.« Hérold, »jenž si stvořil pro svou rozkoš i naši poesii půvabu a čistoty, něhy a sladkostí,« Louys, jehož Aphrodite prý značí »možnost návratu k mravům, v nichž bylo trochu svobody, dnes však má kniha ta jen cenu protijedu,« Verlaine »Faun, jenž naslouchá hlaholu zvonů« atd.

Minulý rok přinesl novou literární vlnu, skupinu t. zv. naturistů. Představuje ji trojice mladých lidí, čítajících málo přes dvacet let: kritikové Le Blond a Saint Georges de Bouhélier a romanopisec Eugéne Monfort. Co je naturism a co chce? Především výrazem odporu proti panujícímu symbolismu a l'art-pour-l'artismu. Le Blond ve svém »Essai sur le naturisme« obrací se dosti zostra proti jménům, pokládaným až dosud za sloupy modernosti, Mallarméovi, Huysmansovi, Régnierovi a Gourmontovi. Za to mluví emfaticky o — Zolovi. Druhý prorok naturismu Bouhélier mu dokonce věnoval knihu. Tedy patrná reakce proti symbolismu a návrat k pravdě a přírodě. Ale s naturalismem, jak praví Le Blond, se prý nesmí naturism stotožňovat; neboť »před pozorováním dává přednost emoci. Je méně pittoreskní, ale za to vznešenější a pomíjeje individua, tvoří arcitypy . . . Naturism učiní z uměleckého díla monografii věčnosti. Tím se právě liší od umění pro umění, které je odvislo od citů básníkových, a od umění sociálního, které je efemerní, sloužíc duchu a instinktu jedné pouze epochy nebo národa«. Pěkná formulka, ale ne naturismu, nýbrž každého pravého umění vůbec. Karakterističtější je, co praví o pohanství a křesťanství. »Renaissance pohanská, která zdá se, že nutně rozkvete, bude nadána výrazem a něhou docela křesťanskou. Slova Ježíšova, jeho nauka a obřady jeho kultu vládly tak dlouho naším svědomím, že srostly s naší podstatou a uspůsobily naše citové schopnosti«. Renaissance pohanství může proto značiti jen synthesu řesťanstvím, ducha s přírodou. Velká a zvučná slova, ale jen slova. mu alespoň nepostačí k přesvědčení, že tyto všecky pěkné věci pro- jen naturism. Zvláště pokud není lépe tento nebetyčný program sován, nežli Montfortovým románem »Sylvie ou les Emois passi-«. Sem tam se o něm pějí sice chvalozpěvy, ale většina kritiky vidí o obyčejné sentimentální rhetoriky.

Tím nemá být ovšem popřena oprávněnost hlavního motivu, té základní nálady, z níž naturism vyrostl: odporu proti té souchotinářské bezkrevnosti a mdlobě, která pod záminkou mysticismu a novoidealismu se v posledních letech tak počala roztahovat po literatuře. Naturism, právě tak jako jiné nejmladší zjevy, na př. paganism, je výrazem oprávněné dnes touhy po umění, které by nezapíralo život, nýbrž stálo k němu kladně, které by slavilo jeho sílu, zdraví a radost. Úkazy této nálady se očividně množí. Z literární produkce posledního roku patří sem jmenovitě nová kniha Camilla Lemonniera, jednoho z nejslavnějších autorů moderní Belgie. Lemonnier vyšel z naturalismu, psal sociologické romány, a nyní pracuje na trilogii »La Légende de la vie«, jejíž pouze prvý svazek »L'Ile Vierge« loni vyšel. Ideou trilogie je pochod lidstva k světlu a nejvyšší kultuře, grandiósní sen o nejvyšší humanitě a osvobození lidstva. »Panenský ostrov« symbolisuje první etappy, primitivní život v nevinnosti a souladu s přírodou. Je to dílo opojného pantheismu a žhoucího visionářství, jediný zářný obraz kypícího a bouřícího života. Zde už jsme ovšem na celé hony daleko od toho uzoučkého, ve svých vlastních zájmech jako v bludném kruhu se točícího umění, které se nám v těchto letech vydávalo za jedinou literaturu mladé Francie a Belgie. *Rš.*

H. Uden (Dr. Jaroslav Hruška): **Sestupem.** Sonety. (Náki. J. R. Vilímka.) Knížka autora naprosto mi neznámého, ale patrně ne už začátečníka. Svědčí o tom alespoň usedlý, zralý tón, ta naprostá nedotknutost novějšími zjevy a jistý stupeň veršové routiny, ukazující na autora starší školy. Proto by ještě mohla mít dobře tato knížka svůj význam a místo. Sonet zůstane ještě na dlouho dráždidlem pro umělce čisté formy, rámcem pro jemné leptaniny slov a pro divy stručného a přilehavého výrazu. Jenže to ovšem předpokládá nejvznešenější vkus, smysl pro vše elitní a jemné, pro elegantní šerm myšlenek a point, schopnost, uhnísti z mluvy nejplastičtější reliefy. V sonetu platí dnes heslo: buďto nejvyšší, nebo nic! v daleko větší míře než kde jinde. Prostřední talent tu odhalí jen všecky své slabiny, a co stvoří, je vyšeptalé a ploché. Tím dojmem působí také tato knížka. Zůstává daleko za svými vzory Vrchlickým a Sládkem, nových tónů a barev nenalézá, ba ani jich nehledá, motivy a myšlenky její jsou bezvýznamné, výraz normální, místy i nucený a nepřilehavý, a několik lepších čísel nestačí, aby ji zachránilo před neodvratným koncem: utonutím v masse toho, co u nás bylo napsáno a publikováno nadarmo, bez důvodů na trvání a existenci . . . *Kj.*

Josef Holý: Památník a Skokády. Sbírka veršovaných střepů. (Nákladem vlasním.) Jaký to rozdíl, vezmu-li po sonetech Udenových do rukou knihu tohoto debutanta! Tam zakmitl se vám v salonech české lyriky návštěvník, jenž tam snad není poprve, ale jehož jste si dosud nepovšimli, tak je od hlavy až k patě comme il faut, tak jeví s.. způsobně se otáčet, do nikoho nevrazit a ukázat znalost tónu zde nujícího. Všecka fadessa salonních konvencí straší z jeho každého sl. nikdo nespěchá jich poslechnout. Zůstane stát někde v postranní, n těmi, kteří tvoří staffáž. Ale za to ten druhý! Do salonů se přihnal bar Nestará se o způsoby zde panující, neodkoukal od různých literá-

Knigg̊ a galanthomů, jak se chodí po hladkých těchto parketách. Do krasořečnických, zvučných slok nejstarších lvů salonu, do delikátních nálad a mystických hymnů mladších mísí svůj drsný skřek, přicházející jakoby z krčmy nebo ulice. Mezi blouznivě roznícenými zraky a deklamujícími rty ostatních vynořuje se náhle jeho rozcuchaná hlava s tváří, staženou v bolestně fraškovitou grimassu, a těžké jeho boty dupou nemilosrdně po jemně tkaných kobercích konvenční básnické mluvy. Barbar každým coulem. Ale, víte přec, co znamenají vpády barbarů? Takové skřeky znamenaly často očekávané a želané slovo osvobozujících pro všecky, jimž byla atmosféra konvencí, pós a loutek k nesnesení dusna. Takové živelné, neotesané výkřiky byly často signálem uměleckého obratu, do kosti pronikajícím zafičením páry, unikající ventilem, jejž tlak nahromaděných par sám otevřel. — Nechci říci, že kniha p. Holého tím vším už je, ale v době, kdy být nemoderním zdá se být mládeži nejtěžší kletbou, a kdy být moderním je jí prostě identické s kopírováním dnes Machara, zejtra Karáska nebo Březiny, v takové době je už sama odvaha nedati na tato hesla a ba postaviti se dokonce provokativně proti nim, uměleckou ctností. Vím, že mnozí z mladých p. Holému se prostě vysmějí a pošlou jej mezi staré železo, ale myslím, že právě to, čím nám je tento smělec tak vzdálen a třebas i nepřátelský, že by nám mladým mělo imponovati; již proto, že to je výstražným mementem pro naše názory a naši estetiku, signálem ukazujícím, že dosavadní i sebe silnější vůdčí individuality naší mladé poesie neznamenají ještě její poslední slovo, že přes jejich hlavy klíčí už zase něco nového a dalšího. Nebyli bychom lepšími těch, proti nimž jsme zápasili, kdybychom se chtěli domnívati, že námi končí svět. Kdo je opravdu mlád duchem, uvítá podivné tyto, z velké části třebas i nechutné a nevkusné výlevy p. Holého jako nový nejmladší tón, třebas i drsně se odrážející od toho, co my jsme zvykli zváti mladým.*) Individualita je v ž d y c k y živel pokroku a dalšího vývoje, i když hned okolnosti z ní pro jistý čas učiní sílu reakční — a p. Holý je individualista. Pro tu dobu ovšem jen pouhý fond k individualitě, pouhá surovina, hrubý, špinavý, neotesaný balvan mramoru, z něhož snad teprv další rozvoj vyčaruje umělecký zjev. Dosud je p. Holý více zajímavý psychologický úkaz než umělec. Na umělce schází mu prozatím vkus, vzdělání, vědomí cílů a moc nad látkou. Hází na papír vše, jak mu to projíždí mozkem a přichází do péra. Nemá stylu ani ve své celkové osobnosti, ani v jednotlivých číslech knihy. Všecko tu je přeházeno a nakupeno jako na staveništi. Za pathetickým výkřikem následuje fraškovitý úšklebek, za poetickou metaforou triviální výraz. Humor jeho je hranatý, těžkopádný, šibeničný — patrný to ohlas stísněné životní existence (»ozvukem úzkých poměrů studentských« nazývá své verše autor v úvodě). Také

*) Karakteristický je pro postavení tohoto debutanta jeho doslov: »Vydal jsem verše tyto, které by za jiných okolností za vydání nestály, z vnitřního popudu hořkosti proti jalovému a bezcennému umělůstkářství v nynější poesii naší v době, kdy kvete trhání rýmů a frásovitý pochod »husičky za husou«, a postavil jsem se ne na kulminační bod hory, kde sedí rozplizlá múza, kam jiní ubozí smrtelníci dohlédnouti nemohou, ani do středu toho prostředí na kraj lesa, nýbrž dolů ke kalnému potoku, po jehož vodě pouštěl jsem lodičky papírové, a s té strany budiž na knihu tuto také pohlíženo.«

již z častého vyskytování mythologických terminů: Musy, Amor, Fortuna, Cerber atd. dá se hádati na studenta gymnasistu, jenž vedle své školní literatury mnoho jiné nezná. Tyto zbytky klassicismu činí s ostatním celým duchem veršů ovšem pak prabizarrní spřežení. Všude, kde chce autor reflektovati o době, literatuře, kde cituje atd. ukazuje naivnost a nedostatek rozhledu. Schází tu tedy nutná umělecká a intellektuální předprava. Ale tento mladý člověk je básník, povolaný a ryzí. Tam, kde nás neruší jmenované nedostatky, zní jeho lyrická struna s panensky čistou, prvotnou, živelnou silou. To platí zvláště o jeho erotice a o jistých melancholických akkordech náladových. Uvádím na ukázku:

Můj vraní šediví mi vlas
v mé oko chabý padá svit,
má duše zima, srdce mráz.

Já mřít chci, mřít!
Sen boha hudbou dozní jemnou,
a bůh ten, život, zajde se mnou
v ráj nejsladší, to smrt — atd.

Nejscelenější náladou a účinkem zdají se mi být genry s podivným, tragicky sociálním zabarvením:

Všichni čekají, a on ne, neumírá!
V rodině křik pustý den co den,
dluhy větší se, a hlad se vtírá.

Nežije náš táta, jal ho sen,
sedí, hledí v dál a pije, pije:
»Svět je dobytek a mizerie,
máma, děti, všechno dobytek!«

Všichni modlí se, smrt jejich víra,
na vahách Bůh, ortele se zřek.
Všichni čekají, a on ne, neumírá!

Zavřel jsem tento tlustý svazek, čítající nejméně půl třetího tisíce hustě tištěných veršů s přesvědčením, že zdroje lyriky ještě nevyschly a nevyschnou nikdy. Hle, tolik křiku všude, jakoby dnešní subtilnosti a náladové finessy znamenaly definitivní slovo lyriky, její poslední vrcholy, přes něž nelze dál — a tu přijde tento barbar, neotesanec a nevzdělanec, který začíná docela od abecedy, pracně hledá, tápe a koktá, a my, esteticky vychovaní dovedeme mu nejen dobře naslouchati, ale cítíme, že tu zaznělo něco, co se žádnými formulkami o nutné posloupnosti literáních období, nižádným evolucionářským fanatismem nedá oddisputovati: lidské srdce, čisté jako padlý sníh a čerstvě rozvitý květ, tak neporušené a nedotknuté, jak vyrostlo z těch tajemných spodních vrstev, kde přestává kultura a počíná příroda, z těch dílen, odkud vycházejí individuality. Ani největší nechutnosti a nedostatky této knihy nemohly mně připraviti o tento pocit, tak vzácný dnes pro českého kritika, který dnes už bere každého nového básníka do rukou s obavou, že v něm nenajde nic, než to ubohé a tolika rukama maltretované Neznámo a Tajemství.

Kj.

Z ruchu literárního a uměleckého.

— **Edvard Jelínek** †. Úmrtím Jelínkovým uprázdnilo se v našem duševním životě místo, pro něž tak hned se nenajde jemu rovného pracovníka. Jelínek poskytuje pěkný příklad života zasvěceného jedné, specielní ideji — odtud, ač nezanechává knihy literárně vynikající, dostává se jeho životu i práci imponující jednolitosti. Své myšlence českopolské vzájemnosti, sloužil s vytrvalostí a horlivostí, která překvapuje tím více, čím více se o ní dozvídáme z — nekrologů. O rozsáhlé jeho činnosti zpravodajské a informační v polské publicistice měl málo kdo u nás asi potuchy. Uznání zasluhuje i vytrvalost, s níž zemřelý sloužil své myšlence, i když ona nebyla u nás populární, ba přímo se příčila všeobecné politické náladě. Jeho činnost také dobře paralysovala jalové rusofilství některých našich politiků a listů — jalové proto, že horovalo o národě, s nímž nebylo ve styku a o jehož životě vědělo pramálo. Jelínek naproti tomu podával pěkný příklad, jak se na základě sympathií k jistému národu také prakticky pracuje. Svým celým nazíráním stál ovšem na stanovisku nám protichůdném. Všeobecný pojem národa byl mu vším, pro něj dovedl se přenášeti přese všecky politické a sociální různosti. Miloval Poláky jako národ a byl proto nucen vzít do počtu i to, co demokratické a pokrokové živly od nich odpuzuje. Mladých proudů v polském životě, které měly značný vliv na počátky pokrokářství, Jelínek neviděl, jeho Polska byla stereotypní stará Polska šlechtických dvorců, salonů, rytířských mravů a vlasteneckých dam. Zvláště však byl vzdálen našemu vkusu jako belletrista, zde nebyl naprosto ve svém živlu. Ostatně nepřikládal snad sám svým pracem absolutně literárního významu, neboť po většině nejsou než kulturními a národopisnými studiemi v zábavném rouše. Je to slušná řada knih, z nichž uvádíme jen: Črty kozácké, Črty litevské, Ukrajinské dumy, Črty varšavské, Jasem a stínem, Z posledního polského hnutí, Polské paní a dívky, Dámy starších salonů polských, Slovanské návštěvy, Zapomenutý kout slovanský, Pohledy do Litvy, mimo to brožury Pro shodu českopolskou, Věci polské atd. Založil a redigoval také Slovanský sborník, jenž později zanikl.

— **Intimní volné jeviště** rozšiřuje ve druhém roce svého trvání činnost svou směrem, jímž si jistě získá povděku všech, jimž leží na srdci zájmy mladého umění. Chystá se totiž pořádati v tomto a příštím měsíci cyklus přednášek o moderní literatuře a divadle. Přednášeti budou — věc to u nás téměř naprosto nová — vesměs literáti z mladšího tábora bez rozdílu jednotlivých směrů a škol. Až dosud jsou zaručeny tyto přednášky: o Ibsenovi (Fr. V. Krejčí), o německém moderním dramatě (p. F. X. Šalda), o německé Moderně (p. Jar. Kamper), o Maeterlinckovi (p. S. Bouška), o symbolistických básnících francouzských (p. Jiří Karásek) a o reformních snahách moderního jeviště (p. K. Kamínek). V našich poměrech může podnik tento, zvláště bude-li v něm pokračováno, znamenati mnoho, jednak jako nový krok k získání půdy pro moderně-umělecké snahy, jednak také jako pokus o viditelnou representaci mladé literatury. Spolek Intimní vol. jeviště má při tom ovšem na mysli i své vlastní zájmy: jde mu jednak o to, aby si theoreticky připravil obecenstvo pro své pokusy na jevišti, jednak také o to, aby si k nim zjednal nutné finanční pro-[illegible]lky (přednášky budou totiž za vstupné). První přednáška bude pořádána bezpo-[illegible] 24. dubna. Ostatně budou všecky okolnosti svým časem oznámeny.

— **Topičův salon** vystavuje sbírku obrazů, kreseb a studií Jos. Sattlera. [illegible] tento, poslední dobou často jmenovaný německý umělec křísí s podivuhodnou [illegible] a zdarem umělecký styl XVI. století v Německu, především Dürera, ovšem [illegible] snahou vyjádřiti jisté mohutně suggestivní ideje veskrze moderní. Nale-

záme zde mezi jiným velkolepé zachycení náboženské psychosy v cyklu »Novokřtěnci«, pěkné ukázky oblíbených dnešních uměleckých hraček Ex libris a interessantní pokusy o ustavení souvislostí mezi barvami a hudebními tóny (pendant k Rimbaudovi, jenž hledal souvislost mezi tóny a hláskami). Naše obecenstvo tlačí se ovšem raději k velikému pomalovanému plátnu Délugeovu, představujícímu Pohřeb Alarichův a věnuje sotva několik pohledů těmto bizarním a ztřeštěným obrázkům, které neví jak srovnati s tím, co vidí u nás a čemu ho naše kritika naučila. I tato milá naše kritika neví si po většině se Sattlerem rady. V příštím čísle chceme mu věnovati bližší pozornost.

— Koncert **mladé hudební generace** chystaný pro tento měsíc byl pro nahodilé překážky odložen až na listopad Ne však snad proto, že by byl nadějný produktivní ruch mezi mladými komponisty utuchl. Naopak, prvý koncert měl ten nejpotěšitelnější následek, že jim teprv dodal náležité chuti ku práci. Všickni, kteří tam vystoupili na veřejnost, pracují dnes na dílech nových. Tak na př. napsal pan Hrazdira ouverturu k Zeyerovu Neklanu, p. Lošťák pracuje na opeře »Jan Výrava« (na slova Jar. Kvapila) a p. Bautzký na symfonii.

— **Mysticismus.** Známý kritik francouzský E. F a g u e t pojednává v Revue Bleue z 23. ledna t. r. o Récéjacově knize: Essai sur le fondement de la connaissance mystique, snažící se střízlivým rozborem vystihnouti podstatu onoho zvláštního, tajemného stavu duševního, jenž má takovou důležitost pro moderní umění. Světový názor mystický vykládá se tímto způsobem: O základní, vlastní povaze věcí nevíme a nezvíme ničeho. Vůči této poslední záhadě zaujímají různé nauky různá stanoviska. Positivismus jmenuje prvopočátky a konce věcí prostě nepoznatelnými. Racionalismus (sem patří Kant) uznává, že absolutno je nepoznatelné, ale soudí, že je myslitelné a že možno cestou úvah a dedukcí dojíti jaksi k jeho prahu. Mysticismus konečně zamítá poznání i pomysl absolutna a tvrdí, že existuje jenom vniterné v ě d o m í jeho, které jest takovým faktem, takovou jistotou, jako vědomí naší svobody, lásky, touhy. Vědomí mystické postřehuje absolutno vnitřním upjatým chtěním a úsilím, nesmírnou touhou a láskou. (Chápeme Boha, přejeme-li si toho a snažíme-li se o to.) — Pokoušíme-li se o to, vejíti v styk sezevnějším světem pomocí poznání vnějšího, pomocí vědy, cítíme se stísněnými, zraněnými ve své duši, poněvadž se pokoušíme vystihnouti nepoznatelné poznatelným; urazí nás ta zásadní, nesrovnatelná a nepochopitelná různost mezi naším citupIným nitrem lidským a tím bezvědomým, slepým, krutým všímmírem. A tu nás nutká vnitrná potřeba doufati a věřiti, že i tam v zevnějším světě je nějaké vědomí, nějaká svoboda jako u nás; a tu záhy pak podaří se již duší takto disponované postihnouti stopy této duše světa. Vlastní podstatu onoho já absolutního poznáváme arci zrovna tak málo jako podstatu já osobního; obé hledíme vytušiti jen ze vnějších projevů jich energií. Toť podstata mysticismu. Jeho hlavní snahou je dopracovati se poznání Boha. Poněvadž je si však vědom, že Bůh je nepoznatelný (nevymezitelný), soustřeďuje své snahy v úsilí p ř e d s t a v i t i s i Boha. Jak si představuje mysticismus toto nepoznatelné? Představuje si ho s y m b o l i c k y. Symbolismus je tedy mysticismu prostředl znázorňovacím, jehož pomocí promítá své neurčité tuchy a vidiny ve svět smysl Mysticismus je podstata, jádro, symbolismus je forma, projev. Mysticismus nutně k symbolismu, ale naopak symbolismus může existovati bez mysticismu; pak arci jen pouhou hrou ducha, obratnou manipulací jistých obrazů, která se sn může zvrhnouti v prázdnou hračku. Poněvadž si může mysticism představiti n

chopitelné pouze obrazy vypůjčenými ze světa zevnějšího, smyslům přístupného, snaží se přiblížiti jednak tento svět co možno světu absolutnímu a zbaviti ho smyslové přítěže, a naopak snižuje absolutno v obor smyslový, užívaje obrazů materielních. — Symbolismus je výkvětem ale též úskalím mysticismu. V něm vytryskuje tento nejplnější silou a také se v něm ztrácí. Nehledíme-li k této zevnější symbolické stránce, redukuje se mysticismus na theorii o Bohu, postřehovaném vniterným smyslem o Bohu, »uvědomovaném v srdci«, jak praví Pascal. — Jdeme-li však hlouběji po stopě tohoto vnitřního »mystického vědomí«, shledáme, že toto není nic jiného než výtvor duše. Nedospíváme-li k pojmu Boha ani poznáním ani úvahou, nezbývá nic jiného, než že si ho vlastně sami vytváříme. Ke světu, jak ho opravdu známe, přimýšlíme si vědomí, svobodu, lásku, promítajíce tak v nekonečno to, co uvědomujeme si sami o sobě. Člověk si tvoří Boha. Není tím řečeno, že Bůh neexistuje; to je zcela jiná otázka. Tím se jen chce říci, že nemůže člověk Boha pochopiti, aniž by si ho sám dříve vytvořil. A podstatou mysticismu je, že vše od počátku vytváří ze sebe: počíná touhou, nesmírnou touhou po Bohu; jeho vývojem jest láska, jeho hlavním úkonem upjatá, chtivá pozornost, ztrácení se v kontemplaci vytržené, unesené; projevuje se obrazností zvláštní a bohatou, která libuje si v obrazech podivných, neobyčejných, tajemných. V této tvořivé síle, v této upřímné, hluboké víře ve své výtvory spočívá moc a kouzlo mysticismu; proto dovede býti tak silným, horoucím a úchvatným.

— **O novokřesťanství ve Francii** přinesla přehledný článek Revue des Revues z 15. ledna t. r. (La jeunesse intellectuelle et le catholicisme en France, par H. Berenger.) Hnutí toto vzniklo po r. 1890, jako reakce mládeže proti positivismu, který té doby dospěl svého vrcholu, hlásaje, že »není žádného tajemství více« (Berthelot), »žádné duše více« (Zola), »žádného citu více« (Ferry). Tu počínaly se ozývati hlasy, volající, že jest nějaké tajemství za faktem, že jest nějaká duše za dokumenty. Bylo to obrození idealismu. Proč tento nový směr nabyl rázu novokřesťanského, (který ve Francii arci nemůže býti jiným než katolickým), toho příčiny jsou: 1. Zavál sem přes oceán volný duch katolicismu amerického, který ukázal, že jest katolicismus schopen vývoje a modernosti. 2. Encykliky papežské nasvědčující tomu, že na rozhodujících místech zavládlo porozumění pro požadavky doby. 3. Sympatické chování se mladšího kleru francouzského. — Avšak záhy nastalo rozdvojení mezi mladou idealistickou intelligencí a úředním katolicismem. Příčiny toho byly, že politikové (Casimir Périer, Spuller) chtěli užiti nového duševního proudu, jehož duchu nerozuměli, k manévrům politicko-strannickým. Následkem toho přiostřily se ještě více staré protivy mezi radikály a klerikály, mezi kteréžto poslední byl šmahem zahrnut každý, kdo jevil tendenci idealistickou). — Vyskytl se ještě jiný podivný úkaz: kdežto někteří osvícení hodnostáři duchovní snaží se učiniti katolicismus liberálnějším a tolerantějším, stávají se někteří laikové obhájci církevního autoritářství (F. Brunetière, Pressensé). Jejich články o »bankrotu vědy a autoritě dogmatické církve« (v Revue des Deux Mondes a Tempsu) nejen věci neprospěly, ale poškodily vyhlídky na smír mezi církví a mládeží. Tak poškodili i tu staří vývoj mladého hnutí, pro které neměli smyslu, a do něhož chtěli přece zachovat: dnes je zase propast mezi »liberální« mládeží zase vyhloubena. — Mimo to většina hodnostářů církevních staví se nepřátelsky proti jakýmkoli ústupkům se své strany a prohlašuje toleranci za kacířství. — Na tento článek odpovídá v téže revui ze dne 1. února za liberální klerus abbé V. Charbonnel (Deux catolicismes). Po r. 1890 prý pociťována a pociťována prý silná potřeba víry. Hrdinové Bourgetovi, Rodovi, Huysmansovi

hledali ji na různých cestách. Ale jaké to je podivné katolictví po způsobu des Esseintesa a Verlainea! Mysticismus, erotismus, hřích, pokání, víra božská i ďábelská, to vše nalezá se zde v jediné směsici. — Vedle tohoto novokatolictví literárního byl tu však směr jiný, vážnější, filosofický. Avšak reforma staletých institucí a názorů církevních nedala se provésti rázem a tak pronikavě, jak si mladí novoidealisté přáli. Kdyby to byla ostatně mládež myslila si svým návratem ku křesťanství tak příliš do opravdy, nebyly by ji parlamentní machinace a nejapné články časopisecké v tak vážné snaze zdržely. Arci prý je pravda, že na straně klerikální jevilo se málo porozumění. Tak nedávno uveřejnily »Journal des Débats« a »Temps« články »Náboženství současníků«, kde abbé Delfour sahá některým vynikajícím literátům do svědomí, a táže se na př. Bourgeta, zda-li chodí ku zpovědi, zda se v New.-Yorku postil a chodí-li často na mši? Brunetièrovi odporoučí, aby se zabral do žalmů, tak že dojde plného obrácení na víru atd. Je lze srovnati rozpory mezi církví a novokřesťanstvím? Dogmata a kredo zůstávají nezměněna, toť pravda. Ale každá mysl si toto kredo osvojí dle své osobní individuality a přispůsobí si ho: kolik duchů, tolik různých vyznání. Aniž by tedy církev měnila božský základ své doktriny, může měniti její lidské pochopení a výklad. Je jisto, že mládež jeví velký zájem na těchto věcech: nejhojněji navštěvovanými z přednášek na universitě pařížské jsou ty, které jednají o vztazích náboženství k moralce, k životu politickému a sociálnímu. Proto lze doufati v obrat k lepšímu. Je dnes dvojí katolicism: k. autority a k. svobody, k. politiky a k. víry nebo svědomí, k. nezměnný, nehybný a k. pokrokový. Jsou to dva protivné směry: když nabývá vrchu jeden, klesá druhý. Ve Francii vítězí nyní katolicism autoritářský. Vytýká-li se církvi, že nešla nekatolíkům dosti vstříc, dlužno upřímně doznati, že tito měli vlastně málo touhy býti přijati do lůna církevního. Všichni byli zajisté toho náhledu, že vniterné náboženství jim stačí. Nejedná se tu proto o naprosté obrácení na víru, ale o dorozumění mezi liberálním katolicismem a novokatolíky, hlavně pokud se týče konání morálního a sociálního. *N.*

— Z nové produkce německé: Hermann Bahr vydal nový román z vídeňského života »Theater«, zároveň také nový svazek svých Studien zur Kritik der Moderne pod názvem »Renaissance«. — Stan. Przybyszewski vydal nový román »Satanskinder«, Laura Marholmová novelly »Zwei Frauenerlebnisse« a drama »Karla Bühring«.

Przeglad literacki v č. 4. přináší zajímavé úryvky z dopisu Stanislava Przybyszewského M. Sinkiewiczovi. Čteme tam mezi jiným: »Fischer Vás špatně informoval. Jsem Polák s tělem i duší. Miluji národ polský nade všecko, ale v ohledu uměleckém nevím, co značí národ nebo lidskost. Píšu německy, poněvadž je to jazyk známý v celé Evropě, a ta hrstka lidí, jež mě čte a mně rozumí, je rozptýlena po celé Evropě. Důkazem toho je, že na př. mne právě Němci boykotují; za to však těším se velikému uznání v Čechách a Dánsku. Konečně nenalezl bych v Polsku nakladatele a kdyby, bylo by vše skonfiskováno. Ostatně naše intelligence velmi málo rozumí umění; celou její mysl pohlcují zájmy společenské a umění cení měrou prospěchu, jaký ono přináší národu a »lidskosti«. A pro podobné zájmy sociální nedovedu a nechci se nadchnouti. Nyní nemohu v Německu na[illegible] datele, neboť každý zdráhá se moje poslední věci tisknouti. Zamýšlím odst[illegible] se do Francie a pokusím se psát francouzsky. Narodil jsem se v Kujavsku, Lojavici, nedaleko Szymborze. Jsem stár právě 28 let. Žena moje je Norv[illegible] od dvou let také meškám stále v Norvézsku. V Berlíně studoval jsem pře[illegible] psycho-fysiologii a trochu mediciny. Psát jsem počal před 4 lety[illegible]

listě: »Byl jste v Praze? Jistě znáte »mladočeskou« (mlodoczeska — v originále) »Moderní Revui«. Tam se objevují časem nezvykle duchaplné analysy mých děl.« V »Dzienniku Krakowském« píše P. M. Sinkiewicz: (Dz. krak. 334.), že Przyb. je synem chudého učitele. Studuje medicinu, přijal místo redaktora a administratora »Gazety robotniczej« (jeho postavy — kritika sociální demokracie v románě Im Malstrom!), ale záhy, pociťuje svou nepovolanost k tomu, odešel. Na to pak hladověl a zoufal. Jen revolver mohl krisi tu rozřešiti, když tu najednou nakladatel odhodlal se vydati jeho »Zur Psychologie des Individuums«. (Studie o Chopinu, Nietzschovi a Hanssonovi — poslední vyjde v Kritické knihovně.)

Divadlo.

V uměleckém životě, právě tak jako v politice, se lehce zapomíná. Ještě v roce jubilejní výstavy byl p. Ladecký nejbojovnějším kazimírem v našem divadelním světě. V úporné a nesmířitelné posici stál ve své Čes. Thalii proti ředitelství Nár. Divadla a zvláště proti osobě a pracem dramaturga Stroupežnického — a hle dnes! Za téhož ředitelství dostává se slušného úspěchu jeho hře, kterou — bylo to už také na jiných místech konstatováno — se p. Ladecký legitimuje jako jediný z nových, jenž navazuje na tradice her — Stroupežnického. Ovšem p. Ladecký nebojoval proti správě divadla pro žádný svůj směr nebo uměleckou ideu. Pokud se pamatuji, šlo tu nejvíc o zájmy mladých domácích dramatiků. Prostě o to, aby se dostali na jeviště, k slovu. I o takové věci se u nás musilo bojovat. Teď uvedlo Nár. Divadlo jen za poslední rok tři mladé autory na scénu a vida — zlatá kapička se nezbořila. I když debutant propadne, není to neštěstí ani pro divadlo. ani pro národ a často ne ani pro něho. Jinde propadají i nejslavnější autoři. Tedy chování naší divadelní správy a dramaturgie k mladým autorům se změnilo, to je nepopíratelno. Pan Ladecký měl právo složit zbraň. Proč bojoval, to se vyplnilo — a za víc nebojoval.

O tomto posledním nás přesvědčují jeho »Dva světy« dokonale. Po celé řadě zajímavých prací z poslední doby, které nás oprávňují ku vědomí, že žijeme v letech, kdy se vyvíjí a buduje moderní české drama, přichází k nám p. Ladecký s hrou, ukazující k letům, kdy na našem jevišti vládli Stroupežničtí a Štolbové. Je naprosto nedotknut mladými uměleckými snahami. Oběma nohama stojí na půdě realistického figurkářství, které chce být samo sobě účelem. Předvádí nám své dva světy, svět šlechty a svět jejích předpokojů, kanceláří a fořtoven s jedinou snahou po věrnosti a karakterističnosti. Nechce víc, než abyste řekli: »Ano, ano. Tak se žije na zámcích, tak asi jednají a mluví sestárlé aristokratické Putifarky, sešlí bonvivanti, zlodějští správci, šlechetní lesníci, staropanenské, vdavek chtivé komorné a tak dále až do těch řečnících ...itelů hasičů a učitelů, kteří se chlubí svými proslovy«. Tedy prostý ...rch života, jeho lidské zjevy, šlechetné i ničemné, pathetické a pi...né — nic víc. Vlastně přece ještě něco: děj. Tyto figurky se roze...í, cesty jejich se všelijak skříží a teď počne rej jejich snah, citů sudů. Putifarka na zámku dovede to při svém hospodářství až k se...ci; ta má být provedena v den sňatku její dcery; šlechetný baron

ženich si zahrá na spasitele, ale z dola, z druhého »světa« koulí po něm divně očima lesník, spatřující v něm domnělého dřívějšího svůdce své ženy atd., všecko ovšem s dobře vypočítaným stupňováním, s notným effektem před každým spadnutím opony a šťastným koncem. Ale i zájem na tomto ději nemůže býti jiný než na oněch figurkách; i zde nejde o nic jiného, než o pouhý barevný povrch života, o ty divné křivky vln a chuchvalce pěny, které se tvoří na hladině, o napínavost a rozuzlení příběhového námětu. Tyto postavy a postavičky i tento příběh jsou autorovi samy sobě tedy účelem — on jimi nic nesymbolisuje, nedává hádat mezi slovy a větami, nepředvádí vám své lidi jako značky celých světů niterných a ideových, a jejich osudy jako symbol světového dění. Jeho mikrokosmus nemá za sebou žádného makrokosmu, chce poutat a působit právě jen jako mikrokosmus. Řekne se ovšem: hra p. Ladeckého chce být a je čistě divadelní. Uznávám rád a dodávám, že jest v tomto směru prací dosti dobrou a solidně pracovanou*). Ale všecko by se nemělo omlouvat slovem »divadelní«. Právě v zájmu tohoto divadelního, neboť tu by ono brzy neznamenalo nic než opak uměleckého. Dnes se oboje téměř navzájem vylučuje, ale nebylo tomu tak vždy a doufejme, že nadejde zas doba, kdy tomu tak nebude. Velcí mistři divadla byli i mistry divadelního i uměleckého. Tomu, kdo více nechtěl a nechápal, dávali to divadelní; tomu, kdo chtěl více, dávali synthesu obojího, kde divadelní bylo jen symbolisací hlubokých tajemství a smyslu života. Dnes se oba živly rozešly: umělec pohrdá divadelním a hledá nové prostředky výrazu; divadelník aspiruje vždy méně na umělecký a literární význam. Nemůže být pro tento protiklad zřejmějšího dokladu než přijetí p. Ladeckého hry. Ze všech premiér této saisony byla nejméně literární, ze všech nejméně mohla odpovídati dnešnímu uměleckému vkusu — a přec měla nepopíratelně nejhlučnější zevní úspěch.

O významu Turinského »Angeliny« mluvíme na jiném místě. Zde jen několik slov o vlastním představení. Nebylo tím, co jsme čekali. »Angelina nebyla předvedena jako kus minulosti, jímž je souzena zůstati, nýbrž tak, jako by byla schopna dalšího života. Pan Em. z Čenkova »přizpůsobil« text tak nešikovně, že jste nenašli slova, nad nímž byste prodleli s tím napolo úsměvným, napolo elegickým pocitem, s nímž se se díváme na vše, co činí specielní kostým jisté zapadlé doby. Že by se obecenstvo bylo smálo! Právě, ono se mělo smát, ne ovšem výsměchem tupců a šosáků, ale s tím úsměvem, s nímž pohlížíme na zaniklé mody cylindrů a fraků. Právě tak chybili i herci: zde mohli pustit trochu uzdu staromodní deklamaci, a zatím hleděli hrát tak jemně, řekl bych intimně, že celkový dojem byl mdlý a nudný. I p. Mužík ve svém proslovu neuhodil na pravou strunu. Apostrofoval Turinského jako velikána, který žije a bude žít v srdcích národa a tak dále, jak už zní ten starý proslovový kolovrátek. A zatím tu šlo o chvilkové vzkříšení díla, kte

*) Kusu p. Ladeckého byla loni udělena Náprstkova cena. Ale praví se, že autorovi na to z divadla vrácen k přepracování. Je li tomu tak, není to v pořádku, pak nemá veřejnost příležitosti ku kontrole, jakému kusu dostalo se oné ceny. Ne má právo tušiti, že onen kus byl méně schopný provedení na jevišti než onen, jejž jevišti skutečně vidělo.

nikdy divadelního života nemělo, jehož autora už dnešní obecenstvo nezná ani dle jména, a které zapadne do nepaměti teď na vždy. Tyto elegické, bolestné tóny, tak dobře ostatně přiléhající k celému duchu »Angeliny« se nepodařilo divadlu v nás vzbudit. Mohlo se podařit, kdyby byla představení na místě lživých metafor proslovu předcházela přednáška — myšlenka, kterou mi vzali už z péra referenti Světozora a Zl. Prahy. Tentokráte přišla už sice pozdě, ale snad si jí všimne správa divadla. Dosavadní způsob oslav může opravdu vzbuditi slavnostní náladu jen na poslední galerii!

Právě co toto píšeme, dostupuje v zákulisí k největší příkrosti krise, při níž jde do živého našemu mladému dramatu. Přední jeho sloup, umělkyně, která stvořila úspěch celé už řady novějších našich her, která — jak správně bylo jinde řečeno — tvoří s několika autory mladé české drama, paní Hana Kvapilová, ocitá se při jednání o obnově smlouvy v tuhém konfliktu s divadelní správou, v konfliktu, který hrozí skončit jejím odchodem. Paní Kvapilová nechce nic jiného, než aby byla postavena na roveň svým dvěma kollegyním z prvého oboru úloh. Je to požadavek přirozený, je to zájem její umělecké cti. Nejde tu jen o gáži atd., jde tu o celé její postavení v personálu, o váhu celého toho uměleckého směru, jenž se o ni opírá, o zájem vážného umění proti baletu a frašce, o zájem duše naproti toilettním cetkám a trikotu! Nejseriosnější umělkyně našeho divadla zaujímala až dosud u Nár. divadla postavení svým nepoměrem k ostatním úžasné a křiklavé, po jejích loňských a letošních skvělých výkonech dokonce pak už neudržitelné. Je to sice nemilé, míchat finance tam, kde se mluví o umění, ale u divadla jsou už jednou gáže tlakoměrem umělcovy posice, a tu srovnávejme: pí. Kvapilová 2500 zl. — jiné dámy 4200 zl.! Anebo jiný doklad, jak se jednalo s pí. Kvapilovou: když loni žádala za toilettní remuneraci 300 zl., byla jí nabízena pod podmínkou, že se spokojí na dalších 6 let s 2800 zl.! Představitelce Míny se tedy přidají mizerné tři stovky, aby byl od ní na 6 let pokoj! Pěkné, není-liž pravda? Nynější stav věci zná naše čtenářstvo z novin. Právě co toto píšeme, se afféra přiostřila tak, že každý další den může přinésti překvapující rozhodnutí. Divadelní bulletin z 28. března oznamoval, že v otázce finanční stalo se už dohodnutí (pí. Kvapilová totiž přistoupila na 3200 zl.) ale mluvil dále se značnou příkrostí o jakýchsi nepřijatelných požadavcích pí. Kvapilové na výhody, jakých prý žádný člen personálu nepožívá. Ale jak jsme se informovali, neprávem. Pí. Kvapilová nežádá nic více, než aby její smlouva měla platnost na 6 let, a aby gáže její byla zvýšena v případě, že by byla zvýšena i u jejích kollegyň. Co je na tom tak hrozného? Proč by to nemohlo být splněno? tážeme se my, a bude se tázati všecka veřejnost. Divadelní správa, jak ze všeho patrno, nepřichází ve vyjednávání umělkyni nikterak vstříc, naopak její studená zdrženlivost nutí k podezření, že by si páni činili velikého svědomí z toho, kdyby pí. Kvapilová odešla. Nechceme si pomysliti, co by tato eventualita značila pro naše divadlo a dramatickou produkci. Ti, kdož budou vinni touto novou národní ostudou, sknou si sami pečeť duševní inferiority. Hrubé, nevzdělané ruce zasly tu zas jednou tam, kam nepatří, chtějí vážiti na peníze a paragrafy kde má rozhodovati jemná láska k umění a chápání jeho významu.

Bestia triumphans vztahuje svou tlapu i po tom, co uměleckého v našem neuměleckém Nár. divadle ještě bylo! Co jí jsou veřejné listy, zakročení spolku spisovatelů, projevy obecenstva? vždyť to všecko naši milou bestii jen příjemně dráždí, aby ukázala, že ona má vždy poslední slovo. Pak si deklamujte o povinnostech k národu — vždyť sami odsuzujete umělce k internacionalismu! *K.*

Hudba.

Opera. Mezi tím, co se teprv teď dostáváme k referátu o »Markytánce«, komické opeře s hudbou před 2 lety zemřelého francouzského skladatele Godarda, vyplnilo dílo samo už na našem jevišti svou úlohu. Totiž ukázalo se jen, zakmitlo a zase zapadne. Stará to už historie, opakující se téměř u všech novějších cizích oper. Bylo by proto zbytečno mnoho se o ní šířiti. Chápeme, čím mohla ve Francii vzbuditi zájem: posadila se na parádního koně válečné slávy, gloire, k tomu ještě tradicí první republiky, a to jsou ovšem struny francouzskému srdci nejbližší. Jen že tohoto vojenského elementu je tu přespříliš. Jinak nevyniká tato opera melodicky, ani orchestrálně nijak nad průměr. O Godardovi se mluví jako o seriósním hudebníku, zvláště v oboru písně, ale k utvoření si určitějšího o něm obrazu »Markytánka« rozhodně nestačila.

Více hluku předcházelo z ciziny Goldmarkova »Domácího cvrčka« (Heimchen am Herde) Vedle Kienzlova Evangelimanna je to nejpozoruhodnější německá práce operní za poslední tři léta. Goldmark přešel tu, patrně po příkladě Humperdincka, z oboru majestátných, hieratických látek na módní dnes pole pohádky. Povídka Dickensova však není vlastně pohádkou. Vyjímaje skřítka v peci, jenž cvrčí do domácího štěstí manželů, je to poctivě dobrácká rodinná idylka s realistickými postavami. Ale právě tak poskytla skladateli příležitost pokusiti se o střídání a prolínání dvou těchto živlů: féerického a realistického. Jen že prvý z nich je nejslabší částí textu, tam libretista Dickense docela pokazil. Dickens už vůbec patří mezi ty autory, které je těžko si představiti ve spolku s hudbou. Zvláště už dokonce Goldmark je příliš raffinovaný, příliš mistr moderní techniky orchestrální, než aby dovedl vystihnouti usměvavou bodrost a rozcitlivělou dobrotu velkého anglického humoristy, je na to jedním slovem příliš skladatelem »Královny ze Sáby«. Daleko bližším tomuto textu by byl, myslím, náš Smetana a vliv jeho na Goldmarka byl se všech téměř stran konstatován. V hudbě karakterisující komickou figuru Tackletona najdete celé partie z Kecala, nemluvě ani o polce, kterou by Goldmark bez znalosti »Prodané nevěsty« nebyl vůbec mohl napsat. Mimo to nalezáme zde ozvuky německých národních písní, detaily upomínající na Humperdincka a jiné zase na italské veristy, a to vše podloženo pod anglické figury Dickensovy, a při tom nerozp[illegible] v žáru pronikavé hudební individuality, která by tyto odjinud s[illegible] živly slila v jeden nový celek, působí pak dojmem díla s umě[illegible] noblessou sice pracovaného, melodicky i harmonicky zajímavého, tec[illegible] v každém ohledu pokrokového, ale ve vnitřním svém duch[illegible] eklektického.

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

Podle sociologické pravdy, že charakter hromady jest určován charakterem jedinců, bylo by v Čechách voličstvo, to jest všechno plnoleté mužské obyvatelstvo, co do politického vyznání většinou mladočeským. Úspěchy, jichž mladočeská strana ve všech skoro kuriích, až na velkostatkářskou, za voleb nabyla, zdají se tomu nasvědčovati. Ze 110 mandátů v Čechách připadá Mladočechům 47 a ze 43 na Moravě 15. I když vezmeme v počet tu okolnost, že účastenství voličstva celkem nepřesahovalo $^2/_3$ oprávněných voličů, že místy bylo i nepatrné (ve Slaném ze 717 volilo 394, v Litomyšli ze 601 jen 287, v Písku z 858 jen 481, v Jičíně ze 774 jen 347, v Náchodě 492—286, v Josefově 192—69, v Něm. Brodě 491—257, v Táboře 762—336, v Chrudimi 960—438, ve městech na Třeboňsku 3096—1546, ve venkovských okresích absence nebyla poměrně menší, o V. kurii ani nemluvě, kde vůbec jest těžko konstatovati tento poměr), že Mladočeši mnohde užívali prostředků takových, které ve jménu »svobodomyslnosti« před 6 léty odsuzovali, že proti Mladočechům stáli většinou kandidáti nijak nad své mladočeské protikandidáty nevynikající, neodvážili bychom se tvrditi, že by za nynějších poměrů nestála většina politicky uvědomělého voličstva za Mladočechy.

Vedle jiných, jakožto velmi účinná vzpruha u našeho »opositního« lidu, státi k Mladočechům působily nejen proskakující pověsti o »koncesích« vlády v otázce jazykové a školské, nejen dobře v Čechách rozhlášené zprávy, že Badeni studuje českou otázku, a do konce že je s ní obeznámen, ale i neméně tajemně co do původu svého rozšiřované, jako Mladočechy dovedně a chytře »vyvracované« pověsti o účastenství jich ve vládní většině, jmenování jistých osob ministry atd., tak že nemohlo býti předem žádné pochybnosti, kterak pro Mladočechy volby dopadnou. Chceme-li býti spravedlivi, nemůžeme si zatajovati, že Mladočeši za uplynulého šestiletí celkem hověli průměrné české náladě a politicky že skutečně i vedoucí stranou v parlamentě byli, pokud o vedení v parlamentě [illegible]-ouském řeč býti může, a že jestli žádného zvláštního nadšení v lidu [illegible]uditi sice nedovedli, ale také zase na druhé straně ničím si nezadali, [illegible]ho by protivná strana byla mohla kořistiti.

Na štěstí pro Mladočechy ty strany, které ve volebním zápase s nimi [illegible]těžily, byly až na sociální demokracii celkem velmi málo nebezpečné. [illegible]na staročeská má, jak viděti, něco přívrženců v měšťanstvu, anti-

semité a křesťanští sociálové vůbec nic neznamenají, tak že v kurii venkovské a městské bylo několik vážných protikandidátů zase jen Mladočechy, jimiž voličstvo místy projevovalo nespokojenost s vedením mladočeské strany, anebo s něčím ještě méně důležitějším, nestavíc se však zásadně proti programu. Jediný kandidát radikální pokrokové strany dostal hlasů velmi málo

Jest tedy volební bilance pro Mladočechy příznivá.

Ale neméně příznivá jest i bilance sociální demokracie. Přes to, že v Čechách zvoleni jen dva a na Moravě 1 kandidát sociálně-demokratický, objevila se organisace této strany tak široká a mocná, že nehledě ani k jiným politickým momentům, již sama organisovanost její proti neorganisovanosti všech jiných stran bude padati velice na váhu při dalších vnějších projevech politických, a aniž toužíme po tom, provozovati prorocké řemeslo, můžeme na základě těchto fakt tvrditi, že těmito, v tomto století posledními volbami česká politika zakončila prvé období od samých let periody obrozenské, a že kráčí po nových cestách k etapám, kam před ní již byl dospěl rozvoj v předních kulturních zemích. Přes různé odstíny v některých programových bodech a větší nebo menší příchylnost k taktice hlavní strany, máme nyní v Čechách ne již jeden tábor, nýbrž dva: národní či spíše nacionální a sociální. Který z nich nabude vrchu, o tom rozhodne ta prostá skutečnost, že měly-li třídy anebo strany nabýti moci, vždy nejprve musily na se vzíti nové povinnosti a jim dostáti.

Právě se zahajuje nová říšská rada a s ní, jak mnozí jsou přesvědčeni, i jistá velice důležitá perioda v rozvoji české otázky. Tyto naděje, jsou-li jaké, byly by zajisté velmi optimistické. Nepravím, že by nebylo možno v tomto šestiletí vymoci třebas úplnou samostatnost politickou českých zemí s výhodami nemenšími, než jaké státoprávně vymohli Maďaři, ale kdyby se podařilo to a sebe více ještě vymoci, nepodaří se nikomu v takovém, na vnějšek a svými institucemi na pohled svobodném státu tím zároveň i stvořiti svobodný národ. Již dávno pominula doba, kdy se věřilo v papírové ústavy. Alespoň politicky vzdělaní lidé nevěří více, že by ať jakýmkoliv zákonodárným usnesením, podařilo se společnost proměniti a zdokonaliti. Pokud v samé povaze občanů nenastala příslušná změna, jest změna institucí vnějších zcela bezúčelná. Poštěstilo-li se z nenadání provésti větší převraty, brzy se dostavila reakce, která by vyrovnala dluh skutečnosti, opravila dílo lidské a zatlačila výsledky na tu hranici nazpět, přes kterou v neshodě se skutečností zašly. Když ve Francii dostalo se lidu, nezvyklému svobody, politických práv, brzy je svým plebiscitem zadal dobrovolně vyvolenému pánu anebo použil parlamentu, aby dosadil ve vládu nad sebou diktátora. Když ve Spojených státech byla rázem zavedena ústava republikánská, bez ohledu jsou-li i občané k tomu vyspělí, strhlo vládu na sebe několik politických dobrodruhů a vládu, již dle jména vykonával celý národ, mělo ve skutečnosti v rukou něk jednotlivců. Není zde místa na to, abychom uváděli více dokladů tc že kde lidé vnitřně nejsou sami svobody schopni, pozbudou i vnějš forem svobody, byly-li by jim kýmkoliv dány.

Zarazilo nás velice stanovisko p. dra. Kramáře, prohlášené v

jičínské řeči, stanovisko, které před tím již poslanec dr. Kaizl vyslovil v »Českých myšlénkách« a které patrně bude nyní nejen hlásáno ale i prováděno mladočeskou stranou vůbec, že strana politická nemusí býti orgánem a strážcem kultury, že politická strana nemá pranic činiti s kulturou a má se starati jen o zlepšení hmotných jejích poměrů. Co taková politická práce a co péče o materielnou úpravu politických snah samy o sobě platí, vidčti z uvedených dvou svrchu příkladů. Kdyby mínění posl. Kramářem projevené mělo dále nabývati vrchu — nechybíme snad, řekneme-li, že vskutku nabývati bude — stane-li se v politice mladočeské dokonce snad směrodatným, bude míti vedle vlivu na celek i účinky, jimiž zasáhne samu mladočeskou stranu, kde nejen strana nebude se starati o kulturní úkoly, ale ani pak jednotlivci, a brzo naplní se brakem lidí, jenž z polovice již zaplavil letos kandidátní mladočeskou listinu. Uvažme pak, že z historie všech organisací známe, že původnímu vysokému účelu, pro který původně povstaly a jemuž mají sloužiti, slouží čím dál méně a na konec slouží třebas účelu zcela opačnému, anebo jediným a posledním důvodem své existence uznávají právě jen tuto existenci samu, a jasně uvidíme, jak nebezpečné jest to heslo, které poslancem Kramářem bylo s jistou úmyslnou pointou právě nyní vysloveno.

Tak i to potvrzuje vyslovenou naši skepsi o možnosti trvale těžiti z nějakého většího obratu. Připomeneme-li si ještě, jak mladočeské listy fanatisovaly, jak mladočeští kandidati před lidem bramarbasovali a v závětří se i s největšími protivníky shovárávali, jen aby holou mocí a přesilou přemohli jiné své odpůrce, rozumíme dobře sociálním demokratům, již se děkují za samostatnost státní za takových poměrů a lidí, neboť k tomu není třeba býti sociálním demokratem, nýbrž jen spravedlivým, ano jen slušným člověkem.

Uprostřed obou těchto dvou velikých táborů politických tím naléhavěji nežli kdy jindy hlásí se potřeba obstarávati práci v onom větším měřítku než pouze v stranicko-politickém. Nevěříme v illuse, jež někteří ještě chovají o možnosti velikých stran národních. Ale na druhé straně vidíme potřebu a nutnost, byť v menších obvodech a z několika ústředí prováděti politiku — ne pouze pro politiku — v souhlase a v logickém učlenění veškeré kulturní činnosti národa.

Číselný poměr stran na říšské radě, která včera byla zahájena, jest tento: Slovanských poslanců bylo zvoleno: Čechů 64 (oproti období 1891—1897 o 16 více), českých velkostatkářů 17 (—1), úhrnem 81. Poláků klubovních 59 (+ 4) a protiklubovních 9 (+ 9). Slovinců 16 (jako posledně). Charvatů a Srbů 13 (+ 5). Rusínů 11 (+ 3). Rumunů 6 (+ 1). Italů radikálních 14 (+ 3) a konservativních 5 (+ 3). Konservativních Němců 41 (+ 15), křesťanských sociálů 28 (+ 18), konservativních velkostatkářů 3. Německých nacionálů 39 (+ 22), prušáckých nacionálů Schönererových 5 (+ 3) Německých liberálů strany pokroku 49 a ústavověrných velkostatkářů 28, úhrnem 77 (— 28); k tomu 1 sociální politik a střední strany vládní 3 (— 3). Posléze sociálních demokratů 11 + 13). Úhrnem 425 poslanců (+ 72).

Nár. Listy 27. března: »Volebními zápasy mezi posavadními lidovými demokratickými stranami a organisovanou sociální demokracií vrženo bylo jablko Eridino zi ně a bude zapotřebí mnoho politického důmyslu a obezřetnosti, aby z napjetí toho tořistily strany zpátečnické. . . . Národnímu poselstvu českému na říš. radě připadá úkol, aby hledalo a nalezlo cesty, jak by všickni naši čeští poslanci jakožto soubor

representace všeho národa českého síly své k jeho zdaru mohly upotřebiti.« Národ. L. přišly k rozumu. Na jak dlouho?

Č e s k é ž i v n o s t n i c t v o a v o l b y d o ř í š. r a d y. V čís. 9. str. 421 oznámili jsme, že se jedná mezi výk. výborem mladočes. a Zem. jednotou společ. živnost. o kandidatury živnostnické. Delegáti společenstev navrhli 7 kandid., z těch však výk. výbor přijal pouze 2, V. Březnovského a V. Holanského. »Jednota« zklamána žádala za vysvětlení! Výk. výbor 3. března odpověděl, že na kand. listině vedle 2 již jmenovaných je 16 dovedných zastanců živnostnictva, na př. Quido Bělský, stavitel v Praze, G. Adámek, velkoobchodník, Hořica, spisovatel, dr. Ed. Grégr, dr. V. Kurz, profesor, K. Adámek, dr. Engl. Z toho v Jednotě bouře a valná hromada 19. dubna má o tomto přípise porokovati.

(Veškery hlídky odložili jsme do čísla příštího.)

Z naší doby.

— **Budoucnost manželství.** Pod tímto titulem potírá jedna z vynikajících pracovnic francouzského ženského hnutí J e a n n e S c h m a h l o v á v Nouvelle Revue myšlenku volné lásky. Ve všech dobách dějinných, praví, byla existence ženy spjata s osudy práce. Dělník závisí na držiteli kapitálu, pro nedostatek vlastních prostředků pracovních a intellektuelního vzdělání, žena je odvisla od muže pro svou tělesnou slabost a mateřství. Ale je možno doufati, že by osvobození a hospodářská rovnost pomohla ustaviti volný svazek mezi oběma pohlavími, kde by veškerá závislost ženy na muži přestala? Pí. Schmahlová myslí, že by se to mohlo týkati žen neplodných a čistých, jimž by pak, kdyby měly možnost a schopnost svobodně se živiti, nic nebránilo cítiti se volnými naproti muži. Ale žena s instinkty pohlavními a mateřskými bude vždy na někom odvislá v době těhotenství a kojení, ať už na svém muži či celé obci. I z ohledů na důstojnost ženy se nezamlouvá volný svazek. Takové svazky, které by byly uzavírány s rozvahou a vědomím účelu »s upřímnou snahou založiti rodinu a spojiti osudy dvou lidí až do smrti, s celým absolutismem mladické lásky,« jsou velmi vzácny. Obyčejně je tu žena nucena, není-li právě neodvisla hmotně, zaříditi si život dle přání mužova z neustálé obavy, aby nebyla otcem svých dětí opuštěna.« Opuštění dětí bývá pravidelným koncem volných spojení. Pro budoucnost manželství mluví také to, že moderní žena svým pokračujícím vzděláním a stále vyšším duševním životem v očích mužových stoupá, čímž se monogamické city a manželství upevňují. S tohoto hlediska jest vyšší výchova žen umravňujícím dílem prvého řádu. Úlohou dnešní ženy je vymoci změnu zákonů a přispůsobiti manželství novým mravům a novým potřebám morálním.

— **Zemská advokatura ve Švýcařích.** V novém zákoně v příčině advokátního povolání není klausule, jež by zapovídala ženě zastupovati při soudě. Je to vlastně vládou přijatý návrh švýcarského spolku pro reformu ženského vzdělání, který bude míti za následek připuštění právnicky vzdělaných žen za stejných podmínek a stejnou měrou ku praxi advokátní.

— **Klesání lidového vzdělání v Rusku.** Dle výstavky uspořádané od »Moskevského komité pro lidové vzdělání« vydal stát ruský na národní školství: r. 1864 1·2 mil. rublů, r. 1884 5·1 mil. r., r. 1894 4·8 mil. r. Zajímavé číslice! Zatím co v prvních 20 letech vydaje se skoro sečtyrnásobily, v posledním desítiletí silně klesly. Toto zanedbávání lidového vzdělání s e s t r a n y s t á t n í jeví se přirozeně i v nápadném klesání paedagogických kongresů obec. učitelů: r. 1866. odbýván jeden, r. 1869. 13, r. 1871. 29, r. 1882. 18, r. 1885 6, r. 1890. 2, r. 1894 1, r. 1895 — žádný!

— **Vzrůst Prahy a předměstí** ukazují nejnovější číslice o počtu obyvatelstva. Praha bez předměstí měla r. 1896. 201.400 obyv. (přibylo od 1890 18.870 ob.), Žižkov 58.205 (přibylo 15.969), Vinohrady 48.250 (přibylo 13.717), Smíchov 46.460 (přibylo 13.727), Karlín 23.130 (přibylo 3.590), Libeň 18.110 (přibylo 5574), Nusle 16.480 (4.740). Počítáme-li k tomu jiné ještě obce okolní, byla by už dnes tedy Velká Praha městem půlmilionovým.

— »Z á p a s o P r a h u« jmenuje se brožurka, vydaná se schválením výkonného výboru sociál.-demokratického nákladem dělnické tiskárny, a jednající o volebním zápase v V. kurii. K upomínce na pohnuté ony dny citujeme z výborně psané brožurky líčení nálady a večer volebního dne: »Vyšli jsme na Václavské náměstí. Jak se časy

mění a světská sláva! Před šesti roky — byli jste tu? Před šesti léty, kdy český lid střásl se sebe na dobro jho feudální, klerikální a staročeské a svěřil vedení svých politických věcí Mladočechům? Od musea až dolů k Ovocné ulici, po celém širokém prostranství hruď vedle hrudi, hlava vedle hlavy a všude jásot, smích a — policie nikde. A u »Národních Listů«? Zde propukalo nadšení do nejvyšších tonin: lid chránil sám své tehdejší »Nár. Listy«. — A dnes po šesti letech? Václavské náměstí jako když zamete — rozvinutý kordon jízdní policie tryskem jezdí nahoru i dolů, proslavená Marianská ulice, residence »Nár. Listů«, jest z obou stran zahražena šikem policejní stráže a vztýčené bodáky svítí v proudech elektrické záře. Vnikli jsme do ulice . . . Vchod do redakce chrání tři policisté a na chodníku kolem tiskárny konají službu v odměřeném vojenském kroku dva muži v plné zbroji s nasazenými bodáky . . . Svěsili jsme hlavu a za chvíli pohlédli do redakčních oken. Jak je asi za této assistence tam těm v prvním poschodí? — Smutné vítězství, smutnější perspektivy! — »To jsme to dopracovali!« — »To jsme to dodemokratisovali!« Mladočeši pod ochranou policie a vojska, — to jsou počátky konců. Tak zahynula posud každá strana, která spáchala zradu na svých zásadách.«

— **J. L. Kober (Salaš) inseruje romány Kockovy** v krajinských listech takto: »Lehtivý, pikantní« humor činí práce Kockovy stále hledanými a čtenými. Knihy Kockovy prosty jsou vší mravní brutálnosti, pobavějí a rozesmějí svojí joviální a nevinnou impertinencí a neodolatelnou komikou a proto u dam jsou velmi oblíbeny. Humor jejich není vždy salonní a po parketách voděný« atd. Tomu již každý rozumí. Vlastenecké toto nakladatelství vydalo hned 4 romány Kockovy v ceně 4 zl. 70 kr., váz. v ceně 6 zl. 50 kr. Jaká kniha by za 6 zl. mohla býti u nás vydána!

— **Bestia triumphans**. Na tento článek odpověděl p. dr. Černohorský v městské radě 22. t. m. návrhem, kořeněným ovšem příslušným rozhořčením pro útoky na slav. městskou radu, aby ihned byl zbořen kostelík sv. Václava na Nov. Městě. Technická komise navrhla totiž, aby okolí kostela sv. Václava, zejména zdivo, bylo očištěno a upraveno a p. Černohorský učinil na to hořejší návrh, zároveň poukázal na zbytečnost kostelíčka sv. Trojice v Podskalí! Návrh p. Černohorského byl přijat 14 hlasy proti hlasům pp. Srba, Buriana, Mildeho a starosty p. dr. J. Podlipného. Kdyby pan dr. měl více vzdělání, vystěhoval by se z Čech — sám.

Článek náš měl ještě jiný následek. Člen městské rady dr. Kühn zvěděv o článku, navrhl rozpuštění Umělecké komise proto, že prý **přerůstá radě městské přes hlavu**.

— Ke čl. Bestia triumphans došlo nás několik velmi cenných přípisů a zpráv. Předem jest nám poopraviti a doplniti zprávu o průlomu »U klíčů« v článku p. Mrštíkově na str. 556 tím, že ne živnostníci malostranští ze svého popudu sepsali resoluci, nýbrž tiše pánové, již mají stavbu »Malostranské záložny« a její následky a důsledky na svědomí a sice hlavně proto, aby majitelům oněch domů, jež tvoří nyní ostrůvek mezi úzkou uličkou Karmelitskou a průlomem »U klíčů« dopomohli ku zvýšení ceny prodejní, která již beztoho na přemrštěnou výši 600 zl. za 1□° byla vyhnána. Z takových příčin útočili pánové Ph. dr. Městecký a Frt. Kytka se svým agentem Máslem na architekta p. Bělského, jenž návrh umělecké komise přednášel a hájil ve schůzi Malostranské besedy 10. února t. r. Teprve když z úst těchto pp. zaznělo heslo: »My nechceme míti Malou Stranu krásnou, historickou a uměleckou rakví, nýbrž oživenou novými komunikacemi a plnou obchodu, průmyslu a bohatství,« — teprve potom se přihlásili ti skutečně zubožení živnostníci malostranští. Od pp. Městeckého a Kytky nedalo se zajisté ničeho jiného očekávat. Ale i architekt pan Münzberger se k tomu propůjčil, hájil nynější průlom a nemohl si »jako umělec dosti vynachváliti povstalé průhledy« a dosti výtek shrnouti na stálou uměleckou komisi. P. Münzberger je i členem sboru obec. starších a přímo srší samými reformačními náhledy a návrhy.

Literární boykot. Zjednav si před delší dobou autorisaci p. J. Lubbocka kladu některých jeho spisů, přeložil jsem I. díl Radostí života, když mi 13. února ámil zvláštním listem p. Lubbock, že se o autorisaci Radostí života uchází i »pro- or J. Váňa,« a že jej odkázal na dohodnutí se mnou. Skutečně den před tím, než e došel list p. Lubbocka, dopsal mi p. Váňa takto: »Sir John Lubbock mně sděluje, máme jeho knihy mezi sebe rozdělit (!). Velká firma (!) má »Radosti života« v tisku nechávám ostatní — —« Která to velká firma byla, není mi známo,

neboť p. Váňa tehdy teprve obcházel po Praze nakladatele a na př. v knihkupectví p. Tůmy a Kovařoviče na Vinohradech p. Váňovi zpříma řekli, že jeho překladu nepřijmou, ježto jsem já již ohlásil, že »Radosti života« vydám a že mám autorisaci.

Dne 26. února vydal jsem 1. sešit Lubbockových »Radostí života«, za týden na to p. J. R. Vilímek v Praze z čista jasna ohlásil novou sbírku Věděním a životem, jejíž první svazek »Radosti života« »se svolením autorovým přeložil z originalu J. Váňa.« Současně v oběžníku, jen knihkupcům určeném, oznamoval p. J. R. Vilímek, že by byl nyní neobtěžoval pp. kollegů knihkupců rozesíláním »Radostí života«, kdyby prý konkurenční podnik jej k tomu nebyl donutil! Hned týden na to, 12. března současně, kdy J. R. Vilímek rozesílal 2. seš. »Radostí života«, učiněno v Knihkupeckém Oznamovateli, organu gremia knihkupeckého, týdenníku to, jehož majitelem a vydavatelem jest »Spolek českých knihkupců a nakladatelů«, a jehož redakční komité skládá se z knihkupců pp. J. Kloučka, A. Reinwarta a Jos. Salače a jehož odpovědný redaktor je F. Hovorka, proloženým písmem toto vyzvání ke knihkupcům (mimo knihkupce nikdo tohoto Oznamovatele nedostane do rukou): »V zájmu jak nakladatelů, tak i sortimentářů prosíme, **nerozšiřujte knihy soukromých nakladatelů**, největších našich škůdců! Nerozesílejte knih těchto na ukázku, nestavte jich do svých výkladů a kde **jsou žádány, doporučujte jiných**. Budeme-li svorni, zamezíme další vývoj této nezřízené konkurence, která nás v ohromné míře, více než tušíme, poškozuje.« V témže čísle, kdež ohlašoval p. redaktor J. Salač (J. L. Kober), že vydá novou serii »Kockových románů«, takto na poslední straně zpracovával J. R. Vilímek pp. knihkupce: »Velectěný pane kollego! Upozorňuji Vás tímto, že vydal jsem právě 2. sešit »Radostí života,« který při objednávkách za hotové budu expedovati se zvýšenou provisí, t. j. sešit 2. a násl. po 10 kr. netto, což již při partii 13/12 výt. jest více než 40% a při 57/50 výt. více než 45%. Doufám, že vzhledem ku našemu stálému obchodnímu spojení a vzhledem k tak výhodným podmínkám budete při každé příležitosti doporučovati a nabízeti **pouze moje** vydání této novinky a že dáte přednost vždy tomuto před vydáním nakladatele **soukromého**. Snahu Vaši usnadní Vám nemálo ta okolnost, že mé vydání přeloženo je z originálu a že vydáno je na krásném, dřeva prostém papíře v úpravě moderní a originelní, kdežto vydání konkurenční má zcela obyčejný, novinářský papír a úpravu zcela všední. Rozdíl v ceně krámské je pranepatrný (vydání J. R. V. poštou 70 kr., moje vydání 50 kr.) a přece i při mém svazkovém vydání, které svou úpravou je i prodejnější, vyděláte mnohem více než při vydání konkurenčním. Zisk Váš totiž na každém 1. sv. mého vydání je 22 kr., kdežto při vydání druhém v nejpříznivějším případě pouze 16 kr.« —

Týden na to v témže Oznamovateli 19. března jest tato redakční zpráva: »Radosti života«, proslulé dílo sira Johna Lubbocka v autorisovaném (!) překladě J. Váni vydal právě nakladatel Jos. R. Vilímek. Dílo to vyšlo zároveň i nákladem soukromého nakladatele. Doporučujeme v zájmu stavu našeho pp. kollegům, aby svým odběratelům nabízeli jen díla vydaná řádnými nakladatelskými firmami.«

V témže čísle čteme tuto úvahu:

»O soukromých nakladatelích uvažovalo se a uvažuje se v kruzích našich dosti často. Náhledy jsou různé, ale převážná většina pp. kollegů kloní se k tomu přesvědčení, že je nezbytno, aby stav náš po příkladu jiných společenstev živnostenských s důrazem přikročil k hájení své životní existence. Poznámka ve směru tom v posledním čísle »Oznamovatele« otištěná (vybídnutí, aby knihkupci nerozesílali našich knih, nedávali za výklady atd.) zavdala příčinu, že dvě firmy zaslaly přípisy předsednictvu spolku, v nichž jedna vyslovuje s názorem tím naprostý souhlas, druhá nikoliv. O předmětu tomto bude ve spolku zajisté s náležitou věcností a opatrností uvažováno . . . Proti vydávání dobrých knih nákladem soukromým nelze ničeho namítati (!), ale snahou naší musí býti, aby knihy takto vydané přicházely na trh řádnou cestou knihkupeckou, čehož lze dociliti odevzdáním knih těch do komise. Proti dobré knize soukromým nákladem vydané a slušně obecenstvu nabízené nikdy český knihkupec nebrojil a brojiti nebude (Viz vražedné vyzvání, aby knihkupci ani za výklad nedávali Ta Filosofii umění, Gidea Zásady národ. hospodářství atd.!), ale proti nešvarům a s tečným neřestem vystoupiti jest povinností stavu našeho a v té příčině byl záhodné dorozumění.«

Tento nečestný a zmatený ústup kritického areopagu: Salač, Reinwart, Klo a Hovorka stal se po zprávě, jíž »Radik. Listy« 13. března k nemalému zděšení vl neckého nakladatelstva pražského ukázaly, že »Oznamovatele« dostali do rukou »n

volání«. Ihned nastalo zděšené couvání. V čís. 8. »Oznamovatele« z 26./3. čteme: »Naše obrana. Jisté časopisy uveřejňují v poslední době neoprávněné (!) útoky (!) proti naší živnosti (!), zejména pak proti jednotlivým pp. nakladatelům. Proto, že jeden z pp. kollegů náhodou (!) vydal překlad kteréhosi (!) díla, jež měl již ostatně delší čas k tisku připravený (NB. P. Váňa koncem února ještě nabízel překlad knihkupectví pp. Tůmy a Kovařoviče na Vinohradech!), současně s nakladatelem soukromým, nazýván je ihned celý stav neslušnou pohanou — zasypáni jsme »kramáři« a obviňováni jsme z krádeže »duševního« majetku. Z té příčiny usnesl se výbor spolku uveřejniti na obranu našeho stavu »Zasláno« v příštím čísle »Kniby« a doufáme, že »Zasláno« toto obsahem svým i taktní formou (NB. vskutku velkomyslné!) dozná souhlasu u všech pp. kollegů.«

Tak stojí do dneška toto více jak měsíční tažení těch, jež si osobují monopol v literatuře. Jest viděti, že v první řadě šlo o to, Vilímkovým neoprávněným vydáním »Radosti života« ubiti moje vydání.

Pokud na knihkupcích bylo, většinou k tomu projevili odbornou ochotu. I v nejrenomovanějších některých pražských českých knihkupectvích, jakmile počal p. Vilímek lháti a štváti, zmizely naše výtisky pod pult. Na venkovské se činil nátlak i jiným ještě způsobem.

Ač § 3. tisk. zákona z 17. pros. 1862 zcela jasně dává nám právo vydávati spisy, jež jsou obsaženy v našich knihovnách, a před 2 lety o tom rozhodl i nejvyšší soud, ač my platíme daň, řádné honoráře, neolichvařujeme nikoho zpříma ani nepřímo, atd.; přece mluví se v orgánu koncesovaných knihkupců a nakladatelů o naší práci, o všem tom povznesení úrovně literární, o všem tom velikém duševním obratu který jest plodem také našeho úsilí i našich obětí, jako o škůdnictví, jako o nějaké nedovolené, pašerácké a trestné činnosti. Veliké mínění jsme o jistých fabrikantech literárních neměli, ale tolik surovosti a zášti jsme přece u nich nečekali. Nyní se nám však otevřely oči.

Ano, p. Vilímku, pravíte, že vás v ohromné míře poškozujeme? Přijímáme to. Poškozovali jsme vás posud nepřímo, napravujíce, co jste vy zlého se za tolik desetiletí napáchali, otevírajíce nové obzory, o nichž vy nevíte a jež jste českým čtenářům činili nedostupné, obracejíce se na ducha, co vy stále jen dráždíte a útočíte na pudy a chlípnost a hýčkáte předsudky a obmezenost. Od nynějška však budeme zpříma a bezprostředně Vás stíhati za každý hřích, jehož se dopustíte na literatuře.

Tovární velkovýroba knih jest už sama o sobě něčím tak ducha ponižujícím a skličujícím; zjev nakladatele, nečtoucího ani ty spousty jím potištěného papíru, nevisícího svojí duší na tom, čím rozmnožuje duchovní statky národa, jest něčím tak ducha urážejícím a pobuřujícím; to obchodování a čachrování s duševní prací cizí bez jakékoli duchovní účasti vlastní jest něčím tak barbarským, pane J. R. Vilímku, že nabízíte-li nyní soustavně ještě na obálkách svých knížek v rozesílaných reklamách těmito vnadidly své knihy: »smyslné námluvy korunovaného poety u hrdinky,« »milostný poměr s princeznou Amelií a kompromitování královské rodiny«, »mnohé choulostivé a nad míru delikátní situace«, »román způsobil pro zdánlivě nemravný svůj obsah pravé vzbouření, ale nesmírný úspěch jeho nedá se přičísti »pikantnosti« hrdinky jeho, jako krásnému a roztomilému líčení«, »autor zasahuje smělou rukou do nejintimnějších otázek společenského života«, »vyzývá ženy k lásce a šplhá se do výše ve stínu zástěrek a sladkých intrik« atd., čím vnadíte na ty své výtečné, nejproslulejší, pozoruhodné, vynikající a sensační výrobky zvrhlý a oblbovaný dav, musí se konečně jednou proti tomuto travičství již zvednouti česká kritika, česká žurnalistika a české spisovatelstvo a říci Vám, co soudí o Vaší »živnosti« a zájmech Vaší »životní existence«. Tento Váš pokus ubiti čin literární svépomoci, Vaše heslo, nevpustiti do lidu prostřednictvím knihkupectví stěžejná díla světové literatury, o nichž Vy tolik desetiletí, zdá se, nevíte anebo alespoň jichž nedbáte, Vaše obchodní lakota, nemající ponětí o naší práci, o našem snažení pro duchovní pokrok a o našich obětech hmotných, Vás vykazuje za dveře literárních kruhů a vtiskuje Vám na čelo nesmazatelné znamení kramáře, jak o Vás psaly »Radik. Listy« a ukládá za povinnost každému žurnálu, aby tuto činnost Vaši Vašich některých koncesovaných kolegů »se zvýšeným zájmem« stopoval.

Vytáhnout Vaši činnost z přítmí a postaviti na plné světlo — to znamená způsobit nápravu! Toho světla se bojíte, to vědomí máte, že pácháte bezpráví a násilí na literatuře. Váš strach hned přemohl Vaši odhodlanost, jakmile několik listů, Radikální listy, Politik a Česká Politika, jen zmínilo se o tom, k čemu orgán gremia, Knihkupecký

Oznamovatel, vybízel. Politik již 28. března oznamuje: »Zjednavše si od jednoho z nejpřednějších a nejvážnějších českých nakladatelů informace, můžeme nyní o dosavádním stavu této otázky několik slov říci. Především jest nám vytknouti, že vyzvání k zahájení boykotu proti soukromým nakladatelům vyšlo v oficielním orgánu knihkupec. gremia. Ono vyzvání sepsal jeden z členů redakce Knih. Ozn. z vlastního popudu a jest za ně zodpovědno jediné redakční komité. (Salač (Kober), Reinwart, Klouček, Hovorka.) Hned jakmile bylo uveřejněno ono vyzvání, jímž měly býti hájeny pouze zájmy sortimentních knihkupectví, byla redakce vyzvána (kým), aby otiskla opravu, za jejíž obsah ovšem sama zůstává odpovědnou (!) Nejde tedy nikterak o společné dohodnutí a společný postup knihkupců proti soukromým nakladatelům.« K tomu Politik dodává: »Toto objasnění jest velmi zajímavé. Jest však jisto, že zmíněné vyzvání vyšlo v officielním orgánu knihkup. gremia. Že nemohlo leč pobouřiti literární kruhy, nepřekvapí tím spíše, uváží-li se, že přední knihkupci žádali sami za opravu. Ale zpříma zaráží stilisace této opravy (viz »O soukromých nakladatelích . .«) a jest přirozeno, že se proti ní zvedl tak energický odpor. Knihkupec. gremium zříká se tedy návrhů, jež činí jeho orgán. To jest správné, neboť by jinak narazilo na velmi důrazný odpor c e l é č e s k é v e ř e j n o s t i.«

Těší nás, že se knihkupecké gremium stydí za redakci svého oficielního orgánu, pp. Salače, Reinwarta, Kloučka a Hovorku. Uvidíme však, zda-li tito pánové po tomto veřejném odsouzení gremia zůstanou na dále redaktory? Ale informace, jež »jeden z nejváženějších a nejpřednějších českých nakladatelů« »Politik« podal, nás neuspokojila. Zájmy sortimentních knihkupectví se nehájí, vyzvou-li se knihkupci, aby neprodávali na ten čas veškerou kritikou uznávané knihovny a spisy, o nichž se pp. řádní nakladatelé domnívají, že jsou velmi hledané a nejvíce kupované! (Potěším je rád a zmírním jejich bol ujištěním, že jest mnoho daleko výnosnějších literárních artyklů než jsou kritické a hospodářské spisy.) Tím naopak se sortimentářům škodí, neboť ubírá se jim výdělek. Vždyť nejde o to, že by snad soukromí nakladatelé chtěli poškozovati knihkupce. Kterak? Odevzdávají jim knihy na sklad jako »řádní« nakladatelé se stejnými, zavedenými již usancemi a provisemi. Nedá se tedy nijak okrášlit neslýchané a protizákonné vyzvání k boykotu v Oznamov. dne 12. března péčí o zájmy sortimentářů; nikterak, o zájmy jistých nakladatelů šlo a v tuto dobu hlavně o zájem pana Vilímka, o jeho neautorisované vydání Lubbocka, přeložené z originálu na krásném papíře a ve skvostné úpravě — a l e b o h u ž e l p o v r c h n ě p ř e l o ž e n é, p a r a f r a s u j í c í m í s t y j e n s m y s l v ě t a — c e l é o d s t a v c e v y p u s t i v š í, jak každý srovnáním mého překladu s vydáním p. Vilímkovým sám zjistiti může.

Celkem výmluva na jednoho ze čtyř redaktorů gremiálního oznamovatele jest nevěrohodna, když štvanice trvají ve 4 po sobě číslech již celý měsíc. Psala-li redakce bez souhlasu ostatních, bez souhlasu presidia, ano proti jeho vůli, a to v oficielním orgánu, jest povinností gremia v t é m ž e o r g á n u v l a s t n í m j m é n e m prohlásiti s tím nesouhlas, neboť o to jde, knihkupce uvědomiti, že zahájená štvanice jest nemístna a — neobhájitelna, ne však v jiném listě před veřejností pouze omývati své ruce a bezpráví ponechati bezprávím.

Ovšem od těch nakladatelů pražských, již v skutku jsou si vědomi čestného svého poslání u nás a již také vědě a skutečnému pokroku duchovnímu u nás prokázali cenné služby, bylo toto kšeftovní štvaní nepokrytě odsuzováno a z těch také nikdo k boykotu proti nám se nepřidal. Nechceme uváděti jména bez výslovného svolení. Ostatek již každý z knihkupeckých výkladů uzří, kde se vystavuje jen zboží p. Vilímka a kde ne a kde se doporučují trachtovské škváry jako Baron Trenck, Julinčiny vdavky a podobná otrava, spekulující na jisté instinkty lidské bestie. *J. P.*

— Z p r á v a r e d a k č n í. Pan dr. J. X. Jiřík, stav se asistentem umělecko-průmyslového Musea v Praze, vzdal se řízení obrázkové části Rozhledů. — P. F. Soukup vyžádal si k odbornému studiu na čas dovolenou.

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKA.

Ročník VI. 15. dubna 1897. Číslo 14.

K politickému obratu.

Mohly-li naše letošní volby zůstaviti potěšitelný dojem i v tom, komu neleží právě na srdci specielní zájmy jednotlivých stran, pak jen proto, že jedinými vážnými činiteli v nich byly živly liberální a moderně-demokratické. Čechy ukázaly se v době, kdy celou Evropou jde silný proud znovukříseného katolicismu a s ním spojené reakce, jako jedna z nejméně klerikálních zemí v Evropě, jako přední výspa politického pokroku naproti ostatnímu klerikálnímu a stančykovskému Rakousku, jehož centralistická metropole nezmohla se na lepší novou politickou myšlenku než — antisemitism.

Tak by se alespoň zdálo vzdálenějšímu pozorovateli, kdyby čerpal své poučení jedině z volebních provolání a kandidátních řečí stran, které zastupují obě národnosti českých zemí. Kdo zná jejich činy a lidi z blízka, bude ovšem soudit skeptičtěji. O tom, jak málo znamenají pro politickou svobodu a pokrok němečtí liberálové, či v novém svém ústroji: pokrokáři, nemůže být nikdo na pochybnostech. A měl-li kdo jaké o neupřímnosti a poloviČatosti Mladočechů pro tyto moderní principy politické, promění se mu v těchto dnech tyto pochybnosti snad v pevnou jistotu, že obě tyto »liberální« strany si asi v ničem nezadají. Mladočeši, jejichž jedna volební fronta byla na počátku ostře namířena proti klerikálům, neostýchali se v nejkritičtějších hodinách pražského volebního boje ucházeti se o pomoc těchže klerikálů a hned v prvých dnech parlamentu vidíme je budovati ve spolku s německými klerikály a polskými stančyky »autonomistickou« většinu. Co si Staročeši malovali jen ve svých nejbujnějších snech, je splněno: »prazvláštní společnost,« strana radikální oposice a Novohusitů je tam, kde byli roku 1880 Staročeši. Jaký dojem marnosti a úzdnoty vyvolává toto opakování se věcí v politice!

Je to už druhá veliká strana, kterou český národ obětuje, aby si koupil jen na píď místa k volnějšímu a plnějšímu životu. Na začátku taaffeovské universita a Pražákovo jazykové nařízení, na začátku dní éry mladočeské vnitřní úřední čeština — a mezi tím leží léta národního bouření po českém státě. Jaký to nepoměr mezi chtěným

a dosaženým! Jak zoufale marná věc je politika, jaké to plýtvání prací a námahou celých životů! Chce-li strana dosáhnouti i jen maličkého úspěchu, musí napjati své síly desetkrát výš, a tvářiti se, jakoby jí opravdu šlo o tyto desetkráte větší cíle. Je to jako u dělostřelce, který také musí počítati s klesáním vystřelené koule a mířiti proto vždy výš, ale tam je to neživá koule, zde však podléhají tomuto dynamickému zákonu rozpjetí a politické ideály statisíců hlav a srdcí. Nechceme podceňovati důležitost jazykového nařízení, ale může tento krůček ku předu vyvážiti námahu, s níž byly na bod varu vyhnány naděje a city mass, aby pak vyvřely do prázdna? A jen tyto massy odnesou zase tuto celou tíhu sklamání, omrzelosti a kocoviny. Vlastní politikové, studení a vypočítaví, se uvnitř asi usmívají — vždyť přec musí znáti tuto dynamiku svého řemesla. Ale musili se přec tvářiti v letech opposice jako naivní nadšenci, kteří věří, že dosáhnou všeho — a v tom je právě celé to komedianství a nemorálnost této politiky! Politika poctivá a mravná by byla jedině ta, která by měla odvahu, předvésti massám obraz všech sil a živlů a překážek, tak jak je o něm uvnitř přesvědčena, a neuváděla je uměle v opojení a přespřílišnou víru, jíž se potají směje. Lid, při svém nedostatečném politickém vzdělání, přeje si ovšem takových silných dráždidel a politikové na to hřeší. V parlamentě se odměřují chytře síly, počítá se s překážkami, postupuje se opatrně, s radostí se vítá každý i nejmenší úspěch, ale před lidem se hraje pořád na citové struny, a stavějí se větrné zámky. To dělali Staročeši a to budou nyní nuceni dělat Mladočeši a tato dvojakost jejich bude ještě křiklavější než u Staročechů, neboť mezi jejich politickými principy a jejich parlamentní taktikou nebylo přece takového nepoměru jako u strany, která podala před třemi lety návrh na všeobecné hlasovací právo a dnes jde s těmi stranami, které zmařily Taaffeovu volební opravu!

Vstupujeme tedy zase do let politické demoralisace a bezzásadnosti. Česká politika bude střídati dvě masky: doma před lidem si bude hrát na moderní a pokrokovou, ve Vídni bude uvalovati na náš národ hanbu spojenství s živly reakcionářskými. Doma se bude bouřiti proti socialistům, že pro svůj hospodářský program spouštějí se zřetele státní právo, ale ve Vídni se bude zrazovati něco, co je této doby důležitější než státní právo: kulturní, demokratický a pokrokový obsah celého našeho znovuvzkříšeného národního života!

A to prý všecko v zájmu autonomie! Doma jest nám klerikál a šlechtický feudál nejzarytějším odpůrcem všeho politického pokroku a ve Vídni máme viděti v alpském klerikálovi a haličském šlechtici nejbližší spojence proto, že oba jsou — autonomisté. Co všecko bude musit přikrýt tento široký plášť »autonomismu«! Jeho tíha už zakryla Mladočechům hned v prvých dnech parlamentu ústa, že se nemohli postaviti proti volebním násilím v Haliči a můžeme se dočkati také toho, že vyc[illegible] školu v alpských zemích na pospas klerikálům. Vždyť české školy to netýče, vždyť my doma v Čechách jsme Husité a demokraté! Vídni ovšem můžeme čachrovati s kýmkoli, od toho je rakouský p[illegible]lament. Ale býti co nejvíc na štíru s ostatními zástupci českých ze[illegible] a bratříčkovati se se zástupci zemí geograficky nám nejvzdálen[illegible]

hledati pomoc u Tyroláka a zástupce Haliče proti českému socialistovi nebo Němci, jen ze samého ohledu na autonomistický princip — není to vlastně uvádění tohoto principu ad absurdum? Z tohoto chaosu, kde všecky okolnosti geografické a ethnografické jsou přeházeny a zmateny, kde strany zastupující tutéž zemi stojí nejpříkřeji proti sobě, může se radovati jen centralista, neboť to vše zdá se odůvodňovati potřebu ústředního parlamentu.

Mladočeši propadají svým vstupem do »autonomistické« pravice za oběť jedné zvláštnosti rakouských politických poměrů. Té totiž, že nevědí, čím vlastně více jsou: zdali s t r a n o u v politickém, principielním smyslu toho slova nebo zástupci n á r o d a jako celku. To je nutí, a nutilo všecky dosavadní české vůdčí politiky, zaměňovati funkce p a r l a m e n t n í politiky s funkcemi politiky, řekl bych, z a h r a n i č n í. Mezi těmito oběma se činí jinde veliký rozdíl. Všude totiž v Evropě, kde se národ kryje se státem, nevydává se parlamentní strana za víc než za představitelku jistého politického principu. Jde jen za tímto svým principem, hledí mu vybojovat místa, vyhání ho po případě až do krajnosti, ale nestotožňuje svůj osud s celým národem, vědouc, že totéž co ona činí jiné strany na základě jiných principů a programů, a že národ je teprv slohou všech těchto stran a principů. Jeho celkové zájmy a osudy jsou svěřeny jiným rukám, totiž řiditelům politiky zahraničné, ministrům a diplomatům. Jdou-li parlamentníci důsledně a věrně za svým p r i n c i p e m, jdou tito jen za p r o s p ě c h e m národního čili státního celku. Tímto prospěchem se omlouvají v zahraničné politice největší bezzásadnosti, po případě i věrolomnosti a brutálnosti, neboť tato politika není diktována ideami a zásadami, nýbrž e g o i s m e m národního celku. Odtud rozdíl obou politických funkcí: v parlamentech se bojuje o zásady, mezi diplomaty se čachruje. Jen tento rozdíl vysvětluje na př. jak mohou francouzští republikáni viděti spojence v carovi, jak mohou Angličané, doma tak citliví ve věcech spravedlnosti a svobody, býti brutálními a egoistickými v politice zevnější. Ale to je právě to zvláštní u nás Čechů i jiných národností rakouských, že naši parlamentníci jsou nuceni plniti o b ě tyto funkce. Nejsou zodpovědni jen za svou stranu, nýbrž za osudy celého národa. Zastávají úlohu řiditelů c e l é jeho politiky tedy i vnější. Jsou nuceni v parlamentě a kuloárech smlouvati se tak, jak se smlouvají velevyslanci u zelených stolů. Specielní politické jejich ideje jsou nuceny ustupovati zájmům o národní celek a ty nutí spojit se třeba s čertem. Toto slovo řekl kdysi dr. Herold o Polácích, ale ono se osvědčuje právě nyní na Mladočeších samých. A bude platiti vždycky o každé straně rakouského parlamentu, která zároveň zastupuje celou národnost. Odtud pak ten zvláštní zjev: doma v Čechách se rozpadáváme ze samého zřetele na programy a zásady na frakce a odstíny odstínů, ale ve Vídni se nemůžeme zmoci na skutečnou parlamentní stranu, t. j. stranu se skutečnými politickými principy. To platí i o jiných rakouských národech a právě činí nemožným pravý politický život ve vídeňské sněmovně, to příčinou, že ona je jen na oko arénou pro zápas zásad, ve skutečnosti ak bursou národních zájmů, to jediné také jen může vysvětliti, jak může rana s tou minulostí, jakou má mladočeská, vstoupit ve spolek s Poláky konservativními Němci!

Z tohoto stavu ukazuje se jen jediný spásný východ: ve federalismu. Čím více se poskytne jednotlivým národnostem možnost, aby své osudy samy si řídily, tím více bude připadati péče o ně vlastním jejich výkonným orgánům a administrativě, tím více bude pak tato zodpovědnost svalována s beder parlamentních stran a ony budou moci postaviti se na půdu ryzích politických principů.

K tomu jest ovšem za nynějšího stavu věcí v Rakousku ještě daleko. Prozatím budeme ještě odsouzeni k trapnému pohledu na stranu, která ze zřetelů o všeobecný národní zájem bude zapírati všecko, co v ní bylo skutečně politicky-zásadového a čemu má děkovati za svá rychlá vítězství v našem lidu: všechnu svou svobodomyslnost, lidovost a pokrokovost. Ale doufejme, že nezůstane jen při nečinném dívání: že mezi tím, co plameny oportunismu budou ve Vídni stravovati mladočeskou stranu, která se do nich sama jako obět uvrhla, vzrostou v Čechách nové útvary, které přejmou opouštěné zásady moderní pokrokové politiky po obou dosavadních našich velkých stranách, které, jak se nyní zjevně ukazuje, byly vždycky jen stranami všeobecně národními. Mladočechům bude a musí býti v Čechách připraven osud, jenž by byl poučením, že ani těmto předstíraným všeobecně národním zájmům nesmí strana, která chce slouti lidovou, obětovati zásady politického a kulturního pokroku!

Z knihy Pierra Louÿse: Aphrodite.*)

Předmluva.

»I pouhé ruiny světa řeckého nás poučují, jakým způsobem by bylo možno v našem světě moderním učiniti si život snesitelným.«
Richard Wagner.

Učený Prodicos z Céa, jenž žil ku konci V. století před Kristem, jest autorem slavné obrany, jíž svatý Basil doporučoval pro rozjímání křesťanská: »Herakles mezi Ctností a Rozkoší. Jak známo rozhodl se Herakles pro prvou, což mu nepřekáželo spáchati celou řadu velkých zločinů na laních, na Amazonkách, zlatých jablcích a obrech. Kdyby byl Prodicos na tom přestal, nebyl by napsal nic víc než bájku dosti snadného symbolismu; ale on byl dobrý filosof a jeho sbírka povídek »Hodiny«, skládající se ze třech oddílů, předváděla pravdy mravní v různém světle, které jim propůjčují tři hlavní věky života. Malým dětem dával rád za příklad Herakla, volícího přísnou ctnost; mladíkům bezpochyby vypravoval o Parisovi, volícím rozkoš; a myslím, že dospělým mužům by byl asi řekl toto:

— Odysseus bloudil jednou na honbě na úpatí delfských hor, když tu najednou potkal na své cestě dvě panny, držící se za ruce. Jedna měla fialky ve vlasech, zářící zraky a vážně sevřené rty; pravila mu: »Jsem Arete.**)« Druhá měla tenké obočí, jemné ruce a něžná ňadra, ta

*) Viz Literatura.
**) Ctnost.

mu řekla: »Jsem Tryphe«.*) A obě řekly: »Vol mezi námi.« Ale důvtipný Odysseus odpověděl moudře: »Jak bych měl volit? Jste nerozlučny. Oči které viděly z vás jednu bez druhé, zavadily jen o neplodný stín. Právě tak jako upřímná ctnost se neodřekne věčných radostí, jichž jí poskytuje rozkoš, právě tak by měkkost se zvrhla bez jisté velikosti duše. Půjdu za vámi oběma. Ukažte mi cestu.« — Sotva to řekl, oba zjevy splynuly vespolek a Odysseus poznal, že mluvil k veliké bohyni Aphroditě.

*

Ženská postava, která zaujímá přední místo v tomto románě jest antická kurtisána; ale nechť je čtenář upokojen: nebude obrácena na víru. Nebude milována ani světcem, ani prorokem, ani Bohem. V dnešní literatuře jest to něčím novým. Bude kurtisánou s upřímností, zápalem a také hrdostí vší lidské bytosti, která má své poslání a zaujímá ve společnosti místo svobodně zvolené; bude mít ctižádost dospěti co nejvýš; nenapadne jí, že by život její potřeboval omluvy nebo tajemného smyslu: což potřebuje ovšem býti vysvětleno.

Až dodnes užívali ti moderní spisovatelé, kteří se obraceli k jinému obecenstvu než mladým dívkám a školákům, tohoto pracného strategického obratu, jehož pokrytectví se mi nelíbí: »Maloval jsem rozkoš takovou, jakou je,« říkali, »abych tím více roznítil ke ctnosti.« V čelo románu, jehož zápletka rozvíjí se v Alexandrii, zdráhám se naprosto položiti tento anachronism.

Láska se všemi svými důsledky byla pro Řeky citem nejctnostnějším a nejplodnějším na veliké činy. Nikdy jí nespojovali s představami o nečistotě a nemírnosti, které přenesla na nás tradice israelitská naukou křesťanskou. Herodot (I., 10.) praví nám docela přirozeně: U některých národů barbarských považuje se nahota za hanbu«. Chtěli-li Řekové nebo Latinci uraziti člověka, jenž navštěvoval nevěstky, zvali ho moichos či maechus, což neznamená nic jiného než cizoložství. Muž a žena, kteří aniž byli poutáni jakýmkoli jiným svazkem, vešli spolu ve spojení, i stalo-li se to veřejně a bylo-li i sebe větší jejich mládí, byli považováni za nikomu neškodící a ponechána jim volnost.

Viděti z toho, že život starověku nesmí být souzen dle idejí mravních, přicházejících k nám dnes ze Ženevy.**) Co se mne týče, psal jsem tuto knihu s prostomyslností, jakou by byl zaujal Atheňan k těmto příběhům. Přeju si, aby byly také v tomto duchu čteny

Kdyby měli být staří Řekové posuzováni dle názorů dnes běžných, ani jediný přesný překlad jejich velikých spisovatelů nesměl by být ponechán v rukou gymnasisty. Kdyby Monnet-Sully***) hrál svou úlohu Oedipa bez škrtů, policie by zakázala další představení. Kdyby nebyl Leconte de Lisle z opatrnosti oklestil Theokrita, jeho překlad by býval konfiskován v samý den vyjití. Aristofanes je považován za výjimku? vždyť máme důležité fragmenty ze čtrnácti set čtyřiceti komedií, při-

*) Rozkoš.

**) Naráží patrně na moralistní směr Eduarda Roda, professora na universitě ženevské. (Viz jeho »Mravní názory naší doby« v Kritické knihovně.)

***) Největší dnešní tragéd pařížský.

suzovaných stu a třiceti dvěma jiným řeckým básníkům, z nichž někteří jako Alexis, Philetairos, Strattis, Euboules, Cratinos nám zachovali podivuhodné verše, a nikdo se dosud neodvážil přeložiti tuto sbírku necudnou a rozkošnou.

Bývá zvykem uváděti na obranu mravů řeckých nauku některých filosofů, kteří haněli smyslné rozkoše. Ale v tom je omyl. Tito řídcí moralisté zatracovali výstřednosti všech smyslů bez rozdílu, neodlišujíce prostopášnost lůžka od prostopášnosti hostiny. Ten, kdož dnes beztrestně si poroučí sám pro sebe v pařížském restaurantu oběd za šest louisdorů, byl by jimi uznán za právě tak vinného, a nijak méně, jako ten, kdo by na veřejné ulici se odvážil dáti si příliš intimní dostaveníčko a byl by na základě zákona odsouzen k jednomu roku vězení. — Ostatně, tito přísní filosofové byli starověkou společností všeobecně považováni za nemocné a nebezpečné blázny: na všech jevištích byli tupeni, na ulicích byli zahrnováni ranami; tyranni brali je za šašky ke svému dvoru a svobodní občané je vypovídali, neuznali-li je dokonce za hodny trestu smrti.

Je to proto vědomý a úmyslný podvod, předvádějí-li moderní vychovatelé, od Renaissance až do nynější doby, antickou morálku jakožto něco, co pomáhá rozněcovati jejich úzké ctnosti. Byla-li tato morálka vznešenou, zasluhuje-li opravdu, aby byla postavena za vzor a následována, tož právě jen proto, že žádná jiná nedovedla lépe rozeznávati správné od nesprávného podle měřítka krásy, proklamovati pro každého člověka právo, aby si hledal své individuelní štěstí, v těch hranicích, jimiž je omezeno podobným právem jiného a prohlásiti, že není pod sluncem nic posvátnějšího než láska fysická, nic krásnějšího než tělo lidské. Taková byla morálka lidu, jenž vystavěl Akropolis; a dodám-li ještě, že zůstala morálkou velkých duchů, potvrdím tu pouze běžné rčení, neboť tak jest to dokázáno, že nejvyšší duchové mezi umělci, spisovateli, válečníky a státníky nepovažovali tuto vznešenou toleranci nikdy za nic nedovoleného. Aristoteles vstupuje do života tím, že promrhává své dědictví po otci s prostopášnými ženami. Sapho propůjčuje své jméno zvláštní neřesti. Caesar je maechus calvus — ale vidíme také, že ani Racine se nevyhýbal dívkám od divadla, ani Napoleon že nežil v odříkání. Romány Mirabeauovy, řecké verše Chénierovy, korespondence Diderotova a drobné práce Montesquieovy závodí smělostí i se samým dílem Catullovým. A nejpřísnější, nejsvětější a nejpracovitější ze všech autorů francouzských, Buffon, chcete věděti, pomocí které zásady odrazoval od citových pletek: »Lásko! proč jsi šťastným stavem pro všecky bytosti a jen pro člověka neštěstím? To je proto, že v této vášni jen to fysické je dobré, a že morálka tu nestojí za nic.«

*

Co je toho příčinou? a jak se to stalo, že při všech převratech které potkaly antické názory, veliká smyslnost řecká zůstala jako paprsek na čelech nejvýše zdvižených?

Jest to proto, že smyslnost je tajemnou, ale nutnou a tvůrčí pomínkou duševního rozvoje. Ti, kdož nepocítili až k samým jejich hl

nicím požadavky těla, ať už milujíce je či proklínajíce, jsou už jen tím neschopni pochopiti požadavky ducha v celém jejich rozsahu. Právě tak jako krása duše ozařuje celou tvář, právě tak mužskost těla oplodňuje mozek. Nejhorší nadávka, již dovedl Delacroix užiti vůči mužům, již vrhal bez rozdílu ve tvář těm, kdož se vysmívali Rubensovi a zlehčovali Ingresa, bylo strašné slovo: kleštěnci!

Lépe ještě: zdá se, že duch národův, právě tak jako jednotlivců, směřuje především k smyslnosti. Všecka města, která kdy vládla světem, Babylon, Alexandrie, Athény, Řím, Benátky, Paříž byla, na základě všeobecného zákona, tím volnějších mravů, čím byla mocnější, tak jakoby jejich rozklad byl nezbytným k jejich slávě. Obce, kde zákonodárce zamýšlel vypěstovati umělou úzkou a neproduktivní ctnost, byly tím už od prvního dne odsouzeny k dokonalé smrti. Tak se stalo s Lacedemonií, která uprostřed nejpodivuhodnějšího rozmachu, v jakém se kdy vzepjala duše lidská, mezi Korinthem a Athenami, mezi Syrakusami a Miletem, nezanechala nám ni jediného báníka, ani malíře, ani filosofa, ani historika, ani učence, leda populární jméno toho, jenž se dal zabiti se svými třemi sty mužů v horské soutěsce, aniž se mu podařilo zvítěziti. A tak můžeme, když nyní po dvou tisících let měříme prázdnotu spartánské ctnosti, po příkladu Renanově »klnouti půdě, na níž stála tato učitelka pochmurných bludů a vysmáti se jí, že jí není více.«

*

Uzříme kdy vrátiti se dni Ephesu nebo Cyrény? Ach, svět moderní podlehá přívalu ohyzdnosti. Civilisace směřují k severu, vstupují do mlh, do mrazu, do bláta. Jaká to noc! lid černě ošacený hemží se po nečistých ulicích. Nač myslí? to nevíme; ale našich dvacet pět let třese se chladem, jsouc posláno do vyhnanství mezi starce.

Budiž tedy alespoň dovoleno, abychom těm, kdož na vždy budou litovati, že nepoznali tohoto opojného mládí země, vyvolali život antický, budiž jim dovoleno, aby pomocí plodné illuse znovu ožili v době, kdy nahota lidská, nejdokonalejší to forma, jakou můžeme vůbec poznati a pochopiti, poněvadž ji také jmenujeme obrazem Božím, mohla se volně zaskvěti pod rysy posvátné kurtisány, před očima dvaceti tisíc poutníků, kteří pokrývali břehy eleusinské; kdy láska nejsmyslnější, božská láska, z níž jsme zrozeni, byla bez poskvrny, bez hany, bez hříchu; budiž jim dovoleno zapomenouti osmnácte věků barbarských, pokryteckých a ohyzdných, znovu vystoupiti z bahna k čistému zdroji, navrátiti se zbožně k původní kráse, znovu vystavěti Veliký Chrám za zvuku kouzelných fléten a zasvětiti s nadšením ve svatyních pravé víry roznícená srdce svá nesmrtelné Aphroditě.

Z kapit. II.: Na přístavní hrázi v Alexandrii.

Na přístavní hrázi v Alexandrii stála pěvkyně a zpívala. Vedle ní obou stranách dvě dívky hrající na flétny seděly na bílém pažení.

1.

Satyři následovali v lesích
lehkou stopu oread,
honili nymfy po výšinách hor,
vyděsili jejich zrak,
chytli vlající jich vlas, ve běhu
kol ňader je objali,
a horké jejich trupy zvrátili
na zelený vlahý mech,
krásná těla, těla polobožská
klesla s bolným výkřikem . . .
To Eros vzkřik na vašich rtech, ó ženy!
Žádost bolestná a sladká.

*

Dívky s flétnami opakovaly:
»Eros!
— Eros!«
a zasténaly do svých dvojakých třtin.

2.

Kybéla pronásledovala po pláni
Attyse, krásného jak Apollon,
Eros jí ranil srdce láskou k němu,
ó běda! ale ne jemu k ní,
k zkojení lásky, bože krutý, zlý Erose,
jí vnukuješ nenávist . . .
Přes luhy, širá pole daleká,
Kybéla honila Attyse
a zbožňujíc ho, jenž jí pohrdal,
seslala do jeho žil
mohutný dech mrazivý, dech smrti.
Ó žádost bolestná a sladká!

*

»Eros!
— Eros!«
Pronikavé výkřiky tryskaly z fléten.

3.

Kozonoh pronásledoval až k řece
Syringu, dceru pramene,
bledý Eros, jenž miluje chuť slz,
zlíbal ji v letu tváří v tvář
a stín něžný utonulé panny
zachvěl se, třtinou, nad vodami;
Eros však má v moci svět i bohy
má v moci své i smrt,
nad vodním hrobem pro nás natrhal
třtin a učinil z nich flétnu . . .
Toť duše mrtvá, která pláče v ní, ó ženy,
žádost bolestná a sladká.

Mezi tím, co flétny opětovaly táhle nápěv posledního verše, natahovala pěvkyně ruku k mimojdoucím, kteří utvořili kruh kolem ní a obdrževši čtyři oboly, dala jim sklouznouti do své obuvi.

Znenáhla vzrůstal příliv davu, nesčetného, na sebe sama zvědavého a se prohlížejícího. Hluk kroků a hlasů přehlušil i hučení moře. Námořníci vytahovali, ramena majíce sehnuta, čluny na nábřeží. Prodavačky ovoce přecházely s plnými koši na rukou. Žebráci vztahovali třesoucí ruce. Oslové, obtížení plnými měchy, klusali před holemi oslařů. Ale byla to chvíle, kdy zapadalo slunce; a četnější než dav pracující byl dav nečinný, jenž pokrýval hráz. Sem tam tvořily se skupiny, mezi nimiž bloudily ženy. Bylo slyšet jmenovati známé tváře. Mladíci dívali se na filosofy a ti pozorovali kurtisány.

Byly zde všeho druhu a všeho postavení, od nejslavnějších, oděných v lehký hedváb a v obuv z pozlacené kůže, až k nejbídnějším, které chodily bosy. Chudší nebyly o nic méně sličny než ostatní, jen že méně šťastnější, a pozornost mudrců se obracela především k těm, jejichž vnady nebyly zkaženy umělými pásy a spoustami šperků. Poněvadž byl právě předvečer Aphrodisií, měly tyto ženy úplnou volnost zvoliti si oděv, jenž jim nejlépe slušel, a některé z nejmladších odvážily se dokonce vyjíti i bez něho. Ale nahota jejich neurážela nikoho, neboť nebyly by se odvážily vystavovati tělo své takto v denním světle, kdyby se byla na něm objevila i jen sebe menší chyba, jež by mohla být předmětem výsměšků pro ženy provdané.

Bestia triumphans.

Napsal V. Mrštík. (Dokončení.)

Není pravda, že v celkovém tomto úpadku našeho vkusu a duševní úrovně rozhodují a rozhodovaly jen a jen síly zevnější a ty že mají a měly větší sílu a moc než reakce proti nim. — Pak by platiti musila také zásada, že hlupota má větší oprávněnost nežli chytrost, protože je zjevem přirozeným, pak by se vnějšími vlivy omluviti dala i krádež. — I k té dochází z důvodů finančních.

Všechno odvolávání se na jiné poměry nejsou než výmluva a lež, pohodlná v každém případě, jakmile se ví, že buď málo nebo nic se nepodniklo na zabránění zla. — Když nic se nevykoná na zachránění tonoucího, vždycky se řekne: ach, vždyť by se byl beztoho utopil, už to byl jeho osud, mohl jsem se namáhat, jak jsem chtěl, dobře že jsem nešel. Lépe zůstat na břehu, aspoň se nesmočím. — Jaká skvostná logika všech obranců tak zv. stávajících poměrů! —

Právě na Moravě vidím toho denně příklad (jsem právě na hra... toho okršku, kde falešná civilisace udolávat začala kulturu domácí švech, zvycích, charakteru i kroji) jak sympatie a láska kruhů, lid ve své naivitě považuje za »vzdělané« — zvláště od té doby, v život vešel etnografický ruch, nejen že zdržuje process úpadku; ale ...ce i staré a propadlé už kultuře znovu pomáhá na nohy. A ne-

K čl. J. Holub.

stojí to ani nic víc, než nestydět se za naše lidi, dávat přednost jejich výrobkům před výrobky špatnými a cizími, nejen zevlovat, ale činně se zúčastnit jeho života, způsobu jejich zábavy, přiznat se svými hadry ku své inferioritě před nimi a lidu rozsvítí se ihned. — A že to se nikdy nedělo — naopak shůry s úsměvem se pohlíželo na jejich konání — pravý opak se dál. Ne lid je vinen, ale ta strašná atmosféra té tak zv. naší intelligence, jejíž nevzdělanost považuje za vkus a napodobuje ho. Ale ta tak zv. intelligence a rozšíření jejích názorů nebylo by kleslo na tak nízkou úroveň, až na ten nejposlednější stupeň renegátství — kdyby nebyla bývala veřejným řízením našeho života tak nadobro opuštěna. — — Naopak při energické správě tohoto odvětví národního našeho statku mohli jsme se dožiti velkého rozkvětu a výjimečného postavení mezi národy všemi. — To nejnápadněji se jeví nyní při Staré Praze. — Process renegátství tak daleko už pokročil, že nejen se jí nerozumí, ale dovoleno už je i všemi možnými zbraněmi táhnouti proti ní. — A zatím za jiných, od prvopočátku v naší moci ležících, jen naší vinou a pro nevzdělanost naši zneužitých prostředků, — jaké jsme to mohli mít město! — Nejen že všechno staré, krásné a památné mohlo býti zachráněno, jaké nové krásy mohly vzniknouti i tam, kde ničeho nebylo a — kde vystavěny nyní stojí obludy?

To nejsou hallucinace, ale ze zkušeností, z dobrého i zlého znání odvozené důsledky. — Mnozí odvolávají se u nás na příklad ar rických měst. — Ubozí! — Nejen že nedovedou posoudit, co na kových amerických Vinohradech, Smíchovu a Karlínu je ošklivého, zapomínají i na to, že Amerika má svůj vysoce vytříbený vkus, jen že se nejeví v commis-voyageurských 15 patrových věžích Chic

ale tam, kde plutokracie americká pohodlí svoje především vidí v tom, aby bydlela krásně, poeticky, vkusně, nóbl; svoji metropoli Boston nestaví si proto ve způsobě našich vinohradských domácích pánů, — ale jde si pro vzory své do starobylého a krásného svého Edinbourghu, nebuduje svoje villy podle židovsko-německého vzoru à la Podbaba, Roztoky, Všenory, Chuchle a Krč, ale ví a vkusně cítí, že nemůže pohodlněji t. j. mileji a intimněji přes léto bydlet, než když si villu svoji se vším komfortem a vkusem uvnitř postaví ve způsobu poetických venkovských statečků a chat. — Naše severočeské a jihočeské dřevěné chalupy — s překrásnými svými lomenicemi, idylickými pavláčkami a svým šindelem nebo doškem, — s malovanými svými okenicemi, vyřezávanými okrasami a přístavky — — nejsou to modely k ville jako stvořené? — Ať vymyslí někdo něco jednoduššího a vkusnějšího a poetičtějšího než je taková roztomilá chaloupka z podkrkonošských hor atd. atd. Překrásnou takovou villu vystavěl p. Beneš ve Slavkově na Moravě. — Londýn je jistě světové město — proč nezbořil své City? — Šíří se která města dovnitř? — Tu jen Praha má svou nesmyslnou privilej!

Nám se dnes ovšem zdá, že úpadek je neodvolatelný, — poněvadž příliš pokročil. — Než hlavní příčinou je to, že nejdeme s duchem doby, nejdeme za příkladem nejvzdělanějších národů jiných, — nevžily se do nás jejich zásady, nemohly se vžíti, nevěděli jsme o nich a nikdo se o ně nestaral. — Tak nejen že nechápeme pravou cenu svého statku, ale i kdybychom chápali, — necítíme v sobě už ani síly dost, ani hotovosti, postaviti se dobrovolnému svému renegatství všemi směry na odpor. — Přes to však myslím, že je ještě čas, obrátit a aspoň to zachránit, co při dobré vůli a energické píli zachrániti se ještě dá. Ale pak nestačí prostě humanismus jen hlásat, ale především a vytrvale ve všech svých journalech při každé příležitosti pronásledovat ať už vědomé nebo slepé, z nevzdělanosti nebo zlé vůle páchané hříchy. — A to je, po čem voláme. — Tak mnohému a velikému zlu zabráněno bylo jen tím, že se lidem ještě v čas operovaly bělmem potažené oči!

I Norimberk byl svého času ohrožen židovskou hrabivostí podnikatelů staveb — ale Německo celé, všechen journalní i umělecký svět jak jeden muž byl hned na nohou a ztropil takový ryk, že každému zašla chuť na škodu jen pomyslit. Hle, jak se tu zachoval odvěký náš vzor — Německo! Totéž se opakovalo při ohrazení staré jedné budovy v Mnichově. Jakým právem smí se tu kdo z nás dovolávat rovnocennosti nebo dokonce i kulturní superiority nad Němci? Tentýž stavební ruch jak u nás, zavládnul kdysi v Mnichově. Hned tu bylo plno dobrovolníků, kteří se postavili proti a jako vzor příkladné úcty k starobylému vzezření svého města uváděli Prahu! — Může být ještě větší komiky nad t ·? —

Jak chcete mít umění, literaturu a kulturu svou, českou, když všemi ž mi nám utíká česká krev? Když se na všechny strany vypař e a tratí ta zvláštní, českou vůní a přirozeným kouzlem dýšící atmos a kolem nás? Ani cizina nežádá po nás nic jiného, než díla a obraz r ho života ovanutý tímto kouzlem, věci duchem i látkou odvozené

z našeho a jen našeho původu — — ve stylu českého člověka, — v typickém jeho podání. — Neruda proto napsal a musil napsat své Malostranské povídky, poněvadž přírodou i vědomě obdařen byl neobyčejným bystrozrakem pro duši, vnější i vnitřní poesii specielně českého člověka a života — ale bude někdo tak bláhový, aby tvrdil, že Neruda mohl něco takového napsat bez Malé Strany v té podobě a v tom charakteru, jak ji Neruda cítil s celou středověkou, hluboce procítěnou, dějinami prozářenou její starinou? — Malá Strana se vším jak je, předem určila ráz celého Nerudova talentu tak, že dnes si Nerudu bez Malé Strany a Malou Stranu bez Nerudy vůbec myslit nemůžeme, tak do sebe obě ty duše srostly, tak závislými se jeví jedna od druhé. Takovému pražskému konšelovi ďasa na tom záleží, máme-li o jedny Malostranské povídky víc nebo míň — jen když získá na svém domě o patro víc, ale může to být lhostejno nám, kteří víme, jaký účinek a vliv nejen na Nerudu ale i na nás a celé generace měla Stará Praha v posavadní nezměněné podobě? Třeba nikdo z nás nenapíše nové malostranské povídky — přece všichni cítíme, jak Stará Praha, ten pravý, typický, celým okolím určený její život měl a má na nás svůj, Nerudou už jednou slavně vyslovený vliv. To cítí celý národ, a Neruda proto mu tak celým charakterem svého genia z duše promluvil. — A »Babičku«, mohla jí Němcová napsat, kdyby byla obrátila, nebo mohla obrátit oči svoje ne tam pod Krkonoše, ale do těch tříd, kde babičkami se stávají naše velkoměstské slepice? S vkusem à la Gottwald, Neff — s názory polovice městské rady? — Nejvyšší body celého našeho umění: Aleš, Manes, Úprka, Chitussi, dovedete si je v celé jejich potenci představiti odtržené od jejich půdy, neodchované její domácí, naší, českou, v celém původním jejím charakteru založenou duší, jejíž cenu a odvěkou krásu tolik byli cítili? Na druhé straně, kdo vylíčí ten český snobismus, bezhlavý shon po všem, co se nóbl, evropským, velkoměstským, civilisovaným zdá; rys, ve kterém se česká a slovanská povaha u nás jeví tak roztomile hloupě po česku? To, že se naše veřejné mínění i literatura k takovým věcem neodnáší se superiorním humorem, sarkasmem, satyrou, melancholií, nebo přímými a neunavnými protesty se strany publicistiky, — naopak, že i literaturou i svou publicistikou plaveme s tou třídou v jednom proudu dál, ztrácíme kompas mezi tím, co jsme a můžeme být a čím nejsme a nikdy nebudeme, ve formě úplného splynutí s národy stejně otřelými, jako svou bourgeoisní vrstvou jsme už dnes. To všechno podporuje a urychluje srázný úpadek národní naší individualnosti, tak že za chvíli nebudeme chápat, co vlastně na nás je tak cenného, když jako národ samostatný a svou kulturou opatřený dávno už neexistujeme, celý svůj kroj a stroj, vnitřní i vnější po jiných máme a od Němců na př. se lišíme pouze jazykem? — — A bylo to, jak známo, tragickou vinou nebožtíka Schauera, že rukou cynickou, ale spravedlivou strhl hadr frase s této zahnisané bolesti a se smíchem pravdy své vědomého člověka přímo prstem na ni ukázal. — Zle se vede takovým lidem v národě a Schauer také proto byl podle všech pravidel národní naší inkvisice ihned sbit a bezmála na místě zabit.

V tétc cizí, odnárodnělé, renegatní atmosféře není se ovšem co

divit, že dojíti mohlo a muselo k takovým brutálním koncům jako je boření Staré naší Prahy.

Stydět se za svou řeč — platí u nás za hanbu. Ale stydět se za tento skutek, — není už hanbou. —

A to, že příkrost onoho se cítí a tohoto necítí, — poznati nejlépe, co při úplném zanedbávání všeho vzdělání ostatního mimo jazyk — mimo národnost nejen úspěchem zakončeno býti nemohlo, ale naopak, konec nemohl a nemůže býti jiný než je — — —

Jaká potom má být politika vyžadující filosofického vzdělání, myšlenkové zralosti, vědecké průpravy a přesvědčení na uvědomělých principech všeho, co je našeho od a až do z? — Nejen nedostatek politickéko vzdělání, ale vzdělání vůbec brání nám, abychom se dostali na cestu pravou, pevnou a svou. »Tísnivý pocit malosti se v nás nevyhladí, pokud se neodhodláme žíti životem svým vlastním a žíti životem tím cele a důsledně« praví Masaryk o naší politické budoucnosti, — ale jak je možno žíti životem svým vlastním a žíti životem tím cele a důsledně,« když bez povšimnutí a bez trestu prvních našich journálů bezmála všech i těch, kde humanismus nejvíce se hlásá, díti se může něco tak po avarsku sveřepého jako je ožebračování lidu i o poslední zbytky jeho — krás!? —

Následky toho všeho začaly být ovšem pro naši věc strašny.

Bestia triumphans objevila se tu rázem jako vševládnoucí paní a měla na tisíce hlav. — Byl to jenom jeden dráp, který zasáhl městskou radu, všechny ostatní rozlezlé byly po celém národním našem tělese.

Nebýt několika pro věc zapálených a nyní po většině v umělecké komissi shromážděných hlav — nechybělo mnoho a byli bychom skončili snad, jak skončil Schauer — tak mizerná byla podpora se strany vnější. —

Pěkná podpora! — manifest ještě ani nevyšel, jen se o něm šuškalo a »Národní Listy« — ty historické »Národní Listy« pro celý charakter našeho života za posledních 30 let — ve středu před Velikonocí, tedy těsně před vydáním manifestu vystoupily proti němu zvláštním článkem, jehož autora nesmíme tu zamlčet, aby se naposled neztratil našim memoirům. — Byl to pan Scheiner — Sokol! —

Za to pan Kuffner věnoval naší myšlence velice sympatický feuilleton. Jestliže mnozí — a k těm se rádi známe i my — svedeni klouzavým, zdánlivě hned na tu, hned na onu stranu se potácejícím způsobem psaní páně Kuffnerova v podráždění neměli v sobě dosti duchapřítomnosti, aby pozor dali, na čí stranu se obrací poslední kývnutí jeho péra, jestliže s námi i mnozí jiní celý jeho projev nesprávně vykládali a nesprávně četli — při opětovném a bedlivějším čtení v klidu zjeví se každému projev p. Kuffnerův ve světle nejsprávnějším. — Byl a je cele pro nás.

Nápad páně Kuffnerův, v jiném feuilletoně vyslovený, o zřízení [illegible]si restaurační místnosti (není prý ani kam cizince zavést), nápad [illegible]unovaný městskou radou ihned tím, že něco podobného zaříditi míní [illegible]dově nebo pod budovou staroměstské radnice*) — zůstává ovšem [illegible] našeho mínění nesprávným.

*) Jak je hned ochotna, jen když trochu jí jde něco pod vous!

I způsob, jakým naloženo bylo s manifestem na zachránění Staré Prahy, podepsaným přece nejen námi, ale imposantní řadou dobrých jmen — stojí za vzpomínku a rádi jí věnujeme několik slov. — Na druhé, na třetí místo, ba v jednom listě až k samým insertům vystrčeno bylo provolání k lidu — první místo nezdálo se být jeho důst jno — to od jakživa spachtováno bylo volbám lidí à la Černohorský, to místo vyhraženo bylo provoláním ve prospěch sbírek na pomník mužům, jejichž památka tolik ztupena byla právě tím, proti čemu nuceni jsme byli manifestem vystoupit. Trvalo opravdu několik jen dní a úvodní místo našich denníků otevřeno bylo provolání ve prospěch pomníku Palackého — podniku tedy nepoměrně důležitějšího, než všechno, co v j e h o duchu se Starou, historickou jeho Prahou souvisí! — Ten p r a v ý pomník jeho ducha se kácí i milliony se na to vynakládají, na nový, okázalý peníze se sbírají, na jedné straně urážka, na druhé lichocení slavnému jeho jménu, jest možno si představiti větší rozháranosti, větší nesjednocenosti, větších a stupidnějších odporů v našem životě? —

Zajímavo je, že z denních journalů jediný »Hlas Národa« se zachoval k věci opravdu pěkně: psal řadu úvodních článků o zachování Staré Prahy z péra dr. Boháčka, přinesl i brillantní feuilletony z péra Jana Liera.

»Česká Politika« přes to, že před vydáním manifestu přinesla několik nepěkných článků ve smyslu tehdejšího regimu městské rady, nebyla proti nám, naopak — než to jí nebránilo ponechati místo blbým vtipům svého opravdu monstrósního feuilletonisty Hrdiny, jehož duši celá akce patrně byla velice nepohodlna. — Ostatně takové zjevy vyskytují se v našich journalech téměř napořád — zvykli jsme jim už. — Zásluhou pana M. K. Čapka ostatně rok už před vydáním našeho manifestu úvodním článkem upozorněna byla veřejnost na ohrožení starobylého rázu slovanské Prahy.

Znamenitě myšlenky naší se ujala také »Česká Stráž.«

Také »Čas« — dávno před námi zvláštními články věnoval ideji té patřičnou pozornost a porozumění. — I po vydání manifestu dobře se věci ujal, ale veřejnosti je posud dlužen vysvětlení, co mínil svou Šípů hodnou statí o »akci pro zachování zeleného rázu Paříže«? — Vysvětlení toho skutku zůstane nám »Čas« dlužen i na dále. — Z ostatních listů »Radikální Listy« osobně jsme prositi musili za to, by ve prospěch náš vystoupily a energicky při ní setrvaly. Přinesly článek nedávno, od té doby zavřely se vody zas. »Národní Listy« — ale vždyť je tolik lidí denně drží v rukou a bude kde kdo vědět, jak se tu zachoval »velebný« náš list. Z ostatních, venkovských a moravských listů redakce buď přímo jsme musili vyzvat, upomínat a po většině i sami články svoje psát, aby nezůstaly pozadu. — »Rozhledy« přinesly článek »Skutky Konyášovy«, — »Lid« a »Ruch« nic. — V »Osvětě« p[illegible] pí. Tyršová. — Upřímně a vroucně ujal se věci »Nový život«. V »Naší době«, orgánu hlavního obhájce humanismu, Dr. Masary mimo malou zprávu tuším, neujal se této věci nikdo a toho nemá k[illegible] komu být líto? Divný věru zjev! Krásně se v tom ohledu chovají »Vo[illegible] Směry«. Přátelé »Moderní Revue« leží posud v žitě; ale slíbili pov[illegible]

ihned, jakmile ve svém středověkém vzezření ohroženy budou Antwerpy nebo Amsterodam.

Může být, že i my sami jsme se dopustili leckterých chyb ve své taktice — proč ne, nejsme tolik prohnaní, abychom věděli, že nadšení pro dobrou věc musí se mechanicky sbubnovat s revolverem přímo na prsa — byli jsme dost naivní, že jsme očekávali: když ne esthetické porozumění, že aspoň ta všude tak vyhlašovaná láska ku staré, historické Praze vykoná tu svoje poslání — mnoha chyb mohli jsme se také dopustit zvláště tím, že jsme od lidu a veřejnosti čekali víc, než, jak vidíme nyní, mohli dát — nebyli jsme na to připraveni a zůstali jsme proto silně osamoceni. —

Ale je to naše hanba?

Čí je to hanba vlastně? — Toho, kdo prosí, nebo toho, kdo se prositi dá?

Není už dost velikou chybou, když je vůbec v záležitosti takového druhu domlouvání, upomínání potřebí? Tu není jen ve hře Stará Praha, tu se sbíhá otázek víc a prvního řádu — snad víc, než sami dnes uhodnout můžeme — jak je tu možno mlčet? — —

Hned po vydání manifestu došel z uzavřeného území*) (přihlášky odtud ostatně byly nejčetnější!) dopis prosté jedné ženy, jejíž projev nesmírně dojímal a nás přesvědčil, že otázka Staré Prahy má v sobě silně národnostní, jazykový element. — Nechápe nikdo, že prostý, srdečný ten list prosté ženy větší cenu má než imposantní mlčení všech našich králů?

»Umělecká beseda« už po několikáté vykonala znovu svou povinnost. —

Ale kde zůstal spolek českých spisovatelů »Máj«? — Či skutečně má být spolkem jen literárních pensistů a nic víc? — Jiné žádné váhy v sobě necítí a nehledá? Jak se potom má státi někdo členem spolku, který při nejdůležitějších otázkách naší historie zůstane v žitě? Manifest byl přece zavčas spolku zaslán — zůstal však beze vší odpovědi před tím i na potom, ba někteří členové »Máje« zvláště vyzvaní svůj podpis i odepřeli, jiní vůbec neodpověděli, jiní se přihlásili chytrácky teprve, když manifest podepsati se neostýchalo přes sto nejčelnějších jmen.**) — Či zdál se pánům manifest příliš prudkým? I to by zajímavo bylo vědět — zda prudkým se zdá českému spisovateli to, čemu podpisu svého odepříti se nerozpakoval ani Dr. Mattuš, Dr. Rieger atd. — lidé osmdesátiletí — a těžce nemocní jako P. M. Kulda!

Také klubu českých poslanců zaslán byl manifest k podpisu a kolik jmen se tu sešlo? — Ale tomu zjevu jsme konečně už dávno uvykli a víme: než s českými poslanci až na dobré výjimky jednati o takových záležitostech, snad vděčnější by bylo zahráti si s nimi maxla.

Kde zůstalo to naše, ach, bodré naše studentstvo? To studentstvo,

*) Pana Jaroslava Kampera při této příležitosti prosím, aby se nerozpakoval konečně užil charakteristické korespondence, kterou v rukou má.

**) Pan Herrman, předseda, vůbec neodpověděl, pan Šimáček výslovně svůj podpis odepřel, pak dodatečně teprv se přihlásil; pan jednatel Štech svůj podpis obyčejným listem dal, ale rekomandovaným listem ho pak odvolal!

které v takových věcech mívalo srdce nejcitlivější? Kam se to všechno podělo? — Nešťastná strana, která je od těchto čistých věcí odváděla a hnala je do nejšpinavějšího kouta světa — politiky!

Tabula rasa.

Kde zůstali slavní přátelé národní naší individuality? — Kde vůbec i nejbližší moji přátelé, kteří akci se mnou začali?

Česká akademie nezůstala svou odpověď dlužna. — President Hlávka sice svého podpisu přese všechno přemlouvání nepřipustil, ale akademie podala odpověď a s p o ň nepřímo Soupisem uměleckých památek v Čechách. Slavná odpověď, kvitujeme s rozkoší. — Ale to svět neviděl, — když v nebezpečenství stojí Praha, jak je možno začít okresem kolínským!!!

Celkový dojem, jaký na nás učinilo chování naši veřejnosti v rozhodné této chvíli, je škaredý. — — Kde se věci ujali, brzy přestali. Otázka pražských prostitutek těšila se vytrvalejší a důslednější podpoře než osud celé Prahy. Tak se nám zdálo, jakoby celá ta akce od jednotlivců i korporací považována byla za osobní plaisir několika osob. — Říkalo se nám »nadšenci«; zcela správně na rozdíl od lidí, kterým se říká zase jinak. — Jakoby se jednalo o zásluhu a vítězství jednotlivců a ne proniknutí zásad, zrevolucionování posavádních špatných názorů! — — V tom právě leží nejhlubší smutek našeho života, že tak málo lidí je schopno lepších snah, že mimo ně nikdo nechápe a není schopen věci se zaujat k vůli věci jako záležitosti všem nám společné a drahé, že si tolik lidí myslí, jakoby zachování Staré Prahy bylo otázkou několika nás. Divně se pak dívá člověk na každého, kdo buď ostentativně nešel s sebou, jak měl, nebo mlčel tam kde mlčet neměl. — Dobře-li rozumíme »Modlitbám k Neznámému« Sv. Čech následovně se o tom vyslovil:

Já ve svém šiku bojovník byl chabý,
Já mlčel tam, kde měl jsem veto hřmít,
zřel nečinně, kde utištěn byl slabý,
kde měl jsem zdvihnout proti křivdě štít.
Boj — pravdě nedůstojný — z té vřavy ven!
však já i tam, kde zvalo přesvědčení
bych za ně bouřím všem se vydal v plen
krok stranou od klopotné srážky šina
jsem pohodlný volil klid. Má vina!

A tu nemůžeme pominouti mlčením ani toho významného fakta, že mimo podpis svůj buď málo nebo nijak nezasáhli v těžký náš boj přední naši básníci. — Svatopluk Čech, Vrchlický, Zeyer. — Svatopluk Čech aspoň veřejným, energickým listem vyšel nám plně vstříc, Julius Zeyer učinil tak nepřímo svou zmínkou o krásách a poesii Staré Prahy ve své přednášce o Vojtovi Náprstkovi. Mimo to i v předmluvě k Zeleného knize »Bedřich Smetana,« krásný pronesl úsudek o vandalství. Pravil výslovně, že Praha zachvácena je moderním šílenstvím; ale ukázalo se, to že n e s t a č í, a události (jmenování umělecké komise) daly nám za pravdu, že vítězství myšlenky při větší podpoře se strany vnější a zvláště mocných těchto jmen mohlo být hlubší a snad i celé. — Vzdělání těchto tří mužů nemůže a nesmí nikdo bráti v pochybnost, rovněž tak ne dobrou jejich vůli a lásku k poetické naší Praze — nezbývá tedy než skrovné jejich úča-

stenství vysvětliti si loyalně aspoň jiným způsobem. Je pravda: není možno vždycky se angažovat pro věci byť srdci sebe bližší, — poněvadž všechen čas a píle, všechna energie a duševní hotovost věnována je jiným, neméně důležitým věcem. I to je pravda, že situace byla skutečně beznadějná — boj s pražskými konšely resp. s omezeností celé jejich polovice nebyl nijak lákavý — chápem, že se zdánlivě marnému tomuto boji tolik lidí vyhnulo. — To všechno chápeme plně a do poslední písmeny — nicméně nedovedeme se ubrániti jisté hořkosti, uvedeme-li si na paměť, že otázka Staré a ohrožené Prahy má snad větší důležitost než na př. affaira s Hálkem, (Vrchlický-Machar) boj s vandalismem zrovna takovou váhu jako boj s politickým tmářstvím, (Sv. Čech), budoucí vzhled Prahy nemenší cenu než vyvrácení celé řady předsudků v ohledu špatně chápané poesie (Předmluva ku Karolinské epopeji,) — — — vždyť právě tyto předsudky zaviněny byly hlavně tou zlou, ničemnou atmosferou mrzce chápavé modernosti, kterou především je třeba rozehnat, aby i v názorech našich o kráse nadešlo pravé světlo. — A hořkost naše je tím větší, čím určitěji se nám staví na mysl světlý příklad, jak by se tu byl asi zachoval právě ten obhajovaný Hálek, jak Neruda, jak Havlíček. — Dovede si někdo představit, že by tito mužové dali dojít k této kapitole naší úvahy? — Já ne a přiznám se, v průběhu celého článku necítili jsme tolik lítosti v sobě jako na tomto místě, kde takto psáti musíme. — Za to naše vláda na podnět šlechtice hr. Schoenborna ústy ministra Gautsche s radostí, plně a energicky vyšla našim snahám vstříc a prohlásila, že tuto ideu vždycky hájiti a podporovati chce.

Ze všech kruhů nejcharakterněji, vůči svému významu svrchovaně kavalírsky zachoval se v dané věci Zemský Výbor. — Nejen že obci pražské rozdává »šňupky«, jako naposled v příčině dvou nově postavených a nad ustanovenou míru vyvýšených stavení v Ostruhové ulici; — nedlouho po vydání manifestu vyslal neprodleně pp. dr. Frantu a dr. Murdu na studijní cestu po Německu (Mnichov-Norimberk-Drážďany), aby pátrali, jak důstojný ráz svého města hájí jinde. Vrátili se s bohatým materialem a přednášeli o něm na schůzi Pražského klubu, kde svým sdělením, jakož i zněním nového stavebního řádu určeného pro sněm král. českého*) — vyvolali neobyčejnou sensací. A ku podivu: nic noviny, které dovedou vyslat zvláštního referenta ku popravě vraha Köglera, redakce našich Moniteurů, které s takovou rozkoší dovedou lid oblbovat sáhodlouhými články o zavraždění nevěstky, slavní naši restauratéři duševní žízně národa — mimo konstatování sensace nedovedly o obsahu této sensace přinésti, než několik na drobno buď do odpoledníku nebo do denních zpráv zastrčených řádků tak, aby jim dosti míst zbýti mohlo pro ostatní zprávy o zlámaninách noh, pomatených mozcích, sebevraždách, Monte Carlu, bankrotech, podvodech, [illegible]ch a t. d. jako s čím už český mozek rád bývá přecpáván.

Za těch okolností nebylo divu, že celý národ k naší věci zůstal [illegible]ný. Tentýž národ, který stále bude říkat »naše stověžatá matička [illegible]« a při tom tupě přihlížeti bude k tomu, jak mu všech těch sto věží

*) Odtud ten chvat v Praze s bouráním všeho, co se ještě v čas sbourati dá.

zastavovat budou mořem ohavnou břidlicí *) krytých činžáků, tentýž národ, který neustále na jazyku má, »naše drahá, krví předků posvěcená« Praha — a bude mrtvě přihlížet k tomu, jak mu před očima klenot jeho rozšlapávají.

Ale jak měl mluvit, jak se měl zachovat ten lid nevědomý, nevědoucí, němý, hluchý — nevzdělaný, čekající až teprv co mu řeknou předáci?

A co mu řekli předáci? — Až na ten podpis svůj pod manifestem — téměř nic.

Tak je všechno zanedbáno, politikou z obou stran zdemoralisováno, že nic, co leží mimo bažinatý tento kruh nenalezne v lidu ohlasu!

A přece v nás i v nejširší veřejnosti v lidu to ještě je, — jakési udušené svědomí, špatnou kulturou a špatnými názory utlačený instinkt dobrý v něm žije. — Schopnost k reakci by tu byla. — Je umrtvená, ale není mrtvá, — zvoní sice třetí zvonění, ale je ještě čas, — otevřít lidem oči, ujati se jich. — Ale to žádá: Silou pokud možná největší a nejplnější vrhnouti se právě v toto pole a za pomoci jiných, cizích zemí, za podpory před námi jedoucích a už vítězících mocností (v Anglii W. Crane, Ruskin, Morris) — vynést na povrch ututlané síly pravé kultury a povznésti je na stupeň vznešené vášně, která už nepomine. — Úpadek zpět zas do nové tmy je možný pouze z neuvědomělosti, nevzdělanosti; při lásce vědomé, živě cítěné, přesvědčením a vzděláním nabyté je nemožný.

Než, spěcháme ku konci svého článku. Jeden pocit při tom máme, že bychom nevíme co byli za to dali, kdyby k některým jeho partiím vůbec nebylo musilo dojít.

* * *

Ze všeho předcházejícího jde na jevo, že tém lidem, kteří dnes veřejnou správu města Prahy drží v rukou, zvůli jedné polovice nemůže a nesmí se ponechati na pospas osud krásného vzezření Prahy, poněvadž vkus celé této nebezpečné polovičky městské rady je naprosto převrácený a docela různý od toho, který v evropském i našem smyslu je jedině možný a jehož cenu už před 50 lety Havlíček tak určitě chápal.

V městské radě je několik bystrých a dobře sformovaných hlav i se starostou p. dr. Podlipným v čele. Máme v něho neomezenou důvěru a jsme přesvědčeni, že se mu podaří přesvědčiti i ostatní o důležitosti a spravedlivosti následujícího návrhu:

1. Než projednán a schválen bude nový radikálně změněný, obcházení zákona naprosto nepřístupný, všemu dalšímu vandalisování přítrž činící stavební řád, — nechť rozhodnutí umělecké komisse má sílu absolutního, neodvolatelného, opačnému usnesení městské rady nebo jiné komisse v nižádném případě nepodlehajícího rozhodnu

2. Umělecká komisse s touto nezmenšenou pravomocí a v uveden námi význanu nechť v platnosti je ponechána i po schválení staveb-

*) Pan arch. Moker nahradil jí na Prašné bráně krásný, s šířkou rostlý a odklidil s věže starodávné hodiny a jak známo, břidlicí okrášlil i Karlštejn.

řádu toho, aby vždycky tu byla jistá instance, která by v čas zabrániti mohla případnému rušení, obcházení nebo špatnému vykládání stavebního řádu.

Členové umělecké komisse buďtež řádně honorováni, poněvadž nejsou povinni, aby zdarma a chytře napravovali, co jiní z hlouposti a za peníze byli zkazili.*)

3. Sbor umělecké komisse budiž neustále doplňován a rozšiřován novými, k tomu způsobilými, ale uměleckou komissí samou přímě zvolenými členy.**)

4. Umělecká rada nechť má právo, rozhodovati nejen o zachování starých a krásných, ale i o utváření nových částí města, po případě i jednotlivých stavení.

5. Umělecká rada měj i právo, dle nabytých zkušeností a nových, nyní snad nepředvídaných poznání přičiňovati i doplňky k obnovenému stavebnímu řádu.

6. K poradám umělecké komisse, zavčas v dennících ohlášených měj přístup veřejný tisk.

Všechno ostatní zůstaveno býti musí taktu a svědomitosti umělecké rady, o jejíž píli, lásce a zdatnosti nemůžeme míti zatím pochybnosti pražádné.

Tím vším není žádáno mnoho, naopak, — uváží-li městská rada ohromnou svou zodpovědnost v těžké této záležitosti, zjeví se tyto požadavky vítanou příležitostí, vrátiti svému sboru všechnu důvěru, která zvláště v poslední době rovnala se už bezmála nulle. O tom, že skutkem tím městská rada předejde všem jiným, při opačném jednání velice možným domněnkám, jakoby to ani nebyl zájem Prahy, ale jednotlivců, který jinak jednat velí — ani už nemluvíme.

Tři miliony vypůjčených peněz městská rada v rukou má, tři miliony zlatých míní se ještě vypůjčit. Je nyní na městské radě, v jakém směru těchto peněz užije, zda ku prospěchu Prahy nebo k její potupě.

Aby však nebyla možna domněnka, že tu k zodpovědnosti volána je městská rada celá, en masse, dodáváme, že tu před budoucností zodpovědným se činí každý přísedící zvlášť — a rozšiřujeme proto svůj návrh i v tomto směru:

Bude jen v zájmu každého jednotlivého člena městské rady, když státi bude na tom, aby o všech návrzích týkajících se přestavování Prahy — hlasovalo se dle jmen.

Jsou v městské radě mužové dobrého zrna, ba někteří z nich trpí

*) »Sind wir doch alle so! unsere Narrheiten bezahlen wir gar gerne selbst, zu ihren Tugenden sollen andere das Geld hergeben.« *Goethe.*

**) Ne tedy, jak se stalo na pohled, že na místo odstoupivšího a pro naši věc zaslouženého p. arch. Bělského — jmenován byl do umělecké komisse městskou radou člověk jako je p. Mürzberger, pán kterého od Dr. Černohorského dělí snad jen titul! Krásná by to byla za chvíli uměl. komisse!

jistě pravá muka při rozhodování o věcech jim drahých a bylo by proto nespravedlivo, aby pohana jedněch stihla i nevinné, třebas v menšině.

Toho dopustiti nemají práva ani nejzarytější vinníci a proto myslíme, že se oběma stranám stane tak po právu.

Diváky 7. března 1897.

Jiří Karmín:

Modlitba k Umění.

Nesmírné, Posvátné, jež se nad špinavým životem v blankytu oblaků vznášíš,
jež na sta vznícených mystickou útěchou pozvedáš ze prachu ve Svoji říši,
šílené vášní a touhou je v objetí rozkoše hýřit a umírat necháš,
k Tobě má zemdlená duše v tisíci výkřicích ve prachu zbožně se modlí!
Krvavé oko své pozvedám ze tmy a zoufání do zahrad paláce Tvého,
přikován ke hrudě země jen toužím a toužím se atomy vůní Tvých spíti,
líbati v zžíravé muce Tvé roucho, jež v tisíci blescích se třpytí a září.
Povznes mě z propasti bídy a vzdechů a kletby jen ke stupním oltáře Svého,
učiň mě knězem Svým, otrokem vůle Své, která od pravěků blankytem hýbá,
dovol ať ve mramor oltáře Tvého stýranou hlavou svou šíleně biji,
vidinou fosforující své srdce, jež touží po Neznámém, v útěchách zkojím.
Ze svatyň Tvojích se pozvolna do výše vine sloup kadidla načernalého,
hořkým svým zápachem prossává zmámená těla Tvých šíleně oddaných kněží,
ve hluchý šedivých blankytů klid zvoní a hřímá ve steru resonanci
hlahol Tvých zvonů, jenž do duše životem ztýraně hojivý lék pozvolna kape . . .
Všemocné, jež jako krvavé slunce v prostorách Vesmíru pyšně se vznášíš
ve výších nesmírných nad zemí, která v mlžinách šedivých stopena pláče
v špinavém vření svých bojů a vražedných zápasů smýkaná od věků stále,
smiluj se nade mnou plačícím v zoufalých slzách, a z veleby oltáře Svého
sešli blesk ke mně, než do bahna banálních životů v posledním štkání se střítím . . !

Jan Opolský:

Zaklení větru.

Na koně šedého vsedl vyhnaný královský syn,
prokletý rodiči, stížený kletbou rodinných vin.
Veliký plášť mu vlaje, vlají kadeře . . .
Šedivý kůň jak letí! Kde síly nabéře!
Prohlubně tmavé, vrcholy, vše s šumem přeletí,
je slyšet koně dýchat, rytíře kvíleti.
Vrchy se stromů sehnou pod koně kopyty,
vzduch kolem zvlní se parami zalitý.
Kde rytíř počine? Kde zasytí svůj hlad?
V černavých hloubkách lesů zůstane někdy stát;

tam koně připne k stromům, uléhá v houštinách,
dokud se neobjeví v dohledu ranní nach.
Pak vyštván kletbou svojí zas koně osedlá,
když nad horami prouhou vzplá záře ubledlá.
I často v nocech dlouhých svědomím probuzen
jezdí a šílí v kraji, až umlčí jej den . .

* * *

Je dlouhý život . . Nežli kletbu střese,
nastakrát bude noclehovat v lese
a slzet v mechu . . Tíž svých rodných vin
v svět roznese vyhnaný královský syn!

K. V. Šembera contra J. S. Skrejšovský.

Z pathologie politického života českého od J. Arbesa.

(Pokračování.)

V jediném deceniu mění se zakladatel »Politik« v boháče, jehož politický a sociální vliv úžasně rychle stoupá. Je netoliko věrným, nezdolným stoupencem konservativní strany české, nýbrž jedním z hlavních, někdy také již jedním z nejhlavnějších jejích pilířů, o kterýž rozráží se příboj jiných politických stran jako o skálu. Roku 1870 vystupuje sice v orgánech svých i ve sněmu českém samojediný proti adrese české většiny sněmovní, tedy proti všem českým politickým stranám tehdejším a skládá mandát; ale v brzku jest zase jedním z nejčelnějších stoupenců národní strany konservativní. Po nové persekuci po pádu Hohenwartově (za ministra Auerspergova) a po svém uvěznění pro neodvádění kolkovních poplatků insertních zakládá J. S. Skrejšovský prostonárodní útočný denník politický »Brousek« a řídě všechny své orgány v tendenci velké a mocné tehdá národní strany konservativní nabývá vlivu a významu stále ještě vždy většího. Po smrti Palackého r. 1876 dostupuje vliv jeho kulminačního bodu. V rukou jeho sbíhají se téměř všechny nitky politiky této strany a on sám zdá se býti na vrcholu své slávy a moci.

Ale nikoli na dlouho.

Přes veškeu zevnější lesk jsou finanční poměry Skrejšovského již od delšího času rozrušeny. Peněžní tísně dostavují se vždy naléhavěji a neodbytněji. Zkouší tutíž vše možné, aby se vybavil aspoň z tísní nejpalčivějších. Jako »finanční talent« v běžném toho slova smyslu, který dovede v čas potřeby vydupati neb aspoň vydlabati peníze i ze skály — dovede kořistiti ze všeho. Než posléze ani tento talent více nepomáhá. Skrejšovskému nezbývá, nežli se odhodlati k poslednímu, proti čemuž se po celou řadu let vzpíral: vzdáti se vlastnictví listu »Politik«.

) příčinách, jež jej k tomu přiměly, zaznamenáváme: Roku 1872 po desetileté činnosti publicistické, páčil si J. S. Skrejšovský, jak ujišťuje, jmění své na půldruhého millionu. Avšak následkem o, že byl krátce po chabrusových volbách pro neodvádění insertních atků kolkovních po 17 měsíců uvězněn, a z různých jiných příčin

finanční poměry jeho povážlivě byly otřeseny. Když pak na podzim roku 1876 následkem úpadku dvou firem a sice svého bratra Františka a téhož manželky Kateřiny nucen byl uhraditi 70.000 zl., za něž ručil, nezbylo mu nežli vzíti útočiště k přiměřené finanční operaci.

Především šlo mu o zachránění politického orgánu »Politik«, za níž prý mu bylo r. 1873 nabízeno 600.000 zl. Z té příčiny vyhledal čtyry ze svých přátel, kterým se uvolil dáti v zástavu svou tiskárnu, když si pro něj vydluží na svůj účet 40.000 zl. Ostatních 30.000 zl. prý si opatřil již jinde.

Jakmile však přátelům těm, kteří byli ochotni přání jeho vyhověti, zvěstoval, že peníze ty chce půjčiti »svatováclavská záložna«, jejímž předsedou byl kanovník dr. Mikuláš Karlach, ihned dva z přátel vzali slovo zpět. Skrejšovský oznámil to Karlachovi, který prohlásil, že se zbývajícími dvěma přáteli J. S. Skrejšovského vezme tiskárnu jeho v zástavu; ale »pro jistotu« žádal, aby místo smlouvy zástavní sdělána byla smlouva kupní s vyhrazením, že J. S. Skrejšovský může závod svůj, jehož cenu si páčil na 80.000 zl., kdykoli zase převzíti, jakmile záložně svatováclavské 40.000 zl. zaplatí.

Smlouva byla podepsána a oba přátele Skrejšovského, Jos. Klička z Prahy a Čeněk Hevera z Kolína, smluvili se dáti listinu s inventářem dru. Karlachovi jako předsedovi veřejného ústavu peněžního. Dr. Karlach prý pak slíbil, že druhého dne peníze přinese. Co následuje, jsou vlastní slova J. S. Skrejšovského — člověka, o jehož opatrnosti, předvídavosti a důmyslu byl skoro každý přesvědčen: »Druhý den přišel dr. Karlach se svým advokátem a místo potřebných a smlouvou vyjednaných 40.000 zl. přinesl všecky moje a mých přátel na osobní úvěr ve svatováclavské záložně eskontované, dosud nepropadlé směnky a cenné papíry s mým spolupodpisem, přiložil k nim několik tisíc zlatých a pravil, tím že je 40.000 zl. spraveno. Takovéto podivné jednání hleděl pan kanovník omluviti tím, že nemá svatováclavská záložna peněz, a on tu chvíli 40.000 zl. jinak vyplatiti nemůže. Ještě téhož dne mi však nabídnul, že zřídí velké družstvo, které by ode mne převzalo »Politik«, dům a tiskárnu, abych, prost starostí o hmotné věci, mohl se výhradně věnovati politické správě podniku«.

Potud vlastní slova J. S. Skrejšovského. Co dělo se po této »výpomoci« v duši J. S. Skrejšovského, jenž se nalézal v peněžní tísni a potřeboval 40.000 zl. v hotovosti, možno se domysliti. Peněžní tíseň jeho byla skutečně nemalá; neboť 4. listopadem 1876 počínaje a 10. únorem 1877 konče, měl pouze »Záložnímu úvěrnímu ústavu« v Hradci Králové zaplatiti neméně nežli devět směnečných dluhů, úhrnem 27.895 zl. 25 kr. Kromě toho naléhali i jiní věřitelé na zaplacení svých pohledávek a jeden z nich (Sch.) konal prý již přípravy ku provedení exekuce proti němu pro pohledávku 5000 zl. Vším tím byl J. S. Skrejšovský donucen podpsati smlouvu ze dne 9. pros. 1876, kterouž zvláštnímu družstvu, jehož plnomocníkem byl Vilém Tierhier, prodal za 385.000 zl. netto pražský svůj dům č. 901-II a tiskárnu s veškerým příslušenstvím, kteréž musila býti později od dra. Karlacha, Jos. Kličky a Hevery, kterýmž byla smlouvou prodána, družstvem odkoupena, (což stalo se kupní sm-

teprve dne 3. července 1877,) nýbrž i vlastnictví žurnálu »Politik«. O prodeji domu vyhotovena byla smlouva zvláštní ze dne 30. listop. 1876, dle kteréž V. Tierhier převzal vlastnictví domu toho za částku hypotečních dluhů 150.000 zl. k zaplacení z hypotéky. Za tiskárnu a za vlastnictví »Politiky« počítána kupní cena 235.000 zl. Podepsáním smlouvy ze dne 9. pros. 1876 přestal tudíž býti J. S. Skrejšovský vlastníkem listu. Ve všech sporech, jež pak následovaly — a na následující klademe hlavní důraz — musilo býti právě jen znění této smlouvy rozhodujícím.

Z té příčiny klademe sem některé nejpřednější postulaty.

Družstvo »Politiky« zavázalo se zaplatiti kupní cenu 235.000 zl. tím způsobem, že zapraví až do této summy za J. S. Skrejšovského všechny částky, jež on ku placení poukáže. Poukázání to stalo se v úplné míře (celých 235.000 zl.) již dne 1. ledna 1877. Mimo částky té převzat byl k zaplacení i hypoteční dluh 150.000 zl. Skrejšovský naproti tomu smlouvou tou se zavázal, že převezme a aspoň na tak dlouho podrží vedení (chefredakci) listu, dokud V. Tierhier, jinak družstvo jím utvořené bude v držení »Politiky«. »Při vedení tom«, praví se ve smlouvě do slova, »pokud se týče směru atd. — bude pan J. S. Skrejšovský vázán jednati podle usnešení družstva.«

Mimo to se zavázal, že mezi tím časem žádného jiného časopisu politického v jazyku německém v Čechách vydávati nebude. Za vedení listu zavázalo se družstvo ponechati Skrejšovskému bezplatné užívání bytu v témž domě, jejž byl družstvu prodal, s veškerým příslušenstvím, jehož byl až dosud užíval. Mimo to měl dostávati roční honorář 4000 zl., jenž mu měl býti vyplácen v měsíčních lhůtách dekursivních. Družstvo vyhradilo si pak právo, jež přeneslo na správní výbor: přijímati a propouštěti síly redakční, literární, artistické a administrační, vyměřovati honoráře, ustanovovati politickou tendenci listu, říditi administraci atd.

Z toho, co právě uvedeno, zcela zřejmě vysvítá, že byl J. S. Skrejšovský dle smlouvy té povinen říditi prodaný list v intencích družstva. Avšak za nedlouho uznal na nutné a domníval se k tomu míti práva: říditi list po vlastním uznání, ba i proti intencím družstva.

Rozmíšky a spory s družstvem skončily v prvních dnech měsíce ledna 1878 tajemnou krvavou událostí v někdejším domě J. S. Skrejšovského, kdy plnomocník družstva, architekt Vilém Tierhier po prudkém výstupu se Skrejšovským v druhém patře domu nalezen byl v přízemí beze smyslů v tratolišti krvi.

Skrejšovský zatčen a podržán ve vyšetřovací vazbě. Rozsáhlým vyšetřováním, ba ani závěrečným přelíčením krvavá událost přesvědčivě nevysvětlena. Skrejšovský, na němž lpělo podezření, že vlastní rukou u srazil Thiera s druhého patra, uznán za nevinna.

Z vězení nevrací se však Skrejšovský již ani jako chefredaktor olitik«, nýbrž zakládá za přispění několika nejvěrnějších svých přátel ý německý denník, »Epoche«, v němž útočí proti někdejším svým itickým stoupencům. Avšak vliv jeho na veřejnost druhdy tak velký · považlivě podlomen, ba ochromen. Nový list nemá ani dostatečný

počet odběratelů, aby byly hrazeny aspoň výlohy nejnutnější. Zahajuje také soudní procesy s družstvem, jež jako v takových případech vždy, vlekou se do nekonečna a nemýlíme-li se, nejsou snad po dnes ještě vyřízeny všechny definitivně. Skrejšovský napíná, ba přepíná všechny své síly, pracuje do úpadu, aby aspoň existenci »Epochy« zabezpečil . . . Nic na plat! Deficity rostou. Z počátku je uhrazují někteří z pranepatrného hloučku nejintimnějších přátel, kteří zůstali mu i po jeho nepředvídaném pádu věrni, zejména dr. Leopold Klaudy a dr. Dašek; ale za nedlouho není možno ani tímto způsobem živořiti. Zastaviv »Epochu« opouští Skrejšovský zdrcen a jako žebrák s četnou svou rodinou Prahu a ubírá se do Vídně, kde — bezpochyby za přispění tehdejšího předsedy ministerstva Taaffea — zakládá listy »Parlamentär« a »Tribune« v kterémžto posledním hájil vládu Taaffeovu . . .

Od té doby byl pro Čechy takořka mrtev. Vídeňské listy jeho docházely sice i do Prahy, ale jen v několika málo exemplářích. Občas vzbudil sice ten onen článek nějaký interes užších kruhů; ale J. S. Skrejšovský sám, jakož i jeho listy časopisectvem skoro všech odstínů politických ignorovány.

I sama smrt Skrejšovského nevzbudila v širších kruzích skoro žádného interesu. — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Po této, ovšem v nejlapidarnějších rysech nastíněné životopisné skizze vizme, jakým asi byl J. S. Skrejšovský jako člověk a všimněme si aspoň některých jeho vlastností, snah a skutků bedlivěji!

Jako pouhý zjev byl to muž opravdový, přísného aneb aspoň chladného výrazu v bezvousé, takořka mramorové tváři.

Při prvním pohledu byla nápadna zemitá její pleť, vysoké, poněkud ploché čelo, úzké rty, energická brada a pronikavý, skoro číhavý pohled. Chování jeho bylo z pravidla chladně odměřené, skoro bychom řekli, aristokraticky diplomatické. Avšak i tak bylo pro znalce lidských povah zřejmo, že muž ten při prvním nepříjemném dojmu může vzplanouti okamžitě hněvem nebo neukrotitelnou vášní. Úsměv v jeho tváři byl řídkostí. Skřivil-li ji někdy přece, bylo nesnadno rozhodnouti, není-li to spíše útrpný nebo škodylibý pošklebek, nežli úsměv v pravém toho slova smyslu. Klid a opravdovost, ba i mračný hněv slušely mužné tváři Skrejšovského daleko líp, nežli jakákoli vlídná a laskavá grimassa. K cizím, neznámým nebo poloznámým byl nedůvěřivý, nesdílný a skoupý na slovo. Vždycky každého dříve zkoumal a každou větu vážil. Sdílnějším, ba i kolegialním býval aspoň někdy v užším kruhu redakčním. Zde padlo často i duchaplné bonmot, nebo pronesen ostrý, ba i příkrý úsudek, jež se někdy rozletěly českým světem.

I vtip, hlavně sarkastický a ironisující, měl Skrejšovský k disposici, a pronášíval jej z pravidla s tváří neúsměvnou, ba mračnou, čímž nabýval výrok rázu úšklebku nebo posměchu a často bolestně raníval. Vtip dobrodušně bezúčelný splynul s úzkých, skoro bezbarvých rtů Skrejšovského zřídka kdy.

Duševní převaha Skrejšovského nad deklamačním pathosem tak zvaných pseudopolitiků a dilletujících pseudopublicistů jevívala se začasté jedinou větou nebo v pouhém slově, kterýmž dovedl politickým rozpravám rázem

dáti jiný směr. Řečníkem v pravém slova smyslu nebyl. Jako přesně myslící hlava a vůbec člověk berouci v úvahu všechny možné okolnosti navykl si nemysliti na hlas. Byl-li k tomu přece donucen, rozvíjel myšlenky své chladnokrevně a tím bez rozhřívajícího vzletu; za to tím přesvědčivěji pro posluchače třeba jen poněkud vnímavého. Přesně logická věta měla v řeči jeho převahu. Řečnická fraseologie a vůbec bombast a okrasné slovní kudrličkářství bylo mu cizí a bezpochyby také protivné.

Byl politikem a skoro bychom řekli, ničím jiným nežli politikem a finančníkem v nejširším slova toho smyslu. Krásná literatura a umění vůbec byly mu cizími. V divadle se nudil, koncertů a vůbec zábav všeho druhu navštěvoval, jen když nebylo společenského vyhnutí.

Všechen jeho zájem byl soustředěn na otázkách politických. Vše ostatní musilo jim býti podřizováno. I skutečné umění, tudíž cosi, co nelze nikdy jakýmikoli zákony sešněrovati, mělo býti po jeho názoru čímsi, co lze dle diktátu podřizovati dočasným proudům politickým.

Jinak žil s veškerým přepychem zámožného muže, kterýž sobě a svým milým, ba i mnohým jiným neodepřel ničeho, cožkoli jim bylo příjemným. Pro svou vlastní osobu však nevyhledával žádných abnormálností. Žil v celku dosti prostě skoro jen své rozčilující a vysilující práci publicistické, v které se cítil nejšťastnějším. Možno-li totiž nazvati někdy šťastným člověka, který neměl ani pokdy, aby třeba jen na čtvrt hodinky vypudil z hlavy své palčivý roj křižujících se myšlenek nejrůznějšího a z pravidla nikoli příjemného druhu. Nesčetní závistníci, jichž měl muž ten skoro tolik jako pochlebníků, neměli mu po našem náhledu mnoho k závidění. Ze sta nebo snad z tisíce sotva jediný by si byl přál vyměniti s ním své místo, kdyby byl musil převzíti také břímě práce a starostí, které ho tížily.

Blahobyt, po případě přepych a suverénnost na venek měly uvnitř svou červotočinu, rozžírající tak zvané štěstí v útrapy, pro jiné, slabší a choulostivější individua přímo nesnesitelné — — — — — — — —

Vším tím, co jsme byli právě zběžně naznačili, nejsou ani fysiognomie, ani způsob života, tím méně činnost J. S. Skrejšovského charakterisovány dostatečně.

Jiní, jak přirozeno, soudili a soudí o něm jinak. Odpůrci a nepřátelé nenalézali dosti temných barev, aby jej dle možnosti seškaredili; přátelé a milostníci, dokud těchto ještě měl, neměli zase dosti dythyrambických výrazů k jeho oslavě. Žádný snad politik a publicista český nebyl za živa od pochlebníků a milostníků svých, jakož i od celé armády hamižných trasořitek tak veleben a vynášen jako Skrejšovský.

Po jeho zmizení s politického výsluní zalezli ovšem i pochlebníci a milostníci do koutů a zřídka kdy ozval se veřejný hlas, který by dobré o vlastnosti třeba jen objektivně konstatoval. Jelikož v průběhu našeho ní bude nám obírati se hlavně výtkami a nejbezohlednějšími invektivy ijícího politického odpůrce, pokládáme za nutné vřaditi sem ku charteristice J. S. Skrejšovského aspoň ještě několik úryvků z péra cizího ... nejpřátelštějšího, tedy také J. S. Skrejšovskému nejpříznivějšího.

časopise »Východ«, jejž r. 1886 po smrti J. S. Skrejšovského,

vydával téhož bratr František, zakladatel a po leta vydavatel »Světozora«, čteme mimo jiné:

»Nebylo muže v Čechách, jenž by byl tolik práce, tolik hmotných obětí přinesl českému lidu jako J. S. Skrejšovský, a nebylo a nebude muže, který by hanebněji býval od vlastních spojenců sklamán jak on. Byl však velkým, neobyčejně nadaným mužem a to postačilo, aby smečka lidí, kteří jej duchem nikdy dosáhnouti nemohli, pojala k němu zášť, a to tím větší, čím více jemu díkem povinna byla . . . Skrejšovský byl muž svrchované energie, vždy čistého ducha, vynalezavý, v prostředcích vždy agressivní, jenž ničeho se nelekaje, sázel nepříteli ránu na ránu, aniž by ho nechal přijíti k oddechu — avšak k tomu družila se neskonalá obětavost. Kde se mu jednalo o politický efekt, o prostředek k útoku na nepřátelskou vládu — tam neznal mezí. Poslední peníz, ba kdyby měl se i vypůjčit na nejdražší úrok, vše obětoval. Nebylo za těch časů politické agitace, kterou by byl nespuntoval, nezaplatil. Bylo-li potřebí v některém ohroženém městě českém listu, hájícího zájmy jeho strany, zřídil na své útraty tiskárnu a vydával list. Listy takové stály jej do roka hrozné tisíce; jediný »Wanderer« ve Vídni za řízení dra Jana Jeřábka pohltil na 50.000 zl. z jmění Skrejšovského. Co Skrejšovský nepořídil, toho staročeská strana neměla a nebude nikdy mít. — —

»Politik«, »Pokrok«, »Český klub«, »Živnostenská banka«, »Pražská bursa« a mnohé jiné jsou jeho díla. On vehnal líné povahy do klubu a nepopřál jim oddechu, až daly se samy do čilé agitace pro stranu. On najal místnosti klubovní, zaplatil napřed ze svého nájemné, i ještě ve vězení, když nikdo klubu ujati se nechtěl, dal ze svých peněz zaplatit domácímu Gottwaldovi půlletní činži 1600 zl. — vše zařídil, a teprv když slepé stádo tam vehnané vidělo, že má uchystané fotely, dostavilo se k hodnostem. Tak z rozličných bachorů, dřevařů a truhlářů dělal Skrejšovský pro veřejný život osoby, a není u nás hodnostáře, kterého by Skrejšovský za troubel nebyl teprve vyvrtal. Známe jich mnoho a je věc obyčejná, že taková individua, když se dostala milostí Skrejšovského na povýšené místo — potom, když byl v neštěstí, nejbídněji se k němu zachovala. . . A co máme psáti o té intelligenci? Tu bylo mnoho nenasycených, oškubaných a neumytých, kteří u Skrejšovského o drobty žebrali. On je dal očistit, nakrmit, ošatit a vzal je do rozličných redakcí svých listů; za dobrodiní ta chovala se k němu tato »intelligence« nejbídněji. — Nadešla doba mizerných povah a prázdných hlav. Ta naše společnost nevytrpí docela mocného, gigantického; ta mizerná závist, ta ničemná prázdnota hledá slabých stránek každého veleducha. Nejprve jej hýčká, obdivuje, potom se ho bojí, hledá příležitosti, aby se ho zbavila a za špatného a nehodného jej prohlásila — jen aby ta všeobecná prázdnota ducha stala se uvenálním měřítkem hodnoty společenské. — — —

Kdo nad rakví Skrejšovského nepocítil nestálost všeho vezdejší štěstí, pošetilost lidskou zaklá lající si na jiném, slávě, bohatství, ten nel by ani člověkem. Tak tragického osudu, jaký potkal Skrejšovského, n k nalezení. Kdo měl lidský cit, strnul nad tím osudem; největší politic odpůrce Skrejšovského dr. Julius Gregr, odpustil jemu, uznal, ocenil n

hrobem svého protivníka jeho zásluhy; jen šlechetné duše. — — Nechť si pamatují nepřátelé i přátelé Skrejšovského, že ani on, ani jeho přečetné chudé příbuzenstvo, i když byl v postavení nejmocnějším netěžili ni haléře z veřejného úřadu nebo jmění.

Marně byste hledali, že by byl na jedno místo obecní nebo veřejné nastrčil někoho ze svých příbuzných, které nade vše miloval . . . To sobě pamatujte! Obětoval více než-li vy všickni dohromady; ale nikdy, nikdy nehledal zisku ze svého vlivu. Pokud měl, dával své, a když již neměl, vydlužil se; dal vše své jmění v šanc a v záhubu atd.«

Potud úryvky z povšechné charakteristiky J. S. Skrejšovského z péra nejbenevolentnějšího. Úkolu zkoumati přesnost charakteristiky té s přísně historického stanoviska vzdáváme se prostě z té příčiny, že u osobností, o nichž (jako právě o J. S. Skrejšovském) úsudky vrstevníků přímo diametrálně se rozcházejí, přesné a aspoň relativné stanovení historické pravdy vyžaduje samostatného a k tomu objemného pojednání s příslušnými přesvědčujícími doklady.

Obracíme tudíž pozornost čtenářovu pouze k některým momentům. Pisatel citované charakteristiky bezpochyby sám ani nepostřehl, že chtěje nadání a světlé vlastnosti J. S. Skrejšovského postaviti do nejpříznivějšího světla, vydává mu místy vlastně vysvědčení skoro duševní chudoby. Skrejšovský jeví se nám býti dle citovaných slov snad vším jiným, nežli znalcem lidí, jakým každý, kdo chce státi v popředí politického a jiného hnutí, přede vším jiným býti musí. Kdyby tomu nebylo tak, byl by věděl a také se tím řídil, že člověk, ať jakkoli mocný a nadaný, jest naprosto samostatným toliko tehdá, když je sám. Každý styk s jiným člověkem činí jej více méně závislým a nutí ku koncesím, ať již v tom neb onom směru. Byl by věděl a také se tím řídil, že každý tak zvaný »vůdce« politické strany nebo jakéhokoli jiného sdružení přísně vzato jest vlastně *vedeným* a nikoli vedoucím, že — chce-li býti »v čele« nebo středem třeba sebe nepatrnějšího hloučku — musí se chtěj nechtěj podrobiti diktátu většiny, že nemůže a nesmí býti v názorech snahách a činech svých samostatným, že může je sice propagovat, že může se zasazovat o to, aby je většina přijala za své; ale že v témž okamžiku, kdy chtěl by myšlénky a plány své realisovati *proti* vůli většiny, přestává býti »středem« nebo »vůdcem« a klesá v úroveň člena menšiny.

Vše to osvědčilo se na samém J. S. Skrejšovském. Kdyby se mu bylo podařilo získati jakýmkoli způsobem většinu družstva pro sebe, byl by na jisto vyšel i z poslední vazby aspoň zase jako chefredaktor »Politiky« a byl by i na dále — ovšem zase jen ve smyslu většiny družstva — mohl dále působiti.

Nebo — kdyby se mu bylo podařilo získati prostřednictvím »Epochy« šinu národa proti družstvu »Politiky«, byl by mohl — ale ovšem také ve smyslu většiny národa — přes veškeren odpor svých odpůrců — ? působiti.

Ale nepodařilo se mu ani to, ni ono. Po katastrofě s Vilémem rhierem zůstal sám.

Nepochybujeme ani dost málo, že snažil se ze všech sil získati si rženců; ale úsilí jeho zůstalo marným. Nejsa zvyklý státi v životě

a v působení svém sám a sám a pracovati bez ohledu na úspěch výlučně jen ve smyslu vlastního přesvědčení, nedovedl se, když taková situace konečně nastala, vpraviti v nový stav věcí. Individualitám, jako byl J. S. Skrejšovský, »vůdcovství« vůbec nesvědčí. Jako žurnalista a vůbec jednotlivec, který by se vzpíral názorům většiny, mohl Skrejšovský vždycky existovati a časem svým domoci se uznání svých snah. Ale takováto existence jest příliš trnitá a J. S. Skrejšovský nebyl v době svého pádu mužem, který by byl měl netoliko odvahu, ale i dostatek schopností zahájiti kariéru prostého individua, jakých jest v národě našem celá armáda.

V povaze lidské vůbec J. S. Skrejšovský se mýlil, a mnohé, co jej stihlo mělo po našem náhledu příčinu v této jeho neznalosti povahy lidské.

Než podrobme jen ještě některé momenty z citované charakteristiky logické analysi, abychom se jaks taks vpravili v pravý a nijak nepreparovaný jeho charakter. Nás přede vším zaráží místa, že »není u nás hodnostáře, kterého by Skrejšovský za troubel nebyl teprve vyvrtal« — a že z rozličných »bachorů« (čímž jest míněn Ferdinand Vališ, sládek »u Bachorů«, který zemřel jako purkmistr pražský), »dřevařů« (čímž jest míněn Petr Fišer, zbohatlý duševní obmezenec, po nějaký čas starosta města Smíchova a mnohonásobný hodnostář, zejména předseda divadelního družstva, družstva »Politik«, klubu českých poslanců atd.) a »truhlářů«, (čímž míněn jest továrník Emanuel Skramlík, taktéž bývalý purkmistr pražský) »dělal Skrejšovský pro veřejný život osoby.«

Byli-li tito mužové skutečně jen čímsi, z čehož musily býti dříve J. S. Skrejšovským »troubele« vyvrtány, proč tedy, ptáme se, nevyhledal k »troubelům« material více méně navrtaný nebo docela již úplně vyvrtaný?

Proč — měl-li J. S. Skrejšovský moc dosazovati na místa starostův a jiných hodnostářů kohokoliv chtěl — proč dopomáhal právě takovýmto, jak panegyrik jeho úšklebně praví, »bachorům, dřevařům a truhlářům« k hodnostem tak vynikajícím?

Dva z těchto »troubelů«, J. S. Skrejšovským teprve prý vyvrtaných, znali jsme osobně a můžeme se o nich vysloviti aspoň několika slovy.

Ferdinand Vališ byl naším spolužákem. Když jsme se s ním po letech r. 1868 zase setkali, nemohli jsme se již z jeho mládí na nic upamatovati. V tu dobu byl ženat a sládkem »u Bachorů«. Byl to klidný, počestný, a chceme-li i trochu šosácký měšťan, kterému ani ve snu nenapadlo, že by mohl někdy hráti nějakou úlohu ve veřejném životě. Denně sedával podvečer v kruhu známých svých hostů za jedním a tímže stolem, bavil se pražským klepem a naslouchánim různým hovorům, planým i vážným a opravdovým, někdy však i svrchovaně zajímavým. Společnost, s kterouž se každodenně stýkal, byla míchaná. Časem zapadl do ní i člověk geniální jako na př. Josef Jiří Kolár, který býval v hospůdce »u Bachorů« častým hostem; slovem Vališ měl dobrou, ba chceme-li výtečnou příležitost seznámiti se pouhým naslouchánim pod večer s lokalními a jinými poměry pražskými, jako málo kdo. Duševní obzor jeho nebyl široký, vzdělání tuctové a povrchní; ale v znalosti poměrů praž-

ských vůbec hned tak se mu někdo nevyrovnal. Znal každou, jen poněkud vynikající nebo čímkoli nápadnější osobnost pražskou netoliko dle jména, ale na mnoze i osobně, ba začasté i jako její biograf. K úřadu obecního staršího pražského, zejména k úřadu tak zvaného »otce chudých« a podobnému měl Vališ kvalifikaci úplnou a jsa muž poctivý, umírněný a rozvážlivý, byl by již na sklonku let šedesátých v hodnosti takové platné služby konal.

V tu dobu neměl však vůbec ani zdání, že by mohl působiti veřejně, leda jako velké dítě hrající si na vojáky. Byltě členem pražského sboru městské pěchoty, jejímž velitelem byl tehdá J. M. Šáry, sládek na Slovanech, na něhož Vališ žárlil, ba kterého tak z plné dobré duše své nenáviděl. Z jakých asi příčin, dovtípí se zajisté každý, když dodáme, že nejvyšší ambicí Ferdinanda Vališe v tu dobu bylo: státi se lajtnantem u městské pěchoty. — Že stane se primatorem města Prahy, že podobizna jeho bude pro paměť potomstvu zavěšena v primatorské síni staroměstské radnice a že mu vděčná Praha vystrojí pompésní pohřeb, jako by byl zemřel »rytíř ducha« par exellence, dobré, prosté duši té v tu dobu, ba i v prvních letech sedmdesátých ani ve snu nenapadlo ...

Druhý z »troubelů« byl Petr M. Fišer — přímo příslovečný duševní obmezenec a přece člověk všemi mastmi mazaný, o jehož avanturách v obojím směru možno vypravovat celé kroniky. Byl také »mecenášem«, který však nic, pranic nepodporoval zadarmo; směšně titěrný, samolibý, vrtošivý stařec drsného chování, bezohledný, a ve výrazech naprosto nevybíravý. Hodnosti starosty města ze Smíchova nedomohl se však ani protekcí, aniž jakýmkoli přispěním J. S. Skrejšovského, nýbrž vlastními »zásluhami« a vlastní silou, po případě vlastním »nadáním«, jež se rovnaly tak skoro nulle. K hodnostem a důstojnostem jiného druhu dopomohl mu J. S. Skrejšovský bezpochyby skutečně a jak z několika slov citované charakteristiky zřejmo, na jisto jen »po zásluze ...«

O třetím z »troubelů« J. S. Skrejšovským teprve vyvrtaných, kterého osobně neznáme, neosobujeme si žádného soudu, a dodáváme k povysvětlení jen ještě tolik, že všickni tři figurují v seznamu věřitelů J. S. Skrejšovského s pohledávkami: F. Vališ s 5007 zl., P. M. Fišer s 5400 zl. a Em. Skramlík s 5724 zl.

Neméně nás zaráží také passus o »nenasycených, oškubaných a neumytých,« kteří prý přišli ku Skrejšovskému žebrat o drobty, a které prý dal Skrejšovský »očistit, nakrmit a vzal je do rozličných svých redakcí« a kteří prý se pak za všechna dobrodiní chovali k němu nejbídněji ... Kdyby bylo do slova pravda, co zde uvedeno, vydává se tím právě jen J. S. Skrejšovskému vysvědčení nehrubě lichotivé.

Proč, ptáme se, obsazoval J. S. Skrejšovský redakce svých listů právě jen takovými? Jako by nebylo bývalo v národě českém a mezi [illegible]ráty a žurnalisty také aspoň několik — nasycených, neoškubaných [illegible]mytých!

(Příště dále.)

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Stanislav Przybyszewski: Satans Kinder. Román. (Nákl. Alberta Langena v Mnichově.) Nová práce Przybyszewského nese všecky vlastnosti, pro které se tento německy píšící Polák stal jedním z nejvlivuplnějších autorů pro naši literární mládež. Je to skvělý literární zjev, jeden z těch, kteří sotva se objeví, elektrisují a oslňují jako meteor. Jeho rychlé úspěchy vysvětluje především odvaha, s níž dovede se zaryti do nejtajemnějších spodin duše, do těch pekel, kde řvou vášně, kde koření pohlaví, kde vedle nejpříšernějších zločinů klíčí nejčistší exstase, kde člověk bestie podává ruku člověku aristokratovi. Celé dílo Przybyszewského kotví na zvláštním paradoxním pojetí psychologie, jehož otcem v moderní filosofii je Schopenhauer a nejúspěšnějším zužitkovatelem Nietzsche. Je to totiž společný odpor k duchovnímu jakožto rozumovému, intellektuelnímu a hledání vlastní podstaty člověka v podvědomém, nerozumovém, instinktivním a spontanním. Schopenhauer tomu říkal vůle, Przybyszewski říká tomu duše. Duše je mu tedy ne to, co se projevuje rozumem, vědou, logikou, mravním řádem, stavy nitra, které zvykla psychologie jmenovat »vyššími« — toto všecko je mu jen »duchem«, t. j. něčím sekundárním, plochým, plebejským — ale duše je mu všecko to, co koření hluboko dole, co splývá už až s tělesným a pudovým, co se neřídí zákony našeho rozumu a vůlí, nýbrž co žije svým vlastním, tajemným životem, co tvoří za našim denním, psychologickým Já druhé Já neznámé, substancielní, co vybuchá jen ve vzácných hodinách a nejmohutněji se projevuje v erupcích a požárech, které stravují celý organism a boří umělou budovu logických a sociálních vztahů, v těch obrovských vnitřních katastrofách, jímž říkáme šílenství a zločin, ve všech velikých vzplanutích, ať náboženských či satanických, asketických či bestiálních, v krásném šílenství umělce genia či v křečovitém zuření a ekstasích celých davů a národů. V tom všem mluví pro Przybyszewského »duše«. Demonstroval to theoreticky ve svých studiích Zur Psychologie des Individuums a Auf den Wegen der Seele, na celé řadě moderních uměleckých duchů od Chopina až k Munchovi s uži nejnovějších poznatků fysiologických a psychofysických. Kritickým j portrétům dostává se tím zvláštního zabarvení: umělec je tu studován jako abstraktní činitel literárních nebo uměleckých dějin, nýbrž je zac cena poslední nejjemnější essence jeho lidské bytosti, celý ten spe-

přízvuk jeho nervové soustavy, který jej právě činí tím čím je, Chopinem nebo Nietzschem, Hanssonem nebo Vigelandem. A umělecky zužitkoval Przybyszewski zmíněnou svou koncepci psychologickou v řadě románů, jejichž společný typ tvoří lidé, nesoucí v sobě na nejvyšší míru vyhnané příznaky kulturní dekadence. Jejich tragická zlomenina spočívá v tom, že mají i nesmírně vysoko vyvinutý intellekt i to, čemu Przybyszewski říká »duše«, že mají hypertroficky vyvinutý, celou jejich bytost centralisující mozek i rozpoutanou, šíleně řádící pohlavnost, že jsou genii, šílenci, zločinci, aristokraty i otroky bestiálních choutek, všecko v jediném chaosu a nelogickém střídání, které je právě příznakem bytostí dekadentních, rozkládajících se, odtržených od mateřského těla společnosti a kroužících jako osamělé buňky. O tom všem nám vypravují tyto romány, předvádějí nám tento psychický typ ze všech stran, zobracují ho všemi směry a staví jej do nejrůznějších zorných úhlů. V Totenmesse a Vigilien do plamenů závratného lyrismu a visionářství. Základní motiv je zde vyjádřen jako boj mozku s pohlavím. I následující na to trilogie Homo sapiens, obsahující tři romány: Über Bord, Unterwegs a Im Malstrom hraje na struny této podivné erotiky. Jejich společný rek je dle mravních měřítek zlosyn: ničí panenské životy, klame ženy, které ho milují. Knihy tyto malují s úžasnou intuitivností klíčení a uzrávání těchto úmyslů hluboko v duši, nežli se stanou skutky. Právě tak předvádí De profundis duši, mučenou úmysly krvesmilství. Jsou to všecko nové variace na Raskolnikova Dostojevského, je to stále zachycování duše v těch osudných hodinách, kdy z jejích tajemných hloubek počínají tryskati plameny zkázy a rostou s děsným neodvratným fatalismem do výše katastrofy. Neboť dle zmíněné theorie je duše jen v takových chvílích vznešená a zajímava, v hodinách pravidelných všedních svých funkcí a spořádanosti je plochá a plebejská.

Satans Kinder předvádějí jmenovaný typ z nové stránky. Dekadentní aristokrat, člověk nejjemnější struktury nervové a nejvyspělejšího intellektu, při tom zároveň člověk »Jenseits von Gut und Böse« jakožto syn Satanův, jako ničitel, jako »Král nového Sionu«, jako shromažďovatel všech ostatních dětí Satanových, jichž užívá jako nástrojů velikého díla zkázy — to je thema knihy. Je to Gordon, mladý intelligentní muž v kterémsi polském městě, na venek dobře vychovaný člověk z nejlepší společnosti, uvnitř však sžíraný touhou po ničení, ne ničení za nějakým programem reformním, ať už socialistickým či anarchistickým, nýbrž po ničení absolutním, které je samo sobě rozkoší. K němu kupí se a lnou jako k svému pánu všecky »děti Satanovy« v onom městě. To jsou všichni ti »kdož zoufají, kdož mají úzkosti, jejichž svědomí je obtíženo«: muž, jenž má na svědomí vraždu dítěte, student souchotinář, jenž ví, že musí zemřít a nenávidí proto všecky živoucí, zločinci a zoufalci všeho druhu. Do všech těchto hlav hodil Gordon ůj pekelný plán: zapáliti na několika stranách město, zmocniti se stské pokladny k dalším podnikům, zničiti továrnu a rozzuřiti tisíce zaměstnaného dělnictva k dalším dílům zkázy, vyvolati všeobecný rozat a krveprolití . . . Celý román není něž jediný postup, jimž působí ordon na své spojence a nástroje, neustálé přemlouvání a našeptávání,

K čl. J. Holub.

překonávání váhajících a povzbuzování bojácných ďábelskou silou suggesce a silnější vůle. Tito lidé tráví celé noci ve vzájemných návštěvách, stále jen kouří, opíjejí se koňakem a vedou nekonečné subtilní rozmluvy toho asi druhu, jaké vedli inkvisitoři se svými mučenými obětmi; milující se muži a ženy mluví spolu jako ďáblové, stále připraveni na sebe se vrhnouti, a mezi tím plán zraje a zraje a stává se na konec skutkem. Město hoří na několika stranách, vojsko střílí do lidu, nástroje Gordonovy propadají zkáze a mukám svědomí, ale on sám »král nového Sionu« dívá se hrdě na své dílo, připraven k novým činům . .

Se stanoviska sociálního je to kniha zlá, zrovna pekelná. Se stanoviska čistě uměleckého je to virtuósní kus psychologické intuice a bravurní čin odvahy. Nevím, kolik jiných autorů by dovedlo vylíčiti rukou tak pevnou a neochvějnou tyto pekelné výhně v duši, v nichž člověk přechází v ďábla. Ale moralista a sociolog nemusí se ani takovýchto knih lekat. Bylo by směšno bát se, že by román mohl nadělati z lidí takových dětí satanových, jaké líčí. Neboť není to ani nic svůdného ani závidění hodného. Tito lidé jsou vesměs politování hodni ubožáci. Princip »mimo dobro a zlo«, uvádí se zde sám v absurdnost. Neboť proč zuří tito lidé takovou žízní po ničení? Jen proto, aby zapomněli na muka svědomí, neboť každý z nich ho má něčím obtíženo. Tyto typy immoralismu předpokládají proto — zvláštní to ironie myšlenkových sběhů! — nejcitlivější smysl ethický. Posmívají se měšťácké morálce, ale při tom šílí bolestí nad spáchanými zly. Všecky tyto processy jsou na ruby obrácenou demonstrací toho fakta, že člověk nemůže existovati bez hodnot ethických. Tito lidé je ztratili a proto cítí kolem sebe tak děsnou pustotu a nicotu, do níž chtějí strhnouti okolní svět. A pak: všickni

tito lidé byli jednou socialisty nebo anarchisty. Jejich satanská činnost má tedy za východisko uvědomění si nespravedlnosti sociální. Chtějí svět zničit, protože v něm je tolik křivdy a úmyslně udržované bídy — hle! tedy zase hodnocení ethické! A když už měříme jejich čin beze všech odhadů mravních, jen s hlediska síly: je to vlastně něco tak velkého a imponujícího zničiti kus města a vyvolati dělnické nepokoje? Co jest takové jedno polské město proti celému světu, jenž jde klidně dál svým krokem? Nač takové nadčlověcké allury, kde se nezpůsobí na povrchu země ani tolik, jako spůsobí na těle štípnutí jediné blechy? »Král nového Sionu« uvidí na konec, že je pouhým lidským červem jako jiný, leda že směšnější než jiní v bezmezné nadutosti svého já a pak bude moci zavzdychnouti s Goetheovým Mefistem:

»Was sich dem Nichts engegenstellt,
das Etwas, diese plumpe Welt.
so viel als ich schon unternommen,
ich wuste nicht ihr beizukommen,
mit Wellen, Stürmen, Schütteln, Brand;
Geruhigt bleibt am Ende Meer und Land!«

Kj.

Pierre Louys: Aphrodite. Moeurs antiques. (Paris. Librairie Borel). Nejvýznačnější novinka loňského francouzského literárního trhu. Autor její, známý už před tím veršovými pracemi na antické motivy, jmenovitě svou mystifikací Les Chansons de Bilitis (vydával totiž tyto verše za písně skutečné řecké kurtisány) odvážil se tu k širokému obrazu jednoho z nejpamětihodnějších úkazů antického světa: jeho života pohlavního. Maluje ho však ne jako onu příslovečnou antickou »rovnováhu duše a těla«, nýbrž zachycuje ho v době a místě, kde tělo, už je vlastním suverenem, a kdy nastává veliké křečovité rozpoutání jeho démonických sil. Jsme v Alexandrii, v hellenistickém státě egyptském, za panování královny Bereniky, ve velikém rušném kulturním středisku, v době, kdy civilisace řecká byla nejbohatěji rozprostřena, skvělá a zářící, ale když už dávno bylo překročeno poledne, kdy veliké dny Athén a Sparty byly zapomenutým snem a celý tento svět schyloval se k západu. Veliké spojovací a tvůrčí ideje vyvětrávají, celek upadá v rozklad, ale tím bohatěji rozčleňuje se život individua. Pohlavnost stává se tu vládkyní dne, tisíce mužů a žen uctívá denně křečmi rozkoše nesmrtelnou Afroditu, která přestává zde být už smavou bohyní svrchované krásy a začíná splývati s démonickými božstvy Východu. Veliká organisace alexandrinských kurtisán žije jen jejímu kultu. Ale všecko to, nač my, s židovsko-křesťanskou krví v žilách, zvykli jsme se dívati sklem rozhorlení starozákonních proroků a Apokalypsy jako na velikou zkázu, smilstvo a bestialitu, z toho vykouzlil mladý autor francouzský usměvavý o společnosti, žijící v kráse a absolutní svobodě pudů. Ale nemohl vyhnouti, aby tento domnělý obraz ztraceného ráje nepotřísnil krví by z něho nečpěla hanba otroctví. Pudy tam byly svobodny, ale ~~~k nebyl svoboden. Je-li v tomto uměleckém pokusu ukryta touha ávratu k těmto mravům, nemůže nikdy žádati prosté jich opakování. ~~~ Hellady bylo by dnes právě takovou reakcí jako křížení středo-

věku. Ve snech lidí moderních volá pravda tělo po své rehabilitaci a svobodě, ale tolik věků spiritualismu, monogamie a zjemnělých erotických vztahů nedá se vymazati z dnešních duší. Tělo se může v budoucnosti emancipovati jen na ramenou a předpokladech našich mravních pojmů. Bylo to svrchovaně sice krásné a umělecké, mohla-li řecká kurtisána žíti jen kultu svého těla jakožto nejvyššího zjevu pozemské krásy, ale řada dalších století až po naše dny probudila v ženě na tolik duši, že každé opakování tu je nemožno. Právě největší moderní umělci Dostojevský, Tolstoj, Ibsen jsou to, u nichž žena váží jen jako duše, jako hodnota mravní. Kniha Louysova má nicméně svůj význam jakožto prospěšná protiváha proti literatuře pruderistní, kleštěnecké, proti jistým allurám symbolistů a praerafaelistů, u nichž se žena scvrká na pouhý etherický, sechřadlý, nemocný stín. Tato kniha má, jak dobře o ní řekl Remy de Gourmont, »význam protijedu", neboť kde je pohlavní život otráven tolikerým pokrytectvím a lživostí jako v naší společnosti, je třeba jej očisťovati silnými dávkami sensualismu. Jako ukázku nového hellenistického směru v nejnovější produkci francouzské, paralysujícího proudy symbolistní, přinášíme proto napřed v překladu předmluvu Louysovy knihy a úryvek z 2. její kapitoly. »Aphrodite« má také svou zajímavost jakožto poslední dosavadní stanice moderního hellenismu. Stálo by za zvláštní studii sledovati jeho minulou dráhu od humanistů XV. a XVI. věku a francouzských klassiků až k Winckelmannovi, Goethovi a Keatsovi a odtud až k Leconte de Lisleovi, Carduccimu, Nietzchovi a Louysovi. Ukázalo by se tu, jak každý z nich nacházel v širokém a nekonečně bohatém světě řeckém, co dle své individuality tam hledal. *K.*

Moderne Dichtung gesammelt von Alfred Guth — Josef Adolf Bondy. I mezi mladými pražskými Němci začíná se to hýbat, a co zvlášť karakteristické: jejich literární pokusy jeví zřejmou snahu jíť ruku v ruce s Čechy! Nejlepší jejich veršová kniha »Larenopfer« od René Maria Rilkeho byla, jak známo, věnována českému životu a tento pokus o almanach, jejž máme právě v rukou, vykazuje mezi patnácti jmény autorů čtyři česká: pp. Karáska, Machara, Sovu a Vrchlického. Takové zjevy jsou jistě správnějšími ukazateli skutečného poměru národností nežli postavení klubů v parlamentě. Myslím však, že není to se strany mladých Němců jen ostentativní kladení důrazu na možnost kulturní součinnosti, přenášející se přes štvanice nevzdělaných politických partají, ale i splátka jistého dluhu vůči nám. Neboť nedá se upříť, že na zárodky mladého proudění mezi českými Němci měla mladá naše literatura rozhodný vliv. Dosud nestojí ovšem mladé německé talenty ještě na vlastních nohou. Sborník jejich je pramálo revoluční. Sotva že se odvažuje v Idylle p. Bondyho ironisovati shnilé hospodářství pražské německé společnosti. I dokonce hlava kasiňácké literatury p. Alfred Klaar je tu zastoupen bezvýznamnou rýmovačkou! Vedle toho jsou [illegible] z Pražanů: Fridrich Adler (také ne nový, překládal už před l[illegible] z Vrchlického), J. A. Bondy, Emil Faktor, A. Guth, Hugo Salus a v M[illegible] chově nyní žijící R. A. Rilke. Mimo to pak někteří autoři vídeňští a b[illegible] línští. Co karakterisuje pražské, talenty je především jistá měkkost, dr[illegible] nost motivů, snaha po zpěvnosti a barvě. Nejdou ještě tak hluboko

nitra, do vidin a snů jako naši, nemají tvrdosti a vzdoru. Nejlepší verše jsou bez odporu Rilkeovy, mají podivuhodnou vůni a noblessu. Překlady z češtiny nejsou podány ve výběru dost karakteristickém. »Moderne Dichtung« bude dále vycházeti v nepravidelných lhůtách. Přejeme jí, aby se jí podařilo, stvořiti mezi našimi německými krajany kus novéhc, lepšího uměleckého života! *C.*

J. Arbes: Romanetta. (Arbesových Sebraných spisů díl I.) Také jeden soukromý nakladatel, jeden ze »škůdců« privilegovaných obchodníků s literaturou! Nač všecko dává nám mysliti pouhý ten fakt, že p. Arbes vydává své Sebrané spisy! Vzpomínáme na vše, co za tím leží: na celý život českého literáta, jenž sestárnul s pérem v ruce a jen s ním se probíjel životem, jenž kdyby byl pracoval v jiné literatuře a v jiných poměrech, jmenovitě v takových, kde by byl mohl pracovati pomalu a s jediným zřetelem na rozvinutí svého uměleckého fondu, byl by dnes slaveným a v teple sedícím členem společnosti, jehož však naše bídné poměry nutily pracovati stále a za každou cenu, pracovati mnoho, a jenž dnes tu stojí přezírán a umlčován svými vrstevníky, z nichž mnozí mají veliké slovo v literatuře a společnosti, ačkoliv mu snad nenesahají ani po pás. Splatiti J. Arbesovi tento dluh, jest proto čestnou úlohou nás mladších. Můžeme to činiti tím raději, čím více poznáváme, že autor Romanett není toliko jednou z nejdůležitějších literárních postav našich let sedmdesátých, daleko důležitější než mnoho jiných, v každé čítance přežvykovaných, ale že byl na ona léta autorem vzácné originelní síly, sršící iniciativou a smělými koncepcemi, a dokonce že byl pro onu dobu v nejednom ohledu hotovým průkopníkem modernosti. Uvádím zde jen tyto tři momenty: J. Arbes byl prvý u nás, kdo se nebál největší fantastičnosti látek a podpíral ji dokonce o základy exaktních moderních věd. Za druhé: J. Arbes byl první, jenž se staví mimo limonádově sladký »idealismus« tehdejší naší produkce a dovede ostentativně a prudce ve svých pracech applikovati doktriny determinismu a materialismu, a to v letech, kdy ještě ani Zola neměl pro ně místo vybojováno. A za třetí: J. Arbes podává vedle Pflegra prvé pokusy o román sociální. Jest vůbec jeden z prvních u nás, jenž už v letech šlechticko-státoprávní politiky procítil celou tíhu moderního problému sociálního a stavěl do popředí sociální stránku v životě našeho lidu. To všecko bylo ovšem v oněch letech historicko-vlasteneckých povídkářů a romanticky cukrujících poetů něčím neslýchaným, drsně a nápadně se odlišujícím. Dnes už ovšem není exaktní vědeckost, determinism a materialism na programu dne, naopak »moderní« znamená dnes reakci proti nim, ale v tehdejších letech bylo to vše nejsmělejší a nejvýbornější modernostĺ, stadiem myšlení, jímž se musilo projít. Arbes zůstává jediným typickým představitelem tohoto stadia — tím vším je nám daleko bližší než všickni jeho současníci, tím vším přičleňuje se k stadiu našemu, které jest prostým kračováním jeho. Věda — umění, logika — fantastičnost, materialism, determinism atd., tyto a jiné otázky vrou klopotně pod povrchem jeho díla a to jsou právě otázky, k nimž každý z nás dnešních kdysi hledal svou odpověď. Proto je nám právě většina ostatní naší starší produkce lhostejna, že zůstávala k těmto a podobným otázkám vlažna, že jí

chybí tento prudký myšlenkový kvas. Mimo to však měli bychom si vážiti Arbesa pro jisté umělecké momenty jeho díla. Jest v romanettech smělý fantasik, jenž umí prudce a dovedně podmaniti si čtenáře a a vlákati jej v illusi, jenž zná dobře to tak dnes moderní umění suggesce jistých stavů pološera a hrůzy. A to všecko na půdě specielně a typicky české: jest to zvláště stará Praha, Praha malostranských paláců, klášterů, Loretty, ulic a plácků, jejichž reální vzezření dovede Arbes slíti s rozplývavými obrysy obrazů, viděných ve snách a dálných vzpomínkách z mládí, Praha, která zde vstává před námi jako noční vidina, plná napínavých tajemství a příšerných záblesků fantastiky. To všecko platí o »Ukřižované«, která tvoří prvou polovici tohoto svazku Sebraných spisů. Je to vedle Sv. Xaveria nejkarakterističtější a nejuměleckější práce Arbesova, která má už v literatuře místo tak pevné, že by bylo zbytečno o ní se šířiti. Tam je celý Arbes, všecky snad jmenované význačné rysy jeho tvorby tam najdete. Méně významná je druhá práce »Anna a Marie.« Nejen, že jí chybí tyto typické rysy, pročež nezasluhuje vlastně ani názvu romanetta, ale vadí i přespříliš ná rozvleklost a příliš okázalé vystupování snahy po quasi vědecké demonstraci a to právě s nanejvýš choulostivou látkou psychickou. Kdybychom na krásně přiznali determinismu i v psychologii jeho práva — ale vysvětlovati procesy erotických citů takovýmto mathematicky přesným spůsobem přece jen nejde. Goethovi ve Wahlverwandschaften tanula sice na mysli podobná myšlenka, ale to byla přec jen vzdálená analogie s chemií, zde však vystupuje p. Arbes s takovými nároky na exaktnost, jakých umění splniti nemůže a jakých také ani nepotřebuje. — Příští svazky prací Arbesových vynesou jistě všelicos znovu na povrch, co nezaslouženě bylo zapomenuto a přehlíženo.

Rč.

Z ruchu literárního a uměleckého.

— Cyklus přednášek o moderní literatuře a divadle, jejž uspořádá v příštích týdnech spolek »Intimní volné jeviště« bude zahájen už 24. dubna přednáškou F. V. Krejčího o Ibsenovi. Místo přednášky bude oznámeno denními listy. Další přednášky budou následovati v týdenních lhůtách. Vstupné: na jednu přednášku 20 kr. (studentstvo 10 kr.) na celý cyklus 60 kr. Členové spolku mají vstup volný. Spolek »Intimní volné jeviště« uspořádá mimo to v nejbližší době divadelní představení. Přihlášky nových členů přijímá redakce Moderní Revue i redakce »Rozhledů«. Zápisné činí 50 kr., půlletní příspěvek 1 zl. (mimo to 10 kr. na legitimaci.)

(Zasláno.)

Před vydáním »Pohádky máje.«

Poněvadž se mi následující poznámka nijak do knihy hoditi nechce, upozorňuji aspoň touto cestou, že k bájeslovné partii »přástek« (Poh. máje kap. V. 164—173) přirozeně — ani poznamenávat bych to nemusil — jako materialu užito bylo přístupných mně tradicí nár. mythologie, zvláště pokud bohatě uloženy jsou v znamenité instruktivní knize dr. Máchala »Bájesloví slovanské«, vydané v nakladatelství F. Šimáčkově. Všechno ostatní mimo daný mně material, duch, zpracování, charakter a všechna atmosféra této partie »přástek« je dílem mým.

Diváky, 4. dubna 1897. V. Mrštík.

Divadlo.

V Juliu Zeyerovi byl v posledním čase objeven dramatik, a to má za následek, že už třetí z jeho divadelních prací, vydaných před lety jako díla jen knihová, bez naděje na provedení, vidíme na jevišti a vnímáme je s plnou svěžestí skutečných premier. Po »Neklanu« a »Z dob růžového jitra« došlo na »Doňu Sanču«. Psáti drama ze španělského XIV. století jest pro českého básníka z XIX. stol. jistě hodně tvrdým oříškem, vyžadujícím především exotického talentu par excellence. Takovým p. Zeyer však je. Není pouhý diletant, střídajíc různá prostředí jako kostýmy — vpracuje-li se do některého, dovede zachytiti jeho duševní rysy, jeho zvláštní vůni a poesii. Doňa Sanča jest španělská až do kosti. Nejen, že slyšíte typický trochej calderonský, ale vidíte bouřit zběsilou vášeň Kastillaňky, uražené ve své lásce, a cítíte čpěti z celé práce krev, tu ohnivou šťávu jihu, jejíž krůpěje se tam tak neváží jako u nás. Všecky tři ženské postavy hynou na jevišti násilnou smrtí. Právě toto příznačně španělské cením na práci Zeyerově nejvíce a pak její mohutnou poesii, jíž upomíná na velké mistry. Ale to jsou ovšem víc vlastnosti literární. Pokud se týče Doňe Sanče jako hry, nedá se jí upříť pravý dramatický nerv v dějivém spádu, zvláště v prostředních a posledních scénách. Stavěna, je jednoduše, ale markantně. Jen motivace místy vázne, anebo je založena příliš dobrodružně. I. jednání na př. předvádí ples v domě královského náměstka kdesi u Cordovy. Žena jeho Sanča miluje jeho synovce Pelaya, ale ten se chystá právě oddati se s dívkou, s níž se shledal kdesi v lese, která přichází nyní sem na ples, a v níž mu ani nenapadne tušit infantku, stíhanou právě svým bratrem králem. A tak se před vámi shledávají zde dva milostné párky, Pelayo se svou infantkou a jeho sluha s její komornou, aniž si vysvětlíte, jakým spůsobem se ocitli v plesových síních krále náměstka! Tato exposice je nejslabší partií hry, ale takovéto nedostatky motivace a různé nemožnosti vlekou se až do konce. Zapomene se ovšem na ně pak poněkud, poněvadž se pozornost soustřeďuje vždy víc na titulní postavu: mladou ženu, která je vtělená vášeň a dravčí zuřivost, která miluje Pelaya a když tento její lásku neopětuje, učiní to, co udělala v podobné situaci Putifarka s Josefem, — žaluje u svého manžela, že podniknul útok na její čest. Pelayo se obhájí, vyzradí neprozřetelně úkryt své ženy infantky, Sanča za oponou skrytá to zaslechne, překvapí pak infantku v její samotě a dá ji maurskými sluhy zardousit, začež pak klesá na konec proklána dýkou svého manžela.

Tuto velikou a velice vděčnou roli svěřil autor slečně Velsové, dámě, která po celé řadě výborných výkonů realistických zasluhovala už dávno více pozornosti se strany divadelní správy. Tentokráte však pokus selhal. Nedá se ovšem upříť, že úlohu svou pojala z hluboka, origině a nanejvýš karakteristicky, ne totiž jako krasavici s občasnými záty ukrutnosti, nýbrž jako litou vlčici, jejíž celá existence je vášeň, nilosrdná, nesmířitelná a zuřivá. Založila ji na celých škálách skřeků, ného mumlání a chroptění, na bizarrních, křečovitě skroucených li- na nejkřiklavějších změnách tempa. Jako už v jiných úlohách, uká-

zala se i zde sl. Velsová jako herečka inteligentní a myslivá. Jen že nešťastnou náhodou nerozhoduje u divadelní úlohy její základní pojetí, nýbrž její účinek. Právě tak by mohl theorisující esthetik pojati ideu uměleckého díla, velkolepého, originelního, jakého tu ještě nebylo — ale co platno, neumí-li ho napsat? A tak také nezachránila i ta nejpevnější theoretická vyzbrojenost slečnu Velsovou před neúspěchem. Vůči některým hlasům sluší výslovně podotknouti, že to nebyla jen nekritická a nevzdělaná část obecenstva, jíž se výkon slečnin nelíbil a že tu nešlo o originelní umělecký výkon, jenž narazil na nechápavost a tupost posluchačů. Nikoliv, co bylo v pojetí úlohy u sl. Velsovy skutečně originelního, uznáváme rádi, a uznala to skoro všecka kritika, ale podání její na jevišti selhalo, ne proto, že bylo příliš originelní, ale že bylo přehnané, rozvrácené, z kolejí uměleckosti vyšinuté. Divadelní fysiognomie slečny Velsovy je také příliš tvrdá a neženská.

Nechápu ovšem, jak může pro okamžikový neúspěch sl. Velsovy nadělati tolik řečí totéž obecenstvo, které si dá líbiti takové výkony, jaké jsme viděli při posledním provedení Romea a Julie. Sám jsem sice onehdy, při zmínce o Pohádce zimního večera, se dotekl povinností našeho divadla k tragediím Shakespearovým — ale odvolávám. Nežli takového Shakespeara, to raději žádného. Paní Benoniová hraje svou Julii s virtuosním užitím všech zevních prostředků, ale bez něhy, bez duše, bez poesie; pan Matějovský svého Romea jako průměrný tradicielní milovník lepší venkovské společnosti. To má být náš budoucí tragéd? Nejslavnější scény, v ložnici a hrobce, vyzněly hluše a studeně. A ta výslovnost veršů! Až na pana Řadu a několik jiných starších herců byly to chuchvalce slov, které nejprv s únavou snažíte se sledovati, ale pak už s resignací je necháte valiti se kolem uší. Smutné poznání: nemáme nejen hereckého dorostu pro nový, moderní divadelní sloh, ale nemáme ho už ani pro pokračování v tom, co bylo dobrého na starých deklamačních tradicích. Naše scéna nestačí nejen na moderní dramatiky, ale ani už ne na staré mistry jeviště.

Při minulé zmínce o afféře pí. Kvapilové jsme napsali, že každý den může přinésti rozhodující překvapení. Náhoda tomu chtěla, že je přinesl hned příští den, kdy už zpráva naše byla v tisku a nedala se více zadržeti. Z denních listů je už známo, jak věc vyřízena: pí. Kvapilová dosáhla, ne sice všeho, avšak alespoň hlavního z toho, co chtěla, a zůstává zachována našemu jevišti. Přejeme jí, aby o své postavení při našem divadle nemusila nikdy víc zápasiti! *K.*

Výtvarné umění.

Josef Holub*). »Maluji všechno, jinak řečeno vše jest u mne motivem. Musí však člověk přijít v pravém okamžiku, jakoby nahodile, kdy

*) Josef Holub naroz. r. 1870 ve Slaném, kdež navštěvoval obecní školu i g. nasium. Ale »protože jsem vždy více mazal panáky a jiné věci nežli mathemat a latinu, šel jsem přes veliký odpor rodičů na řemeslo — malířství pokojů. Tu j pořádný člověk jsem se za tři roky vyučil a dva roky jsem pracoval jako pomoc nu a potom jsem šel na akademii r. 1891 a sice do školy prof. p. Maříka.« Více j se na umělci nedoptali.

ležité osvětlení spočívá na motivu samém. Forma jest u mne věcí poslednější, ač se jí právě také nevyhýbám. Nikdy neříkám hledaje motivy, kdyby tahle forma či ten předmět byl zde a tenhle strom tamhle. Jsem špatným aranžerem. První dojem bývá u mne pravidelně nejsilnější a stíhá mne po celou dobu než ukončím studii či obrázek. Jinak ovšem vystřídá se na jedné a téže studii velké množství nálad, a musí přijít daleko silnější dojem prvého, by tento z mé hlavy vytlačil. Myslím tedy, že člověk přece jenom nekopiruje v přírodě jako aparát, neboť nálada jakou jsem měl ku př. před hodinou, nebude takovou již nikdy více. Nyní ovšem záleží na tom, jakým dojmem působila na mne nálada prvá, která mne vlastně nutí, abych to nebo ono maloval, a jak jsem pochopil všecky ony vlastnosti a účinky onoho světla a vzduchu, a jak je vyjádřím. Maluji bez ohledu na obecenstvo, bude-li se to líbit či nebude. Vytýkal mně kdosi, že málo hledím si získat obecenstvo svými obrazy. To je mi lhostejno, nechci malovat podle receptu. O určitých náladách mohu se vyjádřit as takto: mnohé na mne působí dojmem silnějším, některé slabším, ale všechno se mi líbí, jsem pro vše v přírodě zanícen, pro každou maličkost, ale jak jsem již pravil, musí člověk být překvapen něčím, co činí motiv důvěrným, upřímným, krátce, tím, co činí motiv motivem, co se nedá napsat ale namalovat, a to jest nálada, vzduch, světlo, dálka. Forma je teprve další věcí. Nemám rád na obrazech efekty, žádné nápadné kontrasty, za to však mám rád barvy tlumenější, mírnější, ale tím si ukládám za úkol posadit je s naprostou pravdivostí, ovšem pokud má schopnost a síla dovolují. Výstavy umělecké mám rád jako školu obecenstva, ale sám se jim vyhýbám. Napsal jsem, co jsem mohl, jinak o tom však nehovořím s nikým. Nerozkřikuji svých názorů do světa.«

To nám napsal o sobě p. Holub k naší žádosti. Snad nám nezazlí, dáváme-li jeho list přečísti i jiným. O výstavce jeho ve Slaném napsal nám p. Fr. Houser ze Slaného:

Měli jsme v Slaném také umělecký salon; Musejní spolek ho zřídil ve foyeru zdejšího divadla. Zmírnil v něm ostrost slunečního světla a vystavil 75 obrazů Holubových. Za týden měla výstava 700 návštěvků. Zvlášť živé pozornosti se těšila astvina určená do výstavu v Rudolfinu, náladové obrazy s ostřejšími

K čl. J. Holub, Motiv z Povltaví.

effekty světelnými a některé partie z Černé Hory. Líbily se a byly také kupovány. Jak veliký by z toho byl prospěch, kdyby podobné výstavky se po Čechách pořádaly soustavně, kdyby malířské umění po všech našich krajích dojímalo smysly a srdce, a obrazy se staly potřebou!

Obraz Železné Hory prostírá po průhoně sametový koberec mladé trávy postříkaný žlutými květy, a řada stromů spěje k obzoru, kde rozložené stuhy dlouhých polí po mírném svahu plazí se v dálku. Sníh taje má rozmoklou cestu, na níž s blátem mísí se skvrny špinavého sněhu, jehož vrstvy prossáté kalem válí se v strouze, a sousednímu poli z bílého roucha zbyly jen kusy přilepených cárů. Ty naše stodoly omšenými vraty vydanými na pospas i slunečnímu úpalu i nevlídnému dešti rozhlížejí se v okolní lány zvlněného kraje, lačny jeho osení. Krajina Ze Železných Hor u Mladotic je ponořena v prohřáté vrstvy letního vzduchu; v něm bují povlak rozkvetlé louky; z předu se prohloubil terén, a kotlinu naplnila voda čistá jako jas oblohy a vlaží spleť trav, jejichž úzké pásky dlouhých listů převisly s okraje břehu, s něhož trs křoví shlíží se v klidném zrcadle vodní hladiny. Obzor třepí špičky lesa, který klínem v krajinu se vráží, a dál dělí plochu meze polí až ke kopci, kde vystupují zbytky Lichnice, k níž plují mráčky jako křídla bílých ptáků. Klid nad vodou líčí kout rybníka zarůstajícího sítím a šáchorem, jehož délka sotva dovoluje dohlédnouti hlídačovy boudy na protější straně. Podzim je obraz s nízkým obzorem omezeným skupinou stromů a s vysokým nebem. Široká louka rozkládá zelený svůj šat, a nahé květy ocúnu jsou jí jedinou ozdobou. Popelavé mraky hnané studeným větrem sytí listovou zeleň do modra. Obraz Mraky se honí má nebe zastřené roztaženými chmurami, které šlehány větrem válí se a prchají, a na zvířeném podrostu louky mísí se zelenavá hněď s bělí rozkvětlých okolíků i ohnivými skvrnami pozdních květů. Pastvina je zapadlý kraj na břehu říčky Doubravky. Mírný svah s hustým drnem má na svém dně jiný lesk šumné vody. Na jejím břehu bělá se stavení, a v zadu roztroušené stromy ukazují cestu. Nad ten rozlehlý kraj rozpíná se šedý hedváb mraku, jímž temní kameny z drnu vyhlédající, a nízké keříčky babího hněvu tím více fialové. Zima ukovala Pekelský rybník v ledová pouta, a vzduch mrazem zkřehnul na křišťál. To jsou Holubovy sujety. Ten kraj pochopujeme, sympathisujeme s ním, a naší duší chvěje jeho radost a jeho stesk. Kolikrát jsme se zatoulali v odlehlý, opuštěný kout, jehož klid neruší lidská práce, a ani let ptačí nebrázdí jeho vzduch. Ve vlahém teple koupáme svoje tělo, dech zryté země a vůni rostlin ssajeme plnými doušky, zrak uchvacují vzdušné perspektivy a lahoda plastiky jednotlivých partií, které svítivými tony vesele kynou, a jiné stlumeny stínem po slunci touží. V tom neobsáhle volném prostoru, který prostoupil naši duši, že se v něm ztrácí, kdy srdce je v souzvuku se srdcem přírody, tíseň zalehne ve hruď, jako ve chvílích veliké radosti, a oko rosí se mlhou. Toho stesku je Holub básníkem, a podzim a večer i noc této charakteristice jeho maleb nejvíce odpovídají. Nacházíme v nich dojmy, které kdys mocně se tiskly v naši duši; pobledlým přichází Holub se svým štětcem na pomoc, aby je vyvolal, a aby osvěžené znova nás zaujaly. Dovede uhoditi v ty struny svého nitra, kterými zní

také naše duše. Tajemství umění, aby umělecké dílo vyvolalo představy a city, které v ně vložil jeho tvůrce, jak je byl prožil, to podráždění shodných nervů, aby se chvěly jeho chvěním, a shodný tep krve, to vkládá Holub ve své obrazy. Jeho práce vyvolávají náladu tesknéhо roztoužení, v níž rozpínáme ramena, abychom přitiskli na svá prsa všechen ten veliký život pozemského ráje. Ke obrazům náladovým se druží Lovceň v Černé Hory s tichými chatami spícími ještě v časném ránu, Nálady na Vltavě, Dělá se chladno, Melancholie večera a jiné. A všechny ty nálady vemlouvají se nám s důvěrností milých přátel; nechtějí míti svědků ani tam, kde chladný severák nadouvá vlny zhnědlých trav a trhá hebká mračna na kusy, ani kdy přidušeným hlasem šeptají o tichých snech večera roztoužených a tesknych; vemlouvají se nám, a slyšíme, že jejich hlas je hlasem našich citů, nám tak milých, že jen ve zvláštních chvílích se o ně sdělujeme. Tu intimnost Holubova obrazu neruší ani dělník v poli, přežívavec na louce, pták či motýl v povětří. Jsme v přírodě sami, a odpoutaná duše chví se tuchou velké duše přírody. — Znáte ten otevřený kraj kralupského Povltaví. Majestátně plynou jím vody nehlučné řeky, svlažují kypré koberce sousedních luk, uhýbají se skalám, a křoviny na březích nahlížejí, jak čeří se vodní zrcadlo, a diví se sestylisovaným svým stonkům podobným dříku barokního sloupu. I okolí Ronova znáte. Malebný kus českého ráje: louku, pole, pastvinu, les nesou jeho vlny, a údolí plní voda rybníka, potoka a řeky. V těch krajinách pobývá Holub nejraději, aby nám vykládal jejich kouzlo. Na cestě po zadumané Šumavě maloval vzdorná její úbočí, na nichž mezi žulovými balvany chytají se trsy trav, a hlavami vážných sosen šumí van chladných vrstev vysokého vzduchu. Loni zajel na Černou Horu, a partie z Cetyně a jejího okolí přivezl domů na plátnech, první, tuším, olejomalby z těch končin. — Kralupy a Ronov naučily Holuba koloritu. Hledíte v obraz, a splývavé linie širého kraje málo poutají pozornost. Ale barevné tony modelují jeho terén, že se zdvihl a klesl a odhadujete dálky, kde se rýsuje obzor. Ve světlech a stínech vyrůstají stromy, vyhlédají zdi a střechy stavení, a pozvédá útlé stonky tráva. Vltavské břehy prossáté podzemní vláhou a zatopené ve vlažném vzduchu vystupují v zamlžených barvách: Jarní motiv, Přívoz u nás, Cihelny v Biskupicích a j. Málokdy ukončuje Holub krajinu hradbou hor či temných lesů; nejčastěji nad nízkou plochou klene se vysoké nebe, jež čisté nechává vyznětí barevnou harmonii obrazu akordem zvučným, anebo zastřené měkkými třásněmi mračen dusí její souzvuk jako sborový zpěv dálka. Holub maluje obrazy venku, v důvěrném styku s přírodou. Maluje krajiny, k nimž přirostla jeho duše, vzrušuje se jimi a postihuje jejich nálady. Které místo v našem umění Holubovi patří, nechť rozhodne odborník, prosté péro laické zachycuje jen zběžné dojmy čtení intimních jeho nálad.

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

Od 27. března, kterého sestoupila se říšská rada, do 9. dubna, kdy zasedání přerušeno, nebylo nouze o politické dojmy. Zklamání z trůnní řeči, v úterý 2. března debata o bezodkladném propuštění uvězněného haličského poslance Szajera a porážka vlády, státoprávní ohražení mladočeské a socialistické, propuknuvší 5. dubna ministerská krise, současné s krisí vyjednávání parlamentních stran o obnovení »železného kruhu pravice« či o zbudování autonomistické většiny. 5. dubna prohlášení jazykového nařízení pro Čechy. 7. dubna veliká debata o haličských volbách — dojmů více, než kdy čtenář politických listů nasbírá za půl roku. A jest doba, kdy by měl každý člověk hodně uvažovat; bohužel, jako obyčejně, nejdůležitější, hlavní věcí dnes se národ nezabývá, jeho pozornost je obrácena jinam, jeho vášně jsou rozdmychovány pro kacířské slovo.

Dnes nejdůležitější věcí jest politický obrat, jenž nastává v našem poměru k vládě. A ten se přijímá mlčky, zcela pasivně. Politické spolky a kluby bez zájmu podřimují jako podřimovaly dříve, noviny podle svého stanoviska malují buď růžově, buď černě, političtí předáci, jmenovitě zemští poslanci jsou nečinni — odnikud iniciativa, myšlenka. Apathie do omrzelosti. A přece jestli komu, tož předem mladočeské straně a jejím spolkům a politickým předákům musí jíti o to, aby — když již obrat přijímají — alespoň snažili se co nejvíce posíliti posici mladočeské delegace proti vládě. Měli by dodávati svým poslancům projevy a osvědčení opositního ducha a žádati na vládě alespoň to, co resoluce mladočeských sjezdů označovaly za nezbytnou podmínku ustoupení od oposice. Měli by vládu poučiti, že poslanci, byť byli osobně jakkoliv náchylni pomáhati hr. Badeniovi v různých nepříjemných situacích, nesmí to činiti, pokud nenastala změna systemu vládního a ne pouze změna osob u vlády. Mladočeský výkonný výbor měl v tyto dny rozvinouti agitaci, zasahující do všech měst i vesnic v Čechách (a stejně i na Moravě), mladočeští řečníci měli pořádati schůze atd., slovem veřejné mínění v českých zemích mělo se zvednouti jako mohutný proud, který by hrdě a klidně před zraky Rakouska a Evropy vystavil na odiv naše žadavky, ono minimum, které bylo (ale bohužel vždy mlhavě a nejasně) tolikrát už opovídáno do Vídně. Ale nic se nestalo. Za ždibec vnitř řeči vstoupili naši do vládní většiny za téhož vládního systemu, kteréhož před 6 lety ohlásili neústupný odpor. Vždy se přece ohlašovalo a psa

že **před** upuštěním od oposice a tudíž **před** vstupem do vládní většiny musí předcházeti zcela jiné věci.*) A v Čechách je ticho, hrozné, skličující ticho.

V jiném směru vedení mladočeské strany dovedlo býti činno. V listech proskakuje zpráva, že vyzvalo všechna česká obecní zastupitelstva a politické spolky, aby nejrozhodnějším způsobem se vyslovily proti prohlášení social. demokratů na říš. radě dne 2. dubna. Hned vidíte, jak zájem strannický je bdělý, kdy zájem národní a věrnost k lidovým zásadám programovým jsou líny a lhostejny. Proti socialistům, lidem naší krve a strádajícím národně i politicky i hospodářsky stejně jako celek, dovede se rozdmychati agitace, proti skouposti a nepovolnosti vlády ne! Tu je kus české psychologie. V našem »novohusitství« právě jako v husitství zapomíná se na podstatné a zásadní a počíná se zápas za pouhé jeho symboly, počíná kacířské pronásledování pro slovo. My s prohlášením social.-demokratickým nesouhlasíme. Nám ani tak nevadí, co v prohlášení jest řečeno, jako spíše, co není řečeno, co bylo opomenuto. Prohlášení nepovažujeme ani za vhodné a správné. Ale uvažujíce o postavení strany social.-demokratické v Čechách, o chování se mladočeské strany k ní za celá dlouhá desítiletí, pochopujeme a vysvětlujeme si ho. Z té příčiny jest rozdmychovaná štvanice velikou křivdou a bezprávím. Toho jen stranická politika jest schopna, politika národní a programová by našla zcela jiné prostředky než zášť a slinu. To místo v prohlášení socialistickém, jež jeví se nejlepší kůstkou bouřícím, nemíří přec ani proti českému státnímu právu, proti samostatnosti národa, nýbrž proti monarchické formě, proti monarchickému principu, jak sám Hlas Národa dobře vystihl. Socialní demokracie představuje si samostatnost národa jinak než jiné strany — zde třeba svůj názor zdůvodniti, vyložiti na té i oné straně. Na to přece nemohou nepřipadnouti rázem lidé, jimž jde jen o věc. Že nepřipadli, svědčí, že jim jde předem a více o něco jiného než o samu věc. A to je druhé velmi vážné pochybení mladočeské strany v dnešní

*) V některých listech poslanců se ještě za krise psalo: »Před demisí svou hr. Badeni slíbil české delegaci další různé drobnější »koncese« v oboru školském, kulturním a hospodářském a to v pořadu a lhůtách zcela krátkých. Jest otázkou, cítí-li se vázán slibem tím také po demisi své. Vyjasnění v příčině té má přinésti rozmluva, kterou dr. Engel míti bude (5./4.) s hr. Badenim. Od její výsledku závisí, jaké postavení delegace česká i oficielně konečně zaujme. (Jaký tedy byl asi výsledek rozmluvy 5./4.?) Proti vůli a krajní oposici české delegace bylo by dnes při rozháraných poměrech říšské rady nemožno provésti uherské vyrovnání i branný zákon a to jsou pro vládu věci tak nezbytné a veledůležité, že za jich zabezpečení svoli i k sebe větší — cené. Nad to druží se k tomu i ohledy na zachmuřenou situaci mezinárodní: nebezpečí konfliktu zahraničního jest dosti blízké. Kořisťme ze situace. Příležitost podobná vrací se sotva po — 10 letech. Jazykové nařízení prohlášeno konečně. Co stálo boje, průtahů a odkladů, než vydáno bylo, ač už v prosinci r. 1895 mohl Eim »Nár. Listech« ohlásiti — písmem tučným — že není už v stadiu slibův, ale věcí tovou. Nebude proto na škodu, nebudeme-li v příčině skutečného splnění ostatních Badenim neméně na určito přislíbených »koncesí« příliš optimističtí. Nezapomínejme : taktéž, že k tomuto úspěchu nedospěli jsme účastenstvím ve většině vládní, nýbrž oposicí.« Tak tedy sami poslanci píší do svých listů v Čechách a přece tonný výbor v Praze a politic. spolky po venku jsou jako — ryby!

situaci. Její vedení, podle toho, není na výši doby a není si vědomo své odpovědnosti a svých velkých povinností *)

O jazykovém nařízení ministrů vnitra, spravedlnosti, financí, obchodu a orby ze dne 5. dubna ohledně užívání zemských jazyků při úřadech v království českém, a nařízení ze dne 5. dubna o jazykové způsobilosti úřadníkův, ustanovených při úřadech v království českém, se politikové i právníci vyslovují dosud zdrženlivě vzhledem k tomu, že není známa úřední interpretace a ustanovení prováděcí. Z té příčiny zatím i my se obmezíme na všeobecný výklad.

Nařízení týkají se úřadův, podřízených ministerstvům vnitra, financí, práv, obchodu a orby. Netýkají se úřadů podřízených ministerstvům vyučování, zemské obrany a železnic, netýkají se úřadů kasovních, pošt. spořitelny, pošty a telegrafu, státních podniků a ministerstev společných, kde vnitřní úřadování bude i na dále německé. Zavádí se jím u soudův a úřadů v Čechách, shora uvedených rovné právo jazyka českého s jazykem německým i v úřadování vnitřním. Po 1. červenci 1901 a nejpozději tři roky po nastoupení služby mají úřadníci u státních úřadů v království Českém prokázati znalost obou zemských jazyků slovem a písmem.

Soudové a úřadové státní v Čechách jsou povinni, když stalo se podání stran, veškeré úřadní jednání od počátku do konce vésti tím jazykem, kterýmž podání se stalo. Bylo-li podání učiněno českým jazykem, musí se průběh jednání dalšího konati také jazykem českým i když úřad interně sám o této věci úřadně jedná, když s jinými úřady v zemi v jednání úřadní o ni vstupuje, tak že celý akt se všemi spisy, protokoly a intimáty vede se jazykem českým.

Nebylo-li vůbec učiněno podání stran, a úřad zahajuje nějaké úřadní jednání z vlastního počinu, může podle druhého odstavce čl. 7. užiti — podle toho, jaká jest povaha předmětu — buď obou jazyků zemských, aneb toho kterého jazyka zemského, buď českého aneb německého.

Tím učiněn jest zase malý průlom do nadpráví německé řeči. Amtssprache a Staatssprache není více již tím potupným Gesslerovým kloboukem, jemuž se každý musil pokloniti. Stojí sice ještě na některých cestách, ale ne více na všech.

V tomto rozsahu platí vnitřní úřadní jazyk český pro celé království české, ale jen pro ně. Pro Moravu vydáno bude zvlášť a ve Slezsku zůstane snad vše při starém. Zásada státoprávní celistvosti zemí českých tím porušena. Že Slezsko mohlo býti úplně pominuto, jest se stanoviska mladočeské politiky, státoprávní především a hlavně, neprominutelné.

Stejné porušení státoprávního principu dlužno spatřovati v tom, že vnitřní čeština neplatí pro styk mezi Čechami a Moravou, tak že úřady ve věci, ve které jsou povinny v Čechách (i na Moravě) úřadovati česky, budou se navzájem dorozumívati německy. Při nepraktickém a zbytečném tomto ustanovení nelze mysliti, než že šlo zde o totéž, co zračilo se ve vynesení, aby znaky zemí českých byly alespoň — metr od sebe vzdáleny.

---

*) Co se týče Národ. Listů, jež tento týden vzpomenuly Sladkovského, zda vzpomenuly také, plníce své sloupce všelijakými jalovými projevy, že Sladkovský také hájil zastoupení minoritní, a že Národ. Listy svého času neměly lepšího argumentu proti Staročechům nad ně? Nepřiznají nyní téhož, co žádaly pro stranu mladočeskou, i straně socialně demokratické?

— Z kandidátních řečí o posledních volbách: Základním požadavkem naším jest státoprávní osamostatnění. Možno sice, že bychom se mohli nadíti nějakých ústupků od vlády, ale poněvadž za ústupek bychom musili učiniti zase ústupek, znamenalo by to, že bychom svým ústupkem vlastně posílili centralismus rakouský. A proti tomu, co původci všeho zla a nespravedlnosti na zemích českých spáchaných, náleží nám bojovati.

— V Haliči zavedena vnitřní úřední řeč polská nařízením ministerstev vnitra, osvěty a vyučování, spravedlnosti, financí, obchodu a orby, pak obrany zemské ze dne 5. června 1869: § 1. Ministerstvům vnitra, financí, obchodu a orby, pak obrany zemské, podřízené c. k. úřady, pak c. k. zemská školní rada a c. k. soudy užívejteť jak ve vnitřní službě, tak v obcování s nevojenskými úřady a soudy v zemi jazyka polského. Úřadování s úřady vojenskými a soudy, pak s úřady a soudy mimo zemi a s ústředními úřady zůstanou v platnosti dosavadní nařízení. (Toto poslední ustanovení převzato též do nového nařízení pro Čechy.) § 2. Také státní zastupitelstva mají se soudy a úřady v § 1. vyjmenovanými užívati jazyka polského. Dalším nařízením ze dne 28. října 1869 povoleno, aby vrchní zemský soud vydávati mohl jen polsky intimáty o rozhodnutí nejvyššího soudu, což dělo se dříve německy a polsky. A konečně svoleno rozhodnutím ze dne 20. ledna 1870 k tomu, aby pokladní deníky a zápisky podlehající censuře účetního oddělení při vrchních soudech mohly býti vedeny jazykem polským. Tu viděti, že nám Badeni nedal ani tolik, co mají Poláci v Haliči.

— Samostatná strana radik. pokroková se ustavila 4. t. m. »Všecka nadvláda jednotlivce nad jednotlivcem, třídy nad třídou, pohlaví nad pohlavím a národa nad národem, musí být podlamována a nahrazována svobodou jejich. Strana prohlašuje zápas a boj za samostatnost svého národa, boj pro svobodu politickou, kulturní i sociální jednotlivce srovnání třídních rozdílů postupným a smírným vyrovnáním mezi kapitálem a prací a altruistickou účast o bližního. Úkol státu buď sociálně-politický. Ponechávaje jednotlivci nejvyšší míru osobní svobody a sebesprávy pomáhá mu svými kollektivními (soubornými) prostředky a mocí zejména v jeho snaženích a potřebách kulturních a společenských. Úředníci musejí býti pod kontrolou a zodpovědností samého lidu, soudnictví musí býti od státní správy úplně odděleno, militarism musí přestati, náboženství nesmí být církví a státem ani podporováno ani utlačováno, musí zůstati osobním a nedotknutelným citem jednotlivce, pokud se neprojevuje na úkor mravnímu duchu našeho programu. Vyznání těchto hlavních zásad tvoří základ příslušenství ke straně radikálně pokrokové. Příslušenství musí býti účinné jevíc se v práci i v obětovnosti.

Sociální hlídka.

Sociálněpolitické úkoly nového poslanectva, jež vytčeny byly vládou hr. Badeniho dne 29. března, charakterisují velmi jasně povahu rakouské »sociální politiky« ukazujíce prostě, jakou v moderním smyslu být nemá a nemůže, má-li být skutečnou politikou sociální. Že Rakousko státem sociálně spravedlivým není, že nedostává se mu (jako státu bez opravdových politických svobod, národnostní spravedlnosti a kulturní volnosti) podmínek pro hlubokou a pronikavou politiku sociální, tím méně, uvážíme-li, že právě centralism vládní ji činí absurdní, zhola nemožnou pro skupinu hospodářsky tak různorodých království a zemí v říšské radě zastoupených, o tom všem sporu není. Ale dosavadní sociálně-politické zákonodárství a více i celá dosavadní politika rakouská — na ech polích — o tom svědčí. Proto jen skepse je převládajícím item při čtení sociálně-politických, reformních slibů vídeňské vlády.

Hr. Badeni chce řešit tři tak těžké, složité otázky, tří neméně těžce o nespravedlivě favorisovanému systému liberalistickému na pospas aných stavů dělnického, maloživnostnického a rolnic- - ale jak čistě rakouským způsobem!

Dělnictvo odbyto slibem o opravě úrazového a nemocenského pojišťování, jež v dosavadní své podobě beztoho není udržitelné a tím požadavky dělnictva vyčerpány! Hrozné svými nedostatky bratrské pokladny, nevyhovující pojišťování pro případ stáří a invalidity zůstanou — soudě z odmítavého stanoviska vlády proti návrhům dělnických zástupců v anketě o opravě nemoc. a úrazového pojišťování, aby i hornické nem. pokladny v reformu byly pojaty — nezreformovány, až zase nucena bude vláda učiniti další krok ve své »sociálně-politické roformní činnosti.« A jak zdravými budou navržené reformy: vláda chce mírniti protivy společenské (ovšem »v mezích stávajícího řádu«) ale tak, aby nebyly učiněny »upřílišněné nároky na podnikatele«. Jinými slovy: celá reforma musí být taková, aby nijak »nepoškodila« podnikatele a stát, čili aby to prohloubené pojišťování na různé obory hospodářského života zaplatili jen ti, pro něž »reforma« je projektována.

Maloživnostnictu chce vláda pomoci. Tomu maloživnostnictvu, na němž hospodářský liberalism i v rakouské politice vykonal dokonale své dílo zničení. Vláda chce podporovati a zdokonalovati odborovou činnost a organisační snahy. Zapomíná však, že proto není výchovy a tudíž i porozumění mezi samým živnostenstvem, že otázka by se měla řešiti hlouběji, soustavněji a — upřímněji.

I rolnictvu slibuje, s velikým důrazem slibuje mu svoji pomoc. Slibuje staré postuláty rolnictva: odborná zemědělská sdružení a regulaci pojišťování. Víc nic . . .

— Studium žen. Úřední list uveřejnil nařízení ministerstva vyučování a osvěty ze dne 23. března o připuštění žen za řádné a mimořádné posluchačky na filosofické a lékařské fakultě. Za 4 nebo 5 let budeme míti tedy také v Rakousku doktorky lékařství a filosofie, profesorky ženských gymnasií, která budou nyní snad hojněji zřizována, neboť činí-li se podmínkou universitního ženského studia maturitní zkouška na některém veřejném gymnasiu a filosofická fakulta se stává přístupnou ženám s výslovným cílem dosažení učitelské způsobilosti na ženských gymnasiích, nemožno se obejíti bez zřizování nových gymnasií ženských. Ve vřavě politického života prošla zpráva o tom novinami skoro bez povšimnutí (Národní Politika měla pěkný úvodník 1. dubna), ačkoliv se tu jedná v ohledu kulturním a sociálním o věc skutečně epochálního dosahu. Což českým rodičům, matkám a dcerám nelze nic pověděti o této důležité záležitosti?

Hlídka hospodářská.

Liberální živnostenský řád rakouský z r. 1859 dočkal se právě třetí novely: r. 1883 zaveden byl průkaz způsobilosti pro živnosti řemeslnické a společenstva živnostenská prohlášena za obligatorní, r. 1885 reformovány předpisy o pomocných dělnících v průmyslu zavedení ochrany zákonné co do nedělního klidu, pracovní doby, bezpečnostní a hygienických zařízení v dílnách, vyplácení mzdy atd., zákonem ze d 23. února t. zv. doplňují se předpisy o školském a odborném vzdělává učňů a uvolňují se společenstva živnostenská při zakládání společný podniků výdělkových a zřizování ústavů humanních. To zbylo celk

z obsáhlé novely živnostenské, jejíž osnovu předložila vláda v prosinci 1895. Starý parlament ulekl se rozhodnějších kroků zvlášť v příčině vydatnější ochrany dělnické, posl. Exner vzbudil jako referent sněmovní o vládní osnově nebývalý rozruch ve velkoprůmyslnictvu pouhou zmínkou o tom, že hodlá navrhnouti maximální pracovní den 10hodinový - - a tak ustoupila reforma dělnická před hlučnějším voláním živnostnictva po ochraně naproti velkokapitálu a z osnovy toliko vyloupnuto to, co zdálo se nejnutnějším a snad — nejnevýznamnějším. I to však jest pokrokem. Zostřuje se povinnost učňů k návštěvě škol pokračovacích, (kterými nerozumějí se již jen školy večerní a nedělní) tím, že hrozí se mu prodloužením doby učební. Rovněž zostřuje se závazek mistrův k řádnému posýlání učně do školy tím, že mu pro zanedbávání povinnosti této a j. může právo k držení učňů vůbec býti odňato. Rovněž může býti učňovi prodloužena doba učební, nesložil-li zkoušku učednickou, stanovami společenstva předepsanou, ale bylo-li propuštění učedníkovo z učení o více nežli 14 dní zdrženo vinou mistrovou, dopouští se mistr přestupku řádu živnostenského. — Co se týče společenstev, směla dosud společenstva živnostenská zakládati nebo podporovati společné tržnice, sklady nákupní, záložny atd. z jmění společenstevního jen tehdy, když se na tom veškeré členstvo usneslo, čímž možnost tato přirozeně stala se illusorní. Nový zákon stanoví požadavek většiny pouze tříčtvrtinové a přítomnost určitého počtu členstva na valné hromadě, a kromě podniků výdělkových mohou zřizovány býti též nemocenské pokladny mistrovské nebo jiné pokladny a ústavy podpůrné, k nimž pak dle usnesení společenstva musejí po případě příslušeti veškeří členové jeho, kdežto přistoupení k společným podnikům výdělkovým nemůže býti nikdo nucen. — Hrozící »nebezpečí« nemocenských pokladen mistrovských naráží na protestní projevy lékařstva, jemuž by jimi při rostoucím počtu lékařů zeměpanských, obvodních, městských, pokladničních, závodních atd. odpadla opět značná část volných pacientů. I mistrovské pokladny, bude-li k jich zřizování v rozsáhlejší míře přikročeno, jsou však jen krokem na dávno již nastoupené dráze zveřejnění služby lékařské na prospěch zvlášť méně zámožných vrstev obyvatelstva a zdravotnické profylaxe vůbec. Zajímavo jest ještě jedno ustanovení novely živnostenské, přijaté sněmovnou k návrhu posl. Russa. Spojí-li se veškerá společenstva jednoho politického okresu v jednotu, tvoří výbor této jednoty poradní sbor živnostenský při okresním hejtmanství, které se ho podle právě vydaného nařízení prováděcího dotázati má, kdykoliv jde o udělení dispense od průkazu způsobilosti, o zařizování společenstevních podniků humanitních nebo výdělkových, o slučování nebo rozlučování společenstev a pod.

Vývoznímu průmyslu a obchodu našemu hrozí částečná pohroma Amerikou. Ministerstvo milionářů s presidentem Mac Kinleyem, od dřívějška známým ochranářem, přikračuje k takovému zvýšení dozních cel, že se rovná skoro úplnému zamezení evropského exportu do ie Severoamerické. A při tom sní se ještě o všeamerické jednotě naoti Evropě, celá Amerika má dle doktriny Monroeovy patřiti jen a jen neričanům. I pro český průmysl mají obchodně politické proudy v Sev. nerice význam dalekosáhlý, zvláště pro cukr, rukavičky, zboží bavlněné,

vlněné a hedvábné, porcelán, sklo atd. Na druhé straně Sev. Amerika potřebuje nezbytně Evropy k odbytu svých produktů, dovážejíc do Evropy značně více než z ní vyváží, zejm. obilí, bavlnu, petrolej a j. suroviny. Sjednotí se však státy evropské k repressaliím naproti Unii? Sotva, a jistě ne Anglie, která mohouc nejsnáze konkurovati bude z vyloučení evropské pevniny od amerického trhu v jistých směrech ještě hledět získati.

Mluví se opět mnoho o zřízení cizozemských konsulátů v Praze, zvl. ruského, francouzského, belgického. Dosud máme v Praze jediný konsulát severoamerický. Praha cizích konsulátů zasluhuje, protože jich potřebuje. Ale dalekosáhlých nadějí nemáme; i v těchto dnes ryze hospodářských institucích se spatřují koncese, jichž se nám dostane nanejvýš — po troškách. A za jaké ceny?? *O.*

Z naší doby.

— **O výstavě Uprkově v Brně** jsou zprávy velmi zajímavé. Vstupenek bylo vydáno pro české návštěvníky 1½ tisíc, 1½ tisíc pro studenty, 1½ tisíc pro dělníky, 600 pro německé návštěvníky, 200 pro němec. studující, bezplatných pak 800 studujícím českým a 400 německým. Poněvadž bezplatné vstupenky opravňovaly ke 3 návštěvám, lze odhadovati návštěvu na 9000. Hromadnou výpravu dělnictva pořádaly časopisy »Rovnost« a »Volksfreund«; podnět k ní dal a o její uskutečnění se postaral jmenovitě p. redaktor J. Krapka. Z hromadných návštěv byla první německé reálky a po ní reálky české. Žákům němec. reálky byl velmi horlivým průvodčím professor Witter, jenž s opravdovým zájmem skoro každý obraz žákům vysvětloval a ne bez výsledku, jak bylo možno na zaujatých posluchačích pozorovati.

Pro brněnské poměry nebyla Úprkova výstava bez politického významu, právě jako provozování Smetanovy Prodané ve Vídni. Také Němci to byli, již postarali se o zakoupení obrazu Pouť u sv. Antoníčka pro Františkovo Museum. Péči o to vzali na se bar. Alf. Offerman, předseda Frant. Musea, Dr. Schramm a prof. paleontologie němec. techniky Rzehak. Dr. Schramm napsal o výstavě feuilletony do »Brünner Zeitung« a »Wiener Zeitung« a prof. Rzehak do »Brüner Sonntagszeitung« (social.-polit. směru prof. Philippoviche). (Mimo to vybídli Úprku, aby v Museu stále vystavoval 3—4 obrazy a o prodej jich uvolili se starati.)

Z brněnských českých listů měla o výstavě feuilletony jedině »Rovnost«. »Mor. Orlice« měla z péra Frt. Sekaniny zprávu o výstavě v Topič. Saloně v Praze; spolu s »Lid. Nov.« přinášela jen denní bulletiny. Obrazů menších se prodalo za 1½ tis. zl., většinou mimo Brno (v Brně bar. dr. O. Pražák) Obraz O d k t e r é pro dvoranu Vesninu za 1000 zl. má býti zakoupen péčí komitétu: pp. dr. Hodáče, dr. Prošku a J. Tůny. Také Dělnický dům v Brně má již svého Úprku, daroval mu jej jeden z nejpracovitějších členů české mladší inteligence brněnské. Jen besední dům, první středisko brněnských Čechů, nemá žádného. Čes. čtenář. spolek byl již v lednu v knize přání nepřímo vybízen členstvem, aby z části výtěžku režijního pamatoval na zakoupení jednoho Úprky — a marně! — O výstavě byly pořádány akademičky, členy Sokola a Vesny přednášky. Výstava Úprkova je nyní v Morav. Ostravě. — Úspěch výstavy v Brně, z níž zajisté měli nejčistší radost pp. Mg. ph. V. Nečas z Hradiště a dr. Galusek, starosta kyjovský, již v rozhodné době se Úprky ujali a sami mu ateliery ve svých domech zřídili, povzbudil pořadatele, aby k Vánocům podnikli buď souhornou výstavu Aleše, sl. Braunerové a Jenneveina anebo předvedli výsledky vědeckých prací pp. Maška, řiditele z Telče, notáře dr. Kříže zeŽdánic, učitele Kniese z Blanska a † Wankla z oboru moravské předhistorie a uspořádali řadu přednášek. — Některá moravská města mohla by býti českým dobrým vzorem. V Kyjově a Uh. Hradišti zakoupí městská rada i starosta po obraze Úprkově, v Prostějově starosta, obec Olešnice (město Boskovice na př. zase obraz Ulrichův). Kdyby naše obce ročně pamatovaly iis obnosem na literaturu a umění, mnoho by se změnilo.

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 1. května 1897. Číslo 15.

Polská strana křesťansko-sociální (Stojalowského).

Mezi 14 opositními poslanci (v minulém období byli jen dva), zvolenými v Haliči za posledních voleb do říšské rady, jest 6 přívržencŭ P. Stanislawa Stojalowského — vítězství, které vzbudilo překvapení i v samé Haliči. Tím více ovšem i v ostatním Rakousku, kde ani německý, dosti dobře informovaný tisk nevěděl, jakého druhu to lidé jsou, jaká strana to dosáhla nejvíce mandátŭ ze všech opositních stran haličských, jichž jest celkem 5. Vedle polské socialistické strany s 2 poslanci má jednoho (P. Taňačkevyče) mírně opoziční strana rusínská, která byla v minulém období zastoupena v parlamentě svým vůdcem Romančukem — dva (dra. Okuněvského a dra. Jaroševyče, známého i z pokrokového slovanského sjezdu v Praze r. 1891.) rusínská strana radikální, dle programu a působiště svého (mezi sedláky) agrárně socialistická; v minulém parlamentě zastoupena nebyla. Polská strana lidová má poslance tři (dra. Winkowského a sedláky Bojka a Krempu); a tato strana přece při posledních volbách do zemského sněmu haličského zvítězila tak imposantně, kdy o straně Stojalowského nebylo slyšeti — odkud tedy, že za půldruhého roku tato získala při volbách dvakráte více mandátŭ než ona?

K porozumění toho třeba nastíniti stručný vývoj polského lidového hnutí v Haliči i nynější jeho stav.

Původem hnutí tohoto byl právě Stojalowski. Po absolvování semináře nedostav hned místa a nucen jsa podporovati svého otce, uchopil se výdělku, jaký se mu právě naskytl: přispíval do různých časopisŭ, mezi nimi i do dvou lidových, r. 1875 založených, Wieńca, a Pszczółki (Včelky). Redaktor jejich předal je za nedlouho Stoja[illegible]vskému — a tak on téměř náhodou stal se redaktorem, avšak bez ogramu, bez znalosti veřejného života, ano i bez určitého přesvědčení. l pouze lásku k »chlopu«, jehož život dobře byl poznal — a s ne[illegible]itým, nevyjasněným programem »vésti ho k osvětě a blahobytu« zahájil u činnost. Tu teprve počal se učiti nejzákladnějším vědomostem po[illegible]kým a hospodářským, ale dovedl psáti přece tak, že rychle získal si

u sedláků sympatie. Proti dřívějším sentimentálně moralistickým povídkám v lidových časopisech naplňovaly se jeho listy články o potřebách a právech lidu — a k tomu brzo přistoupily i schůze, jež jal se Stojalowski s úspěchem pořádati k rychlejšímu propagování svých myšlenek. Po stránce hospodářské byl už aspoň do jisté míry konkretnější: jal se zakládati svépomocná hospodářská družstva, t. zv. kólka rolnicze. Osvětná a politická činnost jeho, byť velmi umírněná, obrátila však už brzo na sebe pozornost Stanczyků, kterým ovšem nebyla milou i snažili podlomiti ji tím, že by přivedli na svou stranu kólka rolnicze, což se jim také, ovšem prostředky ne zcela čistými, podařilo.

Směr Stojalowského postupem jeho práce mezi lidem stále výrazněji nabýval určitého charakteru politického aspoň po stránce negativní: protivládního a protišlechtického. Odtržením od něho kólek rolniczych Stanczyci chtěli propagandu jeho zničiti — ale stal se pravý opak: Stojalowského zavedli na pole akce čistě politické, proti nim úplně nepřátelské. Po hesle osvěta lidu a hospodářská svépomoc přišlo před volbami do zem. sněmu (z r. 1889) heslo: samostatné kandidatury rolnické proti straně vládní a šlechticům. A heslo to zároveň vydáno bylo z druhé strany z redakce nově založeného Bol. Wyslouchem lidového časopisu Przyjaciel ludu. Vzbudilo v Haliči ohromné pobouření. T. zv. »demokraté« psali, že jest to heslo nesmyslné, poněvadž »chlop« haličský jest úplně neschopen k politickému životu — stanczykovské listy nazývaly je demagogickým, destruktivním, ba přímo revolučním — oba pak jeho hlasatelé, Stojalowski a Wyslouch, octli se ve vězení a ztrávili tam celé období volební. Stojalowski sám líčí v brožuře »Sprawa ludowa«, že tento pobyt ve vězení a setkání se s Wyslouchem naň mocně působilo a že vlivem svého spoluvězně počal (už ve vězení) studovati šíře otázku sociální.

Zatím při volbách zvítězili čtyři rolničtí kandidáti, v jich čele St. Potoczek, a tím lidový ruch přijal na se již konkretnější formy, ač dosud určitého programu neměl. Stojalowski pro další pronásledování uchýlil se do Slezska. Opět se jeho protivníci postarali o to, že — přišed mezi dělníky — značně se přiblížil v otázkách hospodářských a politických socialismu. »Poznal jsem — praví ve zmíněné brožuře — že »ryba páchne od hlavy«, a kdyby se cokoliv učinilo pro chlopa, nic to nepomůže — nebo to pomůže jen na chvíli — dokud se nezmění celý základ společnosti.«

Stojalowski tedy pokračoval, snažil se vyvolaný ruch organisovati, i založil r. 1893 »Zwiazek stronnictwa chlopskiego«, v jehož čele stál opět posl. Potoczek. Přívrženci Wyslouchovi pracovali samostatně, často i v polemice se Stojalowskim.

Válku proti Stojalowskému zatím počaly energicky úřady duch[illegible] haličtí biskupové vydali oběžník, jímž zapověděli věřícím čísti čas. Stojalowského (i Wyslouchovy) — ale to stalo se pro ně jen vyda reklamou. Chopili se tedy těžší zbraně, aby podlomili autoritu S lowského u nábožného polského lidu: obžalovali ho v Římě, že h názory, protivící se učení katolické církve, i vymohli, že mu [illegible]

záno sloužiti mši. Stojalowski však nemeškal, hned se odebral do Říma a tam vymohl odvolání zákazu, čímž jeho popularita velmi vzrostla.

Ale zatím co meškal v Římě, způsobili mu Stanczyci novou ztrátu: převedli na svou stranu opět »Zwiazek chlopski«. Že se tak stalo, způsobily různé věci osobní, dále jistá konservativnost prvních zvolených poslanců selských (byli ze sedláků zámožnějších) a konečně, že neměli programu, kolísali již od počátku a těžko odolávali Stanczykům. Stojalowski nucen byl opět pracovati k založení organisace nové, i připravoval se k tomu činností agitační spolu s přívrženci »Przyjaciela ludu«.

Na konci r. 1894, kdy blížil se čas vypsání nových voleb do sněmu, svolal velkou schůzi do Krakova, kde měl býti položen základ nové organisace; ale byl tam zatčen a pak pro urážku místodržitele hrab. Badeniho odsouzen do žaláře na 11 měsíců, takže tam opět ztrávil po celé volební období, ale získal zase velmi mnoho vědomostí a vypracoval svůj konečný určitý program.

Nelze odhadnouti, který směr do té doby měl v selském hnutí převahu, zda Wyslouchův či Stojalowského — ale nyní, po uvěznění tohoto, frakce Wyslouchova nabyla vrchu. Přičinila se o organisaci volebního boje, a svolala v červenci r. 1895 sjezd do Rzeszowa, na němž přijat byl program, obsahující 21 bodů. Od té doby zve se směr tento »stranou lidovou« (partya ludowa, ludowcy).

Program rzeszowský jest velmi umírněný, skoro konservativní. Ve věcech politických má sice požadavek všeob. hlas. práva, ale v hospodářských jen mírné požadavky rázu zemědělského a jiné, týkající se pouze podřadných příčin tísně selské. Stanczykům ovšem i tento program byl také »revolučním« a hyperradikálním, boj proti lidové straně při volbách byl krutý — a proto vítězství jejích 9 kandidátů při volbách do zemského sněmu r. 1895 bylo faktem velmi významným. Zvoleni byli už poslanci (až na dva samí sedláci) přece daleko pokročilejší a vládnoucí straně nebezpečnější, než při volbách minulých. Lidová strana stala se tedy representantkou celého selského hnutí polského, i myslila, že svoji posici podobně uhájí při letošních volbách do říšské rady. Ale nastala zatím značná, byť nepozorovaná změna, která způsobila takové překvapení.

Stojalowski, vyšed po volbách zemských opět z vězení, brzo rozešel se s frakcí Wyslouchovou, resp. lidovou stranou, protože nepřijala jeho program a název strany »křesťansko-lidové« nebo křesťansko-sociální«. Začal opět energickou práci sám, vydával dále časopisy a brožury, stále více se šířící pro jeho velikou popularitu jako »mučedníka«, ale zároveň »vítěze nad biskupy«, a propagoval v nich přímo proti straně lidové své zásady a svůj program.

Ve všeobecné části tohoto programu praví se, že jeho základem jsou dvě ideje: křesťanská a sociální, cílem pak »povšechné dobro celého lského národa« upřímným uvedením křesťanských zásad pravdy a avedlnosti do všech oborů sociálního života. Národ jest velkou rodinou, evylučuje strana křest.-sociální žádného stavu z oboru svých snah, ale vně stará se o vrstvy pracovní, aby zabezpečila jejich byt, získala jim y v hierarchii socialní a uspokojení jejich duchovních i hmotných ab.

Práce jest jediným zřídlem bohatství duševního i hmotného a cílem práce není jen pokrok sám, ani pouze zisk hmotný a hromadění bohatství, nýbrž člověk, rovnoměrné rozdělení — dle výkonu pracovního — plodů výroby. Spravedlivé toto rozdělení jest první podmínkou všeobecného dobra; ten národ jest šťasten, v němž jsou všichni poměrně zámožni — ne ten, v němž jest v rukách jednotlivců skupeno ohromné bohatství. Vedle hmotných jsou i duchovní potřeby nutné k dobru všeobecnému — tedy nutným jest hojné uspokojení jich u všech, i u vrstev pracujících. — Celý nynější řád společenský pak, oddálený od zásad křesťanské spravedlnosti, s nesmírnou převahou kapitalismu, jest nutno z kořene změniti, ale mírnou, reformní cestou, bez náhlých a násilných převratů.

V programu podrobném ustanovují se požadavky.

1. Náboženské. Život veřejný nechť řídí se zásadami křesťanské mravnosti; při prioritě náboženství křesťanského, vyznávaného skoro celým národem, neodpírají se práva, ústavní svoboda a tolerance vyznáním jiným; autonomie církve, oddělení jí od státu, volba hodnostářů církevních věřícími; správa církevního majetku nechť se vede věřícími společně a rovnoprávně s duchovními; odstranění poplatků štolových (duchovní nechť jsou zaopatřováni z majetku církevního). Strana staví se na odpor klerikalismu, čili »přiznávání jakéhokoli výsadního práva iniciativy nebo vůdcovství ve věcech socialně-politických kleru nebo biskupům jako takovým«.

2. Politické. Národ náleží sám sobě a nemůže býti považován za majetek nikoho, i má právo nejširšího rozhodování o svém osudu, zřízení státním, zemském a obecním. Stát jest pro společnost a ne naopak; centralisace protiví se lidské hodnosti a svobodě, odtud tedy nutnost rozšiřování autonomie ve všech směrech socialního života — na rodiny, obce, stavy a národy. Zrušení stálého vojska a zavedení národní milice — ale i při tom nechť se řeší spory státní mezinárodními rozhodčími soudy. Všeobecné právo hlasovací; lidové referendum o zákonech, schválených parlamentem.

3. Národnostní. »Pravdivá samostatnost národní nezáleží jen především na formě vlády, ani na tom, kdo má v rukou nejvyšší vládu v národě, nýbrž založiti se musí v první řadě na samostatnosti socialní jednotlivých členů národa, na vědomí o právech přirozených a svobodném jich vykonávání a konečně na tom, aby národ sám rozhodoval o svém osudu. Poroby sociální a závislosti materiální neosladí žádná neodvislost politická, která při porobě a závislosti sociální stává se úplně klamnou a nepravdivou.« Proto třeba, aby každý člen národa měl vědomí své hodnosti a svých práv přirozených a aby je mohl vykonávati; aby celý národ na svém území svobodně pracoval a nebyl z něho vytiskován žádným živlem cizím; aby na tom území tvořil jeden nerozlučný celek, mravní i politický; aby byl samosprávný ve věcech socialních, ekonomických, náboženských, kulturních i politických; a konečně ab byl politicky nezávislý.

4. Sociální: Základem zřízení společ. jest rodina, svazek posvěcený právem Božím; proto nechť jest úplně samosprávný uvnitř a zru

se vládní omezování uzavírati manželství; právo zakročení policie v domě nechť se omezí pouze na případy zřejmého zločinu nebo nebezpečí pro společnost, rodiče mají první právo ke svým dětem, proto odváděti do vojska syny ke škodě rodičů a vychovávati děti nuceně dle programů vládních jest porušením přirozeného práva; ženy, pokud k tomu schopnosti a vůli, mají míti otevřenu cestu k veřejné činnosti; ale hlavní jejich vznešené povolání jest v rodině i třeba zakázati práce žen, jejich organismu škodící; rovněž zakázati tovární a těžkou práci dětí.

Druhým základem sociálního organismu jest obec; pro ni třeba zavésti úplnou samosprávu, opatřiti ji mocí výkonnou a soudní na jejím území; odstranění t. zv. přenesené působnosti obcí a rovněž užívání starostů za orgány policejní a politické administrace.

5. Kulturní. Osvěta má býti volnou a vyučování nechť přestane býti monopolem státu. Střední a vysoké školy udržuj stát, vyučování ať jest bezplatné. Profesorstvo těchto škol nechť tvoří samosprávné korporace, nezávislé od administrace politické. Školy obecné buďtež vydržovány obcemi a zeměmi. Zakládání škol soukromých s dostatečným programem a systémem vyučování budiž volné. Zavedení svobody tiskové zrušením konfiskací a kolků; delikty tiskové vesměs ať patří před poroty.

6. Ekonomické. Podpora stavu selského a uvolnění břemen, na něm ležících a zabránění přílišného kupení statků v jedněch rukou. Sestátnění (resp. znázornění) všech přírodních bohatství pod zemí; podobně i lesů, řek a divoké zvěře (což v Haliči má velký význam při tamějších zákonech o lovu, rybářství atd.). Ustanovení maxima půdy, která smí býti vlastnictvím jednoho člověka a zároveň minima dělitelnosti (omezená dělitelnost). Vyvození dluhů hypotečních, zavedení jednotné vzestupné daně důchodové s ohledem na existenční minimum, prosté daně. Nahrazení exekuce sekvestrací.

Podobně snaží se i živnostnictvo zachrániti před úpadkem omezováním rozvoje velkoprůmyslu a velkoobchodu v těch oborech, kde jich není nutně potřeba a kde řemeslnictvo dostačí.

Další díl programu obsahuje ještě úplnější specialisování konkretních požadavků dle jednotlivých stavů, které mají býti samosprávně dle zájmů organisovány, s právem volby poslanců do sborů zákonodárných, mocí disciplinární k urovnání vnitřních sporů; ony mají také své členy zabezpečovati pro případ nemoci a stáří a v normální době zajišťovati jim práci.

Z požadavků pro tyto jednotlivé stavy vytkneme požadavky pro dělnictvo: Plat dělníkův má býti takový, aby stačil k výživě a při šetrnosti umožnil získání majetku. Zřízení domků dělnických při továrnách s přiměřeným kusem půdy, jež by se staly majetkem dělníků. Zavedení 8-hodinné doby pracovní, rozhodčích soudů; samospráva nemocenských a bratrských pokladen v rukou dělníků; komory dělnické s právem representace v parlamentě. —

Jak vidět, jest program tento při kuriosním svém roztřídění neucelenou směsí různých programů, socialistického a programů agrárních živnostnických. — Proti dřívějšku zde v mnohém se velmi přiblížil

socialismu — od něho má i terminologii, ten chce jednak zmírniti zachováním soukromého vlastnictví výrob. prostředků při organisaci zájmové — jednak ho hledí postaviti na základě křesťanském. Tento především akcentuje, jím své požadavky odůvodňuje — ale při tom také nejasnými pojmy přirozeného práva. Pozoruhodno, že akcentuje všude křesťanství a ne katolicism, že staví se proti klerikalismu (jejž ovšem dosti úzce vymezuje) a klade požadavky zdemokratisování církve. O antisemitismu není zmínky.

Viděti, že strana Stojalowského jest zcela jiná, než ostatní křesťansko-sociální strany v Rakousku, vesměs to strany klerikální a antisemitské. Avšak strana ta ani nepřijímá úplný program, jak právě byl nastíněn. Program celé strany jest ten, který byl obsažen ve volebním provolání, mnohem stručnější, ucelenější, lépe uspořádaný. Specielní díl jeho opouští organisaci zájmovou, požaduje odstranění privilegií stavů, obsahuje mnohem více požadavků nutných reforem politických a sociálních ve prospěch hlavně rolnictva a dělnictva. Jest zde daleko hlubší než program strany lidové, daleko obšírnější a propracovanější — i není divu, že se spíše k němu počali hrnouti sedláci v zemi, kde už mezi nimi zapustila socialní demokracie své kořeny. To jest jedna příčina většího úspěchu proti straně lidové.

Další příčinou jest jeho stanovisko náboženské, které strana lidová opomíjela — a ty u pobožného polského lidu mnoho platí.

Konečně pak praktická činnost jeho vedle dávné popularity a radikálnějšího jeho programu způsobily velký, byť nepozorovaný vzrůst jeho přívrženců a neočekávané vítězství jeho strany při volbách.

V boji předvolebním vládnoucí strana haličská vydala heslo: zachování solidárnosti polských poslanců ve Vídni, starého to talismanu, jenž působil mocné postavení Poláků ve Vídni, jejich značné úspěchy národní, ovšem také různé jiné ve prospěch šlechty a celé vládnoucí strany haličské. Prospěchy tyto byly ohroženy, vynikající postavení kola polského bylo v nebezpečí, kdyby ubylo jeho členů — a proto vládnoucí strana vytasila se s heslem solidárnosti národní. Jednotnost polské representace vyhlásila za nezbytnou nutnost pro celý polský národ — a kandidáti její šli do boje za tímto heslem. Tu strana lidová neměla dosti rozhodnosti: předstírala také nutnost jednotné representace a solidarity ve věcech národních, ale žádala změnu klubovních stanov v ten smysl, aby dána byla svoboda poslancům ve věcech ostatních. Poslanci tedy, kteří by prošli v krvavém přímo boji se šlechtou, měli přece zasedati s ní v jednom klubu — musili by tím přece jen svůj zápas s ní zmírniti. Lidovci akcentovali také »národní« moment a zapomněli, že tu jde ne o to, nýbrž o emancipaci lidu a svržení neblahé vlády šlechtické.

Naproti tomu strana Stojalowského dala heslo: Pryč se solidárností polských poslanců, pryč s kandidáty šlechtickými v selských okresech, boj proti šlechtě a vládě! A lid polský raději přidal se k tomuto heslu, raději volil poslance rozhodně opoziční, kteří by nebyli zcela žádnými ohledy ke šlechtě vázáni, kteří by nezmírnili boj, nedávno s úspěchem započatý a směřující k úplné emancipaci chlopa z poroby politické a ekonomické, jakou mu haličská šlechta způsobuje.

Vedle toho pak strana Stojalowského postavila se spravedlivě ke straně socialně-demokratické: podporovala její kandidáty v V. kurii, v některých okresích této kurie postavila svoje a měla navzájem podporu její; kdežto lidovci i o mandáty dvou hlavních měst pustili se s kandidáty dělnickými do urputného boje.

Od strany socialně-demokratické liší se strana Stojalowského hlavně svým stanoviskem náboženským a tím, že nepřijímá kolektivism v celém rozsahu. Jmenuje se sama často i »křesťansko-socialistickou« — na rozdíl od »demokraticko-socialistické«, postupuje však s touto ovšem společně v mnoha věcech. Mezi svými zástupci ve Vídni nemá mužů vynikajících, ale její neočekávané vítězství jest prospěšnější pro oposici haličskou než by bylo vítězství méně rozhodných lidovců. Ono znamená porážku nacionálních frasí, na něž se lidovci chytili a postavili je nad nejživotnější zájmy lidu, hlavně ekonomické, které mohou si v Haliči najíti průchodu jen proti vůli šlechty.

Pokud se týče stanoviska k jiným stranám, tu nejbližší jsou i v parlamentě sociální demokracii. Antisemitům vídenským projevovali sympatie, pokud byli v tuhé oposici proti vládě. Nyní této okolnosti není a k tomu je od antisemitů dělí jejich stanovisko proti klerikalismu a nepřijímání antisemitismu výlučného (poslanec strany Stojalowského, k n ě z Szponder pravil, že přijmou mezi sebe i dobrého žida, pokud bude stejného politického a sociálního přesvědčení).

Strana Stojalowského uvedla se do parlamentu šťastně vítězstvím ve věci svého člena, posl. Szajera.

F. H.

Souboj ve Vídni.

Napsal Philipp Langmann.*)

Bylo suché, chladné dušičkové počasí. Při východu ze hřbitova zapálil jsem si doutník, zapjal si pevněji kabát a dal jsem se na cestu k domovu, když tu jeden pán, jenž mi už mezi hroby svou dlouhou, hubenou postavou padl do oka, ke mně přistoupil a prosil za oheň. Poděkoval a dodal: Chcete pěšky do města?

— Ano. Jde se docela příjemně.

— Zcela také dle mé chuti. Připojím se, dovolíte-li.

— O prosím. — Navštívil jste hroby?

— Jen jeden.

Když uhodl můj rychlý, o něj zavadivší pohled, pokračoval: — Žádný příbuzný, nemám rodiny, jen přítel ze starých dob. A ani dlouholetý. Znali jsme se sotva dvanáct měsíců, ale hodili jsme se sobě — tak jak už život často to nejrůznorodější hází k sobě. Zemřel hlou smrtí. Jeho rodina, měl-li jakou, je vzdálena a tak podnikám

*) Tato ukázka mladorakouské německé literatury je vyňata z Langmannovy knihy »Ein junger Mann von 1895 und andere Novellen«, o níž bylo referováno ō. letoš. »Rozhledů.«

každoročně tuto procházku. Nikdo nestojí rád stranou, když tolik lidí spěchá splnit své povinnosti lásky. Člověk je rád při tom.

— Tak vám přišel tedy onen jednoroční na mysl? Jak užitečným může být přítel za jistých okolností! Přiznávám se, že to poprve, co slyším, že přátelství někomu něco jiného přineslo než rozpaky nebo ztrátu.

— Mé zkušenosti jsou jiné. Jest to konečně věc povahy. Jednomu jest poskytování služeb radostí, jinému spůsobuje mrzutost. Patří k tomu také štěstí, najít muže, jenž by byl povahou tak jen od nás různý, jak jen možno. Čím různější, tím lépe, tím více radosti a vznětů plyne z tohoto poměru, jen když se ovšem šetří nutných ohledů, bez nichž to už jednou nejde. I okolnosti, v nichž jsou lidé nuceni žít, činí nám jednou přítele obtížným, jindy zas nezbytným. Hleďte tak se mi dělo s oním jednoročním, jak jste ho nazval. Jmenoval se Garetti a byl učitelem italštiny. On a já žili jsme spolu v nezkaleném, ohleduplném přátelství. Vídeňský život spěchal, tančil, řítil se kolem nás, mimo nás, a my drželi pospolu, kdykoliv nás skrovné příjmy uvedly v nouzi, nebo krásné oči v nebezpečí. Pravím vám, pane, samoten, opravdu samoten může být člověk jen ve velkém městě. Jednotlivec se tu ztrácí jako padající list na podzim. A koho podělila k tomu ještě příroda poutem zdrželivé povahy, a ztěžka se k jiným připojujícího chování, ten tráví život bez radosti a bohužel i bez útěchy uprostřed tolika tisíců lidí. Stal jsem se plachým vůči lidem, žil jsem bez oslovení a styku a studoval jsem až k otupění. Nudím vás . . . ?

— Prosím, abyste dále vypravoval.

— Originelní jako celý ten člověk byl i spůsob, jímž jsme se poznali. Bylo to tak v listopadu nebo v prosinci, před samou zimou. Takové dny, zvláště však večery jsou mi protivny, když prší, ulice jsou plny bláta, chodník kluzký, když plynové lucerny dlouhými rozbíhajícími se reflexy polévají tuto celou, mokrou, špinavou mizerii jakoby zlatem. Tu je o samotě žijící člověk opravdu k politování. Kam? — Světnice je osamělá a plna tížící nevolnosti, kavárna pro neobvyklou denní dobu bezúčelna, v hostinci pití piva a protivný kouř, zbývá divadlo. Rozhodnut spěchal jsem do opery. Pamatuji-li se dobře, hráli Tannhäusera. Krásný, proudů světla plný a příjemně oteplený sál působil na mne mile. Chválil jsem se v duchu za svůj nápad, opřel jsem se pohodlně v zad, s blahovolností, jakou jsem v tak překonávající míře zřídka kdy na sobě pozoroval, měřil jsem vstupující, uvítal prvý tah smyčce a počínal přicházeti znenáhla do dobré nálady. Po prvém aktu ozval se silný potlesk.

»— Vedi la canaglia! —«

To byl na vedlejším sedadle můj soused Garetti. Při tom ukazoval palcem své levice za sebe na hlučně tleskající galerii, s dobromyslným, na polo lstivým posměchem v černě jiskřících kočičích očích. Brzy jsme se seznámili, večeřívali jsme pospolu a šli pak ještě do kavárny. Lidé za námi ohlíželi, když jsme šli po ulici a sklepníci kousali se smíchem do pysků. Měl ve zvyku zavěšovati se do mne a tu pak vypadal ve mé neslušné délky ve svém černém plnovousu jako Laurin, král trpaslíků. Uměl jak náleží objednávati, nosiči jídel byli hned docela devotní a nemukali.

Zapomněl jsem se zmíniti, že to bylo zrovna po prvním. Když jsem ho lépe poznal, přijímal jsem jeho »Aufdrahn«, jak Vídeňáci říkají, během této doby jako něco nezbytného. Ze všech stran tekly honoráře, vydělal mnoho peněz a tu pak užíval ke každé i kratší cestě fiakra, s pohrdáním hledě na ubožáky, kteří brali za vděk drožkou. Ku čtvrtému stačila mu už tato a tu pak bylo obyvatelstvo tramvaje: — Vedi la canaglia! — Brzy nestačila hotovost ani na tu a Garetti mohl přijít o plíce, když běhal po svých hodinách; tu pak ani nemukal — až do nejbližšího prvního, kde hleděl dolů z lože a pohrdavě se ohlížel na galerii: — Vedi!

Jinak dobrý chlap. O tobě se řekne: Žil chudě, ale zemřel bohat; Garetti chce umřít chud, ale žít, žít! — Jeho schopnost požitků byla vskutku nemalá, umění, s jakým toho pomíjejícího přebytku, jenž mu byl dopřán, důkladně užil, bylo pro mne, jenž jsem zvyklý žíti ze skrovných úroků malého kapitálu, zdrojem neustálého obdivu. — Pokud budeš mít těch pár mizerných tisícovek, říkával, nebude nic kloudného. Zahoď to žebráctvo! — Ten kdo žije z ruky do úst, vrhá se do života s hladovým žaludkem a silnou pěstí, to je muž! Vyskoč, vodičko na skvrny — tak mně říkával, jsem totiž chemikem — vyskoč! Vyskočit znamená žít. Až jednou přijdu do Paříže, na bursu, diable!

Bydlil ve třetím okrese společně s dvěma pány Whirtlery, Američany, kteří zde studovali medicinu, v bývalém učebním sále jednoho tanečního mistra. Místnost měla jen jedno okno na užší straně, široká, hnědá mazanice, představující Kleopatru s vysokým napudrovaným účesem, špičatým nosem a krátkými, širokými rukávy, tvořila jedinou jeho ozdobu. Tam jste sedávali za dlouhých zimních večerů při čaji a plátcích vuřtu; jeden z bratří vypravoval dlouhé spiritistické příběhy, Garetti měl dlouhá oslovení ke Kleopatře anebo deklamoval Leopardiho, při čemž však se musil chránit před každou přestávkou, aby pomohl své paměti; jakmile uvázl, počal Fred jakoby z ničeho nic a studeně se usmívaje vypravovat nějakou anekdotu ze života zálesáků a nálada byla ta tam.

— Celkem myslím, že by se dalo docela dobře žít na této u polů sploštělé zeměkouli, není to tak zlé, je-li člověk zdráv a nemá-li příliš prudké snahy; jen kdyby dovedli lidé snášet ta zla, která jsou neodvratná, osudem nám uložená. Ale to zlé, urážející, sprosté, co člověk způsobuje svému sousedu, aniž má sám z toho nejmenšího prospěchu, to činí tento život časem nesnesitelný a lidi toho druhu pohrdání hodnými. A ještě jedno: Co se tak o osudu, náhodě, štěstí nebo neštěstí povídá, je, věřím to pevně, pouhá vloha mysli. Co dovede kdo udělat z toho, co nepředvídaně a náhle propuká, je-li s to, aby to obrátil ku svému prospěchu či ne, nabude-li prvý okamžitý dojem převahy a má-li vliv na další úvahy anebo zůstane-li mozek klidným a skrotí tlukot srdce, na tom záleží všecko!

— Abych vám tedy celý příběh dovypravoval. Byli jsme už více měsíců dobrými přáteli. To jest, co chtěl, stalo se bez námitky. Ne snad, že by byl pánovitý, anebo že by mu bylo záleželo na tom, prosadit svou vůli, ale byl impulsivná povaha, člověk jí následoval jako pod vlivem suggesce. Vyzvedl si malé dědictví, které se musilo dostat do cizích rukou, jak rychle jen to šlo. Seděli jsme kdesi v restaurantě a mluvili všeličem.

— Podívej se, vodičko na skvrny, tam ta paní —!

— Kde, — to není paní, to je dívka, Polka.

— Co ti napadá! — Whirtlere, řekni, je to paní či ne? — tam, ta blondýnka.

Neštěstí tomu chtělo, že byl Whirtler mého mínění, Fred také. Kdyby alespoň jeden z nich se byl přidal na jeho stranu, bylo by vše bývalo zas dobře, ale takto byl podrážděn.

— Sázím stovku. — Whirtlere, he?

— Kdož může rozhodnout —?

— Zcela jednoduše jdu tam a zeptám se. — Mezi tím, co to říká, je už také na cestě: Garetti, zůstaň zde! — Marně!

Přistoupil ke stolu, u něhož seděl starší, šedooký pán s tenkými dlouhými kníry vedle dámy, poklonil se a promluvil s pánem několik slov. Viděl jsem, jak tento udiveně zdvihl zrak, dáma se krátce zasmála, pak položil pán nůž a vidličku vedle talíře a něco odpovídal. Garetti vrátil se na to k nám.

Fred ho přivítal se smíchem: Ptal jsi se?

— Je to jeho paní.

V tom okamžiku přistoupil šedooký pán k nám a řekl své jméno: Polák.

Doufám, že pochopíte důsledky svého kroku a prosím o vaši adressu. Zejtra vám pošlu svého přítele, ten už vše další zařídí. — Garetti mu podal svou navštívenku a tím byl nešťastný příběh utkán.

Ne už tak veselí, jak jsme vyšli, vraceli jsme se domů, daleko sice od každé domněnky, že by se ta záležitost nedala v dobrotě urovnati, ale přece vyrušeni a nepokojně očekávajíce, co mělo přijít.

— Každým způsobem, vodičko na skvrny, až ten přítel přijde, řekneš mu, jakým způsobem došlo z mé strany k onomu oslovení a že nijaká urážka nebyla mým úmyslem. Nechce-li o tom slyšeti, ať se stane cokoliv, mně je vše jedno! — Co se týče zbraní, je mi také vše jedno, dělej tedy co chceš.

Whirtlerové hořeli zvědavostí po mensuře, ale nedali ničeho na sobě znát. Smluvili jsme se, že pro případ blízkých zbraní navrhneme náš pokoj, v jiném případě Prešpurk za místo souboje a já šel spat s nemalou důvěrou, že se mi podaří, záležitost v dobrotě urovnat.

Marná naděje. Úderem desáté hodiny příštího dne dostavil se ohlášený, očekáván Fredem a mnou: Major od hulánů, dost letilý, patrně už delší čas mimo službu. Vyložili jsme mu věc, se vší možnou bonhomií, pokoušeli se vzdor jeho úsečnosti udržeti veselý, ve vážnost věci nevěřící ton a namáhali se nemálo, abychom ho v dobrém rozmaru dostali ven. O vyrovnání nemá prý co mluvit, tak dalece není informován, má vyslechnout podmínky, ustanovit čas a místo, basta!

Namáhal jsem se mu vyložiti, že se jedná o život a o smrt: — Vím o tom! Netřeba mi to říkat Mluvte prosím zkrátka.

— Šavle, dvanáct minut, obvazky.

— Netřeba obvazků, kalhoty a košile, dva lékaři.

— Zde. Zejtra v devět hodin.

— Přijato, má úcta!

Nebylo mi nijak veselo; ale měl jsem po celý den dost co dělat a připravovat, abych mohl zahnat špatnou náladu. Večer jsme seděli při sklenici sektu hodně nenuceně či vlastně se snahou zdáti se tak.

Kdybych sám byl stál před mensurou, nebyl bych býval tak stísněn. Nemohl jsem si toho malého ohebného muže představiti se šavlí, nezdál se mi k tomu dost massivní a zbraň se mi zdála příliš těžká; jakkoliv jsem ji dal nabrousiti tak do tenka, jak jen bylo možno, přece jen se mi zdál přítel tuze sláb. Zbývala mi poslední naděje, zkrátit čas tak, jak jen bude možno.

Pokoj byl daleko od ostatních bytů a dostatečně odlehlý, ale z opatrnosti jsme přec postavili hlídače, abychom byli jisti před nemilými překvapeními. Pokusil jsem se naposled přistoupiti k sekundantovi, páchnoucímu kmínkou a se vší naléhavostí jsem splnil svou povinnost, dosáhnouti smíru, ale bez výsledku.

— Nastoupit!

Bylo to vhodné, pohodlné zápasiště. Nábytek byl odšoupnut stranou, já stál naproti Kleopatře, jejíž nos se mi zdál špičatější a oči jizlivější než jindy. Šavle byly umyty karbolem, zápasníci se odstrojili, upjali si pevně přasky u kalhot, mohlo to začít.

— Výpad!

Nastalo hrobové ticho. Bylo slyšet tichý skřípot, s nímž nohy obou duellantů hledaly tápavě postavení Garetti byl bled až ke rtům, ústní koutky rozhodně stažené, čelo svraštělé, oko smělé. Sok jeho jevil klidnou tvář, jen pod očima bylo vidět tmavý pruh.

— Teď!

Garettti stál trochu šikmo. Polák, připravený patrně na tercový výpad, nevěděl nejprv jak si pomoci, ale zůstal v dotyku.

První chod. Dvě primy po sobě s kvartou. Za odpověď kvarta, jako když se jezdeckým bičem práskne.

— Stát!

Všichni si oddechli, diváci právě tak jako zápasící. Tak jako by řinkot zbraní byl uvolnil tísnivé jakés napjetí, mluvilo se živě vespolek, starý major mnul si ruce a mluvil rozčileně k svému muži, Fred dal svému cigarettu, aby z ní učinil několik tahů.

— Výpad! — Teď!...

Teď už to šlo živěji, Garetti útočil, krátkými tercemi, v pěti vteřinách vystřídali si místa: — Oh che Bertuccione! Sekundant, jenž vztahoval tento výkřik dle všeho na sebe, koktal stranou: — Lajdaku. Nemohl zůstati dále po boku svému příteli, jenž zuřivé útoky Italovy krátkými ostrými zpětnými kvartami namahavě odrážel.

Garetti klel bez dechu, dodávaje si tím zmužilosti, major ve svém koutě odpovídal basem. Bylo to prazvláštní duetto.

Dvě terce s následující horizontální sekundou, za odpověď, kvarta j › když odeženeme psa: — Codardia!

— Dostaniesz w papę; — Dostaniesz hultaju!

— Ferro maledetto!

— Stul pysk, balwanie!

řivý skok jako od napadené kočky: — Oh bella!

— Stát!

Už seděla. Polákovi v hlavě či ve spánku. Některé tepny byly dotknuty, krev tekla proudem. — Tysiąc djablow!

To se stalo tak asi v osmé minutě. Whirtler a jeho kollega snažili se ránu obvázati. Po pěti minutách nutno bylo pokračovati, poněvadž raněný na tom stál.

Garetti, jehož rozčilení při pohledu na krev asi schladlo, utichl a a zdál se podléhati únavě. S dlouhými přestávkami bylo zápaseno v deváté minutě.

Desátá.

Jedenáctá.

Ve dvanácté sklouzl Garetti v krvi, padl celou tíhou na Poláka, který už stál u samé stěny a jemuž mimo to překáželo trochu i rámec obrazu. Než jsem mohl zvolati. už se stalo. Při zvedání zbraně — chtěl totiž Garettiho seknouti, řízl ho do krku. Přiběhli jsme honem a zdvihli kleslého ze země. Beznadějně!

Poslední jeho slovo bylo: Malinová šťávo, my jsme se měli dříve seznámit.

Byl to komický patron, jinak však dobrý chlapík, a proto vidíte, konám sem jednou za rok cestu. Vždyť mne to nic nestojí.

— — Napovídal jsem vám toho. Musíte prominout, minulé časy a dnes zase vzpomínka. Ale nic nedělá, což?

Smekl klobouk s přívětivým kývnutím a zahnul do postranní ulice.

O universitní extensi.

Píše dr. Erazim Vlasák.

Článek můj nemá být ničím víc než referátem. Reprodukuji tu prostě, co jsem četl v různých článcích, brožurách a časopisech. Hlavním pramenem mi byl list »Akademische Revue, Zeitschrift für das internationale Hochschulwesen«, vycházející v Mnichově redakcí dra. Pavla ze Salvisbergu.

Co jest to universitní extense? Vydavatel časopisu »Akademische Revue« definuje ji takto: U. E. jest rozšiřování učenosti a vědomostí, skytaných na universitě, mezi lid, dobrovolné rozmnožování jeho intelligence a jeho vzdělávání universitními orgány, které to dovedou, raziti ze zlata vědy malý peníz pro lidový duševní vzájemný styk. — O. Gordon, podávaje v r. 1853. zprávu o Oxfordské universitě, napsal, že se snaží ze všech sil, aby universitní vzdělání vniklo do nejnižších tříd. Někteří brojí proti U. E., říkajíce, že věda a politika nemá se demokratisovati i bojí se poníženi universit; druzí sní o velikém prospěchu z této věci pro c lidstvo a domnívají se, že se tím zabrání isolaci i zkostnatění našich sokých učilišť. Universitám může dle těchto každý styk s lidem jen sloužiti. — Schmoller volá: Poslední příčina celého nynějšího sociáln nebezpečí neleží v dissonanci majetkových protiv, nýbrž v dissonanci pr vzdělání. — Profesor dr. Natorp ve své stati »Über volksthümliche

versitätskurse« dotýká se vývoje této instituce. Vznikla v 70tých letech v Anglii a po té v Americe. Že v Anglii universitní vzdělání se počalo rozšiřovati v lid, toho příčinou bylo as to, že ve vysokých vzdělaných anglických kruzích vlivem Carlyla, Maurice, Kingsleye, positivistů Milla, Harrisona a jiných vzniklo a šířilo se silné sociální snažení. Zrušiti protivy tříd společenských ve vzdělání sevšeobecněním vědy byl a je výsledek těchto snah. Poukazuje se často při odporučování univ. extensí k tomu, že Anglie se přeměňuje v demokratický stát; a pravou demokracii nelze si mysliti bez hlubokého, co možná nejrozšířenějšího a nejhlubšího vzdělání lidu. Každý krok jen poněkud důležitý v politickém vyrovnání společenských tříd má za následek stále rozšířenější demokratisování vědy, rozmnožování vzdělání v širokých vrstvách. Dávno již padla věta Herberta Spencera, že vzdělání jednotlivce je čistě soukromou jeho věcí, dávno již padla věta téhož muže, že všeobecná školní povinnost jest vedle všeobecné branné povinnosti největším tyranstvím státu. V r. 1834 věnovala Anglie na školské vzdělání pro střední stav na soukromé školy 240.000 zl. r. č., v r. 1854. již 2,400.000 zl. a v r. 1894. vykazuje rozpočet anglický již 78,000.000 zl. na školství. A vedle toho jest v Anglii nesčetně škol, vysokých i nižších, jen výhradně vydržováno soukromými penězi.

Z těchto snah pak vznikla v Anglii universitní extense, podporovaná nejnověji i penězi vlády. Hlavně Ruskin a Toynbee v Cambridgi šli tu daleko za nábožensky zabarvený socialismus Maurice-ův i Kingsley-ův, i přes katolický směr Puse-ův a daleko a daleko za modní socialismus reakcionářského Disraeli-ho. Nelze sic nepozorovati v snažení tom stop náboženství, ale předním jeho úkolem jest sevšeobecniti vzdělání a nedávati lidu jen kousek spráchnivělé kurky, odpadek, nýbrž překlenouti propast, která zeje ve vzdělání mezi nižšími a vyššími společenskými třídami. Péče o to padá na bedra mužům a zástupcům náboženství, vědy, a t. zv. vzdělancům vůbec. Mladí graduovaní Angličané nemají jen na starosti provozování politiky jako u nás, nýbrž bdí i nad tím, aby lidu dostalo se zdravých obydlí, aby hygiena vnikala do lidu, aby umění a věda byly chápány a ctěny, a mladí tito vzdělanci věnují se s vervou mládí a silou svého přesvědčení universitním extensím. V londýnské východní čtvrti stojí veliký palác, věnovaný universitní extensi a na 5000 dělníků navštěvuje v něm večerní vědecké kursy. Podobně na akademii Toynbeeově, založené na památku tohoto záhy zesnulého učence, působí v kursích nejlepší angličtí lidé: ministři s parlamentními vynikajícími osobami, učenci nejlepšího jména a prvních řad. Zakladatelem U. E. je James Stuart z Trinity-College, Cambridge. V r. 1867. přednášel v různých městech dámám o astronomii. V r. 1871. zavedl celé kursy o jiných věcech, za pomoci některých vynikajících a bohatých mužů. Každý kurs měl 12 přednášek. Posluchač dostal tištěné vodítko, otázky, které zodpověděl po přednášce doma. Vedle toho byly vždy jednotlivé hodiny věnovány společnému dohovoru o předneseném thematu a na konec kursu vydávala se vysvědčení. Kursy se konaly pro: 1. ženy, 2. mladé obchodní příručí, 3. dělníky. Věc nedošla ihned všeobecného pochopení, brzy i upadala. Ale r. 1875 povstalo pro ni mocné hnutí v Londýně.

Několik vyšších ústavů seskupilo se v »londýnskou společnost pro rozšíření universitního vyučování«. Nejprv se odbývaly kursy na různých učilištích, ale to se neosvědčovalo; později byly přednášky přeloženy do velikých londýnských shromažďovacích sálů a věc se ujala a prospívala. R. 1877 následoval Oxford. Podnik zase za několik let poklesl a jen živořil. Teprve v r. 1885 zavedly se kursy o 6 přednáškách a věc zapustila do širokých vrstev lidu mocné kořeny. V r. 1886 přednášelo se na 50 místech místech 10.000 posluchačům. Hledělo se také při tom na láci, na malý poplatek. Letního kursu u. e. v Oxfordu od 27. července do 24. srpna 1894 účastnilo se velice mnoho domácích i cizinců. Hlavními předměty tu byly historie a literatura 17. století. Národní hospodářství mělo 7 hodin, Milton 6 hodin, anglická ústava 6, politická historie onoho období 3, Descartes, Spinoza a Locke 3, Cromwell, restaurace, Dryden, Waldštýn 2, Bossuet, Pascal, Molière, Galileo, Newton, Van Dyck, Velasquez, Rembrandt po 1 hodině. Posluchačů bylo 900 a byli zavázáni poslouchati aspoň jen půl kursu. Většina navštěvovala celý kurs. R. 1895 bylo 800 posluchačů. 70—80% bylo žen, zvlášť učitelek. Vedle přednášek pořádají se debatní večery, div. představení, hry jako croquet atd. Návštěva těchto anglických kursů odporučovala by se mladým našim cestujícím vzdělancům. —

V Oxfordě zavedena byla v posledním čase tak zv. »Affiliation.« Kdo prodělal určitý počet kursů, může navštěvovati jako tak zv. »affilovaný« universitu. V r. 1892./93. měla u. e. v Anglii 400 vyučovacích míst, okolo 700 kursů a více než 57.000 posluchačů. A přece je toto číslo dost nepatrné naproti 27 milionům obyvatel Anglie. Uznává se všeobecně, že soukromá initiativa, na které spočívá celá u. e. nestačí na trvalý podklad pro zařízení, které činí nárok na záležitost celého národa. V Anglii a Americe existuje více než půl tuctu časopisů, obírajících se jen zprávami o u. e. a agitací na její prospěch. Z větších míst cestují učitelé do menších a s nimi putují různé pomůcky jako knihovny, musea, laboratoře atd. A jak vznikají tyto kursy v různých anglických městech? Nadšením jednotlivých lidí, hlavně universitních učitelů neb privátních učenců. Prostředky skytá jednotlivec, neb spolky a různá živnostenská společenstva. K těmto pak někde druží se i vláda. Učiteli jsou ponejvíce universitní profesoři, ale také jiní vzdělanci. Nalézti je není snadno. Někdo může býti vynikajícím vědcem, ale pro popularisaci své vědy se nehodí. V Oxfordu a Cambridgi musí přednašeči skládati zvláštní zkoušku. V Americe má Filadelfie a Chicago zvláštní semináře pro tyto učitele. Honorář za 12 přednáškový kurs činí v Anglii obyčejně 420—600 zl. r. č. a cestovní výlohy.

V nejnovější době převládá snaha, aby výlohy na u. e. převzala úplně vláda. Charakteristickým jest, že mnozí vynikající mužové opustili výnosná a pohodlná místa i věnovali se povolání učitele na u. e. Mn[illegible] z nich urazil za 5—6 let až 50 tisíc angl. mil cesty. Jeden učenec [illegible] v různých městech jednoho okrsku za zimní saisonu 72 přednášky [illegible] Russela má u. e. činiti z příležitostných enthusiastů pro vědu [illegible] celý život už se snažící a vzdělávající, nemá vychovávati pro určitá [illegible] městnání, nýbrž prohlubovati všeobecné vzdělání. Neodporučuje [illegible]

děti vysvědčení o odbytých kursech a zkouškách, aby se u. e. nezvrhla ve vzdělávací ústav pro určitá zaměstnání. Dobře působí, jsou-li kursy spojeny s větší knihovnou a čítárnami, které stojí posluchačům k disposici, jako je to na mnohých místech v Sev. Americe. Též písemný styk je zaveden mezi posluchači a učiteli. Posluchač táže se ve psaní učitele a tento mu písemně odpovídá. O výsledku těchto kursů vyslovují se učitelé v Anglii a Americe na základě zkoušek, že posluchači jejich nestojí za universitními a mnozí je i předčí v nadání i píli. Posluchačstvo bývá nejrůznějšího povolání i obojího pohlaví. Ku př. v Nottinghamu přihlásilo se po odbytých kursech o národohospodářství ku zkoušce 58 kandidátů, 31 mužů a 27 žen. Z mužů byli: 4 studující, 5 řemeslníků, 4 obchodní příručí, 9 písařů a kramářů, 6 továrníků, 1 učitel obecné školy; ze žen: 7 dcer továrníků, 2 dcery duchovních, 12 dcer živnostníků, 6 modistek. Při jedné zkoušce obdrželi vysvědčení s vyznamenáním jedna učitelka obecné školy, mladý soudní praktikant, dělník z plynárny a hlídač z nádraží.

Myšlenka u. e. rozšířila se z Anglie rychle po celém téměř světě. Slavila v brzku vítězství ve všech pokročilých státech. Nejdříve v Skotsku, Irsku a Walesu a hlavně v Americe. V Americe jeví se u. e. jako ferialní kursy »letní školy«, podniky privátní a na výdělek, nemající co s universitou činiti. Ale také university americké mají své ferialní kursy. Nová universita v Chicagu má zvláštní sekci, fakultu, pro popularisaci vědy. Od r. 1870. existují ferialní kursy v Chantanquě ve státu new-jorském, kde mají tyto posluchárnu pro 8000 posluchačů zřízenou. Odtud vypracoval profesor Adams, činný na Jolur-Hopkinově universitě, plán pro u. e. Kursy dle Adamse mají se zřizovati při veřejných knihovnách a čítárnách, vyučovacích ústavech pro jednotlivá zaměstnání, spolcích vzdělavacích. Nejdříve měla Filadelfie s u. e. úspěch; v r. 1890. měla 40 kursů s 50 tisíci posluchači. Od r. 1892. existuje ve Filadelfii seminář pro učitele na u e. Ve státu new-yrském ujala se myšlenky »Universita státu new-jorského«. Na správní výlohy dal stát ihned 10.000 dolarů. Vedle u. e. zavedeny jsou v New-Yorku zvláštním vzdělavacím spolkem »Board of Education« »volné přednášky«, které mají menší rozsah než kursy universitní extense a jsou úplně bezplatny. V posledním zimním semestru bylo na těchto přednáškách 393.285 posluchačů. Na 30 místech, v dělnických centrech konalo se 1040 přednášek. Přednášelo se z různých oborů, zastoupeny byly: fysiologie, fysika, hygiena, americké a všeobecné dějiny, literatura, hudba, sociální vědy.

Přednášejí universitní učitelé, kněží, praktičtí právníci, žurnalisté, vynikající cestovatelé atd. Povznesení mravní úrovně mezi pracujícími třídami lze již dnes pokládati za nejlepší následek této úsilovné vzdělavací práce. Veřejných knihoven se četně užívá a kruhy čtenářů utěšeně rostou.

Od několika let existuje u.—e. v Kanadě, Australii, na Capském su, v Indii (Madrasu). Ve Švédsku a Norvežsku souvisí s »národními okými školami«. V Belgii učinila zdárný pokus »l'université libre«. dhazuje se jí, že dělá socialistickou propagandu. To se ovšem může ahovati jen na kursy o národním hospodářství. Jednostranná politická dence by však u.—e. jen škodila.

V Bernu utvořil se spolek docentů vysokých škol, který řídí a obstarává přednášky na u.—e. V r. 1895 bylo 41 přednášek na 23 místech. Themata: »Úvod do studia práv«, »Úvod do národohospodářství«, »Chudinství v kantoně bernském« atd. Žactvo dle zprávy bernské komise pro u.—e. za r. 1895 má býti přednáškami upoutáno k studiu určitého předmětu a má se mu dáti výtah z předneseného na konci každé přednášky domů a zakázati každé poznámky v přednášce samé. V zimním semestru r. 1896 přednášel prof. Graf: Jak povstala naše výtečná Dufourova mapa (Dufour Karte) (2 hodiny). Odkrytí mořské cesty do Indie (1 hodina). Nejnovější výzkumy o odkrytí Ameriky (1). P. Gruner: Obloha. Pohyb hvězd. Slunce, země, měsíc. Svět planet. Vesmír. Astronomické pozorovací methody (6 hodin). Prof. F. Haag. Život bernského studentstva v 17. století (1 hodina). Geologické poměry jednotlivých středozemních krajin (1 h.). Prof. A. Reichel: Ústavní individuelní práva švýcarského občana (4—6 h.). N. Reicherberg: Nejnovější sociální politika nejdůležitějších kulturních států (6 h.). Prof. A. Rossel: Pokroky chemie (2 hodiny). F. Schaffer: Zásobování pitnou vodou (1 h.). Dějiny piva. Prof. L. Hein: Původ a sociální charakter řeči (2 h.). Voltaire jako filosof (2 h.) — Podobný spolek má Basilej. V Curychu pečuje o u.—e. spolek Pestalozziho. Pořádá přednáškové šestihodinové kursy. Po každé přednášce je debatta. Posluchači dostanou krátký výtah z předneseného. Účastníci kursu obojího pohlaví musí nejméně čítati 18 let. Obdrží vstupní lístek za 1 frank a mimo to složí 2 franky za dva neb tři souběžně běžící kursy. Vedle kursů pořádá spolek veřejné přednášky s nejpestřejšími themata a nedělní zábavy: přednášky a recitace, zpěv atd. Zábavy tyto konají se větších zábavných místnostech. Rusko má u.—e. v Oděse. V Kodani existuje Studenter samfund, Akademický spolek pro vědu a pokrok. V zimních měsících udílí se bezplatné vyučování dělníkům. V září 1894 navštěvovalo přednášky v tomto spolku 1556 dělníků; vyučovalo se řečem (němčině, angličině, francině), psaní, počtům, pravopisu, vedení knih, tělocviku, fysice atd. Z účastníků bylo 1081 mužů a 475 žen. Při uzavření semestru v měsíci dubnu 1895 bylo ještě 700 posluchačů. Zvláštní komité ve spolku pečuje o návštěvu muzeí. Zde třeba uvésti i »selské akademie« v Dánsku, Finsku a i v Americe. Běh na těchto trvá půl léta, školné 9 zl. 50 kr. r. č., posluchač musí býti nejméně 18 let. Ve střední Evropě učinila počátek s u.—e. Vídeň. Po tři léta obstarával věc »Volksbildungs-Verein«, který konal v různých vídeňských čtvrtích v zimě nedělní soustavné přednášky, po 12, 24 až 36 večerech. Průměrná návštěva jednotlivých přednášek byla dle »Zeit« až 270 posluchačů. Posluchači vydrželi téměř všickni až do konce všech přednášek. Když sněm dolnorakouský nedal spolku subvenci, bylo nutno zastaviti jeho činnost. V r. 1895 podala as polovina universitních profesorů a zástupců docentů vídeňské university petici na senát její, aby tento sestavil komissi pro u—e, z učitele aby bylo užito universitních asistentů a soukromých docentů a ab bylo požádáno ministerstvo za podporu. Senát vyhověl petici a vlá věnovala v r. 1895 5000 zl. a v r. 1896 6000 zl. pro lidové universit kursy. Z výroční zprávy 1895/1896 o vídeňských universitních kurse

vyjímáme: V kursech přednášelo 37 řádných profesorů všech fakult a 16 soukromých docentů. Stanovy vypracoval Ant. Menger, vedení má v ruce 11členný výbor. Kursy byly otevřeny v listopadu 1895. Každý kurs obsahuje šest přednášek půlhodinových vedle jedné průpravné přednášky. 17 kursů bylo z lékařství, 15 z přírodovědy, 13 z historie, 8 o literárních i uměleckých oborech, 5 právnických. Přednášejícími dle stanov jsou jen universitní profesoři, adjunkti a asistenti. Honorář obnáší 90 zl. za šesti přednáškový kurs, 15 zl. r. č. za jednotlivou přednášku; řádní profesoři nepřijali honoráře. Návštěva obnášela 6172 posluchačů. Největší návštěvě se těšily lékařské a přírodovědecké přednášky, potom literární a kulturně-historické, pak dějepisné, nejmenší právnické. Připuštěn je každý školou nepovinný a za vstupní taxu určena jedna koruna pro kurs o 6ti přednáškách. Dělnický jeden vzdělavací spolek poskytl své místnosti bezplatně a obdržel za to 100 volných vstupenek. Tisk přimlouval se za věc; nejvíce sociálně-demokratický a vládní. O výsledcích vyslovují se učitelé s největším uspokojením. Dosud bylo vynecháno z pořadu přednášek z politických důvodů: národohospodářství, filosofie a paedagogika. Denní politika a náboženství dle stanov nepřijímají se na program přednášek.

V Německu věc se dosud řádně neujala. Snaha tu je, ale výsledky dosud ne. Jmenovitě časopisy »Sociale Praxis«, »Ethische Kultur« přimlouvají se za u.—e. Spolek »Commenius-Gesellschaft«, který v četných místech Německa má své odbory, vzal si za úkol ji provésti. V Jeně učiněn již pokus a Mnichov v nejnovější době může se vykázati zaražením spolku »Volks-Hochschul-Verein«.

U nás v Čechách učinil se pokus s Dělnickou akademií. Tato počala své přednášky o »Anatomii a hygieně« ku konci loňského roku. Přednáší praktický lékař p. Dr. Karel Beneš, bývalý asistent anatomické stolice české university. Kde jsou čeští universitní profesoři a universita vůbec? Tato i město Praha odepřely D. A. místnosti. O D. A. promlouvá článek p. prof. Massaryka v 2. č. letošní »Naší doby«. D. A. má míti vzdělavací kurs a základový kurs. Učitelů, zvlášť když universita zaujala se naproti akademii, bude těžko nalézti. Popularisovati vědu je velice těžko a málokdo to dovede. Všeobecný kurs by trval 2—3 leta a podával by učivo gymnasií a reálek. Vedle tohoto kursu budou přednášky z matematiky, fysiky, chemie a přírodopisu. Bude také nutno napsat a přeložit potřebné knihy. Jinde, ku př. v Anglii píšou pro u.—e. knihy největší odborníci. Huxley (fysiolog), Roscoe (chemik), Stevart (fysik). Bude nutno zaříditi i knihovnu a čítárnu a starati se o hmotnou podporu žactva. Ženy budou taktéž připuštěny. Bude jim prodělati všeobecný kurs a po té kursy v domácím hospodářství a vychování dítěte, jakož i kurs o vzorné kuchyni. Na D. A. budou se skládati také zkoušky a vydávati vysvědčení. — Nejsem pro tyto z uvedených napřed příčin zrovna tak jako sem pro to, aby studium na D. A. trvalo 2—3 leta a i déle. D. A. dle profesora Masaryka velkou důležitost pro český národ, poněvadž lníků dle jeho mínění mezi vzdělávajícími se Čechy jest více než dvě třetiny.

Snahy Děl. Akademie zasluhují u nás podpory všech vzdělanců. lo by již na čase, aby se u nás méně pěstovalo plané, bezduché a bez-

myšlénkovité politisování nebo hraní si na politiky a aby více bylo si všímáno pravého vzdělávání a prohlubování vzdělání vůbec. Politické zabarvení a strannictví odloženo budiž u veřejí D. A. a v síních jejich setkejž se kde kdo, dělník, inteligent i proletář. Kdo nechce, aby i u nás vzdělání se prohlubovalo a šířilo, nezaslouží, aby počítán byl mezi vzdělance a lidi, kteří pochopili dobu a její potřeby. Bude to jen naše škoda, zůstaneme-li v této věci pozadu, ať už této smutné pravdě věří neb neověří naši velcí i malí vědátorové a velcí i malí politikové,

---

K. V. Šembera contra J. S. Skrejšovský.

Z pathologie politického života českého od J. Arbesa.

(Pokračování.)

Pravda sice, že schopných žurnalistů českých, kteří by vládli výborně pérem německým, nebylo ani tehdá hojnost, jako jich není po dnes . . . Ale že J. S. Skrejšovský, muž tak širokého rozhledu, tak bystroduchý mohl býti po celou řadu let ve svých redakcích obklopen lidmi, nechť už původně »neumytými« neb »umytými«, aniž by byl rozpoznal základní rysy jejich povahy, zdá se nám býti pravdě skoro nepodobno. Neboť člověk, byť sebe prohnanější, sebe úlisnější, sebe licoměrnější přece není žádným naprosto nerozluštitelným problémem, aby ho nebylo možno znalci lidských povah, který s ním po léta den co den více méně důvěrně nebo kolegialně obcuje, prohlednouti a zjistiti aspoň přibližně, jaké povahy v pravdě jest. Buď tedy J. S. Skrejšovský jako znalec povah lidských věděl, jakými individui jest obklopen a trpěl jich a používal jejich služeb z různých, ovšem nehrubě kalých příčin. V tom případu náležel by mezi onen druh diplomatů, kteří se k docílení určitých účelů neštítí žádných prostředků; ale byl by aspoň diplomatem. Anebo vlastní a skutečné povahy jejich vůbec nerozpoznal — a v tom případě byl špatným znalcem povah lidských a tudíž také žádným diplomatem.

Pravda-li tudíž, co nás bylo v citovaném úryvku ku charakteristice J. S. Skrejšovského zarazilo, stojíme před J. S. Skrejšovským, o jehož výtečných duševních vlastnostech, (mezi kteréž přec náleží také znalost lidských povah atd.) kolovaly mezi vrstevníky přímo legendy, přece jen jako před mužem problematickým — jako před člověkem, který jsa převahou ideologem s reelním stavem věcí nepočítal vždy v té míře, jak bylo nutno.

Po našem náhledu byl příliš svůj — rozhodná individualita, nehodící se za vůdce t. j. za člověka většinou vedeného«. J. S. Skrejšovskému svědčily jen poměry, v kterých byl suverénním pánem svých myšlenek, snah a skutků — v každých jiných narážel na tisícerý odpor. Nemohl se mu tudíž díti, než jako se děje všem jemu podobným rozhodný individualitám, nechť působí v literatuře nebo v umění nebo v jakémkoli jiném oboru. Byť se k nim obracel zřetel všeobecný sebe častěji, byť zdály třeba i středem a vůdci celých generací, v podstatě jsou přece j osamělí a isolováni a mají stoupence jen dotud, dokud mají nějaký vl

Jakmile vlivu toho pozbudou, odvrátí se od nich celý svět a neúprosný diktát přírody vrhne je nazpět, kam patří a odkud se neměli nikdy odvážiti — do duševní isolovanosti . . .

* * *

Roku 1870 začal ve Vídni vycházeti pro nás Čechy z počátku bezvýznamný týdeník pod titulem »Montags-Revue«. Vycházel vždy v pondělí o 6 hodině ranní. Vydavateli jeho byli Michal Klapp a J. Herzog — oba v Čechách naprosto neznámí žurnalisté vídenští. Tisk obstarávala Hirschfeldská knihtiskárna ve Vídni v Černínské ulici.

Válka francouzsko-německá, trvavši i se svými následky, boji komuny pařížské, jak známo, od polovice r. 1870 skoro až do poloviny r. 1871, absorbovala, jak také ani jinak býti nemohlo, po celý rok skoro veškeru pozornost veřejnosti. Časopisy, které nemohly nebo nechtěly sloupce své otevříti skoro výhradně »kronice válečné« v pravém slova smyslu vegetovaly. A tak i »Montags-Revue«, (jejímž komisionářem v Praze byl knihkupec Steinhauser, který měl filiálku také v Plzni), přes to vše, že snažila se různými zprávami z bojiště vyhověti časové potřebě.

Politické poměry v Čechách byly po celý tento památný rok v celku aspoň dočasně — nadějny. Po kruté persekuci národa českého v letech 1868—1869 zavládl mezi oposicí českou a vládami vídeňskými jistý druh příměří. A když pak po netušeném obratu války diplomacie vídeňská uznala za nevyhnutelné zabezpečiti si aspoň poměrný klid v opositních jindy zemích českých — povoláno ku státnímu veslu, (jako vždy v podobných případech) — ministerstvo »vyrovnávací«. Předsedou jeho byl hr. Hohenwart, kterýž ku provedení úkolu svého přibral také dva rozené Čechy, jinak však c. k. úřadníky: Josefa Jirečka a dra Habietinka. Politické poměry v Čechách nelišily se však jinak doposud ještě valně od poměrů v letech bezprostředně předcházejících. Opositní duch byl všeobecný a což jest nejdůležitější: sorganisovaných politických stran (aspoň na venek) doposud nebylo. Vše bylo seskupeno kolem jediného praporu: české opositce proti Vídni. V této opositci panovala jednomyslnost skoro již příslovečná. Uvnitř a potají mezi politiky českými ovšem vřelo to již dávno. Stoupenci jedněch a těchže neb aspoň podobných politických zásad měli své orgány, v kterýchž prováděny občas různé půtky a šarvátky; ale ku zjevnému a rozhodnému boji o vedení v národě doposud ještě nikdy nedošlo.

Politické záležitosti národa českého obstarával klub českých poslanců nebo-li důvěrníků, v němž taktéž v příčině taktiky a jiných zásadních postulátů přicházelo často k bojům, ale na venek representoval se klub ten jako instituce takořka diktatorská. Navrhovalť kandidáty poslanectví, kteří také všady skoro beze všeho odporu volíváni z pravidla jednohlasně — úbec řídil politiku českou ve smyslu své většiny.

Většina tato byla pro opositci trpnou, která také prováděna, ležto menšina byla pro opositci činnou: tudíž pro obeslání parlaentův atd. a snažila se po dlouhý čas přiměti většinu k tomu, by zanechala nečinného a zároveň neplodného vyčkávání a ujala se horlivě olitické práce v nejširším slova toho smyslu. Přirozenoť, že za takových

poměrů došlo často k bojům příkrým a vášnivým; ale menšina a stoupenci její (v jejímž čele byl dr. Karel Sladkovský a jejichž hlavním orgánem byly »Národní Listy«) — podrobovala se doposud ještě klubovní disciplině. Menšina ovšem hleděla zásady své přivést k platnosti. Zasazovala se i o to, aby byli do parlamentů voleni mužové činnosti; ale doposud ještě nikdy nevystoupila o volbách jako samostatná politická strana a vlastních svých kandidátův veřejně neodporučovala.

V čele většiny klubu důvěrníků stáli dr. Frt. Palacký, dr. Rieger, dr. Brauner, kteří společně s hrabětem Jindřichem Clam-Martinicem jakožto vůdcem konservativní nebo-li státoprávní šlechty řídili politické záležitosti v témže smyslu a s touž taktikou jako v letech dřívějších. Orgány jejich byly »Pokrok« a »Politik«, jež oba byl založil J. S. Skrejšovský. Chef-redaktorem prvního listu byl sice Otakar Zeithammer; ale v tu dobu byl i v tomto listě suverenním pánem jeho zakladatel.

Rozlišování těchto dvou politických stran v Čechách ovšem již před tím označováno slovy »Staro- a Mladočeši«, ale zásadní rozpory projednávány toliko v jejich orgánech, kdežto poslanci podřizovali se disciplině společného klubu.

Veškerá politická činnost národa obmezovala se v tu dobu na pouhé občasné volby, na čtení časopisův a volnou diskusi v soukromých kroužcích. Doba »táborův« byla již ta tam; politických klubů a spolků vláda nestrpěla — slovem v Čechách bylo v ohledu politickém po celý rok mrtvo... Nejpohnutější život rozproudil se vždy jen o volbách. Ale pak ponecháno opět vše poslancům, a ti zase se vždycky zachovali dle diktátu většiny klubu důvěrníků, parlamentů (s výjimkou za vlády Hohenwartovy, kdy obeslán zemský sněm) neobesýlajíce. Možnoť si pomysliti, že za takových poměrů mandát poslanecký znamenal souhlas celého národa, vůbec vyznamenání prvního řádu, a že poslanci čeští nemohli skoro ani jinak, nežli se pokládati za vyvolence skoro až nedotknutelné — a že zejména klub důvěrníků požíval netoliko jen všeobecné důvěry, nýbrž že měl také moc usnešení svá za souhlasu většiny národa prováděti.

Roku 1870 panovala tudíž v Čechách v ohledu politickém jistá strnulost, a nebýti války francouzsko-německé, která i v druhé polovině roku toho celou veřejnost českou poutala, — byl by rok ten skončil bezpochyby jako jeden z nejvšednějších. Na podzim začalo však Pražany zajímati, z počátku ovšem jen jednotlivce a teprve později kruhy vždy širší — také ještě něco, co nebylo s krvavým dramatem ve Francii v nižádném spojení, ale mělo pro každého, kdo se zajímal o poměry v Čechách, zvláštní půvab.

Vídeňský týdeník »Montags-Revue« začal totiž, dnem 23. září 1870 počínaje, otiskovati pod titulem »Intime Briefe aus Prag« (I věrné listy z Prahy) feuilletonní causerie o českých, hlavně pražsk poměrech politických, literárních, uměleckých, sociálních atd. a s v duchu a tónem v českých časopisech neobvyklým. Bylo to cosi j rozpustilý klep bujného a bezohledného smíška, který znaje s dost jak se zdálo, poměry i vynikající osobnosti v Čechách, tepal, kde

co mu přišlo pod ruku, začasté nejjizlivějším sarkasmem a satyrou někdy skoro až gaminskou.

Z počátku zdály se býti intimní tyto listy tak zvanou »pikantní« četbou, bez jakéhokoli úmyslu kromě nejlehčí a zároveň efemerní zábavy, jako má prostý, více méně dobrodušný a spíše rozmarný nežli zlomyslný klep velkoměstských bonvivantů. Avšak v brzku, když v causeriích postiženo mnohé a to závažné zrnko pravdy, když vyrozuměno, že lehce a zdánlivě do větru psané listy mají zcela určitou a vždy více se vybarvující tendenci, a když pak později přidružily se k tomu i mnohé společenské a politické tajnosti z české »chronique scandaleuse«, začala býti »Montags-Revue« v Praze a později i na venkově listem vždy hledanějším a čtenějším.

Kdo by byl nebo mohl býti pikantně pohoršlivých, nebo chceme-li, pohoršlivě pikantních těchto listů vlastním původcem neboli pisatelem, pouze hádáno. Z počátku bylo i pouhé hádání velice obtížné. Než když se prodlením krátkého času z pražského causeristy »Montags-Revue« vykloval zcela rozhodný politický stranník, nadržující převahou zásadám menšiny klubu důvěrníků a tudíž i menšiny v národě, a když pak ku zřejmému tomuto strannictví přidružily se také systematické útoky na nejčelnějšího v tu dobu žurnalistu většiny, J. S. Skrejšovského, a všechny, kdož byli se Skrejšovským v jakémkoli styku, bylo sice hádání usnadněno, ale přece vždy ještě obtížno.

Pisatel »intimních listů« vynikal, ba překvapoval přímo obdivuhodnou routinou a žurnalistickou zručností i nás, české žurnalisty, kteří jsme byli v tu dobu přece ještě dosti nemotorní, nebo chceme-li, aspoň pohodlní. Causerista »Montags-Revue« zdál se býti do všeho zasvěcen tak, jako by byl skoro všeho, o čem psal, očitým svědkem; krátce jako by to byl žurnalista český, nebo spíše ještě žurnalisující poslanec a zároveň úhlavní odpůrce J. S. Skrejšovského a celé jeho strany. Než mezi českými žurnalisty nebylo nikoho, jenž by byl vládl pérem německým tak lehce a obratně jako tajemný vševěd vídeňské »Montags-Revue«.

(Příště dále.)

Fr. Kavan:

Nový měsíc.

Přes nitra bažiny půdu mně promít
všedním a pochopitelným svitem laskaný kraj,
zástupy dojmů se valily po nich,
tu vyvázly, tu zapadly v močálů taj.
A když krajině se šíje tiše se svezla
dne objímající ruka,
vyvábil na spojená strnulá luka
ubledlé stíny jich života
srpek počínající jiskřiti na moři míru
zlatými jehličkami.

První čtvrt.

V orchestru mysli mně ladili na sonatu,
když jsem šel vyzván na večer hor.
Ladili na prázdno, dlouho a stejně,
usnuli, — nebo kam poděl se sbor. —
Průhledno, průhledno — viděl jsem duši:
v košilce dítě na zemi sedělo,
ze krabic tahalo staré hračky,
pomalu si povídalo.
Děrami vetchých, zelených mraků
měsíc rozséval drobounké stříbrné zrní
v odlehlé horské stráně.

Úplněk.

S rudým sklem stínidla na vzešlém svitu
plížíc se na obzor bolestným snem, —
rozhoř se, magické vnadidlo citu;
na stuhách zřídlého světla zesnulých
veď mě do žití v zeleném zrcadle.
Království vychladlé
zapomínavé záře
přitiskni na štíhlé samotáře
kmenů mých illusí na lánech mdlých,
na lánech mdlých. —

Poslední čtvrt.

Krok se mně rozdrobí na tisíc děsivých ran
v samotě nabité strašidelným tichem;
z víru mraků těžce pracujících
vyplyne utopenec ohlodán,
po snopech zapomenutých, na poli tlících
bude choditi ťap-ťap-ťap. —
V nitru s divě umlčenou, rozstřiknutou písní
půjdu do dálek umrlých, se zelenou plísní.

U vody.

Odpoledne žloutlo, přerostly mě stíny.
Proudy za proutím stejně zvučely,
kolem nesly bílou pěnu vody Chrudimčiny.
Mysl se jednotvárně houpala.
Hnali na pastvu,
kráva za kravou zvolna stoupala.
Vlna za vlnou — vzdálil se šum,
vzdáleny vrchy, a vzdáleno stádo,
vše se složilo do řady vzdálenć,
všecko je klidno a rádo,
že je snem,
že jsem snem . . .

O antisemitismu.

Přednesl v »Institut catholique de Paris« Anatole Leroy-Beaulieu.*)

Chceme-li antisemitism analysovati a rozložiti v prvky, ukáže se nám smíšeninou z velice různých částí. Různorodá sloučenina, v níž nacházíme zároveň dobré myšlenky, šlechetné tužby a, nutno doznat, také, kodlivé vášně, pudy, které nemohu jinak nazvati než nízkými. Pohlédněte laň, vyslechněte jeho řeč; volky nevolky přiznáte, že antisemitism jedním

*) Uvádíme hlas tohoto z nejkompetentnějších znalců otázky židovské, autora známé knihy »Israel mezi národy« abychom přispěli ku kritičtějšímu nazírání na antisemitism a uvedení ho na pravou míru, pokud je diktován zvláštními našimi poměry hospodářskými a národním momentem.

dechem vzývá ušlechtilé city, tužby vyvážené z lidumilné duše, a chvíli po té se obrací k závisti, k sobectví, k osobním vášním a nejnižším chtíčům mas. A právě tato nesouvislá směs dobra a zla tvoří sílu antisemitismu a vysvětluje jeho rozšíření v tolika zemích.

První výtka, kterou antisemitům činím, zní, že připisují Židům — budu je nazývati jejich jménem — význam, jenž není v nijakém poměru k počtu a duševním schopnostem Židů, ani ke skutečné moci židovského živlu v naší společnosti. Řekl bych, že antisemitism tím, že všude vidí činnost Žida, zveličuje ho, oslavuje, vyvyšuje nad příslušnou míru. To jest zjev, pravím, který nejen se příčí mému zdravému rozumu, ale uráží mou hrdost jako křesťana i jako Arijce.

Antisemité činí, ať tomu věří nebo nevěří, z ubohých střepů Israele pány současného světa. Propůjčují Židům nadlidskou sílu, vyvyšujíce je svými hrůzami nad všechny národy a kmeny, a činí z nich strašného netvora, vůči němuž jsou největší národové malí a bezmocní. Toť zvrácený způsob oslavování, jehož nemohu připustit. Nemohu klásti Žida tak vysoko; nemohu připustit, že by Francouzové, Němci, Angličané, Rusové, Američané měli se ve strachu klanět hloučku semitů; nepřipouštím, v odporu s hlasateli nauk antisemitských, že historik by byl nucen, viděti v Židovi vyšší moc, než byly všechny, které ovládly svět.

Jiná výtka, kterou činím antisemitům, zní, že provádějí vůči Židům to, čemu říkám »theorie du bloc«, že zavrhují a odsuzují šmahem, bez rozdílu, všechny členy jednoho sdružení národního nebo náboženského. Svědomí mě zavazuje, protestovati proti této theorii, nechť přikládá se jako měřítko na historii nebo přítomnost, nechť se vztahuje na politiky nebo finančníky, nechť se jedná o buržoasii vůbec, nebo pouze o tu, které říkáme semitská. Nazývám ji současně nemravnou a nevědeckou. A lze snad popříti, že není to obyčejná methoda antisemitů?

Přicházím k stížnostem, které nazývám hospodářskými. Pro množství, pro neuvědomělý materialism mas znamenají vše. Výtky činěné Židům na tomto poli lze shrnouti pod názvem »parasitism«. Židé jsou, praví se, cizopasníky, protože zabývají se po výtce živnostmi, kterým říkáme rádi cizopasné, jako jsou živností makléřů, obchodníků, bankéřů, směnárníků; protože jsou, ujišťuje se, často neprávem, pouhými sprostředkovateli. Tak vypadá tato výtka v celé své nahotě.

Připusťme, že všichni Židé jsou pouze sprostředkovatelé, což není správné, jak každým okamžikem se můžeme přesvědčiti, lze říci, že všichni sprostředkovatelé jsou cizopasníky? Kdyby však kupec, obchodník, finančník, a všeobecně vzato, kdyby všichni, kdož nežijí z práce rukou svých, v potu tváře, by měli býti považováni za cizopasníky, kolik cizopasníků by tu bylo mimo Israel! Postavíme-li zásadu, že každý prodavač, každý sprostředkovatel jest člověk neužitečný nebo škodlivý, proč nemá to býti stejně pravdou o křesťanu, jako o milém Žid o arijci jako o semitovi. (Hluk.)

Někteří z Vás ukazují opravdu pramálo snášenlivosti. Má [illegible] přece neobsahují nic vyzývavého. Odvažujete se tvrdit, že každý, [illegible] se zabývá peněžnictvím, bankovnictvím nebo obchodem, jest již sa[illegible] cizopasníkem? To znamenalo by prohlásit, že civilisovaná spol[illegible]

může žít bez bank a bez obchodu. Zajisté není dobře, je-li počet sprostředkovatelů různých druhů příliš značným; dost možná, že u nás i jinde vrhá se příliš mnoho lidí různých stavů, křesťanů jako Židů, na tyto obory, vyhlášené, často neprávem, za lehčí a výnosnější. Ale, ještě jednou, není možná, považovati všechny sprostředkovatele, všechny, kdož zabývají se obchodem, za cizopasníky, za žravé kobylky. Nezapomínejte, že tuto výčitku, kterou děláte všem Židům, proto že mnoho z nich žije z obchodu a kupčení, vrhají jiní denně ve tvář všem, kteří nemají mozolovitých rukou. To mě přivádí k tomu, abych odbočil k sobě. Mnoho jsem pracoval ve svém životě, až často jsem se z toho rozstonal; nicméně náležím bohužel k těm, kdož jsouce v určitém prostředí populárními, jsou označeni jako cizopasníci. Nepopírám, že jsou v naší francouzské společnosti zahaleči, křesťané, Židé, kterým by se mělo příjmení cizopasník právem vypálit na čelo; ale co nemohu připustit jest, aby tento název byl dle nespravedlivé »theorie du bloc« přikládán celé skupině živností, bez nichž žádná civilisovaná země se nedovede obejít. A jest-li, jak vyrozumívám z reptání, přisuzujete pouze Židům, které považujete za raçu cizopasníků, že žijí na moderních národech jako jmelí žije na jabloni, ssajíc její mízu, opakuji vám: dejte sluchu svému okolí, vyslechněte hlas mas. Zeptejte se jich, co vyrozumívají sociálním parasitismem, a zdali pro ně neexistuje jiný cizopasník než Žid. Jest to úkaz, který jste mohli všichni konstatovat, jak málo má ceny ve spodních vrstvách národa, v hloubce pod středním stavem a maloměšťáctvem, antisemitism mezi dělnictvem, pracujícím rukou. Jeho náčelníci učinili o volbách zkoušku. Naučení z ní jest jednoduché, totiž, že pro dělníka, pro francouzského proletáře není cizopasníkem Žid, ale každý buržoa. (Hřmotné projevy odporu.)

Pánové, pokud mě se týče, nerozbil jsem nikdy žádnou antisemitskou schůzi. Kdož protestují, znají lid náramně špatně; ale jejich popírání nezmůže nic proti faktům. Byl bych šťasten pro svou osobu, kdyby výtka cizopasnictví mohla býti adressována pouze židovským finančníkům; ale příliš úzce jsem se stýkal s lidem a příliš často obcoval veřejným schůzím, než abych si byl uchoval v této věci nějakou illusi. A dovolte, abych to vyslovil, obžaloba z cizopasnictví, kterou antisemité vznášejí na všechny Židy, není bohužel jediná, kterou předměstští socialisté rozšiřují na všechny buržoy. Jest to také výtka korrupce.

Hlas: — Židé způsobili Panamu.

Leroy-Beaulieu: — Zcela dobře, Panama přichází mi jako na zavolanou. Kdežto antisemité z ní vyvodili, že všichni Židé jsou korruptní a korrumpující, vyvodili z ní socialisté a jejich stoupenci, bohužel celé massy proletářů, že všichni buržoové jsou zloději, že celá buržoasie jest naskrz prohnilá. U antisemitů i u socialistů jest, upozorňuji Vás na to, toto naivní všeobecňování, stále ona dětinská a škodlivá »theorie du bloc«. (Potlesk.)

Podstatný úkaz, že Židé zabývají se od staletí, na pohled po výtce, prostředkovatelstvím, není nikterak výsledkem jejich svobodné vůle, ani jakéhosi vrozeného určení, majícího svůj původ v semitském původu; příčina jest, že během celých pokolení byly jim systematicky uzavírány všechny jiné obory, že byli zúmyslně omezováni na nízká tato zaměstnání,

v nichž že mají zálibu se jim dnes vyčítá. Chyba jest tu ne tak u Židů jako v nás, v našich zákonech o Židech, nebo správněji proti Židům. Připamatujte si jen, že tyto středověké zákony, tyto zákony bývalých systémů vládních, po nichž antisemité odvažují se vzdychat, zakazovaly Židovi ve vší formě něco vyrábět, nebo něco nového prodávat. Zákaz nic nevyrábět! to mělo znamenat: nic neprodukovat! A to až po doby Revoluce! Tak zněl zákon, a stal-li se Žid cizopasníkem, není to právě tak naším, a spíše naším působením než jeho vlastním?

Jest ostatně pravdou, že většina Židů náleží oborům, které nazývají socialisté, a po nich zástupy antisemitů parasitními? Dle způsobu, jakým jejich nepřátelé o nich mluví, o jejich pokladech, o jejich přepychu, o jejich nádheře, o jejich moci ve světě, měli bychom myslit, že všichni Židé jsou milionáři. Stojí to za to říci, že jest to pouhou smyšlenkou. Pomyslíme-li na velký počet Israelitů ve Francii a v cizině, ukáže se nutnost uznat, že většina jich nezabývá se peněžnictvím na základě správného názoru, že v každé zemi jest počet finančníků velkých i malých nutně omezen a že všichni finančníci, říkejte si co chcete, nejsou Israelité. Právě tak není pravda, že většina Židů jest bohata. Daleci toho, živoří mnozí v samotné Francii v skrovných poměrech, ba zajisté i v chudobě. (Odpor.) A vezmeme-li těch sedm nebo osm millionů Židů na světě, nalezneme mezi nimi poměrně možná více chuďasů, než mezi křesťanskými národy. Mohu to tvrdit z vlastní očité zkušenosti ze svých cest Ruskem a Polskem. Bezmála polovina všech Židů žije v bývalém Polsku. Daleci veškerého blahobytu jsou tito špinaví polští nebo maloruští Židé většinou ubožáky, a jejich nahota jest často taková, že pohled do některých židovských předměstí přiměl by k útrpnosti nejzapřísáhlejší naše antisemity. Zde v středu a na východě Evropy existuje židovský proletariát, který zdá se býti určen pro dědičnou bídu, který žije právě jako proletáři křesťanští z práce rukou svých, a který v nedostatku fysických sil a odborného vzdělání jest odkázán na řemesla nejméně výnosná, krejčovinu a zvláště na ševcovinu. A tento židovský proletariát nenalezáme pouze na Východě, v Rusku, v Polsku, v Uhrách, ale také v Anglii, ba i ve Spojených státech.

Židé z východu roznesli jako vystěhovalci svou bídu po obou dílech světa; stejně zjevně v Londýně jako v New-Yorku, neboť obě tyto metropole anglosaské čítají dnes značný počet židovského obyvatelstva. Všichni jste slyšeli líčit hrozný pohled, jaký poskytují orientální čtvrtě Londýna. Toto reptající a cáry pokryté obyvatelstvo East-Endu a White-Chapelu jest z velké části židovské; a mezi všemi těmi nešťastníky jsou nejnešťastnější synové Jakubovi. Každý z vás, kdo se obírá otázkami sociálními, zná nenáviděný »sweating system.« A tento systém provádí se především na útraty Israelitů. Jest pravda, že část sweaterů, parasitních makléřů, kteří tyjí z potu dělníků, směstnaných po hloučcích v nezdravých mí nostech, jsou také Israelité. To ukazuje pouze, že v boji o život neč si Židé svědomí z vykořisťování vlastních bratří. Pod těmi, právě t jako pod jinými nedaří se jim lépe než křesťanům; po vyhlášené solic ritě Židů není ani stopy; a Londýn a New-York nejsou jediná měs kde Žid vede boj se Židem. (Příště ostatek.

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Jaroslav Kvapil: **Padající hvězdy**. Básně. 1888. Druhé vydání. (Nákl. J. Otty). Chápu, co vedlo p. Kvapila k druhému vydání knihy, jíž před 8 lety debutoval. Přihlašuje se tím o své dobré právo, býti čítánu k těm, kdož zavedli naši poesii na dnešní stezky. Myslím, že p. Kvapil toto právo má. Nebyl sice sám, ale byl jedním z prvních »bouřliváčků něčeho drze exotického«, totiž té lyriky bohatě kolorované a hudební, lačnící po nádheře barev a tónů, delikátní a nervósní, která znamenala ve Francii — a ve zkrácenějším opakování i u nás — přechod od mramorově studeného a tvrdého parnassismu k pozdějšímu symbolismu, rozplynulému už nadobro v hudbě, mlhách a stínech. Toto přechodní stadium to právě bylo, které si dalo ve Francii jméno »dekadence« a ono ho také daleko spíše zasluhuje než dnešní lyrické útvary, které při všech dekadentních pósách a dekadentní formě počínají ukazovati jeden rys, nasvědčující o vybředání z dekadence: ideovost, sociální zájem, výbojnost. Ale »Padající hvězdy« dobře ilustrují, co je pravá dekadentní lyrika: je to čirý a absolutní esteticismus, jenž nic nechce, nic nevyslovuje, nýbrž opíjí se prostě liniemi, tóny a barvami, je to lyrika duší, kochajících se ve sladkých mdlobách, citlivých jako mimosy, s lehkým nádechem nemoci a nervós, tak jak je karakterisuje p. Kvapil v básni »Nervósní básníci«:

»Ač pustí nevěrci, mrou u oltářů touhou,
jich duše skeptická se v kadidla dým vpila,
své modly strhali i křídla víry bílá —
a k nebi tichému přec chtějí nocí dlouhou«.
— — — — — — — — — — —
A ještě po smrti dál květin vůní lkají
a svitem měsíce jdou k náměsíčním ženám,
jdou v duše nemocné, v tón písní, kterým sténám —
a znova žijíce zas znova umírají.«

Mám vlastně zde na mysli pozdější knihy p. Kvapilovy, jmenovitě nejnovější karakteristický »Růžový keř« (1890) — neboť v »Padajících hvězdách« činí k tomuto směru přece jen ještě pouhé náběhy a má co setřásati vlivy rhetorické a reflektivní poesie Vrchlického (na př. ve »Vidění básníka«) Jako poeta vystoupil p. Kvapil v oněch letech — zvláště v poměru ke svému mládí — velice slibně. »Padající hvězdy« dávají na každé skoro stránce svědectví o jeho umění formovém, o jeho

smyslu pro hudbu verše, exotických rysech jeho obraznosti a vzácné u nás v oněch letech noblesse vkusu. Škoda, že p. Kvapil ve své další lyrice nepokračoval v prohloubení a vyostření těchto rysů! Jeho příliš zdravá a slunná povaha vyhnala jej brzo z katakomb dekadence ven do světla a zdraví, ale co tak získal lidsky a psychologicky, ztratil umělecky. Neprošel celou tou krutou drahou, která se mu tu otvírala, celou tou zkouškou ohněm, kterou musí projít každý moderní básník, jenž počne tam, kde počal on; nestrávil a nepřekonal v sobě problem dekadence, nýbrž zastavil se před ním a vrátil se k svým východiskům. Ale zdá se, že p. Kvapilovi byla lyrika jen prvým, dnes už opuštěným dějstvím jeho literární dráhy a že čeho se zde zřekl, nahradí si na jevišti. Ale i tu zůstanou knihy jako »Padající hvězdy« víc, než zajímavými reminiscencemi — každý literární historik bude nucen je zařadit mezi nejvýznačnější signály literárního obratu, jenž se u nás připravoval kol r. 1890. Pan Kvapil předeslal druhému vydání knihy předmluvu, v níž se snaží vyzdvihnouti zásluhy p. Vrchlického o pochopení těchto nových tónů a zjednání jim místa. Se svého stanoviska má p. Kvapil ovšem pravdu. Jeho prvých knih se p. Vrchlický zastal a uvedl je do světa. A nechci pochybovati, že by se byl choval podobně i k jiným mladým, kdyby přirozený ten poměr (neboť mezi p. Vrchlickým a skupinou t. zv. dekadentní není propast zásadná, nýbrž pouhá vývojová distance) nebyl býval tak záhy zakalen afférami, které proti vší logice a přirozenému vývoji učinily právě z p. Vrchlického hromosvod pro první prudké blesky mladé kritiky. Zde ovšem, jako v našem literárním životě pravidelně, hrála větší úlohu literární p o l i t i k a nežli díla, zásady a myšleníky. Nechci dnes rozhodovati, na čí straně byla větší vina, poněvadž neznám dobře těch základních a nejvnitřnějších motivů, které r. 1893 znepřátelily Lumír s Literárními Listy (neboť motivy ty tuším vznikly mimo veřejnost), ale připomínám jen, že když už jednou napjatý poměr nastal, byl to Lumír, jenž se posmíval veršům Březinovým a jiných mladých a že to tam byl právě p. Vrchlický, jenž proti nim zdvihal poety à la Škampa. Může-li tedy mluviti p. Kvapil o p. Vrchlickém jakožto prvním a jediném, »jenž uhájil volnost básnického projevu v celé říši jeho« platí to jen právě pro jeho knihy, ale nic více. *Ký.*

Afrikana. Přeložil Efpée. (Nákladem spisovatele.) Podivná knížka! V mnohém ohledu pendant k Holého Skokádám, o nichž na těchto místech bylo mluveno. S tím ovšem rozdílem, že tam mluvila skutečná básnická vloha, ale co zde pan Efpée podává (slovo »přeložil« patří k mystifikačnímu kostýmu knihy — jako by se tu totiž jednalo o poesii z Afriky!) je téměř vesměs bezcenné, ať již to považujeme za vážně míněné, či satyru, parodii nebo mystifikaci. V tom ohledu hraje tento sešitek všemi barvami: naleznete mezi spoustami nechutností a ubohých vtipů sem tam svižný nápad, vedle toho zas něco, co vypadá jako symbolistická poesie a o čem nevíte, je-li to vážně míněná imitace anebo humoristicky míněná parodie, řadu satyrických pokusů, z jejichž satyry si nevyberete, co vlastně chce, a pak zase jakousi »poesii prostonárodní« která je víc sprostá než národní a finale všeho »africkej ftipec«, hloupý vtip, jejž by nevzali panu Efpée ani do »Pražského Humoru.« Resumé:

Kniha nijaká a zbytečná. Chce-li někdo psát satyry a parodie, dobře. Látky je u nás až až dost. Ať si jde třeba na ni se sebe tlustším klackem, ale především musí býti něco sám a vědět co chce. *D.*

G. Le Bon: Duše davů. Z franc. jazyka přeložil L. K. Hofman. (Knihovna Rozhledů XIII.) Kniha, kterou bych nazval moderním pendantem k slavné a pověstné knize Machiavelliho o knížeti. Obě slouží témuž úkolu: ukázati, jak třeba dělati politiku v jisté dané historické době. V XVI. století, v době politiky veskrze dynastické a palácové, mohl italský státník postaviti svůj kodex politiky jen na výborné své znalosti psychologie panovníků a ministrů. Politik na rozhraní XX. století, které ještě více než toto slibuje být věkem jedinovládné demokracie a socialismu, může svou činnost stavěti s úspěchem jen na psychologii davů. Vstupujeme do vlády davu a jest naší povinností a zájmem prohlédnouti si tohoto nového pána a naučit se, jak s ním vycházet — to je asi raison d'être a morálka zajímavé knihy Le Bonovy. Neboť dav — a tím slovem nemyslí se zde pouliční shluk, nýbrž každá hromada lidí, »jejichž city a myšlenky jsou napjaty stejným směrem« — není jen aritmetický součet jedinců a psychologie jeho jen zvětšenou jejich psychologií. Dav je i jakostně bytost docela nová a různá. Tam kde vznikne, rozplývají se v něm duše jednotlivců, stírá se individuelní jejich psychologie a vzniká duše nová, »duše hromadná« se svými zvláštními vlastnostmi a psychologickými zákony. Najíti tyto karakteristické rysy duše davů, jejich citů, mravnosti, idejí a věr, jejich vůdců a prostředků, jimiž tito na davy působí, roztříditi davy na kategorie, demonstrovati celou tuto psychologii na některých význačných jejích úkazech, soudech porotních, davech voličských a parlamentech a odvoditi z ní některé všeobecné závěry — to si položil francouzský sociolog zde za úkol a dostál mu při nevelkých rozměrech knihy způsobem opravdu skvělým. Nemohl ovšem ani z daleka svůj předmět vyčerpati, ale tím právě je dílo jeho tak poutavé, že všude jen látku naťukne a spěchá zas dál, že rozevře perspektivu a zůstaví čtenáři, aby ji vlastní myšlenkou prolétl a podepřel o vlastní zkušenost. Množství dokladů z dějin a přítomnosti oživuje tyto výklady a staví je do slunečního světla naprosté přesvědčivosti. Český čtenář nebude míti daleko k dokladům ze svého okolí. Některé kapitoly zdají se být psány přímo jakoby pod dojmem posledních voleb a právě rozpoutaných strannických štvanic. Čtěte prohlášení proti socialistickým poslancům, čtěte referát o posledních schůzích v Kladně nebo na Střeleckém ostrově, a řekněte, vyšla-li v těchto týdnech akutnější kniha než je tato. I náš veřejný život je strhován s úžasnou rychlostí do vlády davů. Rozšířené volební právo, nové strany a noví vůdcové rozpoutali v něm nové zájmy a vášně, staré hypnotisující slovo »národ« ustupuje jiným, stejně kouzelně účinkujícím, a čím větší anarchie hesel a snah, tím silněji lají na váhu elementární projevy davové psychologie. Dnes by nestačil podpis jediného národního vůdce k dosažení mandátu, dnes musí ndidát se vrhnout sám do vírů davových vln a zápasiti, aby se udržel povrchu. Ovšem, že vlastnosti, jimiž se mu to podaří, nekryjí se ejvyššími ethickými měřítky. To jest to nejsmutnější, o čem nás chologie davu poučuje. Čím člověk lepší, hlubší a geniálnější, tím

hůře se mu daří před davem. Kniha Le Bonova jest jen vědečtějším výrazem toho pocitu o špinavosti a nemravnosti politiky, s nímž odkládáme téměř denně z rukou noviny. Utvrzuje nás v tom, že k úspěchům u davu nestačí i ten nejideálnější program a nejryzejší osobní poctivost. Srovnával jsem knihu Le Bonovu na počátku s Machiavellim. Rozdíl je tu ovšem ten, že kniha italského politika byla přímo návodem pro praktickou politiku, kdežto kniha Le Bonova zůstává na poli theoreticky vědeckém. Zříká se hned v předmluvě jakékoliv applikace na praktický život. Tušíme proč. Praktické závěry z ní by byly velice neutěšené. Lidi lepší a hlubší povahy naučila by psychologie davu pohrdání a odporu k těmto suverenům budoucnosti. Zahnala by je do aristokratického ústranní a passivity. Ale lidé, aspirující po veřejné činnosti, odnesli by si jiný závěr: užili by těchto poznatků k ovládání davů. Snažili by se osvojiti všecky ty prostředky, jimiž se na ně působí, a ty, jak kniha ukazuje, nejsou právě nejčistší. A tak, užita praktickými politiky a demagogy byla by sociologická tato kniha právě tak neethickou jako byly návody, které podával Machiavelli svému »knížeti«. Jestliže neváhal doporučovati politikům XVI. století věrolomnost, lstivost i dokonce vraždu, neváhal by tento moderní Machiavelli odporučovati politikům XX. století i nejhorší komedianství, lživost a zneužívání nejnižších pudů davu. Tato myšlenka to zajisté byla, která zastavila péro sociologa a nedala mu překročiti pole vědecké theoretičnosti. Ale nejen to, autor se snaží i nás upokojiti nad těmito smutnými dosahy svých vývodů. Každé rozumové poznání zbavuje illusí, je hořké a truchlivé — ale na štěstí vládnou životem jiné síly než rozum. Se stanoviska vědeckého poznání jeví davy nízké a zavržitelné úkazy lidské psychologie, ale jinak se stanoviska praktického života a dějinného vývoje. Tyto dětinsky lehkověrné, pudy, pouhými slovy a komediantskými mluvky ovládané lidské hromady byly a jsou vlastními vlnami historického dění, z nich mluví duše národů a ras; jimi dostává se dějinám nejvystouplejších reliefů a nejheroičtějších rysů, jimi se realisují ideje, které vyklíčily v osamělých hlavách myslitelů. Zevní odpuzující forma nesmí nás klamati. Právě tak jako psychologie porot a parlamentů nepřekáží Le Bonovi, aby hájil oprávněnost těchto institucí, právě tak na př. nás nesmí zmýliti zevní vystupování davů sociálně-demokratických, abychom pochybovali o oprávněnosti veliké ideje sociální spravedlnosti, která v tomto lidovém hnutí klopotně a bouřně se vyjadřuje. Nejlepší morálkou, již si z psychologie davů odvodíme, bude as tato: neklaněti se davům, udržovati distanci, jíž potřebujeme, nemá-li být setřeno, co je v nás nejindividuálnějšího a nejlepšího, a pracujeme-li s davy a v čele davů, užiti jejich psychologie ne jen ve svůj, ale v jejich prospěch. Či jinak: počítati se všemi jeho slabostmi a dětinskostmi a zapřáhnouti je k vítězným vojům jen těch velikých myšlenek lidskosti, spravedlnosti a svobody, které zasluhují být realisovány. Když už mají davy vládnout, ať vládnou v nejlepším duchu. Aby se tak stalo, to úkolem jejich vůdců a vychovatelů. Kniha Le Bonova jim ukáže v mn hém směru cestu. Máme v naší chudičké politické a sociologické liter tuře málo dosud přeloženo knih, kde by se na tak málo stránkách otevře tolik perspektiv, kde by se postavila politika do tak ostrého světla ps

chologického, kde by se o ní mluvilo s tou jistou dávkou filosofické skepse, která musí zdravě působit u nás, kde jsme až příliš zvykli, dívati se na ni barevnými sklíčky frází, hypnotisujících formulek a jiných věcí, spadajících do »psychologie davů«: *Rč.*

Z ruchu literárního a uměleckého.

— V těchto týdnech zamihly se v časopisech vzpomínky na spisovatele, o němž snad už mnohý se domníval, že nežije — tak zůstal vzdálen dnešnímu ruchu a upadl v zapomenutí. Je to stařičký kněz Frant. Pravda (Vojt. Hlinka), jenž 17. dubna slavil na Hrádku u Písku své 70. narozeniny. Není to jen z příkazu literární zdvořilosti, jestliže mu i zde věnujeme vzpomínku, neboť nejde tu jen o literárního ochotníka, jakých bylo mnoho mezi starými vlasteneckými kněžími, nýbrž o skutečný talent, který v jiném prostředí a pod jinými vlivy mnoho by byl znamenal. Fr. Pravda byl jeden z prvých našich realistů: neznaje snad ani tohoto hesla, spontanně a neuvědoměle zachycoval život našich malých lidí, zvláště venkovanů a dětí v jeho podrobnostech a spodoboval ho v prostých, dnešním primitivistickým choutkám tak hovících liniích, a ještě k tomu zvláštní svéráznou dikcí, která vám dá uhodnouti autora z prvé přečtené stránky. Cíle jeho byly ovšem rázu morálního a lidově vychovatelského, snad na to ani nikdy nepomyslil, že v něm dřímá kus umělce, ale náběhy k tomu vyciťujeme z práce jeho ještě dnes a nemůžeme nevzdati úcty tomu tichému, pro svět ztracenému a přec ne zbytečnému životu v jihočeské vesničce.

— Vídeňská »Zeit« ze 17. dubna přináší z péra »římského klerikála« článek o známém »indexu librorum prohibitorum,« seznamu to knih, jejichž četba je papežskou stolicí věřícím zapovězena. Kongregace indexu tvoří jedno z nejdůležitějších oddělení papežské správy. Řídí ji zvláštní vysoká rada, skládající se z kardinálů. Mimo tu patří do kongregace i řada jiných duchovních, jimž je uloženo, aby nejprve knihy zkoumali a podávali zprávy kardinálům. Papež Lev XIII. vydal nedávno bullu, která upravuje pravidla indexu. Přese všechen hluk o liberálním smýšlení dnešního papeže, nečiní tato bulla ani nejmenších ústupků moderní době, obnovuje prostě stará pravidla a co k nim přidává, slouží jen k dalšímu utužení moci hierarchie nad věřícími a nižším duchovenstvem. Jsou to zvláště dvě nová ustanovení. Předně, zakazují se věřícím ony časopisy a publikace, »které soustavně napadají náboženství a mravnost.« Laikům a jmenovitě kněžím je zapovězeno, v takovýchto listech něco uveřejňovati, leda že by k tomu z vážných důvodů byli nuceni. Zajímavější je druhé ustanovení. Od nynějška nesmí totiž kněz vydati knihy, třebas nebyla náboženského obsahu (tedy i čistě literární) bez předchozího svolení biskupova. Je jim dokonce i zapovězeno, převzíti bez tohoto svolení redakci nějakého listu nebo revue. — Tato ustanovení mají pro náš literární život důležitý dosah, pomyslíme-li, že u nás kněží-literáti tvoří celou školu a jejich produkce značnou částku knihkupeckého trhu. Celá tato literatura žije tedy nyní jen z milosti několika biskupů. Kdyby se zlíbilo olomúckému arcibiskupu a biskupu Brynychovi, mohli by umlčeti skorem celou zv. katolickou modernu. Z toho vidčti, jakou cenu mohou míti »moderní« programy, i sebe lépe míněné, těchto kruhů. Život umělecký a myšlenkový může být nesen jen svobodnými lidmi. Co nového a smělého může stvořit literární směr, jenž existence má pořád na kahánku, jsouc odvisla od milosti několika církevních hodnostářů, kteří snad nemají o umění ani ponětí?

Divadlo.

Po španělském dramatě Zeyerově španělské drama Vrchlického; králové, infantky, rytíři, šlechtici s vlajícími pláštíky a co chvíle tasenými kordisky, Gordova, Escurial, inkvisice — není divu, že si při této přeslazené stravě povzdychnete po trošce sebe šedějšího realismu! Jinak uznávám rád, že Marie Calderonová je s to, aby smazala mrzuté dojmy, které v nás zůstavila poslední premiéra Vrchlického, nešťastná Epponina. Kdyby už nic jiného, je Marie Calderonová alespoň práce divadelně životaschopná, barvitá a hybná a dá se poslouchati bez nudy a mrzutosti. Totiž připustíme-li, že to, co se nám na jevišti ukazuje, nechce být drama v pravém slova smyslu, s utaženými šrouby, slité, sestředěné, s největší oekonomií času a místa stavěné, nýbrž že to není víc než řada volných scén a aktů, chtějících malovati dobu. Tím ovšem se už předem přihlašuje nový kus p. Vrchlického k nižším kategoriím dramatických útvarů. Neboť o palmu na jevišti může se hlásiti jen hra, která upíná všechen zřetel na předvedení velikých a významných osudů. To je pravá podstata a účel divadla, což nemůže být do chaosu dnešních názorů o divadle dost hlasitě voláno. Divadlo není ani museem ani kulturní historií. Malovati do široka jistou dobu může být interessantní a poučné a při dnešní svobodě uměleckých principů musí se i takovéto pokusy dovoliti, ale je právě na kritice, aby udržovala rozdíl mezi těmito odbočnými stezkami a vlastní cestou, po níž se vývoj vlastního dramatu ubírá. — Jakožto lekce z kulturní historie je ovšem hra p. Vrchlického bohata postavami a poukazy, vyvolávajícími ve vzdělaném posluchači reminiscence na literaturu a dějiny. Slaboch král Filip IV., jímž počíná srázný úpadek světové moci španělské, jeho vládnoucí ministr, poměr jeho k inkvisici a církvi, etiketa dvorská, Calderon povolaný z vojenského ležení ke dvoru, aby zde básnil svého »Vytrvalého prince« a »Život sen«, Velasquez, malující své infanty a grandy, vyvinutý život divadelní, poměr umělce k obecenstvu — tyto a mnoho jiných podobných zjevů pokouší se zde vtěsnati autor v rámec několika jednání. Není pak divu, že se mu děj pod rukama všemi směry rozbíhá a že byl nucen pomáhati si proměnami. Tento nedostatek jednoty je zaviněn nejvíce tím, že titulní hrdinka, která by mohla být tmelem a osou děje, nedovede k sobě strhnouti celý a pravý zájem. Nezachytíte po celý večer kořen její bytosti, nedovedete si zmotivovati, proč to či ono právě dělá a tím méně dovedete uhodnouti, co bude dělat dál. Schází tu naprosto psychologická zákonnost. Marie Calderonova (pí. Kvapilová) je herečka, která odmítá celé řady ctitelů, odříká se z nadšení pro umění i lásky k mladému dvořanu d' Estrellovi (p. Vojan), odbývá i svého pěstouna a učitele Villegasa (p. Šlukov), ale všecka její cnost rozplyne se v okamžiku jako máslo na slunci, jakmile se o její přízeň uchází král, mimochodem řečeno málo schopný vzn[illegible] vati obdiv a lásku. Nu, obětovala se k vůli umění, pomyslíte si. S se předčítatelkou královou, královna (pí. Laudová) při prvém setkání bízí jí sesterské přátelství, Marie se ho cítí nehodna, jakožto maitr jejího muže, ale nevyzná jí proč — zůstává maitressou dál. Jak vi mravní konflikty tu nejdou nijak do tuha. Ale nejen to, Marie, kt[illegible]

přec nevzdala králi z lásky a která naopak by měla být vázána láskou ke královně, žárlí na ni, jako by chtěla být víc než maitressou. Proč? když přece hlavní pružině jejího života, umění, stalo se zadost? A když pak z přílišného a ne dost pochopitelného zájmu pro Villegasa, jejž napřed odbyla, ztrácí přízeň královu, odchází ne jako hrdá umělkyně, nýbrž dá se odbyt zase jako praobyčejná maitressa. Bude doživotně zaopatřena v klášteře, její syn bude infantem, co chce víc? Celá její historie zapadá v mělký močál líného »štěstí« a unavené resignace, o čemž říká básník Calderon, že »všecko vyznělo v souzvuk«. Tento »souzvuk« upokojí ovšem jen tu primitivní vrstvu obecenstva, která miluje šťastné konce. Nám však znamená zastavení se v půl cesty, nestatečný ústup autora před dramatickými duchy, které v předchozích aktech sám vyvolal. Rozevřel několik ohnivých jícnů bolestných konfliktů, dal nahlédnouti do několika bouřících srdcí, vyvolal ve vás očekávání, že tu půjde o něčí život, že tyto uzly se stáhnou tak prudce, že je nerozetne než heroism veliké oběti, nebo velikého pádu a zatím na konec — souzvuk, resignace, smír. Hrdinka je tedy bytost mravně plochá a otrlá, svědomí její je široké, nemá síly ani k činům a obětem, kde nemůže jinak, ustoupí — to všecko je sice velice přirozené a lidské, ale ne dramatické. Divadlo není k tomu, aby dokazovalo, že jsme křehcí lidé a že se hlavou zeď neprorazí. Pan Vrchlický dal vyzněti své hře tak, jak dává vyznívati své poslední lyrice — ale poslední akt dramatu je právě něco jiného, než epilog lyrické knihy. Postavy »Marie Calderonové« budí mnoho reminiscencí. Tak už hrdinka sama ukazuje leckterý rys Adrienny Lecouvreurovy, zvláště v poměru k svému učiteli, který jest pravým bližencem režiséra z »Adrienny«. Na Scribea upomínají i audienční scény u ministra Guzmana, právě tak jako zase tajná láska mladé královny, vzdychající v nudě španělského dvora po krásné Francii, na Schillerova »Dona Carlosa« a mnohé scény na španělská dramata Hugova. Celá práce má vůbec ráz příliš literární, appelujíc na vědomosti a názory moderního vzdělance. Nemá tak čisté plemenné rysy Španělska a vůni doby jako Zeyerova Sanča. Tato jest pravé drama krve a vášně; »Marie Calderonova« je více drama reflexí, mozku, vědomostí. Provedení při premiéře silně vázlo. Souhra byla mdlá. Z jednotlivých výkonů zaznamenáváme onen pí. Kvapilové, ačkoliv všecko její umění rozbíjelo se o základní slabosti titulní hrdinky. Kde schází postavě karakterové jádro, tam se nemá ani nejlepší herec čeho chytit. Pan Bittner byl výborný král, maskou i výkonem. Za to nekryl se pompésní zjev pí. Laudové s postavou mladoučké roztoužené královny a činil nevěrnost jejího manžela dost nepochopitelnou.

O uměleckém významu pohostinských her pí. Maruše Bittnerové promluvíme příště. *K.*

Výtvarné umění.

Topičův salon. V bezprostřední blízkosti Delugova »Alarichova pohřbu«, velikého effektního plátna, vypočítaného na okružní cestu po

»uměleckých salonech« střední Evropy, najdete v salonu Topičově rozkošné intimní práce Josefa Sattlera. Poprve možno tu v Praze viděti originály tohoto mladého, slavného malíře, jenž náleží ke skupině umělců, na nichž dnes spočívají naděje Německa. Jména M. Klinger, Sattler, H. Thoma, Fidus (Hugo Höppener) a T. T. Heine značí tam novou epochu umění. Z nich Sattler, Thoma a Fidus jsou přímo nejněmečtějšími umělci dnešního Německa. A je-li Fidus, žák Diefenbachův uměleckým representantem celé rasy, jsou Thoma a Sattler výslovnými představiteli určitého národního elementu v německém umění. Fidus jest Germán, Thoma a Sattler jsou Němci. Oba mají mnohý rys společný a především jeden: lásku k 15. století, lásku k těm tvrdým, hranatým, ostrým a hlubokým liniím, jaké známe z dřevorytů starých mistrů německých. Sattler jde ještě dále, váže se ještě určitěji na jistou přesně ohraničenou dobu daného věku. A když se zadíváte na některou z jeho podivuhodných kreseb nebo litografií, řeknete si zcela určitě: První polovice šestnáctého věku. Tak je to všechno určité, jisté a hotové, silně, to všecko dýše dechem setlelých rytin a velikých foliantů v červotočivých vazbách. Rukopis nápadně podobný tomu, jenž jest dílem ruky Dürerovy a Cranachovy. Nejvíce ovšem musíte mysliti na Dürera. Ale pak, když se déle díváte na ty ostré rysy hlav tvrdě modelovaných, když, podléhajíce intimnímu kouzlu obdivuhodných těch linií, chtivým okem vpíjíte nová světla, klouzající po těcht archaisujících kresbách, poznáte s neklamnou jistotou, že to není ani Dürer ani Cranach, nýbrž jen a jen Josef Sattler. Má svůj styl, svou personelní notu. Vžil se úplně v dobu, kterou miluje, a na které se inspiroval, rekonstruoval si celý ten zapadlý věk se všemi dávno setřenými a rozplynulými rysy, ale zůstal svůj. Vidíte to i v tom, čím tak často na vás působily staré, naivní, hrubé dřevoryty, v humoru. Tam, kde se široké, hranaté linie starých mistrů dobrodušně smály, třese se jizlivý, ironický smích moderního člověka-umělce. Sattler je malíř hrůzy, stinných, chmurných, hrůzných výjevů z komedie života. Ale ta bída a hrůza, divoké šílenství zmučených, uštvaných duší nevynucují na něm slzu mělkého soucitu, nýbrž hořký úsměv člověka, jenž na celý prchavý, pitvorný rej života dívá se pod zorným úhlem věčnosti, a jenž ovšem nemůže jinak, než vysmáti se všemu tomu, čemu přikládáme tolik ceny, a co přece není víc, než zvířený prach, hrající v pruzích slunečního světla, nebo bílá třáseň pěn, rozhozených vzedmutými vlnami po břehu. A takový člověk-umělec nutně musí často a s oblibou obírati se tím, co vedle ilusí v celé té komedii jest jedině skutečným a pravdivým: smrtí. Kreslí ji rád a s jakousi tichou, radostnou láskou. Neleká se jí, a proto také ta jeho Smrt není ničím hrozným. Naopak, jest dosti dobromyslná a přívětivá, uvážíme-li, jak vysoko jest povznesena nad nás, jež navštěvuje. Tak i staří, v sobě vyrovnaní a s životem klidně súčtovavší mistři ji viděli a kreslili ve svých »tancích smrti«, ve svých »imagines mortis«. Dnes, po všech těch středověkých »tancích smrti« na stěnách kostelů a hřbitovů, po všech těch rytinách, představujících divoký rej Vetřelkyně, vkrádající se k tabulím hodujících a pod krovy milujících, po všech »imagines mortis« od Hólbeina až k Rethelovi a Kaulbachovi představa smrti,

vesele vyhrávající na dutý hnát, znova staví se před oči moderních umělců. A jako jsme se již v umění výtvarném vrátili k »chorea Machabaeorum«, vrátíme se k ní nepochybně i v literatuře. Záleží jen na tom, jaké nové stránky dovede umělec dneška nalézti na tomto motivu, jaké nové tony vylouditi z nástroje starého a tolikrát obehraného. Sattler jest takovým umělcem, jenž to všecho dovede. Všimněte si jen scény, kde Smrt dobromyslně si připíjí s opilcem. Ta je čistě středověká. Ale vedle toho »Veliký pátek«, »Rovnost« a jiná čísla jeho moderních »tanců smrti« jsou čistě nové, neznámé dosud variace na staré thema.

Smrt vůbec velmi často vrací se na jeho kresbách. I tam, kde ji přímo nekreslí, cítíte plesnivý dech a ironický škleb kostlivce za vzrušujícími výjevy, jež Vám péro malířovo nebo jeho jehla předvádí. Vizte jen jeho »Novokřtěnce«, ten cyklus scén hrozných a smutných až k smrti, plných divokého výsměchu, od zkarikované postavy biskupa, jedoucího na koni, až k šílenému vidění Klipperdollinkovu a hrůznému »Nanebevstoupení Jana z Leydenu«, od divoké parodie mše, sloužené pitvorně zkřiveným Novokřtěncem, až k té Smrti, jež odcházejíc z krajů zpustošených, naposledy plna sebevědomí hledí zpět na dílo vykonané. Jaká síla, jaká chmurná a kalná tragika v tom všem! A mně si vzpomenete na nádherné akvarelly Schwaigrovy, líčící se stejnou mohutností a vzácným uměním scény z dějin hrůzného tohoto poblouzení lidského ducha.

Jak se Sattler vžil v dobu, již až do posledního záchvěvu tak vniterně vystihl, viděti lze i v těch čistě dekorativních věcech, jichž zde celá řada vyložena, a jež vesměs nesou patrné znaky toho, k čemu nutně propracovati se musí každý pravý umělec: stylu. Odkazuji zde na jeho z reprodukcí známé »ex libris«, na četné ozdobné hlavice, lišty, titulní listy a dekorativní návrhy. I v těchto drobných věcech zračí se umělec velice jemný a myslivý, čerpající z bohatých fondů nitra, schopný každou skvrnu, každý rys prozářiti silou své individuality. Jest přirozeno, že umělec tak subtilní dává technice kresby a leptání přednost před širokou, těžkou manýrou štětce, daleko méně schopného zachytiti prchavé záchvěvy nálad. Z olejových prací Sattlerových spatřujeme zde jen dvě: bravurní, se suverenní svižností nahozený portrét umělce samého a originelní allegorii »Pramen«, plnou jasného humoru, jiskřícího ve vlhkých záblescích vodnatých očí mužíka, jenž směle by mohl býti považován za vodníka Nickelmana z Hauptmannova »Potopeného zvonu«, jako zase scény ze selského povstání mohly by illustrovati téhož básníka »Floriana Geyera.«

Kolekce Sattlerova v Salonu Topičově patří k těm, jež zachováme v dobré paměti Poskytla širším našim kruhům příležitost blíže se seznámiti s umělcem vzácného talentu, jehož umění, silně náklonné k allegorii a symbolisaci, dovedlo se propracovati k svému vlastnímu stylu. :o platí víc, než bravurní ohňostroje barev na obrazech sice korektně lovaných a snad i okamžik poutajících, ale prázdných oněch hlubokých nů, jež vyvolává v nás duše umění. *Jaroslav Kamper.*

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

Dne 25. dubna vydáno jazykové nařízení pro Moravu. Obsahem úplně se rovná jazyk. nařízení pro Čechy, jediný rozdíl jest pouze v datum prohlášení. Hr. Badeni tím dává na jevo, že mu jde pouze o řešení národnostního sporu a práva jazykového, a že s českým státním právem nemá a nechce nic činiti. Přes to čeští Němci se bouří, jako by šlo skutečně o čes. státní právo. Postavení Němců je prý ohroženo. Jazykovým nařízením byli prý oloupeni o důležitou koncesi, které si vymohli vyrovnáním r. 1890. Punktacemi byla uznána různost jazykové praxe v obvodu českém i německém a nařízením hr. Schönborna ze dne 3. února ustanoveno, že znalost jazyka českého při první instanci má býti požadována dle potřeby a při vrchním soudě že má býti z 41 radů 15, u nichž znalost českého jazyka požadována býti nemusí. Nařízením Badenovým toto bylo odčiněno a uznáno zároveň státoprávní stanovisko české, dle něhož mezi českými a německými okresy nečiní se rozdílu a znalost obou jazyků zemských jest požadavkem při všech úřadnících v celé zemi. Poněkud schlazeni byli Němci vzpomínkou, že dr. Herbst uznával potřebu, aby všichni úředníci v zemi znali oba jazyky, ale přes to chystají se k sjezdům počátkem května v Teplicích a v Liberci. Sjezd v Sasku byl jim zakázán.

Agitace Němců v novinách, schůzích, osvědčeních a resolucích neznamená celkem mnoho. To konečně každý Němec v hloubi své duše si přizná, že takovým jazykovým nařízením, jež povoluje dosti dlouhou dobu naučit se druhému zem. jazyku, a jež přichází v době, kdy Němci již dávno v mnohých jiných oborech, jmenovitě obchodním a průmyslovém, sami dobrovolně češtinu si osvojují, Němci poškozeni nebudou. Konečně i Němec uzná, že jest spravedlivé, aby i oni učili se česky, musíme-li my znáti německy. Ale proti německé agitaci divně se vyjímá úplný klid v českých okresích. O podstatě jazyk. nařízení se rozepsal dr. Pacák v Národ. Listech, ale na schůzi ho nevyložil poslanec žádný.

Volby v V. kurii a hlasování Židů proti p. Březnovskému d podnět k založení antisemitské strany, jíž v čele postaven p. Březnovsl U nás v Čechách jsou pravda hospodářské, sociální i politické vzta k Židům zcela jiné, než mezi Němci. Židé na Moravě a v Čechách js našimi utlačovateli národními i hospodářskými. Stížností je dost a dc Ale právě proto, že jest něco zcela jiného Čech a Žid a Němec a Ž

měli bychom si svůj spor se Židy řešiti svým způsobem a ne napodobením vídeňského hec-antisemitismu. Program »Národní Obrany« přímo jest po stránce hospodářské totožný s úkoly národohospodářské společnosti. Uvážíme-li, jak málo se posud povedlo této a jak především neúčastí a lhostejností veřejnosti jest na rukou i nohou spoutána, nemůžeme si zatajiti, že vliv více heslové a povrchní agitace antisemitské bude, nehledíc již ani ke tříštění sil, velmi neblaze působiti na snahy po vzbuzení skutečné činnosti a iniciativy na poli hospodářském. Vskutku vše to, co má Národní Obrana v programu, má v programu i společnost národohospodářská. Proč raději nevstoupiti do této a neburcovati ji k větší činnosti? Přes to by konečně mohly oboje vzájemnou konkurencí se předstihovati.

Protestní prohlášení social.-demokratických poslanců na říš. radě bylo zase příčinou ustavení se organisace českého dělnictva. Pozorujte, jak u nás takové věci vždy vznikají po nějakém zevnějším nárazu a v rozčilení. Oč více by znamenalo jak samo o sobě, tak i pro budoucnost, kdyby Národ. Obrana a organisace čes. dělnictva byly tiše zrály a dorůstaly myšlenkově a vnější uskutečnění jich kdyby bylo bývalo jen vtělením hotové a zralé myšlenky. O programu národ. dělnictva posud nikde nebylo řeči, snad jej přinese jejich list 1. května. Rozvášnění obou táborů dělnických jest tak veliké, že na schůzích teče krev.

— V »Samostatnosti« č. 4. vykládá člen strany soc. demokratické, proč socialně demokratičtí poslanci podali známý odpor proti státoprávnímu ohražení mladočeskému. Předem z nedůvěry k Mladočechům, podporované vynecháním v poslední době požadavku všeob. přímého a rovného práva hlasovacího. Letošní volby v V. kurii nevzbudily mnoho důvěry. I příčiny, pro které se na př. majetnější kruhy české staví proti oslavě 1. května, na stanovisko vlád a klerikálů, si dělnictvo pamatuje. Dále: mluví se a bojuje proti utvoření kurií národních, ale o zrušení kurie velkostatkářské se zúmyslně nemluví a ponechává se této kastě priorita v národě. U předáků mladočeských jeví se uchvacování a hromadění placených úřadů. — Socialisté z obavy, aby v čes. státě osamoceni, nebyli vydáni domácímu terorismu, hledí se opírati o soudruhy i jiných národností. Nelpí však na centralistickém Rakousku, vždyť hlavně oni trpí militarismem, zákonodárstvím a poměry v Rakousku. — Vnitřní vedení a zařízení státu českého, znění zákonů, musila by míti dnes již mladočeská demokracie jasně v programu vyznačeno, nesměla by program ten jako posud při každé příležitosti měniti a j. Vylučování sociál. demokratů z národa neděje se než u nás. Ani Němci, Francouzovi, ani Angličanu nebo Italovi nenapadne vylučovati někoho z národa pro politické přesvědčení. — Myslím, že jest řečeno dosti, o čem dalo by se vážně uvažovati a k čemu vážně pracovati. Jen dobrou vůli nutno míti.

— V mladočeských listech se vyličuje situace politická takto: »Hrabě Badeni proti krajnímu odporu české delegace neprosadil by ani uherské vyrovnání, ni branný zákon. Branný zákon dospívá ke konci své platnosti a v potřebě dvoutřetinové většiny pro něj jest větší ještě zbraň pro oposici nežli v nesnázích uherského vyrovnání. Z této situace nepříznivé pro utvoření branného zákona musí těžiti delegace česká a jak doufáme vykořistí jí. Nechceme prozraditi, ale uděžení práva veřejnosti škole Komenského, sestátnění matičného gymnasia v Opavě, zřízení českých vysokých škol v Brně a roz-

šíření jazykového nařízení na Slezsko — vše to, byť i v blízkých a určitých lhůtách provedeno, není ještě dostatečnou cenou za umožnění branného zákona. Na obzor vystupují především vydání školství zemím a zrušení ministerstva orby, jelikož zemědělství dle ústavy zemím náleží. Hrabě Badeni vzpírá se, ale jest tu již většina, jež odpor jeho zmírní a nedá-li on mnoho, bude musit dáti jeho nástupce vše. V příčině obav v českých upřímně svobodomyslných kruzích, jakoby pojmutí katolické strany lidové do většiny příští mohlo vésti k obnově pokusu, zavésti říšským zákonem školu konfesionelní, můžeme obavy ty rozplašiti sdělením, že Dipauli, vůdce strany té, sám prohlásil, že ukládají si sami sebezapření v tom směru a že neučiní pokusu takového — ovšem doufajíce, že dosáhne se kompromisu tím, že se bude pracovati ku vydání školství zemím, aby pak každá země mohla si školství své upraviti dle své libosti, konfesionelně aneb bezkonfesionelně. Přítěže liberálního velkostatku bude nová většina záhy zbavena. Pokládá se konflikt za nezbytný hned při jednání o adrese. Autonomistické strany nemohou navrhnouti a nenavrhnou také znění adresy, nad nímž by jásal — liberální centralistický velkostatek. Vláda kuriátní zákon v příštím sněmu předloží. Ale není z české strany závazek bezpodmínečně ho i schváliti.«

— Novinami prolétla polemika »Národ. Listů« s posl. Dr. Moravcem a opravy, jež tento Nár. Listům zaslal. Posl. Dr. Moravec na schůzi v Hradci Král. pravil, že již chtěl ohlásiti své vystoupení z klubu, neučinil toho však, když se dočetl, že budou sezváni členové říš. a zem. poselstva k úradě o politickém postupu. Spolčování s klerikály, pravil dále, bude míti za následek, i kdyby z toho pošel malý zisk pro samosprávu, těžké pohromy na občanských a osvětných svobodách. Nám svoboda není méně cennou než sociální demokracii. Také vytkl posl. Březnovskému, že se zapsal klerikálům při volbě v V. kurii. O státním právu pravil, že se obecně neví, kterak má býti uskutečněno, čemuž ani dobře nerozumíme. Není dosud o tom shody, má-li vstoupiti státní právo české v život svoláním generálního sněmu podobného, jaký dříve býval, či má-li se provésti oktrojírkou z moci krále.

— Na článek v posl. čís. K politickému obratu odpověděly Národní Listy a Podřipan. Oba nadáváním. Podřipan na př.: Všechny tyto obžaloby jsou jen pouhým švindlem a agitačním manevrem, kterým jistí sobci, jichž ctižádost nesmírná nedochází jaksi upokojení žádného, vymstiti se chtějí na našich poslancích . . .« K čemu hájiti dobrou věc tak špatnou zbraní?

— Mladočeská strana založila 22. dubna 3 pracovní odbory: pro národní hospodářství a sociální politiku, právnický a politickohistorický. Tento odbor bude vydávati brožury politic. (o stát. právu, dějiny strany). Odbor národohosp. a socialní bude pracovati o otázce dělnické, agrární, živnostenské, úřadnické a pod. V odboru budou i zástupci národ. dělnictva. Odbor právnický bude studovati podané osnovy zákonů a sám vypracuje návrh zákonů.

— Pravice poslanecké sněmovny čítá nyní 61 Mladočechů, 1 českého poslance stojícího mimo strany, 19 českých konservativních velkostatkářů, 59 Poláků, 35 členů slovansko-křesťansko-národního klubu, 34 členy katolicko-lidové strany, t dohromady 209 poslanců, k čemuž dlužno připočísti 6 Rumunů, 2 Srby a 6 č Falkenhaynova středu, což úhrnem jsou 223 hlasy a ve věcech autonomie a rovn nosti ještě 12 opositních poslanců z Haliče.

Sociální hlídka.

Anketa pro reformu zákona o nemocenském pojišťování (zák. ze dne 30. března 1888 o pojišťování dělníků pro případ nemoci) zahájena byla dne 19. března v zasedacím sále dolnorakouské úrazové pojišťovny. Dnes není ještě možno rozpoznati, pokud anketa tato přispěje ke zlepšení zákona o nemocenském pojišťování; spokojujeme se proto jen několika kritickými poznámkami o způsobu, jakým byla svolána a o celkovém rázu a duchu, jakým debaty expertů byly vedeny.

Z Prahy vyšla iniciativa. Na ni odpovědělo ministerstvo vnitra r. 1894 dotazníkem na nemocenské pokladny, obchodní a živnostenské komory, aby seznalo stížnosti a přání interessentů v příčině nemocenského pojišťování. Zodpovědění dotazníku nemile vládu překvapilo: podnikatelé totiž byli úplně spokojeni s posavadním stavem věcí, za tím co zástupci dělnictva provedli zničující kritiku všech těch zlořádů, jimiž dnešní nemocenské pojišťování oplývá, a postavili se tak na stanovisko podnikatelstvu protichůdné. Z této neznáze vznikla ústní anketa. Účelem jejím má být, jak psáno v oficiósním communique, vyrovnání stávajících protiv obou interessovaných skupin — dělnictva a podnikatelstva — vyrovnání, jehož docíliti lze jen zmírněním příkrých a jednostranných požadavků a uvedením v souhlas zdánlivě jen se příčících interessů. K tomu má anketa poskytnout příležitost. Ačkoliv je pouhou její povinností, prostředkuje-li rakouská vláda mezi podnikatelstvem a dělnictvem, přece nemohla jasněji ukázat, jak upřímně a opravdově šlo jí o výsledek ankety, než famósním způsobem, jímž svolány byly dotčené ankety. Nejen že veliké pokladny nemocenské, jako v Brně, Inšpruku, Linci a Celovci nebyly vůbec zvány, nejen že povoláni lidé, kteří — dle úsudků nejkompetentnějšího soudce — sorganisovaného dělnictva — buď pranic nebo spůsobem úzkoprsým pojišťování nemocenskému rozumějí, ale i oficielní její účel vůbec, jak přece v communique byl vytčen, veden byl ad absurdum. Neboť aby expertům znemožnila dostáti úkolu vládou vytčenému, nesvolala jich najednou, nýbrž dle zemí, ač přece je očividno, že daleko ostřejší a jednotnější jsou interessy jednotlivých skupin, než zdánlivé interessy zemí. Ale nejen to: z ankety vyloučeny byly hrozné svými nedostatky a nešvary bratrské pokladny (hornické), poněvadž spadají do působnosti ministerstva orby, komise odborových sdružení, železniční zřízenci a textilní dělníci, kteří teprve na doléhání dělnických expertů mají být pozváni.

Velký kapitál s anketou spokojen není. Orgán rakouských průmyslníků »Die Industrie« vidí v anketě jen útok navedený stranou sociálně-demokratickou proti nemocenskému pojišťování, jenž postrádá prý oprávněnosti. I do nepatrného zastoupení stěžovali si podnikatelé sezeních ankety. Hr. Badeni vyhověl ihned těmto steskům přibrav ještě důvěrníků z podnikatelstva, kteří přišli na řadu s experty dolnorakouskými. Tím nabude tato poslední porada veliké zajímavosti, poněvadž budou přítomni také zástupci lékárnického grémia a lékařských komor.

Svolávání expertů dle zemí bylo následující: Dne 19. března svoláni experti z Moravy a ze Slezska, dne 22. března experti z Čech, dne

26. března experti z Haliče a Bukoviny. Dne 1. dubna experti z Horních Rakous, Solnohrad, Tyrol a Vorarlberka a dne 6. dubna experti ze Štýrska, Korutan, Krajiny, Gorice, Istrie a Dalmacie. Po Velikonocích zakončena anketa experty z Dolních Rakous. (Příště dále.)

— Z ruské sociální politiky. Ještě neuklidnily se vlny, prvního velikého vzepření se ruského dělnictva proti ruskému velkému kapitálu a ruské despocii, vlny, jež vyrovnány byly způsobem obvyklým nejen v Rusku, nýbrž i jinde — a ruská veřejnost ve svých průmyslových, podnikatelských 20 kruzích uznala patrně nutnost: nastoupiti cestu pronikavých sociálních reforem ve všech oborech sociální politiky! Počátek učinilo řiditelství tramwayové společnosti petrohradské, jež zavedlo pětihodinnou normální dobu pracovní pro všechny své — koně, odůvodňujíc zajisté krok svůj tím, že pět hodin je maximum pracovní doby, jíž kůň snésti může aniž by na zdraví utrpěl. Samo sebou se rozumí, že kočí a konduktéři na př. budou i dále pracovati 12—14 hod. denně, neboť dnes — jak ostatně přirozeno, vždyť pouze to bylo vedoucím motivem reformy — jsou pracující koně nepoměrně dražší a tudíž i hodnotnější než pracující — lidé.

— Desítihodinná doba pracovní zavedena byla dnem 1. dubna v dílnách klempířů a installatérů mannheimských. Zajímavo je, že ten rozumný krok nevyšel od velkých zaměstnavatelů, nýbrž od více méně drobných mistrů, živnostníků, kteří ochotně, s porozuměním a ve svém vlastním prospěchu vyšli jednomu z nejnaléhavějších požadavků dělnictva vstříc. Na schůzi mistry svolané projevil se tento správný socialně-politický názor dále i tím, že spolu s dělnictvem má být vypracován nový řád pro dílny. Návrh na zavedení desítihodinné doby pracovní byl odůvodňován tímto: při kratší době pracovní qualitativně lépe bude pracováno a dělník bude práce schopnějším, za kratší dobu nebude méně, nýbrž více uděláno; konečně — a to dle návrhu je nejdůležitější — dělník bude povznesen na vyšší stupeň, čímž řemeslo jen získá.

— Všeobecné pojišťování rent starobních a chorobních. Návrh k podání předlohy tohoto zákona učiněn byl v poslanecké sněmovně dr. Šíleným dne 8. dubna.

— Proti kartelům chystá vláda předlohu, jíž by všechny kartely vztahující se na denní potřeby, jmenovitě potraviny byly stíhány. Ku podivu, že z působnosti zákona mají býti vyňaty kartely uhelné a železářské, jako by tu o věci denní spotřeby nešlo.

— **Socialismus a moderní věda.** Roku 1859. vydal Karel Darwin své dílo »O původu druhů«, téhož roku vyšel Marxův spis »Die Kritik der politischen Oekonomie« a osm let potom jeho »Kapital«. Deset let po vydání tohoto díla vyřkl prof. Virchof, odpůrce descendenční theorie, okřídlené slovo: »Darwinism vede přímo k socialismu«. Němečtí darwinisté, hlavně Häckel a Oscar Schmidt protestovali, zdvihla se polemika, a zatím co se na jedné straně bojovalo o uznání darwinismu, vedla se u jiných neméně tuhá půtka o vzájemném postavení darwinismu a socialismu. Obě nauky byly většinou pokládány za nesmiřitelné protivy. »Marx nebo Darwin?« znělo heslo, »Darwin« vracelo zpět echo odražené od nově vztýčených zdí přírodních věd. *Enrico Ferri**), jak sám praví, stoupenec Darwina a Spencera a spolu marxistický socialista — a to z knížky jeho až příliš je zřejmo — chce míti ve sporu poslední a rozhodné slovo: Ne Marx nebo Darwin, nýbrž Marx a Darwin, zní jeho odpověď. Důrazně opakuje, »že Darwinis nejen netvoří protivu socialismu, nýbrž že jest jedním z jeho nejhlavnějších základ a že socialism jest jen část logické a přirozené descendence darwinismu a bliženeč vý

*) Socialismus und die moderne Wissenschaft von Enrico Fe übersetzt und ergänzt von Dr. Hans Kurella. Leipzig, G. Wigand 1895. Cena 1.50 ma Vlašský originál vyšel rok před tím.

ového učení Spencerova. Marx tvoří s Karlem Darwinem a Herbertem Spencerem trojici vědecké revoluce, která svým jarním šumem naplňuje myšlení druhé polovice tohoto století«. Ve třech oddílech »Darwinism a socialism, Vývojová theorie a socialism, Sociologie a socialism« shledává důvody pro toto své tvrzení. Nebudeme se podrobně obírat celou knížkou, jen u čtyřech hlavních rozporů mezi socialismem s jedné a darwinismem a vývojovou theorií s druhé strany se zastavíme v naději, že ani pro českého čtenáře nebudou nezajímavy vzhledem k tomu, že ten, kdo tu mluví, jest socialista. 1. Darwinism ukazuje nejen existenci, ale i organické důvody přirozené nerovnosti lidí co do schopností i potřeb, socialism požaduje chimerickou rovnost pro všechny a pro všechno. Odpověď Ferriho jest tato: Vědecký socialism, t. j. marxism*) nijak nepopírá nerovnost lidí a neproklamuje úplné rovnosti. Činí-li tak někteří jednotlivci, hlavně pokud se týče rovnosti muže a ženy, jest to dědictví nyní již překonaného utopistického socialismu. Vědecký socialism pouze tvrdí: Lidé jsou nerovni, ale jsou to lidé, t. j. mají nárok, aby jim byla zajištěna lidská existence. I v socialistickém státě byla by mezi lidmi nerovnost vrozená a nabytá. Rovnost znamená dle Malona jen dvojí: 1. že všichni lidé jako lidé mají mít zajištěny podmínky lidské existence a že 2. proto všichni lidé mají být rovni se stanoviska boje o život, aby každý mohl svou individualitu rozvinouti za stejných sociálních podmínek, což se provede převedením výrobních prostředků v kollektivní vlastnictví. Nerovnost tedy zůstane, ale socialism jí využije pro sebe. Vždyť právě přirozená rozdílnost temperamentu a karakteru umožní, že nejrozdílnější práce budou ochotně vykonávány lidmi k nim nejschopnějšími. Druhý spor: Darwinův zákon, že v životě lidstva i všeho organického světa jest ohromná většina individuí na svět přišlých určena k zahynutí, poněvadž jen malá většina v boji o život vítězí (socialism proti tomu tvrdí, že v boji o život nemusí nikdo podlehnout), jest třeba omezit druhým zákonem: Relativní počet těch, kteří obstojí v boji o život, vzrůstá, čím výše stojí druh v organické řadě nebo uvnitř svého rodu, na př. ryba produkuje tisíce vajec, slon nebo šimpanz velice skrovné potomstvo, ale dosahují za to velikého stáří. Boj o život jest a stále bude, ale s vytknutým omezením a stále se zjemňujícím způsobem svého vedení. V primitivním stavu byl to boj o potravu a o ženu, později druží se k tomu boj o politickou převahu, v řeckolatinském světě připojuje se boj za občanskou, ve středověku za náboženskou rovnost; 18. století počíná boj za rovnost politickou, 19. za rovnost hospodářskou. Socialism ani netvrdí a nesmí tvrditi, že v tomto boji není přemožených. Co jiného jsou nemocní a zločinci? Socialism odstraní sice snad ty nemoci a zločiny, které jsou podmíněny prostředím, ale ne ty, jež se zakládají na zděděných dispositicích. Zákon boje o život je paralysován zákonem solidarity, který — jak Marx ukázal — proniká v poměru k jistotě či nejistotě existenčních podmínek, především potravy. A tato moc solidarity stoupne za vlády socialismu, který životní podmínky zajistí. Pojem vývoje zahrnuje v sobě progress, pokrok i regress, úpadek. Tvrdí-li darwinisté, že boj o život zajišťuje přežití nejlepších nebo nejpřispůsobenějších, z čehož vzniká aristokratický proces individuálního výběru v protivě k nivellisujícímu působení demokratického a kollektivistického socialismu, jest třeba škrtnout slovo nejlepší. Každá fáse rozvoje nese v sobě zárodky rozkladu, na němž vzroste opět nová kultura. Proto nepřežijí nejlepší, nýbrž ti, kteří nejvíce jsou přispůsobeni svému prostředí a historickému momentu. Nynější doba je dobou rozkladu, hniloby, proto vítězí ti, kteří hnilobnému stavu nejlépe odpovídají: slabí, nezdraví. Dnes platí ne ten, kdo něco jest, nýbrž ten, kdo něco má. Socialism stvoří kulturu zdraví a síly a tím i zdravé a silné jedince, čím získá si zásluhu o lidské pokolení. Pak skutečně přežijí ti nejlepší. Spolu proti aristokratickému procesu přírodního výběru stojí tu druhý zákon, který po Morelovi, Lucasovi, De Candollovi a Spencerovi jasně formulován jest od Galtona a Lombrosa: Vše, co se příliš odchýlí nahoru či dolů od průměru, není schopno života. Proto všecky rodiny, které jsou v držení nějakého monopolu, ať bohatství, moci nebo genia, propadají neúprosnému osudu, že jejich poslední potomci se zvrhnou blbstvím, sebevraždou nebo neplodností. Poslední spor: Kollektivní vlastnictví jest návratem k primitivnímu stavu, jak to souhlasí s vývovou theorií? Zcela dobře. Duch lidský má skutečně tendenci vracet se k primitivnosti, t vidíme na příklad i v literatuře. To uznal sám Spencer v sociologii, když ukazuje, : zmizelo otroctví, které se také zdálo nezměnitelným, praví, že se právě »tak může hem dalšího kulturního pokroku dojíti k tomu, že zmizí soukromé vlastnictví půdy«.

*) Ferri staví nápadně proti sobě tento marxism a dnešní socialism socialistických »n. Pozn. ref.

To však není úpadek, poněvadž vývoj se neděje v kruhu, nýbrž — jak Goethe řekl — ve spirále, která zdánlivě se vrací v sebe, ve skutečnosti však stoupá stále v před. Zde se nejedná o opakování, nýbrž o zdokonalování, poněvadž každý vrátivší se stav nese na sobě práci staletého vývoje, práci několika kulturních period.

Na mne v celku knížka Ferriho působila tak: Odnesl jsem si dojem, že ji psal člověk s vírou socialisty, ale s rozumem Spencerovce-individualisty. To je cítit zvlášť tam, kde jedná o poměru socialismu k svobodě individua. Odtud také je marným naše očekávání po tom, že Ferri domyslí vývojovou theorii do konce, že řekne také to poslední slovo, poslední důsledek. Je-li socialism nutnou fásí vývoje naší společnosti, zůstane jí věčně? Nepůjde vývoj přes něj dál k novým formacím, k novým složkám? Misky vah sociálního rozvoje se přemisťují. Na jedné liberalism obtěžkán zlatem, které dobyl v ohromném rozmachu konkurence, obtěžkán slzami a krví bytostí, které rozdrtil svou nohou, klesá hloub a hloub, za tím, co na druhé misce miliony hladových a vyssátých vyšinují se vzhůru, aby stali se vedoucím proudem, a těm, které začínají mít u svých nohou jako přemožené, vrhají zpět jejich strašné heslo do jejich posledních vzdechů: Laissez faire, laissez passer. Ale zůstanou tam nahoře stále? To je to poslední slovo, jehož Ferri nedomyslil. *Ref. J. N.*

— **Prostitution u. Frauenbewegung.** Von Dr. Friedrich Scholz. Leipzig 1897. — Prostituce je tak stará, jako lidstvo samo; hlavní její formy jsou: náboženská, světská. Dějiny ukazují, že doba duševního úpadku mívá v zápětí uvolnění pohlavních poměrů, kdežto duševní rozvoj podporuje pohlavní čistotu a zdrženlivost. Spisovatel tvrdí, že v naší době, době rozkvětu, prostituce procentualně ubývá, ačkoliv statistika vykazuje ohromná čísla. — Příčiny prostituce jsou: 1. anthropologické; hluboko zakořeněné, stálé, podmíněné pohlavním pudem muže i ženy; 2. socialní, měnivé, accidentelní, důležitější a vděčnější k prozkoumání, protože snáze odstranitelné než prvé. Největší část prostitutek se rekrutuje z měšťanských tříd; úplně na sebe odkázány měšťanské dcery ohlížejí se po malém vedlejším výdělku. Z počátku je poctivý; když se však ozve touha děvčat po luxu, který kolem vidí, najdou si muže, kteří jim prostředky ku splnění touhy poskytnou. A odtud není již daleká cesta do bordelů. Do těchto však přivádějí kuplířky také nevinné dívky, když je vylákaly z domova pod záminkou, že jim zaopatří výhodná místa vychovatelek a p. — Následků prostituce je muž, není-li u něj užívání prostituce právě chorobným zvykem, ušetřen; pohlavní pud a jeho ukájení je mu něčím zcela vnějším. Žena jediným chybným krokem ztrácí rovnováhu a stává se špatnější. Muž hřeší v prostituci bezmyšlenkovitostí, žena vnitřní leností, nedohnala-li ji k prostituci nouze. Prostitutky z nouze bývají vráceny velmi často lepšímu životu pobytem v asylech; u zrozených prostitutek se takové ústavy osvědčit nemohou. Zrozené prostitutky jsou psychopathologickým zjevem a dle toho se musí také léčit. — Tvrzení německých žen, že 90% mužů prostituce užívá, je přehnané; ženy svalují vinu na bedra muže a vůdkyně ženského hnutí ztěžují si své postavení urážející methodou boje proti mužům. — Prostituce se v krátkém čase zničit nedá, ale dá se omezit a to: 1. odstraněním bordelů a zařízením svobodné prostituce (?); 2. bojem proti alkoholu; 3. zlepšením obydlí ve velkých městech; 4. rozšířením oboru ženské práce.

—a—ovd.

Hlídka školská.*)

Školství obecné.

Ministerstvo vyučování vyžádalo si nedávno od pokračovacích kursův učitelských, jež zřízeny jsou při některých středních školách, dobrozdání v příčině dalšího, zvláště odborného vzdělání učitelstva, hodlajíc,

*) »Česká Škola« činí neučitelskému časopisectvu výtku, že školství pranic jen velmi mělce si všímá. Pokud se nás týče, věnovali jsme otázkám školským a zvl. učitelským v každý čas bedlivou pozornost, což ve všech ročnících »Rozhledů« dá stopovati. I delším článkům a úvahám rádi přáli jsme místa, aby zájem o školství se také v kruzích mimoškolských. Často sklízeli jsme za to i nepřátelství od nemalého učitelstva. Vždycky byli jsme si ovšem vědomi, že píšeme především pro učitele; vždyť učitelstvo má přece odborných časopisů s dostatek.

jak se praví, kursy tyto pozměniti, po případě nahraditi kursem při vysokých školách pražských. Akci tuto vyvolalo samo učitelstvo, jemuž se podařilo z vlastních prostředků již v život uvésti pokračovací kursy při pražské universitě, které těší se čilému účastenství z učitelstva pražského i okolního. Je potěšitelno, že školní úřad ujímá se myšlenky vzniklé v učitelstvu samém, avšak jsou také na druhé straně obavy, aby péčí vlády nepozbyly řečené kursy toho, čeho učitelstvo nejvíce při nich si váží, totiž svobody vzdělání. Také reorganisace ústavův učitelských je prý blízká. Trůnní řeč slibuje, že náležitými opatřeními v ústavech pro vzdělání učitelů má se dosíci toho, aby se škola ve svých výsledcích úspěšně rozvíjela. Od reorganisace ústavův učitelských pro rozvoj školství nic si neslibujeme. Učitelstvo z ústavů těchto vyšlé samo je zavrhuje a prohlašuje za naprosto nedostatečné. Kdo by myslil že slušné vzdělání, jímž vyniká značná část našeho učitelstva, jest ovocem těchto ústavů, mýlil by se velice. Učitelstvo vlastní pílí s nemalými oběťmi léta musí doplňovati, co mu na jeho ústavech nedostatečnou měrou bylo poskytnuto. A ti, kdož buď pro pohodlí a duševní lenost anebo nepříznivé poměry, v nichž zvláště venkovské učitelstvo vězí, o další vzdělání pečovati nemohou, jsou pro povolání své věru velmi špatně připraveni, nemohouce požadavkům školy moderní stačiti. Čtyřletý ústav učitelský je příliš krátký, aby v něm schopný mladík od nejlepších učitelů nabyti mohl jakéhosi uceleného průměrného vzdělání všeobecného. A zatím vystupují tu vedle předmětů k němu směřujících už i předměty čistě odborné jako paedagogika didaktika a methodika. Jaký tedy div, že ani v jednom ani v druhém nemůže býti osnova skutečné potřebě přiměřená, a že mladík s vysvědčením zralosti z ústavu propuštěný nemá ani žádoucího vzdělání všeobecného ani odborného. To se vůbec uznává a ministerstvo snad proto chce ústavy učitelské o rok, o dva rozšířiti. My bychom ani s touto organisací nemohli souhlasiti. Protože si z důvodů na bíledni ležících přejeme, aby odborné vzdělání pro určité povolání pošinuto bylo pokud lze nejvýše, žádáme jednu střední školu pro všecky vzdělané stavy, která by byla schopna poskytnouti základ všeobecného vzdělání. Ku přípravě pro stav učitelský nechť otevrou se pak kursy při školách vysokých.

Učitelstvo mělo by potom stejnější vzdělání, s čímž by také všecky otázky jeho postavení, postupu atd. v příznivější dostaly se cesty. Staré, třeba reorganisované ústavy učitelské vždycky budou míti vadu předčasné přípravy pro povolání, jíž největším nepřítelem byl už Komenský.

— Ministerstvo též ustanovilo komisi na změnu čítanek nejprve trojdílných, těch, jichž se užívá na trojtřídních školách. Jsou do ni jmenováni: zem. insp. Wenig, prof. učit ústavu Jursa, řid. Kořenský, řid. Klika, řid. Benýšek, řid. Janů a učit. V. Štech. Do nedostatečnosti nyjších čítanek v každém ohledu, zvláště však v ohledu národním mnoho lo u nás stěžováno. Ministerstvo druhdy snad pořadatele jejich (Sokol, pař, Šťastný) příliš obmezovalo, majíc ve všem poslední a rozhodné vo. Avšak čítanky jsou i obsahem i methodou již zastaralé. A přece to jediná kniha, která vedle kalendáře všude proniká. Členové nově enované komise jsou zajisté dostatečnou zárukou, že návrh nové

čítanky bude nejen paedagogicko didakticky, ale také obsahem škole, národnímu a politickému stavu našemu přiměřený.

— Ve výboru ústředního spolku učitelstva vídeňského zamítnut byl návrh, aby se projevil souhlas poslanci dr. Koliskovi s jeho návrhem, aby němčina prohlášena byla za výhradní vyučovací jazyk ve všech obec. i měšť. školách v Dol. Rakousích. A skoro současně přimlouvá se Oesterreichische Lehrer-Zeitung za jednotu německo-slovanského učitelstva proti reakci ve školství. Úkazy zajisté potěšitelné. Avšak jednotě překážeti bude nemálo národní a autonomistické stanovisko českého učitelstva, z něhož na ten čas nelze slevovati ani ustupovati.

Z naší doby.

— **Bestia triumphans.** Ku čl. p. Mrštíkovu došel nás přípis spolku českých spisovatelů »Máj« tohoto znění:

Ve svém článku »Bestia triumphans« vytýká pan Vilém Mrštík spolku našemu, že nesúčastnil se podepsání manifestu na ochranu pražských památek z jara r. 1896. Tato výtka ocitla se již loni v »České Stráži« a byla výborem odmítnuta; ježto se však pronáší znovu, konstatujeme vůči výroku páně Mrštíkovu, že »manifest byl přece zavčas spolku zaslán« — že nám tehdy nic zasláno nebylo a že »Máj« tudíž ani nemohl se k projevu onoho manifestu připojit. V zájmu věci prosím zdvořile váženou redakci, aby to dle pravdy konstatovala. V úctě úplné Jaroslav Kvapil, jednatel »Máje«.

— V téže záležitosti dopsal nám i p. prof. Jar. Goll. Upozorňuje nás, že ve výčtu časopisů, které se ujaly záležitosti Staré Prahy, nebylo vzpomenuto »Čes. Časopisu Historického«, jenž ve věci té se ozval už r. 1895 a potom ještě častěji. Bereme rádi na vědomí a nemusíme snad dokládati, že opomenutí nebylo úmyslné.

— P. Dr. E. Scheiner »Zaslánem« v Nár. Listech prohlašuje, že připisovaného mu článku proti zachování staré Prahy v Nár. Listech nepsal.

— P. Ryba v nedělním (²⁴/₄) Feuilletonu Nár. L. píše i o článku p. Mrštíkovu. Možno, že mu p. Mrštík příště odpoví. Snad také ne.

— **P. S. Bouška** adresuje na mne v posled. čísle »Nového Života« dlouhou polemiku, jíž odpovídá na zprávu v čís. 12. »Rozhledů« str. 567. Čtenáři »Rozhledů« vědí, oč jde. P. Bouška odsoudil dne 10. ledna ve schůzi učitel. Jednoty v Polici všechny mladší směry u nás a pozvedl jen sebe a Katolic. Modernu. Jak jeho »kritika« nových směrů dopadla, dočte se čtenář níže z listův účastníků oné schůze. Rozhledům p. S. Bouška vyčítal, že Česká Moderna byla pouhým manévrem na nachytání odběratelů a že prý jsme mu »sami doznali, když byl v Praze, že bychom nikam nedošli, nedostali cen, nadací a p.«

Volán k odpovědnosti vykrucuje se p. Bouška jak může, ale přece si netroufá zcela popříti tyto výroky. Aby však měl poslední slovo, napsal dlouhé uvažování o »Rozhledech« a »Katol. Moderně« do posledního čísla »Nov. Života«. Ale tím naplnil míru spravedlnosti: tenhle manevr byl již i proti mysli některým účastníkům oné schůze a hned několik nám jich dopsalo. Nechme tedy mluviti je. Jeden z nich píše:

»Dočetl jsem se v nejnovějším čísle »Nového Života« dlouhé epištoly P. Sigm. Bouśky, adresované Vám, jako vydavateli »Rozhledů«, ve které se brání proti výtkám, jež jste mu v »Rozhl.« 15. března vzhledem k jeho přednášce v učit. jednotě Polické učinili. Myslil jsem, že věc bude Vašimi řádky odbyta a že p. B., třebas to v soukromém dopise k Vám popíral, nebude míti tolik smělosti, i veřejně zapírati, co před shromážděným učitelstvem v Polické jednotě skutečně pronesl a měl jsem za to, že uzná, kterak bude pro něho s největším prospěchem, když moudře upustí od dalšího v té v rozšlapávání. Ale jak vidím z »Nov. Živ.«, p. B. nemá ani tolik prozřetelnosti, s mlčel, když už jednou klopýtl, ani tolik mužnosti a čestnosti, aby se přiznal v cel rozsahu k svému výroku a jej buď hájil nebo odvolal a svaluje opětné odpovědn za svá slova na nespolehlivého prý referenta. Považuji za svou povinnost nenechati v déle v nejistotě v té věci a jako svědek svou ctí se zaručuji, že ona slova, která týkají »Rozhl.«, pronesl p. Bouška tak a nejinak, než jak v referátě iv(

Škole) je uvedeno. Jakož vůbec celý referát je zcela správnou a přesnou reprodukcí páně páterovy přednášky, reprodukcí tím správnější a přesnější, ponévadž se zakládá doslova na zápiskách, které si referent za přednášky učinil. P. páter vytýká, že referát je kusý, lakonický, nesouvislý a místy z neznalosti látky zmatený. Mám zrovna tolik práva na hodnověrnost jako p. Bouška, že referát jde přesně, namnoze i zcela slovně ve stopách p. B. přednášky. Co praví p. B. o jeho kusosti, nesouvislosti a zmatenosti, je s jeho strany právě jen mimovolnou autokritikou. Já sám nešel na přednášku s očekáváním, že uslyším něco nového, mi neznámého, něco však vážného, seriosního vždycky jsem očekával. Ale co jsem skutečně slyšel, naplnilo mne od předáka a »zakladatele« »Katol. Moderny« ustrnutím. P. B. ve svém zaslánu praví eufemisticky, že byl výklad jeho čistě praktický a dle poměrů upravený. Těm slovům račte rozuměti tak, že jej zařídil, jako by měl před sebou literární analfabety, kteří nemají potuchy o příslušném thematě a kteří by brali i výklady Vavřince Lebedy seriosně. Jakého rázu přednáška byla, je dosti patrno z referátu v Čes. Šk. (ku př. o Karáskových láskách, Hlaváčkovu nadávání a p.). P. B. se arci zlobí, že je referát kusý, ale račte být ubezpečen, že by mohl referentovi ještě poděkovat, že nepodal, co se týče formy, jeho »improvisaci« tak, jak byla mluvena a že místy »sílu« jeho výrazů a karakteristik značně zmírnil, sic by jeho blamáž byla bývala nesmrtelná a ještě by byl mohl míti opletání pro utrhání na cti dotyčným osobám. Kdybych měl líčiti, jak, když se letem a neustálým štulcováním přesmekl přes Mladočechy, realism a pokrokáře a přišel na dekadenty, dal si rozbaliti balík knih a časopisů, jež s sebou přinesl, a přichystati školní tabuli, jak potom ukazoval s duchaplnými vtipy černou obálku Prostibola, krvavou Mod. Revue, šedivou Apostrof, jak vítězně ukazoval aspoň obálku Sodomy, jak ukazoval sporou potištěnou prostoru na »papírové plachtě« Prostibola, jak měřil před našima očima podélné a příčné formáty Strindbergových Radostí života, Slídičů, Prostibola, jak napodobil na tabuli šaškovitě tiskovou úpravu titul. listů Slídičů, Stojatých vod, Martyria touhy a dával posluchačům luštiti jich názvy jako rébusy, jak dával ohmatávat »pytlový« papír Neumannových Apostrof, jak předčítal se suverenním humorem ukázky z Karáska, Procházky, Neumanna atd., ale při tom ani hlesu o vnitřních příčinách, podstatě, rázu, vývoji celého hnutí dekadentního, byla by jeho ostuda buď pyramidální anebo by nikdo tomu ani nevěřil. Že se to shromážděnému učitelstvu líbilo a že mu tleskalo, je ovšem také pravda, ale to je právě smutné, že užil skrovné znalosti literární svých posluchačů ku šíření takových názorů o mladém hnutí našem mezi nimi. Co se týče pokrokového hnutí, ujišťuji Vás svou ctí, že o něm neřekl nic jiného, než co je v dotyčném odstavci v referátě v Č. Šk. obsaženo. Kdyby byl jen řekl něco, z čeho by bylo viděti dost málo sympatie ké kulturní, literární a sociální práci pokrokového hnutí, pokud se jeví v Rozhledech a jinde! P. B. tvrdí sice, že o Rozhledech vůbec málo řekl. Zatím však o podstatě pokrokového hnutí vůbec ani nehlesl a zabýval se v tomto oddíle své řeči právě jen Rozhledy a to doslova tak, jak v referátě je uvedeno. Věřím ovšem rád, že by nyní, kdy ho Rozhledy přibily na pranýř jako pomlouvače a utrhače, chtěl se sebe setřásti odium svého tvrzení a svaliti na bedra »nespolehlivého a nesprávného referenta«. (Referent sám se proti p. B. výmluvě ozve. Pozn. red.) Není pravda, že slova o redakčním manévru a výrok »sami mně, když jsem byl v Praze, doznali, že by tak nedošli nikam, nedostali cen, nadací atd.«, byla pronesena jako citát z některých pražských spisovatelů, s nimiž p. B. v Praze o Rozhledech mluvil. Slova ta jsou v referatě uvedena tak, jak byla ve skutečnosti mluvena a jak je referent v samém zápětí hovoru od p. Bouškových úst do svých zápisků zachycoval. **Co jest v slovném znění změněno, jest jen osoba (3. místo 1.)***) a výraz »způsobilo (t. j. provol. Č. M.) veliký poplach v české veřejnosti«, neboť p. B. mluvil silněji, o komediantském udeření na buben. — P. B. vytýká, že referát vkládá kol. Petrovi do úst slova, ze kterých on prý téměř nic nemluvil. Také tento důkaz pokulává . . . Přednáška p. B. je citována jeho vlastními slovy, odpověď kol. Petra je ovšem ouze dle paměti, ale jak koll. Petr dosvědčí, co do smyslu úplně věrně. — Píše-li . B. v Nov. Živ., že o Omladině vůbec nemluvil, je to zase jedna z jeho nepravd.

*) P. Bouška tedy pravil: Sami mi doznali, nikam bychom tak nedošli, edostali bychom cen, nadací atd. — Nikdo z nás však jakživ p. Bouška nedělal s ním nemluvil!

Jako obviňoval Rozhledy ze zištných pohnutek při domnělém obratu ve směru, tak zas hodil realismu na hlavu výčitku, vypůjčenou z Čecha, že je morálním původem Omladiny . . . Referát je věrným odleskem p. B. přednášky a drží se přesně jeho postupu a výkladu; byl-li ten zmatený, není vina na referentovi, nýbrž na přednášejícím. Tolik věcné znalosti referent má, aby věděl, že přednáška o moderních proudech v české literatuře, která neví o Macharovi víc než že »nadává«, která neví nic o Mrštíkovi, Sovovi, Šlejharovi, Svobodovi a j., která nezná mladého hnutí kritického, před kterou nalézá milost jen Katolická Moderna a sebevědomé já jejího »tvůrce«, poskytuje obraz zcela zvrácený a nepřesný. Mělo se do referátu vpašovat, o čem nebylo v přednášce slyšet ani slova? Nebo měl se rovnati logický chod, když přednášeč na př. vytýká staré generaci její odpor, polemiky a nepřátelství ku mladému pokolení a pak sám na této mladé generaci ani zdravé nitky nenechá? Měl referát opravovat konfiskaci Shakespeara pro účelu Katolické Moderny, měl potlačiti vyvyšování Dostála nad Erbena? atd. — —«

Jiný účastník oné schůze 10. ledna píše: » . . . Vyrozuměl jsem, že nás jest vlastně více, kteří jsme vycítili, kterak přednáškou svojí P. Bouška jednotu vlastně bagatelisoval. Přednáška byla jednostranná, křivá, nespravedivá, na žádném literárním směru nenechán poctivý vlas, jen Katol. Moderna vynesena do výše. Zasluhovala ostrého odbytí. Referát v Čes. Škole je úplně správný. Všecky věty podány jsou zde tak, jak je P. Bouška mluvil Podává však pouze zlomek celé přednášky. **Zejména potlačena jsou zde všecka „silná" místa, osobní výpady, urážky.** Kdyby přednáška vyšla úplně tiskem, měl by P. Bouška před literár. světem **nesmrtelnou ostudu.** To nebyla řeč seriosního literáta, ale šplechty klepavé baby. Dobře podotkl jeden kolega, že to byla přednáška o obálkách a něčem ještě jiném, ne však o literatuře. Vy v Praze vidíte kolem hlavy Bouškovy ještě mnoho záře (?), my zde již dávno naň se díváme střízlivě. Tvrdím zejména, že neznám hned druhého člověka, jenž by byl tak často jednostranný a okázale nespravedlivý a pod rouškou seriosnosti ukazoval svou povrchnost a ledabylost jako on. Důkazů mám dosti.« — —

Jiný účastník schůze píše nám: »V učitelstvu našeho spolku, pokud se interesuje o literaturu a veřejný ruch, nenašly p. Bouškovy klepy a pomluvy pražádné víry a i v širším okolí vzbudila jeho přednáška jen údiv banálností a dvojí duší svého původce, jakož i rozhořčení, že s tak melkými názory přichází před učitelskou veřejnost, které má být cos takového dost dobré.« — atd.

Snad to p. Bouškovi postačí. Zajisté stačí to nám v Praze. Obraz p. B. dostal svůj relief a ten je věrný, jak plyne nejen z těchto listů, ale i z jiných, jichž tu ani necituji. Mohl bych P. Bouškovi citovati jisté kapitoly a verše z Evangelií, ale myslím, že půjde do sebe a vyhledá si je sám. Pax! Pane Bouško. Pax! Pokoj lidem dobré vůle! Řiďte se dle toho. To slovo zasluhuje více, než aby se pouze skvělo na Vašich obálkách a visitkách. *J. P.*

— Panu Bouškovi urážilo se nechati mne stranou a adressovati svou odpověď v Nov. Životě na vydavatele Rozhledů. Proč, nechápu. Vždyť mohl p. Bouška přece tušit, že jsem o jeho přednášce v Polici n. M. sám psal a že jeho perfidní klep o nadacích mohu, jakožto především zodpovědný za literarní rubriku a směr Rozhledů, vztahovati v prvé řadě na sebe. Ale vlastně přece chápu, proč to učinil. V p. Bouškovi se ozvalo svědomí. Vždyť přece ví, že mi na počátku února psal — ačkoliv jsem s ním jakživ nebyl ve styku a osobně ho neznám — dopisy, v nichž se uchází o moje sympathie a solidaritu s Katol. Modernou. A tu najednou je přistižen, že tři týdny před tím hanebně Rozhledy pomlouval — věru to je situace, které Vám, pane Bouško, nezávidím. Věřím Vám, že byste to rád nějak zamazal a mně z celé aféry vypustil. Ne, p. ne Bouško, já nesoudím o Vás jinak než přítel Pelcl, o tom si nečiňte illusi. Víte, co jsem Vám tehdy odepsal: že na poli uměleckém máme s Katol. Modernou mnohé společné body, ale že se svého nekatolického stanoviska vidím v ní nebezpečí pro naše snahy. To byl soud o Vaš hnutí, ale ne o Vás. Dnes jsem si i ten utvořil, dík Vaší famózní přednášce. Nic n v něm nezvrátí Vaše nevinné kroucení očima a hraní si na muzikanta. Prohlédám V eskamotérství — i p. Holečka, který se do věci plete, ačkoli se ho nikdo neptal — s jak vydáváte klep, dotýkající se těžce naší literární a osobní cti, za nevinný posu o jakosti Rozhledů. My chceme, abyste se zodpovídal z té ničemné o stipendiích atd. a Vy a p. Holeček odpovídáte kritikou naší belletr

Což je zábavno ze dvou příčin: jednak proto, že je veselý pohled na Vás, jak ze samé chytrosti stavíte se hloupými, jednak pak proto, že sedá na kritickou stolici nad naší belletrií — Nový Život, orgán všelijakých Travénců, Kverků a Bukovců. Ještě něco, pane Bouško. Ohříváte loňské afféry Moderny a pravíte, že stojíte na stanovisku pp. Machara, Sovy a Šaldy. Dovolte, abych Vám řekl, že k tomu nemáte práva. Vy jste s Modernou dříve nešel, Váš orgán neměl pro ni lepšího slova než »buldoci«, Vy jste nejkrutější kampaně s námi neprodělal, Vy jste dokonce ve své knize věnoval poníženou báseň biskupu Brynychovi — p. Machar by se Vám asi poděkoval za Vaše spojenectví. Pokud se týče tohoto nehorázného reklamního bubnu, jejž ve prospěch Katolické Moderny vytahujete při sebe menší příležitosti, najdu ještě snad jindy příležitost, říci o tom svůj soud. Dnes jsem Vám jen chtěl napsati, že jsem s Vámi doúčtoval. Vůči tomu, kdo do očí předstírá sympathie a za zády utrhá a klepe, přestává všecka solidarita. Jsem Vám ostatně, pane Bouško, povděčen za to, že jste mi podal tak výborný příspěvek k psychologii Katol. Moderny! *F. V. Krejčí.*

— **O nových dodatcích a změnách živnostenského řádu.** Přednášel p. dr. Jul. Nejedlý dne 8. dubna na pozvání obchodnického spolku »Merkur« v Praze.

Přednášející dotkl se především stručně upjatosti a principu výlučnosti, jaký se manifestoval v někdejším živnostenském systému cechovním, o proudech proti němu v letech čtyřicátých a zejména padesátých, jichž výsledkem bylo vydání volného řádu živnostenského ze dne 20. prosince 1859 čís. 227 Ř. Z. — Po bezměrné omezenosti a výlučnosti následoval zde systém plné volnosti, aspoň pokud nešlo o živnosti, k nimž potřebí bylo dle téhož zákona z r. 1859 koncese. Znalť zákon z r. 1895 jen živnosti *volné* a živnosti, k nimž jest koncesse zapotřebí. Ony provozovány býti mohly od okamžiku opovězení, tyto pak teprve od dané koncese. Za vlády zákona z r. 1859 shledávala se čím dále více ohrožena řemesla, ježto kterékoliv řemeslo provozovati mohl každý, ač se mu ani nevyučil, v něm třeba nikdy činným nebyl, vůbec naprosto mu nerozuměl. Nadešlo proudění a jeho výsledkem byla novella řádu živnostenského z 15. března 1883 čís. 39 Ř. Z. a její dodatek ze dne 8. března 1885 čís. 22 Ř. Z. —

Zákonem ze dne 15. března 1883 měla učiněna býti přítrž poškozování živností řemeslných nepovolanci. Platila zde zásada: řemeslo řemeslníkům. Zákonem tím stanoveny tři druhy živností: volné, řemeslné a takové, k nimž koncese potřeba. Pro živnosti řemeslné a také jistý druh živností, k nimž koncese nezbytna, stanovena vedle obecných podmínek atd., podmínka průkazu způsobilosti (§ 14. nov. živn.).

Z počátku ustanovení to dosti obcházeno těmi, kdož dovedli si zjednati dispens od průkazu způsobilosti, což mezi řemeslnictvem ovšem nemalý rozruch způsobilo. — Vzešla tehdy také otázka, musí-li si společenstvo dáti vnutiti za člena společenstva živnosti řemeslné i toho, s jehož kvalifikací nesouhlasí, má-li tudíž proti přidělení člena takového právo stížnosti. Poněvadž pak živnosti řemeslné provozovány býti mohly bez průkazu způsobilosti živnostmi po továrnicku provozovanými a protokolovanými, shledány v tom značné nedostatky zákona.

Mimo to nastal proud všeobecně známý, kdy žádána podmínka k průkazu způsobilosti i při živnostech obchodních (koloniálních, hostinských atd.) Podávány petice, zřizovány ankety, svolávány výbory k projednání věci, vláda věnovala otázkám těm skutečně pozornost. Výsledkem bylo konečné podání vládní předlohy č. 1355 k sten. protokolům sněmovním posl. zasedání XI. r. 1895.

Osnova tato obsahuje na $1^1/_2$ sta §§, z nichž mnohý jest důležitosti značné. Tak uvádí přednášející § 3 a), dle kteréhož při obchodních společnostech i protokolovaných onen ze společníků, jenž má býti oprávněn k zastupování firmy, sám vykázati se musí způsobilostí pro živnost společností tou provozovanou, je-li to živnost řemeslná.

Naproti tomu i tato osnova nepřipustila průkaz způsobilosti při živnostech obchodních, odůvodňujíc nepřipuštění to v »motivech« tím, »že zavedení průkazu způsobilosti při živnostech obchodních nikterak by nevedlo k cíli«. Podstata způsobilosti kupcovy či obchodníkovy spočívá v jeho osobní schopnosti či způsobilosti ku vedení obchodu, v komerciálním a všeobecném vzdělání, v duchu podnikavém, jeném se solidností atd. Tato osobní způsobilost či schopnost vyskytuje se ale zhusta asto v mnohem větší míře při osobách jiných, nežli těch, kdož jako učenníci neb nocníci v živnosti obchodní zaměstnáni byli. Mimo to pak průkaz způsobilosti neměl při dělení práce a specialisování, jakéž právě při obchodech přichází, žádné praktické y; na venkově by ho nebylo lze ani provésti a nepotkalo by se také se žádným nem se strany konsumentů. Výhoda by konečně kynula z toho jen cizozemsku,

kde se obchod volně rozvíjeti může, tak že by obchodu našemu jen nejcitelnější konkurenci činil.

Ostatně dí se v motivech dále, že »přáním obchodníků se zbožím smíšeným vyhověno bude zákonem, jenž se připravuje a týká se rozdružení a obmezení oborů jednotlivých podniků obchodních«.

Přednášeje ve spolku obchodnickém pokládá za vhodno, o této stránce věci šíře se zmíniti, pojednávaje o pracích přípravných k nynější, totiž nejnovější novelle k řádu živnostenskému ze dne 23. února 1897 č. 63 Ř. Z.

Novella ta vydána byla dne 11. března 1897, nabude pak moci právní za tři měsíce po vydání, totiž dne 12. června 1897.

Jednotlivosti k novelle této probral pak přednášející systematicky, odvolávaje se k jednotlivým paragrafům. Důležité novoty její shledával v tom, že ohledně členstva společenstev živnostenských k dosavadním členům a příslušníkům přistoupila species třetí, totiž t. zv. náměstkové a pachtýřové či nájemníci, že stanoví se tam práva pomocníků a učenníků a vůči těmto že poměr učenníků namnoze se určitě reguluje, že konečně zákon stanoví následky toho, kdy učenník školu pokračovací navštěvovati má, že mu totiž může býti doba výuční až o jeden rok prodloužena, jestliže o své újmě školu zanedbává. Ustanovení to jest důležité, poněvadž chéfové posýlajíce náležitě učenníky do školy, neměli dostatečných zákonných prostředků proti tomu, kdy jinoši za školu běhali, výlety dělali, místo aby do školy šli. Tolikéž regulována věc stran poplatků za přijetí do učení a poplatků za propuštění z učení. Poněvadž pak jde o to, aby poplatky tyto nebyly příliš vysoky, musí nejenom výše jich ve stanovách společenstva uvedena býti, nýbrž do 3 měsíců ode dne působnosti nového zákona musí býti stanovy společenstev úřadům živnostenským předloženy k vyšetření, zdali taxy čili poplatky tyto nejsou přespříliš vysoky. (§ 115.) Hlavní novoty zákona proti předpisům dřívějším spočívají v tom, a) že ten, kdo bude nyní živnost chtít opověděti, musí ještě před opovězením zaplatiti u dotyčného společenstva taxu inkorporační čili zápisné (§ 107) a že výkaz o tom musí ihned ku své žádosti opovědní při úřadu živnostenském přiložiti (§ 107),

b) že tam, kde pochyba jest o přípustnosti někoho k živnosti řemeslné, úřad živnostenský dříve obrátiti se musí na společenstvo o podání jeho dobrého zdání ve příčině té (§ 14 lit g) lit), čímž ovšem společenstvu samému přiřknuto právo stížnosti pro případ nerespektování jeho návrhu, jakož i pro případ ten, kdyby při pochybě takové společenstvo vůbec o dobrozdání nebylo žádáno bývalo, ač ve směru tom oprávněni budou úřadové rozhodovati dle volného uvážení (lit. b § 3 zákona o správním dvoru soudním),

c) mohou se zřizovat jednoty čili sdružení nebo skupiny společenstev, zejména pak v jednom a témž okresu utvořiti mohou veškerá společenstva župu či svazek (Verband) společenstev, v kterémž případě výbor tohoto svazku společenstev jest zákonnou instancí dosti důležitou, totiž tvoří tak zvanou živnostenskou radu neboli živnostenský sbor poradní při živnostenském úřadu téhož okresu i bude »cestou nařízení kompetence tohoto živnostenského sboru poradního stanovena, kteréž nařízení teprve vydáno bude.

d) Rozšíření pak značného docházejí i práva společenstev živnostenských, mezi kteráž práva pojato nyní výslovně i ono, že mohou při společenstvech tvořiti podpůrné a pomocné pokladny pro mistry čili chéfy, při kteréž příležitosti poukázal na svůj vlastní případ z praxe, kde připuštění pokladny takové pro pražské společenstvo rukavičkářské nebylo příslušnými instancemi povoleno, tak že šel ve věci této až k správnímu dvoru soudnímu, kdež docílil známého principielního rozhodnutí, že také dle dřívějších ustanovení zákonných zřízení pokladny mistrův při společenstvech přípustným je.

Ku konci poukázal p. přednášející k tomu, že tato nejnovější novella obsahující celkem jen asi 16 paragrafů nevystihuje všechna přání, že ovšem již obsahem i rozsahem svým daleko zůstala za obsahem i rozsahem vládní předlohy čís. 1355 z roku 1895 shora vzpomenuté, poukázal na shora uvedené, ba i ještě jiné návrhy, kteréž do toh zákona se nedostaly, avšak novella tato sama sebou znamená přece již přeznačný pok v zákonodárství živnostenském, i lze doufati, že za ní budou následovat novelly ještě j

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 15. května 1897. Číslo 16.

Národní dělnická organisace.

V poslední době vstoupilo dělnické hnutí u nás opět v zajímavé období. Jedná se o organisování t. zv. národního dělnictva s výslovnou tendencí protisocialistickou. Pokus provádí se ve velkých rozměrech s celým osvědčeně pracujícím naším žurnalistickým aparátem a naše bodré občanstvo, jež záhadami sociálně-ekonomickými nedalo si dosud rušiti svou večerní politiku u džbánku, oddává se opravdu naději, že spoustou spontánních i nespontánních protestů, několika důvěrnými schůzemi a novinářskými zaslány hydru socialismu a internacionalismu na prach rozdrtí. Celá akce svědčí sice o temperamentnosti a politické disciplinovansti, ale zároveň i o dosti značné obzorové obmezenosti našeho veřejného života.

Již moment zevnosti v podnětu k celé akci jest charakteristický. Po léta již pro t. zv. českou veřejnost třída dělnická vůbec neexistovala. To platí především o stranách politických. Strana staročeská aspoň nikdy nelidovost svou nezapírala, ona vždy zřejmě se opírala o vyšší majetkové i inteligentní třídy národa a právě pozvolné rozšiřování práva volebního k vrstvám vždy nižším a nižším uspíšilo zdánlivý převrat v politickém zastoupení národa. Strana mladočeská vyrostla sice z kořenů svobodomyslných a demokratických, avšak právě liberalism jest socialismu živlem protichůdným a zásady demokratické u všech stran liberálních měly vždy jen účel parádní a agitační. Strana mladočeská, jakožto strana bez programu vlastního a jen taktickým radikalismem od Staročechů se lišící, mohla ovšem snadno nejrůznější, stejnou bezprogramností trpící vrstvy národa v sebe pojmouti, avšak jedna vrstva, která vlastní svůj program, a to program co nejšíře zbudovaný, již měla, zůstala mimo ni. To bylo právě dělnictvo. A také celý ostatní kulturní vývoj národa přes dělnictvo mlčky přecházel. Úzkoprsé literární spory a nechuť před »špinavou« politikou nedovolovaly literátům našim sestupovati v oblast bojů společenských a prosycovati duchy své ovzduším lidu dělného, naše umění nedovedlo ani pasivně čerpati z hojného zdroje života těchto lidí, ani aktivně rozdíleti jim bohaté plody svého tvoření, naše věda nedovedla

jim objasňovati temné záhady poznání a otvírati skvělé výzkumy ducha lidského, naše společnost oddělovala se od nich ve svých plutokratických Besedách a pseudodemokratických Sokolech.

Až najednou podnět, jak praveno, čistě zevní, rozšíření volebního práva na pátou kurii a protistátoprávní prohlášení českých socialistů ve vídeňském parlamentě otevírá české veřejnosti oči. Ejhle! zde celá organisovaná třída národa, jež se osměluje proti mladočeskému ústřednímu komandu stavěti vlastní kandidáty, jež se osměluje v orgánech svých bouřiti proti národní disciplině a vyslovuje se dokonce proti státoprávnictví. Nuže rychle, organisaci proti organisaci, proti dělnictvu sociálně demokratickému dělnictvo národní.

Avšak zakladatelé národní organisace dělnické zapomínají na důležitou věc. Zapomínají, že určitá organisace může jiné organisaci jen tehdy s úspěchem čeliti, jsou-li obě sestrojeny na stejnorodém podkladě myšlenkovém. Tak může zápasiti organisace liberální proti konservativní, národnostně česká proti národnostně německé, kapitalistická proti sociální, avšak nikdy ne organisace nacionální proti sociální, ježto idea národnostní a sociální jsou ideje pojmově různé. Dnešní sociální demokracie jest v podstatě stranou sociální a nikoliv politickou, strana mladočeská, pod jejímž patronstvím dělnictvo národní se organisuje, jest výhradně stranou politickou s ostrým nacionálním zbarvením, tak ostrým, že často i politické principy zatemňuje. Zájmy sociální však v rámci strany politicko-nacionální nemají místa, ony nutně účinkují na organisaci její rozkladně a trpěny jsou proto jen s nechutí a jen pokud disciplinu strany neporušují. Pouze parádní program ověší se garniturou modních hesel sociálně politických k navnadění nespokojených voličů. Třídy společenské, jako rolnictvo, živnostnictvo, namnoze i inteligence, tápající dosud až na řídké výjimky v sociální bezprogramnosti, jsou pro stranu nacionálně-politickou, jako jest mladočeštví, ještě ochotným materiálem. Jinak dělnictvo.

Dělnictvo jest dnes sociálně nejvyspělejší vrstvou společnosti. Emancipace politická za současného útisku hmotného a probuzené vědomí ohromné číselné převahy byly podmínkami pro vznik třídní organisace, která rázem byla dokonána, jakmile ideám, kterým sloužiti měla, dán byl vědecký podklad, duch a životní síla. To dovedl Karel Marx, a odtud dnešní politická a agitační síla sociální demokracie. Nikoliv, že by světový názor marxovský byl absolutně správný a učení jeho neomylné. V theoretickém národním hospodářství vědecký boj o vlastní základ marxismu, problém hodnoty, dokonce není ještě vybojován, na poli filosofie materialistický názor dějinný ustupuje ideám ethičtějším a tak marxism sám dokonce není vyvrcholením a definitivním zakončením hnutí sociálního, nýbrž i on podroben jsa věčnému zákonu vývoje, jest jen pouhou, ovšem důležitou jeho etapou, na které příští pokolení lid[illegible] budou a musí stavěti dále. Ale Marx první dovedl mlhavý a fantasti[illegible] socialism vtěsnati v určitou vědeckou formuli a v určitý politický progr[illegible] a odtud jeho organisační a agitační úspěch. Třídně uvědomělý dělník di[illegible] nerozumí snad Marxově národohospodářské theorii, avšak on instinktiv[illegible] cítí v marxismu svou hospodářskou a tím i politickou emancipa[illegible]

to činitel intelektní, nýbrž emoční, citový, jenž volá dělnictvo pod seřaděný prapor sociální demokracie a jako každé velké hnutí duchové jest i dnešní marxism přes zdánlivě materialistický svůj podklad daleko spíše náboženstvím, než pouhou organisací politickou.

A nyní se tážeme: Co proti tomuto, třeba v positivních cílech mlhavému, přece důsledně a všestranně vybudovanému názoru světovému, proti tomuto modernímu systému filosofickému může postaviti naše dnešní mladočeštství? To mladočeštství se svým dávno přežilým, od Staročechů nekriticky převzatým, s liberalismem a feudalismem kompromisujícím programem politickým, jehož alfou a omegou jest nacionalismus a s nacionalismem dokonce nikoliv harmonisující státoprávnictví. A tento program politický jest ještě to nejhlavnější, vlastně to jediné, čím mladočeštství dnes žije. Neboť pro sociálně-politické snahy nejevilo mladočeštství ve svých skutcích dosud nejmenšího porozumění, úkoly kulturní byly jím nedávno — a sice z úst seriosnějších — příkře odmítnuty a o jeho výchově ethické podává charakteristický obraz jeho velká i malá žurnalistika. Nevzdělané i polovzdělané buržoasii, živící se nastřádanými zásobami ideí dávno zastaralých, může obzor mladočeštství dosud vystačiti — a jak ukazují poslední volby také skutečně vystačil — nikoliv však dělnictvu, žijícímu dnes již ve snech i nadějích příštích řádů světových.

Dvojí jest způsob myslitelný — a zajímavo, že již nyní, v samých zárodcích, dvojakost tato dosti zřetelně na jevo vystoupla — kterým organisace českého dělnictva proti sociální demokracii by mohla býti sestrojena. První — a ten zajisté jedině vůdčím kruhům mladočeským tane na mysli, jest snaha, aby dělnictvo zřeklo se vůbec svých zájmů třídních, aby přestalo cítiti se zvláštní vrstvou sociální a aby bez výhrady přešlo na půdu nacionálního programu mladočeské buržoasie. Jako dnes ještě třídně neuvědomělé rolnictvo a živnostnictvo, podrobilo by se i dělnictvo programu národa jakožto »celku«, dodávalo by ochotný materiál pro případné pouliční demonstrace a za odměnu dostalo by čest — dnes již dosti problematickou — několika mandátů. Některé krotší požadavky dělnické vtrousily by se do mladočeské programu, jich uskutečnění by se slíbilo na voličských schůzích — a dělnická otázka byla by odklizena.

Takovému řešení »národní organisace« dělnické se sociální demokracie patrně jen usměje. Chtíti svést celé hluboké hnutí v rámec buržoasní strany politické, mohlo se zdařiti snad před padesáti lety Schulze-Delitzschovi v Německu, ale na úsvitě dvacátého století budou leda ještě jen nepatrné, třídně neuvědomělé zlomky dělnictva pro politické programy buržoasie páliti si prsty. To potvrzuje ostatně i zkušenost. Z buržoasie u nás hnutí dělnické vyšlo a prokazovalo mladočeštství svého času nejnnější služby. Josef Barák byl uznaným a nezištným vůdcem tehdejšího ržoasně-dělnického směru, ale brzy přes svou horlivost a oblíbenost znal, že jest jenerálem bez vojska. Jeho osoba, sloužící ještě ideám rým, musila ustoupiti před novou, hlubší a mocnější. Tou měrou, rou socialism mezi dělnictvem českým nabýval půdy, Barák jakožto resentant liberálního nacionalismu pozbýval vlivu. A co se nezdařilo

popularitě Barákově, tím méně zdařilo a zdaří se jiným. »Národní« — správněji a konkretněji — mladočeský směr mezi částí dělnictva, ať již z důvodů věcných či osobních, vždy trval, třeba v některých dobách jen latentně, a i intensivnější jeho vzplanutí není tudíž dokonce ničím novým, avšak širokému proudu všeho ostatního dělnictva jest a zůstane jakýkoliv politický program buržoasní cizím a nesrozumitelným potud, pokud socialism neztratí živelní svou sílu světobornou a světotvornou.

Ale jest i druhá cesta možna, kterou by organisace národního dělnictva proti sociální demokracii mohla nastoupit, cesta tanoucí patrně na mysli vlastním dělnickým zakladatelům nového hnutí, totiž organisace samostatného socialialismu národního. Ale i po této sotva se podaří dosáhnouti cíle. Buď by se tím mínilo stvoření zcela nového typu socialistického, jakéhos »socialismu«, v němž nikoliv živel sociální, tedy zájmy třídní, nýbrž živel nacionální by převládal, aniž by však zvláštní požadavky dělnické naprosto byly ignorovány. Tím by však bylo těžiště tohoto nazírání ideového přesunuto na pole zcela cizí. »Národní socialism« by přestal býti krátce socialismem. Neboť samotný pojem »národního socialismu« jest contradictio in adjecto. Jako pojem »národního kapitalisty« tak i pojem »národního dělníka«, jakožto člena určité společenské vrstvy jest nemyslitelný. Ne že by nemohli býti příslušníky určité národnosti, avšak toto národnostní příslušenství pro sociální jich život jest něčím zcela podřadným, právě tak, jako na příklad jejich členství určité rodiny nebo obce. Proto vytvoření typického národního socialismu českého jest sice fráse velmi zvučná, leč pochybujeme, že by nějakému geniálnímu duchu mezi námi se podařilo úkol tento rozřešiti, ježto máme problém ten vůbec za nerešitelný.

Anebo moment národní má býti jen vignetou čistě zevní, celá nová organisace setrvá v podstatě na zásadách sociálně demokratických a jen v zevním jejím složení, jednacím jazyku, veřejném vystupování atd. projevovati se bude příslušenství k určité národnosti. Ale v tomto způsobu »národní«, přes své státoprávní prohlášení i dnes již česká sociální demokracie jest a bude stále více, čím širší a hlubší půdu zaujme v českém národě. Právě dosavadní nepopíratelná odvislost její od rakouského ústředního vedení zakládá se na početní i jakostní její slabosti a pozvolné mohutnění její, třeba s čistě národního stanoviska zdá se býti považlivým, právě v tomto směru postaví ji na vlastní nohy.

Nelze tedy v dnešní národní organisaci dělnické spatřovati vážný krok, jenž by úspěšně čeliti mohl vzrůstu sociální demokracie. Proti sociální demokracii, jakožto ideji sociální, lze účinně bojovati opět jen ideou sociální, nikoliv různorodou ideou národnostní. Nemůže to proto býti strana nacionálně-politická, jež by se sociální demokracií mohla své síly měřiti, nýbrž na kolbiště politického života našeho vystoupiti musila zcela nová, na moderních základech vybudova strana sociálně-politická, jež nikoliv surový boj vyhlazovací, ja proti velikým hnutím myšlenkovým v historii vždy ještě osvědčil se b malomocným, nýbrž smírný ideový závod cestou pronikavých oprav s lečenských by musila podniknouti. A neklamné známky nasvědčují,

života schopné prvky takové nové organisace ve společnosti naší jsou rozptýleny, a že netrpělivě čekají povelu vůdčího ducha k svému seřadění a postupu. *Idem.*

Vilém Mrštík.

Napsal F. V. Krejčí.

V umění, tak jako v přírodě, zdá se panovati jakási snaha po rovnováze. Tajemné mocnosti, řídící vzrůst a dráhu duší, nestrpí nikdy na dlouho, aby se pohybovaly jen jedním směrem, v kolejích jednoho stylu. Neboť každý pokus o styl je pokusem o jednu jen z nesčíslných možností viděti a zobrazovati svět, je strhováním celé duše po jednom jen z nesčíslných jejích sklonů, je nejvyšším a nejkrásnějším jejím vzepjetím, ale tím i zároveň největší její jednostranností. Je prudkým vymrštěním jedné strany vah a je přirozeno, že vyvolává na protější straně snahu po vyrovnání.

Vilém Mrštík.

I mladé české umění vytvořilo si svůj náběh k typu. Myslím totiž v lyrice Březinově a nejnověji i Sovově. Jsou to pokusy o umění čirého nitra, o umění duše, postavené proti realitě, duše, která tvoří sama ze sebe, shlíží se v sobě, zavírá se do své skořápky a ve svých snech, vidinách a rozníceních »hledá, čeho svět jí nikdy nedá«. Typ zajisté sublimný a krásný, vyvolaný nejšlechetnějšími vzněty nejen uměleckými, ale i sociálně-ethickými. Ale je to umění, jímž se nedá prolnout život, je to umění proti životu. Je to umění, s kterým se krásně stůně a umírá, ale s nímž se nežije. Jen ve vzácných chvílích můžeme okoušeti s umělcem hašiše jeho vidin a snů, při každodenním užívání zvrhl by se v sladce smrtící jed. Život trestá každý útěk od skutečnosti, a pak, vždyť každý takový útěk je pouhým sebeklamem umělce. I jeho sny a vise jsou skutečností, všelijak v dutém zrcadle psychy sice změněnou a zbarvenou, ale přec jen skutečností, bolestnou a bodavou. Tito básníci dávají nám skoro zapomínati, že realita se dá nejen snésti a podmaniti, ale že je i krásna, nejen teprv po několikanásobné destillaci v hlavě umělce,

ale i sama v sobě již, jako svět vnějších zjevů. Dávají nám zapomínati, že rašící pupeny, vůně fialek, první jásot skřivana, klokot potůčka a hluboké ševely lesa nejsou jen rekvisitami pro staromódní veršovce, nýbrž že to jsou věci, které nám vždy znovu a každoročně vhánějí ve zrak vláhu radosti a lásky ku všemu, co skutečně věcně existuje, lásku k realitě. I dnes ještě chce mít zevnější svět svého umělce, neboť pro toho, kdo dovede vidět, mohou závodit jeho pozemské barvy, zvuky a vůně s nejslavnější nadpozemskou nádherou Tajemných dálek a s nejsubtilnějšími obrazy Vybouřených smutků. A má na toho umělce tím větší právo, čím více se od něho umění dnešní odvrací — v době umění niterného a visionářského jest umělec vnějšího světa vítanou protiváhou, úlevou pro mozky, nezvyklé na příliš těžká vína čirého spiritualismu, činitelem oněch tajemných sil, oné dobrotivé přírody, která i v říši duchů dovede v čas zjednávati porušenou rovnováhu.

Moderní česká literatura má takovéhoto umělce ve Vilému Mrštíkovi. Má v něm nadšeného malíře reality, zpívajícího v hustě a těžce tkané próse slávu a krásu tohoto světa, oddaného se vším ohněm plnokrevného temperamentu tvarům a barvám pozemským. Jako na zavolanou přichází jeho »Pohádka máje«,*) uveřejněná už před lety ve Světozoru a nyní s největší uměleckou pílí přepracovaná, přihrocená a doplněná, aby nám hlásala, že nenáviděná a proklínaná realita má své stránky, které nutí k obdivu a lásce a že jaro a mládí nejsou už jen pouhými frásemi v ústech starých básníků.

Vzhledem k okolnostem, v nichž vyšla, k jejímu spracování a úpravě můžeme ji vítati jako knihu novou. A spěchám hned dodati: jako epochální dílo české prósy. Od prací Boženy Němcové, Karoliny Světlé a »Malostranských povídek« Nerudových znamená po tolika desetiletích první zase zdarem korunovaný krok k splnění jedné z nejnalehavějších našich literárních tužeb: románu veskrze uměleckého a při tom typicky českého. Myslím, že by se zde daly uvésti nanejvýš jen dva podobné pokusy z posledních let: Zeyerův »Josef Marie Plojhar« a nejlepší z prací Raisových. První jest však více umělecký než český

*) Nákl. J. Otty. — Slečna Zdenka Braunerová ozdobila tuto publikaci titulním listem, vinětami a záhlavními proužky, kreslenými po způsobu dřevorytů na starých českých knihách, jarmarečních písních atd. Tento velice zdařilý pokus a archaisující národní styl činí i po zevní stránce »Pohádku máje« publikací naprosto výjimečnou, ryze uměleckou, nesmírně odlišnou od běžných »elegantních« způsobů illustrování. Sluší ovšem dodati, že kresby sl. Braunerové nejsou illustracemi v obyčejném slova smy Nejen že se nevážou příliš na text, ale i celým svým rázem ukazují jiné její pojetí kniha. Kdežto text hýří v nejsytějším pleinairovém koloritu, drží sl. Braunerová kresby v zasmušilých tónech starých rytin, vyvolávajíc tak útulné kouzlo a stuch vůni starých Nebeklíčů, malovaných truhel a almar. Text a úprava nesplývají tedy v je dojem, nýbrž jdou samostatně vedle sebe. Z interessantních těchto pokusů sl. Braune přinášíme zde několik ukázek.

(neboť jeho český typ je víc než problematický) a tyto chtějí být víc české než umělecké. V. Mrštíkovi v »Pohádce máje« podařilo se však stvořiti dílo veskrze umělecky-moderní, nasvědčující každou stránkou, že autor chodil do školy k největším mistrům evropského románu, ale při tom veskrze n á r o d n í. Neuvádím toho posledního jako conditio sine qua non, jsmeť dnes už přece daleci toho, měřiti literaturu vlasteneckými lokty. Ale je-li kniha při vší uměleckosti, a rozumí se bez tendence a zjevné úmyslnosti, dílem, z něhož vyciťujeme duši národa anebo dokonce silné proudění plemenné krve, přičte se to zase jen její uměleckosti k dobrému. U nás je otázka národního rázu umění poslední dobou silně diskreditována, z velké části právem. Ale smím-li se obdivovati u umělců ruských, anglických nebo norských umění jejich, s nímž zachycují typy a psychologii svého národa (a kde mi tedy zájmy toho národa jsou lhostejnými), proč bych toho nesměl činiti u domácího umělce, jemuž se totéž podařilo a jenž na mne musí působiti mocněji ještě než oni cizí, jelikož z něho cítím vanouti dech prostředí, které mi je nejbližší, poněvadž je sám dýchám, duši národa, která jest složkou jednotek, z nichž jednou jest vlastní duše má?

V. Mrštík je umělec plnokrevně národní a plemenný tím více, že je umělcem M o r a v y, jejím největším literárním umělcem, tak jako Jóža Úprka, v mnohém ohledu jeho pendant a bliženěc, je jejím umělcem výtvarným. U nás v Čechách je snad proto tak těžko stvořit typické národní umění, že svého národního typu skoro ani nemáme. Ale Morava ho má, ne sice ve vyšší kultuře duchové, ale má ho ve svém lidu, v rázovitých a ryze plemenných projevech jeho života a duše. Bylo by zde zbytečno dokazovati, oč je v tomto ohledu moravský lid zachovalejší a ryzejší než český — to víme všichni. A je také zajímavo pozorovat, že — vyjímaje snad práce Raisovy — všickni naši autoři, kteří dnes chtějí chytati typické rysy lidového života, jdou na Moravu. Či lépe vlastně: přicházejí z Moravy, vyrostli nebo žili mezi oním lidem a stále se k němu vracejí. Naříkává se, že Morava ná své literatury. V Brně a Olomouci ovšem ne, ale má ji v Praze — ný přítok živlů moravských do našeho duševního života jest všeobecně telný, a co přinesl, to patří k nejsvěžejšímu, nejživotnějšímu a nejtytějšímu, co máme v belletrii a dramatě posledních let.

Vilém Mrštík není Moravan původem, ale vychováním a životem. Těchže Ostrovačicích u Brna, jejichž lesy tvoří čarovnou scenerii

»Pohádky máje«, prožil kus vlastní své pohádky mládí, totéž brněnské gymnasium, z něhož vyšli jeho Jordán a Říša, chovalo i jeho ve svých škamnách. Pak přišla Praha, trochu university, ale více ještě bohémy. Tenkrát se žilo v mladém literárním táboře jinak než dnes, společensky snad veseleji, ale novým myšlenkám pronikalo se těžce. Byla větší odvislost od starých, nebylo samostatných orgánů, nebylo širokých kruhů mládeže, které dnes má mladá literatura za sebou. Není divu, že mnoho z oněch talentů zapadlo anebo utonulo v bohémství, jako na př. Schauer. Mrštík je jedním z toho mála, kteří se šťastně prosekali a umělecky rostli. Prvé jeho debuty byly, pokud vím, v oboru kritiky. Lámal oštěp za naturalism a Zolu, před nímž se tehdy u nás křižovali jako před ďáblem. Ne, že by byl býval jeho apoštolem, ale chtěl patrně aby se o něm alespoň rozumně soudilo. Ostatně se Zolou začínali průkopníci moderny ve všech zemích. A pak: Zola svou vehemencí, a brutální silou musil se zamlouvati Mrštíkovi, jehož hlavní síla ležela od počátku v temperamentu, v horké a smyslné krvi. Svou daň naturalismu zaplatil v dramatě »Paní Urbanová«, tak neprávem dnes zapomínaném. Pak došlo na ruský román. Ten zachoval v pozdější produkci Mrštíkově patrnější a plodnější stopy. Prakticky přispěl Mrstík k zdomácnění jeho u nás svým překladem »Vojny a míru«, mimo celou řadu jiných románů. S vlastní produkcí mnoho nespěchal. Snad tomu má co děkovati, že vystoupil pak hned už tak celý a vyškolen a že si zachoval dosti svěží síly na větší koncepce románové.

Pak zapadá zase tam, kde je pravá jeho půda: na Moravu, do dědiny Divák u Hustopeče, pod střechu školy, kterou spravuje jeho bratr Alois. Tam v odlehlém zátiší, jen mezi lidem a v přírodě, strávil poslední leta, přerušuje tento pobyt jen občasnými zajížďkami do Prahy a cestou do Paříže a na Rus. Tam, na ryzí půdě moravského venkova, našel svou uměleckou cestu, tam si rozřešil otázku národnosti v umění, tam vznikly nejlepší jeho práce, mnohé, jmenovitě drama »Maryša« a nejnověji vydané »Bavlnkovy ženy« za spolučinnosti bratra. Alois Mrštík by ostatně zasluhoval zvláštní kapitoly — zde budiž zatím řečeno, že podíl jeho na společných pracech bývá rovnocenný bratrovu. Vilém sám mi přiznal, že mu je těžko říci, čím který z nich ku společným pracím přispívá. Jednou prý tím, po druhé oním. Jedno jest však patrno: v pracech společných

nepadá tak do očí forma, ta skvělá technika líčitelská, to hýření slovy, barvami, obrazy, které jest výhradným majetkem Viléma Mrštíka a činí jej nejlepším českým stylistou po stránce pittoreskní.

Ve svých nejlepších pracech: »Pohádce máje«, »Santě Lucii« a »Obrazcích« ukazuje V. Mrštík, že má dar dívati se na svět oke malíře. Nechci podceňovati jeho vlo specielně básnickou a umění psychologic jaké osvědčuje zvlášť zde v »Pohádce má na postavách Helenky a Říše, ani ideov stránku jeho prací — která zvláště v »Sa

Lucii«, v reflexích Jordánových vystupuje silně a zajímavě — ale že je tato vloha malířská přerůstá, je nepopíratelno. Co z daného výseku světa na mysl Mrštíkovu v prvé řadě působí a co se tam překládá pak v řeč jeho umění, jsou barvy a tvary. Chce vypravovat tragedii chudého studenta, ale ta se skoro ztratí v malířské apotheose Prahy, chce vypravovat pohádku o máji dvou srdcí, ale je z toho hymnus májových lesů. Někde, jako jmenovitě v Perle jižní Moravy (Obrázky) nechal úmyslně vše ostatní stranou a stavěl si jen takovéto bravurní úkoly, zapomínaje až, že nemá v rukou štětec, nýbrž péro. I v »Pohádce máje« zabírají takovéto nádherné popisné passáže množství stran. Zde je na vrcholech svého umění. Jaro v lesích od svých prvých nesmělých rozpuků po celé dráze svého vítězného postupu až k těm májovým dnům, které jsou jedinou orgií barev, zvuků a vůní, nejvyšším, co poskytuje v našich krajích smrtelnému oku pozemský svět, toto jaro, vlastně ani ne už to skutečné jaro, jak se nám ostatním rozplývá v oku v jediný omamný a oblažující chaos, nýbrž jakási nádherná feerie, kterou vidět a sledovat je dáno jen těm vyvoleným umělcům, pro něž — dle často citovaných slov Gautierových — »existuje zevnější svět«, je vlastním hrdinou této pohádky. Jsou to hotové zázraky jazyka, tyto partie z ostrovačických lesů »pod Komorou«, celé oceány slov a obrazů, zapletených jako liany pralesa, těžce a hustě tkaných jako brokáty, střídající všecky toniny, všechny stupně intensity, všemožná tempa; ale nejsou to jen pyramidy opotřebovaných slov a deklamačních frází, nýbrž nepřehledné a nekonečně pestré mosaiky, kde každý kamínek znamená reálný udaj, podepřený vlastním pozorováním a ověřený znalostí přírody. Mrštík ovládá zde přírodu jako velkolepý orchestr: od nejtišších pianissim jarních nocí až k těm tiše šumícím akkordům, jimiž provázejí lesy za tichých májových odpolední sólové výkony opeřených pěvců a odtud až k nejprudším con fuoco kvapících větrů, v jejichž rukou každá koruna stromů i každé stéblo stává se nástrojem, celá symfonie přírodních zvuků splývá pod jeho taktovkou za jedno s feerií barev. Tak jako maluje barvy a tvary, maluje i zvuky —

výhoda to péra před malířovým štětcem. Ale nejen to: vyvolává, zachycuje a ovládá nálady. Dovede být víc než malířem, totiž básníkem. Tyto krajinové passáže nejsou pouhé virtuosní kusy popisovatelské techniky, brillantní, ale parádně fádní a studené. Nikoliv, proudí jimi všade dech duše, horké, hřející, roznícená a opojená životem, rozhýřená v těchto záplavách krásy, rozhazující v celých proudech suggescí své překypující citové a smyslové hohatství.

Ale na tomto zářícím a pestrém gobelinu jsou utkány dvě postavy, které vystupují v ostrém reliefu ze svého pozadí a tvoří vlastní těžiště práce: Říša a Helenka. Román mladých srdcí. Jednoho panensky dívčího v prvém nejnesmělejším rozpuku, ustupujícího před invasí neznámé moci mužské podle všech pravidel panenské strategie, až konečně se přizná ku své porážce a najde v sobě ženu, která přes noc se naučí ovládat celý zákonník lásky. A druhého mužského, ne tak čistého a do konce ne v ideálních rysech kresleného, ale tím pravdivějšího a typičtějšího. Kolik našich mladých lidí mohlo sedět za model tomuto Říšovi, jehož pražský život střídá se mezi lenivým povalováním se po kavárnách a vinárnách a mezi záchvaty hříbecí bujnosti, studenta, který s nejlehčím svědomím dovede dělat největší dluhy, nedovede dlouho pracovat, žije bez účelu, bez cíle, do prázna, s vůlí roztěkanou všemi směry a srdcem pustým a lačným, poněvadž nepřišla dosud jeho velká hodina. S naprostou věrností a s podivuhodnou psychologickou intuicí zachytil Mrštík pod nepěknými moresy Říšovými tento vzácný kov jeho vnitřní bytosti, svíjející se v bolestných krisích mládí. »Slavná, těžká, ale krásná doba mladých let. Chvíle, kdy oči slepnou, ústa oněmí, hlava trpí a srdce bije nevysvětlitelnou jakousi úzkostí. Všechen ostatní svět mizí do pozadí a všechno v něm stává se závislým od této první a jediné otázky, jaká je to trýzeň, odkud veliké to trápení. Cítí v sobě sílu a neví, kam se s ní rozlít, nač ji vymrhat, tuší v sobě zář a neví, čemu svěří její blesk.« Kolika našim mladým lidem bývají tyto krise osudny! Ne každý Říša najde svou Helenu a tím i pevnou půdu pro své city a práci. Kolik srdcí zatvrdne na vždy, poněvadž nenašla v těchto rozhodných letech druhého jim blízkého, kolik mladých revolucionářů sešosatí, poněvadž nenašli pro svou bouřící sílu potravy a cíle, kolik talentů utone v pivě a lenosti jen proto, že je veliký úkol a cíl životní zavčas nevynesl z těchto krisí!

Říša je tedy nejen pronikavě a věrně chycený typ mladého člověka vůbec, ale našeho mladého člověka zvlášť. A odvážil bych se ho specialisovati ještě dále: typ mladého Moravana. Čech bývá střízlivější, vypočítavější a pracovitější — vlastnosti to, jimiž Němci zmodifikovali naše slovanství. Ale tuto hazardnost, nechat si život téct mezi prsty, tento, řekl bych, heroism lenosti, tyto smutky zakrývané bujnými výbuchy, shledáváme častěji u mladých Moravanů a Slováků, jakožto lidí plemenně

slovansky ryzejších, právě tak, jako slyšíme tytéž krise plakati v hudbě Chopinově a v maloruských dumkách a jako nalézáme mnohý pendant k nim v psychologii ruského nihilismu. Po této stránce je zajímavo srovnávat román Mrštíkův s německou »pohádkou máje«, Halbeovým dramatem »Jugend«, které — jsouc psáno současně s prací Mrštíkovou ne-li později — poskytuje podivuhodný případ shodnosti dvou sobě odlehlých autorů v myšlence, látce i postavách. Hans v »Jugend« je německý pendant k Říšovi. Tápe právě tak nejistě životem jako tento, je hloupý jako mladý zajíc, ale — a to je na něm specielně německé — opíjí se velikými slovy a a rozplývá se v mlhavém nadšení, je tedy idealista kdežto Slovan Říša je pessimista a nihilista.

V »Pohádce máje« nezůstal tedy Mrštík psycholog za malířem. Ale není to psychologie, vlečená nudnými a zaprášenými silnicemi pracných analys nebo sdělaná podle konceptů. Je všude živoucí, tekutá, přeskakující jen v jiskrách rychlé intuice, bez přestání prolínaná obrazy a vlivy scenerie. Osoby a prostředí, máj srdcí a máj přírody jsou vespolek utkány tisícerými nitěmi.

To výslední a hlavní, totiž to kouzlo mládí a jara, které na celé práci spočívá jako jemný pel, jest pro kritické péro nevystižno. Jest to specielní přízvuk Mrštíkovy práce, právě jen jí tak vlastní, jako náleží fialce vůně a mladým dívkám ten jistý půvab zraku a pohybů, jejž si dovedete představiti, ale ne vylíčiti. Tyto výslední dojmy vyvolati, dáti své práci tento nádech a vůni mládí podařilo se Mrštíkovi tím lépe, že on sám náleží k rodině mladých v literatuře, ne těch, kteří se domnívají, že být mladým, znamená prostě osvojit si revoluční pósy a dráždit šosáky, ale těch, kteří nevědouce snad a nechtějíce, po celý život nesou v sobě a svém díle katakteristické rysy mladosti; je v tom smyslu mladým, jako jím je z našich dnešních autorů Machar a Hilbert a jako jimi byli na př. Heine a Musset. Je to mladost, o níž nerozhoduje křestní list a která nepřestává s lety, poněvadž její psychologie zůstala základním akkordem celé bytosti. Sestárlý a dlouhou nemocí dokonávající Heine je tak mladý ve svých posledních básních jako v nejlepších písních svého skutečně mladého věku.

Celá tato historie lásky a jara jest jednou z nejkosmopolitičtějších látek, jaké se dají jen myslit. Mladí lidé se milují všude a máj je všude krásný. Ale Mrštík nejen že dovedl vytěžit z tohoto námětu všecko, co má v sobě všelidsky působivého, ale uměl obléci ho do nejsytějších barev určitého kraje. Dal mu pronikavý přízvuk moravského prostředí. To cítíte od samého základního pojetí postav až k posledním nuancím řeči. Je to kniha, o níž — jak jsem hned z počátku řekl — můžeme s chválou a hrdostí říci, že to je kniha naše, česká, která tak jakou je, nemohla vzniknout v žádné jiné zemi. A o kolika českých kni-

:h to můžeme říci?

Tím už se dotýkám

ěleckého programu

štíkova, jak jej v po-

dní době projevil v

i o zachování sta-

rého rázu Prahy a nejnověji ve svých názorech o modernosti a národnosti v umění, které u příležitosti vydání »Pohádky máje« přinesla Zlatá Praha. Tak, jak talent Mrštíkův je založen, mohl se obrátiti — zvláště kdyby byl uvázl v kosmopolitických uměleckých prostředích — v čirý formalism, v kult popisného stylu, v bravurní kousky literárního malířství. Ale znal by Mrštíka jen z jedné strany, kdo by nevěděl, že je plnokrevný syn své půdy s prudkým smyslovým temperamentem, milující všecky projevy kypícího života a síly, všecko rázovité, silné, zdravé. Stylistická vloha, která by snad jiného byla zavedla k prázdným formalistním hračkám, byla tímto temperamentem vedena jinam. Stylismus vede obyčejně k u m ě l é m u — ale u Mrštíka vidíme opak: není u nás většího nepřítele umělého a většího enthusiasty pro všecko p ř i r o z e n é a r á z o v i t é. Jeho tuhá, houževnatá přilnulost k moravské půdě, ten silný, kořenný dech rasy, jenž prožíhá jeho krví, byly to, které mu daly hravě rozřešiti nejtěžší problém nás mladých: p o m ě r k d o m á c í k u l t u ř e. Mrštík byl jedním z těch šťastných, který ji nachází tam, kde mnoho nás jiných ji nevidělo nebo nemělo pro ni mnoho smyslu. Jemu je kultura lidová svou typičností a svou plemennou rázovitostí dražší než nejvzácnější květy vysoké duchové kultury, o jejíž proniknutí k nám my ostatní tak pracně musíme zápasit. Ani cesta do Paříže ho v tom nezvrátila, naopak jen posilnila. Ale nejen to, on dovedl tento zájem o lidovou kulturu moravskou si rozšířiti v celý široký kulturní program národní, o němž zajisté ještě neřekl poslední slovo. Kdo dobře pochopil jeho poslední vystoupení na těchto místech pod heslem »Bestia triumphans« nalezne klíč k jeho »Santě Lucii«, »Pohádce máje« i jeho názorům o národní literatuře. Pochopí, že při zachování starých ulic a staveb pražských nejde jen o zájem historický, archeologický a vlastenecký, právě tak jako mu při uměleckém zachycování rázovitých projevů lidového života nejde o zájem folkloristický, nýbrž o něco vyššího: o k u l t u r u v ů b e c, o zájmy p r a v é kultury naproti f a l e š n é kultuře. Neboť kultura v pravém a nejkrásnějším smyslu jest Mrštíkovi totožná s rázovitou kulturou národní. Ať kroj moravského Slováka, ať jeho dialekt, ať národní píseň či stará pražská prejsová střecha, ať profil Hradčan či středověká gothika nebo dienzenhoferovské pražské baroko — to všecko je mu karakteristickou ukázkou české kultury, to všecko chce mít zachováno, aby nebyla přetržena nit spojující typické projevy národního ducha a aby mohlo být na ni dále navazováno. Neboť dnešní naše kulturní úkoly spatřuje ne v přenášení cizích kultur na naši půdu, nýbrž v pokračování v tom, co po věky se takto usazovalo a stalo pro národ typickým. Největší nebezpečí vidí v kosmopolitické pseudokultuře, ve všem tom, co se vypíná nad lidovou kulturu, ale samo kulturou není, nýbrž jen chvástavou povrchní elegancí parvenuův. Odtud jeho prudké výpady proti laciné nádheře činžáků, proti nafouklosti snah po rychlém »smodernisování« Prahy, za nímž se tají jen plebejský vk a vandalism. Že jest heslo »Bestia triumphans« citátem z Nietzschea, ne jen okolností nahodilou — to pochopí každý, kdo ví s jakým hněve se vrhá Nietzsche na všecku pseudokulturu, zvláště však na krasořečnic liberály, na professorské »Kulturphilister«, jak vytýká naší době nec statek stylu a pravé kultury. V Nietzschovi, v němž tolik jiných maj

si tendence docela opáčné, na př. zálibu v kulturách vysoce intellektuelních a raffinovaných, dovedl si Mrštík najíti posilu pro své nazírání — důkaz to, jak silná individualita dovede všecky vlivy, i zdánlivě hodně cizí, stráviti ve svůj prospěch.

Ještě jedno tam musil najíti, co mu vycházelo vstříc — touhu po radosti, po plném a silném vyžití života. Prudká radost z pozemské existence bouří skoro všemi pracemi Mrštíkovými. Kde jí není, tam jsou to alespoň elementární výbuchy vášní, krevnatost a smyslnost, láska k všemu silnému, rázovitému a barvitému, které ukazují, jak pojímá Mrštík život vždycky kladně. Vychází vstříc vždy nalehavěji se ohlašující dnes touze po umění, které by zpívalo chválu života. Do světa zsinalých fantasmagorií, umrlčích tváří a šíleně vytržených zraků, jichž je dnes plna naše mladá literatura, zazářila jeho »Pohádka máje« jako vlídný a panenský čistý paprsek ze světa tichých radostí a dětinně prostých srdcí, jako nejlepší literární dar tohoto jara.

Diváky (bydliště bratří Mrštíků). Kresba Zd. Braunerové.

Moderní román.

Dánsky napsal Lauritz Petersen.

I.

Potkal jsem ho jednoho slunného jarního dne. Vyšel jsem si do Charlottenlundu a zabočil na postranní cestičky a stezky v lese, abych osaměl v přírodě s vlastním nitrem jarem nadšeným.

Země rozkládala se tak prsťově tmavě a zdála se pod mýma nohama voňavě vlhkou. Jako několik let staré, mrtvé a setlelé myšlenky ležely hnědavé shnilé listí z předešlého léta mezi lesními kmeny s drobnými zelenými výhonky všeho nového, co mělo vzrůst, rašíc do vzduchu. Tlouhé větve rozpínaly se silně a uzlovitě ve vzduchu a na jemných větvičkách byly droboučké pupence. A slunce zářilo nad vším a vzduch se vlnil s vůní zeleně, svědčící o omládlém životu v přírodě, o omládlé jarosti v nitru lidském a o touze po lásce.

Tu se objevil on.

Byl týž statný, chvatný muž jako vždy s chytrýma, vřelýma, hnědýma očima a s energickými, resolutními pohyby.

Když mne zahlédl, vyskočil mu spokojený úsměv na tvář, pospíchal ke mně a stiskl mi silně ruku.

To jste vy! . . vy, milý příteli! Co to, že vás zde vidím? Vyrazil ze sebe. Ale pak řekl hned s jiným úsměvem a s jiným přízvukem: Poslyšte! . . . Gratulujte mi! . . . Přejte mi štěstí! . . . Jsem zasnouben.

Mezi námi byl zvláštní, ale zcela důvěrný poměr. Scházeli jsme se jen zřídka, avšak hovořili jsme spolu zpříma se vší otevřeností o nejdůvěrnějších a nejosobnějších myšlenkách a dojmech. Najednou jsme se tak sobě úplně vypověděli a rozloučili se, abychom se setkali bůh ví kdy a pak hovořili zase týmž spůsobem. Opravdu, bylo to velice podivné.

A při tom jsem si naň vzpomněl, jakým býval dříve. Žil život v brutální veselosti mezi veselými přáteli a hejřilci.

Kolikrát mně povídal:

Buďme především lidmi a žijme, můj drahý! Přemýšlím také se své strany a užívám rozumu a chci především nejlepší pro sebe . . . Avšak co jest nejlepší? Nikdo toho nemůže tušit . . . Snad musí být nejprv zle, aby potom bylo dobře! Avšak především jiným chopme se silně života! Neboť život musí se žít — a užívat.

Tak mluvíval.

A jakoby chápal, co si myslím, udeřil mne důvěrně na rameno a vyrazil ze sebe:

Ne! . . . Ne . . . To už je daleko za mnou! . . . Ach tak daleko, tak daleko! Jsem docela jiný! Musím vám říci, omrzelo a zhnusilo se mi to. Ta přirozenost a přímost ženská, ten nepokrytý spůsob radovat se a hřešit zamlouval se hned od počátku mým naturalistickým náklonnostem a vábil mou sympathii. Avšak vše stalo se mi plochým a vyšlapaným, jakmile jsem to prožil. Viděl jsem, že jsem se dal oklamat, že tu nicméně musí být něco mnohem, mnohem lepšího, a že tato přirozenost a přímost není vlastně nic jineho než sprostota a hrubost. Cítil jsem se zklamána a unavena a začal jsem toužit po něčem docela jiném . . . Toužím po cnosti, cudnosti, nevinnosti! Toužím po tom vroucné, poněvadž jsem ve svém nitru choval nejvážnější a nejpoctivější touhu činit to, co jest nejsprávnější a nejlepší pro mne i pro jiné. Víte to dobře . . . A nyní! . . . Pojďte, půjdeme spolu! Pojďme kousek, řekl a táhl mne sebou. Nyní . . . Nyní jsem zasnouben!

Zářil radostí po celém obličeji, popisuje ji plynnou řečí a živými pohyby rukou. Jak vypadá, jak se usmívá, směje, myslí — vše o ní.

Je hezká! . . . Ano, je velmi hezká, řekl. Není příliš intelligentní, ani příliš osvícená; avšak jest tak dobrá a milá a příjemná. A pak jest nevinná a cudná v celém svém chování! Tuto ušlechtilou, stydlivou slepotu a nevědomost, tuto bezprostřednost, v níž cit jest původní a ryzí, to nutno chránit jako poklad a svátost . . . Jest pro mne, přešťastného, příliš dobrá, věřte mi! . . . A mimo to se máme tolik rádi! Hrozně rádi! . . . Nu! . . . Ano! . . . Ano, musím se s vámi rozloučit . . . Ona

bydlí tamhle a já k ní právě pospíchám! . . . S Bohem, milý příteli, s Bohem!

Stiskl mi srdečně ruku. Skoro jako záře soustrasti objevila se v jeho ochotném pohledu, s nímž pohlédl na mne. Jakoby mi přál podobné štěstí, opravdu mi je přál.

Na to odcházel kvapně lesem — v jaru a září sluneční.

II.

Potkal jsem ho k podzimku na ulici; byla mlha.

Čtyry léta uplynula od poslední doby, co jsme se neviděli.

Kráčel jsem ulicí Nörrebrogade, tam, kde se táhne hřbitov. Nad šedou, nízkou hřbitovní zdí rozpínaly smuteční vrby a jiné větší stromy své větve se zbytky sežloutlých, uschlých listů, uchystaných k odpadnutí. Byl jsem v náladě, v níž smutně, bezmocně, tiše jdeme a vidíme, jak bouřlivé radosti vlastního léta a mladistvě bující myšlenky opadávají jedna za druhou a padají uschlé k zemi spolu s listím, jež také opadává, zatím co sychravé počasí pláče nad holými větvemi.

Tu se objevil on.

Když mne zahlédl, sklouzl spokojený úsměv jeho obličejem, avšak byl matnější než předešle. Sám také byl tlustší. Jeho pohyby nebyly již tak chvatné, když se blížil ke mně, a stisknutí ruky nebylo tak silné, ač ovšem teplejší, poněvadž tučná jeho ruka byla teplejší.

Ach, dobrý den, drahý příteli! řekl. Jak zřídka se nyní vidíme! . . . Ano, máme svá zaměstnání, žijeme příliš pro ně; stárneme, můj drahý . . . Tak to jde

A vyptával se, jak se mi vede. Avšak přerušil jsem ho a zmínil se o jeho sňatku, jakže už dlouho je ženat.

Ach, už dlouho, odpověděl, a chtěl to zamluvit. Ale v tom pohlédl najednou na mne Nebylo to, jako za dřívějších dob, když jsme mluvili spolu o nejvniternějších a nejosobnějších věcech. Bylo cos zlostného a zasmušilého v jeho zraku, jakoby se díval na něco cizího, podivného, co mělo naň moc proti jeho vůli. A propukl jako za dřívějších dní . . .

Dal jsem se oklamat, řekl. Ne! . . . Ne, nikoliv tak! Oklamal jsem se sám, musíte mi rozumět! . . . Byla nejnevinnější, nejkrásnější a nejmilejší, jak si ji vůbec můžete pomyslit, a vzali jsme se a milovali se velice. Avšak znáte ten život, jejž jsem žil dříve! Vyšel jsem z něho unaven a mrzut v duchu na takovou existenci, v níž láska byla jen pouhou hrubou smyslností a byla tak přirozená a otevřená, že byla drzostí. Jal jsem toužit po něčem, co není smyslnost, po něčem, kde by cnost vstoupila na místo bezuzdné tělesné smyslnosti, cudnost na místo nepokryté zkaženosti. A setkal jsem se s ní, která byla cudnější než všechny ostatní, sice do té míry, že proto vůbec ani nepozorovala, neznala, nechápala ctnosti, která je jednou stránkou lidské povahy. Tato stydlivá slepota nevědomost zdála se mi tehdy být nejdražším pokladem, jejž třeba mocí hájit. Myslil jsem, že spolužití s ní povznese mne k ušlechtilejšímu životu a nechal jsem se jím zcela nezdrženlivě a úplně zachytit . . jsme už nyní dlouho svoji, můj drahý . . . Avšak ano . . . Ano . . .

Život, jejž jsem tehdy žil, vpašoval do mne nakažlivou látku. Neboť je to špinavá, nebezpečná, hrozně nebezpečná látka, věřte mi!

Vášně, které se ve mně jednou tak důkladně probudily, nedaly se tak snadno otupit a uspat, nýbrž naopak podvedly mne, když jsem toho nejméně očekával. A já jsem ji nakazil . . . svým laskáním . . . hlavně svým laskáním. Nebyla příliš pronikavého rozumu, ani prohlédavá, ani předvídavá a nyní stala se její nezkušenost právě její největší slabostí. Zcela přirozeně a ponenáhlu strhoval jsem s ní její stydlivost proti své vůli, až byla zničena mýma rukama . . . Nikoliv však tak, že by nebyla mi nejvěrnější ženou, která hájí mé zájmy a jest má jedině, pouze a zcela. Neboť tou ona jest. Avšak pro mne je zničena! Jest cudná v poměru k jiným, avšak nikoliv ke mně. Když se nyní líbáme, jsou její rety vlhké; jest to úplné milování, smyslná sladkost milování, kterou mi podává a sama okouší. Při toilettě ztratila veškerý stud. Nestydí se již přede mnou a není již ostychavá. Vše zdá se jí oprávněným a hrozně prostým a přirozeným. A vše stalo se děsně rychle, tak strašně rychle, protože jest velmi jednostranná a má málo zájmů mimo svůj domov a domácnost, kterou spravuje se vší schopností a rozvahou . . . Ano! . . . ano! . . . chápal jsem to již dávno — přerušil se a pohlédl na mně chladně a cize. — Avšak nemohl jsem nic dělat . . . nebylo zde vůbec podnětu, abych se proti tomu vzepřel! Avšak nyní již musím jíti, milý příteli, co mně to napadlo! Musím domů, obědváme ve čtyry hodiny.

Podal mi malátnou teplou ruku, která tolik ztučněla. V chladném pohledu, ve lhostejném, snad poněkud zalekaném pohledu, jímž se se mnou loučil, viděl jsem, že tím přestává naše přátelství. Tento poměr, jenž trval léta mezi námi, byl nyní přerušen.

Odešel.

Znova jsem viděl hřbitovní zeď, nad níž smuteční vrby a jiné větší stromy rozkládaly své větve, s nichž mělo žluté, seschlé listí brzo opadati.

A dostal jsem se do těžké hluboké smutné nálady, v níž cítíme život svůj tak osaměle mezi vším ostatním. Žije se, avšak žije se jen jednou. Pak se končí.

A on šel svou cestou pryč mezi ostatní lidi — v mlze.

Přeložil *H. Kosterka.*

J. S. Barvíř:

Improvisace při čtení „Smutku Satana".

(P. A. Sovovi.)

Vy, kteří tisíckrát marně se zdviháte ke vzdoru
oviti měkkým a hadím a omamným ramenem ženy,
Vy, kteří v žilách cítíte ztuhnutí olova,
Vy, kteří k smrti až smutní trpíte ženou,
zavřete, pro bůh, smysly své tvrdě na deset závor,
nehleďte všetečně brokátem záslony v komnaty milenců,

kde hoří a voní a zpívá růžové opium světel. —
Vy, kteří jste chtěli být apoštoly nových evangelií
a jste jenom smutní, přesmutní nevolníci ženy!
ó oči, zpité a zkalené vyzývavou linií forem,
vzmužte se přece pohledět v ubohou dušičku ženy!
Popatřte na ni, která je s vámi vyštvána z ráje
a vizte, že vleče staletí truchlivý život
bědnější nad Váš, neb slabé jest rámě a dvojitá tíha!
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —
A kteří jste postřehli v duši své bělost očistné lásky,
proklňte Pohlaví, však milujte Ženu!
Šat vezměte smutkový, režnou a přihrublou řízu,
zakryjte nahost, která vás přiráží k zemi,
na duši lehá rdousivou tíhou!
Vlas vonný jí rozpusťte svobodně k zemi,
hlas její čarovný, svůdnější nad kouzlo Siren
se odmlčí, až uslyší ve vás divoké zvířete řvaní,
a její jemné, heboučké ruce utvrdnou v děsu
až nahmatají ve vás srst odporné bestie,
a oči se ve sloup obrátí, až uvidí života hrůzu.
Vy, kteří jste prokleli poslední Satana triumf,
vizte jen, jaký to smutný, přesmutný triumf!
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —
A až ona sklopí krásné své oči zkalené slzou,
až schoulí se v sebe, by skryla svou vražednou krásu,
Vy, kteří žijete v chudobě odříkání srdcí bílých
vezměte teplou ruku její ve svou,
na čelo vychladlé v polibku vpalte znamení soucitu a smíru,
a šeptejte měkce: Má sestro, má sestro!

Zdenko Harden:

Výdor.

Chrám duše mé kdys nádherou se stkvěl,
na oltáři chor světel němě stál,
dav pobožných skroušené písně pěl,
k nimž doprovod já na varhany hrál.
A oblak kadidla se vzduchem nes',
v svůj bílý závoj věčné světlo skryl,
z něj těžký odor ponenáhlu kles'
a proudem mdlým se v temné kouty lil. —
— — — — — — — — — — — — — — —
Však přišel's Ty, Ty, anarchista Zmar, —
ve chrámu mém jsi bombou o zem' třísk'. . .
a slyším dosud, z mraků dusných par
jak výsměch Tvůj tak vítězně si výsk'. —
— — — — — — — — — — — — — — —

A Ty se's domníval, že budu lkát?,
ostrými nehty rváti prsa svá?, —
snad spílat Ti?, — o ne!, jsem tomu rád,
je dobrodiním velká krádež Tvá! —
Nač Tobě k vůli jevit ženský rmut!,
já prohrál jsem, — však po boji je klid, —
dám oltář v kout, jenž zůstal nedotknut,
tam chci zas věčné světlo rozsvítit.

K. V. Šembera contra J. S. Skrejšovský.

Z pathologie politického života českého od J. Arbesa.

(Pokračování.)

Čtenáře »Montags-Revue« vůbec otázka ta ovšem příliš nehnětla. Byloť jim přece jen více méně lhostejno, kdo to píše; spokojili se s pikanteriemi, a jak už při pikanteriích bývá, zřídka kdy zkoumali také absolutní jejich pravdivost. Přes všechnu tuto, ať už skutečnou nebo jen domnělou pikanterii »intimních listů«, byla by Montags-Revue« najisto nenalezla v Cechách valného rozšíření a ještě méně obzvláštního nějakého významu politického, kdyby se nebyli o to postarali ti, kterýmž nebylo a nemohlo býti lhostejno, k d o to píše, tedy v první řadě Skrejšovský, kterýž byl skoro v každém intimním listě hlavním terčem úšklebného posměváčka a začasté nejbezohlednějšího odpůrce, jenž při každé příležitosti dával na jevo, že především a skoro jedině J. S. Skrejšovský jest hrozný onen kámen úrazu, přes kterýž politika česká a tím i sám národ český skoro od začátku éry ústavní klopýtal a doposud klopýtá.

J. S. Skrejšovský nenalézal se sice v tu dobu ještě na vrcholi své moci a slávy; ale byl jí přece již dosti blízký. Vliv jeho stále ještě stoupal. A jakého druhu asi byl již r. 1871, kdy si J. S. Skrejšovský páčil jmění své najisto na více nežli milion zlatých, možno si domysliti z charakteristiky, jakouž jej r. 1875 obmyslil neznámý, nám Čechům ovšem také nehrubě přející německý cestovatel, kterýž v »Allgemeine Ztg.« psal v tento smysl:

»O mnoho-li lépe dařilo by se dnes Čechům, kdyby se nedávali vždy zase zatlačovati na nakloněnou plochu Skrejšovským, vášnivým tímto mužem, kterýž se všemi ostatními, ani matadory nevyjímaje, hraje jako s marionettami. Právě tak jako se byl bezohlednou energií vyšvihnul z drobných začátkův k dominujícímu postavení, používá nyní všech pák a heverů, kdežkolivěk chce. On vydal heslo ku všemu — přede vším k divokému boji proti Němcům, později k ještě divočší domácí válce, kterouž teď ve dva tábory rozštěpení Čechové vedou mezi sebou. Na jeho komando rozsápávají se nepřátelští bratří; den co den hlásá jeho list válečné fanfáry do vzduchu a čítá-li člověk denně Skrejšovské válečné bulletiny, zdá se mu, jako by slyšel ve vzduchu fičeti spaláty.

Vše, co jest tuto zaznamenáno, ovšem není třeba bráti za berní minci; ale slova ta z nepřátelského nám Čechům tábora jsou zřejmým důkazem, že J. S. Skrejšovský zaujímal již r. 1871 v české společno

vynikající stanovisko a vůbec byl člověkem, kterémuž zatím pouze naznačené dotírání vídeňské »Montags-Revue« nemohlo býti lhostejným.

Vizme tudíž především, jakým způsobem bylo na J. Skrejšovského a politické jeho stoupence dotíráno! K naprosto nestrannému posouzení netoliko pisatele »intimních listů« jako pisatele člověka, a politického stranníka t. j. ku prozkoumání všeho, co v listech těch snad bylo naprosto pravdivým atd. ovšem by bylo třeba reprodukovati v překladu pokud možná věcném listy všechny.

K tomu nám však v této skizze arci schází místa. Nezbývá tedy nežli obmeziti se na pouhou ukázku některých úryvků. Abychom se v ohledu výběru ubránili jakékoli, třeba jen bezděčné strannickosti, volíme na ukázku především některé úryvky z oněch listů, v nichž J. S. Skrejšovským a jeho politickými stoupenci shledány momenty dávající hádati pisatele. Mimo to zařaďujeme sem skoro vesměs úryvky z listů týkajících se osob již zemřelých a jen výjimkou, když toho souvislost věci nevyhnutelně vyžaduje, také ještě, ovšem jen v případě nejřidším, nějakou poznámku o osobě ještě žijící.

Z prvního »intimního listu« z čísla ze dne 23. září 1870 vyjímáme:

»Postavení stran v národním táboru jest Vám povědomo: jsou Staročeši a Mladočeši. Tito vstoupili poprvé s otevřeným hledím do areny, když za doby poslední polské revoluce r. 1863 staročeské žurnály páchaly moskevský švindl a venkovský lid dával rozhodné sympatie pro polskou věc na jevo, tak že s radostí v tehdejší malé mladočeské kolonii vítal své novinářské zástupce. A podivno, jak velice český lid ve vnitřních otázkách a v státoprávní oposici lne k staročeským mluvčím svým, a jakkoli tedy národ povždy sleduje stopy rozličných Riegrů, tož přece žurnalistické podniky jejich nepodporuje, a jeden hlavní orgán jejich, svého času často jmenovaný vzdorolist Staročechů »Národ« vzal hanebný konec, potrvav půldruhého léta, když se byl v nejlepších dobách svých sotva doškrábal na závratnou výši 1500 abonentů, a jeden šlechetný Mladočech konečně uhradil deficit, poněvadž otcové podniku, jak vůbec povědomo, vynakládají peníze své na nemovitosti a bezpečné koupě pozemků a k závěrku účtů náhle ztratili klíč. — Čilé, veselé síly naproti tomu shlukly se kolem mladočeského praporu a tak byla brzo všeliká staročeská konkurence zapuzena. Vzdor odporu politických náhledů jste dozajista již častěji pozorovali, že tón, který mladočeské listy v politické diskusi spouštějí, povždy svědčí o slušném smýšlení vůbec a o všeobecném vzdělání, kdežto hřmotné staročeské orgány co do surovosti a nezbednosti v žurnalistice evropské hledají sobě rovných.«

V druhém dopise vykládáno přede vším o tom, jakým asi způsobem zachová se oposice česká k císařskému reskriptu k sněmu českému, načež spisovatel věnoval pozornost poslaneckému klubu.

»Mám za to, že nebude pro Vás nezajímavo podívati se na okamžik zákulisí národního klubu, abyste seznali, kolik že kuchtíků fouká do oléwky státního práva českého, než ji hodně přesolenou předkládají. Pody v klubu jsou totiž mnohým z poslanců, jimž se nedostává buď nužilosti veřejně vystoupiti, nebo potřebného k tomu brusu, pravou choutkou a úlevou, jakáž nemá sobě rovné. Panuje tam »volnost řeči

úplná« a kdo se chce slyšet — mluví. Tu je ovšem pravý Babylon moudrosti a rozumův; než nad vodami vznáší se Rieger, a co on konečně vrhne na vážky — rozhoduje. Klasická anomalie, která hlavně v tom se jeví, že jako předseda klubu má přece také moc súčastnit se rokování, a abych tak řekl, jakožto stálý zpravodaj míti též poslední slovo — tu zhola pranic nevadí. V klubu všechno se vyrovná, zvláště proto, poněvadž venkovští poslanci jsou veskrze mameluci.

Způsob však, jakým se rokuje, podává smutné svědectví o tom, jak málo si čeští poslanci váží vykonávání svých mandátů. Porady v klubu odbývají se skoro vždy jen v posledním okamžiku. Obyčejně jednou pro vždy před zasedáním sněmu — jakkoliv Češi již po tři roky ve sněmu se neobjevili, odbývali přece porady v klubu — a ve vší rychlosti sdělá se regulativ pro celou stranu. Každý z nich je rád, že se může vzdálit. Jednoho volají obchody, druhého rodina; toho zábavy, onoho úřad. Jeden spolehá na druhého; ti pak na důvěrníky, kteří stále v Praze přebývati musí a mají právo sestavovati kandidátní listiny. Bude Vám to sice s největším podivením, ale je to svatá pravda: — Znamenitá deklarace byla udělána tímže způsobem, jak jsem byl právě vylíčil. Byvši již hotova, byla pak bez dlouhého rozpakování schválena — podpis pod to a na to hajdy do vozu!

Disciplina však jest, jak známo, výtečná a běda tomu, kdo by se odvážil ji porušiti.

Když Zeithammer, který by, jako povedený jeho bliženec Skrejšovský také rád hrál nějakou větší úlohu, letošního roku na počátku zasedání sněmu proti usnesení klubu učinil návrh, (aby poslanci čeští nepouštěli se do prací zákonodárných, poněvadž neuznáno vůbec »shromáždění« za legalní) došlo v následovavších zasedáních klubu k pohoršlivým výstupům, ve kterýchž nevedlo se Zeithammrovi o nic líp nežli Riegrovi, kterýž chtěje mezi oběma stranami docíliti narovnání, sám si prsty přiskřípl a modřinu udělal.

»Kdo je Zeithammer?« otáže se tak mnohý. Představte si německého profesora gymnasiálního, který má strýcem školního radu a jemuž proto kyne rychlá kariéra. Přičiňte k tomu notnou porci domyšlivosti a nechte jej v gymnasiu na dvě leta vychladnouti, odkud pro své rozhodně německé přesvědčení politické — je to totiž v Záhřebu — z »trestu« přeložen byl do Pešti, odkud však zase po dvou letech do Prahy (rovněž z »trestu«) postoupil, aby tam se čtyřmi soudruhy, kteří vlastně sami tu práci konají, římské a řecké klasiky přímo z německého na jazyk český překládal. Tam jej nějaký čas přidrželi; na to jej hodili do národního hmoždýře, v němž notně jim protřepavše povlekli jej škraloupem národního mučennictví. Ano, O. A Zeithammer stal se mučenníkem; on — druhdy apoštol Němectva v nejzazším jihovýchodu říše za vlády Alexandra Bacha — má být následkem národních agitací přeložen z »trestu« do Opavy . . . Ne! Nikoliv! To se nesmí připustit! Vždyť přec umí správně německy psát — vždyť četl — a to nikoli bez užitku — Palackého (v německém originále mnohem úplněji) vždyť přece J. S. Skrejšovský nehledal v něm nadarmo spřízněný s ním živel!«

V dopise čtvrtém zmiňuje se dopisovatel o vyrovnávacích pokusech

s Němci po náhlém rozpuštění sněmu, načež píše o J. S. Skrejšovském v tento smysl:

Přes to vše bude v Čechách přece někdo, kdo se tím (s vyrovnáním, jak je dopisovatel líčí,) spokojí — a to jest ctihodný pan J. S. Skrejšovský. Pan Skrejšovský dán jest od celého národa do »klatby«. Neučiní-li pokání a neposype-li šlechetnou hlavu svou popelem, nedostane se na zelenou louku. Jméno jeho nebude se více skvíti na kandidátních listinách, voličové jeho nechtějí o něm nic více vědět. Jednatel jeho, sešlý chasník mlynářský, jakýsi J. S. Vilímek, sbíraje ve volebních okresích svého pána podpisy pro obligátní adresu důvěry, zle pochodil: Rozumí se samo sebou, že všichni, kdož diplomatickému Skrejšovskému způsobem velice nediplomatickým pomáhali, do se duše stydí. I otec Palacký nerad si bude připomínati doby, kdy panu Skrejšovskému sám a sám pomáhal navlékati kabát a s velikou úslužností límec u kabátu mu narovnával. Pan Skrejšovský má však také v jiném ohledu malér. Pan Skrejšovský je totiž horlivý šířitel pruských ideí v Čechách, a poněvadž má po ruce dva časopisy, (jejichž pomocí obstarává odbyt přituchlého v Čechách zboží) stále jen dosazuje. Podivuhodná a skoro nepochopitelná jest okolnost, že při prusofilských agitacích svých dochází podpory v celé krajině obydlené nejráznějšími »Ultra-Čechy«, kde národní oposice v poslední době i daně odpírá a kde snad co nevidět skládati bude i hodnosti obecní. Jakkoliv jest všechno velice trefně navlečeno, přece nemají agitace tyto v českých kruzích vyhlídku do budoucnosti. Valná většina lidu dá se příliš ráda ovládati vzpomínkou na doby husitské a starobylou slávu.

(Příště dále.)

O antisemitismu.

Přednesl v »Institut catholique de Paris« Anatole Leroy-Beaulieu.

(Dokončení).

V Londýně a v New-Yorku shledáme dnes u anglických a amerických dělníků zvláštní druh antisemitismu. Víte, co nejčastěji předhazují anglosaští »workmen« Židům? Snad že strhují na sebe zaměstnání výnosná a monopolisují banky? Bůh chraň, pravý opak, že snižují existenční úroveň »standard of life« dělníka, že stlačují pracovní mzdu spokojujíce se za svou práci nižší odměnou. Tak zní také stížnosti našich francouzských dělníků na dělníky vlašské a belgické. Jak lze tváři v tvář podobným faktům tvrdit s našimi francouzskými antisemity, že Zid jest mermomocí cizopasník, žijící z práce bližního? Anebo jak lze ještě věřit, že této semitské krvi jest vrozeno určení, zmocniti se všude v rychlosti majetku, a přivlastniti si bohatství bližního?

Jestliže však přese vše se nám zdá, že Žid má v našich krajích
(ličné povolání nebo pud, který dává přednost peněžnictví a bankov-
1 ví, jak si to vysvětlíme? Jest to u něho skutečně příznakem kmenovým?
] vypadají s hlediska hospodářského schopnosti a neschopnosti Židů?

Jedna skutečnost zarazí na první pohled pozorovatele hledícího na
1 eré Židovstvo: Žid není pracovníkem; snad ani nejmenší část jich
1 dělává vlastnoručně pole. Toť faktum, které ve Francii nedovedeme

oceniti v celé jeho váze, protože u nás není počet Židů značný, protože mimo to jsou nahromaděni v městech, a pak proto, že všude ve Francii kloní se městské obyvatelstvo k tomu, nabýti tísnivé převahy. Ale otázka ta má zcela jiný dosah na východě Evropy, v zemích, kde průmysl jest v plénkách, kde většina obyvatelstva živí se výnosem pole. Zde tvoří Žid, stlačený v městech, výminku uprostřed rolnického obyvatelstva, ho obklopujícího. Žid neměl v zemích, kde tvoří synové Israele, jsouce spojeni ve velká sdružení, jakousi zvláštní národnost uprostřed jiných, v Haliči, v Polsku, v Malorusku, v Rumunsku, skorem nikde své kořeny v zemi. Staletí přešla, co nedotkly se jeho ruce pluhu. Jest v tom, jak tvrdí antisemité, nějaký karakteristický rys kmene Semova? Nikoli, toť úkaz hospodářský, který dochází svého úplného vysvětlení v historii.

V starověku byli Židé převážně, ba možno říci jedině národem rolnickým. Před svým rozprášením, když žili dle svého způsobu, žil semita, tak zvaný nepřítel země a polní práce, z výtěžku pole Měl tak málo vloh pro obchod, pro banky, pro peněžní záležitosti, že je po celá staletí ponechával jiným. Za dob Řeků a Římanů nehrál Žid žádnou úlohu v peněžnictví a obchodě. Vzpomeňte si jen, jaké opovržení chovali farisejci a každý poctivý Žid pro publikány.

Jak uskutečnila se tato proměna, která změnila trosky Israele? Historií, vyhnanstvím, nutností, — našimi zákony, které po dlouhou dobu epaly zbytky Judy do ghetta středověkých měst. Vyhnáni z Palestiny, vrženi jako vystěhovalci nebo deportovaní v cizí kraje ocitli se Židé v uzavření ve městech. Násilím byli přinuceni zanechati života svých hebrejských otců, života rolnického. Byli nuceni stát se měšťáky, hledati prostředky existence městskými pracemi. Zde má svůj původ jedna z obtíží v některých krajích Východu, snad nejpřednější, v otázce zvané semitskou. Na východě Evropy, v zemích výhradně rolnických, kde půda jest předním, ne-li jediným útočištěm obyvatelstva, tísní se Židé, byvše poli odcizeni, ve městech, nejčastěji v chudých a málo obydlených, kde dělají křesťanům a sami sobě zuřivou konkurenci. Nemohouce všichni nalézt zaměstnání a práce v městě, vrhají se na venkov, kde provozují živnosti podomních obchodníků, makléřů, krčmářů, výčepníků, koňařů, lichvářů, povolání to vesměs nechvalně známá, málo vhodná, aby získala cti a obliby kmeni, který se jim věnuje. Odtud namáhání některých křesťanských vlád a mnohých židovských společností navrátiti Židy polní práci. To by bylo pro velkou část civilisovaného světa nejlepším, snad jediným rozluštěním otázky židovské. Z toho důvodu založili císařové ruští, Alexandr I. a Mikuláš I. kdysi rolnické kolonie židovské, z nichž některé do dnes trvají. Z toho důvodu vydala v nejnovější době společnost, založená baronem Hirschem miliony, aby osadila v úrodné pampě Jižní Ameriky tisíce polských a ruských Židů přeměněných v rolníky. Chvalitebný a obtížný podnik. Metamorfosa ze všech nejtěžší, neť ať Žid, ať Arijec, je-li městským obyvatelem, nevrací se snadno k ve kovskému životu. Nikde ze sebe nedělá měšťák rád pracovníka. Jest t abych tak řekl, historický zákon. Kmen s tím nemá co dělat. Přitažlivo měst na Židy nejeví se jen u Semitů. Bohužel víme ze zkušenosti, chuť k hrubé práci na hroudě stále více mizí u našeho arijského ob

vatelstva. Dlužno dodat, že mnoho moderních Židů by se k ní nehodilo. Velká část neměla by k ní dost fysických sil; městský život, uzavřenost v ghettu, sňatky mezi pokrevenci a také dědičná chudoba, fysiologická bída sledovaná bídou hospodářskou seslabily během generací massy Israelitů na Východě.

Nechme východ stranou a zkoumejme, proč se Židé zdají jeviti vrozené schopnosti pro určitá zaměstnání na př. pro bankovnictví a peněžnictví. Jest to známka kmenová, odkaz starých Semitů z Asie? Nikdy nebyla záliba v obchodu, opakuji vám to opět, vlastní starým Hebrejcům, Židům v Judě. Jak k ní přišli? kdo jim ji vočkoval? Můžeme říci, že jsme jim ji vočkovali sami, my, křesťané, naše středověké zákony.

Což lze zapomenout, že po staletí zůstalo braní úroků křesťanům zakázáno? Že bezplatné půjčky, ještě dnes vychvalované některými socialisty, byly vždy chimérou, že byli Židé dlouhý čas jedinými půjčovateli, opatření jakýmsi zákonitým monopolem? Za tento monopol, který jim byl tolik zazlíván, který byl konečně prohlášen za sporný a jim vzat od polovice středověku Lombardany, děkovali Židé pouze křesťanským zákonům, nesprávnému výkladu braní úroků z půjček, který dlouho byl v platnosti u našich bohoslovců a právníků. Chceme se po všem tom divit, že Žid vyloučený po staletí z jiných odvětví činnosti, námi samými omezený na lichvu, směnárnu, kupecký krámek, peněžní záležitosti, jeví konečně pro tyto peněžní záležitosti jakousi vrozenou, dědičnou schopnost? Je to, chcete-li, případ atavismu, jakýsi druh staletého přispůsobování, které není ničím semitismu vlastním. Není to věru osamocený úkaz v dějinách. Nevěřte, že Žid vyniká následkem peněžních obchodů nad všechny národy světa. Jiné skupiny, jiní národové byli výsledkem analogických historických zákonů stejně určeni pro obchod, banky, peněžní obchody. Vezměme ku př. na Východě své bývalé přátele, své klienty z dob křižáckých válek, Armény. Kladu si za čest, že jsem byl jedním z prvních Francouzů, kteří se osmělili ukázati Evropě na utrpení těchto křesťanů v Malé Asii, opuštěných evropskou diplomacií (Potlesk). Mohl bych se chlubit, že první jsem spůsobil v Paříži na jaře r. 1896 schůzi ve prospěch těchto obětí nemilosrdné politiky. Velká část těchto Arménů provozuje, jak víte, především ve městech, obchod a peněžnictví. Drží se tak znamenitě, že v Malé Asii a v Orientu Židé nemohou obstáti v konkurenci s nimi. Orientálské přísloví praví, že jest třeba tří Židů, aby podvedli jednoho Arména. Také nebyly zášť a žárlivost vzbuzené arménskými obchodníky a věřiteli daleky při krveprolitích, která Evropa nedovedla ani zamezit ani potrestat. Často byly to u mohamedánských davů, které hnaly útokem na domy Arménů a je drancovaly, podobné vášně jako u našich antisemitů. V Trapezuntě na př., kde Arméni provozovali obchod a vedli banky, kde na dlouhé lhůty půjčovali mohamedánům všech stavů, nevěděli tito lepšího prostředku, jak vyrovnati své účty u křesťanských věřitelů, než podřezat jim krk.

Jsou jiné příklady staletého přispůsobování se: Koptové v Egyptě, pokřtění potomci starých Egypťanů; v Indii Parsové, potomci bývalých Peršanů, kteří uchovali si zákony Zoroastrovy, Parsové, kteří vystěhovali se z Iranu a jistě mají větší právo na jméno Arijců než Francouzové

a Němci. Žid není ve světě zjevem ojedinělým. Jest na světě více skupin národních, které mnohem více zasluhují příjmení cizopasníků; nacházíme je mezi křesťany a mezi Arijci právě tak jako mezi Semity. Nevěřte ostatně, že tyto racy určené jakýmsi atavismem k lichvě, směnárně a peněžnímu obchodu, vítězí vždy a všude nad ostatními. Židé, Arméni, Parsové nejsou, třeba se to tvrdilo, předmětem žárlivého obdivu svých odpůrců, nejsou konkurenty, proti nimž je každý boj nemožným. Pohleďte na Spojené státy americké, na zem velkého majetku par excellence. Jest to předsudek antisemitský a předsudek francouzský, že největší bohatství jest v rukou Židů.

Hlas: — Vysvětlete jmění Rothschildovo!

Leroy-Beaulieu: — Mluvím jen o věcech, které znám. Není mou věcí, abych se zde zabýval jměním toho nebo onoho bankéře, Žida nebo křesťana. Dnes víme, že desatero nebo dvanáctero největších bohatství jest dle všeho ve Spojených státech. Nuže mezi těmi americkými boháči, nechci říci miliardáři — neboť jisto, že existuje teď soukromý majetek o jedné miliardě; mezi těmi zlatými, stříbrnými, železničními, bavlněnými, petrolejovými králi, na něž jsou Američané tak hrdi, nenalézá se ani jeden Žid. A přece jsou Židé ve Spojených státech četni; četnější než ve Francii; usadili se zde před dávnem, a těší se zákonné a politické rovnoprávnosti. Mnozí z nich dodělali se v obchodech a v bankách velkého jmění; ale žádnému se nepodařilo, vyšvihnouti se do první řady. Mohu vám, s ohledem na to citovati výrok jistého starosty z Brooklynu, sesterského města New-Yorku. Tento starosta otevíral israelitskou nemocnici řečí, v níž vynášel vlastnosti Židů, a namáhal se, získati jako dobrý politik jejich sympatie a hlasy. »Nebuďte ale proto příliš pyšni,« pravil ke konci; »máte se snad za kmen nejinteligentnější ku získání dollarů. Neklamte se; v dělání peněz (to make money), v tom vždycky zvítězí Yankee.«

Tento Yankee mluvil jako člověk, jako Anglosas vědomý si své síly, a ani Anglie ani Amerika mu nezaslaly dementi. Ve Spojeném království, které upírá velké zámořské Republice slávu, v mých očích málo závidění hodnou — kéž naši Francii vede ctižádost za ušlechtilejšími přednostmi! — slávu příliš ceněnou v tomto materialistickém století, míti největší současné bohatství, přichází pouze jeden nebo dva Židé do první řady. A navzdor předsudkům má se to pravděpodobně stejně ve Francii, ačkoli v naší staré Francii podnikavost jest zvláště slaba. Vezmete-li finančníky, velké banky, proti nimž se zdvihá tolik udání a žárlivé zloby, naleznete, že mimo jediný velký dům, na trhu pravda první, skoro všechny velké banky jsou v rukou křesťanských, — v rukou protestantů, řekněte mně; ale třeba byli původem Francouzi nebo ze švýcarských kantonů, tito protestantští bankéři nejsou méně křesťany a Arijci! (Lomoz.)

Jest to však pouze banka a finance, kde si utvořili moderní Z vynikající posice? Jsou to také jiné obory. Množství Židů vrhlo se, op štějíc pisárny a bursu, zanechávajíc kupeckých živností, v nichž dlou dobu byli uzavřeni, na jiná povolání. Obrátili se k volným zaměstnán k advokacii, medicině, učitelství, k literatuře, k vědám. A co se st následkem tohoto útoku k otevření si nových cest? Kdežto dříve

vyčítali, že dlouho dávali přednost finančnictví a obchodu, žalovali na ně teď, že zaplavují svobodná povolání. Málem volalo by se i zde po monopolu. Neboť Žid měl skorem všude štěstí.

V naší době všeobecné soutěže prokázal se ve všech oborech vážným soupeřem; a to se mu už nejméně odpustí. Za antisemitismem skrývá se tu jistý druh protekcionářství. V Židovi pronásleduje konkurenta, a to konkurenta dobře vyzbrojeného. Mají na něj zlost spíše k vůli jeho schopnostem než k vůli jeho chybám. Bojí se v boji o život živosti jeho ducha, jeho pružnosti spojené s tuhostí, dychtění jeho po vyšvihnutí se, jeho chuti k práci. Neboť jeví-li Žid často pramálo chuti k práci ruční, nevyhýbá se práci duševní. Řekl bych, že byl k ní přispůsoben celou svou minulostí. Uvažte, kdož rádi všude nastrkujete racu, že Žid representuje snad nejstarší vzdělanou racu. Za ním leží staletí a staletí rozumového vzdělání. To může mu v zápasech duchů často přinésti převahu. Jsou ku příkladu odvětví vědy, v nichž počet učených Židů překvapuje. Tak především filologie. V samé Francii máme mnoho Židů filologů.

Hlas: — Reinachové!

Leroy Beaulieu: — Reinachové, chcete-li a jiní. Jak vysvětlíte tyto schopnosti? Dějinami, myslím, způsobem atavismu. Po staletí byl Žid v Evropě skorem jediný, který se obíral východními jazyky. Vedla ho k tomu četba svatých písem. Dost možná, že dlouhá talmudická studia připravovala nám, ode dávna, v rabínských rodinách budoucí filology.

Vždy zůstane nevyvratitelným, že Židé jsou znamenitě nadáni k duševním pracem. Snad dodávají poměrně ku svému počtu více znamenitých mužů než Arijci. Má to snad býti důvodem k vypuzení jich? Postavíme je mimo všeobecně platné zákony, protože se jejich předností bojíme? Slyšel jsem gymnasisty, jak si stěžovali na častá vítězství Semitů při školních zápasech v našich lyceích. Zakážeme jim proto návštěvu škol nebo vymažeme jejich jména z našich seznamů? Slyšel jsem matky, jak si naříkaly, že velký počet Židů obstojí ve zkouškách. V Rusku a v Německu, právě jako ve Francii, často bylo upozorňováno na jejich úspěchy při zkouškách. Dlužno tedy je vyloučit, a bude to spasný prostředek ku povznesení intellektuelní úrovně národa?

Vím, co odpoví mi jejich protivníci. Předhazují jim jejich inteligenci, jejich časnou zralost, jejich čilost. Někteří osmělují se tvrditi, že Arijci nemohou snést konkurenci Semitů. Přiznám, pro svou osobu, že moje hrdost vzpírá se podobnému názoru. Připouštím rád, že Slovan nebo Rumun je tak skromným, že se prohlásí za neschopna snášeti konkurenci Semitů. Já nejsem tak pokorným. Nepokládám se za podřaděna Židům; domnívám se o sobě i o svých krajanech, že jsme s to, abychom se postavili tváří v tvář; a abych si uhájil vůči Židům, jako vůči jiným racám své místo ve světě, nežádám si od zákonů než jedno: rovnost pro všechny. (Potlesk.)

Zbývá nám zkoumati, kam vede antisemitism na půdě sociální? To část, pro niž prosím o všechnu Vaši pozornost. Byť by se Vám ten antisemitism všestranně sebe oprávněnějším, předložíte si, než se

odevzdáte jeho vedení, otázku, kam Vás povede? Víte kam Vás povede? K tomu, co nazývá se nejasným jménem protikapitalismem. Odtud prýští jeho řeči proti penězům a peněžnictví, proti kapitálu a kapitalistům. A nepraví-li Vám protikapitalism dosti, je-li Vám třeba určitějších slov, pravím Vám, že antisemitism splyne dříve nebo později se socialismem. Jest to socialism naivní, socialism neuvědomělý, abych tak řekl, socialism těch, kdož nevidí kam vedou je jejich ideje, kdož jsou slepi k tomu, že logika je strhne proti své vůli tam, kam snad by byli ani nechtěli dojít. Ještě více, neváhám tvrdit, že někteří antisemité přímo se ženou k anarchismu; což nebyli jsme svědky, jak antisemitský tisk vyzýval ke konfiskacím, k plenění, k veřejnému násilí na Židech, jím mimo zákon postavených?

Více hlasů: — Jmenujte ty noviny!

Leroy-Beaulieu: — Znáte je lépe než já; nepochybuji, že jste jejich čtenáři. Byli jsme svědky, jak antisemitské listy podněcovaly davy k zuřivosti a označovaly mu domy Židů. Nuže, mám pro svou osobu za škodlivé vyzývat ku plenění, a třeba odpůrců . . . Nevěřím, že by vlastenec, že by křesťan podnítil všeobecné hnutí proti boháčům, a třeba to byli Židé. Nejsem tak prostomyslným, abych věřil, že v den, kdy propukly by v Paříži anarchistické vzpoury, v den kdy antisemitští agitátoři by massy vedli na domy židovských bankéřů, stačilo by křesťanským buržoům k ochraně jejich domů pověsiti nad vrata Krista nebo Pannu Marii. To stačilo v Rusku. Tak, jak znám pařížský lid, vím, že by se nezastavil jako dobrý lid ruský před svatými ikonami.

Shrnuji tedy: neschvaluji ani nauk, ani methody, ani způsobu boje antisemitského. Nauky, methody i způsob boje považuji za nebezpečný Francii, zkázonosný sociálnímu míru. Protože ho považuji za zhoubný pro Francii a francouzskou společnost, proto odvážil jsem se ho potírati před Vámi. A učiniv to, jsem sebou spokojen, neboť antisemitism a socialism, ať chtějí nebo ne, se dotýkají tak, že konečně si na neštěstí podají ruce. Zde jest nebezpečí pro Francii, nebezpečí sociální a nebezpečí politické. A já, který se stavím nad mizerné ucházení se o mandáty u nás a nechci v ničem míti jiného na starosti než prospěch společnosti a francouzské vlasti, mám právo konstatovati, že antisemitism v té formě, v jaké jeví se u nás, ve Francii, směřuje k socialismu sui generis, socialismu pravice, chcete-li, socialismu skrývajícího se za nejasné formy křesťanství, ale nemajícího křesťanského nic než masku a pracujícího, volky nevolky do rukou druhého socialismu, socialismu atheistického, socialismu revolučního.*)

---

*) Tyto závěry neplatí pro naše poměry. U nás naopak nejen že vystupuje semitism jako hnutí, už z příčin nacionálních socialismu nepřátelské, ale směřuje i k to — neboť co se stalo ve Vídni stane se s ním i u nás — býti nástrojem živlů kulti i hospodářsky reakčních, jmenovitě klerikalismu. Nemusíme snad dodávati, že se ví nestotožňujeme s těmi názory Leroy de Beaulieuovými, které mu diktovalo jeho lib listické stanovisko. Pozn. red

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Edmond a Jules de Goncourt: Sestra Filomena. Přel. V. Benešovský-Veselý. (Nákladem J. Otty.) Tento román, starý přes třicet let, přichází trochu opozděně do naší dnešní literatury, příliš předpojaté proti všemu, co nepáchne čerstvotou tiskařské černi, příliš odvyklé chápati a uznávati zásluhy nebo krásy včerejška. Jeho dojmům schází již všechno nadšení a všechen důraz uměleckých hesel, jež představoval: jsou nám buď naprosto, obecně samozřejmá nebo dalším vývojem dávno již pohlcená a překonaná. A tak se může státi, že v »Sestře Filomeně« najdou mnozí jen mdlý, dosti nudný, psychologicky nezcelený, mělký a prázdný životopis tuctové jeptišky, která po několika slabounkých a bezvýznamných vzpourách mladého dívčího těla, po jediné vlažné a cudné vášni svého nevinného, nezkušeného a odříkavého srdce, po krátkém a mírném, udolaném výbuchu nepřátelské žárlivosti zmizí nerozeznatelně v zástupu milosrdných, trpělivých a něžných, oblíbených nemocničních ošetřovatelek. Ale: »Svůdnost uměleckého díla je skoro vždycky v nás samých a takřka v okamžikovém rozmaru našeho oka. Kdož ví, nepocházejí-li všechny dojmy, jež v nás budí věci zevnější, ne z těchto věcí, nýbrž z nás.« Jsou chvíle, kdy se ty nestejné, někdy velmi krátké, ze vší souvislosti vytržené, stručně referující, koketně libovolné, nedbalé a těkavé kapitoly prodlužují v duši čtenářově v nekonečnou, úsilně a rozkošně tvořivou hru obrazů a scén mocně živých, jasnovidně detailovaných, intimné spontanních a jako prochvívaných zvláštním teplým žilobitím; kdy jednotlivé odstavce a věty schvacující pronikavou suggestivností pocitu způsobují čtenáři slastné mrazení, které v něm rozvíjeje celé vrstvy zapadlých, uniklých dojmů sladkých a čarovných v tom oddálení skutečnosti; kdy ta ona poznámka nebo sentence otvírá náhle nejrůznější perspektivy celých četných existencí, jež se před čtenářem rozvinují a osvětlují nabývajíce v tom všechápajícím pohledu plného a překvapujícího smyslu. V těch krásně vzrušených chvílích táhne před vámi řada bledých, zamlklých, uzavřených tváří kráčejících životem jako neúčastné, bizarní a nesmyslné stíny, jichž nikdo nevolal, nikdo nesleduje a nikdo nezdrží; nadarmo činily pokusy vnutiti se životu: nejsou stvořeny ke společenství se skutečnými, lesnými bytostmi; kolem nich řičí a zuří vášně, jež zabíjejí, ale ony, něžně a truchle ubohé, musí bezmocně a opuštěně čekati, čekati, až má nevšímavá smrt o ně zavadí. O snad, snad jim připadl nejlepší díl . . . V tom intensivním a rozkošném vznícení duševní činnosti čtenářovy je, myslím, nejlepší stránka literárního umění Goncourtů *jv.*

G. Flaubert: Salambo. (Přeložil F. V. Krejčí. — Románová knihovna Světozora). Psáti o významu, jejž má tento historický román v dějinách moderní literatury a ve významu autorova tvoření, nebo o skvělých vlastnostech Flaubertova stylu, zdálo by se mi dnes již trochu zpozdilé a mohlo by dopadnouti leda jako více méně obratná, tu a tam vzhledem k románu šíře rozvedená kompilace. Pan překladatel se ostatně svým vší chvály hodným, vyčerpávajícím, jasným a poučným úvodem důkladně postaral, aby kterémukoli referentovi nezbylo mnoho co ze svého dodati. Nosil jsem z oněch nepokojných let první nadšené sháňky po všem nově a úžasně krásném, čeho jsme nenalézali doma, Salambo ve svých upomínkách jako báječný, oslňující triumf nedostižného umění, jež nejnudnější a nejodpornější látku, a do omrzení zdlouhavé boje zvířecky surových a nevzdělaných pronárodů afrických v době punských válek, udolalo zázraky svého výrazu a tou vznešenou, omamující tajeplnou poesií, kterou obestřelo luznou, smyslnou postavu Hamilkarovy dcery. V denníku Goncourtů čte se pod datem 1. prosince 1862 (toho roku vyšla Salambo, v úvodě k českému překladu udáno mylně 1863) tento výmluvný zápisek: »Nalézáme Sainte-Beuvea rozhořčeného proti Salambo, a zběsilého a soptícího krátkými větami: Předně, nedá se to číst . . . A pak je to tragédie . . . Vlastně je to kus poslední klassičtiny . . . Bitva, mor, hlad, toť jsou články pro výbory z literatury . . . toť Marmontel, Florian, takového něco! Po celou skoro hodinu, ať mluvíme co chceme ve prospěch knihy (člověk se musí zastat svých soudruhů proti kritikům), vyplivuje, zvrací svou četbu, propadaje dětinskému, málem komickému hněvu.« Hle, byl jsem kdysi, jak svědčí zvolání na bílém kraji knihy, v sklíčených rozpacích nad tím místem a rozčilen hlavně tím, že jsem shledal skrytý souhlas v závorkové poznámce Goncourtů. Ale teď, při opětné, klidnější četbě románu stoupal, rostl a usazoval se ve mně dojem, jenž mne učinil chápavějším pro rozhorlení Sainte-Beuveovo (velmi obalené v jeho pondělkové kritice). Dočetl jsem Salambo uprostřed řasnatých, tmavě, vlhce a měkce zelených, touhou se chvějících luk v rozsluněném, rozjařeném, smělé důvěry plném vzduchu, a ohromný, nemocný, šerý smutek šířil a rozpnul se mou bytostí, těžký, nesnesitelný, nutící k útěku. Bylo to, že jsem byl bolestně roztruchlen únavným a popuzujícím obrazem velikého, silného, naivně statečného a rozkošně divokého Matha, honěného až k smrti raffinovaně ukrutnými ranami a pokřiky sprostých, blbých a zbabělých měšťáků po ulicích karthážských? Bylo to, že jsem se cítil oloupen, nemoha již poznati snivou Salambo své vzpomínky, vzrušeně a dychtivě zahloubanou do nedozírných tajemství světotvorných božstev, v té přestrojené hrdince nějakého bourgetovského Un coeur de femme, v té ženě zjemnělé, zchoulostivělé a vybraně požitkářské rasy, uchvácené hrubou a nezkrocenou mužskou silou, lačně a a zvědavě chtivé, aby byla od ní násilně ovládnuta? Bylo to, že mne srážela k zemi pustá zbytečnost a prázdnota (ne života, o které mluví p. překladatel ke konci úvodu, nýbrž) toho mrtvého neplodného pachtění se dusnou spoustou epických podrobností a obrazů? Připamatoval jsem si a šel vyhledat jiný zápisek v denníku Goncourtů, datovaný 9. května 1865: »Včera, když jsme vycházeli od Magnyho, říkal nám Flaubert:

‚Když jsem byl mlád, byla má marnivost taková, že šel-li jsem se svými přáteli do nějakého špatného místa, bral jsem si tu nejobyzdnější holku a zakládal jsem si na tom, obcovati s ní přede všemi . . . nedávaje svého doutníku z úst. Nebavilo mne to ani za mák, ale bylo to pro galerii.' Flaubert má vždycky trochu oné marnivosti: následkem toho, při povaze velmi otevřené, není nikdy dokonalé upřímnosti v tom, co praví cítiti, trpěti, milovati.« Marnivost, bravura, strojenost, umělkovanost, nepřirozenost, jakkoli — jistě však nedostatek skutečné mocné a bezprostřední umělecké tvůrčí síly. Snad jsou tu všechny její prostředky i svrchovaná schopnost je ovládati: jen vznícený duch tu schází, jenž by tomu všemu vdechl hnutí života. Přirovnejte vzdušnou takřka lehkost, svižný nenucený pohyb a zevní nonchalanci Sestry Filomeny, románu skoro současného se Salambo (1861), k vleklé těžkopádnosti, pohodlné, rozedmuté přecpanosti a vytrvalé zpravodajské důkladnosti kapitol Flaubertových. Přirovnejte prostou spoutanost, půvabné uvolnění v poměru jednotlivých částí k celku s jedné strany k upjaté, tuhé soustavnosti v co nejširším úplném vyčerpání předmětu s druhé strany. Přirovnejte jistou něžnou, delikátní a citlivou soustrast Goncourtů v dotýkání se raněných duší k té honosné indifferentnosti Flaubertově přemáhající okázale apathickou nechutnost sujetu, za kterou neodškodní těch několik málo, velmi málo míst povznášejících se k poetické úchvatnosti. A poctíte tak truchlivě jako já a jako on tu nesmírnou, vysušující a dusící, zarytou jalovost té tvrdošíjné práce, se kterou zápasil v kolikahodinné nehybné strnulosti u svého velikého psacího stolu s kalamářem podoby ropuší.

jv.

Hermann Bahr: Theater. Ein Wiener Roman. (Nákl. S. Fischera v Berlíně.) Nový román Bahrův vypravuje o slastech a strastech literáta, jemuž se zachtělo divadelní slávy, v půltetí mezi prvou a druhou premiérou. Prvá znamenala jitřenku vycházející slávy, druhá její zhasnutí. A mezi oběma odehrává se milostný román s herečkou, otvírají se výhledy do zákulisí a do celého toho pestrého světa podivných lidiček, jež za sebou vleče každá divadelní princezna. Konec je hořkost, sklamání, hnus. Této vděčné a tragickými konflikty bohaté látky nechopil se však autor celou rukou objektivního pozorovatele a analysty, nemaluje ji plným štětcem, nýbrž dává ji do úst vlastnímu hrdinovi. Román patří tedy do známé kategorie »z vypravování přítele«. Jen že tento přítel — a to je zde zvlášť zajímavo — není jak obyčejně to bývá personifikace autora, nýbrž naopak: autor volil za fiktivního reka a vypravovatele člověka s bytostí své vlastní docela různorodou. Roztomilý, žvatlavý, lehkonohý Bahr klade celý román do úst solidního, učeného člověka, který, jak sám vyznává, odpuzoval ho prý vždycky svou těžkopádností a suchostí. Nasazuje si tu tedy masku, nutí se do cizí kůže a — co nejzajímavějšího — sám svůj výkon kritisuje. »Es war mir merkwürdig, wie einem chen, bloss mit dem Verstande, ohne Instinkte lebenden Menschen s, was in seine Nähe kam, gleich unter diesem austrocknenden Verde sozusagen zu verdampfen, zu verdunsten, in vage Nebel zu entichen begann, so dass ihm doch, wie begierig er mit heissen Armen h dem Leben griff, immer nur am Ende Rauch und Russ in seinen

Händen blieb.« A skutečně činí román takový dojem nereliefnosti a stínovosti. Nevidíme událostí, nejsme jim přítomni, slyšíme jen o nich referovat. Podivný to experiment. Probudil se tu v Bahrovi starý dilettant, libující si v navlékání cizích kostýmů, či vyjadřuje i tím přec jen kus sebe, kritika, jemuž život protéká mezi prsty a zrcadlí se jen v schematických stínech? Ale i vedle toho je román zajímavý množstvím jemných poznámek o divadle a jeho lidech, a pak svou zvláštní dikcí, upomínající až do detailů a nejmenších obratů slovesných na toho, v jehož stínu dříve tak neklidný Bahr počíná se usazovati — starého Goethea. *Kj.*

Josef Jan Svátek: Kytice paprsků. (Nákl. Bursíka a Kohouta). — Sbírka literárních bibelotů, hodných, aby zdobily salony naší »lepší« společnosti. Kousky prósy, něco tak mezi črtou, arabeskou a básní v próse, všecko způsobné, uhlazené, se zjevnou, až trochu příliš zjevnou snahou po eleganci. I ovzduší je dle toho: salon, plesový sál, mořské lázně, city a vášně srdcí, bijících pod elegantními živůtky. I kde pan Svátek podniká exkurse jinam, zachovává si tento ráz. I jeho slunce a hvězdy, o nichž napsal v »Slunci« a »Kometě« několik stran hladké a dobře stavěné rhetoriky, jsou taková salonní slunce a hvězdy. Není to skutečná obloha, skutečná příroda, nejsou to skutečná srdce lidská, co zde autor předvádí. Dívá se na svět okem, řekl bych, módních časopisů pro dámy. Je v tom ovšem něco, co rád uznávám: jemnost a noblessa. Ale je to přec jen pouhá zevní noblessa společenských konvencí. Je na autoru, aby našel cestu k té noblesse vkusu a nazírání, která karakterisuje umělce *D.*

Z ruchu literárního a uměleckého.

— **Wiener Rundschau** přináší v 8. č. studii Sara Josephina Peladana o Ropsovi. Vyjímáme z jejího úvodu tato pěkná slova: »Ve starověku, jakož i na začátku Renaissance byl umělec také s y n e m d o b y; ale to se stávalo vždy řidším a přestalo s Revolucí. Hanba, býti opuštěnu svým uměním, byla vyhražena XIX. století; od reality našeho věku odrazil se štětec i dláto, jedni se utekli do minulosti, jiní do abstraktnosti. Toto prchání z přítomnosti: je to neschopnost anebo zhnusení? Jak se zdá, obojí. Jestliže i však tento útěk umění se jeví vzhledem k rozmáhání se ohyzdna z části oprávněným, zůstává přec trestným zanedbáním povinností, neboť povinností umění je: zvěčňovati měnící se formy v posloupnosti jejich vznikání. Říká se o našich tělech, že jsou ohyzdna, a zapomíná se, že krása předmětu není v umění ničím podstatným. Rembrandt nevykazuje ve všech svých rytinách ni j e d i n é čisté linie a Albrecht Dürer, veliký Dürer, nenakreslil jediného plasticky čistého profilu! Podstatou umění je d u š e a jestliže i duše našich současníků stala se méně ryzí, chce nicméně přec být vyjádřena. Miluje se i pláče v našich dnech — čeho tu víc třeba k mistrovskému dílu? —

— V čísle z 15. dubna přináší tatáž vídeňská revue zajímavý článek o T. H e i n e o v i, jehož silně sociálně-tendenční, satyrické kresby znají dobře navštěvovatelé pražských kaváren z mnichovského »S i m p l i c i s s i m a«. Staví jej na jed z předních míst mezi dnešními evropskými illustratory, pro originelnost jeho n šlenek a docela nový, naprosto svérázný způsob podání, pro sžíravou prudk

jeho a hluboký společenský význam jeho umění a dospívá k závěru, že »Heine, bude-li pokračovat na této cestě, bude znamenat zvláštní fási v té kapitole umění, která dnes rozevřená leží před námi — v satiricko-socialistické moderně. Jakkoliv ničivý a rozvratný se jeví při prvém pohledu — jeho chtění má hluboký, mravní základ, jejž vlastně má vždycky každý satyrik. Chce to, co Thackeray v »Tržišti života«, Swift v »Gulliveru« Boz a v »Krutých dobách« — nastaviti svým současníkům zrcadlo, aby je znetvořený obraz poděsil a napravil.«

— V Dánsku slavili dne 7. dubna t. r. padesátou ročnici narozenin J. P. Jacobsena. I jinde v Evropě nalezá ohlasu tato vzpomínka na předčasně zemřelého autora románu »Niels Lyhne« (vyšel česky u Jar. Pospíšila), umělce jemné, ač chorobné snivosti, jehož citlivá a měkká duše ve svém odvrácení od života hýřila v horečně plamenných barvách, vystihovala nejjemnější vztahy věcí a ztrácela se v raffinované drobnomalbě nálad. Umělec veskrze psychologický, náladový a impressionistní. Jacobsen má evropský význam jako jeden z průkopníků dnešního umění. Jeho básně vydány byly právě také v německém překladě.

Divadlo.

Zásluhou paní Marušky Bittnerové jsme si zas po dlouhém čase připomněli, co to je umění velkých ženských rolí. N. Divadlo mu odvyklo v poslední době důkladně. Má svou, zajisté velkou umělkyni pro měkké, vlídné, psychologicky jemné postavy — paní Kvapilovou. Má i několik dobrých sil pro ostrou genrovou karakteristiku — jmenuji jen sl. Wolfovu a pí. Danzerovou. Ale role velkého stylu? Byly na léta odloženy a to minimum, které z nich zbylo, bylo učiněno rejdištěm pro neoprávněné ambice. Kolik divadelních večerů nám bylo zkaženo pohledem na tyto malomocné pokusy, rozbíjející se o vysoké srázy postav, vyžadujících celých umělkyň! Tyto nešťastné experimenty nejen že poskytují trapný pohled, ale kazí vkus a požadavky obecenstva. Naše obecenstvo se dá snadno vodit a ani necekne. Zvykne si na nejhubenější stravu konečně tak, že myslí, že i to musí být, že to je v pořádku a z nedostatku lepšího považuje nezdařené pokusy za vrcholy našeho herectví.

Paní Bittnerová, doufejme, otevřela snad i tomu nejspokojenějšímu z obecenstva oči. Ukázala nám na své hře, co jsme mohli v Národním Divadle viděti a čeho jsme tak dlouho neviděli vinou divadelní správy, dala nám litovati toliko minulých večerů otrávených a zmařených, dala nám tázati se, jak bylo možno tuto umělkyni, která byla za lepších dob našeho divadla jedním z hlavních pilířů repertoiru na tolik let odstaviti? Ale paní Bittnerové tento odpočinek neublížil. Přichází na jeviště s celou neporušenou silou své herecké bytosti, s celým arsenálem prostředků k upoutání a strţení diváka.

Od prvých slov Scribeovy »Adrienny Lecouvreurovy« až okamžiku, kdy Schillerova Marie Stuartovna nastupuje svou poslední cestu, jste uzavřeni v čarokruhu její umělecké moci. Zjevem, hlasem i mimikou a všemi prostředky stojí úplně na výši těchto rolí, jsou stejně téměř vděčných pro koncerty nejvyššího hereckého umění.

V Adrienně jest sice trochu příliš robustní a pevná; její dlouhé umírání a šílení v stoje je příliš heroické na tuto rokokovou hračku. Ale za to dal této úloze potřebnou měkkost její hlas, tak nekonečně ohebný, hebký, velice sympatického timbru, a co hlavní: hlas všude ryzí a přirozený, na celé hony vzdálený od té nesnesitelné pseudoelegance ve výslovnosti, k vůli níž některé dámy tak trýzní své jazyky a rty. A jaré kaskády zvonícího hlasu v parkové scéně Stuartky! Jaká elementární bouřící žízeň po životě, když Stuartka, vypuštěná na chvíli z vězení, rozpíná svou náruč po celé přírodě a vzdálených horách! Tuto scénu a hned na to následující setkání s Alžbětou pokládám za vrcholy jejího vystoupení Stuartku hrála tak, jak jedině je divadelně dnes života schopna: v jediném nerozlučném splynutí královny s ženou. Její královna nepohybovala se v stuhlých a fádních etiketních pósách, byl to víc majestát utrpení, jenž si vynucoval úctu. — Paní Bittnerová jest herečka v nejlepším slova smyslu : dovede totiž změnit celou svou bytost, vehnat ji v každé úloze do jiných forem. Totožnost reálné její osoby jest jen slabým pojítkem jejích fiktivních divadelních postav — sotva si dovedete představit, že tato Stuartka byla před několika dny Adriennou. Jakž jinak paní Laudová! I v úloze vévodkyně v Adrienně i v roli královny Alžběty byla to pořád naše známá z tolika minulých večerů, známá každým svým pohybem, povzdechem a odhozením vlečky. Rozdíl virtuosity od umění. Paní Laudová měla, jak přirozeno, vůbec nevýhodnou posici v obou těchto úlohách, býti protiváhou titulním rolím pí. Bittnerové. Za to pro diváka bylo srovnávání velice poučné. Ještě zajímavěji by bylo dopadlo, kdybychom byli mohli vidět vedle pí. Bittnerové naší dosavadní Klimbu, Desdemonu a Julii, paní Benoniovou. — Paní Bittnerová zvítězila tedy na celé čáře. Odvodí však z toho divadelní správa své důsledky? Či mělo to být jen udělání laskomin, po nichž mají následovat zas hubené postní polévky? V tom případě bych litoval nejen naše obecenstvo, ale ještě víc dámy, které by si ještě dále troufaly zastávat místo, které náleží u našeho divadla pí. Bittnerové. Neboť i to nejtrpělivější obecenstvo přestane být trpělivým, poskytne-li se mu příležitost k srovnávání toho, co má, s tím, co by lepšího mohlo mít! *K.*

(Referát o Ibsenově »Johnu Gabrieli Borkmanovi« odkládáme z nedostatku místa do příštího čísla).

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

Ve Sborníku politic. brožur Revue Oesterr. Zustände vydaných v Lipsku r. 1845 praví nejmenovaný autor: »Hlavní příčinou všech obav, žalob a podezřívání jest jednak národní žárlivost a politicko-filosofická spekulace Němců, jednak ale nejasnost a neurčitost snah slovanských. Neboť co onino probudivše se po válkách napoleonských z dlouhé a záhubné politické lethargie spatřují v sbližování slovanských národností nebezpečného nepřítele, ano počátky světové, vše pohlcující říše, tito zase neprozrazujíce se ani slovem o účelu počatých prací a svým nerozhodným chováním budí ve svých sousedech právě tak bezpodstatné jako škodlivé obavy. Až po dnes alespoň nepodali určitého a přesného programu svého působení a svých záměrů, aby tak svojí upřímnou otevřeností přivedli všechny ony žalující, hlasité nebo po straně denuncující německé hlasy k mlčení. Svět musí viděti a býti si vědom, že není životným principem moderního Slovanstva, podmínkou a cílem jejich svěže rozkvétajícího života poškozovati cizí zájmy, nýbrž spíše že původ toho hledati ve snahách humanitních, osvětných a pokrokových, slovem, že navrhované a horlivě vymáhané spojení různých slovanských národností jest jen čistě literární a týká se jen vzdělání jazyka a vědy.« Kdyby prý Slované takové závazné prohlášení učinili, přestali by Němci je špehovati a hlídati, a stali by se přáteli a podporovateli literárních jejich snah a Slované by nerušeně a s plnou silou mohli »všechno své chtění a svůj um« věnovati požehnané práci v oboru literárním.

Uplynulo od té doby přes 50 let, ale Němci se v této příčině nezměnili. Vědu, umění, pěstování jazyka by nám ještě popřáli, ale žádný pokrok politický, hospodářský a socialní. A nejen ze řevnivosti národní, nýbrž ze strachu, ze skutečného strachu. Německá država od desetiletí k desetiletí se menší, Němci jsou z posic před časem zabraných, ale neudržitelných, na ústupu. Před jejich očima se udály změny od základu a zvrátily všechny poměry v pravý opak — Němci jsou na poraženém ústupu, my na výbojném a vítězném postupu. Oni ztrácejí, ovšem jen nadpráví, my dobýváme svého práva. Není pochyby, že jest u nich jistá tíseň k znepokojení. Takové okolnosti vždy a všude dovedou sice využitkovati političtí spekulanti, ale bouření Němců na říš. radě není jen »snovanou komedií několika agitatory. Tak bláhově se kdysi také luvilo a soudilo o rostoucí straně mladočeské. Ovšem zmocnili se

citového hnutí němec. lidu radikální kříklouni (podobně jako u nás mnozí stejného druhu) a snaží se rozpoutati vášně, zpěniti krev, vzbouřiti všechny plemenné instinkty v němec. lidu. A mohlo by se jim to podařiti; mohlo by se státi, že by nastaly národní štvanice a nepřátelství, kdyby na naší straně nebylo dosti moudré rozvahy a předvídavé umírněnosti. Naši státoprávníci neměli by zapomínati, že státního práva lze dobyti jen za souhlasné součinnosti Němců a ne proti nim. Oč v přítomné době však především jde, jest to, aby vášně nebyly zbytečně rozdmychovány a protivenství se nedohánělo do krajností. Na německé straně jest dosti listů, tu i za hranicemi, jež neschvalují štvanice p. Wolfa a Schönerera a soudí zcela klidně a střízlivě. Jest to proti minulosti veliký pokrok. Ve Vídni samé jest několik nám přátelských němec. listů. Na stránce dole alespoň hlas jednoho otiskujeme. Jest i na nás, aby klíčící símě národního dorozumění, jež tak nadějně se ujímá nejen v kruzích literárních a uměleckých, ale již i politických, nepřišlo na zmar. —

Říš. rada zasedá od 28. dubna. Noviny vzdychají, že skoro každá schůze se skví ve výkazu positivní práce nulou. Konstituční občan a poplatník nebývá sice potěšen »positivními« výsledky činnosti sněmovní, vykazujícími zvýšené výdaje, nicméně nehybnost centralistického parlamentu jest očividna. Nevšimneme-li si obstrukce němec. nacionálů a debaty o návrhu na obžalobu ministerstva, zbude ze 14denní činnosti říš. rady jen návrh dr. Ebenhocha na změnu školského zákona, jinak také na pozemštění školství, návrh posl. Pfersche v záležitosti české školy v Duchcově a návrh posl. Verkaufa na dosazení 36členného výboru, který by zkoumal zákonnost rozpuštění organisace železničních zaměstnanců. Návrh Ebenhochův byl přikázán školskému výboru, návrh Pfersche vyvolal mravní porážku duchcovských Němců a byl zamítnut a návrh Verkaufův byl i p o m o c í m l a d o č e s k ý c h h l a s ů zamítnut, skutek, který každého, kdo dovede si pamatovati, co bylo ještě před 12 měsíci, velmi překvapil a který by měl i každého »svobodomyslného« občana roztrpčiti. Osud Ebenhochova návrhu nemůže nám býti lhostejný a nesmíme jej spustiti s očí. Jde o základy moderní školy, o tom není pochybnosti. A také nejedná se p. Ebenhochovi a jeho straně o školy v Tyrolsku, Solnohradě a Arlberku, kdež je mají bez toho po své chuti, nýbrž o školy v jiných zemích. Že by u nás tendence návrhu nenarazily na značný odpor, ano že by dočkaly se netušeného přijetí, to troufám si tvrditi.

Veliké obveselení všem svým odpůrcům připravily Národ. Listy článkem »My a vláda«, jímž způsobem co možno nejnešikovnějším činily náladu pro opuštění oposice a vstoupení do vládní strany a sice do takové, které se v politické hantýrce říká »vládní mameluci.«

Jazyková nařízení narážejí na byrokratických prazích na odpor. Jmenovitě na Moravě u vrchního zem. soudu, u hejtmanství, v Čec[h] na poštov. ředitelství, policej. ředitelství, u soudů atd.

— Furor teutonicus, který se nyní roztahuje v našem parlamentě a jak se zmocnil vedení pokrokových Němců, jest jedním z nejhorších znamení »úspě hr. Badena. Ona pýcha, jež všemi ostatními národy opovrhuje, ona národní

jež svědčí o tak malém vzdělání ducha a srdce, dojista nejsou způsobilé vyvolati smířlivější smýšlení. Zajisté nejsou nijak pravými apoštoly německé kultury ti, již se opásají veškerou hrdostí německého národa a se staví, jako by byli sami sepsali veškery spisy Goethovy a Schillerovy, vymyslili Kantovu filosofii a vedle toho ještě vykonali Bismarckovy činy. Ale k tomu musilo dojíti a hr. Badeni to zavinil. Jeho politika prozrazuje od prvopočátku nedostatek prozíravosti. Národnostní spory v Rakousku bylo možno kdysi urovnati jednostrannými opatřeními. Dnes však jest na to jistě již pozdě. Národní vědomí povzneslo se u všech národů tou měrou, že jest dorozumění možné jen smírným ujednáním a každé oktrojování se mine svým cílem. Této jasné pravdy byl si již hr. Taaffe dobře vědom, když se pokoušel o česko-německé vyrovnání. Po něm dal se za několik let hr. Badeni zase opačným směrem. Kdyby byl jen ministerstvo samo zavedl na scestí, nemusila by nás pro to boleti hlava; neboť nesnáze tak velice se kupí nad hlavou tohoto ministerstva, že brzy nesejde na tom, bude-li míti o jeden malheur více nebo méně. Ale jde vskutku o vážnější a nebezpečnější věc, neboť jazykové nařízení jest hotovou událostí a kdyby bylo odvoláno, bude míti nevyhnutelně za následek nejkrajnější odpor Čechů, a zůstane-li v platnosti vyvolá nesmířitelnou obstrukci Němců. Stará a prastará již jest methoda hr. Badena. Jeden národ držeti v šachu druhým, zakupovati si koncesemi podporu jedněch, používati sporů národnostních k potírání stran, to znal mistrně již hr. Taaffe. Ale prostředek ten již nedostačoval, to již poznával hr. Taaffe a pokoušel se o vyrovnání, které se stalo pro Rakousko palčivou nutností. Ale politika hr. Badena počala tam, kde politika hr. Taaffa ztroskotala. Proto obstrukce, jež zavládla v parlamentě, jest i přese vše, co se dá proti ní namítati, oprávněna. Jde o to, má-li toto ministerstvo vládnouti dále, které až posud ve všech svých politických zásadách setkávalo se s nezdarem a které hned na pravo hned na levo se kloní bez pevného programu.

Těžiště situace jest ovšem v postupu vyrovnávacích prací. Že na tomto poli ministerstvo si nezjednalo slávy, se přiznává již i nejhorlivějšími jeho partisány. Celé vyrovnávací jednání od chlubné pohrůžky výpovědí celního a tržebního svazku, až po komedii kvotových deputací neznamená pro tuto polovici říše nic jiného nežli úplnou blamáži. Uhři odpověděli na naši pohrůžku skutečnou výpovědí svazku. Žádost naší kvotové deputace, aby společná vydání byla rozpočtena podle počtu obyvatelstva, byla v Uhrách považována za špatný vtip a odpovědělo se na ni neústupným trváním na dosavadním klíči. Od prvopočátku bylo zřejmo, že bychom mohli alespoň jistých úspěchů dosáhnouti v otázce kvoty. Každé percento kvoty znamená asi 1 milion zlatých. Při státním rozpočtu, jehož výdaje roční dosahují 600 miliónů, nerozhoduje zajisté nějaký milion. Vláda však vyhnala celé vyrovnání na ostří moci. Místo aby byla předem hleděla dosáhnouti jistého dorozumění, nechala věci běžeti a tak na obou stranách rozpoutati agitaci, která již dávno přestala býti rozumnou. Nyní jsme tak daleko, že místo Rakouska, jež mělo více dostati, dostanou Uhři pomocí nové methody, rozdělovati spotřební daně, nejméně 3, a počítáme-li i se zvýšením daně, více než 4 miliony ročně. Pokud tedy nebude kvota alespoň o 4% ...ena, nevymůže si Rakousko ani status quo. Na to, jak zdá se, vláda ani ne...lila, neboť jinak by byla otázku kvoty sloučila s celním a tržebním svazkem. ...hodnou chybou bylo, že toho neučinila, a vysvětlení toho jest možné asi tím, že finanční ministr dal úplně zaslepiti vyhlídkou na vyjednávání o zvýšení daní. Vyjednání není u nás skoro ničím jiným, než pohodlným prostředkem zvyšovati ne...é daně. Nedávno lord kancléř v anglickém parlamentě přičetl za nejvyšší slávu

královské vládě, že nepřímé daně poměrně značně pozbyly na svém významu. Naši finanční ministři chtějí však oblažovati lid hodně velikým zvýšením nepřímých daní, jichž v posledních desítiletích narostlo jako lavina. V celém souboru vyrovnávacích předloh není ani stopy moderního ducha. Ani slechu dechu po tom, že by ochranné zákonodárství dělnické bylo společným, že by se společně zavedlo invalidní a starobní pojištění, že by snížena byla cla na nejnutnější potřeby chudiny. Za to zvýšení cla z petroleje, daně z cukru, líhu a piva, to provésti se dovedlo. To jest také vše. Proto nás nemrzí nezdar vyrovnávacích předloh. Ať jiná vláda počne znovu, hůře již dopadnouti nemohou. — Zeitsch. f. St. u. Volks-Wirtschaft.

— O sporu česko-německém do berl. Zukunft napsal posl. dr. Kaizl článek. Obsah článku jest stručně tento.

Od obnoveného zřízení Ferdinanda II. r. 1627, kterým skoro s jistou ostýchavostí byla němčina na roveň postavena češtině, šířilo se německé území jazykové od hranic do nitra země, docházejíc podpory v kulturním a sociálním úpadku českého národa a zjevnými snahami germanisačními 18. a 19. st. I praxe úřadů a soudů centralisujícího absolutismu a po jeho příkladu úřady patrimoniální mnohé učinily v neprospěch rovnoprávnosti českého jazyka. Ale přes to nestalo se újmy zásadě, že úředníci zemští mají býti znalí obou jazyků, a tyto že mají míti u všech úřadů stejné právo. Totéž ustanovení má josefinský soudní řád z r. 1781. Jen tak lze pochopiti, že od počátku moderního konstitucionalismu uznána byla rovnoprávnost obou zemských jazyků v Čechách jakožto základní právo obou národů. 8. dubna r. 1848 nařizuje kabinetní psaní císařovo, že má jakožto zásada platiti úplná rovnoprávnost obou řečí ve všech odvětvích státní správy. Od r. 1848 do r. 1871 výslovně se uznává rovnoprávnost obou kmenů a jich jazyků, což i v známém článku 19. zákl. zák. st. z 21. prosince 1867 došlo uznání.

Od r. 1848 věnuje český národ politické stránce svého života zvláštní péči. Především praktickému uplatnění rovnoprávnosti jazyka. Jakkoliv mysl národa jest si vědoma svého politického práva prvorozenství v těchto zemích, nikdy nežádá více než pouhou rovnoprávnost Ferdinandova základ. zákona, pamětliv naučení svých dějin, vědom si svého ohroženého postavení a významu německých krajanů a neméně v úctě maje cizí právo, jež každého naplňuje, kdo o uznání práva vlastního musí zápasiti. I za dob mohutného státoprávního rozmachu za Hohenwarta (1871) byl smluven národnostní zákon, jenž rovnosti obou jazyků svědomitě šetří až do poslední čárky a ve sněmu zřizuje národní kurie s právem veta.

Na této linii stojí zápas jazykový v Čechách. A nejde českému národu o zásadní zákonité uznání rovného práva, neboť toto bylo v platnosti, nýbrž o důsledné jeho provedení v praxi a o to, aby nebylo dovoleno ho nedbati a různými zlozvyky a přehmaty je obmezovati. Uvádím pouze dva tajné, formalně neplatné výnosy ministra spravedlnosti z doby obnoveného absolutismu (1852), jež češtinu vylučují z vnitřního jednání soudů a úřadů návladnických a jichž se praxe posud drží přese všechny námitky, ano i přes to, že nezákonitost jejich byla doznána.

Považuji za věc nespornou a nepochybnou, že vláda vzhledem k platnosti zákonů o rovnoprávnosti obou zemských jazyků jest dle ústavy oprávněna, tyto kony cestou nařizovací prováděti a tudíž všude rovnoprávnosti k platnosti pomál kde není posud zavedena. Naproti tomu neměla by vláda žádného práva k naříz jež by odporovalo zákonem uznané rovnoprávnosti. Již z toho důvodu lze up platnost nařízením Schönbornovým z r. 1890, jež se ostatně příčila i platným konům o organisaci soudů. Bylo-li by účelnější vydati jazykový zákon, ať zem

ať státní, k provedení všeobecných zákonných principů a tak moc nařizovací obmeziti, o tom spor dnes byl by ještě zbytečný.

Po pádu ministerstva Hohenwart-Schaeffle ustoupily české konkretní jazykové požadavky na čas do pozadí; poslanci českého národa nastoupili pasivní politiku a veřejná pozornost byla obrácena k mnoha jiným věcem. Nejprve k »hospodářskému rozkvětu« a »světové výstavě r. 1873«, pak k »velkému krachu«, brzy na to k zápletkám východním, obsazení Bosny, a obtížím při obnovování uherského vyrovnání. Teprve v posledním čtvrtletí r. 1879 dostala se vnitřní politika rakouská v klidnější koleje. Čeští poslanci se vzdali abstinence a nabyli ihned nenepatrného vlivu. Prvním činem jejich bylo, znovu důrazně žádati, aby v praxi konečně byla zavedena úplná rovnoprávnost českého jazyka s německým u všech úřadů v zemích českých. Vláda vydala jazykové nařízení ze dne 19. dubna 1880, podepsané vedle m. p. hr. Taaffa i ministrem Stremayrem. Stremayr byl Němec a ministrem vyučování v německé ústavověrné vládě. Němci liberální odpověděli na nařízení jazykové svého krajana a stranníka tímtéž prudkým útokem, jaký pozorujeme i nyní. Nařízení Stremayrovo bylo věcí jen polovičatou. Neuspokojilo Čechův ani Němců. Zůstalo v polovici cesty a utvořilo situaci, jež s vnitřní nutností tlačila dále a dále. Kdyby byla tehdy bývala úplná rovnoprávnost s otevřenou loyalitou uznána v duchu starodávné zákonné tradice, Němci byli by konečně s hotovou věcí se smířili a rozbroj mezi oběma hospodářsky a kulturně nejmocnějšími národy státu byl by dnes odklizen. Neboť tyto dva národy nedělí ani autonomie, ani federalism, ani státní právo, nýbrž stále ještě spor jazykový a v tom sporu jde o to, mají-li státní úředníci ve dvoujazyčných zemích koruny české znáti oba zemské jazyky čili nic.

Význam nařízení Stremayrova záleží v následujících ustanoveních: § 1. Politické, soudní a návladnické úřady v zemi (v Čechách a na Moravě) jsou povinny, vyřizovati podání stran ať ústní ať písemní v jedné z obou zemských řečí, ve které učiněno bylo. § 8. V trestních věcech mají býti spis obžalovací, jakož i všechny návrhy, nálezy a rozhodnutí pro obžalovaného vyhotoveny v té z obou zemských řečí, jíž obžalovaný užíval. V této řeči jest provésti i hlavní líčení, zvláště pronésti řeči státního zástupce a obhajce jakož i nálezy a snešení. Výjimka se připouští jen se zřetelem na výjimečné okolnosti (porota), anebo když si toho obžalovaný přeje. Bez výminky mají býti odpovědi obžalovaného a svědků v té řeči sepsány, kterou mluvili, a mají býti rozsudek i všechna usnesení oznámeny každému obžalovanému v jeho jazyku. § 3. Všelike listiny, sepsané v jedné z obou zemských řečí, jakožto přílohy anebo doklady anebo vůbec k úřednímu jednání, nevyžadují překladu. § 10. Zápisy ve veřejné knihy (zemské desky, horní, pozemková kniha atd.) pak v rejstřík obchodních firem, společenstev a jiných veřejných knih, mají se státi v tom jazyku, ve kterém ústní nebo písemní žádost nebo oznámení podány byly.

Toto nařízení zavedlo celkem málo nového, neboť veliká většina státních úřadů soudních a správních si již v jeho duchu vedla. Potvrdilo však praxi, jež odporovala rovnoprávnosti a požadavku rychlého a správného uřadování. Poněvadž § 1. jednal jen o vyřizování (Erledigungen) a poněvadž § 8. uváděl jen jisté úřední úkony, soudilo se a contrario, že všechno ostatní musí se vyřizovati »vnitřní úřední řečí«, zavedenou neplatnými výnosy r. 1852 a vytrvale zachovávanou. I dozálo pak k neuvěřitelným nesrovnalostem.

A přece by bylo všecko tak hladce se vyřídilo, kdyby bylo bývalo nařízeno, každá záležitost má býti úřady nejen vyřízena, nýbrž i projednána v té zemské

řeči, ve které byla podána a že vůbec oba jazyky platí v českých zemích v celé vnitřní službě za úplně rovnoprávné a rovnocené. Tento krok učinila nařízení prohlášená dne 5. a 25. dubna 1897 pro Čechy a Moravu, jež způsobila tak veliké znepokojení mezi Němci.

Podle tohoto ustanovení tedy bude povinen každý soudce v Čechách a na Moravě, ať jest národnosti německé nebo české, prováděti německý proces německy, český česky. To uznal již koncem let šedesátých náčelník Němců a ministr spravedlnosti dr. Herbst za nepominutelný požadavek. Odpor těmto nařízením Němci činěný spočívá takřka na myšlence, že »naši němečtí soudci« užívajíce češtiny se zneuctí. A přece, není tomu ani tak dávno, pravil 18. ledna 1894 dr. Russ na českém sněmě: »Lituji, že ti, již se věnují veřejné službě v zemi, neznají obou zemských jazyků. Myslím, že nastane doba, kdy to přestane a kdy pak i Němci následkem toho budou míti v zemi mocnější postavení než nyní. Jen se poohlédněte po sousední zemi Moravě, kde každý Němec ve službách země zná i jazyk český, a jak velice prospívá Němcům na Moravě znalost obou zemských jazyků.«

K výkladu podstaty a dosahu obou jazykových nařízení sluší i vzpomenouti různých obmezení v neprospěch českého jazyka. Tato nařízení nikterak nezavádějí znovu plnou rovnoprávnost a rovnocennost, na nichž spočívá obnovené zemské zřízení z r. 1627, nýbrž povznášejí pouze jazyk veliké většiny obyvatelstva v českých zemích z podružného postavení, ve kterém i přes zákonem zaručenou rovnost až do dnešního dne se nalézal. Reforma týká se jenom úřadů v království Českém a markrabství Moravském, tedy možno říci jen prvních instancí. Ústřední úřady ve Vídni (třetí instance, ministerstva) jsou z jeho dosahu vyňaty. Vyňaty jsou dále všecky úřady, tedy také nižší instance v Čechách a na Moravě, které jsou podřízeny ministerstvu války, zemské obrany a železnic, takže nové nařízení platí jenom pro politické správní úřady, soudy a státní návladnictva a také — a v tom jest pokrok proti r. 1880 — pro úřady podřízené ministerstvu financí, obchodu a orby. Výjimky týkající se státní služby kasovní, vnitřní manipulace pošt a telegrafů a erárních průmyslových závodů dokazují, jak ochotně se hledí vyhověti i přehnaným ohledům na tak zvanou jednotnost služby, t. j. centralisované správy. A přece tato jednotnost byla již před novým jazykovým nařízením celkem jen formální věcí. Mnohojazyčnost historicko-politických individualit, z nichž se rakouský stát skládá, připouští centralisační správu jen v nejmenší míře, ať jest chuť centralisovat sebe větší a mocnější. Na doby Marie Terezie a Josefa II. nelze se odvolávati; tehdy bylo sice centralisováno, ale ne ve správě.

Vždy se odlišovaly země, geograficky zvané sudetskými a historicko-politicky českou korunou, jakožto zřejmě ohraničená individualita správní od německých zemí alpských, od polské Haliče a slovansko-italského jihu. A dvoujazyčný ráz v prvních a druhých instancích těchto zemí nelze vyhladiti v instanci třetí, byť se i podržela německá záhlaví protokolů, byť nálezy byly navrhovány německy, porada byla česko-německá a prohlášení se stalo česky. Pro vzdálenějšího diváka jest těžko pochopitelno, že při jednáních nejvyššího správního dvoru ve Vídni, jehož se nynější jazyková nařízení netýkají, smí súčastněná strana mluviti česky, kdežto jejímu advokátu to dovoleno není a přece soudní dvůr (senát), musí býti tohoto jazyka úplně mocen.

Ještě několik slov o dvoujazyčnosti správy. Již jsem shora řekl, že především jest spor proto, že úřadníci státní mají znáti oba zemské jazyky. Že požadavek ten jest nepominutelným, byť i tu a tam byly připuštěny výjimky, snad v zájmu »národa«

ale k největší škodě samých úřadníků, nemohou Němci popříti pokud Čechy a Morava tvoří jednotný správní obvod, jehož rozdělení musí Němci žádati, zamítají-li dvoujazyčnost. Ale toto rozdělení jest neproveditelné na Moravě, poněvadž tam poměrně nečetní Němci jsou tak mezi českými většinami rozděleni, že nikdy nebylo žádáno o geografické rozdělení; naopak Němcům se při jednotné správě daří mnohem lépe, poněvadž mají vždy dosti příležitosti naučiti se češtině. V království Českém se stalo asi od 15 let heslem rozdělení země ve dva nebo tři správní obvody. To jest však neuskutečnitelná věc. Předně žádná správa na světě nedovedla by sestrojiti takový obvod, jakým jsou německé pohraniční kraje Čech, tu úzké, tu širší a tu zcela protržené. Za druhé i tyto kraje přes všecky statistické výkazy nejsou zcela německé, alespoň ne tak, jak se tvrdí. To posledně potvrdily říšské volby. Za třetí setkala by se tato snaha s nejpříkřejším odporem Čechů, již houževnatě trvají na jednotnosti vlasti, zaručené ústavou a na rovnoprávnosti jejich kdysi v zemi výhradně platného jazyka; tuto myšlenku také potírají tradice mocnářství, neustále živé, i když ne v každé době se projevující historicko-politické idee, jakož i mnohé jiné politické ohledy.

Že stát jest oprávněn žádati od svých úřadníků i kvalifikaci jazykovou, jest nesporné. Naproti tomu jest otázkou, jestli nyní závazek dvoujazyčnosti, byť nikterak nový, nýbrž jen přísněji formulovaný, nebude tu nebo tam těžkým břemenem. Že o příkrosti nemůže býti řeči, svědčí okolnost, že vlastně až po přechodní sedmileté době bude od nově nastupujících úředníků žádána znalost obou jazyků, kdežto úřadníci až do července 1901 jmenovaní a znalí jen jednoho jazyka, nebudou míti na úřadní své dráze žádných obtíží, a nebudou nuceni k žádnému výkazu znalosti jazyka. Jde ještě o to, není-li povinná znalost druhé zemské řeči na velikou překážku nastoupení dráhy úřadní právě pro praktickou obtíž naučiti se druhé zemské řeči, ale obtíž je zde stejná pro Němce jako pro Čechy. Ale tu dá se snadno náprava zjednati. Na tom však musí se trvati, že nikdo není nucen státi se úředníkem, kdo však jím býti chce, že musí si zjednati předepsanou kvalifikaci. V šedesátých letech prosadila německá většina ze špatně pochopeného nacionalismu zákon, jímž zrušeno bylo obligátní učení druhému jazyku na středních školách; na Moravě však již se přikročilo ke zrušení tohoto zákona. Také na vysokých školách lze mnoho učiniti pro osvojení si druhé řeči. Nově jmenovaný úřadník má podle jazykového nařízení plné tři roky času naučiti se druhému zemskému jazyku a to může mu býti nesmírně usnadněno, bude-li dosazen do kraje s řečí mu cizí.

— Zákon o zemědělské radě pro markrabství moravské neschválen z té příčiny, že český text nesrovnává se s textem německým a naopak. Nebylo by se tak stalo, kdyby překlad svěřen byl silám spolehlivě osvědčeným a nikoliv, jak ostatně u všech důležitých věcí pravidelně se děje, diurnistům. Zemědělská rada měla dnem 1. července zahájit svou činnost. Nyní zpozdilo se o celý rok konečné uplatnění důležitého požadavku rolnictva.

Sociální hlídka.

Konference výkonného výboru československé strany socialně-demokratické konána byla dne 17. a 18. m. m. v Brně. Ze zprávy sekretáře strany vyjímáme: Okresní organisace budované dle usnesení sjezdu prospívají. Ovšem tím na druhé straně [illegible]ena zase pevná organisace a styky s českými organisacemi ve smí-

šeném území. V Budapešti česká organisace pojala v sebe i slovácké dělnictvo. Nejvýznamnější je však usnesení resp. návrh širšího výkonného výboru strany o dosavadním zastupování na společných sjezdech rakouské socialní demokracie. Návrh v podstatě praví: 1. na řádných společných sjezdech rakouské socialní demokracie (konaných každý druhý rok) projednávají se pouze věci společné všem národnostem t. j. otázky zásadní, taktiky a činnosti parlamentární; 2. otázky organisační administrativní, tisku atd., jež nejsou společné všem národnostem, nejsou předmětem sjezdového jednání; 3. sjezdy celorakouské obesílají se dle volebních okresů V. kurie (každý 2 del.): na zastoupení národnostní minority, čítá-li tato aspoň čtvrtinu obyvatelstva, budiž přihlíženo; 4. sjezd má přihlížeti také k zastoupení průmyslových národnostních seskupení; 5. každý okres, národnost a průmyslové seskupení hradí výlohy s obesláním sjezdu vzešlé; 6. užší výkonné výbory všech národnostních organisací mají plnopočetné zastoupení. Nový to a důsledný krok k osamostatňování se naší soc.-demokracie na nových drahách, které v posledních letech nastoupila. Jinak dlužno ještě vytknouti definitivní potvrzení česko-slovanských odborových sdružení přijetím usnesení sjezdu odborového. České skupiny ve smíšených krajích mají právo připojiti se k české nebo německé odb. komissi. V záležitosti denního listu usneseno pořádati sbírky. List počne vycházeti, až bude pohotově 10.000 zl., k čemuž mnoho neschází.

— 1. květen slaven byl jako jiná léta. Význam jeho pro mohutné falangy pracujícího lidu zůstal stejně velikým a drahým. V Rakousku přistoupila k tomu i hrdost nad posledními volebními vítězstvími a u nás v Čechách všeobecně pociťované nastupování nového období ve vývoji české sociální demokracie, jež vedle osamostatnění politického a odborového vnějšího výrazu nalézá ve snahách po brzkém založení českého sociálně-demokratického denníku. Jinak čislajtanská vláda v dojemné shodě s velkoprůmyslníky rakouskými činila obvyklá svá opatření, ve »svobodných« Uhrách pak liberální vláda dle známé uherské methody zakázala vše vůbec, užívajíc proti dělnickému lidu osvědčených bodáků a policie.*)

— Z množství stávek v těchto měsících vytýkáme zejména stávku tkalců v Turnově, Vrchlabí a Král. Dvoře, textilníků v Úpici, jež připojením se dělnictva papírnického, horního (Svatoňovice) a strojnického hrozila státi se všeobecnou. Hlad to byl, hrozná, vysilující zoufalá bída, jež hnala k vynucení toho nejskromnějšího zlepšení (v Trutnově na př. žádáno zvýšení nízké mzdy o 10 kr. denně!) Ale nedostatečná organisace neuvědomělého lidu dala lehce zvítěziti průmyslovým baronům českého severovýchodu.

— Anketa pro reformu zákona o nemocenském pojišťování.**) (Pokračování.) Ráz debat v anketě vedených byl čis-

*) Touž methodou řešena zemědělská krise ve Slavonii. Hromadné zatýkání sedláků, chikanování socialistů, násilí; pouta, vězení . . .

**) K referátu z předešlého čísla dlužno připojiti: bratrské pokladny by pojaty sice v anketu (dne 7. t. m. a 11. t. m. je schůze dotyčných expertů), za to komise odborových sdružení, železniční zřízenci a textilní dělníci zůstali vyloučeni

zájmový, řekl bych třídní. Ve všech takřka odstínech: od zástupců velkého kapitálu, vyzývajícího monotoně k udržení statu quo až k nejsmělejším reformním návrhům sociálně-demokratických mluvčích, mezi nimiž stály cílově nerozhodné požadavky maloživnostenské a lékařské. V jednom se převážná většina expertů shodovala: že dnešní nemocenské pojišťování mnoho a mnoho nestačí. V cestách, methodě a konečných cílech se ovšem odlišovali.

Přirozeno, že nejvýznamnější jsou návrhy dělnických resp. soc. demokratických expertů, poněvadž jednak staví nový a lepší systém a jednak i v bližších požadavcích jdou nejhlouběji na vady dnešního nemocenského pojišťování a poněvadž také na nich nejlépe demonstrovati možno odlišnosti názorů ostatních. Stěžováno si hlavně z této strany do nepořádného ohlašování pojištěnců, jež nesvědomitý podnikatel často připraví o výhody potřebné po čas nemoci. Dále ostře přibíjen nešvar neodvádění příspěvků, ba přímé zpronevěření jich se strany podnikatelstva. A pěkný ten obraz doplněn byl také tím, že politické úřady (důstojnou měrou i pražský magistrát) nezabrání všem právě uvedeným porušováním zákona. V příčině reorganisace nemocenského pojišťování navrhováno dělnickými experty rozšíření nem. pojišťování na maloživnostnictvo (delegáti maloživnostnictva — p. Průša na př. — odporují) a dělnictvo zemědělské, jednotná organisace nem. pojišťování (navrhován centrální úřad pojišťovací)), tedy odstranění závodních a bratrských pokladen, důsledně ovšem zrušení společenstevních pokladen nemoc. (experti maloživnostničtí tomu také odporují); navrhována tudíž reforma dotčených pokladen a zrušení jich, nemají-li aspoň 500 členů, spojené nem. pojišťování s úrazovým (starobním a invalidním), ale pokud toho není, navrhováno, aby úplně oddělena byla správa obou ústavů, tedy nezávislost nem. pokladen na úr. pojišťovně, jež nyní jeví se na příklad i v tom, že představenstvo úr. pojišťovny představuje výbor jednoty okres. nem. pokladen — (zrušení toto navrhoval jménem představenstva pražské úr. pojišťovny exp. dr. Haubner), odstranění čtyřnedělní podpory člena úrazem stiženého se strany nem. pokladny a okamžité převzetí jeho na účet úrazové pojišťovny, rozšíření úraz. pojišťování na všechny druhy pojištěnců, tedy i na maloživnostnictvo (proti čemuž stojí opět delegáti maloživnostnictva — p. Průša s p. Bernáškem na př.) a zemědělské dělnictvo; v příčině dosavadního způsobu příspěvkového navrhována děl. experty změna tak, že zaveden být má na spůsob progressivní daně: prozatím dlužno zvýšiti posavadní 5% na 6%, z nichž 2% přispíval by dělník, 2% zaměstnavatel a 2% stát (pp. Bernášek a Průša na př. přimlouvají se za dosavadní třetinový příspěvek); v názorech stanovení tříd výdělkových nedocíleno shody; konečně navrhováno zvýšení dosavadní podpory ze 60% obvyklé místní denní mzdy na 100%; ovinnost podporovati budiž prodloužena z 20 týdnů na celý rok, podpora šestinedělek na 6 týdnů. S tím souhlasili i lékařští experti. Všechny právě nastíněné konečné požadavky dělnictva stran pojišťování vůbec nem., úrazového, starobního, invalidního) shrnuje nejpregnantněji resoluce dělnických expertů z Čech, zvolených sjezdem delegátů okresní nem. pokladen v Čechách. Resoluce ta žádá:

1. Rozšíření nemocenského a úrazového pojišťování na veškeré osoby za plat nebo za mzdu pracující, jakož i na maloživnostníky a malorolníky.

2. Náležité upravení a sloučení pojišťování nemocenského a úrazového v jedinou instituci, organisovanou dle okresů a zemí, za samosprávy dělnictva.

3. Doplnění těchto odvětví pojišťovacích pojišťováním starobním a invalidním, jakož i zavedením péče o vdovy a sirotky za stejné správy a organisace.

4. Zavedení rovněž tak organisované a spravované instituce pro sprostředkování práce.

5. Zavedení nejrozsáhlejších opatření ochranných, jakož i rozřešení otázky ubytovací, obojí za tím účelem, aby působeno bylo k vyvarování nemoci a proti předčasné invaliditě.

6. Znárodnění služby sanitní a lekárnictví.

7. Hražení výdajů, nutných k účelům dělnického pojišťování, progresivními přirážkami k přímým daním, po případě stejným dílem státem, dělnictvem a zaměstnavateli.

Stanovisko maloživnostníků, jež jsme charakterisovali výše jako nerozhodné, vytkli jsme celkem při vyčítání požadavků dělnických delegátů. O zástupcích velkého kapitálu netřeba nám potud mluvit, pokud tito důsledně trvali na dnešním stavu nem. pojišťování a pokud v syté své spokojenosti prohlašovali i ten nejskromnější požadavek dělnictva za neoprávněný, nepotřebný a agitací vyvolaný.

Ještě stanovisko lékařských expertů dlužno připomenouti. Požadavky jejich vrcholí v požadavku volné volby lékařů (proti čemuž také dělnictvo zásadně nestojí) za intervence lékařské komory (ovšem takovému zasahování pokladny nem. se brání), vyjmutí lidí sociálně výše postavených z pojišťování se služným nad 800 zl. na př. Protest lékařů proti mistrovským nem. pokladnám ukazuje velmi jasně na neujasněnost stanoviska lékařů vůči nem. pojišťování a krátkozraké poněkud chápání příčin úpadku svého stavu. Na tom nemocenské pokladny nemají ještě podílu.

(Dokončení.)

Zdravotní hlídka.

Berlínská »Deutsche medicinische Wochenschrift« přinesla nedávno pojednání prof. dra Kocha »Ueber neue Tuberkulinpraeparate«. Bylo zrovna prvního aprile. Nový praeparat proti tuberkulose. Světe, rozjasni svoji tvář, vzešel ti podruhé už tentýž velký Mesiáš. Přečte-li kdo pojednání Kochovo, neupře mu práci a úsilovnou práci. Tře v achatovém hmoždíři ubohé tuberkulosní bacilly, dává je do centrifugy a dostává z toho dva praeparaty a dává každému zvláštní jméno. Pojednání končí s germánskou bohorovností slovy: »Něčeho lepšího v tomto s sobě nedá se vytvořiti a čeho lze vůbec dosíci s kulturami tuberkulosi. bacillů, toho možno dosíci jen s těmito mými praeparaty«. Článek Ko rozebírá v časopise českých lékařů pan docent dr. Rudolf Kimla, as... ústavu pathologicko-anatomického prof. dr. Jar. Hlavy. V recen...

naleznete věty blízko za sebou: »Jaký chaos myšlenek!« »Genialní Koch« atd. Patrně geniové mají patenty na chaosy.

Na konec článku pozastavuje se pan docent dr. Kimla nad konečnou větou úvahy Kochovy a praví: »Jsme pevně přesvědčeni, že vlastní zdokonalování možným jest, ač jinakým poněkud směrem bráti se jest. Zabývám se společně s Veselým a Poupětem již po více let týmž problémem; výsledky dosavadních prací našich v brzké době budou publikovány, i ukáží, jak lichými jsou příliš optimistická očekávání kladená v praeparaty tuberkulinové. Ještě leta uplynou, nežli bude možno přistoupiti opravdověji ku saménu srdci problému, a zde hlavně část chemická čeká zdatných a trpělivostí i pevnou vůlí ozdobených pracovníků«. Přejme ze srdce českým badatelům, snad také genialním, aby překonali genialního Kocha. Kimlovo poslední slovo zní hrdě a sebevědomě zrovna jako poslední slovo Kochovo. V tichých laboratořích vědeckých hmoždí se učenci hledáním nových a nových mikroorganismů, práci své věnují život proto, že je zrovna nyní bakteriologie v modě, jindy byly jiné — je moderním a vždycky zůstalo z nich jen to, co bylo střízlivým a co nepřestřelovalo cíl, z bakteriologie zbude jednou také jen to rozumné a střízlivé; alchimistické produkty a výtvory z nepatrných a přece tak zhoubných škůdců lidského organismu zajdou jako vše, co čpí modou. Jsem nepatrný člověk, nerouhám se přísné vědě, které snad bych ani nedovedl nositi dlouhou, těžkou její doktrinářskou vlečku, ale to vím již dnes, že v životě, který venku duje a zuří i dorází na okna klidných vědeckých pracoven, dal by se proti tuberkulose nalézti rychleji, snadněji a s větší výhlídkou na úspěch — prostředek který je patrným každému sebe povrchnějšímu pozorovateli: zlepšení sociálních poměrů. Prostředek proti tuberkulose, nad nějž medicina nenajde lepšího. Dáti chuďasovi tolik, aby mohl býti živ, aby mohl bydliti a cítiti jako člověk, — to je to zázračné serum proti tuberkulose a jiným zhoubným nemocem a serum to nepředčí žádný extrakt z bacillů, žádný destilát a žádný výtvor, skytaný centrifugálním strojem.

Zdravotní zákon pro království české, o němž jsme na těchto místech již několikráte měli příležitost vysloviti své mínění, je zákonem, hovícím čistě rakouskému centralismu. Obec, okres, obecní a obvodní lékař nejsou ve zdravotnictví ničím jiným nežli nástrojem, vykonavatelem vůle centrální vlády. C. k. první politická instance čili c. k. okresní hejtmanství je ve zdravotnictví vším, slavná naše autonomie se všemi svými orgány právě tak jako ve školství, v stavebních odborech, ve vojenství atd. i ve zdravotnictví, této vyšší a ostatním instancím uctivě a poslušně — podomkuje. Ústřední jednota českých lékařů chtěla podati k zemskému sněmu, na němž autonomie slaví přímo orgie, petici, aby bylo domáháno toho, aby zdravotnictví bylo postaveno úplně na autonostickou basi a aby zlepšeny byly poměry obecních a obvodních lékařů, kteří mají, pokud honoráře i pokud práce se týče, zrovna tak závidění dné postavení, jako čtyřstoví učitelé a podučitelé. Návrh své petice slala česká lékařská jednota spolku německých lékařů »Centralverein : deutschen Aerzte Böhmens«. Mohla si svou ochotu uspořiti. Tento ný spolek se židovskou většinou prohlásil českou petici za státo-

právní šovinism a usnesl se zaujati proti petici rozhodné stanovisko. Hlavními bojovníky proti české petici byli dva pánové: dr. Ott, profesor německé fakulty lékařské, lázenský lékař v Mariánských lázních, a vlastní bratr dvorního rady dra. Otta, profesora na právnické fakultě české university a druhý dr. Ellbogen, německý žid, praktikující v ryze českém Kladně. Který z obou pánů profesorů Ottů je upřímnějším, ten co dělá Němce nebo ten co dělá Čecha? Kdyby v Praze byla ještě jedna turecká universita, kdož ví, zda bychom se tam neshledali také ještě s nějakým bratrem těchto profesorů. — Ústřední jednota českých lékařů usnesla se potom na žádost své jedné župy, že svou petici rozdělí, v jedné, že vysloví žádost za autonomisaci a v druhé, že bude žádati zlepšení poměrů obecních a obvodních lékařů. Byl také vysloven návrh, aby s touto druhou peticí šlo se zase k Němcům. Návrh ten padl. Dr. Raudnitz, jednatel Centrálního spolku německého, podává v Prager medicinische Wochenschrift a v »Bohemii« návrh, aby zdravotnictví v Čechách bylo zorganisováno tak, že by v jednotlivých okresích fungovaly zdravotní okresní rady, v nichž by měly své zástupce vláda, okres i obec a nad těmito korporacemi aby stála v Praze vrchní zdravotní rada, sorganisovaná po způsobu zemědělské rady s dvěma sekcemi a jedním centrálním presidentem, pro kteréžto místo by bylo ovšem těžko nalézti českého šlechtice, poněvadž tito dosud zdravotnictvím se nezabývají. Návrhem svým myslí p. dr. Raudnitz dosíci shody mezi Němci a Čechy ve službě zdravotnické. Ale jen ne autonomisovat zdravotnictví, to raději ještě vedle stávajících instancí zavésti těžkopádnou instituci novou. Či myslí p. dr. Raudnitz, že k vůli jeho návrhu vláda dá si něco z ruky, co by nevyhovovalo centralismu? Dle našeho domnění mohli by něco zmoci čeští i němečtí obecní a obvodní lékaři jen tenkráte, kdyby spojili se beze vší politiky a jen z čistě rozumových důvodů i ukázali vládě, že chtějí býti v řádně upraveném zemském zdravotnictví činiteli samostatnými s lidskou vůli a energií a ne jen figuranty, jakými činí je dnešní zákon i každý jiný, který bude zbudován na jiných základech nežli autonomistických. *vl.*—

Z naší doby.

— **Bestia triumphans.** — V 9. čís. bell. přílohy stěžuje si »Čas«, — proč jsem se po vysvětlení článku z č. 12. bell. přílohy «Času« r. 1896 neptal v soukromí, ačkoliv nejednou k tomu příležitost byla. —

Zaslal jsem »Času« prohlášení, z něhož vyjímám následující:

»Není pravda, že jsem s Vámi o článku z čís. 12. bell. přílohy loňského ročníku »Času« nikdy nemluvil. Nejen já, i můj bratr mluvil o tom s Vámi loni v Brumovicích o hodech, tedy brzy po vyjití zmíněného článku. — Jak je možno na to zapomenout!?«

Vysvětlení bylo asi totéž, jaké uvedeno v 9. č. bell. příl. »Času« r. 1897.

Pakli jsem se k věci vrátil znovu a veřejně, neznamená to nic jiného než:

1. Že mne vysvětlení ono nijak neuspokojilo,
2. že veřejně persiflovanou záležitost chci míti veřejně také projednanc

A dost o tom.

Soukromé hovory — — i když byly, nemají tu místa.

Není pak nic snadnějšího, nežli žbluňknout do roztomilých šplechtů, jak Vo přišla a povídala, že ji Nasadilka svěřila, to že neřekl Francek, ale Jakub jí to poví

a Jakub jakživ by se byl o tom nezmínil, kdyby Cilka se nebyla vyjádřila, to že neřekla Tereza ale Káča. A Káča . . . . .

Není pravda, že veřejnost rozuměla zmíněnému článku v tom smyslu, jak »Čas« píše. S podobným výkladem mimo »Čas« nesetkal se nikdo z nás ani jedenkrát. Článek činil naopak dojem persiflaže.

K tomu vede ostatně už název sám: Akce pro zachování zeleného rázu Paříže. — Stát věrně, vytrvale a s láskou při věci jednou podniknuté a napsat už jen tento název sám, — patří do říše psychologických — nejmírněji řečeno — nemožností.

Ostatně nemá nikdo práva, posměchem provázet i ty, kteří se upřímně a s láskou k věci přidali.

Pakli pod manifestem podepsáni byli i takoví, kteří toho roku ještě Prahu bourali, bylo svatou povinností »Času« přišlápnout je na místě, ve jménu věci.

Článek z č. 12. bell. přílohy »Času« zůstane mi proto »Šípů hodným a nevysvětlitelným« i na dál a to na tak dlouho, dokud »Čas« nenazná, že tu vážně pochybil. V ten smysl rádi rozšiřujeme svoje tvrzení.

Na jiném místě (č. 13.) stěžuje si »Čas«, že ku prosazení manifestu nemáme výkonné moci. Jako by žurnalistika německá byla měla v Norimberku výkonnou moc!

Na to odpovídám:

»Hájíme-li svůj manifest tak jako »Čas« svým »zeleným rázem Paříže« — nemáme moci pražádné. —

Ale zabýváme-li se jím tak, jako se »Čas« zabýval Hypoteční bankou tak důkladně a tak dlouho, až reaguje, — vedeme-li boj v rozměrech a s houževnatostí boje rukopisného — pak máme moc ohromnou!

Ale to je rukopis — a tu je Stará Praha! Hokynáři to patrně vědí a proto hokynářsky staví dál.

»Čas« končí« je té nutné a nevyhnutelné rvavosti mezi námi takový nadbytek, že ji p. M. nepotřeboval rozmnožovati výroky tak nespůsobnými.

Tedy něco jako lekce z dobrých mravů.

Pan dr. Herben není Kollár a já nejsem Havlíček. Ale pro tento a pro všechen budoucí případ něco z jejich sporu pro nás hoditi se bude přece:

»Trochu nemístné jest, — napsal Havlíček — když pan Kollár v celém článku svém ke mně mluví jako učitel k dítěti: jsem sice ovšem mladší než p. Kollár, ale proto přece jsem již v tom mužském věku a v těch okolnostech veřejné i známé činnosti, kde jsme odrostli všelikému kantorování a kde muž vedle muže stojí v řadě jako rovně oprávněný. —

— **Máj.** Spolek českých spisovatelů »Máj« — dal uveřejniti v minulém čísle »Rozhledů« — přípis, ve kterém praví, že mu žádný manifest zaslán nebyl a Máj tudíž ani nemohl se k projevu onoho manifestu připojit. — —

Bravo! Jakoby se jednalo jen o to, byl-li »Máji« manifest zaslán čili nic.

Ale spolek českých spisovatelů »Máj« nepřipojil se ani tenkrát, když už manifest vydán byl, ačkoliv jsme všechny korporace o to snažně prosili! Zůstává tedy celý odstavec o »Máji« v plné platnosti. »Máj« přece není spolkem českých bureaukratů nebo Kaškarevů z »Mrtvých duší« — aby vyřizoval pouze věci předložené jemu písemně! I když manifest »Máji« zaslán nebyl, nic jej tu neomlouvá; fakt je fakt. Jako se zcela správně »Máj« přidal k akci ve prospěch zvýšení gáže pí. Kvapilové, pak proti boycottování soukromých nakladatelů — tak přidati se k nám bylo svatou a první jeho povinností. A že se tak nestalo, — to rozhoduje. —

A to státi se mohlo dvojím způsobem:

1. Buď se nenašlo v tak mnohočlenném spolku jediného muže, který by se akce ujal a »Máj« k účastenství vybídnul, — a pak duch celého spolku zjevuje tu ve světle velice krásném;

2. anebo: našel se někdo, ale hlas jeho zůstal hlasem volajícího na poušti a pak »Máj« jednal ještě krásněji.

Summa summarum: Spolek českých spisovatelů »Máj« nemohl se lépe zachovat než se zachoval! —

— **V Nár. Listech** ze dne 24. dubna, v nedělním feuilletonu, právě na místě, kde Neruda dlíval a v horoucím nadšení vroucně vzýval krásy Staré Prahy, — zastřelil se jeho »nástupce« — Vilém Ryba. Jako s »mrtvolou« s ním ovšem není možno pole-

misovat. — Celá »Bestia triumphans« věnována je památce Jeho a věřící vyzývají se k modlitbám za nešťastnou Jeho duši.

Diváky, na den sv. Gotthárda 1897. *V. Mrštík.*

— K téže věci došel nás ještě tento přípis:

Vážený pane redaktore! V posledním čísle vážené Vaší revue obrací se p. Jaroslav Kvapil jménem spolku českých belletristů »Máj« proti tvrzení p. Viléma Mrštíka (v článku »Bestia triumphans«), že dotčený spolek manifest na ochranu pražských památek námi v dubnu r. 1896. vydaný nepodepsal, ačkoli mu manifest zavčas zaslán byl. Pan Jaroslav Kvapil vyvrací toto tvrzení a prohlašuje, že »Máj« tehdy »nic zasláno nebylo a že »Máj« tudíž ani nemohl se k projevu onoho manifestu připojit«. Lituji ze srdce, že musím toto vyjádření spolku »Máje« prohlásiti za nepravdu. Pravdou jest, co přítel Mrštík ve článku svém tvrdil: Manifest byl skutečně »Máji« zaslán. Vedl jsem tehdy celou korespondenci v záležitosti této a mohu tedy spíše, než kdokoliv jiný konstatovati, jak se věci měly. Když totiž vynikající členové »Máje« nám buď na dotaz náš vůbec neodpověděli (jako ku př. pan Ignác Herrmann) nebo podpis svůj pro příliš ostrou stylisaci manifestu odepřeli (jako pan M. A. Šimáček), nezbývalo mi, chtějícímu přese všechno, co se událo, prohlášení naše »Máji« k podpisu zaslati, nic jiného, než obrátiti se na některého funkcionáře onoho spolku, jenž manifest náš podepsal. Tímto funkcionářem byl p. V. Štech. Pan Štech skutečně manifest podepsal. Po několika dnech vyžádal si však exemplář, podpisem svým opatřený zpět, ježto, jak mi psal, rád by si prohlášení naše ještě jednou přečetl. Zaslal jsem bez váhání p. Štechovi jeho exemplář zpět, spolu však připojil ještě další výtisk manifestu s tou slušnou žádostí, aby jej ve spolku k podpisu vyložil.

Pan V. Štech, jenž prostým dopisem podpis svůj udělil, odvolal jej hned po té rekomandovaným listem a uvedl pro toto svoje rozhodnutí důvody čistě osobního rázu. O exemplář, jejž jsem mu pro »Máj« zaslal, se však již ani slovem nezmínil. Přes to nemohli jsme nikterak předpokládati, že by p. V. Štech exemplář jemu pro spolek zaslaný tomuto nepředložil a musili jsme tedy nutě za to míti, že manifest ovšem »Máji« předložen byl, že však korporace tato nikterak neviděla toho nutnost, promluviti závažné slovo své jednou také v otázce skutečně eminentně umělecké. Nás tedy vina stihnouti nemůže. My jednali úplně korektně a jest to čistě vnitřní otázkou »Máje«, přiměti své funkcionáře k tomu, aby dopisy a tiskopisy jim pro spolek zaslané tomuto také skutečně předkládali. Že ostatně »Máj« se po čertech málo o celou věc staral, vysvítá i z té dojista charakteristické okolnosti, že ani později, když kde kdo k manifestu se hlásil, tato jinak hovorná korporace neuznala za dobré, zvednouti hlas svůj ve prospěch ohrožených památek staropražských. Pan Jaroslav Kvapil zmiňuje se v Zaslánu svém i o »České Stráži«, kde prý již loni táž výtka spolku »Máj« učiněna a jím odmítnuta byla. Prohlašuji, že jsem dotyčného odmítnutí v »České Stráži« nečetl, jinak bych byl paměti spolku »Máj« právě tak ochotně na pomoc přispěl, jako jsem to učinil teď. Zmíním se ostatně o celé věci ještě obšírněji při příležitosti vydání charakteristické korespondence v záležitostech manifestu, již chystám pro »Rozhledy«. Prosím, abyste, vážený pane redaktore, přijal výraz mé dokonalé úcty, se kterou jsem Váš

Jaroslav Kamper.

— K čl. p. V. Mrštíka došel nás ještě tento přípis p. **M. A. Šimáčka:** Vzhledem k druhé poznámce pod čarou na str. 639 14. čís. Rozhledů dovoluji si konstatovati, že byv vyzván podepsati manifest ve prospěch zachování starého rázu Prahy, odpověděl jsem ihned výslovně, že s obsahem plně souhlasím, s formou však nikoliv. Když potom manifest vyšel v denních listech a já viděl, že z původního jeho znění nejpříkřejší místa vypuštěna byla, přihlásil jsem svůj podpis bezodkladně. Výslovný můj souhlas ve věci, projevený ihned, jakmile manifest k podpisu mi byl zaslán, neměl býti — po mém mínění — v poznámce zamlčen. Takto ze znění jejího a hlavně z jejího spojení s větou, kterou doplňuje, vyplynuly již leckde výklady s pravdou se nesrovnávající, které přiměly mne k tomuto vysvětlení.

V Praze, 3. května 1897. *M. A. Šimáček.*

— **Jan Neruda ve feuilletonu Nár. Listů r. 1887 o pražské asanaci:**

Je to rozkoš! Já si teď prosedím denně hodiny a hodiny v páně Kaftanově »vltavském pavillónu«, piju si zde svou odpolední černou kávu, kouřím si svoje odpolední cigaro a duch můj se kolíbá po vlnách vířícího kolem mne velkoměstského života

a zrak můj se stápí v jas modrého nebe a v krásu velkého, rušného, vzorného města! Po vltavských mostech pohybují se různí lidé a rozmanité povozy, po Vltavě samé plují parníky a nízké obchodní lodě, skřípající jeřáby vyvážejí lodní náklady do četných pobřežních skladišť, pracujícího lidu všude jako mravenců — rozkoš!

Nu ano, proč bych si tam nesed'! Když mohou v Paříži lidé už počátkem února zasedat u stolků před kavárnou, když mohli v Berlíně už na masopustní ostatky popíjet bok a zahrát si »skat« pod širým nebem, když mohli už Vídeňáci pojíst »zwergspitz und lungenstrudel« v porozmrzlém Práteru, proč bych nemohl já, Pražan, napít se odpůldne kávy v zaskleném, pěkném pavillónu nad Vltavou! Vždyť to dělám s nejpříslušnější opatrností: na hlavě nemám sice ničeho, ale na nohou mi trčí bačkory a za zády mi praská buštěhradské uhlí. A pak už také čtenář, v mých očích věčně duchaplný, dávno prohlíd', že ta moje dosavadní dnešní řeč je jenom pražský »flanc«. Že všechno to »dělám« jenom v myšlenkách, ve fantasii, podle těch cenou po- i nepoctěných »rekonstručních«, »assanačních« inženýrských plánů na předělání pražského Starého a Josefovského, bývalého Židovského města. Když si hraje slavná obec, když si hrajou páni inženýři, proč pak bych já si nehrál — he?!

Sedím tedy v páně Kaftanově »vltavském pavillónu«, natahuju z něho nohy na páně Hurtigovo nábřeží (protože je o osm metrů širší než Kaftanovo) a dívám se do budoucnosti zmíněných pražských měst. Tuze pěkná budoucnost! Tuze pěkné plány! Nevyrovnají se arci ani jedinému ze starých plánů, kteréž jsem už já sám měl s Prahou (připomínám zde jenom velkolepou moji myšlenku na přetvoření Petřína v obrovský Slavín), ale ještě ujdou. Jen že se bojím při své nedočkavé náture, že se jich provedení ani nedočkám. A že je hlavní mojí obavou, nežli se to Židovské město tedy zboří, že v něm Židů už ani nebude. Tak na koho se vlastně bude pak to město bořit?

Ovšem mají všechny tři cenou poctěné plány, jakož jsem už mírně naznačil, také některé závažné vady svoje. Předně mají, myslím, příliš málo nábřeží A za druhé mají rozhodně málo mostů — všechny dohromady jen asi čtyry! Já kdybych byl purkmistrem, dal bych nastavět po Praze samé nábřeží a po Vltavě samý most! Jeden za druhým, kamenný, železný, dřevěný, obloukový, do špičky se pnoucí, šedivý, bílý, červený, modrý, že by Praha musela v nich vypadat jako panenka »v pěkném šněrování«. A člověk že když by jedním přešel a k vůli změně nějakých dvacet kroků po břehu učinil, mohl by pak ihned zase zcela jiným mostem přejít zpátky — od pondělka do soboty že by měl co dělat, než by se jimi všemi přebral od Bráníku až k Troji! Co by tu bylo krejcarů pro obecní důchod! Mnoho-li by pražských občanů mohlo se stát výběrčími! A jak široké pole pro vynalezání »kontrolních strojů«!

A pak mají ty plány ještě společnou vadu — nerad to říkám — společnou vadu nemužnosti. Po čertech málo kuráže je v nich! Páni inženýři pochopili sice přední architektonickou zásadu při moderní rekonstrukci starých měst, já jim toho neupírám; oni velmi dobře vědí, že nejhlavnější věcí je bořit, a každé místečko v městě, které je zastaveno, že by se mělo vlastně červenat za zcela pochybenou existenci svoji; ale oni neprovádějí dosti rozhodně to, o čem tedy tak dobře vědí. Když spočítám oba plány prvními cenami poctěné — a z těch prý sesadí obec plán svůj konečný — tedy smíme doufat jen ve zmizení Křižovnického kláštera (i s kostelem a pivovarem), kostela sv. Salvatora, Vlašské kaple, paláce Kinského, německého divadla, staré židovské radnice i s prastarou sousedící synagogou, starého židovského hřbitova (jehož »starožitnická cena je velmi problematická«), nové synagogy v Dušní ulici a ještě některých maličkostí jiných. A přece musí každý jen poněkud chladně soudící pozorovatel přiznat, že stejně na př. i palác Klam-Gallasův, chrám Týnský, Prašná brána, kostel a klášter sv. Jakuba a celá řada jiných ještě budov starých »stojí člověku v cestě«, že vadí volnému postupu vzduchu, světla atd.! Arci, v tom směru by pomohla jen co nejrozhodnější regulace zcela. Měli jsme, upřímně řečeno, na ni už trochu naděje. Chýlilo se teď právě k válce, k velké, obrovské válce, jaké svět ještě neviděl a také nikdy více neuvidí«, a každý tiše doufal, že válečných dobrodiní stane se jednou účastna tedy i naše Praha. Ba my quiničtější jsme si věru připomínali až i samo »Proroctví slepého mládence«, že jede těžký forman od Bílé Hory, u nynější Strahovské brány třikráte bičem práskne: »Tadyhle stávala Praha!« Avšak bublina splaskla, války nebude žádné, a my m musíme být i za ty drobty teď vděčni, které nám podávají pánové Hurtig aftan — zaplať jim to nebeský pánbůh! Ach — ty krásné »assanační« doby se nám asi nenavrátí, o jakých vypráví Tomek, že býval v Praze jeden dům na Vyšehradě, v dům na Hradčanech, několik chatrčí sem tam dole podél řeky, a pak už pranic více!

Jak kurážně, s jakou pravou žurnalistickou hrdinností zaznělo slovo neznámého mně pana kritika v našich »Národních«, který rozepsal se o těch »assanačních« plánech a hlasitě, mužně pronesl: »Postrádáme věc jednu na těch plánech — p r o d l o u ž e n í V á c l a v s k é h o n á m ě s t í a ž k n á b ř e ž í!« Totiž — aby tomu čtenář dobře porozuměl — prodloužení přes samý střed Starého města, tak že by myšlence té, nikoliv ovšem nové, ale věcně krásné a smělé, padla v oběť na př. i Staroměstská radnice (»starožitnická cena velmi problematická«). »Představme si,« praví muž ten celý, »tuto třídu ovroubenou po celé délce a po obou stranách elegantními arkádami (jinak podloubím) s terasami nad nimi, s nádhernými krámy« . . . »představmež si zdánlivou jednotvárnost a délku prospektu, umírněnou a oživenou boskety a hermami uprostřed« . . . atd. atd.!

Ano, představmež si! Na jednom konci té třídy pohled na Museum. Na druhém konci pohled na smaragdovou Letnou. A to dvoje podloubí dlouhé, dlouhánské! Já mám podloubí nesmírně rád. To byste viděli, jak by zasáhlo do života společenského, jak by se nám stalo důležitým, všem třídám, každému stáří! Drobná mládež mohla by se kolem pilířů honit, hrát si na babu. O něco větší, na cigaro ale ještě nedorostlá, mohla by se profesorům a katechetům výtečně uhnout. Zcela dorostlá ale mohla by tu mít přímo nevyzpytatelná randíčka svoje »u 222. pilíře v levo« . . . »mezi 700. a 800. pilířem v pravo«. Žádné by jí nezmoklo to rande, žádné srdce by se nezarmoutilo, žádná nerozešla láska. Panička, která by znala zálibu svého manžela na podloubí v pravo, objednala by si svého milého prostě na druhou stranu. Dlužník, který by byl slíbil, že přinese ve čtyry hodiny desítku v levo, řekl by, že se zmýlil, že čekal do sedmi tamhle na straně pravé. Atd. atd. — podloubí ať žije!

Byla by to krása! Arci, nábřeží by tam nebylo žádné! A most také ach žádný! Což pak — nemohlo by se také m n ě udělat něco k vůli a vést kus Vltavy (nebo třeba Sázavu celou) přes Vinohrady kolem Musea tím pyšným prospektem dolů? Pak by tu mohlo být vedle dlouhého podloubí také ještě dlouhé nábřeží pěkné! A z jedné strany na druhou mostů také zase šněrování celé!

Vždyť já to ani nemyslím k vůli s a m é m u s o b ě! Věřte mi — já na sebe nemyslím vůbec, já se starám jenom o potomky, o všechna ta pokolení příští! Toho byste si měli vážit na mně, to je ode mně pěkné, tuze pěkné — sám to musím říci!

Tím pěknější ale, vzpomeneme-li si, že já sám ani žádných svých potomků nemám! Pane bože, kdybych se byl takhle oženil a měl tedy vlastní svoje děti — jaký to otec, jaká znamenitost, jaká velebnost — ale nechme toho — člověku přecházejí až oči!

— **Kdo řídí literární přílohu „Národ. Listů“?** Veřejnost má zajisté jistý zájem, věděti kdo do této přílohy vpašoval 8. t. m. tuto reklamní zprávu nakladatelství p. Vilímkova: »Marcel Prévost, Julinčiny vdavky. Přeložil F. S. Procházka. Autor rafinovaných nervosních, pervezních »Polopanen« zahalil tentokráte svoji Musu v bělostnou řízu dívčí nevinnosti . . . Slečna de Givernay jest dívka naivní, prostá, nezkažená, ale bystrá, jak náleží zvědavé a všetečné stvoření, jež sama o sobě praví, že »není zcela nevědomá«. Jen že její »vědomosti« jdou jen tak daleko, že se jí zdá situace její ukrutně zajímavou a že osnuje ve své fantasii plán, kterak se zachová po svatbě ke svému manželi . . . Vše vypravováno s laškovným humorem, jenž nikde nepřekročuje způsob vyjadřování řádně vychované dívky. Autor dovedl se znamenitě vpravit v pitvorně naivní tón dívčího deníku, tak že celek činí dojem pěkné humoresky.« »Nár. Listy« neměly ani slova při útoku p. Vilímka a jeho koncesovaných kollegů na literaturu. Ani nepíply. Bouře se přehnala a »Národ. Listy«, první z pražských denníků, dovolují l e h t a t i, d r á ž d i t i a s v á d ě t i čtenářstvo k p. Vilímkovým Julinčiným vdavkám.

— **Das geistige Deutschland.** Z Berlína rozesílány jsou po českých výtvarnících dotazníky po biografii pro dílo s titulem shora uvedeným. V Berlíně zaspali nejméně půl století. — My právem si stěžujeme na nedostatek informace ciziny. Nechť alespoň ti, jimž se toho vyzvání dostalo, dopíšou berlínskému nakladateli, že Čechy již ne- k bundu.

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 1. června 1897. Číslo 17.

O naší době a její mládeži.

Prof. Harald Höffding.

Jest těžko poznat sebe sama a neméně těžko poznat svou dobu. A přec vede nás k tomu přirozený pud a je to nutné, chceme-li se přesvědčit, s jakými prostředky a silami pracujeme. Pro toho, koho životní činnost uvádí mezi mladé, kteříž mají započíti svůj vyšší duševní vývoj, jest především záhodno, aby uvážil jaké příznivé nebo nepříznivé vývojové podmínky doba podává. V určitém pojetí jest nejsprávnější měřítko, jehož možno použiti na dobu, toto: poskytuje celou svou povahou, svým vládnoucím myšlenkovým směrem, svými socialními poměry dobré podmínky k vývoji mladých? — Pozorování, s nimiž zde přicházím, činí pouze nárok jakožto mé osobní dojmy.

Vyšla z bezděčného srovnání poměrů, jak se nám nyní podávají a jak se podávaly, když jsem sám asi před čtvrt stoletím byl studentem. Když jsem byl některými přáteli žádán o příspěvek do listu, který založili, napadlo mně zaznamenat tato pozorování, která jsem v poslední době několikrát ve studentských schůzkách vyslovil. — Sezná-li se, že se příliš zdržuji u stinných stránek současnosti, nesmí se to vyvozovati z toho, že jsem tak sestárl, že jsem nabyl libůstky stáří, chválit minulost. Odvozoval bych to spíše z toho, že velmi často mívám příležitost s neklidem a zkormoucením zdržet se u vnitřních a vnějších obtíží pro zdravý vývoj mládeže za našich dnů.

Naše doba jest dobou o d p o r ů. V theorii i v praxi vznikají odporující si principy ve svých nejkrajnějších podobách. Vidíme princip autority vystupovat v tak jasné a sebevědomé formě, jako nikdy před tím, v dogmatu o neomylnosti papežově. Jako protiklad k tomu setkáváme se méně jasným a sebevědomým povznášením volného zkoumání, podmíněného práva zkoušeti a zkoumati vše a uspořádati si život a idovat víru na tom, co přestojí zkoušku v tomto zkoumání. V soci- ·n okrsku slyšíme na jedné straně o požadavku nepodmíněného a individua, žíti život jak samo chce, tak že se zasahování společnosti na minimum, avšak neméně silně vystupuje s druhé strany pře-

svědčení, že život a jednání jednotlivcovo v každém bodě jsou spleteny se životem společnosti a rodu, jsou jím neseny a také samy ho nesou, tak že nejmenší a nejskrytější jednání může míti velký význam pro celou společnost. Jedna velká válka stíhá druhou; boj prohlašuje se za článek božského pořádku světového; a zároveň pořádá se život stále mírněji a měšťáčtěji a apoštolé a přívrženci věčného míru ženou se odevšad stále četněji. Pesimismus byl vysloven s energií a důsledností jako nikdy před tím, kdežto na druhé straně zákon vývoje a pokroku stal se vůdčí myšlenkou jak ve vědě tak v životě.

Naše doba jest dobou rychlého vývoje aneb v každém případě rychlých změn. Spěchá se vším. Je to praktická doba. Nespokojuje se s idejemi, nýbrž chce jich použiti v praxi. Chce něco hmatavého a positivného a naučila se oceňovati vnější statky. Nestará se tolik o víru jako o činy. A též v okrsku idejí a myšlenek musí se postupovat rychle v před. Celý lidský svět jest nyní v tak těsné spojitosti, že nové, sotvaže jen vystrčí hlavu, stane se známým celému světu. Myšlenky nejen současnosti nýbrž i minulosti obracejí se v populární formu. Naše doba jest dobou popularisování. Nesmírný poklad představ stal se přístupným širokým kruhům. Řečí i písmem činí se vydobyté zkušenosti pokolení přístupnými všem. Ve vzduchu vězí nyní mnohem více než dříve. Není potřebí, aby si každý sám pro sebe pracně razil cestu; myšlenky podávají se nám úplně hotovy jako vzduch, jejž dýcháme. Jest to zlatá doba žurnalistiky.

Je-li tato charakteristika správna, trpí naše doba vnitřními odpory. Velké protivy a rychlý vývoj zdají se navzájem vylučovat. Snažíme-li se provést nějaký princip až do nejkrajnějších důsledků, než ho uznáme, zdá se k tomu býti třeba dlouhé a klidné myšlenkové práce, tiché oddanosti do moci ideí; avšak proti tomu staví se požadavek rychlých výsledků a praktický smysl pro věc. Praktický život jest nucen k stálým kompromisům; obrousí extrémy, než jich může užit ke svým službám. Následek toho jest trapný pocit roztržky mezi přísnými požadavky principu a tím, co vyžaduje chvat okamžiku a dané poměry. Lehko z toho plynou buď přepjatá a fantastická činnost nebo blaseovaná a skeptická resignace. Anebo — a to není tak málo častým — zbudou z velkých principů pouze velká slova; ozývají se jako válečný pokřik za denního boje, často v trapné potýčce s duchem a směrem, v němž boj jest veden.

Nemyslím, že chybuji, domnívám-li se, že tyto charakteristické známky nevystupovaly tak silně v popředí před čtvrt stoletím. Byla daleko větší jednorodost ve způsobu myšlení. Jakýsi společný kruh náboženských, sociálních a politických představ vítal dospělou mládež a jim samým bylo ponecháno najít prameny, z nichž vytékaly nové a odlišující se proudy. Vývoj mohl se před se bráti stejnoměrně a klidně, ve větší harmonii mezi jednotlivými individui a ve větší souvislosti s přežit
Jednotlivec musil podnikat zvláštní boj, aby se odtrhl od tradic a st
ho to trpkou práci, aby dospěl k novému a pevnému přesvědčení. Av
měl výhodu, že použil svých sil, a to, co měl, bylo vydobyto vla
silou, poklad to, jenž se nemohl promarnit, protože se stal částí vla
jeho přírody. A co se týče těch, kteříž se přidržovali zděděné

toto zděděné tak málo určitě vypracováno, bylo tak prostranné a elastické, že individuum našlo tu nikoliv nepatrný volný prostor. Zděděné nestalo se heslem. Neozýval se ještě rozkaz pevného přimknutí článků, ani zostření vojenského hesla. Ani nejednalo se tu o to, aby se stůj co stůj toho zbavili. Byla větší bezpečnost a klid v myslích.

Mladí, jichž vývoj má nyní začíti, potkávají se hned s řadou vnitřních zápasících programů, mezi nimiž mají voliti. Nevyhnou se volbě, i kdyby se přidrželi předaných názorů, konservativních, náboženských, sociálních a politických idejí; aneb trpí v každém případě těmitéž nepříjemnostmi jako při chvatné volbě. Zděděné stalo se nyní samo extrémem, zápasící mocí na bojišti, není již širokou, prostrannou, poddajnou formou, která dopouštěla tolik volného místa. Aniž jest si toho vědom, má jednotlivec hned pevný názor. A jako lze těm, kdož se drží konservativní stránky, lehce zabrániti účastenství na klidu a pohodlnosti zděděného, rovněž nenabývají ti, kdož volí radikální program, tak snadno účasti v radosti a zisku vlastní práce. Neboť také tento program jest blízek toho, státi se tradicionelním. Vězí již ve vzduchu, když se jednou pohybujeme v určitých kruzích, a může být vdechován stejně tak bezděčně a se stejně nepatrnou vlastní působností jako program protivný.

Doba není příhodna pro klidný samostatný vývoj, v němž by vlastní přesvědčení vyrůstalo svým pomalým vzrůstem, aby nebyla rostlina každým okamžikem vytrhována, jak vyrostl její kořen. Zde jde o jakousi chtivost kořistiti. Jedná se o to, zaopatřit si pokud možná nejvyhraněnější přesvědčení a sice pokud možná v nejkratší době. Kde názor jest zjednán vlastním přičiněním, tam není pouze získána cena, jakou tento v sobě má; nýbrž tam jest připravena i půda k zdravému budoucímu vzrůstu. Avšak ať zasáhneme kamkoliv, poněvadž jsme strženi do hotových stranických skupin toho okamžiku, vždy ztrácíme lehce schopnost k hlubšímu osobnímu vývoji a získaný názor zmizí v každém případě stejně lehce a tak rychle, jak přišel.

Rozdělení ve strany podporuje jakýsi fariseismus mínění. Jako fariseismus jednání soudí pouze podle vnějších činů, tak soudí fariseismus mínění jen podle hotových mínění, aniž se ptá, jak byla tato zjednána a kolik osobní práce v nich spočívá. Přehlíží se, že jest tu něco, co leží hlouběji než všechna mínění a jednání — smýšlení, vnitřní život osobnosti, z něhož vyplývají všechna pravá mínění a jednání, a které proto především nutno udržet svěžím a zdravým.

Přehlíží se konečně, že přímá cesta není vždy nejlepší. Přesvědčení jest často nejdůkladnější a nejpevnější, když se opírá o vlastní zažitou zkušenost a o praktické vyzkoušení protivného názoru. Jen tehdy můžeme míti pravý pojem o tom, oč se jedná. Není to žádná nahodilost, že jsme zakotvili tam, kde nyní stojíme, a že to, co bylo skutečně cenného v protivném názoru, jsme mohli si vzít sebou. Nastupuje upřímnost v přimknutí ke konečnému názoru, kterého nelze dosíci tam, kde začínáme na holé půdě. Helga praví u Björnsona:

> Má duše byla získána pro krále Sverra věc
> za tichých dnů mezi nepřátely hrdiny.

Avšak v moderním závodišti nemáme času na tiché dny a začínat v protivném táboře počítá se rádo jen za omeškání. Nevidíme, že nové čím jest zuřivější, tím jest důležitější a že ssaje potravu stálým vytloukáním se ze starého a uchováváním toho, co silného a cenného toto obsahovalo.

V poměrech, kterých jsem se zde dotkl, vidím velké obtíže pro zdravou sebevýchovu mladého pokolení. Avšak nejsem pesimista. — Považuji právě v naši době to za velké a dobré, že protivy se zostřují a že život pospíchá. Předcházející doba trpěla mezi jiným přílišnými dvojsmyslnostmi a dopřávala si času. Tichých dnů bylo často užito k nečinnému snění místo k práci. Než k nynějšímu vývinu patří již, aby se pohyboval mezi odpory a nechal vystupovat rozdíly, které se dříve uplatniti nemohly. Nemůžeme se obejíti bez této zvláštnosti a musíme ji míti stále na očích. A toť samo v sobě dobro, že nyní lze snadno učinit si známost s velkými ideami; pokušení ostati pouze při zběžné známosti jest jen stinná stránka Chyba naší doby jest chybou její ctnosti. — A neobávám se, že mládež naší doby podlehne těmto obtížím. Věřím, že má dosti odvahy a vážnosti, jen když její pozornost bude upřena na nebezpečí jí hrozící. Ani prázdné proklamace, ani lehkomyslný posměch nebudou nadále pro ně dostatečnou potravou. Naučí se užívat svých sil a pozná, že jen takto možno se státi hodným pravého a trvalého pokroku.

Naše probuzení.

Napsal dr. Zdeněk V. Tobolka.

1. Otázka, jaké ideje vedly naše buditele při jich práci, dostala se opravdově na přetřes posledními pracemi prof. T. G. Masaryka.*) Nové jeho hledisko vyvolalo několik menších odpovědí, a jednu větší od prof. Kaizla:**) Dva tábory rozložily se proti sobě: Jeden, prof. Masaryka, jenž hlásal, že Dobrovský, Kollár, Palacký a Havlíček za ideál svůj a českého usilování národního měli náboženský ideál bratrský, a že »vědomě pokračují na dráze nastoupené Husem,« — druhý, jenž odpírá a vytýká, »že p. Masaryk dráhy vývojové, jež našemu probuzení pro futuro otevírá, už předpokládá pro praeterito«, a jenž staví slovy Kaizlovými opačný názor svůj: »Já vidím v probuzení našem neobyčejně velikou sílu myšlenky nacionální, vidím i osvícenskou liberálnou humanitu, ale té bratrské, nábožensky založené, všecku plnost života obepínající humanity vidím i při buditelích samých velmi poskrovnu — skoro nic.«

Oba tábory hledí získati pro své přesvědčení. Pokud přiklonění bylo by k té neb oné straně oprávněné, chceme uvažovati v následujícím.

2. Jos. Dobrovskému velmi často se vytýká, že pochyboval o živoucnosti našeho národa. Názor ten není správný. Dobrovský nepochyboval

*) Česká otázka (1895) — Naše nynější krise 1895 — Jan Hus (1896).
**) České myšlenky. V Praze 1896.

o tom, nýbrž byl přesvědčen, že národ český dokonal, a že by bylo marnou věcí, podnikati kroky k jeho vzkříšení. Nasvědčuje tomu nejen rozhovor jeho roku 1825 s Palackým a hr. Kašparem Šternberkem, ale i celá jeho činnost literární. S přáteli dopisuje si téměř výhradně nečesky, knihy své nepíše jazykem českým a r. 1810 zřejmě vyznává: »Kdybychom se v literární republice na společné spisovní řeči slovanské snésti měli, hlasoval bych často proti Čechovi t. j. proti sobě.« Toto přesvědčení Dobrovského, tuším, bylo i jedním z prvků jeho silného vědomí slovanského, jež celou svou činností tak skvěle potvrdil.

Na vysvětlení a k omluvě přesvědčení Dobrovského dá se uvésti ne přesvědčení totožné ostatních našich buditelů, nýbrž pochybování Jungmannovo, Šafaříkovo a Kollárovo. Všichni ti neměli určitě zodpovědnou otázku: vzkřísí se náš národ nebo ne? A k nim družili se i jiní. Pochyboval Palacký, pochyboval i Havlíček. »Věru, že dlouho to trvalo,« vyznává onen dne 14. června 1868, »nežli jsem nabyl pevné naděje a víry v trvalé vzkříšení. Víra tato je teprv skutek posledních let, která mne přesvědčila, že národ náš, který živ býti chce, také živ bude.« Havlíček pochybnosti své o budoucnosti národa českého projevil r. 1844 v době prvého mládí v Dumce batelovské a r. 1851 znovu zoufal: »Věru, když je tak vidím, tu teprva začínám pochybovati o naší budoucnosti.«

Že přesvědčení Dobrovského a pochybování ostatních křísitelů není totožné, nejlépe nasvědčuje jejich činnost. Uvedl jsem již, pokud Dobrovský užíval jazyka českého. Jest jisto, že tak k češtině nechovali se ani Jungmann, ani Kollár, Šafařík, Palacký a Havlíček. Ti zápasili v nitru svém, u nich objevoval se velmi často, abych tak řekl, jakýsi »radikalismus«. Dobře ilustrují to slova Palackého r. 1825: »Já aspoň, kdybych byl třebas cikánského rodu a již poslední jeho potomek, ještě za povinnost bych si pokládal, přičiniti se všemožně k tomu, aby aspoň čestná památka po něm zůstala v dějinách člověčenstva« Podobně psal r. 1822 Kollár: »Smrt nebo vítězství, jen neustaňme v počatém boji! . . . Aspoň jsem světu ukázal, že jsem za spravedlivou věc bojoval«, a rok před ním Šafařík píše: »Pročež se držme a bojujme boj statečný, buďto že zvítězíme nebo padneme spolu, věncem nebo čelo nebo hrob svůj zkrásíme«. Řeč svou na sjezdu slovanském dne 2. června r. 1848 zakončil Šafařík: »Buď vítězství a svobodné národství, buď čestná smrt a po smrti sláva.«

3. Nezdá se mi býti správným tvrzení, že se v době t. zv. probuzení národnost ještě nepojímá tak určitě a výlučně s hlediska jazyka jako dnes. V době t. zv. probuzení hleděno bylo především jazyka, který pokládán byl »jako květ štěpu národnosti, z kterého květu plodův se nadějeme užitečných« (J. Jungmann), nebo za zrcadlo, v němž se duch každého národu co nejvěrněji, nejzřetelněji obráží, zračí, objektivuje »(Šak). Byla to zcela přirozená věc, že chápali se buditelé vnější známky odnosti, již viděli hynouti. Vždyť »živ jest národ ten, jehožto jazyk la nepošel« (J. Jungmann). Proto jazyk zachránit bylo přední úlohou itelů. Dotvrzuje to hojný počet obran jazyka českého. Brání jazyk ký r. 1774 Fr. Kinský, r. 1783 J. K. Thám a Hanke z Hankenšteina, [19] Rulík, r. 1812 Fr. Tomsa, r. 1841 J. Kollár, r. 1845 F. E. Kam-

pelík, J. Jungmann a j., ba i Havlíček r. 1850 uveřejňuje v »Slovanu« svůj článek »Bohuslava Balbína obrana národa slovanského, zvláště českého« a tím dává na jevo asi to, co r. 1865 řekl Palacký: »Vzdělání mysli bez vzdělání řeči jest holý nesmysl a ušlechtění jazyka jest podmínkou ušlechtilejšího života duchovního.« Ani Palacký tedy, který se snažil »od počátku odvoditi mysli od forem jazykových k naukám věcným, ke vzdělanosti novověké vesměs« nepovažoval při národnosti jazyk za něco druhotného

V době t. zv. probuzení vydávají se mluvnice jazyka českého od J. Nejedlého, A. V. Pařízka, V. Hanky, Fr. Novotného a j. J. Zeberer, Fr. F. Procházka, Fr. M Pelcl činí pokusy o české slovníky. R. 1808 tiskne slovník J. K. Thám, před tím r. 1789 F. J. Tomsa, r. 1821 Dobrovský a konečně Jungmann, jenž hojně používá při tom pomoci Šafaříkovy. Palacký 6 listopadu 1832 oznamuje Šafaříkovi, že subskribcí několika pánů bezejmenných pojištěn mu jest na pět let důchod prozatím 350 zl. ročně, žádá, aby již napotom psal jenom po česku. První doba t. zv. probuzení hlavně chápe národnost s hlediska jazyka, a ji právě proto nejvíce naplňují také spory o pravopis a prosodii. Až k r. 1848 buditelé domáhají se zvláště literární rovnoprávnosti jazykové, od roku 1848 přistupuje k tomu ještě pevné úsilí o politickou rovnoprávnost jazykovou.

Mimo tato fakta, správnosti našeho tvrzení, tuším, nasvědčují i výslovné výpovědi našich buditelů. Jungmann r. 1843 sděluje A. Markovi: „Posavadní snažení Čechů na poli vědeckém bylo podáním některých potřebných slov připravovati cestu jakékoli povstati mohoucí české filosofii, nebo aspoň českému vzdělání věd a umění, kteréž vzdělávání, jakož nyní věc stojí, bez nějakého vědeckého slohu a bez jistých názorů zdá se býti nemožné.“ R. 1850 pak Karel Havlíček hlásá v „Slovanu“: „Úkol náš byl tedy dvojnásobně těžký: v národním ohledu musili jsme bránit němčině, v politickém musili jsme hledět, abychom proměnili císaře absolutního v konstitučního. Na papíře se nám nyní již obojího dostalo: jsme pod vládou konstituční, listina ústavní prohlášena jest, na svolání sněmů se čeká, národní rovnoprávnost pojištěna jest nám slavnými sliby, na úředních pečetích, v zákonnících stkví se vedle němčiny náš jazyk nyní již co bratr předešlé paní své. V životě samém ale máme až posud absolutní vládu, a němčina všude ještě i v pouze českých krajích jest panující,“ a o něco níže pojem národnosti definuje: „Národnost znamená u nás, aby tam, kde národ náš bydlí i vláda byla česká a aby se užívalo jak při soudech, tak při úřadech a při všech veřejných příležitostech jazyka národního, aby čestí úřadové nejen k lidu, nýbrž také vždy mezi sebou až do nejvyšší instance užívali národního našeho jazyka. Když to bude, rozumí se všechno ostatní, totiž užívání jazyka ve školách, v církvi, v občanském životě, v literatuře samo sebou.“

4. Tábor profesora Masaryka tvrdí, že v otázce ideálu českého u lování národního, usilování obrodního, Dobrovský, Kollár, Palacký, H vlíček navazovali na „náboženský ideál bratrský“. Věta tato není do určitá. Bratrství prodělalo několik fásí, od sebe valně se lišících; kterou z nich navazovali naši buditelé? Tuším, že pomůckou k vyjasní

mohl by nám sloužiti čl. 80. České otázky, kdež se poukazuje na Chelčického jakožto lepší vzor českého člověka, a výklad Času ze dne 8. února 1896 k „České otázce", kde se tvrdí, že v otázce násilí za Chelčickým šli Palacký i Havlíček. I mohli bychom se tudíž domnívati, že dle theorie prof. Masaryka naši, výše jmenovaní buditelé, navazovali na ideje Chelčického. Ale ani to nebylo by dosti správným. Vždyť prof. Masaryk ukazuje, že také Dobrovský, Kollár, Palacký, Havlíček vědomě pokračují na dráze nastoupené Husem, a konečně při Kollárovi uvádí i citát o Komenském, v jehož duchu přál si Kollár pokračovati. Nezbývá v této neurčitosti nežli o každém z těchto případů zmíniti se zvláště.

5. Dříve však nežli tak učiníme, jest třeba osvětliti, pokud jest oprávněna uváděná možnost, že by vzpomínky na učení bratrské mezi lidem byly působily na ideje našich křisitelů. Výsledky práce dr. A. Rezka v knize „Dějiny prostonárodního hnutí náboženského v Čechách od vydání tolerančního patentu až na naše časy" dávají nám k otázce té odpověď následující: „Lid po akatolicku smýšlející, bez vůdců a rádců jsa, dával se v hloubání biblická a ve čtení pietistických traktatů, které neustále do Čech přicházely, a konečně následkem zanedbanosti ve vzdělání, v nouzi a v bídě jsa postaven, dospěl až k víře ve věštby a proroctví! Ze starých názorů Jednoty nezbylo nic více, leda jméno, pod nímž zhusta již se krylo něco zcela jiného." A na jiném místě čteme: »Setkáváme' se toho času (za vlády Marie Terezie) se zjevy neobyčejnými. Na jedné straně positivní náboženství mělo býti zničeno filosofickými soustavami anglických osvícenců a deistů, jichž nejzazší následovníci na kontinentě (jako 1735 J. E. Edelmann) bezohledně psali, aby vyhuben byl „koran" křesťanský, a prohlašovali, že není nebe ani pekla, ani boha ani ďábla, že celé dějiny narození, života i smrti Kristovy jsou pouhou bajkou, kněží že mají býti ze světa vyhnáni, a za jediné náboženství prohlášen hlas vlastního svědomí. A na druhé straně, v téže chvíli, positivní náboženství hynulo úplným nedostatkem všeho vzdělání a rozumného vedení. A ten případ byl v Čechách, kde země válkami velice byla vyhubena a lid obecný nedostatkem financí, spořádané správy, far i škol spustnul nad míru. V oblibu u něho vešlo pověrečnictví: v hadačství, čarodějství a ekstatických řečech lidí na rozumu pomatených viděl „ubohý poddaný" věštce své. Kotter a různá jiná proroctví byla hledanou četbou; doslova věřeno všemu, co tam stálo. Na vývoj blouznivých idejí náboženských tento stav obecného lidu nabýval velikého vlivu. A poněvadž došlo se touto cestou co do pojímání základních vět náboženských zrovna tam, kam současně dospívalo také osvícenství XVIII. věku, bájeno mnoho o vlivu Voltairianismu na sedláky české! Ale genese prostonárodního hnutí náboženského ukazuje, že došlo se v Čechách do bludiště atheismu nebo mystického pantheismu ne pro přílišnou učenost, nýbrž pro velikou nevzdělanost a zanedbanost lidu našeho a tedy cestou docela ačnou.« — Že na základě uvedených výsledků bádání možnost o působení vzpomínek na ideje našich buditelů v tom smyslu, jak by někteří ábora prof. Masaryka tomu chtěli, jest málo pravděpodobná, pozná, ším, každý na první pohled.

6. Chelčického myšlenka, která nejpředněji značila nauku jeho, jak

napsal Palacký, a byla jeho vlastní, bylo naprosté zamítání práva k válčení, ba i práva ke trestu smrti mezi křesťany. Chelčický o násilí soudil tak, jak vypravuje nám písmo svaté o Kristovi. Kristus hlásal trpět, násilí neužívat vůbec, a meče nebrati ani v tom případě, kdy jde o život, a kdy se jen bráníme. „Já pak pravím vám: Abyste neodpírali zlému. Ale udeří-li tě kdo v pravé líce tvé, nasaď jemu i druhého", (Matouš V. 39.) a k učedníku svému, který udeřiv služebníka nejvyššího kněze, uťal ucho jeho, řekl: „všichni, kteříž meč berou, od meče zahynou (Matouš XXVI. 52.). Tyto příkazy Ježíše Krista připomněl Chelčický, když v Čechách byla válka husitská ještě nedokonána. „Žižkovati" odporuje přikázání „nezabiješ"! A jestliže kdo tvrdil opak, nebyl dobrý křesťan. „Falešní proroci to byli, kteří uvedli to množství lidu, aby ve jméno Ježíšovo mordovali lidi, statky jim brali, domy pálili". Pokud Bůh neodvolal přikázání „Nezabiješ", tak soudil Chelčický, není možno lidi zabíjeti, není možno užívati železa ani v tom případě, kde jde o život, nýbrž je třeba trpět. Trpěti křivdu je povinnost.

Že jen tak učení Chelčického o násilí se má rozuměti, poznati lze i z diskuse, která vyvinula se na počátku válek husitských. Mistři totiž a bohoslovci v Praze prohlašovali dovolení k boji, kdyby nadešla nejvyšší potřeba k zachování života, kdyby nepřítel ukrutný vyhladiti chtěl věrné křesťany hrubým násilím a nebylo by spůsobu jiného, jímž by tito zachování býti mohli; v této nejvyšší potřebě, že bojovati mečem pro obranu vyznavačův pravdy netoliko se dovoluje, ale i nařizuje. Nálezem tím však nebyl spokojen a ve výkladu písma proti valné většině národa se postavil — Petr Chelčický.

7. A za Chelčickým v této tak charakteristické stránce jeho učení nešel ani Kollár, Palacký, ani Havlíček. Při Dobrovském nepodařilo se mi nalézti dokladů, že by s učením jeho v tom bodě byl souhlasil nebo nesouhlasil a tuším, že ani jeho slova „die züchtigen Böhmischen Brüder" nemohla by postačiti k nějakým závěrům, zvláště ne k závěrům pro prof. Masaryka příznivým.

Kollár odpor s učením Chelčického dal jistě ne jednou na jevo. Připomínám jen jeho báseň „Vlastenec", kde sotva radí k tomu, abychom trpěli i v tom případě, kdy nám jde o život.

Palacký učení Chelčického jako základ úsilí křísitelského zdráhal se přijati. „Zamlčeti však nelze, napsal, že učení jeho (Chelčického) mělo tu samou v a d u do sebe, kterou stíhal u zákonův světských, totiž že nevšichni lidé mohli jich plniti, ku př. založených na žebrotě a na platech, ježto prý nevšichni mohou žebrati ani platův míti: „nebo jsouce zákona žebravého, neměli by u koho žebrati, když by nebyl kdo dělaje, aniž by páni všichni býti mohli, by sedlákův nebylo". Tak nápodobně dá se namítati: kdo bude míti trpěti křivdu, když budou všichni lidé chovati se dle zákonův Chelčických a nebude nikde násilí ani pronásledování? Patrno jest, že zákonové tito, nedavše se upovšechniti, nehodili se pro celek společnosti lidské, ale již od původu svého hleděli k menší toliko částce její; neb sbor utlačovaných víry Chelčické předpokládal sbor utlačitelův, zůstávajících kromě víry. Také když moc světská připuzující, dle vlastního seznání učitelova, bylo zlé nevyhnutelné, neměli všichni

dobří vyhýbati a štítiti se jí naprosto. Učenníci a posobníci Chelčičtí nemohli uchrániti, aby odpor ten nevyskytnul se u veřejnosti, jakmile počtem a působením svým nabyli větší důležitosti ve společnosti státní." Co jen neurčitě Palacký v těchto větách vyložil, stává se jasným jinými doklady z jeho spisů. R. 1848 napsal: „Musíme býti hotovi, abychom, kdyby toho třeba bylo, násilí zahnali násilím," a zdá se, že daleko od tohoto mínění do konce svého života se Palacký neuchýlil. „Osudové lidští, píše v doslovu k Radhošti, neberou se vždy cestou přímou k cíli svému, nýbrž i oklikami, často krvavými: ale konečně přece minou se ho, ne-li dnes, aspoň zítra; jen setrvejme a držme se. Každý to uzná, že násilím nedodělali bychom se ničeho dobrého. Jest nás 5 milionův, obklíčených nepřáteli téměř odevšad; kdyby nás bylo 50 mil. a to svorných, nesměl bych ovšem tak mluviti."

Za Palackým, pokud se týče otázky násilí, šel i Havlíček. Rozlišuje sice v spisech svých obranu a násilí, ale Havlíčkova obrana je fakticky násilí. Nevěříme, že by válka, revoluce, nebyla násilím; při revoluci i válce vždy jest úmysl, při obou jest třeba přípravy. A válku obrannou i revoluci Havlíček připouštěl. Když Vocel odporučoval jen osvětu k nabytí blaženosti národa, Havlíček tomu postavil se na odpor. Hlásal: „Přesvědčeni jsme, že básník náš sám nejlépe cítí nedůslednosti a proti myslnosti, které by z pouhého a jednostranného bažení po osvětě povstati musilo. Kterak by pouhé světlo mohlo býti naším blahem ku př. bez statečnosti, bez moci národní, bez chrabrosti atd. Vždyť by každý surovec násilím zrušiti mohl celé štěstí naše a celou slávu z osvěty vyplývající, kdyby se nám statečnosti a jarosti nedostávalo k odporu protihrubé síle. V souměrnosti a harmonii musí být jednotlivé lidské vlastnosti a přesvědčen jsem, že pravý vzdělanec a nejučenější mudrc časem svým v nejvzteklejších bitvách účastenství míti může beze studu, nezadávaje tím pranic vzdělanosti své". Názor svůj o revoluci r. 1851 pak formuloval takto: »Revoluce jest jenom prostředek ke zbavení se od špatné, nenáviděné vlády, ale ona ještě není sama v sobě prostředek k založení a udržení dobré vlády. Tu věc musíme míti především na zřeteli. Revoluce každá jest sama v sobě neštěstí, ale tenkrát, když toto nevyhnutelné neštěstí udělá možnou cestu k budoucímu většímu štěstí, tenkráte musí každý moudrý tuto nehodu snésti trpělivě v naději onoho po ní následujícího blaha." A dále: „Také tak nebude nikdo moudrý dělati revoluce pro revoluce samé, nýbrž jen proto, aby na ně následovati mohla dobrá vláda, a kde nemám jistotu neb pevnou naději, že by po provedené revoluci se mohla zaříditi a udržeti dobrá vláda, tam jest hřích nad národem raditi neb působiti k revoluci, neboť uvalují na národ jenom nehody revoluce aniž mu mohou pojistiti jakých výhod z toho."*) Shrnuji-li na konec, přicházím k úsudku: Ani Kollár ani Palacký, ani Havlíček nešli za Chelčickým v nejcharakterističtější stránce jeho učení, otázce násilí.

(Příště dokonč.)

---

*) Více dokladů snesl jsem v článku »Pokud K. Havlíček připouštěl násilí;« Český Sborník strany neodvislé II.

Karel Toman:
Probuzení.

Do hlubin ticha a tmy modravé,
jež neztřísnilo vášně vzpětění,
(květiny čisté vonně kvetly tam)
vpad' výkřik krve v touze hladové,
surový výkřik krve.

Nadarmo spínáš ruce k modlitbám,
nadarmo lkáš k své matce, sirota.
Již všecko nadarmo! Jen poslechnout
ten hlas, to plání, jež ti žehne zrak
a žádostí dme ňadra.

Znáš pohledy, pod nimiž zardělá
se chvěješ, chtivé, dotěravé pohledy.
A chudoba tak tvrdá lůžka ustýlá!
I ve snách děsí hladem zoufalé!
Tak špinavě a sprostě!

Nech modlení. Stín matky zmučené
víš, jak ti drásal duši do krve.
Umřela, jako žlutá světice
a smutná vůně po ní ještě jizbou chví.
Ach, k čemu jitřit rány?

Již zapomeň. A směj se vesele.
Tvé ruce jemné nejsou pro mozoly.
Tvé duše čistota — eh, k smíchu, opravdu,
jen směj se, směj se, hezky vesele,
jen směj se Ji snad zdržíš v dáli.

Yavřinec Geer:
Nedělní odpoledne.

Das Leben ist so schön,
möcht' nie zu Ende geh'n.
Kuplet.

Na okně kývе se květ rudé fialy. —
Nedělní odpoledne. Večer usíná.
Uleha šero v pokoj. — Housle výskaly,
zvuk chvěl se v deštivý a svadlý pustý den.
»Ten život — krásný sen — —«

Naproti z hospody sem zaleh' zvuk veselé melodie
z pod hnědých kaštanů, jež vlhkem mokvají.
V skla okenní zběsilý liják bije
a orchestru zvuk trhá vítr v sten
— »ach, nebýt konce jen — —«

V lokále v Boudě nabito. Je dusno. »Zavřít dvéře!«
křik' někdo. — V kouři hovoří. — Ve hustém dýmu vzadu
v tyrolském kroji dámská kapella. Z nich jedna ku citeře
zpívá. — Pár lidí obrátí se. — Ticho; liják syčí ven. —
»Das Leben ist so schön«— —

To stará láska zpívá v chumlu par. —
Zrak svadlý vlhne při tom setkání.
Vzpomínka běží lásky mladých jar. —

— — »Věřte mi, — věř, jen Tebe, Tebe jen!« — —
Je láska krásný sen.

V okně na dlouhém stonku fial rudý květ
se kýve, rýsuje na šedé plachtě nebe. —
— Sjel bleskem pták. — Ve smutku chví se ret.
Dešť bije po skle, tluče do oken
a hlava padá v dlaň, ve smutný, pustý sen.

K. V. Šembera contra J. S. Skrejšovský.

Z pathologie politického života českého od J. Arbesa.

(Pokračování.)

Z dopisu sedmého vyjímáme:

»Pan J. S. Skrejšovský, který až dosud tolika pánům s prospěchem sloužil, za poslední doby několikrát rychle po sobě se přepočetl . . . Politické jeho renomé je bezmála to tam a zkázou tou ruku v ruce kráčí zkáza hmotná. Byly to nešťastné špekulace, do kterýchž se pan Skrejšovský pustil; byl by tak rád oposici českou, která bez toho je dosti ostrá, uvedl na jiné pole, kde by se byla jeho poručníkům co nevidět naskytla příležitost loviti v kalu. —

Podnět k poslednímu skandálu zavdala kandidatura dra. Mattuše (kterýž byl v tu dobu stoupencem Mladočechů) při volbách do říšské rady. Orgány páně Skrejšovského bědovaly nad terrorismem, jehož se dopustil »klub důvěrníků« tím, že proti vůli voličův Mattušových tohoto jim za kandidáta ustanovil. »Národní Listy« odpověděly mírně. Pan J. S. Skrejšovský ale domakal se toho, že »Nár. Listy« jen proto tak nápadně ujímají se dra. Mattuše, že tvoří jaksi přední stráž jich politiky, která čelila k obeslání rajchsrátu. Nyní ale ví každý, že »Nár. Listy« jsou nejdůvěrnějším orgánem národní politiky — a proto svezla se rána na ně namířená do vody a to do vody kalné, špinavé. — — — — — — —

Dále píše:

Konečně domohl se tedy i V. Guth, jenž netoliko v německých, ale i v českých kruzích pro velikou svou nadutost doznává úsměškův, klobouku doktorského, což by konečně nikým nehnulo, kdyby se nebyl řečený kandidát od svého pána a mistra J. S. Skrejšovského — píše divadelní kritiky do »Politiky« a »Pokroku« — přiučil i pro tu nejmenší malichernost vyvolati rámus. A proto objednal si ku své promoci celou bandu, neboť na buben tlouci patří již k řemeslu.

Jestiť to heslo všech partyzánův J. S. Skrejšovského a proto též i [illegible]ra Mezníka, kterýž si byl jména dobyl toliko svým pravidelně neš[illegible]stným obhajováním. Vždyť prohrál při před porotou pražskou, která s[illegible] nedala tím svésti, že pan obhájce je Čech a deklarant. Z dalšího p[illegible]běhu této pře jde ale na jevo, jaký že Čech a deklarant ten pan d[illegible] Mezník jest. Byla to pře pro urážku na cti, odbývaná v lednu t. r. (1[illegible]71). Žalobníkem byl jakýsi p. Pilnáček, obžalovaný jakýsi pan Jessler.

J. S. Skrejšovský.

Záležitost ta zakládající se na polemice novinářské, nezajímala by Vás, ani širší obecenstvo, kdyby právě svrchu dotčený dr. Mezník nehrál v ní tak přepodivnou úlohu. Pravil totiž ve zmateční stížnosti podané nejvyššímu dvoru soudnímu doslovně, co následuje:

»Tento způsob polemiky novinářské, kterým žalobník (Pilnáček) mne (obžalovaného Jesslera) vylíčiti chtěl ve veřejnosti jakožto pisatele hanopisu na volbu deklaranta a tudíž také jakožto odpůrce oposice české, byl také přednešen v obžalobě před porotou, čímž žalobník beze vší pochybnosti snažil se podněcovati národní cit porotců proti mně. Při porovnání mého rukopisu s volebním lístkem se strany pražských porotců vyšlo na jevo, že já jsem pisatelem hanopisu na volbu deklaranta — a tím byl bez odporu rozhodnut osud můj vůči porotcům.«

Kterak se asi porotcové podiví, až uvidí nestrannost a národní cit, jehož se dr. Mezník tak často dovolával, v takovém světle! A tento dr. Mezník je u Staročechů a u J. S. Skrejšovského u veliké vážnosti.

Fingerhut (Ferdinand Náprstek) neuspokojil se před lety v jisté slabé hodince tím, že u něho pálí se nejlepší kořalka z celé Prahy, a proto umínil si povznésti dramatickou literaturu Čechův. Obětovní přátelé jeho napsali mu podmínky k tomuto literárnímu závodění — on sám nerad píše, a také nečítá rád, zvláště pak od té doby, co vyšel Schulzův výtečný román »Mladá paní«, a baví se raději na procházkách křovím ostrova žofínského. — Vypsání konkursu mělo však chatrný výsledek — rozhodovaliť jen kamarádi, chci říci soudcové. Podal-li někdo dnes nějakou tragedii, vědělo to zjitra již celé město; proto také podařilo se Jeřábkovi beze všeho namáhání, že v letech 1859, 1865 a právě nyní r. 1871 poctěn byl cenami vypsanými. Tentokráte však to bylo velmi snadné; známoť, že jednooký mezi slepci je přece jenom králem, a Jeřábkův »Služebník svého pána« je od několika let jediný toho druhu pokus dramatický. Je to však věru kus prašpatné práce, což ovšem nebrání J. S. Skrejšovskému, aby ji v brzku vydal svým nákladem. Pardon! Od nynějška ne svým, nýbrž nákladem páně Mourkovým, který řídí nyní Skrejšovského sklad knih. Pan Mourek trávil několik let na Rusi a hodí se panu J. S. Skrejšovskému, kterémuž v planých

frásích ničeho nezadá, výtečně za obchodvedoucího. Bude-li mu štěstí přát tou měrou, jakou on sebe vynáší, tož veta po všech pražských knihkupectvích! Za rok je všechny zničí. Něco podobného aspoň prorokují listy p. J. S. Skrejšovského.

V dopise jedenáctém čteme mimo jiné:

»Český národ učinil za posledních desíti let bez odporu velký pokrok, kterýž mu i nejzuřivější nepřítel popříti nemůže. Výsledek ale jest na mnoze jen povrchní, nesahá do hloubky, ba svědčí na mnohých místech o jakési vnitřní hnilobě, kteráž by se za méně urychleného vývoje nebyla tak kvapně objevila. Při zdravém organismu bylo by na př. nemožné, aby J. S. Skrejšovský řemeslo své rok co rok bez trestu prováděti mohl. V ohledu tom jsou jen dva případy možné: buď je veškeré bytí národa českého tak vratké a malomocné, že tiše snášeti musí zlolajný vliv muže tohoto, při tom při všem ještě rádo býti, že našlo někoho, kdož by je podle své chuti vodil; aneb jest bytí národa toho tak skrz na skrz chorobné, že dává se ovládati J. S. Skrejšovským, aniž by při tom do duše se zastydělo nad takovým poručenstvím.

Tím není jenom jeho osoba, nýbrž i celá jeho strana míněna. Jeho vinou jest, že politický boj stran vzplanul v boj plemenný; jeho vinou jest, že přestalo se v zápase užívati prostředků důstojných; jeho vinou jest, že v slepé náruživé zběsilosli s pravou pochoutkou přikročeno k záhubným rozmíškám v národě samém.

Z dopisu dvanáctého vyjímáme:

»J. S Skrejšovský má tu domýšlivou drzost tvrditi, že »Montags-Revue« založena byla vlastně k tomu, by bojovala proti němu. Je to hodně hloupá domýšlivost od J. S. Skrejšovského, že něco takového na hlas myslí; ale patří to k řemeslu, aby »význam« svůj před svými lidmi mohl hodně povznésti. Na tom, že jest často jmenován, nemusí si také pranic zakládat. Jeť zcela přirozené, že musí býti častěji jmenován nežli jiní, protože všude a všude, kamkoli pátravým okem pohledneš, všude jej napadneš v celé jeho odpornosti.

Vzduch musí býti vyčistěn. Vřed, o němž J. S. Skrejšovský mluví, musí býti operován a J. S. Skrejšovského drásá již horečka. Cítí blížící se nůž a předvídá, jaký výsledek operace míti bude. Se strany české neměli doposud odvahy vystoupiti — (jen blýskavice žurnalistiky prozrazovala nahromaděnou elektřinu) — rozhodně, otevřeně a přímo nevystoupila žádná strana. Nyní jest na čase, aby byl had zašlápnut a J. S. Skrejšovský budiž na to připraven: on bude zašlápnut.«

V intimním dopise v čísle ze dne 16. ledna 1871 zmiňuje se dopisovatel o přelstění J. S. Skrejšovského — tajným agentem policejním, který prý před třemi lety (tedy r. 1868) po několik měsíců v redakci Skrejšovského pracoval, v tento smysl: »Možná, že by Václav Ryšavý dosud ještě seděl v redakčním bureau »Politiky«, kdyby nebyl pan Skrejšovský jednoho krásného dne dostal od jednoho ze svých četných tajemníků při c. k. úřadech rukopis, v němž na první pohled poznal černou relaci svého milého, obratného a jazykův znalého Václava Ryšavého, kteréž tento policejní správě referoval nejdůvěrnější podrobnosti

o osobních poměrech všech redaktorův, od Skrejšovského a Zeithammera až po S.... a W...., a v kteréž udáni byli zejména i pisatelé úvodních článků, mezi nimiž paradoval sám Skrejšovký jako spisovatel článkův nadepsaných »Pane redaktore!«, které byly tehdá pro velezradu stihány.

Skrejšovský, který, nemýlím li se, meškal právě v jedněch českých lázních, kde hojil se z poblouzení z mládí, pospíšil, jak se samo sebou rozumí, na perutích zpěvu do Prahy, ale — Václav Ryšavý byl ten tam a Skrejšovský blamován. — — — — — — — — — — — —
— —

O něco níže pak píše v tento smysl:

»O, té nevinnosti Skrejšovského! Po velkém svém fiasku v zemském sněmu nápadně ztichnul. Někdy si jej sice rvavý jeho ďábel přece osedlá a tu pak vyhazuje zadní nohou, jak před nedávnem proti autorovi »prušácké« brožury, začež byl autorem tím poctěn čestným názvem žurnalistického gamína, což mlčky spolknul — než v celku uchýlil se do svého domečku. K tomu ještě osobní nezdary — není divu! Nejde to již s lehkomyslným přejímáním peněz, jako ještě před rokem — s uhražováním vlastních deficitů vysoce urozenými penězi — teď mu docela i Mladočeši postavili pod nos velice výnosný akciový podnik, velkolepou papírnu, do kteréž jako zakladatel nebyl přijat. Takové šlehy mrzí jej více, nežli všechny nadávky světa.

K novému roku zkusil opět svůj starý manévr se svým strojem k lapání abonentů. Dal ve svých listech radikálně hřímat; ale aparát se velice poškodil. Byť to byl sebe »slavnější církevní kníže« (oblíbení to jeho spolupracovníci v oboru církevního radikalismu) může sebe zběsileji psáti proti neomylnosti a na prospěch malých duchovních — fisekator ten víc netáhne. Jiný úspěšný prostředek byl, že v posledních dvou měsících v roce rozeslány darem chudým učitelům volné exempláře, štuclíčky, tužky a násadky na péra, jakož i celé ročníky dlouhochvilného »Světozora«. Tištěné děkovací formuláře se pouze vyplní, zašlou bratru »doktorovi«, načež se otisknou ve všech Skrejšovského listech a — tak se dělá reklama obchodu. Nejnověji vydává také orgán pro samosprávné záležitosti, jejž mu vyrábí jakýsi W . . .; ale bůh pomozi! Přes to s listy nejde ku předu; »Politik« velice pozbyla na významu; »Pokrok« tolik pozbýt nesmí, poněvadž by nezbylo pranic.«

V dopise ze dne 13. února 1871 mimo jiné čteme:

»Jireček (po jeho jmenování ministrem) jest v německých kruzích neznámý; ale nikoli v českých — ovšem ne prospěšně, než přece jest znám. Ačkoli byl nejochotnějším nástrojem bachovských tendencí germanisačních, zůstal přece po celou dobu byrokratické své kariéry v přiměřené blízkosti Čechům. A tomu je již skoro dvacet roků. Příslušnost svou ku grande Nation de Bohème osvědčoval všelijakým literárn[illegible] mařením času a — vyděláváním peněz v ohledu národním. Ostruhy získal si u Havlíčka; ano, u Havlíčka, který sice nebyl takovým »ult[illegible] za jakého byl vykřičen, ale který byl přece nejpřesnějším výrazem česk[illegible] smýšlení v letech 1848 a 1849. A smýšlení to nebylo přece »gu[illegible] sinnt«, jak snad se možno ještě upamatovati. Josef Jireček byl [illegible]

horkokrevný mladík v stáří asi 23 až 24 roků a ani ve snu mu nenapadlo, že jest osudem vyhlednut podati důkaz, že nad potřebu hojný počet talentů, které se v Čechách rodí, nezastává pouze místa úředních sluhů a policistů, nýbrž také jednou místo ministra. Havlíček mu nemálo důvěřoval; svěřil mu přece ve své nepřítomnosti na nějaký čas řízení »Národních Novin« svých. Jireček byl tehdá rovněž tak dobrý Čech jako Lev Thun nebo Helfert nebo Beck, vesměs bachovské veličiny, s kterýmiž se Jireček rovněž tak dorozumí jako tehdá. Lev Thun a Helfert přivábili jej také do Vídně a Jireček vpravil se v brzku v nové poměry a v nový svůj úkol. Každé dítě v Čechách ví, jak se choval k Havlíčkovi. Něco podobného se tak snadno nezapomíná. Jirečkovi vše to ovšem, jak se zdá, vyšlo již z paměti. Možná, že úsilovná činnost zaplašila upomínku na mrtvého, který mu byl v životě tolik dobrého prokázal. Úsilovná tato činnost neobmezovala se však na každodenní práci kancelářskou — nikoli! z Jirečka vykloval se v brzku nad míru zručný spolupracovník bachovských uhnětovacích a zhlupovacích tendencí. Sekerou musí se zarýt až do kořenu, myslili si pánové ti — a čile začali se ujímati školy. Jan Josef Jireček dodával školní knihy. Výtečně sestavené čítanky Čelakovského byly vymýtěny a místo nich zavedeny potměšilé čítanky páně Jirečkovy.

V první době redigoval také se svým bratrem časopis »Věstník« (a »Vesnu« jako přílohu), který měl za úkol hnutí z roku 1848, jež doposud ještě mysli v Čechách rozchvívalo, úplně ztišiti. V této své krtčí činnosti setrval po léta. Nová ministerstva, nové systémy přecházely přes něj; on zůstal beze změny a pracoval pro kterékoli ze svých pánů a velitelů. Vedle toho vydával všelijaké literární práce, z části v »Musejníku«, z části samostatně. Nikdo mu nevěnoval pozornosti a vynalezeno proň významné příjmí »ministerský Slovan«. — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Skutečnou radost nad jmenováním Jirečkovým mají klerikálové, kteří jej bez rozpaků mohou pokládati za svého.

Největší radost ze všech má však zatím kanovník Štulc, kterýž v posledních dnech ministerstva Potocki-Stremayer zajel si do Vídně, aby prosadil své jmenování za probošta vyšehradské kapitoly a v prvních dnech ministerstva Hohenwart-Jireček opustil Vídeň — jako hotový probošt. Není nižádné pochybnosti, že má dekret již v kapse. Za Stremayera bylo to velice pochybno, ačkoli proléval slzy jako krokodil nad poblouzeními, jež má na svědomí, když za Schmerlinga redigoval ultramontanní opoziční list »Pozor« a odsouzen byl do žaláře na několik měsíců. Prosil nyní o úplnou rehabilitaci a sliboval u rozhodujících instancí v Praze i ve Vídni, že s kacířskými rebellanty nechce více nic míti. A přece byl za svého mládí nadšeným přívržencem polské revoluce a podnes rozdmychával nejplamenější sympatie pro Polsko, jak tomu navědčuje jeho cesta se Strossmayerem do Paříže. Za svého mládí byl Štulc »neznabohem«; ale jezovitism mu zavčas pomátl hlavu tou měrou, že bez breviáře na ulici nikdy nevychází. Ve Vídni skládal mnoho na otockého a na protekci »člena panské sněmovny« knížete Lubomírského, jehož manželka zvolila si Štulce za — zpovědníka. Štulc umí si

zahrát na Fridolína a nepotřebuje k tomu jako staffáže žádné hraběnky ze Savernů; uspokojí se také s méně »vysoce« postavenými dámami jejichž zpovědní tajemství přejímá, jakož vzal také v obzvláštní svou ochranu knihtiskaře a knihkupce S . . . i s jeho paní, tak že závod jejich v brzku tak netušeně se zvelebil, že patří nyní mezi nejvýnosnější v Praze. Zázrak ten bezpochyby způsobila bohabojná traktátka, jež S . . . a jeho paní přijímají v náklad.

V kruzích mladočeských učinil se nenáviděným a směšným svým trpkým odsuzováním moderních názorů, kterýmž poetové mladší básnické školy v Čechách holdovali. Časem svým chrlil oheň a síru proti Byronismu a Heineismu, poněvadž prý tím jen zkáza a zlo musí vzejíti. Přes to přešel tím oživující moment do ztuhlé literatury, která nedovedla nic opěvati nežli nádheru drahé vlasti a krásu modrých očí panny Marie. Štulc jest zelota, který při vyslovení jména Husova padá do mdlob a při vyslovení jména »Žižka« třikrát křížem se žehná. Jak jej bude v hlubinách duše páliti právě vypsaná cena na biografii Žižkovu! Prostý venkovský doktor vypsal totiž cenu 1000 zlatých na připomenutou biografii a skutečně proti otravným vlivům klerikálův v Čechách nemůže býti účinněji pracováno, nežli když se jim na oči staví velcí mužové, které Češi druhdy měli a kteří jsou zcela jiní nežli »velcí mužové«, které právě mají — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

V čísle ze dne 6. března zmiňuje se dopisovatel o úsilí ku provedení rovného práva jazykového na pražské universitě a píše v tento smysl:

»Volání po znárodnění university pražské zajisté již se dostalo z časopiseckých sloupců k Vašemu uchu — zejména dělají oba ctihodné orgány J. S. Skrejšovského pekelný hluk a zraky národa s patrnou zálibou upřeny jsou na ústa kazatele v »Pokroku«. A přece zásluha o rozdmýchání této, u Čechů populární otázky nepatří J. S. Skrejšovskému. Věc má se jinak a musí býti vyložena, abyste poznali, jak chytře dovede J. S. Skrejšovský všechno využitkovat, aby si udělal reklamu. Ve schůzi sboru doktorů práv, nyní ryze českého, která minulý týden odbývána, ohlásil mladočeský Demosthenes dr. Čížek dle jednacího řádu svůj návrh v příčině zavedení rovného práva na universitě. Návrh ten byl také minulý týden projednán, schválen a dr. Čížkovi svěřeno vypracování dotyčného promemoria k misterstvu. Tak by však byla měla celá záležitost příliš klidný průběh, i musil být udělán hluk a o ten postaral se J. S. Skrejšovský. Sotva se dověděl o návrhu dra. Čížka, dal ihned vytisknouti fulminantní články ve svých listech a opakoval svůj bombardement druhého a třetího dne se zvýšenou prudkostí. Čeho chtěl docílit, docílil. Všechny zraky byly na něj upřeny a na vlastního původce nikdo ani nevzdechl. Akcie J. S. Skrejšovského byly na národní burse ihned »výše« zaznamenávány. Přes to přece nejsou daleko ještě »al pari«. Panu J. S. Skrejšovskému doposud nechce se podařit dostati se se Staročechy na staré důvěrné stanovisko, ačkoliv musí všech jejich »citlivostí« pečlivě šetřiti. — —

O něco níže pak píše:

»Pan J. S. Skrejšovský mne si ruce — podařiloť se mu několik slušných spekulací. Jak víte, stoupají v nejnovější době pozemky v okolí

Prahy v ceně a je po nich pravá honba. Pan J. S. Skrejšovský »koupil« tedy od mladého Kittla část »botanické zahrady« (později dopisovatel omyl opravil, řka, že jest míněna zahrada — pomologická), za Koňskou branou ve výměře 20—30.000 čtverečných sáhů, sáh báječně lacino, po 6 zl. Rozumí se, že pozemky ty nepodrží, nýbrž že je prodá — sáh po 10—12 zl. a udělá tak obchůdek, kterýmž uhradí mnohý deficit jiných svých obchodů. Důstojný jeho bratr rozšiřuje zatím tiskárnu, což mu umožnilo dědictví po ženiných rodičích. Opatření peněz ostatně není tak snadné, poněvadž paní doktorka Skrejšovská po vzoru matčině má klíče od pokladny, tak že jest pan manžel i co se týče »kapesného« velice bledě na tom. Neboť i peníze k rozšíření tiskárny byly mu poskytnuty ženinými rodiči jen na směnky a na giro. Bezpochyby jest i bratr František spoluúčastníkem při koupi Kittlových pozemků — —

Potud urývky z několika jen »intimních« listů na ukázku!

J. S. Skrejšovský, proti kterémž byly listy ty v první řadě namířeny, po několik měsíců útoky ty ignoroval. Teprve dne 4. dubna 1871 zahájil »Pokrok« pod titulem »Literární Jidášové« řadu článečkův, v nichž otiskoval, jak se samo sebou rozumí, tendenčně vybrané výtahy z dopisův těch a připojoval k nim poznámky. Nad jiné charakteristickým jeví se nám býti úvod prvního článku, jejž zde reprodukujeme do slova:

»Ve Vídni vychází od nějaké doby pokoutní plátek, o jehož účelu kolují rozličné pověsti. Jedni praví, že je založen k vůli Skrejšovskému, a to z té příčiny, poněvadž jméno toto se opakuje v každém čísle s nejbídnějšími variacemi, někdy desetkrát, někdy třicetkrát; druzí praví, že plátek ten je Beustem subvencionován na potupu české oposice. Psán jest tónem bývalých českých »Hlasů« ve Vídni před nějakým časem vydávaných a nacházíme v něm výrazy i věci v bývalých »Hlasech« užívané. My sami byli po delší čas prvního náhledu, a protož jsme celé to dryáčnictví ignorovali, kterému se nikdy nejednalo o věc, nýbrž jen o osobnosti. Avšak v poslední době šíří se zápach ten i v jinou stranu. Darebáckým ostouzením rozličných politických i nepolitických osob, Palackého, (kterého nazývají Palandou) Riegra, Braunera, Klaudyho atd. atd. se vynasnažuje plátek ten udržeti dopisy své z Prahy v mezích úlohy mu vytknuté a neopatrným způsobem dokonce i vykládá, proč ustavičně píše o Skrejšovském.

Skrejšovskému musíme ve veřejném životě podkopat veškerou půdu, tak vyznali se v předposledním čísle ti literární Jidášové, na které ukazují v Praze již prstem, jedná-li se o otázku, kdo ty pamflety píše: »Potom teprv, (praví ten plátek) až se stane Skrejšovský nemožným, až můru tuto svalíme s celého národa, pak teprv bude možná s Čechy vstoupit do »nějakého« politického sblížení. Jedná se tu o ten nýtek, kterým udržuje se pohromadě hradba obrova, i postačí k sesutí jejímu, táhneme-li tento nýtek. Vyhoďte z celého ústrojí Skrejšovského a stavba sesype.«

Nyní ovšem víme, proč máme Skrešovského ostouzet, buďto se n dopálí a odejde někam stranou, aby více neškodil, anebo mu podjeme půdu, aby nemohl škodit a pak máme snadnou hru, toť úmysl h literárních Jidášů.

Kdo nám v národě českém nedá svědectví trpělivostí a mlčenlivosti, ten je přívržencem těchto Jidášů, neboť od měsíce září loňského roku vychází tento bídný pamflet, a my si ho ještě nevšimli, my na to ani slovem neodpověděli, vyhýbajíce se osobnostem v takové polemice nevyhnutelným. Dnes, když víme, oč se jedná, dnes, kde již není takřka ani člověka v staročeské straně, který by nebyl poctěn nejsprostšími nadávkami nebo klevetami, dnes jsme se odhodlali podávati pravidelné obecenstvu našemu obrázky z toho pamfletu, aby samo nahlídlo, oč se jedná a odkud vítr věje. Má-li národ český nějakou můru na sobě, ať ji odhodí; my mu budeme při tom nápomocni, jsouce po zkušenostech posledních týdnů přesvědčeni, že vřed zžírající veřejný život náš musí jednou ven, a že se národ té operace nesmí bát.«

Nechť zkoumáme tento »úvod« se stanoviska kteréhokoli, jedno mu nelze popříti: že jest v ohledu polemickém psán velice obratně. Pisatel v něm zaujal posici přímo nedobytnou, zaznamenav pouhé fiktivní mínění, že jest »Montags-Revue« založena »na potupu české oposice«, a v oposici byl v tu dobu celý uvědomělý národ český. A posice té »Pokrok« ve všech dalších polemikách i různých výkladech ani na píď neopustil. Vždy a ve všem kladl hlavní důraz na tento moment základní, jehož fiktivnost jest zřejma již z toho, že do řad oposice české, a to rozhodné oposice, náleželi v tu dobu také Mladočeši, na jejichž »potupu« však nedočetl se čtenář v »Montags-Revue« ani stý díl toho, co v ní bylo natištěno proti jedinému J. S. Skrejšovskému. Pisatel citovaného úvodu nezaujal tudíž stanoviska naprosto objektivního, nýbrž zabarikadoval se pojmem »české oposice«, tedy celým českým národem, a v této posici měl v dalším boji publicistickém práci nad míru usnadněnou.

S hlediště přísně polemického musíme o tomto způsobu boje přiznati pisateli úvodu i dalších poznámek, jakož i závěrečných důsledností — skutečný talent polemický. Nešloť mu, jako z pravidla ve všech polemikách, o zjištění pravdy absolutní, nýbrž o své vlastní vítězství a v takovémto případě rozhoduje v první řadě zručnost a obratnost vůbec, nechť už se opírá o premise na jisto postavené nebo fiktivní.

Mimo to musíme také upozorniti, že hned v tomto úvodu dáno nepřímo na jevo, koho pokládá »Pokrok« za původce »důvěrných listů«. Ze slov, že jsou »intimní listy« psány tónem bývalých »Hlasů«, jichž redaktorem byl Vratislav Kazimír Šembera, zřejmě vysvítalo, koho »Pokrok« míní.

Avšak vše to bylo, jak později uvidíme, zatím pouhé domnění; důkazův, a sice právoplatných důkazů »Pokrok« v tu dobu neměl. Byl to tudíž taktéž jen obratný polemický aperçu, kterýmž mělo se pravému původci »intimních listů« přijíti na stopu. (Příště dále.)

Sociální theorie H. Spencera.

(Pokračování.)

Když vyšla r. 1859. Darwinova kniha »O vzniku druhů«, došlo v nastalých sporech i na ethiku evoluční theorie. Odpůrci darwinismu jako

by předem věděli, že přívrženci této nauky budou z ní činiti ethické a sociální důsledky, že nadšeni rozvojem v organickém světě, jenž tak pěkně vrcholil v člověku, budou i ve společnosti lidské hledati jeho další rozvoj, a že boj o život, jenž v říši živočišné tak pěkné vykazoval výsledky, budou přenášeti i v život člověka, namítali, že by bylo nutno ve společnosti lidské uznati právo silnějšího a spokojiti se tím, že silní vykořisťují slabé; že lidský egoism bude moci řáditi bez překážky, společnost lidská že bude musiti otevříti brány brutalitě, že ohledy a slitování budou platiti za nemístnou sentimentalitu a přítěž pokroku. A tudíž »ethické důsledky darwinismu« byly vyličovány v tak chmurných barvách, že novodobá humanita s odporem a hrůzou se odvracela. Nelze také upříti, že tu i tam mnohý hlasatel nové evoluční theorie se nerozpakoval podobné »ethické důsledky« kázati. V celku však tvrdí evoluční theorie, že jest toho daleka uznávati něco podobného za svoji ethiku. Ne rozpoutati lidský egoism, nýbrž účelně jej obmeziti, nedati jednomu, aby poškozoval druhého, přiznati každému podle jeho výkonnosti přiměřený podíl na výnosu společenské práce, takový jest ideál evoluční theorie jejích hlavních představitelů. Podle biologických názorů Spencerových schopnosti člověka, přispívající k zvelebení civilisovaného života a pokojné činnosti, stále by se zdokonovaly, kdyby byl zaveden spravedlivý řád, a to přede vším energickou činností. Vedle toho ovšem i výběrem. Výběr by zůstal potud alespoň nutným činitelem, pokud pokolení lidské chová takové příslušníky, jichž výkonnost nestačí k obživě rodiny a kteří by tedy v takovém uspořádání poměrů, kde odplata rovná se výkonu a blahobyt užitečnosti, nutně jeden po druhém vymírali. V tom smyslu byli by ovšem ve společnosti, jakou žádá evoluční ethika, poraženi a přemoženi; ale boj o život, ve kterém by podlehli, nebyl by nikterak bojem člověka s člověkem, nýbrž jen v obrazném smyslu bojem s požadavky úspěchu v životní práci. Podlehli-li by, nebyli by tím vini spolubližní, nýbrž jedině a výhradně nedostatečná schopnost uhájiti život a štěstí vlastní prací.

Odpůrci evoluční ethiky mohou na to odpověděti, že uspořádání společnosti lidské, ve kterém vidí Spencer uskutečněný ideál své ethiky, nikterak s tímto líčením nesouhlasí. Neboť hospodářské poměry v »Manchesterském státě« nutně k tomu vedou, že každý člen společnosti musí obhajovati svoji hospodářskou existenci proti členům ostatním. Jak často hledí konkurent třebas i nejpoctivějšího konkurenta se zbaviti všelijakými praktikami, k sobě přivésti jeho odběratele, jeho obchodního zisku se zmocniti, na jeho útraty se povznésti. Spencer nepopírá těchto okolností a netají si, že jsou v odporu s jeho sociálním ideálem. Chce se jim však opírati autoritou morálky. Ukládá každému člověku za mravní povinnost, aby jakýchkoliv osobních a jiných předností a výhod neužíval ke zničení jiných příslušníků téhož povolání a tak ku zvýšení svého zisku, nýbrž při v m vědomí své síly a moci aby se vždy člověk řídil zásadou: žíti a nechati žíti.

Na toto mravní kázání odpověděli kritikové Spencerovi posměchem. N popíratelně zde jest Spencerova filosofie na půdě velmi nejisté, a těžko d se kdo přesvědčiti rozhodností, s jakou odmítá Spencer potlačování sl[illegible]h mocnými, a přijímá jen s nedůvěrou, že by silný měl nejen šetřiti sla-

bého, nýbrž mu i pomáhati, jej podporovati a povznášeti, a to z pouhé dobré vůle, nijak z donucení, neboť kdyby společnost mu to předpisovala, žádala by vlastně využitkování schopných na prospěch neschopných a rozplozování neschopných na úkor prvých. Slovem jest těžko smířiti tyto ethické požadavky s hlavní zásadou, že ti příslušníci, jichž výkony následkem neschopnosti nebo nepracovitosti nedostačují jim na živobytí, mají všechny důsledky toho sami nésti. Evoluční theorie nesmí s této zásady sleviti, nemá-li se sama odsouditi k pádu. Nemůže souhlasiti s těmi, již hlásají bratrství a nechtějí, aby kdo trpěl, nýbrž přejí si pojistiti každému život a štěstí. To právě evoluční theorie musí prohlašovati za špatně pochopenou humanitu, která dovede lidstvo ve zkázu.

Odpůrci evoluční theorie uvádějí mimo to proti ní, že vyličovaného dalšího rozvoje člověka a pokroku společnosti není více třeba, v čem s nimi druhdy souhlasili i horliví zastanci její, mezi nimi i profesor Huxley, jenž jistou dobu přichyloval se k názoru, že proces organického rozvoje dospěl svého vrchole v lidské přirozenosti, a že dalšího rozvoje netřeba si žádati. Důvod pro to byl předsudek, že jest lidstvu rozhodnouti se buď pro pokračující organický rozvoj anebo pro zachování mravního řádu, předsudek jako by lidstvo k vůli uhájení mravnosti musilo se zříci pokračujícího rozvoje. A proč by se ho nezřeklo, když ho podle názoru některých ani nepotřebuje. Mozek člověka, výsledek to rozvojového procesu, činí zbytečným další rozvoj. Organisované lidstvo totiž není jako ostatní živočišstvo v bezprostředním styku s ostatní přírodou, nýbrž mezi touto a organismem lidským stojí umělá zařízení (byt, oděv a j.), jimiž styky člověka s přírodou jsou podmiňovány a určovány. Není tudíž třeba žádného přepodobování přirozené organisace člověka a ponenáhlého přizpůsobování se k postupným proměnám vnějšího okolí. Takové lepší a účinnější přizpůsobování děje se zdokonalováním umělých zařízení, prostředkujících styk přírody s člověkem. Tímto právě způsobem moderní národové kulturní jsou s to, čím dále utvářeti vyšší úroveň života a stále dokonalejšího. Kulturní člověk, zvláště za posledního století, dovedl stále vydatněji doplňovati svoji přirozenou výzbroj výzbrojí umělou a stále vydatněji upravovati zevnější svět podle svých potřeb a záměrů. V říši rostlinstva a živočišstva byly neužitečné nebo škodlivé druhy vyhubeny, naproti tomu užitečné rozplemeňovány a umělým chovem podle potřeb a přání člověkových zdokonalovány. A jako svět organický, doznal i svět anorganický hlubokých přeměn. Močály byly vysušeny, úžiny prokopány, řekám vykázán jiný směr, na místo jeskyň, ve kterých kdysi člověk bydlil, zřízeny nadzemní stavby, ve kterých lze pohodlně bydliti a nerušeně pracovati. Na místo neschůdných stezek zřízeny silnice a při jich stavbě byly pahorky sneseny a údolí vyrovnána. Pohybování člověka a doprava jeho výrobků, při čem byl původně odkázán jen na vlastní sílu a na sílu svých ochočených zvířat, děje se nyní většinou parním elektrickým strojem atd. Primitivní nástroje, s nimiž kdysi pracoval, o sil, žal, mlel, předl, tkal, řezal, hobloval atd. jsou nahrazeny stroji, kterých voda a pára nahradí všechnu jeho sílu a důmyslné sestroj jeho zručnost. A nejen orgány výkonné i orgány postřehovací a smysl jsou uměle zdokonaleny. Teploměrem zjednává si člověk bezpečné

o teplotě, telefonem slyší a mluví do dálky, telegrafem značně urychlil cestu písemných sdělení, mikroskopem a teleskopem postřehuje předměty nejmenší a nejvzdálenější, nemluvě ani o umělých aparátech, jichž užívá vědecký experimentator a vyšetřující lékař.

O tom právě bylo již dříve pojednáno. Neboť umělá zařízení, jež staví člověk mezi svůj organism a obklopující jej přírodu, jsou právě nejdůležitější částí oné zásoby práce, jež v civilisované společnosti se dědí od jednoho pokolení na druhé a se z pravidla stále rozhojňuje. O čem jsme byli již pojednali s hlediska národohospodářského, o tom zde jednáme se stanoviska kulturně historického a evolučního. Právě odtud se dovídáme, proč nynější lidstvo jest života schopnější a lépe hoví požadavkům zachování života, aniž jest nuceno přepodobovati a sesilovati svoji přirozenou výzbroj.

Přeměny zevnějšího světa a zdokonalení lidské povahy byly ovšem podmíněny proměnami duševního života lidského. Svět nesměl se jeviti člověku více tak jako divochovi. Před okem tohoto prostírá se příroda jako chaos bez ladu a skladu a teprve průběhem kulturního rozvoje lidstva proměnil se tento chaos v kosmos a za jevy smyslného světa vnikal neunavnou prací myslivého ducha čím dále šíře a hlouběji systém vědeckých poznatků. Člověk se naučil, čím dále určitěji a přesněji předvídati, jaký účinek a do které míry bude míti jistá příčina a poznávati jakou příčinu jest uvésti v činnost, aby nastal žádoucí účinek. Tak lidé naučili se nejen poznávati běh věcí, nýbrž i stále účinněji do něho zasahovati, a domohli se toho, že účelným způsobem mohou přepodobovati zevnější svět i vlastní bytost za účelem stále lepšího zabezpečení života a zvýšení jeho úrovně.

Přes tento pokrok však nelze prokázati, že by vrozená mohutnost duševní člověka byla se povznesla na vyšší stupeň. Tak moderní národové neporovnatelně vynikají ve vědě i v technických výkonech nad staré Řeky a přece by se nikdo neodvážil tvrditi, že by byli i duševně nadanější nežli onen ve starověku nejnadanější kmen. Řekům bylo položiti základy racionelnímu a exaktnímu poznání skutečnosti, moderní národové nemusili však ve vědě pracovati od počátku, nýbrž v době renaissance si mohli osvojiti výtěžky vědy řecké, čím další postup vědění nesmírně byl ulehčen. Jako renaissanci prospěly výtěžky vědy řecké, tak dalším pokolením prospěly výtěžky doby porenaissanční, při čem pozdější badatelé měli i výhodu dokonalejších method, jež pro vědeckou práci mají týž význam, jako stroje pro práci průmyslovou. Tak jest zcela přirozeno, že nejvýš nadaný národ byl od pozdějších méně nadaných předhoněn. Tuto pravdu poprvé vyložil T. Buckle ve svých Dějinách vzdělanosti Anglie a později v diskussi o evoluční theorii byla formulována ještě určitěji, že totiž lidstvu netřeba více ani tělesného ani duševního zdokonalení, aby se, s valo neustále života schopnějším a existenčně zabezpečenějším.

(Příště dále.)

Pro krásu Prahy.

Několik slov k akci na zachování starobylého rázu Prahy.

Děje se tak u nás často: probudíme s hlučným třeskem nadšení pro myšlenku, krásnou a vznešenou jako princeznu z pohádky. Myšlenka procitne, prokoukne udiveně, protáhne si zvolna sladce zemdlelé údy, na chvíli je zmámena a ohlušena národem dvořícím se ji vzletnými hesly a ještě vzletnějšími řečmi, při nichž hlasivky praskají a pravice duní do vlastenecké hrudi jako kladivo do sudu, vzrušenými novinářskými články, jež v prvním zápalu rozběhnou se třeba po pěti nekonečných sloupcích... a za chvíli, za nedlouho vykypí a vyšumí se v řečech a frázích celá ta horoucí láska, je ticho a mdlo... princezně se sklíží oči... a myšlenka chrupe zase v sladkém spánku.

Tak i před rokem zburcovali jsme myšlenku zachrániti starobylý ráz Prahy. Působila jako jarní omlazující bouře; zatřásla křepce naší veřejností. Pak se leccos psalo, hluboce odborničky nebo neodborně polemicky, nebo prostě jen s enthusiasmem pro dobrou věc, leccos se mluvilo, leccos se i navrhovalo, zdálo se, že za tím apelem péra seřadí se řada mužů skutku, mužů povolaných zkušenostmi a odbornými vědomostmi imponujících a uměleckým duchem, vrozeným smyslem pro krásu posvěcených, v bojovném a neoblomném šiku na ochranu naší královské Prahy proti ohrožujícímu ji vandalismu... a zatím krásná myšlenka jen tak že ještě podřimuje v umělecké komisi slavného magistrátu, kam se odstěhovala na odpočinek — ale bohdá ne věčný! Mrštík znovu počal burcovati. Udeřil svým článkem „Bestia trimphans“, až leckomu v uších zalehlo. Vášnivý ton Mrštíkův zalekl i některé „dobře smýšlející“. Ale tací dobře smýšlející platoničtí rytíři, kteří mají na prsou brnění a na nohách bačkory, nedokáží nikdy ničeho proti »bestii“. Jsou pravdy, které se musí pronášeti s prudkým přízvukem vášně, záští a útočnosti. Proroci vždycky nadávali. „La haine est sainte!« napsal Zola...

Jisto je, že akce na zachování starobylého rázu Prahy nalezla nadšeného souhlasu v celém národě našem, nalezla pochopení ve všech vrstvách a třídách naši společnosti (mimo tupost lidí s eskymáckým vkusem a inteligencí analfabetů) ale nenalezla energických rukou, jež by se jí uchopily se zápalem a láskou těch, kteří hnutí vyvolali. Stal se sice pokrok, bylo leccos vykonáno, bilance jeví rozhodný zisk, ale to vše je velmi málo oproti tomu, co se má a musí státi. Mezi nejzávažnější položky „zisku“ na bilanci akce patří to, že byla zastrašena hrubá a hrabivá ruka, která do nedávna bez ostychu a bez zodpovědnosti mohla ničiti a pustošiti krásy Prahy, že respekt a ohledy k historickým a uměleckým krásám Prahy byl suverenní mocí veřejnosti diktován lineály vybrojeným žoldnéřům assanace a regulace. V jistých ohledech můžeme být tudíž klidni. Nyní snad žádný konšel nebude mít tolik odvahy, aby opětoval historický, famosní návrh na odstranění Prašné brány k vůli kommunikaci, a židovský hřbitov nebude vymazán s povrchu země a Bädeckrů, jako jedna z nejvzácnějších kuriosit středoevropských, a snad se můžeme těšiti, že ani mostecká věž malostranská nebude demolirována.

Ale přes to, že něco bylo zachráněno, že ničivá moc hrubých rukou byla zaleknuta, je Praha stále ohrožena ve své kráse. Neminulo nebezpečí hrozící jejímu královskému a poetickému majestátu. Vidíme to za každým krokem, vidíme vylomenou jizvu v náměstí Radeckého, čímž druhá smrtelná rána byla zasazena krásnému pitoreskním místu, znešvařenému hnusnou obludou budovy malostranské záložny, vidíme násilí působené na charakteru Prahy banálními stavbami činžáků na Malé Straně, pod Bruskou branou, kde skupina nevkusných nestvůr „moderní" architektury trčí drze do malebného prospektu pozadí Hradčan, vidíme zhyzděné Velké náměstí, tuto chloubu Prahy .... a tušíme to hrozné nebezpečí. které se ozývá vždy dotěrněji a směleji v návrzích pronášených v městské radě, v návrzích na odstranění starobylého kostelíka sv. Václavského, nebo na zastavení Kostela sv. Salvatora ...

Na udolání tohoto nebezpečí stále roztoucího nestačí umělecká komise. Je to nerovný boj. Musí se státi něco, přikročiti k rozhodnému skutku, organisovati boj na ochranu krásy a historického rázu Prahy!

Vy všichni, kteří nemáte pochopení pro to, čemu říkáte poblouznění několika exaltovaných spisovatelů a umělců, kteří se skepsí fin de siècle krčíte rameny nad tímto našim reakcionářským odbojem proti stupidní a šosácké modernosti, křeří mluvíte o „duchu času" a „pokroku« a zapomínáte, že pokrokem nemůže býti úpadek vkusu, že duch času nemá nás hnáti parou a elektřinou do nízkosti, zdemokratštělé vulgárnosti, vy všichni zajeďte si jen na chvíli za hranice, proběhněte se několika německými residencemi a vrátíte se do své zlaté Prahy s takovou vlasteneckou kočičinou, že více nebudete krčiti rameny, oči se vám otevrou a vy uzříte ty rány a jizvy, hyzdící vznešenou, triumfální krásu Prahy.

Nikdo snad nedovedl vystihnouti celou tu tragickou melancholii města, jehož sláva hvězd se dotýkala, jež vévodilo svou hrdou krásou celé Evropě, jako Julius Zeyer, snivý básník, který se leta potuloval širým světem, poznal Krásu a Umění vs třpytu renaissance, v šeru gotiky i v jasu antiky, bloudil v rozvalinách kolosei a mausolei, v přítmí kathedrál, v stínech ghett, v nádheře paláců, v bohatství museí a galerií. Kdo tolik viděl, tolik poznal, kdo tak horoucně cítí krásu, musí milovati Prahu a žasnouti nad hrůzami jejího úpadku, který chápeme teprve tehdy, když Prahu porovnáváme s jinými městy a ... když v cizině shledáváme sledy bývalé velikosti Prahy, vyloupené její poklady. Ani nejvýmluvnější stránky historie našich národních běd a úpadku nezachvějí srdcem naším, jako takové dojmy a zkušenosti za hranicemi.

Zdenka Braunerová ve svém krásném článku »Skutky Konyášovy« uveřejněným v těchto místech asi před rokem, správně ukázala na to, že cizina nás okradla a oloupila o největší poklady, umělecké — ale něco m nemohli odvézti. »Jsou to naše architektonické památky« píše unerová »a nezbořímе-li je sami, nezničíme-li je nám vrozenou prostoností a bagatelisováním vším, co z naší krve pochází, budeme ve světě turním hrát zase tak vynikající ulohu, jako jsme ji hráli ve středověku, Praha byla středem evropské kultury ...«

Ano — nezničíme-li si je sami! V tom je to tragické v osudu Prahy.

Královský diadem jí byl stržen se skrání, přestala vládnouti velké říši, přestala býti srdcem a mozkem střední Evropy, horda cizáků ji vyplenila a zpustošila, nesmírné poklady umělecké krátce po době rudolfinské, kdy dostouply nejvyššího bohatství, byly zašantročeny za hranice . . . a nyní, po dvěstěleté odumřelosti, kdy Praha se znovu pozvedá z prachu pokoření a nový život se rozproudil v ní — my sami chceme zničiti, co nemohli zahubiti dříve cizinci a nejzběsilejší nepřátelé národa našeho, my sami chceme ji zneuctíti a degradovati ji na tuctové město, prakticky urovnané, regulované, assanové a zhyzděné, kde mizeti budou v rovných liniích přistříhnutých ulic mezi kasárnicky holými nebo pitvorně, bezmyšlenkovitě slátanými façadami sledy zaniklé krásy a vznešenosti, jež v ustrnutí uváděla cizince, pýchou naplňovala srdce české . . .

Praho! Praho! Kamenná básni, obraze slavné minulosti, poklade světa slovanského! Jsi příliš krásná a naše doba krásu nenávidí. Brutální síla nízkosti chce udolati tvoji velebnost. Jakési zájmy, jakési plány a výpočty prý velí »pro dobro a prospěch veřejný«, aby's sestoupila se své výše, aby aristokratické a pitoreskní půvaby tvé ustoupily před nevkusem továrních předměstí, deroucím se vyzývavě do tvého středu, aby vždyť o to usiluje se stále, nábřeží na Kampě k vůli několika domácím pánům, kteří očekávají bůh ví jaký zisk ze zasypání Čertovky, bylo zastaveno řadou činžáků, a tak znetvořen a zakryt nejkrásnější prospekt, jímž jaké město se vůbec může honositi . . . vždyť i prý krásná a malebná zahrada Fürstenberská má býti rozparcelována a spustošena stavebními spekulanty a na úpatí Hradčan snad mají vyvstati jakési banální stavby činžákové nebo villové! . . .

— —

Proseděl jsem kolik hodin před malou kavárnou na »Grand place« v Bruselu jako hypnotisovaný starobylou, slavnou krásou náměstí tak bizzarně kontrastujícího s banálností hned vedle šumících a hlučících pseudoboulevardů, opičících se po eleganci a živosti Paříže, a obdivoval jsem se žárlivé lásce, s níž toto město zcela moderní a obchodní, chová gotické a rennaissanční i barokní skvosty svých monumentálních památek, své radnice, zlatého domu, královského domu a t. d. V Antwerpách opodál gotické kathedrály, v sousedství renaissanční radnice nalezá se nejkrásnější část města Rubensova, úplně zachovaná, s těmi bohatě ornamentovanými, zlacenými a rozmanitě vyčlánkovanými průčelími štítnatých domů cechovních. Jdete i v střízlivém Lipsku a tu pojednou zahnete z Grimmovy třídy na Marktplatz, kolem vážných měšťanských domů i starobylé radnice a divíte se, že místo sešněrovaných poručíků a plavovlasých profesorů s ušlechtilými tvářemi nepotkáváte veselé Faustovy soustolovníky ze sklepa Auerbachova, tak okolí ve vás dovede náhle vyvolati illusi minulosti. A všude, kamkoliv se hnete v cizině do míst význačných krásou historickou nebo uměleckou cenou, cítíte k památkám těm zbožnou pi národů kulturních a osvícených, kteří povznášejí sebe touto pietou a lásk ctí samy sebe tou úctou k odkazům své minulosti.

Mimo Norimberk, Brugy, Rouen a Edinburg — nemluvíme o It — není města bohatšího krásami architektonickými, zajímavějšího sv rázem a karakterem a malebnějšího polohou jako je Praha. A není

snad jediné zákoutí, nějaká ulice nebo náměstí, jež tvoří chloubu starobylých krás královského města.

S pyšné výšiny Hradčan do klína Malé Strany v křivolaké směsici prejzových střech, kostelních věží a zasmušilých paláců hrne se valem spousta architektonických krás, starobylých památek, jež klenbou památného mostu Karlova přes Vltavu se pojí se Starým městem, kde hrdé nádheře aristokratické Malé Strany odpovídá malebný půvab staré Prahy patricijské.

Hle, to je ta věčná krása Prahy, které nenajdete rovné, k níž vrátíte se i z nejrozkošnějších dálek jihu i severu, západu i východu, s tímtéž nikdy neutuchujícím zanícením a vroucí láskou.

A proto musíme vždy znovu a znovu opakovati, že zhanobením Prahy, zvandalisováním jejích památek, zrušením jejího karakteru, zneuctí se celý národ náš sám v sobě a proto bude též vlasteneckou povinností každého z nás vzepříti se té velké hanbě a kulturnímu skandálu, jež by poskvrnily český národ, kdyby připustil, aby krása Prahy byla obětována moderním vandalům. Končím v naději, že ozvou se zejména ze středu výtvarných umělců a oněch architektů, kteří projevili nadšený souhlas s akcí, určité nové návrhy na praktickou organisaci ochrany starobylého rázu a krásy Prahy. *Václav Hladík.*

U moře.

Napsal Alfred Guth. (Z knihy »Vom Wege.«)

Nejraději sedával v malém záchranném domku na přespě, odkud bylo daleko, daleko přes moře vidět. Odtud mohl pozorovati mohutnou hru vln, jak se valí v před, divé a zpěněné, jak týčí své bílé hlavy navzájem se pohlcujíce.

Také dnes zase vyšel si nahoru. Rudý terč slunce zapadal zvolna v šedých párách a házel své poslední paprsky na tančící vlny. — — — Zadíval se pátravě v dál přes vodní pláň, v onen směr, odkud musí přijíti loď, na níž ona odjíždí. Naschvál nešel k přístavu. Včera večer se s ní rozloučil. — — —

To všechno přišlo tak náhle.

Seznámil se s ní, aniž toho chtěl, docela náhodně. Pak se častěji stýkali, celé hodiny se potulovali spolu. Při všem tom nemyslil na nic.

Byl však také zcela apathický, když sem přišel.

Přijel sem po smrti matčině.

Teď byl docela sám — — —

* * *

Zřel zase sama sebe v dětském pokojíku v zadu ve dvoře, jak si hraje na vojáky nebo se probírá v obrázkové knize. Matička seděla vedle něho, nad svou prací skloněna.

Zatím co si hrál, vypravovala mu vždy o jeho otci, jehož nikdy nepoznal.

»Matičko! — Matičko —!«
Teď byla mrtva. —

* * *

Vždy, celá ta léta býval u své matky, vždycky žil jenom s ní.
Nedovedl ani jinak.
S ní kul plány do budoucna.
Jednoho večera přišel domů a nalezl ji mrtvou. —
Pak jej poslal lékař k moři.

* * *

Tak seděl teď nahoře na přespě a zřel před sebou parník, veliký, mohutný, jak prořezává vlny. Se stožárů vlály vlajky.

Potom se loď stále a stále zmenšovala.

Teď viděl již jen bílý bod a sloupec dýmu; loď zmizela na obzoru.

A na té lodi plula ona. — — —

Ona. Kdo byla vlastně? Co pak chtěl? — Vždyť si přece ani nepomyslil, že by ona — — —

Vždyť byl jen několik neděl s ní na pobřeží pohromadě, hledal s ní škeble, hrál tennis nebo s ní, s jejím malým bratrem stavěl tvrze z písku. — — —

Tak docela samo sebou se rozumělo, že vždy z rána přicházel k její pobřežnímu koši, beze všech úmyslů.

Po celý ten čas necítil se tak osamělým. — — —

A nyní odjížděla.

A teprve teď, když loď, na níž ona byla, zmizela, cítil že v něm něco odumřelo, něco, čeho netušil, že zemřelo něco, čeho až dosud ani neznal.

Nyní si teprve uvědomil, že ji měl rád. Teď, když jí zde již nebylo, když jí to nemohl říci. —

Byla pro něho mrtva, zrovna jako matka. —

Díval se v dáli přes šíré moře; zatím již nadešla noc. — — —

Byl by se mohl státi šťastným — šťastným. —

Vlny valily se sem, divé a zpěněné, týčily své bílé hlavy, navzájem se pohlcujíce.

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Laura Marholmová: Kniha žen. Podobizny časové psychologie. Se svolením spisovatelky přeložila Olga Mužáková. (Knihovna Rozhledů XV.) Hluboká, pronikavá a při tom nesmírně jemná je tato kniha. Psala ji žena, která je až do nejposlednějšího nervu a hnutí instinktu ženou, ale která je zároveň výborným psychologem, důstojnou družkou svého muže, raffinovaného sensitivisty Oly Hanssona. Šest duší ženských je tu odhaleno v nejskrytějších svých vibracích a sklonech, tak jistou rukou je veden jimi průřez, že vidíme hrát i nejjemnější jejich nitky a cítíme boleti každý nerv. Šest těchto duší, šest typických žen poslední doby je podrobeno psychologické pitvě za tím účelem, aby bylo dokázáno, že obsahem ženy je muž. To je hlavní these pí. Marholmové, její velké slovo, které hází do vlnění dnešních pohlavních otázek a ženského hnutí. Bylo zapotřebí vykřiknouti toto slovo do řad těch, jichž nivelisační fanatism zvrhuje spravedlivou ideu ženské emancipace v plochý požadavek doktrinářsky vybájené rovnosti těch, kdož zapomínají, že se nemůže jednati o to, je-li či není-li žena muži absolutně rovnou, poněvadž je jinou bytostí než muž. Většině ženských

duší tane na mysli ideál ženy, která by byla s to, aby zaměnila ve ech funkcích muže. Chtějí tedy emancipovati ženu od ženství — Marholmová však chce emancipovati v ženě ženství. To je ten ký a zásadní rozdíl. Došla k tomuto správnému názoru dík své výné vloze psychologické, která jí dala viděti hloub do samy přirozenosti hlubů ženské duše, než většině jiných vynikajících žen, které snad

dovedou dobře organisovat a psát, jsouce snad hodně učeny, ale o bytosti vlastního svého pohlaví soudí mělce a šablonovitě. Po této stránce, v tomto hluboce lidském a »věcně ženském« chápání ženy přimyká se pí. Marholmová k největší spisovatelce tohoto století, George Sandové. I ta demonstrovala svým dílem/i životem, že to, co chce být u ženy především emancipováno, je její srdce, její vášeň, láska, která je smyslem jejího života. Jen že rozdíl je v tom, že hlas Sandové byl výkřikem proti konvenční šosácké, úzkoprse moralistní společnosti a jejím zákonům, že měl tedy dosah pokrokový — hlas pí. Marholmové ukazuje však už na výplody moderní ženské emancipace, kritisuje je, a chová se k nim skepticky, má tedy význam reakce, ale zdravé a nutné reakce Totiž reakce hlubokého a ryzího lidství proti programovému doktrinářství, reakce čistých instinktů proti krátkozrakému rozumu. Úkol svůj vyslovila v této větě: Co v těchto šesti typech chci zachytiti, jsou manifestace jejich ženského cítění, jež proráží vzdor všemu . . . Všechny churavěly vnitřním rozporem, který teprv přišel s ženskou otázkou na svět, rozporem mezi směrem, který jim jejich rozum naznačoval a temným podkladem jejich ženské přirozenosti. Většinou jím zahynuly.« To je Marie Baškircevova, mladá, krásná, bohatá ruská dívka, jejíž památka je drahá všem, kdož četli její Deník a znají dojímavý její román s malířem Bastien-Lepagem. Ztravovala se touhou po životě a lásce, hledala úkoje v horečném studiu a umění, až zahynula touto velikou žízní jako květina v suchu. Pak to je švédská spisovatelka Edgren-Lefflerová, která se dala nejprv strhnouti moderním mužactvím až »našla ve čtyřiceti letech, co nenašla ve dvaceti a třicíti letech — příhodu lásky. Neplodná stala se plodnou, hubená bujnou, zastaňkyně ženského práva zpívala hymnu mysteria smyslů . . .« Pak to je »moderní žena na jevišti«, slavná, veliká Duseová, žena unavená a nervová, jeden z nejvyšších projevů ženského genia, co kdy byly. Neboť na jevišti nalezá žena, čeho jí monotonní život dává tak málo: sensace, veliké citové vytržení. V něm je ženou vyvrcholenou, stupňovanou, ale »protože vždy po nesmírném stupňování zbude prázdnota, proto jsou vždy velké herečky desillusionovány, proto snad je sladký obličej Dusové pln chorobné únavy, beznadějné touhy « Pak to je autorka anglické »knihy žen« Keynotes« (Základní tóny) Mrs George Egertonová. Byla-li až dosud t. zv. ženská literatura pouhým napodobením mužské, zdá se prý, že takovýmito knihami nadchází doba »kde se žena cítí ve svém bytí tak intimní, že mluvíc sděluje sebe samu.« Dále žena naturalistka, norská spisovatelka Amalie Skramová, která potlačuje svůj ženský cit a odráží prostě a brutálně zevní svět. A pak »oběť doby« ruská dívka jakoby vystoupla z románů Turgeněvových, ta slavná Soňa Kovalevská, která konkurovala o ceny s prvními mathematiky a zemřela uštvaná horečným románem svého života. »Mozek, který se odloučil od pohlaví a my o své újmě a opět byl vzat pohlavím a poddán pohlaví . . .« Tato lerie mučednic, umělkyň a myslitelek s celou oživenou svou fysiogno svými touhami, mukami a vysoko hořícími plameny duše, která se valila nade všecko to, čím ji chtěl zakrýt rozum, theorie nebo konve stojí tu před námi vzkříšena slohem neobyčejně pronikavě vystihuj

raffinovaným a nervovým, horečným a sálavým, jemným tak, až že co chvíli zadrhuje v subtilní uzliny. Kniha, která každou stránkou ukazuje, že je psána samou krví ženského srdce a že zasluhovala státi se tak rychle slavnou. *V.*

Jaroslav Vrchlický: Nové studie a podobizny. (Nakl. F. Šimáček.) Nový, silný svazek kritických, či vlastně — jak sám v předmluvě říká — literárně historických prací p. Vrchlického obsahuje vedle pestrého pelmelu z cizích literatur také zvlášť zajímavý oddíl »Portrétů domácích« zajímavý tím, jak soudí český básník o jiných českých básnících. Dnes, kdy kritika i u nás počíná se emancipovati jako samostatný a celého člověka vyžadující genre, stávají se kritické úsudky v ústech produkujících literátů vždy řidšími. Pan Vrchlický rozhovořil se jmenovitě o poesii Kollárově a Nerudově. Právím výslovně: o poesii, a ne o Kollárovi a Nerudovi, neboť nezabývá se těmito autory jako lidmi a význačnými duchy jisté doby, nestuduje díla jejich jako znak duše, tant que le signe, neužívá tedy jako my mladší methody psychologické, nýbrž pozoruje tato díla jen se stanoviska literárně-kritického, jmenovitě pak — u básníka rázu p. Vrchlického je to vysvětlitelno — se stanoviska básnické techniky. Sformuluje si na př., co všecko žádáme od velkého díla básnického a toto, starým estetickým dogmatismem silně zabarvené měřítko klade pak na poesii Kollárovu. Za hlavní podmínku pro pravé dílo básnické klade »aby velké myšlenky a vřelé city byly též tlumočeny uhlazenou, ano virtuosnou formou zevnější.« Jak nám to dnes už je cizí a nedostačitelné! Tak zvané »velké myšlenky« jsou vlastně nejošumělejší lieux communs, viz Victor Hugo! A »uhlazená forma«, to už je dnes něco tak diskreditovaného, dík legiím veršovců à la Klášterský, Fr. Kvapil, Škampa etc., že každý slušný mladý talent v tom už vidí spíš hanu než kompliment. V dnešním umění se kladou tyto podmínky jinak: myšlenky třeba ne právě závratné, ale svěží, z vlastní duše vytrysklé chceme — formu třebas hodně neuhlazenou ale k psychickému obsahu přilehlou, z duše vyrostlou, jedním slovem individuelní. Právě tak mi je cizí stanovisko, s něhož posuzuje p. Vrchlický francouzské symbolisty. Chybí jim prý »nejpodstatnější vlastnost díla uměleckého, jasnost a průhlednost.« Totiž že jim jasnost a průhlednost chybí, je pravda. Ale problematické je, zdali jsou tyto dvě vlastnosti u uměleckého díla »nejpodstatnějšími.« Jsou důležitými podmínkami, pravda, a přičtou se vždy umělci k dobru, ale nejsou conditio sine qua non — jinak by zajímaly Hamlet, druhý díl Fausta nebo básně Poeovy v umění místo velmi podřízené. — Z celé knihy pana Vrchlického položil bych na první místo jeho studii o poesii Nerudově. Zasluhuje toho tím více, že je jí dána první značnější splátka na dluh, jímž jsme povinni Nerudovi jako básníku. Pan Vrchlický považuje Nerudu za národního klassika, za jeden ze stěžejných sloupů naší nové poesie

srovnávání jeho s Hálkem, čteno mezi řádky, nepovídá nic jiného než
› co otevřeněji vyslovil Machar. Tím nešťastnějším se jeví dnes vystou-
ení p. Vrchlického v hálkovské afféře. — Článek o Svat. Čechovi nedá
přísně rozebírat. Byl psán jako jubilejní feuilleton pro Národní Listy,
vysvětluje celý jeho tón. Jen u jednoho se zastavuju. Pan Vrchlický
jí rhetoriku v poesii. Její odmítání je prý jednostrannost módy, která

brzy přejde. Je zvykem p. Vrchlického, že se zvláštní umíněností pokládá všecko, co patří k psychologii dnešní doby za malicherné a efemérní. Moderní umělec přece odmítá rhetoriku ne z módního vrtochu, ale proto, že mu chybí pro ni nejpodstatnější podmínka: strhující, nadšená víra v jisté ideje, které se v rhetorice nalehavým spůsobem, řekl bych hrubou přemocí slov a obrazů sdělují s jinými. Moderní člověk nedůvěřuje tak zvaným »vznešeným ideám«, je analytik a skeptik, nežije v enthusiasmech, ale v krisích a jemných náladách. Až najde novou víru a nové nadšení, najde si snad také novou rhetoriku. Že bychom prý musili jinak škrtnouti z poesie nejméně dvě třetiny Lamartina a Huga. Nuž ano, tedy je škrtněme! — V jiném článku zachraňuje pan Vrchlický před zapomenutím poesie dvou domácích duchů, u nichž byly verše jen jednou ze zastávek mladického vývoje: Šafaříka a Nebeského. Šafaříka považuje za rozeného, plnozrného poetu, jemuž vadí jen neobratný, sukovitý jazyk, Nebeského za českého Lenaua své doby. — V »Otázkách časových« promlouvá stručně o moderním diletantismu, o nových dílech literárně kritických a a pověstné Nordauově knize »Entartung«. Proti této ujímá se dost vřele moderní literatury. Jen jedno mne překvapilo. Nietzschea nehájí proti hloupé theorii Nordauově, ale ještě dodává: »Nietzsche sedí teď v blázinci, byl vždy konfusní, pouze aforistická, fragmentární hlava, kterou jen jednostranný kult několika adeptů mohl nadmouti k takovému významu . . . Probrati se řadou jeho třískovitých svazků je velmi pracné a únavné atd.« Pan Vrchlický musí ovšem nejlépe sám věděti, byla-li mu lektura Nietzschea pracnou a únavnou. K tomu není ovšem co říci, leda že to karakterisuje tu vyhlašovanou universálnost p. Vrchlického ve vnímání a chápání jiných duchů. — Záslužnější jsou další »Glossy k novější poesii francouzské«, skizzující zběžně sice, ale pro naše poměry dost instruktivně slušnou řadu současných francouzských poetů. Ovšem že tu zůstává p. Vrchlický po nejvíce při autorech, jimiž se dříve už zabýval, dotýkaje se nejnovějších, Régniera, Vielé-Griffina, Rodenbacha a j. jen letmo a nepokoušeje se zahrnouti nejmladší tuto t. zv. symbolistní poesii v jeden útvar. Ale chci-li být spravedliv, musím říci, že p. Vrchlický jeví nejlepší vůli, oceniti na ní, co jen může — alespoň nepoměrně víc dobré vůle, nežli kdy jevil k domácí nejmladší poesii. Podivné! Těm Régnierům etc. se přiznává poctivá vůle, upřímná snaha a velké umění formální (st. 192.) ale domácí Březinové a Sovové, kteří — je to mé pevné přesvědčení — srovnání s oněmi Francouzi docela dobře snesou, a vůbec celá samostatně myslící mladá naše literatura líčí se s tvrdošijnou nechápavostí jako shluk tajtrlíků a literárních banditů (Viz pana Vrchlického palinodii »Maličcí« v poslední »Osvětě«). Dočkáme-li se kdy toho, aby p. Vrchlický, jenž na str. 87. této knihy velebí Taineovu mudrckou snášelivost k nepřátelům, řekl o svých nástupcích na českém Parnasse slovo nediktované osobní urážlivostí a předpojatostí? Ale to je ostatně věc p. Vrchlického a jen on sám je za ni zodpověden. — Knihu jeho zavírá studie o Peladanově rekonstrukci Aischylovy Prometheidy. Zbývá ještě slovo o celkovém významu těchto studií a podobizen. Přísněji založených studií shledáváme tam málo, většina je psána jen pro rychlou informaci obecenstva, je tu opomíjen psychologický a sociologický dosah projednávaných literárních

zjevů, na přítomnost je tu nazíráno sem tam křivě, a nic nesvědčí o tom, že by p. Vrchlický ve svých stanoviscích dále se vyvíjel. Ale kniha je bohatá a pestrá svým materiálem, instruktivní a příjemně čitelná, a svědčí o rozsáhlé lektuře a veliké práci. *Ký.*

Ant. Klášterský: Vzpomínky z jihu. Básně. (1896—1897). Nakl. F. Šimáček. Cesta do Italie nezdá se, že by byla přinesla p. Klášterskému zvláštních nějakých uměleckých zjevení a že by byla v jeho produkci nějakým tím mezníkem, jaký se od časů Goetheových zemi pomerančů a citronů tradicielně připisuje. To co nám zde ze svých tamnějších dojmů podává, nese staré znaky jeho poesie: pěkně uhlazené řady slok na opotřebované motivy, z nichž se na konec snadno a průhledně vyloupne tak zvaná myšlenka, totiž to, co by tak asi devadesáti devíti procentům normálně vzdělaných lidí napadlo v dané situaci. Tak na příklad otvírá knihu »Cestovní píseň«, po příkladu těch Wanderliedů, jakých se u Němců napáchaly kopy už před půlstoletím. Pan Klášterský se loučí s rodným krajem a pohání svého »železného oře« ku předu. Dívá se na Lucernského lva a napadá mu český lev. Stojí na slavném hřbitově Pisanském a napadá mu český hřbitůvek. Co se p. Klášterskému v Čechách vinou zlých kritiků nepodařilo, poštěstilo se mu v Italii — utrhnouti snítku vavřínu. Už už si ji chce ovinouti kol skráně, ale v tom se v něm probudí vlastenec a povídá:

»Co však bych doma získal byl rád,
z ciziny rukou nechtěl bych brát,
tím pohrdám teď — ó soku můj, hleď!
A daleko letěla vavřínu sněť.«

Jak velkolepý, zrovna antický vzor sebezapření! Na několika místech opěvá p. Klášterský moře, tou známou zde rhetorikou, která je snad tak starou jako moře samo. Ovšem, nač se hmoždit hledáním nového pojetí a nových tónů — vždyť Byron, Puškin a Hugo nepověděli tváří v tvář moři také nic jiného? Dojemné je, že pan Klášterský nezapomíná ani na dalekém jihu na nás. Leží u moře ve stínu stromu a tu mu napadá

»u nás asi do mne bijí
časopisy Moderny.«

»Pah, co potom! Jejich černi
smyl mi moře majestát,
moderní i nemoderní
nechám kolem uší vát!«

To je už obyčejný způsob veršovců, kteří pro duševní proudění dneška u nás nic neznamenají, že je bagatelisují jako malicherné a s předstíranou povýšeností se zachycují o vznešené věci, přírodu, dějiny a mythus. I stávají se proto ještě Flauberty ani Leconty de Lisle a právě tak nevyr[illegible] p. Klášterský ani o coul, i kdyby se položil k sebe většímu oceánu. - tak to jde dále celou knihou: Florencie, Řím, Benátky, celé šňůry p[illegible]ně soustruhovaných slok, melodických a protivně až jasných, na r[illegible]ivy, které musí napadnout v Italii každému turistovi. A tak se šťastně c[illegible]ne autor, když byl vykonal rozloučení se známou mu cypřiší,

vrcholící v hluboké větě, že se už s ní v životě neshledá, k závěrečnému Wanderliedu »Cestou domů« a vzpomínkám. Celkový úsudek: verše, které by mohly sloužit za poetický doprovod k textu Baedeckrů, tak přiléhají dobře k nazírání a dojmům normálních turistů. *D.*

Z ruchu literárního a uměleckého.

— **Večer pražských autorů.** Na myšlenku velmi šťastnou připadlo několik mladých německých literátů pražských: pořádati literární večírek, na kterém by vedle původních prací mladých literátů, kteří se chystají uvázati se v hubené dědictví dosavadní německé literatury pražské, předčítány byly i ukázky z české poesie v německých překladech. A umlčováni německým tiskem pražským, ignorováni talmovými velikány pražského německého Parnassu, uvedli myšlenku svoji také ihned ve skutek. Na večer 17. května sezvali si nás vedle svých nejbližších přátel do malého sálu hôtelu »u anglického dvora«. Byl to bez odporu večer velmi zajímavý. Nejen že jsme a třeba z malých ukázek seznali ty, kdož zaujmou jednou křesla, uprázdněná po pánech Klaarovi a Tewelesovi (křesla dosti laciná a dojista málo významná), ale, že poskytnuta nám příležitost poznati, jak dalece jsou se své úlohy ti, kdož docela samozřejmě jsou v první řadě povoláni, aby stali se tlumočníky děl českých autorů vůči cizině. Výsledek byl v obém směru velmi čestný. Seznali jsme řadu mladých autorů, jichž umění prozatím není rovnocenné s jich chtěním, kteří však přes to pro budoucnost slibují dost, dojista víc, než vykonali »básníci« různých tiskových officin německých v naší zlaté Praze. Není pochyby, že v Eugenu Tragerovi (zastoupeném koncisní básničkou »Lebensreigen«), Ot. Winitzkém (jenž znám jest i jako obratný překladatel českých poetů), Pavlu Porgesovi (jenž v básni »Zwischen Knospen und Blüh'n« projevil vedle vřelého citu a vzletu i pěkné ovládání dikce), Walterovi Schulhofovi (jemná, v měkký souzvuk vyznívající báseň »Langsam verstreichen die Tage«) a Oskaru Wienerovi dřímou slušné talenty lyrické, jimž ovšem třeba teprve se rozvinouti a plně se rozvíti. Ze známých již básníků zastoupeni byli Fried. Adler, R. Chr. Jenny (ovšem ukázkou málo sympatickou), F. Herold, René Maria Rilke Hugo Salus a — třikrát běda! — i p. Alfred Klaar. Jako prosaisté vystoupili Alf. Guth (skizzou, kterou jakožto ilustraci k tomuto referátu přinášíme v překladu), O. Pock a Max Traudt krátkými náladovými črtami. Dramatická ukázka, prvý akt z dramatu »Martyrerinen« R. Wurmfelda svědčí sice o bystrém daru pozorovacím, nepovznáší se však nikde nad nejprimitivnější nazírání na líčené prostředí a jeví silný sklon ku karikatuře. Z Čechů dostali se k slovu Jaroslav Vrchlický (v překl. Fried. Adlera), Sv. Čech (překl. Ot. Winitzkého), Jul. Zeyer (překl. Bron. Welleka), Ot. Březina, Jiří Karásek a Ant. Sova (všichni tři v překladech Eug. Tragera), konečně J. S. Machar a Ant. Klášterský (v překladech O. Winitzského). Překlady byly vesměs zdařilé. *J. K.*

Divadlo.

Zvláštní host zavadil o naši scénu. Ibsen. Jako kroky kamenného zaduněly scény nejnovějšího jeho dramatu Johna Gabriele Borkma po prknech, málo zvyklých nésti postavy tak železné a shuštěné tra-

tíhy. S výčtem osudů Ibsenových na našem jevišti jsme hned hotovi. Před léty byla hrána »Nora« a »Nepřítel lidu«, ale obě hry nadobro zapadly. Obecenstvo nevědělo, jak se na ně dívat, a kritice nezáleželo mnoho na tom vybojovat jim místa. Alespoň kdyby byly vzbudily, jako jinde, bouřlivý odpor šosáků. Byly by se utvořily tábory, zdvihlo by se trochu prachu, třeba jen na čas, ale stopa po nich by byla zůstala na obou stranách. Ale tak byly přijaty s tou universální českou vlažností, která nic nechce zatratit, ale také pro nic se nerozhřeje a zapomíná se stejnou mělkostí jedno pro druhé. Až teprv dnes, kdy už i nejnehybnější vrstva divadelních abonentů ví o existenci Hauptmannů, Hallbeův a Schnitzlerů, kdy už máme sami doma náběhy k dramatu psychologickému a kdy hesel o intimnosti scény začíná se zmocňovati snobismus, vzpomněla si divadelní správa, snad zásluhou nového dramaturga p. Liera, na své povinnosti k velmistru moderního dramatu. Jenže mají-li po Borkmanovi následovati další splátky na tento dluh, pak to je methoda prapodivná. Hráti dílo pozdních stařeckých let Ibsenových, když tu chybí každá, nejen divadelní, ale i literární předprava (nemáme ani překladu Ibsena!), postupovati od Borkmana k Rosmersholmu, Divoké kachně a Strašidlům, to by znamenalo čísti knihu od konce. Neboť Ibsen je jedním z těch básníků, který více ještě snad než jednotlivými díly váží celou linií svého vývoje už proto, že tato linie jest tak typickou pro dráhy evropského myšlení vůbec.

Na jedno se tu ovšem může divadelní správa odvolávat. Na to, že Borkman je jedním z nejsrozumitelnějších a nejdivadelnějších kusů Ibsenových. Po »Staviteli Solnessovi« a »Malém Eyolfu«, těchto koncertech v nejsubtilnějších tóninách a nejvyšších, mnohokrát čárkovaných notách lidské psychologie, tedy zase trochu úlevy pro ty, kdož v nynějších dílech starého mistra vidí jen tajemná orakula a hledí nahmatati, zbytečně ovšem, nějaký jich logický neb tendenční smysl. Postavy Borkmana jsou ovšem, jako od Rosmersholma počínaje, téměř všechny splozenci dvou světů: realně-divadelního a symbolicky-myšlenkového. Ale zde zachovávají oba principy dost šťastnou rovnováhu. Divák může promítati jak daleko chce a dovede jejich linie do pozadí a baviti se duchaplnou hrou těchto velikých vržených stínů, ale i to, co zbývá na samém jevišti, stačí na dramatický, mohutný a otřásající obraz srážek a zápasů různě se křižujících lidských chtění. Tragika leží zde v tom, že to jsou po většině chtění malomocná, dávno už vyvřelá. Dřívější plameny pohasly a zbývají z nich jen poslední doutnající popely ilusí a šílených fikcí. Bilance života, plná velikých »Má dáti«, chce být už jednou vyrovnána, neboť už se připozdívá. Zachytit honem, honem tedy ještě, co se dá, než udeří poslední hodina. Hle mládí! to ať vezme na sebe náš dluh, ať splní to, k čemu my už nedospějem. Ale mládí nechce se obětovat pro jiného, chce jen žít a ujíždí vesele do mě slunce. A nyní už se nedá ničeho dosáhnout, nyní už je na všecko zdě, poslední žhavé popely proměnily se ve strusky, nezbývá než smrt studené, šeré samotě. Tedy tragika slova »pozdě«, ztracené, neodčinitelné inulosti, tragika stáří!

Hned v prvé sceně je mistrně chycena tato nálada hry, toto neustálé vení stínů, tento život, který nemá kořenů v přítomném, nýbrž spíná

neustále ruce po tom, co je dávno odvanuto a na věky nezachytitelno. Ella Rentheimova přichází po osmi letech do bytu své sestry paní Borkmanové. Ale ne jako sestry, jako sokyně stojí proti sobě. Neboť k vůli nynější své manželce opustil kdysi Borkman milující jej Ellu. A když pak nastalo to strašné, co zvrátilo všechny tyto životy, to, když Borkman sáhl na cizí majetky uložené v bance, již spravoval, a když pět let vyseděl za mřížemi, tu nastalo druhé soupeřství — o syna Erharda. Byl zatím vychován u tety Elly, ale matka ho má nyní u sebe, neboť ho potřebuje k novému pozvednutí jména rodinného, k splnění »velikého poslání«, jímž by zakryl hanbu otcovu. Ale Ella ho také potřebuje, nosí smrtelnou nemoc v těle a chce ho jako oporu posledních chvil. Erhard však cítí se přitahován třetím směrem a my víme hned od počátku, ten že bude proň rozhodný: to je mladá paní Wiltonová, trochu svůdná koketka a ještě více symbol hypnotisující, do neznámých dálek odvádějící síly po způsobu »cizince« v mořské ženě. Ale »raději ona, než ty« praví si navzájem obě sestry — v tom poprvé se v životě shodly. A mezi tím, co zde zuří tento boj, co slova a věty se kříží jako hroty dýk, zaznívají shora kroky starého Borkmana. Tak tam přechází den co den »nemocný vlk«, po léta nevycházeje ven a kroky jeho duní za zvuků »tance kostlivců«. Jedna ze scen, které nezapomínáme, tak z ní cítíme vytí a svíjení se shroucených životů. II. jednání uvádí nás nahoru k Borkmanovi. Vidíme ho, starého, dokonávajícího lva, ale plného ještě pýchy a nezlomné víry v nápravu. Vina ho netíží, vždyť chtěl jen dobro tisíců. Slyšel »zpívat rudu« tam dole v zemi a chtěl tyto skryté poklady obrátit v lidské štěstí. Altruista ve velkém slohu, který jda za blahem tisíců, neváhal šlapati po štěstí jednotlivců. Podlehl sice, ale věří, že jeho hodina přide, neboť co by si počala banka bez Johna Gabriele? Po všecka ta léta čeká deputace, které ho přijdou prosit, aby se navrátil. Přechází pokojem v póse Napoleona, stále připraven k velikému obratu v osudu. Je to šílenství, ale šílenství veliké povahy, šílenství, jímž jediným se ona udržuje při životě, vyvrcholená a do sebe zahroužená illusivnost, poslední útulek rozbitého vraku, jako u starého Ekdala v »Divoké kachně«. Proto si také navzájem nejlépe rozumějí se starým Foldalem, sešlým písařem, jenž celý život svůj postavil na ilusi o svém básnickém talentu. Ale tou chvílí, jak přestávají navzájem v sebe věřiti, končí jejich přátelství, neboť ono žilo pouze jen z těchto těšivých lží.

Ella Rentheinova přichází účtovat také s Borkmanem. Neboť tím, že ji opustil, dopustil se největšího hříchu: »ubil v ní život lásky«. To je vina, kterou nevyvažuje jeho přiznání, že tak musil učinit, měl-li dostati do rukou banku, jíž chtěl uskutečniti své veliké cíle. Bolest zašlápnutého jednotlivce váží více než sny o štěstí neznámých davů. Nyní chce Ella na Borkmanovi jeho syna, ale nejen to, chce aby tento mohl nositi její jméno. Ale už tu je za ní — poprve po létech v této síni — paní Borkmanová, tvrdá a houževnatá, neústupná ve své žádosti míti syna jen pro sebe a své plány. Opona padá po druhé nad nově rozpoutaným zápasem o někoho, kdo nikomu z těchto tří nenáleží. Neboť ve III. jednání vidíme už Erharda nadobro v moci paní Wiltonové. Trojice starých dává mu mezi sebou voliti, ale Erhard nemá žádného poslání, jaké mu vnucuje

matka a nepovažuje za svou povinnost shlazovati hanbu jiných. »Nechci teď pracovat! Neboť jsem mlád! Chci jen žít, žít, žít!« A v tom už přichází paní Wiltonová, aby oznámila, že Erhard je jen její a že jest vše připraveno k cestě do radostnějších krajin jihu, kde chtějí píti z kalicha své lásky. Tento shluk různých sil, svářících se o mladého ducha, je sice příliš náhlý a nerealistický, ale jinak je to velice názorná symbolisace hlubších básníkových úmyslů. Rozboru nepotřebuje, je to starý, tolikrát v různých formách předvedený protiklad stáří a mládí.

Do zimní, zasněžené scenerie posledního aktu zaznívají už rolničky saní, odvážejících mladé do dálky. Teskné vědomí opuštěnosti zalomcovalo starými. Provalilo se i srdcem Borkmanovým a vyhnalo jej ven z domu. Nechce se tam víc vrátit. Illuse jsou rozfouknuty, ví že je »mrtvý muž«. Jen pryč, ven do zimy a noci, kamkoliv, kde je život a lidé! Jdou tedy spolu s Ellou, starý šílenec a smrtelně chorá žena, v níž ubil kdysi život lásky. Na lesní pasece se zastavují a tam přepadá skláceného starce poslední horečka jeho vidin. Je to scena divadelně nedost odůvodněna, a skoro zbytečná, ale svrchovaně krásná a hluboká. Borkman spatřuje vnitřním zrakem »zem svých snů«, vidí továrny v chodu, tisíceré svazky, obepínající zemi a přivádějící světlo a teplo do tisíců příbytků, vidí svou říš, to jest tu řadu horských řetězů, v jichž skrytu spoutány odpočívají miliony. Chtěl osvobodit tyto duchy a podmanit si je, ale poklad sklesl zase do hlubiny. »Ale milují vás«, volá »jež ležíte zdánlivě mrtvy v bloubi a temnotě. Miluji vás, vy život budící hodnoty — se skvělou družinou moci a nádhery! Miluji, miluji, miluji vás!« A mezi tím, co jej Ella zaklíná, že nikdy nedosáhne ceny, pro niž spáchal vraždu na její lásce, umírá Borkman. »Ledová ruka sáhla mu na srdce.« A nad jeho mrtvolou podávající si konečně ruce dvě sestry, »dva stíny«.

Borkmanem duje mohutný dech tragiky, ale tragiky čeho? Nechtěl bych to vpravit do jedné formulky. Tyto postavy dají se promítati několika směry najednou. Je tu předně tragika altruismu ve velkém, jenž zapomněl na své povinnosti v menším, individuelním kruhu života. »To způsobila zima« praví nad mrtvolou Johna Gabriele jeho manželka. Byl příliš studený k těm, kdož ho milovali. Ale kdož ví, jak dalece byly jeho velkolepé sny vlastně výronem altruismu? Vždyť sám praví: »Žádost po moci byla u mne nepřemožitelná.« Nebyly jeho sny o štěstí tisíců jen jedním z těch morálních pláštíků, do níž se dle Nietzschea halí nejhlubší pružina všeho bytí a jednání: vůle k moci? Z této stránky jest nové drama Ibsenovo tragedií velké zlomené vůle. Do jisté míry není John Gabriel než novým vtělením Solnessa, vystouplého ze symbolických mlžin a beroucího na sebe lidským našim citům přístupnější allury krále Leara. Pak to je také otřásající tragedie illusivnosti, hraná na dvou duších, které za ubývající pravé víno života si přilévaly do svých pohárů tak dlouho
v
, až se přesvědčily, že je to skutečně voda. Dobrácký slaboch Foldal
s
e toto rozčarování s resignací, ale Borkmana, u něhož illusivnost
s
e hrála na hranicích šílenství, to usmrtí. — A mohli bychom dále
j
ě sledovati daleko se rozbíhající kontury stínů, které tato postava
v
. Borkman, toť merkantilní a průmyslový duch tohoto věku, toť nová
v
Solnessa, stavícího „příbytky pro lidi", je to personifikace lidské

práce sociální, je to konečně stělesnění — a toto thema vystupuje nejprůzračněji — stáří proti mládí; ale žádný z těchto výkladů, výlučně a důsledně proveden, neobjal by celé drama, nevyloudil by ty příznačné dojmové akkordy, které ono skutečně ve svém chodu vyvolává. Cítíme sice, jak se z těchto postav rozbíhají takové symbolické nitky všemi směry, ale nejlepší díl, myslím, vyvolí, kdo je nesleduje s malichernou komentatorskou umíněností, ale spokojí se tímto, tak mocně a složitě ducha zaměstnávajícím vlněním nápovědí a otvíráním perspektiv, třebas by se ztrácely v nedohlednu. Takový už je jednou Ibsen. Vděčnější než strkati do těchto klikatých kobek lineál šosáckého „zdravého rozumu" je poddati se dramatické moci díla a obdivu nad neslábnoucí silou, s níž dovede starý mistr ještě dnes mluviti s jeviště.

O přijetí hry se strany obecenstva neodvažuji si říci nic určitého. Nechci generalisovati. U nás, kde se propadání nemožných kusů okrašluje vyvoláváním autora, věnci a eufemismy v novinách, nelze z nálady obecenstva naprosto souditi, jak se jinde děje, na osud hry. Ostatně obecenstvo, jemuž se z činoherních novinek za celou saisonu nejvíce líbily „Dva světy" p. Ladeckého, nemůže být nadšeno Ibsenem, to by bylo proti všem psychologickým zákonům vkusu. Stejně je přirozeno, že i provedení nestálo ani zdaleka na žádané výši. Odkud by se také u nás najednou měli vzít ibsenovští herci? I kdyby tu byli, repertoir našeho divadla by je musil pokazit. Borkmanna hrál p. Šmaha v příliš pevném, na pensionovaného generála upomínajícím držení. Dojem některých dobrých okamžiků kazilo někde příliš mnoho hekání a vrčení, jakož i sem tam triviální výslovnost. Hra pí. Sklenářové (Ella) a pí. Danzerové (pí. Borkmanová) byla příliš málo stlumená. Nebylo tu dost cítit, že hlavní katastrofy jen z dálky sem doznívají a teď že se jen odumírá — bylo to příliš živě a divadelně cítěno. Jinak byla pí. Danzerová dobrá svým nádechem kyselosti a zloby. Pan Mošna pojal starého Foldala příliš svým až do manýry zabíhajícím spůsobem. Byl to víc pitvorný chuďas než aspirant básnické slávy. Po stránce karakteristiky jinak ovšem výkon chvályhodný. Služka paní Hübnerové vystupovala v příliš ostrém reliefu. Trochu méně umění bylo by lépe. Výkon p. Matějovského (Erhard) byl jako vždycky ochotnický a sváděl obecenstvo v pojímání úlohy na scestí. Vypadal jako žalostný tatrmánek v rukou pí. Wiltonové (Laudové) — pěkná representace mládeže! O slečně Kollárové v úloze Fridy Foldalové bylo by trapno mluviti — myslím, že by se nenašlo tak hned divadlo, které by považovalo kus Ibsenův za dost dobrý, aby na něm zkoušely svou nemohoucnost takovéto „talenty". *K.*

Výtvarné umění.

58. výstava Krasoumné jednoty. Jen několik dojmů, jaké jsem procházeje výstavou; myslím totiž, že podrobné oceňování díla za dílem ne pro naši širší veřejnost náležitého významu, jenž by zdůvodnil dlouhé slo výstavě věnované. Není-li výstava pouhým trhem na obrazy a je-li vsku školou vkusu, pak jest třeba, aby každý, kdo o umění se zajímá, výst-

Z letoš. salonu: Jindř. Tomec, Na Kampě.

samu prostudoval. Tu by bylo ovšem na prvním místě usnadniti přístup nejširším vrstvám, má-li umění vniknouti mezi lid. To se neděje a tak návštěva výstavy i letos jest privilegium lidí málo nebo nic nepracujících. Tato aristokratická uzavřenost, podporovaná letos více než kdy jindy, nemůže býti na prospěch umění. Chceme-li, aby výstava umělecká plnila své poslání, aby totiž nejen označovala výši současné produkce, ale aby také zjednávala stále širší a širší porozumění snahám uměleckým v národě, pak otevřme brány její a zvemež lid k návštěvě její usnadňováním přístupu a studia. Výstava sama dopadla letos ostatně dosti prostředně; aspoň při nynějším ruchu uměleckých theorií čekali jsme mnohem více. Staneme v sále českých umělců. Salon českého umění! Zřetelněji než kdy jindy vidíme, že toto zařízení, které stálo dosti práce, podnes se neosvědčilo. Má snad sloužiti oddělený salon český k tomu, aby neušlo nikomu, že českého umění posud nemáme? Cizinec čekal by, že uvidí tu něco českého, národního, co plyne z naší krve, z naší lidové povahy, ale co spatří, může viděti všude jinde a — lépe. Salon český znovu ukazuje, že nemáme českých temperamentů uměleckých, jejichž úlohou by bylo postaviti umělecký památník naší české současnosti, nebo naší minulosti. Nemáme nadšených a přesvědčivých výtvarníků pro českou věc, anebo nevystoupili posud? Doufejme, že dozrávají v několika hlavách, které žijí v ústraní, netlačíce se na forum, kde uznání udílí se jen za prostřednost.

Zvláštním úkazem v letošní české exposici jest řada podobizen pánů a dam; zdá se tudíž, že tento genre, který po léta ustupoval do pozadí, počíná novou periodu rozkvětu. Bohužel, že z vystavených podobizen má jich jen málo vyšší význam umělecký. K podobiznám druží se studie, mezi nimiž pozoruhodna jest práce sl. Loukotové »Čemeřice« svým virtuósním technickým podáním. Úmyslně nezmiňuji se o Maxovi, jehož díla jsou sice uznána, ale který se spolehl letos příliš na svou nanou slávu. Zastavíte se ještě s poklonou u studií Hynaisových, před erčíkovou »Vanitas«, Schikanedrovým »Večerem«. Schusserovou »Zaadou«, před prací Trskovou a viděli jste tak vše, co může v horním ále představovati naše, nemohu říci »české«, umění figurální. Jest tu ršem mimo to ještě veliké jméno, jméno umělce, jemuž vyrovná se dolních sálech jen vzácné objevení se Alešovo, Hanuše Schwaigra, ale

umělec tento zastoupen jest, abych tak řekl, jen příležitostně. Kolem těchto prací kupí se mnoho diletantského a průměrného, tak že celkový dojem nejen po stránce ideové, ale i zejména technické jest velice slabý. Pozorujte, kam až stupňuje se snaha lehtati obecenstvo lacinými prostředky, nuditami a řeknu přímo frivolností; spočívá v tom vysoké povolání umění malovati věci jako jest J. Ženíška »milovnice zahálky«? Krajinářství domácí lépe jest zastoupeno: vidíme dobrá jména Holuba, Slavíčka, Braunerové a Kavána; Engelmüller a Jansa podali práce korektní. Zbývá konečně Knüpfer, jenž poslal z Říma opět několik vzácných prací. V malbě, v technickém ovládání prostředků může býti Knüpfer vedle několika cizích umělců, jmenuji jen Hoenowa, příkladem našim krajinářům. Jest to nezdravý předsudek mezi našimi umělci, že se vyhýbají výstavám, aby neztratili svoji svéráznost — obava to nemístná a spíše škodlivá, poněvadž technickému, jehož právě naší mladé škole se nedostává, třeba se vždy učiti od mistrů; má-li kdo talent, neztratí ho, poněvadž leží v samé jeho bytosti, která se nedá změnit — naturam expellas furca etc. — a nemáli ho, neztratí ho také.

Také mezi cizími umělci jsou na prvém místě krajináři. Z figurálních motivů povšimněte si předražených kuriosit Meissoniera a obrazu Munkaczyho, jehož jméno je slavnější než jeho umění. Uznání zasluhuje Eugena Munka »Angelique« ze Zolova romanu »Le rêve.« Z krajinářů na předním místě je jmenovaný Hoenow, každoročně sice stejný, ale vždy dobrý. Vedle něho vynikají »Podzimní krajina« Gampertova, Wengleinův obraz »V bažinách« a Eickenové večerní nálada. Z ostatních upoutá nás úchvatné rozluštění krajinářského problému, splynutí nálady s realitou, které podal Zoff svým »Piniovým hájem,« upomínajícím živě na snahy Turnerovy. Angličtí krajináři jsou lépe zastoupeni než francouzští. Stevenson, Lawson, Blak a j. zaslali díla velice intimní, prodchnutá náladou své země a osobitého uměleckého temperamentu.

Sestoupíte do přízemí, abyste učinili poklonu kresbám Švabinského a můžete si prohlédnouti leptané rytiny, po většině již dávno známé. Přízemí nemá tedy mnoho zajímavého, ale i tu jsou některé vynikající cizí malby a kresby. Terris, jenž každého roku vystavuje, upoutá vás i letos a budete překvapeni ilustracemi Jindř. Leflera k pohádce »Prinzessin und der Schweinhirt,« jenž k pohádce vykouzlil novou obrazovou pohádku.

Ve dvoraně, zastavené obrovskými plátny vystaveny jsou zdařilé gobelinové obrazy Mařákovy, úchvatná »Pieta« Brandisova, jejíž náladu ubíjí však pestré okolí a konečně veliký obraz Brožíkův »Tu felix Austria nube.« Tato malba činí přes různé nedostatky, jaké se jí dají vytknouti, dojem kolossálního, se skutečnou uměleckou rozvahou ovládnutého díla. Přes to, že celková komposice jest pouze variací »Husa« není asi druhého malíře v Rakousku, jenž by se odvážil ovládnouti tak velikou plochu a harmonisovat bezpočetné odstíny červených a zelených draperií při scéně, která i ve skutečnosti činí dojem napjatosti a nehybnosti.

Z plastických děl zdařil se Amortovi Sv. Čech (ne tak Vrchlický). Mimo to zastoupen jest ještě Bílek skvostně řezaným typem z Táborska.

L. V.

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

Plný měsíc německé obstrukce v parlamentě! Němci jsou útočníky, vedou bezohledný zápas, jitří a bouří — a česká delegace na říš. radě octla se, ani nevědouc jak, v postavení obranném, v postavení hájícím proti nim cislajtanský parlament a cislajtanskou vládu. Taková jest dnes situace. Marně se tážete, proč tomu tak? Nadšený státnický klid rozlil se po Čechách, jako by to byla země Feaků; poslanci jako by se do zemé zpropadli, politic. spolky dřímou, noviny jsou zmateny a nechuť a omrzelost z politiky pomalu proniká jak otravné páry celé ovzduši. Nechuť, odpor, malomyslnost vloudily se také do státoprávní armády lidu a česká politika není daleko toho, že přijde již i o politickou disciplinu a politiku vůbec.

Z historie Staročechů se Mladočeši, jak viděti, nepřiučili ničemu. Jejich vídenská politika jest jako tajná diplomacie, jež nepřijde nezasvěcencům na oči: v totéž tajnůstkářství a podezřelé šero, na jaké se pamatujeme z doby punktací, halí se nyní Mladočeši, ač jest nejen jejich povinností, ale i pouhým příkazem moudrosti, s důvěrou obrátiti se k voličstvu a otevřeně přiznati svůj poměr-nepoměr k hr. Badenimu a své babylonské zajetí v kruhu »autonomistické« pravice. —

Jazykové nařízení z 5. dubna bylo 15. května doplněno vysvětlivkami hr. Gleispacha, jimiž práva jazyka českého jen nepatrně v jednání se stranami se rozšířila, ale za to utuženo privilegium němčiny jakožto vnitřního jazyka úředního. Dojem z toho byl v českých kruzích takový, že i nejoddanější officiosus hr. Badeniho, p. Ryba, uznal za nutno přehoditi přes sebe lví kůži a hroziti ministerstvu opposicí. Delegace na ně odpověděla, ne odvoláním se k národu, ale deputací u ministrpresidenta. Dle p. Ryby (N. L. 25. května) se takovou deputací v kanceláři ministerské víc prý dosáhne než bouřením národa, a skutečně dovídáme se, že jazykové nařízení, po přání Němců poopravené, bude nyní znovu zase poopraveno ještě také ve prospěch češtiny. Nastane nyní upokojení po Čechách a radost z vítězství? Pp. poslanci by se velice mýlili, kdyby na to čekali. Ti vysvětlivky ministra hr. Gleispacha otřásly důvěrou i nejdobromyslnějších lidí, spůsob, jakým bylo jich »odvolání« za zavřenými dveřmi komnatě ministerské vyprošeno, zůstavil zde dojem mnohem ještě trapnější. To i nejprostší volič dovede si vyrozumovati, že odvolání vysvětlivek dálo se ne z úmyslu, řešiti českou otázku a zaváděti rovnoprávnost,

nýbrž z ohledu na ministerstvu potřebnou většinu a snad i z milosrdenství k ohroženým mladočeským mandátům. A toto poznání více urazilo a roztrpčilo, než samy vysvětlivky ministra Gleispacha.

Také autonomistická pravice jest pramenem jen obav a nespokojenosti. Adresa odhalila nová, stanovisku českému a lidovému se příčící hlediska. Právem se namítá, že rozšířená autonomie za dosavadních volebních řádů značí vydati Slovany na milost a nemilost utlačujících je většin. O spravedlivějším provedení voleb. řádů není v adrese ani slova, ani o rozšíření voleb. práva. Celá tato autonomie nevypadá ostatek tak hrozně: posílení zemských financí a rozšíření autonomie ve věcech školství a zemědělství! O české otázce nic, o ústavní reformě ve smyslu federativním se něco jen napovídá. Za to školou má býti položen základ k náboženskému názoru životnímu a »bylo by státu nemožno vznešenému úkolu svému dostáti, kdyby ozbrojená jeho moc neudržovala jakéhokoli protivníka v úctě.« Sněmovna jest tudíž hotova záležitostem vojensk. věnovati největší péči. »Nový svěží vzduch vane parlamentem«, píše 22. květ. Podřipan o této adrese. Zajisté, ale odkud?

V této politické bídě jest jen jeden zjev poněkud potěšující, že v krátkosti vyrojilo se u nás politických brožur v nevídaném množství. Zajisté, že se horlivěji u nás uvažuje o politice než dříve a brožury, že i k dalšímu uvažování povzbudí.

Hlídka hospodářská.

Nový parlament přinesl řadu vládních předloh i návrhů iniciativních povahy hospodářské. Na předním místě je tu potřetí již předložená osnova zákona o stavovských společenstvech zemědělských. Byla sice již předešlou sněmovnou projednána, musela však býti následkem skončení parlamentárního období po nových volbách sněmovně opět předložena. Účelem společenstev — jež mají býti dle všeho obligatorními, ač zákon výrazu »povinná společenstva« nikde neužívá — má býti vůbec zlepšení mravních i hmotných poměrů rolnictva. Stavovská společenstva zemědělců — podobná společenstvům živnostenským, ale s nepoměrně větší nadějí na skutečné úspěchy — mají zejména zřizovati společné sklady a sýpky pro plodiny hospodářské, obstarávati za své členy prodej plodin a zvláště dodávání obilí k zásobování vojska, zřizovati nebo podporovati družstva ke zužitkování plodin a výrobků rolnických ke zřizování pekáren, jatek a pod., zakládati úvěrní družstva, zvláště záložny (pokladny) dle systému Raiffeisenova, zakupovati stroje ke společnému užívání, spolupůsobiti při organisaci, správě a zaznamenávání cen na bursách plodinových (rolnictvo stěžovalo si, že bursy a zejména terminový obchod, stlačují systematicky ceny obilí — má t[illegible] míti vliv na bursy plodinové), dále mají společenstva spolupůsobiti provádění úrazového, nemocenského, starobního a invalidního pojišťo[illegible] osob v zemědělství zaměstnaných, a rovněž při provádění pojištění jetku rolnického pro případ požáru, krupobití, pádu dobytka, mají kon[illegible] pečovati o vzdělávání hospodářské školami, přednáškami a pod[illegible] ol

rávati prostředkování práce v zemědělství, zřizovati smírčí výbory pro spory pracovní a mezdní, obstarávati statistiku společenstevní atd. Viděti tu v mnohém totožnost úkolů se společenstvy živnostenskými. Budou moci společenstva rolnická lépe působiti než tato a doporučuje se tudíž zříditi je obligatorně? V složení ano. Venkovské obce samy již jsou z největší části přirozenými organisacemi rolnickými, všichni rolníci obce, okresu mají stejné zájmy co do nákupu potřeb a odbytu plodin atd. a jsou početně i majetkově dosti silni, aby četná zařízení svépomocná mohli v život uvésti a udržovati. Naproti tomu jak roztříštěno je živnostnictvo dle odborů, jejichž zájmy sobě ve spolek se příčí, a jak těžko jest organisovati je ke společnému podnikání i při možném větším počtu účastníků téhož odvětví, když odvěká konkurenční závist veškeru družnost potlačuje! Spíše sjednotíš celé živnostnictvo království ke společné resoluci pro lecjaký nemožný požadavek zákonodárný než — deset jich ke společnému podnikání.

Další návrhy, iniciativní, podány byly na odstranění nouze v dělnictvu zemědělském na povznesení lnářství, na zákon diferenčních obchodů s obilím, na úpravu dluhů zemědělských atd.

Návrh prvý zahrnuje řadu požadavků: časovou reformu pojišťování nemocenského a úrazového jeho zevšeobecněním, zavedení povinného pojištění starobního a invalidního u zemských pojišťoven, opravu zákona o bytech dělnických se zřetelem na potřeby venkovského dělnictva zemědělského, provedení všech sociálních reforem pro zemědělství důležitých, úpravu čeledního řádu, povznesení obecného blahobytu rolnictva produktivními investicemi, úpravu tarifů, ochranou proti světové konkurenci (trochu nejasné rčení: vyšší clo či Kanitzův monopol či uzavření proti Uhrám?), úlevy v konání služby vojenské a pod. Vidno, již z návrhu, že otázka dělnictva zemědělského je jen částí otázky agrární vůbec, k jejímuž řešení pak musí spolupůsobiti nejenom stát, nýbrž i rolnictvo samo.

Živnostnictvo pochodilo při návrzích mnohem hubeněji. Dr. Ebenhoch nabízí mu opravu živnosten. řádu, k němuž právě v únoru t. r. vydána třetí novela — má se zavésti zkouška tovaryšská a mistrovská, jíž mají podrobiti se i majitelé továrních závodů a živností hostinských a obchodních, živnostník nesmí prováděti práce k úplnému dohotovení výrobku potřebné, nemá-li průkaz způsobilosti pro všechna řemesla, na výrobku tom súčastněná a pod. — jiný klerikál navrhuje vydání nového zákona (t. j. dalšího obmezení) obchodu podomního, posl. Karlík na opatření k ochraně mlynářstva, posl. Steinwender na zřízení říšské společenstevní pokladny pro úvěr živnostnický i rolnický.

Vyjednávání s Uhrami o kvotu rozbilo se jak mezi deputacemi kvotovými, tak mezi vládami. Rakouská vláda spokojovala se zvýšením kvoty uherské na 36·4%. Uváží-li se, že Uhry platily dosud ne 30%, : se obyčejně uvádí, nýbrž 31·4% všech společných výdajů říše, pokud : byly uhrazeny výtěžkem cla, na hranici říšské vybíraného, že jedno ocento kvoty znamená pouze 1 milion (a při stálém stoupání celních chodů v dohledné době sotva bude znamenati více), znamenal by otový spor mezi oběma polovicemi říše rozdíl 5 mil. zl. ročně. Avšak lo s druhé strany již mluveno, že daně spotřební nebudou — jako

dosud mezi obě polovice děleny dle zemí výroby, nýbrž dle spotřeby, čímž Uhry získají nových 4 mil. zl. ročně (protože dosud získávalo Předlitavsko i daně zaplacené z cukru, piva, líhu vyrobeného v Předlitavsku, spotřebovaného však v Ubersku, což příště odpadá). I kdyby tedy na krásně vláda naše prosadila zvýšení uherského příspěvku na 36·4%, znamená to vlastně pro Rakousko zisk pouze 1 milionu zl. ročně při státním rozpočtu našem přes 600 milionů! A poněvadž patrně ani toho nedosáhneme, bude nové vyrovnání — jako dosud každé nové vyrovnání od r. 1867 — pro Uhry příznivější než stav dosavadní, a nám zbude jako jediná »vymoženost« svolení Uher ke zvýšení daní z piva, cukru, líhu, petroleje.

V poslední den lhůty mezi námi a Bulharskem smluvené dostalo se říšskou radou schválení obchodní smlouvě s Bulharskem. I zde vsunují se Uhry rušivě mezi zájmové dorozumění naše s Bulharskem: Rakousko by snáze dosáhlo mírnějších cel pro své průmyslové výrobky do agrárního Bulharska, kdyby rovněž agrární Uhry ve svém prospěchu nezbraňovaly dovozu bulharského dobytka a pod. přes hranice rakousko-uherské. A tak jsme my málo sice poskytli Bulharsku, ale ještě méně získal.

Jak vláda naše chápe opravu soudního řádu, ukazuje nová předloha zákona o poplatcích soudních Soudní řízení, spočívající na řádě z r. 1781, mělo býti zrychleno a zlevněno, aby občanstvu domáhati se práva bylo usnadněno. Co však se ušetří — snad — na advokátech, skonfiskuje už napřed erár; velice nejistý úbytek palmárů advokátských bude paralysován zcela jistým a značným zvýšením poplatků kolkovních — aby se prý lidé mnoho nesoudili. Jak starostlivou to máme vládu a zároveň vynalezavou! Pořád se myslí, že je berní síla poplatnictva napjata až do prasknutí, ale ono se vždycky něco najde. Nač bychom také měli finanční ministerstvo? *O.*

Z naší doby.

— **Bestia triumphans.** Z městské rady.

Ve schůzích městské rady ze dne 3. a 17. máje odehrála se zajímavá podívaná. Jednalo se o prodej stavebních míst ve skupině čís. XXX., XXXI., XXXV. a XXXVI. asanačního obvodu. Kdyby nebylo energie a duchapřítomnosti některých pánů, širší veřejnost ani by netušila, co se vlastně skrývá pod číslem takového bloku, jako je na př. XXX., XXXI. atd. Teprv, když krásná a památná budova je stržena, zví každý, oč tu vlastně pod číslem XXX. šlo.

Takovým způsobem v nebezpečenství se ocitnul i kostel sv. Salvatora a ku zničení bez milosrdenství odsouzen byl i prastarý, překrásný, s velikým nákladem i obětmi vystavěný klášter sv. Mikuláše (stavěl Dienzenhofer). Vodí se nyní i cizinci na památná tato místa (architekt p. Emil Bernard*) z Berlína), aby se podivili moudrosti a vznešenému poslání českého národa, který jak svou žurnalistikou, tak svými korporacemi

*) Pan arch. E. Bernard žasnul patrně nad tímto brutálním kouskem městské rady. Také den na to přišel se pan starosta dr. Podlipný také na klášter podívat, a při té příležitosti pronesl panu Nedvídkovi přání, aby družstvo sečkalo ještě s bouráním části klášterní budovy, která hraničí s rus. kostelem, poněvadž se pomýšlí na její zachování —

a hlavně representativním sborem královského města matičky své Prahy rozkopati dovede něco tak cenného a krásného. — Jinde, jako v Norimberku, umísťují se v takových budovách pyšná musea. — Naše kultura musí takto vyvolati veliký respekt u Němců — —: Dnes celá rada jak jeden muž povstane k návrhu, aby se klášter sv. Mikuláše zbořil, zítra celá rada jako jeden muž povstane, aby se uhájila čest nár. tabulek, jazykových nařízení atd. — Nemůže být krásnějšího způsobu, jak co nejefektněji udržeti zdání pokročilého národa. — —

Pro čísla XXX., XXXI. atd. došlo v městské radě ku sporu. Pan architekt Münzberger 3. máje rehabilitoval se znamenitě energickým návrhem, aby dovoleny byly změny v plánech navržených a navrhoval zvláště změnu v okolí kostela svatého Salvatora. Jemu ku pomoci silným důrazem přispěl pan stav. Jech — pp. Haše, Tichna, Parůžek, dr. Chudoba.

Bestiu triumphans znamenitě obstarával zase p. dr. Černohorský.

Ve schůzi dne 17. máje žadal p. arch. Münzberger, aby záležitost zmíněného obvodu odkázala se ku projednání umělecké komissi. — První, kdo proti tomuto návrhu vystoupil, byl náměstek starostův p. dr. Vlček. — A to z důvodu, že jako technik a finančník usilovati musí o okamžité provedení nesmyslného plánu. — Nechce připustiti vůbec žádné průtahy.

Pro návrh p. arch. Münzbergra promluvili pp. Tichna, arch. Beneš, Štorch.

Tentokrát i p. starosta Podlipný vystoupil s pochybnostmi, kdož ví, jak dlouho by trvalo, než by zemský výbor navrhované změny povolil a povolil-li by je vůbec! (Souhlas.)

Tedy něco podobného o čem promluveno bylo už v článku »Bestia triumphans:«

»Když se nic nevykoná na zachránění tonoucího, vždycky se řekne: ach, vždyť by se byl beztoho utopil, už to byl jeho osud, mohl jsem se namáhat, jak jsem chtěl, dobře že jsem nešel!«

Zdržet provedení mizerného asanačního plánu o půl roku — znamená pro městskou radu větší škodu, než uříznout si skandál na celé budoucí věky! — To byl asi smysl finančních a technických důvodů, které na obranu městské rady uvedl náměstek starostův pan dr. Vlček a jeho přátelé.

»Diese Menschen arbeiteten für die Ewigkeit, es war auf Alles calcullirt, nur auf den Unsinn der Verwüster nicht, dem Alles weichen musste.« (Goethe.)

Aby postranní šarvátky nedusily hlavní spor, může býti odpovězeno panu M. A. Šimáčkovi jedině tím způsobem, že příště uvedena budou »nejpříkřejší místa,« která panu M. A. Šimáčkovi brinila podepsati manifest.

»Času« dle udání ze dne 22. května 1897 zvrhla se akce, pro kterou napsán byl článek »Bestia triumphans«, na obyčejného »koníčka«*) a většina protestů proti jednotlivcům na »osobní invektivy«, napsané »na základě informací cizích osob!«

Odpovídati na takové roztomilosti nemusím a nechci. Dobrou noc!

Diváky 24. máje 1897. *V. Mrštík.*

— K této záležitosti zaslal nám p. Štech tento přípis. Velectěný pane redaktore! V posledních číslech Rozhledů vytýká se mi: 1. že jsem svůj podpis na provolání v příčině zachování starobylého rázu Prahy odvolal; 2. že jsem prohlášení pro »Máj« zaslané »Máji« nepředložil. K tomu odpovídám: Ad 1. Podepsal jsem v rychlosti provolání nedočtené, souhlase ve věci, avšak, když jsem po opětovném přečtení shledal, že ho pro formu jeho podepsati nemohu, vysvětlil jsem vše p. Kamprovi dopisem, ve kterém dím: » . . . Avšak silné některé obraty způsobí jistě opposici v těch kruzích, o jichž získání jde. Vždyť se tam dávají šňupky lidem, v jejichž moci je rozhodnouti nyní ve prospěchu charakteru staré Prahy. Tím je ublíženo tomu, co chceme provést. Hleďte, jaké články přicházejí na veřejnost v této věci (Nár. Listy ze středy!) již dnes, což potom? Má z toho být zase rvačka? Máme toho prolévání polemického ...roustu ještě málo?« — A teď pro svou osobu poznamenávám: Nemohu podepsati ... kde se píše o »zohyzděných předměstích«, o »odstrašujícím jejich vzezření« ...hé architektuře jejich a děsných třídách«, když jsem sotva před rokem potřeboval ...ševní svou záchranu pomoc zástupců týchž předměstí, abych se do Prahy. Bylo by to ode mne brutální. Nemyslíte?« — Ad 2. Pro spolek

*) Tímto koníčkem »Čas« konečně sám podává pravý a jedině možný výklad ... zachování zeleného rázu Paříže.«

Máj žádného »prohlášení« jsem nedostal! Poslal mi sice p. Kamper druhý výtisk, ale o tom v dopise praví: » . . . Spolu přikládám ještě jeden exemplář našeho prohlášení a prosím snažně, abyste laskavě ve sl. spolku »Máji« proň podpisu sehnati (toto slovo dopisu může se čísti též: sebrati) si neobtěžoval. Je lehce možno, že v chvatu, s jakým nutno rozeslání manifestu vykonati, lehce bychom mohli na toho neb onoho z pánů zapomenouti, což by nás opravdu velice mrzelo.« — Jako je rozdíl mezi tím, žádám-li někoho, aby na příklad opatřil souhlas nějaké korporace, nebo, aby sháněl (sbíral) podpisy jednotlivých členů téže korporace, nemohl jsem za to míti, že se jedná o projev Máje jako spolku. Proto jsem výboru »prohlášení« k jednání nepředložil. Podpisy pak v Máji shánětí (neb sbírati) nemohl jsem pro manifest, jehož jsem sám pro formu jeho nepodepsal. Ostatně, jednalo-li se p. Kamprovi, aby získal souhlas spolku Máje, musel přece jako žurnalista věděti z nesčetných veřejných zpráv Máje, že dopisy spolku svědčící zasýlají se předsedovi aneb adressují přímo na výbor. — O laskavé uveřejnění prosí pln šetrné úcty

Václav Štech

— Velectěný pane redaktore! Dovolte, prosím, abych na „zasláno" páně Štechovo odpověděl ihned. P. Štech přiznal, jak mu krása Staré Prahy byla nesmrtelně lhostejna, jak ze samého strachu před „zbytečným vyléváním polemického inkoustu" chtěl se dívat, jak nám budou krásnou starou Prahu bořit. Nemá na tomto zdrcujícím doznání dost a nemilosrdně vlastním nožem ryje ve vlastním těle dál. Přiznává, že jsem mu poslal exemplář manifestu, aby proň v „Máji" podpisy sebral (ne sehnal, jak čte p. Štech, vždyť přece jsem nemohl předpokládati, že je třeba v literárním spolku pro uměleckou otázku souhlas pracně shánětí!) Přiznává to, ale vykrucuje se že prý nemohl za to míti, že jde o projev „Máje" jako spolku (jako čeho tedy?). A poněvadž nevěděl určitě, jde-li o projev spolku nebo jenom jeho členů (jak bystré rozeznávání!), neučinil raději ničeho. A jak to ke všemu ještě důmyslně odůvodnil! Poněvadž nesouhlasil on, p. Václav Štech, s formou manifestu, tedy jej ani jiným k podpisu nepředložil a exemplář jemu zaslaný klidně zahodil. Není to nádherné? A dále: On mne ani slůvkem nezpravil o tom, jak s manifestem naložil. A to byla přec jeho svatá povinnost. Věc tak samozřejmá mezi vzdělanci, jako že se na dopis musí odpověděti, nezdá se býti v „Máji" ještě přesvědčením všech. Ostrovan na Ohnivé Zemi by tak neporušil společenský takt jako český literát. To je ovšem hluboce kormutlivé faktum. Ke konci mne p. Štech poučuje, komu jsem měl manifest vlastně podati. Děkuji mu ze srdce. Ale poučení to měl mi poskytnouti před čtrnácti měsíci, kdy mi mohlo prospěti, ne teď, kdy je pozdě. Ostatně zdá se, že p. Štech už docela ze zvyku nejen manifest, ale ani moje poslední „zasláno" do konce nedočetl. Byl by tam musil nutně čísti, že týž předseda „Máje", na kterého mne nyní odkazuje, mi na můj slušný list ani neodpověděl (!!) Patrně také s manifestem nesouhlasil a byl by tedy podle logiky, jež se zdá být výhradným majetkem některých pánů z „Máje" rovněž proklamaci naši svým soudruhům nepředložil. A výbor? Což p. Štech nebyl funkcionářem výboru? Na ty „nesčetné zprávy" o „Máji", jichž se p. Štech dovolává, se nepamatuji. Skoro všechny zprávy, jež z nitra této korporace proudily na veřejnost, týkaly se, pokud se pamatuji, takřka výhradně otázky, konají-li se schůze výboru „Máje", při nichž je „účastenství všech členů žádoucí", v zadních místnostech nebo v činském salonu restaurace Mayerovy. Pan Štech připustí, že mně tyto zprávy byly srdečně lhostejné. A konečně: Co Jste si vlastně, Vašnosti, přál? Abychom podali pokornou suppliku, kterou byste opatřili číslem podacím a na rubru ji vyřídili? Kde šlo o umění, kdy z hlubin svých stísněných srdcí jsme se dovolávali vaší pomoci pro drahé památky umělecké a historické, měli Jste státi na vyšším niveau, než na jakém jsme Vás nalezli. Od té doby víme, na čem jsme a nebylo ani Vašeho „zaslána", pane Štechu, zapotřebí, abychom poznali, že s uměním nemáte ničeho společného A s tím jsme spolu domluvili. Vykrucujte se, jak chcete, svou při Jste na celé čáře prohrál. Vykonal Jste sám na sobě harakiri. Šetřil jsem Vá , ale když Jste se sám zabil, nemohl jsem jako křesťan jinak než Vás pohřbíti.

V Praze, 27. května 1897. *Jaroslav Kam*

— **První sjezd žen československých** rozpočtený původně na 3 dni, ale ukon... již dnem druhým, jest jednou z těch událostí našeho vnitřního života, jichž zásad... význam jest úplně zjevným jen tomu, kdo s úzkostí a napjetím sleduje každý, i méně nápadný záchvěv české duše. Tento sjezd sám o sobě byl ovšem ...

nápadným, že i všecka naše velká, k podobným kulturním a sociálním zjevům dosti indolentní žurnalistika věnovala mu alespoň takovou pozornost, jako popravě některého pověstného vraha. Jednak byl pro ni interesantní tím, že to byl sjezd ž e n, jednak asi účinkoval na ni okázalý vlastenecký ráz celého podniku. Dlužno však konstatovati, že žádný z listů těch ani se nepokusil způsobem hlubším než pouze referentským proniknouti k nejvlastnějším pohnutkám a cílům, jež sloužily sjezdu za základ, byť i pořadatelkám samým ne zcela vědomý. Bylo by se nutně došlo k tomu, že sjezd ten jest nepřímým výsledkem vytrvalého působení tisku pokrokového a výslovných snah celého tohoto směru, ačkoli celkový duch sjezdu byl ještě mladočeský s nesouhlasnou pachutí křesťanskosociální. My zde pro dnešek uvedeme jen průběh a stručný obsah sjezdového jednání. — Zahájení sjezdu dělo se způsobem u nás obvyklým. Slavnostní promluva pí. V. Lužické-Srbové i s jejími návrhy a výzvami dá se omluviti pouze stářím této čestné předsedkyně. Pí. Johanna Danešová měla nastíniti d o s a v a d n í p ů s o b e n í ž e n č e s k o s l o v a n s k ý c h o d d o b y p r o b u z e n í. Kdo zná jen trochu dějiny našeho národního života od konce předešlého století, byl tímto nástinem zcela neuspokojen. Ku značné výši povznesla se pí. Miloslava Procházková z Olomouce, líčíc p ů s o b e n í ž e n y v r o d i n é. Rodina jest jí nezbytnou podmínkou i pro další mravní a kulturní vývoj lidstva. Od manželů žádá duševní jednotu, přiměřenou sourodost a součinnost. Žena svým vlivem na muže rozhoduje o jeho štěstí a neštěstí. Proto jest ženě nutno přiměřené vzdělání. Jakožto činitel národohospodářský řídí žena spotřebu a požitek v rodině. Poněvadž rázovitost potřeb národních jest výrazem individuality národní, jest v rukou žen, aby i v tomto oboru dbaly svých povinností k národnímu celku. Za příčinou svého mateřství potřebuje žena pevného zdraví a k tomu cíli více volného pohybu, než se jí dnes dostává. Proto by se ve školách dívčích měly místo tělocviku zaváděti domácí práce, měšť. školy by měly předváděti vzornou domácnost záležející hlavně z kuchyně a prádelny, a měly by býti rozšířeny o 2 léta, ve kterých by žačky návštěvou dětských zahrádek připravovaly se k výchově dětí. Zlozvukem v celém referátu bylo místo o služebných. Význam ženy pro mravnost vystihuje pí. referentka slovy: »Ženy — toť prazdroj vší mravnosti i nemravnosti!« — Referát pí. Součkové o témž předmětu byl zbytečný. — Za pí. Elenu Šoltészovou přečten referát »o p o h o s t i n s t v u p r o s t o m.« Pěkný referát, zdravá myšlenka: proti hostincům, pařeništím zlozvyků a surovostí, staň se domácnost znovu hostinnou půdou, k čemuž třeba u žen taktu a vzdělání. Hostění děj se nenákladně, prostě, vskutku po domácku. — Pí. Jehličková promluvila o z v ý š e n í u v ě d o m ě n í n á r o d n í h o. Měla mnoho dobrého a lecos nesprávného. Dnešní scentralisované školství nepěstí výchovu národní. Odtud a z předsudku, že znalostí němčiny osvědčuje se vzdělanost, prýští u našich žen nedostatek národního uvědomění. Bohatší dívky odnárodňují se v německých pensionátech, dělnice podléhají proudu »beznárodnímu«. Proti tomu mělo by se prý pracovati ženskými pensionáty a přednáškami pro dělnice, zvl. z dějin národních. Kromě toho však nutno, aby ženy vůbec súčastnily se i života politického, v němž národní vědomí se nejvíce vzněcuje a utužuje. Řečníce stýská si dále právem i neprávem na písemnictví, na nové směry literární prý kosmopolitické, na záplavu četby překladové, i na to, že ani muži nejsou ještě dosti národně hrdými. Doporučuje cestování a pod. Dlužno uznati dobrou vůli, ale nedostatečné pochopení příčin. Odtud i některé doporučované prostředky opravné by se objevily málo účinnými. — Jediný muž, jenž byl povolán k referátu, p. prof. dr. V. Kurz správně upozornil na moc českých žen, aby donutily dodavatele a obchodníky vůbec k obchodu s českými výrobky, ale jinak sklamal. Osvědčil se průměrným Mladočechem. — Pí. P. Maternová povzbuzovala poeticky sic, ale falešně ku v š í m á n í s i č e s k é l i t e r a t u r y a č e s k é h o u m ě n í. Sl. Wagnerová pronesla několik dobrých slov o ženě jako p o d p o ř e č e s k é h o p r ů m y s l u, pí. Samková pronášela náhledy ž e n y - o b c h o d n i c e z »uzavřeného ú z e m í«, jež vyzněly v heslu na sjezdu hojně připomínaném: »Svůj k svému!« Promyšlenou a vyspělou formou vynikaly referáty pí. K. [illegible]iškové-Mašínové o č e s k é m l i d u m i l s t v í a o r g a n i s a c i j e h o a o o c h r a n ě l e z e n c ů. Všeobecný dojem byl pronikavý. Jedna z účastnic sjezdu pohnuta byla [illegible] k daru 1000 zl. ve prospěch těchto účelů. — Také následující referáty sl. A. J. [illegible]dové o z d r a v o t n i c t v í a pí. B. Hoblové o p o v z n e s e n í m r a v n o s t i byly [illegible]ice zdařilé. Sl. Čadová si netroufala ještě činiti positivní návrhy, aby prý nenarazila. [illegible]ovali jsme toho tím spíše, že její výstraha před násilným oddělováním obou pohlaví, [illegible]její odůvodněný protest, aby z ženy nebyla činěna bytost bezpohlavní, byly v čas [illegible]a místě proneseny a také s potleskem uvítány. Vůči pí. Hoblové, která pěkně z dů-

vodů mravních horlila proti militarismu a prohlásila zásadu, že ženě náleží nejen přítomnost, nýbrž i minulost mužova, nelze potlačiti podiv, že nechápe příčin t. zv. »bezbožství se sociálními zásadami«. Vůbec problém sociální a náboženský byly nejméně chápány a skutečným úrazem pro mnohé řečnice, tím větším úrazem však pro referát pí. Hoblové, jenž přes všecky přednosti, přece prozradil jakousi nesmělost a někde i nepochopení některých nových zjevů v našem životě. — Sl. Štorchová jednajíc o pokračování ve vzdělání dívek po povinné návštěvě školní navrhovala večerní školy pokračovací 2letého trvání o 6 hodinách týdně. — Pí. T. Nováková odůvodňovala potřebu a přípustnost svobodné volby povolání dle nadání a způsobilosti a volného přístupu ku vzdělání všeho druhu i pro ženy. — Pokrokový požadavek volebního práva žen byl zastáván pí. Ž. Tůmovou. — Tužby a cíle jednotlivých stavů žen tlumočily za učitelky sl. L. Pölzelbauerová (zvýšení kulturní úrovně učitelek vůbec, postavení jich na roveň s učiteli, výhradné připouštění učitelek na dívčích školách, lepší hmotné postavení učitelek technických, volební právo pro učitelky atd.), za úřednice sl. H. Hemerová (zvýšení platů, zajištění pro případ stáří a neschopnosti atd.), za obchodnice a průmyslnice sl. P. Wagnerová, za maloživnostnice pí. B. Karešová, za babičky a ošetřovatelky místo pí. Brotanové četla referát sl. Veselá. Referát o rolnicích odpadl. Dva z nejdůležitějších a nejpalčivějších referátů obsazeny byly křesť. socialistkami a to referát o služebných sl. Sladkou, referát o dělnicích sl. Jirouškovou. Prvý referát byl nábožnou limonádou, a druhý mohl dojíti obliby jen ze dvou příčin: jednak pomocí klaky ze stranníků referentčiných, jednak z podivuhodné nevědomosti našich žen o obecně známé, zvlášť vídeňskou anketou o práci žen nad míru jasně osvětlené bídě dělných žen. Referentka žádala za odstranění průmyslné práce žen zvl. v továrnách, za pensi pro vdovy po dělnících (jako prý mají vdovy po úřednících a důstojnících), za ženské tovární inspektorky, oddělenou práci mužů a žen, zákaz noční práce žen, kursy v domácích pracích pro dělnice, za omezení velkovýroby prádla a konfekce vůbec ve prospěch jednotlivých švadlen a p. Shrnula tak možné s nemožným. Referentka o služebných žádala za opravu čeledního řádu a trestání svůdců služebných dívek. Jest to skvrnou celého sjezdu, že tyto dva referáty dány až na místo poslední, že vyhraženo jim tak málo času k projednání a konečně že pro ně hledány síly u křesť. socialistů, kteří přece v prvé řadě mají na mysli své vyznání a svou církev a jen z donucení také sociální opravy. — Závěr sjezdu tvořil návrh sl. V. Schmidtové na založení »Klubu československých žen« s několika odbory, návrh na český pensionát dívčí, jejž by k panovnickému jubileu zřídila Praha, a návrh na zbudování domu (na paměť 100letých narozenin Palackého) pro zamýšlený spolek. K provedení těchto návrhů jmenován dosavadní přípravný komitét sjezdový. — Vadou sjezdu byl úplný nedostatek debaty, z čehož vzcházel únavný a jednotvárný dojem. Návštěva byla přímo skvělá, jen dělných žen a služebných nebylo viděti. Příčinou toho byla neshoda komitétu s přihlásivšími se zástupkyněmi dělnickými. Komitét chtěl jim referáty censurovati! Tak vlastně byl první sjezd českých žen sjezdem dam. — Přes to vše nelze význam této manifestace podceňovati. Jest to sice ještě nesmělý a tápavý krok, ale přece krok ku předu. Jím si definitivně prolomila emancipace žen hráz v našem národě. Zatím sice voláno téměř jen po vzdělání, právech politických a některých opatřeních hospodářských ve prospěch žen, ale příště doufáme, budou si účastnice sjezdu vědomy, že otázka ženská se všemi příbuznými a podružnými otázkami jest co do podstaty jen částí celé dnešní otázky sociální a mravní, a že tedy i jim je nutno oběma nohama — a nikoli jen špičkou lakýrky — vkročiti na palčivou půdu této nejmocnější otázky naší doby a zaujati k ní stanovisko určité a pokrokové.

V. K.

— **O některých socialně ekonomických názorech Tolstého** promluvil ve Společnosti pro vědy státní a socialní p. dr. C. Horáček 24. května. — Jako ve vědě, politice i životě hospodářském až do nejnovější doby individualismus byl základním principem všech vztahů a poměrů, tak i literatura přestávala na řešení problemů individualných a rodinných, při čem historické nebo politické pozadí nemělo vlivu na vnitřní ideu. Jakmile se však objevilo, že princip individualistický nevystačuje k uspořádání spletitých poměrů dnešní společnosti, jakmile se na obzoru objevila vše pronikající a vše si podrobující otázka sociálná, nemohla se ani literatura jejímu vlivu nepodati. Nejsou to jen díla z ovzduší dělnické otázky, jako je Zolův Germinal a Hauptmannovi Tkalci, jest to celá realistická škola, pokud snaží se analysovati nikoli v skutky plynoucí z psychologického stavu ojedinělého individua, nýbrž vztahy a otázky, týkající se celých

vrstev a stavů dnešní společnosti. Také v umělecké činnosti Tolstého setkáváme se s těmito otázkami a není jediného palčivého problemu společenského, aby se mu Tolstoj nepodíval směle do očí. Bídu a chudobu, vášně a zločiny, práci, povolání, manželství, rodinu, stát, válku, vše T. mistrně pozoruje a kriticky analysuje. P. přednášejícímu jde o jednu základní otázku, o otázku lidské chudoby a její příčiny, o Tolstého altruismu. — T. jest křesťanský altruista katexochen a z toho stanoviska jest vlastně paradoxní mluviti o jeho názorech ekonomických. Jest charakteristické, že celá theorie národohospodářská jest vybudována na egoismu. Smith, ačkoli profesor morální filosofie, založil theorii jevů a zákonů hospodářských na egoismu. Není pochyby, že dnešní individualistní život hospodářský spočívá jedině na egoismu kdo se neřídí egoismem, nejedná ekonomicky. Proto opak egoismu, altruism, není nikdy motivem ekonomickým. T. vypovídá však egoismu zásadní boj a chce jej nahraditi altruismem.

V Moskvě žije přes 50.000 žebráků. V úvaze »Naše chudina« vede nás T. do ohniska, do Ljapinského noclehárny. Provádí nás i příbytky chudiny, přijímající s ostýchavým, nedůvěrou a vzdorovitým úšklebkem nevítanou návštěvu, ukazuje nám jejich život, bídu, surové kratochvíle i relativnou spokojenost s ovzduším, v němž žijí. S druhé strany upozorňuje na boháče, dávající si za peníze sloužiti od jiných. »Každá z těch dam, jež jezdí v robách za 150 rublů do plesů, musí věděti, že samet a hedvábí a cukroví a umělé květiny . . . jsou hotoveny od lidí . . . nikoli z lásky k ní, ale z nouze.« Tvrdost a bezcitnost »hořejších deseti tisíc« líčí T. výrazně v povídce »Lucern«.

Pod ostrým paprskem T. analysy hroutí se všechna kultura, vzdělanost i osvícenost naše. Připadáme si jako národové antičtí, již šlapajíce šiji otroka mněli se býti dokonalými bohy. Ostře bičuje T. t. zv. dobročinnost lepších tříd. Z počátku T. věřil, že soukromou organisovanou dobročinností dá se bída odstraniti. Šel do veliké společnosti, hodlal vyvolati velikolepou akci. »Všickni mne poslouchali pozorně a vážně; ale při tom, jakmile pochopili, oč se jedná, všem bez výminky bylo nevolno a všichni cítili se jaksi na rozpacích.« Na loži na představení Sary Bernhardtové dali hotově, na sbírku pro chudé nedal hotově nikdo.

Záhy však T. seznal, že soukromá dobročinnost nedostačuje na odstranění chudoby. V doupatech chudiny nalezl lidi, u nichž nemohlo býti řeči o podpoře, poněvadž to byl lid pracující, zvyklý námaze a nedostatku. Ostatním, většině, také nebylo možno pomoci, poněvadž postrádali schopnosti, chuti a zvyklosti dobývati si chleba. »Hlavně jsem se však přesvědčil, že nelze nešťastný život těchto lidí změniti penězi.«

Vida T., že otázku chudinskou nelze rozřešiti dobročinností, pátrá hlouběji po její příčině a nalézá ji v hmotné nerovnosti lidí. Ve většině spisů jeho žije vedle ostře osvětlených zjevů t. zv. lepší společnosti, v temném pozadí ona velká masa tříd vyděděných a často jedním bleskem ozáří T. onu hlubokou propast, dělící oba tyto světy od sebe. Jemu je divno, že lidé na výši vzdělanosti a kultury nesnaží se nerovnost majetkovou odstraniti, ale jako slepí se honí za marnými prostředky humanismu a dobročinnosti a základ i příčinu zla že tím jen upevňují a podporují. Bohatství samo o sobě jest T-ému kletbou, neštěstím. Dítě boháče jest bez své viny příčinou bídy lidské. Proti své vůli připravuje chudinu o její chléb a jest účastníkem jejího utlačení. Milovati bližního nemůže, v tom je boháči překážkou egoism bohatství, musí více milovati své peníze než svého bratra. Své názory o nemravnosti lidské vykládá T. nejobšírněji ve svém pojednání »O penězích«.

»Co jsou peníze?« táže se T. »Jak se stává, že mám-li tři rubly v kapse, mohu jen hvizdnouti, abych v každém civilisovaném městě nalezl sta lidí, kteří se ihned uvolí za tyto rubly k nejtěžší, nejodpornější a nejnečestnější práci?« Tento zjev nevyplývá přímo z instituce peněz, nýbrž zakládá se v onom úkaze dnešních poměrů hospodářských, že dělník neobdrží plnou hodnotu své práce zaplacenu. Dělník nemá půdy nemovité, ani kapitálu ve svých rukou. Avšak i slunce, voda, vzduch, duševní vlastnosti, vzdělání atd. mají sílu tvořivou a jsou prameny důchodu, ovšem však nejsou za takové [illegible] u uznány, poněvadž si jich lidé nemohou libovolně přivlastniti. Také považují kolonisté panenskou půdu, již zdělávají vlastnoručně zhotovenými nástroji, za své dictví a důchod jich plyne tedy jedině z jich práce a volných sil přírodních, mezi patří zde i půda. Ba i v pokročilém stavu kulturním jest k práci dělníkově nutna a i kapitál (nástroje), jinak jest každá práce nemožna a přirozený průběh výroby ušen. Považuje-li se za výrobní síly to, co dělníkovi lze násilím odníti, mohl by ž právem považován býti za výrobní sílu nárok na osobu otroka, neboť dnes činí [illegible] právě tak na půdu a nástroje dělníkovy, jako dříve činili na jeho osobu.

Jako nemůže býti dělník věcí druhého, ač to dlouhou dobu bylo tvrzeno, právě tak nemůže existovati bez půdy a nástrojů. A jako vlastnictví pánovo nemohlo otroka připraviti o přirozenou jeho schopnost býti činným pro vlastní blaho, tak i vlastnictví půdy a nástrojů osob třetích nemůže dělníka připraviti o právo, na půdě té žíti a ji vzdělávati. — Bojovní dobyvatelé, již podmaní si jiný národ, uloží mu poplatky a dávky. Původ berní jest násilí. Státy potřebují peněz k vedení válek, placení dluhů a jiným potřebám. Proto ukládají daně, záležející v penězích, a dělník, jenž peněz nemá, musí práci svou co nejlaciněji prodati, aby mohl daň zaplatiti. Dnes mohu dělníka donutiti k práci hladem. Kde není berní, není peněz; kde jest dostatečná moc donucovací k jich vymáhání, jsou i peníze odznakem násilí a prostředkem poroby. Každá zakládá se na násilí a pohnútkou její jest strach a sice strach před hrozbou smrti. Při otroctví hrozil mocný zbraní a bezbranný pracoval. Při hrubém násilí byli utlačujícímu pomocníky jeho žoldnéři, při hrozbě hladem jsou těmi pomahači i všichni ti, kdož hrozby té se lekati nemusí, totiž boháči. — Poroba pokračuje k třetímu stupni, k zavedení dávek peněžních místo naturálných. Dávkami peněžnými jsou stíženy nejnutnější potřeby: potrava, nápoje, obydlí, oděv, palivo, světlo. K hrozbě hladu přidružuje se i hrozba bezpřístřeší, zimy a všeho nedostatku. Proto peníze jsou příčinou lidské nesrovnalosti.

Jinou příčinu lidské bídy vidí T. v existenci velkých měst. Proč přicházejí lidé z venkova, kde jsou pole, luka, lesy, kde jest obilí, dobytek a všechny dary půdy, za výživou do měst, kde není ani obilí, ani trávy, ani dříví, ani země? Ačkoliv venkov jest jedině produktivný, přece všechny jeho produkty přicházejí do města, kde žijí boháči (obklopeni chudinou) a kde mohou plně užiti svých peněz a zcela ukájeti marnivost a ctižádost. — Aby člověk nepotřeboval práce cizí, jest třeba, aby žil na venkově, ježto ve městě jest nucen za peníze kupovati produkt práce cizí; aby se odřekl peněz i vlastnictví půdy, ježto pak nebude moci si dávati od jiných sloužiti; aby ani netoužil po práci cizí, ale pracoval sám. Kde jest jeden člověk, jenž zahálí, tam jest i druhý, jenž umírá hladem.

Evangeliem T. jest chudoba a práce. Jen v těch jest štěstí a mravnost společnosti lidské. Namítne se snad, že národohospod. idee T. postrádají systému a jasnosti a že obtížno z nich činiti praktické důsledky. Ano, T. řeší otázku social. altruismem, tedy spíše srdcem než rozumem, ale jeho spisovatelským úkolem je působit na široké vrstvy a u těch nemine se s účinkem. Jeho vášnivý boj proti bohatství a vroucí obrana chudoby nezůstávají uzavřeny v národohospodářském kompendiu nepřístupných bibliothek, jeho spisy letí po celém světě, pronikají všechny stavy a zůstavují v srdci každého palčivou výčitku. T-ého altruismem dáno jest také jeho stanovisko k socialismu. Socialism a altruism se nekryjí. I v socialismu jest egoism, ovšem ne egoism individualný, nýbrž kolektivní, jako dnes v hospodářství státu, obce, korporací, klášterů, rodiny. T. tedy jde dále než socialism. Chce egoism vůbec vyhladiti, nejen individualný, i kolektivní. Nehledě k tomu, jest T-ému vůbec cizí dějinný materialism a státní omnipotence.

(Zasláno).

V č. 6. II. roč. časopisu **Thalie** ze dne 15. května 1897 obsažen je dopis z Roudnice, dle kterého tam pohostinsku vystoupili členové Intimního Volného Jeviště v Praze ve hře p. Otty Fastra »V touhách« K uvarování všeho nedorozumění prohlašuji následkem usnesení výboru toto: Spolek nemá vlastních stálých herců, které by vůbec mohl na pohostinské hry vysýlati. Členové, kteří při hře uvedené spoluúčinkovali, jednali jako osoby soukromé a označení, že jsou členy I. V. J. stalo se dle nabytých informací bez jejich přičinění; nejedná se o oficielní vystoupení spolku, jenž nemá ostatně ani práva pořádati divadelní hry mimo Prahu a pol. obvod a jehož představení přístupna jsou pouze členům. Kdyby však přece snad někdy se stalo, že by spolek sám nebo spolu s jinými spolky pořádal představení všeobecně přístupné, volil by prostě dramatickou práci literárně cennou a ne tak bezvýznamnou a ubohou, jaká byla v Roudnici hrána.

Za Intimní Volné Jeviště v Praze, dne 19. května 1897:

Předseda: Karel Kamínek.

FELIX JENEWEIN.

Z triptycha: JIDÁŠ IŠKARIOTSKÝ I. pole.

Z kartonu: DOPOLEDNE NA VELKÝ PÁTEK.

SV. FRANTIŠEK DE PAULA VYKLÁDÁ PÍSMO SV. VĚZŇŮM.

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 15. června 1897. Číslo 18.

Felix Jenewein.

Jde životem sám. Nenapsal na svůj prapor jiného hesla mimo: umění. Ryzí, čisté umění, prozářené svitem krve vlastního srdce, zachmuřené smutkem vlastní duše. Umění, které kotví v nejhlubších hlubinách nitra a v klidných, hrdých a vysokých liniích klíčí k slunci. Umění, které se týčí nad svoji dobu a přes ryk a shon přítomnosti rozpíná perutě k nejvyšším vrcholům krásy. Heslo tohoto umění napsal na svůj prapor, pod nímž sám a sám vychází, aby se bil za svoje ideály. Nepřipojil se k žádné škole, nebude také míti následníků. Tak stojí od let sám, ale silný a nezlomný. Nikdy za celou tu řadu let, kdy tak hořce a zoufale musil se rvát ne snad za svoji slávu, ale za kus chleba, nikdy za ta léta neposkvrnil své čisté korouhve ústupky vkusu těch velikých zástupů, které na hrdinný boj jeho pohlížely se šklebem jizlivého posměchu. Zůstal svůj, ponořil se tím více ve vlastní nitro, čím úzkostlivěji se mu uzavírala veřejnost a jeho síla, jeho vzlet zocelily se těmi ranami, jež dopadaly na jeho hlavu, ponořenou v tichý smutek uměleckých visí.

V zamlklém ústraní, nepovšimnut, jen ve svou práci oddán, rostl a vyvíjel se. Ne na plném žáru veřejnosti, v jasu veřejného uznání, ale v samotách a opuštěnosti rozpukl se hrdý květ jeho umění. Nikdo neví, jak dlouhá byla ta jeho křížová cesta, kolik kamenů na té dráze bylo za ním vrženo, jaké zoufalé myšlenky klíčily při všech těch dlouholetých zápasech v té hrdé charakteristické hlavě, jaké olbřímí síly bylo třeba, proraziti si tvrdými skalami tuposti a lhostejnosti cestu k volným, slunným výšinám. Léta míjela a jméno Felixe Jeneweina se skoro ani neobjevilo tam, kde se mluvilo o nadějích a perspektivách našeho umění. A objevilo-li se přec, povýšený úsměv »znalců« a krčení ramen dalailamů umění provázel. S tichou útrpností hleděli na práce tohoto podivného snílka, jož duch mocnými údery svých perutí vesloval k výšinám o nichž se i nikdy ani nezdálo a křeče smíchu roztřásaly těla jejich, když tomuto ném umělci někde se svezla ruka a na jeho kartonech objevilo se něco, neodpovídalo přesným zákonům, vysloveným na x-té stránce toho a toho vného katechismu umění.

Tu po letech jméno Felix Jenewein jako ozvěna zalehlo k nám z cizích krajů. Zatím, co nikdo neměl tušení o jeho vývoji, dozrál v plného, hotového umělce, jenž dávno již dovedl svoje umění uvésti v plný soulad se svým chtěním. Je dnes z těch, jichž jméno se i u nás již vyslovuje s hlubokou úctou, je z těch pevných, vysokých bodů, kol nichž se pomalu vykrystaluje celý ten překotný, kypící a zpěněný var dnešních uměleckých snah domácích. Po letech dostavuje se ono uznání, které tak dlouho bylo odpíráno jeho veliké tvůrčí práci. Pravda, uznání zůstane obmezeno na úzké kruhy těch, kdož mají smysl a pochopení pro pathetický, sacerdotální ráz jeho díla. Největšího neštěstí, jež umělce stihnouti může, totiž státi se populárním, netřeba se Jeneweinovi obávati. Kol jeho prací půjdou veliké davy vždy bez porozumění. Ty klaní se jiným dílům, než jakými jsou práce tohoto básníka a filosofa, jenž svoje vidiny vtěluje v harmonické akkordy svých linií.

Jenewein jest z těch, kdož kráčejí na výšinách umění, jimž krása jest náboženstvím a tvůrčí umělecká činnost obětním výkonem. Proto také tvoří jen ve chvílích, kdy ohnivý dech vnuknutí rozechvívá duši. Tím vysvětluje se onen nepopíratelný dojem slávy, jímž obrazy jeho působí. Jakýsi nevyslovený a přece patrný blesk slavnostnosti ozařuje díla jeho ruky. Slavnostní ten ráz tkví v jejich vnitřním stylu. Jenewein je stylista par excellence. Není z těch, jež styl přemohl a jejichž celé bytosti vtiskl svoji pečeť.

Právě naopak. On podmanil si styl, překonal jej, dovede jej utvářiti po svém, jemu je styl ne vnější formou, ale zrcadlem vnitřka. V ostře vybroušené hlati tohoto zrcadla zachycuje svoje vidiny, jen v něm může soustřediti všechny paprsky, ozařující a prostupující jeho duši. Je nutně stylistou, protože celá jeho disposice duševní, tíhnoucí k pathosu, a heroismu toho vyžaduje, protože pro ty zvláštní mohutnosti, jež dřímají v jeho nitru, potřebuje zvláštního svého výrazu. Celé jeho dílo nese tento jednotný ráz, podmíněný vnitřním individualním slohem a proto také musíte jej poznati z jediné linie, jako se poznává známý rukopis z jediného slova.

V těchto liniích, tak určitých, pevných, na prvý pohled skoro až tvrdých a přece tak harmonicky zladěných a měkkých, v těchto liniích, plných melodie tkví zvláštní kouzlo jeho obrazů. Z nich, z jejich klidné a sebevědomé určitosti vycítíte, jak pomalu a bolestně vtělovala se první vise ve skutek. Jenewein pracuje svá díla teprve tehdy, když myšlenku svoji až do posledních záchvěvů promyslil, když látku na dobro přemohl a pevně v duchu utvářil, slovem když vidina, vytrysklá v slavné chvíli inspirace dozrála již tak, že jde jen o to, promítnout ji na papír, vyloupnouti z duše, abych tak řekl. Tím lze si také vysvětliti jinou okolnost, které si všimnete, zadíváte-li se na jeho obdivuhodné kartony. Je teplá životnost, pravdivost pós jeho figur. Každá ta pósa jest výsl kem, nutností, musí býti taková a ne jiná, než jaká jest. Zde ka posun, každé hnutí těla mluví, protože jest korespondujícím výra vnitřních pochodů. Každá linie sama o sobě má říci všechno, v ka obrys vložil malíř celou duši osoby, již kreslí. A ty linie teď ho

takovou zvláštní mluvou hovoří, tolik smutku dýše z nich, tolik opojného, slavného smutku. Nelkají, nebědují zoufalými slovy. Ale celá beznadějnost slavného, nadlidského, mimozemského smutku, který se nikdy nesníží k tomu, aby slzou vynutil si soucit, zpívá z jejich hlubokých obrysů. Tím stává se, že slavné smutky ty, smutky silných duší, působí dojmem pathetického, jež spojeno s rythmem linií dodává Jeneweinovým obrazům oné skulpturálnosti, jež jest pro ně tak charakteristickou.

V tuhém úzce spjatém svazku s liniemi jde na Jeneweinových kartonech i b a r v a, ačkoliv není u něho věcí hlavní a nejdůležitější. Jeho barvy jsou zvláštních, tlumených a jako zamlžených a přece ve svém teplém jasu zcela určitých tónů, jakých nenajdete na dílech jiných mistrů. Na jeho gouachových malbách můžete se obdivovati umění, s jakým dovedl tyto zvláštní, nezvyklé barvy, vyhýbající se prudkým a příkrým tonům, uvésti v soulad, plný jímavého kouzla. I z těchto barev, plynných a měkkých, nanesených jistými, lehkými údery štětce dýše smutek, vlastní jeho liniím. Tak i barevné prostředky podřaďují se náladovému a myšlenkovému dojmu celku. Nenapadá mu vykouzliti oslnivé orgie hořících barev, nejde mu o bravurní kousky koloristické virtuosity. Jemu barva není účelem, nýbrž jen a jen prostředkem. Barevná skála jeho není veliká, ale všechny ty tony jsou j e h o. Ovládá je dokonale a s obdivuhodným uměním dovede po nich rozestříti prchavé záchvěvy světla. Zajímavy jsou i krajinářské partie jeho obrazů. Užívá jich ovšem jen jako prostředku, nezbytného k vyjádření určité nálady, jako pozadí pro nádherné své komposice. Ale i ty vlnivé linie dálných řetězů horských, tvrdé obrysy stromů strnule trčících k nebi i kontury budov v mrtvé nehybnosti své odrážející se od pohnutých skupin figurálních — i to vše proniknuto až do poslední čáry a poslední skvrny silou jeho stylu. To právě dodává obrazům jeho zvláštního kouzla, že nejen v energické kresbě, hluboké koncepci a mistrném provedení celku, ale i v každé drobnosti, v každém na pohled nepatrném detailu nesou pečeť silného ducha Jeneweinova.

Ale ještě více, než v technickém ohledu, svědčí díla tato ve svém myšlenkovém jádře, v dějovém podkladě svém o vzácné svéráznosti tohoto umělce. Je básník a myslitel, jenž nestaraje se o řev dne, doléhající na dvéře jeho pracovny, žije hrdým svým snům a v zátiší své pracovny přemýšlí o záhadě žití. Duch rozjímavý, sám v sebe obrácený a k dumání nakloněný, odvrací se od současnosti, v níž ani jako malíř ani jako básník nenalezá podnětu k uměleckým koncepcím. Stoje docela mimo všechna vzepjatá a rozpoutaná proudění dneška, v bibli a evangeliu, v starých heroických zkazkách a zbožných legendách nachází kypící zdroje snů a inspirací. Vysoké nepohnuté, grandiosně vypjaté linie biblických z[illegible]nzek zaměstnávají jeho hlubokou, snivou duši. Prožívá znovu všechny t[illegible] nesčetné, v mládí vytrysklé dojmy z Písma, žije duchem jeho, noří se c[illegible]u duší v ty doby dávno uplynulé a v odvěkých tradicích slyší zvoniti s[illegible]uny blízké těm, jež zvučí v jeho nitru. Chmurně-slavné, přísné smutky b[illegible]le a evangelia nalezají v něm svého interpreta. Ale síla jeho básnické ir[illegible]pirace nachází nové motivy v starých podáních, nová světla a nové b[illegible]vy na těchto polosmytých freskách. Jeho oko vidí, co tisíce jiných

Felix Jenewein jest dnes v plném rozkvětu své mužné síly.*) V mladém poměrně věku, bez velmožné protekce, jen vlastní silou a neúmornou energií svojí dostoupil oněch slunných výšin umění, jež přístupny jsou jenom vyvoleným a s jejichž vzdušné, hrdé výše život a všechna sláva i bída jeho jeví se v jiné perpesktivě, než jakou mají ti, kdož jsou v nížinách. A na hrdých, volných těch výšinách, kam nezalétá kalná pěna rozpoutaných proudů přítomnosti, silný a nepoddajný, zažíhá obětní ohně Kráse. Ani vztek a zloba malých duší, ani nevšímavost, ani nepřízeň poměrů neochromily jeho perutí, bojem nezemdlela jeho ruka. Dnes, blízek jsa již zářným svým ideálům jenom s trpkým úsměvem vzpomenouti si může na ty doby, kdy »znalci« něchtěli ničeho věděti o jeho dílech, kdy obrázkové listy s politováním odmítaly jeho příspěvky. Dnes leží již jako v mlhavé dáli za ním ty doby, kdy chtěje se uživiti, musil illustrovati humoristické časopisy a kalendáře, kdy na př. za celý rok vydělal si uměním svým celých — šedesát zlatých. Tak nezoufaje, pln vítězné energie rval se se životem, až po dnech smutných a zachmuřených, kdy v duši roztrpčené, ale nikdy neklesající klíčily sny hrdé a slavné, nadešla doba bohaté umělecké žatvy. Vítězství ovšem ještě není úplné. Ještě jsou mu nepřístupny veliké plochy zdí chrámových, ještě jemu, největšímu náboženskému malíři našemu, není možno na šerých zdech svatyň vykouzliti přísné, zamlklé a velebné vidiny svých snů. Ale není pochyby, že i zde konečně proklestí si v rozhodujících kruzích cestu jiné nazírání a že z kleneb sešeřených chrámů, kde na chladných mramorech dlažby hrají duhové svicy malovaných oken, v oblacích kadidla a přívalech varhan zpívati budou královské smutky genialních visí Jeneweinových! *Jaroslav Kamper.*

Psychologie shluknutí a zločinů davu.

Od prof. Scipio Sighele. Přednesl ve »Všehrdu« JUC. J. Salaba.

Scipio Sighele representuje po Lombrosovi a Enricu Ferrim třetí generaci italských badatelů na poli sociologie zločinu. Sighele jest žákem Ferriovým. Snaže se čistě psychologicky a pojmově právnicky prozkoumati spolupachatelství a hromadné pachatelství a odkryti činitele, z nichž vyplývají zločiny davu, všímá si bedlivě i všech styčných bodů, jež se naskytují mezi těmito problemy a psychologií primitivního seskupení a spolčení. Jsou to právě románští spisovatelé, Sighele, Tarde a Le Bon, již prozkoumávají psychologii seskupování, kdežto germánští badatelé váznou v jednostranném pokládání hospodářství a rodiny za jediné faktory společenské evoluce (jako Engels, Morgan, Bachofen, Westermarck).

Společnost jest organismus. Někteří sice to popírají jako Gur

*) Narodil se roku 1857 v Kutné Hoře. Studoval gymnasium v Hradci Krá a v Praze, načež r. 1873 vstoupil na malířskou akademii pražskou, kde byl žák prof. Jana Swertse. Po smrti Swertsově (r. 1879) odešel do Vídně, kdež na t akademii umění frequentoval specialní školu prof. Jos. Trenkwalda.

wicz (Grundriss der Sociologie), De Greef (Introduction à la sociol.) a Letourneau (L'évolution du mariage et de la famille), prohlašujíce analogisování mezi zvířecími a společenskými organismy za pouhou metaforu, ale snad se to dosti podařilo dokázati Schäfflemu v knize »Bau und Leben des sozialen Körpers«. Avšak třeba tato věta byla sporna, přece úplně nesporno jest, že pro vlastnosti celku, zde společnosti, jsou rozhodny vlastnosti částí. Na této větě založil Spencer celou svou sociologii a stanovil axiom, že podstatné známky společnosti odpovídají podstatným známkám člověka. Jest to empiricky dosažený výsledek, ku kterému zcela jinou cestou, totiž aprioristicky, přišel i Schopenhauer, řka, že sice obyčejně se říká, že člověk je Mikrokosmos, on ale že by věc obrátil, a řekl spíš, že svět jest Makranthropos. A co platí o celém kolektivním organismu společnosti, platí i o dílčích organismech, o třídách. Stará rozdělení na vítěze a přemožené, pány a otroky, patricije a plebeje neoznačovala toliko skupiny různé politické a hospodářské povahy, nýbrž byly to úplně různé světy se zvláštní tradicionelní výchovou, řečí, zvyky, krojem a způsoby. A stejně vykazuje duch a kolektivní zjevy a projevy všechněch dnešních tříd společnosti, (aristokracie ducha, peněz, rodu, byrokracie, kleru, vojska, lidu atd.) netoliko obecné vlastnosti lidské, nýbrž i zvláštní vlastnosti aristokrata, byrokrata, kněze a vojína. Každá z nich má své zvláštní, úplně odlišné zvyky, idey, city a náklonnosti.

Psychologie prozkoumává člověka, sociologie organismus společnosti. Ale sociální individualita jest pouze psychologií ve velkých rozměrech, v níž se ve větší šíři a bohatším rozčlenění opakují základní zákony individuelního duševního života. (Tarde, Philosophie pénale: Sociologie jest sluneční mikroskop psychologie.) Ale mezi tuto psychologii, jež se obírá jedinci, a sociologii, obírající se celou společností, nutno právě ještě cosi vsunout, kolektivní psychologii.

Spencerova věta totiž platí neobmezeně jen tam, kde části celku jsou stejnorody a organicky spojeny, méně již tam, kde jsou méně stejnorodé a méně organisovány, naprosto však vyloučena jest u davu zcela různorodého a beze vší organické souvislosti. Neboť jen tak lze si vysvětliti jisté zjevy denního života, na př. absurdní někdy rozsudky poroty, jež osvobodí zločince, ačkoli pro jeho vinu svědčí nejpádnější důkazy;[1]) výroky uměleckých, technických neb vědeckých komisí, jež se příčí všem vědeckým neb esthetickým zásadám.

Tím více platí to o politických korporacích, sněmovnách, o posluchačích v nějakém shromáždění lidu neb v divadle a o lidu, jenž se shlukl na ulici. Všude setkáváme se s výsledky, jež absolutně a očividně odporují osobnímu mínění a náklonnosti většiny jednotlivých členů. Jest to zjev, jehož dotýká se již starořímské pořekadlo: »senatores boni viri, senatus autem mala bestia,« a jejž vykládati se jal Aristides Gaelli (L'istruziose in Italia, Bologna 1891), poukazuje k tomu, že takové komisi setkává se různost zájmů, mínění a nálad; mnoho času e maří a ovšem i síly a příležitosti odročováním schůzí, jež se nesešla,

[1]) Řadu takových všemu rozumu lidskému se příčících verdiktů cituje Lombroso »L'incremento del delitto in Italia" a jiní.

protože jeden člen je churav, druhý odejel, třetí zůstal prostě doma; schází tu osobní zodpovědnost, již jeden strká na druhého, a tak vyjde z porady věc velmi prostřední ceny, kdežto leckterý jednotlivec byl by věc mnohem lépe provedl. Zkrátka: síly shromážděných spolujednajících lidí nelze sečítati, nýbrž navzájem vylučovati. A nejlépe praví to Max Nordau v »paradoxech«; »kdyby v takové komisi zasedali samí lidé jako Goethe, Kant, Helmholtz, Shakespeare, Newton a j., bylo by snad jednání samo jiné (a kdo ví, jestli), ale usnesení byla by zrovna taková jako v jiných případech. Neboť vedle své originelní individuality, již nazveme a, b, c, d atd., má každý ten vynikající muž jisté dědictví zděděných vlastností, jisté x, jež ho činí podobným každému člověku z ulice. A tak máme tu pak při 20 lidech 20 x oproti jedinému a atd.«

Zákony sociologie platí tudíž (nejsouce podstatně nic jiného než složitější zákony individuelní psychologie) jen tam, kde části celku jsou homogenní a organické, kde však nastupuje u částí různorodost a nedostatek organisace, tam platí zákony kolektivní psychologie. A celkem, vší stejnorodosti a organisace prostým jest právě dav, skládající se z lidí všeho stáří, pohlaví, všech tříd a stavů, tvořící se bez předchozí úmluvy, neočekávaně, okamžitě, a improvisovaně. A jeho psychologií se Sighele obírá.

Velmi obtížným problémem jest při davu trestní zodpovědnost. Staří učitelé práva byli zkrátka hotovi: »omnes, qui tumultui se miscuerint,« měli býti stejně potrestáni, jako u Tassa Turek Saladdin chce, aby i spravedlivý a nevinný zahynul, jen aby vinník nemohl ujíti. Stejně stručné a stejně nerozumné bylo decimování vojenské justice. Zde rozhodovala náhoda, ale přece jen bylo to humannější, devět z desíti nechati ušetřených. Znenáhla počalo se však přece na zločiny davu hleděti méně barbarsky, až Brissot (Lois criminelles) stanovil zásadu, že tresty mají se snižovati v poměru k počtu účastníků. Při jednání o Code pénal prohlásil konečně referent, že »les auteurs et le provocateurs sont les seuls responsables.« Dalších pokroků v zákonodárství neshledáváme. Italský trestní zákonník a podobně náš § 70 tr. z. má za to, že je nejlépe jedno udělat a druhého neopominouti a proto trestá všecky účastníky srocení vůbec a pak ještě návodce zvlášť. A de facto je i při tom kus starého decimování, neboť trestá se jen těch pár lidí, kteří byli policií zatknuti. A když pak věc přijde před soudce z lidu, osvobodí je tito nezřídka, a zbude tu jen stará Tacitova věta »ubi multi peccant, nemo punitur.«

Jest to spravedlivé? Je-li, tož z jakých důvodů? Není-li, jakých prostředků sluší užiti k účelné reakci proti zločinům davu?

Klasické škole trestního práva bylo ovšem jedno, kdo spáchal zločin, zda zdravý člověk či epileptik neb dědičně zatížený, jaké rase náležel, jednal-li v horkém či studeném podnebí atd. Jí jednalo se jen o zločin. Jakmile ten tu byl, musil býti i trest. To ovšem vedlo nutně k pádu této školy a ku vzniku positivní školy kriminalistické, jež objevila neznámý dosud svět anthropologických, sociálních a kosmických faktorů. Tím vzešla i idea, že zločin, spáchaný množstvím, sluší jinak posuzovati než zločin spáchaný jednotlivcem. Ale jak? Puglieseé v »Delitto collettivo«

žádá pro pachatele v davu poloviční příčetnost. To jest však vědecky absurdní. Neptáme se, zda původci deliktu, spáchaného při srocení, jsou zcela nebo polovičně zodpovědni, ptáme se pouze, které specielní formy reakce má býti použito.

Tarde, myslitel velkého filosofického významu, praví (La philosophie pénale): »Dav jest směs různorodých elementů, sobě vespolek neznámých; jakmile však z jednoho vytryskne jiskra vášně, elektrisuje tuto směs a povstává spontanní, náhlá organisace, incoherence stává se cohaesí, hluk hlasem, a ony tisíce tlačících se lidí tvoří brzy jediné zvíře, bezejmennou a strašnou šelmu, jež jde za svým cílem s neodolatelnou účelností. Většina přišla jen ze zvědavosti, ale horečka několika zmocnila se náhle všech, a u všech propuká v šílenství.«

A co vyvolává tuto »duši davu«, ono něco, co v davu hraje úlohu společného smýšlení? »Jest to schopnost imitační, jež snaží se vyrovnati sociální prostředí ve všech jeho částech, zničiti originalitu, uniformovati ráz doby i místa. Každý člověk jest individuelně náchylný k napodobení, ale tato schopnost stoupá v shromáždění lidu na maximum. Důkazem toho jest, jak nejmenší zatleskání neb zasyčení v divadle neb veřejném shromáždění dovede strhnouti celý sál.« (Bordier, La vie des sociétés.) Společnost jest velké, tiché jezero. Do této klidné myšlenkové stagnace padne občas kámen, idea geniova, která z počátku jen málo zčeří kol sebe hladinu, ale stále a stále dělají se větší kruhy. Originalita jest proto jen premiérou všednosti (jak dí Nordau). Myšlenky, jež se nám dnes zdají banálními, byvše často obehrány byly kdysi pokládány za zázračné. — Všichni lidé podléhají imitaci. Tak zvané »proudy doby«, i politické a jiné, jsou vedeny tímto instinktem.

Ale to vše nám nestačí. Chceme věděti netoliko, že člověk napodobí, ale i proč napodobí? Touto příčinou jest suggesce.*) Emoce sděluje se davu pouhým pohledem na rozčileného jednotlivce. Jest to všeobecný zákon, platící v celém obvodu inteligentního života, že představa emočního stavu vyvolává vznik téhož stavu u svědka tohoto stavu. V tom jest celá psychologie davu. Rozčilení šíří se mezi shromážděnými pouhým viděním a slyšením jeho projevu, dříve než jest známa jeho příčina; pouhá představa dává již podnět k napodobení, způsobuje impuls, právě jako nemůžeme hleděti do závratné hloubky a necítiti závrati, jež nás táhne dolů.

Ale to vše nám přece jen nevysvětlí všechny činy a všechna hnutí massy. Chápeme teď, proč všichni tleskají, když jeden tleská, proč všichni prchají, když jeden prchá, ale nechápeme, proč zlost jednoho, obrážející se okamžitě v obličejích všech ostatních, vésti může k násilnostem, poranění a k zabití?

Zde třeba jistých předběžných pozorování. Dav jest vždy více naklonén k zlému než k dobrému. Každý se bojí davu, nikdo od něho nedoufá. Kolektivní psychologie jest bohata na překvapení, ale ---žel, většinou na překvapení smutného druhu. Dav jest živná půda, bacil zla se velmi lehce vyvíjí. Proč? Protože v davu dobré vlast-

*) Theorii suggesce podal poprve Tarde; doplnil ji pak Sergi.

nosti jednotlivců se nesčítají, nýbrž navzájem paralysují. Jsou ovšem také příklady velkých vznešených projevů davu. Jest to celá via sacra od smrti 300 hrdin thermopylských až k mučenníkům posledních italských bojů za svobodu. I dav velmi prostřední neb nízké mravní úrovně může vykonati heroické činy, má-li mezi sebou vůdce neb apoštola, jenž jej umí vésti. Ale celkem ovšem dav má větší vlohu k zlému než k dobrému. Dav jest parní kotel se stlačenou parou, jen ventil třeba otevříti; je to prach, k němuž dosud nepřiložen doutnák: tu někdo vzkřikne: »Zabte nepřítele lidu!« Nebo »Osvoboďte přítele chudých!« a dav jde zabít neb osvobodit.

I zde rozhoduje tedy anthropologický a sociální faktor. I kosmický ovšem, ale zde pro nedostatek nového materiálu odvolává se autor jen na Lombrosovo dílo o politickém zločinci. (Revolt je více v létě než v zimě. Maximum v měsíci, kdy velká vedra počínají, minimum, kdy objevuje se chladno.)

Příležitost — slovo, výkřik — má pro dav daleko větší význam než pro jednotlivce, jejž z pravidla nevznítí (leda náruživého člověka těžká urážka). Pro dav značí příležitost nevyhnutelnost.

A jest právě faktem, že příležitost jest častěji zlá než dobrá. Mysleme si shromáždění, kde je stejný počet dobrých a zlých. Zlo jest vlastnost daleko aktivnější než dobro. Dobří třídí se totiž v ty, kdo nechtí zlé činiti, pasivní to povahy, a na ty, kdo chtí dobré činiti. Pasivní povahy stávají se slepým nástrojem většiny jednajících, jež menšinu ukřičí, a to jsou ovšem nyní oni zlí. Při každém shluknutí jest mnoho lidí, kteří jen proto křičí spolu »Sláva« neb »Pereat«, aby svými sousedy nebyli pokládáni za zbabělce nebo za vyzvědače, a aby se hnutí celého davu neobrátilo proti nim.

Ještě s jiného stanoviska lze si vysvětliti vítězství surových pudů. Afekt jednoho člověka přenáší se bezprostředně na celý dav. Hněv neb vztek jeho obrazí se v obličejích ostatních. Ale to není psychologicky jinak možno, než že spolu s výrazem vznikne i hnutí citové samo. Každý psychický stav dostavuje se s určitými fysickými projevy, jež nejsou, jak Ribot (Psychologie de l'attention) dokázal, jeho následky a známkami, nýbrž jeho nezbytnými podmínkami a elementy. Jedno bez druhého tudíž nemůže býti. Již Lange a James dokázali, že nepláčeme, protože jsme smutni, ale že jsme smutni, protože pláčeme. Co pokládáno za výraz afektu, jest podstatně jeho příčinou.

A k tomu ihned přistupuje ještě druhý moment: psychologický zákon, že hnutí mysli jest tím mocnější, čím více individuí současně a na témž místě je pocítí. Každý cítí, jak jeho fantasie stoupá, stává se snáze kořistí všech sugescí a se strašnou rychlostí přichází od myšlenky k činu. Stojíme před zjevem, jemuž Ferri říká psychologické kvašení: kvas všech vášní stoupá na povrch duševního života, a jako z chemick reakcí mezi různými látkami vycházejí nová tělesa, tak i zde ze jemných psychologických přímých a zpětných působení různých afe vzcházejí nová, strašná rozčilení, cizí jinak lidské duši. Rozčilení d může se tudíž v krátké době pouhým vlivem velkého počtu stup-

v zuřivé šílenství. A pak není divu, odváží-li se dav nejhroznějších zločinů.

Máme-li před sebou zločince, nestačí nám pouze znáti jeho chování při spáchání zločinu, ale musíme znáti i jeho charakter, jeho náklonnosti a hospodářské a rodinné poměry. A podobně při zločinu davu musíme znáti dnešní normální, materielní i morální stav lidu, jeho city, myšlení, potřeby, náklonnosti a tužby, neboť dav jest pouze částí lidu. Každý ví, že dnes, na konci století, jsou masy prosáklé duchem vzpoury. Svádí se to sice na agitaci a propagandu jistých politických skupin, a jako Taine už pravil, že není nic nebezpečnějšího než velká myšlenka v malém mozku, lze do jisté míry připustiti, že nauky ty u mnohých vzbudily více smělosti než rozvážlivosti a více pokušení než klidu, — ale ve skutečnosti má toto vření a kvašení hlubší kořeny. Příčinou jest hospodářská bída, jíž strádáme, a jež při rostoucí citlivosti a při vzrůstu nových potřeb, podmíněném pokrokem kultury, jest stále mučivější.

Všeliké theorie, dokud jen se dogmaticky přednášejí, nedovedou strhnouti. Člověk nejedná jak myslí, ale jak cítí.

Lid má doma mnoho zármutku, a tu při příležitosti propuká najednou jeho chronicky podrážděná nálada a strhává hráze. Na tuto trvalou predisposici lidu nesmíme tudíž zapomínati.

Mluvili jsme o tom, jak množství působí u davu. K tomu musíme jen ještě připojiti, že množství samo již jest pramenem zvláštních afektů. Množství dodává skutečně všem účastníkům davu vědomí náhle nabyté neobyčejné síly. A Alfieri již pravil: Moci zlé činiti, toť velké svádění skutečně zlé učiniti. V takových chvílích propukají náhle spodní vrstvy lidského charakteru na povrch, probouzí se zvíře, zdušené jindy vrchními vrstvami kultury, a atavistické náklonnosti vítězí nad nasbíranými výsledky staleté výchovy.

A přece vidíme, že jsou též případy, kdy shluknutí nepřekročí jisté meze, kdy dav po prvních výbuších opět se vzpamatuje a poslechne těch, kdož napomínají ku klidu. Musí tu tudíž býti ještě jiné příčiny, a tyto spočívají ve zvláštním složení davu, různém charakteru skládajících jej individuí, jež někdy jsou počestná a humanní, jindy silně náchylná k zločinu. Nejlepšími příklady jsou jisté episody z velké revoluce. Bylo seskupení se mas a probuzení dřímajícího vražedného pudu jedinou příčinou těchto událostí? Nikoli! V dav počestných dělníků mísilo se cosi a kazilo jej. Byli to vyvrhelové, již při každém shluknutí vyřítí se ze svých obvyklých zákoutí v krčmách a bordelech a jako jezerní kal vystupují na hladinu. To jsou ony tajemné postavy, jež náhle objevují se na ulici, a jež nikdo nikdy před tím neviděl. Roku 1793 byly tyto živly duší všech spáchaných ohavností. Důležitou roli hrají pak i ženy, živící se pod tím či oním jménem prostitucí a souvisící s těmito živly. Často vedou samy muže k ohavnostem, a správně Lombroso poznamenal, že zkažená žena je horší než muž. Při tom ovšem jsou tyto ženy i statečné, neboť statečnost se pojí psychologicky těsně k ukrutnosti.

Za komuny syn šílené ženy, jenž trávil svůj život obyčejně mezi katařem a blázincem, vedl nejdivější a nejnelítostnější pronásledování, loupení a vraždění. I Théroigne de Méricourt, jež vedla davy na bastillu,

skončila jako šílená v Salpetrieře. Vůbec zločinci, šílenci, synové šílených, opilci, slovem kvas duševně neb mravně sešlý, tvoří velkou část bataillonů revoluce a revolty. Divokost těchto chorých přenáší se pak nutně na dav, nestačí už ani vraždění, k ukrutnosti pojí se i libido, vrcholící někdy i v pojídání lidského masa. Tak Taine ve svých »Les Origines« uvádí případy kanibalismu.

Desjardins (v »Le droit des gens et la loi de lynch aux Etats units«) uvádí tento případ: Ve vsi Salině, Colorado, zatkli zloděje. Dav vlekl jej z vězení k železničnímu náspu, kde byl připraven kůl. Tu přijížděl vlak. Četní cestující, přistoupivší k oknu, byli od rozčileného davu postřeleni.

Správnost tvrzení, že záleží na tom, z jakých anthropologických živlů dav se skládá, vysvítá i z případů, kde dav se zarazí a ustane v zuřivosti. Lacretelle (Histoire du XVIII. siècle) vypráví o jisté události z května 1750: Policie prováděla právě s velkou přísností obvyklou razii na žebráky. Při tom, z neznámého důvodu, dopuštěno se barbarství: vyrváno několik dětí z náručí matek. Tyto na veřejných náměstích hořekují zoufale. Lid se sbíhá, matky všude naříkají, jedni přinášejí zprávu, že policejní agenti chtěli peníze za vydání dětí, jiní předstihují je v domněnkách, co asi s dětmi se stane; zkrátka vypravuje se v lidu, že lékaři poradili králi Ludvíkovi XV., aby se koupal v lidské krvi. Počíná vzbouření. Jeden agent zabit, četní ztýráni. Policejní prefekt uzavřel se ve svém domě. Lid chce vniknouti dovnitř přelezením zdí (prefekt zatím prchl zahradou), tu jistý důstojník policejní, statečnější než jeho šéf, dá náhle otevříti vrata dokořán. Lid se zarazí, respektuje otevřený dům a za chvíli žene se k boulevardům a k náměstí Vendome. Lacretelle si to vykládal tím, že divé afekty ustupují vždy před projevem klidu a energie. Nikoli!

Mezi tímto davem z 1750 a davy z 1793 nebylo psychologických rozdílů, třeba obsah byl jiný. Ba tato smyšlenka, že lidu vyrvávají se synové k ukojení choutky královské, mohla více rozčiliti než abstraktní myšlenka politické reformy, třeba sebe nalehavější. Ale složení bylo jiné! R. 1750 byli to chudí lidé, dělníci, otcové a matky, bojící se o život svých dětí. Hrdinné, důvěryplné jednání důstojníkovo utišilo jejich hněv. Zalekli se před hrůzným činem, jejž chtěli spáchati. Ale davy ze září 1793 byli z nemalé části zločinci a šílenci! Stejně zajímavy jsou případy tyto: První udál se 26. ledna 1886 za stávky v Décazevillu. Zde davem usmrcen ředitel Watrin. Vůdce davu, jenž mu zasadil první ránu, Bedel, byl dvakrát pro poranění, jednou pro krádež trestán. Člověk, který se kdysi nabízel, že za 50 franků zabije každého. Ostatní tři, kteří Watrina svrhli s okna, nebyli lepší. Naproti tomu druhý případ udál se 8. února 1889 za římských dělnických nepokojů. Nezaměstnaní táhnou ulicemi a rozbíjejí okna a lucerny. Café Grande Orfeo chtějí pleniti. Vojín, náhodou stojící ve dveřích, vytasí šavli a vyzývá lid, by ustoupil. Dav, několik tisíc hlav, byl ozbrojen — a táhl dál! Toto složení davu dovedlo sice rozbiti pár luceren, ale k vraždě schopno nebylo!

Záleží tudíž na složení davu v anthropologickém ohledu.

Stačí ostatně, jsou-li v davu i lidé zvyklí viděti krev, jako řezníci, vojíni, ranlékaři. Jsou-li tito v davu, mohou se snáze dáti zavésti k zločinu, než jiné povahy.

Při tom při všem jest ovšem nejdůležitější, že duše davu sama působí, že i dobří stávají se zlými, a že ti, kdo mohou neb dovedou býti zlými a ukrutnými, skutečně se jimi stávají.

Přicházíme k právnickým závěrům: Jak máme souditi o zodpovědnosti za zločiny, spáchané pod vlivem davu?

Socialní organismus jako každý jiný reaguje nevyhnutelně na každý útok proti svým životním podmínkám. Je-li reakce nezbytna, jest i přičítání nezbytné. Kdo jest však z davu zodpovědným? Prostý rozum řekne: Celý dav jest zodpovědný. A k týmž koncům došla i věda, neboť jen v davu jsou obsaženi všichni ti sociální a anthropologičtí činitelé, o něž jde při spáchání zločinu. Lze však davu něco přičítati? Existuje takováto kolektivní příčetnost?

Dřív jiné nebylo. I když jednotlivec spáchal zločin, byla zaň zodpovědna celá rodina, celý dav, celý kmen. V Egyptě byla celá rodina spiklence k smrti odsouzena. U nás měli jsme poruku. Jedinec netvořil zvláštního organismu, byl pouze částečnou existencí, nebylo lze tudíž trestati část, jako nelze trestati jediný úd těla. Ještě v minulém století týkala se politická proskribce celé rodiny. Dnes kolektivní vina úplně zmizela, jen mrav ještě znamená dítě zločincovo.

V moderním světě zákon příčetnost zindividualisoval. Za to však nastoupila jiná analogická myšlenka: zodpovědnost prostředí. Každý zločin jest výslednicí individuelního charakteru a sociálního prostředí. Zodpovědno jest individuum, jež delikt spáchalo, a prostředí, jež je uvedlo v situaci jej spáchati. Je to tedy zas kolektivní příčetnost; ale kdežto dřív reakce směřovala proti oběma, dnes trest čelí jen proti individuu. Účastenství prostředí jeví se pouze ve velikosti trestu. Čím větší zodpovědnost prostředí, tím menší trest.

Stejně postupovati musíme i při davu. I zde tresce se jen jednotlivec, ne dav; a čím větší jest zodpovědnost davu, tím menší jest trest jednotlivce. Positivní škola tudíž praví: Nebezpečnost zločincova roste v obráceném poměru k počtu a intensitě zevnějších okolností, působících při spáchání zločinu. (Viz Ferri: Das Verbrechen als sociale Erscheinung).

Náš problém dostává nyní tudíž tuto tvářnost: Jest ten, kdo spáchal zločin pod nátlakem shluknutí, nebezpečným, a je-li, tož v jakém stupni? Jinými slovy: představuje člověk nalézající se mimo ono rozčilení a rozdrážděné prostředí a mimo ony nesčetné sugesce, jež jej pudí k zločinu, nějaké nebezpečí pro společnost? Jest možno, aby se dal počestný muž strhnouti davem a jakoby v návalu okamžitého pomatení spáchal nějaký delikt, což vše pak mizí beze stopy a nemůže tudíž dáti podnět k trestní reakci?

Zde musili bychom vždy v každém konkretním případě věděti, jak velká byla sugestivní moc davu.

Co se týče sugesce, rozeznáváme sugesci hypnotickou a sugesci ve bdělém stavu. O této víme málo. U davu jedná se o sugesci ve bdělém stavu, jež neliší se od hypnotické než stupněm. Hypnotická jest totiž silnější stupeň.

Může hypnosa člověka úplně potlačiti a musí hypnotisovaný učiniti vše, co hypnotisér chce? Škola Nancyská tak tvrdí. Ano, zdaří se to,

praví naproti tomu Sighele, ale mnohdy po celé řadě specielních sugescí, po velké, dlouhé námaze. Hypnotisovaný koná lehce jen to, co neodporuje jeho morálnímu citu. Co se mu příčí, to jen zřídka podaří se mu nasugerovati. (Příklady s úplným svlečením, kde mocný stud, jen stěží se podaří, kde malý, lehce). Sugesce musí tudíž shodovati se s jádrem osobnosti. Přivede člověka k tomu jen, k čemu jest více méně náchylný: člověk činí tu ovšem věci, které by v normálním stavu neučinil (podobně ve snu, v náměsíčnictví, v opilství), ale jeho Já, (třeba pathologicky změněno), přece tu zůstává.

Tudíž nemůže-li ani hypnotická sugesce úplně setříti lidskou osobnost, tím méně sugesce ve bdělém stavu. Zločin, spáchaný individuem pod nátlakem shluknutí, bude míti vždy, byť jen případně velmi malou, část svých příčin v organické náchylnosti pachatelově. A proto musí býti zodpovědným. Účastníci na zločinu davovém trpí tudíž, pokud nejsou rozenými zločinci, aspoň duševní slabostí.

Charakter dodává způsobu života člověka určitou fysiognomii, vtiskuje mu svou pečeť a tvoří skryté péro, určující jeho činy. Čím silnější jest toto péro, tím více následuje je jedinec, nikoli cizí vlivy, — ale těch silných jest velmi málo. Pro největší část lidí jest život řadou kompromisů, neboť oni nemají síly přizpůsobiti si své prostředí a musí sami tomuto prostředí se přizpůsobiti.

Mezi těmito, jak Benedikt praví, moralně neurasthenickými, či jak Sergi dí, servilními povahami je zase celá řada nuancí. Ale vždy má slabost charakteru za následek podléhání sugesci. Tím hůře je ovšem v davu, kde v momentu spolupůsobí tak mocné sugestivní síly, jakých nelze v žádné jiné situaci životní nalézti.

Důležitým faktorem davových zločinů jest ještě motiv. Poukázali jsme již na trvalý duševní stav davu (na sociální otázku). Mluvili jsme také o události z r. 1750. Ta zajisté k vůli svému motivu je omluvitelnější než události z r. 1783. A to platí i o improvisovaných zločinech, právě jako o připravených. V Americe přibývá stále lynchování. Lynčovníci vědí, co chtějí, a shromažďují se právě za tímto účelem. Mají tudíž pro sebe jen velmi slabou omluvu. Ale i lynch může býti někdy výrazem oprávněné ošklivosti nad ukrutným zločinem. Jaké reakce sluší použiti, béře-li se ohled i na motiv? Absolutní normy tu není. Reakce určuje se vždy dle povahy jedincovy. Dnes však, kdy dosud vládne klasická škola, jest třeba všeobecného kriteria. A tu ovšem přes veškeru absurdnost nezbývá než Pugliesova poloviční příčetnost. Anebo co praví Garofalo a s čím Sighele úplně souhlasí: na rozeného zločince užiti plného znění zákona, pro zločince příležitostného, z náruživosti, polehčujících důvodů.

Nezbývá tudíž, poněvadž idey tyto dosud do zákonníků nepronikl než zůstaviti užití jich zdravému smyslu soudcovu. Dnes značí toto řešení aspoň připravování půdy pro příští zákonodárné reformy.

Naše probuzení.

Napsal dr. Zdeněk V. Tobolka.

Dokončení.

8. Ve spisech většiny buditelů, jichž jména výše jsme uvedli, činí se zmínka o Husovi. Zmínky ty nemohou ovšem jen tak prostě bráti se za doklad, že naši křisitelé navazovali na nábožensky chápanou humanitu Husovu. Pouhé jméno nám nestačí, jest třeba objasniti, co z učení Husova správně pochopeného přijati chtěli jako základ svého úsilí. Při tom také uvedeme, jak Husa buditelé naši ideami své doby zabarvovali.

Že by Dobrovský byl navazoval na nábožensky chápanou humanitu Husovu, nenalezám dokladů. Dobrovský pochválil Roykův spis o Husovi. Spis ten jest psán v duchu josefinismu, jest tam o Husovi promlouváno s nádechem ideí doby Josefovy. Jestliže pak Dobrovský dává na jevo svůj souhlas se spisem tím, jest tím vysvětleno, s čím Dobrovský sympatisoval.

Kollár ukazoval na Husa jako na vzor svým současníkům, ale nechápe jej tak, jako prof. Masaryk. »První, píše Kollár, co na Husovi v tomto věku a stavu obdivovati musíme, byla jeho láska k národu svému, ku své vlasti a ku svým rodákům, kterou tím na jevo dal, že národní a vlastenecká práva před cizozemci zastával a na vzdělání i užívání národní řeči pilně pracoval. On byl muž, který se ve dnech cizinské násilné nestydatosti a vypínavosti, ať strachošové oněměli a sobcové pochlebovali, za svůj národ mluviti opovážil, který sobě cti národní, ana jiným prodajná a máloplatná byla, draženi vážil, nežli své vlastní.« Podstatu české reformace Kollár docela neznal: »Hus a česká reformacie, praví, jsou vlastně dítky církve této východní v Čechách od času Methoda pořád žijící.« Jest po těchto dokladech, uvedených z Kázní, možno věřiti, že Kollár v ě d o m ě navazoval na nábožensky chápanou humanitu Husovu?

Že Palacký za Husem chtěl kráčeti, uvádí se za doklad toho, jeho část Dějin národa českého o Husovi. Myslím však, že doklad ten jest nepostačitelný. Prof. Goll ku př. napsal pěknou studii o Chelčickém, a já pochybuji, že bychom mohli spis tento uváděti za doklad, jako by prof. Goll chtěl navazovati na idee Chelčického ve všech jeho důsledcích. Nám jest se držeti jen těch dokladů, které výslovně do přítomnosti anebo budoucnosti hledí, a ne každé zmínky, ať již je jakákoliv. A takového dokladu, který by úplný souhlas s ideami Husovými na jevo dal a je za program národní prohlásil, u Palackého nenalezám. Nechávám ovšem stranou zde všeobecné jeho úvahy o husitismu v polemice s prof. Höflerem, v některých kapitolách Dějin atd., jichž smysl pochopí se po uvážení toho, co psáno jest níže, zvláště v čl. 13.

Že Havlíček je ctitelem Husovým, tuším nelze popříti. Avšak nectil Havlíček h l a v n ě pro nábožensky chápanou jeho humanitu, nýbrž a v n ě pro to, že Hus »umřel pro svůj národ a pro svobodu«, že má :lé snažení Husovo ten ráz, že chtěl zničiti slepé poslušenství k hier-:hii« a dále »musí mistr Jan Hus v očích každého liberálního a pocti-:ho člověka tím větší úcty nabýti jakožto zastavatel liberálního smýšlení

a osvěty lidu.« Tak mluví o Husovi Havlíček, a pochybuji, že chápání Havlíčkovo bude o mnoho odchylné od chápání p. K. Tůmy, který sympatie své s Husem vyslovil v písni: »Hranice vzplála atd.«

9. Komenský, poslední záchvěv Jednoty bratří českých, je svou nábožensky chápanou humanitou prý vzorem v snažení některým národním našim buditelům. Mezi prvými spisy na počátku doby probuzenské otištěn prý je Komenského »Labyrint světa«. Ano je otištěn, ale sotva pro svůj obsah. Byl otištěn pro svoji formu, pro svůj jazyk, jak souditi lze ze slov Jungmanna: »V celosti starý jazyk zachován, jelikož to za pravdu uznáno, že co se týká lexikální a mluvnické vzdělanosti, on v péře našich Veleslavínů, Komenských a j. vysoké dokonalosti a správnosti dosáhl, tak že každé od něho odstoupení naší češtině nebezpečným i záhubným se stává«, a hlásá-li Kollár o Komenském »Buďme synové jeho ducha a srdce«, nelze mysliti, že by obracel veškeru mysl k jeho nábožensky chápané humanitě, nýbrž k jeho vytrvalosti při národnosti. »O národ svůj zvláštní péči vedl, píše o Komenském v Kázních Kollár, kterou z jeho vlastních skutků a slov nejlépe poznáme. On i ve vyhnanství svém proletoval jako orel všecky krajiny, ve kterých náš národ bydlí a syny jeho nešťastné těšil, neumělé učil, rozplašené sjednotil, bloudící káral, i ve vzdálenosti, kde u prostřed cizích národů za mnohá léta žil, on se neodnárodnil, a s cizinci nesmíchal, řeč svou nezapomněl; kde pak národní svou řečí ku krajanům a spolunárodníkům mluviti nemohl, aspoň psaním sobě tento nedostatek vynahradil. On přísně horlil proti zprzňování, oslabování a pocizotění národnosti . . .« »Po Bohu a rodičech nikdo není, kdoby větší zásluhy o nás měl, jako dobří učitelé: a hle k těmto přináležel obzvláště Komenský, třebas již téměř přede dvěma sty lety živ byl. Z jeho ducha vykvětlo celé nové europejské vychovávatelství a školnictví, podle jeho zásad a pravidel i my jsme vychováni, z jeho knih i my jsme se učili, v naší vlasti on žil a působil, jeho moudrost vzkřísila jiskry osvěty v našich krajech a školách: vtlačme tedy hluboce do srdce všecky zásluhy tohoto muže; bavme se rádi a uctivě při jeho duchovním obrazu.«

10. Když jsme výše uvedeným popřeli navazování našich buditelů na nábožensky založenou humanitu bratrskou t. j. když jsme ukázali, že humanita bratrská nebyla vůdčí myšlenkou všeho snažení probuzenského, pátrejme, jaké znaky tedy snažení ono má.

Hned do oka bije: nacionalism. Snad nepotřeboval bych již uváděti dokladů; mohly by mnohé z předchozích o tom čtenáře přesvědčiti. Činím však tak přes to, aby věc byla tím bezpečnější.

Dobrovského nechám v dalším, pokud se týče programu národního, stranou. Činím tak ne proto, že bych při Dobrovském nemohl uvésti dokladů pravděpodobných pro své tvrzení,*) nýbrž pro jeho postavení k hnutí probuzenskému, na něž poukázal jsem již v odstavci druhém.

Kollár nacionalismem byl prosáknut plně. Idea jeho »Slávy dcery«: »břitký, rozněcující slovansko-český nacionalism«, jak napsal prof. Kaizl,

*) Viz ku př. Dobrovského: Geschichte d. böhmischen Sprache u. ältern Literatur. Prag 1818. 204. 211. 346. 350. 355. 360 atd. Sr. co praví o Dobrovském V. Flajšhans Osvěta 1896 1061.

ozývá se zrovna tak určitě v Kázních. »Já nyní vydávám Kázně a řeči, k napomožení národnosti« napsal Kollár r. 1844. a jak úkolu tomu porozuměl, to tuším dostatečně objasnily jeho názory, jež jsem uvedl při Husovi a Komenském.

Nacionalism Palackého nejlépe dokazuje jeho pochopení dějin českých »že dějiny české zakládají se vůbec hlavně na sporu s Němectvem.« Palacký nedovedl se vybaviti z ovzduší své doby, přenášel do dob starších, čemu v přítomnosti věřil. Kollárovu »Slávy dceru« velebil a, že humanita Palackého nebyla totožná s humanitou bratrskou, tomu svědčí jeho výrok (z r. 1832) o jmenované básni Kollárově: »Dobře má Čelakovský, pravě, že to dílo nové, od předešlých vydání podstatně rozdílné; jest to zajisté nová idea jednotící, život to ušlechtilý, lásce a národu obětovaný, čistě člověčský a tudíž v každém srdci se ozývající.« Následující doklad (z r. 1849) názor Palackého vyjadřuje velice jasně: »Cit národnosti býval sice od jakživa u všech národův dosti mocnou pákou života veřejného i státního; jmenovitě u nás v Čechách jevil se takořka v popředí historie každého téměř století s výminkou toliko XVI. a XVIII; za nynější doby ale osobuje sobě v celé střední Evropě moc a působení, jakovýchž neměl ještě nikdy. Co XVI. a XVII. století byla idea církve a náboženství, to jest našemu věku idea národnosti.«

Havlíček, který přejal velice mnoho od Palackého, byl proniknut taktéž nacionalismem. Názor Palackého o dějinách českých byl Havlíčkem opakován. »Od té doby, napsal r. 1850, co se otcové naši osadili v této zemi, nebyla naše historie nic jiného než ustavičný boj se závistivými, cizího žádoucími sousedy,« a již dříve (r. 1848) vyslovil ještě určitěji tutéž myšlenku: »celá naše historie jest ustavičný boj náš proti Němcům, usilujícím o to, aby sobě nás podmanili.« — —

Kollár, Palacký i Havlíček byli liberáli. O Kollárovi připouští to sám prof. Masaryk nejjasněji v studii o něm v I. ročníku Naší doby. Palacký o »proletariátu« mluví docela ve smyslu tehdejších zastanců buržoasie (Č. O. 112.) »Ano, svoboda, rovnost a bratrství všech ve státu žijících jest, jako před tisíciletím, tak i dnes zase heslem naším« dí Palacký. »Já jsem, vyznává r. 1848, rozhodně liberální t. j. naléhám na to, aby u veškerém životě národním byla svoboda nejvyšším zákonem, pravidlem.«

»Havlíček ve svém pojímání státu stojí na Rousseauově theorii smluvní a vůbec souhlasí s potitickými ideami na sklonku minulého století ve Francii vypracovanými (Č. O. 110). Havlíček ve věcech hospodářských přijímal liberalism. Žádal r. 1851 naprosté zrušení všech ochranných cel ve článku »Svobodný výrob a svobodný obchod«. O práci akordní soudil (r. 1848): »kdyby rádi pracovali, přijali by práci na akord nechtěli by za lenošení věčnou mzdu od státu.« »Tento výrok spolu obsahuje i odmítavé stanovisko vůči požadavku, aby stát i nad běžnou nutnost zasahoval do organisace hospodářské.« Hospodářský liberalismus Havlíčkův jeví se ještě význačněji při posuzování snah socialických a komunistických. »Že my socialisty a komunisty, jmenovitě Cabeta, Proudhona atd. nepočítáme k liberálním a řádným lidem, toť snad se rozumí samo sebou.« O komunismu soudí: »Takové učení jest

nanejvýš bláznovské a mohlo se vyrojiti z hlav několika pomatených lidí, kteří by vždy z člověka chtěli učiniti něco buď lepšího neb horšího, ale vždy něco jiného než je člověk.« Na jiném místě je mu »hnusné učení Cabetovo«. Shrnu-li, mohu pověděti o Havlíčkovi to, co v IV. (str. 711) ročníku napsal Čas o něm: »Havlíček v politice důsledně drží se liberalismu s ekonomickým přirozeně souvisícího. Ve všech těchto otázkách Havlíček přijal běžné idee roku 48tého, idee formulované filosofy a politiky minulého století. Havlíček s těmito theoretiky drží se přirozeného práva a dovolává se pro své názory o státě přímo socialního kontraktu (Rousseauova).«

Končím tento odstavec slovy prof. Kaizla: »Já vidím v probuzení našem neobyčejně velikou sílu myšlenky nacionalní, vidím i osvícenskou liberálnou humanitu, ale té bratrské náboženský založené, všecku plnost života obepínající humanity vidím i při buditelích samých velmi poskrovnu — skoro hic.«

11. Když uvedl jsem předcházející, mohu nyní podati výměr liberalismu. I mně, jako prof. Masarykovi, liberalism je podstatou filosofický racionalism, jenže s tím rozdílem, že nepopírá naprosto náboženského a ethického smyslu životního a kulturního, nýbrž říká, abych užil slov Havlíčkových, že náboženství jest »v každém ohledu záležitostí jen privátní (osobní)«*) Liberalism tudíž každému jednotlivci ponechává, aby rozhodl se v této otázce, jak sám uzná. Stoupenci tohoto liberalismu byli Kollár, Palacký i Havlíček.

12. Že liberalism se zvrhl, jest věc jistá. Z otázek, které nechal nerozhodnuty, přešel k negaci. S tímto druhem liberalismu že nesouhlasili naši buditelé, tuším, je jasné již proto, co dříve jsme uvedli. Místo dlouhých vývodů uvedu jen citát z Palackého r. 1873: »Pozoruji ne bez bolesti, že otázkám náboženským a církevním, jichžto sporné přetřásávání působívalo ve vlasti naší od jakživa tolik neřestí a žalostí, a ježto za naší doby zdály se už nadobro uklizeny býti, od nějakého času dává se opět podnět čím dál tím mocnější — ač již se strany jiné, nežli dříve. Od té doby, co židé v každém ohledu emancipovaní opanovali veřejné mínění v Němcích a zvláště ve Vídni, rodí se a roste také u nás reakce proti názorům a ideám křesťanským, ježto zdědilo naše pokolení od věků minulých. Chceť mezi vzdělanci našimi uvésti se do mody onen druh liberalismu netoliko politického a socialního, ale i filosofického, jehožto nauka vrcholí ve knize od pseudonyma Maxe Stirnera r. 1845 v Lipsku vydané. »Der Einzige und sein Eigenthum«. Tam se učí, že všecky naše myšlenky o Bohu, ctnosti a právu jsou jen pouhá pověra, že člověk jsa zvířetem jako každé zvíře, nemá do sebe ani mravního povolání, ani jakých povinností; jeho nejvyšším úkolem jest prý naprosté sobectví; čehokoli tedy kdo se zmocní, to »že jest jeho«; a protož »kdo s koho, ten toho!« — — o příbuzných zásadách zlopověstné »internacionaly« nepotřebí tuším vedle toho se šířiti. — Nevím já sice, jak daleko pokročili na dráze nauky takoví noví naši liberální múdrci, jichžto všech ani spisové, ani jména mi dosti známa nejsou; nemámť zajisté ani chvíle a chuti dosti

*) Dr. V. Flajšhans, Osvěta 1896, 1058 o Dobrovském: »pokládal náboženství za věc čistě osobní«.

ani potřebné síly očí, abych obíral se čtením všech plodův jejich: ale vím dostatečně a bohdá lépe než oni, kam vede nauka ta konečně, třebas snad i mimo jejich vůli. Boj ten duševní mezi rozumem a autoritou, mezi vědomím, věrou a pochybami, ve kterém oni se ociťují a kterému tuším samostatný myslitel neuniká žádný, já počal bojovati již před bezmála 60 lety opravdově a úsilně, aniž pak od té doby pustil ho kdy cele z mysli, ač již dávno vědomí a víra došly u mne svého míru.«

13. Ani Palacký ani Havlíček nenechávali nerozřešenu pro sebe otázku náboženskou, jejíž řešení liberalism ponechával každému svému vyznavači. Jak Palacký tak Havlíček (a jistě i Dobrovský i Kollár) prodělali muka a útrapy srdce i ducha. A oba nalezli uvnitř klidu. Palacký ve své autobiografii poznamenává o tom: »Pohříživ se já předešlého léta do metafysického hloubání, brzy jsem pocítil, že kdokoli opravdově a důkladně mysliti počíná, celou soustavu vědomí svého sám sobě znova založiti a vystaviti musí. I mnou tu démon jakýsi tak náramně zatřásl, že všecka jistota, víra, vědomost a jestota má v nepochopitelný rum se sesuly. Mnoho mě krutý boj ten proti skepticismu stál, ale vítězství mi po zápasu popřáno. Není možná, aby člověk v opravdovém a důsledném skepticismu dlouho setrval. Jestota citův našich příliš zřejmě na nás naléhá, než abychom déle o bytu, o nadějích a povinnostech svých pochybovati mohli. Ani o bytu jak předmětenstva, tak i známosti naší předmětné nelze na rozpacích býti: ale jestotné spojení podmětného znanstva našeho s předmětenstvem jest ta otázka, která filosofy mezi sebou věčně rozdvojuje. Já jsem i brzy uvrhl se na zásadu pouhé podmětnosti naší, na citelnost za to uznávaje, že ona původním rodistěm jest celého našeho jednotného života. I ohlédav se pilně v Kantově kritice, ačkoli mi tato ve všem po mysli nebyla, srozuměl jsem sobě sám o nejdůležitějších pravdách člověčenství; šťastným jsa v tom, že i znedůvěřiv se náboženství nadpřírodně zjeveném, nábožného zřetele na svět a na život přece nikdy s očí jsem nespustil, anobrž jej za hlavní předmět svého zkoumání pokládal. A což se divným zdáti může, ale pravé a přírodné jest, sám Holbachův pověstný systém nátury potvrdil mne co nejvíce ve pravdách náboženství; vida já zajisté, na jakových lichých a slabých základech celá tato soustava spoléhá, tím ochotněji a mocněji postavil jsem se na pevnou skálu náboženství, naděje a víry.«

Podobný proces duševní prožil také Havlíček. »Na den sváteční matčina jména (29. března 1841),« čteme v denníku Havlíčkově: »poslední útok učinilo křesťanské náboženství na mne proti ukrutné nevěře — a ta nevěra, kat můj a ukrutník — zvítězilal — Dnes v chrámě připadlo mi, jak mám její svátek světiti. Matku miluji, a když miluju, miluju hodně! První tedy myšlenka má byla na modlitbu; cit pudil mne modlit se — tu nastal boj, rozum za dětinství to vyhlašoval! Může modli[illegible]a tvá jakou změnu v opravdovém světě způsobit? Nemodlíš se jen p[illegible] své uspokojení? Hoj, kdož by to stádo myšlenek, co hlavou mou s[illegible] ohnaly, teď vypsati mohl? Kdo umíš ducha lidského posuzovati, u[illegible], co ve mně vřelo! Napsat to nesnadno. — — — Konečně umínil js[illegible] si, že o duševních záležitostech počnu přemítati a takto zdokonaluje s[illegible] lépe oslavím svátek matinky.«

»Nade mnou nebe pověry, pode mnou moře zvyků a já mezi nimi na slabé lodičce zdravého rozumu.«

Po dlouhých mukách duševních mohl učiniti Havlíček konečně toto vyznání: »Věřím v Boha, otce všemohoucího, stvořitele nebe i země. Věřím, že o něm nebudu nikdy nic jistého vědět a věřím, že by to byla pošetilost přít se, kolik má vlastností. Věřím v Krista, syna člověka, učitele našeho, jenž se počal z Marie, pod Pontským Pilátem trpěl, ukřižován umřel. Věřím, že jen z nouze a pro hloupost židovskou se jmenoval synem božím, že ale sedí na pravici boží, věřím. Věřím v svatých obcování, v život věčný. Amen. Nedoufám ničehož; neb nic z toho, co římská církev doufá, nepotřebuji; a byť bych potřeboval, dosáhnouti nemohu. Hříchy mi Bůh odpustiti nemůže a kdo by to myslil, ovšem si ulevuje, ale Božstvu i lidstvu se rouhá. Ani zatratit ani odměnit mne Bůh nemůže a nechce. Já sám se mohu zatratit a odměnit sobě (v jiném smyslu). Miluji, ale co, nevím, za zásluhu si to nepokládaje, neb láska se mnou srostla jako květ se stromem. Ale Boha nemiluji, neb ho jen ctít mohu, ale ne milovat. Též veškeré lidstvo nemiluji, neb mnozí lásky nezasluhují, nepřátel milovat nemohu, aniž jich Ježíš miloval, ačkoli tak praví, nebo jiná věc někoho milovat a opět jiná o jeho dobré péči mít. Láska se neplatí po penízkách, a kdo praví, že celý svět miluje, ten ani nezná lásku a pošetile mluví.«

A Havlíček rozhodl u sebe o otázce náboženské, rozhodl o záležitosti, již v každém ohledu považoval za věc privátní. Vydal-li Havlíček »Epištoly Kutnohorské«, neučinil tak proto, aby o otázce náboženské rozhodoval před lidem, nýbrž proto, aby vystoupil proti straně klerikální. »Musí každý, kdo chce přispěti k poražení světského absolutismu, bojovati napřed proti církevnímu.« Epištoly kutnohorské mají tudíž význam předem politický.

14. Na konec několik slov o této práci. Řekne se asi o ní, že jest to práce scholastická. Nelekám se té výtky, neboť vidím, že u nás právě takové práce ještě plně jest zapotřebí. Snesl jsem ze spisů našich buditelů to, o čem se mi zdálo, že nepotvrzuje názor prof. Masaryka, nýbrž spíše prof. Kaizla a předkládám úryvky ty, aby o nich mohla se snad zavésti diskuse. Předem však v případu diskuse ohražuji se proti tomu, že bych chtěl liberalism jakožto program národní pro nynějšek hájiti. Nikoliv. Nehlásím se k stoupencům liberalismu. Ale o tom dále mluviti již není úkolem tohoto maličkého příspěvku.

Vladimír Houdek:

Dvě písně.

Dvě písně mám já z duše rád:
Ta jedna Marseillaisa jest,
hlav statých slyším temný pád
a z krve vidím růže kvést.

A cítím divě kolotat
svou krev a slyším zbraní chřest
a chtěl bych u guillotin stát
kol hrdla zrádců řetěz plést! —

Však náhle cosi zasténá
v mém nitru: V mlhách zvoní v sluch
mně Marche funèbre Chopina.

Těch zvuků tak je pln můj duch —
toť v půlnoci těch mračných tónů
zakletá vzdychá duše zvonů!

Chrámy Venušiny.

V ty chrámy, bože, hleď, jenž pomstou zuře lítě
jsi s nebe v Sodomu vrh' ohnivý svůj zmar,
kde člověk zoufaje, hnus před člověkem cítě
a šílen se zvěří své vášně sdílel žár. —

Zda zvířat poroba tě jala odvěká,
pod kyjem člověka řev věčných utrpení —
a přeješ chrámům těm, kde pro zvěř zkázy není,
kde člověk otrávit smí krev jen člověka?

A přece — ke slovu se zde to zvíře hlásí,
jež z loktů člověka chtěl's vyrvat na vše časy!
Zde: údy spletené, směs ohňů, na rtu ret
a rozžhavený vzdech a zvířecí pln síly,
jak za zmar Sodomských by se ti hrdě mstili;
ti v křeči metají tvé ohně k nebi zpět!

Šedá rukavička.

George Egertonova.*)

»Kniha života počíná mužem
a ženou v ráji a končí zjevením«.
Počátkem jara 1893.

Ano, můžeme věru říci, že kniha života většiny mužů počíná kapitolou, ve které vystupuje žena; tak počala i moje. Před lety, kdy jsem ještě holobradý mládeneček, přišel právě na universitu, objevila se ona. Uvažuji-li střízlivě, mohu říci, že nebyla právě takovou, jak mi ji moje obraznost kreslila; ovšem přemýšlím-li nyní o tom, nebyla právě svěží červeň jejích lící ničím z říše fantasie, spíše věcí dovedné skutečnosti. Kráska ta trůnila u kredence »Zlatého kance«, a já byl do ní všechen blázen a byl vážně odhodlán k řádnému sňatku. Na štěstí dala mi košem pro nějakého sousedního uzenáře, ale tehdy jsem to bral tragicky a tento nezdar mi znechutil všechny ženy. Byl jsem tehdy veliký ubožák. Člověk cítí svůj bol dvojnásob těžce, když nemá, zač by si zakoupil nějaké obveselení. Ostatek odbývaly ženy mne zkrátka i za těch málo příležitostí, kterých se mi styk s nimi nahodil. Později dostalo se mi dědictví, jež lo předchůdcem mnoha jiných. Vskutku mohu říci, že jsem nyní velmi hat. Mimo to jsem skromně živ a nemám žádných chudých příbuzných.

*) Z knihy »Keynotes« (Základní tóny), která vzbudila tak veliký rozruch nském světě anglickém (viz o ní v L. Marholmové »Knize žen«).

Ti prý dovedou člověku nejlépe pomáhati při snaze, aby se zbavil zbytečného kapitálu — kéž bych takové příbuzné měl! Za nedlouho po tomto odkaze počaly ženy objevovati mé dobré vlastnosti. V mé nestrojené prostotě jest prý něco obdivuhodného — dříve mne nazývaly zkrátka ohyzdným — něco à la Viktor Emanuel, něco nekonečně okouzlivějšího než pouhá obyčejná krása. Alespoň Harding se mi svěřil, že jeho sestra tak soudí, a to prý je velmi chytré děvče. Poněvadž jsem byl jediným dítětem svých rodičů, neměl jsem nikdy příležitosti v rodině, na př. podle sester poznati pravou povahu žen. Jejich nejvšednější vlastnosti byly mi svatým tajemstvím. Měl jsem plno přepjatých představ o nich a názorů, jež jsem ovšem později po důvěrnějším seznámení značně pozměnil. Musil jsem je studovati, neboť nic tak nedovede mladého muže společensky vzdělati, jako ženy. I opatřil jsem si kupu knih z různých řečí, většinou romány, ve kterých měly ženy hlavní úlohu, abych měl jistý pevný základ, než se pustím mezi ně. Nemohu říci, že bych byl měl z tohoto učebného běhu mnoho užitku. Zdá se, že i tu názory o ženském pohlaví právě tak velice se rozcházely, jako na př. názory o lososech.

Můj přítel Ponsonby Smith, jeden z nejvykoukanějších rybářů ve všech třech královstvích, pravil mi kdysi: »Věř mi na slovo, že jest jen čtvero druhů lososů: salar, trutta, fario a ferox; všechny ostatní jsou jenom odrůdy a potomci druhých, to jest jisto. Nějaký brkoslav roztřídil ženy ve dva druhy: v dobré a špatné. Avšak jako horlivý zastance pravdy musím říci, že jsem jak u pstruhů, tak u žen poznal nejdivnější druhy, značící nejhroznější smíšení nejmrzutějších vlastností.« — I rozhodl jsem se studovati ženy na vlastní vrub. S jistou vědychtivostí jsem hledal onu pravou ženskost. Vím, že se budeš skepticky smáti, avšak je tomu tak. Při výběru předmětů svého pozorování byl jsem zcela nestranný — Francouzky, Němky, Španělky i domácí zboží. Nic, co nosí spodničky, mi neušlo. Stejně upřímně jsem se oddal neporušené nevinnosti, jako zkušené vdově, přečkavší tři muže; mohu říci, čím více jsem jich viděl, tím že mi byly větší hádankou. Myslím však, že mne prokoukly a nijak to nebraly do opravdy. Jestli mne neoškubávaly, zajímaly se o můj stav duševní — dával jsem však přednost prvému — ale všechny si ze mne dělaly dobrý den. Tak konečně jsem jich nechal všech. Chytil jsem se za to udice a pušky, pro salute animae: to jest o mnoho méně nebezpečno. Prošel jsem každou krajinou země; v pravdě mohu říci, že jsem honil a lovil v lesích a vodách, kde snad až posud žádný běloch neskolil zvěře a neviděl ryby se třepetati na udici. Žádný život nerovná se životu volného cestovatele a nikde člověk nenasbírá tolik zkušeností, kolik jí zde podává velká kniha přírody. Ale člověk musí ducha zcela zbaviti všech vzpomínek na civilisovaný život dříve, nežli bude moci alespoň slabikovati ono tajuplné zjevení.

Ale jak všecko to souvisí s rukavičkou? Skutečně ne mnoho, ale přece nějak, neboť ukazuje, jak jsem se tím stal, čím jsem.

Nuže, dvanáct let jsem putoval světem, povoluje touze ve mně se ozývající. Viděl jsem vycházeti slunce ve Finsku a pozlacovati »Ďáblovy kotníky«, když zacházelo za »Dračí horou«. Chytal jsem na udici parmu v Baalu, střílel jsem pižmoně a černou zvěř v Kanadě, chytal na

mouchu ryby v jezerech středoamerických, a na Mauriciu jsem chytal veliké úhoře do obratně nalíčených ok. Ale jako okoun jsem prchal před stínem ženy.

Náhodou jsem se navrátil minulého roku za příčinou svých majetkových záležitostí — zase takový zpropadený odkaz; a k tomu ještě koncem června, právě když jsem se chystal do Finska. Ale pánové Thimble a Rigg, velmi vážená firma, obstarávající mé záležitosti, kladli mi na srdce, že jsem povinen k vůli ostatním, již přicházejí o svůj podíl při tomto dědictví, tak dlouho zůstati na blízku, až by věc byla vyřízena. Vyprávěli mi, snad aby mne s tou myšlenkou smířili, že jest nedaleko potok se pstruhy a slušný vedle hostinec; nějaká to neznámá řeka v Kentu. Zdá se, že některý mladší úd firmy rybaří, anebo alespoň že občas uloví štiku nebo okouna v jisté vzdálenosti od řeky, kde sebou mrská pstruh v odvážlivé bezstarostnosti před šalebným vnadidlem. Ujednal jsem s nimi, kdyby bylo třeba podepsati nějaké spisy, aby za mnou úředník dojížděl a pustil jsem se hned na nádraží Viktoria. Neprozradím, kde leží mnou objevená říčka; neboť předně pstruzi její jsou nejchytřejší rybičky, jež se kdy po mouše vrhaly a dorůstají dobrých dvou liber. Za druhé jsem najal všechny pokoje onoho hostince pro příští rok a chci býti sám. Co píšu, leží rukavička přede mnou na stole. Není-li v mé náprsní kapse nebo pod mým polštářem, bývá někde, kde ji mám dobře na očích. Jest z jemné šedé kůže, (myslím, že ji nazývají švédskou) se stříbrnou obrubou a s tmavošedou hedvábnou tkanicí na lemu. Uvnitř má známku $5^3/_4$ a vydechuje sladkou vůni, snad aby zaplašovala moly; naftalin by se k tomu ovšem hodil lépe. Připomíná mi stkvoucí bezstarostnou vážku, pod kterou číhá malá ostrá udička. — Vyděsil jsem ubohou hospodskou tohoto malého hostince (na štěstí není žádná ves poblíže), když jsem přišel s jediným nosičem zavazadel malinké staničky, nesoucím spoustu rybářského náčiní. Z počátku se zdráhala pronajati mi zvláštní světnici, ale na konec jsme se domluvili a já se uvolil bydliti společně s jiným hostem. Oblékl jsem se ihned do svého rybářského kroje, objednal si u jistého hocha, aby příštího jitra opatřil červy a pavouky, a poněvadž mi bylo líno vybalovati nářadí, posadil jsem se do otřelé lenošky (velmi pohodlné dlouholetým užíváním) k otevřenému oknu a hleděl ven. Říčka, ne však potok se pstruhy, vine se na pravo a stromy vrhají třesavé stíny v její jasné vody. Červené tašky střechy jistého selského statku vykukují mezi buky a přerývají jednotvárnost modrého nebe. Zaprášený vozka hasí svoji žízeň džbánem piva. Zvláštní to cit samoty, jenž vždy, kdykoliv přijdu do Anglie, se mne zmocňuje. Daleko v cizích zemích ho necítím, ani na liduprázdných místech. Tam jest srdce plno vášně lovecké a čeká napjatě na kořist; ale doma v klidné krajině, kde kouř se nad ohništěm do vzduchu vine, ženci pilně ' ' idou seno do pokosů, děti pod ovocnými stromy skotačí a dívka 'vá rozvěšujíc plátno na plotě šípkovém, uprostřed scenerie oživené nácími obrazy a zvuky plíží se zvláštní pusto v srdce stlumeným, uplným steskem. Ku podivu měl jsem předtuchu a pocit, »že se něco ne«. Často jsem ho zažil, když jsem byl sám ve velikém lese anebo neznámých vodách, a vždy znamenal: »Měj se na pozoru před nebez-

pečím.« Ale co měl zde znamenati? Ten cit však zde byl a nemohl jsem se ho zbaviti. Jal jsem se prohlížeti pokoj. Nic zvláštního. Košíček se ženskou ruční prací na stole, takový něžný, vyložený modrým atlasem. Uvnitř kousek krajek na modrém škrobeném plátně, jehla ještě zapíchnutá; tak něžná práce, jako kdyby hleděl člověk z dola do modra nebes pavučinou na větvi stromu rozpjatou. Dále zlatý náprstek s iniciálami, zajisté hospodské nepatří. Mimo to, jaké to drobounké věci ještě v koši! Nůžky, které by se právě hodily k zhotovování umělých much, malý pilníček, kousek zadního hedvábí a zlaté cetky; právě takovou barvu bych potřeboval na novou mouchu, kterou jsem si vymyslil a na kterou by se ryby ďábelsky chytaly. Chci ji nazvati »severním ďasem.« Někdo za mými zády nahlédl do pokoje a lehkým krokem jde po schodech nahoru. Postavím košíček na místo, ani nevím proč. Jakési noviny se tu povalují. Chopím se jedněch a brzy se pohřížím ve článek o tasmanské fauně. Jest to podivné, že kdykoliv něco o nějakém předmětě znám, vždy jsou tito bodří žurnalisté nesnesitelně nevědomi nebo zpropadeně v neprávu.

Po večeři jsem se loudal k řece. Byl stříbrošedý večer, právě zabarvovaly nebe poslední žlutošedé paprsky zapadajícího slunce. Sprchl lijavec, hlína po dešti voněla a v to splývala vůně resedy v zahradě. Zaniklé obrazy dětství se vynořily, jak jsem chytil střevli do lahve a snil o udici za šiling jako o nedosažitelném štěstí. Sešed s cesty, dal jsem se udaným směrem k řece. Holla! Někdo mne předešel, jaká brynda! Rybář sedí ukryt za bezem, ale vidím, jak lehce a dovedně vrhá mouchu na hladinu. A k tomu ještě loví proti proudu! Jest tam kus zátočiny a myriady komárů tančí nad ní. Jako záblesk stříbra, šňůra sebou švihne a moucha padne právě na pravé místo. Smráká se, ale ten chlapík zná mistrně a rychle házeti udici — jakou asi má mouchu — jak, zkusí to nyní po proudu? Ženu se do předu a jak přicházím blíže odbočuji s cesty na levo. S—ss—ss—! Náhle bodnutí v mém ušním laloušku. He! Volám, jsemť chycen. Háček udice sedí pevně v mase! Štíhlá paní v šedém šatě klade opatrně na zem prut udice, jejž posud držela a nese se houstnoucím soumrakem ke mně. První můj nápad jest, utrhnouti šňůru udice a vzíti do zaječích, ale jsem upoután něčím méně citelným, ale mocnějším, než jest zarputilé zatknutí limerického háčku v mém uchu. »Lituji velice,« praví hlasem harmonisujícím s večerním soumrakem, tak byl klidný a měkký, »ale nebylo to od vás velmi neprozřetelné, blížiti se tak od zadu?«

»Nenapadlo mi, že byste lovila tak dlouhou šňůrou, myslím, že se mi nic nestalo,« koktal jsem.

»Podržte to,« praví a podává mi malou krabičku na mouchy, z níž vyndavá nůžky. Poslechl jsem ani nedutaje. Ustřihla šňůru.

»Máte ostrý nožík? Obnažím li háček, budete jej moci prostrčiti Na štěstí nevězí v chrupavce.«

Jsem to asi notný blázen, ale podal jsem jí nůž a ona se dala práce s takovým klidem, jako by bylo zcela všední událostí, vyřezáv z ucha mužova háček udice. Její šat jest z látky jemně hnědé a j kožený, také šedý pás jest spjat stříbrnou sponou. Ruce její jsou hebl

chladné a klidné, ale její tichý dotek způsobuje ve mně nevyslovitelný zmatek. Jako blesk projela mou hlavou myšlenka, že právě toho jsem co živ postrádal: dobrovolný něžný dotek ženy, nezaplacenou něžnost.

(Příště dokončení.)

K. V. Šembera contra J. S. Skrejšovský.

Z pathologie politického života českého od J. Arbesa.

(Pokračování.)

Rovněž tak obratně a najisto po dlouhém uvažování zvolen byl — ovšem jen v ohledu prostě polemickém — sám titul polemických článečků: »Literární Jidášové« rozuměj zrádcové: . . .

Že by někdo z epigonův, kteří vše posuzovati mohou s chladnou krví, shledati mohl v čemkoli, co jsme byli citovali na ukázku — nějakou zrádu na »české opposici« nebo na národu českém — velice pochybujeme. Může sice útoky ty na J. S. Skrejšovského a politické vůdce a jiné osobnosti označiti epithety jakýmikoli, může i po pravdě říci, že pisatel »intimních listů« nereflektoval ve všem úctu, jakou vyžaduje snažení celého národa, krátce i samého pisatele zatratiti, ale zráda na opposici české a celém národu ze všech těch listů naprosto se dedukovati nedá. —

První potýčky s »Pokrokem« svedla knihkupecká firma Dr. Edvard Grégr a Ferdinand Dattel. V čísle ze dne 8. dubna »Pokroku« připomenuto totiž, že »filialky tohoto pamfletu (»Montags-Revue«) nacházejí se v knihkupectvích Grégra a Dattla a Steinhausera«. Poznámka ta zavdala Nerudovi příčinu k následujícím slovům ve feuilletonu »Nár. Listů« ze dne 9. dubna: »Posud sahají Příkopy od budoucí bursy vedle Neffových jucht až asi ku knihkupectví Dattlovu, kde právě sedí doktor Kalousek, člen redakce »Pokroku« a čte vypůjčenou od Dattla »Montags-Revue«, jen proto, aby mohl pak »Pokrok« vším právem říci, že Dattel »půjčuje »Montags-Revue«. Není sice originelní manévr ten, už jistý žandarm za doby Bachovy dal si jen proto od české selky posvítit ze dveří, aby ji hned mohl udat, že vyšla do statku »se světlem nepokrytým«; ale praktický je ten manevr vždy ještě . . . «

Dr. Ed. Grégr a Dattel zaslali pak »Pokroku« na základě § 19. zák. tisk. opravu, v níž pravili, že »M. R.« v komisi jejich knihkupectví se nenalezá a nikdy nenalezala. Oprava ta byla vytištěna, ale připojena poznámka, že se »M.-R.« v knihkupectví tom prodává a půjčuje.

Dr. Grégr a Dattel zaslali ihned »Pokroku« vyjádření, v kterémž pravili, že i poslední udání: jako by »Montags-Revue« »prodávali«, neskládá se na pravdě. Oprava ta však otištěna nebyla. Z té příčiny zaslali dr. Ed. Grégr a Dattel obšírnější opravu v »Nár. Listech« ze dne . dubna, která končí slovy: »Ale nedosti na tom, že redakce »Pokroku« naši slušnou opravu nepřijala, ona setrvává tvrdošíjně na lživém klevetění naší firmy a praví ve včerejším čísle »Pokroku« opět, že v kněhkupectví dra. Grégra a F. Dattla rozšiřuje »M.-R.« V čísle

Oprava neobsahovala nežli několik řádků, jimiž prof. A. V. Šembera tvrzení »Pokroku« prostě za nepravdivé prohlásil.

»Pokrok« opravu otiskl; ale také na ni odpověděl. Praveno v ní, že redakce »Pokroku« neměla o s o b u prof. A. V. Šembery v podezření z nějakého p ř í m é h o účastenství v hanobení dra. Riegra. »Montags-Revue« nemusila prý obdržeti zprávu o soukromé záležitosti od něho; ale popírat prý nebude, že o záležitosti známé časopisecké kauce — jak prý »Pokrok« z k o m p e t e n t n í h o dopisu vyjímá — »byl velmi dobře a snad v ý h r a d n ě informován. Ku konci podotknuto, aby prof. A. V. Šembera nevinil z podezřívání redakci »Pokroku«, nýbrž, a b y s e s p í š e p o h l é d l v n e j b l i ž š í m svém okolí . . .

Na tuto odpověď otisknul prof. A. V. Šembera v »Nár. Listech« ze dne 23. dubna netoliko přípis a opravu, jež byl »Pokroku« zaslal, ale i odpověď listu toho a připojil k tomu ještě obšírnou odpověď na adresu redakce »Pokroku«, z kteréž vyjímáme: »Měl jsem za to, že když jsem sl. redakci zákonem donutil, aby uveřejněním mého dopisu . . . odvolala lež . . . o mně šířenou, že se bude káti a poznajíc vinu svou nebude již té věci se více dotýkati. Však sl. redakce ve lži přistižená a usvědčená, neučinila tak, nébrž dávajíc . . . odpověď na můj soukromý dopis . . . záležitost opět obnovuje a k e l ž i p ř e d e š l é n o v é l ž i p ř i d á v á.« Po té vyložil prof. A. V. Šembera obšírně celou záležitost v příčině kauce »Posla z Prahy«, aby i širším kruhům nebylo nic tajno a končí takto: »Jest co závadného v tom? Jest tu jaké hanobení? Jako není nic nečestného býti dlužníkem nebo rukojmím, tak není nic nečestného, ani neslušného, hlásiti se o své peníze a mluviti soukromě o dluhu. Tu však byla z čista jasna, jakž se z »Pokroku« dovídáme, věc tato soukromá v týdenníku »Montags-Revue« uveřejněna, a redakce »Pokroku« dadouc ten německý dopis, čtenářstvu českému ve Vídni i v Čechách docela neznámý, na česko přeložiti, doložila utrhačně k němu, »že dr. Rieger, jak redakce se dovídá, za svého posledního pobytu ve Vídni o té věci, jeho osoby se netýkající s panem B. u m é p ř í t o m n o s t i mluvil a že tato rozprava hned po tom v týdenníku »Montags-Revue« (jakož se rozumí, m ý m p r o s t ř e d n i c t v í m) byla u veřejnost uvedena. Nebylo však na tom dosti, když jsem tento nepoctivý útok na svou osobu od sebe odvrátil, o s m ě l i l a s e r e d a k c e, odskočivši od naříknutí prvního, n a ř k n o u t i m ě p o d r u h é z nepřímého hanobení dra. Riegra z té příčiny, ž e j s e m d l e k o m p e t e n t n í h o d o p i s u s á m j e d i n ý o t é v ě c i v ě d ě l. Že ale jsem o té věci nevěděl sám, ale že o ní věděli i jiní, jde na jevo z toho, co jsem výše vyložil, a n e p r a v d a jest, že by tato výhradní vědomost z kompetentního dopisu vycházela, ježto se v tomto kompetentním dopise, daném ve Vídni 28. března 1871, (jehož obsah dokonale znám) nic jiného nepraví, nežli že p. B. r. 1865 s mým vědomím a s mou radou kauci jmenovanou do Prahy poslal. Od r. 1865 minulo však š e s t let, a co tehda věděla osoba jedna, ví n zvláště nerozmyslností redakce »Pokroku« na sta osob. Tím obranu s dokonávám a prohlašuji zároveň spisovatele onoho poznamenání v č. a odpovědi v č. 107. »Pokroku« za o š e m e t n é h o u t r h a č e.«

(Příště dá

Antonín Čížek: Pohádka máje.*)

Kdyby vám snad někdo nabízel hodně tlustou knihu, která by měla přes pět set stránek hustě potištěných a řekl vám: Vezměte tu knihu a čtěte v ní, ale upozorňuju vás, že obsah její je, jak se dva mladí lidé, muž a žena, měli na jaře rádi — vím, že byste jemným, ale rozhodným posunem knihu tu odmítli a se sebevědomím moderního muže odpověděli smělci, jenž by vám knihu podával: »Nemiluji a tudíž nečtu takových knih, které se obírají motivy tak otřelými, jako je láska na jaře: je mi protivno sladké vzlykání dvou nesnesitelných tetřevů, kteří bez ohledu na hluboké orgie duchů a záhady psychy kolem nich vířící i skryté, neznají nic než se olizovat. Promiňte, ale — s tou knihou mi dejte pokoj.«

Jednu proti tisíci — že by to byla odpověď většiny! Neboť dnes je odvahou, chtít hledat pochoutku pro rafinované chuti našich čtenářů: Co není psáno tak, aby tomu aspoň sedm osmin čtoucího »stáda« nerozumělo, kde není místo každého třetího obyčejného podstatného jména nějaké osobní podstatné jméno s velkým začátečním písmenem, kde na vás nečouhá za každou stránkou kopa abstrakt, způsobilých uvést i nejlogičtějšího myslitele na nepravé cesty myšlení, tam je věru odvahou napsat román na tak známou písničku, jako je: láska v máji.

Vilém Mrštík se tohoto činu odvážil. Napsal si »Pohádku máje« jako text k té staré písničce, ale napsal jej takový, že nejen snad ti známí rozbředlí citaři, ale dojista také ti vážní a usedlí rozumníci vezmou tu pětisetstránkovou knihu do ruky a s opravdovým pochutnáním spočinou na vřelé poesii, která z řádků Mrštíkovy knihy vane. Ti přísní dekadenti se svými bledými symboly a ti mračnobrví kritikové, kterým poesie začne teprve zároveň s chorobou a perversí, ti věčně nemocní se sploštělými anebo vypjatými nervy, ti v Mrštíkově knize nenajdou ono potěšení, sestrojené jen pro mladé, života vnímavé i schopné duchy, těm zůstane kniha Mrštíkova subjektivní, nebásnická a svým zdravím čišícím z každé její řádky protivná.

Ale my, kteří s Maupassantem voláme na své literáty: »Předložte nám něco pěkného ve formě, která nejlépe odpovídá vaší povaze,« my máme z knihy Mrštíkovy opravdovou, nelíčenou radost, nám poesie Mrštíkova, vyšlá z prostého neumělkovaného srdce, spěje zase k srdci. A tento pochod nejkratší a nejjednodušší, ten zajišťuje u nás každé knize opravdový vnitřní úspěch.

Viďte, jsou to staré fráse, jež jsem napsal, ale když se jimi tak lehce a tak známě vyjádří všecko, co by člověk nejradčji řekl!

Kdyby to nebylo tak prononcované slovo, napsal bych s chutí o »Pohádce máje«, že to je »těžká kniha«. Přemůže člověka. Zapadne do vás, zdusí ve vás všechen zájem pro váš úřad, pro vaše obchody, znechutí vám vaše řemeslo, vaše studie. Jedno jako by vám volalo z té knihy: »Pryč ze začmouzených ulic a dusných příbytků, ke mně do mého klína, k mým zeleným poduškám, k mým vonícím pažitům, k mým bílým květům! Blíž ke skřivánčí písni, jež jásá v prostoru, blíž k šplouchajícím vlnám bystřiny, k vůni kvetoucího lesa! To, v čem žiješ, to není ta pravá příroda, tu pohřbili pod svými kladivy a krokvemi vaši velkoměstští zedníci, a kde jí trochu zbylo, tam je vydíravá jako nalíčená koketa, jež si dá každý úsměv zaplatiti zvonivým grošem. Ale tady v stínu lesů, v krvi západu se koupajících v bílých třešňových alejích, tady jsem já věkožízná příroda, podávající své půvaby armo a ráda.«

---

*) Otištěno ze »Samostatnosti« se svolením redakce. Viz Z naší doby.

Ano, z Pohádky máje zve vás k sobě příroda v nejpůvabnějším rouše svém. Ale není to jen ta realistická příroda, kus vedle kusu, jen tak po zevnější stránce spojených, není to snůška fádních zkušeností, jež nám sice ukazují pravdu, ale také nic jiného než pravdu, ne, Mrštíkova příroda je první jeho milenkou duchaplnou a plnou duše, každý její pohled, zvuk pohyb i dech, jest kus jeho života, v ní není nic melancholického, v ní všecko jen žije a dýchá, z ní každý paprsk bledého měsíce, zadudlání holuba, zašveholení konopky, spadnutí bílého listu i zachvění ztemnělých korun lesa, promítne se, než dojde k srdci čtoucího citůplným srdcem Mrštíkovým. Proto vám také připadá v knize Mrštíkově ta příroda tak mnohotvárná a k některým její krásám vracíte se až vzpomínkou na zapadlá dětská léta svá a pak teprve porozumíte té její velké kráse a té svůdnosti, s jakou vás od stolů a knih k sobě zve.

Říkají, že měl být Mrštík malířem. On jím nemohl být. Pro něj existovalo v přírodě více než jen barvy a nálada. Byl by obraz jak živ nedomaloval, poněvadž by jej bylo každé pípnutí skřivánka, každý běžec přes mez pospíchající, vzrušily. A ne pro její barvy, ne pro její zevnějšek chová Mrštík lásku ke své milence, ale pro tu její duši, chvící se v parách Obravy, tlukoucí ve tklivém rokotu hymnu slavičí v předvečer svaté noci májové a vonící v kvetoucím lese vůní konvalinek a smrčí. V takových chvílích nemůže pochopiti plně přírodu ani malíř, ani literát, ani jiný, jež by chtěl z ní těžit; v těch chvílích jen člověk s velkým citově zladěným srdcem může se státi milencem a velekněžem její zároveň. A tím Mrštík je.

A ještě jednu milenku má Mrštík: svou Prahu, s těmi štíty a lomenicemi v její starém půvabu, Prahu zčernalou, na níž se valí stříbrné chuchvalce jarních par, osvětlených bledým měsíčním světlem. Ne její velkoměstský ruch a víření hlučné, ne měkkým rouchem oděné lenochy a do kosti vyhublé pracovníky v ní se kolotající. Prahu bez lidí, strmící ve svých, jako by hrozících k nebi věžích, v tom její zádumčivém a teskném výrazu, jak se jeví našim zrakům za nočního ticha z vyšehradských hradeb. Pro tuhle Prahu zní v srdci Mrštíkově zvláštní struna, a na tu strunu i v Pohádce máje uhodil několik akordů. Plnou píseň o ní nechal vyznít svému Jordánovi v Santě Lucii, Říša z Pohádky máje má při ní jen malé intermezzo.

Ale plné půvabu a srdečnosti. Jak by taky ne! Vždyť je zpívá bezstarostný student! Nemůže být pod sluncem spokojenějšího tvora — mimo nad vrabce, jenž vám své čimčárara v povždy stejné uličnické náladě pod okny cvrliká — nežli je právník před první státnicí, kterou mimochodem neminí ani dělat. A Říša zná užívat svého pražského života jako — inu, jako snad všichni, dokud mají ještě daleko ku stínům, jež zná vrhati ošemetný život do hlavy i srdce člověka.

Toho studenta, bezstarostného vrabčíka, nám nakreslil Mrštík s uměleckou bravurou. Sklepnice od Štajgrů, vinárenští věřitelé, slovácké písně, zaprášené pandekty, kocovina v hlavách a po nich denní rozvrhy úsilovné práce a přísného šetření, to jsou odevěké etapy, po nichž se tuctový pražský student dostává k prvním šedinám.

Modlicí kniha je kniha Mrštíkova. Zbožný člověk může se s ní uchýliti i do prostranného chrámu přírody i do tiché kaple nitra lidského, vždy v ní najde nejčistší modlitbu, jež mohla splynout jen se rtů člověka, jenž poznal velebnost přírody a vznešenost čistého srdce dívčího, a věří v ty dvě svátosti do posledního dechu a tepu svého. Ale také jen opravdový věřící může se z těchto knížek modliti!

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

František Kvapil: Zpěvy knižecí. Básně. Druhé vydání: Řada I. a II. — (Nakl. J. Otto). Ani co nejsilněji ve mně se ozývající vědomí referentské povinnosti nemohlo mne k tomu přimět, abych tuto knihu dočetl ke konci. Tak jest prázdná, od základů falešná, na hlucho vyznělá. Svět staroruských hrdinských bájí předvádí v laciné šablonovité nádheře nejsvětoběžnější, ani ne přímo z ciziny, nýbrž prostřednictvím p. Vrchlického bůh ví z kolikáté ruky přejaté romantiky. Tím je řečeno vše. Je tu od základů nepochopen rozdíl dvou kulturních a uměleckých typů. Typů, které, jsou-li násilně spářeny, nemohou splodit než ubohého bastarda. Ty staré ruské, z Čelakovského tak dobře nám známé Vladimíry, Muromce a Plenkoviče, tyto obří, sukovité, huňaté barbary oděl p. Kvapil v pósy Lohengrinů, obklopil je naprosto bezrázovitým laciným pompem a dal jim do úst romanticko-erotické výlevy, jako stvořené za text k cukrkandlovým italským melodiím. Poslechněte na př. »Duetto při hvězdách«:

»Již hoří západ, červánků včely
do hvozdů padly, v stín jež se stměly,
a každý list šíp zlatý.
Nad řekou mlhy jdou do dálky šeré —
mé s nimi plují vzpomínky steré!
Ó! pod nebem i pod krovem chaty
proč minulost zas křídlem svým pere
v sen můj, tak sladký a svatý?«

A tyto verše, nesoucí v každém slově pečeť kosmopolitticko-romantické lyriky, odříkává u p. Kvapila — Ilja Muromec! Může-li být větší profanace těchto postav, stvořených před tisíci lety fantasií staroslovanských kmenů nad Dněprem a Volhou a zvěčnělých i v naší literatuře Čelakovským jediným umělecky možným způsobem: oživením jich v tom duchu, v němž byly stvořeny a svým lidem opěvovány? Pan Fr. Kvapil se však domníval, že provede bůh ví jak bravúrní kousek, že projeví bůh ví jakou samostatnost v pojetí, půjde-li jinou cestou. Zapomněl patrně na to, že i nejširší obor umění má své hranice, ne sice hranice diktované definicemi školských poetik, ale duchem látky. Ještě kdyby ta látka byla v zárodečném stavu a připouštěla různé možnosti zpracování, ale bájeslovný celek tak hotový, ve své určité formy vtělený, celým svým dechem a krví takový jen z jistých dob a kulturních útvarů vyrostlý — jak se smí

kdo odvážit sfouknout s něho všechen tento pel ryzosti, oklestiti jeho hranaté, ale ku karakteristice jeho nezbytné výhonky a pomalovati ho lacinými barvičkami z officin pozdně-romantické školy veršovců? Takovouto nevážnost k příznačnému karakteru starého a nám dnešním, zvláště Slovanům stále ještě drahého kulturního útvaru, může jeviti jen ten, kdo sám uměleckého karakteru nemá. Jen tím se může vysvětliti, že se tohoto neslavného úkolu odvážil a tlustým svazkem jej splnil básník tak malého významu a skrovné mohoucnosti, jakým je p. Fr. Kvapil. Mluví-li se u nás o poesii, komu napadne jmenovati autora »Zavátých stop« a »Výstavních táček«? Mladé pokolení ho snad vůbec ani nezná. A že mohl se on odvážit k tomuto úkolu, už to je dostatečným svědectvím, jak je úkol ten v takovémhle pojetí lehký a neumělecký. — Jak křivě se postavil p. Fr. Kvapil ku své látce, to ukazuje také jeho proslov »Svaté Rusi«. Není s ní spokojen, nazývá ji nevolnicí, žebračkou dějin, služkou činovníků, ale

»jen koruna ti zbyla posud jedna,
tvých zlato pověstí a starých bájí.«

Může být většího nepochopení ruského ducha? Nelíbí se dnes panu Kvapilovi prostě proto, že neodpovídá západním politickým institucím. Ale že nemusí nijak vzdychati po starých barbarských bohatýrech, že si postavil v dnešních svých Dostojevských a Tolstých korunu, kterou mu mohou záviděť nejkulturnější a nejsvobodnější národové světa — o tom p. Kvapil neví? A posýlá-li svou knihu do světa se slovy »kouzli mužnost v duši, sílu v hrudi!« můžeme ho ubezpečiti, že se důkladně tímto cílem minula. Předně proto, že tyto obrazy fysického hrdinství mohou být modernímu člověku pouhým zábavným divadlem, ale žádnou výchovou k statečnosti. Mužnost v duši a síla v hrudi je dnes vystavena jiným zkouškám a jinde se musí osvědčovat než v boji se saněmi a Tatary. A za druhé: kniha p. Kvapilova není tvrdá, břitká, heroismem prodechnutá, naopak znám málo tak měkkýšovitých, bezpáteřnatých produktů, jako je tento. Cítím vanouti více síly a mužnosti z tenkých sešitků »dekadentní« lyriky, než z celého napěchovaného svazku p. Kvapilova. Neboť silnou a heorickou nečiní knihu látka, nýbrž teprv básník sám, jeho charakter ve své smělosti a síle. A o takovém nemůže být u pana Fr. Kvapila ani řeči. »Zpěvy knížecí« budou mít místo pouze v bibliografii, pro živoucí vývoj literární je to dílo mrtvě narozené, nerozsype nijakých jisker kolem sebe, nerozhodí semen pro další vzrůst. A tato kniha byla poctěna cenou České Akademie, pasována tedy na jeden z vrchů české poesie v r. 1896! *Kj.*

V. P. Trnavský: Sestry. Román z pražského života. — **Jan Osten: Kancelářské obrázky.** (Nákl. Václav Kraus v Táboře.) My, jimž je literatura v prvé řadě uměním, podceňujeme rádi tu okolnost, že je pro obrovskou většinu lidí pouhou zábavou. To odůvodňuje i do doucnosti existenci belletrie, která nechce vyhověti než této potřebě nářstva. Žádná, i sebe umělečtější revoluce jí neodklidí se světa. Ost spor s uměním není tu tak podstatný a neodkliditelný, jak by se zd I tento druh prósy měl a má své veliké umělce. Nechtěli snad z poč víc než býti zábavnou četbou širokých mass, ale než se nadáli, hu

staveny oltáře i v přísných svatyních umění. Ať jen jmenuji Dickense nebo Maupassanta. To jsou pak nejšťastnější případy socialní literatury: má co nejširší kruh obecenstva a přece nepřestává být uměním. U nás možno říci totéž o Němcové a Nerudovi. Považujeme za svou povinnost, všimnouti si nových talentů, kteří si vybrali tuto cestu. Bývá jich u nás při vší hyperprodukci této literatury dost málo. Celá ta práce spočívá na několika jménech. Dnes můžeme zaznamenat dvě nová: pp. V. P. Trnavského a J. Ostena. Prvý z nich pokouší se už o druhý větší román (prvým byl »Evin hřích«) ale s naprostým nezdarem. Napíná své skrovné, snad na průměrnou novelku nebo črtu sahající síly příliš vysoko: na malbu psychologických a společenských pochodů, jimiž je strhováno několik lidí do jícnu hříchu a záhuby. Pokouší se docela i o to, dáti tomu pikantní parfum velkoměsta a suggerovati dráždivou svůdnost hříchu, ale nadobro nešťastně. Jemná pletiva zvolna působících příčin mu unikají, karaktery nedovede chytit plně a životně, a tak mu na konec nezbývá pod rukama nic než spousta intrik, tlustými barvami kriminalistických lokálek malovaných a tak spletených, že co chvíli neví si s touto spoustou rady. Zavíráte knihu s hlavou tak zpitomnělou a pustou, jako kdybyste se byli několik hodin dívali na krvavé jarmareční obrazy. Dikce je, jak se říká, dost »plynná«. Ale chce-li to autor někam přivést, nechť zanechá velkých koncepcí a těch moderních allur, jimž ani dobře nerozumí a které mu nesluší, a ať se učí především pozorovat a kreslit lidi. — V tomto ohledu slibuje nepoměrně více p. J. Osten. Nedere se vysoko, ale v úzkém okruhu svých sil počíná si ku podivu jistě. V krátkých, zaokrouhlených črtách chytá život kanceláře — tedy »figurkář«. Ale překvapuje mne u autora, teprv nedávno debutujícího, ta pevnost ruky, s níž několika větami vám načrtne silhuetu člověka v tak určité kontuře, že řeknete: ano, to jest on. Ze všech těchto figurek od sluhů a praktikantů až k pánům radům cítíte pravdivost. A ještě něco. Tyto prácičky jsou neseny jistým milým tonem, teplem sympathií, kterým se zvrhuje pravda často v příliš ploché ba až sentimentální dobráctví, ale je mi milejší než ten triviální »humor«, s nímž většina našich figurkářů nám své lidičky presentuje. Znalec líčeného zde kruhu života snad ovšem namítne, že život kancelářský nemá tolik sympathických a hřejivých tonů. Nevím, ale mně je p. Osten milý právě těmito tóny, jimiž se výhodně odlišuje od pánů Ig. Hermanna a K. Čapka a jimiž se mi zdá vycházeti z prací nejstaršího snad českého figurkáře, Fr. Pravdy. *Rč.*

Frant. B. Švejda: Rozstříklé barvy. Básně 1896. (Nákladem časopisu »Salon odmítnutých«). Zvláštní melancholií mne naladil tento sešitek, ne pro svůj obsah, ale už pro samu svou existenci. Hle, jak čas ubíhá! Dlouho-li tomu, co zde a v jiných několika listech se soustředila mladá literární generace, aby si vybojovala trochu místa a uznání a otva že je v půl cesty, už tu má za sebou nové a nové vrstvy, tlačící s k životu. Ještě stojíme sami v opositční frontě proti oficielní literatuře a ž za námi a snad i proti nám stojí jiní nedočkaví, nespokojení s tím, ž jsou prý odmítáni.*) Ale nezbývá než uznat hotové faktum: máme

*) V Literárních Listech ohlašují »zaslánem« slečna Anny Tučkova a pp. Bořivoj V F. B. Švejda a Jos. Matějka, že zakládají středisko »nejmladší literární generace«.

nový list mladých a novou knihovnu. O »Salonu odmítnutých« nelze z několika prvých čísel ještě dost určitě soudit. Za to by se dalo o knížce p. Švejdově všelicos říci. Ne, že by toho zasluhovala pro svou uměleckou hodnotu — naopak jsou to jen dost obyčejné pokusy průměrně talentovaného začátečníka — ale jako symptom doby, jako příspěvek ku psychologii naší dnešní mládeže. Pan Švejda zdá se mi být zrovna typický »mladý muž našich dnů«. Známý neodolatelný hlas nitra žene jej na svůdnou dráhu literární. Vidí jiné, kteří jsou jen o dvě, tři leta starší jeho, a mají už jméno. Proč by to také nezkusil? Těžkého to nic není: má city, má nálady, cítí, že v nitru mu všelicos vře, co by rád vyslovil a vykřikl a pak, teď, co je v módě volný rythmus, netřeba si lámat hlavu s rýmy. Nevím, jestli mu také onen vnitřní hlas pošeptá, že od básníka dnes žádáme hlubokou a bohatou kulturu vlastního nitra, nabytou dlouhou prací, především však zmocněním se nejdůležitějších pokladů, nahromaděných v uměleckých klenotnicích velikých cizích kultur. Tak alespoň se vyzbrojila na svou cestu naše literární generace, přišlá po r. 1890, ale typický mladý talent, přicházející dnes, zdá se, že si takovýchto skrupulí nedělá. Dává se na cestu literární kariery s daleko lehčím ranečkem. Ti, kteří přišli před ním, usnadnili mu práci. Celou svou znalost umění a cizích kultur obdržel obyčejně z druhé ruky, z našich moderních listů a překladových bibliothek. Ještě neopustil školní škamny, ještě nedohára v jeho hrudi hněv a vzdor vůči tyranům-profesorům a už zná dobře svého Březinu, Sovu, Karáska, Neumanna. Tyto poesie působí na něj jako silná lihovina na lačný žaludek. Opíjí ho a hypnotisují ho tak, že se neodváží ani jediným veršem vybočit z kolejí některého z těchto vzorů. Imponují mu ne krásou a poesií, nýbrž nápadností a nezvyklostí. Líbí se mu, že užívají tak exoticky znějících slov a neslýchaných metafor, že pohrdají šosáky, že se nebojí silných výrazů a jmenovitě, že ve věcech pohlavních mluví otevřeněji než tutlaví idealisté ze staré školy. Zaměňuje si u těchto poesií podstatné rysy s podružnými, příčiny s následky a dospívá tak k falešnému závěru, že čím větší siláctví ve slově a citech, tím větší modernost. A tak povstávají pak knížky toho druhu, jakou mám právě v rukou. Mladý autor domnívá se, že docílí velikého effektu, vykřikne-li hned na prvé straně:

»Strhněme přec jednou falešné masky
těm stupidním mozkům morálných (a snad také
cudných!) rádců atd.«

Ty »stupidní mozky morálných« je sice ošumělá už fráse, a také pochybuji, že si mladý poeta i jen uvědomil záhady morálky a pohlavního života, než se vyřítil s touto fanfárou, ale jinak tuto tendenci knihy chápu. Je diktována nejpřirozenějším hnutím u mladého člověka: odporem k farizejské společnosti, nepoměrem, jejž cítí mezi pokryteckou konvencí a propukajícím svým pohlavním životem. Kniha je tedy silně s[illegible] listní, což by ovšem nevadilo, kdyby dovedl p. Švejda z tohoto s[illegible]

Zasláno počíná slovy: Nepochopení a umlčování nás nejmladších dohání nás k [illegible] akci, jíž bychom právo své existence v současný literární život imprimovali.« To [illegible] hesla nespravedlivá a ničím neodůvodněná. Mladé talenty nemohou si dnes, jako [illegible] před 10 lety, stěžovat, že by se nedostávaly k slovu.

lismu vykřesati jen jiskru poesie. Ale místo toho podává jen skupiny vět a obrazů, dávno otřelých a vyčichlých v rukou předchůdců. Pan Švejda jich užívá bez všeho rozmyslu a umělecké účelnosti. Čtěme na příklad verše:

— — — »Vše překypuje n ě h y p l n ý m blahem . . .
A v l i b ý souzvuk zladěna se nese m y s t i c k ý m krajem
d é m o n i c k á hymna Rozkoše a Touhy.«

Kdyby mu to všecko nebylo než pouhá slova, nemohl naházeti na jednu hromadu epitheta tak nesrovnatelná jako jsou: něhyplný, libý, mystický, démonický. — Anebo, co si myslil p. Švejda slovy: »jak němý a s k e t a dýšete vůni panenských ň a d e r, sugerujících svou bělostí a dmoucích se r o z k o š í v oválných vlnách?« Asketa, ňadra, rozkoš — jak může z takového chaosu slov povstat i jen sebe slabší výslednice jednotného dojmu? — Ještě jiný typický rys tu vidím: p. Švejda, jako většina začátečníků renomuje svou smyslností, na každé druhé stránce líbá nahé prsy, mluví o svých vlastních smyslných chtíčích atd. a při tom se vyjadřuje s hnusem o prostituci. Volá na konci jedné básně: »O bídná, prodajná societo!« Proč má být najednou societa, která nečiní nic horšího, než co on sám, bídnou a prodajnou? Proto asi, že to napsal jinde pan Neumann. Anebo, jak se to rýmuje s nenávistí k »stupidním mozkům morálných«, když se autor rozhořčuje na »počestného měšťáka«, který si odvede jeho milenku »ve svůj krb« (tedy do krbu?) aby hověl svým »zvířeckým, znovu vzplálým chtíčům a choutkám . . .« Patrně má jen pan básník právo na zvířecké chtíče. Řeknete snad, že je jeho smyslnost legitimována láskou. Oh ne, to není láska. Mládí miluje jinak, než jak by nám tato kniha chtěla namluvit. — Sensualism je však jen jedním z tónů této knížky. Druhým je tón nemoci, úzkostných tuch a smrti a v tom napodobí p. Švejda p. Karáska až do těch fialových nehtů. Který z obou těch tónů je pravdivěji cítěn, těž o rozhodovati. Myslím, že ani jeden. Pan Švejda je obětí své četby a literární módy. *Ký.*

Divadlo.

Novopečený doktor Zdeněk Trojan dostal s diplomem zároveň kvinde od své milenky. Má srdce naladěno nějak tuze na měkko, neboť jinak nemluví o své zrazené lásce než s kapesníkem na očích. Nevidí a neslyší pro zármutek. V slečně Týně, sestře svého přítele, najde těšitelku a přítelkyni. Ale nejen to, hned druhého dne i předmět nové lásky. Právě tak, jak včera blouznil o ztracené Kláře, tak dnes blouzní a pláče pro ni. Kdo se dovede smířiti s těmihle předpoklady, ten dovede snad přijít na chuť veselohře p. Jana Červenky »O p u š t ě n ý«, nejnovější domácí premiéře. Přiznávám se, že se mi to nepodařilo. Kus je na venek sice moderně střen, má jednotu děje, málo postav, je nesen více city a náladami než uacemi, ale kritičtější divák nedá se tímto nátěrem tak splést, aby neznal, že práce p. Červenky je urobena ze starého strouchnivělého ateriálu veseloherních šablon. Prvé dva akty alespoň baví, ale třetí je neutný tou nekonečnou komedií nedorozumění, kterou spolu hrají oba milenci e dneška, nechutný těmi rozplakanými obličeji, k nimž je autor odsuzuje,

i obligátním požehnáním rodičů a šťastnou svatbou na konci. Litoval jsem pí. Kvapilovou, která, když byla úlohu Týny v prvých dvou aktech podepřela celým svým uměním a stvořila z dost matné stereotypní veseloherní slečny jemnou a hluboce založenou dívku, musila v tomto třetím aktu za autorem dolů do křiklavě falešných tonů frašky. To se vlastně týče i p. Vojana v úloze Zdeňka.

Pí. Bittnerová přes skvělý úspěch svých pohostinných her trvale k Národnímu Divadlu připoutána nebyla. Kdo je vinen, že bylo připraveno vší naší veřejnosti toto sklamání? Mluví se sice o dalších jejích hrách v podzimní sesoně a zdá se, že věc není na dobro ještě skoncována. Nezbývá nám tedy, než čekati dále. Ale dlouho čekati se nedá, nemá-li na naší scéně velký sloh herecký nadobro zahynout na úbytě. Pí. Bittnerová je, o tom není dnes nejmenšího sporu, jediná, od níž se dá očekávati jeho vzkříšení. Potřebujeme jí nejen k pozvednutí repertoiru a vkusu obecenstva, ale i k výchově hereckého dorostu, k budování tradice a pak — a to je myslím jeden z hlavních momentů — k inspiraci dramatické tvorby. V českých hrách z posledních let je karakteristickou postavou dívka buď realisticky průměrná anebo delikátně a hluboce cítící, vždycky však s rysy na venek stlumenými. Co však potřebuje naše drama jsou typy ženy s rysem velikosti a síly. A dokud nesmějí naši autoři počítati s pí. Bittnerovou, nemají, na čem by živili obrazy takovýchto dramatických karakterů a nemají také naděje na jich interpretaci. Trvalé získání pí. Bittnerové pro Národní Divadlo jest proto také jednou z nejnalehavějších potřeb naší literatury.

Ale naše divadlo nejen, že dost horlivě nehledí připoutati si sílu, jakou je pí. Bittnerová, ono dovede s nejlehčím svědomím zbavovati se i sil, které má. K celé řadě minulých případů přidružil se právě nový. Myslím totiž slečnu Velsovu, která odešla od divadla, poněvadž celý její pobyt tam byl pro ni jedinou řadou pokoření a útisků. Tak alespoň jej líčí ve své žádosti za propuštěnou, jak ji otiskl »Čas«. Čte se to jako hotové martyrium. Tážeme se: byla by se divadelní správa odvážila jednati podobným způsobem s některými jinými dámami, na př. se sl. Vlčkovou, jejíž hra nesahá sl. Velsové ani po kotníky a která je u Nár. Divadla silou zbytečnou? Neříkám, že by sl. Velsová stačila na výkony prvého řádu, ale v jistém oboru úloh zůstane nenahraditelna, tam vytvořila výborné kusy herecké karakteristiky v tak ostrých profilech a s takovou smělostí, jak to vidíme na našem jevišti zřídka. Byly to zvláště tvrdost a zarytost jistých ženských karakterů anebo zas humor z ulice, překypující temperament problematických dámiček a triviální allury dívek z lidu, které dovedla sl. Velsova s energickým realismem stavěti na jeviště. Myslím, že tam bude častěji pohřešována, než by se dnes zdálo, a to bude tiché, ale spravedlivé dostiučinění pro odstrčenou umělkyni.

K.

Hudba. Giordanovo hudební drama André Chénier, uvedené na Národní Divadlo v prvých dnech května, je jednou z nejnovějších ukázek vlašského verismu, přeneseného z půdy krvavých naturalistických aktovek do ovzduší velikých událostí historických. Škola, jíž Giordano náleží, miluje šum a třesk hlučných událostí a srážky napjatých vášní a tuto úlohu mohl

komponista plnou měrou ukojiti na librettu, které dramatickými effekty a na samé ostří vyhnanými situacemi zrovna hýří. Vidíme slavného básníka ve víru světodějných událostí a sledujeme ho až do káry, která jej za časného rána odváží pod ostří guillotiny. Na hřmícím a vlnícím se historickém pozadí odrážejí se stejně ryčné a tragicky vyvrcholené vášně. Z mladé šlechtičny de Coigny, s níž byl Chénier žalařován a jíž na počest složil svou krásnou elegii »La jeune captive«, kterou nazývá Lamartine »nejmelodičtějším povzdechem, jaký kdy vyšel ze štěrbin žaláře,« učinil libretista L. Illica dívku, která z lásky k Chénierovi dobrovolně jej následuje na smrt. Je to jedno z nejlepších a dramaticky nejúčinnějších libret, jaká z poslední doby známe. Alespoň jest lepší než Giordanova hudba, a jen ono také může zaručiti tomuto hudebnímu dramatu život na jevišti. Hudba Giordanova má jeden dobrý rys: přilehá k duchu textu svou třeskutou silou a vášnivostí. Je to pravý hudební doprovod k vřavě oněch velkých let. Když ve druhém jednání provází orchestr hřmícím fortissimem káru a dav, ubírající se k popravišti, zahraje ve vás každý nerv a chápete povzdech Macharův

»že nezastih jsem, Velká Revoluce,
tvůj blesk, tvé hromy, opojný tvůj vzduch,
když ze sinavých mračen hřměly prudce
v sežloutlý, svadlý, mrtvý lidský duch —«

Jenže tato energičnost výrazu nedá se stupňovati do nekonečna a tak působí na konec, jako ve většině veristických oper, únavně a pustě. Jen erotické výbuchy v posledních dvou aktech vystupují ještě nad tuto monotonní hladinu, ale i ty unavují často svou délkou, tím více, že skladatel nevnáší do nich dosti vlastní invence. Jako pikantní archaism působí pastorální tanec v I. jednání. Nejsilnější stránkou Giordanovou zdá se být deklamace, v melodii je bezvýznamný a pro jemnosti orchestrového průvodu nezdá se, tak jako veristé vůbec, mít mnoho smyslu. Z výkonů pěveckých zasluhuje být jmenován pí. Maturové, v každém ohledu skvělý. Za to byl p. Pták, jako ve většině svých výkonů, příliš rozplývavý a unylý. To byl spíš Smetanův Dalibor než neohrožený básník, vzdorující hrůzovládě.

Po dlouhé době zažili jsme zase jednou premiéru domácí opery (neboť Nápravníkova »Dubrovského« nečítám mezi domácí). Měli jsme příležitost poznati v »Perditě« p. Nešveru jako operního skladatele. Ale všeobecný dojem byl naprosté sklamání. To vyčteme i z eufemismů našich věčně blahovolných novinářských kritik, umíme-li čísti mezi řádky. Nechceme po nich opakovati komplimenty o známé solidnosti a svědomitosti p. Nešvery jako komponisty, neboť to jsou předpoklady, rozumějící se u seriósního díla samy sebou, a řekneme zpříma: p. Nešvera nemá ani kapku toho, co je k operní tvorbě nezbytno, totiž dramatické krve. Dramaticky nejvděčnější partie, ze soudního výjevu Shakespearovy »hádky zimního večera« udělal oratorium. Jediné, co lze na jeho bě chváliti, je kolorit a jemná propracovanost, ale to jsou stránky, ré se dají oceniti jen podrobnějším studiem detailů. Tak však, jak obí »Perdita« celkově na posluchače z jeviště, je to dílo nezdařené -životné. *S.*

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

Když se Němci jali v parlamentě prováděti svoji obstrukci, počalo se v našich politických kruzích mlado- a staročeských pomýšleti na to, jak těžiti z této obstrukce namířené proti vládě i proti rakouské monarchii. Čím urputněji budou Němci dorážeti na parlament, ústavu, vládu i výše, soudilo se, tím ve větší nemilost upadnou a za to přirozeně hodní tím více získají. Obstrukce jest něco kromobyčejného, přísně vzato nedovoleného, působí hluk, uvádí stát v nedobrou pověst. Jest krajním vzdorem, vypovězením poslušnosti. To obstrukčníci vědí a jsou zajisté přes všechnu na oko stavěnou rozhodnost a bezohlednost plni starostí, tesknoty a obav. Jednou již se do toho sice dali a musí již dále, ale jejich duševní muka při tom jsou strašná! Proto čím déle bude obstrukce trvati, tím více budou trpěti a tím hůře bude to s nimi dopadati. Trest je stihne, tím větší, čím delší bude obstrukce. Záleží tedy na tom, aby obstrukce neustávala, aby se jí pokud možno dával vždy nový podnět, aby třebas přes vnitřní odpor musili jíti v obstrukci dál a dále; s druhé pak strany nutno proti nim stavěti se na obranu parlamentu, ústavy, státu, monarchie, a tak konečně při této vhodné příležitosti získati pro sebe rozhodující kruhy. Taková byla kombinace, podle níž se zařídila pravice a podle níž i jednali a mluvili na mladočeské straně. Projděte mladočeské listy, vzpomeňte si, jak se ve Vídni jednalo, jaké dokonce služby se jednotlivým ministrům proti hlučící oposici prokazovaly! Vzpomeňte, že na odvolání jazykových nařízení se ve sněmovně nepozvedl ani jediný hlas, že mlčelo se a na této kombinaci stavělo dále. Vzpomeňme, že vláda byla podporována, i když zkracována byla svoboda spolčovací, snad poprve, co mladočeská delegace zasedá ve Vídni, že byla hájena při volebních násilnostech v Haliči a j. Ze všeho jest jasno, že česká politika opustila své dosavadní principy a změnila svou taktiku. Bez vědomí a souhlasu důvěrníků a proti zřejmému odporu víc jak polovice politického časopisectva českého.

Jaké jsou chance tohoto obratu? Nynější většina říšské rady, pravice, stojí v otázkách lidového a osvětného programu, rozšíření politických a ústavních práv a oprav sociálních na stanovisku konservativním, ano i reakčnickém. Zájmy polského kola a konservativců Němců jsou v naprostém odporu proti zájmům našim. V otázce autonomie zemí a federalismu bude u nich rozhodovati ohled na posílení jejich konservativního stanoviska a jejich zájmů, zájmům našeho národa zpříma protivným. Zůstane ministerstvo Badenovo a jeho dosavadní poměr k pravici, bude sněm-

většina pouze vyřizovati běžné potřeby cislajtanismu; zřídí-li se vláda většiny, bude panovati aristokratism, kapitalism, klerikalism a militarism. Za trochu autonomie na způsob jazykového nařízení cena příliš veliká.

Tato osudná a zoufalá situace, zdá se, vyznívala ze stísněného výkladu posl. Dr. Kaizla v Hradci Kr. dne 7. t. m. Ke způsobu, jak on velebil jazyková nařízení a chválil Badeniho, vyslovila druhý den na to sama »Politik« svoji nelibost. Že by jaz. nařízení byla vrácením onoho postavení, jakého jazyk český požíval následkem Ferdinandova obnoveného zřízení zemského, že by dokonce byla v těsné souvislosti se státním právem českým, vzbudilo odpor na několika stranách. Nerovnajíť se ani zdaleka haličskému z r. 1869. Jen nejistota a hrozivé nebezpečí vlastní situace mohly zavésti prof. Kaizla k takovým tvrzením. Marně si lámete hlavu, z jakého důvodu učiněn tak náhlý skok z oposice. Jazyková nařízení ničím klub poslanecký vládě nezavazují, tvrdí neustále Mladočeši, nejsou žádnou koncesí vlády — proč tedy taková příchylnost k této vládě, k vládě, jež za bezmála 2 roky v řešení české otázky nedospěla dále, než k těmto jazykovým nařízením, na polo odvolaným?

Na obzoru jest nové vyrovnání česko-německé za součinnosti vlády. Poměry se utvářily pro Mladočechy tak, jako kdysi pro Staročechy. Velké doufání ve vládu, očekávání odtamtud úspěchů na posílení ohrožované již posice doma; neústupnost Němců, toužících po sympatiích v širokých vrstvách německého lidu, povolnost vlády k Němcům a nátlak její i jiných činitelů na Čechy. Jaký bude výsledek tohoto dohodování? Nejdůležitější věci se jistě nedosáhne, míru národního. V odporu proti dohodnutí dojdou němečtí vyjednavači vždy souhlasu svého lidu, jenž v naší delegaci vidí nyní dokonce pomahače reakce a zpátečnictví. —

Vláda zavřela 2. t. m. sněmovnu, zavřela proti vůli pravice, jež by si byla přála, aby se obstrukce Němce »utloukla«. Proti vlastizrádnému počínání Schönererovu horlí se v mladočeských státoprávně-oposičních listech způsobem, daleko zastiňujícím výkony per, vydržovaných z disposičního fondu. Jaká je ta česká oposice křehká věc! Nyní jest viděti, že mladočeská oposičnost byla jen povrchní, pouhá pósa. Jako obratem ruky se píše v mladočeských listech tak, že jest vlastně tím odsuzováno a zapíráno vše, co se dálo a co se psalo u nás před nějakým rokem. Zásady, na kterých se stálo, jsou zapomenuty. Nevědomky za ně nastoupily a je vytlačily zásady zcela opačné. Tak zcela mechanicky, jako v kinematografu figurka se sune za figurkou.

Historický sjezd. V hôtelu Wimbergerově v XV. čtvrti vídeňské konal se v době-mezi 6.—12. červnem šestý sjezd sociálních demokratů všech národností v Rakousku. Sjezd tento jest velikým historickým rozhraním v socialistickém hnutí. Znamená konec a počátek: konec posavadního centralistického principu organisačního a počátek nového vývoje na základě v Rakousku jedině ozeném a praktickém: národnostních organisací socialistických. »Národní mostatnost a mezinárodní spojení« je heslem tohoto obratu.

Hnutí sociálně-demokratické v dnešní své formě, datuje se od sjezdu Hainfeldho roku 1889, na němž proveden byl smír živlů radikálních se živly umírněnými tanoven společný program pro »rakouský proletariát«. Zavedením páté kurie, jíž ylo v první řadě, stalo se hnutí politickou mocí, dosáhlo parlamentárního zastou-

pení a sice ze 72 mandátů rozvržených na ohromné volební komplexy 14, úspěchu zajisté neobyčejného.

Až sem sahá prvá perioda tohoto hnutí. Charakteristika jeho jest: Centrální vedení spočívá v rukou sociálních demokratů německých, tito representují hnutí na venek, jich sjezdy jsou zároveň sjezdy celoříšskými, oni rozhodují ve výkonném výboru, mají centrální pokladnu, ústřední orgán atd. Zatím však hnutí socialistické vyvíjelo se i mezi ostatními národnostmi v Rakousku, a po posledních volbách říšských se objevilo, že zejména sociální demokracie československá, jež přikročí v době blízké také k vydávání svého denního listu, je skoro rovnocenna se sociální demokracii německou. A tento vzrůst českosl. sociál. demokracie byl osou, kolem níž se točil celý sjezd. Neřeklo se to sice, ale cítila to každá bystřejší hlava na sjezdu. Kdykoli také mluvil řečník český, byly zraky celého kongressu naň obráceny a po celém sále vládlo ticho.

V debatě samé pronikly jen odlesky tohoto houževnatého a pro psychologa svrchovaně zajímavého vnitřního boje za osamostatnění — boj sám sveden byl a skončen od muže k muži, diskusí, pohledy, posuňky. Vedení tohoto boje chopili se se vší rozhodností delegáti čeští a delegátům ostatním nezbývalo, než podrobiti se železné logice fakt a nutnosti. A co je zvláště důležito: pro návrh český vystoupila vedle delegátů jinoslovanských také již řada řečníků německých. Rozřešen byl problém: Jak umožniti rychlé pronikání socialismu v každém jednotlivém národě v Rakousku a vedle toho zajistiti nutný společný postup proletariatu všech národností v Rakousku, jenž v tisících otázkách politiky a národního hospodářství na sobě je odkázán a jehož hnutí musí jíti stejnoměrným rytmem v celé říši. — Princip rakouského centralismu v politické organisaci byl zavržen a přijat ohromnou majoritou princip organisace dle národnostních jednotek.

Konkrektně zní výsledek sjezdu takto: »Rakouská sociální demokracie« s centrem ve Vídni byla pohřbena a místo ní stojí dnes sociální demokracie česká, německá, polská, jihoslovanská a italská. Každá tato strana jest úplně samostatna, má svůj samostatný výkonný výbor, své samostatné každoroční sjezdy, vyřizuje samostatně všecky své záležitosti tisku, organisace a pod.

Každý druhý rok pak koná se společný sjezd všech těchto národních organisací, na němž se rozhoduje o společných záležitostech taktiky organisace a programu. První sjezd společný bude konán r. 1899. Vedle toho funguje stálý společný výkonný výbor, do nčhož jmenuje každá strana své delegáty ze svého výkonného výboru.

Je zásluhou československé sociální demokracie a její pýchou, že vývoj tento urychlila. Sociální demokracie česká stojí tedy dnes jako samostatný člen ve sboru socialistů celého světa.

Přijato prohlášení, že národní samostatnost a mezinárodní spojení jest základním principem organisace. »Při této příležitosti odmítáme předem co nejrozhodněji každou solidaritu zájmů s nacionálně-chauvinistickými stranami a zápasy majetných tříd. Jsme si vědomi toho, že protivy třídní dělí silněji a hlouběji než národnostní různost, a prohlašujeme, že tato organisace jest určena výlučně k tomu, stvořiti vhodnou formu, v níž by mezinárodně sjednocení a bratrsky spojení sociální demokraté všech jazyků vedli boj proti třídě vykořisťovatelů ve svém vlastním národě a proti třídám vykořisťovatelů všech národností.«

Druhým velmi důležitým výsledkem sjezdu je, že k socialistům těchto pěti národností v Rakousku připojili se nyní i Rusíni.

Názor sociální demokracie o tak špatně u nás pochopovaných pojmech »národnosti a mezinárodnosti« vyslovili hlavně dr. Adler a Pernerstorfer, s čím sjezd projevil s ním svůj souhlas: Pojem mezinárodnosti prodělal v posledních létech v dělnictvu veliký vývoj. V brožurách let šedesátých znamenal tolik co beznárodnost. Panoval názor, že člověk může se svléci ze svých vlastních dějin své národnostní individuality, že jest možný pojem čiré, abstraktní lidskosti. Tento internacionalismus zůstal vždy jen mrtvým pojmem. Nebyl ničím jiným, než měšťanským humanismem a kosmopolitismem. Z tohoto důvodu zašla také po několikaletém trvání stará internacionála Marxova. V Rakousku vyvíjel se však tento pojem dále a sociální demokracie uvedla ho ve shodu se skutečnými poměry! Dnes je tento problém rozřešen: »Výborný Slovan, znamenitý Němec, nadšený Ital může býti při tom i vášnivým internacionálem.«

V politické taktice byla zaujata stanoviska: Sociální demokraté nestojí na právech historických, nýbrž na ustavičně nově se tvořících právech přirozených; jsou autonomisty; chtějí federaci národů na demokratickém základě; tento demokratický základ musí však býti předem dán; prostředkem k němu je všeobecné právo hlasovací; jazyková nařízení uznávají materielně za správná, protestují však, aby byla oktrojována shora mimo spolupůsobení parlamentu a žádají, aby nepřekročovala meze praktické potřeby: čeští úředníci nebuďtež nuceni ke dvojjazyčnosti v okresích českých a němečtí naopak v okresích německých.

Poslední volby vynesly na povrch zajímavý fakt. Bylo pozorovati, že celá řada židovské buržoasie přidává se k sociální demokracii. Pohnutkou toho bylo zajisté nejméně to, že by snad tito židé přijali zásady socialismu — naopak, ti činili tak z příčin ne právě čistých — chytajíce se při úpadku strany liberální té strany, která přichází k moci. Sjezd ohradil se veřejně se vší rozhodností proti vnikání takovýchto živlů do hnutí socialistického; sociální demokracie není ani antisemická, ale také ani filosemitická a odporučuje v tomto případě nejvyšší obezřetnost a opatrnost.

Všeobecné sjezdy sociální demokracie jsou bez odporu politickou universitou. Člověk neučí se tu jen z programových řečí, ale i z nejmenší polemiky o určitý návrh, z osobních výpadů a pod. Duch strany nepoznává se tak z dlouhých referátů jako právě z těchto jednotlivých srážek, na pohled podřízených.

Ve Vídni 10. června. *F. Soukup.*

Hlídka školská.

—*er*—. Druhý valný sjezd podučitelů moravských v Brně. V pondělí svatodušní sešli se mladší učitelé moravští podruhé k valnému sjezdu, aby porokovali o svých otázkách, jež stále naléhavější se stávají a ústy veškeré inteligence o bezodkladnou nápravu volají. ní sjezd poduč. mor. pořádán byl před 7 lety v Přerově 27. prosince)0. a přijaty v něm resoluce k zem. šk. radě ve příčině obsazování st učitelských a zem. sněmu o zlepšení platů poduč. tak, aby poduč. ızat. měl 400 zl., definitivní 500 zl. s 10% pětiletými příplatky. Reso- [illegible] nto sice dosud nebylo úplně vyhověno, ale učitelstvo podává

přece s novou nadějí návrhy na úpravu svých poměrů. Bylo sice částečně učitelstvu vyhověno poslední úpravou platů zákonem ze dne 25. dubna 1894 t. zv. personálním statutem, ale zkušenost jen ani ne dvouletá přesvědčila, jak nedostatečnou jest tato úprava.

Otázka podučitelská nabyla velké palčivosti novellou z roku 1883., kdy umožněno, aby některý podučitel již 5. rokem se stal učitelem, co stejně zasloužilý kolega jeho musí 12 i více let čekati. Dokud nebude odstraněn nesprávný postup, dotud budou stesky mladších učitelů oprávněny.

P. Jan Noháč ze St. Břeclavy referoval O hmotném postavení mladého učitelstva. Sjezd měl býti konán společně s německým učitelstvem; jest velmi litovati, že úmysl tento byl překažen; ano s jisté strany vytýkán byl i internacionalism. Upravení platů učitelských zákonem ze dne 25. dubna 1894 jest velmi nedostatečné. Velmi málo jest těch, kteří jsou spokojeni; snad starší páni, kteří přišli do II. třídy platů učitelských. Kolega jeden »podučuje« již 50 let. Neočekávali jsme, že na konci 19. století ponechán bude lidem inteligentním hanlivý titul »pod«učitel. Nemáme ani práva volebního. Ve mnohých volebních seznamech pro V. kurii nebyli zaneseni podučitelé, ačkoliv měli 24 let a uměli čísti a psáti. — Řekneme-li podučitel, nesmíme si dnes již představovati mladíka veselého s kučeravými vlasy a jasným pohledem, ale muže sešedivělého, který vnoučata houpá na svých kolenou. Nemáme práva na pětileté přídavky; sám sněm uznal tuto nesrovnalost a dal nám odvolatelný a do pense nepočítatelný 30zlatový příplatek. Postup učitelstva musí býti upraven dle stáří.

Dle statistiky jest nejstarším podučitelem stařec 68letý, nejdéle působí podučitel 51 roků; podobně u německých kolegů jest nejstaršímu 71 let. Naproti tomu zase nejmladšímu nadučiteli 29 let, a správci škol stali se kolegové 23letí, ano jsou případy, že podučiteli stane se nadučitelem vlastní jeho žák. § 55. říšského zákona ze dne 14. V. 1869. zní: Nejmenší plat vyměřen buď tak, aby učitel a podučitel, jsa prost všelikého překážejícího mu zaměstnání vedlejšího, mohl se ze vší síly povolání svému oddávati, učitel pak aby mohl také rodinu svou dle poměrů místních vyživovati. § tomuto dosud zákonodárství zemské nevyhovělo. Dosavadní způsob pensionování učitelstva jest již zastaralý, neodpovídá požadavkům novějším a srovnán s jinými pojišťovacími institucemi, ku př. úrazovou pojišťovnou dělnickou, vykazuje veliké mezery a nesrovnalosti. Do pense platíme hned po def. ustanovení, ale teprve po 10 letech máme nároky na pensi. Jest nelidské odbyti vdovu po mladším učiteli bídnou almužnou. Což může za to někdo, že zemře před 10 rokem?

O právním postavení mladšího učitelstva referuje p. Šimon Konečný z Telnice. Žádajíce všeobecné opravy svých měrů, domáhejme se opravy v hlavě, v právním postavení. Bez právn opodstatnění byla by oprava kusá. Podobně jako postavení naše pr jako učitelů tak i postavení naše jako státních občanů jest neudržite Nemáme ani aktivního ani pasivního práva volebního. Nejširší vrstvy h se o rozšíření svých politických práv, těch musíme i my následova

konci odůvodňuje pan referent požadavek, aby zrušen byl školní plat a opraven řád disciplinární ve smyslu usnesení ústředního spolku, ze dne 20. května 1893. při schůzi ve Val. Meziříčí.

P. Konst. Sojka z Troubska přednesl referát svůj »O bytech«. Otázka tato vznikla v Čechách, pak počala se jí zabývati Budeč brněnská, jež vypracovala o tom provolání, které otištěno bylo v časopisech. Pan ref. sebral po Moravě hojný material o tom, s jak nedostatečným bytem musí se často venkovský učitel spokojiti. Jak působí na vážnost učitelovu v obci, když obývati musí byt, za který by se každý styděl! Lid neví o ušlechtilých snahách našich, ale posuzuje nás jen dle vnějších poměrů. Obce zřizují byty pro své sluhy, obecní pastýře at l., ale pro učitele o řádný byt postarati se nemohou. Má-li učitel byt nepořádný, povstává z toho nespokojenost v rodině. Takový v rozháraných poměrech žijící učitel dovede snad vyučovati, ale po vychování jest veta. Trapno jest podívati se na ditky takových rodičů.

Učitel musí byt mnohem dráže platiti, nežli kdo jiný. Dá-li 130 zl. za mizerný byt, jak může pak živiti rodinu? Pan ref. navrhuje, aby vystavěly byty pro učitele třebas z obnosu vypůjčeného, jenž by se nájemným v několika letech amortisoval. O resoluci navrhovanou p. ref. nastala čilá debata a přijat konečně návrh p. Brůže, jak podán jest v 10. odst. sjezdové resoluce.

Při volných návrzích ujímá se slova pan čestný předseda. Ku připuštění ke zkoušce způsobilosti žádá se uspokojivá působnost — to nutno odstraniti. Náš disciplinární řád trvá již 27 let a nehodí se více pro dobu nynější, zvláště když rozličnými nařízeními stále se zatemňuje a porušuje. Trestání odejmutím kvinkvenálky jest nelidské; úředníci bývají trestáni peněž. pokutami, jež nemají tak dalekosáhlých důsledků jako ztráta kvinkvenálky. — Pan J. Noháč přečetl resoluci, která po čilé debatě a rozličných opravách přijata byla ve znění následujícím: Titul »podučitel« budiž zrušen. Učitel se zkouškou dospělosti měj 500 zl. se zkouškou způsobilosti 600 zl. Po 5 letech budiž vřaděn do XI. třídy platební, která budiž základem platu učitelů škol obecných, k němuž náleží šest 80tizlatových kvinkvenálek a příslušný aktivní příplatek (120, 150, 180 zl.). Postoupí-li uč. za nadučitele nebo správce školy jednotřídní, obdrží aktivní příplatek a byt. Po 20 letech postoupí učitelé škol ob. do X., uč. škol měšťanských do IX. třídy. Léta služební počítejte se od nastoupení služby a ne od zkoušky způsobilosti a výslužné budiž upraveno dle pensijního normalu úřednictva. Učitelstvu budiž přiznána pravá politická svoboda.

Plnoletí učitelé buďtež plnoprávnými občany státními s právem volebním do sborů autonomních i zákonodárných. Školní plat budiž zrušen. Disciplinární řád budiž opraven ve smyslu návrhů Ústř. spolku (na schůzi ve Val. Meziříčí 1893.) Obce buďte nuceny pro učitele byty stříti. —

Z naší doby.

Antonín Čížek.

Kdybychom se kdy byli sebe tázali, kdo z řad lidí nám blízkých to bude, jemuž budeme psáti první nekrolog, jistě že bychom ani do počtu nebyli vzali tohoto silného muže se širokými plecemi a plným, zářícím obličejem, jednoho z těch řídkých v této nervosní generaci, kteří v celém svém zjevu vtělují radost a sílu mládí. A přece se stalo. Smrt ukázala jednou zase, že jí je k smíchu všecka lidská logika a její předpoklady pravděpodobnosti. Nestarala se ani o to, když přestřihovala nit tohoto harmonického a smavého života, že ho zakončuje příkře rušivým tragickým nesouzvukem tragedií několikaměsíční domácnosti, do níž byl právě očekáván třetí, mladé štěsti dovršující člen! Byly-li to už tyto všeobecně lidské momenty, které při zprávě o tomto náhlém úmrtí mocně nám daly se zachvěti, dolehlo ono na nás tím tíže, čím blíže jsme stáli zesnulému v bojovných šicích veřejnosti. Ant. Čížek byl jednou z nejvýznačnějších mladých politických hlav těchto let, jednou z nejvlivuplnějších osob v pokrokovém hnutí, zvláště po stránce organisační činnosti a dřívějších styků s mladočeskou stranou. Politický vzduch dýchal od samého dětství, z domova, z rodinných tradic, neboť otec jeho byl známým předákem svobodomyslné strany v jejích prvých fásích. Tato souvislost tradice u něho, tyto vlivy výchovy a okolí vysvětlují také, proč více než kdo jiný z naší generace dovedl zachovati kontakt se starší politickou generací a proč dovedl tak dobře smířiti v sobě staré s novým, starou horoucnost vlasteneckou s moderními snahami politicko-sociálními. Pro něho nebyl poměr „otců a dětí“ tak příkrý, jak se dnes všeobecně na veřejnosti zutvářil. Ačkoliv do hnutí pokrokového vstoupil už jako student v r. 1891, přece měl ještě r. 1893, když už byl členem redakce „Neodvislosti“, s mladočeskou stranou styky tak blízké, že mu mohlo být nabídnuto místo tajemníka strany. Na tomto důležitém místě zjednal si jednu z předních zásluh o celý politický ruch onoho roku. Persekuce, vypuklá po památných dnech reskriptových, se ho nedotknula, ale zvláštní shluk náhod tomu chtěl, že se Čížek mimo nadání stal za čtvrt roku po tom rekem romantické kriminální aféry, známou totiž obžalobou z podílu na vraždě Mrvově. Jak ovšem ani jinak nemohlo, skončil proces jeho osvobozením. R. 1894 a 1895, kdy vůdcové pokrokového hnutí dleli na Borech, patřil Čížek k tomu seřídlému hloučku,

jenž úsilovnou a obětavou prací zachraňoval hnutí před úplným koncem. Byl činný nejen pérem v Nezávislých a později Radikálních Listech, ale i agitací a organisací a jmenovitě řízením sbírek pro oběti persekuce. V té době věnoval se také obchodu, ale neznamenalo to pro něj ústup z veřejné činnosti. Po prohlášení amnestie a nové organisaci radik.-pokrok. směru zůstal v redakci Radik. Listů, ale patřil tu k těm, kteří přestali věřit v mladočeskou stranu a toužili po ustavení se pokrok. směru v samostatnou stranu. Následek toho byl, že když rozhodující vedení směru dostávalo vždy více ráz radikálně-mladočeský a že když došlo konečně letos v únoru ku známé roztržce, dovedl Čížek se vzácnou mužností a otevřeností opustiti ve věcech politiky své nejbližší osobní přátele a společně s Ant. Hajnem a jinými ustaviti samostatnou stranu radikálně-pokrokovou, jejíhož orgánu »Samostatnosti« byl až do svých posledních dnů jedním z nejčelnějších spolupracovníků. Syn starého vlastence a mladočeského předáka, sám kdysi organisátor mladočeské oposice po venkově, skončil tedy jako člen výkonného výboru nové strany s nejširším programem lidovým a sociálným — politická to dráha, která dělá všecku čest samostatnosti a poctivosti jeho smýšlení. — Ale nebyl jen politikem a jen bambasovské péro lokálkáře, uvyklé zabývati se vrahy a popravami, mohlo jej den po smrti líčiti v nejrozšířenějším českém denníku jako hrdinu kriminálních historií a neuměti o něm říci nic jiného než to, co mohlo pobouřiti Božídary Vocásky. Čížek nebyl nijaký politický kravalista, naopak, lidé jeho inteligence a rozhledu po věcech literárních a uměleckých jsou v našich politických kruzích k pohledání. Jeho činnost politická a obchodní nepřekážela jeho jemnému smyslu pro věci umělecké, zvláště divadlo a malířství. Byl nejen zábavný causerista a pronikavý kritik naší společnosti, jak ukazuje řada jeho feuilletonu v Neodvislosti a Rad. Listech (pod chifrou Salvat.) ale i ve svých referátech z divadla, literatury a uměleckých výstav (v »Samostatnosti« pod značkou vk.) ukazuje se být více než pouhým diletantisujícím žurnalistou. Čtěte jen v Samostatnosti poslední jeho referáty o »Pohádce máje« a Ibsenovu »J. G. Borkmanovi« a zeptejte se, kolik našich žurnalistů, kteří nejsou právě literáty z professe, dovedlo by takto psát o věcech umění? Aby tato stránka jeho činnosti neupadla nadobro v zapomenutí s pohozenými čísly novin, přinášíme z ní napřed jako úkázku zmíněný článek o knize Mrštíkově. — To byl tedy Čížek jako politik, jako feuilletonista a kritik. A jako člověk? Byl jedním z těch, o nichž se říká, že mají zlaté srdce a že nemají nepřátel, ale u nichž to není jen běžná fráse nekrologů. Celá jeho bytost hřála teplem a získávala si každého svou vzácnou otevřeností a kypící svěžestí temperamentu. Byl zosobněné mládí a v plném mládí odešel. Byl to dobrý život a nezůstal beze stop!

„**Novému Životu.**“ K aféře p. Boušky obdrželi jsme tento přípis:

— V květnovém čísle Nového Života P. S. Bouška zase odpovídá.

Činí to svou známou methodou, ale po jedné stránce jeví se v jeho odpovědi : jen potěšitelný pokrok. Aspoň neosměluje se již tvrditi, že referát České Školy ho přednášce je nesprávný, kusý, nesouvislý, zkomolený a t. p., jak ještě před ídcem v první své odpovědi tvrdil. V té věci byl jednou pro vždy usvědčen z nevdy a jeho přednáška zůstane pro všecku budoucnost výstražným příkladem mělkého, a nespravedlivého diletantismu, s jakým seriosní člověk o hnutí, které

jest mu »blízké, milé a drahé« (viz Nový Život str. 134), před žádným obecenstvem mluviti nemá.

Spokojil bych se tímto úspěchem svého svědectví, kdyby odpověď p. Bouškova nejevila jisté průhledné tendence, které nelze nechati bez odmítnutí. P. Bouška naráží předem jaksi na to, že Rozhledy uveřejnily naše dopisy bez podpisů. Co se mne týče, ujišťuji p. Boušku, že jsem ve svém, v Rozhledech č. 15. citovaném listu, právo k tomu redakci výslovně dal, aby, uzná-li toho potřebu, mne jako svědka veřejně jmenovala. Jestliže redakce tohoto práva neužila, učinila tak patrně proto, že pro spornou věc je lhostejno, je-li svědectví podepsáno čili nic, je-li jen pravdivé a hodnověrné. To však p. Bouška už uznává, že by byla marná práce popírati fakta v dopisech uvedená a proto hledí zavléci otázku na pole osobní. Klade důraz na přátelský osobní poměr, v němž jsme prý dosud k p. Bouškovi stáli. Mohl bych prostě odpovědět, že veřejnosti do našeho poměru pranic není, jen když naše karakteristika p. Bouškovy přednášky je pravdivá a spolehlivá. Protože však toto tvrzení p. Bouškovo je schopno, nechci říci vypočteno, ublížiti nám v očích veřejnosti na naší osobní cti, musím ho následovati i na toto pole, ač nerad a s odporem.

Osobní naše známost s p. Bouškou začala r. 1892, když se p. Bouška dostal za kaplana do Machova. On sám byl tenkrát jednou nohou, ne-li oběma, ještě v táboře »Starých«, kdežto my stáli jako dosud na půdě realismu a sledovali s tohoto svého stanoviska s plným zájmem a sympatiemi veškeré příbuzné projevy mladého literárního ruchu u nás. Že nám byl p. Bouška i při těchto našich odchylných názorech a idejích s počátku sympatický, je nepopíratelno. Tehdejší jeho a několika jeho přátel boj proti zelotickému a nesnášenlivému klerikalismu Vlasti, z něhož takměř před našima očima vlivem moderního literárního a kritického hnutí domácího a co se tkne p. Boušky, ne i bez našeho vlivu a podněcování, se vyvíjelo zvolna hnutí nynější »Katolické moderny«, budil něho ostatně i jinde sympatie.

Dnes ovšem je p. Bouška na zcela opačném pólu a na př. myšlenka smíru s obsahem naší minulosti je mu »jalovým žvastem à la Naše Doba«, ale zajisté se upamatuje, že kdysi mi horlivě přisvědčoval, že nechce-li nynější katolické duchovenstvo oddělíti se celou propastí od kulturního života a cítění národního, je mu především potřeba tolerantnosti k obsahu naší historie a navázání na katolické duchovenstvo buditelské. A pod. příkladů mohl bych, kdybych měl k disposici svůj orgán, jako p. Bouška, uvésti více. Píše-li tedy v N. Ž., že jsme bývali vždy stejného mínění s ním, musí se toto tvrzení bráti cum grano salis a je mi dovoleno tvrditi, že býval též častěji stejného mínění s námi a že přijímal i ideje naše. Ostatně hovory naše, ví p. Bouška předobře, pohybovaly se vůbec na onom dojista širokém neutrálním pásmu myšlenkovém, na kterém se občas i při vší různosti ostatního přesvědčení sejdou a dohodnou všecky mladé naše směry: realismus, pokrokářství, dekadence i — katol. moderna. Souhlas byl pak dán sám sebou a nikoliv koncesemi našeho přesvědčení přesvědčení páně Bouškovu.

Byli jsme si vědomi, že nás spojují jen některé názory o umění a že, jakmile přejdeme na pole otázek náboženských, dějinných, politických, filosofických a j., cesty naše se ihned a nutně rozejdou. Proto je tendenční a jednostranné tvrzení p. Bouškovo, že jsme byli vždy téhož mínění s ním. Tu přece záleží na tom, říci, kde a v čem. P. Bouška nemůže ukázati ani na jeden případ, kde bychom byli k vůli »přátelskému« poměru s ním byli učinili koncesi jeho přesvědčení, o němž dobře ví, že se naprosto nekryje s naším. Naopak, ví předobře, že »přátelské« naše poměry rychle chladly, jakmile se objevily mezi námi otázky, ku kterým jedna i druhá strana musela zaujmout určité stanovisko, nechtěla li zapříti své přesvědčení. Připomínám mu jen v tom ohledu události Suchodolské a jeho kolportování »Kříže« a »Marie«, které nám ponejprv ukázalo, že »modernost« p. Bouškova je jen vnějším nátěrem. A jestliže jsme se teď konečně nadobro rozešli, stalo se to jen z té příčiny, že se příčilo našemu svědomí přijímati a trpěti mlčky nespravedlivé, nemoderní a nesnášenlivé názory, které oproti svým jinakým veřejným projevům v užším kruhu našem o veškerém modernim literárním hnutí našem rozšiřoval. Nebyla to tedy žádná perfidie ani přátelství s naší strany, kteréžto pohnutky nám p. Bouška šlechetně imputuje, přimělo vydati svědectví Rozhledům v jeho sporu s nimi.

Co píše p. Bouška o tom, že nám po léta půjčoval české i cizí moderní a časopisy, má snad býti důkazem nevděku, jehož jsme se k němu dopustili za t nám po léta prokazoval duchovní almužnu, ale jest jen směšné, malicherné

jednostranné. Odkud pak jsme vzali své literární vzdělání a svou znalost moderního a literárního ruchu u nás i v cizině (která se při nejmenším dojista vyrovná dotyčným vědomostem a znalostem p. Bouškovým) v době, kdy ho v Machově ještě nebylo? P. Bouška, který ostatně dobře ví, že naše knihovny jsou na naše učitelské hmotné poměry skvělé a že v nich moderní naše literatura krásná i nauková nejvýznačnějšími svými zjevy je čestně zastoupena, zapomíná při tom dále úmyslně té významné okolnosti, že tyto úsluhy literární, v našem zapadlém horském zákoutí, kde není veřejných čítáren, bibliotek a pod., nutné a obvyklé, byly mu stejně vydatnou měrou i námi prokazovány.

Píše-li dále p. Bouška, že o Rozhledech ještě nedávno jsme soudili jako on, že jsou slabé, vybledlé, že slevily, a dnes že jsme s pp. Krejčím a Pelclem a j. z Rozhledů (kterými?) osobně známí a přátelé, je to tvrzení, v němž na skrovné zrnko pravdy je valná dávka účelné nesprávnosti. Soud náš o Rozhledech dán byl hned od počátku naším stanoviskem realistickým. S tohoto stanoviska nesouhlasívali jsme na př. s jejich bojem proti humanitě, nesouhlasili také s kronikou p. Třebického a lecčíms jiným, ale na druhé straně vždycky jsme loyalně uznávali velikou literární a kulturní práci v nich složenou a velké zásluhy jejich o vítězný úspěch a pokroky moderního literárního a kritického hnutí našeho, a co náš úsudek podstatně od soudu p. Bouškova liší, nikdy jsme si neosobovali právo podkládati kterémukoliv programovému projevu jejich jako p. Bouška pohnutky rázu nečestného, nízkého. Soud náš diktovala ztráta, kterou jsme jako čtenáři Rozhledů utrpěli úbytkem spolupracovníků jako Machar, Šalda, Sova, dokonce pak ne žádné »slevení«, »vybledlost« a p., kteréžto věci nám jako realistům mohly býti při Rozhledech úplně lhostejné. Že bychom pak byli s pp. Krejčím a Pelclem osobní přátelé a známí, je naprostá lež.

P. Bouška se ve svých nynějších polemikách zaštiťuje okázale p. Šaldou a svými sympatiemi ke stanovisku České Moderny. Nechci mu v tom ohledu připomínati doby, kdy mu byla p. Šaldova kritická činnost jenom »Šaldiádami« a kdy nám líčil p. Šaldu dokonce i jako člověka fysiologicky abnormálního (ipsissima verba), poněvadž vím, že vývoj k lepšímu přesvědčení vždycky je možný a úcty hodný; ale je mi též dobře známo, že p. Bouška přišel k tomuto lepšímu přesvědčení o p. Šaldovi teprve vlivem p. V. Mrštíka o svém výletu na Moravu a že navázal písemné styky s tímto kritikem, v jehož objetí, ať miluje nebo nenávidí, vždy praskají kosti«, když chystal vydání své básnické sbírky »Pietas« a kdy mu hrozilo nebezpečí, aby mu v kritickém objetí p. Šaldy rovněž všecky kosti nepopraskaly *). Co se však tkne manifestu České Moderny, upírám p. Bouškovi, který ještě 16. ledna t. r. srovnával tento manifest ve své přednášce s komediantským udeřením na buben, právo hlásiti se k jeho zásadám. P. Bouška boje se zlých duchů, které svou přednáškou vyvolal, chce nyní ovšem snížiti mermomocí význam tohoto svého projevu, nazývaje jej opět a opět »improvisací«, »praktickou demonstrací knih a časopisů« a t. p. K tomu odpovídám, že »improvisace« nevyučuje snad hloubku a spravedlnost a pak: proto se přednáší, aby se obecenstvo poučilo. Takovýmto poctivým poučením byl též p. Bouška povinen posluchačstvu své přednášky, a proto je marno všecko jeho nynější vymlouvání a vykrucování. K vůli »praktické demonstraci« byla by Jednota dojista p. Boušku nenamáhala; k tomu stačilo dojeti do Náchoda a postaviti se třebas i jen před výkladní knihkupeckou skříň. P. Bouška chce v naší literární obci něco platit a proto též není nikterak »směšné« veřejně se jeho výroky zabývati. Vždyť ještě v dubnu sám p. Bouška byl si do té míry vědom svého významu, že napsal v Nov. Životě: »My nechceme milosti, ale sympatie si vynutíme.« Mně ovšem hned, jak jsem to četl, nešlo nějak dobře na rozum, že by přednášky à la v Jednotě učit. v Polici a polemiky p. Bouškovy à la Nový Život byly tou pravou cestou k »vynucování« sympatií katolické moderně.

23. V. 1887. *Václav Černý.*

— Pan Černý mne zbavil z velké části už odporné povinnosti, odpovídati pp. Bouškovi a Lutinovu na sottisy, jimiž mne zasypávají v N. Životě za to, že jsem nemlčel k tomu, když p. Bouška o Rozhledech (v prvé řadě tedy také o mně) kolportoval anebné lži. A nebudu také tak pošetilý, abych se pouštěl s p. Bouškou do tahanice věci podružné. Abych mu na př. odpovídal na drzou otázku, co mám já společného

*) Týž obratný tah provedl tehdy p. B. i u redakce Moder. Revue (p. Karáska) Naší Doby. Všude před vydáním své sbírky básnické navazoval účelný styk. Ale redakci těchto dvou listů se mu to nepodařilo. Také kus psychologie »Kat. moderny.«

s pp. Macharem, Sovou atd., abych mu dokazoval, že mezi mým soukromým dopisem (jejž proti všem pravidlům slušnosti otiskuje) a mezi tím, co jsem napsal o jeho knize, není nejmenšího sporu, ba že to je místy doslova totéž, a také neklesnu k tomu, abych polemisoval se soukromým dopisem (zase soukromý dopis!) p. Šaldy, jejž p. Bouška, když už neví kudy kam, nastrkuje jako tělesného dodavatele svých klepů. O to všecko zde nejde, nýbrž jen o to: řekl jste, pane Bouško, ony věty o Rozhledech? Nezapíráte už. Tedy jste je řekl. To bylo 10. ledna. A 2. února jste napsal mně, s nímž jste jakživ nebyl ve styku a jenž o Vaší přednášce v Polici ještě nevěděl, dopis, v němž s pravou jezovitskou vtíravostí se ke mně obracíte jako mluvčímu moderní generace (tenkrát jsem jím tedy ještě byl, neboť jste čekal v Rozhl. referát o své knize!), v němž nešetříte komplimenty a v nejsentimentálnějších tóninách se ucházíte o mé sympatie. Kdo jest takovýchto věcí schopen, s tím jsem dodiskutoval. Nebudu se přec přít o svůj podíl na moderním hnutí s lidmi, kteří chodí se servilními deklamovánkami k arcibiskupům, kteří opěvují biskupa Brynycha jako »anděla svého pluku« a kteří s bezpříkladnou dotěrností se věší na šosy umělcům tak klerikalismu a katolicismu vůbec cizím, jakými jsou pp. Machar nebo Mrštík. Nebudu se přít s lidmi, z nichž jeden, p. Bouška, na mne dotírá, že jsem se nepřipojil k loňským heslům o nenávisti a z nichž druhý, p. Lutinov, trvá na svém poetickém rčení o »buldockém výrazu« ve tváři Moderny (myslí patrně její příkrou kritičnost, nedostatek carity). Nemyslíte, velební pánové, že byste si měli sami nejprv mezi čtyřma očima ujasnit nejelementárnější »záhady kritiky a ethiky«? Zvláště tyto poslední bych doporučoval pozornosti p. Lutinova, neboť neví, jaký rozdíl je mezi závistí a strachem v nízkém, hanlivém slova smyslu a mezi pocitem nebezpečí, jejž mi pro ideje, které mi jsou drahy, vnukuje humbug, který se dnes tropí u nás s katolickou modernou. Nebyl bych řekl, že p. Lutinov, který je přec knězem a ve zpovědnici má prohlédat srdce a ledví svých oveček, je ve věcech ethiky takový tlustokožec. A co se týče vašeho pokřiku nad tím, že jsem se odvážil dotknout se majestátu genia páně Travěncova — kdybyste soudil poctivě, věděl byste, že jsem tím nechtěl více říci, než že právě Váš list nemá práva, posuzovat tak z vysoka belletrii Rozhledů. A to »drzé čelo«, pane Lutinove, tuto hrubost Vám mohu vrátit s nejlepším právem. Neboť nikdo jiný nemá tolik práva nositi tento titul jako Vy — Vy, muž reklamy a zvláštních redakčních praktik, které Vás činí v našem českém světě jediným a nedostižným. A Vy se odvažujete ještě farisejsky kroutit očima a mluvit o poctivém boji, jejž jste čekal a místo něhož jsme my začli guerillu, zákeřnictví? Zákeřnictví jděte hledat, p. Lutinove, do Police, kde se špinila naše literární čest v době, kdy jsem ještě doufal v možnost poctivého boje o ideje, které nás dělí. Dnes už této naděje nemám, a také můj další boj proti Vašim aspiracím nebude už jen bojem proti vzrůstu katolicismu, nýbrž bojem proti humbugu, proti dvojjazyčnosti a bezzásadnému míchání ohně s vodou, jež tak chytře v našem literárním světě praktikujete, abyste ve zkalených vodách lovili!

F. V. Krejčí.

— **Veřejná lidová knihovna a čítárna v Benešově** zřízena úsilím obce i okresu Benešovského za přispění Občanské besedy, dělnické besedy »Pokrok«, spolku divadelních ochotníků a tělocvičné jednoty »Sokol«. V místnosti čísti v určené hodiny časopisy a knihy dovoleno každému dospělému bezplatně. Rovněž jest bezplatné půjčování knih domů, jenom neznačná záloha 50 kr. bude se požadovati. Vykládati se budou pro první dobu tyto časopisy: Květy, Světozor, Zlatá Praha, Z říše vědy a práce, Besedy lidu, Švanda dudák, Rozhledy, Naše doba, Samostatnost, Čas, Česká stráž, Niva, Ruch, Lid, Thalie, Dalibor, Sokol, Sokolský věstník, Akademie, Hlasy od Blaníka, Radhošť, Povltavské Listy, Český sever, Český jih, Obrana zemědělců, Hospodář, Plzeňský obzor. K usnadnění četby opatří se pomocné knihy (slovníky, atlas, učebnice, encyklopedie atd). Knihovna čítá nyní přes tři sta svazků, v brzku přikoupí se hojnost čelných spisů. Čítárna i knihovna jsou otevřeny ve středu a v sobotu od 7—9 hodin večer. Proč ne v neděli?

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 1. července 1897. Číslo 19.

Bludný kruh státoprávní.

Žijeme politicky v Čechách právě v okamžicích trapného ticha, jaké předchází veliké změny. Není pochyby, že tyto změny ve vnitřní naší organisaci a seskupení stran a směrů se provedou, ale dosud shledáváme se jen s nesmělými k tomu náběhy. Politika mladočeská zabočila ve Vídni do vod staročeských, ale lid, tentýž lid, jenž ještě před dvěma, třemi lety bouřil proti Vídni a přijímal nejradikálnější resoluce, dnes ještě mlčí. Ne, že by dnešní politiku mladočeskou schvaloval, anebo že by byl nadobro ukonejšen jazykovými nařízeními, ale mlčí asi jednak z respektu k starým, uznaným vůdcům, pak z nesmělosti a především asi z všeobecného dnes pocitu nejistoty, co bude dál. Poslanci musí vědět, proč podporují Badeniho! Však až bude třeba, dovedou zase dělat opposici! — tak se asi těší uvnitř nejeden mladočeský volič a mlčí a čeká. Ale nedůvěra proti klubu tu ovšem je a roste a stále poroste. Není také pochyby, že se dnes už nedá politické svědomí našeho voličstva tak uspat, jak se to podařilo Staročechům, když vstoupili do služeb Taaffeových a že proces, který nastal v lidu tenkrát teprv po šesti, sedmi letech nemužné a nelidové politiky, kdy úkazy jako Gautschovy ordodance musily otevřít oči i největšímu optimistovi, že celý tento proces bude se opakovati i proti Mladočechům, snad v jiných formách, ale se stejnými výsledky, a jen s tím rozdílem, že při relativním pokroku v politickém vzdělání lidu a intensivnějším dnes ruchu veřejném bude dříve započat a rychleji skoncován.

Ale opakuji, dnes je ještě v lidu ticho, vyjímaje ovšem ty veliké jeho vrstvy, které jdou se sociální demokracií a které ztratily na národní politice zájem. Ani publicistických hlasů, které se odvažují podrobiti obrat dočeské politiky zasloužené kritice, není mnoho. Staročeši a klerikálové musí se k němu, jak přirozeno, tváři sympathicky a tak nelze ovšem dlati odpůrců a kritiků dnešní mladočeské politiky jinde než mezi zá-ci směrů novějších s pokrokovějšími programy sociálními, demokra-ými a osvětovými, a pak u zástupců státoprávního radikalismu. Tato ... stanoviska sluší dobře rozeznávati, neboť jakkoliv výsledky jejich

kritiky dnešního mladočešství se v celku shodují, přece oprávněnost jejich východisek není stejná. Chci totiž říci: jediná zásadová a důsledná kritika dnešního mladočeského oportunismu dá se prováděti jen se stanoviska pokrokových požadavků politických, sociálních a kulturních — nikoliv však s hlediska státoprávního radikalismu. Myslím, že neuškodí, když se pokusíme tento rozdíl theoreticky ujasniti dříve, než se v lidu rozproudí agitace proti Mladočechům, v níž by obojí stanoviska byla zaměňována a směšována, což by vedlo pak k neustálým nedorozuměním a zmatku.

V našich očích padá na váhu při obratu mladočeské politiky především čím se ona proviňuje na svém, při každých volbách rozvinovaném programu demokratickém a osvětovém. Svým vstupem do majority vzdala se čestného predikátu nejpokrokovější relativně strany vídeňského parlamentu. Za spojenství s konservativci a Poláky bude nucena obětovati to, co jí až dosud získalo v Rakousku nejvíce sympatií: že z dosavadních stran poměrně nejvíce bojovala za občanské svobody a práva politických vyděděnců. Mimo to se hrozíme těch stínů, které tato koalice s živly reakcionářskými, jak přirozeno vrhne k nám do Čech, toho všeobecného stírání pokrokové barvy, které jistě musí nastati po celém mladočeském táboře, toho všeobecného zkalení vod, v němž budou vesele lovit klerikálové. Bylo-li mladočešství i v nejlepší době své demagogické agitace ve věcech kulturních a sociálních a ve věcech pravého demokratismu vždycky nijaké a šosácké, jaké bude teď, kdy mu vídenští spojenci budou věšet na nohy těžká závaží? Budou-li chtíti Mladočeši vystupovat v Čechách docela upřímně jako ve spojené pravici, zařadí se tím bez ostychu — kam už ostatně dávno náležejí — do jedné z dvou hlavních kategorií všech dnešních stran a směrů: do kategorie stran, udržujících starý svět, stran konservativních a reakčních. A to by byla ovšem pravá pohroma pro všechen náš duševní život — kdyby Mladočeši měli u nás s duševním životem co dělat, čemuž na štěstí není. Anebo druhý případ: budou po příkladě Staročechův hráti před voliči komedii, stavěti se lepšími nežli ve Vídni, což by mělo za následek nemenší zlo: demoralisaci celé strany a celého našeho politického života. Ale zase na štěstí osud Staročechů dává naději, že by komedie byla i u Mladočechů brzy prohlednuta a urychlila jen konec jejich slávy u voličstva. V každém případě však stojíme dnes už před touto věcí hotovou: mladočeská strana opustila nadobro řady těch, kdož pracují k pokrokovějšímu a demokratičtějšímu utváření tohoto státu, prodala za čočovici jazykových nařízení a několika mlhavých slov o autonomii celý svůj program svobodomyslný a kulturní a klesla tak, že neváhala přijati za svůj adresní návrh, v němž se skví průhledný passus o »mravném a zbožném« vychování mládeže. To je zrada na celém duchu její minulosti, na tradicích, které nesla od Sladkovského, Baráka a Nerudy, to je skutek politické bezcharakternosti, za nějž musí propadnouti zaslouženému osudu. S tohoto hlediska nemůže dopadati na ni každá kritika ničivě a nemilosrdně.

Jinak se stanoviska státoprávního. Mladočeši neprovedli svým vstupem po této stránce nic horšího, než to, co byla a co bude nucena vést jednou ve Vídni každá naše strana, která je v prvé řadě státoprávní

Celý dnešní obrat Mladočechů se vysvětluje právě jen tím, že nechtějí být ničím více než stranou státoprávní. Celý ostatní lidový a pokrokový jejich program, jak se dnes ukazuje, byl pouhou dekorací, jíž chtěli navnadit čilejší a inteligentnější živly v národě, ale již nebrali nikdy vážně. Pokud se poměry v Rakousku v hlavních rysech nezmění — a na to není tak hned naděje — ukazuje se každé jen-státoprávní straně toliko jedna cesta. Ta počíná obyčejně hlučnou oposicí, ale oposicí na delší dobu nemožnou. Nemožnou proto, že nemá za sebou dost silného hnutí lidového (a v budoucnosti ho teprv nebude mít), že nemůže splnit, čím hrozí a konečně, že poměry parlamentními nepohne. Není tu stran, jež by mohla získat pro svůj požadavek. Nejen Němci z Čech, ale ani Němci alpští, ani Poláci, ani Jihoslované nebudou se tak hned tvářit sympaticky k českému státnímu právu. Na brzký obrat není naděje. V těch zemích, které representují v Rakousku kus Evropy, totiž v zemích českých a Dol. Rakousích vystřídá se bůh ví kolik stran, nežli se v ostatních méně kulturních zemích bude moci i jen pohnouti pilíři tamních politických poměrů. Vůči našemu státoprávnímu požadavku jeví se vídeňský parlament jako nakupenina neodvalitelných balvanů. Čím Mladočeši povalili svého času koalici a získali si respekt nahoře, to nebyla síla jejich věci státoprávní, nýbrž síla jiné myšlenky, jejíž se stali bohužel jen dočasnými advokáty, myšlenky demokratické.

A tak tomu bude i dál. České strany dobudou v tomto parlamentě spíš deset jiných úspěchů, než by se jim podařilo postoupiti jen o krok k uskutečnění státního práva. V tomto parlamentě je opposice jen-státoprávní tlučením hlavou o zeď. Čím radikálněji by se tvářila, čím silnějších slov by užívala, tím dříve by byla hotova s arsenálem svých prostředků a tím menší efekt by způsobila u odpůrců. A tak se octne po několika letech každá státoprávní opposice na stejném rozcestí. Buď ji unaví radikalism a ona nastoupí cestu *oportunismu, etapp*: spojí se se stranami jako jsou dnes Poláci a konservativní Němci, když ne na základě státního práva, tož na místě toho na trošce autonomie a federalismu — třebas jen na papíře adresních návrhů. — Anebo *chce* vytrvat na půdě radikalismu — ale nechce-li se tu stát brzy nudnou a směšnou, musí umět v pravý čas ustoupit z parlamentní půdy a odvážit se jediného přirozeného důsledku této taktiky: *politiky abstinentní a rozdmychání radikálního hnutí v lidu*. Na tento důsledek nemají však a neměli nikdy Mladočeši dost síly a opravdovosti. A poněvadž nemáme naděje, že by se kdy i která budoucí strana těchto krajních důsledků odvážila a zvláště proto, že nevěříme v možnost nějakého budoucího ještě radikálně-státoprávního hnutí v našem lidu, nemůže nás dnešní obrat Mladočechů z tohoto hlediska ani překvapiti ani rozhořčiti. Spíše nás překvapuje, jak může kdo hnát ještě dnes Mladočechy do radikální
tiky, neboť nám zůstává nevysvětleno, *jak* si ji vlastně představuje.
jí se snad opakovati všecky sensační řeči Edvarda Grégra, má se
ozit revolucí, máme denně volat, že už nazítří chceme český stát?
kdybychom ho na krásně dostali, byl by feudálně-mladočeský stát
jiný bychom dnes nemohli dostat — a nota bene ještě k tomu
etinou obyvatelstva, vedeného Schönerery a Wolfy), byl by takový český

stát vůbec nějakým Eldoradem? Netíží našeho člověka a celý náš národní život nalehavější a bližší potřeby hospodářské a osvětové, především však nalehavá snaha po svobodnějším životě politickém a po modernější úpravě státu, v němž jsme nuceni žít? Řekne se ovšem: lidový český stát. Pěkné slovo sice, ale můžeme čekati takový stát z klína parlamentu, který se opírá zuby nehty všeobecnému hlasovacímu právu? Může dnes vůbec politik na půdě vídeňské říšské rady počítat s takovou utopií? Zajímalo by nás, co by odpověděli radikální kritikové Mladočechů, jmenovitě na př. Radikální Listy k těmto otázkám.

V jedné věci se ovšem s jejich kritikou shodujeme. V tom totiž, že Mladočeši slevili se svého státoprávnictví za cenu příliš malou. Jazykové nařízení je vymoženost příliš problematická a nevyrovná ani z daleka ten těžce osudný moment, že hr. Badeni se přesvědčil, že mladočeská oposice není tak nesmířitelná a její státoprávnictví tak opravdové, jak se zdálo. Když už měli ve Vídni potvrditi zase svou starou zkušenost, že podrážděný český lev lehko se zas ochočuje a že jen málo mu stačí dát, aby zase žral z ruky, mělo se to stát za cenu, která by hlouběji a významněji rozšířila řečiště našeho národního života, než to může učiniti koncese, týkající se funkcí jedné a národu bez toho tak dost vzdálené vrstvy úřednické, a pouhé imaginární cti naší mateřštiny.

Ale to jsou ovšem jen různá mínění o pouhém stupni. Ale ve věci samé neudělali Mladočeši, opakuju, nic horšího, než co jednou udělat musili jakožto strana úzce státoprávní. A poměry jednou tomu chtějí, že každý krůček, ne ani k dosažení státního práva, ale i jen k pouhé zmínce o autonomii, musí být zaplacen slevami z oposice a ze zásad pokrokových. Osudným sběhem okolností je a bude státoprávní požadavek vždycky odkázán na podporu stran reakcionářských — a každá výlučně státoprávní strana bude nucena se točit mezi naznačenými eventualitami jako v bludném kruhu.

Jediná cesta, kde by se ne-li státní právo, tož alespoň federalism dal spojiti s pokrokovějšími živly, bylo by, kdyby pro tyto naše požadavky získáni byli Němci. Ale jak je k tomu daleko, o tom podává dnešní taktika Němců smutné svědectví. Už už se podobalo v posledních letech, jakoby mezi nimi sem tam svítal lepší názor, ale nešikovná ruka pokazila to zase na nedohlednou dobu. Vlastně, opravuji se — šikovná ruka to je, to staré známé chytráctví udržovati vždycky jeden z národů této země v nespokojenosti, aby se mohlo vůči druhému hrát na dobrodince, jenž dal více než měl a teď smí žádati tím větší podporu a vděčnost. Bohužel, že Mladočeši i jejich voličstvo tak horlivě v této hře ještě pomáhají! Jejich předběžné a bruskní odmítání každého dohodování s Němci je při nejmenším nepolitické a následky jeho padnou těžce na život v našich zemích. Mnohý nadějný pupen, z něhož jsme viděli už rozvíjeti se květy budoucího smíru, leží tu rozdupán a [illegible] dnešních oboustranných politických štvanic zalehnou do vešker[illegible] žití obou národů, které — v tom se nedejme mýliti žurnal[illegible] frásemi z obou stran — se zutvářilo v posledních letech da[illegible] nějším, než tomu bývalo dříve. Tyto následky budou přičte[illegible] části k hříchům Mladočechů, kteří, když na ně došlo, dopus[illegible]

chyby, pro niž dříve bouřili proti původcům punktací: jednali o Němcích bez Němců s vládou. S vládou, která se v Rakousku vždycky směje naposled. *T.*

Hanuš Schwaiger.

Po delší době zase jednou jméno Hanuše Schwaigera zaskvělo se v katalogu našeho Salonu. Tři malé bravurně malované motivy krajinářské připomněly po delší přestávce pražskému obecenstvu tohoto vzácného umělce, jehož zjev tak vysoko činí nad průměrné niveau domácí produkce malířské. A všichni, kdož chutnají zvláštní, tak ostře odlišné umění Schwaigrovo, s radostným pohnutím stanuli před drobnými těmi pieçami, které v tom málu skutečného a vzácného umění, jež nám letošní Salon přinesl, zaujímaly místo nejpřednější. Tak zase vzácný ten host zdobil naši každoroční výstavu. Jen zřídka a v dlouhých intervallech zavítá se svými pracemi mezi nás. Jednou, tak před desíti léty, cítě již plnou kypící sílu v sobě a rozpínaje perutě k dalšímu rozletu, ohlédl se zase zpět na celou do té doby vykonanou dráhu a podal nám účty ze své práce a svého snažení. Byla to tehdy bohatá kořist umělecká, získaná za málo let nadšené, nezdolné práce, již rozvěsil po stěnách bývalé »Galerie Ruchu«. Pamatujete se ještě na ty skvosty originelního umění Schwaigrova, jež tehdy svítily se stěn v prázdné prostory této umělecké výstavy, kde pracem českých umělců se obdivovali skoro výhradně — Němci? S plným přepychem mládí, překypujícího silami, rozhodil tenkrát Schwaiger bohatou svoji žeň před námi. A rázem, bylo uznáno to, co již od let bylo přesvědčením všech, kdož stáli v životě blíže tomuto umělci a mohli krok za krokem celý, úžasně rychle postupující vývoj jeho stopovati, že totiž ve Schwaigrovi máme umělce, na kterého právem můžeme býti hrdi, jehož díla jsou z těch zářných vrcholů umění našeho, k nimž nejen my, ale i cizina hledí s nelíčeným obdivem.

Ale konstatováním tohoto fakta pokládali jsme povinnost svou za odbytu. Útulná galerie se zavřela, obrazy Schwaigrovy sundány s jejích zdí a tím bylo všechno vyřízeno. Poklonili jsme se s obdivem jeho umění, ale přenechali jsme cizině, aby si obrazy jeho rozebrala. Tak dnes najdete díla ruky Schwaigrovy v palácích a na zámcích šlechty, v salonech amaterů vídeňských a Bůh ví jakých, ale nesetkáte se s nimi na stěnách českých domácností. A přece není pochyby, že Schwaiger jest z největších Čechů, kteří kdy vidiny své duše štětcem, ztopeným v barvách planoucích a průsvitných, kouzlili na plátna svých obrazů.

Není hned tak umělce, který by až do nejmenšího detailu byl tak čistě [illegible], jako Schwaiger. Píši tato slova po dobré úvaze. Vím, že se [illegible]chwaigrovi říkalo, že je v umění Němec nebo Hollanďan, že při jeho [illegible]ínu vzpomínáno vždy Tenierse, Brueghela a Brouwera, ač právě tak [illegible]bře mohlo býti vyslovováno jméno Adriena van Ostade a Steena. [illegible], co se všechno říkalo a psalo, čím mělo býti zvláštní, odlišné umění [illegible]akterisováno. Ale přes to myslím, že žádným z těchto určení

nebyl Schwaiger plně a dokonale v celé své podstatě vystižen. Myslím, že není ani Němec ani Holland'an, že je prostě svůj.

Je svůj již pro způsob, jakým se na život dívá. Pravda, studoval důkladně slavné mistry nizozemské malby, vpíjel celou duší krásu jejich nesmrtelných výtvorů, prošel kříž na kříž zemičku grachtů a větráků, kde našel tolik motivů pro svůj štětec, ale zůstal svůj. Přiblížil se těsně milovaným mistrům hollandským, ale nedal se bez rozmýšlení jejich cestou. Jenom ve formě svého díla přiklonil se k nim, v myšlenkové náplni, v tom všem, co pracemi svými podat chtěl zůstal svůj. Zevnější znaky a rysy jsou nebo lépe zdají se býti stejné a společné. Ale přihlédneme-li blíže, vidíme rozdíly, které vyrůstají ze samé podstaty díla. Jest zde asi týž poměr jako mezi užší domovinou Schwaigrovou, Jindřichohradeckem, a domovinou jeho vzorů, Hollandskem. Tu i tam rozlehlé pláně vodní, širá luka, dýchající kořennou vůní, a blankyt nebe, obrážející se v zrcadlech vod. Ale vedle těchto malých podobností jaké rozdíly! Tam nízké obzory, kde na rozhraní dohledu bílé větráky pohybují nemotornými křídly, široké průplavy, prořezávající zelené pásy luk, po jichž klidné hladině v dáli na konci obzoru tiše plují černohnědé lodi se vzedmutými plachtami. Zde malebný český jih s modravou ladnou křivkou svých obzorů, s vlnitými chlumy a černavými spoustami lesů, temně a slavně zpívajících v slunné záplavě. Zde hluboké rozdíly v charakteru krajiny přes některé drobné shody jsou zřejmé. A stejně podstatné jsou rozdíly mezi uměním mistrů hollandských a Schwaigrovým.

Již základní rozdíl jest ihned patrný. Záleží v tom, jak Schwaiger na svět se dívá. On nemaluje prostě s tichou zálibou ve věrném napodobování pohodlné, široké, klidné výjevy ze života, v jakých si libovali mistři hollandští. Nezná jejich dobráckého, širokého realismu, jehož šeď jest prozářena měkkými, teplými svity humoru. On není současníkem, jakými byli nizozemští mistři. Jemu nestačí přijímati svět, jakým jest, pracně a perně jej zachycovati v plochých, všedních jeho výjevech. Právě naopak. Nezná této radosti z reality. Ale za to skoro všechna jeho díla dýší čistou ze široka se usmívající radost z toho světa, jejž on vidí. Ze světa, který prošel jeho nitrem, rozložil se v něm ve své složky a teď znova skonstruován, utvářen po vůli umělcově, vyrůstá v nové slávě, v novém hřímajícím a zpívajícím toku před námi. Realný svět nestačí k tomu, aby mu poskytl motivy k jeho tvorbě. Proto jej přetvořuje po svém. Ale jeho umění záleží v tom, že dovede nás přesvědčiti o možnosti tohoto světa, že věříme v tento nový, v tento jeho svět.

Co umožňuje tuto krásnou, silnou a slavnou illusi? Co nutí nás akceptovati svět fikce jako svět skutečnosti? Jest to umění Schwaigrovo, bystře a v plné síle, v plném světle, v celém ruchu a pohybu zachytiti momenty příznačné. Má neobyčejný smysl pro charakteristické, jež okem pátravým umí objeviti a zachytiti.

Vzácný smysl pro rázovitost jest vůbec pro Schwaigra význač. Na jeho obrazech setkáváte se skoro napořád s lidmi neúhlednými, t drsných, až ošklivých. Ale všechny tyto postavy jsou rázovité, podr si Váš zájem právě tou svou odlišeností od ostatního davu, svojí sa rostlostí. Schwaiger dává přednost ošklivé, ale rázovité hlavě př

sice krásnou, ale bezvýraznou a všední. Dráždí jej, vystihnouti zvláštnost právě té a té postavy, té a té tváře. Jde mu o to, celou její rázovitost vysloviti několika údery štětce, několika tahy tužkou tak, aby nezbylo žádné pochybnosti o tom, v čem spočívá zvláštní typický ráz líčeného předmětu. Snaha ta přirozeně vede k plastické kresbě, k té zvláštní hře linií a obrysů, jež ve své hloubce jsou tak charakteristickými pro tohoto umělce. Jako mistr bravurní kresby jest zvyklým několika rysy říci všechno, několika čarami celou postavu plasticky a v plné životnosti postaviti před oči divákovy.

Tím se stává, že rádi věříme v možnost toho světa, jejž on maluje a jenž se skutečným světem nemá ničeho společného. Jeho světem není skutečnost a přítomnost. Stojí nad nimi a mimo ně a sám v sobě nalézá svůj svět. V prostředí jej obklopujícím nikde nenachází podnětu, nikde vzpruhy, v tomto ovzduší klesají rozpjaté perutě jeho tvůrčí síly. Říše jeho není z tohoto světa. Jen v pohádkových oblastech, v říši snů a zkazek a bájí zvoní bájné ty studánky, z jejichž křišťalových vln jeho duše pije vznět a sílu a hrdý vzlet nad nízký obzor skutečnosti. Žije v říši pohádek a legend, v říši starých zkazek, jež Bůh ví kdy poprve při plápolu loučí byly vypravovány posluchačům nyní již dávno, ach tak dávno setlelým. Tomuto šerému kouzlu rád dává působiti na svou duši. Vpíjí ty krásné, luzné pohádky všemi silami duše, chápe je nezkaženým srdcem člověka z lidu. Přes všechno vychování, přes všechnu bohatou kulturu ve svém nazírání na svět zůstal prostým člověkem. Obláčí si zcela po způsobu lidovém pohádkové bytosti a představy v symboly skrz na skrz lidské, na nichž v záhybech roucha leží ještě mnoho, mnoho prachu pozemského. Neidealisuje jich, nepovznáší jich v nadoblačné, hvězdné sféry, plné záře a jasu. Naopak, obléká jim prostou halenu a v ruku jim klade sukovitou hůl. Tak sám k sobě sbližuje světy, k nimž tichým rozletem snů marně se snažíme vznésti.

Prostými představami lidových pohádek odpovídá si na otázky života. Jako do ohniska zachycuje v nich všechny paprsky života a baví se jich míhavou, oslňující hrou. A pochopiv všechny záhady, jež jsou vyjádřeny v prostých pohádkových symbolech, s klidným úsměvem dívá se na směšnou komedii života. Vidí jasně propast mezi světem skutečným a oním, jejž nad hlubinami nitra sám vztýčil. Vidí tu propast a nemůže jinak, než se smáti. Jeho humor je dobrácký a klidný, jeho úsměv široký a spokojený, takový, jakým se smějí všichni, kdož jasným okem dívají se na svět. Schwaiger, hledící na život a přírodu skly lidových pohádek, má týž dobromyslný, ale zároveň poťouchlý úsměv, který je typickým pro obecný lid. Není to hrubý, sukovitý humor staroněmeckých dřevorytů, ani naivní, spokojený, bohorovně klidný humor mistrů nizozemských. Schwaigrův humor má s nimi ovšem mnoho příbuzného, ale přece se od nich v mnohém liší. Je jemnější, tlumenější, myslivější.

Ovšem i zde najdeme přímo reminiscence na Hollandany. Vzpomínám zde rozkošných dvou obrázků »První doušek« a »Dopito« na nichž humorem, který přímo upomíná na Steena, vylíčil nám skvostou dvojici trhaných hollandských opilců a krátké jejich štěstí a blaženost s láhví álenky. To je prostě bravurní kousek, přímo názorný příklad, do jaké

až míry může umělec vžíti se do ducha a nálady cizího kulturního světa a cizé doby. Ale doklady ryze Schwaigrovského humoru třeba hledati na jeho pohádkových obrazech, které, myslím, nejvíce celou jeho bytost podávají. Odkazuji zde jen na jeho »Dlouhého, Širokého a Bystrozrakého« na »Vodníka« a na skvostného »Rybrcoula«. Co humoru, dobráckého a měkkého hraje v tváři obrovské hlavy Rybrcoulovy, zjevivší se ustrašeným dětičkám na horách. A jaký humor dýší pósy těch dětí, jmenovitě děvčátka, jež všecko ustrašeno schovává se za svého kurážnějšího bratříčka. Jak skvostnými, rozkošnými jsou postavy »sedmi Švábů«, třímajících kopí a vykračujících odvážně do světa, od toho malého tlustého mužíka s michlovskou čepicí, jenž, co mu dech stačí, troubí na dětskou trubku až k nemotornému kolohnátovi, jenž ověšen vším možným harampádím uzavírá tento komický průvod bohatýrů! A jakým přímo neodolatelným humorem dýší illustrace k pohádce o »šťastném ovčákovi!« Stačí viděti roztomilou, poťouchle se usmívající tvář ovčákovu, když sedě za stolem a spokojeně dýmaje ze své zázračné dýmky, očekává příchod čerta, stačí viděti jediný tento list, aby se poznalo mistrovství, s jakým Schwaiger dovede vniknouti v ducha pohádky, vtěliti pohádkové bytosti v postavy plné životnosti a opříst celý děj takovým mrákovým, modravým ovzduším, plným sladké pohádkové vůně. Všechny jeho práce od největší až do nejmenší fresky, až do nejmenší skizzy dýší svou, vždy případnou a nenapodobitelnou, protože individualní a jedině přiléhavou náladou. A jak jednotnou jest tato nálada při každé jeho práci, jak dovede jí dílo své až do posledního zanikajícího rysu prosvítiti a prohřáti. Zde i technika provedení odpovídá plně celkovému rázu díla jeho a náladě a řídí se v každém případě zvláštními, individuelními podmínkami té které práce.

Tato naprostá jednotnost rázu celého díla, které Schwaiger nespouští s očí, ať již svým svižným štětcem hází na plátno vzrušený a vzrušující výjev nějaký, ať illustruje národní pohádky nebo pohádky Hauffovy a Chaucerovy »Povídky Canterburské«, ať maluje scénu ze života některého světce nebo ve třech, ve čtyřech barvách bravurně skizzuje zčernalé lodě, vytažené na břeh, nebo skupinu malebných, v divných křivkách se rozbíhajících střech, na jichž prejzách se třese sluneční svit, ať maluje středověké rytíře, hollandské rybáře a opilce nebo moderního kolovrátkáře z Bráníka, ať mu za základ slouží český, slovácký nebo hollandský motiv: tato náladová jednota každého jeho díla jest pro něho význačnou a není z posledních podmínek velikého dojmu, jímž i sebe menší práce, z jeho ruky vyšlá, působí. V tomto neurčitelném, ale patrném kouzlu nálady, jež jmenovitě nad jeho pohádkovými obrazy pluje jako lehounký, modravý obláček tkví značná část dojmu, jehož dociluje svými obrazy a který jest nepopíratelně veliký. A tento úspěch jeho jest tím větší, že jako naschvál, aby dokumentoval svoji originalitu v bohatství svého talentu, skoro výhradně volí si látky již dávno a často před ním zpracované. Ovšem způsob, jakým je zpracuje on, nasvědčuje daleko než volba sebe originelnějšího a novějšího sujetu o hloubce a svěžesti tvůrčího nadání.

(Dokonč

Hanuš Schwaiger.

Gloribusstraat v Bruggách.

Valašský mlýn.

Reformní pokusy moderního jeviště.

V intimním Volném Jevišti dne 9. června 1897. přednesl Karel Kamínek.

Snaha zreformovat moderní scénu je tak intensivní a pokusy v tomto směru tak hojné a mnohotvárné, že nikterak nemám úmyslu a také bych ani míti nemohl, vyčerpati plně thema své přednášky. Nejedná se mi o to, nějak kriticky probírati celé to reformační hnutí moderního jeviště, jedná se mi v první řadě, když u nás o thematu podobném celkem dosud mluveno nebylo, pouze o několik čistě informačních slov, z nichž však, doufám, přece jasně vyniknou cesty, kterými se nesly tyto snahy opraviti divadlo dle dnešních potřeb. Je pochopitelno: prodělalo-li během posledních let umění všech oborů různé a značné změny, nemohlo býti ušetřeno ani moderní jeviště.

Moderní jeviště! Je to slovo »moderní« nebezpečné, protože značně neurčité; každá doba bez rozdílu vytvořila si svoje zvláštní umění, které bylo vždy v době té moderním, ježto bylo vzdorem, odbojem proti umění dosud vládnoucímu, tedy starému. A pravidelně byla to mládež, která přinesla nový vzduch, novou sílu a nové pochopení životních a s nimi i ostatních souvisejících, zejména uměleckých snah a pudů doby, a bezohledně kácela staré bohy, odhazovala staré theorie a stavěla nové myšlenkové světy, stojíc v divokém, urputném a vášnivém boji proti »starým«. Dnes, kdy žijeme duševně příliš rychle, kdy na všech stranách vyrůstají nové myšlenky, aby za nedlouho učinily místo zase nově se zrodivším theoriím, praporům, školám, kdy zarůstá a zatlačuje se novějším nové dříve, než může zkvést a vydat plody, a tolik hesel mihá se vzduchem, jež všecka jsou moderní, kdy z tohoto vířivého ruchu a divokého zápasu utíkají, zhnuseni, umělci, nenávidějící každé heslo, každou školu, silní, protože osamělí, kteří zajisté jsou neméně moderní — nabylo slovo toto významu tím nejasnějšího a neurčitějšího. Nelze proto slova toho užiti jako terminu technického.

Upotřebil-li jsem ho přece v označení thematu dnešního svého výkladu, učinil jsem tak, maje na mysli pouze obvyklé, běžné užívání jeho: všeobecně zajisté označuje se dnes vznik moderního hnutí v literatuře vpádem naturalismu. A hodilo ze mi, užiti slova toho dnes tím spíše, protože vznik volného jeviště, první to etapy na cestě reforem, nalézá se ve Francii a docela úzce souvisí s Emilem Zolou.

Zola statečnou, smělou rukou počal bořiti stávající formy a pronesl hezky nahlas, co mnozí sice věděli, ale říci si netroufali, že »divadlo potřebuje člověka, který by jeviště vyčistil a povznesl umění, které kleslo na stupeň prostého řemesla.« Neměl však pouze výtek, měl i lék: návrat ku pravdě, k přírodě; chtěl líčit věci tak, jak jsou, ne jak býti mají nebo jsou pro divadlo praeparovány.

Tehdejší francouzské divadlo, sešedivělé a vysláblé, chřadlo den ode dne. Dva těžce nemocní, vysílení, bojovali na jevišti: klasická tragedie a romantická. Klasická tragedie byla zbudována na základech nauky Aristotelovy, ale špatně pochopené; zde bylo přehlédnuto, že tragedie řecká má svůj zvláštní ideový svět, v němž živel náboženský hraje hlavní

úlohu, tedy živel, od dnešního nazírání v tomto ohledu značně odchylný. V řecké tragedii bylo vše větší než lidské, bylo to titanské, nadživotní, vystupovali tu obyvatelé Olympu jako moc trestající a mstící se, vzbuzující bázeň a strach. Ale i později, když přišel již člověk se všemi instinkty a rozpoutanými vášněmi, zůstal tento ryze ethický účel. Avšak i zevnější formy řeckého dramatu, jednota místa, děje a času, zůstaly francouzským básníkům oktroyovány. Francouzská tragedie klasická nevyrostla tedy na francouzské půdě a má v základech svých něco cizího, dělaného. A jenom tak mohla zroditi se theorie, že v divadle nemá život práva, že v divadle je jenom to oprávněno, co vypadá jinak, co má jinou formu a jinou barvu, než život. A hlavní pozornost nesla se pouze k zevnější konstrukci dramatu. Fantasie pracovala plnou parou a logika a rozum dány v klatbu. A všichni, kdož psali pro divadlo, šli klidně a spokojeně po vyšlapaných, pustých, nudných cestách těchto formulí; celá ta klasická, jako z mramoru tesaná, ale chladná, klidná, střízlivá formule bylo něco vznešeného, posvátného, čeho nikdo se nesměl dotknouti; ale přece tlak tragedie klasické byl příliš silný, než aby nevyvolal protitlak. Přišlo drama romantické s ději rozpoutanými, nesouvislými, jež prorazilo staré theorie o jednotě, přišlo bez jednoty, bez souvislosti, přišlo se zámky zasmušilými a smutnými, s celou nádherou úpravy jeviště, s lesy hlubokými a šepotavými, přišlo se scénami, zastřenými bílým svitem měsíce, a s celou tou fantastickou, pro oko vypočtenou výpravou; a osoby, jež mluvily, rytíři v lesklém brnění a s celými spoustami neuvěřitelných dobrodružství, dámy, hynoucí touhou, hebké a jemné — byly zase jen loutkami, jež tančily dle taktovky autorovy. Spisovatel, měl-li stvořit něco, co mělo míti divadelní život, musel uvědomit si celou řadu tehdy postavených pravidel a dle nich musel své hrdiny nechat jednat. Rozeznáváno přísně, co se hodí pro divadlo a co ne. Ale bylo zde již něco, ano, bylo zde již mnoho, velmi mnoho. Romantické drama přerazilo okovy ukované na těle tragedie klasické, pozvedlo první čistý prapor umělecké svobody a připravovalo cesty dramatu realistickému. Proti fantasii, stále rozbouřenější, postaveno nové heslo: návrat k přírodě, ne však pouze k napodobení jí, jak připouštěl ve svých theoriích Lessing, uznávaje theorii Shakespearovu: nichts kann ein Fehler sein, was eine Nachahmung der Natur ist, ne — šlo o více, o přivedení jí na scénu, plné, nefalšované, brutálné. Všecko bylo však příliš prosáklé těmi moralisujícími a sympatickými lžemi z nouze, těmi křivdami, páchanými ve jménu umění na pravdě, celou tou divadelní machou.

A do těchto nejistot zazněl hlas Zolův. Počal hlásati nové své evangelium, nové učení čistého naturalismu, nejen v románě, ale i na jevišti. Vzkřikl tu hrdou větu: Notre theâtre sera naturaliste ou il ne sera pas. On rozlouskl přezrálý plod, jemuž se říkalo dramatické umění, a ukázal, že nemá jádra, a vyplnil tuto prázdnotu tím, co nazval »smysl pravdu« (le sens du réel). Věřil v »drama realistické, které zvr[illegible] chologii a psychologickou analysi jednajících osob, zvrátí význam, [illegible] mu dávali otcové našeho divadla a změní tuto analysi v líčení [illegible] skutečně žijících v proudech velkých i malých událostí života skutečné Postavil tedy theorii, že nevyhnutelno jest, aby ze zmatku života v[illegible]

byla látka jednoduchá, jednotná, upravená dle požadavku realismu, chtěl stvořiti něco velikého pomocí osob a jevů, jež běhají každodenním životem a v našich očích jsou malé, nepatrné. Chtěl myslit dramaticky, ne divadelně.

Jeho theorie narazila. To malé, zrozené v jiných vrstvách, nežli ti tradicionelní rytíři a králové ve vybledlých purpurech, kteří dosud měli téměř výsadu, choditi po jevišti, uráželo, ta pravda, líčená ostře a bezohledně s celým nánosem špíny a hrubé brutality, urážela pokrytecké vyznavače idealních cností, kteří sražené barvy starého divadla chtěli zase vztýčiti. Zolovy kusy propadly — nesměly a nemohly ani míti úspěchu: bylo to v nich všecko příliš hrubé, nezjemněné, ukrutné ve své pravdivosti, nezapudrované, nepomalované a nezakrývané. Nemohl je ani stihnouti jiný osud, než stihl již roku 1865 drama bratří Goncourtů Henrietta Maréchalova v Comédii Française. Ale kdežto Goncourtové, příliš hrdí, příliš povznešení a jemní, upustili od úmyslu dobýti divadla, Zola odvrátiti se nedal, neklesl; prováděl myšlenku svou dále, sám i s jinými, stejně pevný a silný. Věděl, že zvednouti kámen a hoditi jej po starých formách a po těch, kteří stáli za nimi, znamená, vystaviti se přímým jejich útokům. Hájil se a obhájil. Bojoval a zvítězil.

Celá Paříž smála se tehdy tomu opravdu znamenitému vtipu, jejž učinili pp. William Busnach a Octav Gastineau, když prohlásili úmysl zdramatisovati Zolův román l'Assommoir a přivésti na scénu prádelnu a hašteřivé spory žen. Ale ta vysmívající se Paříž běžela pak na l'Assommoir více než třistakrát se podívat a právě to, co bylo vykřikováno za kámen úrazu pro celý kus, mělo největší úspěch. Ano obraz, v němž ozvalo se několik tonů poctivosti, učinil nejmenší dojem; obecenstvo zívalo a odmítlo jej. Kritika, jež lpěla na starých, zrezavělých formulkách, křičela: Banalnost! Coupeau je opilec. A tak utloukala drama výtkou, že taková věc, taková špinavá a ohyzdná neřest na jeviště nepatří.

Ale zrovna tak jsou špinavými, odpověděl Zola, všecky neřesti, všecky vášně. Láska není příliš čistotna; je taková, jako hra nebo vražda. Každý vášnivý projev, vzrušující lidské zvíře, přináší na světlo špínu. Člověk musí býti opravdu velice slepým, aby toto drama opilství mohl shledati banalním. Šeredné je, to možná, ale nikdy a nikdy banalní. Člověk, umírající opilstvím, nemůže přece býti banalním! Cizoložství, z něhož žije a tyje naše moderní divadlo, neposkytuje jistě vyšší moralky. A když už lidská společnost má plno vředů, je zajisté správnější, hleděti poznat je, poněvadž se nás tak blízko dotýkají, je třeba studovat je, aby mohly býti zhojeny. Hamlet nemůže vzbuditi větší interes, než Coupeau. Hamlet je něco, čeho nelze dnes již dobře pochopiti, co zůstává hádankou, takový Coupeau, jejž možno potkati denně na ulici, je bližší. Pravda skrývá v sobě útěchu, v divadle i mimo ně, protože krok za krokem odstraňuje lež; na její zářivě jasné cestě možno jenom ku předu, nikdy zpět! —

Zola je si vědom, že zaujímá tím jiné, nové postavení, jež vzbuzuje ohlas a vykládá proto určitě své snahy. Chce všecko nadpřirozené a rozum se příčící zničiti, neúprosně vypověděti všechnu metafysiku, rhetoriku

připustiti pouze jako pomocný nástroj, jedině pevně držeti fysiologické pozorování člověka a všecky smyslné a mravné jevy přivésti zpět na pohnutku správnou na základě zkušenosti v tom vysoce morálném úmyslu, státi se pánem těchto jevů a moci je ovládati.

Tyto snahy, realisované literárně, spůsobily ovšem značné změny i v divadle. Zásada naprosté přirozenosti v dramatě musela zajisté míti v zápětí i požadavek naprosté přirozenosti na scéně. Herec nemohl více naučiti se úloze a odříkávati jí pathetickým tonem, s jednou jenom snahou, mluviti krásně a hudebně a provázeti tuto těžkou hudbu slov bezmyšlenkovitými posami. Zde muselo se jíti do jiných vrstev, zde muselo býti úplně a pečlivě studováno, zde nebylo předchůdců, jež bylo by možno napodobovati, zde nebylo rutiny odkoukané na jiných jevištích, zde šlo to do ruha: zde byly figury plny života, každé slovo žádalo zvláštní ton a zvláštní pohyb a posun, bylo třeba úlohu prožiti, splynouti s ní a odhoditi úplně starou konvenci; herci měli představovati lidi, ne role. Muselo změněno býti i ovzduší; scenerie i kostum; divadlo přestalo býti výstavou krásných, někdy i modu tvořících rob, jež nosily hlavně ovšem ženské divadelní loutky dle nejvyšších pokynů svého krejčího, jemuž vlastně děkovaly za své všecky úspěchy; oblek musel doplňovati charakter osoby představované, podporovati situaci a býti v souhlasu s náladou. Úloha režiserova se změnila neméně: jedno veliké, jasné a tak ve své jednoduchosti komplikované pravidlo mělo mu býti vůdčí hvězdou: ta vícekráte již zmíněná pravda. Jeviště nemělo dýchati divadlem, kus života měl dýchati z těch tří stěn scény celým silným, nerušeným dechem.

Nebylo toho ovšem všeho docíleno obratem ruky. Při divadle, nejtěžkopádnějším to aparátu, všecky změny, ať jakéhokoli druhu, jdou přirozeně tempem zdlouhavějším. Ale bylo k tomu pracováno, byl tu dán signál k obratu a hledání nových, naznačených cest.

Zádal-li E. Zola, aby na jeviště přivedeno bylo věrné vylíčení života, šel na tomto základě mnohem dále Jean Jullien, jenž ve své knize »Le théâtre vivant« postavil nové theorie, přiblíživ se zase znova k dramatu řeckému, v němž — jako Jules Lemaitre — viděl předchůdce Volného jeviště. Praví, jako Aristokles: Tragedie je napodobující předvedení nikoli osob, ale děje a života v štěstí i neštěstí; a dodává: ale jako v životě je všechno překvapením, nic není motivováno, předem připravováno, tak musí se státi i na jevišti. Škrtl tedy exposici, neboť, dle jeho mínění, činí drama nejasným. Ve skutečnosti, v běžném toku života nic se neluští, žádné záhady se neřeší: divadlo nemůže a nesmí k něčemu takovému se propůjčiti. Dialog musí dotýkati se úzce, těsně jen věci samé; musí přerván býti pausami, doplňován pohyby a posuny. V životě také nemluví se hladkou, sladce vypulérovanou mluvou. Ale tento dialog je něco podřaděného: gesta, pohyb je všecko. Proto studoval efekty a shledal, že efekty děje jsou nejzdlouhavější a nejslabší; lépe je s efekty slovními; ale efekty mimické jsou nejsilnější, protože okamžité. A tu se Jean Jullien poráží sám, neboť on právě má děj se všemi detaily za hlavní, na něho klade všecku váhu, jemu věnuje všecku pozornost. Dosavadní předmět: láska, tvořící celý základ dramatické tvorby, mu nevyhovuje. Odmítá ji a nahražuje jinou, všeobecně lidskou nebo socialní

otázkou. Ale zapomněl, že všecky naše snahy vycházejí z toho jednoho bodu, lásky, nebo z opaku jejího, nenávisti. A také zajisté na potvrzení této své theorie nenapsal J. Jullien své kusy (z nichž »Moře« je nejlepší); neboť zbudoval je také na motivu lásky. Ale motivů jednoduchých, charakterů jednoduchých Jullien nemiloval; chtěl tak, jako Strindberg jíti dolů, do nitra lidského a zachytiti člověka jako tvora komplikovaného Ale práce jeho, ač umělecky vysoké, nechají vás klidnými, chladnými; následkem nedostatku exposice jsou nejasné; vzbuzují pocit něčeho, co vystupuje před vás jako velká otázka, kterou nedovedete zodpověděti a na niž odpověď jenom tušíte.

Prakticky zrealisoval snahy jeviště naturalistického v Paříži r. 1887 Antoine v Théâtre libre. Antoine stal se, nevěda, největším reformatorem francouzského divadla; neměl prohloubeného vzdělání, ale měl velkou sílu cítění a velké pochopení pro vše nové, pro všecky ty právě se zrodivší snahy. U něho úmysl a čin spadal v jedno; a proti jednomu jen vedl urputný, nemilosrdný boj: proti konvenci; to bylo, co nejvíce nenáviděl a co zlomiti toužil, on, takový chudý úředník plynárny se 150 franky měsíčního platu, hovící v té době jenom jedné jediné prudké vášni, hráti na malém ochotnickém jevišti, tedy tam, kde právě konvenci budují se největší oltáře. Ten »blázen« — jak říkali v Paříži — měl hrdé, vznešené sny o tom, zříditi vzorné divadlo, které by žilo z francouzské literatury a pro ni, a postaviti francouzské umění na půdu skutečnosti. Šlo mu ovšem v první řadě o to, uplatniti sebe, dostati se z toho dusného, nesnesitelného ovzduší divadla, v němž sám žil. Byl příliš silný, nespoutaný, neskrocený, než aby se dovedl mírnit a skrčit.

Myšlenka, kterou měl, nebyla jeho: sám doznal, že ji vzal od Zoly; ale šel ovšem dále, mnohem dále. A pracoval, nevěda často, co vlastně podniká, jda mnohdy slepě za svými pudy, za svou oddanou láskou k novým ideám, a poznávaje velikou, bohatou zralost svého podniku teprve dle jeho výsledku. Začal odvážně v malém, odlehlém divadélku zastrčené ulice pařížské s několika franky zálohy, kterou vybral na své služné, roznášeje sám pozvánky dům od domu, nemaje na známky. A podnik jeho se zdařil. Z malých těchto kořínků vyrostl v bohatý květ. Ukázalo se záhy, že ten »blázen« měl pravdu. Kdekoli nalezl umělce literata, jenž šel stejnou cestou, hrál jeho kus. A objevil jich více, než ostatní scény, těch mladých silných duší, které dovedl zachrániti pro umění a postaviti je pevně na nohy. Scéna jeho — pokud jde o literární stránku — byla nejprve ryze naturalistická: nejdůslednější konstrukce naturalistického jeviště. Ale s tím se Antoine nespokojil: cítil, že venku, za hranicemi také kvete umění, jiných barev a vůní, cítil, že umění nesmí býti tendenčním, chápal jeho kosmopolitism v celé šíři a statečně lámal tehdejší předsudek měšťáckého nazírání, že hráti žijící umělecké konkurenty ciziny je — nevlastenecké. A hrál první Ibsena a Strindberga, Tolstého a Turgeněva i Hauptmanna (Tkalce a Haničku), tedy representanta toho tak nenáviděného Německa.

Ale Antoinovy snahy nesly se také k reformě scény. Věděl dobře, že drama není celé, dokud není řádně hráno. Jako režisér pracoval po vzoru Meiningenských, přijav od nich hlavně vzorné ovládání mas, věnuje

při tom plnou pozornost každému sebe nepatrnějšímu detailu a kráčeje pozorně po cestách Zolou naznačených. Všecky osoby kusu mluvily mu příliš stejně: všecky takovým zvláštním, odporným, protože nejvýše nepřirozeným, nosovým tonem, snažíce se, aby v neakustických sálech bylo je slyšet; na jevišti se příliš vylo; to, co tvořilo základ mluvy, její přesné a jasné nuancování, zůstávalo příliš nepovšimnuto. Žádal jednoduchost; žádnou školu, žádnou manýru; herec není dle něho vlastně umělcem samostatně stojícím: je sám sebou ničím, je nástrojem básníkovým, sprostředkovatelem a doplňovatelem, jeho sluhou, otrokem; je zástupcem ne vlastní nějaké idee, ale idee autorovy; princip, jejž tento vyslovil, přivádí pouze ku platnosti. Ideálem pořádného herce jest, státi se klavírem, na němž autor dle své vůle může hráti. Úkolem herce, praví Antoine, jest hráti zcela prostě, interpretovati pokud možno nejlépe osoby, jichž koncepce jim uniká; jsou ve skutečnosti jenom marionetami více či méně zdokonalenými podle jejich talentu, které obléká autor a jimiž pohybuje dle své fantasie. Proto odmítal tak zv. velké umělce. Kdekoli našel herce, jenž se mu hodil a jejž mohl jako podajnou masu spracovati pro své idee, získal jej. A byli to menší úředníci, švadleny, obchodní cestující, telegrafistky a jiní takoví, s nimiž Antoine prováděl své tehdy nevídané divy. Naučil je plnému zapomnění vlastní individuality, plnému prostoupení člověka hraného; naučil je, že čím více dovedou spůsobiti, že ve výkonu svém sami se ztratí, tím větší že jest jejich umění. Jedinec nebyl ničím; všichni dohromady, celé ensemble ve své ublazené harmonii je všecko. Herec nesměl tedy míti snahu vyniknouti nad ostatní, býti »hvězdou« mezi nimi; byl vázán ohledem na ně, byl pouze článkem organického celku. A charakter předváděti musel v celé šíři; musel snažiti se přivésti v ý v i n celé povahy se všemi jemnými detaily, jak je autor vytvořil. Figura musela vyrůstat z malých prvků, ne přijíti hned na začátku celá, hotová. Antoine ukázal tak směry, na nichž oživlo nejen francouzské umění herecké, ale i sousední, zejména německé.

Z Francie, jak známo, doletěl ohlas naturalismu nejprve do Německa; tam Zola měl nadšené své ctitele a zápasníky a přímý jeho vliv na vývin německého románu, byl tak veliký, že, ač ve Francii samotné škola naturalistická, složená se živlů nesouhlasných temperamentem a proto nejistá, stále na sesutí, se po uveřejnění Zolovy knihy »la terre« rozpadla, v Německu tato škola vznikla; po těchto Zolou objevených cestách chodili pilně mladí němečtí autoři a pracovali ve snaze, vytvořiti z toho nízkého, zvířecími vášněmi prosyceného velké dílo. Ve Francii naturalism pomalu byl překonáván, mistr jeho zůstával sám, trčel však stále ze středu ostatních jako titan, který vykonal již velký kus svého díla a měl ještě dosti síly a vůle k práci další, neméně vehementní a pilné, a chystal se k dalším románům svého dvacetisvazkového cyklu, zatím co kolem něho klíčilo nové, odporující jeho naukám a tlačící do pozadí. Jisto je že Zola přežil svoji práci.

A když dlouho a dlouho již mlčely zbraně, jež se srazily m Francií a Německem a zůstalo jenom politické odium, to šilhání p hranice plné nenávisti, udržující krvavé nepřátelství mezi dvěma kultu silnými sousedy a pouliční a parlamentní, ale vždycky špinavá po

ještě hlomozila, několik mladých, povznesených nad nízké politické spory a geografické ohraničení a obracejících pozornost ke kulturním snahám, vždycky vznešeným a svatým, poznalo, že to, co ve Francii vykonalo již svoje poslání, v Německu vočkováno býti musí, aby schnoucí strom, nenesoucí již ovoce, mohl znova vypučeti. Byl to ovšem v první řadě román, jenž stal se rolí, na níž nejvíce pracováno; divadlo zůstalo až na konec.

Divadla v Německu v té době vlastně ani nebylo; hrálo se ovšem, ale vše tonulo ve vlnách naprosté konvence. Zajímavě rýsuje stav tehdejší p. Conrad Alberti v knize »Ohne Schminke, Wahrheiten über das moderne Theater.« Národ myslitelů a básníků stal se národem barbarů, spisovatelé stali se výdělkáři, kteří snažili se bez ostychu vyhovovati obecenstvu toužícímu jen po zábavě nejlehčího druhu, řiditelé divadel, majíce na zřeteli prospěch svých kapes, dávali většinou vlastní práce a krmili těmi čistě arenními kousky publikum, jásající a ochotně domy plnící; o uměleckém snažení nemohlo býti ani řeči, konvence a jen konvence — čím konvenčnější, tím lepší. A tento klidný stav hnijících, všude v divadelním životě rozlitých vod mohutněl ještě kritikou, tichou, v koutku se krčící a zcela suše, nízce žurnalisticky vybovující denním přáním svého čtenářstva, a censurou, nedůslednou a omezenou, dusící každý pokus o lepší, zakazující stejným dechem Ibsenovy Příšery a propouštějící sprosté, frivolné, pitomé, prázdné, ale příjemně dráždící zboží.

(Příště ostatek).

Šedá rukavička.

George Egertonova.

(Dokončení.)

»Nyní jej budete moci sám provléci, myslím, že to nebude tuze boleti.« Vezmu háček, provléknu jej, kapka krve spadne.

»Oh!« zvolá ona. Ale já ji upokojuji, to že nic není a potajmu zatknu udici do svého rukávu. Pak se oba zasmějeme a já se na ni poprve podívám. Její vlasy se v kučerách kadeří nad bílým čelem pod šedou kápí, také její oči jsou šedé. To jsem tehdy ovšem neviděl, pouze jen to, že jsou to kli lné oči, usmívavé jako její ústa. Ústa, která dovedou pobláznit, jakých bych si jen mohl přáti k pocelování, nad bradou trochu zašpičatělou, hebkou jako děcko. Skutečně celý ten obličej se jevil v onom neurčitém osvětlení rozkošně něžným. »Lituji velice, že jsem Vás vyrušil,« pravím.

»Oh, na tom nezáleží, jest čas přestati. Chytila jsem čtyři, jedna jest chlapík.«

Svíjí šňůru udice a já hodím okem do jejího koše. Všechny jsou apíci, jedna má dvě libry, ostatní půl až celou libru.

»Jakou mouchu máte?«

»Yellow dun chytla tuto, ostatní patridge spider.« Přehodím si její přes rameno; zdá se, že to pokládá za samozřejmé. Jdeme domů. m zvláště šťasten, jak jdeme po pěšině; přítomnost její působí zvláštní

rozkoš; kouzlo ženskosti účinkuje na mne tiše a podivně. Šustění jejích šatů, když jejich lem zachycoval se o luční trávu a jemná vůně — jsou to fialky anebo ona sama — jež při každém jejím hnutí ke mně proniká, jest jedinou velikou rozkoší. Nejsem velmi překvapen, když vstupuje do zahrady hostince. Zdá se mi, že jsem od počátku věděl, že tam vejde.

»Bude dobře, vymejete-li své ucho a kápnete trochu karbolu do vody.« S těmi slovy béře svůj koš a odchází do kuchyně. Činím co nejrychleji podle její rady a vcházím pak do malé světnice. Na stole jest sklenice mléka a zákuska. Jsem tak rozčilen, že mi nelze seděti; odcházím k otevřenému oknu a hledím jak v jasném svitu měsíce poletují netopýři a v horečném rozechvění snažím se zachytiti zvuky jejích kroků; snad bude večeřeti ve svém pokoji a na konec ani nepřijde. Jakým jsem to bláznem, k vůli té malé šedé čarodějce s těmi rozkošnými ústy se tak mořiti. To je z toho, oddá-li se člověk zahálce. V duchu proklínám tu bláznivou stařenu, která shromažďovala peníze, místo aby je byla promarnila. Proč k ďasu mám býti ze svého klidu vyrušován? A co tak zuřím, vchází ona do pokoje a já uzřev ji, na vše zapomínám. Postrčím lenošku ke stolu, ona klidně usedne a přisune mléko se zákuskou. Na ruce má snubní prsten, ale ku podivu, mně ani nenapadá uvažovati, je-li vdána nebo vdova nebo co jiného. Jsem spokojen, mohu-li pozorovati jak láme svůj suchar. Má nejroztomilejší ruce na světě a zvláštním půvabným způsobem drží čtvrtý a pátý prst, vezme-li něco do rukou. Myslím při tom na bílé orchideje, jež jsem kdesi viděl. Dá se se mnou do řeči, myslím, že o Africe. S rozkoší pozoruji její planoucí oči ve stínu a jak se zaleskly, nahnula-li se, aby něco prohodila svým spěšným sympatickým způsobem.

»Před dávnem, když jsem ještě byla dívkou«, praví příležitě.

»Před dávnem?« opáčím pochybovačně, »to jistě asi ne.«

»Ach, zajisté, vždyť jste mě neviděl při denním světle,« míní ona, tiše se smějíc. »Nevíte-li, co cikáni praví? Ať nikdy při světle lampy neodhaduješ ženu nebo hedbávnou stuhu. Při měsíčním světle, byli by také mohli dobře říci.« Povstane zatím co mluví; ve mně se ozývá mocná touha, aby mi podala ruku. Však nepodává, jen sebéře svůj košíček a knihu a praví »dobrou noc« s lehkým úklonem své spanilé hlavy.

Pokročím a postavím se vedle její židle. Necítím touhy do ní se se posaditi, ale rád kladu ruku na ono místo, kde její hlava spočívala a představuji si, jak by vzhlížela, kdyby tam přede mnou seděla.

Následujícího jitra probudil jsem se s nejasným citem radostného rozechvění, pískal jsem samou radostí, když jsem se oblékal. Když jsem přišel dolů, hospodská již po snídani uklízela. Cítil jsem sklamání a pro příště si umínil, že budu časněji vstávati. Neměl jsem chuti zkusiti to s rybím vnadidlem. Dal jsem je na dvoře do kbelíku, vzal knihu do ruky a pásl po jejích krocích. Obědval jsem sám. Den mi připadal strašně dlouhý. Nechtěl jsem se po ní dotazovati, tušil jsem, že by jí to mohlo býti nepříjemno. Večer jsem proseděl u řeky. Byl bych mohl naloviti pořádný koš ryb, ale nechal jsem je s pokojem. A vždyť jsem konečně již nachytal ryb dosti, že bych jich mohl nasaditi do všech řek Velké Britanie.

Jsou také jiné věci na světě než pstruzi. Sedím a kouřím z dýmky na témž místě, kde mne večer před tím chytila. Přimhouřím-li oči, zdá se mi že ji vidím v obláčcích kouře, ji a její ústa. Jest jedním z obzvlášních kouzel tabáku, že dovede představy vyvolávati. Za chvíli mně napadne, že snad již dokonce odjela. Touto myšlenkou se zimničně rozechvěji a pospíchám domů. Přece se musím po ní poptati. Letem pohlednu nahoru do okna; dojista, něco se tam bělá. Pohodím své rybářské náčiní a kvapím nahoru. Stojí u okna rukama o rám se opírajíc a hledí upřeně ven do tmy. Přisahal bych, že jsem slyšel potlačovaný vzlykot, když jsem do světnice vešel. Zakašlu, ona se obrátí a pokyne mi. Klobouk, rukavice, krajky a kupa papíru leží na stole. Jsem v strašných úzkostech aby neodešla a pravím —

»Prosím, neodcházejte, vždyť vás nevypuzuji! Jest ještě brzy. Kojil jsem se nesmělou nadějí, že vás u řeky spatřím«.

»Ach bohužel, nebylo to možno, byla jsem celý den ve městě (slzy jistě ještě zakalují její hlas); bylo tak horko a tolik prachu, jsem všechna uondána«.

Služebná přinesla lampu a podnos s láhví limonády.

»Nemáme doma citronů. Ráčíte si, milostpaní, tímhle posloužiti?«

»Dobrá,« praví unaveným hlasem, oči si rukou zastiňujíc, »třebas; mám velikou žízeň«.

»Mohl bych vám snad k pití připraviti něco osvěžujícího? Mám citrony, led a vše, čeho třeba. Sluha mi dnes přinesl vše, co k tomu patří; zanechal jsem ho v městě. Dovedu celkem dobře připravovati nápoje, naučil jsem se tomu u Yankeeův; ostatek to bylo jediné, co stálo za to se u nich přiučiti. Zuzano!« Služebná pomáhá shledávati vše, čeho třeba, a ona klidně přihlíží. Když jí podávám sklenici, přijme ji s přívětivým úsměvem (před tím plakala). Tento úsměv nahradí díky. Vypadá jaksi již v létech. Něco zcela jiného vyrylo tyto vrásky do jejího obličeje než únava.

* * *

Tak uplynulo deset dní. Mnohdy jsme se setkali u snídaně, mnohdy u oběda, někdy jsme spolu lovili nebo seděli v bujně zarostlé ovocné zahradě a hovořili. Ona se mi ani nevyhýbala, ani mne nevyhledávala; nejroztomilejší smíšenina dítěte a ženy, jakou jsem kdy uzřel. Nikdy jsem nic podobného u muže neshledal. Zůstala-li zde a ráno žádného psaní nedostala anebo nemá-li cestu do města, vyhlíží jako mladá dívčina. Pobíhá ve svém šedém šatě a šedivé čepičce, směje se, jakoby každou chmurnou myšlenku z hlavy vypudila, jako dítě, které neví ještě nic o zodpovědnosti. Tu s velikou horlivostí loví ryby, tu trhá angrešty, jež pak způsobně pojídá, tu sedá pod stromy a hovoří. Ale když odejde do města, — to bývá vždy, kdykoli dostane psaní od advokáta, poznávám je po obálce, — vrácívá se unavena a se zapadlýma očima, pětatřicetiletá žena. Co to jen děje? I pružný její temperament potřebuje plného dne, než zase vládne. Nenávidím to její chození do města, jest neuvěřitelno, jak mi z schází. Odešla-li, nemohu se upamatovati, že by byla řekla něco důležitého, ale pouhá její přítomnost zatlačuje v nepaměť vše ostatní

a dovede zaměstnati celou duši. Jednoho odpoledne bylo deštivo; zrobila mi několi much (neupotřebím z nich ani jediné). Viděl jsem, jak světlo pohrává na jejích vlasech, kdykoli se pohnula, jak zlatě se zalesklo na některých místech; má malé znamení u samého levého ucha a jiné v zápěstí levé ruky. Devátého dne dostala psaní, nešla však do města, zůstala celý den ve svém pokoji; alespoň dvacetkrát jsem se odhodlával poslati jí několik řádek, ale za jakou záminkou? Když jsem šel kolem kuchyňského okna, slyšel jsem hostinskou: »Ubohá dobrá paní, je jí škoda, že ji ztratíme!« — Že ji ztratíme? Myslím, ne! Se mnou jest tak, že nechci nic věděti o budoucnosti, nebude-li ji se mnou sdíleti ona; a přece nic o ní nevím, ani tolik, je-li svobodna. Jakmile ji uzřím, musím se to dověděti. Na večer zahlédl jsem mihnouti se její šat v zahradě a šel za ní. Posadili jsme se na břehu řeky. Její levá ruka spočívá vedle mne v trávě a jest bez rukavičky.

»Domnívala byste se podle toho, co jste až posud na mně viděla, že bych se odvažoval dotazovati se z pouhé dotěrné zvědavosti?«

Zarazila se. »Myslím, že ne.«

Vezmu ji za ruku a dotknu se prstenu. »Řekněte mi, váže vás tohle na někoho?«

Slyším hučení v uších a voda, nebe i stromy vše splývá dohromady; čekám na odpověď (zdá se mi to věčnost!). Jen jednou před tím jsem zažil tytéž city, když jsem se dostal do peřejí vodopádu a ledva vyvázl, ale o tom někdy jindy.

Hlas se jí třese. »Nejsem vázána k nikomu, alespoň ne podle zákona, ale proč se tážete?« Při těch slovech hledí mi zpříma do obličeje s jakousi vyzývavou hrdostí, jíž jsem před tím na ní nikdy nepozoroval.

Snad zračí se v mém obličeji veliké ulehčení, jež cítím, radost, že jest volna. Ona se zardí, sklopí oči a rty se jí zachvějí. Nehledím více na ni, ale přes to ji vidím. Po chvíli pravila:

»Byla jsem již tak jako tak na polo odhodlána říci vám něco o sobě, nyní však musím. Pojďme domů. Až se navečeříte, přijdu k vám.«

Dlouhým pohledem utkvěla na řece a stavení, jako by chtěla dobře si vštípiti ta místa v paměť. Mne jako by zamrazilo, neboť její oči praví: »S Bohem«. Na okamžik zavadí o mne zrakem, v jeho jasné šedi tají se chmurný výraz. Mechanicky si hraje se svými malými šedými rukavičkami, když se vracíme domů. Hned na to slyším nad sebou její kroky, ana sem tam přechází. Jak jest asi znavena, jak se ten čas pomalu vleče? Stojím u okna, když přichází. Postaví se na druhou stranu okna, spočine hlavou na okenici, ruce sepjaty. Slyším, jak mi bije srdce, tichem slyším i její. Strašlivé napjetí. Konečně praví:

»Byl jste dlouho mimo Anglii, nečtete asi žádných novin?«

»Ne.« Dlouhé ticho. V mém mozku to buší divoce.

»Tázal jste se, jsem-li volna. Nebudu se dělati, jako bych nerozuměla, kam míří vaše otázka. Nejsem hezká, nikdy jsem nebyla. Ale bude něco ve mne, co mívají mnohé ženy, snad ta pravá ženskost, která tak všechny muže poutá. Co jsem četla ve vašich očích, tak často ke mně mluvilo z očí mnohého muže, Bůh však jest mi svědkem, že jsem nikdy

toho úmyslně nevyvolávala. Dnes mohu říci (povzdech), že jsem volna, včera ještě jsem toho říci nemohla. Včera vyhrál můj manžel proces a byl ode mne rozveden«. — Zavřela oči, kousala dolní ret, aby zakryla své rozčilení. — Rád bych ji chytil do náručí, ale nemám k tomu odvahy.

»Neptal jsem se vás po ničem jiném, nežli jste-li volna«.

»Jsem, ale obávám se, že nechápete záležitosti v celém dosahu. Vždyť neodešla jsem od manžela já, on se odloučil ode mne, on dosáhl sám nálezu »nisi«; rozumíte nyní, víte, co to znamená?« Nejsem více s to se opanovati. Chopím ji za ruce, jsou studené jak led, a pevně je držím ve svých rukou.

»Ano, vím, co to znamená, vím, co zákon a společnost z toho může usuzovati, je-li to to, co míníte. Ale to není, co jsem chtěl na vás věděti. Není mi nic do vaší minulosti. Neexistovala jste pro mne před tím dnem, kterého jsme se setkali u řeky. Teprve od toho okamžiku vstupujete v můj život, a nyní se vás tážu: Chcete si mne vzíti?«

Cítím, jak se chvěje, její ruce jsou náhle horké. Otočila hlavu, hledí na mne dlouho a pronikavě a pak praví:

»Posaďte se, ráda bych vám něco řekla!«

Poslechl jsem, ona přistoupila ke mně a postavila se vedle židle. Nemohu toho déle snésti a vztáhnu k ní ruku, ale ona ji mírně odstrčila.

»Ne, musíte tiše poslouchati a mne se nedotýkati, budu státi raději u okna. Nechci míti ná vás nijakého vlivu osobním magnetismem, jejž snad mám. Chci jen, abyste mne vyslechl — pravila jsem vám, že se dal ode mne rozvésti, ten druhý byl můj přítel, přítel z dětství, mládí. Zemřel, právě, když bylo učiněno u soudu první oznámení snad k němu štěstí, neboť on by byl zajisté výše cenil moji čest než mé štěstí. Nehájila jsem se, můj Bože, k čemu? — ach, kdybyste všecko věděl? Dokázal, co tvrdil velmi chytře, pomocí ochotných svědků, již při tom také špatně nepochodili, a když se obviněný ani nehájí, lze rozvod snadno provésti, dokonce již v Anglii. Ale uvažte ve všech anglických novinách píše se o mně jako o nevěrné ženě. Koupíte-li si večerní listy z posledního týdne — pamatujete se na onen den, kdy jsem byla ve městě?« — přisvědčuji — »uvidíte moji podobiznu v onom čísle; někdo asi, snad on sám, ji dodal, byla podle jedné staré fotografie. Koupila jsem jeden výtisk na nádraží Victoria, když jsem jela domů. Není-li to komické (nervósní zasmání) koupiti si karikaturu svého vlastního ubohého já v novinářském obchodě? — Přes to cítím radostné uvolnění. Hlavní věcí jest, že jsem se před světem nehájila (vztyčí se zpříma), a nebude ani omlouvání, ani vysvětlování, ani zapírání, nyní — a také později ne. Cítím se velice opuštěna, vaše pozornost mi ulehčovala, ale nemiluji vás. Snad bych časem uvykla (krev se jí náhle vehnala v líce), k vůli tomu, co jste dnešního večera pravil; proto jsem vás vyzývala, abyste dobře uvážil, co vše to znamená. Později, až se vám vaše náklonnost ke mně ovšední, mohla by vás moje minulost trápiti. A toho bych vás chtěla uchrániti.«

Podávám jí obě ruce, ona pokročí blíže, nevezme jich však, ale chopivši mne za bradu nazvedne můj obličej a vážně jej pozoruje. Vytrpěla asi mnoho zklamání. Nebráním jí, tak nejlépe se jedná se ženami, a pak

— její dotek je tak příjemný. Zdá se, že jest uspokojena a opřena o lenoch židle praví:

»Musím si teprve zase zvyknouti na cit svobody, není to skoro ani dobře, že tohoto dne tak mluvíme. Dovedete pochopiti tento cit?« Přisvědčuji pokynem hlavy. »Do nového shledání musím mít jasno a vy také.« Chci odmlouvati. Ale ona mi zakryje ústa prsty. »Sst! ať máte rok času na rozmyšlenou. Budete-li i pak mluviti jako dnes, dostanete odpověď. Ale nesmíte po mně pátrati. Mám dosti prostředků. Budu-li na živu, přijdu sem k vám; budu-li mrtva, dovíte se toho. Po celý tento rok budu jednati, jako bych zcela vám náležela, a budete-li si přáti, vydám účet z každé hodiny. Tak nebudete vydán nijak mému vlivu a budete moci klidně celou věc uvážiti. Rozmyslíte-li se však jinak, pak sem prostě nepřicházejte.«

»Všechno, co chcete, zlatá paní, budu tu.«

Na to nepromluvíme více ani slova; ona se posadí na stoličku, skloní hlavu na moje kolena a já jí v zamyšlení hladím vlasy. Když hodiny bijí a ohlašují v domě desátou, ona se zvedne a také já vstanu. Vidím, že tiše pro sebe plakala ta ubohá opuštěná duše. Přivinu ji k sobě a políbím, zajíkavě vyznávám svůj žal, že musím býti bez ní — a již jest pryč! Druhý den ráno přinesla mně služebná couvert od dámy, která prvním vlakem odcestovala. Uvnitř byla malá šedá rukavička. Proto ji nosím stále u sebe, proto přebývám nejraději v onom hostinci a neodcházím na déle než na týden; proto v zamyšlení sedávám v oné staré lenošce, která mi ji vždy přičaruje; myslím na počátek jara, až přijdou chrostíci, na počátek léta, kdy se komáři honí a pstruzi jsou chutni, a čekám, že, jako dříve, přijde ke mně v tom stříbrném soumraku po sežaté trávě, že přijde se svýma milýma šedýma očima, aby vyplatila svoji zástavu, tu malou šedou rukavičku.

Sociální theorie H. Spencera.

(Pokračování.)

O problému lidnatosti jedná Spencer ve své Biologii. Vyvrací totiž t. zv. zákon Malthusův.

Za doby francouzské revoluce vydal skotský duchovní Malthus své „Principles of population", kdež o rychlém množení lidstva nakreslil budoucnosti obraz velmi chmurný. Rychlé rozplemeňování bylo ve středověku a ještě v XVI., XVII. a XVIII. století, to jest pokud strašné mory a dlouhé války obyvatelstvo hubily a celé kraje vylidňovaly, od státníků považováno za blahodárné dílo stvořitele. Malthus však osvětlil je s druhé stránky. Ukázal na hrozící nebezpečí, neboť kdyby prý morem a válkou nebylo rozplozování dušeno, musilo by míti za následek čím dále v bídu a snížení úrovně životní. Malthus tvrdil, že přirozená plodnost ského plemene stoupá v poměru geometrickém, kdežto současně růstá životních potřeb v poměru arithmetickém. Tato Malthusova a mentace byla po několik desítiletí velmi horlivě přetřásána. Jedni do

zovali, že události dávají Malthusovi úplně za pravdu. Zvláště po vídeňském kongressu, kterým od počátku revoluce období neustálých a krvavých válek se skončilo, počala lidnatost kulturních zemí, jež nebyly více již také navštěvovány epidemiemi jako dříve, velmi rychle stoupati. Tudíž životní poměry nižších tříd, třebas neklesly pod úroveň, na které byly v minulém století, nepovznesly se na stupeň odpovídající umělému zvýšení pracovní výkonnosti pomocí technických vymožeností. Vina toho vyhledávala se jenom v rychlém přírůstku lidnatosti, jímž prý blahodárné účinky technického pokroku se uvádějí v nivec. Usuzovalo se pak dále, že veškeru nedokonalost lidského života a všechnu bídu zaviňuje jedině přirozenost lidská a nikterak společenský pořádek a zařízení státní.

Tomu odporovaly názory a tvrzení socialistů a socialních reformatorů, již „zákony lidské přirozenosti" t. j. velikou plodnost manželství zbavovali veškery viny a obviňovali jedině společenský pořádek, že nepoměrnou většinu všech statků dává v moc menšině lidí, zaviňuje na jedné straně plýtvání, na druhé nouzi, vede k nehospodárné výrobě a poutá výkonnost lidskou, jež nemůže dostoupiti dosažitelného vrcholu.

Podle Spencera jest pravda uprostřed. Ani zákony přírody, ani zákony státu nejsou zcela bez viny, naopak obojí společně zaviňují stav, jenž všeobecně tíží.

Rozplozováním lidstva stává se potřeba životních prostředků stále větší a zároveň vzrůstá suma pracovních sil. Jest tudíž nutno, rozšířiti všechnu výrobu a hleděti z přírody co možno nejvíce vytěžiti. To se stane dvěma způsoby. Jednak budou zabírány nové objekty výroby, orná půda, doly atd., jež ležely posud ladem, jednak intensivnějším těžením bude se hleděti z pozemků již zabraných dosáhnouti většího výnosu. Ale ať přírůstek lidnatosti jest v tomto nebo onom způsobu činným, bude přece mu působiti za méně příznivých již okolností. Neboť nové zabrané plochy orné půdy, doly a t. d. budou z pravidla již méně výnosné, než-li jsou části již před tím osazené, jinak by zajisté nebyly zůstaly ladem, vždyť lidé vždy předem volí to, odkud jim kyne co nejvyšší výnos. Intensivnější vzdělávání pozemků již zabraných nebude pak míti za následek zvýšení výnosu, rovnající se zvýšenému úsilí a nákladu. I tu poklesne míra výtěžku. Tím způsobem jest zřejmo, že zvýšení lidnatosti vždy bude míti nepříznivý vliv na blahobyt a bude mařiti příznivé výsledky technického pokroku, ano někdy je zcela potlačovati, tak že výnos práce veškerého lidstva nevyrovnává se vzrůstu lidnatosti a příjem připadající na hlavu musí pak býti stále menší.

Tyto úvahy lze formulovati těmito třemi větami: 1. nepřibývá-li lidnatosti, ale je-li technický pokrok, stoupá příjem připadající na jednotlivce ; 2. přibývá-li lidnatosti, a není-li technického pokroku, klesá příjem dnotlivce a 3. přibývá-li značně lidstva a současně rozvíjí-li se technický okrok, stoupá příjem tento jen velmi nepatrně, ano dokonce může ho ýváti.

Hlubší uvažování sociálně-theoretické nemůže se tedy smířiti s tvrzením, že jedině společenské řády zaviňují nynější smutný stav a že jedině ny brání tomu, aby mocný technický pokrok našeho století nevysvobodil lstva z okovů bídy. I při nejdokonalejším uspořádání společenském měl

by stálý vzrůst lidnatosti nevyhnutelně za následek, že by stoupající úroveň životní čím dále byla pozvolnější, až by se konečně zastavila a jakmile by všecka obydlitelná plocha zemská byla osazena a intensivnější způsobem zdělávána, se jala i klesati.

Jest velmi rozšířený názor, že nepominutelnou podmínkou příštího blahobytu lidstva jest obmeziti počet porodů. Názor ten nezůstal nijak na papíře a vedl k praktickým důsledkům, celá řada národních hospodářů napomíná také lidstvo, aby dbalo o to, obmeziti rozplozování a doporučují se k tomu pozdní sňatky, zdrženlivost i v manželství a jiné prostředky. Tento novomalthusianism ohrožuje však pohlavní morálku a chová nebezpečí, že bude jeho následkem zpříma ubývání obyvatelstva, jako jest tomu ve Francii, kde rodina z pravidla čítá jen dvě děti, a kde by bez přistěhovalců a cizinců nebylo ani toho nepatrného stoupání lidnatosti. Snaha, vystříhati se přelidnění, nesmí vésti k opačným krajnostem. Jest možno vyhnouti se Scylle a neupadnouti do Charybdy, uniknouti nebezpečí z té i oné strany a prospívati v stále stoupajícím blahobytu?

H. Spencer dává na to kladnou odpověď. Podle jeho názoru ubývá plodnosti tou měrou, kterou lidstvo se vyvíjí a zdokonaluje. Plození a vychovávání potomstva zabírá a ztravuje sílu, již člověk nabývá potravou a jež konec konců má svůj zdroj v slunci. Z této přijímané síly má však člověk přede vším uhraditi vlastní individuaci t. j. rozvoj vlastního organismu a všechny výkony a opatření, jimiž jeho organismus má býti vyživován, chráněn před zevnější přírodou a t. d. Množství síly, jež mu zbývá pro plození, závisí tedy jak od množství síly, potravou přijaté, tak od množství síly vyčerpané individuací. První stojí k druhé v přímém a k třetí v obráceném poměru. Roste-li na př. třetí (síla ztrávená individuací), kdežto druhá zůstává stejnou anebo alespoň jí nepřibývá tou měrou jako třetí, musí ubývati prvé, totiž síly rozplozovací. Organický rozvoj člověka značí zvýšenou spotřebu síly pro individuaci. Vede k složitějšímu a trvalejšímu vybudování organismu, k jemnějšímu nervovému systému, k složitějšímu útvaru mozku. Dokonalejší organism bude tedy vyžadovati k svému uhájení zvýšené činosti životní četnějších a složitějších výkonů, což jest podmíněno vyšší spotřebou životní síly. Ale co této spotřeby v zájmu individuace přibývá, nestoupá buď vůbec anebo stejnou měrou životní síla člověka. Dejme tomu, že by skutečně u některého národa stále stoupal podíl, jenž připadá z celkového příjmu na každého jednotlivce. Tohoto přírůstku příjmového užije civilisovaný národ jen z menší části k tomu, aby si opatřil vydatnější stravu a národ na vyšším stupni vzdělání vůbec nebude vynakládati nic na lepší stravování. Zvýšeného příjmu užije jinak. Švýcarský farář dr. Hoffmann dokazuje výpočty na základě vydajů přerozmanitých domácností, že na stravu připadá tím menší procento všech výdajů, čím vyšší jest životní úroveň rodiny. Člověk zámožný neživí se v témž poměru lépe nežli chudý, ve kterém nad něj zámožností vyniká. Svého vyššího příjmu vynakládá na vyšší eleganci v oděvu, obydlí, na ukojení duševních a uměleckých potřeb a j. Avšak toto neustálé starání se o elegantní šaty, nábytek, jmenovitě pak péče o literární a esthetické požitky jest činností, jež ztravuje mnoho sil, byť i nebyla provázena nepříjemným

pocitem práce v životním povolání. Možno tedy považovati za nepochybné, že organický rozvoj lidského života, alespoň na stupni civilisace, značí zároveň snížení síly potřebné k rozplozování.

Co jest nám nyní souditi o dosahu tohoto obmezování přirozeného čísla porodů? Smíme-li souditi, že nevyžaduje ohled na blaho příštích pokolení žádného obmezování počtu dětí, žádného novomalthusianismu? Stačí přirozený řád sám o sobě vysvoboditi nás za krátko z nebezpečí, že poklesne životní úroveň následkem rychlého rozplozování? Dává nám snad dokonce záruku, že nastane jednou lidstvu onen zlatý věk, kde všichni nebo alespoň většina lidí nejen opatří pro sebe a rodinu nutné prostředky životní, nýbrž, že i nad to budou míti dosti síly, aby konali, co právě není nevyhnutelno k uhájení živobytí, co se koná z prosté záliby, což podle H. Spencera jsou právě esthetické úkony?

Vědecká rozmyslnost jest nucena doznati, že na všechny tyto otázky nelze dáti určité odpovědi, leč bychom mohli přesně vyšetřiti, jakým tempem se bude díti pokrok, a jak tím i přirozené rozplozivosti ubude, jakož i jakým tempem se budou uskutečňovati technické pokroky, a v jaké míře sníží se vydatnost výroby, rozšíří-li se produkce. Ale několik domněnek přece vyslovíme o postupu lidských záležitostí, kdyby výhradně ponecháno bylo přírodě, snížiti počet porodů. Tyto domněnky vyznívají více nebo méně slibně podle toho, očekáváme-li pokrok od cviku anebo považujeme-li přirozený výběr za jediného činitele zdokonalitelnosti lidské povahy. Platí-li jen tento, pokrok bude se díti jen pozvolna, ano bez mála se zastaví, jakmile se okolnosti životní do té míry zlepší, že budou moci i méně nadaní representanti lidského pokolení uniknouti zhoubné nouzi. Pak nebudou neschopní vůbec vymírati, což jest podle této theorie jedinou podmínkou lidského pokroku. Tím méně pak můžeme se nadíti, že by šťastná taková doba, kdyby nastala, mohla potrvati. Není nemožností, aby taková doba nenastala. Již John Stuart Mill měl plán, jak jedním rázem zvednouti život kulturních národů kolonisací, prováděnou ve velkém, osazením jedné části obyvatelstva kulturních zemí na velikých prostorách osad, kdež by ovšem podmínky životní byly mnohem příznivější. Plány tyto nemají ovšem naděje na uskutečnění. Brzké, rychlé a značné zlepšení života by mohly způsobiti veliké pokroky technické na př. objevy, o jichž možnosti lučebníci dnes již uvažují a mluví. Jest slyšeti, že bude lze připravovati chléb ze dřeva, že tráva a listí budou člověku chutným a stravitelným pokrmem a pod. Pak by ovšem na čas nikomu nebylo trpěti nouzi. Ale netrvalo by to dlouho, kdyby se rodilo stále tolik dětí, jako posud. Neboť pak by počet porodů se nezmenšoval, nýbrž zůstával na stejné výši, poněvadž by se zastavil organický rozvoj. Také by byla jen malá úmrtnost. Tím by prospěch plynoucí z velikých technických objevů byl vyvážen, a nouze by se zavěsila na lidstvo. Odtud by pak
[illegible]al působiti zase přirozený výběr, a kdyby tento vývoj trval století
[illegible] tisíciletí, pak by snad rozplozivost byla slabá a lidstva by i při
[illegible]é úmrtnosti mnoho nepřibývalo. Do té, ovšem vzdálené doby, byly
[illegible] však následkem rostoucí lidnatosti všechny obdělavatelné části po-
[illegible]u zemského obyvatelstvem tak osazeny a zabrány, že by i zcela
[illegible]trný přírůstek lidí měl za následek veliké obtíže, a že by snad ne-

stačily ani technické pokroky zvýšiti důchod jednotlivce nad existenční minimum a jej trvale na tom stupni udržeti. Jinými slovy: zlatý věk se nám rozplývá v nedohledné dáli. Poněkud příznivější stav by byl, kdyby vedle přirozeného výběru působil i cvik účinky dědičnosti na vývoj lidstva. Pak by se vývoj dál rychleji a nebyl by zastaven ani všeobecným zvýšením úrovně životní, jež by nebylo nižádnou nemožností, poněvadž tehdy by cvik orgánů nepřestal působiti ve směru vývoje. Tím se nepraví ovšem, že by touto cestou zlatý věk byl na určito dosažitelný, ale dosažení jeho jest přece pravdě podobnější nežli prvou cestou.

Spokojíme se úplně s těmito nadějemi? Budeme nyní toho přesvědčení — potvrdí-li věda důležité domněnky o dědičnosti zjednaných vlastností a o možnosti vývoje účinkem zvyku a cviku — že nejlépe posloužíme zájmům příštích pokolení, ponecháme-li úplně přírodě, aby obmezila přibývání lidstva a zavrhneme-li všechen novomalthusianism? Mluví pro to ještě jeden důvod. Umyslné obmezování počtu dětí dovedlo by ovšem urychliti příznivější utváření vnějších podmínek životních, ale snížilo by vnitřní organickou zdokonalitelnost lidstva. Když by totiž lidstvo časně uniklo nátlaku nouze, přestalo by anebo alespoň značně bylo by oslabeno působení jednoho činitele vývojového, totiž přirozeného výběru, a čím menší by byl potom účinek vývojového procesu, tím méně by člověk budoucnosti vynikal osobní kvalifikací a schopností blaha nad člověka nynějšího. Míra štěstí budoucího se očividně snižuje, hledíme-li je uspíšiti novomalthusianismem.

Této myšlence nelze ovšem upříti všechen význam, ale ona nestačí rozhodnouti spor o to, připouští-li zřetel na budoucí štěstí novomalthusianismu nebo ne, nehledě ani k tomu, že nijakým způsobem nedovede odvrátiti od této praxe lidi, obmezující vědomě a úmyslně počet dětí v rodině na nejnižší míru. Neboť ti, kdož ji provozují, provozují ji z příčin osobních a rodinných, ne však z ohledu na budoucí blaho lidstva. Spisovatel přece se však oddává naději, že to, co o vývoji a přirozeném snížení plodnosti uvedl, bude míti alespoň ten dobrý následek, že novomalthusiané nebudou moci beze všeho obmezení šířiti svoji theorii v praxi, tak že se předejde nebezpečí, ubývání obyvatelstva i jeho moci, jež kulturním národům hrozí následkem všeobecného zavádění výše uvedené praxe. Jest však připomenouti, že Spencer má za to, že nestačí spoléhati se na přirozené snížení počtu porodů a sám přiznává nutnost novomalthusianismu. (Ethika II. d. II. od.).

Nechuť, již projevuje humanita naší doby proti evoluční theorii, zakládá se tedy podle spisovatele na pouhém nedorozumění. Všechno domnělé barbarství ukáže se pak býti pouze tím, že evoluční ethika nechce zachování života neschopných členů lidstva na útraty schopných a že je nechce ochraňovati před ponenáhlým vyhynutím, jež jejich vlastní neschopnost musí míti za následek. Hrůza z evoluční theorie vycháze zmírňuje se pak ještě více oněmi nadějemi, jež v budoucnu lidstvu kyn uskutečněním evolučního ideálu sociální spravedlnosti. Můžeme zaj očekávati, že vnější podmínky životní budou stále příznivější a osc zdatnost stále větší, a že tudíž v době nedaleké budou moci všichni nové lidstva život svůj i své rodiny nejen uhájiti, nýbrž i příjemn

prožíti. Jen nedbalci a nepolepšitelní lenoši toho nebudou moci, jakož i ti, již v ohledu fysiologickém anebo psychologickém trpí nepříznivými vlivy dědičnosti. Nebude-li lépe, vymrou-li? Neměli bychom si přáti, aby se dědičné nemoci neustále v lidstvu nešířily? Mimo to by lidé onoho druhu stále rychleji vymírali, když by lidé, již nemohou své děti vyzbrojiti dobrými vlastnostmi fysiologickými a psychologickými, stále četněji se odříkali manželství. A to právě by se dálo, poněvadž by zlepšením sociálních okolností právě osobní vlastnosti nabývaly veliké, ano výhradné váhy, a tudíž byly by v přední řadě vyhledávány, a poněvadž by školstvím a vzděláním stále účinněji se šířilo poznání zákonů životních, a zvyšoval cit zodpovědnosti vůči potomstvu. Když by pak humanita nynější doby nechtěla se smířiti ani s tímto obrazem, pak by měli evoluční ethikové přítomnost vyzvati, aby sama zodpověděla si otázku, jakým způsobem se asi život utváří, ponechá-li se humanitní nerozvážlivosti stanovení řádu společenského. (Příště dále.)

K. V. Šembera contra J. S. Skrejšovský.

Z pathologie politického života českého od J. Arbesa.

(Pokračování.)

K takovým koncům dospěla polemika mezi »Pokrokem« a vytknutými v čtě naší faktory od 4. dubna až do 14. května, tudíž prodlením čtyřiceti dnů. Vše, co byl až dosud »Pokrok« o pisateli neboli autorech »intimních dopisů« v »Montags-Revue« uvedl, nebyly nežli domněnky a pouhé podezření nebo chceme-li, pouhé kombinace bez jakýchkoli přesvědčujících důkazů? Dne 14. května debutoval však »Pokrok« novou zprávou. Zvěstovalť, že feséři »Montags-Revue«, zaraženi prý nepochybně falešnou zprávou, že k svatému Janu vyjde brožurka o původci »intimních dopisů«, dali tisknout ve Vídni plakáty, oznamující, že oni vydají v české řeči brožurku v opraveném vydání »důvěrných listů«, věnovanou jak doslovně praví: »mému příteli J. S. Skrejšovskému«. Plakáty tyto, končíla zpráva, zadali předevčírem v počtu 4000 exemplářů osobnímu svému kramáři Steinhauserovi, aby je dal nalepit.

Ačkoli jsme do tajností, o nichž jest řeč, zasvěceni jako málokterý z vrstevníkův, musíme čtenáře tentokráte prosit za prominutí, že mu v příčině těchto plakátů nemůžeme podati žádné authentické zprávy. Nepamatujemeť se ani, byly-li na nárožích nalepeny či nic; vůbec nevíme o nich z vlastního názoru pranic. Mohli bychom se sice u některého z vrstevníků, kterýž se o záležitost tu zajímal, aspoň pozeptat; ale věc sama nemá po našem náhledu žádné valné důležitosti. Z té příčiny obracíme pozornost zase k věci hlavní.

Vším tím, co jsme byli již registrovali, byla veřejnost česká, jak rozeno v svrchované míře napjata. »Pokrok« dovedl napjetí toho i nyní ě v nemalé míře využitkovati tím způsobem, že po dalších čtyrech ch napjal všeobecnou zvědavost ještě více.

Pod záhlavím: »Doslov k českým literárním Jidášům« iknul totiž dne 18. května článek, z něhož vyjímáme:

„Dobromyslné odsuzovatele uráželo prozatím ovšem hlavně to, že se tam „tupili naši přední o vlast zasloužilí mužové", poctiví tito horlitelé dávali přese všecku svou upřímnost celé věci ráz jen osobní. Oni neznali celý obsah „důvěrných dopisův", nevěděli, že na tomtéž místě, kde se naši mužové ostouzejí, mužové strany protivné se vychvalují, jako kníže Karlos Auersperg (viz dopis od 7. listop. 1870), že se na tomtéž místě skandalisují v e š k e r é české paní a dívky (viz předposlední dopis od 8. května), že se tam vtipkuje každou chvíli o českém měšťanství („kmotr rukavičkář" atd.); že se tam při každém hnutí tupí česká literatura (se smutnou výminkou jen čtyr spisovatelů: Nerudy, Nebeského, Sabiny a Tůmy); že se tam berou do vřelé ochrany školy německé, a ku př. uzavření městské rady pražské stran zrušení školy židovské se nazývá „brutálním" (7. listop.), že si tam hanopisci při každé příležitosti činí posměch z přátelského poměru národa českého a ruského, a se vší určitostí se opětně tvrdí ta německá lež, že pod záminkou stavby ruského chrámu ruská vláda posýlá do Čech peníze (24. října); že se tam na více místech hanobí ruští do Prahy přišlí hosté, že se tam uštěpačně posuzují sezení klubu důvěrníků (3. října: „jeden pohled do zákulisí národního klubu"); že se tam o sezeních a uzavřeních tohoto klubu, o nichž má každý člen dle závazku čestného slova zachovávat mlčení, podávají podrobné zprávy (27. února a na jiných místech); že se tam v š i c k n i poslanci čeští z venkova nazývají „mameluci" (3. října); že konečně vše to se děje s plným vědomím z r á d y; neboť se (v dopisu od 17. října) výslovně praví, že hlavní účel důvěrných dopisů jest, posvítiti na tajné stránky toho famosního národního hnutí (das famose nationale Treiben) — toto všecko nevěděla širší veřejnost českého čtenářstva doposud, a nyní, když se to dovídá, bude, tušíme, jednosvorně souhlasiti s námi, že výtahy z „Montags-Revue" mají trochu hlubší význam nežli osobní, že to jest ve prospěch celé naší národní věci, když se na vinníky ukáže prstem; neboť zrádce odhalený nepřestává sice býti zrádcem, avšak on začíná být neškodným.

Avšak ještě z jiné příčiny jest to povinností každého našince, a pokládali jsme to jen proto za povinnost svou poznati podle jména původce vídeňského hanopisu. Jest to bezpečnost osobní cti každého muže nebo každé paní mezi námi, která nemá to neštěstí nepřináležeti z té nebo oné příčiny k t. zv. „mladočeské" straně, ovšem v nejužším, „nejrůžovějším" toho slova smyslu". Je-li zráda na národu českém v obsahu pověstných dopisů, je zákeřnictví ve formě, neboť hanopisec sahá na občanskou čest svých obětí od zadu, dýkou neviditelnou, spůsobem padoušským, co ozbrojenec proti bezbrannému. A proto nastala proti neznámému strůjci těchto úkladův ošklivost tak všeobecná, že panovalo na dvou stejně zajímavých stranách o něm skálopevné přesvědčení, že to není Čech. Někteří vážení a staří pěstitelé naší věci národní, kteří za svého dlouholetého odříkání plného života něco podobného nezažili, volali pořád a pořád: »To není Čech; to nemůže být Čech! Takového zrádce nemohl vychovat náš malý, poctivý, s tolikerými nepřátely zápasící národ!« A opět jiní, praví původcové zlolajných dopisův, roztrušovali ve svém vlastním interesu, že to je německý spisovatel v Praze, p. Gundling, muž, který podle svého vy-

znání je sice náš odpůrce, avšak který není žádný zlosyn. Ze všech těchto příčin tedy považovali jsme za povinnost, pátrati po nezvratných důkazech o původcích vídeňských hanopiscův. Byliť bychom ospravedlněni, kdybychom to byli činili jen z ohledův osobních — neboť svou čest hájiti, jest povinen každý řádný muž — avšak zdali jsme to neučinili také z ohledův vyšších, v obecném zájmu celé naší národní cti, o tom s dobrým svědomím zůstavujeme soud povolanému obecenstvu.

Nuže, výsledek vyšetřování našeho jest tento: Vídeňským pořadatelem a obstaravatelem »důvěrných dopisův« jest Kazimír Šembera, (syn prof. Al. Šembery, jenž se v této příčině nedávno proti nám ohražoval), spolupracovník »Nár. Listů« a bývalý redaktor zašlých Grégrovských »Hlasů«, jenž ovšem originály dopisů dostává od několika svých pražských přátel. On ve Vídni obstarává vše, čeho k vytištění »důvěrných« dopisů třeba, on dochází do redakce »Montags-Revue«, připisuje na základě pozdějších (sobotních nebo nedělních dopisů z Prahy) všelijaké dodatky, jež jmenuje »Nachschriften«, obstarává korektury, opisuje nejnověji k vůli šetření pražských svých spoluvinníků jejich zásylky atd. Nepochybné důkazy toho chováme v redakci, rukopis Kazimíra Šembery, obsahující dopis do »Montags-Revue«, jest v našich rukou, jakož i část korespondence, vedené mezi ním a pražskými jeho dodavateli. »Nár Listy« řekly k výslovnému našemu vyzvání, aby směr »Montags-Revue« zatratily, že se nebudou »špiniti žádnými polemikami, poněvadž nestojí v žádném spojení s »Montags-Revue.« Dokážeme jim tímto příležitost poohlédnouti se ještě jednou po spůsobu tohoto spojení.«

Mnohé z důvodův, jež »Pokrok« uvedl na opodstatnění své snahy pátrati po původci, po případě — původcích »intimních listů«, ovšem jsou takového druhu, že epigonům nemohou vylouditi nežli útrpný úsměv.

Nechť se zdají důvody tyto (jichž »Pokrok« vůbec ani nebyl povinen uváděti,) jakýmikoli, — a zajisté že před kritičtějším úsudkem podkládanou jim důležitost ztratí — tolik jest jisto, že byly s obratností a s důvtipem sestaveny, a že v době, kdy jich bylo použito, vykonaly také svou »povinnost.« Veřejnost česká přijala je se zvláštní shovívavostí a nepodrobivši jich žádnému kriteriu, spokojila se v celku se závěrečným odhalením, že původcem intimních listů jest Kazimír Šembera a že redakce »Pokroku« má všeho toho, co bylo v »doslovu« uvedeno, důkazy ve svých rukou.

Spor blížil se svému dovršení a proto tím více napínal. Dychtivost, jak asi odpoví Šembera a jak »Národní Listy« byla všeobecná.

Možno si tudíž představiti překvapení, když druhého dne (19. května) otiskly »Nár. Listy« následující telegrafické »Zasláno« z péra V. K. Šembery ze dne 18. května.

»Tvrzení dnešního »Pokroku«, že jsem já pořadatelem a obstaravatelem nebo spisovatelem důvěrných dopisů a jich dodatků jest, jak se o sebou rozumí, sprostá lež.«

„Nár. Listy" opakovaly pak lakonické své osvědčení ze dne 19. května, načež reprodukovaly v stručnosti obvinění „Pokroku" a končily: mu nedostačí naše shora položené, tak rozhodné a ctí naší utvrzené [illegible], že redakce „Nár. Listův" neměla a nemá nižádného, tedy ani

přímého, ani nepřímého účastenství v dopisech „Montags-Revue“; kdo přes toto vyjádření naše opovažuje se zlomyslně v opak nás podezřívat a naříkat, aniž by podal pro své tvrzení nepochybných důkazův: „ten jest v našich očích zcela prostým na cti utrhačem. Časopis „Pokrok“ tvrdí, že má „nepochybné důkazy v rukou,“ ale nepodává je. Nuže, vyzýváme tímto redakci „Pokroku“, ať nám dokáže, že kdy z redakce „Národních Listů“ bylo jen slovo napsáno pro vídeňskou „Montags-Revue“. Dodáváme jí tím příležitost, aby se zbavila příjmí, které ji vylučuje z řad poctivého časopisectva.“

Tolik redakce „Nár. Listů“ v záležitosti vlastní. Co do udání „Pokroku“, že pisatelem důvěrných dopisů do „Montags-Revue“ je V. K. Šembera, odkázala čtenáře na Šemberovo telegrafické „Zasláno“.

Následujícího dne (20. května) replikoval „Pokrok“ na volání „Nár. Listů“ po důkazech takto: „Nár Listy“ snaží se marně naše důkazy stran vídeňského skandalopisu „Montags-Revue“ seslabiti obvyklým překrucováním a dvojsmyslným užíváním slov jako „spojení“ nebo „redakce“. Jmenovali jsme a jmenujeme opět jich spolupracovníka a bývalého redaktora „Hlasů“ V. K. Šemberu vídeňským pořadatelem a opisovatelem pražských dopisů do „Montags-Revue“. Je Vrat. Kazimír Šembera spolupracovníkem „Nár. Listů“ nebo není? Když arci v tentýž okamžik, kdy my rukopis vídeňského opisovatele, jenž ho neklamně obviňuje, jakož i část jeho korespondence s pražskými pachateli máme v rukou; kde dále známe svědky, kteří přísahou dosvědčí, že V. K. Šembera týden co týden do redakce „Montags-Revue“ chodí s „intimními dopisy a je tam obstarává a korriguje — když vůči takovýmto věcným dokladům V. K. Šembera se nezastydí, veškeré české veřejnosti upírat a lhát do očí: tu se ovšem není co divit, že i jeho spoluvinníci zapírají, třebas nám tím naše vnucené postavení vzhledem k důkazu žádoucímu obecenstvu usnadňovali. „N. L.“ neotiskujíce schvalně zmínku o důkazech, na základě kterých jsme konstatovali přímé spojení jednoho jejich spolupracovníka a politického přítele s vídeňskou „Montags-Revue“, praví, že jsme „důkazů“ nepodali!! Při tom ohražují se slavně, že z „redakce“ jejich nebylo nikdy napsáno slova do „Montags-Revue“ a že tedy tato „redakce“ s vídeňským hanopisem na český národ ani přímého ani nepřímého spojení nemá. Co jest „redakce?“ Jest to p. Jos. Hladík, jenž jest na archu „Nár. Listů“ napsán co redaktor? Nebo jest to oněch tré pokojů s dvanácti stěnami, v nichž se „Nár. Listy“ redigují? Vůči takovému nemužnému zalízání za sofistické výklady slov musíme tedy jít o krok dál, a tvrdíme se vší určitostí, že ne jeden, nýbrž více spolupracovníků a zřízencův „Nár. Listů“ stojí v přímém spojení s „Montags-Revue“. Na toto, mnohem důraznější a širší obvinění mají teprv „Nár. Listy“ na nás žádat důkazy; nuže, podáme je.“

Závěrečnými slovy „Pokroku“ dohnána sporná záležitost, která t přes měsíc napínala pozornost a zvědavost nejširších kruhů, k bodu minačnímu. S napjetím očekávány slíbené důkazy „Pokroku“, jež pod. v nedělním čísle ze dne 21. května, v kterýžto den ozvaly se souča i „Nár. Listy“ a sice na třech místech: v lokálce, ve feuilletonu a štěním obšírného „Zaslána“ Šemberova.

Nežli přikročíme k registrování rozkladů „Pokroku", jimiž měl býti podán nezvratný důkaz veškerého jeho dosavadního tvrzení, vizme v stručnosti ozvání se „Nár. Listů!"

Především kladla redakce „Nár. Listů" důraz na to, že jest již syta těch stálých obran „proti útokům, opakujícím se vždy a vždy opět v listech pana J. S. Skrejšovského proti redakci „Nár. Listů" a dodala: „Abychom jim konečně učinili přítrž a převedli polemiku z nechutných a nedůstojných hádek osobních na půdu vážného zápasu o zásady a pravdy věcné, byli jsme v poslední době nuceni uchýliti se k žalobám soudním . . . " V záležitosti „Montags-Revue" pak konstatováno, že redakce „Pokroku" na rozhodné a důtklivé vyzvání „Nár. Listů" důkazů nepodala. „Kdeže jsou ty „pražské originaly" psáno dále, „o nichž tak okázale mluvila den před tím? Místo „originalů" má dnes (20. května) „Pokrok" jakési prý „svědky", kteří prý to všechno třeba i „přísahou dosvědčí." Jenom že těch svědků zase už nejmenuje, že ti milí „svědci" se — neobjevují, aby vydali svědectví, alebrž mlčí — zrovna jako ty „originaly" . . . Místo důkazu, o který tu hlavně běží, že by totiž kdy z redakce naší bylo jen slova napsáno bývalo pro vídeňskou „Montags-Revue", odpovídá „Pokrok" lichou vytáčkou, že prý již konstatoval, (čím?!) že pan V. Šembera ve Vídni jest ve spojení s „Montags-Revue".

Po výkladu, že Šembera n e n í v redakci »Nár. Listů«, která nemůže býti odpovědnou činěna za to, co kterýkoli z jejích dopisovatelů snad někde píše, poukázáno k tomu, že Šembera bezpochyby dovede sám ničím nedokázané podezřívání »Pokroku« odmítnouti, načež pokračováno:

»I vida, že je zle, vypouští již redakci »Nár. Listů« samu z původního nařknutí a tvrdí nyní zase, že prý »v í c e s p o l u p r a c o v n í k ů v a z ř í z e n c ů v »Nár. Listů« stojí v přímém spojení s »Montags-Revue«. Na toto širší (!) jeho obvinění můžeme prý žádat »důkazy«.

Nuže, m y j i c h ž á d á m e d ů r a z n ě, žádáme jich neodkladně — p ř í m o a b e z d a l š í c h v y t á č e k! Chceme slyšet u r č i t á j m é n a a u r č i t á f a k t a! Každé vymýkání se těmto přímým důkazům musí přiměti konečně obecenstvo k přesvědčení, že listy p. J. S. Skrejšovského opakují zase onu ošemetnou hru, jako před půldruhým rokem, když podobně viny nás bůh ví z jakých skutků, slibujíce také nezvratných důkazů; však přes troje naše důtklivé vyzvání jich podnes nepodaly. Nepodají-li jich ani tentokráte, v přítomné při, musí o nich konečně platit ve veškerém soudném a nestranném obecenstvu předešlý výrok náš, kterým poznamenali jsme je c o s p r o s t é n a c t i u t r h a č e.«

N e r u d a věnoval J. S. Skrejšovskému skoro celý feuilleton. Především sarkastickým způsobem připomenul, že mu »drahý přítel« jeho, J. S. Skrejšovský, k jeho svátku — vynadal . . Nejdřív »cyniku« — a pak, »poněvadž i lepší lidé rádi pomlouvají, jakž teprv ti horší« — že o něm žalobl, že je dopisovatelem »Montags-Revue« . . »Kdož pak by měl,« pokračoval pak, »o člověku něco takového říci, když ne přítel! V neděli to uvodnil tím, že prý já ve svých feuilletonech . . . užívám slov »mému teli Skrejšovskému« a onen posud bohužel neznámý dopisovatel že jich ívá také . . . Teď nevím, byl ten důvod a pak tvrzení, že mne »Mon-Revue« příliš málo prý haní, (že jsem »líný«, že »se již vypisuju«,

že »se oddávám pití kořalky« a podobná montagsrevueovská říkadla jsou pro jeho přátelský cit ovšem ještě »schwacher tabák«) pouhým žertem nebo slovem opravdovým? V případu posledněji byl bych rozsmutněn do hloubi duše své, neboť není nic smutnějšího, než když se mu kalí jeho ideal. A na mém ideálku, J. S. Skrejšovském, by se byla ukázala skvrna praošklivá — samolibost.

Měl jsem již jednou čest podotknouti, že cokoliv bych kdy měl říci J. S. Skrejšovskému, řeknu mu hezky do očí, v Praze, srozumitelně po česku, se svým jménem nebo známou mu šifrou. Abych se dopouštěl nájezdů à la »Montags-Revue«, abych trhal snahy svého národa, s nimiž jsem srostl celou duší svou, pro něž jsem dosud vřele pracoval a do skonání pracovat neustanu, abych ztrativ sama sebe vše to učinil jen proto, bych mohl vedle toho — vynadat nějakému Skrejšovskému, za to mně věru žádný Skrejšovský na tom božím světě nestojí.

Ano, samolibost je nesmírně zlá vášeň! I nejlepšího mého přítele tedy zaslepila tak strašně, až k směšnosti. Přítel J. S. Skrejšovský zpomněl sobě nejspíš na velkou mou lásku k němu a na to, že láska vedla už k samovraždám, ano i k vraždám a jiným »nepravidelnostem«, a to mu spletlo náhled o pravé podstatě mé lásky k němu.

Kdykoliv si na něho zpomenu, je mně vždycky, jako by ke mně volal slovy »rytíře Gola, strašlivého trůnu a krvežíznivce«: Necti mne, ale miluj!« Můj poměr k němu je »amore senza stima«, láska bez úcty, pouhá italská komedie. Je to dobře tak, můj přítel mně může dát nadávat dál, proč bychom se neprali! »Proč bychom se neprali se svými souvěkými,« praví kdesi Jean Paul. »Ty, kteří žili před námi, milovat už nemůžem, a ti, kteří přijdou po nás, nebudou milovat nás! Nadávejme si! — — —

Z obšírného »Zaslána« Šemberova vyjímáme pouze místa charakterisující netoliko spor sám, nýbrž i súčastněné hlavní osoby.

... »Jelikož se nepodařilo dosud J. S. Skrejšovskému vylákati polemickou moji horkokrevnost ze zátiší, a jelikož mu voda již po krk sahá, dovolil sobě ve své málomocnosti dopátrati se dopisovatele pražského a ve svém strachu před oznámenou brožurkou — mne, ve Vídni žijícího nařknouti z »pořádání« atd. — aby našel hromosvod za rozličné neprozřetelnosti »důvěrných dopisů« a obecenstvu tak z paměti vytisknul vlastní jádro těchto dopisů, sahajících jeho osobě a jeho řádění do živého...

Krátce jsem již telegrafem prohlásil zprávu »Pokroku« za lež... Spolu »Pokrok« vyzývám, aby podal důkazy svého tvrzení... Připouštím možnost, že vskutku má nějaké mé psaní v rukou, jen že mu nebude materialem pro jeho lež. Mám J. S. Skrejšovského a jeho dodavatele za úplně schopné domáhati se privátních listů, jako se domohl atd....

... J. S. Skrejšovský má už jednou tu fixní ideu, že vše, co ve světě se proti němu podniká, mnou je spískáno — jako bych neměl nic jiného co dělat, nežli se s takovým člověkem zabývat. Přiznávám se — a nečinil jsem nikdy z toho tajemství — že jsem rozhodným odpůrcem J. S. Skrejšovského, jehož považuji za největšího škůdce národa; ale to přec by měl už vědět, že kdybych

já psal »důvěrné listy«, vystupoval bych desetkrát ostřeji proti němu a celé chase jeho«.

Dále popřel Šembera vše, z čeho byl obviňován: že neobstarával pranic, čeho bylo k vytištění důvěrných listů třeba, že nedocházel do redakce »Montags-Revue«, s níž neměl jaktěživ co dělat, že nepřipisoval na »základě sobotních dopisů« žádných dodatků, že nejnověji zásylek neopisoval atd. atd, slovem všechno.

Po té ohražoval se nejostřejšími výrazy proti způsobu, jakým byl otec jeho, profesor A. V. Šembera vtržen do polemiky. »Pokrok« pravil mimo jiné, »neostýchal se opět a opět profesora A. V. Šemberu uvádět v nějaké spojení s »důvěrnými listy« a to vše proto, poněvadž prof. A. V. Šembera, jehož pravdomluvnost a přímost všeobecně známa jest, a jenž nezkalené důvěry požívá, dokázal, že »Pokrok« lhal ve věci, pro kterou měl co zastavatel jistých osob raději v jich prospěch mlčet«. Ku konci Šembera prohlásil, že maje vše to, co uvedl, na paměti, může pokojně všemu dalšímu hleděti vstříc.

K vyvrácení tvrzení »Pokroku« dal si posléze stručným přípisem německým od vydavatelů »Montags-Revue«, Michala Klappa a Jakuba Herzoga dosvědčiti, že nebyl s nimi v nižádném, ať již jakémkoli spojení a že tvrzení »Pokroku«, jako by on byl buď pisatelem nebo měl jakéhokoli podílu na dávání »důvěrných listů« do tisku jest ve všem všudy vylháno.

Zatím, co čtenářové »Nár. Listů« čtli opětné a zároveň co možná nejdůraznější naléhání na podání důkazův a udání určitých jmén i fakt se strany »Pokroku« a pobavivše se sarkastickým feuilletonem Nerudovým věnovali snad také pozornost ohražení a popírání Šemberovu — měli čtenáři »Pokroku« v rukou svých číslo, v němž redakce podávala, po čem veřejnost již tak dychtivě práhla: nejen určitá fakta a jména osob, nýbrž i odůvodnění svého podezření a nařknutí, tudíž cosi, co nazývala a pokládala za — důkaz.

Obšírný elaborat, z něhož vypouštíme jen místy několik bezvýznamných vět, zněl takto:

Doklady stran konspirace »českých literárních Jidášů.«

»Jeho německý sloh byl v brzku vybroušený — jediná to eminencí, neopouštějící jej po celé gymnasium«.

Neruda ve své novelle o českém studentu: »Byl darebákem«.

Slíbili jsme — — veřejně a slavně, že podáme důkazy o přímém spojení několika členův a nejbližších přátel »Nár. Listů« s vídeňskou »Montags-Revue«. Splňujeme tímto čestné své slovo a podáváme následující doklady... (Příště dále.)

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Emil Hennequin: Vědecká kritika. Přeložil F. V. Krejčí. — Kritická Knihovna VI. Nákl. Rozhledů) — Přední zásluha této horlivé knihy jest její nadšená, bezvýjimečná, slunná a vítězná důvěra v theorie, jež vykládá. Něco, co v nás dávno vymřelo a naproti čemu stojíme zpola nechápavě: jen vzpomínkami dovedeme si snad ještě vynutiti slabý ozev toho jásajícího, dychtivého opojení, unešeného dalekosáhlými a velevýznamnými převraty, jež vznícená obraznost za vztýčenou myšlenkou prozírá. Hennequin je světle a hrdě přesvědčen, že jeho methoda kritická značí novou a definitivní epochu dějinného studia, odhalí pravý smysl a směr ve vývoji lidstva, obohatí nejdůležitější vědy o člověku množstvím neocenitelných, rozhodujících objevů, poznatků a zákonů, — široké, daleké a velikolepé perspektivy ohromného a nebývale úrodného kritického snažení stojí před jeho rozzářenýma, radostnýma očima. Tento vznět, tento zápal, ta víra, — jak je nám tak mladých, troufalých, jarých a míznatých knih zapotřebí! A jak se cítíme proti nim vetší! a rozervaní! a shroucení! a bez chuti vzchopiti se! — — Ovšem, my, skeptičtí a slabí nedůvěřivci, sháníme námitky proti theorii Hennequinově. Chceme tomu, že ne analogie mezi psychickou organisací autorovou a jeho obdivovatelů jest příčinou jejich setkání a tedy podkladem k usuzování z onoho na tyto, nýbrž že prudká, schvacující, suggestivní autorova síla, která je nezbytnou podmínkou tvoření, podrobuje si prostě a podmaňuje a utváří slabé, již jsou bez moci a bez opory proti ní; lze-li souditi z jednoho na druhé, lze to pouze ve smyslu toho, co za příznivých a daných okolností může ta ona stránka individuality autorovy intensivní silou své expansivnosti v jeho obdivovatelích způsobit. Pokládáme za možno tvrditi, že účinky uměleckého díla přenášejí se na skupiny společenské a stávají se působivými ne samy sebou, nýbrž vlivem a přičiněním jednotlivců, kteří rozhodují a strhují za sebou ostatní, vnukajíce jim svou převahou i své záliby, a že ti jednotlivci právě představují obyčejně nejrůznější živly díla, jež se jich zmocnilo ne jako celek, ale bez souvislosti s ním, některou svou zvláštní stránkou. Pravíme si, že není přece dovoleno obdivovatele díla Danteova ve XIV. stol. stotožniti, prostřednictvím jeho individuality, co do duševního ustro s jeho obdivovateli dnešními, již proto ne, že sám Danteův styl, sv výrazy, svou strukturou větnou a veršovou, musil tehdy znamenat statně jinou osobnost nežli znamená nám, kteří si nedovedeme ze odmyslit pět století jazykového a kulturního vývoje. A což: je Poe

vovaný a kochaný americkými Angličany týž Poë, který uchvacuje nějaké Francouze? není pravděpodobno, že v něm jedni budou chutnati fantaskní a parodující komiku tam, kde druhé vábí vypočtené emoce hrůzy a zvědavosti? totiž: nestává se dílo autorovo často také výtvorem svých čtenářů a obdivovatelů? Genius a jeho obdivovatelé! jak se to zdá být prosté a jasné! a přece jak pochybné! jak temné a zmotané! jak různé a rozmanité! jak šalebné! Řekněte, že mocný tvůrčí duch je stělesněný, krajně vyjádřený princip všeho lidského vývoje, jemuž se bezmocné, slepé, potácející se massy dávají vésti jako jedinému světlu ve tmách, — nedá se to dokázati stejně, a snad spíše, jako duševní příbuzenství obou, jež hypothesuje Hennequin? Nuže, vše vězí v tom: věřiti a dokázati. Býti dost vášnivě přesvědčen, aby musil, a při tom dost důmyslný, dost hluboký, dost neúmorný a pracovitý, aby uměl a překonal! Ať to udělá jiný po něm, tak oslnivě a neoddolně! Sebevědomá, důvěřivá síla přesvědčuje, přemáhá a zúrodňuje. A tou mladou silou, tak cizí v naší skeptické době, Hennequin vítězí, tou stojí jeho theorie a jeho kniha, a již pro tu zaslouží býti čten. Požadavky, které Hennequin činí na kritika svou methodou, jsou vážné a veliké. Již prosté zkoumání poměru mezi emocemi, jež dílo umělcovo budí, (H. má je za fiktivní, neutrálné, s čímž nedovedu souhlasit), a prostředky, jimiž jich dociluje, nemá býti pouhým odhadováním od oka, nýbrž co nejpodrobnějším a systematickým rozborem obsahu slovníka, vazeb a vět, slohu, prováděným s tužkou v ruce, hromaděním vyčerpávajících a rovnajících poznámek. Něco takového, jako dělávají filologové se starými texty, jenže něco mnohem hlubšího, filosofičtějšího, věděčtějšího a soustavnějšího. Tím více vymáhá se pak, když se od získaných fakt přechází k usuzování psychologickému a sociologickému. Tu daleko již nemůže stačiti bývalý kritik jakožto intelligentní čtenář knih, vytříbený divák obrazů, odborný znalec hudby, tu činí se již nezbytnou podmínkou rozsáhlá a důkladná znalost všech věd o člověku, nehledě k svrchované bystrosti a neomylnosti úsudku. Hennequin modernisuje kritika proti Taineovi: Taineův kritik je ještě spíše kulturním historikem, Hennequinův má býti sociologem, pěstitelem nejvyšší vědy, které slouží všechny nižší ve stupnici, z čehož vyplývá, že je musí všechny ovládat. K tomu docela již to, co Hennequin v Synthese nazývá parafrasí díla, znovusestrojením některé z těch velikých bytostí intellektuelních, vylíčením, vyvoláním a vzkříšením lidských prostředí minulých a zaniklých, v plné, bujné živoucnosti, to znamená být při práci vysoce a rozsáhle vědecké větším umělcem nežli byl nějaký Flaubert. Je to všechno dosažitelné? A dá se to provésti v té míře, jak Hennequin touží? Hennequin cítí, že ano, a nezlomná, troufalá odvaha a chuť k nesmírné, úžasné práci ssálá z jeho povzbuzujících vět. Přál bych si, aby jeho kniha (druhá, jež jest přeložena) tímto svým jasně krásným a imposantním rysem vynala u nás veškero to dobré, jehož je schopna, aby vzkřísila, povzbua nadchla ochablé, — — je nás tolik a tolik! *jv.*

F. X. Svoboda: Vzrušující hlavy ženské. Novely. (Nákl. J. Otty.) — lybych měl vysloviti svůj dojem z těchto čtyř rozsáhlých povídek, byl h vlastně nucen opakovati většinu toho, co jsem nedávno zde napsal zajímavosti veselohry »Dědečku, dědečku.« Všecko to, co se tam týče

jeviště, bylo by ovšem třeba zde applikovati na genre povídkový. Ale i zde jako tam stejně ukazuje p. Svoboda, že v poslední době ztratil smysl a cit pro to, co je umělecké a čím se dá umělecky působit a že se dává kuriosními zámysly a tendencemi sváděti do končin umění cizích. Nevím, je-li tím vinen úpadek jeho tvůrčí mohoucnosti či jeho přílišná theoretičnost, pod kterou se talent jeho dusí — ale tento smutný výsledek tu jednou je a nedá se oddisputovati. Neznám hned tak úmorné a pracné četby jako tyto čtyři novely. Četl jsem je v potu tváři tak jako bych se prokousával hodně důkladnou a svědomitou odbornou studií. Plnily mi hlavu vším možným: nekonečnými tkanivy jemných vztahů citových, záplavami detailů z lidské duše i přírody, schematickými rozbory, do široka rozpředenými demonstracemi psychologických procesů, rozšafně a svědomitě dle vytknutého plánu řešených, ale nedostal jsem se k tomu hlavnímu, k tomu, zač bych byl toto všecko rád obětoval: k představě, že tu mám před sebou živé, tekuté, zpívající umění, jímž proudí kus života, v němž hrají jeho barvy, v němž hárají jeho plameny. To, co zde vydává pan Svoboda za umění, nemá nijakých profilů, nijakých výšvihů, všecko je tu roztepáno v jedinou šedou, lhostejnou plochu. Pan Svoboda nerozeznává mezi malým a velkým, mezi bezvýznamným a význačným. Nejen že předvádí všecky momenty života jako stejně důležité, ale obírá se ještě raději a důkladněji všednodenními chvilkami, maličkými náladami, rozmluvami bez účelů a následků, než okamžiky, v nichž se skutečně význam života nakupuje a rozhoduje. Zavrtává se do jemných vztahů s horlivostí vášnivého badatele, ztrácí se v titěrných důmyslnůstkách, a pro toto malé a jemné nedostává se k profilům věcí, k jejich výrazným a karakteristickým liniím. Zapomíná ve svých posledních pracech nadobro, že každé umění je v podstatě své pochod symbolisační, shušťující, že chytá ze života jen prvky a body representativní, že pomíjí devadesát devět detailů nekarakteristických, aby stý karakteristický zachytilo, vyvýšilo a dalo mu platit za celé toto sto. Ale nejen umění, i všecko lidské nazírání na svět zakládá se na tomto pochodu. Funkce našich smyslů zakládají se právě jen na této obratnosti, viděti ze světa jen jisté representativní jeho stránky. Díváme-li se na krajinu, stačí nám tam ta zelená plocha, abychom věděli, že to je louka, tam ta žlutá, že to je zrající obilí, tam ten bílý čtyrhran, že to je dům. Ale p. Svoboda myslí, že by byl málo důkladný, kdyby nám svět předváděl jen tak. Myslí, že nám musí vypsat všecku spleť trav na louce a klasů na poli, všecko složení cihel a trámů na domě. Jeho visi světa bych naznačil takto: představte si, že by vám někdo nasadil brejle, v nichž by každé sklo ukazovalo jako drobnohled nebo lupa. Kdybyste s nimi vyšli ven, jistě byste se ve světě nevyznali. Každé zrnko písku by se stalo ve vašich očích kamenem, každý kámen balvanem, každý list nekonečně složitým pletivem buňkovým, každý motýl skupinou prapodivných tvarů, ústrojů a barviv. Všechen svět vůkol vás by uto v jediném moři těchto drobňoučkých detailů a jemných distinkcí. Vi byste více, než vidí jiní prostým okem, ale neviděli byste lidsky a lidskou potřebu. Neviděli byste to, co máte vidět, totiž shrnující lini hlavní plochy. Nevyznali byste se v tomto světě a mezi tím, co b se vyhýbali každému prášku, klopýtali byste přes balvany. Právě

že by vám scházelo to, co jsem shora nazval symbolismem lidského vnímání. A takové brejle si nasazuje na oči p. Svoboda a domnívá se, že jimi věrně a správně maluje každé hnutí duše a nálad. Zatím se však stápí v bohatství a jemnostech tohoto nazírání. Samý detail, samý jemný zákmit nálady, samé mnohonásobné lomy paprsků, ale marně hledáte tu jediné pravé a zázračně jednoduché světlo psychologické intuice, marně se ohlížíte po umělecké plastice, reliefovanosti, profilu, sjednocující ideji. Ze dvou dnů, které ztráví mladý Pražan na venkovském posvícení a z docela neujasněných, sotva že vznikajících jeho citů k mladé dívce udělá stopadesátistránkovou novelu (»Střílení holuba«), v níž je to bezvýznamnější líčeno s únavnou svědomitostí, ale když nadejde na konci k okamžikům, rozhodujícím o celém osudu těchto lidiček, odbude to p. Svoboda několika řádky. Nezná naprosto tajemství stupňování a point. Ještě patrnější to je v »Rezavící oceli«. Tou ocelí byla dcera jakéhosi notáře, která proti jeho vůli si vzala důstojníka. Sujet sám by stačil na velký román, plný dramatických effektů. Ale proč otec dceři bránil a proč ona mu vzdorovala i když už toho nebylo třeba, toho se nedozvíte. Tyto základní praemissy odbývá p. Svoboda velice zkrátka a také s největší lhostejností přechází přes zmíněné dramatické momenty, kdy na př. manžel zastihne u své ženy cizího muže a poseká ho šavlí atd Za daleko důležitější považuje však širokotánská povídání o »divných náladách« a »psychologické rozbory« toho asi druhu, jak ukazují tyto dvě věty: »Smělé vypjetí proti notářovi, k jakému až Kamila s Hesem dospěli, svítilo nejvyšším jejich štěstím. Takový postup sládl (!) Kamile a opíjel ji« atd. (st. 167). — Tedy naprosté přehlížení povídkové techniky, zda z neznalosti či zúmyslnosti, nedovedu říci. Nejsem fanatikem literárních druhů, ale trvám na tom, že mají hranice, které nesmějí být překročeny. Každý genre má svůj podstatný, psychologickými zákony ovládaný karakter, každý má svůj zvláštní spůsob sváděti paprsky věcí do ohniska umělecké ideje, koncentrovati ho v symbolických liniích a význačných tvarech. A platí-li o některé literární formě shora zmíněná potřeba symbolisačního, zkracovaného postupu, pak platí v prvé řadě o novele. Merimée, Flaubert a Maupassant stanovili jednou pro vždy nejvyšší ideál této umělecké formy. Či je-li p. Svobodovi umění těchto mistrů příliš studené a objektivné, mohu mu posloužiti jiným, na němž se, jak pozoruji, asi sám nejvíce učil — Turgeněvem. Jaké poklady intuice, jaké hloubky průzorů, jaké jemnosti citové jsou nahromaděny v jeho povídkách! Ale jak to tam je všecko chyceno zkrátka, jaké to divy umělecké hospodárnosti, jak podivuhodné rozdělování zrní od plev, karakteristického od bezvýznamného! A jaká fádní nivellisace naproti tomu, jaká studenost, schematičnost a přeplněnost u p. Svobody! Schází mu lehkost a nenucenost pravého básníka. Je těžkopádný a důkladný jako ten příslovečný německý professor. Jeho fantasie vleče se s unavenýma křídloma v prachu nejšablonovitějších sujetů. Od »Koketek, ženichů a nevěst« a »Nových vesničanů« až k »Dědečkovi« a těmto povídkám shledáváme se skoro všude s jedním a týmž střihem fabule. Vždycky to je buď selský statek nebo venkovský zámek, na němž se setkávají páni s dámami, vedou spolu všelijaké hlubokomyslně vypadající rozmluvy a obyčejně se zase rozcházejí. Tento zevní dějový rámec je u většiny prací

p. Svobodových už tak stejný, že vám po četbě několika jeho knih splynou v jediný typický obraz, či lépe řečeno šablonu. Co je navzájem má rozeznávat, to jsou záměry psychologické, ale ty, jak řečeno, jsou u p. Svobody spracovány tak drobnohledně, tak bez reliefů, že nezanechávají v mysli jediné silnější stopy. Pan Svoboda přechází docela lhostejně i ty nejzákladnější prostředky k vyvolání illuse. Je to sice maličkost, ale karakteristická, že skoro každá jeho povídka začíná jako článek v čítance nebo novinářská zpráva: »Ivan Kubeš, praktikant většího peněžního ústavu v Praze, vystoupil v říjnu na malém, mezi skalami na Vltavě položeném nádraží atd.« anebo: »Paní Veselá, vdova as padesátiletá, hospodyně pana Mráze (majetníka menšího velkostatku v jižních Čechách) sestoupila z tmavých vrátek atd.“ Žádné rozšlehování obrazů, žádné zaměstnávání mysli čtenářovy pozvolnou orientací, pořád jen poctivě důkladný, nic nevynechávající referát! A tento dojem máte během celé této četby; pan Svoboda naprosto jakoby neznal té rozkoše, jakou cítí čtenář z nápovědí, pohánějící jeho duševní puls k rychlejšímu tempu, on jen pořád referuje, pořád hovoří a i když dá svým osobám slovo, nezdrží se, aby co chvíli alespoň v závorkách s námi nesděloval své poznámky o nich. Je to jedním slovem četba, která nechce být krásnou a rozněcující, nýbrž poučnou a poznávající a proto ji také opouštíte na konec s hlavou tak unavenou a přecpanou, s jakou byste odcházeli z dlouho trvající, monotonně a suše odříkávané, ač snad jinak dost užitečné přednášky. Nevím nyní na konec, kam bych povídky p. Svobodovy zařadil. Ještě nejspíše bych je karakterisoval jako něco, co kolísá mezi belletrií a praktickými demonstracemi psychologických thesí. Ale jedním jsem si dnes jist: že to uměním není. Snad jsem soudil o jeho dřívějších povídkových pracech jinak. Ale to byly (uvádím jen na př. Probuzení, povídku Fáza v Románových paprscích atd.) práce skutečně svěží, vonné a intuitivní a já nemám, proč bych od tehdejších soudů o nich ustupoval. Ale jestliže jsem tehdy přehlížel u p. Svobody různé nedostatky, bylo to jen proto, že jsem v tehdejších jeho pracech viděl jen studie, na nichž, jak jsem věřil, vyškolí svůj talent a najde cestu k ryzímu umění. Nemohl jsem ovšem předvídat, že se stane naopak. Pan Svoboda s tvrdošijnou umíněností pokračuje dnes v zašlapování posledních jisker své uměleckosti a ze svých nedostatků činí ctnosti. Nevím, jak se o jeho poslední knize bude soudit jinde, ale považuju za nutné ohraditi se pro každý případ proti tvrzení, z jedné strany hlásanému, jakoby odmítat dnešního pana Svobodu znamenalo nechápat ho. Chápu ho zcela dobře, tak jako jsem ho chápal v jeho mnohými čísly mi dosud milé lyrice a jak ho chápu a cením všude tam, kde cítím z něho vanouti hluboký dech rozvojových procesů přírodních a silnou mízu elementárních vztahů rodových a plemenných. Ale chápat neznamená už přijímat a obdivovat se. Je mi docela jasno, co chce p. Svoboda těmito povídkami a kam jimi směřuje, ale poněvadž to považuju za naprosto bludné, nedala mi k tomu mlčet povinnost býti v kritice poctivým. *Kj.*

Z ruchu literárního a uměleckého.

— Můj výbor z Nietzscheova Zarathustry poskytl panu dr. Flajšhansovi, v tolika půtkách v poslední době pošramocenému, příležitost, aby si zase jednou mohl zahrát na hrdinu. Rozkuchává můj překlad před očima těch, kteří ještě dnes čtou »Osvětu«, s takovou filologickou důkladností a krvežíznivou rozkoší, že mu na to sotva stačilo pět stran ctihodné této revue. Jak se dostalo právě počestně copatému měsíčníku p. Vlčkovu cti, lámati oštěp za Nietzschea, zůstalo by nerozluštitelnou hádankou, kdyby tu nebylo přes příliš patrno, že se tu nejedná ani z daleka tak o německého myslitele jako o redaktora nenáviděných »Rozhledů« a že tu nejde tak o věc samu jako o zevní její effekt. Pan dr. Flajšhans uvádí celé řady chyb překladových i mluvnických, které v mém překladu našel. Pokud se týče posledních, nemusím snad přec dokazovati, že téměř vesměs povstaly přehlédnutím, ponejvíce při tom, kdy se prováděly v tiskárně opravy. A právě ona nápadnost svědčí o tom, že jsou pouze jen mechanickým přepsáním. Aby někdo, kdo pracuje několik let v literatuře, napsal vědomě místo »bych« — »by jsem« anebo aby zaměňoval »mně« a »mě« jest psychologický nonsens. Vidím při redakční praxi na rukopisech našich spolupracovníků, jak ruka zvyklá rychlému psaní spáše co chvíli leccos, o čem hlava neví a zač by nechtěla být zodpovědna. A do této kategorie patří i většina chyb překladových, které p. Flajšhans cituje. Viděti při nahlížení do originálu místo »Wunden« — »Wunder«, místo »Erdreich« — »Erdenreich« atd., to jsou věci, které se mohou stát každému překladateli. Alespoň se z nich naprosto nedá soudit na znalost či neznalost jazyka. Právě naopak: spíše se dopustíme přehlédnutí v jazyce, v němž jsme na dobro doma a na jehož znalost přespříliš spoléháme, než v méně známém, který nutí k větší bedlivosti. To byl právě můj případ. Nejsilnějšího effektu se však domníval docíliti p. Flajšhans uvedením některých chyb věcných. Přeložil jsem prý na př. nesprávně »Trübsal-Blasen« — »pochmurné troubení« a »mit Tauben« — »holuby«, tam kde mělo stát: »hluchými«. Ale takovými trumfy může působit jen na starousedlé čtenáře Osvěty, kteří o Nietzscheovi slyšeli leda zdaleka jen zvonit. Kdo zná rozplývavou, tajnosmyslnou, symbolickou a vágní dikci Zarathustry, ten ví, že se pod ní nedají nahmatati tvrdé, určité, jasné a praegnantní logické pojmy. Všecko je zde vlnivé a mlžným poetickým oparem obalené. Čtenář musí zde zvyknouti na nejsilnější překvapení a nejneočekávanější obraty. Kdybych napsal jinde místo »hluší« — »holubi« byl by to směšný přehmat, ale stane-li se to v kapitole Zarathustry, kde se hemží na vedlejších řádcích slovy: velbloud, lev, tráva, drak, žáby, ropuchy atd. je zcela přirozeno, že při slově »Tauben« vzpomenu spíše na holuby než na hluché. A co se týče slova »Trübsal-Blasen«, mohl bych se právě tímž právem vysmát p. Flajšhansovým »puchýřům strasti« jako on mému »pochmurnému troubení«. Co nejrozhodněji se musím však ohraditi proti jeho tvrzení, jako bych nebyl dosti vystihl biblický a hymnický tón Nietzscheovy knihy. Jedno »v němž« místo »v něm« tu nemůže rozhodovat. Je to právě jedna z oněch tiskových chyb, o nichž jsem se na počátku zmínil, právě tak jako věta: »Dosti jsme se už naposlouchali, kejklíři«, místo: »Dosti jsme se naposlouchali kejklíře«. Pojal jsem do svého výběru právě ve řadě kapitoly hymnického rázu a věděl bych rád, jak by se dal tento ráz př. u kapitoly »O veliké touze« a j. lépe vystihnout! To je od p. Flajšhause věc tak paušální tvrzení jako ono, že můj překlad je nadobro špatný a že se minul s účelem. Vím naopak, že na většinu čtenářů učinil dobrý dojem a vykonal úkol, neboť na tom trvám: duch, jímž je nesen originál, tu je vystižen alespoň

na tolik, na kolik se od překladu dá žádati a komu to stačí, ten se snadno přenese přes jmenovaná nedopatření, která ostatně se naleznou jen v několika kapitolách a celkový dojem překladu neruší. — Nebyl bych p. Flajšhansovi ani odpovídal, kdyby to, co z chyb, v mém překladě nalezených vyvozuje, nenalezalo hned ochotné ozvěny u lidí, kteří, nebýt takovýchto afér, neměli by literárně z čeho být živi. Mohu zvláště ujistiti feuilletonistu Čes. Stráže, že naprosto nemusí mít obavy o mé ostatní překlady, dokonce však už ne o mé příspěvky do »Zeit«. Jednak jsem se tam s nimi nenabízel, jak on myslí, nýbrž byl jsem o ně požádán a pak mohu ho ubezpečiti, že nejkompetentnější zde činitel, totiž redakce »Zeit« sama, je s mou němčinou úplně spokojena. Ostatně články ty mluví za mne samy, jsou publikovány a každému přístupny. Ať si jde tedy p. kritik Čes. Stráže vypůjčit k p. dr. Flajšhausovi filologický drobnohled a ať mi dokáže, proč bych nebyl povolán referovat o českém umění.

F. V. K.

— Od návštěvníka **Mezinárodní umělecké výstavy v Drážďanech** dostalo se nám této zprávy: Výstava má ukázati stav nynějšího světového umění, jest však nedostatečně obeslána. Ve 22 sálech vystavuje Francie, Amerika, Anglie, Italie, Holandsko, Rakousko a j. Na stěnách viděti sem tam slavná jména. Julian Devriendt (Vánoční píseň), Eugène Laermans, malíř hollandského davu; jsou tu Carriérovy podobizny v tajemném šeru prvního letního jitra; jiskřivý Monet; Lucien Simon vystavuje »Prosebný průvod v Bretagni« (připomíná Úprku); hluboký Binet několik krajin, Unger z Berlína má tu své rozvášněné krajiny; je tu také Defregger, Lenbach a Echtler se svou »Zkázou rodiny«. Uhde vystavuje »Kázání na jezeře«, tři krále, útěk do Egypta; jemu blízký je Gebhardt (12letý Kristus v chrámě). Moderně je řešen Rybník od Leistikowa. — Chudičce zastoupeno je Rakousko. Obrázek od Kowalského, vlast. podobizna Matejkova, několik Vídeňáků. Naši se nesúčastnili až na Schwaigra, který vystavuje dva aquarelly. Perlou výstavy je Dagnanův »Kristus v Getsemaně«. Z teplé šedi pozadí vystupuje Ježíš; obličej jeho září, oči jeho jsou velké prožitou bolestí. Zvláštní sál má Meunier z Brüsselu, malíř dělníků. V plastice nad ostatní ošumělé věci vyniká Alberti z Milana (Sirotek, Zármutek) a „Matka“ jedna od Flossmanna (Mnichov), druhá od Rotyho (Paříž). Jsou tu též Rodinovy studie k pomníku Viktora Huga. Mimo sály s obrazy jest tu několik interierrů vypravených od L'Art Nouveau. Tato výstava působí spíše jako gallerie; nic nevře, nekvasí, vše je jaksi usedlé. — Na Brühlské terasse nalezneme velice instruktivní výstavu asi 200 odmítnutých návrhů. Malíři odpověděli na dané thema (plakát prodavače pian) od banálních řešení à la Körber (karton podepsaný Janem Mináříkem je na štěstí v Italii zařaděn) až ku věcem svrchovaně poetickým. (Chlapeček v černých šatech, s bílým škrobeným límcem hraje na bílých klávesách. Ve fialovém pozadí Kristus s trnovou korunou a andělé). Dvěma, třemi barvami dějí se tu divy. — Celkem ukazují výstavy sílu dnešního koloritu a techniky. Zdá se, že není bohudík pravda, jakoby dnešní malíři nedovedli namalovat těla a jakoby zavládala šmahem móda pohádková.

— **Nová dramata německá.** Max Halbe dokončil právě v tyrolském městečku Kufsteině, kamž se počátkem jara odebral, nové, celovečerní drama »Mutter Erd jež počátkem zimní sezony provozovati se bude na »Deutsches Theater« v Berl Na téže scéně provedena bude na podzim nová tříaktová komedie Jiřího Hirs felda »Agnes Jordán«. Titulní úlohu nové této práce mnohoslibného mlad autora hráti bude Agnes Sormová, ideální Rautendelein v Hauptmannově »P peném zvonu«.

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

Dne 13. června mluvili o politic. situaci posl. dr. Kaizl v Kut. Hoře, dr. Kramář v Hořicích a dr. Fořt v Litomyšli. Dr. Kaizl vyslovil s elegickým povzdechem politování, že postavení, které oni k vládě a ona k nim zaujímá, není dosti jasné, čisté a průhledné, jak by si bylo přáti. »Náš poměr k vládě není hotov, není vyjasněn a jednou příčinou toho jest právě nedostatek a chyba, které se staly při provádění jazykových nařízení.« O majoritě vyslovil se stejně skepticky jako v Hradci Král. Zajímavější byla řeč dra. Kramáře. Slyšeli jsme z úst mladočeských některé nové tóny: Musíme býti na stráži, ale »my svou upřílišeností, chtěním, abychom rázem všeho se domohli, nesmíme v kritické této chvíli nakloniti vážku na stranu našich odpůrců. Vláda prý dnes, kdy německou částí Čech vládnou živly docela otevřeně málo rakouské, nemůže učiniti i nejmenší ústupek k utvoření čistě německého území. Ne, nesmí, i kdybychom my v tom povolili.« Vyhlídky na dohodování s Němci jsou »bledé, tím bledší, že jediná strana, na kterou počítali i mezi námi ti, kteří chtěli a chtějí smír, strana t. zv. ústavověrných velkostatkářů svým vystoupením ve sněmovně proti většině a předsednictvu vzbudila proti sobě vzdor a nechuť, který ji opravdu nečiní schopnou k prostředkování.« Proti vládě mluvil dr. Kramář rozhodněji než dr. Kaizl. Věc stojí pro ni velmi smutně, jestli »z nemožné situace není jiného východiště, než docílení smíru mezi Němci a Čechy dnes.« Není prý znova nejsilnější stránkou nynější vlády celá odhodlanost a zvláště jasnost a určitost toho, co se chce. Vláda má ukázati, že nedopustí, aby její pomocí byla udržována nepřirozená nadvláda Němců na Moravě. Ostatně nebyla prý to zlá vůle, která vedla k vydání prováděcích nařízení a není příčiny mysliti, že by »poměr mezi námi a hr. Badenim nemohl býti opět docela přátelský.« Vláda se prý nesmí za to stydět, že je autonomistickou (!), ba víc, musí autonomistický program docela otevřeně prohlásiti a prováděti. »A jsem přesvědčen, že vláda s autonomistickou většinou bude musit jíti, poněvadž jiného východu není.« Také dr. Kaizl má za to, že naděje co do provádění programu autonomistického je velmi slibna, ale třeba bude velikého politického mění a sebeovládání, má-li se většina stát na příště tvůrčí a mocnou. - Mnohem skeptičtěji a upřímněji mluvil dr. Fořt. Obrat erou Badeniovou ešlý vyvolán byl jednak hrozící státní krisí následkem obtíží tvořených ystanou obnovou vyrovnání rakousko-uherského, jednak bankrotem ntralistické levice, jednak rozmachem národa českého, který soustředil

se v jednotný šik (60 hlasů v parlam.). Účelem Badeniho je »skížiti rozviklané ústrojí a zabrániti krisi, jež by vznikla nezdarem uher. vyrovnání. Proto kombinuje s námi. jazyk. nařízení byla prvým krokem k zjednání nálady. Jazyková nařízení nemohou být nijak ekvivalentem za vstoupení naše do strany vládní« Etapová politika v našich poměrech nemůže být zásadně odmítána. Však cena za nastoupení její musila by být vydatná po stránce politické, kulturní a hospodářské i v ohledu změn vyrovnání uherského se týkajících. O věcech těch bylo jednáno, však vše zaraženo obstrukcí Němců. Význam té obstrukce je velmi hluboký. Musíme být na vše připraveni.« Smysl toho všeho jest: hr. Badeni, jako od počátku, sliboval a dával naděje na vše strany. Konečně Němci majíce toho dosti, vytrhli do bezohledné oposice. To hr. Badenovi zhatilo plány i jde mu nyní především o opětné získání Němců. K našim je upjat a chladný. Proto elegické povzdechy dra Kaizla a ostřejší slova proti vládě dra. Kramáře. Jediná naděje mladočeského klubu skládá se nyní v panovníka. Proto se tak ukazuje na vlastizrádnou agitaci Němců a jich poslušenství prusofila Schönerera. Ani hr. Badenovi se nečiní obtíží. Ale, jak praví dr. Fořt, oposice Němců »je hra va banque a kdo ví, zda se nepodaří.« To by ovšem bylo politickým umíráčkem Mladočechů. Vskutku situace Mladočechů s tím umíráčkem nad hlavou, který se může každé chvíle rozhoupati, je kritická.

V té situaci musí býti spojenectví se »státoprávní« naší šlechtou vítáno. Potrvá-li krise, bude nutně vítáno i spojenectví s našimi klerikály. Prudkost a síla německé oposice bude hleděti se vyvažovati jednotností celého národa. To jest také vysvětlením otázky i fakta: jak přišli Mladočeši o svůj mladočeský program. — Dalším důsledkem této situace je stoupající vliv šlechty, národnostní násilnosti (Košťany, Žirec, Vlčkovice, Chabařovice, Štětí) a výbojný a uspěšný postup klerikalismu (učitelské spolky klerikální, bratrovražedné vystoupení klerikálů na Zábřežsku) a spoutanost a malomyslné vyčkávání Mladočechů. Aby se však neřeklo, předseda výkoného výboru mladočeskéko vybízí důvěrníky, aby stáli na stráži proti organisující se nové straně radikálně-pokrokové! Také z tiskové kanceláře mladočeské pochází v některých listech (Podřipanu, Vinohr. Listech) 27. června publikovaný článek »Ke hnutí radikálně-pokrokovému«, ve kterém pokrokové listy a osoby za nimi stojící plnými jmény se pravověrným ovečkám mladočeským s tendencí samozřejmou na paměť přivádějí. A přece by podle theorie, jíž se Mladočeši z historie maďarské oposice přiučili a se jí proti Staročechům hájili, nemělo býti v této situaci Mladočechům nic vítanějšího, než zmáhající se oposiční, radikální hnutí, kterým by na vládu činili nátlak. Jak viděti, jisté pravdy brzy se zapomenou.

— Současně s uvedenými shora třemi poslanci mluvil i posl. Fr. Schwarz v Plzni. O vyrovnání pravil: »Podle mého osobního názoru bude budoucí vyrovnání rakousko-uherské dílem stejně hospodářským jako politickým a docíliti v obou těchto ohledech prospěchů pro národ náš, musí býti cílem české delegace. Hospodářský zájem nelze také při tom od politického odlučovati. Vzdám-li se někdy hospodářského zájmu, abych docílil většího úspěchu politického, nejednám jednostranně, jelikož z politických úspěchů často vyplývají také veliké výhody hospodářské. Uhry v r. 1867 atd. Proto jestli při jednání o vyrovnání rakousko-uherském vyváží politické pro-

spěchy váhu našich obětí ve směru hospodářském, bude po mém mínění přirozeno, když oběti ty ochotně přineseme.« Proč ne? Ale nejdříve ty politické prospěchy musíme mít a lid musí dáti souhlas ke zvýšení břemen za ně.

— O nečinnosti panující strany doma svědčí výsledek voleb do Úrazové pojišťovny. Ve všech 3 sborech zvítězili zaměstnavatelé Němci.

— 20. června mluvil posl. Ebenhoch v Penerbachu na voličské schůzi proti federalismu. Jako Němci byli by (konservat.) v majoritě hrázi, na níž by se odrážely případné snahy národů, které by sahaly dále, než státními základními zákony zaručená rovnoprávnost a potřebná i nejširší autonomie jednotlivých království a zemí, které by se nesrovnávaly s jednotou a nedílností Rakouska.«

— Proti nynější politice Mladočechů ozvaly se veřejné schůze v Nov. Městě na Moravě a v Luži a 23. června Klub lidové strany v Brně, jenž doporoučí pp. poslancům, aby se vrátili k resoluci Nymburské a při ní setrvali. V klubu padlo vhodné slovo, že »nás zase jednou dostali . . .«

— K podnětu okresního výboru v Nov. Bydžově svolán bude do Prahy sjezd zástupců českých okresních zastupitelstev a českých měst na obranu jazykové rovnoprávnosti proti útokům Němců na jazyková nařízení vládní. Takové sjezdy měly býti zavedeny již dávno a ne jen za účely demonstračními. Otázky kulturní a sociální pro naše obce neexistují a hospodářské jen v úzkém rámci místních potřeb a často jen strannických snah.

— Také se navrhuje »generální sněm«, sjezd poslanců ze všech zemí českých. Dobrá myšlénka. Takové pravidelné »generální sněmy« mohli bychom také míti. Ovšem ne na to, aby se odříkaly politické řeči.

— Hodonín s 6000 čes. obyvatel a 3000 německých a v kraji čistě českém volí ve všech sborech obec. zastupitelstva jen Němce. Lid. Nov. ve dvou článcích (23. a 24. června) z Hodonína zaslaných, odhalují tajemství toho: Lid je neuvědomělý, cit a čest národní váží u něho tolik, co několik gulášů, několik litrů piva, výdělek u žida. Přebíhají několikrát za rok od Čechů k Němcům, kdo dá víc. Jistý český volič odsekl českému zaměstnavateli, vytýkajícímu mu cosi při práci, že se sebere a půjde k Němci. A šel. To jsou denní zjevy. Nikde snad nestojí lid ve svém mravním vědomí tak nízko jako v našem městě. Nečtou přirozeně ničeho, nechodí na naše přednášky, schůze, divadla. Jedině, kam chodí do větších společností, jsou lidové koncerty, vlastně hody, jimiž vždy před volbami vládnoucí chátra židovsko-německá preparuje a animuje lid k volbám. Takové »krmné body« bývají vždy nějaký čas před volbami v neděli a svátek. Když se tak po několik neděl napili, najedli, při »faklcuku« rozum si osvítili, vedou je otrokáři do boje proti vlastním bratřím, v duchu se smějíce a sami opovrhujíce tím prodajným lidem, jenž hlasuje pro ty, již jej snížili často daleko pod důstojnost lidskou. Germanisaci udržuje, dle Lid. Nov., úřednictvo c. k. tabákové továrny, úřednictvo velkostatku císařského, cukrovarník Redlich a j.

— Na schůzi svolané 20. června »Politickou a hospodářskou jednotou Opavskou« promluvili »o situaci a požadavcích českých« posl. dr. Sláma, dr. Stratil a dr. Gruda. V resoluci se žádá za neprodlené provedení rovného práva českého jazyka Slezsku, za sestátnění českého gymnasia v Opavě, za odstranění posavadního ému vyučování němčině na školách obecných ve Slezsku.

Ze zahraničné politiky.

Ve chvíli, kdy slabé a chudé Řecko, nadané všemi vlastnostmi i nectnostmi obv jest donucováno po nešťastné válce k uzavření míru, vyžadujícího na jeho

finanční a hospodářské bídě miliony válečné náhrady a kdy v zemi rozhostila se zoufalost a propukly nebezpečné pudy loupežení a přepadání, až nutno bylo vyhlásiti výminečný stav na celý rok, mocná a bohatá Anglie, jež Řecko nejvíce do války s Turky hnala a v neštěstí je opustivši zanechala osudu, rozvinuje před celým světem obraz své moci a svého bohatství a ukazuje bilanci své světlovlády na konci tohoto století. Má více než 50 vlastních zámořských osad a území pod svým protektorátem, ze všech dílů světa čerpá bohatství a drží v poddanství lidi všech ras. Kde jaká vláda se závistí hledí na tuto světovou moc, o překot zanáší po jejím příkladě »kulturu« mezi »divochy« a zahraničná ministerstva zajímají se již více o jiné díly světa než o Evropu, ze které se stává pozvolna velké skladiště zbraní a ústřední tržiště i účtárna světovládného kapitalismu. Jubilejní slavnost 60letého panování královny Viktorie, na den 22. června připadnuvší, měla také tento ráz.

Poučný jest krátký pohled na uplynulých oněch 60 let. Cizí žurnály a revue mají dosti dat a článků o historii této doby, jež jest historií nejen Anglie, ale i ostatního světa. Z našich listů měl pěkný článek Hlas Nár.

Vidíme, že v uplynulých 60 letech byla Anglie velmocí nejen ve hmotném smyslu, ale i duchovním. V mnohých oborech uhájila své prvenství, v jiných, mimo hudbu a sochařství, nedala se úplně vytlačiti z předních míst. Thackeray, Dickens, Eliot, Wordsworth, Tennyson a Browning značí »stříbrný věk« angl. literatury. V dějepisectví nikým ze současných nejsou překonáni Macaulay, Carlyle, J. R. Green a Gnote. V národ. hospodářství a filosofii Herb. Spencer a J. St. Mill. V přírodních vědách Ch. Darwin způsobil revoluci, ne menší, než své doby Bacon Verulamský a Izak Newton. Fysiku, lučbu, astronomii, geologii a botaniku obohatili Wheatstone, Faraday, Herschel, Adams, Thomson, Huxley, Leyell, Murchison, Dalton a Hooker. V parlamentě vynikali výmluvností Bright, Derby, Gladstone a Argyll. Franklin, Ross, Mac Clure odhalili taje polárního světa. Speke, Grant, Baker objevili prameny Nilu, Livingstone středoafrická jezera, Cameron a Stanley první prošli celou Afrikou a různí badatelé prozkoumali nitro Australie. V malířství Turner vrátil se k pravdě a přírodě a prorazil svým směrem i v umění na pevnině. Světová výstava r. 1850 byla počátkem renaissance v uměleckém průmyslu a Anglie zůstala tu učitelem a nedostižným vzorem celému světu. Anglický mrav a záliba v prostém, přirozeném způsobu života cestování, a sportovní vášeň zmocnily se celého světa.

Na poli sociálním jest viděti veliký rozvoj. Před 60 lety měla Britanie 26¾ mil. obyv., nyní má 40 mil. Státní důchody vzrostly z 48½ mil. liber na 100 mil. a to při daních značně snížených a kdy uzákoněním daně z příjmu byly spotřební daně zrušeny anebo značně sníženy na prospěch lidových vrstev (podléhají jim jen čaj, káva, lihoviny a tabák). Vývoz i přívoz se zpateronásobil, loďstvo obchodní zdesaterónásobilo a více než polovice všeho nákladu po moři veze se na anglických korábech. Mzdy dělnické značně stouply a ochranné zákonodárství let čtyřicátých a pátých značí, podle K. Marxe, »fysickou renesanci« angl. proletariatu. Celní tarif obsahoval před 60 lety 1135 položek, dnes obsahuje 19. Tehdy platil dělník s nejnižší mzdou na spotřební dani 2 libry 3 shil. ročně, dnes platí čtvrtinu, 12 shil. Spořitelní vklady stouply z 18¾ mil. lib. na 155 mil. lib., vkladatelů bylo 6000, dnes jest 8½ mil. (Každý pátý člověk.) Státní dluh i přes četné války klesl za tuto o 200 mil. lib. a území rozšířilo se o prostor větší než jest Evropa.

Pět let před nastoupením vlády Victorie r. 1832 byla reformou parlam zlomena moc velkostatkářstva a připadla středním stavům. Reforma byla dopl Municipal-Reform-Actou, jež zrušila vliv místní oligarchie. Současně těženo bylo

možeností přírodních věd, aby člověk byl sproštěn jistých výkonů a aby zdokonaleno bylo dopravnictví. Spolu zdemokratisována byla stará ústava. K poslednímu sluší počítati celní reformu Robe Peela a Gladstona. Zavedení daně z příjmů, voleb. reformy z r. 1867 a 1884, vybudování ochranného zákonodárství, zřízení volených hrabských rad, zavedení povinné návštěvy školní a bezplatné vyučování, reformu soudní organisace, trestního práva a vězeňství, zrušení Východoindické Společnosti a převzetí Indie ve správu státní, povolení široké autonomie a zřízení parlamentních ve všech koloniích, obydlených bělochy a j. Za tu dobu se vystřídalo 10 premier-ministrů: Melbourne, Pell, Russel, Aberdeen, Palmerston, Gladstone, Beaconsfield, Salisbury, Roseberry. Celá tato historie 60 let jest, jak viděti, i historií kultury tohoto století a není žádné kulturní země, která by nebyla ať v dobrém ať ve špatném směru nepociťovala účinků rozvoje této veliké moci i blahodárných výsledků duševního snažení anglic. národa.

— Současné Německo. Nové císařství německá připíná se historicky na svaté římské císařství, založené r. 800 (korunováním Karla Velikého papežem Lvem III) a formálně zrušené 1806, avšak liší se od něho povahou svých politických institucí a zřejmým cílem, jejž sleduje. První císařství povznesši se na dědice římského césarismu a na držitele svrchovanosti, přenesené na ně náměstkem božím, zaujímalo postavení výminečné. Když císař stal se papežovým nepřítelem (Friedrich III. byl poslední císař německý, korunovaný v Římě r. 1440), církev mu brala jeho svrchovanost duchovní; ale národ německý nezapomněl nikdy, čeho se mu dostalo s vládou světskou, práva říditi svědomí a ostříhati své víry třeba mocí. Touha po svobodě však nedala vzniku novému císařství, ale spíše jest pravým zakladatelem nového císařství německého touha po jednotě, vyjádřená básníky a filosofy, Schillerem, Arndtem a Uhlandem. Tento návrat k idealu vlády časů feudálních se vysvětlí, uvážíme-li, jak podmínky morální, politické a sociální, v nichž německý národ žije, tak jeho tradice historické. Velká většina tohoto národa nejeví žádné touhy po svobodě: svým vládcům ponechává dobrovolně péči o politiku a náboženství. Němce zajímá jeho rodina a záležitosti, jeho pivo a hudba. Jeho knížata, navyklá po věky počínati si jako nezodpovědní pánové, podržela jistý brutální instinkt despotismu a vyžadují mnoho dobroty na svých klidných poddaných. Přirozené náklonosti národů a knížat jsou v tomto bodu v dokonalém souladu. Nad to Německo, obklopeno zevnějšími nepřáteli a rozerváno stranami politickými, náboženskými a sociálními pociťuje potřebu mocné vlády a nalézá její vzor v císařství středověkém.

Nové císařství německé jest federací států, a pouto, jež tyto státy spojuje, jest v mnohém ohledu velmi slabé. Sever a Jih různí se národností, ideály, náboženstvím a povahou. Pro Prusko se tato protiva zhoršuje tím, že obyvatelstvo této země nenáleží ke kmeni germánskému, nýbrž litevskému. Nad to hlavní státy Badensko, Bavorsko a Würtembersko, zůstavše skoro nezávislými a majíce každý své vojsko, mohly by se každé chvíle, kdyby chtěly, od federace odloučiti. Jiné státy, jako Schleswig-Holstein a Sasko jen se podvolují nemilému spojenectví a jich věrnost k domu Hohenzollernskému nelze pokládati za přílišnou. Císařství jest směsicí živlů nerodých a nesvorných. Uznává tři náboženství: protestantství, katolictví a židovství. Avšak třídy vzdělané jsou nakloněny svobodomyslnictví. Podezřívání a žeravost panuje mezi třemi oficielními vyznáními; nad to papež rozhoduje autoritou v záležitostech politických. Konečně, nehledíme-li na obyčejné nepřátelství mezi stany vlastníků půdy, kapitalistů a řemeslníků, panuje i sociální antagonism mezi podářským individualismem a socialismem.

Ve Francii po Revoluci třídy konservativní vyznávaly sentimentální novokatolictví, zatím co žáci Rousseauovi a Voltairovi dělali plány na hospodářský komunism. Německo nemohlo se tak snadno navrátiti ku katolictví, ani přilnouti ke komunistickým utopiím: bylo však pro jeho vlády vhodné a nutné, aby protestantství, poslední důsledek individualismu, bylo vyvýšeno na představitele náboženství absolutního, ale podřízeného institucím čistě rozumovým. Hegel dovedl dokázati, že křesťanství jest náboženstvím absolutním a že stát pruský, stát vojenský a protestantský, jest absolutní formou občanské vlády. Tato filosofie stala se dogmatem skoro oficielním a vojenský despotism existoval z milosti Boží. Než v zápětí přišla reakce: Lassalle, Marx a Engels (vesměs židé) nahradili myšlenku v Hegelově filosofickém procesu hmotou a proklamovali absolutní pravdu státního socialismu. Tedy německému socialismu není nesnadno opanovati, prohlásí-li se proň lid.

Zevně jeví se nebezpečí neméně hrozné. Ovládána citem svého ohroženého postavení, hledá vláda pruská útočiště v methodách, jež prohlásili ostatní národové za nesnesitelné. Vůle císařova prohlašuje se za jediný zákon, vyzvědačství bují uvnitř (Berlín jest pln zvědů), porušuje národ; církev slouží za politický nástroj; moc vojenská prohlašuje za neplatné občanské stavy, a důstojník surově zachází s občany. Císař, papež a cesar, snaží se obnoviti Svaté císařství. Chtěl by jsa pánem všemohoucím obnoviti feudálnost ale ve zhoršené formě hospodářského despotismu.

(*Forum.*)

Sociální hlídka.

— Anketa o stavu živnostenských učenníků ve Vídni. Zásluhou vídeňské ethické společnosti pořádána byla tato anketa, jež tvoří chmurný pendant k loňské anketě o ženské práci ve Vídni. Obraz truchlivé bídy, jaký je kreslen ústy tohoto sociálně tak slabého a málo chráněného, tak nedostatečně vyškolovaného a předčasně vyčerpávaného dorostu stavu živnostenského, měl by nutit k vážnému přemýšlení, k opravdovějšímu řešení otázky živnostenské činiteli povolanými, k pronikavější podpoře a účinnější organisaci zejména tam, kde se pomoci dá, kde udržení malých řemesel je možné, poněvadž nutné a účelné. U nás zmíněná anketa v denní žurnalistice nedoznala žádného, tuším ohlasu, ačkoliv nejen se stanoviska socialně-ekonomického ale i národního má tato anketa toliko českých učenníků veliký, pozoruhodný význam.

Posavadní výsledky ankety jsou hrozné. Naprostý takřka nedostatek organisace zaopatřování učennických míst otvírá volné pole nestoudné ziskuchtivosti a nesvědomitosti soukromých dohazovačů, za tím co neinteligence, surovost a omezenost mistrů podkopává samovolně a důsledně každou lepší budoucnost řemesel. Z rukou vídeňských mistrů vycházejí vyučenci nedokonale vyučení, lidé, jimž ústrky a námahy učennických let nejen že neposkytly dostatečné znalosti svého řemesla, nýbrž a spíše znechutily tuto práci. Za tak dlouhé doby pracovní, jíž trpělo tělo a tupěl duch, nenaučil se takový učenník celému řemeslu, poněvadž dělba práce nejlépe dnešní hospodářské výrobě odpovídající, odkazuje mistra jen k určitému odvětví svého řemesla. A tak — dle výpovědí expertů stane se z učenníka tovaryš, který u živnosti krejčovské na př. nedovede naprosto ušít celé šaty, nastřihat na ně a pod., poněvadž jeho

mistr nedělal nic jiného než spodky nebo správky starého oděvu, neb tovaryš zámečnický, který nedovede zhotovovat nic jiného než upravovati klíče k určitému zámku atd. atd. A uvažme další ještě momenty: poměry učenníka v rodině, kde dlouhý čas bývá snad chůvou, služkou a vším možným spíše než učenníkem určitého řemesla, uštvanost mladých sil (zejména v době saisonní), že nedovoluje mu užiti výhod večerních pokračovacích škol a před zraky našimi nabude určité formy obraz budoucího representanta stavu, který, aby obhájil své postavení v dnešní výrobě hospodářské, potřeboval by odborně vzdělaného dorostu!

— Anketa pro reformu zákona o nemocenském pojišťování.*) (Dokončení). Jen k vůli úplnosti registrujeme: Na důtklivé a jednomyslné žádosti dělnických expertů odhodlala se vláda svolati dne 8. května experty bratrských pokladen. Ovšem s čistě rakouským výběrem: neboť nebyli-li v celé anketě řádně zastoupeni zástupci dělnictva, jehož zájem anketa přece nejvíce budila, zvolena zde za zástupce a tlumočníky hornictva řada pánů, kterým leželo snad vše na srdci, jenom ne potřeby hornictva. Dělničtí experti ústy Dra. Verkaufa obnažili pronikavě neudržitelnost instituce bratrských pokladen jinak celkem pronášejíce známá přání dělnictva.

Dnem 11. května zahájeno konečně sezení expertů z Dolních Rakous, na nichž účastnili se experti z ostatních zemí,**) pokud nezúčastnili se sezení předchozích. Bylo by jen opakováním toho, co jsme již napsali, kdybychom chtěli reprodukovati průběh debat; nebylo ostatně ani možno něčím fakticky novým přispěti k tomu množství poučného a pečlivě vyšetřeného materiálu, jaký snesen a dán anketou k disposici vídeňské vládě. Ovšem jaké poučení vezme vláda pro svoje sočialně politické zákonodárství, je otázka: soudě z navrženého majoritou adresního návrhu asi velmi malé.

— Poslední měsíce byly dobou **sjezdů**. V Anglii odbýván dne 20. dubna t. r. kongres Independent Labour Party za předsednictví Keir Hardie-ho. Zpráva sekr. Toma Manna konstatuje organisaci strany v 206 pol. okresích. Strana jmenovitě čile agituje mezi severoanglickými horníky. Zpráva lituje, že veřejné mínění Anglie odvrací se vinou zahraničné politiky od socialních problemů, zejména od otázky nezaměstnanosti. V delší řeči útočil Keir Hardie prudce na monarchism, jenž prý »náleží do dětského věku národa.« Vedle obvyklého sjezdu soc. demokratické strany v Belgii, kde konstatován opětný vzrůst a úspěch propagandy mezi sedláky, zajímavý byl sjezd soc.-dem. v Hollandsku o velikonocích odbývaný; stálo totiž mimo jiné na programu: poměr sociální demokracie k náboženství. Resoluce přijatá vyzněla v ten smysl, že je nutno zlomiti hospodářskou a politickou moc církve, aniž však při tom urážeti přesvědčení náboženské. Což vedle jisté neurčitosti ě správně celý problém neřeší. Od 27. dubna konán čtvrtý zemský d rumunské soc. demokracie v Bukurešti. Strana věnuje všechny

*) Opravy ze 16. č. »Rozhledů«. Str. 761. ř. 25. zd. před »navrhováno« vlož atím«; ř. 23. zd. místo »spojené« čti »spojení«; ř. 11. zd. místo »5%« čti »3%.«

**) JUDr. posl. Karlík, jenž s exp. Kapsou prohlašuje, že zákonodárství nem. ání se týkající zemským sněmům má být přenecháno.

svoje síly na dobytí všeobecného hlasovacího práva, na odborovou organisaci, na agitaci po venkově a zvelebení pěkného svého denníku. Velice čile ve straně pracují rumunští židé.*)

Z naší doby.

— **Bestia triumphans.** Z městské rady. Kdo si všímá pravidelných, ale jako smrt suchých zpráv z městské rady, žasne a žasnout nepřestává nade všemi novými a novými projekty, kterými na novo jako na doraženou ohroženy jsou krásy Prahy. Jen zřídka kdy pronikne potěšitelnější zpráva na venek jako při jednání o rekursu stavitele Pištěka**). — po většině jsou to Jobovy zprávy vyrážené na povrch už s jakousi křečovitou zavilostí hříšníka, který je si vědom svého bezpráví, ale to mermomocí udati chce za ctnost.

Jsou chvíle, kdy člověk v duchu ruce spíná k vládě a prosí ji, aby třebas i šavlemi své policie zpřetínala ruce těch, kdo s cynismem jen českému měšťáctví vlastním zednické svoje krokvice kladou i na všechny plány umělecké rady.

»Politik« — už po druhé zakročiti musila zvláštními články (dr. Harlas) ve prospěch usnešení umělecké kommise a jako by hrách na zeď házel. — Poslední důkaz, že nezbývá, než spor urovnati cestou zákonodárnou. Tam, kde svrchované moci nabývají nejnižší instinkty lidu, je zcela v pořádku, když k moci sáhne inteligence státu. —

V jedné z posledních schůzí městského zastupitelstva byl přijat návrh, by vystavěna byla elektrická dráha z Malostranského náměstí na Pohořelec a k Říšské bráně. — Proti tomuto projektu nikdo by nic neměl, kdyby s ním ve spojení nebyl jiný projekt.

Pan dr. Klusáček jménem »Klubu občanského na Hradčanech« žádal městskou radu za rozšíření Ostruhové ulice. — Městská rada odpověděla, že rozšíření ulice bude jen tenkrát možno, až přijat bude návrh na vedení tramwaye z Malostranského náměstí na Pohořelec. Pak rozšíření této ulice bude hračkou na základě expropriace a železničního zákona. — Proto se napřed a beze všeho hluku přijat musil návrh na vedení tramwayové linie a pak už Bůh pomoz — jedna z nejúchvatnějších a svým prospektem nejoriginalnější ulice lehne sama sebou, poněvadž na ni namířeny budou těžké baterie expropriací a železničního zákona. Není nad chytrost!

Také Staroměstská radnice má se přestavovati tak, aby nadobro zmizel i poslední zbytek podloubí a menších, ale úhledných domků na Malém Rynečku. Marné domlouvání, že se tím centralisaci úřadů nepomůže, ponévadž místnosti ani pak nestačí. — Praha má dluhů dost, proto stavěti se musí znova.

Návrh umělecké komise, aby reservováno bylo místo k eventuelnímu rozšíření Rudolfina — dále, aby prostora nábřeží mezi Rudolfinem a Eliščiným mostem určena byla pro budovy monumentální, leží v městské radě nepovšimnut, nerozhodnut. Spekulace zatím vystrojila si na těch místech nádhernou hostinu.

---

*) Viz Rozhledy č. 6. Židovské hnutí dělnické.

**) Stavitel Pištěk podal rekurs proti rozhodnutí městské rady, kterým zakázáno bylo stavěti na úpatí Kinského zahrady budovu třípatrovou a dovoleno postaviti dům pouze dvoupatrový. Zásluhou pp. dr. Podlipného, Kaftana a dr. Podlipského byl rekurs jeho velikou většinou zamítnut. Bude tato velká většina vždycky tak při rozumu, nebo je to zjev jen nahodilý? Otázka, kterou rozhodne jen budoucnost. Za to dr. Eiselt, s jehož jménem velice úzce souvisí famósní historie budovy Malostranské záložny, dr. Vlček, který neopomene jediné příležitosti, aby neprojevil svůj věhlasný souhlas s nejdivočejší spekulací pražského poplatnictva, konečně i dr. Scheiner (kdož by o tom pochyboval?) vysoko nade všechny esthetické zájmy celého národa nesli osobní prospěch jednotlivců a dle toho brillantně hájili posavadní výhody špa stavebního řádu. Zdá se, že s těmito jmény dr. Eiselta, dr. Vlčka, dr. Scheiner a s jménem dr. Černohorského, nejmenujeme-li prozatím jiná, jako dr. Kühn v těsné souvislosti vyvíjeti se bude historie českého břidilství. Ale, kdo dr. Eiselt a dr. Vlčkovi nepřiklusal na pomoc, byl — zase arch. Münzberger. Podle osobního přesvědčení třípatrová budova nebude prý ještě tak zlá a přimlouvá se všechny ostatní majitele parcel, aby se jim v tom ohledu nekladly žádné překážky! P

K jedné vymoženosti přece došlo. Vzácné a umělecké façady, pamětní předměty — interieury — nejkrásnějších domů, které buď čert už vzal nebo teprv vzíti má — pečlivě se fotografují. A tomu fotografování se říká: »zachování starobylého rázu Prahy«!

Bestia triumphans po vlasti. — Provedli jsme jen malou objížďku po českých městech a dojem je ještě kormutlivější, než jsme očekávali. Praha špatným svým příkladem páše strašlivé dílo. Ani jsme netušili, co pravdy jsme pověděli ve svém článku, když jsme řekli: »Ba co ještě horšího, Praha zlým svým příkladem stává se už jakýmsi nakažlivým, morem páchnoucím pelechem všeho nevkusu a dovoleného barbarství; epidemický její puch zachvacovati začíná nejkrásnější stará místa království.«

Nezačíná, ale mor z Prahy přenešený na venkov je už v nejlepším rozkvětu. V Praze zkažená krev venkovu vrací se zpět, není snad už jediného městečka, kde by nenaskočil nějaký vřed. Jak Attilovo koňstvo připadá mi to poselstvo rozbíhající se z Prahy po království českém: kam noha jeho šlápne, tam krása neroste a všechno kolem hyne. Jsou to pravé závody dobře krmených a plnokrevných hřebců barbarského vojska a běda krajině, kam zapadne jeho stádo! Statisíce a milliony stojí národ vydržování výtečných těchto zvířat. Mají své hřebčince, své žlaby, svá pravidla a zvyky, jak žít a dobře se mít a výsledky jsou podle toho.

Celé království je nyní velikým cirkem, kde nejskvostnější exempláře této kavalerie provádí nejdivočejší svoje kousky — —

O Kutné Hoře přinesla už »Politik« děsivý článek, plný dobré vůle a shovívavosti, ale také plný sarkasmu a melancholických slzí nad zříceninami pyšného kdysi Jerusalema. Vlaský dvůr zbořen a na místě jeho postaven nový, v tomtéž slohu, ale nový, uhlazený, ulízaný, upravený tak, aby v něm mohla býti škola a obecní kanceláře. Na střeše břidlice. Také kostel sv. Barbory se renovuje, t. j. vyhazuje se všechno, co nesouvisí s pedantesknì gothikou, se střechy jak s kapra slupuje se starý, začouzený, krásný prejz a nahražuje se černou — prý anglickou, s gothikou chrámu hanebně kontrastující břidlicí. Je to roztomilý kryt. Jak známo, hyzdí už i Karlštejn, Prašnou Bránu, kostel sv. Víta a podle všech zpráv, kterých jsme nabyli, na radu a pod dohledem arch. Mockra — má být šifrem, anglickým šifrem! pokryto celé české království: tak i v Sedlci a Vysokém Mýtě a Bůh ví, kde ještě jinde. Občané sami nad tím vrtí hlavou, — ale co si počneš, člověče! — Když to řekl p. arch. Mocker, přece jediná kapacita v království, musí to být krása. — »My tomu nerozumíme« — namítl mně prostodušně jeden občánek z Vysokého Mýta. Pan arch. Mocker tu byl . . .

A ještě jedna vymoženost v českém království. — Od té doby, co je rozhodnuto, že bude snešena s věže svatovítské báňovitá střecha, a na místo ní vystavěno bude vysoko až do závratného nebe dlouhé štárátko na zuby pod titulem gothické věže, celé království jakoby horečka přepadla —. Všude budou stavět špičaté věže! I v Praze vyskytují se sice hlasy (bohužel posud nenapsané), že stavěti celou svatovítskou věž je vlastně nesmysl, poněvadž tím stržena a ozubena bude harmonická linie spojující silhuetu Hradčan, Strahova a Petřína, shrnutá v překrásný a velice šťastně volený tvar nynější podoby věže, — namítá se i to, že v koloritu celého toho panoramatu nic nenahradí zelenavou barvu nynějšího krytu — ale gothika je gothika, i kdyby nynější tvar věže byl sebe krásnější a milejší, věž není gothická a tím je vlastně rozhodnuto! Buďto anebo — tertium non datur. — Arch. Mocker je Mocker.

Také v Turnově nejsou spokojeni s krásnou, tupě zakončenou, s celým vzezřením města ode dávna už srostlou věží a mají připraveno už 60.000 zl. na stržení jednoduché, ale krásně utvářené té střechy a na vystavění téhož štárátka, kterým si už zuby drápou v Praze. — Celý kostel — věky zčernalý, massivní, vážný a poetický právě tímto zasmušilým temným vzezřením bude při té příležitosti renovován, bezpochyby i znovu olíčen a není pochyby, i břidlicí přikryt; zásluhu o to všechno ponese místní pan děkan a jakýsi pan Hák — živou mocí si nedají říci, že to nebude a nemůže být pěkné, jediná podoba, která kostelu sluší, že je ta, kterou právě má, ta že Turnovu dodává charakteru; marné námitky! Turnovu po příkladu Prahy je nesnesitelna nynější podoba kostela a proto va banque! — Když jsme si za 400.000 zl. dovedli postavit kasírny, dovedeme si taky za 60.000 postavit věž atd. — Školy? — — —

V Jičíně je jedno z nejkrásnějších náměstí v celých Čechách — obklíčeno celé odloubím a starodávnými domky — ale i tu učiněn už na jedné straně průlom a jak me se informovali, hrozí průlomů takových Jičínu víc —

Také náměstí v Sobotce už je zhyzděno budovou soudu a domem, ve kterém má svoje místnosti Měšťanská Beseda. Odtud to pak půjde jedním tahem dál —

Z Nymburka mimo menší fragmenty a kostela nezbylo už téměř nic. Lidé vypadají tam zrovna tak, jako by každému chtěli říci: »ale máme my to tu krásně!«

Rozhodně svého druhu na celém světě snad jediné náměstí musilo být v Železném Brodě, dokud stála stará radnice a naproti ní staré domky. Kolem do kola ty omšelé, stařičké, ale posud pevné, na dřevěných sloupích jak galerie opřené, v idylická podloubí se spojující fronty roztomilých budov a uprostřed náměstí, v černém tom kruhu domků zlatem světélkující socha, to byla báseň, o které se už jen z doslechu dovídáme v Prouskově díle o dřevěných stavbách v Čechách. — Ale bylo lenošno pánům, udržovati radnici v dobrém stavu, — odvolali se na to, že už se nedá a nedá zachovat a strhli ji dolů. Na místě ní postavili si rozsáhlý, vysoký, ale hodně oplzlý hotel. Tím celé náměstí vzalo za své. Naproti radnici ve slohu, možno-li ještě oplzlejším, vystavěli (co jiného se v tomto slohu v Čechách staví?) školu. Střecha je pokryta břidlicí a ze světlejších její tabulek je vyložen veliký nápis: »Mládeži české! — Toto jest krása!« Obrátil jsem se k radnici, ale tam nebylo žádného nápisu. Jen železnobrodské měšťáky jsem potkával s tvářemi rozšířenými jak boží sluníčko a tak šťastnými, ale tak šťastnými nad — tolikerou nádherou a krásou! *V. Mrštík.*

— **Cyklus přednášek o moderní literatuře a divadle**, jejž uspořádal v tomto měsíci v sále Typografické Besedy spolek »Intimní Volné Jeviště« setkal se s nejlepším úspěchem morálným a hmotným. V tomto čísle přinášíme závěrečnou přednášku p. K. Kamínka »Reformní pokusy moderního jeviště«, přednáška F. V. Krejčího »Henrik Ibsen« vyšla už v Kritické knihovně. Účastenství obecenstva bylo dosti hojné a ukazovalo, že mladá naše literatura má už svůj, ne sice právě široký, ale spolehlivý kmen obecenstva v naší společnosti. Snad může být zajímavo zaznamenati, koho jsme tam viděli a koho jsme tam neviděli. Viděli jsme tam jmenovitě mnoho dam a mladých literátů, některé herce a těch několik čilejších mladých lidí, kteří nescházejí při ničem. A neviděli jsme tam nikoho ze starších literátů, neviděli jsme tam širokých davů studentstva, na něž se především počítalo, a neviděli jsme tam těch také-mladých, kteří by nebyli jistě scházeli, kdyby místo o umění se bylo řečnilo o státním právě a bouřilo proti socialistům . . .

— **Die deutsche Frauenbewegung.** Eine Betrachtung über deren Entwickelung u. Ziele, von Gustav Cohn o. Prof. der Universität Göttingen. Berlin, 1896. — Německo, jehož vzdělavací ústavy mužské jsou vzorem jiným státům při zřizování takových ústavů, zůstalo s ženskými vzdělavacími ústavy za Anglií, Švýcarskem, Francií, Ruskem. Ženská gymnasia jsou vydržována soukromým nákladem; od r. 1895 je ženám dovoleno odbývati maturitní zkoušky. O připuštění k universitním přednáškám rozhoduje každý jednotlivý profesor. V 60. letech se počátky ženského hnutí zorganisovaly v Lette-Vereinu, k účelu tomu založenému. Z něho vyrostly ostatní ženské spolky, které zřizují odborné školy a se starají o rozkvět oborů ženské práce. Německé ženy usilují o rozšíření ženské dosavadní působnosti a o zdokonalení práce v dosavadních oborech. Velkou váhu kladou na zdokonalení domácího hospodářství. Volebního práva do zákonných sborů, pokud spisovateli známo — se německé ženy nedomáhají. Pisatel brožury míní, že zavedení jeho by mělo pro Německo neblahé následky, jelikož státní soustava Německa není ještě dosti pro ně zralá. Zvláštní, svůj ráz německé ženské hnutí nemá; vyvolaly je jako v jiných zemích ekonomické poměry. *—a—ová.*

— **»Naše Doba«** v posled. čísle činí výtky knihov. Rozhledů. Překlad Bucklea nepodává literatury pod čarou, jako jí nepodávají překlady v p. Laichtrově knih., ale referent má věděti, že literatura bude uvedena na konci každého dílu, jak jsem hned v prvním sešitě ohlásil. Že »statical« je statický, je velmi laciná moudrost. V překladě jsem místo nemotorného slova »statický« užil českého opisu. — Lapsus s »obilními zákony« se přihodil jednou — a stranická jízlivost Naší Doby nutí mne říci — ne právě mně. V Ingramových Dějinách vědy národohospod. a jinde byl překlad vždy správný. — Konečně sumární ortel p. Masarykův jest z jeho úst a v »Naší Době« interesantní. Toho »barbarství« jest v obou více než v mých knihách. Ovšem, Spencer a Fabian. pojed. není feuilleton. A snaha zachovati slovní i větovou fysiognomii originalu, velmi ztěžuje překlad. — P. Masaryk by měl prakticky uplatniti své rady v knihovně jím vedené. Vytýkati bezdůvodně, že překlad Bucklea neuvádí literatury a také neuvádění literatury, ni poznámek pod čarou, vypouštěti značné partie díla, zkracovati kapitoly atd., jest podivné. Kdo by neznal p. Masaryka anebo kdo by nevěděl, že v Rozhl. právě vyšel článek »Naše probuzení«, nedovedl by si to v hlavě srovnati! — *J. P.*

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 15. července 1897. Číslo 20.

Upřímnost.*)

Popřejte, prosím, v chaotickém koncertu vnitřní naší politiky místa slovům upřímného, jenž nemá, kde by hlavy sklonil. Jak z novin známo, stávkovali o letnicích zřízenci vídeňské tramwaye. Vyjednávání, po celý předchozí týden vedené v podstatě o více peněz za práci, zůstalo totiž bezvýsledným. Když přišlo do tuhého (primátor vídeňský, protektor stávkujících, nemilosrdně plnil povinnosti, obci uložené paragrafy smlouvy, jednajícími o odnětí koncese a o mobilisaci vojenské posádky vídeňské nebylo ani potuchy), tu správa společnosti, že by si konečně dala říci, že však hlavní příčinou zdráhání jejího nejsou vlastně ani tak ty groše, nýbrž okolnost ta, že během celého vyjednávání zástupcové zřízenců dosud ani nehlesli o tom, že, když společnost se zaváže splniti kladené požadavky, zřízenci přestanou stávkovati a nevytasí se hned zase s požadavky dalšími, jak po celé vyjednávání dosud prý činili. Závažnost důvodu tohoto nahlížel každý; nahlížel ji i protektor stávkujících (který po stávce v obecní radě mezi jiným pravil, že doufá dožiti se konce společnosti tramwayové) a s celou svou autoritou radil stávkujícím, aby ujištění to dali, a nahledli to i stávkující, vyjímaje — rozumí se — radikály mezi nimi.**) Stávka skončena; že splněné nyní požadavky nebyly poslední, vědí obě strany, ale zřízencům tramwaye vídeňské vede se teď značně lépe.

*) P. Al. Neklan, autor knihy Die böhmische Frage, zaslal nám své názory o politické situaci. Nuže, audiatur et altera pars. Do jaké míry se v zásadní otázce s p. Neklanem rozcházíme, vyšlo na jevo již z diskuse o jeho programu v čís. 8—11. Rozhledů. S mnohým však, co v této úvaze praví, budou čtenáři naši asi souhlasiti a celkem, zdá se nám, odhalují se v něm otevřeně některé motivy jednání mladočeské většiny na říšské radě, jež se doma zamlčují. (P. red.)

**) Radikalism obyčejně zaujímá stanovisko nad míru pohodlné. Stačíť mu totiž, h dně mnoho chtíti a pak peskovati ostatní, že vše to nevymohou; a sám nepotřebuje s kritiky obávati, neboť nikdy neumdlévá ve chtění a v peskování a jest tudíž vždy n prosto důsledným. Z těchto příčin pokládám já takový radikalism za nejchytřejší a zároveň nejskromnější odrůdu lidstva. — Oproti tomu radikalism, který sice též mnoho cl ce, avšak při tom přece uznává, že kromě strany, která radikaluje, žijí na světě ještě té i jiní lidé, jest pionérem pokroku jim kýženého, zbraňuje stagnaci, a pokud bez při- jí nání osob nemilosrdně kárá nešvary, jest svědomím své strany.

Nemusím snad ze široka vykládati, proč to vypravuji.

Stačí, když řeknu, že političtí zástupcové národa českého, poslancové a listy naše, jednají tak, jak jednali zástupcové zřízenců vídeňské tramwaye, než nahledli, že kromě nich jsou u tramwaye ještě i jiní lidé, a dali správě ujištění, že stávka přestane.

Z toho totiž, že vydána byla nařízení jazyková, jde nade vši pochybnost na jevo vůle a ochota koruny, splniti dle možnosti první postulát náš, zavésti jazykovou rovnoprávnost; neboť ustanovení, že každý, kdo po čtyrech letech ucházeti se bude o zeměpanský úřad v Čechách a na Moravě, během dalších tří let vykázati se musí znalostí obou jazyků zemských, ustanovení, tvořící jádro řečených nařízení (vše ostatní jsou jen ustanovení vedlejší, z části i vzhledem na české úřednictvo předčasná).*) jest semenem, z něhož v době dozírné vyroste kýžená námi jazyková rovnoprávnost úplná, v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a ve všech instancích, a proto souhlasím úplně s výrokem, že nařízení ta jsou alespoň 45ti procentovou splátkou na požadavek náš, týkající se rovnoprávnosti jazykové.**)

Co mluvilo se, když jednáno bylo s poslanci našimi o nařízeních jazykových, není mně známo, avšak jisté jest, že bylo doufáno, že poslancové naši, když nařízení ta vydána budou, spokojí se prozatím s tímto základem žádané námi rovnoprávnosti jazykové, a taktéž jest jisté, že nadějí tou nám bylo — ač bona fide — trochu lichoceno; přeceňovali politický intelekt náš. Neboť poslancové naši, když nařízení byla vydána, se usmáli, uklonili se, pochválili vládu, poděkovali a pak, ruce strčivše do kapes, dělali a dělají, jako by nic se bylo nestalo, neboť jest to jen malá splátka na všechny naše požadavky; a na schůzích voličských přichvalují si (ač zdá se mně, že nikoli s velikým sebevědomím) tuto svou — chytrost!

Dle úsudku mého stala se tu kardinální chyba velikého dosahu a sice jak oproti vládě, t. j. koruně, tak i vzhledem na Němce. Němci naši, domnívající se s Maďary, že oni se rodí s ostruhami na botách a my Slované cis- a translajtánští se sedly na hřbetech, museli již vzhledem k tomu, že na říšské radě jsou v minoritě, přímo do opposice a pak jako opposice brojiti proti obvyklému vyrovnání s Uhry a proti jakýmkoli nařízením jazykovým; avšak bušiti nepočali hned po vydání nařízení nynějších, nýbrž — jak mně se zdá — teprve, když viděli, že Čechové zdráhají se vstoupiti do majority, kterou vláda, t. j. koruna, si žádala a jejíž podstatnou část tvořiti měli zástupcové tak zvaného ústavověrného

*) Což velmi zřejmě viděti na př., když při komisích úřední technikové Češi a dobří vlastenci s velkými obtížemi podávají svá dobrozdání jazykem českým.

**) Tomu nebude vaditi, když řečená sedmiletá lhůta bude prodloužena. Jest dle mého úsudku nepoměrně a nepotřebně krátká, jelikož ti, kdož za čtyry leta hotovi budou s odbornými studiemi a zkouškami, jsou teď asi v prvním až druhém ročníku škol vysokých. S úspěchy toho, kdo teprve v těchto letech počíná učiti se nové řeči, vypadá to z různých příčin velmi bledě, jak z vlastní trpké zkušenosti vím, jedná-li se o více, než aby rozuměl, co čte, aneb pakli netěší se nadobyčejně dobré paměti. Já ve spisu svém navrhuji lhůtu patnáctiletou, při které i nyní setrvávám; dvě leta to bude trvati než Němci naši pochopí, že nezbývá, než učiti se též češtině; 7 až 8 let potřeba na školy střední a 4 až 6 let na školy vysoké a na zkoušky.

velkostatku jakožto zástupcové všech tak zvaných pokrokových a nacionálních Němců.

Po názoru mém lze si jen tímto zdráháním Čechů vysvětliti okolnost celému světu politickému tak nápadnou, že zástupcové dotčeného velkostatku rozpakovali se, sem a tam kolísajíce, vstoupiti do majority vládou žádané, a mám za to, že, kdyby byli do většiny té vstoupili poslancové naši, byli by vstoupili tam i oni. Němci naši byli by pak křičeli, až by poznenáhla byli utichli.

Když však Němci viděli, že Poláci vzhledem na posici svou u koruny a vzhledem na mohutnost klubu českého k opětnému sdružení se s Němci dosud nejeví žádné chuti a že oni, Němci, po vydání jazykových nařízení s vládou je vydavší nikdy jíti nemohou, že však právě proto vláda v potřebnou jí k vyrovnání s Uhry majoritu nevyhnutelně musí získati poslance české a že tito zdráhají se vstoupiti do této majority přes to, že jazyková nařízení již byla vydána a sice již i pro Moravu, tu zmocnila se jich hrůza před tím, co vláda nucena bude Čechům ještě »koncedovati«, aby vstoupili v majoritu vládní, a — nevidouce žádného východu ze situace své — počali zuřiti jako tur, plameny se všech stran obklíčený*) a zarazili tím úplně zástupce velkostatku německého — prozatím.

Vláda pak, vidouc na jedné straně neúspěch svůj u Čechů a na straně druhé zuření Němců, ztratila smysly a jala se jazyková nařízení klestiti; tím dopustila se, ačkoli revokace netýkala se základného ustanovení, chyby nenapravitelné. Zničila tím totiž důvěru Čechů v pevnost vlády, nehledě ani k ujmě, již ústupem svým před lomozícími Němci utrpěla na autoritě své vůbec. (Nyní krutě zpřerážené ratolesti jazykových nařízení zase svazují a mažou voskem, aby srostly; avšak přímé již nebudou.)

Třetí — rovněž nenapravitelná — chyba stala se pak, když Němci důkladně prováděli obstrukci, tím, že majorita a v první řadě poslancové naši počali rušiti jednací řád.

Kde jednací řád neskytá prostředků proti obstrukci, tam nelze obstrukci, když řádně jest prováděna, zničiti jinak, leč uvedením jí ad absurdum tím, že se jí dá úplný, naprosto volný průchod.

Němci nalézali se v pasti, z které by nebylo pro ně žádného bývalo východu, kdyby majorita — uspořádavši systematické pouštění přebytečné části členů svých na dovolenou — byla alespoň čtyry týdny

*) Poslanec dr. Max Menger, nyní jeden z největších — po všeněmeckém vůdci Schoenererovi — státníků našich Němců, rozbil dle zprávy, kterou přinesla »Bohemia« v čísle 114. ze dne 25. května 1897, str. 1., sloupec 2., pult a poslanec dr. Antonín Pergelt otřásal okny císařského hradu vídeňského. (»Neue Freie Presse«, ranní číslo ze dne 8. května 1897, 3. str. 3. sloupec — aby se to totiž nedalo kdysi zase popřít.) — Němci sami si zuření své přichvalovali a dosud přichvalují též jakožto »furor teutonicus«. Četným, téměř všeobecně uznávaným věcem, na které já nevěřím, patří též legendární zvaný »furor teutonicus«, jakési Němcům prý specialně vlastní zuření. Co Římané načovali slovy těmito, shledáno za stěhování se národů u všech kmenů, jež, vytlačeni více ze sídel svých, tlačili na jiné a užívali jen krátkých (bodných nebo sečných) zbraní. Z nejprvnějších bojů Angličanů v Africe víme, že Zulukafrové stekli pálící Maximovy, a těch legie římské neměly.

den co den obyčejným nezrychleným tempem hlasovala o peticích, podaných proti nařízením jazykovým; a petic bylo dost.

Tentokráte by se byli Němci naši ze svého předstíraného »Staats-Partei-ismu« vykrváceli úplně. K takové proceduře jest však se strany antiobstrukční zapotřebí, aby měla sama sebe úplně v moci a — nezlobila se jako malá děcka, a pak aby členové její věděli, že poslancování spojeno jest někdy i s všelijakými nemilými povinnostmi. Na místo toho durdila se majorita, domnívajíc se ve své chytrosti většinové, že udolá obstrukci rušením jednacího řadu, lijíc tím petrolej do ohně a skytajíc obstrukci Němců ex post oprávněnosti.*)

Porušovati jednací řád, jest vůbec chybou; rušiti jej oproti obstrukci, jest chybou a hříchem (dnes tobě a zítra mně); ale rušiti řád jednací oproti obstrukci bez úspěchu, jest chybou a hříchem a — hloupostí a, dle názorů nyní téměř všeobecně panujících, které já nesdílím a to již proto, že vše prý jest posuzovati dle úspěchu, jest hloupost horší hříchu.

Ze porušení jednacího řádu v tomto případě bylo bez úspěchu, nelze popírati; čtrnácte dní zmařeno úplně.

Němci sice jsou — avšak jen svým vlastním jednáním — pošramoceni dost, ale mohlo to býti mnohem důkladnější a škoda, přeškoda té příležitosti; avšak snad, snad nadejde ještě jednou, až totiž na podzim sejde se zase říšská rada; vedouť si Němci naši v politice tak nerozumně, že oproti nim nás dlužno pokládati přímo za kosy, což však velmi chatrnou jest útěchou vůbec a zvláště, když považíme, že tak jest tomu jen následkem toho, že my bojujeme za věc spravedlivou a oni za nadpráví. —

Že po vydání jazykových nařízení poslancové naši neměli se k tomu, aby vstoupili do většiny vládou, t. j. korunou, žádané (str. 277. spisu mého) odůvodňují oni a listy jejich předně tím, že utvořila se na radě říšské majorita autonomní.

Že utvořila se většina taková, jest faktem pro nás velmi potěšitelným a velmi důležitým.

Avšak dle úsudku mého přeceňují zástupcové naši (listy a poslancové, vyjímaje prof. Kaizla) politickou sílu tohoto momentu. Vydrží-li v sdružení tomto Poláci a konservativní Němci, postačí, snad zabrániti tomu, aby Němci naši dostali správu Rakouska zase do svých rukou, stačí snad též, aby některé vedlejší záležitosti odkázány byly zemím, avšak k tomu, aby nynější ústava vystřídána byla ústavou federativní, nálada ta autonomní nestačí.

Nehledě totiž ani k názorům koruny a ku překážkám, které by změně té v cestu kladli Němci z Čech, z Moravy a ze Slezska ze strachu před odvetou, bez které sobě následkem svého zlého svědomí změny té nyní nemohou ani představiti, nejeví Poláci z příčin na snadě jsoucích veliké chuti k tomu, a souhlasu Němců konservativních ze zemí alpsk

*) Jednací řád porušen byl strašnou — přímo německou — logikou, že totiž a řečníku jest, aby u své strany zjednal si klid, jinak že pokládati jest za to, že vzd á se slova, a pak, že dle jednacího řádu prý lze, co říšské rady došlo před poče a schůze, sděliti až na konci schůze. (Oproti tomu jest rozhodnutí o desítiminutové · stávce správné.)

nyní nedosáhneme, jak to též nade vši pochybnost na jevo jde z řeči předního jejich poslance Ebenhocha na poslední schůzi lidového německého spolku katolického (viz zprávu, kterou o schůzi té přinesla »Politik« v čísle 172 ze dne 23. června 1897).

A proto — jelikož hlavní dosud překážky, t. j. strach Němců našich a ohledy na strach tento, nemůžeme odstraniti obratem ruky — nezbývá než jednati dle programu mého, máme-li vůbec v době dozírné konečně dosáhnouti splnění svých požadavků.

To vyžaduje, abychom koruně teď, když nařízeními jazykovými položila základ k dosažení jazykové rovnoprávnosti, výslovně řekli, že na splnění dalších požadavků svých počkáme, až Němci v Čechách, na Moravě a ve Slezsku vidouce, že jazyková nařízení je neusmrcují a že nejedná se vůbec nikomu o zdeptání Němců, poznenáhla pozbudou strachu před federalisací, pro kterou ozývají se již i nyní ze středu našich Němců sem a tam potěšitelné, ač dosud velmi řídké hlasy. —

Zcela jinak by ovšem bylo, kdyby vůdcové Němců našich ve své hlouposti dalším svým jednáním i koruně dokázali, že Hekubou jsou jim osudy říše, pakli v ní nemohou býti pány nad ostatními, a kdyby tím se jim podařilo přiměti korunu k tomu, aby upustila od ohledů, které nyní béře na řečený strach Němců před federalisací Rakouska. —

Jeden z názorů, jimiž odůvodnil jsem program svůj, že totiž i přes vši dobrou vůli a přes vše úsilí nelze nám dosíci splnění všech požadavků našich jedním rázem a hned, jelikož jsou kromě nás i jiní lidé na světě, jest již správným uznán veřejně se strany »Národních Listů« a »Politik« a přihlásili se veřejně k němu konečně již i poslancové a sice ve schůzích voličských dr. Kaizl (11. června 1897 v Hradci Králové) a následujícího dne dr. Kramář (v Hořicích), a — ku podivu — národ se nebouřil; má totiž rozum a lehce nahlíží správnost názoru toho.

Druhý názor můj, tvořící základnu programu mého, že totiž koruna ochotna jest, zavésti rovnoprávnost jazykovou, taktéž správným býti se osvědčil.

Správnost třetího názoru, že, dají-li Čechové koruně řečené ujištění, Poláci, konservativní Němci a velkostatkáři od Němců našich odflankují, nebyla ještě podrobena zkoušce, jelikož Čechové ujištění toho dosud nedali; avšak snad nikdo — ani z našich Němců snad nikdo — nepochybuje o tom, že již nynějším opositním jednáním Němců našich velkostatek německý vehnán bude do vládní majority a že nebude k tomu ani potřebí, aby koruna přímo se o to zasadila vlivem svým vlastním.

Ze všeho toho — trvám — snad i skeptikům jest zřejmé, že i to, co po vydání spisu mého (1895, listopad) se stalo, dosvědčuje správnost programu, sdělaného arciskeptikem, jemuž — alespoň v politice — cit neovládá rozum a neruší soudnost.

Dle všeho mám za to, že teď, t. j. po vydání jazykových nařízení, radí tomu, aby tento program byl zástupci našimi (listy a poslanci) prohlášen za program náš, snad již jen okolnost ta, že dříve ustavičně a velmi důrazně před národem žádali též finančně spravedlivého vyrovnání s Uhry a že by poslancové naši, kdyby teď vstoupili do vládní většiny, museli ale hlasovati pro vyrovnání, které by vláda s Maďary ujednala.

Nehledě ani k tomu, že teď dle všeho nadešla doba pro národ český velmi vážná a že jedná se o věci daleko důležitější, než jest několik těch milionů zlatých, mohou dle úsudku mého učiniti tak poslancové naši bez všelikého poškození hmotných zájmů národa českého a sice proto, že to, co za rozháranosti poměrů cislajtánských Maďarům dá vůbec se vyrvati, vyrváno jim bude již z ohledu na Němce; mohou záležitost tuto přenechati úplně Němcům našim, kteří teď jakožto oposice a pak proto, že Maďaři jakožto politikové ad kapsam propriam se neženou o překot našim Němcům na pomoc, brojiti budou proti dosavadnímu rozdělení břemen.

A pak jest mně jisté, že, když koruna nabude přesvědčení, že my dle programu mého v zájmu svém a s ohledem na zájmy říše a i na Němce naše čekati chceme na splnění dalších požadavků svých, celý svůj vliv vynaloží, aby vyrovnání s Maďary bylo nám co nejméně krušné, a o tom, že i tu vliv koruny více váží, než vliv náš a vliv Němců dohromady, nemusím snad se šířiti.

A proto — aby velká rozhodná doba nenalezla nás malých a snad i lpících na groši — vyzývám zástupce naše, poslance i listy: Mluvte, pište a jednejte otevřeně, t. j. upřímně vůči národu, vůči koruně a vůči Němcům! Nebojte se voličů a národa, vždyť správnost tohoto programu nahlédnou, i kdyby naň náhodou byli přišli v nějakém starém kalendáři, neřku-li když správnost jeho Vy jim vyložíte a svou autoritou doložíte! A nahlédnou též, že přijetím mého programu ničeho si nezadáme; neboť, kdyby pak z nepředvídatelných nyní příčin — věci snad jinou se chtěly bráti cestou, do oposice zpět můžeme každou chvíli — není a nebude na širém světě nic snadnějšího!

Voliče pak vyzývám, aby na schůzích interpelovali poslance své ohledně tohoto programu a tím donutili je přiznati barvu!

Jest konečně tuším již na čase, abychom přestali sebe samých klamati tím, že před skutečností zavíráme oči a zacpáváme si uši, bojíce se říci sami sobě o svých tak důležitých věcech p r a v d u!*)

Zbývá mně ještě dotknouti se vyjednávání o smír mezi Němci a námi, které — jak proslýchá se — zahájeno má býti vládou během léta.**)

Jak já Němce naše znám, pokládám to — z důvodů ve spisu svém uvedených — za marné počínání; musel by na Němce vstoupiti duch svatý, což mám za nemožné a to nikoli snad proto, že je již po Letnicích. Mýlí se tu vláda i koruna, nejde-li při tom zároveň i o to, aby po případě zjednán byl ještě jeden a sice konečný důkaz, že s Němci není řeči. Jelikož však přes různé ty zvěsti dosud není jisté, zdali četné, Němci dosud a zvláště v poslední době podané důkazy nejsou již snad uznány za dostatečné a zdali tudíž punktační jednání roku 1890 nebylo posledním již pokusem smiřovacím, proto hlavní orgán milých našich Němců a Židů, »Neue Frei Presse«, ob den zoufale volá, že povinností vlády

*) V životě svém dožil jsem se již jako každý starší člověk lecčehos; avšak jakkoliv jsem neviděl zbabělosti takové, tak naprosté, jakou vůči programu mému osvědčilo asi čtyryadevadesát procent politických listů našich; mezi nimi neuvěřitelno — na př. i »Čas«.

**) Dle zpráv posledních k tomu již asi nedojde. P. red.

jest, smířiti Němce, uražené ve své cti a ve svých právech, s námi, jelikož prý bez svolení Němců nikdo nesmí měniti jejich »práva«.

Která a jaká práva, nepraví. Patrně ta, která konečně jednou i z německé »liberální« strany (bývalým totiž předsedou poslanecké sněmovny, baronem Chlumeckým, známým dobrodincem národa českého, v adresní debatě panské sněmovny ze dne 20. května 1897) správně označena byla slovem »nadpráví«.*)

Požadavek ten odůvodňuje »Neue Freie Presse« v podstatě tím, že »v existenčních otázkách národnostních neplatí zásada majoritní«, jak v úvodním článku čísla ze dne 25. června 1897 praví správně sice, ale s netušenou ironií, neboť skutečně: v Čechách nerozhoduje většina o minoritě a na Moravě, ve Slezsku a v Uhrách rozhoduje minorita o většině.

Z téže příčiny rojí se teď zároveň se včelami positivní návrhy smiřovací se strany německé.

Podmaršálek království českého Julius Lippert (v ranním čísle »Neue Freie Presse« ze dne 27. června 1897) žádá: 1. jakožto podmínku vyjednávání: zrušení jazykových nařízení (zdaž jen pro Čechy, není zřejmé) a 2. administrativní rozdělení Čech v kraj ryze německý a v kraj smíšený, pro kterýžto by pak platiti mělo jazykové nařízení, nynějšímu až na některé neoznačené, snad nepodstatné prý změny, se rovnající. — O Moravě a o Slezsku se nemluví.

Nejmenovaný, patřící mezi »nejvíce vynikající státníky rakouské a zároveň mezi nejlepší znalce správy politické« (v ranním čísle »Neues Wiener Tagblatt« ze dne 26. června 1897) žádá: 1. zrušení jazykových nařízení vůbec; 2. národnostní zákon, zřizující národní komory s doživotní volbou zralých patriciů; v těchto komorách mohli by se pak zástupcové národa českého, jemuž nynější jazyková nařízení prý byla vlastně oktroyována, domáhati jazykových práv; právem jest prý předpokládati, že když ta která komora žádati bude na základě dokázané potřeby nějakou změnu v držbě jazykové, druhá komora uzná potřebu tu; a 3. německou Staatssprache (v předposlední řádce).

Tento vynikající státník (snad prý dotčený již poslanec dr. Max Menger), jenž za nezbytnou pro správní celky pokládá jednotnost jazykovou a naše úsilí, sjednati sobě rovnoprávnost jazykovou, připisuje naší ješitnosti, praví o svém návrhu, že jest výslednicí neuprositelných pravidel logiky, recte: jedné z četných logik našich Němců.«**)

Poslanec říšský a profesor universitní dr. Emil Pfersche a universitní profesor dr. Josef Ulbrich (ranní číslo »Neue Freie Presse« ze dne 29. června 1897) žádají: 1. zrušení jazykových nařízení pro Čechy (o Moravě a o Slezsku nevedou řeči); 2. rozdělení Čech ve tři území a sice

*) Stenogr. protokol str. 33. dole: . . . . Consequenzen . . . gaben factisch, [illegible] aus nationalen Gründen einem Volksstamme Rechte oder, wenn Sie lieber vollen, [illegible] r r e c h t e, welche ihre Wirkung auf die nachstehende Entwickelung der Dinge [illegible] bis zum heutigen Tage ausüben mussten, weil sich derartig ausgebildete Verhältnisse nicht über Nacht ändern lassen . . . «

**) Až s podivením mně bylo, že tak správně odbyl nechutnou frási, námi vyslovenou, o rovnocennosti češtiny s němčinou, pravě, že stanoviti cenu řeči nepatří zákonodárství, nýbrž foru zcela jinému.

dvě ne ryze jednojazyčná a jedno dvoujazyčné, a 3. přispůsobení organismu tohoto k neuprosnému životu pomocí překladů.*)

To navrhují profesoři práv v době, kdy výhradně prý k vůli urychlení a zlacinění právních jednání na místo starého písemního řízení zavádí se s ohromným nákladem nový soudní řád — neblahé předtuchy.

Toto jsou dosud positivní návrhy smírčí našich Němců. Potěšitelné však momenty návrhů těchto jsou předně různost jejich, pak to, že v návrhu třetím konečně doznáno, že nerozpadne se Rakousko v prach a popel, bude-li i čeština vnitřní řečí úřední. — (O posledním návrhu praví jeho autorové, že prý obsahuje to, co sami jsme žádali v roce 1871 za Hohenwarta; není to sice pravda, avšak z tvrzení tohoto jde na jevo, jak rychle — přímo telegraficky — chápou naši Němci situaci a že jim patrně neznáma jest historie o knihách Sibylinových.)

Přes to, že všeliké vyjednávání s Němci pokládám za marné, jest mně zřejmé, že my Čechové k vyjednávání dostaviti se musíme, ať zahájeno bude kýmkoliv a z příčin jakýchkoliv.

Pak mám za to, že první formální požadavek náš tam má býti, aby zástupcové Němců vyslovili politování nad hulvátstvím a surovostmi, jichž dopouštějí se tisk a řečníkové jejich oproti národu českému jako celku, a tisk, obce, korporace a jednotlivci proti českým menšinám místním;**) oproti tomu má z naší strany vysloveno býti politování, že porušen byl na radě říšské námi proti Němcům jednací řád.

Rovnoprávnost jazyková co taková předmětem vyjednávání býti nemůže, rovněž jako nemůže jím být to, že dvakrát tři jest šest; a proto

---

*) Ve spisu svém uvádím na str. 86. zprávu z ranního čísla »Neue Freie Presse« ze dne 9. června 1895 o jednání kasačního soudu, dle které hlavní prokurátor žádal o mírnější trest, jelikož soud první stolice »následkem nejasného překladu a nesprávné interpunktace ve vlašském vydání trestního zákona mylně uznal na trest smrti.« — Jak by pak vypadaly překlady těch četných »Bescheidů.«

**) Já nepřikládám veliké důležitosti ani zdvořilůstkám ani hrubství, neboť vím, že přestávají všechny orace, když přijde do tuhého. Avšak jest na čase, abychom dali Němcům při solenní příležitosti zřetelně věděti, že všech těch jejich nenuceností máme již po krk, a požádati je o to, aby přestali ukazovati nám ustavičně tu zadní stránku své, Polákům prý — nejsilněji snad v Poznaňsku — zářící kultury; snad tu lícní zář nějak sneseme.

Na ukázku, jak o nás píše hlavní orgán té zářící kultury u nás »Neue Freie Presse« v ty dny, kdy neprosí vládu, aby Němce, ve své cti a ve svých právech uražené, smířila s námi, uvádím zde in memoriam začátek úvodního článku z čísla ze dne 19. května a sice v originálu, nejsa s to vystihnouti překladem jemnosti jeho: „Gemein in der Gesinnung, frivol in jedem Worte, lächerlich durch die dünkelhafte Anmassung und schamlos durch den Mangel an Rechtsgefühl ist die Aufforderung des jungczechischen Organs zu einem Staatsstreiche. Wie im Spiegel eines faulenden Tümpels zeigt sich in diesem verwegenen Rufe nach offener Gewalt der bodenlose sittliche Verfall jener Ehrgeizlinge, die sich freisinnig nannten, als sie in der Minorität um die allgemeinen Sympathien bettelten, und jetzt ihre Gegner mit einem brutalen Faustsc niederstrecken wollen. Es kann eine Zeit kommen, in welcher diese niedrigen Gele heitsmacher des Staatsstreiches wieder vor der Öffentlichkeit die Grundsätze Fortschrittes heucheln, aber dann soll ihnen jenes Blatt um die Ohren geschl werden, auf dem geschrieben steht, die Verfassung sei nur ein Stück Papier, und Hand werde gesegnet werden, die es vernichtet. In keinem Lande ist so cyni Bruch der gesammten Rechtsordnung verlangt worden . . . "

taktéž nemůže býti předmětem vyjednávání jediný prostředek k dosažení jazykové rovnoprávnosti, dvoujazyčnost úředníků.*)

Předmětem vyjednávání může dle úsudku mého býti jen to, jak má dle možnosti usnadněn býti i Němcům přechod z nadpráví němčiny ku rovnoprávnosti jazykové v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

Dalším předmětem vyjednávání mohl by býti kuriatní zákon pro sněm český, avšak jen tenkráte, když zároveň ujednána bude i oprava volebních řádů pro sněmy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a pro radu říšskou a kuriatní zákony pro Moravu a Slezsko; neboť správný požadavek Němců, aby všude, kam volí se ze sněmu českého, zastoupeni byli dle svého počtu a svých daní ze zákona a ne z milosti velkostatkářů a dobré vůle nás Čechů, není o nic oprávněnější, než souvisící s ním postulát náš, abychom na sněmích samých i my Slované i Němci byli zastoupeni spravedlivě, t. j. my mnohem četněji než nyní, a aby i pro Moravu a pro Slezsko zjednány byly zákony kuriatní. Pak by zároveň se zákony kuriatními a s opravou volebních řádův ujednány býti mohly i zákony národnostní, jež by daly jistotu nám, že kopání našich minorit, zvláště nyní tak nad míru oblíbené, přestane, a jistotu Němcům, že kopání jejich minorit námi nepočne. Dříve však nemůže u nás o kuriatním a národnostním zákoně pro Čechy býti ani řeči, nehledě ani k tomu, že jest situace Němců na sněmě českém jediný trumf, který máme, aby nestalo se nevyhnutelným zaváděti opravu volebních řádů pro sněmy cestou oktroírek.

Po uzákonění těchto momentů netrvalo by to dle úsudku mého ani těch mých přechodných patnácte let a Němci by spolu s námi žádali federalisaci**) a o to, aby císař rakouský korunován byl za krále českého, jak žádala to 13. dubna 1861 ve Vídni deputace sněmu českého.***)

---

*) Výrok, pronešený po vydání nařízení jazykových vůdcem realistů, universitním profesorem dr. Tomášem Masarykem ultra crepidam (uveřejněný s velkou chválou v úvodním článku čísla „Neue Freie Presse“ ze dne 15. dubna 1897, sepsaném k vůli výroku tomu a chvále jeho i autora), že totiž k jazykové rovnoprávnosti netřeba dvoujazyčnosti úředníků, nýbrž že stačí dvoujazyčnost úřadů, jeví se býti frásí až trapné laickou, žádáme-li konkretní odpověď na otázku, kdo z úředníků na př. soudu střední velikosti (sudí, 2 přísedící, auskultant, kancelista a gruntovní) má býti obou jazyků znalý, aby soud v obou jazycích mohl řádně úřadovati. (Tu netřeba ani připomínati, že sám dr. Eduard Herbst, jeden z hlavních našich dobrodinců, ve svém úředním — dosud nepopřeném — dobrozdání jakožto ústavácký ministr spravedlnosti uznává nutnost dvoujazyčnosti úřadníků.)

A druhý výrok, tamtéž uveřejněný, jejž zde uvádím v originálu, nechtěje mu překladem nějak ublížiti: „Ich sehe eben unsere, ich mächte sagen, Ehrenaufgabe darin, mit den Deutschen einen ganz ehrlichen Frieden zu vereinbaren, damit wir Jeder für unser Volk ruhiger arbeiten könnten“ jest — nehledě k jiné jeho vlastnosti — taktéž nesprávným, neboť správným by mohl býti jen tehdy, kdyby Němci naši dobrovolně aneb nuceni po vyrovnání s námi za každou cenu tak práhli, že by v zájmu jejich nutno bylo, chrániti je před vyrovnáním, s naší strany nepoctivým. Že výrok tento čtenářům Němcům u nás a v cizině na úkor náš nesprávně illustruje celou situaci, jest zřejmé. — Takové — přímo německé — logiky domácího chovu bychom snad přece mohli býti ušetřeni! A bona fides tu nestačí!

**) Socialisté, jelikož uznávají se navzájem rovnoprávnými, federalisaci v Rakousku již provedli, ač — alespoň formálně — naprosto odporuje zásadní jejich centralisaci světové. —

***) Do deputace té byli v sezení sněmu dne 11. dubna 1861, jemuž předsedal nejvyšší maršálek hrabě Albert Nostiz-Rienek, dle stenografického protokolu zvoleni:

Avšak, jak již jsem pravil, vše vyjednávání s Němci pokládám za marné, není s nimi řeči; majíť — blázni — sebe za národ, jehož jest poroučeti (»Herren-Volk«) a nás za národ, jejichž jest poslouchati, a ta holubice se na ně nesnese! A snad by jí ani nestačilo, musela by to býti alespoň labuť — a labutí takových prý snad ani není.

V Praze, 3. července 1897.

Alexander Neklan.

Po dnech Husových.

Vstaň Juliane! Kde je Galilejský?
Vstaň, filosofe, nemáme už Boha!
Machar.

Skoro už půltisíciletí tomu, co dohasla hranice kostnická. Dávno už dozněl třesk bitev, které nad ní vzplanuly, a ty tisíce hlav a srdcí, v nichž její jiskry zapálily výhně bouřících vášní, spějí po věky už v mrtvém moři minulosti. Pod stráněmi Vítkova, s nichž se řítily davy prchajících křižáků Zikmundových, hučí vlaky a dýmají klidně střízlivé komíny továren a tentýž lid, jenž tenkrát v křeči náboženského nadšení chápal se sudlic a palcátů na obranu kalicha, sbíhá se dnes pod prapory sociální demokracie. Na místo rozplynulých vidin lepší pravé Církve a Království Božího nastoupily sny o lepších řádech lidských. Ale potomek starých Husitů cítí dosud až do kosti a poslední žilky následky toho velikého fakta, že předkové jeho po celá dvě století stáli mimo církev a proti církvi, jíž on dle jména a zápisu v matrice náleží, a každým 6. červencem musí protít jeho srdce a ledví neodbytná a veliká otázka: jaké stanovisko zaujati vůči této církvi?

Mnoho a skoro všecko se změnilo za těchto pět století, ale toto jedno zůstává a poskytuje tradicím husitským stále nové potravy: církev katolická. Tatáž církev, v níž Husité viděli dílo Antikristovo a nestvůru Apokalypsy, jíž ještě před stoletím vmetl Voltaire ve tvář svůj záštiplný výkřik: Ecrasons l'infame! trvá dosud, je jednou z největších mocností světa a chlubně si opakuje slovo, že brány pekelné jí nepřemohou. Ani revoluce, ani davy filosofů, svobodných zednářů a liberálů, ani pokroky věd nezvrátily její budovu. Vyvěral z ní ovšem duch, pravá a hory přenášející víra, ale tělo její zůstává. Podobá se pyramidě, jejíž obsah dávno je roznesen po museích, ale která i přes to dále trvá svou váhou a skalopevnou slitostí svého staviva a jako obrovitý stín trčí z minulosti do přítomnosti.

Církev přetrvala doby encyklopedistů, racionalistické filosofie, Revoluce a liberalismu jen proto, že dnes už nepotřebuje té neomezené,

---

z kurie virilistů a velkostatku (68 hlasů); hrabě Thun-Hohenstein (60 hlasy), kníže Vincenz Auersperg (47 hlasy) a hrabě Jaroslav Sternberg (40 hlasy); z kurie měst, průmyslu a komor obchodních (84 hlasů): Ludvig Ehrlich, purkmistr v Liberci (57 hl.), šlechtic Anton Stark (53 hl.) a Andreas Haase, šlechtic z Wranan (42 hl.); z kurie obcí venkovských (72 hlasů): Palacký (48 hl.), Rieger (48 hl.) a Brauner (44 hl.). — Jak se časy mění!

horoucí víry jako v prvých svých dobách. Její složení je tak pevné, že trvá už vlastní svou setrvačností. Nalezá i v dnešní nevěrecké společnosti dosti motivů, aby na život její nebylo saháno: toleranci liberálních kruhů, jejich netečnost k náboženským otázkám, podporu všech kruhů konservativních a i těch liberálních a kapitalistických, které vidí v náboženství dobrý prostředek proti socialismu a k udržení statu quo.

Za tuto benevolenci vládnoucích vrstev vděčí se církev ústupky se své strany. Jako dospěla ve středověku k světovládě jen tím, že dovedla v čas uzavřít kompromis se státní mocí římskou, tak udržuje dnes svou moc jen tím, že právě tak dovedla v čas učiniti ústupky moderní společnosti, ačkoliv si o postavení náboženství v této společnosti nemůže činiti nijakých illusí. Jen tento oboustranný kompromis může vysvětliti to vysoké oficielní postavení, jaké církev dosud ve většině států si zachovala. Ačkoliv není o tom pochybnosti a všecka psychologie doby i denní život nás poučují, že stará víra vyhasla v srdcích lidských, přece vidíme, že liberální a nábožensky docela vlažní ministři a poslanci podporují snahy po »zbožné výchově mládeže«, že státní exekutiva drží všude ochrannou ruku nad církví, že překáží klerikální agitaci méně než činnosti jiných stran a že kruhy kapitalisticko-liberální zachovávají vůči ní stanovisko nevšímavosti a zásady laisser faire, za nímž se ovšem tají obapolné skryté dorozumění. Navzájem zase církev slevila se svých požadavků tak, že se stala nejpohodlnějším a nejliberálnějším náboženstvím, jaké snad kdy bylo. Neptá se už ani svých vyznavačů po víře, nekontroluje jejich náboženský stav a jejich účast na svátostech a obřadech, spokojujíc se prostě s tím, nepracují-li za živa zjevně proti ní a vzpomenou-li si na ni v hodině smrti. Známé slovo Písma si obrátila takto: Kdo není proti mně, je se mnou! a reklamuje pro sebe nejen jednotlivce, ale i celé vrstvy a národy, o jichž náboženské vlažnosti nemůže být sporu.

Ještě před třiceti lety, v době Syllabu a vatikánského koncilu byl spor mezi moderním duchem a církví velice příkrý. Zdálo se, že jedna z těchto dvou mocí musí podlehnout. Církev měla ještě tehdy více troufalosti a liberalism nemusil se ještě bát socialismu. Jen na nich dvou záležel osud Evropy. Ale společné nebezpečí sociální je sblížilo. Ostatní pak dodělala celá nálada těchto posledních let. Cítil se všeobecně politický i mravní úpadek liberalismu, mluvilo se o bankrotu vědy, cítil se všude odpor k materialismu a překonával se positivism a naturalism, byli jsme unaveni suchými fakty vědy a zarmouceni bezútěšnými důsledky jejích poznatků a naše vyprahlá srdce a žíznivé duše radostně vítaly otvírající se zdroje »novoidealismu.« Ale dnes už je viděti, co se z této »renaissance idealismu« stalo. Skutečně plodná, oživující renaissance byla tímto proudem zahájena jen snad v umění, ale všude jinde zůstává buď při mlhavých, neurčitých slovech, anebo chce-li být určitá, vybarvuje se [illegible] zjevnou reakci. Od ostýchavého novokřesťanství Vogüéova, evangelismu [illegible]stojova a novokatolictví Bourgetova dochází se pomaloučku klikatými [illegible]bkami mysticismu tam, kam všecky tyto cesty musí vésti — do Říma. [illegible]dlené duše, nechtějí-li se zastaviti v půli cesty, musí na konec kles[illegible]iti do klína staré mateře církve. Nevede je tam víra — neboť k té [illegible]šel z nich snad nikdo — ale žene je tam veliká touha po odpo-

činku a klidu a pak po těch krásných sensacích, jimiž ona dovedla vždycky kouzelně obepřísti umělecky a mysticky rozpoložené duše. U většiny jiných to je ovšem jen pouhá hra, z níž církev nemůže mít jiného zisku, než že se o ní s větším respektem mluví a že přišlo koketování s katolicismem do mody. Ale tato zdánlivě nevinná hra stává se už škodlivou pokroku a svobodě myšlenky. Žijeme v době, jejímiž vládci jsou moda a sport. Bully papežské by dráždily leckoho k odporu, ale neodolá katolicismu, jenž vystupuje pod svůdnou maskou víry a dokonce i modernosti. I ti, kteří ani tak daleko nedošli a přestali jen na idealismu čistě ethickém, jsou ovanuti touto reakční náladou a straní zjevně starým formám náboženským na úkor rozumu a vědy. Vděčnější je dnes vraceti se k tradicím středověkým než voltairovským. Mluví-li sympaticky o náboženství i ten nejjalovější člověk, vidí se už v tom hloubka.

Takovým způsobem schází se dnešní společnost s církví na půl cestě. Každý z obou táborů slevuje se zřetelem ke druhému se svého stanoviska, láme nejvýznačnější jeho hroty. Církev přestává být rigorosní ve věcech dogmat, víry a mravů a překládá své těžiště do organisace. Ta prostá, zevní okolnost, že se k její organisaci hlásí, anebo že z ní alespoň nevystupuje, činí dnes člověka katolíkem a ne stav jeho svědomí nebo síla jeho víry. Naopak zase liberální veřejné mínění chová se s největší šetrností k náboženskému obsahu církve, nevidí více nesmiřitelného rozporu mezi vírou a vědou a nedá se burcovati nepokojnými a kritickými duchy ze svého indiferentismu. Výsledkem tohoto oboustranného přiblížení se těchto dvou světů, ještě před půl stoletím tak si nepřátelských, je nepopíratelné posílení náboženských nálad. Pravím výslovně nálad, neboť skutečným náboženstvím se nedá nazvati ten duševní stav, jenž ovládá dnes většinu lidí. Vyjmeme-li tu stále se tenčící vrstvu katolíků dokonalých, do posledního písmena věřících, a na druhé straně podobně dokonalé a nepokryté nevěrce, můžeme říci, že hlavní massa dnešní společnosti potácí se mezi církevními dogmaty, v něž už věřit nedovede, a mezi atheismem, jehož se pro předstírané jeho následky mravní a sociální bojí, a v tomto naprostém nedostatku pevné půdy pod sebou dává se nésti rozplývavými a unikavými vlnami nejasných citů a tuch, vzpínajících se přes hranice hmoty a smyslové zkušenosti. Snad jsou v tom zárodky nových, budoucích útvarů náboženských, ale tolik je jisto, že tento stav náboženstvím ve starém, osvědčeném slova smyslu není. Neboť schází mu to, co je hlavním znakem náboženství: vírou a fantasií stvořený jednotný názor světa. Proto nazývám tyto moderní náboženské stavy pouhou náladou, beroucí každý den jiné formy a živenou co chvíli jinou potravou, tu čistým evangelismem křesťanským, jindy zas uměleckou dekorací katolicismu, anebo zas spiritismem, theosofií, budhismem anebo dokonce jen tou vrstvou mysticismu, která zůstává na dně každé i sebe positivnější filosofie.

Je to, jak jsme zvykli říkati, stav rozumové a mravní krise. krise má znamenati přechod k lepšímu, ten nejasný čas, kdy staré un a zrovna vedle něho a v něm nové bolestně se rodí. Ale má-li se to n a lepší skutečně zroditi, vyžaduje mnoho statečnosti a především to po tomto novém a veliké v ně víry. Zrak všech, kdož v takové

tápou a hledají, musí být obrácen do budoucnosti a ne do minulosti. Touto vírou a silou byla evropská krise duševní nesena ve svých prvých dobách. Empirism a skepse minulého věku, Voltairiánství a Revoluce, racionalistická a positivní filosofie, liberalism ve svých mladých dobách, to byly vesměs její živly svěží, útočné, plné odvahy a víry, že povalí starý svět. Ale dnes — to je nepopíratelno — přešla tato krise ve stadium únavy. Proto, že liberalism nesplnil vše, co slíbil, proto, že v osvětářském materialismu bylo málo hloubky a citu, stává se většina dnešních duchů hned nad ninii rozmrzelou, nechce pokračovati tam, kde ony začaly, naslouchá mysticismu a loká plným douškem vůni chrámů, lahodící jejím dekadentním, diletantským choutkám. Tvrdé, ostré hrany rozumového poznání jsou zaplaveny vlnami vágních citů a nevyslovitelných nálad. Jsou to chvíle líného pološera, vlažné stojaté vody, v nichž uhnívají zásady a určitá stanoviska, mělce rozlité v širokém, bahnitém řečišti indiferentismu. Zdá se to být paradoxním, ale je to pravda: tyto dnešní mlhavé sympatie k náboženství jsou jen novou formou moderní netečnosti k vlastním kořenům náboženské otázky. Těm dřívějším atheistům a materialistům, kteří podvraceli učení církevní od základů, šlo zajisté horoucněji a upřímněji o to, vysvětliti si poslední záhady života a postaviti tedy místo světového názoru náboženského jiný, filosofický a vědecký, než jde o to těm dnešním, kteří nedovedou věřiti v nic, ani v církev ani ve vědu a zachycují se o pouhý zevní, jejich sensace lehtající povrch náboženství. Čím hlouběji komu skutečně jde o náboženství, totiž o odpověď na poslední otázky života, tím určitěji upraví svůj poměr k stávajícímu, danému náboženství. Buď postaví se celou svou bytostí na jeho půdu, přijme celou jeho stavbu od základních dogmat až k posledním podrobnostem jeho disciplíny a ritů. Anebo toho nedovede a pak se postaví s celou upřímností a odvahou mimo ně. Třetího není.

Tak se tomu alespoň rozumělo ve všech dobách, kdy náboženství kořenilo ve své přirozené půdě, totiž ve víře v dané zjevení a kdy odpovídalo nejvnitřnějším potřebám národů a ras. Dnes tuto přirozenou půdu pod sebou ztratilo a je přesmykováno na pole jiná, jemu nepříslušná. Jako náplast na bolesti, způsobené odtržením se od staré víry, vymýšlí si naše doba pojem náboženství ve vyšším, širším smyslu, mluví o náboženství filosofickém nebo uměleckém a elementy náboženské hledají se i v atheismu nebo socialní demokracii atd. Jistě, že v tom všem je hodně pravdy a skutečné vidíme, jak tyto jmenované útvary a myšlenky nahrazují dnes celým vrstvám lidí starou víru, ale jmenovati je náboženstvím, znamená splétati vespolek nejodpornější si živly a šířiti jen zmatek. Z takovýchto moderních pseudonáboženstev může si každý vybrati, co chce, věřiti, v co se mu líbí, neboť není to nic jiného, než subjektivní názor světový. Je v něm obyčejně zachováno ze starých církevních dogmat to, co se nejméně příčí modernímu rozumu, na př. víra v Boha a nesmrtelnost a jakž takž je k tomu přičleněn obraz světa, jak jej podává věda, a tato podivná míchanice z úlomku církevního učení i moderní vědělanosti stačí velikému procentu dnešních i značně inteligentních lidí. Charakterisuje také nejlépe karakterisuje přechodnost a nerozhodnost naší doby. Jest to by se z náboženství dalo vybírati, co se komu dle subjektivního

vkusu a bystrosti rozumu uzdál. Náboženství je hotový, scelený svět představ a pojmů, opírajících se ne o rozum, ale o víru a úctu k autoritě božské a církevní. Kdo se postaví jednou na jeho základy, musí přijmouti celou budovu. Kdo věří v katolického Boha, božství Kristovo a evangelií, toho nesmí zarazit ani dogma o Trojici, neposkvrněném početí, z mrtvých vstání — jinak necítí nábožensky a nepochopil pravé podstáty náboženství. Zde platí: buďto všecko anebo nic!

Většina lidí nemá však dosti odvahy k takovémuto rozhodnutí a jednou z hlavních příčin této nejasnosti a špatného chápání náboženství jsou katolíci sami svými moderními allurami a svou snahou církev zliberalisovati a smířiti s vědou. I oni nemají už celé, pravé víry. O dogmatech, příčících se rozumu, nejraději ani nemluví a kladou více důrazu na mravní a společenské úkoly církve. Zapomínají, že katolík upřímný a dokonalý nemůže ani jednou nohou stát na půdě moderní doby, že celým duchem musí tkvít ve středověku, že všecky jiné zájmy tohoto světa musí mu mizeti před grandiosní, celého ducha mysticky zachvacující vidinou světa nadzemského s božskou Trojicí, kůry andělů, nebem, peklem a vším ostatním. Ale dnešní katolíci jsou právě tak jako naši liberálové po většině filistři, lidé střízliví, malého rozletu ducha a chudé fantasie. Horoucí mystiky najdeme dnes spíše mezi nevěřícími umělci nežli v řadách věřících členů církve.

Jak naše doba spovrchněla a zvlažněla ve svém stanovisku k náboženství, o tom nejlepší svědectví vydává změna, jakou prodělal smysl slova »liberalismus«. Na počátku tohoto století znamenalo slovo »liberál svobodný duch, Freigeist« člověka, který nezná autority církevní a přemýšlí o náboženství svobodně, t. j. dospívá v resultátech tohoto myšlení k hlediskům církvi protivným. Liberál byl tedy už eo ipso odpůrcem církve, útočným, bojovným. Dnes však znamená liberalism naopak širokou toleranci ke všem názorům, konec konců tedy passivnost, vlažnost. »Svobodomyslnost« neznamená už sám svobodně mysliti, ale nechat svobodně mysliti jiné. Liberální strany, aby zakryly svůj modus vivendi s církví, jíž potřebují k potírání socialismu, zachytily se chytře o formulku, že náboženství je věcí privátní. Tato formule je sice správná s hlediska liberálního moderního státu a vykonala dobré služby tam, kde šlo o emancipaci zájmů státních od zájmů církevních, ale ukáže se nám naprosto nesprávná, postavíme-li se na vlastní půdu náboženské otázky.

Neboť právě naopak: není sociálnější věci nad náboženství. Ono je, jak nám každý školní katechism řekne, poměr člověka k Bohu. Ale k tomuto poměru nemůže jednotlivec dospěti, aby nezabral do něho celý svět se všemi lidmi. Věřím-li v Boha, nabývám tím zároveň neobyčejně jistého vědomí o cestách, které vedou ke spáse, a které k zatracení. Musil bych být nejhorším sobcem, kdybych si toto vědomí, které považuju za absolutní pravdu, nechal pro sebe a kdybych nenalehal na své bližní, aby v zájmu své věčné spásy věřili to, co já. Každé náboženství je proto nuceno dělati horlivou propagandu a jeden ovčinec s jedním pastýřem musí být nejvyšším ideálem každé, nejen katolické církve. V katolicismu se projevila tato sociální stránka náboženství nejdokonaleji: nejen že církev pečuje o spásu svých oveček, ale i mrtví

s živými se nevzájem podpírají a pomáhají si k věčnému blahu. Altruism velí upřímnému katolíkovi, aby nedal ani jedné duši ve svém okolí zahynout, a aby se stavěl proti všemu, co rozrušuje tuto tuhou organisaci duchů. Je tedy nejen jeho povinností zasahovati do soukromého života svých bližních, ale i stavěti se proti všemu, co ve veřejném životě svádí celé vrstvy a národy s cest víry, kterou on uznává a musí uznávat za samospasitelnou. A tak vzniká pak klerikalism jakožto nutný a přirozený důsledek katolicismu. V době nevěry a vlažnosti musí žádati církev v zájmu svého zachování od každého svého člena co největší rozhodnost a bojovnost. Nemůže jí být lhostejno, volí-li katolík poslance nábožensky vlažného, nemůže klidně přihlížeti k tomu, jak je vychováván, co čte atd. Nemůže být proto většího nepochopení než považují-li naši svobodomyslníci klerikalism za pouhou nepřístojnost, za zneužívání náboženství, za zasahování jeho tam, kam nepatří a tane-li jim na mysli nějaké náboženství snášelivé, nechávající každého dělati, co se mu líbí. Stačí nejběžnější pohled na dějiny, abychom viděli, že takového náboženství nikdy nebylo, a bylo-li, že značilo úpadek a rozklad velikých organisací náboženských. Sem patří na př. sekty protestantské, ale i ty, jak známo, jsou často ještě nesnášelivější a výbojnější než katolicism,

Náboženství privátní je proto pojem, který nemá smyslu. Náboženství žilo a trvalo vždycky jen tradicí, poslušností a suggescí, tedy vlivy, jimiž se zvenčí na jednotlivce působilo a jimž on mlčky se podroboval. Tou dobou však, jak duch evropský zabočil na dráhy subjektivismu a požadavku myšlenkové svobody, počal úpadek náboženství. Ve společnosti, v níž každý jednotlivec má právo hledati si svůj subjektivní názor světový a kde se mluví o naprosté nedotknutelnosti vnitřního individuelního života, nemůže se už mluviti o náboženství, jak mu rozuměly minulé věky.

Kdo z tohoto liberalistického hesla o privátnosti náboženství těží, jest zase jen církev. Ona ukolébává kruhy t. zv. svobodomyslnév indolenci, v passivní tupost. Ona zajisté přichází s hotovou soustavou představ a víry, je určitá, kladná. agresivní a umí mistrně vládnouti všemi prostředky davové suggesce, a tím už je ve výhodě proti liberalismu, který nedovede proti ní položit nic jiného než negativní hesla snášelivosti, svobody atd. a bojí se postavit proti jejím kladným tvrzením svá kladná tvrzení, proti jejímu obrazu světa svůj obraz světa.

Až někdy budoucí historik po staletích bude studovati náboženský stav dnešní Evropy, nedovede si jistě srovnati v hlavě, jak tato společnost, vyhlašovaná za nevěreckou a skeptickou, mohla udržovat tak nejasný poměr k církvi. A jistě za jeden z nejkatoličtějších národů dnešní Evropy bude považovati národ Husův. Najde tam vládnoucí liberální stranu v parlamentní allianci s klerikály, najde v ní lidi, kteří za mandát podepisují katolickým reversy, najde jiné, kteří doufají, že by slovanská bohoslužba nasila kostnické plameny, najde literaturu buď zaplavenu katolickými knihami a mysticismem anebo zas myšlenkově povrchní, nic nepravící, najde tam vědu krotkou, oficiósní, bratříčkující se se všemi mocnými vládnoucími, tedy i s církví, a najde tam filosofii — oh ne! filosofie

tam nenajde, té svobodné a pyšné, která trůní nade všemi vědami a na místě snů o bozích a mythických legend buduje duchovní království tohoto pozemského světa, v níž viděli auguři vždycky největší nebezpečí pro své obětnice a svatyně! Tento budoucí historik nebude vidět na dno našich duší, on bude soudit jen dle těch událostí a potištěných papírů, které zůstavíme jeho době, a bude se domnívat, že všichni tito politikové, básníci, umělci a vědci jsou oddanými a věřícími syny církve a nebude moci pochopiti, jaká to podivná vlna náboženská mohla zaplaviti Evropu za třicet let po výzkumech Darwinových. Nepochopí toho, neboť mu nenapadne, že by celé vrstvy a davy mohly ztratiti víru a přece se tvářiti, jakoby ji měly, z pohodlnosti, vlažnosti nebo zbabělosti, Nepochopí, že by mohli dnešní lidé nositi v hlavě obraz světa, tak jak ho v nich zbudovaly myšlenky racionalistické filosofie a empirické vědy a že by mohli mlčeti a nevyznávati ho hlasitě tam, kde církev ovládá pořád ještě davy prostého lidu suggescí svých vidin a prastarých legend. A dokonce už nepochopí, že tito lidé, oddělení celými ohromnými distancemi evropského duševního vývoje od starých nezměnitelných hledisk církve, mohou utápěti své vnitřní smýšlení v takovéto nemužné vlažnosti a ctíti ještě při tom jako svého největšího krajana muže, který jen pro několik článků, odchylujících se od učení církevního, neváhal vstoupiti na hranici! *F. V. Krejčí.*

Post festum.

Od Amalie Skramové.

Bylo to v jídelně, a paní Siri zastavila se ve svém neúnavném pochodu sem a tam po komnatě, usedla chvatně u šicího stolku a uchopila se práce.

Směla bych dnes večer trochu vyjít, milostpaní? Vytáhlá, hubená služebná s bílou, velkou zástěrou a snědým dobráckým obličejem, ovroubeným pruhovaným šátkem, stála na prahu.

Ano, Marto. Jděte si.

Ruku líbám.

Jen si jděte, Marto, opakovala po chvíli paní Siri znova. Pouze přistavte ještě na čaj.

Marta zůstala stát s rukou na klice. Paní Siri zdálo se to trochu dlouhým.

Nevyjde si milostpaní také na procházku? Vyklouzlo přemlouvavě Martě z úst. Milostpaní tak zhubeněla a seslábla ve tváři.

Ach ne, Marto. Nemám dnes chuti.

Inu, to povídá milostpaní každý den. Už je tomu hrozně dávno, co byla milostpaní venku ze vrat.

Zítra mám na to také času dost, Marto.

Ale milostpaní je přece zvyklá být tak dlouho venku a stále procházce. Že milostpán Munch odjel, proto nemusí milostpaní se pořád zde. Snad by mohla zajít ke konsulovým Brandtovým nebo k a mandovým?

Nu, třebas.

Nezlobte se milostpaní, řekla zas Marta. Avšak milostpaní není již takovou, jakou byla.

Necítila jsem se v poslední době nějak dobře.

Proč ta ženská už neodchází, pomyslila si paní Siri, protivíc se tomu v nitru, ale šila pilně. Snad nemá ještě něco na srdci.

Já něco povím milostpaní, začala Marta hned na to.

Ach Bože, co z ní as vyjde, úzkostlivě si pomyslila paní Siri.

Sestra dostala dítě. Leží v porodnici.

Bohudík, že se to netýká mne, pomyslila si paní Siri a lehce si povzdechla.

Ta, co se v zimě vdala? ptala se paní Siri přívětivě.

Ne, oh ne! To je ta, kterou milostpaní viděla, ta, co sloužila u Brandtů. A proto je to tak hrozné. Taková počestná ženská! Ale on již bude donucen, aby si ji vzal.

Jen se do toho Marto nemíchej. Nemáme nikdy nucením spojovat lidí.

Ale co s dítětem? A pak bude moje sestra od nynějška vyvrhelem všech lidí. To musíte milostpaní uvážit.

Jest to tak nebezpečné, řekla paní Siri roztržitě, ale okamžitě se vzpamatovala a přidala: Může se on ženit, a chce?

On ani nemůže, ani nechce, ale musí. Takový výrostek 19letý, nač by se ten mohl oženit? — To je ten, co slouží na kutteru u mladého milostpána Brandta.

Morten?

Ano, Morten!

Ten hezký, mladý chlapík?

Eh, řekla Marta a skřivila ústa. Co to pomůže?

A jak se spolu sešli? Vždyť ona je o mnoho starší než on. Je-li to totiž ta, kterou myslím?

Já už mám jen tu. Totiž ostatní jsou buď nebožkami aneb jsou vdané, tak že zbývá jen ta jedna. — Ano, před nedávnem bylo jí právě 33.

Nu tak, Marto, vyrazila ze sebe paní Siri a obrátila se zcela na židli. Jak tedy můžete chtít, aby se vzali? Vždyť by mohl být jejím synem. —

Ovšem, přisvědčila Marta a pohlížela rozmrzele před se. Avšak proč jí tedy nenechal?

Anebo ona jeho, myslila si paní Siri, avšak neřekla ničeho.

Budeme hledět, abychom dostali dítě do nalezince anebo něco podobného, pokračovala paní Siri, když Marta neodcházela. A nyní jděte potěšit sestru.

Ano, nyní jdu, řekla Marta. A ruku líbám milostpaní. Milostpaní tak hodná. Milostpaní je také jediná, které jsem to chtěla říci.

Známe se již celých 9 let, poznamenala paní Siri, když uplynulo minuty a Marta dosud zde stála.

Devět a půl, opravovala Marta. Milostpaní vdávala se 6. prosince

a dnes je 8. června. Tak je tomu zrovna tolik. Avšak co jsem chtěla říci — nedostala milostpaní nějakou zprávu od milostpána Muncha?

Ano, dnes jsem dostala psaní.

Píše milostpán, kdy přijede?

Nepíše. Sám to ještě určitě neví.

Ach tak. Tak ruku líbám, milostpaní.

S Bohem.

Když Marta přivřela dvéře, povstala paní Siri prudce. Založila sevřené ruce za krk, vypnula vysoká, klenutá prsa a vydechla z hluboka. Na to jala se, jako před tím, než Marta přišla, procházet sem a tam v těsné a bohatě nábytkem opatřené komnatě.

Zde musila sedět a lhát před Martou. Říci, že dostala psaní od muže, když to není pravda! — — — — Ne, ale co si ten Henrik také myslí! Je nyní z domova už 18 dní a poslal pouze jeden lístek se sdělením, že zakotvil s kutterem v Laurvigu a vydal se s přáteli společně do hor.

Jak špatně jedná. Když ví, jaká ona jest. Jaké děsné fantasie se jí zmocňují, když nedostává denně a denně zpráv od svých milých. A nyní, když oba hoši jsou na venkově, a ona je zde úplně samotna. Hochům psal. Sdělovali jí to v několika lístcích, které jí poslali. — Jí však nechával beze všech zpráv. Jest pravda, že mu dala uplakanou odpověď na jeho lístek. Ale měla k tomu také dobrou příčinu. Jak jí rozhořčeně odpověděl, když ho prosila, aby směla jeti s ním. A jak se hnal ráno z domova, ani se bezmála s ní nerozloučiv.

Stalo se to k vůli té, k vůli té druhé? Eh což ne! Pošetilost zamilovanosti jest již ta tam. Henrik nemá tak špatný vkus. Mimo to věděla paní Siri, že ta druhá, Nora Bergströmová s mladistvým, zdravým, hrubým obličejem a nestydatou kolébavou chůzí, jest doma v Kristianii, chodí, lelkuje, a courá se po Karl Johanu každý den. Nora Bergströmová. Jaké plebejské jméno! A jak vhodně odpovídá dojmu, jaký v ní vzbudila tato dáma Bergströmová. — —

Ach Bože, jak je to nesnesitelné neustále jen čekat na psaní den ode dne. Nic nemůže vykonat. Na nic myslit, leč na to jediné: čekat na psaní. Ani ven nevychází, uzavřela se doma. Ba ani nechce nikoho přijímat. Neboť což, kdyby přišlo psaní, když by byla venku anebo někdo u ní seděl? Jen jednou za těch 14 dní byla na ulici a šla na hřbitov navštívit hrob tchýně. V tom zahlédla listonoše, jenž zahnul do jejich ulice a vstupoval do všech domů. Udýchaná s chvějícím srdcem pospíchala domů. Zastavila se u vchodu a naslouchala bez dechu známým kročejům listonošovým. Někdo vystupoval po schodech. Zprvu nezdálo se jí, že je to listonoš, ale ponenáhlu se přesvědčovala, že je to ten čistý vážný muž s pozlacenými knoflíky na lesklém černém kabátci a s uhlazenou bradou. Otevřela dvéře, aby přijala psaní, avšak venku byla žena nabízející květiny. — Ano byl to hrozný stav.

Je věru ku podivu, jak je smutno, když jsou všichni od nás pryč. Anebo pouze ten, který jest nám vším. A když potom nic, ničeho o něm neslyšíme.

V noci ležela bdíc, uvažujíc a přemýšlejíc a byla zachvácen

vysvětlitelnou, děsnou úzkostí. Nikoli pro Henrika, jenž byl pryč a nedával o sobě vědět; nikoliv pro hošíky, kteří byli na venkově a měli se tam dobře. Nýbrž pro něco jiného. Pro něco, co jí vezme sílu, zničí ji nekonečným trápením. Odkud vezme síly, aby mohla přemáhat to neodolatelně ošklivé a vášnivé, když jí nikdo a nic nepomůže? — — Což kdyby nyní zde ležela a měla zemřít. Neměla by zde ani možnosti, zavolat Henrika k sobě. Musila by tedy odejít s toho světa, aniž se naposled s ním rozloučila.

Najednou se jí vhrnuly do očí slzy. Skrčila se a vzlykala. Ale pouze okamžik. Potom se vzpřímila, dupla nohou a řekla hlasitě: Nenávidím tě, Henriku. Nikdy ti to neprominu. — — —

— — — — Avšak což, je-li nyní nebožtíkem — zahynul-li v nějakém neštěstí tam nahoře v horách. Také se to může stát. — — Ach, hlouposti! Pak by se jí to doneslo. Kdyby zahynul, nelze ani očekávat že by zahynuli s ním i tři jeho přátelé. Proto by v takovém případě jistě obdržela zprávu.

Ne, on se tam má znamenitě. Žije v zábavě a veselosti, potkává známé na všech lodích a putuje přes hory až do Bergen. To bude proň město! Tam jsou dámy tak divoké a přítulné, a on, naivní, přístupný člověk, dá se svésti každou a všemi. — Avšak proč by mu nedovolila, aby se nechal svést, jak je mu libo? Co jí na tom záleží. Vždyť je a byl vždy ku podivu měkkým mužem.

Ne, ne. Nesmí cítit roztrpčenosti k němu. Nesmí přiložit ani nejmenšího pírka lásky, kterou k němu cítí. Avšak v jakou poušť se nyní její život přemění. I kdyby jí už neměl rád — a nemůže jí míti, když jí nepíše — chce a musí ona uchovat lásku k němu. Osušila oči a vsedla hluboko do lenošky. — Avšak to vše bylo příliš dráždivé. K žádné jiné by se neopovážil chovati se takto. K žádné, k níž by byl v nějakém poměru. K žádné, jen k ní.

Co to přec je?

Ach ovšem, již dávno pozorovala, že jest ke každému laskavější než k ní. Nikdo jiný nejednal tak, aby ho to dráždilo. I kdyby se nejvíce přičiňovala a vynasnažovala, aby se mu neprotivila, ba přímo se mu lichotila. Považme, lichotila — jak pokořující! Ale ona ho musí od sebe odstrčit, vyměsti ze svého srdce, nechat plout na jeho moři.

II.

Zazvonil zvonek u vchodu a paní Siri vyběhla. Psaní! Konečně! Bohudík! Ale když otevřela dvéře, stál venku »mladý pan Brandt«, uklánějе se a usmívaje, s kloboukem v ruce.

To jste vy?

Vypadáte nějak zklamaně.

Myslila jsem, že přišlo psaní.

Nemohu si pomoci, že jsem to pouze já. Nepobídnete mne, abych ›šel? —

Siri pohlížela na jeho vysokou, štíhlou postavu s elegantně bezvadným oděvem, mladým, opáleným obličejem, jasnýma, drobnýma, hra-

výma očima a tuhými kníry. Měla chuť říci »ne«, avšak neodhodlala se k tomu.

Ovšem, prosím! — Siri uhnula před ním, stojíc uprostřed ve dveřích a vešla před ním do komnaty, kdež usedla u šicího stolku, kdežto Brandt sklouzl na nízkou lenošku kousek stranou.

Co znamená, že se tváříte jako vdova? ptal se Brandt.

Paní Siri seděla se skříženýma rukama a šíjí polo obrácenou k Brandtovi. Pohlížela oknem na odkvétající bezové keře protější zahrady. —

Nerada odpovídám na něco takového. Mluvte o něčem jiném, pronesla paní Siri s drobným, rozmrzelým škubnutím.

Vy tedy ani dnes nejste v dobrém humoru?

Ani dnes?

Ano, neboť celých čtrnáct dnů nemůže se nikdo vás dotknout.

Můžeme také míti své chvilky, kdy se nám nejvíce líbí zůstat doma. —

Nastala pomlčka.

Tak bude nejlépe, když zase půjdu, řekl »mladý pán Brandt«. Vždyť mně bezmála ukazujete záda.

Siri neodpověděla.

Ostatně jest to rozkošné, že sedíte tak, jak právě sedíte, pokračoval Brandt po chvíli. Oblost hlavy s tím vlněním jemných kučeravých vlasů, těžké vrkoče a profil šíje — to vše tvoří krásný obraz.

Ano, vím to! Vypravujte mi však něco, co nevím, vyklouzlo mrzutě z úst paní Siri a ona zároveň zavzdychla.

Najednou obrátila se k Brandtovi a tu jakoby proběhl paprsek života jejím tělem.

Jak si může někdo myslit, že zevnějšek člověka něco znamená? ptala se suše. Jak si může někdo mysliti, vychvaluje-li někdo zevnějšek druhého, že to něco znamená? Zajděte k dámám variet a ulic a chvalte jich zevnějšek podle zásluhy. Jsou rovněž hezké a mnohdy ještě hezčí než některá z nás. Ne, ať si lidé odhalují trochu více ze svých zabalených a krvácejících duší. To něco znamená u mne.

Brandt seděl několik okamžiků a pohlížel na ni. V jeho drobných hravých očích slabě se blýskalo.

Má duše krvácí, řekl pak. — Přišlo to tak neočekávaně suše, že se Siri musila usmát. A zároveň si myslila: Jak můžeš se zapomenout, a mluviti s tím chlapíkem samé prázdné řeči.

Kdybych však chtěl projeviti něco ze své krvácející duše, jak se vyslovujete, pokračoval Brandt, rozuměla byste tomu na př.? A bylo by vám to vítané?

Toť vše zmatek, řekla Siri odvrátivši zase od něho hlavu.

Zase nastala pomlčka. Brandt pohlížel neodvratně na Siri, jež seděla s polouvažující, polorozmrzelou tváří.

Na to řekl Brandt: Žádala jste mne, abych vám něco vypravoval, co nevíte. Co by to bylo? Že jsem do vás zamilován, víte již.

Ano! To už jsem věděla dávno.

Pravíte to tak posměšně. Zde není příčiny posmívat se mi k vůli tomu. Brandt vzpřímil se poněkud na sedadle.

Ne, nikterak. Proč byste nemohl být do mne zamilován tak jako do každé jiné?

Já se nepřetvařuji, pokračoval Brandt suchým hlasem. Nepadám na kolena a nepravím, že umírám k vám láskou.

Nu a proč jste to nikdy nedělal? Siri obrátila se rychlým obratem na židli.

Myslím, že by to u vás nevzbudilo dojmu. A mimo to — bojím se následků.

Jakých následků?

Můžete do toho vpadnout a vzít mne za slovo.

Nechápu, co tím míníte. Mluvte zřetelněji.

Můžete jednoho krásného dne říci: Zde mne máte.

Nu a co potom?

Uplynulo několik sekund, než Brandt odpověděl. Na to ozval se namáhavě: Vždyť milujete svého muže. Často jste mi o tom povídala.

Proto tím méně máte se obávat následků. — Velké šedomodré oči Siriny přijaly na se mrtvý výraz.

Avšak můžete to učinit ve zlosti. Chytnout mne za slovo, myslím. — A ostatně není to ani pravda. Vy nemilujete svého muže, Brandt pronesl to rozhodně a protáhle.

No-o, řekla Siri Vy jste bezmála příliš chytrý.

Ne, neboť pak by vás měl rád, ozval se Brandt suše a klidně.

A což nemá?

Ne. Pak by nemohla mít Nora Bergströmová plné kapsy dopisů od něho.

Siri zbledla.

Kapsy plné dopisů. — Nu a co? Víte snad, co v nich stojí?

Ona se s nimi netají. Právě naopak.

Pěkná ženská, ta dáma Bergströmová, Siri vstala pohodivši hlavou.

Nu, pro mne za mne, a kráčela sem a tam po pokoji a kmitla se těsně kol Brandta, jenž jí sledoval zraky.

Proč mi to vlastně vypravujete? zeptala se po chvíli a zastavila se před Brandtem.

Protože si myslím, že jste příliš dobrá, než aby se z vás tropily žerty. A protože podle mého náhledu měla byste přimět manžela, aby volil mezi vámi a jí.

Hlouposti, řekla a procházela se znova. Nesmí můj muž psát dámě, aby ne — ale nechte mne na pokoji.

To znamená, abych šel?

Nu, co byste také dělal?

Nastala nyní dosti dlouhá pomlčka. Siri se procházela sem a tam. Její zracích byl zvláštní, hloubavý výraz.

Najednou řekl Brandt: Kdyby z toho nastal rozvod, vezmete si potom?

Siri škubla sebou při zvuku jeho hlasu, jako by byla zapomněla na přítomnost.

Vás? Vzíti si? Nu, proč pak ne. Ale vy jste řekl, že se bojíte následků.

Nikoliv tehdy, kdybyste byla rozvedena, odpověděl Brandt hlubokým hlasem.

Siri mávla rukou. Tmí se nějak. Jistě jest už mnoho hodin.

Ano, ano. Dobrou noc tedy! Brandt vstanul a podával jí ruku.

Nejela byste ráno na kutteru? K čemu sedět a zazdit se tu. — Už jste věru představovala dosti dlouho vdovu.

Ne, nechci, odvětila Siri krátce. (Příště dokončení).

Hanuš Schwaiger.

(Dokončení.)

Výčet příznačných rysů Schwaigeróva umění nebyl by úplný, kdybychom nezmínili se o vlastnosti, společné celé řadě jeho obrazů, totiž o fantastické groteskności jejich. Překypující síla jeho nedovede zachovati oné ploché, starostlivé úměrnosti, zbožňované šosáky. Nezná pověstné »zlaté střední cesty.« V prudkém zpěnění krve rozběhne se svými vlastními cestami až k samým mezím obzoru. Když se směje, rád a často se chýlí ke karikatuře a tato náklonnost jeho, křiviti a prodlužovati, krátiti a splétati linie pozorovaných zjevů, jako v jistých druzích zrcadel obráží se zpitvořené a zkroucené obrazy předmětů, dá se demonstrovati na jeho dílech. Jeho styl, úmyslně archaisující a přece již všechno staré a přijaté překonavší, jest i v tom důsledný. Zde maně vzpomínáte na pitvorné chrliče gotických kathedrál, plné groteskní hrůzy a přec plné humoru, na tyto bizarní kamenné květy, vytrysklé z bohaté, plodné půdy fantasie, které linearní gotika našich dnů, bezduchá, prostá obrazotvornosti a humoru nahražuje ztrnulými, hloupými, mrtvými netvory. Schwaiger miluje pitvorné škleby dobromyslných těch příšer a rád kouzlí na své obrazy bizarní zjevy, jež živě připomínají omšené chrliče, rozvírající své bezedné jícny nad šedým zdivem hrdých kathedrál. Podobně, když zachycuje vážnou scénu z tragikomedie života, unáší jej temperament jeho daleko přes meze všedního smutku života. Stupňuje tragiku těchto scén až k fantastické jakési hrůze, daleko mohutnější a slavnější, než jakou vidíme v životě. Až na samých hranicích skutečného a vysněného světa vztyčuje svoje podivné postavy, obestřené nadzemskou jakousi chmurností a příšerností.

Vzpomínám zde jeho »Krysaře«, známého i pražskému obecenstvu. V poťouchlém úsměvu tohoto tajemného hudce, jenž svůdnými zvuky své píšťaly láká krysy z jich skrýší a spolu odvádí i děti od rodných krbů, v tomto ďábelském, potměšilém úsměvu tkví něco nelidského, tak nesr se nikdy lidé, tak šklebiti a ceniti se může jen příšerný nějaký zjev, j není z tohoto světa. Vzpomínám jeho »Novokřtěnců« (themata, k ně se ostatně, podobně jako ke »Krysaři«, »Rybrcoulu« a »Ahasveru« kolikrát vrátil), této divukrásné rhapsodie předvádějící výjevy plné hr zoufání a šílenství, zjevy, jejichž kalná tragika není prostá grotesk-

Vzpomínám »Ahasvera«, jdoucího pustou podzimní krajinou, zalitou špinavou žlutí rudnoucího západu, krajinou nízkého obzoru, mrtvou a dýšící bezměrný smutek. Také tato postava, na níž leží únava nekonečné, bezcílné pouti, jde z jiných krajů, než jsou naše, do jiných, daleko jiných oblastí. A přece jest něco divoce bizarního, groteskního, úmyslně zkarikovaného v této postavě, něco, co jest těžko slovem postihnouti, ale co přece cítíte. I v tomto rysu lze viděti nutný příznak jeho vzácné, bohaté, svěží tvůrčí síly.

Jest vůbec duch ryze tvořivý, duch, opíjející se radostí ze své práce, ze svého tvoření, který sice rád uchyluje se do dob, dávno odvanutých, rád čerpá inspirace z děl rukou, dávno v prach setlelých, ale pro svoji vzácnou mohutnost tvůrčí nikdy ani nemůže býti reproduktivním i kdyby chtěl. Neváže se na určitý, přesně ohraničený obor působení, na jistý shluk určitě vymezených zjevů. Tvořivá radost vede jej na nejrůznější pole umění a nutí jej, aby dnes zachytil v ostrých obrysech nějaký výjev z dějin nebo z báje, nebo mihavý, přeletavý sen rozjařené a rozvlněné duše, a zítra zase, aby ve vlnivých, tekutých skvrnách vykouzlil krajinu prochvěnou opojným, jemným, sešeřeným kouzlem jisté nálady. Je ovšem po výtce figurální a (to třeba si připomenouti) dekorativní. Ale s jakým mistrovstvím dovede se dívati na krajinu, s jakou gracií, jistotou a lehkostí dovede několika průsvitnými barevnými skvrnami a měkkými, jako sametovými liniemi vykouzliti před vaším zrakem krajinu, nazíranou svým zrakem a zamlženou prchavými dechy nálady! Jeho krajinářské obrazy, tak málo u nás známé, patří, nerozpakuji se to říci, k nejlepším jeho věcem. Na nich, na způsobu, jakým vidí a zachycuje krajinu, dá se nejlépe dokumentovati pronikavý rozdíl mezi ním a mistry nizozemskými. Maluje větráky, opuštěné mlýny, rozlehlé pásy luk, bílé domky s rudými střechami, zamlkle sníci u tichých vod, právě tak, jako je malovali mistři hollandští. Ale jeho nizozemská krajina nemá, mimo malované zjevy, s krajinou na př. Hobbemovou nebo Cuypovou pranic společného. To jsou dva naprosto různé světy. Celé nazírání jest jiné. A technika rovněž. Zde spíše vzpomenete na škotské krajináře, na něž i lehké, průsvitné, svižně nahozené akvarellové tóny upomínají. Z jeho krajiny mluví k vám čistě moderní impressionista, o tom nemůže býti pochybností. Namalovat takový větrák někde u Brügge (přinášíme v reprodukci), jehož nemotorná křídla jako v ospalé únavě visí do horkého, prudce rozvlněného vzduchu, prolnutého jásavou záplavou poledního slunce, kde před zrakem oslněným prudkým plápolem světla koše stromů ve chvění vzduchu rozplývají se v zelené, tekuté, dmoucí se skvrny, s celým tím žhavým »dechem země«, jenž nade vším tane, s celou tou sytou náladou určité hodiny, to dovede jen moderní krajinář, jehož oko, osvobozené z průsvitného šera atelieru, chtivě pije přívaly barev a světel tiché světélkování lehounkých, nevyslovených tónů. Nutně i zde smysl pro charakteristické plnou silou se ozval: smysl pro charakter krajiny. Je veliký rozdíl v tom, maluje-li zapadlou uličku v Brüggách, s její žlutými domky a červenými střískami, s těmi specificky nizozemskými útulnými filigránskými domky, po nichž se slévá mihavý sluneční svit, nebo malebný valašský dvůr, vystlaný zelenavými stíny košatých stromů, jichž

koruny vpíjejí slunné zlato, nebo zamlklý, ztichlý český mlýn, plný nevyslovené měkké melancholie, maluje-li pohled z Hustopeče nebo z Antwerp, nebo konečně fantastatickou podzimní krajinu, plnou smutné žluti a klouzavých, kalných tónů. Dovede vždy bystře zachytiti typické v krajině a bravurním rozmachem štětce je reprodukovati. Ale přes všechnu jistotu a bravurnost jest měkký a delikátní. Stačí všimnouti si jeho architektur, tak vzdušných a jistých, pevných v obrysech a přece tak měkkých na př. při traktování zdiva, jež zdá se vykouzleno divnými, jako omšenými a sametově vlhkými tóny.

Jeho figuralní obrazy působí — vedle koloristických svých vlastností a jednotné, podmaňující nálady — svojí kompoziční silou, životností a ruchem svých postav, mohutným kouzlem svých splývavých a přece ostrých, jistě a plně modelovaných obrysů. Schwaiger jest mistrem v docilování illuse životnosti. V jeho obrazech je život, pohyb, plynný, vzedmutý tok líčených výjevů. Se stejným mistrovstvím dovede zachytiti význačný typ, postavu bodrého rybáře holandského, nizozemské selky v bílém, skvoucím čepečku, nebo otrhaného pobudy, sešlého šibala, dobráckého slováckého sedláka, »handrláka« jako valašského hocha v živě červeném kabátku, v šálech zachumeleného kolovrátkáře nebo podřimujícího, snad pitím zmoženého českého muzikanta, jenž již v únavě odložil svůj klarinet. A nejen to: Schwaiger ovládá i massu úplně. S celou virtuositou svého umění hodí na plátno, na dřevo, nebo na papír massu lidí, živě gestikulujících, zjitřených a rozvášněných, skupinu plnou ruchu a kypícího života. Vzpomínáte jeho »Novokřtěnců«, tohoto úchvatného obrazu, předvádějícího s plným dramatickým ruchem scénu z dob slávy a vlády této šílené sekty, této obdivuhodné epopeje hrůzy, šílenství a bídy, kterému tak dobře slušel prvotní jeho ironisující název: „Aequitatis dies et fraternitatis Monasterii anno Domini 1534?« Vzpomínáte geniálního znázornění těch divokých scén, jež zavládly v starožitném Münsteru, když jeho brány se otevřely Novokřtěncům a král Sionský v něm nastoupil svou vládu? Těch scén, kdy v setmělých uličkách a na starobylých náměstích odehrály se hrůzyplné výjevy, kdy v omšených zdech svých hostil Münster nejen tlupy dobrodruhů, pomatenců a lůzy, ale i hlad a mor a kdy nad rozvášněnými davy vraždícími a loupícími a hýřícími v šílených orgiích Smrt zamávala svým vítězným černým praporem? S uchvacující silou, úplně ovládaje svoji nesnadnou látku, předvedl Vám Schwaiger ty sceny, rozvíruje a otřásaje duši až v nejhlubších hlubinách. Nad všemi těmi vzrušenými scenami, jež přes všechnu svou různost působily přece jen jednotným základním dojmem, nad náboženskou ekstasí jedněch, zdivočelostí a zběsilostí druhých, nad surovou rozkoší stejně jako nad bídou, zoufalstvím a žalem, nad šíleným výskotem uchvatitelů i nad steny nemocných a zmírajících vznášel se neviditelný fantom smrti v celém hrůzném a výsměšném majestátu sv
Tak mohutně dovedl umělec tento rozřešiti nesnadný úkol ovládání ma
rozjitřené a zvířené nejrůznějšími city a vášněmi. V tom velikém c
každá z nesčetných postav byla typem, plným teplé životnosti,
mluvila za sebe prostě a nevnucujíc se, a přece vše spojeno v mo...
celek jediné nálady všechny ty nesouvislé výkřiky vyzněly

H. SCHWAIGER: »VĚTRÁK Z OKOLÍ BRÜGGE«.

H. SCHWAIGER: SELSKÝ DVŮR V ČECHÁCH.

chór výsměchu nad marností a nicotností všeho, v jediný ironický, divoký, satanský škleb nad tou říší lidské rovnosti a lidského bratrství, již chtěli na zemi zbudovati věrní přívrženci Jana z Leydenu. Ještě jeden z moderních malířů, vyvolal v šeré hře svých obdivuhodných linií výjevy z dob této vzpoury duší poblouzených tušením nové, neznámé jakési říše Boží na zemi, scény z tragedie, ukončené vyhladověním vzbouřených blouznivců: Josef Sattler. Je zajímavo, srovnati jeho »Novokřtěnce« s obrazem Schwaigerovým. Sattler jest Němec kat exochen. Jeho cyklus vykazuje fakturu starých mistrů německých, tvrdou gotiku ostrých, hlubokých dřevorytů. Schwaiger jest, abych tak řekl, více Holanďan, je širší, méně koncisní, rozvinutější, životnější a pohnutější. Ale zajímavo jest, že táž základní struna zvučí v dílech obou, struna, z níž linou se chmurné monotonní zvuky písně zoufání, smrti a zmaru.

Ještě o jednom díle, jež mu poskytlo příležitost, ukázati celé svoje umění v ovládání massy, rozvinouti plné bohatství svých typů, vyvrcholiti svůj dar charakterisační, chci se zde zmíniti. Jsou to ilustrace k Chaucerovým »Povídkám Canterburským«, skvostné akvarelly, svědčící o originelním pojetí starého povídkáře. V hospodské scéně, představující celou tu pestrou a různorodou společnost, jež putuje do Canterbury, osvědčil Schwaiger na novo svůj vzácný dar komposiční, předváděje nám při bohaté tabuli řadu postav nejrůznějších, ale vesměs charakteristických. Znám toto zajímavé dílo bohužel jen v reprodukci, takže musím se omeziti na tuto stručnou zmínku. Není pochyby, že i ono podobně jako »Novokřtěnci« dokumentuje Schwaigerovo umění, iluminovati archaisující linie svých kartonů měkkými, hebkými tóny akvarelovými. Je totiž zajímavo, že Schwaiger, ač má neobyčejný smysl pro barvu a dovede docíliti obdivuhodných akkordů barevných, přece nikdy úmyslně nevyhledává koloristických effektů. Na jeho obrazech, ať již olejových, temperových nebo akvarelových, nenajdete nikdy bohaté, pružné a jiskřivé stupnice barev. Spokojuje se několika málo základními tóny, s nimiž ovšem dovede docíliti účinků překvapujících. Má své zvláštní barvy, s jakými se jinde nesetkáte. Vnikl v barevná tajemství starých mistrů (byv na ně upozorněn Lenbachem) a ovládá je nyní úplně. Jmenovitě v temperové malbě dosáhl takového stupně dokonalosti jako snad nikdo ze současníků. Jeho barvy jsou plynné, měkké, průsvitné a v širokém rozlivu jejich se třese jakýsi teplý, vlahý dech. Zdá se jakoby doutnaly pod jakousi průsvitnou, velmi lehkou a jemnou vrstvou. Účinků těch dosahuje ovšem i pečlivou přípravou plátna nebo desky, na níž maluje. Tak dovede ku př. i struktury dřeva výborně použiti k celkovému účinku. Vše musí býti dříve dokonale připraveno a uchystáno a trvá na př. celé měsíce, než stěna, na níž má prováděti své fresky, jest »hotova«. Teprve pak kouzlí na ni své vidiny. Jemu vždy material, jehož užívá, slouží za vydatnou pomůcku docílení celkového dojmu. Maluje nejen na dřevo, plátno, měď, papír těny, ale i na mramor. Viděl jsem portrét stařenky, malovaný jím na ém mramoru (p. prof. Táborský jest jeho šťastným majitelem), : běl kamene sloužila mu k tomu, aby v této tváři, malované s neovnatelným mistrovstvím, docílil chorobně žlutavých tónů pleti, jako a průsvitnost materiálu mu dopomohla docíliti tolik ohně a života,

chvějícího se světla a vlhkého lesku v očích, že pohled těchto krásných, hlubokých očí zůstává nezapomenutelným. Při pracech svých, jež vesměs vzbuzují obdiv pevnou, mistrnou svou kresbou, rád oživuje kontury tužkovými rysy, aby docílil větší plastiky a životnosti.

Stručný tento náčrt díla Schwaigerova byl by neúplným, kdybych se na konec, alespoň několika slovy nezmínil o jeho freskách. Provedl jich na různých zámcích již celou řadu a to buď jako vlastní freska nebo jako malby gobelinové. Jeho »sv. Jiří s drakem« v zámku Průhonickém jest snad i našemu obecenstvu z reprodukce znám. Zajímavější ještě jsou práce, jež provedl v Bystřici p. H. pro barona Loudona. Zmiňuji se zde o originelních slunečních hodinách v prvním nádvoří zámku bystřického a o triptychové fresce v rodinné kapli laudonské v Bystřici. Freska tato (mimo sv. Huberta a sv. Lukáše a různé menší práce, jediný větší náboženský obraz Schwaigerův) zasluhuje zvláštní zmínky. V pozadí přes celou délku triptychu zvedá se v mírném stoupání zelená stráň hostýnská s bílou kapličkou na vrcholu. V středním poli obrazu z hnědě zlatého pozadí vystupuje plavovlasá Madonna s děťátkem, s takovým milým, důvěru vzbuzujícím a láskyplným pohledem ve svých velkých očích, s takovým sladkým odleskem tichého štěstí ve své bledé líci, že maně vzpomínáte na sladké nyvé madonny gotiky (kaple bystřická jest zbudována v ranní gotice), na Memlincovu »Svatou Pannu v gotickém chrámu« v galerii antverpské. Zlaté, měkké vlasy volně splývají po její růžovém šatě. Tak lehce jako růžový obláček nese se ze zahnědlého pozadí. V pravém poli zástupci tří mužských generací rodiny donátorů klečí v tiché modlitbě pod záštitou svatého Jiří, symbolu rytířství, jenž tu předveden jako krásný, junný rytíř v plné zbroji s vesele vlajícím praporcem. V levém poli zase svatá Alžběta, symbol dobročinnosti, s klínem plným růží, stojí za modlícími se representantkami tří generací ženských (vesměs portréty). Nad celkem zdá se, jakoby se chvěl růžově-zlatý obláček něčeho nevýslovně sladkého, bíle nevinného, naivního a tak odlehle, tak dávně milého. A přece duše moderního umělce zbásnila tento sladký sen a ve velkých liniích, v souhře svěžích a delikátních barev promítla jej na stěnu.

Tak v několika hlavních rysech načrtl jsem dílo Schwaigerovo, bohaté a vzácné, zasahující do tolika oborů malířství. Šlo mi o to, zachytiti alespoň nejvýznačnější rysy tohoto zajímavého uměleckého profilu, alespoň nastíniti obraz jeho veliké práce, jež dojista ještě dávno nedospěla svého konečného vývoje.*) Věren sám sobě, vzdálen všech těch hnutí, jež zmítají dneškem, v tichém ústraní, klidně a trpělivě, s tichou radostí tvoří svoje díla, uzavřen úplně ve svůj svět představ a citů. Jde stále svou cestou, bez únavy stoupá k výšinám. Ani na okamžik nedal se se své dráhy svésti pokřikem škol, utkávajících se v prudkém nárazu ani svůdnými hesly modních směrů. Vyvíjí se klidně v přímé linii, z hl-

*) Jan Schwaiger narodil se 28. června 1854 v Jindřichové Hradci. Absolv reálku v Č. Budějovicích odešel r. 1873. do Vídně na obchodní akademii. Ale n obchodu věnoval se umění a stal se na vídeňské akademii žákem prof. Wurzinge Trenkwalda. Velmi záhy byl na jeho vzácný talent upozorněn Makart, který se dého malíře velmi přátelsky ujal.

přímo kráčí k vrcholům, jako květ ze země tryská ke slunci. Nespůsobil žádného převratu v umění, nerazil nových drah, neprolomil nové obzory a k jeho jménu nebude se pojiti nová epocha v dějinách umění. Ale zakotven v staré půdě, hluboko zapustiv v ní kořeny, ze starých opuštěných šachet vynesl nové poklady, co našel, zhutnil, zmnožil a znásobil v sobě, znova zoral opuštěné lány a z nich mu vyrostla nová žeň. Bylo k tomu potřebí veliké síly, nesejít s cesty a zůstat svým. Ti, kdož s menším fondem nastoupí jeho dráhu, zajdou beze stopy v těch starých opuštěných šachtách a nikdy z ruky jejich nevyjdou zářná, vše podmaňující díla umělecká.

Je pravda, byli bychom snad raději viděli, aby místo v cizí, častěji sestoupil v říše našich pohádek, k těm hluboko skrytým a zpola zasypaným zdrojům, tryskajícím ze samého nitra lidové duše. Dílem osobní náklonnosti, dílem poměry životní nedopřály nám, abychom z jeho ruky přijali tato díla, jež by dojista i jemu i nám sloužila k pýše a radosti. Jen jako mimochodem a jako nesměle hlas krve ozval se v jeho umění a promluvil k nám z jeho děl tou hlubokou, jemnou melancholií, kterou zpívají mírné vlny našich obzorů a hluboký klid našich lesů. Nebylo jinak lze. Nemohl činiti násilí své povaze. Konal prostě to, k čemu jej hlas srdce volal. A za to, co vykonal, mu můžeme býti vděčni.

Jaroslav Kamper.

K. V. Šembera contra J. S. Skrejšovský.

Z pathologie politického života českého od J. Arbesa.

(Pokračování.)

1. Ještě několik slov stran vídeňského spolupracovníka »Nár. Listů« a »Montags-Revue« p. Vratislava Kazimíra Šembery. Tento pán má tu smělost zapírati, vzdor tomu, že máme jeho rukopis rukou, pražští však »souspřeženci« jeho, jakož dříve p. Gundlinga podezřívali, podezřívají nyní nás, jakoby rukopis Šemberův byl padělaný podvržený. Na tuto drzost odpovídame předně:

»Jeť volno každému čestnému muži, ať písmo p. Šemberovo zná neb nezná, do redakce naší nahlednouti na dotčený rukopis, obsahující část dopisu »Montags-Revue«.

Za druhé: Můžeme svědky dokázat, že jsme jeho rukopis měli o den dříve v ruce, než »M.-R.« přišla do Prahy.

Za třetí: Kazimír Šembera v tutéž dobu, kde má tu nestydatost lháti veřejnosti do očí, velmi dobře ví, že se část jeho rukopisu ztratila, a sháněl se velmi příkrým tónem u sazečů »M.-R.« po ztraceném úryvku«.

2. Následují doklady stran pražských agentův »Montags-Revue«. Jak známo, ohradil se p. prof. Alojs Šembera v neděli ráno dne 23. dubna v dlouhém »Zaslánu« v »Nár. Listech« proti nařknutí, jako by z jeho, třebas jen nepřímého sdělení byl mohl pocházeti utrhačný nájezd jednoho »intimního listu« na p. dra Riegra skrze p. Šimáčkovu kauci. »Montags-Revue« však, která již v neděli večer dne 23. dubna byla vytištěna, a druhý den s ranní poštou přišla do Prahy, měla o obsahu tohoto »Zaslána« telegrafickou depeši z Prahy. Tohoto dne však na vídeňský telegrafický úřad žádná taková depeše nedošla, aniž byla jakás podobná pražská depeše redakci Montags-Revue dodána.

Jakým zázrakem, poněvadž zaslání listu poštou na tak krátkou dobu bylo naprosto nemožné, mohla tedy »Montags-Revue« večer zvědět o existenci samého »Zaslána« v Praze? Během téhož dne však obdržel vídeňský agent »Montags-Revue« Vrat. Kazimír Šembera od pražského knihkupce Ferdinanda Dattla (firma dr. Ed. Grégr a Dattel), kteryžto pán téměř až do posledních dob užíval co jednatel »Montags-Revue« nepravého jména »Suchý« depeši následující:

»Objednané knihy došly dnes.« Byloť to pokynutím (poněvadž téhož dne žádné knihy p. Dattla od p. Šembery nedošly) že »Zasláno« do »Nár. Listů« došlo a že může tedy p. Kazimír Šembera na základě konceptu zhotovit pro »Montags-Revue« pražský telegram.

3. Avšak o jiných tajných spádech »Montags-Revue«. Tentýž vídeňský p. Vratislav Kazimír Šembera obdržel z vídeňského telegrafického úřadu dne 28. dubna následující depeši: Expresní psaní obdržíte teprv zejtra, poněvadž Špindler žádané věci teprvé dnes odevzdal. Podepsáno Valenta. Tato depeše pocházela od p. Valenty, kancelisty dra. Antonína Čížka. A ejhle! nejblíže příští číslo »Montags-Revue« vydané 1. května přináší skutečně zprávu o p. Špindlerově žalobě proti »Pokroku«.

4. Číslo »Montags-Revue« od 27. února přináší telegrafickou depeši datovanou z Prahy od 26. února a pojednávající o tajném sezení českého klubu důvěrníků, odbývaném před tím u p. Palackého, s úsměšky na dra. Riegra. I tato depeše však je fabrikovaná ve Vídni, poněvadž vídeňský telegrafický úřad téhož dne žádné podobné depeše nikomu ve Vídni nedoručil.

Avšak právě téhož dne, dne 26. února, obdržel p. Vrat. Kaz. Šembera následující depeši z Prahy: »Přijedu dnes večerním vlakem.« Podepsáno Dr. Čížek. A dr. Čížek jel toho dne skutečně do Vídně. Ptáme se, jakým asi spůsobem dověděl se Vrat. Kaz. Šembera fabrikující dne 26. února večer tuto depeši pro »Montags-Revue«, co se dělo v sezení důvěrníkův u p. Palackého, nebo jak vlastně průběh

tohoto sezení uštěpačně byl vylíčen! Klesl náš národ již tak hluboko, že první jeho důvěrníci se nemohou sejíti a uraditi o věcech nejdůležitějších (a ono sezení u p. Palackého bylo skutečně velmi důležité), aby ve vídeňských pokoutních plátcích nebylo o tom psáno? Vždyť pověstná »Montags-Revue« oplývá relacemi o tom, co se kdy v českém klubu dělo nebo mluvilo, a pražský »intimus« pověstného toho plátku vyměřuje si čistou svou úlohu skutečně jen v ten smysl, že prý chce posvítiti na tajné stránky »des famosen czechischen Treibens«!

Upozornili jsme již jednou dra. Ant. Čížka na to, že »Montags-Revue« přinesla doslovný vyňatek z odvolacího spisu dra Mezníka k vyššímu zemsk. soudu, kterýž vyňatek nečetl než jen rada zemského soudu co referent a dr. Čížek. Poněvadž dr. Mezník posměšek sám na sebe patrně do »Montags-Revue« neposlal, nastávala nám již při výtahu »M.-R.« zajímavá otázka, kdo ho tam poslal, zdali rada zemského soudu nebo dr. Čížek? . . .

5. Avšak najednou zajímavý p. Valenta, kancelista u p. dra Ant. Čížka, korespondoval do Vídně ještě více a sice v poslední době už jen s faktorem Hirschfeldovy tiskárny v Černinské ulici, (kde se Montags-Revue tiskne), aby to jméno »Šembera« nebylo nápadné. Jest ku podivu, proč p. »Valenta« tak úplně důvěřuje onomu »neznámému« faktoru »Montags-Revue«, aby mu mohl telegrafovati následující depeši: »Kittl béře radu s doktory, nemělo-li by se proti tomu zakročit. Zde sensace, velké rozpaky (Verlegenheit) G. Valenta. (Byloť to den po falešné zprávě vídeňské »Pr.«, že se v Skrejšovského tiskárně tiskne odhalení stranu »M.-R.«

K čemu pak ty rozpaky? Kdo tak mistrně dovede lhát, jako pražští spolupracovníci »Montags-Revue«, proč by ten byl kdy v rozpacích? Jinak je ovšem s firmou »Grégr a Dattel.« Pánové dr. Edv. Grégr a Ferd. Dattel upírali vlastními svými podpisy vůči našim zprávám, na něž jsme chtěli vésti svědky, že tato firma sbírala abonenty na »Montags-Revue«, ačkoli se p. Ferd. Dattel ku př. osobně chlubil jednomu zdejšímu národovci, »že už zase sebral deset nových abonentů na »M.-R.«.« My přislíbili tenkráte firmě dr. Grégr a Dattel, že jsme »ještě nepromluvili naše poslední slovo« o jejím spojení s »Montags-Revue«.

6. Nuže, my dokážeme dnes, že firma Dr. Ed. Grégr a Dattel (čili vlastně »Suchý«, jakož se podpisuje) je ještě dosud ve vřelém a trvalém spojení s Hirschfeldovou tiskárnou ve Vídni. Takž čteme na př. od p. »Suchého« následující rozkaz na onoho prožluklého faktora Hirschfeldovy tiskárny, s nímž p. Valenta a »Suchý« zároveň vyměňují tak důvěrné výlevy srdcí: Pošlete o 20 exemplařů víc, je jich zde zapotřebí. S »Černým« (fingované jméno známého významu) jsem mluvil, bude se inserovat. Peníze následují. — »Suchý«.

Hirschfeldovští tiskaři »Montags-Revue« v Černinově ulici ve Vídni [illegible]li, jak jim bylo kázáno, a poslali na slovo oněch 20 exempl. »M.-R.«, lyť »jich zde bylo zapotřebí« k energické agitaci, za kterouž ale ne[illegible]ckni jednatelé, jak se zdá, dosti vydatně placeni, tak že Hirsch-

feldovská tiskárna dostala ještě 8. května v noci (!) následující aviso: »Bude-li Vám psát Steinhauserův famulus, nepovolte jeho žádosti, já jsem ho již odbyl 1. května se 60 zl. »Suchý«. Nespokojený ten famulus chtěl patrně ještě víc za blahodějnou svou práci, která se mu vyplatila bezpochyby lépe než jeho pánovi, Steinhauserovi, jenž odeslal Hirschfeldově tiskárně za »M.-R.« tříměsíční směnku na 120 zl.

7. Faktoři rozličných kněhtiskáren hrají při té přese všecky osobní škandály přece tak politické historii s vídeňskou »Montags-Revue« nepochopitelně důležitou roli. Tak se na př. faktor kněhtiskárny dra Jul. Grégra p. Daniel Slunéčko obrátil k jistému zdejšímu policejnímu úředníku velmi naléhavě po podrobných dátech o baronce Ch. . . ., pověstné to po Praze osobě, s kterou p. »intimus« ve vídeňské »Mont.-R.« rozličných skandálů natropil. Kterak mohou zajímat kněhtiskařského faktora podrobná data ze života osoby, jako je pověstná baronka Ch . . .? Faktor naší tiskárny a faktorové vůbec nemívají podobného povolání, a musíme se tedy domýšlet, že se tiskárna Grégrovská zanáší vydáním podrobného životopisu rozkřičené kurtisany. Jsme na toto nové obohacení naší literatury velmi zvědavi.

8. Měli jsme sice na základě důkazův vnitřních, na základě nápadné a někdy i současné podobnosti (jak neprozřetelno!) feuilletonův »Národních Listů« a dopisův »Montags-Revue« již svoje ustálené mínění o pražském původu dopisův v »Mont. Rev.«, avšak panu Janu Nerudovi nebude snad našimi »vnitřními« důkazy posloužено. Pro tento případ oznamujeme mu, že jeho rukou psané listy a depeše přicházejí do redakce »Montags-Revue« a větším dílem doslovně v plátku »Montags-Revue« se otiskují. Pro pana Jana Nerudu máme však zvláštní ohledy, i nabízíme mu, že důkazy obojího podáme před soudem, a sice mu již dnes povíme jaké, totiž svědectví z Hirschfeldovy tiskárny pro první část našeho výroku a rukopis »intimusa« pro druhou jeho část; i nadějeme se, že nám pan Neruda nezazlí, že jsme si k vůli tomu zašli až do minulého roku. Varujeme tímto zároveň pana Nerudu, že pan Vrat. Kaz. Šembera nezachází s jeho rukopisy dosti opatrně, jakož vůbec, zvláště za posledních dob, ač při znásobněné pozornosti, dělají ti páni »Vostří« (fingovaná jména hrají, jak patrno, slušnou roli v afaiře s »Montags Revue«) všelijaké hlouposti.

9. Jak neopatrné jest to na př. telegrafovati do Vídně, právě když my se tam nacházíme na studiích o »Mont. R.«, následující depeši: »Dnešním S.... (rozuměj Skrejšovského) listem je náš »intimus« skompromitován. Nacházíme se ve velikých rozpacích, (podívejme se! a přece ta »kurážná« lokálka v »Nár. L.«, že se »Pokrok« svými odhaleními vylučuje z řady čestných listův!) Bruna (nepravé jmeno známého nám původu) se obrací; lze s ním sotva mluvit. Zítra p Vostrý.« Depeše tato došla do Vídně po našem čtvrtečním »Dos o Jidáších«, a je to věru k nepochopení, proč se vůči tak v hrdlo l címu Vrat. Kaz. Šemberovi páni Vostří nacházejí v tak strašných pacích.

Neděláme sice žádných tajností s těmito důkazy, a ukazujeme je každému poctivému člověku, jenž do naší redakce zavítá, a vůbec nějaký vážnější interes v smutné této historii s »Montags.-R.« jeví. Avšak aby snad nikdo neřekl, že ponecháváme osobní nahlédnutí do těchto důkazův pouhé náhodě, prohlašujeme tímto, že jsme ochotni, podati předsedovi českého klubu důvěrníkův p. dru. Riegrovi vše, co jsme tuto naznačili. Jsme přesvědčeni, že předseda klubu důvěrníkův bude ve prospěch celé strany národní míti také interes v tom, aby se pro budoucnost zamezilo prozrazování nejdůvěrnějších úrad strany národní, kteréž se děje k rozviklání organisace celého národa a k zničení nezbytné jemu politické kázně.«

* * *

Dojem, jaký senzační toto odhalení učinilo na veřejnost, byl překvapující. Něco podobného přece jen nikdo neočekával. Přesná mluva a zcela určitá fakta s udáním jmén — vše to působilo pro okamžik skoro přesvědčivě. Dovednost polemického péra »Pokroku«, jež bylo celou spletitou záležitost obratně přiostřilo k jediné výslednici: (že jest vlastně každý, kdo byl s pisatelem »intimních listů« ve spojení — literarním Jidášem, po případě zrádcem národa), slavila skutečně neobvyklý triumf.

Ale u nepředpojatých nikoli na dlouho. Neboť vše, co »Pokrok« tak apodikticky uváděl, nebylo pro veřejnost přece jen nežli pouhé tvrzení a žádný právoplatný a úplně přesvědčující důkaz. Dokumenty, o něž »Pokrok« svá tvrzení opíral, veřejnost neměla příležitost zkoumati, a neznámí svědkové, jichž se dovolával, nebyli ani dle jména známi, neřku-li aby bylo svědectví jejich nade vši pochybnost postaveno. Není tudíž divu, že s největším napjetím očekáváno, co a jak obvinění následujícího dne odpovědí.

Nejstručněji odpověděl Neruda a sice takto:

»Včerejší »Pokrok« přímo a výslovně naznačil mne co původce škandalních dopisů do »Montags-Revue« a postavil tím mou čest, jediné jmění moje, na pranýř. Prohlašuju vše to, co včerejší »Pokrok« o spojení mém s »Montags-Revue« pověděl, od počátku až po konec a každé slovo zvlášť za drzou, nestydatou lež. Prohlašuju dále, že jsem již potřebné kroky učinil, aby vše bylo u trestního soudu projednáno.«

Nejobšírněji, jak z věci samé přirozeně plyne, odpověděly »Národní Listy,« z jejichž obrany vyjímáme výhradně jen místa, kterýmiž důkazy »Pokroku« vyvracely.

»Tentokráte se zlou se potázal ctihodný list páně Skrejšovského! Všechna ta sofistika, jakou prošpikoval svůj třísloupcový článek o »českých Jidáších«, nic mu neprospěje: celé to umělé lešení klamu, nastrojené spět na chytání hejlů, rozbijeme několika slovy pravdivými na padrť, a líč, kterou chtěl nastaviti nám, jemu samému zadrhne hrdlo prolhané. Jak poědomo, nařknul »Pokrok« nejprve celou redakci naši; potom, když jsme naň uhodili o důkazy — už jen »více členův a přívržencův« redakce naší; včera pak mluví dokonce již jen o »přívržencích Nár. Listů.« Činil si edy smělý na cti utrhač, čím tužeji jsme naň dotírali o důkazy, pořád

větší svobodu v podání těchto. A dnes, když tedy má dokázat doklady nepochybnými, že kdy jen slova bylo napsáno z redakce naší pro vídeňskou »Montags-Revue,« když má osvědčit důkazy neklamnými, že »více členů redakce »Nár. Listů« zasýlalo do »Montags-Revue« originaly těch hanopisů — (neboť tak zněla přece žaloba jeho proti nám): ejhle! tu nemůže »Pokrok« podati důkazu nejmenšího, ba on netroufá si z některých členův redakce naší jmenovati nežli jediného — a to sice našeho bodrého Jana Nerudu. Toho jmenuje a sice tučným písmem, (neboť tučné písmo zastupuje již obyčejně v listech páně Skrejšovského nedostávající se mu důkaz,) i podezřívá jej, že prý jeho rukou psané „listy a depeše přicházejí" do redakce „Montags-Revue" a že prý se zde „větším dílem opisují".

Ale pardon, vždyť nešlo o nové podezřívání, nýbrž o důkazy, o „nepochybné důkazy" . . . Nuže, kde ty ostávají? Ba, připrav se, milý čtenáři, na věc nevídanou: ani tentokráte, když nařkne všechny členy a přislíbiv důkazy, opováží se nyní jmenovat pouze jediného; když přímo pokálí jednoho z nejvýtečnějších spisovatelův a nejryzejších mužův našich: ani tehdá „Pokrok" nepodává pražádných k slovům svým dokladů, nýbrž hledí si získat opět šibeniční lhůty, blabole cosi o jakémsi prý „svědectví", kteréž ale neukáže prý až před soudem.

Tedy místo důkazů pouhá „Pokrokova" — poukázka na svědectví. Ale nikdo se nehlásí, že může jakés svědectví vydat proti Nerudovi; nikdo tu poukázku drzých na cti utrhačů nepodpisuje! Ano, tak vypadá ten jediný a hlavní důkaz „Pokroku" proti nám. Pánové spolehali se nepochybně, že Neruda vezme věc na lehčí váhu, že nebude chtět znáti to „svědectví" před soudem. Ale přepočtli se šeredně. Krátká je odpověď Nerudova: „Jste nestydatí lháři, jež poháním před trestní soud!" . . .

Z obšírné odpovědi dra. Ant. Čížka vyjímáme: . . . „Mizerným na cti utrhačům „Pokroku" neodpovídám; mé ohražení z nařknutí tak podlého činím jen k národu, jehož synem se býti honosím, jemuž také za veškeré své konání odpovědným býti chci. Tomuto národu zaručuji se slovem cti, že nikdy nestál jsem v nijakém spojení s časopisem „Montags-Revue" . . .

Po stručné rekapitulaci toho, z čeho byl „Pokrokem" obviňován, dr. Čížek pokračoval: „Vše, co „Pokrok" má za důvody, jest jen sprosté podezřívání; neboť ad 1. Odkazuji k ohražení písaře p. Václava Valenty, a dokládám, že „Valentů" jest mnoho a kdyby jeden Valenta kradl, nenásleduje z toho ještě, že kradl pan Valenta, písař u dra. Čížka. — Ad 2. Dal jsem panu Šemberovi dne 26. února při svém odjezdu do Vídně telegrafovati; ale telegram zněl: „Přijedu dnes rychlovlakem" a pokud se pamatuji, dodána byla prosba za obstarání místa v divadle. Tak činívám vždy, když jedu do Vídně. Přijel jsem také dne 26. února odpůldne ve společnosti pana Karla Židlického po rychlovlaku do Vídně a setrval jsem s tímto pánem po celý den, ano po celou noc tak blízko, že on každé slovo, tedy také moji krátkou rozmluvu s panem Šemberou slyšel. Pan Karel Židlický mně svým časem také dosvědčí, že jsme o politice a o důvěrnících českých s p. Šemberou ani nemluvili. Avšak nehledě ani k tomu ke všemu, dokáži, že jsem při sezení důvěrníkův,

které odbývalo se dne 25. února o 6. hodině večerní, ani přítomen nebyl. V týž den a tutéž hodinu zasedal totiž také sbor doktorů práv a nalezal se při zasedání tomto co poslední předmět na programu můj návrh ohledně provedení rovnoprávnosti na universitě pražské, pročež jsem zde až do konce přítomen býti musil. Do schůze důvěrníků jsem již nepřišel a provázen jsa několika svými kolegy domů se odebral. Druhý den t. j. dne 26. února již o šesté hodině ranní odejel jsem do Vídně. Nevěděl jsem, ano nemohl jsem ani věděti, o čem bylo v klubu důvěrníků jednáno a jaká usnešení se stala. Ad 3. Pravda jest, že pan dr. Mezník v zmateční stížnosti k nejvyššímu dvoru jménem pana Jesslera podané vyslovil se v ten smysl, „že rozhodli porotcové osud pana Jesslera jen se stanoviska národního, a to proto v neprospěch jeho, poněvadž prý byl pasquillantem na volbu deklaranta.“ Pravda také jest, že jsem já tuto zmateční stížnost četl.

Drzost největší však jest, tvrditi, že zmateční stížnost nečetl nikdo než soudce a já. Zmateční stížnost dra. Mezníka, vyšedši z kanceláře jeho přišla nejen soudcům, ale i jiným úřadníkům a diurnistům zdejšího trestního soudu do rukou, ona byla také ve Vídni u kasačního dvoru, ano na základě této zmateční stížnosti ustanoveno již bylo ve Vídni před soudem kasačním přelíčení, s kterého pak, když byl dr. Mezník zmateční stížnost nazpět vzal, sešlo.

Mnoho jiných osob mohlo, ano muselo zmateční stížnost pana dra. Mezníka čísti. Kdo však zná mou přímou povahu, která dovedla mocnějším pánům, než jest pan dr. Mezník, říci pravdu, a pro pravdu obětovati třeba na delší dobu svou výživu, ten dojista mně také přisvědčí, že kdyby mně bylo šlo o uveřejnění této části zmateční stížnosti p. dra. Mezníka, nemusel jsem se utíkati k nějakým zde neznámým a nečteným listům, nýbrž že mohl jsem — a nikdo by mně to nebyl za zlé pokládal, kdybych to byl učinil — uveřejniti ji v listech našich, a věřejně vystoupiti proti tomu, kdo jako obhajce český k obhájení svého klienta uvádí v podezření porotu národa svého. Sdělil jsem také obsah zmateční stížnosti mnohým svým kollegům a stěžoval sobě na jednání takové, a všichni byli nad tím rozhorleni. Proto by mne dojista nikdo nenazval národním Jidášem.

Patrno tedy, že vše, co „Pokrok“ o mně napsal, není nic jiného, než filutářským spůsobem sestavené lživé podezřívání a podlé na cti utrhání, mnohem horší, než jaké kdy obsaženo bylo v „Montangs-Revue.“ Pokládám tudíž za svou povinnost učiniti přítrž takovému zákeřnickému na cti utrhání, což se vůči povaze „Pokroku“, jinak učiniti nedá, než soudem trestním, kam tuto záležitost zároveň odevzdávám.

(Příště dále.)

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Julius Zeyer: „Dům u tonoucí hvězdy“. Z paměti neznámého. — (Šimáčkova Kabinetní knihovna.) — Každý, kdo sledoval vývoj Zeyerovy tvorby v jejích posledních stanicích, bude překvapen nalézti ho v této knize vzdáleného na celé hony od místa, na něž byl ještě nedávno z několika stran stavěn. Už už ho reklamovala naše přehorlivá Katolická moderna pro sebe jakožto umělce specificky křesťanského, či aspoň nábožensky cítícího a skutečně, jak dlouho tomu ještě, co jsme četli od p. Zeyera katolická mysteria, plná andělské čistoty a vroucí ryzí víry? A hle, tu přichází s knihou, jejímž základním tónem je černá, hořká, prostá beznaděj a prázdnota života, jenž přespříliš silným vznícením sensitivnosti a illusí zvrátil se v ničivou skepsi a propadl se v temno a zoufalé vědomí marnosti a nicoty všeho. Tuto knihu nemohl psát člověk, jenž byl došel k asylům víry, neboť ten by byl tyto mučírny skepse a nihilismu líčil jako odlehlé, daleko za ním ležící, s radostným klidem plavce, jenž z dosaženého přístavu se ohlíží po bouři, vyjící venku na širém oceánu. Tohoto pocitu kniha p. Zeyerova nemá, na to jsou tyto kruté výhně bolestí a žhavé písčiny beznaděje cítěny příliš ještě živě a blízce. Jedním slovem: p. Zeyer nebyl nikdy duší tak naivní a jednoduchou, jak se z jeho katolicky nadechnutých některých prací zdá. Hledal patrně v náboženství a jeho svůdných, poetických dekoracích to, co tolik jiných tam hledá: krásné, čisté sensace, působící na chvíli jako omamný, příjemně uspávající hašiš pro rozdíranou a bolestně zjitřenou moderní duši. Má takovouto duši, neukojenou, složitou, toužící po rovnováze a nenalezající jí, má ji jako kdokoliv jiný z dnešních autorů, kteří mají odvahu o světě a životě mysliti. Tato kniha jest jakýmsi slabým, nestřeženým okamžikem, kdy si zapomněl nasaditi masku a dává hádati na svou skutečnou tvářnost. Odnášel jsem si podobné poznání už častěji z dramat Zeyerových. I ta zanechávají na dně takovéto zoufale pusté černo, takový truchlivý čmoud rumu na spáleništích velikých vášní. Ale nikde ještě nepostavil se, myslím, tak oběma nohama na tuto půdu, nikde nevolil tak temné akkordy barev, jako v této historii Slováka Ro hynoucího ve fantastickém domě staré Paříže. Tento podivný hrd v jehož duši se sváří nejšlechetnější vzněty s osudnými stopami zloč a mocná touha po víře a mystickém poznání s bezútěšným nihilism dá se těžko charakterisovati a klassifikovati. Kolísá mezi divokou ror tikou a sensitivností moderní dekadence. Najdete v něm rysy z P··

právě tak jako z Poea nebo Baudelaira. Ale rysy starší romantiky vyrážejí tu zvlášť do popředí a ty mu dodávají rázu poněkud staromodního. To se týče zvláště také zevnější fabule, té spousty divokých aventur, které autor na život svého reka a vůbec všech obyvatelů onoho prazvláštního domů navěsil. Jakkoli moderní v cítění a touhách, ukazuje se ve spředení děje a celém spracování látky p. Zeyer jako romantik staré školy. Krásná je stať z Quinceye »Levana a matky žalu«, jíž dovedl p. Zeyer na posledních stránkách vystupňovati bolestný karakter své knihy k vysokým plápolům poesie muk a zoufalství. Nejzajímavější na knize zdá se mi její stránka niterná. Ne sice psychologie, neboť ta při takovéto látce uniká každé kontrole a nedá se o ní ani mluviti, ale myslím ty jisté těžce skládané suggesce vnitřních hrůz a mystických záchvatů, tu drtivou logiku zoufalství, ty smutečně černé a krvavě purpurové tóny, v nichž maluje p. Zeyer duši svého »neznámého«. Jen v těchto elementech třeba hledati umělecký význam této knihy. Jinak, jako román, je plna nedostatků a věcí, které zarážejí dnešní vkus. *Kj.*

Z ruchu literárního a uměleckého.

— **Intimní Volné Jeviště** koná svou výroční valnou hromadu dne 22. t. m. večer u Choděry. Účast co největšího počtu členů jest žádoucí. — Bilance přednáškového cyklu ukázala, že jsme při své minulé zprávě o jeho výsledcích soudili příliš optimisticky. Neboť čistý výtěžek finanční, jenž měl posilniti další činnost spolku, činí sotva — pětku! Pěkný příspěvek k osudům umění v Čechách!

— **Z nové románové literatury francouzské** Paul Bourget vydal právě sbírku povídek s názvem Recommencements. Tento titul vysvětlují slova dedikace, která naznačují zároveň jednotnou ideu knihy: Život počíná znovu bez přestání. Znovu se rodí a znovu hyne. Je tak složitý, že na konec vždycky zůstává a že i v nejhorších koncích ukazuje možnost příjemného ožití a štěstí. Autor románu Irréparable tvrdí tedy dnes, že se dá všecko napraviti. Těchto několik novel čte se jako zábavná demonstrace této thése. — M. de Vogüé, poněkud dnes zapomenutý pionér ruského románu, kritik a moralista, napsal román Jean d'Agrève, historii lásky, plnou delikátní snivosti, prudké a těžké melancholie. Celkem však nevyniká mnoho nad prostřednost. — Od Fernanda Vandérema vyšel nedávno román Les Deux Rives, založený na problematické dost thési o dvojí Paříži, oddělené Seinou. Na levém břehu prý Paříž poctivá, přičinlivá, ctnostná a tradicielní, Paříž učenců, nadějných mladých mužů a vážných dam — na pravém Paříž rozpustilá, prostopášná, svůdná a zločinná, Paříž boulevardů, bursy, žurnalistů, divadel a polosvěta. Kniha duchaplná a ukazující svého autora jako dobrého znalce lidí, ale umělecky nemnoho významná. — Zajímavější je kniha Camilla Mauclaira: Orient vierge. Mauclair je jeden z nejdelikátnějších a nejpronikavějších duchů mezi mladými Francouzi. Pohybuje se ovšem v blízkosti symbolistů a od nich patrně nasákl tou rozplývavou metafysikou, která karakterisuje tuto jeho, jinak vysoce originelní knihu. Jsme tu v r. 2000., v dobách germano-latinské konfederace, anarchie západoevropské (níž p. Mauclair vylučuje kmeny slovanské). Diktator její Claude Laigle podniká světodějný rozhodný zápas s mocí plemene žlutého, vítězí v něm, ale zastavuje se úctě před »panenským Východem«, kolébkou bílého člověčenstva na Pamiru a hyne

stržen láskou k vznešené Erodii, náčelníci kněžek, které na této středoasijské planině v tajemném kultu uchovávají nejposvátnější a nejstarší tradice Arijců. Románem Mauclairovým vane silný dech lyrismu a mystického opojení, ač snad příliš modního. — Známý belgický lyrik Georges Rodenbach napsal román Le Carillonneur, o němž se ještě blíže zmíníme jindy. D.

— **Salon mnichovský** (Glaspalast) působí letos monumentálně, vystavujeť společně »Seccession« a »Künstlergenossenschaft«. Vnitřní uspořádání jest zásluhou Lenbacha a Stucka vysoce umělecké a zvláštní atrakcí jest retrospektivní umělá výstava, kdež jsou mistři F. Hals, Reynolds, Rubens atd. ze starých, z novějších Manet, Diaz, Monticelli, kteříž byli doposud se v soukromých sbírkách nalézali. Exposice moderní jest velkolepá. Mnichovští mistři Stuck, Uhde etc. staví se po bok nejlepším cizozemským, ba v mnohém je i předčí. Stuck vystavuje m. j. »Vyhnání z ráje«, koncepcí a barvou velmi sugestivní. Maska Beethovena jest zde jediná práce téhož druhu a ukazuje nám mnohostrannost umění Stuckova. Uhde ukázal svým portrétem herce (Richard III.), že jeho umění dosáhlo svého kulminačního bodu. Mohli bychom vice výborných prací uvésti, kteréž secese zde vystavuje (Zügel, Samberger, Slevogt atd.), a kde vidíme skutečnou snahu uměleckou. Z Čechů vystavují F. B. Doubek, Ondrášek, J. Věšín. Márolda vystavují Flieg. Blätter; ilustrace z moderního života, podané se známým chicem a elegancí. Ostatní jsou dílem v oddělení rakouském a mezinárodním jako V. Hynais. J. V. Mašek silně připomíná svým dekorativním panneau Angličany, kteří však nám ukázali v tomto směru již výtečné práce. Celkem málo individuality u našich umělců, až na čestnou výjimku H. Schwaigra, který zde svými 2 kabinetními obrázky velmi svěže působí.

Rakouské umění se vůbec velmi špatně representuje. Nic nového, ze všeho cítíme c. k. byrokratický vzduch. Doufejme, že umělecký dorost ukáže nám lepší věci.

Rusové neposkytují rovněž mnoho nového a z Poláků Brandt a Kovalski nejsou lepší ani horší než jiná léta. Výborní jsou Amerikáni G. Melchers, Harrisson etc. Z Francouzů Besnard, pak Ital Segantini, Španěl Villegas, Škotové a Hollandané Angličané působí v malbě poněkud fádně; za to v kresbě jsou daleko interesantnější. Pozorujeme však všude čerstvý vzduch, snahu po opravdovém umění. Intensivní studium přírody jde ruku v ruce se studiem starých mistrů. Po stránce ethické shledáváme všude koncepci moderní, ovšem jen u děl skutečně uměleckých a ne u obrázků pro publikum a na prodej.

Plastika jest celkem velmi dobrá. — Zvláštní zajímavostí jest moderní nábytek a zařízení bytové. Jsou zde skutečně interessantní ukázky (Leistikov, O. Eckmann, dekor. návrhy, Gallé-Nancy skvostné vázy atd.) Sloh jednoduchý, však našemu moder. psychickému životu velmi přiléhající; arci vše doposud připomíná Angličany.

V celku ukazuje Salon skutečnou snahu vytvořiti umění naší doby, ač cil jest ještě daleko.

— **Německá inteligence v Čechách.** — Společnost pro podporování německé vědy, umění a literatury v Čechách vydala přehled prací německé inteligence v těchto oborech za rok 1894. (Übersicht über die Leistungen der Deutschen Böhmens auf dem Gebiete der Wissenschaft, Kunst und Literatur im Jahre 1894.) Z přehledu toho, který vydán je po způsobu bibliografie, plyne pro nás Čechy velmi mnoho poučného a zajímavého. V přední řadě zaráží malý počet pracovníků, kteří rozmnožení jsou i cizími jmeny, kteří buď v Praze nebo v Čechách studovali, nějaký čas zde činni byli, aneb kteří jen Čechy za svého živobytí jednou projeli. Bilance přehledu musila naplniti sklamáním i samy pořadatele, neboť v předmluvě se omlouvají, že mnoho

cenných věcí nemohlo sem pro různé příčiny býti pojato, kdežto na straně druhé neváhali pořadatelé a zařadili mezi výtvory v oboru literatury jeden nebo dva feuilletony pochybné pověsti, uveřejněné v různých politických německých dennících. Uvedeme statistický přehled pracovníků dle toho, jak je pořadatelé »Přehledu« sestavili. I připadá na: Vědy: theologie 8, právní a státní vědy: ústavní a právní dějiny 2, soukromé právo a obč. soudnictví 6, trestní právo 2, církevní právo 2, státní a správní právo 27, politické hospodářství a statistiku 2; humanitní vědy: filosofii a paedagogiku 22, dějiny středního věku a doby nové 40, dějiny umění a publikace umělecké 38, klassickou filologii a vědy starožitné 31, německou filologii 61, anglickou filologii 3, románskou filologii 4, orientalskou filologii a všeob. vědu řečí 4; vědy přírodní a matematiku: zoologii 3, botaniku 14, geologii, palaeontologii, mineralogii, petrografii 13, geografii 9, předhistorické vědy 6, fysiku a astronomii 9, chemii a chemickou technologii 35, matematiku 9; lékařství 115; technickou vědu 28; umění: výtvarné umění 134, hudbu a hudební vědu: hudební vědu 13, skladatelství 32; literaturu 121. — Souhrn: na poli vědy 493 pracovníků, na poli umění 300, celkem 793. I tato bilance byla by snad dosti dobrou, kdyby neměla své slabé stránky. Je-li číslice ta dosti pěknou na velikost, scvrká se při bližším zkoumání jakosti podaných prací ohromně, že vypadávají jména, jež zařaděna snad jen pro vyplnění dotyčných odvětví, a poznáváme, že některá odvětví vědy ani řádných pěstitelů neměla. Či možno také považovati za vážný literární čin, když dr. Fridrich Adler napíše sedm feuilletonů o umělecké výstavě v Rudolfinum do »Prager Tagblattu« a dr. Alfred Klaar o témže předmětu šest feuilletonů do »Bohemie«? A to je alespoň na počet dosti, leč zaznamenána jsou i jména, při nichž uvedena jedna práce, feuilleton o místní pověsti nebo pod. v různých krajinských listech německých (Maschek Fridrich, dr. Ed. Havelka a j.). V oboru theologie uvedeni jsou tři pracovníci, kteří mají zásluhu, že jen redigují německé bohoslovecké časopisy: ThDr. Benedikt Santer, opat v Emauzích, ThDr. Fr. Schindler, univ. professor ve Vídni a Odillo Wolf, převor v Emauzích; jinakých prací nenapsali, alespoň se o tom v »Přehledu« zmínka nečiní. V oboru filosofie, paedagogiky a dějepisu zapsáno je 15 pracovníků, z nichž každý napsal pouze jeden článek do zprávy (programu) gymnasia nebo reálky. V oboru vědy právnické zaznamenáno je 37 pracovníků s jedním nebo dvěma příspěvky do různých právnických časopisů jako: Österr. Staatswörterbuch, Jurist. Vierteljahrschrift, Österr. Gerichtszeitung, Archiv für öffentliches Recht a j. V oboru lékařském zapsáno 51 pracovníků s jedním, mnohdy pouze 3 stránky velkým příspěvkem v různých odborných časopisech jako: Archiv für Hygiene, Prager medic. Wochenschrift, Zeitschrift für Heilkunde a j. Rovněž tak má se to i s literaturou. Čtyřicet jmen uvedeno s jedním nebo více příspěvky (básničkami) uveřejněnými v »Böhmens deutsche Poesie und Kunst« a jedenáct pracovníků zaznamenáno, že přispěli příležitostnou básní do »Festschrift«, který byl vydán k jisté zahradní slavnosti. Obor umění výtvarného vykazuje 134 pracovníků, z nichž 49 vystavili práce své na výstavě v Rudolfinum a 11 jich uvedeno, že malovali dekorace pro maškarní ples »Concordie«. Zahrnuti jsou i umělci, kteří doma, pro zábavu malují a několik ilustrátorů, mezi nimi i Fridrich Kaskeline, r. 1863 v Praze narozený, při němž uvedeno: »ist ständiger Mitarbeiter der Zeitschriften »Daily Grafic« in London, der humoristisch-satyrischen Witzblätter »Glühlichter« in Wien und »Rašple« in Brünn.« Pořadatelé »Přehledu« sáhli po různých jménech, aby seznam pracovníků rozhojnili, jest na první pohled patrno. Uvedena jsou jména mužů, o nichž [illegible] nepochybno, že by byli Čechoněmci, na př.: dr. Karel Patsch nar. 1865 v Ko-

vači u Jičína, gymnas. profesor a kustos bosensko hercegovského zemského musea v Sarajevě, dr. Karel Masner, narozen v Prešpurku, kustos rak. musea pro umění a průmysl ve Vídni, Johann Jöhring, narozen v Paderbornu (Vestfalsko) profesor ve Feldkirchu, Josef Stiglmayer, narozen v Pfaffenhausenu (Bavory) rovněž profesor ve Feldkirchu, dr. Fr. Studniczka, naroz. v Jaslo, profesor ve Freiburgu, K. W. Gawalovski, naroz. v Zubrschi, skriptor ve Štýrském Hradci a j. — V oboru literatury vydáno bylo samostatných svazků básní 11, povídek, novel a románů 18, prací v oboru dramatickém 11, z nichž až na tři vyšly veskrze u nakladatelů vídeňských, berlínských a drážďanských. A ze spisovatelů jedinou pozornost vzbuzují Jindř. Ludvík šlechtic Dickinson (pseud. Bodo Wildberg), Edmund Grün (překlady básní Vrchlického), René Maria Rilke, Lola Kirschnerová (pseud. Ossip Schubin) a Chr. Rud. Jenny. Tak možno shrnouti úsudek, že němectví v Čechách mimo několik mladších sil v literatuře, nemá silných kulturních kořenů. jk.

— **Naše Morava.** V Brně počal vycházeti nový čtrnáctidenník tohoto jména. Majitel a redaktor jest p. Jarosl. Tůna, známý horlivý pracovník lidové strany. Předpl. celoročně 4 zl.

— **Na adresu „Volných směrů“.** Když svého času vyšel můj první článek o Felixi Jeneweinovi v »Politik«, a jiné listy naň navázaly různé úvahy, přinesly »Volné směry« nechutnou noticku o mém článku a o Jeneweinovi. »Česká Stráž« nedala si ujíti pěknou příležitost, za tu zprávičku »V. S.« před celou veřejností přibiti a ve feuilletonu svižném a případném poukázati na to, kterak tytéž »V. S.«, jež se dušovaly, že rozhodující kruhy Jeneweina »již od let akademických« uznávaly, pro svérázného, hlubokého umělce tohoto měly celé — tři řádky. Ačkoliv feuilleton »Č. S.« přímo provokoval odpověď, zastrčily »V. S.« klidně všechny trpké výtky, jež jim tam byly činěny, a aby jaksi ústup svůj z aféry zbytečně vyvolané maskovaly reagují na článek můj v předminulých »Rozhledech« uveřejněný. Činí tak způsobem, který nemůže vésti k ničemu jinému, než zase k další jich porážce. Poznámky, jež »V. S.« v posledním čísle svém k článku mému činí, jsou ještě nešťastnější, než prvá jejich noticka a jsou veskrze nesprávné, jak ihned dokáži.

Ne »celá, nezakuklená redakce«, ale zakuklení jacísi »znalci« (uvozovky při tomto slově nejsou plodem mé zlomyslnosti, nýbrž »V. S.« slovo to samy tak tisknou) tvrdí v posledním čísle »V. S.«, že v době, kdy bylo nejhůře, našli se znalci, kteří se přičinili, aby Jeneweinovi zabezpečili místo učitelské a že prostřednictvím znalců upozorněny vídeňské kruhy na Jeneweina. Abych skontrolloval správnost těchto tvrzení, zašel jsem si k mistru Jeneweinovi, který ovšem nejlepší vysvětlení podati může.

»Je pravda,« zeptal jsem se, »co tvrdí poslední »V. S.«, že nějací blíže neoznačení znalci se postarali, aby Vám zabezpečili místo učitelské při umělecko-průmyslové škole?«

»Ne,« zněla odpověď. »Věc s tímto učitelským místem měla se takto: Dne 27. září 1890 vyzván jsem byl ředitelstvím c. k. um.-průmyslové školy v Praze, abych súčastnil se užší konkurence o místo externího učitele pro kreslení ve všeobecném aktu (zimní semestr). Konkurence ta podmiňovala konkurenční kreslení aktu, k čemuž škola místo a model dodala. Vyzváni byli tři m Dva z nich pak konkurovali.«

»Bylo toto místo na zakročení oněch »znalců« pro Vás systemisováno?«

»Ne, šlo pouze o obsazení místa uprázdněného a o tomto obsazení rozh právě konkurenční nakreslení aktu.«

»Nedostal Jste tedy onoho místa z protekce, nýbrž prostě proto, že Jste nakreslil nejlepší akt. Dovolte mi nyní ještě otázku, snad indiskretní, ale pro naši záležitost velmi zajímavou. Řeklo se ve »V. S.«, že Jste byl v kruzích »znalců« již od svých akademických let uznáván. Rozumím tomu tak, že se »znalci« nespokojili jen tím, uznati váš vzácný talent, nýbrž, že vlivem svým působili k tomu, aby se Vám dostalo objednávek, že upozornili na Vaše práce kruhy rozhodující. Či ne?«

»Nevím ničeho o tom,« odpověděl mi přítel Jenewein zcela klidně. »Jedinou objednávkou, o které možno mluviti, byl c. k. ministerstvem vyučování a kultu u mne r. 1891. objednaný oltářní obraz pro kostel chrudimský »Kázání sv. Františka« za 2.500 zl. a původcem objednávky této byl zesnulý stavební rada, ředitel c. k. um.-průmyslové školy v Praze p. arch. Frant Schmoranz, jehož sobě vždy vděčně vzpomínati budu.«

»A což Vídeň?«

Co nyní pro Vídeň pracuji, docílil jsem sám prvním svým vystoupením ve výroční výstavě v domě umělců ve Vídni r. 1895. U nás v Čechách ovšem nemají ještě ani dnes pro mne objednávek.«

»Tak, jako jich neměli dříve. Myslím, že Jste asi mnoho u nás neprodal?«

»Ovšem že ne. Ostatně spočítáme to. Budeme brzy s výpočtem hotovi,« řekl mistr s lehkým úsměvem. A vskutku také byli jsme velice brzo hotovi. Od r. 1878., kdy Jenewein poprve na Žofíně vystavil, prodal ze svých vystavených prací:

R. 1890. »Cesta na Golgothu« . . . . . 200 zl.
téhož roku: »Sv. Vojtěch loučí se s vlastí svojí« (mal.) . . . . 50 »
r. 1891. Týž obraz (kreslený) . . . . . 80 »
r. 1892. »Modlící se horník« . . . . . 45 »
r. 1896 »Neblahé sejití« (k Čelakovského »Ohlasu písní českých«) 60 »

Od r. 1878. až do r. 1890. neprodal vůbec nic. Stržil tedy za 19 let za své obrazy úhrnem 435 zl. Nemnohem lépe má se věc s objednávkami. Tu také teprve r. 1890. dostalo se mu objednávky na postavu z »Cesty na Golgothu (50 zl.), r. 1891, na »sv. Petra« (100 zl.), r. 1893. na postavu z »Jeremiáše plačícího« (80 zl.) a r. 1892 na skizzy k fig. nást. ozdobě kostela (400 zl.), úhrnem za 19 let 630 zl. Za devatenáct let umělecké činnosti vydělal si tedy jeden z nejoriginálnějších a nejhlubších malířů českých ve své vlasti (odečteme-li služné, nesouvisející nikterak s vlastní tvůrčí činností. Jeneweinovou) celých tisíc šedesát pět zlatých, tedy ani ne celých šedesát zlatých ročně! A za takovýchto okolností dovolují si ještě »V. S.« hloupé a bezetaktní své poznámky o protekci »znalců«? Jakým právem pronášejí »V. S.« toto svoje tvrzení, když jim přece nemůže být neznámo, jak krušně a zoufale se musil genialní Jenewein protloukati životem? Jakým právem činí list, který jest orgánem sdružení mladších výtvarníků, takovéto nepravdivé, bezpodstatné a nechutné poznámky vůči článkům listů, jež dle sil svých chtějí přispěti k tomu, aby napravena byla křivda, po tolik let na Jeneweinovi páchaná? Kde že za celá ta leta promluvili oni anonymní »znalci« ve prospěch uznání velikého umění Jeneweinova způsobem tak rozhodným, jako se to stalo ve článcích, napadených stejně opatrnicky jako bezdůvodně ve »V. S.«? A právě, že vědomím vlastního bezpráví diktován byl onen nejistý, nemužný, neupřímný tón oněch gloss »V. S.« kde se udílejí komplimenty a štulce zároveň, právě proto beze všech ohledů uvádím fakta, bolestná a ponižující pro celou naši společnost, a očekávám, že »V. S.« loyalně uznají velikou nevykovnost, jaké se všemi svými poznámkami dopustily, a že strhnou masku oněm anonymním »znalcům«, kteří jejich sloupců zneužívají k útokům stejně bezdůvodným

jako neobratným, že donutí tyto znalce, aby řekli, kdy, kde a jak zastali se Felixe Jeneweina v těch dobách, kdy bylo opravdu nejhůře, kdy, jak jsem již ve svém článku řekl, redakce ilustrovaných listů odmítaly jeho příspěvky. Že »V. S.« zmiňujíce se o tom, velmi nešťastně píší o době, kdy »páně Kamprovi kolegové jako v ilustrovaných listech rozhodující umělečtí kritikové a redaktorové nepřijímali Jeneweinovy obrázky pro své časopisy« a tím jaksi indirektně mne za to činí zodpovědným, je prostě nechutnost. Nemohu za to, co redakce obrázkových listů činí nebo nečiní ani dnes, nad to před deseti lety. Zde právě naopak »znalci« by byli měli vděčné pole působnosti. Ostatně k čemu se ještě dále přiti? »Volné Směry«, ačkoliv nevycházejí v Grónsku, jak by se z jejich neznalosti poměrů dalo souditi, žijí patrně v té utkvělé myšlence, že »znalci« se o Jeneweina postarali, že od let tráví zimu u pyramid a léto ve své ville na gardském jezeře nebo ve Spaa. Nač jim jejich illusi kazit? Mají své »znalce« a ti jim úplně stačí. Tak mladí a již orgánem »znalců«! To je bolestné. *Jaroslav Kamper.*

Divadlo.

Měli jsme dva domácí večery retrospektní. Na Volšanech odhalovali pomník J. J. Kolárovi a za několik dní na to Jiřímu Stankovskému. Národ. Divadlo věnovalo oběma po slavnostním představení. Při kolarovském hrála se »Magelona« po proslovu Jarosl. Kvapila a effektně komponovaném živém obraze. Zde oslava alespoň přilehala k významu zemřelého herce a dramatika. Bylo nám skutečně, jako by přes prkna přešel tento duch neobyčejné u nás originality a síly, tato silácká fysionomie, tvořící jeden z hlavních pilířů naší chudé divadelní tradice. Ale neměli jsme tohoto pocitu při večeru věnovaném Stankovskému. Tam byl nepoměr mezi významem oslavence a tónem oslavy příliš do očí bijícím. Vinu toho nese p. Mužík, jenž mluvil ve svém proslovu o Stankovském s tak nechutným bombastem, že následující na to jeho hra, veselohra »Malý král«, poprve uvedená v Národ. Divadle na scénu, musila působiti jako sklamání a dráždila obecenstvo ku kritice, tomuto největšímu zabijáku slavnostních nálad. »Malý král« může zajímati nanejvýš jako ukázka dramatické naší produkce v letech, kdy byl v ní opouštěn vysoký pathetický kothurn a na historii se počínalo nazírati po způsobu Scribeovském jako na rozmarnou hru náhod a velkých následků po malých příčinách. Stankovský ovšem dostával svého Scribea z druhé ruky, od Bozděcha, a neuměl také naprosto choditi na této kluzké půdě složitých situací. Neviděl jsem tak hned primitivnější exposice. Lidé přicházejí a odříkávají si na potkání své životní osudy. Intrika je podivně zmotaná, nepřehledná a nenapínavá. Celek ukazuje na talent skrovné síly, který snad ve svých letech plnil své místo, a to ještě spíše v románě než na jevišti, ale jehož stopy jsou setřeny a i jméno skoro zapomenuto. Byl to obraz chtění, rozbíjejícího se o slabou mohoucnost, city spíš soucitné a elegické než slavnostní, které v nás vyvolal tento večer.

Otázka druhého divadla vstoupila zásluhou p. Kuffnera do nového stadia, všeobecného národního hlasování. Ale pravím hned, že tato zásluha je pochybná, neboť uměleckému úkolu budoucího divadla se

už napřed uškodilo. Většina dobrých lidí, posílajících Národním Listům svůj hlasovací lístek, byla vedena všemi možnými ohledy, na národ, na vzrůst obyvatelstva, své pohodlí v divadle a j., ale jen ne zájmem o umění. A dle toho také plebiscit dopadl. Většina rozhodla se pro divadlo velké, ukázala tedy, že si není vědoma bídného stavu naší činohry, a odpůrcové menšího, uměleckého divadla budou viděti v tomto hlase veřejného mínění vítaný argument.

* * *

Zatím co se v Národním divadle vypravuje nový balet a produkuje zázračné dítě p. Budilovo, chodí lidé, kteří mají potřebu opravdového divadelního umění, do německého letního divadla ve Pštrosce. Staré vlastenecké kletby už neúčinkují, vidíme tam nejen naše herce, ale i členy redakce »Národních Listů«. Příčinou toho jsou pohostinské hry Berlínského Ensemblu, herecké společnosti, scházející se každoročně za letních prázdnin z různých divadel berlínských, jmenovitě z Brahmova »Deutsches Theater«, divadla to německé moderny. Tato společnost zavadila o Prahu už po třetí, nikdy však nebyla tak výborně obsazena a neměla tak zajímavý repertoir jako letos. Mimo Halbeovu »Jugend«, z předešlých let už známou, hrála letos Ibsenovu »Divokou kachnu« a »Heddu Gablerovu«, Tolstojovu »Vládu tmy«, mimo to menší práce od Hartlebena, Dreyera a j. Další novinky snad ještě budou následovat. Myslím, že nepřeháním, nazvu-li toto představení na pražské půdě uměleckou událostí. Kdy se nám, krmeným repertoirem Národ. divadla, udá viděti Ibsena hráti tak, jak má být hrán, ve slohu, jenž byl vytvořen na berlínských jevištích, která první v Evropě viděla jeho veliká vítězství? A kdy dnes měli bychom u nás příležitost viděti tu nejbezohlednější naturalistickou techniku, jakou žádá »Vláda tmy«? Berlínští herci činí na jevišti pravé divy v přirozenosti a naprosté životní pravdě. Sotva na jednom dvou vidíte zbytky staršího deklamačního slohu. Tón jejich konversace vyvolává naprostou illusi skutečnosti, profily karakterů vykrajují se pomocí výborných mask a odstíněnosti řeči a gest s ostrostí, o jaké se našim hercům ani nesní. Ale při tom není mezi nimi virtuosů, k vůli nimž by se ten či onen kus hrál, a jimž by ostatní sloužili za stafáž. Je to právě jedním z tajemství jejich úspěchu, že všecky téměř výkony drží se na jisté společné výši a činí tak harmonický celek. Tím je docílena illuse životní pravdivosti, neboť v životě hrajeme také každý svou úlohu se stejným celkem uměním a jen staré divadlo vyhloubilo umělou propast mezi reky a statisty. S těmito berlínskými herci může být spokojen především autor, neboť celá jejich snaha směřuje především k tomu, podat kus jako celek, jako umělecké dílo, a nejen jako podružný text k sobeckým virtuosním bravurám. Kdo je viděl jen jednou, pocítí tím estněji, čím vším nám naše Národní divadlo není. *K.*

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

Ovoce germanisujícího centralismu uzrává. Tak dlouho se konstruovalo Rakousko podle myšlenky Schmerlingovy, až se Němci úplně vžili v postavení panujících. Sám hr. Badeni neopomenul uvésti se v parlamentě velmi nemístnou poklonou tomuto osobovanému prvenství Němců. Odboj, který Němci všech frakcí v Čechách i s liberálním velkostatkem proti hraběti Badenovi zvedli a k němuž se přihlašují jedenáctého tohoto měsíce i Němci z Alpských zemí na sjezdu v Celovci, neznamená více odpor proti jazykovým nařízením, nýbrž jak Němci sami prohlašují, odpor proti »historickému obratu«. Rozvoj slovanských národností v Cislajtanii nutí řídící kruhy rakouské k ústupkům politickým a kulturním, alespoň těm nejnutnějším, a Němci dobře postihují, že každé takové přiznání kouska práva otřásá umělou budovou jejich moci. Gymnasium v Cilji a jazykové nařízení v Čechách, dvě tak přirozené a v moderním státě samosrozumitelné nutnosti, rozvášňují Němce do krajní míry a svádějí k tím theatralnějším excesům, čím méně věcných důvodů mají k odporu. Špatně asi splní se tužby a naděje těch, kdož míní, aby Rakousko koncem tohoto století vplulo v bezpečný přístav vnitřního pokoje. Právě naopak, třicetileté nadpráví, jehož Němci požívali »v plném vědomí své národní povýšenosti,« vzníti ve všech německých zemích takový požár vzpoury proti nezadržitelnému postupu slovanské většiny i proti vládě, s danými okolnostmi nutně počítající, že stojíme na prahu dlouholetých vnitřních bouří, jež uklidní se teprve tehdy, až slovanští národové nejen politicky a kulturně budou na roveň Němcům, ale především až sami hospodářsky nabudou také té převahy, kterou mají početně. Mnohoslibná ouvertura této hlučné bouře vyzněla 11. t. m. v Chebu.

Za těchto okolností vzdala se již i vláda plánu zavésti jednání o nové česko-německé vyrovnání. Z lonské ankety »Rozhledů« byl patrný zajímavý fakt, že to byly právě osobnosti politicky neaktivné, jež otevřeně i s upřímnou snahou po dohodnutí podaly svá vota. Také hrabě Badeni hleděl především získati pro dohodnutí »markantní« osobnosti nepolitické, ale ten plán při národní rozjitřenosti Němců hned v zárodku ukázal se chybným. Dne 9. t. m. ohlásil oficiosní »Fremdenblatt«, vinou Němců úmysl vlády, otázku česko-německou urovnati, byl zma a v zápětí na to proskočily novinami zprávy, že postavení hr. Bad jest otřeseno a jmenován jeho nástupce. Zajímavá také vyskytla se zpr že bylo ministru Rittnerovi svěřeno vypracování nové ústavy.

U nás v době, kdy Němci svůj odpor k vládě Badenově ženo

krajnosti a za první podmínku soužití s ní kladou odvolání jazykových nařízení, kdy prohlašují, že neobešlou na přesrok jubilejní výstavu ve Vídni, jejímž protektorem má býti hrabě Badeni, kdy samosprávné úřady hrozí nevykonávati úředních funkcí v přenesené působnosti, kdy proti českým menšinám chovají se s bezohledným nepřátelstvím, kdy i muži jako Lippert, Pfersche a jiní přicházejí do klatby jen proto, že mluví o možnosti národního smíru, ač činí pro nás nepřijatelné návrhy; kdy v uzavřeném území jest provokací, jde-li Sokol po ulici, ano v Mostě byli zatčeni našinci, jež se nahlas česky pozdravili, kdy v Podmoklí vymyšlená zpráva o příjezdu Sokolů vedla k shluknutí Němců a k nočnímu přepadnutí českých spolků: u nás v Čechách za těch okolností jest myšlenka pokoje a smíru na dlouho pochována. Za to na druhé straně, jak již jsme v minulém čísle napsali, přicházejí čím dál více ke cti živly konservativní. To ukázalo se 4. t. m. v Budějovicích, kde kníže Bedřich Schwarzenberg, známý odpůrce všeobecného práva hlasovacího, byl přijat mladočeskými politickými kruhy s velikou okázalostí a sklidil za svoji řeč velmi hlučnou ovaci.

— V mladočeských politických spolcích ticho. Mluvil dr. Herold méně určitě než před ním Kaizl, Kramář a Fořt. Noviny hledají v jeho řeči nepřímé přiznání, že se od státoprávního programu upouští. Dotaz účastníka schůze, dr. Novotného, jak se to má s bojem státoprávním, vyvolal dosti podrážděnou odpověď posl. Hořici a chlácholivý doslov dr. Herolda

— Dne 4. t. m. valný sjezd řemesel ze severovýchodních Čech v Hradci Králové rozmnožil zase o jeden ty politováníhodné sjezdy živnostenské, na kterých řečníci a pořadatelé nevědí, o čem mluviti. Celý sjezd jednal o tom, má-li býti organisace zemská, či ne. Výsledků neměl.

— V ústřední komisi pro revisi katastru daně pozemkové žádali zástupci Čech obou národností za snížení výnosu pozemkové daně v Čechách o 797.691 zl., ale užší výbor komise navrhl snížení jen o 533.491 zl. Když tento požadavek delegátů z Čech padl i v plenu, odešli svorně Češi a Němci a neúčastnili se dalšího jednání. Ze slevy daňové bude míti prospěch hlavně velkostatek, t. j. šlechta.

Hlídka školská.

Školství obecné.

Ebenhochův návrh na říšské radě a ještě více neurčité stanovisko mladočeské strany vůči tomuto návrhu, kryjící opět neurčitou autonomií skutečné a rozhodné ústupky straně klerikální, značně rozčeřily vlny veřejného mínění v učitelstvu stojícím doposud valnou většinou v táboře mladočeském. Téměř všecky noviny učitelské přinesly důkladné úvahy o významu návrhu toho pro školství obecné, hájíce školu moderní její cíle. Výbor »Ústředního spolku jednot učitelských v kr. Českém« vydal ze schůze své následující resoluci: »Ústřední spolek želí toho, že naše školství je stále a bez viny předmětem příkrých útoků strany klerikální, která zmocniti se chce školy, aby jí ovládati mohla život veřejný. Stojíce na stanovišti neodvislé školy národní, nemůžeme souhlasiti ani s návrhem poslance dra. Ebenhocha, na říšské radě učiněným i přes

jeho domnělý ráz autonomní, protože snižuje úroveň obecné vzdělanosti zkrácením povinné návštěvy školní; že chce udržovati ve školství systém centralistický, který jest na újmu práv národních ve školství; konečně že chce dáti národním školám ráz konfesionální, čímž by podvrácena byla jejich moderní a pokroková podstata. Ohražuje se tedy Ústřední spolek proti tomu, aby takovýmto směrem zákon školní byl měněn a prohlašuje za jedině správné, aby obecné školství úplně správě zemské bylo zůstaveno.«

O témž předmětě na prvním místě jednal též sjezd učitelstva jihočeského v Českých Budějovicích dne 7.—9. června t. r. odbývaný, jehož účastnil se znamenitý počet učitelův a učitelek a vedle mnohých přátel školství i poslanci dr. Zátka, Holanský a Sokol, jenž zvolen byl za čestného předsedu sjezdu. Po řeči p. Tučka, říd. učitele ze Šťahlav „O poměrech školství a učitelství v době nynější“ a po dodatcích ještě několika řečníků přijata následující resoluce: „Učitelstvo české, shromážděné v Českých Budějovicích, uváživši, že upřímný návrh na reformu školského zákona ve směru samosprávném a pokrokovém vyjíti může pro království České jenom z řad našich poslanců národních — uváživši, že pokud nenastanou změny v politické soustavě naší pro náš národ příznivé, potud žádná změna školských zákonů nemůže z naší školy učiniti to, čím tato býti má, spíše ji pak může poškoditi — žádá poselstvo české na radě říšské, aby návrh Ebenhochův, na změnu školních zákonů podaný, zamítlo.“ Poslanec Sokol prohlásil jménem klubu poslanců českých na říšské radě, že tento v každé chvíli hájiti bude požadavků českého učitelstva a že se s návrhem Ebenhochovým nikterak nestotožňuje. — Na sjezdu pojednal potom p. Hamáček, ředitel »O nutnosti organisace spolkův učitelských« i byl schválen »Organisační plán učitelské práce« od Jos. Černého, kterýž přijat byl už výborem Ústředního spolku. Plánem tím usiluje se povznésti každého učitele jednotlivce prostřednictvím dobře organisovaných spolkův okresních i spolku ústředního mravně i hmotně, povznésti celý stav a učiniti jej silným netoliko ke vší práci národní, ale také k obhájení sebe i školy.

— Klerikální spolek učitelský konal svou ustavující valnou hromadu dne 8. června t. r. v Hradci Králové. Mimo kněze přihlásilo se do spolku tohoto 90 učitelův, učitelek a industriálních učitelek nejvíce z diecése biskupa Brynycha. Ačkoliv spolky učitelské napomínáním i domluvami členstvo své varovaly, aby netrhalo řady národního učitelstva a nevystupovalo proti vlastním bratřím a své škole v šiku klerikálním, našlo se 90 lidí, kteří čest a vážnost stavu svého obětovali buď nátlaku, buď osobnímu prospěchu. Ale nebylo tedy přece mezi učitelstvem českým tak mnoho těch, o nichž svého času tvrdil klerikální »Čech«, že za »niklák« jsou k dostání. Teď mají patroni jeho to potěšení, že všechny tyto »cenné« hlavy počítají k spolku, kterým hodlají bojovati za svou školu a budoucnost.

— Na učitelském sjezdě, který o letošních prázdninách konati se má v Kutné Hoře, rokováno bude o vzdělání učitelstva a o volné konkurenci učitelův a učitelek. Mimo to odhalena tu bude slavnostním způsobem pamětní deska českého paedagoga dra G. A. Lindnera.

Z Moravy. — Stará rána klerikálů — škola moderní — se letos po Velikonocích otevřela — znamení, že rána zdánlivě zdravá uvnitř

kvasí, že jest neduhem chronickým. Také klerikálové moravští snad více než jinde stůňou na utkvělou ideu, že moderní škola znemravňuje mládež a že jest příčinou dnešní náboženské lhostejnosti. Poslední pastýřský list biskupů rak. uvádí opět tyto úctyhodným stářím posvěcené stesky; dodatky, jimiž kněžstvo v kostelích u přítomnosti školních dítek list ten provázelo, byly takového rázu, že měrou nejvyšší rozhořčily učitelstvo moravské a daly podnět k protiklerikální akci, jichž zahájily okr. jednoty hustopečská a brněnsko-kloboucká a k níž připojují se též ostatní jednoty učitelské, ano i Ústřední spolek s panem Slaměníkem v čele.

Současně s touto protiklerikální akcí ohlašují v klerikálních listech někteří také učitelé založení katol. spolku učitelského, do něhož zvou své spolubratry hesly svobodomyslnými zmámené a zbloudilé. Trvalo to hezky dlouho, než se podařilo pánům klerikům nalézti těch několik učitelů. Založením katol. spolku učit. dostalo se učitelstvo do situace, kde musí podati důkaz o svém vzdělání a o své duševní vyspělosti jakož i přiznati politickou barvu. Učitelstvo se rozdělí ve dva tábory. Učitelstvo rozdělením tím po stránce mravní získá, cena jeho očistou od živlů soustředěných v klerik. spolku jenom stoupne.

Hmotné a právní poměry mor. učitelstva dosud jsou takové, že budí zejména v podučitelstvu oprávněnou nespokojenost; toto nalézajíc se v postavení přímo zoufalém stále pozvédá hlasu svého ve schůzích jednot učitelských. Jest žádoucno, má li národnostní fanatism jednou padnouti, aby obě národnosti, zejména inteligence její, co nejvíce se stýkaly a se poznávaly; učitelstvo svým povoláním mohlo by mnoho činiti na zmírnění, národnostních protiv a bojův.

Pěkné věci vycházejí na světlo z petice, odnášející se k úpravě otázky o bytech učitelských, již sněmu zem. zaslala Budeč brněnská. Material o hrozném postavení učitelstva vzhledem k bytům sbírán byl po celé Moravě.

Dopisů přišlo veliké množství; v jednom píše učitel z Uh.-Hradišťska, bydlící v hospodě, takto:

»Kromě zápachu, křiku do zabití, byl malý a v nejvyšším stupni mokrý, kde na nás se stropu kapalo. Žid věda, že bytu jiného není, dal si platiti 120 zl. ročně. Často jsme byli ze spánku vystrašeni voláním: »Ježíš, Maria, Josef!« v síni neb u okna. Byla pranice noži, na Slovácku obvyklá . . . Byt ten uvrhl vždy jak mne tak manželku do nemoci a tím i do bídy.«

Podobných zpráv hemží se v každém dopisu. — Ve školním okresu uhersko-hradišťském sběhly se jisté události, jež zejména p. inspektora P. Perútku naplnily mravním rozhořčením, jemuž dal výraz při okresní konferenci, připojiv hrozbu, že proti učitelstvu nastoupí bezohledně a se vší přísností. Ale proč podobné případy nedějí se na jiných okresích a proč dějí se nejčastěji na okresu, jehož inspektorem je P. Perútka? Kdyby zpytoval svědomí, přišel by snad k poznání, že i on na těch případech má činnou část viny. Na Uhersko-Hradišťsku více než jinde nepřeje se učitelstvu trochu duchovní svobody. Byrokratism školský zde přistřihuje učitelstvu křídla, kde jen může; při každé příležitosti bývá učitelstvo kontorováno, aby se do ničeho nepletlo, aby stranilo se veřejného života, nečetlo spisy výstřední, t. j. svobodomyslné a pokrokové. Podob-

nými nařízeními ubíjí se v učitelstvu cit pro věci dobré a ideální a na místo nich nastupuje honba po věcech smyslných. Pane patere, bijte se v prsa a volejte: »Mea culpa!« *F.*

— Proti návrhu Ebenhochovu prohlašuje se učitelstvo v Čechách, na Moravě, ve Slezsku. I německý zemský spolek učitelský ohražuje se ve zvláštním prohlášení proti tomuto návrhu. Slovinské učitelstvo jest proti návrhu Ebenhochovu proto, že »pozemštěním« školy obecné byli by dáni Slovinci v těch zemích, kde jsou v menšině, úplně na pospas svým nepřátelům. Uzákoněním návrhu Ebenhochova bylo by jim odňato i právo, proti germanisaci školství na říšské radě protestovati. Učitelstvo slovinské jest proti návrhu E. také z toho důvodu, že nyní nemůže se domoci na sněmích zlepšení svého postavení, což by šlo ještě tíže, kdyby se sněmům většího vlivu na školu dostalo. Slovinské učitelstvo vidí jedinou spásu svou v »postátnění« školy, čímž učitelé na roveň by postaveni byli státním úředníkům a stát postarati by se musel o dostatek řádných škol v chudých krajích. Slovinský ústřední spolek učitelský vyzývá učitelstvo slovinské, aby hledělo proti návrhu E. všude ve svém okolí působiti. Z podobných důvodů jsou proti návrhu E. rozhodně i Rusíni.

— Industriální učitelky. Novým zákonem zavedeno vyučování žensk. ruč. prací a stanovena za ně remunerace, která původně vyměřena byla okrouhle na 300 zl. nehledě k tomu, zdaž učitelky působí na škole jednotřídní nebo vícetřídní. Starší industr. učitelky dosud ony platy podržely. Remunerace ta později snížena tím způsobem, že učitelky placeny jsou za výkony své dle počtu hodin 15 až 20 kr. za 1 hod., tak že celoroční plat kolísá mezi 60—220 zl. Poslanec Skeene na moravském zemském sněmu navrhnul odbývati konference učitelské vždy teprve čtvrtým rokem, čímž ušetřilo by se 12.000 zl., jež mají rozdány býti ind. uč. — připadlo by na jednu denně 4 kr. r. č. Ind. učitelky na Moravě počínají pořádati schůze, na nichž žádají zlepšení svého postavení hmotného. Při sjezdě českosl. žen v Praze o požadavcích ind. učitelek hlavně škol měšťanských promluvila sl. L. Pölzelbauerová. Žádá mezi jiným lepší přípravná studia ind. učitelek i dovolení vyučovati mimo ž. r. p. ještě zpěvu, tělocviku a domácímu hospodářství; ustanovení definitivní, lepší plat a pensi.

Z naší doby.

— **Bestia triumphans.** Učinili jsme z této rubriky veřejnou tribunu a propůjčujeme proto rádi zde místa hlasu dr. J. V. Šimáka, redaktora »Časopisu českých starožitníků«:

Snahy o zachování našich památek vyznívají smutnou elegií čím dále častěji. Hořkost, bolestný vztek zmítá duší po zoufalých marných pokusech. Ohražujeme se, podpisujeme, proklamujeme — pozdě. Barbarus redivivus vítězně táhne českým krajem, zbytky slavného umění mistrů padají pod kladivem zedníků a nádeníků, jizlivý úšklebek »moderního« stylu je odpovědí tužbám našim. Pozdě probudili jsme se my, kterým vzácnou je každá stopa zašlé naší kultury, z opojného zanícení do všedního života. Moderní energické vandalství bylo hbitějším než idealní snahy několika blouznivců. Kde je vina? V nás samých! Zapomínáme prosté pravdy, že krásno je složitým jevem psychologickým. Nestačí uměleckému dílu, aby bylo, má-li se líbiti. Duše hluchá neporozumí. Ne se v ní tónu souzvučného, jenž by chytil za srdce samo. Lhostejně odchází, necit odsoudí výtvor umění. Je-li vinnou? — Jen částečně. Pokud mohla poučiti se a neuč tak — jinak nepřičítej jí provinění. Ale většina lidí nezvěděla ani, že by se mohla poi

Dílo umělecké jest jednou složkou záliby, druhou je vkus, jenž potřebuje probuzen, vychován, vytříben. Dostalo-li se lidu této přípravy? A v tom je kořer Namítneme: Jsou musea, výstavy, přednášky, knihy, vzory. Ano, stavěli jsme

pořádali výstavy, konali přednášky, máme dosti knih a předloh. Ale do museí platíš vstupné, knihy jsou drahé. A vždy kupí se kolem ústavů jmenovaných jen uzavřený kmen zasvěcenců, něco modních zvědavců — ale národ stál venku nezván, ostýchavě nahlížeje, nevěda, že smí také zasednouti ke stolům připraveným. Chceme snad, aby dav se poučoval a platil, aby četl a knihy kupoval? Toť naivní. Děcko raději skotačí, baví se prázdnou hříčkou, dobrovolně nesedne ku práci. Lid nepůjde do musea, do výstavy, nedovedeš-li ho tam, nezaplatíš-li třebas i vstupné. A pak jdi s ním, proveď jej, upozorňuj, vykládej, nemá-li tupě projít a odejít.

Lid se nerozohní pro myšlenku sebe vznešenější, nedojdeš-li k němu a nepromluvíš-li mu z duše do duše. A pak nespokoj se náhlým plamenem chvilkovým, ale opakuj, opětuj stále a stále. A chceš-li písemně šířiti idey své, nechtěj, aby platil, koho poučuješ, piš věcně, stručně, natiskni a rozdej, dej přečísti dobrým přednášečům a vyložiti. Nechce-li člověk náš stoupati s námi z přirodilé sobě pohodlnosti, přinuťme ho, ale usnadněme mu krok, až do zámezí. Sestupte k maličkým do jejich světa, chcete-li, aby povznesli se k vám. Proč se těšila Národopisná výstava úspěchu nikým netušenému? Ne tolik obsahem svým, jako díky dobré reklamě, organisované do detailů, reklamě, která dovedla nadchnouti i poslední záhyby národa. Všechny ty věci stály a ležely doma desetiletí, nikdo si jich nevšímal, až teprve, když byl tolikerými hlasy vyburcován z lhostejnosti, když sterá ústa opakovala mu a suggerovala: toť vzácná památka, které si máš vážiti a obdivovati se jí! Že zjev ten byl u daleké většiny pouze vnější, umělý, poučí nás každý pozorovatel z krajin, kde bylo reklamy méně. Proč nepohrdly reklamou Národní jednoty, Ústřední Matice školská? Vrhněte představu v lid, byť i prostou, opakujte ji den co den, rozšiřujte její obsah, uvádějte ji ve styk se všemi dojmy, až si ji osvojí, až myšlenka vnikne mu v kosti a tuk a provedete zázrak, tajemství psychického mechanismu, stokráte využitkované, snižované a přece nesmírně cenné.

Cesta je na jevě tou měrou, že se ostýchám skoro ukázati k ní. K idealnímu cíli potřebí též materielních pomůcek, peněz, organisace. Nebylo by tuším zle o organisaci. Naše vědecké spolky i amatérské družiny rozšířeny jsou po všech téměř větších osadách našich zemí. Nechť se dohodnou vzájemně o svornou práci a pověří některý kruh ústřední, aby se staral o ostatek. Nepohrdám ani čirým formalismem, je-li užitečným. Několik tisíc hesel ku př. »Dotud národ svůj, pokud šetří svých památek,« natištěných nápadným písmem na kartony, rozvěšeno buď po všech veřejných vhodných místnostech v městech i vsech.

Mimo to buďtež pořízeny stručné výklady o památkách výtvarných i lidových, jich významu, důležitosti, proč jich šetřiti a kterak atd.; téže formy zevnější. Význačné věty červeným tiskem. Rozešlete je a rozvěšujte, aby denně byly na očích každému. Neškodilo by, rozšířiti podobně povzbuzení k návštěvě musejí a obrazáren, ku prohlídce děl obrazových ve veřejných čítárnách. Populární epištoly, letáky, starožitnické, prosté, stručné, však důrazné, buďtež rozdávány nejen probudilejším občanům, ale zejména odrostlejším dětem ve škole, a buď jim přikázáno, aby přečetly knížku doma rodičům a samy si zapamatovaly některá místa. Buď vypracováno několik schemat historicko-archeologických přednášek, aby bylo snadno doplniti je a navazovati na lokální památky, otisky jich zašlete důvěrníkům a požádejte, aby svolali občanstvo a přednesli jim je. Třeba ovšem, aby práce byla psána slohem prostičkým, srozumitelným, poutavým, upraveným, aby ochotnému přednášeči nezbývalo mnoho práce. Ku přednáškám ať ce trální sdružení opatří některý počet vhodných vzorků obrazových, které by zasílala přednášečům na požádanou. Slova bez názorů zanikají.

Konečně by se doporučovalo dílo sešitové, po spůsobu »Letem českým světem«, kde by nejširším vrstvám lidu dostala se laciná reprodukce vzorných děl uměleckých i prostých, vynikajících významem historickým; staveb, plastiky, malby atd., nejen celků, ale i podrobností. Stručný, srozumitelný text pod obrazem podal by vysvětlení. Knihu by předcházel obsažný úvod obecný.

Mám za to, že po skladech vědeckých sborů, nakladatelů i jednotlivců, leží s dostatek clichés dnes neužitečných. Myslím, že by je propůjčili, ne-li z ochoty, jistě za snesitelný poplatek. Ovšem, bude-li dílo drahým, nemá užitku. Sešit o 6—10 obrazech po 10 kr. snad by nebyl přeceněn. Školy nechť dostávají knihu zdarma.

Jiných přání bylo by z míry. Přáli bychom si, aby přibylo důchodů našim museím, aby mohla vzdáti se vstupného, aby publikace archeologické (zejména Památky) byly vydávány ne ve stech ale v tisících exemplářů, a odběr jich usnadněn pokud možná

snížením cen tak, aby bez obtíží mohl opatřiti si je každý venkovský učitel; aby na středních školách bylo vyučováno aspoň 1 hodinu též dějinám vzdělanosti resp. umění, a jiná a jiná pia desideria, kterýchž nelze na ten čas splniti, jak rádi uznáváme. Ale i kdyby desátý díl těchto přání se splnil, ponese to hojný užitek.

— **Žurnály.** P. Ignát Herrmann, který se už od let v »Národních Listech« velice duchaplně podepisuje slovem — Ypsilon, zatoužil po slavném osudu svého kollegy p. Viléma Ryby a napsal do nedělní přílohy znamenitou obranu dr. Černohorského, dr. Vlčka, dr. Kühna, dr. Klusáčka, dr. Eiselta, dr. Scheinera et consortes.

Neváháme seznámiti s ní svoje čtenářstvo. Ukázka stačí.

»Pronáší se také domněnka — píše pan Herrmann-Ypsilon — že slavný erár vůbec se vzdal záměru postaviti justiční palác s dokonalou porotní síní, byv zaražen nejnovější energickou akcí na zachování starobylého rázu Prahy. Obává se, aby neměl opletání s oněmi dvěma nadšenci*), kteří první po Alexandru Humboldtovi vynalezli neomylnou pravdu, že je Praha krásna a bez jejichž svolení byly brutalními fanatiky assanace zrušeny a zasypány ony starobylé cisterny v páté čtvrti pražské, naplněné věkopamátným člověčím guanem, — proslulou to zvláštností pražskou, do níž nejenom řečen· enthusiasté, ale i turisté z celého světa strkali své nosy a odnášeli si je po kousku na památku.«

Aby se pan Herrmann přesvědčil na vlastní oči, jakého druhu logiky už se chytá, užijeme jí proti němu. To má býti, prosím, odpověď na výčitky činěné »Máji« a jednotlivým jejím členům v článku »Bestia triumphans«. Už od časů Alexandra Humboldta se ví, že je Praha krásná — a najednou je to lidské guano! Není pochybnosti, že jsme v akci chybili. Napsali jsme manifest s »některými nabubřelostmi«, které prý leckdo »z osobního nesouhlasu podepsati nemohl!« Manifest napsaný uvedeným slohem p. Herrmannova péra měl tu býti jediné možným vzorem. To nyní uznáváme a pro uvarování všech budoucích pokusů jiných, klademe zde za vzor elaborat p. Herrmannovy chytristiky. Zmíněné číslo »Nár. Listů« lehce by se mohlo ztratit nebo jinak — což Bůh nedej, — upadnouti v zapomenutí. Považujeme proto za svou povinnost, zachrániti jeho jádro památce všech a ku věčné slávě vtipného autora.

Tak si naše žurnály podávají bratrské ruce. Jednomu jest akce pro zachování starobylého rázu Prahy konservací lidského guana (přesně dle p. Herrmannovy logiky), druhému akcí na zachránění zeleného rázu Paříže, po druhé zas je pronásledování této myšlenky obyčejným koníčkem jednotlivce a monopolem několika lidí a třetí »Naše doba«, jejíž humanitní pósa v celé této záležitosti pochodila opravdu nejhůře, pomohla si aspoň tím, že útočiště vzala k »Pohádce máje« — to je tak zvaná česká komplematika, — k níž se možná ještě vrátíme, až jak Bůh dá. Za autora této komplematiky považujeme dr. Masaryka.

Poněvadž rubriku »Bestia triumphans« nemíníme pěstovati jen v záležitostech Staré Prahy, ale i v každém jiném případě, kdykoliv jí naroste nová nějaká hlava, zaznamenáváme následující zprávu: Pan Ignát Herrmann a jeho spojenci (ne-li dokonce celý »Máj«) odepřeli dopisem svoje příspěvky listu »Morava Svým Maticím« — z toho důvodu, že redaktory jsou lidé (pp. red. Dlouhý a dr. Roháček), kteří svými žurnály (»Literarní Listy«, »Niva«) členům »Máje« tolik byli škodili. Dost? Dost!

V. Mrštík.

— **Záložny.** Veškerá opoziční žurnalistika německá použila Letnic k úvahám o jazykovém nařízení a sporu, který z něho vznikl. Němci spoléhají ve svém odboji hlavně na svou převahu národohospodářskou v zemích našich, pročež třeba i s naší strany opatření učiniti a to dle promyšleného plánu. Řízení jich náleží Národohosp. společnosti, která musí se postarati o organisování národního kapitálu. Hlavním pramenem kapitálu toho jsou naše záložny, kde národohospodářsky těžiti až dosud bylo zanedbáno. Stačí, vykáže-li se správa záložny slušným výtěžkem. Kupovaly se také cenné papíry bez ohledu na to, koho si záložna věřitelem učiní. Slovem, většina našich záložen závodila v peněžném obchodování a napodobení banky. Tato činnost pro budoucnost nepos Naše záložny musí zasahovati do národního hospodářství v rozsáhlém toho slova sm a toto nové jejich působení mohou zdárně prováděti v dorozumění s českou s národohospodářskou. (*Lid. Noy*

*) Zcela správně na rozdíl od jiných, kterým se říká zase jinak.

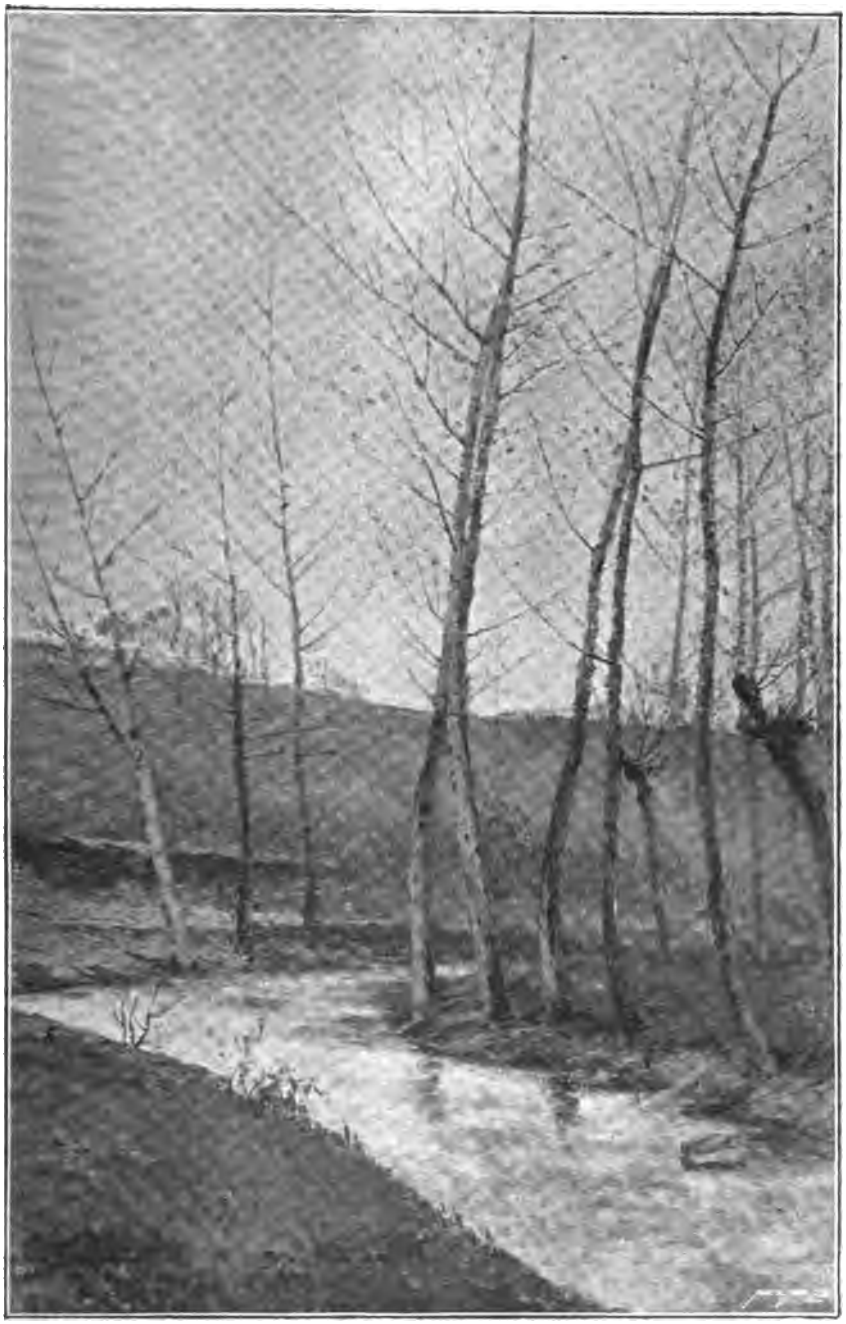

ANT. SLAVÍČEK: JARO. (MAJETEK P. UNIV. PROF. MUDR. FRT. MICHLA).

ANT. SLAVÍČEK: ZELÍ.

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 1. srpna 1897. Číslo 21.

Antonín Slavíček.

Naturalistické poznatky malířského umění nahromadily se příliš úsilným studiem posledních let, tím spíše, že na umělecké dílo mnohdy stačilo dobré oko a trochu techniky, řemeslnosti. V krajinářství počala až přerůstati důvěra k objektivnímu názoru na přírodu a vyžadován výkon aparátu fotografického. Pokrok v umění nemohl znamenati stupňování těchto poznatků. Reakce značí tady, že umělecké zkušenosti o hmotě žádají opět většího oduševnění a vyvolaly nové směry, odvracející se od přehnaného vyjadřování hmoty do zanedbávaných zatím stavů nitra, sklon k idealismu, ale s množstvím nově získaných vztahů, a to nejen vztahů z umění výtvarného — nýbrž celého kulturního života. Na př. větší uvědomění fysiologické působnosti barvy nabylo důležitosti a j.

Subjektivnost malby naturalistické v obraze, dle přírody malovaném netřeba připomínati; bývalo nerozumem vytýkati, že se hned pozná, od koho jest nový obraz. Nové umění však žádá subjektivnost v míře větší, krajiny tedy, jak jeví se zpracovávány a rozkládány vírem představ, s nachytanými na představu krajinnou známkami případné činnosti duševní, zárodky přírodního výrazu sesilující, aby z těchto měnících vlivů silně se mohl chápati stav mysli umělcovy a vnukala se stejná duševní činnost pozorovateli. Možno předpokládati, že se v pozorovateli udály podobné pochody duševní s krajinami zažitými a vyvoláním některého stejného členu nastane obdobné vzrušení.

Zůstavuji povolanějším, čeho mně nejnutněji nebylo třeba k několika slovům o krajináři nové snahy, umělci zvláštní citlivosti pro krajinné nálady, ruky s bohatým duchem úzce související a vkusu vybroušeného, Ant. Slavíčkovi.

První zásoby prvků umění svého shromažďoval hlavně na Polabí u St. Boleslavi. Studie a obrazy vysokých lehkých obloh, bohaté louky se strážemi osamělých stromů, jednoduše lesknavé vody s olivovým zrcadlením keřů, nízké boroviny na pískách; zarostlé bažiny, topoly s elegantními pohyby větví a plavě strakatými kmeny, jemné vztahy náladové, všecko jako utkáno z látky řidší, fluidalnější — se snahou odhmotňování,

— přinášel na výstavy pražské školy krajinářské, jejíž individuelní vychovatelství nelze dosti oceniti.

Pak byl do základů duše vzrušen názory z Mnichova přišlého Schussera, umělce, jehož každá kapka krve je plna nadšení pro umění, se studiem, jakému nenajde hned rovného. (Jaký bude význam jeho, chápe, kdo viděl »Májový večer« v letošní výstavě.)

Ve hlubokém zvíření a vášnivém hledání velice šťastně Slavíček našel cestu vyjadřování. Nejprve upravoval nitru svému přiměřenější stupnice. Začal posud nezvykle u něho sytými vztahy jednoduchými, proto tehdy zuřivě bojoval proti složité formě; zároveň se obrátil k interieurům a květům. Objevila se krásná studie několika kosatců v trávě, jednoduché krásy, destillované z kolikerého blouznění o celých polích kosatců, svěžích, jarních, úžasně ovzduší prolínajících přerodů, s mladým červeně rašícím listím topolovým, oslnivá světla sluneční v parcích a pak znamenité Macešky (r. 1895), kde se v anthropomorfických tvarech květů ku podivu v souhlasný účinek spojily primérní barvy ve výraz děcek, v jichž obličejích se začínají probouzeti jednoduché dojmy okolí.

V Podzimu z r. 1895 dosáhl Slavíček konvergencí formy a fysiologického působení barvy tak přímého, mrazivého účinu jako dotknutí smrti. Ve vyssatém řídkém lesíku s padajícím listím — silný vzruch barev oranžové, žluté, červené, zakřiknut mrtvolně šedou barvou tenkých kmenů ve všech vzdálenostech a šedou vhodně umístěnou, zlomenou a ovšem znalci odsouzenou stafáží. Ve přírodě motiv ovšem nebudil ani stého dílu dojmu Slavíčkova obrazu. Působivost nahromaděna byla šťastným uvolněním nastřádaných truchlivých životních představ, které se na motivu vybouřily a jichž známky přešly do štětce. Umělec, abych k tomu závěru dospěl, nikdy motiv nevybírá pouze pro motiv. V mysli má přichystanou náladu, která se stále soustřeďuje a hledá jen jeviště, kde se projádřit. To je zatím hlavní ráz jeho tvorby.

Vybroušenějšími prostředky, uvědomělejšími z Podzima předešlého dosaženo v Podzimu loňském účinu podobné sklíčenosti. S jistotou škodolibou setkáno je přítmí obsáhlé stupnice mrtvého stínu na tenkých bledých kmenech, odhmotněných, že se zdá, jakoby nebylo lze po nich ani okem do výše. Jsou to nějaké prázdné ideje spustošené, — na zemi, v poslední výsměšně dráždivé barvě prostírá se jejich obsah. Kola pomalu se točící ryjí do nich čáry jako brázdy pluhu přes město srovnané se zemí. Bílý kůň táhne smutně s hlavou sklopenou, žádná naděje na vyváznutí.

Obraz budil pozornost na výstavě vídeňské; též perleťový guache s paprskem světla přes tůň lesní se táhnoucím a pohled z Bechyně s antikvickým ovzduším. Na pražské letošní výstavě pak zvláště pole zelné a od odpočívající oblohou: podzimní zrání.

Připomenu jen ještě obraz, který bych nazval »Bílý svátek květů«, dojmu čistého umdleného půvabu. Slavnostní rozptýlené světlo prostírá se v sadě nade stezkou vroubenou samým floxem, plně kvetoucími keři. Nad bílým shvězděním květův uklání se dáma v bílém gázovém úboru.

Co se týče techniky, ovládá Slavíček lehounce a účelně všecky obvyklé způsoby, hlavně však užívá nyní guache, tempery a syntonos. V poeticky zjednodušeném výrazu tahů štětce nemá u nás rovného.

Chtěl jsem vás letmo uvést do vývoje mladého krajináře, naděje pokroku umění našeho. Přeji jemu i vám, abyste ke cti českého umění spatřili namalovány od něho krajiny tak krásné, jako se o nich snilo před smrtí starému velikému dítěti Corotovi. *Franta Kaván.*

Několik číslic.

Podává Vojtěch Hořínek.

Za jistým účelem musel jsem si sestaviti následovní tabulku, kterou podávám naší veřejnosti, maje za to, že není nezajímavou. Zdá se mně totiž vyplývati z tabulky té tak lapidárně křivda, dějící se lidovým sčítáním národnostem, nalezajícím se v politické porobě v této říši, jak toho, pokud dovedu posouditi, dnes jinou cestou není možno.

Vykazuje se totiž v Rakousku (i s Uherskem) následovní počet:

	R. 1857	R. 1890 A	R. 1890 B	Rozdíl A oproti B
	t i s í c ů			
Obyvatelstva vůbec . .	30.490	39.920	39.920	—
procentově	100	131	131	
z čehož:				
Čechoslovanů	6.130	7.380	8.020	— 640
procentově	100	120	131	
Poláků	2.160	3.720	2.830	+ 890
procentově	100	172	131	
Rusínů	2.750	3.490	3.600	— 110
procentově	100	127	131	
Slovinců	1.190	1.270	1.560	— 290
procentově	100	107	131	
Srbův a Chrvatů	2.780	3.260	3.640	— 380
procentově	100	117	131	
Slovanů	15.010	19.120	19.650	— 530
procentově	100	127	131	
Němců	7.890	10.570	10.330	+ 240
procentově	100	134	131	
Maďarů	4.950	7.430	6.480	+ 950
procentově	100	150	131	
Rumunů	2.640	2.800	3.460	— 660
procentově	100	106	131	

Sčítání z r. 1857 jest dle statistika Czörniga, sčítání z r. 1890 A jest úřadní národnost stanovená dle »jazyka obcovacího«. Rubriku B vypočítal jsem způsobem tím, že jsem přijal v základ pravděpodobné přibývání jednotlivých národností pořadem let v tomže poměru, jako obyvatelstva vůbec, tudíž v našem případě v poměru 100 : 131. Křivdil-li n tím komu, jistě Slovanům a nadsadil pak zejména Maďarům, neboť vané jsou nejplodnější z národností rakouských, Maďaři nejneplodnější.

Pokud se týče číslic Czörnigových vytýká se jim, že se jimi sazuje Němcům, jak ovšem ze všech politických, sociálních atd. po-ů r. 1857 snadno lze se domysliti.

adsázka ta asi dála se na úkor všech národností ostatních, nejvíce

ovšem na účet nás Čechoslovanů, jak lze usuzovati z následovního srovnání počtu Slovanů v Rakousku:

	A dle Czörniga	B dle Šafaříka	rozdíl
	tisíců	duší	
Čechoslovanů	6.130	7.123	+ 993
Poláků	2.160	2.341	+ 181
Rusínů	2.750	2.774	+ 24
Slovinců	1.190	1.151	— 39
Srbů a Chrvatů	2.780	3.395	+ 615
Celkem	**15.010**	**16.784**	**+ 1.774**

Následkem toho, že Němců napočteno již r. 1857 více než náleželo, nejeví se jich nadpočetný vzrůst do r. 1890 tak abnormě veliký, jak tomu jest u Polákův a Maďarů; jestiť Němců proti normálnímu vzrůstu všeho obyvatelstva o 31% více pouze o 3% (134%), kdežto Maďarů jest více o 19%, Poláků pak dokonce o 41%! Nejméně bylo by přibylo Rumunů (6%) a Slovinců (7%); tyto národnosti cítí tedy nespolehlivost sčítání národností dle »obcovacího jazyka« nejtíže, než i druzí Slované mimo Poláky, citelně vidí se býti poškozeni tímto způsobem sčítání. Vzrůst Poláků jeví se však tak abnormě vysokým (72%), že nestačí tu na vysvětlenou domněnka, že ubráno tolik Rusínům a snad (v Těšínsku) i nám, neboť to by daleko nestačilo. I když by pro r. 1857 se přijala číslice Šafaříkova 2,341.000 duší, bylo by Poláků v poměru 100 : 131 vždy ještě pouze 3,200.000 tudíž o půl milionu méně, než r. 1890 fakticky napočítáno. Rozluštění záhady této je také svojí měrou zajímavé!

Od r. 1857 do r. 1890 zmizela totiž v říši naší celá jedna národnost! Czörnig počítá totiž jakožto samostatnou národnost 1,050.000 Židů, kteří r. 1890 naprosto zmizeli v pořadí sčítání národností dle »obcovacího jazyka«. Ve sčítání dle vyznání napočteno v roce 1890 **1,872.000** Židů, takže byli by se od roce 1857 rozmnožili v poměru 100 : **178**, tudíž nejčetněji, ovšem předpokládaje správnost číslice Czörnigovy. A Židé ve sčítání dle »obcovacího jazyka« zajisté převážnou většinou přidali se k národnostem »panujícím«, totiž k Maďarům, Němcům, a Polákům.

Co se zvláště týče naší národnosti československé, máme sčítáním dle »obcovacího jazyka« schodek 640.000 duší, jednak na účet Němců, v »uzavíraném území« Čech, v městech moravských a ve Vídni, jinak na účet Maďarů (Slováci!) Kdyby se přijala v základ číslice Šafaříkova 7,123.000 duší, mělo by nás v poměru 100 : 131 býti 9 320.000 a byli bychom vůči »zjištěnému« počtu sčítáním r. 1890 7,380.000 duší téměř o 2 miliony zkráceni. To zdá se mně však nasvědčovati spíše tomu, že číslice Šafaříkova přece jen jest poněkud nadsazena. Ovšem že bylo by tu také uvésti v počet množství příslušníků naší národnosti, které jsme ztratili vystěhováním, a těch není málo.

Z tabulky hoření bylo by lze jistě ještě mnohé důsledky odvo ku př. týkající se Slovinců, Srbův a Chrvatů, Rumunů, leč chybí r k tomu příslušné statistické doklady i známost styků s jinými národnos Mus ím proto ponechati to ruce povolanější.

Reformní pokusy moderního jeviště.

V Intimním volném Jevišti dne 9. června 1897 přednesl Karel Kamínek.

(Dokončení.)

Bylo to začátkem roku 1889, kdy po vzoru Antoinově družina mladých literátů s Ottou Brahmem v čele se usnesla, založiti spolek Freie Bühne, který neměl konkurovati s ostatními divadly, ale doplňovati je, hráti, co tato hráti nechtěla nebo nemohla. Měl být neodvislý na všecky strany, silná hradba mladých, plných odvahy a umělecky revolučních; měl bojovati proti poručníkování policie, proti pruderii a pohodlnosti publika a proti nízkým spekulacím, na výraz tváře pokladníka divadelního příliš se ohlížejících ředitelů.

Když první přípravy vykonány, celý program přesně stanoven a zjednán nutný materielný základ ve značném počtu členstva, jež lákala nová myšlenka a jež žíznilo v té suché poušti prostřednosti po něčem, co by mělo šťávu, přikročeno již koncem září 1889 k prvnímu představení. Konáno v neděli dopol. v Lessingově divadle a hrány Ibsenovy Přísery. Nemohl býti nalezen v německé literatuře kus, který by mohl jasně a určitě zobraziti snahy Freie Bühne a, bylo-li někde něco přece, co by se hodilo k zahájení podniku, ve který skládáno tolik nadějí, nemohl se k tomu pro komplikovanost scenerie a jiné s tím související a tomu podobné překážky mladý ústav, jehož budoucnost za poměrů, v nichž vznikl, byla tak nejista, nikterak odvážiti. Hned předem odmítnuto bylo všecko to krotké, jen zevně natřené, pseudorealistické, co tenkráte vykřikováno bylo za vrchol německého umění moderního: takoví Bleibtreuové a Albertiové nenašli milosti v očích tvůrců Freie Bühne. A tenkráte, právě v té době, kdy na Freie Bühne hráno poprve, přišel do Berlína, do kruhu těchto po novém toužících, mladý, uzavřený, štíhlý, bledý muž, jen málo komu známý — ten, který se stal svými pracemi úhelným kamenem nejen Freie Bühne, ale i celého dnešního moderního dramatu německého, ale který této Freie Bühne, ne-li za vše, jistě za velmi mnoho má děkovat — Gerhard Hauptmann.

Hned již necelý měsíc po prvém představení, v říjnu 1889, provedena jeho první práce Vor Sonnenaufgang. Bylo to nové, bylo to prudké, až snad příliš prudké, celé to vášnivé, bouřící mládí přetékalo z každé věty, byl to ostrý výkřik odporu proti dosavadnímu způsobu psaní, prudké jeho odmítnutí, bylo to živé, čerstvé a svobodné, bylo to v pravém slova smyslu, umělecky revoluční. Kus vzbudil poplach po Berlíně a pochopitelně i silný odpor. Pak přišel Strindberg (Otec), Zola (Tereza Raquinová), přišli zástupci naturalismu, jemuž Freie Bühne snad až příliš jednostranně hověla. A přišel zase Hauptmann, přišel se svými Osamělými lidmi a Tkalci. Bylo to veliké vítězství německého umění dramatického. Freie Bühne vydupala přímo za Hauptmannem celou řadu dramatických spisovatelů. Na všech stranách se týčili a přicházeli; tak uvedla Freie Bühne Německu O. E. Hartlebena, Jiřího Hirschfelda, E. Rosmera a mnohé, celou řadu jiných stvořila: Halbeho, Wolzogena, Fleischlena, Schlafa bez Holze a Holze bez Schlafa.

S velikými finančními překážkami pracováno dále. Účinky jevily se

všude. Po Německu roztroušeno plno divadel, sledujících po vzoru Freie Bühne týž účel. Pracováno horečně. Ale zatím, co vyrůstalo kolem toto nové, smělé, umělecky bezohledné, oko policie bylo probuzeno. A provozování Tkalců, uvedení na scénu celé té sociální bídy a násilí, kryjícího se pláštíkem spravedlnosti, pohnulo úřady k činu. Po dlouhých, jinak však velice zajímavých, protože úzkoprsost německých úřadů tak skvostně charakterisujících sporech, nastal de facto konec Freie Bühne tím okamžikem, kdy vydáno rozhodnutí nejvyššího správního soudu v Berlíně, že Freie Bühne musí předkládati kusy k censuře. Stalo se v dubnu r. 1896.

Poslání spolku bylo skončeno; ale Freie Bühne mohla již zaniknout; měla za sebou veliký kus práce, která nebyla vykonána nadarmo, ale která přinesla bohaté ovoce: realism dobyl zatím již mnohé scény, Hauptmannovi otevřela brány své i dvorní divadla, ty nejkonservativnější ústavy, pod silným tlakem nového vzduchu, i jinak dán podklad k dalšímu vývinu divadla. S výpravou byla v Berlíně celkem snadná práce; Německo mělo za sebou již Meiningenské. Snadná úloha byla také s herci. Bylo jich plno po ostatních berlínských divadlech, kteří ochotně a rádi podjali se nové práce, nového úsilovného studia, nevděčného a vysilujícího, bylo jich plno, kteří uznávali, chápali a za své přijímali nauky z Francie přišlé, theorie Antoinovy tak prosté a tak těžce proveditelné. Osení, které zasela Freie Bühne, rostlo, plody jeho pro leta nejblíže příští byly pojištěny, cesty ukázány, všude zárodky nového vývoje schopného života byly vočkovány — Freie Bühne mohla tedy klidně, pokojně uložiti se do hrobu. —

Ale tato divadelní krise, tato sklonnost k reformám, neomezila se pouze na Francii a Německo. Mrtvo bylo dramatické umění i jinde a bylo třeba všude Messiáše, jenž by přinesl spásu, muže se silnými duševními svaly, jenž by dovedl trhat a neomezil se pouze na to, aby staré formy dramatu naplnil obsahem nových dob, ale pro tento nový obsah nalezl také nové tvary. Skandinavie našla takového muže v Augustu Strindbergovi v té době už, kdy román dobyl půdy nejen doma, kdy naplnil a přesytil novými ideami těžký ten vzduch severu a vrhal jasné paprsky daleko do krajin literatur cizích a zúrodňoval tam prst, z níž bujně vyhánělo bohaté a nové. Arne Garborg, Jacobsen, Hans Jaeger, Kristian Krogh, Otta Hansson, Björnson a jiní a jiní zasáhali mocně svými pracemi daleko přes hranice svých vlastí — ale divadlo stálo tu přes mohutnou postavu Ibsenovu stále ztrnulé, šedivé, neživotné a jako nemocný, ukládající se na smrtelné lože. Divadlo bylo tu jako obecná škola, praví Strindberg, pro děti, polovzdělané a ženy, které si ještě zachovaly možnost, klamati se a dáti se klamati. A Strindberg snil přece o divadle pro aristokraty duševní, chtěl předváděti jenom, co by mohlo vyhovovati jejich vybranému, aristokraticky zjemnělému, citlivému vkusu. Pověst o divadle Antoinově v Paříži urychlila realisaci tohoto snu. Vš[illegible] cítili neudržitelnost domácího umění divadelního a August S[illegible] osamělý sice, samostatný, energický a bojovný, postavil se [illegible] v jejich čelo.

Za obtíží, za jakých vždycky realisuje se něco nového, za [illegible] blbců, kterým není dáno, chápati něco, co neběží ve stádě vví[illegible]

zřídil počátkem 1889 svoje Volné divadlo. A v prosinci 1888 vydal naturalistickou tragedii »Slečna Julie«, opatřenou předmluvou, v níž obšírně vyložil své chtění, své snahy zmodernisovati formu dramatu, vlíti do ní radost života tak, jak on ji chápal a hledal v silných, prudkých bojích života, vytýkati přesně motivy všech událostí životních, motivy v celé jejich šířce a množství, neboť není správno, vytýkati jenom to, co leží na povrchu a je v tom kterém okamžiku nejpřístupnější. Líčí charaktery své — bezcharakterní, jak praví, protože komplikované, nejednoduché, bohaté ve svém niterném životě, konglomeraty složené z různých zbytků zapadlých kultur, hadry, které zbyly z obnošených šatů svátečních. A osoby tyto nemluví, jako na katedře sedíce, ale prostě, těkajíce od jednoho ke druhému, jak se v životě hovoří, nevyčerpávajíce úplně předmětu svého hovoru, dotýkajíce se ho jen, vracejíce se zase k němu, aby se ho dotkly z jiné strany.

»Slečna Julie« je aktovka — Strindberg škrtl rozdělení v jednání, ježto divák v těchto pausách má dosti času setřásti se sebe moc sugesce, kterou autor kolem něho rozestřel. Mónolog, kde nelze ho řádně motivovati, neboť existují lidé, kteří skutečně za jistých okolností sami k sobě nahlas mluví, nahradil pantominou. V dekoraci odmítá všecku složitost a nádheru, přijímaje nesymetrické a skrojené z malířství impressionistického, neboť budí se tím fantasie divákova, jež snaží se doplniti, co chybí.

Strindberg první postavil určitý požadavek: malého jeviště a malého hlediště, a tím stal se předchůdcem divadla intimního; zasel k němu první zárodky, ač celá konstrukce jeho divadla je ještě barvy naturalistické. A toto malé jeviště má s hledištěm, při hře úplně tmavým, býti přímo spojeno, ne odděleno místem pro hudebníky, aby tak nastalo bližší spojení mezi posluchači a herci, nelíčenými pokud možno, neboť líčidlo dodává obličeji strnulosti a činí ze značné části nemožnou hru tváří, herci kteří neodehrávají své scény do publika u napovědovy budky; tato hra tváře také je stěžována také značně osvětlením jeviště vycházejícím ze spodu, padajícím přímo herci do obličeje a ozařujícím jej stále stejně, měnícím jeho výraz tím, že vrhá stín přímo přes oči; žádá tedy Strindberg osvětlení scény se strany reflektorem nebo něčím podobným.

Tyto úmysly svoje provedl Strindberg v Slečně Julii, jež však z rozkazu úřadu hrána býti nesměla; a tak v březnu 1889 zahájil své pokusné divadlo, které tak, jako jinde, mělo sloužit mladým a sice bez ohledu na různé odstíny jejich uměleckého snažení, jež však přirozeně neslo také všecky stopy silného, vše vyšlapané a sestárlé ničícího ducha svého tvůrce, představením »Věřitelů« a dvou menších svých prací. Ten večer nejen že svědčil o potřebě takového jeviště, ale byl zadostučiněním poplvanému a vysmívanému původci a jenom netečnost a nedostatek materielního základu to byla, která způsobila, že toto první představení bylo zá posledním.

Ale zatím v Evropě zazněly nové signaly. Naturalism nebyl již jedinou ...sou, jediným cílem, za nímž se hnalo nové umění; vyrostly nové literatury, ...né a křehké, sestoupivší až do nejnižších základů lidské duše a projíce se pustinami snícími v těch hlubokých, neprozkoumaných vrstvách, ...ensky nedotknutých ještě, umění vypočtená na jemnou suggesci, která

odmítala naturalism jako hrubý, jako na povrchu zůstávající a jednostranný při vybírání svých problemů. Tím se poměry značně změnily. Divadlo budoucnosti počalo býti chápáno ze stránek docela jiných. Ovšem naturalismus nedal se jen tak obratem ruky odkliditi se scény. Zmocnil se jí a to nové závislo bylo vždy odjakživa na jednotlivcích a na menších skupinách a celek byl vždy konservativní a žil trpělivě z toho, co měl, a jedl pomalu, dokud se nepřejedl. Scéna zůstala tedy realistickou, ale mnohým byl i naturalism příliš málo. Stávalo se, že i nejkrajnější mez umění často byla překročena: stávalo se mnohdy, že divadla, umění bylo zneužito k účelům jiným. Tak myšlenka, že různé idee snáze, s větší jistotou a s většími účinky možno šířiti z jeviště, spůsobila pokus nahraditi scénou tribunu řečnickou. A v tomto vzduchu zrodilo se jeviště anarchistické.

Umění šlo vždy svými cestami, bylo velké, vznešené a čisté jenom dotud, dokud nesloužilo jiným vedlejším, sociálním a jiným zájmům, a politika byla vždy největším jeho nepřítelem, nemilosrdným a nejvíce je dusícím. Přes to je pokus divadla anarchistického zajímavým a ukazuje jasně, kam až to v boji politických hesel a různých sociálních ideí s uměním došlo. Bylo to roku 1893, kdy redaktoři a spolupracovníci d' Art Social do »Divadla rozmanitostí« sezvali k zvláštnímu představení asi 500 svých posluchačů. Po malém prologu pana Jeana Richepina hrána aktovka Reconquise od p. S. Lespaliera, projednávající se zvláštního, učení anarchistickému odpovídajícího stanoviska problem manželství. Pak provedena 3 aktová hra p. Augusta Lineuta, La Cloche de Cain. Děje se v době nynější: naprostá nezaměstnanost a snižování mzdy má za následek bouření dělnictva, za to však v pokoji bankéřů jsou složeny pytle zlata. Vzpoura dělnictva dusí se mocí a posluchačstvo rozechvěné tak, jak by je nikdy řečník s tribuny rozechvěti nemohl, vpadá na koncích aktů s divokými výkřiky souhlasu a odporu, zpívá tendenčně spracované národní písně a na konec, když dynamitovou explosí na jevišti zničeni potlačovatelé, řve: vive la dynamit, vive Ravachol, vive l'anarchie a l'auteur, jenž výkřikem odpovídá se scény. Autor nám charakterisoval svou hru: pořad obrazů je nelogický, charaktery vagní, události falešné, vývoj nepřirozený, osoby — loutky, ovládané nitěmi, které každý vidí, ano viděti má.

Zde octlo se tedy divadlo úplně ve službách politických stran; užívá se ho ku štvaní proti ostatním, k rozšíření příslušníků určitého politického náboženství. Zde však přestává také umění.

Za okolností takových pochopitelným se stává odpor k divadlu u všech, kdož naučili se umělecky jemně cítit, šli vzdáleni všeho ruchu, štítíce se všeho, co bylo všední, hrubé a banalné, ta zhnusenost, která tiskla jim péro do ruky, aby napsali kusy pro loutky a toužili po tom, aby vysoké, čisté jejich myšlenky, uložené v jejich jemných, filigranskýc ryze na suggesci vypočtěných pracech nebyly rušeny nečistými prs nerovných, hrubými hlasy všedních. Ideál chrámu, v němž by pěstová byla krása a jenom krása: krása slov, hudby a skupin v sladké harmo tanuly jim na mysli, když vyslovili slovo »divadlo«, chrám snění, čis nerušený a svatý, nepouštějící přes prah svůj žádného druhu popular

vání umění, chrám, v němž by se jen tu a tam občas hrálo, ale kam by chodili lidé, vyvolení, s posvátnou úctou, jako chodí opravdu nábožní k náboženským slavnostem; dnešní divadlo je uráželo; bylo v něm všechno příliš realné, všechno příliš způsobilé rušiti každou esthetickou rozkoš. Drama nesmí býti uměním imitačním; krása, nejvyšší stupeň krásy, ideální, vysoká a ryzí, musí býti jeho cílem. Přítomnost člověka ruší, praví Maurice Maeterlinck, neboť každé arcidílo je symbolem a ten nesnese přítomnosti člověka. Lidská bytost bude nahrazena: stínem, odrazem, průmětem symbolických forem nebo bytostí, která by měla způsoby života, aniž by měla život sám — to je nejisto; ale jedno zůstává: člověk musí býti odstraněn.

Tak ozvaly se hlasy, které téměř přímo vyslovovaly se proti existenci divadla v takové formě, jak je chápeme. Byť se i úsudky tyto nezrealisovaly, bylo přece pracováno na tom, aby divadlo přestalo býti výhradnou domainou naturalismu: v očích chápajících jemnější umění, se všech koutů se tlačící a vyrostlé právě z půdy naturalismem zmrvené, umíral marasmem. Bylo jasno: umění nebralo se nikdy a nemohlo ani bráti se jedním přesně vymezeným směrem: bylo zde tolik jeho nádherných, zářivých odstínů, jež zůstávaly ve svých jemnostech pochopitelny jen těm, jichž duševní konstrukce byla také tak jemná a vybroušena. A tak stalo se, že Theatre libre v Paříži dostal konkurrenta v divadlu l'Oeuvre, jež bylo prvním stupněm k »divadlu intimnímu« v Mnichově.

Divadlo l'Oeuvre postavilo se příkře proti Theatre libre, jež se vychloubalo, že nalezlo definitivnou formuli uměleckou, což zuložiti muselo nezbytně jeho konec. Pádem jeho otevřeno divadlu l'Oeuvre volné pole; teď teprve, když konkurrent, silný, vžitý, byl odstraněn, mohlo pracovati svým směrem. Budoucnost divadla vidělo v dramatě polofeerickém — otevřelo svoji scénu všemu možnému, beze všech ohledů na nějaké programové frakce, nechtíc za žádnou cenu sloužiti jednomu proudu, třeba sebe silnějšímu a milejšímu, ať je to již drama naturalistické nebo středověké mysterie. Vypovědělo boj všem formulím jakékoli školy, jakémukoli druhu literárního systemu; připouštělo všecko, co bylo umělecké. To byl jediný cíl, jediná zářná meta, k níž pracovalo. A tak přešel přes scénu divadla l'Oeuvre nejen Ibsen, nad něhož, jak praví Jean Jullien, neexistuje čaroděj, jenž by dovedl v takové intensitě životní vysloviti ideu, tak přešel G. Hauptmann, Calderon, Aristofanes, Kalidasa, co vytvořeno bylo uměleckého od dramat indických a čínských, od tragedie španělské a mysterie středověké, vše, až k nejmodernějším hrám, plodům nejnovějších hnutí literárních, to vše mělo v divadle l'Oeuvre místo. A právě v tomto eklektismu leží význam tohoto divadla. Zde postavena theorie kultu krásna jako první bod programu odůvodňujícího existenci. — Organisace, provedená tím způsobem, že hráno současně v Paříži, Bruselu, Amsterodamu atd. měla za následek, že v téže době tytéž umělecké ideje byly šířeny současně na několika místech, že cizí autoři předváděni zároveň očím Francie a naopak.

Ale bylo to zde přece jen příliš divadelní, a proto má divadlo l'Oeuvre hlavně také význam přechodu. Bylo zde přece jen velké divadlo,

byla zde nádherná výprava, uprostřed níž herec tvořící vše musel zvelič̆ovati, hlas i posun, vše bylo přece jen falešné, nepřirozené — a právě ku přirozenosti na jevišti pracováno tak dlouho. Intimita mezi jevištěm a obecenstvem nemohla zde v tomto ovzduší velkého divadla přece jen býti vzbuzena, nebo aspoň plně vzbuzena. A to nové, to žilo, to dýchalo pouze touto intimností. Každá stopa pathosu, jenž proletěl prostorou velké scény, aby doletěl až tam někam nahoru, k těm stísněným až u stropu, pro něž se přece také hrálo, zabíjela ji a ničila každou moderní, jemnou, nitro malující a každý jeho subtilný záchvěv pinzetující práci. To volalo po nápravě. A toto nové, toto aristokratické umění, vylučovalo širší veřejnost a mluvilo k užším umělecky vyspělejším vrstvám.

To připomenulo theorii, již vyslovil Strindberg: malé jeviště a omezený počet posluchačů. Neboť jedině v tomto ovzduší mohla vzkvétati přirozenost hry i mluveného slova, jedině zde mohlo splynouti obecenstvo, herec i básník v jedno harmonické, zde mohla intimita jedině býti domovem a vše umělecky vysoké a živé mohlo přijíti k platnosti a zráti k významným plodům.

Myšlenku intimního jeviště velice důsledně a šťastně zrealisovali v Mnichově pp. Max Halbe, Julius Schaumberger a básník »Koncilu lásky« Oskar Panizza. Bylo to právě v té době, kdy dvorní divadlo Mnichovské oznámilo nové nastudování Götheova Fausta a noviny byly plny všelikých více méně důležitých zpráv o nových kostumech, nových dekoracích, nových strojových důmyslných opatřeních, tedy v době, kdy velebáseň Götheova učiněna podkladem výpravné hry, v níž malíř dekorací, krejčí a mašinista měli vlastně hlavní slovo — že jmenovaní připadli na myšlenku opříti se tomuto umění ulic a davů a stvořiti scénu pro několik stejně duševně konstruovaných, scénu, jež by odmítla bezohledně všecky ty křiklavé divadelní aparáty, jež rdousí nemilosrdně vše jemně psychologické. Finanční stránka, ta neméně důležitá, ano mnohdy, nebo lépe řečeno nejčastěji rozhodující, byla potlačena. Divadlo musí býti laciné, ano nesmí býti spojeno s nějakým nákladem. Jenom tak možno svrhnouti jho peněžní. A protože herci z povolání stojí značný náklad, nahraženi inteligentními ochotníky, spisovateli, kteří jsou s to, aby předvedli bezpečně, a co hlavní, přirozeně, neboť neznají všech těch tajných i netajných prostředků rutiny, stavy duševní, jimiž se jako tvořící umělci obírají a jež studují. A jak docela s jinou chutí a odvahou předstoupí básník před těch několik, o nichž ví, že mu rozumějí a chápou, on, který se štítí davu, jenž dovede vyzvednouti i udupati docela dle okamžité nálady.

Koncem dubna 1895 hráno poprve. V salonech sl. Juliany Déryové sešlo se as 40—50 »vybraných«. V rohu salonu postaven stůl, dvě židle a po instruktivní přednášce p. Halbeho hráno v tomto koutě, tedy beze všeho aparátu scénického Strindbergovy Věřitele. Diváci tísnili se ve vzdálenosti as jednoho kroku od této improvisované scény. Dojem byl úplný. Ukázalo se, že zde je správná cesta. A tak přistoupeno za nedlouho k druhému. Ovzduší divadla odhozeno pokud možno nejdále, dekorace nahrazena přírodou. Hrána veselohra Jiřího Büchnera »Leonce a Lena« v parku redaktora Holze. Hráno v podvečer, když stíny se

tlačily z keřů a západ hořel celou nádherou červánků a z nedaleké vísky dolétalo Ave Maria. Vyhledáno tak vše, co nejen nahrazovalo aparát divadla, ale i zvyšovalo celý dojem. Intimní divadlo bylo života schopno, to byl jednohlasný úsudek. Reforma moderního jeviště pošinuta značně do předu. A to je poslední fase v řetěze jeho vývinu.

Myšlenka »divadla budoucnosti« není dosud definitivně rozřešena a myslím, že také hned tak nebude. Vůbec dovoluji si vysloviti pochybnost, najde-li se nějaká forma, která by, jako konečná, mohla trvati beze změn. Divadlo bude ve svých útvarech postupovati vždy ruku v ruce s vývinem umění a cesty tohoto jsou nevyzpytatelny — a nelze je zastaviti v jeho rozletech na všecky strany.

Zmínil jsem se zde stručně, pokud čas vyměřený výkladu takovému dovoloval, o tom, co ve hnutí tomto je nejnápadnějšího. Není možno vykládati zde, nebo jen zmiňovati se o všech těch různých více méně důležitých pokusech, jež činěny téměř všude, kde se trochu umělecky cítícího světa stýká. Měl jsem na mysli jenom to, co učinilo mohutnou rýhu, co z rámce pouhého pokusu vystoupilo daleko a co dalo podnět k novému hledání a realisování oprav v hlavě i v údech. Proto nezmínil jsem se na př. ani o nejnovější, jinak nepopírám, velice zajímavé novince z Paříže z letošního roku, kde ve velkonočních, tedy dle běžných náboženssko-politických předpisů, ferialních pro divadlo dnech, uvedeny na scénu hry náboženské, náladu dnů podporující, o té zajímavé práci p. Edmonda Rostanda »Samarytánka«, sehrané se Sarou Bernhardtovou v titulní úloze v divadle Renaissance a líčící setkání s Kristem a obrácení ke světlu záletné ženy, o velkém úspěchu Moretovy hry »San Gil de Portugal« uvedené na jevišti Odeonu, nezmínil jsem se o pašijových hrách v Oberammergau, o pokusech uvésti středověká mysteria na jeviště v Belgii, o pokusech a jinak velice zdařilých s herci ze Schliersee atd. Pokusy tyto nezdály se mi býti tak důležitými, abych pokládal za nutné zvláště se u nich zastaviti. Vůbec nepovšiml jsem si, co zdálo se mi býti spíše modním, co vytrysklo jako okamžitý nápad, choutka, co vyplynulo nad vodu a nedovedlo se nad ní udržeti a zapadlo zase beze stopy, bez významu, co konečně souviselo blíže s otázkou od posledních dnech tak silně na povrch se tlačící, s tak zvaným zdemokratisováním divadla, v němž vidím pro divadlo jako ústav opravdu umělecký a umělecky významný hlavní kámen úrazu.

Proti divadlu intimnímu, jakožto nejvyšší metě, k níž jsme dnes ve vývoji divadla dospěli, staví se prudce divadlo lidové. Tedy proti tak zv. aristokratismu v divadle demokratism jako čistá protiva. Tyto dva protichůdné směry nelze nikterak sloučit. Nepopírám: myšlenka, přivést do divadla lid, širší veřejnost, působit na ni dobrými, jí přístupnými kusy ve vhodném provedení, povznášet tak duševní její úroveň, je velice hezká, alitebná: ale umělci, tak, jak dnes se vytvářejí, ti prchají před lidem, v dnešních sensitivních, vysoce suggestivných, filigránských dílech nu nemluví, ti se uzavírají před ním na deset zámků a stírají vi každý bílý prášek všednosti a banálnosti, jež právě v davu nejkvete — ti budou vždy toužit po divadlech jiných, nelidových.*) A ač

*) Názor p. autora. (P. r.)

formace tohoto divadla je neznáma, ač nikdy nebude definitivná, jedno jest, myslím, jisté: divadlo lidové to nikdy nebude.

A u nás? Po tom, co jinde víří a buší na dveře, není stopy; u nás je ticho, mrtvý klid. Vyrostli jsme příliš v ovzduší politických sporů, rozčilení z nich se v nás každodenně v dlouhých úvodnících a nudných telegramech uměle pěstí a udržuje; jaký div, že jsme tací, jací jsme. A je dnes přece třeba o tom jednou důkladně pohovořiti — dnes, hlavně kdy stojíme před otázkou druhého divadla. Je podivuhodné a pro nás charakteristické, že vůbec mohla přijít v úvahu otázka, jakou má být naše druhá scéna. Lidové divadlo máme dnes přece, že tam lid nemůže pro vysoké ceny, je vinno, že činohra musí živit operu a balet —, ale co nám schází, je divadlo malé, intimní, které by dovedlo vzkřísit, vlít nový život v suché úhory naší domácí produkce dramatické, které by předvádělo, co se děje za hranicemi, krok za krokem a udržovalo naši pozornost pro nové, silné a umělecky vysoké, co by nás pak, když se již klade takový důraz na ty dvě stránky divadla: vzdělávací a zábavnou, opravdu vzdělávalo, bavilo a povznášelo, co by nám neposkytovalo suchý, všední, okoralý chléb, ale silnou, zdravou, našim duševním potřebám plně vyhovující stravu. Ještě je čas! Snad přece najde se někdo, kdo vyřikne v poslední chvíli žízní a hladem po něčem hluboce uměleckém ve fádních dnech našeho ospale tekoucího, hnijícího života, někdo, kdo má silu odhodit ty, kteří mentorsky rozhodují o našich divadelních poměrech, majíce porozumění a vzdělání v kapse — a dobude nám malý, samostatný ústav, který bude naším Messiašem.*)

Post festum.

Od Amalie Skramové.

III. (Dokončení.)

Siri bděla zase v noci. Zžíravý neklid prolézal jejím tělem a ona myslila nepřetržitě na poměr manželův k Noře Bergströmové, jež má plné kapsy jeho dopisů a chvástá se tím, co jí on píše — ona sama však se nemůže chlubit žádným dopisem.

Ano — ano, můj Bože, dospěl-li už tak daleko, že ji má rád?

Ale můžeme v těchto věcech poroučet? Ne a zase ne! — Co pomůže, když všichni jsou toho mínění, že ten, koho máme rádi, není toho hoden? Že nikdo nemůže pochopit, jak ten neb onen, nebo pan Munch může pohlížet na takovou dámu au serieux.

A ten hejsek, Brandt. Nechtěla by ho. Ne ani kdyby ho hnali ulicemi za ní.

Ach ano, ano. Nebuď nyní tak nepřístupnou. Přijde chvíle v tvém životě, kdy s pláčem a skřípotem zubů a starostlivou vděčností sklo unavenou hlavu na nějakého Brandta a skryješ uplakaný obličej jeho prsou.

---

*) Po ruce měl jsem práce E. Zoly, J. Julliena, A. Strindberga, O. Welta Lothara, H. Bahra a mnohé jiné práce po časopisech Pan, Zeit atd.

Ten Henrik, ten Henrik! Zasloužila si to od něho?

Ano. — Není vůbec nic zlého a ošklivého ve světě, čeho by si člověk nebyl zasloužil. A jmenovitě ona. Tak hrdá, jaká vždy bývala, která myslila na jiné méně než na sebe. Což odcizil-li jí nyní Henrik své srdce? Což jestli — jestli už odcizil?

Tato otázka přicházela častěji a častěji znova.

Ach ne, ne! To nesmí být. Pouhá myšlenka o tom rozpadla se v její duši na kousky. Ale což když už se odcizil? Co ke všem všudy by mu v tom překáželo?

Viděla jako v zrcadle své spolužití s Henrikem, všechnu tu nespokojenost, kterou mu způsobila. Všechny ty »srážky«, které ho unavovaly a trápily k smrti a které jsouce vyvolány její zlomyslností, měly za základ jen nejprudší nedorozumění.

On, jenž byl neustále klidný a plný uznání. Pouze jemný a vřelý.

Zabořila obličej do podušky a plakala a plakala a její duše křivila se bolestí a lítostí. — Ach, jak to viděla před sebou, když jednou ve společnosti po půlnoci přišel k ní a zeptal se: neměli bychom se chystat domů? A ona odpověděla usmívavě a posměšně, že to všichni slyšeli: Proč bych šla domů? Inu, kdyby to bylo s jiným než s tebou!

A jindy, také ve společnosti, byly nabízeny cigarety. Tu přistoupil Henrik k ní s cigaretou, kterou sám stočil, ale ona mu ji vyrazila z ruky a přijala jinou od mladého bezvousého mladíka a žvanila s ním dále

Ano, pokročila tak daleko jednou, když uzavírali měsíční účet, a tento jim nějak nesouhlasil, že mu řekla, že má patrně vedlejší tajná vydání na ženy, on jako jiní mužští. Zděšený, duši zdrcující pohled, jímž ji tehdy jako v zablesknutí přeměřil; tento pohled chtěla by cítit nad sebou v poslední chvíli svého života.

Ne, — nebyla s to dále o tom přemýšleti. Byly to legie vzpomínkových obrazů, jeden horší než druhý. Jak bídnou duší byla, že teprve nyní, když jiná vstoupila mezi ni a Henrika, povšimla si pravého poměru. Tak bídnou byla ve všech ohledech, nepořádnou, rozháranou, ba přímo línou. Nechala děti starat se samy o sebe. Nechala Martu a výpomocnou službu jednat a vládnout jimi a vším. Ach ty bídná, bídná líná duše.

A přec milovala Henrika. Jeho a žádného jiného. Nedovedla si představiti život bez něho a jeho lásky. Jeho úplné, celkové lásky. Kdyby jí neměl rád, kdyby bez ustání neprojevoval jí pohledem, slovy a laskáním souhlas, bylo jí, jakoby klesala do propasti prázdnoty a životní rozmrzelosti. A v poslední době seděla právě na dně takové propasti.

Co pomáhá, že se jiným líbí? Henrikovi se musí líbit! A jemu se líbila, jak dlouho ho znala, on to byl, jenž jejímu životu dodával lesku a obsahu.

Avšak byla to láska? Láska jest něco, co dává a nebere. Něco, nevyhledává vlastního zájmu. Nikdo nemá větší lásky než ten, kdo ětuje pro ni život. Prokmitlo její duší, že vlastně nikdy nevěděla, co ska jest a ztrnula zděšením. Ano — tak tomu je. Ona nikdy, nikdy věděla, co láska je. Ona jen vyžadovala a brala — brala a vyžadovala. nikdy nedávala. Kdy objevil se u ní záblesk duševní pokory, kterou ba, je-li láskou a nikoliv pouze ješitností a sebeláskou, nevyhnutelně

musí buditi? — Nikdy! Byla rozpustilá, zlá a zlomyslná, ba hašteřivá a sobecká.

Avšak jak si jen mohla myslit, že takovým způsobem uchová si lásku Henrikovu, když nikdy, nikdy nejednala jinak, nýbrž ji jen nohama a rukama od sebe odstrkovala? V této chvíli, kdy zde ležela a plakala horké trpké slzy, nemohla to pochopit. Nemohla rozumět aneb pochopit sebe. Patrně se domýšlela, že láska Henrikova jest něco tak samozřejmě neztratitelného, jako její vlastní tělo, pokud ona žije. — —

Avšak není ještě čas? Přitiskla sevřené ruce k prsům a její nitro bylo naplněno úzkostlivou vášní, chvějící se vděčností nad tím, že toto děsné sebepoznání v ní procitlo. Je-li tu hřích, jest tu také odpuštění. Až přijde Henrik, najde jinou Siri, než jakou byl zanechal. Co však s tou druhou? Ano, miluje-li Noru Bergströmovu, tedy se děje jí, jeho manželce, jen po právu.

Ach, kdyby jen nyní vešel Henrik do pokoje! Vyskočila by z postele a s výkřikem klesla mrtva k jeho nohám. A on by ji pozdvihl a políbil její ústa a její prchající duše by pochopila že on tímto polibkem chce jí odpustit vše. Ale nejen odpustit, nýbrž také dokázat, že jen ji miluje. Ji miluje nejvíce a nejdéle.

IV.

Následujícího dne za soumraku stál Henrik v pokoji. Siri slyšela, jak se uzavíral a naslouchala jeho kročejům v předsíni a sousedním pokoji, sedíc u šicího stolku. Chvěla se po celém těle a cítila nemožnost se pohnout.

Dobrý večer, řekl, když přestoupil práh.

A Siri odložila práci a vstala. Okamžik stála před ním nerozhodná. Na to vrhla se mu okolo krku a propukla v pláč.

Nu ovšem, nepsal jsem, řekl a objal ji volně okolo pásu.

Nu a proč jsi nepsal, vzlykala Siry. Měl bys vědět, co jsem vytrpěla.

Ach Bože! To psaní — když nejsme k tomu naladěni.

To není to, vykoktala Siri s tváří položenou na jeho krku. Ach Henriku, Henriku.

Co je to? Proč si to bereš k srdci?

Miluji tě, miluji, Henriku!

Uvolnil její objetí od svého krku, odstrčil ji jemně od sebe a řekl: Zanechme velkých slov. Toť jen extase.

To není extase! zvolala. Osušila si slzy na obličeji a pohlédla naň.

Proč jsi tak sklíčen? Zeptala se po chvíli s pohledem, jakoby ho chtěla prohlédnout skrz na skrz.

Nejsem sklíčen, odvětil zlostně.

Jsi! Vidím to na tobě. Pověz co to jest!

Hleďte! Tu to máme. Chceš už zase začít.

Začít? Pozorovala ho rozhořčeně.

Co se už zase domýšlíš? — Henrik otočil se na pod-- do sousedního pokoje.

Siri chvíli stála. Myslila si: Jest docela jistě nerozu-

doléhat. Avšak jak bys to mohla nechat? Jsi-li doň opravdu nyní zamilována. — Musíš, musíš, nemůžeš jinak. Na to zamířila k němu, postavila se vedle něho a řekla prosebně:

Vím ovšem, že to jsou plané řeči. Neboť jistě není žádného poměru mezi tebou a —

Tys hašteřivá! Přerušil ji Henrik roztrpčeně a zčervenal. Sotva jsem vešel do dveří — a už jsi se vytasila se svou nechutnou a nevraživou zvědavostí. Ale odvaž se vyslovit její jméno a uzavru tě zde okamžitě.

Stála jakoby bleskem zasažena. Avšak v jejím mozku pracovala pouze jedna myšlenka, totiž, že si Henrik nesmí to myslit.

Ty mně křivdíš, řekla. Nejsem již taková. Takovou jsem ostatně nikdy nebyla.

Nu a odkud to mám vědět? Řekl zlostně.

Ne, ne. Je to pravda. Věř mi nyní. Ach, Henriku, co mám, co mám dělat!

Nic nemáš dělat. Jen mne nechej na pokoji. Ostatně musím pospíchat. Musím na slavnost toho švédského herce.

Nyní večer?

Ano.

Nesměla bych jít s tebou?

Chceš-li — prosím. Avšak mně se věru zdá, že se činíš směšnou plést se mezi všechny ty mladé.

Směšnou — mladé — Siri vyvalila na muže oči a rozevřela ústa.

Hlouposti, odvětil s přetvařovaným úsměvem. Přistoupil k ní rázně a chopil se mohutně její ruky. Ale Siri nadzvedla rámě a mířila na něho. Sklonil hlavu a ona ho udeřila do zád. V následujícím okamžiku ležela mu okolo krku a vzlykala tak, že jí musil odpustit.

Ano, Siri! Vím, že's tím nic zlého nemínila. Hladil ji po tvářích a utišoval.

Pojď tedy se mnou. Avšak musíš se rychle obléci.

Ach ne, nejlépe bude, zůstanu-li doma, Siri se vzpřímila a vzdálila se na krok od muže.

Hlouposti, vždyť máš chuť.

Mám, avšak chceš mne opravdu vzít sebou anebo nechceš? Sir pohlížela naň úzkostně a zpytavě.

Ovšem chci tě vzít. Jen si pospěš.

Ona jest jistě zbabělá, pomyslil si Henrik, navlékaje kabát hedvábím podšitý. Když mne ani hůře nevyplísnila proto, že jsem jí nepsal. Taková zuřivá madam, jaká vždy byla.

V.

Slavnost byla u konce, rozcházeli se. Pilo se mnoho šampaňského ..eslo mnoho proslovů před švédským hercem.

Siri byla veselá. Henrik byl velmi něžný a přívětivý k ní a vypadal .. ..zky. Tančil všecky tance, jeden též s ní, avšak žádný s Norou ...römovou, která byla zde též.

Přece ji rád sebou sem vzal. Ač nebylo vřelosti v jeho slovech a

způsobu, jak se jí tázal, přece to neznamenalo nic. Nemůžeme po celý život žádat, aby muž zůstal stále jako mladý milenec. Ani tehdy, kdyby byla dobrá a něžná a milující po všechny, všechny dny, místo zlé a ošklivé a hašteřivé, jaká byla dříve.

Nyní stála Siri venku v garderobě spolu s Henrikem, jenž jí pomáhal do pláště.

Zaskočím dovnitř pouze pro klobouk, řekl a odběhl od ní.

Siri navlékala rukavice a pohlížela za ním otevřenými dveřmi. Jak vypadal štíhle a nádherně! A jak byla hrda a šťastna, že jí patřil tento muž.

Viděla ho hledat klobouk, který našel na jednom ze sedadel. Najednou objevila se po jeho boku Nora Bergströmavá. Podal jí ruku na rozloučenou, pronesl několik slov a vrátil se.

Bodlo to Siri u srdce. Neboť v počínání Henrikově, v celé jeho postavě, ačkoliv ji viděla pouze ze zadu — tkvěla jakási ohnivá uctivost, kterou velmi dobře pamatovala z dob první jejich známosti.

Proč jí podal ruku takovým způsobem, když s ní netančil a nemluvil celý večer?

Ale, můj Bože! Není nic správnějšího, nežli že řekl »dobrou noc« dámě, kterou znal, když náhodou se tato u něho octla.

Byl to zdařilý večer, pronesla Siri, když seděli v drožce. Nemyslíš?

Ano! Skvostný večer, odpověděl jí.

A tys byl tak hezký a rozmilý, pokračovala Siri. Já jsem se věru do tebe zamilovala.

Ta—ak! Siri zahlédla při záři hořícího doutníku jeho zasmušilý a roztržitý úsměv.

— On není můj. Není, myslila si při tom Siri, při čemž se jí srdce drtilo v těle. Avšak jen když není některé jiné, pak jí to nevadí.

Ty mne musíš mít rád, řekla tiše. Nemůžeš?

Ovšem, mohu!

Přiklonila hlavu k jeho rameni.

Po té začala zase hovořit o slavnosti, posmívala se řečníkům a toaletám dám.

Tvé šaty byly věru nejkrásnější, řekl on.

Myslíš opravdu?

A nyní už na to zapomeň, že jsem ti nepsal.

Zapomenu, odvětila a přemáhala násilím chuť promluvit o všech psaních, které poslal Noře Bergströmové.

Kdyby bylo bývalo nutno, byl bych ovšem psal.

Zajisté, potvrdila ona.

Jak jest vzduch vlahý a příjemný. Je skoro horko, a učinil chvatný pohyb. Siri pochopila, že její hlava, kterou stále opírala o jeho rámě, ho znepokojuje. Chvatně se tedy vzpřímila.

Děkuji ti, žes mne vzal sebou, pronesla po chvíli. Bavil. dnes velmi dobře.

Já také, odvětil on.

Brzy na to přijeli před domovní vrata.

Když vešli do svého bytu, měl Henrik hlad, Siri sundal

hedvábné šaty, oblékla ranní župan, vyšla do kuchyně a vrátila se s talířem s chleby, pomazanými máslem. Henrik pojedl a pil pivo, a Siri seděla proti němu a pozorovala jeho obličej. Měl na sobě takový mírný, utrápený výraz, který na něm Siri neviděla mnoho let.

Patrně proto, že cítí změnu, která se udála se mnou, myslila si blaženě.

Ano, nyní půjdeme už spat, Henrik vstal. Pokouřím si trochu a pak přijdu.

Siri ležela hodinu v posteli a Henrik ještě nepřicházel. Nemohla usnout. Musila nyní po dlouhé jeho nepřítomnosti přát mu řádně »dobrou noc.« Proto vstala a vplížila se bosá a v nočním úboru do jeho světnice.

Seděl skloněn nad psacím stolkem a dřímal. Před ním na stole leželo psaníčko s adresou: Slečna Nora Bergströmová.

Siri přitiskla ruce k očím a obrátila se, chtějíc odejíti; pak se vrátila prohlédnout Henrikův koš na papír. V tom on procitl, škubl sebou a rozhlížel se vyděšeně kolem.

Tys zde, řekl udýchaně a položil bezděčně ruku na psaní.

Rci, že to není pravda, pronesla Siri rozplakaně.

Tak ty sem chodíš a naslouchάš a plížíš se a vkrádáš, abys se dověděla, co vědět nemáš! zvolal rozzuřeně. Ven z mého pokoje, pryč mi s očí! Na smetiště, kam patříš! Mávl rukou.

Odplížila se tiše z pokoje.

Místo aby ulehla, oblekla se Siri pečlivě, vešla do denní komnaty, kam se bledá záře letní noci řinula spuštěnými persiennami a usedla tam. Opřela hlavu o dlaně a déšť ohnivých jisker sypal se na ni.

Tak tomu tedy jest! Právě nyní, kdy její duše a mysl byla připravena jako nikdy, nikdy před tím. — Ano! Ano! Ať se sype. Ať prší oheň a jiskry bez ustání, bez ustání.

Jak se nicméně život mstí a upravuje sám. Dostala trest, jaký zasluhovala. Takový a žádný jiný. Vzpomínala do minula na ty četné, četné dny, kdy bývala veselá a bezohledná a lhostejná, kdežto Henrik se trápil, poněvadž ji měl rád. »Poněvadž ji měl rád.« Bylo to něco zlého milovat? Ano. Hrozná vášeň. Cítila to v této chvíli. Protože ten, koho milujeme, nikdy není tím, jakým si ho myslíme, a domníváme se a přejeme, aby byl.

A hustý déšť ohnivých jisker sypal se stále. Sypal se na její hlavu, šíji a ramena.

Ale proč zde milostpaní sedí? Marta vcházela s hadříkem na prach a kbelíkem.

Nu, nemohla jsem usnout. Tak jsem si myslila, že je lépe vstát, i projela si rukou obličej a pokusila se usmát na Martu.

Milostpaní je zrovna tak bílá v obličeji jak byla nedávno moje matka.

Oh ano, jsem také trochu churava.

Co řekne milostpaní na to, že Morten ani otcem dítěte není.

Dítěte?

Ano, dítěte mé sestry, nepamatuje se už milostpaní. Je jím mladý pán Brandt.

Nuže, tak tedy, pronesla Siri.

Morten dostal peníze, aby to vzal na sebe. Ale moje sestra se mi přiznala. Chvála Bohu, tak bude dítě alespoň dobře zaopatřeno.

Ano, chvála Bohu, Marto!

Jiří Karmín:
Smích.

Za noci navlhlé, kdy bílý měsíc hořel mdle
a v páře průsvitné se třásl nervosně a chvěl,
jsem smutně světlo shas', jež plálo v černém lampy skle,
a s Tebou, Anaemický Princi, jsem v bledá pole šel . . . .

A dlouho šli jsme tak v své nekonečné závrati
přes šedá pole zemřelých, jež stín teď poléval . . .
a smutek, že vše uprchlo a nic se nevrátí
nás Vyhnance ve bledý pláč na chvíli skolébal . . . .

Kdes v dálce voněly kalichy bílých lilijí
a těžký flétny zvuk a čísi pláč se ve tmách třás . . . .
tři hlasy mystické se hádaly, zda noc tu přežijí . . . .
Pak flétny oněmly . . . a pláč i zvuk tří hlasů shas . . . .

Na křídovou Tvou tvář měsíce bílý padal lesk,
v ní Hrůzu strnulou jsem čet' i v očích zapadlých . . . .
nás na rtech pálil polibek a v duši šílil stesk . . . .
však přec nám z tenkých rtů trysk ve tmu ironický smích . . . .

Tak rozešli jsme se . . . . Tys v černou, houstnoucí noc šel,
Tvůj ironický chechtot mi z dálky k uším zněl . . . .
Já houkl kletbu zsinalou . . . . vlas s hlavy rval jsem si . . .
Své žluté psy jsem vyštval ven . . . . Své žluté, vzteklé psy . . . .

K. V. Šembera contra J. S. Skrejšovský.

Z pathologie politického života českého od J. Arbesa.

(Pokračování.)

Václav Valenta, k jehož ohražení ad 1) dr. Čížek se odvolává, prohlásil udání »Pokroku« za »zcela sprostou lež«, řka: »Já, jenž za-městnán jsem prozatímně co písař »první českomoravské továrny stroje«, kteráž má kancelář svou ještě v bytu p. dra. Antonína Či neodesílal jsem nikdy ani p. Šemberovi, ani faktorovi Hirschfelc tiskárny ve Vídni nijakého telegramu, což jsem hotov před souden sahou stvrditi.«

Rovněž tak popřeli i jiní dva, knihkupec Ferdinand Dattel a řiditel knihtiskárny dra Ed. Grégra, Daniel Sluníčko, vše, co bylo v »Pokroku« udáno.

Dattel psal: »Pokrok«, chtěje mne mermomocí učiniti agentem vídeňské »Montags-Revue«, používá i toho prostředku, že mně podkládá telegramy, kterých jsem nepsal, neodeslal, a o nichž jsem nikdy vědomosti neměl, jakož jsem i nikdy s tiskárnou Hirschfeldovou ve Vídni aneb jejím faktorem v jakémkoli spojení nebyl.« Ku konci pohrozil i Dattel soudem.

Z delšího osvědčení Daniela Sluníčka vyjímáme jen některé závažnější momenty: »... Jsem přesvědčen, že ani sama redakce »Pokroku« nevěří, že já bych byl fabrikantem od ní hledaným, aneb jeho dodavatelem ...« Dále vypravuje, že před několika týdny přišla k němu do pisárny baronka Ch. a ptala se po někom, kdo právě nebyl přítomen. Odpověděl, aby buď počkala nebo přišla později. Baronka Ch. přišla později, ale zase marně. Pravila, že ji k návštěvě přiměla důležitá věc politická a že se druhého dne znovu dostaví, poněvadž musí v brzku odejeti do Vídně. »Než uplynul den i dva,« píše pak D. Sluníčko do slova, »a paní baronka se nedostavila. Abych pak posloužiti mohl tomu, jehož se věc týkala a pro něhož snad velikou zajímavost měla, pátral jsem aspoň po jméně (jež byl zapomenul) v bytě dámy té. Tak se stalo, že obrátil jsem zřetel svůj k úřadníku policejnímu, který z dob každodenního konfiskování českých listů stal se mi známým, a jej žádal jsem za potřebná mi data. Nenapadlo mi zajisté, že pán ten, nevím z jaké příčiny, bude referovati to do Jindřišské ulice (kde byla v tu dobu redakce »Pokroku«) snad ještě dříve, než mně samému zprávu podá a to sice zprávu velmi neurčitou a tak pozdě, že do té doby již dávno uveřejněna byla v »Montags-Revue« skandální historie p. dra. Kl. s baronkou Ch. Policejní úřadník psal mi totiž dne 18. dubna list, v kterém udává, že dáma, po které jsem se ho tázal, jmenuje se hraběnka Ch., a že bydlí někde na Malé Straně, avšak již 10. dubna byla celá historie v »Montags-Revue« uveřejněna.«

Hlavní osoba sporu, K. V. Šembera zaslal telegrafické osvědčení, v němž poznovu popřel vše, co byl o něm »Pokrok« uveřejnil. »Má-li »Pokrok« — pravil mimo jiné, »vůbec rukopis ukradený z tiskárny, není to rukopis můj.« Připomenuv pak, že na další »posvítí sobě důkladně písemně«, pravil dále do slova: »... prozatím jen připomínám, že ty ukradené telegramy rozličných »Valentů«, »Vostrých« a tak dále nikdy jsem neobdržel, jelikož se mne netýkaly ... Stran krádeže depeše vskutku mně platící (totiž depeše dra. Čížka o jeho příjezdu) činím dnes oznámení řiditelstvu telegrafu, aby bylo vyšetřeno, kolik zlodějů jest pro »Pokrok« činných.«

V úterním čísle ze dne 23. května pojednaly »Nár. Listy« o aféře té v úvodním článku, z něhož ku charakteristice sporu vyjímáme následující: »Ve Vídni vychází nepatrný týdenník zvaný »Montags-Revue«; v lístku tom od některého měsíce minulého roku počaly vycházeti tak zvané »důvěrné listy z Prahy«, satyrické to dopisy o našem životě českém. Tepáni tu bez milosrdenství Staročeši jako Mladočeši, posmí-

váno se známějším osobnostem tábora našeho, slovem vochlován tu náš život literární, společenský i politický v pravo v levo. Leč nikdo v celém české národě nevšímal si pokoutního lístku toho. Žádný z vynikajících mužův našich neshledal toho potřebu, aby se ozval proti tomu, když se ho »Montags-Revue« nešetrně dotknula. Vždyť nejsme zvyklí od vídeňských listův ani jiného tónu očekávat. Avšak panu J. S. Skrejšovskému nedala »Montags-Revue« spáti. Nedivíme se tomu; byltť tam nad jiné ztepán, ano byly tam o veřejné a soukromé činnosti jeho vypravovány věci velice gravírující, tak že, věru, jemu příslušelo, aby vyvrátil ty špatnosti, z jakých jej »Montags-Revue« najednou vinila. Leč čeho zatím učinil pan J. S. Skrejšovský? Dal se z čista jasna do křiku, nic jinak, než jakoby tím vídeňským plátkem celá vlast uvržena byla v záhubu, a místo aby se očistil z těch špatností jemu tam vytýkaných, jal se — špinit celou stranu v národě našem — podezřívaje na potkání brzo toho, brzo onoho spisovatele českého z účastenství v těch dopisech, až i odvážil se k nejbídnějšímu útoku na naši politickou čest, nařknuv »Národní Listy«, že prý ony píšou hanopisy na český národ a všechno snažení jeho. Ano, týž p. Skrejšovský, který před nedávnem první začal v listech svých vyzrazovat tajemství klubu poslancův českých, týž p. Skrejšovský, který neváhal v listech svých veškeré poslance české vinit ze zrady deklarace; týž člověk nyní, aby ukryl své vlastní stíny, nastrojil bouři v celém národě českém a uprostřed té bouře neostýchá se s očima k nebi obrácenýma lháti: »Klesl-liž prý národ náš již tak hluboko, aby nejdůvěrnější tajemství důvěrníků měly být beztrestně vyzrazovány?« Neklesl! Odpovídáme k tomu my: ale naopak máme tu pevnou víru v zdravý rozum jeho, že po těch skutcích, které se nyní dějí na očích našich, prohledne konečně a pozná původce veškerých těch zlovolných třenic a svárů v domácnosti naší!«

V týž však den, kdy bylo toto psáno v úvodním článku »Nár. Listů«, otisknul »Pokrok« také své odpovědi na pondělní ohražení nařknutých pod titulem: Odbyti stran »Obrany« »Nár. L.« a českých jednatelů vídeňské »M.-R.« (Několik bezvýznamných řádků úvodu vypouštíme.) . . . Co se věcné stránky »obrany« redakce »Nár. Listů« týče, opětujeme, že je to stálé zalízání za všeobecný pojem »redakce«, že jsme nařkli »celou redakci«, je směšné a kompromitující zároveň. To by ještě tak scházelo, aby skandalosní dopisy do »Montags-Revue« bývaly otiskovány se stampilií anebo pečetí: Redakce »Nár. Listů«. Dali jsme při čtvrtečním odhalení jednoho jejich spolupracovníka »Nár. L.« na uváženou, aby se ještě jednou poohledly po způsobu svého spojenství s »Montags-Revuí«. V sobotu pak jsme onen způsob naznačili v ten smysl, že nejen jeden, ale více spolupracovníků a zřízencův »Nár. L.« stojí v přímém spojení s »M.-R.« V neděli pak jsme těchto spolupracovníkův a zřízencův jmenovali plným jménem pět; nuž, pět jest přece, tušíme, více než »jeden«. Ejhle, my způsob onoho spojení »N. L.« s vídeň[illegible] »M.-R.« chladně, jasně a objektivně naznačili, k čemu tedy to stra[illegible] zaklínání se »celé« redakce »N. L.« v niž, nevíme, je-li vtažen [illegible] redakční listonoš nebo zametač. Patrně že by chladně právní »ob[illegible] byla vyžadovala, aby »N. L.« byly nechaly jen mluvit oněch [illegible]

jmenovaných pánův, a aby »celá« redakce byla u povznášejícím vědomí své andělské nevinnosti mlčela. Tolik »celé« redakci »Nár. Listů.«

Nyní k jednotlivým »ohražujícím se pánům: P. J. Nerudovi: Ponecháváme si ještě poukázat na některé ty zajímavé a někdy současné podobnosti rozličných jeho feuilletonův s »intimními dopisy; avšak kdo četl i jen předvčerejší jeho feuilleton stran českého divadla, nesprostí se ani vzpomínek na zvláštnosti »montags-revueského« slohu. Divadelní feuilleton »Pokroku« byl zřejmě podepsán šifrou »Fr. V. Jbk.« a přece v Nerudově odpovědi naň bylo to nešťastné jméno Skrejšovský jmenováno jen osmkrát. Ostatně jsme p. J. Nerudovi o našich nedělních »Dokladech« výslovně a zřejmě nabídli soud; těší nás tedy, že přijal. — P. dru. Antonínu Čížkovi: Předně: Tento pán se dovolává svědectví p. Židlického, že »s p. Šemberou ve Vídni o politice a důvěrnících českých ani nemluvil.« To by tak ještě scházelo, aby jeden z dvanácti důvěrníkův českého klubu, čestným slovem zavázaný k mlčení, u přítomnosti p. Židlického o sezení klubu důvěrníkův mluvil! Když p. dr. Čížek onomu sezení, jež se dle plného jeho vědomí (viz jeho včerejší »Zasláno«) dne 25. února o 6. hod. večerní u p. Palackého odbývalo, ani přítomen nebyl, pak nechť nám vůči mravné organisaci celého národa pomůže vysvětliti on, jenž předce den na to, dne 26. února byl ve Vídni a svůj příchod uznal za dobré ještě zvlášť p. Šemberovi telegrafovati, pak nechť podobně on, pravíme, pomůže nám vypátrati, kdo z ostatních jedenácti důvěrníkův klubu onu předce netelegrafovanou depeši již večer dne 26. února do sloupcův »M. R.« přičaroval. Za druhé: Nebudeme se s p. Drem. Čížkem o to hádati, je-li »Valentů« mnoho a kdo »Valenta« jest; povíme mu ale, jak vyhlíží. Onen Valenta, jenž zasýlal telegrafické depeše, je jednooký. Dále, onen jednooký Valenta přinesl jménem dra. Čížka členu naší redakce p. Čížkovi dovozní list a aviso z Hořic, jež omylem na poště doneseny byly dru A. Čížkovi, a onen jednooký Valenta, jenž dle vlastního svého vyznání s dr. Čížkem v jednom domě bydlí, koná tedy nepochybně také služby pro dra A. Čížka. K čemu tedy to na nejvýše neprávnické vytáčení se, že je »Valentů« mnoho? — Panu Valentovi odpadá následkem toho veškerá odpověď.« — Panu Ferd. Dattlovi: Tento pán praví, že jestli neupustíme od »lživého podezřívání«, že stál v přímém spojení s »M. R.«, bude pohledávati pomoc soudní. Nuže, opakujeme tuto slavně, že »Suchý« posýlal p. Šemberovi a faktoru Hirschfeldovské tiskárny depeše a že Suchý jest p. Ferd. Dattel. Vyzýváme jej tímto co nejrozhodněji, aby také on se postavil před soud, poněvadž nám právě na něm záleží. — P. D. Sluníčkovi na ubohou a směšnou »obranu« jeho jest málo co podotknouti. On totiž na jednom místě svého »Zaslána« výslovně praví, kterak při vyplácení něz byl roztržitým, »že i jméno baronky Ch. zapomněl«, a na druhém tě téhož »Zaslána« vyznává, že u úřadníka policejního po jménu a ú né dámy pátral.« Zase ono prožluklé čarování, jemuž jsme se již jiném místě v »Obraně« »Nár. Listů« měli příležitost obdivovat. Na ctivosti« p. Sluníčka nám nezáleží, učinili-li jsme mu tu čest, že jsme také o něm zmínili, bylo to patrně méně k vůli němu, než k vůli jeho ovi. — Konečně pak Vrat. Kazimíru Šemberovi: I jemu se při-

hodila nehoda při jeho do Prahy telegrafované »Obraně.« On patrně naše odhalení nedostatečně pozorně četl, tak že se vídeňský agent »Mont. Rev.« proti své vůli nemile podřekl. On totiž telegraficky sděluje: »Praví-li »Pokrok«, že »ukradené« telegramy rozličných »Valentů« a »Vostrých« byly na mne odeslány, nebo na jiné osoby pro mne, jest to nestoudné podvádění obecenstva.« Aj, aj! kdež my jsme ale v našich »Dokladech« o Vrat. Kaz. Šemberovi tvrdili, že nějaké telegramy byly posýlány na jiné osoby pro něho? My psali vždy jen objektivně: Ten a ten telegrafoval Šemberovi, ten a ten telegrafoval »faktoru Hirschfeldovské tiskárny v Černínské ulici«. A hle, nyní Vrat. Kaz. Šembera sám nepřímo doznává, že někdo ve Vídni přejímal telegramy »Vostrých« a »Valentů« pro něho. Ku karakteristice ostatně mravní povahy tohoto individuum, s nímž jest nám bohužel co čelným členem tajné organisace českých jednatelů »Montags Revue« také jednati, ještě dvě fakta: On ve své předvčerejší ryze »montags-revueským slohem« prodchnuté odpovědi v »N. L.« (ubohé jméno Skrejšovský se tam opět nachází jen devětkrát) praví výslovně, že by byl, kdyby on byl pisatelem »důvěrných dopisů«, ještě desetkrát ostřeji vystupoval proti Skrejšovskému! Proč tedy tento bídník nevystoupí před soudem proti Skrejšovskému a nedokáže tam i jen desátou část toho, co každý týden v »M. R.« proti osobní cti píše? —

Ku karakteristice národní zachovalosti V. K. Šembery klademe tento výtah ze soukromého listu, jejž ono individuum poslalo již 5. dubna 1866 jisté osobě, a kterýž list chováme na doklad totožnosti písma v redakci naší, a s povolením obdržitele uveřejňujeme. Zníť onen výtah takto:

»A nyní k věci! Víte, že žádáte ode mne náramně mnoho? Mám vám psát hlavně o Vídeňském Slovanstvu a já se ani nepamatuji více, kdy jsem byl v kole »slovanském.« Jsouť zdejší »Slované« t. j. Češi tak divná cháska, že člověku mého nešťastného rázu, jenž jsem se vydrápal na velmi exklusivní stanovisko, nejlíp, když mezi ně nejde. A já tak činím od drahné doby. Kdysi měl jsem z toho radost mlátit do té bídy, teď sotva za měsíc promluvím jednou česky. Z toho také následuje česká má literarní činnost... Proto mi také ondy za mého pobytu v Praze řekl Neruda, že jsem Němec. Vypravuji to všechno, abyste sám posoudil, že mi nemožno o podobných věcech psát — (vůbec není co psát), sem tam že na mne připadne los co referent pro náš list trpkou školu prodělat, býti přítomen nějaké té chudácké besedě a p.« To je Vrat. Kazimír Šembera!«

Na tyto další rozklady a dotvrzování »Pokroku« odpověděly »Nár. Listy« jen ještě dne 24. května následující kratinkou lokálkou: »V příčině důvěrných listův otištěných v »Montags-Revue« vede »Pokrok« i ve včerejším čísle svém polemiku dále, a snaží se na základě bezdůvodného nařknutí jednoho z členův naší redakce učiniti z toho stůj co stůj afi »Národních Listů.« »Pokrok« již v pondělním svém čísle jmenoval urč osoby, kterým bohdá podaří se dokázati před soudem, že obviňov jich v listech J. S. Skrejšovského byla... křivá... Vůči nastávajíc procesům, které nejlépe věc objasní, nemáme my více zapotřebí rozpřád další polemiky o nechutných těchto sporech „Pokroku“.

V témže listě odpověděli »Pokroku« jen ještě F. Dattel a V. Val

První pravil, že na něm jest, aby pohnal redakci „Pokroku“ před soud — druhý pak reprodukovav v stručnosti důvody „Pokroku“ doložil, že „logika „Pokroku“ v těchto punktech jeví se příliš pitomou“ a končil, že vše, co byl o něm „Pokrok“ v čísle 140 (ze dne 21. května) uvedl, „není nic jiného než hanebná lež.“ (Příště dále.)

Sociální theorie H. Spencera.

(Pokračování.)

Na objasnění hlavní zásady evoluční ethiky, že důchod jednotlivce má býti úměrný jeho výkonu a blahobyt jeho schopnosti a přičinlivosti, přichází spisovatel s kritikou komunismu se stanoviska Spencerova. Často se již vyhlašovalo za příkaz sociální spravedlnosti (Bellamy), aby společnost rozdělovala veškeren důchod mezi své příslušníky podle jejich námahy. Na lenochy nedostalo by se nic. Přičinliví však dostali by stejnou odplatu, ať by již vykonali více nebo méně podle svého menšího nebo většího nadání. Člověk nemá žádné zásluhy za své vrozené nadání a nemůže býti činěn za jeho nedostatky zodpovědným, nezasluhuje tudíž méně nadaný, aby byl menší odplatou trestán, a nadanější, aby byl lépe odměňován. Proti této theorii polemisuje autor jak z formálního tak materielního hlediska.

Má-li přívrženec utilitarismu rozhodovati o tom, jaký řád záležitostí lidských by byl spravedlivý, a jak by jednomu každému člověku stalo se po právu, netáže se orakulu svého právního citu, nýbrž uvažujícího rozumu, aby poradil, jak bylo by možno dosíci nejblahodárnějších výsledků nestejnou odplatou za nestejné výkony různých lidí a ve kterém společenském pořádku by se nejlépe dala lidstvu zajistiti utěšená budoucnost. Tato utilitaristická morálka souhlasí s běžným citem pro spravedlnost, neboť tento cit, jak dokazuje psychologie ethických citů, není ničím jiným než vědomím podmínek společenského blaha, proniknuvším v citové sféry člověka a řídícím jeho vůli, ať jest si již člověk vědom sociálního dosahu ethických hnutí citových či ne. Není-li si ho vědom, podobá se cit práva a spravedlnosti člověku, jenž koná svoji práci z neuvědomělého návyku a neuvažuje o jejím účelu, tudíž snadno může se zmýliti a pobloudit. Jasné vědomí ethické uvádí však na pravou míru nálezy nejasného citu právního, znějící u toho tak, u onoho onak. Tak i v této otázce. Mohlo by se mysliti, že svrchu uvedený názor Bellamyho obstojí ve zkoušce utilitarismu. K čemu, mohlo by se mysliti, nejen trestati lenivého za jeho lenost, nýbrž i slabého za jeho slabost? Lenivého by trest ovšem nutkal k větší píli, ale má-li slabý člověk nevýhody za své slabosti, tím se mu síly nepřidá. Není-li to bezúčelnou ukrutností? Není, odpovídá spisovatel. Naopak, ona jest nutna, aby průměrná míra životní síly lidstva nepoklesla, jak by se stalo, kdyby slabí a podřízení vespolek užívali ovoce činnosti silných, a kdyby život a rozplozování oněch dály se na účet těchto. Jak viděti, přichází na pomoc utilitarismu evoluční theorie. Dříve mohl utilitarism pouze tvrditi, že jest provedení oné ideje spravedlnosti nemožno. Je-li příčinou nedosta-

tečných výkonů člověka pouze jeho malé nadání anebo spolu i lenost, je-li člověk pilný či není, nelze vůbec zjistiti anebo jen velmi zřídka. Kdo nechce, aby trpěli slabí nedostatečností svých výkonů, nemůže ani lenosti odepříti stejných ohledů. Tím dostává se na cestu, na jejíž konci leží komunism. Podle Spencera jest komunismem rozuměti ten společenský řád, ve kterém důchod společnosti se rozděluje stejným dílem mezi všecky, bez ohledu na jich zásluhy, a ve kterém tedy neplatí zásady úměrnosti výkonů a odplaty. Zhoubnost takového řádu dokazoval již starší utilitarism a evoluční ethika nyní důkaz jeho podepírá.

Již David Hume, vedle svého žáka Adama Smitha zajisté nejpřednější zástupce staršího utilitarismu, dokazoval, jak škodlivé následky psychologické by mělo rozdělení důchodů na stejné díly. Když osoba sama nebude míti prospěchu z větší činnosti, poklesne lidská energie pod úroveň, na kterou se nyní zvedla u národů kulturních. Příslušník komunistické společnosti byl by sice vnitrně více puzen k největšímu uplatnění svých sil než starověký otrok. Otroku nezáleží na jakosti své práce, nemá žádného podílu na bohatství, jež pomáhá svým úsilím tvořiti, a nemůže míti ani zvláštní příchylnosti k pánu, jemuž se toho bohatství dostává. V komunistické společnosti však cítil by ovšem každý příslušník živé sympatie s ostatními sobě rovnými druhy, s nimiž a pro něž pracuje, a byl by zároveň osobně interesován na blahobytu celé společnosti, vždyť by byl spoluvlastníkem všeho majetku. Proto komunism vždy se osvědčoval v rodině a dokonce některé bratrské obce v severní Americe (v Ohiu Zoar) dovedly se v komunistické organisaci horlivou pílí dopracovati značného blahobytu v několika desítiletích.

Ale jak zcela jinak bylo by ve v e l i k é společnosti komunistické, kde by pilný člověk bral jen v nesmírně malých částech podíl na statcích, jež by tvořil a které by se na miliony lidí rozvrhovaly, tak že by nemohl nižádným způsobem kontrolovati, komu by se jich dostalo. Také jeho sympathie k ostatním mohly by býti jen abstraktní a slabé, poněvadž jich osobně ani nezná. V takové společnosti nemohl by býti než velmi chabý zájem na společném majetku a mohl by býti jen velmi slabým popudem k činosti, sotva postačitelným v dnešních poměrech, kde okolnosti životní vyžadují na člověku ještě tak úsilovné a těžké práce, a kdy jeho bytost tomuto požadavku až posud tak nedostatečně vyhovovati stačí. Má-li se díti za dnešních poměrů kulturní pokrok, t. j. postupné podmaňování si světa člověkem, v žádoucím tempu, jest nutno „aby nejsilnější city člověka, city egoistické, byly vzpruhou lidské činnosti, a aby pracujícím dána byla záruka, že bezprostředně slouží svému prospěchu čím více pracují. Opustí-li se však zásada úměrnosti výkonu a odplaty, zavádí-li se komunism, upadnou lidé najisto v resignující ochablost a nečinost. Tento psychologický úpadek člověka byl by pak provázen i zpětnou transformací organickou, ve které by člověk jednak méně dovedl vykonati, jednak by se hojněji rozplozoval: tak by dvojím způsobem byl ohrožován lidský život.

Komunism přiznávaje stejný důchod schopnému jako neschopnému, brání všelikému přirozenému výběru ve prospěch schopnějšího. A je-li správnou theorie dědičnosti zjednaných vlastností, již lze také nazvati

theorií přepodobování organického druhu užíváním nebo neužíváním orgánu, musí i ochablost lidské energie, jež by v komunistickém státě nastala, vésti k stále většímu úpadku přirozeného nadání člověkova.

Takové by byly fysiologické účinky komunismu podle Spencerových theorií o činitelích organického přepodobování.

Důležita jest pravda, již David Hume ve prospěch rovného rozdělení statků uvádí. Praví, že jisté množství statků v určité společnosti stejnoměrně všem rozděleno, působí více štěstí než nestejnoměrné rozdělení. Neprovádíme-li zásady rovnosti odnímáme chudému více než přidáváme bohatému. Tím výrokem Hume anticipoval sociální zužití pravdy psychologické, jež v nynějším století vědecky byla formulována v zákoně psychofysickém: každé podráždění organismu lidského bývá provázeno tím silnějším požitkem, čím slabší bylo před tím podráždění téhož druhu, k němuž nové podráždění dodatečně přistupuje. Je-li jistá část našeho těla zatížena zprvu 300 gramy a pak na to ještě jednou 300 gramy, pociťuje člověk původní zatížení 300 gramy, mnohem určitěji nežli druhé. Mysleme si tedy jisté množství statků, vyrobených činností určitého národa, stejnoměrně rozdělené všem jeho členům, tak že každý dospělý jednotlivec má svůj důchod jejž označíme *d*. Nastane-li nerovné rozdělení, bude míti polovice individuí důchod $^4/_3$ *d* a druhá jen $^2/_3$ *d*, tato polovice bude o $^1/_3$ *d* zkrácena, již se dostane druhé polovici. Přibude tudíž $^1/_3$ *d* při novém rozdělení k většímu již existujícímu podráždění než při rozdělení prvém; neboť při tomto se zvýšilo o $^2/_3$ *d*, při novém rozdělení se zvyšuje o $^2/_3$ *d* a vyvolá tudíž podle zákona psychologického již menší požitek (zvýší-li se malé jmění dělníkovo o 100 zl., bude jeho radost z tohoto přírůstku mnohem větší, nežli by byla radost člověka, majícího jmění 50.000 zl.). Tak dnešní psychologická věda skutečně potvrzuje, že celková suma štěstí bude v jisté společnosti tím menší, čím nestejnoměrněji budou rozděleny vyrobené statky.

Čtenář však již nabyl poučení, proč si nelze přáti rovnoměrného rozdělení statků. Neboť následek by byl ten, že by výroby statků vůbec ubylo, ježto by pracovní energie ochabla a pracovní schopnost poklesla. Tím však není řečeno, že by uvedený názor Davida Huma neměl žádného významu pro rozdělení statků. Hume nás učí, že nerovnost rozdělení důchodů má býti co nejmenší, t. j. že jest přípustný jen ten stupeň nerovnosti, který jest přiměřen nerovnosti výkonu a který jest žádoucí potud, aby energie lidská byla podněcována, a organický pokrok zabezpečen. Každá jiná a další nerovnost jest škodliva a to ve dvojím smyslu: zvyšuje všechny z nerovnosti plynoucí, Humem vytknuté škody a umenšuje všechny z nerovnosti plynoucí výhody, k vůli nimž bychom přijali i stinné její stránky.

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Petr Nansen: **Maria.** Kniha lásky. Přeložil F. J. Pavlišta. (Vzdělávací Bibliothéka.) Dán Nansen je dnes jedním z nejčtenějších autorů, kteří vyvolili nejlepší stránku, totiž jejichž jméno dovede zaměstnávati vážný literární svět a při tom koluje i v ústech širokého publika. Přirovnal bych ho po této stránce k Sudermannovi. Má jako on mnohý rys opravdového a moderního umělce, ale právě jen na tolik, aby ho tato modernost neodcizovala obecenstvu a naopak aby mu byla vnadidlem. V posledních zámyslech u obou ustupuje umění cílům jiným, především snaze zalichotiti se za každou cenu lidem normálního vkusu. Celé toto obojaké postavení Nansenovo dobře prohledáváme v této knize. Je to v rhapsodických lyrických passážích líčená láska protřelého světáka k dívce, která patří sice t. zv. slušné společnosti a pohybuje se na ulici a mezi lidmi comme il faut, ale která pojímá svůj poměr k milenci tak opravdově a důsledně, že jí toto její postavení ve společnosti nijak nebrání, aby nechodila k němu, svobodnému muži, trávit noci. Tedy něco na spůsob Prévostových polopanen, leda s tím rozdílem, že tu i ta půlka panenství odpadá. Mimochodem řečeno, nese celý tento poměr známky nepravdivosti a nemůže platit za nějaký typický erotický poměr naší doby. Ne, že bych považoval dnešní dívky za větší anděly, než jak míní Nansen, ale považuju je za příliš chytré, než aby takto hazardovaly svým postavením ve společnosti. A když byl milý pan Nansen nás zasvětil do nejintemnějších vztahů svých milenců, i do posledních mysterií Mariiny toiletty, když na každé druhé stránce hodně podrážděl moralistní krocany a vůbec když v očích rozšafného a starousedlého čtenáře klesl na pustého a cynického světáka, dovede jediným obratným eskamotérským přemetem přehoditi celou tuto erotiku na půdu, posvěcenou morálkou i církví. Jeho hrdina totiž se tentokrát přepočítal. Nedovede se od Marie odtrhnout jako od tolika jiných před tím a odváží se toho, co je u reků tohoto druhu nejodvážnější: vezme svou Marii jakémusi fabrikantovi před samým nosem a — ožení se s ní. Strážcové morálního Siona, zastrčte meče do pochvy a vy »spanilé čtenářky«, které jste už s líčeným i hořčením knihu odhazovaly, ukroťte se ve svém hněvu, pan Nansen n tak hříšný jak se zdá, i u něho se milující lidičky na konec šťas vezmou, jako kdekoliv u Marlitky. — Jinak nelze upříti Nansenovi, má psychologii lásky v malíku. Nejlepší stránkou knihy zdá se mi struna lyrická. Ta zní čistě a umělecky. I nejpovážlivější situace jsou

zářeny její sněžncu bělostí, tím čímsi hebkým a jemným, co činí karakteristický základní tón Nansenova talentu. *D.*

Viktor Dyk: A porta inferi. 1895—1897. (Nakl. Grosman a Svoboda.) Jméno p. Viktora Dyka se zamihlo v životě literární obce nás mladých už častokráte. Vzpomínáme při něm na aktovku »Pomsta«, jedinou původní práci, již provedlo dosud Intimní Volné Jeviště, na verše po časopisech, různá zaslána, otevřené listy a článek o Macharovi ve Studentském Sborníku, vyznívající v nechuť a protest proti básníku Tristií. Knihou, již máme před sebou, představuje se mladičký autor poprve celkovitěji většímu publiku jako lyrik. A dokládám hned, že v daleko větším zdarem než jako kritik ve zmíněném článku. Lyrický talent p. Dykův není zdaleka ještě hotový a v karakteristické formy slitý, ale je bohatý zárodky a stajenými dosud potencemi. Pravil jsem, že jest nehotový. Vidím to předně v tom, že vůči cizím vlivům je p. Dyk dosud na stanovisku hledajícího eklektika. Nerozhodl se dosud pro určitou cestu, nejde ještě za hvězdou jednoho stylu. Nevykládám mu však toho za chybu. Naopak v tom, že dovedl odolati svůdnosti jistých zjevů, které se u nás vydávají za vysoký umělecký styl, a že raději vytrvává ve svém hledání, vidím možnost dalšího jeho vlastního vývoje. Pustil se na literární arénu, aniž se dříve ověsil kostýmy a vignetami některé určité školy, věc to u dnešních debutantů tím chvályhodnější, čím je vzácnější. Ale p. Dyk je nehotový také ještě sám v sobě, v tom co do svých veršů přinesl z vlastního fondu. Je toho dost, ale je to ponejvíce všecko ještě ve stadiu prvního kvasu. Akkordy síly i mdloby, bojovnost i spleen, analytičnost i zpěvnost, pohádkové i ironické, subtilné a i lehké, všecko se tu sváří a mísí často na jediné stránce. Málo je tu čísel, které by byl dovedl organicky seskupiti kolem osy jedné určité myšlenky a nálady, tím méně to může platit o celé knize. Sbírka nemá proto určitého karakteru, nedá se svésti k jednotnému podloženému plánu, je to dosud víc jen jakási skizzovní mappa nitra, kde jsou jednotlivé okamžiky ve svém přeletu lehce chytány. Na některých stránkách vlní se dosud pouhý chaos, čekající na tvůrčí ruku, čirá psychická protoplasma, která ještě nestuhla v organická pletiva. Anebo zas nacházíte čísla, kde snad autor si je uvnitř jist, ale klame se ve svých účincích na čtenáře. Myslí, že vyvolal zamyšlený dojem, ale nevyvolal ho. Titul, každá sloka i závěrečná pointa, všecko se rozbíhá jiným směrem a mate čtenářovy představy a nálady. V tom ohledu potřebuje mladý básník formové školy. Musí se naučit kreslit v silnějších konturách, potlačovat zbytečné kudrlinky, klást účelně vedle sebe barvy, umět směřovat k jednomu výslednému dojmu. Ale pravil jsem hned z počátku, že talent p. Dykův je i při vší nehotovosti bohatý zárodky a možnostmi budoucího vývoje. To vidím zvláště tom, že má to, co je u našich debutantů tak vzácné: mnoho vlastní ntasie. Není odkázán na cizí zásobárny, v sujetech a motivech je z velké ětšiny nový a svůj. To platí i o formě: jakkoliv s ní dosud zápasí, ovede nalézat dost originelní rythmické figury a veršové útvary. Odtud nad právě je ten dojem zápasu s formou, že nepřijímá pohodlně forem aných, nýbrž že hledá, jak by vyslovil sebe svým vlastním způsobem. le hlavní, čím jeho kniha budí naděje, jest její čistá lyričnost. To je

květina, která na našich luzích se stala povážlivě vzácnou a jejíž každý rašící pupen proto musíme vítati. Pan V. Dyk je vzdálen naprosto rhetoriky, nejen starší parnasistní, ale i nové symbolicky-mystické, a právě tak je vzdálen všemu konceptnímu veršování a verbalistní deklamaci. Neřeční, nekáže, nedeklamuje a nepopisuje, ale zpívá. A to i tam, kde je nejasným a zmateným. I odtamtud odnášíte si dojem plného, kyprého nitra, melodicky rozkolébaného, stopeného v jemně svítící a všemi nuancemi barev hrající mlhy. Celá kniha je obalena vlhkou, teplou, parnatou atmosférou mládí, v níž všecko prudce ještě vyráží v jediné směsici a nenabylo dosud tvrdých pňů a nalévajících se zrn. Ale i to se časem dostaví. Prozatím lze počítati s p. V. Dykem jako s jedním z nejlepších debutantů posledních dvou let. *Kj.*

Jean Bourlier: Les Tchèques et la Bohême contemporaine. Essai d'histoire et de politique. (Nakl. Félix Alcan v Paříži. V komissi knihkupectví Topičova). Je to už nepopíratelný pokrok v sympathiích ciziny k nám, odhodlává-li se tak seriosní pařížská firma nakladatelská vydati knihu o našem životě. Nalezáme v ní kapitolu, věnovanou českým dějinám, dalších pak několik naší politice a jejím stranám, zvláštní kapitolu o antidynastickém hnutí v Čechách a procesu Omladiny, dále pak o duševním a hospodářském našem ruchu. Knihu psal, jak ze všeho vidno, žurnalista, a to žurnalista českému životu patrně velice blízký. Jméno autorovo je dle všeho jen pseudonym, neboť celá kniha nasvědčuje tomu, že zde nenazírá na Čechy Francouz s hlediska své vlasti, nýbrž že tu je s hlediska českého mluveno k Francouzům. Úžeji se dá určiti hledisko autorovo jako radikálně mladočeské. Z toho ovšem následuje, že vidí hlavní pojítka mezi námi a Francouzi ve věcech vnější politiky, zvláště v nechuti k trojspolku. Rozhodně se však nelze snésti se spůsobem, jímž autor hledí události r. 1893. postaviti do světla, v němž by se Mladočeši slonili jako hrdinové. K tomu účelu docela nesprávně zveličuje význam hnutí antidynastického v Čechách v onom roce, ztotožňuje ho s celou mladočeskou oposicí, a o známých demonstracích srpnových mluví tak, jako by se jich bylo súčastnilo bez mála všecko pražské obyvatelstvo, rozdíl mezi pokrokovým hnutím a mladočeštvím hledí setříti atd. Oddíl věnovaný našemu duševnímu životu ukazuje na péro naprosto nepovolané. A to je zvláště škoda, považíme-li, že kniha najde ve Francie zajisté dost široké obecenstvo. Jakého správného obrazu o našem duševním životě může však ono nabýt z této kapitoly, kde, abych uvedl jen některé příklady, neschází mezi výčtem našich dramatiků ani »C. Kolovrat, Krakovky« (?), kde se věnuje obšírná zmínka i Kořenského cestě kolem světa, ba i obskurnímu lístku »Epocha«, ale kde se vůbec neví o mladé lyrice nebo knihách Masarykových? Ostatně je psána tato kapitola chlubným, nekritickým tónem, který v rozumnějších Francouzích vzbudí jistě podezření, že to s tou naší literární a vědeckou slávou ve skutečnosti tak skvěle nevypadá. — Kniha je věnována známému slavofilskému politikovi a bývalému ministru Flourensovi, jenž odpovídá na dedikaci listem, začínajícím slovy: »Pokusil jste se o rychlý náčrt dějin národa českého; neznám jiných, které by byly poutavější ve své heroické prostotě.« *—T.—*

Peter Altenberg: „Ashantee.“ (Nákladem S. Fischera v Berlíně.) Div divoucí se stal: Petr Altenberg, jenž ještě včera klidně si hověl na hedvábných polštářích a gobelinových látkách, rezavě rudých křesel v sladkém přítmí dámských budoarů, opíjeje se gracií sličných žen, bledých s vlasy rudězlatými a s hnědýma očima, plnýma hvězdného třpytu, týž Altenberg, jenž se zbožným obdivem obláčky dýmu svých cigaret díval se na unavené, měkké rysy nějaké dámy velkého světa, elegantní světák a snílek v jedné osobě, týž Altenberg leží dnes u nohou — Ašantek. Ano u nohou hned několika dcer onoho národa, se kterým se náš Vráz dost dobře zná. Byla jich nějaký čas celá kolonie ve Vídni a tam popletly »přepadlému Tataru« na dobro hlavu. Včera ještě bledá mondaina, kol jejíž sněžně bílého těla v měkých záhybech splývá bílý musselinový šat s vetkanými chrysanthemy ze zlatě žlutého hedvábí, a dnes Ašantka ve fialové nebo hnědé tóze s náhrdelníkem ze zelených skleněných perel, s hnědým, kvetoucím, jako hedvábí se lesknoucím tělem. A jest jich hned několik najednou: Akolé, Akóšia, Tioko, Djôjô, Nah-Badûh... Kudy chodí, ta jména a jejich nositelky nejdou mu z hlavy. Vše, co souvisí nějak s těmi exotickými kráskami, jest mu drahým a prostá adresa jedné z nich působí na něho jako modlitba nebo báseň, takže těch několik anglických slov ve své knize otiskuje jako umělecký celek pro sebe, jako báseň. Jeho lehce vznětlivé srdce hoří jasným plápolem pro tyto cizokrajné dívky, jež se červenají, chováme-li se k nim dvorně, jejichž líce však okamžitě ztemní, nechováme-li se právě — rytířsky. A ze samé lásky k nim, nejen že nosí jim zelené skleněné perly a bílé střevíčky se zelenou hedvábnou podšívkou, ale učí se dokonce i ašantštině, řeči ovšem velmi melodické, ale v celku málo obvyklé ve světáckých kruzích vídeňských. Je nešťastným »na vždy,« když odjíždějí, jako bude vždy s radostí vzpomínati na to léto, které s nimi ve Vídni prožil. Proč asi tento bledý, nervosní, jako mimosa citlivý básník (to slovo třeba v tomto případě podtrhnouti), jenž dosud opíjel se pohledy krásných elegantních žen a všemi smysly vpíjel zvláštní kouzlo z nich vyzařující, proč on, básník a psycholog ženskosti, především však nadšený vyznavač a ctitel krásy žen pojednou blouzní o těch tmavých kráskách, jež odešly a dnes snad v nějaké polospadlé chatrči na Zlatém pobřeží, zatím co mezi hnědými prsty jich klouzají skleněné perly darovaných nákrčníků, jako ve snách vzpomínají na »přepadlého Tatara«? Protože v nich našel ne tvory otrávené a zmrzačené kulturou, nýbrž primitivní, prosté lidi, ne loutky civilisace, ale lidi poslouchající ještě hlasu svého nitra, beze všech dalších ohledů, neznající přetvářky, s dušemi čistými a průhlednými jako lesní studánky. A z těch zdrojů pil občerstvení, v jejich chladivých vlnách znova okřála a osvěžila se jeho unavená duše. On, domnívá se, že zná všechny odrudy druhu »Eva,« zde přišel na nový, ---námý řád a ta jeho novota a svěžest jej opojila. Lidi prosté a proto bší a lepší a přirozenější než my, našel a u nich teprve jasně si uvě- nil zvrácenost a zvrhlost naší kultury. »Paradiesesmenschen!«, volá ytržení. Tak najednou mu je všechno jasno, jako když roztrhnou se aky a z nich vytryskne zářivý, planoucí kotouč slunce. Jak mdlé, -ná nezdravé je všechno naše vedle jejich rosné svěžesti, vedle širokého,

zdravého dechu země, který vane z nich! Jak uboze vedle nich vyjímají se nervosní krásky salonů, nyjící a koketující ve svých budoarech na hedvábných křeslech a poduškách, v té atmosféře dráždivých parfumů a bílého jasu žárovek! Je unešen přirozeným půvabem jejich, nadšen, okouzlen, zpit. Nenalézá ani dost slov pro všechny ty bohaté a krásné dojmy, jež u nich prožil. A teď mu najednou odešly, na vždy zmizely z dohledu ty tmavé královny a princezny z té krátké, slunné letní pohádky. Snad je tak líp, snad bylo panu Petrovi uspořeno bolestné sklamání, že by byl poznal — a jistě by k tomu došlo! —, že tyto tmavé Evy nejsou lepší, než jejich bílé sestry, že právě tak dovedou lhát a klamat a potichu v hloubi svých nevyzpytatelných duší se vysmát všem, kdož myslili, že je znají a přece na konec uvízli v jemných, klamných jejich tenatech. Ale tak nedošlo zatím k tomu zklamání. Odešly, zmizely, jako obláček, jenž přeletí nad nivou a jen slunnou září, žádných stínů nezůstavily v jeho srdci. Tolik milé, usměvavé záře, že vystačí na život. Proto také »přepadlý Tatar« zavírá kapitolu »Ašantsko« ve svém životě, zapomene ty trosky z „odži" (ašanštiny), jímž se pracně naučil a volným, unaveným krokem vrací se do salonů a budoarů, kde trpělivě pokračuje ve svých studiích. Nová kniha jeho také zcela zřetelně rozdělena jest na ty dvě části: Ašantky a — ty ostatní. Kreslí je všechny, s touže láskou v jednoduchých, vše vyslovujících liniích. Tak, jak se na svět díval v první své knize, hledí naň i teď, vše zrcadlí se v něm tak, jako dřív. Totéž pronikání až k samému jádru věci, nejen utkvění na jich povrchu, táž polo vědomá, polo bezděčná koketerie, táž jemnost, táž záliba v měkkých, rozplývavých, mizících barvách, táž řecká žízeň po kráse, pomíšená s čistě vídeňským požitkářstvím. Jenom trochu francziny ubylo a bylo nahrazeno angličinou. A místy již ze svéráznosti se stala manýra. Ale konec konců kniha velmi zajímavá, kniha vzácného u m ě l c e.

Jarosl. Kamper.

Komplematika čili **Nauka o českém nunvařství.**

To všechno i s mottem píše V. M r š t í k.

Motto: „Ja es geht eine uralte Sage unter den Völkern des Orients und Occidents, dass jede gute oder böse That ihre nächsten Folgen haben für den Thäter. Heine.

Romeo a Julie. Kritika »Pohádky máje« v »Naší době« složená a 20. června r. 1897 na světlo vydaná padla mi do rukou v dobu tak znamenitě příhodnou, že neváhám už ani okamžik a dávám se do kriminálního díla: chci napsat také rozbor Romea a Julie. Methoda a argumentace »Naší doby« dodala mi kuráže tak prudké, že se ani nebojím podle všech pravidel české komplematiky dobře možné výčitky, jakobych svůj případ srovnával se Shakespearem. Z čista jasna nařkli Říšu z jakéhosi podobenství s Dostojevského Míťou,*) potom zas s Ivanem a na konec i s čertem,

*) Ono se totiž ví a já neopatrný nikdy se tím netajil, že se sem tam zab ruskou literaturou, což tedy snadnějšího, než nařknutí, že napodobuju ruské au Tomu každý lehce uvěří a přidá-li se k tomu, že Dostojevského výtvor je nepom hlubší a vážnější — kam já se poděju se svým Říšou? To je tak zv. chytrost, ale také česká komplematika.

proč tedy ne se Shakespearovým Romeem! Fraseologii a celý rozvrh k této chrii poskytla mi »Naše doba«.

Hle, jaký je děj »Romea a Julie«. Romeo, mladý šlechtic Veronský zamiloval se na první shlédnutí do Julie, dcery druhého šlechtice veronského. Milostné schůzky na balkonu od Juliina pokoje, tajný, podvodně proti vůli a vědomí obou rozvaděných rodičů s bratrem Lorenzem smluvený sňatek, loučení obou po tak zv. svatební noci atd. Romeo zabije v hádce strýce jejího Tybalta, je vyhnán z Verony a Julie, když jí hrozí sňatek s Parisem, vyžádá si od bratra Lorenze jakousi tinkturu, která má tu znamenitou moc, že z Julie učiní mrtvolu, ale jenom na tak dlouho, pokud je třeba. Přenesou ji do tmavé hrobky. Tam dle úmluvy dostaviti se má Romeo právě v tu chvíli, kdy Julie procitne z domnělého spánku. Poselství však, které o tomto plánu zprávu dáti mělo Romeovi v Mantově, mine se svého cíle, Romeo se dozví, že »choť« jeho leží v kryptě Kapuletů mrtvá.

»Chci, Julie, spát s tebou tuto noc!« zvolí Romeo, nakoupí si jedu, před kryptou zapíchne ještě Parisa a sám se otráví u mrtvé Julie ještě dříve, než tato procitla. Tu teprv vstane Julie a vidouc Romea mrtvého, se probodne.

Drama lásky tedy, končí tragicky hlavně z toho důvodu, že se Romeu nepodařilo přijíti právě v ten okamžik, kdy se Julie probouzí, jinak by byli spolu prchli do Mantovy nebo kamkoliv jinam a bylo by po dramatě. Ostatně na to je tragedie tragedií, aby skončila tragicky.

Když spisovatel dovedl napsat o lásce celé drama (fabule ostatně není jeho výmyslem), zajímavo poznat, v čem lásku vidí. Ale lépe snad poznat, jaký je jeho Romeo, jaká Julie, jaká láska, pak již se ukáže.

Romeo je ve Veroně zrozený šlechtic. Je rváč a soudě dle slov a žertů Merkuziových, musil se svými přáteli vést roztomilý život. Než Julii spatřil, měl už jakousi Rosalinu. Musila to být divná species! Merkuzio volá Romea a zaklíná jej jménem jejím.

Pro Rozaliny oči blýsknavé
vysoké čelo, ústka nachová,
nožinku outlou, holeň ztepilou,
třepetné stehno a kraj sousedný
zjev nám se ve své vlastní podobě!

Kolik jich měl Romeo před Rozalinou, historie nepovídá. Ostatně tak leccos se dá soudit z lehkého způsobu řeči, jakým k němu mluví Merkuzio.

„Láska věc útlá?“ — praví Romeo, — „příliš drsná, příkrá a bouřlivá;
i píchá jako trn.“
Merkuzio: Drsná-li k vám, jen zdrsna do ní;
pícháli, píchejteť ji, však se poddá . . .

O panickosti, cudnosti je sice také leckde řeč, ale jak vyjde na jevo, leckdy se pod tou panickostí a cudností rozumí něco jiného.

Romeo sám o lásce praví:

„neb krása, přísná-li, hanbí květ
o krásu okrádá budoucí svět —

Z těch slov lehce se dá usoudit, oč se mu vlastně jedná.

Zůstaňme však při Julii a její kráse, kterou jej tak spoutala.

„Krásnější nad ni? slunce vševědoucí
co světem svět, nezřelo stejně skvoucí — — —
„nebezpečnější mně oko tvé než dvacet
mečů — — — — —
„o kéž jsem rukavičkou na tvé ruce,
bych směl se dotknout líčka“ — — — —

Romeo horuje, jak vidno, už zcela ve slohu moderního seladona. Když pak sluha přinésti má provazový žebřík, po kterém má vylézt k Julii, praví: —

„tenť nejvyšší stožár slasti mé
nechť v noci tajemné mě provodí!“ — —

I smrti rozumí v tom symbolu:

„Chciť, Julie, spát s tebou tuto noc! —

Napadne někomu něco takového v hodince blížící se smrti, není-li srdce jeho až po vrch naplněno jen tím a tím? »Chciť, Julie, spát s tebou tuto noc!«

Tak na krásu, lásku a ženu pohlíží Romeo. Šlechtický světák, jak jsme poznali z jeho poměru k Rozalině a Merkuziovi, veliký přítel a ctitel krásy, lásky a noci ve smyslu manželských rozkoší. Má konečně už své zkušenosti a srdce otřelé společností. Kdož ví, ostatně, nebýt osudného sklonu událostí více vnějšího, jak by to bylo s jeho láskou dopadlo, až by se té krásy a noci dokonale nabažil. Byl by snad i pro Julii cedil moře slané vody, byl by pro ni lkal a žaloval, až by zas přiběhl k Lorenzovi s jinou a t. d. — Tajný jejich sňatek? Provazový žebřík?

Proti Romeovi postavil Shakespeare Julii, dívku vyrostlou v domě otcovském.

„Mé dítě cizí potud ve světě
změnu čtrnácti nespatřila let

A to dítě bratr Lorenzo tajně snoubí s Romeem hned po avanturách z Rozalinou a ještě Romea posýlá k ní.

„Jdi, spěš své milé podle úmluvy,
vstup v její ložnici, jdi potěš ji!

U Julie kladena Shakespearem váha na čistou mladou krásu, její panenskost a cudnost. Zatím hle, jaké hádě se to skrývá pod rozkošnou růží. Velice ji kreslí okolí, osoby, které mluví a jednají u přítomnosti její a s ní, charakteristická je v tomto ohledu scena, kde u přítomnosti Julie pleská kojná. —

„Nuž, na mé panenství ve dvanáctém roce,“ začíná hned a to všechno u přítomnosti nedospělé, ani ne ještě čtrnáctileté Julie! — „Na prs dala jsem peluněk,“ — vypravuje o Julince, když byla ještě malá — „a sotva že na bradavce prsu mého jen okusila peluňku a čila, že hořký, tu ji vidět, kterak se hněvem na prs ušklíbla ..... Když pak sem tam se batolíc čelíčko si natloukla den před tím, tu můj manžel — Bůh mu nebe dej — vzal dítko k sobě. „Ai,“ pravil „padáš na tvář? budeš ty padávat na týl, moudřejší až budeš, viď Julinko? a ty má rodičko, holátko ztichnouc, „ano,“ pravilo. Viď, Julinko, tak řekl a pouzdro umlkne a praví „Ano“. — „Musím se dát do smíchu, když na to vzpomenu, že křiku nechalo a řeklo „Ano“. A mělo věřte bouli na čele, tak velkou jako varle kohoutka a t. d. — —

To všechno a mnoho jiné se vypravuje na půl druhé stránce a Julie? — Zacpe si uši? Dupe? Pláče? Křičí? Zažene kojnou nebo sama uteče? Bože uchovej! »Prosím tě, kojná, umlkniž ty také« — to je všechno, co na to namítne.

Ostatně i na jiných místech je vidět tutéž otrlost Julie, ba co otrlost i blaseovanost. Když rodičové Julii namlouvají Parise, praví Hraběnka Kapuletová:

„Tak vším, co jeho, sebe oslavila,
jej majíc, v ceně své se nezlehčila —
Kojná: „že nezlehčí se? ne, spíš obtíží
při mužích berou ženy na sebe —

A Julie na to? Nic.

„Uhlídám,“ praví, „zdali pohled lásku vzníti“

Na jiném místě praví kojná:

„Pospěšte do kostela*); musímť jinam
pro žebřík, po němž milý vyleze

*) K tajnému sňatku.

ku hnízdu ptačímu, až bude tma:
pro vaši rozkoš mne jen obtíž hněte,
vy snadno v noci břímě unesete.
Jděte: k celle spěšte čilá!
Julie. K celému štěstí. — S bohem, duše milá! —

Takový je poměr kojné k Julii a Julie ke kojné. Zcela obyčejná dryáčnice, kuplířka, s kterou by v každém domě vyrazili dvéře — — Julii se výborně hodila zprvu za vychovatelku, později, když dorostla, za důvěrnici lásky —

Než, je zajímavo vědět, jak se chová, jak mluví Julie sama.

Hned první setkání se Julie s Romeem je velevýznamné.

J. Svatý se nehýbe, když dává uprošen.
(Romeo dá jí hubičku.)
J. Pak moje rty hřích mají, jejžto sňaly.
R. Můj hřích mi vraťte.
J. V líbání jste znalý!

Jaká cudnost, jaká nevinnost! Je vidět, že běží o uměle konstruovanou prostotu a naivnost.

Následují milostné sceny a zde jsme u jádra věci, jak rozumí Shakespeare lásce, jaká je ta cudnost, panickost, o které se neustále mluví. — Je to hned ona proslavená a tolik lidstvem velebená scena v okně, kde Julie praví:

Ráda na slušnosti
bych stála, ráda, ráda zapřela
své vyřknutí: však nechme upýpání,
či mníš-li, žes mne příliš kvapně získal,
chci škaredit se zpurně, říkat »ne«,
přijdeš-li snoubit; jinak ani pro svět.
Ba, švarný Monteku, jsem příliš vřelá;
i moh bys myslit, že můj mrav jest lehký,
však, věř mi, čacký, buduť věrnější
než ony, jež se více zdráhat znají.
Víc byla bych se, přiznám, zdráhala,
kdybys nebyl vyslechl, než jsem
se nadála, mé věrné lásky vroucnost.
— — — — — — — — — — — — —

Co všechno už ta ani ne čtrnáctiletá dcerka neví! —

Romeo: O, bez ukojení mne zůstavíš?
Julie: A jakého v noc tuto požaduješ?
Mé přízně míra nesmírna jak moře,
takž hluboká má láska. Čím víc dávám,
tím více mám; bez konce obojí —
— — pusť od snažení — —
Romeo: — — pro mé duše spásu — —

Kojná volá: Konec dostaveníčka. Romeo odchází a hořekuje:

»Jde jak hoch od knih, láska k lásce chutně;
od lásky láska, jak hoch do škol, smutně —

Jak vidno, pěkný to nezvedenec, slavná redakce »Naší doby«! —

A Julie? Do rána prý by si přála dávati mu »dobrou noc!« —

Pokoj Juliin. Julie už čeká, jen ještě Romeo chybí. — Zatím po něm touží —

»Cudná noci,
pojď paní vážná, v šatu zcela černém
a uč mne, jak bych výhru ztratila,
kde hra o dvojí čisté panictví!
Zahal pláštěm černým krev mou divou,
jež tepe v líce mé, až láska plachá
se osmělí a uzná věrné lásky

konání za cudnou jen nevinnost!
Pojď, noci, pojď Romeo! pojď, dne v noci
O, koupivši byt lásky, v držení
ho posud nemám! Prodána jsem sice,
však bez požitku.

To jsou hlavní její myšlenky, celý obsah její lásky — vrchol všeho jejího snažení. — Romeo zatím, místo, co má spěchat za svou drahou Julií, rve se s Tybaltem. Kojná přináší o tom zprávu, v ruce nesouc vytoužený provazový žebřík. Jak vidno, musil být Romeo hezký hoch. Julie však pohledne na provazy a roní nad nimi slzy:

»Jste ošizeny, chudé
jak já, kdež ve vyhnanství Romeu budu:
to cesta k lůžku mému být mu měla;
já děva, umru panna ovdovělá.
Pojď s nimi; svatební mne lůžko hosti!
smrt, ne Romeo, měj dar panickosti!

Jaký to žal! Myšlenka smrti a ztráta panenství!

Ještě jedna milostná scena a ta, jak známo, přesahuje už všechny meze tolik očekávané a tolikrát ujišťované cudnosti. Romeo ze strachu, aby nebyl polapen a možno také z jiných stejně delikátních důvodů, vylézá z Juliiny komnaty. — Vymlouvá se, že už slyšel skřivana zpívat.

A Julie, ta čtrnáctiletá Julie jako Putifarka vztahuje po něm ještě ruce, prosí a nechápe, proč už utíká. —

»Chceš odejít? Den ještě daleký;
to slavík byl, ne skřivánek, jenž vnikl
v bojácnou ucha tvého dutinu;«
to světlo není úsvit; vím to vím

. . . . vymýšlí si jakýsi meteor, jen aby ho ještě zdržet mohla ve své ložnici. — Konečně divá její krev patrně ochladla, poznává, že je den a propouští Romea . . .

Co následovalo je známo. Vzala nápoj na uspání, ze strachu, aby ji přece nezasnoubili s Parisem. I hrobka je jí »lůžkem svatebním«, jakoby pro nic jiného neměla ani myšlení . . .

Obsah a děj podán je co nejobšírněji —

Kdo je Romeo, jakož i Julie, je patrno. A tuto epopej krevního a masitého labužnictví, okrášleného, vyšňořeného Shakespearem, lidé považovali za typický obraz lásky! Ukázali jsme, jaká byla nevinnost i panickost Julie a jak ji těžko nesla. Za prostotou a nevinností skrývalo se něco zcela jiného.

Dost tedy pověděno obsahem, jaká láska! U obou. U Julie ještě nedočkavější a nenasytnější než u Romea. Řekli jsme, co se líbilo jí, co jemu. Jak rozuměli své lásce a jak jí rozuměl Shakespeare, vyplynulo samo sebou, že poměr jejich skončil tragicky? V tom cena dramatu nevězí. — Smrť sama nic tu neznamená. Čteme tolikrát v novinách o sebevraždách z lásky a je v tom něco povznášejícího?

Konečně bych vytkl Shakespearovi některá přirovnání — někdy zcela absurdní. Tak na př. Julie zdá se mu viseti ve tváři noci jak drahý klenot v »černochově uchu«. — Je to sice skvělý obraz, ale zdravý rozum musí se ptát: k čemu vyvolávat představu klenotu v černochově uchu, abys mohl představiti si Julii? atd.

Posuzoval-li jsem přísněji než běžně, učinil jsem toto proto, poněvadž tu o ustálení nového mylného literarního pojmu — »A pak není vůbec správné, nej myšlenými, slovnými hymnami udržovat na scestí mladší, nadanější spisovatele. Mo že někdo řekne, že jsem nepochopil »umělce«, »umění«, já však umění ner umím a rozuměti nechci.« (Citát z »Naší Doby«.)

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

Lépe chauvinism než indiferentnost, ozvalo se a ozývá se mezi řádky v českém tisku. Chauvinistické delirium Němců na severu v Čechách může nás přesvědčiti k jakým koncům vede. Po několik desítiletí místní listy na německém severu žijí jenom z národního chauvinismu a furoru a násilnosti, jichž se Němci dopouštějí na Češích, jsou jen přirozeným ovocem »působení« této žurnalistiky. Že v českých městech se neoplácí německým menšinám stejnou měrou, jest myslím, pro nás znamením dobrým. Ať již jest příčina této chladnokrevnější rozvážlivosti jakákoliv, že naši lidé nedají se brutalnostmi Němců hypnotisovati, slouží nám ke cti. Nicméně, že na to vše, co se v uzavřeném území děje, se nereaguje způsobem důstojným našeho práva a spravedlivých požadavků, jest známkou charakterisující české politisování, jež volá hned vládu, hned parlament, hned panující stranu politickou, aby učinily, co bychom měli učiniti na místě sami. Proti horečce nacionální v uzavřeném území nemůže nic učiniti ani místodržitelství, ani vláda, ani úřady. Měli jsme míti letos v Praze již dávno »generální sněm«, sjezd všech českých zemských i říšských poslanců z českých zemí, kteří by byli slavnostně prohlásili právo českého jazyka a národnosti v našich zemích. Prohlášení to mohlo býti vydáno místo onoho v srpnu r. 1896 na mladočeském sjezdu doporučovaného a přijatého vydání spisu o českých menšinách v několika jazycích, jehož se beztoho nedočkáme. Také chystaný sjezd zástupců z měst a okresů českých měl býti odbýván třebas i ve žních. Odbory našich jednot, severočeské a pošumavské, časopisy na obranu českých menšin vydávané a poslanci, již, jak »Rad. L.« správně vytkly, měli by v městech německých osobně vyšetřovati poměry a případy utlačování Čechů, mohli do dneška opatřiti hojně materialu, který by v zahraničném tisku postavil našim Němcům zrcátko před oči a rozpálené jejich hlavy značně ochladil. Myslím, že by takovéto, podpisy poslanců a čelných mužů našich ověřené vylíčení pravých událostí přijaly a otiskly německé listy zde i za hranicemi, jimž nezáleží na manevrování německé liberální strany, (Zeit, Frankf. Zeitg., Zukunft, německé listy švýcarské,) listy francouzké, a glické a ruské. Také organisování právní ochrany Čechů v uzav. území p oti jednotlivcům i žurnalistice, donucování německé žurnalistiky místní, a y otiskovala vynesené rozsudky, hájení národní cti proti nadávkám a n pravdivým vyličováním poměrů — to by byl pravý způsob odvety a ú inný. Proti nápadu »Rad. L.«, by naši krajané na severu chodili s re- v lvery, postačí uvésti jen to, že by i Němci dovedli chodit s revolvery.

Musíme si přece býti vědomi, že to, co budí nelibost a ošklivost každého člověka, páchano-li Němci, bylo by také hodno ošklivosti a nelibosti, kdyby se také dělo s naší strany. Naše prostředky obrany a odvety nesmí býti vypůjčovány v arsenálu nepříčetného chauvinismu. Tak vypadá náš »indiferentism modernistický,« jejž »Rad. L.« hypnotisovány snad slavnými činy Němců a závidějíce jim opojení chauvinistickým nektarem, nám skoro týdně nadhazují.

Jest ostatek velmi charakteristická poznámka, již »Rad. L.« ze »Stráže na Cidl.« (listu to téhož družstva a téže redakce) na adresu »Rozhledů« citují: »Stalo se to bez zlého úmyslu, ale zůstane přece pro nás charakteristickým, že byl to český časopis, jenž udělal si loni anketu domácích i cizích předních mužů o otázce česko-německého smíru. Německému listu žádnému to ani nenapadlo. Jistě mnohým pozvaným výtečníkům (!), kteří o sporu česko-německém vlastně jen to vědí, co velké listy německé o tom přinesou, utvrdilo to pozvání v srdci přesvědčení, že je to spor dvou národů, stejně dobře opatřených, o nadvládu, ne boj potlačovaného národa za spravedlnost.« — »Rad. L.« budou snad vědět, kteří to Němci, či podle »Rad. L.« výtečníci písemné ankety se súčastnili a byli-li to lidé, již o poměrech rakouských se dávají informovati »Neue Freie« a pod. listy či nic. Myslím, že by nedovedl poťouchleji a s větším farizeismem zkrucovat význam ankety žádný nacionální chauvin z »Brüxer Zeitung« a »Abwehr«, jimž možnost národního dohodnutí v Čechách nahání zajisté právě tolik strachu, jako českým chauvinům. Až pěna národního furoru se rozplyne, bude znovu povinností každého rozumného politika, jehož vkusu se bude příčit politicky žíti z národních štvanic, vyhledávati cesty k národnímu smíru v českých zemích. My nepochybujeme, že se to také podaří.

K řídící politické straně máme ještě na srdci otázku, kam se poděl menšinový fond a uvažovalo-li se již, že by se za české peníze dalo zřídit také ještě něco jiného, než pivovary kolem Prahy.

Dne 18. čce mluvil ve Slaném dr. Grégr, celkem nepříznivě o situaci politické a vyhlídkách do budoucnosti, v tom asi smyslu jako Dr. Fořt v Litomyšli. Proti oběma reagoval vládnější odstín českého klubu ve Slaném na místě ústy poslance G. Adámka a proti dru Fořtovi velmi netaktním způsobem ústy kolegy poslance sice ale zároveň i sebevědomého představeného, p. Wohanky, presidenta obch. komory. Panu presidentu dostalo se již se všech stran, časopisy i prohlášeními korporací i jednotlivců tak náležité sprchy a poučení o tom, co jest poslanecká imunita, že netřeba o té věci se rozepisovati. Přece však bude dobře všimnouti si toho, jak takoví pánové, jako na př. p. Wohanka, zaujímající čestná a důležitá místa v národní organisaci, rozumějí na př. poslanecké imunitě. Pan Wohanka by snad i dnes ještě podepsal na říš. radě interpelaci, kdyby nějaký okres. hejtman takovouto imunitu porušoval. A případ p. Wohanky není nijak zvláštní, bývá jich na kopy, a svědčí o tom, co politického pozlátka jest na těch předních vynikajících našich pánech. Pan Wohanka tu vlastně zodpověděl p. dru E. Grégrovi, jak to bude asi dopadati, až budeme všichni »proniknuti jedinou hlavní myšlenkou své samostatnosti a všecky otázky hospodářské, sociální atd. odložíme

stranou a pak si je rozluštíme a upravíme lépe v samostatném a svobodném státě.« — Vystupují-li tedy poslanci nálady optimističtější proti poslancům pesimističtějším, jak jsme viděli na příkladech Grégr-Adámek, Fořt-Wohanka, zdá se, že přes všechno ujišťování poslanců na voličských schůzích o jednomyslnosti klubovní a o subjektivnosti jich názorů, můžeme souditi spíše, že jde vlastně o zápas dvou zcela určitých proudů v klubu.

Vláda vydala 17. července nařízení, jímž zrušuje koncem srpna slovinské gymnasium v Celji, na které říšská rada nepatrnou většinou hlasů (za nepřítomnosti četných poslanců slovanských 5. ledna, jíž Foregger využitkoval a navrhl, aby se položka 12.000 zl. na vydržování tohoto gymnasia z rozpočtu škrtla) odepřela příslušný náklad a zřídila pro slovinské žactvo zatímné paralelky při německém gymnasiu celjském. Co tím mínila, nedovedeme si mysliti, ale chtěla-li na sebe popuditi jak Němce, tak Slovince, to se jí podařilo.

Moravští poslanci připravují na 8. srpna sjezd do Přerova k úradě o politické situaci a krocích, jež vzhledem k situaci té jest podniknouti. »Olom. Pozor« se přimlouvá za to, aby sjezd vypracoval pamětní spis, jaké křivdy se na Moravě na Češích páchají. Na témže sjezdu má býti důrazně vytčena solidarita slovanských národností, jež také má býti prohlášena 30. července na sjezdu slovinských a chorvatských poslanců v Lublani.

Na táboru lidu v Olešnici, kdež mluvili poslanci Heimrich a dr. Šílený, přijata resoluce, ve které vyzváni poslanci, aby se postavili proti školskému návrhu Ebenhochovu na zavedení školy konfesionelní.

Poslanec dr. Vašatý rozepsal se 16. července v »Pester Lloydu« o jazykových nařízeních. Vytýká vládě, že jak podle čes. zem. zákona, tak podle prosincové ústavy 1867 není kompetentní vydávati nařízení ve věcech jazykových, nýbrž že jest povinna prováděti dle svých úředních přísah platné zákony, což by úplně stačilo k zavedení rovnoprávnosti češtiny s němčinou (zem. zříz. z r. 1627, jež po dnes není zrušeno.) Vláda tedy dopustila se formálné chyby a spolu s ní se jí dopustili oni čeští poslanci, kteří jazyková nařízení s vládou vyjednávali, ačkoliv vědí a jako posl. dr. Pacák (ve svých brožurách) dokazovali, že v jazykové otázce jsou kompetentní jen zemské sněmy. Tím také zavinili nynější bouření Němců. Dr. Vašatý navrhuje, aby vláda jazyková nařízení odvolala a provedla dle návrhu posl. dr. Pacáka zákonitou rovnoprávnost od nejvyššího soudu ve Vídni až k prvním instancím. Poněvadž se proslýchá, že hrabě Badeni znovu se pokusí o upravení jazykové otázky a svolá k tomu cíli sněm český v září (zcela správně se ovšem namítá, že má býti svolán k témuž cíli také sněm moravský) uvidíme, co se stane s přijatým návrhem poslance Pacáka. »Chtějí-li Mladočeši opravdu prodení návrhu Pacákova a jsou-li šlechtici čeští opravdu českému lidu kloněni a přeje-li vláda opravdu rozřešení české otázky — pak nic dnějšího než rychlé svolání sněmu českého a v několika týdnech žeme míti dobrý zákon jazykový! (Rad. L.)

Z politiky zahraničné.

Nikdo jiný není původcem všech těch starostí diplomatů a zápletek mezinárodních, k nimž zavdává příčinu středozemní moře, než sám Lesseps svým průplavem suezkým. Od té doby, co jest nejkratší spojení s Indií, východní Afrikou, východní Asií a Australií průplavem suezkým, nabylo celé středozemní moře nesmírné důležitosti pro všechny evropské velmoci: Anglii, Francii, Rusku, Španělsku, Německu, Italii, Rakousku nemůže býti lhostejno, kdo bude pánem Krety. Úžinou Gibraltarskou projede za rok osmkrát tolik lodí anglických co francouzských a provezou ročně zboží za 214 mil. liber šterlinků. Anglické loďstvo ve středozemním moři představuje 50 mil. liber šterlinků. V druhé řadě stojí za ní, co do válečného námořního loďstva, Francie, která společně s Rakouskem má nejstarší právo historické na Levantu, neboť již před třemi sty lety skytala křesťanům ochranu proti Turkům. Ale vlivu Francie stále tu ubývá. Suezem propluje více lodí německých než francouzských, Anglie převyšuje obchodně stále Francii v poplatných státech tureckých, v Bulharsku a Epyptě, v syrských přístavech zakotví více korábů rakouských než francouzských. Vychází-li politika anglická z hospodářských zájmů ve středozemním moři a jen jimi se trvale řídí a tudíž jest vždy důsledna, pevná a určitá, působí tu na politiku Francie několikeré vlivy, náboženské, politické i hospodářské, jež politiku její činí neklidnou, nepevnou a neurčitou. Každý Angličan má velmi značný materielný zájem na všem, co se na jihu děje; a svými meetingy a protesty ví, co chce, a úředním zprávám i řečem ministerským o východní otázce naslouchá se zájmem zcela jiným, než kdekoliv jinde.

Hlavními soupeři jsou však Anglie a Rusko. Osudy Krety dotýkají se bezprostředně jejich zájmů, neméně než osudy Řecka a Turecka. Východní otázka počíná pro Rusko i Anglii, Kretou a končí Koreou. Všechny ty slabé a rozpadající se malé státy na celém tomto prostranství budí přirozeně světovládné touhy Ruska a neméně i Anglicka, jež zasahuje vlivy svými od jihu, od moře, do té pohraničné sféry zájmové, do které zasahuje Rusko od severu. Oběma velmocem záleží na suezském průplavu. Je-li tomuto Egypt na ochranu, jest Nubie a Habeš na ochranu další cestě do Indie Rudým mořem. Důležitost Krety, v přední řadě pro Anglii, držící Egypt, jest očividna. Má sice Anglie ostrov Cyper, ale nehledě k jeho hospodářské pasivnosti a ztrnulosti, nehledě k tomu, že leží i daleko od hlavního směru plavby do Indie, činí Cyper nedostatek přístavů a nepříznivé pobřeží pro Anglii vojensky bezcenným. Anglie drží v rukou Gibraltar, Maltu a Suez. Kdyby se zmocnila ještě Krety, byla by rozhodujícím pánem na cestě do východních vod. V Anglii se neustále naříká na nedostatečné opevnění Malty a žádá se příznivěji položené opory uprostřed Středozemního moře. Tím se ukazuje zpříma na Kretu, jež má přirozeně chráněné přístavy a velmi příhodné pro loďs pobřeží a dala by se v rukou anglických povýšiti na velmi důležité st tegické místo. Anglie dojista neopustí dobrovolně Egyptu, kdyby vš k tomu byla donucena, znamenala by pro ni Kreta jen posunutí operač čáry, odkud by v příhodné chvíli mohla znovu vystoupiti v zápas o Egy

Rozhodují-li čistě hospodářské zájmy u Anglie, rozhodují u ostatních velmocí zájmy složitější. Francie hraje v kulturním a politickém směru velikou ještě úlohu, ale styky obchodními a zájmy peněžními stojí nejen za Anglií, ale i za Německem a Rakouskem. Ve Francii užasli nad konsulární zprávou, že francouzský obchod s Kretou je menší než rakouský, německý, anglický, ano i turecký, řecký anebo italský. Není pochyby, že Francie tu ztratila značný trh. R. 1894 rovnal se vývoz Francie do Turecka asi vývozu Rakouska. Vývoz Německa do těchto zemí se od roku 1880 do 1895 skoro zešesteronásobil, do Řecka ztrojnásobil. Také v Egyptě ubral rakouský a německý obchod půdu francouzskému. Němci si slibují, že budou za nedlouho ovládati hlavní egyptská tržiště, ale očekávání to je přece příliš optimistické, neboť v Egyptě anglická soutěž jest politicky ve větší výhodě.

Ale již před otevřením Suezu stoupal význam Středozemního moře pro politiku evropskou od té doby, co 4. července 1830 zabrali Francouzové Alžír. Tehdy Anglie velmi ostře protestovala, ač jen diplomatickými notami, neboť tehdy ještě mimo ni nebylo žádné námořní moci v Středozemním moři. Zabráním Alžíru učiněn k tomu první krok. Trafalgar a Alžír leží blízko sebe a tu bylo znovu navázáno, co tam bylo přerváno. Francie nebyla tak šťastna v Egyptě, jemuž pomahala deset let k samostatnosti, ovšem pod svým moralním poručenstvím. Ale přece tam měla po několik desetiletí rozhodující vliv. Ale když jí bylo z Egypta ustupovati, zachytila se tím pevněji v Tunisu. S hlediska mezinárodního práva jest však její poručnictví zde právě tak nejisté jako anglické v Egyptě; ale Francie se z Tunisu nehýbe. Znovu zřízený přístav v Bisertě ohlašuje světu, co tam Francie chce. Ohrožuje Maltu a Italii a chrání z boku Alžír. Z Korsiky a Tunisu jsou nejcennější části italského království, Sicilie a Sardinie, velmi ostře ohrožovány. Tu znovu rozdoutná se starý konflikt punicko-římský. Mimo Anglii a Francii stala se Italie třetí velikou námořní mocí v Středozemním moři, mimo to jest skutečnou středomořskou říší, neboť celé její území leží ve Středozemním moři a to právě na nejdůležitějším místě, ve středu, odkud Řím celé pomoří opanoval. Na Německu by mohla Francie na nejvýš dobýti svých ztracených provincií, ale Italií by mohla býti připravena o své velmocenské postavení. Ať Anglie postupuje vpřed či ne, rozhodující zápas v západní části Středozemního moře se vede mezi Francii a Italií. Poněvadž Italie potřebuje spojenců i na pevnině, stalo se panství francouzské v Tunisu úhelným kamenem trojspolku.

Je-li Španělsko kulturně zcela závislé na Francii, provádí přece politiku jinou. Čím se stal Tunis mezi Francií a Italií, tím se může státi Maroko mezi Francií a Španělskem. Maroko jest mezi Středozemním mořem a atlantickým oceanem posicí prvého řádu a Anglii se podařilo zničiti tam vliv Francie. Ani Německo, ani Italie by klidně nesnesly, aby jižní sloup brány Gibraltarské se dostal do jiných rukou. Maroko jest tedy vlastně nejzápadnějším článkem celého růžence východních otázek a zároveň příčinou, že francouzsko-španělské přátelství nemůže se státi příliš důvěrné.

Od r. 1830, kdy jiné moci se pustily v zápas s Anglií o středoz.

moře a kdy především snahy Francie se obrátily k jihu, posunulo se těžiště středoevropské politiky také na jih. Nelze si představiti, aby veliké zápasy jako v XVII. a XVIII. stol. se odehrály nyní výhradně ve střední Evropě.

Poměr Ruska k střední Evropě není nepodobný poměru Francie. Rusko se blíží Středz. moři od severu a setkává se tu s Anglií, která by mu ráda zatarasila cestu. V té věci neštítí se Anglie největších obětí a nutí i ostatní velmoci k obětem. Anglii se podařilo zjednati po celé Evropě víry tvrzení, že dobýti Cařihradu znamená dobýti světové vlády. Krymská válka byla ovocem této politiky, teprve od té doby tato politika ustává. Ale Rakousko tímto názorem se posud řídí. Nelze ovšem neviděti, že za posledních čtyřiceti let Rakousko svůj vliv na Balkáně stále sesiluje. Přede vším samostatné a odvislé balkánské státy jsou vydatným tržištěm jeho průmyslu, ač čím dále více ohrožovanému německou soutěží. V hospodářské politice nemá Rusko na Balkáně rozhodného vlivu, a Anglie, jež před tím balkánské země od moře skoro výhradně vykořisťovala, ztrácí stále půdu proti Rakousku a Německu. Albert Schäffle vyslovil se o problému východní politiky v ten smysl, aby Anglie byla osamocena, oprávněným přáním Ruska aby se vyhovělo a ostatní části Turecka aby se staly půdou pro hospodářskou a kolonisační činnost evropskou. Politika Německa a Rakouska se také tímto směrem béře. V zápletce krétské stály po boku Ruska proti Anglii. Rusku záleží na zachování Turecka z jiných příčin nežli středoevropským velmocem. Především jest mu třeba vnitřního zotavení po periodě expansivní politiky. Mimo to chce míti i pokoj v Armenii, pokud své území nebude moci tam rozšířiti. Středoevropské moci mají pro své hospodářské a t. zv. kulturní plány také potřebí pokoje v Turecku a jeho přátelství. Ovšem, že jim záleží při tom, aby se Anglie s Ruskem nedohodly. Přede vším Německo bojí se možnosti této aliance více než aliance ruskofrancouzské. Kdyby se bylo podařilo Gladstonovi dohodnutí Anglie s Ruskem v otázce východní, byly by tyto dvě moci snad dohodly se o všech společných zájmech v Asii i v Evropě. Radikální strana v Anglii stále ještě má na programu toto dohodnutí.

Pro středomořskou politiku má i Syrie svou důležitost. Pro Feničany, Řeky a Benátčany byla vždy branou k velikým obchodním cestám na východ i jih. Pro obchod s Indií a Arabií byla a jest stále důležitou. Cesty po moři ubraly i zde, jako všude, důležitosti cestám po souši. Ale železnice brzy zjednají rovnováhu. Jednoho nebude však Syrie nikdy míti, příznivého pobřeží. Jen veliký záliv u Alexandrety (Iskanderum) hodil by se za velký přístav. Ale Alexandreta leží na konci pobřeží. Tím důležitost Kréty zase jen stoupá. Ale že by Syrie byla schopna rozvoje, svědčí nejlépe vzrůst největšího jejího obchodního města Bejrutu, jehož obyvatelstvo se za posledních 70 let zpateronásobilo a jehož vývoz a přívoz v posledních letech se páčí na 36 milionů zlatých. Francii záleží velice na tom, udržeti si sympatie katolíků v Syrii, z nichž jedině Drusové se chovají přátelštěji k Anglii, ovšem za značné úplaty. Svou dráhou Bejrut-Damašek-Hauran předstihla Francie Anglii, která stále ještě dávno projektovanou dráhu Bejrut-Hajfa-Tiberias nepostavila. Mimo to Francouzové

zřídili přístav a vodovod v Bejrutě a budou zajisté pracovati o další rozvětvení železniční sítě. Zřídí-li se spojení na jih k Jerusalemu, Jaffé, a Mrtvému moři a na sever k Adaně, nabude Syrie své bývalé důležitosti pro obchod mezi Evropou a Indií. Tak co do důležitosti stojí hned vedle Egypta. Německo mělo by na ni veliký zálusk, neboť byla by to výborná kolonie pro značný kontingent jeho vystěhovalců.

V tomto se křižujícím ohni hospodářských a politických zájmů lze si snadno vyložiti nemohoucnost a spoutanost Řecka v zápletce krétské. Snahy Řeků po národním sjednocení nedocházejí nikde přímé a opravdové podpory a není ani naděje, že by kdy pro národ řecký učinil někdo to, co učinilo Rusko pro Bulharsko a Rumunsko. Mimo to parlamentní vláda řecká odedávna budí nelibost Evropy a finanční katastrofy státu v posledních letech nelibost tu ovšem jen zvýšily. Upřímného přítele své věci nemá mezi velmocemi nikde. V některých oborech činí Řecko pokroky. Jeho obchodní loďstvo o 312.000 tunách jest jedno z největších ve Středozemn. moři. Vývoz jeho jest větší než vývoz Srbska a Bulharska. Polní hospodářství se zvelebuje, přívozu obilí ubývá a řecká vína mají rozsáhlý trh. S jak velikým úspěchem pracují řečtí kupci v cizině jest známo. Na duševním poli však nejde Řecko stejným krokem jako na hospodářském. Atheny sice jsou duchovním střediskem nejen Řecka nýbrž všech Řeků a vědecké ústavy udržují tento duševní primat stále na výši, ale jest veliký nepoměr mezi prostotou země a touto »malou Paříží,« jak se Atheny nazývají. Škol středních je v zemi málo a ještě méně škol odborných. Četný vzdělaný proletariat jest semeništěm politické korupce. Prostota a poctivost venkovanů a horalů zvrhá se u městského obyvatelstva ve šplhalství a požitkářství, jako všude, kde jen zevní nátěr civilisace porušuje původní ráz lidu. Není tak bezvýznamné, že horalé nechali spustnouti silnice, jež jim vystavěli politikové, a že jezdí dále po svých horských cestách. Tato propast mezi Řeckem s evropským nátěrem a se všemi chybami kulturního povýšence, a mezi hospodářskými zájmy a strastmi prostého lidu, jest těžkou ranou na těle Řecka.

Království Řecké má 2·2 mill. obyvatelstva. V Turecku žije 4 mill., (podle řeckých udajů 6 mill. Řeků), jež společně i se 130.000 poddanými řeckými v cizině touží po národním a duchovním sjednocení. K tomu cíli přinášejí bohatí, jmenovitě maloasijští Řekové nemalé oběti. Nejbližším cílem jest Řecku přivtěliti si krajiny epirské a macedonské, obydlené Řeky. Ale pokud budou míti Turci armádu, nevzdají se pohorské hranice thesalsko-macedonské, ani Janiny, ani nepustí Řeky k Soluni. Od té doby, co ztratilo Turecko Východní Rumelii, jsou to jeho nejlepší kraje. Naděje a snahy Řeků odnárodniti Bulhary jižně Balkánu, jsou však marné. Jireček ve svém »Bulharsku« dokázal, jak mnoho pokusů bezvýminečně se tu ztroskotalo. Plánům po sjednocení velkého Řecka nepředvídá se vůbec zdaru. Od starověku se území řecké jen nepatrně ztišilo. Mimo království jsou Řekové posud stále ostrovany a obyvateli břeží. Jako kdysi velmocenská politika Athén ztroskotala pro nepatrnou ografickou basi, tak i nyní těmto politickým snahám hrozí nezdar nedostatkem větší národní souvislejší base. Malými prostředky nelze více udržeti ...du nad ostrovy a pobřežím, i mocné Anglii se to daří jen velmi těžce.

Postavení Řeků v Cařihradě a Malé Assii se v posledních letech značně změnilo nepřátelstvím mezi Armény a Turky. Z počátku kynul jim z toho značný prospěch. Řekové nenávidí velice Armény a ze známých arménských řeží měli velikou radost. Ale nabudou-li Řekové z toho politických výhod takových, jako hospodářských, jest otázkou. Snad budou se snažiti, aby zaujali všechna místa od písaře a celního úředníka až do ministerstev, jež Arménové, obratní, chytří a bezcharakterní sluhové turecké říše, drželi. Ale politicky jsou Řekové přec jen velmi podezřelí, a Arménové byli proti nim v té výhodě, že za nimi nestojí ani vlastní země, ani žádná cizí velmoc. U Turků přibývá svěžích sil hromadným přestupováním k islamu, mimo to vzdělaný proletariat ze Syrie a Levanty se tlačí na všechna prázdná místa, a do obchodu hrnou se Evropané, především Němci. Zdá se tedy, že ani v Asii Řekům nekyne štěstí jiné než pracovati kulturně a hospodářsky. V tomto oboru práce leží přede vším těžisko činnosti všech národů, ať přímo nebo nepřímo na Turecku závislých, neboť Turci na tom poli ničeho nečiní, a na dlouho žádný národ neudrží v poddanství národy jiné, jež vzdělaností jej předčí.

Leben.

Sociální hlídka.

O dělnické otázce pojednal E. Picard, poslanec a advokát belgický, v knížce: »Jak se člověk stává socialistou« (Comment on devient socialiste. Bruxelles. Lacomblez, 1895.) a odporučuje známé již prostředky: 1. zavedení minimální mzdy, vypočítané podle místních, časových a osobních okolností, podle ceny potravin, potřeb, aby měl dělník zabezpečeno slušné živobytí. Problem není neuskutečnitelný, zvláště za pomoci společenstev živnostenských, smírčích soudů, ministerstva práce a j. Zvýšením životní míry dělníkovy by získal i zaměstnavatel. Dělník by do práce vložil zápal, jejž nyní vyplýtvá zápasem, záštím, odporem a repressaliemi. 2. Zavedení nejvyšší doby pracovní z důvodu, že nelze bez následků přepínati lidské síly, jež pak ničím nedají se napraviti. Osmihodinná pracovní doba se mnohými pokusy osvědčila. Vše, co pracuje dělník neschvácený, jest lépe uděláno. Rozděliti práci mezi více řemeslníků, jest zvýšiti výrobnost. Výjimky z 8hod. doby pracovní by ovšem byly; je-li loď v nebezpečí, nenapadne mužstvu lodnímu odměřovati svoji práci. Moudrá a předvídavá správa všecky obtíže překoná. Při všech těchto návrzích záleží stále na tom především, aby byly činěny v poctivém úmyslu nové pokusy a zkoušky na zabezpečení veřejného pokoje. 3. Při smlouvě pracovní budiž dělník stejně volný jako zaměstnavatel. Nyní není volný a poddává se nutnosti. Zlepšení může nastati, bude-li stát zákonodárstvím a ve všech otázkách, týkajících se života dělnického, zasahovati, jmenovitě pokud jde o dělnické byty a výchovu dětí ve školách. Byty mají vyhovovati zdravotním potřebám, býti příjemným útulkem po denní práci. Jestliže stát věnuje tolik péče tulákům, polepšovnám a vězením, jež pro ně staví, proč by neměl stavěti obydlí pro počestné nezámožní lidi? Péče o dělnické děti ve školách vztahuje se k tomu, aby byly živeny a šac Zakrnělé, špatně živené, nedostatečné oděné nejsou schopny pozornosti při vyučov 4. Co by však byly tyto reformy platny, kdyby neměl dělník pojištění život a byl zmítán neustávající nejistotou, otravující každou chvíli jeho živ Úspory jsou dělníku z většiny nemožny, nemáť mnohdy nejnutnější, ani z m

mální mzdy. Jaké jest pomyšlení na smrt, když jeho děti nemohou si ještě opatřiti chleba a jeho žena zůstane bez prostředků? Tuto nejistotu zaplaší stát povinným pojišťováním. Takové ústřední podpůrní pokladně státní opatřily by se prostředky peněžní sloučením všech soukromých podpůrných pokladen, spravedlivým rozvržením daní, novou daní, jež by předepsána byla všem, jež žijí lépe než jest průměrný normál středních tříd, a spravedlivější úpravou dědického práva.

— Interpelace soc.-demokratických poslanců na říšské radě o postavení dělnictva v c. k. mincovním úřadě ve Vídni byla něčím překvapujícím pro charakteristiku státu jako podnikatele. Nízká a nestejnoměrná mzda, desítihodinová práce, noční práce, půlhodinový odpočinek, otravnost špatně ventilovaných a čištěných místností — to jsou celkem stížnosti zaměstnaného dělnictva, pro něž má míti stát-podnikatel porozumění a nelitovati peněz. Drahý dodavatel niklu p. Krupp dostane nepatrný dar 1,200.000 zl.! Proč by se nemělo nic dostati dělnictvu?

— **Úvěr maloživnostenský.** K vyzvání ministerstva obchodu konala kancelář plzeňské komory šetření, které peněžní ústavy v obvodu komory zabývají se poskytováním úvěru maloživnostníkům neb maloobchodníkům a pokud se tak děje ve formě ekontování směnek a účtů, udělováním záloh na výrobky, nebo ve formě úvěru osobního. Z výsledků tohoto šetření jest zřejmo, že úvěr maloživnostenský poskytují 4 bankovní filiálky, 13 spořitelen, 40 záložen, spořitelních a úvěrních spolků; toto poskytování úvěru děje se u spořitelen výhradně ve formě eskontu směnek, u 1 bankovní filialky (Živnostenské banky) také ve formě eskontování účtů, u záložen ponejvíce poskytováním úvěru osobního, při 7 záložnách též eskontováním směnek a u 1 (v Kozlanech) též povolováním záloh na výrobky.

Z naší doby.

— **Bestia triumphans.** »Čes. Časop. historický« č. 4. píše: »Každý nový projekt hrozí novou škodou. Upozorňujeme v čas a prosíme, aby náš hlas slyšán byl zvláště od těch, kdo nejvíce horlí pro starou Prahu, že projekt přestavby staroměstské radnice hrozí zkázou Malému rynku, tedy právě té části Prahy, která se dostala na výstavu.« — »Rozhledy« uveřejní již v příštím čísle studii »Okolí staroměstské radnice a projektované jeho upravení.«

— **Ethické hnutí.** Ze zaslané nám zprávy, již vydává čtvrtletně professor berlínské university dr. F. W. Foerster za nedávno zřízený ústřední curyšský sekretariát ethických jednot, citujeme úvodní slova: »Sekretariát Ethické Jednoty má sloužit mezinárodnímu spojení ethických společností. Právě pro ethické snahy jest mezinárodní spojitost nanejvýš důležita, poněvadž má každý národ své zvláštní mravní vlohy a mravní jednostrannosti a poněvadž tedy prohloubení a obohacení ethických citů a myšlenek jen pomocí mezinárodní výměny může být dosaženo. Nejplnější květy mravního života rozpukly vždycky ne z národnostní jednostrannosti, nýbrž z dotyku různých duší národních. Alexandrie a ne Nazareth je vlastním rodištěm křesťanství. A co se týče novější doby, tu byl Kant hluboce dotknut vlivem morálního enthusiasmu Rousseauova, Carlyle a američtí ethikové Goethovým a Kantovým — kdežto zase německému hnutí ethickému dostalo se rozhodných vznětů od zvláštního toho světla, v němž se objevil mravní ideál americkým jeho přátelům. Aby tomuto vzájemnému vlivu otevřelo nové cesty a učinilo je z náhodných vědomými a účelnými — k tomu má sloužiti nové curyšské středisko. Ale nejedná se jen o vzájemné přijímání, nýbrž i o přípravu k společným činnostem a institucím. Je-li ozbrojený mír internacionálním, musí být i protipůsobení důvěryplných a velkomyslných myšlenek internacionálním. Jestliže dále dnešní sociální zlo se dá léčit jen jakožto zjev světového hospodářství cestou mezinárodního dorozumění, jest hlavní úlohou ethického hnutí, aby takovýmto mezinárodním vývojům ethicky připravovalo půdu.« — Ethické spolky pořádaly v září minulého roku mezinárodní sjezd v Curychu (viz čl. Propaganda míru v 2. č. tohoto ročníku Rozhledů). Z Rakouska referuje se v této zprávě jen o ethické společnosti ve Vídni. »Velké sociální zásluhy zjednala si tato společnost uspořádáním ankety o ženské práci; výsledky

této ankety probudily v širokých kruzích socialní svědomí.« Mimo to uspořádala tato společnost kurs pro ženy a dívky o výchově dětí a chystá pro příští zimu »konference rodičů s učiteli«, které budou rozšířeny na všecky okresy vídeňské.

— **Zločinnost mládeže** (O její velikosti, příčinách a léčení uv L. K. V Praze, nákladem B. Stýbla.) Otázka zločinnosti mládeže a vážné nebezpečí plynoucí ze vzrůstající kriminality její, naléhají na bezodkladné a rozvážné šetření celého zjevu. Máme v ruce takový pokus. Neváháme hned předem tvrditi, že pokus nešťastný a v mnohém ohledu — nepoctivý. Nepoctivý proto, že za štítem této vážné otázky podniká tu autor nespravedlivý útok na moderní školu, na obrodné proudy socialních hnutí a na všecka kulturní snažení vůbec, a činí pronikavý rozvoj vzdělanosti posledních let plnou tíhou zodpovědným za vzrůst zločinnosti u mládeže. Taková obvinění snadno se pronášejí; vedou li se však k důkazu argumenty tak povrchní a tendenční, jakých užil p. L. K. (citáty své čerpá hlavně z »Hlasu Národa«, »Národní Pol.«, »Katol. Listů«, »Vychovatele«, »Čecha« a »Ill. Kurýra«!), nemohou vzbuditi důvěru v přestíranou dobrou vůli a snahu autorovu ukázati s potřebným klidem a loyalní objektivností na příčiny tohoto zmáhajícího se zla. — Autor položil si v »úvodu« otázku: Jest to pravda, že národové v Rakousku jsou více ohroženi ve svých mravech a samé své síle, než jak tomu bývalo před nemnohými lety? Jest to pravda, že ohromné ty náklady, veškerá ta usilovná péče věnovaná na vzdělání mládeže jsou marné neli špatně vynaloženy? Jest to pravda, že zvrhlost mládeže a vzrůstající zločinnost mladistvého věku je neodvratnou kletbou civilisace a vysoké moderní kultury?« — otázky, jež v následujících třech hlavách pokouší se zodpovídati.

V první kapitole na základě statistiky, vyplývající z našeho trestního práva, dokazuje vzrůst zločinnosti mládeže, nikde však se nezmiňuje o tom, že právě tento náš trestní řád je tak vadný, zastaralý a modernímu pojímání mravní zodpovědnosti zločinu tak vzdálený, že nelze statistické resultaty z něj klásti jako praemissy ke spolehlivým a cenným závěrům*). Podpírá-li se dále tvrzení o stoupání kriminality české mládeže pověstným processem s tak zv. »Omladinou«, různými tajnými spolky (str. 8.), pak je to buď — no řekněme naivní — nebo tendenční. Stanovisko p. pisatele a cíl, ku kterému míří, vyjasní se nám však náležitě teprve při výroku, že »zločinnost a zpustlost u mládeže v Rakousku stále roste, že národové v Rakousku jsou ohroženi ve svých mravech a samé své síle, a to způsobem povážlivým, mnohem větší měrou, než to bývalo před nemnohými lety, zvláště před rokem sedmdesátým tohoto století.« Tedy doba v letech 70., doba, v níž uvedeny nové školské zákony, je mezníkem toho záhubného obratu v mravnosti mládeže! A odtud už přesunuje se autor k vlastnímu jádru a účelu svých řádek: k útoku na moderní a nekonfessionalní školu. »Příčina velikého počtu mladistvých zločinců spočívá v celém moderním systému, ve vychovatelství a ve školství.« »— zločinné mládeže povážlivě přibývá od té doby, od které moderní systém ve vychovatelství a školství byl v Rakousku zaveden, t. j. od doby školy bezkonfessionalní, výhradně svěřené dozoru státnímu —« (str. 17) tvrdí přímo. Je to leč pomalu už konvenční o tomhle úpadkovém vlivu vzdělanosti na mravnost mládeže, a praví-li se na téže str., že »mezi zločinnou mládeží nacházejí se velmi zhusta jednotlivci, kteří s velmi dobrým prospěchem chodili nejen do obecných, ale i jiných škol, středních, pokračovacích a odborných« — je právě opak pravdou. Velká většina mládeže zločinné právě není odchovancem této moderní školy, a tito jednotlivci, kteří s velmi dobrým prospěchem . . . atd., jsou právě výmluvně řídkou výjimkou. Byla by zajímavá a překvapující statistika o tom, kolik z mladých zločinců navštěvovalo pilně školu veřejnou, tak aby mohla být ona činěna zodpovědnou za mravní jejich úpadek**). — Praví-li se v brožuře, že z moderní školy vycházejí atheisté, mělo se poctivě a pravdivě přiznati, že právě ti, jimž ve škole na předním místě náleží péče o výchovu náboženskou, činí tak (až na vzácné výjimky) s řemeslnou odbývavostí a jsou sami tak žalostným příkladem pro mládež, že neváháme přímo pronésti obvinění, že je to kněžstvo samo, jež tímto příkladem svým, svou zištností

*) Ve statistické tabulce na př. v převládajících druzích zločinů mládeže (str. 8.) nejvyššího čísla dosahuje »zločin poškozování telegrafu« — 53·6%!

**) V »Pražské vychovatelně v Libni« na př., odkud se nám dostalo dat o tom, má se věc následovně: ze 190 chovanců v ústavě ošetřovaných bylo 14 analfabetů, tedy 7⅓% (v Čechách vůbec 3%) a těch, kteří školu pro tuláctví, nebo z jiných příčin téměř pranic nenavštěvovali, bylo 93! tedy 49%.

a profanováním náboženského citu připravilo úpadek zbožnosti v lidu. Je-li pravdivý výrok poslance dra Pacáka na sněmu zemském dne 9. března 1897, »že právě v nejkatoličtějších zemích je nejvíc zločinců«, pak by neměl nikdo v otázce zločinnosti mládeže lámati kopí za školu konfesionalní. — Na monstrósních a pro naše poměry výmluvných processech s »Omladinou«, »Pokrokovou omladinou smíchovskou«, »Revoluční Čechií« a »Klubem anarchistů v Miletíně« demonstruje autor rozvratné vlivy snah po socialních reformách v naší mládeži, která se dá hnáti vstříc bodákům a vězením lidmi, kteří znajíce trestuhodnost svých revolučních a násilných cílů, nastrkují tuto mládež nezkušenou a sami, neviditelní původci zločinů spáchaných, sedí pěkně v bezpečnosti a strojí pikle dále (str. 31.). Dopouští-li se mládež přehmatů a zdržuje-li procesy socialních oprav, pak plnou tíhou padá zodpovědnost za to na společnost, resp. na jisté kruhy její, jež nezadržitelné tyto proudy a neodkladné již otázky samy by měly řešiti.

Jak vážně se obíral sociální otázkou autor přítomné brožury, patrno z výroku, jímž snaží se charakterisovati mládež, stavící se do těchto bojovných šiků: »Neznabožství, nenávist proti katol. církvi, odboj a odpor platnému zřízení státnímu, revoluce, zničení majetku soukromého bývají jejich nejoblíbenější úkoly, dýky, revolvery, dynamit nejmilejší prostředky. Kdyby mohli, neštítili by se ani prolévání krve svých odpůrců.« (Str. 30.) — V kapitole »Náprava neboli léčení« činí autor pokus označiti prostředky, kterými zabrániti vzrůstajícímu zlu. Je jich několik. Když se byl vyslovil s hlediska finančního proti zřizování vychovatelen pro mládež zanedbanou a zpustlou, »jichž výsledek je přec jen dosti skromný« (sic!) (str. 34) *) a označiv tento způsob nápravy jako therapeutický, doporučuje svůj hygienický: zřizování sirotčinců a nalezinců, jež náležitou výchovou předešly by příčinám, pro něž stavěti se mají polepšovny. Pan L. K. je si vědom, že rok od roku stoupající číslice ve statistice o dětech nemanželských a opuštěných vyplývají z neurovnaného poměru mezi mužem a ženou — sám totiž (str. 35.) činí zmínku o konkubinatu. Je pravda, co autor poznamenává o zhoubném vlivu rozrušeného života rodinného na mravní rozvoj dětí v něm vyrůstajících, bylo by však zase bývalo s výše přijatého hlediska »hygienického« na místě říci, že tato dnešní rozvrácená rodina v celém svém úpadku dána je poměry socialními. Všecko to porušení její stalo se vlivy právě těchto poměrů, a jenom jejich urovnáním na zásadách lidskosti restaurována může býti rodina. Obrácený process je nemožný, protimyslný. Autorovi jde, jak vidět, v této otázce především o dobytí půdy pro školu konfesionalní. Nepodceňujeme vychovatelský moment křesťanského náboženství, pokud však mládež naše plozena bude v temných a odlehlých koutech továren, pokud vyrůstati bude v té sražené, stísněné atmosféře socialní bídy, pokud bude kolem sebe vidět jen znásilňování, život dnešního člověka se vší tou brutalitou jeho zápasů, pokud neuvidí nikde vtělení těch mravních příkazů hlásané jí víry a nikde souhlas jejich s tvrdou realitou svého okolí, potud bude míti hlásání takových příkazů účinek spíš opačný. — Kriminalita mládeže rok od roku stoupá, statistika vykazuje číslice povážlivé. Ale příčiny toho jsou tak složité, že nestačí na jich šetření pročítati se lokálkami a rubrikami ze soudní síně v »Čechu« a »Illustr. Kuryru«, míti nenávist k moderní škole, nenávist k reformním hnutím socialním a osvětným, dívati se na zjevy tak složitých processů, na výslednice tolika působících sil očima suchého moralisty a vážiti argumenty z tak famosních processů, jakým byl process s t. zv. Omladinou. Činí-li se tak přece, svědčí to jen o tom, že nejedná se o seriosní řešení této vážné otázky, nýbrž že právě této otázky zneužívá se vypočteně k útokům na zřízení a snahy, překážející kalkulacím jedné kasty, a to je nemravné a znemravňující. *V.*

— **O Německu** počíná se ve Francii již střízlivěji uvažovati. Autor knihy »Impressions d' Allemagne« (Dojmy z Německa) p. Henri Ramin ukazuje na ohromné pokroky hospodářské, jež Německo od svého sjednocení učinilo. Němcům, dík jejich schopnostem přizpůsobovacím, aklimatisačním a napodobovacím, podařilo se ponenáhlu vytlačiti Angličany ze všech trhů světa, jež zaplavují výrobky nevalné jakosti, ale mírné ceny. Z předsudku pohlíželi Francouzové na své západní sousedy, ne-li jako na barbary, alespoň jako na národ s nižší civilisací. Snadno bylo by dokázati, že vzrůst bohatství blahobytu přivodil v Němcích živější společenský život, jemnější mravy a výšvih

*) Pan dr. Al. Zucker je poněkud odchylného mínění. Ve svých »Kriminalických črtách« (na str. 43. a 44.) ukazuje na pronikavé úspěchy vychovatelen a označuje zřizování jich na ten čas za jediný a nejúspěšnější prostředek k potlačení stoupající kriminality mládeže.

uměleckých schopností. V otázce politické nebylo by správné, spoléhati se ve Francii v okamžiku nějakého konfliktu na vzájemné nepřátelství národů, z nichž se německé císařství skládá; místního sočení během dvaceti pěti let společného života ubylo. Možno již napřed viděti, že pro budoucí věky bude jen Deutsches Reich, veliká, jediná vlast německá.

— **Der Existenzkampf der Frau im modernen Leben.** Seš. 1., 6., 8., 9. — Berlin. — Seš. 1. Die Frau im Staats- und Gemeindedienst od Dahmse je úvodem k ostatním brožurkám. Spisovatel líčí stručně dosavadní činnost ženy ve službě státní a obecní, její úspěchy jako vladařky, lékařky atd. a přisuzuje ženě úplnou způsobilost ve službě státní i obecní. — Seš. 6. Die Frauen in der Musik. Von Dr. Karl Krebs. — Od 13. stol. jsou ženy v hudbě zastoupeny; hlavně v hudbě vokální. Činny byly ženy dosud pouze reproduktivně. Mnoho úspěchů dr. Krebs ženám v hudbě neslibuje, ne proto, že by svou duševní silou a nadáním nestačily, nýbrž, že i největší umělci, skladatelé i virtuosové, těžko docházejí porozumění a dodělávají se úspěchů. Schopnost žen, přizpůsobovat se cizím povahám, činí z nich velmi dobré učitelky hudby, což sami ředitelé hudebních ústavů potvrzují. Také nejsnadněji uhájí žena takto svou existenci. Dr. Krebs podává obsažné pokyny k rozvrhu hudebního studia. — Seš. 8. Die Frauen in der Kunst. Von Dr. Georg Voss. — Je návodem ženám, jak si mají počínat, chtějí-li se opravdově umění výtvarnému věnovat, což radí jen těm, které mají: skutečné nadání, trpělivost a peníze. Spisovatel uvádí všechna jemu známá jména umělkyň, z nichž nejvíce je malířek portrétů, květin a ovoce. Také mezi genristy mají ženy zvučné jméno. Důtklivě odporučuje spisovatel ženám studium anatomie lidského těla, jemuž se dosud z nepravého studu a bázně vyhýbaly, nedostatky toho se jeví na všech obrazech. V malířství se ženy mužům dosud nevyrovnají, není ještě mezi nimi Rafaela ani Tiziana, ne však následkem inferiority ženy, nýbrž nedostatečnou výchovou uměleckého nadání ženina. Je tomu teprve deset let, co jest v Německu otevřena ženám malířská akademie. V médirytině a sochařství, čemuž se jen skrovný počet žen věnuje, stojí ženy po boku muži. — Seš. 9. Die Frauen in der Literatur u. der Presse. Von Dr. Max Osborn. — Uvádí množství spisovatelek, v němž se divně vyjímá malý počet vynikajících jmen. Nejlepší práce žen byly dosud memoiry, deníky a dopisy. V románech bývají rozvláčné a povídavé, což přičítá spisovatel nedostatku vzdělání; proto také myslí, že dosud tak málo dramat sepsáno bylo ženami. Přál by si, by ženy ve spisovatelství zvláštní stylisací od mužů se lišily, by nebyly pouhou kopií muže. V žurnalistice ženy vynikají; jsou spolupracovnicemi všech anglických velkých denních listů a mnoha francouzských a německých; také nezřídka nalezneme redaktorky deníků. —*a*—*ová.*

— **Die Ausnahmestellung Deutschlands in Sachen des Frauenstudiums.** Von Eliza Ichenhauser. Berlin 1897. — Spisovatelka hledí dokázat bezpodstatnost obav, k vůli kterým se stále zamezuje ženám přístup do vysokých škol, uvádějíc výsledky studia v jiných státech: průměrná žena vykoná tolik co průměrný muž, aniž se stane neschopnou založit rodinu a vychovávat děti. Spisovatelka odpovídá na brožurky prof. Plattera a prof. Alberta, vyvracejíc jich tvrzení a vytýkajíc jim úzkoprsost a nelogičnost.

—*a*—*ová.*

— **Církev positivistů v Riu de Janeiro.** Brasilie jest vyvolenou zemí positivismu a to positivismu Augusta Comtea ve formě náboženské. Ředitel církve a apostolatu brasilského, p. Miguel Lernos, rozvinuje velikou činnost ve svém úřadě. Časem zabloudí i do Evropy oběžníky, v nichž seznamuje se svými rozhodnutími dogmatickými. Oběžník ze dne 28. měsíce Mojžíšova (ledna) oznamuje, že 1. toho měsíce, za příležitosti Slavnosti Lidstva, byla slavnostně otevřena veliká loď chrámu positivismu, a zároveň i nové místnosti, kde jest zařízena tiskárna, sklad positivistických publikací atd. Hlavní loď nově vystavěná jest 32 m. dlouhá a 11 m. široká. Hlavní oltář, jehož částí jest apoštolská tribuna, nalézá se v předu lodi a nad ním jest obraz Lidstva. Po stranách jest čtrnáct malých kaplí, v každé jest umístěno jedno z poprsí Mojžíše, Homera, Aristotela, Archimeda, Cesara, sv. Pavla, Karla Velikého, Danteho, Gutenberga, Shakespeara, Descartes, Bedřicha Bichata a Heloïse.

Liturgie positivistická, jak se zdá, jest velmi jednoduchá; skládá se zejm z rozhovorů, kázání a zpěvů. V den otevření chrámu zpíval sbor dětí a několik d sborové písně Rossiniovy, změněné pomocí vhodných slov ve tři hymny věnova Lidstvu, Zemi a Prostoru.

Bulletin oznamuje pořad slavností ustanovený na rok 109 (1897): Prvního d v roce Slavnost Lidstva, 19. ledna Narození Aug. Comta, 5. dubna Slávnost Clot

de Vaux, 14. července Francouzské revoluce, 15. srpna Slavnost Ženy, 5. září Slavnost Aug. Comta, 12. října Objevení Ameriky, 31. prosince Generální slavnost Mrtvých. — Veřejné přednášky každou neděli v poledne. — Mimo to jsou ještě zvláštní národní svátky brasilské, jako 13. května zrušení otroctví v této zemi, a zvláštní svátky roční jako patnáctistyletá ročnice úmrtí sv. Ambrože. Při některých slavnostech přisluhuje řiditel církve a apostolátu svátostmi. To jsou však jen slavnosti veliké důležitosti.

— **Souboj na Rusi.** Mravům staré ruské šlechty protivilo se zavedení souboje na ruské půdě. Nebyla bojovnou šlechtou feudalní jako šlechta západní Evropy. Teprve za vlády Petra Velikého proniká myšlenka souboje do Ruska. Než drsný panovník neměl rád, aby se lidé svářili pro nic. Přebytečná energie mohla najíti lepšího zaměstnání ve válkách, jež Rusko vedlo se Švédskem a Tureckem. Nicméně obyčeje se mění. Romantism vnikl do Ruska, a toho nelze ani si mysliti bez soubojů. Nejslavnější ruští autoři, Puškin a Lermontov, podali nám několik variací typu necitelného hrdiny, s chladným úsměvem, klidným okem, jenž zabíjí svého protivníka, aniž stáhl obočí, a nechává se zabiti, aniž pronesl slova. Avšak dvě smutné udalosti obměkčily milovníky souboje: smrt Puškina a Lermontova, již oba padli kulemi svých protivníků. Od té doby nastala reakce, málo chybělo, aby souboj pozbyl důvěry docela. Zatím však se událo, jak Korolenko konstatuje, několik případů obratu v jeho prospěch. Souboj zuřil obzvláště na venkově, avšak dějepisci zaznamenali, že často došlo buď k smírnému dohodnutí, anebo že jeden ze soků ubíraje se na bojiště prohlásil, že se nebude bíti a že jest ochoten přijmouti kuli svého protivníka bez obrany.

Věc stala se komickou zjevem lidí, již se bili ze řemesla. Tito jsou někdejší barinové, již užívali svých pěstí a jsouce bez zaměstnání, trávili svůj čas šermem a střelbou do terčů, a ovládajíce všechny druhy zbraní, dávali cítit svou zpupnost mírumilovným měšťanům, zabezpečeni jsouce proti možným následkům své vyzývavosti. Ať jest tomu jakkoliv, praví Korolenko, jest patrno, že v dnešní ruské společnosti pojem cti se zušlechtil, stal se jemnějším: souboje jsou o mnoho řídší než dříve.

— **Pan F. X. Šalda** není spokojen s tím, že jsem o něm mluvil jako o dodavateli klepů p. Bouškovi. Chybil-li jsem, toť leda v tom, že jsem neužil silnějšího ještě výrazu o způsobu, jímž p. Bouška informoval o listu, s nímž býval v tak úzkém styku. Dnes je p. Šalda nucen přiznati, že se mýlil, ale tvrzení jeho nepřestává proto být klepem. Nedalo mu však, když už i nemůže viniti »Rozhledy« z »politiky akademické«, aby na nich nenechal alespoň ještě trochu bláta: změnily prý směr a ústupkují z ohledu na obecenstvo a panující vkus. Tak tedy hluboko a filosoficky si p. Šalda řeší záhady kritiky (abych citoval jeho vlastní slova), že neumí rozeznávati mezi *směrem* a mezi *obsahem* nebo *rázem* listu. Tyto poslední se u »Rozhledů« ovšem změnily potud, pokud na světě nic nezůstává stejným a pokud se každý ročník každého listu liší od dřívějších. Jedni spolupracovníci odcházejí, jiní přicházejí. K tomu pak vynutilo si dvakráte rychlejší vycházení pronikavé změny v celé úpravě naší revue, jak je docela přirozeno. Těchto změn nepopíráme. Ale ať se nám dokáže na jediném případě, že bychom byli v tomto roce odvedli »Rozhledy« od jich *směru*, totiž že bychom byli zaměnili staré jejich cíle za jiné, anebo že bychom se byli smířili s něčím, proti čemu jsme dříve stáli! My nešli, p. Šaldo, k »Schulzům a Zákrejsům« (tak jste ještě před čtvrt rokem užíval těchto jmen v příslovečném smyslu k označení mělkosti a povrchnosti v kritice), my nepíšeme ve »Zlaté Praze« články s potměšilými pointami proti soudruhům v mladé kritice a to ještě k tomu v témž čísle, kde kresbou Švabinského je potupena všecka mladá kritika, která kdy zavadila o p. Vrchlického, tedy i Vy i p. Boh. Ptáčník, Pavel Kunz a my ostatní. Takového ústupku starým my jsme se dosud nedopustili a kdybyste k jeho obhájení vynaložil všecky bravury své sofistiky, pravíme Vám, že jednou pro vždy jste ztratil právo posuzovati náš poměr k starší literatuře. Pokud se týče našich »ohledů k obecenstvu a panující módě«, gratuluji Vám k této znalosti českého obecenstva! Neboť bojovat proti úzkému nacionalismu, zastávat se socialní demokracie proti všeobecným štvanicím na ni podnikaným, vyzdvihovat umělce ak populární a všeobecnou módou hýčkané jako jsou Sova, Jennewein nebo Švaigr, nájit starý ráz Prahy, ty a jiné věci pomáhají ovšem činiti nás náramně v Čechách populárními a přilákaly nám obrovské spousty abonentů. — Zbývá ještě, co pravíte o nepatrných několika slovech z mého referátu o p. Kvapilových »Padajících hvězdách«. Mohl bych vlastně říci, že tu hasíte něco, co vás nepálí, neboť já mluvil o znepřátelení se mladé kritiky s Lumírem v r. 1893., kdežto vy, pokud se pamatuji, ste polemisoval s ním už v r. 1892., ale užívám této příležitosti, abych odpověděl p.

Procházkovi, jenž se proti mé nevinné poznámce zbytečně v »Moderní Revui« rozčiloval. Věc byla tato: v hovoru s p. Jarosl. Kvapilem byl jsem často upozorňován, že neznám z blizka událostí, které vedly k tak prudkým tehdejším polemikám p. Procházky a p. J. Karáska s »Lumírem«. Nemohl jsem jich znát, poněvadž jsem tehdy nebyl v Praze a s literárním naším světem vůbec v žádném styku. Což tedy přirozenějšího, nežli že jsem z pouhopouhé a snad trochu zbytečné loyality připustil v polemice s předmluvou p. Kvapilovou, že ono znepřátelení p. Vrchlického s mladou generací mohlo — jak mi p. Kvapil tvrdíval — vzniknouti mimo veřejnost (p. Šalda to skroutil v »motivy osobní«), čímž však přece nikterak netvrdím, že by ony motivy nebyly poctivé a zásadové. Což se nemohou literáti scházeti nebo rozcházeti i v soukromé sféře svého života s touž poctivostí a zásadovostí jako na papíře? Ostatně otázky po původu těch motivů nejsou zde tak nemístné, považíme-li, že ještě v únoru 1893. psal p. Karásek svůj oslavný sonet na p. Vrchlického a v létě už ho odvolal (což ovšem dodávám jen, abych karakterisoval tu nápadnou rychlost, s níž ona rozluka tehdy se provedla). Chybil-li jsem tedy svým tvrzením, stalo se to jen omylem z neznalosti vlastního stavu věcí, ale nazvati to perfidní lží, to je něco, co patří jen ke karakteristice polemik p. Šaldových. *F. V. Krejčí.*

— V Liter. Listech čís. 18. praví p. Šalda ke sporu p. Boušky s Rozhledy, že v loni na jaře informoval p. Bouška o kariernictví Rozhledů, poněvadž prý věděl, že Rozhledy mají zadáno u Akademie o podporu na Kritickou knihovnu. Nucen jest však přiznati že Rozhledům křivdil. Kdyby se ho byl prý p. Bouška zeptal, má-li jeho »výkladu« proti Rozhledům užiti 15. ledna 1897 v Polici, byl by mu prý poradil, aby tak nečinil. Rozhledy prý podporu Akademie nepřijaly a Krit. knihovnu pod vliv její nepostavily a nečiní dnes prý politiku akademickou.

Nehledě k tomu, že v době sporu o caritas pan Šalda podezříval nás z něčeho zcela jiného, než z politiky akademické, neobstojí ani tento důvod. Já nežádal Akademie o podporu na Krit. knihovnu z pohnutek materielných. V Moderně jednou učinil pan Machar návrh, pamatujete se, pane Šaldo, aby se Akademie **poškádlila** několika žádostmi o podporu, mezi jiným i na Krit. knihovnu. Já v životě nikdy o podpory neprosil a na podporu nespoléhal a rozuměl jsem návrhu p. Machara spíše jako žertu. P. Šalda však vzal věc zcela vážně, stále naléhal na to, aby se zadalo, a sám konečně žádost k Akademii za podporu Krit. knihovny koncipoval. Nuže, zadalo se, ale p. Šalda ví snad posud, jak jsme se smávali, když jsme mluvívali o podpoře, kterou Akademie jednou pro vždy Kritické knihovně — neudělí! Tolik tedy měl p. Šalda důvodů pro informaci p. Boušky, který ovšem z křesťanské lásky pramen svých vědomostí zamlčel a posluchačstvu namluvil, že jsme sami se mu přiznali, že bychom rádi dostali cenu Akademie a pod.

Není také pravda, že Rozhledy podporu Akademie s různými klausulemi nepřijaly. Akademie žádost p. Šaldou sepsanou 26. června 1896 vyřídila v ten smysl, že »podporujíc na ten čas již vydávání Bibliotéky překladů děl filosofických by mohla jen výjimkou při důležitých filosofických publikacích vejíti ve zvláštní jednání s vydavatelem o udělení podpory.« Akademie mi tedy ponechává pro budoucnost všecku naději, nechť tedy p. Šalda a p. Bouška neopomenou veřejnosti ob čas podati zprávu, kterak se daří »akademické politice.«

Tak konečně jsem mohl dnes veřejně ukázati na bezpodstatnost všeho toho, čím se 15 měsíců již naše čest utloukala. Jsem za to p. Šaldovi povděčen, že mi svým Zaslánem uvolnil ruce a umožnil mi vyložiti, jak věc byla. *J. P.*

— **Radikální Listy** nejsou spokojeny s odpovědí redaktora t. l. p. Flajšhansovi v afféře překladu Zarathustry. Což je přirozeno, považí-li se, že je p. Flajšhans teď jejich mužem. Ačkoliv by vlastně měly »Rad. L.« uvážiti, že jim je nejméně zdrávo, dotýkati se otázky překladů. Neboť tu bychom mohli p. Flajšhanse odkázati na překlady ve Vzdělavací Bibliothéce, z nichž některé jsou svým barbarstvím pověstny. Překlad Mackayových »Anarchistů« přímo volá k nebesům.

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 15. srpna 1897. Číslo 22.

Národnostní chauvinismus.

Uvažuje Vojtěch Hořínek.

»Radikální Listy« polemisujíce ve svém čísle ze dne 7. srpna s politickou částí minulých »Rozhledů« doporučují národu českému co nejúsilovněji »bezohledný národnostní chauvinismus«, výslovně pravíce v odůvodňování svém, že »brániti chauvinismu znamená podpovat nejšpatnější(!!) vlastnosti národního karakteru.« Nesmíme prý »zmateni humanitou« »odhodit« nacionalism, neboť právo odvety v plném »barbarsky krutém« ale »svatě spravedlivém« svém dosahu jest prý jedině platným právem v našich sporech národnostních a v našem boji o menšiny . . .

Se stanoviska ethického, na němž stojím, dostačí, trvám, k odsouzení názorů »Rad. Listů«, byť nejvřelejší láskou k vlasti diktovaných, již jediná ona věta »Rad. L.« samých, dle níž evangelium chauvinismu dovede vyšinouti se až k výši »svatě spravedlivého krutého barbarství,« což mně je rčením, obsahujícím vnitřní odpor sloučením naprosto sporných pojmů spravedlnosti a krutého barbarství. Leč mne zaráží hlásání národnostního chauvinismu i se stanoviska čistě praktického, jak dožadují se ho »R. L.« požadavkem, že řešení našich věcí musí se díti »ne v oblacích, ale na domácí půdě.« Právě, když na domácí půdu se postavím, nemohu než zříti největší naše národní neštěstí v pěstování chauvinismu s »krutě barbarským« bitím se s Němci, a zdají se mi proto býti veškery sem příslušící sousudky tak elementárně jednoduché a tak axiomaticky evidentní, že jest mi hádankou, kterak může kdo neznamenati jich. Jen tím dovedu si poněkud záhadu tuto vysvětliti, že dle výroku hlubokého myslitele, lučebníka F. Mohra, »odvaha, domysliti vše až k nejzazším konsekvencím, jest vzácnější, než odvaha postaviti se v boji dešti nepřátelských kulek.« Stačíť tu, uvésti sobě na mysl tyto momenty:

1. Odporučujíce svému národu chauvinismus až k barbarsky krutému boji, nesmíme odsuzovati jej u Němců, nýbrž schvalujíce jej u sebe, již tím schvalujeme jej též u nich. Pak stejně »svatě spravedlivým« stane se barbarství ono u obou protivníků a my tímto okamžikem,

kdy vrhli jsme se v náruč brutální síle, ztratili jsme právo odvolávati se k nejvyšší instanci: čistě lidské spravedlnosti.

2. Němců jest šedesát milionů, nás jest šest millionů, z čehož jde, že

3. v boji, vedeném zbraněmi chauvinismu, tudíž zbraněmi krutého barbarství, může těchto šest milionův dost dlouho odolati, ale konečně musí býti udoláno, udušeno samou ohromnou massou desateronásobné přemoci. To jsou mně ony »nejzazší konsekvence« barbarsky vedeného boje odvetného. My tedy, opustivše pole zápasu duševního i chopivše se zbraní boje hmotného, jsme neúchranně ztraceni. I »Rad. Listy« snad připustí, že, vyvolavše ono krutě barbarské bití, ztratíme napotom naprosto jeho vedení, takže nebudeme moci skončiti ho, kdy nám bude libo, nýbrž bití to by skončilo, až by Němcům bylo libo. A jak může tu soudnému člověku jen na okamžik býti pochybným konečný výsledek vyhlazovacího tohoto zápasu 6 se 60 miliony?

4. Oproti tomu jest způsob boje, v němž nejslabší přemůže a musí přemoci nejsilnějšího: je to boj, v němž nepočítá se množství bojujících, nýbrž kde váží se jich věc, a kde tedy národ malý zcela dobře může převážiti národ největší. Je to boj o vyšší stupeň vzdělanosti, neboť tím vyhrávají se již nyní, zápasy a budou se stále víc a víc vyhrávati boje v budoucnosti.

5. Samy »Rad. L.« připouštějí, že chauvinismus »zdrží nás leckdy na cestě našeho sociálního a kulturního vývoje« — jak tedy mohou neviděti, že tímto zdržením zasazují se národnímu našemu bytí rány nejosudnější, neboť v opoždění kulturním za jinými spočívá největší nebezpečí pro každý národ, zejména však pro malý. A přímo osudným bylo by poblouzením, viděti v odporu proti chauvinismu nějaké odhazování nacionalismu. Což, pro bůh, národnost neprojevuje se mimo chauvinismus, což bez chauvinismu národnosti není? Opět záhada mně nepochopitelná, neboť zřím v chauvinismu pro národnost nebezpečí, (»zdržení« vývoje sociálního a kulturního), kdežto »R. L.« nacionalism jaksi s chauvinismem stotožňují.

Zajímavo jest demonstrovati slabiny doktriny »Rad. L.« o spasitelnosti chauvinismu pro národ náš na některých projevech téhož čísla jejich. Tak v úvaze o volbách do úrazové pojišťovny dělnické žaluje se na to, kterak »v mnohých okresích vůbec nikdo nechtěl ujmouti se práce,« dále v úvaze o dělnické otázce u nás praví se, že »o hospodářské emancipaci se u nás sní a mluví, ale není ani potuchy po nějaké hospodářské snaze tvůrčí a samostatné« a dále »je až příliš platonickou ta láska, která mravní podporou překypuje, kdy se jedná o chléb — skutečný chléb, jedlý — pro dělníka a která proti německému potlačování dělníka nedovede postaviti proň střechu útulku a ochrany hospodářské, existenční.« — Anebo lokálka o »vlasteneckých Vinohradech«, kárající »celou povrchnost uvědomělosti« tamnější. — Zdali tato povrchnost, ona platonická láska, nedostatek snahy hospodářské, odmítání práce národní, — zdali to všecko přímo nekřičí: chraňme se chauvinismu a jeho velikášských, leč prázdných frází? zdaliž neukazuje to lapidárně, v čem a kterak nasaditi páky k osvědčení a udržení naší národnosti?

A když »R. L.« citovaly ve své stati o »hrdých chauvinech« Palackého, že on chtěl uhájiti národnost českou, třeba chudou, třeba cikánského rodu — nuže budiž také mnou citován Palacký v projevu, jenž jakoby prosloven byl v odpověď na stať »Rad. Listů.« Praví Palacký: »Kdykoli jsme vítězili, dálo se to pokaždé více převahou ducha, nežli mocí fysickou, a kdykoli jsme podléhali, býval tím vinen vždy nedostatek duchovní činnosti, mravní statečnosti a odvahy. Jsouť velice na omylu ti, kdo se domnívají, že ony válečné zázraky, které spůsobili předkové naši v nepokojích husitských, záležely v jakémsi zběsilém zuření, bouchání a třískání rozsápaných divochů« (kruté barbarství »Rad. Listů«) »a ne raději v jaré nadšenosti ducha pro idey, ve mravní zachovalosti, vyšší osvětě národa našeho. Naopak, když o dvě stě let později v podobném zápasu klesli jsme až téměř do hrobu, zavinili jsme to tím, že nepředčivše vzdělaností ducha, ale rovnajíce se nepřátelům více mravní hnilobou, než dostatkem moci, apelovali jsme byli sami k meči a násilí. — Jen tehdáž ubezpečíme trvale budoucnost svou, když duchem vítěziti a vévoditi budeme v odvěkém zápasu prozřetelností boží nám uloženém. Nepovzneseme-li ducha svého a ducha národa našeho k vyšší a ušlechtilejší činnosti nežli jest u sousedův, nejen nedobudeme si čestného místa v řadě národův, ale neuhájíme konečně ani přirozeného bytu svého. Nikdy nepřestávejme býti věrni sobě, pravdě a spravedlnosti.«

Charles Baudelaire: Z „Malých básní prósou".

Cizinec.

— Koho miluješ nejvíce, záhadný člověče, řekni? svého otce, svou matku, sestru či bratra?

— Nemám ani otce, ani matky, ani sestry, ani bratra.

— Své přátele?

— Užíváte tu slova, jehož smysl mi až dosud zůstal neznámým.

— Svou vlast?

— Nevím, pod kterou leží rovnoběžkou.

— Krásu?

— Rád bych ji miloval, nesmrtelnou bohyni.

— Zlato?

— Nenávidím je tak, jako vy nenávidíte Boha.

— Eh! co tedy miluješ, podivný cizinče?

— Miluji oblaka . . . oblaka, která plynou . . . tam dole . . . ta čarovná oblaka!

Každý svou chiméru.

Pod velkým šedým nebem, na rozsáhlé zaprášené rovině bez cest, bez trávníků, bez jediného bodláku, bez jediné kopřivy, potkal jsem několik lidí, kráčejících shrbeně.

Každý z nich nesl na zádech obrovskou Chiméru, těžkou jako pytel mouky nebo uhlí anebo jako potravní vak římského pěšáka. Ale ne-

stvůrné zvíře nebylo pouhou nehybnou tíží; naopak, svíralo a tlačilo člověka svými pružnými a mocnými svaly; zarývalo se svými dvěma širokými spáry do jeho hrudi; a jeho báječná hlava přečnívala lidské čelo tak jako jedna z oněch strašlivých přilbic, jimiž se domnívali staří bojovníci nahnati nepříteli hrůzy.

Vyptával jsem se jednoho z těchto mužů a tázal se ho, kam takto jdou. Odpověděl mi, že neví, ani on ani ostatní; ale beze vší pochybnosti, že někam jdou, poněvadž jsou poháněni nepřekonatelnou potřebou chůze. —

Sluší zaznamenati podivnou věc: žádný z těchto pocestných nezdál se být rozhořčen proti divému zvířeti, které měl zavěšeno na svém krku a přilepeno ke svým zádům; byl bych řekl, že je považuje za částku sama sebe. Žádný z těchto unavených a vážných obličejů nezdál se nasvědčovati nějakému zoufalství; pod nudnou klenbou nebes, nohy majíce zaryty do prachu půdy, právě tak bezútěšné jako nebe, kráčeli s odevzdanou tváří těch, kdož jsou odsouzeni vždycky doufati.

A zástup tento přešel kolem mne a nořil se do atmosféry obzoru, na místě, kde kulatý povrch naší planety se vzdaluje zvědavosti lidského pohledu.

A po několik okamžiků přál jsem si tvrdošijně pochopiti toto tajemství; ale brzy se snesla na mne nepřekonatelná netečnost a tou jsem byl ještě tíže stlačen nežli oni sami byli svými drtícími Chimérami.

Okna.

Ten, kdo se dívá zvenčí otevřeným oknem, nespatří nikdy tolik věcí jako ten, kdo se dívá oknem zavřeným. Není předmětu hlubšího, tajemnějšího, obsažnějšího, temnějšího, klamivějšího než okno, osvětlené svíčkou. To, co možno spatřit na slunci, není nikdy tak zajímavo jako to, co se odehrává za okenními skly. V tomto černém či světlém otvoru žije život, sní život, trpí život.

Přes vlny střech vidím ženu zralou, vrásčitou už. chudou, skloněnou stále nad něčím a nikdy nevycházející ven. Z její tváře, z jejího šatu, z jejích posuňků, téměř z ničeho sestavil jsem si historii této ženy, či spíše její legendu a často si ji sám sobě vypravuji s pláčem.

Kdyby to byl chudý stařec, byl bych si právě tak lehko utvořil jeho historii.

A jdu spát, jsa hrd na to, že jsem žil a trpěl v jiných než jsem sám. —

Snad mi řeknete: »A jsi jist, že tvoje legenda je pravdiva?« Ale co na tom, jaká je vlastně skutečnost, která mne obklopuje, jen když mi pomáhá žít a cítit, že jsem a co jsem?

Opíjejte se.

Jest třeba být pořád opilým. V tom je všecko: je to jediná otá. Abyste necítili strašlivé břímě Času, které drtí vaše ramena a sklání k zemi, jest třeba opíjeti se bez ustání.

Ale čím? Vínem, poesií či ctností, jak vám je libo. Ale opíjejte se.

A jestliže někdy na schodech paláce, v zelené trávě příkopu, v mrtvé samotě svého pokoje se vzbudíte s opojením už zmenšelým či zmizelým, ptejte se větru, vlny, hvězdy, ptáka, orloje, všeho, co prchá, všeho, co lká, všeho, co ujíždí, všeho, co zpívá, všeho, co mluví, ptejte se, kolik jest hodin; a vítr, vlna, hvězda, pták, orloj vám odvětí: »Jest hodina k opíjení se! Nechcete-li býti mučenými otroky Času, opíjejte se; opíjejte se bez přestání! Vínem, poesií či ctností, jak vám libo.«

Která je pravá?

Znal jsem jistou Benediktu, která plnila ovzduší ideálem a jejíž oči rozněcovaly touhu po vznešenosti, kráse, slávě a všem tom, co dává věřiti v nesmrtelnost.

Ale tato čarovná dívka byla příliš krásná, než aby mohla dlouho žít; a proto také zemřela několik dní po tom, kdy jsem ji poznal, a já sám jsem ji pochoval jednoho dne, kdy jaro mávalo svou kadidelnicí až po hřbitovech. Já sám ji pochoval, pevně uzavřenou v rakvi z dřeva vonného a neporušitelného jako indické skříně.

A když moje zraky zůstávaly ještě připoutány k místu, kam mi unikl můj poklad, spatřil jsem náhle malou osůbku, která se podivným způsobem podobala zemřelé a která cupkajíc s hysterickou a bizarní divokostí po čerstvé hlíně, pravila vypukajíc ve smích: »Já jsem ta pravá Benedikta! Já to jsem, pověstná ničemnice! A za trest svého šílenství a své zaslepenosti budeš mne milovati takovou, jakou jsem! Ale já zuřiv nad tím, odpověděl jsem: »Ne! ne! ne!«

A abych lépe potvrdil svou odmítavost, dupl jsem tak prudce do země, že se noha moje až po koleno zabořila do čerstvého hrobu a že jako vlk do pasti lapený, jsem zůstal připoután, na věky snad, k hrobce ideálu. —

Dary luny.

Luna, která jest rozmar sama, pohlédla oknem, zatím cos ty spala ve své kolébce a pravila si: »Toto dítě se mi líbí«.

I sestoupila měkce po svém oblakovém schodišti a bez hluku prošla okenními skly. Pak se sklonila nad tebou s měkkou něžností matky a vložila své barvy na tvoji tvář. Odtud jsou až dosud tvé oči zeleny a líce tvé neobyčejně bledy. Tím, že jsi si prohlížela tuto návštěvnici, zvětšily se také tvé zraky tak bizarně a ona ti sevřela tak něžně hrdlo, že se ti chce neustále od té doby plakati.

Mezitím, ve své rostoucí radosti, naplnila Luna celou světnici jakoby fosforečnou atmosférou, jakoby světelným jedem; a všecko toto živoucí světlo myslilo a pravilo: »Na věky podlehneš vlivu svého polibku. Budeš krásná svým způsobem. Budeš milovat to, co já miluji a to, co mne miluje: vodu, oblaka, mlčení a noc; moře nesmírné a zelené; vodu beztvárnou a mnohotvárnou; místo, na něž nepřijdeš; milence, jehož nepoznáš; nestvůrné květy; vůně, po nichž se šílí; kočky, které omdlévají při zvucích pian a které naříkají jako ženy, hlasem drsným a sladkým!

»A budeš milována svými milenci, ctěna svými nápadníky. Budeš královnou mužů se zelenýma očima, jejichž hrdlo jsem také stiskla při

svých nočních láskáních; těch, kdož milují moře, moře nesmírné, hučící a zelené, vodu beztvárnou a mnohotvárnou, místo, kde nejsou, ženu, které neznají, zlověstné květy, podobné kadidelnicím neznámého náboženství, vůně, které matou vůli a divoké a rozkošnické živočichy, kteří jsou odznaky jejich šílenství.

A proto ležím nyní, proklaté, drahé, zkažené dítě, u tvých nohou, hledaje v celé tvé osobě odlesk hrůzného Božstva, věštecké kmotry, otravující kojné všech náměsíčných.

Hrdinská smrt.

Fancioulle byl výborným šaškem a skoro jedním z přátel samého Knížete. Ale pro lidi, kteří se věnovali povolání komika, mají vážné věci osudnou přitažlivost a jakkoli se to může zdát podivným, že by myšlenky vlasti a svobody despoticky se zmocnily mozku hercova, přece Fancioulle vstoupil jednoho dne do spiknutí, spůsobeného několika nespokojenými šlechtici.

Všude se však naleznou dobří lidé, kteří udají vykonavatelům moci tato individua žlučovité povahy, kteří by rádi sesadili panovníky a udělali, neptajíce se jich, ve společnosti pořádek. Jmenovaní pánové byli zatčeni, s nimi i Fancioulle a očekávali jistou smrt.

Myslím, že to Knížete skoro zarmoutilo, když nalezl oblíbeného svého herce mezi spiklenci. Kníže nebyl ani lepší ani horší jiných; ale přespřílišná citlivost jej činila v mnohém případě ukrutnějším a despotičtějším než jiné jeho druhu. Jsa vášnivým milovníkem krásných umění a mimo to i výtečným jich znalcem, byl opravdu nenasytným v rozkoších. Poměrně dost lhostejný vůči lidem a morálce, sám opravdivý umělec, neznal nepřítele nebezpečnějšího nad Nudu a bizarrní pokusy, které činil, aby unikl tomu tyranu světa anebo aby nad ním zvítězil, byly by mu jistě vynesly od přísného historika příjmí »netvora«, kdyby bylo bývalo dovoleno na jeho půdě psáti cokoliv, co by nesměřovalo k vyvolání rozkoše anebo obdivu, kterýž jest jednou z nejdelikátnějších forem rozkoše. Velikou nehodou pro tohoto Knížete bylo, že neměl nikdy jeviště dosti rozsáhlého pro jeho ducha. Jsou takoví mladí Neronové, kteří hynou nedostatkem vzduchu v příliš těsných hranicích a o jejichž jméně a dobré vůli příští věky ničeho nezvědí. Neprozřetelná Prozřetelnost dala jim větší schopnosti než Státy.

Najednou však kolovala pověst, že chce panovník udělit milost všem spiklencům; a k této pověsti zavdalo příčinu oznámení slavného divadelního představení, v němž měl Fancioulle hráti jednu ze svých hlavních a nejlepších rolí, a jemuž, tak se pravilo, měli být přítomni odsouzení šlechtici; což je jistá známka, dodávali povrchní duchové, velkomyslných úmyslů uraženého Knížete.

Od člověka tak přirozeně a úmyslně výstředního bylo všecko možno, i dokonce cnost, ba i dobrotivost, zvláště mohl-li se nadít najde neočekávaných rozkoší. Ale pro ty, kdož jako já mohli p už proniknouti do hlubin této zvědavé a nemocné duše, bylo dal pravděpodobnějším, že Kníže chce souditi o hodnotě hereckého tal u člověka odsouzeného k smrti. Chtěl těžiti z této příležitosti.

zjednal fysiologickou zkušenost nesmírné zajímavosti i aby se přesvědčil, do jakého stupně mohou být obvyklé schopnosti umělcovy porušeny či obrněny neobyčejnou situací, do níž je uveden; či bylo snad mimo to v jeho duši více či méně pevného úmyslu ukázati se milostivým? Toť věc, která zůstane navždy nevysvětlena.

Konečně, když přišel velký den, rozvinul malý tento dvůr všecku svou nádheru a těžko by bylo pro toho, kdo toho neviděl, představiti si, co přepychu dovede na odiv postaviti privilegovaná třída malého Státu se skrovnými příjmy, jedná-li se o vyvolání opravdového slavnostního dojmu. Ten byl dvojnásob opravdový, předně kouzlem rozvinutého přepychu, vedle toho pak zájmem morálním a tajemným, jenž k slavnosti té byl připoután.

Sieur Fancioulle vynikal obzvláště v úlohách němých anebo málo slov obsahujících, jaké bývají často hlavními v oněch feerických dramatech, které mají za úkol představovat symbolicky tajemství života. Vstoupil na scénu lehce a s dokonalou nenuceností, což pomohlo posílit ve vznešeném obecenstvu myšlenku na milost a odpuštění.

Řekne-li se o herci: »Toť dobrý herec,« užívá se tu formule, při níž se rozumí, že pod představovanou osobou se dá uhodnouti herec, totiž umění, námaha, vůle. Ale kdyby se podařilo nějakému herci býti v poměru k postavě, kterou má vyjadřovati, tím, čím by nejlepší sochy starověku, zázrakem oživené, živoucí, chodící a vidoucí, byly v témž poměru k všeobecné a zmatené ideji krásna, byl by to beze vší pochyby případ naprosto zvláštní a nepředvídaný. Fancioulle byl toho večera dokonalou idealisací, kterou bylo nemožno nepovažovati za živoucí, možnou, skutečnou. Tento šašek přecházel, smál se, plakal a svíjel se s neporušitelnou aureolou kolem hlavy, aureolou pro všecky neviditelnou, ale viditelnou pro mne, a v níž se jako v podivné amalgamě mísily paprsky Umění se slávou Mučednictví. Fancioulle dovedl se zvláštním šťastným darem vdechnouti cos božského a nadpřirozeného i do nejbujnějšího šaškovství. Péro moje se chvěje a slzy neutuchajícího citu mi vstupují do očí mezi tím, co vám hledím popsati ten nezapomenutelný večer. Fancioulle mi dokázal, rozhodně a nezvratně, že opojení z Umění je nad všecko jiné s to, aby zakrylo hrůzy jícnu smrti, že genius dovede hráti komedii na samém pokraji hrobu s radostí, která mu brání viděti hrob, jemu, cítícímu se celou bytostí v ráji, jenž vylučuje každou myšlenku na hrob a zničení.

Všecko toto obecenstvo, jakkoli blaseované a frivolní, podlehlo brzy všemocné vládě umělce. Nikdo nemyslil víc na smrt, na smutek nebo popravu. Každý se oddal klidně těm znásobeným rozkoším, jaké poskytuje pohled na mistrovské dílo živoucího umění. Několikrát po sobě otřásly výbuchy radosti a obdivu klenbami budovy tak silně jako chvíli trvající zahřmění. Kníže sám, opojen, připojoval se k potlesku svého dvora.

Avšak pronikavějšímu oku bylo přece patrno, že do jeho opojení bylo cos přimíseno. Cítil se snad překonán ve své despotické moci? pokořen ve svém umění ohromovati srdce a omračovati duchy? sklamán v tom, co čekal a potupen v tom, co předvídal? Takovéto domněnky ne sice docela oprávněné, ale ne zas přece naprosto neoprávněné, probíhaly mou

myslí, mezi tím, co jsem pozoroval obličej Knížete, na němž nová bledost se kladla bez přestání na jeho obvyklou bledost, tak jako se klade sníh na sníh. Rty jeho se vždy více svíraly a oči jeho plály vnitřním ohněm, připomínajícím žárlivost a nevraživost, i když ostentativně tleskal talentu svého starého přítele, podivného šaška, jenž si tak dobře uměl tropit šašky ze smrti. V jistém okamžiku jsem viděl, jak se Jeho Výsost naklání k malému pážeti, stojícímu za ní, a jak mu něco šeptá do ucha. Potměšilá fysionomie veselého dítěte zazářila v úsměvu; a hned na to rychle opustil knížecí loži, tak jako by měl něco neodkladného k vykonání.

Za několik minut na to přerušil ostrý, déle trvající zvuk píšťalky Fancioulla v nejlepších jeho okamžicích a rozdíral současně uši i srdce. A z onoho místa sálu, odkud vyrazil tento projev neočekávané nespokojenosti, utíkal ven na chodbu hoch s duseným smíchem.

Fancioulle, otřesený, probuzený ze svého sna, zavřel nejprv oči, hned na to je zas otevřel nesmírně zvětšeny, rozevřel pak i ústa jakoby chtěl křečovitě vdechnouti, zapotácel se trochu v před, trochu v zad a pak klesl rázem mrtev na prkna.

Připravilo skutečně toto zapísknutí, ostré jako meč, kata o jeho oběť? Uhodl sám Kníže vražednou působivost své lsti? Je dovoleno, o tom pochybovat. Politoval svého drahého a nenahraditelného Fancioulla? Je pěkné a oprávněné to věřiti.

Šlechtičtí provinilci se naposled těšili z představení komedie. Ještě té noci byli smazáni z řad živých.

Od těch dob přišlo mnoho herců, právem v jiných zemích ceněných, hrát přede dvorem v ***; ale nikomu z nich se nepodařilo připomníti talent Fancioullův, ani dosáhnouti takové přízně.

K. V. Prokop:

Krůpěje.

Padejte, krůpěje letního deště,
obnovu života šumot váš zpívá
tomu, co rostlo a růsti má ještě,
tomu, v čem budoucí vývoj se skrývá.

Cítím též v duši své krůpěje živné
do půdy lidskosti vssávat se, vpíjet,
stihnout mi nedáno útvary divné,
jež jimi vzrostou kdys, žít budou, míjet.

Tajno mi, odkud ty krůpěje kanou,
proč všechna hnutí má vstříc jim se stelou,
jakými paprsky duhy v nich planou,
ale svou bytost jim otvírám celou.

Duše.

Jest duše jak oheň osamělý,
jenž tmou hoří v polích, černou tmou,
dým snů barví plápol žhavě skvělý,
v něm bludivé jiskry do tmy jdou.

Ta čeká kol ohně, mlčky čeká.
Již truchlivě hasne zbledlý svit,
dým ponurých snů v tmu mrtvě vték
zrak uhlů v ni v tázavém žasu vbit.

Jan Opolský:
Duše.

Se zámku duše temné flóry vlají
a po síních se lidí kroky tlumí
jemnými koberci. — Sluhové prostírají
a hledí zamlkle; nechápou, nerozumí!

Nezemřel nikdo, — poddaní jsou tiše
a léno hradu vítězně se množí,
však paní chodí ve zlomené pýše
po chodbách nejtišších a flóru neodloží. —

Až k její oknům vrby dosahují,
převislé svoje tmavé větve kloní,
po parku plno náhrobních je thují
a v kapli zámecké zvon umíráček zvoní. —

Růžová kdysi pážata jsou oblečena šeře
a prachem jejich mandoliny siví,
ze tmavooké hloubky na jezeře
jsou zastaveny vodotrysků divy.

Leniví psi a sokoli a koně,
ni štvanice víc nezavýskne divá,
neb paní v smutku sedí na balkoně
a celé dny se do daleka dívá.

A z dálky nikdo, nikdo nepřichází,
kdo nes' by útěchu. — A paní vzlyká.
Znavena k smrti očihledč schází
a vyžádá si kněze-poustevníka.

Ze zámku duše temné flóry vlají,
koberce v síních lidské kroky tlumí,
nejistou otázku služební na rtech mají . . .
Jich paní smutky má, jimž oni nerozumí . . . . .

K. V. Šembera contra J. S. Skrejšovský.

Z pathologie politického života českého od J. Arbesa.

(Pokračování.)

Poslední, jak sám praví, »přikulhal« s odpovědí K. V. Šembera dne 28. května z té příčiny, poněvadž doklady, jichž k odpovědi své potřeboval a o nichž se byl již ve svém telegrafickém osvědčení zmínil, nedošly ho tak rychle, jak si přál. Z obšírné odpovědi jeho vyjímáme:

»Pokrok« uvádí ... několik telegramů na mne nebo — »aby to méno Šembera nebylo nápadné,« — na faktora Hirschfeldovy tiskárny

adresovaných. To znamená tolik, že jsem měl v tiskárně figuranta-adresáta pro depeše.

»Pokrok« však připomíná proti mému osvědčení, že také na jiné osoby pro mne »nedocházely telegramy,« že jsem se tím »nemile podřekl,« že ani takového cos neřekl atd. Divná logika, — kterou jen ten sdílet může, kdo vyvede z telegramu dr. Čížka o jeho příjezdu do Vídně prozrazení klubovních »tajemství.« Já rozšiřuju tvrzení »Pokroku« o tom faktu samovolně tak, že beru v níže postavené osvědčení veškerou tiskárnu Hirschfeldovu s jejím celým personalem. K tomu pak zaručuju se čestným slovem, že vůbec nikdo za mne telegramy nějaké nepřijímal a já těm pánům z »Pokroku« vysvětlím, jak se to má s těmi Valentovsko-Vostrými telegramy. Buďto telegrafovali na nějakého svého agenta, kterého ve Vídni od poslední doby živili, nebo telegram spáchali ve své redakci. Sami pak se arciť nemohou ti Valentové a Vostří po svém majetku hlásit (jak se »Pokrok« divil,) když »Valentové« a »Vostří« sedí bezpochyby v Jindřišské ulici Byly-li vůbec takové telegramy z Prahy odeslány, o tom se přesvědčíme, jakmile budou vyhledány originály, což mi ředitelství telegrafů slíbilo. Nebudou-li nalezeny, potom také nebyly dány na úřad v Praze, a se strany »Pokroku« byla to velká neprozřetelnost — usnadnit mi vyhledávání tím, že přidal datum telegramu. Jen u Vostrého je vynechal. A tu bych znovu prosil, aby mi laskavě »Pokrok« datum tohoto, pitomostí svou zvláště kompromitujícího telegramu sdělil. Když však takový telegram ani na mne, ani na tiskárnu, jak »Pokrok« tvrdil, ani na redakci a administraci »M. R.« nedošel, kde pak asi byl uroben?«

Po dalším obšírném výkladu o telegramu zaslaném z Prahy jakýmsi »Suchým« administraci »M. R.«, což nemá vzhledem k celku pro epigony skoro žádné nebo pranepatrné zajímavosti, K. V. Šembera pokračuje: »Původcové těch falešných telegramů patrně si vzali příklad z pruských junkrů před Paříží, kteří do obleženého města vysílali chycené holuby s falešnými depešemi; ale chytří Pařížané poznali na první pohled hloupou mystifikaci. Já se jen divím, že »Pokrok,« když už v tom kradení byl, neukradl ještě jiné telegramy, jež byly na mne z Prahy odeslány — možná, že je měl nebo má, že se mu však nehodí pro důmyslný výklad, jak to sprubnul při depeši Čížkově! Kdyby tak ještě na rychlo dostal tucet jiných mých přátel do toho tajného spolku na vydávání důvěrných dopisů — to by přece stálo za nějakou tu další krádež —? Možná, že i jiní lidé používají také jako karbonáři nebo masónové tajného jakéhos signalu mezi sebou a sice častého vyslovování sladkého jména »J. S. Skrejšovský.« Neruda ondy užil jména toho osmkrát, já devětkrát — toť čistě montagsrevue-ský sloh! Já však takové šikovné signaly ponechávám s radostí rozličným petardistům, podporovatelům tajných tiskáren a podobným usazeným a přece ještě neusazeným lidem. Beze všeho vzteku chci tuto připomenout, že mne velice těší šťastná náhoda, která mi do rukou vehnala vídeňského listonoše W. — (vše bližší už je oznámeno poštovnímu ředitelstvu, které vede vyšetřování, o němž svého času zprávu podám) — který před třemi svědky a mnou jako čtvrtým vypravoval historii o pokusu podplacení za »podívanou« na listy pro »Montags-Revue,“ resp. Hirschfeldovu tiskárnu. Padesát zlatých za jednoduché psaní a

máz vína ještě k tomu — dá se slyšet. Abych se mohl za kradené telegramy nějak odsloužit, předložil jsem celou záležitost osobně a s důkladným promemoriem s přílohou »Pokroku« ministrům Hohenwartovi a Schäffle-ovi. Slíbeno mi, že bude věc vyšetřována s největší přísností a že trestán bude zloděj i původce zlodějství.«

Po té následuje celá řada osvědčení, o nichž Šembera hned v úvodu praví, že má originaly ve svých rukou a že jest ochoten ukázati listiny ty netoliko každému, kdo se o věc zajímá, nýbrž podati je také předsedovi klubu českých poslanců dru. Riegrovi. Přede vším zmiňuje se o úředním stvrzení ústředního úřadu telegrafického ze dne 23. května, kterýmž úřad ten k reklamaci Šemberově potvrzuje, že po celý měsíc duben z Prahy na adresu Šemberovu žádný telegram nedošel. Jiné osvědčení téhož druhu že má od téhož úřadu pro tiskárnu Hirschfeldovu a jejího faktora: že dne 8. a 10. května nedošly žádné telegramy. A dodává: že den desátý jest dnem — po (prý) falešné zprávě »Presse« o brožurce Skrejšovského.

Následující, doslova reprodukované osvědčení jest podepsáno od zástupce majitelky Hirschfeldovy tiskárny, dále od ředitele a posléze i faktora tiskárny té, kteří dosvědčují na svou čest a jsou ochotni svědectví své dotvrditi přísahou: 1. že z personalu tiskárny nikdo žádných depeší nepřevzal; že nevědí, kdo jsou: Suchý, Valenta a Vostrý — a Nerudu že neznají; 2. že jest lží, tvrdí-li »Pokrok,« že obdrželi pro »Montags-Revue« směnku znějící na 120 zl.; 3. že veškeré rukopisy pro »Montags-Revue« dodává redakce přímo metter-en-pagesovi; oni že žádného rukopisu pro »M. R.« neznají a nevidívají; 4. že když jim bylo vydavatelem »M. R.« J. Herzogem zvěstováno, že prý byl nějaký rukopis pro »M. R.« ukraden, prohlásili to za nemožnost, a když vydavatel tvrdil, že ukradený rukopis nalézá se v redakci Pokroku, nemeškali co nejenergičtěji vyšetřovati sazeče s připomenutím, že na jejich firmě žádná hana lpíti nesmí; 5. že Nerudu neznají a že nikdy rukopisu jeho nespatřili; a konečně 6. že s K. V. Šemberou v žádném spojení nestáli a nestojí.

Po té otištěna ještě tři osvědčení.

První od dvou sazečů »M. R.«, kteří prohlašují, že nejsou v nižádném spojení s »Pokrokem«, nebo s nějakým jeho agentem ve Vídni, a že odmítají od sebe jakékoli podezření odcizení rukopisu. Třetí sazeč, kterýž byl na výpomoc při »M. R.,« udání kolegů svých potvrdil. — Druhé osvědčení jest od redaktora a vydavatele »Montags-Revue« J. Herzoga, kterýž udání své taktéž jest hotov odpříséhnouti a praví, že Neruda nikdy a nikde nestál v nějakém spojení »s Montags-Revue.« — Třetí a poslední osvědčení jest od administrace »Montags-Revue«, která dosvědčuje, že obdržela 15. dubna uze jeden telegram z Prahy s podpisem »Suchý«. Telegram ten el v noci do tiskárny a byl administraci ihned dodán. Administrace . R.« dala jej také Šemberovi k disposici. Na to se v osvědčení tom ví do slova: »Jelikož náš list v Praze jest valně rozšířen, odeslali jsme laných 20 exemplářů v dobré víře, že to obyčejné objednání. Současně sýláme list knihkupci Lehmannovi, s otázkou, co se s těmi exemplář

stalo. Poněvadž v telegramu bylo obsaženo odporučení, napsali jsme list, že nás p. Suchý avisoval. Odkud jsme měli vědět, že ten pan Suchý je pouhou smyšlenkou, »Pokrokem« určenou representovati knihkupectví »Grégr a Dattel«? My nemáme s knihkupectvím »Grégr a Dattel« žádného spojení. U nás objednalo pouze 2 exempláře prostřednictvím knihkupectví Ad. Manzova a sice 5. března a 12. dubna 1871, jak se lze v našich knihách přesvědčiti.«

Ku konci prohlásila administrace tvrzení »Pokroku«, že tiskárna Hirschfeldova má s expedicí »M. R.« co dělat nebo že přijímá peníze pro administraci »M. R.« za výmysl, a končí, že může každé slovo svého osvědčení odpřisáhnout.

Po té polemika zaražena. »Pokrok« ozval se asi po měsíci jen ještě jednou, když dne 17. června napsal: »Pražský souspřeženec« vídeňské »Montags-Revue« podávaje na mnoze překroucené a falešné zprávy staré »Presse« o provedeném vyšetřování proti úřadníkům zdejšího telegrafního úřadu za příčinou v »Pokroku« uveřejněných Čížkových, Dattlových, Valentových korespondencí se Šemberou, tlachá cosi o padělání telegrafických depeší na podezřívání jiných, nazývaje to »věru poctivým řemeslem.« My bychom tlachala tohoto mohli soudně donutit k odvolání vylhané zprávy, kdyby nám nebylo do duše protivné žalobníčkování u soudu, a kdybychom potřebovali jeho sloupců k obhájení naší cti, jako on potřebuje našich. Nalézají se u nás rozličné věci, ale padělání podpisů je, jak známo, métiérem jiných lidí. A jakož je mizernou lží, že kdokoli se strany řídících osobností »Pokroku« doznal nějaké odcizení, takž je to i darebácké vytáčení se, že u nás byla kdy jaká depeše padělána. Dovídáme se ostatně, že zavedeno trestní vyšetřování proti několika hlavním »souspřežencům« »Montags-Revue" pro zločin utrhání na cti, spáchaný bezdůvodným obviňováním telegrafických úřadníků.«

* * *

Potud dokumenty památného, dobu i účastníky nad jiné charakterisujícího sensačního politicko-socialního sporu, kterýž po mnoho týdnů veřejnost českou netoliko jen zajímal, nýbrž v svrchované míře rozčiloval.

Především nesmíme zapomenout, že spor ten rozpoutal se v prvních měsících »vyrovnávacího« ministerstva Hohenwartova a zároveň v posledních týdnech »vlády obce pařížské,« tak zvané komuny, kdy po politováníhodném pokoření Francie německou soldateskou rozzuřil se v Paříži poslední bratrovražedlný boj. V dny, kdy v metropoli Francie zuřil poslední zoufalý zápas o vládu a tím i o další politicko-socialní důslednosti skoro pro celou Evropu, kdy Paříž na mnohých místech hořela a brutalnost lidská slavila tam nejodpornější orgie — válče i u nás péry a tiskařskou černí v pravém slova smyslu až do vysílení zápasících. Bojující však náhle v zápase ustali. K signalisovaným soudům nedošlo. Veřejnost česká nedověděla se tudíž pranic jiného, tím méně něco podstatnějšího, než-li co vysvítá z objektivně námi reprodukovaných dokumentů.

Bezděky naskytá se tudíž celá řada závažných otázek. Mimo jiné tyto: 1. Na které straně byla pravda? 2. Bylo reprodukovanými námi dokumenty přesvědčivě prokázáno, z čeho byla celá řada mužův »Pokrokem« viněna? 3. Podařilo se všem nebo některým z obviňovaných úplně přesvědčivě prokázati, že byli obviněni bezprávně?

Trváme, že netoliko po bedlivém přečtení, nýbrž i po nejdůkladnějším studiu reprodukovaných dokumentů, alebrž i každého slova, jež jsme byli z nich (ovšem jen z důvodů ekonomických, poněvadž se nám nezdála býti v nižádném ohledu závažná) vypustili, každý nepředpojatý a soudný zkoumatel pokrčí prostě ramenoma a neodváží se nežli nanejvýše k úsudku pouze pravdě podobnému.

Celý spor zaražen byl před definitivním svým ukončením, vlastně rozřešením. Pro veřejnost českou nebylo ani z té, aniž z oné strany skoro pranic neb aspoň pramálo právoplatně a úplně přesvědčivě dokázáno. Veřejnost česká zůstala po zaražení sporu po celé další čtvrtstoletí až do dnes — v úplné nejistotě.

Jako před čtvrt stoletím mohl, tak i nyní může ten onen podle svých osobních sympatií a po svém politickém přesvědčení dáti té či oné straně, tomu neb onomu z účastníků sporu za pravdu, ale on nemůže nic více, nežli — věřiti. Důkazy ve všem všudy přesvědčující z dokumentův, které se dostaly až dosud na veřejnost, provésti není naprosto možno. Z té příčiny může se čtenář aspoň přibližně vpraviti v náladu, s jakou jsme v oné době celý spor ten sledovali my, kteří jsme byli zasvěceni aspoň v některé závažné tajnosti, o jejichž na světlo vynešení a přesvědčivé prokázání bylo tak dlouho s veškerou diplomatickou rafinerií usilováno a jež zůstala pro širší veřejnost do dnes tak tajnými, jako byla před čtvrt stoletím.

Především jiným naskytá se otázka nejzávažnější: Kdo byl původcem, resp. spisovatelem proskribovaných »důvěrných listů z Prahy« v »Montags-Revue?« Byl to K. V. Šembera skutečně a měla redakce »Pokroku« v rukou svých opravdu právoplatně usvědčující dokument: vlastní Šemberův rukopis buď celého nebo snad jen z části »některého intimního listu z Prahy« v »Montags-Revue« otištěného? Z reprodukovaných námi dokumentů a vůbec ze všeho, co dostalo se o tom na veřejnost, nelze usouditi ani tak, ani onak. Naopak — nepředpojatý soudný zkoumatel může spíše dáti za pravdu Šemberovi, kterýž oprotiv pouhému tvrzení »Pokroku« celou řadou jiných osob, které se nabízejí udání svá před soudem dotvrditi přísahou, ujišťuje: že s »redakcí »Montags-Revue« nebyl a není v nižádném spojení, že není pisatelem, po případě pořadatelem »důvěrných listů« a že konečně žádný rukopis, pro »Montags-Revue« určený, v tiskárně listu toho odcizen nebyl a proto že rukopis, jejž prohlašuje »Pokrok« za rukopis Šemberův — rukopisem Šemberovým není . . .

Až dosud totiž nikdo kromě redakce »Pokroku« veřejně neprohlásil, a nedotvrdil, že rukopis ten jest skutečně Šemberovým, tím méně, aby byl někdo dosvědčil — což by ovšem bylo důkazem nade vši pochybnost nejjistějším — že K. V. Šembera rukopis ten za svůj vlastní uznal. Nežli však na otázku tu odpovíme, vizme jen ještě, jaká asi byla v redakci

a v tiskárně »Montags-Revue« manipulace vzhledem k »intimním dopisům z Prahy,« nebo ještě případněji: poohlédněme se po způsobu, jakým se snaženo nejen vlastního původce, ale i jeho spolupracovníky a vůbec pomahače vypátrati a zjistiti.

Že manipulace s rukopisy »důvěrných listů« nebyla obyčejná, t. j. že nedodávány do tiskárny rukopisy vlastní, nýbrž opisy, jest nade vši pochybnost jisto. Neboť v opačném případu bývalo by pouhou hříčkou pisatele vypátrati nebo mu aspoň na stopu přijíti. I v době, když redakce »Pokroku« uznala za vhodné uveřejňovati pod titulem »Literární Jidášové« gravírující úryvky z »důvěrných listů« neměla zase ještě ani ustálené podezření na zcela určitou osobnost. Tušila, domnívala se, že by to mohl ten onen býti; ale podezření bylo doposud ještě neurčité, ačkoliv pátrání po původci nebo původcích bylo již dávno ve vší tajnosti v proudu a pokračováno v něm i nyní stále ještě s veškerým možným důmyslem, ale doposud marně . . . Důkazu, když právě ne úplně přesvědčujícího, tedy aspoň svrchovaně pravdě podobného, o němž se zmiňuje »Pokrok« později a sice teprve v květnu: (Šemberův vlastní rukopis totiž) na jisto neměla v dubnu, ba ani v prvních dnech měsíce května redakce »Pokroku« v rukou svých. Že měla Šemberu v první řadě v podezření, vysvítá již z prvních řádek úvodu k prvnímu článku »Literární Jidášové« v čísle ze dne 4. dubna, kde se praví, že »intimní listy« psány jsou »tónem bývalých »Hlasů« vídeňských,« o nichž bylo známo, že je redigoval K. V. Šembera. Nicméně důkazu neměla žádného; ano i pouhé podezření vůbec doposud ještě se kolísalo a v dalších článcích naznačovány jako pisatelé »intimních listů« také ještě jiné osoby. Tak na př. v článku druhém v čísle ze dne 5. dubna, v němž reprodukován úryvek z čtvrtého dopisu »intimních listů« z roku 1870 pojednávající o jednání v klubu českých důvěrníků, pisatel článku připomíná: »Důvěrný« dopisovatel měl by lépe zachovati inkognito své: zdáť se příliš dobře zasvěceným do klubovního jednání.« Ze slov těch jest zřejmo, že měl »Pokrok« aspoň v tomto vzhledě v podezření některého člena klubu, bezpochyby dra. Ant. Čížka buď jako vlastního pisatele neb aspoň prozrazovatele.« Tomuto našemu náhledu nasvědčuje ostatně ještě jiná poznámka, připojená k výtahu z dvanáctého »intimního dopisu z r. 1870, v němž pojednáno bylo o poradách důvěrníků, otištěného v čísle »Pokroku« ze dne 7. dubna. Pisatel článku se zde táže: »Jak se jenom ten »Němec« dostal do porad českých důvěrníků, odbývaných povždy v příbytku pana Palackého?« —

Vzhledem k této části »intimních listů« neměla tudíž redakce »Pokroku« v tu dobu ani K. V. Šemberu v naprosto odůvodněném podezření; totéž vysvítá z jiné ještě poznámky k jednomu místu ze čtvrtého »intimního listu« v čísle »Pokroku« ze dne 5. dubna, kde se praví: »Odkud nabral »důvěrný« r o m á n o p i s e c tyto své informa

Jelikož ze všech osob, jež později »Pokrok« označil zejména pisatele nebo spolupracovníky »intimních listů« ani jediný nebyl ro... piscem, jest skoro nepochybno, že označením tím naráží se na K. Sabinu, kterýž byl krátce před tím — v únoru — vídeňským V... landem označen jako tajný policejní agent a doposud se ještě - - -

toho (proces v záležitosti té, jenž skončil na prospěch Sabinův, proveden teprve v červnu) nerehabilitoval. Nám však jest při označení slova románopisec v »Pokroku« ještě jedno nápadno. První z obou slov jest totiž vysázeno proloženým písmem; t. j. dán na ně důraz. Bezděky se naskytá otázka: Měl tím býti označen románopisec nebo spíše a to nepoměrně význačněji slovo román?

Pod pseudonymem »Roman« psal totiž Sabina, jak později zjištěno, tajné relace své jako policejní agent neboli konfident policie. Možno se tudíž aspoň domnívati, že pisatel článku v »Pokroku« nebo článek ten najisto revidující J. S. Skrejšovský, (který snad sám a bez vědomí kohokoliv jiného zúmyslně dal slovo »romano« vysázeti proloženým písmem,) již tehdá věděl, že Sabina pod jménem »Roman« dopisuje tajně policii a chtěl mu to také naznačiti. Že to J. S. Skrejšovský již tehdá věděti mohl, nikoho nepřekvapí, když dodáme, že náčelník tajné policie pražské, pověstný druhdy Tausenau, stál také po nějaký čas v tajných službách J. S. Skrejšovského a »sloužil« oběma stranám, které jej »honorovaly.«

Než vším tím nechceme pranic jiného doložiti, nežli co jsme byli již připomenuli: že v prvních dnech měsíce dubna byla redakce »Pokroku«, po případě sám J. S. Skrejšovský doposud ještě v nejistotě a skoro úplně bez důkazův, jimiž by bylo možno kohokoli vůbec jako pisatele »intimních listů« právoplatně usvědčiti.

O způsobu, jakým snaženo se vypátrati spolupracovníky neboli dodavatele různých zpráv pisateli »intimních listů«, zachován také charakteristický doklad z péra Ervína Špindlera, který již v tu dobu vydával v Roudnici »Podřipana«. Dne 27. dubna 1871 otisknul totiž »Pokrok« — »Důvěrné slovo Podřipanu«, kterýmž pokládal se Ervín Špindler na cti uraženým. Dne 28. dubna, vyznává Špindler, »nepřinesly »Národní Listy« žádného »Zaslána« ode mne, což musilo býti komusi (Špindler užil zde ostrého výrazu) v Praze nápadné a podezřelé. Domnívalť se, že nalézám se s někým v korespondenci o tom, co bych měl proti »Pokroku« podniknouti. Aby se domakal pravdy a snad také vyšpehoval, nejsem-li prostřednictvím pana Valenty v Praze s vídeňskou »Montags-Revue« v nějakém spojení, telegrafoval mi dne 28. dubna uživ podvodně jména »Valenta« asi následující: »Žádané věci dosud nedošly. Oznamte mi neprodleně »Bureau restante«, kam jste je zaslal. Odpověď vyplacena.« Patrně se nechtěl prozraditi; neboť by si nebyl vyžádal odpověď »Bureau restante«, nýbrž do svého bytu. Přišed pozdě na noc domů, nemohl jsem již téhož dne telegrafovati a marně jsem se namáhal vypátrati, kdo onen Valenta asi jest a co ode mne chce. Dne 29. dubna odpověděl jsem tedy p. Valentovi »Bureau restante« as následující: »Nebyv nikým o nic žádán, nemohl jsem ničeho odeslati. Zdá se panovati nedorozumění.«

Téhož dne otiskly však »Nár. Listy« moje »Osvědčení«, v němž namuji, že jsem proti »Pokroku« již soudně zakročil. Onen neznámý užil podruhé cizího jména a telegrafoval mi as následující: »Vše vyřízeno a v úplném pořádku. — Valenta.« Domníval jsem se skutečně, celá věc spočívá na nějakém nedorozumění a pozapomněl jsem na to.

Teprve v čís. 140. »Pokroku« (ze dne 21. května) shledal jsem se poznovu s jménem p. Valenty a sice s dodatkem, že jest kancelistou u dra. Ant. Čížka. Spolu otištěn v tomto čísle ukradený telegram následující: «Expresní psaní obdržíte teprv zejtra, poněvadž Špindler žádané věci teprv dnes odeslal.« Podepsán Valenta. Telegram ten obdržel prý dne 28. dubna p. K. V. Šembera ve Vídni od p. Valenty, kancelisty p. dra. Čížka a »Pokrok« uvádí jej ve spojení ze zprávou »Montags-Revue« ze dne 1. května, ve které dodatek »důvěrného listu« z Prahy o mé žalobě proti »Pokroku« se zmiňuje. I nemeškal jsem, abych se dokonale přesvědčil, že neznámý mně darebák jména pana Valenty zneužil, zeptati se tohoto pro všechno ještě, zdali mi skutečně kdy telegrafoval a jmenovitě, učinil-li tak v dnech 28. a 29. dubna. Pan Valenta odpověl mi na to telegrafickou cestou následující: »Nikdy jsem Vám netelegrafoval. Jména mého bylo zneužito. Nevím kým! — Valenta.« Onen darebák, který tohoto podvodu se dopustil, doufaje, že snad nalezne nitky domnělého spojení mého s »Montags Revue«, byl tedy úplně zklamán; neboť jsem nejen o žádné věci v dubnu nebyl žádán, ale také vůbec s redakcí »Montags-Revue« nikdy v žádném styku, buďsi jakýkoli, nebyl.

I redakce »Montags-Revue« v čís. ze dne 28. května 1871 podává k tomu některé doklady. Uveřejňuje totiž obšírný veřejný list na adresu tehdejšího ministra spravedlnosti dra. Habietinka, v němž vypočítává všechny „Pokrokem« jako dokumenty uváděné depeše a dopisy a mimo jiné praví, že jsou-li tyto dokumenty pravé, nemohly se dostati do redakce »Pokroku« jinak nežli zneužitím úřadní moci úřadníky telegrafů a pošt, podplacením a t. d. Redakce »M.-R.« uvádí každou depeši a každý list zvlášť a připojuje k němu příslušný výklad. Jelikož vše to jest suchopárné registrování, reprodukujeme u výtahu pouze závěrek. »Pokrok« tvrdí, že »docházejí rukou pana Jana Nerudy psané listy a depeše redakci »Montas-Revue.« Poněvadž nás až dosud ani jediná řádka od p. J. Nerudy a to ani písemně, aniž cestou telegrafickou nedošla, musila tudíž celá korespondence putovati místo k nám — do redakce »Pokroku.« K tomu dodáváme ještě fakt z vlastního. Zdejší (vídeňský) listonoš Wittman před svědky prohlásil a jest ochoten dotvrditi to před soudem přísahou, že mu bylo nabízeno 50 zl., když dodá jakémusi »neznámému« dopisy z Prahy na tiskárnu Hirschfeldovskou. Ku konci žádá redakce za přísné úřadní vyšetření uvedených případů a praví: »Ku zjištění pravdy jest vyšetřování nevyhnutelné; jedině vyšetřováním může se dojíti po případě k výsledku, že »Pokrok« dopustil se padělaní, aby snad touto cestou přišel na stopu autorovu; jedině vyšetřováním může býti zjištěno, že »Pokrok« poštovní a telegrafní úřadníky ve Vídni a v Praze bezdůvodně uvedl v podezření, že porušili úřadní přísahu a dopustili se zneužití úřadní moci.«

Vše to uvádíme pouze na doklad, s jakou rafinerií a vš s jakým namáháním bylo spojeno slídění po původci »intimních list Nicméně vše to bylo by bezpochyby pátrajícího J. S. Skrejšovsk naprosto neuspokojilo. Jako muž soudný věděl, že k důkazu nepop telnému jest nevyhnutelno zmocniti se vlastního rukopisu pisatelov-

Avšak jak — byl problém pro každého jiného snad naprosto nerozřešitelný kromě jediného — J. S. Skrejšovského. Po náležitém promyšlení zosnoval plán svůj takto: (Dokončení.)

Okolí Staroměstské radnice a projektované jeho upravení.

Příspěvek ku dějinám staršího a novodobého umění stavitelského.

Napsal Dr. Luboš Jeřábek.

I.

Starobylá radnice pražská jest se svým okolím z nejzajímavějších a nejrázovitějších částí staré Prahy. Postupem času vzácným dekorativním vkusem seskupena kolem radnice a domů k ní přilehlých řada malebných, pro středověký způsob zakládání města velice příznačných prostranství. — Jsou to »náměstí« a »náměstíčka« v pravém slova toho smyslu — prostranství obklopená řadami pyšných měšťanských domův, plných malebných štítův a lomenic, okras a loubí označených zajímavými domovními znaky.

Hlavní průčelí náměstí a náměstíček těch poskytují nám mohutné, při tom klidné čáry frontální, neboť jen v bocích náměstí těch a to zúmyslně dle přesného a cíle vědomého plánu umístěny ulice, takže náměstí ta jsou více méně prostranými středisky městskými a nikoliv neklidnými křižovatkami v nich soustředících ulic,*) a působí klidným, mocným dojmem na každého příchozího. Tak vidíme upraveno hlavní náměstí staroměstské, památný »Velký rynk«, kdež ulice jen na straně západní a východní, nikoli ve středu, nýbrž v koutech náměstí jsou vústěny. Jedině touto disposicí působí náměstí toto, samo nijak zvláště rozměrné, svým mohutným frontálním dojmem.

Rovněž tak i menší náměstí, před vchodem do radnice, zdobené malebným loubím, v jehož zákoutí pod mocným obloukem vústěna téměř nepozorovaně ulice Sirková, a jež nenápadně a přece neobyčejně zdařile odděleno pouhým výstupkem renaisančních domův »u lva« a domu sousedního od »Malého rynku«, působí klidným vyrovnaným dojmem. K němu se pojí účinně památný »Malý rynk«, který klidnými, ulicemi neprorvanými frontami tvoří půvabný, neobyčejně sladěný celek a přes svoji nepatrnost působí dojmem skutečného »náměstí«. Na náměstí to ústí náměstí Linhartské, počtem čtvrté, kteréž úzkou uličkou, podloubími vroubenou spojeno se dvěma dalšími náměstíčky, lépe po pražsku řečeno »plácky«, situovanými před klášterem a kostelem sv. Mikuláše. Toť dispose okolí staroměstské radnice, která se namnoze od šerého středoku vyvinula a udržela, nejtypičtější a nejmalebnější to kout Prahy, ve ém způsobu a půvabu tak dokonalý, že málo takových jest ve střední

*) Disposice taková jest jedině správnou, neboť jedině tak zůstává náměstí, byť menší, náměstím a nikoliv širokou průchodní ulicí.

Evropě. Nestačí v tomto okolí zachovati jednotlivý památný neb architektonicky dokonalý dům, nýbrž starati se o to, aby celá tato část, pro Prahu tak příznačná, s celým svým rázem s nerušenou místní disposicí nejen Praze, tomuto království, ba Evropě zůstala zachována.

Bohužel nestane se tak, nýbrž naopak dle pevně stanoveného plánu, krok za krokem, dle hotového systému má býti památka za památkou s povrchu zemského »odupravena« a »odregulována« a s ní i nejinteresantnější část Prahy.

Proberu tyto úpravy, jak jsou již buď provedeny nebo projektovány, kus za kusem.

Velký rynk.

I.

Vinou a energickým, lepší věci hodným zakročením obce pražské, která právě zde na nejkrásnějším náměstí středoevropském asanuje, nikoliv sešlé, zdraví příčící se baráky, nýbrž nejkrásnější přebytky domovní architektury české, přinucen majitel bývalého Desfoursova paláce a domu sousedního Schier a to vyvlastňovací knihovní poznámkou dle zákona asanačního, ano i osobními intervencemi, aby sboural malebné své dva domy a postavil zde čtyřpatrový činžák, který úplně ubíjí přes mnohé pěkné detaily svoje, nepoměrností svou velkolepý, klidný onen dojem, kterým severní strana náměstí toho působila. Majitele domu toho, ani jeho stavitele, ve věci této nestihá žádná vina, neboť oba co nejochotněji chtěli přizpůsobiti dům nový svému danému okolí, a postaviti zde dům s lomenicemi, štíty i střechami, rázu domů sousedních přizpůsobenými, když tu vznikla v některých kruzích v obci rozhodujících velikolepá myšlenka, že další tři domy sousední, jichž majitelé se ku přestavbě nikterak, přes ohromný nátlak, odhodlati nechtěli, mají býti obcí sbourány a na místě bývalé mincovny a překrásných domů vedlejších vybudována »Městská pojišťovna«. Sem, zrovna sem, jako by nebylo v celé Praze pro ni dosti místa. Proto také již zakoupen dům »u zlaté trubky poštovní« a stejně pěkný dům sousední. Fasada této městské pojišťovny má být dle chvalné vídeňské bankovní mody »barokní«, pročež také i navrhovatelům nárožního domu Schierova dán důkladný pokyn, aby i navrhovanou fasadu svou této budoucí »ozdobě« Prahy přizpůsobili, avšak s tím dodatkem, že mají na domě tom užiti barokních motivů pražských. Přes to, že tak se stalo, jest přece dojem oné části náměstí naprosto pokažen, poněvadž nový činžák není harmonicky přizpůsoben svému okolí, a působí rušivě. Tak spečetěn osud nejkrásnější fronty nejmalebnějšího našeho náměstí.

Zbývá nyní veřejnosti české co nejintensivněji k tomu působiti, aby alespoň domy sousední zachránila před stejným osudem. Dům již pokažený zůstane navždy horendním dokladem moudré stavební politiky u obce pražské a úcty k malebným památkám a pohledům pražským a i dnes již důstojným, rovnocenným pendantem proslulé »Malostranské ložně«.

II.

Na východní straně náměstí staroměstského je projektovaná budoucí hlavní tepna assanačního obvodu, jíž padne za oběť býv. Greenův dům. Dům architektonicky ani historicky nějak zvláště zajímavý, který má však tu znamenitou přednost, že velice vhodným způsobem maskoval ústění dvou ulic do náměstí staroměstského a mohutným, však klidným průčelím svým, značně přispíval ku docílení onoho majestátního dojmu, jímž Velký rynk tak účinně působil. V dobrém posouzení této okolnosti pokusil se architekt Polívka o to, aby v náhradu za pohled tento otevřel prospekt nový, celkově účinný, totiž docílení plného pohledu na ruský kostel — avšak obnos 150.000 zl. zdál se býti obci pražské za pouhý prospekt přílišným a projekt zamítnut. — Nutno ještě podotknouti, že na jižní části náměstí sbourán památný gotický dům, v němž bydlil kníže Zikmund Korybut. Vystaven tu dům architektonicky nepopíratelně zajímavý, avšak slohovým rázem svým nikoliv český, vzdor českým nápisům a malbám. Stalo se péčí a nákladem městského rady p. Storcha.

III.

Také na severní straně radnice pražské assanace již rušivě zasáhla. Padl jí za oběť bývalý klášter benediktinský, zároveň se sousedním kostelem sv. Mikuláše, jedno z nejlepších děl genialního stavitele českého

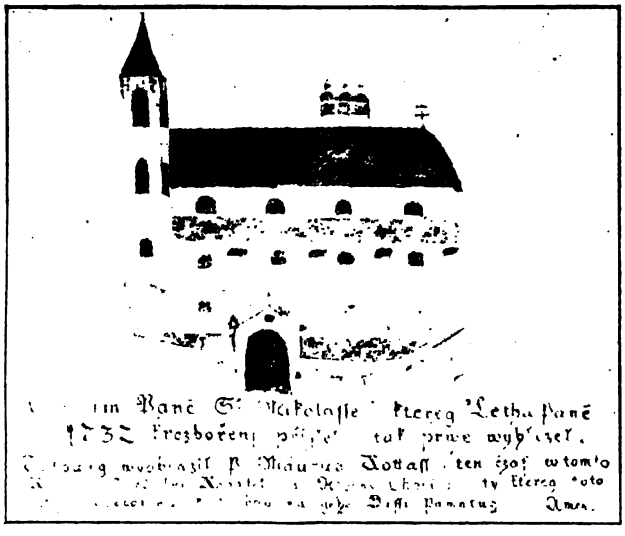

mistra Kiliana Dienzenhoffra, kus zdatné české práce, provedené českýma rukama, v době, kdy příval germanisační již mohutněl a rostl a kdy počíná býti kus mistrovské práce české i na půdě české vzácností. A přece, ač to kus znamenité práce umělecké, nezbude po klášteře tom ani památky, bude se zemí srovnán, zmizí krásný jeho refektář plný

krásných štuk mistra Spontiniho, zmizí v rozměrech svých velikolepě založené jeho opatství (abbatoire), které těsně přiléhá ku kostelu sv. Mikuláše, jejž zachránila jedině snad smlouva s církví ruskou, an by zajisté jinak i ten neúprosné assanaci za oběť padl, jakkoli tomu brání nyní ovšem již zapomenuté kupní podmínky kostela toho ze dne 27. října 1792.*) Zbude jen několik fotografií, snad i popis a situační plán a znamenité dílo české práce upadne na vždy v zapomenutí.

Na doklad jeho českosti chceme zde na věčnou díla toho památku uvésti jména jeho budovatelů, jména to synů poctivého většinou původu českého:

Poznamenání Kunstyrzůw a Remeslníkůw kterzi Leta Panie 1735, když tato baň s Krzižem wyzdvižena byla przi tomto Chramu panie pracovali:

Pan Kylyan Tynsnhofer mystr zednicky kons. Michl Fitz, Palyr zednicky, zednicky Towaryssowé

Antonín Wolfrum
Antonín Gubes
Jan Kolinsky
Ondrzeg Klotz
Wyt bintner
Antonín Židek
Bartolomnieg Nowatius
Gyndrzich Wencl
Waclaw Wlasak
Jan Girzik Schometzl

Pan Krysstoff Paur sstafyrer.

Pan Antonin Praun rzezbarz.

Tesarzi

Pan Franc (nečitelné) mystr tesarsky
Jan Gyrzik Martin, Palyr Tesarsky
Wencl Storch, Karel Kopacz Reuter
Josef Arnoldt, Frantz (nečitelné)
Ssymon (nečitelné).

Flassnyrzové.

Pan Antonin Gottmann mystr Flassnirsky
Antonin Gottman, Gyndrzich Rosenthal (nečitelné)

---

*) Vzácný úkaz po době Josefinské tak vzácné péče o uměleckou památku, budiž zde slovně citován:

Religionsfondssache Nr. 65. 1792 27. Octbr.

Nachdem der prager Bürger Herr Simon Kral die gesperrte altstädter Sanct Niklas-Kirche bei der am 17ten Junius 1791 mit Vorbehalt der höheren Bestättigung abgehaltenen Versteigerung für einen Meistboth pr. 1600 flr. zwar erstanden, die hohe Landesstelle aber auf eine von dem prager löblichen Magistrate eingebrachte Erklärung, dieses Kirchengebäude für den nämlichen Kaufschilling zum öffentlichen Gebrauch, ohne dass die äusserliche Verzierung etwas leiden sollte zu Handen der Gemeinde der k. Hauptstadt Prag zu erkaufen dem gesagten Magistrat für den von dem schon ernannten Bürger Herr Simon Kral gelegten Meistbot per 1600 flr. in den nemlichen Bedingnissen, wie sie in dem Citationsprotokoll dem Käuffer eingestanden worden mit einem solchen Dekrete vom IIten Julius 1791 käuflich zugesprochen hat, so ist unter heutigem unten gesetzten Tag und Jahr zwischen der königlichen Staats-gütteradministration als Verkäuferin an einem und dem löblichen k. Hauptstadt Prag als Käufern am anderen Theile folgender Kontrakt mit Vorbehalt der hohen Gubernialbestättigung geschlossen werden als (1—6) Punkta.

Krystyan Schelenberger, towaryssowé, Kašpar Fitz uczednik.

Sstukatorowé

Pan Bernard Spinetti Mistr
Frydrick Gross, Abandus Bolla tovarissowe

Zamecznicy

Pan Matieg Frantz, mistr zámečnicky
Jan Busch Gyndrzich, Jan Belmer
Ondrzeg Puyer, Towaryssowe
Florian Klirr, Antonin Haller
Pan Antonin Hrdliczka, mistr kamenicky
Pan Joannes Hruby, mistr przikrywaczsky
Pan Vital Zacharias Zutter hodinarz, ktery zdeyssi hodiny dielal.
Pan Jakub Fuchs, Kaspar Fuchs mistr sklenarsky, syn geho, towariss
Pan Peter Assam, hlavni Malirz (Bawor.)

Sepsal jest je Pater Wojtiech Glotz Sacristian a kazatel svateczni rodičž prazsky

Kdo to psaní naleznete, dauffam že na nas s modlitbou spomenete.

Městský archiv

$\frac{7050}{3}$ Dne $^{28}/_{12}$ 87.

Seznam tento, vzácný to doklad pro historii umění českého, byl při opravě jedné z bání kostela sv. Mikuláše nalezen a sub sign. 1050./3. v městském archivu pražském zároveň i s tímto stručným, avšak vysoce zajímavým nástinem dějin stavby kostela tohoto, který zde ve věrné reprodukci uvádíme, uložen.

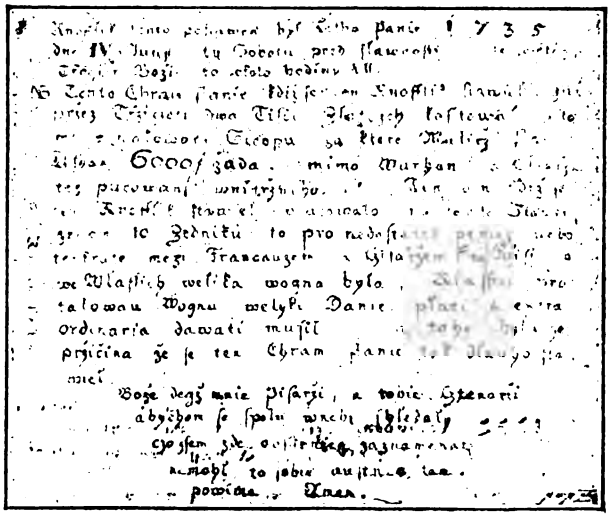

Pouze tedy fragment krásného celistvého díla Dienzenhofferova, kostel sv. Mikuláše, pouhé torso dřívějšího velkolepého celku zůstane dochováno.

Avšak cosi dalo by se přece docíliti.

V měsíci květnu kmitla se novinami radostná zpráva, že starosta pražský, Dr. Podlipný, který častokráte již a to energicky pro mnohou památku pražskou intervenoval, při návštěvě kláštera nařídil, aby prozatím s bouráním části opatství, na kostel sv. Mikuláše přiléhajícího, bylo sečkáno, snad že část tato bude zachována. Ačkoli velice pochybujeme, přece máme za svou povinnost, co nejdůrazněji se stanoviska esthetického, historického ba i praktického za zachování aspoň této části kláštera hlasu svého i prosby pozvednouti a to z těchto vážných důvodů:

1. S klášterem sousedící kostel sv. Mikuláše byl stavitelem svým jako integrující část abatoria klášterního myšlen, projektován a proveden a tvoří s ním jediný, souladný celek, který se navzájem doplňuje a harmonicky bezvadně působí.

2. Odhalením východní části kostela povstane ohyzdná prázdná plocha, jejíž jen částečné upravení*) bude značného nákladu vyžadovati, má-li jen trochu požadavku vkusu odpovídati.

3. Zachováním této části kláštera udrží se vzhled i typický ráz výše zmíněných »náměstíček« před kostelem i klášterem situovaných, které zde byly v této podobě již před stavbou kostela a s nimiž i stavitel kostela počítal a vzhledem na tyto i jeho perspektivickou část upravil.

To jsou zajisté velice závažné důvody, které by byly všude ještě rozhodnými a ku řešení otázky této směrodatnými. Nám však přece zbývá jen tázati se: Splní se tento slib Dr. Podlipného?

(Příště dále.)

August Blanqui.

Jules Vallès patřil mezi ty vzácné revolucionáře, kteří se dovedli smáti. Zvraceti světový pořádek tajnými spiknutími nebo veřejnými vzpourami, každým slovem a gestem přivolávati na sebe nebezpečí žaláře, hrůzu guillotiny, děs šibenice, není život povzbuzující k humoru. Ale Vallès byl při celé útočné vášnivosti svého bojovného, polemického temperamentu též silně uměleckou povahou, básníkem a myslitelem, který stál v odboji proti nynější společnosti, ale i proti dogmatům revoluce a sociály, a proto se dovedl smát ironicky, někdy i sám sobě. Byl to jasný, pronikavý duch, vášnivý ale bez fanatismu a paradoxalní verva jeho trilogie »Jacques Vingtras« připomíná mi Hercena, kdežto stylem a kypící silou vtipu, ironie, sarkasmu, zvracejícího se až ve fraškovité kozelce a cancan karikatury, staví se po bok největším humoristům světové liter... Tento veselý revolucionář byl špatným augurem, a satiricky se vysm tajemným, romantickým posám, bombastu a frázovitosti svých vlastních druhů v boření základů naší shnilé společnosti. Takovým úšklel

*) Poněvadž celý zastaven býti nemůže, jest zde nynější hlavní vc kostela ruské církve pražské.

švihl též kdesi po Blanquim. Smál se vyzáblému, v kobkách žalářních vymořenému revolucionářovi, který několikráte v dobách bouřlivých náhle vystoupil se šera citadely, jeho matná postava se postavila v čelo zástupů, anonymních mass, do nichž jeho silné slovo, provázené pevnými posunky rukou, vždy vězících v černých rukavičkách, soptilo žhavou lávu vzpoury, revolty, zmaru všeho stávajícího. Blanqui byl ještě děsivější příšerou Evropy nežli Bakunin a Mazzini. Ten, jemuž se Vallès bonhommsky posmíval, naplňoval společnost postrachem a Thiersa hnusem. Střízlivý státník pokládal Blanquiho za zločinného šílence, stíženého manií podvratných rejů a krvavých vzpour. Ale i sami nejbližší soudruzi Blanquiho soudili nejasně a zmateně o tomto záhadném muži. Barbès, veliký spiklenec a organisator revoluční v romantickém slohu, muž velikých slov a theatrálních pos, vpálil hanebné znamení prodejné zrady na čelo Blanquiho, který přece patří mezi nejkrutěji stíhané politické mučedníky našeho století, neboť asi čtyřicet let prožil v žalářích.

Histrion revoluce . . . zrádce . . . nemocná příšera . . . tak soudilo se o tomto muži, jehož celý život byl zahalen záhadným pološerem žalářních cel a který patří mezi nejzajímavější účastníky a organisatory všech revolucí tohoto století, od heroických tří dnů r. 1830, až ke komuně r. 1870, této krvavé maškarádě, zničivší krásný sen svobody několika exaltovaných, utopických snílků . . .

Po celý věk zákonem, mocí, veřejným míněním štvaný jako divoká zvěř, jako vyjící, v houštinách se skrývající vlk, připravený každou chvíli k zoufalému skoku do stáda klidně se pasoucího bravu, který má svůj chlév, uznává krotce autoritu svého berana, svého pastýře a psa, stal se Blanqui v očích společnosti lidské jakýmsi enigmatickým, sfingovitým netvorem. A přece jeho život byl velký, plný tragiky, tak vzdálený mdlé únavy naší skeptické zklamané doby, která přejde přes práh nového století s tíživou mukou otázek neuskutečněných, nerozluštěných ideí, vzdor všem těm heroickým i bláznivým bojům, svedeným ve jméno těchto otázek a ideí na barikádách, v parlamentech, v tisku . . . Blanqui nebyl pouze agitator, zbrklý mluvka klubů, haranguer masy, nebo nějaký tajemnůstkářský, karbonářský spiklenec, ani revolucionář s prorockou a mučednickou maskou. V jeho žilách kolovala italská krev, podobně jako v Gambettových, ale zdá se, že Blanqui byl bližší pronikavému a jasně kritickému duchu Machiavelliho, nežli zakladatel strany opportunistů. Zní to poněkud bizzarně, ale kniha Gustava Geffroye,*) věnovaná Blanquimu, přesvědčila mne,

*) L' Enfermé, par Gustave Geffroy, (Paris Fasquelle).

že pověstný buřič a galejník nebyl parádním hrdinou barrikád, meetingů, a manifestací, ale mužem jasného ducha, mozku přísně, skoro studeně střízlivě uvažujícího, vůle nezdolné, energické, neobyčejného talentu organisatorského.

Přečetl jsem knihu Geffroyovu s dvojnásobným zájmem, týkajícím se předmětu i zpracování. Překvapilo mne, že historie života Blanquiho zlákala jedno z nejjemnějších a nejnervosnějších per mladé literatury francouzské. Gustave Geffroy, známý subtilní a hluboký kritik výtvarný, rozsévač nových myšlenek, herold slávy moderních mistrů: Rodina, Besnarda, Carrièra, (úryvek z jeho studií výtvarnických přinesly »Rozhledy« před dvěma lety), odchovanec Tainea, spřízněný v mnohém ohledu s Emilem Hennequinem, jeden z věrných Goncourtova známého »grenieru«, napsal krásnou knihu, plnou tepla a lásky, o životě, působení a ideách muže, který byl prudkým a zásadním kontrastem umělecké duše, snílka krásy, milovníka barev, hudby a stylu.

Kniha Geffroyova není biografickou nebo historickou essayí, ani životopisným románem. V řadě obrazů líčí Geffroy život a dobu Blanquiho. S neobyčejnou evokativní silou předvádí řadu velkých výjevů z nedávné minulosti, vystihuje věrně kolorit doby, postup a vývoj událostí, pevnou rukou načrtává množství portretů. Kapitoly jeho knihy podobají se cyklu aquarel, kde malíř zobrazuje celou epochu s vévodící, jedinou postavou v popředí. Obrazy ty jsou výsledkem svědomitých a pilných studií. Geffroy stilistickým rázem své kresby připomíná malíře, výtvarníka, ale cítíte, že přichází ze školy Taineovy a Goncourtovy. Pracoval jejich skrupulesní methodou, podobně jako Taine a Edmond de Goncourt (mluvíme tu ovšem o jeho kulturně-společenských obrazech minulého století), shrnul ohromný material, spoustu papíru, korespondencí, žurnálů, interviewoval všechny pamětníky Blanquiho, navštívil všechny žaláře, v nichž Blanqui chřadnul, shrnul všechny možné dokumenty, týkající se jeho osoby, jeho rodiny a jeho okolí — a tak podařilo se mu vyvolati představu záhadného revolucionáře s neobyčejnou věrností, s mocnou reliefností, s velmi viguresně podmalovaným pozadím jeho doby.

Titul knihy »L' Enfermé« naznačuje jedním slovem celý život a povahu Blanquiho. Žil vždy osamělý, uzavřený, čtyřicet let svého života pobyl v žalářích, ale i v krátkých intervalech, kdy byl na svobodě, kdy náhle se objevil uprostřed všech bojů revolučních, uprostřed vzkypělých vln, mass rozbouřených revolučním orkánem r. 1848, nebo rozdmychaných vulkanickou konvulsí komuny, vždy to byl hrdý, osamělý, do sebe uzavřený muž. Dovedl magneticky působit na lid, jeho výmluvnost měla vzrušující, podmaňující moc — ale poněvadž neplýtval slovy marně, nerozptyloval se v banálním kejklířství harangurských frází, poněvadž byl hloubavým a kritickým duchem, šířil ve svém okolí jakýsi chlad nepřístupnosti, vzbuzoval nedůvěru u vousatých křiklounů z klubů a kaváren, a právě tato jeho duševní superiorita byla příčinou zmařených jeho plánů a podniků . . . Končily vždy odrazem skoku vlka do stáda, jež se sice zděsilo na okamžik, ale uspokojilo se zase, když zřelo, že nebezpečný dravec je opět vlečen do zdí citadely.

Blanqui, tento revolucionář superiorní inteligence, precizního, logi-

ckého ducha, který netápal v blouznivých ideích roku 1848, neuznával socialistické utopie, a který vlastně byl — činným nihilistou, chtějícím vše stávající zvrátiti a teprve na ssutinách staré společnosti založiti novou, ideální společnost lásky, dobra a pravdy, byl dle náhledu Geffroyova rozeným státníkem, velkým politikem. »Svými vlastnostmi« praví Geffroy, »byl Blanqui spíše určen pro vedení a moc, nežli pro opposici a vzpouru. Měl jasný pohled . . . oposiční cit, smysl pro strategii, nepřemožitelnou, instinktivní skoro mimovolnou touhu po činnosti, a co více: neobyčejnou divinací událostí, logiku fakt, která ho nikdy nezklamala« To ovšem je zcela jiný člověk, nežli pověstná příšera barikád, podzemních piklů a tajných spolků . . .

Blanqui, který se narodil r. 1805 (po otci proudila v něm krev revolucionáře, neboť jeho otec byl členem konventu a za prvního císařství se stal podprefektem a po státním převratu žil nuzně s četnou rodinou v Paříži), vstoupil zcela mlád do politických zápasů. Bylo to v době hrůzovlády absolutismu, hýřícího krvavě na troskách říše Napoleona I., kdy brutálně dušen byl každý zákmit myšlenky, kdy kultura měla býti vržena zpět za jasnou metu Velké revoluce, kdy temné hučení revolty otřásalo konvulsivně Italií, Španělskem a na východě vzplanul boj Řecka za svobodu . . .

Dvacetiletý mladík stal se členem tajných spolků a počal psáti do žurnálů. Již tehdy činilo velký dojem jeho hluboké vzdělání a neústupná odhodlanost. Tehdy se též zamiloval. Amalie-Suzanne Serre, mladistvá, krásná dívka, úzkostlivě vychovaná, malující pěkné portrety, byla jedinou láskou Blanquiho a stala se též jeho ženou. Nepoznal prý nikdy jiné ženy nežli této, která jediná ho chápala, s ním cítila. Mladý muž bojoval v červnových pouličních bojích r. 1830.

Za revolučních bouří proti vládě Ludvíka-Filipa poprve jméno jeho vzrušilo veřejnost, našlo ohlas v davu, upoutalo pozornost úřadů a Blanqui byl jako jeden z nejnebezpečnějších organisatorů revolučních zatčen a zavezen do pevnosti Mont-Saint-Michel. Sem zavezeni byli též ostatní vynikající revolucionáři, Barbès, Martin Besnard, Bezenac, Rondil a j.

Geffroy výmluvně líčí hrůzy útrap Blanquiho. Mladý muž chřadl v děsu samoty žalářní, jež podlomila jeho fysické síly, ducha uštvala horečnými záchvaty, halucinacemi. Někteří ze spoluvězňů Blanquiho sešíleli, jeden si podřezal žíly. A do tohoto pekla stihla Blanquiho zvěst o smrti jeho mladé ženy. Teď osaměl úplně. Žil v stínu a mlčení. Tragika smrti jediné bytosti, kterou miloval, dokonala asi jeho vývoj duševní. Sám kráčel nyní za chimérou. Viděl ji na barikádách, v zoufalém výpadu trpících proti moci, v šílené revoltě, v nesmírném, ničivém převratu, který jako samum měl se přehnati přes Evropu a ničiti, ničiti, ničiti!

Zatím co Blanqui byl trýzněn mukami trestnice, kde vězňové pro menší odpor nebo projev nespokojenosti — byli vrháni do smrduh děr plných krys a špíny, šumí a kypí venku život politický, jeho as doráží k sluchu vězňovu, jako vzdálený ruch mořského příboje, bílé pěnění vidí ze své cely.

Guizot, Thiers, Soult, Molé vystřídali se na vůdčích místech. Zdá

se, že příšera Revoluce je navždy udupána, a spokojený klid zavládl v salonech aristokratického faubourgu, v domácnostech notářů a kupců. Ale zdecimovaná strana revoluční pracuje potají, pod zemí. Zatím nové myšlenky, nové theorie budí pozornost, úžas, hrůzu i posměch. Louis Blanc sní o novém zřízení státu, Proudhon o anarchii, fourieristi a saint-simonisti tonou v moři utopií. Lamartine objevil se. elegantní, harmonický, poetický, politik s lýrou, a lid si ho zamiloval. A tu se přihnala jarní, osvěžující bouře r. 1848. Ludvík Filip, král hruška, král s deštníkem byl vypuzen. Blanqui, kterýž se zotavil z těžké choroby, octl se na svobodě. Kvapí do Paříže. Zde hýří revoluce. Je vítězná. Má romantický kostym. Vyzáblý, předčasně sešedivělý, mlčenlivý muž, ale s výmluvnými ústy, s pronikavým, bodavým pohledem a s černýma rukavičkama na rukou náhle vystoupil ze šerého ústranní, mluví a jedná. V té době byl učiněn útok na čest Blanquiho. Podezřelé jakési individuum obvinilo jej ze zrady, osočilo jej, že vládě prodal jakési dokumenty, týkající se revoluční strany. Tohoto obvinění uchopili se i nejbližší soudruzi Blanquiho a i jeho nepřátelé. A jméno jeho bylo vlečeno na pranýř poháženo blátem, poplváno veřejným pohrdáním. Ale Blanqui odpověděl na podlý útok lži manifestem, který byl mistrovským dílem logiky a úchvatné výmluvnosti. Tehdy se v plném jasu objevila povznešená inteligence temného revolucionáře, jeho slovo vášnivé i pevné, logické i vzletné slavilo triumf. Ale stín, skvrna, jizva ostala navždy po tomto útoku, veškeré heroické boje i mučednické strasti jeho dalšího života nedovedly smýti skvrnu, zahojit ránu. V očích zavilých odpůrců byl podezřelým. Romantický apoštol revoluce Barbès zval jej stále zrádcem.

Pak ozvalo se jeho slovo i z tribuny ve sněmovně. Z dusného ovzduší tabákem začouzených politických klubů octl se náhle Blanqui v paláci burbonském jako poslanec a mluvčí jisté kasty voličů. Blanqui tam přišel jako zástupce anonymní, neznámé massy v čele mnohotisícového zástupu o památné manifestaci 15. května. Sněmovna byla obsazena davy, ovládána slovem Raspaila, Bucheza a Blanquiho. První dva mluvili velká slova, pompesní fráze. Bledý muž s utrýzněnou, oduševněnou tváří jako zjevení z jiného světa vstoupil na tribunu. A celé shromáždění chvělo se pod vzrušující mocí toho pronikavého, pádného a logického slova s prudkým, ale netheatrálním gestem černé rukavičky. Ve zmatku deklamací o svobodě, právech lidu, ujařmené Polsce ... pronesl Blanqui první slovo o bídě a mluvil jménem pariů společnosti. Po této manifestaci byli pozatýkáni všichni vůdčí činitelé podvratných stran. Blanqui se dne 26. května 1848 vrátil do cely žalářní, zatím co venku rozzuřily se pouliční boje červnového výbuchu revolučního. Ve tvrzi Vincennesské byli držáni náčelníci revoluce, kteří znali tradice vzpoury, klasickou formu pouličních bojů, ovládati a fanatisovati massy. Neměli nijakého vlivu na červnové boje. Hrdinou tohoto dramatu, vyvolaného vznešenými ideály lá humanity, svobody, byla »massa beze jména,« která poprve konfusi instinktivně vešla do života a na bojiště, a od té doby setrvala na jišti světa.

Blouznivý sen »potrhlého roku« rozplynul se v dýmu pušek a mladická horečka svobody byla vyléčena prachem, olovem, šiben-

galejemi a deportacemi. Absolutismus ujařmil Evropu. Ve Francii vynesla revoluce — jako vždy — na povrch dobrodruha. Princ Ludvík Napoleon se stal presidentem republiky z vůle národa. Po desíti měsících, když nastal klid, byl postaven Blanqui a ostatní obvinění z 15. května před soud. Blanqui byl odsouzen na deset let do žaláře. Poznal opět novou mučírnu, citadelu v Doullensu, odkud byl převezen do tvrze v Belle-Ile-en-Mer. Bylo zde mnoho politických odsouzenců. Měli poměrně dosti volnosti. Mohli se scházeti v celách a při tabáku debatovati. Ale i zde, ve zdech žalářních, kde společný osud a utrpení sbližuje, víže v nejdůvěrnější přátelství, byl Blanqui osamělcem. Žil ve vyhnanství své hrdé samoty a mlčení. Někteří spoluvězňové — byl mezi nimi i Barbés — pokládali Blanquiho za zrádce. Věřili Tascherauovým dokumentům. Proto Blanqui se stranil spoluvězňů. Nepatřil nikdy do stáda. Byl osamělý, v temnotách se plížící vlk . . .

Po zmařeném pokusu o útěk byl Blanqui zavezen až na Korsiku. R. 1859 se octl na svobodě. Sotva že vydechl na volném vzduchu, byl poslán zpět do žaláře na čtyři léta pro tajné spolkářství. Po odpykání trestu pokračoval Blanqui ve své práci pérem, slovem i agitací. Vydával list »Candide«, kde některé články jeho projevovaly vysoký vzmach filosofický i pronikavou inteligenci. Od r. 1866 do r. 1870 žil Blanqui v cizině, v Bruselu a ve Švýcarsku.

Jeho pobyt byl neznámý, záhadný, jen občas kmitla se na denním světle hubená postava muže v černých rukavičkách. Pracoval pod zemí. Kladl podkopy, jež vybuchly v sopečném ryku komuny.

Tehdy stál Blanqui vysoko nad svou dobou, vysoko nad bandou dobrodruhů, jež kompromitovala velkou myšlenku, a velký skutek zvrtla v krvavou a tragickou maškarádu. »Starý revolucionář«, píše Geffroy, »hřímal do lidu ráno z tribuny svého žurnalu »Vlast v nebezpečí,« a večer z tribuny klubu. Mohl mluvit a mluvil věci obdivuhodné.«

Celá vědomost historická, celé vědění a filosofie, jež se nastřádaly v něm po léta mlčení a samoty, prýští z tajného zdroje. Ty tryskají prudce, vylévají se v jasném svěžím proudu.« Žhoucí, vášnivý cit vlastenecký vře ve stránkách a slovech revolucionáře, který zavrhl kosmopolitismus Revoluce a Sociály, když poznal, že Francie je v nebezpečí.

Do tvrze Taureau byl zavezen Blanqui, jejž dal Thiers zatknouti jako »nejinteligentnější, nejnebezpečnější hlavu extrémních stran revolučních.« Znovu nastávají léta tiché samoty a snění při pohledu na moře z okének cel. . . .

Večer píše Blanqui stránky plné melancholické velikosti, v nichž zanechává svou zpověď, své filosofické názory, v nichž pohřbil svou duši . . .

Ale Blanqui nebyl zapomenut v žaláři. Jeho jméno ozývalo se v listech i ve sněmovně. Radikální a revoluční listy dovolávaly se svobody pro starce. Konečně r. 1879 byl Blanqui zvolen v Bordeaux za poslance a všeobecné hlasovací právo prolomilo mříž jeho žaláře. Starý Blanqui se stal evropskou osobností! Reportéři »Figara« a »Timesů« ho znepokojovali a lid aklamoval v něm nadšeně svého miláčka, svého přítele, apoštola a bojovníka svých běd. Kdysi pravil Blanqui; »Není

třeba pokoušeti se o skoky, ale nutno jíti krokem, ale jíti stále a neústupně.« A Blanqui kráčel až do posledního dechu života svého. Stařec odolavší jako zázrakem tolika trestům a hrůzám žaláře, založil list »Ni Dieu ni Maitre,« který je filosofickým a politickým testamentem jeho života. Blanqui s plamennou výmluvností hlásá tu svůj ideál: svobodu, úplnou volnost a velikost člověka, právo čistě lidské, vyšlé ze zákonníků revoluce, přímo postavené proti všem formám práva božského. A dne 1. ledna 1881 zesnul Blanqui ve stáří sedmdesáti šesti let skoro s pérem v ruce. Uhasl duch tak jasný a dokonalo srdce tak temné . . .

A krásnými slovy končí Geffroy svou hlubokou rozechvívající knihu: »Ale nemohl býti ztracen ten život nadlidský, plný dobrovolných muk, zatrzelé obětavosti. Zbavil jej radosti obvyklého života, naplnil jej hořkostí neporozumění, nebyl milován. V tomto individuu splývaly dva pocity: resignace, revolta. Resignován byl pro sebe, revoltován pro všechny. Resignace povznesla ho na výši stoika. Revoluční duch starého Blanquiho prosákne historii jako sůl mořská. Je větší nežli náboženští mučedníci, kteříž trpěli a umírali s nadějí budoucího života odměny a na onom světě. On nechtěl býti odměněn. Přijal hrdě svůj osud bez naděje na odplatu. Je to hrdina dle hlubokého ideálu století a lidstva.«

Václav Hladík.

Trestnost a sociální zdraví.

G. Tarde.

Ve svých Pravidlech sociologické methody, jež vyšla ve formě článků v Revue philosophique, p. Durkheim pojednává o založení, myslím, že zbytečně, jistého druhu sociologie **samoúčelné**, jež by, prosta vší psychologie a rovněž tak biologie, nemohla obstáti bez znamenitého talentu svého strůjce. Byla by to zajisté sociologie autonomní, avšak vykoupila by svou nezávislost snad poněkud draze — za cenu své existence. Nechci zde kritisovati tento systém, ale, ježto autor učinil se svého stanoviska několik aplikací, velmi logicky odůvodněných, přidržíme se jedné z nich, jež nás zvláště překvapila a jež nám dopřeje posuzovati princip, z něhož pochází. Jde tu o to, jak pohlíží na trestnost. Způsob tento jest zajisté nový; spočívá v tvrzení, že zločin jest ve společenském životě jevem dokonale normálním, nijak chorobným; to jest, „že není jen jevem nevyhnutelným, ačkoliv politování hodným, spočívajícím v nepolepšitelné špatnosti lidské, nýbrž že jest i **faktorem veřejného zdraví**, podstatnou „částí každé zdravé společnosti," i tu, když ho přibývá jako za našich dnů a když v 50 letech, jako v současné Francii, se skoro ztrojnásobil.

Jest třeba přiznati výtečnému sociologu, že toto pojímání j[illegible] vzdaluje od názoru „lidu" a on sám nám nezatajuje, že když [illegible] k tomuto sociologickému ale „podivnému" důsledku svého názo[illegible] dílu normálního a pathologického, nedbal toho, že byl poněkud laděn." —

Není v té věci nic tak nového, jak by snad někdo myslil. Jest tomu asi dvanáct let, co mi bylo vyvraceti zcela podobný, anebo spíše tomuto úplně blízký paradox pana Polettiho. Pravda, tento spisovatel nedovozoval výslovně, jako p. Durkheim, že „zločinost jest nutna, ježto spočívá na základních podmínkách života společenského, a následkem toho, že jest u ž i t e č n o u." On ale tvrdil, že když se činnost zločinná zdvojnásobí nebo ztrojnásobí, blahobyt průmyslný a hospodářský se zečtveronásobil nebo zpětinásobil, toto absolutní zvětšení trestnosti vyrovná se svému snížení relativnímu, jež jedině padá na váhu*) a na dně hypotese jeho čteme jasně, že současnost tohoto dvojího zvýšení, zvýšení zločinosti a zvýšení pracovné výkonnosti, není jevem náhodným a politování hodným, nýbrž zcela nevyhnutelným a naznačuje, že zločinost a pracovitost, zločinost a geniálnost čerpají z týchž pramenů. Myšlenka p. Polettiho neměla úspěchu ani v jeho vlasti ani mimo ni, což nevadí, aby hodná část obecenstva, obecenstva jím uráženého a myslím, p. Durkheimem rovněž tak, jím nenasákla. Tito dva myslitelé mají zásluhu, že pronesli s velikou originálností mínění velmi všední jež se jeví každodenně v rostoucí shovívavosti soudců a porotců, v ochahující náchylnosti k rozhořčení a všeobecnému opovržení v době jistých atentátů. Mělo-li by toto ochabnutí trestního a společenského stíhání za příčinu jen rostoucí pocit spoluviny všech při zločinu jednotlivce, byl bych na rozpacích pro ně se bíti; než ono se zakládá také na myšlence denně rozšířenější, že současný zločin spočívá na současné civilisaci, jako sudá strana listu na liché, jejíž jest „podstatnou částí." Bojím se přece, že p. Durkheim shoduje se s míněním všeobecným, jímž tak pohrdá. Na tom nezáleží, nám prokázal velikou službu, přiměv nás chladně se postaviti tváří v tvář tomuto hlavnímu problému: jest pravda, že v n ě k t e r é m p ř í p a d ě j e s t z l o č i n d o b r ý, na př. v n e š t ě s t í, a že jeho zamezení nebylo by ani žádoucím ani možným? Pochybnost jest tu dovolena a pociťuje se nutnost přísné zkoušky, jistého druhu zkoušky kolektivního svědomí.

Vím dobře, že náš autor se snaží zmenšiti anebo spíše potlačiti praktickou důležitost otázky. Nutnost a zákonost trestu srovnává se znamenitě s užitečností a nezbytností zločinu. „Je-li jevem normálním, praví, že v každé společnosti jsou zločiny, jest ne méně normální, že j s o u trestány." Avšak tu přiznávám se, že nepoznávám více způsobilosti jeho obyčejné dialektiky. Neboť důvody, jež uvádí, aby dokázal totožnosti těchto protiv, zdály by se slabými i Hegelovi. Praví nám jmenovitě, že city ošklivosti a „nenávisti", zločinem v nás buzené, spočívají v tom, že

*) Srovnejme toto se slovy p. Durkheima (str. 82.): „Jestliže alespoň v té míře, v jaké společnosti nižší blíží se vyšším, úroveň trestnosti klesá, mohlo by se mysliti, že zločinost, zůstávajíc vlastností úplně normální, ztrácí tuto svou povahu. Avšak není žádné příčiny, proč bychom věřili ve skutečnost tohoto klesání. Množství fakt zdálo by se ie dokazovati existenci hnutí ve směru opačném. Od počátku století statistika nám vá prostředky, abychom mohli sledovati pochod trestnosti; všude se zvětšila. Ve ncii stoupla na více než 300 ze 100. Není to tedy jev, jenž ukazuje přesvědčivě chny příznaky normality, ježto se ukazuje jevem těsně přiléhajícím na podmínky ho kolektivního života." Jest viděti, že to není pouze existence trestnosti, jest to také, poň v jisté míře, stoupání trestnosti, jež jest podstatně normální v očích p. Durkna a s h o d u j e s e s j e h o p r i n c i p y.

jest zločin prospěšný jen mimo sebe. Než od kdy jest dovoleno nenáviděti dobrodince, byť i bezděčného? Připouštím, že jsme povinni k uznání i zlodějům a vrahům, pracují-li vědomě a úmyslně, aby plnili krásné funkce, jež jim patří, aby nás udržovali při dobrém národním zdraví, a aby nás zásobovali povahami novotářskými a smělými; než konečně je-li dokázáno, že nám konají tuto službu, byť i neradi, táži se, jakým právem smíme ne je trestati, ale odpírati jim díky? „Dětská námitka," budiž; ale kdo na to odpoví? Nedostačí srovnati trestuhodnost s funkcemi vyměšování živoucího těla; a i toto srovnání jest obzvláště nebezpečné. Jsou to spíše funkce směšování, jež by bylo lze srovnati s trestem s hlediska učeného profesora z Bordeaux; neboť co se vyměšuje jest neužitečné nebo škodlivé, nikdy užitečné, vyjma případ těžké a vážné nemoci . . . „Bolest," dokládá, „také nemá nic žádoucího; člověk ji nenávidí, jako společnost zločin a přece ona závisí od normální fysiologie." Nuže, člověk nemá příčiny nenáviděti bolest v případech ostatně velmi řídkých a snad jen pomyslných, kdy skutečně spočívá v produkci velkého dobra; když bylo dokázáno, že bez hrozných bolestí úspěch chirurgické operace nebo porodu byl by nemožným, bylo by to pošetilé, potlačovati tyto útrapy užitím chloroformu. Společnost počíná si tedy hloupě, že potlačuje zločinost, jestliže spočívá z části v ní, aby mohla učiniti své vynálezy a objevy, a jestliže, dík jí, na druhé straně uniká nebezpečí přísnosti a výstředním krutostem, k nimž dále přijdeme. Právě mi napadá, že Egypťané nenáviděli a vystupovali někdy proti balzamování mrtvol, ačkoliv je pokládali za velmi prospěšné; ale nikdo, pokud vím, nemyslil, že jednali logicky . . .

Dejme tomu, že, abychom omluvili thesi, řekneme, že to není snad samotný zločin, nýbrž souměrná dvojice zločinu a trestu, co jest sociálně hygienické a normalné. Avšak, přesně vzato, jest to zločin nepotrestaný a nestíhaný, jenž hraje v dějinách, v utváření a vývoji národů, kouzelnou a značnou úlohu; o zločinu vítězném, zahaleném v pocty královské nebo diktátorské, uctěném v sochách, na veřejných náměstích zvěčněném, bylo by snad dovoleno tvrditi, že tato metla jest podnětem, tento jed nutným a nezbytným kvasivem dějinného pokroku. Bez něho vskutku bylo by více násilnických annexí sousedních zemí, více krvavých potlačení slabších a přemožených, a z nedostatku výbojů více císařství, více krvavých přestupků proti spravedlnosti a míru. O tomto by se to mohlo říci — a to ještě bychom se mýlili, neuznávali pravé zákopníky pokroku lidstva, již nebyli výbojníky nýbrž apoštoly, ne pustošiteli zemí, nýbrž odkryvateli pravd, vynálezci užitečných věcí, sběrateli umělecké krásy, rozsvěcovateli poznané pravdy mocí příkladu a ne mocí meče; — tomu by se mohlo říci, vzdor všemu zločin slavný, zločin, jenž kráčí s hlavou vztyčenou, jako biblický had, jenž směle svádí a porušuje lidstvo i jeho dějepisce. Avšak zločin nízký a podlézavý, žravý a opovrhovaný, jediný, jímž se p. Durkheim obírá, nemožno považovati za užitečný společnosti, do se plíží jako vetřelec, námezdník hříchu, cizopasník práce, jenž ničí úr jako krupobití a nepřináší nic než nákazu svým špatným příklade K čemu je dobrý, než aby byl pronásledován policií, jež rovněž jest d jen k tomuto sportu?

K čemu jest dobrý? P. Durkheim odpovídá bned. A opravdu, nestane se to tak snadno. Předpokládejme společnost, kde se nikdo nedopustí ani vraždy, ani krádeže, ani nejmenšího přestupku proti mravnosti, ta bude moci obstáti, řekneme, jen za dostatku jednomyslnosti a intensity veřejného svědomí v zavrhování zmíněných činů; a žalostným výsledkem bude, že kolektivní svědomí stavši se osobivějším ve smyslu jím uznávaného zadostiučinění, oddá se s výstřední přísností kriminování nejlehčích skutků násilí, nešetrnosti a nemravnosti Tam lidé budou jako v klášteře, kde z nedostatku smrtelných hříchů jest člověk odsuzován do žíněné košile za nejprominutelnější hříšek. Na příklad, nešetrné smlouvy nebo nešetrně prováděné, jež vzbudí veřejné pokárání, stanou se delikty . . . Jestliže tedy tato společnost jest ozbrojena mocí souditi a trestati, bude posuzovati skutky těchto zločinců a bude s nimi jako s takovými jednati.«

V pravdě nezdá se, že by nebezpečí označené naším moralistou mělo povahu skutečnosti; a pro toho, jenž zná neblahý pokrok shovívavosti, nejvíce nadužívané se strany soudců a porotců, již směřují k přeměně zločinu v delikt pôlitický a pokud možno, k osvobození od něho, pro toho, jenž toto ví, není to nadbytkem úzkostlivosti bázlivého veřejného svědomí, ani neodolatelným tlakem ku stanovení trestnosti na maličkosti, jež jest nebezpečím dneška. Tvrdím, že u takových okresních soudů, kde některé krádeže jsou nyní trestány pokutou 16 franků, by podle zákona Bérengerova tytéž krádeže před sto padesáti lety byly stály své původce život a že na druhý den by dal soudce sloužiti mši za pokoj jich duší. Z těchto dvou extrémů ostatně dávám přednost našemu, je-li absolutně třeba voliti mezi těmito dvěma. Jest však pravda, kdybychom neměli skutečných deliktů ku potrestání, že bychom se vraceli poznenáhlu k dřívější surovosti? Myslím spíše a zdá se mi to pravděpodobnějším, odvykneme-li si trestati, že netrestali bychom, jak zákon káže, ani veliký zločin, byl-li by spáchán náhodou. Vyhnali bychom prostě a jednoduše výjimečného zločince, jako vylučují z kruhu poctivých hráčů taškáře, dopadeného při zjevném podvodu. Tím spíše bychom byli soudně shovívavými k prostým přestupkům, společnosti neškodným.

Byl by to toliko soud veřejného mínění, jenž by byl přísný, osobivý a těžký. A v čem by spočívalo zlo? V každém případě jest předpokládati, že chyba by nebyla horší, než, že by na př. salony byly zachváceny směšnou upejpavostí, protivící se vší svobodě chování a omezující poměr obého pohlaví. Ve střediskách (v Americe a v Anglii) jest tento poměr nejjistější, poněvadž nejsvobodnější. A nebylo by v tom žádné taškářství, žádné nadužití důvěry, kdyby se jí neužívalo; lidé by se stávali méně a méně podezřívavými a méně by byli puzeni k tomu, viděti lest v každém poněkud odvážném záměru. Naopak, kde se každý stín deliktu stíhá s poplašnou prudkostí a ohnivostí, přihází se často, e na místě aby svědomí poctivých lidí pokračovalo až k vysílení, ko.ečně se vzpírá a s přísností staví se proti této zločinné invasi; a toto rše skutečně odporuje předpovědím p. Durkheima.

Jiný o mnoho vážnější omyl jest, mysliti, že vznik zločiných druhů okolení lidského jest nerozlučně spojen se vznikem druhů geniálních;

a že následkem toho, kdybychom potlačovali zločinnost, touž ranou zabíjeli bychom geniálnost, dva druhy individuelní originálnosti, stejně se lišící od »typu všeobecného,« který by se stal pravidlem bez výjimky. A bojím se, že se v tomto bodě myšlení autorovo s ním shoduje. Pro něho, jak ihned uvidíme, není jiného zkušebního kamene normálnosti některého jevu, než jeho všeobecnost; pro něho typ průměrný, typ hromadný jest typem normálním; tedy všechno, co se od tohoto liší, jest nepravidelností. Potom vrací se jeho svrchu zmíněná these k výroku, že zločinnost jest věcí normální, podporuje vznik nepravidelností, a že by její odstranění bylo anomalií, poněvadž by mělo za následek absolutní vládu stavu normálního. Než přejděme tyto protivy. Jest to pravda, že zločinnost a geniálnost jsou nerozdílnými čili nic? Není snad problému moralního, jenž by se dotýkal otázek palčivějších. Neodlučitelnost téhož druhu bláznovství od geniálnosti také byla uváděna, ale nikde nedokázána, ačkoliv vše jinak bylo pravděpodobné. Že však o této poslední otázce bylo v některém směru alienisty definitivně rozhodnuto, na tom, dle všeho, morálnímu svědomí málo záleží. Než není tomu tak s otázkou první. Ona znepokojuje v nejvyšším stupni praktický rozum, ve vyšším stupni než jiná protizákonnost velmi hrozná, jež vyvstává jako obhájce války, kdy na př. polní maršálek Moltke a nedávno dr. Lebon chtějí dokázati, nejen že není možno válku odstraniti, nýbrž že i válka »činí podstatnou část socialního zdraví,« a že bez jejího periodického vraždění a plenění lidstvo by upadlo ve stav hniloby. Dle všeho válka má tuto působivost: ona jest vražděním a loupežením za vzájemného souhlasu. Avšak jsou-li vražda a loupež a nádavkem násilné smilstvo užitečné, a je-li jí i theorie, jaké se dovolávali k omluvení krveprolití zářijových, neodlučitelných od slavných činů revolucionářů, prosím vás, v čem tedy spočívá starý rozdíl mezi dobrem a zlem?

Avšak, jestliže spoléháme na statistiku, jako na zřídlo informací podstatně »objektivní«, činíme si iluse. Výpovědi této sibylly jsou často nejasné a potřebují vysvětlení. Tabulky na př. nám ukazují, že nejbohatší, nejcivilisovanější a nejvzdělanější departementy jsou všeobecně (ne vždy) nejbohatší jak na zločiny tak na bláznovství. Než jsou tu přece významné výjimky: Ženeva na př., kde zločinosti ubývá v té míře, v níž se obec zušlechťuje; velmi pozoruhodnou výminku činí Londýn, kde úroveň zločinosti jest o polovinu menší než ve venkovských anglických městech a, věc to mimořádná, nižší i než na aglickém venkově. Vypůjčuji si tuto zajímavou podrobnost z nové studie pana Jolyho, v níž jest dokázáno, mezi jiným, že se za deset let zločinost v Anglii ve všech svých podobách, zejména u dětí, zmenšila na 10 až 12 ze 100. Ubohá Anglie! Jest na nejlepší cestě onemocněti! — Oficielní statistika opravdu plní svůj úkol ještě příliš nedokonale a příliš stručně. Ona nedovoluje rozhodnouti, zda skoro všeobecný postup zločinosti v této době plyne z trvalých a podstatných sil naší civilisace a nejen z jejích chyb nahodilých a pomíjejících, z nedostatečnosti jejího morálního úsilí v poměru k úsilí průmyslovému a vědeckému.

Měl bych více důvěry k statistikám specielním, sebraným a podniknutým osobami soukromými, abych mohl zkoumati příčiny zločinosti

a příčiny genialnosti, každé zvlášť. Bádání prvého druhu jsou vlastní kriminalistům; tu pokaždé, když některý z nich připadl na to, zkoumati dědičné poměry a způsob vychování u 100 zločinců vybraných náhodou, setkal se s mnohem větší hýřivostí a leností, alkoholismem a hloupostí, ba i nevědomostí, než u potomků a vychovatelů 100 lidí počestných téže rasy a téže třídy; měli ale snad více genialnosti? Ne, pokud vím. S druhé strany, p. de Candolle bádal dlouho, trpělivě a duchaplně, jaké podmínky rodinné a sociální jsou příznivé objevení se genia, zvláště genia vědeckého, a shledal, že mezi těmito příznivými vlivy může býti postaven na prvé místo vliv domova, podstatně mravného, prostého každého deliktu a každé chyby, určeného dědičně k tradicionelní počestnosti. Celkem jest to minimum či spíše nula zločinosti, již viděl spojenu s maximem vědecké geniálnosti. Z toho následuje, že není nejmenšího vztahu mezi příčinami zločinosti a příčinami genialnosti; a kdyby byly nakrásně kladeny poněkud vedle sebe, nezůstanou jedna druhé méně cizí a nepřátelskou. Tento vztah, jejž mezi nimi chtí učiniti, jeví se jako měřítko neudržitelným, ježto zpětným postupem evropská zločinost za našich dnů stává se více řemeslnou — řemeslem, jež rozhodně nemá v sobě pro ostatní nic užitečného, a omezuje se více na střediska hnilobná, antisociální, nezpůsobilá ke každému zdravému dílu.

(Příště dokončení.)

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Josef Merhaut: Černá pole. Brněnské obrazy. (Nákl. J. Otty). Tato kniha p. Merhautova je mi milá a cenná tím, že v ní vidím výsledek processů, vedoucích jejího autora k cestám pravého umění. Poslední, a tuším i to jediné, co jsem od p. Merhauta četl, byla povídka Had, vydaná asi před čtyřmi lety. To byla ještě práce plnokrevného naturalisty; stručným, ostře karakterisujícím způsobem, objektivní technikou demonstrován tam daný zjev socialní pathologie: venkovská dívka přichází hledat do Brna službu, padá tam do drápů svůdce, klesá stále hloub a končí sebevraždou. Všecka síla autorova vyčerpávala se tam na předvedení tohoto processu po jeho věcné, hybné, dramatické stránce. Kreslil ne z nitra, ale z venčí, odtud i dikce jeho byla, jak se říká, hladká a plynná, to jest rychle hnaná, čítající jen kontury děje a profily postav. Ale bylo něco svalnatého, krevnatého, prudkého v celé té práci, něco, co ukazovalo na energický, útočný talent. Tomuto rysu energie u p. Merhauta přičítám zásluhu o umělecký pokrok, jejž nejnovější kniha jeho jeví. Pokud se látky týče, jsou sujety její podobného rázu jako v Hadu. Pražský student nastupuje své místo v brněnské bance, ale místo všech pěkných plánů propadá otravné vášni k zkažené dívce (Bahnitá luka). Brněnský měšťan, českého původu ale plující s vládnoucím německým proudem, uvědomuje si celou zvrácenost svého odrodilství, když pozná, že nezhojitelná nemoc jeho dítěte je následkem otrávené velkoměstské krve jeho manželky, brněnské Němky. Rozchází se s ní a bere k sobě svou starou venkovskou matku. (Otrávená krev). Ožebračený sedlák pronajímá si v Brně krámek v domě téhož žida, jenž ho byl kdysi na dědině připravil o majetek, ale vede se mu tam tak zle, že se ze zoufalství oběsí na klice. (Tragedie malého člověka.) Kandidát učitelství dá se při dělnických nepokojích strhnout k odporu proti policii, je trestán vězením, z ústavu vyloučen a nevěda, kudy kam, kreslí místo vlastenecký obrazů, o jakých snil, allegorický obraz Písně práce a stává se spolupracovníkem illustrovaného socialistického listu. (Píseň p. [illegible]. Tedy motivy vesměs životně svěží, zrovna za tepla chytané z [illegible] moravského Manchestru, akutní, s daleko vrženými sociálními st[illegible] jak už jinak pojaté, jak jinak rozvedené a vypověděné! Ne už je[illegible] demonstrované postupy vnějších dění a fakt, ale jako vnitř[illegible] hledí je pan Merhaut předvésti. Nestaví nás už jako div[illegible]

svých osob, ale staví si nás do nich, dává nám hledět na věci jejich očima a cítit vlastními jejich nervy. Ale to vše vyžadovalo celý přerod jeho talentu, dokonalé opuštění půdy starší naturalistické techniky a nastoupení na cesty nového umění psychologického a náladového. Znamenalo to dále, že byl nucen opustiti dikci pouze referující, popisnou a objektivní, střízlivou a suchou jako řepné lány fádních rovin za parných letních odpolední a pustiti se do tajemně rozšumělých, poetických hvozdů prósy lyrické, tekuté, zpívající a vonné, že musil rozhoupati svou řeč jako zvon v bohaté škály a akkordy suggestivních zvuků. Neříkám, že to všecko hned naponejprv splnil, v plné a nejvyšší míře, ale pro těch několik krásných a zářících odstavců, které nalézám v jeho knize, stačí, aby byl přiřaděn k vzrůstajícímu hloučku těch, kdož v naší literatuře provádějí revoluci slova, jimž není slovo pouhou značkou pojmovou, schematickou a suchou jako cifra nebo písmeno, vyprahlou a mrtvou cihlou, z nichž se bez velkého rozdílu staví právě tak věty novinářských lokálek a čítankových statí jako románů a novel, ale jimž je ono nástrojem suggesce, který má své vlastní hodnoty rhytmické, hudební a barevné. Tato revoluce je dnes v plném proudu jak v naší lyrice tak i v t. zv. próse. Posledním cílem jejím vlastně je, aby slovo prósa vůbec vymizelo z umění, v tom smyslu, kde se jím značil protiklad poesie, nějaká řeč všednodenní, inferiorní naproti slavnostním hávům veršovým. I román a novella chtějí mluvit stejně suggestivně, stejně svítit, hřát a vlnit se jako básně. V těchto snahách je jedno z hlavních dělítek mezi t. zv. staršími a mladými v naší literatuře. Kdo toho rozdílu nechce vidět anebo myslí, že to je malicherné odhadování literátů podle křestních listů, ať proti řeči, jakou se psala u nás belletrie od Vlčka, Třebízského a Jiráska až k Šimáčkovi nebo Raisovi (rozumí se, že tu mluvím jen o stylové stránce, nepodceňuje, zvláště u těchto dvou posledních, jiných, hodnotných živlů jejich prací) postaví dikci p. Vil. Mrštíka, pí Růženy Svobodové, anebo z ještě mladších p. Jiřího Karáska, p. Karla Kamínka, zemřelé Louisy Zikové a jiných. To už nejsou jen dvojí různé dikce, ale to jsou dva sobě docela cizí literární útvary, nemající nic společného než zevní formu románu a novely, ale jinak od sebe oddělené celými propastmi. Považuji proto za důležitý moment přítomné knihy p. Merhautovy, že v ní dovedl nalézti most přes tuto propast a postaviti se na půdu nových snah uměleckých. Ale nestojí na ní ještě celou nohou, ještě mu vězí naturalism ve všech kostech. Řekl jsem totiž, že nás p. Merhaut nestaví vedle svých osob, ale do nich. Ale jsem nucen omeziti to takto: nestaví nás do samé hloubky, do centrálních ohnisek jejich duší, nýbrž jen na jejich periferii, do toho přechodného pásma, kde tělové přechází v psychické, tedy do pásu stavů fysiologických a psychologických. Či abych se vyjádřil srozumitelněji: nechává nás v pochybnostech o základních ideových a ethických tendencích svých postav, nedosahuje tedy ve svém líčení spojujících holů jejich duchové klenby, ale dává nám za to prudce a určitě cítiti, se dělo s nimi v daných situacích jakožto s organismy tělovými a nervovými. Stavy těchto dovede kresliti se zvláštním horkým a prudkým chem, v tom je jeho hlavní force ale i jednostrannost. Tak na př. avní úpadek svého mladíka v Bahnitých lukách karakterisuje

nejraději větami jako je na př. tato: »Celé tělo jakoby měl z kloubů vymknuté; v kostech jakoby mu něco schlo, tak je cítil suché ve všech údech, tak se hlásily o slovo v celém jeho ústrojí. Maso, krev, svaly, všecko jakoby podlehalo vládě unavených kostí a z celého těla Filous cítil v tu chvíli nejmocněji soustavu své kostry, která jakoby se v sebe hroutila a unést nemohla krevnatý svůj obal atd.« (str. 159.) Tedy pořád jen stavy fysického podráždění nebo fysické schlíplosti, ale jak je těmito processy dotýkána nejvyšší intellektuelní vrstva jeho duše, to je přebíháno letmo, jen v abstraktních a široce neurčitých výrazech. Ještě znatelněji vyniká tento nedostatek v Otrávené krvi. Základní tón, zvučící bytostí odrodilce Jana Klíče, vracejícího se za noci z německého kasina, vyjadřují věty jako je tato: »Připadalo mu, jakoby v ňadrech měl celý parní stroj, který ve svých pravidelných dutých úderech — zcela zřetelně je slyšel, stále je slyšel! — tlačí čerpadlem se srdce krev do rozpálené hlavy.« V průběhu celé povídky se vám zdá, že toho člověka na konec musí ranit mrtvice, že k tomu všecko toto líčení směřuje, ale teprv na posledních skoro stranách se dovídáte, že tu šlo o hořkost a lítost nad spáchaným odrodilstvím a zvráceným manželstvím a bolest nad nemocným dítětem, tedy o city a vztahy rázu eminentně mravního. A p. Merhaut nám z toho všeho nepředvedl bezmála nic než tělové reflexy, než vliv této situace na oběh Klíčovy krve! Dobývá se tedy sice z povrchu člověka k jeho nitru, ale nedošel ještě k zachycení sjednocujících kmenů lidské bytosti, neobjímá člověka v jeho celkovosti, synthetičnosti — a synthese člověka je formule pro nejvyšší sen nejnovějšího idealistního, či chceme-li symbolistního umění. Ukazuje se pořád ještě žákem naturalismu, k jehož hlavním nedostatkům právě patřilo, že pojímal člověka jen jako jednotku fysiologickou jako odjinud determinovaný stroj nervový a ne jako samostatnou hodnotu ideovou a mravní, tak jak nejčistěji z celé moderní literatury je pojímána v dramatech Ibsenových. Psychologičtěji, duševněji je už provedena Píseň práce, plna krásných a čistých obrazů psychických, jakým je na př. dojem, jímž působí zjev Hostýna na mysl brněnského mladíka, ale přece jen tomu schází poslední nejvyšší svory, do nichž by ústily klenoucí se oblouky líčených processů. Mladý Folbrecht zúčastnil se dělnických nepokojů a odpykal to vězením a přece není prý socialistou. Hlavu má plnou romanticko-vlasteneckých snů, ale přece na konec místo pobití Tatarův kreslí Píseň práce. Činí to z náhlého záchvatu nadšení pro věc dělnictva, či jen proto, že mu jde o výdělek? Z posledních slov knihy se skoro dá tušit na toto poslední, čímž celý ideový pochod, který by jinak už pro svou akutnost mohl být zajímavý, totiž proměna romanticky nacionálně smýšlejícího mladíka v socialistu, je docela zmaten a v neurčito rozmazán. — Pan Merhaut nastoupil tedy sice správnou cestu, ale zbývá mu na ní ještě to nejdůležitější: dokopati se až k centru lidské bytosti, umělec se zmocniti ohnisek, odkudž vycházejí paprsky jejich myšlenek a cítění, dospěti od naturalistické, všemi směry rozběhlé a fragmentární psychologie k vlastní, synthetické psychologii. Chci doufati, že se mu to podaří.

Jaroslav Vrchlický: Skvrny na slunci. — Pavučiny. (Souborné vydání Básnických spisů J. V., nákl. J. Otty). — Literární saisona bez [illegible]

Vrchlického nedá se myslit. Poslední přinesla tyto dvě. Skvrny na slunci je malá, jen tři sešity vyplňující sbírka, ale karakteristictější a silnější než druhá. Ten kdo nechce od poesie než opíjeti se zvukem slov a rhytmů, znějících pyšně jako slavnostní fanfáry, a rozlehlými liniemi dálných dějinných obzorů, koho dovede očarovati takováto poesie, působící daleko více hodnotami kvantitativními než kvalitativními, ten postaví knihu tuto značně vysoko. Ale i ten, kdo toho nedovede — a mezi ty se počítám — řekne alespoň, že je to jedna z lepších posledních knih p. Vrchlického, již také proto, že naproti jiným ukazuje jistou jednotnost tónu a založení, v myšlence i výrazu. Pohybuje se téměř vesměs na vysokém kothurnu patheticko-reflexivním, má široký dech a dívá se do daleka, se zrakem upřeným jen na veliké kontury lidského osudu a vývoje člověčenstva. Ale zase musím poznamenat něco, co se vtírá do mysli při četbě každé nové knihy p. Vrchlického. Dal bych se už oslnit vším tímto přepychem slov a těmito slavnostními průvody slok a řekl bych si: je to opozdilá, ale vždycky ještě úctyhodná a zajímavá ukázka pompésního verbalismu. Ale když už čtu takové věci od p. Vrchlického deset, patnáct let! Jak má na mne působit na př. báseň »Na hlavu ibise ze zřícenin Karnackých,« když vím, že jsem nejméně dvě na podobné théma četl od p. Vrchlického ještě jako sedmnáctiletý student? A to platí o většině knihy — samá reminiscence, samé opakování. Neubráníte se srovnávání s minulými knihami a docházíte k výsledku, že všem těmto spoustám slov a strof je podloženo několik málo, stále se vracejících myšlenek. A jakých myšlenek! Člověk je míň než skvrna na slunci, konec všeho je smrt, »co chcem a můžem, jak to vše je málo s tím srovnáno, co před námi se stalo« a

»Proto nechtít ničeho všecka moudrost!
Vyplet z duše kořínky každé touhy,
bráti klidně po dni den, bráti noci v střídavém běhu.«

Tedy konec konců: kvietism, lhostejnost ke všemu a vlídnost ke ke všemu, poněvadž je všecko marné. Těmito resultáty se liší ovšem dnešní p. Vrchlický od ohnivého optimisty moderního pokroku a liberalismu z knih à la Duch a svět. Jen sem tam se ještě probouzí tato víra v budoucnost, tak na př. v básni Nová renaissance, kde se řeší mnoho diskutovaná dnes otázka renaissance pohanství. Pěkné verše, svůdný tanec rhytmů, ale myšlenkové »řešení« není tu nic, než velice snadné changer passer. Hellenism je krásný sen, který se nedá vzkřísit, ale za to prý člověk »potře patou zmoka války, bratra k hrudi přivine« tak že v jitra novém vzplání pouhou bájí bude lkání otroků.« Ale není toto zde právě tak snem? A věří-li v něj p. Vrchlický, proč tak málo vyjádřil této víry jinde ve své knize, proč mluví o moderních myšlenkách jako heslech »papoušků nestoudných, sov a mloků«? S tím už se shledáváme u p. Vrchlického pravidelně: vůči vzdáleným dobám a lidem zaujímá vysoké stanovisko všehopochopení a dokonalé spravedlnosti, ale to, co mu je nejbližší, nechce pochopit. Jen tak mohla povstat nespravedlivá a úzkoprsá báseň Mater Dolorosa, v níž p. Vrchlický Nerudův obraz: »Vlast matka, držíc syna-národ v klínu« variruje v ten smysl, že prý

»Není syna v náručí matky více!
Povstal hrdý, v bujnosti mládí svého.
Zapírá matku«.

Dokonce prý ji prodal za »fantom humanity« a píseň o ní je mu přežilá. Pan Vrchlický má nejméně příčiny takto mluvit. Vždyť »fantomu« kosmopolitického humanismu děkuje za své lepší doby. Ano, kde jsou ty doby, kdy jme z poesie p. Vrchlického nabývali prvého poučení o tom, jak je vlastenčící píseň přežilá, kdy nám imponoval jeho boj s úzkoprsými starovlastenci! Tempora mutantur! Dnes píše p. Vrchlický pro potlesk »Českého Listu« a jeho obecenstva. A to je ten nejtruchlivější dojem, jejž si odnášíme z jeho knih, daleko ještě truchlivější než ten, jaký nám vnukuje únava básníka i člověka, jaká dýše z druhé knihy, již mám před sebou, »Pavučin.« Liší se od prvé celým svým rázem. Nemaluje na velikých plátnech a plnými štětci, ale chytá intimní chvilky, prchavé nápady, miniaturní obrázky. Sem tam zazní ještě hluboký lyrický tón, zasténá bolavé srdce, zatřpytí se pointa, ale nová spousta bezvýznamných veršů to zase zavalí, takže celkový dojem je slabý, těžko označitelný. Slabost některých čísel vysvětluje letopočet 1876—1896, udaný na deskách. Jsou to patrně tedy paběrky z dvacetileté básnické práce. Ale dnes je myslím pro p. Vrchlického nejméně vhodno, aby otiskoval takové zbytky. Dnes by mohl uhájiti své postavení v literatuře jen nejpřísnější autokritikou a největším napjetím své síly. Ale to už je dávno známá věc, že největším škůdcem a nepřítelem p. Vrchlického je — pan Vrchlický sám.

D.

Z ruchu literárního a uměleckého.

— **Intimní Volné Jeviště** hodlá pořádati v podzimní saisoně mimo divadelní představení i literární večery s recitacemi neotištěných dosud prací novellistických a veršových.

— Pařížský mladší literární svět zamčstnává konflikt t. zv. symbolistů s ředitelem známé moderní scény, divadla L'Oeuvre, Lugué-Poem. Poněvadž totiž z osmi představení letos tam pořádaných měly úspěch jen kusy cizí, cítil se tento pohnut, zříci se symbolistů ve zvláštním oběžníku, rozesýlaném po abonentech a publikovaném i v dennících, a prohlásiti směr jejich, vyjímaje Maeterlincka, za divadelně neplodný. Odtud ovšem prudký odpor v mladém táboře. »Mercure« se hemží zaslány a prohlášeními, i Maeterlinck ohražuje se zvláštním dopisem proti solidaritě s ředitelem divadla L'Oeuvre. Pan Lugué-Poe byl ovšem beztaktní, ale ve věci má hodně pravdy. Nejmodernější snahy dramatické v Paříži žijí z cizího, něco dramaticky života schopného nejmladší škola ještě nestvořila, jak je ostatně docela přirozeno při jejím lyrickém a mystickém charakteru.

— **Gabriele d'Annunzio** kandiduje do parlamentu. Vypadá to podivně, představit si autora Triumfu smrti na politické aréně!

— **Novou revui chorvatskou** počal právě vydávati ve Splitu publicista a [illegible] Dr. A. Tresić Pavičić pod názvem »Novi Viek«. Již sama existence revue, vy[illegible]zející čtrnáctidenně ve čtyřarchových sešitech svědčí o tom, jak duševní život [illegible]vatský nabývá už širokých rozměrů. V programu nového listu, jak ho pozná[illegible] z úvodníku 1. čísla, jdou ruku v ruce snahy národně-kulturní s politick[illegible]

přednější cíl těchto posledních naznačuje se spojení Dalmacie s Chorvatskem. Obsah listu, zvláště po stránce literární, jest velmi pěkný a svěží. Nalézáme tam básně dr. Tresiće, jeho překlad prvého zpěvu Dantova Pekla, studii o Leconte do Lisleově »Bhagavatu« od M. Sabiče, mimo to pak různé články vztahující se přímo k chorvatskému životu. Cízí literatury jsou sledovány mnohem pečlivěji než v kterémkoli českém listě, z naší literatury shledáváme se zde s referáty o Mrštíkově Pohádce Máje, Čechových Modlitbách k Neznámému, a Klášterského Vzpomínkách z jihu a Hipmanově La Nation Tchèque. Celkem se představuje Novi Viek jako nadějný projev mladého proudění v chorvatské literatuře.

— **L. M. Márold.** Bavorský stát zakoupil z letošní mezinár. uměl. výstavy L. M. Márolda 3 aquarely (scény z moderního života), ilustr. »Fliegende Blätter«, pro král. novou pinakothéku v Mnichově. Jest to vedle Gabr. Maxe první Čech, jehož práce pro pinakothéku byly zakoupeny.

— **Vliv George Sandové na Turgeněva.** R. 1878 na banketu, jemuž předsedal Victor Hugo, mluvil Turgeněv o vývoji ruské literatury a konstatoval, že při každé ze svých etap setkávala se s některým učitelem francouzským, jehož myšlenky inspirovaly ruské autory. R. 1678, když probuzená zvědavost vysokých kruhů ruských zmocnila se i cara Alexise, byl to Molière a Le Médecin malgré lui, již byli miláčky malé společnosti, která se shromažďovala v divadle zřízeném z nařízení panovníkova. Když o sto let později literární hnutí stalo se aktivnější a vzalo na se určitý ráz, nejskvělejší representant ruské literatury odebral se do Paříže, aby s celým světem se obdivoval Voltairovi. I Turgeněv hojně čerpal ze zřídel literatury francouzské. Jsou to díla George Sandové, v nichž našel jistě množství svých vzorů. Sám praví o spisovatelce André a Indiany: »To jest naše světice.« Ruský publicista Karelin poznamenal velice správně, že, zbavíme-li některé postavy Turgenčevovy jich národního kostymu a rysů, jež jsou nutně vtištěny okolím, v němž žijí, budeme překvapeni jich podobností s postavami George Sandové. Jest u nich i jinak jeden bod společný: jeden i druhý hledají často své hrdiny v téže třídě společnosti, u venkovanů. George Sandová nám předvádí v Manfratu, vydaném r. 1837, venkovana z doby veliké revoluce. Turgeněv, jenž bojoval za emancipaci ruského nevolníka, snažil se podati v reliefu svým čtenářům zásobu inteligence a nevyčerpatelné dobráctví, jež se skrývá pod drsným zevnějškem zotročeného rolníka. Taková jest tendence hlavního jeho díla Zápisky lovcovy. Zajisté jest to genius příliš mocný, příliš originelní, aby napodobil vzor otrocky, ale s vlivem George Sandové shledáváme se někdy i v detailech. Vezměme velmi známou Turgeněvovu novelu nazvanou Kasian. Hlavní osoba není ničím jiným než Patience z Manfrata. Jedna i druhá skvějí se vnitřní krásou duše; osoba Turgeněvova jest považována za filosofa, osoba Sandové z týchž příčin za čaroděje. Mají týž zevnějšek: malou hlavu, vlasy kučeravé. Milují přírodu, zevnější svět. Obě dvě milují ptáky a mají stejné záliby rodinné. Turgeněv dopouští někdy podobnost příliš daleko; tak jeho Kasian, jako Patience, umí čísti a učí čísti své děvčátko: anachronism to nepřipustitelný na Rusi za doby Turgeněva. Co obzvláště sbližuje oba autory, jest ušlechtilý enthusiasm, humanitní it, jejž Turgeněv přenesl na ruskou půdu, připravuje tak slavnostní okamžik, kdy ý zákon prohlásil svobodu sedláků a vyprostil je ze jha otroctví.

— **Hermann Sudermann** dokončil celovečerní drama »Johannes«, kteréž bude ní novinkou letošní podzimní sezony na »Deutsches Theater« v Berlíně.

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

Události dvojího druhu karakterisují uplynulé dva týdny: živelní pohromy a řádění Němců proti českým menšinám. Příroda jakoby byla chtěla přispěti k ochlazení horkých národnostních vášní, spustila na české kraje spousty vod a vháněla Němce i Čechy do solidárního šiku proti zuřícímu živlu. Ale ne na dlouho. Sotva že opadla velká voda českých řek, už zase velká voda národnostního chauvinismu bouří a se zlověstným hukotem vzrůstá do nebývalé výše. Každým téměř dnem zachvívají českým táborem nové poplašné zprávy z Chebu, Mostu a Svitavy, ve spoustě rozčilených hlasů počíná dorážeti k sluchu už i heslo: odveta! Zaznívalo už na protestních schůzích národního dělnictva, ale nahého, nepokrytého výrazu nalezlo teprv v Radikálních Listech. V článku »Hrdí chauvini« vztyčena tam byla stará, ošklivá, krvežíznivá modla národnostního fanatismu ve své nejsobečtější a nejneethičtější tvářnosti. Alespoň my ji tak nazýváme, Rad. Listům je ovšem »starým dobrým bůžkem.« A vztyčily ji slavnostně, za buršikosního se tlučení do prsou a proklínání těch, kdož prý »z lenosti, netečnosti a namnoze i zbabělosti« nemají smyslu pro národnostní zápas, kdož nemají »schopnosti pociťovati vztek z inferiority, do níž jsme zatlačováni,« kteří prý se zaměstnávají nejkrásnějšími a nejvznešenějšími problémy, ale kterým prý schází „nejjednodušší pochopení pro denní otázky života.“ Aby nebyl nikdo na pochybnostech, koho má za touto kastou lidí hledat, polemisují v celé druhé polovici svého článku s naší větou: „že v českých městech se neoplácí německým menšinám stejnou měrou, jest, myslím, pro nás znamením dobrým.“ Tím jsme se ovšem dopustili nejsvrchovanějšího hříchu proti jejich „starému dobrému bůžku.“ Zdali i nás, které tak dobře mohou znát z blízka a to z nedávné ještě minulosti, chtějí čítat mezi ty, které oštědřují citovanými komplimenty o lenosti, netečnosti a vlažnosti, nevíme. Ale přiznáváme, že takového pochopení pro „denní otázky života“ nemáme, abychom mohli doporučovati proti násilí zase násilí, proti surovosti surovost. Jejich hesla o právu odvety, o splácení stejnou měrou atd. vyžadovala by vlastně za odpověď celého traktátu z oboru ethiky, k němuž pro tentokrát nemáme času ani místa, ale jen tolik pravíme: To, co hlásají Rad. Listy je morálka pro reservní lajtnanty, ale ne pro zápas dvou kulturních nárc jejichž nejlepší synové, daleko vzdáleni jejich barbarskému bůžku, o tovali vždycky bohům humanity a duchovního světoobčanství. — Na jin místě ukazuje náš spolupracovník k vratkosti a nebezpečnosti této vetné theorie a my spokojujeme se jen několika slovy pro domo

Dovedeme se prý bíti, krutě a zuřivě o společenské a literární otázky, čímž prý není naše fronta proti národnímu chauvinismu nijak zdůvodněna. O, je zdůvodněna, páni chauvinové! Nikdo se nebije se stejnou vehemencí na všech frontách, poněvadž na každé z nich se bojuje o jiné ideje a zájmy. Neříkáme, že by se naše stanovisko v otázkách kulturních a hospodářských nedalo srovnat s národním cítěním (to vám ostatně ukazuje každé naše číslo), ale s vaším chauvinismem by se nedalo srovnat. A pak: kdy vám kdo řekl, že nedovedeme cítit vztek z naší národní inferiority, že nemáme smyslu pro bezpráví a křivdu, páchaných na nás jako národu? A kdo vám řekl, že kdybychom jako jednotlivci přišli do uzavřeného území, že bychom si tam dali bez obrany natlouci? Ale z toho ze všeho ještě nenásleduje, že vyskytne-li se mezi Němci několik set anebo tisíc hlupáků a surovců, kteří nejen že mají docela křivé názory o nás, ale ani z kultury svého národa se ničemu nenaučili, že máme říci svým čtenářům: vy, kterým jsme po léta vštěpovali zásady lidskosti a spravedlnosti a míru, které jsme sbratřovali s dušemi myslitelů a umělců ve všech částech Evropy, bez ohledu na hranice států a jazyky, které jsme učili, že statečnost moderního člověka ukazuje se jinde než v projevech fysické síly, vy všichni jděte a přepadejte klacky své spoluobčany, vyhánějte je z práce a bytů, neboť oni mluví týmž jazykem, jako hlupáci a surovci v Chebu a Mostě! Byl by ukojen ten bolestný pocit bezpráví, jejž máme čtouce zprávy o německých násilnostech, tím, že bychom na existenci a snad i na těle ublížili lidem jiným a nevinným? Tento druh odvety může stačiti jen barbarům, kulturní člověk však by se cítil po takovýchto činech zdemoralisován a přinucen k něčemu, co se příčí všemu jeho mravnímu cítění. A opakujeme proto znovu: je to opravdu dobré znamení tohoto mravního cítění u našeho lidu, a nijaká otrocká mysl a nedostatek právního citu, že na tato hesla odvety sám dosud nepřišel. Ujmou li se mezi ním, ponesou všechnu zodpovědnost za osudné toho následky „hrdí chauvini“ sami. Nám vykazuje jinou cestu už sám princip dělby práce v národním životě. Někdo má za povinnost starat se a zápasit o uhájení holé existence národa, pouhého vnějšího rámce pro jeho život, jiní ho však musí vyplňovat duševním obsahem. Od Rozhledů nelze právě tak žádati, aby přinášely referáty a úvahy o událostech v uzavřeném území, jako nikdo nebude žádat od Národní Politiky, aby přinášela umělecké studie. Ostatně o výkřiky rozhořčení nad německými surovostmi není u nás nouze. Tím spíše se jednou ocení hlasy, které v době vzájemné rozeštvanosti obou národů volaly po potřebě smíru a ukazovaly k tomu, co národy spojuje. A my věříme, že nezalehnou ve všeobecné vřavě.

Boj národnostní ovšem není dosud dobojován (my to nikdy netvrdili, jak myslí Rad. Listy), ale vstupuje do nových lidštějších forem. Chauvinism, kde ještě propuká, drží se jen obyčejně v jistých vrstvách, ale nedovede už na štěstí zachvátiti nejkulturnější vrstvy národa, jakž je docela přirozeno, považíme-li, že všude, kde se kdy objevil, byl bojem nevkusu a úzkoprsosti proti kultuře.*)

*) Po této stránce ho poznali také Němci. Jednou z příčin zuřivého chauvinismu u našich Němců je to, že jsou to převnejvíc maloměstští filistři, kteří nemají ve svém území pozoruhodnějšího duševního života. Jsou to důstojní potomci těchže chauvinů,

Mocněji než našich několik řádek bude zajisté působiti na široké massy velkolepá manifestace pro národní mír, již chystá sociální demokracie na měsíc září. Vycházíme-li my a jiní ze společenství zájmů kultury a politického pokroku s Němci, chce položiti sociální demokracie v samém ohnisku nacionálních sporů rakouských, v Praze, mocný důraz na solidaritu českého i německého dělnictva v boji hospodářském. Přáli bychom naší sociální demokracii, aby pro tuto manifestaci získala své německé soudruhy, neboť jen tak by byla ona důraznou odpovědí na výčitky, které se německým socialistům v uzavřeném území, a to z velké části právem činí. Není sice pravda, že by pluli s všeobecným proudem nacionálním, ale jsou vůči němu opatrnější, než se smí od nich žádat. Bije to tím více do očí, čím více vzpomínáme, jak daleko a beze vší diplomatické opatrnosti se angažovala česká sociální demokracie proti českému nacionalismu. Právem se ptá proto na př. náš spolupracovník F. Soukup, který za těmito účely navštívil uzavřené území a přinesl o svých pozorováních zajímavý článek v »Sociálním Demokratu«, proč sedí socialistický poslanec za Chebsko Verkauf ve Vídni a neukáže se ve svém okresu, když se tam vyhánějí dělníci z práce a bytů jen pro svou národnost? »Arbeiter-Zeitung«, která celý tento článek přinesla v překladě, pozastavuje se nad tvrzením Soukupovým, že v zájmu národnostního smíru třeba nejprve vyhladiti stranu německých nacionálů. Mladočeši jsou prý stejní národnostní fanatikové. Kdy se konečně naučí vídeňský orgán sociální demokracie neklásti na české i německé národní hnutí jeden a tentýž doktrinářský loket? Což opravdu nechápe, že německý furor je zoufalé řádění vyhýčkaného hegemona, který vidí, že jeho nadvláda je už neudržitelna, kdežto že české hnutí čerpá svou sílu z nesplněných požadavků národní spravedlnosti? Máme sice nejméně příčin hájit Mladočechy, ale názor fanatiků teď opravdu nezasluhují, tak jsou v každém ohledu krotci a netečni. Fanatičtí vůdcové by se více starali o osud pronásledovaných menšin. Co však dosud oni učinili, musilo být na nich přímo veřejností vynuceno. A všecka jejich intervence má dosud ráz čistě papírový a platonický a zvláště vůči úřadům ne dost energický.*)

Nejčileji až dosud ujímá se českých menšin organisace národního dělnictva. Je to ovšem zvlášť vděčné pro ni thema. Ale což až takových nebude? Až hospodářská a politická situace učiní solidaritu dělnictva

---

kteří na počátku tohoto století pod vedením otce Jahna bouřili v Německu proti Francouzům a vlastní literatuře. »— — die schäbige, plumpe, ungewaschene Opposition gegen eine Gesinnung, die eben das Herzlichste und Heiligste ist, was Deutschland hervorgebracht hat, nämlich gegen jene Humanität, gegen jene allgemeine Menschenverbrüderung, gegen jenen Komopolitismus dem unsere grossen Geister, Lessing, Herder, Schiller, Goethe, Jean Paul, dem alle Gebildeten in Deutschland immer gehuldigt haben« — tak praví o nich Jindřich Heine, o němž přec nelze říci, že by nebyl miloval boj, že by byl netečný a vlažný, a který i při svém frankofilství má větší zásluhu litický pokrok Německa než všickni nacionální chauvini jeho doby dohromady.

*) Jako karakteristické uvádíme: »Čas« pozastavuje se nad tím, že poslan... nich všecky listy mluví o deputaci u barona Stummra. Ale pokud víme, vicepres Stummer vůbec baronem ani není a mladočeská deputace uřízla si na místodržit touto titulaturou kus ryze české blamáže. Sklepníci říkají také každému stude... obsluhují, pane doktor.

s měšťanskými stranami nemožnou? Je to alespoň vždycky fatální pro stranu, která se zove dělnickou, má-li být živa z národnostních zápasů.

— Politický význam resoluce vyhlášené po poradě českých poslanců z Moravy v Přerově 8. t. m. leží ve zřejmé snaze posíliti posici ministerstva Badenova (»Nestává již také žádné příčiny k boji proti vládě, protože tato pro dosti skrovný pokus svůj, aby provedla částečně vyhovující rovnoprávnost, neslýchaným útokům německé zpupnosti vysazena jest.«) a udržeti nynější většinu (»schůze považuje za jedině správné, aby česká delegace pracovala k udržení a zabezpečení nynější většiny pravice«). Jest podivné, že v této poradě poslanců, do níž ani žurnalisté přístupu neměli, kde tedy byli j e n poslanci, »nežádá shromáždění od svých poslanců(!), aby nyní vládě odpor kladli, v případě, že jest ochotna upřímně zásady autonomie a rovnoprávnosti provésti.« Poprve se zcela otevřeně nynějšímu ministerstvu připovídá podpora — a právě z Moravy. — Před sjezdem obdržel posl. dr. Stránský dopis od posl. Dzieduszyckého, ve kterém odpovídá na dotaz posl. Stránského, jaká autonomistická nálada je v polském klubu, že by »nebezpečí pro nynější majoritu mohlo povstati jen tehdy, kdyby jednotlivé části její ztratiti měly smysl pro společný postup a kdyby snad někdo v autonomistickém táboře strhnouti se dal k napodobení obstrukcionistů a vystrkování jednostranného stanoviska do popředí, a kdyby nebyl toho pamětliv, že zdar a blaho této říše jest ohroženo, jakmile by se chtělo respektovati stanovisko jediné jen národnosti.« Směr politiky ukazuje tedy na éru politiky staročeské.

— Do němec. území v Čechách dojíždějí již poslanci vyšetřit na místě útisky a pronásledování Čechů. První byli dr. Baxa a dr. Roček v Mostě. Konečně! Snad se bude tímto rozumným způsobem pokračovati. Přepadání a týrání Čechů v uzavíraném území se množí. Zprávy o tom v denních listech nebývají snad vždy věcné a jest povinností našich politiků, aby je hned na místě zjistili. České i německé socialněděmokratické dělnictvo chystá manifestační schůzi pro mír mezi národy. »Sejdeme se v onen den, abychom vztyčili bílý prapor míru mezi národy a proklamovali tím občtavější, hrdější a nadšenější boj za právo člověka, za pokrok a svobodu lidstva a všechny jeho nejsvětější poklady a statky.«

— V Neue Freie Presse ohlášen nový pokus ministra hr. Badena o zjednání shody českoněmecké. Po dohovorech mezi zástupci obou národností má býti svolán český sněm k mimořádnému zasedání a jemu budou předloženy: 1. zákon o národních volebních kuriích sněmovních; 2. novela o změně volebního řádu zemského v ten smysl, že počet zemských poslanců rozmnožen býti má v městské kurii o 15 mandátů (14 českých, 1 německý), jimiž obmyšlena býti mají některá města až dosud ve venkovských obcích volící, dále pak dostati se má ústavověrnému velkostatkářstvu poměrného zastoupení; 3. zákon o zřízení nové obchodní komory rozdělením jedné z obchodních komor se smíšeným obvodem a 2 poslanci; 4. zákon o minoritních školách, jichž náklady bude hraditi země a 5. zákon o jazyku samosprávných úřadů ve vzájemném styku. — Na to odpovídá se z německé strany: n e! Z české strany pak dokazuje se, má-li býti jednací řečí samosprávných sborů v českých okresích bcích čeština, v německých němčina a ve smíšených, t. j. ve kterých jest aspoň ina obyvatelstva druhé národnosti, řeč obojí, že tím porušuje se zásada nedělitelti a nerozlišitelnosti království a jeho krajů, zásada rovnoprávnosti pro všecky i země, a že se tvoří přechod k faktickému uznání národnostně sevřených okresů ieckých. Dále, že v kurii velkostatku má se ústavověrné straně pojistiti trvalé oupení a Němcům povoliti kurie na zemském sněmu zcela ve smyslu návrhů

Russova a Schlesingrova. Za to má býti počet poslanců zvýšen o 14 anebo o 16 zřízením nové obchodní komory a zařaděním některých měst, jež posud volila v kurii venkovské, do kurie městské. Němci by získali ve skupině městské jeden mandát a ze 70 mandátů konservativního velkostatku alespoň třetinu, tedy kolem 23. Tím by se počet německých poslanců zvýšil ze 69 na 73. Dnes máme 97 mandátů proti 70 německým, pak bychom měli 113 proti 93, naše plus kleslo by z 28 na 20, nynější většina českých a konservativních hlasů, bez virilistů, klesla by ze 167 proti 69 na 160 proti 93, tedy z většiny o 98 na většinu o 67. A mimo to má býti Němcům povolena kurie. Na české straně tedy nedochází akce Badenova také souhlasu. Vinohrady se 40.000 a Žižkov s 45.000 obyv., které posud s venkovskými obcemi volí nepřímo po jednom poslanci, měly býti již dávno v kurii měst. Plzeň s 50.000 obyvateli volí jednoho poslance, kdežto Liberec s 30.000 volí tři, a nebyla by tedy vláda nijak zvláště spravedliva v otázce rovnoprávnosti, kdyby konečně nejkřiklavější nesrovnalosti odčinila.

— Pohroma povodňová, stihnuvší české a moravské kraje, přiměla české poslance ke schůzi dne 3. t. m., německé dne 8. t. m., a české poslance na Moravě dne 10. t. m. Žádá se za vydatnou podporu státní a zemskou, za vlídné a nebyrokratické vyšetřování škod, za nepovolávání anebo propuštění záložníků vojenských z poškozených krajů, za zastavení exekucí a povolení neúročitelných půjček. Z české strany tlumočeny byly tyto požadavky na místodržitelstvích a u předsedy ministerstva. Jest nutno, aby poslanecké kruhy a národohospodářská společnost vydatně hnuly otázkou o regulaci řek a postaraly se, aby naše obce a okresy s větším než dosud porozuměním samy se chápaly regulace a meliorace. Nám toto antichambrování deputací při vlastní naší nečinnosti jest až trapné. Kdybychom sami vlastních potřeb a zájmů si hleděli, pak by taková deputace měla smysl. Jinak jest však pouze jalovou demonstrací z nouze, aby se v kruzích voličských neřeklo, že se nic nedělá.

Zdravotní hlídka.

Čeští lékaři odjíždějí v těchto dnech do Moskvy na internacionální lékařský sjezd. Ponejprv česká lékařská věda vystupuje samostatně a ne jako rakouská před celým světem. Pokus nechť dopadne šťastně, aby byla chuť pro podruhé. Přes 100 lékařů českých súčastní se sjezdu, hezký jistě počet. Přednášeti na sjezdu budou pánové dři.: profesoři: Hlava, Maixner, Maydl, Janovský, Deyl, Michl, Bělohoubek, docenti: J. Drozda (Vídeň), Niederle, Mitvalský, Haškovec, Kimla, Pešina, Schrutz, assistenti a praktičtí lékaři: Záhoř, Míchal, Veselý Ant., Houb Ivan, Mourek, Hess, Kose a Panýrek. Mimo to mají prof. Spina a Janovský referáty o programových thematech. Dle všech známek bude se česká věda na slovanské moskevské půdě representovati pěkně a to se nám zamlouvá. Zdravotnický odbor tohoto sjezdu projedná mnohé a důležité otázky. Z programu uvádíme: I. 1. Vědecké základy zdravotnického ocenění pitné vody. 2. Fysická výchova mládeže. Jakým způsobem s organisovati tělesná cvičení ve školách? 3. Experimentní výzkumy o ševním přetížení ve školách. 4. Alkoholismus ze stanoviska veřejn zdravotnictví; povinnosti státu a společnosti naproti alkoholismu. 5. O nisace první pomoci při úrazech a neštěstích v městech. 6. Obydlí dělr

a vůbec chudiny ve velkých městech a domky dělnické v průmyslových střediskách. (Povinnosti státu, veřejných ústavů soukromníků neb společností.) 7. Podmínky šíření se tuberkulosy a prostředky veřejného zdravotnictví k jejímu zamezení. 8. Prostředky veřejného zdravotnictví proti nakažlivým chorobám a cena ochranného očkování. 9. Základy organisace zdravotnické statistiky z hlediska lokálního, sociálního, administrativního a mezinárodního. 10. Prostředky skytati obyvatelstvu stejnoměrnou pomoc lékařskou: Lékařství v městě a na venkově. 11. Důležitost lékařského vzdělání žen ze stanoviska veřejného zdravotnictví. 12. Návrh zřízení mezinárodní kanceláře sekcí pro veřejné zdravotnictví a uveřejňování mezinárodních zpráv o epidemiích. 13. Zdravotnický dozor nad pronajímáním bytů v městech. 14. O pracovní době dělníků všeobecně a hlavně těch, kteří zaměstnáni jsou v rozličných průmyslových odvětvích. 15. Prostředky ku rozšíření hygienických známostí mezi lidem.

II. 1. Nároky, které činiti dlužno na topení a ventilaci veřejných budov. 2. Vliv klimatických poměrů na topení a větrání. 3. Prostředky k umělému ochlazování místností obytných a jich praktická zdravotnická cena. 4. Změny vzduchu ve ventilačních rourách. 5 Prostředky a pokusy k ochraně pitné vody před znečištěním. 6. Zdravotnická cena zařízení k čistění a sterilisaci pitné vody. 7. Odvádění a čistění nečistých vod dříve nežli vcházejí do řek, potoků, rybníků atd. Zajímavější výsledky diskusse o těchto thématech sdělíme po sjezdu.

V roce 1898. konati se má ve Vídni na oslavu padesátiletého panování nynějšího rakouského císaře „rakouská výstava veřejných blahodárných zařízení". Výstava bude míti sedm sekcí. V první vystaveny budou systematicky zařízení k ochraně a péči o novorozence, ve věku dětském před školou a ve škole, podporování žáků na středních i vysokých školách, zdravotnická opatření ve škole a pro abnormální děti, které odkázány jsou na veřejnou lidumilnost. Druhá sekce vystaví zařízení pro zaopatřování práce, státní i obecní ochranu dělnictva a otázku bytů a dělnické nadace. Zvláštní oddělení této sekce všímati si bude ženy. Třetí sekce má na starosti státní, autonomní a soukromá dobročinná zařízení. Sem zařaděno jest též veřejné zdravotnictví, léčení lidí a záchranná činnost v neštěstí a při náhlém ochuravění. Čtvrtá sekce obejme všecku péči o dělníka v nemoci a při úrazu. V páté sekci zastoupeny budou všecky ochranné a pomocné instituce pro vojsko, vdovy a sirdtky po vojácích. Šestá sekce má na starosti zábavu a občerstvení. Zde bude vystavena literatura, pavilon pro přednášky a pro koncerty. Na vystavišti budou koncertovati a mezi sebou zápasiti téměř všecky vojenské kapely, což jest ovšem velice důležito pro dobročinnou výstavu. V sedmé sekci vystavovati mají „rakouská" města, každé jednotlivě, všecka svá blahodárná zařízení atd. Výstava bude obrazem toho, co všecko se stalo na vyjmenovaných polích za panování nynějšího císaře.

Dne 22. července b. r. sjeli se čeští lékaři počtem 124 do moravského Brna k X. letní valné hromadě Ústřední jednoty českých lékařů pro království České, markrabství Moravské a vévodství Slezské. Na této schůzi byl učiněn projev pro moravskou universitu, pojednáno o honorářové otázce, o Českém lék. tisku a zvolen nový výbor na r. 1898. Předsedu

zvolen (po třetí již) dr. E. Vlasák, městský lékař na Kr. Vinohradech. Schůze této nesúčastnil se ani jediný člen české lékařské fakulty v Praze. Učencům našim velice málo záleží, dostane-li Morava universitu nebo nikoli, oni mají již své stolice a to jim úplně postačí. Ve vlasteneckosti bývala kladena česká lék. fakulta na první místo, dnes je si rovna v tomto směru s ostatními fakultami vysokého našeho učení. Jsou všechny až hrůza vlastenecké. Co je jim do lidu, co do jeho potřeb? Ve všem jiném napodobují německé profesory a bez německých knih a německé vědy byl by mnohý z nich na suchu, ale v ohledu národním, to nečiní si vzorem naše vysoká škola vysokou školu německou v Praze a vysoké školy v Německé říši. Bojoval český národ za nejvyšší své učiliště a dočkal se na něm tuze pěkných věcí. *vl—.*

Z naší doby.

— **Bestia triumphans** *). Z Turnova se nám píše: Pozdě a náhodou našel jsem v předešlém seš. 19. Vaší revue v rubrice »Z naší doby« str. 911. jako Best. triumf. zmínku, týkající se zdejšího města, s kterouž však úplně souhlasiti nemohu, protože p. zpravodajovi snad od lidí výtvarnictví méně znalých nahodile jaksi s osobním přibarvením vylíčena byla. Pohled na věž gotického kostela turnovského postačí, že jest to stavba nedokončená, slohově nedokonalá, nová z tohoto století, a sice založená r. 1825, vysvěcená 1850, budovaná hruboskalskými šlechtici z Aehrenthalů, kteří, jak známo, také teprve během tohoto století stali se majiteli panství a patronátními pány. Jejich předek určil testamentárně r. 1828, aby následující dědicové chrám dostavěli, ale nedostatečností tehdejších stavitelů se stalo, že stavba počala se trhati a tu bylo upuštěno od pokračování a dovršení věže, o jejíž rekonstrukci a dokončení vyšla r. 1847 brožura od lipských architektů, a stavbu celou vyobrazila též »Leipziger Zeitung«, nemýlím-li se, r. 1856.

Pozdější dědici panství nechali záležitost věže stranou, snad zúmyslně, aby ušetřili výdajů, a Turnovští prospali lhůtu, do které by bývali baronové povinni stavbu dokončiti. V nejnovější době, kdy pomyslilo se na zašpičatění celku, upřílišnili horlivci náklad, chtějíce z vlastních prostředků přinésti tak veliké oběti. Ale věcně dá se věž jednodušeji a přece slohově doplniti, aby Turnov nabyl alespoň vkusnějšího vzhledu. Nynější, zatímní tupá střecha není krásná, podobajíc se spíše jakés budce. Výtka Vaše byla potud správna, že obnos na stavbu zamýšlený, je zbytečně veliký a že nová okna s malbami na skle byla pořízena vedením zdejšího děkana z Tyrol, s opomenutím českých domácích umělců.

Pohoršlivější jest, co stalo se před 3 lety se starou naší renaisanční radnicí ze XVI. stol., kteráž byla jedinou zdejší památnější budovou a v jejíž věži umístěno též místní museum. Budova tato byla z pouhého neporozumění místními činiteli, jak zástupci obce, tak staviteli a žel že částečně i přičiněním ředitele zdejší c. k. odborné školy, architektonicky zfušována, prostě zmodernisována a »okrášlena« cementovými plastickými okrasami. Ano, měl z ní odstraněn býti i starý kamenný znak s letopočtem 1526, historicky význačným to rokem dějin našich. Zde nemůže býti omluvy, že by nebylo bývalo včasně na slohovou rázovitost upozorňováno. Naopak stalo se tak velmi záhy a sice, kdy napadlo jistému rodáku, povoláním inženýrovi, stavbu gotisovati. Místní výtvarník, p. J. Prousek, přesvědčil i laiky, že tu jde o starý zbytek jednoduché domácí renaisance. Sám zobrazil (ač nestavitel) vše, nač hlavně bylo třeba upozorniti a stavební rada arch. p. Wiehl při příležitostném pobytu r. 1890 vyslovil s tím svůj odborný souhlas, doporučil façadu jednoduše sgrafity okrášliti a navrhl k provedení náčrtů architekta prof. J. Koulu, kterýž na požádání městské rady skutečně také r. 1891 návrh

*) Své přátele po venkově a vůbec přátele krásného starého stavitelství v českých krajích prosí redakce, aby zasílali do »Rozhledů« zaručené, pokud možno stručné, ale přesné zprávy o všem, co se v Čechách a na Moravě na různých místech děje.

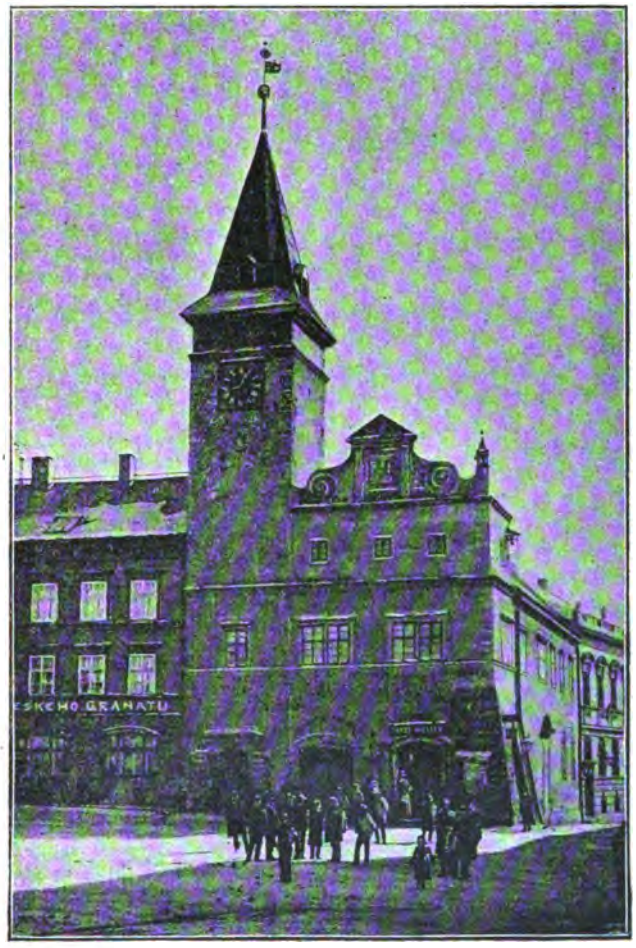

Stará radnice v Turnově.

učinil. Ale vlivem místních stavitelů a p. řiditele c. k. odb. školy a několika laiků rozhodlo se pro plastické vyplnění facady i změnu zevního štítu a jiných podrobností, ač se upřímní znalci a přátelé českých památek horlivě přimlouvali a zastávali této jediné místní historické stavby. Stavba pak zadána a provedena místními staviteli. Sama c. k. centrální komise ve Vídni varovala Turnovské (Viz Bericht této komise z r. 1894 str. 100—101.) a v poslední chvíli pražský architekt, renaisanční specialista, p. Jan Vejrych zaslal z pouhé lásky k věci náčrtek na slohově správnější restauraci téže radnice (r. 1893 před samou Národopisnou výstavou, viz vyobrazení). Ač by slohová umělecká rekonstrukce budovy nebyla více stála, budova okrášlena »moderně«. Ve Zprávách k. centrální komise pro zachování umělec. a stavitelských památek vyslovuje se v úřední známce nesouhlas s okrasou ornamentální cementových plastik a nálepků »zmoderni-zované« stavby.

Tyto okolnosti byly vylíčeny již r. 1894 v »Národ. Listech« pérem odborníka. I podivu, že »N. L.« k posudku odborníka, jak samy píší, připojily tuto poznámku:). VII. Denní zprávy): »Jest pravda, že na mnoha místech v milé vlasti naší zachází s uměleckými památkami ne příliš šetrně, jednak z neporozumění a potom též z jisté

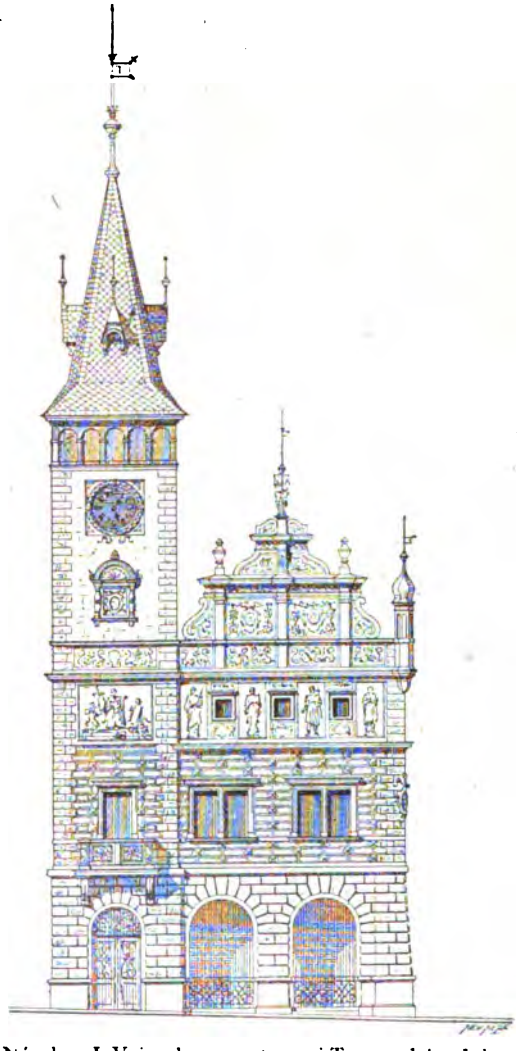

Návrh p. J. Vejrycha na restauraci Turnovské radnice.

účelné schválnosti, však na druhé straně naši páni archaeologové a umělečtí odborníci svůj zápal poněkud přehánějí. A to je také chyba. Památka ceny vynikající nechť se chrání, však k vůli každé pěkně provedené římse, každému originálnějšímu ornamentu a vůbec k vůli zajímavějšímu sem tam detailu, nedbati všech zájmů ostatních a udržovati mnohdy starou ohyzdnou polozříceninu, to také není v pořádku.« Zbytečným tímto dodatkem daly »Nár. L.« vlastně za pravdu Turnovským proti jednomyslnému úsudku odborníkův, na neštěstí právě ve chvíli, kdy se počínalo s »modernisováním« radnice.

— »Jičínské Listy« píší: Jičín honosí se pěkným náměstím, jemuž se málo které město může rovnati. Obklíčeno jest celé podloubím a starodávnými domy. Avšak již také učiněn tu průlom v rohovém domě proti paláci hr. Trautmannsdorfa, kde podloubí zazděno. Na okrasu náměstí ovšem nikoli. Od zazdění táhne pomalu třicátý rok, doba to, po které pak vůbec nebude lze proti němu ničeho namítati. V zájmu starobylého rázu města upozorňujeme tedy naši městskou radu, aby ve věci té zakročila co nejrychleji.

— **Svoboda slova.** Policejní vyšetřování bylo zavedeno s redaktorem t. l. pro řeč, již promluvil dne 7. července na staroměstské radnici při schůzi, již na oslavu Husovu pořádal politický klub radikálně-pokrokový, o postavení našeho národa a naší doby ke katolické církvi. Sluší dodati, že řeč ta pohybovala se vesměs v rámci myšlenek, které obsahuje článek »Po dnech Husových« ve 20. čís. »Rozhledů«, bez závady uveřejněný, že v ní nebylo řečeno nic jiného než co sociologie, literatura a psychologie naší doby téměř denně o postavení náboženství v naší společnosti konstatují. Samy „Katolické Listy« řekly o ní: »pan Krejčí mluvil, rádi přiznáváme, dost upřímně.«

— **Velehrad** píše o návrhu »Naší Moravy« na zjednodušení pravopisu: »Nám protiví se takové umělé experimenty, za nejprospěšnější reformu považovali bychom, kdyby zavedla se místo latinky kyrilice.« — V témže čísle redakce »Veleh.« vinní »Rozhledy«, že jsou Brynychovým »nejvydatnějším spojencem«. — »Velehrad« vychází v Kroměříži a je jediným politicko-humoristickým listem pravoslavn

— **Veřejnou knihovnu a čítárnu** otevřela Řemeslnicko-čtenářská beseda v Kralup n. Vlt. pod ochranou městské rady a za součinnosti jednoty »Sokol«, jednoty Česk Střelců a sboru dobrov. hasičů. Knihovna má přes 2000 svazků a četné časopisy. Jest přístu veškerým obyvatelům Kralup-Lobče v místnostech zasedací síně městského úřadu. Čítá otevřena současně s knihovnou v úterý a ve čtvrtek od 7 do 10 hod. večer a v děli od 1 do 3 hod. odp. Čítárna sama o sobě denně od 8 do 12, od 2 do 6

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 1. září 1897. Číslo 23.

Okolí Staroměstské radnice a projektované jeho upravení.

Příspěvek ku dějinám staršího a novodobého umění stavitelského.

Napsal Dr. Luboš Jeřábek.

(Dokončení.)

Podobně i domy protilehlé, na Staroměstskou radnici sousedící, propadají stejnému osudu, jako památný klášter protější. Regulační čára upravující okolí toto, uřezává domy — jakž ani jinak v Praze býti nemůže — přímočárně, směrem k náměstí Linhartskému, častokráte i hloubkou přes 10 metrů, s patrnou tendencí vytvořiti pro budoucí rozšířenou radnici, mohutný, přímočarný čtverhran. Zde tedy tentokráte neregulováno naprosto šablonovitě; pověstný »lineál« pražské stavební kanceláře, který nabořil více památek pražských než veškerá děla za vpádu Švédů i Sasů i Prusů dohromady, sledoval zde skutečně ušlechtilejší ideu — chce totiž na přímočarném, řádně se všech stran otesaném bloku vykouzliti — v náhradu za četné zde dosud stojící památné a historické budovy — zjev značné rozšířené budoucí radnice.

Projekt tento octl se již v tak vážném stadiu, že, jak se vypráví, i někteří členové umělecké komise pražské mají jej již za tak pravděpodobný, že projektují již celé jednotlivé návrhy na některé části této rozšířené radnice, a sice zejména pro takové její části, které budou v prospektu některých sem ústících ulic a to zajisté proto, aby nutné, neodvratné zlo dlé sil svých alespoň zmírnili. Projekt vyžádá si četné oběti na starých památkách Prahy a sice padají mu především za oběť dva domy na protilehlém oddílu Náměstí staroměstského a to v nejinteresantnějším zákoutí jeho, před samým vchodem do radnice, proti loubí a ulici Sirkové — kteréž od dosavadního čtverhranu radnice v pravém slova smyslu byly lineálem uříznuty. Jsou to dům »u lva«, ranně renaissanční budova to s pozoruhodnou válenou římsou, krásnými mřížemi ve schodišti — a sousední stejně pozoruhodný dům s mohut-

nými lomenicemi a zastavenou částí loubí, jež byla pokračováním malebného podloubí na Malém náměstí.

A oba tyto domy jsou jedněmi z nejlepších renaissančních domů pražských, tvoříce výstupek, který byl — hledě s »Malého rynku« — nejefektnější kulisou velkolepému průhledu na náměstí staroměstské s kostelem Týnským v pozadí. Za tak drahou cenu, za cenu nejtypičtějších památek, na místech nejmalebnějších pražských koutů, za cenu tak nezměrné esthetické oběti má se nám dostati budovy, která, byť i byla sebe nádhernější a v rozměrech velkolepější, nikdy nedovede nám nahraditi to, co právě ztratiti máme. A moderních radnic, nudných, fadessou zejících ulic, mnohem ještě širších a živějších než bude kdy míti Praha kolem této rozšířené radnice, má Evropa věru již dosti a bude nám tuze málo vděčna právě za tuto naši snahu po »moderním pokroku«, se kterou chceme ostatnímu světu přece jen imponovati. Za to ale má právě tato střední Evropa jen málo stejně malebných, stejně rázovitých a tak dobře dochovaných skupin městských jako má naše až dosud krásná Praha právě v bezprostředním okolí své radnice.

A ty chceme za každou cenu dobrovolně z vlastního popudu zničit!!

Naproti tomu a to právě ve všech vynikajících městech středoevropských dovedli si nejen zachovat památné své radnice, ale uchovat jim i ono starobylé milieu, v němž tak nevýslovně malebně působí, nové pak radnice za to umístili ve čtvrtích nově založených neb i zakládaných, v částech města, která jsou ne pyšnou minulostí, nýbrž nadějnou budoucností oněch veleobcí, předmětem zvláštní pozornosti jich pečlivých otců. Takové moderní, novodobým směrům a potřebám, a také i v rozměrech velikolepé, komfortu i značné agendě úřední odpovídající radnice dobře působí ve svém stejně moderním okolí a neubíjí novotvárným zjevem archaistické své okolí. — Také i v Praze dojde časem ku decentralisaci mnohých městských úřadů, dle potřeb těch kterých čtvrtí. Pak budou správě obecní právě takovéto budovy, jako jest Staroměstská radnice, pro mnohé úřady i ústavy městské velevítány.

V našem případě jest takovou čtvrtí budoucnosti, »nejdražší« čtvrt pražská — část asanační. Nechť tedy sem na místa tolika budoucnosti města obětovaných milionů, sem ať obec pražská avšak v místa nejdůstojnější přenese monumentální budovy své. Nechť si je obec pražská vědoma, že nejen ohromnou vzduchovou prostorou, velikolepou hladinou Vltavy a nevýslovně půvabným okolím, nýbrž již i samým přirozeným vývinem stala se nábřeží pražská, nejokázalejší třídou pražskou, plnou nejmonumentálnějších a nejpyšnějších staveb, naší pražskou »Ringstrasse«. Sem tedy v pobřežní asanační bloky projektujte ony justiční paláce, části university i musea pražská. Sem také na nejkrásnější místo pražské, co důstojný pendant Národnímu divadlu a velebnému panoramatu královských Hradčan v čtverhran na náměstí Rudolfovském umístěte novodobou a nádhernou pražskou radnici! Avšak i historicky památná budova naší radnice a její stejně zajímavé okolí nesmí býti ani bouráno ani přístavbami nějakými nadál znešvařováno, tož v nehomogenní slepovaný celek!

Této idei rozšiřování radnice pražské obětován konečně i památný a v detailech i rozměrech svých tak dokonalý

„Malý rynk"

pražský. Regulační čára bloku, pro příští rozšířenou radnici určeného, jde zcela střízlivě od veliké věže na Staroměstském náměstí, uřezává nejen oba domy, »u lva« a dům sousední, o nichž jsem se byl zmínil, nýbrž řeže dále i ob roh bezvýminečně všechny domy na východní straně Malého rynku s jich malebným loubím, a vyúsťuje do široké ulice před klášterem Mikulášským, která vznikne na místě obou nynějších »plácků«. Aby pak za každou cenu krásné náměstíčko to, jež nemá hned tak rovných v Evropě — bylo nikoliv jen pokaženo — nýbrž vůbec celé zničeno, projektuje se sbourání domu Richtrova, prodloužení a rozšíření ulice Michalské v dalším prodloužení na Malé náměstí a konečné spojení se Širokou ulicí kol kláštera sv. Mikuláše do středu čtvrti asanační vedoucí. Jednoduchá a to zde jen linealní procedura, ale celé náměstí manipulací takovou zmizí na věky s povrchu, a to náměstí, které se na »Národopisné výstavě takořka »vmluvilo« do srdcí celého českého lidu!

Místo něho povstane ovšem široká, »komunikaci vyhovující«, »výstavná« a »moderní« »zdravá« ulice k radosti našim tak estheticky cítícím »moderním« otcům města. Není ovšem žádné pochyby, že pak budeme již moci »konkurovati« zajisté nejen s Královskými Vinohrady, které jsou pro mnohé Pražany prototypem vší krásy, ale i s ještě krásnějším Žižkovem! Upozorňuji proto celou veřejnost českou na tento projekt, aby ještě v čas a to důrazně hlasu svého povznesla proti tomuto barbarskému a také zcela nepraktickému projektu, přestavění a rozšíření radnice se všemi těmi dalekosáhlými obětmi, které zavinÍ! Projektu nepraktickému nejvyšší měrou i se stanoviska současné potřeby pražské obce.

Neboť již dnes je celá řada nejdůležitějších a to s sebou těsně souvisících úřadů pražské obce v nejrůznějších končinách města rozestrkáno, což nejen úřednictvo ale i obecenstvo věru těžce snáší a čímž i úřadování samo děsně trpí! Nuže nechť umístí obec pražská úřady tyto v bezprostřední blízkosti »Staroměstské radnice« a sice právě do domů na východní straně Malého rynku!

Není pochyby, že proti tomu návrhu bude okamžitě výmluva a to od osobností, kterým každá starší budova v Praze jest, ať se stanoviska zdravotnického či komunikačního či pouze jen vkusového, pravým trnem v oku, námitka to, že právě jmenované domy ty jsou značně vetché a chatrné, ba že jsou k neudržení a jen na zbořeni — ovšem bez ohledu na okolnost, že moderní architektura hravě a s poměrně nepatrným nákladem dovede řešiti podobné technické obtíže a dovede upraviti i v budovách takových účelné, ba vzorné, v daném případu však i znamenitě soustředěné a scelené místnosti pro tak sáhlou agendu obecní! Ať jen pražská obec zkusí vypsati jednou ctivý, slušně dotovaný veřejný konkurs a uvidí jak naši znamenití ělci architekti přesně a platně této úloze dostojí!

Co pak se zevní úpravy domů těch týče, tu tane mi na mysli, jako

zjev z pohádky, onen malebný rynk pražský z Národopisné výstavy, dílo to důstojné — vysoce talentovaných umělců a historiků našich. Tam viděli jsme obrovský model jedině správného upravení a doplnění malebného okolí věkopamátné naší radnice.

Nuže nechť tedy obec pražská to, co zdálo se nám snem z pěkné pohádky, v skutečnost nám provede a může býti jista vděkem celého národa za zdárnou činnost takovou!

Marie.

Napsal Frant. Sekanina.

I.

Od oné měsíčné noci, kdy ztratila Marie svoji bílou Liliji, přestala hráti nádherné sonaty velikých mistrů, neboť Krása jí více již nedráždila. Celá odpoledne prosnila u otevřených oken, koupaných teplým vánkem mladého jara a pohlížela do daleko rozběhnutých zahrad. Dívala se na pučící keře zlatých čilimníků a na syté houštiny italských borovic. Bloudila pohledy po široce nadmutých kalíšcích planoucích tulipánů a nořila se do zapadlých cestiček v tajemném přítmí rozkvétajícího hlohu. Její oči byly dosud hluboké a žhavé. Měly však již méně toho bílého jasu, který světélkoval v nich před onou měsíčnou nocí. Neboť Marie plakávala často a tento pláč připravoval ji o bílý jas jejího pohledu.

Její zahrady, prchající daleko do hloubky, byly plny ptactva a nejpodivnějších květů. Pěnice, slavík a pestré sýkorky poletovaly po jasmínových keřích a houpaly se na pružných větévkách vonných modřínů. Černí kosové pobíhali po záhonech resedy, vroubených kručinkou. Bílí i různě zbarvení motýlci těkali po plamenných květech a ssáli sladkost z vonných kalichů liljí. A Marie přicházela často s Vilémem, básníkem Štěstí, mezi ně, rozháněla je máváním bílého šátečku, smála se tichým smíchem šťastných a často i lámala šťavnaté stonky liljí a podávala jejich bílé květy Vilémovi. Při čemž on se usmíval vždycky a dotknut štěstím tajemné lásky, ztrácel je, ty květy, v hlubokých záhybech nažloutlých cest. Však nelitovali jich nikdy, že byly ztraceny a že slunko je sžehnulo. Neboť věděli oba, že Jaro přijde zas a že na místě oněch květů vykvetou nové, ještě bělší a zářivější. A tak se milovali. — — — — — — —

II.

Až po oné měsíčné noci počala oplakávati Marie ztrátu svojí bílé Lilije. Vzpomněla, že její Jaro jen jednou přichází a že jen jednu Liliji hodilo jí v klín. A tu ztratila v onu noc . . . Neboť bílý měsíc tak stříbrně svítil tenkrát v bílé její lůžko, že důvěřovala jeho svitu jako strážci a usnula sladkým snem. A když se probudila a třesoucí se ru' hmatala po bílém květu, nalézti ho nemohouc, sevřelo se jí hrdlo nál úzkostí a v divokých kaskádách valily se jí slzy po lících. Ale tu klonila se k ní sladká hlava Vilémova a utišila ji. Vášnivé polibky čely tenkrát bílou ložnicí, oluněnou bílým světlem.

A přišlo ráno, které stalo se zárodkem nekonečných dnů a smutných nocí. Marie štkala při pohledu na černě lesknoucí se klavír, jemuž oněměly struny. Tichá šumění nádherné erotiky Evarda Griega táhla jí duší jako daleké sny. Ale struny se nechvěly. — — Nikdo jich nedráždil k písním. . . .

Když vešla někdy do zahrad, kde nazelenalá poupata lilijí počala již sníti o svém bílém panenství, usmívala se tiše. Však když k nim voněla, naplakala jim vždy plné pohárky teplých slzí. Neboť bílá jejich krása hořkla jí v duši vzpomínkou na jejich ztracenou Družku.

A když i básník přišel, tu mlčky vcházeli do zahrad, aby Příroda mluvila za ně. Vedouce se za ruce, procházeli tichá zákoutí, zatopená bledou vůní jasmínu a žlutých růží a pohlíželi do dálek. Jejich oči se nikdy již nesetkaly. Neboť byly vždy plny smutku a tajemné bázně.

A od těch dnů počala také Marie zpívati počátek veliké sonaty Početí.

III.

Jednou ráno, kdy veliké slunko počalo hořeti na východě, seděla Marie uprostřed svých zahrad. Vzduch byl opilý a rosa voněla. Marie zabořila hlavu do bílého keře. Vonící plátky růžové nastlaly se jí do rozpuštěných vlasů.

Jedna z růží, v jejíž plátcích plakala loučící se rosa, sklonila se na její hlavu. Marie chopila růži a přivoněla k ní divoce. Bílé lístky tiše padaly na zem.

— Vidíš — —, šeptaly, kroužíce v sladké vůni mladého Jitra — — na tento krásný okamžik čekala jsem již celé týdny. — — Chceš poslechnouti pohádku mého života — — — chceš . . .?

A když Marie kývla, zaševelila vůkolní poupata v radostném vzrušení a růže-stařenka vyprávěla pohádku. — — —

IV.

— Není tomu dávno, co jsem byla zrovna tak maličkou a ještě skoro nazelenalou jako tuhle ta poupátka. Svíral mne těžký kožíšek se všech stran. Nemohla jsem se ani pohnouti téměř. Celé dny a noci přísně bděla nade mnou matička, obalovala mne do kožíšku ještě těsněji (zvláště na noc), skrývala mne mezi listí, neboť tušila, že budu krásnou. Žárlivě mne chránila před cizím pohledem. Ach co jsem se naplakávala za měsíčních nocí, kdy všecko spalo vůkol. A ráno, když se družky probouzely, smávaly se mi rozpustile, až je slzy polévaly, neboť jsem bývala celá uplakána. A proto jsem se styděla a ještě těsněji se tulila do hustého křoví, aby mne nikdo neviděl . . . Bláhová . . .!

Jednoho rána byla jsem probuzena silným trhnutím. Pohlednu spatřím, jak něčí drobná ručka lámala snítku, na níž spala moje matička. Vykřiknu bolestně a v divokém zaplakání poraním bledou dlaň. Drobounká kapička krve vytryskla z ní. Ale moje matka — (spatřila sem ještě její usmívající se obličej) zmizela i s dívkou. Plakala jsem celé noci . . .

Pamatuji se zcela dobře jak jsem počala brzy vyrůstat. Kožíšek se

uvolnil, oddechla jsem si. Maličká ňadra nalila se mi kapičkou rosy, vniknuvší pod košilku. A ponejprv jsem zavoněla tenkrát! Bože vzpomínám na to štěstí stále! Ale poněvadž jsem byla hluboko v listí, nikdo si mne nepovšimnul. -- —

A pak to již pokračovalo. Rostla jsem každou chvilkou, stávala jsem se bělší a plnější a do mojí vůně zhalil se celý keř. Smávala jsem se již stále v tom zeleném svém domečku a někdy i se slunkem jsem si zalaškovala, když na chvilku se u mne zastavilo. Až tu jednoho rána — — — —

— — ach jak bylo krásně tenkrát! Rosa voněla, vzduch byl měkký a množství probuzených broučků zpívalo v slunku. Nikdo mne neviděl a v té chvíli jsem rozkvetla úplně. Cítila jsem to, že jsem jako princezna, která se vynoří náhle z koupele. A nikdo mne neviděl — nikdo — — jako tu princeznu nikdo nevidí — — jen sametový dech vzduchu ji ovane — — — Nikdo. — — — — — — — — — — — —

Však já jsem ucítila náhle jakousi touhu, aby mne někdo spatřil — aby se mne dotekl — ke mně přivoněl . . . Chtěla jsem to a touha tak mne schvátila, že jsem plakala a celá se chvěla v tom chtění. — — Ale nikdo nešel . . . ani brouček se ke mně nesnesl, aby se opil vůní mých ramen — — — A přece jsem chtěla rozproudění mízy v doteku bledých dlaní či v polibku krvavých rtů. — — Ale nikdo nešel . . . ni čmelák nezbloudil v medové plátky mé duše — — — A tak jsem se třásla vysněnou radostí, až uvidím kolem sebe kytku svých drobounkých poupat. — — Ale nikdo nešel, aby vypučely . . . ani ty staré růže kolem si o mně nezašeptly. — — — A tak jsem stárla a ztrácela vůni, plátky mé vadly v pláči a opadávaly — — —

— — — a tu konečně jsi přišla ty — — a nebojíc se mé uvadlosti, přivoněla jsi — — oh — můj krásný — sen života — — — oh, jak ti děkuji . . . děkuji . . . umírajíc . . . .

V.

Marie neslyšela skoro již posledních slov, jak tiše byla zašeptána. Ale každé slovo pohádky jitřilo v ní jásavou bolest, neboť ono vypravování bylo i její pohádkou. A ku konci slzy nahromadily se jí do očí, uši jí zalehly divokými vlnami hudby nikdy neslýchané a celé tělo chvělo se v bolestných křečích. Seděla dosud pod keřem, mrtvé bílé plátky (zdálo se jí, že se usmívají) ležely jí u nohou. A když pohledla vzhůru — — —

Vilém bledý a krásný ve svém náhlém bolu stál před ní. Samet jeho oka prosáknul pláčem. Veliký křišťál jeho Štěstí rozbit byl kyjem vítězící Přírody a jeho atomy přestaly se chvěti, zatíženy slzou. Stál před ní a hleděl na bílé lístky — — — — — — — — — — — —

— Marie —! zašeptal náhle — — — — — — — —

— Půjdeme nad propast květů! -- řekla ona konečně

VI.

Probuzení ptáci dívali se jim na cestu, když kráčeli. Vzduch byl opilý, rosa již se loučila a množství zlatých broučků stále

v slunku. Zelené ještěrky běhaly jim u nohou. Z dálky voněla propast květů. Příroda hřála.

— Vidíš to, řekla Marie, já jsem dnes dožila pohádku Štěstí. Zpívala jsem píseň Života a ty, miláčku, stále do vyšších a vyšších tonů ladils mi struny. A přišel den, kdy struna se vypjala k nejvyšší notě — a píseň ta vášnivě zajásala divokým trilkem. Co víc — — ? Než struna praskne, chci umříti v té písni a v tom Štěstí — — A s úsměvem na rtu — jako ta růže umírala, usmívajíc se — — — Neboť jako ona rozřešila jsem úkol, který mi Příroda vložila v srdce — — Ale ty musíš žíti, miláčku, abys moh' ladit struny — — Máš lýru v duši a její píseň budí lidi a učí je Lásce . . . Zpívej jim o mně a já umru k jejich Štěstí . . .

Takto mluvila Marie k básníkovi a tento plakal tichým pláčem. —

Až došli k propasti květů.

Celý svah slit byl bílými durmany a černými kalichy lilií, z nichž vlnila se vůně Smrti. Velicí zlatohlávkové spali mrtví v těch květech a tisíce zlatých mšic klesalo do nich hledat smrt. A hluboko, hluboko pod tím svahem, hluboko v černých tmách bylo dno propasti, hučící zelenými vodami. Přicházely z neznáma a jejich zanikání bylo v neznámých světech. Jenom podle toho hukotu vznikalo tušení jich.

Marie klesla do květů a dýchala mrtvou jich vůni. Její oči se zavíraly a bledé rty počaly se rozvíjet. A její tělo, usínající vůní, ničím více nepoutané, počalo zohýbati stonky durmanů a lámati je a drtiti kalichy černých lilií — — — A níž a níž se sunulo k okrají vonícího svahu — — — a níž a níž — — až — — —

Nikdo nezaslechl zajásání vod v černých tmách. Neboť Vilémova Píseň Bolesti hučela v obrovských notách po krajině . . .

K. V. Šembera contra J. S. Skrejšovský.

Z pathologie politického života českého od J. Arbesa.

(Dokončení.)

Přede vším zaopatřil si Skrejšovský sbírku různých vlastnoručních rukopisů osob, jež měl v podezření, že jsou buď pisateli »intimních listů« nebo s autorem tím ve spojení. A s drahocenným tímto předběžným materialem zkoumacím odejel buď sám nebo vyslal některého ze svých nejspolehlivějších důvěrníků (v tomto vzhledě jsme totiž v nejistotě, na které však v podstatě mnoho nezáleží) do — Berlína s následující missí: V Berlíně budiž vyhledán inteligentní německý sazeč a budiž mu dán tento úkol: »Bez odkladu odejedeš do Vídně, kde zůstaneš tak dlouho vagantním, až se ti podaří dostati se do kondice do Hirschfeldovské tiskárny, v které se tiskne »Montags-Revue«. A tam nebudeš míti pro nás, kteří ti nahradíme cestu a vůbec přiměřeně tě budeme honorovati, pranic jiného na práci, nežli přihlížeti k tomu a pátrati, nepřijde-li někdy do tisku mezi články pro »Montags-Revue« také rukopis podobný

některému rukopisu ze sbírky (podezřelých), kterouž ti dáváme k disposici k důkladnému prostudování.

A tak se také stalo buď již na sklonku roku 1870, nebo v prvních dnech po novém roce. Naznačenou tajnou missí pověřený německý typograf odejel z Berlína do Vídně, kde se mu dříve, nežli se sám nadál, podařilo dostati do kondice do tiskárny Hirschfeldovy. Avšak dny i týdny míjely, aniž mohl zvěstovati do Prahy zprávu nějakou, třeba jen přibližně potěšitelnou neb aspoň nadějnou. Z rukopisů, jež přicházely do sazby pro »Montags-Revue« a zejména z rukopisů »intimních listů z Prahy« neměl ani jediný nejnepatrnější podobnosti s kterýmkoli zkušebním a po-

J. Mináříк: Krajina.

rovnávacím rukopisem sbírky, již měl slídící typograf k disposici. Již sám prý nad svým úkolem skoro zoufal, když mimo nadání dne 1. . . . . přispěla mu bezpochyby pouhopouhá náhoda. V den ten zahledl totiž mezi rukopisy pro »Montags-Revue« určenými nepatrnou jen část rukopisu podobného klikyhákovitému jednomu rukopisu své sbírky. Skoro s horečným napjetím sledoval, až byl i tento rukopis kolegou vysázen, a když pak byl pozornost kolegy toho jinam obrátil, zmocnil se nepozorovaně vyslíděného »skvostu« a opustiv okamžitě závod, vsedl do nejbližšího vlaku a ujížděl s drahocennou kořistí do Prahy a zde přímo do redakce »Pokroku« vlastně k J. S. Skrejšovskému. Zde byl dodaný rukopis znovu podroben nejpřísnější porovnávací zkoušce s různými jinými podobn rukopisy a výsledek zkoumání byl, že prohlášen a uznán za rukopis K. V. Šembery. Byl-li to skutečně vlastní rukopis Šemberův nebo Še berovu rukopisu pouze skoro k identičnosti podobný nebo docela falsifikat, ovšem se veřejnost do dnes nepřesvědčila. Byl-li to falsifi vysvítá z předcházejícího, že nebyla false provedena v redakci »Pokrok

nýbrž — německým typografem (nebo jeho přičiněním), jemuž byla přislíbena v případu šťastného výsledku i mimořádná a to značná remunerace, což jej ovšem také mohlo svésti k provedení neb aspoň k pouhému pokusu mystifikace.

Teprve, když měla redakce »Pokroku«, vlastně J. S. Skrejšovský tento dokument v rukou, odvážil se až dosud jen podezřívaného V. K. Šemberu přímo a zcela určitě prohlásiti za autora »intimních listů«. Rafinnovaným tímto způsobem z Vídně do Prahy zafedrovaný rukopis »intimního listu« »Montags-Revue« nebyl však pokládán za rukopis K. V. Šembery pouze snad jen členy redakce »Pokroku« a jiných

J. Minařík: Krajina.

stoupenců, kteří rukopisy ty viděli a porovnávali, nýbrž také dvěma členy redakce »Nár. Listů«, tedy osobami, které mohly býti v ohledu tom pokládány za soudce kompetentní neb aspoň za rozhodčí, kteří neměli nižádné příčiny svědčiti na prospěch redakce »Pokroku«.

V pondělí dne 22. května, po kardinálním nedělním odhalení »Pokroku«, v němž, jak víme, vybízen každý, koho to zajímalo, prohlídnouti si dokument ten, odebral se z členů redakce »Nár. Listů« Vilém Erben a nemýlím-li se, ve společnosti Vincence Vávry do redakce »Pokroku« a vrátili se s ujištěním, že má »Pokrok« pravdu: rukopis, jejž má k disposici, že jest skutečně a nepopíratelně rukopis Šemberův.

Než vůči všem oněm osvědčením, jež byl K. V. Šembera vedl, jak víme, do pole, nezdá se nám býti ani svědectví obou jmenovaných členů redakce »Nár. Listů« naprosto a úplně přesvědčivým. Neboť oba byli v »intimních listech« »Montags-Revue« občas nehrubě příjemně proti srsti pohlazeni, a poněvadž i oni měli K. V. Šemberu v podezření z autorství »intimních listů« (ovšem bez právoplatných důkazův) jest aspoň pravdě podobno, že dotvrzením naskytla se jim příhodná příležitost

k satisfakci. Tak aspoň mohl by argumentovati každý nepředpojatý a do věci aspoň potud, pokud jsme naznačili, zasvěcený, který by chtěl býti přesvědčen jen a jen důkazy absolutně neomylnými.

A takovýmto důkazem byl jsem dne 13. května přesvědčen — já.

V den ten pozdě v noci seděl jsem v redakci »Nár. Listů« již sám a sám. Redigovalť jsem rubriku pařížské revoluce, která právě vyžadovala napjetí všech sil a den co den zdržovala mne v bureau přes obvyklý čas. Schýlen nad psací stůl pracoval jsem již s přemáháním únavy, když náhle dvéře hřmotně se rozletly a do redakce v pravém slova smyslu vrazil — K. V. Šembera.

»K čertu! Ty ještě u pluhu?« zvolal v smíchu a přece hlasem nápadně, skoro podrážděně rozechvěným. »Však jsem si to myslil, že tě zde stihnu. Přijel jsem rychlovlakem a nejbližším vlakem zas odjedu — nepřišel bys dnes do hospůdky?«

„Není možno, kamaráde!“ odpovídám odmítavě. „Mám ještě nejmíň na dvě hodiny práce.“

„Tedy přijď — po půlnoci!“

„Není možno, věř! Jsem už tak unaven, že“ — —

„Eh, láry — fáry! Jste vy mi to pěkná kvítka v Praze! Ani odfrknout si nepřejete. Prašť s tím a pojď!“

Nebylo skutečně možno.

„Ale co se děje s tebou?“ táži se místo odpovědi. „Co se stalo?“

„Eh, mrzutá věc — nějaký chlap ukradl mi kus rukopisu,“ zpovídal se Šembera upřímně s vzrůstajícím rozhořčením. „Pomysli jen! Ani jednou ještě jsem nedal do sazby vlastní rukopis — vždy jen opisy. Tentokrát mi však nezbylo času, dal jsem tedy kus vlastního rukopisu a když jsem se po vysázení shánĕl po manuskriptu, byl ten tam . . . Okamžitě jsem se dovtípil, co a proč se stalo. Spohlavkoval jsem redaktora, spoličkoval sazeče i korektora a letím na nádraží a rovnou cestou do Prahy . . . . Napadlo mi, že bych moh' chlapa, kterého znám, dopadnout a po zásluze“ — — —

„Proč tedy zcela bez obalu nepřiznáš se k autorství?“

„Na to je přec zatím dost času, nemyslíš? Podívej se!“

Po té sáhl do kapsy svého raglanu a hodil přede mne na stůl brožovanou knihu, úhrnem asi 25 tiskových archů.

„Dal jsem toho vytisknout 40.000 exemplářů a rozhodíme to mezi lid. Ale čert mi tam nasil tiskových chyb jako písku. Ti chlapi ve Vídni nesvedou nic českého . . . “

Vzav knihu do ruky podíval jsem se na titul, který zněl: „J. S. Skrejšovký“ A na exempláři, jejž jsem měl v ruce, označen byl jako autor K. V. Šembera.

„Vzal jsem jen dva exempláře,“ pokračoval Šembera, „chceš-li jeden si nech! Ale zatím jen pro sebe. Doposud jsem se nerozhodnul, mám-li po afeře jak se rozvíjí, exempláře rozhodit, nebo celý náklad ke všem všudy čertům hodit do stoup . . . Nu, uvidíme, co a jak se dá dělat. Z knížky aspoň vidíš, že se nechci na vždy halit v anonymitu. A že po dnes popírám nemá jiného účelu, než-li pozlobit J. S. Skrejšov-

ského. Jakmile knihu rozhodíme, bude každý přesvědčen, že jsem chtěl bojovat s otevřeným hledím. Bude-li mi v tom okolnostmi zabráněno, potom ovšem nezbývá — — Ale nechme tlachu! Půjdeš — nebo přijdeš — třeba po půlnoci?"

„Nepřijdu — nemohu přijíti!" odtušil jsem rozhodně bera zas péro do ruky.

„Obletuj tě zde tedy chefův duch!" zvolal Šembera sarkasticky a podav mi ruku zmizel.

Opakuji s důrazem, že vypravované sběhlo se dne 13. května 1871 v sobotu. Že mohu to i po čtvrt století zjistiti, děkuji jen náhodě, že Šembera se v nejbližším příštím (21) čísle „Montags-Revue" ze dne 22. května zmínil o mně jako biografu Edgara Allana Poe-a, který ve své redakční práci nechce býti vyrušován. Jinak bych byl datum rozhodného dne najisto nebyl mohl zjistiti.

Redakce „Pokroku", vlastně J. S. Skrejšovský, dostal tedy Šemberu usvědčující dokument bezpochyby v týž den neb o den dříve.

Avšak kromě tohoto jediného dokumentu neměl J. S. Skrejšovský v rukou žádného jiného, kterýmž by byl mohl býti kdožkoli jiný kromě Šembery jako spolupracovník nebo dodavatel materiálu pro „Montags-Revue" právoplatně usvědčen. Před nepředpojatým a spravedlivým soudem t. j. v případu, kdyby bývaly všechny okolnosti zjištěny, byl by J. S. Skrejšovský přes brilantní svůj polemický talent přece jen — podlehl. Avšak k soudům, jak již připomenuto — nedošlo a veřejnost česká taktéž se nedozvěděla příčiny toho.

Jisto jest, že J. S. Skrejšovský později sám uznal své žurnalistické argumentace za nedostatečnou zbraň před soudem. A když pak po pádu Hohenwartově nadešla nová éra persekuční za ministrpresidenta Adolfa Auersperka a když k tomu ke všemu přidružilo se stíhání nejen J. S. Skrejšovského, nýbrž i dra. Julia Grégra, jako majitelů žurnálův pro zločin podvodu (pro neodvádění insertních kolkových poplatků) uznal sám dr. František Palacký za nutné intervenovati. A věhlasnému historikovi a v tu dobu politickému vůdci většiny národa vzhledem k nebezpečí, jež hrozilo národu se strany vlády, s ochotou vyhověno. Dne 10. listopadu 1871 otiskly „Pokrok" a „Národní Listy" následující prohlášení: „Obecenstvu českému je známo, že „Intimní listy," uveřejňované ve vídeňské „Montags-Revue," zavdaly svého času „Pokroku" příčinu k článkům, následkem kterýchž pánové dr. Antonín Čížek a Jan Neruda zadali proti němu žaloby pro urážku na cti. Záležitost jest vyřízena bez soudu. Vzhledem k veledůležité době politické usnesly se obě strany vznésti celou věc na soukromý soud smírčí. Zvolilyť sobě z klubu poslancův českých po jednom důvěrníku, jimžto oběma strana žalovaná odevzdala veškeren material, který na obranu svou měla. Smírčí soudcové, pánové dr. Vendelín Grünwald a dr. Karel Roth, vynesli na základě prozkoumaných pramenův tento nález, který předevčírem přečten a schválen v klubu poslanců českých:

„My níže psaní, byvše požádáni od pánů dra. Antonína Čížka a Jana Nerudy se strany jedné a dra. A. Houšky co bývalého redaktora „Pokroku" se strany druhé za rozhodčí v jejich tiskové při, prohlašujeme,

že jsme po bedlivém prozkoumání veškerých nám od strany žalované dodaných dokladů nenabyli ani nejmenšího důvodu k domněnce, že by byli pánové dr. Antonín Čížek a Jan Neruda jakýmkoli způsobem súčastnění v podávání hanlivých zpráv o předních mužích národa našeho a v prozrazování jejich důvěrných porad ve vídeňském časopise „Montags Revue" pod názvem „Intime Briefe aus Prag" uveřejňovaných.

Dle toho budiž posuzován článek v čísle 140. „Pokroku" z roku 1871, pokud se týče pana dra. Čížka a pana Jana Nerudy."

K soudům tedy nedošlo a boj o autorství a spolupracovnictví při »Montags-Revue« byl pro veřejnost dobojován. Nicméně V. Kazimír v boji proti J. S. Skrejšovskému a jeho stoupencům pokračoval v »Montags-Revue« s nezměněnou tendencí ještě po několik roků a dožil se i toho, že týž J. S. Skrejšovský, o němž r. 1871 v »Montags-Revue« psal, že musí býti zašlápnut — stal se v Čechách posléze naprosto nemožným.

Zkoumati, zda na prospěch či neprospěch české věci, nemůže býti účelem této stati . . .

Tak skončil jeden z nejpamátnějších politicko-publicistických turnajů českých, jehož dozvuky byly pozorovatelny ještě po mnoha letech později

* * *

Zbývá nám jen ještě dotknouti se aspoň několika slovy příčiny, proč byl V. K. Šembera zanevřel na J. S. Skrejšovského tou měrou, že skoro po celé decennium bojoval pérem proti němu s houževnatostí a neústupností přímo gladiatorskou. Prazárodek byl pranepatrný, ba skoro neuvěřitelný. Několik — v celku pro každého jiného člověka naprosto nezávažných slov, která byla r. 1869 v »Pokroku« o K. V. Šemberovi otištěna.

Jak víme, redigoval Šembera r. 1869 ve Vídni svobodomyslný týdenník »Hlasy« a jak přirozeno, utkal se také v polemiky s listy J. S. Skrejšovského. Na jeden článek »Hlasů«, kterýmž ostře kritisovány politické poměry v Čechách a vystupováno příkře proti J. S. Skrejšovskému, ozval se »Pokrok« a nazval redaktora »Hlasů« K. V. Šemberu »pouhým figurantem.« Šembera nezůstal odpověď dlužen. V replice své mimo jiné pravil: »Článek náš jednal o poměrech a chybách skutečných; maje na zřeteli prospěch obecný, vyslovil se o nich otevřeně . . . »Pokrok« jmenuje kritické naše posouzení činnosti jednotlivců v »štvaním národních stran.« I tato odpověď na věcný článek náš není v »Pokroku« nová. Vešlo již v obyčej v Čechách, že kdykoliv odkrývají se vady a chyby jednotlivců jak stran v lůně národa, vyhlašuje se to hned za skutek domácí zrady, za štvaní atd., zkrátka chce se z veřejného našeho života vyloučiti všeliký samostatný soud, chce se zničiti všeliká kriti Na místě volného úsudku staví se svrchovaná autorita a úplné umlčová Takovýto způsob veřejného života může být u národů velice nedospělý a dětinských, ale nikoli u národů probudilých a osvícených; v těchto m panovati jen pravda a zákon mravní neúhonnosti. Hlavní trumf vyh »Pokrok« proti pisateli článku, nazývaje ředitele tohoto listu K. V. Š

beru »pouhým figurantem.« Velikou tuto trefu dětinskému našemu odpůrci velkomyslně promíjíme. Šembera dokázal nejedním skutkem již v době, kdy ještě páni z »Pokroku« nebyli se odvážili na službu tu strany šlechtické, tu ultramontanní atd. atd., že jest úplně samostatným ve svém jednání a přesvědčení. Tato samostatnost Šemberova i ve věcech politických, tuším, právě nejvíce pálí jisté pány. Chtějí-li však míti veřejný certifikát, jak o dosavadní, tak o příští úplné samostatnosti K. V. Šembery, tož jim uvedeme, že Šembera jest v řízení »Hlasů« v mezích společného státoprávního programu úplně neodvislý.«

Již z této odpovědi jest zřejmo, že Šembera bagatelisování a vůbec urážlivé podceňování svého nadání publicistického a ještě více odpírání samostatného úsudku a politického přesvědčení nesl velice trpce. Když pak jsme se později kdysi zase sešli, a on si moment ten připomenul, rozhorlil se jako ještě nikdy v mé přítomnosti. »Věř, kamaráde,« pravil rozjitřeným hlasem, »kdyby mi byl tento J. S. Skrejšovský vmetnul v tvář, sotisu jakoukoli, každou bych mu snad mohl prominouti. Ale domnívá-li se, že jsem pouhou marionettou v cizích rukou nebo docela, že politické své přesvědčení zaprodávám a svým svědomím šachruju, musí být z bludu toho vyléčen. A to tak důkladně a radikálně, že bude na »pouhého figuranta« — Šemberu do své smrti pamatovat. Za to mu ručím!«

A jak jsme viděli — K. V. Šembera dostál slovu svému skutečně.

Trestnost a sociální zdraví.

G. Tarde.

(Dokončení.)

A vskutku uvažujme trochu. Jak by, prosím, mohla vaditi větší bezpečnost života a majetku, po úplném potlačení vrahů a zlodějů, jak geniální práci vynálezců? V čem by vyloučení z časopisectva a finančnictví každého vydíravého a na podvod spekulujícího ducha bylo na překážku nezávislosti, moci a svobodné rozmanitosti tisku, v čem utváření a prospívání života schopných a výnosných podniků průmyslových? Opravdu, neviděli bychom pak, že by měly úspěch, jak se říká, společnosti pro prokopání šije panamské; ale za to kolik užitečných a prospěšných společností by bylo založeno bez panamismu a jeho pádu, jež neodvažovaly se na veřejnost při všeobecné nedůvěře ke každému podniku, ať dobrému, ať špatnému! Jest třeba zbaviti stát nejen zla přímého, jež způsobuje zločin, a nejen zla nepřímého, viditelného, záležejícího ve stavění a udržování vězení, v odsuzování zločinců, nýbrž a zvláště mnohého zla nepřímého a nenápadného: především zla veřejné nejistoty, zla nedůvěřivosti, jež zabraňuje užívání věcí nebo osob, jimž nedůvěřujeme, a maří čas a peníze opatřováním si revolverů, zámků a ohnivzdorných pokladen a t. d. proti možnosti vraždy a krádeže a přílišnou a úzkostlivou zdrželivostí v poměru obou pohlaví proti možnosti nemravných činů; konečně zla příkladu rozrušení veřejnosti zejména atentáty anarchistů, poklesnutí povinné úcty k lidskému životu a zmenšení přísné poctivosti u počestných lidí, již

stali se méně počestnými čtením soudní kroniky, ježto jejich vlastní hříchy u porovnání s činy tak velikými nabývají barvy nevinných hříšků.

Dejme tomu ještě jednou, že máme stát prostý všech zločineckých rodin, všech tuláků a všech mladých zločinců. Nechť se nepraví, že to není možné, neboť by se bylo mohlo totéž říci o otroctví v starověku a nyní ještě o chudobě a pouliční žebrotě. Nechť se netvrdí, že by to předpokládalo naprostou nivelisaci duší a myslí, splynuvších v cit hromadný, mnohem ještě silnější a jednohlasnější než jest nyní, rovněž jako že by byla smrtelně zasažena individuelní originálnost. K tomu dostačila by, myslím, radikální a energická reforma našeho soudního a trestního řádu. Ať jest tomu jakkoli, vidíme, že zločin není porušením všech mravních pravidel, nýbrž toliko nejelementárnějších a nejméně sporných. Z toho, že všichni by byli svorni v tom, přísně trestati toto násilí, nenásledovalo by nic jiného, než že by bohaté bujení osobních růzností bylo přistřihnuto nebo odstraněno, ale svobodě myšlení theoretického nestala by se nijaká újma. Jest opravdu možno, že by se v záležitosti volnosti chování stalo veřejné svědomí osobivějším a cit pro spravedlnost že by se snad vyvinul tak, že by se nejsmělejší reformy sociální provedly bez prolití krve, pod nátlakem zevšeobecněné morálnosti. Bezpochyby ztratila by naše literatura z nedostatku vášnivých zločinů některé ze svých nejobvyklejších vzpružin; rovněž bez opilství nebylo by nikdy pijáckých písní. Za to však nemáme zase ponětí o všech typech umělecké a literární krásy, o něž nás zločiny a přestupky olupují; nepomýšlíme na tuto něžnou květenu, na tyto nové formy umění, nejčistší a nejvybranější, jež by náš vkus zajisté vytvořil a v nich se kochal na místo v nynější zatuchlé esthetice.

Namítne se mi, že mám zcela pravdu, že netřeba tolik slov. Nemyslím tak. Jest dobře odraziti paradox, jenž jest jiným vyjádřením temného a nepřiznaného, ba i zapíraného předsudku veřejného mínění; veřejné mínění chová tak mnoho velikých bludů, vzniklých zmatením představ, jichž si neuvědomuje, jež by se mu zošklivily, kdyby je jasně vidělo a které přec stále působí. Jest však zajímavější tázati se, kterak mohl býti sociolog jako p. Durkheim přiveden k thesi, již právě potírám. Nejspíše svým pojímáním rozdílu normálního a pathologického ve světě sociálním. Ale současným lidem jest definice choroby a nemoci nepřekonatelnou obtíží, a náš vědec věnoval nejzajímavější stránky své knihy této otázce. Dokazuje, či spíše myslí, že dokazuje, že rozeznavací znak stavu chorobného nespočívá ani v bolesti s ním spojené, neboť bolesť provází někdy i stav zdravý, ani v ukrácení života, neboť jsou nemoci při nichž jest možný dlouhý život, a jsou úkony velmi normální, jako porody, jež jsou často smrtelnými, ani v odporu proti jistému ideálu specifickému nebo socialnímu, jež někdo má, neboť hypothesa taková jest zcela subjektivní a nemá tedy nic vědeckého. Vyloučíme-li všechny tyto znaky zůstává jen jeden, zcela subjektivní: normální jest to, co jest všeobecné. Nazveme normálními ta fakta, jež ukazují nám formy nejvšeobecnější, a ostatním dame název chorobné nebo pathologické; typ normální se shoduje s typem průměrným a každá úchylka od tohoto jest jevem chorobným. Neviděli jsme nikdy a nikde nějakou společnost, aby nepáchala vůbec

zločinů; tedy jako není nic nad to obecnějšího, není také nic normálnějšího.

Princip tento poráží se tímto důsledkem a jsou v něm ještě podivné jiné. Všechny bytosti jsou v některých věcech nedokonalé; tedy nic normálnějšího než nedokonalost a neúplnost. Všechna zvířata jsou nemocna buď jednoho nebo druhého dne, aniž na to umírají, tedy nic normálnějšího než nemoc . . . — Cournot v několika řádcích ztepal blud, slučovati typ normální s typem průměrným. Dejme tomu, že máme kmen, anebo zvířecí druh, a jsou takové, kde průměrný život nedosahuje věku dospělého; z toho plyne, kdyby všichni jednotlivci se opravdu přizpůsobili průběhem svého života tomuto průměrnému typu a v ničem se od hlavního pravidla neodchylovali, že by žádný z nich nezanechal potomstva, a to bylo by normální! Vezměte průměrnou inteligenci, průměrné vzdělání, průměrnou mravnost. Na jakou úroveň bude normálnost stlačena! Na počátku tohoto století průměrné vzdělání neznalo ani čísti ani psáti. Vyšší kultura jest tedy abnormálností, ježto jest méně všeobecnou a méně rozšířenou. Tímto způsobem snad nevědomost a nemravnost jest věcí zdravější a normálnější než věda a cudnost.

P. Durkheim studuje tento předmět opomenul nutného rozlišování. Praví, že jsou některé útrapy zdravé; ano, v tom smyslu, že jsou užitečné fysiologicky, užitečné k provedení životního úkonu, jako jest tvoření nebo přestavba tkaniva. Avšak zároveň jsou psychologicky škodlivé, ježto neochraňují člověka od největších útrap.*) Také úsilí psychologické a sociální neustále se přičiňuje o to, aby byly menší, a často je hledí odstraniti, postupně obmeziti jen na míru nutnou a prospěšnou, dík vynálezům, jako užívání chloroformu nebo morfia. Co jest specificky normální, může býti individuelně pathologickým. Porod, zabíjející člověka nebo ukracující jeho život, jest pro něho zlem a nemocí, avšak jest dobrem pro celý svět, jenž by jinak bez tohoto smrtelného jevu vyhynul.

Divím se, že p. Durkheim nepamatoval tu na známý »boj o život«. Nemohla by býti definice pathologického taková, že pathologické jest to, co oslabuje možnost vítězství jednotlivce nebo druhů, — rozlišujme dobře — v tomto velikém boji žijících. Neboť s tohoto hlediska jeví se tato útrapa jako zlo a výjimka z pravidla, jež, kdyby zevšeobecněla, připravila by osudné podlehnutí jak jedinci, tak druhu. Jsou nemoci, s nimiž sice lze žíti mimo boj, jež však nedovolují v boji vítěziti. S tohoto hlediska ukazuje se také užitečnost pojmu nadhozeného naším autorem s přílišnou nenuceností: přizpůsobení. Vskutku možno definovati, že jest normálním to, co prospívá v boji o život. — Dodejme, že uvažujeme-li o alianci jak pro život tak pro boj, snadně dostaneme přijatelnou definici: není-li abnormálním to, co jest neschopné nebo méně schopné uzavírati spolky a upevňovati svazky?

Theorie Pasteurova o původu nemocí nejtěžších, nejstrašnějších a mnohdy toho nejhodnějších vybízí k pojetí nemoci, o níž lze za to míti,

*) Jsou zla v životě i ve společnosti prospěšná, jež zabraňují zlům větším: jsou případy stáří, čmýry, zdanění atd. Neboť jest lépe býti starým než zemříti a platiti daně než nebýti chráněn veřejnou mocí. Také očkování, malá nemoc, chrání před mocí větší, neštovicemi.

že vzniká v případu jednotlivém a původním z boje o život, o níž pan Durkheim nepraví nic: nemoc, sevšeobecníme-li si názor o mikrobech, jeví se nám jako boj armády buněk s armádou mikrobů, boj, jehož náš organism jest zároveň účastníkem i bojištěm. Každá z těchto dvou armád skládá se ze zdravých bojovníků až do okamžiku zhouby, ale jejich styk jest choroboplodný. Nic nevysvětluje zločinnost lépe než tento pojem nemoci. Zločinnost jest konfliktem mezi velikou legií lidí počestných a malým praporem zločinců, a ti jako oni jednají n o r m á l n ě, určivše si c í l, pro nějž jedni jako druzí zápasí. Avšak jako tyto dva cíle jsou si protivné, tak odpor, jímž se na vzájem proti sobě staví, cítí se každým z nich jako stav pathologický, jenž má-li býti trvalým a všeobecným, jest jen bolestnější.

Stanovisko pana Durkheima proti myšlence účelnosti, i v e v ě d ě s o c i á l n í, brání mu dopátrati se pravdy v poněkud spletitějších záhadách otázky, o níž jedná. Jak si učiniti jen trochu jasnou představu o normálním a abnormálním, odmítáme-li neústupně to, oč jde tu v první řadě, zřetele d r u h u t e l e o l o g i c k é h o a d r u h u l o g i c k é h o, to jest, nepovažujeme-li za abnormální a chorobné přede vším to, co porušuje soustavnou harmonii bytí organického, duševního nebo socialního — to co překáží souladu cílů a shodě názorů o tom, co bylo by dostačitelným k uskutečnění hlavního záměru? Pravda jest, že vzdor svému opovrhování účelností, jež vedlo jej k zavrhování myšlenky užitečnosti, znamenitý profesor sám provádí účelnost bezděčně. Pochopil, že nestačí definovati normální jako všeobecné, nesáhneme-li k příčinám této, že máme-li rozeznávati všeobecnosti různých druhů, nestačí jedny přijímati, druhé zavrhovati a nepřijímati některé nepohodlné důsledky svého vlastního principu. Hledal také příčiny a myslil, že je nalezl v tom, co nazývá existenčními podmínkami. Když se existenční podmínky nějaké společnosti mění, stává se to, co bylo až posud normálním — na příklad obřady náboženské nebo individuelní ráz majetku — abnormálním přes to, že byly až posud stále všeobecnými. A hle, jak mohl napsati náš autor v poznámce, když napsal o několik řádek dále, že postup zločinnosti za naší doby jest věcí normální, že ubývání citu náboženského jest také věcí normální, totiž že by bylo anomalií křísit tento cit, nejvšeobecnější z jevů sociálních, kdežto postup zločinnosti jí není. Náš současný stav ekonomický, praví se také, s charakteristickým proň nedostatkem organisace, jest v pravdě všeobecný, než není méně chorobným, je-li dokázáno, že spočívá »na staré stavbě společenské« a ne na nové, jež má onu nahraditi. — Co pak jsou existenční podmínky? Pan Durkheim je přesně neoznačuje; označme je. Jsou to ideje, jest to víra, jež se rozšířila, práva a povinnosti, jež si lidé osobili anebo nové cíle, jež si vytkli, či spíše i nové cíle i nové myšlenky. Myšlenka účelnosti jest tedy obsažena v té, o níž se Durkheim domnívá, že ji dosadil na místo ono.

Není pochyby, že »co jest normální pro měkýše, není normáln obratlovce«, a každý druh má svou vlastní normálnost; však proč Poněvadž nutně přikládáme druhu jisté základní potřeby (plovati, lé chtění, vlastní vůli, hypotetickou a nutnou návěst domyslitelného s gismu, z něhož odvozujeme závěrek: »to má býti, to jest normál-

nemá býti to jest abnormální.“ U každého jednotlivce se mění podmínky normálnosti dle cíle, o němž víme anebo jejž mu podkládáme. »Divoch«, praví se nám, »který by měl zažívací rouru menší a nervovou soustavu jako zdravý vzdělanec, byl by nemocný pro své okolí.« Nemocným sociálně, neboť ocitl by se v odporu s potřebami a chtěním kmene; avšak nebyl by nemocným individuelně, kdyby jeho vlastní ideál, v odporu proti ideálu jeho okolí, vyžadoval tento mozkový vývoj a obmezení života vegetativního.

Co píši tyto řádky, napadá mně jistá myšlenka Stuarta Milla, jež jest p. Durkheimově hodně cizí. Normální stav, praví kdesi, jest pro každou bytost stavem ze všech nejušlechtilejším, jakých jí lze dosáhnouti. Právě jako by řekl: normál, jest ideálem; a chorobné jest nejčastěji všeobecné, všem společné, »vulgární«, to vulgární, jímž náš autor tak velice pohrdá, chce-li zůstati věren svému vlastnímu principu. Normálnost tedy jest pro společnost pokojem ve spravedlnosti a světlem, jest úplným vyhlazením viny, neřesti, nevědomosti, bídy, zlořádů. Vím dobře, že nebezpečí této definice záleží v tom, že se příliš kloní k duchu přeludu, avšak dávám jí ještě přednost před druhou, jež si lichotí, že jest tak vědeckou.

Proč to? Poněvadž nemohu připustiti, jako můj důvtipný odpůrce, a to není nejmenší odchylkou, jíž se od něho různím, že by věda, nebo to, co tak nazývá, studený produkt abstraktního rozumu, cizí všemu hnutí svědomí a srdce, byla nad mravy nejvyšší autoritou, jakou jest právem nad myšlením. Kdy pochopili stoikové abnormální ráz otroctví, vzdor jeho všeobecnosti za jejich doby? Neposlouchali ani geometrů, ani astronomů, ani fysiků, nýbrž svých srdcí. Umlčevše srdce, byli by otroctví ospravedlňovali jako Aristoteles. Dodávám, že celý člověk má mysliti, srdcem, duší, obrazotvorností a ne jen rozumem. Musí se často, o tom není pochyby, tlumiti struny srdce, aby zachována byla volnost chvění rozumu, kyvům a výkonům naší inteligence. Jest tomu tak, jako když zadržujeme na chvíli dech, abychom nezčeřili hladinu čisté vody, když chceme viděti odraz vlastních rysů; a rozum jest touto čistou vodou. Ale s touto subjektivní abstrakcí, užitou na naše vlastní nitro, jest jako s abstrakcí objektivní, jíž uměle podřaďujeme zevnějšek, abychom jej mohli lépe pochopiti, postupně jej analysujíce z různých stránek. Jako tato nesmí se ani ona do nekonečna protahovati a nesmí býti pokládána za nic jiného než za umělou methodu, fikci pro okamžik užitečnou. Po čase nejabstraktnější myslitel, potápěč vnikající v největší hloubky — a zvláště ten — musí, aby neutonul, vynořiti se na světlo, aby si svobodně oddechl; a v těchto okamžicích uvolnění srdce, opojení fantasie, po klidné úvaze, bývá mu dopřáno viděti poněkud jasněji do nitra věcí, vystoupivších zase v celém rozsahu své existence, analysou na čas rozuskované.

Pan Durkheim myslí, že jest ke cti vědě, přikládá-li se jí moc ...ti neobmezeně vůli, totiž když jí netoliko oznamuje nejvhodnější ...středky k dosažení jejího hlavního cíle, nýbrž jí i káže, kudy má se ...rati k polární hvězdě dobrých mravů. Jest jisto, že věda má vliv na ...e přání, ale vliv hlavně negativní: ukazuje neproveditelnost anebo ne-

srovnalost mnohých z nich a tím směřuje k jich oslabení, ne-li k vyplenění, ale z těch, jež dovoluje nám pokládati za uskutečnitelné všechny měrou stejnou, anebo třebas i nestejnou, jakým právem by nám zapovídala, abychom zamítali jedny, a nakazovala zkusiti to s druhými? Jen nad naším rozumem má absolutní moc a ještě mu ukládá svá naučení jen tehdy, když se opírá o důkazy samozřejmé, o údaje smyslové, jichž nestvořila a jež žádá. Tím spíše, když se obrací na vůli, jíž jest jen takřka soukromým rádcem, může jí raditi nebo doporučovati to nebo ono, jen opírajíc se o jisté tužby, nutné horní návěsti mravního syllogismu, jehož jest jen dolní návěstí a závěrem. Proč by předpisoval ctižádostivému lásku? Proč zamilovaným ctižádost? Proč by nařizoval vědci marnivou touhu po pravdě spíše než touhu po zlatě a cti? Rodíme se, jednotlivci jako národové, se silou zvláštního hybu jako hvězdy s vlastním popudem, jenž přichází ze srdce, z podvědeckých, podrozumových hlubin naší duše; to jest fakt pro vědu, jejž nemůže leč konstatovati. To jest nutný požadavek všech rad, vždy podmínečných, jež nám může dáti. A když se jedná o přeměnu ať již síly, ať směru této vnitřní energie, není to ani theorie ani zákon fysický nebo fysiologický, ba ani sociologický, který by to dovedl dokázati, nýbrž spíše individuelní nebo národní setkání na cestě života nebo historie s novým předmětem lásky nebo nenávisti, zbožňování nebo proklínání, jež z pohnutých hlubin našeho srdce zase dá pokyn k novému rozmachu.

Proto, že žádáme na vědě více než co může dáti, že jí propůjčujeme práva, jež přesahují její obor již tak dosti rozsáhlý, uvěřili jsme v její domnělý úpadek. Věda nikdy neopustila svých skutečných slibů, ale pod jejím jménem kolovalo množství špatných poukázek, falešně označených, jež nelze přijímati. Jest zbytečno je rozmnožovati.

Sociální theorie H. Spencera.

(Pokračování.)

Žádná myšlenka posud nepřetvořila tak od základů všechen světový názor člověka jako učení organické evoluční theorie, že všechen život vyrostl z jednoho kořene, a jeví se jediným souvislým rodokmenem a že tudíž život lidský a všechen život ostatní jest v podstatě jedno a totéž. Důsledně pak evoluční theorie žádá, aby také řád lidského života se v základní myšlence shodoval s oním řádem, jemuž podléhá všechen ostatní život: aby člověk jako všechny ostatní živoucí bytosti sám snášel dobré i špatné následky své způsobilosti nebo nezpůsobilosti. Tato myšlenka, poslední to slovo moderní filosofie právní a mravní, docházející ohlasu i ve Spencerově Ethice, ohlásila se poprve již v XVII. stol. Zmatek, nastavší tehdy ve výkladech zjevení božího potírajícími se konfesemi, vybízel k tomu, dosaditi na místo nadpřirozeného zjevení vůle boží zjevení přirozené, které mluvilo k lidem v přírodě. Filosofové pozdní renaissance chtěli poznávati vůli Stvořitelovu z projevů řádu přírodního, a poznávati pak úkol a určení člověka z jeho tělesných i d

chovných vlastností. Pokud souhlasily zákony státní a příkazy mravní s takto poznávaným určením člověka, měly platiti za výraz vůle boží a příslušela jim autorita zákonů božských.

J. H. Spencer argumentuje podobným způsobem. Řád všeho života, od něhož se v základech neuchyluje pravý pořádek společnosti lidské, není ničím jiným než působením moci, utajené za viditelným světem, již agnosticism nazývá Nepoznatelným a víra Božstvím. Pravý společenský řád jest tedy v souhlase s Nepoznatelným anebo s vůlí boží a opírá o ni svoji autoritu. Metafysický názor a víra učí, že Bůh poslušnost nebo neposlušnost své vůle odměňuje nebo trestá nadpřirozeným způsobem na onom světě. Vědomí, že se pravidla lidského jednání shodují s vůlí boží a jsou příkazem božským, jest pak mocným popudem, aby se člověk spravoval podle oněch pravidel.

Filosofie Spencerova neví však nic o nadpřirozené odplatě boží na onom světě. Člověku nelze, podle Spencera, nijak jinak vyciťovati moc Nepoznatelného, zastupujícího u Spencera božství, nežli v jevech tohoto našeho světa a v poznatelných zákonech jich dění. Proto neznamená mnoho pro přívržence agnosticismu, když se jim řád společenský vtipným způsobem vyloží jako projev vůle boží. Tím se jim neobjasní neznámé posud následky šetření toho řádu; nejvýše potvrdí se tak již racionelním uvažováním vypracované přesvědčení o blahodárných účincích sociální spravedlnosti. Čím jasněji totiž vidíme, že sociální spravedlnost jest v souhlase s pořádkem, jímž moc v přírodě se uplatňující umožnila a upravila vývoj života z původně nízkého stupně, tím pevnějšího budeme přesvědčení, že skutečně spravedlivým sociálním řádem jest řád takový, jenž slibuje stálé zdokonalování lidského života a dle možnosti největší rozhojnění blaha v přítomnosti i budoucnosti. V přesvědčení tomto tkví pak autorita mravního, lidskou společnost spravujícího zákona, t. j. moc, již on nad lidskou vůlí má. Základním zákonem vůle lidské jest: unikati bolu, vyhledávati radost. Proto i žádá si každý z nás, aby mohl také chování svých bližních, jež přerozmanitým způsobem může míti vliv na jeho osudy, upraviti tak, aby mu činilo co nejvíce radosti a co nejméně bolu. Nikdo však nesmí chtíti, aby okolí se řídilo podle jeho citů, aby se podrobovalo takovému řádu, jaký nejlépe jemu vyhovuje. K tomu nemá nikdo moci. Za to však každý může doufati, že bude bližními podporován ve snaze udržeti pořádek, ve kterém se béře ohled vedle něho i na ostatní a vedle ostatních i na něho. Jeho souhlas s tímto řádem nebude však pouhým ústupkem, jejž musí nutně učiniti jeho egoism egoismu všech ostatních, nýbrž bude z části i dobrovolný, totiž ze soucitu, jenž ovšem jest u různých lidí různě živý, ale bez něhož — snad až na nepatrnou menšinu — žádný člověk není. Skoro každý má účastenství na osudu svého okolí, tak že štěstí celku jest i jeho štěstím i přímým přáním.

Tak lidé dospěli k nejvšeobecnějšímu blahu jakožto nejvyššímu hickému kriteriu, t. j. nejvyššímu účelu, podle něhož mají býti upravena avidla lidského soužití, k nejvyššímu měřítku, rozhodujícímu o tom, co st správné a nesprávné, co mravné a nemravné, co dovolené a nedolené. Jest velikým omylem domnívati se, jak často činí současní ethivé, že toto ethické kriterium jest základním principem psychologickým.

Jev, jejž možno zjistiti, ne však vyložiti, jest ovšem základním zákonem ethickým, podle něhož lidská vůle vyhledává radost a vyhýbá se bolu. Naproti tomu jest však i vyložiti, proč nynější i příští blaho celého lidstva má býti při nynějším řádu lidského společenství cílem a směrem vůle jednotlivcovy. Objasněné v tomto článku psychologické pohnutky všeobecného uznávání tohoto nejvyššího ethického kriteria za pravé, jsou zároveň kořeny, z nichž rostou a čerpají energii ony zvláštní mravní city, jichž vlivem zjednává se platnost každému v určité době zavedenému řádu právnímu a mravnímu a jichž vlivem člověk zůstává v mezích mravnosti a snaží se, aby i ostatní se podrobovali mravnímu zákonu.

Mravní city anebo jedním slovem svědomí nazývá se také hlasem božím v člověku. Podobně nazývá H. Spencer mravní city ohlasem řádu světového v duchu lidském.

Řečníkům a spisovatelům sociálně-demokratickým se vytýká, že si činí obranu své ideální reorganisace lidské společnosti velmi snadnou. Velmi rádi prý hovoří o nespravedlivosti nynějších řádů, avšak ničeho prý nepraví o tom, jaký má býti příští nový útvar a jakými cestami lze k němu dospěti. Totéž lze vytýkati i H. Spencerovi. I on hájí to, co chce, kritikou toho, co zavrhuje. Varuje před degenerací, jež na lidstvo najisto přikvačí, budou-li provázeny úspěchem ony snahy komunistické, jež porušují úměrnost výkonu a odplaty a tudíž zásadně ničí sociální spravedlnost, ale shodují-li se skutečné nynější poměry s principem této spravedlnosti a šetří-li podmínek organického rozvoje lidstva — toho nezkoumal a nedokázal. A bylo by nemožno to dokázati. Víme již, že se ideální, nynějšímu a příštímu blahu lidstva prospívající rozdělení důchodu nikterak nesnáší s nynějším. Jde nyní o to ještě, dokázati, kterak nesouhlas sociální skutečnosti se sociálním ideálem maří jak psychologicky tak fysiologicky uskutečnění blaha, jež by měl společenský pořádek lidstvu připraviti. O ethickém významu úroku bylo již promluveno. Zbývá ještě zmíniti se o podnikatelském zisku a rostoucím důchodu, nabývaném bez vlastního přičinění.

Svrchu (v čís. 10.) vyložený na účinek nabídky a poptávky předpokládá jako věc samozřejmou, že producenti ve všech oborech výrobních jsou úplně samostatni a za odměnu svého namahání přijímají mzdu takovou, jež se rovná výsledku jejich práce. Nikdy však ve společnosti, kdež jest zavedena dělba práce, skutečnost zplna nevyhověla tomuto očekávání. Vždy bylo ve společnosti, kdež nastala dělba práce, mnoho těch, již neprodávali produktu své práce, nýbrž svoji pracovní sílu a to pánu nebo podnikateli, jenž měl prostředky výrobní, práci řídil a pracovního výtěžku pro sebe užil. Tento nesamostatný způsob výrobní stále se za posledních 150 let zmahá, jmenovitě v těch oborech, které ze suroviny vyrábějí hotové zboží. Odměna jak průmyslového tak obchodního podnikatele jest vždy větší než odměna ostatních výkonů při výrobě, ač tyto se výkonu podnikatele vyrovnají anebo jej i předčí. Způsobilost podnikatele netřeba sice podceňovati, ale není o nic cennější, než způsobilost advokáta, lékaře, architekta, inženýra a j. a bez odporu stojí pod duchovní kvalifikací šťastného vynálezce, badatele, vynikajícího básníka nebo spiso-

vatele. A přece jaký nepoměr mezi těmito a oním, pokud jde o hmotné výtěžky z jejich práce! Proč tu vyrovnávací vliv nabídky a poptávky tuto nepoměrně velikou odměnu podnikatele-kapitalisty nestlačí na míru, odpovídající skutečné hodnotě jeho práce? Odpověď jest, že podnikatelé užívají výhody, plynoucí jim z té okolnosti, že kapitalistů je málo a tudíž i malá »nabídka« jejich práce, kterou »prodávají« za cenu vysokou. Jinými slovy, že kapitalisté těží z monopolu.

Mohlo by se přece však namítati, že podnikateli-kapitalistovi přece jen právem přisluší tato vysoká odměna za vedení a řízení závodu, za nebezpečí a odpovědnost s tím spojenou, a že tudíž nemůže býti o monopolu řeči. Avšak při akciových podnicích jsou odpovědnost a řízení závodu složeny na bedra ředitele závodu a správní rady, jimž se ovšem dostává za tyto výkony také vysoké odměny ve způsobě služného a tantiem, ale zástup akcionářů neponechává jim přece celého čistého výtěžku z akciového podniku, nýbrž i mezi sebe rozdělí jeho část ve způsobě dividend, jež jsou mnohem vyšší než úrok, jejž by z peněz uložených obdrželi, a tito akcionáři přece nijakým způsobem práce podnikatelské nekonají. Akcionáři béřou odměnu jen za to, že složili se na nutný k založení závodu kapitál. Může býti lepšího důkazu, že splnivše tuto podmínku stvořili i monopol, pomocí jehož mohou vyšroubovati svůj důchod na výši, která není v žádném poměru k jakosti jejich podnikatelské práce? A ještě se podnikatelé ani s tímto přirozeným monopolem nespokojují, nýbrž hledí jej umělým způsobem, kartely, syndikáty, ringy a trusty přiostřiti. A tu přestává »boj o život« i vliv nabídky a poptávky na úměrnost odměny za výkon, neboť kartel může libovolně zvyšovati cenu zboží a stlačovati mzdu.

Ale za nynějších hospodářských a sociálních poměrů porušuje se socialní spravedlnost pohoršlivějším ještě v zásadě způsobem než ziskem podnikatelským, totiž nezaslouženým přírůstkem majetkovým, prostředkem nezaslouženého stoupání renty a nezaviněnými ztrátami majetkovými následkem nezaviněného klesnutí renty. Zaplatilo-li se na př. r. 1890 za jistý pozemek 20.000 zl. při úrokové míře 4% a roční rentě 800 zl. z tohoto pozemku, musí kupující zaplatiti, nezmění-li se úroková míra a stoupla-li renta pozemku do roku 1896 na 1600 zl., prodávajícímu majiteli 40.000 zl. místo 20.000 zl., čímž jmění dosavadního majitele se zdvojnásobilo. Pozemek jisté farmy ve Wisconsinu byl před 40 lety bezcenný. Byla to mýtina v pralese, jejíž od ostatního světa odloučení obyvatelé postrádali nejen výhod pospolitosti, nýbrž i vykonávali svoji práci za podmínek nepříznivých. Rodina farmářova nemohla užívati výhod dělby práce, své potřeby musela za poměrně velikého nákladu a se značnou ztrátou času a to jen nedokonale opatřovati. Plodiny polní a pod. nemohla pro vzdálenost tržní zpeněžiti. Ačkoliv půda byla velmi úrodná, rodina farmářova nuzně a ve velikých svízelích. Poměry se však ičně zlepšily, jakmile se kolem farmy usadily jiné rodiny. Život skytal en více radostí, nýbrž i práce byla vydatnější. Byli tu řemeslníci, kteří nali práce tesařské, krejčovské, zednické a j. a rodina farmářova se hla zcela věnovati práci polní, ve které se dobře vyznala. A poněvadž podářské výrobky se daly mezi okolními odběrateli zpeněžiti a také

zdokonalením komunikace dopraviti na vzdálenější trh s mnohem menší námahou, stoupla značně cena těchto výrobků na samém místě výrobním. Nyní zabezpečovalo hospodaření na farmě živobytí takové, jaké poskytovala usedlost v dávno obydlených krajích, vedle toho však zbýval po zapravení výrobních nákladů obnos peněžní a čím dále větší, jenž představoval stoupající rentu farmy a tudíž i stoupající její cenu. Dnes by tato farma stála snad 30.000 dollarů, jmění to, jež rodina farmářova nenastřádala spořivostí, nýbrž které jí narostlo vlivem okolností vymykajících se jejímu přičinění. Pozemky, jichž cena vylíčeným způsobem tak značně stoupla, nejsou však na př. ani v držení hospodařícího na něm farmáře, nýbrž náleží třebas lidem, již je od vlády za babku koupili, anebo snad zadarmo vyškemrali, a nyní vyčkávají s prodejem, až přírůstkem obyvatelstva anebo vystavěním železnice pozemky v ceně stoupnou a oni za ně strží veliké sumy, aniž pozemky kdy vlastním okem spatřili anebo je vlastní rukou zdělali. Podobně pozemky městské při rostoucím počtu obyvatelstva stoupají, a roste-li město, zpeněží se pozemky na jeho obvodu ležící za krátko velmi draze. Tak v posledních desítiletích množství lidí ve velkých i menších městech zbohatlo bez jakéhokoliv vlastního přičinění. Pozemková renta nestoupá však pouze v některých krajích, požívajících zdokonalené dopravy anebo v obvodech velmi hustě obydlených, nýbrž celkem ze všech pozemků a neustále. Stálým přírůstkem obyvatelstva a pokroky technickými stoupá neustále suma celkové pracovní síly a tím zvyšuje se i poptávka po surovinách a tudíž i renta a prodejní cena pozemků. Tak v prvních třech čtvrtích tohoto století cena pozemku neustále stoupala třebas ne tak prudce jako ve velkých městech. (Dokončení.)

Eduard Rod.*)

Studie Abela Pelletiera.

„Pro dnešní lidi stala se psychologie nepředpojatou studií toho zlořečeného »Já«, jež zbavivši se všech pout natropilo všechno zlo. Nemajíce ani přesného cíle, nepomýšlejíce ani na zdokonalení morálky, zkoumají jako závistivci, jak se vespolek srovnávají různé city nebo

*) Podávám v této výborné studii Pelletierově čtenářům »Rozhledů« fysiognomii spisovatele, jehož čelné dílo mají v rukou. Pojali jsme je do Krit. Knihovny hned na druhé místo, jednak protože Rod »Mravními názory naší doby« představuje dobře a význačně kritiku moralistní vedle hennequinovské esthopsychologické, jednak protože zaujímá čelné místo mezi příznivci a zastanci moderní náboženské reakce. Pelletier důmyslně vyšetřil duševní podmínky, z nichž se jeho snahy moralistní vyvinuly. Zdá se mi, že měl ještě více akcentovati, neznalost života, nezkušenost životní, studenost srdce a krátkozrakost intelligence, jež u R bijí přímo do očí. Poslední jeho romány, »Obětovaná« (Sacrifiée), »Soukromý ž Michela Teissiera« (La vie privée de Michel Teissier), »Druhý život Michela Teissie (La seconde vie de Michel Teissier), »Mlčení« (Silence), »Poslední tajemství« (Le der secret, v loňské »Revue bleue«), nechť se o nich praví cokoli, jsou toho výmluvn dokladem. Jsou to více díla horlivého missionáře přijaté myšlenky nežli díla umě více povolaného dialektika nežli důkladného a bystrého pozorovatele. Rodovi jsou

vášně, jež se dělí o nějakou duši; nebo docela, ještě neváženěji, osamotí nějakou vášeň nebo nějaký cit, aby jej zkoumali sám o sobě. Pozorují, projednávají. neusuzují, nečiní závěrů, zkrátka, vzdávají se stejně i kasuistiky, i dialektiky, takže tradice všeobecné morálky se vytrácejí právě tak jako tradice nesmrtelného rozumu.“ Ta slova, jež Rod vkládá ironicky do úst osobě, jež by na dnešní literaturu pohlížela se stanoviska Brunetièrova, nejsou snad příliš daleko od toho, co by Rod sám v hloubi svého svědomí vyslovil nad značným počtem knih z těchto posledních let. Každým způsobem jsou naplněna velikými snahami morálně psychologickými, jež jsou karakteristickou známkou spisovatele »Tří srdcí« U žádného z předchozích myslitelů neprojevil se věru tak otevřeně zřetel k dobrému nebo špatnému významu vykonaných činů; u žádného z nich tudíž nezjišťuje se znalost cesty vykonané a místa, kde se nalézá, tak úplná. Bude prospěšno vyšetřiti, jakými prostředky dospěl Rod k tomu, že si učinil pravidlem ten dobře rozvážený postup a co vytěžil z toho nového faktoru.

I.

Sám titul »Běhu k smrti« dává sotva tušiti pesimismus, kterým jest to první jeho dílo proniknuto. Je to zpověď jedné z těch duší, v /nichž se zahnízdil hnus k životu tím nepřístupnější každému vyhojení, že jest do jisté míry plodem organismu již přecitlivělého a že ovzduší doby nasycené civilisací a chorobnými tužbami bylo pro něj nevčasným dotekem oživujícím bolest rány. »Zkoumání sebe sama«, pravil ubohý geniální Amiel, »je nebezpečné, trpí-li jím újmu projevování osobnosti na venek; snění je škodlivé, uspává-li vůli.« Snílek, jenž vypisuje v »Běhu k smrti« svůj vlastní život, nese všechny známky naznačené těmito dvěma výroky. Vůle nezná na poslední stránce knihy ani za mák více nežli na první, třeba že nejprve na chvíli povoluje a pak, z obavy, která jest toliko studeností srdce, zakrytou skeptickým »k čemu to?“, vytrhuje se tušené lásce mladé dívky, kterou, navrátiv se z cizích měst, kam šel vláčet svou nudu, najde mrtvou. A jediný výsledek jeho zkoumání sebe opravňoval by na konci toho oddílu jeho života totéž přiznání, jež učinil na počátku: »Nepodařilo se mi pochopiti, proč nemohu

jen halucinované personifikace předpojatých pojmů; jeho psychologie, toť pouhé ryze a trochu školsky theoretické konstruování jistých duševních procesů k demonstraci předsevzaté these, procesů svrchovaně jednoduchých, jejichž závěrečné vyústění v rozhodující (pro thesi) akt se zdržuje jen snahou vyjasniti jeho morální význam. Místy připomínají jeho romány svým dojmem všeliká ta středověká »Hádání«, ač nejsou-li často těžkopádnější a sušší. Jejich životní síla spočívá všechna v upřímnosti a jakési zanícenosti přesvědčení, z níž jako by se vyřinuly, a v té vřelé starostlivosti o mravní jejich tendenci. Se stanoviskem, jež Rod vůči záhadám morálky zaujímá, lze ovšem polemisovati. I odmyslíme-li si tu přílišnou theoretičnost a dogmatičnost, kterou se u něho opírá, a nedostatečné umění života (neboť jest třeba umět žít), jemuž má u něho odpomoci, nelze se shodnouti s tím naprostým nedbáním stupně, k němuž dospěl vývoj intelligence u moderního člověka, s tím zneuznáváním všeho pokroku v názorech mravních (srvn. hlavně základní myšlenku obou Životů Teissierových, zejména druhého), tou bezohlednou, nerozlišující tvrdostí, kterou příkazům morálky přikládá.

Buď jak buď, v Rodovi se představuje vyvinutý representant celé velké skupiny moderních lidí, a již proto zasluhuje vážné pozornosti. *Jindřich Vodák.*

býti úplně šťasten ani úplně nešťasten, nevěda, zda závada mého volného rozvoje jest ve mně či zda závisí na náhodách mé existence.

Považíme-li, že to rozpoložení mysli až na několik vzácných jasných okamžiků je u něho trvalé, můžeme již pochopiti, jakou přítěž zbytečného života vleče nešťastník všemi okolnostmi, jimiž prochází, a jaké nářky vydere mu každý náraz ze srdce, jež »ho již nezajímá.« Je jeden z těch blouznilů, pro něž předmět nabývá tvářnosti výčitky a slunce ironického úsměšku. Všecko, co jeho smysly vnímají, je otráveno jeho myšlenkami, a on zůstává odsouzencem prázdnoty, jemuž bytí káže: jdi! hledej! A jenž odpovídá: nač jíti a hledati, když nic nenajdu.

Tak nezhojitelný smutek neustaluje se takto v duši bez vnějších nebo vnitřních příčin zvláště vážných. Ježto hrdina »Běhu k smrti« neudává žádnou ze vnějších, musíme tedy míti za to, že toliko organická náchylnost, přílišná citlivost, činí ho takto mučedníkem své vlastní existence. Ale právě jako ti, u nichž jest pesimismus přivozen vnějšími příčinami, — řadou náhlých a neodvratných neštěstí na příklad —, znají někdy uprostřed tisíce starostí na ně dorážejících minuty, kde jejich hoře se utišuje, tak ti, kteří trpí bolným steskem po věcech domnělých, na konec vždy, čas od času aspoň, zakoušejí poměrný klid. A to by snad byla nejvážnější výtka, kterou bychom mohli učiniti tomu zoufalci stiženému fixní ideou sklamání. Přiznává se nám, že jeho bolest nemohla by se ani státi plodnou: nuže, bolest jest plodnou vždy, ať již stupňováním zla či dobrem a kdybychom nepřijali toho měřítka, abychom stanovili, že jeho bolest nejsouc plodnou musí nutně zdáti se dělanou, pozornější vyšetření jeho duševních stavů by nás o tom záhy přesvědčilo.

»Ona neví nic«, praví o té, u níž prodlí na chvíli jeho touha po illusi, ale kterou se neodváží milovat z bázně, aby ji potom nepřestal milovat, »neví nic a člověk by řekl, že se přenesla přes všechno«. »Snad ji smrt děsí tak jako jí život nahání hrůzy«. Pak v jedné ethické poznámce: »Zlo jest přívlastek bytí, Dobro jest jen jistý způsob našeho myšlení, jako prostor, jako čas«. »Žiju v ustavičném modrém pondělku; zakoušim jeho všeobecnou únavu, sklíčený smutek, hnus ke všemu, nudu«. Již v těchto větách cítíme kolovati jakýs umělkovaný zápal, jenž dále určitě proráží: »Kdyby se mi přihodilo něco šťastného«, překládá ze sv. Augustina, »neměl bych odvahy popadnouti to, věda napřed, že by to prchlo dříve, nežli bych se toho zmocnil«. »Miluju ji vášnivé . . .« Ten poslední výkřik, odporující tak křiklavě výkřiku prvnímu, jest, víme-li, z jaké duše vychází, velice významný. Neboť hle, to odchylné, protipravidelné vybuchnutí ducha, jenž umí býti upřímným ve dvou tvrzeních takřka se vylučujících, vrhá na toho ducha neočekávané světlo, zjevujíc neznámý dosud původ některých nabubřelých kleteb.

Právě jako se již nedivíme hluchým zvukům zvonu, když jsme na něm shledali puklinu, tak připadají nám náhle tuze logická a tuze přirozená muka toho otroka nemožnosti. Nevím, jaký věk mu autor přisuzuje, snad se blíží ke třicátce; ale buď si doba, jež uplynula od jeho narození, kratší či delší, j e s t p ř í l i š m l á d. Dosud jen tušil život, — nežil; a jestliže nyní někdy zakouší skutečné bolesti, musily býti první,

jež podstoupil, čerstvé, domnělé a na odiv strojené a předcházela jim četba Bernardina de Saint-Pierrea, Leopardiho, snad Rousseaua a hlavně »Renéa«, jenž mu asi vstoupil do hlavy. Bolesti, které nemají příčiny v »konání« nebo ve »vášni« (užívám těch výrazů ve smyslu, jejž jim dává Spinoza), které pak, následkem dlouhé illuse zvyklé pokládati je za opravdovské, staly se skutečnými, a který mysl bez toho již citlivou činí ještě choulostivější vůči nejmenším bolestným dojmům. Takže když byl odsuzoval život, jako bychom odmítli jídlo z předsudku, že je špatné, ještě nežli jsme se ho dotkli, dochází k tomu, že ho shledává opravdu zlým, ježto jeho rozum a soudnost nedokáží se vymaniti z prvotního mínění. A tak bude vyšetřovati postupně lásku, stát ve společnosti, umění, ethiku a v žádném z těchto zjevů nenajde ukojení své falešné touhy.

Ta hypothesa se potvrzuje ještě jinými fakty. Ovšem, když nešťastník na posledních stránkách jsa znaven bytím, chce pohlédnouti smrti tolikráte vzývané do tváře a nemá k tomu dost odvahy, nesměli bychom ho proto příliš stíhati. Ale významnější je jeho vzepření před zjevením jistých nutných rubů, jistých podmínek od života neodlučitelných. Objevy, jež činí, přivádějí ho z míry, poněvadž vidí poprve skutečnou tvářnost věcí. Každá udalost, která nedopadne podle předběžné formule jeho theoretického názoru, ho mate, řekl bych skoro, že ho dráždí; a jestliže se jeho kasuistice skoro vždy podaří nakupiti hojně rozumových vývodů ve smyslu jeho nauky, chová nicméně přes to v hloubi duše pochybnost o sobě samém, rostoucí při každém z jeho sofismat, jimiž se posléze nedává již šiditi. Poslyšte, jak odhaduje hodnotu uplynulého roku: »Hledám-li ve dvanácti měsících, jež čas dnes úplně pohlcuje, nalézám jen zbytečné spotřebování sil samých sebou zbytečných«.

Proto také žádá jeho malomoc nutně někoho, kdo by dovedl dáti mu na ni zapomenouti, komu by se mohl odevzdati, aby si vzal na starost říditi ho. Více ještě nežli okouzlující krásku chce v ženě míti královnu, aniž pozoruje, že jeho neštěstí pochází právě z příliš úplného otročení, aniž považí, že se takto vzdává té, která jest z přirozené řevnivosti jeho nepřítelkou, ježto v této příčině přijímá theorii Tolstého za svou. Nová příčina ke sklíčenosti pro den, kdy postřehne, že si nedovede zkušenost udalostí osvojiti spodobením lépe, nežli novorozeně šťávu ze sousta masa.

Prokáže se tedy zvláště v přiznávání své slabosti a bolesti stále obnovované, kterou z ní čerpá. Ve chvílích, kdy skutečná muka mluví jeho ústy, objevuje se jiným člověkem a vyrůstá svou beznadějí tou měrou, že nabývá v některých okamžicích vzletu světce vypravujícího své mučednictví. Ježto má neurčité povědomí neodvratné a neznámé závady, následkem které dává životu falešný smysl, povstávají v něm odtud zvláštní duševní pochody. Brzy posednou ho myšlenky plné vzpoury proti životu, v němž se hroutí jeho tužby, a mnohé jeho rouhavé výbuchy končí v přáních pyšně melancholických, jako je toto: »Oh! Kdybychom mohli spustit se do života! Kdybychom unikli své slepé tyranii!« Brzy jakoby zakoušel potřebu svaliti se sebe vinu, namlouvaje si, že jeho muka jsou jen shuštěním muk jiného a že jsou již tím oprávněna: »Naše srdce jsou naplněna city, jež nejsou naše: četli jsme příliš mnoho tajemství ve truchlých očích!« Bědné to květy vyšité rozumovou vlohou silně

analysační na půdě bole-ti ustavičně bdělé a náchylné chorobně se zostřiti při doteku jistých náhodných sběhů. Takže před pochmurnou krásou takových stránek jako jsou ony, kde u příležitosti smrti Ceciliiny hrozné »nikdy již« šíří tísnivé panství svého nerozluštitelného taje, jsme v pokušení, odmysliti si řídké doklady protivné, kdy skoro přijímá útoky života, a souditi na pesimism ještě zžíravější nežli je pesimismus Schopenhauerův, protože je chorobnější a méně rozumový; pesimism, jenž odsuzuje k neplodnosti, neboť ty autobiografie hnusu nepočínají se znova a znova: člověk příliš trpí, takto se rozebíraje. Ale z těch řídkých mrazivých záchvěvů, jež »nejsou ani soucitem ani sympathií, nýbrž jenom otřesem řetězu, pojícím každý osud k osudům všem« vzejde spása. Takže ten běh k smrti by se mohl nazvati hlavně hrůzou před životem, hrůzou, jež ponenáhlu mizí, když se člověk odhodlal podívati se mu do tváře a když ho lépe pozná.

II.

Opravdu, hned na počátku druhé knihy, »Smyslu života« (mnohoslibný název), objevuje se, že spisovatel vykonal ohromný kus cesty. Muž je hotov, ačkoli ještě ovšem slabý a méně opatřený vůlí nežli touhou chtíti; nicméně ten, jenž na druhé stránce vyslovuje důvod, proč se odtrhává od pozorování mistrovských děl italských, v ten smysl, že »je lépe je prováděti nežli pozorovati«, není již tím dítětem trpícím spleenem, jež jsme v něm poznali. Oženil se a nedělá-li si klamných představ o všem, co jeho naivní choti zbývá ještě na něm dobýti, je aspoň ochoten poddati se jejímu výboji, ba docela i si ho přeje. Románu v moderním smyslu zde rovněž není; osnova je spíše v mozku, a různé oddíly, jimiž prochází: sňatek, otcovství, altruismus, náboženství, jsou spíše pochody vyrůstající duše, nežli postup událostí, které tu jsou jen, aby hnaly život v určitém směru, aniž si dá autor vždy záležeti na tom, aby jim dodal nátěr pravděpodobnosti.

První dojem je tedy, že jest nám činiti s někým, jehož zkušenost poučila, v němž úkazy nezbytného sobectví neprobouzejí již nevole a jenž jest udiven, ne rozhořčen nad mocí, s jakou nás mezi sebe uchvacují »ozubená, do sebe zapuštěná kola života,« nejprve prst, pak celé tělo. Nuže, zkoumáme-li déle ten vývoj k »vědění, jež nemá jména a jež činí šťastným,« zjevuje se hned jiný závěr naší mysli. Ovšem, jeho neuskutečnitelné touhy po »nové éře« pozbyly své upřílišenosti; vzdor bouřným záchvatům, chmurným chvílím, analysám hnaným až do krajnosti, pochybám, není již tím tesknilem nekonečna; a znamená to, že je mnohem méně ovládnut skepticismem, když v skutku postupuje, řekne si: Půjdu li a budu-li hledati, snad najdu. Ale zvláštní okolností, j zřídla a důsledky bude dobře vyšetřit, má před budoucností, ačkoli k ní ubírá strach. Sotva že vteřina vůle přivedla ho krok ku pře již toho skoro lituje; a odvahu, které by měl použiti k novému pok o pokrok, vyplýtvá na pochybování o prospěšnosti toho pokusu, právě provedl; slovem, on se životu podrobuje, — nepřijímá ho.

Jedna z příčin toho strachu, jež byla jedním z podkladů jeho muk již v »Běhu k smrti,« objevuje se znova, patrně slabší, často i popíraná, nicméně zjevná: jeho veliká nezkušenost co do duše. Ode dne, kdy si řekl: musím žíti, vrhl se světem s jakousi šílenou odevzdaností a touhou popříti utrpení, vyšlou z téže nerozvážlivosti, s jakou se kdysi vrhal do muk a do egoismu, — aniž se při tom opět chopil vlády nad sebou. Miluje svou ženu (miluje ji ještě méně nežli ji chce milovati), ale je čeho litovati, že mezera v jeho »pamětech« nám nedává vědět, jak k tomu dospěl, protože to sesiluje domněnku založenou na souvislosti jeho existence: že se totiž nenaučil ji milovati. Byl by zajisté v rozpacích, kdyby nám měl svěřiti zkušenosti, jež zahrnuje v sobě náhlé vynoření se potřeby opříti se o jinou nějakou bytost, když jste zkusili, že nic není s to vás udržeti: nemá jich. Zdá se, že mu jeho štěstí přišlo z nenadání, jako ve snu: a tato neočekávaná, snad nenadálá událost ho tou měrou opojila, že zůstal skoro docela starým člověkem, jenom že nabyl větší síly vůle, výhoda jistě neocenitelná, které však užije často jen, aby lépe vynutil smysl obratů, které nedopadají dost souhlasně s jeho vytčeným pravidlem životním: on se musí cítiti šťasten.

Prvním důsledkem té nevědomosti jest, že, jako trpěl bez příčiny, tak rovněž jest šťasten bez příčiny, když chce znáti se jen ke štěstí (což neznamená nikterak, že je má). Nezná cenu té lži-blaženosti, kterou si nevykoupil. Můžeme se diviti, že je stále hotov ji promarniti, vydati ji za stín; můžeme se diviti dále, jestliže to nové prostředí stává se pro něho jakousi Capuou, jejíž rozkošná opojnost zdá se ho změkčovati, takže couvá při spatření nejmenšího protivenství?

Ale jest ještě vážnější důsledek. Nevěda, kterým směrem se bral, když vkročil takto na zaslíbenou zemi, neví také, zda každý z kroků, jichž se odvažuje, ho z ní nevyvede, zda každá z jeho pohnutek ho vede ke štěstí či k neštěstí. Věčné to utrpení, jež mu brání považiti, že cíl jest cesta, kterou třeba uraziti, — utrpení u něho tím nepřístupnější, že jeho potřeba, vymačkávati své činy, aby z nich dostal synthesu, nepozbyla zvyku, zabarvovati ji předpojatě, ač nevědomky, pessimisticky, — utrpení tím bolestnější, že se stal velmi mohutným psychologem, někdy ještě poněkud sofistickým, ale nadaným neobyčejným smyslem k vyšetřování hlubin duše. Dodám: stylistou vždycky trochu šedivým, nicméně výborným, když jde o to, podati takové vnitřní, důvěrné jednotlivosti života, stylistou, jenž umí mocnou krásou a neodvolatelnou dojímavostí nadati úzkostné pochybnosti a prožité vzpomínky.

Prožité vzpomínky! Také z nich padne neblahé býlí, nejprve řídké, pak ponenáhlu hustší a hustší, jež, nedokáže-li udusiti dobré símě, přimísí k němu tolik hořkosti pro žeň. Ony jsou to, jež v něm budou nítiti touhu shledati se opět se svou minulostí a jež, i když ji prohlásí za »zpráchnivělou mrtvolu«, zanechají mu nicméně idealisovanou lítost nad tím, co bylo; ony jsou to, jež mu předloží úzkostlivou otázku: »Jak a proč se dává život přijímati?« aniž na ni může odpověděti jinak, nežli tímto úplným vyznáním o sobě: »Nebylo nikdy kusa logiky v mém životě. Nevěda, co chci, nechávám se nésti událostmi, jež jdou a jež

mne strkají brzy sem, brzy tam podle svých rozmarů. Pak se vzepřu proti nim, jako kdybych se jim byl nikdy nevzdal na milost či nemilost, ale má vzpoura je nečinná a na konec se odevzdávám do vůle osudu.«

Představte si člověka, jenž, plovav vždycky jen v klidné vodě, shledá se náhle nucena plovati proti proudu dravé řeky; bude se nutně míti hned za neschopného zápasiti a neuzná své síly ani za dostatečné, aby zamezily, aby nebyl unesen. »Stav a povaha nevědomce«, praví Epiktet, jest, že »neočekává nikdo své dobro nebo své zlo od sebe sama, nýbrž od jiných«. Hrdina »Smyslu života« nevede si jinak. Nezná se a nejen že skoro napřed zoufá nad možností ovládnouti proud života, nýbrž jedné chvíle bude míti i návaly chuti, nechat se schvátiti. Uvidíme hnedle, jak.

Každý pochopí, že to vědomí vlastní slabosti a ta odevzdanost neustalují se v něm bez prudkých otřesů duševních. Nerad by se přiznal neschopným; pesimismus mučí, drtí ho proti jeho vůli; a uspokojení, jež pociťuje, když se dostane přes vlnu trochu silnější, dává mu sotva potřebnou odvahu, aby hleděl bez zoufalství vstříc vlně následující, přes kterou by bylo třeba hned se přesunouti. A tak jde, počínaje svým strachem, že nemiluje dost svou ženu a své štěstí, pak svou touhou, aby byl milován od ní on samojediný, — i kdyby předmět, jenž ji od něho odvrátí, bylo jeho vlastní dítě, — zmiňuje se dále o příchodu toho potomka, k němuž cítí zpředu hnus a z něhož činí svého boha, když ho má, o případu své služky Mariany, jednoho z těch vyděděných životů, zbavených všeho, co dělá existenci příjemnou, o Slečně, staré to panně, jejíž oběť přiměje ho zvolati s biblí: »Blahoslavení chudí duchem«, o podivném »Credo quamvis absurdum« obráceného přítele, — až náhle, při čtení knih Tolstého ucítí utišení. Již dříve stal se jeho nihilismus ponenáhu egoismem, což byl první krok k lepšímu, k užívání života, nyní je zaneprázdněn — a to ne již jako dilettant jako až dosud — existencí jiných. Ale je-li příliš bystrým myslitelem, aby dovedl postihnouti přechodní formuli, jakou jest »náboženství lidského utrpení«, není jím ještě dosti, aby si sám utvořil nějaké vlastní náboženství. Jedné chvíle přece byli bychom mohli toho se domýšleti: neboť poslední stránky »Otcovství« dovolují věštiti úplnější zdar.

Cítili jsme, že je méně ztracen v tom jakémsi prázdnu, kde při každém pocitu, jejž zakusil, pokoušel se opět někde se zachytiti, a kde před nejmenším předmětem, jenž se objevoval a mizel, měl hrůzu z pohybu, strach před životem. Nebyl patrně ještě zbaven starých úzkostí a podobal se komusi, kdo uměje cizí jazyk jen překládati slovo za slovem, okoušel by toliko nedokonale krásu nějakého textu. Ale jeho obavy a jeho lítosti pozbyly síly, jež je činila chorobnými; jestliže jeho slovník připomínal ještě často slovník »Běhu k smrti«, když se opakoval vlečen jsa na »Košatinách osudu«, z celých stránek vycházela oslava povinnosti k životu a nejedno rouhání končilo velebením obětovnosti, velikolepou modlitbou k lidstvu.

A hle — nechceme na tomto místě předbíhati úsudkem, že snad sebezapření, vystaveno byvši za zásadu, zvětšuje ještě pravděpodobnost návratu ke mdlobě, — a hle, tíhnutí k lepšímu po několikerém vystřídání ochabnutí a vznícení poklesá až k nevíře v posledních řádcích; zápasník

poddává se proudu: »V dvojitém úsilí, abych ze své paměti vyvážil ztracené formule a abych setřásl jho popěračného ducha, jal jsem se šeptati — rty, bohužel, toliko rty:

Otče náš, jenž jsi na nebesích«.

Nezdá se věru, že podobný závěr může být logicky závěrem knihy. Ten člověk, kterého známe, ví již příliš mnoho, aby i jen chtěl se domnívati, že se mu podaří věřiti, totiž přáti si zříci se pro nucenou neurčitost náboženství své kasuistiky raffinovaného myslitele.

A to přispívá zdvihnouti závoj s nového záhybu té složité duše a dovoluje spatřiti tam pod novým důkazem neznalosti života důvod, pro nějž, když se v »Altruismu« domýšlel pronikati duši davů a sedláků, a když se pak rmoutil, že se mu to nedaří, viděl »růžově, místo co by viděl jasně«, jak praví o týchž davech. Co jsme přisoudili předsudku, jeví se nám teď jakožto následek duševní vady: hrdina »Smyslu života« je krátkozraký.

Tato vlastnost zdá se ovšem nesrovnatelná s ústrojím vybraného ducha, zasvěceného ve všechny jemné odstíny myšlení. A přece jak jinak vysvětliti chybu, jež zdrtivši svou kletbou neužitečný diletantismus a zbavivši Sobectví »sprostého smyslu, jejž mu dává všední dav, aby mu vrátil jeho důstojnost povznášeje ho za posvátné právo individua silnějšího nežli massa, za podmínku jeho rozkvětu, za jeho důvod jsoucnosti, za jeho sílu a jeho slávu«, couvá před v í r o u v s e b e, nezbytným to závěrem podobných návěstí, poněvadž příšera smrti postavila mu před oči pomíjejícnost jeho osobnosti. Ovšem naskytuje se ještě jiná rozhodující příčina: ú m y s l c h t í t i v ě ř i t i v l e ž z a k a ž d o u c e n u, alo to by znamenalo tak bídné zadání podstaty lidské, že by skoro hraničilo na zločin. A raději přijmu rozluštění prvé, domněnku, že nemůže jíti dále: jako krátkozraký tápe a je pln strachu při chůzi, jsa bázlivým pro svůj nedokonalý zrak.

Tento závěr souhlasí ostatně s pocitem, který ho neopouští, že před ním je nalíčena nějaká pasť. Při každém z šeredných zjevů, jež potká, učiní pohyb, jakoby couval a dával se stranou, pak, ježto také tam se nalézá něco šeredného, vrací se na svou prví cestu, zavře oči a jde mimo. Tento způsob postupování má tu výhodu, že nenechává začátky nastoupené stezky neprozkoumány — což by pro přímé a vynalézavé svědomí, jako je jeho, bylo osudné, poněvadž by ta nedbalost splodila muka, že snad špatně hledal a že zvolil cestu falešnou, dostatečný to důvod; aby přetrhl všechen postup ku předu —, ale má také tu vadu, že seslabuje ponenáhlu odvahu; a kdož ví, zda ten závěrek knihy je něco jiného nežli výsledek jedné z těch chvil únavy, následujících po velikém nezvyklém úsilí?

Budiž tomu jakkoli s tím kolísáním vůle či spíše právě proto, že jest, rozdíl mezi duší, v níž se rodí, a duší, z níž vyšel »Běh k smrti«, to rozdíl k lepšímu, je nesmírný. Neboť jestliže se autor nedodělal plně smyslu života, zůstává aspoň zjevno, že našel lásku k němu; hlavní okolnost pro toho, kdo zná přehnaný pesimismus první knihy.

(Dokončení.)

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Knut Hamsun: Nová země. Román. Z norského přeložil V. P. (nákl. J. Otty). Můžeme sice být vděčni knihovně Zlaté Prahy za to, že seznamuje české čtenářstvo s dílem autora dnes tak často vyslovovaného, nepopíratelně dnes nejskvělejšího jména norského románu, ale tomu, kdo by neznaje ho, čekal od této knihy zjevení a odhalení Hamsunovy umělecké bytosti v jejích karakteristických rysech a sklonech, tomu bych řekl předem: Toho od této knihy nečekej, neboť »Nová země«, toť není pravý, celý Hamsun. »Nová země« je jen pouhá odbočka z dráhy, jíž nastoupil dřívějšími svými romány, dílo kompromisní, jehož přístupnost, průhlednost a hladkost v očích širokého publika ještě se pokládá za přednost, pro mne však značí slevu na uměleckém ideálu a snížení úrovně. Nic mne v tom nemýlí věta, kterou čtu v prospektu na deskách: »Nová země« je z nejjasnějších a nejplastičtějších knih jeho a slavný kritik Jiří Brandes pokládá ji za nejzralejší jeho dílo,« naopak ona mne jen v tomto měření potvrzuje. Vždyť víme, jaký rub mívají pochvalné přívlastky: jasný, plastický, zralý. Zvláště slovo »zralý« je po většině pouhý eufemism, kterým se přikrývá nedostatek mladistvého žáru, hazardující energie a tragického vzmachu. Každý umělec by se měl modlit: Jen uzrát mi nedej Bože!« A litoval bych Hamsuna, kdyby už měl být čítán mezi zralé. Neboť to, čím jeho díla podmaňovala, čím vykonávala svou svůdnou moc, to bylo právě to, co by každý rozšafný estetik karakterisoval na nich jako nezralé: jejich hluboké výhledy dolů do kraterů duše, kde se vlní a bouří ohnivá láva, která neztuhla v pevné tvary, do spodních proudů nitra, kde všecko ještě teče a mísí se v chaosu, kde není nic krystalisováno, nic seskupeno kol pevných jader, kde plujeme na psychickém oceanu a posloucháme šplouchání jeho vln a zděšeně patříme do hrůzných jeho vírů, unášeni jeho proudem, nevědouce kam. Tam v »Hladu«, a v »Mysteriích« najdete pravého Hamsuna, v těchto dvou hrůzných epopejích niterné anarchie, které vyprávějí o duších raněných osudem tak hluboko a rozervaných démonickými erupcemi vá a manií tak, že celý mechanism obyčejného psychologického Já se zp trhal a rozkolísal a že druhé, skryté mystické Já vyrazilo ze svých dou s řevem a ničivou silou jako raněný lev. V takových duších nastáv pak žně pro umělce psychologa. Všecko, co jindy bylo skryto a cud zahaleno, je odkryto pod dechem zběsilých orkánů, všecky mystické tů

strže a rokle zejí v celé své nahotě, každý nerv, emancipován od celkové stavby, bolí a chvěje se svým vlastním delikátním tonem, v každé krůpěji krve, prýštící z umírajícího srdce, láme se světlo v jiných barvách. Jako zmítáni zlým duchem bloudí pak tito nešťastníci ulicemi střízlivých moderních měst, uvádějí v úžas rozumné lidi svými bláznovskými kousky, hloupostmi, šlechetností a cynismem a když přijdou domů, ulehají s rozpálenou hlavou na lože, propadají horečným snům, v nichž září barvy, jakých oko nevidělo, v nichž všecko plane ohnivým žárem a vůní exotických květů a v nichž symbolicky se odhalují nejskrytější mysteria jedincovy duše. Hamsun je malířem výjimečných duší v těch výjimečných chvílích, kdy tajemné fatum vložilo na ně těžkou svou ruku, je nevyrovnatelným psychologem rozkladu, analystou dekadence. — A teď postavme vedle tohoto Hamsuna Hamsuna z »Nové Země«. Jaký rozdíl! Tam nejtajnější hlubiny duší, zde zevní kostým a konvenční mravy, tam nejhustší spleť kořenů lidské bytosti, chaos instinktů, vášní, extasí a snů, zde hladká novellistická dikce, tam obyčejně duše jedna, abnormální, výjimečná, rozpjatá v bolestech na pitevním stole analysy, zde množství lidiček, hodných i špatných, zábavných nebo pitvorných a co hlavní: tam krásná odvaha umělce, jenž odrazil ode všech pevných břehů morálky a pustil se do nekonečných temnot duševního rozvratu, nemoci a šílenství, ať už ho to stojí cokoliv, jen když tam najde sílu, tragiku a krásu — zde však odevšad vyrážející tendence rozdělování mravního světla a stínu, úmyslnost a zaujatost, jedním slovem vše, co od zmíněných grandiosních dušemaleb může děliti virtuosně pracovaný, obratně stavěný, hladce vypravovaný román satyrický a společenský, jenž přede vším jiným chce být malbou mravů. Společenská vrstva, kterou se obírá, je mladé literární Norsko a, jako jeho protiklad, mladé obchodní Norsko. Jde tu o zodpovědění otázky: je mladá literární generace norská, ta, která dnes tak šťastně tyje před celou Evropou ze slavozáře svých Ibsenův a Björnsonů, je ona pro svůj národ tím, zač se vydává: lepší jeho budoucností, rodícím se novým světem, novým osením na nové půdě? Hamsun podržel několik význačných jejích představitelů nám na chvíli pod pronikavým, satyrou nasyceným světlem a odpovídá ústy svého mluvčího, ošumělého venkovského vychovatele Koldevína, člověka, jenž v hloubce svého cítění, pronikavosti svých názorů a zlomenosti své povahy upomíná na typy »zbytečných lidí« Turgeněvových: Ne, tato nová literární země je špatná země, země bledá, hlinitá.« Neboť tito slavní literáti a umělci, kteří každodenně scházejí se na korsu a v restaurantech, aby se jim celé město obdivovalo, tato viditelná representace literatury není nic jiného než hlouček malicherných ješitníků, kteří se užírají vzájemnou nenávistí, a jejichž práce není v žádném poměru k významu, jehož požívají. A dále ukazuje, co udělá toto malicherné literárnictví ze svých lidí, jak se stávají lidmi bez studu a cti, lidmi, kteří shlížejí na své přátele obchodníky s despektem, ale neodejdou jednou z hostince, aby si od nich nedali zaplatit svůj řád, kteří si co chvíli vypůjčují od nich peníze, které nemíní a nemohou nikdy splatiti, a za odměnu těchto služeb im ještě na konec odloudí manželky a nevěsty. Ale vedle této přeceňované a malicherné literatury, která »novou zemí« pro národ není, —

tak zní these Hamsunova — hromadí se žírné vrstvy skutečné »nové země«, v níž je síla a budoucnost národa a to je o b c h o d, mladé podnikavé jeho talenty, které zatím co se literáti škorpí o nějakou noticku nebo stipendium, odvažují se na spekulace, do nichž dávají v sázku celou svou existenci, ovládají pevnou rukou proudění peněz a zboží přes země a oceány, stále bdělí a čilí, navzájem solidární a druh druhu pomocní, titíž obchodníci, kteří nesmí ve společnosti literátů otevřít ústa, aby některý z nich nezahučel úšklebkem: Takový kramář! These rozhodně zajímavá a smělá, považíme li zvláště že je vyslovena pérem l i t e r á t a a to právě jednoho z moderních, jenž v dřívějších svých pracech nešetřil despektem vůči měšťácké společnosti. Pokud má pravdu, nemohu souditi, neznaje na tolik z blízka literárního života v Norsku, ale že tam mohl být význam literatury do takových nepřirozených dimensí nadmut, dovedu si představit. Mladí norští autoři vidí evropskou slávu Ibsenovu a Björnsonovu, Garborgovu a jiných, což divu pak, že je praemissy: »Oni jsou Norové, my jsme Norové; oni mají talent, my máme talent,« svedou k falešnému závěru, že všecko, co se norského napíše, je něco ohromně významného a velikého. Ostatně mohou také čerpati v tom posilu z mínění snobů po veškeré Evropě. Po té stránce může působiti tendence Hamsunova románu jako zdravá sprcha nejen doma, ale i všude tam, kde se na všecko norské, právě proto, že to je neznámé a vzdálené, klade jediný všeobecný nimbus. Méně se mi líbí způsob, kterým Hamsun svou thesi provádí. To příkré a tendenční rozdělení světla a stínu mezi obchodníky a umělci, to pohodlné sevšeobecňování, dle něhož kde který obchodník, to sympathický rek a výlupek vší šlechetnosti, kde který literát, to nadutý ješitník a darmochleb, tato poněkud banální koncepce karakterů, to všecko nezdá se mi dost důstojno autora »Mysterií«. »Man merkt die Absicht und wird verstimmt.« Jinak ovšem, po těchto výhradách, rád přiznávám, že je »Nová země« pracována rukou skutečného mistra. Jenže, kdybyste autora neznali, hádali byste spíš na francouzského mistra než na norského. Ani potuchy už zde není po těch severních mlhách, které tak pobuřují klassicky starousedlý pařížský vkus, tak tu je všecko průhledné, hladké, elegantní, jakoby vypočtené na boulevardní publikum. Vzpomínáte maně na Daudeta, nejen pro techniku, ale i pro samé thema románu. Právě tak, jako zde se pustil Hamsun do mladé literatury, zbičoval Daudet kdysi ve svém »L'Immortelu« směšné nesmrtelníky francouzské akademie. Jedno tu je ovšem, co ukazuje na norský původ »Nové země«: ta germánská měkká citovost a hluboké do sebe se vhroužení některých postav. Týká se to především sympathických (autor sám mne nutí, abych tohoto slova, ač nerad, užíval) figur obou obchodníků Oleho Henriksena a Tiedemana, jeho ženy Hanky a zmíněného už Koldevína. A ryze hamsunovský, dodávám, je u nich tento rys: všichni tito lidé trpí a hoří láskou, ale autor nedá nám pohlednouti přímo do jejich nitra, kde to bouří a bolí, nýbrž ukazuje nám je, jak na venek mlčí, jak se přemahají a staví se, jakoby nic. Tím dociluje zvláštních dráždivých, řekl bych pikantních, ale hluboce suggestivních effektů. Právě tak dal v »Mysteriích« blouditi svému Naglovi po celé noci kolem obydlí krásné Dagny, štvanému a šílenému láskou, ke které se nechce přiznati,

právě tak líčí v »Panu« lásku poručíka Glahna jako dost banální dobrodružství, až teprv tragický konec osvětlí celou hloubku jeho citu! Právě tak vemlouvá se zde o svou nevěstu připravený Ole a nutí do klidu a sebezapření, ale sebevražedná rána revolveru nám teprv ukáže, co se v něm vlastně dělo. Právě tak affektují rozešlí manželé Tiedemannovi před sebou navzájem klidnou nonchalanci, ale večer chodí nahlížet druh druhu tak dlouho do oken, až je konečně neodolatelná potřeba soužití vžene sobě zas do náručí. — Ještě slovo k tendenci knihy. Je literatura opravdu něco tak malého, jak by leckdo škodolibě odtud chtěl vyčíst? Myslím, že nebylo úmyslem Hamsunovým, něco takového namluvit. Pak by to nedokazoval — napsáním románu. Šlo mu jistě jen o urovnání nepoměru, jaký nastal v Norsku tím, že malý národ splodil několik evropsky významných umělců, jejichž gloriolu si prostřední epigoni kladou kolem svých čel. Těm se musily tyto trpké pravdy říci, ale literatura skutečně silná a veliká tím nijak netrpí. Byli a budou vždycky vlastní autoři, kteří snad v zákulisí jsou malichernými a ješitnými lidmi, ale právě tak byli a budou vždycky jiní, kteří žijí poctivě, hrdě a čistě a kteří napsáním třebas jen jedné knihy odvážili se něčeho, co je daleko větší než sebe hazardnější spekulace obchodníka. A dokonce už by se nedaly vývody Hamsunovy sevšeobecňovat na literaturu u jiných národů. Je-li na př. v naší společnosti kdo přeceňován, je to herec, zpěvák, hudební virtuos a především ovšem národní výtečník dle známé fazony našich advokátů politiků, ale jistě to není spisovatel a dokonce už ne básník. Hledejte jen na př. analogie pro tento detail: Hamsunův básník Irgens napsal jediné jen lyrické drama a to stačí, aby ho znal a pozdravoval nejen kde kdo ve městě, ale i každý dělník v okolí. Napište u nás lyrické drama nebo knihu veršů a ptejte se, kolik průměrných inteligentů bude znát i jen pouhé vaše jméno? *Kj.*

Jan Vobornik: O poesii Julia Zeyera. Kritická studie. (V Litomyšli. Nákl. vlastním). Je to vlastně jen cosi jako fragment nebo ukázka, nic co by veškeru látku objímalo a vyčerpávalo. Autor pominul na př. dramatickou činnost Zeyerovu a i při studiu jeho románových a veršových knih zůstává ponejvíce při jejich živlu epickém. Všecko na Zeyerovi, i nesubjektivnost jeho lyriky, přesvědčuje nás prý o tom, že »jeho básnické ústrojí je ryze epické«. Na tom založil pak už p. Vobornik celou svou studii. Jejími nejlepšími stránkami jsou právě ty, na nichž mluví o vzniku epiky a jejím poměru k životu rasy a národa atd. Osvětluje tím dobře ty momenty Zeyerova díla, jimiž ono souvisí s rozvojem epické poesie evropské i naší domácí, ale je to přece pouze jediná a to ještě dost zevnější stránka Zeyerovy tvorby. Že volil u většiny svých prací formu epickou, vyplynulo dle mého zdání docela přirozeně z pod- y látek, k nimž povaha Zeyerova tíhla, ale není nijak momentem pro io specielně karakteristickým. Skoro týmž právem by mohl jiný kritik dovat Zeyera jakožto dramatika historie a mythu a konečně by mohl ft třetí a dokazovat, že silné živly lyrické, totiž snivost, extatičnost touženost ruší i epičnost jeho románů i dramatičnost jeho kusů. Za se důležitější než takovéto otázky, týkající se pouhé literární formy, oval bych vyzdvižení oněch psychologických rysů, které jsou

Zeyerovi jakožto umělci vůbec, ať už v románě, verši či jevišti společny, a které tvoří příznačné barvy jeho duše. Pokud o tyto stránky pan Voborník zavadil, došel sem tam k tvrzením, s nimiž bych nesouhlasil anebo zase pomíjí ledacos skutečně karakteristického a vydává všelicos za karakteristické, co jím u Zeyera není. Sem patří na př. věta, že Zeyer je »básník myslivý«. Karakterisujeme-li takovýmto slovem básníka tak v prvé řadě citového, neseného jen nenasycenými nostalgiemi, u něhož barevné vize a zvučná slova nahražují tvrdé a jasné ideje, šíříme jen zmatek. Totéž platí o tvrzení, že Zeyer »nepostrádá humoru v nejvyšším smyslu filosofickém«. Nepopírám, že nějaká dávka by se ho sem tam našla, ale je to pro Zeyera něco karakteristického? Daleko větším právem by se dalo dokázat, že nazírá na svět sentimentálně a magicky — tedy v pravém opaku k humoru jakožto světovému názoru. Podobně se nesnáším s tvrzením, že se Zeyer »neobrací k obecenstu látkou, vždycky formou« — pravý opak: nejen že působí na čtenáře především látkou, ale je jí sám tak podmaněn, že ve snaze po vlastním stylu zůstal v půl cesty. A tím už padá i jiné tvrzení p. Voborníkovo, že Zeyer »starý sloh nenapodobuje«. Měla kdy naše literatura většího archaika? Docela nic nepravící a všecku karakteristiku básníka matoucí je věta, kterou pan Voborník uvádí se zvláštním důrazem: »Volnost, vědění a účinná láska« bychom mohli prý pokládati za Zeyrovo životní heslo. To jsou slova na zdař bůh vyslovená. Proč právě »vědění«? Nesvědčí některé Zeyrovy práce, na př. povídka »Samko ptáka« o pravém opaku? Naproti tomuto všemu, co Zeyera nijak zvlášť nekarakterisuje, nepřihledl p. Voborník dle mého soudu dosti k tomu, co Zeyera karakterisuje, především k jeho smyslu pro barvité, pestré, pittoreskní a čarovné, k jeho více smyslové a citové než intellektuelní povaze, dále pak k jeho činnosti reprodukční a ke všemu co je v ní epigonského a co jej řadí mezi moderní dilettanty (ve smyslu známého filosoficky-uměleckého názoru světového, jejž označujeme tímto slovem). Pan Voborník odvozuje epickou a retrospektní vlohu Zeyerovu z některých jeho životních momentů, jmenovitě z vypravování jeho chůvy atd. a to zajisté správně. Ale přeceňuje ji, považuje-li ji za naprosto samostatně tvůrčí. Docela nesprávné je tvrdit, že Zeyer tu byl dávno, než nastala v Anglii o praerafaelismu řeč. Vždyť praerafaelism kvetl už na začátku let šedesátých! — Těmito námitkami nechci ovšem studii p. Voborníkově ubírati na ceně, kterou v jiných partiích, zvláště v reflexích o epice a j. nepopíratelně má i při vší své kusosti a neurovnanosti. Bylo by si přáti, aby už jednou naše kritika dostala se k trpělivějšímu a podrobnějšímu studiu nejnovějších období naší literatury. Zůstane zásluhou p. Voborníkovou, že byl jedním z prvních, kdož k tomu přispěli svými pokusy.

F. Pečinka: Dojmy z Paky. (1894—1895). (Nákl. Fr. Šimáčka). I každé stránce cítíte zrovna tahy krajinářského štětce. Autor nemůže potlačiti malíře. Což by konečně ani nikdo od něho nežádal, nebo a byli vždycky básníci, kteří se dívali na svět malířsky a jsou zase líři, kteří malují za účely literárními. Mezi oběma uměními prostírá se kde na vzájem do sebe přecházejí a stýkají se ve společných

látkách. Dá se zde sice dokázati leccos pěkného, ale přece cítíte, že jak jedno tak i druhé umění není zde docela doma, na své půdě. Malíř, vyjadřující literární ideje, je právě tak v podruží jako básník, který místo aby zpíval a rozšlehoval ideové a slovné suggesce, maluje své dojmy. Tento dojem si odnáším z knížky p. Pečinkovy. Krajina novopacká je tu zachycována v jemných a pronikavých postřezích, s láskou a teplem vzpomínky, její jednotlivé zjevy a momenty jsou zaokrouhlovány v genry, v nichž nepopíratelně cítíte dýchat duši této krajiny. Ale to, co zde především hledáte a žádáte: duše básníkova, to vám stále uniká a nedospívá k výrazu. Stále tušíte, že krajina zde líčená byla pro básníka jevištěm, na němž se odehrál kus jeho vnitřního života, ale maluje stále jen toto jeviště bez herců a děje. Sám říká v úvodní básni »Packým krajům« že »vším k smrti unaven, žitím, nemocemi, a v nitru spálen po horečkách ducha« tam přišel

»A duše má, jak květina tu bledá,
jež v stuchlém sklepě ve tmách vyklíčila,
nemocné, žluté lístky vzhůru vzpjala,
to vaše světlo všemi póry pila
a vzmužila se, chvilku zelenala . . .«

Z toho všeho však se dále nedozvídáme nic, leda jen, jak duše autorova »světlo všemi póry pila.« Ale ta únava žitím, nemoci, horečky ducha a další pak proces vzpřímení a osvěžení, kde to zůstalo všecko? P. Pečinka tento nedostatek patrně sám cítil, když nazval v úvodní dedikaci tyto práce pleinairovými obrázky »v rámci zastaralé fagony.« Ano, zastaralé, neboť tento názor, že duše věcí se dá vystihnout realistickým a do detailů věrným jich spodobením, patří už jen letům minulým. Realism zakalil tenkrát poesii malířskými hesly. Pan Pečinka vyrostl a vyškolil se na básnících, kteří před lety zavedli naši poesii na tyto cesty a zůstává i zde ještě dnes, kdy už většina mladých lyrických talentů dospěla k správnějšímu a ryze poetickému pojímání svého umění. Tím však není vyloučeno, že by tam nedovedl také časem dojít. Klasickým vzorem mu může být p. Ant. Sova, kdysi nejvýraznější náš básník věcí, a dnes nejvýraznější básník duše. Má pan Pečinka tolik síly, aby provedl na sobě také tento přerod? Netřeba se mu báti, že by léta ztrávená ve službách realistické drobnokresby byla pro jeho vývoj ztracena. Naopak, dnešní umění poskytuje mnoho příkladů, že z bývalých nejúzkostlivějších a nejminuciósnějších okreslovatelů vnějška stávají se nejdelikátnější a nejnáladovější poetové. Realism je výborná škola pro oko, dojmovost a techniku, jen musí básník v pravý čas umět postavit to, čemu se v něm naučil, do služeb něčeho vyššího, totiž ryze poetických, z hlubin vlastní duše prýštících idejí. *Kj.*

Z ruchu literárního a uměleckého.

— **Adam Asnyk †.** Úmrtím Asnykovým 2. srpna t. r. ztratila polská poesie jedno ze svých nejkarakterističtějších a u nás nejčastěji vyslovovaných jmen. Zemřelý básník byl v úzkých stycích s našimi Lumírovci, jmenovitě s Jarosl. Vrchlickým a

Fr. Kvapilem, kterýžto poslední také pořídil výbor z jeho poesií v českém překladě. Tyto styky nebyly jen nahodilé anebo jen národnostními sympathiemi živené, byl Asnyk v celé své umělecké tvářnosti a významu pro polskou poesii asi tím, čím byl Vrchlický a jeho škola pro naši. Jeho postavení v literatuře karakterisují tato tři slova: pozdní romantika, parnassism a liberalism. Je básníkem zářivé, výslunné, dokonalé formy, tíhne sice k reflexi, ale zůstává při tom jasný, břitký a plastický a nebojí se někde ani ostře vyjádřené tendence, vždycky liberální a pokrokové. Stál mnohem blíže časovému ruchu a politice než naši parnassisté, jak tomu nasvědčuje už to, že byl po celá poslední léta redaktorem liberálního krakovského deníku »Nové Reformy«. Narodil se r. 1838, súčastnil se jako student vlasteneckého ruchu a r. 1863. i povstání. Na literární veřejnost vystoupil r. 1864. Těžiště jeho díla leží v několika svazcích »Poezye«. Mimo to psal i pro divadlo (nejlepší z těchto prací je tragedie »Kiejstut«), novely a literární studie.

— **Sjezd „Nového Života"** (Katolické Moderny) konal se dne 25. t. m. v Praze.

— Dostalo se nám s žádostí o vytištění tohoto »zaslána«:

V poslední době byl založen spolek »Salon Odmítnutých«, mající za účel soustřediti mladou generaci uměleckou, kterou tísní starý regime našich literárních a uměleckých poměrů. Chce podporovati manifestace všech individuelních uměleckých snah bez rozdílu škol a hesel: a zve proto všechny přátele, aby hojným přihlašováním se za členy poskytli spolku dostatečného materielního i mravního základu, aby účelu tohoto dosaženo býti mohlo. Zápisné členů řádných, »jimiž mohou býti všichni, kdož v některém oboru umění pracují«, obnáší 1 K, půlletní příspěvek 2 K. Přihlášky a příspěvky buďtež adressovány: Fr. B. Švejda, Praha 128.—VII.

Výbor „Salonu Odmítnutých".

Otiskujeme je, aby páni zasílatelé si nemohli stěžovati, že je nepřipouštíme k slovu*). Ale zajisté nám už dovolí, abychom k němu připojili své mínění. Nemůžeme považovati jejich »zasláno« a celý obmýšlený jejich podnik za nic víc než směšné dětinství. Je pravda, že v Čechách existuje od posledních let jakási mladá generace, kterou »regime našich poměrů tísní«. Pánové ze Salonu Odmítnutých slyšeli snad někdy o nějakém Macharovi, Březinovi, Sovovi, Mrštíkovi a Karáskovi etc.? A tato mladá generace, která má za sebou léta bojů a práce, má čekat, až ji přijde pan Švejda »soustředit«? Či chce snad »soustřeďovat« nějakou ještě mladší generaci, kterou tísní více ještě asi regime gymnasialních professorů nežli našich literárních poměrů? Kdo mu dal k tomu všemu právo? Ta nedochůdná špatná kniha »Rozstříklé barvy«, kterou nedávno vydal, nepodařený, venkoncem slabý odvar pp. Karáska a Neumanna? A kdo jsou jeho soudruzi? Kde prokázali svůj talent a svou práci? Dosavadní čísla »Salonu Odmítnutých« nemohou být dostatečnou jich legitimací. Právě tak by se mohl utvořit u každého kavárenského stolu kroužek kamarádů, kteří si chtějí hrát mermomocí na literáty, a mohl by posílat třebas denně do světa podobná »zaslána«. Proto by však byl »uměleckou generací« ještě právě tak málo jako kroužek, stojící za Salonem Odmítnutých. Proč nepřijdou páni mezi nás, kde je nikdo nikdy neodmítal? Ale aby mladé generace bylo zneužíváno k zakládání obskurních společků pro zábavu několika sebevědomých mladých pánů, proti tomu jsme nuceni důrazně se ohradit. Podobné hračky ukazují, jak mezi těmi, kdož při-

*) »Salon Odmítnutých« nám totiž nedávno vytýkal, že jsme citovali podobné »zasláno« z Liter. Listů, jako bychom prý jinak o něm nevěděli, ač nám bylo zasláno. Redakce t. l neobdržela však tenkrát ničeho podobného — snad vinou pošty.

cházejí po nás, ubývá smyslu pro vážnou práci, studium a pro těžce opravdové pojímání umění.

— **Výstava fotografů amatérů** zahájena v neděli 29. na Žofíně. Výstava jest bohatá a některé kolekce (pp. Šetele, Mrskoče, Kulhavého, J. Dolejše, V. Sedláka, F. Šímy z Plzně, vrchního inženýra Berkovce, Kabáta, Pinky z Kuklen, Šafaříka, Paspy a V. Minaříka) velmi pozoruhodné. Ukázky z výstavy přineseme v čísle příštím.

— **J. Minařik**. Čtenáře své seznámili jsme již v čísle 12. tohoto roč. s mladým umělcem tímto reprodukcí poprsí Husova v reliefu. Dnes reprodukujeme dvě jeho krajiny, velmi zajímavé svým Böcklinovským rázem, ač nejsou nižádnou imitací Böcklina, poněvadž vznikly dříve než pan Minařík Böcklina poznal. Některé zajímavé ukázky umění p. Minaříka možno spatřiti v knihkupectví pana Grossmana a Svobody v Jungmannově tř.

Divadlo.

Recitace Hauptmannových »Tkalců.« Zajímavý a vzácný požitek umělecký připravil pražskému obecenstvu pan Max Reinhardt, člen berlínského »Deutsches Theater«: Když skončeny již pohostinské hry berlínského činohemího ensemblu v dřevěném divadélku ve Pštrosce, pan Reinhardt sám jediný z celého toho tolika zaslouženými vavříny věnčeného sboru umělců zůstal v Praze a večer dne 27. července v sále plodinové bursy četl nejzajímavější dílo Gerhardta Hauptmanna, »Tkalce.« Významný večer ten, jenž padl zrovna do největšího dusna »mrtvé sezóny,« vzbudil v kruzích, které alespoň trochu s uměním a literaturou souvisejí, nemalý rozruch. Šlo skutečně o problém zajímavý: tlumočiti totiž ústy jednotlivce drama po výtce hromadné, bohatě rozvětvené a složité, kde není jednotlivce, jenž by byl nositelem tragické idee, kde všechen ruch a spád děje nese se přes hlavy davů, roste z nich, každým okamžikem se znásobuje a kde myšlenka vzdoru a vzpoury zapouští každou vteřinou nové kořínky do nových a stále četnějších srdcí, kde jednotlivec není směrodatným, dav v určité dráhy svádějícím činitelem, nýbrž pouze jedním kolečkem ve velikém stroji, jednou složkou, jednou hybnou sílou. Mohutné drama toto, sehrané sborem umělců, již v umírněném podřízení se celkovému rázu díla vidí nejvyšší cíl svých snah, působí dojmem nezapomenutelným. Tu pak každá i sebe menší figurka vystoupne s plnou hmatavou plastikou a přece nijak se nevymyká z rámce a rozechvěný divák vidí, jak massa to jest, jež nese všechen ruch tohoto obdivuhodného díla, jak vzpoura, v niž konečně vyšlehne bolest trýzněných a vyssávaných proletářů, vybuchne elementarní silou ze srdcí všech těchto lidí, jak na konec jedna jenom snaha a jedna touha je ovládá všechny. Jest něco živelně prudkého a neodolatelně rozjitřujícího v této ředii hladu a bídy a kdo viděl »Tkalce«, provozované na jevišti na »Deutsches Theater« v Berlíně, pochopuje, proč censury nedovolují, to rozrušující dílo postaveno bylo tam, kam celou svou fakturou, u konstrukcí svojí, celým tím opojným žárem prudce bušící krve patří, totiž na prkna scény. A tu přišel pojednou mladý, velmi symický umělec, jenž sám jediný pokusil se zmoci těžký tento úkol, jenž

celou tu tragedii davu chtěl před oči posluchače předvésti sám beze všech scenických pomůcek a zevních rekvisit, jen bohatstvím odstínů svého hlasu. Úkol velmi smělý a nejvýš nesnadný. Jestli některé dílo se naprosto k recitaci nehodí, pak jsou to dojista »Tkalci.« Není tedy divu, že zvědavost obecenstva, jež v onen večer v tak četném počtu se nahrnulo do moderně střízlivého, suše bílého sálu plodinové bursy, byla veliká. A tam s místa, kde jindy se uzavírají koupě a prodeje pšenice a řepky a otrub promluvil v onen večer ústy mladého herce veliký básník, promluvil slovy, jež do té doby v Rakousku veřejně slyšána nebyla. Pokus páně Reinhardtův, tak zajímavý a tak poučný, n e z d a ř i l se úplně a nemohl se ani zdařiti. Ukázalo se na novo, že ani sebe bohatší individualita herecká, hrající v sebe větším počtu zářivých faset, není s tento těžký úkol. A pan Reinhardt projevil právě touto recitací takové vzácné bohatství karakterisačního umění, takovou vzácnou pružnost hlasu, schopného hřímati v bouřných, jako divoká bystřina se řítících passážích i šeptati tichými ševely duší vzdychajících v mdlé, mrtvé resignaci! Vzácným uměním svým, kterým vynutil si dojista plný respekt všech přítomných, vyvolal před naším zrakem řadu ostře odlišených, svérázných profilů v plném, prudkém osvětlení a pevné plastice, ale nepředvedl nám d a v, nedal nám cítiti zrychlený tep nesčetných srdcí, třeba jsme za slovy brillantně recitovanými sebe lépe slyšeli bíti srdce jednotlivců. Nebylo ani jinak možno. Zdar nemohl býti úplný. Ale pokud silám jednotlivce vůbec to možno, přiblížil se pan Reinhardt svou recitací zamýšlenému účinku co nejblíže. Recitace jeho vzbuzovala prostě obdiv. Dovedl v nitru svých posluchačů rozezvučeti ty struny, do nichž básník bije, dovedl před zrakem jich vyvolati úchvatné scény z této divukrásné tragedie, scény plné kalné, chmurné tragiky, z nichž zaléhá k nám zoufalý skřek rozdrcených, zdeptaných srdcí. Jak vzpoura nesměle klíčí, v duších raší, pak stále prudčeji dere se ven, až konečně vytryskne v ohnivý, krvavý květ — to předvedl nám Max Reinhardt se vzácným uměním. Z počátku jako když tmavé vody pod tvrdým pancířem ledu žbluňkají, pak vesele pukají ledy a již s rachotem a divokým vřením unáší vzkypěný, rozpoutaný proud rozdrcené kry, široko rozlité záplavy splachují všechno, co se jim v cestu staví, až na konec celá ta hrozná potopa s ohlušujícím, divokým hučením slavně a příšerně ve své velikosti se valí v před přes zaplavené kraje: takový byl dojem recitace. Vrcholu svého dosáhla ke konci druhého aktu přednesem potupné písničky tkalcovské. Dílo ovšem nebylo podáno v celistvosti, v celé massivní grandiosnosti své žulové stavby. Ale již to, co ústy interpreta nad jiné povolaného slyšelo četně shromážděné obecenstvo, v němž Češi i Němci zastoupeni byli dojista stejným počtem, již to stačilo, vzbuditi a sesíliti v těch několika stech duší živý zájem pro moderní umění, pro ty snahy, za něž dnes s nadšením se lámou kopí v tuhých půtkách a jichž konečné vítězství by znamenalo opravdový, veliký pokrok. Již z toho důvodu a pak, že seznámil s kruh obecenstva s jednou z nejgenialnějších prací celé novověké literat již za to, i kdyby nebylo jeho velikého umění, zasloužil si Max P hardt upřímný a vroucí vděk!

J.

Rozhledy politické a sociální

Domácí politika.

Jsme opět nuceni zabývat se evangeliem chauvinismu, pro něž apoštolují Radikální Listy. Jsme k tomu jednak nuceni odpovědí jejich k článku p. Hořínkovu a Politice naší z minulého čísla, jednak pak myslíme, že polemika o těchto věcech nemůže být v této době zbytečna a neprospěšna.

Radik. Listy odpověděly nám článkem »Politika zad«. Již sám tento titul ukazuje, že naše názory zkrucují a, budiž to zpříma řečeno: falšují. Obyčejné to konce všech polemik v Čechách. Místo, abychom si vyjasnili obapolná stanoviska, máme se handrkovat o smysl jednotlivých vět a slov? Kdy jsme kde radili našemu lidu, aby nastavoval jen zbaběle záda a neužíval rukou? Ale o to nám šlo, aby v boji s Němci neužíval svých rukou způsobem tak sprostým a hloupým, jak to činí oni. Nikde jsme neřekli, že není třeba víc se bít a bránit se, (napsali jsme výslovně, že národnostní boj není vybojován), ale pravili-li jsme, že je dobrým znamením pro náš lid, že Němcům neoplácí stejným způsobem, vycházeli jsme se stanoviska, že sprostota a hloupost jistých živlů v jiném národě nemusí být hned v našem národě napodobena a není vůbec nijakým důstojným motivem, aby určovala city a názory našeho lidu. Braňme se proti Němcům, když už se boji s nimi nevyhneme, ale obrana ta budiž přiměřena našemu národnímu postupu a našim cílům! Proč má náš národní život sesurovět a klesnout na úroveň barbarství, třebas i Rad. Listům »svatého«, jen proto, že na tu úroveň klesl v několika německých Krähwinklech? Holý chauvinism je politika hloupá a směšná, je to primitivism politický. Takovými politiky jsme byli ve svých chlapeckých letech. Nadávati Němcům a pouštěti se s nimi do rvačky, to byla první a nejprostší forma našeho vlastenectví. Kdož by toho nebyl na sobě užil? Za ránu holí dát zase ránu holí je to nejsnadnější, nejprostší a — nejnižší. K tomu není třeba býti člověkem, míti mozek a věděti něco o kultuře, k tomu stačí pouhé animální a reflektivní výkony nervů a svalů — k takové politice ganglií, k politice Rad. Listů.

K přímé, neodkladné odvetě má právo ten, kdo byl zpříma naaden a u koho ona vytryskne jako přirozený projev pudu sebeobrany. oto bychom se nedivili, kdyby české menšiny ve své výjimečné a až prasknutí napjaté situaci nebyly příliš vybíravy v obranných prostředcích. Ale docela jiná zodpovědnost padá na toho, kdo chce organisovati

obranu všeho národního celku, tedy i těch, kteří brutálnosti německé na své vlastní existenci nepocítí. Bude-li i těm radit k odvetě, nemůže to mít jiného smyslu, než aby opláceli německé násilnosti na Němcích v českých městech, tedy lidech v národnostním boji snad ani nesúčastněných a nevinných. A jen aby k tomu nedošlo, o to se nám jednalo. Kdo chtěl, ten nám rozuměl. Ale Rad. Listy dělají, jako by nerozuměly a vyvozují statečně z našich tvrzení, co se jim líbí. Proto opakujeme s důrazem: braňme své menšiny proti Němcům, sorganisujme odpor proti jejich brutálnostem, odpovězme jim na každý nový útok novým krokem obrany, ale obrana tato sahejž jen k prostředkům kulturního národa důstojným!

Naše stanovisko je v tom pevné a jasné. Ale totéž se nedá říci o stanovisku Rad. Listů. Právě proto, že je diktováno záměry agitačními, mění se každým citem i dle jeho temperatury. A tak jen tím si vysvětlíme tu naprostou neujasněnost toho, co vlastně Rad. L. chtějí, jaká se jeví, postavíme-li jejich článek »Politika zad« proti prvému »Hrdí chauvini.« Tam ještě psaly: »Nabili tvému bratru a není soudu, který by smyl jeho i tvou urážku. Nezbývá, než abys stejné stejným oplatil.« To je přec řeč docela jasná. Nabili tvému bratru, protože je Čech, tedy jdi a nabij těm, kdož jsou bratry mosteckých a libereckých. Ale v posledním čísle píšou: »V celých Čechách nenapadlo ještě nikomu ztýrati nebo potupiti chudáka a dělníka za to, že je Němcem. A nenapadne ani v budoucnosti asi nikomu.« Kdo chceš a dovedeš, hledej v tom logiku. Jednu sobotu se hlásá: »Nezbývá, než abys stejné stejným splatil atd« a příští sobotu: »Nenapadlo nikomu atd.« Na štěstí jsou pánové z Radik. Listů nám ve svém skutečném jednání bližší než jejich theorie. Nabili v Mostě a Havrani bratrům pana dr. Rašína, Baxy, Sokola etc. a hle! pánové Rašín, Baxa, Sokol etc. nešli, aby stejné stejným splatili, ačkoliv dne 6. srpna volali, že nic jiného nezbývá. Či ví někdo o nějakých činech těchto pánů, jimiž by byli dokázali v souhlasu se svým evangeliem chauvinismu, že mají »zvýšenou citlivost národní, zvýšenou hrdost, prohloubený smysl pro čest atd.« u větší dávce než kdo jiný v Čechách? Ulevili svému citlivému smyslu pro bezpráví a své zvýšené hrdosti národnostní, jimiž se nad námi tak vypínají, tím že napsali několik článků do novin a promluvili několik frází. Nic více. A měli přec příležitost k odvetě na místech, kde se bezpráví stalo. Jediný poslanec, jenž se vypravil do Mostu, byl dr. Baxa, muž Radikál. Listů. A co dělal dr. Baxa v Mostě? Jakým apartním způsobem praktikoval chauvinistické jejich nauky? Vyšetřoval tam poměry, zakročoval u státních úřadů, pomáhal organisovati hmotnou i mravní pomoc menšinám, tedy všecko, co doporučujeme dělati my, »politikové zad« a co bychom také činili, kdybychom byli aktivními politiky. Kde zůstala odveta hrdých chauvinů? Je z toho viděti, jak samozřejmé je to, co třeba dělati na obranu menšin a jak snadno bychom se všickni o tom dohodli, ale jak nemožné a pouze papírové jsou furiantské theorie Radik. Listů, neboť hlasatelé jejich sami nedovedou dle nich jednat. A i jinak se příčí tento chauvinism.

Rad. Listy vymlouvají svůj chauvinism jako prý prostředek ku

»zdisciplinování nejširších vrstev ve službu národní myšlenky.« Ale pomůže se vysokým, krásným účelům prostředky špatnými a nekulturními? A kdybychom i připustili, že žádají od našeho lidu lepší a noblejší chauvinismus, než jaký zmítá Němci, je to přec jen pouhé citové rozvíření, zvenčí a zevnějšími událostmi vyvolané, a to, jakkoliv to nechceme docela podceňovati, nesmí být hlavní hybnou silou našeho politického života. Rozdrážděný cit byl ovšem vždycky hlavním arkánem v politice Rad. Listů, ale nás poučují zkušenosti, že čím obnaženěji a elementárněji kdy vystupoval, tím menšího prospěchu našemu životu přinesl. Kde se pustí uzdy tomuto pouhému citovému rozčilení, tam umlknou ideje. V takových momentech vyhupují se na povrch prázdní mluvkové, kteří v dobách klidného rozvoje a práce by neznamenali nic. Vždyť není nic lehčího, než křičet o útiscích a volat do zbraně. Podívejme se, kdo vede dnes hlavní slovo ve hnutí, vyvolaném německými násilnostmi! Samí lidé, jejichž duševní fond na větší a positivní politickou práci nestačí. A co z toho všeho pojde? Elektřina citového napjetí vybije se pouličními shluky a hrdinskými činy, jako jimi byly na př. vpády tetelících se hrdinů do německého kasina a ze všeho nezůstane nic než několik popsaných protokolů na policii. Opakujeme, že nepodceňujeme citové síly národa, naopak je nám to věc tak veliká a posvátná, že chceme, aby se jí šetřilo, aby byla pouštěna z hrází jen v momentech opravdu velikých a aby nebylo dovoleno, komukoliv s ní kramařit.

Nemůžeme také mlčet k spůsobu, jímž Radik. Listy zkrucují naše slova o potřebě národního smíru. Neradíme k rychlému smíru českých i německých politických stran za každou cenu, vědouce, že by dnes se ho nedalo dosáhnouti než velikými ústupky z české strany. Ale abstrahujeme od nynějšího poměru mladočeské strany ke stranám německým a máme na mysli něco, co je vyššího a co přetrvá strany, i kabinety: vzájemný poměr obou národů. A tento poměr volá po míru, ve jménu rozumu, lidskosti a kultury. Je to cíl vysoký a snad ještě nedohledně vzdálený, ale když na obou stranách se činí vzájemným rozdmychováním nenávisti ještě nedostupnějším, musí tu být někdo, kdo ho nespouští s očí. Konáme rádi tuto úlohu a věříme, že není beznadějnou.

Když už tedy musí být to výslovně řečeno, co jsme považovali za samosrozumitelné: neklademe v této době o nic menší váhu na národní hrdost a citlivost než kdo jiný. Víme, jak národní čest je úzce srostlá s osobní ctí muže. A divíme se, že jsme k polemikám o těchto věcech mohli být donuceni pro pouhé tvrzení, které i Rad. Listy skoro už pokládají za samosrozumitelné: že nikomu v Čechách nenapadá Němcům stejné stejným oplácet. Rozdíl zůstává jen v tom, považuje-li to kdo za dobré znamení či ne. My, opakujeme, ano. Naši němečtí krajané ukázali se v této době vůči nám opravdu jako »minderwertig«. Chtějí mluvit jménem velikého národa, pyšného na svou kulturu, a ukazují zatím, že této kultury se ničemu nenaučili. Za to vše se bude jednou historie německá stydět. A vzdělaní Němci se za to dnes již stydí.*) Neboť

*) Man muss eben bei der nationalen Bewerthung zweierlei beurtheilen. Die Zugehörigkeit, die man mit der Geburt erlangt, theilt das edelste Genie mit dem letzten Packträger. Den Werth verleiht der Nation einzig und allein die Summe geistigen

to svědčí jen o velikém duševním úpadku českých Němců, jako o úpadku vídeňských svědčí antisemitism. Máme je do toho úpadku následovat? To jsme chtěli říci a na tom trváme: je dobře, že těchto blbostí nenapodobíme!*)

— Nové punktace, k nimž mělo 26. srpna dojíti, zmařeny nepovolností Němců, již v Praze dne 23. srpna odepřeli k poradám jíti. Ty nebyly by za dnešního stavu k ničemu vedly. Pochybujeme, že by se bylo mohlo jednati. Přes to jsou správné výtky Mladočechům činěné, že opět se uvolovali na konference jíti bez Moravy a Slezska. Očekává se nyní, že vláda »přilne« k autonomní pravici. V orgánu poslance Schwarze, Plzen. Listech, čteme: »Na vládě bude žádáno z české strany již v nejbližších dnech náležité vyjasnění, jak se k nám neněmeckým národům zachovati hodlá. Oprava ústavy a rozšíření autonomie — toť jsou čelné dva body programu, které bude vládě přijati. — Hr. Badeni chce míti většinu pevnou, jednotnou a spolehlivou. Na to klade váhu největší, o tom pak jednati se bude v poradách s výkonným výborem pravice . . . Ministerstvo zůstane prozatím v témže složení jako dnes.« Ale snad se doplní »kabinet českým ministrem krajanem.« Podle toho bude se opakovati politika pravice za Taaffa, t. j. politika »železného kruhu pravice«, neboť nejen Poláci ale i vláda oficiosně napomíná kluby pravice, aby své jednostranné zájmy nestavěly do popředí. V čem jiném bude pak souhlasu a svornosti mezi klerikály, Čechy, Poláky a rakouskou vládou, než v jednomyslném povolování rozpočtu a vládních předloh?

— Strana radikálně-pokroková svolala 22. srpna sjezd svých stoupenců do Olomouce. Promluvili red. p. Hajn o české politice a Moravě, p. F. Vahalík o nejpalčivějších otázkách Moravy a p. JUDr. J. Vácha o jubilejním roce 1848. Resolucemi prohlášena jednotnost politiky české a moravské, radikálnost a opositčnost, lidovost a pokrokovost. Dnešní oficielní česká politika na Moravě prohlášena za hlavního vinníka politických nezdarů na Moravě, za nepřímou, ale vydatnou podporovatelku vládní libovůle a všech zpátečnických proudů na Moravě. Za nejpalčivější potřeby uvedeny dobytí zemského sněmu, dobytí ujařmených měst moravských, náležité opatření českého školství na Moravě a ve Slezsku a boj proti klerikalismu. K jubilej. roku 1898 praví resoluce, že příležitosti té jest užiti k šíření zejména té

Schaffens, die sie in sich vereint und der Beitrag, den sie hiemit für die Entwicklung der gesammten Menschheit zu leisten vermocht hat. Allein diese Leistung übernimmt jede Generation von der vorangegangenen und nach deutschem Geiste ziemt es dem Erben in Ehrfurcht des mühevollen Wirkens seines Ahnen zu gedenken, nicht aber in eitlem Stolz den falschen Schein zu suchen, als wäre das, was der Erbe als ein Geschenk empfing, sein eigenes Werk. Ja es besteht für ihn die Pflicht seinen Werth allein an dem zu messen, was er dem Uiberkommenen hinzuzufügen vermag. (V právě vyšlé brožuře »Grundzüge für die endgiltige Lösung der Nationalitätenfrage in Oesterreich«. Str. 21.)

*) Rad. Listům je také argumentem proti Rozhledům, že redaktor jejich se zabýval Nietzschem a že by proto prý zvlášť měl chápat jejich touhu, aby národ »divoce překypoval silou«. Jako by o to šlo. Kdož by toho nechápal! Ale citovat Nietzschea na obranu chauvinismu, to se podařilo! Nejkosmopolitičtějšího filosofa tohoto věku, hlasatele »dobrého Evropanství«, který mluvil o vlastním národu věci, které si Němci jistě nedají za rámeček! Nietzschea, který kdyby byl zdráv, jistě by mluvil o dnešních národních bojích v Čechách jako o nejšpinavějším plebejství a nevzdělanosti. Právě opak, kdybychom se chtěli ohánět proti Rad. Listům citáty, byl by to právě Nietzsche k němuž bychom nejprv sáhli. Jeho knihy jsou nevyčerpatelnou studnicí argumentů a citátů proti chauvinismu. Kdybychom následovali Nietzschea na všecka jeho stanoviska vůči demokracii a národnostní otázce, jistě by nás vyloučily Rad. Listy z ná-

pravdy, že pokrok národu našeho vyšel jen jeho vlastním přičiněním a úporným bojem se všelikými jeho odpůrci, kteří dobrovolně nic ze své moci nad ním mu nepopouštěli, dále té pravdy, že národ náš obrodil se a rostl jen na myšlenkách svobody a pokroku a že bude prospívati i v budoucnosti jen vlastní prací a silou v duchu svobody a pokroku. Na konci zvolen zvláštní výkonný výbor strany rad. pokrokové pro Moravu.

Po přerovském sjezdu národních a lidových poslanců, na kterém hlavně lidová strana zřejmě odstoupila od opositičnosti a lidovosti, hlásí se na uvedeném sjezdě radikálně pokrokový směr k další politické práci, k hájení a šíření opuštěných zásad novou organisací moravského lidu. Rádi vidíme tuto novou stranu na Moravě. Nejen proto, že považujeme pro politický vývoj národa za prospěšnější více stran, než jedinou samovládnou, nýbrž i že program a zásady této strany jsou programem a zásadami, pro něž v Rozhledech pracujeme a o nichž jsme s představiteli nové strany společně v letech nedávných pracovali. Máme-li vysloviti upřímně svoje přání a touhy pro budoucnost, jest to především, aby tato strana vybočila z vyjezděných kolejí strannických a odvrhla zchátralé a demoralisující prostředky a methody stran dnešních. Aby ze svých příslušníků nevychovala automaty jistých hesel a frásí a vyvedla je z bludné pouště jalového politikaření, kde lid se učí klaněti pozlacenými modlám ctižádostivých dalajlámů, k těm pramenitým studnicím čistých vod, jimiž na duchu i srdci okřeje zase celý člověk. Tyto úkoly a cíle, zajisté vysoké a nesnadné, ukládá této straně všechna její minulost. Dají-li, či nedají-li se provésti zjevné a formální organisaci politické strany, o tom poučí nás budoucnost. My, ač nestojíme v této formální organisaci strannické, k těmto cílům vždy půjdeme se stranou radikálně pokrokovou.

— Ceny nejdůležitějších obilin se za rok zdvojnásobily. Uváží-li se, co takové zdražení pro konsumenty i producenty znamená, podivíme se všeobecné lhostejnosti v novinách i na trhu peněžním. Proti tomu bylo roku 1891 mnohem větší rozčilení. Malé mlýny nemohou ani dostatek obilí opatřiti, jest třeba větší hotovosti peněžní při obilní ceně 12 zl. než při 6 zl. Na obilních trzích jest nedostatek nabídky, následkem neúrody, pozdních žní a také spekulace, vyčkávající přískoku ceny. Hlavně z té příčiny obilí tak přidražilo. Ceny se na dnešní výši neudrží, jakmile se letošní úroda dá do prodeje a až dojdou veliké dodávky ze severní Ameriky a Argentinie.

— Deputace výkonného výboru národní strany svobodomyslné pp. Dr. Herold a ing. Kaftan zpravila dne 15. t. m. ministrpresidenta hr. Badeniho o protestu národní strany svobodomyslné proti násilnostem na českých menšinách páchaným a vytkla nešetrnost odpovědi udělené »Pražským Denníkem«, jež ovšem nepřispěla, aby s německé strany řád a pořádek byl zachován. Na základu zjištěných aktů dokázala deputace, jak v některých městech německých, zejména v Liberci, v Mostu a jinde se vykonává místní policie a upozornila chefa kabinetu na pokárání hodné počínání c. k. korrespondenční kanceláře, která rozšiřuje zprávy na úkor Čechů, strannicky zbarvené. Ministrpresident hr. Badeni vyslovil nad těmito zjevy své politování atd.

Než přece se mimo to něco stalo. Mladočeská strana dohnána naléháním všech nás menších« listů, konečně tyto dni svěřila sepsání spisu o českých menšinách panu Jokopu Vavřínkovi, protikandidatovi posl. Krumbholce. V mladočeské straně nemá nikdo pro samé deputace na to času.

— V resoluci, jíž němečtí poslanci 23. srpna odmítli pozvání na punktační conference, žádá se upravení jazykových poměrů zákonem, odvolání jazyk. nařízení,

jež »mezi německými státními občany jednotlivých zemí naší říše zavádějí právní nerovnost, k utvoření českého státu přispívají a moc říše ohrožují.« — V dalším výkladu se vytýká, že do programu konferencí nebyly pojaty němec. národem žádaná, a v r. 1890 přiznaná národní samospráva, ohraničení okresů a zřízení kurií na zem. sněmě s věcnou působností a právem veta.

— Propaguje se zevní český ráz Prahy. Nemělo by to však zůstati jen v žurnalech, obecní pražská representace měla by si provedení věci vzíti na starost. Tato »očista« nás sice nespasí, ale jest vskutku požadavkem dobrého vychování, uvědomění, jest obsažena již v hesle »Svůj k svému.«

— Sjezd klerikální strany v Hradci Kr. 22—24. srpna nemůže se pochlubiti takovým zevním úspěchem jako sjezdy minulé. Občanstvo Hradce Kr. demonstrovalo schůzí spolku Neruda a lhostejností ke sjezdu. Účastníků sjezdu bylo 5000. Referováno o životě rodinném, škole, tisku, českých dějinách, o organisaci katolických dělníků a sociální otázce, o vrácení světského panství papeži. O sjezdu konaly se schůze katolických jednot a letos založeného spolku katolických učitelů. Katolický klerus má zajisté mnohem mocnější a vydatnější prostředky k šíření víry a zásad křesťanství než jsou sjezdy, spolky, noviny a p. Ale klerikalism není mocí duchovní, a stal se stranou politickou a dělá to jako jiné politické strany. Ovšem nad naše strany politické vyniká svojí organisovaností, útočností a hotovostí. Ale v celku je to šablona, zevní rámec, moda. Duch Kristova křesťanství jest v nesrovnatelném odporu se vším aparátem, s nímž klerikalism pracuje, s jeho cíli a tužbami po světském panství, s vystrkovanou loyalitou a všemi těmi chytrými prostředky, jimiž lísá se k mocným tohoto světa. Tento klerikalism vychoval již i své zvláštní módní kaplany, již v divadle a koncertech napodobí lajtnanty, staví se v lavicích čelem k obecenstvu a kukátky zevlují po něm, již na městských promenádách sbírají politické a společenské klípky, nosí se sebevědomě a pyšně, zapomínajíce na pokoru a lásku Kristovu a p. Při povrchnosti a licoměrnictví ostatních politických stran daří se ovšem klerikalismu dobře — ale křesťanství za to na všech stranách zle. Na jak dlouho? Není možno, aby na klerikální politický materialism neozvala se v dnešní době velikého odklonu od materialismu silná reakce, která všechny ty módní vymoženosti klerikalismu rázem odplaví.

Hlídka školská.

Sjezd učitelstva československého spojený se slavností Lindnerovou na Horách Kutných*) konal se ve dnech 7.—10. srpna t. r. za velikého účastenství učitelstva i přátel školství. Staroslavné město Kutná Hora s přečetnými historickými památkami svými, proslulé jméno Lindnerovo a význam jeho zvláště v době přítomné, důležité otázky programové, vydané nově zorganisovaným ústředním spolkem českého učitelstva, schůze zástupců učitelstva v okresních školních radách a schůze paedagogických spisovatelů a redaktorů, mimo četné schůze absolventů kutnohorského paedagogia přilákaly ke sjez[illegible] z kruhů čistě učitelských na půl druhého tisíce účastníků. Město, [illegible] protektor slavnosti, přijalo své hosty laskavě a okázale, snažíc se [illegible] jim pobyt v Kutné Hoře jak nejpříjemnějším.

*) Původní zpráva.

Vlastní slavnost Lindnerova, záležející v odhalení umělecky provedené pamětní desky s bronzovým poprsím Gustava A. Lindnera, umístěné v průčelí učitelského ústavu v starožitné budově »Hrádek« zvané, kde Lindner 10 roků ředitelował a kam spadá těžiště školské práce jeho vůbec, měla průběh slavnostně důstojný, žádným neporozuměním nerušený. Přítomní členové rodiny Lindnerovy a na sta žáků jeho hluboce dojati naslouchali Kantátě, kterou na slova K. V. Raisa složil A. Strébl a která hlasy zpěváckého spolku »Tyl« tlumočena prochvívala srdce známým Lindnerovým heslem: »V nitru svém ať každý hledá, čeho svět nám nikdy nedá«.

Slavnostní řeč proslovil žák a životopisec Lindnerův p. Jos. Klika, vyznačiv význam celé slavnosti stručně takto: »Jest především činem vděčnosti žactva nezapomenutelnému učiteli, osvědčení holdu učitelstva ze všech vlastí českých proslulému učenci, projevem úcty výtečníku paedagogu, konečně nelíčeným uznáním znamenitému spisovateli, jenž české literatuře přispěl pracemi velevýznamnými, ceny trvalé a vedl ji na výši bádání novodobého«. Celá řeč, nesoucí se v těchto mezích slavnosti, byla akademicky vážná a povznášející, vzdálena politické vřavy, do níž bylo jméno Lindnerovo násilně zavlečeno, nedotýkající se ani jeho nepřátel, hodna vlastních slov Lindnerových: »Pravá filosofie není ani nesnášelivá, ani výbojná, neslouží žádné straně a žádné moci, nevyhledává žádné propagandy a nebrojí proti žádné autoritě a není zejména nepřítelkyní náboženského kultu, k němuž spíše jako ku svému doplňku poukazuje, se Sokratem a Newtonem šíji svou sklánějíc před původcem a základem všehomíra. Jediné, oč si žádá, jest, aby nebyla kaceřována, tupena, zakazována, nýbrž vyvracována, a to důvody objektivnými. Tato filosofie nemá nic společného s pretensemi spekulativních systemů; ona nepřebývá toliko v hlavě a na jazyku, ona tkví také v úkrytu srdce, bohatý zdroj útěchy v osudných chvílích života. Tato filosofie nedá se přehlušiti ani učením moderního prospěchářství, ani nezřízeným lomozem v materialistické dílně našeho věku. Tato filosofie není překonána —.« Posluchačstvo zachovalo při řeči úplný klid, neozvaly se žádné výkřiky demonstrační, ale všem zářilo na rozchodu z očí tiché nadšení pro pravdu, krásno a dobro, jež Lindner nade vše miloval, a nadšení to přinese na poli školském svůj užitek. Povede zajisté ke kritickému ocenění práce Lindnerovy a zrealisování všeho, co v ní právem náleží budoucnosti.

Druhý den sjezdu věnován byl rokování o vyšším vzdělání učitelstva a o obsazování míst učitelských. Dosti prostranný sál lorecký přeplněn byl učiteli a učitelkami, kteří v dusnu téměř nesnesitelném po 5 hodin nepřetržitě obcovali rokování, jež ovšem týkalo se nejdůležitějších otázek učitelských. Se slavností Lindnerovou nemohlo se případnější thema spojiti, než jednání o vyšším vzdělání učitelstva, němž on nepřestával volati. Již sama otázka tato slouží učitelstvu čemu ke cti. Stanovisko toto je rozhodně stanoviskem pokroku i staví ou organisaci učitelskou, jež je zaujala, do světla nejlepšího. Po obém referátu p. K. Štecha a dodatcích ještě některých jiných řečníků, i nimiž přesným vymezením přání a snah učitelstva v ohledu vyššího

vzdělání vynikl p. Beneš, žádaje, aby učitelstvo všech škol vůbec mělo jednostejné vzdělání všeobecné, na školy vyšších kategorií aby pak postupovalo dle stupně vzdělání na universitě nabytého, tak aby nebylo pro učitelstvo žádných nepřestupných hranic mezi školami obecnými, středními a vyššími, jedině příslušné zkoušky na universitě, přijata (přes ojedinělý hlas, že filosofického vzdělání učiteli netřeba, spíše národohospodářského a že nynější učitelské ústavy lacino zaopatřují nadané synky nejchudších rodin), následující resoluce: »České národní učitelstvo, jako jiné stavy inteligentní, žádá si přístupu na vysoké školy, aby snaživí jeho jednotlivci dalším vzděláním a vykonáním předepsaných zkoušek nabyli práva vyučovati i na školách středních. Za nejvhodnější přípravu ke studiu na vysokých školách pokládá střední školu (v budoucnosti jednotnou střední školu). Na ten čas domáhá se toho, aby proveden byl § 42. říš. zák. ze dne 14. května 1869 a ze dne 2. května 1883 o seminářích pedagogických při vysokých školách, jak již sjezd učitelský v Praze roku 1880 žádal, i aby dbáno bylo usnesení zemské učitelské konference r. 1896. Poněvadž ústavy učitelské nepatrně rozšiřují obor vědomostí získaných na měšťanské nebo nižší střední škole, žádá zatím české učitelstvo, aby ve svých čtyřech ročnících pokračovaly tak, aby poskytly tolik všeobecného vzdělání jako vyšší střední škola, a v pátém ročníku aby vzdělávaly odborně.«

Poslední odstavec této resoluce neschvalujeme, protože provisoriem oslabuje první. Mají li učitelské ústavy ve čtyřech ročnících konati úkol vyšší školy střední, jsou zbytečny, ano škodlivy, protože svádějí k předčasné volbě povolání.

Při rokování o druhé otázce ukázalo se, že ženská otázka ve školství velice je palčivá a že učitelky stojí již v plné zbroji naproti učitelům. Otázku volné konkurence při obsazování míst učitelských učitelky samy vyvolaly, podávajíce proti ní petice ke sněmu. Šlo jim především o zaopatření dorostu učitelek na lepších místech, jako jsou školy dívčí, kde doposud učitelé s nimi kompetují. Důvody proti učitelům postavené, jako by byli méně schopni vychovávati dívky než učitelky, jsou veskrze sporné a dají se právě tak snadno obrátiti proti učitelkám. Referent p. Fr. Moravec probral celou otázku tuto vtipně a vážně zároveň. Postaviv se na stanovisko úplného rovnocenění muže a ženy ve školství zironisoval vzájemné zlehčování se při práci učitelské a vychovatelské a uváděje závažná fakta, jak učitelkám již nyní straní sbory, v jichž rukou leží obsazování míst učitelských, s celou vážností nepředpojatého přítele emancipačních snah ženských obhájil jedině spravedlivou zásadu volné konkurence při obsazování míst učitelských, kteráž odpovídá netoliko přítomnému poměru učitelek k učitelům, hledě k jich počtu, vzdělání a působení, ale která nebude také na újmu žádnému pohlaví v jeho vývoji, jenž těsně souvisí s pokrokem českého školství. Proti výbornému tomuto řečníku ozvaly za učitelky slečny Štorchová a Tůmová, přivádějíce znova na přet větším dílem důvody svých petic. Shromáždění rádo uznalo, že nedost se veřejných ústavů pro učitelky a že učitelkám v povolání jejich v nedostatek občanských práv, čehož by se měly v první řadě domáh Po živé debatě, v niž hrubou rukou zasáhl také bývalý předse-

spolku p. J. Král, přijata byla konečně proti nepatrné menšině učitelek, (některé učitelky hlasovaly s učiteli), následující resoluce: »Při obsazování učitelských míst na obecných a měšťanských školách chlapeckých, dívčích a smíšených budiž volná konkurence učitelův a učitelek.« Jizlivost, s jakou vyslovily se klerikální listy o této resoluci ve prospěch učitelek, prozrazuje dostatečně, kam vlastně směřovati má emancipace škol dívčích.

Ve schůzi zástupcův učitelstva v okr. škol. radách, dosti četně navštívené, stanoveny byly zásady při obsazování míst učitelských: na prvním místě počet let služebných, na druhém způsobilost a ostatní ohledy. Nejbolavější stránka této otázky, uzavřenost školních okresů, čímž způsobují se nejkřiklavější rozdíly v postupu učitelstva, nikterak nebyla projednána.

Ve schůzi paedagogických spisovatelův a redaktorů byla smluvena organisace, jejímž středem bude »Dědictví Komenského" s »Paedagogickými Rozhledy« a novým časopisem »Český učitel.«

Kutnohorskému sjezdu učitelskému obcovali také poslanci Jos. Sokol, dr. Plaček a Sehnal. Chování se strany mladočeské k návrhu Ebenhochovu dávno budilo nedůvěru učitelstva, činíc vzájemný poměr až hrůza napjatý. Při banketu sjezdovém napjetí to prasklo. Na přípitkové vyzvání p. Černého odpověděl posl. dr. Pacák konečně tak, že učitelstvo vyrozumělo, že považuje za svobodomyslnost, ponechá-li se, aby některé země samochtíc propadly klerikalismu ve školství, jen když nám samosprávou bude vyhraženo, spraviti si národní školství, jak chceme. Ozvaly se hlasy nevole a nesouhlasu a výkřiky: »Raději centralismus, než klerikalismus,« které posl. Sehnal až příliš stopoval. Druhý den po rokování sjezdovém ujal se slova opět p. Černý pravě, že mu bylo uloženo reagovati na řeč posl. dr. Pacáka. Prohlásil: »České učitelstvo souhlasí s tím, aby školství bylo autonomisováno ve všech zemích, ale v návrhu Ebenhochově takové tendence není. Když pravil p. dr. Pacák, že české delegaci nic po tom není, jak bude zařízeno školství v jiných zemích, tu pronesl názor ve kterém se rozcházíme. My jsme přesvědčeni, že jakmile duch klerikální školy oživne v sousedních zemích, že tento duch stráví i naše školství. Nechť páni poslanci loyálně přihlížejí k tomuto přesvědčení, nechť tento svobodný názor neodsuzují, ale ať uváží, že jest to naše poctivé mínění, neboť my slibujeme, že tento svůj názor budeme proklamovati všude mezi českým lidem a varujeme před tím, aby nebyl vyvolán konflikt!« Jelikož posl. dr. Pacák náhle ochuravěv, nebyl přítomen, odpověděl posl. dr. Plaček, z jehož řeči utkví dvě věty na dlouho učitelstvu v paměti: »My jsme upřímnými obranci svobodné školy a když i politika nás povede k tomu, že dovedeme se spřátelit s autonomií takových lidí, kteří by nebyli přáteli svobodné školy, nebojte se toho." (Bojíme se!) Tedy se vás ptám, jak chcete docílit, aby škola dala národu, co mu patří? Jen autonomie je to kouzlo. A když máme příležitost, byť to byli i klerikálové, jen když nám upřímně povídají: My se nechceme míchat do českého školství.« — Jen kdyby se jim mohlo věřiti! Posl. Sokol významně mlčel. Učitelstvo vidí nyní jasně, že se nyní musí samo účinněji chopiti obhajování svobodné školy.

Na štěstí je k tomu právě dobře sorganisováno. Takové zásady mladočeské politiky musí je vyléčiti ze všeho zaujetí pro ni a na dlouho otřásti důvěrou jeho v naše strany politické a samospasitelnost jich politiky.

Z naší doby.

— **Tábor lidu** českých menšin dne 22. srpna v hrdelském háji u Bohušovic, kam pozváno několik poslanců a všecky české menšiny, měl na programu i tuto »zábavu na tábořišti«: Koncertní hudba. Divadelní představení, žerty atd. Kolotoč. Fonograf. Obrácený svět. Mlýn na přemílání bab v rozkošná šestnáctiletá poupata. Dupanda. Dvorní akrobati, žongleři a provazolezci bývalé královny Madagaskaru J. V. Ranovalo-Manjaky. Osada Ašantů. Pouštění balonu. Černoch z Kamerunu. Slavnostní dráb.

— **Poslanecká práce**. Na táboře lidu v Tovačově byla vytýkána poslancům netečnost a provolána jim hanba. V »Lid. Novinách« hájí 22. srpna posl. J. H. sebe i poslance-kollegy proti výtkám z nečinnosti: »Vrátiv se po uzavření říšské rady z Vídně dne 4. června t. r., súčastnil jsem se následovních s veřejným postavením mým souvisících prací: Dne 7. června měl jsem slavnostní řeč při rozvinutí praporu Sokola v Ž.; dne 13 června jsem předsedal schůzi hosp. spolku v Ž.; dne 27. června byl jsem za různými veřejnými záležitostmi v Brně; dne 11. července předsedal a přednášel jsem ve schůzi hosp. spolku ž.; dne 18. července odbýval jsem společně s dr. Š. schůzi voličskou v O.; dne 25. července súčastnil jsem se svěcení parní stříkačky a při tom pořádaného sjezdu hasičské župy v Ž. a potom ještě k večeru radovánek školních dítek; dne 1. srpna odbýval jsem schůzi voličskou v L.; dne 15. srpna byla v mém bydlišti slavnost pouti a tu zdálo se mně, že i rodina moje má kus práva viděti mne po osmi měsících jednou v neděli doma a proto jsem si v ten den s dovolením udělal prázdno.«

— **„Dobročinné účely."** V účetní závěrce Tišňovské záložny účtuje se 46.065 zl. na dobročinné účely. Z toho jest 40.000 zl. na stavbu — hejtmanství, 500 zl. na stavbu tělocvičny. Slavnost položení základního kamene k tělocvičně »za protektorátu sl. městské rady« odbyla se bez protektorátu. Pan starosta města prý byl na cestách, když Sokol žádal o protektorát města k této své slavnosti. Rada bez starosty protektorát přijala, dalo se to na plakáty a pozvánky. Tu vrátí se starosta domů, zruší usnesení městské rady a zakáže jakékoliv účastenství městské rady na slavnosti! Že prý ho Sokolové jednou loni urazili: hráli prý divadlo a dávali známou českou veselohru »Maloměstští diplomati«! Tento p. starosta jest známý kandidát poslanectví, p. Müller.

— **Pro české menšiny**. V Hradci Král. není deset lidí, již by se chtěli dát zvolit za funkcionáře m. o. Nár. Jednoty sč. Do řádné valné hromady přišlo lidí — 8. — V »Národ. Listech« 29. srpna čteme Zasláno: Z území ohroženého docházejí denně zprávy o hrozných útiscích bratří . . . Hlas ten nemůže zůstati bez odezvy . . . Za účelem tím uspořádáme v neděli 5. září Sokolský den na výstavišti v Král. Oboře, kamž ve *společném průvodu* se odebéřeme a uspořádáme *junácké závody*. Pořadatelé. — Je-li nějaký národně-tancující spolek, nechť posílí ještě utloukané bratry v zněmčilém území věnečkem.

— **Tábor lidu u Litic** pořádal p. posl. Hovorka. A povedl se mu. Družičky, hasiči, flašinety, muži, ženy, děti, pivo, buřty, housky, kolotoče a p. Jen Ašantů tam neměli a elektromagnetické amerikánské houpačky. Za předsedu byl navržen »pan císařsko-královský poslanec Hovorka«. Pokrokářská menšina rychnovským »národním vojskem« vyhozena, (z části vehnána do řeky, spolu i majitel táborové louky p. Hynek). Vynikající stoupenci mladočeští křičí za poraženými »hovada«, »kluci«, »ven s nimi«. Posl. Hovorka pobíhá po tribuně a pořád hrozí, že »rozpustí tábor«. Mladočeši posilují řečníky Hovorku a dr. Podlipského neustálým Výborně! Sláva! a p. Opozičnímu řečníku Štemberkovi slíbeno slovo — ale p. Hovorka z nenadání tábor ukončil a slovo nedal. — Věru, to z nás jde tak strach na Němce, vládu a Rakousko! Jak z Indiána v »Prodané!

ROZHLEDY.

REVUE

UMĚLECKÁ, SOCIÁLNÍ A POLITICKÁ.

Ročník VI. 15. září 1897. Číslo 24.

Počátky českého hnutí dělnického.

Nejméně známou a historicky spracovanou stránkou našeho národního vývoje v minulosti je jeho stránka hospodářská a sociální. Celé naše probuzení ústy a péry svých původců a předáků pohlíželo samo na sebe jako na proces, hnaný pouhými silami ideálnými. Moment politicko-sociální, který činil toto probuzení něčím více nežli pouhým literárně-vědeckým hnutím spisovatelského kroužku, totiž který jej činil emancipačním hnutím lidovým po všech stránkách, tedy i po stránce politické a hospodářské, tento moment teprve v nejnovější době počíná být brán v úvahu. Poslední některé události musily i nejzarytějšího národního ideologa upozorniti na moc hospodářských poměrů a jimi vyburcovaných společenských sil i pro náš národní život, pozorovaný a studovaný až dosud stále jen sub specie národní myšlenky. Jen tíha hospodářských poměrů mohla vyvolati to, co by se starším našim vlastencům bylo zdálo neuvěřitelným, to, že obrovská část českého lidu a to právě lidu z nejspodnějších, tedy dle starších názorů pro národ nejspolehlivějších tříd, vymkla se docela národnímu vedení a sorganisovala se na základech mezinárodní solidarity vespolek s německým dělnictvem proti ostatním třídám národa. Sociální demokracie učinila přes český život ostrou, znatelnou čáru, která jej rozděluje na dva, příkře od sebe oddělené tábory: nacionální a sociální. Bez protekce národních vůdců, ba proti nim, po léta ignorována a bagatelisována, vyrostla nám najednou v Čechách silná dělnická strana, která nejen že nestojí co do intellektuelní úrovně a organisace za jinými národními stranami, ale je dokonce na tento čas nejdisciplinovanější a nejpokrokovější stranou v českém lidu. Jak se to mohlo stát? tážou se dnes asi s úžasem starší vlastenci, vychovávaní po celý život v ilusi, že za každým vlasteneckým heslem jde všechen lid v Čechách a že tento lid do té známé »poslední chatrče« nezná jiného hybného motivu pro svůj život než lásku k vlasti a národu. Jak se to mohlo stát, že tak mohutné vrstvy tohoto lidu mohly zaměnit program specificky národní za program hospodářský, třídní? Jak se k tomu došlo? jakou cestou? kterými vlivy?

Jako na zavolání odpovídá k těmto otázkám kniha dr. Cyrilla Horáčka »Počátky českého hnutí dělnického«, vydaná (dost ironický to sběh okolností) v Rozpravách České Akademie. Neobsahuje ovšem celou odpověď, nestuduje a nemaluje celý průběh dělnického hnutí u nás až po naše dny, zůstávajíc jen při jeho vzniku a prvních stadiích a končíc u toho, pro další rozvoj opravdu historicky významného momentu, kdy dělnické hnutí, pohybující se až dosud v rámci národní myšlenky a cesty svépomoci a malých reform, postavilo se roku 1872 na půdu programu sociálně-demokratického. Ale tato stadia jsou právě pro pozorovatele tohoto vývoje nejzajímavější. Neboť všecko další, totiž vzrůst a rozvoj české sociální demokracie, byl už pravidelným a snadno předvídatelným pochodem, těsně spjatým s osudy a rozvojem tohoto hnutí v celé Evropě. Ale čistě české a pro náš život příznačné jsou právě periody tohoto pozvolného uvědomování se dělnictva, tohoto kolísání a nenáhlého odhodlávání se, než se odvážilo k vlastní třídní a mezinárodní organisaci. Tři důležité momenty hrály v této periodě klíčícího dělnického hnutí hlavní úlohu. Předně: Čechy byly už od počátku tohoto století zemí velikého průmyslu. Hospodářské a výrobní poměry vyvolávaly tam proto právě takové účinky a šířily tutéž propast mezi prací a kapitálem jako v jiných industrielních zemích. Kdyby byl tedy rozhodoval jen tento moment, byly by měly Čechy jedno z nejprvějších dělnických hnutí. Ale že se tak opozdilo proti jiným zemím, toho příčinu sluší hledati v druhém karakteristickém momentu: Čechy byly totiž zemí zvýšené citlivosti v otázce národní. Snahy vlastenecké vyčerpávaly všecku činnost inteligence i lidu. Dělnictvo by se samo nebylo tehdy ještě odvážilo postavit na půdu programu mezinárodně-hospodářského a jinak nebylo nikoho, ani politika, ani publicisty, ani ekonoma, jenž by mu byl osudné účinky liberalistické soustavy výrobní kriticky osvětlil. A tak udržováno bylo dělnictvo v citovém vlasteneckém idyllismu i tehdy ještě, když už Evropa hrozila se strašáku internacionály a kdy už ve Vídni kladeny základy k sociálně-demokratické organisaci. V mezích národní společnosti udržoval české dělnictvo i ještě třetí moment: Kapitál, proti němuž se organisovalo, byl ponejvíce v rukou nečeských. Boj proti velkokapitálu byl proto také bojem proti německému a židovskému živlu v zemi a posilou českého národního hnutí. Proto šlo ono s hnutím dělnickým v oněch letech dost svorně — pokud ovšem toto nepostavilo se proti českému kapitálu. Teprve vzrůst vlastenecké buržoasie a vlasteneckého kapitalismu ukázal později oběma stranám dělící je hospodářskou propast, která se už ani nejzvučnějšími hesly nedala překlenout.

Kniha dr. Horáčka zabývá se především českým hnutím dělnickým v prvých dvou znatelnějších jeho projevech, totiž v letech čtyřicátých a na konci let šedesátých. Obraz průmyslových poměrů v Čechách, jejž předesýlá, jest v mnohém ohledu poučný. Uvádíme z něho některé zajímavější udaje. První továrna v Čechách byla punčochárna, zřízená r. 1[illegible] kláštera Oseckého, r. 1710 následovala továrna na sukno v Plán 1716 v Č. Lípě. Roku 1765 bylo už v Čechách napočteno 45.740 statných podnikatelů a 205.534 textilních dělníků. Roku 1792 vy v Čechách tovarů v ceně 35,645.000 zl. a exportováno za 11,80[illegible]

R. 1796 zaveden v Leitenbergrově továrně ve Wernstadtě první přádelný stroj, r. 1804 Bergrem v Liberci v továrně na sukno první stroj parní a r. 1829 v Praze první stroj na papír. Jinak však měl průmysl textilní v prvé polovici tohoto století pořád ještě ráz rukodílný. »Celé rodiny od rána do noci předly a tkaly pro zámožného faktora za hladové denní mzdy 2 až 3 kr. stříbra za osobu.« Zástupy venkovského dělnictva počínaly se hrnouti do středišť průmyslových. Ale poměr dělnictva k podnikateli byl ještě dost idyllický, práce žen a dětí nebyla nedostatkem důchodů dělnické rodiny ještě vynucena, výroba neztratila ještě svůj řemeslný ráz, nabídka pracovních sil nebyla ještě neobmezená, neboť stroje nečinily ještě lidskou práci do takového stupně zbytečnou jako nyní.

Ale jejich zavádění v letech čtyřicátých změnilo tento klidný stav. Dělnictvo vidělo ve strojích nebezpečného nepřítele, připravujícího je o výživu, a ulehčovalo svému hněvu primitivním spůsobem: rozbíjením strojů a pustošením továren. Absolutní vláda tehdejší krutě potlačovala tyto nepokoje, zatýkalo se a tekla krev. Takovéto bouře vypukly zvláště v pražských tiskárnách kartounů v červnu 1844 (současně tedy asi s bouřemi tkadlcovskými v pruském Slezsku, známými z Hauptmannových »Tkadlců«). V Brně propukly podobné nepokoje už o rok dříve. Značné krveprolití bylo spůsobeno 8. července 1844, když podnikatelstvo státní dráhy propustilo část na stavbě dráhy zaměstnaných dělníků a tito chtěli z Karlína poříčskou bránou vniknouti do Prahy. Podobné nepokoje, vyvolané zavedením strojů, vypukly téhož roku v Liberci, Č. Lípě a jinde. Vláda, urovnávajíc poměr mezi podnikateli a dělníky, stála na stanovisku manchestrovského a hospodářského liberalismu a neprovedla proto ve prospěch dělnictva nic, co by pro podnikatele bylo zvlášť nějak závazným.

Na to panoval poměrný klid až do r. 1848. Tohoto roku se nepokoje opakovaly. Karakteristickým pro způsob, jakým se strany vlastenecké tehdy na dělnictvo hleděno, je úloha, kterou v té době mezi dělnictvem hrál dr. Cyrill Kampelík. Dr. Horáček líčí jej jako slovansko-národního fantastu se silným zájmem o otázky hospodářské, v nichž zaujímá stanovisko ekonomického liberalismu, leda že sem tam obměněné lekturou Louise Blanca. Když pražští tiskaři hrozili na počátku r. 1848 opětnými nepokoji, žádali zástupci postrašeného měšťanstva dr. Kampelíka, aby působil k upokojení dělnictva. Kampelík sliboval na to dělnictvu podporu měšťanstva a národa, zřízení »národní fabriky« (»jak vidno, nic nového pod sluncem« — dodává k tomu dr. Horáček), ukazoval jak nerozumna je nenávist ke strojům a apeloval na jejich city národní. Koalice dělnictva s buržoasií (čili »národem«) byla mu tedy něčím samo sebou se rozumějícím a při největších sympathiích k dělnictvu utkvíval na hospodářském liberalismu, nedoveda si uvědomiti spor kapitálu a práce a motivy třídního boje. Dr. Kampelík to také byl, jenž počal vydávati prvý český list dělnický »Hlásník,« který zašel však už po třetím čísle pod vlnami velikých událostí, které zatlačily sociální hnutí do pozadí. Jaká souvislost byla mezi tímto hnutím a povstáním svatodušním, »o tom — dle slov dr. Horáčka — při malém sociálně-politickém vzdělání tehdejších kronikářů nelze s bezpečností pronésti úsudek.« Socialističtí agitátoři

z ciziny měli v tehdejším revolučním ruchu jistě své prsty, z českých politiků a publicistů stál v blízkosti socialismu Karel Sabina, ale nejvlivuplnější mluvčí národního hnutí vyslovovali se o něm, resp. o komunismu, se značnou příkrostí, jmenovitě i Havlíček. Dr. Horáček resumuje ráz celého tohoto dělnického hnutí let čtyřicátých ve slova: »mělo ráz patrně jen místní a chvilkový, vyvoláno byvši přechodnou krisí následkem zavedení výroby strojové a týkajíc se jen určité odborné části dělnictva a jen jediné generace, jež krisí byla právě postižena. Tato určitá vrstva dělnická utrpěla ovšem rány, jež se nezacelily až volným jejím zaniknutím a vymřením. Byla to jen jakási předehra onoho velkého dramatu sociálního, jenž teprve před očima dnešní soudobé společnosti se odehrává.«

Druhou fási dělnického ruchu u nás vykazují poslední léta šedesátá. Před tím nedávalo dělnictvo o sobě slyšeti, nejen v době absolutismu, ale ani ne za prvých let čilého ruchu ústavního a spolčovacího. Ale tento ruch konečně působil i na dělnictvo a vedl je k organisaci. Vedle zbytků starých řemeslných cechů a podpůrných pokladen strojnických a hornických (vyvolaných ponejvíce ještě samotnými podnikateli) nemělo před tím dělnictvo vlastních organisací, vyjímaje snad »Typografii« založenou již na počátku let šedesátých a splynulou později s »Typogr. Besedou.« R. 1867 teprv položilo základ k širší třídní organisaci založením čtrnáctidenníku »Dělník«. Hned od samých svých počátků jest toto hnutí nerozlučitelně spojeno se jménem dr. Františka Ladislava Chleborada. Dr. Horáček ve svém spise zabývá se podrobně činností tohoto muže, jehož popularnost dovedeme si dnes ovšem jen stěží představiti. Chleboradův význam spočívá v tom, že sorganisoval naše dělnictvo pod heslem svépomoci — byl tedy jakýmsi českým Schulze-Delitschem. Jako tento stál na stanovisku liberalismu, dával dělnictvu měšťácký blahobyt za cíl a odporučoval mu zřízení svépomocných potravních a výrobních sdružení. Snil o jedné veliké centrální takovéto organisaci a uvedl ji také ve skutek. Byl to spolek »Oul« ustavený ve schůzi na Střeleckém ostrově dne 17. prosince 1867 jakožto spolek potravní, jenž měl za účel potraviny ve velkém kupovati a v malém prodávati. 23. března následujícího roku byl otevřen slavnostním spůsobem jeho krám na Betlémském náměstí. Tuto dělnickou organisaci přijala ostatní veřejnost se sympathií, vidíc v ní jen nového člena národní organisace. I dělnictvo samo, vedeno dr. Chleboradem, mělo tu všude zdar národa za poslední a nejvyšší cíl.*) Kapitál měl býti nenáviděn jen pokud byl cizácký, jinak však mělo dělnictvo samo toužiti po jeho dobytí — tak radil dr. Chleborad — politiky se mělo varovati, neboť prý není k ní dost vzdělané, národní politiku

*) Karakteristické pro ráz tehdejšího dělnického hnutí jsou tyto detaily, jež uvádí dr. Horáček: Dělnictvo vyslalo deputaci ke kardinálu Schwarzenbergovi se žádostí, aby činnost »Oulu« zahájil slavnou bohoslužbou. Spolek měl, jak se rozumělo tehdy s sebou, prapor. Při kladení základů k Nár. Divadlu, jehož se súčastnilo dělnictvo v p 3000 hlav, byl pořádán tábor dělnictva na smíchovské císařské louce. Tam bylo seno mezi jiným, aby deputace odebrala se prosit o přízeň císaře Ferdinanda a kar Schwarzenberga. Po táboru sedli účastníci jeho do lodí a převáželi se s hudbou Vltavu, při čemž provolal dr. Chleborad pod vyšehradskou skálou slávu »duch šinu, Přemyslovcům a všem věrným synům českým.«

prý může podporovati, ale odporovati jí ne, atd. Jak tedy vidno, podřizuje se tu všecko ještě myšlence národní. Dělnictvo nebojuje ještě svůj boj třídní, nýbrž je účastníkem v boji národnostním. Jen z příčin národnostních smí nenáviděti cizí kapitál, vlastenecký kapitál však musí míti v úctě. —

Svépomocný ruch se však znamenitě šířil. Nejen že ohnisko jeho »Oul« dobře prospíval, ale i po venkově povstal ohromný počet potravních spolků po jeho vzoru. Ruchu tomu sloužilo především to, že nečelil proti buržoasii, nýbrž šel s ní ve spolku a dával se od ní podporovati. »Zámožní rolníci, živnostníci, advokáti a lékaři bývali předsedy různých »Oulů«, vysoká aristokracie bývala volena protektory, činnost zahajována bývala církevními obřady.« Zvláštní naše povaha dodala k tomu ještě dva význačné rysy. Předně přepjatý, theatrální kult osoby Chleboradovy (byl vítán na venkově drůžičkami a voláním »Buď zdráv náš otec Chleboradl«) a za druhé snahu po zevnějších spolkových okázalostech, praporech, fantastických národních krojích atd.

Spolek »Oul« projevoval z počátku velikou životní sílu. Vykročil brzy z oboru pouze potravního a počal působit jako spolek výrobní. Zařízeno celá řada řemeslných odborů, koupen vlastní mlýn, otevřen obchod se střižným zbožím atd. Dr. Chleborad hnal s horečnou podnikavostí spolek k nejkrajnějšímu přepínání sil, což ovšem musilo skončit jeho úpadkem. Kniha dr. Horáčkova líčí obšírně tento rozkladný proces. Nejprve počal, jako obyčejně bývá při podobných podnicích, osobními rozmíškami. Panovačný duch Chleboradův vzbudil záhy oposici. Když roku 1868 zašel časopis »Dělník« pro uvěznění svého redaktora Petra, byl založen nový list »Oul« ale ten stál už proti Chleboradovi. Ten vydával zase list »Včelu« a později »Jednotu« a oba byly s »Oulem« v neustálých polemikách. Ale oposice proti Chleboradovi netýkala se jen jeho činnosti ve spolku »Oule« nýbrž znamenala nový radikálnější živel v dělnictvu. List »Oul« změnil se r. 1869 v »Českého Dělníka« a v jeho programu už čteme: »Poměr práce ke kapitálu budiž na základech práva a spravedlnosti vyrovnán, doba pracovní spravedlivě zákonem upravena.« Dělnictvo má se prý domáhati vlivu i na moc zákonodárnou atd. Tedy první zárodky směru, jenž za několik let uvedl české dělnictvo na půdu sociální demokracie.

»Český dělník« zahájil prudké útoky proti Chleboradovi a skutečně mu v brzkém čase podryl půdu. Na valné hromadě »Oulu« v srpnu r. 1869 domohla se už oposice většiny a za měsíc na to resignoval dr. Chleborad na své vůdčí místo ve spolku. Úloha tohoto prvého vůdce českého dělnictva byla tím dohrána. Ale hnutí samo valilo se nezastavitelně ku předu. Roku 1869 pořádány tři veliké tábory s ohromným počtem posluchačstva. Jednání jejich pohybovalo se ovšem stále ještě jen v mezích vlastenecky-státoprávních tendencí. Ale sklon k sociální demokracii, která rok před tím nabyla mezi vídeňským dělnictvem definitivní již převahy, byl patrný. Protichleboradovský »Český dělník« byl zastaven redaktor Petr, vrátiv se ze žaláře, počal vydávati zase svého »Dělníka«, tentokráte už však jako »politicko-sociální časopis.« Poměry mezi podnikateli a dělníky se přiostřovaly a učily dělnictvo pravému poznání svého

stavu. Vždy častěji vypukaly v Praze stávky a dělnictvo sráželo se v šiky odborových organisací.*) Všeobecná schůze dělnická, konaná dne 20. ledna r. 1870 v pražské Sokolovně měla už ráz převahou politický: žádalo se všeobecné hlasovací právo, právo koaliční, svoboda tisku, zrušení novinářského kolku.

Pamětihodným, řekli bychom historicky významným zjevem byl tábor českoněmeckého dělnictva dne 7. srpna 1870 na Ještědě s programem: »dohodnutí národností, zlepšení duchovního a hmotného stavu dělnického, aby mohlo býti prospěšno vlasti a národu jako jiné třídy, význam a účel spolků dělnických.« Mluvilo se tam česky i německy a — což zvlášť zajímavo — resoluce měla státoprávní ráz. Tedy prvá větší manifestace solidarity mezi dělnictvem obou národností — od chleboradovského vlastenčení to už zajisté veliký krok k jasnějšímu třídnímu vědomí!

Pak se hnutí na dvě leta zastavilo a trpělo vnitřními rozmíškami, jakož i všeobecnou rozeštvaností tehdejších národních stran. Dost podivné je, že orgány Petrovy »Dělník« a »Dělnické Noviny« nestály při straně mladočeské, nýbrž zabočovaly v směr vždy konservativnější. To vzbudilo na konec odpor v dělnictvu a na táboru konaném r. 1871 na Pankráci usneseno založiti nový dělnický list rázu radikálně-liberálního. To byly »Dělnické Listy« vycházející od počátku r. 1872 a redaktorem jejich zvolen Barák. Ten však dal mu ráz pouhého liberálního demokratismu, takže v postupu k sociální demokracii značil tento orgán v těchto svých počátcích »zastávku, ne-li krok nazpět«. Dělnictvo, stojící za Barákovým listem, bylo pouhým přívěskem mladočeské strany. Nejváženějším jeho mužem byl Sabina, vyloučený několik měsíců na to z národa.

»Oul« upadal zatím víc a více. Na venek rozvinoval stále ještě sice velikou činnost, ale schodky uvnitř rostly. Odbory jeho zanikaly až konečně byl nucen r. 1875 prohlásiti svou likvidaci, vlastně úpadek. Stejný osud stíhal většinu podobných spolků po venkově. Akce svépomocných družstev dělnických se tedy nezdařila, poněvadž byla v základech svých pochybená.

Zatím však skončil také vnitřní proces v myslech dělnictva, proces přechodu jeho z dosavadního národního tábora mladočeské buržoasie na půdu mezinárodní sociální demokracie. Viditelnou známkou jeho bylo na př., že Barák po jedva půlletní činnosti opustil redakci »Dělnických Listů«, nemoha patrně svůj vlastenecký liberalism snésti s novými názory, klíčícími v dělnictvu. Nová redakce hned na to oznámila, že zaujme nadále stanovisko čistě dělnické, že bude přinášet články o socialismu atd. a o otázkách *české strany dělnické*. A prvé číslo druhého ročníku (1873) prohlašuje již, že stojí na zásadách sociální demokracie a skutečně v uvedeném programu nalezáme známé tehdejší politické a hospodářsky reformní požadavky socialní demokracie (bez kollektivismu) A titulní list následujícího III. ročníku nese už nápis: »Časopis sociálně-demokratický.«

*) O tehdejším stavu dělnictva svědčí také tento detail, jejž uvádí dr. Horáček: dělníci obuvničtí žádali ve schůzi 31. října 1869 12 *hodinou* dobu pracovní! Jakou to tedy asi ve skutečnosti měli?

Podali jsme takto na základě knihy dr. Horáčka tresť historie českého hnutí dělnického v prvých jeho fásích. Dr. Horáček věnuje ještě dále celý oddíl vnitřní podstatě líčeného dělnického hnutí, ekonomickým názorům národní buržoasie, jejich politiků a publicistů i tehdejšího dělnictva, dotýká se i krásné literatury, pokud se zabývala sociální otázkou a přičiňuje doslov, stručný sice, ale dnešní situaci plně a pronikavě zdůvodňující a ukazují to, co dnes vlastenčící veřejnost vykřikuje ve své krátkozrakosti za národní zradu, jako přirozený důsledek světodějných procesů, jimiž ani Čechy nemohly být ušetřeny. Stanovisko spisovatele není studeně objektivní, ale zřetelně sociálně-reformní, vůči staršímu národnímu životu kritické.

Již z toho, co jsme se pokusili z cenné jeho knihy reprodukovati, vyzírají interesantní příspěvky ku psychologii české společnosti tehdejších let vůbec a ku psychologii českého dělníka zvlášť. Vidíme ho, tohoto dělníka, jak žije po dlouhá desetiletí bez pravého vědomí o svém postavení ve společnosti a jejich zákonech, jak se dává ostatními třídami ukolébávati ve společné vlastenecké sny, jejichž splnění přece však by přineslo užitku jen buržoasii, ale ne jemu. Vidíme ho, jak ještě v dobách, kdy dělnictvo jiných zemí má už za sebou revoluce a dlouhé boje s měšťanstvem, dává se mužem z měšťanské inteligence získati pro nesmělé a na konec marné snahy po svépomoci, vidíme, jak je provádí s celou lehkověrností, vznětlivostí a nestálostí české povahy, a jak mezi tím, co jinde v Evropě počíná železná logika socialistických ekonomů drtiti principy vládnoucí liberalistické soustavy a mezi tím, co tam dělnictvo vášnivě se pře o ideje a programy, sní on s ostatními třídami o samospasitelném českém státě, nosí čapky s pérem a světí prapory svých »Oulů«, stále rozechvívaný jen citově a podmaněný vlasteneckým historismem a státoprávními snahami. Ale moc poměrů ukazuje se silnější než všechen žár enthusiasmu a síla populárních idejí. Český dělník stává se z vlasteneckého fantasty politickým radikálním demokratem a odtud je pouze krok k tomu, aby si ojasnil celé své postavení v dnešní společnosti a osud, k němuž jej přinucuje vláda nejhoršího jeho nepřítele, jejž v celé jeho tíze a zlobě dosud neznal: kapitálu. A stanovisko zaujaté jednou naproti kapitálu má přirozeně v zápětí všecky ostatní důsledky: poznání, že vlastenecký kapitál není o nic lepší než cizácký, že s německým dělníkem pojí jej společenství zájmů nepoměrně mocnější než s vlasteneckým měšťákem, že národ nemůže zlepšiti jeho stav, pokud sám podléhá světovým zákonům hospodářským, ty že ho nutně ženou k mezinárodní organisaci atd. Všecky tyto názory, které se dnes vžily většině našeho dělnictva do krve, vidíme v knize dr. Horáčka v jejich klíčení, postupném ujasňování a konečné rozluce se staršími názory a ilusemi. Spis tento pracovaný s největší svědomitostí a užitím všech časových pramenů, patří proto k nejcennějším pracím naší chudičké ekonomické literatury a k nejlepším příspěvkům k historii vnitřního vývoje v Čechách za posledních desetiletí. *K. T.*

Rozloučení.

Napsal Arthur Schnitzler. Přeložil Jos. Fr. Javůrek.

Již hodinu čekal. Srdce mu tlouklo a časem mu bylo, jakoby byl zapomněl dýchat, pak dýchal dlouhými doušky vzduch, ale lépe mu nebylo. Ostatně mohl na to býti již zvyklý, bylo to vždy stejné; vždy musil čekat, hodinu, dvě, tři, a jak často marně. A nemohl ji proto ani jednou učiniti výčitku, neboť zůstal-li její muž déle doma, neodvážila se pryč; a teprve když ten odešel, přicházela kvapně, celá zoufalá, vtisknouti mu spěšné políbení na rty, a opět odběhla, letíc po schodech dolů, a zanechala jej o samotě. Pak, když byla pryč, lehal si na pohovku, úplně umdlen vzrušením tohoto strašného čekání, které činilo jej neschopným ku veškeré práci, které jej pomalu zabíjelo. Tak šlo to již po čtvrt roku, od konce jara. Každé odpoledne od tří hodin byl ve svém pokoji při spuštěných záclonách a nemohl ničeho započíti; neměl trpělivosti čísti nějakou knihu, sotva nějaké noviny, nebyl s to napsati dopis, kouřil jen cigaretty, jednu za druhou, že pokoj naplněn byl modrošedým čmoudem. Dvéře k předsíni byly vždy otevřeny; a on byl doma uplně sám, neboť sluha jeho nesměl tu býti, kdy ona měla přijít; a když pak najednou zvoneček zacrnkal, vždy ustrnul. Ale jen když o n a to byla, když ona to konečně opravdu byla, pak bylo již dobře! Tu bylo mu, jakoby vyhnanství bylo zrušeno, jakoby se stal opět člověkem a on plakal mnohdy samým štěstím, že tu již konečně jednou byla a že nemusil více čekat. Pak vtáhl ji rychle do svého pokoje, dvéře se zavřely, a byli velmi blaženi.

Bylo umluveno, že denně až přesně do sedmé hodiny zůstati má doma; neboť potom neměla vůbec přijíti — výslovně jí byl řekl, že o sedmé vždy odejde, poněvadž čekání činí jej tak nervosním. A přece zůstal vždy déle doma a teprve o osmé vycházíval na ulici. — Pak s hrůzou pomýšlel na uplynulé hodiny a s lítostí vzpomínal na lonské leto, kdy všechen čas pro sebe maje odjížděl za krásných odpoledních hodin na venek, kdy v srpnu již odjížděl do mořských lázní, kde byl zdráv a šťasten — a toužil po svobodě, cestování, do dálky, po samotě, ale nemohl pryč od ní; neboť ji zbožňoval.

Dnes zdál se mu býti den ze všech nejhorší. Včera vůbec nepřišla, a také žádnou zprávu od ní neobdržel. — Bylo brzy sedm hodin, ale on nebyl klidnější. Nevěděl, co má počít. Strašné bylo to, že nemá k ní přístupu. Nemohl nic jiného učiniti, než jíti před její dům a tam několikrát před okny projíti; ale nesměl k ní, nesměl nikoho k ní poslati, nemohl se nikoho na ni přeptati. Neboť nikdo ani netušil, že se znají. Žili v neklidné, úzkosti plné a vroucí něžnosti a obávali se, aby se před jinými každým okamžikem neprozradili. Považoval to ovšem za krásné, že pot jejich trval v nejhlubší tajnosti; ale takové dny, jako dnešní, byly trapnější.

Bylo osm hodin — ona nepřišla. Poslední hodinu neustále u dveří a malou vyhlídkou pohlížel ven na chodbu. Právě byla na s dech rozžehnuta plynová světla. Nyní vrátil se do svého pokoje

smrť umdlen klesl na pohovku. V pokoji bylo úplně temno, on zdřímnul. Po půl hodině se zvedl a umínil si, že odejde. Hlava ho bolela, i nohy jej bolely tak, jakoby byl několik hodin běhal.

Dal se cestou k jejímu domu. Bylo mu to jakýmsi upokojením, když viděl u všech oken spuštěné záclony. Skrze okna jídelny a ložnice mihotala se zář světla. — Půl hodiny procházel se po protějším chodníku sem a tam, stále upíraje pohled na okna. Teprve když několik panských a domovnice objevila se před vraty, vzdálil se, aby na sebe neupozornil. Této noci spal tvrdě a dobře.

Příští dopoledne zůstal dlouho v posteli; v předsíni položil lístek, aby nebyl buzen. V deset hodin zazvonil. Sloužící přinesl mu snídání; na podnosu ležely přišlé dopisy; od ní nebylo tu psaní. Ale ihned si ujišťoval, že odpoledne k němu přijde a tak strávil dosti klidně čas do třetí hodiny.

Přesně ve tři hodiny, ale také ani o minutu dříve, vrátil se od oběda domů. Usedl na židlici v předpokoji, aby nemusil stále sem a tam přebíhat, zaslech-li na schodech nějaký šustot. Byl však velmi rád, zaslechl-li vůbec nějaké kroky dole v síni; byla to vždy opět nová naděje. Ale každá byla marná. Byly čtyři hodiny — pět — šest — sedm — ona nepřicházela. Pak pobíhal po svém pokoji a tiše sténal, a když se o něho pokoušela závrať, klesl na postel. Byl pln zoufalosti; to nebylo více nesnesitelné — nejlépe: pryč, pryč — toto štěstí bylo přece draze zaplaceno! . . . Nebo musí učiniti opět nějakou změnu — ku př. čekati jen jednu hodinu — nebo dvě — ale takto nemohlo to déle jíti, tu musilo by býti v něm všecko zničeno, síla ku práci, zdraví, konečně také láska. Zpozoroval, že na ni vůbec více nemyslí; myšlenky jeho vířily jako v pustém snu. Seskočil s postele. Rozevřel okno, hleděl dolů na ulici, do soumraku . . . . . Ah . . . tu . . . tam na rohu . . . domníval se, že ji poznává v každé ženě. Odstoupil opět od okna; vždyť ona nemůže přijíti; lhůta již přece uplynula. A pojednou přicházelo mu to pošetilé, že určil jen těch několik hodin k čekání. Možná, že by byla nyní příležitost . . . . . možná že by jí dnes dopoledne bývalo možno k němu přijíti — a již měl na rtech, co jí nejdříve řekne, a šeptal před sebe: »Od nynějška budu doma celý den a budu tě očekávat; od rána až do noci.« Avšak jakmile to byl vyslovil, sám se usmál a pak zašeptal: »Ale to bych se zbláznil, zbláznil, zbláznil!« — Opětně spěchal k její domu. — Vše bylo jako včera. Světla kmitala se skrze spuštěnou záclonu. Opět procházel se půl hodiny na protějším chodníku sem a tam — opět se vzdálil, když domovnice a několik služek vystoupilo ze vrat. Zdálo se mu dnes, jakoby si jej prohlížely a byl přesvědčen, že si o něm povídají a říkají: »To je tentýž pán, který včera v týž čas se zde procházel.« Chodil v blízkých ulicích, avšak když z věží tlouklo deset hodin a vrata byla zavřena, přišel opět a pohlížel na okna. Jen skrze poslední, do ložnice vedoucí, kmital se paprsek světla. Pohlížel tam jako přimrazen. — Nyní tu stál bez pomoci a nemohl ničeho činiti a nikoho se otázati. — Hrozil se hodin příštích. Noc, ráno, den až do tří . . . . Ano, až do tří — a pak . . . . . když opět nepřijde? . . . . . Jel kolem prázdný povoz, kynul kočímu a dal se nočními ulicemi sem a tam ponialu vozit . . . . . .

Vzpomenul si na poslední shledání s ní . . . ne, nikoliv, ona nepřestala jej milovat — nikoliv, to zajisté ne! — Nebo zpozorovali snad u ní nějaké podezření? . . . ne, to by nebylo možné . . . . . až dosud nevyskytlo se po tom ani stopy — a ona byla tak opatrná. — Mohla tedy býti pouze jediná příčina: byla nemocná a připoutána na lože. A proto mu nemohla také poslat žádnou zprávu . . . . . A zítra asi vstane a přede vším pošle mu pár řádků, aby jej upokojila . . . . . Ano, ale kdyby mohla opustiti lože až za dva dny nebo ještě později . . . kdyby byla vážně nemocna . . . pro Pána Boha . . . kdyby byla těžce nemocna! . . . Ne, ne, ne . . . proč pak hned těžce nemocna! . . .

Pojednou napadla ho myšlenka, která se mu zdála býti spasitelnou. Poněvadž byla zcela jistě nemocnou, může zítra k ní poslati a dáti se otázat po jejím stavu. Vždyť posel nepotřeboval věděti, kdo mu dal rozkaz — mohl jménu špatně rozuměti . . . Ano, ano, tak se to udělá! Byl úplně šťasten z tohoto nápadu.

Tak uplynula mu noc a příští den, ačkoliv žádné zprávy neobdržel, klidněji, a také odpoledne strávil za menšího vzrušení než jindy; — vždyť věděl, již večer, ještě dnes, bude nejistotě konec. Toužil po ní něžněji a vřeleji než v posledních dnech.

V osm hodin večer opustil dům. Na jednom poněkud vzdálenějším rohu ulice najal posluhu, který jej neznal. Kývnul na něho, aby šel s ním. Nedaleko od její příbytku se s ním zastavil. Propustil jej s důtklivým a přesným rozkazem.

Při svitu uliční lampy pohlédl na hodinky a jal se sem a tam přecházeti. Ale pojednou mu napadlo: kdyby manžel přece pojal nějaké podezření; pak uvolnil krok a zůstal za ním v jisté vzdálenosti. Konečně spatřil jej, jak zmizel v domě. Albert stál velmi daleko, musil zostřovati zrak, aby vrata neztratil s očí . . . Již po třech minutách viděl muže opět vycházeti . . . Čekal jen několik vteřin, aby viděl, zda muže nikdo nenásleduje; nešel nikdo. Nyní spěchal za ním. — »Nu,« tázal se« . . . co jest?« — »Milostpán dává se pěkně poroučet,« odpověděl muž, »a milostivé paní nedaří se ještě lépe, teprve za několik dnů bude moci povstati.«

»S kým jste mluvil?«

»Se služkou; odešla do pokoje a vrátila se hned zpět, myslím, že tam byl právě pan doktor . . . «

»Co říkáte?« — Dal si poselství ještě několikráte opakovati a nahlédl konečně, že stěží ví něco více než před tím. Musila býti velmi nemocna; s mnoha stran dotazovali se po jejím zdraví — proto nebyl ani jeho posel nápadným . . . . . A proto tím více mohl se odvážiti. — Objednal si muže na zítří na tutéž hodinu.

»Teprve za několik dnů bude moci povstat« — a více nevěděl . . . A zda na něho myslí, zda může si jen představit, co on pro ni trpí — ničeho nevěděl.

Zdali pak snad uhodla, že on to byl, od něhož přišla poslední poptávka? . . . . Milostpán dává se poroučet; ne ona, on; jí se to snad ani nesmí říci . . . . . Ano, a co jí je? Jména sta nemocí rojila se mu současně v hlavě. — Nu, za několik dnů vstane — nemohlo

to tedy býti nic vážného . . Ale to se říká vždy, i když jeho otec na smrtelné posteli ležel, říkalo se to stále lidem . . . Zpozoroval, že ubíhá, poněvadž přišel opět do živější ulice, kde mu četní kolemjdoucí překáželi. Věděl, že mu bude čas do zítřejšího večera věčností . . .

Hodiny ubíhaly a on se sám divil v mnohých okamžicích, že nemohl ani věřiti v nějaké vážné onemocnění milenky. Pak připadalo mu to jako hřích, že byl tak klidný . . . . A odpoledne — jak dávno se to již nebylo stalo! — četl celou hodinu v knize, jakoby se ničeho neobával a sobě ničeho nepřál.

Posluha stál již na nároží, když tam Albert večer přišel. — Dnes obdržel mimo včerejšího rozkazu také nařízení, aby pokud možno s panskou zavedl rozhovor a hleděl se dovědět, co vlastně milostivé paní je. — Trvalo to déle než včera, nežli se muž opět objevil, a Albert stával se netrpělivým. Uplynulo téměř čtvrt hodiny, když uzřel muže z domu vystupovali; Albert běžel mu naproti.

»Milostivé paní daří se velmi špatně . . . «

»Co?« zvolal Albert.

»Milostivé paní daří se velmi špatně,« opakoval muž.

»S kým jste mluvil? Co pak vám jinak říkali? . . . «

»Panská mi povídala, že je to velmi nebezpečné . . . Dnes byli tam již tři lékaři a milostpán je prý všechen zoufalý.«

»Dále . . . dále . . . co jí schází? netázal jste se? . . . Vždyť jsem vám —«

»Zajisté! . . . Je prý to hlavnička, a milostpaní již dva dny o sobě neví.« —

Albert se zastavil a pohledl na muže jako bez sebe . . . . . Pak se tázal: »Jinak nevíte ničeho více!«

Muž začal znovu vypravovati a Albert poslouchal, jakoby každé slovo bylo mu novinkou. Pak mu zaplatil a rovnou cestou zpět do ulice, před dům milenky. Ano, nyní mohl ovšem bez obtíží tady stát; — kdo pak se o něho tam nahoře staral? A upřeně pohlížel nahoru k ložnici a hleděl zrakem svým proniknouti okna a záclony. Pokoj nemocné — ano! — tak tomu bylo, že za těmito tichými okny musel ležeti těžce nemocný! — proč to jen hned první večer nevěděl? Dnes nahlížel, že tomu ani jinak býti nemůže. — Před dům přijel povoz; Albert přiskočil, viděl vylézati a ve vratech se ztráceti známého profesora. Albert zastavil se zcela na blízku, aby očekával příchod lékaře v té neurčité naději, že z jeho tahů bude moci něco vyčísti . . . Stál několik minut zcela nepohnutě a tu počala se s ním země pomalu kolísat. Tu zpozoroval, že se mu oči přivřely; a když je otevřel, zdálo se mu, jakoby tu již dlouhé hodiny snil a nyní osvěžen se probudil. Že byla těžce nemocna, věřil, ale nebezpečně ne . . . Tak mladá, tak krásná, a tak milovaná! . . .

Pojednou opět projelo mu myslí slovo »hlavnička« . . . . Nevěděl ště, co to vlastně je. Upamatoval se, že je časem četl v seznamu řelých jako příčinu smrti. — Představil si nyní její jméno tištěno, mu její stáří, a pak »zemřela 10. srpna na hlavničku« . . . To bylo možné, zcela nemožné . . . . nyní, kdy si to byl představil, bylo to úplně nemožné; . . . . to by bylo zvláštní, aby to v několika dnech

skutečně vytištěné četl . . . . Myslil, že osud přímo přelstil. — Lékař vystoupil z domovních vrat. Albert na něho téměř zapomněl — nyní zarazil se mu dech. Tahy lékaře byly zcela klidné a vážné. Řekl kočímu nějakou adresu, pak vstoupil, a povoz s ním odejel. — »Proč jsem se ho jen nezeptal,« myslil si Albert . . . . pak byl ale zase rád, že toho neučinil. Konečně byl by snad slyšel zprávy velmi špatné. Tak mohl dále doufat . . . Vzdálil se pomalu od domovních vrat a předsevzal si, že se dříve než za hodinu nevrátí. A pojednou si představil, jak by k němu přišla poprvé po svém uzdravení . . . Byl to tak určitý obraz, že se až podivil. Ba věděl i, že by v onen den mžil jemný, šedivý deštík. A ona měla na sobě plášť, který jí již v předsíni s ramenou spadl, a vrhla se mu do náručí a jen plakala a plakala. »Tu mne zase máš . . .« zašeptala konečně . . . Pojednou se Albert zalekl . . . Věděl, že se to nikdy, nikdy nestane . . . nyní přelstil osud zase jej!. . . nikdy více k němu nepřijde — před pěti dny byla u něho naposledy a on ji nechal navždy odejít a nevěděl to! . . . .

A opět běžel ulicemi, myšlenky bzučely mu hlavou, toužil po tom, aby ztratil paměť. Nyní byl opět před jejím domem . . . Ještě byla vrata otevřena, a nahoře hořela světla v jídelně a v ložnici . . . . Albert odkvapil. Věděl: kdyby byl jen okamžik ještě zůstal stát, byl by musil páditi nahoru, k ní — k jejímu loži . . . k milence. — A dle svého způsobu musil si také domysliti konec. A tu viděl, kterak manžel, který pojednou vše pochopil, běžel k nemocné, která bez pohnutí ležela, a s ní zatřásl a do ucha jí křičel: »Tvůj milenec je tu, tvůj milenec je tu.« — Ona však byla již mrtva . . .

. . . . V těžkých snech uplynula mu noc, v ponuré zemdlenosti den. Již o jedenácté poslal opět posluhu, který se měl přeptat. Nyní se to mohlo klidně dít, kdo pak se staral o lidi, kteří se přicházeli přeptávat! Zpráva, kterou obdržel, zněla: »Nezměněně . . .« — Po celé odpoledne ležel doma na pohovce a sám sebe nechápal. Bylo mu vše úplně lhostejné; a on si myslil: je to přece krásné, býti tak umdlen . . . Spal velmi mnoho. Avšak když se setmělo, vyskočil pojednou jakoby v úžasu, jakoby teprve nyní poprvé v tomto zmateném čase napadlo jej jasné vědomí. A ohromná touha po jistotě se ho zmocnila — dnes promluví sám s lékařem. — Spěchal před její dům. Domovnice stála venku. Přistoupil k ní a obdivuje se svému vlastnímu klidu tázal se nevinně: »Jak se daří paní . . .?« Domovnice odpověděla: »Oh, té je velmi špatně; ta už nevstane . . .«

»Ah!« odpověděl Albert velmi uctivě a dodal: »To je ale smutné.«

»Zajisté«, mínila žena, »je to velmi smutné — taková mladá, hezká paní.« Po té zmizela v průjezdě.

Albert pohlížel za ní . . . . »Ta si o mně ničeho nedomýšlí«, myslil si, a v témže okamžiku projela mu již hlavou myšlenka, zda by nemohl odvážit do bytu, když byl takovým umělcem v přetvářce. Tu přijel povoz lékaře. Albert pozdravil, když tento vystoupil, a byl mu příjemno — nyní byl do jisté míry s ním seznámen a mohl se s otázat, až opět sejde dolů . . . .

Bez pohnutí zůstal stát a myšlenka, že je u ní lékař, jej bl

Ten zůstal tam dlouho . . . Na všechen způsob musila tu býti ještě nějaká možnost k záchraně, jinak by se tam nahoře tak dlouho nezdržel. Nebo ležela již v agonii . . . Nebo . , . Ah, pryč, pryč, pryč, — chtěl zaplašiti všecky myšlenky, bylo to marné — vše byto možné. — Pojednou se mu zdálo, jakoby slyšel lékaře mluviti; rozuměl slova: »To je krise.« A bezděčně pohledl nahoru k oknům, jež byla uzavřena. Uvažoval, zda za jistých okolností, ku příkladu při vzrušených a tím zostřených smyslech, není možno i skrze uzavřená okna slyšeti slova člověka. Ano, zajisté, slyšel je přec, slyšel ne jako v představě, nýbrž jak slýcháme opravdu mluvená slova. — . . . . Avšak již v témže okamžiku vystoupil lékař ze vrat. Albert pokročil k němu. Lékař jej považoval za příbuzného rodiny, jemu nevyslovenou otázku vyčetl z očí, zavrtěl hlavou. Ale Albert tomu nechtěl rozumět, Zahovořil: »Smím se tázati, pane profesore, jak . . .« Lékař stál jednou nohou na stupátku a zavrtěl opět hlavou . . . »Velmi špatně«, pravil a pohédll na mladého muže . . . . »Vy jste bratr, není-liž pravda? . . .« »Ano«, pravil Albert . . . Lékař útrpně na něho pohlédl. Pak usedl do povozu, kynul na mladého muže a odejel.

Albert sklíčeně pohlížel za povozem, jakoby poslední naděje s ním mizela. Pak šel. Mluvil sám k sobě téměř nesmyslné věty a zuby mu při tom cvakaly. Co budeme tedy dnes činiti? Na venek jepozdě? Je pozdě, je pozdě . . . Ano, jsem smuten! Jsem smuten? Jsem k smrti zarmoucen? — Ne, já nejsem zarmoucen! Ne, jdu na procházku, necítím ničeho, úplně ničeho. Mohl bych jíti nyní do divadla. nebo jet na venek — . . . O nikoliv, to si jen myslím . . . to je všecko šílenství, poněvadž jsem hluboce dojat. Ano . . . dojat jsem, rozechvěn! Je to veliký okamžik, musím si jej uchovat! Poněkud určitě chápat a nic vnímat . . . nic . . . nic. — Mrazilo jej . . . Domů, domů. Musil jsem jednou něco podobného prožit . . . ale kdy, kdy? . . . Snad jednou ve snu? . . . Anebo je to sen? . . . Ano, nyní jdu domů jako každého večera, jakoby se nic nepřihodilo, jakoby se ani toho nejmenšího nepřihodilo. — Ale co si to namlouvám! Já přece nezůstanu doma, uprostřed noci uteku opět před dům milenky, před dům umírající milenky . . . A zuby jeho zacvakaly.

Pojednou byl ve svém pokoji a nemohl se upamatovati, kterak přišel nahoru. Rozžehl světlo a posadil se na pohovku. »Já vím, jak to je«, pravil k sobě, »bol klepá, a já jej neopouštím. Ale já vím, že stojí venku, vyhlídkou jej vidím. — — Ach jak hloupé, jak hloupé . . . Má milenka tedy umře . . . ano, umře, umře! Anebo doufám snad ještě a jsem proto klidný? Nikoliv, vím to zcela určitě. Ach, a ten lékař považoval mne za bratra! Kdybych mu byl odpověděl: Ne, já jsem její milenec, nebo: Já jsem její seladon. Já jsem její zkormoucený seladon . . .«

»Bože na nebi«, zvolal pojednou hlasitě; vyskočil a běhal po pokoji . . . Já jsem mu otevřel! Bol je tady! . . . Anno, Anno. má ladká, má jediná, má milovaná Anno! . . . A já nemohu býti u tebe! A já nemohu býti u tebe! Jenom já ne, jen já jediný, který ti náleží . . . snad není ani bez vědomí! Co pak my o tom vůbec víme! A ona touží po mně —, a já tam nemohu — nesmím tam. Aneb snad v po-

sledním okamžiku, až zbaví se všech pozemských ohledů, řekne, zašeptá: Zavolejte ho — chci ho ještě jednou spatřit . . . A co bude činiti její muž? . . .

Po chvíli měl celý sběh věcí před očima. Viděl se, jak běží nahoru, muž jej přivítal a uvedl jej sám k loži umírající, ta usmála se na něho zakalenýma očima, — on se k ní sehnul, ona jej objala, a když se zvedl, vydechla naposledy .... A nyní přistoupil muž a pravil k němu: Nyní jděte zase, pane, my spolu brzy budeme více mluvit .... Ale takový život není, nikoliv .... To by přec bylo krásné, to nejkrásnější; ještě jednou ji spatřiti, — cítiti, že byl od ní skutečně milován! — Musí ji ještě jednou viděti, jakýmkoliv spůsobem .... vždyť ji pro Pána Boha nemůže nechat umřít, aniž ji ještě jednou viděl. To by bylo strašné! ani na to ještě dobře nepomyslil. Ano, ale co činiti? — Byla brzy půlnoc! Pod jakou záminkou mohl bych nyní nahoru, tázal se sám sebe. Co pak potřebuju nyní nějaké záminky .... nyní, kdy smrt .... Ale i kdyby .... zemřela — mám nějaké právo, její tajemství zrazovati, její památku u jejího muže, u její rodiny poskvrniti — —? .... Ale . . . mohl bych se tvářiti šíleným. Ach..... vždyť se umím zcela dobře přetvářet .... o Bože — co je to opět za komediantský nápad! .... Ovšem, kdybych úlohu dobře sehrál a byl pak hned na celý život do blázince zavřen .... Aneb kdyby se ona pozdravila a mne pak sama prohlásila za šílence, jehož nikdy neznala, nikdy neviděla! .... — O — má hlava, má hlava! — Vrhl se na postel. Nyní pochopil, že je noc a ticho kolem něho. — Nu, pravil si, budu klidně přemýšlet. Chci ji jednou uzřít .... ano, na všechen způsob .... to je jisté.

A myšlenky jeho dále vířily: viděl se kráčeti po schodech k jejímu bytu ve stu přestrojeních: jako asistent profesora, jako lékárnický příručí, jako lokaj, jako zřízenec pohřebního ústavu, jako žebrák; konečně viděl se seděti jako sluha vedle mrtvé, kterou nesměl znát, a zahaloval ji do bílého šatu a kladl ji do rakve ....

Probudil se za ranního šera. Okno bylo otevřeno, a ačkoliv ležel na posteli ustrojen, mrazilo jej, poněvadž se spustil lehký déšť a vítr zahnal několik kapek až do pokoje. —

Tedy podzim je tu, myslil si Albert .... Pak se zvedl a pohlédl na hodiny. — Tedy přece jsem pět hodin pevně spal. — Za ten čas mohlo se .... mnoho státi. — Hrůza ho obešla. — Zvláštní věc, vím najednou zcela zevrubně, co mám dělat. Nyní tam půjdu, až přede dvéře bytu, s vyzdviženým límcem, a .... sám .... se otážu ....

Nalil si sklenku koňaku, kterou rychle vypil. Pak přistoupil k oknu. Fuj, jak ty ulice vypadají. Ještě je velmi časně .... To jsou všecko lidé, kteří mají již o sedmé hodině co činiti. — Ano, dnes jsem také člověk, který již o sedmé má něco na práci. — — »Velmi špatně«, pravil včera lékař .... Ale na to dosud nikdo nezemřel .... A já jsem přece včera nepřetržitě cítil, jakoby ona již .... pojďme, pojďme .... Oblékl si svrchník, vzal deštník a vstoupil do předpokoje. Sluha jeho tvářil se vyjeveně. Přijdu opět brzy, pravil a šel. —

Šel zvolna drobnými kroky; připadalo mu to vlastně velmi trapně, jíti sám nahoru. Co jenom řekne?

Přicházel stále blíže; již byl v ulici, viděl z dálky dům. Zdál se mu tak cizí v tuto hodinu, jej ovšem nikdy neviděl. Jak zvláštní bledé světlo to bylo, jež deštivé jitro nad městem šířilo. Ano, v takových dnech se umírá. — Kdyby byla Anna onoho dne, kdy byla u něho naposledy, jednoduše s ním se rozloučila, byl by snad již na ni zapomněl. Ano, zcela jistě — neboť zdálo se mu to již strašně dlouho, kdy ji naposledy viděl. Jak takové deštivé jitro přivádí na klamné pojmy o čase . . . ach Bože! . . . Albert byl velmi unaven, velmi roztržit . . . Byl by téměř kolem domu přešel.

Vrata byla otevřena; právě proti němu vyšel hoch nesa v rukou konvice na mléko. Albert zcela klidně šel několik kroků průjezdem — pojednou, když chtěl vstoupiti na první schody, proniklo jím vědomí všeho, co se stalo, co se děje, co chtěl zvěděti. Bylo mu, jakoby byl cestu přešel v polospánku a nyní najednou se probudil. Sáhl si oběma rukama na srdce, dříve než dále pokročil. To byly tedy schody . . . ještě dosud je nebyl viděl. Byly ještě v pološeru; malá plynová světla hořela na zdi . . . Zde v prvním patře byl ten byt. Co to bylo? . . . Obě křídla dveří byla otevřena. — Viděl předpokoj — ale nebylo tam nikoho. Otevřel malé dvéře, ty vedly do kuchyně. Také zde nebylo nikoho. Stál chvíli nerozhodně. Nyní otevřely se dvéře vedoucí k pokojům a jimi tiše vystoupilia služka, nepozorujíc jej. Albert k ní přistoupil.

»Jak se daří milostivé paní?« tázal se.

Děvče bezmyšlenkovitě na něho pohlédlo.

»Před půl hodinou umřela,« pravila. Pak se odvrátila a odešla do kuchyně.

Alberta prochvěl pocit, jakoby svět kolem něho náhle odumřel; věděl zcela určitě, že v témže okamžiku ustala všecka srdce bíti, všecky lidé v chůzi, všecky vozy v jízdě, všecky hodiny v tikání. Cítil, jak celý živoucí a se pohybující svět přestává žíti a se pohybovati. To je tedy ta smrť, myslil si . . . Včera jsem to přec ještě nechápal . . .

»Promiňte,« pravil hlas vedle něho; byl to černě oděný pán, který ze schodiště vstoupiti chtěl do předpokoje a jemuž Albert, který stál právě ve dveřích, v tom překážel. Albert ustoupil o krok dovnitř a propustil pána kolem sebe. Tento nestaral se déle o něho, nýbrž odebral se rychle do bytu a nechal dvéře napolo otevřeny. Albert viděl nyní do dalšího pokoje. Bylo tam téměř temno, poněvadž záclony byly spuštěny; viděl jak několik postav, které seděly kolem stolu, povstalo a vstupujícího pána pozdravovalo. Slyšel jejich šepot . . . Na to zmizely ve vedlejším pokoji. Albert zastavil se u dveří a myslil si: Tam uvnitř leží . . . Není tomu ani týden, kdy jsem ji měl v náručí . . . A já nesmím dovnitř. — Zaslechl hlasy na schodech. Dvě dámy přišly nahoru a šly kolem něho. Jedna z nich, mladší, měla uplakané oči. Albert na ni pohlédl. Zdála se býti milence podobna. Byla to jistě její sestra, o níž mu několikráte povídala. Starší dáma vyšla příchozím v ústrety, objala obě a vzlykala. »Před půl hodinou,« pravila starší dáma — »tak najednou« Nemohla pro slze dále mluvit; všecky tři poloteminým pokojem šely do vedlejší místnosti. Nikdo si ho nepovšimnul.

Nemohu zde přec zůstat stát, myslil si Albert. Půjdu dolů a za

hodinu se zase vrátím. — Vzdálil se a za několik okamžiků byl na ulici. Ranní ruch již byl započal; mnoho lidí spěchalo kolem něho, a vozy hrčely.

Za hodinu bude nahoře více lidí, a budu se moci zcela snadno mezi ně vmísiti. Jak přece jen jistota těší . . . Je mně lépe, nežli včera; ačkoli umřela . . . . Před půl hodinou . . . . Za tisíc let nebude života vzdálenější, než nyní . . . . a přece, to vědomí, že ještě před hodinou dýchala, činí na mne dojem, jakoby ještě nyní něco o jsoucnosti věděti musila; něco, co člověk netuší, dokud dýchá . . . . snad je nepochopitelný okamžik, v němž přecházíme ze života k smrti, naší ubohou věčností . . . Ano, nyní je také konec s odpoledním čekáním . . . . Nebudu více stát u vyhlídky — nikdy více, nikdy více . . . . — A tyto hodiny vstoupily mu opět v nevyslovitelné kráse před oči. Před několika dny ještě byl tak šťasten — ano, šťasten. Byla to dusná, hluboká blaženost. Ach, když kroky její na posledních schodech zněly . . . . když přišedši vrhla se mu do náručí . . . . a když v přítmí pokoje, který zaváněl květinami a cigaretami, beze slova a bez hnutí spočívali na bílých poduškách . . . . Konec, konec . . . .

Odcestuju, to je jediné, co mohu učiniti. Budu moci vůbec do pokoje svého vstoupit! Vždyť budu muset plakat celé dny, stále, stále budu plakat . . .

Kráčel kolem kavárny. Napadlo mu, že od včerejšího poledne ani sousta nepožil; vstoupil dovnitř, aby posnídal. — Když místnost opět opouštěl, bylo po deváté hodině. — Nyní tam zas půjdu — vždyť jí musím ještě jednou vidět — co tam jen budu činit? . . . Budu ji moci spatřit? . . . Musím ji vidět . . . ano, musím! svou, svou, svou milovanou mrtvou Annu naposledy vidět. — Ale pustí mne do pokoje, kde umřela? . . . Zajisté, bude tam více lidí a všecky dvéře budou otevřeny . . . . .

Spěchal tam. — U vrat stála domovnice, pozdravila jej, když šel kolem; na schodech předběhl dva pány, kteří rovněž nahoru kráčeli. Již v předsíni stáli lidé. Dvéře byly dokořán otevřeny; Albert vstoupil. Záclona u jednoho okna byla vytažena a trochu světla padalo do místnosti. Bylo tam asi dvanáct osob, seděly a stály a mluvily velmi tiše. Starší dáma, kterou již dříve byl viděl, seděla zkormoucena v rohu tmavočervené pohovky. Když k ní Albert přišel, pohlédla na něho; tu zastavil se před ní a podal jí ruku. — Kývla hlavou a dala se opět do pláče. Albert ohlédl se kolem; druhé dvéře vedoucí do vedlejšího pokoje byly zavřeny. Obrátil se na pána, který stál u okna a bezmyšlenkovitě skulinou v zácloně ven hleděl . . . Kde leží? tázal se. Pán ukázal rukou na pravo. Albert zlehka otevřel dvéře. Byl úplně oslepen plným světlem, jež proti němu zářilo. Nalezal se v úplně jasném malém pokoji s koberci bíle a žlutě vyšívanými a jasnomodrým nábytkem. Nebylo tu nikoho. Dvéře k dalšímu pokoji vedoucí byly jen přivřeny. Vstoupil. To byla ložnice.

Okenice byly zavřeny; kahanec hořel. Na posteli ležela nebo Přikrývka stažena byla až k její rtům; u její hlavy na nočním st hořela svíce, jejíž světlo pronikavě padalo na popelavě šedý obličej. byl by jí poznal, kdyby nebyl věděl, kdo to je. Teprve poznenáhlu

stupovala podoba — teprve poznenáhlu byla to Anna, jeho Anna, která tu ležela, a poprvé od počátku těchto strašných dnů cítil vstupovati do očí slzy. Vřelý, palčivý bol ležel mu na prsou, byl by vykřikl, před ní klesl, její ruce líbal . . . Nyní teprve zpozoroval, že s ní není samoten. Někdo klečel u nohou postele, měl hlavu ponořenou v přikrývce a jednu ruku nebožky pevně svíral ve svých rukou. V okamžiku, kdy Albert chtěl právě blíže přikročiti, zvedl onen hlavu z pokrývky a pohlédl mladému muži matnýma červenýma očima do tváře. Byl to manžel. Najednou projelo Albertovi opět hlavou: Co mu jen řeknu? — Avšak již cítil, kterak mu klečící muž pravou ruku chápe a tiskne a slyšel šeptati hlasem slzami dušeným: Díky, díky! — A pak se plačící muž opět odvrátil, nechal hlavu klesnout a vzlykal tiše do přikrývky. Albert stál ještě chvíli a pohlížel na obličej nebožky s jakousi chladnou pozorností. Slzy mu již zatím úplně vyschly. Bol jeho stal se pojednou suchým a bezpodstatným. Věděl, že toto setkání bude se mu později jednou zdáti hrozným a současně komickým. Byl by býval velmi směšným, kdyby byl s tímto zde společně vzlykal.

Obrátil se k odchodu. U dveří se ještě jednou zastavil a pohlédl zpět. Zákmitem svíčky domníval se, že vidí úsměv na rtech Anny. Kynul na ni, jakoby se s ní loučil a ona to viděla. Nyní chtěl jíti, ale připadalo mu, jakoby jej úsměvem zadržovala. A pojednou byl to pohrdavý, cizí úsměv, který k němu zdál se mluviti, a mohl tomu rozuměti. A úsměv ten pravil: »Já jsem tě milovala a ty nyní tady stojíš jako cizinec a zapíráš mne. Řekni mu přece, že jsem byla tvou, že je tvé právo kleknouti před tuto postel a ruce mé líbat. — Řekni mu to! Proč mu tedy nepovídáš?«

On se však neodvažoval. Rukou zakryl si oči, aby její úsměv více neviděl . . . Na špičkách se otočil, opustil pokoj a dvéře za sebou zavřel. S úžasem prošel světlým salonem, protlačil se pak v poloteinném pokoji všemi lidmi, kteří si mezi sebou šeptali a mezi nimiž nesměl zůstat; pak spěchal předpokojem a po schodech dolů, a když byl venku před vraty, plížil se kolem zdi domu, a krok jeho byl stále rychlejší a pudilo jej to z blízkosti domu, a on hluboce zahanben běžel ulicemi; neboť bylo mu, jakoby nesměl truchliti jako ti ostatní, jakoby jej mrtvá jeho milenka vypudila, poněvadž ji zapřel.

Otokar Březina:

Píseň o slunci, zemi, vodách a tajemství ohně.*)

K východu obrácená okna osamělého
praskala, řeřavá, blížícím se požárem dne;
na bledých tvářích vzňala se nádhera krve
a stoupáním k výši opilé srdce pělo svou píseň
o slunci a zemi, vodách a tajemství ohně.

*) Z nové knihy »Větry od Pólů.« Vyjde v těchto dnech nákladem Moderne.

Slunce!
Smrtelné utkvělým zrakům! Ohnivý prameni žízně!
Nehnuté a v illusi přicházející! Nehnuté a v illusi odcházející!
Metající a ztravující stíny! Pohrávající nocí!
Mlčenlivé!
Zda vzpomínáš na onen výkřik, nesený věky,
když prvně pohnul se život zmámen tvou září,
a ztrnulý v extasi úžasu na kolenou z noci se zapotácel?
Když tíží úsměvu tvého procitly větry země a duší
a tisíce etherných křídel, zajatých v záři tvých světel,
když bilo v tvé mřížení, zvonící strunami harfy neviditelné?
A tichem zvrácených lesů, staletími očekávání,
když prvně letěla bolestná píseň, toužící osvobození,
a láskou a žízní tvé dějiny pěla,
zářící Vězniteli,
Uvězněný!

Země! Bloudící věky!
Spoutaná suggescí věčného zraku, jenž za dne uzavřen září
se otvírá v nocích a v zelených hloubkách fosforeskuje
a ztrnulý v neznámém pohnutí zasrší najednou tisíci jisker
a každé tvé hnutí provází v tanci tvém prostorem světů!
Lodi zakletá v jediném kruhu plavíš se věky,
a hodiny, záhadní lodníci mlčenliví,
střeží tvé cizince nesčíslné,
z paluby toužebně do dálek se dívající,
zrádně dumající o osvobození,
věky a věky, v jediném kruhu plavíš se věky,
však vlny jež házíš v tisíci kruzích se vlní až k břehům
druhého času!

Vody! Zrcadla výší, kde staletí hasly obrazy hvězd!
Zrádné, jež v tisících polibcích jste líbaly život
a zajetí země pokryly krásou a v poledních slunce
byly jste lázní a vínem a tisíckrát zdvižené žárem
znova a znova se vracely k útěše země!
Z růží a fial a rosy jste utkaly vonný šat jiter
a lákaly k sobě zraky — a blesky!
Básník, jenž bloudí po vašich březích,
v závrati vašich žíznivých hlubin,
z vašeho ticha se opíjí bolestnou vzpomínkou věků,
kdy dech Nejvyššího se nad vámi vznášel
a vaše bouře je mu odrazem tvůrčího gesta,
jež letělo od polu k polu,
osudné zdvižení ruky Rozsévající!
Neboť ve vašich hlubinách staletí dřímaly obrazy budoucích palem,
ledové vegetace větrů na oknech zajatého,
a dřív nežli na zemi ve vašich vlnách šuměly lesy, zvonila jara,
jahody volaly krátkou svou sladkost a vůni šepotem květů,

marné polibky bytostí vřely, slzy hořely světlem
a zaštkaly poslední křeče nenarozených!

Tajemství ohně! Osvobozující!
Zářící symbole Všudypřítomného!
Hrdé dechnutí síly! Objetí změněné v světlo!
Pnoucí se k výši!
Illuse barev sesutá v jediný požár!
Jazyky zářící nad hlavami svatých!
Zahrady plamenů ukryté v hlubinách věcí,
kvetoucí slávou přechodu z viditelného v neviditelné!
Hle, duše silných bloudí v alejích Vašich svou láskou
a jako milostná píseň zvoní jim šepot usmání vašich,
plameny, přátelé nového větru!
Vítězní ve vás zapalují své pochodně pro soumraky příštího času
a bolesť tisíců tam bloudí a láme vaše krvavé, chvící se květy
a nahýma rukama vytrhává ze žhavé koruny jejich listí jak z růží
a hází je změněné v světlo a vůni
na cestu duší.

Glossy ke sjezdu „Nového Života".

Stoupenci mladokatolického našeho hnutí, s nímž jsme měli příležitost už častokráte se zabývati a s jehož některými osobami jsme právě před nedávnem nabyli tak mrzutých zkušeností, uspořádali si 25. srpna sjezd v sále svatováclavské záložny. Sjezdem »Nového Života« jmenovali ho officielně, sjezdem »Katolické Moderny« v závorkách. V organisačním a inscenačním umění, v snaze po okázalostech a theatrálním effektu ukazovali se tito pánové vždycky pravými syny své církve. I tento jejich sjezd byl dobře aranžován, repertoir jeho pestrý a úlohy dobře rozdány. Po slavných bohoslužbách v křižovnickém kostele zahájil jej redaktor »N. Života« P. Dostál-Lutinov řečí o vývoji a cílech hnutí, čestným předsedou zvolen pak prof. Dr. Drozd, P. Bouška přednášel o mysticích a Hellovi, sochař F. Bílek o ideálu křesťanského umělce, P. Fr. Valoušek o sociálních námětech v katol. umění, sl. Rozsypalová o otázce ženské, P. Fr. Holeček o katol. divadle a dramatě, P. Em. Paukner o katol. hudbě, hlavně chorální a Ot. Tauber o bohatství a hloubce liturgie.

Nemajíce po ruce authentických textů řečí, jsme odkázáni na referáty novin, kusé ovšem a v jednotlivostech asi nespolehlivé, ale přece stačící k utvoření celkového obrazu. Stačí nám především alespoň k tomu, abychom si potvrdili mínění, které jsme měli o »Katol. Moderně« od samého jejího vzniku: že to je hnutí, nesené nesrovnatelnými živly a křížícími se zájmy, že je konfusní ve svých snahách a cílech a že plán jeho smířiti oheň s vodou, moderní s katolickým musí se na konec ztroskotati.

»Katolická Moderna« byla ve svých počátcích směrem čistě a úzce

literárním. Povstala, možno říci, z náhodného přiblížení se nejrafinovanější moderní literatury ke katolicismu. Její tvůrcové přišli na tento spojovací bod z opačné strany, z církve samé (tedy ne jako novokřesťané à la Bourget nebo Huysmans od positivismu), ale užili praemissy: »Někteří nejmodernější autoři přiblížili se ke katolicismu« ve svůj prospěch k tomuto falešnému závěru: »My jsme katolíci, ergo jsme moderní.« A tak dostali se v samé sousedství mysticko-symbolistní poesie a s ním spojeného uměleckého aristokratismu. (O solidaritě s Modernou a jinými mladými směry nemluvím, jakožto o momentu náhodném, vyvolaném vnější literární taktikou). Oč »Katol. Moderně« v oné době běželo, bylo tedy především umění, resp. illusorní představa moderního katolického umění. Nemýlím se zajisté, řeknu-li, že tento směr vyvolal a na sjezdu zastupoval P. Bouška.

Ale vedle toho vidíme už ve sloupcích N. Života a ještě silněji na tomto sjezdu pronikati živel jiný, s tímto nesrovnatelný: křesťansko-lidový a sociální. Už z »N. Života« jsme nabývali přesvědčení, že p. Dostál-Lutinov nemá s moderními snahami uměleckými, a tedy i s p. Bouškou, skoro nic společného. A jeho zahajovací slova na sjezdě ukázala to nad slunce jasněji. Literatura moderní — tak řekl — je prý literaturou hříchu. Lid se od ní odvrací. Budoucnost mají prý jen tyto dva tábory: sociálně-demokratický a křesťansko-lidový. Boje národnostní pominou, poněvadž národnost je něco nahodilého. Všechno lidstvo spojí otázka společná, vznešená víra. — Jak viděti, tvrzení v mnohém ohledu ničím nezdůvodněná a fantastická. Odkud ví p. Dostál-Lutinov, že se lid odvrací od moderní literatury? Nemůže se od ní odvracet, protože se k ní nikdy také nepřiblížil, byla mu vždy lhostejna a nepřístupna. A jak může lidstvo spojit společná víra, když před tím mluví p. Lutinov o dvou táborech, oddělených právě především jen různým smýšlením o víře? Doufá snad, že sociální demokracie se vrátí do lůna církve? Ale jinak uznáváme stanovisko p. Lutinova za jediné upřímné a s katolického stanoviska důsledné. Po takovýchto slovech bude zajisté jasno. Kdo je proslovil, nemůže více koketovat s moderní literaturou; nemůže se bratříčkovat s Macharem a dělat jiné a jiné věci, které až do nedávna dělal v »N. Životě« — sám p. Dostál-Lutinov.

Ještě upřímněji se stanoviska křesťansko-lidového mluvil P. Fr. Valoušek. Umění dle jeho názorů má sloužit lidu. Ale dnešní umění patří prý jen boháčům, stalo se šablonou a řemeslem a p. Valoušek se domnívá, že vůbec již žádného umění není (!). Jedinou nápravu vidí v křesťanství. Křesťanský socialismus je dělník, pracovník a bojovník, »Katol. Moderna« jej těší, mu hrá a zpívá. Tedy stanovisko zase důsledné a jasné. Ale co tomu říká redakce »N. života?« Nebylo »umění« tohoto listu také z největší části jen šablonou? A co tomu říká p. Bouška? Jak se to rýmuje s jeho mystiky? Má se lidu zahodit všecka moderní č
a mají se mu dát do ruky poesie sv. Terezy, Jana z Kříže, Hello a
terlinck? To jsou tedy ti autoři, kteří mu mají hrát a zpívat v
a práci, tito mystičtí a více méně pathologičtí duchové, pro které
najde porozumění p. Bouška u nikoho, leda u nevěřících moderníc
terátů-aristokratů à la p. Karásek? Existuje-li dle názorů p. Val-

vých nějaké nelidové umění, pak to je v prvé řadě tato mystická katolická poesie, chorobně exaltovaná, čistě kontemplativní a trpná, způsobilá k tomu, aby jen vyrážela z rukou zbraň a práci. Ale nejen mezi lidem, p. Bouškova propaganda mysticismu zůstane hlasem volajícího na poušti i v kruzích církve samé. Nedovedu si představit duší méně mystických a méně subtilních, nežli jsou naši velební panáčkové a kanovníci. A tak nezbude p. Bouškovi na konec než kroužek výjimečných literárních a uměleckých talentů, kteří si s pp. Dostálem a Valouškem nikdy neporozumějí. Takovým je na př. známý nadaný sochař p. Bílek. Ale to je umělec dláta, ale ne péra a slova. Správně ukázal v »Čase« jeden účastník sjezdu, jakého hříchu se na něm dopouští »Katol. Moderna«, užívá-li ho k své propagandě a totéž mínění čerpali jsme už dříve ze statí p. Bílkových v »N. Životě«. Jemu spíše než komu jinému platí rada Goethova: »Bilde, Künstler, rede nicht!«

Stejně jasně jako pp. Lutinov a Valoušek mluvil p. Fr. Holeček. Moderní divadlo odsoudil od základů, neboť ono prý neodpovídá křesťanské mravnosti (což je ovšem pravda). Neodporučuje však zřízení katolického divadla, neboť není ani katolických kusů (a nikdy jich také nebude!), ani herců, ani obecenstva. Radí proto dokonalou abstinenci od divadla a protesty proti jeho urážkám církve a mravnosti. Tedy zase stanovisko upřímného a důsledného katolíka. Na něm tyto pány rádi vidíme a kdyby je byli zaujali hned od počátku, mohlo být ušetřeno mnoho falešných pós a nedorozumění. Ale zase opakujeme: kdo takováto slova proslovil o moderním divadle, ten si nebude jistě dále hrát na moderního uměleckého kritika, což až do nedávna činil v Literárních Listech — pan Fr. Holeček!

To, co jsme zde uvedli, stačí tuším k poznání, že Katol. Moderna má dvě duše: jednu katolicky-mystickou, umělecky-aristokratickou a druhou křesťansko-sociální, protiuměleckou a lidovou. Mezi oběma není možnost smíru, každá tíhne jinam a proto jsme nazvali z předu program Katol. Moderny konfusním. Společenství snah je jen nahodilé a čistě vnější, spočívající především v tom, že pánové jsou téměř vesměs mladí kněží, stojící proti staršímu klerikálnímu táboru. Ale uvnitř své duše musí být p. Bouška bližší nevěřícím symbolistickým literátům než svým bratřím v církvi a naopak musí se cítit pp. Lutinov a Valoušek bližšími sociálním demokratům než Hellovi a Maeterlinckovi.

Důležitou zkušeností z tohoto sjezdu, která ojasňuje celý náš další poměr ke katolické Moderně, je ta, že její duše křesťansko-lidová zde nabyla převahy nad dřívější uměleckou. Různé masky jsme viděli padat, různé pósy budou nadále nemožny. Je-li pan Bouška na př. solidární se sjezdem, jemuž předsedal dr. Drozd, známý z feudálně-klerikálních schůzí, nebude se více moci prohlašovat za solidárního s p. Macharem nebo s p. Sovou. Budou-li si vědomi pp. Lutinov a Holeček důsledků svých řečí, musí klásti vždy a všudy víru a mravnost nad umění nesmějí proto hledati více místa v řadách těch, kteří bojují pro umění uverenní, volné, žádnými ohledy nespoutané. Věc jejich přestala být společna s věcí mladé literární generace a se základ-

ními tendencemi moderního světa vůbec. Zbývají tu sice snahy sociální, ale pánové sami časem uvidí, jak s nimi pochodí v rámci své církve. Neboť tato církev nechce se obroditi v duchu moderně pokrokovém a lidovém. Nechce, protože nemůže — znamenalo by to její konec, neboť ona žije jen v minulosti a z minulosti. Každá vytržená a novou nahražená cihla otřásla by její zvetšelou budovou. Strážcové její budou hleděti vždycky na takovéto snahy s nedůvěrou, zvláště na snahy mladých, podřízených a moderním duchem nasáklých kněží. Budou v nich viděti vždycky málo víry v dogmata, málo mlčelivé poslušnosti a příliš mnoho iniciativy a nepokojného reformního ducha, tohoto největšího nepřítele církve. A najde se vždycky někdo, kdo jim důrazně připomene to, co přísný církevník připomněl podobně naladěnému abbému Fromentovi v Zolově »Římě«: Nemůže být řeči o mladém moderním katolicismu, neboť je jen jedno náboženství, věčné, bez kompromissů a ústupků, náboženství katolické, apoštolské, římské, nezměněné od věků do věků, vyžadující víru, mlčelivou, poslušnou a oddanou víru a pokoru. A my dodáváme k tomu: nemůže být řeči o obrození života a umění touto cestou, nemůže zde být řeči o »Novém Životě« — neboť život nedá se obrozovat dogmaty Katolické církve, plísní jejích katakomb, krví jejích mučedníků a šílenými extasemi jejích světců, nedá se obrozovat jedním slovem těmiž prostředky, jimiž byl po 1900 let v evropských národech ubíjen!

F. V. Krejčí.

Eduard Rod.

Studie Abela Pelletiera. Přel. J. Vodák.

III.

»Třemi srdci« provádí se krok prve nastíněný spůsobem rozhodným, ale ve směru tak neočekávaném a tak různém od směru, jejž dávaly tušit i poslední stránky »Smyslu života,« že to dílo značí započetí nové řady přes to, že hrdina vtělený v Richardu Noralovi nezdá se býti nikdo jiný nežli osobnost skrytá pod »já« předcházejících autobiografií.

Věru, jak daleko jsme od předvčerejšího bezvýjimečného pessimismu, od včerejšího ještě výstředního pochybování. Ten Richard Noral, jejž nalézáme, an filosofuje natažen na své pohovce, že, »ježto cítíme život jen v okamžiku, kdy ho žijeme, že minul se pravým svým životem, jejž zneuznal a že následek nedostatečné lásky k němu (jeho touha po něm projevuje se té chvíle palčivou potřebou ženské lásky) jest trest, míti své srdce neklidné ve věku, kdy má býti již ukojeno.« Při posledním oddílu životním, kde jsme ho viděli, v tom kos[illegible] Sulpicia, v jehož pozadí otálel, aby pod rouškou modlitby se rouha v něhož nevěřil, vyslovili jsme domněnku, že to útočiště ho nezdrž[illegible] předvídání je předstiženo, i nalézáme ho v plném proudu života, a[illegible] toliko na své vlastní síle, co, jak dobře pochopil, nemohl mu d[illegible] mimo něho sama.

Zde ukazuje se nutným načrtnouti tu povídku, v níž se autor objevuje v úplném ovládání svého talentu: ať rozebírá nerozluštitelné záhady jistých případů z oboru svědomí, či ať prodlévá při mazlivé a něžné drobnomalbě těch ženských duší, jimž ve své zálibě dává tak velice přednost a pro něž má tak bezměrnou soustrast.

Mezi šesti fotografiemi děl preraffaelistů a Gustava Moreaua, »hmotnými to vidinami nehmatatelných věcí, vstupujících do duše očima,« jež zdobí jeho pracovnu, je Richard Noral jat opět svou žízní po neznámém a ani mazlení jeho dcery, ani truchlivost jeho ženy, ani mír šťastné domácnosti ho nezdrží, aby se dříve či později nevydal na výboj chimerického ideálu: »touha po něm vyvinula se vlivem cizích názorů,« jež, místo co by se v něm rozplynuly, ho ovládly. List od Rose-Mary, ženy, kterou zběžně pozoroval, kterou snad kdysi miloval a která mu ohlašuje svůj návrat z Ameriky, zdá se dávati směr jeho rozpačitému: »Co bych chtěl? Nevím.«

A hned se vyslovuje: Bude mojí; je zbytečno doplňovati ten výkřik výkladem, že ji nemiluje. Jest nicméně jeho, — neboť se ukáže, že ho miluje ona. Ale za osm dní zpozoruje on, že se mýlil, že »doufal nalézti něco jiného.« Tisícerá bodnutí, jež se stávají láskáním, když milujeme, a ranami, když nemilujeme, jitří se nelibostí, kterou proti jeho vůli budí němé a tak smutné výčitky, stěží potlačovaná podezření jeho ženy, která nabude brzy důkazu, jak se mýlila domnívajíc se, že je jí manžel vyhrazen »chorobou své vůle, kterou nedovedl nikdy učiniti služebnicí svých tužeb.« Domácnost Noralova, kdysi pořádné »buen retiro« literáta, nabylo tedy tragické tvářnosti, nejmenší drobnosti vyvolávají v něm vidinu neštěstí, jež působí smrtelný zápas dvou bytostí, jež zabíjí a jež přece miluje. Chce vše přetrhnouti a v skutku přetrhne. Ale již se přidal jiný prvek k příčinám jeho rozhodnutí. Vedle bolesti nad tím, že manželský krb je opuštěn a spustošen jeho vinou, tlačí se obraz jiné ženy, která, když ji poprvé zahlédl, vynutila mu výkřik »to jest ona,« jako když blesk udeří. A když Rose-Mary odcestuje do Ameriky či spíše do hlubin »lhostejného moře« poněvadž si mezi přeplavbou vezme život, poletuje Noral, zapomínaje již a uspokojen, kolem své nové modly, až náhlá smrt jeho dítěte, kterou on zavinil, otevře mu oči a přiměje ho odhodlati se k svému životu podzimního květu, »jednoho z těch skoro bezbarvých květů, jež klíčí v nízké trávě pod šedým nebem, plačíc nad létem, jež se navrátí, a nad blížící se zimou.«

Vidíme, že se postup docela změnil. Až dosud viděli jsme jen duši zápasící se smutkem myšlenkovým, vzniklým zacházením s myšlenkami obdobnými, zde ten myšlenkový smutek vychází z faktů. Vstupujeme do pravého života a přes to, že jest ještě truchlý, je to život, jenž se žije, ne již ten, jenž se tuší. Jak mnohem výše stojí kniha! Hledali bychom marně ten někdejší »postup nicotných aktů, jež vyplňují týdny a síce« a tu obavu před předvídanou přesyceností mozku, »kam by se hly zhustit všechny vědomosti.« Ten, jenž kdysi napsal: »Život! oh! ho nenávidím ve všech jeho jevech,« zjevuje zárodek svých dnešních nutků v tomto přiznání: »Nevím o něm nic!«

Že neví nic o životě, je opravdu to, čím trpí od prvních svých

myšlenek a je to ještě následek té jeho staré neznalosti života, že, nežli se odváží ve vír událostí, zakusil potřebu »propracovati se k systému,« podle výroku z jeho mládí, jako kdyby zkušenost, co mu to vyneslo v minulosti, neměla ho od toho zdržeti pro budoucnost. Tak také vkročí do života ozbrojen od paty až k hlavě svými theoriemi, když tě třeba se opatřiti pouze mužností a voliti zvláštní ochranné prostředky jen podle svého osobního temperamentu a podle okolností, jimiž prochází. Až zpozoruje, že nesnáze, jež mu jest překonati, nejsou výpady divoké šelmy, nýbrž spíše otřesy bařiny, bude-li se přes to přese všechno zdráhati odhoditi ty zbraně, jež za jiných okolností by mu byly mohly býti užitečné, přispějí mu jen více k tomu, že bude pohlcen. Tím, že vyšel z toho falešného základu a že je svrchovaně ostrovtipný dávati si vždycky za pravdu, chápeme, že vězí v názorech nejméně vhodných pro dobrý výsledek cesty; pojmy, jichž nabude, budou pojaty většinou ve falešném smyslu; nazve náklonnost láskou, lásku vášní, i vrhne se bláznivě na dobytí Rose-Mary volaje jako dítě: »Nepotřebuji přítelkyně, chci míti milenku.« Když zakusí prvního sklamání, zůstane před jiným, jemuž má čeliti, jako zbabělec, jemuž se příliš opakovalo, že cesta, kterou má nastoupiti, je ohrožena loupežníky. Potom, když pozná svůj omyl, zvýší se jen jeho nevole a nabude převahy nad občasnou chutí vydati se znova na cestu, neboť k jeho slabosti, jež ho činí otrokem neustálých »k čemu to?« připojí se zbabělá lítost, že je vyslovil.

A tu máte nový důsledek. Z pohnutlivých krásných stránek o jeho rozloučení s Rose-Mary, která ho tak dobře posuzuje, lépe, nežli on sám se všemi svými kroucenými analysami a od níž by byl někdo ošizen, kdyby ho ona nemilovala, — z těch stránek, jež naplňuje milosrdná sympathie pro slabosti lidské, vyplývá průkazná známka vlastností, jež nám nebyly u Norala ukázány ještě tak makavě. Pamatujete se snad, že od prvních stránek »Běhu k smrti« domýšleli jsme se neurčité kolísavé dvojakosti pod schopenhauerovskými aforismy, ale ani bychom byli hrubě netvrdili, že existuje, ani nevyložili její taj. Nuže, v této chvíli rozhodného obratu, kdy se prokazuje dokonalým hercem, nemůžeme uznati, že by podobná, tak přehnaná studenost duševní byla spůsobena toliko spěchem opustiti ženu nepohodlnou, což je omrzelost celkem okamžitá; a máme-li ho pokládati za upřímného, když na konci jedné scény ve výbuchu roznícení vyjadřuje vysílený a v slzách milence své svou něhu a svůj obdiv výkřikem: »Miluji tě,« pokládáme ho ještě spíše za upřímného, když nazejtří lituje té chvíle něžné slabosti, k níž se dal unésti svým srdcem a soudí, že je to ještě »dílo toho nepovědomého, co se v temné hlubině jeho bytosti zmítá v ustavičných touhách neurčitých a protikladných jako jeho duše a co ho nikdy nedostiženou vnadou citu táhne bez ustání k neznámým krajům.«

Ta necitelnost ustavičně se po citu shánějící jest ostatně křikl[illegible] nápadna ve všech oddílech poslední části a neznám knihy, kde se drobněji a umělečtěji rozebrán na odiv staví blud, na němž se zak[illegible] jeden z nejbláznovštějších, neobyčejných a nepravidelných případů lá slibovati se, když se člověk nemůže dáti.

Snad by bylo i marno hledati jinde příčinu nepravděpodobné

nečné odhodlanosti a odevzdanosti Noralovy, když ho v posledních řádcích necháváme před ‚bledým' životem, jímž se na příště povleče.

Musí mít, musil by stále mít »unikající ideál«, chiméru; jediná situace, v níž jeho složitá duše mohla skutečně žít, je trýzeň, v níž se potácel stoje zároveň před úzkostmi své ženy, smrtelným zápasem své dcery, láskou Rose-Mary a svou vznikající vášní pro paní d' Hays. Jakmile zmizí jedna z těch okolností, musí se sřítiti budova štěstí, poněvadž přivodí zničení ostatních: obdivuje se Rose-Mary, která trpí pro něho, jen proto, že se objevuje zákonité manželce a budoucí milence; kdyby byl znal paní d' Hays před ní, byl by si jí žádal, jenže by ji byl nemiloval. To vyplývá ještě více ze změny, jež nastane v nitru jeho samého v den, kdy se shledá se svou novou modlou po odjezdu Američanky. Chápe-li, »že od včerejška něco v něm odumřelo,« mýlí se, myslí-li, že »stín lásky, kterou právě ubil, stře se již na jeho novou lásku«; zmizela jenom zlatozář, kterou omrzelost k jedné dávala naději ve druhou, a to tím více, že v mysli toho virtuosa citu ta omrzelozt je docela schopna státi se lítostí. Touha po nedosažitelném, kterou jediné může se chvěti, je tak zřejmě pilířem, jenž ho řídí, že toho večera, kdy před svou ženou baví paní d' Hays, cítíme, jak by byl pro tuto — ač čině si proto výčitky — pocítil veškeru ztracenou sílu své prvější lásky, kdyby paní Noralová byla projevila sebe menší žárlivost, dívajíc se z daleka na ně jak spolu hovoří.

V. Minářík: Z císařské louky u Smíchova.

Duch diletanský, jenž podléhá takové sháňce po přehnaných pocitech a jemuž před ničícím »Konec!« neodvolatelného rozloučení ani na kamžik nenapadne zvolati: »Zůstaň ještě«, nemůže najednou na vždycky moudřeti před mrtvolou svého dítěte, třeba že ta smrt nastává jeho vinou. A kdyžtě vůle autorova zakázala Noralovi rozšířiti štěstí svého pět získaného manželského přátelství až k opravdové lásce, což se zdá

velmi možné, ba i pravdě podobné, (pravím lásce, ne vášni, ježto láska nemůže se dostati na takovou rozumovou bytost), nemůže to souviseti s ničím jiným, nežli s tou studeností duševní, o níž jsme výše mluvili, a která se ukazuje jako zastaralá choroba teď, kdy věk a životní zvyk učinily z ní takřka nezbytný obyčej. Takže byv dlouho příliš mlád stal se náhle starcem.

Nyní bychom mohli učiniti závěr z té trilogie povídek; — pravím povídek, poněvadž to slovo zdá se mi přesnější nežli romány k označení těch děl, kde, kromě třetího, je děj jen proto, aby opatřil postup duševních stavů: předmluva »Tří srdcí« nás poučila o pokuse autorově, jenž by rád se vymkl vzorci dnešních vypravování. Ale rozbor čtvrtého důležitého díla nám poskytne logičtější vyslovení toho závěru a dovolí nám zkoumati spisovatele, jemuž jeho snahy éthické dávají zvláštní postavení, důkladněji a s pravého stanoviska, s něhož má býti posuzován. Nanejvýš dodáme zde několik poznámek, jež se vztahují ke knihám předcházejícím a týkají se jejich zvláštního uspořádání.

Výtvory, jež jsme právě vyšetřovali, zdají se prozrazovati dvojí cíl, jehož se autor domáhá: studovati možnost, jak smířiti cit s rozumovou činností ve vývoji duše napojené metafysikou — proto právě pessimistické — předně k psychologii morální, pak ke přijetí života. (Ten dojem dává rovněž četba knihy »Kosmopolitní novelly«, z nichž nejvýznačnější jsou »Oheň a voda«, »Poslední idylla«, »Odpuštění«: prvá je opisem vyznání hrdinova, jenž sám sebe posuzuje: »Ona žádá na mužích, aby ji milovali, já žádám na ženách, abych je mohl milovati. Ona jest plamen; já voda«; a poslední je pohnutým vyznačením osvobozujícího dojetí starcova nad dětskou kolébkou, kde odpouští »dvěma Norám, mrtvé, která ho oklamala, a živé, která není jeho.«) Je dovoleno pochybovati o tom, že by toho cíle, smířiti cit s rozumovou bytostí, bylo bývalo dosaženo: opravňuje k tomu truchlivý ráz peripetií, jak za sebou jdou, bezvýslednost prostředkování mezi oběma soky, kteří zachovali svůj absolutismus. Kdož ví ostatně, zda účinného výsledku nedalo by se dosíci jen zničením jednoho ve prospěch druhého, takže by rozumová bytost byla vázána tvořiti pak city, jichž by se musila méně obávati, že se stanou jejími nepřáteli, poněvadž by pošly z ní?

Ale Rod přiblížil se více k cílům své druhé snahy. Ovšem, Noral nebude nikdy, nemůže býti mužem mohutné činnosti, opíjel se příliš mlád, jedině a úmyslně příliš dlouho závratným vínem chmurných názorů; když zpozoruje svůj blud, je příliš stár, aby jeho intellekt bolestně pokažený stal se schopným pochutnávati si na všech sladkostech mléka. Jenže odevzdá zkušenost, která ho stála tolik utrpení a které nevyužil, duševnímu synu, jenž se z něho zrodí, a čekáme knihu, kde nám Rod ukáže Norala žijícího rychleji, jenž vyjde, abych tak řekl z místa, kde onen se zastavil; uvědomiv si tam, ještě mlád, ty podmínky života, jež hrdina »Tří srdcí« pochopil příliš pozdě.

IV.

Ethika a esthetika logika tak upřímného, jako je ten, jímž se zabýváme, musily nutně, to předvídáme, brátí se rovnoběžně s jeho díly

z oboru obraznosti a ta shoda, zde velmi určitě vystupující, bude nám mocnou pomůckou, abychom vnikli hlouběji v jeho osobnost a v jeho požadavky.

Do doby »Běhu k smrti« spadá studie o Giacomu Leopardim, kde s netajenou láskou je vypravována historie příliš raffinovaného umělce, svrchovaného a bojácného citlivce, jakým byl básník »Infelicità«. Tolik obdob existovalo tehdy mezi florentským zklamancem a jeho francouzským vykladačem. Jako onen přiznává tento rád, že »cítí v sobě odvahu obejíti se beze vší naděje,« protože »štěstí je pouhý rozmar ducha«; jako Gonzalvo, hrdina Leopardiho, nosí ve své duši »strach často silnější nežli touhu« a upamatujete se snad, že na jednom místě této studie bylo již mluveno o hnusu k životu, sesilujícím bázeň před smrtí, jež se nám zde opět obšírně vykládá. Co se týče bajky, jíž končí poslední stránky a v níž dává kritik Přírodě odpověděti těm, kteří by přišli v pokušení se jí vyptávati, ustaluje rozhodně náš názor o prostředku, jenž se tehdy zdál Rodovi dobrým pro hledání štěstí: »Mějte odvahu snésti svou nevědomost, vpravíte se do ní a nebudete zakoušeti již žádnou chuť, abyste mne chodili vyrušovat v mé samotě.«

Jeho výklad k »Anglickým preraffaeslitům«, pro něž má význačnou zálibu, ukazuje nám ho zvláště jako jemného umělce, jemuž záleží na tom býti »z malého počtu těch, kteří své vášně a své myšlenky zbavují rádi jejich hmotných pout, aby je unesli v kraj, kde je intelligence přetváří a zušlechťuje.« Rozpoložení duševní je nepříliš jiné při vztazích, jež stanoví mezi »Richardem Wagnerem a německou esthetikou«; ale ponenáhlu zmocní se ho potřeba něčeho jiného, nežli to, i odsoudí »Viktora Huga« přísně jednak se stanoviska jeho banálnosti jakožto moralisty, jednak pro jeho příliš četná otřepaná místa básnická. Pod svou zdánlivou chladností bude míti radost, že může označiti »Garibaldiho« jakožto »přemrštěnce a světce«, poněvadž to byl muž, jenž »vnukal víru«; dva verše, jež často opakuje a jež nalézáme opět v »Italských veristech«:

»Bohata je příroda divadly velkolepými,
avšak člověk má myšlenky mnohem větší než je svět«

nejsou, zdá se, daleko od toho, aby byly osobním vyznáním; a jest blízko chvíle, kdy pod záminkou, že »vyšetřuje mínění, jež někteří vůdcové nynějších myslí francouzských, buďsi jinak forma jejich spisů jakákoli, osvědčují o podstatných záhadách morálky«, bude chtíti vyvoditi, kterým směrem ho ženou jeho vlastní názory.

Ještě pod vládou týchž snah ucítí, jak se postupně přetváří jeho esthetika a jak přestávaje býti očerňovatelem života přestane tím také býti naturalistou, — »poněvadž mu povrch již nestačí.« Ovšem, »intuitivismus,« slovo, jež utvoří a jímž se mu zlíbí označiti svou novou formuli uměleckou, neudává právě utvoření nového pochodu (což mohl kdy umělec podati něco jinak, nežli intuicí?), ale na pojmenování málo záleží. Jméno neplatí nic, duch je vše, jak praví Faust; a spisovatel »Tří srdcí« je při tom nicméně — teď, kdy pozbyl neurčité povrchní studenosti zaviněné umělou příliš převahou moralisty nad psychologem v jeho prvních knihách, — jemným vypravěčem duševních dramat, trochu bojácným, protože má pokožku svrchovaně citlivou, poněkud zdrženlivým pro vzácnou uhlazenost

duševní, jenž se nicméně, jakkoli vybroušeně, obratně prosmykává pod stylem hrajícím lahodnou stupnicí subtilností, hodných dialektika sebou jistého a jenž i v nejvzrušenějších chvílích odhaluje kritický smysl uznaný za odborně vytříbený, když jde o to propátrati prázdnotu naduté nicotnosti, dovoditi sofistiku obsaženou ve složitosti duševní.

Tyto vlastnosti, jež od přirozenosti nepřejí hrubému vystupování veliké surové odvahy, zdály by se potvrzovati domněnku, která nám napadne před rozvážnými a pomalými kroky tvořícími postup našeho myslitele, a připouštěti mínění, že se nedostane daleko se svým svědomím, jež raději vůbec nepostupuje, nežli aby se odvážilo někam, kde se bojí nemíti dost kriterií tak potřebných jeho klidu, jak potřebno je mléčné zkoumadlo tomu, kdo chce píti čisté mléko. Ale kdyby ty obavy byly oprávněny vůči starci, jejž ztráta sil pudí k nečinnosti, nemohou nabyti platnosti, když jde o tvůrce, který teprve zítra dosáhne dospělosti a jenž vyšed z tak daleka, vykonal již tu cestu, kterou jsme si ukázali. Vyšetření »Mravních názorů naší doby« usnadní mínění v této příčině.

Buď bych se velice mýlil, anebo přál si Rod, kritisuje dilettantismus Renanův, utvořiti si nějaké náboženství, leda že by byl chtěl toliko utvrditi se v zásadách potřebné reakce, podle níž patrně chce zaříditi svůj »modus vivendi«; dvě cesty, jež vedou ostatně k témuž rozřešení. Neschvaluje tedy, že Renan vytýká církvi, že »pojala dobro v ubohé podobě, že je podrobila vůli vyšší bytosti, totiž že přijala pokořující poddanství za lidskou důstojnost.« Bůh nahražený božstvím rovněž ho neuspokojuje a shledává básníka »Emmy Kosilisové« příliš smělým, když praví: »Milovati Boha jest milovati, co jest krásné a dobré, znáti, co je pravé.« Ježto modla je známa jako pevná, užívá všech svých prostředků, ať se vysmívá tomu pojetí »pravdy, jež se uspůsobuje u Renana podle toho, jak se uspůsobuje jeho pojetí božství,« ať stanoví, že ve všech životopisech jeho hrdin »jest to jeho já, jež autor přioděl různými podobami a jež nám vylíčil v postavě svých oblíbených hrdin.« Proto také, když na poslední stránce — přičiňuje se, aby nám nenapadlo tázat se, zda stanovisko laskavé zasluhuje většího pokárání nežli stanovisko zlomyslné, — mluví o zázracích, jež se budou konati ve jménu Renanově, je mu to jakýmsi vnitřním uspokojením, uznati, že jakýsi Luther budoucnosti přijde podkopat vzdušnou budovu básníka filosofa, začínaje znova »věčný zápas mezi snem a skutečností, mezi lidstvem, jež chce dobyti nekonečna, a lidstvem, jež chce organisovati zemi, mezi krásou idejí a tyrannií faktů.« A přece nejsou-li zázraky ve jménu nejisté nějaké víry tím, co Rod vyčítá bytí, že mu nemůže dáti?

Ale jestliže studie o Renanovi odhaluje jaksi úmysl ustáliti se nepohnutě na cestě, která mu není vhod a kam byl zatažen proti své vůli, následující studie o Schopenhauerovi zahrnuje určitě odpor, kráčeti nazpět. Ve velmi krásných stránkách je myslitel »Světa jakožto vůle a jako představy« oceněn ne ve svém skutečném díle, nýbrž v tom, co posl generace v něm viděly. »Málo sejde na tom, co filosofové napsali: hl věcí je věděti, jak byli pojímáni.« Tak jako kdysi o Leopardim us Rod o Schopenhauerovi, že je nešťasten »vinou svého zvláštního ústr vykládaje, že »u něho byla to jen přemíra citlivosti a nic jiného.«

»se zpil představou nicoty jako se jiní zpijí slávou.« Jenže podstatný rozdíl označuje čas uplynulý mezi oběma dobami. Kdyby byl kdysi stanovil podstatný rozdíl mezi misanthropem a pessimistou, aby ukázal, že Schopenhauer byl obojím, byl by se ještě více šířil o tom »přesném a zoufalém pojmu smrti,« jejž dává za podklad nauky mudrce frankfurtského. A snad nebyl by uvedl bez výkladů, ne-li obmezujících, aspoň skeptických větu, v níž Hartmann vytýká soustavě svého učitele nemravnost, poněvadž on hlásaje odevzdanost, která ponechává sebe sama a svět tak, jak jsou, »posvěcuje odmítnutí všech bytných povinností za zásadu.«

Potřeba toho zřetele k povinnosti stává se, pozorujeme, čím dále tím naléhavější a, ačkoli nepřiznána, nechává si v některých chvílích vyklouznouti nadšené projevy neofyty, jež připomínají dávné blouznění mučedlnické. Zolu, jemuž se tolik obdivuje, odsuzuje proto, že jeho knihy nesouhlasí s theorií, kterou si byl (Rod) vytkl, a zvláště proto, že determinismus je popěračný. Nepozoruje, že ho snad jeho horlivost svádí na scestí, že hledá morálku autora »Rougon-Macquartů« tam, kde se nenalézá, v jeho prorockých výrocích falešného učence, dává si tak záležeti, aby položil důraz na kult povinnosti, že dochází k tomu podepříti svůj zápal cnostným vyznáním: »Všecky tyto věci,« praví, »jsem četl, promyslil jsem je a opakoval ve svých vlastních knihách. A jak jasně vidím dnes, že, jsou-li pravdivy, jsou zároveň nicotny.«

Ta touha vyléčiti se konečně utvrzuje jej ještě v jeho láskyplné a pohnutlivé starostlivosti vůči jednomu tíže nemocnému nežli on, Pavlu Bourgetovi. Zapomene, že ho kárá pro mnoho chyb, jimiž je sám vinen, a vypočte mu překážky, jež mohou býti závadou v postupu ku předu. Záliba v eleganci je pramenem hříchu, volá, a intelligence je záporná, chtěje patrně vysvětliti, že člověk tuze inteligentní je nutně dilettantem a tudíž nerozhodným. Ale neodváží se přece shledati jeho knihy špatnými: nemají-li morálky, jež chce říditi skutky, mají morálku, jež může říditi myšlenky.

Při Juliu Lemaîtrovi připomíná radostně první jeho článek, kde budoucí autor »Bílého sňatku« útočil na Renana, »toho veselého starce, spokojeného s sebou i s jinými, spokojeného s prázdným vesmírem, spokojeného s Bohem, jenž ještě neexistuje, ale jenž se snad tvoří,« ačkoli se měl státi jeho žákem. Vedle posudků většinou správných, někdy trochu shovívavých, pokračují vyznání a vyslovují se určitěji. »Chtíti dosaditi skutečné věci u cíle svých vzmachů jest pouhou slabostí našich zvyklostí pro věci konkrétné.« Ovšem vyskytují se návaly zbabělosti: »tradice, jež jest zkušeností lidstva, podává nám příklad pravidel, jak máme žíti: přijměme je, aniž je důkladněji prohlížejíce,« snažíce se zatopiti »nový základ, jejž bude třeba dáti našim zásadám, pro způsob života.« Ale ponenáhlu zoceluje se víra uprostřed těch úzkostí a těch pochyb, a obnění vržené ve tvář literatuře druhého císařství a třetí republiky, že je ostejna k nadsmyslným otázkám, končí v uznání tužeb po zlepšení avu pozemského, jež jsou základní zásadou života.

Proto také prodlí se zálibou před pokusy Alexandra Dumasa: Veškera literatura, jež nemá na zřeteli zdokonalování, ideál, slovem užitek, literatura mrzácká a chorobná, jež se narodila mrtvá.« Zdvihají-li ně-

kteří proti němu obžalobu z pýchy, zastane se ho, bude horliti proti předsudku, jehož vinou »přičítá se mu nemravnost, jemu, jenž pomýšlí jen na to, jak rozšířiti říši spravedlnosti, jemu, jehož každé dílo je úsilím směřujícím k dobru,« a bude si lámati hlavu, jak najíti příčiny toho nedorozumění, jak je rozptýliti. Nepodařilo-li se mu přesvědčiti sebe sama, najde důvod, pro nějž bude velikému dramatikovi přece jen odpuštěno: »Jeho pokus,« řekne, »příliš skvělý, nežli aby se mu odepřel obdiv, příliš ryzí, nežli aby byl pochopen, příliš logický, nežli aby byl vyvracován, dokazuje svým velikým úspěchem literárním i svým neúspěchem v praxi, s oslňující zřejmostí, že v dnešním stavu naší kultury není nezávislé morálky.«

Baví-li se tím, že jadrnou dialektikou vhání Ferdinanda Brunetièra do úzkých jako spolubratr, že ironicky nebo kasuisticky jemnými a vtipnými poznámkami dovozuje, jak nestálá je stálost v nenávisti k protivnému »já,« kterou hlásá kritik »Revue des Deux-Mondes,« nezabývá se tím, aby z polemiky, kde pronásleduje svého odpůrce až do posledních jeho malých nedůsledností, nevytěžil ještě prospěch pro sebe vině ho, že »vidí naši dobu docela černě, protože nechceme žíti znova morálku sedmnáctého století.«

A tu hle, když přistupuje k dílu hraběte Tolstého, všechny zlé někdejší pochyby zdají se zničeny: rozvíje se konečně květ vedění, jenž tak zvolna klíčil, v paprscích podobné formule jako je: Víra je znalost života lidského?« Bohužel, chvíle, kdy dospějeme k vrcholu hory, je také chvíle, kdy vítr ještě více dorážÍ. Ovšem, zvolala duše, jež vykonala »Běh k smrti,« z nejhlubší hlubiny své upřímnosti k Tolstému slova Samaritánky: »Tu es Dominus«; ovšem chápe, že mimo léky, jež jest opatřiti, jsou ještě prostředky ochranné; je docela hotova konati heroismus a bude kárati ty, jež »nemají důvěry v rozum a žijí v neshodě s ním.« Nicméně její odvaha ochabne před tony, jež jest odstraniti, aby se brala cestou té nauky, a ona upadne nazpět ve svou bývalou nejistotu.

To proto, že, aniž si to přizná, výsledek, jehož je to sebeodříkání schopno, ji neuspokojuje; že nedovede uvěřiti, aby skutečná dokonalost jí zapovídala její celistvost mysli. Ale to tušení je v ní ještě příliš neurčité, aby v ní mohlo rozlíti útěchu dostatečné víry; a v jedné chvíli těch pochyb, kdy se ho chytá závrať prázdnoty, u níž stojí, postaví se pod prapor, jejž uzná za nejpřijatelnější: pod prapor muže, jenž nepozbývá naděje, že vzkřísí kult heroismu, jenž něžně pohlíží na ten konec století, předmět to jednomyslného snižování, — Melchiora de Vogüé. Odtud může filosof žádostivě sledovati vznešený úkol, zlepšiti stav společnosti, může si vytknouti přísný směr životní, aby nebyl jedním z těch, kteří »se honosí davu, že mu nemají co říci, místo co by se proto omlouvali, nýbrž jedním z těch, pro něž naopak je literatura posláním, které plní podle svých sil,« — neukojí muka, jež v hloubi jeho vlastního nitra udržuje lítost, že propast dělí moc od vůle. Vstoupí-li v ten neznámý přístav — sociologii? náboženství? lepší víru? k němuž cesty nezná, stane se to jen, přiznává, ve vleku jiné literatury, složené novými generacemi, a snad pouze proto, že ty generace zdají se mu míti tendence reakcionářské, morální a náboženské, totiž že svět, když byl se zdál »směřovati se zá-

vratnou rychlostí k materialismu a popírání, k radikalismu a anarchii, zastavil se ve svém postupu a po chvíli kolísání zdá se dávati se v pohyb ve směru opačném.«

Nicméně i při tom, že se jaksi zříká věřiti, že spása přijde z více vědění, nemůže tu býti otázky o nedostatku odvahy, a ještě méně o příliš výstřední opatrnosti uspávající vůli, jak jsme to právě naznačili. Jako turista vystupující na hory, jenž by byl vyčerpal všechny své síly slézáním strmého špičáku a jenž by tušil den před tím, nežli dostoupí vrcholu, že bude míti potřebí celé své mužnosti, aby nebyl vichřicí nebo závratí sražen do propasti, tak zastavil se analysta »Mravních názorů naší doby« v nějaké vzdálenosti od temene, aby nabyl opět síly. Až jeho únava přejde, pokusí se zase dále stoupati, aby přispěl účinnějším podílem ke zbudování té soukromé a veřejné morálky, o níž stanoví, že se již »o stupeň — o stupeň toliko« pozdvihla kazatelským vystupováním romanopisce-misionáře. hraběte Tolstého.

Proto kdybychom dnes měli shrnouti své smýšlení o psychickém významu nynějších snah Rodových. řekli bychom, že odhalují duševní stav pocestného v karavaně, jejíž někteří dobří chodci z nedočkavosti, aby došli rychleji na místo, šli napřed. Jenže strach, aby jejich druhové nechaní v zadu ho nepředešli, kdyby náhodou našli hledanou oasu, zapouští v něm neurčitou lítost, že nemůže také býti u nich, a zdržuje ho tak že často po nich otáčí hlavu.*)

Sociální theorie H. Spencera.

(Dokončení.)

Dostává-li se někomu části národního důchodu bez jeho vlastního přičinění, musí tento podíl, poněvadž celý důchod národní jest výsledkem lidské práce, pochoditi z práce ostatních. Následek toho však jest poklesnutí energie pracovní vůbec. Vytěží-li na př. továrník 80.000 zl. čistého zisku a rozhodne-li se čtvrtinu tohoto zisku rozděliti mezi svých 400 dělníků, rozdělí celý obnos v poměru ročního výdělku svých dělníků. Velmi by se podivil, kdyby se mu poradilo, aby tuto mimořádnou odměnu rozdělil na 100 nestejných dílů a nechal losem rozhodnouti, komu co připadne. Tím by právě tak minula se odměna svým účelem, jako přestává býti ve společnosti nezasloužený vzrůst renty odměnou za namáhání a popudem k další činnosti. A stala by se tím v obojím směru právě tak, jako toho dosáhne továrník zamýšleným rozumným způsobem rozdělení odměny, kdyby státu náležela zvýšená renta a on za to musil snižovati anebo zrušiti daně, jež za dnešních poměrů vybírá z pracovního důchodu ich příslušníků a v poměru k výši jeho obnosu. Jest nesporno, že

*) Ku přání p. J. Vodáka poznamenáváme, že studie tato, jakož i úvodní pomka k ní (v min. čísle) byla uchystána před dvěma lety pro překlad Rodových avních názorů naší doby« v Kritické Knihovně. P. překladatele nedošla zaslaná mu korektura i nemohl v poznámce provésti některé nutné opravy se zřetelem k nom pracem Rodovým. P. r.

O. Šetele: Kostel sv. Václava.

nynější řád společenský, ponechávaje stále rostoucí rentu soukromníkům snižuje míru energie ve společnosti činné, jinými slovy snižuje množství statků národní produkcí vyrobených. Kdyby však ani toho nebylo, zmenšuje štěstí a blaho ve společnosti, poněvadž zvyšuje nerovnost rozdělení národního majetku. Neboť nezaslouženého vzestupu hodnoty pozemkové nedostává se nemajetným proletářům a neposiluje se jejich důchod, nýbrž v malých podílech střednímu stavu v městě a na venku a ve velmi velikých podílech velkostatkům a majitelům velkých pozemků městských a tak, již veliký, jejich majetek a vysoký důchod se zvyšuje. Dvojím tedy způsobem stlačuje nynější rozdělení důchodu a renty celkové štěstí celého lidstva jak co do počtu podílů, přidadajících na jednotlivce, tak co do míry štěstí, vypadající průměrně na jednotku podílu.

V. Sedlák: Ruští starověr

Podobně na druhé straně ubývá majetku jednotlivců bez vlastního jich zavinění následkem klesání pozemkového důchodu, které ve střední a západní Evropě se děje, místy buď zpříma, místy nepřímo tím, že nestoupá tak jako jinde. Toto stlačování nastalo, když Ame-

rika jala se do Evropy hromadně dovážeti své plodiny a Evropa takřka v jedno splynula s Amerikou, mající ještě mnoho neobdělané půdy. Z té příčiny se mnoha rolníkům v Evropě na konci 70tých a na počátku 80tých let pod rukama rozplynul značný díl jich majetku. Z jejich škody vzešel ovšem prospěch obecný v podobě lacinějších potravin. Princip spravedlnosti však vymáhá, aby tyto ztráty neděly se na účet jednotlivců, nýbrž na účet celku, aby jednotlivci proto neklesali na mysli, aby nebyl porušován přirozený výběr; jenž nepracuje se žádoucí přesností ve prospěch schopnějších a způsobilejších, když tito přese všechno své přičinění i své schopnosti hospodářsky hynou.*)

Vedle všeobecných příčin vzestupu nebo klesání pozemkového důchodu jsou i příčiny místní. Stavbou železnice ztrácí na své hodnotě zájezdní hostinec, jenž býval dříve hledaný, rozvojem průmyslu na jednom konci města ztrácí stavební pozemek na druhém konci a p.

Není však jedinou příčinou změny hodnot pozemkových proměnlivost renty, také pohyb úrokové míry jí zmítá. Trhová cena pozemku vypočítává se tak, že renta rovná se zúročení trhové ceny pozemku obvyklou úrokovou mírou. Klesne-li úroková míra, značí nezměněná renta zúrokování vyššího kapitálu, který se pak stane cenou pozemku, zvýší-li se úroková míra, jest tomu naopak a cena pozemku klesne. Může nastati, že cena pozemku stoupne nejen vlivem sestupu úrokové míry nýbrž současně i následkem vzestupu renty, a naopak že vlivem obou těchto činitelů klesá; účinky jsou pak tím intensivější.

Nyní jest zjevný veliký omyl H. Spencera v „otázce sociální". Dnešní funkce nabídky a poptávky nezjednává oné úměrnosti výkonu a odplaty, která by odpovídala požadavkům co nejvyššího všeobecného blaha. Sociální spravedlnost není pouhým právním státem, jenž by měl toliko chrániti nynější majetek a důchod, jak se dnešní funkcí nabídky a poptávky individuelně rozdělily. Rovněž nesmí stát ponechávati soukromému počinu jednotlivce, jemuž by Spencer rád všechno předal, veliké a nákladné veřejné práce, jako regulace řek, stavbu drah a p., mnohý by zajisté nechtěl na tyto práce ničím přispěti a přece by hotových podniků chtěl užívati. Jeví-li se něco pro většinu obyvatelstva prospěšným, ano nutným, jest nezbytno dáti této většině právomoc, provésti dílo a spravedlivě rozvrhnouti nutný jeho náklad. Správa železnic, bank a p., kdyby se jí stát docela vzdal a předal jednotlivci, přešla by na soukromé společnosti. U těchto však jest služební poměr zaměstnaných velmi podoben služebnímu poměru státních úředníků. I ve službě soukromých společností panuje onen nepřímý a umělý poměr výkonu a odplaty, jímž, jak Spencer právem tvrdí, nedovede se energie lidská vyšvihnouti na onu výši, jako když jest vztah výkonu a odplaty bezprostřední a přirozený.

K zavržitelným přehmatům státu přičítá Spencer i zákony na ochranu továrního dělnictva, poněvadž se jimi prý porušuje svoboda dělníkův i zaměstnavatelů. Vyvraceti tento klamný názor bylo by zbytečno.

Pokud jde o humanitní a lidumilné instituce a ústavy státní, pod-

*) Theorie tato považuje se dnes za příliš pesimistickou v obou táborech ekonomist. P. r.

porující příslušníky, nemohoucí vlastními silami uhájiti svého živobytí, jest kritika Spencerova v jednom směru správná. V tomto století jal se stát věnovati více péče a peněžité podpory nejen chudině, nýbrž ujímá se i těch tříd, jež sice almužny nepotřebují, ale pod břemenem života klesají a ve snaze po zlepšení životních podmínek nutně potřebují povzbuzení a pomocné ruky. Stát podporuje a organisuje pojišťování proti nemoci a úrazu, nabízí v nemocnicích lacinější léčení a poskytuje mládeži ve veřejných obecných školách levné anebo bezplatné vyučování, dohlíží na odborný výcvik řemeslníků a zemědělců, zařizuje čítárny a knihovny, zakládá stipendia pro nadané a nemajetné studující a pod. Všechna tato opatření pokládají se nyní za spravedlivé zmírnění sociální nerovnosti, Spencer však spatřuje v nich porušení sociální spravedlnosti. Míní, že oběti, jež musí na se vzíti lidé zámožnější, aby jimi uhradili vydání státních lidumilných ústavů, dějí se na útraty schopnějších, způsobilejších a vynikajících k vůli neschopným, nezpůsobilým a nevynikajícím. Jest zajisté blud domnívati se, že lidé čím větší platí daň, tím jsou i osobně zdatnější a socialně prospěšnější, a že své veliké jmění i značné důchody si zjednali svojí způsobilostí a přičinlivostí. Přece však, má-li býti dobročinnost státní vskutku prospěšnou, jest nutno splniti dvě podmínky: aby stát prostředků k tomu si zjednával správným způsobem a správným způsobem je rozděloval. Hlavně záleží na první z obou podmínek. Soustava berní není zdaleka ještě tak spravedlivá, aby náklady na tato zařízení státní hradili hlavně ti, již vládnou prostředky, poskytující jim veliké, z části zcela nezasloužené důchody. Většinou jest nejvíce stížen střední stav, t. j. ona vrstva, kde se neustále obrozuje síla a způsobilost národa. Každému národu mělo by na tom záležeti, aby této vrstvě neztěžovala se existence velikými daněmi. Že prostředků k povznesení nižších vrstev neužívá dnešní stát k tomu, aby zevlující lůzu sytil chlebem a divadlem, jako ve starém Římě, nýbrž že dává podporu těm, již si ji vlastním přičiněním zaslouží, má ten následek, že jeho dobročinností neoslabí se energie národa, nýbrž posílí a že nebudou podporováni neschopní na účet schopných.

J. P.

Rozhledy po literatuře, umění a vědě.

Literatura.

Novellen-Premièren. Ein Vorschlag von **Rudolf Strauss**. (Ve Vídni, nákl. Leop. Weisse.) Autor, vydavatel revue »Wiener Rundschau« nešetří černými barvami k vymalování obrazu dnešní německé (resp. asi jen vídeňské) literatury. Zmocnili se jí dnes — praví — diletanti ze zámožných rodin, kteří nejen že neberou od nakladatelů honoráře, ale sami mu prý ještě platí značné sumy za vydání knihy a tím ubírají literátům z professe možnost existence. Kritika je v rukou mladých nepovolaných lidí, závislých na koterijních a horších ještě ohledech. Dobrá kniha bývá umlčena, mnohý šmejd za to vynášen a publikum, tolikrát vinou kritiky oklamané, ztrácí zájem pro literaturu, soustřeďujíc ho tím více na divadlo. Nejhůře se vede románu a dokonce už novelle. Autor této brožurky vidí proto cestu k nápravě v tom, jestliže se na dobré, umělecky cenné novelly obrátí tatáž pozornost, jaké se těší divadelní premiéry. A toto si slibuje od recitatorství, jakožto samostatného, od herectví rozdílného, v samé podstatě epiky založeného interpretačního uměleckého druhu. Správně ukazuje na rozdíl herce od recitatora. Onen tvoří karaktery, samy v sobě subjektivní a navzájem se rozbíhající, tento podává se stejnou objektivitou osoby, o nichž novela vypravuje. Umění recitační je přímo odkázáno na novelu, divadlo je mu celou svou podstatou cizí a nevystihlé. A ideálem tohoto umění je mu vyvolati illusi, jakoby recitator vypravoval to, co sám zažil a stvořil, aby byl tedy básníkem i recitatorem v jedné osobě. U starých známých prací není to možno, ale doufá, že by se k této illusi došlo recitováním novel dosud neznámých, zvlášť k tomu účelu psaných, jedním slovem: premiérami novel. A odvažuje se proto ke konkretnímu návrhu. Recitator pořádejž každého druhého či třetího týdne předčítání prací známých i neznámých autorů docela analogicky k divadelním premiérám. Literární poradní sbor, složený z nejlepších spisovatelů vídeňských, stůjž mu po boku a ten nechť rozhoduje o osudu podaných prací s jediným zřetelem k literární jich ceně. Tím způsobem, doufá p. Strauss, zabil by se na dobro na tomto poli diletantism, neboť šecka pozornost obecenstva i žurnalistiky obracela by se ku pracem, které by toho zasluhovaly, mimo to pak by novela získala si i kruhy obecenstva, které jinak málo čtou, stala by se činitelem v duševním životě společnosti, jako jím je divadlo, a dobyla by si domény, která ji právem náleží, domény mluveného a slyšeného slova. — Nedá se upřít, že vývody

Straussovy mají v sobě mnoho správného. Je pravda, že novela dnes příliš, abych tak řekl, zpapírověla a ztratila půvab slyšeného vypravování, jaké mají na př. ještě Orientálové. A kdož by chtěl popírat, že má tolik práva na pozornost jako divadlo? Něco jiného je však, jak by takové novelové premiéry za dnešních poměrů dopadaly. Na papíře jsou novely odkázány na milost a nemilost kritiky, ale recitované by byly odkázány na milost a nemilost obecenstva, což je vždycky horší. Došlo by se k těm koncům, k nimž došlo divadlo i nemělo-li by se obecenstvo rozutéci, musilo by být udržováno pracemi, které by odpovídaly jeho vkusu, tedy lehkými a zábavnými. Jemné, nuancované a originelní práce by propadaly, jestli by se vůbec dostaly do rukou recitatora, neboť kdo ručí za to, že by onen ideální sbor »nejlepších spisovatelů« pomáhal na veřejnost mladému kollegovi, jehož odbojný a silný talent by jim překážel? Konec konců by se uvázlo zde na plochosti a šabloně, jako se v ní uvázne všude tam, kde o umění rozhodují zvolené korporace a publikum, které si zaplatilo vstupné. Mimo to pak by se dostala novela na jiné koleje už proto, že by autoři při jich psaní stále se jen ohlíželi na požadavky recitace, že by potlačovali tedy na př. všecko, co může působiti jen doma, při četbě, a že by si vypěstovali docela analogicky k effektům divadelním zvláštní machu na effekty recitační. Strauss přeceňuje také význam recitace pro novellu. Jsou druhy novelistické literatury, které nejen že recitace nepotřebují, ale jen by jí utrpěly, všecky jemnější analysy nitra, partie reflektivní atd. A tak by návrh jeho, uskutečněn, skončil asi tím, že by nejdelikátnější umělci při těchto premiérách měli nejmenší úspěch a naopak největší že by připadl povrchním, lehce záživným a zábavným vyprávěčům. *Kj.*

Z ruchu literárního a uměleckého.

— **Komplematika.** »Naše doba« nějak nedoslýchá. Z »Nauky o českém nunvařství« vyčetla si pouze tolik, že jsem domýšlivý, že se nějak málo trápím svým já. Ha! To bolí! Tak jsem se prohnul pod tou ranou profesorské rákosky. To je tak nejlepší. Každému, kdo se ozve, říci, že je domýšlivý a je po hádce. — K tomu opravdu nebylo velké chytrosti třeba.

Jakoby mi šlo o to, aby se moje věci Naší době líbily. Mě zajímala výhradně ta okolnost, s jakou dovedností Naše doba umí heroinám odhrnovat spodničky a dle toho pak usuzovat cenu knihy. Příklad ten tak mě nadchnul, že jsem se o totéž pokusil při Shakespearově Julii. A každý ví, jaká kurtisána pak z Julie se vyloupla. Když Naší době feminismem páchne i to, že Helenka má štíhlounké ruce, že se umí oblékat po příkladu děv z pohádek, že nožky schovává pod šaty a t. d. — není to pak oktrojování Pohádce máje něčeho, co v ní není? Není to raffinované odkrývání fíkového listu všude, kde je přiložen? Není to jezuitské slídění po něčem, co pod tím listem je a musí být, protože . . . Či je hanbou Naší době už i samo pohlaví? Vždycky jsem slýchal, přes takové ruce, že se bije — a když bije, to má být důkazem mé domýšlivosti? Není to právě naopak?

Jak slavně »Naše doba« rozumí umění, je nejlépe viděti z toho, že se diví, že na jaře praskají ledy a vůbec v mém líčení že se dějí zjevy, o kterých »Naše

doba« žádných známostí nemá, ačkoliv také v lese byla. Přenádherný důvod pro to, že v přírodě a životě nemám vlastně vidět a slyšet víc, než co vidí a slyší Naše doba! — A to se všechno může psát a nejen psát, i tisknout a tisknutému se věří. A zatím má se to s tím uměním Naší doby zrovna tak, jako s tím sestrojováním českého člověka. — Vzpomínám si tu vždycky na následující: na malířské akademii v Paříži dáno bylo jednou thema, vymalovat velblouda na poušti. Bylo zajímavo, jak tuto úlohu pojal příslušník toho kterého národa. Angličan neváhal a rychlíkem vydal se na jih studovat velblouda na poušti. Francouz chvíli otálel, nevěda, co počít, pak ale šel do Jardin des Plantes a skizzoval velblouda v menažerii před drátem. A Němec? Němec nejel ani na poušť, ani nešel do Jardin des Plantes, ale za město se vydal — »dachte nach und schuf ein Kameel aus dem inneren Bewusstsein seines moralischen Daseins« — —

Zdá se, že takový nějaký velbloud straší v Naší době. Podle něho pak soudí o přírodě a povaze českého člověka. Co se na velbloudí ten pazneht hodí, dobré a české jest, co se však s tímto velbloudem strká, bídné a cizí jest. Či jak je to? Pohádku chválit, to by znamenalo jiný kruh i životního i literárního nazírání. Bravo, Figaro! Jiný kruh i životního i literárního nazírání. — Nechme si tedy každý své. Neboť, jak Naše doba vidí, nemůže být pro mne žádným libým snem, vytvářit k libosti a rozkoši »Naší doby« krásného nějakého velblouda. Marně se tedy těší, že se bude moci o nějaké mé knize pochvalně rozepsat. Ku konci ještě slovo. Naše doba připomíná mi, že redaktor její kritiky o Pohádce nepsal a že tedy zbytečně na něho útočím. K tomu podotýkám: **Z** je pro mne pouhým písmenem v abecedě a zůstane jím na tak dlouho, dokud redakce neprohlásí, že kritiky v listě píše administrace. Do té doby beru v účet Naši dobu celou. Schovávat se někomu za záda, je sice strašlivě chytrá věc, jen škoda, že zase tolik zavání komplematikou.

Diváky, 9. září 1897. V. *Mrštík.*

— **Z výstavy fotografů-amatérů** uvádíme v tomto čísle několik reprodukcí.

— **V Topičově salonu** jest výstava 4 obrazů Ad. Meckela. Mučedníci islamu, Zabit, Bouře, Letní jitro na pobřeží tuniském. Talent Meckelův nestačil zachytiti mocné dojmy scenerií předváděných. Stojíme před jeho plátny chladni.

— **Na knihkupeckém trhu** zase boj. P. Vilímek, dostatečně známý z aféry s Lubbockovými „Radostmi života", vyvolal opět aféru: vydává ilustrované dějiny světové současně s p. E. Beaufortem. Tohoto nakladatele nemůže ovšem tak ubíjet, jako ubíjel nás, neboť oba jsou »řádní«. Ale tato afera, jak soudíme z hlasitých a nepokrytých projevů obecenstva, p. Vilímkovi dodala. Vidí se v tom patrně systém a sympatie obecenstva jsou bez rozdílu na straně p. Beauforta. Sebe nabubřelejší reklama, halící se ve fráse o obětovnosti a péči literární, nemůže zakrýti pravý účel, o který p. Vilímkovi jde a jeho krásná slova chutnají tím odporněji.

Divadlo.

Referát, jejž jsme o Abelově „Hříchu" přinesli už v 11. čísle Rozhledů, zbavuje mne povinnosti psáti o něm teď, kdy se, po změně poslední scény vynucené censurou, dostal na jeviště. Ale nepomíjím ho jen z pohodlnosti, ale proto také, že všecko, co bych o něm napsal, bylo by

jen opakováním úsudků pana jv., které až do posledního slova podepisuji. Ano, „Hříchˇ" je práce veskrze počátečnická, v karakteristice a psychologii zrovna dětinská. Nepochopuji, jak mohla tak značná část kritiky vidět v ní projev bůh ví jak nadějného talentu. Nejvíce tu asi mýlilo několik silně myšlených, prudkých momentů, jako onen, kdy stará mlynářka vypravuje svou příšernou historii s Prušákem a kdy Anna na konec z náboženského šílenství vraždí své dítě. Ale ti, kteří v tom vidí zásluhu autorovy síly a originality, zapomínají, že tyto momenty působí nahou, elementární silou holé látky i beze všeho uměleckého přičinění, tedy na př. i kdybychom o těchto dějích četli v lokálkách nebo rubrice ze soudní síně. Ostatně, abych pravdu řekl, ani originelními se mi nezdají právě být (srovnávám-li je s neživotností a nedochůdným diletantismem ostatního kusu). Dělají na mne dojem, jako by byl autor někde o nich slyšel jako o událostech skutečně se zběhlých a jakoby byl celý kus napsal jen proto, aby je udal. Všecko ostatní, co je kolem těchto scén nakupeno, a co je má připravovati, dělá dojem zmatku a neobratnosti. Ale dost už, vidím, že bych přece jen napsal obšírný referát! — Jen tedy ještě slovo o provedení: hru Abelovu jako tolik už jiných udržela nad vodou jen pí. Kvapilová, jejíž umění zářilo tentokráte neobyčejnou silou a plamenem mystické vášně. Po tomto výkonu nesmí být odkazována jen do oboru úloh t. zv. intimních, t. j. „šedých", bez silných barev a dramatické vypjatosti. I ostatní herci činili seč mohli, ale co pěkného mohl udělat p. Vojan a pí. Hübnerová ze dvou tak nejen odporných, ale odporně autorem podaných figur, jako je Jiří a Běta anebo p. Řada a p. Vojan z dvou takových nesnesitelných šlechetníků jako je starý mlynář a Pavel? *K.*

Rozhledy politické a sociální

Domácí politika.

Hr. Badeni, dostav od Němců odbytí, jal se vyjednávati s pravicí. Žádal, aby 1. pravice zaručila takovou změnu jednacího řádu, aby obstrukce nemohla zastaviti činnost sněmovny 2. aby většina se zavázala vyříditi vyrovnávací a rozpočtové provisorium a branný zákon a 3. aby nežádala na hr. Badenim formálního závazku, provésti autonomistický program, vyslovený v adrese většiny. Dne 1. září sešla se konference pravice, do níž sezváni členové parlamentních komisí. V této schůzi zvolen subkomitét, aby s vládou vyjednával. Subkomitét podal 2. září konferenci zprávu o výsledku jednání s vládou: Vláda bude prý vládnouti ve smyslu pravice, nemůže však dáti žádného závazného slibu, pokud nezná požadavků pravice do podrobna. Dne 3. září sešel se subkomitét podruhé, formuloval požadavky jednotlivých klubů pravice a podrobně vypracoval program, vyslovený adresou. Odpoledne přednesl subkomitét tato usnesení hr. Badenimu, načež docíleno dohodnutí, když Čechové a Slovinci své požadavky zmírnili. Na to hr. Badeni ohlásil, že požadavky pravice předloží celému ministerstvu k rozhodnutí. Dne 8. září konána ministerská porada za předsednictví císaře a zabývala se patrně předloženým programem pravice. Výsledek porady posud znám není.

Současně s konferencemi konaly porady i jednotlivé parlamentní komise. V české komisi jednáno 1. září o poměru k vládě a k pravici. Rozhodnuto v pravici setrvat a ji společným národním a autonomistickým programem upevnit. Vládě se vytklo, že nesplnila daných slibů, neodvolala instrukcí Gleispachových a p. a dána jí 4nedělní lhůta. Zvolen pak užší výbor, aby vyjednával s vládou. Dne 2. září jednala deputace česká (Herold, Pacák, Stránský) s Badenim a vylíčivši poměry v Čechách a na Moravě obdržela od něho závazný slib, že provede rovnoprávnost národní v českých zemích a v oborech veřejné správy. Dne 23. září sejde se říšská rada, nebude tedy dlouho trvati nejistota, čeho vlastně konferencemi dosaženo a co zamýšlí podniknouti pravice.

Dne 10. září uspořádána sociálně demokratickým dělnictvem českým německým manifestace míru národního a proti ní na rychlo vypravena demonstrace sokolská spolu s národním dělnictvem. Manifestace národního míru byla poctivě myšlena a ježto po Praze bude manifestovati i venkov, nejíme zajisté před událostí významu velikého. Strannická nevraživost, jež na obou stranách jest v plném varu, zlehčuje tuto manifestaci, falšuje

ji a podkládá jí cíle a tendence nepoctivé. Dost to pošetilé. Manifestace mířila proti Schönererovcům v severních Čechách, jest posilou české naší věci a neprovokuje v ničem naše snahy a tužby. Nějaké kacířské slovo proti státnímu právu není při dnešním nepřátelství socialistů s Mladočechy ničím více, než ze vzájemné nenávisti vystřeleným šípem. Ve věci byli by jistě socialisté čeští i němečtí s námi. Bude to jen zásluhou řemeslného štvaní, dojde li se ještě k horším koncům. Nebýti změny mladočeské politiky, stálo dnes při Mladočeších české i německé dělnictvo.

Sjezd zástupců měst a okresů českých, téhož dne na radnici staroměstské, byl šablonovitě parádní. Nejednalo se ani o fondu menšinovém, ani o národní dani, ani podpoře menšin ve zněmčilém území soustavnou akcí jednotlivých měst — nic, než slavnostní řeči, resoluce a holdovací telegram císaři. Účastníci byli asi hodně zklamáni. Sjezd se na ničem neusnesl, k ničemu nezavázal, bude bez výsledku. Na sjezd nesměli žurnalisté. Purkmistr dr. Podlipný prý učinil tak, jak píše »Samostatnost«, na přání místodržitele, bojícího se, že by žurnalistika referovala tendenčně, čím prý by bylo nové znepokojení. Žurnalistika právem v tom vidí urážku.

Ze sjezdu, jak řečeno, byl zaslán holdovací telegram císaři. Tyto telegramy zasílají se nyní z táborů lidu, schůzí a p. Má se jimi patrně zjednávati v nejvyšších kruzích nálada pro nás. Císař jest zajisté o loyalitě českého lidu přesvědčen, že není třeba při sebe menší příležitosti jej o tom ujišťovati. Dojista však v nejvyšších kruzích vycítí, co za těmito telegramy vězí, a naloží s nimi po zásluze. Když se telegraficky nad to ještě ukazuje na »vlastizrádné počínání« Němců, projevuje se tím nejen nešikovnost a netaktnost, nýbrž i denunciantská dotěrnost, která nám v nejvyšších kruzích způsobí pravý opak toho, co chytrá politika mladočeská zamýšlí.

Z naší doby.

— **Telefonografování.** Co jest to telefonografovati? Na tuto otázku odpovídá žurnalista p. Š. Pollak ve právě vyšlém spisku svém »Die Katastrophe im Telegraphenverkehr und die Mittel zu ihrer Paralysirung«. Jádrem knížky této je myšlenka zavésti telefon postupně všude jakožto jediný prostředek korespondence pomocí jiskry elektrické, — vyjímaje ovšem případy, při nichž by nahražení telegrafu telefonem nejevilo se hospodářským — tím způsobem, že by se depeše v podací stanici odevzdané do stanice přijímací prostě telefonovaly. Úředník na této stanici službu konající, nastenografuje depeši čtenou, převede ji v písmo obyčejné a dá doručiti adresátovi, po případě sdělí ji s adresátem rovněž telefonicky, je-li tento snad abonentem a okolnosti písemného vyhotovení depeše nevyžadují. Význam této myšlenky vysvítá z výpočtů, autorem na základě telefonografické praxe, zejména ve větších žurnálech vyvinuté, provedených. Byl by dle toho tento způsob dopravy depeší 15krát rychlejší a 6krát levnější (tarif haléřový — Hellerworttariff.) Hospodářská váha těchto čísel vede autora k tomu, že již pro dobu přítomnou žádá: 1. aby zřízených již telefonických linií meziměstských k dopravování depeší způsobem shora naznačeným bylo používáno a současně byl učiněn počátek s organisací úředních sil těsnopisu znalých, a 2. aby síť linií telefonických byla doplněna. Knížka zabývá se také otázkami s touto přeměnou v ohledu technickém, organisačním, administračním i finančním souvisejícími.